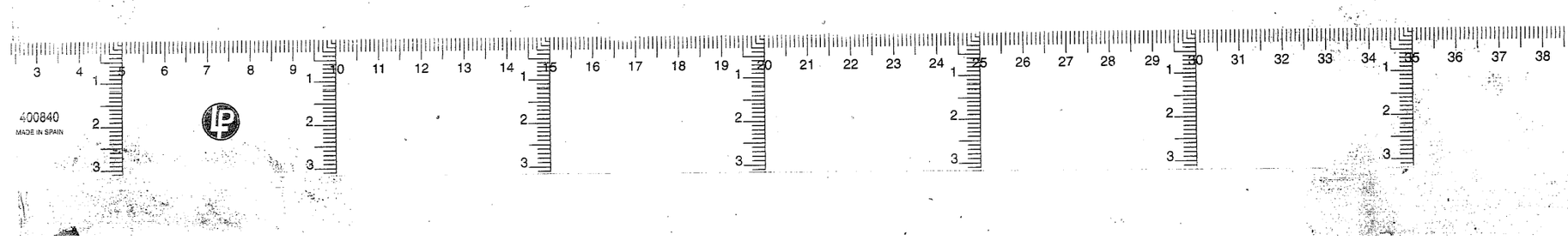
400840
MADE IN SPAIN

R. 20194

QVARTVS TOMVS OPERVM DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPIscopi complectens reliqua ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ.

Pleraque quæ erant plane conuulsa & luxata, ea ad fidem exemplarium ueterum Victorinorum restituta sunt.

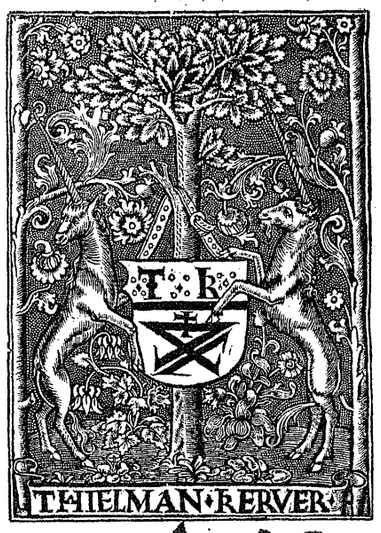

A 48

PARISIIS

IN AEDIBVS YOLANDAE BONHOMME, via ad diuum Iacobum, sub signo Vnicornis.

1541

Por comision de los señores inquisidores expurgamos este cuerpo conforme al expurgatorio del Illmo. Sr. Cardenal Zapata en 15 de maio de 1632

Fr. Alonso de Mendoza

CATALOGVS EORVM QVAE HOC TOMO CONTINENTVR.

De mendacio ad Consentium, Liber vnus.	folio.2.columna.1.
Contra mendacium ad eundem lib.vnus.	7.col.4.
De fide & operibus, Lib.vnus.	13.col.3.
Quæstionum, Lib.VII.	19.col.4.
Quæstionum Euangelicarum, Lib.II.	75.col.2.
Quæstionum Euangelicarum secundum Matthæum, Liber vnus.	83.col.2.
De consensu Euangelistarum, Lib.IIII.	85.col.2.
Octogintatrium quæstionum, Lib.I.	123.col.4.
Vigintivnius sententiarum, Lib.I.	141.col.1.
De diuersis quæstionibus ad Simplicianum, Lib.II.	143.col.2.
De octo Dulcitij quæstionibus, Lib.I.	151.col.4.
Quæstionum LXV. dialogus.	156.col.1.
Quæstionum veteris & noui testamenti, Lib.I.	161.col.2.
De cura pro mortuis gerenda ad Paulinum, Lib.I.	213.col.3.
De catechizandis rudibus, Lib.I.	216.col.4.
De incarnatione verbi, Lib.II.	224.col.1.
De trinitate & vnitate dei, Lib.I.	228.col.2.
De essentia diuinitatis, Lib.I.	233.col.1.
De fide rerum inuisibilium, Lib.I.	235.col.1.
De substantia dilectionis, Lib.I.	236.col.4.
De continentia, Lib.I.	237.col.4.
De patientia, Lib.I.	242.col.1.
De bono viduitatis, Lib.I.	244.col.3.
De vera & falsa pœnitentia, Lib.I.	248.col.2.
De salutaribus documentis, Lib.I.	252.col.3.
De amicitia, Lib.I.	260.col.2.
De sermone domini in monte, Lib.II.	263.col.1.
Expositionis Epist. Pauli ad Romanos inchoatæ, Lib.I.	279.col.2.
Expositionis quarundam propositionum ex epist. ad Rom. Lib.I.	283.col.1.
Expositionis Epistolæ Pauli ad Galatas, Lib.I.	287.col.3.
Annotationum in Iob, Lib.I.	296.col.1.

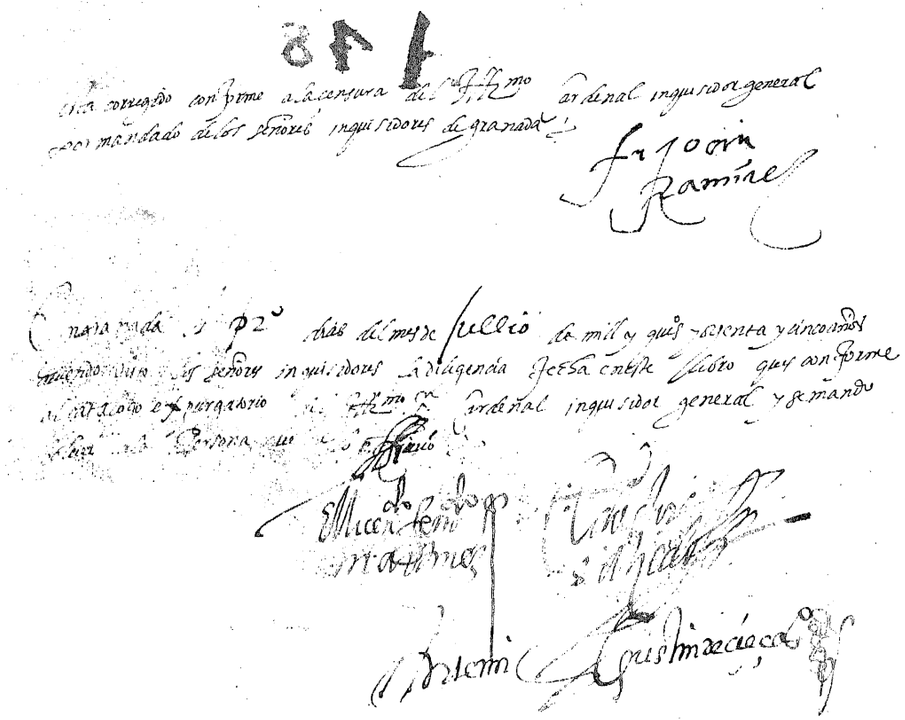

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI DE MENDACIO AD CONSentium Liber.

Materiæ pertractandæ difficultas ostenditur. Caput.I.

MAGNA quæstio est de mendacio, quæ nos in ipsis quotidianis actibus nostris sæpe conturbat: ne aut temere accusemus mendacium, quod non est mendacium, aut arbitremur aliquando esse mentiendū, honesto quodam & officioso ac misericordi mēdacio. Quam quæstionem tam solicite tractabimus, vt quæramus cum quærentibus: Vtrum autem aliquid inueniamus, nihil nobis temere affirmantibus, lectori bene attendenti satis indicabit ipsa tractatio: latebrosa est enim nimis & quibusdam quasi cauernosis anfractibus sæpe intentionem quærentis eludit: vt modo velut elabatur è manibus quod inuentum erat: modo rursus appareat, & rursus absorbeatur. Ad extremū tamen sententiam nostram velut certior indago comprehendet, In qua si vllus error est, cum ab omni errore veritas liberet: atque in omni errore falsitas implicet, nunquam errari tutius existimo quàm cum in amore nimio veritatis & reiectione nimia falsitatis erratur. Qui enim seuere reprehendunt, hoc nimium dicunt esse. Ipsa autem veritas fortasse adhuc dicat, nōdum est satis. Sanè quisquis legis, nihil reprehendas, nisi cum totum perlegeris: atque ita forte minus reprehendes. Eloquium noli quærere. Multum enim de rebus laborauimus, & de celeritate absoluendi tam necessarij quotidianæ vitæ operis. Vnde hactenꝰ ac propè nulla fuit nobis cura verborum. Exceptis igitur iocis, quæ nunquam sunt putata mendacia: habent enim euidentissimam ex pronunciatione atque ipso iocantis affectu significationem animi nequaquam fallentis, etsi non vera enunciantis: quo genere vtrum sit vtendum perfectis animis, alia quæstio est, quam modo enodandam non suscepimus: exceptis ergo iocis, prius agendum est, ne mentiri existimetur qui nō mentitur. Quapropter videndum est, quid sit mendacium. Non enim omnis qui falsum dicit mentitur, si credit aut opinatur verum esse quòd dicit. Inter credere autem atque opinari hoc distat: quòd aliquando ille qui credit, sentit se ignorare quod credit, quanuis de re quam se ignorare nouit, omnino nō dubitet, si eam firmissime credit: qui opinatur autem, putat se scire quod nescit. Quisquis autem hoc enūciat quod vel creditum animo, vel opinatum tenet, etiamsi falsum sit non mentitur. Hoc enim debet enunciationi suæ fidei, vt illud per eam proferat, quod animo tenet, & sic habet vt profert. Nec ideo tamen in nullo vitio est, quanuis non mentiatur, si aut non credēda credit, aut quod ignorat, nosse se putat, etiamsi verū sit. Incognitum enim habet pro cognito. Quapropter ille mentitur qui aliud habet in animo, & aliud verbis vel quibuslibet significationibus enunciat. Vnde etiam duplex cor dicitur esse mentientis, id est, duplex cogitatio: vna rei eius quam veram esse vel scit vel putat & non profert: altera eius rei quam pro ista profert sciens falsam esse vel putans. Ex quo fit vt possit falsum dicere non mentiens, si putat ita esse vt dicit, quanuis nō

B

Quòd iocinon sint mēdacia. Ca.II.

C

Quid sit mēdacium, & quis dicatur mentiri vel opinari. Cap.III. Differentia inter credere & opinari.

ita sit: & vt possit verum dicere mentiens, si putat falsum esse & pro vero enunciat, quanuis reuera ita sit vt enunciat: ex animi enim sui sententia, nō ex rerum ipsarum veritate vel falsitate mentiens aut non mentiens iudicandus est. Potest itaque ille qui falsum pro vero enunciat, quod tamen verum esse opinatur, errans dici & temerarius: mentiens autem non recte dicitur, quia cor duplex cum enunciat non habet, nec fallere cupit sed fallitur. Culpa vero mentientis est, in enunciando animo suo fallendi cupiditas: siue fallat cum ei creditur falsum enunciantisiue non fallat, vel cum ei nō creditur, vel cum verū enunciat, voluntate fallendi, quod non putat verum. Quod cum ei creditur, non vtique fallit, quanuis fallere voluerit: nisi eatenus fallit, quatenus putatur, ita etiam nosse vel putare vt enunciat: quanquam subtilissime quæratur, vtrum cum abest voluntas fallendi, absit omnino mendacium. Quid enim si quisque falsum loquens quod falsum esse existimat, ideo tamen facit, quia putat sibi nō credi, vt eo modo falsa fide absterreat etim cui loquitur, quem sentit sibi nolle credere? Hic enim studio non fallendi mentitur, si mēdacium est nūciare aliquid aliter quàm scis esse vel putas. Si autem mendacium nō est nisi cum aliquid enunciatur voluntate fallendi, non mentitur iste, qui propterea falsum loquitur, quanuis noluerit vel putet falsum esse quod loquitur, vt ille cui loquitur non ei credendo non fallatur, quia eum sibi non crediturum vel nouit vel putat. Vnde si appareat, fieri posse vt aliquis propterea falsum dicat ne fallatur ille cui dicitur, existit aliud ēcontrario genus, propterea verum dicentis vt fallat. Qui enim verum ideo loquitur, quia sentit sibi nō credi, ideo vtiq; verū dicit vt fallat: scit enim vel existimat ppterea falsum putari posse quod dicitur, quoniam ab ipso dicitur. Quāobrem cum ideo verum dicit, vt falsum putetur, ideo verū dicit vt fallat, Quærendum ergo est, quis potius mentiatur: vtrū ille qui falsum dicit ne fallat, an ille qui verū dicit vt fallat: cum & ille sciat vel putet se falsum dicere, & iste sciat vel putet verū se dicere. Iam enim diximus eū qui nescit falsum esse quod enunciat, non mentiri, si hoc putat verū: eumq; potius mentiri, qui etiam verum enunciat cum falsum putat, quia ex animi sui sententia iudicandi sunt. De illis itaque non parua quæstio est, quos proposuimus. Vnum qui scit aut putat se falsum dicere, & ideo dicit, ne fallat, Velut si aliquam viam nouerit obsideri à latronibus, & timens ne per illā pergat homo cuius saluti prospicit, & eum scit sibi non credere, dicat eam viam nō habere latrones: ad hoc vt illac nō eat, dum ideo credit latrones ibi esse, quia ille dixit non ibi esse cui non credere statuit, mendacem putans. Alterum autem qui sciens, aut putans verum esse quod dicit, ad hoc tamen dicit vt fallat: tanquam si homini nō sibi credenti, dicat latrones in illa via esse, vbi reuera eos esse cognouit, vt ille cui dicit per illam viam magis pergat, atque ita in latrones incidat, dum putat falsum esse quod ille dixerit, Quis ergo istorum mentitur: ille qui eligit falsum dicere ne fallatur: an ille qui elegit verum dicere, vt fallat? Ille qui falsum dicendo egit, vt verum sequeretur cui dixit: an iste qui verū dicendo egit, vt falsum sequeretur cui dixit? An forte ambo mētiti sunt: ille quia voluit falsum dicere: iste quia voluit fallere? An potius neuter eorum mentitus est: ille quia voluntatem habuit non fallendi: & ille quia voluntatem habuit verum dicendi? Non enim nunc agitur quis eorum peccauerit, sed quis mentitus sit. Cito enim videtur ille peccasse qui verum dicendo egit, vt homo inciderit

D

Potest falsū dicere non mentiens, & potest dicere verū mētiens.

Quis mentiri dicatur. Cap.IIII.

E

F

G derit in latrones:ille autem nō peccasse, sed etiā bene fecisse qui falsum dicendo egit vt homo pernicie deuitaret.Sed possunt exempla ista cōuerti,vt & ille aliquid grauius eum pati velit,quem falli nō vult, Multi enim quædam vera cognoscendo sibi intulerunt perniciem, si talia fuerūt vt eos latere debuerint:& iste aliquid cōmodi velit adipisci eum quem vult falli. Nōnulli enim qui sibi mortem intulissent si aliquid mali quod vere cōtigerat de charis suis cognouissent,falsum putando sibi pepercerunt, atq; ita falli eis profuit , sicut alij obfuit vera cognoscere. Nō ergo id agitur, quo animo consulendi, aut nocendi,vel ille falsum dixit ne falleret,vel iste verum dixit vt falleret:sed exceptis cōmodis aut incōmodis eorum quibus locuti sunt,quātum ad ipsam veritatē fallitatemq; attinet,quæritur quis eorum,an vterq; neutēr ve mentitus sit . Si enim mendaciū est enunciatio cū voluntate falsum enunciandi, ille potius mētitus est qui falsum dicere voluit,& dixit quod voluit,quāuis ne falleret dixerit, Si autem mendaciū est quælibet enunciatio cum voluntate fallendi, nō ille sed iste mentitus est qui etiam verum dicendo fallere voluit. Quod si men-
H dacium est enunciatio cum voluntate alicuius fallitatis, ambo mētiti sunt:quia & ille suā enunciationem falsam esse voluit,& iste de vera sua falsum credi voluit.Porrò si mendacium est enunciatio falsum enuntiare volentis vt fallat,neuter mentitus est: quia & ille habuit volūtatem falsum dicendo,verum persuadere:& iste vt falsum persuaderet,verum dicere. Aberit igitur omnis temeritas atq; omne mendacium , cum & id quod verum credendūmve cognouimus , cum opus est enunciamus, & id volumus persuadere quod enunciamus . Si autem vel quod falsum est verū putantes,vel quod incognitum est nobis pro cognito habentes, vel quod credendum non est credentes,vel cum id nō opus est enunciantes, tamē non aliud quàm id quod enunciamus persuadere conamur:nō abest quidē temeritas & error,sed tamen abest omne mendacium . Nulla enim definitionum illarū timenda est , cum bene sibi conscius est animus, hoc se enunciare quod verum esse aut nouit aut opinatur aut credit , neque velle aliquid nisi quod enūciat persuadere.Sed vtrum sit vtile aliquādo mendacium,multo maior magisq; necessaria quæstio est.Vtrum ergo mentiatur quisquis fallendi nō habet voluntatem: vel etiam id
I agit ne fallatur cui aliquid enunciat , quanuis enunciationem ipsam falsam habere voluerit : quia ideo voluit, vt verum persuaderet: & vtrum mentiatur quisquis etiā verum volens enunciat causa fallendi , dubitari potest, Nemo autem dubitat mentiri eum qui volens falsum enunciat causa fallendi.Quapropter enūciationem falsam cum volūtate ad fallendum prolatam , manifestum est esse mendacium.Sed vtrum hoc solum,sit mendacium,alia quæstio est. Interim de hoc genere in quod omnes cōsentiunt,inquiramus:vtrum aliquando sit vtile falsum aliquid enunciare cum voluntate fallendi.Nā qui hoc sentiunt adhibent testimonia sententiæ suæ: commemorantes Saram cum risisset, angelis negasse q risserit:Iacob à patre interrogatum,respondisse,quòd ipse esset Esaū maior filius eius , Aegyptias quoque obstetrices, ne infantes Hebræi nascentes interficerentur, etiam deo approbante & remunerante mentitas. Et multa eiusmodi exempla eligentes, eorum hominum mendacia commemorant , quos culpare non audeas : atque ita fatearis , aliquando esse posse , non solum reprehensione non dignum, sed etiam dignum laude mendacium.Addunt etiam,quo non solos premant diuinis libris

Mentiri nū aliqū prosit, aut liceat. Cap.V.

Gene.18. Gene.27. Exod.1.

deditos , sed etiam omnes homines sensumq; communem,dicentes,Si quis ad te confugiat qui mendacio tuo possit à morte liberari,non es mentiturus? Si aliquid ægrotus interroget,quod ei scire non expedit , qui etiam possit te non respondente grauius affligi:audebis ne aut verum dicere in perniciem hominis , aut silere potius quàm honesto & misericordi mendacio valetudini eius opitulari ? His atque talibus copiosissime se arbitrantur
K virgere,vt si consulendi causa exigit,aliquando mentiamur . Contra illi quibus placet nunquam sic mentiendum,multo fortius agunt,vtentes primo authoritate divina,quoniam in ipso decalogo scriptum est,Falsum te- Exod.20.
stimonium ne dicas : quo genere complectitur omne mendacium. Quisquis enim aliquid enunciat, testimonium perhibet animo suo. Sed ne quis contendat non omne mendacium falsum testimonium esse appellandum: quid dicturus est ad id quod scriptū est , Os quod Sapien.1.
mēcitur occidit animam? Quod ne quis arbitretur exceptis aliquibus mentientibus posse intelligi , alio loco legat,Perdes omnes qui loquuntur mendacium . Vnde Psal.5.
ore suo ipse dominus sic inquit,Sit in ore vestro,est,est: Matth.5.
non, non : quod autem amplius est, à malo est. Hinc & L
Apostolus cum exuendum veterem hominem præciperet , quo nomine omnia peccata intelliguntur , consequenter ait,in primis ponens, Quapropter deponentes Ephe.4.
mendacium,loquimini veritatem. Nec illis quæ de veteribus libris mendaciorum exempla prolata sunt, terreri se dicunt : vbi quicquid gestum est,figurate accipi potest,quanuis reuera contigerit,Quicquid autem figurate fit aut dicitur,nō est mendacium . Omnis enim enunciatio,ad id quod enunciat,referenda est.Omne autem figurate,aut factum,aut dictum,hoc enunciat quod significat eis quibus intelligendum prolatum est. Vnde credendum est illos homines qui propheticis temporibus digni authoritate fuisse cōmemorantur,omnia quæ scripta sunt de illis , prophetice gessisse atque dixisse: nec minus prophetice eis accidisse , quæcunque sic acciderunt , vt eodem prophetico spiritu memoriæ literisq; mandanda iudicarentur . De obstetricibus autem, quia non eas possunt dicere prophetico spiritu significandi futuri veri gratia,aliud pro alio renunciasse Pharaoni , etiam si aliquid ipsis nescientibus quod per eas
M actum esset significauit , pro gradu suo dicunt approbatas & remuneratas à deo. Qui enim nocendi causa mētiri solet , si iam consulendi vel proficiendi causa mentiatur,multum proficit . Sed aliud est quod per seipsum laudabile proponitur: aliud quod in deterioris comparatione præponitur.Aliter enim gratulamur cum sanus est homo:aliter cum melius habet ægrotus.Nam in scripturis ipsis,iustificata etiam Sodoma dicitur in compa- Ezech.16.
ratione scelerum populi Israël . Et ad hanc regulam dirigunt omnia mendacia quæ proferuntur de veteribus libris, nec reprehensa inueniuntur, vel reprehendi non possunt:vt aut indole proficientium & spe approbentur, aut significationis alicuius causa nō sint omnino mendacia. Et ideo de libris noui testamēti, exceptis figuratis significationibus domini , si vitā moresq; sanctorum & facta ac dicta consyderes , nihil tale proferri potest quod ad imitationem prouocet mentiendi . Simulatio nanque Petri & Barnabæ non solum cōmemorata, ve- Gala.2.
rumetiam reprehensa atque correcta est . Non enim vt nonnulli putant , ex eadem simulatione etiam Paulus
Apostolus aut Timotheum circuncidit , aut ipse quædā Acto.16.
ritu Iudaico sacramenta celebrauit, sed ex illa libertate fidei suæ qua prædicauit, nec gentibus prodesse circuncisionē,

A cuncisionem,nec Iudæis obesse . Vnde nec illos astringendos ad cōsuetudinem Iudæorum,nec illos à paterna
1.Cor.7. deterrendos censuit:Vnde illa verba eius sunt, Circuncisus quis vocatus est,nō adducat præputium:in præputio quis vocatus est,nō circuncidatur.Circuncisio nihil est,& præputium nihil est,sed obseruatio mandatorum dei. Vnusquisque in qua vocatiōe vocatus est,in ea permaneat. Quomodo enim potest adduci præputiū quod præcisum est ? Sed non adducat dixit,nō ita viuat,quasi præputium adduxerit: id est,quasi in eam partem quam nudauit,rursus tegmen carnis attraxerit,& quasi Iudeus esse destiterit,sicut alibi dicit, Circuncisio tua præputiū facta est:θ sed extiterit,θ Et hoc nō tanquam cogens dixit Apostolus , aut illos manere in præputio,aut Iudæos in consuetudine patrum suorum,sed vt neutri in alterā cogerentur,Potestatem autem haberet quisque manendi in sua consuetudine, non necessitatem. Neque enim si vellet Iudæus,vbi nullum perturbaret , recedere à Iudaïcis obseruationibus, prohiberetur ab Apostolo: quādoquidem consilium in eis permanendi ad hoc dedit,
B ne superfluis perturbati Iudei,ad ea quę saluti essent necessaria non venirent†. Neque ab illo prohiberetur si vellet quisquam gentilium ideo circuncidi , vt hoc ipsum ostenderet , non se detestari quasi noxium, sed indifferenter habere tanquam signaculum , cuius vtilitas iam tempore præteriisset . Non enim si salus ex eo iam nulla esset,etiam exitium inde metuendum fuit . Ideoq; & Timotheus cum in præputio vocatus esset, tamē quia de Iudæa matre ortus erat , & ostendere cognatis suis debebat ad eos lucrifaciendos, non hoc didicisse in disciplina Christiana,vt illa sacramenta quæ legis veteris essent abominaretur,circūcisus est ab Apostolo : vt hoc modo demonstraret Iudæis,non ideo gentes non ea suscipere,quia mala sunt & pernicioſe à patribus obseruata,sed quia iam saluti non necessaria post aduentum tāti sacramenti , quod per tam longa tempora tota vetus illa scriptura propheticis figurationib⁹ parturiuit. Nam
Gala 2. & Titum circuncideret cum hoc vrgerent Iudæi , nisi subintroducti falsi fratres ideo fieri vellent , vt haberēt quod de ipso Paulo disseminarent: tanquam eorum veritati cesserit, qui spem salutis Euangelicæ in circuncisione carnis atque eiusmodi obseruationibus esse prædicarent,& sine his nemini Christum prodesse contenderent: cum contra nihil prodesset Christus eis, qui eo animo circunciderentur , vt ibi esse salutem putarent.
C Gala.5. Vnde est illud, Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circuncidamini , Christus vobis nihil proderit . Ex hac igitur libertate Paulus paternas obseruationes seruauit, hoc vnum cauens & prædicans , ne sine his salus Christiano nulla putaretur.Petrus autem simulatione sua tāquam in Iudaïsmo salus esset,cogebat gentes iudaïzare,
Gala.2. quod verba Pauli ostendunt dicentis,Quomodo gentes cogis Iudaïzare?Non enim cogerentur,nisi viderent eū sic eas obseruare, quasi præter illas salus esse non posset. Petri ergo simulatio libertati Pauli non est comparanda , Et ideo Petrum amare debemus libēter correctum: non autem astruere etiam de Pauli authoritate mendacium:qui & Petrum coram omnibus in rectam viam
Acto.15. reuocauit, ne gentes per eum Iudaïzare cogerentur , & ipse suæ prædicationi attestatus est : qui cum putaretur hostis paternarum traditionum, eo quòd nolebat eas imponere gentibus , non aspernatus eas ipse more patrio celebrare, satis ostendit hoc in eis Christo aduenīente remansisse , vt nec Iudæis essent pernicioſæ , nec gentibus necessariæ , nec iam cuiquam hominum salu-

†al.quandoquidē ea quę saluti essent necessaria, nō vetarēt.

tares:Quōd si authoritas mentiendi,nec de antiquis li- D
bris proferri potest , vel quia non est mendacium quod figurate gestum dictumve recipitur , vel quia bonis ad imitandū non proponitur quod in malis cum proficere cœperint in peioris comparatione laudatur: nec de noui testamenti libris , quia correctio potius quàm simulatio,sicut lachrymę potius quàm negatio Petri est imitanda. Iam illis exemplis quæ de cōmuni vita proferuntur,multo confidentius asserunt non esse credendum . Prius enim docent iniquitatem esse mendacium, multis documentis literarum sanctarum,& eo maxime quod scriptum est , Odisti domine omnes qui operātur Psal.5.
iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium: Aut enim,vt solet scriptura , sequenti versu exposuit superiorē,vt quoniam latius solet patere iniquitas,intelligamus nominato mendacio, quam speciem iniquitatis significare voluerit: aut si aliquid interesse arbitrantur, tanto peius est mendacium,quanto grauius positum est, Perdes: quàm, Odisti. Forte enim odit aliquem deus aliquanto mitius vt eum non perdat . Quem vero perdit,tanto vehementius odit,quanto seuerius punit.Odit
E autem omnes qui operantur iniquitatem.At omnes qui loquuntur mendacium etiam perdet . Quo constituto quis eorum qui hęc asserunt commouebitur illis exemplis,cum dicitur, Quid si ad te homo cōfugiat qui mēdacio tuo possit à morte liberari? Illa enim mors quam stulti timent homines, qui peccare non timent, non animam, sed corpus occidit,sicut dominus in Euangelio docet , Vnde præcepit ne ipsa timeatur: os autem quod Matth.10.
mentitur , non corpus sed animam occidit . His enim verbis apertissime scriptum est, Os quod mentitur, oc- Sapien.1.
cidit animam. Quomodo ergo non peruersissime dicitur: vt alter corporaliter viuat, debere alterum spiritaliter mori?Nam & ipsa dilectio proximi ex sua quidque dilectiōe terminum accepit, Diliges,inquit,proximum Leuitic.19. Matth.22.
tanquam teipsum.Quomodo ergo quisquis diligit tanquam seipsum,cui vt præstet vitam temporalem,ipse amittit æternam ? quandoquidem si pro illius temporali vita suam ipsam temporalem perdit : non est iam diligere sicut seipsum, sed plusquā seipsum . Quod sanè doctrinæ regulam excedit . Multo minus igitur æternam suam pro alterius temporali mentiendo amissurus est. F
Temporalem planè vitam suam pro æterna vita proximi nō dubitabit Christianus amittere . Hoc enim præcessit exemplum,vt pro nobis dominus ipse moreretur. Ad hoc enim & ait , Hoc est mandatum meum vt dili- Ioan.15.
gatis inuicem sicut & ego dilexi vos.Maiorem dilectionem nemo habet quàm vt animā suam ponat quis pro amicis suis. Non enim quisquā est ita desipiens, vt dicat aliud quàm saluti sempiternę hominum consuluisse dominum , vel faciendo quod præcepit , vel præcipiendo quod fecit . Cum igitur mentiendo vita æterna amittitur, nunquam pro cuiusquam temporali vita mentiendum est. Enimuero isti qui stomachantur & indignantur, si nolit aliquis mendacio perimere animā suam, vt alius senescat in carne: quid si etiā furto nostro, quid si adulterio liberari possit aliquis de morte:ideone furandum est,aut mœchandū?Nescient enim ad hoc se cogere,vt si laqueum ferat homo & stuprū petat,cōfirmās q sibi collum ligabit,nisi ei cōcedatur quod petit,consentiatur propter animā,sicut ipsi dicunt,liberandā.Quod si absurdum & nefarium est, cur animam suam quisque mendacio corrumpat,vt alter viuat in corpore , cum si suum propterea corrumpendum daret , omniū iudicio nefariæ turpitudinis dānaretur? Proinde nō est in ista

G quæſtione attēdendum, niſi vtrum iniquitas ſit mendacium. Quod cum ſupra cōmemoratis documentis aſſeratur, videndū eſt ita quæri: vtrū pro alterius ſalute mētiri aliquis debeat, ac ſi quæreretur, vtrū pro alterius ſalute iniquus eſſe aliquis debeat. Quod ſi reſpuit animæ ſalus, quæ nō poteſt niſi æquitate ſeruari, & ſe vt præponamus nō ſolum alterius, ſed etiā noſtræ ſaluti temporali iubet, quid reſtat, inquiunt, quo dubitare debeamus nunquā omnino eſſe mētiendum? Nō enim dici poteſt aliquid in temporibus cōmodis, ſalute ac vita corporali maius aut charius. Vnde ſi nec ipſa præponenda eſt veritati, quid obiici poteſt propter quod mentiendū eſſe contendant, qui aliquando putant oportere mentiri?

Ne pudicitiæ quidem cauſa mentiendum. Cap. VII.

Pudicitia quippe corporis, quia multum honorabili perſona videtur occurrere, & pro ſe flagitare mēdaciū, vt ſi ſtuprator irruat, qui poſſit mendacio deuitari, ſine dubitatione mentiendū ſit: facile reſponderi poteſt, nullam eſſe pudicitiam corporis, niſi ab integritate animi pendeat: qua dirupta cadat neceſſe eſt, etiam ſi intacta videatur: & ideo nō in rebus temporalibus eſſe numerādam, quaſi quæ inuitis poſſit auferri.

Quòd pudicitia corporis ab integritate animi depēdet.

Nullo modo igi- H tur animus ſe mendacio corrūpit pro corpore ſuo, quod ſcit manere incorruptum ſi ab ipſo animo incorruptio non recedat. Quod enim violenter non præcedente libidine patitur corpus, vexatio potius quàm corruptio nominanda eſt. Aut ſi omnis vexatio corruptio eſt, nō omnis corruptio turpis eſt, ſed quā libido procurauerit, aut cui libido conſenſerit. Quāto autē præſtantior eſt animus corpore, tanto ſceleratius corrūpitur. Ibi ergo ſeruari poteſt pudicitia, vbi nulla niſi volūtaria poteſt eſſe corruptio. Certe enim ſi ſtuprator corpus inuaſerit, cui nec vi cōtraire poſſit, nec vllo cōſilio vel mēdacio deuitari, neceſſe eſt fateamur, aliena libidine pudicitiam nō poſſe violari. Quapropter quoniā nemo dubitat, meliorem eſſe animum corpore, integritati corporis integritas animi præponenda eſt, quæ in æternū ſeruari poteſt. Quis autē dixerit integrum animū eſſe mentiētis?

Libido quid ſit.

Etenim libido quoq; ipſa recte definitur, appetitus animi quo æternis bonis quælibet tēporalia præponuntur. Nemo itaq; poteſt conuincere aliquādo eſſe mentiendū, niſi qui potuerit oſtendere æternū aliquod bonum obtineri poſſe mendacio. Sed cum tanto quiſque I ab æternitate diſcedat: quāto à veritate diſcordat: qui autem mētitur à veritate diſcedit: abſurdiſſimū eſt dicere, diſcedendo inde poſſe ad boni aliquid aliquem peruenire. Aut ſi eſt aliquod bonū æternum quod non cōplectatur veritas, non erit verum: & ideo nec bonum erit, quia falſum erit. Vt autem anim⁹ corpori, ita etiam veritas ipſi animo præponēda eſt: vt eam non ſolum magis quàm corpus, ſed etiam magis quàm ſeipſum appetat animus. Ita quippe erit integrior & caſtior, cum eius potius immutabilitate, quàm ſua mobilitate perfruetur.

Gene. 19.

Si autem Loth cum ita iuſtus eſſet, vt angelos etiā hoſpites ſuſcipere mereretur, ſtuprādas filias Sodomitis obtulit, vt fœminarum potius ab eis corpora quàm virorum corrumperentur: quanto diligentius atq; conſtantius animi caſtitas in veritate ſeruanda eſt, cum verius ipſe corpori ſuo, quàm corpus virile fœmineo corpori præferatur.

Mendaciū cauſa officij. Cap. VIII.

Quod ſi quiſquā putat; ideo cuiquā vel pro aliquo eſſe mētiendum, vt interim viuat, aut in his rebus quas multum diligit nō offendatur, quo poſſit ad æternam veritatem peruenire diſcendo: nō intelligit, Primo nullum eſſe flagitium quod nō eadem conditione ſuſcipere cogatur, ſicut iam ſuperius demonſtratum eſt: Deinde ipſius doctrinæ authoritatē intercipiet penitus interire, ſi eis quos ad illam ſcilicet veritatē perducere conamur, mendacio noſtro perſuademus, aliquando eſſe mentiendū. K Cum enim doctrina ſalutaris, partim credendis, partim intelligendis rebus conſtet: nec ad ea quæ intelligenda ſunt perueniri poſſit, niſi prius credenda credantur: quomodo credendum eſt ei qui putat aliquādo eſſe mentiendū, ne forte & tunc mētiatur cum præcipit vt credamus? Vnde enim ſciri poteſt, vtrum & tunc habeat aliquā cauſam, ſicut ipſe putat officioſi mendacij, exiſtimans falſa narratione hominē territum poſſe à libidine cohiberi, atq; hoc modo etiam ad ſpiritalia ſe cōſulere mentiendo arbitretur. Quo genere admiſſo atq; approbato, omnis omnino fidei diſciplina ſubuertitur. Qua ſubuerſa, nec ad intelligentiam peruenitur, cui capiendæ iſta paruulos nutrit: atq; ita omnis doctrina veritatis aufertur, cedens licentioſiſſimæ falſitati, ſi mendacio vel officioſo aliunde penetrandi aperitur locus. Aut enim temporalia cōmoda, vel propria vel aliena, veritati præponit quicunq; mētitur: quo quid fieri poteſt peruerſius? aut cum veritati adipiſcēdæ opitulante mēdacio vult facere idoneū, intercludit aditum veritati. Volens enim cū mentitur eſſe aptus, fit cū L verum dicit incertus. Quāobrem, aut nō eſt credēdum bonis, aut credendum eſt eis, quos credimus debere aliquando mentiri, aut nō eſt credendum bonos aliquando mentiri. Horum trium primum pernicioſum eſt, ſecundum ſtultum. Reſtat ergo vt nunquam mentiantur boni.

Mendaciū quo vitetur graui⁹ quid. Cap. IX.

Sic iſta quæſtione ex vtraq; parte cōſyderata atq; tractata, non tamen facile ferenda ſententia eſt: ſed adhuc diligenter audiendi, qui dicunt nullum eſſe tam malū factum, quod nō in peioris deuitatione faciendum ſit. Pertinere autē ad facta hominum, nō ſolum quicquid faciunt ſed quicquid etiā cum cōſenſione patiuntur. Vnde ſi extitit cauſa vt eligeret vir Chriſtianus thurificare idolis, ne cōſentiret ſtupro quod perſecutor ei niſi faceret minabatur: recte videntur quærere, cur non etiam mentiretur, vt tantā illam turpitudinem deuitaret? Ipſam enim cōſenſionem qua ſtuprū pati mallet quàm thurificare idolis, nō paſſionem dicunt eſſe, ſed factum. Quod ne faceret, elegit thurificare. Quāto igitur mendacium procliuius elegiſſet, ſi mēdacio poſſet à ſancto corpore flagitiū tam immane remoueri. In qua propoſitione, iſta ſunt quæ merito quæri poſſunt: vtrum M talis conſenſio pro facto habenda ſit: aut vtrum cōſenſio dicenda, quæ nō habet approbationem: aut vtrū approbatio ſit cum dicitur, Expedit hoc pati potius quàm illud facere: & vtrum recte ille fecerit thurificare quàm ſtuprum pati: & vtrum mentiendū eſſet potius, ſi ea cōditio daretur, quàm thurificandū. Sed ſi talis conſenſio pro facto habenda eſt, homicidæ ſunt etiam qui occidi maluerunt, quàm falſum teſtimonium dicere, & quod eſt homicidium grauius, in ſeipſos. Cur enim hoc pacto non dicatur, quòd ipſi ſe occiderint, quia elegerunt hoc in ſe fieri, ne facerent quod cogebantur? Aut ſi grauius putatur alium occidere quàm ſeipſum, quid ſi hæc conditio martyri proponeretur, vt ſi nollet de Chriſto falſum teſtimonium dicere atque immolare dæmonib⁹, ante oculos ipſius alius nō quilibet homo, ſed pater eius occideretur, rogans etiam filium, ne id perſeuerantia ſua fieri permitteret, Nōnne manifeſtum eſt illo in teſtimonij fideliſſimi ſententia permanente, ſolos homicidas futuros fuiſſe, qui patrem eius occiderent, non illum etiam parricidam? Sicut ergo huius tanti ſceleris particeps iſte non eſſet, cum elegiſſet patrem ſuum potius ab aliis interfici, etiam ſacrilegum, cuius anima ra-

peretur

A peretur ad pœnas, quàm fidem ſuā falſo teſtimonio violare: ſic talis ille conſenſus non eum faceret tanti flagitij participem, ſi malefacere ipſe nollet, quicquid alij propterea feciſſent, quia ipſe non faceret. Quid enim tales perſecutores dicunt, niſi fac male, ne nos faciamus? Qui ſi nobis vere facientibus non feciſſent, nec ſic eis noſtro ſcelere ſuffragari deberemus. Nunc vero quando iam faciunt cum iſta [non] dicunt, cur nobiſcum potius, quàm ſoli turpes atque nocentes ſunt? Non enim conſenſus ille dicendus eſt, quia non approbamus quod faciunt, ſemper optantes & quantum in nobis eſt prohibentes ne faciant, factumq; ipſorum non ſolum nō cōmittentes cum eis, ſed etiam quanta poſſumus deteſtatione dānantes. Quomodo, inquis, non cum eis facit, quando illi hoc non facerent, ſi ipſe illud faceret. Hoc modo frangimus ianuam cum effractoribus, quia ſi non eam clauderemus, illi non frangerent. Et occidimus homines cum latronibus, ſi ſcire contingat hoc eos eſſe facturos: quia ſi nos præueniētes eos occideremus, illi nō occiderent alios. Aut ſi fateatur nobis aliquis parricidium ſe facturum, nos cum eo facimus, ſi cum poſſumus B eum priuſquam faciat, non interficimus, quando aliter eum vel cohibere vel impedire non poſſumus. Totidem enim verbis dici poteſt, feciſti cum eo, quia hoc ille nō feciſſet, ſi tu illud feciſſes. Ego vtrūque malum fieri nollem: ſed id tantum cauere potui ne fieret, quod erat in mea poteſtate. Alterum autem alienum, quod meo pręcepto extinguere non potui, meo maledicto impedire non debui. Non ergo peccantem approbat, qui pro alio non peccat: & neutrum placet ei qui vtrunque nollet admitti. Sed illud quod ad ſe pertinet etiam poteſtate, non perpetrat: quod autem ad alterum, ſola voluntate condemnat. Et ideo proponentibus illam conditionem atque dicentibus, Si non thurificaueris, hoc patieris: ſi reſpondiſſet, Ego neutrum eligo, vtrunque deteſtor, ad nihil horum vobis conſentio: inter hæc verba atque talia, quæ certe quoniam vera eſſent, nulla eius conſenſio, nulla approbatio teneretur, quæcunque ab eis paſſus eſſet, illi deputaretur iniuriarum acceptio, illis commiſſio peccatorū. Debuit ne igitur, ait quiſpiam, ſtuprum perpeti potius quàm thurificare? Si quæris quid debuerit, neutrum debuit. Si enim dixero aliquid horum debuiſ- C ſe, aliquid horum approbabo, cum improbem vtrunque. Sed ſi quæritur quid horum potius debuit euitare qui vtrunque non potuit, ſed alterutrum potuit: reſpondebo, ſuum peccatum potius quàm alienum: & leuius potius quod ſuum, quàm grauius quod alienum. Vt enim ſalua diligentiore inquiſitione interim concedam, grauius eſſe ſtuprum quàm thurificationem: illa tamen ipſius erat, illud alienum factum, quāuis id ipſe pateretur, Cuius autem factum, eius & peccatum. Quanuis enim grauius ſit homicidium, quàm furtum, peius eſt tamen facere furtum, quàm pati homicidium. Itaque ſi cuiquam proponeretur, vt ſi furtum facere nollet, interficeretur, hoc eſt cōmitteretur in eum homicidium, quia vtrunque euitare non poſſet, id euitaret potius, quod ſuū peccatum eſſet, quàm quod alienum. Nec ideo & illud eius fieret, quia in eum committeretur, & quia id poſſet euitare, ſi ſuum vellet admittere. Totus itaq; huius quæſtionis nodus ad hoc adducit, vt quæratur, vtrum alienum nullum peccatum quanuis in te cōmiſſum tibi imputetur, ſi leuiore tuo peccato id poſſis euitare ne facias: an excepta eſt omnis immundicia corporalis. Nemo enim aliquem immundū fieri dicit, ſi occidatur, aut mittatur in carcerem, aut in vinculis habeatur, aut flagelletur, cæteriſq; tormētis & cruciatibus affligatur: aut pro- D ſcribatur, dāniſq; afficiatur grauiſſimis, vſque ad vltimā nuditatem, aut expolietur honoribus, atque ingētes accipiat contumelias per quæcunque conuicia. Quicquid horum quiſque iniuſte paſſus fuerit, nemo eſt tam demens, qui eum immundū fieri dicat. At ſi fimo perfundatur, aut ſi tale aliquid ei per os infundatur vel inculcetur, patiatúrve muliebria, omnium ferè ſenſus exhorret, & conſpurcatum† atque immundū vocant. Ita igitur cōcludendum eſt, vt quæcunq; aliena peccata, exceptis iis quæ immundū faciunt in quem cōmittuntur, non euitet quiſq; peccatis ſuis, neque pro ſe neq; pro quoquam, ſed ea ſufferat potius fortiterq; patiatur: & nullis peccatis ſuis ea debet vitare, neque mendacio. Illa vero quę ita cōmittuntur in hominem, vt eum faciant immundum, etiā peccatis noſtris euitare debeamus: ac per hoc nec peccata dicenda ſunt, quæ propterea fiunt vt illa immūdicia deuitetur. Quicquid enim ita fit, vt niſi fieret iuſte reprehenderetur, non eſt peccatum. Ex quo cōficitur, vt nec illa immundicia vocanda ſit, quādo euitandi eā nulla facultas eſt. Habet enim etiam tunc quod recte agat E qui ea patitur, vt patienter ferat quicquid nō poteſt euitare. Nullus autem recte agens immundus fieri poteſt quolibet contagio corporali. Immundus eſt enim ante dominum omnis iniquus. Mūdus ergo eſt omnis iuſtus, & ſi nō ante homines, tamen ante dominū, qui ſine errore iudicat: proinde nec cum ea patitur, data euitandi poteſtate, cōtactu ipſo immundus fit, ſed peccato quo ea cum poſſet noluit euitare. Nullum enim peccatū eſſet, quicquid propter illa euitanda factū eſſet. Propter hæc igitur euitanda quiſquis mentitus fuerit, nō peccat. An aliqua etiam mēdacia excipienda ſunt, vt ſatius ſit hæc pati, quàm illa cōmittere? Quod ſi ita eſt, nō quicquid factum fuerit, vt illa immundicia euitetur, nō eſt peccatū. Quandoquidem ſunt quædā mendacia quæ grauius ſit admittere, quàm illa pati. Nam ſi aliquis ad ſtuprū quæratur qui poſſit occultari mendacio, quis audet dicere nec tunc eſſe mentiendum? At ſi tali mendacio poſſit latere, quod alterius famam lædat, eius immundiciæ falſo crimine ad quā patiendam ille quæritur: tanquam ſi dicatur quærenti, nominato aliquo caſto viro atque ab huiuſmodi flagitiis alieno, vade ad illū & ipſe tibi procurabit quo libentius vtaris: nouit enim deus tales & di- F ligit: atq; ita iſte ab eo quem quærebat poſſet auerti: neſcio vtrum alterius fama mendacio violanda ſit, ne alterius corpus aliena libidine violetur. Et omnino nunquam pro aliquo mentiendū eſt, eo mendacio quod alterum lædat: & ſi leuius læditur, quàm ille niſi ita mentireris læditur. Quia nec panis alienus inuito quanuis valentiori auferendus eſt vt alatur infirmior, nec innocens inuitus virgis cædēdus eſt, ne alius occidatur. Planè ſi velint, fiat, quia nec læduntur cum ita volunt.

†al. conſtupratum.

In rebus fidei nō eſſe locum mendacio. Cap. X.

Sed vtrum etiam volentis fama falſo ſtupri crimine lædenda ſit, vt ab alterius corpore ſtuprū auertatur, magna quęſtio eſt. Et neſcio vtrū facile reperiatur, quomodo iuſtum ſit volentis famam falſo ſtupri crimine maculari, quàm ipſo ſtupro corpus inuiti. Sed tamen ſi talis optio proponeretur ei qui thurificare idolis, quàm muliebria perpeti maluit, vt ſi illud vellet euitare, famam Chriſti aliquo mendacio violaret, inſaniſſimus eſſet, ſi faceret. Plus etiam dico, quia inſanus eſſet, ſi alienæ libidinis euitandæ cauſa, ne id in eo fieret quod nulla ſua libidine pateretur, Chriſti Euangelium falſis Chriſti laudibus infalſaret, magis euitans alienam corruptionē in corpore ſuo, quàm in doctrina ſanctificationis ani-

 marum

G marum atq; corporum, corruptionem suã. Quamobrem à doctrina religionis, atque ab eis omnino enunciationibus, quæ propter doctrinam religionis enunciantur cùm illa docetur & discitur, omnia penitus mendacia remouenda sunt. Nec vlla omnino causa inueniri posse credatur, cur in rebus talibus mentiendum sit: quando nec ideo in ea doctrina mentiendũ est, vt ad eam ipsam quisque facilius perducatur. Fracta enim vel leuiter diminuta authoritate veritatis, omnia dubia remanebũt: Quæ nisi vera credantur, teneri certa non possunt. Licet igitur vel dissertori ac disputatori atque prædicatori rerum æternarum, vel narratori vel prænũciatori rerum temporalium ad ædificãdam religionẽ atque pietatem pertinẽtium, occultare in tempore quicquid occultandum videtur, mentiri autem nunquam licet, ergo nec occultare mentiendo. Hoc primitus & firmissime constituto, de cæteris mendaciis securius quæritur. Sed consequenter etiam videndum est, remouenda esse etiam omnia mendacia quæ aliquem lædunt iniuste, quia nulli est iniuria vel leuior inferenda, vt ab alio grauior repellatur. Nec illa sunt admittenda mẽdacia, quæ quanuis non obsint alteri, nulli tamen prosunt, & obsunt eis ipsis qui gratis mentiuntur. Ipsi enim proprie mendaces dicendi sunt. Interest enim inter mentientem atque mendacem. Nam mentiens est etiam qui mentitur inuitus, mendax vero amat mẽtiri, atque habitat animo in delectatione mentiendi. Iuxtà ponendi sunt & qui de mendacio volunt placere hominibus, nõ vt alicui faciant iniuriam vel inferant cõtumeliam, iam enim supra hoc genus remouimus, sed vt suaues sint in sermonibus suis. Isti ab illo genere in quo mẽdaces posuimus hoc differũt, q̃ illos mentiri delectat, gaudentes de ipsa fallacia: istis autem placere libet de suauiloquio, qui tamen veris mallent placere: sed quando nõ facile inueniunt vera quæ grata sint audientibus, mentiri eligunt potius quàm tacere. Difficile est tamẽ vt isti totam narrationem falsam aliquando suscipiant, sed plerũque veris falsa contexunt, vbi suauitas eos deserit. Hæc autem duo genera mendaciorum non obsunt credentibus, quia nihil de doctrina religionis veritatisq; fallũtur, aut de vllo commodo vel vtilitate sua. Sufficit enim eis vt iudicent fieri potuisse quod dicitur, & fidem habeant homini quẽ non debent temere existimare mentientem. Quid enim mihi obest si credam patrem aut auum alicuius virum bonum fuisse, etiam si non fuit: aut vsque ad Persas militando peruenisse, etiam si à Roma nunquam recessit? Ipsis autem mentientibus valde obsunt. Illis quidem, quia sic deserunt veritatẽ vt fallacia lætentur, istis quia se malunt placere hominibus quàm verum dicere. *Istis generibus* sine vlla dubitatione damnatis, sequitur genus mendacij tanquã gradatim ad meliora surgentibus, quod beneuolis & bonis vulgo tribui solet, cum ille qui mentitur, nõ solum alteri nõ obest, sed etiam prodest alicui. De isto genere est tota cõtentio, vtrúm ne sibi obsit, qui sic prodest alteri, vt faciat contra veritatem. Aut si veritas illa sola dicenda est, quæ ipsas mentes intimo atque incommutabili lumine illustrat. Facit certe cõtra aliquod verum, quia & si falluntur corporis sensus, contra verum tamen facit, qui dicit aliquid ita esse, vel non ita, quod ei nec mens nec sensus nec opinatio sua fidésve renunciat. Vtrum ergo non sibi obsit qui hoc modo alteri prodest, an illa compensatione nõ obsit sibi quia prodest alteri, magna quæstio est. Si ita est, consequenter etiam sibi prodesse debet per mendacium quod nulli obest. Sed ea connexa sunt,

Differentia mentientis & mẽdacis. Caput, XI.

Numvtiliter mẽtiriliceat. Cap. XII.

& istis concessis necessario trahuntur quæ multum cõturbent. Si enim quæratur, quid obsit homini copiis superfluis redundanti, si de innumeris milibus frumẽtorum amittat vnũ modium, qui tamen modius possit ad necessarium victũ prodesse furanti, cõsequens erit, vt & furtum sine reprehẽsione fieri possit, & falsum testimoniũ sine peccato dici. Quo quid dici potest peruersius? An vero si alius furatus esset illum modium & tu videres, interrogatusq; esses, mentireris honeste pro paupere? Et si id pro tua paupertate facilius culpaueris, Quasi amplius alium quàm te diligere debeas. Vtrunque ergo turpe atque vitandum est. Sed fortassis exceptionẽ addendam quis putet, vt sint quædam honesta mendacia, quę non solum nulli obsunt, sed etiam nõnullis prosunt, exceptis his quibus crimina occultantur & defendũtur, vt ideo sit illud turpe mendacium, quod quanuis nulli obsit, & prosit pauperi, furtum tamen occultat. Si autem ita nulli obesset & prodesset alicui, vt etiam nullum peccatum occultaret atque defenderet, turpe non esset. Velut si quispiam pecuniam suam te vidente absconderet, ne per furtum aut vim amitteret, atque inde interrogatus mentireris, neque obesses cuiquam, & ei prodesses cui opus erat illud occultum, & nullum peccatum mentiendo texisses, Non enim quisque peccat abscondendo rem suam quam timet amittere. Sed si propterea non peccamus mentiendo, quia nullius peccatum tegentes, & nulli obsumus, & alicui prosumus, quid agimus de ipso peccato mendacij? Vbi enim positum est, Ne furtum feceris: ibi positum est, ne falsum testimonium dixeris. Cum ergo singula prohibeantur, cur falsum testimonium tunc est culpabile, si furtum tegat vel aliquod aliud peccatum? Si autem nulla defensione peccati per seipsum fiat, non est culpabile, cum ipsum furtum per se culpabile sit, & cætera peccata. An occultare peccatum non licet, & facere peccatum licet? Quod si absurdum est, quid dicemus? An falsum testimonium non est, nisi cum quisque ita mentitur, vt aut crimen cõfingat in aliquem: aut alicuius crimen occultet, aut quoquo modo quenquam in iudicio premat? Videtur enim testis iudici necessarius ad causæ cognitionem. Sed si hactenus testem scriptura nominaret, non diceret Apostolus Paulus, Inuenimur autem & falsi testes dei, si testimonium diximus aduersus deum, quia excitauerit Christum, quem non excitauit si mortui non resurgunt. Ita enim ostendit falsum testimonium esse mendacium, etiam si in cuiusquam falsa laude dicatur. An forte tunc dicit falsum testimonium qui mentitur, cum aut peccatum alicuius vel fingit vel tegit, aut alicui obest quoquo modo? *Si* enim mendacium quod aduersus vitam cuiusquam temporalem dicitur, detestabile est, quanto magis quod aduersus vitam æternam, sicuti est omne mendacium si in doctrina religionis fiat. Et ideo falsum testimonium vocat Apostolus, si quis de Christo etiam quod ad eius laudem videtur pertinere, mentiatur. Si autem mẽdacium sit, quod neque cuiusquam peccatum aut confingat aut tegat, nec à iudice quæratur, & nulli obsit, & prosit alicui, nec falsum testimonium esse, nec reprehensibile mendacium. Quid ergo si ad Christianum homicida confugiat, aut videat quò confugit, & de hac re interrogetur ab eo, qui ad supplicium quærit hominem hominis interfectorem, mentiendum est? quomodo enim non tegit peccatum mentiendo, cum ille pro quo mentitur peccatum sceleratum admiserit? An quia non de peccato eius interrogatur, sed de loco vbi lateat? Ergo mentiri ad tegendum cuiusquam peccatum

Exod. 20.

1. Cor. 15.

Falsum testimonium. Cap. XIII.

A catum, malum est: mentiri autem ad tegendum peccatorem, non est malum? Ita sanè, ait quispiam: Non enim tunc peccat quisquam cum euitat supplicium, sed cum facit aliquid dignum supplicio. Pertinet autem ad disciplinam Christianam, vt neque de cuiusquam correctione desperetur, neque cuiquam pœnitendi intercludatur aditus, Quid si ad iudicem ductus de ipso loco vbi se ille occultat interrogeris: dicturus es, aut non ibi est vbi eum scis esse, aut non noui & non vidi, quod nosti & vidisti? Dicturus ergo es falsum testimonium, & occisurus animam tuam, ne occidatur homicida? An vsque ad conspectum iudicis mentieris: iudice autẽ quærente iam verum dices, ne sis falsus testis? Ipse igitur hominem proditione occisurus es, & iam proditorem quippe diuina scriptura detestatur. An forte proditor non est qui iudici interroganti verum indicat, esset autem proditor si quenquam ad exitium vltro deferret? Quid si de iusto atque innocente vbi lateat sciens à iudice interrogeris, qui tamen ad mortem à maiore potestate iussus est rapi, vt ille qui interrogat executor sit legis, non conditor: an ideo non erit falsum testimoniB um, quòd pro innocente mentieris, quia nec ille iudex, sed executor interrogat? Quid si ipse cõditor legis interroget, aut quilibet iudex iniquus ad supplicium quærens innocentem? Quid facies, falsus testis an proditor eris? An ille erit proditor, qui iusto iudici latentem homicidam vltro detulerit, & ille non erit qui iudici iniusto vbi lateat innocens quem quærit occidere, interroganti indicauerit eum qui se fidei eius commiserat? An inter crimen falsi testimonij & proditionis, dubius incertusq; remanebis? An tacendo vel profitendo te nõ esse dicturum, certus vtrunque vitabis? Cur ergo non hoc facias, & priusquam ad iudicem venias, vt caueas etiam mendacium? Euitato enim mendacio, omne testimonium falsum effugies, siue omne mendacium sit falsum testimonium, siue non omne. Euitato autem falso testimonio quod tu esse intelligis, non effugies omne mendacium. Quanto ergo fortius, quanto excellentius dices, nec prodam, nec mentiar. Pecit hoc Episcopus quondam Tagastensis Ecclesiæ Firmus nomine, firmior voluntate. Nam cũ ab eo quæreretur homo iussu imperatoris per apparitores ab eo missos, quem ad se cõfugientem diligentia quanta poterat occultabat, respondit quærentibus, nec mentiri se posse, nec hominem prodere, passúsq; multa tormenta corporis (nondum enim erant imperatores Christiani) permansit in sententia. Deinde ad imperatorem ductus, vsqueadeo mirabilis apparuit, vt ipsi homini quem seruabat, indulgẽtiam sine vlla difficultate impetraret. Quid hoc fieri potest fortius atque constantius? Sed ait quispiam timidior, Paratus esse possum ad quælibet ferenda tormenta, vel etiam mortem subeundam ne peccem. Cum autem peccatum non sit ita mentiri, vt neque cuiquam obsis, neq; falsum testimonium dicas, & prosis alicui: istultum est & graue peccatum, voluntaria frustra sustinere tormenta, & fortassis vtilem salutem, ac vitam incassum sæuientibus proiicere. A quo quæro, cur timeat quod scriptum est, Falsum testimonium non dices: & non timeat quod à deo dictum est, Perdes omnes qui loquuntur mendacium? Non, inquit, scriptum est, Omne mendacium: sed ita intelligo, ac si sit scriptum, Perdes omnes qui loquũtur falsum testimonium. At nec ibi dictum est, Omne falsum testimonium. Sed ibi positum est, inquit, vbi cætera quæ omnimodo mala sunt. Num & illud quod bi est, Non occides? Quod si omnimodo malum est,

Firmus Episcopus Tagastensis.

C

Exod. 20. Psal. 5.

D quomodo ab hoc crimine excusabuntur iusti, qui post legem datam multos occiderũt? Sed respondetur, quòd non ipse occidat qui iusti alicuius præcepti minister est. Horum ego timorem sic accipio, vt tamen illum latidabilem virum, qui nec mentiri voluit, nec hominem prodere, & melius arbitrer intellexisse quod scriptum est, & intellectum fortiter impleuisse. Sed venitur aliquando ad huiusmodi articulum, vt non interrogemur vbi sit ille qui quæritur, neque cogamur vt eum prodamus, si sic occultatus est, vt inueniri facile nisi proditus nequeat: sed quæritur à nobis vtrum illo loco sit, an non sit. Vbi si esse scimus, tacendo eum prodimus: vel etiam dicendo nequaquam nos esse dicturos, vtrum ibi sit, an non sit. Ex hoc enim colligit ille qui quærit, ibi eum esse: vbi si non esset, nihil aliud ab eo qui mentiri nollet, nec hominem prodere, nisi eum non ibi esse responderetur. Ita per nostram vel taciturnitatem vel talia verba homo proditur, vt intret qui quærit si potestatem habet & inueniat eum: qui tamen ab eius inuentione mendacio nostro posset auerti. Quapropter si nescis vbi sit, nulla est causa occultandæ veritatis, sed te nescire fatendum est. Si autem scis vbi sit, siue ibi sit vbi quæritur, siE ue alibi: non est dicendum cum quæsitum fuerit, vtrum ibi sit, an non sit. Non dico quod quæris: sed dicendum, Scio vbi sit, sed nunquam monstrabo. Nam si de vno loco, non respondeas, & te non esse proditurum fatearis, tale est, ac si eundem locum digito ostendas, Mouetur enim certa suspicio. Si autem primo fatearis te scire vbi sit, sed non dicere, potest fortasse ab illo loco inquisitor auerti, & tibi iam incũbere, vt vbi est, à te prodatur. Pro qua fide atque humanitate quisquid fortiter tuleris, non solum non culpabile, sed etiam laudabile iudicatur: exceptis duntaxat his, quæ si passus fuerit homo, non fortiter, sed impudice ac turpiter pati dicitur. Hoc est enim vltimum mendacium, de quo diligẽtius tractandum est. Nam primum extat euitandum capitale mendacium longéque fugiendum, quod sit in doctrina religionis: ad quod mendacium nulla cõditione quisquam debet adduci. Secundum autem vt aliquem lædat iniuste: quod tale est, vt & nulli prosit, & obsit alicui. Tertium quod ita prodest alteri, vt obsit alteri, quanuis non ad immunditiam obsit corporalem. Quartum quod fit sola mentiendi fallendique libidine, quod merum mendacium est. Quintũ quod fit placendi cupiditate de suauiloquio. His omnibus penitus euitatis atque reiectis, sequitur sextum genus, quod & nulli obest, & prodest alicui, velut si quispiam pecuniam alicuius tollendã, sciens vbi sit nescire se mentiatur. Quocunque interrogãte. Septimum, quod & nulli obest, & prodest alicui, velut si nolens hominem ad mortem quæsitum prodere, mentiatur: non solum iustum atq; innocentem, sed & reum, quia Christianæ disciplinæ sit: vt neq; de cuiusquam correctione desperetur, neq; cuiquã pœnitendi aditus intercludatur. De quibus duobus generibus quæ solent habere magnã controuersiam, satis tractauimus: & quid nobis placeret ostẽdimus, vt suscipiendis incõmoditatibus, quæ honeste ac fortiter tolerantur, hæc quoq; genera deuitẽtur à fortibus & fidelibus & veracibus viris ac fœminis. Octauũ est genus mẽdacij, quod & nulli obest, & ad hoc pdest, vt ab immũdicia corporali aliquem tueatur, duntaxat ea quã superius commemorauimus. Nam etiã non lotis manibus manducare, immunditiã putabant Iudæi. Aut si & hãc quisquam immunditiam vocat, nõ tamen talem, pro qua euitanda mentiendum sit. Si autem mendacium tale est, quod

Mendaciorum genera. Cap. XIIII.

Frobeniani loco horum habebat, excepto si iudex interrogat.

Matth. 15.

G quod alicui faciat iniuriam, etiam ſi ab hac immũditia, quam omnes homines abhorrẽt ac deteſtantur, muniat hominem, vtrum & hoc genere mentiendum ſit, ſi talis fiat iniuria per mendacium, quæ non ſit in eo genere immunditiæ, de quo nunc agimus, alia quæſtio eſt. Non enim iam de mendacio quæritur, ſed quæritur vtrum alicui facienda ſit iniuria etiam θ nonθ per mendacium, vt illa ab altero immunditia depellatur. Quod nullo modo putauerim: quanquã proponantur leuiſſimę iniuriæ, ſicut eſt illa, quam de vno modio amiſſo ſupra cõmemoraui, & multum perturbent, vtrum nõ debeamus facere cuiquã vel talem iniuriam, ſi ea poteſt alius ne ſtuprum patiatur defendi aut muniri. Sed, vt dixi, alia quæſtio eſt.

Mendacium citrainiuriã. Cap.XV.

Nunc illud quod inſtituimus peragamus. Vtrum mentiendum ſit, etiamſi ineuitabilis cõditio proponatur, vt aut hoc faciamus, aut ſtuprum patiamur, vel aliquam execrabilem inquinatiõem, etiamſi mentiendo nulli faciamus iniuriam. De qua re patebit aliquis conſyderationi locus, ſi prius diuinas authoritates, quæ mendacium prohibent, diligenter diſcutiamus. Si enim ipſæ nullum dant locum, fruſtra quærimus quà H exeamus. Tenendum eſt enim omnimodo præceptum dei & voluntas dei, in iis quæ tenendo præceptum eius paſſi fuerimus æquo animo ſequenda: ſi autem relaxatur aliquis exitus, non eſt in tali cauſa recuſandum mendacium. Propterea diuinæ ſcripturæ non ſolum præcepta dei continent, ſed etiam vitam moreſque iuſtorum: vt ſi forte occultum eſt quemadmodum accipiendum ſit quod præcipitur, in factis iuſtorum intelligatur. Exceptis itaque his factis, quæ poteſt quiſque ad allegoricam ſignificationem referre, quanuis geſta eſſe nemo ambigat, ſicuti ſunt ferè omnia in libris veteris teſtamenti. Quis enim ibi aliquid audeat affirmare non pertinere ad figuratiuam prænunciationem? Quippe cum Apoſtolus etiam filios Abraham, quos vtique naturali ordine propagandi populi editos eſſe atque vixiſſe facillime dicitur: non enim monſtra & prodigia nata ſunt, vt ad ſignificationem aliquam ducant animam: duo tamen teſtamenta ſignificare aſſerat: & beneficium illud mirabile, quod deus populo Iſraël præſtitit ad eruendos eos de ſeruitute, qua in Aegypto premebantur, pœnámque vindictæ cum in itinere peccaſſent, in figura con- I tigiſſe dicat: quæ facta inuenies, quibus iſtam regulam deroges, & affirmare præſumas ad figuram aliquam nõ eſſe redigenda? His ergo exceptis, ea quæ in nouo teſtamẽto à ſanctis facta ſunt, vbi morum imitandorũ† euidentiſſima commendatio eſt, valeant ad exempla intelligendarum ſcripturarum, quæ in præceptis digeſta

† al. emendatorum.

ſunt. Velut cum legimus in Euangelio, Accepiſti alapam, para alteram maxillam. *Matth.5.* Exemplum autem patientiæ nullum quàm ipſius domini potentius & excellentius inuenimus. At ipſe cum alapa percuſſus eſſet, non ait, Ecce altera maxilla: ſed ait, Si male dixi, exprobra de malo: ſi autem bene, quid me cædis? *Ioan.18.* Vbi oſtendit illam præparationem alterius maxillæ in corde faciendam. Quod etiam Apoſtolus Paulus vtique nouerat: nam & ipſe cum eſſet alapa percuſſus ante pontificem, non ait, Percute maxillam alteram: ſed, Percutiet te dominus, inquit, paries dealbate: & tu ſedes iudicare me ſecundum legem, & contra legem iubes me percuti? *Acto.23.* Altiſſime intuens ſacerdotium Iudæorum iam tale factum fuiſſe, vt nomine forinſecus niteret, intrinſecus autem luteis concupiſcentiis ſorderet. Quod tranſiturum eſſe vindicta domini videbat in ſpiritu, cum illud diceret: ſed tamen cor paratum habebat, non ſolum ad alias alapas accipiendas, ſed etiam quælibet tor- K menta pro veritate patienda, cum eorum dilectione à quibus illa pateretur. Scriptum eſt etiam, Ego autem dico vobis, non iurare omnino. *Matth.5.* Iurauit autem ipſe Apoſtolus in Epiſtolis ſuis, Et ſic oſtendit quomodo accipiendum eſſet quod dictum eſt, Dico vobis non iurare omnino: ne ſcilicet iurando ad facilitatem iurandi veniatur, & ex facilitate ad conſuetudinem, atque ita ex conſuetudine in periurium decidatur. Et ideo non inuenitur iuraſſe niſi ſcribens, vbi conſyderatio cautior non habet linguam præcipitem. Et hoc vtique à malo, ſicut dictum eſt, Quod autem amplius eſt, à malo eſt: non tamen ſuo, ſed eorum infirmitatis, quibus etiam ſic fidem facere conabatur: nam quod loquens iuraſſet, dum non ſcriberet, neſcio vtrum aliqua de illo ſcriptura narrauerit. Et tamen dominus ait, Omnino non iurare. Non enim conceſſit vt id liceret ſcribentibus. Sed quia præcepti violati reum Paulum, præſertim in Epiſtolis conſcriptis atque editis ad ſpiritalem vitam ſalutemq; populorum, nephas eſt dicere, intelligendum eſt illud quod poſitum eſt, omnino, ad hoc poſitum, vt quãtum in te eſt, non affectes, non ames, non quaſi pro bo- L no cum aliqua delectatione appetas iuſiurandum. Sicut illud, Nolite cogitare de craſtino. *Matth.6.* Et, Nolite itaque cogitare quid manducetis, & quid bibatis, & quid induamini. Cum autem videmus & ipſum dominum habuiſſe loculos, quò ea quæ dabantur, mittebantur vt ſeruari *Ioan.13.* poſſent ad vſus pro tempore neceſſarios, & ipſos Apoſtolos procuraſſe multa fratrum indigentiæ, non ſolum in craſtinum, ſed etiam in prolixius tempus impendẽ- *Acto.11.* tis famis, ſicut in Actibus Apoſtolorum legimus, ſatis elucet illa præcepta ſic intelligenda, vt nihil operis noſtri temporalium adipiſcendorum amore vel timore egeſtatis tanquam ex neceſſitate faciamus. Item dictum eſt Apoſtolis, vt nihil ſecum portantes in via, ex Euangelio viuerent. Et quodam loco etiam ipſe dominus ſignificauit cur hoc dixerit, cũ addidit, Dignus eſt enim *Matth.10.* operarius mercede ſua. Vbi ſatis oſtendit permiſſum hoc eſſe, non iuſſum, ne forte qui hoc faceret, vt in opere prædicationis verbi aliquid ab eis, quibus prędicaret, in vſus vitæ huius ſumeret illicitũ aliquid ſe facere arbitraretur. Poſſe tamen laudabilius nõ fieri, in Apoſto- M lo Paulo ſatis demonſtratum eſt. Qui cum diceret, Cõmunicet autem qui catechizatur verbo, ei qui ſe catechizat in omnibus bonis: *Gala.6.* & cum multis locis id ſalubriter fieri ab eis, quibus verbum prædicaret, oſtenderet: ſed tamen ego, inquit, non ſum vſus hac poteſtate. *1.Cor.9.* Poteſtatem ergo dedit dominus, cum iſta diceret, non imperio conſtrinxit. Ita pleraque in verbis intelligere non valentes, in factis ſanctorum colligimus quemadmodum oporteat accipi: quod facile in aliam partem duceretur: niſi exemplo reuocaretur.

Os hominis duplex. Cap.XVI.

Sic ergo quod ſcriptum eſt, Os autem quod mentitur occidit animam, de quo ore dixerit, quæritur. Plerunque enim ſcriptura cum os dicit, conceptaculum ipſum cordis ſignificat, vbi placet & decernitur quicquid etiam per vocem cum verum loquimur enunciatur: vt corde mentiatur cui placet mendacium, Poſſit autem non corde mẽtiri, qui per vocem aliud quàm eſt in animo ita profert, vt maioris mali euitandi cauſa malum ſe admittere nouerit, cui tamen vtrunque diſpliceat. Et qui hoc aſſerunt, ita dicunt etiam illud intelligendum quod ſcriptum eſt, Qui loquitur veritatẽ in corde ſuo: *Pſal.14.* quia ſemper in corde veritas loquenda eſt, non autem ſemper in ore corporis, ſi aliqua cauſa cauendi maioris mali aliud quàm

A quàm in animo eſt, voce proferri exigat. Et eſſe quidem os cordis ex hoc iam intelligi poteſt, quod vbi locutio eſt, ibi os nõ abſurde intelligitur. Nec recte diceretur, qui loquitur in corde ſuo: niſi & os in corde recte intelligeretur. Quanquã & eo ipſo loco, vbi ſcriptũ eſt, Os autẽ quod mentitur, occidit animã: *Sapien.1.* ſi circunſtantia lectionis cõſyderetur, nõ accipitur fortaſſe aliud quàm os cordis. Obſcurum enim reſponſum ibi eſt vbi homines latet, qui os cordis niſi ori corporis cõſonet, audire non poſſunt. Illud autẽ os dicit in eo loco ſcriptura peruenire ad auditum ſpiritus domini, qui repleuit orbem terrarũ: ita vt etiam labia & vocem & linguam cõmemoret in eo loco, nec tamẽ omnia ſinat intellectus niſi de corde accipi, quia deũ dicit non latere quod dicitur. Quod autem ſono iſto ad aures noſtras pertinente dicitur, nec homines latet. Ita quippe ſcriptum eſt, Humanus eſt enim ſpiritus ſapientiæ, *Ibidem.* & nõ liberabit maledictum à labiis eius, quoniã renum illius teſtis eſt deus, & cordis illius ſcrutator eſt verus, & linguæ illius auditor: quoniã ſpiritus domini repleuit orbem terrarũ, & hoc quod cõtinet omnia, ſcientiam habet vocis. Propter hoc B qui loquitur iniqua, non poteſt latere, ſed nec præteriet illum corripiens iudicium. In cogitationibus enim impij interrogatio erit, ſermonũ autem illius auditio à domino veniet ad correptionẽ iniquitatum illius. Quoniã auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationũ non abſcondetur. Cuſtodite ergo vos à murmuratione quæ nihil prodeſt, & à detractione linguæ parcite, quoniam reſponſum obſcurum inuacuum nõ ibit, Os autem quod mentitur, occidit animã. Videtur ergo his minari, qui obſcurum putant & ſecretũ eſſe, quod corde agitant atq; verſant. Tam vero clarũ oſtendere voluit hoc eſſe auribus dei, vt etiam tumultũ eum appellauerit. Manifeſte etiam in Euangelio inuenimus os cordis, vt vno loco & corporis & cordis ora dñs cõmemoraſſe inueniatur, vbi ait, Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? *Matth.15.* Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur: quæ autem procedũt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominẽ. De corde enim exeunt cogitatiões malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ: hęc ſunt quę coinquinant hominẽ. Hic ſi vnũ os quod eſt corporis in- C tellexeris, quomodo intellecturus es, Quę autẽ procedũt de ore, de corde exeunt: cum & ſputus & vomitus de ore procedat? Niſi forte tũc quiſq; nõ coinquinatur, cum edit aliquid immundũ, coinquinatur autem cum id euomit. Quod ſi abſurdiſſimũ eſt, reſtat vt os cordis intelligamus à domino expoſitũ, cum ait, Quæ procedunt de ore, de corde exeunt. Nam & furtum cum poſſit, & ſæpe ita fiat, in ſilentio corporalis vocis atq; oris perpetrari, dementiſſimũ eſt ſic intelligere, vt tunc putemus quenquam peccato furti cõtaminari, cum id fateatur aut indicat: cum autem id tacite cõmittit, incoinquinatum arbitrari. At vero ſi ad os cordis quod dictum eſt referamus, nihil omnino peccati tacite cõmitti poteſt. Non enim cõmittitur, niſi ex ore illo interiore procedat. Sicut autem quæritur de quo ore dixerit, Os autẽ quod mentitur, occidit animã, *Sapien.1.* ita quæri poteſt, de quo mendacio. Videtur enim de illo proprie dicere, quo cuiquã detrahitur, Ait enĩ, Abſtinete ergo vos à murmuratione quæ nihil prodeſt, & à detractione linguæ parcite. Fit autem iſta detractio per maleuolẽtiam, cum quiſq; non ſolum ore ac voce corporis profert quod confingit in aliquẽ, ſed etiam tacitus talem vult credi, quod eſt vtique ore cordis detrahere: quod dicit obſcurũ & occultum deo eſſe non poſſe. Nam quod alio loco ſcriptum eſt, Noli D velle mentiri omne mendacium: *Eccleſiaſtici.7.* nõ ad hoc volunt valere, vt nullo mendacio quiſq; mẽtiatur. Itaq; cum alius dixerit ex iſto ſcripturæ teſtimonio, vſqueadeò generaliter omne mendacium eſſe deteſtandũ, vt etiam ſi quis mentiri velit, etiam ſi nõ mentiatur, iam voluntas ipſa damnanda ſit: atq; ad hoc interpretetur, ꝙ non dictum eſt, Noli mentiri omne mendacium: ſed, Noli velle mẽtiri omne mendaciũ: vt nõ ſolum mentiri, ſed nec velle mentiri quiſq; audeat vllo mẽdacio.

De mendacio in vtrãque partem diſputat. Ca.XVII.

Dicit alius, Imò ꝙ ait, Noli velle mentiri omne mendacium: de ore cordis exterminandum atq; alienãdum eſſe mendacium voluit: vt à quibuſdam mendaciis ore corporis abſtinendum ſit: ſicut illa ſunt maxime, quæ pertinent ad doctrinam religionis: à quibuſdam vero nõ ſit ore corporis abſtinendum, ſi maioris mali euitandi cauſa exigit: ore autem cordis ab omni mendacio penitus abſtinere debeamus. Vbi oportet intelligi quod dictum eſt, Noli velle. Voluntas quippe ipſa quaſi os cordis accipitur, vt non pertineat ad os cordis, cum maius malum cauentes, mẽtimur inuiti. Eſt & tertius intellectus, quo ſic accipias, Noli omne, vt exceptis aliquibus mendaciis E mentiri te ſinat. Tanquam ſi diceret, Noli velle credere omni homini: non vt nulli crederetur moneret, ſed vt non omnibus, aliquibus autem crederetur: & id quod ſequitur, Aſſiduitas enim eius non proficiet ad bonum, ita ſonat, quaſi non à mendacio, ſed ab aſſiduo mendacio: id eſt, à cõſuetudine atq; amore mentiendi prohiberi videatur. Quò profecto delabitur, quiſquis vel omni mendacio putauerit abutendum: ita enim nec illud cauebit, quod fit in doctrina pietatis & religiõis: quo ſceleratius quid facile non inuenias, non inter omnia mẽdacia, ſed inter omnia peccata: vel alicui mẽdacio, quãuis facili, quanuis innoxio nutum voluntatis accõmodauerit, vt non inuitus euadẽdi maioris mali cauſa, ſed volens libenſq; mentiatur. Ita cum tria ſint quæ in hac ſententia intelligi poſſint, aut omne mendacium non ſolum mentiri noli, ſed nec velle mentiri: aut noli velle, ſed vel inuitus mentire, cum fugiendum eſt aliquid grauius: aut noli omne, vt exceptis aliquibus mendaciis cætera permittantur: vnum hic pro his, quibus mentiri nunquam placet: duo pro illis, qui aliquando putant eſſe mentiendum, inueniuntur. Sed tamen quod ſequi- F tur, Aſſiduitas enim eius nõ proficiet ad bonum: neſcio vtrum poſſit primæ harum trium ſententiæ ſuffragari, niſi forte ita, vt perfectorum pręceptum ſit, omnino nũquam non ſolum mentiri, ſed nec velle mentiri. Aſſiduitas vero mentiendi nec proficientibus permittatur, Tanquam ſi cum præciperetur, nunquam prorſus non ſolum mentiendum, ſed nec voluntatem habendã eſſe mentiendi, cõtradiceretur exemplis, ꝙ aliqua ſunt etiã magna authoritate approbata mendacia, Reſponderetur autem, illa quidẽ eſſe proficientium quę habent ſecundũ hanc vitam qualecunque officium miſericordiæ: ſed vſqueadeo eſſe omne mendacium malum, & perfectis atque ſpiritalibus animis omnimodo fugiendum, vt nec ipſis proficientibus aſſiduitas eius permittenda ſit. Dictum eſt enim iam de obſtetricibus Aegyptiis, quòd de *Exod.1.* indole ad melius proficiendi mentientes approbatæ ſunt, Quia nonnullus gradus eſt ad diligendam veram ac ſempiternam ſalutem, cum quiſque miſericorditer etiam pro alicuius quanuis mortali ſalute mentitur. Item quod ſcriptum eſt, Perdes omnes qui loquuntur *Pſal.5.* mendacium: Alius dicit nullum hic exceptum eſſe mendacium, ſed omne damnatum. Alius dicit: ita vero,

G vero,sed qui loquuntur ex corde mendacium,secũdum superiorem disputationem: nam veritatem loquitur in corde qui odit mentiendi necessitatem, quam pœnam huius vitæ mortalis intelligit. Alius dicit, Omnes quidem perdet deus qui loquuntur mendacium,sed nõ omne mendacium:Est enim aliquod mendacium quod tũc insinuabat Propheta,in quo nulli parcatur:id est,si peccata sua quisque cõfiteri detrectans,defendat ea potius, & nolit agere pœnitentiam: vt parum sit quia operatur iniquitatem, nisi etiam iustus videri volens, medicinæ confessionis nõ succumbat: vt ipsa verborum distinctio non aliud intimare videatur, Odisti omnes qui operãtur iniquitatem, sed non perdes, si pœnitendo in confessione veritatem loquantur,vt faciendo istam veritatem veniant ad lucem,sicut in Euangelio secundum Ioannem dicitur, Qui autẽ facit veritatem,venit ad lucẽ. Perdes autem omnes qui non solum operantur iniquitatem,quod odisti,sed etiam loquuntur mendacium,falsam iustitiam prætendendo,nec in pœnitentia cõfitendo peccata:nam de falso testimonio,quod in decẽ præceptis legis positum est, nullo modo quidem contendi
H potest,dilectionem veritatis in corde seruandã, & proferendum falsum ad eum,apud quem dicitur testimonium.Cum enim deo tantũ dicitur,tunc tantum in corde veritas amplectẽda est. Cum autem homini dicitur, etiam ore corporis verum proferendum est,quia homo non est cordis inspector. Sed planè de ipso testimonio non absurde quæritur, apud quem quisq; testis sit. Non enim apud quoscũque loquimur,testes sumus, sed apud eos quibus expedit & debetur per nos cognoscere aut credere veritatem: sicuti est iudex, ne in iudicando erret:aut qui docetur doctrina religionis,ne erret in fide, aut in ipsa doctoris authoritate dubius fluctuet. Cum autem ille te interrogat,aut vult ex te aliquid nosse,qui eã rem quærit,quę non ad eum pertineat, aut quam ei nosse non expedit, non testem, sed proditorem requirit. Itaque si ei mentiaris,à falso fortasse testimonio alienus
De eo quod grauioris mali vitandi causa fit. Ca.XVIII. eris, sed à mendacio profecto non eris. Saluo igitur eo, quod falsum testimonium dicere nũquam licet, quæritur vtrum liceat aliquando mentiri. Aut si falsum
I testimonium est omne mendacium,videndum est vtrũ admittat compensationem, vt dicatur vitandi maioris peccati gratia: sicut illud quod scriptum est,Honora patrem & matrem: rapiente officio potiore contemnitur: vnde vltimũ sepulturę honorem patri prohibetur exoluere, qui ab ipso domino ad regnum dei annunciãdum vocatur.Item quod scriptum est, Verbum excipiens filius,à perditione longe aberit: excipiens autem excipit illud tibi, & nihil falli de ore ipsius procedit: Dicit aliquis non aliud hic accipiendum esse quod positum est, Excipiens verbum filius:nisi verbum dei,quod est veritas. Ergo excipiens veritatem filius à perditione longe aberit,refertur ad illud quod dictum est, Perdes omnes qui loquuntur mendacium, Quod vero sequitur, Excipiens autem excipit illud tibi, quid aliud insinuat, nisi quod Apostolus dicit, Opus autem suum probet vnusquisque, & tunc in semetipso habebit gloriam, & non in altero. Qui enim excipit Christum†, id est, veritatem,non sibi,sed vt hominibus placeat,non eam custodit, cùm eis videt placere posse mendacio. Qui autem excipit sibi,nihil falsum de ore ipsius procedit,quia etiam cum placet hominibus mendacium, non mentitur ille qui veritatem, non qua illis, sed qua deo placeret, excepit sibi.Itaque non est cur hic dicatur, Omnes quidem perdet qui loquuntur mendacium, sed non omne

Ioan.3.

Exod.20.

Matth.8.

Prouerb.29.

Psal.5.

Gala.6.

†verbum

mendacium: quando vniuersaliter omnia mendacia K
circuncisa sunt in eo quod dictum est, Et nihil falsi de ore ipsius procedit.Sed dicit alius, ita esse accipiendum sicut accepit Apostolus Paulus, quod ait dominus, Ego autem dico vobis non iurare omnino.Nam & hic omnis iuratio circuncisa est,sed ab ore cordis:vt nunquam voluntatis approbatione fieret, sed necessitate infirmitatis alterius: id est, malo alterius, cui non aliter videtur persuaderi posse quod dicitur, nisi iurando fides fiat: aut ab illo malo nostro, quòd huius mortalitatis adhuc pellibus inuoluti, cor nostrum non valemus ostendere: quod vtique si valeremus, iuratione opus non esset.Quanquam etiam in hac sententia tota, si quod dictum est, Excipiens verbum filius, à perditione longe aberit: de ipsa dictum est veritate, per quam facta sunt omnia, quæ incommutabilis semper manet: quoniam doctrina religionis ad eam contemplandam perducere nititur, potest videri ad hoc esse dictum, Et nihil falsi de ore ipsius procedit,vt nihil falsi quod ad doctrinam pertinet, dicat. Quod mendacij genus nulla omnino compensatione subeundum,penitúsque ac præcipue deuitandum est.Aut si quod dictum est, nihil falsi, absurde accipitur,si nõ ad omne mendacium referatur:quod L
dictum est, de ore ipsius, secundum superiorem disputationem os cordis accipiendum esse contendit, qui aliquando putat esse mentiendum.Hæc certe omnis disputatio quanuis alternet, aliis asserentibus nunquam esse mentiendum, & ad hoc diuina testimonia recitantibus: aliis contradicentibus, & inter ipsa verba diuinorum testimoniorum mendacio locum quærentibus:nemo tamen potest dicere, hoc se aut in exemplo, aut in verbo scripturarum inuenire, vt diligendum vel non odio habendum vllum mendacium habeatur: sed interdum mentiendo faciendum esse quod oderis, vt quod amplius detestandum est, deuitetur. Sed in hoc errant homines, quòd subdunt preciosa vilioribus. Cum enim concesseris admittendum esse aliquod malum, ne aliud grauius admittatur, non ex regula veritatis, sed ex sua quisque cupiditate atque consuetudine metitur malum, & id putat grauius quod ipse amplius exhorrescit, non quod amplius reuera fugiẽdum est.Hoc totum ab amoris peruersitate gignitur vitium.Cum enim duæ sint vitæ nostræ. Vna sempiterna, quæ diuinitus promittitur, M
Altera temporalis, in qua nunc sumus: cum quisque Vita hominũ duplex.
istam tẽporalem amplius diligere cœperit, quàm illam sempiternam,propter hanc quam diligit,putat esse omnia facienda: nec vlla æstimat grauiora peccata, quàm quæ huic vitæ faciunt iniuriam, & vel ei commoditatis aliquid inique & illicite auferunt,aut eam penitus illata morte adimunt. Itaq; fures & raptores & cõtumeliosos & tortores atque interfectores magis oderunt,quàm lasciuos,ebriosos, luxuriosos, si nulli molesti sunt. Non enim intelligũt aut omnino curãt,quòd isti deo faciant iniuriam: non quidem in illius aliquod incommodum, sed in suam magnã perniciem:cum dona eius in se corrumpunt etiam temporalia, atque ipsis corruptionibus auersantur æterna: maxime si iam templum dei esse cœperunt: quod Christianis omnibus Apostolus ita dicit,Nescitis quia templum dei estis,& spiritus dei habi- 1.Cor.3.
tat in vobis? Quisquis templum dei corruperit, corrumpet illum deus. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos. Et omnia quidem ista peccata,siue quibus iniuria fit hominibus in ipsis vitæ huius incommodis,siue quibus seipsi homines corrũpunt,& nulli inuito nocent, Omnia ergo ista peccata, etiam si huic tẽporali

vitæ

A vitæ ad aliquam delectationem vel vtilitatem videntur consulere:nam nullus aliquid horum alio proposito ac fine cõmittit:tamen ad illam vitam, quæ sempiterna est,implicatos omnibus modis impediunt. Horum autẽ alia sunt quæ solos facientes impediunt, alia quæ eos etiam in quibus fiunt. Nam illa quæ vtilitatis ad hãc vitam pertinentis gratia seruantur,cum auferuntur ab iniuriosis, illi soli peccant & à vita æterna impediuntur, qui ea faciunt, non ij quibus faciunt. Itaque etiam si ea sibi auferri quisque consentiat,vel ne faciat aliquid mali, vel ne in his ipsis maius aliquid incõmodi patiatur, non solum non peccat,sed illud fortiter & laudabiliter, hoc vtiliter & inculpabiliter facit. Quæ autem sanctitatis religionisq; causa seruantur,cum hęc violare iniurioſi voluerint, etiam peccatis minoribus, non tamen iniuriis aliorũ,si conditio proponitur & facultas datur, retinenda sunt. Et tunc iam illa desinunt esse peccata, quæ propter grauiora vitanda suscipiuntur. Sicut enim in rebus vtilibus, velut in pecunia alióve cõmodo corporali, non vocatur damnum, quod propter maius lucrum amittitur: sic & in rebus sanctis nõ vocatur pec-
B catũ,quod ne grauius admittatur, admittitur. Aut si & illud damnum dicitur, quod aliquis perdit ne amplius perdat: vocetur & hoc peccatũ, dum tamen suscipiendũ esse vt ampliùs euitetur,ita nemo dubitet,sicut nemo dubitat cauendi maioris dãni causa patiendum esse quod
De castitate, pudicitia, veritate,aliisq; virtutibus. Cap.XIX. minus est. Ista sunt autem quæ sanctitatis causa seruanda sunt,pudicitia corporis, & castitas animæ,& veritas doctrinæ.Pudicitiã corporis,nõ cõsentiẽte ac permittẽte anima,nemo violat. Quicquid enim nobis inuitis,nullam tribuentibus potestatem maiore vi cõtingit in nostro corpore,nulla impudicitia est,sed permittendi potest esse aliqua ratio,consentiendi autem nulla. Tunc enim cõsentimus, cum approbamus & volumus. Permittimus autẽ etiam nõ volentes, euitandæ alicuius maioris turpitudinis gratia.Cõsensio sanè ad impudicitiam coporalem, etiam castitatem animi violat. Animi quippe castitas est in bona volũtate & syncera dilectione,quæ nõ corrumpitur nisi cum amamus atq; appetimꝰ quod amandum atq; appetendum nõ esse veritas docet. Custodienda est ergo synceriter dilectio dei & proximi:in hac enim castitas animi sanctificatur:& agendum
C quibus possumus viribus,& pia supplicatione, vt cũ violanda appetitur pudicitia corporis nostri, nec ipse animæ sensus extremꝰ,qui carne implicatus est, aliqua delectatione tãgatur.Si autẽ hoc nõ potest,vel mẽtis in nõ cõsentiendo castitas cõseruetur.Custodienda est autem in animi castitate,quod ad dilectionẽ proximi pertinet, innocentia & beneuolentia.Quod autẽ addit pietas,innocentia est,qua nulli nocemus. Beneuolentia,qua etiã prosumus cui possumus.Pietas,qua colimus deũ.Veritas autem doctrinæ,religionis,atq; pietatis nõ nisi mẽdacio violatur,cũ ipsa summa atq; intima veritas,cuius est ista doctrina,nullo modo possit violari:ad quam peruenire, atq; in illa omnimodo manere,eiq; penitus inhærere nõ licebit, nisi cũ corruptibile hoc induerit incorruptionẽ, & mortale hoc induerit immortalitatẽ.Sed quia omnis in hac vita pietas,exercitatio est,qua in illã tenditur:cui 1.Cor.15.
exercitationi ducatum præbet ista doctrina quæ humanis verbis & corporeorum sacramentorum signaculis ipsam insinuat atq; intimat veritatem: propterea & hęc quæ per mẽdacium corrumpi potest, maxime incorrupta seruanda est, vt si quid in illa castitate animi fuerit violatum,habeat vnde reparetur.Corrupta enim authoritate doctrinæ,nullus aut cursus aut recursus esse ad ca

stitatem animi potest. Cõficitur ergo ex his omnibus hæc sententia, vt mendacium quod non violat doctrinã pietatis,neq; ipsam pietatem, neq; innocentiam, neq; beneuolentiã, pro pudicitia corporis admittẽdum sit.Et tamẽ si quisquã proponeret sibi sic amãdam veritatem:nõ tantum quæ in contemplando est, sed etiã in vero enunciando,quod in suo quoq; rerum genere verũ est: & nõ aliter proferendã motu corporis sententiam, quàm in animo cõcepta atq; conspecta est:vt fidei veridicam pulchritudinem,nõ solum auro & argento & gẽmis & amœnis prædiis, sed & ipsi vniuersæ temporali vitæ omniq; corporis bono præponeret,nescio vtrum à quoquã sapienter errare diceretur. Et si hoc suis omnibus talibus rebus recte anteferret, pluriséq; penderet, recte etiã temporalibus rebus aliorum hominũ, quos innocentia beneuolẽtiaq; sua seruare atq; adiuuare deberet.Amaret enim perfectam fidem,nõ solum bene credendi ea quæ sibi excellẽti & fidedigna authoritate dicerentur,sed etiã fideliter enunciandi quę ipse dicenda iudicaret,ac diceret, Fides etiam appellata est in Latina Fides.
lingua ex eo quia fit quod dicitur. Quã manifestum est E
non exhibere mentientem. Quæ & si minus violatur, cum ita quisq; mentitur,vt ei nullo incõmodo, nullaq; pernicie credatur,addita etiã intentione vel salutis tuendæ vel pudicitię corporalis,violatur tamẽ,& res violatur in animi castitate atq; sanctitate seruãda.Vnde cogimur nõ opinione hominum, quæ plerunq; in errore est, sed ipsa quæ omnibus superemineꝛ atq; vna inuictissima est veritate,etiã pudicitiæ corporis perfectamq; fidem anteponere.Est enim animi castitas,amor ordinatus,nõ subdens maiora minoribꝰ.Minus est enim quicquid in corpore quàm quicquid in animo violari potest. Certe enim cum pro pudicitia corporali quisq; mentitur,videt quidem corrũpendo corpori suo,nõ suam sed alienã imminere libidinem: cauet tamẽ ne saltem permittendo sit particeps. Permissio verò illa vbi nisi in animo est etiã? Corporalis ergo pudicitia corrumpi nisi in animo nõ potest,Quo non cõsentiente,neq; permittente,nullo modo recte dicitur violari pudicitia corporalis, quicquid in corpore fuerit aliena libidine perpetratum. Vnde colligitur multo magis animi castitatem seruandã esse in animo,in quo tutela est pudicitiæ corporalis, quàm quicquid in corpore fuerit aliena libidi- F
ne perpetratum.Quamobrem quod in nobis est, vtrũque sanctis moribus & conuersatione muniendum est atque sepiẽdum,ne alicunde violetur. Cum autẽ vtrunque non potest, quid pro quo sit contemnendum quis non videat, cum videat quid cui sit præponendum: animus corpori, an corpus animo: animi castitas pudicitiæ corporis,an pudicitia corporis castitati animi? Et quid magis in peccatis cauendum, permissio facti alieni, an commissio facti tui? Elucet itaque discussis Epilogus prædictorũ, Cap.XXI.
omnibus nihil aliud illa testimonia scripturarum monere,nisi nunquam esse omnino mentiendum:quandoquidem nec vlla exempla mendaciorum imitatiõe digna in moribus factisq; sanctorum inueniantur, quod ad eas attinet scripturas, quæ ad nullam figuratam signification em referuntur, sicuti sunt res gestæ in Actibus Apostolorum. Nam domini omnia in Euangelio, quæ imperitioribus mendacia videntur, figuratæ significationes sunt. Et quod ait Apostolus, Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem: non eum mentiendo, sed compatiendo fecisse, recte intelligitur, Vt tanta charitate cum eis liberandis ageret, ac si ipse in eo malo esset,à quo illos sanare cupiebat.Non est igitur 1.Cor.9.

mentiendum

G mentiendũ in doctrina pietatis, Magnũ enim scelus est, & primum genus detestabilis mendacij. Non est mentiendũ secundo genere, quia nulli facienda est iniuria. Non est mentiendum tertio genere, quia nulli cum alterius iniuria consulendum est. Non est mentiendum quarto genere, propter mendacij libidinem, quę per seipsam vitiosa est. Non est mentiendum quinto genere, quia nec ipsa veritas sine placendi hominibus enũcianda est: quãto minus mendacium, quod per seipsum quia mendacium est, vtique turpe est. Non est mentiendum sexto genere: neque enim recte etiam testimonij veritas pro cuiusquam temporali commodo ac salute corrumpitur, Ad sempiternam vero salutem nullus ducendus est opitulante mendacio, Non enim malis conuertentium moribus, ad bonos mores conuertendus est, Quia si erga illum faciendum est, debet etiam ipse cõuersus facere erga alios. Atque ita non ad bonos, sed ad malos mores conuertitur, cum hoc ei præbetur imitandum conuerso, quod ei præstitum est cõuertendo. Neque septimo genere mentiendum, Non enim cuiusquã commoditas aut salus temporalis, perficiẽdæ fidei præ-
H ferenda est. Nec si quisquam in recte factis nostris tam male mouetur, vt fiat etiam animo deterior, longéque à pietate remotior, propterea recte facta deserenda sunt: cum id nobis præcipue tenendum sit, quõ vocare atque inuitare debemus, quos sicut nosmetipsos diligim⁹: fortissimóque animo bibenda est Apostolica illa sententia,
1.Cor.2. Aliis quidem sumus odor vitæ in vitã, aliis odor mortis in mortem, Et ad hæc quis idoneus? Nec octauo genere mẽtiendum est, quia & in bonis castitas animi, pudicitia corporis: & in malis id quod ipsi facimus, eo quòd fieri sinimus maius est. In his autem octo generibus tanto quisque minus peccat cum mentitur, quanto emergit ad octauum: tanto amplius, quanto deuergit ad primum. Quisquis autem esse aliquod genus mendacij quod peccatum non sit putauerit, decipiet seipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitratur aliorum. Tanta porrò cæcitas hominum animos occupauit, vt eis parum sit, si dicamus quædam mendacia non esse peccata, nisi etiam in quibusdam peccatum dicant esse, si mendacium recusemus: eõque perducti sunt defendendo mendacium, vt etiam primo illo genere, quod
I est omnium sceleratissimũ, dicant vsum fuisse Apostolũ Paulum. Nam in Epistola ad Galatas, quæ vtique sicut cæteræ ad doctrinam religionis pietatisque conscripta
Gala.2. est, illo loco dicunt esse mentitum, vbi ait de Petro & Barnaba, Cum vidissem quia non recte ingrediuntur ad veritatem Euangelij. Cum enim volunt Petrum ab errore, atque ab illa, in quam inciderat, viæ prauitate defendere, ipsam religionis viam, in qua salus est omnibus, confracta & comminuta scripturarum authoritate conantur euertere. In quo non vident, non solum mendacij crimen, sed etiam periurij se obiicere Apostolo in
Gala.1. ipsa doctrina pietatis, hoc est, in Epistola in qua prædicat Euangelium: ibi quippe ait prius quam ista narraret, Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior. Sed iam sit huius disputationis modus, in cuius totius consyderatione & pertractatione nihil præ cæteris cogitãdum atque orandum est, quàm illud quod
1.Cor.10. idem Apostolus dicit, Fidelis deus qui non vos sinet tẽtari supra quàm potestis ferre, sed faciet cum tentatione etiam exitum vt possitis sustinere.

LIBRI DE MENDACIO AD CONSENTIVM FINIS.

K

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI CONTRA MENDACIVM AD CONSENTIVM LIber vnus.

Hæretici quomodo refellendi. Caput.I.

MVLTA mihi legenda misisti, Cõsenti frater charissime, & multa mihi legẽda misisti: & quib⁹ rescripta dum præparo, & aliis atque aliis magis vrgentibus occupationibus distrahor, emensus est annus: atque in eas me detrusisti angustias, vt quomodocunque rescriberem, ne arridente iam tempore nauigandi, perlatorem remeare cupiẽtem diutius detinerem. Itaque omnibus quæ mihi Leonas dei famulus abs te attulit, & mox vt ea sumpsi, & postea cum hæc dictare iam vellem euolutis atque perlectis, & quanta
L potui consyderatione perpensis, valde sum tuo delectatus eloquio, & sanctarum memoria scripturarum ingeniij; solertia, & dolore quo negligẽtes catholicos mordes, & zelo quo aduersus etiam latentes hæreticos frendes. Sed non mihi persuadetur eos de latebris suis nostris esse mendaciis eruendos. Vt quid enim eos tanta cura vestigare atq; indagare conamur, nisi vt captos in apertumq; productos, aut etiam ipsos veritatem doceamus, aut certe veritate conuictos nocere aliis non sinamus? Ad hoc ergo, vt eorum mendacium deleatur, siue caueatur, dei autem veritas augeatur. Quomodo igitur mendacio mẽdacia recte potero persequi? An & latrocinio latrocinia & sacrilegio sacrilegia, & adulterio sũt adulteria persequẽda? Si autem veritas dei in meo mẽdacio abundauit, nũquid nam & nos dicturi sumus, Faciamus mala vt veniant bona? Quod vides quemadmo- Rom.3.
dum detestetur Apostolus. Quid est enim aliud, mentiamur vt hæreticos mendaces ad veritatem adducamus, nisi faciamus mala vt veniant bona? An aliquando bonum est mendacium, vel aliquando mendacium est Psal.5.
M non malum? Cur ergo scriptum est, Odisti domine omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium? Non enim aliquos excepit, aut indefinite dixit, perdes loquentes mendacium, vt quosdã non omnes intelligi sineret, sed vniuersalem sentẽtiam protulit dicens, Perdes omnes qui loquũtur mendaciũ. An quia non dictũ est, perdes omnes qui loquũtur mẽdaciũ, vel qui loquũtur quodcunq; mendaciũ, ideo putãdũ est locũ alicui relaxatũ esse mendacio, vt scilicet sit aliquod mendacium, quod qui loquuntur non eos deus perdat, sed eos omnes perdat qui loquũtur iniustũ mẽdacium, non quodcunque mendaciũ: quia inuenitur & iustum, quod vtique laudis debet esse, non criminis?

Prisciliani-starũ error. Caput.II.

Nónne cernis quantum adiuuet hæc disputatio eos-ipsos, quos pro magna venatione mendaciis nostris capere molimur? Priscillianistarũ est enim, sicut ipse mõstrasti, ista sententia. Cui comprobandæ adhibent testimonia de scripturis, exhortantes suos ad mentiendum tanquam exemplis Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Angelorum: non dubitantes addere etiam ipsum dominum Christum, nec se aliter arbitrãtes veracem suam ostendere fallitatem, nisi veritatem dicant esse mendacem. Redarguenda sunt ista, non imitanda.

Nec

A Nec in eo malo debemus Priscilliani starum esse participes, in quo cæteris hæreticis conuincuntur esse peiores. Ipsi enim soli, vel certe maxime ipsi reperiũtur, ad occultandam suã quam putãt veritatem, dogmatizare mendacium: atque hoc tam magnũ malum ideo iustum existimare, quia dicũt in corde retinendũ esse
†bonum. quod verum est, ore autem ad alienos proferre falsum,
Psal.14. nullum esse peccatũ, & hoc esse scriptum, Qui loquitur veritatẽ in corde suo: tanquã hoc satis sit ad iustitiam, etiamsi loquatur quisq; in ore mendacium, quãdo non proximus, sed alienus hoc audit. Propterea putant etiam Apostolum Paulũ cum dixisset, Deponẽtes
Ephe.4. mẽdacium, loquimini veritatẽ: statim addidisse, vnusquisque cũ proximo suo, quia sumus inuicem membra. Vt videlicet cũ eis qui nobis in societate veritatis proximi non sunt, neque, vt ita dicam, cõmembres nostri sunt, loqui liceat oporteatq; mendacium. Quę sententia sanctos martyres exhonorat, imò vero aufert sancta omnino martyria. Iustius enim sapientiusq; facerẽt secundũ istos, si persecutoribus suis nõ se confiterentur esse Christianos, nec eos sua cõfessione facerẽt homi-
B cidas: sed potius mentiendo & negando quod erant & ipsi saluũ haberẽt carnis cõmodum cordisq; propositum, & illos cõceptũ animo scelus implere non sinerẽt. Nõ enim proximi eorũ erant in fide Christiana, vt cũ eis deberent loqui veritatem in ore suo, quã loquebãtur in corde suo, sed ipsius veritatis insuper inimici. Si
4.Reg.10. enim Hieu, quem sibi inter cæteros ad exemplũ mentiendi prudenter videntur intuerí, seruum Baal se esse mentitus est, vt seruos eius occideret: quãto iustius secundum istorũ peruersitatem tẽpore persecutionis seruos dæmonum se mentirentur serui Christi, ne serui dæmonum seruos occiderent Christi: & sacrificarent idolis ne interficerentur homines, si sacrificauit ille Baali vt interficeret homines? Quid enĩ eis obesset secundum egregiam doctrinã mendaciloquorũ, si diaboli cultum mentirentur in corpore, quãdo dei cultus seruabatur in corde? Sed nõ sic intellexerunt Apostolum martyres veri, martyres sancti. Viderũt quippe te-
Rom.10. nueruntq; quod scriptum est, Corde creditur ad iustiApoca.14. tiam, ore cõfessio fit ad salutem. Et, In ore eorum non est inuentũ mendacium: ac sic irreprehensibiles abierunt, vbi tentari à mendacibus vlterius non cauebunt,
C quia mẽdaces amplius in suis cœlestibus cœtib⁹ vel alienos vel proximos nõ habebunt. Illũ vero Hieu mendacio impio & sacrificio sacrilego occidendos impios & sacrilegos inquirentem nõ imitarentur: nec si de
4.Reg.10. illo qualis fuisset, eadem scriptura tacuisset. Cum vero scriptum sit, eum rectum cor non habuisse cum deo, quid ei profuit quòd pro nonnulla obedientia, quã de domo Achab omnino delenda, pro cupiditate suę dominationis exhibuit, aliquãtam mercedẽ transitoriam regni temporalis accepit? Ad sententiam potius veridicam martyrum defendendam te frater exhortor, vt sis aduersus mendaces, nõ mendacij doctor, sed veritatis assertor: nam diligentius, obsecro, attende quod dico, vt inuenias quàm sit cauendũ, quod zelo quidem laudabili aduersus impios, vt possint comprehendi & corrigi vel vitari, sed tamen incautius docendum putatur. Mendaciorum genera multa sunt, quæ quidem omnia vniuersaliter odisse debemus. Nullũ est enim mendaciũ quod non sit cõtrarium veritati. Nam sicut lux & tenebræ, pietas & impietas, iustitia & iniquitas, peccatũ & recte factum, sanitas & imbecillitas, vita & mors: ita inter se sunt veritas mendaciumq; cõ-

Mendaciorum mala. Cap.III.

D Mendaciorum multa genera.

trária. Vnde quanto amamus istam, tanto illud odisse debemus. Verũtamen sunt quædam mendacia, quę credere nihil obsit: quãuis etiam tali mẽtiendi genere fallere voluisse, mentienti sit noxium, nõ credenti. Tanquam si frater ille seruus dei Fronto in iis quę tibi indicauit, quod absit, aliqua mẽtiretur, sibi nocuisset profecto, nõ tibi, quamuis tu omnia credidisses sine tua iniquitate narranti. Quoniam siue illa ita gesta sint, siue nõ ita, habent tamẽ aliquid, quod si quis crediderit ita gestum esse, etiam si nõ ita sit gestum, regula veritatis & doctrina salutis æternæ iudicetur esse culpandus. Si autem hoc quisque mentiatur, quod si quis crediderit, aduersus doctrinã Christi hæreticus erit; tanto est nocentior mentiens, quãto miserior credens. Vide ergo quale sit, si aduersus doctrinam Christi mentiti fuerimus, quod quisquis crediderit, interibit: vt inimicos ẽ-
E iusdem doctrinæ capiamus, quos ad veritatẽ, dum nos ab ea recedimus, adducamus, imò vero cum mẽdaces mentiendo capimus, mẽdacia peiora doceamus. Aliud est enim quod dicũt quando mentiũtur, aliud quando fallunturinam cum hæresim suam docet, ea dicunt in quibus fallũtur. Quãdo autem se dicunt sentire quod non sentiunt, vel non sentire quod sentiunt, ea dicunt in quibus mẽtiuntur. Quod eis quisquis credit, & si eos non inuenit, ipse non perit. A regula quippe catholica nõ recedit, qui hæreticum catholica dogmata mẽdaciter profitẽtem, catholicum credit. Ac per hoc nõ est ei pernicios um: quia in hominis mente, de qua latentẽ non potest iudicare, non in dei fallitur fide, quam débet insitam custodire. Porrò autem quando hæresim suam docent, quisquis eis crediderit putando veritatem, erit particeps vt erroris, ita damnatiõis illorum. Sic fit, vt cum illi sua nefaria dogmata fabulantur in quibus mortifero errore falluntur, tunc quisquis crediderit pereat, Nos autem quando catholica dogmata prædicamus, in quibus rectam fidem tenemus, tunc si crediderit, inueniatur quicunque perierat; Quãdo vero cum sint Priscillianistæ, vt sua venena non prodãt, nostros se esse mentiuntur, quisquis nostrum eis credit, etiam illis latentibus ipse catholicus perseuerat. Nos cõtra vt ad eorum peruenìamus indaginẽ, si Pris-
F cillianistas nos esse mentimur, quia eorum tanquam nostra sumus dogmata laudaturi, quisquis ea crediderit, aut confirmabitur apud eos, aut transferetur ad eos interim statim: quid autem hora superuentura pariat, vtrum inde postea liberentur, vera dicentibus nobis, qui decepti sunt fallentibus nobis: & vtrum audire velint docentem, quem sic experti sunt mẽtientem, quis nouerit certum? quis hoc esse ignoret incertũ? Ex quo colligitur pernicios ius, aut vt mitius loquar, periculosius mẽtiri catholicos vt hæreticos capiant, quàm mẽtiuntur hæretici vt catholicos lateant. Quoniam quisquis credit catholicis mentiendo tentantibus, aut efficitur, aut cõfirmatur hæreticus. Quisquis autem credit hæreticis mentiendo sesé occultantibus, non desinit esse catholicus. Quod vt fiat planius, aliqua exempli gratia proponamus, & ex eis potissimum scriptis quæ mihi legenda misisti. Ecce constituamus ante oculos callidũ exploratorem, accedere ad eum quem Priscillianistam esse præsenserit, & dictum Episcopi, vel cogniti vitam, vel incogniti famam laudare mendaciter: est hoc tolerabilius adhuc, quia ille putatur fuisse catholicus, atque ex illo errore correctus. Deinde Priscillianum, hoc enim sequitur in arte mentiendi, venerabiliter commemoraturus est, homine im-

pium

pium & deteſtabilem, & pro ſuis nefariis ſcelerib⁹ criminibuſq; damnatum. In qua eius venerabili commemoratione, ſi forte ille cui retia tendũtur huiuſmodi, firmus Priſcillianiſta nõ fuerat, hac eius prædicatione firmabitur. Cum autem ad cætera explorantis ſermo proceſſerit, & dicentis miſereri ſe eorum quos tantis errorum tenebris tenebrarũ author inuoluerit, vt honorem animæ ſuæ, & claritatem diuinæ proſapiæ non agnoſcant. Tum deinde dictum librum, cuius nomen eſt libra, eo quòd pertractatis duodecim quæſtionibus velut vnciis explicatur, tantis extulerit laudibus, vt talem libram, in qua horrendæ blaſphemiæ continentur, multis librarum auri milib⁹ precioſiorem eſſe teſtetur. Nempe hæc aſtutia mentientis, animam credẽtis interficit, aut iam interfectam in eadem morte demergit ac deprimit. Sed, inquies, poſtea liberabitur. Quid ſi non fiat, ſiue aliquo interueniente impedimẽto ne cœpta compleãtur, ſiue obſtinatione mentis hæretice rurſus eadem negantis, etiam ſi aliqua iam cœperat cõfiteri: præſertim quia ſi cognouerit ſe ab alieno fuiſſe tentatũ, eoipſo audacius illa quę ſentit ſtudebit occultare mendacio, quãdo id inculpate fieri multo certius didicerit, etiam exemplo ipſius tentatoris? Hoc quippe in homine qui veritatẽ tegendã putat eſſe mentiendo, qua tandem fronte culpabimus & damnare audebimus quod docemus? Remanet igitur, vt quod ſentiunt Priſcillianiſtæ ſecundum hæreſis ſuæ nefariã falſitatem, de deo, de anima, de corpore, de cæteris rebus, non dubitemus veraci pietate damnare. Quod autem ſentiunt, vt veritas occultetur eſſe mentiendũ, ſit nobis & illis, quod abſit, dogma cõmune. Hoc tãm magnum malum eſt, vt etiam ſi conatus hic noſter, quo ſcilicet eos per mẽdacium capere cupimus & mutare, ita proſperetur vt eos capiamus atque mutemus, nullis lucris compenſentur hæc damna, quibus & nos cum ipſis pro illorũ correctione deprauemur. Per hoc nanque mendacium & nos erimus ex ea parte peruerſi, & illi ſemicorrecti: quandoquidem iſtud quòd putant eſſe pro veritate mentiendum, non in eis corrigimus: quia idem nos dicimus & docemus, & fieri oportere præcipimus vt ad eos emẽdandos peruenire poſſimus. Quos tamen non emendamus, quibus mẽdum quo verum tegendum exiſtimant non auferimus: ſed nos potius immendamur, cum per tale mendum eos quærimus, nec inuenimus quemadmodũ eis conuerſis credere valeamus, quib⁹ peruerſis mentiti ſumus: ne forte quòd vt caperentur ſunt paſſi, faciant capti, non ſolum quia facere conſueuerunt, ſed quia & in nobis ad quos veniunt hoc inuenitũt. Et quod eſt miſerabilius, etiam ipſi iam quaſi noſtri effecti, quẽadmodum nobis credant reperire nõ poſſunt. Si enim ſuſpicentur etiã ipſi catholica dogmata nos mẽdaciter loqui, vt neſcio quid aliud occultemus quod verũ putamus: certe talia ſuſpicanti dicturus es, Hoc tũc ideo feci vt caperẽ te. Sed quid reſpondebis dicenti: vnde igitur ſcio, vtrũ etiam nunc id facias ne capiaris à me? An vero cuiquã perſuaderi poteſt, hominẽ non mentiri ne capiatur qui mentitur vt capiat? Videſne, quò tendat hoc malum, vt ſcilicet non ſolum nos illis, ipſiſq; nobis, ſed omnis frater omni fratri non immerito videatur eſſe ſuſpectus? Atque ita dum per mendacium tenditur vt doceatur fides, id agi potius vt nulli habenda ſit fides. Si enim & contra deum loquimur cum mentimur, quid tantum mali poterit in vllo mẽdacio reperiri, quod tanquam ſceleſtiſſimum omni modo deuitare debeamus?

Mẽtienti nõ haberi fidẽ. Cap.IIII.

Sed nunc aduerte quàm tolerabilius Priſcillianiſtæ in noſtra comparatione mentiantur, quando ſe fallaciter loqui ſciunt, quos noſtro mendacio liberandos putamus ab eis falſis in quibus errando falluntur. Priſcillianiſta dicit, ꝙ anima ſit pars dei, & eiuſdẽ cuius eſt ille, naturæ atq; ſubſtantiæ. Magna hæc eſt & deteſtanda blaſphemia: Sequitur enim, vt dei natura captiuetur, decipiatur, fallatur, cõturbetur atq; turpetur, dãnetur atq; crucietur. At ſi hoc & ille dicit, qui de tanto malo liberare cupit hominem per mẽdaciũ, videamus quid interſit inter vtrunque blaſphemum. Plurimũ, inquis: Nã hoc Priſcillianiſta dicit, ita etiã credens: Catholicus autem nõ ita credens, quamuis ita loquens. Ille ergo blaſphemat neſciens, iſte autem ſciens: Ille cõtra ſcientiam, iſte contra conſcientiam: Ille habet cæcitatem falſa ſentiendi, ſed in eis habet ſaltem volũtatem vera dicendi: iſte latens videt vera, & volens loquitur falſa. Sed ille inquiens, hoc docet, vt erroris ſui faciat furoriſq; participes: iſte autẽ hoc dicit, vt ab illo errore ac furore liberet homines. Iam quidẽ ſupra oſtendi, quãtum & hoc noceat quod creditur profuturũ. Verũ interim ſi appendamus in his duobus mala præſentia, quoniam bona futura quæ catholicus de corrigendo hæretico inquirit, incerta ſũt, quis peccat grauius? vtrũ qui hominem decipit neſciens, an qui deũ blaſphemat ſciẽs? Profecto quid ſit peius, intelligit qui homini deum ſolicita pietate præponit. Huc accedit, quia ſi blaſphemandus eſt deus, vt ad eum laudandum homines adducamus: proculdubio non ſolum ad laudandũ, verumetiam ad blaſphemandum deum, exemplo & doctrina noſtra homines inuitamus, quoniã quos ad dei laudes per dei blaſphemias molimur adducere, vtique ſi adduxerimus, non ſolum laudare diſcent, verũetiam blaſphemare. Hæc illis beneficia conferimus, quos nõ ignoranter, ſed ſcienter blaſphemando ab hæreticis liberamus. Et cum Apoſtolus homines tradiderit etiam ipſi ſatanæ vt diſcerent non blaſphemare: nos conamur homines eruere ſatanæ, vt diſcant non per ignorantiam, ſed per ſcientiam blaſphemare: Nobiſq; ipſis magiſtris eorũ hoc tam magnũ importamus exitium, vt propter hæreticos capiẽdos prius efficiamur, quod certum eſt, dei blaſphematores: quo poſſimus propter eos, quod incertum eſt, liberandos, veritatis eius eſſe doctores. Cum igitur blaſphemare deum doceamus noſtros, vt eos Priſcillianiſtæ credant ſuos: videamus quid mali dicant ipſi, qui propterea mentiuntur vt eos noſtros eſſe credamus: Anathematizant Priſcillianum & ad noſtrum arbitrium deteſtãtur: Dicunt animam creaturam dei eſſe, non partem: Execrantur Priſcillianiſtarum falſa martyria: Catholicos Epiſcopos à quibus illa hæreſis nudata, oppugnata, proſtrata eſt, magnis efferunt laudibus, & cætera huiuſmodi. Ecce ipſi vera dicunt quando mentiuntur, non quo ſimul poſſit hocipſum verum eſſe quod mendum eſt, ſed in alio quando mentiuntur, in alio vera dicunt. Quando enim noſtros ſe eſſe mentiuntur, de fide catholica vera dicunt: Ac per hoc ipſi ne Priſcillianiſtæ inueniantur, loquuntur mendaciter vera, Nos autem vt eos inueniamus, non ſolum mendaciter loquimur vt ad illos pertinere credamur, ſed etiam falſa loquimur quæ ad illorum errorem pertinere cognouimus. Itaq; illi quãdo noſtri putari volunt, & falſum eſt ex parte, & verũ eſt ex parte quod dicunt, Falſum eſt enim eos noſtros eſſe: verum eſt autem, animam partem dei nõ eſſe. Nos vero quando ad eos pertinere putari volumus, falſum eſt vtrunque

Priſcillianiſtã tolerabilius mentiri quàm catholicũ. Cap.V.

1.Timo.1.

eſt vtrunque quod dicimus, & Priſcillianiſtas nos eſſe, & animam partem dei eſſe. *Illi itaque deum laudant*, nõ blaſphemant quando ſe occultant: & quando ſe nõ occultant, ſed ſua proferunt, blaſphemare ſe neſciunt. Ideo ſi ad fidem catholicam cõuertantur, conſolantur ſemetipſos, quia poſſunt dicere quod Apoſtolus, Qui cum inter cætera dixiſſet, Prius fui blaſphemus, miſericordiam, inquit, conſecutus ſum, quia ignorans feci. Nos contra, vt ſe nobis aperiant, ſi hoc quaſi iuſtũ mẽdacium fallendis eis capiendiſq; proferimus, profecto & ad blaſphematores Priſcillianiſtas nos pertinere dicimus, & vt nobis credant, ſine excuſatione ignorantiæ blaſphemamus, Neq; enim catholicus qui blaſphemando vult hæreticus credi, poteſt dicere, ignorans feci.

1.Timo.1.

Modus inquirendi & cõuincendi hæreticos. Cap.VI.

Semper frater in talibus cauſis cũtimore recolendum eſt, Quicunq; me negauerit coram hominib⁹, negabo eum coram patre meo qui in cœlis eſt. An vero Chriſtum coram hominibus nõ negat, qui eum coram Priſcillianiſtis negat, vt eos latentes blaſphemo mendacio nudet & capiat? Quis autem dubitat obſecro te negari Chriſtũ, cum ſicuti eſt ver⁹, ita nõ eſſe dicitur: & ſicut eum Priſcillianiſta credit, ita eſſe dicitur?

Obiectio.

Reſponſio.

Sed occultos lupos inquies, indutos pellibus ouium, & dominicum gregem latenter grauiterq; vaſtantes, aliter inuenire nõ poſſumus. Vnde ergo innotuerunt Priſcillianiſtæ, priuſquam huius mẽdacij fuiſſet excogitata venatio? Vnde ad ipſius authoris illorũ, profecto aſtutioris, & ideo tectioris cubile peruentum eſt: vnde tot tantiq; manifeſtati atq; damnati, & cæteri innumerabiles partim correcti, partim velut correcti, & in Eccleſia miſerante collecti ſunt. Multas enim vias dat dominus quando miſeretur, quibus ad eorũ perueniatur indaginem, Quarũ duæ ſunt aliis fœliciores, vt vel ab eis quos ſeducere voluerunt, aut ab eis quos iam ſeduxerãt reſipiſcentibus conuerſiſq; mõſtrentur. Quod facilius fit, ſi nepharius eorum error, non mendacibus captationibus, ſed veracibus diſputationibus euertatur. Quibus conſcribendis operam te oportet impendere, quoniam dominus donauit vt poſſis: quæ ſcripta ſalubria, quibus eorum peruerſitas inſana deſtruitur, cum magis magisq; innotuerit, & à catholicis vel Antiſtitibus qui loquuntur in populis, vel à quibuſque ſtudioſis zelo dei plenis, fuerint vſquequaque diffuſa, hæc erunt ſancta retia quibus capiantur veraciter, non mendaciter inquirantur. Sic enim capti, aut vltro quid fuerint fatebuntur, & alios quos in ſua mala ſocietate nouerunt, vel concorditer corrigent, vel miſericorditer prodẽt, Aut ſi eos pudebit fateri, quod diuturna ſimulatione texerunt, occulta dei manu medicante ſanabuntur. Sed multo facilius, inquies, eorum latibula penetramus, ſi quod ſunt nos eſſe mentiamur. Hoc ſi liceret aut expediret, potuit Chriſtus præcipere ouibus ſuis, vt lupinis amictæ pellibus ad lupos venirent, & eos huius artis fallaciis inuenirent. Quod eis non dixit, nec quando eas in medium luporum ſe miſſurum eſſe prædixit. Sed dices, Non erant tunc inquirendi, cum eſſent apertiſſimi lupi, ſed eorum morſus & ſæuitia perferenda. Quid cum tempora poſteriora prænuncians, in veſtitu ouium dixit rapaces lupos eſſe venturos? Nõne ibi erat locus vt hæc moneret & diceret: & vos vt eos inueniatis, aſſumite veſtitũ luporũ, intrinſecus autem oues manete? Non hoc ait, Sed cum dixiſſet, Multi ad vos venient in veſtitu ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces: non addidit, ex mendaciis veſtris: ſed, ex fructibus eorum cognoſcetis eos. Veritate ſunt cauenda, veritate capienda, veritate occidenda mendacia. Abſit vt blaſphemias ignorãtium, ſcienter blaſphemando vincamus, Abſit vt mala fallacidm imitando caueamus. Quomodo enim caue-bimus, ſi vt caueamus habebimus? Si enim vt capiatur qui blaſphemat neſciens, blaſphemabo ſciens, peius eſt quod ago quàm quod capio. Si vt inueniatur qui Chriſtum negat neſciens, ego Chriſtum negabo ſciens, ad perditionem me ſecuturus eſt *quem ſic inuenero*: ſiquidem vt illum inueniam, prior pereo. An forte qui eo modo Priſcillianiſtas inuenire molitur, ideo non negat Chriſtum, quia ore depromit quod corde non credit: quaſi vero quod & pauloante iam dixi, cum dictum eſſet, Corde creditur ad iuſtitiam: incaſſum eſt additum, ore confeſſio fit ad ſalutem? Nõnne penè omnes qui Chriſtum coram perſecutoribus negauerunt, quod de illo credebant, corde tenuerunt, & tamen ore ad ſalutem non confitendo petierunt, niſi qui per pœnitentiam reuixerũt? Quis ita euaneſcat vt exiſtimet Apoſtolum Petrum hoc habuiſſe in corde quod in ore, quãdo Chriſtũ negauit? Nempe in illa negatione intus veritatem tenebat, & foris mẽdacium proferebat. Cur ergo lachrymis diluit quod ore negauerat, ſi ſaluti ſufficiebat quod corde credebat? Cor loquens in corde ſuo veritatem, tam amaro fletu puniuit mendacium quod ore deprompſit: niſi quia magnam vidit eſſe periciem, ꝙ corde quidem credidit ad iuſtitiã, ſed ore non confeſſus eſt ad ſalutẽ? Quapropter illud quod ſcriptum eſt, Qui loquitur veritatem in corde ſuo: nõ ſic accipendum eſt, quaſi retenta in corde veritate, loquendum ſit in ore mendacium. Sed ideo dictum eſt, quia fieri poteſt vt loquatur quiſq; ore veritatem, quæ nihil ei proſit ſi eam in corde nõ teneat: id eſt, ſi quod loquitur ipſe non credat: ſicut hæretici, maximeq; iidẽ Priſcillianiſtæ faciunt, cum catholicam veritatem non quidem credunt, ſed tamen loquuntur, vt noſtri eſſe credantur, Loquuntur ergo veritatem in ore ſuo, non in corde ſuo. Propterea diſtinguendi erant ab illo, de quo dictum eſt, Qui loquitur veritatem in corde ſuo. Hanc autem veritatem catholicus ſicut in corde loquitur, quia ita credit, ita & in ore debet, vt ita prædicet. Contra iſtam vero nec in corde nec in ore habeat falſitatem, vt & corde credat ad iuſtitiam, & ore confeſſionem faciat ad ſalutẽ. Nam & in illo Pſalmo cum dictum eſſet, Qui loquitur veritatem in corde ſuo: mox etiam hoc additum eſt, Qui non egit dolum in lingua ſua. Et illud quod Apoſtolus ait, Deponentes mẽdacium, loquimini veritatem vnuſquiſq; cum proximo ſuo, quia ſumus inuicem membra, abſit vt ſic intelligamus tanquã loqui mendacium permiſerit cum eis qui non ſunt nobiſcum membra corporis Chriſti. Sed ideo dictum eſt, quia vnuſquiq; noſtrũ hoc debet quemque deputare quod eum vult fieri, etiam ſi nondum factus eſt, ſicut dominus alienigenam Samaritanum proximum eius oſtẽdit cum quo miſericordiam fecit. Proximus ergo habendus eſt, non alienus, cum quo id agendum eſt, ne remaneat alienus. Et ſi propter id quod nondum eſt fidei noſtræ ſacramentique particeps factus, aliqua illi occultãda ſunt vera, non tamẽ ideo dicenda ſunt falſa. Fuerunt enim etiam temporibus Apoſtolorum, qui veritatem non veraciter, id eſt, non veraci animo prædicarent, quos dicit Apoſtolus Chriſtum annunciaſſe non caſte, ſed per inuidiam & contentionẽ. Ac per hoc etiã tunc nõnulli tolerati ſunt annunciantes non caſto animo veritatem, non tamen

Rom.10.

Matth.26.

Pſal.14.

Philip.1.

Cõfutatio mendacij.

G vlli laudati ſunt, tanquam annunciantes caſto animo falſitatem. Denique de illis dicit, Siue occaſione, ſiue veritate Chriſtus annũcietur. Nullo modo autem diceret, vt poſtea Chriſtus annuncietur, prius negetur.

Philip.1.

Quocirca multis quidem modis poſſunt latentes hæretici veſtigari, nec catholica fide vituperata, nec hæretica impietate laudata.

Ne boni quidem cauſa peccãdũ. Cap.VII.

Sed & ſi aliter omnino non poſſet educi de cauernis ſuis hæretica impietas, niſi à tramite veritatis lingua catholica deuiaret, tolerabilius illa occultaretur quàm iſta præcipitaretur. Tolerabilius in ſuis foueis deliteſcerent vulpes, quàm propter illas capiendas in blaſphemiæ foueam caderent venatores. Tolerabilius perfidia Priſcillianiſtarum veritatis velamine tegeretur, quàm fides catholica ne à Priſcillianiſtis mentientibus laudaretur, à catholicis credentibus negaretur. Nam ſi propterea iuſta ſunt non qualiacunque, ſed blaſphema mendacia, quia hoc animo fiunt vt occulti hæretici detegantur, poterunt iſto modo ſi eodem animo fiant, caſta eſſe adulteria. Quid ſi enim ex numero Priſcillianiſtarum impudicarum aliqua fœmina, iniiciat oculum in catholicum

Confutatio mendacij.

H Ioſeph, eiq; promittat prodituram ſe latebras eorum, ſi ab illo impetrauerit ſtuprum, certumq; ſit eam ſi ei conſenſum fuerit, quod pollicita eſt impleturam, faciendum ne cenſebimus, an intelligemus nequaquã tali pretio merces eiuſmodi comparandas? Cur ergo non eruimus† capiendos hæreticos carne in adulterium defluente, & eruẽdos† putamus ore in blaſphemia fornicante?

†emimus †emendos.

Aut enim licebit vtrũque pari ratione defendere, vt ideo hæc non eſſe dicantur iniuſta, quia ea facta ſunt intentione qua deprehenderentur iniuſti: aut ſi ſana doctrina nec propter inueniendos hæreticos vult nos cum fœminis impudicis ſaltem corpore non mente miſceri, profecto nec propter inueniẽdos hæreticos vult à nobis ſaltem voce non mente, aut immundam hæreſim prædicari, aut caſtam catholicam blaſphemari. Quia & ipſum mentis imperium, cui debet omnis inferior motus hominis obedire, digno nõ carebit opprobrio, quãdo fit quod fieri nõ oportet, ſeu membro ſeu verbo. Quãquam etiã cum verbo fit, mẽbro fit: quoniam lingua membrum eſt qua fit verbum.

I Nec vllum factum noſtrum membro vllo paritur, niſi quod prius corde cõcipitur, vel potius intus cogitãdo & cõſentiendo iam partũ, foras ẽditur faciẽdo per mẽbrum. Non itaq; animus à facto excuſatur, quãdo dicitur aliquid nõ ex animo fieri, quod tamẽ non fieret, niſi animus faciendũ eſſe decerneret. Intereſt quidẽ plurimum, qua cauſa, quo fine, qua intẽtione quid fiat. Sed ea, quæ cõſtat eſſe peccata, nullo bonæ cauſæ obtentu, nullo quaſi bono fine, nulla velut bona intẽtione facienda ſunt.

Quot nunquã faciẽda ſunt quæ de ſe mala ſũt, vt inde veniant bona.

Ea quippe opera hominũ, ſicut cauſas habuerint bonas ſeu malas, nũc ſunt bona, nunc mala, quę nõ ſunt per ſeipſa peccata. Sicut victũ prębere pauperibus, bonũ opus eſt, ſi fit cauſa miſericordiæ cum recta fide. Sicut cõcubitus coniugalis, quando fit cauſa generandi, ſi ea fide fiat vt gignantur regenerandi. Hæc atque huiuſmodi ſecundum ſuas cauſas opera ſunt bona vel mala, quia eadem ipſa ſi habeant malas cauſas, in peccata vertũtur. Velut ſi iactãtię cauſa pauper paſcitur: aut laſciuiæ cauſa cum vxore cõcumbitur: aut filij generãtur, non vt deo ſed vt diabolo nutriantur. Cum vero iam opera ipſa peccata ſunt, ſicut furta, ſtupra, blaſphemiæ, vel cætera talia: quis eſt qui dicat cauſis bonis eſſe facienda, vt vel peccata nõ ſint, vel quod eſt abſurdius, iuſta peccata ſint? Quis eſt qui dicat, vt habeamꝰ quod demus pauperibus, faciamus furta diuitibus, aut teſtimonia falſa vendamus, maxime ſi non inde innocentes læduntur, ſed nocentes potius damnaturis iudicibus eruuntur? K Duo enim bona fiunt huius venditione mendacij, vt & pecunia ſumatur vnde inops alatur, & iudex fallatur, ne homo puniatur. Teſtamenta etiam ſi poſſumus, cur non vera ſupprimimus, & falſa ſupponimus: vt hæreditates vel legata nõ habeant indigni, qui nihil ex eis operantur boni, ſed hi potius à quibus eſurientes paſcuntur, nudi veſtiuntur, peregrini ſuſcipiũtur, captiui redimũtur, Eccleſiæ cõſtruuntur? Cur enim non fiant illa mala propter hæc bona, ſi propter hæc bona nec illa ſunt mala? Iam vero ſi aliquæ immundæ & diuites fœminæ videantur amatores & ſtupratores ſuos inſuper ditaturæ, cur non & has partes atque artes ſuſcipiat vir miſericors, quibus pro tam bona cauſa vtatur, vt habeat vnde indigentibus largiatur: nec audiat Apoſtolum dicentem, Qui furabatur iam non furetur, magis autem laboret operãs manibus ſuis, quod bonum eſt, vt habeat vnde tribuat cui opus eſt.

Ephe.4.

Siquidem non ſolum ipſum furtum, verumetiam falſum teſtimonium & adulterium, & omne opus malum non erit malum ſed bonũ, ſi ea cauſa perpetretur, vt ſit vnde fiat bonum. L Quis iſta dicat, niſi qui res humanas omneſq; conatur mores legéſque ſubuertere? Quod enim ſceleratiſſimum facinus, quod turpiſſimum flagitium, quod impiiſſimum ſacrilegium nõ dicatur poſſe fieri recte atq; iuſte: nec impune tantũ, verumetiã glorioſe, vt in eo perpetrando, non ſolũ ſupplicia nulla timeantur, ſed ſperentur & præmia: ſi ſemel conceſſerimus in omnibus malis operibus hominum, ideo non quid fiat, ſed quare fiat eſſe quærendum, vt quæcunque propter bonas cauſas facta inueniuntur, nec ipſa mala eſſe iudicẽtur. At ſi iuſtitia merito punit furem, etiam qui dixerit & oſtenderit ideo ſe ſubtraxiſſe ſuperflua diuiti, vt præberet neceſſaria pauperi, ſi merito punit falſarium, etiã qui ſe ideo teſtamentum alienũ corrupiſſe docuerit, vt ille hæres eſſet qui facturus inde fuerat eleemoſynas largas, nõ ille qui nullas: ſi merito punit adulterũ, etiam qui demõſtrauerit miſericordia ſe feciſſe adulterium, vt per illam cum qua fecit, de morte hominẽ liberaret: M poſtremo vt ad rem de qua quæſtio eſt propius accedamus, ſi merito punit eũ qui fœminæ alicui Priſcillianiſtarũ turpitudinis cõſciæ, propterea ſe adulterino cõcubitu miſcuit, vt ad eorũ latebras perueniret: obſecro te, cũ dicat Apoſtolus, Ne exhibeatis mẽbra veſtra arma iniquitatis peccato, & ideo nec manus, nec corporis genitalia, nec alia mẽbra flagitiis exhibere debeamus, vt Priſcillianiſtas inuenire poſſimus: quid nos lingua, quid totum os noſtrũ, quid organum vocis offendit, vt hæc exhibeamus arma peccato: tantoq; peccato, vbi deum noſtrum vt Priſcillianiſtas apprehenſos ab ignorantiæ blaſphemiis ſeruemus†, ſine excuſatione ignorantiæ blaſphememus.

Rom.6.

†eruamus.

Num leuiter peccandũ. C.VIII.

Dicet aliquis, Ergo æquandus eſt fur quilibet, ei furi qui miſericordiæ voluntate furatur. Quis hoc dixerit? Sed horum duorum nõ ideo eſt quiſquam bonus, quia peior eſt vnus, Peior eſt enim qui concupiſcendo, quàm qui miſerando furatur. Sed ſi furtum omne peccatum eſt, ab omni furto eſt abſtinendũ. Quis enim dicat eſſe peccandũ, etiamſi aliud ſit damnabile, aliud veniale peccatũ? Nunc autem quærimus, ſi hoc aut illud quiſque fecerit, quis non peccauit, ſiue peccauit: nõ quis grauius leuiúſve peccauit. Nam & ipſa furta leuius vtique puniuntur lege quàm ſtupra. Sunt autem vtraque

Cõparatio peccatorum adinuicem.

A peccata, quanuis alia leuiora, alia grauiora: ita vt leuius habeatur furtum quod concupiſcendo, quàm ſtuprum quod ſubueniendo committitur. In ſuo quippe genere aliis eiuſdem generis peccatis leuiora fiunt, quæ bono animo videntur admitti, cum tamen & ipſa alterius generis peccatis, ipſo ſuo genere leuioribus inueniantur eſſe grauiora. Grauius eſt enim auaritia, quàm miſericordia furtum facere. Itemq; ſtuprum grauius eſt luxuria, quàm miſericordia perpetrare: & tamen grauius eſt adulterare miſericordia quàm furari auaritia. Neque nunc agitur quid ſit leuius ſiue grauius, ſed quæ ſint peccata vel non ſint. Nemo enim dixerit debuiſſe peccare vbi conſtat eſſe peccatum: ſed debere dicimus ſi ita vel ita peccatum eſt, ignoſci vel nõ ignoſci.

Nemini leuiter peccãdum ob vitandũ alienum peccatũ grauius. Cap.IX.

Verum quod fatendum eſt, ita humanos animos quædam compenſatiua peccata perturbant, vt etiam putentur debere laudari, ac potius recte facta dicantur. Quis enim dubitet eſſe grande peccatum, ſi pater filias ſuas proſtituat fornicationibus impiorum? Et tamen extitit cauſa qua hoc vir iuſtus debere ſe facere exiſtimaret, quando Sodomitæ nefario libidinis impetu hoſpitibus eius irruebãt. B Ait enim, Sunt mihi duæ filiæ quæ non cognouerunt virum, producam illas ad vos, & vtimini eis† quomodo placuerit vobis, tantum in viros iſtos ne faciatis iniquum, propterea quia intrauerunt ſub tectum tignorum meorum.

Gene.19.

†al. ad vos, abutimini eis.

Quid hic dicemus? Nónne ita ſcelus quod Sodomitæ hoſpitibus illius viri iuſti facere conabantur, horremꝰ, vt quicquid fieret ne hoc fieret, arbitremur fuiſſe faciendum? Mouet etiam maxime perſona facientis, quę merito iuſtitiæ liberabatur à Sodomis: vt quoniam minus malum eſt fœminas quàm viros perpeti ſtuprum, etiam hoc ad iuſtitiam iuſti illius pertinuiſſe dicatur, quòd in filiabus hoc maluit fieri quàm in hoſpitibus ſuis, non tantum id volens animo, verum & offerens verbo: & ſi illi aſſenſi fuiſſent, impleturus & facto. Sed ſi hanc peccatis aperimus viam, & committamus minora ne alij maiora cõmittant, lato limite, immo nullo limite, ſed conuulſis & remotis omnibus terminis infinito ſpatio cuncta intrabunt atque regnabunt.

Quõ ſit faciendũ minus peccatũ. vt ab alio vitẽt maius.

Quãdo enim fuerit definitum peccandum eſſe homini minus, ne alius peccet amplius, profecto & furtis noſtris ſtupra C cauebuntur aliena, & inceſta ſtupris: & ſi qua impietas viſa fuerit etiam peior inceſtis: inceſta quoque facienda dicentur à nobis, ſi eo modo agi potuerint, vt illa impietas non committatur ab aliis: & in ſingulis quibuſque generibus peccatorum, & furta pro furtis, & ſtupra pro ſtupris, & inceſta pro inceſtis, & ſacrilegia pro ſacrilegiis facienda putabuntur, noſtra pro alienis: non ſolum minora pro maioribus, verumetiam ſi & ad ipſa ſumma & peſſima veniatur, pauciora pro pluribus: ſi ſe ita rerum verſet incurſus, vt aliter alij non ſe abſtineant à peccatis, niſi minus aliquanto, ſed tamen peccantibus nobis: ita vt omnino vbi dixerit inimicus qui habuerit huiuſmodi poteſtatem, niſi tu ſceleratus fueris, ego ſceleratior ero: aut niſi tu hoc ſcelus feceris, ego talia plura faciam: ſcelus nobis videamur admittere, ſi velimus ab ſcelere temperare. Hoc ſapere quid eſt aliud niſi deſipere, vel potius inſanire? A mea quippe iniquitate, non ab aliena, ſiue in me, ſiue in aliis perpetrata, mihi eſt cauenda damnatio. Anima enim quæ peccauerit, ipſa morietur. Si ergo peccare, ne grauius vel in nos vel in quoſlibet alij peccẽt, proculdubio non debemus, conſyderandum eſt in eo quod fecit Lot, vtrum exemplum ſit quod imitari, an potius quod vitare debeamus.

Ezech.18.

Rñdet allegationi factæ de Lot.

Gene.19.

D Magis enim videtur intuendum & notandum, cum tam horrendum malum ex impietate flagitioſiſſima Sodomitarum ſuis impẽderet hoſpitibus, quod cuperet depellere nec valeret: ſic etiam iuſti animum potuiſſe turbari, vt vellet facere quod non humani timoris nebuloſa tempeſtas, ſed diuini iuris tranquilla ſerenitas, ſi conſulatur, à nobis faciendum non eſſe clamabit: & iubebit potius vt ſic noſtra peccata caueamus, ne vllorum prorſus alienorum peccatorum timore peccemus. Aliena quippe ille vir iuſtus timendo peccata, quæ niſi conſentientes inquinare nõ poſſunt, perturbatus nõ attendit ſuũ, quo voluit ſubdere filias libidinibus impiorum.

Excẽpla nõ ita ſunt ſectãda, vt præcepta violẽtur.

Hæc quando in ſcripturis ſanctis legimus, non ideo quia facta credimus etiam facienda credamus, ne violemus pręcepta, dum paſſim ſectamur exempla. An vero quia iurauit Dauid ſe occiſurum eſſe Nabal, & clementi conſyderatione non fecit, propterea illum imitandum eſſe dicemus, vt temere iuremus nos eſſe facturos, quod non eſſe faciendum poſtea videamus? Sed ſicut illum timor vt proſtituere filias vellet, ſic iſtum vt temere iuraret, ira turbauit.

1.Reg.25.

E Deniq; ſi de ambobus interrogãdo vt dicerent, cur hæc fecerint, fas nobis eſſet inquirere, poſſet ille reſpondere, Timor & tremor venerũt ſuper me, & contexerunt me tenebræ: poſſet etiam dicere iſte, Turbatus eſt præ ira oculus meus: vt nõ miraremur vel illum in timoris tenebris, vel iſtum oculo turbato nõ vidiſſe quod videndum fuit, ne facerent quod faciendũ non fuit.

Pſal.54.

Pſal.6.

Et ſancto quidem Dauid iuſtius dici potuit, quòd nec iraſci debuerit: quanuis ingrato & reddenti mala pro bonis, Sed & ſi vt homini ira ſubrepſit, non vtique tantum debuit præualere, vt ſe facturum iuraret, quod aut ſæuiendo faceret, aut peierando non faceret. Illi autem inter libidinoſas inſanias Sodomitarum cõſtituto, quis auderet dicere, etiã ſi tui hoſpites in tua domo, quò eos intrare humanitate violentiſſima compuliſti, ab impudicis apprehenſi & oppreſſi muliebria patiantur, nihil timeas, nihil cures, nõ expaueſcas, non horreſcas, non contremiſcas. Quis hæc vel illorum ſceleratorũ ſocius hoſpiti pio dicere auderet? Sed planè rectiſſime diceret, Age quicquid potes; ne fiat quod merito times. Sed nõ te timor iſte cõpellat, vt facias quod in ſe filię tuę fieri ſi voluerint, facient cũ Sodomitis te authore nequitiã: F ſi autẽ noluerint, patiẽtur à Sodomitis te authore violentiã. Noli facere magnũ ſcelus tuum, dum magis horreſcis alienum. Quantũlibet enim diſtet inter tuũ & alienũ, hoc erit tuum, illud alienum. Niſi forte pro defenſione huius viri in eas ſe quiſpiã coarctet anguſtias, vt dicat, quoniã accipere quàm facere præſtat iniuriam: hoſpites autem illi non erant vtiq; facturi iniuriam, ſed paſſuri, maluit vir iuſtus filias ſuas iniuriam pati quàm hoſpites ſuos, eo iure quo filiarũ dominus erat, & nouerat non eas peccare ſi id fieret, quia peccantes potius quibus non conſentirent, ſine peccato proprio ſuſtinerẽt. Denique non ſeipſæ ſtuprandas quanuis pro maſculis fœminas pro illis hoſpitibus obtulerunt, ne reas eas faceret non perpeſſio libidinis alienæ, ſed ſuæ conſenſio voluntatis. Nec pater earum hoc in ſe fieri permittebat, cum hoc facere conaretur quibus hoſpites non prodebat, quãuis minus mali eſſet quod in vno, quàm ſi fieret in duobus. Sed quantum poterat reſiſtebat, ne ipſum quoque vllus proprius macularet aſſenſus, quem libidinoſus furor etiam ſi præualuiſſet corporis viribꝰ, tamen non conſentientem non maculaſſet alienus. In

G filiabus autem non peccantibus nec ipse peccabat,quia non eas peccare si opprimerentur inuitæ,sed peccates ferre faciebat: tanquã si ab improbis vt sui serui cæderentur offerret,ne hospites eius paterentur cædis iniuriam. De qua re non disputabo, quia longũ est, vtrum vel dominus iure suæ potestatis recte sic vtatur in seruo,vt seruũ suũ cædi faciat innocẽtem, ne amicus eius etiam ipse innocẽs,in domo eius à violentis improbis vapulet.Sed certe Dauid nullo modo recte dicitur iurare debuisse se esse facturum, quod postea cerneret se facere nõ debere.Vnde constat,quòd non omnia quæ à sanctis vel iustis viris legimus facta, trãsferre debemus in mores: sed etiã hinc discere quàm late pateat,

Gala.6. & ad quos vsq; perueniat quod Apostolus ait, Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis,instruite huiusmodi in spiritu lenitatis,intendens teipsum ne & tu tenteris. Præoccupationes enim sunt istæ in quib⁹ delinquitur, dum quid faciendũ sit aut ad horam nõ videtur, aut & qui viderit vincitur,vt scilicet fiat peccatum,cum vel latet veritas, vel cõpellit infirmitas. In omnibus autem

De tropis facræ scripturæ intelligendis. Cap.X. actibus nostris maxime etiam bonos turbant compẽsatiua peccata, ita vt nec peccata existimẽtur si habeãt tales causas propter quas fiant,& in quibus videat peccari potius si nõ fiant. Et præcipue de mẽdaciis hoc in hominum opinione præualuit,vt peccata nõ putentur illa mendacia, quinimmo & recte facta esse credãtur, quando quisq; pro eius cui falli expedit vtilitate mentitur:aut ne aliis noceat qui nociturus videtur,nisi mẽdaciis euitetur. Ad hæc mendaciorũ genera defendẽda,plurima de scripturis sanctis suffragari putant exẽpla. Non autem hoc est, occultare veritatem,quod est

Oĩs qui mẽtitur vult celare quod verũ est:nõ tamen oĩs qui vult quod verum est celare, mentitur. Ioan.16. proferre mendacium. *Quãuis enim omnis qui mentitur velit celare* quod verum est,nõ tamen omnis qui vult quod verum est celare, mentitur. Plerunq; enim vera nõ mentiẽdo occultamus,sed tacendo.Neq; enim mentitus est dominus vbi ait, Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Vera tacuit, non falsa locutus est,quibus veris audiendis eos minus idoneos iudicauit.Quòd si eis hoc ipsum non indicasset,id est,nõ eos posse portare quę dicere noluit,occultaret quidem nihilominus aliquid veritatis, sed posse hoc recte fieri forsitan nescirem⁹, aut nõ tanto firmaremur exemplo.Vnde qui asserunt aliquãdo esse mentiendum, non conuenienter commemorãt Abraham hoc fecisse de Sara,quam sororem suam dixit: Non enim dixit non est vxor mea:sed dixit soror mea est: q̃ erat reuera tam propinqua genere,vt soror non mendaciter diceretur. Quod & postea iam sibi ab illo qui abduxerat ea reddita confirmauit,respõdens illi & dicens,Est vere soror mea de patre,nõ de matre:hoc est, de paterno genere,nõ de materno. Aliquid ergo veri tacuit,non falli aliquid dixit,quãdo tacuit vxorem,dixit sororem.Hoc & filius ei⁹ fecit Isaac. Nam & ipsum nouimus propinquam suam coniugem fuisse sortitum. Non est ergo mendacium cum silendo absc̃ditur verum,sed cum loquendo promitur falsum. Iacob autem quod matre fecit authore,vt patrem fallere videretur, si diligenter & fideliter attendatur,non est mendaciũ, sed mysteriũ.Quæ si mendacia dixerimus,omnes etiã parabolæ ac figuræ significandarum quarũcunq; rerũ, quæ non ad proprietatem accipiendæ sunt, sed in eis aliud ex alio est intelligendum, dicentur esse mendacia.Quod absit omnino,Nam qui hoc putat,tropicis etiam tam multis locutionib⁹ omnibus potest hãc importare calumniam,ita vt hæc ipsa quę appellatur metaphora,hoc est de re propria ad rem nõ propriã verbi alicuius vsurpata translatio, possit ista ratione mendacium nuncupari.Cum enim dicimus fluctuare segetes,gemmare vites, floridam iuuẽtutem, niueam caniciem,pculdubio fluctus, gẽmas, florem, niuem,quia in his rebus nõ inuenimus,in quas hæc verba aliũde trãstulimus,ab istis mendacia putabuntur. Et petra Christus,& cor lapideum Iudæorum. Item leo Christus, & leo diabolus, & innumerabilia talia dicentur esse mẽdacia. Quid quòd hæc tropica locutio vsque ad eam peruenit quæ appellatur Antiphrasis, vt dicatur abundare quod nõ est:dicatur dulce quod acidum est,lucus quod nõ luceat,Parcę q̃ non parcãt?Vnde illud est in scripturis sanctis,Si nõ in faciẽ benedixerit tibi, quod diabolus,ait,domino de sancto Iob:& intelligitur maledixerit.Quo verbo & Nabuthei fictum crimen à calumniantibus nominatum est. Dictum est enim quòd benedixerit regi: hoc est,maledixerit. Hi omnes modi locutionũ mendacia putabuntur,si locutio vel actio figurata in mẽdacio deputabitur. Si autem nõ est mẽdacium, quando ad intelligentiam veritatis aliud ex alio significantia referuntur, profecto nõ solũ id quod fecit aut dixit Iacob patri vt beneficeretur, sed neque illud quòd Ioseph velut illudendis *locutus est fratrib⁹*, nec quòd Dauid simulauit insaniam,nec cætera huius modi mendacia iudicanda sunt, sed locutiones actionesq; Propheticæ ad ea quæ vera sunt intelligenda referendæ.Quæ propterea figuratis velut amictibus obteguntur,vt sensum pie quęrentis exerceãt,& ne nuda ac prompta vilescant. Quanuis quæ aliis locis aperte ac manifeste dicta dicimus, cũ ea ipsa de abditis eruuntur, in nostra quodãmodo cognitione renouantur, & renouata dulcescunt.Nec videntur† discẽtibus quòd his modis obscurantur, sed commendantur magis: vt quasi subtracta desyderẽtur ardentius, & inueniantur desyderata iocundius. Tamen vera non falsa dicũtur, quoniam vera non falsa significãtur, seu verbo seu facto.Quæ significantur enim,vtiq; ipsa dicuntur, Putãtur autem mendacia, quoniã non ea quæ vera significantur,dicta intelliguntur,sed ea quæ falsa sunt, dicta esse creduntur. Hoc vt exemplis fiat planius, idipsum quod Iacob fecit,attende, Hædinis certe pellibus mẽbra contexit: Si causam proximam requiramus,mentitum putabimus.Hoc enim fecit vt putaretur esse qui non erat. Si autem hoc factum ad illud propter quod significandũ reuera factum est referatur, per hædinas pelles peccata, per eum vero qui eis se operuit, ille significatus est qui non sua, sed aliena peccata portauit. Verax ergo significatio nullo modo mendaciũ recte dici potest. Vt autẽ in facto,ita & in verbo. Nam cum ei pater dixisset, Quis es tu filiẽlle respõdit, Ego sum Esaũ primogenitus tuus. Hoc si referatur ad duos illos geminos,mẽdacium videbitur.Si autẽ ad illud propter quod significandum ista gesta dictaq; conscripta sunt, ille est hic intelligendus in corpore suo quod est eius Ecclesia,qui de hac re loquens,ait, Cũ videritis Abraham & Isaac & Iacob, & omnes Prophetas in regno dei:vos autẽ expelli foras. Et veniẽt ab Oriente & Occidente & Aquilone & Austro,& accumbent in regno dei.Et,ecce sunt nouissimi qui erãt primi,& sũt primi qui erant nouissimi. Sic enim quodãmodo minor maioris primatũ frater abstulit atq; in se transtulit fratris. Cũ igitur tã vera tamq; significenẽ veraciter, quid hic debet putari factũ dictúmve mendaciter? Cum enim

K Metaphora.

1.Cor.10. Ezechi.11. Apoc.5. 1.Petri.5.

Antiphrasis

Iob.1.

3.Reg.21.

L

Gene.27. Gene.42.& sequenti. 1.Reg.21.

Tropi in scripturis quare.

†inuidẽtur.

M

Cur Iacob se dixit Esau & quo à mẽdacio excusatur.

Gene.27.

Lucæ.13.

A quæ significantur,non vtique non sunt in veritate,sed sunt,seu preterita seu presentia seu futura,proculdubio vera significatio est nullumq; mendacium. Sed nimis longum est in hac significatione Prophetica enucleate cuncta rimari,in quibus palmam veritas habet,quia vt significando prænunciata sunt, ita consequendo claruerũt. Neque id isto sermone suscepi, quod ad

Quo disputandũ cum Priscillianistis & mendaciorũ patronis. Cap.XI. te magis pertinet qui Priscillianistarum latebras aperuisti,quantum ad eorum attinet dogmata falsa atque peruersa: ne ita inuestigata videantur quasi docenda fuerint,& non redarguenda: Magis ergo fac vt expugnata iaceant,quæ fecisti vt prodita pateant. Ne dum volumus ad indaginem hominum fallacium peruenire, ipsas falsitates sinamus tanquam insuperabiles permanere:cum potius debeamus & in latentium cordibus destruere falsitates, q̃ parcẽdo falsitatibus inuenire fallaces.Porrò inter illa dogmata eorũ,quæ subuertenda sunt, etiam hoc est vtique, quod dogmatizant, ad occultandã religionẽ, religiosos debere mẽtiri,intantum,vt non solum de aliis rebus ad doctrinam religionis non pertinentibus, sed de ipsa quoque

B religione mentiendum sit, ne pateſcat alienis: vt videlicet negandus sit Christus, quo possit inter inimicos suos latere Christianus.Etiam hoc,obsecro te, dogma impium nefariúmque subuerte,propter quod astruendum argumentantes de scripturis colligunt testimonia,quibus videantur non solum ignoscenda vel toleranda, verum & honoranda mendacia. Ad te igitur

Tria mẽdaciorum latibula penitus eruẽda. pertinet sectam detestabilem cùm refellis, sic accipienda monstrare ista testimonia scripturarum: vt vel doceas non esse quæ putantur esse mendacia,si eo modo intelligantur quo intelligenda sunt: vel imitanda non esse etiam quæ manifestum est esse mendacia: vel certe ad extremum de his saltem reb⁹ quæ ad doctrinam religionis pertinent, nullo modo esse mentiendum.Sic enim vere funditus euertuntur, dum euertitur vbi delitescunt: vt eoipso minime sectandi, & maxime cauendi iudicentur, quo se ad occultandam hæresim suam profitentur esse mendaces, Hoc in eis est primitus expugnandum,hoc eorum velut idoneũ munimentum veritatis ictibus feriendum atque deiiciẽdum.Nec eis quam nõ habent,alia latebra quò confugiant est præbenda: vt si forte ab his produntur, quos

C conati fuerint seducere nec potuerint,dicant:Tentare illos voluimus, quoniam nos prudentes catholici docuerunt ad inueniendos hæreticos id esse faciendum. Sed aliquanto commendatius oportet ne dicam, cur ista mihi videatur tripartita ratio disputandi, aduersus eos qui patronas mẽdaciis suis volunt adhibere diuinas scripturas:vt prius ostendamus nonnulla quę ibi putantur esse mendacia,non esse quod putantur, si recte intelligantur. Deinde si qua ibi mendacia manifesta sunt,imitanda nõ esse.Tertio contra omnes omniũ opiniones, quibus videtur ad viri boni officium pertinere aliquando mẽtiri, omnimodo tenendum, in doctrina religionis nullo modo esse mentiendum. Hæc enim tria tibi exequẽda pauloantè cõmendaui,& quodammodo iniunxi. Ad ostendenda ergo quædam quæ putantur in

Nõ esse mẽdacia quæ putantur in sacris literis. Cap.XII. scripturis esse mendacia, non ea esse quod putantur si recte intelligantur, non tibi parũ aduersus istos valere videatur,quòd non de Apostolicis,sed de Propheticis literis inueniunt velut exempla mentiendi. Illa quippe omnia quæ nominatim commemorant vbi sit quisque mẽtitus, in eis libris leguntur in quibus nõ solum dicta,verumetiam facta multa

figurata cõscripta sunt,quia & figurate gesta sunt.In figuris autem quod velut mendacium dicitur, bene intellectum,verum inuenitur.Apostoli vero in Epistolis suis aliter locuti sunt,aliterq; conscripti actus Apostolorum, iam videlicet reuelato testamento nouo, quod illis figuris Propheticis velabatur.Denique in tot Epistolis Apostolicis, atq; in ipso tam grandi libro in quo actus eorum canonica veritate narrantur, nõ inuenitur talis aliquis mentiens, vt de illo ab istis ad mentiendi licentiam proportur exemplum. Quandoquidẽ illa Petri & Barnabæ simulatio qua gentes Iudaizare cogebant,merito reprehensa atque correcta est, & nẽ tunc noceret,& ne posteris ad imitandum valeret. Cũ enim vidisset Apostolus Paulus quia non recte ingrediuntur ad veritatem Euangelij, dixit Petro coram omnibus,Si tu cum sis Iudæus,gentiliter & non Iudaice viuis,quomodo gẽtes cogis iudaizare? Id autem quod ipse fecit,vt quasdam obseruationes legitimas Iudaicæ consuetudine retinendo & agendo non se inimicum legi Prophetisque monstraret, absit vt mẽdaciter eum fecisse credamus.De hac quippe re satis est ⁰ eius ⁰ nota sententia,qua fuerat constitutũ, nec Iudæos qui tunc in Christum credebant, prohibendos esse à paternis traditionibus nec ad eas gentiles cum Christiani fierent esse cogendos: vt illa sacramenta quæ diuinitus præcepta esse constaret, non tanquam sacrilegia fugerentur: nec tamen putarentur sic necessaria sam nouo testamento reuelato, tanquam sine iis quicunq; cõuerterentur ad deum salui esse nõ possent.Erant enim qui hoc putabant atque prædicabant, quanuis iam recepto Christi Euangelio: & eis simulate consenserat Petrus & Barnabas,ideòque cogebant gentes Iudaizare: Id erat enim cogere,si ea necessaria prędicare,tanquam & recepto Euangelio nulla sine illis salus esset in Christo. Hoc error quorũdam putabat, hoc timor Petri simulabat, hoc libertas Pauli redarguebat. Quod ergo ait,Omnib⁹ omnia factus sum vt omnes lucrifacerem: 1.Cor.9. compatiendo id fecit,non mentiendo. Fit enim quisque tanquam ille cui vult subuenire,quando tanta misericordia subuenit,quanta sibi subueniri vellet, si esset ipse in eadem miseria constitutus. Itaque fit tanquam ille, non quia fallit illum, sed quia se cogitat sicut illũ. Vnde illud est eius Apostoli quod iam supra commemorauí: Fratres,& si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto,vos qui spiritales estis,instruite huiusmodi in spiritu manſuetudinis, intendens teipsum ne & tu tenteris. Nam si propterea quia dixit, Factus sum 1.Cor.9. Iudæis tanquam Iudæus, & iis qui sub lege erant tanquam sub lege:ideo putandus est mendaciter.Suscepisse legis veteris sacramẽta: debuit & gentium idololatriam eodem modo mentiẽdo suscipere, quia dixit etiam iis qui sine lege erant tanquam sine lege se factũ, vt eos lucrifaceret.Quod vtique non fecit. Non enim alicubi sacrificauit idolis:aut adorauit illa figmenta,ac non potius libere tãquam martyr Christi detestanda & vitanda monstrauit. De nullis igitur Apostolicis actibus siue sermonibus isti proferunt imitanda exempla mentiendi. De Propheticis ergo factis seu dictis ideo sibi videntur habere quod proferant, quia figuras prænunciatiuas putant esse mendacia, eo quòd mendaciis sint aliquando similia. Sed cum referuntur ad eas res propter quas significandas ita facta vel dicta sunt,reperiũtur significationes esse veraces,ac per hoc nullo modo esse mendacia. Mendaciũ est quippe falsi

Quid sit mẽdacium. significatio cum voluntate fallendi. Nõ est autem fal-

D De simulatione Petri & Barnabæ:

Gala.2.

Qualiter legis ceremonias Paulus obseruauerit

E

F

Gala.6.

Euãgelij locorum quorundam qui videntur patrocinari mendacio sensus quis. Cap.XIII.

Gsa significatio, vbi & si aliud ex alio significatur, verum est tamẽ quod significatur si recte intelligatur. Sũt quædã eiusmodi etiam saluatoris in Euangelio, quia & ipse dominus Prophetarũ Propheta esse dignatus est. Talia sunt illa, vbi de muliere quæ fluxũ sanguinis patiebatur, ait: Quis me tetigit? Et de Lazaro, Vbi posuistis eum? Sic quippe interrogauit quasi nesciens quod vtiq; sciebat. Ac per hoc nescire se finxit, vt aliquid aliud illa velut ignorantia sua significaret. Quæ significatio quoniam vera erat, mendaciũ profecto nõ erat. Eos nanq; significabant, siue illa fluxũ sanguinis patiẽs, siue ille mortuus quatriduanus, quos etiã qui cũcta scie bat, quodãmodo nesciebat. Nam & illa typum gerebat plebis gentium, vnde præmissa fuerat Prophetia, Populus quem nõ cognoui, seruiuit mihi. Et Lazarus remotus à viuentibus tanquã ibi iacebat per significatiuam similitudinẽ, vbi ille cuius vox est, Proiectus sum à facie oculorũ tuorum. Et ideo tanquã nesciretur à Christo, & illa quę fuerit, & iste vbi positus fuerit, verbis interrogantis est figuratũ, & omne vitatum veraci significatione mendacium. Hinc est etiam illud quod cõmemorasti eos dicere, dominum Iesum posteaquã resurrexit, ambulasse in itinere cum duobus discipulis, & propinquãtibus eis castello quò ibant, illum longius se ire finxisse: vbi Euangelista dicens, Ipse autem se finxit longius ire: etiam ipsum verbum posuit, quo mendaces nimium delectantur vt impune mentiantur: quasi mẽdacium sit omne quod fingitur, cum veraciter aliud ex alio significandi gratia tam multa fingantur. Si ergo nihil aliud significasset Iesus *in eo quòd longius ire* se finxit, merito iudicaretur esse mendaciũ. Porrò autem si bene intelligatur, & ad id quod voluit significare referatur, inuenitur esse mysteriũ, Alioquin erunt cũcta mendacia quæ propter quandam rerum significãdarum similitudinem cum gesta non sint, tanquã gesta narrantur. Vnde est illa de duobus vnius hominis filiis, maiore qui mansit apud patrem suum, & minore qui longius peregrinatus est, tam prolixa narratio. In quo genere fingendi, humana etiam facta vel dicta, irrationalibus animantibus & rebus sensu carentibus, homines addiderunt, vt eiusmodi fictis narrationibus,

I sed veracibus significationibus quod vellent cõmendatius intimarent. Nec apud authores tantum seculare*rium literarum*, vt apud Horatium, mus loquitur muri, & mustela vulpeculæ, vt per narrationem fictã ad id quod agitur, vera significatio referatur. Vnde & Aesopi tales fabulas ad eum finẽ relatas, nullus tam inerud*itus fuerit*, qui putaret appellãda mẽdacia. Sed in literis quoq; sacris, *sicut in libro Iudicũ*, Ligna sibi regẽ requirũt, & loquũtur ad oleam, & ad ficũ, & ad vitem, & ad rubum. Quod vtiq; totum fingitur, vt ad rem quę intenditur, ficta quidem narratione, non mendaci tamen, sed veraci significatione veniatur. Hęc dixi propter id quod scriptum est de Iesu, Et ipse se finxit longius ire. Ne quisquã ex hoc verbo sicut Priscillianistæ licitum volens habere mendacium, *insuper etiã* Christum contendat fuisse mentitum. Quisquis autem vult intelligere illud fingendo quid præfigurarit, attendat quid agendo perfecerit. Longius nãque postea profectus super omnes cœlos, non tamẽ deseruit discipulos suos. Propter hoc significandum futurum diuinitus factum, ad presens illud est humanitus fictum. Et ideo significatio verax in *illa* est fictione præmissa, quia in hac profectione illius est significationis veritas subsecuta. Ille igitur contendat Christum mentitum esse fingendo, qui negat eum quod significauit impleuisse faciendo. Quia ergo non inueniunt mendaces hæretici in testamenti noui literis imitanda exempla mendacij, copiosissimos se existimant in hac disputatione qua opinantur esse mentiẽdum, cum de veteribus Propheticis libris, quia non ibi apparet nisi intelligentibus paucis quò referantur significatiua dicta vel facta veracia, multa sibi videtur inuenire ac proferre mendacia. Sed habere cupiẽtes quibus se tueantur velut imitanda exempla fallendi, seipsos fallunt, & mentitur eorum iniquitas sibi. Illæ autẽ personæ quas credendum ibi non est prophetare voluisse, si quid faciẽdo vel dicendo finxerunt voluntate fallendi, quanuis ex ipsis quoq; factis earum, siue dictis aliquid Propheticum possit exculpi, per illius omnipotentiam præseminatum atque dispositum, qui bene vti nouit etiam malis hominum, tamen quantum ad ipsas attinet sine dubitatione mentitæ sunt. Sed non ideo debent imitanda existimari, quia in eis reperiuntur libris, qui sancti & diuini merito nominantur. Habent enim conscripta & mala hominum & bona: illa vitanda, ista sectanda: & quædam ita posita, vt de illis etiam prolata *sit sententia, quædam vero tacito ibi iudicio nobis iu*dicanda permissa: quoniam nõ solum nos nutriri manifestis, verum & exerceri oportebat obscuris. Cur autem isti imitandam sibi Thamar existimant mentientem, & imitandum Iudam non existimant fornicantem? Ibi enim vtrunque legerunt, & nihil horum scriptura illa siue culpauit, siue laudauit: sed tantummodo vtrunque narrauit, & iudicandum nobis vtrunque dimisit. Sed mirum si aliquid horum imitandum impune permisit. Quod enim Thamar non meretricandi libidine, sed concipiendi voluntate mentita sit, nouimus. Verum & fornicatio etiam si Iudæ talis non fuit, potest esse cuiuspiam qua faciat vt homo liberetur, sicut illius mendacium fuit, vt homo conciperetur. Nũquid propterea etiam fornicandum est, si propter illud putatur fuisse mentiendum? Non de solo itaq; mendacio, sed de omnibus operibus hominum in quibus existunt velut compensatiua peccata, consyderandum est, quam sentẽtiam proferre debeamus, ne aperiamus aditum, non tantum paruis quibusq; peccatis, verumetiam sceleribus cunctis, nullumq; remaneat facinus, flagitium, sacrilegium, in quo causa non possit existere qua recte videatur esse faciendum, vniuersamq; vitæ probitatem opinio ista subuertat. Nihil autem iudicandus est dicere, qui dicit aliqua iusta esse mendacia, nisi aliqua iusta esse peccata, ac per hoc aliqua iusta esse quæ *iniusta* sunt. Quo quid absurdius dici potest? Vnde enim est peccatũ, nisi quia iustitiæ contrariũ est? Dicãtur ergo alia magna, alia parua esse peccata, quia verum est, nec auscultandũ Stoicis qui omnia paria esse cõtendunt. Dicere autẽ quædam iniusta, quędam iusta esse peccata, quid est aliud quàm dicere quasdã esse iniustas, quasdam iustas iniquitates, cum dicat Apostolus Ioannes, *Omnis qui facit peccatum, facit & iniquitatem*: & peccatum iniquitas est? Non ergo potest iustum esse peccatum, nisi cum peccati nomen in alia re ponimus, in qua quisque non peccat, sed aut facit aliquid, aut patitur pro peccato. Nam & sacrificia pro peccatis peccata appellata sunt, & pœnæ peccatorum dicuntur aliquando peccata. Hæc planè possunt intel- Quæ sint iusta peccata.
ligi iusta peccata, cum iusta dicuntur sacrificia vel iusta supplicia. Ea vero quæ contra legem dei fiunt, iusta esse nõ possunt. Dictum est autem deo, Lex tua veritas. Psal.118.

Ac per

K Quo sacræ scripturæ exẽpla sint imitanda. Cap. XIIII.

L

M Mendacium semper esse peccatum. Cap.XV.

Lucæ.15.

Hora.lib. ser.2.saty.6. Nedũ apud seculares auctores, sed & *in literis sacris* fictiões reperimus.

Iudicum.9.2

Psal.17.

Psal.30.

Quo Christus finxerit se longius ire abiisse mẽdacio. H

Lucæ.24.

Lucæ.24.

Stoicorum opinio.

1.Ioan.3.

Gene.38. De mẽdacio Thamar & fornicatione Iudæ.

Pſal.26. Regula pro ſcripturarũ intelligẽtia.

A Ac per hoc quod est contra veritatẽ, iustum esse nõ potest. Quis autem dubitet cõtra veritatem esse mendacium omne? Nullum ergo iustũ esse potest mendaciũ. Item cui nõ clareat, ex veritate esse omne quod iustum est? Clamat autem Ioannes, Omne mẽdacium non est ex veritate: Omne ergo mendacium nõ est iustũ, Quapropter quando *nobis* de scripturis *sanctis* mentiendi proponuntur exẽpla, aut mendacia nõ sunt, sed putantur esse dum non intelliguntur: aut si mendacia sunt, imitanda nõ sunt, quia iusta esse nõ possunt. Sed quod scriptũ est, bene deũ fecisse cum Hebręis obstetricibº, & cum Raab Hierichontina meretrice, nõ ideo factũ est quia mentitæ sunt, sed quia in homines dei misericordes fuerunt. Non est itaq; in eis remunerata fallacia, sed beneuolentia: benignitas mentis, nõ iniquitas mentientis. Sicut enim mirum absurdumq; nõ esset, si alio prius tempore commissa ab eis aliqua opera mala deus propter posteriora opera bona vellet ignoscere: ita mirandum nõ est, cp vno tempore in vna causa deº vtrunque cõspiciens, id est, factum misericorditer, factumq; fallaciter, & bonũ remunerauit, & propter hoc bonum malum illud ignouit. Si enim peccata quę propter carnis concupiscentiam, nõ propter misericordiã fiunt, propter posteriora opera misericordiæ dimittũtur, cur nõ merito misericordiæ dimittũtur, quæ propter ipsam misericordiam cõmittuntur? Grauius est enim peccatum quod animo nocentis, quàm quod animo subuenientis efficitur. Ac per hoc si illud deletur opere misericordiæ postea subsequente, cur hoc quod est leuius, non deletur ipsa hominis misericordia, & præcedente vt peccet, & comitante cũ peccat? Ita quidem videri potest. Veruntamen aliud est dicere, peccare quidem non debui, sed opera misericordiæ faciã, quibus deleam quod antè peccaui, & aliud est dicere, peccare debeo, quia non possum aliter misereri. Aliud est, inquam, dicere, quia iam peccauimus, benefaciamº: & aliud est dicere, peccemus vt benefaciamus. Ibi dicitur, faciamus bona quia fecimus mala: hic autem, faciamus mala, vt veniant bona. Ac per hoc ibi exhaurienda est sentina peccati, hic cauenda est doctrina peccandi. Restat itaque vt intelligamus illis mulieribº vel in Aegypto, vel in Hiericho pro humanitate & misericordia redditam fuisse mercedem vtique temporalem, quæquidem & ipsa æternũ aliquid etiam illis nescientibus Prophetica significatione figuraret. Vtrum autem sit aliquando vel pro cuiusquam salute mentiẽdum, cum quæstio sit in qua dissoluenda etiam doctissimi fatigantur, valde illarum mulierculariũ, in illis populis constitutarum, & illis moribus assuetarum excedebat modum. Itaque hanc earum ignorantiam, sicut aliarum rerum quas pariter nescíebant, sed sciendæ sunt à filiis non huius seculi, sed futuri, dei patientia sustinebat: qui tamen eis pro benignitate humana quam famulis eius impenderant, quanuis cœleste aliquid significantia, præmia terrena reddebat. Et Raab quidem ex Hiericho liberata, in dei populum transitũ fecit: vbi proficiens posset ad æterna & immortalia munera peruenire, quæ nullo sunt quærenda mendacio. Tunc tamen quando illud opus bonum, & pro suæ vitę conditione laudabile Israëlitis exploratoribus præstitit, nondum erat talis vt ab ea exigeretur, Sit in ore vestro, est est, non non. Obstetrices autẽ illæ quanuis Hebrææ, si secundum carnem tantummodo sapuerunt, quid aut quãtum est quod eis profuit remuneratio temporalis, quia fecerũt sibi domos, nisi proficiendo pertinuerunt ad eam domum de qua deo cãtatur, Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te? Multum autem fatendum est propinquare iustitiæ, & quãuis re ipsa nondum, iam tamẽ spe atque indole animum esse laudãdum, qui nunquã nisi hac intentione mentitur, quia vult prodesse alicui, *nocere autẽ nemini*. Sed *nos cum quærimus*, sit ne boni hominis aliquando mentiri, non de homine quærimus adhuc ad Aegyptũ, vel ad Hiericho, vel ad Babyloniam pertinente, vel adhuc ad ipsam Hierusalem terrenam, quæ seruit cum filiis suis, sed de ciue illius ciuitatis quæ sursum est *libera mater nostra* æterna in cœlis. Et respondetur quærentibus nobis, Omne mendacium non est ex veritate. Filij autem *illius ciuitatis*, filij sunt vtique veritatis. Eius ciuitatis filij sunt, de quibus scriptum est, In ore eorum non est inuentum mẽdacium. Eius ciuitatis filius est, de quo item scriptum est, Verbum suscipiens filius, à perditione longe aberit. Excipiens autem excepit *illud* sibi, & *nihil* falsi ex eius ore procedit. His filiis supernæ Hierusalem & sanctæ ciuitatis æternæ, si quando vt hominibus obrepit quælecunque mendacium, poscunt humiliter veniam, non inde quærunt insuper gloriam. Sed dicet aliquis, Ergo ne obstetrices illæ atque Raab melius fecissent, si nullam misericordiam præstitissent, nolendo mentiri? Immo vero illæ mulieres Hebrææ, si essẽt tales dequalibus quærimus, vtrum sit eis aliquando mentiendum, nec aliquid falsi dicerent, & fœda ministeria de paruulis occidendis liberrime recusarẽt. Sed inquies, Ipsæ morerentur. At vide quid sequatur, Morerentur enim cœlestis habitationis incomparabiliter ampliore mercede, quàm domus illæ quas sibi fecerũt, in terra esse potuerunt. Morerentur enim futuræ *in* æterna fœlicitate, mortem perpessæ pro innocentissima veritate. Quid illa in Hiericho? Nunquid hoc posset? Nõne si quærentes ciues mentiendo non falleret, verum dicendo latentes hospites proderet? An posset interrogantibus dicere, Scio vbi sint, sed deum timeo, non eos prodo? Posset hoc quidem dicere si iam esset vera Israëlitis in qua dolus non esset: quod futura erat per misericordiam dei transiens ad ciuitatem dei. Verum illi hoc audito, inquies, illam perimerent, domum seruarentur. Sed nunquid consequens erat, vt illos etiam quos diligenter occultauerat inuenirent? Prospexerat *enim cautissima mulier*, & ibi eos posuerat vbi latere potuissent, etiam si ei mentienti creditum non fuisset. Ita & illa, si tamen à suis ciuibus esset occisa, pro misericordiæ opere, vitam istam finiendã preciosa in conspectu domini morte finisset, & erga *illos* eius beneficium inane non fuisset. Sed inquies, Quid si & ad *illũ* locũ vbi eos occultauerat, ij à quibus quærebantur, perscrutando omnia peruenissent? Isto modo dici potest, Quid si mulieri vilissimæ atque turpissimæ non solum mentienti, verumetiam peieranti credere noluissent? Nempe etiã sic consecutura fuerant, quæ timendo mẽtita est. Et vbi ponimus voluntatem ac potestatem dei? An forte non poterat & illam, nec ciuibus suis mentientem, nec homines dei prodentem, & illos suos ab omni pernicie custodire? A quo enim & post mulieris mendacium custoditi sunt, ab eo potuerunt & si illa mentita non esset, vtique custodiri. Nisi forte obliti sumus hoc fuisse in Sodomis factum, vbi masculi in masculos nefanda libidine accensi, nec ostium domus, in qua erant, quos quærebant inuenire potuerunt: quoniã vir iustus in causa omnino simillima pro suis hospitibº

b iiij mentiri

D Pſal.83.

Gala.4.

1.Ioan.2.

Apoc.14.

Prouerb.29.

E Obſtetrices Hebrææ & Raab num peccarint mentiendo. Cap.XVII.

F

Gene.19.

1.Ioan.2. Cautela de propositis mendaciis in scripturis si imitanda, an non.

Exod.1. Ioſue.2.

De mẽdacio obstetricum Hebræorũ, & Raab meretrice.

Ioſue.1.

Cap.XVI. Matth.5. Exod.1.

G mẽtiri noluit,quos esse angelos nesciebat,&vim morte peiorem ne paterentur timebat. Et certe poterat talia respondere quærẽtibus qualia in Hiericho mulier illa respondit. Nam prorsus similiter & illi interrogãdo quæsierunt.Sed homo iustus noluit pro corporibus hospitum animam suam suo mendacio maculari, pro quibus voluit corpora filiarum alienę libidinis iniquitate vim perpeti. Faciat ergo homo etiam pro temporali hominum salute quod potest.Cum autem ad hunc articulum ventum fuerit, vt tali saluti consulere, nisi peccando non possit, iam se existimet nõ habere quid faciat, quãdo id reliquũ esse perspexerit quod non recte faciat.Proinde Raab in Hiericho, quia peregrinos homines dei suscepit hospitio, quia in eorũ susceptione periclitata est,quia in eorũ deum credidit,quia diligẽter eos vbi potuit occultauit,quia per aliã viam remeandi consilium fidelissimũ dedit,etiã supernæ Hierusalem ciuibus imitãda laudetur. Quòd autẽ mentita est, etiam si aliquid ibi Propheticum intelligenter exponitur, non tamen imitandum sapienter proponitur: quãuis deus illa bona memorabiliter honorauerit,hoc
H malum clementer ignouerit.Quæ cum ita sint,quoniã nimis longum est omnia pertractare, quæ in illo libro dicta sunt posita,velut imitanda exempla mentiendi, ad hanc regulam mihi videntur, non solum ista, verumetiam si qua sunt talia redigenda: vt aut quod esse creditur,ostendatur non esse mendacium: siue vbi tacetur verum, nec dicitur falsum: siue vbi significatio verax aliud ex alio vult intelligi,quod genus figuratorum vel dictorum vel factorum abundat in Propheticis literis, Aut quæ conuincuntur esse mendacia, non esse imitanda monstrentur, & si qua nobis vt alia peccata surrepserint, non eis tribuendam iustitiam sed veniam postulãdam.Hoc quidem mihi videtur: & ad istam sententiam me superius disputata compellunt.

An verũ sit dicendũ si cui mortem adferat. Ca. XVIII.

Verum quia homines sumus, & inter homines viuimus,fateorq; me nondum esse in eorũ numero, quos compensatiua peccata non turbant, sæpe me in rebus humanis vincit sensus humanus,nec resistere valeo cũ mihi dicitur, Ecce graui morbo periclitatur ægrotus, cuius iam vires ferre non possint,si ei mortuus vnicus & charissimus filius nuncietur, *Si à te quærit an viuat,*

Nota casũ.

I *quem vitam finisse tu nosti,quid respondebis,* quando quicquid aliud dixeris præter vnũ de tribus, aut mortuꝰ est,aut viuit,aut nescio,nihil aliud credit ille quàm mortuũ:quod te intelligit timere dicere, & nolle mẽtiri? Tantundem valet, etiam si omni modo tacueris. Ex *illis* autem tribus duo falsa sunt,viuit,& nescio,nec *abs te dici possunt nisi mentiendo. Illud* autem vnum verum,id est,mortuum esse si dixeris, & perturbati hominis mors fuerit subsecuta,abs te occisus clamabitur.

Solutio casus & totius quæstionis.

Et quis ferat homines exaggerantes,quantum sit mali salubre mendacium deuitari, & homicidam diligi veritatem?Moueor his oppositis vehemẽter, sed mirum si etiam sapienter. Cum enim proposuero ante quales*cunque oculos cordis mei* intelligibilem illius pulchritudinem,de cuius falsi nihil ore procedit,quanuis vbi radians magis magisq; claresci veritas, ibi palpitans meã reuerberatur infirmitas,tamen sic amore tãti decoris accendor, vt cuncta quæ inde me reuocant humana contemnam, Sed multum est, vt iste intãtum perseueret affectus,ne in tentatione desit effectus. Nec me mouet contemplantem luminosum bonum,in quo mendacij tenebræ nullæ sunt,quòd nobis mentiri nolentibus, & hominibus vero audito morientibus, homicida dicitur veritas. Nunquid enim si stuprum ex- K
petat impudica, & te non consentiente, sæuo amore perturbata moriatur,homicida erit & castitas? An ve- 2.Cor.2.
ro quia legimus,Christi bonus odor sumus in omni loco,& in iis qui salui fiunt, & in iis qui pereũt, aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem: etiam odorẽ Christi pronunciabimus homicidam? Sed quia homines sumus: & nos in huiusmodi quæstionibus & contradictionibus plerunque superat aut fatigat sensus humanus, ideo mox & ille subiecit, Et ad hæc quis idoneus? Huc accedit vbi miserabilius eiulandum est,quòd si cõcesserimus pro salute illius ægri de vita filij eius fuisse mentiendum, ita paulatim minutatimq; succrescit hoc malum,& breuibus accessibus ad tantum aceruum mendaciorum sceleratorum sensim subintrando perducitur,vt *nunquam* possit penitus inueniri,vbi tantæ pesti per minima additamẽta in immensum cõualescenti possit obsisti. Vnde prouidentissime scriptum est,Qui modica spernit,paulatim Ecclesiasti. ci.19.
decidit. Quid quòd vitæ huius tales amatores, vt eam non dubitent præponere veritati, ne homo moriatur, L
imò vt homo quandoque moriturus, aliquanto serius *moriatur,non tantum* mentiri,sed etiam peierare nos volunt, vt videlicet ne aliquanto citius transeat vana salus hominis, nomen dei nostri accipiamus in vanũ? Et sunt in eis docti,qui etiam regulas figant finesq; cõstituant quando debeat, quando non debeat peierari. O vbi estis fontes lachrymarum? Et quid faciemus? quò ibimus?vbi nos occultabimus ab ira veritatis,si nõ solum negligimus cauere mendacia, sed audemus insuper docere periuria? Viderint enim insuper assertores defensoresq; mendacij,quale genus, vel qualia genera mentiendi eos iustificare delectet. Saltem in dei cultu concedant non esse mentiendum, saltem sese à periuriis blasphemiisq; *contineant: saltem* vbi dei nomen, vbi deus testis, vbi dei sacramentum interponitur, vbi de diuina religiõe sermo promittitur siue cõseritur,nemo mentiatur,nemo laudet,nemo doceat & præcipiat,nemo iustum dicat esse mendacium.De cęteris mendaciorum generibus eligat sibi quod putat esse mitissimum atque innocentissimum mentiendi genus,*cui* placet esse mentiẽdum. Hoc scio quòd etiam qui docet oportere mentiri, verum.docere se vult M
videri. Nam si falsum est quod docet, quis falsæ velit studere doctrinæ,vbi & fallit docens,& fallitur discẽs. Si autem vt aliquem possit inuenire discipulum, docere se asserit verum,cum doceat esse mentiendũ,quomodo erit vllum ex veritate mẽdacium, Ioanne Apostolo reclamante, Omne mendacium non est ex veri- 1.Ioan.2.
tate? Non est ergo verum,aliquando esse mentiẽ- Nunquam mentiendũ. Cap.XIX.
dum.Et quod non est verum, nemini est omnino suadẽdum.Sed agit partes suas infirmitas,& causam vincibilem fauentibus turbis se habere proclamat: Vbi cõtradicit & dicit,Quomodo apud homines,qui proculdubio si falluntur auertuntur à pernicie vel aliena vel sua, periclitantibus subuenitur hominibus, si nos humanus ad mentiendum non inclinet affectus? Si patienter me audiat turba mortalitatis,turba infirmitatis, respondebo aliquid pro negocio veritatis. Certe pia, vera,sancta castitas non nisi ex veritate est:& quisquis aduersus eam facit, profectò aduersus veritatem facit. Cur ergo &si non possit aliter periclitantibus subueniri,non committo stuprum, quod ideo est contrariũ veritati,quia cõtrarium est castitati: & vt periclitanti subueniatur,loquor mendacium, quod ipsi apertissime est contrarium

A est contrarium veritati? Quid apud nos tantum promeruit castitas,& offendit veritas, cum omnis ex veritate sit castitas, & sit non corporis sed mentis castitas,veritasq; in mente habitet,sicut etiam corporis castitas. Postremo, quod & pauloante dixi & iterũ dico, quisquis mihi pro persuadendo & defendendo vllo mendacio cõtradicit,quid dicit si verum non dicit?Si autem propterea est audiendus quoniam verum dicit, quomodo me vult facere, verum dicendo, mendacẽ? Quomodo mendacium patronam sibi adhibet veritatem?An aduersario suo vincit,vt à seipsa vincat? Quis hanc absurditatem ferat?Nullo ergo modo dixerimus eos qui asserunt aliquãdo esse mentiendũ,id asserendo esse veraces, ne quod est absurdissimum & stultissimũ credere, veritas nos doceat esse mendaces. Quale est enim vt esse adulterandũ nemo discat à castitate, deũ offendendum nemo discat à pietate, cuiquam nocendum nemo discat à benignitate, & esse mentiendum discamus à veritate?Porrò si hoc non docet veritas,nõ est verum:si non est verum,non est discendum, si non
Heb.5. B est discendum,nunquam est igitur mentiendum. Sed perfectorum est,ait aliquis,solidus cibus. Multa enim secundum veniam relaxantur infirmitati,quãuis syncerissimæ nequaquã placeant veritati.Dicat hoc quisquis non metuit quæ consequentia metuenda sunt, si fuerint aliquo modo aliqua permissa mendacia. Nullo modo tamen intantum sunt permittenda conscendere,vt ad periuria blasphemasq; perueniant, Nec aliquã causam prorsus oportet obtendi, cur debeat peierari, vel quod est execrabilius, cur deus debeat blasphemari.Non enim quia per mẽdacium blasphematur, ideo non blasphematur. Potest quippe hoc modo dici, non peierari, quia per mendacium peieratur. Quis enim per veritatem possit esse periurus, si etiam per veritatẽ nullus potest esse blasphemus? Sanè mitius falsum iurat qui falsum nescit esse, & verũ putat esse quod iurat: 1.Timo.1.
sicut & Saulus excusabilius blasphemauit,quia ignorãs fecit. Ideo autem peius est blasphemare quàm peierare,quoniam peierando falsæ rei adhibetur testis deus: blasphemando autem de ipso falsa dicuntur deo. Tãto est autẽ quisque inexcusabilior, siue periurus, siue blasphemus:quanto magis ea quæ peierando vel blasphemando asserunt,falsa nouerunt esse vel credunt. Quis-
C quis itaq; dicit pro periclitantis hominis salute temporali vel vita esse mentiendum, *nimis* ipse ab itinere exorbitat æternæ salutis & vitæ, si dicit in ea causa etiam iurandum per deum, vel etiam blasphemãndum deum. Sed aliquando nobis ipsius quoque salutis æternæ periculum opponitur, quod nostro mendacio si aliter nõ potest, depellendum esse clamatur. Velut si quisquã baptizandus in potestate sit impiorum atque infidelium constitutus, ad quem perueniri non possit vt lauacro regenerationis abluatur, nisi deceptis mentiendo custodibus.Ab hoc inuidiosissimo clamore,quo cogimur non pro cuiusquam opibus vel honoribus in hoc seculo transcurrentibus,nõ pro ipsa huius temporis vita,sed pro æterna hominis salute mentiri, quò cõfugiam nisi ad te veritas? Et mihi abs te proponitur castitas. Cur eñ si custodes isti vt nos ad baptizandum hominem admittant,stupro illici possunt, nõ facimus contraria castitati,& si mendacio decipi possunt,facimus contraria veritati:cum proculdubio nulli esset fideliter amabilis castitas, si nõ eam præciperet veritas? Proinde vt perueniatur ad hominem baptizãdum,fallantur mentiendo custodes, si hoc iubet veri-

An pro æterna hominis salutemẽ tiri liceat. Cap.XX.

tas. Sed quomodo iubeat veritas, vt homo baptizetur D
esse mentiendum,si non iubet castitas vt homo baptizetur,esse mœchandum?Cur autem hoc non iubet castitas,nisi quia hoc nõ docet veritas? Si ergo nisi quod veritas docet facere non debemus,cum veritas doceat nec propter hominem baptizandum facere quod cõtrariũ est castitati, quomodo nos docebit facere propter baptizandum hominem quod ipsi est contrarium veritati? Sed sicut oculi ad intuendum solem parũ firmi,ea tamẽ quæ à sole illustrantur,libenter intuentur? sic animæ iam valentes delectari pulchritudine castitatis,nõ tamen omnino per seipsam cõsyderare veritatem vnde lucet castitas possunt: vt cum ventum fuerit ad aliquid faciendum, quod aduersum est veritati, ita refugiant & exhorreant, quemadmodum refugiũt & exhorrent, si faciendum aliquid proponatur quod aduersum est castitati. Ille autem filius qui verbum suscipiens à perditione longe aberit,& nihil falsi ex eius ore procedit,tam sibi clausum deputat, si ad subueniẽdum homini per mendacium,quàm si per stuprũ trãsire cogatur.Et pater exaudit orãtem,vt valeat sine mẽdacio subuenire, cui vult pater ipse, cuius inscrutabilia E
sunt iudicia, subueniri. Talis ergo filius ita obseruat à mendacio,sicut à peccato. Nam & aliquãdo mendacij nomen pro peccati nomine ponitur. Vnde illud est, Omnis homo mẽdax. Sic enim dictum est tanquã di- Psal.115.
ceretur,omnis homo peccans.Et illud, *Si autem veri-* Rom.3.
tas dei in meo mendacio abundauit. Ac per hoc cum mentitur vt homo,peccat vt homo, & ea sententia tenebitur qua dictum est,Omnis homo mendax.Et si di- Psal.115.
xerimus *quia* peccatum non habemus, nosipsos seduci- 1.Ioan.1.
mus,& veritas in nobis non est.Cum vero nihil falsi ex eius ore procedit, secundum eam gratiam sic erit, de qua dictũ est,Qui natus est ex deo,non peccat.Hæc 1.Ioan.3.
enim natiuitas si sola esset in nobis,nemo peccaret: & quãdo sola erit,nemo peccabit. Nũc autem adhuc trahimus,quòd corruptibiles nati sumus,quanuis secundũ id quòd renati sumus, si bene ambulabimus, de die in 2.Cor.4.
diem renouabimur interius.Cum vero & corruptibile 1.Cor.15.
hoc induerit incorruptionem, vita totum absorbebit, & nullus mortis aculeus remanebit.Aculeus autẽ mortis est peccatum. Aut ergo cauenda mendacia re- Epilogus. Cap.XXI.
cte agendo,aut confitenda sunt pœnitendo: nõ autem F
cum abundent infœliciter viuẽdo,augenda sunt & docendo. Sed eligat qui hoc putat, vnde subueniat periclitanti homini ad quamlibet salutem qualiacunque mendacia,dum tamen & apud tales obtineamus,nulla causa nos ad peierandum & blasphemandum oportere perduci.Ista saltem *scelera vel ampliora stupris*, vel certe non *minora iudicemus. Nanque cogitandũ* est, sæpissime homines, de quarum adulterio suspicantur, ad iusiurandum prouocare coniuges suas. Quod vtiq; non facerent, nisi crederent etiam illas quæ non timuerunt perpetrare adulterium, timere posse periurium. Quia & reuera nonnullæ impudicæ quæ non timuerunt illicito concubitu viros fallere, eisdem viris quos fefellerant timuerũt deum testem fallaciter adhibere. Quid igitur causæ est, vt homo castius & religiosus homini baptizando nolit adulterio subuenire, & periurio velit, quod solent & adulteri formidare? Porrò si nefas est hoc agere peierando, quanto potius blasphemando? Absit ergo vt Christianus neget atque blasphemet Christum, quo possit alium facere Christianum:& pereundo quærat inueniẽdum, quem si talia doceat,perdat inuentum. Sic ergo librum, cui nomen

cap.17.præcedenti in illo libro,lege, *in illa* Libra.

Gmen est Libra, te oportet refellere atque destruere, vt caput illud quod dogmatizant occultandæ religionis causa esse mentiendum, prius esse noueris amputandũ, ita vt illa testimonia quibus sanctos libros mendaciis suis patronos adhibere moliũtur, partim non esse mẽdacia, partim etiam quæ sunt, non esse imitanda demonstres. Et si tantum sibi vsurpat infirmitas, vt ei aliquid venialiter permittatur, quod improbat veritas, tamen vt inconcusse teneas & defendas *in diuina* religione nunquam omnino esse mentiendum: latentes vero sicut nec adulteros per adulteria, nec homicidas per homicidia, nec maleficos per maleficia: ita nec mẽdaces per mendacia, nec blasphemos per blasphemias esse quærendos, secundum ea quæ tam multa in hoc volumine disputauimus, vt vix ad eius terminum quẽ loco isto fiximus, veniremus.

CONTRA MENDACIVM
LIBRI FINIS.

H

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, de fide & operibus Liber.

Contra eos qui omnes ad baptismũ citra discrimen admittebant. Caput. I.

VIBVSDAM videtur indiscrete omnes admittendos esse ad lauacrum regenerationis, quæ est in Christo Iesu domino nostro, etiam si malam turpemq; vitam facinorib⁹ & flagitiis euidẽtissimis notam mutare noluerint, atque in ea se perseueraturos aperta etiã confessione declarauerint. Verbi gratia, si quisque meretrici adhæret, nõ ei prius præcipiatur vt ab ea discedat, & tunc veniat ad baptismum, sed etiam cum ea manens, mansurusq; cõfidens admittatur† & baptizetur, nec impediatur fieri membrum Christi, *etiamsi membrum meretricis esse perstiterit*: sed postea doceatur quàm sit hoc malũ, iamq; baptizatus de mutandis in melius moribus instruatur. Peruersum enim putant atque præposterum prius docere quemadmodũ debeat viuere Christianus, & deinde baptizari. Sed censent præcedere debere baptismi sacramentum, vt deinde sequatur vitæ morumq; doctrina, *quam si tenere & custodire* voluerit, vtiliter fecerit. Si autem noluerit, & retenta fide Christiana, sine qua in æternum periret, in quolibet scelere immunditiaq; permanserit, saluum eum futurum tãquam per ignem, velut qui ædificauerit super fundamentũ quod est Christus, non aurum, argentum, lapides pretiosos: sed ligna, fœnum, stipulam, id est, non iustos castósque mores, sed iniquos & impudicos. Ad hanc autem videntur disputationem impulsi, quòd eos mouerit non admitti ad baptismum illos qui dimissis vxoribus alias duxerint, vel fœminas quæ dimissis viris aliis nupserint: quia hæc non cõiugia, sed adulteria esse dominus Christus sine vlla dubitatione testatur. Cum enim negare non possent esse adulterium, quod veritas adulterium esse sine ambage cõfirmat, eisq; suffragari vellent ad accipiendum baptismum, quos huiusmodi laqueo ita captos viderint, vt si non admitterentur ad

†aliàs, manens, mãsurumq; se cõfitẽs siue etiam profitens admittatur.

1.Cor.5.

Matth.5.

baptismum, sine vllo sacramento mallent viuere vel etiam mori, quàm dirupto adulterij vinculo liberari: humana quadam miseratiõe commoti sunt ad eorum causam sic accipiendam, vt omnes cum eis facinorosos & flagitiosos, etiam nulla prohibitione correptos, nulla instructione correctos, nulla pœnitentia mutatos, ad baptismum admittendos esse censerent: existimantes eos nisi fieret, in æternum perituros, *Si autem fieret, etiam in illis malis* perseuerãtes, saluos per ignẽ futuros. Quibus respondens hoc primum dico, ne quis ea testimonia scripturarum quæ commixtionem bonorum & malorum in Ecclesia vel præsentem indicant, vel futuram prænunciant, sic accipiat, vt disciplinæ seueritatem siue diligentiam soluendam omnino atque amittendam, non illis edoctus literis, sed sua opinatione deceptus existimet. Neque enim quia illam primi populi commixtionem Moyses dei famulus patientissime perferebat, ideo non in multos etiam gladio vindicauit. Et Phinees sacerdos adulteros simul inuentos ferro vltore confixit. Quod vtique degradationibus & excommunicationibus significatum est esse faciendum in hoc tempore, cum in Ecclesiæ disciplina visibilis fuerat gladius cessaturus. Nec quia beatus Apostolus inter falsos fratres tolerãtissime cõgemiscit, quosdam etiam diabolicis inuidentię stimulis agitatos, Christum tamẽ prædicare permittit: ideo parcendum censet illi qui vxorem patris sui habuit, quem præcepit congregata Ecclesia tradere Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus fiat in die domini nostri Iesu Christi. Aut ideo ipse alios tradidit Satanę, vt discerent non blasphemare: aut fruſtra dicit, Scripsi vobis in Epistola non commisceri fornicariis: nõ vtiq; fornicariis huius mundi, aut auaris, aut raptoribus, aut idolis seruiẽtibus, alioquin debueratis de hoc mundo exire: nunc autem scripsi vobis nõ commisceri, si quis frater nominatur aut fornicator, aut idolis seruiẽs, aut auarus, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum huiusmodi nec cibum quidem simul sumere. Quo enim mihi de iis qui foris sunt iudicare? Nõnne de iis qui intus sunt vos iudicatis? De his autem qui foris sunt, deus iudicabit. Auferte malum ex vobisipsis. Vbi quidam quod dictum est, Ex vobisipsis, ita intelligunt vt ex seipso vnusquisque auferat malum, hoc est, vt ipse sit bon⁹. Sed quomodolibet intelligatur, siue vt seueritate Ecclesiæ mali excommunicationibus corripiantur, siue vt se quisque corripiendo & corrigendo à seipso auferat malum: illud tamen quod supradictum est, nõ habet ambiguitatem, vbi præcepit non commisceri eis fratribus qui in aliquo supradicto vitio nominantur, id est, noti famosiq; sunt. Quo autem animo & qua charitate misericors ista seueritas adhibenda sit, non solum eo loco vbi ait, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi: sed alibi quoque euidenter ostendit dicens, *Si quis non obaudit verbo nostro*, per Epistolam hũc notate, & nolite commisceri cum eo, vt erubescat, & non vt inimicum eum existimetis, sed corripite vt fratrem. Et ipse dominus exemplum singulare patientiæ, qua etiam in duodecim Apostolis vsq; ad passionem diabolum pertulit: & qui ait, Sinite vtraque crescere vsque ad messem, ne forte cum vultis colligere zizania, simul eradicetis & triticum: retiaq; illa in similitudine Ecclesiæ vsq; ad littus, hoc est, vsque ad seculi finem, bonos & malos pisces habitura prædixit: & cætera si qua de permixtione bonorũ & malorum siue aperte siue per similitudines locutus est: non

De corrigẽdis malis Christianis. Cap.II.

2.Cor.11. Philip.2.

1.Cor.5.

1.Timo.1. 1.Cor.5.

Matth.13.

Quomodo peccantes corripiẽdi. Cap.III.

2.Thes.3.

Ioan.6.

A est: non ideo tamen omittendam censuit Ecclesiæ disciplinam: immo vero admonuit adhibẽdam, quando

Matth.18. ait, Attendite vobis, Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si audierit te, lucratus es fratrem tuum. Si autem non audierit te, assume tecum vnum vel duos, vt in ore testium duorũ vel trium stet omne verbũ. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si autem nec Ecclesiam audierit, sit tibi tanquam Ethnicus & Publicanus. Deinde ipsius seueritatis terrorẽ grauissimum adiecit, etiam eo loco dicens, Quæ

Ibidem. Matth.7. solueritis in terra, soluta erunt & in cœlo. Quæ ligaueritis in terra, ligata erunt in cœlo. Prohibet etiam sanctum dare canibus. Nec contrarius est

1.Timo.5. Apostolus domino quia dicit, Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant: cum ille dicat, Corripe eum inter te & ipsum. Vtrunque enim faciẽdum est, sicut & infirmitatis diuersitas admonet, eorũ quos vtique non perdendos, sed corrigendos curandosq; suscepimus, & alius sic, alius autem sic sanandus est: ita etiam est ratio dissimulandi & tolerandi malos in Ecclesia: & est rursus ratio castigandi & corripiendi, non admittendi vel à communione remouendi.

B De perperã intelligentibus scripturã. Cap.IIII. Errant autem homines non seruantes modum, & cum in vnam partem procliuiter ire cœperint, nõ respiciunt diuinæ authoritatis alia testimonia, quib⁹ posint ab illa intentione reuocari, & in ea quæ ex vtriusq; temperata est veritate ac moderatione cõsistere. Nec in hac re tantum de qua nunc quæstio est, sed etiam in aliis multis. Nam quidam intuentes diuinarum testimonia literarum, quibus vnus deus colendus insinuatur, eundem patrem qui est filius, sanctumq; spiritum putauerunt. Alij rursus veluti morbo contrario laborãtes, cum attẽderent ea quibus Trinitas declaratur, nec valerent intelligere quomodo sit vnus deus, cum & pater non sit filius, nec filius sit pater, nec spiritussanctus aut pater aut filius, diuersitates etiam substantiarũ asserendas putarunt. Quidam intuẽtes in scripturis sanctæ virginitatis laudem, connubia damnauerũt. Quidã rursus ea testimonia consectantes, quibus casta coniugia prædicantur, virginitatẽ nuptiis æquauerunt. Quidam cum legerent, Bonum est fratres non manducare

Rom.14. carnem, neque bibere vinum: etiam nõnulla similia

C creaturarum dei, & quas voluerunt escas immũdas esse senserunt. Quidam vero legentes, Omnis creatura

1.Tim.4. dei bona est, & nihil abiiciendum quod cum gratiarũactione accipitur: in voracitatem vinolentiamq; collapsi sunt, nec sibi valentes auferre *vitia, nisi eis* econtrario vel tanta vel maiora succederent. *Sic* etiam in hac causa quæ habetur in manibus, quidam intuentes præcepta seueritatis, quibus admonemur corripere inquietos, nõ dare sanctum canibus, vt ethnicum habere Ecclesiæ contemptorem, à compage corporis, membrum quod scãdalizat auellere: ita perturbant Ecclesiæ pacem, vt conentur *ante tempus* separare zizania, atque hoc errore cæcati ipsi potius à Christi vnitate separẽtur. Qualis nobis causa est aduersus schisma Donati. Et hoc non cum illis qui nouerunt Cęcilianũ, non veris sed calumniosis criminibus appetitum, & pernicio-

D sam sententiam suam mortifero pudore non deseruerunt: sed cum illis quibus dicimus, Etiam si mali fuissent propter quos in Ecclesia non estis, vos tamen eos ferendo, quos emendare aut segregare minime poteratis, in Ecclesia permanere debuistis. Quidam vero econtrario periclitantes, cum bonorũ malorumq; permixtionem in Ecclesia demonstratam vel prædictam esse perspexerint, & patientiæ præcepta didicerint, quę ita nos firmissimos reddunt vt etiam si videtur in Ecclesia esse zizania, non tamen impediatur aut fides, aut charitas nostra, aut quoniã zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus: instituendam putãt esse & Ecclesiam & disciplinam, quandã peruersissimã securitatem præpositis tribuentes, vt ad eos non pertineat nisi dicere quid cauendum quidve faciendum sit, quodlibet autem quisque faciat non curare. Nos vero ad sanam doctrinã pertinere arbitramur ex vtrisque testimoniis tutam sententiam moderari, vt & canes in Ecclesia propter pacem Ecclesiæ toleremus, & canibus sanctum vbi pax Ecclesiæ tuta est non demus. Cum ergo siue per negligentiam præpositorum, siue per aliquam excusabilem necessitatem, siue per occultas obreptiões inuenimus in Ecclesia malos, quos Ecclesiastica disciplina corrigere aut coërcere non possumus, tũc nec ascendat in cor nostrum impia & pernicioſa præsumptio, qua existimem⁹ nos ab his esse separandos, vt peccatis eorum non inquinemur, atq; ita *post nos trahere conemur veluti mundos sanctosq;* discipulos ab vnitatis compage quasi à malorum cõfortio segregatos: veniant in mentem illæ de scripturis similitudines & diuina oracula vel certissima exẽpla, quibus demonstratum & prænunciatum est, malos in Ecclesia permixtos bonis vsque in finem seculi tempusq; iudicij futuros, & nihil bonis in vnitate ac participatione sacramentorum qui eorum factis non consenserint obfuturos. Cum vero eis per quos Ecclesia regitur, adest salua pace potestas disciplinæ aduersus improbos aut nefarios exercendæ, tunc rursus ne socordia segnitiaq; dormiam⁹, aliis aculeis præceptorum quæ ad seueritatem coërtionis pertinent, excitandi sumus, vt gressus nostros in via domini ex vtrisque testimoniis illo duce atque adiutore dirigentes, nec patientiæ nomine torpescamus, nec obtentu diligentiæ sæuiamus. Hac ergo secundum sanam doctrinã moderatione seruata, videamus vnde agitur, id est, vtrum ad percipiendum baptismum sic admittendi sunt homines, vt nulla ibi vigilet diligentia, *ne sanctũ* canibus detur: vsqueadeo vt nec apertissimi adulterij perpetratores & eius perseuerantiæ professores à sacramento tantæ sanctitatis videantur arcendi: quò sine dubio non admitterentur, si per ipsos dies quibus eandem gratiam percepturi, suis nominibus datis, abstinentia, ieiuniis, exorcismisq; purgantur, cum suis legitimis *& veris vxoribus se concubituros* profiterẽtur, atque huius *rei quanuis alio tempore licitæ, paucis ipsis* solennibus diebus nullam cõtinentiam seruaturos. Quomodo igitur ad illa sancta recusans correptionẽ adulter admittitur, quò recusans obseruationem non admittitur cõiugatus? Sed prius, inquiunt, baptizet, deinde doceatur quid ad bonã vitam, moresq; pertineat. Fit hoc vbi quenquã forte dies vrget extremus, vt ad verba pauciſſima, quib⁹ tamẽ omnia continent, credat, sacramentumq; percipiat, vt si ex hac vita migrauerit liberatus exeat à reatu præteritorum omnium peccatorum. Si autem sanus petit spatium discendi quæ dicenda sunt, quod aliud *opportunius tempus* reperiri potest quo audiat quemadmodum fidelis fieri ac viuere debeat, quàm illud cum attentiore animo atque ipsa religione suspenso saluberrimæ fidei sacramentum petit? An vsqueadeo dissimulamus à sensibus nostris, vt vel nosipsos non recordemur quàm fuerimus attẽti atque solliciti quid nobis præciperẽt à quibus catechizabamur,

E

Propter malos nõ recedendum ab Ecclesia. Cap.V. Matth.7.

Baptismus quũ & quibus dandus. Cap.VI.

F

G zabantur,cum fontis illius ſacramenta peteremus, atque ob hoc competentes etiam vocaremur: vel nō intueamur alios qui per annos ſingulos ad lauacrum regenerationis accurrunt,quales ſint ipſis diebus quibus catechizantur,exorcizantur,ſcrutantur,quanta vigilātia conueniant,quo ſtudio ferueant,qua cura pendeāt. Si tunc tempus non eſt diſcendi: quæ vita congrua tāto quod accipere deſyderant ſacramento quando erit? An vero cum acceperint, in tantis criminibus permanentes,etiam poſt baptiſmum,non noui homines, ſed rei veteres:vt videlicet peruerſitate mirabili prius eis dicatur,Induite hominem nouum: & cum induti fuerint, poſtea dicatur, Exuite veterem: cū Apoſtolus ſanum ordinem tenens dicat,Exuite veterem & induite nouum:& ipſe dominus clamet, Nemo aſſuit pannum nouum veſtimento veteri, & nemo mittit vinum nouum in vtres veteres?Quid autem aliud agit totū tempus quo catechumenorum locum & nomē tenent, niſi vt audiāt quæ fides & qualis vita debeat eſſe Chriſtiani: vt cum ſeipſos probauerint,tunc de menſa domini manducent,& de calice bibant.Quoniam qui manducat indigne,iudicium ſibi manducat & bibit. Quod autem fit per omne tēpus quod in Eccleſia ſalubriter cōſtitutum eſt,vt ad nomen Chriſti accedentes catechumenorum gradus accipiant: hoc fit multo diligentius & inſtantius his diebus quibus competentes vocantur, cum ad percipiendum baptiſmū ſua nomina iam dederunt. Quid ſi,inquiūt,virgo neſciens viro nupſerit alieno? Hoc ſi ſemper neſciat, nūquam ex hoc erit adultera: ſi autem ſciat, iam ex hoc eſſe incipiet,ex quo cum alieno viro ſciens cubauerit. Sicut in iure prædiorum,tandiu quiſq; bonæ fidei poſſeſſor rectiſſime dicitur,quandiu ſe poſſidere ignorat alienum: cum vero ſcierit, nec ab aliena poſſeſſione receſſerit, tunc malæ fidei perhibebitur,tunc iuſte iniuſtus vocatur. Abſit ergo vt ſenſu nō humano, ſed planè vano ſic doleamus cum flagitia corriguntur, tanquam connubia dirimantur: maxime in ciuitate domini in monte ſancto eius,hoc eſt,in Eccleſia, vbi nuptiarum non ſolum vinculum, verumetiam ſacramentum ita cōmendatur, vt non liceat viro vxorem ſuam alteri tradere:

I quod in republica tunc Romana, non ſolum minime culpabiliter, verūetiam laudabiliter Cato feciſſe perhibetur.Neque hinc diutius modo diſputare opus eſt, cum & illi quibus reſpondeo non audeant affirmare, nullum hoc eſſe peccatum, neque negeāt eſſe adulterium, ne ipſi domino ſanctoq; Euangelio aperte conuincantur obſiſtere. Sed cum eis placet, primum admittendos eſſe tales ad percipiendum baptiſmi ſacramentum,& ad dominicā menſam, etiam ſi correctionem voce manifeſtiſſima recuſauerint:immo vero nihil eos de hac re prorſus admoneri oportere,ſed poſtea doceri: vt ſi præcepti obſeruatione receperint, culpamq; correxerint,habeantur in tritico: ſi autem contemſerint,inter zizania tolerētur: ſatis oſtendunt nō ſe crimina iſta defendere, aut quaſi leuia vel nulla ſint agere. Quis enim adulterium bonæ ſpei Chriſtianus nullum ſeu paruum crimen exiſtimet? Ordinem tamē quo hæc in aliis vel corrigantur, vel ferantur,de ſcripturis ſanctis ſe proferre arbitrantur,cum dicāt Apoſtolos ſic egiſſe: & de literis eorum quædam teſtimonia proferunt,vbi reperiuntur prius inſinuaſſe doctrinam fidei,ac deinde morum tradidiſſe præcepta. Atq; hinc intelligi volunt, fidei tantummodo regulam baptizandis eſſe intimandam:poſtea vero iam baptizatis etiā vitæ in melius mutandæ præcepta tradenda, quaſi K aliquas Apoſtolorum Epiſtolas legant ad eos qui baptizandi ſunt datas, vbi de ſola fide diſputauerunt, & alias ad baptizatos, quib⁹ præcepta de malis cauendis, bonisq; inſtituendis moribus continentur.Cum igitur eos ad Chriſtianos iam baptizatos dediſſe literas conſtet,cur vtroque ſermone contextæ ſunt, & eo ſcilicet qui ad fidem, & eo qui ad vitam bonam pertinet? An forte illis placet vt baptizandis vtrunque non demus, & baptizatis vtrūque reddamus? Quod ſi abſurde dicitur,ergo fateantur Apoſtolos doctrinā ſuam ex vtroque perfectam ſuis Epiſtolis indidiſſe. Sed propterea plerunque inſinuaſſe prius fidem, ac deinde quod ad vitam bonam pertinet ſubieciſſe,quia & in homine ipſo niſi præcedat fides,vita bona ſequi nō poterit:quicquid enim homo veluti recte fecerit, niſi ad pietatem quæ ad deum eſt, referatur, rectum dici non oportet. Quòd ſi arbitrarentur aliqui ſtulti & nimis imperiti Apoſtolorum Epiſtolas ad catechumenos datas, profecto etiam ipſi faterentur,nondum baptizatis præcepta morum,quæ fidei cōgruant, ſimul cum fidei regulis intimanda: niſi forte ad hanc neceſſitatem ſua nos L iſti diſputatione compellunt,vt primas partes Epiſtolarum Apoſtolicarum vbi de fide loquuntur, catechumenis legendas velint: poſteriores autem fidelibus, vbi iam præcipitur quemadmodum Chriſtiani viuere debeant: quod ſtultiſſimum eſt dicere. Nullum ergo documentum eſt huius opinionis ex Epiſtolis Apoſtolorum, cur ideo arbitremur baptizandos de ſola fide, baptizatos autem de moribus admonendos, quia illi primis partibus literarum commendauerunt fidem,ac poſtea cōſequenter vt bene à fidelibus viueretur hortati ſunt. Quamuis enim illud prius, hoc poſterius, ſæpiſſime tamen vna cōtextione ſermonis vtrunque catechumenis, vtrūque fidelibus, vtrunque baptizandis, vtrunque baptizatis,ſiue vt inſtruantur,ſiue ne obliuiſcantur,ſiue vt profiteantur, ſiue vt confirmentur doctrina ſanctiſſima & diligentiſſima prædicandum eſt. Epiſtolæ itaq; Petri & Epiſtolæ Ioannis de quib⁹ quædam teſtimonia commemorant, addant & Pauli & aliorum Apoſtolorum, ea ratione accipiēdum eſt quòd aduerterunt prius de fide, ac poſtea de moribus dici, M quod niſi fallor apertiſſime expoſui. Sed in actibus Apoſtolorum Petrus,inquiunt, ſic allocutus eſt illos, qui verbo audito baptizati ſunt vno die tria milia, vt eis ſolam fidem qua in Chriſtum crederent prædicaret.Qui cum dixiſſent,quid faciemus? reſpondit eis, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnuſquiſque veſtrū in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti in remiſſionem peccatorum,& accipietis donum ſpirituſanctī.Cur ergo non aduertunt quod dictum eſt, Agite pœnitentiam:ibi eſt enim vitæ veteris expoliatio,vt noua induantur qui baptizantur? Cui autem fructuoſa eſt pœnitentia, quæ agitur de mortuis operibus, ſi in adulterio perſeueret aliisq; ſceleribus, quibus dilectio mūdi huius inuoluitur?Sed infidelitatis,inquiunt, tantummodo,quia in Chriſtum non crediderunt,eos voluit agere pœnitentiam.Mira præſumptio,nolo quicquam grauius dicere, quando eo audito quod dictum eſt, Agite pœnitentiam,ſolius infidelitatis acta dicūtur,cum vita mutanda ex vetere in nouam doctrina Euāgelica traderetur, vbi vtiq; & illud eſt quod in ea ſententia ponit Apoſtolus, Qui furabatur iam non furetur:& cætera, quibus exequitur quid ſit deponere veterem hominem & induere nouum In his autē ipſis verbis Petri habent

Coloſ.3. Matth.9.

1.Cor.11.

Baptizandos tam fidei opera quàm fidem docendos. Cap.VII.

Chriſtianā vitam ſcire & agere ante baptiſmū neceſſe. Cap.VIII. Acto.2.

Ephe.4.

A habent vnde admoneri potuiſſent,ſi diligenter attendere voluiſſent.Cum enim dixiſſet,Agite pœnitentiā, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti in remiſſionem peccatorum, & accipietis donum ſpirituſanctī: nobis enim hæc eſt promiſſio facta & filiis noſtris & omnibus qui ſunt longe quoſcunq; aduocauerit dominus deus noſter : cōtinuo ſubiecit qui librum ſcripſit atque ait, & cæteris verbis pluribus teſtificabatur dicens,Eripite vos à ſeculo hoc prauo. At illi auidiſſime capientes exceperunt verba & crediderūt & baptizati ſunt, & adiectæ ſunt illa die tria milia animæ.Quis hic nō intelligat & cæteris pluribus verbis quæ à ſcriptore propter longitudinem nō recitantur, id egiſſe Petrum vt eriperent ſe ab hoc ſeculo prauo, quandoquidem ipſa ſententia breuiter indicata eſt, cui perſuadendæ verbis pluribus Petrus inſtabat? Ipſa quippe ſumma poſitum eſt, cum dictū eſt, Eripite vos à ſeculo hoc prauo: Verbis autem pluribus vt hoc fieret teſtificatur Petrus.In his verbis erat mortuorum operum condēnatio quæ nequiter agunt huius ſeculi dilectores, & commēdatio vitæ quam teneB ant atque ſectentur, qui ſe ab hoc prauo ſeculo eripiūt. Iam itaque ſi placet affirmare conentur,eum ſe eripere ab hoc ſeculo prauo,qui tantūmodo credit in Chriſtum,etiam ſi in flagitiis quibus voluerit perſeueret vſque ad profeſſionem adulterij. Quod ſi dicere nefas eſt,audiant baptizandi, non ſolum qui credere debeant,ſed etiam quemadmodum ſe ab hoc prauo ſeculo eripiant.Ibi enim neceſſe eſt vt audiant,quemadmodū credentes viuere debeant. Spado,inquiunt, ille quem Philippus baptizauit nihil plus dixit quàm Credo filium dei eſſe Ieſum Chriſtum, & in hac profeſſione continuo baptizatus eſt. Num ergo placet vt hoc ſolum homines reſpondeant,& continuo baptizentur: nihil de ſpirituſancto,nihil de ſancta Eccleſia,nihil de remiſſione peccatorum, nihil de reſurrectione mortuorum : poſtremo de ipſo Ieſu Chriſto nihil niſi quia filius dei eſt, non de incarnatione eius ex virgine, de paſſione, de morte crucis, de ſepultura, de tertij diei reſurrectione, de aſcenſione ac ſede ad dexteram patris aliquid dicendum eſt catechizanti, ac profitenC dum credenti? Si enim ſpado cum reſpondiſſet, Credo filium dei eſſe Ieſum Chriſtum, hoc ei ſufficere viſum eſt,vt continuo baptizatus abſcederet: cur non id ſequimur, atque auferimus cætera quæ neceſſe habemus, etiam cum ad baptizandum temporis vrget anguſtia,exprimere, interrogādo vt baptizandus ad cūcta reſpondeat, etiam ſi ea memoriæ mandare non valuit? Si autem ſcriptura tacuit atque intelligenda admiſit cætera quę cum illo ſpadone baptizando Philippus egit, atque in eo quod ait, baptizauit eum Philippus, intelligi voluit impleta omnia, quæ licet taceantur in ſcripturis gratia breuitatis, tamen ſerie traditionis ſcimus impleēda:pari modo etiam in eo quod ſcriptum eſt Euangelizaſſe Philippum ſpadoni dominum,nullo modo dubitandum eſt, & illa in catechiſmo dicta eſſe quæ ad vitam moréſque pertinent eius qui credit in dominum Ieſum. Hoc eſt enim euangelizare Chriſtum,non tantum dicere quę ſunt credenda de Chriſto, ſed etiam quæ obſeruanda ei qui accedit ad compagem corporis Chriſti:immo verò cuncta dicere quæ ſunt credenda de Chriſto, non ſolum cuius ſit filius,vnde ſecundum diuinitatem, vnde ſecundum carnem genitus, quæ perpeſſus, & quare, quæ ſit virtus reſurrectionis eius, quod donum ſpiritus proActo.2.

Acto.2.

Acto.8.

Baptiſmus ſpadonis, & quid ſit euāgelizare Chriſtum. Cap.IX.

miſerit dederitq; fidelibus: ſed etiam qualia membra D quibus ſit caput quærat,inſtituat, diligat, liberet, atque ad æternam vitam honorēmque perducat. Hæc cum dicuntur,aliquando breuius atque cōſtrictius, aliquādo latius & vberius Chriſtus euangelizatur, & tamen non ſolum quod ad fidem, verumetiam quod ad mores fidelium pertinet non prætermittitur. Hoc intelligi poteſt etiam in eo quod commemorant dixiſſe Apoſtolum Paulum, Nihil me dixi ſcire in vobis niſi Chriſtum Ieſum & hunc crucifixum.Quod illi putant ita dictum, tanquam nihil aliud eis inſinuatum eſſet niſi vt primitus crederēt ac deinde baptizati quicquid ad vitam morēſque pertinet diſcerent. Hoc,inquiunt, Apoſtolo ſatis ſupérque ſuffecit, qui eis dixit, quòd & ſi multos pædagogos haberent in Chriſto, ſed non multos patres, quia eos in Chriſto Ieſu per Euangelium ipſe genuiſſet. Si ergo ille qui per Euangelium genuit, quamuis gratias agat quòd neminem ipſorum baptizauerit niſi Criſpum & Caium & Stephanæ domum,nihil eos amplius docuit quàm Chriſtum crucifixum: quid ſi dicat aliquis, nec reſurrexiſſe Chriſtum eos audiſſe quando per Euangelium geniti ſunt? Vnde E eſt igitur quod eis dicit, Tradidi enim vobis in primis, quia Ieſus Chriſtus mortuus eſt ſecundum ſcripturas,& quia ſepultus eſt,& quia reſurrexit tertia die ſecūdum ſcripturas, ſi nihil niſi crucifixum docuerat? Si autem nō ita intelligunt, ſed hoc quoque ad Chriſtum crucifixum pertinere concedunt,ſciant in Chriſto crucifixo multa homines diſcere, & maxime quod vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt euacuetur corpus peccati, & vltra non ſeruiamus peccato. Vnde etiam de ſeipſo dicit, Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quē mihi mundus crucifixus eſt & ego mundo.Proinde attendant & videant quemadmodū doceatur atque diſcatur Chriſtus crucifixus, & ad eius crucem nouerint pertinere, quòd etiam nos in eius corpore crucifigimur mundo. Vbi intelligitur omnis coērtio malarum concupiſcētiarū:ac per hoc fieri non poteſt, vt eis qui cruce Chriſti informantur,profeſſa adulteria permittantur.Nam & Apoſtolus Petrus de ſacramento ipſius crucis, hoc eſt paſſionis Chriſti admonet, vt qui ea conſecrantur F peccare deſiſtant,ita loquens : Chriſto ergo paſſo per carnem & vos eadem cogitatione armamini:quia qui mortuus eſt carne deſiit peccare,vt iam nō hominum deſyderiis ſed voluntate domini dei reliquum in carne viuat,& cætera. Quibus conſequēter oſtendit eum pertinere ad Chriſtum crucifixū, hoc eſt,per carnem paſſum,qui in eius corpore crucifixus carnalibus deſyderiis bene viuit per Euangelium. Quid quòd etiam duo illa præcepta,in quibus dominus ait totam legem Prophetáſque pendere, huic ſuæ opinioni ſuffragari arbitrantur: & ſic ea commemorant, vt quoniam primum præceptum dictum eſt, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo,& ex tota anima tua, & ex tota mente tua: Secundum autem ſimile huic, Diliges proximum tuum tanquam teipſum : primum pertinere ab baptizandum,vbi dilectio dei præcipitur,ſecundum autem ad baptizatos,vbi videntur eſſe mores cōuerſationis humanæ: ſic obliti quod ſcriptū eſt, Si fratrem quem vides non diligis, deum quem non vides quomodo diligere poteris? Et illud aliud in eadē Epiſtola Ioannis, Si quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo. Quò autem pertinent omnia flagitia morum malorum, niſi ad mundi huius dilectionem?

Scire Chriſtum crucifixum quid ſit,quātāquè vicinitas dilectiōis dei & proximi. Cap.X.

1.Cor.4.

1.Cor.15.

Rom.6.

Gala.6.

1.Petri.4.

Matth.22.

Deut.6.

Leuiti.19.

1.Ioan.4.

1.Ioan.2.

Ac per

G Ac per hoc illud primum præceptum quod ad baptizandos pertinere arbitrantur, ſine bonis moribus obſeruari nullo pacto poteſt. Nolo pluribus immorari, Nam ſi diligenter conſyderatur, iſta duo præcepta ita ex alterutro connexa reperiuntur, vt nec dilectio dei poſſit eſſe in homine ſi non diligit proximum, nec dilectio proximi ſi non diligit deum. Sed ad rem quæ nunc agitur, quod de his duobus præceptis diximus ſufficit. At enim populus Iſraël primum per mare rubrum ductus eſt, quo ſignificatur baptiſmus, & poſtea legem accepit, vbi diſceret quemadmodum viueret. Cur ergo baptizandis vel ſymbolum tradimus, reddendúmque repoſcimus? Nihil enim tale factum eſt erga illos, quos per mare rubrum deus ab Aegyptiis liberauit. Si autem recte intelligunt hoc ſignificari præcedentibus myſteriis de ſanguine ouis poſtibus illito, & de azymis ſynceritatis & veritatis: cur nõ etiam illud conſequenter intelligunt, ipſam ab Aegyptiis ſeparationem ſignificare diſceſſionem à peccatis, quam baptizandi profitentur? Ad hoc enim pertinet H quod à Petro dictum eſt, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti: tanquam diceret, recedite ab Aegypto & per mare rubrum tranſite. Vnde & Epiſtola quę ad Hebræos inſcribitur, cum eorum qui baptizantur commemorarentur initia, poſita eſt ibi pœnitentia à mortuis operibus: ſic enim dicit, Ideòque remittentes initia Chriſti verbum, in conſummationem reſpiciamus: non iterum iacientes fundamentũ pœnitentiæ à mortuis operibus, & fidei in deum, lauacri doctrinæ, impoſitionis manuum, reſurrectionis etiam mortuorum & iudicij æterni. Hæc igitur omnia pertinere ad *initia Neophytorum ſatis apertéque* ſcriptura teſtatur. Quid eſt autem à mortuis operibus pœnitentia, niſi ab his quæ oportet mortificari, vt viuamus: quæ ſi adulteria fornicationéſque non ſunt, quid iam inter opera mortua nominandum eſt? Sic autem non ſufficit profeſſio receſſionis à talibus, niſi etiam lauacro regenerationis cuncta præterita quæ velut perſequuntur peccata deleantur: ſicut non ſufficit Iſraëliticis recedere ab Aegypto, niſi ea quæ inſequebatur hoſtium multitudo eiuſdem maris fluctibus interiret, qui dei populo I tranſituro liberandóque patuerunt. Qui ergo profitetur ab adulterio nolle ſe mutare, quomodo per mare rubrum ducetur, cum ex Aegypto adhuc recuſet abſcedere? Deinde non attendunt in ea lege quæ poſt tranſitum maris rubri illi populo data eſt, primum eſſe præceptum, Non erunt tibi alij dij præter me. Non facies tibi idola, neque vllum ſimulacrum, quæcunque in cœlo ſunt ſurſum, & quæcunque in terra deorſum, & quęcunque in aqua & ſub terra: non adorabis ea, neque ſeruies eis: & cætera ad hoc præceptum pertinentia. Affirmant iſti itaque ſi volunt contra ipſam ſuam aſſertionem, etiam de vnius dei cultu cauendaq; idololatria, non adhuc baptizandis ſed iam baptizatis eſſe prædicandum: & non iam dicant, eis qui baptiſmum percepturi ſunt, fidem tantum quæ in deũ eſt, intimandam: & poſt eius ſacramenti perceptionem de moribus vitæ tanquam de ſecundo præcepto eos quod ad dilectionem proximi pertinet, inſtruendos. Vtrunque enim lex continet, quàm poſt mare rubrum tanquam poſt baptiſmum populus accepit, nec ita facta eſt diſtributio præceptorum, vt ante illius maris tranſitũ de cauenda idololatria plebs doceretur, & poſteaquam tranſierunt audirent honorandum patrem & matrẽ, non mœchandum, non occidendum, & cætera bonæ K atque innocentis conuerſationis humanæ. Si ergo ita quiſque veniat ad ſancti lauacri petitionem, vt profiteatur ſe ab idolorum ſacrificiis non receſſurum, niſi forte poſtea quando placuerit, baptiſmum tamen iamiámque depoſcat, templumq; dei viui ſe fieri flagitet, non ſolum cultor idolorum, verumetiam in aliquo tam nefario ſacrilegio perſeuerans: quæro ab iſtis vtrũ eum faciendum vel catechumenũ cenſeant, quod proculdubio fieri non debere clamabunt. Neque enim aliud de illorum corde ſentiendum eſt. Reddant itaq; rationem ſecundum teſtimonia ſcripturarum, quæ ſic intelligenda putant, quomodo huic audeant contradicere, nec admittendum eſſe confirmant reclamantem atque dicentem, Didici & veneror Chriſtum crucifixum, credo filium dei eſſe Ieſum Chriſtum. Non me vltra differas, nihil amplius iam requiras. Quos per Euãgelium generabat Apoſtolus, nihil eos noſſe tunc amplius quam Chriſtũ crucifixum volebat. Poſt vocẽ ſpadonis qua ſe credere Ieſum Chriſtum filium dei eſſe reſpondit, continuo Philippus eum baptizare non diſtulit, Qui me ab idolorum cultu prohibes, nec ad L ſacramẽtũ Chriſti admittis, niſi prius inde diſceſſero? illud à pueritia didici, cõſuetudine ibi grauiſſima premor: faciam cum potuero, cum cõmodum fuerit: quod etſi non faciam, non tamen ſine Chriſti ſacramento hanc vitam finiam, ne deus exigat animam meam de manibus tuis. Quid huic reſpondendũ exiſtimant? An placet vt admittatur? Abſit. Nullo modo crediderim intantum eos progredi. Quid ergo reſpondebunt, hęc dicenti, & addenti quòd nihil ſibi de idololatria relinquenda ſaltem dici debuit ante baptiſmũ, ſicut nihil inde ante mare rubrũ populus ille primo audiuit, quoniam lex hoc habet quã ex Aegypto iam liberatus accepit. Profecto dicturi ſunt homini, templũ dei futurus es, cum baptiſmum acceperis. Dicit autem Apoſtolus, Quæ compoſitio templo dei cum idolis? Quare ergo non vident ſimiliter eſſe dicendum, membrum Chriſti futurus es, cum acceperis baptiſmum. Non poſſunt membra Chriſti eſſe membra meretricis: quia & hoc Apoſtolus dicit alio loco, Nolite, inquit, errare: neque fornicatores, neque idolis ſeruientes, & cætera quæ illic enumerat, regnum dei poſſidebunt. Cur ergo ad baptiſmum idolis ſeruientes non admittimus & fornicatores admittendos putamus, cum & his & cæteris malis dicat, Et hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine domini Ieſu Chriſti & in ſpiritu dei noſtri? Quid igitur cauſæ eſt, vt cum poteſtas pateat vtrunque prohibendi, veniẽtem ad baptiſmum permittam fornicarium permanere, & non permittam idolis ſeruientem: cum & illis & illis dici audiam, & hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis: ſed eo mouentur iſti, quia putant eſſe in tuto ſalutem eorum, quanuis per ignem qui in Chriſtum crediderint, ſacramentumq; eius acceperint: id eſt, baptizati fuerint, etiam ſi morum corrigendorum ita negligentes ſint, vt nequiter viuant. Vnde mox videbo ſi deus iuuerit, quid ſecundum ſcripturas ſentiendum ſit. Nunc in hac quæſtione adhuc verſor, in quia eis videtur, baptizatos admonendos eſſe de moribus ad Chriſtianam vitam pertinentibus, baptizandis autem ſolam inſinuandam fidem. Quod ſi ita eſſet, præter tam multa quæ diximus, non Ioannes Baptiſta venientibus ad baptiſmum ſuum diceret, Generatio viperarum quis oſtendit vobis fugere ab ira ventura?

Num baptizandus qui vitã impiã mutare nolit. Ca. XII.

Baptiſmum fidei opera præcedant. Cap. XIII.

Facite

A Facite ergo fructum dignum pœnitentię: & cætera, quę vtique non de fide, ſed de bonis operibus admonet. Vnde & militibus dicentibus quid faciemus? non dixit interim credite & baptizemini, pòſt audietis quid facere debeatis: ſed ante dixit, ante præmonuit, vt vẽturo domino in cor eorum tanquam præcurſor mundaret vitam. Neminem cõcuſſeritis, nulli calumniam feceritis, ſufficiat vobis ſtipendium veſtrum. Similiter publicanis quærentibus quid facere deberent, Nihil amplius, inquit, exigatis præterquam conſtitutum eſt vobis. His breuiter commemoratis Euangeliſta, non enim totos catechiſmos inſerere debuit, ſatis ſignificauit pertinere ad eum à quo baptizandus catechizatur, docere & monere de moribus. Quod ſi reſpondiſſent Ioanni, prorſus non faciemus fructus dignos pœnitentiæ, calumniaturi ſumus, cõcuſſuri ſumus, ea quæ nobis non debentur exacturi ſumus, & nihilominus eos poſt hanc profeſſionem baptizaret: nec ſic tamen dici poſſet, vnde modo quæſtio eſt, non eſſe temporis cum quiſque baptizandus eſt, vt prius illi ſermo fiat quemadmodum vitam bonam agere debeat. Quid B ipſe dominus, vt alia omittam, cum ab eo dues ille quæreret quid boni faceret vt vitam æternam conſequeretur, recolant quid reſponderit, Si vis venire, inquit, ad vitam, ſerua mandata. At ille, quæ? tunc dominus commemorauit præcepta legis, Non occides, non mœchaberis, & cætera: vbi cum ille reſpondiſſet hæc ſe feciſſe à iuuentute ſua, addidit etiam perfectionis præceptum, vt venditis ſuis omnibus & in pauperum eleemoſynis erogatis haberet theſaurum in cœlo, & eundem dominum ſequeretur. Videant igitur non ei dictum eſſe vt crederet & baptizaretur, quo ſolo adiutorio putant iſti venire hominem ad vitam: ſed morum præcepta homini data, quæ vtique ſine fide cuſtodiri obſeruariſque non poſſunt: nec tamẽ quia hic de inſinuanda fide dominus videtur tacuiſſe, præſcribimus nos atque contenti ſumus, morum tantummodo præcepta dicenda eſſe hominibus ad vitam peruenire cupientibus, Vtraque enim mutuo connexa ſunt, ſicut ante dixi: quia neque dilectio dei poteſt eſſe in homine, qui non diligit proximum, nec dilectio proximi in eo qui non diligit deum. Ideo aliquando C alterum ſine altero, ſiue illud, ſiue illud, pro plena doctrina inuenitur ſcriptura commemorare, vt etiam hoc modo intelligatur alterum ſine altero eſſe non poſſe: quia & qui credit deo debet facere quod præcepit deus, & qui propterea facit quia præcepit deus, neceſſe eſt, vt credat deo. Quare iam illud videamus, quod excutiendum eſt à cordibus religioſis, ne mala ſecuritate ſalutẽ ſuam perdant, ſi ad eã obtinendam ſufficere ſolam fidem putauerint, bene autem viuere & bonis operibus viam dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus Apoſtolorum non intellectis quibuſdam ſubobſcuris ſententiis Apoſtoli Pauli, hoc eum quidam arbitrati ſunt dicere, faciamus mala, vt veniant bona: quia dixerat, Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum, vbi autem abundauit delictum, ſuperabundauit gratia. Quod ideo verum eſt, quia legem accipientes homines qui de ſuis viribus ſuperbiſſime præſumebant, nec diuinum adiutorium vincendarum malarum concupiſcentiarum recta fide impetrantes, pluribus grauioribúſque delictis etiam lege prævaricata onerati ſunt. Ac ſic magno reatu compellente confugerunt ad fidem, qua miſericordiam indulgentiæ mererentur, & auxilium à domino qui fecit cœlum & terram: vt diffuſa per ſpiritum ſanctum Rom.5. charitate in cordibꝰ ſuis, cum dilectione agerent quæ contra ſeculi huius concupiſcentias iuberentur, ſecundum id quod prædictum fuerat in Pſalmo, Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea acceleraverunt. Pſal.15. Cum ergo dicit Apoſtolus, arbitrari ſe iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis: non hoc agit, vt præcepta ac profeſſa fide opera iuſtitiæ contemnantur; ſed vt ſciat ſe quiſque per fidem poſſe iuſtificari etiam ſi legis opera non præceſſerint. Sequuntur enim iuſtificatum, non præcedunt iuſtificandum. Vnde in præſenti opere nõ opus eſt latius diſputare, præſertim quia modo de hac quæſtione prolixum librum ædidi, qui inſcribitur, De litera & ſpiritu. Quoniã ergo hæc opinio tũc fuerat exorta, aliæ Apoſtolicæ Epiſtolæ, Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maxime dirigunt intentionem, vt vehementer aſtruant fidem ſine operibus nihil prodeſſe: ſicut etiam ipſe Paulus, non qualemlibet fidem qua in deum creditur, ſed eam ſalubrem planèque Euangelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedunt: & fides, inquit, quæ per dilectionem operatur. Vnde illam fidem quæ ſufficere ad Gala.5. ſalutem quibuſdam videtur, ita nihil prodeſſe aſſeuerat, vt dicat, Si habeam omnẽ fidem ita vt montes trãſferam, charitatem autem nõ habeam, nihil ſum. Vbi au- E tem hæc fidelis charitas operatur, ſine dubio bene viuitur: plenitudo enim legis charitas, Vnde euidenter in ſecunda Epiſtola Petrus, cum ad vitæ morum ſanctitatem hortaretur, mundumq; iſtum tranſiturũ prænunciaret, cœlos vero nouos & terram nouam expectari quæ iuſtis inhabitanda tradetur, vt ex hoc attenderent qualiter eos oporteret viuere vt habitatione illa digni fierent, ſciens de Apoſtoli Pauli quibuſdã ſubobſcuris ſententiis nonnullos iniquos accepiſſe occaſionem, vt tanquã ſecuri de ſalute, quæ in fide eſt, bene viuere non curarent, cõmemorauit quædam ad intelligẽdum difficillima eſſe in Epiſtola eius, quæ homines peruerterent, ſicut & alias ſcripturas, ad proprium ſuum interitum: cum tamẽ & ille Apoſtolus de ſalute æterna, quę niſi bene viuẽtibus non daretur, eadem ſentiret quę cæteri Apoſtoli. Sic itaq; Petrus, His ergo, in- 2. Petri.3. quit, hominibus peruentibus, quales oportet vos eſſe in ſanctis conuerſationibus & pietatibus, expectantes & properantes ad præſentiam diei domini, per quã cœli F ardentes ſoluentur, & elemẽta ardore ignis decoquẽtur: nouos vero cœlos & terram nouam ſecundũ promiſſa ipſius expectamus, in quibꝰ iuſtitia habitat. Quapropter chariſſimi hæc expectantes ſatagite inuiolati & immaculati apud eum reperiri in pace: & domini noſtri patientiam ſalutem exiſtimate: ſicut & dilectiſſimus frater noſter Paulus ſecundum eam quę data eſt illi ſapientiam ſcripſit vobis, vt & in omnibus Epiſtolis loquens in eis de his, in quibus ſunt difficilia quædam intellectu quę indocti & inſtabiles peruertunt ſicut & cęteras ſcripturas, ad proprium ſuum interitum. Vos igitur amantiſſimi præſcientes, cauete ne in falſorum errore ſeducti decidatis à corroboratione veſtra: creſcite vero in gratia & intellectu domini noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti: ipſi gloria, & nunc, & in die æternitatis. Iacobus autem vehementer infeſtus eſt eis qui ſapiunt fidem ſine operibus, valere ad ſalutem, vt illos etiam dæmonibus comparet dicens, Tu credis Iacobi.2. quoniam vnus eſt deus, bene facis, & dæmones credunt & contremiſcunt. Quid verius, breuius, vehementius dici potuit, cum & in Euangelio legamus hoc Marci.1.

Quod fides ſola ad ſalutem nõ ſufficit ſine operibus. Cap. XIIII.

Rom.5.

Pſal.120.

dixiſſe

G dixisse dæmonia, cum Christum filium dei confiterẽtur & ab illo corriperentur, quod in Petri confessione
Matth.16. Iacobi.2. laudatum est. Quid proderit, ait Iacobus, fratres mei si fidem quis dicat se habere, opera autẽ non habeat? Nũquid poterit fides saluare eum? Dicit etiam, quia fides
Ibidem. sine operibus mortua est. Quousque igitur falluntur, qui fide mortua sibi vitam perpetuam pollicentur?

Opera cum fide requiri ad salutem. Cap. XV. 1.Cor.3. Quapropter diligenter oportet attendere quomodo accipienda sit Apostoli Pauli illa sententia planè ad intelligendum difficilis, vbi ait, Fundamentũ enim aliud nemo potest ponere præter id quod positũ est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superædificat super fundamentum aurum, argẽtum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusq; opus manifestabitur: dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusq; opus quale sit ignis probabit. Si cuius opus permanserit, quod superædificauit, mercedem accipiet: si cuius autem opus arserit, damnum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamẽ quasi per ignẽ. Quod quidam ita intelligendum putant, vt illi videantur ædificare super hoc fundamentum aurum, argẽ-
H tum, lapides pretiosos, qui fidei quæ in Christo est bona opera adiiciunt: illi autem fœnum, ligna, stipulam, qui cum eandem fidem habeãt male operantur. Vnde arbitrantur per quasdam pœnas ignis eos posse purgari ad salutem percipiendam merito fundamenti. Hoc si ita est, fatemur istos laudabili charitate conari vt omnes indiscrete admittantur ad baptismum, nõ solum adulteri & adulteræ contra sententiam domini falsas nuptias prætendentes, verũetiam publicæ meretrices in turpissima professione perseuerãtes, quas certe nulla etiam negligentissima Ecclesia consueuit admittere, *nisi ab illa primitus prostitutione liberatas*. Sed ista ratione cur non omnimodo admittantur omnino nõ video. Quis enim non malit eas posito fundamento, licet ligna, & fœnum, & stipulam congerant, aliquanto certe diuturniore igne purgari quàm in æternũ perire? Sed falsa erunt illa quæ obscuritatem ambiguitatẽmque non habent, Si habeam omnem fidem, ita vt
1.Cor.13. montes transferam, charitatem autem non habeam,
Iacobi.1. nihil sum. Et quid proderit fratres mei si fidem dicat
1.Cor.6. se quis habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare eum? Falsum erit & illud, Nolite errare:
I neque fornicatores, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum dei possidebunt. Falsum
Gala.5. est & illud, Manifesta sunt opera *carnis*, quæ sunt fornications, *immũditiæ*, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidię, ebrietates, comessationes, & his similia quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. Falsa erunt hæc, Si enim tantummodo credant & baptizentur, quanuis in malis talibus perseuerent, salui erunt per ignem: atque ideo in Christo baptizati etiam quia talia agunt, regnum dei possidebunt. Fru-
1.Cor.6. stra autem dicitur, Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, quando & abluti hæc sunt. Inaniter etiam illud à
1.Petri.3. Petro dictum videbitur, Sic & vos simili forma baptisma saluos facit, non carnis depositio sordium, sed cõscientiæ bonæ interrogatio: siquidem & habentes pessimas conscientias, omnium flagitiorum & scelerum plenas, nec eorum malorum pœnitentia mutatas, tamen baptisma saluos facit: propter fundamentũ enim quod in eo baptismate ponitur, licet per ignem, salui K
erunt. Illud quoque non video cur dominus dixerit, Si
Matth.19. vis venire ad vitam, serua mãdata: & commemorauit ea quæ ad bonos mores pertinent, si etiã his nõ seruatis ad vitam veniri potest per solam fidem, quæ sine operibus mortua est. Illud deinde quomodo verum erit
Iacobi.2. quod eis quos ad sinistrã positurus est, dicet, Ite in ignẽ
Matth.25. æternũ, qui paratus est diabolo & angelis eius: nec increpat quia in eum non crediderunt, sed quia bona opera non fecerunt. Nam profecto ne sibi quisquam de fide, quæ sine operibus mortua est, promittat æternam vitam: propterea omnes gentes segregaturum se dixit, quæ permixtæ eisdem pascuis vtebantur, vt appareat eos illi dicturos. Domine, quando te vidimus illa
Ibidem. & illa patientem, & non ministrauimus tibi? qui in eũ crediderant, sed bona operari non curauerant, tanquam de ipsa fide mortua ad vitã peruenirẽtur æternam. An forte ibunt in ignem ętternum, qui opera misericordiæ non fecerunt: & non ibunt qui aliena rapuerunt, vel corrumpendo in se templum dei, in seipsos immisericordes fuerunt: quasi opera misericordiæ
L
1.Cor.13. prosint aliquid sine dilectione, dicente Apostolo, Si distribuam omnia mea pauperibus, charitatem autẽ non habeam, nihil mihi prodest? Aut diligat quisquã proximum sicut seipsum, qui non diligit seipsum? Qui e-
Psal.10. nim diligit iniquitatem, odit animam suam. Neque illud dici hic poterit, in quo nonnulli seipsos seducunt, ignem ętternum dictum non ipsam combustionem æternam. Per ignem quippe qui æternus erit, transituros arbitrantur eos, quibus propter fidem mortuã per ignẽ promittunt salutem: vt videlicet ipse ignis æternus sit combustio verò eorum, hoc est, operatio ignis non sit in eos æterna: cum & hoc prędidens dominus, sententiam suam concluſit ita dicens. *Sic* ibunt illi in com-
Matth.25. bustionem æternam, iusti autem in vitam æternam. Erit ergo æterna combustio sicut ignis, & eos in illam ituros veritas dicit, quorum non fidem, sed bona opera defuisse declarauit. Si ergo hæc omnia, & cætera quæ innumerabilia per omnes scripturas sine ambiguitate dicta reperiri possunt, falsa erunt: poterit verus esse ille intellectus de lignis & fœno & stipula, quòd hi salui erunt per ignem, qui solam in Christum fidem tenentes bona opera neglexerunt. Si autem ista & vera M
& clara sunt, proculdubio in illa Apostoli sententia alius requirendus est intellectus: atque in his deputanda est, quæ Petrus dicit esse in scriptis eius quædam difficilia intellectu: quæ non debent homines peruertere ad proprium suum interitum, vt contra euidentissima testimonia scripturarũ securos faciãt de percipienda salute nequissimos, nequitiæ suæ pertinacissimè cohærẽtes, nec emendãdo aut pœnitẽdo mutatos.

Interpretatio loci Pauli ni. 1.Cor.13. Cap.XVI. Hic à me fortasse quæraẽ de ipsa Pauli Apostoli sententia quid ego sentiã, & quo nã modo intelligendam putem. Fateor hic me malle audire intelligẽtiores atq; doctiores, qui sic eã exponant, vt illa omnia vera & incorrupta permaneãt, quæ supra cõmemoraui, & quęcũque alia non cõmemoraui, quib⁹ apertissime scriptura testatur, nihil prodesse fidẽ, nisi eam quã definiuit Apostolus, id est quæ per dilectionẽ operatur: sine operib⁹ Gala.5. autẽ saluare nõ posse, neq; præter ignem, neq; per ignẽ: quia si per ignẽ saluat ipsa vtiq; saluat. Absolute autem dictum est & aperte, Quid prodest si dicat quis fidem Iacobi.2. se habere, opera aũt nõ habeat, nũquid poterit fides saluare eũ? Dicam tamẽ quàm breuissime potero etiã ipse quid sentiam de illa Apostoli sentẽtia ad intelligẽdum

A dum difficili, dummodo illud, quod ad meam promissionẽ attinet, præcipue teneatur, quod de hac me malle dixi audire meliores. Fundamẽtum Christus est in
1.Cor.3. structura architecti sapientis, hoc expositione non indiget. Aperte enim dictum est, Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si autem Christus, proculdubio fides Christi: Per fidem quippe habitat Christus in cordibus nostris, sicut idem Apostolus dicit. Porrò fides Christi illa vtique, quam definiunt Apostolus, quæ
Ephes.3. per dilectionem operatur. Non enim fides illa dæmonum, cum & ipsi credant & contremiscant, & filium dei confiteantur Iesum, potest accipi in fundamentum. Quare? nisi quia nõ est fides quæ operatur per dilectionem, sed quę exprimitur per timorem. Fides itaque Christi, fides gratiæ Christianæ: id est ea fides quę per dilectionem operatur, posita in fundamento, neminem perire permittit. Sed quid sit ædificare super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos, & ligna, fœnum, stipulam: si subtilius disserere coner, vereor ne ad intelligendum difficilior sit ipsa expo-
B sitio. Enitar tamen quantum dominus adiuuat, & breuiter & quantum potero dilucide expedire quod sentio. Ecce ille qui quæsiuit à magistro bono quid bo-
Matth.19. Marci.10. Lucę.18. Exod.20. ni faceret, vt haberet vitam æternam, & audiuit, si ad vitam venire vellet, seruanda sibi esse mandata. Et cum quęreret, Quæ mandata? dictum est ei, Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non falsum testimonium dices, Honora patrem tuum & matrem tuam, &, Diliges proximum tuum tanquam teipsum, vt hæc faciẽs, fidem Christi teneret: & proculdu-
Galat.5. bio fidem, quæ per dilectionẽ operatur. Neq; enim diligeret proximum tanquam seipsum, nisi recepta dilectione dei, sine qua non dilegeret seipsum. Porrò si faceret etiam quod dominus addidit, dicens. Si vis per-
1.Cor.3. fectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me: ædificaret super illud fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos: non enim cogitaret nisi quę sunt dei, quomodo placeret deo: & hæ cogitationes sunt, quãtum existimo, aurum, argentum, lapides pretiosi. Porrò si circa diuitias suas, quodam carnali tene-
C retur affectu, quanuis ex eis multas eleemosynas faceret, nec ad eas augendas fraudis aliquid rapinæq; moliretur, aut earum minuendarum vel amittendarum metu in aliquod facinus flagitiũmve laberetur, alioquin iam se isto modo ab illius fundamenti stabilitate subtraheret: sed propter carnalem, vt dixi, quem in eis habebat affectum, talibus bonis sine dolore carere non posset, ędificaret super fundamentum illud fœnum, ligna, stipulam: maxime si & vxorem sic haberet, vt etiã propter ipsam cogitaret ea quę sunt mundi, quomodo placeret vxori. Hæc igitur quoniam affectu dilecta carnali, nõ sine dolore amittuntur, ꝓpterea qui sic ea habent, cum habeant in fundamento fidem quæ per dilectionem operatur, neque huic ista vlla ratione vel cupiditate præponãt, in eorum amissione passi detrimentum, per ignem quendam doloris perueniunt ad salutem. A quo dolore atque detrimento tanto est quisq; securior, quanto ea vel minus amauerit, vel tanquam non habens habuerit. Qui verò propter illa vel tenenda vel adipiscenda homicidiũ, adulterium, fornicationem, idololatriam, & similia quæque commiserit, non propter fundamentum per ignem saluabitur, sed amisso fundamento ęterno igne torquebitur.

Quamobrem & illud quod dicunt veluti probare cupientes, quantum valeat sola fides, vbi Apostolus dicit. Quod si infidelis discedit, discedatinõ est enim seruituti subiectus frater vel soror in huiusmodi: id est, vt
1.Cor.7. propter fidem Christi etiam ipsa vxor legitima societate coniuncta, sine vlla culpa relinquatur, si cum viro Christiano ꝓpter hoc quòd Christianus est, permanere noluerit: nõ attendũt eo modo illam rectissimè dimitti, si viro suo dicat, Non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congeras, aut nisi solita latrocinia, quibus nostrã domum transfigebas, etiam Christianus exerceas: aut si quid aliud vel facinorosum vel flagitiosum in viro nouerat, quo delectata vel libidinẽ explebat, vel facile victum habebat, vel etiã incedebat ornatior. Tũc enim ille, cui hoc vxor dicit, si veraciter egit
Galat.5. pœnitentiam ab operibus mortuis, quando accessit ad baptismũ habetq; in fundamento fidem, quæ per dilectionẽ operatur, proculdubio plus tenebitur amore diuinæ gratiæ, q̃ carnis luxuriæ: & membrum quod eum
Matth.18. scãdalizat, fortiter amputat: quemcunq; autẽ in hac direptione doloꝛe cordis ꝓpter carnalem affectum cõtigis sustinebit, hoc est detrimentum quod patietur: hic E
est ignis per quem fœno ardente ipse saluabitur. Si autem iam sic habeat vxorem tanquam non habens, non propter cõcupiscentiam, sed propter misericordiã, ne fortẽ eam saluam faceret, reddens potius q̃ exigẽs debitum coniugale: ꝓfecto nec dolebit carnaliter, cum ab illo tali coniugio separabitur: neque enim in eo cogitabat, nisi quæ sunt dei, quomodo placeret deo. Ac per
1.Cor.7. hoc in quantum aurum, argentum, lapides pretiosos cogitationibus illis superædificat, intantum detrimentum nullum pateretur, intantum structura eius, quę nõ erat fœnea, nullo incẽdio cremaretur. Siue ergo in hac vita tantũ homines ista patiuntur, siue etiam post hanc vitam talia quædam iudicia subsequuntur, non abhorret, quãtum arbitror, à ratione veritatis iste intellectus huius sententiæ. Verũtamen etiam si est alius, qui mihi non occurrit eligendus, istũ quandiu tenemus, non cogimur dicere iniustis, nõ subditis, scelestis, contaminatis, parricidis, matricidis, homicidis, fornicatoribus masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, periuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ
F est secundum Euangelium gloriæ beati dei, si tantum-
1.Timo.1. modo in Christum credatis, & sacramentum baptismi eius accipiatis, etiam si vitam istam pessimam non mutaueritis, salui eritis. Vnde nec illa nobis mulier Chananæa præscribit, quia dominus ei quod petebat
Matth.15. dedit, cum ante dixisset, Non est bonum tollere panem filiorum & mittere canibus: quia *ille cordis inspector* mutatam vidit quam laudauit, & ideo non ait. O canis magna est fides tua: sed, O mulier magna est fides tua. Mutauit vocabulum, quia mutatum vidit affectum, atq; illam correptionem ad fructũ peruenisse cognouit. Miror autem si laudaret in ea fidem sine operibus: id est, fidem non talem quæ per dilectionem iam possit operari: fidem mortuam: & quod Iacobus dicere
Iaco.2. minime dubitauit, fidem non Christianorum, sed dæmonum. Postremò si istam Chananæam nolint intelligere mutasse perditos mores, quando eam Christus contemnendo & corripiendo redarguit, quoscunque inuenerint tantummodo credere, vitam vero inquinatissimã nec saltem occultare, sed etiam libere profiteri, ac nolle mutare, sanẽt filios eorum, si possunt, sicut sanata est filia Chananæę mulieris: nõ tamẽ eos faciant membra Christi, cũ ipsi esse nõ desinãt membra

G meretricis. Illud sanè non absurde intelligunt eum peccare in spiritum sanctum, & esse sine venia reum æterni peccati, qui vsque in finem vitæ noluerit credere in Christum: sed si recte intelligerent quid sit credere in Christum. Non enim hoc est, habere dæmonum fidem, quæ rectè mortua perhibetur, sed fidem quæ per dilectionem operatur. Quæ cum ita sint, quando tales ad baptismum non admittimus, non ante tempus zizania euellere conamur, sed nolumus insuper sicut diabolus zizania seminare: nec ad Christum volentem venire prohibemus, sed eos ad Christum venire nolle, ipsa sua professione conuincimus: nec vetamus Christo credere, sed demonstramus eos nolle Christo credere, qui vel adulterium dicunt non esse quod ille adulterium dicit esse: vel credunt adulteros eius membra posse esse, quos per Apostolum dicit, regnum dei nõ possidere: & sanæ doctrinę aduersari, quę est secundum Euangelium gloriæ beati dei. Vnde non sunt isti inter eos deputandi, qui ad cõuiuium nuptiarum venerunt, sed inter eos qui venire noluerũt. Cum enim ipsi doctrinę Christi audent apertissimè contradicere, & sancto aduersari Euangelio, nequaquam venientes repelluntur, sed venire contemnunt: qui autem seculo saltem verbis, etiam si non factis renunciãt, veniunt quidem & inter triticum seminantur, & in area congeruntur, & ouibus aggregãtur, & retia subeunt, & conuiuantibus admiscentur: sed intus siue lateant, siue pateãt, tunc erit ratio tolerãdi, si potestas nulla est corrigendi, nec debet esse præsumptio separandi. Absit autem vt sic intelligamus quod scriptum est, ad conuiuiũ nuptiarum adductos, quos inuenerunt bonos & malos: vt eos adduxisse credantur, qui se malos perseueraturos professi sunt, Alioquin ipsi serui patrisfamiliãs zizania seminarunt, falsumq; erit illud, Inimicus autem qui ea seminat, diabolus est. Sed quia hoc falsum esse non potest, adduxerũt serui bonos & malos, siue qui laterent, siue qui iam adducti & intromissi apparerẽt: siue bonos & malos dictum est, secundum quandam humanam cõuersationem, in qua etiã ij qui nõdum crediderunt, vel laudari vel vituperari solent. Vnde est etiam illud quod dominus monet discipulos, quos ad Euangelium prædicandum primitus mittit, vt in quãcunq; venerint ciuitatem, quærant quis illic dignus sit, vt apud eum habitent donec inde proficiscãtur. Profecto ille dignus quis erit, nisi qui existimatione suorum ciuium bonus habebit? & quis indignus, nisi qui eis malus innotuerit? Ex hoc vtroque genere veniũt ad Christi fidem, & sic adducũtur boni & mali, qua & illi mali à mortuis operibus pœnitentiam non recusant. Si autem recusant, non intrare cupientes repelluntur, sed ab introitu ipsi aperta cõtradictione discedunt. Erit ergo & seruus ille securus, nec inter pigros damnatur, quòd dominicum talẽtum noluit erogare, quandoquidem illi noluerũt quod erogabat accipere. Propter illos enim hæc similitudo proposita est, qui nolunt susciperé in Ecclesia dispensatoris officium, desidiosam prętendentes excusationem, nolle se rationem reddere de peccatis alienis: qui audiunt & non faciunt, id est, accipiunt & non reddunt. Cum vero dispensator fidelis & diligens, in erogãdo paratissimus, & lucrorum dominicorum auidissimus, dicit adultero, Noli esse adulter, si vis baptizari: crede Christo, qui hoc quod facis dicit esse adulterium, si vis baptizari: noli esse membrũ meretricis, si vis fieri membrum Christi, ille autem respondet, Non obedio, nõ facio: ipse non vult veram penitentiam dominicam accipere, sed suam potius adulterinam vult thesauris dominicis importare. Si autem se facturum profiteretur, nec faceret, nec postea quolibet modo corrigi posset, inueniretur quid de illo fieret, ne aliis inutilis esset, qui sibi vtilis esse non posset: vt si intra retia domini bona, piscis malus esset, non tamen pisces domini suis malis retibus irretiret, hoc est, vt si haberet in Ecclesia vitam malam, non tamen illic instituere doctrinam malam. Cum enim tales facta sua talia defendunt, vel in eis se perseueraturos apertissime profitentes, admittuntur ad baptismum, nihil videntur aliud prædicare, nisi fornicatores & adulteros etiam vsque in vitæ huius finem in ea nequitia permanentes regnum dei possessuros, & merito fidei, quę sine operibus mortua est, ad vitam æternam salutémque venturos. Hæc sunt mala retia, quæ cauere debẽt præcipue piscatores, si tamen illa euangelica similitudine piscatores Episcopi, vel inferioris ordinis Ecclesiarum præpositi intelligendi sunt: quia dictum est, Venite & faciam vos piscatores hominum. Retibus enim bonis capi possunt pisces & boni & mali, retibus autem malis capi nõ possunt pisces boni. Quoniam in doctrina bona & bonus potest esse qui audit & facit, & malus qui audit & nõ facit: in doctrina vero mala, & qui eam veram putat, quãuis ei non obtemperet, malus est: & qui obtemperat, peior est. Illud sanè mirabile est, quòd fratres qui aliter sapiunt, cum debeant abiecta vel noua vel vetere, pernicioſa tamen opinione discedere, ip si insuper dicunt nouam esse doctrinam, qua nequissimi homines in suis flagitiis se perseueraturos in propatulo pfitentes, non admittuntur ad baptismum: quasi nescio vbi peregrinentur, quãdo meretrices & histriones & quilibet alij publicæ turpitudinis professores, nisi solutis aut diruptis talibus vinculis ad Christi sacramenta non permittuntur accedere, qui vtiq; secundum istorum sententiam omnes admitterentur, nisi antiquum & robustũ morem sancta ecclesia retineret, ex illa scilicet liquidissima veritate venientem, qua certum habet, quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebũt. Et nisi egerint ab his mortuis operibus pœnitẽtiam, accedere ad baptismum non sinuntur. Si autem subrepserint, nisi vel postea mutati egerint pœnitentiã salui esse non possunt. Sed ebriosi, auari, maledici, & si qua alia vitia damnabilia apertis factis cõuinci redarguiq; non possunt, præceptis tamen & catechismis validissime flagellãtur, atque omnes tales mutata in melius voluntate, ad baptismum videntur accedere. Sed si forte adulteros, quos non lex humana sed diuina condemnat, id est qui alienas vxores tanquã suas habẽt, vel fœminæ alienos maritos, alicubi negligentius admitti solere aduerterũt, ex illis rectis debent conari ista corrigere: hoc est, vt etiam isti non admittantur: non ex his prauis illa recta deprauare, vt neque de morũ correctione catechizandos esse censeant competentes: & consequenter omnes etiam illarum publicarũ turpitudinum & scelerũ professores, hoc est meretrices, lenones, gladiatores, ac si quid huiusmodi est, etiã in illis malis permanentes, admitti oportere arbitrentur. Omnia quippe illa quę Apostolus enumerat, cõcludẽs, quoniam qui talia agunt, regnum dei nõ possidebunt: qui vehementius agũt, manifestata sibi cõgruenter increpant, & resistentes atq; in eis se permãsuros profitẽtes, ad accipiendũ baptismum nõ admittunt. Qui autem opinãtur & cætera eleemosynis facile compensari, tria tamen mortifera esse non dubitant excõmunicatione

A nicatione punienda, donec pœnitentia humiliore sanentur, impudentiam †, idololatriam, homicidium. Neque nunc opus est quærere qualis sit eorum ista sententia, & vtrum corrigenda an approbãda, ne opus susceptum mittamus in longum, propter eam quæstionẽ, quæ huic absoluendo minime necessaria est. Sufficit etiam, & si omnia nõ sunt admittenda ad baptismi sacramentum, inter hæc omnia est adulterium. Si autem tria illa sola excipienda sunt, etiã in his tribus est adulterium, vnde ista disputatio mota est. Sed quoniam malorum Christianorum mores, qui fuerunt antea etiã pessimi, habuisse non videntur hoc malum, vt alienas vxores ducerent viri, aut alienis viris fœminæ nuberent: inde fortasse apud quasdam ecclesias negligentia ista surrepsit, vt in catechismis cõpetẽtium nec quęrerentur nec repercuterẽtur hæc vitia. Atq; inde factum est, vt inciperent & defendi: quæ tamen in baptizatis rara sunt adhuc, si ea nõ negligendo nõ defensa faciamus. Talem quippe in quibusdam negligentiã, in aliis imperitiam, in aliis ignorantiam probabiliter dominus somno in homine significasse intelligitur, vbi ait, Cum autem dormirent homines, venit inimicus, & superseminauit zizania. Hinc autem existimandum est nunc ea primum apparuisse in moribus, quanuis malorum Christianorum, quoniã beatus Cyprianus in epistola de lapsis, cũ deplorando & arguendo multa cõmemoraret, quibus merito dicit indignationẽ dei fuisse commotã, vt intolerabili persecutione ecclesiã suam sineret flagellari, hęc ibi omnino nõ nominat: cũ etiam illud non taceat, & ad eosdem mores malos pertinere confirmet, iungere cum infidelibus vincula matrimonij, nihil aliud esse asserens, quàm prostituere gentibus membra Christi: quę nostris temporibus iam nõ putãtur esse peccata: quoniam reuera in nouo testamento nihil inde præceptum est, & ideo aut licere creditũ est, aut velut dubium derelictũ est. Sicut etiam illud ambiguum est, vtrum Herodes mortui duxerit an viui fratris vxorem: & ideo nõ ita claret, quid Ioannes ei nõ licere dicebat. De cõcubina quoque, si professa fuerit nullum se alium cogniturã, etiam si ab illo cui subdita est, dimittatur: merito dubitatur, vtrum ad percipiendum baptismum nõ debeat admitti, Quisquis etiam vxorem
C in adulterio deprehensam dimiserit, & aliam duxerit, nõ videtur æquãdus eis, qui excepta causa adulterij dimittũt & ducunt. Et in ipsis diuinis sententiis ita obscurum est, vtrum & iste, cui quidem sine dubio adulterã licet dimittere, adulter tamen habeatur si alteram duxerit, vt quantum existimo venialiter ibi quisq; fallatur. Quamobrem quæ manifesta sunt impudicitię crimina, omnimodo à baptismo prohibẽda sunt, nisi mutatione voluntatis & pœnitentia corrigantur: quæ autem dubia, omnimodo conandum est ne fiant tales cõiunctiones. Quid enim opus est in tantum discrimen ambiguitatis caput mittere? Si autem factæ fuerint, nescio vtrum ij qui fecerint, similiter ad baptismum non debere videãtur admitti. Quantum attinet igitur ad doctrinam salubrem veritatis, ne cuiquam mortifero peccato perniciosissima securitas detur, vel etiã pestilentiosissima tribuatur authoritas, iste curationis ordo est, vt baptizandi credant in deum patrem & filium & spiritum sanctum, eo ritu quo symbolum traditur: & à mortuis operibus agãt pœnitẽtiam, omniumq; se omnino pręteritorum remissionem in baptismo accepturos esse nõ dubitent: nec vt peccare liceat, sed vt peccasse non noceat, vt sit factis remissio nõ permissio faciendi. Tunc vere dici potest, etiam spiritaliter, Ecce
D sanus factus es, iã noli peccare: quod dominus de corporali sanitate ideo dixit, quoniam sciebat ei quem saluum fecerat, meritis peccatorum illũ etiam carnis accidisse languorem. Ij autem ei homini, qui & baptizãdus adulter ingreditur, & baptizatus adulter egreditur, miror quomodo dici existimẽt, Ecce sanus factus es. Quis enim grauis & exitiabilis morbus erit, si adulterium sanitas erit? Sed in tribus milibus, inquiũt, quos vno die Apostoli baptizarũt, & in tot milibus credentium in quibus Apostolus ab Hierusalem vsque in Illyricum Euangelium repleuit, erãt vtique aliqui alienis vxoribus copulati, vel fœminæ alienis maritis: in quibus regulam Apostoli constituere debuerunt, quæ deinceps in Ecclesiis seruaretur: vtrum non admitterentur ad baptismum, nisi illa adulteria correxissent: Quasi non similiter aduersus eos dici possit, quòd nõ inueniunt aliquem commemoratum, qui cum talis esset, admissus est. Aut vero possint singulorum hominũ crimina quod infinitum erat, commemorari, cum generalis illa regula satis superq; sufficiat, vbi Petrus pluribus verbis testificans baptizandis, ait: Eripite vos ab
E hoc seculo prauo. Quis enim dubitet ad huius seculi prauitatem adulteria pertinere, & illos qui elegerũt in eadem iniquitate persistere? Similiter autem dici potest publicas meretrices, quas vtique ad baptismum, nisi ab illa turpitudine liberatas, nulla admittit ecclesia, potuisse inueniri in tot milibus tunc credentium per tot gentes, & de his suscipiendis vel prohibendis constituere Apostolos exempla debuisse. Veruntamen de quibusdam minoribus possimus coniectare maiora, Si enim ad baptismum Ioannis venientes publicani prohibiti sunt aliquid amplius exigere, quàm quod eis fuerat constitutum, miror si venientibus ad baptismum Christi posset permitti adulterium. Commemorauerũt etiam Israëlitas multa mala & grauia perpetrasse, & effudisse multum sanguinem Prophetarum, nec tamen ex his factis penitus meruisse deleri, sed ex infidelitate sola, qua in Christum credere noluerunt: nõ intuentes quia peccatum eorum non hoc solum fuit, quia in Christum non crediderunt, verumetiam quia Christum occiderunt: quorum vnum pertinet ad crimen incredulitatis, alterũ ad crimen crudelitatis. Illud ergo est cõtra fidem rectam, istud contra bonam vitam.
F Vtroque autem vitio caret, qui fidem Christi habet: nõ sine operibus mortuam, quę etiam in dæmonibus inuenitur, sed fidem gratiæ, quæ per dilectionem operãtur. Hęc est fides de qua dicitur, Regnum cœlorum intra vos est, Hanc enim diripiunt, qui vim faciunt credendo, impetrãtes spiritum charitatis: vbi est plenitudo legis, sine qua lex in litera reos faciebat etiã prequaricationis. Non itaq; putandum est ideo dictum, Regnum cœlorum vim patitur, & qui vim faciũt, diripiũt illud: quia etiam mali tantummodo credendo & pessime viuendo perueniũt in regnum cœlorum: sed quia reatus ille prævaricationis, quem sola lex, id est litera sine spiritu iubẽdo faciebat, credendo soluitur, & violentia fidei spiritus sanctus impetratur: per quem diffusa charitate in cordibus nostris, lex nõ timore pœnæ, sed iustitię amore completur. Nequaquã ergo mẽs incauta fallatur, vt se existimet deũ cognouisse, si eum fide mortua, hoc est sine bonis operibus cõfiteatur more dæmonum: & ideo se iam nõ dubitet ad vitam æternam esse venturam, quia dominus dicit, Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te vnum verum deum,

† impudicitiam.

Matth.13.

Cyprianus in epistola de lapsis.

Matrimonium cum infidelibus.

Matth.14. Herodes.

Que baptizandi facere debeant. Cap.XX.

Gal.5. Obstinati in peccatis, num merito à baptismo repellantur. Cap.XVII.

Galat 5.

1.Timo.1.

Lucæ.14.

Lucæ.14.

Matth.13.

Matth.10.

Matth.25.

Iacobi.2.

Matth.4.

Prohiberi malos à baptismo non nouum. Ca. XVIII.

Gala.5.

Non tãtum ob tria flagitia licere excõmunicare. Cap. XIX.

Gala.5.

Exo.20.

Ioãn.5.

Apostolos grauib⁹ peccatis obnoxios nõ admisisse ad baptismum. Cap.XXI.

Lucę.24

Iacobi.2.

Gala.5.

Lucę.17.

Roma.13.

Matth.11.

Roma.5.

Nõsufficere fide solã credere. Caput XXII.

Ioan.17.

G & quem misisti Iesum Christum. Venire quippe debet
1.Ioan.2. etiam illud in mentem, quod scriptũ est, In hoc cognoscimus eum, si mandata eius seruauerimus. Qui dicit, quia cognouit eum, & mandata eius nõ seruat, mendax est, & in hoc veritas non est. Et ne quisquam existimet mandata eius ad solam fidem pertinere: quanquam dicere hoc nullus est ausus, præsertim quia mandata dixit, quæ ne multitudine cogitationes parerent, in illis
Matth.22. duobus tota lex pendet & Prophetæ: licet rectè dici posset ad solam fidem pertinere dei mandata, si non
Galat.5. mortua, sed viua illa intelligatur fides, quæ per dilectionem operatur: tamen postea Ioannes ipse aperuit quid diceret, cum ait, Hoc est mandatum eius, vt credamus nomini filij eius Iesu Christi, & diligamus in-
1.Ioan.3. uicem. Hoc itaque prodest in deum recta fide credere, deum colere, deum nosse, vt & bene viuendi ab illo sit nobis auxilium, & si peccauerimus, ab illo indulgẽtiam mereamur: non in factis quæ odit securi perseuerantes,
Psal.40. sed ab eis recedentes, eique dicentes, Ego dixi domine miserere mei, sana animam meam quoniã peccaui tibi: quod non habent cui dicant, qui non in eum
H credunt: & frustra dicunt, qui cum tam longe ab illo sint, à gratia mediatoris alieni sunt. Hinc illa verba sũt in libro sapientiæ, quæ nescio quomodo intelligit per-
Sapi.15. niciosa securitas, Et si peccauerimus, tui sumus: quoniam scilicet bonum & magnum deum habemus, qui velit atque possit pœnitentium peccata sanare, non qui minime audeat permanẽtes in malignitate disperdere. Denique cum dixisset, Tui sumus: addidit, scientes potentiam tuam: vtique potẽtiam cui se subtrahere nequeat, aut occultare peccator. Ideóque secutus adiunxit, Non peccauimus autem, scientes quoniam tui sumus deputati. Quis enim digne cogitãs habitationem apud deum in qua omnes prædestinatione sunt deputati, qui secundum propositum vocati sunt, non enitetur ita viuere vt tali habitationi cõgruat? Quod ergo &
1.Ioan.2. Ioannes dicit, Hæc scripsi vobis vt non peccetis, & si quis peccauerit aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustũ, & ipse est exoratio pro peccatis nostris: non id ait vt cum securitate peccemus, sed vt recedentes à peccato, si quod admissum est, propter illum aduocatum, quem non habent infideles, minime
I de indulgẽtia desperemus. Nec de his igitur ver-
Iudicare & iudiciũ quid significẽt in sacris literis Ca. XXIII. bis mitior illa conditio promittenda est, sic in deum credere volentibus vt permaneant in perditis moribus: multo minus de illis vbi Apostolus ait, Qui sine le-
Roma.2. ge peccauerunt, sine lege peribunt. Qui autem in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur: tanquam hoc loco aliquid distet inter perire & iudicari, cum alio verbo hoc idem significatum sit. Solent enim scripturæ iudicium etiam pro æterna damnatione ponere. Sicut in
Ioan.5. Euangelio dominus loquitur, Veniet hora in qua omnes qui sunt in monumentis audient vocem eius: & procedent qui bene fecerunt in resurrectionem vitæ: qui autem male egerunt in resurrectionem iudicij. Neque illud dictum est, hoc qui crediderunt, illud autem qui non crediderunt: sed hoc illi qui bene egerũt, illud qui male egerũt. Inseparabilis est quippe bona vi-
Galat.5. ta à fide, quæ per dilectionem operatur: imò vero ea ipsa est bona vita. Videmus itaq; resurrectionem iudicij dixisse dominũ pro resurrectione damnationis æternæ. De omnibus quippe resurrecturis, vbi proculdubio erant etiam ij qui omnino non credunt, neq; enim ipsi non sunt in monumentis, duas partes fecit, alios in resurrectionem vitæ, alios in resurrectionem iudicij resurrecturos esse declarans. Quòd si dicunt, non ibi K intelligendos etiam eos qui omnino non credunt, sed eos qui per ignem salui erunt quia crediderunt, etiam si male vixerunt, vt eorum transitoriam pœnam iudicij nomine significatam arbitrentur. Quanquã hoc imprudentissime dicatur, cum omnino dominus omnes resurrecturos, in quibus sine dubio & increduli erunt, in duo diuiserit, vitam & iudicium: ita volẽs iudicium æternum intelligi quanuis hoc non addiderit sicut & vitam. Neque enim ait in resurrectionem vitæ æternę, cũ aliud vtique intelligi noluerit. Videant tamen quid responsuri sint vbi ait, Qui autem non credit, iam iu-
Ioan.3. dicatus est. Nam hic proculdubio aut iudicium pro pœna æterna positum intelligunt, aut per ignem saluos futuros etiam incredulos dicere audebunt: quoniam qui nõ credit, inquit, iam iudicatus est: hoc est, iam iudicio destinatus: & nõ erit quod pro magno beneficio polliceantur credentibus nequiterq; viuentibus, quãdo & ij qui nõ credũt non erunt perdendi, sed iudicãdi. Quod si dicere non audent, nõ audeant aliquid mitius polliceri eis de quibus dictum est, per legẽ iudicabũtur: quia
L cõstat iudicium etiã pro æterna damnatione solere nominari. Quid quòd inuenimus nõ solum minime mitioris, verumetiam deterioris conditionis esse illos qui scientes peccant. Hi sunt enim maxime qui legem ac-
Roma.4. ceperunt. Nam sicut scriptum est, Vbi lex non est, nec præuaricatio. Hinç enim est & illud, Concupiscentiam
Roma.7. nesciebam nisi lex diceret, Non cõcupisces, Occasione itaq; accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem cõcupiscentiã: & alia multa quæ de hac re
Roma.5. idem Apostolus dicit. Ab hoc reatu grauiore, liberat gratia spiritussancti per Iesum Christum dominũ nostrum, quę diffusa charitate in cordibus nostris donat iustitiæ delectationem, qua immoderatio concupiscẽtiæ superetur. Hinc itaq; confirmatur, nõ solum nihil mitius, sed grauius aliquid intelligendum, de quibus
Roma.2. dictum est, Qui in lege peccauerunt per legem iudicabuntur: quàm de illis qui sine lege peccantes sine lege peribunt, Nec pro pœna transitoria hoc loco dictũ iudicium, sed pro ea qua etiam nõ credentes iudicabuntur. Nam qui hac vtuntur sententia ad promittendam
M salutem per ignẽ, illis qui etiam credentes pessime vi-
Roma.2. uunt, vt eis dicant, Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribũt: qui autem in lege peccauerũt, per legem iudicabuntur: tanquam dictum sit, Non peribũt, se per ignẽ salui erunt: nec illud attendere potuerũt, hoc Apostolum de illis qui sine lege, & illis qui in lege peccauerũt dixisse, cum de gentibus & de Iudæis ageret: vt non tãtum gentibus, sed vtrisque gratiam Christi, qua liberarentur, necessariam demonstraret: quod totum ipsa epistola ad Romanos euidenter ostendit. Iam ergo etiam Iudæis in lege peccantibus, de quibus dictum est, Per legem iudicabuntur, non eos liberante gratia Christi promittant, si placet, per ignem salutem: quoniam de his dictum est, Per legem iudicabuntur. Quod si non faciunt, contra seipsos veniunt, qui eos grauissimo infidelitatis crimine obstrictos esse dicunt: vt quid transferunt ad infideles & fideles, in eo quod ad fidem Christi attinet, illud quod dictum est, de iis qui sine lege & iis qui in lege peccauerunt, cum de Iudæis & de gentibus ageretur, vt ad Christi gratiam vtrique inuitarentur. Neq; enim dictum est, Qui sine fide pec-
Libertas fidei nõ sit fidelibus velamen malitię Caput XXIIII. cauerũt, sine fide peribunt: qui autẽ in fide peccauerunt, per fidem iudicabũtur: sed sine lege dictũ est, & in lege: vt satis appareret illam causam tangi, quę inter gentes

A & Iudæos agebatur, nõ quæ inter bonos malosq; Christianos. Quanquã si illo loco legem pro fide accipi volunt, quod nimis importunum & absurdum est, etiam hinc apertissimã possunt legere sententiã Apostoli Petri, qui cum loqueretur de iis qui in occasionẽ carnis acceperant, & in velamentum malitiæ quod scriptum est, Nos ad nouum testamentũ pertinentes, nõ ancillæ
Gala.4. filios esse, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit: & putauerant hoc esse libere viuere, vt tanquam de tanta redemptione securi, quicquid liberet licere sibi
Gal.5. arbitrarentur, non intuentes quod dictum est: Vos in libertatem vocati estis fratres, tãtúm ne libertatem in
1.Petri.2. occasionem carnis detis: vnde & ipse Petrus dicit: Liberi non sicut velamentum malitię habentes libertatẽ:
2.Petri.2. ait de illis & in secũda epistola sua: Hi sunt fontes sicci, & nebulæ à turbine exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reseruata est: superba enim vanitatis loquentes illiciunt in concupiscentiis carnis impudicitię eos, qui paululum effugerunt, in errore conuersati, libertatem illis promittentes, cũ ipsi serui sint corruptionis. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est.
B Si enim refugientes coinquinationes mundi in agnitionem domini nostri, & cõseruatoris Iesu Christi, his rursus implexi superãtur, facta sunt illis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis nõ cognoscere viam iustitiæ, quàm cognoscentibus retrorsum reflecti à tradito sibi sancto mandato. Contigit enim illis res veri prouerbij, Canis reuersus ad suum vomitum: & sus lota in volutabris cœni. Quid adhuc pmittitur contra istam manifestissimam veritatem conditio melior, iis qui cognouerunt viã iustitiæ, hoc est dominũ Chri-
Ibidem. stũ, & perditè viuunt, quasi omnino non cognouissent: cum apertissimê dicatur, Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm cognoscentibus retrorsum
Sanctũ mandatũ quid, idq; cognoscentes ac transgrediẽtes quæ pœna maneat. Caput. XXV. reflecti à tradito sibi sancto mandato? Neq; enim illud hoc loco intelligendum est sanctum mandatum, quo præceptum est vt in deum credamus: quanquam eoipso totum cõtinetur, si eam intelligamus fidem credentium, quæ per dilectionem operatur: sed aperte expressit quod diceret sanctum mandatũ, id est quo præceptum est, vt ab huius mundi coinquinationibus recedentes, casta conuersatione viuamus. Sic enim ait, Si
C enim refugientes coinquinationes mundi in agnitio-
2.Petri.2. nem domini nostri & conseruatoris Iesu Christi, his rursus implexi superãtur, facta sunt illis posteriora deteriora prioribus. Non ait, refugientes ignorantiã dei, aut refugientes infidelitatem seculi, vel tale aliquid: sed coinquinationes mũdi, in quibus est vtique omnis immunditia flagitiorum. Nam de his superius loquens,
Ibidem. dixit, Coëpulantes vobiscum, oculos habentes plenos adulterij & indesinentis peccati. Ideo etiã fontes siccos eos appellat, fontes videlicet, quod acceperint agnitionem domini Christi: siccos autem, quia non cõgruenter viuunt. De talibus quippe etiam Iudas apostolus loquens: Ij sunt, inquit, qui in dilectionibus vestris maculati coëpulantur sine timore semetipsos pascentes,
Ibidem. nubes sine aqua: & cætera. Quod enim Petrus ait, Coëpulantes vobiscum, oculos habentes plenos adulterij: hoc Iudas, in dilectionibus vestris maculati coëpulantur. Mixti sunt enim bonis in epulis sacramentorũ & dilectionibus plebium. Et quod Petrus ait, fontes siccos:
Iudæ vnico capite. hoc Iudas, nubes sine aqua: hoc Iacobus, fides mortua. Non itaque promittitur pœna ignis transitoria turpiter sceleratéq; viuentibus, quia viam iustitiæ cognouerunt, quibus melius erat non cognoscere, sicut veracissima scriptura testatur. De talibus quippe etiam domi- D
Matth.12. Luce.11. nus ait: Et erunt nouissima illius hominis peiora quàm erant prima: quoniam purgationis suæ habitatorẽ spiritumsanctum non recipiens, fecit in se immundũ spiritum multipliciorem redire. Nisi fortè ideo sunt isti de quibus agitur meliores habendi, quia non redierũt ad immunditiam adulteriorum, sed ab ea non recesserunt, nec purgati se rursus inquinauerunt, sed purgari recusauerunt. Neque enim vt releuata conscientia intrent baptismum, dignantur saltem vomere pristinas immunditias, quas canum more iterum sorbeant, sed in lauacri ipsius sanctitate pertinaciter crudo pectore indigestam nequitiam tenere contendunt: nec occultant eam pollicitatione vel ficta, sed impudentia professionis eructãt: nec exeuntes de Sodomis more vxoris Loth in pręterita iterum attendunt, sed omnino de
Gene.19. Sodomis dedignantur exire, immo ad Christum cum Sodomis conantur intrare. Paulus apostolus dicit:
1.Timo.1. Qui prius fui blasphemus & persecutor & iniuriosus, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Et istis dicitur, Tunc potius miseri-
E cordiam consequimini, si scientes male vixeritis in ipsa fide. Nimis longum est, & penè infinitum omnia testimonia scripturarum velle colligere, quibus apparet non solum nõ esse mitiorem causam eorum qui scientes, quàm qui nescientes vitam nequissimã & iniquissimam ducunt, verumetiã hoc ipso esse grauiorẽ. Pro-
Baptismo Christianorum vita respondeat. Caput. XXVI. inde ista suffecerint. Caueamus ergo diligenter in adiutorio domini dei nostri non facere homines male securos, dicentes eis, quòd si fuerint in Christo baptizati, quomodolibet in ea fide vixerint, eos ad salutem
Matth.23. æternã esse vẽturos: nec sic faciamus Christianos quomodo Iudæi proselytos, quibus dominus ait: Væ vobis Scribæ & Pharisæi, qui circumitis mare & terrã facere vnũ proselytũ: cum autẽ feceritis, facitis eum filiũ gehennæ duplo q̃ vos estis: sed potius sanã doctrinã dei magistri in vtroq; teneamus, & sancto baptismo consona sit vita Christiana, ne cuiquã homini si vtrumlibet defuerit vita promittatur æterna. Qui enim dixit,
Ioan.3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, nõ intrabit in
Matth.5. regnum cœlorum: ipse etiam dixit, Nisi abundauerit iustitia vestra super Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. De illis quippe ait: Scri- F
Matth.23. bæ & Pharisæi super cathedram Moysi sedent: quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite: Dicunt enim & non faciunt. Ergo iustitia eorum est dicere, & non facere: ac per hoc nostram esse voluit abũdantem super illorum dicere & facere, quæ si non fuerit, non intrabitur in regnum cœlorum: nõ quia quisquam ita debet extolli, vt nõ dicam apud alios iactare, sed apud seipsum putare audeat, se in hac vita esse sine peccato: sed nisi essent quædã ita grauia vt etiã excommunicatione plectenda sint, nõ diceret Apostolus: Cõgregatis
1.Cor.5. vobis & meo spiritu tradere eiusmodi hominẽ Satanę in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini
2.Cor.12. Iesu. Vnde etiam dicit: Ne lugeã multos ex iis qui ante peccauerũt, & nõ egerunt pœnitentiã super immunditiã & fornicationẽ quam gesserũt. Item nisi essent quędam nõ ea humilitate pœnitentiæ sanãda qualis in ecclesia datur eis qui ꝓprie pœnitentes vocãtur, sed quibusdam correptionũ medicamentis, non diceret ipse
Matth.18. dominus, Corripe eum inter te & ipsum solum, & si te audierit lucratus es fratrẽ tuum. Postremò nisi essent quædam sine quibus hæc vita non agitur, nõ quotidianam medelã poneret in oratione quã docuit, vt dica-

Matth.6. G mus,Dimitte nobis debita nostra,sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Iam satis quantum arbitror de illa tota opinione quid mihi videretur exposui,vbi tres quæstiones mouerunt. Vna de permixtione in ecclesia bonorum & malorum tãquam tritici & zizaniorum: vbi cauendum est ne ideo putemus esse propositas istas similitudines, vel hãc vel de immũdis in arca animalibus,vel quibuscunq; alia idem significant, vt dormiat ecclesiæ disciplina, de qua in figura illius mulieris dictum est,Seueræ sunt cõuersationes domus eius: sed vt non cousq; progrediatur dementiæ potius temeritas, quàm seueritas diligentiæ, vt quasi bonos à malis per nefaria schismata separare præsumat. Neq; enim per has similitudines,& prænunciationes consilium desidiæ datum est bonis, qua negligãt quod prohibere debẽt:sed patientiæ qua perferant salua doctrina veritatis quod emendare non valent.Nec quia scriptum est introisse ad Noë in arcam etiã immunda animalia:ideo præpositi vetare non debent,si qui immũdissimi ad baptismum velint intrare saltãtes, quod est certè mitius quàm mœchantes: sed per hanc figuram H rei gestæ prænunciatum est immundos in ecclesia futuros propter tolerantiæ rationem, non propter doctrinæ corruptionẽ,vel disciplinæ dissolutionem,Non enim quacunq; libuit intrauerunt immunda animalia arcæ compage confracta,sed ea integra per vnum atq; idem ostium,quod artifex fecerat. Altera quæstio est, in qua eis visum est fidem solã baptizandis esse tradendam,postea vero iam baptizatos docendos esse de moribus:sed satis demonstratũ est,nisi fallor, tunc magis pertinere ad curã speculatoris, cum omnes qui fideliũ competunt sacramentũ,omnia quę dicuntur intentius & solicitius audiunt,non tacere de pœna,quã male viuentibus dominus cõminatur: ne in ipso baptismo rei sint grauissimorum criminũ, quò veniunt vt remittatur reatus omniũ peccatorum. Tertia quæstio est periculosissima,qua parum cõsyderata,& non secundum diuinum eloquiũ pertractata, tota illa opinio mihi videtur exorta,in qua promittitur sceleratissime turpissimeq; viuentibus, etiã si eo modo viuere perseuerent,& tãtummodo credant in Christũ, eiusq; sacraméta percipiant,eos ad salutem vitamq; ęternam esse venturos:

I contrà apertissimam domini sententiam, qui desyderanti vitam æternã,respondit, Si vis venire ad vitam, serua mandata: & cõmemoratuit quæ mandata, vbi ea scilicet peccata vitantur,quibus nescio quomodo salus æterna promittitur propter fidem sine operibus mortuam.De his tribus quæstionibus satis,quantum existimo,disputaui, demonstrauiq; sic tolerandos in ecclesia malos, vt nõ negligatur ecclesiastica disciplina: sic catechizandos eos, qui baptismum petunt,vt non solum audiant atq; suscipiant quid credere, verumetiam qualiter viuere debeãt:sic promitti fidelibus vitã ęternam,vt non etiã per fidem mortuã, quæ sine operibus saluare nõ potest, ad eam se quisq; peruenire posse arbitretur, sed per illam fidẽ gratiæ, quæ per dilectionẽ operatur.Non itaq; culpentur dispensatores fideles,nõ sua negligentia vel pigritia,sed quorundã potius cõtumacia,qui pecuniam dominicam recusant accipere, & adulterinam suam cogunt seruos dominicos erogare: dum nolunt saltem tales esse mali, quales sanctus Cyprianus cõmemorat,seculo verbis solis & nõ factis renunciantes:quãdo nec verbis renunciare diaboli operibus volunt,cũ se in adulterio permãsuros voce apertissima profitẽtur,Si quid ab eis dici solet, quod fortè disputando non attigi,tale esse arbitratus sum,cui mea K responsio necessaria non fuisset: siue quod ad rem, de qua agitur, non pertinet,siue quod tam leue esset, vt à quolibet redargui facillimè posset.

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Episcopi, Quæstionum super Genesim, Liber primus.

VM scripturas sanctas,quę appellãtur canonicæ, legendo & cũ aliis codicibus secundũ Septuaginta interpretationẽ cõferendo percurrerem us, placuit eas quæstiones,quę in mẽtem venirent,siue breuiter cõmemorãdo, vel etiam pertractãdo tantummodo proponerentur:siue etiã qualitercunq; tanquã à festinantibus soluerentur,stylo alligare, L ne de memoria fugerẽt.Non vt eas satis explicaremus, sed vt cũ opus esset,possem⁹ inspicere:siue vt admoneremur quid adhuc esset requirendũ,siue vt ex eo quod iam videbatur inuentũ vt poteramus, essemus & ad cogitandũ instructi, & ad respondendum parati. Si quis igitur hęc legere ppter incultum in nostra festinatione sermonẽ non fastidierit,si quas quæstiones propositas inuenerit nec solutas,nõ ideo sibi nihil collatũ putet.Nonnulla enim pars inuẽtionis est,nosse quid quæras.Quarũ autem solutio placuerit, nõ ibi vile cõtemnat eloquiũ,sed de aliqua participatione doctrinæ potius gratuletur.Non enim disputatio veritate,sed veritas disputatione requiritur.Exceptis ergo iis quę à principio,vbi deus cœlũ & terram fecisse narratur, vsq; ad dimissionẽ duorum hominũ primorum de paradiso, tractari multipliciter possunt,de quibus aliàs quantum potuimus disseruimus: hæc sunt quæ legentibus nobis occurrentia voluimus literis attingere. Quomodo Cain potuerit cõdere ciuitatem, cum ciuitas alicui I. Gene.4. vtiq; constituatur hominũ multitudini, illi autem duo parentes & duo filij fuisse referantur,quorum filiorum M ab altero alter occisus est,in cuius occisi locũ alius natus esse narratur? An ideo quæstio est,quoniã qui legunt,putant solos tũc fuisse homines quos diuina scriptura cõmemorat,nec aduertunt eos qui prius sint cõditi duos, vel eos etiã quos genuerunt tam diu vixisse, vt multos gignerẽt. Non enim & Adam ipse eos solos genuit,quorum nomina leguntur, cũ de illo scriptura loquens ita concludat,q̃ genuerit filios & filias.Proinde cũ multo pluribus illi vixerint annis,quàm Israëlitæ in Aegypto fuerũt,quis nõ videat quàm multi homines nasci potuerunt,vnde illa ciuitas impleretur,si Hebręi multo minore tempore ita multiplicari potuerunt?

Quæri solet, quomodo Mathusalẽ secundum annorũ computationẽ viuere post diluuiũ potuerit, cum II. Gene.5. omnes,præter eos qui in arcã ingressi sunt, perisse dicantur.Sed hanc quęstionem plurium codicũ mendositas peperit. Non solũ quippe in Hebræis aliter inuenitur, verumetiã in septuaginta interpretatione, Mathusalẽ in codicibus paucioribus, sed veracioribus, sex annos ante diluuium reperitur fuisse defunctus. Itẽ III. quæritur, quemadmodũ potuerint angeli cum filiabus Gene.6. hominũ cõcumbere,vnde gigantes nati esse perhibentur:

A tur:quãuis nonnulli & Latini & Græci codices, nõ angelos habeant, sed filios dei,quos quidã ad soluendam istam quæstionẽ iustos homines fuisse crediderũt, qui potuerunt etiã angelorũ nomine nuncupari. Nam de Malach.3. homine Ioanne scriptũ est,Ecce ego mitto angelũ meũ ante faciem tuã,qui præparabit viam tuã.Sed hoc mouet,quomodo vel ex hominum concubitu nati sint gigantes,vel fœminis miscere se potuerũt, si non homines sed angeli fuerunt?Sed de gigantibus,id est,nimiũ grandibus atq; fortibus,puto non esse mirandum q̃ ex hominibus nasci potuerũt,quia & post diluuium quidã tales fuisse reperiuntur: & quædã corpora hominũ ad incredibilẽ modum ingentia, nostris quoq; temporibus extiterũt,non solũ virorum, verumetiã fœminarũ. Vnde credibilius est homines iustos appellatos,vel angelos,vel filios dei,cõcupiscentia lapsos peccasse cũ fœminis,q̃ angelos carnem nõ habentes vsq; ad illud peccatum descẽdere potuisse:quanuis de quibusdã dæmonibus,qui sunt improbi mulieribus,à multis tam multa dicantur,vt nõ facile sit de hac re definienda sententia.

IIII. De arca Noë quæri solet, vtrum tanta capacitate Gene.6. B quanta describitur,animalia omnia,quæ in eam ingressa dicuntur,& escas eorũ ferre potuerit. Quã quæstionem cubito geometrico soluit Origenes, asserens non Act.7. frustra scripturã dixisse,q̃ Moyses omni sapientia Aegyptiorũ fuerit eruditus, qui Geometricã dilexerunt. Cubitus geometricus. Cubitum autẽ Geometricum dicit tantum valere quãtum nostra cubita sex valent.Si ergo tam magna cubita intelligamus,nulla quęstio est,tantæ capacitatis arcã V. fuisse vt posset illa omnia cõtinere. Item quęritur, Gene.6. vtrum arca tam magna centum annis potuerit fabricari à quatuor hominibus,id est, Noë & tribus filiis eius.Sed si nõ potuit,non erat magnum fabros alios adhibere:quanuis operis sui mercede accepta nõ curauerint vtrum eam Noë sapienter, an vero inaniter fabricaret.Et ideo nõ in eam intrauerũt,quia non crediderunt quod ille crediderat. Quod ait cum de arcæ VI. Gene.6. fabricatione loqueretur, Inferiora bicamerata, & tricamerata facies ea: quæri solet, Num inferiora futura erãt bicamerata & tricamerata.Sed in hac distinctione totã structuram eius intelligi voluit, vt haberet inC feriora,haberet media & superiora,quę appellãtur tricamerata.In prima quippe habitatione, id est in inferioribus semel camerata erat arca,in secunda vero habitatione supra inferiorem iam bicamerata erat,ac per VII. Gene.6. hoc in tertia supra secundã tricamerata erat. Quoniam non solum viuere,sed etiã pasci in arca animalia deus dixit,& iussit vt Noë ab omnibus escis sumeret sibi & illis,quæ ad illũ fuerant ingressura.Quęritur quomodo ibi leones vel aquilæ,quæ cõsueuerunt carnibus viuere,pasci potuerint:vtrũ & animalia præter illũ numerum ppter aliorum escã fuerint intromissa, an aliqua præter carnes,quod magis credẽdum est,à viro sapiẽte,vel deo demonstrãte prouisa sint, quæ taliũ quoVIII. que animãtium escis cõuenirent. Quod scriptum Gene.7. est, A volatilibus mũdis,& à volatilibus immũdis, & à pecoribus mundis,& à pecoribus immũdis, & ab omnibus serpẽtibus in terra:quod deinde nõ additur,subauditur mũdis & immundis:& adiungitur,Duo & duo intrauerũt ad Noë in arcã,masculus & fœmina. Quæritur quomodo superius distinxerit duo & duo ab immundis:nunc autẽ siue à mũdis siue ab immundis duo & duo dicat intrasse.Sed hoc refertur non ad numerũ mundorũ vel immundorũ animalium, sed ad masculum & fœminã, quę in omnibus siue mundis siue im-

mundis duo sunt masculus & fœmina. Notãdum IX. quod scriptũ est,In quo est spiritus vitæ: non solum de Gene.7. hominibus,sed etiã de pecoribus dictum⁹propter illud D quod quidã de spiritusancto volũt intelligere, vbi scriptum est,Et insufflauit deus in faciẽ eius spiritum vitę: Gene.2. quod melius quidã codices habent,flatum vitæ. De X. montium altitudine,quam omnẽ scriptum est trãscendisse aquam cubitis quindecim, quidam nõ rectè dubitant ppter Olympi montis historiã. Si enim terra intuadere potuit spatium trãquilli illius aëris, vbi dicitur nec nubes videri, nec ventos sentiri, cur non & aqua crescendo? Quod scriptũ est,Exaltata est aqua su- XI. per terram centũ quinquaginta dies. Quæritur vtrum Gene.7. vsq; ad hunc diem creuerit,an per tot dies in altitudine qua creuerat manserit: quoniã alij interpretes planius videntur hoc dicere.Nam Aquila dixit, obtinuit: Symmachus,prævaluerũt aquæ. Quod scriptũ est, XII. exaltatam esse aquam post centũ quinquaginta dies, & Gene.8. adductum esse spiritum super terrã, & desiisse aquam: & cõclusos fontes abyssi,& cataractas cœli, & detẽtam pluuiam de cœlo.Quæritur vtrum post centum quinquaginta dies hæc facta sint, an per recapitulationem E omnia commemorata sint,quæ post quadraginta dies pluuiæ fieri cœperunt:vt hoc solũ ad centum quinquaginta dies pertineat,quod vsque ad ipsos aqua exaltata est:aut de fontibus abyssi cessante iam pluuia, aut quia mansit in altitudine sua,dum in illo spiritu siccaretur, Cætera vero quæ dicta sunt,nõ post centũ quinquaginta dies omnia facta sint, sed cõmemorata sint omnia, quę ex fine quadraginta dierũ fieri cœperunt. Quod XIII. scriptũ est,dimissum esse corvum,nec rediisse:& dimis- Gene.8. sam post eum columbã,& ipsam rediisse,q̃ non inuenisset,requiẽ pedibus suis,quæstio solet oboriri.Vtrũ corvus mortuus sit, an aliquo modo viuere potuerit: quia vtiq; si fuit terra vbi requiesceret, etiã columba requiẽ potuit inuenire pedibus suis. Vnde coniicitur à multis q̃ cadaueri potuerit coruus insidere,quod columba naXIIII. turaliter refugit. Item quęstio est quomodo colũba Gene.8. non inueniret vbi resideret,si iam sicut narrationis ordo contexitur,nudata fuerãt cacumina montium.Quę quęstio videtur per recapitulationẽ posse dissolui,vt ea F posterius narrata intelligantur,quæ prius facta sunt,an XV. potius aquæ nondũ siccatæ fuerant. Quid sibi vult Gene.8. quod dñs dicit, Non adiiciã adhuc maledicere super terram ppter opera hominũ, quia apposita est mẽs hominis ad malitiã ab iuuentute:Non adiiciã ergo adhuc percutere omnem carnẽ viuam, quẽadmodum feci. Et deinde iungit,quę secundum largitatẽ bonitatis suę donat hominibus indignis. Vtrum hic testamẽti noui indulgẽtia figurata sit, & præterita vltio ad vetus pertineat testamentũ:hoc est illud ad legis seueritatẽ, hoc ad gratiæ bonitatem. Quid est,Et de manu fra- XVI. tris hominis exquiram animã hominis? An omnẽ ho- Gene.9. minem fratrẽ eius hominis nomine intelligi voluit, secundum cognationem ex vno ductã. Quæritur XVII. quare peccãs Cham in patris offensa,non in seipso,sed Gene.9. in filio suo Chanaã maledicitur?Nisi quia ppheratũ est, terrã Chanaan eiectis Chananeis inde & debellatis,acceptura fuisse filios Israël qui venirẽt de semine Sem.

Quæritur quomodo dictum sit de Nemroth: hic XVIII. cœpit esse gigas super terram:cũ gigantes & anteà nati Gene.10. os scriptura cõmemoret.An fortè quia post diluuium nouitas generis humani reparandi de nouo cõmemoratur, in qua nouitate hic cœpit esse gigas super terrã.

Quæritur quid sit, Et Heber nati sunt filij duo,no- XIX.

Gene.10. G men vnius Phalech, quia in diebus eius diuisa est terra, nisi fortè in diebus eius linguarũ illa diuersitas extiterit, per quam factum est: vt gentes diuiderentur.

XX. Gene.11. Et erat omnis terra labium vnum: quomodo hoc potest intelligi, quãdo superius dictũ est, quòd filij Noë, vel filiorum eius distributi essent per terrã secundum tribus, & secundum gentes & secundum linguas suas, nisi quia per recapitulationẽ postea cõmemorat, quod prius erat: sed obscuritatẽ hic facit quòd eo genere locutionis ista contexit, quasi narratio de iis quæ postea facta sunt consequatur. Venite ædificemus nobis

XXI. Gene.11. ciuitatem & turrim cuius caput erit vsq; in cœlum. Si se hoc posse crediderũt, nimiũ stulta audacia & impietas deprehenditur. Et quia ob hoc dei vindicta secuta est, vt eorum linguæ diuiderentur, nõ absurde hoc cogitasse creduntur. Venite descendamus, &

XXII. Gene.11. confundamus linguas eorũ, ne audiat vnusquisq; vocẽ proximi: vtrũ ad angelos dominus hoc dixisse intelligatur, an secundum illud accipiendũ est, quod in exordio libri

Gene.1. legitur, Faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinem nostrã. Nam & quod postea dicitur singulari numero, quia ibi confudit dominus labium terræ: sicut &

H illic cum dictũ esset, faciamus ad imaginem nostrã: in consequentibus tamen non dictũ est fecerunt, sed fecit dominus. Quod scriptũ est, Et erat Arphaxat an-

XXIII. Gene.11. norum centũ triginta quinq; cum genuit Chainam, & vixit Arphaxat postquã genuit Chainã annos quadringentos, vel sicut in Græco inuenimus, annos trecentos. Quæritur quomodo dixerit deus ad Noë, Erunt anni vitæ eorum centum viginti, Nondum natus erat Arphaxat quando dixit hoc deus, nec fuit in arca cum parentibus suis. Quomodo ergo intelliguntur deinceps anni vitæ humanæ prædicti centum viginti, cum inueniatur homo vixisse amplius quadringentis annis: Nisi quia intelligitur ante viginti annos q̃ inciperet arca fieri, quæ centum annis facta reperitur, hoc deũ dixisse ad Noë, cum iam prænunciaret se facturum esse diluuium, nec vitæ humanæ deinceps futuræ in iis qui post diluuiũ nascerentur spatiũ prædixisse, sed vitæ hominũ

XXIIII. Gene.10. quos fuerat diluuio deleturus. Quæritur quare scriptum sit, Sem erat pater omnium filiorum Heber: cum inueniatur Heber quintus Sem filio Noë, vtrum ex il-

I lo Hebræi dicuntur appellati, per illum enim generatio transit ad Abrahã. Quid ergo probabilius sit ab Heber tanquã Heberos dictos, an Abraæos, merito quæritur.

XXV. Gene.11. Quomodo accipiẽdum sit, q̃ cum esset Thare pater Abrahæ annorũ septuaginta, genuit Abraham, & postea cũ suis omnibus mãsit in Charram: & vixit annos ducẽtos quinq; in Charram & mortuus est: Et dixit dominus ad Abraham vt exiret de Charrã, & exiit inde, cum esset idem Abraham septuagintaquinq; annorum, Nisi quia per recapitulationem ostẽditur viuo Thare locutum esse dominũ. Et Abrahã viuo patre suo secũdum præceptum domini, exisse de Charram, cum esset septuagintaquinq; annorum, cẽtesimo & quadragesimo & quinto anno vitæ patris sui: si dies vitæ patris sui anni ducenti quinq; fuerint, & ideo scriptũ sit, Fuerũt anni vitæ Thare ducentiquinque in Charram, quia ibi compleuit omnes annos totius vitę suæ. Soluitur ergo quæstio per recapitulationẽ, quæ indissolubilis remaneret, si post mortem Thare acciperemus locutum esse dominum ad Abraham vt exiret de Charram, qui non poterat esse adhuc annorum septuaginta quinque, cũ pater eius iam mortuus esset, quia eũ septuagesimo ætatis suę anno genuerat: vt Abraham post mortem patris sui annorum esset centũ triginta quinque, si omnes anni patris eius ducenti quinq; fuerunt. K

Recapitulatio itaq; ista si aduertatur in scripturis, multas quæstiones soluit, quæ indissolubiles possint videri, secundum etiam superiorum quæstionum expositionẽ per eandem recapitulationem factã: quanquam aliter ista quæstio à quibusdam soluatur, ex illo cõputari annos ætatis Abrahæ ex quo liberatus est ex igne Chaldæorum, in quem missus est vt arderet, quia eundem ignẽ superstitione Chaldæorũ colere noluit: liberatus inde, etsi in scripturis non legitur, iudaica tamen narratione traditur. Potest & sic solui, quoniam scriptura quæ dixit, Cum esset Thare annorum septuaginta, genuit Abraham & Nachor & Aram: nõ vtiq; hoc intelligi voluit, quia eodem anno septuagesimo ætatis suæ omnes tres genuit, sed ex quo anno generare cœpit, eum annum commemorauit scriptura. Fieri autem potuit, vt posterior sit generatus Abrahã, sed merito excellentiæ, qua in scripturis valde commendatur, prior fuerit nominatus: sicut Propheta priorem nominauit minorem, Iacob dilexi, Esaũ autem odio habui. Et in Malac.1. 1.Petri.4. Paralipomenon cum sit quartus nascẽdi ordine Iudas, prior est nominatus, à quo Iudaicæ genti nomẽ est datum propter tribum regiam. Commodius autem plures exitus inueniuntur, quibus quæstiones difficiles dissoluuntur. Consyderãda est sanè narratio Stephani de hac re, cui magis harum expositionum non repugnet, Et illud quidem cogit, vt non sicut narrari videtur in Genesi, post mortem Thare locutus sit deus ad Abrahã Gene 12. vt exiret de cognatione sua & de domo patris sui, sed cum esset in Mesopotamia priusquã habitaret in Charam, iam vtique egressus de terra Chaldæorum, vt in illo itinere intelligatur ei locutus deus. Sed quod Ste- Actor.7. phanus postea sic narrat, Tunc egressus Abraham de terra Chaldęorum habitauit in Charram, & inde postquam mortuus est pater eius, collocauit eum in terra hac, non paruas affert angustias huic expositioni, quæ fit per recapitulationem. Videtur enim habuisse imperiũ domini, quòd ei fuerat locutus in itinere Mesopotamiæ egresso de terra Chaldæorum & eunti in Charram, & hoc imperium post mortem patris sui obedienter impleuisse cum dicitur, Et habitauit in Charram: & inde postquam mortuus est pater eius, collocauit illũ in terra hac. Ac per hoc manet quæstio, si septuagintaquinq; annorum, sicut euidenter scriptura Geneseos loquitur, fuit quando egressus est de Charram, quomodo esse possit hoc verum, nisi fortè quod ait Stephanus, Actor.7. Tunc Abraham egressus est de terra Chaldæorum, & habitauit in Charrã, nõ sic accipiatur, tunc egressus est posteaquã ei locutus est dominus: iã enim erat in Mesopotamia, sicut supra dictum est, quando illud audiuit à domino: sed ipsam regulam recapitulationis contexere voluit Stephanus, & simul dicere, vnde egressus, vbi habitauerit, cum ait, Tunc Abraham egressus est de terra Chaldæorum, & habitauit in Charram. In medio autem, id est inter egressum de terra Chaldęorum & habitationem in Charram, locutus est ei deus. Postea vero quod adiungit Stephanus, Et inde postquam mortuus est pater eius, collocauit illũ in terra hac, intuendum est, quia non dixit, & postquam mortuus est pater eius, egressus est de Charram: sed inde collocauit eum deus in terra hac: vt post habitationem in Charram collocaretur in terra Chanaan, non post mortem patris egressus, sed post mortem patris collocatus in terra Chanaan: vt ordo verborum sit, Habitauit in

A tauit in Charræm, & inde collocauit illũ in terra hac, postquam mortuus est pater eius: vt tunc intelligamus collocatum vel constitutum Abraham in terra Chanaan, quãdo illic eum nepotem susceptt cuius vniuersum semen illic fuerat regnaturum ex promisso dei hæreditate donata. Nam ex ipso Abraham natus est Hismaël de Agar, nati & alij ex Cethura, ad quos illius terræ nõ pertinet hæreditas. Et ex Isaac natus est Esaũ, qui similiter ab illa hæreditate alienatus est. Ex Iacob autem filio Isaac quotquot filij nati sunt, id est, vniuersum semen eius, ad illam hæreditatem pertinuit. Sic ergo collocatus & constitutus est in illa terra Abrahã, quoniam vixit vsque ad natiuitatem Iacob si recte intelligitur. Soluta quæstio est secundum recapitulationem, quanuis & aliæ solutiones non sint contẽnendæ.

XXVI. Gene.12. Erit ergo cũ te viderint Aegyptij, dicent, quia vxor illius hæc. Factum est autem statim vt intrauit Abraham in Aegyptum, videntes Aegyptij mulierem, quia speciosa erat valde. Quomodo accipiatur, quòd Abraham veniẽs in Aegyptum celare voluit vxorem suam esse Saram, secundũ omnia quæ de hac re scripta sunt, vtrum hoc conuenerit tam sancto viro, an sub defec-

B tione fidei eius intelligatur, sicut nonnulli arbitrati sunt, iam quidem contra Faustum de hac re disputauit: & diligentius à presbytero Hieronymo expositum est, Lib.22. cap.33.& sequentibus quare non sit consequens, vt cum aliquot dies apud regem Aegypti Sara fuerit, etiam eius concubitu credatur esse polluta: quoniam mos erat regius, vicibus ad se admittere mulieres suas, & nisi fomentis & vnguentis diu prius accurato corpore, nulla intrabat ad regem. Quę dum fierent, afflictus est Pharao manu dei, vt viro reddi iuberet intactam, quam ipsi deo maritus cõmiserat, tacens quòd vxor esset, & non mentiens quòd soror esset: vt caueret quod cauere quantum homo poterat, & deo commendaret quod cauere non poterat: ne si & illa quod cauere poterat deo tantum dimitteret, non in deum credere sed deum tentare potius in-

XXVII. Gene.13. ueniretur. Quod terra Sodomorum & Gomorreorum antequam deleretur comparatur paradiso dei, eo quòd erat irrigua vt terra Aegypti quam Nilus irrigat: satis vt opinor ostenditur quomodo debeat intelligi ille paradisus quem plantauit deus vbi constituit Adam. Quis enim alius intelligatur paradisus dei nõ video: & vtique si arbores fructiferæ in paradiso virtutes animi accipiendę essent, sicut nõnulli existimant,

C nullo corporali in terra paradiso veris lignorum generibus instituto, non diceretur de ista terra, sicut pa-

XXVIII. radisus dei. Respiciens oculis tuis vide à loco in quo nunc tu es ad Aquilonem & Aphricum & Orientem & mare, quia omnem terram quam tu vides tibi dabo eam & semini tuo vsque in seculum. Quæritur hic quomodo intelligatur tantum terræ promissum esse Abrahæ & semini eius quantum poterat oculis circũspicere per quatuor cardines mundi. Quantũ est enim quod ad terram conspiciendam acies corporalis visus possit attingere? Sed nulla est quæstio si aduertamus non hoc solum esse promissum: non enim dictum est, tantum terræ dabo tibi quantum vides, sed tibi dabo terram quam vides. Cum enim & vlterior vndiq; dabatur, profecto hæc præcipue quæ videbatur dabatur. Deinde attendendum est quod sequitur, quoniam ne putaret etiam ipse Abraham hoc solum promitti terrarum quod aspicere vel circunspicere posset, Surge, inquit, & perambula terram in longitudine eius & latitudine, quia tibi dabo eam: vt perambulando peruenire ad eam, quam oculis vno loco stans videre non D posset. Significatur autem ea terra quam prius populus accepit Israël semen. Abrahæ secundum carnem, non illud latius semen secundum fidem: quod ne taceretur, dictum est ei futurum sicut arenam maris, secundum hyperbolem quidem, sed tamen tantum quod numerare nullus posset. Et nunciauit Abraham transXXIX. fluuiali. Transfluuialem Abraham appellatum etiam Gene.13. Græca exemplaria satis indicant: sed cur ita appellatus sit, hæc videtur causa, quòd ex Mesopotamia veniens transitò flumine Euphrate sedes constituit in terra Chanaan, & transfluuialis appellatus est ex ea regionẽ vnde venerat. Vnde Iesus Naue dixit ad Israëlitas, Quid Iosue 24. vultis seruire diis patrum vestrorum qui sunt trans flumen? De eo quod scriptum est, Circa solis autem XXX. occasum pauor irruit super Abraham, & ecce timor Gene.15. magnus incidit ei, Pertractanda est ista quæstio, propter eos qui contendunt perturbationes istas non cadere in animum sapientis: vtrum tale aliquid sit quale Aulus Gellius commemorat in libris noctium Atti- Lib.19. cap.1. carum, quendam Philosophum in magna maris tem- De ciuitate dei.li.9.c.4. pestate perturbatum cum esset in naui, & animaduer-

E sum à quodam luxurioso adolescente: qui cum ei post transactum periculum insultaret, quòd Philosophus cito perturbatus esset, cum ipse neque timuerit neque palluerit: Respondit, ideo illum nõ perturbatum, quia nequissimæ animæ suæ nihil timere deberet, quòd nec digna esset, pro qua aliquid timeretur, Cæteris autem studiosis qui in naui fuerant expectantibus protulit librum quendam Epicteti stoici: vbi legebatur, non ita placuisse stoicis, nullam talem perturbationem cadere in animum sapientis, quasi nihil tale in eorum appareret affectibus: sed perturbationem ab eis definiri, cum ratio talibus cederet, cum autem non cederet, non dicendam perturbationem. Sed cõsyderandum est quẽadmodum hoc dicat Aulus Gellius, & diligenter disserendum. Dabo tibi & semini tuo post te terram XXXI. in qua habitas, omnem terram cultam in possessionẽ Gene.17. æternam. Quæstio est quomodo dixerit æternam, cum Israëlitis temporaliter data sit: vtrum secundum hoc seculum dicta sit æterna vt ab eo quod est αἰὼν Græce, quod seculum significat, dictum sit αἰώνιον, tanquam si Latine dici posset seculare: an ex hoc aliquid secũdum spiritalem promissionem hic intelligere cogamur, vt

F æternum dictum sit ideo, quia hinc æternum aliquid significat, An potius locutionis est scripturarum vt æternum appellent, cuius rei finis non constituitur? aut non ita fit vt deinceps non sit faciendum, quantũ pertinet ad curam vel potestatem facientis, sicut ait Ho- Horatius in epistolis. ratius, Seruiet æternũ, qui paruo nescit vti. Non enim potest in æternum seruire, cuius ipsa vita qua seruit æterna esse non potest. Quod testimonium non adhiberem, nisi locutionis esset. Verborum quippe illi sunt nobis authores, non rerum vel sententiarum. Si autem defenduntur scripturæ secundum locutiones proprias, quæ idiomata vocantur, quanto magis secundum eas, quas cum aliis linguis communes habent? Quæri- XXXII. tur quomodo dictum sit ad Abraham de filio eius, Et Gene.17. reges gentium ex illo erunt: vtrum quia non prouenit secundum regna terrena, secundum ecclesiam accipi XXXIII. debeat: an propter Esaũ etiam ad litteram contigit. Gene.18.

Et videns procurrit in obuiam illis ab ostio tabernaculi sui, & adorauit super terram, & dixit, Domine, si inueni gratiam ante te, ne prætereas seruum tuum: Quæritur, cũ tres viri essent qui ei apparuerant, quomodo

G modo singulariter dominum appellat,dicens,Domine si inueni gratiam ante te: An intelligebat vnum ex eis dominum,& alios angelos:an potius in angelis dominum sentiens, domino potius quàm angelis loqui elegit: quia vno ex tribus cum ipso Abrahã postea remanente, duo mittuntur in Sodomam, & illis sic loquitur Loth tanquam domino. Sumatur aqua,& lauent pedes vestros, & refrigerate sub arbore, & sumã panem & manducate. Quæritur si angelos intelligebat, quomodo potuerit ad hanc humanitatem inuitare,quoniam refectio mortali carni necessaria est, non immortalitati angelorum. Abraham autem & Sara seniores progressi in diebus: defecerant autem Saræ fieri muliebria. Seniorum ætas minor est quàm senũ: quanuis & senes appellẽtur seniores. Vnde si vera sunt quæ à nonnullis medicis asseruntur, quoniam senior vir cum muliere seniore filios facere nõ potest, etiam si adhuc fœminæ muliebria veniãt,secundum hoc admiratum Abraham de promissione filij,& miraculum posuisse Apostolum, accipere possumus, vbi dixit, Emortuum corpus Abrahæ. Emortuum quippe corpus non ita intelligendum est, ac si omnino nullam vim
H generandi habere posset, si mulier iuuenilis ætatis esset, sed secundum hoc emortuum vt etiam de prouectioris etatis muliere non posset. Nam ideo de Cethura potuit,quia & iuuenem illam inuenit.Sic enim medici tradunt,quoniam cuius corpus viri secũdum hoc iam defecit,vt cum fœmina prouectioris ætatis, quanuis menstrua adhuc patiatur, generare non possit, de iuuencula potest. Et rursus mulier, quæ iam prouectæ ætatis est,quanuis adhuc menstrua fluant, vt de seniore parere non possit,de iuuene potest. Illud itaq; ideo miraculum fuit, quia secundum id quod diximus, emortuo corpore viri, fœmina quoque prouectæ ætatis fuit,vt ei destitissent fieri muliebria.Nam quod ait Apostolus,corpus emortuum, verbo quis premat, quod dixit emortuum? Iam ergo nec animam habuisse, sed cadauer fuisse intelligi debet, quod absurdissimæ falsitatis est.Sic itaque soluitur ista quæstio.Alioquin merito mouet,quomodo cum esset Abraham propè mediæ ætatis,secundum quam homines tunc viuebant: & postea filios de Cethura fecerit, dicatur ab Apostolo, corpore emortuo,& pro miraculo,quia genuit,prædicetur. Et dixit dominus ad Abraham, Quare risit
I Sara in semetipsa dicens,Ego vero pariam, ego autem senui? Quæritur quare istam redarguit dominus, cum & Abraham riserit, nisi quia illius risus admirationis & lætitiæ fuit:Saræ autem dubitationis,& ab illo diiudicari potuit qui corda hominum nouit. Negauit Sara dicens, Non risi:timuit enim. Quomodo intelligebant deum esse qui loquebatur, cum etiam negare ausa sit Sara quòd riserit, tãquam hoc ille posset ignorare:nisi forte Sara homines eos putabat, Abrahã vero deum intelligebat: sed etiam ipse illa humanitatis officia præbendo,de quibus supra dixi, quæ necessaria nisi infirmæ carni esse non possent,mirum nisi homines prius esse arbitratus est. Sed fortassis in aliquibus deum loqui intellexit, quibusdam diuinæ maiestatis existentibus & apparentibus signis:sicut in hominibus deum sæpe apparuisse scriptura testatur. Sed rursus quæritur,si ita est,vnde angelos fuisse postea cognouerunt, nisi forte cum eis videntibus in cœlum issent.
Scio enim quia cõstituet filiis suis,& domui suę post se,vt custodiant vias domini, & faciãt iustitiam & iudicium, vt adducat dominus in Abraham omnia quæ locutus est ad illũ. Ecce vbi promittit dominus Abrahæ,non solum præmia,sed etiam obedientiam iustitiæ K filiorum eius, vt circa eos etiam præmia promissa cõpleantur. Descendens ergo videbo si secundum clamorem ipsorum venientem ad me consummantur, si autem non,vt sciam:verba hæc si non dubitantis,quid duorum potius euenturum sit, sed irascẽtis & minantis accipiamus,nulla quæstio est. More quippe humano deus in scripturis ad homines loquitur, & eius irã nouerunt sine perturbatione eius intelligere qui nouerunt.Solemus autem etiam sic minaciter loqui: Videamus si non tibi facio:aut, videamus si non illi facio:&,si non potuero tibi facere:vel sciam,id est, hoc ipsum experibor,vtrum nõ possim: quod comminando,non ignorando dicitur. Irati apparet affectus: sed perturbatio non cadit in deum. Mos autem humanæ locutionis & vsitatus est, vt humanæ infirmitati congruat cui deus coaptat locutionem suam. Quæri solet,vtrum quod de Sodomis dixit deus, non se perdere locum si inuenirentur illic vel decem iusti, speciali quadam sententia de illa ciuitate, an de omnibus intelligẽdum sit generaliter,parcere deum loco in quocunque vel decem iusti fuerint. In qua quæstione non L est quidem necesse vt hoc de omni loco accipere cõpellamur. Veruntamen de Sodomis potuit & sic dici, quia sciebat deus ibi non esse vel decem:& ideo sic respondebatur Abrahæ,vt significaretur,nec tot ibi posse inueniri,ad exaggerationem iniquitatis illorũ.Non enim necesse erat deo tam sceleratis hominibus parcere,ne cum illis perderet iustos, cum posset iustis inde liberatis,reddere impiis digna supplicia: sed vt dixi ad ostendendam malignitatem multitudinis illius dixit,Si decem ibi inuenero, parcam vniuersæ ciuitati:tanquam si diceret, Certe possum nec pios cum impiis perdere,nec tamẽ propterea impiis parcere, quia liberatis & separatis inde piis,possum impiis digna rependere:& tamen si ibi inueniãtur,parco:hoc est quia nec tot ibi possent inueniri.Tale aliquid est apud Hieremiam vbi ait,Circumite vias Hierusalem, & videte & quærite in plateis eius & cognoscite si inuenietis hominem facientem iustitiam & quærentem fidem, & propitius ero peccatis eorũ: id est,inuenite vel vnũ & parco cęteris, ad exaggerandum & demõstrandum quòd nec vnus ibi posset inueniri. Quod occurrit Loth angelis & adorauit in faciem,videtur intellexisse quòd angeli essent. Sed rursus cum eos ad refectionem corporis inuitat, quæ mortalibus necessaria est, videtur putasse quòd homines essent: ergo quęstio similiter soluitur,vt soluta est de tribus qui venerunt ad Abraham, vt aliquibus signis appareret eos diuinitus missos,qui tamen homines crederentur. Nam & hoc in epistola quę est ad Hebrẽos, cum de hospitalitatis bono scriptura loqueretur,ait, Per hanc enim quidam nescientes hospitio receperunt angelos. Quod ait Sodomitis Loth,Sunt mihi duæ filię quę nondum nouerunt viros,producam illas ad vos,vtimini illis quomodo placuerit vobis, tantum in viros istos ne faciatis iniquum: quoniã prostituere volebat filias suas hac compensatione,vt viri hospites eius nihil à Sodomitis tale paterentur,vtrum admittenda sit compensatio flagitiorum vel quorumcunque peccatorum, vt nos faciamus mali aliquid,ne alius grauius malum faciat:an potius perturbationi Loth non consilium tribuendum sit,quia hoc dixerit,merito quęritur:& nimirum periculosissime admittitur hæc compẽsatio, Si autem perturbationi

A turbationi humanæ tribuitur & menti tãto malo permotę,nullo modo imitanda est. Viros vero qui erãt ad ostium domus percusserunt cæcitate,Græci habent ἀοφασία quod magis significat si dici potest, auidentia, quæ faciat non videri non omnia, sed quod non opus est. Nam merito mouet quomodo potuerunt deficere quærendo ostium,si tali erant cæcitate percussi, vt omnino nihil viderent. Hoc enim modo sua calamitate turbati hac,vlterius ostium non requirerent.ἀοφασία & illi percussi sunt qui quærebant Helisæum. Hãc & illi habuerunt qui dominum post resurrectionem cum illo ambulantes in via non cognouerunt, quanuis non sit ibi hoc verbum positum,sed res ipsa intelligatur. Dixit autẽ Loth ad illos,Oro domine,quia inuenit puer tuus misericordiam ante te, & magnificasti iustitiam tuam quam facis in me vt viuat anima mea: ego autem nec possum saluus fieri in monte, ne forte comprehẽdant me mala & moriar. Hac perturbatione timoris nõ credebat ipsi domino quem in angelis cognoscebat,qua etiam illud de filiabus suis prostituendis dixerat:vt intelligamus non pro authoritate habendum,quod dixit de turpitudine filiarum:non
B enim & hoc pro authoritate habendum est,deo nõ esse credendum. Et recordatus est deus Abraham,& exemit Loth de medio euersionis. Commendat scriptura meritis magis Abrahæ liberatum esse Loth, vt intelligamus iustum Loth dictum secundum quẽdam modum,maxime quòd vnum verum deum colebat,& propter comparationem scelerum Sodomorum, inter quos viuens ad vitam similem non potuit inclinari. Ascendit autẽ Loth de Segor,& sedebat in monte. Mirum vbi ipse mons est in quem sponte ascendit, quo admonente domino ascendere noluit: aut enim nullus est alius,aut non apparet. Timuit enim habitare in Segor. Infirmitati eius dominus & timori concesserat ciuitatem quam Loth ipse delegerat: & in ea promiserat ei securitatem, quòd propter illum parceret ciuitati:tamen ibi etiam esse timuit,fides ita eius non magni roboris fuit. Dixit autem Abraham de Sara vxore sua, soror mea est. Timuit enim dicere, vxor mea est, ne forte occiderent eum viri ciuitatis propter illam.Quæri solet quomodo adhuc in illa ętate pro Saræ pulchritudine Abraham periclitari metuebat. Sed magis formæ illius vis miranda est, quæ
C adhuc adamari poterat, quàm quæstio difficilis putãda. Quod ait deus ad Abimelech, Propter Saram peperci tibi vt non peccares in me, quando eum admonuit, vxorem Abrahæ esse quam putabat sororem. Aduertendum est & notandũ,in deum peccari,quando talia cõmittuntur quæ putant homines leuiter habenda,tanquam in carne peccata. Quod autem dixit ei,ecce tu morieris:Etiam hoc notandum est, quomodo dicat deus tanquam prædicẽs sine dubio futurum, quod admonendo dicit vt à peccato abstinendo caueatur. Merito quæritur cur Abraham nec die quo natus est ei filius, nec die quo circumcisus est, sed die quo ablactatus est epulum fecerit. Quod nisi ad aliquã spiritalem significationẽ referatur, nulla solutio quæstionis est. Tũc scilicet esse debere magnum gaudium spiritalis ætatis,quando fuerit factus homo nouus spiritalis: id est, non talis qualibus dixit Apostolus, Lac vobis potum dedi non escam: nondum enim poteratis,sed nec adhuc potestis,adhuc enim estis carnales.
Quæritur Sara dicente,Eiice ancillam & filiũ eius: nõ enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac: quare contristatus sit Abraham,cum fuerit prophetia, D quam vtique magis debuit nosse ipse quàm Sara. Sed intelligendum est, vel ex reuelatione hoc dixisse Saram,quia prius illi fuerat reuelatum,illum vero quem de hoc postea dominus instruit,paterno affectu pro filio fuisse commotum: vel ambos prius nescisse, quid nam illud esset, & per Saram nesciẽtem hoc prophetice dictum esse, cum illa mota esset muliebri animo propter ancillæ superbiam. Notãdum quòd & Hismaël dictus sit à deo semẽ Abrahæ: propter illud quod sic accipiendum docet Apostolus quod dictum est, In Isaac vocabitur tibi semen: non filij carnis sed filij pro missionis deputantur in semine: vt hoc proprie pertineat ad Isaac, qui non filius carnis, sed filius promissionis fuit vbi promissio fit de omnibus gentibus.

Surrexit autem Abraham mane, & sumpsit panes & vtrem aquæ,& dedit Agar, & imposuit in humeros & puerum, & dimisit illam. Fieri solet quæstio, Quomodo imposuerit in humeros puerum tam grandem: Nam qui fuerat antea quàm natus esset Isaac tredecim annorum circumcisus,cum esset Abraham nonagintanouem,& natus sit Isaac centenario patre:Ludebat autem Hismaël cum Isaac quando Sara commota est,vti- E que cum grandiusculo qui iam fuerat ablactatus: profecto annorum fuit Hismaël quando cum matre sua de domo patris expulsus est,amplius sexdecim. Sed vt hoc quod cum paruulo lusit,per recapitulationem accipiamus dictum,tanquam ablactaretur Isaac:profecto etiam sic amplius quàm tredecim annorum puer in humero matris cum vtre & panibus nimis absurdum est vt impositus esse credatur.Quàm facilè autem soluitur quæstio,si non subaudiamus,imposuit,sed dedit. Dedit enim Abraham sicut scriptum est,matri eius panes & vtrem,quæ illa imposuit in humeros suos. Cum autem adiunctum & dictum esset, puerum: subaudiamus dedit,qui panes & vtrem dederat, non in humeros imposuit. Defecit autem aqua de vtre, & proie- LIIII. cit puerum sub vnã abietem, & discessit,& sedere cœpit cõtra illum longe quãtum arcus mittit.Dixit enim Non videbo mortem filij mei,& sedit contra eum.Exclamãs autem puer plorauit. Et exaudiuit deus vocem pueri de loco vbi erat. Et vocauit angelus domini Agar de cœlo,& dixit ei,Quid est Agar?Noli timere,exaudiuit enim deus vocem filij tui de loco in quo est: Surge,accipe puerum & tene illum in manu tua,In ma F gnam enim gẽtem faciam illum. Solet quæri quomodo cum puer esset annorum amplius quindecim,proiecerit eum mater sub arborem & ierit longe quãtum arcus mittit, ne videret eum morientem: quasi eum quem portabat proiecerit,ita videtur sonare quod dicitur,maxime,quia sequitur,fleuit puer.Sed intelligendum est,proiectum esse,non à portante,sed vt fit ab animo,tanquam moriturum.Neq; enim quod scriptum est,Proiectus sum à facie oculorum tuorum: portaba- Psal.30.
tur qui hoc dixit, Et est in quotidiano loquendi vsu, cum proiicitur aliquis ab aliquo cum quo erat, ne ab illo videatur aut cum illo mãneat. Intelligendum est autem quòd scriptura tacuit,ita discessisse matrem à filio,vt puer ignoraret quò mater abierit: & eam in syluestribus stirpibus latuisse, ne filium sitiẽ deficientem videret.Ille autem etiam illa ætate,quid mirum si matre diutius non visa & tanquam perdita eo loco vbi solus remansérat fleuit?Quod ergo postea dicitur,Accipe puerum, non vt eum de terra velut iacentem tolleret dictum est,sed vt ei coniungeretur & eum manu

teneret

G teneret deinceps comitem, sicut erat: quod plerunque
LV. faciunt simul ambulantes cuiuslibet ætatis. Factum
Gene.21. est autem in tẽpore illo, & dixit Abimelech &c. Quæ-
ri potest quando cum isto Abimelech pactum fecit
Abraham vt appellatus est puteus quem fodit, puteus
iurationis: quomodo congruat veritati: Agar enim de
Abrahæ domo expulsa cum filio iuxta puteum, sicuti
dictum est, iurationis errabat, qui valde postea dici-
tur factus ab Abraham: ibi enim Abimelech & Abra-
ham iurauerunt, quod nondum vtique factum fuerat,
cum de domo Abrahæ Agar cum filio fuisset expulsa.
Quomodo ergo errabat iuxta puteum iurationis? An
factum iam fuisse intelligendum est, & per recapitula-
tionem postea commemoratum quod egit Abraham
cum Abimelech: sed forte qui lõge postea librum scri-
psit, ex nomine putei iurationis appellauit regionem
in qua cum filio mater errabat, tanquam diceret, errа-
bat in illa regione vbi puteus iurationis factus est, quã-
uis puteus postea sit factus, sed longe ante ætatem scri-
ptoris? Sic autem appellabatur puteus cum liber scri-
beretur, nomen tenens antiquum quod imposuerat A-
braham. Si autem ipse est puteus quem apertis oculis
H vidit Agar, nihil restat nisi vt per recapitulationem
quæstio dissoluatur. Nec mouere debet quomodo pu-
teum quem foderat Abraham nesciebat Agar, si ante
est ille fossus quàm illa expulsa. Valde enim fieri po-
tuit, vt pecorum suorum causa, longe à domo in qua cũ
suis habitabat, puteum foderet quem illa nesciret.

LVI. • Quæri potest quomodo ad puteum iuramenti agrũ
Gene.12. plantauerit Abraham, si in terra illa, quemadmodum
Actо.7. Stephanus dicit, nec acceperat hæreditatem, nec spatiũ
pedis. Sed ea est intelligenda hæreditas, quam deus
munere suo fuerat daturus, non empta precio. Intelli-
gitur autem spatium circa puteum ad illud emptionis
pactum pertinere in quo fuerant agnæ septem datæ,
quando Abimelech & Abraham sibi etiam iurauerũt.

LVII. Et tentauit deus Abraham. Quæri solet quomodo
Gene.22. hoc verum sit cum dicat in epistola sua Iacobus, quòd
deus neminem tẽtet: nisi quia locutione scripturarum
Iaco.1. solet dici, tentat, pro eo quod est probat. Tentatio vero
illa de qua Iacobus dicit, nõ intelligitur nisi qua quis-
1.Thes.3. que peccato implicatur. Vnde Apostolus dicit, Ne for-
Deut.13. te tentauerit vos is qui tentat. Nã & alibi scriptum est,
Tentat vos dominus deus vester, vt sciat si diligitis eũ:
I etiam hoc genere locutionis vt sciat, dictum est, ac si
diceretur vt scire vos faciat, quoniam vires dilectio-
nis suæ hominem latent, nisi diuino experimento etiã
LVIII. eidem innotescat. Vox angeli de cœlo ad Abrahã,
Gene.22. Ne iniicias manum in puerum, neque facias ei quic-
quam. Modo enim cognoui, quoniam times deum tu.
Etiam ista quæstio simili locutione soluitur: hoc est e-
nim, nunc cognoui quoniam times deum tu: quod si-
gnificat, nunc te feci cognoscere. In consequentibus
autem hoc genus locutionis euidenter apparet, vbi di-
Gene.22. citur, Et vocauit nomen Abraham loci illius, dominus
vidit: vt dicatur hodie in monte dominus apparuit: vi-
dit pro eo quod est apparuit, hoc est, vidit, pro eo quod
est videri fecit: significans per efficientem id quod ef-
LIX. ficitur, sicut frigus pigrum, quod pigros facit. Et nõ
Gene.22. pepercisti filio tuo dilecto propter me. Nũquid Abra-
ham propter angelum non pepercit filio suo, aut pro-
pter deum? Aut ergo angeli nomine dominus Chri-
stus significatus est, qui sine dubio deus est, & manife-
Esaiæ.9. ste à Propheta dictus, magni consilij angelus. Aut quòd
deus erat in angelo, & ex persona dei angelus loque-

batur, sicut in Prophetis etiam solet. Nã in consequen- K
tibus hoc magis videtur apparere vbi legitur, Et voca- Gene.22.
uit angelus domini Abraham iterũ de cœlo, Per me-
metipsum iuraui dicit dominus: Non facilè enim inu-
enitur dominus Christus patrem dominum dicere
tanquam suum dominum, illo præsertim tempore an-
tequam sumeret carnem. Nam secũdum id quod for-
mam serui accepit, non incongruenter hoc dici vide-
tur. Nam secundum huius rei futuræ Prophetiam illud
est in Psalmo. Dominus dixit ad me filius meus es tu. Psal.2.
Nam neque in ipso Euãgelio facilè inuenimus à Chri-
sto deum patrem dominum appellatum, quòd eius do-
minus esset, quanuis deum inueniamus in illo loco, vbi
ait, Vado ad patrem meum & patrem vestrum, deum Ioan.20.
meum & deum vestrum. Quod autem scriptum est,
Dixit dominus domino meo: ad ipsum qui loquebatur Psal.109.
refertur, id est, dixit dominus meus domino meo, pa-
ter scilicet filio. Et, Pluit dominus à domino: qui scri-
bebat dixit, vt dominus eius à domino eius: id est, do-
minus noster à domino nostro pluisse intelligatur, fi-
lius à patre. Quod in his qui nunciauerunt Abrahæ LX.
natos esse filios Melche, nominatur & Chamuel pater Gene.22.
Syrorum, non vtique qui nunciauerunt, annunciare pa L
trem Syrorum potuerunt: ex origine quippe illius Sy-
rorum genus longe postea propagatum est, Sed dictũ sup.quæst.55
est à persona scribentis, qui post omnia illa tempora
hæc scribendo narrauit, quẽadmodum supra diximus
de puteo iurationis. Exurgẽs autem Abraham ado- LXI.
rauit populum terræ. Quæritur quomodo scriptum sit, Gene.23.
Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies: cũ Deute.6.
Abraham sic honorauerit populum quẽdam gentium, Lucæ.4.
vt etiam adoraret. Sed animaduertẽdum est in eodem
præcepto, non dictum dominum deum tuum solum
adorabis: sicut dictum est, & illi soli seruies: quod est
Græce λατρεύσεις: Talis enim seruitus non nisi deo de-
betur. Vnde damnantur idololatræ, id est, eiusmodi
seruitutẽ exhibentes idolis, quæ debetur deo. Nec mo- Apoca.13.
ueat quod alio loco in quadam scriptura prohibet an-
gẽlus hominẽ adorare se, & admonet vt dominus po-
tius adoretur, Talis enim apparuerat angelus vt pro
deo posset adorari, & ideo fuerat corrigendus adora-
tor. Quod Abraham iubet puero suo, vt manum suã LXII.
ponat sub eius femore, & sic eum adiurat per dominũ Gene.24.
deum cœli, & dominum terræ, solet imperitos mouе-
re: non attendentes magnam de Christo extitisse pro- M
phetiam, quòd ipse dominus cœli & dominus terræ in
ea carne venturus esset, quæ de illo femore propagata
est. Quærendum quid differant augurationes illi- LXIII.
citæ ab illa petitione signi, qua petiuit seruus Abrahæ Gene.24.
vt ei deus ostenderet, ipsam esse futuram vxorem do-
mini sui Isaac, à qua cum petiuisset vt biberet, dicere-
tur illi, bibe & tu, & adaquabo camelos tuos quoadusq;
bibere desinent. Aliud est enim, mirum aliquid petere
quod ipso miraculo signũ sit: aliud hæc obseruare quæ
ita fiunt vt mira non sint, sed à coniectoribus superfti-
tiosa vanitate interpretentur. Sed hoc ipsum etiã quod
mirum aliquid postulatur quo significetur quod quis-
que vult nosse, vtrum audiendum sit, non parua quæ-
stio est. Eò nanque pertinet quòd dicuntur qui hoc nõ
recte faciunt, tentare dominum. Nam ipse dominus
cum à diabolo tentaretur, testimonium de scripturis
adhibuit, Non tentabis dominum deum tuum. Sugge- Deute.6.
rebatur enim tanquam homini, vt signo aliquo explo- Matth.4.
raret ipse quantus esset, id est, quàm multum apud deũ
posset: quod vitiose fit, cum fit. Ab hoc autem discerni-
tur

A tur quod Gedeon fecit, pugnæ imminente periculo. D
Consultatio quippe illa magis quàm tentatio dei fuit.
Esaiæ 7. Vnde & Achaz apud Esaiam timet signum petere, ne
deum tentare videatur, cum hoc eum dominus admo-
neat per Prophetam: credo existimans quòd ab ipso
LXIIII. Propheta exploraretur, vtrum præcepti memor esset
Gene.24. quo tẽtare deum prohibemur. Seruus Abrahę narrans quæ sibi mandata fuerãt à domino suo, dicit eum sibi dixisse, Non sumes vxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos ego habito in terra eorum: sed in domum patris mei ibis & in tribum meam, & sumes vxorem filio meo inde: & cætera si legãtur quomodo illi mandata sint, sententia eadem reperitur, verba vero non omnia, vel ipsa, vel ita dicta sunt. Quod admonendum putaui propter stultos & indoctos homines, qui Euangelistas hinc calumniantur, quòd in aliquibus verbis non omnino conueniunt, quanuis rebus atque sententiis omnino non discrepent. Certe enim istum librum vnus homo scripsit, qui ea quę supra dixit cum mandaret Abraham, vel relecta sic ponere potuit si ad rem pertinere iudicaret, cum veritas narrationis non exigitur, nisi vt rerum sententiarumq; sit,
B quibus voluntas, propter quam intimandã verba fiunt, E
LXV. satis apparet. Quod habent Latini codices narrante
Gene.24. seruo Abrahæ quæ sibi mandauerat dominus eius, Tunc innocens eris à iuramento meo vel iuratione mea: Græci habent à maledicto meo, ὅρκου enim dicitur iuratio, κατάρα maledictũ, vnde & κατάρατος maledictus vel ἐπικατάρατος dicitur. Proinde oritur quæstio quomodo ista iuratio maledictum posset intelligi, nisi quia maledictus est qui contra iurationem fecerit. Si ergo facitis misericordiam & iustitiam ad
LXVI. dominum meum, renunciate mihi. Duo illa quæ assi-
Gene.24. due ponuntur in aliis sanctis scripturis, & maxime in Psalmis, misericordia & iustitia, tantundem enim valet, misericordia & veritas, hinc iã apparere cœperunt.

LXVII. Ecce Rebecca in conspectu tuo: Accipiens eam re-
Gene.24. curre, & sit vxor filij domini tui quemadmodum locutus est dominus. Queritur quando locutus sit dominus, nisi quia vel Prophetam esse Abraham nouerant, & prophetice à domino dictum, quod per illum dictũ fuerat, agnoscebant: aut signum illud quod sibi dictum seruus eius narrauit, locutionem domini appellauerũt: hoc enim magis de Rebecca expressum est. Nam quod
C Abraham dixerat, non de Rebecca dixerat, sed de ali- F
qua fœmina ex tribu vel cognatione sua: & hoc ad v- LXXI.
trunque, vt immunis esset à iuramento seruus si non Gene.25.
impetrasset, quod vtique non dicitur cum aliquid pro-
LXVIII. phetatur: Certam enim decet esse prophetiã. Quod
Gene.24. Rebeccę dixerunt fratres eius proficiscenti, Soror nostra es, esto in milia milium & hæreditatem obtineat semen tuum ciuitates aduersariorum tuorum: nõ Prophetę fuerant, aut vanitate tam magna optauerunt, sed eos quod promiserat deus Abrahæ latere non potuit.

LXIX. Quod scriptum est, Exiit Isaac exerceri in cãpo me-
Gene.24. ridie, Qui verbum de hac re Græcum nesciunt, exercitationem corporis putant. Scriptum est autem Græce ἀδολεσχῆσαι, ἀδολεσχίᾳ vero ad animi exercitationem pertinet, & sæpe vitio deputatur: More autem scripturarum plerunque in bono ponitur. Pro isto verbo quidam interpretes nostri exercitationem, quidam garrulitatem quasi verbositatem, quæ in bonum quantum ad Latinum eloquium pertinet, vix aut nunquam inuenitur, sed vt dixi in scripturis plerunque in bono dicitur: & videtur mihi significare animi affectũ stu-

diosissime aliquid cogitantis cum delectatione cogi- D
tationis, nisi aliud sentiunt qui hæc verba Græca me-
lius intelligunt. Adiiciens autem Abraham sumpsit LXX.
vxorem nomine Cethurã. Quæstio & hic esset, si pec- Gene.25.
catum est maxime in antiquis dantibus operam pro-
pagandæ proli. Quidlibet enim hic quàm incontinẽ-
tia suspicanda est tanti viri, in illa præsertim iam ætа-
te, Cur autem in hac filios fecerit, qui cum miraculo
de Sara fecerat, supra dictum est: quanquam nonnulli
donum quod accepit Abraham velut reuiuiscẽtis cor-
poris ad filios procreandos, diu permansisse asserant,
ita vt posset & alios procreare. Sed multo est absolu-
tius, de adolescentula potuisse seniorem, quod senior
de seniore non posset, nisi deus illic miraculum præ-
stitisset, maxime propter Saræ, non solum ætatẽ, verũ-
etiam sterilitatem. Sanè etiam grandioris ætatis, & si-
cut scriptura loquitur, plenum dierum posse dici sẽ-
niorem, hoc est presbyterũ, hinc intelligi potest, quia
hoc Abraham appellatus est quando mortuus est. Pro-
inde omnis senex etiam presbyter, nõ omnis presby-
ter etiam senex: quia plerunque hoc est nomen ætatis,
quæ infra senectutem senectuti vicina est, & ex hoc e-
tiam ipsa à senectute nomen accepit. In Latina autem E
lingua presbyter senior appellatur, apud Græcos antẽ
maxime sicut scriptura loquitur πρεσβύτερος & νεώ-
τερος dicuntur etiam si ętates iuuenum comparentur,
quod dicimus nos maiorem atque minorem. Verum-
tamen hoc factum Abrahæ, quòd post mortem Saræ Gala.4.
de Cethura filios procreauit, non sic accipiendum est
quasi humana consuetudine & cogitatione tãtummo-
do substituẽdæ numerosioris prolis hoc factum sit. Sic
enim possent accipere homines etiam quod de Agar
factum est, nisi Apostolus admoneret illa fuisse facta
prophetice, vt ih vtrisque personis mulierum earumq;
filiorum duo testamenta ad futurorum prænunciatio-
nẽ allegorica significatio figuraret. Vnde in isto quo-
que Abrahæ facto tale aliquid quærendum est, Si non
facilè occurrat, ego interim quod occurrit, munera
quæ acceperunt filij concubinarum, videntur mihi si-
gnificare quædam dona dei, vel in sacramentis, vel in
quibusque signis, etiam carnali populo Iudæorum &
hæreticis data velut filiis concubinarum, cum hęredi-
tatis munus, quod est charitas & vita æterna, non nisi
ad Isaac pertineat, hoc est, ad filios promissionis.

Quid sibi vult quod scriptum est, Hæc sunt nomi- F
na filiorum Hismaël secũdum nomina generationum LXXI.
eorum? Non enim satis elucet cur additum sit, secun- Gene.25.
dum nomina generationum eorum: cum ij soli nomi-
nentur quos ille genuit, non etiam qui ab ipsis geniti
sunt: Nisi forte quia nationes ex illis propagatæ, eorum
nominibus appellãtur, & hoc significatum sit cum di-
ctum est, secundum nomina generationum eorũ, quã-
uis hoc modo illæ nationes sint potius secundum no-
mina istorum, non ista nomina secundum illas natio-
nes, quia illę posterius extiterunt. Vnde notanda locu-
tio est, quia & postea de illis dicitur, duodecim prin-
cipes secundum gentes eorum. Quod de Rebecca LXXII.
scriptum est, quia venit interrogare dominũ cum ge- Gene.25.
stirent puerperia in vtero eius: quæritur quò ierit. Non
enim erant tunc Prophetæ aut sacerdotes secundum
ordinem tabernaculi, vel tẽpli domini. Quò ergo ie-
rit merito mouet, nisi forte ad locum vbi aram cõsti-
tuerat Abraham. Sed illic quomodo responsa dentur,
omnino tacet scriptura, vtrum per aliquem sacerdo-
tum quod incredibile est, si erat nõ fuisse nominatum
& nullam,

G & nullam omnino ſacerdotum aliquorum factam eſſe
mentionem. An forte ibi cum orando allegaſſent de-
ſyderia ſua,dormiebant in loco, vt per ſomnium mo-
nerentur?an adhuc viuebat Melchiſedech, cuius tanta
fuit excellentia,vt à nõnullis dubitetur, vtrum homo,
an angelus fuerit?an erant aliqui tales etiam illo tem-
pore homines dei in quibus poſſet deus interrogari?
Quicquid horum eſt,& ſi quid aliud quod me forte ne
commemorarem pręterierit,mentiri tamen ſcriptura
non poteſt, quæ dixit Rebeccam iiſſe ad interrogan-
LXXIII. Gene.25. dum dominum, eiq; dominum reſpondiſſe. In eo
quòd dominus reſpõdit Rebeccæ, Duæ gentes in vte-
ro tuo ſunt,& duo populi de ventre tuo ſeparabuntur,
& populus populum ſuperabit, & maior ſeruiet mino-
ri:ſpiritali intelligentia, carnales in populo dei ſigni-
ficãtur per maiorem filium,& ſpiritales per minorem
1.Cor.15. quia ſicut dicit Apoſtolus, Nõ prius quod ſpiritale,ſed
quod animale, poſtea ſpiritale. Solet & ſic intelligi
hoc quod dictum eſt, vt in Eſaü figuratus ſit maior po
pulus dei, hoc eſt,Iſraëliticus ſecundum carnem: per
Iacob autem figuratus ſit ipſe Iacob ſecundum ſpirita-
lem progeniem. Sed etiam hiſtorica proprietate hoc
H reſponſum inuenitur eſſe completum, vbi populus Iſ-
raël,hoc eſt,Iacob minor filius,ſuperauit Idumęos,hoc
eſt,gentem quam propagauit Eſaü, eoſq; fecit tributa-
rios per Dauid, quod diu fuerunt vſque ad regem ſci-
licet Ioram,ſub quo Iudumæi rebellauerunt, & iugum
Iſraëlitarum Idumæi à ceruice ſua depoſuerunt: ſecũ-
dum Prophetiam ipſius Iſaac, quãdo minorẽ pro ma-
iore benedixit,hoc enim dixit & de maiori, cũ & ip-
LXXIIII. Gene.25. ſum poſtea benediceret. Iacob autẽ erat homo ſim-
plex habitans domum.Quod Græce dicitur ἄπλαστος
hoc Latini ſimplicem interpretati ſunt.Proprie autem
ἄπλαστος non fictus,vnde aliqui Latini interpretes,ſi-
ne dolo,interpretati ſunt,dicentes,Erat Iacob ſine do-
lo habitans in domo:vt magna ſit quæſtio, quomodo
per dolum acceperit benedictionem qui erat ſine do-
lo.Sed ad ſignificandum magnum aliquid quod ſcri-
ptura prętermiſit.Hinc enim maxime cogimur ad in-
telligenda illo loco ſpiritalia, quia ſine dolo erat qui
dolum fecit.Vnde quid ſentiremus, in ſermone quo-
LXXV. Gene.26. dam ad populum habito ſatis diximus. In eo quod
ſcriptum eſt,Facta eſt autem fames ſuper terram præ-
ter famem quæ ante facta eſt in tempore Abraham:
I Abiit autem Iſaac ad Abimelech regem Philiſtinorum
in Gerara.Quæritur,hoc quando ſit factum,vtrũ poſt-
eaquam Eſaü vendidit primogenita ſua cibo lenticu-
læ, poſt illam quippe narrationem hoc narrari inci-
pit:an vt fieri ſolet per recapitulationem narrator ad
ea reuerſus ſit,cum progreſſus de filiis eius ad eum lo-
cum perueniſſet qui de lenticula commemoratur.Mo-
uet autem, quia ipſe inuenitur Abimelech qui etiã Sa-
ram concupiuerat. Ipſius enim paranymphus & prin-
ceps militiæ,qui ibi commemorati ſunt etiam hic cõ-
memorantur,vtrum vel viuere potuerint. Quando e-
nim factus eſt amicus Abrahę,nondũ natus erat Iſaac,
ſed iam promiſſus. Ponamus antequã naſceretur Iſaac,
illud fuiſſe factum.Deinde Iſaac ſuſcepit filios cum eſ-
ſet annorum ſexaginta:illi autem iuuenes erant quan-
do vendidit Eſaü primogenita ſua.Ponamus etiam ip-
ſos circa viginti annos fuiſſe,fiunt anni ętatis Iſaac vſ-
que ad illud factum filiorum eius, circiter octoginta.
Adoleſcentem accipiamus fuiſſe Abimelech quando
matrem ipſius cõcupiuit, & Abrahæ amicus eſt factus.
Potuit ergo iam eſſe quaſi centenarius,ſi poſt illud fa-
ctum filiorum ſuorum perrexit in eam terram famis K
neceſſitate Iſaac.Non ergo ex hoc cogit vlla neceſſitas
per recapitulationem putare narratam profectionem
Iſaac in Gerara. Sed quia ibi diuturno tempore fuiſſe
Iſaac ſcribitur,& puteos fodiſſe, & de his contendiſſe,
& ditatum fuiſſe pecunia, mirum niſi recapitulando
iſta commemorantur, quæ ideo fuerant prætermiſſa,
vt primum de filiis eius vſque ad illum locum de len-
ticula narratio perueniret. Ideo quod ſcriptum eſt LXXVI. Gene.26.
de Iſaac, Benedixit eum autem dominus, & exaltatus
eſt homo, & procedens maior fiebat quoaduſque ma-
gnus factus eſt valde:ſecundum terrenam fœlicitatem
dictũ ſequentia docent. Exequitur enim narrator eaſ-
dẽ eius diuitias,quibus magnus factus eſt: & hinc mo-
tus Abimelech, timuit illum ibi eſſe, ne potentia eius
ſibi eſſet infeſta.Quanquàm ergo ſpiritale aliquid iſta
ſignificent,tamen ſecundum id quòd ita contigerunt,
ideo præmiſſum eſt, benedixit eum dominus, vt ſana
fide intelligamus etiam iſta temporalia dona,nec dari
poſſe, nec ſperari debere, etiam cum ab infirmioribus
appetuntur, niſi ab vno deo: vt qui in minimis fidelis Lucę.16.
eſt,etiam in magnis fidelis ſit: & qui in mãmona ini-
quo fidelis inuentus eſt,etiam verum accipere merea- L
tur,ſicut dominus in Euangelio loquitur. Talia etiam
de Abraham dicta ſunt,quòd ei munera dei prouene-
rint.Vnde non parum ędificat ſanam fidem pie intel-
ligentibus iſta narratio,etiam ſi de his rebus allegori-
ca ſignificatio nulla poſſet exculpi. Fiat execratio LXXVII. Gene.26.
inter nos & inter te:id eſt, iuratio quæ maledictis ob-
ſtringit,quæ accidant ei qui peierauerit:ſecundum quã
conſyderandum eſt quod & ſeruus Abrahæ comme-
morauit,narrans eis à quibus accepit vxorem domino
ſuo Iſaac. Quid eſt quod ſcriptum eſt,quòd cum ve- LXXVIII. Gene.26.
niſſent pueri Iſaac & dixiſſent, Fodimus puteum & nõ
inuenimus aquam: appellauit eũdem puteum Iſaac iu-
ramentum.An quanuis factum ſit, in aliquam ſignifi-
cationem ſine dubio ducendum eſt ſpiritalem:quoniã
nihil habet conuenientiæ ſecundum literam, vt ideo
iuramentum appellauerit puteum, quòd ibi aqua non
ſit inuenta: quanquam alij interpretes pueros Iſaac in-
uentam potius aquam nunciaſſe dixerunt,ſed etiam ſic
quare iuramentum appellatum eſt,vbi nulla facta fue-
runt iuramenta? Quoniam tantus Patriarcha Iſaac LXXIX. Gene.27.
antequam moriatur quærit à filio ſuo venationem &
eſcam,qualem amat pro magno beneficio & promit- M
tit benedictionem, nullo modo vacare arbitramur ſi-
gnificatione prophetica:maxime quoniã feſtinat vxor
eius vt illam benedictionem minor accipiat,quem ip-
ſa diligebat,& cætera in eadem narratione multũ mo-
uent ad maiora intelligenda vel requirenda. Quod LXXX. Gene.27.
habẽt Latini Codices,Expauit autem Iſaac pauore ma-
gno valde:Græci habent,ἐξέστη δὲ ἰσαὰκ ἔκστασιν μεγά-
λην σφόδρα,vbi tanta commutatio intelligitur,vt quæ-
dam mẽtis alienatio ſequeretur. Ipſa enim proprie di-
citur ecſtaſis. Et quia ſolet in magnarum rerum reue-
lationibus fieri, in hac intelligendum eſt factam eſſe
ſpiritalem admonitionem,vt confirmaret benedictio-
nem ſuã filio minori,cui potius iraſcendum fuit quòd
fefellerit patrem. Sic & de Adã cum prophetatur hoc Gene.2.
ſacramẽtum magnum, quod dicit Apoſtolus in Chri- Ephe.5.
ſto & in eccleſia,Erunt duo in carne vna,dicitur quòd
ecſtaſis præceſſerit. Quomodo annunciata vel re- LXXXI. Gene.27.
nunciata ſunt verba Eſaü Rebeccæ, quibus commina-
tus eſt occidere fratrem ſuum,cum ſcriptura dicat,hoc
eum in ſua cogitatione dixiſſe:niſi quia hinc nobis da-
tur

A tur intelligere,quòd diuinitus ei reuelabantur omnia.
Vnde ad magnum myſterium pertinet, quòd filium
LXXXII. Gene.28. ſuum minorem pro maiore voluit benedici. Quod
habent Latini codices,Iſaac dicente filio ſuo, Vade in
Meſopotamiam in domum Bathuel patris matris tuæ,
& ſume inde tibi vxorem: Græci codices non habent
vade,ſed fuge:hoc eſt, ἀπόδραθι.Vnde intelligitur etiã
Iſaac cognouiſſe, quod filius eius Eſaü de fratre ſuo in
LXXXIII. Gene.28. cogitatione ſua dixerit. Et ſurrexit Iacob de ſomno
ſuo,& dixit,quia eſt dominus in loco hoc, ego autem
neſciebam:& timuit,& dixit,quàm terribilis locus hic,
hic non eſt niſi domus dei, & hæc eſt porta cœli. Hæc
verba ad Prophetiam pertinent, quia ibi futurum erat
tabernaculum quod conſtituit dominus in homini-
bus inprimo populo ſuo.Portam autem cœli ſic intel-
ligere debemus, tanquam inde fiat aditus credentibus
LXXXIIII Gene.28. ad capeſſendum regnum cœlorum. Quòd ſtatuit
lapidem Iacob quem ſibi ad caput poſuerat, & conſti-
tuit eum titulum, & perfudit illum oleo, non aliquid
idololatriæ ſimile fecit, Non enim vel tunc vel poſtea
frequentauit lapidem adorando,vel ei ſacrificãdo,ſed
ſignum fuerat in prophetia euidentiſſima cõſtitutum,
B quæ pertinet ad vnctionem, Vnde Chriſti nomen à
LXXXV. Gene.28. chryſmate eſt. Et vocauit Iacob nomẽ loci illius do-
mus dei,& Vlamaus erat nomen ciuitati antè.Iuxta ci-
uitatẽ dormiſſe ſi intelligatur,nulla quæſtio eſt. Si au-
tem in ciuitate, mirum videtur quomodo potuerit il-
lum titulum conſtituere. Quod autem vouit votum ſi
proſperaretur eundo & redeundo, decimaſq; promi-
ſit domui dei futuræ in loco illo, prophetia eſt domus
dei:vbi & ipſe rediẽs deo ſacrauit, non illum lapidem
deum appellans,ſed domum dei,id eſt,quia in illo lo-
LXXXVI. Gene.29. co futura erat domus dei. Quod venit Rachel cum
ouibus patris ſui, & dicit ſcriptura, quòd cum vidiſſet
Iacob Rachel filiam Laban fratris matris ſuæ, acceſſit
& reuoluit lapidem ab ore putei: magis notandum eſt
aliquid ſcripturam pretermittere quod intelligere de-
bemus quàm vllam quæſtionem eſſe mouẽdam. Intel-
ligitur enim quòd illi cũ quibus primo loquebatur Ia-
cob,interrogati quæ eſſet quę veniebat cum ouibus,ip-
ſi dixerunt filiam eſſe Laban, quam vtique Iacob non
nouerat: ſed illius interrogationem reſponſionemq;
LXXXVII. Gene.29. illorum ſcriptura prætermittens,intelligi voluit.
Quod ſcriptum eſt, Oſculatus eſt Iacob Rachel, &
C exclamans voce ſua fleuit,& indicauit ei,quia frater eſt
eius,& quia filius Rebeccæ eſt:Conſuetudinis quidem
fuit, maxime in illa ſimplicitate antiquorum, vt pro-
pinqui propinquos oſcularentur, & hoc hodie fit in
multis locis. Sed quæri poteſt quomodo ab incognito
illa oſculũ acceperit,ſi poſtea indicauit Iacob propin-
quitatem ſuam.Ergo intelligendum eſt, aut illum qui
iam audierat quæ illa eſſet,fidenter in eius oſculum ir-
ruiſſe, aut poſtea ſcripturam narraſſe per recapitula-
tionem quod primo factum erat, id eſt, quòd indica-
uerit Iacob quis eſſet: Sicut de paradiſo poſtea dicitur,
Gene.2. quomodo deus eum inſtituerit, cum iam dictum eſ-
ſet,quòd plantauit deus paradiſum, & poſuerit illic ho
minem quem finxerat:& multa alia per recapitulatio-
LXXXVIII. Gene.29. nem dicta intelliguntur. Quod ſcriptum eſt,Serui-
uit Iacob pro Rachel annis ſeptem,& erant in conſpe-
ctu eius velut pauci dies,eo quòd diligebat illam:quæ-
rendum quomodo dictum ſit,cum magis etiam breue
tempus longum eſſe ſoleat amãtibus. Dictum eſt ergo
propter laborem ſeruitutis, quem facilem & leuem a-
LXXXIX. Gene.29. mor faciebat. Si parum aduertatur rei huius narra-
tio,putabitur quòd poſteaquàm Liam Iacob duxit vxo- D
rem,deinde ſeruiuit alios ſeptem annos pro Rachel,&
tunc eam duxit.Veruntamen non ita eſt, ſed Laban ei
dixit,Conſumma itaque ſeptimanã iſtius, & dabo tibi
& hanc pro opere quod operaberis apud me adhuc ſe-
ptem annos alios. Quod itaque ait, conſumma ſepti-
manam iſtius: ad nuptiarum celebrationem pertinet,
quæ ſeptem diebus celebrari ſolet.Hoc itaque ait, Im-
ple dies nuptiarum ſeptem pertinentes ad iſtam quàm
duxiſti,& dabo tibi & hanc pro eo quod operaberis a-
pud me adhuc ſeptẽ annos alios.Deinde ſequitur, Fe-
cit autem Iacob ſic,& impleuit ſeptimanam eius,id eſt,
ſeptem dies nuptiarum Liæ:& dedit illi Laban Rachel
filiam ſuam ipſi vxorem. Dedit autem Laban Rachel
filiæ ſuæ Balam ancillam ſuam ei ancillam, & intrauit
ad Rachel. Dilexit autem Rachel magis quàm Liam,
& ſeruiuit illi ſeptem annos alios.Vtique apparet quia
poſteaquàm duxit Rachel, tunc ſeruiuit pro ea ſeptem
annos alios. Nimis enim durũ & valde iniquum fuit,
vt deceptũ adhuc differret alios annos ſeptem,& tunc
eam traderet quam primo debuit.Septem diebus ſole-
re nuptias celebrari, etiam liber Iudicum oſtendit in Iudic.14.
Sanſone quando fecit potum ſeptem diebus. Et addi- E
dit ſcriptura,quòd ſic ſolerent facere iuuenes:fecit au-
tem hoc propter nuptias ſuas. Non facilè dignoſci- XC.
tur, quas concubinas appellet ſcriptura, quas vxores,
quandoquidem & Agar dicta eſt vxor quæ poſtea di- Gene.16.
citur concubina,& Cethura, & ancillæ quas dederunt Gene.25.
Rachel & Lia viro ſuo. Niſi forte omnis concubina Gene.30.
vxor, non autem omnis vxor concubina more loquẽ-
di ſcripturarum appelletur:id eſt, vt Sara & Rebecca,
& Lia & Rachel concubinæ dici nõ poſſint:Agar vero
& Cethura,& Bala & Zelfa & vxores & concubinæ.

Quod Latini habent,nato filio Liæ de Zelfa, quòd XCI.
dixerit,Beata facta vel fœlix facta ſum: Græci habent Gene.30.
εὐτυχῆ,quod magis bonam fortunam ſignificat. Vnde
videtur occaſio non bene intelligentibus dari tãquam
illi homines fortunam coluerint, aut hoc verbum di-
uinarum ſcripturarum authoritas in vſu receperit: ſed
fortuna intelligenda eſt pro his rebus quæ fortuitu vi-
dentur accidere,non quia numen aliquod ſit,cum hæc
ipſa tamen quæq; fortuita videntur,cauſis occultis di-
uinitus dentur.Vnde etiã verba, quæ nemo poteſt au-
ferre à conſuetudine loquendi, parata ſunt,id eſt,for-
te & fortaſſe, & forſitan,& fortuitu. Vnde videtur in F
Græca lingua reſonare,quod dicunt τάχα, velut ab eo
quod eſt τύχη. Aut certe Lia propterea ſic locuta eſt,
quòd adhuc gentilitatis cõſuetudinem retinebat. Non
enim hoc Iacob dixit, vt ex hoc data huic verbo pute-
tur authoritas. Quod Iacob dixit, Et benedixit te XCII.
dominus in pede meo:ſatis aduertendum eſt,& notã- Gene.30.
dus ſcripturarum ſenſus, ne cũ ita quiſque locutus fue-
rit,quaſi augurari videatur.Multũ enim intereſt quod
adiecit,Benedixit te dominus in pede meo.In ingreſ-
ſu enim meo voluit intelligi,hinc gratias agens deo.

In facto Iacob cum virgas excorticauit, detrahens XCIII.
viride vt album varie appareret,& ſic in conſpectu fœ Gene.30.
tus pecorum variarentur,cum matres in alueis aquarũ
biberent,& viſis virgis illam varietatem conciperent,
multa dicuntur ſimiliter fieri in animalium fœtibus:
ſed & mulieri accidiſſe traditur,& ſcriptum reperitur
in libris antiquiſſimi & peritiſſimi medici Hippocra- Forte Galent.
tis, quòd ſuſpitione adulterij fuerat puniẽda cum pue-
rum pulcherrimum peperiſſet vtrique parenti gene-
riq; diſſimilem:niſi memoratus medicus ſoluiſſet quę-
ſtionem,

G stionem,illis admonitis quærere, ne forte aliqua talis pictura esset in cubiculo, qua inuenta mulier à suspitione liberata est. Sed ad hanc rem quam fecit Iacob virgarum ex diuersis arboribus trium copulatio quid contulerit vtilitatis, quod attinet ad varias pecudes multiplicandas,non apparet omnino, nec aliquid ad hoc commodum interest, vtrum ex vnius generis ligno varientur virgæ, an plura sint lignorum genera, cum sola quæratur lignorum varietas: ac per hoc cogit inquiri prophetiam, & aliquam figuratam significationem res ista, quam sine dubio vt Propheta fecit Iacob,& ideo nec fraudis arguẽdus est, Non enim tale aliquid nisi reuelatione spiritali eum fecisse credendum est.Quod autem ad iustitiam pertinebat,sicut alij interpretes apertius hoc narrant, non ponebat virgas in secundo conceptu ouiũ,quod tanto obscurius,quanto breuius à septuaginta dictum est,Quę cum peperissent non ponebat: quod intelligitur cum primum peperissent: vt iam non solere ponere intelligatur, cum secundo parituræ essent,ne ipse auferret omnes fœtus, quod iniquum fuit. Quod Laban dicit,Quare furatus es deos meos: hinc est illud fortasse quod & augurari se dixerat, & eius filia se bonam fortunam nominauerat.Et notandum est quòd à principio libri nunc primum inuenimus deos gentium, superioribus quippe scripturæ locis deum nominabãt. Quid est quod dicit Iacob socero suo, Et decepisti mercedem meam decem agnabus. Hoc enim quomodo & quando factũ sit scriptura nõ narrat, sed vtique factum est quod iste commemorat.Nam dixit hoc & vxoribus suis,quando eas vocauit in campum. Cõquerens enim de patre *illarum, ait inter cætera*, Et mutauit mercedem meam decem agnorum.Intelligitur ergo per singula tempora partus ouium,cum Labã videret tales fœtus esse natos quales placuerat vt ad Iacob pertinerent, pactum fraude mutasse, & dixisse vt futuro fœtu alios pecudũ colores haberet in mercede Iacob.Tũc autem ille virgas varias non supponebat, & non nascebantur varij, sed vnius coloris, quæ Iacob ex nouo pacto auferebat. Quod cum vidisset Laban,rursus pactum fraude mutabat vt ad Iacob varia pertinerent, tunc illarum suppositione virgarum varia nascebantur. Ergo quod ait Iacob vxoribus suis,Mutauit mercedem meam decem agnorum: & postea ipsi Laban, Decepisti mercedem meam decem agnabus, non ita dixit quasi prouenerit socero eius ipsa fraus:vt enim non ei proueniret, deũ sibi dixit aduersus illum fuisse: decem vero agnos vel *decem agnas,pro decem temporibus* posuit, quibus oues quas pascebat per sexẽnium pepererunt. Bis quippe pariebant in anno.Contigerat autem vt primo anno,quo inter se pacti sunt, & ad eas pascendas placito huius mercedis accessit, quòd semel parerent in fine anni,quia cum accessisset iam semel pepererant. Rursusq; sexto anno,id est,vltimo,cum semel peperissent, exorta necessitate profectionis prius recederet quàm iterum parerent: ac per hoc cum primus annus atque vltimus duos ouium partus sub illo haberent, hoc est, singulos,medij vero quatuor anni binos, fiunt omnes decem. Nec mirum quòd hæc decem tempora nomine agnorum appellauit *qui eisdem temporibus* nascebantur,velut si quisquam dicat per tot vindemias, aut per tot messes, quibus numerus intelligatur annorum, Vnde ait quidam,Post aliquot aristas:per aristas videlicet messes,& per messes annos significans. Pecudum autem illius regionis fœcunditas, sicut Italarum tanta fertur,vt bis in anno pariant. Sumpsit autem Iacob lapidem & constituit eum titulum.Diligẽter animaduertendum est quomodo istos titulos *in rei cuiusque* testimonio constituebant.Non vt eos pro diis coleret, sed vt eis aliquid significarent. Quòd acervum lapidum quem inter se constituerant Laban & Iacob, aliquanta diuersitate appellauerunt vt eum vocaret Laban acervum testimonij,Iacob acervum testem. Traditur ab eis qui & Syram & Hebræam linguam nouerunt, propter proprietatem suæ cuiusque linguæ factũ. Fieri enim solet vt alia lingua non dicatur vno verbo,quod alia dicitur,& vicinitate significationis quidque appelletur.Nam postea dicitur,propter hoc appellatum est nomen acervus testatur. Hoc enim medie positum est quod vtrique conueniret, & ei qui dixerat acervus testimonij,& ei qui dixerat acervus testis.

Quid est quod loquendo Laban ad Iacob dicit. Testatur acervus hic, & testatur titulus hic, propter hoc appellatur nomen, acervus testatur: & visio quam dixit.Respiciat deus inter me & te:nisi forte ordo est,& visio quam dixit, deus respiciat inter me & te. Deus quippe illi dixerat *in visione*, ne læderet & deleret Iacob. Quid est quod dicit *in consequentibus* Laban,Vide nemo nobiscum est, nisi forte nemo extraneorum,aut propter testificationem dei, quam ita habere deberent, tanquam nemo cum eis esset quem testimonio eius adiungerent. Et iurauit Iacob per timorem patris sui Isaac:Per timorem vtique quo timebat deum,quem timorem etiam superius commendauit,*cum diceret*,Deus *patris mei* Abrahæ,& timor *patris mei* Isaac est. Castra dei quæ vidit Iacob in itinere, nulla dubitatio est quòd angelorũ fuerit multitudo:ea quippe in scripturis militia cœli nominatur.

Nunciato sibi fratre suo Iacob veniente obuiam ei cum quadringentis,turbatus est quidem & mente cõfusus,quoniam timuit valde:& visum est homini perturbato diuisam multitudinem suam in duo castra disponere. Vbi quæri potest, quomodo habuerit fidem promissis dei,quandoquidem dixit, Si venerit ad castra prima frater meus & exciderit ea, erunt secunda in salutem.Sed etiam hoc fieri potuit, vt euerteret castra *eius* Esaü, & tamen deus post illam afflictionem adesset & liberaret eum, & quæ promisit impleret. Et admonendi fuimus hoc exemplo,vt quãuis credamus in deum,faciamus tamen quæ facienda sunt ab hominibus *in* præsidium salutis,ne prætermittẽtes ea deum tentare videamur.Denique post hęc verba dicat idem Iacob,consyderandum est.Deus,inquit, patris mei Abraham, & deus patris mei Isaac, domine qui dixisti mihi,recurre *in* terram generationis tuæ,& benefaciã tibi, idoneus es mihi ab omni iustitia & ab omni veritate quæ feci*sti* puero tuo. In virga enim mea transiui Iordanem hunc, nunc autem factus sum in duo castra:Erue me de manu fratris mei,de manu Esaü,quia ego timeo illum, ne cum venerit feriat me & matres super filios.Tu autem dixisti,benefaciam tibi, & ponã semen tuum tanquam arenam maris, quæ non dinumerabitur præ multitudine. Satis *in* his verbis & humana infirmitas,& fides pietatis apparet. Quod Latini codices habent de Iacob,Dixit enim placabo vultum *eius in* muneribus præcedentibus eum:scriptor libri qui narrans ait de Iacob,Dixit enim placabo vultũ eius: hucusque verba Iacob dixisse intelligitur, cætera vero sua intulisse quòd ait,*in* muneribus præcedẽtibus eum: tanquam diceret, *in* muneribus quæ præcedebant

A bant Iacob, placabo vultum fratris mei. Ordo est ergo verborum Iacob, Placabo vultum *eius*, & post hoc videbo faciem eius, forsitan enim suscipiet faciem meam. Interposita autem sunt verba scriptoris, in muneribus præcedentibus eum. Quod ab illo angelo desyderat Iacob benedici, cui luctando præualuit, magna est de Christo prophetia. Nam eo ipso admonet mysticum aliquid sapere, quo omnis homo à maiore vult benedici. Quomodo ergo ab eo benedici *iste* voluit quem luctando superauit? Prætualuit enim Iacob Christo, vel potius prævalere visus est, per eos Israëlitas à quibus crucifixus est Christus, & ab eo tamen benedicitur in eis Israëlitis qui crediderunt in Christum, ex quibus erat qui dicebat, Nam & ego Israëlita sum ex genere Abraham de tribu Beniamin. Vnus ergo atque idem Iacob & claudus & benedictus: claudus in latitudine femoris tanquam in multitudine generis, de quibus dictum est, Et claudicauerunt à semitis suis:benedictus autem in eis de quibus dictum est, Reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt.

Quid sibi vult quod Iacob ait fratri suo, Propter hoc vidi faciem tuam quemadmodum cum videt aliquis faciem dei: vtrum pauentis & perturbati animi verba vsque in hanc adulationem proruperunt:an secundum aliquem intellectum sine peccato dicta accipi possunt? Fortassis enim quia dicti sunt & gentium dij quæ sunt dæmonia, non præiudicetur ex his verbis homini dei. Non enim dixit, quemadmodum si viderem faciem dei:sed, cum videt aliquis: ipse enim aliquis, quem significare possit incertum est: atque ita fortasse temperata sunt verba, vt & ipse Esaü sibi delatum tantum honorem grate acciperet, & qui hæc etiam aliter intelligere possunt, eum à quo dicta sunt nullo crimine impietatis arguerent. Quod etsi benigno animo dicta hæc verba fraterna sunt, quoniam & post bonam susceptionem metus ipse transierat,potuit sic dici, quemadmodum & Moyses Pharaonis deus dictus est, secundum quod dicit Apostolus, Etsi sunt qui dicuntur dij,sive in cœlo,sive in terra, quemadmodum sunt dij multi, & domini multi: maxime quia sine articulo in Græco dictum est, quo articulo euidentissime solet dei veri vnius fieri significatio. Non enim dixit προσωπον του θεου, sed dixit προσωπον θεου: facile autem hoc intelligunt qua distantia C dicatur,qui Græcum eloquium audire atque intelligere solent. Quæritur vtrum mendaciter promiserit Iacob fratri suo, quòd sequens pedes suorum in itinere propter quos si moraretur, venturus esset ad eum in Seir: hoc enim sicut scriptura deinde narrat, non fecit, sed eo perrexit ex itinere quo dirigebat ad suos. An forte veraci animo promiserat,sed aliud postea cogitãdo delegit? Quomodo scriptura dicit, quòd vidit Sichẽ filius Emor Enæi,princeps terrę,Dinã filiam Iacob & accepit eam & dormiuit cum ea,& humiliauit eam:& intendit animo Dinę filię Iacob,& amauit virginem, & locutus est secundũ sensum virginis ipsius. Quomodo virgo appellatur, si iã cum illa dormierat eamq; humiliauerat?Nisi forte virgo nomen ætatis est secundũ Hebręum eloquium:an potius per recapitulationem postea cõmemoratur quod primo factum est. Prius enim potuit intẽdere animę ipsius & amare virginem,& loqui secũdum sensum virginis, deinde cum illa dormire,eamq; humiliare. Cum paulo ante loquẽs Iacob cum fratre suo Esaü,infantes filios suos esse significet,qui Græce dicũtur παιδια,quæri potest quomodo potuerunt facere tantam stragẽ direptionemq; D ciuitatis, *interfectis quanuis in* dolore circuncisionis cõstitutis,pro sorore sua Dina. Sed intelligendum est diu illic habitasse Iacob, donec & filia eius virgo fieret & filij iuuenes. Nam ita scriptum est, Et venit Iacob in Salem *in* ciuitatem Sicimorum quæ est *in* terra Chanaan, cum aduenit de Mesopotamia Syriæ, & applicuit ad faciem ciuitatis, & emit partẽ agri in quo statuit illic tabernaculum suum, ab Emor patre Sichem centum agnis, & statuit ibi aram & *inuocauit* deum Israël. Exit autem Dina filia Liæ quàm peperit ipsi Iacob,vt condisceret filias regionis eius: & cætera. Apparet ergo his verbis,non transeunter, sicut viator solet,illic mansisse Iacob, sed agrum emisse, & tabernaculum constituisse, aram instruxisse, ac per hoc diutius habitasse: filiam vero eius cum ad eam venisset ætatem vt amicas iam habere posset, condiscere voluisse filias *ciuium loci: atque ita factam* esse pro illa cruẽtissimam cædem & deprædationem, quæ iam, vt puto,quæstionem non habet. Multitudo enim non parua erat cum Iacob, qui plurimum ditatus fuit, sed filij *eius in* hoc facto nominãtur,quia eiusdem facti principes atque authores fuerunt. Quod ait Iacob timens bella finitimorum apud ciuitatem Salem, quam E expugnauerunt filij eius, Ego autem exiguus sum numero,& *conuenientes* super me occident me: propter bella plurium qui consurgere poterant,se dixit numero exiguum, non quòd minus multos haberet, quàm possent sufficere ad expugnationem illius ciuitatis, cũ *suos in itinere in bina* castra diuiserit. Dixit autem deus ad Iacob,Surge & ascende in locum Bethel & habita ibi, & fac ibi aram deo qui apparuit tibi cum fugeres à facie Esaü fratris tui. Quid est quòd non dixit, & fac ibi aram mihi qui apparui tibi:sed deus *dicit*,Fac ibi aram deo qui apparuit tibi: vtrum filius ibi apparuit,& deus pater hoc dicit, an in aliquo genere locutionis annumerandum sit? Quod Iacob ascensurus Bethel, vbi iussus est aram facere, dixit domui suæ & omnibus qui cum illo erant, Tollite deos alienos qui vobiscum sunt de medio vestri:& cætera. Deinde dicitur,& dederunt Iacob deos alienos qui erant in manibus eorum, & *inaures* quæ erant *in* auribus eorum. Quæritur quare & inaures,quæ si ornamenta erant,ad idololatriam non pertinebant, nisi quia intelligẽdum est phylacteria fuisse deorum alienorum.Nam Rebeccam à seruo Abrahæ *inaures* accepisse scriptura testatur, quod non fieret si *eis inaures* habere ornamenti gratia non liceret. Ergo illæ inaures quæ *cum idolis* datę sunt,vt dictum est,idolorum phylacteria fuerunt. F

Et factus est timor dei *in* ciuitatibus quæ *circa* illos erant, & non sunt secuti post filios Israël. Incipiamus enim aduertere quemadmodum deus operetur *in* hominum mentibus: A quo enim timor dei factus est in illis ciuitatibus, nisi ab illo qui sua promissa *in* Iacob filiisq; tuebatur? Venit autem Iacob in Luzan quę est in terra Chanaan, quæ est Bethel. Animaduertendum est tria iam nomina huius ciuitatis commemorata: Vllamaus, quod dictum est eam prius vocatam, cum illuc prius pergens in Mesopotamiam venisset Iacob: & Bethel, quod nomen ipse imposuit, & interpretatur domus dei:& Luza, quod modo commemoratum est,Nec mirum debet videri, multis enim locis hoc accidit in ciuitatibus, & in fluminibus, & in quibusque terrarum, vt ex aliis atque aliis causis vel adderentur vel mutarentur vocabula, sicut etiam ipsis

G hominibus. Iterum in Luza apparuit deus Iacob &
CXIIII. Gene.35. dixit ei,Nomen tuum iam non vocabitur Iacob,sed Israël erit nomen tuum. Hoc ei dicit ecce iterum deus in benedictione, quę repetitio confirmat magnũ promissum hoc nomine. Nã hoc mirum est,quibus tãtum semel dictũ est,amplius eos non vocari quod vocabãtur,sed quod eis nomen nouum imponebatur omnino amplius aliquid nõ vocatos nisi quod eis impositũ sit: istum autẽ per vitam suã & deinceps post vitã suam appellatum esse Iacob,cui nõ semel deus dixerat,Nõ iam vocaberis Iacob,sed Israël erit nomẽ tuum. Nimirum ergo nomen hoc ad illam recte intelligitur pertinere
CXV. Gene.35. promissionẽ, vbi sic videbitur deus quomodo non est anteà patribus visus:vbi nõ erit nomẽ vetus,quia nihil remanebit vel in ipso corpore vetustatis, & dei visio summum erit præmium. In promissis Iacob dicitur,
CXV. Gene.35. Gentes & cõgregationes gentium erũt ex te. Quęritur vtrum gentes secundũ carnem, congregationes autem gentium secundum fidem:an vtrunq; propter fidẽ gentium dictũ est, si gẽtes appellari non possunt vna gens
CXVI. Gene.35. Israël secundum carnem? Ascendit autem deus ab eo loco vbi locutus est cũ eo:& statuit Iacob titulũ in loco
H in quo locutus est cum eo,titulum lapideum: & libauit super eum libamen,& infundit super eum oleum,& vocauit Iacob nomen loci in quo locutus est cum eo illic deus,Bethel. Iterum factũ est hoc loco quod factũ fuerat, an iterum cõmemoratum est?Sed quodlibet horũ sit,super lapidem libauit Iacob,non lapidi libauit. Non ergo sicut idololatræ solent aras ante lapides cõstituere,& tanquã diis libare lapidibus. Quod duodecim
CXVII. Gene.35. filij cõputantur Israël qui nati sunt,vt dicitur, Hi sunt filij Israël qui nati sunt ei in Mesopotamia,cum Beniamin longe postea natus sit, cum iam transisset Bethel, & appropinquarent Bethleem,Frustra quidã conantes istam soluere quęstionem,dixerunt non legendũ, nati sunt,sicut Latini pleriq; codices habent, sed facti sunt. Græce enim scriptum est ἐγένοντο:ita volentes intelligi etiã Beniamin,quanuis ibi natus non fuerit,ibi factũ tamen,quia iam fuerat in vtero seminatus,vt prægnãs inde Rachel exisse credatur.Hoc autem modo etiam si nati sunt legeretur,possent dicere iam in vtero natum, quia cõceptus erat:sicut de sancta Maria dictum est ad
Matth.1. Ioseph,Quod enim in ea natũ est,de spiritu sancto est, sed aliud est quod impedit hãc solutionem quęstionis
I huius,quia si iam ibi Beniamin conceptus erat,qui filij Iacob grãdes inde exierunt, vix annorum duodecim esse potuerunt. Viginti nanq; annos illic expleuit,quorum primis septem sine coniugio fuit donec seruiẽdo Lia despõsaretur. Vt ergo primo anno quo duxit vxorem ei filius nasceretur, duodecim annorum esse potuit primitiuus,cum inde profectus est. Proinde si iam conceptus fuerat Beniamin, intra decem mẽses illa omnis via peracta est, & quicquid in itinere scriptũ est de Iacob: Vnde sequitur,vt filij eius tam paruuli pro sorore sua Dina tantam stragẽ fecerint,tot homines trucidauerint,ita expugnauerint ciuitatem: in quibus Simeõ & Leui,qui primi gladiis accincti intrauerint ad illos homines eosq; peremerint, vndecim vnus, alter decem annorum fuisse reperiatur, etiã si per singulos annos sine intermissione illa pepererat. Quod vtique incredibile est ab illius ætatis pueris illa omnia fieri potuisse, quando & ipsa Dina vix adhuc sex annorum fuit. Proinde aliter soluenda quæstio est,vt ideo intelligatur dictum cõmemoratis duodecim filiis, Hi sunt filij Iacob qui facti sunt ei in Mesopotamia Syriæ,quia inter omnes qui tam multi erant,vnus tantum erat nõ K
ibi natus,qui tamen inde habuit nascẽdi causam,quòd ibi mater eius patri copulata est. Sed solutio ista quæstionis aliquo exemplo similis locutionis firmãda est. Nulla tamẽ est facilior solutio quæstionis huius quàm vt per synecdochen dictum accipiatur. Vbi enim pars maior est,aut potior,solet eius nomine etiam illud cõprehendi quod ad ipsum nomen nõ pertinet. Sicut ad duodecim Apostolos iam non pertinebat Iudas,qui etiam mortuus fuit cum dominus resurrexit à mortuis & tamen ipsius duodenarij numeri nomen Apostolus
1.Cor.15. in Epistola sua tenuit,vbi ait,eum apparuisse illis duodecim. Cum articulo enim hoc Græci codices habent, vt non possent intelligi quicunque duodecim, sed illi in illo numero insignes. Eo modo locutionis puto &
Ioan.6. illud à domino dictũ,Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? vt non ad electionẽ etiã ipse pertinere videatur. Nõ enim facilè inuenitur electorum nomen in malo, nisi quando mali eliguntur à malis. Quod si putauerimus & illũ electum,vt per eius traditionem domini passio compleretur,id est, malitiam eius ad aliquid electam, bene vtente deo etiã ma
Ioan.13. lis:illud attendamus vbi ait,Nõ de omnibus vobis dico,ego scio quos elegi:vbi declarat ad electionem non L
pertinere nisi bonos. Ac per hoc illud quod dictũ est, Ego vos duodecim elegi:per synecdochen dictum est,
Ioan.6. vt nomine maioris meliorisq; partis, etiam illud cõplecteretur quod ad ipsum nomen non pertinet. Hic
Gene.34 modus est in hoc eodem loco, vbi Emor pro filio suo Sichem, vt acciperet Dinam filiam Iacob, exiit loqui cum eodem Iacob, & venerunt etiam filij eius qui absentes erant,& ad omnes dicit Emor:Sichẽ filius meus elegit animo filiam vestram,date ergo illi eam vxorẽ. Quia enim potior erat partis persona, per synedochẽ filiam vestram dicẽs,etiam fratres tenuit hoc nomine
Gene.27. quorũ non erat filia. Hinc est & illud, Curre od oues, & accipe inde mihi duos hædos,simul enim pascebantur oues & hædi. Et quia potiores sunt oues,earum nomine etiam caprinum pecus cõplexus est. Sic quia potior erat numerus vndecim filiorũ Iacob qui nati fuerant in Mesopotamia, ipsorum cõmemoratione scriptura complexa est etiam Beniamin qui non erat ibi
CXVIII. Gene.36. natus,& dictũ est, Hi sunt filij Iacob qui facti sunt ei in Mesopotamia Syrię. Quod post narrationem mortis Isaac narratur quas vxores Esaü acceperit, & quos M
creauerit,recapitulatio intelligenda est, Neque enim post mortem Isaac fieri cœpit, cum iam essent Esaü & Iacob centum viginti annorum. Nam eos sexagenarius suscepit,& vixit omnes annos vitæ suæ centum octoginta. Quæstio est quomodo scriptura dicat post
CXIX. Gene.36. mortem Isaac patris sui Esaü abscessisse de terra Chanaan & habitasse in monte Seir,cum veniente de Mesopotamia Iacob fratre eius,legatur quòd iam illic habitabat. Proinde quid fieri potuerit vt scriptura fallere vel falli non credatur,in prõptu est cogitare,quòd scilicet Esaü posteaquàm in Mesopotamiam frater eius abscessit,noluit habitare cum parẽtibus suis,siue ex illa cõmotione qua dolebat se benedictione fraudatũ, siue aliqua causa vel vxorum suarum quas odiosas videbat esse parentibus,vel qualibet alia:& cœperit habitare in monte Seir. Deinde post reditũ Iacob fratris sui facta inter eos concordia,reuersus est & ipse ad parentes,& cum mortuũ patrẽ simul sepelissent, quia eos plurimũ ditatos,terra illa sicut scriptũ est minime capiebat, abscessit rursus in Seir,& ibi propagauit gentẽ Idumęorũ.

Quod

A Quod scriptum est,Hi principes horrei filij Seir in terra Edom: secundum tempus quo viuebat, scriptor cõmemorat. Cum autẽ Seir habitaret qui istos genuit, nondum veniente in illam terram Esaü, nõdum vtiq; appellabatur terra Edom. Nõ enim nomen nisi ab ipso Esaü inditum est terræ, quoniam idem ipse Esaü & Edom vocabatur,de quo propagati sunt Idumæi, hoc
CXXI. Gene.36. est gens Edom. Quod scriptum est,Et ij reges qui regnauerũt in Edom antequam regnaret rex in Israël: non sic accipiendum est tanquàm omnes reges nominati sint vsque ad ea tempora quibus cœperũt reges in Israël,quorũ primus fuit Saül. Multi enim fuerunt in Edom vsq; ad tempora Saül,temporibus etiã iudicum, quorum tempora fuerunt ante reges: sed ex his multis eos solos potuit cõmemorare Moyses qui fuerunt antequam ipse moreretur. Nec mirũ est quòd numerantibus ab Abraham per Esaü patrem gentis Edom,atque per Rahuelem filiũ Esaü,& Zaram filium Rahuelis, & Iobab filium Zara,cui Iobab successit in regno Balach, qui primus in terra Edom rex fuisse commemoratur, vsque ad vltimum regẽ quem potuit nominare Moyses,plures generationes inueniuntur quàm numerẽtur
B ab Abraham per Iacob vsq; ad Moysen. Nam illic inueniuntur ferè duodecim,hic autem vsque ad Moysen fermè septem. Fieri enim potuit,vt ideo ibi plures nominarentur, quia citius moriendo plures alter alteri
Concordat Matthęũ cũ Luca. successerunt. Sic etiam contigit vt alium ordinem sequens Matthęus ab Abraham vsque ad Ioseph quadragintaduas generationes numeret. Lucas autem in ordine alio numerãs generationes,non per Salomonem sicut ille, sed per Nathan, ab Abraham vsq; ad Ioseph quinquagintaquinq; cõmemoret. In illo quippe ordine vbi plures nominãtur,citius mortui sunt,quàm vbi pauciores. Ne forte autem moueat aliquem quòd inter
Nume.20. reges Edom cõmemoratur Balach filius Beor,& de similitudine nominis existimet illũ esse Balach qui restitit Moysi ducẽti populum Israël, sciat illum Balach Moabitam fuisse nõ Idumæum,eumq; filium fuisse Sephor,non filium Beor. Sed fuisse etiam ibi tunc filium
Nume.22. Beor Balaam non Balach, quẽ Balaam conduxerat idẽ
CXXII. Gene.35. Balach ad maledicẽdum populum Israël. Quomomo potuerit mors Isaac, decem & septem annorũ inuenire Ioseph eius nepotem, sicut videtur tanquam ex ordine scriptura narrare,quocunq; se quisq; conuertat
C inuenire difficile est. Nolo enim dicere,non posse inueniri,ne forte me fugiat quòd alium nõ fugit. Si enim post mortem ani sui Isaac, decem & septem annorum fuit Ioseph,quando eũ fratres in Aegypto vẽdiderunt, proculdubio & pater eius Iacob decimoseptimo anno filij sui Ioseph centum viginti annorum fuit. Genuit eũ autem Isaac cũ esset annorum sexaginta,sicut scriptum est. Vixit ergo Isaac postea centum viginti annis, quia centesimo octogesimo mortuus est:idcirco dimisit filios centum viginti annos habentes, & Ioseph decem & septem. Ioseph autem quoniam triginta annorũ fuit, quando apparuit in conspectu Pharaonis, secuti sunt autem septem anni vbertatis & duo famis, donec ad eum pater cum fratribus venit,triginta nouem profecto annos agebat Ioseph quando Iacob intrauit in Aegyptum. Tunc autem idẽ Iacob, quod ore suo Pharaoni dicit, cẽtesimum & trigesimum annum agebat ætatis:centum autem & viginti Iacob,quando erat decem & septem Ioseph,quod verũ esse nullo modo potest. Si enim decimoseptimo anno vitæ Ioseph,Iacob centum viginti ageret, proculdubio trigesimo & nono anno

Ioseph,non centum triginta,sed cẽtumquadraginta & D
duos annos agere inueniretur Iacob. Si autẽ die mortis Isaac nondum erat annorum decẽ & septem Ioseph, sed aliquantulo tempore post mortem ani sui ad decimumseptimum peruenit annũ, quo anno scriptura testante in Aegyptum est à fratribus venditus, plurium etiam quàm centum quadraginta duorum annorũ esse debuit pater eius, quando est filium in Aegyptum cõsecutus. Scriptura quippe posteaquã narrauit annũ vitę vltimum Isaac cẽtesimum & octogesimũ, ac eius mortem ac sepulturam, deinde cõmemorauit quemadmodum digressus esset Esaü à fratre suo de terra Chanaã in montem Seir,& cõtexuit cõmemorationem regum & principum gentis ipsius,in qua se cõstituit,vel quam propagauit Esaü. Post hæc narrationem de Ioseph sic intulit. Habitabat autẽ Iacob in terra Chanaan, hæ autem procreaturæ Iacob. Ioseph autem decem & septem annorum erat pascens cũ fratribus oues, Deinde narratur causa somniorum: quemadmodum odiosus fratribus sit factus & venditus. Aut ergo eodem anno decimoseptimo,aut etiam aliquanto maior venit in Aegyptum,ac per hoc vtrolibet modo permanet quęstio.
Si enim decem & septem annorum fuit post mortem E
ani sui,quando pater eius centum viginti fuit,profecto anno eius trigesimo & nono quãdo Iacob venit in Aegyptum centum quadraginta duos annos idem Iacob agere debuit. Fuit autẽ tunc Iacob centũ triginta,ac per hoc si decem & septem annorum Ioseph in Aegyptum est venditus, ante duodecim annos quàm moreretur auus eius, venditus inuenitur. Decem enim & septem annorum esse non potuit, nisi ante duodecim annos mortis Isaac centesimo & octauo anno vitæ patris sui Iacob. His enim cum adiecerimus viginti duos annos quibus Ioseph vsq; ad aduẽtum patris sui fuit in Aegypto, fient ętatis anni Ioseph trigintanouẽ, & Iacob cẽtumtriginta,& nulla erit quęstio. Sed quoniã scriptura post mortem Isaac ista narrauit,putatur Ioseph post eiusdem ani sui mortem decem & septem annorũ fuisse. Quapropter intelligamus de vita Isaac,tanquã multum decrepiti senis tacuisse scripturã, cum iam de Iacob & eius filiis loqueretur,viuo tamen Isaac decem & septem annorum esse cœpit Ioseph. Quod dicit Ia- CXXIII.
cob ad Ioseph, Quod est somniũ hoc quod somniasti? Gene.37.
Nunquid venientes veniemus ego & mater tua & fratres tui adorare te super terram? Nisi in aliquo mysterio dictum accipiatur,quomodo intelligitur de matre F
Ioseph quę iam erat mortua. Vnde nec in Aegypto cũ sublimaretur putãdum est hoc esse cõpletum,quia nec pater eum adorauit quãdo ad eum venit in Aegyptũ, nec mater olim defuncta potuit. In Christi ergo persona facile intelligi potest etiam de mortuis,secũdum illud quod dicit Apostolus, Quia donauit ei nomen Philip.2.
quod est super omne nomen,vt in nomine Iesu omne genu flectatur,cœlestium, terrestrium & infernorum.
Quęritur quare Hismaëlitas scriptura quibus à fra- CXXIIII.
tribus venditus est Ioseph,etiã Madianitas vocet, cum Gene.37.
Hismaël sit de Agar filius Abraæ, Madianitæ verò de Cethura? An quia scriptura dixerat de Abraham,quòd munera dederit filiis cõcubinarum suarum Agar scilicet & Cethurę,& dimiserit eos ab Isaac filio suo in terram Orientis, vnam gentem feciſſe intelligendi sunt?
De Iacob scriptum est cum lugeret Ioseph,Congre- CXXV.
gati sunt autẽ omnes filij eius & filiæ,& venerunt con- Gene.37.
solari eum. Quæ filiæ præter Dinam? An filios & filias dicit connumeratis nepotibus & neptibus? iam enim

G maiores filij eius filios habere potuerunt? Et noluit
consolari dicens, Quoniam descendam ad filium meũ
lugens in infernum. Solet esse magna quęstio quomo-
do intelligatur infernus : vtrum illuc mali tantum, an
etiam boni mortui descendere soleant. Si ergo tantum
mali, quomodo iste ad filium suum se dicit lugentem
velle descendere? Non enim in pœnis inferni eum esse
credit. An perturbati & dolentis verba sunt, mala sua
CXXVII. etiam huic exaggerantis? Et vendiderunt Ioseph in
Gene.37. &.39. Aegyptum Petrefrę spadoni, pręposito coquorum, No-
lunt quidã præposito coquorum interpretari, qui Grę-
ce ἀρχιμάγειρος dicitur, sed præpositũ militiæ cui es-
set potestas occidendi. Nam sic appellatus etiã est ille
quem Nabuchodonosor misit, penes quem potius in-
CXXVIII. uenitur primatus fuisse militiæ. Factum est autem in
Gene.38. tempore illo descendit Iudas à fratribus suis ad homi-
nem quendam Adollamitam cui nomen Hiras. Et vi-
dit illic Iudas filiam hominis Chananæi nomine Sue,
& accepit eam, & introiuit ad eã, & concepit & peperit
filium: & cętera. Quæritur quando ista fieri potuerunt.
Si enim posteaquam Ioseph deuenit in Aegyptũ, quo-
modo intra viginti fermè & duos annos, nã post tan-
H tum temporis colligitur eos venisse ad eũdem Ioseph
fratrẽ suum in Aegyptum cum patre suo, fieri potuerit,
vt Iudæ filij eius ætatis omnes possent ducere vxores?
Nam Thamar nurum suam mortuo primogenito suo
alteri filio suo dedit : quo etiam mortuo, expectauit vt
cresceret tertius. Et cum creuisset, nec illi eam dedit,
timens ne & ipse moreretur. Vnde factum est vt eidẽ
socero suo se illa supponeret. Quomodo ergo hęc om-
nia intra tam paucos annos fieri potuerint, merito mo
uet, nisi vt forte solet scriptura per recapitulationem
aliquot annos ante venditum Ioseph hoc fieri cœpisse
intelligi velit, quoniã sic positum est vt diceretur, Fa-
ctum est autem in illo tempore: vbi tamen quæritur, si
decem & septem annorum erat Ioseph quando vendi-
tus est, quot annorum esse Iudas potuerit quartus filius
Iacob, quando idem ipse primogenitus Ruben, vt plu-
rimum fratrem suum Ioseph quinq; aut sex annos po-
tuerit ætate præcedere. Euidenter autem scriptura di-
cit triginta annorum fuisse Ioseph quando innotuit
Pharaoni. Cum ergo ipse anno decimoseptimo ætatis
suæ venditus fuisse credatur, tredecim annos perege-
rat in Aegypto ignotus Pharaoni: ad hos autem trede-
I cim annos accesserunt septem anni vbertatis, & facti
sunt anni viginti: his adduntur duo, quia secundo an-
no famis intrauit Iacob in Aegyptum cum filiis suis, &
inueniuntur vigintiduo anni quibus abfuit Ioseph à pa
tre & à fratribus suis. Quo medio tempore quomodo
fieri potuerint de vxore & filiis & nuru Iudæ omnia
quæ narrantur, indagari difficile est : nisi forte vt cre-
damus, & hoc enim fieri potuit, mox vt adolescere Iu-
das cœpit, eum incidisse in amorem eius quam duxit
CXXIX. vxorẽ, nõdum vendito Ioseph in Aegyptum. Et de-
Gene.38. positis vestimentis viduitatis suæ à se. Hic insinuatur
etiam temporibus Patriarcharũ certa & sua fuisse ve-
stimenta viduarum, non vtique talia qualia coniuga-
CXXX. tarum. Quod iterum dicitur, Ioseph autem deposi-
Gene.39. tus est in Aegyptum & possedit eum Petrefres spado
Pharaonis : ad ordinem redit scriptura vnde recesse-
CXXXI. rat, vt illa narraret quæ supra digesta sunt. Quod a-
Gene.40. liqui codices Latini habent, tria canistra alicę, cũ Grę-
ci habeant χονδριτῶν, quod interpretantur, qui vsum
eiusdem linguæ habent, panes esse cibarios. Sed illud
mouet, quomodo panem cibarium potuerit Pharao ha
bere in escis. Dicit enim in superiore canistro fuisse o- K
mnia ex quibus edebat Pharao, opus pistorum. Sed in-
telligendum est etiã ipsum canistrũ habuisse panes ci-
barios, quia dictũ est, tria canistra χονδριτῶν, & desuper
fuisse illa ex omni genere operis pistoris in eodem ca
nistro superiore. Quod putabat se stare Pharao su- CXXXII.
per flumen, quemadmodum seruus Abrahę dixit, Ecce Gene.41.
ego sto super fontem aquæ. Nam & ibi Græcus ἐπὶ τῆς Gene.42.
πηγῆς dixit, quemadmodum hic ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ. Hæc
locutio si intelligatur in Psalmo vbi scriptum est, Qui Psal.23.
fundauit terram super aquam: non coguntur homines
putare sicut nauem natare terram super aquam. Secũ-
dum enim hãc locutionem recte intelligitur, quòd al-
tior sit terra quàm aqua, altius quippe ab aquis sustolli-
tur vbi habitent terrena animalia. Quod scriptum CXXXIII.
est, Obliuiscẽtur vbertatis futurę in tota terra Aegypti, Gene.41.
non futuræ illis qui famẽ patientur, tãquam postea ve-
niat illis vbertas, sed futura erat tunc quando loqueba-
tur, tanquã diceret, Vbertatis huius quam futurã signi-
ficauerunt boues bonæ, & spicæ bonæ, obliuiscẽtur ho-
mines in ea fame quam significauerunt boues & spicæ CXXXIIII
malæ. Nunquid inuenimus hominẽ talem qui ha- Gene.41.
beat spiritum dei in se? Ecce iam nisi fallor tertio insi- L
nuatur nobis in hoc libro spiritussanctus, id est, spiri-
tus dei. Primo enim dictum est, Spiritus dei ferebatur Gene.1.
super aquam. Secundo vbi dicit deus, Non permane- Gene.6.
bit spiritus meus in hominibus istis propter quòd ca-
ro sunt. Et tertio nũc quod Pharao dicit de Ioseph, esse
in illo spiritum dei, nondum tamen legimus spiritum-
sanctum. Et imposuit Pharao nomen Ioseph Psotõ- CXXXV.
phanech: hoc nomẽ interpretari dicitur, occulta reue- Gene.41.
lauit, ex illo vtiq; quòd somnia regi aperuit. Aegyptia
vero lingua, saluatorem mundi perhibent appellatum
isto nomine. Et dedit ei Assenech filiam Petrefrę sa CXXXVI.
cerdotis Solis ciuitatis ipsi vxorem. Quæri solet cuius Gene.41.
Petrefræ, vtrum illius cuius seruus fuit, an alterius: sed ἡλιουπό-
credibilius estimatur alterius. Nã de illo cur non cre- λεως.
datur, multa sunt quæ moueant. Primum, quia scriptura
non cõmemorauit, cum videatur hoc nõ potuisse præ-
terire, quod ad illius iuuenis non paruam gloriã per-
tinebat, vt eius filiã duceret cuius famulus fuit. Deinde
quomodo spado filiam habere potuerit? Sed respon-
detur quomodo vxorẽ, postea quippe creditur absci-
sus, vel casu vulneris, vel propria volũtate. Et quòd ho-
nor eius non ipse cõmemoratur qui solet, id est, quòd M
ἀρχιμάγειρος fuerit, quem principem coquorum La-
tini interpretes posuerũt: principẽ autem militiæ qui-
dam intelligi volunt. Sed etiam hic respondetur, duos
illum honores habuisse, & sacerdotium Solis, & militię
principatum. Congruenter autem alibi ille honor eius
commemoratus est qui talibus actibus congruebat: hic
vero posteaquam in Ioseph apparuit non parua diui-
nitas, ipse honor debuit nominari soceri eius, qui per-
tineret ad diuinitatem nõ paruam secundum opinio-
nem Aegyptiorum in sacerdote Solis. Verum in his
omnibus, quia & prepositus fuit custodiarum carceris,
nimis incredibile est hunc fuisse præpositum officio
sacerdotũ. Deinde non simpliciter dictũ est, quod sa-
cerdos Solis esset, sed de ciuitate Solis, quę vocatur He-
liopolis: abesse autẽ dicitur amplius q̃ viginti milibus à
ciuitate Mẽphi, vbi Pharaones, id est, reges maxime cõ
manebãt. Quomodo ergo deserto officio sacerdotij sui
potuit strenue regi seruire militię principatu? Accedit
etiã quòd Aegyptij sacerdotes perhibẽtur non seruisse
semper nisi tẽplo deorũ suorũ, nec aliquid aliud officio
egisse.

A egisse. Sed si forte tunc aliter fuit, credat quisque quod
placet: non tamen est quęstio cuius exitus clausus sit, si-
ue vnus fuerit Petrefres, siue duo, Quodlibet enim ho-
rum quisque existimet non est fidei periculosum, nec
CXXXVII contrarium veritati scripturarum dei. Et congrega-
Gene.41. uit Ioseph triticum sicut arenam maris, multum valde
quoadusque non potuit numerari, non enim erat nu-
merus: pro eo dictum est, nõ enim erat numerus, quòd
nomen numeri omnis vsitati excederet copia illa, &
quomodo appellaretur non inueniebatur. Nam vnde
fieri potest vt quantumlibet magnæ, finitę tamen, mul-
titudinis numerus nõ sit? Quanuis hoc potuerit etiam
CXXXVIII. secundum hyperbolen dici. Et commemoratus est
Gene.42. Ioseph somniorum suorum quæ vidit ipse, adorauerãt
enim eum fratres sui, Sed aliquid in illis somniis ex-
celsius inquirendum est: Non enim potest eo modo de
patre eius ac matre compleri, quæ iam mortua fuerat,
quod de Sole & Luna cum vidisset, à patre increpante
CXXXIX. audierat qui viuebat. Quid est quòd Ioseph vir tam
Gene.42. sapiens, atque ita non solum hominum inter quos vi-
uebat testimonio, sed ipsa etiam scriptura teste lauda-
tus, ita iurat per salutem Pharaonis, non exituros de
B Aegypto fratres suos, nisi frater eorum minor venerit,
An etiam bono & fideli viro vilis fuerat salus Pha-
raonis, cui fidem sicut primitus domino suo seruabat
in omnibus? Quanto enim magis ipsi qui eum in tan-
to honore locauerat, si illi seruauit fidem qui eum ser-
uum emptitium possidebat. Quòd si non curabat Pha-
raonis salutem, nunquid & periurium pro cuiuslibet
hominis salute vitare non debuit? An non est periuriũ?
Tenuit enim vnum eorum donec veniret Beniamin,
& verum factũ est quod dixerat, non exibitis hinc nisi
venerit frater vester: Ad omnes enim non potuit per-
tinere quod dictum est: Nam quomodo esset ille ven-
turus, nisi ad eum ducẽdum aliqui redissent? Sed quod
sequitur magis vrget quæstionem, vbi iterum iurauit
dicens, Mittite ex vobis vnum, & adducite fratrẽ ve-
strum: vos autem non educemini quoadusq; manifesta
sint verba vestra si vera dicitis an non: sin autem, per
salutem Pharaonis exploratores estis: id est, si non ve-
ra dicitis, exploratores estis. Huic sententiæ interpo-
suit iurationem, quia si vera non dixissent, explorato-
res essent, id est, exploratorum pœna digni essent, quos
tamen vera dicere sciebat. Neq; enim periurus est quis-
C que si ei quem castissimum nouit dicat, si hoc adulte-
rium de quo argueris commisisti, damnat te deus, &
his verbis adhibeat iurationem, verum omnino iurat.
Ibi est enim conditio qua dixit, si fecisti, quem tamen
nõ fecisse certum habet. Sed ait aliquis, verum est, quia
si fecit adulterium damnat illum deus : hoc autẽ quo-
modo verum est, si non verum dicitis, exploratores e-
stis, cum etiam si mentiantur, non sint exploratores?
Sed hoc est quod dixi, ita dictum esse, exploratores e-
stis, tanquã si dictum esset, exploratorum pœna digni
estis, hoc est, exploratores deputabimini merito mẽn-
dacij vestri. Estis autem, potuisse dici, pro habebimini
& deputabimini, innumeræ similes locutiones docent.
3.Reg.18. Vnde est illa Heliæ. Quicunq; exaudierit in igne, ipse
erit deus, Non enim tunc erit, sed tunc habebitur.
CXL. Quid est quòd cum inter se pœnitentes filij Israël,
Gene.42. loquerentur de fratre suo Ioseph, quòd cum illo male
egerint, & hoc eis diuino iudicio redderetur quòd se
periclitari videbant : adiungit scriptura & dicit, Ipsi
ignorabãt quod audiebat Ioseph: interpres enim inter
illos erat. Hoc scilicet intelligendum est, ideo eos pu-

tasse, quia ille non audierit, quòd videbãt interpretem D
qui inter illos erat nihil ei dicere eorum quę loqueba-
tur: nec ob aliud adhibitum putabant interpretem, nisi
quòd eorum linguam ille nesciret: nec curã erat inter-
pretis eã dicere illi à quo positus fuerat, quę non ad il-
lum, sed inter se loquebantur. Et iterum accessit ad CXLI.
eos & dixit illis: nec adiungit quid illis dixerit, Vnde Gene.42.
intelligitur hęc eadem dixisse quæ dixerat. Et dedu- CXLII.
cetis senectã meam cum tristitia ad infernũ. Vtrũ ideo Gene.42.
ad infernum, quia cum tristitia? An etiã si abesset tri-
stitia, tanquam ad infernũ moriendo descensurus hæc
loquitur? De inferno enim magna quæstio est, & quid
inde scriptura sentiat, locis omnibus vbi forte hoc cõ-
memoratum fuerit, obseruandum est. Quod à præ- CXLIII.
posito domus audiunt, Deus vester & deus patrum ve- Gene.43.
strorum dedit vobis thesauros in saccis vestris, argen-
tum autem vestrum probatum habeo: mẽdacium vide-
tur, sed aliquid significare credendum est. Argentum
enim quod & datur & nõ minuitur, quia & probatum
appellatum est, nimirum illud intelligitur de quo alibi
legimus, Eloquia domini eloquia casta, argentum igne
examinatũ, probatum terræ, purgatũ septuplum: id est,
perfecte. Biberunt autem & inebriati sunt cum eo.
Solent hinc ebriosi adhibere testimonij patrocinium, E
non propter illos filios Israël, sed propter Ioseph qui CXLIIII.
valde sapiens cõmendatur : sed hoc verbum & pro sa- Gene.43.
tietate solere poni in scripturis, qui diligẽter aduerte-
rit, multis in locis inueniet. Vnde est illud. Visitasti ter- Psal.64.
ram & inebriasti eam, multiplicasti ditare eã: eo quòd
in laude benedictionis hoc positum est & donum dei
commemoratur, apparet hanc ebrietatem saturitatem
significare. Nã ita inebriari vt inebriantur ebriosi, nec
ipsi terræ vtile est, quoniã maiore quàm satietati suffi-
cit humore corrumpitur, sicut vita inebriosorũ qui nõ
satietate se replent, sed mergunt diluuio. Quòd ait CXLV.
fratribus suis Ioseph, Nesciebatis quia augurio augura- Gene.44.
tur homo qualis ego: de hoc augurio etiã mandauit eis
dicẽdum per hominẽ suum: quid sibi velit, quæri solet:
an quia non serio sed ioco dictum est, vt exitus docuit,
non est habendũ mendacium. Mendacia enim à men-
dacibus serio aguntur nõ ioco. Cum autẽ quę non sunt
tanquam ioco dicuntur, non deputantur mẽdacia. Sed
magis mouet quid sibi velit ista actio Ioseph, qua fra-
tres suos, donec eis aperiret quis esset, totiens ludifica-
uit & tanta expectatione suspendit: quod licet tanto sit F
suauius cũ legitur, quanto illis sit inopinatius cũ quibus
agitur, tamen sapientię illius grauitate, nisi magnũ ali-
quid isto quasi ludo significaretur, nec ab illo fieret, nec
ea scriptura cõtineretur in qua est tãta sanctitatis au-
thoritas & prophetandorum tanta intẽtio futurorum:
quam modo exequi exponendo non suscepimus, sed
admonere tãtum voluimus quid hic oporteat inquiri.
Nam nec illud vacare arbitror, quòd non ait auguror
ego, sed auguratur homo qualis ego. Quod si locutio-
nis genus est, in scripturæ corpore simile aliquid re-
periendum est. Non negligenter considerandum CXLVI.
puto, tantam miseriam in hac perturbatione fratrum Gene.44.
suorũ quos Ioseph quandiu voluit tenuit, & quanta vo-
luit mora protraxit: non eos vtiq; faciens calamitosos,
quando tãtæ etiam ipsorum futuræ lętitiæ exitum co-
gitabat: & totum hoc quod agebat vt eorum gaudiũ dif
ferretur, ob hoc agebat, vt eadem dilatione cumulare-
tur: tanquã non essent condignę passiones eorũ in toto
illo tẽpore quo turbabãtur, ad futurã gloriã exultatio-
nis quę in eis fuerat reuelanda, fratre cognito, quem à

G se perditum esse arbitrabantur. Multa in narratione Iudæ aliter dicta sunt quàm cũ illis egerat Ioseph, quanuis apud eum loqueretur, vt omnino de illa insinuatione quòd exploratores essent nihil diceretur. Quod vtrum consulto tacitum sit, an & id fecerit perturbationis oblivio, nõ apparet. Nam & illud quod dixerunt se ab ipso Ioseph interrogatos de patre & fratre suo, se autem illa interroganti indicasse: mirum si vel ad sententiam potest ista peruenire narratio, vt eã constet esse veracem: quanquam & si aliqua falsa in ea sunt, falli potius per obliuionem potuit quàm auderet mentiri: apud eum præsertim cui non sicut nescienti, sed etiam illa quę nouerat eum scire ad flectendã eius misericordiã narrationi suæ inserebat. Quid est quod dicit Ioseph, Misit enim me deus ante vos, remanere vestrum reliquias super terram, & enutrire vestrũ reliquias: mirum est: hoc enim non vsquequaque consonat, vt reliquias *accipiamus Iacob & filios eius*, cũ omnes *sint incolumes*. An forte illud significat alto secretoq; mysterio quod ait Apostolus, Reliquię per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Quia Propheta prædixerat, Et si fuerit numerus filiorum Israël sicut arena
H maris, reliquiæ saluæ fient. Ad hoc enim occisus est Christus à Iudæis, & traditus gentibus tanquam Ioseph Aegyptiis à fratribus, vt & reliquiæ Israël saluæ fierẽt. Vnde dicit Apostolus, Nam & ego Israëlita sum, vt & plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret, id est, ex reliquiis Israël secundum carnẽ, & plenitudine gentium quæ in fide Christi secundum spiritum sunt Israël. Aut si & *genti illi* Israëlitæ restat fidei *plenitudo*, ex qua erant reliquię in quibus reliquiis tũc & Apostoli salui facti sunt, hoc significatur ea plenitudine liberationis Israël, qua per Moysen ex Aegypto liberati sunt. Intrauit in Aegyptum Iacob & omne semen eius, filij & filij filiorum eius, filiæ & filiæ filiarum eius cum eo. Quærendum quomodo dicat filias & filias filiarum eius, cum filiam vnam legatur habuisse. Superius autem filias eius dixeramus accipi posse neptes eius, sicut filij Israël omnes dicuntur etiam vniuersus populus ab illo propagatus. Sed nunc cũ dicit, filias filiarum, propter vnam Dinam pluralis numerus pro singulari positus est, sicut etiam pro plurali singularis solet, nisi nurus eius quisq; asserat filias eius potuisse appellari. Quòd dicit scriptura tot animas
I peperisse Liam: vel tot aut tot animas exiisse de femoribus Iacob: videndum est quid hinc respondeatur eis qui hoc testimonio confirmare nituntur à parentibus simul animas cũ corporibus propagari. Animas enim dictas pro hominibus, à parte totum significante locutione, nullus ambigit. Sed quomodo ipsam partem ex qua totum cõmemoratum est, hoc est animã, cuius nomine totus homo significatus est, alienem⁹ ab eo quod dictum est, exierunt de femoribus eius, vt carnes tantum ex illo natas, quanuis solæ animę nominentur, accipiamus, quærendi sunt locutionum modi secundum scripturas. *Hi filij Liæ quos peperit ipsi Iacob in Mesopotamia Syriæ*, & Dinam filiam eius, omnes animæ filij & filiæ eius trigintatres: Nunquid istæ omnes trigintatres animæ ex Lia in Mesopotamia Syriæ natæ sunt? Sed vtique filij & vna filia ex quibus neptes commemoratę sunt. Si ergo de vno Beniamin quęstio nata fuerat, quãdo numeratis duodecim filiis Iacob & nominatim commemoratis dictum est, hi filij Iacob qui facti sunt ei in Mesopotamia Syriæ: quanto maior nũc quęstio est, quomodo trigintatres animę ex Lia in Mesopotamia Syriæ natæ sunt: nisi quia illa locutio confirmatur, tanquam ibi omnes ortæ sint, quorum parẽtes ibi orti sunt. Deinde & illud iam non dubium est, *in vna filia filias* nominari, plurali numero pro singulari posito. Quod legitur sexaginta sex animas intrasse cum Iacob in Aegyptum, exceptis videlicet filiis Ioseph, & deinde illis annumeratis infertur, septuaginta quinque animæ erant cum quibus Iacob intrauit in Aegyptum: sic accipiendum est, qui erant in domo Iacob quando *intrauit in Aegyptum*. Nam vtique quos ibi inuenit, non cum eis intrauit. Sed quoniam diligẽtius discussa veritate reperiuntur duo nati iam fuisse cum intrauit, Effrem & Manasses, quod nõ solum hoc loco Hebręi codices habere dicuntur, verumetiã ipsa septuaginta interpretatio in Exodo declarat, nec septuaginta interpretes mihi in hoc videntur errasse: qui propter aliquã mysticam significationem quadã velut Prophetica libertate hunc numerum complere voluerunt, si adhuc viuẽte Iacob illi ex duobus filiis Manasse & Effrem propagati sunt, quos eidem numero domus Iacob aggregandos indicauerunt. Sed quia inuenitur Iacob decem & septem annos vixisse in Aegypto, quomodo potuerunt filij Ioseph illo viuo etiã nepotes habere, non inuenitur. Ingressus est enim Aegyptum Iacob secundo anno famis, nati sunt autem filij Ioseph in annis abundãtię. Quibuslibet annis vbertatis nati existimentur, à primo anno vbertatis vsq; ad secundũ annum famis, quo ingressus est Iacob in Aegyptũ, nouem anni sunt, huc additis decẽ & septem quibus ibi vixit Iacob, viginti sex anni reperiũtur. Quomodo ergo minus quàm viginti & sex annorum iuuenes etiã nepotes habere potuerunt? Sed neq; vlla Hebraica veritate ista soluitur quæstio. Quemadmodum autem impleri potuit, vt tot nepotes susciperet Iacob antequam intraret in Aegyptum, etiam de Beniamin qui illa ætate venit ad fratrem? Non solum scriptura filios eum habuisse commemorat, sed & nepotes & pronepotẽ, qui omnes adnumerãtur sexaginta sex hominibus, cum quibus Iacob in Aegyptum, etiam secundũ Hebraicam veritatẽ perhibetur intrasse. Videndum est etiam quid sibi velit, quòd cum Ioseph & filij eius non amplius quàm octo cõmemorantur: Beniamin vero & eius filij simul vndecim reperiantur, non decem & nouẽ omnes sicut sunt octo & vndecim, sed decem & octo referãtur in summam, & postea Ioseph cum filiis suis, non animæ
M octo, sed nouem fuisse dicantur, cũ octo inueniantur. Hæc omnia quę indissolubilia videntur magnã continent *sine* dubitatione rationem, sed nescio vtrũ possint cuncta ad literam conuenire, præcipue in numeris quos in scripturis esse sacratissimos & mysteriorũ plenissimos ex quibusdam quos inde nosse potuimus dignissime credimus. Commendatur in Patriarchis, quòd pecorum nutritores erant à pueritia sua & à parentibus suis. Et merito, nã hæc est sine vlla dubitatione *iusta seruitus & iusta dominatio*, cũ pecora homin--i seruiunt & homo pecoribus dominatur. Sic enim dictum est cũ crearetur, Faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinem nostram, & habeat potestatem piscium maris & volatilium cœli, & omniũ pecorum quæ sunt super terram. Vbi insinuatur rationẽ debere dominari irrationabili vitæ. Seruum autem hominem homini, vel *iniquitas* vel aduersitas *dominari fecit*. Iniquitas quidem sicut dictum est, Maledictus Chanaã, erit seruus fratribus suis. Aduersitas vero, sicut accidit ipsi Ioseph, vt venditus à fratribus seruus alienigenæ fieret.

Itaque

A Itaque primos seruos quibus hoc nomen *in Latina lingua* inditum est, bella fecerunt. Qui enim homo ab homine superatus iure belli posset occidi, quia seruat⁹, est seruus appellatus: inde & mancipia, quia manu capta sunt. Est enim ordo naturalis in hominibus, vt seruiãt fœminæ viris & filij parentibus: quia & illic iustitia est hæc, vt *infirmior* ratio seruiat *fortiori*. Hæc igitur in *dominationibus* & seruitutibus clara iustitia est, vt qui excellunt ratione, excellant dominatione: quod cũ in hoc seculo per iniquitatem hominum perturbatur, vel per naturarum carnalium diuersitatem, ferũt iusti tẽporalem peruersitatem, in finem habituri ordinatissimam & sempiternam fœlicitatem. Abominatio est enim Aegyptiis omnis pastor ouiũ. Merito Aegyptiis, in quibus figura est præsentis seculi, in quo abũdat iniquitas, abominatio est omnis pastor pecorum, Abominatio est enim iniquo vir iustus. Venerunt autem in
B Aegyptum ad Ioseph Iacob & filij eius, & audiuit Pharao rex Aegypti, & ait Pharao Ioseph dicẽs, Pater tuus & fratres tui venerũt ad te: ecce terra Aegypti ante te est, in terra optima colloca patrem tuũ & fratres tuos. Hæc repetitio nõ potest misceri, ad quam sæpe obscure per recapitulationem redit: sed omnino aperta est. Iã enim dixerat scriptura quomodo venerint ad Pharaonẽ fratres Ioseph, & quid eis dixerit vel ab eis audierit: sed hoc nunc velut ab initio repetiuit, vt inde contexeret narrationem ab his verbis, quæ soli Ioseph Pharao dixit: quorũ omnium in codicibus Græcis, qui à diligentioribus cõscripti sunt, quædam obeliscos habent, & significant ea quæ in Hebræo non inueniũtur, & in septuaginta inueniuntur: quædam asteriscos, quibus ea significantur quæ habent Hebræi, nec habent septuaginta. Quid est quod dixit Iacob Pharaoni, *Dies annorum* vitæ meæ quos incolo. Sic enim habẽt Græci, quod Latini habent ago vel habeo, vel si quid aliud. Vtrum ergo ideo dixit, quos incolo: quia in terra natus est, quam nondum populus diuina promissione hereditatis acceperat, & ibi vitam ducens, vtique in aliena terra erat: non solum quando peregrinabatur, sicut in Mesopotamia, verumetiam quando ibi erat vbi natus est. An potius secundum id accipiendum est, quod
1.Cor.5. ait Apostolus, Quandiu sumus in corpore, peregrinamur à domino. Secundum hoc & illud in Psalmo dictum intelligitur, Inquilinus ego sum in terra, &
Psal.38. C peregrinus sicut omnes patres mei. Nam iterũ dicit de ipsis diebus vitę suæ, Non peruenerunt in dies annorum vitæ patrum meorum, quos dies *in*oluerunt. Nõ enim hic aliud voluit intelligi, quàm id quod Latini codices habent, vixerunt: ac per hoc significauit hãc vitam incolatum esse super terram: id est, peregrinationis habitationem. Sed credo sanctis hoc cõuenire, quibus aliam patriam æternam dominus pollicetur. Vnde vi-
Psal.55. dendum est quemadmodum dictum est de *impiis*. Incolent & abscondent, ipsi calcaneum meũ obseruabunt. De his enim conuenientius accipitur, qui vt abscõdant incolunt, id est, vt insidientur filiis non manẽt in domo in æternum. Et dedit eis possessionem in terra optima, & in terra Rameſſem, sicut præcepit Pharao. Quærẽdum est vtrum terra Rameſſem ipsa sit Gessen: Ipsam enim petierant, & ipsam eis Pharao dari præceperat. Et metiebatur triticum patri suo Ioseph: & tamen eum pater nec quando vidit adorauit, nec quãdo ab illo triticum accipiebat. Quomodo ergo somnium Ioseph modo impletum putabimus, & non potius maioris rei contineri prophetiã? Et intulit Ioseph omnẽ

pecuniam *in* domum Pharaonis, Pertinuit ad scripturam *in* hac etiam re commendare fidem *famuli dei*.

Dixit autem illis Ioseph, Adducite pecora vestra & dabo vobis panes pro pecoribus vestris, si deficit argẽtum. Quæri potest, Cum Ioseph frumenta collegerit, vnde homines viuerent, pecora vnde viuebant, cũ tanta fames *in*ualesceret: maxime quia fratres Ioseph Pharaoni dixerant, Non sunt enim pascua pecoribus puerorum tuorum, *in*ualuit enim fames in terra Chanaan, & propter hanc etiam inopiã pascuorum se venisse cõ memorauerant. Proinde si ea fame pascua defecerant in terra Chanaan, cur in Aegypto non defecerant, eadem tunc fame vbique *in*ualescente? Ah sicut perhibetur ab eis qui *loca sciunt*, in multis Aegypti paludibus poterant pascua non deesse, etiam cum fames esset frumentorum, quę solent Nili fluminis inundatione prouenire. Magis enim dicuntur paludes illæ feracia pascua gignere, quãdo aqua Nili minus excrescit. Moriturus Iacob filio suo Ioseph dicit, *Si* inueni gratiam *in* conspectu tuo, *subiice* manum tuã sub fœmore meo, & *facies in* me misericordiam & veritatem. Ea filium iuratione constringit, qua seruum constrinxit Abraham. Ille mandans vnde vxor ducatur filio suo, iste sepulturam commendans corporis sui. In vtraque tamẽ causa nominata sunt duo illa, quæ magni habenda atque pendenda sunt in scripturis omnibus, quacunque dispersa leguntur misericordia & iustitia, vel misericordia & iudicium, vel misericordia & veritas, quandoquidem in quodam loco scriptum est, Vniuersę viæ
Psal.24 domini misericordia & veritas. Ita hæc duo multum commendata, multum consyderanda sunt. Sertus autem Abraham dixerat, *Si facitis in* dominum meum
Gene.24. misericordiam & iustitiam, *sicut & iste filio* suo dicit, vt facias in me misericordiam & veritatem. Quid sibi autem velit à tanto viro tam solicita corporis cõmendatio, vt non in Aegypto sepeliatur, sed in terra Chanaan iuxta patres suos: mirum videtur, & quasi absurdum, nec conueniens tantæ excellentiæ mentis propheticæ, si hoc ex hominum consuetudine metiamur. Si autem *in* his omnibus sacramenta quęrantur, maioris admirationis gaudium ipsi qui inuenerit orietur. Cadaueribus quippe mortuorum peccata significari in lege, non dubium est, cum iubentur homines post eorũ contractationem, siue qualemcunque contactum tanquam ab immundicia purificari. Et hinc illa sententia
P ducta est, Qui baptizatur à mortuo, & iterum tãgit illum, quid proficit lauatio eius? Sic & qui ieiunat super
Eccleſiaſtici 34. peccata sua, & iterum ambulans hæc eadẽ facit. Sepultura ergo mortuorum remissionẽ significat peccatorum, eò pertinens quod dictum est, Beati quorum re-
Psal.31. missæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata. Vbi ergo sepelienda erant hoc significantia cadauera Patriarcharũ, nisi *in* ea terra vbi *ille crucifixus* est, cuius sanguine facta est remissio peccatorũ? Mortibus enim Patriarcharum peccata hominum figurata sunt. Dicũt autem ab eo loco, quod Abrahemium vocatur, vbi sunt ista corpora, abesse locum vbi crucifixus est dominus, ferè triginta milibus, vt etiam ipse numerus significare intelligatur, qui *in* baptismo apparuit ferè triginta annorum: & si quid aliud de re tãta, vel hoc modo vel sublimius intelligi potest: dum tamen nõ frustra arbitremur tales ac tantos homines dei tantã gessisse curã pro sepeliendis corporibus suis, cum sit atq; esse debeat fideliũ ista securitas, vbicunq; corpora eorũ sepeliãtur, vel insepulta etiam inimicorum rabie relinquãtur, aut

G pro eorum libidine dilacerata absumantur, non ideo
vel minus integra, vel minus gloriosa in eorum resur-
CLXII. rectione futura. Quod habent Latini codices, Et a-
Gene.47. dorauit super caput virgæ eius: nonnulli codices emẽ-
datius habent, Adorauit super caput virgæ suæ, vel in
capite virgæ suæ, siue in cacumine, vel super cacumen.
Fallit enim eos verbum Græcum, quod eisdem literis
scribitur siue eius siue suæ: sed accẽtus dispares sunt, &
ab eis qui ista nouerunt, in codicibus non cõtemnun-
tur. Valent enim ad magnam discretionem, quanuis
& vnam plus literam habere posset, si esset suæ, vt non
esset αὐτῆ, sed ἑαυτῆ. Ac per hoc merito quæritur quid
sit quod dictum est, Nam facile intelligeretur senem,
qui virgam ferebat eo more, quo illa ætas baculum so-
let, vt se inclinauit ad deum adorandum, id vtique fe-
cerit super cacumen virgæ suę, quam sic ferebat vt su-
per eam caput inclinãdo adoraret deum. Quid est er-
go, Adorauit super cacumen virgæ eius: id est, filij sui
Ioseph? An forte tulerat ab eo virgã, quando ei iurabat
idem filius: & dum eam tenet post verba iurantis, nõ-
dum illa reddita, mox adorauit deum? Non enim pu-
debat eum ferre tantisper insigne potestatis filij sui, vbi
H figura magnę rei futuræ pręsignabatur: quanuis in He-
bræo facillima huius quęstionis absolutio esse dicatur,
vbi scriptum perhibẽt, Et adorauit Israël ad caput lecti,
in quo vtique senex iacebat: & sic positum habebat, vt
in eo sine labore, quando vellet, oraret: nec ideo tamẽ
quod septuaginta interpretati sunt, nullum vel leuem
CLXIII. sensum habere putandum est. Etiam hic cõmemo-
Gene.48. rans Iacob promissiones dei erga se factas, dicit sibi di
ctum, Faciam te in congregationes gentiũ: quibus ver-
bis magis fidelium vocationem significat, quàm car-
CLXIIII. nalis generis propagationem. Quod scriptum est
Gene.48. dicẽte Iacob de Effrem & Manasse, Nunc ergo filij tui
duo, qui facti sunt tibi in terra Aegypti priusquam ad
te venirem in Aegyptum, mei sunt Effrem & Manas-
ses, tãquam Ruben & Simeon erunt mihi: natos autem
si generis posteа, tibi erunt in nomine fratrũ suorum,
appellabuntur in sortibus eorum. Fallit legẽtes aliquã-
do, vt existiment ita dictum, tanquam si alios genuis-
set Ioseph, istorum nominibus eos Iacob appellari prę-
ciperet, quod non ita est. Verborum quippe ordo con-
texitur, Nunc ergo filij tui duo, qui facti sunt tibi in
terra Aegypti priusquam ad te venirem in Aegyptum,
I mei sunt, Effrem & Manasses: tanquã Ruben & Simeon
erunt mihi, in nomine fratrum suorum appellabuntur
in sortibus eorum: Hoc est, simul hæreditatem capient
cum fratribus suis, vt simul vocentur filij Israël. Duæ
quippe ipsę tribus adiunctę sunt, vt excepta tribu Leui,
quæ sacerdotalis fuit, duodecim essent quæ terram di-
uiderent, & decimas præberent. Illud autem interpo-
situm est, quod de aliis filiis Ioseph si nascerẽtur dixit.
CLXV. Quod Iacob filio suo Ioseph tanquam nescienti vo-
Gene.48. luit indicare, vbi & quãdo sepelierit matrem eius, cum
& ipse simul fuerit cum fratribus suis: sed etsi erat tam
paruus ætate, vt illud vel curare vel omnino retinere
non posset, quæ res compulit modo dici, Nisi forte ad
rem pertinuit cõmemorare ibi sepultam matrem Io-
CLXVI. seph, vbi Christus fuerat nasciturus. Quod ita be-
Gene.48. nedicit nepotes suos Israël, vt dexteram manum mi-
nori imponat, maiori autem sinistram: & hoc filio suo
Ioseph volenti corrigere quasi errantem atque nescié-
tem, ita respondit, Scio fili mi scio, & hic erit in popu-
lum, & hic exaltabitur, sed frater eius iunior maior il-
lo erit, & semen eius erit in multitudine gentiũ. Hac-
tenus de Christo accipiendum est quatenus etiam de K
ipso Iacob & fratre eius dictum est, quia maior seruiet Gene.25.
minori. Secundum hoc enim significauit aliquid pro-
phetice hoc faciẽdo Israël, quod populus posterior per
Christum futurus regeneratione spiritali, superaturus
erat populum priorem de carnali patrum generatio-
ne gloriantem. Quod Sichimam dicit Iacob præ- CLXVII.
cipuam dare filio suo Ioseph, & addit, quòd eam pos- Gene.48.
sederit in gladio suo & arcu: Quæri potest quẽadmo-
dum valeat ad literam conuenire. Emit enim centum Gene.33.
agnis possessionem illam, non cepit iure victoriæ bel- Gene.34.
licæ. An quia Salem ciuitatem Sichimorum filij eius
expugnauerunt, vt iure belli potuit eius fieri, & iustum
bellum cum eis gestum videatur, quia tantam priores
iniuriam fecerunt in eius filia contaminanda? Cur nõ
ergo illis illam terram dedit, qui hoc perpetrauerunt,
hoc est maioribus filiis suis? Deinde si modo ex illa vi-
ctoria glorians dat eam terram filio suo Ioseph, cur ei
displicuerunt tunc filij qui hoc commiserunt? Cur de-
nique etiam nunc, cum eos benediceret, exprobrando
id commemorauit in factis eorum? Proculdubio ergo
aliquod hic latet propheticum sacramentum: quia & L
Ioseph quadam præcipua significatione Christum prę-
figurauit, & ei datur illa terra, vbi disperdiderat obruẽ-
do deos alienos Iacob, vt Christus intelligatur posses-
surus gentes diis patrum suorum renunciantes & cre-
dentes in eum. Videndum quomodo dicant scri- CLXVIII.
pturæ, quod assidue dicunt de mortuis, Et appositus est Gene.49.
ad patres suos: vel appositus est ad populum suum. Ec-
ce enim de Iacob dicitur iam quidem mortuo, sed nõ-
dum sepulto: & ad quem populum apponatur, non in
promptu est videre. Ex illo enim populus prior nasci-
tur, qui dictus est populus Israël: qui vero eum præces-
serunt, tam pauci iusti nominantur, vt eos populũ ap-
pellare cunctemur. Nam si dictum esset, appositus est
ad patres suos, nulla quæstio fieret. An forte populus
est, non solum hominum sanctorum, verum & ange-
lorũ, populus ciuitatis illius, vnde dicitur ad Hebræos,
Sed accessistis ad montem Sion, & ad ciuitatem dei Heb.12.
Hierusalem, & ad milia angelorum exultantium. Huic
populo apponuntur qui post hanc vitam placẽtes deo
fiunt. Tunc enim dicuntur apponi, quando nulla iam
remanet solicitudo tentationum, & periculum pecca- Ecclesiastici
torum. Quod intuens ait scriptura, Ante mortem ne 11.
laudes hominem quenquam. Quadraginta dies se- M
pulturæ, quos commemorat scriptura, forte significãt CLXIX.
aliquid pœnitentiæ, qua peccata sepeliuntur. Nõ enim Gene.50.
frustra etiam quadraginta dies ieiuniorum sunt con- Exod.34.
stituti, quibus Moyses & Helias, & ipse dominus ieiu- 3.Reg.19.
nauit: & Ecclesia pręcipua obseruatione ieiuniorũ qua- Matth.4.
dragesimam vocat. Vnde & in Hebrẽo de Niniuitis a-
pud Ionam Prophetã scriptum perhibẽt, Quadraginta Ionæ.3.
dies & Niniue euertetur, vt per tot dies accõmodatos
videlicet humiliationi pœnitentium, intelligatur in
ieiuniis sua defleuisse peccata, & impetrasse misericor-
diam dei. Nec tamen putandum est istum numerum Acto.1.
luctui pœnitentium tantummodo conuenire: alioquin
non quadraginta dies fecisset dominus cum discipulis
suis post resurrectionem, intrans cũ eis & exiens, mã-
ducans & bibens, qui dies vtique magnæ lætitiæ fue-
runt. Nec septuaginta interpretes, quos legere consue-
uit Ecclesia, errasse credendi sunt, vt non dicerẽt qua-
draginta dies, sed triduum & Niniue euertetur. Maio-
re quippe authoritate prædita quàm interpretum offi-
cium est, prophetico spiritu, quo etiam ore vno in suis
interpre-

A interpretationibus, quod magnum miraculum fuit cõ-
sonuisse firmãtur, triduum posuerunt: quãuis nõ igno-
rarent, quòd dies quadraginta in Hebræis codicibus
legerentur: vt in domini nostri Iesu Christi clarifica-
tione intelligerentur dissolui aboleriq; peccata, de quo
Rom.4. dictum est, Qui traditus est propter delicta nostra, &
resurrexit propter iustificationem nostram. Clarifica-
tio autem domini in resurrectione, & in cœlum ascẽ-
sione cognoscitur. Vnde & bis numero, quanuis vnum
Ioan.20. & eundem spiritum sanctum dedit: primo postquã re-
Acto.2. surrexit, iterum posteaquam ascẽdit in cœlum. Et quo-
niam post triduum resurrexit, post quadraginta autẽ
dies ascendit, vnum horum quod posterius factum est,
per numerum dierum codices Hebræi significant: al-
terum autẽ de triduo, quod ad eandem etiam rem per-
tineret, septuaginta commemorare, non interpreta-
tionis seruitute, sed prophetiæ authoritate voluerunt.
Non ergo dicamus vnum horum falsum esse, & pro a-
liis interpretibus aduersus alios litigemus, cum & illi
qui ex Hebræo interpretãtur, probẽt nobis hoc scriptũ
esse quod interpretantur: & septuaginta interpretum
B authoritas, quæ tanto etiam diuinitus facto miraculo
commendatur, tanta in Ecclesiis vetustate firmetur.
CLXX. Quod mandauit Ioseph ad potentes Aegypti, vt
Gene.50. dicerent Pharaoni nomine eius, Pater meus adiurauit
me, dicens, In monumento quod ego fodi mihi in ter-
ra Chanaan, ibi me sepelies. Quæri potest quomodo
verum sit, cum hæc verba patris eius quãdo de sua se-
pultura mandauit, nõ legantur. Sed ad sententiã verba
referre debemus, sicut in aliis supra similiter iteratis
verbis vel narrationibus admonuimus. Volũtati enim
enunciandæ, & in notitiam perferendæ oportet verba
seruire: fodisse autem sibi Iacob sepulchrum, nusquam
superius in scripturis legitur, Sed nisi fieret, cũ in eis-
CLXXI. dem terris esset, modo non diceretur. Quid sibi
Gene.50. vult, quòd cum pergerent ad sepeliendum Iacob, scri-
ptura dicit, Et aduenerũt ad aream Achad, quæ est trãs
Iordanem. Prætergressi sunt enim locum, in quo erat
mortuus sepeliendus, milia, sicut perhibent qui nouе-
runt, plusquam quinquaginta: tantum quippe spatij est
plus minus, ab eo loco vbi sepulti sunt Patriarchæ in
quibus & Iacob, vsque ad hunc locum, quò eos aduenis
C se narratur. Nam post factum ibi luctum, & planctum
magnum redierunt ad locum quem prꝫterierant, rur-
sus Iordane traiecto. Nisi fortè quis dicat aliquorũ ho-
stium vitandorum causa per eremum eos venisse cum
corpore, qua via etiã populus Israël ductus est per Moy
sen ab Aegypto liberatus. Illo quippe itinere vt plури-
mum circumitur, & per Iordanem venitur ad Mam-
bram, vbi sunt corpora Patriarcharum, id est, ad terrã
Chanaan. Sed quomodo factum sit vt trans illa loca ad
Orientem versus tantum iretur, & inde ad ea per Ior-
danem veniretur, significationis causa factum esse cre
dendum est, quòd per Iordanem venturus erat ad eas
CLXXII. terras postea Israël in filiis suis. Et fecit luctũ pa-
Gene.50. tri suo septẽ dies. Nescio vtrum inueniatur alicui san-
ctorum in scripturis celebratũ esse luctum nouẽ dies,
quod apud Latinos Nouemdial appellant. Vnde mihi
videntur ab hac consuetudine prohibendi, si qui Chri
stianorum istum in mortuis suis numerum seruãt, qui
magis est in gentilium consuetudine. Septimus vero
Ecclesiasti- dies authoritatem in scripturis habet. Vnde alio loco
ci.22. scriptum est, Luctus mortui septem dierum, fatui autẽ
omnes dies vitæ eius. Septenarius autem numerus p-
pter sabbati sacramentum præcipuæ quietis indicium
est: vnde merito mortuis tanquam requiescẽtibus ex- D
hibetur. Quem tamen numerum in luctu Iacob decu-
plauerunt Aegyptij qui eum septuaginta diebus luxe-
runt. Et vixit Ioseph annos centum & decem, & CLXXIII.
vidit Ioseph Effraïm filios vsque ad tertiã generatio- Gene.50.
nem, & filij Machyr filij Manasse nati sunt super fœmo
ra Ioseph. Cum hos filios filiorum, vel nepotes filiorum
dicat scriptura Ioseph viuendo vidisse, quomodo eos
iungit illis septuaginta quinque hominibus, cum qui-
bus Iacob Aegyptum dicit intrasse, quandoquidem Io-
seph senescendo peruenit vt eos natos videret: Iacob
autem cum ingressus est in Aegyptum, iuuenis erat Io-
sep, & eum pater moriens quinquagesimum & sextum
ferè ætatis annum agentem reliquit. Vnde constat cer-
ti mysterij causa illum numerum, id est, septuagena-
rium & quinarium scripturam commendare voluisse.
Si autem quisquam exigit quomodo etiam secundum
historiæ fidem verum sit Iacob cum septuagintaquinq;
animabus in Aegyptum intrasse, non illo vno die quo
venit, eius ingressum oportet intelligi: sed quia in filiis
suis plerunq; appellatur Iacob, hoc est in posteris suis, E
& per Ioseph eum cõstat in Aegyptum intrasse, introi-
tus eius accipiendus est quandiu vixit Ioseph, per quẽ
factum est vt intraret. Toto quippe illo tempore nasci
& viuere potuerũt omnes qui cõmemorantur, vt. lxxv.
animæ compleantur vsque ad nepotes Beniamin. Si- Gene.35.
cut enim dicit, Hi filij Liæ, quos peperit ipsi Iacob in
Mesopotamia Syriæ, loquens etiam de iis qui non erãt
nati: quia illic parentes eorum, ex quibus nati sunt, pe-
pererat, ibi eos perhibens natos: quoniã causa qua na-
scerentur ibi nata est, id est, parentes eorum, quos Lia
ibi pepererat: ita quoniam causam intrandi in Aegy-
ptum Iacob in Ioseph habuit, totũ tempus quo in Ae-
gypto vixit Ioseph, ingressio erat Iacob in Aegyptum
per suam progeniem, quæ illo viuo propagabatur, per
quem factum est vt ingrederetur.

DIVI AVRELII AVGVSTI-NI HIPPONENSIS EPI-scopi Quæstionum super Exodum Liber se-cundus.

F
I. Exod.1.

DE obstetricum mendacio, quo
fefellerunt Pharaonẽ ne occi-
derẽt masculos Israëlitas quã-
do nascebãtur, dicentes, nõ ita
parere mulieres Hebrꝫas sicut
pariebant Aegyptiæ: Quæri so
let vtrum talia mendacia ap-
probata sunt authoritate diui-
na, quandoquidem scriptum est, deum bene fecisse ob-
stetricibus: sed vtrũ pro misericordia ignoscebat men-
dacio: an & ipsum mendacium dignum præmio iudi-
cabat, incertum est. Aliud enim faciebant obstetrices
viuificando infantes paruulos, aliud Pharaoni mentiẽ-
do. Nam in illis viuificandis opus misericordiæ fuit,
mendacio vero illo pro se vtebantur ne noceret illis
Pharao, quod potuit non ad laudem, sed ad veniã per-
tinere. Neq; hic authoritatẽ ad mentiendum esse pro-
positam mihi videtur eis de quibus dictum est, Et non Apoca.14.
est inuentum in ore eorum mendacium. Quorundam
enim vita longe inferior à professione sanctorũ, si ha-
beat ista mendaciorum peccata, prouectu ipso & in-
dole feruntur, præsertim si beneficia nondum norunt
expectare

G expectare cœlestia, sed circa terrena occupantur: Qui
autem ita viuunt vt eorum conuersatio, sicut dicit A-
Philip.3. postolus, in cœlis sit, non eos existimo linguæ suæ mo-
dum, quantum ad veritatem promendam attinet falsi-
tatémque vitandam, exemplo illo obstetricum debere
formare. Sed diligentius de hac quæstione differen-
dum est, propter alia exempla quæ in scripturis repe-
II. riuntur. De facto Moysi cum occidit Aegyptium
Exo.2. ad defendendos fratres suos, satis disputauimus in il-
lo opere quod de vita Patriarcharum aduersus Faustũ
Lib.22.cap. 60.& sequé. scripsimus: vtrum indoles in eo laudabilis fuerit, qua
hoc peccatum admiserit, sicut solet vbertas terræ etiã
ante vtilia semina quadam herbarum quanuis inutili-
um feracitate laudari: an omnino ipsum factum iu-
stificandum sit. Quod ideo non videtur quia nullam
adhuc legitimam potestatem gerebat, nec acceptam
diuinitus, nec humana societate ordinatam. Tamen
Acto.7. sicut Stephanus dicit in actibus apostolorum, putabat
intelligere fratres suos quòd per eum deus daret illis
salutem: vt per hoc testimonium videatur Moyses
iam diuinitus admonitus, quod scriptura eo loco ta-
H cet, hoc audere potuisse. Clamauit ad eum do-
III. minus de rubo. Dominus in angelo, an dominus an-
Exo.3. Esa.9. gelus ille qui dictus est, Magni consilij angelus: & in-
telligitur Christus. Supra enim dixit, apparuit illi an-
IIII. gelus domini in flamma ignis in rubo. Educe-
Exo.3. re illos de terra illa in terram bonam & multam, in
terram fluentem lac & mel: vtrum terram fluentem
lac & mel spiritaliter accipere debemus, quia secundũ
proprietatem non hoc erat illa quæ data est populo Is-
raël: an locutionis est, qua id ad laudem vbertatis &
V. suauitatis referatur. Et nunc ecce clamor filio-
Exo.3. rum Israël venit ad me, non sicut clamor Sodomorum
quo iniquitas sine timore & sine verecundia significa-
VI. tur. Quod mandauit dominus Hebræis per
Exo.3. Moysen, vt acciperent ab Aegyptiis vasa aurea & ar-
gentea & vestem: atque addidit, & prædabimini eos:
mandati huius non potest iniustum esse iudiciũ. Man-
datum enim dei est, de quo non iudicandum, sed ei
obtemperandum fuit, Ille enim nouit quàm iuste mã-
dauerit, ad seruum autem pertinet obedienter facere
VII. quod mandauit. Quod ait Moyses ad domi-
Exo.4. I num, precor domine non sum eloquens ante hesternum, neque ante nudiustertianum diem, neque ex quo
cœpisti loqui famulo tuo: intelligitur credere, posse
fieri dei voluntate subito eloquentem: cum dicit, Ne-
que ex quo cœpisti loqui famulo tuo: tanquam ostendens fieri potuisse, vt ante hesternum & nudiustertia-
num diem qui eloquens non fuisset repente fieret, ex
VIII. quo cum illo dominus loqui cœpit. Quis fecit
Exo.4. mutum & audientem, videntem & cæcum: Nónne ego
dominus deus? Sunt qui deo calumniantur, vel scri-
pturæ potius veteris testamẽti, quia dixerat deus, quòd
ipse fecerat cæcum & mutum. Quid ergo dicunt de
Ioan.9. domino Christo aperte in Euangelio dicente, Ego ve-
ni vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant?
Quis autem nisi insipiens crediderit aliquid homini
secundũ vitia corporalia posse accidere quod deus no-
lit? Sed eum iuste totum velle nemo ambigit.
IX. Quod dominus dicit ad Moysen, Sed nunc va-
Exo.4. de tu, & ego aperiam os tuum, & instruam te quæ locu
turus es. Satis hic apparet, non tantum instructionem
oris, sed ipsam etiam apertionem ad dei volũtatem &
gratiam pertinere. Non enim ait, Tu aperi os tuum, &
ego instruam te: sed vtrunque ipse promisit, aperiam
& instruã. Alibi autem dicit in Psalmo, Dilata os tuum, Psal.80.
& adimplebo illud. Vbi significat in homine voluntā- K
tem accipiendi, quod deus donat volenti: vt ad volun-
tatis exordium pertineat, Dilata os tuum: ad dei au-
tem gratiam, Et adimplebo illud. Hic vero & aperiam
os tuum, & instruam te. Et iratus iracundia do- X.
minus dixit, Quemadmodum possit intelligi irascens Exo.4.
deus, quia non sicut homo per irrationabilem pertur-
bationem, per omnia tenendum est vbi tale aliquid
scriptura dicit, ne de hoc eadem sæpe dicenda sint.
Sed merito quæritur cur hic iratus de fratre Moysi di-
xerit, quòd illi ipse loqueretur ad populum: videtur e-
nim tanquam diffidenti non dedisse plenissimam fa-
cultatem, quam daturus erat, & per duos agi voluisse,
quod etiam per vnum posset, si credidisset. Veruntā-
men eadem verba omnia diligentius consyderata, nõ
significant iratum dominum pro vindicta dedisse Aa-
ron. Sic enim dicit, Nónne ecce Aaron frater tuus Le-
uites scio quia eloquens est, loquetur ipse? Quibus ver- Exo.4.
bis ostenditur deus increpasse potius eum, qui time-
ret ire quòd ipse esset minus idoneus, cum haberet fra
trem, per quem posset ad populum loqui quod vellet: L
quoniam erat ipse gracilis vocis, & linguæ tardioris,
quanquam de deo totum sperare deberet. Deinde ea-
dem ipsa quæ paulò antè promiserat, & posteaquã ira-
tus est, dicit. Dixerat enim, Aperiam os tuum, & in-
struam te: nunc autem dicit, Aperiam os tuum & os
eius, & instruam vos quæ faciatis: sed quoniam addi-
dit, Et loquetur ipse tibi ad populum: videtur oris a-
pertio præstita, propter quod dicit Moyses linguæ se
tardioris. De vocis autem gracilitate nihil ei dominus
præstare voluit, sed propter hoc adiutoriũ fratris ad-
iunxit, qui posset ea vti voce, quæ populo docendo suf-
ficeret. Quòd autem ait, Et dabis verba mea in os eius:
ostendit quòd ea loquendo esset daturus: nam si tan-
tummodo audiendo, sicut populo in aures diceret. De-
indé quod paulopost ait, Et loquetur ipse tibi ad popu-
lum, & ipse erit tuum os: & sic subauditur, ad populum.
Et cum dicit, Tibi loquetur ad populum: satis indicat
in Moyse principatum, in Aaron ministerium. Dein-
de quòd ait, Tu autem illi eris in iis, quæ ad deum. Ma-
gnum hic fortassis perscrutandum est sacramẽtum, cu-
ius figuram gerat, velut medius Moyses inter dominũ
& Aaron, & medius Aaron inter Moysen & popu- M
lum. In eo quod scriptum, Et factum est in via XI.
ad refectionem obuiauit ei angelus, & quærebat eum Exo.4.
occidere: & assumpto Sephora calculo, circũcidit præ-
putium filij sui, & procidit ad pedes eius, & dixit, Ste-
tit sanguis circuncisionis infantis mei: & recessit ab eo:
propter quod dixit, Desiit sanguis circuncisionis. Pri-
mum quæritur quem volebat angelus occidere, vtrum
Moysen, quia dictum est, Occurrit ei angelus, & quæ-
rebat eum occidere. Nam cui putabitur occurrisse, nisi
illi qui vniuerso suorum comitatui præfuit, & à quo
cæteri ducebantur? An puerum quærebat occidere, cui
mater circuncidendo subuenit: vt ob hoc intelligatur
occidere voluisse infantem, quia non erat circuncisus,
atque ita sancire præceptum circuncisionis, seueritate
vindictæ. Quòd si ita est, incertum est prius de quo
dixerit. Quærebat eum occidere, quia ignoratur quem,
nisi ex consequentibus reperiatur: mira sanè locutio-
ne & inusitata, vt prius diceret, Occurrit ei, & quære-
bat eum occidere: de quo nihil antè dixerat. Sed talis
est in Psalmo, Fundamenta eius in montibus sanctis: Psal.86.
diligit dominus portas Sion. Inde enim Psalmus inci-
pit, nec

A pit, nec aliquid de illo vel de illa dixerat, cuius fundã-
menta voluit intelligi, dicẽs, Fundamenta eius in mon
tibus sanctis. Sed quia sequitur, Diligit dominus por-
tas Sion: fundamenta vel domini vel Sion, & ad facili-
orem sensum magis Sion, vt fundamẽta ciuitatis ac-
cipiantur. Sed quia in hoc pronomine, quod est eius,
genus ambiguum est: omnis enim generis est hoc pro-
nomen, id est, & masculini, & fœminini, & neutri: in
Græco autem in fœminino genere dicitur αὐτῆς, & ha
bet codex Græcus αὐτ, cogit intelligere non fundamẽ-
ta Sion, sed fundamenta domini, id est, quæ constituit
Psal.146. dominus, de quo dictum est, Aedificans Hierusalẽ do-
minus. Nec Sion tamen, nec dominum antea nomina-
uerat, cum diceret, Fundamenta eius in montibus san
ctis: sic & hic nondum nominato infante dictum est,
Occurrit ei, & quærebat eum occidere: vt de quo dixe-
rit, in consequentibus agnoscamus: quanquam & si de
Moyse accipere quisquam voluerit, non est magnope-
re resistẽdum. Illud potius quod sequitur si fieri potest
intelligatur, quid sibi velit ideo recessisse angelum ab
interfectione cuiuslibet eorum, quia dixit mulier, Stetit
B sanguis circuncisionis infantis: non enim ait, recessit
ab eo, propter quod circuncidit infantem: sed quia ste-
tit sanguis circuncisionis: non quia cucurrit, sed quia
XII. stetit, magno nisi fallor sacramento. Quod supe-
Exod.4. rius dictum est, quòd Moyses vxorem & infantes suos
Exod.18. imposuit vehiculis, vt cum eis in Aegyptum pergeret,
postea vero Iethro socer eius illi cum eis occurrit, po-
steaquã eduxit populum ex Aegypto, quęri potest quo-
modo vtrunque sit verum. Sed intelligendum est, post
illam quæ ab angelo futura erat interfectionem Moysi
vel infantis, reuersam fuisse cum paruulis. Nam quidã
putauerunt ppter hoc angelum terruisse, ne ad impe-
dimentum ministerij quod diuinitus impositũ Moyses
XIII. gerebat, fœmineus sexus comitaretur. Quæri-
Exod.5. tur quomodo populo dicatur, quòd mãdauit deus eie-
cturũ se eos de Aegypto in terram Chanaan: Pharaoni
autem dicatur, quòd trium dierum iter exire vellent
in desertum, & immolare deo suo ex mãdato eius. Sed
intelligendum est, quanuis deus sciret quid esset fac-
turus, quoniam præsciebat non cõsensurum Pharaonem
ad populum dimittendum, illud primo dictũ esse quod
C etiam primitus fieret si ille dimitteret: vt enim sic fie-
rent omnia quemadmodum consequens scriptura te-
statur, Pharaonis cõtumacia meruit & suorum. Neque
enim mendaciter deus iubet quod scit non facturum
XIIII. cui iubetur, vt iustum iudiciũ consequatur. Verba
Exod.5. quæ dicit Moyses ad dominũ, Quare afflixisti populũ
hũc, & vt quid me misisti: ex quo enim intraui ad Pha
raonem loqui in tuo nomine in hunc populum, nõ libe-
rasti populum tuum: Non cõtumaciæ verba sunt vel
indignationis, sed inquisitionis & orationis. Quod ex
his apparet quæ illi dominus respondit, Non enim ar
guit infidelitatem eius, sed quid sit facturus aperuit.
XV. Sacramenti locum esse dubium non est, ꝙ scri-
Exod.6. ptura volens originem Moysi demonstrare, quod eius
actio iam expetebat, à primogenito Iacob, id est, Ruben
progenies cœpit, inde ad Symeon, inde à Leui, vltrà
progressa non est, quoniam ex Leui Moyses. Hi autem
commemorantur, qui iam commemorati fuerant in
illis septuagintaquinq; in quibus Israël intrauit in Ae-
gyptum: non enim primam neque secundam, sed ter-
tiam tribum, id est, Leuiticã deus esse voluit sacerdo-
XVI. talem. Quod Moyses dicit, Ecce ego gracili voce
Exod.7. sum, & quomodo exaudiet me Pharao: non videtur tã-
tum propter magnitudinem populi excusare de vocis D
gracilitate, verumetiam propter vnum hominem. Mi-
rum si tam gracilis vocis, vt nec ab vno homine posset
audiri, An fortè regius fastus non eos permittebat de
proximo loqui: dicitur autem illi, Ecce dedi te deum
Pharaoni, & Aaron frater tuus erit tuus Propheta.
Notandum quòd cum ad populum mitteretur, nõ XVII.
ei dictum est, Ecce dedi te deum populo, & frater tuus Exod.7.
erit tuus Propheta: sed frater tuus, inquit, loquetur tibi
ad populum. Dictum est etiam, Erit os tuum, & tu illi
quæ ad deum: non dictum est, tu illi deus. Pharaoni au
tem dicitur Moyses datus deus, & secundum analogiã
Propheta Moysi Aaroh, sed ad Pharaonem. Hic insi-
nuatur nobis ea loqui Prophetas dei quæ audiũt ab eo,
nihilque aliud esse Prophetam dei, nisi enunciatorem
verborum dei hominibus, qui deum vel non possunt
vel non merentur audire. Assidue deus dicit, XVIII.
Indurabo cor Pharaonis: & velut causam infert cur hoc Exod.7.
faciat, Et implebo signa mea & portenta mea in Aegy-
pto: tanquam necessaria fuerit obduratio cordis Pha-
raonis, vt signa dei multiplicarentur vel implerentur
in Aegypto. Vtitur ergo deus bene cordibus malis, ad E
id quod vult ostendere bonis, vel quid facturus est bo
nis. Et quanuis vniuscuiusq; cordis in malitia qualitas,
id est, quale cor habeat ad malum, suo fiat vitio, quod
inoleuit ex arbitrio voluntatis: & tamen qualitate ma-
la vt huc vel illuc moueatur, cum siue huc, siue illuc
male moueatur, causis sit quib⁹ animus propellitur: quę
causæ vt existant vel non existant, non est in hominis
potestate, sed veniunt ex occulta prouidentia, iustissi-
ma planè & sapientissima, vniuersum quod creauit di-
sponentis & administrantis dei: Vt ergo tale cor ha-
beret Pharao quod patientia dei nõ moueretur ad pie-
tatem, sed potius ad impietatem, vitij proprij fuit:
Quòd vero facta sunt ea, quibus cor suo vitio tam ma-
lignum resisteret iussionibus dei: hoc est enim quod
dicitur, Induratum, quia non flexibiliter cõsentiebat,
sed inflexibiliter resistebat: dispensationis fuit diuinæ,
qua tali cordi non solum iusta, sed euidenter iusta pœ-
na parabatur, qua timentes deum corrigerentur. Pro-
posito quippe lucro, verbi gratia, propter quod homi-
cidium committatur, aliter auarus, aliter pecuniæ con-
temptor mouentur: ille scilicet ad facinus perpetrán- F
dum, ille ad cauendum: ipsius tamen lucri propositio
in alicuius illorum non fuit potestate. Ita causæ veniũt
hominibus malis, quæ non sunt quidem in eorum po-
testate, sed hoc de illis faciunt, quales eos inuenerint
iam factos propriis vitiis ex præterita voluntate. Vi-
dendum sanè est, vtrum etiam sic accipi possit, Ego in-
durabo: tanquam diceret, quàm durum sit demõstrabo.
Si loquetur vobis Pharao dicens, Date nobis si- XIX.
gnum aut portentum, & dices Aaroni fratri tuo, Sume Exod.7.
virgam & proiice illam palàm Pharaone & palàm ser
uis eius, & erit draco. Hic certè non ministerio vo-
cis erat opus, cum videbatur velut ex necessitate da-
tus Aaron propter gracilitatem vocis Moysi: sed vir-
ga erat proiicienda vt draco fieret. Cur ergo Moyses
ipse non fecit, nisi quia ista mediatio ipsius Aaroni in-
ter Moysen & Pharaonem alicuius magnę rei figuram
gerit? Etiam hoc notandum est, quòd cum si- XX.
gnum palàm Pharaone fieret, scriptum est, Et proiecit Exod.7.
Aaron virgam suam. Si fortè dixisset, Proiecit vir-
gam: nulla esset quæstio. Quod vero addidit, suam,
cum eam Moyses dederit, non frustra forsitan dictum
est. An erat vtrique illa virga communis, vt cuiusliber

eorum

XXI. Exod.7. eorum diceretur, verum diceretur? Et absorbuit virga Aaron virgas illorum. Si dictum esset, Absorbuit draco Aaron virgas illorum: intelligeretur verus draco Aaron phantastica illa figmenta non absorbuisse, sed virgas. Hoc enim potuit absorbere quod erant, non quod esse videbantur, & non erant. Sed quoniam dixit, Absorbuit virga Aaron virgas illorũ: draco vtique potuit virgas absorbere, non virga. Sed eo nomine appellata res vnde versa est, non in quo versa est, quia in id etiam reuersa est: ideo hoc vocari debebat quod principaliter erat. Quid ergo dicendum est, de virgis magorum, vtrum & ipsæ veri dracones factæ fuerant, sed ea ratione virgæ appellatæ sunt, qua & virga Aaron: an potius videbatur esse quod non erant ludificatione venefica? Cur ergo ex vtraq; parte & virgæ dicuntur & dracones, vt de figmentis illis nihil differat loquendi modus? Sed demonstrare difficile est quomodo etiam si veri dracones facti sunt è virgis magorum, non fuerint tamen creatores draconum, nec magi, nec angeli mali, quibus ministris illa operabantur. Insunt enim corporeis rebus per omnia elementa mundi quædam occultæ seminariæ rationes, quibus cum data fuerit opportunitas temporalis atque causalis, prorumpunt in species debitas suis modis & finibus. Et sic non dicuntur angeli, qui ista faciunt, animalium creatores, sicut nec agricolæ segetum vel arborum vel quoruncunque in terra gignentium creatores dicendi sunt: quanuis nouerint præbere quasdam visibiles opportunitates & causas, vt illa nascantur. Quod autem isti faciunt visibiliter, hoc angeli inuisibiliter: deus vero solus verus creator est, qui causas ipsas & rationes seminarias rebus ipsis inseruit. Res breuiter dicta est, quę si exemplis & copiosa disputatione explicetur, vt facilius intelligatur, longo sermone opus esset, à quo se ratio nostrę festinationis excusat.

XXII. Exod.7. Fecerũt autem similiter & incantatores Aegyptiorum veneficiis suis: & induratũ est cor Pharaonis, & non exaudiuit eos, sicut dixit dominus. Cum hæc dicuntur, videtur propterea cor Pharaonis induratum fuisse, quia & incantatores Aegyptiorum similia fecerunt. Sed consequentia docebũt quanta fuerit illa obduratio etiam cũ incantatores deficerent.

XXIII. Exod.8. Fecerunt autem similiter & incantatores Aegyptiorum veneficiis suis, Et eduxerũt ranas super terram Aegypti. Quæritur vnde, si iam vbiq; factum erat. Sed similis quæstio est, vnde & aquam in sanguinem verterunt, si tota aqua Aegypti in sanguinem conuersa iam fuerat. Vnde intelligendum est regionẽ, vbi filij Israël habitabant, plagis talibus non fuisse percussam: & inde potuerunt incantatores vel aquam haurire quam in sanguinem verterent, vel aliquas ranas educere ad solam demonstrationem magicæ potentiæ: quanquam potuerunt etiam, posteaquam illa compressa sunt, facere: sed scriptura cito narrando coniunxit, quod etiam postea fieri potuit.

XXIIII. Exod.8. Et vidit Pharao quoniam facta est refrigeratio, & ingrauatum est cor eius, & non exaudiuit eos, sicut dixerat dominus. Hic apparet non illas tãtum fuisse causas obdurationis cordis Pharaonis, quòd incantatores eius similia faciebãt, verumetiã ipsam dei patientiam qua parcebat. Patiẽtia dei secundum corda hominum, quibusdam vtilis ad pœnitendum, quibusdam inutilis ad resistẽdum deo, & in malo perseuerandum: non tamen per seipsam inutilis est, sed secundum cor malum, sicut iam diximus. Hoc &

Roma.2. Apostolus dicit, Ignoras quia patiẽtia dei adpœnitentiam te adducit: Secundum autem duritiam cordis tui & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera eius. Nam & alibi cum diceret, Christi bonus odor sumus in omni loco: etiã illud adiunxit, & in iis qui salui fiunt, & in iis qui pereunt. Non dixit Christi bonũ se odorem esse iis qui salui fiunt, malũ autem iis qui pereũt, sed tantum bonũ odorem se dixit. Illi vero tales sunt, vt & bono odore pereãt secundũ sui cordis, vt sæpe dictum est, qualitatem, quæ mundanda est bona voluntate in dei gratiam, vt incipiant ei prodesse iudicia dei quæ malis cordibus nocent. Vnde ille immutato in melius corde cantabat, Viuet anima mea & laudabit te, & iudicia tua adiuuabũt me. Non dixit munera, vel præmia tua, sed iudicia tua. Multum est autem vt syncera fiducia dici possit, Proba me domine & tenta me, vre renes meos & cor meum. Et ne sibi aliquid ex suis viribus tribuisse videretur, continuo addidit, quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & cõplacui in veritate tua. Factam erga se cõmemorat misericordiam, vt complacere posset in veritate, quoniã vniuersæ viæ domini misericordia & veritas.

2.Cor.2. Pſal.118. Pſal.25. Pſal.24.

XXV. Exod.8. Quod dixerunt magi ad Pharaonem. Digitus dei est hic: quoniam nõ potuerunt educere cyniphes, senserunt profecto cum artium suarum nefariarum scirent potentiam, non talibus artibus, velut potentior in eis esset Moyses suos conatus fuisse frustratos vt nó possent educere cyniphes, sed digito dei, qui vtique operabatur per Moysen. Digitus autem dei, sicut euangeliũ manifestissimè loquitur, spiritussanctus intelligitur.

Lucę.11. Nanq; vno Euangelista ita narrante verba domini vt diceret, Si ego in digito dei eiicio dæmonia, alius Euangelista idipsum narrãs exponere voluit, quid sit digitus dei, & ait, Si ego in spiritu dei eiicio dæmonia.

Matth.12. Cum itaq; magi faterentur, quorũ Pharao potentia præsidebat, digitum dei esse in Moyse in quo superabãtur, & eorum veneficia frustrabantur: tamen induratũ est cor Pharaonis nunc mirabili omnino duritia. Cur autem in tertia ista plaga magi defecerũt, nam plagæ cœperunt ex quo aqua in sanguinem versa est, & sentire & explicare difficile est. Poterant enim & in primo signo deficere, vbi in serpentem virga conuersa est: & in prima plaga, vbi aqua in sanguinem commutata est: & in secunda de ranis, si hoc voluisset digitus dei, id est, spiritussanctus. Quis enim dementissimus dixerit digitum dei in hoc signo potuisse conatus magorum impedire, & in superioribus nequiuisse? Omnino ergo certa causa est quare illa facere hucusque permissi sunt. Commendatur enim fortasse Trinitas, & quod verum est summi Philosophi gentium quantum in eorum literis indagatur, sine spiritusancto philosophati sunt, quãuis de patre & filio non tacuerint, quod etiam Didymus in libro suo meminit quem scripsit de spiritusancto.

XXVI. Exod.8. Ecce ego mitto in te & in seruos tuos & in populũ tuum, & in domus tuas cynomyiã & implebunt domus Aegyptiorum cynomyia: vt scias quoniam ego sum dominus deus omnis terrę: & dabo interuallum inter populum meum, & inter populum tuum. Quod hic scriptura aperuit ne vbicunque diceret, intelligere debemus & in posterioribus, & in prioribus signis factum esse, vt terra in qua habitabat populus dei nullis plagis talibus vexaretur. Opportunum autem fuit vt ibi hoc apertè poneretur, vnde iam incipiũt signa quibus magi similia nec conati sunt facere: proculdubio enim quia vbique fuerant cyniphes in regno Pharaonis,

Pharaonis, non autem fuerant in terra Gessen, ibi conati sunt magi similiter facere & minime potuerunt. Quousque ergo deficerent, nihil de eius terræ segregatione dictum est, sed ex quo cœperunt ea fieri vbi iam illi similia facere nec conari auderent.

XXVII. Exod.8. Quod Latini codices habent, Euntes immolate domino deo vestro in terra hac. Græcus habet, Veniẽtes immolate domino deo vestro in terra hac. Nolebat enim eos ire quò dicebant, sed vt illic in Aegypto immolarent, volebat. Hoc ostendunt verba Moysi quæ sequuntur vbi dicit, nó posse fieri propter abominationes Aegyptiorum.

XXVIII. Exod.8. Quod ait Moyses, Non potest fieri sic, Abominationes enim Aegyptiorum immolabimus dño deo nostro: id est, hæc immolaturi sumus quæ abominantur Aegyptij, & propterea in Aegypto non possumus: hoc manifestant verba quæ adiungit & dicit, Si enim immolauerimus abominationes Aegyptiorum, palam ipsis lapidabimur. Hoc enim nõ intelligentes, quidam interpretes nostri sic interpretati sunt, vt dicerent, Non potest fieri sic, nũquid abominationes Aegyptiorum immolabimus domino deo nostro? Cum magis hoc scriptura dixerit, quia Aegyptiorum abominationes immolaturi sunt. Alij vero Latini sic habent, Non potest fieri sic, quoniam abominationes Aegyptiorũ non immolabimus domino deo nostro. Contrarium sensum facit addita particula negatiua, cum Moyses dixerit, Non potest fieri sic, abominationes Aegyptiorũ immolabimus domino deo nostro: & ideo in eremum dicebant se ire velle, vbi Aegyptij non viderẽt abominationes suas. Hoc autem intelligendum est mystice significari, quod etiam de pastoribus diximus, qui erant Aegyptiis abominabiles: & ideo separatam terram Israëlitę acceperunt, cum venerunt in Aegyptum. Sic enim & sacrificia Israëlitarum abominationes sunt Aegyptiis, sicut iniquis vita iustorum.

Gene.46. XXIX. Exod.8. Cum ablata esset locusta, dictum est de Pharaone, Et ingrauauit Pharao cor suum etiã in hoc tempore, & noluit dimittere populum. Certè nunc non dictum est, Ingrauatum est cor Pharaonis, sed ingrauauit Pharao cor suum, sic vtique in omnibus plagis. In volũtate quippe hominis est origo vitiorum: mouentur autem causis corda hominum, alia sic, alia vero sic, etiam non diuersis causis, sæpe diuerso modo secundum proprias qualitates, quæ ex voluntatibus veniunt.

XXX. Exod.9. Videns autem Pharao, quia non est mortuum, de pecoribus filiorum Israël vllum, ingrauatum est cor Pharaonis. Quomodo ex contrariis causis facta est hæc ingrauatio cordis Pharaonis? Si enim & pecora Israëlitarum morerentur, tunc videretur causa competens qua cor eius ingrauaretur ad contemnendum deum, tanquam si & magi eius pecora Israëlitarum fecissent mori, Nunc vero vnde debuit ad timendum vel credendum moueri, videns nullum pecus mortuum ex pecoribus Hebræorum, hic ingrauatus est: id est, illa ingrauatio etiam hucusque progressa est.

XXXI. Exod.9. Quid est quòd dicit deus ad Aaron & Moysen, Sumite vobis plenas manus fauillæ de fornace, & aspergat Moyses in cœlum coram Pharaone & coram seruis eius, & fiat puluis in tota terra Aegypti? Signa enim superiora, virga fiebant, quam non Moyses, sed Aaron vel extendebat super aquam, vel ad terram percutiebat: nunc vero interpositis duobus signis de cynomyia & pecorum mortibus, vbi nec Aaron nec Moyses aliquid operati sũt manu, dicitur vt Moyses fauillam spargat in cœlum de fornace, & hanc ambo sumere iubentur: sed ille spargere non in terram sed in cœlum, tanquam Aaron qui datus erat ad populum, terram percutere deberet, vel in terram, siue in aquam manum extendere: Moyses vero, de quo dictũ est, Erítque tibi in iis quæ ad deum, in cœlum iubetur fauillam spargere. Quid duo illa superiora signa, vbi nec Moyses nec Aaron manu aliquid operantur? Quid sibi vult ista diuersitas? Neque enim nihil.

Exod.4.

XXXII. Exod.19. Et propter hoc ipsum cõseruatus es, vt ostendam in te virtutem meam, & vt annũcietur nomen meum in vniuersa terra. Hæc scripturæ verba & Apostolus posuit, cum in eodem loco perdificili versaretur. Ibi autem & hoc ait, Si autem volens deus ostendere irã, & demonstrare patientiam suam, attulit in multa patientia vasa iræ: parcendo vtique iis, quos malos futuros esse præscierat, quæ vasa dicit perfecta in perditionem: Et vt notas, inquit, faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Vnde vasorum misericordiæ vox est in Psalmis, Deus meus misericordia eius præueniet me: deus meus demonstrauit mihi inimicis meis. Nouit ergo deus bene vti malis, in quibus tamen humanam naturam non ad malitiam creat, sed eos perfert patienter quousq; scit oportere: non inaniter, sed vtendo eis ad admonitionem vel exercitationem bonorum. Ecce enim vt annunciaretur nomen dei in vniuersa terra, vasis misericordiæ vtique prodest. Ad eorum itaque vtilitatem Pharao seruatus est, sicut & scriptura testatur, & exitus docet.

Roma.9. Pſal.58.

XXXIII. Exod.9. Quid est quod mandauit deus Pharaoni, cum se facturum magnam grandinem minaretur, vt festinet congregare pecora sua, & quæcunque illi essent in campo, ne grãdine intereant. Hoc enim nõ tam indignanter quàm misericorditer videtur admonere. Sed hoc nó facit quęstionem, quòd deus etiam irascens temperat pœnam: Illud est quod merito mouet, quibus nunc pecoribus cõsulatur si omnia mortua fuerant plaga superiore, vbi scriptum est, quòd discreuit deus inter pecora Hebræorũ & Aegyptiorum, ita vt illic nullum moreretur, omnia vero Aegyptiorum pecora morerentur. An eo soluitur quæstio quod prædixerat ea moritura quæ in campo fuissent, vt hæc accipiãtur omnia: intelligantur autem euasisse quæ in domibus erant, quæ potuerunt etiam à dubitãtibus colligi & in domo teneri, ne fortè verum esset quod Moyses dominum facturum esse prædixerat: & ex his esse in campis iterum poterant, quæ modo admonet cõgregari in domos ne grandine pereãt. Maximè quia sequitur scriptura & dicit, Qui timuit verbum domini seruorum Pharaonis, congregauit pecora sua in domos: qui autem nõ intendit mente in verbum domini, dimisit pecora sua in campo. Hoc ergo fieri potuit, quando etiam mortem pecorum minatus est deus, quanquam id scriptura tacuerit.

XXXIIII. Exod.9. Et dixit dominus ad Moysen, Extende manum tuam in cœlum, & erit grando in omni terra Aegypti. Ecce iterum Moyses non in terram, sed in cœlum manum iubetur extendere, sicut superius de fauilla.

XXXV. Exod.9. Cum fragore cœli, qui vehemens erat in grandine, Pharao territus, rogaret Moysen vt oraret pro illo confitenti iniquitatem suã & populi sui: Moyses ei dixit, Et tu & serui tui scio quòd nondum timetis dominum. Qualem timorem quærebat, cui timor iste nondum erat ei domini timor? Facile est enim pœnam timere, sed non hoc est deum timere, illo scilicet domini timore pietatis quem cõmemorat Iacob, vbi dicit,

Gene.31. Nisi deus patris mei Abraham & timor Isaac adesset mihi,

mihi,nunc me inanem dimisisses. Dominus in-
XXXVI. Exo.10. quit ad Moysen, Intra ad Pharaonẽ,ego enim grauaui
G cor eius & seruorum eius, vt ordine superueniãt signa
mea hæc super eos: tanquam opus habeat deus cuiusquam malitia.Sed sic intelligendum est, ac si diceret, Ego enim patiens fui super eum & seruos eius, vt non eos auferrem, vt ordine superueniant signa mea super eos.Quia cũ patientia dei obstinatior fiebat malus animus,ideo pro eo quod est, patiens fui, dicitur, grauaui
XXXVII. Exod.10. cor eius. Et non est relicta locusta vna in omni terra Aegypti, & indurauit dominus cor Pharaonis. Beneficium certè dei cõmemorauit scriptura quo abstulit locustas:& secuta, dixit indurasse dominum cor Pharaonis, beneficio vtique suo patientia sua, qua illa fiebat obstinatio dum ei parceretur, sicut omnia mala corda hominum patientia dei male vtendo durescunt.

XXXVIII. Exod.10. Tertio dicitur ad Moysen,Extende manum tuã in cœlum: vt fieret etiam plaga tenebrarum. Nunquam autem dictum est,ad fratrem eius Aaron vt extenderet manũ in cœlũ. Quod ergo dictũ est ad Moysen,extende manum tuam super terram Aegypti, & a-
H scendat locusta super terram:credo id significatum,etiam minus posse qui plus potest, non autem continuo cui minora conceduntur posse maiora. Deus
XXXIX. Exod.11. ad Moysen dicit, Loquere ergo secreto in aures populi,vt petat vnusquisque à proximo,& mulier à proxima vasa aurea & argentea & vestem. Non hinc quisque sumendum exemplum putare debet ad expoliãdum isto modo proximum. Hoc enim deus iussit, qui nouerat quid quemque pati oporteret, nec Israëlitæ furtum fecerunt, sed deo iubenti ministerium præbuerunt, Quemadmodum cum minister iudicis occidit eum quem iudex iussit occidi,profecto si id spõte faciat,homicida est,etiam si eum occidat quem scit occidi à iudice debuisse.Est etiam ista nonnulla quæstio, Si seorsum habitabant Hebræi in terra Gessen, vbi nec plagæ fiebant quibus regnum Pharaonis affligebatur,quomodo quisque petit à proximo vel à proxima aurum, argentum, & vestem, præsertim quia vbi primum hoc mandatur per Moysen,sic positũ est,& mulier à vicina sua & concellaria vel concellanea,si ita dicendum est, vel cohabitatrice sua.Vnde intelligendum est etiam in terra Gessen non solos Hebræos habitasse, sed eis ali-
I quos Aegyptios in illa terra cohabitatores fuisse, ad quos potuerunt merito Hebræorum etiam illa diuina beneficia peruenire, vt hinc eos & diligerent iidem Aegyptij cohabitatores, ac quod petebant facilè commodarent: nec tamen deus iudicauit ita illos alienos fuisse ab iniuriis & cõtritionibus quas populus dei pertulit,vt nec isto damno ferirentur qui plagis illis propterea quòd terræ illi parcebatur percussi non erant.

XL. Dixit autem dominus ad Moysen, Nõ exaudiet vos Pharao,vt multiplicem signa mea & portenta mea in terra Aegypti:tanquam opus fuerit eius inobedientia vt signa illa multiplicarentur, quæ vtiliter fiebant ad terrendum populum dei, atque ipsa discretione ad pietatem informandum.Sed hoc dei fuit,malitia cordis illius bene vtentis, non Pharaonis, dei patientia
XLI. Exod.12. male abutentis. Quę autem superauerint ab eo in mane igni concremabitis. Quæri potest quomodo aliquid superauit cum hoc prẽmoniti fuerint, vt si domus non habuerit consumendo pecori idoneam multitudinem, vicini assumantur. Sed intelligitur quoniam dictum est, Os non conteretis ab eo:remansura vtique fuisse ossa quæ igni cremarentur.

Agnus perfectus masculus anniculus erit vobis. XLII. Exod.12.
Mouere potest ista locutio, quasi agnus possit esse non K masculus,nescientem qua necessitate ita sit translatum. Quis enim transferri debuit,quia Græcus πρόβατον habet:sed πρόβατον in Græca lingua generis neutri est, & potuerunt quæ sequuntur omnia conuenire, tanquam si diceret, pecus perfectum masculum anniculum erit vobis. Potuit enim dici Latine masculum pecus: quomodo dicuntur masculа thura genere neutro:quis autem masculus dici non posset, quia fœminini generis est quis.Item quis masculа si diceretur, esset absurdius: pecus vero si poneretur,etiam aliud intelligeretur,nec seruaretur sacramentum. Quod cum scriptura de oue loquatur,pòst dicit, ab agnis & hœdis accipietis illud. Qua in re Christus significari merito accipitur. Quid enim opus erat ouem vel agnum ab agnis & hœdis accipiendum moneri, nisi ille figuraretur cuius caro nõ solum ex iustis, verumetiam ex peccatoribus propagata est? Quanquam conentur Iudæi etiam hœdum intelligere accipiendum ad celebrandum Pascha,& hoc etiam dictum esse putant ab agnis & hœdis accipi,tan-
L quam diceret, vel ab agnis agnum, vel ab hœdis hœdum, si illud desit, sumi oportere: apparet tamen in Christo rebus impletis quid illo præcepto fuerit figuratum. Quod scriptum est, Et facietis diem XLIII. Exo.12.
hunc in progenies vestras legitimum æternum vel æternalem, quod Græce dicitur ἀΐδιον, non sic accipiendum est tanquam possit istorum prætereuntium dies esse vllus æternus: sed illud æternum est, quod iste significat dies: velut cum dicimus ipsum deum æternum, nõ vtique istas duas syllabas æternas dicimus, sed quod significant: quanquam diligenter scrutãdum sit, quomodo appellare scriptura soleat æternum, ne forte ita dixerit solenniter æternum, quem nephas habeant prætermittere aut sua sponte mutare. Aliud est enim quod præcipitur quousque fiat, sicut præceptum est vt septies muros Hiericho circumiret arca, Aliud Iosue.6.
cum præcipitur sic obseruari aliquid, vt nullus terminus præfiniatur obseruationis, siue quotidie, siue per menses, siue per annos solenniter, siue per multorum vel aliquorum annorum certa interualla. Aut ergo sic appellauit æternum, quod non sua sponte audeant desinere celebrare:aut sicut dixi, vt nõ ipsa signa rerum, M
sed res quæ iis significantur æternæ intelligantur.

XLIIII. Exo.12. Et factus est clamor magnus in Aegyptiis. Non enim erat domus in qua non erat in ea mortuus. Nónne potuit esse aliqua domus, quæ primogenitum non haberet?Cum ergo primogeniti tãtummodo morerentur, quomodo nulla erat quæ non haberet mortuum? An & hoc diuinitus præscientia dei fuerat procuratum, vt in omnibus omnino essent domibus primogeniti in quibus percuterentur Aegyptij? Ab hac sanè plaga non sunt putandi immunes fuisse Aegyptij, qui habitabant in terra Gessen, hominum quippe erat, vel animalium, non terræ: id est, homines & animalia primogenita moriebantur occulto & angelico percussu: non aliquid in terra vel in cœlo factum erat, sicut rana vel locusta, vel tenebræ vnde qui habitabant affligerentur. A talibus enim plagis cum terra Gessen fuisset aliena, proculdubio perueniebat beneficium ad eos Aegyptios, qui in eadem terra cum Hebræis morabantur:hac vero primogeniti eorum omnes percus-
si sunt. Filij autem Israël fecerunt sicuti præce- XLV. Exod.12.
perat illis Moyses, & petierũt ab Aegyptiis vasa aurea & argentea & vestem, & dominus dedit gratiam populo

A pulo suo coram Aegyptiis & commodauerunt illis, & prædati sunt Aegyptios. Iam hoc factum fuerat ante mortes primogenitorũ Aegyptiorum:sed nunc per recapitulationem repetitur. Nam narratum est quando factum est.Modo enim fieri quomodo posset vt in tanto luctu ex mortibus suorum accommodarent ista filiis Israël?Nisi fortè quis dicat etiam ista plaga nõ fuisse percussos Aegyptios qui cum Hebræis inhabitabant
XLVI. Exod.12. terram Gessen. Quid est quod ait, Accipietis autem fasciculum hysopi & tingentes ex sanguine qui est iuxta ostium,linietis super limen & super ambos postes. Quæritur enim quem sanguinem dicat iuxta ostium, cum illius agni vtique velit intelligi sanguinem, cuius immolatione fit Pascha:vtrum ne eo modo consequenter præcepit, quamuis hoc tacuerit, vt idem agnus iuxta ostium occidatur? An quod est credibilius, ideo dixit ex sanguine qui est iuxta ostium, quia vtique ille qui liniturus est super limen & postes, vas ipsum in quo sanguinem excepit, iuxta ostium positurus est, vt ad manum habeat quando tingat.

XLVII. Exo.12. Sustulerunt autem filij Israël de Ramasse in Soc-
B coth, in sexcenta milia peditum viri, præter instructum vel censum.Si isto modo potest rectè interpretari quod Græcus habet ἐκκοσκινῆν: quo verbo non solum mobilia, verumetiam mouentia significari indicat scriptura, vbi Iudas loquens ad patrem suum dicit,
Genc.43. Mitte puerum mecum & surgentes ibimus vt viuamus & non moriamur,& nos,& tu,& substantia nostra. Ibi enim Græcus ἐκκοσκινῆν habet, vbi substantiam Latinus interpretatus est, quod aliquando censum interpretantur nostri:sicut nunc instructũ dicere voluimus, dum tamen eo nomine & homines & iumẽta vel omnia pecora intelligantur, Vbi etiam viri & vxores possent intelligi,nescio.Sexcenta tamen milia peditũ cum scriptura commemoret addens & dicens,excepto instructu vel censu vel substantia, vel si quo alio verbo melius interpretatur ἐκκοσκινῆν manifestum est & homines significatos, siue in seruis, siue in mulieribus siue in his ætatibus, quæ militiæ non essent idoneæ, vt sexcenta milia peditũ in eis solis intelligamus,qui possent militari agmine armari.Quęri autem solet,vtrum ad tantum numerum Hebræi peruenire potuerint per
C eos annos in Aegypto, quos ostendere consyderatus in scripturis numerus potest, qui primum anni quot fuerint, non parua est quæstio. Dicit enim deus ad Abraham cum factum esset illud sacrificiũ de vacca trima,& capra,& ariete,& turture,& columba,antequam
Gene.15. non solum Isaac, sed nec Hismaël quidem natus esset, Sciendo scias, quia peregrinũ erit semen tuum in terra non propria,& in seruitutem redigent eos & nocebunt illis quadringentis annis. Si ergo quadringentos annos sic acceperimus, vt in seruitute sub Aegyptiis intelligantur, non paruum spatium temporis fuit, quo ita populus multiplicaretur. Sed tot annos non fuisse, apertissimo iudicio scriptura testatur. Quidam enim putant quadringẽtos triginta annos accipi debere, ex quo Iacob intrauit in Aegyptum, donec inde populus
Exo.12. per Moysen liberatus est,quoniam in Exodo scriptum est, Incolatus autem filiorum Israël quem incoluerunt in terra Aegypti & in terra Chanaan ipsi & patres eorum anni quadringenti triginta. Seruitutis autem eorum volunt esse annos quadringentos:propterea quòd scriptum est in Genesi,Sciendo scias,quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & in seruitutem redigent eos & nocebunt illis quadringentis annis. Sed quoniam seruitutis anni post mortem Ioseph compu- D
tantur,Illo enim viuo,non solũ ibi non seruierunt, verumetiam regnauerunt: nõ est quemadmodum cõputentur quadringenti triginta in Aegypto.Ingressus est enim Iacob anno filij sui trigesimo & nono: quoniam triginta annorum erat Ioseph cum apparuit in conspectu Pharaonis,& regnare cœpit sub illo.Transactis autem septem annis vbertatis,secũdo anno famis ingressus est Iacob in Aegyptum cũ aliis filiis suis: ac per hoc tunc agebat Ioseph triginta & nouem annos, qui impletis vitæ suæ annis cẽtum & decem mortuus est: vixit enim in Aegypto post ingressum ad se patris sui,septuaginta & vnum annos.Quos si retraxerimus à quadringentis triginta annis,remanebunt seruitutis anni, id est post mortem Ioseph,non quadringenti, sed trecenti & quinquaginta nouem anni. Quòd si ex illo putabimus nos computare debere, ex quo Ioseph sub Pharaone regnare cœpit,vt tũc quodammodo intelligatur intrasse Israël in Aegyptum, quãdo ibi filius eius tanta potestate sublimatus est,etiam sic trecẽti quinquaginta erunt,quos Tychonius vult accipi quadringentos,vt à E
toto pars intelligatur, id est, à toto centenario pars quinquagenaria, & probat hac loquendi regula solere vti scripturam.Si autem quod aliquãto probabilius dici potest, tunc habeamus intrasse Israël in Aegyptum, quando illic Ioseph esse venditus cœpit,detracturi sumus adhuc annos tredecim,vt trecentos triginta septẽ annos pro quadringentis accipiamus.Sed cum scriptura commemoret Caath filium Leui auum Moysi cum auo suo Iacob intrasse in Aegyptum, dicat autem eum vixisse annos centum triginta,filium vero eius patrem Moysi Amram centum triginta septem, Moysen vero dicat octoginta annorum fuisse cum de Aegypto populum liberauit:etiam si tũc genuisset Caath patrẽ Moysi,quo anno mortuus est,ille quoq; Amram vltimo vitæ suæ anno genuisset Moysen, computet annos cẽtum triginta,& centum triginta septem,& octoginta, trecẽtos & quadraginta septem annos faciũt, non quadringentos triginta.Quod si quis dicat extremo anno vitę Iacob natum esse Caath filium Leui, septuaginta fermè anni possunt accedere illi summæ, quia septuaginta vnum annos vixit in Aegypto Ioseph post ingressum patris sui.Quapropter etiam si septuaginta anni vitæ Io- F
seph ab ingressu Iacob in Aegyptum vsque ad natiuitatem Caath, si tunc natus asseratur, & centum triginta anni ipsius Caath, & centum triginta septem filij eius Amrã patris Moysi,& octoginta ipsius Moysi, quadringentos & decem & septem annos faciunt,nõ quadringentos triginta. Proinde illa nimirum computatio, quam secutus est Eusebius in historia sua Chronica, perspicua veritate subnixa est.Ab illa enim promissione computat quadringẽtos triginta annos, qua vocauit deus Abraham, vt exiret de terra sua in terram
Chanaan: quia & Apostolus cum Abrahæ laudaret & Galat.3.
commendaret fidem,in ea promissione qua Christum vult intelligi Prophetarum, id est, qua promisit deus Abrahæ quòd benedicerentur in eo omnes tribus terræ.Hoc autem dico, inquit, quia testamentum confirmatum à deo, post quadringentos & triginta annos facta lex non infirmat ad euacuandas promissiones. Ex illa ergo promissione qua vocatus est Abraham & credidit deo, post quadringentos & triginta annos facta lex non infirmat ad euacuandas promissiones. Ex illa ergo promissione qua vocatus est Abraham & credidit deo, post quadringentos & triginta annos fa
ctam legem dicit Apostolus, non ex tempore quo Iacob intrauit in Aegyptum. Deinde etiam ipsa scriptura Exodi satis hoc significauit:non enim dixit, Incola-

tus

G tus filiorum Israël, quem incoluerunt in terra Aegypti anni quadringenti triginta:sed aperte dixit,Quem incoluerunt in terra Aegypti & in terra Chanaan ipsi & patres eorum.Ac per hoc manifestum est computãdum esse tempus etiam Patriarcharum Abrahæ, Isaac, & Iacob, ex quo peregrinari cœpit Abraham de terra Chanaan:id est, ex illa promissione,in qua eius fidem laudat Apostolus,vsque ad illud tempus,quo ingressus est Israël in Aegyptum. Toto quippe isto tempore peregrinati sunt patres in terra Chanaan, & deinde semel Israël in Aegypto:ac sic cõpleti sunt quadringenti triginta anni à promissione vsque ad exitum Israël ex Aegypto,quando facta est lex in monte Sina, quæ non infirmat testamentum ad euacuãdas promissiones.Septuagesimo & quinto anno vitæ suæ Abraham, sicut scriptura dicit, egressus est in terram Chanaan, & genuit Isaac cum esset annorum centum.Fiunt itaq; anni vigintiquinque ex promissione vsque ad natum Isaac. His adduntur omnes anni vitæ suæ Isaac,id est, cẽtum octoginta, fiunt ducenti quinque, tunc erat Iacob annorum centum viginti.Nati sunt enim sexagenario pa
H tre gemini, ipse & Esaü : post decem autem annos intrauit Iacob in Aegyptum, cum esset annorum cẽtum triginta.Ioseph autem cum esset trigintanouem. Fiunt proinde anni à promissione vsque ad ingressum Iacob in Aegyptum,ducenti quindecim. Ioseph autem ab illo tricesimo & nono anno ętatis suæ,in quo eum pater in Aegypto inuenit, vixit septuaginta & vnum annos: quia omnes ętatis eius anni centum decem fuerunt.Cũ itaque ad ducentos quindecim annos accesserint septuaginta vnus, fiunt anni ducenti octoginta sex. Restant centum quadragintaquatuor vel quinque, quibus intelligitur seruisse in Aegypto populus Israël post mortem Ioseph. His annis quãtum multiplicari potuerint, si fœcunditas hominis consideretur, adiuuãte illo qui eos voluit valde multiplicari, reperitur non esse mirum quòd in sexcentis milibus peditum egressus est populus ex Aegypto : excepto cætero apparatu, vbi & seruitia erant, & sexus muliebris & imbellis ætas.

Gene.15. Quod ergo dixit deus ad Abraham, Sciẽdo scias,quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria, & in seruitutem redigent eos & nocebunt illis quadringentis annis,non sic accipiendum est, tanquam in illa
I durissima seruitute quadringentos annos dei populus
Gene.21. fuerit:sed quia scriptum est, In Isaac vocabitur tibi semen:ex anno natiuitatis Isaac vsque ad annum egressionis ex Aegypto cõputantur anni quadringenti quinque.Cum ergo de quadringẽtis triginta detraxeris vigintiquinque qui sunt à promissione vsque ad natum Isaac,non mirum est si quadringentos & quinq; annos summa solida quadringentos voluit appellare scriptura, quæ solet tempora ita nuncupare vt quod de summa perfectioris numeri paululũ excrescit,aut infra est, non computetur.Non itaq; quòd ait,in seruitutem redigent eos & nocebũt illis,ad quadringentos annos referendum est,tanquam per tot annos eos habuerint in seruitute : sed referendi sunt quadringenti anni ad id quod dictum est, peregrinum erit semen tuum in terra non propria: quia siue in terra Chanaan siue in Aegypto peregrinum erat illud semen, antequã hæreditatem sumerent terram ex promissione dei, quod factum est posteaquã ex Aegypto liberati sunt:vt hyperbaton hic intelligatur, & ordo verborum sit, Sciendo scias, quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria quadringentis annis:illud autem interpositum intelligatur,& in seruitutem redigent eos & nocebunt K
illis:ita vt ad quadringentos annos ista interpositio nõ pertineat. In extrema enim parte annorũ summæ huius,hoc est, post mortem Ioseph factum est vt in Aegypto populus dei duram perageret seruitutem.

Quid est quod ait cũ de Pascha præciperet, Erit XLVIII.
tibi in signo super manum tuam, An intelligitur super Exod.13.
opera tua : id est, quod præferre debeas operibus tuis? Pertinet enim Pascha propter occisionem ouis ad fidem Christi & sanguinem quo redempti sumus. Hæc autem fides operibus præponenda est, vt sit quodammodo super manũ aduersus illos qui in operibus legis gloriabantur: de qua re Apostolus loquitur, & nullum »
ait posse deo placere sine fide : qui fidem operibus sic »
anteponit, vt ex illa pendeant bona opera, atque ab ea » Heb.12.
præueniantur, non vt ipsa velut meritis bonorum o- »
perum retribui videatur. Illa enim ad gratiam perti- » Rom.11.
nent : si autem gratia iam non ex operibus, alioquin »
gratia iam non esset gratia. Cum autem emisit XLIX.
Pharao populum, non deduxit eos deus per viam ter- Exod.13.
ræ Philistiim, quæ propè erat. Dixit enim deus, Ne
quando pœniteat populum cum viderit prælium & re- L
uertatur in Aegyptum.Hic ostenditur omnia fieri debere quæ consilio rectè fieri possunt, ad euitanda quæ aduersa sunt, etiam cum deus apertissimè adiutor est.

Quinta autem progenie ascenderunt filij Israël L.
de terra Aegypti . Vtrum progeniem in centum annis vult computari, & ideo quinta progenie, quia post quadringentos & triginta annos:an per hominum generationes hoc potius intelligendum est, ab ipso Iacob, qui intrauit in Aegyptum vsque ad Moysen, qui cum populo egressus est.Iacob enim primus, secundus Leui,tertius Caath, quartus Amram, quintus Moyses inuenitur . Has autem dicit progenies Latinus interpres, quas γενεὰς Græci vocant, quæ in Euangelio generationes appellantur, nec numerantur nisi per successiones hominum,non per numerum annorum.

Dixit autem Moyses, Confidite & state & vide- LI.
te salutem quę est à domino quã faciet vobis hodie.Sicut enim vidistis Aegyptios hodie, nõ apponetis amplius videre eos in æternum tempus. Quomodo accipienda sunt hæc verba cum viderint postea Israëlitæ Aegyptios: an quia isti qui tunc videbant non eos vlterius viderint, quia & illi sunt mortui qui consequebantur,& isti omnes quique die mortis suæ? Nam posteri eorum viderũt posteros illorum.An non eos vi- M
debitis sicut hodie, intelligendum est non sicut hodie persequentes & inimicos,& tanto post vos agmine veniẽtes:vt omnino nulla sit quęstio,nec de æterno tempore quod hic posuit, quia &si videbunt se vtique tempore resurrectionis, non sic vtique videbunt vt hodie.

Quid est quod dicit dominus ad Moysen, Quid LII.
tu clamas ad me:cum scriptura non dixerit aliquid de Exod.14.
Moysi vocibus, nec eum orantem commemoraverit, nisi quia intelligi voluit hoc eum egisse vocis silentio vt corde clamaret. Et tu eleua virgam tuam,& LIII.
extende manum tuam super mare. Hæc est virga illa in qua fiebãt mirabilia,quæ modo dicitur esse Moysi:tunc autem fratris eius fuisse dicebatur, quando per LIIII.
illam ipse operabatur. Extendisti manum tuã, Exod.15.
& transuorauit eos terra. Terra pro aqua non mirum est posita, Tota quippe pars ista extrema vel infima mundi, terræ nomine censetur, secundum id quod sæpe dicitur, deus qui fecit cœlum & terram : & in illius Psalmi distributione commemoratis cœlestibus,

Laudate,

A Laudate,inquit,dominum de terra: & ea exequitur in
Psal.148. laude quæ etiam ad aquas pertinebant. Misisti spi
EV. ritum tuum & cooperuit eos mare. Ecce iam quinto
Exod.15. cõmemoratur spiritus dei, vt in hoc numero accipiãmus & quod dictum est,Digitus dei est hic.Primo vbi
Exod.8. scriptum est,Spiritus dei ferebatur super aquas: Secũ-
Gene.1. do vbi dicitur,Non permanebit in istis hominibus spi-
Gene.6. ritus meus,quoniã caro sunt. Tertio vbi Pharao dicit
Gene.41. ad Ioseph,Quoniam spiritus dei est in tẽ . Quarto vbi
Exod.8. incantatores Aegyptiorũ dicunt, Digitus dei est hic. Quinto in hoc Cantico,Misisti spiritum tuum & cooperuit eos mare. Meminerimus autem spiritũ dei non solum ad benefica,verũetiam ad vindictam cõmemorari.Nam quid aliud etiam supra dixit, Per spiritũ iræ tuæ diuisa est aquæ Iste itaq; spiritus iræ dei in Aegyptios : nam spiritus iræ eis quibus nocuit aquarum diuisio,vt intrantes possent aquis redeũtibus obrui: filiis vero Israël quibus profuit quòd aqua diuisa est, nõ fuit ille spiritus iræ dei.Vnde significatur propter diuersas operationes & effectus spiritus dei dissimiliter appellari,cum sit vnus atque idem ille duntaxat qui etiã spi-
B rituſsanctus in vnitate trinitatis accipitur. Proinde nõ
Rom.8. arbitror alium quàm eundẽ significari vbi dicit Apostolus, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterũ in timore : sed accepistis spiritum adoptionis in quo clamamus,abba pater: quia eodem spiritu dei,id est,digito dei quo lex in tabulis lapideis cõscripta est, timor incussus est eis qui gratiam nondum intelligebant, vt de sua infirmitate atque peccatis per legem cõuincerentur,& lex illis fieret pędagogus,quo perducerentur ad gratiam quæ est in fide Iesu Christi. De hoc autem
2.Cor.3. spiritu adoptionis & gratiæ, id est,de hoc opere spiritus dei quo impertitur gratia & regeneratio in vitam æternam,dicitur,Spiritus autem viuificat,cum supra diceretur,litera occidit,id est lex conscripta, tan-
LVI. tummodo iubens sine adiutorio gratiæ. Venerunt
Exod.15. autem in Mesra & non poterant bibere aquã de Mesra,amara enim erat.Si propter hoc appellatum est nomen loci eius amaritudo,quia non poterant ibi aquam bibere,eo quòd amara est,Mara enim interpretatur amaritudo , quomodo venerunt in Mesra, nisi quia eo
C nomine locum scriptura appellauit in quem venerũt, quo iam appellabatur cum hæc scribebantur,Posterius enim vtique scripta sunt quàm illa contigerunt.

LVII. Et ostendit ei dominus lignum & misit illud in
Exod.15. aquam: & facta est aqua dulcis.Genus ligni erat istam habens vim,an quolibet ligno id facere potuerat deus qui tanta mirabilia faciebat?Hoc tamen videtur significare quod dictum est, ostendit ei , tanquam tale iam lignum esset quo posset hoc fieri , Nisi forte locus erat vbi ligna omnino non inueniebantur: vt hoc ipsum esset diuini adiutorij quòd ei dominus lignum ostendit vbi nullum erat: & per lignum aquas dulces fecit,prę-
LVIII. figurans gloriam & gratiam crucis : sed in tali etiam
Exod.16. natura ligni quis nisi creator & demonstrator laudãdus est? Dixit dominus ad Moysen, Ecce ego pluam vobis panes de cœlo : & exiet populus & colligent vnius diei in diem , vt tentem illos si ambulent in lege mea,an non.Tentatio ista probatio est,non ad peccatum seductio: nec ideo probatio vt deus nouerit,sed vt ipse ipsis hominibus ostendat quo humiliores fiant ad petendum adiutorium & agnoscendam dei gratiã.

LIX. Moyses & Aaron dicunt ad populum inter cæte-
Exod.16. ra,Propter quod exauduit dominus murmurationem vestram qua vos murmuratis aduersum nos . Nos au-

tem quid sumus?Nõ enim aduersum nos murmur vẽ- D
strum est,sed aduersus dominum . Non enim tantum se valere voluerunt quantum deum . Dixerunt enim, quid sumus nos?Vt illi aduersus illum se scirent murmurasse qui istos miserat,& per istos operabatur. Nec talis est illa sententia,vbi Petrus dicit Ananiæ,Cur ad- Actor.5.
sus es mentiri spiritui sancto? Non hominibus mentitus es,sed deo.Quod simile fuisset si dixisset,non spiritui sancto mentitus es,sed deo.Ita enim loquens,negaret deum esse spiritum sanctum . Nunc vero cum dixisset,Ausus es mentiri spiritui sancto? cum ille se putaret hominibus fuisse mentitum, ipsum spiritum sanctum deum esse monstrauit,subiungens,Non homini- LX.
bus mentitus es sed deo. Deus mãdauit per Moy- Exod.16.
sen populo,Advesperam edetis carnes,& mane replebimini panibus , Ecce non pro omni alimento panes nominantur.Nam isto nomine carnes complecterentur , quia & ipsæ alimenta sunt : nec tamen panes eos modo dicit qui fiunt ex frumento,Ipsos enim proprie panes appellare consueuimus : manna autem panum nomine appellat.Non autem vacat, quòd dicit ad ve- E
sperã carnes & mane panes se daturum.Tale quippe 3.Reg.17.
aliquid etiam in Helia significatum est,cum ei alimẽta coruus afferret . An forte carnibus ad vesperam & mane panibus,ille significatur,qui traditus est propter Rom.4.
delicta nostra , & resurrexit propter iustificationem nostram:Ad vesperam quippe mortuus ex infirmitate sepultus est,mane autẽ apparuit discipulis , quia resurrexerat ex virtute. Et dixit Moyses ad Aaron,Ac- LXI.
cipe vas aureum vnum , & mitte illud plenum gomor Exod.16.
mannæ,& repone illud ante deum, & seruetur in progenies quemadmodũ præcepit dominus.Queri potest vbi Aaron poneret ante deum , quando nec vllum simulachrũ fuit,hec arca testamenti iam fuerat instituta.An forte ideo de futuro dixit,repones,vt intelligeretur tunc ante deũ posse reponi quãdo futura erat arca:an potius ante deũ dictũ est quod fit ipsa deuotione offerendi,in quocũq; loco poneretur,ibi enim est deus? Sed illud quod adiungit, Et reposuit Aaron ante testimonium ad seruandũ: priorem magis sensum asserit.Hoc em̃ modo scriptura dixit per prolepsim,quod F
postea factũ est cum esse cœpit tabernaculũ testimonij.
Filij autem Israël ederũt manna annis quadraginta, LXII.
quoadusq; venirent in terrã quæ inhabitatur.Manna ederunt quoadusque venirent in partem Phœnicis: Significauit scriptura per prolepsim, id est, hoc loco cõmemorando quod etiam postea factũ est,non edisse filios Israël in eremo nisi manna . Hoc est enim quod ait,vsque ad terrã quæ inhabitatur:id est,quæ iam non est eremus: non quia continuo vt venerunt ad terram habitabilem destiterunt vesci manna, sed quia nõ antè. Traiecto enim Iordane significatur manna cessasse, vbi panes terræ manducauerunt: quando ergo ingressi sunt habitabilem terram, antequã transierunt Iordanem, vel tantum manna vesci, vel vtroque cibo potuerunt.Hoc quippe intelligi potest,quando cessasse mãna non dicitur nisi Iordane traiecto . Cur autem in il-
la eremi inopia etiam carnes desyderauerunt , quando de Aegypto cum suis valde multis pecoribus exierunt,magna quæstio est:Nisi forte dicatur, cum per eremum pascua tanta non essent, & ex eo minor futura videretur fœcunditas pecorum , peperciſſe illos pecoribus,ne omnibus deficientibus etiam sacrificiis necessaria defuissent:vel si quid aliud dici potest, vnde quæstio ista soluatur . Cõgruentius tamẽ creditur non eos

G carnes desyderasse quas de pecoribus habere poterāt: sed eas quæ deerant, ex aquis videlicet. Ipsas quippe in
Ortygometra. illa eremo nō inueniebant, vnde & illis ortygometra data est, id est, aues quas coturnices multi Latini interpretati sunt, cū sit aliud genus auiū ortygometra, quāuis coturnicibus nō vsquequaq; dissimile. Nouerat eū deus quid desyderarent, & desyderium eorū quo carnis genere satiaret. Sed quia scriptura concupiuisse illos carnes dixerat, nec expressérat cuiusmodi carnes,
LXIII. Exod.16. ideo quæstio facta est. Manna ederunt quoadusq; venirent in partem Phœnicis. Iam dixerat quoadusque venirent ad terram quæ inhabitatur. Sed quia nō expresserat proprie quā diceret, repetitiōe videtur quādam proprietatem expressisse, dicendo, in partē Phœnicis. Sed tunc illam terram sic credendum est appellatam: modo enim hoc nō vocatur nomine. Alia quippe est quæ Phœnice appellatur regio Tyri & Sidonis, quā illos transisse non legitur: quanquam scriptura fortasse potuerit terram Phœnicis appellare, vbi palmarū arbores iam esse cœperāt post eremi vastitatem, quoniam palma Græce sic appellatur. In initio enim profectionis suæ inuenerant locum vbi septuaginta palmarum arbores fuerant, & duodecim fontes: sed postea
H eos excepit eremi prolixitas, vbi tale aliquid nō fuit, quousque venirent ad loca quæ colebantur. Verum ille sensus est probabilior, vt credam° sic appellatā tunc fuisse terram. Multarū enim terrarum & locorū, sicut fluminum & vrbium, nomina certis existentibus cau-
LXIIII. Exod.17. sis antiquitate mutata sunt. Et dixit dominus ad Moysen, Antecede populum, Sume autem tecum de senioribus populi: & virgam in qua percussisti flumen accipe in manu tua. Flumen Aaron legitur, nō Moyses virga percussisse. Nam Moyses eadem virga mare diuisit, non flumen. Quid sibi ergo vult, Accipe virgam in qua percussisti flumen? An forte mare appellauit flumen? Quærendum exemplum locutionis huius, si ita est: an quod Aaron fecit, Moysi potius tributum est: quia per Moysen deus iubebat, quæ faceret Aaron: & in Moyse authoritas, in illo autem ministerium fuit: quandoquidem & puimis suis verbis deus hoc illi, ait,
Exod.4. de fratre suo, Erit tibi ad populum, tu illi in iis quæ ad
LXV. Exod.17. deum. Et ecce ego sto super cacumē collis, & virga dei in manu mea, dicit Moyses ad Iesum Naue cum
I præciperet pugnare aduersus Amalech. Nunc ergo virga dei dicitur quæ primum dicta est virga Aaron,
Lucæ.1. postea vero virga Moysi: sicut dicitur spiritus Heliæ qui est spiritus dei, cuius particeps factus est Helias: sic illa potuit dici. Dicitur etiam dei iustitia, quæ nostra est, sed donata à deo: de qua loquens Apostolus,
Rom.10. Iudæos arguit dicens, Ignorantes dei iustitiam & suam iustitiam volentes constituere: id est, tanquam à se
1.Cor.4. sibi paratam, contra quales dicit, Quid enim habes
LXVI. Exod.18. quod non accepisti? Venit autem Aaron & omnes seniores Israël manducare panem cum socero Moysi ante deum: vel sicut alij codices habent, coram deo: quòd Græce scriptum est ἐναντίον τοῦ θεοῦ. Quæritur vbi ante deum, quando nec tabernaculum fuit, nec arca testamenti: quæ postea sunt instituta. Neque enim & hic de futura dictum accipere possumus, sicut dictum est de manna quod positum est in vase aureo. Ergo ante deum id accipere debemus factum, quod in honorem dei factum est. Vbi enim non deus?
LXVII. Exod.18. Moyses socero suo dixit, Quia venit ad me populus inquirere iudicium à deo cum eis contigerit disceptatio, & cum venerint ad me, iudico vnumquenque, & moneo eos præcepta dei & legem eius. Quæri K
potest quomodo ista Moyses dixerit, cum lex dei adhuc nulla cōscripta esset, nisi quia lex dei sempiterna est, quā consulunt omnes piæ mētes, vt quod in ea inuenerint, vel faciant, vel iubeant, vel vetent, secundum quòd illa incōmutabili veritate perceperint. Nunquid enim Moyses, quanuis cū illo deus loqueretur, per singula credendū est quòd consulere soleret deum si quid esset in disceptationibus tantæ multitudinis, quæ illū in hoc iudicandi negocio à mane vsque ad vesperam detinebat? Et tamē nisi suæ menti præsidentem dominum consuleret, legemq; eius æternam sapienter attēderet, quid iustissimū iudicare inter disceptantes posset non inueniret. LXVIII. Exod.18. In eo quòd Iethro consiliū dat genero suo Moysi, ne occupatus iudiciis populi & ipse & populus consumeretur consumptione intolerabili. Prima quæstio est, cur hoc deus famulum suum, cum quo ipse tanta & talia loquebatur, ab alienigena passus est admoneri. In quo scriptura nos admonet, per quēlibet hominem detur consilium veritatis, non debere contemni. Videndū est etiam, ne forte ibi voluerit de° ab alienigena admoneri Moysen, vbi & ipsum posset L
tentare superbia: sedebat enim iudiciaria sublimitate solus, vniuerso populo stante. Nam hunc sensum indicat, cum ipse Iethro eos eligi iussit ad iudicandas causas populi, qui odissent superbiā. Deinde quàm sit obseruandum quod alibi scriptura dicit, Fili ne in multis Ecclesiasti. ci.11. sint actus tui: satis & hic apparet. Deinde verba Iethro dantis cōsilium Moysi consyderāda sunt, Dicit enim, Nunc itaq; audi me, & consilium dabo tibi, & erit deus Exod.18. tecum. Vbi mihi videtur significari, nimis intentū humanis actionibus animum, deo quodāmodo vacuari, quo fit tanto plenior, quanto in superna atq; æterna liberius extenditur. Quod vero adiungit & dicit, LXIX. Exod.18. Esto tu populo in iis quę ad deum, & referes verba eorum ad deum: & testaberis illis præcepta dei & legem eius: & demonstrabis illius vias in quibus ambulabūt in eis, & opera quæ faciant. Cum populo vniuerso hoc agendum esse demonstrat. Non enim ait, vniuscuiusq; verba referes ad deum, sed verba eorum, cum supra dixisset, Esto tu populo in iis quæ ad deum sunt. Post hæc admonet ne singulorum negocia quæ inter se habent deserantur, electis videlicet potentibus viris deum colentibus, iustis & qui oderint superbiam, quos constituat super millenos, alios super centenos, alios super quinquagenos alios super denos. Sic & ab ipso Moyse remouit graues & periculosas occupatiōes, nec istos grauauit. Quandoquidem ipsi mille haberent vnum super se, & sub illo haberent alios decem, & sub eis alios viginti: & sub his alios centum, vt vix aliquid ad singulos quosque præpositos perueniret, quod iudicare necesse haberent. Insinuatur hic etiam humilitatis exemplum, quod Moyses cum quo loquebatur deus, non fastidiuit, neque contempsit alienigenæ soceri sui consilium: quanquam & ipse Iethro, cum Israëlita non fuisset, vtrum inter viros deum verum colentes, religiosęque sapientes habendus sit, quemadmodum & Iob cum ex ipso populo nō fuisset, meritò quæritur, imò credibilius habetur: ambigue quippe posita sunt verba, vel vtrum significauerit deo vero in populo eius, quando vidit generum suum, vel vtrum adorauit eum ipse Moyses: quanquam de adoratione etiam si expresse positum esset, honor videretur socero redditus, eo modo quo solet hominibus honorificentiæ causa exhiberi à patribus, Sicut de Abraham

A ham scriptū est, quod adorauerit filios Heth. Quos au-
Genc.23. tem dicat, γραμματέως εἰσαγωγεῖς post decuriones, non facile sciri potest: quoniam hoc nomē in nullo vsu habemus, vel officiorum vel magisteriorum. Nam quidā doctores interpretati sunt, vt intelligantur vtique literarum, qui introducant in literas, sicut resonat Græcū vocabulum. Hic sanè significatur quòd ante legem datam habuerunt Hebræi literas, quæ quando cœperint esse, nescio vtrum valeat indagari, Nonnullis enim videtur à primis hominibus eas cœpisse, & perductas esse ad Noë, atque inde ad parentes Abrahæ, & inde ad populum Israël: sed vnde hoc probari possit ignoro.
LXX. Exod.19. Mensis autem tertij exitus filiorum Israël de terra Aegypti hac die venerunt in eremum Sina, & profecti sunt ex Raphidim, & venerunt in eremum Sina, & applicuit Israël ibi contra montem, & Moyses ascendit in montem dei, & vocauit eum dominus de monte dicēs, Hæc dices domui Iacob, & nunciabis filiis Israël, Vosipsi vidistis quæ fecerim Aegyptiis, quomodo portauerim vos super alas aquilarum & assumpserim mihi, Si ergo audieritis vocem meam & custodieritis
B pactum meum, eritis mihi in peculium: & cætera. De-
Ibidem. inde paulopost, Descende & testare populo & purifica illos hodie & cras: & lauent vestimenta sua, & sint parati in diem tertium. Tertia enim die descendet dominus in montem Sina coram omni populo. Hoc die
Exod.31. reperitur data lex, quę in tabulis lapideis scripta est digito dei, sicut consequētia docent. Dies autem iste tertius apparet tertij mensis ab exitu Israël ab Aegypto.
Exod.12. Ex die ergo quo Pascha fecerūt, id est, agnum immolauerunt & ederūt, qui fuit quartusdecimus primi mēsis, vsque ad istum quo lex datur, dies quinquaginta numerantur: decem & septem scilicet primi mēsis, reliqui ab ipso quartodecimo: deinde omnes triginta secundi mensis, qui fiunt quadragintaseptem: & tertius tertij mensis, qui est à solennitate occisi agni quinquagesimus. Ac per hoc fit in ista vmbra futuri, secundum agni immolati diem festū sicut quinquagesimo die lex data est, quæ conscripta est digito dei: ita in ipsa veritate noui testamēti à festiuitate agni immaculati Christi Iesu quinquaginta dies numerantur, quando spiri-
Actor.2. tussanctus de altissimis datus est. Digitum autem dei
C esse spiritumsanctum, suprà iam diximus teste Euan-
LXXI. Exod.20. gelio. Quæritur decem præcepta legis quemadmodum diuidenda sint: vtrum quatuor sint vsque ad præceptum de sabbato, quæ ad ipsum deum pertinent: sex autem reliqua, quorum primum, Honora patrem
Distinctio præceptorū decalogi. & matrem: quæ ad hominem pertinent: an potius illa tria sint, & ista septem. Qui enim dicunt illa quatuor esse, separant quod dictum est, Non erunt tibi dij alij præter me: vt aliud præceptum sit, facies tibi idolum: & cætera. vbi figmenta colenda prohibentur. Vnum autem volunt esse, Non concupisces vxorem proximi tui: &, Non concupisces domum proximi tui, & omnia vsque in finem. Qui vero illa tria esse dicūt, & ista septem, vnum volunt esse, quicquid de vno colendo deo præcipitur, ne aliquid aliud præter illum pro deo colatur. Hæc autem extrema præcepta in duo diuidunt, vt aliud sit præceptum, Non concupisces vxorem proximi tui: & aliud, Non concupisces domum proximi tui, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæcūque illius sunt. Decem tamen esse præcepta neutri ambigunt, quoniam hoc scriptura testatur. Mihi tamen videntur congruentius accipi tria illa, & ista septem, quoniam Trinita-

tem videntur illa quæ ad deum pertinent insinuare D
diligentius instituentibus. Et reuera quod dictum est, Nō erunt tibi dij alij præter me: hocipsum perfectius explicatur cum prohibentur colenda figmenta. Concupiscentia porrò vxoris alienæ, & concupiscentia domus alienæ, tantum in peccando differunt, vt illi quod dictum est, Non concupisces domum proximi tui: adiuncta sint & alia dicente scriptura, neque agrum eius, neque seruum eius, neque ancillam eius, neque boues eius, neque subiugalem eius, neque omne pecus eius, neque quæcunque proximi tui sunt. Discreuisse autem videtur concupiscentiam vxoris alienæ à concupiscētia cuiuslibet rei alienæ, quando vtrunque sic cœpit, Non concupisces vxorem proximi tui: &, Non concupisces domum proximi tui: & hinc cœpit cætera adiungere. Non autem cum dixisset, Non concupisces vxorem proximi tui: huic connexuit alia dicens, neque domum eius, neque agrum eius, neque seruum eius & cætera: sed omnino apparent hæc esse coniuncta quæ in vno præcepto videntur contineri, & discreta ab illo vbi vxor nominata est. Illud autem vbi dictum
E est, Non erunt tibi dij alij præter me: apparet huius rei diligentiorem executionē esse in iis quæ subiecta sunt. Quò enim pertinet, Non facies tibi idolum, neque vllum simulachrum: quæcunque in cœlo sunt sursum, & quæcunque in terra deorsum, & quæcūque in aqua sub terra, non adorabis ea neque seruies illis: nisi ad id quod dictum est, Non erunt tibi dij alij præter me? Sed rursum quæritur quid differat, Non furtum facies: ab eo quod paulopost de non cōcupiscendis proximi rebus præcipitur. Non quidem omnis qui rem proximi sui cōcupiscit, furatur: sed quia omnis qui furatur rem proximi concupiscit, poterat in illa generalitate vbi de non concupiscenda re proximi præcipitur, etiam illud quod ad furtum pertinet contineri. Similiter etiam quęritur quid differat quod dictum est. Non mœchaberis: ab eo quod paulopost dicitur, Non concupisces vxorem proximi tui. In eo quippe quod dictū est, non mœchaberis, poterat & illud intelligi: nisi forsitā in illis duobus præceptis, non mœchandi, & non furandi, ipsa opera notata sunt, in his vero extremis ipsa concupiscentia: quæ tantum differunt, vt aliquando mœchetur qui non concupiscit vxorem proximi, cum F
alia aliqua causa illi miscetur: aliquando autem concupiscat nec ei misceatur, pœnam timens: & hoc fortasse lex ostendere voluit, quòd vtraque peccata sint. Item quæri solet vtrum mœchiæ nomine etiam fornicatio teneatur. Hoc enim Græcum verbum est, quo iam scriptura vtitur pro Latino, Mœchos tamen Græci non nisi adulteros dicunt, Sed vtique ista lex non μοιχούς.
solis viris in populo, verumetiam fœminis data est. Neque enim quia dictum est, Non concupisces vxorem proximi tui: nihil sibi hic præceptum debet putare fœmina, tanquam licite posset concupiscere virum proximæ suæ. Si ergo hoc ex illo quod viro dictum est intelligitur, quanuis non dictum sit quòd etiam ad fœminam pertineat: quanto magis ex eo quod dictum est, non mœchaberis, vterque sexus cōstringitur, cum & ipsum præceptum potest referri ad vtrunque, sicut non occides, non furaberis, & alia quę similiter nō expresso vno sexu vtrique videntur sonare communiter, Tamen vbi vnus exprimitur, honoratior vtique exprimitur, id est masculinus, vt ex hoc intelligat etiam fœmina quid sibi præceptū sit. Ac per hoc si fœmina mœchata est habens virum, concumbendo cum eo qui vir

G eius nō est,etiā si ille non habeat vxorē:etiam vir mœchatus est habens vxorem,concumbendo cum ea quæ vxor eius nō est,etiam si illa non habeat virū.Sed vtrū si faciat qui vxorem nō habet cum fœmina quæ virum non habet,ambo præcepti huius transgressione teneātur,merito quæritur. Si enim nō tenetur , non est prohibita in decalogo fornicatio, sed sola mœchia, id est, adulterium:quāuis omnis mœchia etiā fornicatio esse intelligitur,sicut loquuntur scripturæ. Dominus enim
Matth.5. dicit in Euangelio,Quicunq; dimiserit vxorem suam excepta causa fornicatiōis facit eā mœchari.Hoc vtiq; fornicationē appellauit,si cum alio peccet quæ virū habet,quod est mœchia,id est adulteriū.Omnis ergo mœchia etiam fornicatio in scripturis dicitur,Sed vtrum etiā omnis fornicatio mœchia dici possit,in eisdē scripturis non mihi interim occurrit locutionis exemplū: sed si nō omnis fornicatio etiam mœchia dici potest, vbi sit in decalogo prohibita illa fornicatio quā faciunt viri qui vxores non habent,cum fœminis quę maritos non habent,vtrū inueniri possit,ignoro.Sed si furti no
H lienæ : non enim rapinam permisit qui furtum prohibuit,sed vtique à parte totum intelligi voluit,quicquid illicite rerū proximi auferetur:profecto & nomine mœchiæ omnis illicitus cōcubitus atq; illorum membrorū non legitimus vsus prohibitus debet intelligi.Et quod dictum est,Non occides : non putandū est fieri contra hoc præceptum quando lex occidit vel occidi aliquē deus iubet.Ille enim facit qui iubet , quādo ministeriū negare nō licet.In eo etiā quod dictum est, Falsum testimonium nō dices aduersus proximum tuū:quęri solet,vtrum prohibitū sit omne mendacium: ne forte nō sit hoc præceptū aduersus eos qui dicunt tunc esse mētiendum,quādo istud mendacium prodest alicui,& nihil obest ei cui mentiris.Tale quippe non est aduersus proximum tuum , vt ideo videatur hoc addidisse scriptura,quæ posset breuiter dicere , falsum testimonium non dices,sicut dixit,non occides,nō mœchaberis, nō furaberis.Sed hinc magna quæstio est, nec à festinantibus cōmode explicari potest quomodo accipiendum sit,Perdes omnes qui loquuntur mendacium : &, Noli
Psal.5. Eccleſiaſti. ci.7. I velle mentiri omne mendaciū: & cætera huiusmodi.
LXXII. Exod.20. Et omnis populus videbat vocē & lampades & vocem tubæ & montem fumantem. Solet quæri quomodo populus videbat vocem,cum vox nō ad visum , sed potius ad auditū pertinere videatur . Sed sicut dicitur, sicut modo dixi , videatur de omnibus quæ à me dicta sunt , *sic videre* solet pro generali sensu poni , non solum corporis,uerūetiam animi : Vnde est illud , Cum
Gene.24. vidisset Iacob,quia sunt escæ in Aegypto: vnde vtique absens erat.Quanquā nonnulli videre vocem nihil aliud arbitrati sunt esse quàm intelligere, qui visus mētis est.Cum vero hic breuiter dicendū esset,ꝙ populus videbat vocē & lampades, & vocem tubæ ac montem fumantem , quæstio maior oritur quomodo audiebat lampades,& montē fumantem, quod pertinet ad sensum videndi: Nisi quis dicat, nec tam breuiter dicendum fuisse : sed vt totū diceretur, audiebat vocē & videbat lampades,& audiebat vocē tubæ & videbat mōtem fumantem. Duo quippe genera vocis erant: & de nubibus,sicut tonitrua: & tuba,si tamen ipsam dixit vocem quę de nubibus edebatur: ac per hoc melius in iis quæ ad sensum audiendi pertinebant generalis sensus est positus,hoc est videndi,cum breuiter totum vellet scriptura complecti,quàm vt in iis quæ pertinēt ad vi-

K dendi sensum,subintelligeretur auditus: quo more loqui nos solemus. Nam vide quid sonet, *solemus dicere*:audi quid luceat,non solemus. Loquere tu nobis,& non loquatur ad nos deus,ne quādo moriamur.
LXXIII. Exod.20. Multum & solide significatur ad vetus testamētum timorem potius pertinere,sicut ad nouum dilectionem:
» quanquam & in vetere nouum lateat, & in nouo vetus
» pateat . Quomodo autem tali populo tribuatur videre vocem dei,si hoc accipiendum est intelligere, cum sibi loqui timeant ne moriantur,non satis elucet. Et
LXXIIII. Exod.20. dixit eis Moyses , Constantes estote , propterea enim venit deus ad vos tentare vos , vt sit timor eius in vobis ne peccetis.Sic illi cohibendi fuerāt à peccatis,vtique timendo ne pœnas sensibiles paterentur, quia nōdum poterant amare iustitiam: & in hoc erat eis tentatio à domino qua probabantur, vt apparerent cuiusmodi essent: non vt deo noti fierent, quem non latebat qualescunq; essent,sed vt inter se ac sibimet. Multū tamen istis terroribus testamenti veteris differentia commendatur,quod etiam in Epistola ad Hebræos apertissime dictum est. Moyses autem intrauit in
Heb.12. LXXV. Exod.20. nebulam vbi erat deus: id est, vbi expressiora fiebāt signa *quibus cognosceretur* deus.Nam quomodo in nebula erat,cum cœli cœlorum non sufficiant , nisi quēadmodum nusquam non est qui in loco nullo deest.
L Non facietis vobis deos argenteos, & deos aureos
LXXVI. Exod.20. non facietis vobisipsis . Repetitur quod in primo præcepto inculcatum est, & ex diis argēteis & aureis vtiq; omnia simulachra intelligūtur,sicut in illo etiā Psalmo,
Psal.113. LXXVII. Exod.21. Idola gentiū argentum & aurū. Quę de seruo Hebræo præcipiuntur , vt sex annos seruiat & dimittatur liber gratis , ne serui Christiani hoc flagitarent à dominis suis, Apostolica authoritas iubet seruos dominis
Ephe.6. suis esse subiectos , ne doctrina & nomen dei blasphemetur.Illud enim ex hoc satis cōstat *in mysterio* præceptum,quia & pertundi subula eius aurem ad postem
LXXVIII. Exod.21. præcepit deꝰ,qui libertatē illam recusaret. Si quis autem vendiderit filiam suam in famulam, non abibit ita vt ancillæ recedunt. Quod si nō placuerit domino suo quam non adnominauit eam , remunerabit eam: Genti autem exteræ non est dominus vendere illam,
M quoniam spreuit in ea.Quòd si *filio* adnominauerit eā secundum iustificationem filiarum faciet ei . Quòd si aliam accipiet ei,quę opus sunt & vestem & conuersationem eius non fraudabit ei.Si autem tria hæc non fecerit ei, exibit gratis sine precio . Obscurissimum locum inusitatæ locutiones fecerūt,ita vt interpretes nostri quemadmodū eum explicarēt penè nō inuenirēt. In *ipso quoq; Græco* eloquio multū obscurū est , quod hic dicitur.Tamen quid videatur vt potero aperiam. Si quis autem,inquit,vendiderit filiam suam in famulam,id est,vt sit famula,quam δικέτην Græci vocant,nō abibit ita vt recedunt ancillæ: intelligendum est, non sic recedet quomodo recedunt ancillæ Hebrææ post sex annos.Eam quippe oportet etiam in fœminam Hebræam legem datam intelligi quæ seruatur in maribus.Cur ergo ista non ita recedet , nisi quia in illo famulatu intelligitur humiliata quòd ei se dominus miscuerit?Hoc enim in consequentibus vtcunque clarescit.Sequitur enim & dicit,Quòd si non placuerit domino suo quā non adnominauit eam, id est, non eam fecit vxorem,remunerabit eam: hoc est quod supra dixit,nō abibit ita vt recedūt *ancillæ*. Iustum est,quippe eā aliquid accipere pro eo ꝙ humiliata est , quia nō ei se ita cōmiscuit vt faceret vxorē: id est, vt adnominaret eam

A ret eam sibi.Hoc autem quod dixiꝰ, remunerabit eā: quidam interpretes dixerūt, redimet eam. Quòd si in Græco dictum esset,ἀπολυτρώσεται scriptum esset,sicut
Psal.129. scriptū est,Et ipse redimet Israël. Nam ἀπολυτρώσεται scriptum est.In hoc autem loco vocabulum ἀπολυτρώσεως legitur, vbi intelligitur quòd accipit magis aliquid, quàm precio datur vt redimatur.Quomodo enim dābit dominus eius vt redimat , quā ipse famulam possidet?Genti autē exteræ nō est dominus vendere illam, quoniā spreuit in ea:id est , nō quia spreuit in ea, ideo dominꝰ est vēdere illā:id est,nō tantū ei dominabitur, vt etiā exterę genti eam licitè vēdat.Hoc est autē spreuit in ea,quod est spreuit eā. Spreuit autē eam,hoc est, humiliauit eam:id est,cōcumbēdo nec vxorē faciēdo.
B Dixit autē Græce ἠθέτησεμ , quod nos diximus spreuit, quo verbo scriptura vtitur apud Hieremiā,Sicut spernit mulier eū cui cōmiscetur.Deinde sequitur & dicit, Quòd si filio adnominauerit eam,secundū iustificationem filiarū faciet ei: Hic iā aperire incipit quēadmodum supra dixerit,quam nō adnominauit. Nā quid est aliud,si filio adnominauerit eam , nisi filio cōiunxerit eamvxorē,quandoquidem dicit secundū iustificationē filiarū faciet ei,id est,vt sic tradat tanquā filiam,dotem scilicet apponens ei. Deinde adiungit, Quòd si aliam accipiet ei,id est, nō istam deputauerit vxorē filio suo, sed ei aliam accipiat,quæ opus sunt & vestem & cōuer
sationem eius non fraudabit ei.Simili lege quæ cōpetunt,quoniam nō mansit vxor filio eius, quemadmodū ei daret si eam sibi nō adnominasset, & tamē concumbendo humiliasset. Quod autem nos diximus, cōuersationem nō fraudabit, Græcus habet ὁμιλίαμ,id est,locutionem, quo nomine intelligitur scriptura honestius appellare cōcubitum. Quid est autē concubitum nō
Daniel.13. fraudabit,nisi pro cōcubitu mercedem dabit? Nanque apud Danielem cōtra Susannam falsum testimonium dicentes seniores, Venit,inquiunt,ad eam adolescens qui erat in latenti absconditus,& cōcubuit cū ea.Daniel autem de hocipso interrogans ait , Sub qua arbore vidisti eos loquentes:quod illi dixerant, cōcubuit cū ea. Deinde alterum arguens atque conuincens dixit , Semen Chanaan & non Iuda,species delectauit te,& cō
C cupiscentia euertit cor tuum: Sic enim faciebatis filiabus Israël,sed illæ timentes acquiescebant vobis.Græcus autem habet ὡμίλησαμ ὑμῖν : quod posset Latine verbum ex verbo dici, loquebantur vobis, quo significaretur concubitus . Nam vbi dicitur , Sub qua arbore comprehendistis eos: Græcus habet, comprehendistis eos colloquentes inuicem : & illic significatur concubitus . Quod ergo de hac de qua agitur adiungit scriptura & dicit, Si autem tria hæc non fecerit ei, exibit gratis: hoc intelligitur, si eam ipse concubitu non humiliauerit,neque filio suo coniunxerit, neque alia filio suo ducta istam eiecerit,abibit gratis:id est,sufficiet ei non teneri in seruitute . Abibit enim, nihil accipiens vt seruus Hebræus,non enim licet domino eius copulari illam viro non Hebræo , quam non licet exterę genti tradi . Si autem seruo Hebræo eam copulauerit, hoc vtique intelligitur, quòd cum eo gratis exibit ne-
LXXIX. Exod.21. quaquam à marito suo seperata. Si quis percusserit aliquem & mortuus fuerit, morte moriatur , Qui autē nolens,sed deus tradidit in manus eius, dabo tibi locū in quem fugiat: Quæritur hoc quomodo dictum sit,Si autem nolens , sed deus tradidit in manus eius : quasi & si volens occiderit,posset occidere, nisi deus traderet in manus eius . Intelligitur ergo tantummodo de-

um fecisse cum quisque occiditur à nolente:& pro hoc D tantummodo quia deus id fecit,dictū est,sed deus tradidit in manus eius.Cum verò volens, & ipse occidit, & deus tradidit in manus eius:hoc ergo interest,quòd illic tantum deus fecit:hic autē & deus & homo, propter voluntatem facientis, sed nō fecit deus vt homo; Deus enim non nisi iuste , homo autem pœna dignus: nō quia illum occidit quē deus nollet occidi, sed quia per iniquitatem . Non enim ministerium deo iubenti præbuit:sed suæ malignæ cupiditati seruiuit. In vno igitur eodemq; facto & deus de occulta æquitate laudat, & homo de propria iniquitate punitur. Nō enim quia Rom.8. deus proprio filio non pepercit,sed pro nobis omnibꝰ tradidit illum,ideo Iudas excusatus est, qui eūdem ad
Matth.26. LXXX. Exod.21. mortem tradidit Christum. Si autem litigabunt duo viri,& percusserit quis mulierem fœtum in vtero
E habentem, & exierit infans eius nōdum formatus,detrimentum patietur quantum indixerit vir mulieris, & dabit cum postulatione . Mihi videtur significationis alicuius causā dici hæc, magis quàm scripturā circa huiusmodi facta occupatam : Nam si illud attenderet,ne prægnans mulier percussa in abortum cōpelleretur:nō poneret duos litigantes viros , cū possit & ab vno hoc admitti,qui cum ipsa muliere litigauerit , vel etiam nō litigauerit, sed alienæ posteritati nocere volendo id fecerit,Quod vero nō formatum puerperium noluit ad homicidiū pertinere , profecto nec hominē deputauit quod tale in vtero gerit.Hic de anima quæstio solet agitari, vtrum quod formatum non est , nec animatū quidem possit intelligi,& ideo nō sit homicidium,quia nec exanimatū dici potest , si adhuc animā non habebat.Sequitur enim & dicit, *Si autem formatum fuerit,dabit animā pro anima. Vbi* quid aliud intelligitur,nisi & ipse morietur?Nam hoc & in cæteris ex hac occasione iam præcepit,Oculū pro oculo,dentem pro dente,manū pro manu,pedem pro pede,combustionem pro combustione,vulnus pro vulnere,liuorem pro liuore : talionis videlicet æquitate . Quæ lex ideo cōstituit,vt demonstraret quę vindicta debeatur. Nisi enim per legem sciretur quid vindictæ deberetur,vnde sciretur quid venia relaxaret , vt dici posset, F
Matth.6. dimitte nobis debita nostra , sicut & nos dimittimus debitoribus nostris?Debitores igitur lege mōstrantur, vt appareat quid dimittatur quando ignoscitur.Neque enim debita dimitteremus, nisi quid nobis deberetur, lege indice discereмus.Si ergo illud informe puerperium iam quidem fuerit, sed adhuc quodammodo informiter animatum, quoniam magna de anima quæstio non est præcipitanda indiscussa temeritate sententiæ,ideo lex noluit ad homicidium pertinere:quia nondū dici potest anima viua in eo corpore quod sensu caret,si talis est in carne nōdū formata, & ideo nōdum sensibus prędita.Quod autē dixit,Et dabit cū postulatione quod *maritus mulieris informi* excluso dādum constituerit: non est in promptu intelligere. Ad animam quippe , quod Græcus habet , pluribus modis intelligitur,& tolerabilius cum postulatione dictū est, quàm si aliud diceretur . Fortassis enim postulabit , vt de eo modo deo satisfaciat , etiam si maritus mulieris non expetat. Si autem cornu percusserit taurus vi-
LXXXI. Exod.21. rum aut mulierem& mortuus fuerit, lapidibus lapidabitur taurus,& nō manducabūtur carnes eius, dominꝰ autē innocens erit.Ad iustitiam pertinet,vt animal hominibus noxiū perimatur,& quod de tauro positū est,à parte totum intelligendum est, quicquid de pecoribus

G vsui humano subditũ infestũ est hominibus. Sed si necesse est occidi,nunquid lapidari?Quid interest enim animal quod auferendũ est qua morte auferatur? Deinde quod addidit carnibus eius nõ esse vescendũ,quò pertinet,nisi omnia ista significent aliud quod scriptura maxime solet intueri. LXXXII. Exod.21. Si autẽ cornu percusserit alicuius taurus taurũ proximi & mortuus fuerit, vendent taurum viuũ & partientur precium eius, & taurus qui mortuus fuerit dispertietur. Nũquid in solo tauro hæc iustificatio seruanda est, & nõ de omni pecore in tali casu?Proinde à parte totũ in hoc intelligẽdum est: sed hoc de carnibus occisi pecoris fieri nõ potest quæ nõ vescuntur. LXXXIII. Exod.22. Quæ iustificatio est,vt pro vitulo vno quinq; reddantur,pro oue autẽ quatuor,nisi aliquid significare intelligatur? LXXXIIII Exod.22. Si autem perfodiens inuentus fuerit fur & percussus mortuus fuerit,nõ est illi homicidium.Si autẽ orietur sol super eũ,reus est,& morte morietur. Intelligitur ergo tunc nõ pertinere ad homicidium, si fur nocturnus occiditur: si autẽ diurnus, pertinere. Hoc est enim quod ait,Si orietur super eum sol.Poterat quippe discerni ꝙ ad furandũ, non ad occidẽdum veniſſet,& ideo nõ deberet occidi.Hoc & in

H ff.ad l.Aqui. l.4. legibus antiquis secularibus, quibus tamẽ ista est antiquior,inuenitur: impune occidi nocturnũ furem quoquo modo,diurnum autẽ si se cum telo defenderit:iam enim plus est quàm fur. LXXXV. Exod.22. Quid est qui periurio conuictus fuerit per deũ,restituet duplo, nisi quia vult deꝰ aliquãdo signo dato prodere peierantem? LXXXVI. Exod.22. Exod.7. Deos nõ maledices.Quæritur quos dixerit deos,vtrũ principes qui iudicant populum, sicut dictũ est de Moyse, quòd datus fuerat deus Pharaoni:vt per expositionẽ dictum sit quod sequitur,velut ostendendo quos dixerit deos, vbi ait,Et principẽ populi tui nõ maledices:quod Græcus habet,nõ dices male. An secundum illud accipiẽ-

1.Cor.8. dum,quod Apostolus ait,Nam etsi sunt qui dicũtur dij, siue in cœlo,siue in terra,sicuti sunt dij multi & domini multi:addẽdo enim,sicuti sunt,deos intelligi voluit qui digne etiam dicuntur: ita sanè vt λατρεία quæ dicitur Græce,& interpretatur Latine seruitus, sed ea quæ ad religionem pertinere intelligitur,nõ debeatur nisi vni deo vero qui nobis est deus: Illi autem qui dicuntur dij,etiam si qui sunt qui merito dicuntur,prohibi-

I ti sunt maledici,nõ iussi sunt sacrificiis vel vllis latriæ obsequiis honorari. LXXX-VII. Exod.23. Non eris cum pluribus in malitia. Ne se inde quisquã defendat, quia cum pluribus fecit, aut ideo nõ putet esse peccatum. LXXX-VIII. Exod.23. Et pauperis non misereberis in iudicio,Nisi addidisset,in iudicio: magna esset quæstio, Sed intelligendum esset etiam si scriptum nõ esset.Supra enim dixerat, Non apponeris cum multitudine, cum pluribus vt declines iudicium: ac per hoc & pauperis nõ misereberis:posset intelligi, in iudicio.Sed cum additum est, nulla quæstio est hoc esse præceptũ, ne forte cum iudicamꝰ videamus iustitiam esse pro diuite contra pauperẽ, & nobis recte facere videamur,si cõtra iustitiã pauperi faueamus causã misericordię.Bona est ergo misericordia,sed nõ debet esse cõtra iudicium.Iudiciũ sanè illud appellat scriptura,quod iustum est.Ne quis autẽ propter istam sententiam deũ putaret misericordiã prohibere, quod sequitur opportunissime sequitẽ,Si autẽ obuiaueris boui inimici tui,aut subiugali eius errãtibus, reducens reddes ei, vt scias nõ te prohibitum facere misericordiã. Fac eam erga inimicos tuos, cum potestas est à iudicando libera;nõ enim cum reducis errantem bouem inimici

LXXXIX. Exod.23. tui & reddis,inter aliquos iudex resides. Sex annis seminabis terram tuã,& colliges fructum eius:septimo K autem anno remissionẽ facies,& requiem dabis illi: & edent pauperes gẽtis tuæ, quæ autẽ superabũt edent feræ bestiæ:Sic facies vineã tuam & oliuetum tuũ. Quæri potest quid colligant pauperes, si septimo anno ita parcit terræ,vt nec seminetur quidẽ? Non enim ad vineam & oliuetũ pertinet quod dictum est, Edent pauperes gentis tuæ,quia de terra nõ seminata nihil possũt sumere vbi segetes nasci nõ possunt:De vinea enim & olineto postea dicit similiter esse faciendũ: ac per hoc illud de aruis intelligitur quæ frumẽtis seruiunt.An sic accipiendũ,Sex annis seminabis terrã tuam,& colliges fructum eius: hoc est, sex annis seminabis & colliges, septimovero nõ colliges:vt intelligatur seminabis,etiã si dictum nõ est:vt ad sex annos seminare & colligere pertineat,ad septimum vero dimittere quod fuerit seminatum.Nam quid inde habebunt pauperes, quorum residuum etiã feris bestiis dedit,eis videlicet quæ illis frugibus vesci possint,sicut sunt apri,& cerui,& si quid huiusmodi?Quod tamen nõ diceretur nisi alicuius significationis gratia. Nam si quod attinet ad præcepta quæ hominibꝰ data sunt,de bobꝰ cura nõ est deo:quod non sic intelligitur tanquã non ipse pascat ea, quæ nec L seminant,nec metunt,neq; cõgregant in horreum:sed Matth.6. quia ei curæ nõ est præcepto monere hominẽ quomodo boui suo consulat:quanto minus ei cura est de feris bestiis præcipere, quomodo illis ab hominibus cõsulatur,cum eas ipse pascat diuitiis naturæ vsquequaq; fructiferæ,qui eas etiã per alios sex ânnos pascit cum colliguntur quæ seminantur. Nõ coques agnum in la- XC. cte matris suæ. Quomodo intelligatur ad verborum Exod.23. proprietatẽ nescio vtrum possit reperiri. Si enim alicuius significationis causa prohibitum accipiamus, agnum in lacte coqui,nullus vsus est ita coquẽdi.Si autẽ in diebus quibꝰ lactatur,quis hoc habuit vnquã Iudæorum in obseruatione,vt agnum nõ coqueret, nisi cum desisteret fugere? Quid est autem in lacte matris suæ, quasi posset,etiam si hoc intelligeretur,sine huius præcepti transgressione coqui, si eo nato mortua matre eius,ab oue alia lactaretur? cũ alicuiꝰ profecto rei significandæ causa esse præceptũ nemo ambigat. Sed etiam illa quæ possunt obseruãtia factitari, non sine causa ita præcepta sunt,significãt enim aliquid. Hoc vero quo- M modo obseruetur proprietatẽ verborum,aut nõ est,aut nõ elucet:Intellectũ tamen de Christo approbo, ꝙ hac prophetia prædictus est,nõ occidẽdus à Iudæis infans, Matth.2. quãdo Herodes quærens eum vt occideret nõ inuenit, vt coques quod dictum est,pertineat ad ignem passionis,hoc est,tribulationẽ.Vnde dicitur,Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Eccleſiaſtici.17. Quia ergo non est tunc infans passus, cum quærente Herode huiusmodi periculũ imminere videretur,prędictum est his verbis.Non coques agnum in lacte matris suæ.Illud quoque forsitan non absurdum est,quod alij dicunt,id esse præceptum per Prophetam, ne se boni Israëlitæ sociarent malis Iudæis, à quibus Christus passus est tanquam agnus in lacte matris suæ: id est, eo tempore quo conceptus est. Dicuntur enim fœminæ ex quo conceperint lac colligere:illo nanque mense passum esse Christum,& Paschæ obseruatio, & dies Ecclesiæ notissimus natiuitatis eius ostendit. Qui enim mense nono natus est octauo calendas Ianuarias, profecto mense primo conceptus est circa octauum calendas Aprilis, quod tempus etiam passiõis eius fuit in lacte matris suæ,hoc est, in diebus matris suæ.

Ecce

A Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuã, vt seruet te in via,& inducat te in terram quam para- XCI. ui tibi.Attende tibi & exaudi eum, ne non credas illi: Exod.23. nihil enim subtrahet tibi, nomen enim meũ est super eum. Hoc de illo nimirũ intelligitur cui nomẽ mutatũ est, vt Israël vocaretur, ipse quippe introduxit populũ in terram promissionis. XCII. Et seruies domino deo Exod.23. tuo,vt benedicam panem tuum, & vinum tuum, & aquam tuam,& auertam infirmitatem à vobis.Non erit qui non generet,neque sterilis super terram tuam. Numerum dierum tuorum replebo, & timorem mittam, qui te antecedat, & amentes faciam omnes gentes ad quas tu intrabis:& cætera. Quanuis istæ promissiones possint & spiritaliter intelligi,tamẽ cum secundũ temporalem hominũ fœlicitatem intelliguntur, ad vetus testamẽtum pertinent:vbi quanquã præcepta, exceptis his quæ in sacramento aliquid significant, eadẽ ad mo res bonos pertinentia reperiantur, promissiones tamẽ Psal.71. carnales atq; terrenæ sunt. Vnde in Psalmo.lxxij.penè lapsos & effusos gressus suos homo dei dicit, cum zelaret in peccatoribus,pacẽ peccatorũ intuens.Ea quip-

B pe cernebat abundare impiis, quæ ipse secundũ testamentum vetus expectabat à domino deo,cui hac mercede seruiebat. Et cũ hinc ei subrepere cœpisset sensus impius,ꝙ deum nõ curare existimaret humana,correptum se dicit,dum authoritatẽ sanctorum nõ est ausus improbare,& incœpit cognoscere,& ait,Hoc labor est ante me donec introeam in sanctuariũ dei, & intelligam in nouissima. Ibi enim præmia dabuntur ad nouũ pertinentia testamentum, quæ impij nõ accipient: & pœnæ tunc futuræ sunt impiorũ,quas nullus piorũ sen- XCIIII. surus est. Et mittã vespas ante te, & eiiciã Amor- Exod.23. ræos,& Euæos,Chananæos,& Ethæos. Quæriẽ de istis bestiis quid intelligendum sit? Nam & promittit hoc Sapien.12. deus & liber Sapientiæ dicit impletum,vbi ait,Et misit antecessores exercitus sui vespas. Non autẽ legimus factum, neq; Moysi temporibus, neque sub Iesu Naue, neque sub iudicibus,neque sub regibus.Ac per hoc vespæ istæ aculei timoris intelligendæ sunt fortasse,quibus agitabãtur memoratæ gentes vt cederent filiis Israël. Deus enim loquitur, in cuius sermone si figuratè aliquid dicatur quod ad proprietatem non sit impletũ,

C non impedit historiæ fidem,in qua perspicitur veritas narrationis. Sicut nec Euãgelistarum narratio secundum proprietatem impeditur, si aliquid à Christo dicitur figurate. XCIIII. Exod.23. Si seruieris diis eorum,erunt tibi offendiculum.Hic Græcus σκάνδαλον habet, non λατρεύσῃς.Vnde intelligitur,quia & σκάνδαλα debetur deo tanquam domino,λατρεία vero non nisi deo tanquã deo.

XCV. Exod.24. Et Moysi dixit,Ascende ad dominum tu & Aaron & Nadab & Abiud, & septuaginta seniorum Israël: & adorabunt à longe dominum:& accedet Moyses solus ad dominum,ipsi autem non accedẽt: populus autem non ascendet cum illis. Introiit ergo Moyses & narrauit populo omnia verba dei & iustificationes. Respõdit autem omnis populus voce vna dicentes, Omnia verba quæ locutus est dominus faciemus & audiemus. Vsque ad hunc locum scripturæ,iustificationes intelliguntur quæ datæ sunt populo ad obseruandum.Incipiunt autem quantum ipsa scripturę verba indicant,vnde hoc nomen iustificationum exortum est,ab illo seruo Hebræo cui auris ad postem pertunditur.In quibus omnibus iustificationibus consyderandum est,quę inde ad agendum vitam & morum bonorum conseruationem duci possint. Multa quippe in eis sacramenta

sunt significantia potius aliquid quàm vitam nostram D instruentia. Iustificationes sanè Latini interpretes eas esse dixerunt,quę Græci δικαιώματα appellant. No- XCVI. tandum est,quòd iterum populus ita respõdet,Omnia Exod.24. verba quæ locutus est dominus faciemus & audiemus: cum videatur ordo postulare, vt diceretur, audiemus & faciemus. Sed mirum nisi aliquis sensus hic latet, Nam si audiemus,pro eo positum est, quod est intelligemus, prius oportet verbis dei reddere faciendi seruitutem, vt ad intelligentiam earum rerum quæ ipso præcipiente fiunt,merito deuotionis, qua non cõtemptæ sed factæ sunt,ipse perducat. Sed videndũ est vtrũ iste populus illi filio similis inueniatur qui patri iubẽti dixit,Ibo in vineam,& nõ iit. Gentes enim quæ do- Matth.21. minum penitus contempserunt,postea per vnius obedientiam iustificatę quæ nõ sectabantur iustitiã apprehenderũt iustitiã. Notandum ergo ꝙ Moyses ædificauit altare sub mõte,& duodecim lapides,& in duo- XCVII. decim tribus Israël.Intelligitur enim ex duodecim la- Exod.24. pidibus altare ædificatum significasse ipsum populum 2.Cor.6. esse altare dei,sicut est templum dei. Et immolaue- XCVIII. runt hostiam salutaris deo. Non dixit hostiam salutarem,sed hostiam salutaris, quod Græcus habet σωτηρίου E vel σωτηρίας.Vnde & in Psalmo, Calicem,inquit,salu- Psal.115. taris accipiam:non dixit calicem salutarem.Vbi vidẽdum est,ne forte ille significetur, de quo dixit Simeõ, Lucæ.2. Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Hunc enim & Psalmus cõmendat,vbi legitur, Bene nunciate Psal.95. diem ex die salutare eius. Quid est enim aliud si diligentius attẽdamus,quod ait diem ex die, nisi lumẽ ex lumine,hoc est,deum ex deo,quod est vnigenitus filiꝰ?

Sumens autem Moyses dimidiam partem sangui- XCIX. nis,infudit in craterem,& partem reliquam sanguinis Exod.24. infudit ad altare:& accipiens librum testamenti recitauit in aures populi. Notandũ est nunc primũ sacrificasse Moysen euidenter scripturam dicere, ex quo ex Aegypto eductus est populus. Primo eñ de Iethro dictum erat socero eius, quãuis cum aliqua ambiguitate, quòd immolauerit deo.Et aduertendum librum testamenti cum sanguine hostiæ recitari, in quo libro istas iustificationes cõscriptas debeamꝰ accipere. Nam decalogum legis in tabulis lapideis fuisse cõscriptũ postea manifestum est. Et dixerunt,Omnia quæcunque C. locutus est dominus,faciemus & audiemus.Non aliter Exod.24. F respondent ecce iam tertio. Et ascendit Moyses & CI. Aaron & Nadab & Abiud, & septuaginta seniorũ Is- Exod.24. raël,& viderunt locũ vbi steterat ibi deus Israël. Constat inter eos qui recte intelligunt,nullo deum cõtineri loco,nec aliquo velut situ corporis membra ponere, sicuti est nostri corporis situs,sedere,iacere,stare,& siquid huiusmodi est.Hæc enim sunt nisi corporũ, deus Ioan.4. autẽ spiritus est.Quòd autẽ se ostendit specie corporali vel signis corporaliter expressis, non substantia eius apparet qua est ipse quod est,sed assumptio formarum visibilium eius omnipotentiæ subiacet. Et de electis CII. Israël nõ dissonuit nec vnus,& apparuerũt in loco dei, Exod.24. & manducauerunt & biberunt.Quis dubitet illos quos nominatim expressit,& septuaginta seniores nunc appellatos electos Israël,qui proculdubio personam gere- 2.Thes.3. bant eorum qui electi sunt in populo dei. Non enim omnium est fides, Et nouit dominus qui sunt eius. In 2.Tim.2. magna autem domo sunt alia vasa in honorem,alia in contumeliam. Quoniam ergo quos ante præsciuit, & Rom.8. prædestinauit:quos autem prædestinauit,illos & vocauit:quos autem vocauit,ipsos & iustificauit: quos autẽ

G iustificauit,ipsos & glorificauit: profecto de electis Israël non dissonuit nec vnus. Significatur autē in quaternario numero in Moyse & Aaron & Nadab & Abiud, propter quatuor Euangelistas, & totius orbis qui in quatuor partes diuiditur promissionem: & septuaginta de senioribus Israël numero scilicet septenario decuplato, qui pertinent ad significandum spiritūsanctum, Saphiro autē significatur vita cœlestis, maxime quia dictum est,*Sicut* aspectus firmamenti, Firmamētum autem cœlum appellari quis nesciat? Et forma lateris *in* eodem saphiro quadraturam ipsam, vel stabi*litatem*, vel eiusdem quaternarij numeri sacramētum figurat. Quòd autem manducant & bibunt *in* loco dei, suauitatem saturitatemq; præfigurat vel significat in il
Matth.5. lo regno æternitatis. Beati enim qui esuriunt & sitiunt
Lucæ.6. *iustitiam*, quoniam ipsi saturabuntur. Vnde & dominꝰ dicit venturos multos, quos vtique nisi electos, prescitos, prædestinatos, vocatos, iustificatos, glorificatos, &
Matth.8. recubituros cum Abraham & Isaac & Iacob in regno
Lucæ.13. cœlorum? Nam & alio loco ipse hoc promittit fidelibꝰ
H suis, quòd faciat eos recūbere, & transeat & ministret
CIII. eis. Quid sibi vult quod Iesus Naue non commemoratus in illis quatuor subito cum Moyse apparet, &
Exod.24. cum illo ascendit in montem ad accipiendas tabulas legis: & subito rursus idem Iesus absconditur, id est, tacetur: & Moyses accepit legem in duabus tabulis, & cū eo iterum apparet. An forte significat nouum testamētum nomine Iesu & absconditum esse in lege, & aliquando apparere *intelligētibus*. Quòd vero Iesus iam vocatur, cum in libro numerorum quando id nomen
Nume.14. acceperit scriptura testatur, quòd iā prope esset, vt ter*ram promissionis intraret*, per prolepsim, hoc est, per præoccupationē *anticipat* scriptura quod postea factū est. Omnia quippe ista posteaquā facta sūt, scripta sunt, ac per hoc quando factum est quomodo commemoratur, nondum vocabatur Iesus, sed quando scriptum est
CIIII. iam hoc vocabatur. Et *facies* in ea cymacia aurea versatilia in circuitu. Cymacia dixit quæ in quadratura extant per quatuor partes, sicut mensæ quadræ fieri
Exod.25. solent. Nec quod ait versatilia, mobilia debemus accipere. Fixa sunt enim, sicut dixi mensas habere solitas:
I sed versatilia dixit, tortilia, quę Græce vocātur στρεπτὰ: vel canalibus sicut sunt columnæ tortiles: aut implica*tis* duabus *virgulis* in modum restis, sicut etiam torques fieri solent. Quod autē ait, Et *fabricabis illi* quatuor annulos aureos, & impones sup quatuor latera arcæ, duos annulos in latere vno, & duos annulos in la*tere altero*, *ad quatuor angulos occurrunt* quatuor annuli *singuli in singulis*, & per angulorum numerū fit, vt quod in duobus lateribus ponitur, etiam in omnibꝰ quatuor ponatur. Vnus enim angulus duobus lateribus communis est: alioquin nō occurrit, vt bini annuli pōnātur per quatuor latera cum sint quatuor annuli: octo quippe esse debuerūt, si aliter intelligimus quàm quod dixi fieri numero angulorum. Ad hoc enim annuli in angulis ponuntur, quòd inducantur supportatoria vel gestatoria quibus arca quatuor hominibus hinc atque
CV. Exod.25. inde portetur. Propitiatorium ad quid dicat superimponendum super arcam quæri solet: sed cum aureum fieri iubeat, *eiusq; longitudinem & latitudinem* tantam exprimat, quanta & ipsius arcæ dicta est, proculdubio velut tabulam auream tantæ formæ fieri præcepit qua tegeretur arca: ita vt in ipso propitiatorio essent duo Cherubin, hinc atque inde alterutrum attendentes: ita vt vultus eorum in propitiatorium essent, &

K pennis suis obumbrarēt propitiatorium, quod magnū est sacramentum. Aurum quippe significat sapientiam, arca significat secretū dei. In arca iussa sunt poni lex, & manna, & virga Aaron. In lege præcepta sunt: virga potestatem significat, manna gratiam, quia nisi cū gratia nō est potestas præcepta faciendi. Verūtamen quia lex à quouis proficiente nō ex omni parte completur, propitiatorium est desuper. Ad hoc enim opus est, vt propitius sit deus, & ideo desuper ponitur, quia super-
Iacobi.2. exaltat misericordia iudicio. Duo vero Cherubin pennis suis obumbrant propitiatoriū, id est, honorant velando, quoniam mysteria ista ibi sunt: & inuicem se attendunt, quia consonant, duo quippe ibi testamenta figurantur. Et vultus eorum sunt in propitiatoriū, quia misericordiam domini, in qua vna spes est, valde cōmendant. Denique hinc se promisit locuturum deus ad Moysen de medio Cherubin desursum propitiatorij. Porrò si creatura rationalis in multitudine scien-
L tiæ, quoniam hanc interpretationem habent Cherubin, duobus ipsis animalibꝰ significatur: ideo duo sunt, vt societatem charitatis commendent: ideo pēnis suis propitiatorium obumbrant, quia deo non sibi tribuunt pennas suas, id est, deum honorant virtutibus quibus præstant: & vultus eorum non sunt, nisi in propitiatorium, quia quicunq; profectui ad multitudinem scien-
CVI. Exod.25. tiæ spes non erit, nisi in dei misericordia. Quod ait, Erunt annuli in thecis supportatoriis ad tollēdam mensam: hoc intelligendū est, quòd annuli essent velut thecæ supportatoriæ, id est, quo supportatoria tanquam in thecas inducantur. Erunt quippe in thecis: ita dictum est tanquam diceretur, erunt pro thecis.

CVII. Exod.26. Decem aulęorum iubet fieri tabernaculum, cum sit decalogus legis. Aulęa vero significant latitudinem, propter facilitatem. Charitas quippe plenitudo legis
Rom.13. est: & non nisi charitati sunt præcepta facilia, vnde ipsa dilatio commendatur cum dicitur, Dilatasti gres-
Psal.17. sus meos subtus me, & nō sunt *infirmata* vestigia mea. Sed quoniam ista dilatatio per gratiam fit dei: charitas enim dei diffusa est in cordibꝰ nostris, nō per nos-
Rom.5. ipsos sed per spiritumsanctum qui datus est nobis: ideo hic mystice ipse numerus etiam cōmendatur, *qui* pertinet etiam ad spiritumsanctū per quem lex posset im-
M pleri. Dicitur enim aulęum longitudinem debere habere in cubitis vigintiocto. Iste autem numerus, quia per septenariū diuidendus est, significauit, cū dicit latitudinem aulęæ in cubitis quatuor, Quater enim septem, fiunt vigintiocto. Et est etiam iste numerus perfectus, quia sicut senarius suis partibus constat. Quod *vero tam* sępe dicit, Cherubin *facies* ea opere textoris: quid aliud quàm in his omnibus multitudinem scie-
CVIII. Exod.26. tiæ commendat, quod interpretatur Cherubin. Et facies vela capillacia operire super tabernaculū. Vndecim *facies* ea. Quæ capillacia vela sunt, id est, Cilicina, vndecim dicuntur esse. In peccatis quippe transgressio est. Transgressio vero vndenario numero significatur, quoniam transgreditur denarium, id est, legem: ideo ipsa vndecim per septenarium multiplicata, faciunt septuaginta septem. Vbi significauit dominus vniuersam remissionem peccatorum dicens,
Matth.18. Nō solum septies, verumetiam septuagiessepties: quot generationes reperiuntur, cum Lucas à baptismo domini enumerās sursum versus ascendit & peruenit per Adam vsque ad deū. Ad hoc enim fit significatio peccatorum in his velis, vt per confessionem exprimantur, & per gratiam quæ data est Ecclesiæ aboleantur,
hoc est

A hoc est tegantur. Vnde dicitur, Beati quorum remissæ
Psal.31. sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Deinde iubet ea vela cooperiri pellibus *arietinis* rubricatis. Aries autem rubricatus, cui non occurrat Christus passione cruentatus? Significantur his etiam martyres san
cti, quorum orationibus propitiatur deus peccatis populi sui. Ipsis denique superiaciuntur pelles hyacinthinæ, vt significetur vita æterna viriditate tanquam vi-
CIX. gore perpetuo. Facies duos anconicos colūnæ vni
Exod.26. consistentes ex aduerso, hoc est, vnum hinc, & vnū inde de lateribus columnæ: anconicos autem dicit, quos vulgo vocamus ancones, sicut sunt in columnis cellarum vinarium quibus incumbunt ligna quæ cupas ferunt. Ducta est autem similitudo verbi à cubitis vbi flectuntur manus, quibus incumbunt recumbentes, qui
CX. Græce ἀγκῶνες vocātur. Bases columnarum duas
Exod.26. vni. Bases non eas tātum videtur dicere scriptura quibus columnæ ab imo fulciuntur, sed etiam superiores quæ capitella nos dicimus. Ideo dicit duas bases colūnæ vni in ambas partes eius. Nam quæ sunt ambæ par-
CXI. tes, nisi inferior & superior?
Exod.26. B Quod octo columnas & bases earum sedecim *secundum* supradictam ratione à posterioribus tabernaculi scriptura dicit, cū superius sex dixerit, intelligit annumeratis duabꝰ angularibus octo fieri. Et diuidet vobis velamē inter
CXII. mediū sanctū, & inter medium sanctūsanctorū, id est, vt
Exod.26. inter sanctum & sanctūsanctorū sit hoc velamē, de quo nūc loquitur, in quatuor colūnis extentū. De hac differentia inter sanctum & sanctumsanctorū ad Hebræos
Heb.9. Epistola loquitur, quia vbi arca testimonij, ibi sanctūsanctorum, hoc est, intus intra velum: foris autem mēsa & candelabrum, & cætera quæ pauloante dixit quēadmodū fierent, sancta dicta sunt, & non sanctasanctorum. Et significatur foris vetus testamentum, intus autem & nouum, cum sit vtrunque in lectione veteris testāmēti, & expressum operibꝰ, & significatione figuratum. Ac per hoc in sanctis figura figurę, quia figura est *veteris* testamenti: in sanctis autem sanctorum figura est ipsius veritatis, quia figura est noui testamenti. Totum quippe vetus testamētum in his rebus & celebrationibus, quæ ita obseruanda præcipiuntur, figura est.

CXIII. De altari quæritur quomodo tribus *cubitis* altum
Exod.27. esse voluerit, cum tanta fere sit statura hominis altitu-
C do. Quomodo ergo ministrabatur altari, cum gradus habere altare alio loco prohibeat? Ne pudenda, inquit,
Exod.20. tua reueles super illud. Sed illud dicebat de altari quod terra vel lapidibus construendum esset, vbi gradus ipsi coædificati ad corpus altaris vtique pertinerent: nunc vero de tabulis fieri altare præcepit, quò si apponeretur ad horam administrationis aliquid vbi staret minister altaris, & peracto ministerio tolleretur, ad corpus altaris non vtique pertineret. Item quæritur quomodo super altare ligneum sacrificium quod inferebatur posset incendi, præsertim quia cōcauum fieri iubet & craticulam deponi vsque ad medium eius, id est medium cōcauitatis eius, opere factum reticulato. An quoniam dixit, Et *facies* cornua *in* quatuor angulos, ex seipso erunt cornua & teges illa æramento: non ad sola cornua referendum est quod ait, teges illa æramento, sed ad omnia de quibꝰ loquebatur de altari fa-
CXIIII. bricando præcipiens. Et tu loquere omnibus sa-
Exod.28. pientibus mēte quos repleui spiritu intellectus, σοφίσεως quidem Græcus habet, quem Latine sensum, non intellectum dicere solemus. Sed scriptura de sensu interiore quem intellectum vocamus sic loqui solet, sicu-

ti est ad Hebræos, Perfectorum est autem solidus cibꝰ, Heb.5.
eorum qui per habitum exercitatos habent sensus ad D
discernendum bonum & malum. Ibi *enim* quod posuit sensus, Græcus habet αἰσθητηρίς. Quem ergo istum spiritum, nisi spiritumsanctum debemus accipere? Et stolas quas faciet, pectoralem, humeralem, & tunicam talarem, & tunicam cum cornibus. Has appellatas stolas esse & cætera, cū superius vnam stolam faciendā proposuisset, notandum est. Tunicam vero cum cornibus, honestius putarunt Latini interpretes dici, quàm si dicerent cum cirris, qui bene dispositi ornamento esse
CXV. vestibus solēt. Aspidiscas in veste sacerdotali quas
Exod.28. dicat, vtrum scutulas, quæ à scuto Latine appellantur, quia & Græci scutū ἀσπίδα appellant. An vero aspidiscas propter diligentem colligantiam dicit ab aspide serpente, sicut etiam murenulæ appellantur. Spitham
Spithamus. autem lōgitudo, & spithamus latitudo, Latini quidam interpretati sunt mensuram extentæ palmæ à fine pollicis vsque ad finem *digiti minimi*. Item quod dicitur, Sumes duos lapides onychinos, & sculpes in eis nomina filiorum Israël, sex nomina in lapide vno, & sex re-
liqua *in* altero iuxta ordinem natiuitatis eorū: an in- E
telligendum sit, vt lapides sint de nominibus filiorum Israël secundum natiuitates eorum: id est, secundum ordinem quo nati sunt. Et facies super rationale
CXVI. fimbrias complectentes opus catenarum de auro pu-
Exod.28. ro: quod Latini rationale interpretati sunt, inopia linguæ fecit: Græcus habet enim λόγιον non λογικόν. Rationale autem illud solemus appellare quod Græci dicunt λογικόν. Sed quoniam λόγος, in Græca lingua ambiguum est, vtrum verbum significet, an rationem: quia vtriusque rei nomen est, vbi putatum est à verbo ductum λόγιον, eloquium nostri interpretati sunt. Nā
Psal.11. quod habemus, Eloquia domini, eloquia casta: Græci habent λόγια. Hic vero in veste sacerdotali, quod ex auro & hyacintho, & purpura, & cocco duplici torto, & byssō duplici torta, fieri præceptum est, quadratum duplex quod esset in pectore sacerdotis & λόγιον vocaretur, incertum vtrum à ratione an à verbo ductum fuerit: interpretes nostri à ratione dictum putantes ra
tionale appellauerunt. Et impones super ratio-
CXVII. nale iudicij demonstrationem & veritatem. Quid sibi
Exod.28. hoc velit, vel in quali re, vel metallo poneretur super F
rationale demonstratio & veritas, quoniam talia dicit fieri in veste sacerdotis quæ corporaliter fiūt, inueni-re difficile est. Fabulantur tamen quidam, lapidem fuisse, cuius color, siue ad aduersa, siue ad prospera mutaretur quando sacerdos intrabat in sancta: & hoc esse quod ait, Et afferet Aaron iudicia filiorum Israël super pectus suum: ostendens videlicet in illa demōstratione & veritate, quid de illis iudicauerit dominus, quā-
quam possit intelligi demonstrationem & veritatem
literis impositam super λόγιον. Et facies tunicā
CXVIII. talarem hyacinthinam, id est, vsque ad talos dependē-
Exod.28. tem: & erit peristomium ex ea medium, id est, qua caput eiiciatur. Hoc est enim quod Græci dicunt περισόμιον. Oram habens *in* circuitu peristomij, opus textoris contextam, id est, ne ipsa ora extrinsecus assuatur: hoc videtur dicere, commissuram contextam. Vnde etiam addidit, ex ipsa ne rumpatur, id est, vt ex seipsa sit ipsa ora contexta cum veste. Et erit Aaron cum cœ-
CXIX. perit fungi sacerdotio, audietur vox eius intranti in
Exod.28. sanctuarium in conspectu domini & exeunti vt non moriatur: intrantis & exeuntis vocem de tintinabulis dicit audiri, tantumq; ibi pondus obseruationis posuit
vt diceret,

G vt diceret, ne moriatur. Testimonia ergo quædam significari voluit in veste sacerdotali, qua vtique significat Ecclesia, per hæc tintinnabula, vt nota sit cõuersatio sacerdotis: sicut Apostolus dicit, Circa omnes teTitum 2. 2. Timo. 2. ipsum bonorum operum præbens exemplum. Aut illud, Quæ audisti à me per multos testes, hæc eadem commenda fidelibus, & iis qui idonei sunt & alios docere. An quid aliud, magnum tamẽ est, quicquid illud est: Intranti autem & exeunti, pro intrãtis & exeuntis, locutio est: vox pro sonitu, nam tintinnabulorũ magis

CXX. Exod. 28. sonus quàm vox est. Et facies laminã auream puram, & formabis in eadem formatione sanctitatẽ domini: & impones illud super hyacinthum duplicem tortam, & erit super mitram: secundum aspectum mitræ erit, & erit supra frontem Aaron, vt auferat peccata sanctorum quæcunque sanctificabunt filij Israël omnis datus sanctorum eorũ. Quomodo formetur in lamina sanctitas *domini, non video*, nisi aliquibus literis, quas quidam quatuor esse dicunt Hebræas: quod vt Græci appellant τετραγράμματον, nomẽ dei ineffabile credunt fuisse vel esse adhucusque. Sed quælibet

H sint, vel quomodolibet se habeãt illę literę vt dixi, sanctitatem domini vel sanctificationẽ si hoc magis dicendum est, quod Græcus habet ἁγίασμα, non nisi in auro literis formari potuisse crediderim. Ibi autem dicit sacerdotem sanctorum auferre peccata, quęcunque sactificabunt, inquit, filij Israël omnis datus sanctorum eorum: quod arbitror dictum in eis sacrificiis quæ offerunt pro peccatis suis: vt non sanctorum hominũ intelligamus, sed sanctorum ab eo quod sunt sancta quæ offeruntur pro peccatis. Cum ergo de lamina dixisset, adiũxit atque ait, Et auferet Aaron peccata eorũ quæcunque sanctificabunt filij Israël omnis datus sanctorũ eorum: id est, sacerdos auferet quæcũque offerunt pro peccatis suis, quæ dicuntur & sancta, quia iustificantur, & peccata, quia pro peccatis offeruntur, sicut multis locis hoc ipsum euidenter scriptura cõmemorat. Quod autem adiungit & dicit, Et erit super frontem Aaron semper acceptum illis in conspectu domini, ad laminam illam reuertitur. In quo aduertendum, si inueniri potest qui non habeat necessitatẽ pro suis offerre peccatis prẽter Christum, *qui solus* potest omnium auferI re peccata: intelligitur frontis ornamentum, fiducia bonæ vitæ, quã qui vere perfectę, non significatione, sed veritate sacerdos habet, sol⁹ potest auferre peccata, nec habet necessitatẽ offerre pro suis. De Aaron

CXXI. Exod. 28. & filiis Aaron, cum præciperet loquens ad Moysen quomodo vestirentur & vngerẽtur, quid est quod ait, Et *implebis manus eorum vt sacerdotio fungãtur mihi*. An forte muneribus quæ offerenda sunt deo? Et

CXXII. Exod. 28. facies eis femoralia linea, tegere turpitudinem corporis eorum, à lumbis vsque ad femora erunt. Cum vestis tanta cooperiat totũ corpus, quid est quod ait, femoralia facies linea tegere turpitudinem corporis eorum: quasi apparere posset tanta desuper veste adhibita? Nisi *quia signum esse voluit in hoc castitatis* vel continentiæ: quę ideo per indumentum significatur, vt

CXXIII. Exod. 28. lib. 3. nũero. 8. non ex seipso habita, sed data intelligatur. Cum de filiis Aaron loqueretur, Et indues eos, inquit, tunicas, & cinges eos zonis, & circundabis eis cidaras. Quam dicit cidarim vel cidaras, quoniam non est interpretatum, nec in vsu modo est, ignoratur: puto tamẽ non esse capitis tegimen vt nonnulli putauerunt. Neque enim diceret, circũdabis eis, nisi tale aliquid esset quod

CXXIIII. Exod. 28. non capiti, sed corpori vsui esset. Et erit illis sacerdotium mihi in sempiternum. Quomodo dicat in K sempiternum, de his significatiuis rebus, superius sæpe dixim⁹, Nam vtique mutatum est hoc sacerdotium, vt ille esset in æternum secundũ ordinem Melchisedech, non secundũ ordinem Aaron. Ibi enim & iuratio, & Psal. 109. nulla dei pœnitudo, qua significetur mutatio. Iurauit enim dominus, & non pœnitebit eum, tu es, inquit, sacerdos in æternum secũdum ordinem Melchisedech. De ordine autem Aaron dictum est quidem, *in* sempiternum, vel propter tempus non præceptum quousque obseruaretur, vel quo res significaret ęternas: nusquam est tamen dictum de sacerdotio Aaron, quia iurauit dominus & non pœnitebit eum: Et ideo dictum est in illo sacerdotio secundum ordinem Melchisedech, non pœnitebit eum: vt significaretur, quia de sacerdotio Aaron *pœnituit* eum, id est, mutauit illud.

CXXV. Exod. 29. Quid est & consummabis manus Aaron & manũ filiorum eius. An per manus potestatem significauit, vt aliquid etiam ipsi consecrare possent? Potestas autem sanctificatione consummabatur, qua præcepti sunt sanctificari à Moyse. Et adduces vitulum ad ostiũ taL CXXVI. Exod. 29. bernaculi, & superimponent Aaron & filij eius manus suas super caput vituli in conspectu domini. Ecce vnde supra dictum est, consummandas esse manus eorũ: id est, perficiendam potestatem, vt etiam ipsi sanctificarent quomodo fit cum ponunt manus suas super vitulum immolandum. Quod odor suauitatis sæpe CXXVII. Exod. 29. domino dicitur sacrificium de victimis pecorum in scripturis sacris, non vtique deus odore fumi delectatur, sed tantum illud quod hic significatur spiritaliter, deum delectat cum spiritaliter exhibetur, quoniam ipse odor dei spiritaliter intelligitur. Nõ enim sicut nos odorem corporeis naribus ducit. Sicut ergo ille olfacit, sic ista significant. Et sumens pectusculum de CXXVIII. Exod. 29. *ariete consummationis*, quod est Aaron: id est, ipsius Aaron. Hoc enim pertinere voluit ad summum sacerdotem. Et erit Aaron & filiis eius legitimũ æterCXXIX. Exod. 29. num à filiis Israël: cum diceret de pectusculo & brachio victimarum. More illo ergo, æternum dixit, quẽ sæpe supra commemorauimus. Et stola sancti quæ est Aaron, erit filiis eius post eum, vngere eos in ipsis & consummare manus eorum, Septem diebus vestiet se ea sacerdos qui successerit ei de filiis eius qui intrabit M in tabernaculum testimonij deseruire in sanctis. Hæc verba multas quæstiones habẽt. Nam primum hic notandum est, quomodo cum stolam dixerit sancti, postea pluraliter dicit vngere eos in ipsis, tanquam in stolis. Nam & supra multas stolas eas dixerat, quibus vna constaret, quanquam ambiguum sit, vtrum in ipsis ab eo quod sunt ipsa genere neutro, quæcunque sunt quibus illa stola cõpletur, id est, vestis sacerdotalis, quod magis putandum est, eo quòd in consequentibus dicit, septem diebus vestiet se ea sacerdos qui successerit ei: ea scilicet omnia quæ commemorauit cum vestem sacerdotalem describeret, repetiuit sanè quod supra dixerat, consummarẽ manus eorum: vnde quid mihi videretur exposui. Quòd vero ait, septem diebus vestiet se ea sacerdos: nunquid aliis diebus se non vestiet? sed illis septem continuis intelligi voluit, quibus eius sacerdotium quodammodo dedicatur, atque hebdomadis est in eius inchoatione festiuitas. Successorem autem Aaron eum dicit, qui intrat tabernaculum testimonij deseruire in sanctis: eum scilicet significans qui non poterat esse nisi vnus, non quales erant filij Aaron cum viuo patre suo, sed qualis successor ipsius Aaron.

Quomodo

A Quomodo ergo proprium dicit huius vnius esse, intrare in tabernaculum testimonij, deseruire in sanctis: cum & illa quæ sunt extra velum quo velantur sancta sanctorũ, sancta appellẽtur, & tabernaculum testimonij etiam illud vocetur, vbi sunt sancta: id est, mensa & candelabrum: vbi cum deseruiant etiam sequentes sacerdotes ad mensam & candelabrum & ipsum altare, quomodo vnũ dicit successorem Aaron qui intret in tabernaculum testimonij deseruire in sanctis? Si dixisset, deseruire in sanctis sanctorum, nulla esset quæstio. Ad hæc enim vbi est arca testimonij solus vnus intraHeb. 9. bat summus sacerdos. Quod etiam in Epistola ad Hebræos diligentissime commendatur: nisi forte eoipso, quod vnum dicit intrare in tabernaculum testimonij deseruire in sanctis, non vult vtique intelligi, nisi in sanctissanctorum: quia & ipsa vtiq; sancta appellãtur. Nec enim omnia quæ sancta sunt, etiam sanctasanctorum dici possunt: quanuis econtrario quæ sanctasanctorum sunt, proculdubio vtique sancta sunt. Vnus autem iste qui semel in anno intrabat in sanctasanctorũ,

B quoniam Christum Iesum significabat, apertissime supradicta ad Hebræos epistola commendatur. Quod autem præfiguratum est in sanctasanctorũ, vt super arcã quæ legem hebebat, esset propitiatorium, vbi dei misericordia significatur: intelligendum est quam propitius *sit peccatis eorũ qui legem non implent*. Hoc mihi videtur etiam in ipsa veste sacerdotis significari. Nam & ipsa quid aliud quàm Ecclesiæ sacramenta significat, quòd in λογίῳ: id est, rationali in pectore sacerdotis posito iudicia constituit, in lamina vero sanctificationem & oblationem peccatorum: tanquam rationale sit in pectore simile arcæ in qua lex erat, & lamina illa in fronte similis propitiatorio quod super arIacobi. 2. CXXX. Exod. 29. cam erat, & vtrobique seruaretur quod scriptum est, Superexaltat misericordiam iudicio. Quid est quod purificatum & sanctificatum altare septem diebus dicit quod sanctum sancti erit altare? Non quidem dicit sanctumsanctorum, sicut est illud quodvelo separatur, vbi est arca testimonij. Veruntamen & hoc altare extra velum positũ, per sanctificationem septẽ dierũ dicit potius, quàm per vnctionem fieri sanctum sancti.

C Et addit, Omnis qui tetigerit altare sanctificabitur.

CXXXI. Exod. 30. Cum de annulis loqueretur altaris incensi, quod altare nõ inærari, sed inaurari iussit, Et duos annulos aureos puros facies, inquit, sub tortili corona eius, in duo latera, facies in duobus lateribus: quoniam Græcus habet ἐπὶ τὰ δύο κλίτη ποιήσεις ἐν τοῖς δυσὶ πλευροῖς. Nã clite latera sunt, & pleuræ latera sunt. Vnde quidã Latini sic interpretati sũt, in duas partes facies in duobus lateribꝰ. Non autem ait Græcus μέρη, quod est partes, sed κλίτη, quod latera. Nam hoc verbum est in illo Psalmo vbi scriptum est, Vxor tua sicut vinea fertilis Psal. 127. in lateribus domus tuæ. Ac per hoc tãtum casus interest, quia prius accusatiuum, post vero ablatiuum posuit in duo latera facies, in duobus lateribus. Quis autem sit sensus difficile est assequi, nisi forte vt solet scriptura amare eclipsim, vt aliquid desit & subaudiatur, etiã hic subaudiatur, erunt: vt iste sit sensus, in duo latera facies, in duobus lateribus erunt: id est, ad duo latera facies annulos, quoniam in duobus lateribus erunt.

CXXXII. Exod. 30. Et erunt arcus amitibus ita vt tollatur illud in eis. Quos annulos dixerat, arcus dicit. Annulos quippe pro rotundis ansis posuit. Et quid est aliud annulus vel circulus, nisi vndique arcus? Ideo quidam nolentes arcus dicere, thecas interpretati sunt, quibus amites induce-

D rentur, dicẽtes, Et erunt thecæ amitibus, quasi Græcus hoc non posset dicere, cum etiam thecæ Greçum verbum sit: dixit autem μασθούς, quod arcus interpretatur. Incendet super illud incensum continuatiõis CXXXIII. Exod. 30. in conspectu domini in progenies eorum. Continuationis incensum dicit, quod continuatim fieret: id est, nullo die prætermitteretur. Cum de altari præciperet incensi: id est, in quo incensum tantum poneretur, nõ holocaustum, non sacrificium, non libatio, prædixerat idipsum incensum quotidie poni debere: nunc autem dicit, Et depropitiabit Aaron vel exorabit super cornua eius semel in anno de sanguine purificationis delictorum. Depropitiabit, ab eo quod est depropitiatio, quæ Græce dicitur ἐξιλασμός. Vnde etiam intelligendum est, hoc quod semel in anno iubet fieri ad propitiandum deum super cornua altaris incensi, id est, vt de sanguine purificationis delictorum, victimarum scilicet quæ offeruntur pro delictis semel in anno, tan*gantur cornua altaris incensi: non pertinere* ad illam appositionem incensi, quam quotidie fieri iusserat. Illa enim fiebat aromatibus, non sanguine, & quotidie, nõ

E semel in anno. Nõ ergo simus intellecturi, semel in anno intrare sacerdotem solere in sanctasanctorum, sed semel in anno cum sanguine: & quotidie quidem solere intrare sine sanguine causa incensi imponendi, Cũ sanguine autem semel in anno, maxime quia sequitur & dicit, Semel in anno purificabit illud, sanctumsanctorum est domino. Non ergo semel in anno ponet illic incensum quod quotidie fieri iussum est: sed semel in anno purificabit illud, quod cum sanguine fieri debere præceptũ est: & post hoc adiungit, sanctũ sanctorũ est domino: ac per hoc sanctumsanctorum non extra, sed intra velum erat, etiã illud profecto altare de quo nunc agitur, quod poni contra velum intrinsecus iussit. Quid est quod ait, Si acceperis computationẽ CXXXIIII. Exod. 30. filiorum Israël in visitationem eorum: nisi quia iubet eos aliquando visitari & computari, id est, numerari? Quod in Dauid propterea vindicatum intelligendum 2. Reg 24. est, quia deus non iusserat. Aduertendum est e- CXXXV. Exod. 30. tiam & notandum quemadmodum vnguento chrismatis omnia iussit vngi, tabernaculũ scilicet & ea quæ in illo erant, & deindẽ erunt sanctasanctorum: Omnia F scilicet cum fuerint vncta, erunt sanctasanctorũ. Quid igitur distabit iam inter illa interiora quæ velo tegũtur, & cætera, si omnia cum vncta fuerint erunt sancta sanctorum, diligentius requirendũ: hæc tamen notanda crediderimus: vbi etiam meminerimus, quòd sicut de illo altari sacrificiorum, quod post vnctionem appellari voluit sanctumsancti, continuo dictum est, Omnis qui tangit illud sanctificabitur: ita de omnibꝰ postea quæ de illo vnguento vncta, dicta sunt Sanctasanctorũ, eadem sententia subsecuta est, vt diceretur, Omnis qui tangit ea sanctificabitur: Quod duobus modis intelligi potest, siue tangendo sanctificabitur, siue sanctificabitur vt ei liceat tangere: si tamen non licebat tangere populo tabernaculũ, quando offerebat hostias, vel quæcunque ab eis oblata offerebãtur deo. Nam cõsequenter non solis sacerdotibus, neque solis Leuitis dicendum admonet, quod ait ad Moysen, Et filiis Israël loquere dicens: vtique filij Israël totus ille populus erat. Iubet autem illis dici, oleum linitio vnctionis, sanctum erit hoc vobis in progenies vestras: super carnẽ hominis non linietur, & secundum compositionem hanc non facietis aliud, quia similiter sanctum est, & sanctificatio erit vobis. Quicunque fecerit similiter, &

quicunq;

G quicunque dabit de eo exteræ nationi, interibit de populo suo. Iubet igitur nō solis sacerdotib⁹, sed vniuerso populo Israël, vt nō faciāt tale vnguentū in vsus humanos. Hoc est enim quod ait, Super carnem hominis nō linietur. Prohibet ergo simile fieri in vsus suos, & interitum minatur si quisquā similiter fecerit: id est, vnguentum ad vsus suos, similiter si simile confecerit, vel cuiquā hinc dederit exteræ nationi. Ac per hoc quòd ait, Sanctificatio erit vobis: cū hoc populo Israël vniuerso dici iubet, non video quid intelligam: nisi quia licebat eis quando veniebāt cum suis quisque muneribus tangere tabernaculum: & tangendo sanctificabātur propter illud oleum quo cuncta perūcta sunt, & hinc dictum, Omnis qui tangit sanctificabitur: non tamen sic quemadmodum sacerdotes, qui vt æterno sa-
CXXXVI. Exod.30. cerdotio fungerentur vngebantur ex illo. Quod præcepit quibus aromatibus fiat thymiama: id est, incensum, & dicit vnguentario more coctum opus vnguentarij: *non ideo putare debemus vnguentum fieri*: id est, vnde aliquid vngatur: sed vt dictum est thymiama, vel incensum quod imponatur illi altari incensi,
H vbi non licebat sacrificari, & erat intra sanctasanctorū.
CXXXVII Exod.30. Et concides de illis minutim, & pones contra testimonia in tabernaculo testimonij, vnde innotescā tibi inde: in sanctumsanctorum erit tibi incensum. Ecce iterum hoc incensum, quia intus ponebatur ad altare incensi quod intus erat, sanctumsanctorum dicitur: & tabernaculum testimonij proprie dicitur, illud ipsum interius vbi arca erat, adhibita sanè differentia, cū ait, vnde innotescam tibi inde. Sic enim dixerat primum de propitiatorio, *quod vtique intus est*: id est, *intra velum supra arcam*.
CXXX-VIII. Exod.31. Quid est quòd Beseleel cum iuberet adhiberi operibus tabernaculi faciendis, dixit eū se repleuisse spiritu diuino, sapientiæ & intellectus & scientiæ in omni opere excogitare & architectonari, &c. Vtrum spiritussancti muneri etiam ista opera tribuenda sunt quæ pertinere ad opificium videntur: an & hoc significatiue dictum est, vt ea pertineant ad diuinum spiritum sapientiæ & intellectus & scientię quę his rebus significantur? Tamen etiam hic cum spiritu
I repletus dicatur iste diuino sapientiæ & scientiæ, nō-
CXXXIX. Exod.31. dum legitur spiritussanctus. Quid sibi vult quòd cum de sabbato obseruando præciperet ait, Testamētum æternum in me & filiis Israël: non ait, inter me & filios Israël. An quia sabbatū requiem significat, & requies nobis non est nisi in illo? Nam profecto filios Israël vniuersum populum suū dicit: id est semen Abraham: & est Israël secundum carnem & secundum spiritum. Nam si Israël non esset dicendus, nisi ex genere carnis, non diceret Apostolus, Videte Israël secūdum
1 Cor.10. carnem: vbi profecto significat esse Israël secundū spiritum qui in abscondito Iudæus est & circumcisus corde. Sic ergo melius fortasse distinguitur, Testamētum
Rom.2. æternum in me: vt inde alius sit sensus, & filius Israël signum æternum: id est, æternæ rei signum: quomodo pe-
1.Cor.10. tra erat Christus, quia petra significabat Christum. Nō ergo *ita* intelligendum est testamentum æternum in me & in filiis Israël, tanquam in deo & filiis Israël sit hoc testamentum æternum: in me, quia in illo promissa est requies æterna: & filiis Israël signum est æternū, quia filij Israël acceperunt obseruandum signum, quo requies significatur æterna veris Israëlitis, hoc est filiis promissionis & visuris deum facie ad faciē sicuti est.
CXL. Exod.31. Et dedit Moysi statim vt cessauit loqui ad eum, in monte Sina duas tabulas testimonij, tabulas lapideas scriptas digito dei. Cum tam multa locutus sit de⁹, duæ K
tantum tabulę dantur Moysi lapideæ, quæ dicuntur tabulæ testimonij futuræ in arca. Nimirum omnia cætera quæ præcepit de⁹ ex illis decem præceptis quę duabus tabulis conscripta sunt, pendere intelligūtur, si diligenter quęrantur & bene intelligātur: quomodo hęc ipsa rursus decem præcepta ex duobus illis, dilectione scilicet dei & proximi, in quib⁹ tota lex pendet & Pro- Matth.22. CXLI. Exod.32.
phetæ. Quod iubet Aaron inaures demi ab auribus vxorū atq; filiarum, vnde illis faceret deos, nō absurde intelligitur difficilia præcipere voluisse, vt hoc modo eos ab illa intentione reuocaret: factū tamen illud ipsum difficile vt esset aurum ad faciēdum idolum, propter eos notandum putaui, qui cōtristantur si quid tale propter vitam æternam diuinit⁹ fieri vel æquo animo tolerari iubeatur. Dominus indicans Moysi quid fe- CXLII.
cerit de vitulo populus, hoc est, de idolo quod ex auro Exod.32.
suo fecerant, dicit eos dixisse, Hi dij tui Israël qui te eduxerunt de terra Aegypti: Quod eos dixisse non legitur, sed animum eorum hūc fuisse deus ostendit. Ho-
L rum quippe verborum gerebant in corde sententiam,
quæ deum latere nō poterat. Et propitiatus est do- CXLIII. Exod.32.
minus de malitia quam dixit facere populo suo. Malitiam hic pœnam intelligi voluit, sicuti est, Aestimata Sapien.3.
est malitia exitus illorum. Secundum hanc dicitur, Bonum & malum à deo, non secūdum malitiam qua homines mali sunt. Malus enim deus nō est, sed malis ingerit mala: quia iustus est. Iratus quidem Moyses CXLIIII.
videtur tabulas testimonij digito dei scriptas collisis- Exod.32.
se atque fregisse: magno tamen mysterio figurata est iteratio testamenti noui, quoniam vetus fuerat abolēdum & constituendum nouum. Notandum sanè quāta pro populo ad deū supplicatiōe laborauerit, qui tam seuerus in eos vindicādo extitit. Quod autem in ignē missum vitulum fusilem contriuit & in aquam sparsit, quam populo potum dedit, quid nobis videatur significare, iam alibi scripsimus in opere contra Faustū Ma- *Li.22.ca.93.*
nichæum. Et dederunt mihi, & misi in ignem, & CXLV.
exiit vitulus hic. Compendio locutus est, non dicens Exod.32.
quod ipse formauerit vt exiret vitulus fusilis. An excusationis causa timendo mentitus est, tanquam ipse in
ignem periturum aurum proiecerit, atque *ipso non id* M
agente forma vituli exierit? Quod ideo nō est credendum hoc eum animo dixisse, quia nec latere Moysen posset quid esset in viro cum quo deus loquebatur, &
fratrem de mendacio non redarguit. Et cum vi- CXLVI.
disset Moyses populum, quia dissipatus est, dissipauit e- Exod.32.
nim eos Aaron vt in gaudiū venirent aduersariis suis. Notādum est quemadmodū illud totum malum quod populus fecit, ipsi Aaron tribuatur, quòd eis consenserit ad faciendum quod male petiuerant. Magis enim dictum est, Dissipauit eos Aaron, quoniam cessit *eis*, quàm dissipauerunt se ipsi qui tantum malum flagitauerunt. Cum Moyses dicit ad deum, Precor pec- CXLVII.
cauit populus iste peccatum magnum & fecerunt sibi Exod.32.
deos aureos, & nunc si quidem remittis illis peccatum illorum, remitte: sinautem, dele me de libro tuo quem scripsisti. Securus quidem hoc dixit, vt in consequentibus ratiocinatio cōcludatur, id est, vt quia de⁹ Moysen non deleret de libro suo, populo peccatū illud remitteret. Veruntamen aduertendum est quantum malum in illo peccato perspexit Moyses quòd tanta cæde crediderit expiandum, qui eos sic diligebat, vt pro eis illa verba deo funderet. Merito quæritur, cū su- CXLVIII.
perius populum dissipasse dict⁹ sit Aaron, cur in ipsum Exod.32.

vindicta

A vindicta nulla processerit: neque cum Moyses interfici iussit omnem qui Leuitis euntibus ad portam & redeuntibus occurrisset armatis: neque cum postea factum est quod scriptura dicit, Et percussit dominus populum propter facturam vituli quem fecit Aaron, maxime quia & hic hoc idem repetendo inculcatum est. Non enim dictum est. Et percussit dominus populum propter facturam vituli quem fecerunt, sed quem fecit Aaron, & tamen non est percussus Aaron: quin etiam illud quod de sacerdotio eius ante peccatum eius deus præcipiebat impletum est: sed iussit & ipsum & filios ablui, & sic ordinati sūt in sacerdotio. Ita nouit ille cui parcat vsq; ad cōmutationē in melius, & cui parcat ad tempus, quanuis eum prescierit in melius non mutari: & cui non parcat vt mutetur in melius, & cui nō parcat ita vt vitæ mutationem eius expectet: & hoc totum
Rom.11. ad id redit quod Apostolus dicit exclamās, Quàm inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius.
CXLIX. Exod.33. Vade & ascende hinc tu & populus tuus quem eduxisti de terra Aegypti. Deus iratus dicere videtur, tu & populus tuus quem eduxisti de terra Aegypti: Alioquin dixisset, tu & populus meus quem eduxisti de ter-
B ra Aegypti: sed illi quando idolum popoſcerunt ita locuti sunt, Moyses enim hic homo qui eduxit nos de terra Aegypti, non scimus quid factum sit ei: liberationem suam in hominem constituendo defecerant, Hoc eis modo replicatur cum dicitur, Tu & populus tuus quem eduxisti de terra Aegypti: quod illis est crimi*nis & non Moysi*. Non enim aliud volebat Moyses, nisi vt non in illo, sed in domino spem ponerent, & domini misericordia se cum gratiarum actione crederēt ab illa seruitute liberatos: cuius tamē apud deum tanquam fidelissimi famuli tantum erat meritum per illius gratiam, vt ei diceret deus, Sine me, & iratus conteram eos. Quod vtrum iubentis sit cum ait, Sine me, an quasi petentis sit, vtrunque videtur absurdum. Nam & si iubebat deus, inobedienter famulus non parebat: & deum hoc à seruo velut pro beneficio petere non decebat, cum præsertim posset eos etiam illo nolente cōterere. Ille itaque ibi sensus in promptu est, quòd his verbis significat deus, plurimum apud se prodesse illi
C populo, quia sic ab illo viro diligebantur, quem sic dominus diligebat: vt eo modo admoneremur, cum merita nostra nos grauassent ne diligamur à deo, releuari nos apud eum illorum meritis posse quos deus diligit. Nam cum ab omnipotente dicitur homini, Sine me & conteram eos: quid aliud dicitur quàm cōtererem eos, nisi diligerentur abs te? Ita ergo dictū est, Sine me: ac si diceretur, noli eos diligere & conterā eos: quia ne id faciam dilectio tua in illos intercedit mihi. Obtemperandum autē esset domino dicenti, noli eos diligere, si hoc iubendo dixisset, & nō potius admonendo & exprimendo quid illum ab eorū supplicio reuocaret: nec tamen etiam illo intercedente sine flagello disciplinæ populū dereliquit. Nescio quo enī modo, vt sic eos diligeret ipse Moyses, deus illos occultius diligebat, qui
CL. Exod.33. manifesta voce terrebat. Vbi dicit deus ad Moysen, Vade & ascende hinc tu & populus tuus quē eduxisti de terra Aegypti, in terram quā iurauī Abraham, Isaac, & Iacob dicēs, Semini vestro dabo eam: continuo tanquā ad ipsum Moysen adhuc loquatur, occulta cōuersione quæ Græce ἀποστροφὴ dicitur, iā ad ipsum populum loquitur dicēs, Et simul mittam angelū meum ante te, & eiiciet Chananæū & Amorræum, & Hethæum & Pherezæum & Gergesæum & Euæum & Hiebu-
sæum, & introducet te in terram fluentem lac & mel. D
Non enim ascendam tecum, quia populus dura ceruice es, vt non deleam te in via. Magna sacramēti & mira profunditas, tanquā misericordiam maiorem posset angelus habere quàm deus, qui populo duræ ceruicis parceret, cui deus si cū illis esset ipse nō parceret, & tamē etiā per angelum suū, se quodāmodo ab eis absente, qui nusquā esse absens potest, implere se dicit quod patribus eorum iurauit: tāquam & hic ostenderis, hoc se ideo facere, quia illis patrib⁹ iustis promisit, non quòd isti digni essent. Quid ergo significat, nisi forte ideo se non esse cum eis, quia dura ceruice sunt: quia non eum propitium sed salubrem, nisi humilitas & pietas capit. Esse autem deum cum duræ ceruicis hominibus, nihil est aliud quàm vindicando adesse atq; puniendo. Vnde cum eo modo malis non adest parcendo, facit quod pertinet ad illud quod dicitur, Auerte faciem tuam à Psal.50.
peccatis meis: quia nisi auertit, aduertit. Sicut enim Ptal.67.
fluit cera à facie ignis, sic pereāt peccatores à facie dei.
CLI. Exod.33. Et dixit Moyses ad dominum, Ecce tu mihi dicis, Deduc populum hunc: tu autem non demonstrasti mihi quem simul mittas mecum: Tu autem dixisti mi-
E hi, scio te præ omnibus, & gratiam habes apud me. Si ergo inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifeste, vt videam te, vt sim inueniens gratiam ante te, & vt sciam quia populus tuus est gens hæc. Quod habet Græcus γνωσθῶ, hoc quidam Latini interpretati sunt manifeste, cum scriptura non dixerit φανερῶς. Potuit ergo fortasse potius dici, Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum, vt scienter videam te: quibus verbis satis ostendit Moyses quòd non ita videbat deum in illa tanta familiaritate conspectus, vt desyderabat videre: quoniam illæ omnes visiones dei quæcunque mortalium præbebantur aspectibus, & ex quibus fiebat sonus quo mortalis attingeretur auditus, sic exhibebantur, assumpta sicut deus volebat specie qua volebat, vt non in eis ipsa vllo sensu corporis sentiretur diuina natura, qnæ inuisibilis vbique tota est, & nullo continetur loco. Et quia in duobus præceptis, hoc est, dilectionis dei & proximi, tota lex pendet, ideo Moyses *in* vtroque suum desy- Matth.22.
derium demonstrabat. In dilectione scilicet *dei*, vbi
ait, *Si inueni gratiam in conspectu tuo*, ostende mihi F
temetipsum manifeste, vt videam te, vt sim inueniens gratiam in conspectu tuo: In dilectione autem proximi, vbi ait, & vt sciam quia populus tuus est gens hæc.
CLII. Exod.33. Quid est quòd dicit deus ad Moysen, quoniā scio te præ *omnibus*. *Nunquid ergo deus nouit plus aliqua* & aliqua minus? An secundum quod dicitur quibusdā Matth.25.
in Euangelio, Non noui vos. Secundū hanc enim scientiam qua deus dicitur scire quæ illi placent, nescire quæ displicent, non quia ignorat ea, sed quia non approbat, sicut ars recte dicitur nescire vitia cum improbat vitia, præ omnibus deus Moysen sciebat, quia deo
CLIII. Exod.33. præ omnibus Moyses placebat. Notādum est, quòd priⁿ ipse Moyses dixerat deo, Dixisti mihi, Scio te præ omnibus: quod illi deus posteaquam hoc ipse dixit legitur dixisse, ante autem non legitur, vt intelligamus non omnia esse scripta quæ cum illo deus locutus est: sed diligentius inquirendum est in prioribus scripturæ partibus, an vero ita sit. Cum autem dixisset
CLIIII. Exod.33. Moyses ad dominum, Ostende mihi gloriam tuam: respondit ei dominus, Ego transibo ante te in gloria mea, & vocabo nomine domini in cōspectu tuo, & miserebor, cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui

misericordiam

G misericordiam præstitero:Cum pauloantè dixisset ipse,Antecedam te & requiem tibi dabo. Quod Moyses sic videtur accepisse,antecedam te,tanquam nõ ei populo qui præsens in itinere futurus esset,& ideo ait, *Si* nõ tuipse simul *veneris nobiscum*,ne me educas hinc: & cætera.Deus autem neque ei hoc negauit dicens,Et hoc tibi verbum quod dixisti faciam, Quomodo ergo cum dixisset ei Moyses, Ostende mihi gloriam,rursus tanquam præcessurus & non cum eis simul futurus videtur dicere, Ego transibo ante te, nisi quia hoc aliud est? Ille quippe intelligitur loqui & dicere, Transibo
Ioan.13. ante te, de quo dicit Euangelium, Cum venisset hora vt transiret Iesus de hoc mundo ad patrem, qui transitus etiam Pascha interpretari perhibetur. Hæc itaque magna omnino prophetia est. Ipse enim ante omnes sanctos transiit ad patrem de hoc seculo, parare illis mansiones regni cœlorum,quas dabit *eis* in resurrectione mortuorum, *quoniam transiturus* ante omnes primogenitus à mortuis factus est. Gratiam vero suam in eoipso valde commendat cum dicit,Et vocabo nomine domini in conspectu tuo: tanquàm in conspe-
H ctu populi Israël, cui? Moyses cum hæc audiret typum gerebat.In conspectu enim gentis ipsius vbique dispersæ vocatur dominus Christus in omnibus gẽtibus.Vocabo autem dixit, non vocabor, actiuum verbum pro passiuo ponens genere locutionis inusitato, in quo nimirum magnus sensus latet. Sic enim fortasse significare voluit seipsum hoc facere, id est, gratia sua fieri, vt vocetur dominus in omnibus gentibus.Quod vero addidit,Et miserebor *cui misertus ero*,& misericordiam præstabo *cui misericordiam* præstitero. Ibi planè expressius ostendit vocationem,qua nosvocauit in sum regnum & gloriam: non pro meritis nostris, sed pro misericordia sua.Quoniam enim se gentes introducturum pollicebatur, dicens, Vocabo nomine domini in conspectu tuo: commendauit se hoc misericorditer facere,sicut Apostolus dicit, Dico enim Chri
Rom.15. stum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem dei, ad confirmandas promissiones patrum:gentes autem super misericordia glorificare deũ. Hoc ergo prædictum est,Miserebor cui misertus ero,& mise-
I ricordiam præstabo cui misericordiam præstitero.
2.Cor.10. Quibus verbis prohibuit hominem velut de propriarum virtutum meritis gloriari,vt qui gloriatur in domino glorietur. Non enim ait, Miserebor talibus vel talibus,sed Cui misericors fuero: vt neminem præcedentibus bonis operibus suis misericordiam tantę vo-
Rom.5. cationis meruisse demonstraret. Etenim Christus pro impiis mortuus est.Sed *vtrum hoc idem repetere voluerit, cum addidit*, Misericordiam præstabo *cui misericordiam* præstitero: vel sicut alij interpretati sunt, cui misericors fuero: an aliquid interslt,nescio. Quod enim Græca lingua duobus verbis dictum est, ἐλεήσω, & οἰκτιρήσω, quod vnum atque idem videtur significare,non potuit Latinus diuersis verbis dicere,sed diuersis modis eandem misericordiam repetiuit. *Si autem diceretur*,Miserebor cui misereor, aut Miserebor *cui* misertus ero, non satis commode dici videretur: & tamen fortius ille ipse ibi sensus est, quòd aut ipsius misericordiæ suę firmitatem deus ista repetitione mõstrauit: sicut, amen amen: sicut, fiat fiat: sicut repetitio somnij Pharaonis, pluráque similia: aut in vtrisque populis,id est,gentibus & Hebræis hoc modo deus prænũciauit misericordiam se esse facturum. Quod
Rom.11. Apostolus ita dicit,Sicut enim vos aliquando nõ credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti e- K
stis in illorum incredulitate: sic & ipsi nunc, qui non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur.Conclusit enim deus omnes in incredulitate,vt omnium misereatur.Deinde post hãc suæ misericordię commendationem respondet ad illud quod ei dictum fuerat, Ostende mihi gloriam tuam,vel quod supra petiuerat Moyses,dicens, Ostende mihi temetipsum manifeste,vt videam te: Non poteris, inquit, videre faciem meam. Non enim videbit homo faciem meam,& viuet:ostendens huic vitæ quę agitur in sensibus mortalibus corruptibilis carnis,deum sicuti est apparere non posse:id est,sicuti est videri in illa vita potest, vbi vt viuatur, huic vitæ moriendum est. Item interposito articulo dicente scriptura, & ait dominus,sequitur & loquitur, Ecce locus penes me:*quis enim locus non penes deum est, qui nusquam* est absens? Sed Ecclesiam significat dicendo, Ecce locus penes me,tanquam templum suum commendans. Et stabis, inquit, supra petram: quia super hanc petrã, ait dominus, ædificabo Ecclesiam meam: statim vt Matth.16.
L transiet gloria mea:id est,statim vt trãsiet gloria mea, stabis supra petram,quia post transitum Christi,id est, post passionem & resurrectionem Christi stetit populus fidelis supra petram.Et ponam te,inquit, in cauerna petræ: munimen firmissimum significat.Alij autem interpretati sunt,In spelunca petræ: sed Græcus habet ὀπῇ, hoc enim foramen vel cauernam rectius interpretamur. Et tegam manu mea super te donec transeam,& auferam manum meã,*& tunc videbis posteriora mea*,facies autem mea nõ videbitur tibi. Cum iam dixisset,Stabis super petrã, statim vt transiet gloria mea: vbi intelligitur post transitũ suum promisisse super petram stabilitatem:quomodo accipiendum est quod ait, Ponam te in cauernã petræ, & tegam manũ meam super te,donec & cætera, quasi iam illo in petra constituto,tegat manum suam super eum, & deinde transeat,eum esse in petra non possit nisi post eius transitum. Sed recapitulatio intelligenda est rei prætermissæ, quali solet vti scriptura in multis locis. Postea quippe dixit quod ordine temporis prius est. Qui ordo ita se habet,Tegam manum meam super te, donec trãseam, M
& tunc videbis posteriora mea: nam *facies mea non* videbitur tibi: & stabis super petram statim vt transiet gloria mea,& ponam te in cauerna petræ. Hoc enim factum est in eis, quos tunc significabat persona Moysi, id est, Israëlitis: qui in dominum Iesum, sicut Actus Apostolorum indicant, postea crediderunt, id est,statim vt transiet eius gloria.Nam posteaquam resurrexit à mortuis, & ascẽdit in cœlum misso de cœlo spiritusancto,cum linguis omnium gentium loquerẽtur Apostoli, compuncti sunt corde multi ex eis qui Acto.2.
crucifixerant Christum: quem si cognouissent,nunquã dominum gloriæ crucifixissent: cæcitas ex parte Israël 1.Cor.2.
facta est, sicut dictum fuerat, Tegam manum meam Rom.11.
super te donec transeam.Vnde Psalmus dicit,Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua,Diem Psal.31.
appellans, quando Christus diuina miracula faciebat: noctem,quando sicut homo moriebatur,quando & illi titubauerunt qui in die crediderant. Hoc est ergo, Cum transiero tunc videbis posteriora mea: Cum trãsiero de hoc mundo ad patrem,posterius in me crediturí sunt,*quorum typum geris. Tunc enim* compuncti corde dixerunt, Quid faciemus?Et iussi sunt ab Apo- Acto.2.
stolis agere pœnitentiam, & baptizari in nomine Iesu Christi,

A Christi, vt dimitterentur illis peccata eorum. Quod in Psalmo illo sequitur, cum dictum esset, Die ac nocte grauata est super me manus tua,id est, vt cognoscerem. *Si* enim cognouissent, *nunquam* dominum gloriæ crucifixissent. Sequitur & iungit, Conuersus sum
1.Cor.2. in erumna mea, dum configitur spina: id est, cum essem corde compunctus. Deinde addidit, Peccatũ meum cognoui, & iacinus meum non operui: postquam viderunt quanto scelere Christum crucifixerunt. Et quia receperunt consilium vt agerent pœnitentiam,& in baptismo remissionem acciperẽt peccatorum, Dixi,inquit, pronunciabo aduersum me delictum meum domino,& tu remisisti impietatem cordis mei. Hanc autem prophetiam potius fuisse, quam locutus est dominus ad Moysen,satis res ipsa indicat, quãdoquidem de petra vel cauerna eius, & de manus eius superpositione,de visione posteriorum eius, nihil postea visibili opere subsecutum legitur. Mox enim adiungit interposito articulo scriptura, Et dixit domin⁹ ad Moysen,cum ipse dominus vtique etiam illa quę supra sunt
B loqueretur, atque inde contexit quid deinceps domi-
CLV. nus dicat,Excide tibi duas tabulas lapideas,*sicut & pri*
Exod.34. *mas &c.* Quid est quod dictum est de domino,
CLVI. Et reum non purificabit: nisi,non eum dicet innocen-
Exod.34. tem? Deus in monte duas rursus lapideas tabulas conscripturo dicit Moysi inter cætera, Corã omni populo tuo faciam gloriosa. Nondum dignatur dicere,Coram omni populo meo.An ita dixit,populo tuo, quomodo cuilibet homini eiusdem populi diceretur, Ex quo populo es?Quomodo ciuitati tuę dicimus,non cui dominaris, vel quam constituisti, sed vnde ciuis es. Sic enim & paulopost dicit,Omnis populus in quibus es. Alio modo quid dictum est, nisi populus tuus? Quod autem non dixit,in quo es,consuetudo locutio-
CLVII. nis est. Quid est quod *dicitur* ad Moysen, At-
Exod.34. tende tibi, ne quando ponas testamentum his qui sedent super terrã.Non enim habet Græcus, Ne quando ponas,sed ne quando ponat.An fortè de populo ei dicere voluit, cuius ipse ductor fuit? Sed non ipse introduxit populum in eam terram, vbi prohibet poni testamentum cum eis qui in illa habitabãt. Mirum itaque locutionis genus est,& adhuc inexpertum vel non
C animaduersum,si tamen locutio est, ac non sensus ali-
CLVIII. quis. Cum præciperet deus loquens ad Moysen,
Exod.34. vt data terra in potestate, omnis idololatria euerteretur,nec adorarentur dij alieni,ait,Dominus enim deus zelans,nomen deus zelator est: id est, ipsum nomẽ quod dominus deus dicitur, zelans est, *quia* deus zelator est.Quod non humanæ perturbationis vitio facit deus,semper atque omnimodo incommutabilis atque tranquillus: sed hoc verbo indicat non impune plebem suam per alienos deos fornicaturam. Ductum est enim verbũ à tropo metaphora, à zelo maritali,quòd castitatem custodit vxoris, quod nobis prodest, non deo. Quis enim tali genere fornicationis deo nocuerit,sed sibi plurimum vt pereat? Quod deus prohibet, terrore grauissimo zelantem se appellans. Cui dicitur
Psal.72. in Psalmo, Perdidisti omnem qui fornicatur abs te, mihi autem adhærere deo bonum est. Denique sequitur,Ne forte ponas testamentum his qui sedent super
CLIX. terram, & fornicentur post deos eorum. Quod
Exod.34. ait, Non videberis in conspectu meo inanis: sicut indicant circunstantia de quibus loquitur, in conspectu suo, dicit dominus in tabernaculo suo: hoc est autem non ibi videberis inanis, nunquam intrabis sine aliquo munere. Quod spiritaliter intellectum, magnum D
sacramentum est. Verum hæc dicebantur in vmbris
CLX. significationũ. Cum de sabbato præcepisset, quid
Exod.34. est quod addidit,De satiõe & messe requiesces. Videtur enim dicere, tempore sationis & messis. An forte ita obseruandam requiem sabbati præcepit, vt nec illa tempora habeant excusationem, quæ agricolis valde sunt necessaria propter victum atque vitam?Iussum est ergo vt etiam tempore sationis & messis, quando multum vrget operatio, requiescatur in sabbato: *ac* sic per hæc tempora,quæ opus plurimum flagitant, significatum est omni tẽpore sabbato debere cessari. Quòd CLXI.
dixit, Non concupiscet quisquam de terra tua,cum a- Exod.34.
scendes videri in conspectu dei tui per tria tempora anni: hoc vult intelligi,vt securus quisque ascenderet, nec de terra sua solicitus esset,deo promittente custodiam,quòd nemo inde aliquid concupisceret,propter illum qui ascendit, nec suam inde timeret absentiam. Et hic satis ostendit quid supra dixerit,Non apparebis in conspectu domini dei tui inanis, quia in illo loco dixit, vbi tabernaculum vel templum deus fuerat habitaturus. Quid est quod ait, Non occides super E
fermentum sanguinem immolatorum meorum? An CLXII.
illa hoc loco dicit immolata sua,quæ per Pascha occi- Exod.34.
duntur, & præcepit ne tunc sit in domo fermentum, quoniam dies sunt azymorum. Quid est quod ait; CLXIII.
Et non dormiet in mane immolatio solennitatis Pa- Exod.34.
schæ: nisi quod superius aperte præcepit ne aliquid ex pecore quod immolatur carnium relinquatur in mane.Sed locutio fecit obscuritatem,dormiet enim dixit pro manebit. Non coques agnum in lacte matris CLXIIII.
suæ: Ecce dixit iterum, quod quemadmodum intelligi Exod.34.
possit ignoro.Magna tamen est de Christo prophetia, & si fieri ad literam possit,quanto magis si non potest. In sermonibus enim dei non sunt ad proprietatem operum omnia reuocanda, sicut nec illud de petra & cauerna eius,& manus superpositione.Sed planè de fide narrationis hoc exigendum est, vt quæ dicit facta esse,vere facta sint: & quæ dicit dicta esse, vere dicta sint. Quod exigitur etiam à narratoribus Euangelij: cum enim Christum narrent quædam dixisse, quæ *in* parabolis dixit, tamen hæc cum dixisse non paraboli- F
ca,sed historica narratio est. Et erat ibi Moyses CLXV.
in conspectu domini quadraginta diebus & quadra- Exod.34.
ginta noctibus,panem non manducauit,& aquam non bibit. Quod & ante dixerat, quando tabulas accepit quas fregit,hoc etiam modo repetit: non recapitulando quod *factum est, sed iterum factum esse commendans*. Repetitio quippe legis iam quid significet diximus. Quod autem ait, Panem non manducauit,& aquam non bibit: intelligitur ieiunauit, à parte totum: id est, nomine panis omnem cibum, & nomine aquæ omnem potum significante scriptura. Et scripsit in CLXVI.
tabulis testamẽti decem verba. De Moyse dictum est quòd ipse scripserit,cui etiam deus paulоante dixerat. Scribe tibi verba hæc.Cum vero primum legem accepit,cuius tabulas abiecit & fregit,nec ipse excidisse dictus est tabulas lapideas, & modo dictum est, Excide tibi duas tabulas lapideas: nec ei dictum est vt scriberet,sicut ei modo dicitur: nec eas ipse scripsisse narratur,sicut modo narrat scriptura,& dicit,Scripsit in tabulis testamenti decem verba: sed tunc dictum est, Et dedit Moysi,statim vt cessauit loqui ad eum in monte Exod.31.
Sina,duas tabulas testimonij, tabulas lapideas scriptas digito dei.Deinde paulopost,Cõuersus,inquit,Moyses Exod.32.
descendit

descendit de monte, & duæ tabulæ testimonij in manu eius,tabulæ lapideæ scriptę ex vtraque parte earum, hinc atque hinc erant scriptæ: & tabulæ opus dei erāt, & scriptura, scriptura dei & sculpta in tabulis. Proinde magna oritur quæstio quomodo illæ tabulæ quas erat Moyses deo vtique præsciente fracturus, non hominis opus esse dicantur,sed dei: nec ab homine scriptæ, sed scriptę digito dei.Posteriores vero tabulæ tādiu mansurę, ac in tabernaculo ac templo dei futurę, iubente quidem deo,tam ab homine excisę sint,quàm ab homine scriptæ. An forte in illis prioribus gratia dei significabatur, non hominis opus, qua gratia indigni facti sunt, reuertentes corde in Aegyptum, & facientes idolum, vnde illo beneficio priuati sunt, & propterea Moyses tabulas fregit: istis vero tabulis posterioribus significati sunt, qui de suis operibus gloriantur. Vnde dicit Apostolus,Ignorantes dei iustitiam, & suam volentes cōstituere, iustitiæ dei non sunt subiecti:& ideo tabulę humano opere exsculptę,& humano opere conscriptæ datæ sunt,quę cum ipsis manerēt, ad eos significandos de suis operibus gloriaturos, non de digito dei,hoc est de spiritu dei.Certe ergo repetitio legis nouum testamentum significat: illud autem vetus significabat, vnde confractum & abolitum est: maxime, quoniam cum secundo lex datur, nullo terrore datur,sicut illa in tanto strepitu ignium, nubium & tubarum, vnde tremefactus populus dixit, Non loquatur deus ad nos, ne moriamur: vnde significatur timor esse in veteri testamento, in nouo dilectio.

Quomodo igitur hic soluitur quæstio, quare illæ opus dei, *istæ opus hominis: & illæ conscriptæ digito dei, istæ scriptæ ab homine?* An forte ideo magis in illis *prioribus vetus* significatum est testamentū, quia deus ibi præcepit, sed homo non fecit? Lex enim posita est in veteri testamento,quæ conuinceret transgressores, quæ subintrauit vt abundaret delictum.Non enim implebatur timore, quæ non impletur nisi charitate. Et ideo dicitur opus dei, quia deus legem constituit, deus conscripsit: nullum opus hominis, quia homo deo non obtemperauit, & cum potius reum lex fecit. In secundis autem tabulis homo per adiutorium dei tabulas fecit atque conscripsit: quia noui testamenti charitas legem fecit. Vnde dicit dominus, Non veni legē soluere, sed adimplere. Dicit autē Apostolus, Plenitudo legis charitas: Et fides quæ per dilectionem operatur. Factum est itaque homini facile in nouo testamento, quod in vetere difficile fuit, habenti fidem quæ per dilectionem operatur: atque illo digito dei, hoc est spiritu dei intus eam in corde scribente, non foris in lapide. Vnde dicit Apostolus, Non in tabulis lapideis,sed in tabulis cordis carnalibus:quoniam charitas dei,qua veraciter impletur præceptum,diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Hoc est ergo, prima data est lex, vbi significatur vetus testamentum, quod est opus tantummodo dei,& conscriptio digito dei. Quod Apostolus dicit, Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Lex ergo sancta & bona, dei opus est: vbi homo nihil agit, quia non obtemperat: sed reatu potius premitur, lege minante atque damnante. Peccatum enim,inquit,vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem. Beatus autem homo est, cum hoc mandatum sanctum & iustum & bonum facit,hoc etiam opus eius,sed per gratiam dei. Moyses ad filios Israël, posteaquam de monte descendit, habens alias tabulas legis, circūpositō sibi velamine propter gloriam vultus eius, quam filij Israël non poterāt intueri, Hæc,inquit, verba, quæ dixit dominus facere ea:ambigue positum est,vtrum ea facere ipse dominus,an illi: sed vtique manifestum est quòd illi: iussit quippe ille quæ fierent. Sed forte ideo sic positum est, vt ex vtroque accipiatur: quia & dominus facit, cū facientes adiuuat,secundum illud Apostoli,In timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini: deus enim est qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Omnis offerens demptionem,argentum & æs attulerunt demptionem domino:tanquā diceret,Omnis qui attulit,attulit illud atq; illud, inter cætera quę dicebat,& argentum & æs commemorans. Demptionem sanè interpretati sunt Latini,quod Grę cus habet ἀφαίρεμα. Appellata est autem demptio,eo q̄ sibi demeret qui domino offerret. Narrante Moyse cōmemoratū est quòd ei dixit deus de Beseleel eisdem verbis ac totidem, quod eum impleuerit spiritu diuino sapientiæ & intellectus & scientiæ ad tabernaculi opera facienda, quæ pertinent ad artes opificum. Vnde quid nobis videretur iam diximus.Sed ideo nūc hoc idem commemorandum putaui, quia non frustra eisdem omnino verbis repetitū est,quibus antea Moysi à domino fuerat intimatū. Sanè nouo more hic ars architectonica perhibetur,opificum ex auro & argento & quocunque metallo, cum illa dici soleat architectonica,quæ pertinet ad fabricas ædificiorum. Et omnes qui sponte vellent ire ad opera, vt consummarent ea, & acceperunt à Moyse omnes demptum æs.

In notitiam tantum Moyses pertulit quæ *dominus* opera fieri præcepit,tabernaculum scilicet, cum omnibus quæ in eo essent,& vestes sacerdotales. Cōmemorauit autē quosdam,quibus dixit spiritū diuinitus datū, quòd illa efficere possent: & tamē multi intelliguntur sponte ad eadē opera venisse,quibus nec imperatū est, nec eorū *nomina commemorata* sunt *à domino dicta* Moysi.Nō ergo illi soli hoc munus diuinitus habuerūt, qui nominatim cōmemorantur, sed fortasse præcipue atq; excellentius.Laudandus est autem in his omnibus non attractus ad opus seruiliter animus,sed liberaliter & sponte deuotus. Notandū quòd illi qui sapientes appellantur, effectores operum sancti etiam moribus tales erant,vt cum ipsi susciperent omnia quæ populus offerebat, existimans necessaria ex quibus illa omnia complerentur,viderunt plus offerri quàm erat necesse & dixerunt Moysi: atq; ille per pręconem vltra populum offerre prohibuit.Poterant autem,si vellent,multa auferre,sed modestia prohibuit,vel religio terruit.

Posteaquam descendit Moyses de monte, opera commendantur tabernaculi construendi, & vestis sacerdotalis,de quibus faciendis antequam aliud præciperet,locutus est ad populum de sabbati obseruatione. Vbi non immerito mouet, cum decem verba legis accepit in tabulis lapideis iterū,quas ipse excidit, ipse cō scripsit:quare de sabbato solo, posteaquam descendit, populum admonuit? Si enim propterea decem præcepta legis superfluū fuit,vt populus iterū audierit, cur & hoc non fuit superfluum,vt de sabbato audiret, cum & hoc in eisdem decem præceptis legatur? An & hoc simile est velamento,quo faciem obtexit: quia splendorem vultus eius filij Israël nō poterāt intueri? Nam ex decem præceptis hoc solum populo præcepit,quod figurate ibi dictum est:alia quippe nouem sicut præcepta sunt,etiam in nouo testamēto obseruanda minime dubitamus.

Rom.10. Exod.20. Rom.5. March.5. Rom.13. Gala.5. 2.Cor.5. Rom.5. Rom.7. CLXVII. Exod.34. CLXVIII. Exod.35. CLXIX. Exod.35. CLXX. Exod.36. CLXXI. Exod.36. CLXXII. Exod.36. Philip.2.

bitamus. Illud autem vnum de sabbato vsq; adeo figurata diei septimi obseruatione apud Israëlitas velatum fuit, & in mysterio præceptum fuit, & quodam sacramento figurabatur,vt hodie à nobis nō obseruetur, sed solum quod significabat intueamur: In illa autem requie,vbi opera seruilia iubentur cessare, magna est altitudo gratiæ dei.Tunc enim fiunt cū requie opera bona, cum fides per dilectionem operatur: timor autem tormentum habet, & in tormento quæ requies? Vnde timor nō est in charitate, charitas autem diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctū, qui datus est nobis:ideo sabbatum requies sancta domino dicitur, dei scilicet gratiæ tribuenda, non nobis velut ex nobis. Alioquin nostra opera sic erunt,vt sint humana,aut cum peccato, aut cum timore, non cum dilectione:& ideo seruilia sine requie.Plenitudo autem sabbati erit in requie sempiterna.Non enim frustra institutū est & sabbatum sabbatorum. Superius quando prius locutus est deus de tabernaculo vngendo, dixit eadem vnctione sanctificari illa omnia, & fieri sanctasanctorum:Altare autem holocaustomatum eadem vnctione sanctificatum,dixit sanctumsancti:& hoc interesse videbatur, quòd nihil eorum dixisset sanctumsanctorū, nisi quod tantum velo separabatur à sancto, id est, vbi erat arca testamenti & altare incensi. Nunc autem cum eadem repeteret, dixit de tabernaculo vncto & his quæ in illo essent,quòd eadem vnctione sanctificarētur, & fierent sancta:illud autem altare holocaustomatū,de quo prius dixerat quod fieret sanctumsancti, eadē vnctione nunc dixit fieri sanctumsanctorum.Vnde datur intelligi tātundem valere, quod dictum fuerat sanctum sancti,quātum valet quod dictum est, sanctumsanctorum:ac per hoc & illa omnia vncta,id est totum tabernaculum,& quæcunq; in eo essent, quæ prius appellauerat sanctasanctorum, tantundem valere quod nunc ait sancta: nec vnumquodq; eorum dici tantummodo post istam vnctionem sanctumsancti, verumetiā sanctumsanctorum:sicut altare holocaustomatum, vt iam nihil interfit,quantum ad hanc appellationem attinet, inter illa quæ interius intra velum fuerant, id est vbi erat arca testimonij,& cætera foris:nisi quòd illa interius ita dicebātur sanctasanctorum vel sanctumsancti, vt etiam ante vnctionem sic appellarentur: cætera vero vnctione sanctificata sunt, vt hoc nomen acciperēt. Quod ocio discutiendum est,quid ista significent.

Cum scriptura narraret quomodo Moyses constituerit tabernaculum, Extendit, inquit, aulæa super tabernaculum,non vtique desuper tectum,sed cingens columnas:quia de columnis dixerat,quòd statuerit tabernaculum. Item cum dicit,Et super atrium in circuitu tabernaculi & altaris,manifestat altare holocaustomatum ad ostium tabernaculi forinsecus fuisse, vt atrio totum ambiretur, & altare esset infra atrium inter portam atrij & ostium tabernaculi. Notanda est quoque res multum mirabilis,quod nube descēdente & implente tabernaculum,quæ tamē gloria domini dicitur, non poterat Moyses intrare tabernaculum, qui *in monte Sina*,quando legem primitus accepit,intrauit in nubem vbi erat deus. Proculdubio ergo aliam personam tunc figurabat,aliam nunc. Et tūc eorum qui participes fiunt intimæ veritatis dei:nunc autem ludæorum,quibus gloria domini,quæ in tabernaculo est,quod est gratia Christi,tanquam nubes opponitur non eam intelligentibus: & ideo non intrauit in tabernaculum testimonij.Et hoc credendum est semel factum,mox vt cōstitutum est tabernaculum significationis huius causa vel alicuius alterius.Neq; enim semper sic erat nubes super tabernaculum,vt illuc Moyses intrare non posset,quandoquidem non remouebatur, nisi cum eis hoc signum dabatur dissungendi, hoc est castra mouendi ex eo loco vbi erant: & accedendi quō nubes ducebat per diem,& flamma per noctem. Quæ duo vicissim etiam super tabernaculum manebant,vbi castra posuissent,nubes per diem,flamma per noctem.

Topographia tabernaculi.

Quoniam liber qui Exodus dicitur,in constitutione tabernaculi sumit terminum, de quo tabernaculo etiam per superiora eiusdem libri multa dicta fuerant,quę faciebant difficultatem intelligendi:*sicut* solet omnis τοπογραφία, id est loci alicuius descriptio in omni historia facere:visum est mihi de toto ipso tabernaculo separatim dicere, quo intelligatur, si fieri potest, quale illud & quid fuerit:interim proprietate narrationis inspecta, & in aliud tempus dilata figurata significatione: neque enim *ibi aliquid fuisse* putandum est, quod iubente deo constitueretur sine alicuius magnæ rei sacramento,cuius cognitio fidem formámque pietatis ædificet. Iubet ergo Deus Moysi facere tabernaculum decem aulæorum de hyacintho & purpura & cocco torto & byssо torta cherubin opere textoris, αὐλαίαν quas Græci appellant,Latini aulæa perhibent, quas cortinas vulgò vocant.Non ergo decem atria fieri iussit, sicut quidam negligentes interpretati sunt:nō enim aulas, sed aulæas dixit. Opere ergo textili cherubin iussit in aulæis fieri, quorum aulæorum longitudinem esse præcepit cubitorum vigintiocto, & latitudinem cubitorum quatuor. Cohærere autem inuicem aulæa, *& coniungi inter se quinque hinc, & quinque* inde, vt spatium quod eis cingeretur, hoc esset tabernaculi spatium. Quomodo autem inter se connecterentur eadem quina aulæa, ita præcepit,Facies illis,iti-quit,ansas hyacinthinas,ora summa aulęi vnius ex vna parte in commissuram: & sic facies summam ad commissuram secundam:id est vbi committitur aulæum aulęo,tertium scilicet secundo,quod secundum iam cum primo commissum est, id est coniunctum atq; connexum,faciem cōtra faciem consistentia ex aduerso singula:quoniam inter se iussit ea coniungi,vt ex aduerso constituerentur. Vtrū autem quadrū spatiū his concluderetur,an rotundum,nondum apparet: sed apparebit cum de *columnis* cœperit dicere, quibus protendūtur aulæa.Non ergo amplius quàm de triū connexione dicere voluit,quæ fit in duabus cōmissuris,secūdi ad primum,& tertij ad secundum,vt ex hac veluti regula cętera iungerentur. Ansas ergo præcepit fieri primo aulæo quinquaginta ex vna parte, qua illi fuerat committendum secundum: & ansas quinquaginta tertio aulæo ex ea parte,qua secundo coniungebatur:ipsum autem secundum: id est inter vtrasque ansas quinquagenas medium, circulos habere voluit quinquaginta aureos, vtiq; ex vna parte, per quos coniungeretur quinquaginta ansis aulęi primi:ac per hoc consequens erat, vt ex alia quoque parte circulos totidem haberet, per quos coniungeretur ansis aulæi tertij. Quod breuiter scriptura ita dixit, Et facies circulos quinquaginta aureos, & coniunges aulæum ad aulæum circulis, & erit tabernaculum vnum. Circuli ergo quinquaginta aurei secundi aulæi,inserebātur quinquaginta ansis tertij aulæi:& deinceps ita cætera connectebātur,vt quinq; cōplecterētur, atq; ex aduersa parte alia similiter quinq;, Deinde dicit, Et facies vela capillacia operire super

Galat.5. 1.Ioan.4. Roma.5. Exo.40. Exod.19.

G tabernaculum:id eſt quæ veniret ſuper,non à parte tecti,ſed ſupercingendo.Dicimus enim & ſic aliquid ſuperponi,non quemadmodum tectũ domus,ſed quẽadmodũ tectorium parietis,tanquã ſuper lineam faſciam. Vndecim,inquit,vela facies ea, Longitudo vnius veli erit.xxx. cubitorum , & quatuor cubitorũ latitudo veli vnius.Menſura eadem erit vndecim velorũ, & cõiunges quinq; vela in ſe, & ſex vela in ſe. Quomodo ergo aulæa voluit quina coniungi , ſic iſta vela quinq; & ſex, quæ vndecim erãt,& nõ decem. Et duplicabis, inquit, velum ſextũ ſecũdum faciẽ tabernaculi ne moueretur, quia impariliter alterutrũ incurrebãt ſex & quinque. Deinde dicit etiam iſta vela capillacia, quemadmodũ ſibimet iungerentur.Et idem dicit, & fortaſſe planius, Et facies,inquit, anſas quinquaginta in ora veli vnius, quod cõtra medium eſt,id eſt cõtra ſecundum,quia ipſum erit medium inter primũ & tertium, ſecundũ cõmiſſuram,id eſt iunctũrã:&. L.anſas facies ſuper oram veli,quod coniunctũ eſt ad ſecundum velum,id eſt ſuper oram tertij veli,quod cõiungitur ſecundo.Et facies circulos æreos quinquaginta, & cõiunges circulos anH ſis,& cõiunges vela,& erit vnum.Circulos ergo medio velo apponi,id eſt,ſecundo,quibus quinquagenis anſis iungeretur primo & tertio.Nihil ibi aliud eſt,niſi quòd circulos non aureos,ſed æreos fieri nunc præcepit.Anſas autem in aulæis hyacinthinas dixerat: in velis autẽ capillaciis quoniam tacuit cuiuſmodi eſſent anſæ:quid nihil capillacias eas credibilius accipimus? Quod deinde ſequitur ita eſt ad intelligendum difficile, vt verear ne exponendo fiat obſcurius.Dicit enim, Et ſuppones in velis tabernaculi dimidium veli quod ſuperauerit , ſubteges quod abundat de velis tabernaculi, ſubteges poſt tabernaculum cubitum ex hoc , & cubitũ ex hoc: ex eo quod ſuperat velis de longitudine velorum tabernaculi,erit contegens ſuper latera tabernaculi,hinc atq; hinc vt operiat, Cum ſextum velum iuſſerit duplicari ſecundum faciem tabernaculi,quid dicat ſuperare in velis dimidium veli:& quid dicat cubitum ex hoc, & cubitũ ex hoc , cum dimidium veli quindecim cubita ſint, quoniam triginta cubitorum iuſſit eſſe vnum velũ,quis facile intelligat? Aut ſi propterea ſuperat de longitudine velorum,quia prima aulæa de byſſo & cocco & purpura & hyacintho viginti octo cubiI tis longa eſſe præcepit,iſta vero capillacia triginta cubitorum eſſe voluit, duobus cubitis ſuperantur ſingula aulæa à ſingulis velis capillaciis : quæ in ſumma inducta,excepto vndecimo quod duplicari iuſſit,viginti cubita excreſcunt,quibus ſuperatur ambitus aulæorũ ambitu capillaciorũ. Decem quippe velorum cubita bina quibus longiora erant,viginti faciũt: quorum ex vtroque latere decem hinc & decem inde poterant ſuperare,non cubitum ex hoc,& cubitum ex hoc, ſicut ſcriptura loquitur . Quapropter differenda mihi videtur huius loci expoſitio,donec tabernaculũ columnis omnibus cũ atrio quod circumponitur omni ex parte cõſiſtat . Fortaſſis enim per anticipationem aliquid dicit de his velis capillaciis,quod ad illa proficiat de quibus nondũ locutus eſt.Quod enim dicit, Et facies vela capillacia operire ſuper tabernaculum:vtrum vniuerſum tabernaculum his velis cooperiri velit,cum atrio ſcilicet de quo circumponendo poſtea loquitur:an hoc interius tabernaculum quod decem aulæis fieri iuſſit,incertum eſt.Sequitur ergo & dicit,Et facies operimentum tabernaculo,pelles arietum rubricatas.Etiam hoc operimentum vtrum vniuerſo tabernaculo fieri iuſſerit in circuitu, an interiori tantum , ſimiliter habetur K incertum . Quod vero adiungit. Et operimenta pelles hyacinthinas deſuper: hoc non in circuitu,ſed à tecto velut camera accipiendum eſt.Et facias,inquit,columnas tabernaculo de lignis imputribilibus,decem cubitorum columnam vnam,& cubiti vnius & dimidij latitudinem columnę vnius,duos anconiſcos colũnę vni conſiſtentes ex aduerſo.Sic facias omnes columnas ta Numero. CIX. præcedenti vocat anconicos quos nũc anconiſcos, bernaculi.Quare iuſſerit fieri hos anconiſcos, de quibus antea dixi,quid eſſent,non ſatis mihi apparet.Si enim ad columnas portãdas , fierent quatuor vt in vnũ fierẽt:ſi autem vbi ſerræ incumberẽt, etiam plures fierent , nam quinas ſerras ſingulis columnis diſtribuit. Niſi forte in his anconiſcis nõ aliquis vſus, ſed ſola ſignificatio ſit, ſicut in velo vndecimo capillacio, Nam columna duos anconiſcos velut brachia hinc atq; hinc extendens, figurã crucis reddit . Nunc iam videamus numerum columnarũ,in quibus & forma tabernaculi poſſit aduerti:vtrum quadra,an rotunda ſit: an oblongam habeat quadraturam, lateribus longioribus , breL uioribus frontibus, ſicut pleræque baſilicæ conſtruuntur : hoc enim potius hic euidenter exprimitur . Nam ita dicit, Et facies columnas tabernaculorum , viginti columnas ab latere iſto quod reſpicit ad Aquilonem: quadraginta baſes argenteas facies viginti columnis, duas baſes columnæ vni in ambas partes eius, Et latus ſecundum contra Auſtrum viginti columnas, & quadraginta earum baſes argenteas , duas baſes columnæ vni in ambas partes eius,& duas baſes columnæ vni in ambas partes eius . Repetitio non moueat, quia genus locutionis eſt , vt omnes ita intelligantur de quibus non dicit . De baſibus autem iam antea diximus , cur vna columna duas habeat , quia & capita hoc loco baſes vocat . Videmus igitur vicenis columnis porrecta duo latera tabernaculi Aquilonis & Auſtri : duo ſunt reliqua,Orientale & Occidentale,quæ ſi totidem colũnas habuiſſent,proculdubio quadratum eſſet. Quot autem habent, de Occidentali non tacetur, de Orientali tacetur. Vtrum quia non habuit, & ſola illic ſine colũnis extendebãtur aulęa, ab extrema columna vnius lateris vſque ad alterius alteram extremam: an & aliqua cauſa taceatur , vt etiam tacite intelligantur , neſcio. Poſtea quippe ex ipſa parte Orientis decem colum- M næ commemorantur, ſed atrij de quo poſtea loquitur, quod huic tabernaculo circumponi iubet.Commemoratis ergo lateribus tabernaculi Aquilonio & Auſtrali & vicenis columnis,deinde ſequitur & adiungit dicens , Et retro tabernaculum per partem quæ eſt contra mare,facies ſex columnas: & duas columnas facies in angulis tabernaculi à poſteriorib⁹: & æquales deorſum verſus,& in ſe conuenientes erunt , ac æquales de capitibus in commiſſuram vnam . Sic facies angulos, duobus angulis æquales ſint,& erunt octo columnæ,& baſes earum argenteæ ſedecim, & duæ baſes columnæ vni , & duæ baſes columnæ vni in ambas partes eius. De baſibus ſimilis ratio & ſimilis locutio eſt.Latus itaque Occidentis , nam hoc eſt ad mare, columnis octo extenditur,ſex mediis & duabus angularibus , quas æquales ad vnam commiſſuram dicit eſſe debere , Credo quòd angulus duo in ſe latera committat,& ſic columna angularis lateri vtrique communis : iſta Occidentali & Aquilonari , & iſta Occidentali & Auſtrali. Quod autem dicit etiam æquales deorſum verſus, hoc vtique dicit , vt ad perpendiculum libraretur , ne robuſtiores eſſent infra quàm ſupra , ſicut pleræque

columnæ

A columnæ ſunt.Deinde dicit , Et facies ſerras de lignis imputribilibus,quinque vni columnæ ex vna parte tabernaculi , & quinque ſerras columnæ lateri tabernaculi ſecundo, & quinque ſerras columnæ poſteriori lateri tabernaculi, quod eſt ad mare . Mirum ſi dubitari poteſt latus Orientale columnas non habuiſſe in hoc interiore tabernaculo, cui poſtea circumponitur atriũ. Singulas quaſque igitur columnas omnium trium laterum habere ſerras quinas iubet.Et ſerra, inquit, media inter medias columnas pertrãſeat ab vno latere in aliud latus: Hoc videtur dicere, vt de columna in columnam ſerra perueniret, & per interuallum columnarum porrigeretur à latere vnius vſque in latus alterius: ac per hoc vna ex his omnibus columna nõ erat habitura proprias quinque ſerras , ad quam extremam quinque peruenìebant à columna ſibi proxima veniẽtes, Et columnas, inquit,inaurabis auro, & annulos facies æreos , in quos induces ſerras , & inaurabis auro ſerras. Ne columnæ foraminibus cauernarentur , quò intrarent ſerræ annulos fieri iuſſit , quibus ex vtraque parte continerentur fines ſerrarũ.Proinde intelligunB tur hi annuli fixi à ligno anſulis pependiſſe , vt extremas partes ſerrarum poſſent capere & continere.Et eriges , inquit , tabernaculum ſecundum ſpeciem quæ monſtrata eſt tibi in monte . Et facies velamen de hyacintho & purpura & cocco torto & byſſo neta, opus textile facies illud ſuper Cherubim : & ſuperimpones illud ſuper quatuor columnas imputribiles inauratas auro,& capita earum aurea,& baſes earum quatuor argenteæ:& pones velamen ſuper columnas, & induces illud interius vbi velamen eſt,arcam teſtimonij:& diuidet vobis velamen inter medium ſancti & medium ſanctumſanctorum: & cooperies de velamine arcã teſtimonij in ſanctiſſanctorum . Hæc omnia manifeſta ſunt, interius intra velamen hoc quatuor columnis impoſitam fuiſſe arcã teſtimonij , quã nõ ſic operiri iuſſit velamine, vt ſuper arcæ cooperculum iaceret velamẽ, ſed vt cõtra menſam ſtatueretur. Deinde dicit,Et pones menſam foris extra velamen,& candelabrum contra menſam in parte tabernaculi , quæ reſpicit ad Auſtrum: & menſam pones in parte tabernaculi quæ reſpicit ad Aquilonẽ.Etiam hoc planum eſt.Quod autem C ſequitur,Et facies adductoriũ de hyacintho & purpura & cocco torto & byſſo torta, opus variatoris : & facies velamini quinque columnas, & inaurabis illas auro, & capita earum aurea , & conflabis eis quinq; baſes æreas.Cui vſui velamen hoc fiat quinq; columnis extentum,poſt apparebit , nam hic non apparet: Vult enim illud eſſe velamẽ oſtij tabernaculi huius, videlicet interioris,cui circumponitur atrium.Deinde iubet altare fieri ſacrificiorum & holocauſtomatũ: & dicit quẽadmodum fiat , nondum autem dicit vbi ponatur: ſed hoc quoque poſt apparebit . Hic iam de atrio loquitur vſque ad finem , quod circumponendum eſt tabernaculo illi , de quo prius conſtituendo locutus eſt . Et facies,inquit,atrium, quod dicitur Græce αὐλὴμ non αὐλέαμ: quod quidam interpretes noſtri non diſcernentes,& hoc & illa aulęa,quas aulęas non aulas Græci dicunt , atria interpretati ſunt dicentes, Et facies tabernaculum decem atriorum : vbi decẽ aulæorum dicere debuerũt. Nonnulli autem multo imperitiores, ianuas interpretati ſunt,& aulas & aulęas. Sicut autem in lingua Latina inuenimus aulęa, quas Græci aulęas vocãt: ita quam illi appellant αὐλὴμ, noſtri aulam vocauerũt. Sed iam non atrium iſto nomine,ſed domus regia ſi-

gnificatur in Latina lingua: apud Græcos autem atriũ D Ergo & facies , inquit , atrium tabernaculo in latere quod reſpicit ad Auſtrũ , & tentoria atrij ex byſſo torta:longitudo ſit centum cubitorum vni lateri , columnæ earum viginti, & baſes earum æreæ viginti, & circuli earum,& arcus earum argentei.Sic & lateri quod ad Aquilonem,tentoria centum cubitorum longitudinis,& columnæ earum viginti,& baſes earum æreę viginti,& circuli earum,& arcus columnarum , & baſes inargentatæ argento . Latitudo autem atrij quæ eſt ad mare , tentoria eius quinquaginta cubitorum : columnæ earum decem,& baſes earum decem: & latitudo atrij quod eſt ad Oriẽtem,quinquaginta cubitorum,columnæ eius decem,& baſes earum decem. Hic iam videmus commemorari columnas ab Oriente,cũ ſequitur de atrio,& eas decem dicens cum baſibus æreis,ſicut dixit etiam de Occidẽtalibus, vbi difficillima oritur quæſtio. Nam facile eſt quidem , vt accipiamus ab Oriente vnum ordinem columnarum ad atrium pertinentium,quo tabernaculum interius per omnes quatuor partes cingitur, quia non habebat ex ea parte columnas tabernaculum interius,Ab Occidente autẽ vbi E iam erãt interioris tabernaculi columnæ octo, quomodo etiam iſtas decem quas exterioris atrij commemorat accepturi ſumus, tanquã ab Occidente duo ſint ordines columnarũ,interiorũ octo,& exteriorum decem? Quod ſi ita eſt,longiora erant etiã latera atrij exterioris, quàm tabernaculi interioris , vt ſit vnde ab extremo in extremũ alius columnarum ordo dirigatur , & non incurrat in ordinem priorẽ ad interius tabernaculum pertinentem.Et ſi hoc eſt, cõſequens erit vt vicenę illę columnę duorum laterũ tabernaculi interioris, Auſtri & Aquilonis, interuallis breuioribus dirimantur, quàm illæ vicenæ quas habet atrium exterius ex eiſdem lateribus. Et quia illi exteriores ordines vicenarum columnarũ,ſicut ſcriptura loquitur , centena cubita tenẽti iſti interiores totidem columnarũ quamlibet minus cubita teneant , quoniã hoc ſcriptura non expreſſit,conſequens erit,vt octo columnæ illæ tabernaculi interioris in latere Occidentali rariores ſint q̃ vicenæ illæ eiuſdem tabernaculi Auſtrales & Aquiloniæ : vt poſſit cõprehendi ſpatium quãtum ſufficit decem illis aulęis circumtendendis, quibus primitus di- F xit hoc tabernaculum fieri:habent enim cubita vicena & octona,quæ ſiunt ſimul ducenta octoginta.Quorum ſi centena eſſent in lateribus duobus Auſtri & Aquilonis,vbi vicenarum columnarum ordines ſunt,quadragena vtiq; cubita tenderentur per alia duo latera Oriẽtis & Occidentis , & proportione occurrerent in octo columnis cubita quadraginta , ſicut in viginti columnis cubita centũ: ſed nõ eſſent longiora latera exterioris atrij,quoniam centenis cubitis definita ſunt,& ideo non eſſet quemadmodum ille ordo decem columnarum ab angulo Auſtrali in angulũ Aquilonij includeret ordinẽ interiorũ octo columnarũ. Proinde vt atrio vndiq; circundaretur interius tabernaculum , oportet illud eſſe etiam longitudinis breuioris : atq; ita neceſſe ſit , vicenas eius columnas in duobus lateribus quibus in longum porrigitur denſius conſtitui,quàm ſunt atrij exterioris etiam ipſæ vicenæ: & rarius octo colũnas tabernaculi interioris à parte Occidentis , quàm decem ex eadem parte atrij exterioris:quoniam quicquid minus cubitorum ex illis aulęis extenditur in columnis vicenis duorum laterũ ad Auſtrum & ad Aquilonem , cõpenſandũ eſt latitudini Orientalis & Occi-

G dentalis lateris, vt ducenta octoginta cubita conſum-
mentur aulæorum. Non enim ſicut de velis capilla-
ciis, vbi vnum plus eſt, ita & de his aulæis iuſſit aliquid
duplicari. Quapropter ſi tantum breuiatur longitudo
tabernaculi interioris, quod ab atrio exteriore poſſet
includi, vt in vicenis eius columnis non centena cubi-
ta tendantur aulæorum, ſed verbi gratia, vt minimum
nonagena & ſena, vt quaternis cubitis breuiora ſint:
hæc ipſa quaterna cubita: id eſt, octo cubita in duobus
aliis lateribus vtique tendenda ſunt Orientali & Oc-
cidentali: ac ſic in illis octo columnis Occidentalibus
tabernaculi interioris non extendūtur cubita quadra-
ginta, ſed quadragintaquatuor, & alia quadraginta-
quatuor ab Oriente. Cum ergo in decem columnis ex-
terioris atrij tenduntur cubita quinquaginta, in octo
autem interioris tabernaculi tenduntur cubita qua-
dragintaquatuor, rariora inueniuntur interualla in-
teriorum octo columnarū quàm exteriorum decem,
quia ſi paria eſſent, ita in columnis octo quadraginta
cubita tenderentur, ſicut quinquaginta tendebantur in
decem: quoniam quod ſunt proportione octo ad de-
H cem, hoc ſunt quadraginta ad quinquaginta, Qui-
narium quippe numerum quadraginta octies habent,
quinquaginta decies. Nec nos mouerent columnarum
interualla diſparia, quòd denſiores in lateribus longi-
tudinis ponerentur, vbi vicenæ ſunt: rariores autem
in latere latitudinis, vbi octo ſunt, niſi aliud exiſteret
quod vrgeret mutare ſententiam. Cum enim comme-
moraſſet longitudinem atrij ad mare habere tentoria
quinquaginta cubitorum, & columnas decem, & baſes
earum decem: & latitudinem atrij ad Orientem, item
quinquaginta cubitorum, & columnas decem & baſes
decem: atque his dictis perfecta videretur forma ta-
bernaculi cum atrio ſuo vndiq; ambiente, iniecit aliud,
quod vbi & quomodo intelligendum ſit, difficile repe
ritur. Et quindecim, inquit, cubitorum tentoriorū alti-
tudo lateri vni, columnæ eorum tres, & baſes earū tres:
& lateri ſecundo quindecim cubitorum tentoriorum
altitudo, columnæ eorum tres, & baſes earum tres:
& portæ atrij tegimen viginti cubitorum altitudo ex
hyacintho & purpura & cocco neto & byſſo torta, va-
rietate acu picta: columnæ earum quatuor, & baſes
I earum quatuor. Hæc vbi conſtituantur, perfecta illa
forma tabernaculi nō video: ſed planè video eundem
eſſe numerum columnarum decem, in tribus & tribus,
& quatuor, ternis ſcilicet à lateribus, & quatuor in
medio, Ac per hoc tentoria illa quinquaginta cubito-
rum non contexta erunt, ne aditus in atrio nullus ſit,
ſed quindenis cubitis media viginti cubita ſeparabun-
tur, vt faciant portæ tabernaculi tegimen: hoc eſt ve-
lum quod ornamento velamentóque dependeat, vt te-
neat ſpatium quatuor columnarum, quod portæ atrij
deputatum atque ſeparatum eſt. Ideo velamen ipſum à
lateribus quindenorum cubitorum diuiſum atque ſe-
paratum, etiam ſpecie diſtingui voluit, vt opere acu pi-
cto quatuor illis coloribus variaretur. Sed latera illa
quindenorum cubitorum hinc atque hinc ternas co-
lumnas habentium, ſi ad eandem lineæ rectitudinem
portæ atrij coniungantur, non erit ſpatium inter decē
columnas exterioris atrij, & octo interioris tabernacu
li, vbi ſit altare quinque cubitorum, quadrum occupās
ſpatium: & ante ipſum altare, vbi ſeruiatur altari: & in-
ter ipſum & oſtium tabernaculi interioris, vbi ſit labrū
æneum. Sic enim poni iuſſum eſt, vnde manus & pe-
des ſacerdotes lauent quando intrant tabernaculum,
vel quando accedunt vt altari deſeruiant. Quod niſi K
foris à tabernaculo in atrio intellexerimus, quomodo
poſſunt prius lauare manus & pedes, & ſic tabernacu-
lum introire? Foris autem ab atrio non poſſumus alta-
re ſtatuere, quia & tabernaculum & altare circundari
atrio præcepit. Reſtat igitur vt illa latera quindeno-
rum cubitorum hinc atque hinc, & columnarum ter-
narum, ſic accipiamus à lateribus, vt ipſa faciant inter-
uallum aliquot cubitorum inter portam atrij & oſtiū
tabernaculi interioris: portam quidem patentem vi-
ginti cubitis & quatuor columnis, & habentem velum
acu picto opere variatum viginti cubitorum: oſtiū ve-
ro tabernaculi interius, vbi ponatur velamen illud in
quinque columnis extentum. Quod vtique non intra
illum ordinem octo columnarum, ſed extra foris ad
atrium poſitum intelligere debemus. Nunc enim erit
velum oſtij tabernaculi, quod oſtium tanquam valuis
aperiebatur, vbi aulęa inter ſe circulis & anſis non cō-
iungebantur. Aut ſi forte intra illum ordinem octo co
lumnarum tabernaculi interioris, opponebatur hoc ve
lamen in quinque columnis oſtio tabernaculi, vt quā- L
do aperiebatur interiora non nudarentur, ne à proſpi-
cientibus viderentur: quod tamen velamen ſiue inte-
rius ab illo ordine columnarum, ſiue exterius ponere-
tur, quod non ſatis elucet, proculdubio diſtabat mo-
derato interuallo ab eodem ordine columnarum, ne
quinque columnæ ad quatuor columnas denſius con-
ſtipatæ, intercluderent potius aditum, quàm velarent.
Secundum iſtum itaque modum, & ſecundum hanc
formā tabernaculi nihil iam opus eſt vicenas illas co-
lumnas laterum interioris tabernaculi ad Auſtrum &
Aquilonem cōſtituere denſiores, & rariores illas octo
facere quæ ab Occidente fuerant. Decem quippe illæ
atrij exterioris ab eadem parte Occidentis nō longum
ordinem faciunt columnarum, quo includantur octo
interiores, ſed ternis ab vtroque latere conſtitutis, &
quatuor in portam, ſpatium concludunt, vbi & altare
ſit holocauſtomatum intra portam atrij ante oſtium ta
bernaculi: & labrum inter oſtium tabernaculi & altare,
& interuallum neceſſarium miniſterio inter altare &
portam atrij: & ſic illud totum ſpatiū atrij concluditur
columnis decem, tribus ab Aquilone, & tribus ab Au-
ſtro, & quatuor ab Occidente, tanquā ſi π Græcam li- M
teram facias. Et ſic adiūgebatur idem ſpatium longio-
ri ordini columnarum tabernaculi interioris, tāquam
ſi literam memoratam ex ea parte qua non habet ad-
iungas literæ productionem quæ iota dicitur: vt eius
parte quæ in medio eſt ab eo latere cōcludatur, & re-
ſtent hinc atque inde ex ipſo iota reliquæ partes. Po-
terant ergo numerari decē columnæ in illo longo or-
dine partis Occidentalis tabernaculi interioris, ſi cum
illis octo adderentur duæ quæ fuerant vltimę in ordi-
nibus laterum atrij Aquilonis & Auſtri. Nam & illæ
decem quæ proprie ad atrium pertinerent à parte Oc-
cidentis, vnde & intrabatur ad tabernaculum, ternas
habebant in lateribus, & quatuor in fronte vbi porta
erat, atq; ita ſpatium vſui ſacrificiorum neceſſariū in-
tra atrium ante tabernaculum amplectebantur. In ter-
nis autem columnis quæ fuerant à lateribus, tentoria
erant de byſſo quindenorū cubitorum: in quatuor au-
tem vbi porta erat, velum erat viginti cubitorum acu-
picto opere variatum. Nec moueat quod dicit ſcriptu-
ra, quindecim cubitorum tētoriorum altitudo, colum-
næ eorum tres, & baſes earum tres: & latus ſecundum
quindecim cubitorum tentoriorum altitudo, colum-

A næ eorum tres, & baſes earum tres: & portæ atrij tegi-
men viginti cubitorum altitudo. Altitudinem quippe
eandem dicit, quæ fuerat longitudo tentoriorum. Ea-
dem quippe altitudo eſt cum texuntur, quæ longitudo
eſt cum tenduntur. Quod ne ſuſpicari videamur, alio
loco idipſum ſcriptura commemorans ait, Et fecerunt
atrium quod eſt ad Auſtrū, tentoria atrij de byſſo tor-
ta, centum per centum: id eſt, centum cubita tentorio-
rum per centum cubita ſpatium quod tenebant vigin-
ti columnæ. Deinde ſequitur, Et columnę eorū viginti,
& baſes earum viginti æreæ: & latus quod eſt ad Aqui-
lonem cētum per centum, & columnæ eorum viginti
æreæ, & baſes earum viginti æreæ, & latus quod eſt ad
mare, aulea quinquaginta cubitorum, & columnæ eo-
rum decem & baſes earum decem. Eadem dicit aulęa
quæ tentoria, & latus quod eſt ad Orientem quinqua-
ginta cubitorum tentoria. Poſt hæc redit ad poſterio-
ra tabernaculi, vt oſtendat quemadmodum illę decem
columnæ ſpatium de quo loquebatur atrij complecte-
bantur, Quindecim cubitorum, inquit, quod eſt à dor-
ſo. Dorſum appellat quia poſteriora tabernaculi erant:
B id eſt, à parte Occidentis. Et columnæ, inquit, eorū tres,
& baſes earū tres: & à dorſo ſecundo hinc & hinc ſe-
cundum partem atrij aulęa quindecim cubitorum, &
columnæ eorum tres, & baſes earum tres. Manifeſtum
eſt certè, eadem duo dorſa dici hoc loco cum comme-
morantur omnia quemadmodum facta ſunt, quæ late-
ra dicebantur quando præcipiebatur vt fierent. Latera
ſcilicet, quia hinc atque inde coniunctæ portæ Occi-
dentalis atrij ſpatium occludebant, Dorſum vero, quod
à tergo tabernaculi erat hæc pars atrij à parte Occiden-
tali. Sequitur autem & dicit, Omnia aulęa atrij de byſ-
ſo torta, & baſes columnarum æreæ, & anſæ earum ar-
genteæ, & capita inargentata argento, omnes colum-
næ atrij. Deinde adiungit, quod nōdum iſtic comme-
morauerat, Et erat memorati atrij opus variatoris, de
hyacintho & purpura & cocco neto & byſſo torta, vi-
ginti cubitorum longitudinem & latitudinē. Ecce vbi
apparet eandem dictam ſuperius altitudinem, quæ au
læorum extentorum fuerat longitudo. Deinde addi-
dit, Et latitudinem quinque cubitorum. Tot enim cu-
bitis latitudinis erigebantur tentoria exterioris atrij,
C ſicut interioris cubitis quatuor. Sic autem & ſuperius
dixerat, Longitudo autem atrij centum per centum, &
latitudo quinquaginta per quinquaginta, & altitudo
quinque cubitorum ex byſſo torta, Hanc latitudinem
dicens quam poſtea altitudinem dixit, quoniam quæ
iacentium latitudo eſt, eadem erectorum altitudo, Si-
cut quod paulo antè commemoraui, quæ cum texuntur
altitudo eſt, eadem cum tenduntur longitudo eſt. Nūc
iam quod diſtuleram videamus, quomodo ex hac for-
ma vniuerſi tabernaculi, quam ſicut potui ante oculos
collocaui, difficultas illa ſoluatur de capillaciis velis.
Quæ fortaſſe ideo erat obſtruſior, quia per anticipatio-
nem ibi aliquid dictum eſt, quod profecerit operi, de
quo poſtea fuerat locuturus, cū atrium tabernaculo cir-
cumponendum deſcriberet. Nunc itaque verba ipſa
videamus. Et ſuppones, inquit, quod ſuperabit in ve-
lis tabernaculi, dimidium veli quod ſuperabit ſubte-
ges quod abundat, in velis tabernaculi ſubtegas poſt
tabernaculum. Hoc totum quod dictum eſt vnum ſen-
ſum habet, quia dimidium veli quod ſuperauerit: hoc
eſt, id quod ſuperabundauit de velis tabernaculi, ſub-
tegendum eſt poſt tabernaculum. Quomodo ergo ſu-
peret, id eſt abundet & reſtet dimidium veli, ex illa
ſerie connexorum velorum oportet inquirere: quo- D
niam quinque in ſe, & ſex in ſe connecti voluit, ſicut
ſuperius loquens dixerat, ſextum velum à facie taber-
naculi duplicandum, id eſt ab Oriente. Totiens enim
poſteriora tabernaculi à parte Occidentis eſſe ſignifi-
cauit, id eſt ad mare. Quid igitur facies tabernaculi,
niſi pars illa intelligenda eſt, quæ ad Orientem? Pars
ergo illa, qua vela quinque connexa ſunt, habet cubi-
torum centum quinquaginta, hoc eſt quinquies tricē-
na, Tricenorum enim cubitorum erant ſingula, ſicut
ea deus fieri iuſſerat. Illa vero pars, in qua non erant
quinque, ſed ſex vela, ſibimet ſimiliter connexa cubita
habebat centum octoginta, id eſt ſexies tricena, ac per
hoc duplicato ex eis vno velo, ſicut iuſſum eſt, ſecun-
dum faciem tabernaculi minuebantur in ea duplica-
tione cubita quindecim. Quibus detractis, centum
ſexagintaquinque remanebant: & ideo poſt centum
quinquaginta cubita, quibus illi parti quinque velorū
etiam iſta pars ſex velorum æquabatur, ſuperabant at-
que abundabant cubita quindecim. Illinc enim erant à
parte quinque velorum, cubita centum quinquaginta: E
hinc autem à parte ſex velorum duplicato vno velo ſe-
cundum faciem tabernaculi, erant cubita centum ſe-
xagintaquinq;. Plus ergo habebat pars iſta cubita quin-
decim. Hoc dicit dimidium veli, quod iubet ſubtegi
poſt tabernaculum, vt quia illud à facie duplicatum
eſt, hoc dimidium redundans à poſteriore parte taber
naculi non duplicaretur, ſed ſubtegeretur: id eſt om-
nia ipſa quindecim cubita ſubtermiſſa tegerentur: ac
ſi & ipſa illi longitudini detraherentur, ſicut illa iti-
dem quindecim à facie tabernaculi vnius veli duplica
tione detracta ſunt. Eóque modo centum quinquagin-
ta cubitis quinque velorum, occurrerent ex alia parte
centum quinquaginta cubita ſex velorum: triginta ſci-
licet cubitis à centum octoginta detractis à facie taber
naculi velo duplicato, & à poſterioribus tabernaculi
dimidio velo ſubtecto. Iam illud quod ſequitur aliud
eſt, & aliam quæſtionem infert, propter quam maxi-
me huius loci expoſitionem differendam putaui, vt
prius & formam conſtituendi tabernaculi, & de atrio
circumponendo quod ſcriptum eſt videremus. Sequi-
tur ergo, Cubitum ex hoc & ex hoc, ex eo quod ſupe-
rat velis de longitudine velorum tabernaculi erit con F
tegens: & ſuper latera tabernaculi hinc atque hinc vt
operiat. Aliud eſt quod ſuperauit vna pars ſex velorum
aliam partem quinq; velorum propter ampliorem ve-
lorum numerum, vnde iam diximus: aliud quod ſu-
perauit de longitudine velorum, vnde nunc dictū eſt.
Ita enim non pars parti comparatur, & altera alteram
ſuperare inuenitur: illa ſcilicet, quæ vela ſex habet, il-
lam quæ vela quinque habet. Quæ ambæ vt ſibimet æ-
quarentur, à facie tabernaculi facta eſt vnius veli du-
plicatio, à tergo dimidij ſubtectio. Sed ipſa vela capil-
lacia comparata aulæis, ex quibus decem iuſſit fieri in-
terius tabernaculum quatuor coloribus textis, longio-
ra reperiuntur cubitis binis. Ea enim erant aulæa ſin-
gula cubitorum. xxxviij. iſta. xxx. ideo hic nunc ait,
Ex eo quod ſuperat velis de longitudine velorum.
Quid eſt ergo, Cubitum ex hoc, & cubitum ex hoc e-
rit, contegens ſuper latera tabernaculi: niſi quia illa lō-
gitudo, in qua binis cubitis vela capillacia longiora
fiunt aulæis, his ſingulis ſingula, nō tota in vnam par-
tem cogenda: id eſt vt quicquid ſuperat, ad poſteriora
tabernaculi colligatur: ſed diſtribuatur ex æquo, tan-
túmque eius ad priora tabernaculi, quantum ad poſte-

G riora tribuatur: id est quoniam duo cubita in singulis velis eandem quæ superat longitudinem faciũt, vt cubitum inde auferat pars ista,& cubitum illa: ita de singulis cubitis suis habeat pars ista cubita decem, & illa de singulis decem, quoniam decem vela binis cubitis longiora,viginti cubitorum longitudinem faciũt, qua videntur superare serie sua seriem aulęorum.Deinceps videndum est hæc viginti cubita, quæ superant à longitudine velorum, cui spatio cingendo proficiant. Si enim velis capillaciis interius tabernaculum circuntegitur,ita superant, vt quid ex eis cooperiatur non sit omnino.Vnde restat etiam ipsa subtegi, & subtegendo detrahi,quod scriptura nõ dicit. Aulea quippe decem, quæ habẽt cubita vigena & octona,quibus interius tenditur tabernaculum, circumplectuntur spatium quantum possunt circumplecti cubita ducenta octoginta.
Vnde latera illa longiora Australe & Aquilonium,habentia vigenas columnas, auferunt ex his cubitis ducenta cubita:restant octoginta, quę duobus reliquis lateribus breuioribus, Orientali quod non habet ordinem columnarum, & Occidentali vbi erant columnæ
H octo,quadragena distribuantur.Proinde in capillaciis velis quoniam detractis triginta cubitis trecenta restabant, si trecentis cubitis capillaciorum velorum, ducenta octoginta cooperiebantur aulęorum, ita supererunt viginti vt non sit quod ex eis tegatur. Proinde duo illa cubita quæ singula capillacia plus habent, ex quibus summa viginti cubitorũ collecta est, sic distribuenda sunt,cubitum ex hoc, & cubitum ex hoc, id est ne omnia in vnam partem cogantur, vt proficiant operiendis lateribus tabernaculi,sed exterioris atrij,id est omnia illa trecenta cubita velorum capillaciorum extrinsecus tabernaculum cingant. Adiunctis quippe lateribus atrij exterioris cẽtum cubitorum, id est Austri & Aquilonis, quinquaginta cubita supersunt Oriẽtis & Occidentis,quæ omnia fiunt trecenta,quibus cooperiendis capillaciorum trecenta sufficiunt, Hoc est quod ait,cubitum ex hoc,& cubitum ex hoc: id est distributio duorum cubitorum, quibus vnumquodq; velum capillacium longius est:hoc est ex eo quod superat velis de longitudine velorum,erit contegens super latera tabernaculi: illa scilicet exteriora quæ ad atrium pertinent hinc atque hinc vt operiat: nec illa ipsis atrij
I quæ centenis cubitis & vigenis columnis tenduntur, Ipsa enim non sunt facta longiora quàm illa interioris tabernaculi quæ decem aulęis tenduntur, & vigenas etiam ipsas columnas habent.Nam sicut interioris tabernaculi duo latera ab Aquilone & Austro cẽtenis cubitis porrigũtur, ita & exterioris atrij. Non ergo ad ipsa exteriora totidem columnarum latera tegenda capillaciorum velorum profuit longitudo, quia longitudinem superant aulęorum, Tantum enim dant exterioribus lateribus quantum & interioribus darent, id est cubita centena,quę fiunt ducenta:sed quia lateribus Orientis & Occidentis sufficerent latera quadragena, si tantummodo interius tabernaculum velis capillaciis cingeretur: additis autem lateribus atrij creuit tabernaculi latitudo, vt tegendis lateribus Orientali & Occidentali iam non quadragena,sed quinquagena cubita sint necessaria:ad ea tegenda proficere potuit capillaciorum velorum lõgitudo amplior quàm aulęorum: vt non ambo cubita, quibus binis longiora sunt quinq; ex vna parte impenderentur,sed cubitum ex hoc & cubitum ex hoc:ac sic haberet ex ipsa superabũdantia latus Orientale cubita decem, & Occidentale alia de-
K cem:Viginti enim fiunt bina decem, quia velis vndecim,cubita triginta duplicatione & subtectione ab hoc ambitu detrahuntur. Sed quoniam id quod Latine interpretatum est:cubitum ex hoc,& cubitum ex hoc, ex eo quod superat velis de longitudine velorum tabernaculi,erit contegens super latera tabernaculi,Græcus habet πλάγια, quæ Latini nonnulli non latera sed obliqua interpretati sunt:merito mouet,quia etsi nihil hic videatur obliquum vbi omnes anguli quatuor laterum recti sunt, πλάγια tamen dici latera illa non possunt, quorum vnum est in facie, alterum retro,id est Orientale & Occidentale,sed πλάγια dici possunt à dextero & à sinistro,id est Aquilonio & Australi.Cum ergo nõ sunt ea πλάγια quæ habẽt cubita quinquaginta,quibus lateribus tegendis potuisse diximus superare longitudinem capillaciorum velorum,quomodo erit verum, cubitum ex hoc& cubitum ex hoc,ex eo quod superat velis de longitudine velorum tabernaculi, erit contegens super latera tabernaculi? Sed nimirum de illis lateribus tegendis loquitur,quę etiã dorsa appellat quindenorum cubitorum columnarúmque ternarum, quæ cũ porta atrij habẽte cubita viginti, & columnas qua-
L tuor, quinquaginta complent cubita & columnas decem.Hæc latera ex istis suis finibus in medium posuerunt atrij portã,ex illis autem ostium tabernaculi: inter portam atrij & ostiũ tabernaculi spatium iacet,quãtum cubita illa cõcludũt viginti à porta, & dextera leuáque quindena. In eo spatio est altare tabernaculi, & inter altare tabernaculi labrum æreum, vbi sacerdotes manus & pedes lauabant. Diligenter autem mensuris examinatis, fortasse in istis lateribus ternarũ columnarum quæ πλάγια Græce dicta sunt,nonnulla etiam obliquitas inuenitur, vt non frustra quidam interpretes nostri obliqua interpretarẽtur,quæ in Græco πλάγια reppererunt. Non enim vela capillacia quindenis cubitis suis possunt tegere,quindena cubita tentoriorũ in illis lateribus,nisi posterioribus partibus tabernaculi antequam ad illa latera deflectantur,non amplius q̃ dena cubita dependerint ex linea recta posterioris tabernaculi,id est à parte Occidentis:quę linea cũ habuisset octo columnas pertinẽtes ad interius tabernaculũ, decem habere cœpit additis lateribus atrij exterioris: & cũ habuisset cubita quadraginta ad octo columnas pertinẽtia,quinquaginta habere cœpit in columnis decem.Ex hac ergo linea cum tecta fuerint velis capilla-
M ciis dena cubita ab vtroq; angulo venientia, restabũt in medio triginta non tecta velis capillaciis, sed illis tãtummodo aulæis:in quorũ triginta cubitorũ medio per quotlibet cubita tenderentur,erat ostium tabernaculi. Proinde illa latera trinarũ columnarũ & quindenorũ cubitorũ, si ex illis finibus suis quibus sibi iungebantur portæ atrij,patebãt inter se cubitis viginti:quia tantum habebat porta quæ illa latera dirimebat:ex aliis autẽ finibus quibus hærebãt posteriori illi lineæ tabernaculi, de qua locuti sumus,habebãt inter se cubita triginta:pculdubio erant obliqua:quoniã plus inter se patebãt ex hac parte vbi habebant media cubita triginta,quàm ex illa parte vbi habebãt media cubita viginti, Ita illa decem cubita capillaciorũ velorum,quod erat dimidium abundantis longitudinis quæ proficiebant posteriori parti tabernaculi,hoc est Occidentali,sicut alia decem proficiebant priori parti,id est Orientali, quinis cubitis complebãt tecturam laterum illorum quæ πλάγια dicta sunt,inde quinq; & hinc quinq;.Quę si defuissent, dena cubita tegerentur in eisdem lateribus, & quina

nuda

A nuda essent.Itaque quantum mihi videtur, melius intelligitur hinc esse dictum,cubitum ex hoc & cubitum ex hoc, ex eo quod superat velis de longitudine velorum tabernaculi: nõ quia erant cum hinc & inde quina essent,sed quia ex illa longitudine redundabant, in qua binis cubitis erant aulæis capillacia longiora, ex quibus duobus cubitis vniuscuiusque veli cubitum profecerat parti Orientali: restabat vtique alterum cubitũ parti Occidentali, vt cubitum ex hoc esset contegens super πλάγια tabernaculi.Vnde dictum est,hinc atque hinc vt operiat, quia non operiebat totum, si eadem quina cubita defuissent. Nunc iam quoniam satis disputatum est, quomodo illa omnia intelligẽda sint quę in tabernaculi constitutione videbantur obscura: breuiter si possumus enitamur ostendere, quid sit eadem disputatione confectum. Ab Occidente igitur trahebatur, & prima erat ingrediendi porta atrij quæ patebat viginti cubitis, & habebat quatuor columnas quibus dependebat velum viginti cubitis extentum, Erectum autem cubitis quinque, quatuor illis sæpe commoratis coloribus,acu picto opere variato.Hac por-
B ta ingrediens excipiebatur atrio, cuius latera dextera leuáque quindenis cubitis & ternis columnis porrigẽbantur introrsus: vt in medio ponerent ostium tabernaculi interioris in ea parte qua perueniebant, sicut in medio ponebant portã atrij ab ea parte vnde incipiebant.Hoc itaque atrium latius erat quàm lõgius. Nam longitudo eius erat à porta ipsius vsque ad ostiũ tabernaculi interioris in cubitis fermè quindecim: latitudo autem circa portam in cubitis viginti, circa ostiũ vero in cubitis triginta.Vnde obliqua illa latera fuisse intelliguntur quæ dextera læuáque in columnis ternis & quindenis cubitis erant. In hoc atrio erat altare sacrificiorũ quadratum, quinq; scilicet cubitis longum & totidem latum.Inter portam & altare spatium erat,vbi versabantur qui sacrificia imponebant altari: introrsus vero inter altare & ostium tabernaculi, locus erat cineris ante altare: & deinde labrum æreum vbi manus & pedes sacerdotes lauabãt, vel altari in atrio seruituri vel tabernaculum interius ingressuri. Tentoria porrõ huius atrij in lateribus ternarũ columnarum byssina erãt, extenta cubitis quindenis,erecta cubitis quinis. Ab hoc ergo atrio intrabatur ostium tabernaculi,
C cum transissẽt altare & labrum æneum. Intrabatur autem apertis aulæis,quibus decem, quinq; hinc & quinque inde ex aduerso sibimet constitutis, totum ipsum interius tabernaculum cingebatur. Quo ostio ingresso, occurrebat velum quod ad ostium fuerat oppositũ in quinque columnis extentum,variatum illis quatuor coloribus:quod velum cum faciendum præciperet,adductorium vocauit, credo quòd curreret, ducendo, & reducendo,cũ operiret atq; aperiret ingressum. Trãsito isto velo, excipiebat pars tabernaculi media inter hoc velum & illud alterũ interius quod columnis quatuor fuerat impositum,ex illis quatuor coloribus factũ, & separabat inter sancta quæ forinsecus erant, & sancta sanctorum interius posita. In hoc itaque medio spatio inter ista duo vela, mensa erat aurea, quæ habebat panes propositionis in parte Aquilonis:& contra eam candelabrum aureum septem lucernarum in Parte Austri, Hucusque secundis sacerdotibus licebat intrare. Interius autem, id est in sanctum sanctorum intra velum quatuor columnarum, arca erat testimonij deaurata, in qua erant tabulæ lapideæ legis, & virga Aaron,& vrna aurea cũ manna: & propiciatorium desu-
D per aureum,vbi stabãt duo cherubini alis obumbrantes propiciatorium & intuentes inuicẽ ad ipsum.Ante arcam vero,id est inter arcam & velum positũ erat altare incensi,quod aliquando aureũ dicit scriptura,aliquando deauratum,aureum vtique appellãs quòd erat inauratum.Ad hæc sancta sanctorum nisi summo sacerdoti non licebat intrare quotidie propter inferẽdum incensum: semel autem in anno cum sanguine ad purificandum altare: & si quando forte exigebat necessitas pro peccato sacerdotis, aut vniuersæ synogogæ, sicut in Leuitico scriptũ est,Sic intrabatur in tabernaculũ ab Occidente,id est,à porta Austri vsq; ad latus orientale introrsus vbi erat arca testimonij. Hoc autem interius tabernaculum quod incipiebat nõ à porta atrij, sed ab ostio quod appellabatur ostium tabernaculi, & finiebatur in longum latere Orientis vbi erat arca testimonij,decẽ aulæis concludebatur:quorum erãt singula viginti octo cubitorũ, quinq; hinc & quinq; inde, sibimet connexa ansulis & circulis ex aduerso sibimet constituta:& columnis vicenis in lateribus lõgioribus Aquilonis atq; Austri, & columnis octo à latere Occi-
E dentis,à latere autem orientis nullis columnis,sed solis aulæis. Quæ aulæa decẽ erigebantur in cubitis quatuor,& per totum circuitum tendebãtur in cubitis ducentis octoginta:quorum centena in lateribus erãt longioribus Austri & Aquilonis per vicenas columnas: quadragena vero cubita in reliquis duobus lateribus breuioribus: vno Occidentis per columnas octo:altero Orientis vbi columnæ non erant,sed sola tendebãtur aulæa, de solis duabus angularibus columnis, mediis autem nullis: & erãt hæc aulæa decem de quatuor coloribus texta. Hoc est interius tabernaculũ circumdabatur atrio ab Austro viginti columnis & ab Aquilone viginti. Quæ duo atrij latera æqualem habebant longitudinem cũ lateribus interioris tabernaculi, quia & ipsa vicenis columnis porrigebantur in cubitis totidem:id est, centenis: à latere autem Orientis atrium concludebatur columnis decem cubitis quinquaginta. Qui ordo columnarum rectus erat,& incurrebat in illas duas angulares interioris tabernaculi, quas solas Orientis pars habebat. Proinde cum ipsis complebantur decem. A latere autem Occidẽtis habebat quidem atrium decem columnas,non tamen recto ordine,sed
F sicut iam ostendimus tanquam triporticum,quatuor à porta, & ternis à lateribus. Vniuersum autem atrium in circuitu tabernaculi tentoriis byssinis cingebatur, quæ erigebantur cubitis quinque: his superueniebant vela capillacia vndecim,ex vna parte sibimet quinque connexa,ex alia sex. In connexione ergo quinq; velorum,cubita erãt centũ quinquaginta:ex alia vero parte in cõnexione sex velorũ,cubita erant centum octoginta:quoniam vela singula tricenorum fuerant cubitorũ. Sed vt alia pars alteri coæquaretur,duplicatũ est vnum velum à facie tabernaculi:id est, ab Oriẽte, & subtectũ est dimidium velũ à parte posteriore: id est, ab Occidente:atq; ita subtracta sunt cubita triginta, quãta erat veli vnius longitudo,& remanserũt centũ quinquaginta,quanta etiã ex parte altera fuerũt.Circumitus itaque velorũ capillaciorum quo cingebatur atriũ tabernaculi,trecentis cubitis tendebatur, sicut circumitus decem aulæorum interioris tabernaculi,cubitis ducẽtis octoginta. Aulæa quippe singula habebant cubita vicena & octona in longitudine,capillacia vero vela tricenis cubitis longa erãt. Quapropter ex ambitu aulæorum interioris tabernaculi, qui erat in cubitis ducentis octo-

G ginta,centena cubita in lateribus longioribus erāt Auſtri & Aquilonis, & quadragena in duobus breuioribus, Orientis & Occidentis. Ex ambitu autem capillaciorum velorum quo atrium exterius tegebatur, quia ambitus erat in cubitis tricenis, centena erant in lateribus longioribus Auſtri & Aquilonis,quoniam ęqualia erant lateribus tabernaculi interioris,quinquagena autem in reliquis duabus partibus Oriētis & Occidentis. Ac per hoc duo illa cubita quibus longius erat aulæo velum capillacium, non lateribus Auſtri & Aquilonis,quę paria erant atrij exterioris & tabernaculi interioris, ſed lateribus Orientis & Occidentis proficiebant.In eis enim lateribus creuerat tabernaculi latitudo, circumpoſito extrinſecus atrio: ſed quinquagena cubita velorum capillaciorum à parte Oriētis per decem columnas recto ordine tendebantur, eiſque proficiebat vnum cubitum ex duobus illis quibus eorundem velorum maior fuerat longitudo: alia vero cubita quinquaginta, quæ Occidentali lateri debebantur, quibus alterum ex duobus illis cubitum proficiebat, nō tendebantur per columnarum ordinem rectum. Ibi e-
H nim erat illa tanquam triporticus, quæ concludebat ſpatium atrij,vbi eſſet altare ſacrificiorum,quatuor columnis à porta,& lateribus ternis: ac per hoc non poterant etiam cingere illa cubita quinquaginta, ſed vſque ad cooperienda obliqua illa latera tendebantur, quæ in columnis ternis & quindenis cubitis erāt. Erigebantur autem capillacia vela cubitis quatuor, eiſque tegebantur atrij tentoria byſſina, quorum erat erectio in cubitis quinque:pelles vero rubricatæ ſuper capillacia vela veniebant. Deſuper autem: id eſt, à parte tecti, vice cameræ tabernaculum pellibus hyacinthinis tegebatur: vtrum cum atrio & ſpatium illud interius nō apparet: ſed credibilius eſt, atrij ſpatia quæ inter exteriores & interiores columnas erant,velum apertum habuiſſe,maxime illud Occidentis vbi erat altare ſacrificiorum.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPIſcopi Quæſtionum ſuper Leuiticum Liber tertius.

I

I. Leuit.5. SI autem anima peccauerit,aut audierit vocē iurationis, & ipſe teſtis fuerit,aut viderit,aut conſcius fuerit, ſi non vtique nunciauerit, & accipiet peccatum. Quid hoc eſt,ſi nō nunciauerit, accipiet peccatum? Quòd enim additum eſt, &,locutionis eſt vſitatę in ſcripturis. Verum iſte ſenſus quia obſcurus eſt, exponendus videtur, Hoc enim videtur dicere,peccare hominem,quo audiēte iurat aliquis falſum,& ſcit eum falſum iurare,& tacet. Tunc autem ſcit, ſi ei rei de qua iuratur teſtis fuerit, aut vidit, aut conſcius fuit,id eſt,aliquo modo cognouit,aut oculis ſuis conſpexit,aut ipſe qui iurat illi indicauit.Ita enim potuit eſſe conſcius, ſed inter timorem huius peccati,& timorem proditionis hominum,non parua extitit plerūque tentatio. Poſſumus enim paratū ad periurium admonendo vel prohibendo à tam graui peccato reuocare.Sed ſi non audierit & coram nobis de re quam nouimus falſum iurauerit,vtrum prodendus ſit, ſi proditus etiam in periculum mortis incurrat, difficillima quæſtio eſt. Sed quia non expreſſit cui hoc in- K dicandum ſit:vtrum illi cui iuratur, an ſacerdoti, vel cuipiam qui nō ſolum eum perſequi nō poteſt irrogādo ſupplicium,ſed etiam orare pro illo poteſt.Videtur mihi quòd ſe homo ſoluat à peccati vinculo, etiam ſi indicet talibus qui magis poſſunt prodeſſe quàm obeſſe periuro,ſiue ad corrigendum eum,ſiue ad deum pro illo placandum ſi & ipſe confeſſionis adhibeat medicinam.

Poſt hoc autem peccati genus, quod de II. Leuit.5. periurio alicuius nō indicato commemorauit, nullum pro eo ſacrificium iuſſit offerri: ſed deinde ſubiunxit, Anima quæcūque tetigerit omnem rem immundam, aut morticinum iumentorum, aut à fera capti immūdi, aut eorum quæ ſunt morticina abominationum im mundarum, morticinum iumentorum immūdorum, aut tetigerit immunditiam hominis, ab omni immūditia cuiuſquam ſi tetigerit, inquinabitur: et ſi latuerit eum, poſt hoc autem cognouerit etiam deliquerit &c. Neque hoc ſacrificium pro iſto genere peccati quod offeratur cōmemorauit,ſed adhuc adiecit & ait,Anima quæcunque iurauerit, diſtinguēs labiis malefacere aut benefacere, ſecundum omnia quæcunque diſtinxerit L homo iureiurādo,& latuerit eum, & id cognouerit,& peccauerit vnum ex his, & confeſſus fuerit peccatum pro quo peccauit aduerſus ipſum. His omnibus ſine aliqua interpoſitione ſacrificij cōnexis & explicatis,adiungit & dicit: Et offeret pro iis quæ deliquit domino pro peccato quo peccauit fœminam ab ouibus agnam, aut capram de capris pro peccato, & exorabit pro eo ſacerdos pro peccato, & remittetur illi peccatū. Quid eſt ergo quòd pro eo tacito cuiuſquam periurio,& pro eo quod tangitur morticinum vel aliquid immūdum, nullum ſacrificium commemorauit: pro eo vero peccato vbi quid falſum quiſquam neſciens iurauit, dixit offerri agnam vel capram? An pro omnibus ſupradictis hoc ſacrificiū oportet intelligi? Voluit enim prius omnia enumerare, & ſic inferre quo ſacrificio poſſint expiari. Sed in eis omnibus ſupradictis generibus peccatorū, ſunt quædam propter locutionum modos ſubobſcure poſita,ſicuti eſt quod ait, morticinum iumentorum.Ea enim quæ Græce κτήνη appellantur, plerique noſtrorum iumenta interpretati ſunt, quod nomen in Latina conſuetudine eorum animalium eſt, quorū laboribus adiuuamur,maximè in portandis oneribus,ſicuti ſunt equi,aſini,muli, cameli,& ſi quid huiuſmodi. M Quæ vero Græci κτήνη vocant tam late intelliguntur, vt omnia aut propè omnia pecora iſto nomine cōcluduntur. Et ideo nō genere locutionis velut πλεονασμῷ additum eſt in Græco,immundorum: cum diceretur, iumentorum:quoniam ſunt etiam munda pecora quæ κτήνη appellantur. Quæ autem iumēta vſus Latinus appellat, ſecundum legis dictionem non niſi immunda ſunt.

Item quod ait,Anima quęcunq; iurauerit, III. Leuit.5. diſtinguens labiis malefacere aut benefacere:quęritur quid dixerit,diſtinguens. Aſſidue quippe hoc verbum ponit ſcriptura. Vnde eſt & illud, Reddam vota mea Pſal.65. quæ diſtinxerunt labia mea. Item dicitur ad ezechie- Ezech.3. lem,Cum dicam iniquo morte morieris,& tu non diſtinxiſti neq; locutus es.Item ſcriptū eſt, Si qua in do- Nume.30. mo patris ſui conſtituta vouerit votum, diſtinguēs labiis ſuis aduerſus animam ſuam. Videtur ergo iſta diſtinctio quaſi definitio eſſe,qua ſecernitur aliquid à cæteris quæ ſolo dicto non tenentur. Sic ergo accipiatur tanquam dictum ſit,Anima quæ iurauerit, definiēs labiis malefacere aut benefacere, ſecundum omnia quæ definierit

A definierit homo cum iureiurando, & latuerit eum:id eſt,neſciens faciendum eſſe vel non faciendum, iurauit facere:& id cognouerit, & peccauerit vnum ex his: ſiue quia iurauit antequam cognoſcęret,ſiue quia fecit, iurauit, & cognouit poſtea quia non fuit faciendū neque iurandum:& confeſſus fuerit peccatum quod peccauit,id eſt,peccatum quod peccauit,locutio eſt enim. Quod autem addidit aduerſus ipſum, quid intelligitur,niſi aduerſus ipſum peccatum confeſſus fuerit, id eſt,confitendo peccatum accuſauerit? Et offeret pro iis quę deliquit domino,pro peccato quo peccauit,fœminam ab ouibus agnam. Vſitata locutione agnam fœminam dicit,quaſi poſſit eſſe aut agna niſi de ouibus, aut capra niſi de capris. Nōnulla autem quæſtio eſt,immo non parua,quid ſit quod aſſidue dicit, poſt hoc autem cognouerit & deliquerit:quaſi tunc fiat delictum cum fuerit cognitum. An potius quia niſi pro cognito ſatis fieri non poteſt:ſed non ait,poſt hoc autem cognouerit & pœnituerit eum. Quid ergo eſt,poſt hoc cognouerit & deliquerit: niſi poſt cognitionem deliquerit: vt ſi ſciens fecerit quod faciendum non eſſet,tunc delicto purgatio debeatur? Sed non ita prælocutus eſt.Ea
B quippe videtur exequi peccata quæ ab ignorantibus & per hoc à nolentibus committuntur.Fortaſſis ergo aliquo genere locutionis deliquerit,dictum eſt,delictum eſſe didicerit. An potius conuerſo ordine dictum eſt, quia alia genera locutionis habet ſcriptura, quòd per alia loca ſimilia recto ordine dicebantur? Nam cum alibi totiens ſcriptum ſit,& deliquerit & cognitum fuerit ei,hic tantum commutato,vt dixi,ordine,prius dictum eſt,cognouerit,deinde deliquerit.Ordine autem ſuo ita dici poſſet,Anima quęcunque tetigerit omnem rem immundam aut morticinum, aut à fera capti immundi, aut eorum quæ ſunt morticina abominationū immundarum, morticinum iumentorum immundorum,aut tetigerit immūditiam hominis, ab omni immunditia eius ſi tetigerit inquinetur,& ſi latuerit cum deliquerit,poſt hoc autem cognouerit.

IIII. Leuiti.5. Si autem nō valet manus eius quod ſatis eſt in ouem, offeret pro peccato ſuo quod peccauit,duos turtures aut duos pullos columbinos domino, vnum pro peccato, & vnum pro holocauſtomate. Certe hic aperit quæſtionem de qua ſuperius cū loqueretur ambigebamus:Ideo quippe videtur dicere vnum pro peccato, alterum pro holo-
C cauſtomate, quoniam non offerebatur ſacrificium pro peccato niſi cum holocauſto. Deniq; cum prius ſeorſum de holocauſtis loqueretur, commemorauit turturem,& non dixit duos:nunc vero ideo duos dicit,quia ſacrificium pro peccato ſine holocauſtomate non offerebatur. Quod ergo ſuperius dicebat,Et impones ſuper holocauſtoma: nō eſt dubium quòd prius holocauſtoma,deinde illud ſuperimponebatur:nunc vero de auibus aliter dicit,vt prius offeratur pro peccato vna auis, deinde altera pro holocauſtomate.

V. Leuiti.5. Quod autem ait,Anima ſi latuerit, cum obliuio eſt ei,id eſt, ſi obliuione factum fuerit vt lateat eum,vel eam ſi ad animā refers, quoniam eum dicendo, ad hominem retulit. Animam quippe hic hominem dicit.

VI. Leuiti.5. Et ſi peccauerit nolens à ſanctis dominum &c. Videtur obſcure poſitum hoc peccati genus, ſed in conſequentibus aperitur,vbi dicit, quòd poſt oblatum de ariete ſacrificium reſtituet illud,& quintas adiiciet.Ibi enim intelligitur hoc eſſe à ſanctis obliuione peccare, aliquid per obliuionem vſurpare quod debetur ſanctis, ſiue ſacerdotibus,ſiue oblationibus vel primitiarum,vel quicquid huiuſmodi.

VII. Leuiti.5. Et anima quæcunque peccauerit & fecerit vnum ab omnibus præceptis domini quæ non oportet D fieri,& non cognouerit & deliquerit, & nō cognouerit peccatum ſuum, offeret arietem ſine macula de ouibus precio argenti in delictum ad ſacerdotē:& exorabit pro eo ſacerdos propter ignorantiam eius qua ignorauit,& ipſe non ſciuit,& remittetur illi, Deliquit enim delictum ante deum.Excepta locutionum inuſitata denſitate,quę iam propter aſſiduam repetitionem debēt eſſe notiſſimę,totus iſte ſenſus obſcurus eſt,quoniam quæritur quomodo diſcernatur hoc genus delicti ab eis quæ ſuperius quadā generalitate complexus eſt.Videtur enim hoc ratio poſcere, vt certis generibus peccatorum certa quibus expientur ſacrificiorum adhibenda ſint. Hoc autem quod modo commemoraui, non ſpecialiter exprimit peccatum, ſed in ea videtur generalitate verſari, de qua antè cum diceret, conſtituit ſacrificium ſacerdoti vitulum, & vniuerſæ ſynagogæ ſimiliter vitulum,principi,caprum, & cuicunque animæ hoc eſt cuicunque homini,capram, vel ſi voluerit ouem,tamen fœmineum pecus.Deinde cœpit excepta facere quædam genera peccatorum,& nominatim exprimere pro quibus quid offerendum ſit: E velut de audito & tacito cuiuſquam periurio,& de tactu morticinio,& immūdo,& iuratione falſa per ignorantiam:& de ouibus agnam aut capram de capris,aut par turturum,aut duos pullos columbinos,aut decimā partem ephi ſimilaginis:pro eo autem peccāte qui per obliuionem aliquid ſanctorum vſurpauit, arietem & eiuſdem rei reſtitutionem quintis adiectis:Nunc vero non expreſſa ſpecie peccati,generaliter addit, Anima quæcunque deliquerit & fecerit vnū ab omnibus præceptis domini quæ non oportet fieri: ſic in illa generalitate vbi dicebat, vnum ex præceptis domini quod non fiet,& nō cognouerit & deliquerit,id eſt,per ignorantiam nolens peccauerit,arietem iubet offerri, non capram aut fœminam ex ouibus, ſicut ſuperius in tali peccatorum generalitate conſtituerat. Quid ſibi ergo vult iſta permixtio: niſi forte quod hic dixit, deliquit enim delicto delictum ante dominum: Hoc quod ait, ante dominum:in his voluit delictū intelligi quę fiunt ante dominum,id eſt,à quibus domino in tabernaculo deſeruitur:vnde aliquid pauloante dixerat cum ait, peccauit à ſanctis,& intelleximus, & vſurpauit aliquid ſanctorum,quod etiam reſtitui pręceperat,Ac per hoc F non ſic tantum peccari poteſt in his rebus, ſi aliquid inde per obliuionem vſurpetur, ſed etiam multis aliis modis poteſt quiſque per ignorantiam delinquere in iis quæ ſeruituti domini exhibentur:hoc voluit poſtea genus delictorum generaliter commemorare,& ideo & illic & hic arietem iuſſit offerri. Plenæ ſunt autem ſcripturæ cum dicitur,ante dominum, & non intelligitur, niſi illud quod domino exhibetur, ſicut ſacrificiū,vel primitiæ,vel aliqua in ſacris ſeruitus.

VIII. Leuiti.5. Quęritur etiam,vtrum vbique ſit accipiendum quod dictū eſt,Si non valet manus eius quod ſatis eſt ad ouem,offerre eum debere par turturū, aut duos pullos columbinos: & ſi hoc quoque non valet,certam ſimilaginis quantitatem: quoniam ſi vbique ita licere intelligitur, non poteſt quidem dici, ſacerdotem non habere vitulum aut vniuerſam ſynagogam, aut principem non habere capram vel ouem. Et ſi ita eſt, quid opus erat poſtea dicere,tacitum cuiuſquam periurium, aut tactū immundum,& periurium per ignorantiam factū purgari ſacrificio agnæ & capræ, cū eadem ſacrificia præcepta ſint

G cepta ſint etiam in iſta generalitate peccati, ad quam generalitatem etiam iſta potuerãt pertinere: Si autem hinc iſta diſcernuntur quo licebat pro eo turtures & columbas, vel etiam ſi hoc nõ eſſet ſimilaginem offerri, ibi autem vbi non dictum eſt non licebat, non videtur ſubuẽtum eſſe pauperibus: quoniam multa poſſunt eſſe delicta non ſpecialiter expreſſa, quæ ad illam generalitatem referuntur, vbi grauarentur inopes ſi tantummodo capram fœminam & agnam ex ouibus, & illas auiculas, & ſimilaginem licebat offerri, Niſi forte quis dicat, hoc diſcerni iſta excepta & nominatim expreſſa peccata ab illis quæ generaliter commemorata ſunt, quia hic agnam dixit, ibi ouem: vt ætas pecorum aliquam differentiam faciat: dum tamen intelligatur pauperibus peræque ſubuentum, vt ſi non haberent vlla animalia quadrupedia, aũt memoratas aues, aut ſimilaginem offerrent pro peccatis ignorantiæ ſuæ. Si autem mouet: quare cum generaliter omnia ignorantiæ peccata concluſerit & ſacrificia, non pro diſtantia peccatorum quam non fecerat, ſed pro diſtantia perſonarum diſtinxerit: poſtea voluerit etiã peccata diſtinguere, & pro eorum diuerſitate ſacrificia diuerſa

H præcipere, quaſi non ad illam generalitatem omnia pertinerent: Sic factam poſterius exceptionem oportet intelligi, vt quæcunque remanſerint his exceptis quæ nominatim & ſpeciatim commemorauit, dicta in illa generalitate intelligamus. Quem modum locutionis alibi reperiri certum non eſt, ſed eſſe in ſcripturis ſanctis. Tale eſt illud vbi Apoſtolus ait, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus eſt: hinc enim nihil videtur intermiſiſſe peccati, quandoquidem ait, omne peccatum quodcunque fecerit homo: poſtea tamen excepit fornicationem cum intulit: qui autẽ fornicatur, in corpus proprium peccat. Quod ſecundum conſuetudinem noſtræ locutionis ita diceretur, Omne peccatum quodcunque fecerit homo, excepta fornicatione, extra corpus eſt: qui autẽ fornicatur, in corpus proprium peccat. Ita & hic, cum prius generaliter omnia ignorantiæ peccata diceret illis quæ commemorauit ſacrificiis expianda, poſtea tamen excepit illa quibus expreſſe & diſtincte poſitis certam ſacrificiorũ purgationem adhiberet, vt his exceptis quęcunque reliqua eſſent, ad illam generalitatem pertinerent.

1.Cor.6.

IX. Leuit.6. Offeret arietẽ ab ouibus ſine macula precio, in quod

I deliquit. Non ita diſtinguendum eſt, quaſi precio in quod precium deliquit: ſed ſi offeret arietem precio oferat, id eſt, emptum. Etiam hoc videtur ad ſacramentum *alicuius ſignificationis* pertinere voluiſſe, quoniã precium *ipſum* non definiuit. Nam ſi definiſſet, poſſet videri hoc præcepiſſe, ne vile pecus offerretur, vt etiam ſi nõ emeret qui offerret, tale tamen offerret quod tanti valeret. Addito autem, vt non ſolum precio emptus aries offerretur, verumetiam ſiclorum ſanctorum, ita enim dicit, precio argẽti ſiclorum ſanctorum, aliquot ſiclis vt ematur *aries*, non vno ſiclo voluit. Quid ſibi autem velit ſiclum ſanctum, iam vbi viſum eſt diſſeruimus. Quòd vero cum dixiſſet, & delicti ſui offeret domino arietem ab ouibus ſine macula precio: deinde addidit, *in* quod deliquit: *intelligendum* eſt in id

Innoſtris non ὁλοκάρπωμια ſed κατακάρπωσις legitur.

offeret *in* quod deliquit: id eſt, in eam rem, propter eã rem. Et auferet holocarpoma quod cõſumpſerit ignis, illam holocauſtoſim ab altari. Quid auferet, quod conſumptum eſt? Iuſſit enim ſacerdotem auferre poſt totius noctis ignem holocarpoma, id eſt, holocauſtum quod ignis conſumpſerit. Vel quid ſibi vult etiam illud quod addidit, illam holocauſtoſim: cum hoc intelligatur holocarpoma quod holocauſtoſis: niſi forte illud eſt verum quod in quodam Græco inuenimus. Non enim ait auferet holocarpoſim, ſed auferet catacarpoſim, hoc eſt reliquias holocauſti quod ignis conſumpſit. Has autẽ reliquias, veluti eſt cinis & carbo, appellauit illam holocauſtoſim, eius rei nomine quæ conſumpta eſt, reliquias ipſius conſumptionis appellans.

K

X. Leuiti.6. Quod autem ſupra dixit, Iſta lex holocauſti: & deinde exponens quæ ſit eadem lex dixit, Iſta holocauſtoſis, ſuper incenſionem eius ſuper altare totam noctem vſque in mane, & ignis altaris ardebit ſuper illud, non extinguetur: planius eſſet ſecundum noſtræ conſuetudinis locutionem, ſi non haberet, &, Nam iſta coniunctione detracta ita ſenſus contexitur, Iſta holocauſtoſis, ſuper incenſionem eius ſuper altare totã noctẽ vſque in mane ignis altaris ardebit ſuper illud: id eſt, ſuper altare. Deinde ad cumulum exprimendæ ſententiæ intulit, non extinguetur. Nam hoc iam erat dictum, tota nocte. Et induet ſtolam aliam, & abiiciet

XI. Leuiti.6. holocarpoma extra caſtra in locum mundum: hoc appellat holocarpoma quod iam concrematum eſt: hoc autem in illo Græco catacarpoſis legitur. Quidam vero Latini addiderunt quod conſecratum eſt, & ita interpretati ſunt, Et abiiciet holocarpoma quod conſecratum eſt extra caſtra in locum mundum. Et ignis

L

XII. Leuiti.6. altaris ſemper ardebit ab eo, & non extinguetur: id eſt ab illo igne in quo arſit holocauſtum vſque in mane. Non vult enim ignem prorſus extingui, ſed cum vſque in mane arſerit holocauſtum, ablatis inde reliquiis cõſumptionis nec ſic extingui ignem, ſed inde iterũ renouari quo ardeant alia quæ imponũtur. Quod autem ſequitur & dicit, Et exuret ſuper illud ſacerdos ligna mane, & ſtipabit ſuper illud holocauſtum, & ſuperponet ſuper illud adipem ſalutaris, & ignis ſemper ardebit ſuper illud & non extinguetur: videndum eſt vtrum mane quotidie voluerit intelligi, vt nullus dies prætermitteretur quo non inueniretur holocauſtum & adeps ſalutaris: an mane ideo, vt quocunque die imponeretur non niſi mane imponeretur. Si enim quotidie intellexerimus, quid ſi nullus offerret? Si autem tanquam de publico vel de ſuo ſacerdotes quotidiana holocauſta procurabant, ſuper ipſa imponebantur ea

XIII. Leuiti.6.

quæ iuſſit à populo oblata pro peccatis ſuper holocauſta imponi: & non erat neceſſe offerenti ſacrificia pro

M

peccato, etiam holocauſtũ offerre ſuper quod illud imponeretur, niſi quando par turturum offerebatur, aut duo pulli columbini, Nam ibi omnino definitum eſt, vnum pro peccato, alterum in holocauſtum offerri oportere: & prius pro peccato, deinde holocauſtum. Deinde quęri poteſt, vtrum holocauſtum quod mane iuſſit imponi, ipſum etiam per totã noctem arderet vſq; ad alterum mane: an illud quod ait, tota nocte ardere debere, holocauſtum fuerit veſpertinum, & deinde cœperit de lege holocauſti dicere, vt à veſpertino holocauſto inciperet: quod mirum eſt ſi taceret, nec admoneret talia veſpere offerre oportere. Et locutus eſt

XIIII. Leuiti.6. dominus ad Moyſen dicens, Iſtud donum Aaron & filiorum eius quod offerunt domino in die quacunque vnxeris eum. Alia ſunt ſacrificia quæ commemorauit

Exod.29. in Exodo quibus per ſeptem dies ſanctificantur ſacerdotes vt ſacerdotio ſuo fungi incipiant.: & aliud eſt quod modo commemorat, quid offerat ſummus ſacerdos quando conſtituitur, id eſt, quando vngitur. Hoc enim ſequitur & dicit, in die quacunque vnxeris eum:

Non

A Non dixit, vnxeris eos: cum etiam ſecundos ſacerdotes vngi præcipiat. Deinde dicit ipſum ſacrificium, decimam partem ephi ſimiliginis, in ſacrificium ſempiternum. Quæritur quomodo ſempiternum, ſi illud eo die offertur quo vngitur ſummus ſacerdos ab illo qui vnctus eſt, niſi vt ſemper hoc offeratur in die quo vngitur ſummus ſacerdos, hoc eſt, per ſucceſſiones ſacerdotum: quanuis & illo modo ſempiternum poſſit intelligi, non hoc, ſed quod ſignificat. Dimidium eius,

XV. Leuiti.6. inquit, mane & dimidiũ eius poſt meridiẽ: quod Græcus habet δαλινόμ. In ſartagine, inquit, in oleo fiet conſperſa, offerat eam freſam, id eſt, eam ſimilaginẽ. Deinde dicit freſa: ſi tamen hoc recte interpretatum eſt ex illo quod Græcus habet ἐλικτά, & pluraliter hoc poſuit genere neutro. Non enim ait freſam, tãquam eandem ſimilaginem quam dixerat conſperſam. Hæc autem freſa ſacrificium de fragmẽtis eſſe dicitur. Vtrum ergo freſa dicat ipſa frumenta, id eſt, cõminuta, an ipſa minutiſſima ſimilaginis freſa dixerit, non eſt euidens.

XVI. Leuiti.6. Sequitur autem & dicit, Sacrificium in odorem ſuauitatis domino, ſacerdos vnctus qui pro illo eſt ex filiis eius, faciet illud. Propter hoc fortaſſis dixerat ſempiternum, vt hoc faciat omnis ſummus ſacerdos quãdo ſuccedit mortuo, eo die quo vnctus fuerit. Adiunxit enim & ait, lex æterna: cum poſſet æternum ſecundum id intelligi quod ſignificat. Sequitur autem, Omne conſummabitur. Quod habet Græcus ἐπιτελεσθήσεται, & aliqui interpretes dixerunt, omne imponetur: vbi vult intelligi eſſe holocauſtum, quia nihil exinde remanet. Deniq; adiungit, Et omne ſacrificium ſacerdoti holocauſtum erit, & non edetur. Hoc ergo dixerat, omne conſummabitur. De ſacrificio pro peccato cum diceret, Sacerdos qui imponet illud, manducabit illud. Non hoc quod imponit manducabit, nam illud igni conſumetur, ſed quod inde remanſerit: Non enim holocauſtum eſt, vt totum ardeat in altari. Dicit autem poſtea, Omnia quæ pro peccato ſunt, ex quibus illatum fuerit à ſanguine eorum in tabernaculum teſtimonij exorari in ſancto, nõ edetur, ſed igni crematur. Quomodo ergo ad ſacerdotes pertinent manducãda quæ remanẽt de ſacrificiis pro peccatis? Quod intelligendum eſt, hęc excepta eſſe, de quorum ſanguine tangitur illud altare inceſi in tabernaculo teſtimonij. Hoc enim iuſſit fieri ſuperius de vitulo quem pro

B

XVII. Leuiti.6.

XVIII. Leuiti.6.

C peccato ſuo ſacerdos offerret, & de vitulo quem pro peccato vniuerſæ ſynagogæ, vt carnes quæ remãſerint, foris extra caſtra comburantur: hoc eſt quod modo breuiter cõmemorauit. Et iſta lex eſt arietis qui pro

XIX. Leuiti.7. delicto eſt, ſanctaſanctorum ſunt, id eſt, ad ſacerdotes pertinẽt manducanda. Quid eſt quòd de ariete pro

XX. Leuiti.7. delicto cum dixiſſet legemq; ſacrificij expoſuiſſet, ait, Quomodo quod eſt pro peccato, ita & id quod pro delicto, lex vna eſt eorum. Quæritur inter peccatum & delictum quæ ſit differentia: quoniam ſi nulla eſſet, nullo modo diceretur, quomodo quod eſt pro peccato, & quod pro delicto. Quanuis enim lex eiusq; ſacrificium nihil diſtet, quia lex vna eſt eorum: tamen ipſa duo, quorum vnum eſt ſacrificium, id eſt, peccatum & delictum ſi inter ſe nihil differrent, & ſi vnius rei duo nomina eſſent, non curaret ſcriptura tam diligenter commendare vnum eſſe vtriuſque ſacrificium. Fortaſ

Peccatum. Delictum. ſis ergo peccatum eſt perpetratio mali, delictum autẽ deſertio boni: vt quemadmodũ in laudabili vita, aliud eſt declinare à malo, aliud facere bonũ, quod admonemur dicente ſcriptura, Declina à malo & fac bonũ:

Pſal.36.

ita in damnabili, aliud ſit declinare à bono, aliud facere mala: & illud delictum, hoc peccatum ſit. Nam & ipſum vocabulum ſi diſcutiatur quid aliud ſonat delictum, niſi derelictum, & qui delinquit quod derelinquit niſi bonum? Græci autem duo nomina vſitata huic peſti impoſuerunt, Nam delictum apud eos παράπτωμα dicitur & πλημμέλεια. Iſto ipſo quippe loco Leuitici πλημμέλεια eſt. Apoſtolus autem vbi dicit, Si præ- Gala.6.
occupatus fuerit homo in aliquo delicto, παραπτώματι Græcus habet: quorum nominum ſi origo diſcutiatur in παραπτώματι tãquam decidere intelligitur qui delinquit, Vnde cadauer quod Latini à cadendo dixerunt, Græce πτῶμα ἢ πτωμός dicitur, ἀπὸ τοῦ πίπτειν, id eſt, ab eo quod eſt cadere. Qui ergo peccando malum facit, prius delinquendo à bono cadit. Et πλημμέλεια ſimile nomen eſt negligentiæ: nam Græce negligentia ἀμέλεια dicitur, quia curæ non eſt quod negligitur. Sic enim Græcus dicit, non curo ὐ μέλει μοι. Particula ergo quæ additur πλήν vt dicatur πλημμέλεια, præter ſignificat: vt πλημμέλεια quod vocatur negligentia, videatur ſonare ſine cura, πλὴν μέλειαν præter curam penè tãtundem eſt. Hinc & quidam noſtri πλημμέλειαν non delictum, ſed negligentiam in- E
terpretari maluerũt. In Latina autem lingua quid aliud negligitur, niſi quod non legitur, id eſt, non eligitur? Vnde etiam legere à legendo, id eſt, ab eligendo Latini authores appellatum eſſe dixerũt. His quodammodo veſtigiis colligitur, quòd ille delinquit qui bonum derelinquit, & relinquendo à bono cadit, quia negligit, id eſt, non legit. Peccatum vero vnde ſit dictum quod Græce ἁμαρτία dicitur, in neutra lingua mihi interim occurrit. Poteſt etiam videri illud eſſe delictum quod imprudenter, id eſt, ignoranter: illud peccatum, quod ab ſciente committitur. Huic differentiæ videntur iſta teſtimonia conſonare diuina, Delicta quis in- Pſal.18.
telligit: Et illud, Quoniam tu ſciſti imprudentiã meã. Pſal.68.
Continuo quippe ſecutus adiunxit, Et delicta mea à te non ſunt abſcondita: velut alio modo repetens eãdem ſentẽtiam. Nec ab eadem ratione diſcordat quod pauloante commemorauí Apoſtoli dictum, Si præoccu- Galat.6.
patus fuerit homo in aliquo delicto: hinc enim quod præoccupatum dicit, imprudenter lapſum eſſe ſignificat: peccatum vero ad ſciẽtem pertinere Apoſtolus Ia- Iacobi.4.
cobus tanquam definiens ait, Scienti igitur bonum facere & non facienti peccatum eſt illi. Sed ſiue illa, ſiue iſta, ſiue alia aliqua differentia ſit peccati & delicti, niſi F
aliqua eſſet, non ſcriptura ita loqueretur vt diceret, Quomodo quod pro peccato, *ita* & quod pro delicto lex vna eſt eorum. Indifferenter autem plerunque dicuntur, vt & peccatum nomine delicti, & delictum nomine peccati appelletur. Neque enim cum dicitur in Lucę.3.
baptiſmo fieri remiſſio peccatorum, mentio fit etiam delictorum: & tamen vtrunque iutelligitur. Sic & do- Matth.26.
minus ait, Pro multis effundi ſanguinem in remiſſionem peccatorum: Nunquid quoniam non ait, & delictorum, ideo quiſquam dicere audebit in ſanguine ipſius delictorum nõ fieri remiſſionem? Item quòd ſcriptum eſt apud Apoſtolum, Nam iudicium quidem ex Roma.5.
vno in condemnationem: gratiam vero ex multis delictis in iuſtificationem quid aliud quàm nomine delictorum etiam peccata comprehẽſa ſunt? In hac quoque ipſa ſcriptura Leuitici, qua cõgimur aliquam inter delictum peccatumq; diſtantiam vel inuenire vel credere, ita legitur, cum de his ipſis quæ pro peccatis offerenda iubebãtur ſacrificiis deus loqueretur, Si autem

omnis,

G omnis,inquit,ſynagoga filiorum Iſraël,ignorauerit & latuerit verbum ab oculis ſynagogæ, & fecerit vnum ab omnibus mandatis domini quod non fiet, & deliquerit,& cognitum illis fuerit peccatum quod peccauerunt in eo.Ecce vbi dixit,& deliquerit,ibi continuo peccatum quod peccauerunt addidit, hoc ipſum vtiq; quod deliquerunt.Et paulopoſt,Si autem princeps,inquit,peccauerit,& fecerit vnum ab omnibus præceptis domini dei ſui, quod non fecit volens, & deliquerit. Item in conſequentibus. Si autem anima, inquit, vna peccauerit nolens de populo terræ,in eo quod facit ab omnibus præceptis domini quod non fiet, & deliquerit & cognitum fuerit ei peccatū quod peccauit in ipſo. Item alibi, Anima quæcunque iurauerit, diſtinguens labiis malefacere aut benefacere,ſecundū omnia quæcunque diſtinxerit homo cum iureiurando, & latuerit eum & hic cognouerit, & peccauerit vnum ex his & confeſſus fuerit peccatum pro quo peccauit aduerſus ipſum, offeret pro eis quæ deliquit domino pro eo peccato quod peccauit.Et paulopoſt,Et locutus eſt dominus ad Moyſen dicens,Anima ſi latuerit eum obliuione, & peccauerit nolens à ſanctis domini, offerat H delicti domino arietem ſine macula de ouibus,precio argenti ſiclorum ſanctorum pro quo deliquit: & pro quo peccauit à ſanctis reſtituet, & quintas adiiciet ſuper illud,& dabit illud ſacerdoti: & ſacerdos exorabit pro eo in ariete delicti & remittetur illi. Sequitur adhuc & dicit, Anima quæcunque peccauerit, & fecerit vnum ab omnibus præceptis domini quæ non oportet fieri,& cognouerit & deliquerit & acceperit peccatum ſuum,offeret arietem de ouibus precio argenti in delictum ad ſacerdotem: exorabitq; pro eo ſacerdos pro ignorantia eius qua ignorauit,& ipſe non ſciuit & remittetur illi: Deliquit enim delicto delictum ante dominum.Et adhuc ita dicit, Et locutus eſt dominus ad Moyſen dicens, Anima quæcunque peccauerit, deſpiciens deſpexerit præcepta domini, & mentitus fuerit quæ ſunt ad proximum de commendatione aut de ſocietate, aut de rapina, aut iniuriam fecerit aliquam proximo, aut inuenerit perditionem & mentitus fuerit de eo,& iurauerit iniuſte de vno ab omnibus quæcunque fecerit homo, ita vt peccet in his: & erit cum peccauerit & deliquerit,reddet rapinam quam rapuit, aut iniuriam quam nocuit, aut commendatum quod I depoſitum eſt apud eum,aut perditionem quam inuenit ab omni re illi quam iurauit pro ea iniuſte: & reſtituet ipſam,& quintas eius adiiciet ad illud, cuius eſt ipſi reddet:& qua die conuictus fuerit delicti ſui,offeret domino arietem ab ouibus ſine macula, precio in quo deliquit: & exorabit pro eo ſacerdos ante dominum,& remittetur illi de vno ab omnibus quæ fecit,& deliquit in eo. Penè ergo in omnibus factis quæ dicit eſſe peccata,eadem etiam delicta dicit,Quapropter & indifferenter ea dici manifeſtum eſt multis ſcripturarum locis:& habere aliquid differentię ſcriptura teſtatur,quæ dicit,Sicut quod pro peccato, ita & quod pro delicto. Omnem adipem boum & ouium & caprarum non edetis, & adeps morticinorum & à fera captorum fiet in omne opus,& cibo non edetur: Omnis qui ederit adipē de pecoribus quæ auferetis ab eis hoſtiam domino,peribit anima illa de populo ſuo.Dixerat ſuperius de adipe,Omnis adeps domino,& quæſieramus vtrum omnis omnino pecoris mundi dūtaxat, nam de immundis nulla quæſtio eſt: & quid de adipe fieret quem vetuit in eſcam venire: nunc autem dixit quid fieret de adipe morticini à fera capti, vt ſit in om K. ne opus.Omne opus, vtique illud opus cui tale aliquid neceſſarium eſt.Vnde remanſit quæſtio,quid fieret de adipe cæterorum animalium quæ immunda ſunt ad veſcendum.Sed cum dicit, omnem animam perire de populo ſuo qui ederit adipem eorum pecorum ex quibus domino offeretur, videtur definiſſe illum tantum adipem de pecoribus mundis prohibitum manducari, ex quibus fit ſacrificium, quanuis Iudæos audierimus nullum omnino adipem in eſcam ſumere. Sed quid ſcriptura voluerit,non quid illi opinati fuerint,requirendum.Denique non inueniunt, quid recte de adipe faciant vnde ſe abſtinent, & quomodo eum proiiciāt, cum dictum ſit, Omnis adeps domino:ſi non adipem ſacrificiorum tantum,ſed etiam eorum animalium de quibus non ſacrificatur,quānis immundorum hic voluit intelligi. Quid ſibi vult quòd de ſacrificiis ſalutaris iterum admonet & dicit, eum qui offert donum ſacrificij ſalutaris ſui, pectuſculum & brachium ſacerdotibus dare debere:ita tamen,vt adeps pectuſculi offeratur domino cum penna iecoris: cum ſuperius loquens de ſacrificiis ſalutaris,pennam iecoris cum adipe ventris & renum & lumborū offerri domino præceperit, tacuerit autem de adipe pectuſculi? An quod ibi prętermiſit,hic commemorat?Quare ergo de penna iecoris & ibi & hic?An forte aliquid intereſt quod ſuperius de ſacrificio ſalutaris præcepit:hic autem addidit ſui, tanquam aliud ſit ſalutaris,aliud ſalutaris ſui. L

XXII. Leuiti.7.

XXIII. Leuiti.7.

Cum ſacrificia pro peccatis prius commemoret,vitulum dixit offerendum pro peccato ſacerdotis qui feciſſet populum peccare:poſtea etiam narrauit ſcriptura quēadmodum ea quæ præcepit dominus geſta ſunt: ergo pro Aarō & filiis eius dicitur oblatus vitulus pro peccato: ſed ſuperius de ſanguine vituli cornua tangi præcepit altaris incenſi, aſpergendum etiam ex ipſo ſanguine contra velum ſanctum, reliquum vero ſanguinem fundendum ad baſim altaris holocauſtomatum:poſtea vero quādo ſanctificatur Aaron, de aſperſione ſanguinis cōtra velum, nihil dictum eſt:de cornibus autem altaris dictum eſt,ſed nō additum eſt incenſi:additum eſt autem, effundendum ſanguinem ad baſim altaris:non dixit ad baſes eius,tanquam neceſſe fuiſſet illud accipere, cuius cornua ſanguine tetigiſſet. Proinde quanuis ambigue ſit poſitum, liberum eſt tamen ita intelligere factum,vt factum fuerat ante præ- M ceptum de vitulo pro peccato: vt non eius altaris cornua tacta intelligamus,ad cuius baſim fuſus eſt ſanguis ſed tacta cornua altaris incenſi,fuſum autem ſanguinē ad baſim altaris ſacrificiorum ſuperius:quia generaliter præcipiebat,ſi ſacerdos peccaſſet, ipſum ſacerdotē vnctum & conſummatum, quem vult intelligi ſummū ſacerdotem, ſacrificia iſta offerre:nunc vero cum ſanctificatur Aaron, Moyſes offert & ipſe accipit pectuſculum impoſitionis quod antea prælocutus eſt ſacerdoti eſſe dandum. Inde autem puto pectuſculum impoſitionis dictum,quia imponebatur inde adeps,ſicut cōmemorauit ſuperius de ſacrificio ſalutaris, Cum ergo videatur ab Aaron cœpiſſe ſummum ſacerdotium, quid putamus fuiſſe Moyſen:ſi ergo ſacerdos non fuit, quomodo per illum omnia illa gerebantur: ſi autem fuit, quomodo ſummum ſacerdotium, ab eius fratre cœpiſſe definimus, quanquam etiam Pſalmus ille vbi dictum eſt,Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius: au- Pſal.98. ferat dubitationem, quòd ſacerdos fuerit & Moyſes: veſtem tamen illam ſacerdotalem,quę magnum continet

A tinet ſacramentum,Aaron iubetur accipere & ſucceſſores eius ſummi ſacerdotis in Exodo, antequam omnino aliquid de ſanctificandis & quodammodo ordinandis ſacerdotibus præcipiatur: quando Moyſe aſcēdente in montem, iubentur non aſcendere ſacerdotes:quos intelligere alios nō poſſumus niſi filios Aarō: non quia iam erant,ſed quia futuri erant, hoc eos iam tunc ſcriptura appellauit per anticipationem,ſicut ſunt pleraque talium locutionum.Nam & filius Naue,Ieſus appellatus eſt, cum longe poſtea hoc nomē ei ſcriptura narret impoſitum. Ambo ergo tūc ſummi ſacerdotes erant,Moyſes & Aaron.An potius Moyſes, Aaron vero ſub illo: an & ipſe ſummus propter veſtem pontificalem, ille vero propter excellentius miniſterium. Exod.4. Nam à principio ei dicitur, Ipſe tibi quæ ad populum: tu illi quæ ad deum. Quęri etiam poteſt poſt mortem Moyſi quis vngebat ſucceſſorem ſummi ſacerdotis,qui ſuccedere niſi defuncto non vtique poterat. An quia iam vnctus erat inter ſecundos ſacerdotes: idē quippe fuit oleum & quo ſummus, & quo ſecundi vngebātur: veſtem tantum ſumebat ille pontifex,qua eius ſummitas appareret.Et ſi ita eſt:vtrum ipſe ſumebat, an eum B alius induebat, ſicut & poſt eius mortem Moyſes filiū fratris ſui. Si ergo ab alio veſtiebatur: nunquid nam poterat à ſecundo ſummus, præſertim quia talis erat veſtis vt eum ab alio indui neceſſe fuerit?An ſic induebatur prius,vt etiam poſtea? Non enim ſemel indutus non eam ponebat,aut cum poſuiſſet,non eam reſumebat.Fieri ergo fortaſſe poterat, vt ſecundi veſtirēt primum,obſequendo,non excellēdo. Vnde autem apparet quiſnam filiorum ſummo ſacerdoti ſuccedere deberet?Non enim primogenitum,aut maiorem ſcriptura definiuit, niſi intelligamus aliquo diuino indicio fieri ſolere,ſiue per Prophetam, ſiue quolibet alio modo quo conſuli deus ſolet: quanquam ex contentione res perueniſſe videatur, vt poſtea propterea fuerint plures ſummi ſacerdotes, quia contendentibus excellentioribus,litis ſiniēdæ cauſa pluribus honor ipſe tribuebatur. Quid eſt quòd dicit Moyſes ad Aaron & filios eius cum ſanctificantur ad ineundum ſacerdotium,Ad oſtium tabernaculi teſtimonij ſedebitis ſeptē dies die & nocte,ne moriamini.Nunquid nam credibile eſt ſitu corporis vno loco ſedere præceptos per dies C ſeptem die & nocte,vnde ſe omnino non commouerent?Nec tamen hinc tanquā allegorice aliquid ſignificatum,quod non fieret cogendi ſumus accipere, ſed potius agnoſcere locutionem ſcripturarum,vbi ſeſſionem,pro habitatione & commoratione poſuit.Non e- 3.Reg.2. nim quia dictum eſt de Semei quòd ſederet in Hieruſalem annos tres, ideo putandum eſt per totum illud tempus in ſella ſediſſe & non ſurrexiſſe. Hinc & ſedes dicuntur, vbi habent commorationem quorum ſedes ſunt,habitatio quippe hoc nomē accepit. Et factum eſt die octauo,vocauit Moyſes Aaron & filios eius, & ſenatum Iſraël. Quem quidam noſtri ſenatum interpretati ſunt γερουσίαν Græcus habet:hoc eſt ergo ſecutus interpres,quia & ſenatus à ſenio videtur dictus.Nō autem apte in Latino diceretur,vocauit ſenectutem Iſraël,pro ſenibus vel ſenioribus:quanuis eadem locutio eſſet ſi diceretur,vocauit iuuentutem Iſraël, pro iuuenibus. Sed hoc vſitatum eſt in Latina lingua,illud autem non eſt. Nam hoc proprie diceretur,ſi diceretur, vocauit ſenectutem Iſraël.Vnde quidam inſoléter putantes etiam ſenatum dici, interpretati ſunt ordinem ſeniorum. Compendio tamen forſitan melius dicere-

XXIII. Leuit.8.

XXV. Leuiti.9.

tur,vocauit ſeniores Iſraël. Moyſes dicit ad Aaron, D Senatui Iſraël loquere dicens, Accipite hircum ex ca- XXVI. pris,vnum pro peccato, & arietem & vitulum & agnū Leuiti.9. anniculum in holocarpoſim ſine macula,& vitulum à bobus,& arietem in ſacrificium ſalutaris ante dominū, & ſimilam conſperſam in oleo, quoniam hodie videbitur dominus in vobis.Quatuor genera ſacrificiorum de animalibus ſuperius commendauit:holocauſti; pro peccatis,ſalutaris,& conſummationis, ſed conſummationis ad ſacerdotis ſanctificationē pertinet, Tria ergo genera reliqua hic præcipiuntur offerri, & dicitur hoc ſenioribus Iſraël,vt pertineat ad vniuerſum populum. Sed hoc loco ſacrificium pro peccato habet tria pecora,hircum & arietem,& vitulum:ad holocauſtum vero agnus pertinet:& ad ſacrificium ſalutaris, hircus & aries.Quapropter non eſt ſic diſtinguendum, vt pro peccato non intelligatur niſi hircus, tria vero reliqua in holocauſtum,id eſt,aries & vitulus & agnus: ſed potius prima tria pro peccato,id eſt,quod dictum eſt,Accipite hircum ex capris vnum pro peccato, & arietem & vitulum,ſubaudiatur pro peccato:& reliquus,id eſt, agnus in holocarpoſim,id eſt,in holocauſtum. Quod ideo commonendum à nobis fuit,quoniam poſſet etiā E ita diſtingui, vt cum dictum eſſet, accipite hircum ex capris vnum pro peccato, reliqua iam ad holocarpoſim pertinere diceretur. Quod vero adiungit, ſine macula, ad omnia referri poteſt. Cum ergo ambiguum ſit,quomodo apti⁹ diſtinguatur,illa res adducit,vt tria ſuperiora pro peccato intelligantur,quoniam ſuperius pro peccato principis hircum iuſſit offerri:& pro peccato cuiuſque proprio cum peccat ante dominum faciendo vnum ex his quæ nō oportet,præcepit arietem: pro peccato vero vniuerſæ ſynagogæ vitulum:oportebat ergo vt ſenatui loqueretur,quid vniuerſus populus offerre debeat,vt hircus iubeatur propter principes, & aries propter proprium vniuſcuiuſque peccatum,& vitulus propter peccatum vniuerſæ ſynagogæ.Aliud eſt enim quod in populo habet quiſque peccatum ſuū proprium,& poſſunt habere omnes propria: aliud quādo cōmune peccatum eſt, quod vno animo fit & vna voluntate aliquid multitudine comparata committitur. Quòd vero ſacrificia ſalutaris, vitulum & arietem iubet quæ præcipua ſunt, vniuerſi enim populi cauſa eſt. F Præcipiens autem antea de ſacrificiis ſalutaribus, vndelibet iuſſit offerri, ſiue maſculum, ſiue fœminam: dū tamen non niſi de bobus & de ouibus & capris offerātur.Si autem quæritur,quare duo præcepit, vitulum & arietem,difficile eſt inuenire:niſi forte vitulum voluit ſacrificium ſalutaris vniuerſi populi: arietem autē pro vnoquoque,tanquam pro ſingulis quibuſque: quia videtur etiam ſuperius quaſi duo genera ſalutaris ſacrificij præcepiſſe: vnum quod velut vniuerſorum eſſet, appellauit,ſacrificium ſalutaris:alterum autem vbi dixit,ſi quiſque obtulerit,ſacrificium ſalutaris ſui. Vbi etiam differentiam reperiebamus,quia in illo quod appellauit ſalutaris,non commemorauit adipem pectuſculi offerendum domino,atque ipſum pectuſculum & brachium dextrū danda ſacerdoti: ſed in illo hoc fieri iuſſit quod poſtea dicit ſacrificium ſalutaris ſui. Quod forte intelligitur ſingulorum quorūque priuatum,non publicum vniuerſorum.Nam & Moyſes obtulit ſacrificia ſalutaris, nec dictū eſt ibi, ſalutaris ſui: credo pro populo vniuerſo obtulit.Vbi autem vniuerſi,ibi & ſinguli:non autem vbi ſinguli,continuo ibi vniuerſi.Singula enim poſſunt eſſe ſine vniuerſo:vniuerſi autē non

poſſunt

G possunt nisi ex singulis quibusque constare. Nam singuli quique congregati vel in summam reputati, faciũt vniuersos. Notandum est sanè, cum pro populo offerũtur sacrificia, & pro peccato sacrificia iussa esse offerri, & holocaustũ, & sacrificia salutaris: pro sacerdote autẽ oblatum fuisse pro peccato & holocaustum & cõsummationis. Non autem salutaris, sed cõsummationis tunc oblatum est, quando sacerdotes sanctificati sunt vt sacerdotio fungerentur, & hæc obtulit Moyses pro Aaron & filiis eius: postea vero Aaron ipse iam sanctificatus & sacerdotio fungena offerre pro se iussus est vitulum pro peccato, & arietem in holocaustum. Non autem iussus est pro se offerre consummationis, quod tunc ideo oblatum est, vt consummaretur sanctificatione, & sacerdotio fungi posset, quo iam quoniam fungebatur non opus erat eum iterum consummari.

XXVII. Leuiti.9. Et ait Moyses ad Aaron, Accede ad altare & fac quod pro peccato tuo, & holocaustum tuum, & exora pro te & domo tua. Mirum est quomodo prius dicat faciendum quod pro peccato, deinde holocaustum, cum sacrificia pro peccatis super holocausta superius iubeat imponi, excepto quod de auibus præcepit. An forte hic H quod prius fiebat, id est, holocaustum, posterius commemorauit? Non enim quemadmodum de auibus dixit, fac prius illud & postea illud: sed fac illud atque illud. Quid autem prius faciendum sit indicat superius expositа institutione, vbi dicit super holocaustum imponi sacrificium pro peccatis: quanquam valde moueat, quod etiã ita narrat scriptura fecisse Aaron quod audiuit, & prius commemorat eum facere pro peccato, deinde holocaustum. Quod vtrum & ipse prius fecerit, an prius hoc scriptura narrauerit quod postea factum est, sicut in multis facere solet, habetur incertum, nisi quod dixi superius legeretur cum ageret de sacrificio pro peccato. Ita enim legitur, Et superponet illud sacerdos super altare super holocaustum domini, & exorabit pro eo sacerdos pro peccato quod peccauit, & dimittetur illi. Quomodo ergo posset hoc super holocaustomata imponi, nisi holocaustoma prius imponeretur? Præcepit autem hoc & de sacrificio salutaris, vt super holocaustoma imponeretur: sed quia non hoc vbique dicit, nõ per omnia sacrificia salutaris, nec per omnia sacrificia pro peccato, potest forsitan dici non I hoc regulariter fuisse præceptum: sed illic tantummodo vt fieret dictum, id est, in sacrificio salutaris, cum sit de bobus, ibi enim præcepit: & in sacrificio pro peccato, cum sit de fœmina ex ouibus: cętera vero siue sint salutaris, siue pro peccato, non esse necesse vt super holocausta imponantur. Mouet etiam quod cum faceret Aaron dona populi quæ supra cõmemorauit, non omnia commemorata sunt immorata quæ fuerant prędicta: sed tantum hircus pro peccato & holocaustum, vbi tamen illũ agnum non expressit: duo vero alia quæ ad sacrificia pro peccato potius quàm ad holocaustum pertinere diximus, tacuit, id est, arietem & vitulum: nisi forte à parte totum intelligi voluit, vt solo capro commemorato etiam illa subsecuta acciperemus. Cũ de sacrificiis salutaris populi narraret, quemadmodum ea fecerat Aaron de vitulo & ariete ait, Et occidit vitulum & arietem sacrificij salutaris populi, & obtulerunt filij Aaron sanguinem ad eum, & effudit ad altare in circuitu, & adipem & cætera, quomodo præcepit dominus Moysi. Nunc singulariter, nunc pluraliter loquitur, cum de duobus animalibus loquatur, vitulo & ariete. Quod ergo dicit duos renes, ab vtroq; animante intelligendum est, atque ita quatuor fiunt, ita & cætera. Quod vero ait, Et posuit adipes super pectuscula, cum ipsa pectuscula non imposuerit altari, sacerdoti enim debebantur cum brachiis dextris, quid sibi vult? An intelligendum est, & imposuit adipes qui sunt super pectuscula? ipsos enim posuit, quos imponeret altari à pectusculis demptos. Nam ita & superius præceperat. Denique sequitur, Et imposuit adipes altari, & pectusculum & brachium dextrum abstulit Aaron oblationem ante dominum: modo singulariter inferẽs, & pectusculum dicens vtique vtrunque ex vtroque animante, quę pectuscula dixerat. Quid est quod ait, Cum extulisset Aaron manus super populum, benedixit eos & descendit cum fecisset quod pro peccato & holocaustomata & quæ salutaris. Vbi autem ista fecit, nisi super altare: id est, ad altare stans eiꝰ; deseruiens? Inde ergo descendit vbi stabat. Nimirum illius solutio quæstionis adiuuari hoc testimonio videtur, vbi quæsieramus in Exodo quomodo seruiri potuerit ad altare quod erat altum cubitis tribus. Gradum quippe illic intelligere prohibebamur, quia id deus vetuerat, ne super altare pudenda virilia ministrantis reuelarentur, quod vtique fieret, si pars altaris gradus esset, id est, si compactus adhæreret. Denique ibi hoc vetuit, vbi de altari structili loquebatur: vnum enim esset altare cum gradu cuius pars esset gradus, & ideo vetitum est: hic vero vbi altaris tanta fuerit altitudo, vt nisi sacerdos super aliquid staret apte ministrare non posset: intelligendum est, quicquid illud erat quod ad horam ministrationis ponebatur & auferebatur, non fuisse altaris partem, & ideo non fuisse contra præceptum, quòd gradum habere prohibitum est: hoc autem qualecunque fuerit, tacuit scriptura, & ideo quæstio facta est. Sed nunce cum dicit scriptura, sacerdotem cum fecisset sacrificia descẽdisse, hoc est cum immolata imposuit altari, vtique manifestat alicubi eum stetisse vnde descẽderet: & quia ibi steterat, ideo trium cubitorum altari ministrando deseruire potuisse. Et vidit omnis populus & amens factus est. Quod alij interpretes dixerunt expauit, conantes transferre de Græco, quod dictum est ἔκστασις, vnde ἔκστασις dicitur, qui sępe in scripturis Latinis legitur mentis excessus. Et exiit ignis à domino, & deuorauit quæ erant super altare, holocaustomata & adipes. Quid dixerit à domino, quæri potest, vtrum quia nutu & voluntate domini factum est, an ab eo loco ignis exiit vbi erat arca testimonij. Non enim in loco aliquo ita est dominus, quasi alibi non sit. Postquã exeunte igne à domino, incensi, & mortui sunt filij Aaron, qui ausi sũt in batillis suis adhibito igne alieno incensum imponere domino: quod ideo nõ licebat, quia ex illo igne qui diuinitus ad altare venerat deinceps custodito, omnia erãt accendenda quæ in tabernaculo accendi oportebat, Mortuis ergo illis ait Moyses: hoc est quod dixit dominus dicẽs, In eis qui mihi appropinquant sanctificabor, & in omni synagoga glorificabor: eos appropinquare domino volẽs intelligi qui in tabernaculo sacerdotio fungebantur: sanctificari autem in eis etiam vindicando, sicut factũ est. Vtrum vt hinc sciretur, quàm minus aliis parcat, si illis non parcit: quo sensu dictum est, Si iustus vix saluus erit, peccator & impius vbi parebunt? An potius secundum illud, Cui plus datur, plus exigitur ab eo. Et illud, Seruus qui non cognouit voluntatem domini sui, & facit digna plagis, vapulabit paucis: seruus autem qui cognouit voluntatem domini sui, & facit digna plagis, vapulabit

K

XXVIII. Leuiti.9.

queſt.113.

L

XXIX. Leuiti.9.

XXX. Leuiti.9.

M

XXXI. Leuiti.10.

1.Petri.4.

Lucę.12.

A vapulabit multis. Et illud, Exiguo cum conceditur misericordia, potentes autem potentiora tormenta patiẽtur. Sed vbi hoc dixerit dominus quod eum dixisse Moyses commemorauit, in scriptura quæ retro est nõ inuenitur. Tale ergo est hoc, quale in Exodo, vbi dicit

Sapien.6. Exod.33: domino, Tu dixisti, scio te præ omnibus. Quod inuenitur quidem dominus ei dixisse, sed postea. Sed quoniam mendaciter nunquam hoc Moyses diceret, intelligitur idem etiam antè dixisse, quanuis scriptum non fuerit, Ita & hoc. Vnde apparet non omnia scripta esse quæ deus locutus est eis, per quos nobis sancta scriptura eius ministrata est. Quid est quòd Aaron & reliquos filios eius mortem illorum duorum lugere prohibens dicit, Caput vestrum cidara non denudabitis: vbi certe ostendit cidaras tegmina capitum fuisse, nisi quia illud faciebant lugentes, quæ cõsuetudini ornatus essent contraria. Sicut enim in nostra consuetudine, qui caput apertum magis habemus, operitur in luctu: sic quia illi operimento capitis ornabantur, nudãdum erat lugentibus. Quod ideo prohibet, ne lugerent eos in quorum pœna sanctificatus est dominus: id est, commendatus est timor eius. Nec ideo quia lugendi

XXXII. Leuiti.10. Hoc idem alibi negat. B non erant, non permittit alios lugere illos: sed quia illi lugere tunc non debebant cum dies sanctificationis eorum agerentur, nondum completis septem, quibus eos præcepit de tabernaculo non abscedere: quãquam possit videri, qui illo oleo fuerant sanctificati, hoc dictum esse quòd nunquam quanquam lugere deberent. Ita enim dicit, Fratres autem vestri omnis domus Israël plorabunt incendium quo incensi sunt à domino, & ab ostio tabernaculi testimonij non exibitis, ne moriamini: oleum enim vnctionis quod est à domino, super vos est. Et locutus est dominus ad Aaron dicẽs,

XXXIII. Leuiti.10. Vinum & siceram non bibetis tu & filij tui tecum cum intrabitis in tabernaculum testimonij, aut cum accedetis ad altare, & non moriemini. Quãdo ergo eis bibere licebat, quandoquidem in tabernaculum eis quotidie necesse erat introire & accedere ad altare, propter continuam seruitutem? Quòd si quisquam dicit, non omni die sacrificia imponi solere, quid dicet de ingressu in tabernaculum, qui quotidianus erat propter candelabrum & panes propositionis super mensam ponẽdos? Si autem respondetur, tabernaculum testimonij nunc quod ait, illud esse intelligendum vbi

C erat arca testimonij, etiam illud necesse erat intrare summum sacerdotem propter incensum continuationis. Nõ enim semel in anno intrabat, sed cum sanguine purificationis semel in anno, propter incensum autem quotidie. An intelligendum est deum præcepisse, vt vinum omnino non biberent? Cur ergo nõ ita præcepit potius vt breuiter diceret, vinum non bibetis, sed addidit, cum intrabitis in tabernaculum, aut cum accedetis ad altare? An quia causa non bibendi tacenda nõ erat, maxime quia deus prescius erat futuros postea tam multos etiam summos sacerdotes vno tempore, id est, non per successionem, qui tabernaculo & sacrificiis & incenso & vniuerso illi ministerio vicibus deseruirent: quando vtique illi non bibebant quorum locus erat deseruiendi, alij autem bibebãt? An quid aliud hoc loco intelligendum est, quoniam cum vinum & siceram sacerdotes bibere prohiberet, secutus ait, Legitimum æternum in progenies vestras, Ambiguum est vtrum superiori sensui cõnectatur, id est, ad vinum non bibendum pertineat: an inferiori vbi sequitur, Distinguere inter medium sanctorum & contaminatorum: & inter medium mundorum & immundorum: D & instruere filios Israël omnia legitima quæ locutus est dominus ad eos per manum Moysi: vt hoc sit officium sacerdotum legitimum in progenies eorũ. Quomodo autem dicat æternum, iam sæpe diximus. Hoc quoque ambigue positum est quod ait, distinguere inter medium sanctorum & contaminatorum, & inter medium mundorum & immundorum: vtrum ab eo quòd sunt sancta & munda, vel inquinata & immunda: an ab eo quod sunt sancti & mundi, vel inquinati & immundi: id est, vtrum inter illa sacra quæ rite vel nõ rite fierẽt distinguere voluit sacerdotes: an inter ipsos homines probandos vel improbandos: an potius ad vtrunque referendum est, siue homines, siue sacra.

XXXIIII. Leuiti.10. Pectusculum segregationis, & brachium oblationis manducabitis in loco sancto. Quanuis singula singulis data sint, nimirum tamen vtrunque posset dici segregationis, quia vtrunque sacerdoti separatur: & vtrunque oblationis siue demptionis, quod Græce dicitur ἀφαίρεμα, quia vtrunque demitur & aufertur eis pro quibus offertur vt detur sacerdoti. Pectusculũ sanè impositionis superius legimus, & brachiũ oblationis: quia de brachio nihil imponebatur altari, adeps autem de E pectusculo imponebatur. Quid est quod dicit, de sacrificiis salutarium: cum ea dicat quæ alibi dixit sacrificia salutaris singulari numero, id dixerit sacrificium salutaris, cum de eadem re diceretur. An forte hoc loco vbi ait, à sacrificiis salutarium, sanitatũ dici debuit? Nam in illo Psalmo vbi dictum est, Exaudi nos deus sanitatum nostrarum: hoc verbum habet Græcus quod etiam hoc loco, id est, σωτηρίων: qui genitiuus pluralis in Græca lingua ambiguus est, vtrum à salute, an à salutari nomen declinatum sit: quoniam σωτηρία dicitur salus vel sanitas, vnde fit genitiuꝰ pluralis σῶν σωτηρίων, Salutare autem σωτήριον dicitur, & inde genitiuus pluralis idem ipse est. Si ergo rectè potest intelligi etiam sacrificium salutis quod est sacrificium salutaris, quoniam salutaris salus datur, & illud est salutare vnde salus accipitur, non est necesse vt tanquam multorum salutarium sacrificia hic intelligamus, vbi dictum est de sacrificiis salutarium, sed multarum forsitan sanitatũ, quæ tamen ab vno salutari accipiuntur. Quòd si autem salutare dei de quo dictum est, Calicem salutaris accipiam: Et de quo Simeon dicit in Euangelio, Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum: fides Christiana nouit, possunt sanè non absurde intelligi vel dici etiam sacrificia salutaria, quæ sunt salutaris. Et erit tibi & filiis tuis & filiabus tuis legitimum sempiternum. Non frustra est additum, filiabus: quoniam quædam ad escas pertinentia sacerdotum prohibet à fœminis accipi, sed à masculis iubet. Cum quæsisset Moyses caprum oblatum pro populi peccatis, & nõ inuenisset, quoniam fuerat incensus, & iratus est quòd ea quæ pro peccato à populo offerrentur constituit dominus sacerdotibus edenda, ablatis inde adipibus & renibus. Iratus autem est non fratri suo, sed filiis eius, credo quòd ad eos fugerendi ministerium pertineret: respondit illi Aaron & ait, Si hodie obtulerunt ea quæ pro peccato illorum sunt, & holocausta sua ante dominum, & contigerint mihi talia, vt comedam quod est pro peccato hodie, nunquid placitum erit domino? Et audiuit Moyses & placuit illi. Hoc videtur dixisse Aaron, quòd ipso die quod primum obtulerant filij Israël pro peccato suo, non debuit à sacerdotibus manducari, sed totũ incendi, non inde regulam faciens: & cætera. Nam deinceps

Pſal.64. Pſal.115. Lucæ.2. F XXXVI. Leuiti.10.

sacrificia

G sacrificia pro peccatis ipsi edebant. Sed quia hoc primũ fuit ipso primo die primitus oblatum, credendum est Aaron sacerdotem hoc diuina inspiratione dixisse: vt & illud circa sacerdotes deinceps seruaretur quod præceperat dominus Moysi, & hoc quod Aaron dixit tãquam diuinitus dictum Moyses approbaret. Quid ergo de cæteris eiusdem diei sacrificiis, id est, de ariete & vitulo, quæ diximus etiam ipsa pro peccato oblata debere intelligi: an de vitulo nulla quæstio est, quoniã oportebat sic fieri, vt de eius sanguine quemadmodum præceptum fuerat intromitteretur, vnde & tangerentur cornua altaris incensi, & consequens erat vt totus arderet? Quid ergo de ariete? An quoniam primum caprum quæsiuit Moyses, quod de capro illi respõsum est, hoc & de ariete intelligendum est quem ex ordine fuerat quæsiturus, nisi illud responsum sacerdotis ei placuisset? De vitulo autem quid quæreret, cum ea lege fieri potuerit quam de vitulo pro peccato vniuersæ synagogæ præceperat deus, sicut de vitulo pro peccato sacerdotis: id est, vt totus arderet extra castra. Hæc enim sunt verba irascentis Moysi ad filios fratris sui, cũ hircum pro peccato quæsitum non inuenisset, quia fuerat
H totus incensus, Quare non comedistis illud quod fuit pro peccato in loco sancto? Quoniam enim sancta sanctorum sunt, hoc vobis dedit edere vt auferatis peccatum synagogæ, & exoretis pro eo ad dominum. Non enim illatum est à sanguine eius in sanctum ante faciẽ intus. Edetis illud in loco sancto, quomodo mihi constituit dominus. Vtique cum dicit, non enim illatum est à sanguine eius in sanctum ante faciem intus: proculdubio discernit illud quod ita fit pro peccato sacerdotis, siue pro peccato vniuersę synagogę, non de hirco, de quo sanguis quoniam non erat iussus inferri ad tangenda cornua intus altaris incensi, non debuit totus incendi, sed à sacerdotibus manducari. Hoc autem quare sit factum, id est, vt etiam ipse totus incenderetur, respondit Aaron & placuit Moysi. Sanè quoniam sex pecora præcepta fuerunt senioribus populi vt offerrentur pro populo, quorum prius quatuor commemorauit, hircum & arietem, & vitulum, & agnum anniculum: quorum manifestum est hircum pro peccato, manifestum est etiam agnum anniculũ in holocaustum: duo vero media arietem & vitulum ambigue posita: videamus vtrum ad sacrificium pro peccato pertine-
I rent, vt hirco adiungerentur, an potius agno vt in holocaustum offerrentur: vnde quid nobis videretur, suo loco exposuimus. Postea vero vt sex animalia complerentur, vitulum & arietem commemorauit in sacrificium salutaris: nec tamen in consequentibus cum immolata sunt, & identidem commemorata, fit mentio pecorum ipsorum arietis & vituli, quę inter caprum & agnum posuerat: sed tantum ille vitulus, & ille aries cõmemorantur, quos in sacrificium salutaris offerri iusserat, vt iam non sex pecora, sed potius quatuor fuisse credantur. Potest fortassis intelligi quæ duo illa, quæ prius inter hircum & agnum posuerat, iterum nominauit: & non est alius vitulus & alius aries in sacrificiũ salutaris: vt cum dixisset hircum pro peccato, & arietem & vitulum, non dicens in quid, id est, in quam rẽ: agnum vero anniculum in holocaustum: postea dicere voluerit, quid de vitulo & ariete faciẽdum esset, id est, quia neque pro peccato sicut hircus, neque in holocaustum sicut agnus, sed in sacrificium salutaris iubebantur inferri. Sed si hoc intellexerimus, manebit quæstio, quare pro peccato synagogæ hircus oblatus sit, cum de sacrificiis quæ pro peccatis offerenda essent ab initio K
dominus loquens, vitulum offerri iusserit pro peccato synagogę, sicut pro peccato sacerdotis, non caprum, sed vitulum: de quo vitulo etiam sanguinem similiter vt pro peccato sacerdotis ad tangenda cornua altaris incensi præcepit inferri. Et quæ causa fuerit vt pro peccato Aaron Moyses vitulum offerret, vt ipse Aarõ alterum vitulum, sicut pro peccato sacerdotis secundum dei præceptum offerri oportebat: pro peccato autem populi non vitulus sicut præceptum fuerat, sed hircus potius offerretur? Quod commonere visum est nobis, vt supra diximus, quod nõ solus hircus pro peccato populi, sed & aries & vitulus offerri iussus est, vt ad ista tria subaudiatur pro peccato: quia & principes erant in populo, pro quibus hircus fuerat offerendus: & singuli quique habere propria peccata potuerunt, pro quibus aries: & vnum aliquod peccatum omnes, pro quo vitulus sicut ab initio præceptum fuerat, pro peccato vniuersæ synagogæ vitulum offerri oportebat. Ideo autem cum immolata sunt, hircus tantummodo nominatur, vt alia etiam tacita intelligerentur, locutione à parte totum, quia omnia fuerant pro peccatis. Cum age- XXXVII. Leuiti.11.
ret de morticinis immundorum animalium. Et omne L
vas fictile, inquit, in quo ceciderit ex eis quæcunque sunt intus, immunda erunt: & illud conteratur, id est, ipsum vas. Et omnis cibus qui manducatur in quẽcunque venerit super illũ aqua, immundus erit vobis. Non quæcunque aqua intelligenda est quæ superueniret cibo, facit eum immundum: sed ex illo vase quod factum est immundum de morticinis immundis, si forte ipsum vas habuit aquam. Instrue filios Israël inter vi- XXXVIII. Leuit.11. Vuipera.
uificantia quæ manducantur, & inter viuificantia quæ non manducantur, quæ Græcus habet ζωογονοῦντα, nostri quidam viuificantia interpretari maluerunt, quia vtcunque hoc verbum noster vsus recepit, quàm facere nouum insolitum si dici posset viuigignentia. Non enim quæ viuificant, id est, viuere faciunt, sed quæ viuos fœtus gignunt, id est, non oua, sed pullos, dicuntur ζωογονοῦντα. Quid est quod ait de muliere quæ pe- XXXIX. Leuiti.12.
perit, Omne sanctum non tanget & sanctuarium non introibit. Quod sanctuarium vult intelligi, cum legatur in tabernaculum non nisi sacerdotes solere ingredi, & vsque ad velum interius secundum: vltra velum autem ipsum vbi erat arca, non nisi vnum summum sacerdotem. An & ante tabernaculum, vbi erat altare M
sacrificiorum, sanctuarium dici potuit? Nam sæpe appellatur locus sanctus etiam ipsum atrium, cum dicitur, In loco sancto edent ea. Illuc fortassis solebant intrare mulieres, quando offerebant dona sua quę imponerentur altari. Quid est quod dicit, Si masculum XL. Leuiti.12.
peperit mulier, immunda erit septem dies, secundum dies secessionis purgationis eius immunda erit, & in die octauo circuncidet carnem præputij eius, & trigintatres dies sedebit in sanguine suo mundo. Omne quod sanctum est non continget, & sanctuarium non intrabit. Quæ differentia est inter septem dies illos quibus dicit eam immundam, & trigintatres dies quibus in sanguine suo mundo sedebit. Si enim iam immunda non est per trigintatres dies, quare non tangit quod sanctum est? An hoc ad hoc interest, quia in sanguine est, licet mundo: vt hoc distet, quia cum immunda est, vbicunque etiam sederit immundum facit: cum vero iam in sanguine mundo sedet, tantum quod sanctum est non ei licet tangere, & in sanctuarium intrare. Hoc est enim quod ait, secũdum dies secessionis

A cessionis purgationis suæ, quod dicit alio loco, immũditiam fœminæ quæ menstruis purgatur septem dierum esse, quãdo omne super quod sederit immundum erit. Secessionis autem dicit, quoniã secedebat aliquantum, ne omnia coinquinaret cum perageret illos dies. Hos dies immunditiæ eius si fœminã pareret, lex duplicabat, & quatuordecim fiebant, reliquos autem quibus sedebat in sanguine mundo suo, etiam ipsos duplices iussit seruari, id est, sexagintasex, vt omnes essent in partu masculi quadraginta, & fœminæ octoginta. Aliqui autem codices Græci non habent, in sanguine mundo suo, sed in sanguine immũdo suo. Et cum impleti fuerint dies purgationis eius super filio aut super filia, offeret agnum anniculum sine macula in holocaustum, & pullum columbinum & turturem pro peccato ad ostium tabernaculi testimonij & sacerdotem, & offeret eum ante dominum, & exorabit pro eo sacerdos & purgabit eam à fonte sanguinis eius. Ista lex eius quæ peperit masculum aut fœminam. Si autem nõ inuenerit manus eius quod satis est in agnum, & accipiet duos turtures, aut duos pullos columbinos, vnum in holocaustum, & vnum pro peccato, & exorabit pro
B ea sacerdos & purgabitur. Recte ergo superius non legendum est, offeret agnum anniculum sine macula in holocaustum, aut pullum columbinum, aut turturem pro peccato, sicut nonnulli codices habẽt: sed sicut dictum est, & pullum columbinum & turturem pro peccato: quandoquidem postea dicit, Si non inuenerit manus eius quod satis est ad agnũ, & accipiet duos turtures, vbi, &, plus videtur habere. Nam ea coniunctione detracta, integre sequitur, Accipiet duos turtures, aut duos pullos columbinos, vnum scilicet in holocaustũ, alterũ pro peccato. Sed quo peccato, nunquid peperisse peccatum est? An hic ostenditur illa propago ex Adã,
Roma.5. vnde Apostolus dicit, ex vno in condemnationem: & quia per vnum hominẽ peccatum intrauit in mũdum, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertransiit? Et hic satis apparet quẽadmodum dictum sit, Ego
Psal.50. in iniquitatibus cõceptus sum, & in peccatis mater mea in vtero me aluit. Cur ergo non illud quod natum est purgari dicit scriptura per hoc sacrificium, sed ipsam quæ peperit? An ad ipsam quidem vnde illa origo trahebatur relata purgatio est propter sanguinis fontem? Non poterat tamen sine ipsius fœtus purgatione fieri,
C qui ex ipso sanguine exortus est. Nã quò pertinet quod superius ait, super filio, aut super filia offeret agnum anniculum sine macula in holocaustum, & pullũ columbinum aut turturẽ pro peccato, si nihil per hoc sacrificium fiebat pro eis qui nascebãtur? Quod si quisquam ita distinguere conabitur, vt dicat non esse iungẽdum super filio aut super filia offerre agnum anniculũ sine macula in holocaustum, & pullũ colũbinum pro peccato: sed ita potius legẽdum. Cũ adimpleti fuerint dies purgationis eius super filio aut super filia: id est, dies purgationis impleti fuerint super illo aut super illa, filio scilicet vel filia: deinde ab alio sensu sequatur. Offeret agnum anniculũ sine macula in holocaustũ, & pullũ columbinum pro peccato: id est, pro peccato suo, cum cõpleti fuerint dies purgationis eius super filio aut super filia. Quisquis ergo ista distinguẽdum putauerit, ex Euãgelio cõuincetur, vbi cum tale aliquid nato ex virgine domino facerẽt, magis propter cõsuetudinem legis, quàm propter necessitatem alicuius in eo expiandi
Luc.2. purgãdi; peccati, sic legitur, Et cum inducerent puerũ Iesum parentes eius vt facerent secundũ consuetudinẽ legis pro eo: nõ dictum est, pro matre eius, sed pro eo: D
quanuis ea fierent quæ hoc loco præcepta sunt de duobus turturibus, aut de duobus pullis colũbinis. Sic enim baptizari ipse etiam dignatus est baptismo Ioãnis, qui erat baptismus pœnitentiæ in remissionem peccatorũ; quanuis nullum haberet ille peccatum. Merito ergo Matth.3.
quidam nostri ita interpretati sunt etiam istum in Leuitico locum, vt non dicerent super filio aut super filia: sed pro filio aut pro filia. Hãc enim vim huius præpositionis esse intellexerunt hoc loco, vbi Græcus ait, ἐφ' ὑῷ ἢ ἐπὶ θυγατρί. Sanè aduertendum est, quàm pauper dominus nasci voluerit, vt nõ pro illo offerretur agnus & pullus columbinus aut turtur, sed par turturum aut duo pulli columbini, sicut in Euangelio legitur: quod scriptura Leuitici tunc iussit offerri, si nõ habuerit manus offerẽtis quod satis est magnum. Homini si cui XLI. Leuiti.13.
facta fuerit in cute corporis cicatrix signi lucida, & fuerit in cute coloris eius tactus leprę: & cætera. Velut exponendo dixerit posterius, vnde quod primũ dixerat intelligeretur, quoniam dixerat homini si cui facta fuerit in cute corporis eius cicatrix signi lucida: ne cicatricem sic intelligeremus quomodo solet esse vestigium sanati vulneris, aperuit hoc se de colore dicere, E
cum adiũxit, Et fuerit in cute coloris eius tactus leprę. Quicquid ergo illud, coloris vitium est, quod nomine cicatricis appellat. Quod vero ait, tactus leprę, nõ quod tactu color sentiatur, sed ita dicit tactum leprę, tanquã ipse homo vel corpus eius lepra sit tactum, hoc est maculatum atque vitiatum: sicut dici solet, tetigit eum vel non tetigit eum febris. Denique ipsam maculam, tactũ vocat, & eam semper isto nomine appellat. Vnde nonnulli nostri non tactum, sed maculã interpretati sunt, quo nomine quidem planius videretur fonare quod legitur: sed potuit & Græcus non dicere ἅφήμ, id est, tactum, sed μῶμον, id est, maculam: vnde ἄμωμον dicit immaculatum: quanquam non ab illo solo quod in colore contingit, sed ab omni vitio purum solet scriptura ἄμωμον dicere. Vnde non maculam coloris: sed omnis vitij notam vult intelligi, quod μῶμον appellat, Posset ergo quod ad solum colorem attinet σπίλον dicere: quo verbo vsus est Apostolus vbi ait de ecclesia, Ephes.5.
non habentem maculam aut rugam: nec μῶμον aut σπίλον dixit, sed ἄφήμ, id est, tactum: quod in Græca lingua inusitate dicitur in coloribus, & tamen hoc septuaginta interpretes non piguit Græce dicere, cur ergo Latinos piguerit? Quod autẽ dicitur cicatrix signi: vel ideo dicitur, quòd significet aliquid: vel ideo potiꝰ, F
quòd ipsum hominem signo quodam discernit à cæteris: hoc est notabilem reddit. Quid est quod ait, XLII. Leuiti.13.
Et videbit sacerdos & inquinabit eum ad quem veniet vt mundetur? Sed inquinabit dictum est, id est, inquinatum pronunciabit, si hæc in eo viderit quæ scriptura dicit de macula leprę. Si autem lucidus albus erit in XLIII. Leuit.13.
cute color eius, & humilis non fuerit aspectus eius à cute. Lucidus albus subauditur tactus: id est, illa macula coloris, non pilus. Quod postea dicit, Si autem cõuersa mutata fuerit significatio in cute: hanc dicit significationem quod superius signum in Latino legitur. Nam Græcus & supra & hic vno eodemq; verbo vsus est σημασίαν dicens. Et segregabit illum sacerdos XLIIII. Leuit.13.
septem diebus secundo, & videbit illum sacerdos die septimo secundo: & obscurus tactus non est conuersus in cute: & purgabit eum sacerdos, signum enim est: hoc est, purgatum eum pronunciabit. Non enim XLV. Leuiti.13.
est lepra, sed signum. Si autem conuersa mutata

G fuerit ſignificatio in cute poſteaquam vidit illum ſacerdos vt purget:& viſus fuerit denuo ſacerdoti & viderit eum ſacerdos, & ecce commutata fuerit ſignificatio in cute, coinquinabit eum ſacerdos, lepra enim eſt.Etiam hic inquinabit dixit, inquinatum pronunciabit: aut amplius habet ex more locutionis ſcripturæ. Hoc itaque videtur admonuiſſe,vt cum viſus fuerit ſolus color albus & lucidus, diſcolor ſano colori, adhuc probetur à ſacerdote: vt ſi viderit etiam pilum mutatum in album colorem, & humiliorem factum cutis locum in quo eſt albus color,tunc pronunciet lepram:id eſt,inquinet hominem pronunciando leproſum.Si autem,inquit,lucidus albus fuerit in cute color eius,id eſt,lucidus albus fuerit ille tactus, quo nomine eandem maculam appellat:& humilis non fuerit aſpectus eius à cute,& pilus non fuerit conuerſus in album, ipſe autem eſt obſcurus,id eſt, ipſe pilus, quia non eſt albus:ſegregabit ſacerdos tactum ſeptem dies,& videbit ſacerdos tactum die ſeptimo,id eſt,illam maculam: & ecce tactus manet ante eum.Non commutatus eſt tactus in cute:id eſt, non eſt diſcolor & diſſimilis inuētus à cute. Ergo ſanatum eſt quod vitioſum erat. Sed

H adhuc iubet probari eādem ſanitatem per alios ſeptem dies,atque ideo ſequitur & dicit,Et ſegregabit illum ſacerdos ſeptem dies ſecundo: id eſt, ſeptem alios dies: & videbit illum ſacerdos die ſeptimo ſecundo,& ecce obſcurus tactus:id eſt,quia non albus & lucidus, ac per hoc concolor ſano colori, non eſt mutatus tactus in cute,ſicut & pauloante dixit:hoc eſt,non eſt diſſimilis à cætera cute:& purgabit eum ſacerdos: id eſt, purgatū pronunciabit à ſuſpitione lepræ:non quoniam habuerit lepram quam iam non habet, ſed quoniam habuerit lepram quam iam non habet, ſed quoniam lepra non fuit quod in illo lucido & albo colore tactus: id eſt,maculæ illius apparuerat:cum expectaretur vtrum humilior fieret locus,& pilus illic in album conuerteretur non contigit, ſed potius ille tactus qui fuit ante lucidus & albus obſcurus inuētus eſt:id eſt, ſimilis cætero colori,non lucidus.Non erat ergo lepra, ſignum eſt enim non lepra quod ſic apparuerit. Tamen etiam propter hoc purgatus à ſuſpitione lepræ, lauabit veſtimenta ſua, quia & in illo ſigno aliquid fuit propter quod lauanda fuerant veſtimenta,& mundus erit.De-

XLVI. Leuiti.13. inde ſequitur. Si autem conuerſa mutata fuerit ſi-

I gnificatio in cute, poſtea quàm vidit illum ſacerdos vt purgaret illum:id eſt, poſteaquam vidit eum ſacerdos ſeptimo die prius ſanum vt purgaret illum, mutata eſt illa ſignificatio,id eſt,illud ſignum in cute:& viſus fuerit ſecundo ſacerdoti, id eſt,poſt alios ſeptem dies: & viderit eum ſacerdos,& ecce commutata eſt ſignificatio in cute,id eſt,non ſtetit in illa ſanitate in qua eum viderat poſt primos ſeptem dies: & inquinabit illum ſacerdos,lepra eſt enim. Iam hic quoniam illud quod viſum fuerat poſt primos ſeptem dies ſanum non ſtetit in ſuo, ſed mutatum eſt in priſtinum vitium, lepra pronunciatur: ita vt non hic expectetur vel locus humilior,vel pilus in album conuerſus. Cum enim lepra non ſit notabilis atque vitioſa, niſi varietas: hocipſum de vitioſo colore redire ad ſanū, & de ſano redire ad vitioſum,ita notabile eſt vt non ibi fuerit expectandū, quod in primo expectari præceperat, de humiliori loco & pili candore:ſed iam etiam iſta varietate ſine du-

XLVII. Leuiti.13. bitatione ſit lepra. Deinde ſequitur, Et tactus lepræ ſi fuerit in homine,veniet ad ſacerdotem & videbit ſacerdos,& ecce cicatrix alba in cute: & hæc mutauit capillum album,& à ſano carnis viuæ in cicatrice. Hinc K ſi ſubtrahamus,&,more enim locutionis ſcripturarum poſitum eſt,iſte erit ſenſus,Et videbit ſacerdos, & ecce cicatrix alba in cute,& hæc mutauit capillum album à ſano carnis viuæ in cicatrice. Ordo eſt,mutauit capillum album in cicatrice à ſano carnis viuæ: id eſt, cum caro viua & ſana habebat capillum obſcurum, vel nigrum,hæc cicatrix album habet: Lepra veteraſcens eſt in cute coloris eius:& inquinabit eum ſacerdos,id eſt, inquinatum pronunciabit. Non ſegregabit eum, quia immundus eſt: hoc videtur dicere, quia vbi inuentus fuerit pilus in album mutatus concolor albo vitio cutis, iam non ſegregatur, vt probetur: nec expectatur vtrum etiam humilior fiat locus: ſed ex hoc tantum quòd alba eſt cutis diſcolor à cætera, & album habet pilum diſcolorem cæteris qui ſunt in carne viua & ſana, lepra veteraſcens pronunciatur: ideo veteraſcens, quia iam non eſt probanda illis bis ſeptem diebus. Si autem reſtitutus fuerit color ſanus & conuerſus fuerit albus, quoniam dixerat totum album factum per totam cutem, eoipſo iam mundum eſſe, quia varietas ibi iam non eſſet. Deinde ait, Et quacunque die viſus fuerit in eo color,viſus inquinabitur:vbi ſatis oſtendit L varietatem improbari. Ac per hoc quod modo dixit, Si autem reſtitutus fuerit color ſanus & cōuerſus fuerit albus,veniet ad ſacerdotem:& videbit ſacerdos, & ecce conuerſus tactus in album:& purgabit ſacerdos tactum,mundus eſt,Reſtitutum colorem ſanum, nō debemus accipere vt color ſanus eſſet, etenim ipſe erat per quem tamen fiebat immundus propter varietatem.Reſtitutum ergo dixit colorem ſanum,vt illud eſſet quod fuerat,id eſt,albus ſano pereunte:Tunc enim rurſus mundus erit, cum totus albus fuerit, quia nulla ibi varietas erit.Sed reſtitutum pro pereunte accipere, nimis inuſitata locutio eſt, Magis enim videtur dicere debuiſſe,ſi autem reſtitutus fuerit color albus:Nunc vero ait,reſtitutus ſanus & conuerſus fuerit albus:tanquam diceret,ſanus color,ſi reſtitutus fuerit in album.

Quid eſt quòd cum de lepra capitis loqueretur,eam XLVIII. Leuit.13. etiam quaſſationem appellauit,cum in ſolo colore fiat, vel cutis vel capillorū, & quòd humilior aſpectus eius à cætera cute appareat, ſine dolore tamen & ſine vlla vexatione? An hoc quod immundum eſt per quaſſationem voluit appellare plagam,velut hac immunditia homo percuſſus ſit? Quid ſibi vult,quòd cum di- M ceret de lepra veſtimentorum aliarúmque rerum ad XLIX. Leuiti.13. vſus hominum pertinētium,ait,Aut in veſtimento laneo,aut in veſtimēto ſtuppeo,aut ſtamine, aut in lana, aut in lineis, aut in laneis:cū iā ſupra dixiſſet in veſtimēto laneo,aut veſtimēto ſtuppeo? Nam ſtuppeum eſt vtiq; lineū.An illic veſtimenta intelligi voluit:hic autē quodlibet laneum,& quodlibet lineū. Nō enim veſtimēta ſunt ſtramina iumentorū cum ſint lanea, aut veſtimēta ſunt retia cum ſint linea.Prius ergo ſpecialiter de veſtimentis, deinde generaliter de omnibus rebus laneis & lineis dicere voluit. Quæritur quid dixe- L. rit,In omni operaria pelle:quod nonnulli interpretati Leuiti.13. ſunt,in omni confecta pelle.Sed nō ait Græcus ἐργασμένῳ δ' ἔρματι:ait autem ἐργασίμῳ. Quod verbum etiā in regnorum libro poſitum eſt, vbi Ionatha loquitur ad Dauid, Eſto in agro in die operaria: id eſt, in die qua fit opus. Ac per hoc etiam hic pellem operariam, in qua fit opus debemus accipere:id eſt,alicui operarij † operi. accommodatam. Sunt enim pelles quæ tantummodo ad ornamentum habentur,non ad opus. Quid LI. Leuiti.14. eſt quod

A eſt quod ait, In omni vaſe operario pellis: niſi quod eſt ex pelle factum,hoc eſt in omni vaſe pelliceo? Hoc autem iſto loco vas dicit,quod Græci appellāt σκεῦος, hoc enim nomen generale eſt omnium vtenſiliūm. Aliud eſt autem quod appellatur ἄγγεῖον; nam & hoc Latina lingua vas dicitur:ſed ἄγγεῖον illud magis intelligitur vas quod liquorem capit. Quid eſt quod ait; LII. Leuiti.15. Et quicūq; tetigerit qui fluorem ſeminis patitur,& manus ſuas non lauit aqua, lauabit veſtimenta & lauabit corpus ſuum aqua,& immundus erit vſque in veſperā? Ambigue quippe poſitum eſt quod ait, manus ſuas nō lauit aqua,velut poſteaquam tetigerit. Sed intelligendum eſt, quicunque non lotis manibus tetigerit, ipſe LIII. Leuit.16. quem tetigerit lauabit veſtimenta:& cætera. Quid eſt quod eum præciperet quomodo intrare deberet ſacerdos ſummus in ſanctum, quod eſt intra velum, ait inter cętera,Et exorabit pro ſanctis ab immunditiis filiorum Iſraël,& ab iniuſtitiis eorū,& dē omnibus peccatis eorum. Quomodo ergo pro ſanctis ſi ab immūditiis filiorum Iſraël & ab iniuſtitiis eorum de omnibus peccatis eorum? An quia non ait,pro immunditiis filiorum Iſraël,ſed ab immunditiis, hoc intelligēdum

B eſt,exorabit pro ſanctis ab immūditiis filiorum Iſraël: id eſt, pro eis qui ſancti ſunt ab immunditiis filiorum Iſraël:non conſentientes immunditiis eorum:nō quia pro ipſis tantum exorandum erat, ſed quia etiam pro ipſis,ne quiſquam putaret ita fuiſſe ſanctos vt nihil eſſet vnde pro eis exoraretur,quanuis eſſent ab immunditiis filiorum Iſraël & ab iniuſtitiis eorum alieni? De omnibus peccatis eorū:id eſt,quæ iniuſtitiæ veniebant de omnibus peccatis eorum. Poteſt & iſte eſſe ſenſus, Exorabit pro ſanctis ab immunditiis filiorum Iſraël:id eſt,vt hoc pro illis exorari intelligatur vt ab immūditiis filiorū Iſraël tuti eſſent.Sed exorabit, nō poteſt accipi,niſi quod alio verbo dicitur,propiciabit. Vnde & propiciatorij vocatur, quod alij exoratorij interpretati ſunt:Græce autē dicitur ἱλαστήριον. Et quod hoc loco Latinus ait,exorabit pro ſanctis:Græcus habet ἐξιλάσεται,quod nō intelligitur niſi pro peccatis.Vnde ſcriptum eſt in Pſalmo,Qui propicius ſit omnibus iniquitatibus tuis.Hic ergo aptior ſenſus eſt, vt intelligatur ſacerdos etiā pro his propiciare dominū qui ſancti ſunt ab immunditiis filiorū Iſraël,& quia licet ita ſancti ſint vt immundiciis filiorū Iſraël & iniuſtitiis non cōſentiant,habēt aliquid propter quod eis neceſſaria ſit propiciatio dei.Sanē in quodā Græco inuenimus, & exorabit ſanctum:non,pro ſanctis: & illud quidē ſanctum genere neutro,id eſt,τὸ ἅγιον.Nā poſſet intelligi, exorabit ſanctū deum,& nulla eſſet queſtio.Quomodo autem poſſet intelligi, exorabit hoc ſanctum difficile eſt dicere:niſi forte illud ſanctum quicquid eſt quod deus eſt,quia & ſpirituſſanctus qui vtiq; deus eſt,neutro genere Græce dicitur τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.Et forte hoc eſt, ſi tamen illæ codex verior eſt,qui emendatior videbatur,ἐξιλάσεται τὸ ἅγιον,hoc eſt,τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,quod Pſal.102. Latine genere neutro dici non poteſt:quāuis & in tribus aliis codicibus vno Græco & duobus Latinis non inuenimus niſi quod ſupra diximus,exorabit pro ſanctis.Quod poteſt & ſic accipi,vt nō pro ſanctis hominibus,ſed pro iis quę ſancta ſunt intelligatur,id eſt,tabernaculo ipſo,& quæcunque in eis eſſent ſanctificata domino:vt hoc ſit, exorabit pro ſanctis ab immunditiis filiorum Iſraël, propitiabit deum pro iis quæ ſanctificata ſunt domino ab immunditiis filiorum Iſraël, quia in medio eorum erat tabernaculum. Sic enim ſe-

C quitur, Nam cum diuiſſet, exorabit pro ſanctis & ab D immunditiis filiorum Iſraël, & ab iniuſtitiis eorum dē omnibus peccatis eorum:cōtinuo ſubiecit, Et ita faciet tabernaculo teſtimonij quod creatum eſt in eis in medio immunditiæ eorum: vt adhuc neceſſaria videatur illa propiciatio pro ſanctis, id eſt, pro tabernaculo & omnibus quę in eo ſancto dicuntur.Nam & paulopoſt hoc dicit de altari,quòd aſperſione ſanguinis mundaret illud ſacerdos,& ſanctificaret ab immunditiis filiorum Iſraël. Et perficiet exorans ſanctum, Vtrū,per- LIIII. ficiet ſanctum:an,exorans ſanctum, ſecūdum id quod Leuiti.16. ſupra diximus. Nam & hic neutro genere Græce dictum eſt τὸ ἅγιόν. Vtrum ergo exorās dominum perficiet ſanctum,id eſt, perfecte ſanctificat quod ſanctificatum perficiet quod ait exorans ſanctum,id eſt,illud ſanctum quod τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν dictum eſt. De LV. duobus hircis, vno immolando, & alio in deſerto di- Leuiti.16. mittendo, quem ἀποπομπαῖον vocant,ſolet eſſe diſceptatio i & à quibuſdam ille immolandus in bono accipitur;ille autem dimittendus in malo.Non tamen iſte ſenſus ideo confirmandus eſt,quia homo in cuius manū in eremum hircus dimittitur, cum rediret lauare iuſſus eſt veſtimenta ſua & corpus ſuum aqua,& ſic in- E gredi in caſtra:tāquam & hoc ſit indicium cur in malo ſit ille hircus accipiendus,à cuius contagione homo abluendus eſt. Sic enim dicit abluendum, & eum qui alterius hirci quo in loco acceperit carnes extra caſtra combuſſerit:quia ita de illo & de vituld fieri iubet, de quorum immolatorum ſanguine fit aſperſio, & ſunt pro peccatis: ac per hoc non negligēter iſtorum duorum hircorum diſtinctio in Allegorica ſignificatione tractanda eſt.Item cum conſtituiſſet diem decimumſeptimum menſis ſabbato ſabbatorum, quo fieret ſupradicta purgatio à ſacerdote illo vno qui patri ſuccedit,loquens de eodem ſacerdote ait,Exorabit ſanctum ſancti.Quod iam neſcio vtrum aliter accipiendum ſit, quàm exorabit in ſancto ſancti, quodam genere locutionis,in illo ſcilicet ſancto quò ſolus ipſe ſummus ſacerdos intrabat,quod eſt intra velum vbi arca erat teſtimonij & altare incenſi. Non enim eundem locum tanquàm deum exorabit, ſed quia ibi exorabit deum, ita poſitum eſt, Exorabit ſanctum ſancti. Nam & hoc genere neutro in Græco poſitū eſt τὸ ἅγιον τῶν ἁγίων,An forte ſpiritum ſanctū ſancti dei hoc eſt, τὸ ἅγιον πνεῦμα τῶν ἁγίων θεοῦ? An potius exorabit dictum eſt exorā- F dō purgabit?Nam ſic verba contexit, Et exorabit ſpiritum ſancti & tabernaculum teſtimoniorum, & altarē exorabit; & pro ſacerdotibus & pro omni ſynagoga exorabit. Quomodo ergo exorabit tabernaculum & altare, niſi vt dictum eſt intelligamus exorando purgabit? LVI. Illud quod dicit, Quicunque occiderit vitu- Leuiti.17. lum,aut ouem,aut capram in caſtris: & quicunque occiderit extra caſtra & ad oſtium tabernaculi teſtimonij non attulerit:& in hoc conſtituit peccatum, & cōminatur facienti: non de iis dicit quæ occiduntur ad vſum veſcendi,vel ſi quid aliud,ſed de ſacrificiis. Prohibuit enim priuata ſacrificia, ne ſibi quiſq; quodammodo ſacerdos eſſe audeat,ſed illuc afferat vbi per ſacerdotem offerantur deo. Iſta enim nec vanis ſacrificabant.Nam & hoc in ea conſuetudine cauēdum præmonuit. Cum ergo non liceret offerri ſacrificia niſi in tabernaculo,cui templum poſtea ſucceſſit:vnde & rex Iſ- 3.Reg.13. raël Hieroboā vaccas facere auſus eſt quib⁹ populus ſacrificaret,ne hui⁹ legis neceſſitate ſeduceretur ab eo qui ſub regno eius erāt,dū pergerent Hieruſalē vt in templo

G dei offerrent ſacrificia ſua, in quo facto à domino cõdemnatus eſt:merito queritur,quomodo licite ſacrificauerit Helias extra templum dei,quãdo & ignem de cœlo impetrauit,& Prophetas dæmoniorum conuicit. 3.Reg.18.
Quod mihi nõ videtur alia ratione defendi,quàm illa qua defenditur & Abrahę factum,quòd filiũ deo iuſſus voluit immolare.Cum enim iubet ille,qui legem conſtituit, aliquid fieri quod in lege prohibuit, iuſſio illa pro lege habetur,quoniam author eſt legis. Non enim deeſſe poſſent miracula alia præter ſacrificium quibus ſuperarentur & conuincerentur Prophetæ lucorũ : ſed ſpiritus dei qui fuerat in Helia, quicquid de hac re fecit contra legem eſſe non poteſt,quia dator eſt legis. Genes.22.

LVII. Leuiti.17. Quid eſt quod prohibens edendum ſanguinẽ dicit, Anima omnis carnis,ſanguis eius eſt.Quem totum locum ſic explicat,Homo filiorum Iſraël aut de proſelytis qui appoſiti ſunt in vobis, quicunq; ederit omnem ſanguinem,& ſtatuã faciem meam ſuper animam quę manducat ſanguinem,& perdam illam de populo ſuo. Anima enim omnis carnis,ſanguis eius eſt.Et ego dedi illud vobis exorari pro animabus veſtris:ſanguis enim eius pro anima exorabit . Propterea dixi filiis Iſ-
H raël,Omnis anima ex vobis non edet ſanguinẽ,& proſelytus qui appoſitus eſt in vobis,non edet ſanguinem. Nũquid nam ſi animam pecoris ſanguinem dicimus, etiam anima hominis ſanguis putanda eſt?Abſit.Quomodo ergo ait, non anima omnis carnis pecoris ſanguis eius eſt,ſed anima , inquit , omnis carnis ſanguis eius eſt?In omni vtique carne,etiam hominis caro deputatur.An quia & tale aliquid eſt in ſanguine,quia per ipſum maxime *in hac carne viuitur , qui in omnibus venis & corporis iunctura* diffunditur,ipſam vitã corporis vocauit animam,non vitam quæ migrat ex corpore, ſed quæ morte finitur ? Qua locutione dicimus iſtam vitam temporalem eſſe non ęternam,mortalem non immortalem : cum ſit immortalis animæ natura, Lucæ.16.
quę allata eſt ab angelis in ſinu Abrahæ,& cui dicitur, Lucę.23. Hodie mecum eris in paradiſo,& quæ in tormẽtis ardebat inferni.Secundum iſtam ergo ſignificationem, qua perhibetur anima,etiam hęc temporalis vita,dixit Actо.20. Apoſtolus Paulus , Non enim facio animam meã precioſiorem quàm me : vbi ſe oſtendere voluit & mori paratum pro Euangelio.Nam ſecundum ſignificationẽ qua anima dicitur illa quæ migrat ex corpore , magis
I eam precioſam faciebat cui tantum meritũ conquirebat.Sunt & aliæ huiuſmodi locutiones.Vita itaque iſta temporalis maxime ſanguine continetur in corpore. *Sed quid eſt quod ait , Dedi vobis eum ad altare dei,* vt exoret pro anima veſtra: tãquam anima pro anima exoret.Nunquid ſanguis pro ſanguine,quaſi de noſtro ſanguine ſoliciti ſimus , cũ pro anima noſtra volumus exorari?Abſurdum eſt hoc, Sed multo eſt abſurdius vt ſanguis pecoris exoret pro anima hominis quæ mori non poteſt:cum manifeſte ſcriptura teſtetur in epiſtola ad Hebræos,illum ſanguinem victimarũ nihil profuiſſe ad exorandum deum pro peccatis hominum,ſed ſignificaſſe aliquid quod prodeſſet : Impoſſibile eſt enim,inquit,ſanguinem hircorum & taurorum auferre peccata . Reſtat itaque vt quoniam pro anima noſtra exorat mediator ille qui omnibus illis ſacrificiis quæ pro peccatis offerebantur præfigurabatur, illud appel- Hebræ.10.
Aug.li.locutio.de geneſi Gene.41. letur anima quod ſignificat animam. Solet autẽ res quę ſignificat eius rei nomine quam ſignificat nuncupari, ſicut ſcriptum eſt,Septem ſpicę,ſeptem anni ſunt:Non enim dixit ſeptem annos ſignificant . Et ſeptem boues ſeptem anni ſunt:& multa huiuſmodi . Hinc eſt quod K
dictum eſt,Petra erat Chriſtus.Non enim dixit , petra 1.Cor.10.
ſignificat Chriſtum,ſed tanquã hoc eſſet,quod vtiq; per ſubſtantiã non hoc erat,ſed per ſignificationem.Sic & ſanguis quoniã propter vitalem quandã corpulentiam animã ſignificat,in ſacramentis anima dictus eſt.Verũ ſi quiſquam putat animã pecoris eſſe ſanguinem,nõ eſt in iſta queſtione laborandum.Tantũ ne anima hominis quę carnẽ humanam viuificat & eſt rationalis,ſanguis putetur,valde cauẽdum eſt,& hic error modis omnibus refutandus. Quærendæ etiã locutiones per id quod cõtinet id quod continetur,vt quoniã anima ſanguine tenetur in corpore, nã ſi fuerit effuſus abſcedit, per ipſum aptius ſignificata ſit anima , & eius nomen ſanguis acceperit. Sicut Eccleſia dicitur locus quo Eccleſia cõgregatur,Nã Eccleſia homines ſunt, de quibus dicitur,Vt exhiberet ſibi glorioſam Eccleſiam.Hãc tamen vocari etiã ipſam domum orationum , idẽ Apoſtolus teſtis eſt,vbi ait, Nunquid domos nõ habetis ad Ephe.5.
manducandum & bibendum,an Eccleſiã dei contemnitis?Et hoc quotidianus loquendi vſus obtinuit,vt ad 1.Cor.11.
Eccleſiam prodire , aut ad Eccleſiã confugere non dicatur, niſi quòd ad locũ ipſum parietesq; prodierit vel L
confugerit,quibus Eccleſię cõgregatio cõtinetur.Scriptum eſt etiã,Et effundit ſanguinem qui fraudat mercedem mercenarij.Mercedem ſanguinem dixit, quoniam in ea ſuſtentatur vita, quę nomine ſanguinis appellatur.Sed cum dominus dicat,Niſi manducaueritis Ecclesiastici 34. Ioan.6.
carnem meã & biberitis meum ſanguinẽ,non babebitis vitã in vobis:quid ſibi vult quòd à ſanguine ſacrificiorum, quæ pro peccatis offerebãtur tantopere populus prohibetur,ſi illis ſacrificiis vnũ hoc ſacrificium ſignificabatur in quo vera ſit remiſſio peccatorũ:à cuius tamen ſacrificij ſanguine in alimentũ ſumendo,nõ ſolum nemo prohibetur,ſed ad bibendum potius omnes exhortantur qui volunt habere vitã?Quærendũ igitur quid ſignificet quòd homo prohibetur in lege ſanguinem manducare,eumq; deo fundere iubetur . Nam de animæ natura,cur per ſanguinem ſignificata ſit, quantum in præſentia ſatis viſum eſt,diximus. Turpitu- LVIII.
dinem patris tui,& turpitudinem matris tuæ nõ reue- Leuiti.18.
labis,turpitudo enim eorum eſt . Prohibet cum matre cõcumbere,ibi eſt enim turpitudo patris & matris.Nã poſtea prohibet & nouercæ, vbi dicit , Turpitudinem M
vxoris patris tui non reuelabis , turpitudo enim patris
tui eſt : Vbi expoſuit quomodo in matre vtriuſque ſit turpitudo,id eſt,patris & matris,in nouerca autem tãtum patris. Turpitudinem ſororis tuæ ex patre tuo, LIX.
aut ex matre tua quæ domi eſt nata, vel quæ foris nata Leuiti.18.
eſt,non reuelabis,turpitudo enim earum eſt.Quæ domi nata eſt,intelligitur ex patre:quæ foris nata eſt,intelligitur ex matre , ſi forte de priore viro eam mater ſuſceperat,& cum illa in domum venerat quando patri eius nupſit . Quoniam monet ſcriptura , ne reuelet turpitudinem ſororis ſuę,hic videtur non prohibuiſſe, & quaſi prętermiſiſſe concubitum cum ſorore de vtroque parente nata.Non enim dixit , turpitudinem non reuelabis ſororis tuæ ex patre & matre , ſed ex patre, aut ex matre . Verum quis non videat etiam illud eſſe prohibitum multo maxime.Si enim non licet ſororis turpitudinem reuelare ex quolibet parente natę,quanto magis ex vtroque . Quid eſt autem quòd interpoſita prohibitione concubitus , etiam cum ſuis neptibus, ſiue de filio, ſiue de filia, ſequitur & dicit , Turpitudinem filiæ vxoris patris tui non reuelabis ? Si enim
huciſque

A huciſque dixiſſet , intelligeremus etiam cum filia nouercæ prohibitum fuiſſe concubitum, quam ex priore viro nouerca peperiſſet:nec huius qui prohibetur ſoror eſſet,vel ex patre,vel ex matre.Cum vero addidit,quæ ex eodem patre ſoror tua eſt,non reuelabis turpitudinem eius,manifeſtat de ſorore factam eſſe iſtam prohibitionem,cum fuerit ex patre & ex nouerca , de qua iam ſuperius dixerat.An ideo iterum hoc apertius voluit prohibere,quia ſuperius obſcurum fuit, Sæpe enim
LX. hoc facit ſcriptura. Turpitudinem fratris tui nõ re-
Leuiti.18. uelabis,& ad vxorem eius non introibis.Expoſuit quid dixerit turpitudinem fratris patris tui,id eſt,patrui tui non reuelabis:hoc eſt enim,ad vxorẽ eius nõ introibis.
In vxore quippe patrui,voluit intelligi turpitudinẽ pa-
LXI. trui,ſicut in vxore patris,turpitudinẽ patris. Turpi-
Leuiti.18. tudinẽ vxoris fratris tui nõ reuelabis,turpitudo enim fratris patris tui eſt . Queritur vtrũ hoc viuo fratre,an mortuo ſit prohibitũ:& non parua queſtio.Si enim dixerimus de viui fratris vxore locutam ſcripturã , vno generali præcepto,quo prohibetur homo ad vxorẽ ac-
Exod.20. cedere alienam,etiã hoc vtiq; continetur.Quid eſt ergo quòd tam diligẽter has perſonas, quas appellat do-
B meſticas,propriis prohibitionibus diſtinguit à cæteris? Num enim & quod prohibet de vxore patris, hoc eſt, de nouerca,viuo patre accipiendum eſſet, & nõ potius mortuo.Nã viuo patre quis non videat multo maxime prohibitum,ſi cuiuſlibet hominis vxor aliena prohibita eſt maculari adulterio?De his perſonis ergo videtur loqui quæ poſſent nõ habentes viros in matrimonium conuenire,niſi lege prohiberentur,ſicut fertur eſſe cõſuetudo Perſarum.Sed rurſus,ſi fratre mortuo intelleximus prohibitum eſſe ducere fratris vxorẽ , occurrit illud quod excitandi ſeminis cauſa, ſi ille ſine filiis defunctus eſſet,iubet ſcriptura eſſe faciendũ:ac per hoc collata iſta prohibitione cum illa iuſſione, ne inuicem aduerſentur intelligenda eſt exceptio,id eſt,non licere cuiquam defuncti fratris ducere vxorem,ſi defunctus poſteros dereliquit: aut etiã illud eſſe prohibitum , ne liceret ducere fratris vxorem , etiã ſi à fratre viuo per
Matth.19. repudium receſſiſſet. Tunc enim ſicut dominus dicit, ad duritiam ludæorum Moyſes permiſerat dari libellum repudij,& per hanc dimiſſionẽ potuit putari quòd licite quiſquã ſibi vxorem copularet fratris , vbi adulterium non timeret,quoniam repudio diſceſſiſſet.
C Turpitudinem mulieris & filiæ eius non reuelabis:
LXII. id eſt, ne putet quiſquam licere ſibi ducere filiã vxoris
Leuiti.18. ſuæ.Simul enim mulieris & filiæ eius nõ licet reuelare turpitudinem,id eſt,ambabus miſceri,& matri & filię.
LXIII. Filiam filij eius,& filiam filię eius non accipies.Etiã
Leuiti.18. neptem vxoris de filio vel de filia duci prohibuit . Super vxorem ſororem eius non accipies in zelũ. Hic nõ prohibuit ſuperducere quod licebat antiquis propter abundãtiam propagationis: ſed ſororem ſorori noluit
Gene.30. ſuperduci,quod videtur feciſſe Iacob:ſiue quia nõdum fuerat lege prohibitũ : ſiue quia ſuppoſita alterius fraude deceptus eſt,& illa magis de placito veniebat quam poſterius accepit , ſed iniuſtum erat priorem dimitti, ne faceret eam mœchari . Hoc autẽ quod ait in zelum, vtrum ideo poſitum eſt, ne ſit zelus inter ſorores , qui inter illas quæ ſorores non eſſent contemnendus fuit: an ideo potius ne propter hoc fiat, id eſt , ne hoc ani-
LXIIII. mo fiat vt in zelum ſororis ſoror ſuperducatur. Et
Leuiti.18. ad mulierem in ſegregatione immunditiæ eius nõ accedes reuelare turpitudinem eius:id eſt,ad menſtruatã mulierem non accedes:Segregabatur enim ſecundum

legem,propter immunditiam. Hoc cum ſuperius ſatis D
ſufficienter prohibuiſſet,quid ſibi vult quòd etiam hic hoc eiſdem præceptis voluit adiungere?An forte ne in ſuperioribus quod dictum eſt , figurate accipiendum putaretur,etiam hic poſitũ eſt,vbi talia prohibita ſunt, quæ etiam tempore noui teſtamenti , remota vmbrarum veterũ obſeruatione,ſine dubio cuſtodienda ſunt? Quod videtur etiam per Prophetam Ezechielem ſignificaſſe, qui inter illa peccata quæ non figurate , ſed manifeſte iniquitatis ſunt,etiam hoc commemorat,ad mulierem menſtruatam ſi quis accedat, & inter iuſtitiæ merita ſi non accedat.Qui in re non natura damnatur,ſed concipiendæ prolis noxium prohibetur. LXV.
Et ad vxorem proximi tui non dabis concubitum Leuiti.18.
ſeminis tui inquinari ad eam . Ecce vbi rurſus prohibet adulterium, quod cum aliena vxore committitur, quod etiam in decalogo prohibetur.Vnde apparet illa Exod.20.
ita prohibita , vt etiam mortuis viris ſuis non ducant vxores quarum prohibet turpitudinem reuelare. Et LXVI.
à ſemine tuo non dabis ſeruire principi . Hic non vi- Leuiti.18.
deo quid intelligatur,niſi principi qui pro deo colitur: Non enim ait δουλεύειν , ſed λατρεύειν in Græco , quod Latinus nõ ſolet interpretari,niſi vt dicat ſeruire. Plu- E
rimum autem diſtat. Nam ſeruire hominibus quo ſertui ſeruiunt , quod non eſt λατρεύειν ſed δουλεύειν , ſcriptura non prohibet : ſeruire autem ſecundum id quod eſt λατρεύειν,non iubetur hominibus niſi vni vero deo; ſicut ſcriptum eſt, Dominum deum tuum adorabis & Deute.6.
illi ſoli ſeruies. Non ſolum autem hoc verbo quod ait λατρεύειν, ſatis ſignificat quem principem dicat, id eſt, cui cultus tanquam deo exhibeatur , verumetiam eo quod adiungit , Et non prophanabis nomen ſanctimi ſiue dei , cui populo datur illo modo ſeruire principii ſiue nomen ſanctum ipſius populi Iſraël,propter quod dicitur , Sancti eſtote quoniam ego ſanctus ſum . Opportuniſſime etiam hic adiungit , Ego dominus : hoc vtique admonens, quia illi ſoli debetur λατρεία , id eſt, ſeruitus,qua ſeruitur deo. Quod dicit, Et exhorre- LXVII.
bit terra eos qui inſident ſuper eam , propter mala fa- Leuiti.18.
cta eorum,quæ ſuperius commemorauit:non ideo dictum putandum eſt,quòd habeat terra ſenſum quo iſta ſentiat & exhorreat,ſed nomine terræ homines ſignificat qui ſunt ſuper terram.Proinde cum hæc mala faciunt homines , inquinant terram , quia inquinantur homines qui hæc imitantur:& exhorret terra,quia ex- F
horrent homines,qui nec faciunt nec imitantur.
Non furtum facietis,neque mentiemini, neque ca- LXVIII.
lumniam faciet vnuſquiſq; proximo ſuo.Illud de fur- Leuiti.19:
to poſitum eſt in decalogo . Quòd autem dicit,Neque Exod.20:
mentiemini,neque calumniam faciet vnuſquiſq; proximo: mirum ſi non eo præcepto continetur quod ibi poſitum eſt , Neq; falſum teſtimonium dices aduerſus proximum tuum : quoniã neq; calumnia ſine mẽdacio fieri poteſt,quod falſi teſtimonij generalitate cõcluditur.Sed vtrũ hęc aliqua cõpenſatione admittenda ſint, magna queſtio eſt:ſicut de mẽdacio penè omnibus videtur,quòd vbi nemo læditur,pro ſalute mentiendum eſt.Vtrum ergo ita & de furto:an furtũ fieri poteſt,vbi nullus læditur?Quinimo fieri poteſt etiã quãdo ei cui fit conſulitur,tanquã ſi quiſquam hominum volenti ſe occidere,gladium furetur. Nam calumnia neſcio vtrũ cuiquam ad eius vtilitatẽ fieri poſſit: niſi forte quod ad maius gaudiũ fiebat,quo poſtea frueretur,quod Ioſeph de cypho calumniabatur fratribus ſuis, quibus etiã explorationis falſum crimen intenderat . Quanquam ſi Gene.44.

definitionibus ita determinare tentemus, fortasse furtum non est, nisi quando alieno occulte ablato proximus læditur:& calumnia non est,nisi quando falsi criminis obiectione proximus læditur: mendacium autē non possumus dicere tunc tantummodo esse, quando proximus læditur:cum enim falsum ab sciente dicitur, proculdubio mendacium est:siue illo quisquā, siue nemo lędatur.Proinde magna quęstio de mendacio,vtrū possit aliquando iustum esse mendacium,facilè solueretur fortasse,si sola præcepta intuēremur,non exempla.Nam quid isto præcepto absolutius, Non mentiemini?Sic enim dictū est,quomodo,Nō facies tibi idolum: quod factum nō potest aliquando iustum esse : & quomodo dictum est,Non mœchaberis . Quis autem dicat aliquando mœchiam iustā esse posse?Et,Non furaberis: secundum definitionē illam furti , iustum esse furtum nunquam potest.Et,Non occides:Quoniam cū homo iuste occiditur,lex eum occidit,non tu:nunquid ita dici potest cum homo iuste mentitur,lex mentitur?

Exod.1. Sed exempla faciunt difficillimā quæstionē . Mentitæ sunt obstetrices Aegyptiæ, & bona illis deus retribuit.

Iosue.2. Mentita est Raab pro exploratoribus terræ,& ideo liberata est.An ex quo dictum est in lege.Non mentiemini:ex illo intelligendum est, nec in tali causa licere mendacium , in quali causa legitur Raab esse mentita? Sed magis credibile est,quia iniustū erat mendacium, ideo prohibitum:non quia prohibitū, ideo factum iustum . Fortassis ergo, sicut de obstetricibus diximus, non hoc in eis remuneratum quòd mentitæ sunt , sed quòd infantes Hebræos liberauerunt, vt propter hanc misericordiā illud peccatū veniale sit factū, non tamē existimetur non fuisse peccatum, Sic etiā de Raab intelligendum est , remuneratam in illa liberatione exploratorum,vt propter eandem liberationem venia sit data mendacio. Vbi autē venia datur , manifestum est esse peccatum.Sed illud cauendum est , ne ita quisque existimet etiā de cæteris peccatis, si propter liberationes hominum fiant,ita veniam posse concedi.Multa enim mala intolerabilia & nimium detestanda istū sequuntur errorem.

LXIX. Leuit.19. Non nocebis proximo.Si quid sit nocere & non nocere pateret hominibus,hoc generale præceptum ad innocentiam retinēdam fortasse sufficeret. Omnia enim quæ prohibentur cōmitti in proximum,ad hoc vnum referēda sunt, quod dictum est,

I Non nocebis proximo.Nam quod sequitur, Nō rapies: nisi ad hoc referatur,ne rapiendo noceatur , aliquādo euenit vt non rapiendo quisque noceat . Nam gladius insanienti rapiendus est:& si non fecerit quis vt oportuerit,magis nocuerit.

LXX. Leuiti.19. Quid est quod cum supra dixisset, Non odio habebis fratrem tuum in animo tuo, arguendo argues proximum tuum,& nō accipies propter istum peccatum: consequenter adiunxit , Et non vindicatur manus tua:vtrum pro eo quod est,non punitur,Animo enim bono facies,cum disciplinā peccati proximo imponis,ne accipias peccatum eius negligendo. Ad hoc enim pertinet quod antè posuit , Non odio habebis proximum tuum in animo tuo.Videri enim potest ei qui arguitur quòd oderis eum, cum non sit in animo tuo.An,nō vindicatur manus tua:hoc potius admonet,ne quæras vindicari manum tuam , nec vlciscendi libidine rapiaris?Nam quid est aliud , vindicari velle,nisi lætari & consolari de alieno malo?Et ideo dictum est, Nō irasceris filiis populi tui.Sic enim recte ira definita est,quòd sit vlciscendi libido.Quidā vero codices habent, Nec vindicabitur manus tua : id est,ne arguendo vindicare te velis,sed potius cōsulere illi quē arguis. K

LXXI. Leuiti.19. Et incisiones super animam non facietis in corpore vestro.Super animā dixit,super funus mortui:de anima quippe dolor est quę recessit.Ad hūc autem dolorem pertinet luctus,in quo luctu nonnullæ gentes habēt consuetudinē secare seu incidere corpora sua.Hoc autē fieri à Iudęis deus prohibet.

LXXII. Leuiti.19. Ita vt fornicentur principes de populo suo. Non de populo suo principes, sed de populo suo fornicentur . Eos quippe principes vult hic intelligi,qui pro diis colebantur:sicut Apostolus dicit,Secundū principē potestatis aëris:

Ephe.2, Ioan.12. Et in Euangelio dominus,Nunc princeps huius mundi

Ioan.14. missus est foras:Et,Ecce venit princeps mundi huius &

LXXIII. Leuit.20. in me nihil inueniet. Homo quicunq; adulterauerit vxorem viri, aut quicunq; adulterauerit vxorē proximi sui,morte moriantur : pluraliter dixit, morte moriantur:hoc est qui adulterauerit & quę adulterata est. Hic aliquid distare voluit inter quēlibet virū & proximum: quāuis multis locis proximum pro omni homine ponat.Sed quę est ista locutio, vt cū iam dixisset de viro,hoc idem repetierit de proximo,cū sit consequens,vt multo magis ab vxore proximi abstinendum

L sit,si ab vxore cuiuslibet viri abstinendum est ? Nam si prius de proximo dixisset,ne putaret vxorē licere adulterare non proximi, addendū fuisset de quolibet viro. Nunc verò si quod minus est,non licet:quanto minus licet quod maius malum est?Nā si non licet adulterare vxorem cuiuslibet viri,quanto magis proximi ? An forte ista repetitio tāquam exponit quid prius dictum sit: vt ideo intelligat homo quātum malum sit adulterare vxorem viri,quia si hoc fecerit, vxorem proximi adulterat?Proximus est enim omnis homo homini.

LXXIIII. Leuiti.20. Et mulier quæ accesserit ad omne pecus,ascendi ab eo,interficietis mulierē & pecus:morte moriantur, rei sunt.Quęritur quomodo sit reum pecus, cū sit irrationale,nec vllo modo legis capax . An quemadmodum trāsferuntur verba modo locutionis quę Grēce appellatur metaphora,ab animali ad inanimale:sicut dicitur improbus ęstus,vel iratum mare,ita & hic translatū est à rationali ad irrationale?Nā pecora inde credendum est iussa interfici, quia tali flagitio contaminata , indignam refricant facti memoriam.

LXXV. Leuiti.20. Quicunque acceperit sororē suam ex patre suo,aut ex matre sua , & viderit turpitudinem eius, improperiū est : exterminabuntur in conspectu generis sui.Turpitudinem sororis

M suæ reuelauit,peccatum suum accipiēt.Quid ait in hoc loco,viderit,nisi concumbēdo cognouerit:sicut in lege dicitur , Cognouit vxorem suam : pro eo quod est, mixtus est ei.Et quid ait,peccatum suum accipiēt, cum de pœna eorum loqueretur, nisi quia & ipsam pœnam

LXXVI. Leuiti.20. peccati,peccatum voluit appellare? Quicunque dormierit cum cognata sua,turpitudinem cognationis suę reuelauit:sine filiis morientur . Quæritur quousque sit intelligenda ista cognatio, cum ex longo gradu liceat vtique accipere vxorem,semperq; licuerit.Sed intelligēdum est ex his gradibus quos prohibuit non licere, & secundum ipsos dictum,Quicunq; dormierit cū cognata sua,vbi & aliqua non cōmemorata intelligenda dimisit:sicut sororem de vtroq; parente , sicut vxorem fratris matris,id est,auunculi.Nā de vxore patrui primum prohibuit:quanuis hæc nō cognatio,sed affinitas perhibetur.Sed quid est,Sine filiis moriētur : cum filij ex huiusmodi cōiunctionibus & ante nati sint,hodieq; nascantur? An hoc intelligēdum est lege dei constitutum,vt quicunque ex eis nati fuerint , non deputentur filij:

A filij:id est,nullo parentibus iure succedant ? Et nō execrabiles facietis & animas in pecoribus & in volucribus & in omnibus serpentibus terræ,quę ego segregaui vobis in immunditiam.Videtur hic significare nō hæc natura immunda esse,sed aliquo sacramēti signo, quādoquidem dicit, Quæ ergo segregaui vobis in immūditiam:tanquam immunda eis non essent, si eis segregata non essent.

LXXVII. Leuiti.20. Et vir aut mulier,si forte fuerit illi ventriloquus,aut incantator, morte moriantur ambo: lapidibus lapidabitis eos,rei sunt.Vtrumvir & mulier, an vir & ventriloquus,aut mulier & ventriloquus siue incantator.Sed hoc magis,& qui habet,& quæ habet.

LXXVIII. Leuiti.21. Mulierem fornicariam & prophanā non accipient, & mulierem eiectam à viro suo , quoniam sanctus est domino deo suo.Superius non accipiēt , dixerat:nunc autem,quoniam sanctus est,non quoniam sancti sunt: de pluribus qui vno sunt tempore sacerdotibus,loquebatur,sed de vnoquoque eorū dixit,quoniā sanctus est: locutione qua solet vti scriptura.Nam vnum illū summum postea cōmemorat , qui intrabat sancta sanctorū. Nam & pluraliter conclusit,dicens,Et sanctificabis eū, dona domini dei vestri iste offeret, sanctus est:quoniā

B sanctus & ego dominus qui sanctifico eos.Quantū autem pertinet ad dona,quoniā dixit, Dona domini dei vestri ipse offeret:nō solum summus ille offerebat , sed etiam secundi sacerdotes.Ac per hoc quod ait, Mulierem fornicariā & prophanam & eiectā à viro suo nō accipiet:hoc & secundi sacerdotes prohibiti sunt:nam & de summo postea dicit , qui etiam nō nisi virginem

LXXIX. Leuiti.21. accipere iussus est. Et sacerdos magnus coram fratribus suis:id est,qui inter fratres suos magnus est,ille scilicet vnus magnus sacerdos, cui fusum est super caput ex oleo Christo . Ipsum oleum appellat scriptura

LXXX. Leuiti.21. Christum. Et consummatus manus induere vestimenta:illa vtiq; quæ in veste sacerdotali operosissime

LXXXI. Leuiti.21. describuntur. Caput non reteget cidari, & vestimēta sua non scindet , & super omnem animā mortuam nō introibit.Intelligitur ea quæ supra dixit in luctu facere eum prohibitū,id est, caput nudare cidari , & ve-

Lib.2.numero 1.3. dicit cidarim no esse regumētum capacis. stimenta scindere.Vestimenta enim scindere lugentiū erat antiquorum: sicut de Iob scriptum est cum ei filij eius ruina nunciarentur oppressi. Nudare autem caput cidari propterea lugentis esse potuit,quia detractio est ornamēti.Quod vero ait , Super omnem animā mortuam

C nō introibit : quomodo dicat animam mortuam corpus mortuum,difficile est intelligere: & tamē scripturarum est vsitata locutio , quæ nobis inusitatissima est.Nomen ergo rectricis suæ etiam corpus accepit anima destitutum,quoniā reddendum illi est in resurrectione:sicut ædificium quod appellatur Ecclesia, etiā cum inde Ecclesia exiret,qui homines sunt, nihilominus Ecclesia dicitur.Sed cum corpus non accipiat animæ nomen in homine viuēte,quomodo tunc vocetur anima,cum caruerit anima,mirum est.Porrò si animā mortuam intellexerimus à corpore separatā: vt ipsam separationem mortē dixisse videatur,id est , vt anima mortua sit dirempta à corpore,nō natura sua perdita. Non enim & cum dicimur mortui peccato,natura dicimur interisse,sed quòd iam peccato nō vtimur:vt sic itelligatur anima mortua,id est,corpori mortua,quòd vti eo desierit,cū in sua natura viuat : quomodo potest quisquā intrare super animam mortuā,quod sacerdos iste prohibetur,cū quisquis intrat,super mortuū corpus intret,non super animā quę discessit à corpore.An ipsam vitam tēporalem animæ vocabulo appellauit,quæ

vtiq; mortua est in defuncto corpore , anima illa emi- D grante,quæ mori nō potest?Non quòd ipsa vita anima fuerit,sed quòd per animæ præsentiam,qua subsistebat, nomen eius acceperit:sicut distinximus , cum de sanguine loqueremur,quid dictum sit,Anima omnis carnis,sanguis eius est . Est enim & ipse sanguis mortuus in corpore mortui: non enim cum abscedente anima abscessit.Vetuit ergo scriptura summum sacerdotē etiā super patris vel matris funus intrare, quòd secundum non prohibuit,Sequitur enim ; Super patrem suum & super matrem suam non inquinabitur.Ordo est autem verborum,Super patrem suum non inquinabitur, nec super matrem suam. Et de sanctis nō exhibiti Eo pro- LXXXII. culdubio tempore,quo suorū funera celebrantur: sicut Lucæ.2.1. eis septem diebus,quibus sanctificabatur,de sanctis est exire prohibitus,non autem semper.Sanè si vxores ducere, vel filios gignere non vetabantur summi tunc sacerdotes,magna oritur quæstio:cum lex etiam coniu- 2.Retra. gali concubitu immundum hominē dicat vsq; ad ves- cap.55. peram,etiam cum abluerit corpus suum aqua:& iubeatur summus sacerdos propter incensum cōtinuationis bis in die quotidie intrare intra velum, vbi erat altare incensi nec quenquam immundum ad sancta fas esset E accedere,quomodo id quotidie summus sacerdos implebat,si filios procreabat?Nam si ægritudo illi accidisset,quis loco eius fungeretur,si quis inquirat:respōderi potest,quòd gratia dei nō ægrotabat. Nunquid sic etiam de filiorum procreatione respōderi potest ? vnde fit consequens, vt aut cōtinens esset,aut diebus aliquibus intermitteretur incensum : aut si illud intermitti non posset, quod nō nisi per summū sacerdotē necesse esset imponi,nō fieret immundus coitu coniugali,merito præcipue sanctificationis suæ. Aut si etiā ad ipsum pertinet,quod de omnibus filiis Aaron in consequētibus dicit,vt nullus eorum accedat ad sancta, si cui aliquid acciderit immūditię pro peccato,illud restat accipere,quod nonnullis diebus non imponebatur incēsum. Quòd autem super funus patris sui summus sa- LXXXIII. cerdos prohibetur intrare,quæri potest quomodo iam Leuiti.21. esse poterat summus sacerdos , nondum mortuo patre suo,cū eos patribus succedere iubeat. Ideo necesse erat 2.Retract. nondum sepulto summo sacerdote, continuo substitui cap.55. sacerdotē propter continuationis incensum,quod per summum sacerdotē quotidie oportebat imponi:quanquam & illa quæstio de ægritudine summi sacerdotis F manet,si morituū necesse erat diebus aliquibus egrotare:nisi forte & hoc ita soluatur, vt dicatur non solere summos sacerdotes,nisi subito mori non præcedēti ægritudine:sicut de ipso Aaron scriptura testatur.

Aduertendum est quotiens dicit,Ego dominus qui LXXXIIII. sanctifico eum:loqui de sacerdote,cum hoc etiā Moysi Leuiti.20. dixerit,Et sanctificabis eum.Quomodo ergo & Moy- 21 & aliis capi.sequen. ses sanctificat & dominus?Non enim Moyses pro domino, sed Moyses visibilibus sacramētis per ministerium suum:Dominus autē inuisibili gratia per spiritū sanctum, vbi est totus fructus etiā visibilium sacramētorum.Nam sine ista sanctificatione inuisibilis gratiæ, visibilia sacramenta quid prosunt?Merito autem quæritur,vtrum etiā ista inuisibilis sanctificatio sine visibilibus sacramētis,quibus visibiliter homo sanctificatur, pariter nihil prosit:quod vtiq; absurdum est.Tolerabilius enim quisque dixerit sine illis istam nō esse, quàm si fuerit non prodesse,cū in ista sit omnis vtilitas illorum:sed etiā hoc,quòd sine illis ista esse nō possit,quomodo recte dicatur,intuendū est.Nihil quippe profuit

G Simoni mago visibilis baptismus, cui sanctificatio in-
Acto.8. uisibilis defuit:sed quibus ista inuisibilis, quoniam af-
fuit profuit,etiam visibilia sacramenta perceperant si-
militer baptizati.Nec tamen Moyses,qui visibiliter sa-
cerdotes sanctificabat,vbi fuerit ipse ipsis sacrificiis vel
oleo sanctificatus ostenditur:inuisibiliter vero sancti-
ficatum negare quis audeat,cuius tanta gratia præemi-
nebat.Hoc & de Ioãne Baptista dici potest:prius enim
baptizator,quàm baptizatus apparuit . Vnde eum san-
ctificatum nequaquam negare possumus : id tamen in
eo factum visibiliter non inuenimus,antequam ad mi
nisterium baptizãdi veniret.Hoc & de latrone illo,cui
Lucę.23. secum crucifixo dominus ait,Hodie mecum eris in pa
2. Retracta. radiso.Neque enim sine sanctificatione inuisibili tanta
cap.55. fœlicitate donatus est . Proinde colligitur inuisibilem
sanctificationem quibusdam affuisse, atq; profuisse sine
visibilibus sacramentis,quæ pro temporum diuersitate
mutata sunt,vt alia tunc fuerint,& alia modo sint:visi-
bilem vero sanctificationem,quę fieret per visibilia sa-
cramenta,sine ista inuisibili posse adesse,nõ posse pro-
desse . Nec tamen ideo sacramentum visibile contem-
nendum est:nam contemptor eius inuisibiliter sancti-
H ficari nullo modo potest . Hinc est quòd Cornelius &
Acto.10. qui cum eo erant , cum iam inuisibiliter infuso sancto
spiritu sanctificati apparerẽt, baptizati sunt tamen:nec
superflua iudicata est visibilis sanctificatio, quam inui-
LXXXV. sibilis iam præcesserat. Et locutus est dominus ad
Leuiti.22. Moysen,dicens,Dic Aaron & filiis eius,vt attendant à
sanctis filiorũ Israël,& non prophanabunt nomen san-
ctum meum,quando ipsi sanctificant mihi.Ego domi-
nus. Et dices illis , In progenies vestras omnis homo
quicunque accesserit ab omni semine vestro ad sancta,
quæcunque sanctificauerint filij Israël domino , & erit
immunditia eius in illo , exterminabitur anima illa à
me:Ego dominus deus vester . Ablata est omnis dubi-
tatio,neminem sacerdotũ vel summorum vel secũdo-
rum debuisse accedere ad sancta,si immunditia eius in
ipso esset. Erat ergo consequens cõtinentia sacerdotis,
ne propter filiorum procreationẽ aliquibus diebus nõ
imponeretur cõtinuationis incẽsum,quod à solis sum-
mis sacerdotibus bis in die solebat imponi mane &
vespere:quãdoquidem post coitum coniugalem etiam
lotus corpore immundus erat vsq; ad vesperã, à quo id
necesse erat imponi.Quod autẽ ait,Quæ sanctificãt fi-
I lij Israël,intelligendum est, offerendo sacerdotibus of
ferendum per eos domino.Et notandũ sanctificationis
genus,quod fit voto & deuotione offerẽtis. Sed vtrum
sicut isto modo sanctificãtur ea quæ offeruntur ab ho-
minibus,ita & ipsi homines eodem modo seipsos san-
ctificare dicantur,cum in aliqua re seipsos vouent,ob-
LXXXVI. seruandum est in scripturis. Et quicunq; tetigerit o-
Leuiti.22. nem immunditiã animæ,id est,aliquid morticinũ, cu-
LXXXVII. ius secundũ legem tactus inquinauit. Homo si ma-
Leuiti.24. ledixerit deũ suum peccatũ accipiet: nominãs autẽ no-
men domini,morte moriatur.Quasi aliud sit maledi-
cere deum suũ,aliud nominare nomen domini:atq; il-
lud illi sit peccatũ,hoc autẽ peccatũ nefas,vt etiã morte
sit dignũ . Quanuis hoc loco ita intelligendũ sit,quod
dictum est,nomen domini,vt cũ maledicto fiat,id est,
maledicẽdo nominet.Quid ergo distat inter illud pec
catum & hoc tãti sceleris crimen ? An forte hocipsum
repetendo mõstrauit,non leue illud esse peccatum,sed
tantum scelus quod morte puniendũ sit ? Sed quia per
distinctionem hoc intulit,non dicẽs,nominans enim:
sed,nominãs autẽ:subobscurum factũ est.Et ideo si hoc
recte intelligitur,notandum est etiã locutionis genus. K
Et homo qui percusserit omnem animã hominis,& LXXXVIII
mortuus fuerit,morte moriatur.Nõ ait,Quicunq; per- Leuiti.24.
cusserit hominẽ,& mortuus fuerit,sed animã hominis:
cum potius corpus hominis à percussore feriatur: sicut
& dominus dicit , Nolite timere eos qui corpus occi-
dunt.Eo more ergo quo solet scriptura,appellat animã Matth.10.
vitam ipsam corporis,quæ fit per animã,& hinc voluit
ostendere homicidã , quòd hominis animã percutiat,
id est,percutiendo vita hominẽ priuet.Cur ergo addi-
dit, Et mortuus fuerit , si iã hocipso ostendit homici-
dium,quòd animã hominis percusserit,id est,vita ho-
mo à percutiẽte priuatus sit?An exponere voluit quo-
modo accipiẽdũ sit,quod dixerat,hominis animã per-
cussam,& sic ait,& mortuus fuerit,tanquam diceret,id
est,mortuus fuerit?Hoc est enim,animã hominis fuis-
se percussam. Cum introieritis in terrã quam ego do LXXXIX.
vobis,& requieuerit terra quam ego do vobis , sabbata Leuiti.25.
domini:sex annis seminabis agrum tuũ,& sex annis pu
tabis vineam tuam, & cõgregabis fructũ eius:anno au-
tem septimo sabbata, requies erit terræ sabbata domi-
no.Quomodo intelligendũ est,Cũ introieritis in ter-
ram quã do vobis,& requieuerit terra,sex annis semi- L
nabis agrum tuum &c.Quasi tunc fieri præceptum sit,
quãdo terra requieuerit,cũ propterea terra requiescat,
quoniã hoc fit. Requiem enim terræ septimo vtiq; an-
no vult intelligi,quo iussit nihil in ea quenquã operari
per agriculturã.Sed nimirum longum hyperbaton fa-
cit obscuritatem huic sensui. Videtur ergo hic esse or-
do verborũ, Cum introieritis in terrã quã ego do vo-
bis, & requieuerit terra quã ego do vobis : sabbata do-
mini quę ab se surgunt,agrum tuum non metes,& vi-
neam sanctificationis tuæ non vindemiabis:annus re-
quiescẽdi erit terræ. Et erunt sabbata terræ sancta tibi,
& puero tuo,& puellę tuę,& mercenario tuo,& inqui-
lino qui applicatus est ad te,& pecoribus tuis,& bestiis
quę sunt in terra tua:omne quod nascetur ex eo in escã.
Interposuit autẽ exponẽdo quomodo terra requiescat,
& ait,Sex annis seminabis agrum tuũ,& sex annis pu-
tabis vineam tuã,& congregabis fructũ eius:anno autẽ
septimo sabbata requies erit terræ sabbata domino.A-
grum tuum non seminabis,& vineam tuam non puta-
bis.Et per hoc quod ait, Nõ putabis,omnẽ culturam eo
anno prohibitam debemus accipere.Neque enim si pu
tanda non est,aranda est,aut adminiculis suspenden- M
da:vel quodlibet aliud,quod ad culturã eius pertineat,
adhibẽdum. Sed quomodo solet à parte totũ intelligi,
ita per putationem omnis cultura significata est.Et per
agrum atque vineam , cum & illum seminari, & hanc
putari prohibuit , omne agri genus intelligendum est.
Neque enim in olitueto , vel quolibet alterius generis
agro aliquid operandũ est,de quibus tacuit.Quod ve-
ro ait,Et erunt sabbata terræ sancta tibi , & puero tuo,
& puellę tuę &c.Satis aperuit nec dominũ agri prohi-
bitũ vesci eis,quę non adhibita cultura illo anno spon-
te nascantur,sed fructus redigere prohibitum . Sic er-
go permissus est aliquid inde in escã sumere , quomo-
do transiens:vt hoc solũ caperet quod statim vescendo
consumeret,non quod in vsus reponeret. Et terra nõ XC.
venundabitur in prophanationem: alij codices habẽt, Leuiti.25.
in confirmationem:quam mendositatem in alterutris
prius à Gręco accidisse arbitror propter verbi similem
sonũ : βεβήλωσις enim prophanatio dicitur, βεβαίωσις
autem confirmatio.Sed ille sensus apertus est, Et terra
non venundabitur in prophanationem:id est, ne quis
auderet

A auderet terram quam accepit à deo , vendere propha-
nis,qui ea vtuntur ad impietatem, cultúmque deorum
alienorum atq; falsorum.Illud autem subobscurum est,
non venundabitur terra in confirmationem.Quod pu
to non intelligendum , nisi ne ita venditio confirme-
tur , vt eam non recipiat venditor tempore remissio-
nis,sicut præceptum est. Quod vero sequitur, vtrique
sensui potest congruere , siue legatur, Et terra non ve-
nundabitur in prophanationem:siue, in confirmatio-
nem.Secutus quippe adiunxit, Mea enim est terra, ꝓ-
pter quod proselyti & incolæ vos estis ante me.
XCI. Et per omnem terram possessionis vestræ merce-
Leuit.25. dem dabitis terræ . Alij autem codices habent , Re-
demptionem dabitis terræ . Sensus ergo hic est , Non
venundabitur terra in prophanationem:id est illis qui
ea vtantur in iniuriam creatoris , aut in confirmatio-
nem:id est vt eam emptor perpetuo possideat,nec cer-
to secũdum dei præceptum interuallo annorum resti-
tuat venditori.Mea est enim, inquit, terra,vnde secũ-
dum meum pręceptum ea vti debebitis. Atq; vt osten-
deret suam esse,non ipsorum,quid ipsi in ea essent, cõ-
B sequenter adiunxit dicens , Propter quod proselyti &
incolæ vos estis ante me : hoc est quanuis proselyti, id
est aduenæ,sint vobis, qui ex alienigenis adiunguntur
genti vestræ , vt incolæ, non in terra propria manen -
tes , tamen etiam vos omnes ante me aduenæ estis &
incolæ:hoc deus dicit, siue Israëlitis,ꝙ aliarum gentiũ
terram quas expulit eis dederit:siue omni homini,qui
ante deum semper manet:& sicut scriptum est,Cœlum
Hiere.23. & terrã implet vtique præsentia sua. Omnis homo ad-
uena est nascendo,& incola viuendo:quoniam compel
XCII. litur migrare moriendo. Deinde adiũgit & di-
Leuit.25. cit, Per omnem terram possessionis vestræ mercedem
dabitis terræ tanquam inquilini , vel redemptionem.
Illud , nisi fallor , vult intelligi, quod inde reddebant
quodammodo per cessationes septimorũ quorumcun-
que annorum,& quinquagesimi anni, quem vocat re-
missionis:vt ipsa vacatio terræ velut merces habitatio-
nis aut redemptio esset ab illo cuius est: hoc est ab eius
XCIII. creatore deo. Et ponam tabernaculum meum in
Leuit.26. vobis, & non abominabitur anima mea vos. Animam
suam deus voluntatem suam dicit . Non enim est ani-
C mal habens corpus & animã: neq; substantia eiusmodi
est,cuiusmodi creatura eius quæ anima dicitur , quam
fecit. Fecit enim sicut per se iam ipse testatur, dicens,
Esaię.57. Et omnem flatum ego feci . Quod eum de anima ho-
minis dicere, consequentia manifestant. Sicut ergo cũ
dicit oculos suos , & labia sua, &c.vocabulo membro-
rum corporalium , non vtique accipimus eum forma
corporis esse definitum,sed illa omnia membrorũ no-
mina non intelligimus , nisi effectus operationum atq;
virtutum:ita & cum dicit,Anima mea: volũtatem eius
debemus accipere. Perfecte quippe simplex illa natura,
quæ deus dicitur, non cõstat ex corpore & spiritu:nec
ipso spiritu mutabilis est , sicut anima : sed spiritus est
deus,& semper & idem ipse, apud quem nõ est cõmu-
tatio.Hinc autem acceperunt Apollinaristę occasionẽ,
qui dicunt animam non habuisse mediatorẽ dei & ho
minum,hominem Christum Iesum,sed tãtum verbum
Matth.26. & carnem fuisse,cũ diceret , Tristis est anima mea vs-
que ad mortẽ:sed ipso eius actu, qui nobis per Euange
licam declaratur historiam,sic apparent humanæ ani-
XCIIII. mæ officia,vt hinc dubitare dementis sit. Quid
Leuiti.26. est quòd cũ inobedientiæ pœnas comminaretur deus,
dixit inter cætera, Et consumet vos perambulans gla-
dius? Deinde ait,Et erit terra vestra deserta, & ciuita- D
tes vestræ erunt desertę:tunc bene sentiet terra sabba-
ta sua,omnes dies desolationis suæ,& vos eritis in ter-
ra inimicorum vestrorum. Quomodo ergo consumet
eos gladius,si erunt in terra inimicorum suorum ? An
in ipsa terra consumet , quoniam strage mortuorũ fa-
cta non erunt ibi ? An consumet vos, sic ait, ac si dice-
ret,interficiet vos:vt ad istam cõsumptionem illi per-
tineant,qui gladio cadant,non omnes:quandoquidem
paulopost dicit,Et eis qui residui sunt ex vobis , super-
ducam formidinem in cor eorum? An secundum hy-
perbolen dictum est, Consumet vos: secundum quem
loquendi modum de abundantia eorum dictum est,Et
sicut arena maris?Secundum istum modum etiam di-
citur , quod deinde sequitur, Et persequetur eos sonus
folij volantis,id est quia nimius in eis timor erit,vt &
leuissima quæq; formident.

DIVI AVRELII AVGVSTI-
NI HIPPONENSIS EPI-
scopi Quæstionum super
Numeros Liber
Quartus. E

QVID est quòd singulos de singu- I.
lis tribubus eligi iubet principes, quæstio.1. Numeri.1.
eósque appellat χιλιάρχους, quos
quidam Latini interpretes tribu-
nos appellauerunt, χιλίαρχοι au-
tem videntur à mille cognomi-
nati.Sed cum cõsilium Iethro so- Exod.18.
cer Moysi genero suo daret , quod etiam deus appro-
bauit,de ordinãdo populo sub principibus,vt non om-
nes omnium causæ Moysen vltra vires onerarent, χι-
λιάρχους appellauit cõstituendo super millenos homi-
nes,& ἑκατοντάρχους,super centenos , ab ipsis numeris
quibus præessent, & πεντακοσιάρχους,super quinquage-
nos , & δεκαστιάρχους ἢ δεκάρχους super denos , ab ipsis
numeris quibus præessent cognominatos.Nunquid nã
& hic sic accipiendi sunt χιλίαρχοι,quòd singuli essent
super millenos?Non vtique.Neq; enim vniuersus om-
nium populus Israël duodecim hominum milia tunc
fuerunt.Singulos enim elegit de singulis tribubus, quæ F
duodecim tribus proculdubio non millenos homines,
sed multa milia continebant. Nomen ergo commune
est cum illis qui in Exodo appellantur χιλίαρχοι, quòd
vnusquisque illorum esset mille hominum princeps:
istorum autem vnusquisque milium princeps , quoniã
siue à mille,siue à milibus,eadem compositio nominis
resonat vt appellentur χιλίαρχοι. Merito quæri- II.
tur,quid sibi velit quòd per omnes tribus,vbi compu- Numer.2.
tantur per singulas quasq; filij Israël in ætate militari,
dicitur,secundum propinquitates eorum,secũdum po-
pulum eorum , secundum domos familiarum eorum,
secundum numerũ nominum eorum , secundum ca-
put eorum: & hæc quinq; similiter omnino repetũtur,
donec tribus omnes compleantur,quasi aliud sit, secũ-
dum propinquitates, aliud secũdum populos,aliud se-
cundum domos familiarum , aliud secundum nume-
rum nominum, aliud secundum caput eorum:cum po
tius videãtur aliis verbis eadem significare ista nomi-
na.Intentionem autem mouet,quia tam diligenter per
omnes tribus eadem repetũtur , vt nõ frustra fieri qui-
uis iudicet etiam si non intelligat. Nimirum ergo nu-
merus ipse aliquid insinuat sacramenti , vt hoc idem
quinquies

G quinquies varie repetatur. Nam iſte numerus ſicut in
ipſis quinque libris Moyſi, id eſt, quinarius, in veteri
teſtamento maxime commendatur. Illa vero quæ de-
inceps quatuor connectuntur, id eſt maſculina, à vi-
ginti annis & ſupra, omnis qui procedit in virtute, &
recognitio eorum, quanuis & ipſa per omnes tribus
eodem prorſus modo repetantur, habent neceſſariam
differentiam. Cum enim ageretur de numero vniuer-
ſæ multitudinis ad vnam tribum pertinentis, diſcer-
nendus erat ſexus, ideo poſitum eſt, omnia maſculina.
Et ne paruuli etiam computarentur, adiunctum eſt à
viginti annis & ſupra. Rurſus ne imbellis ætas ſenectu-
tis annumeraretur, additum eſt, omnis qui procedit
in virtute. Et omnia concluduntur verbo eius operis
quod fiebat, vt dicatur, recognitio eorum. Recognitio
enim hæc fiebat, vt hominum milia computarentur.
Quinque igitur illa, propinquitas, populus, domus fa-
miliarum, numerus nominum, & caput: & iſta deinde
quatuor, ſexus, ætas, virtus, recognitio, fortaſſe in ipſo
numero aliquid inſinuant. Si enim horum duorum nu-
merorum, id eſt, quinarij & quaternarij alter multipli
H cetur ex altero, id eſt, vt quinquies quaterni, aut qua-
ter quini ducantur, viginti fiunt. Quo numero etiam
adoleſcentium ætas illa ſignificatur. Qui numerus cō-
memoratur & quando intratur ad terram promiſſio-
nis, & dicitur illa ætas viginti annorum quæ nō decli-
nauerit in dexteram aut ſiniſtram. Vbi mihi videntur
ſignificari fideles ex vtroque teſtamēto fidem veram
tenentes. Nam vetus teſtamentum quinq; libris Moy-
ſi maxime excellit, & nouum quatuor Euangeliis.

III. Numer.3. Quod ait de tabernaculo diſtinguendo, leuando,
erigendo, Et alienigena qui acceſſerit morietur. Hic
alienigena intelligendus eſt etiā ex illis filiis Iſraël, qui
non de illa tribu fuerant quā tabernaculo ſeruire præ-
cepit: id eſt, qui non fuerit de tribu Leui. Mirum eſt au
tem, quomodo abuſiue alienigena dicitur, quod ma-
gis alterius generis hominem ſignificat, id eſt, ἀλλο-
γενῆ, & non magis ἀλλόφυλος, quod ſignificat alterius
tribus hominem. Quo nomine magis vtitur ſcriptura
in aliarum gentium nominibus, vt allophyli appellen-
tur, quaſi aliarum tribuum homines. Et locutus
IIII. Numer.3. eſt dominus ad Moyſen dicens. Accipe tribum Leui
I & conſtitues eos in cōſpectu Aaron ſacerdotis, & mi-
niſtrabunt ei: & cuſtodient cuſtodias eius, & cuſtodias
filiorum Iſraël ante tabernaculum teſtimonij. Quas
φυλακὰς Græcus dixit, has noſtri interpretes alij cu-
ſtodias, alij excubias interpretati ſunt. Sed mirum niſi
vigiliæ melius dicantur, quæ ſolent in caſtris terna-
rum horarum obſeruationem habere. Vnde ſcriptum
Matth.14. eſt, Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambu-
lans ſuper mare: hoc eſt poſt nonam horā noctis, poſt
tres videlicet vigilias. Et multis locis ſcripturarum
noſtri vigilias interpretati ſunt, quas Græci φυλακὰς
vocant. Vnde nulla dubitatio eſt, ſpatia nocturni tem-
poris ſignificari. Quod puto & hic accipiendum.
Quomodo enim Leuitæ iubentur obſeruare cuſtodias
Aaron, & cuſtodias filiorum Iſraël, id eſt φυλακὰς,
niſi fortaſſe dictum eſt, ne putarent ab obſeruandis
vigiliis, quæ proprie in caſtris obſeruari ſolent, pro-
pter honorem quo ſeruiebant tabernaculo, immunes
eſſe debere, cum & ipſos oporteret propter opera ta-
bernaculi non minus viciſſim obſeruare vigilias, quæ
obſeruarentur in aliis circunquaque caſtris filiorum
V. Numer.3. Leuit.6. Iſraël. Alienigena qui tetigerit morietur. Quæ-
rendum quomodo dixerit in Leuitico, Qui tetigerit

tabernaculum, ſanctificabitur: cum hic dicat, Alieni- K
gena qui tetigerit, morietur: volens intelligi eos qui
non eſſent de tribu Leui. An forte hic, tetigerit, mo-
rietur, ad obſequium dixerit ſeruitutis, quod à ſolis
Leuitis deberi tabernaculo præcepit: Hoc enim loque-
batur. Quid eſt quod Leuitas pro primogeni- VI.
tis filiorum Iſraël ſibi deus deputat, vt ita numeratis Numer.3.
primogenitis populis, qui plures inuenti ſunt quàm
erat numerus Leuitarum, argento redimerentur quin-
que ſiclis pro vno datis. Quod pro pecoribus non eſt
factum, cum & pecora Leuitarum pro primogenitis pe
corum ſimul ſibi eſſe voluerit. Quomodo deinceps
primogenita eorum vel pecorum eorum pertinebant
ad deum, vbi iuſſit immunda primogenita vel huma-
na mutari oubus? Quomodo non etiam pro eis dein-
ceps primogenitis computabantur filij Leuitarum? Ma
nebat enim in poſteris eadem tribus, quæ poſſet pro
primogenitis poſterioribus computari: niſi quia illud
iuſtum fuerit, vt qui naſcerentur de illis qui iam ad
portionem domini pertinebant, datam pro primoge-
nitis, qui de Aegypto exierunt, iam deus proprios ha-
beret, tanquam ſuos de ſuis, nec poſſent pro illis iuſte L
computari, qui deinceps primogeniti deo debebān-
tur. De vniuerſo quippe populo, & de vniuerſis pecō-
ribus populi data eſt portio deo pro primogenitis: &
hæc portio erat Leuitæ & pecora eorum. Iam ſi quid
genuiſſet, dei erat. Non poterat hoc tanquam à popu-
lo dari, quod iam alienum erat: ac per hoc debita de-
inceps primogenita deo reddi oportebat: nec pro his
computari poſteros Leuitarum vel pecorum eorum.

Cum præciperet de tollenda menſa, iuſſit cum VII.
illa & panes tolli, ſic dicens: Et panes qui ſemper ſu- Numer.4.
per eam erunt. Non vtique iſti ſemper ſuper eam erūt,
ſed ſimiles eorum: quia illi auferebantur, & recentes
quotidie ponebantur, dum tamen ſine panibus men-
ſa non relinqueretur. Ideo dixit, Qui ſemper ſuper eam
erunt, hoc eſt quia ſemper panes, non quia illi ſem-
per. Et ſuper altare aureum adoperient veſti- VIII.
mentum hyacinthinum, & adoperient illud operi- Numer.4.
mento pelliceo hyacinthino. Poſſet iſta locutio videri,
quam velut abſurdam & non integram Latini inter-
pretes tranſferre noluerunt, id eſt ſuper altare aureum
adoperient veſtimentum hyacinthinum tanquam de-
buerit dici, Et altare aureum adoperient veſtimento M
hyacinthino. Nam & operient veſtimentum hyacin-
thinum, hoc videtur ſignificare quod ipſum veſtimē-
tum aliunde adoperiretur ſuper altare. Sed mihi vide-
tur non tam genus locutionis eſſe, quàm ſubobſcurus
ſenſus. Hoc quippe intelligi poteſt, Et ſuper altare au-
reum adoperient veſtimentum hyacinthinum, vt ip-
ſum veſtimentum hyacinthinum alia re operiendum
præciperet, quod veſtimentum iam ſuper altare eſſet:
ac ſi breuiter vtrunque complecteretur, vt veſtimen-
to hyacinthino altare operiendum, & veſtimentū hya-
cinthinum alio tegmine operiendum ſubiunxerit. De-
nique vnde cooperiri vellet veſtimentum hyacinthi-
num, oſtendit cum adiecit, Et adoperient illud operi-
mento pelliceo hyacinthino. Vir aut mulier qui- IX.
cunque fecerit ab omnibus peccatis humanis, & de- Numer.5.
ſpiciens deſpexerit & deliquerit, anima illa annuncia-
bit peccatum quod peccauit, & reſtituet delictum: &
quintas eius adiiciet ſuper illud, & reddet cui deliquit
ei. Si autem non fuerit homini proximus ita vt reddat
illi delictum, ipſum delictum quod redditur domi-
no, ſacerdotis erit, excepto ariete propiciationis per
quem

A quem exorabit in illo pro eo. Hic ea peccata intelligēda ſunt, quorum in his rebus perpetratio eſt quæ pecu-
nia reſtitui poſſunt. Non enim aliter diceret quomo-
do reſtituenda ſunt, niſi damna pecuniaria fuiſſent.
Iubet enim reſtitui caput & quintas, id eſt, totum il-
lud quicquid eſt, & quintam eius partem, excepto arie-
te qui fuerat offerendus in ſacrificium ad expiandum
delictum. Iubet autem illud quod reſtituitur ſacerdo-
tis eſſe, id eſt, ipſum caput & quintam, ſi non eſt pro-
ximus ei in quem commiſſum eſt: Vbi vtique intelligi-
tur tunc domino reddendum quod ſit ſacerdotis, ſi ho
mo iſte non ſuperſit qui damnum paſſus eſt: nec proxi-
mus eius, quem puto hæredem intelligi voluiſſe. Sed
de ipſo homine nihil dixit ſcriptura, Veruntamē cum
dicit, Si non ei fuerit proximus: ſub hac breuitate inſi-
nuat, tunc quæri proximum eius ſi ipſe non fuerit. Si
autem nec proximus erit, domino reſtituetur, ne im-
punitum remaneat quod admiſſum eſt, Quod tamen
non cedat in ſacrificiū, ſed ſit ſacerdotis. Sic ſanè ver-
ba ſcripturæ diſtinguenda ſunt. Si autem non fuerit ho
mini proximus, ita vt reddat illi delictum ad ipſum:
B Locutionis eſt enim quod addidit, ad ipſum: aut forte
ad ipſum dixit, quod ad ipſum pertineat: id eſt, ipſe poſ
ſideat. Deinde ſequitur, Delictum quod redditur do-
mino ſacerdotis erit. Delictum autem dicit cum red-
ditur ea res quæ per delictum ablata eſt. Quæ-
X. Exod.22. ri autem poteſt quomodo in Exodo dicitur, Si quis fu
ratus fuerit vitulum aut ouem, reſtituere debere quin-
que vitulos vel quatuor oues, ſi occiderit, aut vendide-
rit: Si autem quod abſtulerit ſaluum apud eum reperi-
Numer.5. tur, duplum eſſe reſtituendum: cum hic reſtitui iubeat
caput & quintam, quod longe eſt etiam à duplo, quan-
to magis à quadruplo vel quinquies tanto. Niſi forte,
quia hic ait, Vir aut mulier quicunque fecerit ab om-
nibus peccatis humanis: peccata ignorantiæ, voluit in-
telligi humana peccata. Fieri enim poteſt, vt parum
attendendo per negligētiam traiiciat homo rem alie-
nam in rem ſuam. Quod ideo peccatum eſt, quia ſi
diligenter attenderetur, non admitteretur. Et hæc vo-
luit capite & quinta reſtitui, non ſicut furta mulctari.
Nam ſi furta & fraudes hic intellexerimus, quæ non
per ignorantiam negligētiæ, ſed furandi vel fraudan-
C di animo committuntur, & ideo dicta humana, quia
in homines fiunt, ille niſi fallor erit exitus quæſtionis
huius, vt ideo qui fecit non reddat vel duplum, quia
non reprehenditur vel conuincitur, ſed ignorantibus
à quo factum ſit, vel vtrum factum ſit, ipſe annunciat
delictum ſuum. Cum enim dixiſſet ſcriptura, vir aut
mulier quicunque fecerit ab omnibus peccatis huma-
nis, & deſpiciens deſpexerit & deliquerit, id eſt, con-
temnendo iſta commiſerit: adiunxit & ait, Anima illa
annunciabit peccatum quod peccauit, & reſtituet de-
lictum caput & quintas eius: forte ergo propterea tan-
tum quia ipſe annunciauit, & ideo non eo damno ple-
ctendus fuit, quo furem comprehenſum vel cōuictum
XI. Numer.5. plecti oporteret. Verba quæ ſcriptura dicit mu-
lieri à ſacerdote dicenda, quando ad ſuſpitionem ad-
ulterij eam maritus adducit, det eam dominus in ma-
ledictum & in execramentum: Græcus habet ἐνόρκιον.
Quo verbo videtur ſignificari iuramentū per execra-
tionem: velut ſi quiſquam dicat, ſic non mihi illud &
illud contingat: vel certe ita iuret, illud & illud mihi
contingat ſi fecero vel non fecero. Ita hoc dictum eſt,
det te dominus in maledictum & in execramentum:
tanquam diceretur, vt de te iurent qui per execratio-

nem iurabunt: ſic non eis contingat, aut hoc eis con- D
tingat niſi hoc aut illud de te fecerint. Et offeret XII.
munus ſuum domino, agnum anniculum ſine vitio Numer.5.
in holocauſtoma, & agnam anniculam ſine vitio vnā
in peccatum. Hoc quidam noſtri interpretes trāſfer-
re noluerunt, veluti locutionem inuſitatam vitantes, &
dixerunt pro peccato, non in peccatum, cum ſit ſenſus
in ea locutione qui non fuerat perturbandus. In pecca-
tum quippe dictum eſt, quia hocipſum quod pro pec-
to offerebatur, peccatum vocabatur. Vnde illud eſt a-
pud Apoſtolum de domino Chriſto, Eum qui non no 2.Cor.5.
uerat peccatum, peccatum pro nobis fecit: deus pater
ſcilicet, deum filium pro nobis fecit peccatum: id eſt,
ſacrificium pro peccato. Sicut ergo agnus in holocau-
ſtoma, vt ipſum pecus eſſet holocauſtoma: ſic & agna
in peccatum, vt ipſum pecus eſſet peccatum, id eſt, ſa-
crificium fieret pro peccato: ſicut de ariete quod ſe-
quitur in ſalutare dicit, tanquam ipſum ſit ſalutare,
cum ſit ſacrificium ſalutaris. Quod poſtea repetendo
manifeſtat, Nam & illud pro peccato dicit quod prius
dixerat in peccatum: & hoc ſacrificium ſalutaris, quod E
prius dixerat in ſalutare. Locutus eſt dominus XIII.
ad Moyſen dicens, Hoc eſt de Leuitis. Hoc alij inter- Numer.8.
pretes interpretati ſunt, hæc eſt lex de Leuitis. Sed
quod ſcriptum eſt, Hoc eſt de Leuitis: intelligitur di-
ctum, Hæc conſtitutio de Leuitis. Deinde ſe- XIIII.
quitur, A quinto & viceſimo anno & ſupra, introibunt Numer.8.
miniſtrare in miniſterium in operibus in tabernacu-
lo teſtimonij: & à quinquagenario recedat ab hac mi-
niſtratione, & non operabitur vltra: & miniſtrabit fra-
ter eius in tabernaculo teſtimonij: cuſtodire cuſtodias,
opera autem non operabitur. Hunc ſenſum obſcurum
facit ὑπέρβατον: quod ita confuſum eſt, tanquam de
ipſo fratre ſit dictum, cuſtodire cuſtodias: cum di-
ctum ſit de illo qui recedit ab operibus, Et remanebit
ille in tabernaculo teſtimonij cuſtodire cuſtodias, ope
ra autem non operabitur, ſed operabitur frater eius: id
eſt qui nondum peruenit ad ætatem quinquagenariā,
à vigintiquinque annis incipiens operari. Ergo ita di-
ſtinguendum eſt, Et à quinquagenario recedet ab hac
miniſtratione, & non operabitur vltra, & miniſtra-
bit frater eius. Deinde redit ad illum quinquagena- F
rium, de quo loquebatur, & de illo explicat cætera di-
cens, In tabernaculo teſtimonij cuſtodire cuſtodias,
opera autem non operabitur. Quod autem ait, cuſto-
dire: ſubauditur, incipiat: tanquam id verbo actiuo di-
ceret, cuſtodiet cuſtodias. Solet enim vſitate etiam in
Latinis locutionibus infinitum verbum poni pro finī-
to. Cum Paſchæ tempore quidam, qui immun- XV.
di facti erant ſuper animam hominis, id eſt ſuper mor Numer.9.
tuum, quærerent quomodo Paſcha facerent: quoni-
am oportebat eos ab immunditiis ſeptem diebus pu-
rificari ſecundum legem, conſuluit dominum Moy-
ſes, & reſponſum accepit: cuicunque tale aliquid acci-
diſſet, vel in tam longinquo itinere conſtitutus eſſet,
vt non poſſet occurrere, alio menſe eum facere debe-
re Paſcha, propter diem menſis quartumdecimum, vbi
lunæ numerus obſeruabatur. Sed ſi quæratur, quid fa-
cerent, ſi forte talis immunditia etiam ad ſecundum
menſem occurreret? Arbitror id quod dictum eſt de
ſecundo menſe, tanquam regulariter fuiſſe retinen-
dum, vt tertio menſe obſeruarent: aut certe Paſcha nō
egiſſe tali neceſſitate, ad culpam non pertineret.

Et die, qua ſtatutum eſt tabernaculum, texit nubes XVI.
tabernaculum domū teſtimonij: & veſpere erat ſuper Numer.9.
tabernaculum

G tabernaculum velut ſpecies ignis vſque mane, ita fiebat ſemper. Nubes tegebat illud die, & ſpecies ignis nocte. Et cum aſcendiſſet nubes à tabernaculo, & poſtea promouebant filij Iſraël: & in loco vbicunq; ſteterat nubes ibi caſtra collocabant filij Iſraël: per præceptum domini caſtra collocabunt filij Iſraël, & per præceptum domini promouebunt. Omnes dies in quibus obumbrat nubes ſuper tabernaculum, in caſtris erunt filij Iſraël. Et quãdo protexerit nubes ſuper tabernaculũ dies plures, & cuſtodient filij Iſraël cuſtodiam domini, & non promouebunt. Et erit cum texerit nubes dies numero ſuper tabernaculũ: per vocem domini in caſtris erunt, & per præceptum domini promouebunt. Et erit cum fuerit nubes à veſpera vſque ad mane, & aſcenderit nubes mane, & promouebunt die vel nocte, & cum ſic aſcenderit nubes, promouebunt die vel menſe diei, abũdante nube obumbrante ſuper illud: in caſtris erunt filij Iſraël, & non promouebunt: quoniam per præceptum domini promouebũt. Cuſtodiam domini cuſtodierunt per præceptum domini in manu Moyſi. Totus hic locus difficilis diligenter exponendus eſt, quoH niam inuſitatis generibus locutionum obſcuratus eſt.

Et die, inquit, qua ſtatutum eſt tabernaculum, texit nubes tabernaculum domum teſtimonij. Idem tabernaculum appellauit domũ teſtimonij. Et veſpere erat ſuper tabernaculum velut ſpecies ignis vſq; mane, ita fiebat ſemper. Deinde diligenter exprimit, quid fiebat ſemper. Nubes, inquit, tegebat illud die, & ſpecies ignis nocte. Et cum aſcendiſſet nubes à tabernaculo, & poſtea promouebant filij Iſraël. Iſta ſententia obſcura non eſt, niſi propter illam locutionem vbi additur, &, Ordo enim verborum integer ſequitur, etiam ſi deſit ipſa coniunctio: vt ſic dicatur, Et cum aſcendiſſet nubes à tabernaculo, poſtea promouebant filij Iſraël: quanuis & ipſum quod dictum eſt, poſtea, ſi deeſſet, plena poſſet eſſe ſententia. Deinde ſequitur, dicens, Et in loco vbicunque ſteterat nubes, ibi caſtra collocabant filij Iſraël. Hoc autem totum quod faciebant, ad præceptum domini referens, ita complectitur, Per præceptum, inquit, domini caſtra collocabunt filij Iſraël, & per præceptum domini promouebunt. Præceptum domini appellat ſignum ipſum quod fiebat in nube: ſiue cum ſta-
I ret obumbrans tabernaculum, vt caſtra conſiſterent: ſiue cum aſcẽdiſſet atque vltra moueretur, vt eam eleuatis caſtris ſequerentur. Mutauit ſanè in hac ſententia narrantis modum, & tanquam prædicens atq; prænuncians verba futuri temporis habere cœpit: Neque enim ait, per præceptum domini caſtra collocabant filij Iſraël, ſed collocabunt: nec ait, per præceptum domini promouebant, ſed promouebunt. Et hunc modum etiam in cõſequentibus ſeruat, qui modus in ſcripturis eſt inuſitatiſſimus, Nam per verba præteriti temporis ſæpe futura prædicta eſſe nouimus, ſicut eſt, Foderunt manus meas & pedes meos. Et, Sicut ouis ad immolandum ductus eſt: ac innumerabilia talia. Vt autem narrator rerum geſtarum verbis vtatur temporis futuri, ſicut hoc loco, difficillimè in ſcripturis inueniri poteſt. Ergo poſteaquam dixit de die & nocte, quo ſigno promoueret populus vel maneret, ne putarentur per noctem ambulare, & per diem ſolere conſidere, atq; hoc diebus omnibus facere, ſecutus adiunxit & ait, Omnes dies in quibus obumbrat nubes ſuper tabernaculum, in caſtris erunt filij Iſraël, & quando protexerit nubes ſuper tabernaculum dies plures. Deinde admonens non hoc ex illorum neceſſitate fieri, ſed dei

Pſal.21. Iſaiç.52.

voluntate, Et cuſtodient, inquit, filij Iſraël cuſtodiã do- K
mini: id eſt, cuſtodiam quam præcepit dominus, & nõ promouebunt. Et tanquam diceretur, quãdo ergo promouebunt? Et erit, inquit, cum texerit nubes dies numero ſuper tabernaculum: id eſt, certo numero, qui numerus vtique deo placet, per vocem domini in caſtris erunt & per præceptum domini promouebunt. Hanc videtur dicere vocem domini, ſignũ quod dat de ſtatione & motu nubis, quia & vox loquentis, proculdubio ſignum eſt voluntatis. Quod ergo ait, & per præceptum, hoc idem ſignum puto intelligendum: quanquam poſſit vox & præceptum domini illud etiam accipi quod locutus eſt vt ſolet ad Moyſen, & præcepit hoc fieri. Neq; enim ſcirent illi promouendum eſſe nube promouente, & ſtandum eſſe nube ſtante, niſi hoc eis ante præciperetur. In his autem quæ dicta ſunt nõdum apparuit vtrum per diem tantum ambularent, an etiam per noctem: ſecũdum ſignum quod nubes motu ſuo dabat. Fortaſſis enim quanuis plures dies in caſtris manerent nube non promouente, potuit tamen putari nubem non ſolere aſcendere de caſtris, & ſignum itineris dare niſi per diem. Sequitur ergo & dicit, Et erit L
cum fuerit nubes à veſpera vſq; mane & aſcenderit nubes mane, & promouebunt die. Hic illa copulatiua cõiunctio more ſcripturæ poſita eſt, Nam ea detracta plenus eſt ſenſus hoc modo, Et erit cum fuerit nubes à veſpera vſque mane, & aſcenderit nubes mane, promouebunt die. Deinde quia & nocte ſi nubes aſcenderet promouebant, atq; iter nocturnum ſi illud ſignum acciperent agebant, adiunxit & ait, Vel nocte & ſi aſcenderit nubes promouebũt. Sed locutio eſt inuſitatior, Non enim tantum poſitum eſt, &, ſed eo more poſitum eſt quo non ſolet. Vnde mihi videtur præpoſteratus ordo verborum, ſicut ſæpe in Latinis locutionibus fieri ſolet, Quod genus antiſtrophe dicitur. Proinde ſi ita dicatur, vel & nocte ſi aſcenderit nubes, promouebunt: aut certe ita, ſi & nocte aſcenderit nubes, promouebunt, planiſſimus ſenſus eſt. Adhuc autem occurrebat cogitanti, vt ſcire vellet, vtrum quomodo cognitum eſt ſolere illos ad nubis ſignum diebus & noctibus ambulare, vel diebus & noctibus in caſtris eſſe, ita etiã ſolerent per dies tantum manere etiam quorũ noctibus ambularent: quod arbitror ſcripturam in cõſequentibus in- M
timaſſe cum dicit, Die vel menſe diei, abundante nube obumbrante ſuper illud in caſtris erũt filij Iſraël, & nõ promouebunt. Quia enim dixerat, vel nocte & ſi aſcẽderit nubes promouebunt: tanquã reſtabat vt diceret, die autem ſi non aſcenderit non promouebũt, quãdo quaſi promouere debere videbantur. Sed quia hoc etiã diebus plurimis fieri poterat, vt noctibus ambularent promouente nube, & ea manente diebus nõ ambularẽt, ideo poſuit die vel menſe diei, Non dixit menſe, ne ibi & noctes eiuſdem menſis acciperentur: ſed menſe diei, id eſt menſe ex ea parte qua dies illi fuit, non ex ea qua nox. Die ergo vel menſe diei, abundante nube obumbrante, id eſt, abundãte in obumbrando, vel abundantius obumbrante ſuper illud, illud ſcilicet tabernaculum: in caſtris erunt filij Iſraël, & non promouebunt. Poſtremo repetiit, diuina authoritate factum, cui reſiſti vtique non debebat, adiungens, Quoniam per præceptum domini promouebunt. Cuſtodiam domini cuſtodierunt per præceptũ domini in manu Moyſi. Rediit ad verbum præteriti temporis, vt diceret, cuſtodierunt. Quod vero in fine poſuit, In manu Moyſi, vſitatiſſima in ſcripturis locutio eſt, quia per Moyſen hæc

deus

A deus præcipiebat. Et cum cõgregaueritis ſynagogam, tuba canetis, & non in ſigno. Non ergo ad hoc canendum præcipit vt congregetur ſynagoga, nam ſi hoc fit, ſignum eſt: ſed iam congregata ſynagoga, præcepit tuba canere, tanquam ad cantum iam pertineat, non ad dandum ſignum, quo dato, fieri aliquid admoneat. Proinde cum hoc quod iam congregata ſynagoga tubis canebant, quiſquam homo noui teſtamenti ad aliquid ſpiritale interpretatur, illi ſignum eſt, qui intelligit quare fiat: non illis qui non intelligebant, niſi quando ad hoc fiebat, vt aliquod opus indicetur.

XVII. Nume.10.

XVIII. Nume.11. Et auferam de ſpiritu qui eſt in te, & ſuperponam ſuper eos, & ſuſtinebunt tecum impetum populi, & nõ portabis illos tu ſolus. Plerique Latini interpretes non vt in Græco eſt tranſtulerunt, ſed dixerunt, Auferam de ſpiritu tuo qui eſt in te, & ponam ſuper eos, aut ponam in eis: & fecerunt ſenſum laborioſum ad intelligendum. Putari enim poteſt de ſpiritu ipſius hominis dictum, quo humana natura completur corpore adiuncto, quæ conſtat ex corpore & ſpiritu, quem etiam animam dicunt. De quo & Apoſtolus dicit. Quis enim ho-
1.Cor.2. B minum ſcit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? Sic enim & quæ dei ſunt, nemo ſcit niſi ſpiritus dei. Et quod adiungit ac dicit, Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex deo eſt: Oſtendit vtique alium eſſe ſpiritum dei, cuius particeps ſit ſpiritus hominis per gratiam dei: quanuis poſſet etiam ſicut alij iterpretati ſunt, intelligi ſpiritus dei in eo, quod dicitur de ſpiritu tuo qui eſt in te: vt dictum ſit, tuo, quia ſit, etiam noſter, qui dei eſt, cum accipimus eum: ſicut de Ioanne dictum eſt, in ſpiritu
Lucæ.1. & virtute Heliæ: Non enim anima Heliæ in eum fuerat reuoluta. Quod ſi quidam hæretica peruerſitate opinantur, quid dicturi ſunt in eo quod ſcriptum eſt,
4.Reg.2. Spiritus Heliæ requieuit ſuper Heliſæum, cum iam ille vtique haberet animam ſuam: niſi quia dictum eſt de ſpiritu dei, vt etiam per illum operaretur, qualia per Heliam operabatur: non ab illo recedens, vt iſtum poſſet implere: aut diſpertitus minus eſſet in illo, vt poſſet ex aliqua parte & in iſto eſſe? Deus enim qui poſſet eſſe in omnibus tantus, in quibus per illam gratiam eſſe voluerit. Nunc autem cum ita ſcriptum ſit, Et auferam
C de ſpiritu qui eſt ſuper te: nec dictum ſit, de ſpiritu tuo: facilior eſt abſolutio quæſtionis: quia intelligimus nihil aliud deum ſignificare voluiſſe, niſi ex eodem ſpiritu gratiæ illos quoque habituros adiutorium, ex quo habebat Moyſes: vt & iſti haberent quantum deus vellet, non vt ideo Moyſes minus haberet.

XIX. Nume.11. Et dixit Moyſes, Sexcenta milia ſunt peditum, in quibus ſum in ipſis, & tu dixiſti, Carnes dabo eis, & edent menſe dierum, Nunquid oues & boues occidentur illis, & ſufficient illis: aut omnis piſcis congregabitur eis, & ſufficiet eis? Quæri ſolet vtrum hoc Moyſes diffidendo dixerit, an quærendo. Sed ſi putauerimus eum diffidendo dixiſſe, naſcetur quæſtio cur hoc ei non exprobrauerit dominus, ſicut exprobrauit quòd
Nume.20. ad petram, vnde aqua profluxit, videtur de poteſtate domini dubitaſſe. Si autem dixerimus hoc eum dixiſſe quærendo modum quo fieret, ipſa domini reſponſio, vbi ad eum dixit, Nunquid manus domini non ſufficiet, quaſi redarguentis videtur, quod iſte illa non credidiſſet. Sed melius arbitror intelligi, dominum ita reſpondiſſe, tanquam modum futuri facti, quem ille requirebat, dicere noluerit, ſed potius opere ipſo ſuam potentiam demonſtrare. Poterat enim & Ma-

riæ dicenti, Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non Lucæ.1.
cognoſco: à calumniantibus obiici, quòd minus cre- D
diderit, cum illa modum quæſierit, non de virtute dei dubitauerit. Quod autem reſponſum eſt illi, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit te: poterat & ſic reſponderi quomodo hic, Nunquid ſpiritui ſancto impoſſibile eſt, qui ſuperueniet in te? ac ſi idem ipſe ſenſus conſeruaretur. Porrò autem talia quædam dicens Zacharias, *incredulitatis* arguitur, & vocis oppreſſæ pœna plectitur. Quare? niſi quia deus non de verbis, ſed de cordibus iudicat. Alioquin & ad illam petram, vnde aqua profluxit, poterant excuſari verba Moyſi, niſi in eum clara eſſet diuina ſententia, quod diffidendo talia dixerit. Nam ita ſe ea
verba habent, Audite me increduli, Nunquid de pe- Nume.20.
tra iſta educimus vobis aquam? Deinde ſequitur, Et eleuata Moyſes manu ſua percuſſit petram virga bis, & exiit aqua multa, & bibit ſynagoga & pecora eorum. Vtique ad hoc congregauit populum, & ad hoc illam virgam in qua tanta miracula fecerat ſumpſit, eáque petram percuſſit, atque inde ſolitæ virtutis eſt conſequutus effectus. Verba ergo illa quibus ait, Nun- E
quid ex hac petra educimus vobis aquam? poſſent ſic accipi, tanquam diceretur, Nempe ex hac petra ſecundum veſtram incredulitatem aqua educi non poteſt. Vt denique percutiendo oſtenderetur, fieri diuinitus potuiſſe quod illi infidelitate non crediderunt, maxime quia dixerat, Audite me *increduli*: ita quidem intelligi poſſent hæc verba, niſi deus qui cordis inſpector eſt, quo animo dicta fuerint indicaret: Sequitur enim ſcriptura & dicit, Et dixit dominus ad Moyſen & Aaron, Quoniam non credidiſtis ſanctificare me in conſpectu filiorum Iſraël, propter hoc non inducetis vos ſynagogam hanc in terram quam dedi eis: Ac per hoc intelligitur illa verba ita dixiſſe Moyſen, tanquam ad incertum percuſſerit, vt ſi non ſequeretur effectus, hoc prædixiſſe putaretur, cum ait, Nunquid ex hac petra educimus vobis aquam: quod in animo eius lateret omnino, niſi dei ſententia proderetur. Econtrario itaque iſto loco debemus intelligere verba Moyſi de promiſſis carnibus, quærentis potius quomodo fieret quàm diffidentis fuiſſe, quando ſententia domini nõ ſecuta eſt quæ vindicaret, ſed po- F
tius quæ doceret. De vxore Moyſi Aethiopiſſa XX.
quæri ſolet, vtrum ipſa erat filia Iethro, an alteram du- Nume.12.
xerit vel ſuperduxerit. Sed ipſam fuiſſe credibile eſt, De Madianitis quippe erat, *qui* reperiuntur in Parali- 2.Paralı.14.
pomenon Aethiopes dici, quando contra eos pugnauit Ioſaphat. Nam in his locis dicitur eos perſecutus populus Iſraël, vbi Madianitæ habitant, qui nunc Sarraceni appellantur. Sed nunc eos Aethiopes nemo ferè appellat, ſicut ſolent locorum & gentium nomina plerunque vetuſtate mutari. Et dixit ad eos, A- XXI.
ſcendite iſta eremo, & aſcendetis in montem & videbitis terram quæ ſit, & populum qui inſidet ſuper eam, ſi fortis eſt an infirmus, ſi pauci ſunt an multi. Expoſuiſſe intelligitur, ſecundum quid dixerit, ſi potens eſt an infirmus: hoc eſt, ſi pauci ſunt an multi. Nam quomodo poſſent de monte proſpicientes ſentire humanarum virium fortitudinem? Poteſt & alius ſenſus eſſe multo congruentior veritati: quod ait, Aſcendetis in montem, in ipſam terram, dixit, quam explorare volebant, Non enim poſſent facile exploratores intelligi, vbi tanquam peregrinantes omnia perquirebant. Nam ſi de montis vertice eos putauerimus conſpexiſſe ter-

ram

Gram & exploraſſe: quomodo poſſent exquirere omnia quæ Moyſes exquirenda præcepit? Quomodo intrare ciuitates quas eos ſcriptura dicit intraſſe? Quomodo de illa valle botrum tollere, propter quem & loco nomen eſt inditum, vt vallis botri diceretur? In ipſo ergo monte explorabatur terra, quia ipſe erat à quo explararetur: & ibi erat quidã depreſſior locus, de qua valle botrus ablatus eſt. XXII. Nume.13. Et protulerunt pauorem terræ quam explorauerunt Pauorem terræ dixit, non quod paueat eadem terra, ſed quem ex ea terra conceperant. XXIII. Nume.14. Caleph & Ieſus Naue loquentes ad populum Iſraël ne timerent ingredi terram promiſſionis, dixerunt inter cætera, Vos autem ne timueritis populum terræ, quoniam cibus nobis ſunt. Abſceſſit enim tempus ab eis, dominus autem in nobis, ne timueritis eos. Quod dictum eſt, cibus nobis ſunt: intelligi voluerunt, conſumemus eos. Quod vero adiunxerunt, abſceſſit enim tempus ab eis, dominus autem in nobis: ſatis diligenter non dixerunt, abſceſſit dominus ab eis, impij quippe antiquitus fuerunt: ſed quoniam & impiis occulta diſpenſatione diuinæ prouidentiæ datur tempus florendi atque regnandi, abſceſſit, inquiunt, tempus ab eis, dominus autem in nobis: non dixerunt, abſceſſit tempus ab eis, & noſtrum ſucceſſit: dominus autem in nobis, non tempus. Illi enim tempus habuerunt, iſti dominum deum temporum creatorem & ordinatorem, & quorumq; vt ei placet diſtributorem.

XXIIII. Nume.15. Quod præcipitur quomodo expiẽtur peccata quę non ſponte committũtur, merito quæritur quæ ſint ipſa peccata nolentium: vtrum quę à neſcientibus cõmittuntur: an etiam poſſit recte dici peccatum eſſe nolentis, quod facere compellitur: nam & hoc contra volũtatem facere dici ſolet. Sed vtiq; vult ꝓpter quod facit cũ vult viuere: ſi ſcilicet quiſquam niſi fecerit mortem minetur. Vult ergo facere, quia vult viuere: & ideo nõ per ſeipſum appetendo vt falſum iuret, ſed vt falſum iurãdo viuat. Quod ſi ita eſt, neſcio vtrum poſſint dici iſta peccata nolentium, qualia hic dicuntur expianda. Nam ſi diligenter conſideratur, forte ipſum peccare nemo velit, ſed propter aliud fit quod vult qui peccat. Omnes quippe homines qui ſcientes faciunt quod nõ licet, vellent licere, Vſqueadeo ipſum peccare nemo appetit propter hocipſum, ſed propter illud quod ex eo conſequitur. Hæc ſi ita ſe habent, nõ ſunt peccata nolentium, niſi neſcientium: quæ diſcernuntur à peccatis volentium. XXV. Nume.15. Et anima quæcunque peccauerit in manu ſuperbiæ, ex indigenis, aut ex proſelytis, deum hic exacerbat: & exterminabitur anima illa de populo ſuo, quoniam verbum domini contempſit & mãdata eius diſperdidit. Contritione conteretur anima illa, peccatum eius in illa. Quæ ſint peccata quæ fiunt in manu ſuperbiæ, id eſt de ſuperbia committuntur, ſcriptura ipſa in conſequentibus ſatis expoſuit, vbi ait, quoniam verbum domini contempſit. Aliud eſt ergo præcepta contemnere, aliud magnipendere quidẽ, ſed aut ignarum contra facere, aut victum. Quæ duo fortaſſe pertineant ad illa peccata quæ à nolentibus fiunt: de quibus ſuperius quemadmodum deo propiciato expiarẽtur admonuit: ac deinde ſubiecit peccata ſuperbiæ, cum quiſque ſuperbiendo, id eſt, præceptum contemnendo perperam facit. Quod genus peccati non dixit vllo genere ſacrificij purgari oportere, tanquam inſanabile iudicans, illa duntaxat curatione quæ per ſacrificia gerebatur, qualia facienda in hac ſcriptura præcipiuntur, Quæ ſi per ipſa attendantur, nullo pacto poſſunt mederi. Si autem res ipſæ quarum hæc ſacramenta ſunt inquirãtur, in eis inueniri poterit purgatio peccatorum. Quod ergo ſcriptum eſt, Peccator cum venerit in profundum malorum contemnit: iſte ſignificatus eſt, quem ſcriptura hoc loco dicit, in manu ſuperbię delinquere, Hoc igitur ſine pœna eius qui cõmittit non poteſt aboleri, atque ideo non poteſt nõ punitum eſſe: & cum pœnitendo ſanatur, ipſa afflictio pœnitentis pœna peccati eſt, quanuis medicinalis & ſalubris. Merito quippe magnum iudicatur peccatum cũ ſuperbia præceptum contemnit: ſed econtrario vt ſanari poſſit, cor contritum & humiliatũ deus non ſpernit. Veruntamen quia ſine pœna non fit, ideo talia hic dicta ſunt: deũ, inquit, hic exacerbat: quia deus ſuperbis reſiſtit. Et exterminabitur anima illa de populo ſuo, quoniam talis omnino in numero eorum qui ad deum pertinent non eſt: quoniam verbum domini contempſit & mandata eius diſperdidit, contritione conteretur anima illa. Quare autem contritione conteretur, conſequenter adiungit dicens, peccatum eius in illo: ac per hoc ſi tali peccato debitam contritionem ipſe ſibi adhibeat pœnitendo, cor cõtritum vt dictum eſt, deus non ſpernet: quanuis in Græco non dictum ſit hoc loco, contritione conteretur: ſed ex contritione exteretur anima illa. Quod ita accipi poteſt, quaſi omnimodo terendo extinguatur ac ſi non ſit. Sed prius natura immortalitatis animæ hunc intellectũ recuſat: Deinde ſi quod exteritur, omni modo efficeretur vt non fit, non diceret de ſapiente, Et gradus oſtiorum eius exterat pes tuus. Verum illa diſcretio magis magiſq; conſideranda eſt: vtrum nemo peccet niſi aut ignarus, aut victus, aut contemnens, vnde nunc longum eſſet diſputare. Quid eſt quòd Dathan & Abiron cum in ſeditionem conſurrexiſſent, vocati à Moyſe ac ſuperbe & iniurioſe reſpondentes, Nunquid puſillum hoc, quoniam eduxiſti nos in terram fluentẽ lac & mel, interficere nos in eremo, quoniam præes nobis princeps, & tu in terram fluẽtem lac & mel induxiſti nos, & dediſti nobis ſortem agri & vineas: poſt hęc addiderunt, Oculos hominum illorum abſcidiſſes: non aſcẽdimus. quorum homittum oculos dixerunt? Vtrum populi Iſraël, tanquam dicentes, Si ita præſtitiſſes, oculos hominum illorum abſcidiſſes: id eſt ita te diligerent vt oculos ſuos eruerẽt & darent tibi, Quod indiciũ magnum dilectionis, & Apoſtolus dicit, Quoniam ſi fieri poſſet oculos veſtros eruiſſetis & dediſſetis mihi. Et deinde plenam contumaciam addiderũt, Non aſcendimus: id eſt non veniemus, quia vocauerat eos. An potius oculos hominum, illorum dicit hoſtiũ qui nimis acres & terribiles fuerant nunciati: tanquam diceret, & ſi hoc feciſſes, non tibi obtemperaremus: niſi quòd modus verbi alius pro alio poſitus eſt, vt non diceremus, non aſcenderemus, ſed non aſcendimus quodam genere locutionis? XXVII. Nume.16. Et locutus eſt dominus ad Moyſen & Aaron dicens, Abſcedite vos de medio ſynagogæ iſtius. Notandum eſt tunc iubere dominum ſeparationẽ fieri corporalem, cũ iam vindicta imminet malis. Sic Noë cum domo ſua ſeparatur à cæteris diluuio periturus. Sic Loth cum ſuis ſeparatur à Sodomis igne cœlitus conſumẽdis. Sic ipſe populus ab Aegyptiis marinis fluctibus obruẽdis. Sic iſti nunc à ſynagoga Chore Abiron & Dathan, qui ſe primitus per ſeditionem abrumpere voluerunt: cum quibus tamen ſancti antea viuentes & conuerſantes, & cum cæteris quos reprobat deus ſecundum verba quæ in eos increpans dicit, cõtaminari tamen

Prouer.18.

Pſal.50.

Iacobi.4.

Galat.4.

Gene.7.
Gene.19.
Exo.14.

A tamen ab eis minime potuerunt: nec ſeparari iuſſi ſunt, quando vindictam dominus, ſiue differebat, ſiue talem adhibebat, qua innocẽtes periclitari lædiue nõ poſſent, ſicut ſerpentum morſibus, ſicut ſtrage mortium qua deus quem volebat ſicut volebat alio percutiebat intacto, non ſicut aqua diluuij, aut ignea pluuia, aut aqua maris, aut hiatu terræ, quæ permixtos poterat pariter abſumere: non quia & ibi deus ſuos conſeruare non poſſet, ſed quia opus erat tentatione miraculi vbi ſeparatio fieri poterat, vt vel aqua, vel ignis, vel hiatus terræ quos inueniſſet auferret. Sic & in fine à zizaniis ſeparabuntur frumenta, & malos cremantibus flammis, iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorum. Matth.13.

XXVIII. Nume.16. Quod ait Moyſes de Chore & Abiron & Dathan, in viſione oſtendet deus, & aperiens terra os ſuum abſorbebit vos. Quidam interpretati ſunt, in hiatu oſtẽdet dominus: credo putantes dictum χάσματι, quod Græce poſitum eſt φάσματι, quod pro eo dictum eſt, ac ſi diceretur in manifeſtatione, quod apertis oculis apparebit. Non enim ſic dictum eſt, in viſione, quemadmodum ſolent dici viſiones, ſiue ſomniorum, ſiue quarumcunque in ecſtaſi figurarum: ſed vt dixi, in manifeſtatione. Nonnulli autem aliud opinantes, in phantaſmate interpretari voluerunt. Quod omnino ſic abhorret à conſuetudine locutionis noſtræ, vt nuſquam ferè dicatur phantaſma, niſi vbi falſitate viſorum intellectus noſter illuditur, quanuis & hoc à videndo ſit dictum, Sed vt dixi, aliud loquendi conſuetudo præiudicauit. XXIX. Nume.16. Et deſcenderunt ipſi & omnia quęcunq; ſunt eis viuentes ad inferos. Notandum ſecundum locum terrenum dictos eſſe inferos, hoc eſt in inferioribus terrę partibus. Varie quippe in ſcripturis & ſub intellectu multiplici, ſicut rerum de quibus agitur ſenſus exigit, nomen ponitur inferorum, & maxime in mortuis hoc accipi ſolet. Sed quoniam iſtos viuentes dictũ eſt ad inferos deſcendiſſe, & ipſa narratione quid factum fuerit ſatis apparet: manifeſtum eſt, vt dixi, inferiores partes terræ inferorum vocabulo nũcupatas, in cõparatione huius ſuperioris terræ in cuius facie viuitur: ſicut in comparatione cœli ſuperioris vbi ſanctorũ demoratio eſt angelorum, peccantes angelos in huius aëris detruſos caliginem, ſcriptura dicit tanquam carceribus inferi puniendos reſeruari, Si enim deus, inquit, angelis peccantibus non pepercit, ſed carceribus caliginis inferi retrudens tradidit in iudicio puniendos reſeruari: cum Apoſtolus Paulus principem poteſtatis diabolum dicat, qui operatur in filiis diffidẽtiæ. 2.Petri.2. Ephe.2.

XXX. Nume.16. Et dixit dominus ad Moyſen & ad Eleazarum filium Aaron ſacerdotem, Tollite thuribula ærea è medio exuſtorũ: & ignem alienum hunc ſemina ibi: quia ſanctificauerunt thuribula peccatorum horum in manibus ſuis: & fac ea laminas ductiles circumpoſitionem altari: quoniam oblata ſunt ante dominum & ſanctificata ſunt: & factæ ſunt in ſignũ filiis Iſraël. Hoc loco cur non ad Moyſen & Aaron ſicut in ſuperioribus dominus locutus ſit, ſed ad Moyſen & Eleazarum filiũ Aaron, hæc mihi cauſa interim occurrit: Quoniã quęſtio erat de progenie ſacerdotum, id eſt, de quo genere eſſe deberent: vnde illi ex alio genere, quia ſibi vſurpare ſacerdotium auſi ſunt, tam horrendo & mirabili ſupplicio perierunt: non ad Aaron, quia iam ſummus ſacerdos erat, ſed ad Eleazarum voluit loqui deus qui ei ſuccedere debebat, & ſecũdo iam ſacerdotio fungebatur, vt eo modo ſeriem generis commẽdaret quæ in ſucceſſionibus ſacerdotum eſſe deberet. Vnde etiam in conſequentibus dicit, Et accepit Eleazar filius Aaron ſacerdotis thuribula ærea quæ antea obtulerũt qui exuſti ſunt, & addidit ea circumpoſitionem altaris memoriale filij Iſraël, vt non accedat quiſquã alienigena qui nõ eſt de ſemine Aaron imponere incenſum ante dominum: & non erit ſicut Chore & ſicut conſpiratio eius, ſicut locutus eſt dominus in manu Moyſi. Hoc ergo modo voluit per Eleazarum deus non ſacerdotium quod iam erat in Aaron, ſed ſucceſſionis ſacerdotalis progeniem commẽdare. Quod vero ait, Et ignem alienum hunc ſemina: ibi ſparge, intelligendũ eſt. Et quod addidit, Quia ſanctificauerunt thuribula peccatorum horum in manibus ſuis: locutione quidem inuſitata expreſſa ſententia eſt. Sed notandum nouo modo dicta ſanctificata pœna eorum, à quibus hoc peccatum fuerat perpetratum: quia per eos exemplum datum eſt cæteris, quo timerent. Circumpoſitionem autem altari cur ex eis fieri voluit, addidit dicens: quoniam oblata ſunt ante dominum, & ſanctificata facta ſunt in ſignum filiis Iſrael: nõ ergo in eis reprobari voluit, quòd à talibus oblata ſunt, ſed hoc potius attendi ante quẽ oblata ſint: id eſt quia ante dominum, vt plus in eis valeret nomẽ domini, ante quem oblata ſunt, quàm peſſimum meritum eorum, à quibus oblata ſunt. Hoc autem iam & in Exodo commemorauerat ſcriptura, quando altare fabricatum dicit. Vnde intelligitur genera rerum geſtarum diſtributa eſſe per libros, nõ temporum ordo cõtextus. Nã & de virga Aaron quomodo res geſta ſit, vt & florens & germinãs electionem ſacerdotij eius, diuinitus indicaret, in hoc libro ſcriptura narrauit, & tamen de ipſa virga in Exodo dicitur, vt in ſanctiſſanctorum, cum mãna in arca poneretur, quando præcipitur de tabernaculo fabricando: quod vtiq; longe ante præceptum eſt, quàm ipſum tabernaculum fabricatum perfectumq; conſiſteret. Stetit autem primo menſe ſecundi anni, ex quo de Aegypto egreſſi ſunt: & liber iſte incipit à ſecundo menſe eiuſdem anni ſecundi, primo die menſis. Vnde clarum eſt iſta, ſi librorum ordinem conſideremus, per recapitulationem: id eſt præteritorum recordationem commemorari, quæ putãt, qui minus diligenter intendũt, eodem facta ordine, quo narrantur. XXXI. Nume.18. Et ait dominus ad Aaron dicẽs, Tu & filij tui. & domus patris tui tecum accipietis peccata ſanctorum: & tu & filij tui accipietis peccata ſacerdotij veſtri. Hæc ſunt peccata quæ appellantur ſacrificia pro peccatis. Proinde peccata ſanctorum dictum eſt, non quæ ſancti committunt, ſed ab eo quòd ſunt ſanctaſanctorum, quia in ſanctis offeruntur. Et peccata dicũtur ſacrificia pro peccatis: ideo appellata ſunt peccata ſanctorum. Et peccata ſacerdotij veſtri: id eſt eadem ipſa quæ offeruntur pro peccatis: ſicut etiam in Leuitico declarat, & pertinere debere dicit ad ſacerdotem.

XXXII. Nume.18. Primogenita omnia quæcunque fuerint in terra eorum, quantacunque attulerint domino, tibi erunt. Hic primogenita, non fœtus primitiuos pecorum dicit: nam ipſa Græce πρωτότοκα nominãtur, hæc autem πρωτογενήματα. Sed Latine duabus his rebus, duo nomina reperta nõ ſunt. Et ideo iſta πρωτογενήματα quidam primitias interpretati ſunt, Sed primitiæ ἀπαρχαὶ dicuntur, & aliud ſunt. Hæc igitur tria ita diſcernuntur, quia πρωτότοκα ſunt primitiui animaliũ fœtus, etiam hominum: πρωτογενήματα vero, primi fructus de terra ſumpti, vel de arbore, vel de vite. Primitiæ autem de fructibus quidem, ſed iam redactis ab agro: ſicut de maſſa, de lacu, de dolio, de cupa, quæ primitus ſumebantur.

XXXIII. Nume.19. bantur. De iuuēca rufa,cuius cinerem ad aquam G aspersionis, eorumq; mūdationem qui mortuum tetigerint,proficere lex mandauit, nec tangere permittimur. Euidentissimum enim signum in ea noui testamenti præfigurabatur, nec satis digne festinātes dicere de tanto sacramento valemus.Primo enim quòd ita cœpit de hac re loqui scriptura, quem non moueat, & intentissimam mentem faciat in altitudine sacramēti? Et locutus est, inquit, dominus ad Moysen & Aaron dicens,Ista distinctio legis quęcunque cōstituit dominus:proculdubio nō est distinctio nisi inter aliqua duo vel plura:nam distinctionem singularitas nō requirit. Nec distinctionem cuiuslibet rei commemorauit, sed addidit legis,nec cuiuscunque legis : assidue quippe in scriptura dicitur de vnaquaq; re, de qua legitime præcipitur, Hæc est lex illius vel illius rei : nō vniuersalis lex,quæ continet omnia quæ legitime præcipiuntur. Hic vero cum dixisset,Hęc est distinctio legis:secutus adiunxit,Quæcunq; cōstituit dominus,pręcipiēdo vtique,non creādo.Nam etiam nōnulli interpretes,Quęcunque præcepit dominus, trāstulerūt. Si ergo hæc est H distinctio legis,quæcūq; præcepit dominus: proculdubio magna est ista distinctio. Et rectè intelligitur duo testamēta distinguere. Eadem quippe sunt in veteri & nouo:ibi obumbrata , hic reuelata:ibi præfigurata , hic manifestata.Nam nō solum sacramēta diuersa sunt,verumetiam promissa ibi videntur temporalia proponi, quibus spiritale præmium occulte significetur: hic autem manifestissime spiritalia promittuntur & æterna. Temporalium autem bonorum atq; carnalium,& spiritalium atq; æternorū, quæ clarior certiórque distinctio est,quàm passio domini nostri Iesu Christi: in cuius morte satis constitit, non istam terrenam trāsitoriamq; fœlicitatem à domino deo pro magno munere sperandam & optandam,Quandoquidem in vnigenito filio suo,quem tanta illa perpeti voluit, longe aliud à se peti expectariq; oportere apertissima distinctione declarauit. Hanc ergo passionem domini nostri Iesu Christi,velut distinctione duorum testamentorū, hoc quod de iuuencæ rufæ mactatione narratur, satis congrue præfigurat. Locutus est enim dominus, ad Moysen & Aaron dicens,Ista distinctio legis quæcunque cō I stituit dominus:ac deinde mandare incipit hæc adiungens & dicens,Loquere filiis Israël.Potest etiam ita distingui, Et locutus est dominus ad Moysen & Aaron dicens, Ista distinctio legis quæcunque constituit dominus dicens: non quæcunq; cōstituit dominus creās, sicut cœlum & terram & omnia quæ in eis sunt : sed quæcunque constituit dominus dicens, in duobus videlicet testamentis: vt deinde sequatur, Loquere filiis Israël, & accipiant à te iuuencam rufam sine vitio.Iuuenca rufa carnem Christi significat,Sexus fœmineus est,propter infirmitatem carnis : Rufa est, propter ipsam cruentam passionem.Quod autem ait, accipiant à te: in ipso Moyse figuram legis ostendit: quoniam secundum legem sibi visi sunt occidere Christum, quia soluebat secundum ipsos sabbatum, & sicut putabant obseruationes legitimas prophanabat. Quod ergo sine vitio dicitur hæc iuuenca,mirum non est, Hanc enim carnem etiam cæteræ hostiæ figurabant, vbi similiter sine vitio pecora immolari iubentur, Erat quippe illa caro in similitudine carnis peccati, sed non caro peccati. Veruntamen hic vbi euidentius legis distinctionem deus voluit commendare, parum fuit dicere sine vitio,nisi diceretur,quæ non in se habet vitium. Quod si repetendi causa dictum est, fortasse non frustra est, K quòd eam rem ipsa repetitio firmius commendauit. Quanquam & illud nō abhorret à vero, vt ideo additum intelligatur,quæ non habet in se vitium, cum iam dictum esset,iuuencam sine vitio, quia in se nō habuit vitium caro Christi,in aliis autem habuit qui membra sunt eius,Quæ enim caro in hac vita sine peccato, nisi illa sola quæ non habet in se vitium? Et non est superpositū super eam iugum : Non enim subiugata est iniquitati, cui subiugatos inueniēs liberauit,& eorum vincula dirupit, vt ei dicatur, Dirupisti vincula mea tibi Psal.115. sacrificabo hostiam laudis.Super illius quippe carnem non est positum iugum,qui potestatem habuit ponendi Ioan.10. animam suam & iterum sumēdi eam.Et dabis eam, inquit,ad Eleazarum sacerdotem:Cur non ad Aaron, nisi forte ita præfiguratum est, nō ad tempus quod tūc erat,sed ad posteros huius sacerdotij passionem domini peruenturā? Et eiicient eam extra castra.Sic & eiectus est dominus passurus extra ciuitatem. Quod autē ait,in locum mundum:ita significatum est,quia non habuit causam malam. Et occident eam in cōspectu eius, sicut occisa est caro Christi in conspectu eorum qui fu L turi erant in nouo testamento domini sacerdotes. Et accipiet Eleazar sanguinem eius & asperget contra faciem tabernaculi testimonij in sanguine eius septies. Hæc testificatio est Christum secundum scripturas fudisse sanguinem in remissionem peccatorum.Ideo cōtra faciem tabernaculi testimonij, quia non aliter declaratum est quàm fuerat diuino testimonio prænunciatum.Et ideo septies, quia ipse numerus ad mundationem pertinet spiritalem.Et cremabunt eam in conspectu eius. Puto quia concrematio ad signum pertinet resurrectionis.Natura est quippe ignis vt in superna moueatur, & in eum conuertitur quod crematur. Nam & ipsum cremare de Græco in Latinum ductum verbum est à suspensione. Quod vero additum est, in conspectu eius:id est in conspectu sacerdotis: hoc mihi insinuatum videtur, quia illis apparuit resurrectio Christi qui futuri erant regale sacerdotium.Iam quod sequitur,Et pellis eius & carnes & sanguis eius cū stercore eius comburetur, idipsum expositum est quomodo concremabitur:& significatum est,quòd non solum M substantia mortalis corporis Christi, quæ commemoratione pellis & carnium & sanguinis intimata est:verumetiam contumelia & abiectio plebis quam nomine stercoris significatam puto, cōuerteretur in gloriā, quam combustionis flamma significat. Et accipiet sacerdos lignum cedrinum & hysopum & coccinum & immittet in medium combustionis iuuencæ. Lignum cedrinum spes est, quæ debet in supernis firmiter habitare. Hysopus fides,quæ cum sit herba humilis radicibus hæret in petra.Coccinum charitas,quod feruorem spiritus igneo colore testatur.Hęc tria debemus mittere in resurrectionem Christi,tanquā in medium combustionis illius, vt cum illo sit abscondita vita nostra, sicut dicit Apostolus, Et vita nostra abscōdita est cum Col.3. Christo in deo.Et lauabit vestimēta sua sacerdos,& lauabit corpus suū aqua, & postea introibit in castra, & immundus erit sacerdos vsque ad vesperam. Lauatio vestimentorum & corporis quid est, nisi mūdatio exteriorum & interiorum? Et hæc sacerdos. Deinde sequitur,Et qui comburet eam, lauabit vestimenta sua & lauabit corpus suum aqua, & immundus erit vsque ad vesperā.In eo qui comburit, eos figuratos arbitror qui Christi carnem sepelierunt, resurrectioni eam veluti confla-

A conflagrationi mandantes.Et congregabit homo mūdus cinerem iuuencæ, & ponet extra castra in locum mundum. Quid dicimus cinerem iuuencæ, reliquias videlicet illius interfectionis & combustionis,nisi famam quæ consecuta est passionem resurrectionēmque psal.36. Christi? Quoniam sunt reliquię homini pacifico.Nam & cinis erat,quia velut mortuus ab infidelibus condēnabatur: & tamen mundabat, quia & resurrexisse à fidelibus credebatur. Et quia hæc fama apud eos maxime claruit qui in cæteris gentibus erant, & non erant de consortio Iudæorum: ideo dictum esse existimo,& congregabit homo mundus cinerem iuuencæ : mundus vtique ab interfectione Christi, quæ Iudæos fecerat reos. Et reponet in locum mundum : id est honorabiliter tractabit. Tamen extra castra : quia extra celebrationem Iudaïcæ consuetudinis honor Euangelicus claruit.Et erit synagogæ filiorum Israël in conseruationem,Aqua aspersionis,purificatio est. Postea declarat plenius quemadmodum ex isto cinere fiebat aqua aspersionis, vnde mundabantur à contactu mortuorum, quod vtique significatur ab iniquitate mori- B bundæ vel morticinæ vitę.Sed mirum est quod sequitur:Et qui congregat,inquit, cinerem iuuencæ lauabit vestimenta sua, & immundus erit vsque ad vesperam. Quomodo erit ex hoc immundus qui mundus accesserat: nisi quia & ij qui sibi vidētur mūdi,in fide Chri- Rom.3. stiana se agnoscunt, quia omnes peccauerunt & egent gloria dei,iustificati gratis per sanguinem ipsius.Hunc tamen vestimenta sua lauare dixit, non etiam corpus suum, Credo quòd illius cineris congregatione & repositione in loco mundo, si hæc spiritaliter intelligā- Acto.10. tur,iam intrinsecus vult intelligi fuisse mundatum: sicut Cornelius audiens & credens quod prædicauerat Petrus ita mundatus est, vt ante visibilem baptismum cum suis qui aderant acciperet donum spiritussancti. Verum tamen nec visibile sacramētum contemni potuit, vt ablutus etiam extrinsecus lauaret quodammodo vestimenta sua:Et erit,inquit, filiis Israël, & proselytis qui apponuntur,legitimum æternum. Quid aliud ostenditur, nisi baptismum Christi quem significat aqua aspersionis, & Iudæis & gentibus profuturum: id C est filiis Israël & proselytis, tāquam naturalibus ramis, Roma.11. & inserto pinguedini radicis oleastro? Quem autem non faciat intentum quòd post ablutionem de singulis quibusque dicitur : Et immundus erit vsque ad vesperam? Neque hic tantum, sed in omnibus, aut penè in omnibus talibus mundationibus hoc dicitur. Vbi nescio vtrum aliquid aliud possit intelligi: nisi quòd omnis homo post remissionem plenissimam peccatorum permanendo in hac vita cōtrahit aliquid vnde sit immundus vsque ad eiusdem vitæ finem, vbi ei dies iste quodammodo clauditur, quod significat vespera. Deinde incipit scriptura dicere, & exequitur quēadmodum immundi facti homines aqua illa aspersionis purificentur, Qui tetigerit,inquit,mortuum,omnis anima hominis immunda erit septem diebus: hic purificabitur die tertio & die septimo,& mūdus erit. Et hic nihil aliud intelligendum video,nisi contactum mortui,esse hominis iniquitatē. Septem vero dierum immunditiam propter animam & corpus dictam puto, animā in ternario,corpus in quaternario. Quod quare ita sit,longum est disputare.Secundum hoc arbitror dictum per Prophetam, In tribus & quatuor impietatibus non aduersabor, Adiungit autem dicens, Si au- Amos.1. tem non purificatus fuerit die tertio & die septimo, non erit mundus. Omnis qui tetigerit ab omni ani- D ma hominis & mortuus fuerit, & non fuerit purificatus,id est,antè mortuus fuerit tacto mortuo quàm fuerit purificatus,tabernaculum domini polluit:exterminabitur anima illa ex Israël. » Notandum est quòd dif- » ficillime reperitur in his libris aliquid euidentius, de » vita animæ post mortem,fuisse conscriptum.Die tertio & in die septimo: & purificabitur die septimo & lauabit vestimenta sua,& lauabit aqua & immundus erit vsque ad vesperam.Alia est aqua aspersiōis, & alia vtique illa qua lauit vestimenta sua.Et lauabitur aqua: quā puto spiritalem intelligendam per significationem,nō per proprietatem. Nam sine dubio visibilis erat: sicut illæ omnes vmbræ futurorum.Proinde qui sacramento baptismi rectè abluitur, quod illa aspersionis aqua figurabatur, mundatur spiritaliter, id est,inuisibiliter in carne & in anima vt sit mundus & corpore & spiritu.Quod vero hysopo dixit aqua aspersionis aspergi: qua herba supra diximus fidem significari : quid aliud occurrit,nisi quod scriptum est, Fide mundans corda Acto.15. eorum:Nō enim prodest baptismus,si desit fides.A viro autem mundo dixit hoc fieri, vbi significantur mi- E nistri portantes personas domini sui, qui vere mundus est.Nam & de his ministris in consequentibus dicit, & qui circumasperget aquam aspersionis, lauabit vestimenta sua:id est,obseruabit & corpus. Et qui tetigerit aquam aspersionis immundus erit vsque ad vesperam.Et omne quodcunque tetigerit immundus,immundum erit. Et anima quæ tetigerit, immunda erit vsque ad vesperam.Iam dixi superius quid mihi significare videatur,vsque ad vesperam.

XXXIIII. Nume.19. Omnis qui tetigerit super faciem campi vulneratum,aut mortuum, aut os hominis,aut monumentum. Quæri potest quid dictum sit vulneratum,aut mortuum.Si enim aliud voluit intelligi vulneratum, aliud mortuum : cauendum est ne putetur immundus esse etiam qui tetigerit vulneratum viuum, quod vtique absurdum est. Sed quia possunt & mortui esse vulnerati, ipsos mortuos intelligitur discreuisse: vt & vulneratum mortuum intelligamus, id est vulnere peremptum, & mortuum sine vulnere.

XXXV. Nume.20. 1.Cor.10. Quòd de petra aqua educta est,Apostolus Paulus quid esset exposuit vbi ait,Et omnes eundē potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali F sequenti eos petra,Petra autem erat Christus. Significata est ergo de Christo profluens gratia spiritalis,qua interior sitis irrigaretur. Sed quòd virga petra percutitur,crux Christi figuratur.Ligno enim accedente ad petram, gratia manauit, & quòd bis percutitur euidētius significat crucem.Duo quippe ligna sunt crux.

XXXVI. Nume.20. Quod de aqua illa quæ de petra profluit dictum est,Hæc aqua contradictionis, quia maledixerant filij Israël ante dominum & sanctificatus est in ipsis : prius maledixerunt quādo locuti sunt contra beneficiū domini quòd educti erant de Aegypto:& postea sanctificatus est in ipsis, cum illo miraculo profluētis aquæ eius sanctitas declarata est.An forte duo genera hominum demonstrauit, & cōtradicentium gratiæ Christi, & percipientium gratiam Christi : vt illis sit aqua cōtradictionis,istis sanctificatiōis. Nam de ipso domino in Euangelio legitur,Et in signum cui contradicetur. Lucæ.2.

XXXVII. Nume.20. Quod inter mandata Moyses ad regem Edom dicit inter cætera, Neque bibemus aquam de lacu tuo: intelligendum est gratis, id est quia non gratis bibemus: Quod postea manifestat dicens, Si autem de aqua tua bibemus ego & pecora mea dabo pretium tibi.

G bi. Non declinabimus in dextera neque in ſiniſtra.
XXXVIII. Numer.20. XXXIX. Numer.20. Pluraliter dictum eſt,in ea quæ dextera ſunt, vel quæ ſiniſtra ſunt. Non introibitis in terrã quam dedi filiis Iſraël in poſſeſſionem: quoniam exacerbaſtis me ſuper aquam maledictionis.Quam dixit ſuperius aquã cõtradictionis,ipſam dicit hic maledictiõis. Nõ enim
XL. Deute.21. ait ἀντιλογίας,ſed λοιδορίας. Et vouit Iſraël votum domino, & dixit, Si mihi tradideris populum iſtum ſubiectum: id eſt ſi mihi eum tradẽdo ſubieceris, anathemabo illum & ciuitates eius. Hic videndũ eſt quomodo dicatur anathemabo, quod vouetur & tamen pro maledicto ponitur, ſicut & de iſto populo dicitur.
Gala.1. Vnde illud eſt, Si quis vobis euangelizauerit præter quàm quod accepiſtis,anathema ſit. Hinc vulgo dictũ eſt,vt deuotatio dicatur, Nam deuotare ſe quenquam
XLI. Numer.21. nemo ferè dicit,niſi maledicens. Et anathemauit eum & ciuitatem eius, & vocatum eſt nomen loci illius anathema.Hinc dictum eſt anathema,quod deteſtabile aliquid & abominabile videatur. Vt enim nihil inde victor in vſus ſuos auferret, ſed totum in pœnam luẽdam voueret,hoc erat anathemare,quod vulH go dicitur deuotare. Origo autem huius verbi eſt in Græca lingua ab his rebus quæ votæ & perſolutæ, hoc eſt, promiſſæ & redditæ ſurſum ponebantur in tẽplis, ἀπὸ τοῦ ἄνω τίθεσθαι, hoc eſt, ſurſum ponere, vel figẽ-
XLII. Numer.21. do,vel ſuſpendendo. In itinere filiorum Iſraël quo caſtra promouebant atq; ponebant, inter cætera ſcriptum eſt, Et inde caſtra collocauerunt trans Arnon in Hermon,quod extat à limitibus Amorræorum. Eſt enim Arnon limes inter Moab & inter Amorræum. Propterea dicitur in libro, Bellũ domini Moab inflãmauit & torrentes Arnon,& torrentes cõſtituit inhabitare. Et in quo libro hoc ſcriptum ſit, non cõmemorauit, neque vllus eſt in his quos diuinæ ſcripturæ canonicos appellamus. De talibus occaſiones reperiunt qui libros apocryphos incantorum auribus & curioſorum conantur inſerere, ad perſuadẽdas fabuloſas impietates.Sed hic dictum eſt ſcriptum in libro, non dictum eſt in cuius Prophetæ, vel Patriarchæ ſancto libro. Neq; negandũ eſt fuiſſe iam libros ſiue Chaldæorum,vnde egreſſus eſt Abraham, ſiue Aegyptiorũ, vbi didicerat Moyſes omnem illorũ ſapientiam, ſiue cuI iuſque gentis alterius, in quorum librorum aliquo potuit hoc eſſe ſcriptum: qui tamen nõ ideo ſit aſſumendus in eas ſcripturas,quibus diuina cõmendatur authoritas: ſicut nec Propheta ille Cretenſis cuius mentionem facit Apoſtolus, nec Græcorũ ſcriptores vel Phi-
Titum.1. loſophi vel Poëtæ, quos idem ipſe Apoſtolus magnum ſanè aliquid & veraciter promptum apud Athenienſes
Actor.17. loquens dixiſſe confirmat,In illo enim viuimus & mouemur & ſumus. Licet enim diuinæ authoritati vnde voluerit quod verum inuenerit teſtimonium ſumere, ſed nõ ideo omnia quæ ibi ſcripta ſunt accipienda cõfirmat. Cur autem hoc iſto commemoratum ſit loco, non euidenter apparet, niſi forte vt fines illic inter duas gentes conſtituerentur,bello actum eſt, quod bel lum eiuſdem loci homines propter magnitudinem, bellum domini eſſe dixerunt, vt ſcriberetur in aliquo eorum libro,bellum domini Moab inflammauit:quòd vel arſerit eodem bello iſta ciuitas,aut ad pugnandum inflammata ſit,hoc eſt excitata,vel ſi quid aliud in obXLIII. ſcuritate loci huius latet. Hic eſt puteus quem di-
Numer.21. xit dominus ad Moyſen, Congrega populum & dabo eis aquam bibere.Ita hoc cõmemoratum eſt, quaſi alicubi ſuperius hoc ad Moyſen dixiſſe dominꝰ legatur.

Sed quia nuſquam reperitur,hic intelligendum eſt, & K
illic bibiſſe populum qui de ſiccitate conquerebatur.

Et percuſſit eũ Iſraël nece gladij, Et dominati ſunt XLIIII. Numer.21.
terræ eius ab Arnon vſque Oboth, & vſque ad filios Ammon: quoniam Iazer termini filiorum Ammon ſunt.Et accepit Iſraël omnes ciuitates iſtas, Et habitauit Iſraël in omnibus ciuitatibꝰ Amorræorum in Eſebon. Hic certe Iſraël poſſedit ciuitates Amorræorum quas bello ſuperauit, quia non eas anathemauit. Nam ſi eas anathemaſſet,poſſidere illi non liceret,nec inde ad vſus ſuos aliquid prædæ vſurparet. Notandum eſt ſanè quemadmodum iuſta bella gerebantur. Innoxius enim tranſitus negabatur, qui iure humanæ ſocietatis æquiſſimo patere debebat. Sed iam vt deus ſua promiſſa compleret, adiuuit hic Iſraëlitas quibus Amorræo-
Numer.20. rum terram dari oportebat.Nam Edom cum ſimiliter eis tranſitum denegaret, non pugnauerunt cum ipſa gente Iſraëlitæ, id eſt, filij Iacob cum filiis Eſaü, duorum germanorum atque geminorum, quia terram illam Iſraëlitis non promiſerat, ſed declinauerunt ab
XLV. Numer.21. eis. Propterea dicent ænigmatiſtæ, Venite in Eſebon: & cætera. Qui ſint ænigmatiſtæ ideo non appaL ret, quia non ſunt in conſuetudine literaturæ noſtræ, neque in ipſis diuinis ſcripturis ferè alio loco reperitur hoc nomen, Sed quia videntur quaſi canticum dicere quo cecinerunt bellum inter Amorræos & Moabitas geſtum, in quo Seon rex Amorræorum Moabitas ſuperauit,non incredibiliter putantur iſti ænigmatiſtæ ſic tunc appellati, quos Poëtas nos appellamus, eo quòd Poëtarum ſit conſuetudo atque licentia miſcere carminibus ſuis ænigmata fabularum,quibus aliquid ſignificare intelligantur. Non enim aliter eſſent ænigmata niſi illic eſſet tropica locutio, qua diſcuſſa peruenireturad intellectum qui in ænigmate latitaXLVI. rat. Quod dicit ſcriptura, Poſtea quam Iſraël vi-
Numer.22. cit Amorræos,& poſſedit omnes ciuitates eorum,miſiſſe legatos Balach regem Moabitarum ad conducendum Balaam, à quo malediceretur Iſraël: ſatis oſtenditur non omnes Moabitas veniſſe in conditionem Seon regis Amorræorum quando eos bello ſuperauit. Siquidem remanſit gens Moabitarum vſque ad illud tempus vbi regnaret Balac rex Moab. Quod vero Moab dixit ſenioribus Madian, id eſt Moabitæ M
ſenioribus Madianitarum, Nunc adiunget ſynagoga hæc omnes qui in circuitu noſtro ſunt, non vna gens erat, ſed vicini ad vicinos dixerunt quod pariter cauendum eſſet. Nam Moab filius fuit Loth ex vna filiarum: Madian vero filius Abrahę de Cethura.Non itaque vna gens erat ſed duæ vicinæ atque conterminæ.

Quid eſt quod ſcriptum eſt, Et diuinationes in XLVII. Numer.22.
manibꝰ eorum,cum de iis diceretur quos miſerat Balach ad conducendum Balaam vt malediceret Iſraël? Nunquid nam ipſi diuinabant, an aliqua ferebant vnde faceret Balaam quo poſſit diuinare,tanquam aliqua quæ in ſacrificiis incenderentur, aut quoquo modo impenderentur, & ideo dictæ ſunt diuinationes, quia per hæc ille poterat diuinare? an quid aliud? Obſcure enim dictum eſt, Notandum ſanè quòd venit deus ad Balaam & dixit ei, Quid homines qui penes te? &c. Nec dictum eſt,vtrum in ſomnis hoc factum ſit,quanuis per noctem factum ſatis eluceat, cũ poſt hæc dicit ſcriptura,Et exurgens Balaã mane.Poteſt enim mouere quomodo cum homine peſſimo deus locutus ſit, quod etiam ſi in ſomnis factum eſſe conſtaret,nõ ideo nulla quæſtio remaneret propter ipſam indignitatem,

Sic

A Sic & dominus Ieſus Chriſtus ait de diuite illo qui deLucæ.12. ſtruere veteres apothecas & ampliores nouas diſponebat implere,dixit ad illum dominus, Stulte, hac nocte anima tua auferetur à te, quæ paraſti cuius erunt? Ne quiſquã glorietur quòd ei loquitur deus eo modo quo talibus loquendum eſſe nouit: quãdo poteſt hoc & reprobis fieri,quia & cum per angelum loquitur,ipſe lo-
XLVIII. Numer.22. quitur. Quod ait Balaam iterum ad ſe miſſis honoratioribꝰ nunciis, Si dederit mihi Balach plenam domum ſuam argento & auro,nõ potero præuaricare verbum domini, nec facere illud puſillum vel magnũ in mẽte mea:nullum habet omnino peccatum, ſed quod ſequitur non eſt ſine graui peccato,Iam enim conſtans eſſe debuit ſemel audito quod ei dixerat dominus,Nõ ibis cum eis, neq; maledices populum, eſt enim benedictus:nec eis vllam ſpem dare,ꝙ poſſet dominus tanquam ipſe Balaam muneribus & honoribus flexus aduerſus populum ſuũ,quem benedictum eſſe dixerat,ſuam mutare ſententiã.Sed ibi ſe victum cupiditate mõſtrauit, vbi loqui ſibi dominum de hac re iterũ voluit, de qua eius iam cognouerat voluntatẽ. Quid enim oB pus erat quæ ſequuntur adiungere, Et nunc ſuſtinete ibi & vos nocte hac, & ſciam quid adiiciet dominus loqui ad me. Proinde dominus videns eius cupiditatẽ captam deuictamq; munerib⁹,permiſit eum ire,vt per iumentũ quo vehebatur eius auaritiam coërceret,Hoc ipſo confundens illam dementiam, quòd prohibitionem domini per angelum factam tranſgredi aſina nõ auderet, quam ille cupiditate tranſgredi conaretur, quanuis eãdem cupiditatem timore ſupprimeret. Venit enim deus ad Balaam nocte,& ait illi, Si vocare te venerunt homines,exurgens ſequere eos, ſed verbum quodcunque locutus fuero ad te, hoc facies. Et exurgens Balaam mane ſtrauit aſinam ſuam, & abiit cum principibus Moab. Cur poſt iſtam permiſſionem domini iterum non conſuluit, & poſt illam prohibitionem iterum conſulendum putauit, niſi quia eius maligna cupiditas apparebat, quanuis timore domini premeretur?Denique ſcriptura ſequitur, Et iratus eſt animatione deus,quia ibat ipſe: & inſurrexit angelus dei, vt non permitteret eum in via, & cætera quæ ſequuntur donec aſina loqueretur. Nihil hic ſanè mirabilius
C videtur, quàm quòd loquente aſina territus nõ eſt,ſed inſuper ei,velut talibus monſtris aſſuetus,ita perſeueranter reſpondit.Poſtea illi & angelus loquebatur, arguens & improbans eius viam. Quo viſo exterritus adorauit.Deinde ire permiſſus eſt dicere,vt iam per ipſum prophetia clariſſima proferretur, Nam omnino permiſſus non eſt dicere quod volebat, ſed quod virtute ſpiritus cogebatur.Et ipſe quidem reprobus manſit, Nam poſterior de illo ſancta ſcriptura ita locuta eſt,vt quidam reprehenſibiles & reprobi viam eius ſe-
2.Pet.2. cuti dicerentur, Secuti,inquit, viam Balaam filij Beor
XLIX. Numer.22. qui mercedem iniquitatis dilexit. De angelo qui locutus eſt Balaam in via,quo viſo aſina eius progredi nõ auſa eſt,ſcriptura ita loquitur, Et iratus eſt animatione deus,quia ibat ipſe,& inſurrexit angelus dei differre eum in via. Vbi primo notandum eſt quemadmodum iratus eſt deus, & inſurrexit angelus dei: nec interpoſuit iratum deum miſiſſe angelum, ſed tanquã per angelum iratum deum ſignificauit,quoniam veritas & iuſtitia dei iraſci angelum fecit.Nam inſurrexit quod dictum eſt, vtique commotionem intelligẽdum eſt.Deinde quod ait, Differre eum in via: quod Græce poſitum eſt διαβάλλειν, hoc eſt quod in conſequentibus dicit ipſe angelus,Et ecce ego exij in dilationem D
tuam:vbi Græcus habet διαβολήν. Vbi fortaſſis accuſatio cõgruentius intelligitur, vt hic quod dictũ eſt differre eum in via,accuſare accipiatur. Vnde creditur e- Diabolus.
tiam diabolus appellatus, tanquã accuſator Latine dicendus ſit: non quia nemo poſſit etiam bene rectèque accuſare,ſed quoniam diabolus amat accuſare, vtique inuidentiæ ſtimulis agitatus, quale illi in Apocalypſi teſtimonium perhibetur.Poſitum eſt autem hoc verbũ & in Comœdia, vnde Latinum eſſe nõ dubium eſt ſub eadem ſignificatione, vel certe vicina, vbi de patre irato dicitur filio, Rationem ſperat inuenîſſe ſe qua Terẽtius in Andria.
differat te.Solet autem hic intelligi,differat, velut hac atque illac ferat tempeſtate verborum, quaſi diſcerpat & diſſipet, quod vtique ille accuſando videbatur eſſe facturus. Sed &ſi differre eum in via intellexerimus, quia diſtulit angelus eius feſtinationem remorando, vt ei quod opus erat & demonſtraret & diceret, non abſurda eſt huius verbi etiã ſub iſta ſignificatione poL. ſitio. Et cum vidiſſet aſina angelum dei reſiſtenNumer.22. tem in via, & euaginatũ gladium in manu eius, & de-
E clinauit aſina de via & ibat in campum. Campus iſte adhuc extra macerias vinearum fuit. Et percuſſit aſinam in virga vt corrigeret eam in via. Et ſtetit angelus dei in ſulcis vinearũ,maceria hinc & maceria hinc. Merito quæritur ſi hinc atq; inde macerię in medio ponebant viam,ſicut fieri ſolet: quomodo ibi ſtans angelus, dicit ſtetiſſe in ſulcis vinearũ.Neq; enim in via inter macerias potuerunt ſulci eſſe vinearũ. Sed ordo verborum eſt, vt corrigeret eam in via,maceria hinc, & maceria hinc. In hac ergo via corrigere voluit aſinam Balaam vt inter macerias ambularet. Interpoſitũ eſt autem,& ſtetit angelus dei in ſulcis vinearũ,in vna ſcilicet vinearũ quæ in medio ponebant viam. Et cum vidiſſet aſina angelum dei cõpreſſit ſe ad parietem, id eſt,ad maceriam illius vtiq; vineæ in qua non erat angelus, quoniam ab alia parte erat in ſulcis vinearũ. Et compreſſit pedem Balaam ad parietem, & adiecit adhuc cædere eam: & appoſuit angelus dei, & adiiciens ſubſtitit in loco anguſto, iam non in ſulcis vinearum, ſed inter ipſas macerias: id eſt in via, in qua non fuit declinare in dexteram neque ſiniſtram:Et cum vidiſF ſet aſina angelum dei,concidit ſub Balaam,Cęſa enim in retro non ibat & in parietem non ſe premebat,quoniam non ab altera parte terrebatur, ſed in media via in anguſto angelus erat. Reſtat ergo vt ſubſiſteret. Et iratus eſt Balaam,& percutiebat aſinã virga.Et aperuit deus os aſinæ, & ait ad Balaam, Quid feci tibi, quia percuſſiſti me tertio hoc? Et ait Balaam aſinæ, Quia illuſiſti mihi, & ſi habuiſſem gladium in manu mea, iam tranſfixiſſem te. Nimirũ iſte tanta cupiditate ferebatur,vt nec tanti monſtri miraculo terreret,& reſponderet quaſi ad hominem loquens, cum deus vtique non aſinæ animam in naturam rationalem vertiſſet,ſed quod illi placuerat ex illa ſonare feciſſet ad illius veſaniam cohibendam.Illud fortaſſe præfigurans, 1.Cor.1.
quia ſtulta mundi electurus erat deus, vt confunderet ſapientes,pro illo ſpiritali & vero Iſraël: hoc eſt, promiſſionis filiis. Et factus eſt ſpiritus domini ſuper LI.
illum:id eſt ſuper Balaam. Non factus eſt ſpiritus dei, Numer.23.
tanquam factura ſit ſpiritus dei, ſed factus eſt ſuper illum,id eſt factum eſt, vt ſuper illum eſſet: quomodo, Qui poſt me venit, ante me factus eſt:id eſt factũ eſt, Ioan.1.
vt ante me eſſet:vt præponeretur mihi:quia prior me, Pſal.117.
inquit, erat. Sicut, Dominus factus eſt adiutor meus.

G Non enim dominus factura eſt,ſed factũ eſt vt me ad-
Pſal.9. iuuaret.Et, Factus eſt dominus refugium pauperum:id-
eſt,factum eſt vt ad eum refugerent pauperes. Et,Facta
Ezec.1.& 3. eſt ſuper me manus domini: id eſt,factum eſt,vt ſuper
LII. me eſſet,& multa talia in ſcripturis reperiuntur. Et
Nume.25. dixit dominus ad Moyſen, Accipe duces populi & o-
ſtenta eos domino contra ſolem, & auferetur ira ani-
mationis domini ab Iſraël. Iratus eſt deus de fornica-
tionibus Iſraël,& carnalibus & ſpiritalibus, nam & fi-
liabus Moab ſe impudice miſcuerant, & idolis fuerant
cõſecrati: hoc ad Moyſen dixit vt oſtentaret domino
duces populi cõtra ſolem.In quo verbo intelligitur eos
iuſſos eſſe crucifigi: vt hoc ſit, oſtenta eos domino cõ-
tra ſolem:id eſt,palàm in cõſpectu lucis huius.Nã Grę-
cus ait παραδειγμάτισον,quod dici poſſit exempla,quia
παράδειγμα exemplũ dicitur. Nam præter ſeptuaginta
interpretes,Aquila perhibetur dixiſſe, confige, vel po-
tius ſurſum confige,quod eſt ἀνάπηξον,Symmachus au
tem verbo euidentiore,ſuſpende.Mirũ eſt ſanè,ꝙ ſcri-
ptura narrare deſtiterit, vtrum hoc fuerit ex præcepto
domini impletum: quod cõtemni potuiſſe non video,
H aut ſi contemptum eſt,impune contemni.Si autem fa-
ctum eſt & tacitũ, cur ex eo quod Phinees filius Elea-
zar transfixit adulteros,placatum fuiſſe dominũ, ſcri-
ptura teſtatur,plagamq; ceſſaſſe: quaſi crucifixis ducib⁹
ſicut præceperat dominus, adhuc indignatio perſeue-
rans alio modo placanda videretur:cum proculdubio
falſum eſſe nõ poſſet quod prænũciauerat & promiſe-
rat dominus dicẽs, Accipe duces populi & oſtenta eos
domino cõtra ſolem, & auertetur ira animationis do-
mini ab Iſraël? Quid itaq; opus erat vt adhuc Phinees
ad placandũ deum ſic in adulteros vindicaret, eiq; te-
ſtimonium ſcriptura perhiberet ꝙ eo modo placaue-
rit dominũ, Niſi forte intelligamus cum illud de du-
cibus populi Moyſes quod præceperat domin⁹ imple-
re diſponeret, eum voluiſſe etiam ſecundũ legem talia
punire flagitia, & ſacrilegam audaciã, vt iuberet vnũ-
quenq; interficere proximum ſuũ diis alienis nefarie
conſecratum,atq; inter cætera etiam illud Phinees fa-
ceret,ac ſic ira domini iam placata, nõ opus fuiſſe du-
ces populi crucifigi.Hæc ſanè ſeueritas illi tẽpori con-
I grua,quantũ malum ſit fornicatiõis & idololatriæ, pru
LIII. dentium fidei ſalutis euidenter oſtendit. Eam cau-
Nume.27. ſam mortis Moyſi dicit dominus quã etiam fratris e-
Nume.20. ius.Ambobus enim etiam hoc ante prædixerat,ꝙ ideo
non intrarent cum populo dei in terrã promiſſionis,
quia nõ eum ſanctificauerunt coram populo ad aquam
contradictionis:id eſt,quia dubitauerunt de dono eius
quòd poſſet aqua de petra profluere: ſicut expoſuimus
in eo ſcripturæ loco. Huius autem rei myſteriũ datur
intelligi, quia nec ſacerdotium quod prius inſtitutum
eſt,cuius perſonã gerebat Aarõ, nec ipſa lex cuius per-
ſonam gerebat Moyſes introducunt populũ dei in ter-
ram hæreditatis ęternę,ſed Ieſus in quo typus erat do-
mini Ieſu Chriſti,id eſt,gratia per fidẽ. Et Aaron qui-
dem ante defunctus eſt, quàm Iſraël in aliquam partẽ
terræ promiſſionis intraret: Moyſe autem adhuc vi-
uente capta eſt terra Amorræorum atque poſſeſſa, ſed
Iordanem cum eis nõ eſt tranſire permiſſus. Ex aliqua
enim parte lex obſeruatur in fide Chriſtiana.Ibi enim
ſunt etiam præcepta quæ hodieq; obſeruare iubemur
Chriſtiani.Sacerdotiumvero illud & ſacrificia nullam
partem tenent hodie fidei Chriſtianæ, niſi ꝙ in vm-
bris futurorum acta atq; tranſacta ſunt. Cum vero am-
bobus fratribus,id eſt, Aaron & Moyſi dicitur, vt ap-
ponantur ad populum ſuum: manifeſtum eſt non eſſe K
illos in ira dei, quæ ſeparat à pace ſanctæ ſocietatis æ-
ternæ.Vnde manifeſtatur,nõ ſolum officia, ſed etiam
mortes eorum ſigna fuiſſe futurorum, non ſupplicia
indignatiõis dei. Et locutus eſt dominus ad Moy- LIIII.
ſen dicens, Accipe ad teipſum Ieſum filium Naue, ho- Nume.27.
minem qui habet ſpiritum in ſeipſo:& impone manus
tuas ſuper eum: & ſtatues eum in conſpectu Eleazari
ſacerdotis, & mandabis ei in cõſpectu omnis ſynago-
gæ,&c. Notandũ eſt quòd cum iam haberet ſpiritũ in
ſeipſo Ieſus Naue,ſicut ſcriptura teſtatur: vbi quid ali-
ud quàm ſpiritumſanctum debemus accipere? Non e-
nim de ſpiritu hominis hoc diceret, quem nullus erat
qui nõ habebat:iuſſus eſt tamẽ Moyſes ei manus impo
nere, ne quiſquã homo qualibet præpollens gratia ſa-
cramentum conſecrationis audeat recuſare. Quid LV.
eſt quòd cum deus præciperet Moyſi de Ieſu Naue, ait Nume.27.
inter cætera, Et dabis de gloria tua ſuper eum. Nam
Græca locutione τῆς δόξης habet,quod tantundem va-
let ac ſi diceret, de gloria,id eſt,ἀπὸ τῆς δόξης,Latini
autem nonnulli interpretati ſunt,dabis gloriam tuam:
nõ de gloria tua.Sed ſiue illud eſſet vt gloriam tuam L
diceret,non ideo eam non habiturus erat Moyſes:nec
quia dixit de gloria, ideo minutum eſt quod habebat.
Sic enim accipiendum eſt,ac ſi diceret,facies eum ſo-
cium gloriæ tuæ: non autem huiuſmodi res quaſi par-
ticulariter diuiſæ minuuntur, ſed totæ ſunt omnibus
totæ ſingulis,qui earum habent ſocietatem. Homo LVI.
quicunq; vouerit votũ domino,aut iurauerit iuramen- Nume.30.
tum,aut definierit definitionem de anima ſua, nõ pro-
phanabit verbũ ſuum:omnia quæcunq; exierint de ore
eius faciet.Non hoc ad omnẽ iurationem pertinet,ſed
ad eam vbi quiſq; de anima ſua vouerit alicuius vtiq;
rei abſtinentiã,qua ei licebat vti per legem,ſed per vo-
tum ſibiipſe efficit nõ licere. Si autem mulier vo- LVII.
uerit votum domino aut definierit, definierit defini- Nume.30.
tionem in domo patris ſui in iuuentute ſua,& audierit
pater eius vota eius,& definitiones eius quas definiuit
aduerſus animam ſuã,& tacuerit pater eius, & ſtabunt
omnia vota eius,& omnes definitiones eius quas defi-
niuit aduerſus animam ſuã manebunt ei. Si autem ab-
nuens abnuerit pater eius, quacunq; die audierit om-
nia vota eius & definitiones eius quas definiuit aduer- M
ſus animam ſuam,non ſtabunt: & dominus emũdabit
eam,quia abnuit pater ei⁹. Quoniam quidem de mu-
liere,quæ adhuc in iuuẽtute ſua in domo patris, loqui-
tur,merito hic quæritur etiã de voto virginitatis:mu-
lieres quippe etiam virgines in ſcriptura appellari ſo-
lere notiſſimũ eſt: & videtur etiam Apoſtolus de par- 1.Cor.7.
te loqui cum dicit, Seruet virginem ſuam, & dat nu-
ptum virginem ſuam,& cætera hoc modo:vbi nõnul-
li intellexerunt,virginem ſuã,virginitatem ſuam,nul-
la tamen hoc ſimili ſcripturarũ locutione demonſtrãt,
cum ſit inuſitatiſſima. Quod autẽ ait, aduerſus animã
ſuam: nec ſic accipiendum eſt, quaſi animæ noceat ta-
libus votis: ſed aduerſus animam dicitur, aduerſus a-
nimalem delectationem,ſicut etiam de ieiunio pręci-
piens ſuperius ait, Et affligetis animas veſtras. Nume.29.
Quod autem ait,Et dominus emundabit eam, quia LVIII.
abnuit pater eius:emũdabit dixit,à voti nõ impleti cri- Nume.30.
mine abſoluta eſt:ſicut in multis locis dicitur,& emũ-
dabit eum ſacerdos: id eſt,mundũ habebit, mundum
iudicabit: ſicuti eſt & illud, Mundatione non mun-
dabis reum: id eſt,non dices mundum qui immundus
eſt. Si autem facta fuerit viro,& vota ei⁹ ſuper eam LIX.
Nume.30.

A ſecundum diſtinctionem labiorum eius quãta defini-
uit aduerſus animam ſuã: & audierit vir eius & tacue-
rit ei quacunq; die audierit, & iſta ſtabunt omnia vota
eius,& definitiones ei⁹ quas definiuit aduerſus animã
ſuam ſtabunt. Si autem abnuens abnuerit vir eius in
quacunq; die audierit omnia vota eius, & definitiones
quas definiuit aduerſus animã ſuam,nõ manebũt:quo-
niam vir abnuit ab ea, & dominus mundabit eam.Fœ-
minam ſub patre antequam nubat, & ſub viro nuptam
voluit lex vouere ita aliquid deo aduerſus animã ſuam,
id eſt, in aliquarum rerum licitarum atq; cõceſſarum
abſtinentia, vt in eiſdem votis fœminea nõ præualeat
authoritas,ſed virilis. Ita & ſi adhuc innuptæ iam cõ-
ceſſerat pater vota perſoluere,ſi antequam perſoluerit
nupſerit,& viro eius hoc cognitum non placuerit,non
perſoluat & ſit omnino ſine peccato, quia mũdauit eã
ſicut dicit,id eſt, mundam iudicauit: neq; hoc contra
deum fieri putandũ eſt, cum ipſe deus hoc præceperit,
hoc voluerit. Sequitur autẽ de viduis, vel à viro abie-
ctis,id eſt,non ſub poteſtate viri cõſtitutis, aut patris:
& earũ vota ad perſoluendũ libera eſſe dicit hoc mo-
B do, Et votũ,inquit, viduæ expulſæq; quæcunq; vouerit
aduerſus animã ſuam,manebũt ei.Deinde dicit de nu-
pta, ſi in domo viri ſui iam conſtituta aliquid tale vo-
uerit: De illa enim prius dixerat quæ in domo patris
vouerat,& antequam redderet nupſerat. De hac ergo
quæ in domo mariti vouit ita loquitur, Si autẽ in do-
mo viri eius votũ eius, aut definito quæ aduerſus ani-
mam eius cum iureiurando: & audierit vir eius & ta-
cuerit ei & nõ abnuerit ei,& ſtabunt omnia vota eius,
& omnes definitiões quas definiuit aduerſus animam
ſuam,& ſtabunt aduerſus eam.Si autem circũauferens
circũauferat vir eius quacũq; die audierit omnia quę-
cunq; exierint ex labiis eius,ſecundũ vota eius & ſecũ-
dum definitiones quæ aduerſus animam eius,non ma-
nent ei:vir eius circumabſtulit, & dominus mundauit
eam: omne votum & omne iuſiurandũ vinculi affligе-
re animam, vir eius ſtatuet ei,& vir eius circũauferet:
ſi autem tacens tacuerit ei diem ex die, & ſtatuet ei
omnia vota eius & definitiões quę ſuper ipſam ſtatuet
ei,quoniã tacuit ei die qua audiuit.Si autem circumau-
ferens circumauferat vir eius poſt diem quam audiuit
C & accipiet peccatum ſuum.Manifeſtum eſt ita voluiſ-
ſe legem fœminam eſſe ſub viro,vt nulla vota eius quę
abſtinentiæ cauſa vouerit reddantur ab ea,niſi author
vir fuerit permittendo. Nam cum ad peccatum eiuſ-
dẽ viri pertinere voluerit, ſi prius permiſerit & poſt-
ea prohibuerit,etiam hic tamen nõ dixit vt faciat mu
lier quod vouerat,quia permiſſa prius à viro fuerat:vi-
ri dixit eſſe peccatum qui abnuit quod prius conceſ-
ſerat:non tamen mulieri vel ex hoc permiſſum dedit,
vt cum prius ei vir conceſſerat, poſtea ſi prohibuerit
contemnatur. Vtrum autem iſta etiam ad vota & à
concubitu continentiæ vel abſtinẽtiæ pertineant me-
rito quæritur,ne forte ea tantum intelligenda ſint ad-
uerſus animam vouerj,quæ ſunt in cibis & potionibus.
Quod videtur & illud ſignificare vbi dominus ait,
Matth.6. Nõnne anima plus eſt quàm eſca? Et cum de ieiunio
Nume.20. præcipitur, ita præcipitur, Affligetis animas veſtras.
Neſcio autem vtrum alicubi legi poſſit, aduerſus ani-
mam dici votum,quod de abſtinentia concubitus fue-
rit: maxime quia cum hic lex authoritatem viro tri-
buat,non mulieri quæ viro ſubdita eſt, vt tunc perſol-
uenda ſint vota mulieris ſi vir approbauerit, ſi autem
renuerit non debeantur, Apoſtolus tamen cum de
concubitu coniugatarum loqueretur,non ibi maiorem D
authoritatem viro quàm fœminæ dedit: ſed vxori,in-
quit,vir debitum reddat, ſimiliter & vxor viro. Vxor 1.Cor.7.
non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir: ſimiliter
autem & vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed
mulier. Quando ergo in hac re parem vtriuſque eſſe
voluit poteſtatem,puto quòd nobis intelligendum in-
ſinuet,iſtam de concumbendo vel non concumbendo
regulam non pertinere ad ea vota, vbi non habent pa-
rem vir & mulier poteſtatem, ſed viri maior eſt, ac
propè eius ſolius eſt. Non enim ait lex virum non de-
bere reddere vota ſua ſi vxor prohibuerit,ſed vxorem
ſi vir prohibuerit. Vnde non mihi videtur in huiuſ-
modi votis & definitionibus atque obligationibus quæ
aduerſus animam fiunt, etiam iſta debere accipi quæ
inter ſe vir & vxor de concumbendo, vel de abſtinẽ-
tia concumbendi placita habuerint. Deinde quia &
iſtę iuſtificationes dicuntur,& meminimus in illis iu-
ſtificationibus quæ in Exodo ſub hoc nomine aliæ cõ- Exod 21.
memorantur, multa præcipi quæ accipi ad proprieta-
tem non poſſint,nec in nouo teſtamento obſeruentur:
ſicut de aure ſerui pertũdenda, & ſi quid eiuſmodi eſt: E
non abſurde etiam hic aliquid figurate dictum intelli-
gitur:vt quoniam ſunt multæ abſtinentiæ ceremonia-
rum irrationabiles,& aliquando etiam inimicæ veri-
tati,hoc fortaſſe hic intelligi voluerit, tunc ratas eſſe
cum rationabiles fuerint:hoc eſt,cum eas approbaue-
rit ratio,quæ ad vicem viri debet regere omnem ani-
malem motionem, quæ fit non tantum in appetendo,
verumetiam in abſtinendo: vt ſi mente & ratione de-
cernitur,tunc fiat:ſi autem improbatur conſilio ratio-
nis,non fiat. Quòd ſi ratio quod prius recte faciẽdum
eſſe decreuit poſt improbet,ſit peccatum cõſilij, ſic ta-
men vt non niſi rationi motio illa conſentiat.

Quid eſt,Et miſit eos Moyſes mille ex tribu,& mil LX.
le ex tribu cum virtute eorum.Vtrum virtutem eorum Nume.31.
vult intelligi,principes eorum, an virtutem à domino
eis datam,vel per ipſum Moyſen impetratam: an po-
tius virtutem eorum,quia dedit ea quibus virtus eorũ
ſuſtẽtaretur. Poteſt videri quæſtio,quomodo quã- LXI.
do Iſraëlitæ Madianitas debellauerunt, interfectum Nume.31.
dicat ſcriptura Balaam, qui fuerat conductus ad ma-
ledicendum populum Iſraël:cum ſuperius quando be-
nedicere coactus eſt, ita eandem actionem ſcriptura F
concluſerit, cum ait, Et ſurgens Balaam abiit reuer-
tens in locum ſuum, Balac abiit ad ſemetipſum. Si er-
go redierat ad locum ſuum Balaam,quomodo hic in-
terfectus eſt, cum de tam longinquo, id eſt, de Meſo-
potamia venerit? An forte reuerſus eſt ad Balac: &
hoc ſcriptura non dixit? Quanquam etiam poſſit in
locum ſuum rediiſſe intelligi, quòd ab ipſo loco vbi
ſacrificia faciebat in eum locum reuerſus eſt vnde il-
luc exierat: id eſt, vbi tanquam peregrinus habebat
hoſpitium. Non enim dictum eſt in domum ſuam,
aut in patriam ſuam, ſed in locum ſuum. Habet au-
tem & quiſque peregrinus locum ſuum vbi ad tem-
pus habitat. De ipſo autem Balac qui eum conduxe-
rat,non dictum eſt ad locum ſuum,ſed ad ſemetipſum,
id eſt,vbi dominans habitabat, Poſſet ergo dici,ad lo-
cum ſuum,& dominans,& peregrinus.Ad ſemetipſum
autem nõ video quomodo poſſit dici peregrinus, cum
ad hoſpitium ſuũ veniſſet. Et prædam egerũt mu- LXII.
lieres Madian,& ſupellectilem eorum & pecora eorũ, Nume.31.
& omnia quæ poſſederant, & virtutem eorum depræ-
dati ſunt. Cum iam dixiſſet mulieres, ſuppellectilem

G & pecora, & omnia quæ poſſidebant: quid deinde ad-
dit,& virtutem eorum deprædati ſunt? Nimirũ enim
hæc intelligenda eſt virtus,de qua & ſupra dictum eſt,
miſiſſe millenos ex ſingulis tribubus cum virtute eo-
rum.An forte cibus quo ſuſtentabantur, virtus eorum
appellata fuit: quo ſubminiſtrato vires ſuppetũt,& quo
ſubtracto vires deficiunt? Vnde per Prophetam deus
cum minaretur ait,Auferam virtutem eorum panis,&
virtutem aquæ. Et Moyſes ergo cum annona miſerat
illos millenos:quod dictum eſt,cum virtute eorum: &
iſti Madianitis victis etiam hoc eorum inter cætera
LXIII. fuerant deprædati. Vt quid viuificaſtis omne fœ-
Nume.31. mininum?Hoc enim fecerunt filij Iſraël ſecundũ ver-
bum Balaam, vt recedere faceret & deſpicere verbum
domini propter Phogor.Hoc conſilium malignum,vt
ad illecebram fœminæ ſupponerentur, per quas nõ ſo
lum corporaliter, ſed etiam ſpiritaliter in adorando
idolo fornicarentur, quando dederit Balaam ſcriptu-
ra non dixit, & tamẽ apparet factum eſſe,cum hic cõ-
memoratur. Sic ergo potuit & redire ipſe Balaam qui
iam ierat in locum ſuum, vt modo locum eius intelli-
H gamus peregrinationis hoſpitiũ,quanuis hoc ſcriptu-
LXIIII. ra tacuerit. Quid eſt quod ait, Et erunt ciuitates
Nume.35. vobis refugia à vindicante ſanguinem, & non morie-
tur is qui occidit quoaduſque ſtet in cõſpectu ſynago-
gæ in iudicium:cum de iis loquatur qui nolentes occi-
derint,& alibi dicat,tunc vnumquenq; in tali cauſa cõ
fugientium exire liberum de ciuitate quò confugerat,
cum ſacerdos maximus fuerit defunctus? Quomodo
ergo hic dicit,& nõ morietur is qui occidit quoaduſq;
ſtet in conſpectu ſynagogæ in iudicium: niſi quia ideo
iudicatur,vt tũc ei liceat eſſe in ciuitate refugij, ſi ma-
nifeſtum factũ fuerit in iudicio,ꝙ nolens occiderit.
LXV. Quid eſt quod ait, Qui vindicat ſanguinem,ipſe
Nume.35. interficiat homicidam, cum occurrerit ei iſte interfi-
ciet eum. Sic enim ſonat male intelligentibus, quaſi
paſſim & ſine iudicio datum fuerit vltori mortis pro-
pinqui ſui,ius occidendi eius interfectorẽ.Sed hoc in-
telligi voluit,quia ſecundũ id quod ſupra dictũ eſt,qui
occiderit,cõfugiat ad vnã de ciuitatib⁹ refugiorũ,quo-
uſque ſtet in iudicium, ne antè inuentus à propinquo
occidatur:quia & ſi nolens occidit,præter illas ciuita-
I tes inuentus occiditur.Cum vero ad iudicium ſteterit
in aliqua earum ciuitatum,& iudicatus fuerit homici-
da in aliqua earum in qua fugere cõceditur, & eſſe ibi
non ſinitur:tum iam demum iudicatum vbicunq; com
pertum propinquo licet occidere. Neq; enim opus eſt
eum ad iudicium deduci, cum iam fuerit iudicatus ho
micida,& propterea de iſtis ciuitatibus pulſus ſit.

DIVI AVRELII AVGV-
STINI HIPPONENSIS
Epiſcopi,Quæſtionum ſu-
per Deuteronomiũ Li-
ber Quintus.

I
Deute.1. IN eo quod commemorat Moy-
ſes dixiſſe populo timenti hoſtes
inhabitantes terram quò intro-
ducẽdus fuit, Ne paueatis neque
timeatis ab eis, dominus deus
noſter qui præcedet ante faciem
veſtrã, ipſe ſimul debellabit eos
vobiſcum: ſatis oſtenditur ita eſſe adiutorem deum,
II.
Deute.2. vt etiam homines agant aliquid. Et noluit Seon
rex Eſebon tranſire nos per ipſum, quoniam indura- K
uerat dominus deus noſter ſpiritum eius,& conforta-
uit cor eius vt traderetur in manus tuas ſicut in hac
die. Hæc dicens Moyſes dum populum alloquitur ta-
le aliquid commemorat quale dicebatur in Exodo,
Ego induraui cor Pharaonis, & quod in Pſalmis legi- Exod 10.
tur, Conuertit cor eorum vt odiſſent populum eius. Pſal.104.
Nec tacetur hic cauſa indurationis huius, cum dici-
tur, vt traderetur in manus tuas ſicut in hac die: id
eſt, vt vinceretur à te: quod non fieret niſi reſiſte-
ret: non autem reſiſteret, niſi corde obdurato. Cuius
rei iuſtitiam ſi quæſierimus, inſcrutabilia ſunt iudicia Rom.11.
dei.Iniquitas autem non eſt apud deum. Sanè notan- Rom.9.
dum eſt confortatum cor poſſe dici etiam in malo.
Veruntamen Og rex Baſan reliquus factus eſt à III.
Raphaïm. Hoc nomine quod eſt Raphaïm gigantes Deute.3.
ſignificari in Hebræa lingua dicunt qui eam noue-
runt. Vnde quod habent plerique codices, derelictus
eſt à Raphaïm: planius vtique dicitur, reliquus factus
eſt: vt ipſe ex illis remanſiſſe intelligatur.Cuius etiam
conſequenter longitudo & latitudo ferrei lecti com-
memoratur,ad eius magnitudinem commendandam. L
Ne feceritis iniquitatem, & ne faciatis vobiſip- IIII.
ſis ſculptilem ſimilitudinem, aut omnem imaginem. Deut.4.
Quid interſit inter ſimilitudinem & imaginem quæ-
ri ſolet.Sed hic non video quid intereſſe voluerit,ni-
ſi aut dũobus iſtis vocabulis vnam rem ſignificaue-
rit, aut ſimilitudinem dixerit ſi verbi gratia fiat ſta-
tua vel ſimulachrum habens effigiem humanam, non
tamen alicuius hominis exprimantur liniamenta, ſi-
cut pictores vel ſtatuarij faciunt intuentes eos quos
pingunt vel fingunt. Hanc enim imaginem dici ne-
mo dubitauerit, ſecundum quam diſtinctionem om-
nis imago etiam ſimilitudo eſt, non omnis ſimilitu-
do etiam imago eſt. Vnde ſi gemini inter ſe ſimiles
ſint, ſimilitudo dici poteſt alterius cuiuſlibet in altero,
non imago. Si autem patri filius ſimilis ſit,etiam ima-
go rectè dicitur,vt ſit pater prototypus,vnde illa ima-
go expreſſa videatur: quarum aliæ ſunt eiuſdem ſub-
ſtantiæ, ſicut filius: aliæ non eiuſdem, ſicut pictura.
Vnde illud quod in Geneſi ſcriptum eſt, Fecit deus Gene.1.
hominem ad imaginem dei: manifeſtum eſt ita di-
ctum, vt non eiuſdem ſubſtantiæ ſit imago quæ facta M
eſt. Si enim eiuſdem eſſet, non facta ſed genita dice-
retur. Sed quod non addidit, & ſimilitudinem: cum
ſuperius dictum eſſet, Faciamus hominem ad imagi-
nem & ſimilitudinem noſtram: quibuſdam viſum eſt
ſimilitudinem aliquid amplius eſſe quàm imaginem,
quod homini reformando per Chriſti gratiam poſtea
ſeruaretur. Miror autem ſi non propterea poſtea ima-
ginem ſolam voluit commemorare, quia vbi imago,
cõtinuo & ſimilitudo eſt. Vnde & hic Moyſes ſimili-
tudinem & imaginem fieri vetat,ſecũdum eam fortaſ-
ſe rationem quam diximus. In decalogo autem gene-
raliter dicitur,nullam fieri debere ſimilitudinem, nec
imago cõmemoratur. Cum enim nulla ſimilitudo fit,
proculdubio nec imago fit:quoniã ſi imago, vtiq; & ſi-
militudo. Non autẽ ſi ſit ſimilitudo,cõtinuo ſit & ima-
go:tamẽ ſi nulla ſimilitudo,ſequiť vt nulla imago. De-
nique vbi prohibuit ſimilitudinem & imaginẽ, homi-
nes intelligi voluit: vbi & ſimilitudo fieri poteſt, non
huius aut illius, ſed cuiuſlibet hominis:& imago,id eſt,
huius proprie, vel illius hominis.Cũ vero de pecoribus
diceretur, atque irrationabilibus animãtibus,ſolam ſi-
militudinem dixit. Quis enim reperiri poteſt qui ſibi
vnum

A vnum cõſtituat canem,vel quid eiuſmodi, quẽ intuens
eius imaginem pingat,aut fingat?Quod de hominibus
V.
Deute.4. vſitatiſſimũ eſt. Quid eſt autem quod ait, Similitu-
dinem omnis piſcis,& quæcũq; ſunt in aquis ſub terra.
An & aquã propter tractabilem corpulentiam terram
intelligi voluit, & ſecundũ hoc in eo quod ſcriptũ eſt,
Gene.1. Fecit deus cœlũ & terram:& aquas debemus accipere?
Aſſidue quippe ſcriptura his duab⁹ partibus cõmemo-
ratis, vniuerſum mundũ vult intelligi, ſecũdum illud,
Pſal.120. Auxilium meũ à domino qui fecit cœlum & terrã: &
innumerabilia eiuſmodi.An ideo dictũ eſt,ſub terra,ꝙ
terra niſi ſuperior aquis eſſet, habitari vtiq; ab homi-
VI. nibus & animalia terrena habere nõ poſſet. Et ne
Deute.4. ſuſpiciens in cœlũ,&videns ſolem & ſtellas & omnem
ornatũ cœli,errãs adores ea, & ſeruias illis quæ diſtri-
buit dominus deus tuus ea omnibus gentibus quæ ſunt
ſub cœlo. Non ita dictũ eſt tanquã deus præceperit ea
coli à gentibus,à ſolo autem populo ſuo nõ coli:ſed aut
ita dictũ eſt, ꝙ deus præſcierit gentes culturam exhi-
bituras his cœleſtibus,& tamen hoc præſciens creaue-
rit eas:eum vero populum ſuũ futurum eſſe preſciuerit
B qui iſta non coleret. Aut diſtribuit dictũ eſt,vt intelli-
Gene.1. gatur vſus qui cõmendatur in Geneſi, Vt ſint in ſignis
& in temporibus & in diebus & in annis: quem vſum
in eis cõmunem habet populus dei cum omnibus gẽ-
tibus,non autem cultum quem habent aliæ gentes.
VII. Ne obliuiſcamini teſtamentum domini dei veſtri
Deute.4. quod diſpoſuit ad vos,& faciatis vobiſmetipſis ſculpti-
lem ſimilitudinẽ omnium quæcunq; conſtituit tibi do-
minus deus tuus.Hic certe generaliter loquens ſimili-
tudinem poſuit,imaginem tacuit: quoniam ſi nulla ſit
ſimilitudo,profecto nec imago:quia vbi imago,conti-
nuò ſimilitudo,quanuis nõ vbi ſimilitudo, cõtinuo ibi
VIII. imago. Quærendũ quomodo dictum ſit,Interro-
Deute.4. gate dies priores qui fuerũt priores te,ex die qua crea-
uit deus hominem ſuper terrã,à ſummo cœli vſque ad
ſummum cœli.Subauditur enim,interrogate. Videtur
autem ſignificare totũ orbem terrarum.Sed cur à ſum-
mo cœli vſque ad ſummũ cœli dicat, nõ à ſummo ter-
Matth.24. ræ vſq; ad ſummum terræ, non eſt facile dignoſcere.
Talis enim quædam locutio eſt & in Euangelio cũ di-
C cit dominus, ꝙ congregabuntur electi eius à ſummis
cœlorum vſq; ad terminos eorum. Niſi forte hoc nec
in hominibus, nec in angelis auditum eſſe vult intel-
ligi, quod in hoc populo factum ſingulariter cõmen-
dat: hoc enim ſequitur, Si factum eſt ſecundũ verbum
magnum hoc,ſi auditũ eſt tale quid,ſi audiuit gens vo-
cem dei viuentis loquentis è medio ignis,quemadmo-
dum audiſti tu & vidiſti.Quod ſi ita eſt, vt nec in ho-
minib⁹ nec in angelis hoc dicat auditum: quid eſt er-
Matth.24. go illud in Euangelio.A ſummis cœlorum vſq; ad ter-
Marci.13. minos eorũ: cum ſine dubio dominus hoc ait, cum de
nouiſſima electorum ſuorũ congregatione loqueretur?
IX. Quid eſt quod Moyſes ait, Dominus deus veſter
Deut.5. diſpoſuit ad vos teſtamentum in Oreb: Non patribus
veſtris diſpoſuit dominus teſtamentũ hoc, ſed ad vos
hic omnes viuentes hodie facie ad faciem locutus eſt
dominus ad vos in monte è medio ignis. An quia illi
qui non ingrediuntur in terram promiſſionis,mortui
ſunt enim omnes, non pertinent ad hoc teſtamẽtum,
quorum tunc recognitio facta eſt, cum à viginti annis
ætatis & ſupra numerẽtur vſque ad quinquaginta an-
nos habiles ad bellum?Quomodo ergo illis locutus eſt
dominus qui hodie viuunt? An quia ex viginti annis
& infra potuerunt multi tunc eſſe qui hoc bene me-
miniſſent,alieni ab illa pœna,quam dominus cõſtituit D
illis qui tunc numerati ſunt non intrare in terrã pro-
miſſionis:& hos vtique appellat qui quãuis viginti an-
norum & ſupra non eſſent quando deus in monte lo-
quebatur vt numerari tunc poſſent, potuerunt tamen
eſſe annorum decem & nouem & infra vſque ad pue-
rilem ætatẽ,qui poſſent illa quæ facta & dicta ſũt & vi-
dere & audire & memoria retinere.Sed quid eſt quod
ait, Facie ad faciem locutus eſt dominus ad vos: quos
pauloante maxime admonere curauit,quòd nullam ſi-
militudinem viderint, ſed ſolam vocẽ de medio ignis
audierint?An propter rerum euidentiam, & quodam-
modo præſentiam manifeſtatæ diuinitatis, de qua du-
bitare nemo poſſet,his verbis vſus eſt? Quod ſi ita eſt,
quid prohibet de ipſo Moyſe hoc intelligi,eo quòd de
illo dictum eſt quòd facie ad faciem locutus ſit cum eo
domin⁹,vt nec ipſe aliquid oculis viderit præter ignẽ?
An aliquid amplius vidiſſe intelligitur, quia ſcriptum
eſt eum intraſſe in nebulam vel nimbum,vbi erat de⁹?
Sed & ſi aliquid amplius vidit quàm illi, non eum ta-
men mortalibus oculis vidiſſe dei ſubſtantiam ex illis E
eius verbis intelligi poteſt,quib⁹ ait deo,Si inueni gra Exod.33.
tiam ante te oſtende mihi temetipſum vt ſcienter vi-
deam te.Neque enim arbitrandum eſt hunc populum,
cui Moyſes loquebatur, ſic tunc vidiſſe deum facie ad
faciem quando in monte loquebatur è medio ignis,
quemadmodũ Apoſtolus dixit in fine nos eũ eſſe viſu-
ros,vbi ait, Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, 1.Cor.13.
tunc autem facie ad faciem.Quid autem hoc & quan-
tum eſſet cõſequenter aperuit dicẽs, Nũc ſcio ex par-
te,tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum.Quod
etiam ipſum caute accipiendum eſt,ne tantam putetur
habiturus homo cognitionem dei quantam nunc ha-
bet hominis deus,ſed pro ſuo modo ita perfectam, vt
ei nihil adhuc expectetur addendum: vt quem perfe-
cte nunc deus nouit hominem, ſed tamen ſicut deus
hominem, ita tunc perfecte nouerit homo deum, ſed
tamen ſicut homo deum.Neque enim quia dictum eſt,
Eſtote perfecti ſicut pater veſter cœleſtis perfectus eſt, Matth.5.
ideo æqualitatem patris quam verbum habet vnige-
nitum,ſperare debemus, quanuis non defuerint qui &
hoc futurũ putauerint,niſi forte quid dicãt parũ intel- F
ligimus. Quid eſt quod ait, Et ego ſtabã inter deũ X.
& vos in tẽpore illo annunciare vobis verba domini: Deute.5.
Tanquã in loco eſſet dominus,hoc eſt in monte vnde
illi voces audiebant. Quod ſic accipiendũ eſt,vt nõ ex
hoc ſuſpicemur dei ſubſtantiã in vllo aliquo eſſe cor-
porali loco, qui eſt vbique totus, nec per locorum in-
terualla propinquat aut recedit: ſed demonſtrationes
eius in ea creatura quæ non eſt quod ipſe, nõ aliter hu
manis ſenſibus exhibẽtur. Vnde dominus volẽs aufer-
re ab huiuſmodi ſuſpitionibus mentem noſtrã, quibus
putatur deus loco aliquo cõtineri,Veniet,inquit,hora, Ioan.4.
quãdo neque in mõte hoc, neq; in Hieroſolymis ado-
rabitis patrem.Vos adoratis quod neſcitis: nos adora-
mus quod ſcimus, quia ſalus ex Iudæis eſt. Sed venit
hora & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt
patrem in ſpiritu & veritate. Nam & pater tales quæ-
rit qui adorent. Spiritus eſt deus, & eos qui adorant
eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare. Medium
ergo ſe dixit Moyſes non inter dei ſubſtantiam & po-
pulum interuallo aliquo loci: ſed quia per eum placuit
populum audire cætera dei verba poſteaquã vehemen-
ter eſt territus, audita de medio ignis voce dei dicẽtis
decalogum legis.Sed merito queritur quomodo acci-

G piantur hæc verba Deuteronomij dicente Moyſe, Et ego ſtabam inter deum & vos in tempore illo annunciare vobis verba domini, quoniam timuiſtis à facie ignis & non aſcendiſtis in montem dicens, Ego ſum dominus deus tuus:& cætera. Quæ iam verba dei ſunt que decalogus continet.Quid ergo vult quod addidit, dicens: Si enim putauerimus hyperbaton, vt ordo verborum ſit, & ego ſtabam inter deum & vos in tempore illo annũciare vobis verba domini dicens,Ego ſum dominus deus tuus:non erit verũ.Non enim hæc verba per Moyſen populus, ſed de medio ignis audiuit. Quod cum ſuſtinere non poſſet audito decalogo, poſtulauit vt per Moyſen cætera audiret. Reſtat ergo vt quod poſitum eſt,dicens: pro eo poſitum intelligamus ac ſi eſſet,cum diceret:vt iſte ſit ſenſus, Et ego ſtabam inter deum & vos in tempore illo annunciare vobis verba domini: quoniam timuiſtis à facie ignis & non aſcendiſtis in montem,cum diceret,Ego ſum dominꝰ deus tuus:vt ſubaudiatur,cum diceret vtique dominus. Cum enim hæc verba diceret dominꝰ, quæ conſequẽter ex decalogo cuncta cõmemorat:tunc timuit populus à facie ignis,& non aſcendit in montem, & rogauit vt per Moyſen potius verba domini audiret. Quæ verba Moyſes cõmemorat in Deuteronomio dicta ſibi à populo, cum audire iam nollẽt vocem dei,ſed per eum peterent ſibi dici quæ dicebat deus,id eſt, ecce oſtendit dominus deus noſter nobis gloriam ſuam, & vocem eius audiuimus è medio ignis: & cætera. Non eadem prorſus legũtur in Exodo, vbi primum narrata ſunt quæ modo repetũtur. Vnde intelligamus,quod aliquotiens iam commemorauí,non eſſe in mendacio deputandum,ſi aliis quibuſlibet verbis eadem voluntas manifeſtatur,propter Euãgeliſtarum etiam verba,quæ ab imperitis & calumnioſis tanquam repugnantia reprehenduntur.Neque enim magnum erat Moyſi attẽdere quæ in Exodo ſcripſerat, & eiſdem omnino verbis illa repetere,niſi pertineret ad ſanctos doctores noſtros hocipſum inſinuare diſcentibus,vt nihil aliud in verbis loquentium quærant niſi voluntatem, propter quam enũciandam verba inſtituta ſunt. Quid eſt XI. Deutero.5. quod ait Moyſes dictum ſibi eſſe à domino de populo Hebræo,Quis dabit eſſe ſic cor eorum in eis,vt timeant me, & cuſtodiant mandata mẽa?An hic iam vult I intelligi, gratia ſua concedi hoc beneficium, vt ſit in hominibus iuſtitia dei ex fide,non quaſi propria velut ex lege. Hoc enim per Phrophetam ſignificat dicens, Ezech.36. Auferam eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Quod propter ſenſum dictum eſt,quem caro habet,& lapis non habet,verbo vtique tranſlato. Hoc ipſum & Hiere.31. alibi dicit, Ecce dies veniunt dicit dominus,& conſummabo ſuper domum Iſraël & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum,non ſecundum teſtamentũ quod diſpoſui ad patres eorum in die qua apprehendi manum eorum vt educerẽ eos de terra Aegypti:quoniam hoc eſt teſtamentum quod diſpoſui ad eos:poſt dies illos,dans leges meas in cor eorum & in mente eorum ſuperſcribam eas,& iniquitatem eorum & peccatorum eorum non memor ero amplius. Hic enim diſcernit nouum teſtamentum à veteri, quod in veteri data eſt lex in tabulis lapideis,in nouo autem in cordibꝰ, quod 2.Cor.3. fit per gratiã. Vnde & Apoſtolus dicit,Non in tabulis Ibidem. lapideis,ſed in tabulis cordis carnalibus. Et alio loco, Idoneos nos, inquit, fecit miniſtros noui teſtamenti, XII. non litera,ſed ſpiritu. Quod ait de domino, Et Deute.6. in nomine eius iurabis: Non ita præceptum accipiendum eſt quaſi iurari iuſſerit,ſed in alterius alicuius dei K nomine iurare prohibuit. Melius autem fit ſi ſecundũ Euangelium non iuraueris,non quia mala eſt vera iuratio,ſed ne in periurium incidatur facilitate iurandi. Qui enim iurat, non ſolum verum, ſed etiam falſum iurare poteſt.Qui autem omnino non iurat,à periurio longe ambulat. Et recordaberis omnem viam per XIII. quam duxit te dominꝰ deus tuus in deſerto, vt affligeret te & tẽtaret te, & cognita faceret quæ in corde tuo Deute.8. ſunt,ſi obſeruabis mandata eius, an non. Hic apertius dictum,quod alibi genere locutionis obſcurum eſt,vbi legitur,Tentat vos dominus deus veſter,vt ſciat ſi di- Deute.13. ligitis eum.Intelligitur enim poſitum eſſe,vt ſciat: pro eo quod eſt,vt ſcire faciat: quomodo dilucide dictum eſt, vt tentaret te & cognita faceret quæ in corde tuo ſunt.Non enim ait,vt cognoſceret: quod quidem ſi diXIIII. xiſſet,intelligendum erat,cognita faceret. Et ſcias Deute.9. hodie quia non propter iuſtitias tuas dominus deus tuus dat tibi terram bonam iſtam hæreditare, quoniã populus dura ceruice es. Certe iſti ſunt qui propterea non meruerunt perire in deſerto,quia neſcierunt dexteram aut ſiniſtram,Ecce iam dura ceruice appellan- L tur. Vnde videndum eſt illud in ſacramento eſſe dictum,non quòd iſtorum merita commendata ſint. Nã ne quis exiſtimet ſubito iſtos vituperabiles factos qui merito fuiſſent ante laudati,paulopoſt eis dicitur,Memor eris ne obliuiſcaris quanta exacerbaſti dominum deum tuum in deſerto, ex qua die exiſtis de terra Aegypti,donec veniſti in locum hunc incredulus perſeueraſtiq; ad dominum. Quòd ſi quidam eorum tales erant,quidam vero fideles & boni, etiam ſic non vtiq; illis datur terra promiſſionis qui neſciunt dexteram aut ſiniſtram, vt hoc ſic intelligamus quaſi non offenderint deum. Nam & patres eorũ qui mortui ſunt nec in eandem terram intrare permiſſi ſunt, tales inueniuntur fuiſſe vt in eis eſſent quidam etiam boni. Propter quod Apoſtolus, non omnes ſed quoſdam eorum dicit offendiſſe, in quibus eorum peccata commemorat.Similes quippe iſtos parentibus ſuis, ita euidentius docet & ipſa ſcriptura Deuteronomij,quòd conſequẽter adiungit dicẽs, Et in Oreb exacerbaſti dominum. Vbi certe illi exacerbauerunt qui propter eadem mala merita ſua non ſunt in terram promiſſionis inducti. M

In illo tempore dixit dominus ad me, Excide tibi XV. duas tabulas lapideas quemadmodum priores, & aſcẽ- Deut.10. de ad me in montem: & facies tibi arcam ligneam & ſcribam in tabulis verba quæ erant in tabulis priorib⁹ quas contriuiſti, & immittes eas in arcam. Et feci arcam ex lignis imputribilibus,& excidi duas tabulas lapideas,ſicut priores,& aſcendi in montem, & duæ tabulæ in duabus manibus meis. Et ſcripſit in tabulis ſecundum ſcripturam priorem decem verba quæ locutus eſt dominus ad vos in monte è medio ignis: & dedit eas dominus mihi. Nom immerito quæritur quomodo hæc in Deuteronomio dicantur Moyſe recolẽte ac repetente quæ geſta ſunt:cum in Exodo, vbi primum hæc dicta & facta narrantur ita ſit ſcriptum, Et dixit dominꝰ ad Moyſen,Scribe tibi verba hęc:etenim Exod.34. in verbis his poſui teſtamentum tibi & Iſraël, Et erat ibi Moyſes in conſpectu domini quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Panem non manducauit, & aquam non bibit,& ſcripſit in tabulis verba teſtamenti decem verba.Cum ergo in Exodo ipſe Moyſes in tabulis decem legis verba ſcripſiſſe narretur, quomodo hic in Deuteronomio deus in tabulis eadẽ verba ſcripſiſſe

A pſiſſe recolitur?Denique illud quod in Exodo,cũ trãſcunter tractaremus, & quid nobis in ea differentia viſum fuerit literis mandaremus,cur priores tabulæ quę contritæ ſunt,digito dei ſcriptæ referantur: ſecundas autem tandiu in arca tabernaculóque manſuras, ipſe Moyſes ſcripſiſſe dicatur: ita per hanc differentiã duo teſtamenta ſignificata eſſe diximus, vt in veteri teſtamento lex commendaretur tanquam opus dei, vbi homo nihil fecerit, eo quòd lex timore nõ poſſet impleri: quoniam cum vere fit opus legis, charitate fit, non timore,quę charitas gratia eſt teſtamenti noui.Ideo in ſecundis tabulis homo legitur ſcripſiſſe verba dei,quia homo poteſt facere opus legis per charitatem iuſtitię, Deut.10. quod non poteſt per timorem pœnæ. Nunc ergo cum legitur in Deuteronomio de ſecũdis tabulis ita dictũ, Et excidi duas tabulas lapideas ſicut priores, & aſcendi in montem & duæ tabulæ in manibus meis, & ſcripſit in tabulis ſecũdum ſcripturam priorem decẽ verba,Non enim ait,& ſcripſi,ſed ſcripſit,hoc eſt,deꝰ ſcripſit: ſicut pauloante dixerat verba dei ſibi dicta, Excide tibi duas tabulas lapideas quemadmodum priores, B & aſcende ad me in montem, & facies tibi arcam ligneam,& ſcribam in tabulis verba quæ erant in tabulis prioribus:diſcutienda naſcitur quæſtio, quòd vtraſque tabulas: id eſt, & priores & ſecundas deus hic legitur ſcripſiſſe,non homo.Sed ſi in ipſo quoque Exodo verba dei legantur,vbi iubet eaſdem tabulas ſecundas excidi à Moyſe,nihil aliud inuenitur,quàm ipſum deum ſe eaſdem promiſiſſe ſcripturum. Nam ita ſcriptũ eſt, Exod.34. Et dixit dominus ad Moyſen, Excide tibi duas tabulas lapideas ſicut & priores,& aſcende ad me in montem, & ſcribam in tabulis verba quæ erant in tabulis prioribus quas tu contriuiſti. Excepto itaque libro Deuteronomij,quæſtionẽ iſtam etiam ſolus liber Exodi cõtinet,quomodo dixerit deus,Et ſcribã in tabulis verba quæ erant in tabulis prioribus: cum paulopoſt legatur, Scribe tibi verba hæc:etenim in verbis his poſui teſtamentum tibi & Iſraël.Et erat ibi Moyſes in conſpectu domini quadraginta diebus & quadraginta noctibus: panem non manducauit & aquam non bibit,& ſcripſit in tabulis verba teſtamenti,decem verba. Si enim ſuperius quod dictum eſt,Scribe tibi verba hæc, etenim C in verbis his poſui teſtamentum tibi & Iſraël: ad ſuperiora pertinet,quę deus ita præcipiebat,vt non in duabus lapideis tabulis ſcriberentur, ſed in libro legis vbi multa cõſcripta ſunt:certe illud quod ſequitur, Et erat ibi Moyſes in conſpectu domini quadraginta diebus & quadraginta noctibus, panem non manducauit & aquam non bibit,& ſcripſit in tabulis verba teſtamenti,decem verba: ſatis manifeſtat eundem Moyſen in tabulis hæc decem verba ſcripſiſſe,nõ deum. Niſi forte violenter quidẽ,ſed certa neceſſitate compellimur, vbi dictum eſt, & ſcripſit in tabulis verba teſtamenti, decem verba, non Moyſen ſubaudire ſed dominum. Exod.34. Supra enim poſitum eſt, Et erat ibi Moyſes in conſpectu domini: vt à domino, in cuius cõſpectu erat Moyſes quadraginta diebus & quadraginta noctibꝰ panem non manducans,& aquam non bibens,ſcripta intelligantur hæc decem verba in tabulis, ſicut ante promiſerat. Quod ſi ita eſt,non quidem illa differentia duorum teſtamentorum quæ nobis viſa eſt, in his verbis commendari poteſt, quando & priores & ſecundas tabulas ſcripſit,non homo,ſed deus.Veruntamẽ illa certe diſtantia non habet dubitationem,quòd priores tabulas,& deus fecit,& deus ſcripſit:Non enim tunc dictum eſt ad Moyſen, Excide tibi duas tabulas; ſed ita D potius legitur, Et conuerſus Moyſes deſcẽdit de monte,& duæ tabulæ teſtimonij in manibus eius:tabulæ lapideæ ſcriptura ex vtraque parte hinc atque hinc erãt ſcriptæ:& tabulæ opus dei erant, & ſcriptura ſcriptura dei eſt ſculpta in tabulis. Iã enim ſuperius dixerat eaſdem tabulas ſcriptas digito deĩ, ſic loquens, Et dedit Moyſi ſtatim vt ceſſauit loqui ad eum in monte Sina duas tabulas teſtimonij, tabulas lapideas ſcriptas digito dei.Ibi ergo & tabulę opus dei erãt,& ſcriptura earũ digito dei facta,Secũdas autẽ tabulas ipſe Moyſes iubetur excidere: vt ipſe certo opere humano intelligãtur exciſæ, quanuis eas deus ipſe ſcripſerit, ſicut promiſit cum iuberet excidi. Porrò autem ſi diligentius attendamus, ideo vtrunque dictum eſt in ſecundis tabulis, quia & deus fecit per gratiam ſuam opus legis in homine,& homo per fidem ſuam ſuſcipiens gratiam dei pertinens ad teſtamentum nouum cooperator eſt adiuuantis dei.Ideo autem in primis ſolum opus dei cõmemoratur,quia lex ſpiritalis eſt & lex ſancta, & mandatum ſanctum & bonum & iuſtum.Ideo vero nullum Rom.7. opus hominis ibi commemoratur, quia infideles non E contemperantur adiutorio gratiæ,ſed ignorantes dei Rom.10. iuſtitiam & ſuam volentes conſtituere, iuſtitiæ dei nõ ſunt ſubiecti. Vnde illis lex ad cõdemnationem valet, quod ſignificat contritio tabularum.Profecto non cogimur violento intellectu ſubaudire quod deus ſcripſerit,vbi ſcriptura dicit,Et erat ibi Moyſes in conſpectu domini quadraginta diebus & quadraginta noctibus:panem non manducauit & aquã non bibit, & ſcripſit in tabulis verba teſtamenti. Vbi valde ſonat ſcripſiſſe Moyſen.Sed ideo ſuperius deus ſe promiſit ſcripturum,& in Deuteronomio non ſolum ita promiſiſſe,verumetiam ipſe ſcripſiſſe enarratur, vt ſignificetur quod ait Apoſtolus,Deus enim eſt qui operatur in vo- Philip.2. bis,& velle & operari pro bona volũtate: hoc eſt,in eis qui ex fide gratiam ſuſcipiunt, & nõ ſuam iuſtitiã volunt ſtatuere,ſed iuſtitiæ dei ſubiecti ſunt,vt ipſi ſint in Chriſto iuſtitia dei. Nam & illic Apoſtolus vtrunque dicit,& deum operari,& ipſos.Nam ſi non operabantur,quomodo eis dicebat,cum timore & tremore veſtram ipſorum ſalutem operamini?Operatur ergo ille, cooperamur nos. Non enim aufert, ſed adiuuat bonæ F volũtatis arbitrium. In illo tempore diſtinxit do- XVI. minus tribum Leui portare arcam teſtamenti domi- Deut.10. ni,aſſiſtere coram domino miniſtrare & orare in nomine eius vſque in hunc diem. Propter hoc nõ eſt Leuitis pars & ſors cum fratribus ſuis, dominus ipſe pars eius eſt,ſicut dixit ei.Niſi per hanc tribum ſignificaretur vniuerſum regale ſacerdotium,quod ad nouũ pertinet teſtamentum,nullo modo auſus eſſet dicere homo, qui ex eadem tribu non erat, Pars mea dominus. Pſal.72. Et in alio Pſalmo,Dominus pars hæreditatis meæ. Pſal.15.

Quid eſt quod præcepit Moyſes cõmendans ver- XVII. ba domini & ait, Scribetis ea ſuper limina domorum Deut.11. veſtrarum & ianuarum veſtrarum, cum hoc ſecũdum proprietatem nemo feciſſe Iſraëlitarum commemoretur vel legatur, quia nec quiſquam poteſt, niſi forte diuidat ea per multas partes domus ſuæ?An hyperbolica commendatio eſt,ſicut multa dicũtur? Quæ- XVIII. rendum quomodo iubeat decimationes omnium fru- Deut.12. ctuum & primitiua pecorum non manducari, niſi in ciuitate vbi templũ erat, cum eas Leuitis dari in lege præceperit. Si autem ſurrexerit in te Propheta ſeu XIX. ſomniator ſomnians, & dederit tibi ſignum vel pro- Deut.13. digium,

G digium,& venerit signum siue prodigium quod locutus est ad te dicēs, Eamus & seruiam⁹ diis alienis quos nescistis, non audietis verba Prophetæ illius vel somniantis somnium illud, quoniam tentat dominus deus vester vos scire,an diligatis dominum deum vestrum ex toto corde vestro,& ex tota anima vestra.Hoc quidam interpretes Latini non ita posuerunt, scire an diligatis,sed vt sciat an diligatis, quanuis eadem sententia videatur. Veruntamen illud quod dictum est,scire, facilius ad illos refertur : vt sic accipiamus, tentat vos scire,ac si diceretur,tentando vos facit scire. Vbi sane intelligi voluit etiam illa quæ à diuinantibus non secundum deum dicuntur, si acciderint quæ dicuntur, nō accipienda sic vt fiant quæ præcipiuntur ab eis, aut colantur quæ coluntur ab eis.Nec præter suam potestatem deus ostendit esse quòd ista contingunt, sed quasi quæreretur,cur ea permittat,causam tentationis exposuit ad cognoscendam eorum dilectionem, vtrum eam habeant erga deum suum : cognoscēdam vero ab ipsis potius quàm ab illo qui scit omnia antequam fiāt.

XX. Deut.14. H Post tres annos produces omnem decimam fructuum tuorum : in illo anno pones illud in ciuitatibus tuis,& veniet Leuita,quia non est ei pars nec sors tecū, & aduena & pupillus & vidua qui in ciuitatibus tuis erunt & manducabunt & saturabuntur, vt benedicat te dominus deus tuus in omnibus operibus tuis quæcunque feceris. Ex ista decima non dixit, vt ipse manducet cum suis. Ac per hoc Leuitis & aduenis & pupillis & viduis eam iussit impendi. Sed obscure positum est, quia non est distincta ista decima ab illa quam voluit cum Leuitis in eo loco manducari, quem dominus elegisset tempore suo. Sed in ea interpretatione quæ est ex Hebræo,apertius hoc distinctum reperimus. Ait enim, Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascētur tibi eo tempore, & repones inter ianuas tuas, venietq; Leuites qui aliam non habet partē, nec possessionem tecum : & peregrinus & pupillus & vidua,qui intra portas tuas sunt, & comedent & saturabuntur,vt benedicat tibi dominus deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum quæ feceris. Primo hoc ipsum planius est quod ait,anno tertio : intelligitur enim vno anno interposito. In septuaginta autem, quoniam post tres annos dixit, incertum est vtrū eos medios esse voluerit,vt quinto quoque anno fieret. Deinde cum ait,Et separabis aliam decimam: satis ostendit extra esse illam quam voluit eum ipsum qui offert māducare cum suis & Leuitis in eo loco quem dominus elegisset.Et hanc enim & aliam decimam intra ianuas suas eum ponere præcepit,non ad eum locum eum deferre,vbi dominus se voluit inuocari.Et veniet,inquit, Leuites qui non habet partem nec possessionem tecū, & peregrinus & pupillus &vidua,qui intra portas tuas sunt,& comedent.Hinc certe manifeste verum est nō istam decimam deum fieri voluisse communem ei qui offert,& his quibus impendenda est: sed illis solis erogari eam iussit qui aliud non haberent, in quibus præcipue Leuitem posuit.Post septem annos facies remissionem : Hic certe manifestatur quomodo & superius dixerit,post tres annos : Non enim & hos septem annos medios esse voluit. Vnoquoq; anno eam fieri præcepit, tanquam sabbatismum annorum. Attende

Deut.15.

XXI. Deut.15. I tibiipsi ne fiat verbum occultum in corde tuo iniquitas dicens,Appropiat annus septimus, annus remissionis, & malignetur oculus tuus in fratrem tuum egenū, & non tribuas ei:& exclamabit aduersum te ad dominum, & erit in te peccatum magnum. Magnifice occultum verbum hoc dixit, quoniam nemo audet hoc dicere qui potuerit cogitare, ideo non esse mutuum dandum indigenti, quoniam appropinquat annus remissionis, cum deus propter misericordiam vtrunque præceperit,& commodari cum quisque indiget,& remitti anno remissionis. Quomodo ergo misericorditer remissurus est illo anno quo remittendum est, si crudeliter cogitat illo tempore dandum non esse quo dandum est? Si autem venundatus fuerit tibi frater tuus Hebræus aut Hebræa,seruiet tibi sex annis, & septimo dimittes eum liberum à te. Hos emptos non anno remissionis remitti voluit quem septimum quēque obseruari oportebat ab omnib⁹,sed anno septimo emptionis eius quotocunque anno illorum septimus iste annus occurreret. Omne primogenitum quod natum fuerit in bobus tuis, & in ouibus tuis masculinū sanctificabis domino deo tuo. Quærendum vtrum quę Græce dicūtur πρωτότοκα, nec Latine dici nisi primogenita potuerunt, in his tantum intelligenda sint quæ nascuntur ex matribus : ipsa enim proprie pariuntur potius quàm gignuntur. Parere quippe est τίκτειν, quod est ex fœmina, vnde πρωτότοκον dicitur, Gignere autē est γεννᾶν, vnde proprie Latine primogenitus dicitur. Ex fœminis autem dabantur primitiua:id est,quæ prima pariebantur, non quæ prima gignebantur à viris, si forte ex viduis quę iam pepererant gignerentur. Nō enim aliter essent quæ aperirent vuluam, quod proprium voluit esse lex eorum, quæ primo nata domino deo debebantur. Si ergo est in his verbis certa distinctio,non frustra dominus nō dicitur à patre μονότοκος, sed μονογενὴς,id est,vnigenit⁹,quod est vnicus: à mortuis autem primogenitus quidem Latine dicitur, quia non potuit Latinum verbum ita componi secundum loquendi consuetudinem : Græce autem πρωτότοκος dicitur,nō πρωτογενὴς, tanquam pater genuerit æqualem sibi,creatura vero pepererit. Nam & quod dicitur primogenitus omnis creaturæ, quod ibi πρωτότοκος Græce legitur, potest ita intelligi secundum nouam creaturam, de quá dicit Apostolus, Si qua igitur in Christo noua creatura: ex qua ille primitiuus est, quia primitus ita resurrexerit,vt iam non moriatur,nec ei mors vltra dominetur,quod nouæ creaturæ quæ in illo est,futurum promittitur in fine. Sed ista distinctio non temere affirmanda, sed in scripturis diligentius perscrutanda est. Mouet enim quemadmodum dici potuit in Prouerbiis, Primogenite tibi dico filij: id est,ex cuius persona dictum intelligatur, Si enim ex dei patris persona ad Christum dicitur,cui sententiæ vtrum sequentia cōsonent vix est asserere, eundem dicit primogenitum quem vnigenitum,quia etiam nos filij dei sumus:Vnigenitum vero,quoniam solus ille de substātia patris,& patri æqualis atque coæternus est. Mirum est autem, vtrum inter parere & gignere euidētissimis documentis sacra scriptura distinguat. Et immolabis Pascha domino deo tuo oues & boues : quid sibi vult hoc quòd addidit boues, cum immolationem Paschæ de oue tantummodo commendauerit, quam iussit accipi ex ouibus & hædis, vel ex capris ? Quod mystice accipitur propter Christum, cuius ex iustis & peccatoribus est origo carnalis. Non enim ait ex ouib⁹ aut capris, licet proprie non possent intelligi oues ex capris:sed ne forte Iudæi dicerent subaudiendum caprū si dictum esset aut ex capris:dictum est ex ouibus & capris. Quid ergo hic sibi volunt boues ? An propter alia

K

2.Cor.5. Rom.6.

M

XXII. Deut.15.

XXIII. Deute.15.

XXIIII. Deut.16.

sacrificia

A sacrificia quæ ipsis diebus azymorū sunt immolanda?

XXV. Deut.16. Quærendum quomodo præceperit obseruari quod ait, Septem septimanas integras dinumerabis tibiipsi inchoare te falcem mittere in messem. Incipies numerare septem septimanas, & facies diem festum septimanarū domino deo tuo,pro vt valet manus tua quæcunque dominus tibi dederit : secūdum quod benedicet te dominus deus tuus,& epulaberis ante dominum deum tuum. Si enim ab vniuerso populo lex hæc pentecoste iussa est obseruari,nunquid omnes vno die credēdum est falcem iussos mittere in messem? Si autem sibi quisque obseruat istam quinquagesimam dinumerans ab illo die quo falcem mittit: nō vna est vniuerso populo, illa vero vna est quæ computatur ab immolatione Paschæ vsque in diem datæ legis in Sina.

XXVI. Deut.17. Si autem intraueris in terram quam dominus de⁹ tuus dat tibi in sorte, & hæreditaueris eam & habitaueris in ea & dices, constituam super me principes sicut & cæteræ gentes quæ circa me sunt, constituendo constitues super te principem quem elegerit dominus

B deus tuus ipsum. Ex fratribus tuis constitues super te principem:non poteris constituere super te hominem alienum,qui non est frater tuus. Quæri potest cur displicuerit populus deo quādo regem desyderauit,cum hic inueniatur esse permissus. Sed magis hic intelligēdum est merito non fuisse secundum voluntatem dei, quia hoc fieri non præcepit, sed desyderantibus permisit. Veruntamen præcepit, ne fieret alienus,sed frater:id est,ex eodem populo indigena, non alienigena.

XXVII. Deut.17. Quod autem ait,Non poteris:intelligendum est, non debebis. De rege cum loqueretur ait, Non multiplicabit sibi vxores, vt non discedat cor eius, & argentum & aurum non multiplicabit sibi valde. Vnde quæritur, vtrum Dauid contra hoc præceptum non fecerit.Nō enim vnam habuit vxorem. Nam de Salomone manifestū est, quòd transgressus fuerit hoc præceptum,& in fœminis,& in auro & argento. Sed hinc potius intelligitur permissum fuisse regibus, vt plures haberēt quàm vnā, multiplicari enim prohibiti sunt. Quæ prohibitio non haberet transgressionem si paucæ fuerint, sicut Dauid fuerunt : non autem multæ,sicut Salomoni. Quanuis cum addidit,vt non discedat

C cor eius: hoc magis videtur præcepisse ne multiplicādo perueniat ad alienas fœminas : per quas factum est

1.Reg.11. in Salomone vt discederet cor eius à deo. Multiplicatio tamen generaliter ita prohibita est, vt etiam si ex Hebræis solis eas multiplicasset, contra hoc præceptū

XXVIII. Deute.18. fecisse merito argui posset. Si autem superuenerit Leuites ex vna ciuitatum tuarum ex omnibus filiis Israël vbi ipse incolit, secundum quòd cupit anima eius in loco quem elegerit dominus:id est,si desyderauerit ire ad locum vbi dominus inuocatur : & ministrabit nomini domini dei sui sicut omnes fratres eius Leuitæ qui astant ibi coram domino:partem partitam edet præter venditionem quæ est secūdum familiam. Quam dicat venditionem, obscurum est, Nisi forte quia decimationes & primogenita præcepit vendi ab eis qui in longinquo habitarent, ne multa cogerentur portare ad locum inuocationis domini, vel pecora ducere,vt illic ab eis denuo emerētur ex eodem pretio. Et iusserat habere ibi partem Leuitam qui maneret in ea ciuitate,vnde illi decimationes & primogenita debebantur. Et ideo dixit secundum familiam hoc deberi Leuitæ, quoniam ex successione qua succeditur parentibus hoc circa eum seruari oportet quod parentibus exhibitum est. Quoniam portentorum inspectores prohibet esse in populo dei : quærendū est quomodo ista portenta quę inspici prohibentur,discernātur ab eis quæ diuinitus ita dantur, vt quid significent dici debeat:sicut omnia miracula quæ in scripturis reperiuntur significantia quod pertineat ad regulam fidei. Sicut dicim⁹ quid significauerit vellus in area cōpluta siccum, vel in sicca area complutum : aut virga Aaron quæ floruit & nuces attulit, & cætera huiusmodi. Sicut autem discernūtur diuinationes quas consequenter prohibet à prædictionibus vel annunciationibus Prophetarum, sic illæ inspectiones prodigiorum à significationibus diuinorum miraculorum discernēdæ sunt. Quoniam dominus deus vester qui præcedet vobiscum, simul debellabit vobiscum inimicos vestros,& saluos faciet vos.Ecce quemadmodum & in spiritalibus conflictibus sperandum & petendum est adiutorium dei,non vt nos nihil faciamus,sed vt adiuti cooperemur.Sic enim ait,debellabit vobiscum: vt & ipsos acturos quod agendum esset ostenderet. Et loquentur Scribæ ad populum dicētes, Quis est homo qui ædificauit domum nouam & non dedicauit eam, vadat & reuertatur in domum suā ne moriatur in bello,& homo alius dedicet eam.Et quis est homo qui pastinauit vineam,& non est epulatus ex ea,vadat & reuertatur in domū ne moriatur in bello, & homo alius epuletur ex ea. Et quis est homo qui sponsauit vxorem & non accepit eam, vadat & redeat in domum suam ne moriatur in bello,& homo alius accipiat eam.Possunt mouere ista,quasi meliore conditione moriantur in bello qui iam dedicauerunt ædificia sua,iamq; epulati sunt de nouellis,iamq; duxerūt sponsas suas, quàm ij qui nondum. Sed quoniam his rebus tenetur humanus affectus, & magni æstimantur hæc ab hominibus: intelligendū est ad hoc ista dici in bellum proceden-

D XIX. Deute.18.

Iudicum.6. Nume.17.

XXX. Deut.20.

XXXI. Deute.20.

E

tibus,vt quisquis animo his tenetur, appareat cum reuertitur, ne propter hoc minus fortiter agat, dum timet ne ante moriatur quàm domum dedicauerit, aut de nouella sua biberit,aut sponsam suam duxerit.Nam vtique quantum ad fœminam pertinet, melius alteri nubet intacta quàm vidua. Sed hæc vt dixi instituta sunt propter virorum animos explorandos. Non

XXXII. Deute.20. F erunt vasa viri super mulierem.Vasa bellica vult intelligi:id est,arma. Nam quidam etiam hoc interpretati sunt. Si autem quis acceperit vxorem & habitauerit cum ea,& oderit eā, & imponat ei occasionis verba,& detulerit ei nomen malignum & dixerit: mulierem hanc accepi, & accedens ad eam non inueni eius virginalia : & accipiens pater puellæ & mater & producent virginalia puellæ senioribus dicēs : filiam meam hāc dedi homini huic vxorem, & odio habens eā, ipse nunc imponit ei occasionis verba dicēs, Non inueni filiæ tuæ virginalia, & ecce virginalia filiæ meæ. Et replicabunt pallium coram senioribus ciuitatis illius: & accipient senes ciuitatis hominem illum, & castigabunt eum & damnificabunt eum centum siclis,& dabunt patri adolescentulæ, quia protulit nomen malum super virginem Israëlitem:& ipsius erit vxor,non potuerit dimittere eam perpetuo tempore. Si autē verum factum sit hoc verbum,& non inuenientur virginalia puellæ, & producent adolescentulam ad ianuam domus patris ipsius,& lapidabunt eam viri ciuitatis eius in lapidibus:& morietur, quoniam fecit impudentiam in filiis Israël prostituere domum patris sui:& auferes malignum ex vobisipsis. Satis hinc apparet, quē-

XXXIII. Deute.22.

Deut.22.

admodū

Gadmodum ſubditas fœminas viris,& penè famulas lex eſſe voluerit vxores:quòd dicens aduerſus vxorem vir teſtimonium vnde lapidaretur illa, ſi hoc verum eſſe demonſtraretur, ipſe tamen non viciſſim lapidaretur ſi hoc falſum eſſe conſtiterit: ſed tantummodo caſtigatur & damnificatur,eiq; perpetuo iubetur adhærere qua carere voluerat. In aliis autē cauſis, eum qui teſtimonio falſo cuiquam nocuerit,quod ſi probaretur, iuſ ſit occidi:eademq; pœna plecti iubet,qua fuerat,ſi verū eſſet, iſte plectendus. Si autem inuenerit aliquis
XXXIIII. Deute.22. puellā virginē quæ ſpōſata nō eſt, & vim faciēs ei dormierit cū ea, & inuentus fuerit, Dabit homo-qui dormiuit cum ea patri puellæ quinquaginta didrachmata argēti & ipſius erit vxor,quia humiliauit eā & non poterit dimittere eam per omne tempus.Merito quæritur,vtrum iſta pœna ſit vt nō eam poſſit dimittere per omne tempus,quam inordinate atque illicite violauit. Si enim ad hoc intelligere voluerimus eam nō poſſe:
Deut.24. id eſt,non debere dimitti per omne tempus,quia vxor effecta eſt, occurrit illud quod promiſit Moyſes dare libellum repudij & dimittere.In his autem qui illicite
H vitiant noluit licere,ne ad ludibrium feciſſe videatur, & potius finxiſſe quòd eā vxorem duxerit quàm vere placitoq; duxiſſe. Hoc & de illa iuſſum eſt cui vir fue-
XXXV. Deute.23. rat calumniatus de virginalibus nō inuentis. Non intrabit Ammonites & Moabites in Eccleſiam domini, & vſque ad decimam generationem non intrabit in Eccleſiam domini & vſque in æternū. Quæſtio eſt, quomodo intrauerit Ruth quę Moabitis fuit,de qua etiam caro domini originem ducit. Niſi forte iſta myſtice prophetauerit intraturam, quod ait vſque ad decimam generationem.Computantur enim generationes ex Abraham quando fuit & Loth qui genuit Moabitas & Ammonitas ex filiabus, & inueniūtur cum ipſo Abraham compleri decem generationes vſque ad Salmon, qui genuit Booz, qui maritus ſecundus fuit Ruth. Sunt enim iſtæ,Abrahā,Iſaac,Iacob,Iudas,Phares,Eſrom,Aram,Aminadab,Naaſon,Salmō: Salmon quippe genuit Booz,qui viduā duxit Ruth, ac per hoc videtur poſt decimam generationem genus feciſſe in Eccleſiam domini pariendo filios ipſi Booz. Sed cur additum ſit,& vſque in æternum: merito adhuc quæ-
I ritur,An quia deinceps nulla anima de Ammonitis & Moabitis intrabit in illam Eccleſiam populi Hebræorum, poſteaquam iſta generatione decima prophetia completa eſt?An potius ita dictum eſt, & vſque ad decimam generationem, vt omnino ſemper intelligi voluerit per denarij numeri quandam vniuerſitatem, vt hoc expoſuerit quodammodo addendo & dicendo, & vſque in æternum?Quod ſi ita eſt,Ruth contra præceptum vetitum videtur admiſſa.An Ammonitas prohibuit admitti,non Ammonitidas: id eſt, viros non fœminas: maxime quia cum euertiſſent Iſraëlitæ ipſam gentem,omnes viros occidere iuſſi ſunt, fœminas autem non,niſi eas quæ nouerant concubitum viri: quoniam ipſæ in fornicationē deduxerant populum: virgines autem ſaluas eſſe voluerunt, non eis imputantes culpam qua euerti illa gens meruit: quā etiam hic cōmemoratuit,velut quęreretur cur Moabitas & Ammonitas admitti noluerit in Eccleſiam domini: ſubiunxit enim, eo quòd non occurrerint vobis cum panibus & aqua in via cum exiretis de Aegypto, & quia conduxerunt aduerſum te Balaam filium Beor de Meſopotamia vt malediceret te. Has culpas nec tunc quando illa gens debellata eſt,fœminis imputauerūt, quas ſaltuas conſeruare maluerunt. Non tradas puerū do- K
mino ſuo qui appoſitus eſt tibi à domino ſuo. Non in- XXXVI. Deute.23.
telliges quòd dominus eius eum appoſuerit: id eſt, cōmendauerit,potius enim depoſitum diceret:ſed appoſitum dixit à domino ſuo:id eſt, huic adiunctum, cum ab illo abſceſſiſſet.Nō ergo ſuſcipi,ſed reddi poti⁹ prohibuit fugitiuos. Hoc quidem putari poteſt, niſi intelligamus genti & populo iſta dici,non vni homini: ſed ex alia gente refugiētem ad iſtam gentem cui loquebatur hominem à domino ſuo: id eſt, à rege ſuo,reddi prohibuit. Quod etiam alienigena ſeruauit Achis rex Geth,quādo ad eum refugit Dauid à facie domini ſui: 1.Reg.21.
hoc eſt,regis Saül.Apertiſſime autem hoc explanat,cū dicit de ipſo refuga, in vobis habitabit in omni loco vbi placuerit ei. Nō erit meretrix à filiabus Iſraël, XXXVII.
& non erit fornicans à filiis Iſraël.Ecce vbi manifeſte prohibuit fornicari & viros & fœminas, etiam cum non alienis coniugibus: peccatum eſſe demonſtrans miſceri non coniugibus ſuis,quando & meretrices eſſe,& ad meretrices accedere prohibet, quarum publice venalis eſt turpitudo. In decalogo autem mœchiæ Supra li.2. quæſt.ſuper Exo.q.71.
nomine non videtur hoc aperte prohibuiſſe,quoniam L
mœchia nō niſi adulterium intelligi ſolet. Vnde quid XXXVIII.
nobis videretur ibi tractauimus. Nō offeres mer- Deute.23.
cedem meretricis, neque cōmutationem canis in domum domini dei tui ad omne votum, quoniam abominatio domino deo tuo eſt & vtrūque. Quod ita intelligitur quoniam abominatio domino deo tuo eſt,& hoc non vnum horum,ſed vtrunque. De cane quippe vetat fieri commutationem primogenitorum, quā iubet fieri de aliis immundis animalibus: id eſt, equis & aſinis,& ſi quid eſt eorum quæ adiuuant hominem, & Latine à iuuando iumenta dicuntur.De cane autē noluit & de porco.Et quare noluerit,requirendum eſt,Et ſi de omnibus talibus voluit,quare ſolum canē iſto loco exceptum fecerit.De mercede autem meretricis vt diceret,videtur ea eſſe cauſa, quia ſuperi⁹ prohibuerat eſſe meretricem de filiabus Iſraël, aut quenquam filiorum Iſraël vti meretrice: & ne ſurreperet cogitationi, expiari poſſe hoc peccatum ſi aliquid inde offerretur in templum, dicendum fuit quod ſit abominatio dūo.

Morietur fur ille:id eſt, homo qui furatus eſt ho- XXXIX. Deute.24.
minem,& auferetis malignum ex vobis ipſis. Aſſidue M
hoc dicit ſcriptura,cum iubet occidi malos. Qua locu- 1.Cor.5.
tione vſus eſt etiam Apoſtolus cū diceret,Quid enim mihi de iis qui foris ſunt iudicare? Nónne de iis qui intus ſunt vos iudicatis? Auferte malum ex vobiſipſis. Nam Græcus habet τὸν πονηρὸν,quod etiam hic ſcriptū eſt. Hoc autē potius malignū ſolet interpretari, quàm malum. Nec ait τὸ πονηρὸν: id eſt, hoc malignum, ſed τὸν πονηρὸν quod eſt hunc malignum. Ex quo apparet eū voluiſſe intelligi, qui aliquid tale cōmiſit vt excōmunicatione ſit dignus.Hoc enim nunc agit in Eccleſia excōmunicatio,quod agebat tunc interfectio.Quāuis & aliter illud Apoſtolicum poſſit intelligi,vt vnuſquiſque malum vel malignū ex ſeipſō ſit iuſſus auferre. Qui ſenſus acceptabilior eſſet, ſi hoc malū,vel hoc malignum,non autem hunc malignum in Græco inueniretur. Nunc vero credibilius eſt de homine dictum, quàm de vitio. Quanquam poſſit elegāter intelligi etiam homo auferre à ſe malum hominē, quemadmodum dictum eſt, Exuite vos veterem hominē. Quod Ephe.4.
exponens ait,Qui furabatur,iam non furetur. Se- XL.
cundum legem omnem quam iuraueritis vobis ſacer- Deute.24.
dotes Leuitæ. Hic apparet omnem ſacerdotē Leuitam

Si debitum

A fuiſſe: quanuis non omnis Leuites ſacerdos fuerit.

XLI. Deut.24. Si debitum fuerit in proximo tuo, debitum quodcunq;, non intrabis in domum eius pignerare pignus: foris ſtabis, & homo apud quem debitū tuum eſt proferet tibi pignus foras. Si autem homo eget, non dormies in pignore eius: redditiōe reddes ei veſtimentū ſuum circa occaſum ſolis,& dormiet in veſtimēto ſuo, & benedicet te,& tibi erit miſericordia coram domino deo tuo. Nō immerito videtur ad opus miſericordiæ pertinere, vt nō intret pignerator in domum, ne fiat perturbatio debitori: ſed ex hoc etiā ipſum debitorem admonet pignus foras proferre creditori.Quod vero iubet egenti pignus eodem die reſtitui, vt in eo dormiat qui non habet vbi dormiat: merito mouet,vt requiratur cur non potius creditori præceperit, vt nō auferat pign⁹ quod eodē die oportet vt reſtituat.Quod ſi ad cōpellendum debitorem fieri voluerit, quomodo ſe vrgeat ad reddendum cum ſciat pignus eodem die ſe recepturū? An forte hoc fieri voluerit propter memoriam ne obliuiſcatur reddere,& tunc non reddat ſi
B vere nō habuerit: máxime quia creditoris ſui miſericordia vincitur,cui eſſe nō debet ingratus ſi pign⁹ receperit in quo dormiat:ſimul & creditor cum ille non reddiderit,debet eum credere nō habere, quia hac etiam indiget miſericordia vt pignus ei propterea reſtituatur,quòd aliud non habet vbi dormiat? Non
XLII. Deute.24. morientur patres pro filiis, & filij non morientur pro patribus: vnuſquiſq; in ſuo peccato morietur. Ecce nō ſolum Prophetæ hoc dixerunt, verūetiam lex dicit,ſua culpa quemque interimendum, non autem patris ſui,
Exod.20. aut filij ſui.Quid eſt ergo quod alibi dicitur,deus reddens peccata patrum in filios in tertiam & quartam progeniem?An de filiis nondū natis illud intelligitur propter originale peccatū, quod etiam ex Adam traxit genus humanum: hic autem de filiis iam natis eſt facta diſtinctio,vt vnuſquiſq; in ſuo peccato moriatur? Non enim trahit aliquid ex patre qui iam natus erat quādo pater eius peccauit,Sed cum etiam ibi dicit, iis qui oderunt me: manifeſtum eſt etiā illam oditionem poſſe mutari, ſi filij parentum ſuorum facta nō fuerint imitati.Nam & illud ex Adam temporaliter redditur, quia omnes propter hoc moriuntur:nō autem in ęternum eis qui fuerint per gratiam ſpiritaliter regenerati,in eaq; permāſerint vſque in finem. Quāuis & illud
C merito quæri poſſit,ſi redduntur peccata patrum in filios qui oderunt deum, cur in tertiam & quartam generationē,velut prætermiſſa prima & ſecunda, vel nō etiam in cæteras permanente impietate & imitatione malorum parentū. An per hunc numerū quoniam ſeptenarius intelligitur, vniuerſitatē ſignificare voluit, & ideo non ipſum potius ſeptenarium poſuit, vt diceret in ſeptimam generationē? Ac ſic omnis intelligeretur,quia cauſam perfectionis huius numeri hoc modo potius intimauit. Ideo nanq; perhibetur perfectus, quia ex his duobus conſtat,ternario ſcilicet primo impari toto,& quaternario primo pari toto. Vnde eſſe & illud Propheticum exiſtimo,quod aſſidue repetitur,In tribus & quatuor impietatibus nō aduerſabor:per quod voluit impietates vniuerſas potius, quàm tres vel quatuor intelligi. Non declinabis iudicium aduenæ &
XLIII. Deute.24. orphani & viduæ,Non pignerabis veſtem viduæ. Cur non ait,Et non pignerabis veſtimentū eorum? Quæ enim cauſa eſt, vt trium iſtorum iudiciū declinare vetuerit, pignus autem auferri veſtimētum ſolius viduæ, non & illorū: niſi quia iudicia omnium facienda propterea commendauit,quia non habent à quibus defen- D
dantur:ſiue aduena,quia in terra aliena eſt:ſiue orphanus:id eſt, pupillus, quia parentibus caret: ſiue vidua, quia maritum nō habet.Pignus vero cum prohibet veſtimentum auferre viduæ, puto ꝙ ſatis eleganter admoneat,eas vere dicendas eſſe viduas,quæ etiam pauperes ſunt.Id enim & Apoſtolus euidēter oſtendit,vbi
1.Timo.5. ait, Si qua autem vidua filios & nepotes habet, diſcat primum domum ſuam pie tractare,& mutuam vicem parentibus reddere: hoc enim acceptum eſt coram domino. Quæ autem vere vidua eſt, & deſolata,ſperabit in domiñum, & perſiſtet in orationibus nocte & die. Hanc vere viduam dixit, quæ non habet à quibus ſuſtentetur: quia non ſolum viro, ſed etiam poſteris atq; omni ope deſtituta eſt:diuitem quippe nō diceret deſolatam.Pauperi itaque pignus non eſt auferendum veſtimentum: nam & hoc ipſo quòd veſtimentum prohibet auferri,pauperem oſtendit. Neque enim creditor non potius auferret argentū,vel ſi quid aliud,quàm veſtimentum.Porrò ſi occurrerit animo,quid ſi multa habeat veſtimenta non neceſſaria, ſed ſuperflua, quo-
E modo intelligitur vere vidua? Hoc eſt non ſolum deſolata,verumetiam quæ in delitiis agit, quam ſubiecit
1.Timo.5. dicens, Quæ autem in delitiis agit,viuens mortua eſt. Et hanc quippe oppoſuit,tanquam econtrario verę viduæ,tanquam talis non ſit vera vidua. Quæcūque autem diuites alias nuptias experiri noluerunt, continētia in eis laudatur, non deſolatio commendatur. Hæ quippe maritis tantum viduatæ ſunt,non aliis rebus.

Quod admonet vt in meſſe oblitum manipulum XLIIII.
nemo colligat, & oliuam vel vuam relictam nemo re- Deute.24.
petat diligentius neglecta colligere,& dicit egentibus dimittenda.Occurrit forſitan cogitationi, Quid ſi hęc quæ ab agrorum dominis dimittuntur, non egentes, ſed improbi colligant?Sed conſyderandum primo illum miſericordiam facere, qui hoc animo dimittit, vt egentes habeant quod dimittitur. Deinde cum hæc populo præcipiuntur, ſimul etiam admonentur ij qui non indigent iſta non quærere. Quòd ſi vero quæſierint,quid aliud quàm res alienas, & quod grauius eſt, pauperum inuadere iudicandi ſunt?Vtrique ergo commonentur his præceptis,& quorum agri ſunt, vt miſericorditer ea relinquant: & qui indigentes non ſunt, F
vt inde ſe abſtineant: quando vtrunque dicitur, & à quibus dimittenda ſunt,& quibus dimittenda ſint.

Si autem fuerit altercatio inter homines, & acceſ- XLV.
ſerint ad iudicium, & iudicauerint & iuſtificauerint Deute.25.
iuſtum.Iudices intelligendi ſunt iudicare, non illi qui dicti ſunt altercationem habere. Deinde ſequitur, Et reprehenderint impium, & erit ſi dignus fuerit plagis,qui impie agit: conſtituent eum in conſpectu iudicum, & flagellabunt eum ante ſe ſecūdum impietatem eius:numero quadraginta flagellabunt eum,& non apponent.Si autem appoſuerint flagellare eum ſuper has plagas plures,deturpabitur frater tuus coram te valde. Aduertendum eſt, cum ea peccata plagis emendanda præceperit, quæ digna non ſunt mortis ſupplicio vindicari,& hoc tam paucis plagis: eum tamen qui cæditur,appellauit impium vel impie agentem, vt nouerimus, non ſicut plurimi loquuntur,locutas eſſe ſcripturas: quas incurioſius legimus, cum putamus adulterium nō eſſe impietatem,quia in hominem videtur peccaſſe qui hoc fecerit,cum illud peccatum morte plecti iubeat lex: & his peccatis grauiores eſſe diximus impietates,cum ſint earum quædam quæ per flagella plagis qua-

G gis quadraginta puniuntur. Est itaque leuis impietas, quæ verbere digna est: & est grauior quæ morte digna est: ita etiam illa peccata quæ non in deum, sed in hominem videntur admitti, sunt morte digna: quædam sunt alia correptione, seu verbere, seu pœna faciliore. Ita enim locutos esse septuaginta interpretes constat, vt etiam illius, qui plagis dignus est, impietatem vocauerint. XLVI. Si autem habuerint fratres in vnũ, & mortuus fuerit vnus ex eis, semen autem nõ fuerit ei, vxor Deut.25. defuncti fratris nõ alteri nubet appropianti. Frater viri eius intrabit ad eam, & accipiet eam sibi vxorem, & cohabitabit ei. Et erit infans quicunque natus fuerit, constituetur ex defuncti nomine, & nõ delebitur nomen eius ex Israël. Videtur hoc præcepisse lex de fratris vxore ducẽda, non ob aliud, nisi vt semen suscitet fratri, qui sine liberis defunctus est. Quod autem ait, Constituetur ex defuncti nomine, & non delebitur nomen eius ex Israël: id est, nomen defuncti: ex hoc videtur dictũ, vt ille qui nascitur, hoc nomine appelletur quo appellabatur defunctus, cui quodãmodo propagatur. Vnde nobis visum est magis secũdum adoptionis
H morem, soluere in Euangelio quæstionem de duobus patribus Ioseph: quorum vnum commemorat Matthæus, eum scilicet qui genuit Ioseph: alterũ Lucas, cuius filius erat Ioseph: quoniam nullius eorum nomen Ioseph accepit: nisi forte hoc dictum est, Constituetur ex defuncti nomine: nõ vt eius nomen accipiat, sed vt ex eius nomine, id est, tanquã filius, non eius cuius semine est genitus, sed illius defuncti, cui semen suscitatum est, hæres cõstituatur. Quod enim additum est, Et non delebitur nomen eius ex Israël: potest ita intelligi: non quòd nomen eius puer consequenter accipiat, sed q̃ ille non sine posteritate mortuus esse videbitur: & ideo permanet eius nomẽ, hoc est memoria. Neque enim etiam si ipse filium genuisset, nomen suũ ei fuerat impositurus, vt nomen eius nõ deleretur ex Israël: sed ex hoc vtiq; non deleretur, quia nõ sine liberis ex hac vita emigraret: & hoc iubetur in eius vxore frater eius implere, quod ille nõ potuit. Nam & si frater non fuisset: & propinquus ducebat vxorem eius, qui sine filiis mortuus esset, ad suscitandum semen fratri suo: sicut fecit Booz ducendo Ruth, vt semen excitaret pro- Ruth.4.
I pinquo suo, cuius fuerat illa vxor, nec de illo pepererat: & tamen qui de illa natus est, ex nomine quidem defuncti cõstitutus est, quia filius eius est dictus: atque ita factum est vt nomen defuncti non deleretur ex Israël, nec tamen eius nomine appellatus est. Quæ cum ita sint, abundantius duobus modis solui potest Euangelica quæstio, vt vnus eorũ, quos diuersos commemorant Matthæus & Lucas, ita fuerit propinquus alteri ad ducendam eius vxorem, vt alios etiam sursum versus parentes atq; maiores iste, alios ille habere potuerit. Nam si fratrum filij fuissent, vnũ habuissent auum: quod non ita est: nam secũdum Matthæum Mathan est auus Ioseph, secundũ Lucam vero non Mathan, sed Mathath. Quòd si quisquam putet esse tantam similitudinẽ nominis, vt ab scriptoribus in vna litera erratum sit, vt fieret tam parua & penè nulla diuersitas, quid de istorum patribus dicturus est? Nam secundũ Lucam Mathath filius fuit Leui, secundum Matthæum autem Mathan ex Eleazar genitus inuenitur: atque ita inde sursum versus diuersi sunt patres & aui: & deinde maiores vsque Zorobabel, qui ferè est vigesimꝰ sursum versus ad Ioseph apud Lucam, apud Matthæum autem vndecimus. Qui propterea ideo ipse esse creditur, quia

Quæstio de duobꝰ patribus Ioseph.

pater eius apud vtrunque Euãgelistam Salathiel inue- K
nitur: quanuis fieri potuerit, vt alius fuerit eodem nomine habens eiusdem nominis patrem, cuius & ille habuit. Nam & inde sursum versus diuersi sunt, aliũ quippe habet Zorobabel auum apud Lucam, qui est Neri: alium apud Matthæum, qui est Iechonias: atq; inde superius nusquam est consonantia, quousque veniatur ad Dauid, apud Matthæum per Salomonem, apud Lucam per Nathan. Difficillimum autem videtur non fuisse aliquem propinquiorem qui duceret vxorẽ fratris sui, quàm eum qui ex dauid esset consanguineus tam longinquo gradu, non aliqua infra propinquitate coniunctus, cum sit apud Lucam Dauid penè quadragesimus à Ioseph, apud Matthæum autem ferè vigesimusseptimus. Aut si propinqui ad vxores defunctorum ducendas etiam illi quęrebantur, qui ex fœminarum sanguine propinquabant, fieri potuit vt esset aliquis ita propinquans, qui Ioseph genuerit de vxore propinqui sui, qui sine liberis discesserit: ac si ei esset alter ex natura pater, alter ex lege, in quorum patribus & auis & deinde maiorib⁹, ideo nulla propinquitas appareret, quòd nõ
L ex maribus, sed ex fœminis propinquarent. Veruntamẽ si ita esset, vt Dauid aliquando vnus pater occurreret: aut si quisquam potuisse contendat, vbi ponimus quòd consuetudo scripturæ non est fœminas in genealogia 2. Retract. cap. 55. pro maritis ponere, sicut eas nullus Euangelista interposuit. Vbi enim commemorantur matres, non ponũtur nisi cum patribus: ac per hoc aut ita propinquior defuit ad vxorem defuncti sibi copulandam, vt origo cognationis à Dauid repeteretur: aut adoptio fecit alterum patrem, quem posset habere Ioseph. Quid XLVII. est quòd inter illa quæ iubet dicere hominem, qui in dandis decimis, & quæcunque dare vel impendere iussus est omnia mandata compleuit, etiam hoc cum laude & commendatione sui dicere iubetur. Nõ dedi ex Deute.26. eis mortuo. An per hoc prohibet parentalia, quæ obseruare gentes solent? XLVIII. Non præteribis ab om- Deute.28. nibus verbis quæ ego mando tibi hodie, in dextera aut sinistra ire post deos alienos seruire illis. Quęri potest quomodo possit intelligi ire in dextera, qui post deos alienos ierit seruire illis, cum dextera in laude ponatur, illud autem nunquam laudabiliter fieri possit: nam
M & quòd reprehenditur in via vitæ, quæ declinat in dextera, non ibi ea reprehenduntur quæ dextera sunt, sed ille qui declinat in ea: id est, qui sibi arrogat quæ dei sunt. Ideo dicitur in Prouerbiis, Non declines in Prouerb.4. dextera aut in sinistra. Vias enim quæ à dexteris sunt, nouit dominus: peruersæ autem sunt quæ à sinistris. Ergo bonæ sunt dexteræ quas nouit dominus. Nouit Psal.1. enim dominus vias iustorum: sicut in Psalmo legitur. Cur ergo dictum sit, Ne declines in dextera: consequenter ostendit addẽdo, Ipse enim rectos faciet cursus tuos. Absit autem vt dexteras quas nouit dominus, negemus esse rectas, sed, vt dixi, declinare in eas, est non illius gratiæ, sed sibi tribuere velle quod rectum est. Deinde, vt dixi, adiungit & dicit, Ipse enim faciet rectos cursus tuos, & omnia itinera tua in pace producet. Quapropter hoc quod isto loco Deuteronomij, de quo agimus, dictũ est, Non præteribis ab omnibus verbis quæ ego mando tibi hodie, in dextera aut in sinistra ire post deos alienos seruire illis: non ideo dictum est, quia dij alij possunt etiam in dexteris accipi: sed aut terrena loca significata sunt, quia & in dextera & in sinistra habebant gentes alios deos colentes: aut hoc de diis alienis separatim pronunciandum est, vt duo

A duo sint sensus: vnus videlicet, Non præteribis ab omnibus verbis, quæ ego mando tibi hodie dextera aut sinistra, secundum illum scilicet intellectum quem supra exposui: alius autem sit sensus, ire post deos alienos seruire illis: vt & hic subaudiatur, Non præteribis ab omnibus verbis, quæ ego mando tibi hodie. Quem totum sensum si dicere velim⁹, superiora verba, quę vtrique sensui sunt communia, repetituri sumus: vt quomodo illic dicitur, Non præteribis ab omnibus quæ ego mãdo tibi hodie, ire post deos alienos seruire illis. Prætereundo enim à verbis quæ mandata sunt, etiam hoc fit vt eatur post deos alienos: Non enim hoc solum mandatum est, aut hoc solum præteriri deus non vult quod mandauit, ne post deos alienos eatur, sed omnia quæ mandauit. Hoc tamen ita præcipue, vt post generalitatem præcepti, quo admonuit non esse prætereundum ab omnibus verbis mandatorum suorum, etiã hoc seorsum cõmendare voluerit. Potest hoc quod ait, dextera aut sinistra, etiam sic intelligi, vt nec eorum causa, quæ propter fœlicitatem appetũtur, nec eo-
B rum quæ propter infœlicitatem fugiuntur, ire mandauerit post deos alios: id est, nec pro iis quæ amantur, nec contra ea quæ odio habentur à diis aliis auxilium esse poscendum. Aut certe illo modo, veluti consulantur, quò prosint, vel placentur, ne noceant. Nam Psal.143. & de quibusdam scriptum est in Psalmo, Quorum os locutum vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis: ideo quia his rebus opinantur fieri hominẽ beatum, quas & boni & mali possunt habere. Et ideo dextera est iniquitatis, quia iniqui sunt qui eam dexteram putant. Non enim est rectè vera dextera, sed dextera est eorum, quorum os locutum est vanitatem. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt, cum potius, sicut mox adiungit & docet, Beatus populus cuius dominus deus ipsius. Hæc est vera dextera æquitatis, non iniquitatis. Non est ergo eundum post deos alienos, neque in dextera, vt existimet homo ex ipsis se fieri beatum: neque in sinistra, vt existimando ipsis aduersantibus se fieri miserum, ad hoc eos colat vt auertat. Aut certe si dextera intelligamus æterna, sinistra vero temporalia bona: nec propter illa, nec propter ista eos colendos
C sancta scriptura hoc loco admonuisse credatur.

XLIX. Hæc verba testamenti quod mandauit dominus Deute.29. Moysi statuere filiis Israël in terra Moab, præter testamentum quod testatus est eis in Oreb: ostendit vnde appellatus sit liber Deuteronomion, quasi secunda lex, vbi magis illius repetitio est quàm aliquid aliud. Pauca enim sunt ibi, quę non sunt in eo quod primum datum est: nec tamen appellantur hæc duo testamenta, quanuis ita hæc verba sonare videantur. Vtrumque enim vnum est testamentum, quod in Ecclesia dicitur vetus: nam si propter hæc verba duo testamenta dicenda essent, iam nõ duo, sed plura essent, excepto nouo. Et in multis enim locis scriptura dicit testamentum: sicut illud quãdo factum est ad Abraham de circuncisione, vel illud superius ad Noë. Et vos vi- Gene.17. Gene.16. L Deute.29. distis omnia quæcunque fecit dominus deus vester in terra Aegypti coram vobis Pharaoni & omnibus seruis eius, & omni terræ illius, tentationes magnas quas viderunt oculi tui, signa & prodigia illa magna, & manum validam: & non dedit dominus deus vobis cor scire, & oculos videre, & audire aures vsque in diem istam. Quomodo ergo ait superius, Vos vidistis tentationes magnas, quas viderunt oculi tui, si non dedit dominus eis oculos videre, & aures audire? Nisi quia viderunt corpore, & corde non viderunt, quia oculi D dicuntur & cordis: propterea inde cœpit, Et non dedit dominus deus vobis cor scire. Ad hoc pertinent duo quæ sequuntur, & oculos videre, & aures audire, id est intelligere & obtemperare. Quod vero dicit, Et nõ dedit dominus deus vobis: nullo modo increpans & arguens hoc diceret, nisi ad eorum quoq; culpam pertinere intelligi vellet, ne quisquam se ex hoc excusabilem putet. Simul enim ostendit & sine adiutorio domini dei eos intelligere & obedire non posse oculis cordis, & auribus cordis. Et tamen si adiutorium dei desit, non ideo esse excusabile hominis vitium: quoniam iudicia dei quanuis occulta, tamen iusta sunt.

Et adduxit vos quadraginta annis in deserto, non LI. inueterauerunt vestimenta vestra, & calciamenta ve- Deute.29. stra non sunt attrita à pedibus vestris: panem nõ manducastis, vinum & siceram no bibistis, vt sciretis quia iste dominus deus vester. Hinc apparet tantum vini in suis impedimentis potuisse portare Israëlitas, quando exierunt de Aegypto, quod possent cito consumere. Nam si omnino nihil secum tulissent, vnde esset illud E de quo dictum est, Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere? Non enim hoc de aqua diceretur, cum & ipsius Moysi manifestissima verba sint, non fuisse illam vocem principium belli, sed principium vini. Nunquid est aliquis inter vos vir aut LII. mulier vel famulus vel tribus, cuius mens declinauit à Deute.29. domino deo vestro ire seruire diis gentium illarum? Nequam est in eo radix rursum germinans in felle & amaritudine. Et erit cum audierit verba maledictiõis huius, & opinabitur in corde suo dicens, Sancta mihi fiant, quoniam in errore cordis mei incedo, vt non simul perdat peccatorẽ & eum qui sine peccato est: nolet deus propiciari ei, sed tunc incendetur ira domini dei, & zelus eius in homine illo, & adhærebũt in eo omnia maledicta testamenti huius, quæ scripta sunt in libro legis huius. Ita dictum est, Nunquid est in vobis: vt tanquam requirentem intelligamus, ne forte sit. Si quis autẽ esset, eum terruit vehementer, ne forte quisquam diceret in corde suo, audiens illa maledicta, Sãcta mihi sunt: id est, maledicta sancta mihi sunt: quoniam in errore cordis mei incedo: id est, absit vt mihi ista eueniant, non mihi sint hæc mala, sed sancta, id est F propicia & innoxia, quoniã in errore cordis mei incedo, eundo scilicet post deos gentium, & eis tanquam impune seruiendo. Non, inquit, erit sic. Non perdat simul peccatorem, & eum qui sine peccato est. Tãquam diceret, Cauete ne cui vestrum talia persuadeat, qui talia cogitat. Nolet deus propiciari ei, siue talia cogitãti, siue illi cui talia fuerint persuasa, sicut ipse opinatus est dicẽdo, Sancta mihi sint, & quasi hoc modo auertendo à se vim illius maledicti. Sed tunc accendetur ira domini, & zelus eius in homine illo, quando putauit se auertere ista in corde suo dicendo. Et adhærebunt in eo omnia maledicta testamenti huius, quæ scripta sunt in libro legis huius. Nõ possunt quidem omnia euenire vni homini. Non enim etiam totiens mori potest quot genera mortis hic dicta sunt: sed omnia dixit pro quibuslibet, vt non sit immunis ab omnibus, cui euenerint aliqua eorum quibus pereat. Quòd autem ait, vt non simul perdat peccatorem, & eum qui sine peccato est, quod Græcus habet ἀναμάρτητον, non sic accipiendum est, tanquam ab omni prorsus peccato mundum & immunem, hoc dixerit ἀναμάρτητον, id est sine peccato: sed eum qui sine peccato esset, de quo loquebatur

dominus

G dominus in Euangelio, Si non venissem, & eis locutus non fuissem, peccatum non haberent: non vtique omne,sed hoc peccatum quo non crediderunt in eum. Dicit etiam deus ad Abimelech de Sara vxore Abrahæ,Scio quia mundo corde fecisti hoc: non vtiq; mundum illius cor ita voluit intelligi,vt similis eis esset,de quibus dictum est, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: sed ab illo peccato de quo agebatur,mundum cor habebat: quoniam quantum ad ipsum pertinebat, non concupiuerat coniugem alienam. Et circumpurgabit dominus cor tuum, & cor seminis tui diligere dominum deum tuum ex toto corde tuo,& ex tota anima tua,vt viuas tu. Euidens pollicitatio gratiæ: promittit enim deus se esse facturum: quod solet iubere vt fiat. Quia mandatum est hoc quod ego mando tibi hodie, non est supra modum, neque longe abs te est: non in cœlo est, dicens, id est vt dicas, quis ascendet nobis in cœlum, & accipiet nobis illud,& audiētes illud faciemus? Neque trans mare est,dicens,id est vt dicas, Quis transfretabit nobis trans mare,& accipiet nobis illud, & audientes illud faciemus? Propè est verbum hoc valde in ore tuo,& in corde tuo, & in manib⁹ tuis facere illud. Hoc esse verbum fidei dicit Apostolus:quod ad nouum pertinet testamentum. Sed quæri potest,cur ea superius mandata dixerit,quæ scripta sunt in libro legis huius:nisi quia his omnibus spiritalia significātur ad nouū testamentum pertinentia, si bene intelligantur. Item quæri potest,cur quod hic positū est, Neque trans mare est,vt dicas, Quis transfretabit nobis trans mare, & accipiet nobis illud: Apostolus dixerit, Quis descendet in abyssum:atque id exponens adiunxerit,Hoc est Christū à mortuis reducere: nisi quia mare appellauit totam in hoc seculo vitā,quæ morte transitur, vt quodammodo mare finiatur, & trans mare mors ipsa appelletur:velut trans istam vitā,quæ maris vocabulo significatur. Deinde quod hic additum est, Et in manibus tuis:nō ait Apostol⁹,nisi in ore tuo,& in corde tuo. Et hoc vsq; ad finem executus est dicens, Corde enim creditur ad iustitiam,ore autem confessio fit ad salutē. Merito quod ex Hebræo translatum est,quantum à nobis inspici potuit,non habet,In manibus tuis. Nec frustra tamen hoc à Septuaginta interpretibus additum existimo, nisi quia intelligi voluerunt etiam ipsas manus, quibus significantur opera, in corde accipi debere,vbi est fides quæ per dilectionem operatur. Nam si forinsecus ea quę deus iubet manibus fiant,& in corde non fiant,nemo est tam insulsus,qui præcepta arbitretur impleri. Porrò si charitas, quæ est plenitudo legis dei,habitet in corde, etiam si manibus corporis quisquam non possit operari,pax illi est vtique cum hominibus bonę voluntatis. Peccauerunt non ei filij vituperabiles. Quod in Græco est τέκνα μωμητὰ, quidam interpretati sūt hoc,id est filij vituperabiles,quidam filij commaculati, quidam filij vitiosi. Vnde non magna quæstio,imò nulla est.Sed illud merito ad quærendum mouet,si generaliter dictum est, Peccauerunt non ei: quoniam qui peccat,non peccat ei: id est, non deo nocet, sed sibi, quomodo intelligendum sit, quod in Psalmo legitur, Tibi soli peccaui: Et in Hieremia, Tibi peccauimus patientia Israël domine. Et iterum in Psalmo, Sana animam meam, quia peccaui tibi. Et vtrum hoc sit peccare deo,quod peccare in deum. Vnde ait Heli sacerdos, Si in deum peccauerit homo, quis orabit pro eo? Dicam ergo interim, quid mihi in præsentia videatur. Intelligent fortasse aliqui melius, qui melius hæc sapiunt, aut etiam nos alio tempore quantum adiuuerit dominus. Peccare in deum, est in iis peccare quæ ad dei cultum pertinent. Nam hoc quod commemorauī,nihil aliud indicat. Sic enim peccabant filij Heli, quibus hoc pater eorum dixit: sic existimandum peccari etiam in homines, qui pertinent ad deum. Nam hoc deus legitur dixisse ad Abimelech de Sara, Propterea peperci tibi ne peccares in me. Peccare autem in domino, vel potius peccare in dominum, nisi forte alicubi scriptum occurrat, quod huic sensui resistat, hi mihi videntur non immerito dici, qui piam pœnitentiam peccati sui non agunt,vt glorificetur ignoscēs dominus. Causam quippe reddens Dauid,cur dixerit,Tibi soli peccaui,& malum coram te feci: subiecit & ait, Vt iustificeris in sermonib⁹ tuis &vincas cū iudicaris. Siue cùm dicit deus,Iudicate inter me & vineam meam, siue de domino Iesu Christo intelligatur, qui solus verissime dicere potuit,Venit enim princeps huius mundi, & in me non habet quicquam:id est,quicquā peccati,quod mortе sit dignum: sed vt cognoscat mundus, quia diligo patrem,& sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio, surgite eamus hinc. Tanquam diceret,Etiam si leuissima peccata mortis supplicio persequatur princeps mūdi,& in me non habebit quicquam, sed surgite eamus hinc:id est,vt patiar:quia in eo quòd patior, voluntatē impleo patris mei, non pœnam soluo peccati mei. Et quod Hieremias ait,Tibi peccauimus patientia Israël: domino vtique suppliciter dicitur in pœnitentia cum spe salutis & veniæ. Et quod dictum est, Sana animam meam, quia peccaui tibi: hoc idem agitur, vt deus ignoscendo glorificetur: quia magna est eius misericordia super confitentes sibi & redeuntes ad se,qui dicit se nolle mortem peccatoris,sed tantum vt reuertatur & viuat. Hic & ipse Dauid, non solum in Psalmo, verumetiam cum eum deus argueret per Prophetam, non sine spe propiciationis domini respondit, Peccaui domino. Medico enim vulneratus videtur quodammodo, qui vt sanetur se subdit manibus medici, vt in eo medicinæ opus impleatur. In hoc autem cantico pręuidebat Propheta futuros quosdam qui sic fuerant peccaturi deum offendendo magnis iniquitatibus suis, vt nec pœnitentiam agere vellent, & ad deum redire vt sanarentur. De quibus etiam alibi dicitur, Quoniam caro sunt, & spiritus ambulans & non reuertens. Potest etiam sic intelligi, peccauerunt non ei: secundum id quod non ei nocuerunt peccato suo, sed sibi. Et hæc benedictio qua benedixit Moyses homo dei filios Israël, priusquam defungeretur. Et dixit,Dominus ex Sina venit, & alluxit ex Seir nobis, festinauit ex monte Pharam cum multis milibus Cades. Ad dexteram eius angeli cum eo & pepercit populo suo: Et omnes sanctificati sub manus tuas, & hi sub te sunt. Et accepit de verbis ipsius legem quam mādauit nobis Moyses,hæreditatem congregationis Iacob: & erit in dilecto princeps,cōgregatis principibus populorum simul cum tribubus Israël. Non negligenter prætereunda est ista prophetia. Apparet quippe ista benedictio ad nouum populum pertinere, quem dominus Christus sanctificauit: ex cuius persona ista dicuntur à Moyse, non ex persona ipsius Moysi, quod in consequentibus euidenter apparet. Nam si propterea dictum est, Dominus ex Sina venit: quia in monte Sina lex data est,quid sibi vult quod sequitē, & alluxit ex

Ioan.15.
Cōtra Iulianū.li.3 ca.10
Matth.5.
LIII. Deute.30.
LIIII. Deut.30.
Gala.5.
LV. Deute.32.
Psal.50.
Psal.40.
1.Reg.2.
Quid sit peccare in deū.
Gene.20.
Quid sit peccare in dño.
Psal.50.
Esa.5.
Ioan.14.
Ezech.33.
2.Reg.12.
Psal.77.
Ecclesiastes.12.
LVI. Deute.33.

A xit ex Seir nobis: cū Seir mons Idumææ sit vbi regnauit Esaü? Deinde cum Moyses filios Israël benedicat his verbis,sicut scriptura prædixit,quomodo idem dicit, & accepit de verbis ipsius legem quam mandauit nobis Moyses, Nimirū ergo prophetia est vt diximus, populum nouum Christi gratia sanctificatum prænuncians, ideo sub nomine filiorum Israël, quia semen est Abraham: hoc est, filij sunt promissionis, & interpretatio eius est, videns deum. Dominus ergo qui ex Sina venit Christus intelligendus est, quoniam Sina interpretatur, tentatio. Venit ergo ex tentatione passionis crucis mortis. Et alluxit ex Seir. Seir interpretatur pilosus, quod significat peccatorē. Sic enim natus est Esaü odio habitus: sed quoniam qui sedebant in tenebris & in vmbra mortis,lux orta est eis,ideo alluxit ex Seir. Simul etiam non absurde intelligitur esse prædictum, ex gentibus quæ significantur per nomen Seir, quia mons est pertinens ad Esaü, venturam gratiam Christi populo Israël. Vnde dicit Apostolus, Ita & hi nunc non crediderūt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur. Ipsi ergo dicunt, alluxit ex Seir nobis, & festinauit ex monte Pharan:id est,

B ex mōte fructifero. Id enim interpretatur Pharan,quo significatur Ecclesia. Cum multis milibus Cades. Et mutata interpretatur Cades,& sanctitudo. Mutata sunt ergo multa milia & sanctificata per gratiam,cum quibus venit Christus ad Israëlitas postea colligendos. Sequitur & dicit,Ad dexteram eius angeli cum eo. Hoc nō indiget expositione. Et pepercit,inquit,populo suo,donans remissionem peccatorum. Inde ad ipsum cōuertit sermonem atque ait, Et omnes sanctificati sub manus tuas, & hi sub te sunt. Non vtique superbientes, & suam iustitiam volentes constituere, sed agnoscentes gratiam,vt iustitiæ dei subiiciantur. Et accepit, inquit, de verbis ipsius legem: populus vtiq; de quo ait, Et pepercit populo suo. Accepit ergo de verbis ipsius legem, quam mandauit,inquit, nobis Moyses:hoc est:populus eius de verbis eius accepit legē: quia de doctrina eius intellexit legem eamipsam,quā mandauit nobis Moyses. Ipse quippe ait in Euangelio, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi:de me enim ille scripsit. Non enim accepit populus ille legem, quam nō intellexit:sed tūc accepit quādo intellexit de verbis eius,carens velamine veteri conuersus ad dominum. Hanc dicit hæreditatem congregationis Iacob, quæ intelligenda est non terrena,sed cœlestis:nō temporalis,sed æterna. Et erit, inquit,in dilecto princeps. Ipse vtique in dilecto populo erit princeps dominus Iesus, congregatis principibus populorum:id est, gentium simul cum tribubus Israël,vt impleatur quod supra dictum est,Lætamini gētes simul cum populo eius, quia cæcitas ex parte Israël facta est,donec plenitudo gentium intraret,& sic omnis Israël saluus fieret. Cum Ioseph benediceret,ait inter cætera,Primogenitus tauri pulchritudo eius. Quod non ita legendum est,tanquam diceret,primogenitus tauri: sed cum sit primogenitus, pulchritudo eius pulchritudo tauri est:propter crucis cornua de domino intelligitur figuratum.

Gene.25.
Esaię.9.
Roma.11.
Roma.10.
Ioel.2.
Ioan.5.
C
Roma.11.
LVII. Deut.33.

QVAESTIONVM LIBRI QVINTI FINIS.

Tomus quartus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, Quæstionum super Iosue Liber sextus.

D

DOMINVS dicit ad Iesum Naue, Et sicut eram cum Moyse, ita ero & tecum. Non solum autem hoc testimonio, sed etiam in Deuteronomio multis documentis approbatur Moyses ita defunctus, vt dei famulus & deo placēs: quāuis in eo illa vindicta completa sit, ne terram promissionis intraret. Ex quo datur intelligi dominum etiam bonis seruis suis in aliquo succensentē & temporaliter vindicare,& tamen in eorum habere numero, qui sunt in domo eius vasa in honore vtilia domino quibus daturus est promissa sanctorum. Quæstio est quomodo posteaquā locutus est dominus ad Iesum Naue, exhortans & confirmans eum, seque promittens cum illo futurum: mandauerit idem Iesus populo per scribas, vt præpararent cibaria, quòd post tres dies Iordanem fierant transituri, cū inueniantur post multo plures dies transisse Iordanē. Cum enim hæc populo mandasset, misit exploratores in Hiericho, quoniam Iordane traiecto ipsa proxima ciuitas occurrebat. Illi autem diuerterunt ad Raab mulierem fornicariam, & ab illa occultati, atque à rege quęsiti & minime inuenti, eadem dimittente illos per fenestram: & monente vt tribus laterent in montanis, quatuor dies videntur esse consumpti: inde posteaquam nunciauerunt quæ circa illos gesta fuerint, promouit Iesus cum populo vniuerso de loco vbi erat diluculo, Qui cum venissent ad Iordanem, diuertit & mansit: tunc rursus populus admonetur vt post triduum se præpararet transire Iordanē, arca domini præcedente. Hinc ergo intelligitur huma nam fuisse dispositionem, quam fecit populo nunciari, vt cibaria præparent, tanquam post tres dies memoratū fluuium transituri. Potuit enim hoc sicut homo spe rare fieri posse, si exploratores celeriter reuertissent. Quibus tardantibus intelligitur, quanuis scriptura tacuerit, ex diuina dispositione cætera impleta, vt iam inciperet apud populum glorificari Iesus,& ostendi q cum illo dominus esset, sicut fuerat cum Moyse. Nam & hoc illi dicitur fluuium transituro, sicut scriptum est, Et dixit dominus ad Iesum, In die isto incipiam exaltare te coram omnibus filiis Israël, vt sciāt quoniam sicut eram cum Moyse, sic ero & tecum. Nec incredibile debet videri, etiam illos cum quibus deus loquebatur, aliquid ex humana dispositione agere voluisse, in qua sibi deum tamen fiderent esse rectorem, eorūmque ex illius à quo regebātur prouidentia cōsilia fuisse mutata. Nam & Moyses ipse vtiq; tanquam homo putauerat esse faciēdum vt causas populi sic audiret, quē admodum & sibi, & illis onus intolerabile subeundo prodesse nō posset:eiusq; dispositio diuinitus, & hocipsum socero eius suggerente & monente, atq; hanc admonitionem deo approbante mutata est. Scribæ populo dicunt, Cum videritis arcā testimonij domini dei vestri,& sacerdotes vestros & Leuitas tollentes eā, proficiscimini de locis vestris,& ite post eam,sed longum interuallū sit inter vos & illam:quantū duo milia cubitorum stabitis ne propinquetis ei, vt sciatis viam, quam ibitis in eam. Non enim ab istis viam ab hesterina &

Ioshue.1.
2.Tim.2.
II. Ioshue.1.
E
F
III. Ioshue.3.

G na & nudiuſtertiana die. De longe iuſſum eſt arcam præcedere, vt poſſet à populo videri. Tam grande quippe agmen ſi poſt eam proximum pergeret, non eam videret præire, nec noſſet quà ſequeretur. Ex hoc autem facto intelligendum eſt, quòd columna illa nubis quæ ſolebat mouendis caſtris ſignum dare & iter oſtendere, iam receſſerat, nec eis apparebat: hinc factum vt etiam triduum illud ex humana diſpoſitione prædiceretur. Nunc ergo duce Ieſu arcam domini ſequuntur nube ſubtracta, tanquam velamine ablato.

Iordanis autem plenus erat per totam crepidinem ſuam, ſicut in diebus meſſis tritici. Hoc incredibile videtur regionibus noſtris. Ibi autem, ſicut perhibent qui nouerunt, in initio veris eſt meſſis tritici. Tunc autem ille fluuius repletur amplius quàm per hyemem.

IIII. Ioſue.4. Et erunt vobis lapides iſti memoriale filiis Iſraël vſque in æternum. Quomodo in æternum, cum Matth.24. cœlum & terra tranſeant? An quoniam æternum aliquid ſignificant hi lapides, cum ipſi æterni non poſſint? Quanquam poſſit quod in Græco εἰὼς ἂν αἰῶνος dici Latine, & vſque in ſeculum, quod non eſt conſequés

H vt intelligatur æternum. Et dixit dominus ad

V. Ioſue.4. Ieſum dicens, Manda ſacerdotibus portantibus arcam teſtamenti teſtimonij. Solet dici arca teſtamenti, vel arca teſtimonij: nunc dicta eſt arca teſtamenti teſtimonij, vt non ſolum arca, ſed etiam ipſum teſtamentum, appellaretur teſtamentum teſtimonij. Hinc enim

Roma.3. dicit Apoſtolus, Nunc autem ſine lege iuſtitia dei manifeſtata eſt, teſtimonium habens per legem & Prophetas. In cuiuſdam enim rei alterius venturæ teſtimonium datum fuerat illud quod dicitur teſtamentum vetus. Dixit dominus ad Ieſum, Fac tibi-

VI. Ioſue.5. ipſi cultros de petra acutos, vel ſicut habet Græcus, de petra acuta, & ſedens circuncide filios Iſraël iterũ. In hoc præcepto quæritur cur dixerit, iterum. Non enim vnus homo bis circuncidendus erat: ſed quia vnus populus erat in quibuſdam circunciſus, in quibuſdam non circunciſus, ideo dictum eſt iterum, vt circunciſus iterum circumcideretur, non homo, ſed populus: Nam & ſequentia id oſtendunt. Dicit enim ſcriptura, Et fecit Ieſus cultros petrinos ſibiipſe acutos, & circuncidit filios Iſraël in loco qui vocatur collis præ-

I putiorum, Hoc autem modo circumpurgauit Ieſus filios Iſraël, qui aliquando fuerant in via: & qui aliquãdo incircunciſi erant eorum qui exierãt ex Aegypto, omnes iſtos circuncidit Ieſus. Quadraginta enim & duobus annis conuerſatus eſt Iſraël in deſerto Mabdarich, & ideo incircũciſi erant illorum plurimi pugnatorum, qui exierunt de terra Aegypti, qui inobedientes fuerant mandatis dei, in quibus & definierat dominus eis ne viderent illi terram, quam iurauerat dominus patribus eorum dare illis terram fluentẽ lac & mel. Pro his autẽ ſubſtituit filios eorum quos circũcidit Ieſus, eo q̃ fuiſſent in itinere incircũciſi. Manifeſtum eſt ergo non omnes fuiſſe, ſed quoſdam. Quidam enim de Aegypto exeuntium filij in illo populo incircunciſi erant, quos potuit circũcidere Ieſus, illorum ſcilicet filios, qui genuerunt in deſerto & cõtemperunt eos circuncidere, quòd inobedientes erãt le-

Obuiat hæreticorum errori. gi dei. Nulla itaque cauſa eſt, cur ij qui putant rebaptizandos eos qui habent Chriſtiani baptiſmi ſacramentum, hoc teſtimonio legis adiuuari ſe putent: quia nullus bis numero vnus homo eſt circunciſus, ſed populus qui iam fuerat in quibuſdam circunciſus, in quibuſdam vero adhuc incircunciſus erat. Etſi aliquo modo id fieri poſſet vt bis deus circuncidi hominem iu- K
beret: nunquid poſſunt dicere ideo fuiſſe præceptum, quia illi ab Aegyptiis fuerant circunciſi, aut ab aliquibus hæreticis ab Iſraëlitarum ſocietate ſegregatis? Cum vero ſatis etiam appareat quare ſit à deo dictum, nullum hic poſſunt homines erroris ſui patrocinium reperire. VII. Ioſue.5. Quando Ieſus vidit virum contra ſe ſtantem euaginato gladio, & eo reſpondente dicit, q̃ eſſet princeps militiæ virtutis domini: & proſtratus in terram dixit, Quid præcipis tuo famulo? Quæri poteſt vtrum angelo ſe proſtrauerit, eúmque dixerit, dominum, an potius intelligens à quo miſſus fuerit, ipſum dominum dixerit, eíque ſe proſtrauerit. Erat autem, ſicut legitur, Ieſus in Hiericho, non vtique in ipſa ciuitate, cuius muri nondum ceciderant, quod mox futurum erat vt in eam poſſent intrare, ſed in agro ad eam pertinente: nam interpretatio, quę eſt ex Hebręo, ſic habet. VIII. Ioſue.7. In eo quod factum eſt, vt Achan de tribu Iuda furaretur de anathemate ciuitatis Hiericho contra præceptum domini: & propter eius peccatum tria milia, quæ miſſa fuerant in Haï, dederũt terga hoſtibus: & occiſi ſunt ex eis triginta ſex viri, & po- L
pulo grauiter territo, Ieſus cum ſenioribus ſe proſtrauit ad dominum, eíque reſponſum eſt, ideo factum eſſe, quòd peccauerit populus. Minatus eſt etiam deus nõ ſecum eis futurum, niſi abſtulerint anathema de ſeipſis: & quòd oſtenſus eſt qui fecerat: nec ſolus occiſus eſt, ſed cum omnibus ſuis: Quæri ſolet quomodo iuſte pro alterius peccatis in aliis vindicetur, maxime quia Deut.24. in lege dominus dixit, nec patres pro filiorum, nec filios pro parentum peccatis eſſe puniendos. An aliud iudicantibus hominibus eſt præceptum, ne quenquam pro altero puniant: & dei iudicia non ſint eiuſmodi, qui alto & inuiſibili conſilio ſuo nouit quatenus extendat etiam temporalem hominum pœnam, ſalubrémque terrorem. Non enim aliquid durum, quantum attinet ad vniuerſi mundi adminiſtrationem, contingit mortalibus cum moriuntur, quandoque morituri: & tamen apud eos qui talia metuunt, diſciplina ſancitur, vt non ſe ſolum quiſque curet in populo, ſed inuicem ſibi adhibeant diligentiam, & tanquam vnius corporis & vnius hominis alia pro aliis ſint membra ſolicita. Nec tamen credendum eſt etiam pœnis, quæ poſt M
mortem irrogantur, alium pro alio poſſe damnari: ſed in his tantum rebus hanc irrogari pœnam, quæ finem fuerant habituræ, etiam ſi non eo modo finirentur. Simul etiam oſtenditur quanta connexa ſit in populi ſocietate ipſa vniuerſitas, vt non in ſeipſis ſinguli, ſed etiam tanquam partes in toto exiſtimentur.

Per vnius igitur peccatum mortẽmque paucorum admonitus eſt populus vniuerſus, tanquam in corpore vniuerſo quærere quod amiſſum eſt. Simul etiam ſignificatum eſt quantum mali fieret, ſi vniuerſa illa congregatio peccaſſet, quando ne vnus quidem ita potuit iudicari, vt ab eo poſſent cæteri eſſe ſecuri. At vero ſi Achan ab aliquo inuentus atque comprehenſus, & illius criminis reus ad iudicium Ieſu fuiſſet adductus, nequaquam putandum eſt hominem iudicem vel pro illo vel cum illo quenquam alium, qui ſocietate facti eius minime teneretur, fuiſſe puniturum. Neque enim ei mandatum legis licebat excedere, quod datum eſt hominibus, ne iudicio ſuo quod in hominem homini iuſſum ſiue permiſſum eſt, alterum pro alterius peccato arbitretur eſſe plectendum. Longe autem ſecretiore iuſtitia iudicat deus, qui potens eſt etiam poſt

mortem,

A mortem, quod homo non poteſt, liberare vel perdere. Viſibiles igitur afflictiones hominum ſiue mortes, quoniam his quibus ingeruntur, & obeſſe & prodeſſe poſſunt, nouit dominus in occulto prouidentiæ ſuæ, quemadmodum iuſte quibuſque diſpenſet, etiam cum aliorum peccata in aliis videtur vlciſci. Pœnas vero inuiſibiles, quæ non niſi nocent & prodeſſe non poſſunt, ita nullus deo iudice pro alienis peccatis luit, ſicut homine iudice luere nullus niſi pro ſua culpa iſtas viſibiles debet. Hoc enim præcepit homini iudici deus, in his quæ ad humanum iudicium pertinent iudicanda, quod in ſuo iudicio facit ipſe, quò poteſtas nõ

IX. Ioſue.8. aſpirat humana. Merito quæritur cum dominus propter illum, qui de anathemate furtum fecerat, præceperit eum, qui fuiſſet oſtenſus, igni cremari, cur eum oſtenſum Ieſus lapidari potius à populo fecerit. An ita eum mori oportuit, quemadmodum Ieſus, qui propius dominum ſequebatur, verba iubentis intelligere potuit? Sic enim alius quiſquam non facile potuit. Vnde magis quærendum eſt, cur lapidationem

B ignem appellauerit dominus, quàm credendum Ieſum aliud feciſſe quàm iuſſerat dominus. Nam neque ad intelligendum verba domini quiſquam potuit eſſe ſapientior, neque ad faciendum quiſquam obedientior. Proinde ignis nomine pœnam potuiſſe ſignificari, ſcriptura teſtis eſt in Deuteronomio, vbi dicitur ad filios Iſraël, Et eduxi vos de fornace ferrea ex Aegypto, vbi vtique duram tribulationem intelligi voluit. Duæ autem mihi cauſæ occurrunt, non vt ambæ ſint, ſed vt altera ex eis, cur non ille cum ſuis omnibus euidenti igne crematus ſit. Si enim peccatum eius dominus tale eſſe iudicauit, quod ſupplicio illo expiatum non puniret in æternum, propter ipſam expiationem & purgationẽ congruenter illa pœna ignis nomen accepit. Neque ad hunc intellectum quiſquam tendere admoneretur, ſi eum proprie viſibilis ignis exureret, ſed in eo quiſque remaneret quod aperte videbat impletum, nec aliquid vltra quæreret. Nunc vero cum propter dei verba, & factum Ieſu à quo prę-

Deut.4. uaricari illa verba nõ poſſent, rectiſſime dicitur etiam lapidationem ignem fuiſſe, eleganter agnoſcitur illa pœna hominem, ne in poſterum peccato illo interi-

C ret, fuiſſe purgatum. Quod ſignificant etiam vaſa in Leuitico, quæ iubentur igne purgari. Si autem tale fuit illi peccatum, propter quod eum etiam poſt iſtam vitam gehenna ſuſciperet, ideo Ieſus eum voluit lapidari, vt quod à domino dictum eſt, igni cremabitur, illud admoneret intelligi quod dominus faceret, non quod ab ipſis eſſet faciendum. Si enim dixiſſet dominus, igni eum cremabitis & omnia eius: huic ſenſui locus nullus eſſet. Cum vero ita poſitum eſt, vt magis videatur deus quod ei futurum eſſet prædixiſſe, quàm quod ei ab hominibus deberet fieri præcepiſſe, melius non potuit facere Ieſus qui diuina verba ſicut tantus Propheta intellexit, qui etiam hocipſum prophetice fecit, quàm vt illum lapidibus potius quàm flãmis interimeret, ne in illis ignibus verba domini viderentur impleta, quæ ob aliud dicta volebat intelligi. Nec mouere debet, quòd non ipſum tantum, ſed etiam omnia quæ ſunt eius, deus cremanda igni prædixerit. Sic enim ait, Igni cremabitur, & omnia quæcunque ſunt ei. Omnia enim quæcunque ſunt ei, opera eius poſſunt intelligi quæ cum illo dicit concremãda: non ſicut dicit Apoſtolus de quibuſdam operibus

1.Cor.3. igne conſumptis, ipſe autẽ ſaluus erit. Si huius peccatum ita intelligendum eſt, vt etiã æterno igne puniatur, filios eius & filias cum pecoribus & omnibus quæ habebat, populus quidem cum eum puniret ſimul lapidibus obruit: non tamen hoc iudicio humano, ſed prophetico ſpiritu fecit Ieſus: ſiue ita intelligeris, omnia quæ ſunt ei, vt nec filios cenſeret exceptos, lapidationis etiam pœnam pro igne ingerens: ſiue opera eius quæ poſt mortem deus in illo fuerat crematurus, non ſolum per cætera quæ illi erant, verumetiam per filios eius ſignificans, Nec ideo ſanè credendum eſt eos pro peccato patris, à quo innocentes erant, etiam poſt mortem ſupplicio inferni ignis incenſos. Mors quippe iſta quæ omnes manet, quãquam de primo peccato veniat, tamen quia ita nati ſumus vt neceſſario moriendum ſit, accelerata quibuſdam eſt vtilis, Vn- Sapi.4. de legitur de quodam, Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius. Quo ergo iudicio dei, vel miſericordia, fuerit irrogata ſiue filiis eius, ſiue illis triginta-ſex viris, cũ omnes ab eius peccato alieni fuerint, latet apud eum apud quem non eſt iniquitas. Verum illud in promptu eſt, quòd & populum terribiliter oportebat quærere quod admiſſum eſt, & tanto vehementius E timuerunt cæteri factum eius imitari, quanto magis humana exhorret infirmitas, & in tam magnum tãmque iuſtum populi odium dari, & eis, quos ad ſpem propagandi generis ſe relicturum putabat, peccato ſuo ſecum conſumptis ſuis poſteris emori. Quod X.
deus iubet loquens ad Ieſum, vt conſtituat ſibi retror- Ioſue.8.
ſus inſidias: id eſt, inſidiantes bellatores ad inſidiandum hoſtibus: hinc admonemur non iniuſte fieri ab his qui iuſtũ bellum gerunt: vt nihil homo iuſtus præcipue cogitare debeat in his rebus, niſi vt iuſtum bellum ſuſcipiat, cui bellare fas eſt, Non enim omnibus fas eſt, Cum autem iuſtum bellum ſuſceperit, vtrum aperta pugna, vtrum inſidiis vincat, nihil ad iuſtitiam intereſt. Iuſta autem bella definiri ſolent quæ vlciſcũ- Quæ ſint bella iuſtæ.
tur iniurias, ſi qua gens, vel ciuitas quæ bello petenda eſt, vel vindicare neglexerit quod à ſuis improbe factum eſt, vel reddere quod per iniurias ablatum eſt. Sed etiam hoc genus belli ſine dubitatione iuſtum eſt quod deus imperat, apud quem non eſt iniquitas, & Roma.9. nouit quid cuique fieri debeat. In quo bello ductor exercitus vel ipſe populus, non ipſe tam author belli, F
quàm miniſter iudicandus eſt. Ieſus mittens ad XI.
Haï debellandum triginta milia bellatorum, ait illis, Ioſue.8.
Vos inſidiabimini poſt ciuitatem, & non longe eritis à ciuitate, & eritis omnes parati: & ego & omnis populus qui mecum eſt, accedemus ad ciuitatem: & erit cum exierint, qui commorantur in Haï in obuiam nobis ſicut antea, & fugiemus à facie illorum. Et cum exierint poſt nos abducemus illos à ciuitate, & dicent, Fugient iſti à facie noſtra, ſicut antea. Vos autem exurgetis de inſidiis, & ibitis in ciuitatem. Secundum verbum iſtud facietis, Ecce præcipio vobis. Quærendum eſt, vtrum omnis voluntas fallendi pro mendacio deputanda ſit: & ſi ita eſt, vtrum poſſit iuſtum eſſe mendacium, quo ille fallitur qui dignus eſt falli. Et ſi ne hoc quidem mendacium iuſtum reperitur, reſtat vt ſecundum aliquam ſignificationem hoc, quod de inſidiis factum eſt, ad veritatem referatur.

Quòd Gabaonitæ venerunt ad Ieſum cum vetu- XII.
ſtis panibus & ſaccis, vt putarẽtur, ſicut finxerãt, de terra veniſſe longinqua, quo eis parceretur. Conſtitutũ enim erat à domino, ne alicui terras illas inhabitãti parcerent, quòd ingrediebãtur. Nonnulli codices & Græci

G & Latini habent, Et accipientes saccos veteres super humeros suos: alij vero qui veraciores videntur, non habent, super humeros, sed, super asinos suos. Similitudo enim verbi in Græca lingua mendositatem facilem fecit, & ideo Latina quoque exemplaria variata sunt. ὤμων quippe & ὄνων non multum ab inuicem dissonant, quorum prius humerorum nomen est, posterius asinorum. Ideo est autem de asinis credibilius, quoniam se à sua gente longinqua missos esse dixerunt. Vnde apparet eos fuisse legatos, & ideo magis in asinis quàm in humeris necessaria portare potuisse: cum nec multi esse poterant, & non solum saccos, sed etiam vtres eos portasse scriptura commemorat.

XIII. Iosue.9. Quæri potest quomodo iurationem seruandam esse crediderint Hebræi Gabaonitis, quibus ita iurauerant, tanquam de longinqua terra venientibus, sicut ille mentiti fuerint. Sciebant enim se debellandos, si cognitum esset Hebræis in ea terra eos habitare, quam promissam fuerant ab habitantibus recepturi. Mentientibus ergo, quòd de longinqua terra ad eos venissent, iurauerunt eis Israëlitæ. Postea vero H quàm cognouerunt ibi eos habitare, vbi omnes quos inuenerant, secundum dei præceptum debellare oportebat, nolebant tamen frangere iurationem. Et licet eos mentitos esse didicissent, parcere maluerunt iurationis causa, cum possent vtique dicere se tantum illis iurasse, quos eos esse crediderant, id est, de longinquo venientes. Cum vero aliud cognouerunt, præceptum circa eos domini implendum erat, vt sicuti cæteri expugnarentur. Deus autem hoc approbauit, nec parcentibus succensuit: quanuis eum non interrogassent qui nam illi essent, & ideo eos illi fallere valuissent. Vnde non importune vtique credendi sunt, & si fallere homines pro sua salute voluerunt, non tamen fallaciter deum timuisse in populo eius: propterea nec succensuit dominus iurantibus aut parcentibus, vt postea Gabaonitas ipsos tanquam populi sui homines de domo Saül vindicauerit, sicut regnorum ostendit historia. Et quoniam iuratio sic seruata est, quanuis in hominibus qui mentiti sunt, vt ad clementiam sententia flecteretur, non displicuit deo. Nam si econtrario iurassent, aliquos se interfecturos, quos Gabaonitas in terra promissionis esse putauissent, & I postea didicissent eos esse ab illa terra extraneos, & de longinquo ad se venisse, nullo modo arbitrandum est, quòd eos essent debellaturi causa iurationis implendæ cum propter ipsam parcendi clementiam sanctus Dauid etiam post verba, quibus se Nabal interfecturum esse iurauerat, vtique sciens quem fuerat interfecturus, parcere maluit, nec in re duriore implere iuramentum: magis deo placere existimans, si quod ira perturbatus, ad nocendum iurauerat, non feciſſet, quàm si perfeciſſet. Cum obsessi Gabaonitæ à regibus Amorræorum, misissent ad Iesum, vt sibi subueniret: ita scriptura sequitur & dicit, Et ascendit Iesus à Galgala, ipse & omnis populus bellatorum cum illo omnis potens in fortitudine. Et dixit dominus ad Iesum, Noli timere illos, quia in manus tuas tradidi eos: non subsistet ex illis quisquam coram vobis. Vbi neque consultus est dominus, vtrum eundum ad eos esset: sed vltrò suis recte subuenire volentibus, futuram victoriam prænunciauit. Sic ergo posset, quanuis non consultus, de ipsis Gabaonitis admonere qui essent, cum se longinquos esse mentirentur, nisi ei placuisset illa iuratio, quæ subiectis parcere co-

XIIII. Iosue.10.

gitet, Crediderant enim deo quem audierant suo populo promisisse, quòd illas gentes subuerteret, eorúmque terram obtineret, & hanc eorum fidem non eos perdendo remunerauit quodammodo. K

XV. Iosue.10. Quæritur quemadmodum rex ciuitatis Hierusalem Adonizedech & cæteri quatuor cum quibus obsedit Gabaonitas secundum septuaginta interpretes, primo reges Hiebusæorum cum ad eos obsidentes cõuenerunt, postea vero reges Amorræorum dicantur ab ipsis Gabaonitis quando nuncios miserunt ad Iesum, vt eos de obsidione liberaret. Sicut autem inspicere potuimus, in ea interpretatione quæ ex Hebræo est, vtrobique Amorræorum dicuntur: cum constet Hiebusæorum fuisse regem ciuitatis Hierusalem, quia ipsa est dicta Hiebus tanquam illius gentis metropolis: & septem gentes sæpissime scriptura commemorat, quas promisit deus exterminaturum se esse à facie populi sui, ex quibus vna perhibetur Amorræorum. Nisi forte hoc nomen vniuersale fuerat omnium, aut potius maioris partis, vt non vna, sed plures in his septem hoc nomine tenerentur: quanuis esset etiam vna de septem, quæ Amorræorum proprie vocaretur, Sicut est pars quædam quæ proprie dicitur Lybia, quanuis hoc nomen vniuersæ Aphricæ competat: & pars quædam quæ proprie dicitur Asia, quãuis Asiam vel dimidium terrarum orbem quidam, vel alij tertiam partem orbis posuerunt. Nam constat quòd & Chananæi tanquam vna gens in illis septem commemorantur, & tamen vniuersa illa terra originaliter terra Chanaan vocatur. L

XVI. Iosue.10. Non dimisit in ea Iesus quicquam spirans, sicut præcepit dominus Moysi puero suo, & Moyses similiter præcepit Iesu, & sic fecit Iesus: non est transgressus quicquam ab omnibus quibus constituit dominus Moysi. Propter hoc nullo modo putanda est ista crudelitas, quòd nullum viuum in ciuitatibus sibi traditis dimittebat Iesus, quia deus hoc iusserat. Qui autem existimant hic deum ipsum fuisse crudelem, & propter hoc veteris testamenti verum deum fuisse authorem nolunt credere, tam peruerse de operibus dei quàm de peccatis hominum iudicant, nescientes quo quisque dignus sit, & magnum putantes malum cum casura deiiciuntur, mortalésque moriuntur.

XVII. Iosue.11. Et non erat ciuitas quæ nõ erat tradita filiis Israël. Quæritur quomodo hoc verum sit, cum nec temporibus postea iudicum, nec temporibus regum omnes omnino illarum septem gentium ciuitates capere potuerint Hebræi. Sed aut sic intelligendum est, quòd ad nullam ciuitatem bellando accessisset Iesus quam non ceperit: aut certe nulla non capta est, scilicet earum quæ in regionibus supra commemoratis fuerunt. Enumeratæ sunt enim regiones in quibus fuerunt ciuitates, de quibus facta est ista conclusio, Et omnes cepit in bello. M

XVIII. Iosue.11. Quia per dominum factum est, confortari cor eorum vt obuiam irent ad bellum ad Israël, vt exterminarentur, ita vt non daretur eis misericordia, sed vt exterminarentur, sicut dicit dominus ad Moysen. Ita dictum est hoc per dominum factum confortari cor eorum, hoc est obdurari cor eorum, sicut de Pharaone: quod diuino altóque iudicio iuste fieri minime dubitãdum est, cum deserit deus & possidet inimicus: quod sic accipiendum est quemadmodum & ibi. Sed hic aliud mouet, quomodo dictũ sit ad hoc eis confortatum cor, vt exurgerent in bellum aduersus Israël, & ob hoc eis non præberent misericordiam: quasi præbenda esset si non

A non bellarent, cum deus præceperit nulli eorum esse parcendum: & ob hoc Gabaonitis pepercerint, quia se de longinqua terra venisse fingentes eorum iurationem tenuerãt, Sed quoniam quibusdam vltrò præbuerunt Israëlitæ misericordiam, quanuis contra dei mandatum: ad hoc dictum esse intelligendum est istos ita debellasse vt non eis parceretur, nec ab eisipsis Israëlitæ neglecto dei mandato ad misericordiam flecterentur. Quod quidem duce Iesu, qui omnia diligenter diuina præcepta seruabat, non est credendum fieri potuisse: veruntamen nec ipse istos tam cito deleuisset, nisi conspiratissime contrairent: atque ita fieri posset vt eis ab illo minime debellatis qui dei præcepta implere curabat, remansissent ad illud tempus quando eis possent parcere post mortem Iesu, qui non tanta cura dei mandata faciebant. Nam & adhuc eodem viuente quibusdam illi pepercerunt, tantummodo eos ditioni suæ subiugantes: quosdam vero nec vincere potuerunt. Verum hæc non illo duce facta sunt: sed cum iam senex vacaret à bello tantummodo eis terras diuidens: vt ipsi iam illo non bellante, diuisas sibi terras partim iam hoste vacuas tenerent, partim pugnando caperent. Et quòd vincere aliquos minime potuerunt, prouidentiæ diuinæ fuisse. opportune scripturarum certis apparebit locis. B

XIX. Iosue.16. Et non perdidit Effrem Chananæum, qui habitabat in Gazer: & habitabat Chananæus in Effrem vsque in diem istum, donec ascendit Pharao ex Aegypto & cœpit ciuitatem & incendit eam igni: & Chananæos & Pherezæos & qui habitabant in Gazer transmunxit: & dedit eam Pharao in dotem filiæ suæ. Quod de Pharaone rege dictum est, miror si prophetice dictum intelligere debemus, cum hæc historia illis temporibus conscripta credatur, quibus erant gesta illa recentia. Quid autem magnum eligi potuit quod prophetice diceretur, cum præterita narrentur taceantúrque futura maiora, & maxime necessaria? Proinde potius existimandum est septuaginta interpretes, qui authoritate prophetica ex ipsa mirabili consensione interpretati esse perhibentur, hæc addidisse: non tanquam futura prænunciantes, sed quia illo tempore ipsi erant quo hæc facta esse meminerant & in libris regnorum legerant. Etenim regum temporibus C factum est. Quod ideo credibilius nobis visum est, quoniam inspeximus interpretationem quæ est ex Hebræo, & hoc ibi non inuenimus: sicut nec illud quod dictum est de Hiericho, quòd Oza qui eam reparasset incurrerit maledictum, quod dixerat Iesus. Sic enim scriptum est, Et adiurauit Iesus in illa die, Iosue.6. Maledictus homo qui resuscitabit & ædificabit ciuitatem illam, in primogenito suo fundabit eam & in nouissimo suo imponet portas eius: hucusque inuenitur in interpretatione, quæ ex Hebræo. Illud autem quod sequitur, Et ita fecit Oza qui ex Bethel: in Abiron primogenito fundauit eam, & in saluato nouissimo imposuit portas eius: hoc illic non legitur. Vnde apparet à septuaginta interpositum, qui factum esse nouerant.

XX. Iosue.17. Et Amorræus permansit vt habitaret in Helon & in Salanon, & grauata est manus Effrem super eos, & facti sunt illis tributarij. Hæc iam contra præceptum fiebant, & adhuc viuebat Iesus, sed dux eorum in illis præliis iam præ senectute non erat. Propter hoc dictum est à domino, Factum est, vt confortaretur cor illorum qui simul conspirauerant ire in bellum contra Iesum: ne ista illis misericordia præberetur, etiam contra dei præceptum si remansissent non expugnati: & senescente, siue defuncto Iesu relinquerentur expugnandi à filiis Israël, qui eis contra præceptũ domini possent parcere, quod ille non faceret. D

XXI. Iosue.21. Merito quæritur, cum Israël non solum vsque ad diem mortis Iesu, verumetiam postea non eradicauerit gentes quæ terram promissionis tenebant, quanuis ex parte debellatis in eadem promissa hæreditate consisterent, quomodo intelligendum sit quod dictum est, Et dedit dominus Israël omnem terram quam iurauerat dare patribus, & hæreditauerunt eam, & habitauerunt in ea, & requiem dedit illis dominus in circuitu, sicut iurauerat patribus eorũ: non restitit quisquam ante faciem illorum ab omnibus inimicis eorum, omnes inimicos eorum tradidit dominus eis, & manus eorum non deciditex omnibus verbis bonis quæ loquutus est dominus filiis Israël, omnia aduenerunt. Diligenter ergo vniuersa consideranda sunt. Et primum videndum quot gentium terra promissa sit Israëlitis. Septem quidem gentes assidue videntur commemorari, sicut in Exodo legitur, Et dixit dominus ad Moysen, Vade & ascende hinc E tu & populus tuus quos eduxisti de terra Aegypti, in Exod.33. terram quam iurauí Abraham & Isaac & Iacob dicens, Semini vestro dabo eam: & simul mittam angelum meum, & eiiciet Amorræum & Cethæum & Pherezæum & Gergezæum & Euæum & Hiebusæum & Chananæum. Harum ergo septem gentium terram videtur deus patribus promisisse. Scriptum est etiã in De- Deuter.20. uteronomio multo expressius, Si autem accesseris ad ciuitatem expugnare eam, & euocaueris eos cum pace, si quidem pacifica responderint tibi & apparuerint tibi, omnes populi qui inuenti fuerint in ciuitate erunt tibi tributarij & obedientes: Si autem non obedierint tibi, & fecerint ad te bellum, & circunsedebis eam, & tradet eam dominus deus tuus in manus tuas, & interficies omne masculinum eius in nece gladij: præter mulieres & supellectilem, & omnia pecora & omnia quæcunque fuerint in ciuitate: & omnia vtensilia prædaberis tibi, & edes omnem prædationem inimicorum tuorum, quam dominus deus tuus dabit tibi. Sic facies omnibus ciuitatibus quę longe erunt à te valde: quia non sunt de ciuitatibus gentium istarum. Ecce au- F tem in ciuitatibus istis quas dominus deus tuus dat tibi hæreditare terram eorum, non viuificabis omnem viuum, sed anathematizabis eos: Cethæum & Amorræum & Chananæum & Pherezæum & Euęum & Hiebusæum & Gergezæum, quemadmodum mandauit tibi dominus deus tuus. Et hic istarum septem gentium terram promissam in hæreditatem, quam debellatis vsque ad internitionem eisdem gentibus Israëlitę possederunt, manifestum est. Cæteras enim quæ longinquis extra istas gentes inuenirentur, voluit fieri tributarias eorum si non resisterent: si autem resisterent etiam ipsas interfici & in perditionem dari, exceptis pecoribus & quæ in prædam possent venire. Item alio loco in Deuteronomio ita legitur. Et erit cum induxe- Deuter.7. rit te dominus deus tuus in terrã in quam intrabis hæreditare eam, & abstulerit gentes magnas & multas à conspectu tuo, Cethęum & Gergezæum & Amorræum & Pherezæum & Chananæum & Euæum & Hiebusæũ septem gentes magnas & multas & fortiores vobis, & tradet eos dominus deus tuus in manus tuas, & percuties eos, exterminio exterminabis eos. Non dispones ad eos testamentum, neque miserearis eorum,

G neque matrimoniis iungamini cum eis: filiam tuam non dabis filio eius, & filiam eius non sumes filio tuo &c. Proinde his atque aliis scripturarum locis sæpe ostenditur harum septem gentium terras ita accepisse in hæreditatem filios Israël, vt non cum eis qui easdem terras tenebant, sed pro eis illic habitarent. Verùtamen in Genesi non istæ tantum septem gentes, sed vndecim promittuntur semini Abrahæ. Sic enim legitur, In die illa disposuit dominus deus testamentum ad Abraham dicens, Semini tuo dabo terram hanc, à flumine Aegypti vsque ad flumen magnum, flumen Euphraten, Cinæos & Cenesæos & Cethmonæos & Cethæos & Pheresæos & Raphaïm & Amorræos & Chananæos & Euæos & Gergesæos & Hiebusæos.

Gene.15.

Quæ ita soluitur quæstio, vt intelligamus hanc præcessisse prophetiam, quòd in eos fines regnum fuerat porrecturus & dilataturus Salomon: de quo ita scriptum est, Et omne propositum Salomonis quo destinauerat ædificare in Hierusalem & Libano & in omni terra potestatis suæ: omnis populus qui derelictus est à Cethæo & Amorræo & Pheresæo & Euæo & Hiebusæo, qui non erant ex Israël ex filiis eorum qui residui erant cum eis in terra quos non consummauerant filij Israël, & subiugauit eos Salomon in tributum vsque in diem hunc. Et residua populorum debellandorum atque omnino ex dei præcepto perdendorum subiugauit Salomon in tributum, quos vtique secundum dei præceptum perdere debuit: sed tamen subiugati tanquam tributarij possessi sunt. Paulopost autem ita legitur, Et erat dominans in omnibus regibus à flumine vsque ad terram Philistiim, & vsque ad fines Aegypti. Ecce vbi impletum est quod in Genesi deus ad Abraham loquens, promittensque prædixerat. A flumine quippe hic intelligitur ab Euphrate: magnum enim flumen in illis locis etiam proprio nomine non addito potest intelligi. Neque enim de Iordane hoc accipi potest, cum & citra Iordanem & vltra Iordanem iam terras Israëlitæ obtinuerant, & ante regnum Salomonis. Ergo à flumine Euphrate ex partibus Orientis vsque ad fines Aegypti, quæ pars illis erat ab Occidente, regnum Salomonis, scriptura regnorum dixit fuisse porrectum. Tunc ergo amplius subiugatum est quàm septem illæ gentes tenebant, ac per hoc tunc in seruitutem redactæ sunt, non septem, sed vndecim gentes. Quod enim in regnorum libris scriptum est, vsque ad fines Aegypti à flumine, cum scriptura ab Oriente vsque ad Occidentem quantum porrectum esset, regnum vellet ostendere: hoc idem in Genesi, cum ab Occidente vsque ad Orientem præfiniret, dictum est, à flumine Aegypti vsque ad flumen magnum Euphraten. Flumen quippe Aegypti, qui finis est disterminans regnum Israël ab Aegypto, non est Nilus, sed alius & non magnus fluuius qui fluit per Rhinocoluram ciuitatem, vnde iam ad Orientem versus incipit terra promissionis. Sic ergo fuerat constitutum filiis Israël vt septem gentium terras exterminatis & perditis illis gentibus ipsi inhabitarent: aliis autem regnarent subditis atque tributariis vsque ad flumen Euphraten. Et quanuis in hoc deo non obtemperassent, quia & ex illis quas exterminare deberent obedientes aliquos fecerant: deus tamen temporibus Salomonis fidem suæ promissionis impleuit. Nunc itaque in libro Iesu Naue quod considerandum suscepimus quomodo erit verum, Et dedit deus Israël omnem terram quam iurauerat dare patribus eorum: & hæreditauerunt eam?

3.Reg.9.

H

I

Quomodo adhuc viuente Iesu omnem terram dedit, K cum etiam reliquias illarum septem gentium nondum superauissent? Nam quod sequitur, & hæreditauerunt eam: verum est, quia ibi erant ibique confederant. Deinde quod adiungit, Et requiem dedit illis dominus in circuitu, sicut iurauerat patribus eorum: verum est, quia viuo adhuc Iesu non eis quidem cedebant reliquiæ illarum gentium, sed nulla earum eos in terris vbi confederant bello lacessere audebat. Ideo dictum est, & quod deinde adiungitur, Non restitit quisquam ante faciem illorum ab omnibus inimicis eorum. Quod vero sequitur, Sed omnes inimicos eorum tradidit dominus illis in manus eorum: hos intelligi voluit inimicos, qui obuiam ire in bellum ausi sunt. Deinde quod dicit, Non decidit ex omnibus verbis bonis quæ locutus est dominus filiis Israël, omnia aduenerunt: ita vult intelligi, quia cum iam illi contra præceptum domini fecissent quibusdam parcendo ex illis septem gentibus, & eos obedientes faciendo adhuc tamen inter eos salui erant. Ideo cum dixisset, ex omnibus verbis, addidit bonis, quia nondum euenerant maledicta contemptoribus, & transgressoribus constituta. Restat ergo vt quod ait, dedit dominus Israël omnem terram quam iurauerat dare patribus eorum, secundum hoc intelligatur, quia etsi adhuc erant ex illis gentibus reliquiæ conterendæ & exterminandæ, vel ex aliis vsque ad flumen Euphraten, aut subiugandæ si non resisterent, aut perdendæ si resisterent: tamen in vsum eorum relictæ sunt in quibus exercerentur, ne carnalibus affectibus & cupiditatibus infirmi, repentinam tanquam rerum temporalium prosperitatem molestè ac salubriter sustinere nõ possent, sed elati citius interirẽt, quod opportune alio loco demonstrabitur, Omnis ergo illis terra data est, quia & illa pars quæ nõdum fuerat in possessionem data, iam data fuerat in quandam exercitationis vtilitatem.

L

Quod ait, Non restitit quisquam à facie illorum ab omnibus inimicis eorum: Quæri potest quomodo verum sit, cum de tribu Dan superius scriptũ sit, quòd eos hostes eorum non permiserunt descendere in vallem, sed præualuerunt eis in montibus. Sed quod diximus cum duodecim filios Iacob scriptura in Mesopotamia natos commemorasset, vbi non fuerat natus Beniamin: hoc etiam hic intelligendum est, quia pro vniuerso populo duodecim tribus deputatæ sunt, ea regula quæ aliis scripturarum locis satis innotuit. Causa autem si quæritur, cur hæc tribus in ea sorte quæ illi obuenit & non obtinuerit sufficientes terras, & ab eis à quibus tenebantur afflicta sit, in dei quidem secreto consilio esse credendum est. Veruntamen cum Iacob filios suos benediceret, talia dixit de isto Dan, vt de ipsa tribu existimetur exurrecturus Antichristus. Vnde nunc dicere plura non suscepimus, cum etiam sic solui possit hæc quæstio, quia non restitit quisquam ante faciem illorum ab omnibus inimicis eorum, cũ simul sub vnius ducis imperio bellum gererent, antequam singulis tribubus sua defendenda diuiderentur loca. Et in sacrificiis salutarium nostrorum. Quia pluraliter dicta sunt sacrificia, pluraliter etiam salutaria. Vbi aduertendum est diligentius quemadmodum dici soleat sacrificiũ salutaris: quoniam si Christum acceperimus, quoniã ipse dictus est salutare dei, non occurrit quemadmodũ pluraliter possit hoc verbũ intelligi. Vnus enim dominus noster Iesus est Christus, quanuis dicantur Christi per eius gratiam, sicut in Psalmo

XXII. Iosue.21.

Augustinus. li.quæst.sup Gene.quæst. 117.

M

Gene.49.

XXIII. Iosue.24.

A in Psalmo legitur, Nolite tangere Christos meos: Sed vtrum salutares dici possint, vel salutaria, non facile audendum est: Solus enim ipse Saluator corporis.

Psal.104.

XXIIII. Iosue.23.

Quod dicit Iesus de sua propinquante morte, Ego autem recurro viam sicut & omnes qui sunt super terram: in ea interpretatione quæ est ex Hebræo inuenimus, ingredior viam. Ita ergo accipiendum est quod septuaginta dixerunt, Recurro: sicut dictum est homini, Donec reuertaris in terram vnde sumptus es: vt secundum corpus dictum intelligatur. Secundum animam vero si voluerimus ita accipere, quemadmodum in Ecclesiaste positum est, Et spiritus reuertetur ad deum qui dedit eum: non arbitror de omnibus posse dici, sed de iis qui sic vixerunt, vt ad deum redire mereantur, tanquam ad authorem à quo creati sunt. Neque enim hoc & de illis recte intelligi potest, de quibus dicitur, Spiritus ambulans & non reuertẽs. Iste autem vir sanctus Iesus Naue si non addidisset, sicut & omnes qui sunt super terram: nulla esset quæstio. Neque enim aliud de illo crederemus, quàm quo eum dignum esse leginus. Cum vero additum est, sicut & omnes qui sunt super terram: mirum si hoc quod Latinus interpres, recurro posuit, non magis percurro vel excurro dicendum est, si hoc potest dici quod Græcus habet ἀποτρέχω, Omnes enim percurrunt, vel excurrunt huius vitæ viam, cum ad eius finem peruenerint. Sed quia hoc verbum positum est, vbi parentes Rebeccæ dicunt ad seruum Abrahæ, Ecce Rebecca, accipiens recurre, & sit vxor domini tui: ideo & hic ita hoc verbum interpretatũ est. Quod septuaginta interpretes habent, Et assumpsit patrem vestrum Abraham de trãsflumine, & deduxi eum in omnẽ terram: interpretatio quæ est in Hebræo habet, & induxi eum in terram Chanaan. Mirum est ergo si septuaginta pro terra Chanaan omnem terram ponere voluerũt, nisi intuentes prophetiam, vt magis ex promissione dei tanquam factum accipiatur, quod certissime futurum in Christo & in Ecclesia prænunciabatur, quod est verum semen Abrahæ, non in filiis carnis, sed in filiis promissionis. Et bellauerunt aduersus vos qui habitabant Hiericho. Quæri potest quomodo id verum sit, cum clausis portis se murorum ambitu tantummodo tuerentur. Sed recte dictum est, quia claudere aduersus hostem portas, ad bellum pertinet, Non enim miserunt legatos qui poscerent pacem. Vnde si dictum esset, pugnauerunt aduersum vos, falsum esset: neque enim bellum continuas pugnas habet; sed aliquando crebras, aliquando raras, aliquando nullas. Bellum est tamen quando portę hostibus clauduntur, & quodammodo armata defensio. Quid est quod inter cætera quæ Iesus Naue Israëlitis dominum fecisse commemorat dicit, Misit ante vos vespas, & eiecit illas: quod etiam in libro Sapientiæ legitur, nec tamen vspiam factum esse in iis quę gesta sunt inuenitur. An forte translato verbo, vespas intelligi voluit acerrimos timoris aculeos, quibus quodammodo volãtibus rumoribus pungebantur vt fugerent: aut aërios occultos spiritus, quod in Psalmo dicitur, per angelos malignos: Nisi forte quis dicat, non omnia quæ facta sunt, esse conscripta: & hoc quoque visibiliter factum, vt veras vespas velit intelligi. Quid est quod dicit Iesus ad populum, Non poteris seruire deo, quia deus sanctus est: An quia illius sanctitati perfectam seruitutem quodammodo contemperari, humanæ fragilitati impossibile est? Quo audito, isti non solum eius eligere seruitutem, sed etiam de adiutorio eius & misericordia præsumere debuerunt, Quam ille intellexit qui dicit in Psalmo, Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Isti autem in se potius præsumere delegerunt, quòd deo possent sine vlla offensione seruire, vt iam tunc inciperent quod de illis expressit Apostolus, Ignorantes enim dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Ita eis iam lex subintrabat vt abundaret delictum, & postea superabundaret gratia, per dominum Christum, qui finis est legis ad iustitiam omni credenti.

XXV. Iosue.24.

XXVI. Iosue.24.

C

XXVII. Iosue.24.

Sapi.12.

Psalm.77.

XXVIII. Iosue.24.

D

Psal.142.

Roma.10.

Ibidem.

Roma.10. XXIX. Iosue.24.

Quid est quod ait idem Iesus loquens ad populum, Et nunc circumauferte deos alienos qui sunt in vobis, & dirigite corda vestra ad dominum deum Israël. Non enim credendi sunt adhuc habuisse apud se aliqua gentium simulachra, cum superius eorum obedientiam prædicauerit. Aut vero si haberent, post tantas legis comminationes illa eos prospera sequerentur, cum sic in eos vindicatum sit, quòd vnus eorum de anathemate furtum fecerat. Denique Iacob dixit hoc eis qui cum illo exierant de Mesopotamia, vbi sic idola colebantur, vt & Rachel paterna furaretur: sed post illam admonitionem Iacob, dederunt quæ habebant. Vnde apparuit hoc eis ita dictum esse, quia sciebat eos habere ille qui dixerat, Nunc vero post hanc admonitionem Iesu Naue nullus tale aliquid protulit. Nec tamen putãdum est hoc illum inaniter præcepisse. Non enim ait, & nunc auferte deos alienos si qui sunt in vobis: sed omnino tanquam sciens esse, qui sunt, inquit, in vobis. Proinde Propheta sanctus in cordibus eorum esse cernebat cogitationes de deo alienas à deo, & ipsas ammonebat auferri. Quisquis enim talem cogitat deum qualis non est deus, alienum deum vtique & falsum in cogitatione portat. Quis est autem qui sic cogitet deum quemadmodum ille est? Ac per hoc relinquitur fidelibus, quandiu peregrinantur à domino, auferre à corde suo irruentia vana phantasmata, quæ se cogitationibus ingerunt, velut talis aut talis sit deus qualis vtique non est: & dirigere cor ad illum fideliter, vt quemadmodũ & quãtum nobis expedire nouit, ipse insinuet per spiritum suum, donec absumatur omne mendacium, vnde dictum est, Omnis homo mendax. Et transacta non solum impia falsitate, verumetiam ipso speculo & ænigmatæ, facie ad faciem cognoscamus, sicut & cogniti sumus: quemadmodum Apostolus dicit, Videmus nunc per speculum in ænigmatæ, tunc autem facie ad faciem. Nunc scio ex parte: tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.

E

Gene.31. Gene.35.

Psalm.115. F

1.Cor.13.

Et disposuit Iesus testamentum ad populum in illo die, & dedit illi legem & iudicium in Sylo coram tabernaculo domini dei Israël. Et scripsit verba hæc in libro legis dei, & accepit lapidem magnum, & statuit illum Iesus sub Terebintho ante dominum. Et dixit Iesus ad populum, Ecce lapis iste erit vobis in testimonium, quia hic audiuit omnia quæ dicta sunt à domino quæcunque locutus est ad vos hodie, & hic erit vobis in testimonium in nouissimis diebus, cum mentiti fueritis domino deo vestro. Hæc verba qui non in superficie tantum audiunt, sed aliquanto altius perscrutantur, nequaquam tantum virum tam insipiẽtem putare debent, vt verba dei quæ locutus est populo, inanimum lapidem audisse crediderit: qui etiam si ab artifice in hominis similitudinẽ effigiatus esset, inter illos vtique deputaretur, de quibus in Psalmo canitur,

XXX. Iosue.24.

G Aures habent & non audient. Neque enim idola gen- Pſal.113. tium aurum & argentum ſola non audiunt, & ſi lapidea ſint, audiunt: ſed per hunc lapidem profecto illum 1.Petri.2. ſignificauit, qui fuit lapis offenſionis nō credētibus Iudæis, & petra ſcandali: qui cum reprobaretur ab ædificantibus, factus eſt in caput anguli: quem præfigurauit Pſal.117. & illa petra quæ potum ſitienti populo, ligno percuſſa profudit, De qua dicit Apoſtolus, Bibebant autem de 1.Cor.10. ſpiritali ſequenti eos petra: petra autem erat Chriſtus. Vnde & cultellis petrinis populum circūcidit iſte ductor egregius: qui cultri petrini cum illo etiam ſepulti ſunt, vt profundum myſterium demonſtrarent poſteris profuturum. Sic ergo & iſtum lapidem quanquam viſibiliter ſtatutum, ſpiritaliter debemus accipere in teſtimonium futurum Iudæis infidelibus, hoc eſt men- Pſal.80. tientibus: de quibus dicit Pſalmus, Inimici domini mētiti ſunt ei. Neque enim fruſtra, cum iam dei famulus Moyſes, vel potius per eum deus diſpoſuiſſet ad populum teſtamentum, quod in arca erat, quæ dicta eſt arca teſtamenti, & in libris legis tanta ſacramentorum & præceptorum multiplicate conſcriptis: tamen etiam hic dictum eſt, Diſpoſuit Ieſus ad populum te- H ſtamentum in illa die. Repetitio quippe teſtamēti, nouum teſtamentum ſignificat, quod ſignificat & Deuteronomium, quod interpretatur ſecunda lex, quod ſi- Gene.32. gnificant & prioribus cōfractis tabulæ renouatæ. Multis enim modis ſignificandum, quod vno modo implendum fuit. Iam vero quòd ſub terebintho ſtatutus eſt lapis, hoc ſignificat, quod virga ad petram vt aqua proflueret: quia neque hic ſine ligno ſtatutus eſt lapis. Ideo autem ſubter, quia non fuiſſet in cruce exaltatus, niſi humilitate ſubiectus: vel quòd illo tempore, quo illud agebat Ieſus Naue, adhuc obumbrandum myſterium fuit: Terebinthi etenim lignum medicinalem lachrymam exudat, quæ arbor à ſeptuaginta interpretibus hoc loco poſita eſt, quanuis ſecūdum alios interpretes quercus legatur. Mirum eſt ſanè quòd ſaltem in nouiſſimis ſuis verbis quibus populum allocutus eſt Ieſus homo dei, nihil eos obiurgat, ex eo quòd his gentibus pepercerunt, quas dominus vſque ad internitio- Ioſue.17. nem cum anathemate perdendas eſſe præcepit. Sic enim ſcriptum eſt, Et factum eſt poſtquam inualuerunt I filij Iſraël & fecerunt Chananęos obedientes, exterminio autem eos non exterminauerunt. Nam primo id eos non potuiſſe, ſcriptura teſtata eſt, ſed nunc poſteaquam præualuerunt, ita vt facerent obaudientes, quòd non etiam exterminauerunt, vtique contra pręceptum domini factum eſt, quod non eſt cuiquam factum, cum Ieſus exercitum duceret. Cur ergo non eos obiurgauit allocutione nouiſſima, quòd in hoc domini pręcepta neglexerint? An forte quia prius dixit eos ſcriptura non potuiſſe, vtique antequam præualuerant, etiam cum præualuiſſent timuiſſe credendi ſunt: ne forte paratis obedire ſi parcere noluiſſent, acrius eos aduerſum ſe ex ipſa deſperatione pugnare compellerent, & eos ſuperare non poſſent? Hunc ergo eis humanum timorem dominus noluit imputare, & ſi apparet in eo quædam ſubdefectio fidei, quæ ſi fortis in eis eſſet, ea ſequerentur quę ipſum Ieſum debellantem ſecuta ſunt. Quia vero non in eis tanta fides fuit, etiam cum aduerſariis ſuis præualuiſſent, pugnare cum eis vſque ad internitionem eorum, timore non auſi ſunt. Quem timorem, vt dixi, non de malitia, neque de ſuperbia vel cōtemptu præcepti dominici, ſed de animi infirmitate venientem, noluit eis dominus imputare, cum eis per Ieſum nouiſſima loqueretur. Vnde & Apoſtolus, K Alexander, inquit, ærarius multa mala mihi oſtendit, 2. Timo.4. reddet illi dominus ſecundum opera ipſius. De his autem qui eum periclitantem nō malitia ſed timore deſeruerant, ita locutus eſt, In prima mea defenſione nemo mihi affuit, ſed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPIſcopi, Quæſtionum ſuper Iudicum, Liber ſeptimus.

IN FINE libri Ieſu Naue, breuiter narrator porrexit Hiſtoriam, I. quovſque filij Iſraël ad colendos deos alienos declinauerunt: In hoc autem libro ad ordinem reditur, quomodo cōſequentia geſta fuerint poſt mortem Ieſu Naue. Non ergo ab illo tempore incipit liber quo populus L ad colenda ſimulachra defluxit: ſed à prioribus, interpoſitis temporibus quibus ea geſta ſunt poſt quæ ad illa peruenit. Et factum eſt poſtquā defunctus eſt II. Ieſus interrogabāt filij Iſraël dominum dicentes, Quis Iudicum.1. aſcendet nobiſcum ad Chananæum dux ad bellādum eum? Et dixit dominus, Iudas aſcendet, Ecce dedi terram in manus ipſius. Hic quæritur, vtrum aliquis homo Iudas vocabatur, an ipſam tribum, ita vt ſolet, ſic appellauit. Sed illi qui interrogauerant dominum, poſt mortem Ieſu Naue ducem requirebant: vnde putatur vnius expreſſum hominis nomē. Verum quia non ſolet duces nominare ſcriptura cum conſtituuntur, niſi commemorata etiam origine parentum, & conſtat poſt Ieſum duces habuiſſe populum Iſraël, quorum primus eſt Othoniel filius Cenez, rectius intelligitur nomine Iudæ, tribum Iudæ fuiſſe ſignificatam. Ab ipſa enim tribu voluit dominus incipere conteri Chananæos: Et cum populus de duce interrogaſſet, ad hoc valuit reſponſio domini, vt ſcirent deum voluiſſe ab vniuerſo populo bellari aduerſus Chananæos. Dixit ergo, Iudas aſcendet. Et ſequitur ſcriptura narrans, Et M dixit Iudas ad Simeon fratrem ſuum: vtique tribus ad tribum, Non enim adhuc viuebant illi filij Iacob qui dicti ſunt Iudas & Simeon, inter cæteros fratres ſuos propriis nominibus appellati, ſed dicit tribus Iuda ad tribum Simeon, Aſcende mecum in ſorte mèa & bellemus in Chananæos, & ibo etiam ego tecum in ſortem tuam. Manifeſtum eſt auxilium ſibi tribum Iuda alterius tribus poſtulaſſe, quod redderet, cum & illi in ſua ſorte habere inciperent neceſſarium.

Et dixit Caleb, Quicunque percuſſerit ciuita- III. tem literarum & ceperit eam, dabo ei filiam meam Iudicum.1. Axam vxorem. Iam hoc & in libro Ieſu Naue commemoratum eſt, ſed vtrum Ieſu viuente factum ſit, & nūc Ioſue.15. per recapitulationem repetitum eſt: an poſt eius mortem poſteaquam dictum eſt, Iudas aſcendet: & cœpit Iudas debellare Chananæos, in quo bello iſta omnia geſta narrantur, merito quæritur. Sed credibilius eſt poſt mortem Ieſu factum: tunc autem per prolepſim, id eſt præoccupationem commemoratum, quemadmodum & alia. Nunc enim cū res geſtæ aduerſus Chananæos tribus Iuda exponerētur, ita ſe narrationis ordo continet, inter cætera Iudæ facta bellica, de quo

A poſt mortem Ieſu dixerat dominus, Iudas aſcendet. Et poſtea deſcenderunt filij Iuda pugnare ad Chananæū, qui habitabat in montana & Auſtrum & campeſtrem. Et abiit Iudas ad Chananæum inhabitantē in Hebron, & exiit Hebron ex aduerſo. Nomen autē erat Hebron Cariatharbe vel Sepher, & percuſſit Seſi & Aciman & Cholmi filios Enach, & aſcenderunt inde ad inhabitantes Dabir. Nomen autem Dabir quod erat antè ciuitas literarum. Et dixit Caleb, Quicunque percuſſerit ciuitatem literarum & acceperit eam, dabo ei filiam meam in vxorem. Conſtat ergo ex hoc ordine geſtarum rerum tam perſpicuo, poſt mortem Ieſu hoc eſſe factum. Tunc vero cum ciuitates datæ ipſi Caleb commemorentur, progreſſus ex occaſione narrator, quod poſtea factum eſt pręoccupauit. Nec tamen fruſtra arbitror hoc de filia Caleb data in victoris præmium, bis numero ſcripturam commemorare voluiſſe.

IIII. Ioſue.15. Alia naſcitur quæſtio de filia Caleb, quod in libro Ieſu Naue ſic de illa dicit, Et factum eſt cum ingrederetur ipſa & cōſilium habuit cum eo dicens, Petam patrem meum agrum: Et exclamauit de aſino, & cætera, Iudic.1. vbi agrum petit à patre atque conceſſus eſt. Hic autem B Et factum eſt, inquit, cum ingrederetur ipſe, monuit eā Othoniel, vt peteret à patre ſuo agrum. Sed in eo quod dictum ibi eſt, cum ingrederetur ipſa: & hic dictū eſt, cum ingrederetur ipſe: nihil cōtrarium eſt, ſimul enim ingrediebantur viam. Quod vero ibi dictum eſt, conſilium habuit cum eo: id eſt, cum viro ſuo dicens, Petam patrem meum agrum: & exclamauit de aſino, & petiit in eo quod habuit cōſilium, ibi monita eſt vt peteret, Quorum alterum hic dictum eſt, alterum ibi. Vtrunque autem ita diceretur, Et cōſilium habuit cum eo dicens, Petam patrem meum agrum. Ille autē monuit eam, & exclamauit de aſino. Porrò autem quod ibi agrum refertur petiſſe, & nomen ipſius agri tacitū eſt: hic vero cum agrum petere monita fuerit à viro ſuo, non agrum petiſſe dicitur, clamans de ſubiugali, quod ibi dictum eſt de aſino, ſed redemptionem aquæ, eo quòd in terrā Auſtri fuiſſet tradita, ſubiecitq; ſcriptura, Et dedit ei Caleb ſecundum cor eius redemptionē excelſorum, & redemptionem humilium, quid ſibi velit obſcurum eſt, niſi forte ager ille ideo petebatur vt haberet de fructibus eius vnde aquam redimeret, cuius inopia in illis regionibus erat, quò nupta ducebatur. C Sed dedit ei Caleb redemptionem excelſorum, & redemptionem humilium: non video quid ſubaudiamus, niſi fluentorum, excelſorum videlicet in montanis, & V. humilium in campeſtribus ſiue in vallibus. Et non Iudic.1. hæreditauit Iudas Gazam & finem eius, & Aſcalonem & finem eius, & Accaron & finem eius, & Azotum & adiacentiā eius. Et erat dominus cum Iuda, & hæreditauit montem, quoniam non potuit hæreditare inhabitantes in valle, quoniam Rechab obſtitit eis, & cur- Supra li.6. quęſtionum quæſtio.21. rus erāt ei ferrei. Quod in libro Ieſu Naue, cum illum locum tractarem, vbi ſcriptum eſt, Et dedit dominus Iſraël omnem terram, cum multas eius partes nōdum poſſederint: dixi ita poſſe intelligi omnem terram datam, quia ea quæ data non eſt in poſſeſſionem, data eſt in quandam exercitationis vtilitatem: hoc multo euidentius hic apparet, quandoquidem commemorātur ciuitates, quas non hęreditauit Iudas, & dicitur, Et erat dominus cum Iuda, & hæreditauit montem, quoniam non potuit hæreditare inhabitātes in valle. Quis enim non intelligat etiam hocipſum ad id pertinuiſſe quòd erat dominus cum Iuda, ne totum repente obtinendo extollerentur. Quod enim adiungit, quoniam Rechab D obſtitit eis, & currus erāt ei ferrei: quos currus timuerit, dictum eſt, non dominus qui erat in Iuda, ſed ipſe Iudas. Cur autem timuerit, cum quo dominus erat ſi quæritur, hoc eſt quod prudenter intelligēdum eſt, reſtringere deum propitium, etiam in cordibus ſuorum nimiæ proſperitatis exceſſus, vt in vſum eorum cōuertat inimicos, non ſolum quādo vincuntur inimici, ſed etiam quando metuuntur, Illud ad commendandam largitatem ſuam, illud ad eorum reprimēdam elationem. Nam vtique inimicus ſanctorum eſt angelus ſatanæ, quem tamen ſibi datum colaphizantem dicit Apoſtolus, ne magnitudine reuelationum extolleretur. 2.Cor.12.

Et dederunt Caleb Hebron ſicut locutus eſt Moy- VI. ſes, & hæreditauit inde tres ciuitates filiorum Enach, Iudic.1. & abſtulit inde tres filios Enach. Iā hoc dictum eſt in libro Ieſu Naue, quoniā & illo viuo factum eſt: ſed hic recapitulando commemoratum eſt, cum de tribu Iuda, vnde fuit Caleb, ſcriptura loqueretur. Quæritur VII. quomodo dictum ſit, Et Hiebuſæum habitantē in Hie- Iudic.1. ruſalem, non hæreditauerunt filij Beniamin, & habitauit Hiebuſæus cum filiis Beniamin in Hieruſalē vſq; hodiernum diem: cum ſuperius legatur eadem ciuitas E à Iuda capta & incenſa, interfectis in ea Hiebuſæis. Sed cognoſcendum eſt iſtam ciuitatem cōmunem habuiſſe duas tribus, Iudam & Beniamin, ſicut oſtendit ipſa diuiſio terrarū quæ facta eſt à Ieſu Naue. Ipſa eſt enim Hiebus quæ Hieruſalem: ideo duæ iſtæ tribus remanſerunt ad tēplum domini, quando cæteræ, excepta Leui quæ ſacerdotalis fuit, & terras in diuiſionem nō accepit, ſeparauerunt ſe à regno Iuda cum Hieroboam. Intelligendum eſt ergo à Iuda quidem ciuitatem captam & incenſam, interfectis qui illic reperti fuerant: ſed non omnes Hiebuſęos eſſe extinctos: ſiue quia erāt extra illam ciuitatem, ſiue quia fugere poterant: quos reliquos Hiebuſæos admiſſos eſſe à filiis Beniamin, quibus cum Iuda erat ciuitas illa cōmunis in ea ſimul habitare. Quod ergo dictum eſt, non hæreditauerunt Hiebuſæum filij Beniamin: intelligendū eſt, quòd nec tributarios eos facere potuerunt, ſiue voluerunt. Aut certe non hæreditauit Hiebuſæum, dictum eſt, quia nō ſine illo tenuit terram quæ ab illo poſſidebatur. Et VIII. nō hæreditauit Manaſſes Bethſan, quæ eſt Scytharum Iudic.1. ciuitas. Ipſa hodie perhibetur Scythopolis dici: Poteſt autem mouere, quomodo in illis partibus multum ab F Scythia diuerſis potuerit eſſe Scytharum ciuitas. Sed ſimiliter poteſt mouere, quomodo tam longe à Macedonia Macedo Alexander condiderit Alexandriam ciuitatem: quod vtique fecit longe lateq; bellando: ita etiam Scythæ aliquando bellando in longinqua progredientes iſtam condere potuerunt. Nam legitur in hiſtoria gentium, vniuerſam penè Aſiam Scythas aliquādo tenuiſſe, cum regi Aegyptiorum illi qui eis vltro bellum indixerat irent obuiam, quorum aduentu territus, in ſuum ſe regnum recepit. Et non hære- IX. ditauit Manaſſes Bethſan, quę eſt Scytharum ciuitas, ne- Iudic.1. que filias eius. Filias eius dicit ciuitates quas ipſa quaſi metropolis inſtituerat. Et factum eſt quando præ- X. ualuit Iſraël, & poſuit Chananæum in tributarium, & Iudic.1. auferens non abſtulit eum: Iam tale aliquid dictum eſt in libro Ieſu Naue, penè ipſis verbis. Proinde aut hic per anacephaleoſin dicitur, aut illic per prolepſim dictum eſt, id eſt, aut hic recapitulando, aut illic præoccupando. Et contribulauit Amorræus filios Dan in XI. Iudic.1. monte, quoniam non permiſit eos deſcendere in vallem.

Glem. Et hoc similiter; aut in libro Iesu Naue præoccupando commemoratum est,aut hic recapitulando.

XII. Iudic.2. Et ascendit angelus domini super κλαυθμῶνα montem.Scriptor libri hoc nomine appellauit locum, quia postea scripsit,Nam quãdo angelus domini super eum ascendit,nondum sic appellabatur.A ploratione quippe nomen accepit,quod Græce κλαυθμὸν ploratio dicitur. Ibi enim populus fleuit , cum audisset ab hoc angelo verba domini vindicantis in eos quòd inobedientes fuissent,quia non exterminauerunt populos secundum præceptum eius quibus prævaluerunt , eligentes eos facere tributarios quàm interimere & perdere quẽadmodum iusserat dominus.Quod siue contempto dei mandato, siue timore fecerint , ne hostes aduersum se acrius pugnare pro salute obtinenda quàm pro tributo non dando cogerent:sine dubio peccauerunt,vel spernendo quod diuinitus imperatum est, vel non præsumẽdo quòd eos posset qui imperauerat adiuuare.Quod ideo per Iesum noluit eis dicere:si tamen adhuc eo viuente iam fieri præceperat,& non potius præoccupando commemoratum fuerat quod illo mortuo fieri cœpit:quia hoc omnibus voluit exprobrare per angelum:

H Nondum autem omnes id fecerant.viuente Iesu , & si aliqui forte iam cœperant.Credibilius est tamen nihil tale fieri cœptum viuente Iesu Naue,tãtumq; terrarum sub illo tenuisse filios Israël, quantum eis ad considendum sufficeret, quanuis in sortibus suis haberent vnde crescendo & conualescendo adhuc aduersarios exterminarent.Proinde post mortem Iesu,postquam prævaluerunt vt hoc possent facere,maluerũt eos habere tributarios secundum voluntatem suam,quàm interimere & perdere secundum voluntatem dei. Propter hoc ad eos corripiendos angelus missus est . Quod vero commemoratum est in libro Iesu Naue , magis existimo præoccupando commemoratum , quod post eius mortem vel futurum esse iam ipse nouerat prophetico spiritu:si ab illo liber conscriptus est qui appellatur,Iesu Naue:vel si ab alio scriptus est , iam futurũ esse sciebat post mortem Iesu quod in illo libro præoccupando

XIII. Iudic.2. cõmemorauit. Quid est quod angelus domini inter cætera diuinæ comminationis dicit,Non adiiciam transmigrare populum quem dixi eiicere:Non auferã eos à facie vestra,& erunt vobis in angustias,& dij eorum erunt vobis in scandalũ:nisi vt intelligamus non-

I nulla etiam de ira dei venire peccata? Vt enim dij gẽ-

Quid sit esse in scãdalum tium , inter quas non à se exterminatas Israëlitæ habitare voluerunt,essent eis in scandalum,id est,facerent eos scandalizari in domino deo suo,eoq; offenso viuere,indignãs hoc comminatus est deus,quod certe manifestum est magnum esse peccatum. Et dimisit Iesus populum,& abierunt filij Israël vnusquisque in domum suam hæreditare terram.Hoc per recapitulationem iterari nulla dubitatio est. Nã & mors ipsius Iesu Naue etiam in hoc libro commemoratur, vt tanquam ab exordio cuncta breuiter insinuarentur , ex quo eis dominus dedit terram , & quemadmodũ sub ipsis iudicibus vixerint,quæue perpessi sint , atque iterũ redi-

XIIII. Iudic.2. tur ad iudicum ordinem.ab eo qui primus est constitutus.Et surrexit generatio altera post eos,qui nõ scierunt dominum & opera eius quæ fecit Israël.Exposuit

XV. Iudic.2. quomodo dixerit non scierunt dominum : in illis videlicet præclaris & mirabilibus operibus , per quæ factum est ante illos vt Israël sciret dominum. Et seruierunt Baal & Astartibus. Solet dici Baal nomen esse

XVI. Iudic.2. apud gentes illarum partium Iouis , Astarte autem Iunonis,quod lingua Punica putatur ostendere. Nã Baal K Punici videntur dicere , dominum : vnde Baalsamen, quasi dominum cœli intelligũtur dicere: Samen quippe apud eos cœli appellantur, Iuno autem sine dubitatione ab illis Astarte vocatur. Et quoniam istæ linguæ non multum inter se differunt, merito creditur de filiis Israël hoc dicere scriptura,quòd Baal seruierunt & Astartibus,quia Ioui & Iunonibus. Nec mouere debet, quòd non dixit Astarti,id est,Iunoni, sed tanquã multæ sint Iunones,pluraliter hoc nomen posuit.Ad simulachrorum enim multitudinem referri voluit intellectum,quoniam vnumquodque Iunonis simulachrum, Iuno vocabatur , Ac per hoc tot Iunones quot sunt simulachra intelligi voluit. Varietatis autem causa existimo Iouem singulariter , Iunonem pluraliter cõmemorare voluisse.Nam eadem causa pluriũ simulachrorum etiam Ioues pluraliter dici possent.Hoc autem,id est,nomine plurali Iunones in Græcis secundũ septuaginta reperimus , in Latinis autem singulariter erat. Quorum in illo qui nõ habebat septuaginta interpretationem,sed ex Hebræo erat, Astaroth legimus , nec Baal sed Baali.Quod si forte aliud in Hebræo vel Syra lingua nomina ista significant,deos tamen alios fuisse L constat & falsos,quibus Israël seruire non debuit.

Et vendidit eos in manu inimicorum suorum in circuitu.Quæri solet quare dixerit vendidit, tanquam aliquod precium intelligatur datum.Sed & in Psalmo legitur,Vendidisti populum tuum sine precio.Et apud Prophetam , Gratis venditi estis,& non cum argento redimemini.Quare ergo venditi,si gratis & sine precio,& non potius donati?An forte scripturarum locutio est, vt venditus etiam qui donatur dici possit? Hic autem sensus est optimus in eo quod dictum est, Gratis venditi estis,& vendidisti populum tuum sine prẽcio: quia illi quibus tradidisti populum impij fuerunt, non deum colendo tradi sibi illum populũ meruerunt, vt ipse cultus tanquam precium videretur.Quod vero dictum,neque cum argento redimemini:non ait,neq; cum precio,sed neque cum argẽto:vt precium redemptionis intelligamus,quale dicit Apostolus Petrus,Nõ enim argento & aũro redempti estis , sed precio sanguinis agni immaculati. In argento enim Propheta omnem pecuniam significauit,vbi ait,Non cum argento redimemini , quoniã precio quidẽ sanguinis Christi,non tamen precio pecuniario fuerant redimendi. M In eo quod dominus dicit, Et ego nõ apponam auferre virum à facie ipsorum de gentibus quas reliquit filius Naue, & dimisit ad tentandum in eis Israël si obseruarent viam domini abire in eam,quemadmodum custodierũt patres eorum,an non: & dimisit dominus gentes has vt non auferret illas tunc : & non tradidit illas in manus Iesu. Satis ostenditur causa quare nõ Iesus omnes illas gentes bellando deleuerit , quia hoc si fieret,non esset in quibus isti probarentur. Poterat autem esse ad vtilitatem ipsorum,si tentati in eis non reprobi inuenirentur:eisq; talibus inuentis,quales eos esse debere præceperat dominus , iam gentes illæ auferrentur à facie eorum,si ita viuerẽt,nec bellis eos exerceri oporteret. Verba enim domini hucusque accipiẽda sunt. Propter quod tanta dereliquit gens hæc testamentum meum quod mandaui patribus , & non obedierunt voci meæ,& ego non apponam auferre virum à facie ipsorum:id est,aduersarium.Cætera vero verba scriptoris sunt,exponentis vnde dixerit dominus,non se ablaturum virum de gentibus quas reliquit Iesus filius.

XVII. Iudic.2. Psal.43. Esaiæ 52. 1.Petri.1.

A lius Naue. Deinde subiungens qua causa dereliquerit. Et dimisit , inquit , ad tentandum Israël si obseruarent viam domini abire in ea,quemadmodum custodierũt patres eorum , an non:eos volẽs intelligi patres custodisse viam domini qui fuerũt cum Iesu,id est, eo tempore quo ille viuebat. Generationem quippe alterã superius retulit surrexisse post illos qui vixerunt cum Iesu,& ab ipsis cœpisse transgressiones quæ offenderunt dominum,pro quibus tentandis,id est,probandis, relictæ fuerant gentes,nec exterminatę per Iesum.Deinde ne putaretur hoc Iesus consilio suo tanquam humano egisse,vt gentes illæ relinquerentur: subiungit scriptura , Et dimisit dominus gentes has vt non auferret illas celeriter:& non tradidit eas in manus Iesu . De-

Iudicũ.3. inde sequitur , Et hæ gentes quas reliquit dominus vt tentaret in eis Israël,omnes qui nescierunt omnia bella Chananæorum , propter generationes filiorũ Israël vt doceret illos bellum. Erat ergo ista causa in eorum tentatione,vt bellare discerent:id est , vt tanta pietate & obedientia legis dei bellarent,quanta patres eorum qui domino deo etiam bellando placuerunt, non quia optabile aliquid est bellum , sed quia pietas laudabilis

B est in bello.Quod autem sequitur,Verum quia ante illos nescierunt illas:quid nisi gentes vult intelligi,quas nescierunt bellandó qui fuerunt ante istos:quorũ tentationi,hoc est probationi relictæ sunt? Deinde commemorans quę sint,quinque,inquit,satrapias alienigenarum,quas in libris regnorum manifestius exprimit.

Satrapiæ quid sint. Satrapię autem dicuntur,quasi parua regna, quibus satrapæ præerant, quod nomen in illis partibus cuiusdã honoris est siue fuit.Et omnem,inquit,Chananæum & Sidonium & Euæum inhabitantem Libanum aut mõtem Hermon vsque ad Cabemath: & factum est vt tẽtaretur in ipsis Israël:Tanquam diceret, Hoc autem factũ est vt tentaretur in ipsis Israël scire si audient mandata domini:non vt sciret deus omnium cognitor etiã futurorum,sed vt scirent ipsi,& sua cõscientia,vel gloriarentur,vel conuincerentur , vtrum audirent mandata domini quæ mandauit patribus eorum in manu Moysi.Quoniam ergo manifestati sibi sunt nõ se obedisse deo , in iis gentibus quæ ad eorum tentationem: id est, exercitationem atque probationem fuerant derelictæ , propterea dixit deus vel illa in quibus missus

C est angelus,& expresse locutus est,vel paulo ãte,vbi ait, Propter quod tanta dereliquit gens hæc testamentum meum quod mandaui patribus eorum,& non obedierunt voci meæ , & ego non apponam auferre virum à facie ipsorum.Dictum est autem in Exodo ex persona

Exod.23. dei loquentis de istis gentibus aduersariis,Nõ eiiciam illos in anno vno,ne fiat terra deserta,& multiplicentur in te bestiæ ferę:Paulatim eiicia illos, donec multiplicemini & crescatis & hæreditetis terram. Poterat hanc promissionem suam seruare dominus erga obedientes,vt exterminatio gentium illarum , crescentibus Israëlitis, partibus fieret , cum eorũ multitudo terras vnde aduersarij exterminarentur desertas esse nõ sineret. Quod autem ait , Ne multiplicentur in te bestiæ feræ,mirum si non bestiales quodammodo cupiditates & libidines intelligi voluit , quæ solent de repętino successu terrenæ fœlicitatis existere. Neq; enim deus homines exterminare poterat,& bestias non poterat,vel perdere,vel pasci potius non permittere.

XVIII. Iudic.3. Et excitauit dominus saluatorem Israël , & saluauit eos.Deinde velut quæreretur quem saluatorem,Othoniel,inquit,filium Cenez . Accusatiũ enim casum hic debemus accipere,tanquam diceret Othonielem. Ad- D uertendum est autem quòd saluatorem dicat etiã hominem per quem deus saluos faciat. Nam clamauerũt filij Israël ad dominum, & excitauit dominus saluatorem Israël,& saluauit eos,Othoniel filium Cenez, frãtrem Caleb minorem ipsius,& exaudiuit eos.Inter illa autem quę appellantur ὑπερβατὰ,hoc genus rarum est, quoniã habet & illud quod Græci vocant ὑστερολογίαν. Quod enim ait postea,& exaudiuit eos,si prius ponatur fit sermo lucidior . Nam ordo est, Et clamauerunt filij Israël ad dominum , & exaudiuit eos , & excitauit dominus saluatorem Israël.Deinde quod hic interpositum est,& saluauit eos:& postea dictum est Othoniel filium Cenez:si ita diceretur planius fieret , & excitauit dominus saluatorẽ Israël Othoniel filium Cenez, & saluauit eos. Quadraginta annos quieuisse terrã XIX. promissionis à bellis sub Othoniele iudice scriptura Iudic.3. testatur , quantum temporis primordia Romani imperij sub Numa Pompilio tantummodo rege pacata habere potuerunt. Quæri potest,vtrum mentitus fue- XX. rit Aïoth iudex quando occidit Eglon regem Moab. Iudic.3. Cum enim solus soli insidiaretur vt eum percuteret, hoc illi ait,Verbum occultum mihi est ad te rex: vt ille à se omnes qui cum illo fuerant remoueret . Quod E cum factum esset,iterum dixit Aïoth,Verbum dei mihi ad te rex.Sed potest non esse mendacium,quandoquidem verbi nomine solet etiam factum appellare scriptura,Et reuera ita erat. Quod autem dixit, verbũ dei:intelligendum est hoc illi deum vt faceret præcepisse,qui eum populo suo excitauerat saluatorem, sicut illis temporibus talia fieri diuinitus oportebat. Me- XXI. rito quæritur quomodo fuerit exilis valde rex Eglon, Iudic.3. & concluserint adipes vulnus quãdo percussus est. Sed intelligendum est ea locutione dictum quæ solet à cõtrario intelligi , sicut dicitur lucus , quòd minime luceat:& abundare respondetur, quod non est : & benedixit regi,pro maledixit,sicut scriptum est in Regno- 3.Reg.22. rum libro de Nabuthe,Nam in ea interpretatione quæ non secundum septuaginta,sed ex Hebræo est, ita inuenimus, Erat autem Eglon crassus nimis. Et exiit XXII. ad fores & transiit obseruãtes,& clausit ianuas domus Iudic.3. superioris super eum & coarctauit.Hoc recapitulando dictum est quod fuerat prætermissum,Nam prius hoc feciſſe intelligendum est,& sic de superius descendisse F & transiuisse obseruantes. Quomodo pueri regis XXIII. Eglon clausi aperuerint quod Aïoth clausi non clause- Iudic.3. rat,potest monere:Aut si ille clausi clauserat, quomodo secum eam non auferret,vt isti nec clausi aperire possent.Proinde aut alia clausis allata est,aut tale clausuræ genus fuit quod sine clausi possit claudi , nec sine clausi aperiri.Nam sunt quædam talia, sicut ea quæ verudata dicuntur. Sub iudice Aïoth octoginta annos pacem XXIIII. habuit Israël in terra promissionis , duplicato scilicet Iudic.3. tempore quàm fuit memorabile sub Romanorum rege Numa Pompilio. Et post eum surrexit Sannegar XXV. filius Aneath,& percussit alienigenas in sexcentos vi- Iudic.3. ros,præter vitulos boum,& saluauit Israël. Quomodo post Aïoth iste pro Israël pugnauerit , & dictus sit saluasse Israël,potest esse quæstio.Non enim rursus fuerãt captiuitati,vel iugo seruitutis innexi.Sed intelligendũ ita dictum,saluauit : non quia nocuerit aliquid hostis, sed ne permitteretur nocere,quem credẽdum est bello cœpisse tentare , & huius victoria fuisse depulsum. Sed quid sibi velit quod addidit,præter vitulos boum: obscurum est.An forte etiam boum stragem pugnãdo fecit,&

G fecit,& ita dictum est eum occidisse sexcentos viros, præter illud quod fecit de bobus occisis. Sed quare vitulos?An Græcè locutionis consuetudo est etiam vitulos eos appellare qui grandes sunt?Nam ita loqui vulgo in Aegypto perhibetur,Sicut apud nos pulli appellantur gallinæ cuiuslibet ætatis. Nō autem habet interpretatio ex Hebræo,præter vitulos boum,sicut ista quę secundum septuaginta est: sicut habet illa ex Hebræo, vomere occisos sexcentos viros : quod ista non habet.

XXVI. Iudic.4. Quid est quod respondens Barach Delboræ ait, Si ibis ibo,& si non ieris mecum,non ibo: quoniā nescio diem in qua prosperat angelum dominus mecum, quasi à Prophetissa diem audire non potuerit : nec illa die respondit,sed perrexit cum illo.Et quid est,prospe rat angelum dominus mecum: An hic demonstratum est,quia & angelorum actus prosperantur:id est adiuuantur à domino,vt fœliciter cedāt:an locutionis est, prosperat angelum mecum:id est facit mecum prospe

XXVII. Iudic.4. ra per angelū. Et pauefecit dominus Sisaram & omnes currus eius, Ecce quemadmodum commendat scriptura agere deum in cordibus,vt det exitum rebus

H quem constituit.Vtiq; enim pauefecit vel obstupefecit

XXVIII. Iudic.4. Sisaram vt traderet eum. Vbi lahel mulier quæ occidit Sisaram cum locuta esset ad Barach qui eū quærebat.scriptum est de ipso Barach, quia intrauit ad eā. Animaduertendum est non esse consequens, vt cū scriptura dicat de viro quòd intrauit ad aliquam fœminā, iam etiam concubuisse credatur.Assiduè quippe sic loquitur scriptura,intrauit ad eam:vt nolit intelligi nisi quòd ei mixtus sit.Hic ergo propriè dictum est, intrauit ad eam:id est,domum eius intrauit,non vt per hæc

XXIX. Iudic.5. verba intelligatur concubitus. In cantico Delboræ dicitur,Defecerunt habitantes in Israël,defecerunt donec surrexit Delbora, donec surrexit mater in Israël, elegerunt vt panem hordeaceum deos nouos, tūc expugnauerunt ciuitates principum.Hic intermixtus ordo verborū obscuritatem facit, & quæstionem mouet. Quomodo enim intelligatur, elegerūt vt panem hordeaceum deos nouos,tūc expugnauerūt ciuitates principum:quasi tunc eis fauerit deus ad expugnandas ciuitates principum,quando elegerunt vt panē hordeaceum deos nouos.Sed in aliis iam scripturarum locis

I sæpe didicimus quemadmodum fiant hyperbata,quorum directione cum verba ad ordinem redeunt, sensus explanatur.Iste ergo est ordo,Defecerunt habitantes in Israël,defecerunt,elegerūt vt panem hordeaceū deos nouos, donec surrexit Delbora, donec surrexit mater in Israël:tunc expugnauerunt ciuitates principū.

XXX. Iudic.5. Quæri potest,quomodo dictum sit, Elegerunt vt panem hordeaceū deos nouos,cum panis hordeaceus quanuis sit in comparatione triticij panis abiiciendus, tamen etiam ipse pascat & vitale alimentum sit.Dij autem noui,quos dicuntur elegisse qui defecerunt à deo viuo,non possint in alimentis animæ deputari,sed potius in venenis. An hactenus accipiēda est similitudo, quatenus valet,vt propter hoc solum dictum intelliga tur:quia sicut plerunque fastidio fit, vt eligenda reiiciantur,& aspernenda delectent:ita vitio prauæ voluntatis tanquam languore fastidij,cum esset deus eorum verus,sibi falsos elegerūt, nihil aliud quàm nouitatem & spreta veritate,atq; ita cibum mortiferum tanquam panem hordeaceum elegerunt, non se arbitrātes inde perituros,sed etiam inde vitam velut esca innoxia licet viliore sumpturos.Secundum opinionem ergo eorum similitudo posita est animiq; languorem,non secundum veritatem.Nam dij illi noui nullis sunt cibis K vitalibus comparandi. Et factum est quando clama XXXI. uerunt filij Israël ad dominum propter Madian,& mi Iudic.6. sit dominus virum Prophetam ad filios Israël,& dixit eis,Cur non dicatur nomen huius Prophetæ,quod val de scripturis inusitatum est,latens causa est,non tamē nullam esse arbitror.Sed quia post verba quibus expro brauit inobedientiam populi,sequitur scriptura dicēs, Et venit angelus domini, & sedit sub quercu quæ erat in Ephra:non absurdè intelligitur iste angelus significatus nomine viri,vt posteaquam hæc verba dixit,venerit ad quercum memoratam,& ibi sederit. Nomine enim virorum solere appellari angelos notū est,quanuis eum qui esset angelus appellatum esse Prophetam non facile seu euidenter occurrat : eum sanè qui Propheta esset dictum angelum legimus . Sed si angelorū dicta Prophetica nota sunt,id est,quibus futura prenūciauerunt:cur non possit angelus Prophetę nomine nū cupari?Veruntamen vt dixi expressum & manifestum de hac re testimonium non occurrit. Quod ange XXXII. lus dicit ad Gedeon,Dominus tecum potens in forti- Iudic.6. tudine,nominatiuus casus est,non vocatiuus . Hoc est, L dominus potens tecum est,non tu potens. Aduer- XXXIII. tendum est dixisse angelum tanquam ex domini au- Iudic.6. thoritate,Nónne ecce misi te , cum loqueretur ad Gedeon:Quis enim eum misit , nisi qui ad eum angelum misit?Delbora verò ait ad Barach,Nónne mādauit do Iudic.4. minus deus Israël tibi.Hic autem non dictū est, Nónne ecce misit te dominus:sed,Nónne ecce misi te.

Vbi respondet Gedeon ad angelum,In me domi- XXXIIII. ne:hoc est,in me intēde in quo saluabo Israël,ecce mil Iudic.6. le mei humiliores mei in Manasse.Intelligitur præpositus fuisse mille hominum,quos Græcè χιλιάρχους appellat scriptura,An quid aliud. Animaduertendū XXXV. est quòd Gedeon non ait angelo, Offeram tibi sacrifi- Iudic.6. cium:sed ait,offeram sacrificium meum , & ponam in conspectu tuo.Vnde intelligendum est non eum angelo,sed per angelum sacrificium offerre voluisse. Quod & ipse angelus euidenter ostendit,qui non ab eo sacrificium tanquam sibi sumpsit,sed ait illi, Accipe carnes & azymos,& pone ad petram illam,& ius effunde . Et cum hoc fecisset Gedeon , extendit angelus summum virgæ quæ erat in manu eius , & tetigit carnes & azy- M mos,& accensus est ignis de petra, & comedit carnes & azymos.Ita etiam ipse angelus in sacrificio quod obtulit Gedeon, officium ministrantis impleuit : ignem quippe homo minister vt homo sine miraculo subiecisset,quem mirabiliter vt angelus iste subiecit.Deniq; tunc cognouit Gedeon quòd angelus domini esset.Nā hoc scriptura continuo subdidit,Et vidit Gedeon quoniam angelus domini est.Prius ergo tanquam cum homine loquebatur,quem tamen hominem dei credidit, vt coram ipso sacrificium vellet offerre,velut adiuuā- dus præsentia eius sanctitatis. Quæri potest quare XXXVI. Gedeon ausus fuerit sacrificium offerre deo præter lo Iudic.6. cum vbi iusserat deus:Præter tabernaculum quippe suū Supra lib.5. quęstionum deus prohibuerat sacrificari sibi:cui tabernaculo tem- quæstio.56. plum postea successit.Tempore autē quo fuit Gedeon, simile. tabernaculum dei erat in Silo:atq; ideo illic tātum legitime posset sacrificari.Sed intelligendum est quòd illum angelum primo Prophetam putauerat,& tāquam deum in illo consuluerat de offerēdo sacrificio. Quod ille si prohibuisset, non vtiq; fieret.Sed quoniā approbauit,& vt fieret annuit , dei authoritatem Gedeon in faciendo secutus est.Ita quippe deus legitima illa constituit,

A stituit , vt leges non sibi sed hominibus daret . Vnde quodcunque præter illa ipse præcepit,non à transgressoribus,sed potius à pijs & obedientibus impletum intelligendum est : sicut Abraham de immolando filio.

Gene.22. 3.Reg.18. Nam & sic Helias extra tabernaculum domini ad cōuincendos sacerdotes idolorum sacrificauit , quod ex præcepto domini fecisse intelligendum est,qui ei tanquam Prophetæ reuelatione atq; inspiratione iussit vt faceret.Quanquam tanta consuetudo præter tabernaculum sacrificandi crebruerat,vt etiā Salomon in excelsis sacrificasse inueniatur,nec eius sacrificium fuisse reprobatum.Et tamen notantur reges qui inter opera laudabilia sua non destruxerunt excelsa,vbi contra legem dei populus sacrificare cōsueuerat, Et qui destruxit maiore prædicatione laudatur.Ita deus consuetudinem populi sui,qua præter eius tabernaculum , tamen non diis alienis offerebant,sed domino deo suo,sustinebat potius quàm vetabat,etiam sic exaudiens offerētes.Hoc autem quod Gedeon fecit quis non intelligat per angelum procuratum vt prophetice fieret , in qua prophetia petra illa commendaretur? Cui quidem petræ non sacrificatum est, sed de illa ignis commemo-

B ratur exisse quo sacrificium consumeretur . Siue etiam per aquam quam percussa petra effudit in eremo , siue per ignem,donum spiritussancti significatur,quod ditissime dominus Iesus Christus effudit super nos.Nam & in Euangelio significatum est hoc donum per aquā

Ioan.7. vbi ipse domin⁹ ait,Si quis sitit,veniat & bibat:qui credit in me,sicut dicit scriptura , flumina de ventre eius fluent aquæ viuę:vbi Euangelista subiunxit,Hoc autem dicebat de spiritu quem accepturi erant credentes in eum.Significatum est & per ignem , vbi veniente illo

Acto.2. super congregatos legitur,Visæ sunt illis linguæ diuisæ velut ignis, qui & insedit super vnumquemque eorum.Et ipse dominus ait, Ignē veni mittere super ter-

Lucæ.12. XXXVII. Iudic.7. ram. Et factus est numerus eorum qui lambuerunt manu sua,lingua sua,trecenti viri . Plerique Latini codices non habent,manu sua , sed tantummodo lingua sua, quoniam sic intellexerunt quod supra dictum est, sicut canes.Græcus autem habet vtrunque,manu sua & lingua sua , vt intelligatur quòd manu aquam raptam in os proiiciebant : & hoc erat simile bibentibus canibus,qui non ore appositio sicut boues aquam ducūt quā bibunt,sed lingua in os rapiunt,sicut etiam isti intelliguntur fecisse,sed cum manu in os aquam proiicerent

C quam lingua exciperent.Nam & interpretatio ex Hebræo planius id habet his verbis . Fuit itaque numerus eorum qui manu in os proiicientes aquam lambuerāt trecenti viri.Neque enim solent homines ita bibere vt sine opere manus lingua, sicut canes aquam hauriant. Aut verò istis præceptum fuerat vt hoc facerent:sed cū ad bibendum descendissent ad aquam,multi genu flexo biberunt,quod facilius & minore labore fieret:pauci verò quia non flexo genu se incurnauerunt,vt canes biberunt,sed aquam manu in os iactabant.Quorū numerus quia trecenti erāt, signum insinuat crucis propropter literam T Græcā, qua iste numerus significatur: per quos etiam gentes magis in crucifixum credituras præfiguratum est , quòd litera Græca est . Vnde Græcorum nomine Apostolus omnes gētes significat

Roma.2. cum dicit,Iudæo primum & Græco.Et Iudæis & Græcis,sæpe ita commemorans circumcisionem & præputium,quòd in linguis gētium Græca ita excellat vt per hanc omnes decenter significentur.Iste numerus & in vernaculis Abrahæ animaduertēdus est, per quos fratrem ab hostibus liberauit,quando eum Melchisedech D in magno mysterio benedixit.Quòd enim exuberant Gene.14. illic decem & octo, nam trecenti decem & octo fuisse referuntur:videtur mihi significatum quo etiam tēpore fieret,id est, tertio quod futurum erat sub gratia. Nam primum est ante legem, secundum sub lege,tertium sub gratia . Singula vero tēpora senario numero significata sunt propter perfectionē. Nam ter seni,decem & octo sunt.Vnde & illa mulier decē & octo an- Lucę.13. nos habet in infirmitate , quā curtā Saluator cum inuenisset erexit,& à diaboli alligamento, vt Euāgelium indicat,soluit. Nam quòd ita isti probati sunt,per quos vinceret Gedeon, vt similes in bibendo canibus dicerentur, significat quòd & contēptibilia & ignobilia ele

1.Cor.1. git dominus. Pro contemptu enim habetur canis.Vnde dicit:Non est bonum tollere panem filiorū & mit- Matth.15. tere canibus.Et Dauid vt se tanquàm contemptibilem 1.Reg.14. abiiceret, canē se appellauit loquens ad Saūl. Quid XXXVIII. sibi vult quod scriptum est, Gedeon descendit,ipse, & Iudic.7. Phara puer eius in partem quinquaginta qui erant in castris:quod Latini quidam codices habent,in eā partem in qua erant quinquageni custodes in castris : alij vero,partem quinquagesimam in castra:Obscurū quip E pe dictum plures sententias interpretum fecit.Sed aut ea pars castrorum erat quam seruabant quinquaginta custodes:aut si quinquageni intelligendi sunt circumquaq; seruasse , in vnam partem isti descenderunt vbi erant quinquaginta. Quòd ille qui proximo suo XXXIX. somnium narrauit,quod audiuit Gedeon vt de victo- Iudic.7. ria futura confirmaretur , dixit se vidisse mēsam panis hordeacei,voluentem in castris & percutientem taber naculum Madian,& subuertentem : hoc intelligēdum arbitror quod de canibus,quia per contemptibilia mū di,quæ significat mensa panis hordeacei , saluator superbos fuerat confusurus. Quod exclamari iussit XL. Gedeon à trecentis suis , Gladius domino & Gedeon: Iudic.7. id est,huic Gedeō , hoc significat quod gladius id erat operaturus quod domino placeret & Gedeō. Quæ- XLI. ri solet quid sit Ephud , vel Ephod , seu Ephot . Quod Iudic.8. quidem si sacerdotale est indumentum, quod plerique dicunt,vel potius superindumentum , quod ἐπενδύτης Græce dicitur,vel ἐπωμὶς,quod magis superhumerale interpretari Latinè potest:merito mouet quomodo de tanto auro Gedeon id fecerit.Nam ita scriptum est,Et factum est pondus inaurium aurearū quas petierat si- F bi mille septingenti auri sicli,præter brachialia & torques & operimenta purpurea quę erāt super reges Madian , præter torques quæ erant in ceruicibus camelorum ipsorum,& fecit illud Gedeon in Ephud,& statuit illud in ciuitate sua in Ephra , & fornicatus est omnis Israël post illud ibi, & factū est Gedeon & domui eius in scandalum.Quomodo ergo ista vestis de tanto auro fieri potuit? Nam & mater Samuelis fecit filio suo, 1.Reg.2. sicut legimus, Ephud bar , quod nonnulli interpretati sunt Ephud lineum, quando eum dedit domino in tēplo nutriendum.Vbi euidentius apparet hoc genus esse indumenti.An ideo dictum est,statuit illud in ciuitate sua:vt hinc intelligeretur aureum fuisse factū? Nō enim dictum est,posuit,sed statuit,quoniam ita erat solidum & validum vt statui posset, hoc est,positum stare. Hoc ergo illicitum cum fecisset Gedeō, fornicatus est post illud omnis Israël,id est, sequendo illud cōtra legem dei:vbi non frustra quæritur, cum idolum non fuerit, id est, cuiusquam dei falsi & alieni simulachrū, sed Ephud, id est, vnum de sacramentis tabernaculi

quod

G quod ad veſtem ſacerdotalem pertineret, quomodo fornicationem ſcriptura dicat populi iſta ſectantis atque venerantis. Ideo ſcilicet quòd præter tabernaculũ dei vbi erant iſta quæ ſibi fieri iuſſerat deus Iſraël, extra ſimile aliquid fieri phas non erat. Ideo ſequitur & dicit ſcriptura, Et factum eſt Gedeon & domui eius in ſcandalum: id eſt, vt ab offenſo deo diſcederet, quia & hoc quoddam genus idoli quodâmodo erat, quòd extra dei tabernaculum quodlibet manu factũ pro deo coleretur, cum illa ipſa quæ iuſſa ſunt in tabernaculo fieri ad dei potius cultum referrentur, quam pro deo aliquid eorum, aut pro dei ſimulachro colendum haberetur. Quanquam per Ephud vel Ephod, ea locutione quæ ſignificat à parte totum, omnia poſſunt intelligi quæ conſtituit Gedeon in ſua ciuitate, veluti ad colendum deum ſimilia tabernaculo dei. Et propterea per hoc, quia hoc eſt ſacerdotalis honoris ſigne, quod ſæpe ſcriptura commemorat: vt hoc ſit peccatum Gedeon, quòd extra dei tabernaculum fecerit aliquid ſimile, vbi coleretur deus: nõ quòd ſolido auro velut ad adorandum conſtituerit Ephud: ſed quod eſſent ex auro ipſo quod etiam ex præda fecerit, ea quæ pertinerẽt
H ad ornamenta vel inſtrumẽta ſacrarij, quæ omnia per Ephud ſignificata ſunt propter excellẽtiam, vt dixi, veſtis ſacerdotalis. Nam & ipſum Ephud non quidem ex auro ſolo fieri præceptum eſt, ſi hoc eſt ſuperhumerale ſacerdotalis veſtis: veruntamen etiã aliquid auri habet. Nam ex auro & hyacintho & purpura & coccino & byſſo vt fieret, diuinitus imperatum eſt: ſed quia hoc ita poſuerunt ſeptuaginta interpretes, vt commemoratis omnibus quę de ſpoliis acceperat Gedeon inferrẽt: & fecit illud Gedeon in Ephud: videtur ita dictum, tãquam ex toto illo quod commemoratũ eſt hoc factũ eſſe credatur: cũ poſſit etiam illic intelligi locutio quæ ſignificat à toto partem: vt quod dictum eſt, fecit illud in Ephud: intelligatur, fecit inde Ephud, vel fecit ex eo Ephud: non ſecundum illud totum conſumens in Ephud: ſed ex illo quantum ſufficiebat impẽdens. Nã in illa interpretatione quæ ex Hebræo eſt, ſic legitur, Fecitq; ex eo Gedeõ in Ephod. Quod enim apud ſeptuaginta ſcriptum eſt Ephud, hoc in Hebræo perhibetur dici Ephod. Non autem omnes ſacerdotes tali vteban
tur ſuperhumerali quod eſſet ex auro & hyacintho & purpura & coccino & byſſo, ſed ſolus ſummꝰ ſacerdos.
I Vnde illud quod de Samuele commemorauimus factum illi ab eius matre, nõ erat vtiq; tale: quoniã cum datus eſt nutriendus non erat ſummus ſacerdos vtiq; puer. Vnde vt dictum eſt, Ephud bar appellatur, vel potius Ephud bat, ſicut aſſerunt qui Hebræam linguã nouerunt, quod interpretatur Ephud lineum. Sed Gedeõ exiſtimo illud feciſſe quod erat præcipuum ſummi ſacerdotis indumentum atq; ornamentum, per quod & cætera ſignificata ſunt opera ſacrarij, quod in ſua ciuitate præter dei tabernaculum conſtituerat: & propter hoc peccatum factum & illi & domui eius in ſcãdalũ, vt ſic interiret, quod poſtea ſcriptura narrat, tãta eius
XLII. Iudic.8. numeroſitas filiorum. Non prætereunda oritur quæſtio, quomodo quieuerit terra quadraginta annos in diebus Gedeon, cum poſt victoriã qua liberauit Hebræos, ex auro ſpoliorum fecerit abominationem, & poſt illã fornicatus ſit omnis Iſraël, & fuerit illi & domui eius in ſcandalum. Quomodo ergo poſt hoc tantum nefas, quod & Gedeon & populus admiſit, requieuit terra quadraginta annos: cum hoc ſcriptura ſoleat oſtendere, cũ à domino deo populus fornicaretur, tũc potius pacem illos perdere, non acquirere: & hoſtibus K ſubiugari, nõ ab hoſtium infeſtatione muniri? Sed intelligendum eſt, ſicut ſolet ſcriptura, per prolepſin, id eſt, per præoccupationem dixiſſe, quòd fecerit Ephud contra dei legem Gedeon ex illo auro quod fuerat hoſtibus deuictis atq; proſtratis ablatũ, quia vno loco dicere voluit, & vnde erat aurũm, & quid de illo factum ſit: ſed poſtea factum eſt in fine dierũ Gedeon hoc peccatum, quando ſecuta ſunt etiã mala, quæ deinde ſcriptura contexuit, poſteaquam commemorauit quot annis in diebus Gedeon terra conquieuerit: quos annos recapitulando commemorauit, id eſt, ad ordinem quẽ præteruerterat, prius dicendo de illo ſcãdalo quod noniſſime factum eſt. Et factum eſt cũ eſſet mortuus XLIII. Iudic.8. Gedeon, & auerſi ſunt filij Iſraël & fornicati ſunt poſt Baalim: & poſuerunt ipſi ſibi Baalberith teſtamentum, vt eſſet eis ipſe in deum. Et Baalim & Baalberith idola intelligenda ſunt. Maior itaque tranſgreſſio & fornicatio commiſſa eſt à populo poſt mortem Gedeon, quàm illo viuo propter Ephud: quoniam & illud, etſi illicite factum erat, tamen de ſacramentis tabernaculi erat: iſta vero poſt idola fornicatio non habet vel falſam paternæ religionis defenſionem. Vnde etiã illud L
Ephud, ſi non in fine temporis Gedeon, ſed ante factũ eſt, ita deus patiẽter tulit, vt pax in terra perſeueraret: quia licet factum erat quod prohibuerat, non tamẽ lõge receſſum erat ab illo qui tale aliquid in tabernaculo ſuo atque in honorem ſuum fieri iuſſerat. Nunc vero grauiora commiſſa & apertiſſimam poſt idola fornicationem populi eſſe noluit impunitam. Quòd XLIIII. Iudicũ.9. inducitur rhamnus, id eſt, quoddam ſpinarum genus in ſimilitudinem dicere omnibus lignis conuenientibus ad eam vt regnaret ſuper ea, Si in veritate vngitis me vos regnare ſuper vos, venite cõfidite in protectione mea: & ſi nõ exeat ignis de rhamno & comedat cedros Libani. Obſcurus ſenſus eſt, & eum inuenta diſtinctio manifeſtat. Non enim ita legendum eſt, & ſi non exeat ignis de rhamno, ſed ſubdiſtinguendũ, & ſi non, ac deinde inferendum, exeat ignis de rhamno: id eſt, ſi non confiditis in protectione mea, aut ſi non in veritate vngitis me regnare ſuper vos, exeat ignis de rhamno & comedat cedros Libani. Comminantis enim verba ſunt quid facere poſſit, ſi noluerint eam regnare ſuper ſe. Verum quia non ait, exibit ignis de rhamno & manducabit cedros Libani: ſed ait, exeat & manducet: obſcurius factum eſt quàm ſi ſola diſtinctio lateret. M
Vehementioris autem comminationis eſt & quodam modo præſentioris efficaciæ, ſi quis dicat, ſi non vis facere quod volo, ſæuiat in te ira mea: id eſt, iam ſæuiat, vt quid eam teneo? Quaſi dicat, ſæuiat, permiſſiuo modo, pœnam intentans futuram. Emiſit deus ſpiri- XLV. Iudic.9. tum malignum inter Abimelech & inter viros Sichimorum. Hoc verbum, vtrum imperantem, an permittẽtem deum ſignificet, nõ facile definiri poteſt. Quod enim hic poſitũ eſt, emiſit, Græcus habet ἀϕαπέσταλεν, quod etiam eſt in Pſalmis vbi legitur: Emitte lucem Pſal.42. tuam, quanquam in quibuſdam locis interpretes noſtri, vbi eſt in Græco ἀϕαπόστελον, miſit, interpretati ſunt, non emiſit. Poteſt ergo & ſic intelligi, vt ſpiritum malignum deus tanquam ire inter eos volentem emiſerit, id eſt, poteſtatẽ dederit maligno ſpiritui ad eorum pacem perturbandã. Vſq; adeo autem etiam mitti à domino malignum ſpiritum propter iuſtitiam vindicandi, non abſurdum viſum eſt, vt quidam id quod eſt ἀϕαπόστελεν etiam immiſit interpretati ſint.

Verba

A Verba quæ miſit ad nuncios Abimelech Zebul
XLVI. Iudic.9. princeps ciuitatis Sichimorũ etiam id habent. Et nunc ſurge nocte tu & populus tuus tecum, & inſidiare in agro. Et erit mane ſimul vt oritur ſol, maturabis & tendes ſuper ciuitatem. Quod Latini quidam habent maturabis, quidam vero manicabis, Græcus habet quod dici poſſet nõ vno verbo, diluculo ſurges. Et fortaſſe hinc ſit dictum, maturabis, à matutino tempore, quãuis etiã alio tempore dici ſoleat ad rem accelerandam. Manicabis autem Latinum verbum eſſe mihi non occurrit. Sed illud mouet quòd cũ dixiſſet, ſimul vt oritur ſol: addidit, diluculo ſurges: cum ipſum diluculum quod Græce dicitur ὄρθρος, tempus ante ſolẽ ſignificet, quod iam vſitatiſſime dicitur, cũ albeſcere cœperit. Sic itaq; intelligendũ eſt, vt quod poſitum eſt mane, ipſum diluculum intelligatur. Additum eſt autẽ, ſimul vt oritur ſol: vt exprimeretur, non iam orto ſole faciendum, ſed vbi fulgor apparuerit ſolis orientis. Non enim aliunde albeſcit diluculum, niſi cum cœperit partem cœli quã videmus ab Oriente, lux ſolis ad eam redeuntis attingere. Hinc eſt quòd etiam in Euangelio vnam atq; eã-
Lucę.24. Marci.6. dem rem alius Euangeliſta dicit diluculo factam cum
B adhuc obſcurum eſſet, alius oriẽte ſole: quia & ipſa lux quantulacunq; diluculi ſole vtiq; fiebat oriente, id eſt, ad ortum veniẽte & fulgorem ſuum de ſuæ præſentiæ propinquitate iactante. Quam lucem quidam idiotæ ſolis non eſſe putauerunt, ſed illam eſſe quæ primitus condita eſt antequam deus quarto die cõderet ſolem.
XLVII. Iudic.10. Et ſurrexit poſt Abimelech qui ſaluum faceret Iſraël Thola filius Phua, filius patris fratris eius, vir de Iſachar. Filium patrui eius, dixit filiũ patris fratris eius, cum ordinatius & vſitatius atque apertius diceretur, filium fratris patris eius. Filius enim erat patrui eius, ſicut euidẽtius in ea interpretatione quæ ex Hebræo eſt inuenitur. Non ergo quod dictum eſt patris fratris, ab eo declinatum eſt quod eſt in nominatiuo caſu pater fratris, ſed ab eo quod eſt patris frater, hoc eſt enim patruus. Nam ſiue ponatur in nominatiuo, hic pater fratris, ſiue ponatur, hic patris frater genitiuum facit, huius patris fratris. Verum altera oritur quæſtio, quomodo fuerit patruus Abimelech vir de Iſachar, id eſt, vir de tribu Iſachar, cum Abimelech patrem habuerit Gedeon, qui Gedeon de tribu fuit Manaſſe. Quomodo ergo Phua & Gedeon fratres fuerunt, vt poſſit eſſe Phua
C patruus Abimelech, cuius patrui filius Thola ſuccederet, ſecundum iſtam narrationem, ipſi Abimelech? Potuerunt ergo Gedeõ & Phua vnam habere matrem ex qua diuerſis patribus naſcerẽtur, & fratres eſſent vnius matris filij, non vnius patris. Solebant enim nubere fœminæ de aliis tribubus in aliis tribubus. Vnde & Saũl cum eſſet de tribu Beniamin dedit filiam ſuã Dauid homini de tribu Iuda. Et ſacerdos Ioïade vtique homo de tribu Leui, duxit filiam Ioram regis hominis de tribu Iuda. Hinc factum eſt, vt Elizabeth & Mariã cognatas in Euangelio legamus, cũ fuerit Elizabeth de filiabus Aaron. Ex quo intelligitur de tribu Leui & filiabus Aarõ aliquam nupſiſſe in tribum Iuda, vnde ita fieret inter ambas illa cognatio, vt domini caro non ſolum de regia, verũetiã de ſacerdotali ſtirpe propagaretur.
XLVIII. Iudic.11. Inter cætera quæ Iepte mandat per nuncios regi filiorum Ammon, etiam hoc dicit, Nonne quæcunque hereditabit tibi Chamos deus tuus, hæc hæreditabis: & omnia quæcunque hæreditabit dominus deus noſter à facie veſtra, hæc hæreditabimus? Quod quidam Latini ſic interpretandum putauerunt, vt dicerent, Nonne quæcunq; dedit *tibi in* hæreditate Chamos deus tuus, D hæc poſſidebis. Vbi videri poteſt, cõfirmaſſe Iepte deũ iſtum qui vocatur Chamos, potuiſſe aliquid dare in hereditatem cultoribus ſuis. Quidam vero ſic hunc locũ interpretati ſunt, Nonne quæcunq; poſſedit Chamos deus tuus, hæc poſſidebis? Et hoc ita ſonat, quaſi aliquid potuerit poſſidere. An fortè ſecũdum hoc dictum eſt, quòd ſub angelis conſtitutæ ſunt gentes *iuxta* cãticum Moyſi famuli dei? Nunquid nam ergo ille angelus ſub quo erant filij Ammon, Chamos appellatus eſt? Quis hoc audeat affirmare, cum poſſit intelligi ſecundum eius opinionem dictum, quia putabat deum ſuum hoc poſſidere, vel in poſſeſſionem ſibi dediſſe. Magis autẽ iſte ſenſus elucet *in* iis verbis quę Græcus habet, Nonne quæcunque hæreditabit tibi Chamos deus tuus, hęc hæreditabis? vt in eo quod poſitum eſt, tibi, intelligatur ita dictum, ac ſi diceretur, ſicut videtur tibi. Tibi enim hæreditabit qui hoc putas, non quòd ille aliquid poſſit hæreditare. Deinde *in* eo quod ſequitur, Et õnia quæcunque hæreditabit dominus deus noſter, nõ dixit hæreditabit nobis, tãquam diceret, ſicut nobis videtur, ſed vere hæreditabit à facie veſtra, quoniam abſtulit ipſis, & his dedit: hæc inquit hæreditabimus. De filia Ie- E
pte quòd eam pater in holocauſtoma obtulit deo, quo- XLIX. Iudic.11.
niam in bello vouerat, ſi viciſſet, eũ ſe holocauſtoma oblaturum qui ſibi de domo exiẽs occurriſſet: quod cũ vouiſſet vicit, & occurrẽte ſibi filia quod vouerat reddidit: ſolet eſſe magna & ad diiudicãdum difficillima quæſtio: quibuſdam quid ſibi hoc velit noſſe cupientibus & pie quærentibus: quibuſdam vero qui ſcripturis his ſanctis *imperita impietate* aduerſantur, hoc maxime *in* crimen vocantibus, quòd *legis* & Prophetarum deus etiã humanis ſacrificiis fuerit delectatus. Quorũ calumniis ſic primitus reſpondemus, vt deum *legis* & Prophetarum; atq; vt expreſſius dicam, deum Abrahã & deum Iſaac & deum Iacob nec illa ſacrificia delecta uerint vbi pecorum holocauſta offerebantur: ſed quòd ſignificatiua fuerint & quædam vmbrę futurorum, res ipſas nobis quę his ſacrificiis ſignificabantur commendare voluiſſe: fuiſſe autem etiam iſtam vtilem cauſam cur illa mutarentur, nec modo iuberẽtur, immo prohiberentur offerri, ne vere ſecundum carnalem affectũ talibus deum delectari putaremus. Sed vtrum etiã humanis ſacrificiis ſignificari futura oportuerit, merito
quæritur: non quod mortes hominum quandoq; mo- F
rituros in hac cauſa exhorreſcere & formidare deberemus, ſi illi qui hæc de ſe fieri gratanter acciperẽt, in æternam remunerationem commendarentur deo: Sed ſi hoc verum eſſet, hoc genus ſacrificiorũ deo nõ diſpliceret. Diſplicere autem deo ſatis euidẽter eadem
Exodi.13. ſcriptura teſtatur. Nam cũ omnia primogenita ſibi dicari & ſua eſſe voluerit atq; præceperit, redimi tamen à ſe voluit primogenita hominum, ne immolãdos deo crederent filios ſuos quos natos primitus ſuſcepiſſent. Deinde hoc apertius ita loquitur, quòd humana holocauſta ſic deus improbet vt prohibeat, deteſtans ea in aliis gentibus, & populo ſuo præcipiens ne audeat imitari, Si autẽ, inquit, exterminauerit dominus deus tuus gẽtes, in quas tu intrabis hæreditare terram eorum in conſpectu tuo, & hæreditabis eos & habitabis in terra eorum: attẽde tibiipſi ne exquiras ſequi eos poſtquam exterminati fuerint à facie tua, ne exquiras deos eorũ dicens, quemadmodum faciunt gẽtes diis ſuis faciam & ego: non facies ita domino deo tuo: Abominamẽta enim quæ dominus odit fecerũt diis ſuis, quoniam &

filios

G filios suos & filias suas comburunt igni diis suis. Quid
euidentius ostendi potest his sanctæ scripturæ testimo
niis, vt alia huiuscemodi omittam, quàm deum à quo
hæc scriptura humano generi contributa est, non solũ
nõ diligere, verũetiam odisse talia sacrificia in quibus
homines immolantur. Illa planè diligit & coronat, cũ
quisque iustus iniquitatem patiẽs vsq; ad mortem pro
veritate decertat, vel ab inimicis quos pro iustitia offẽ-
dit occiditur, retribuens eis bona pro malis, id est, pro
odio dilectionem. Talem dicit dominus sanguinẽ iu-
Matth.23. stum, à sanguine Abel vsque ad sanguinem Zachariæ.
Præcipuè autem quòd sanguinem fudit ipse pro nobis,
& sacrificium seipsum obtulit deo. Sic vtiq; obtulit, vt
ab inimicis pro iustitia occideretur: hunc imitata mar-
tyrum milia vsque ad mortem pro veritate certarunt,
& ab inimicis sæuientibus immolata sunt, de quibus di
Sapien.3. cit scriptura, Tanquam aurum in fornace probauit il-
los, & sicut holocausti hostiam accepit illos. Vnde &
2.Timo.4. Apostolus dicit, Ego enim iam immolor. Sed non sic
Iepte de filia fecit holocaustoma domino: sed sicut præ-
ceptum fuerat pecora offerri, & prohibitum fuerat ho
H mines immolari. Magis hoc illi simile videtur quod
fecit Abraham, quod dominus specialiter fieri præce-
pit, non generali lege vt talia sibi sacrificia fierent ali-
quando mandauit, immo etiam fieri omnino prohi-
Gene.22. buit. Distat itaque hoc quod Iepte fecit à facto Abrahę,
quoniam ipse iussus obtulit filium: iste autẽ fecit, quod
& lege vetabatur, & nullo speciali iubebatur imperio.
Deinde non solum in sua lege postea, verũetiam tunc
dominus in ipso Abrahæ filio talibus sacrificiis quòd
non delectaretur ostendit: cum patrem cuius fidem iu
bendo probauerat, à filij tamen interfectione prohi-
buit, ac arietem, quo sacrificium licitè secundum vete-
rem congruam temporibus cõsuetudinem compleret-
tur, apposuit. Si autem hoc quẽquam mouet, quomodo
pie crediderit Abraham dominum sacrificiis talibus
delectari, si hæc illicite offerũtur deo: & ideo putat re-
ctè credidisse etiam Iepte quòd tale sacrificiũ deo pos-
set esse acceptum, primo consideret aliud esse vltro vo
uere, aliud iubenti obtemperare. Non enim si aliquid
præter morem in domo à domino institutũ seruo iu-
betur, atque id laudabili obedientia facit, ideo non est
I plectendus, si hoc facere sponte præsumpserit. Deinde
habebat quod crederet Abraham, vt propter diuinum
imperium non parceret filio: non credens deum tales
victimas libenter accipere, sed hoc eum propterea ius-
sisse, vt resuscitaret occisum, & hinc aliquid tanquam
deus sapiens demonstraret. Nam hoc de illo etiam in
Hebr.11. epistola legitur quæ inscribitur ad Hebræos: & fides
eius, quia hoc de deo crediderit quòd posset filium eius
suscitare, laudatur: Iste vero & deo non iubẽte neq; po-
scente, & contra legitimum eius præceptum, vltrò sa-
crificium vouit humanum. Sic enim scriptũ est, Et vo-
uit Iepte votum domino & dixit, Si traditione tradide
ris mihi filios Ammon in manu mea, & erit, quicun-
que exierit de ianuis domus meæ in obuiam mihi in
reuertendo me in pace à filiis Ammon, & erit, domi-
no offeram eum holocaustoma, Non vtique his verbis
pecus aliquod vouit, quod secundum legem holocau-
stoma posset offerre. Neque enim est aut fuit consuetu
dinis, vt redeũtibus cum victoria de bello ducibus pe-
cora occurrerent. Quantum autem attinet ad muta a-
nimalia, canes solent dominis blando famulatu alludẽ
tes currere in obuiam: de quibus ille in suo voto cogi-
tare non posset, ne in iniuriam dei aliquid, non solum
illicitum, verũtiam contemptibile, & secundum legem K
immundum vouisse videretur. Nec ait, quodcũque ex-
ierit de ianuis domus meæ obuiam mihi, offerã illud
in holocaustoma: sed ait, quicũque exierit offeram eũ:
vbi proculdubio nihil aliud quàm hominẽ cogitauit:
non tamen fortasse vnicam filiam, quanquam illam in
tãta paterna gloria quis posset anteire, nisi fortè vxor?
Nam quòd non dixit quæcunque exierit de ianuis do
mus meæ, solet scriptura masculinum genus pro quo-
libet sexu ponere: sicut de Abraham dictũ est, Surgens
à mortuo: cum eius vxor mortua fuisset. Quia ergo de Gene.23.
hoc voto atque facto nihil videtur scriptura iudicasse,
sicut de Abraham quãdo filium iussus obtulit, apertis-
sime iudicauit: sed tantummodo scriptum reliquisse le
gentibus iudicandum: quemadmodum de facto Iudæ
filij Iacob, quando ad nurum quidem suam nesciẽs in- Gene.38.
trauit, verum quantũ in ipso fuerat fornicatus est, quia
meretricem putauit, neque approbauit hoc scriptura,
neque improbauit, sed iustitia & lege dei cõsulta æsti-
mandum pensandumq; dimisit: Quia ergo de isto Ie-
pte facto in neutram partem sententiam scriptura dei
protulit, vt noster intellectus in iudicãdo exerceretur,
possemus iam dicere deo displicuisse tale votum, & ad L
illam perductum esse vindictam vt patri potissimum
filia vnica occurreret: quod si speraset atque vouisset,
non continuo vt eam vidit scidisset vestimenta sua &
dixisset, Heu me filia mea, impedisti me, in offendicu-
lum facta es in oculis meis. Deinde sexaginta dierum
tam longa dilatione data filiæ suæ, dominus ab vnicæ
& charissimę nece cum eum nõ prohibuerit, sicut pro-
hibuit Abraham, donec perficiendo quod vouerat se-
ipsum percuteret orbitate grauissima, deum autem ne-
quaquam hominis immolatione placaret: & ideo hu-
iuscemodi patri pœnam fuisse retributam, ne impunitum talis voti relinqueretur exemplum: vt aut ne ma-
gnum aliquid se vouere deo putarent homines cũ vi-
ctimas humanas vouerẽt, & quod est horribilius filio-
rum: aut non vera, sed potius simulata eadem vota es-
sent, cum velut exemplo Abrahæ sperarent qui vouis-
sent, deum prohibiturum talia vota cõpleri. Possemus
inquam hæc dicere, nisi ab ista sententia duo nos præ-
cipue diuinarum scripturarũ testimonia retardarent,
vt hanc rem gestam & in his libris tantæ authoritatis
memoriæ commendatam, diligentius quãtum domi-
nus adiuuat & cautius perscrutemur, ne in vllam par- M
tem iudicium temerarium proferamus. Vnum, quòd
in epistola ad Hebræos iste Iepte inter tales cõmemo- Hebr.11.
ratur vt eum culpare vereamur, vbi sic scriptum est, Et
quid adhuc dicam? Deficit enim me tempus enarran-
di de Gedeõ, Barach, Sampson, & Iepte, & Dauid, & Sa
muel, & Prophetis, qui per fidem vicerunt regna ope-
rantes iustitiam cõsecuti sunt repromissiones. Alterũ,
quòd vbi de illo ista narrãtur quòd tale vouerit & im
pleuerit votum, prẽmisit scriptura dicens, Et factus est
super Iepte spiritus domini, & perrexit Galaad & Ma-
nasse & transiit speculam Galaad, & de specula Galaad
transiit ad filios Ammon, & votum vouit Iepte domi-
no, & cætera ad hocipsum votum pertinẽtia, vt omnia
quæ deinceps facta sunt, tanquam opera spiritus domi
ni qui super eum factus est intelligenda facta videan-
tur. Ista testimonia nos compellũt quærere potius cur
factum sit, quàm facile improbare quod factũ est. Sed
primo illud quod ex epistola quæ ad Hebræos est cõ-
memorati, inter illos laudabiles viros qui ibidem re-
coluntur, non solum est Iepte, verũetiã Gedeon, de quo

similiter

A similiter scriptura dicit, Spiritus domini confortauit
Gedeon: & tamen eius factum quod de illo auro præ-
dæ operatum est Ephud, & fornicatus est post illud o-
mnis Israël, & factum est domui Gedeon in scanda-
lum, non solum laudare non possumus, verumetiam
quia scriptura hic apertissime iudicauit, reprobare mi-
nime dubitamus: nec tamen ex hoc vlla fit iniuria spi
ritui domini, qui eum cõfortauit vt hostes populi eius
tanta facilitate superaret. Cur ergo inter illos comme
moratur, qui per fidem vicerunt regna, operantes iu-
stitiam: nisi quia sancta scriptura, quorum fidem atque
iustitiam veraciter laudat, nõ hinc impeditur eorum
etiam peccata siqua nouit, & oportere iudicat, notare
veraciter? Nam & in eo quod idem Gedeõ signum pe-
tens, sicut ipse locutus est, tentauit in vellere: nescio v-
trum non fuerit trãsgressus præceptum, quo scriptum
Deute.6. est, Non tentabis dominum deum tuum. Veruntamen
Matth.4. etiam in eius tentatione dominus quod prænunciare
volebat ostẽdit: in compluto scilicet vellere, & area to
ta circunquaque sicca, figurare primum populum Is-
raël, vbi erant sancti cum gratia cœlesti, tanquam plu-
uia spiritali: & postea compluta area sicco vellere, figu
B rare ecclesiam toto orbe diffusam, habentem non in
vellere tanquam in velamine, sed in aperto cœlestem
gratiam, illo priore populo, velut ab eiusdem gratiæ ro
re alienato atque siccato. Nec tamen frustra inter fide-
les & operãtes iustitiam, propter bonitatem fidelemq;
vitam, in qua eum credendum est esse defunctum, tale
in epistola ad Hebræos meruit testimonium. Vtrũ au-
tem quia posteaquam dictum est, Factus est super Iepte
spiritus domini, ea secuta sunt, vt votum illud voueret
atque hostes vinceret & quod vouerat redderet, spiri-
tui domini omnia deputãda sint, vt perinde habeatur
& hoc sacrificium, tanquam id dominus sicut Abrahæ
fieri iusserit, non facile dixerim: cum vtique de Gedeõ
possit hæc afferri differentia, quia peccatum quod fecit
quando fecit Ephud, post quod vniuersus populus for-
nicatus est, nulla est eius commemorata prosperitas,
postea vero quàm Iepte votum vouit, illa est insignis
eius victoria consecuta, propter quam adipiscendam
vouerat, & qua adepta quod vouerat soluit. Rursus enĩ
considerandum est, quia Gedeon, etsi non posteaquam
fecit Ephud, tamen posteaquam tentauit dominum,
quod vtique peccatum fuit, magna strage hostibus cæ-
C sis atque superatis populo acquisiuit salutem. Sic enim
scriptum est, Et dixit Gedeon ad dominum, Non ira-
scatur indignatio tua in me, & loquar adhuc semel in
vellere: & cætera. Iram quippe dei metuebat, quia no-
uerat tentando se peccare, quod deus in lege sua mani-
festissime prohibet. Hoc tamen peccatum eius & mira
bilis signi euidentia & magna victoriæ prosperitas li-
berationisq; populi consecuta est. Iam enim deus sta-
uerat afflicto populo subuenire, atque huius ducis quẽ
ad hoc opus assumpserat, vtebatur animo, non solum fi
deli & pio, verumetiam subdeficiente & delinquente,
& prænunciando quæ volebat, & complendo quæ di-
xerat. Non enim per istos tantum qui etiam si pecca-
uerunt, inter iustos tamen narrantur, sed etiam per i-
1.Reg.19. psum Saũlem omnimodo reprobatum, multa deus po
pulo suo præstitit, in quem insiliuit etiam spiritus dei
& prophetauit: nõ cum iustè ageret, sed cum in virum
sanctum Dauid innocentemq; sæuiret. Agit enim spi-
ritus domini & per bonos & per malos, & per sciẽtes
& per nescientes quod agendum nouit & statuit. Qui
Ioan.11. etiam per Caïpham acerrimum domini persecutorẽ,

nescientem quid dixerit, insignem protulerit prophe- D
tiam, quòd oporteret Christum mori pro gente. Quis Iudic.6.
enim egit nisi spiritus domini, curans prænunciare vẽ
tura, vt iudici Gedeon tentare volenti dominũ, & non
credenti quod ei fuerat per manum eius de salute po-
puli iam locutus, hoc potissimum de vellere prius com
pluto, postmodum sicco, & de area primum sicca, post-
ea rigata veniret in mentem: vt quòd subdefecit à fide,
infirmitati eius delictoq; deputetur, quòd vero etiam
tali eius animo ad hoc quod generi humano significa-
ri oportebat vsus est deus, ad eius intelligatur miseri-
cordiam & mirabilem prouidẽtiam pertinere. Si quis
autem dicit omnia scientem fecisse & dixisse Gedeon
ex reuelatione prophetica, vt per eum signa talia mon
strarentur, nec defecisse à fide, & quod ei iam promi-
serat dominus credidisse, sed actione ꝓphetica in vel-
lere voluisse tentare, atque ita illius tentationem fuisse
inculpabilem, sicut dolum Iacob: & illud quod domino
ait, Non irascatur indignatio tua in me: non ideo di- Gene.30.
xisse quòd iram eius timeret, sed quòd eum confideret Iudic.6.
non irasci cum ea faceret, quæ spiritu eius dictante fa-
cienda esse tanquam Propheta sentiret. Dicat vt vide-
tur, dummodo illud quod de facto Ephud scriptura i- E
psa culpauit, quodlibet significet, non audeat excusare
à peccato. Nam & illud, quòd trecenti viri, ad signum
crucis ipso numero pertinentes, hydrias fictiles acce- Iudic.7.
perunt, eisq; ardentes faculas inclusерunt, quibus hy-
driis fractis repente lumina numerose micantia tan-
tam hostium multitudinem terruerunt, tanquam ex
suo arbitrio videtur fecisse Gedeon. Non enim scriptu
ra dicit dominum admonuisse vt hoc faceret: & tamẽ
tam grande signum quis eius animo atque consilio fa-
ciẽdum, nisi dominus inspirauit, qui præfigurauit san-
ctos suos thesaurum Euangelici luminis in vasis ficti-
libus habituros, sicut Apostolus dicit, Habemus autem 2.Cor.4.
thesaurum istum in vasis fictilibus? Quibus in passio-
ne martyrij tanquam vasculis fractis, maior eorũ glo-
riæ fulgor emicuit, quæ impios Euangelicæ prædica-
tionis inimicos, inopinata illis Christi claritate supe-
rauit. Seu ergo per scientes, seu per nescientes præfigu-
rationem prædicationemq; futurorum spiritus domi-
ni Propheticis temporibus operatus est: nec ideo pec-
cata eorum dicendum est non fuisse peccata, quia &
deus qui etiam malis nostris bene vti nouit, etiã ipsis
eorum peccatis vsus est ad significãda quę voluit. Pro- F
inde si propterea peccatum nõ fuit, siue cuiuslibet ne-
cis humanæ, siue etiam parricidale sacrificium, vel vo
uere, vel reddere, quia magnum aliquid & spiritale si-
gnificauit: frustra deus talia prohibuit: & se odisse te-
status est, quoniam & illa quæ fieri iussit, vtique ad ali-
quam significationem rerũ spiritalium, magnarumq;
referuntur. Cur ergo illa prohiberet, quandoquidem
poterant propter eandem rerum earundem significa-
tionem, propter quam & ista licitè fiebant, nihilomi-
nus licitè fieri: nisi quia nec tale aliquid significantia
quale expedit credere, humana deo sacrificia placue-
runt, quando non pro iustitia quisque ab inimicis: quia
rectè viuere voluit, aut peccare noluit interimitur, sed
homo ab homine tanquam electa hostia more peco-
ris immolatur? Quid si, ait aliquis, quoniam pecorum
victimæ iam eoipso quo fuerant vsitatæ, quãuis & ipsæ
à recte intelligentibus ad significationem spiritalium
referuntur, minus tamen faciebant intentos ad ma-
gnum sacramentum Christi & ecclesię requirendum:
propterea deus, re insigni & inopinata volens quasi

G dormientes hominum animos excitare,eo magis quo tália sibi sacrificia offerri vetuerat, curauit sibi eiusmo di aliquid offerendum:vt ipsa admiratio magnam gigneret quæstionem, & magna quæstio ad perscrutandum magnum mysterium studium pię mentis erigeret,pię vero scrutans mens hominis altitudinem prophetiæ,velut hamo piscem dominum Christũ de profundo scripturarum leuaret. Huic nos rationi & considerationi non obsistimus.Sed alia quæstio est de animo vouentis, alia de prouidentia dei qualicũque animo eius optime vtẽtis . Quamobrem si spiritus domini qui factus est super Iepte , vt hoc voueret omnino præcepit,quod quidem scriptura non aperuit:tamen si hoc ille præcepit cuius non licet iussa contemnere,nõ solum insipientia culpanda non est, verũetiam laudãda obedientia est. Hoc enim etiam si se homo ipse interimat,quod vtiq; humana voluntate atq; consilio facere nephas est, profecto intelligendum est obedièter fieri potius quàm sceleste,si diuinit⁹ iussum est: de qua
Cap.11. quæstione satis in primo libro de ciuitate disputauimus.Si autem Iepte humanum secutus errorem humanum sacrificium vouendum putauit:eius quidem pec-
H catum de vnica filia iure punitum est,quod etiam ipse verbis suis satis videtur ostendere vbi ait,Heu me filia mi impediſti me,in offendiculũ facta es in oculis meis:discissis etiam vestimentis suis. Verũtamen is etiam eius error habet aliquam laudem fidei , quia deum timuit,vt quod vouerat redderet,nec diuini in se iudicij sententiam declinauit,siue sperans deum prohibiturũ, sicut fecit Abrahæ,siue eius voluntatem etiam nõ prohibentis,intellectam facere potius quàm contemnere statuens. Quãquam & hic merito quæri potest, vtrum verius intelligitur hoc deum nolle fieri,& in eo potius deo si non fieret obediretur , quoniam hoc se nolle & in Abrahæ filio & in legitima prohibitione monstrauerat.Verũtamen si propterea Iepte nõ faceret,sibi potius in vnica peperciſſe , quàm dei voluntatem secutus esse videretur.Magis ergo intellexit in eo quòd ei filia occurrit vltorem deum,iustæq; pœnæ se fideliter subdidit,timens sæuiorem tanquã de tergiuersatione vindictam.Credebat enim etiam bonæ & virginis animã filiæ bene recipi,quòd non seipsa vouerat immolãdã, sed voto & voluntati nõ restiterat patris, & dei fuerat
I secuta iudicium . Mors enim sicut nec sibi à quoquam sponte,nec cuiquam sponte inferenda est, ita deo iubẽte recusanda non est:cuius constitutione quocũq; tempore obeũda est:nec quisquam qui eam perperi detractat vt omnino euitetur , sed tantũmodo vt differatur laborat. Hæc autem festinantibus nobis de prædicta quęstione satis esse vtcunq; discussa pro hac quidẽ parte visa sunt. Nunc iã quid spiritus domini,siue per nescientem Iepte siue per scientem, siue per eius imprudentiam siue per obedièiam , siue per offensionem siue per fidem in hac re gesta præfigurauit, quantũ deus adiuuat requiramus,breuiterq; pãdamus. Admonet enim nos & vrget quodammodo iste sanctarũ scripturarum locus cogitare quendam potentem virtute.Talis enim dicitur Iepte,quod nomen interpretatur aperiens.Dominus autẽ Iesus Christus,sicut indicat Euan
Luc.24. gelium,discipulis suis aperuit sensum vt intelligerent scripturas.Hunc Iepte fratres eius reprobauerũt , & de paterna domo expulerunt,obiicientes ei,quòd esset filius fornicariæ,tãquã ipsi essent de vxore legitima nati.Hoc etiam egerũt aduersus dominum principes sacerdotum & Scribæ & Pharisæi , qui de legis obseruatione gloriari videbantur, tanquam ille solueret legẽ, K
& ideo veluti nõ esset legitimus filius . Et quoniam de sancta quidem Virgine corpus assumpserat,quod fidelibus notum est,tamen eius mater quantum ad gẽtem pertinet,etiã illa Iudaïca synagoga dici potest. Reuoluat qui voluerit propheticos libros , & videat quoties & quanta verbi seueritate atq; indignatione domini, illa gens velut impudica mulier de suis fornicationibus arguatur. Vnde est etiam illud in hoc libro recentissimum:vel cũ post Ephud,quod fecit Gedeõ , omnis Israël legitur fornicatus , vel quòd abierunt post deos gentium quibus erant circundati.Vnde in illos diuina ira cõmota est,vt per annos decẽ & octo conuerteren tur à filiis Ammon.Sed nunquid non ex eadem gente Israël etiam illi nati erant sacerdotes & Scribæ & Pharisæi,quos in eis diximus fuisse præfiguratos, qui Iepte tanquam isti dominum Iesum Christum, veluti nõ legitimum filium persecuti expulerunt ? Sed in eo similitudo adumbrata est,quòd isti, vt dixi,veluti legis obseruatores eum qui contra præcepta legis facere videbatur,tanquã legitimi nõ legitimum iure sibi visi sunt eiecisse.Secundum hoc enim plebs illa dicta est fornicari,quòd legis pręcepta non seruans tanquã viro non L
exhibebat fidem.Sic antẽ scriptum est de Iepte,Et creuerunt filij vxoris & eiecerunt Iepte.Verbum quod positum est,creuerunt:significat in figura, prætaluerunt: Quòd in Iudæis impletum est,qui prætaluerunt infirmitati Christi , quia ita voluit vt ab eis quæ oportebat Gene.32.
passione perferret:sicut hoc idẽ significans Iacob prætaluit angelo , cum quo vt idipsum portenderet luctabatur.Dixerunt ergo ad Iepte,Non hęreditabis in domo patris nostri , quoniam filius mulieris fornicariæ tu:Tanquam dicerent quod Euangelium loquitur, Nõ Ioan.9.
est iste homo à deo qui sic soluit sabbatum.Se autẽ velut iactantes legitimos filios domino dixerũt, Nos ex Ioan.8.
fornicatione non sumus nati, vnum patrem habemus deum.Et fugit Iepte à facie fratrum suorum,& habitauit in terra Thob.Fugit,quoniã se quantus esset abscõdit.Fugit,quoniam eos sæuientes latuit.Si enim cognouissent,nunquã dominum gloriæ crucifixissent. Fugit, 1.Cor.2.
quoniam morientis infirmitatem viderunt, virtutem autem resurgentis non viderunt. Habitauit autẽ in terra bona:vel vt expressius dicamus,opima.Quod enim
Græce ἀγαθὸν,hoc Latinè opimum dicitur,Id autẽ in- M
terpretatur Thob: Vbi mihi videtur intelligenda eius à mortuis resurrectio. Nam quæ terra magis opima quàm terrenum corpus excellentia immortalitatis & incorruptionis indutum ? Quod autẽ dicitur de Iepte, quia posteaquam fugiens à facie fratrum suorum habitauit in terra Thob, colligebãtur ad eum viri latrones qui ambulabant cum ipso:quãquam & ante passionem obiectum fuerit domino,quòd cum publicanis & pec- Matth.9.
catoribus manducaret,quando respõdit , non esse necessarium sanis medicum sed ægrotis:& inter iniquos Esaiæ.53.
deputatus est quando inter latrones crucifixus est, & Luc.23.
vnum ex eis de cruce in paradisum transtulit : tamen postquã resurrexit & esse cœpit,secundũ id quod supra exposuimus,in terra Thob,collecti sunt ad illum scelerati homines propter remissionẽ peccatorum:qui cum illo ambulabant,quia secundum eius pręcepta viuebãt. Neq; hoc fieri desinit vsq; nunc, & deinceps quousque ad eũ confugiunt mali,vt iustificet impios qui ad eum cõuertuntur,& discant iniqui vias eius. Nã illud,quòd hi qui abierant Iepte,erat enim Galaadites, conuersi sunt ad eum & quęsierunt eum,per quem liberarentur

A ab inimicis suis,quàm clara præfiguratione significat, quòd hi qui abiecerunt Christum,ad eum rursus conuersi in illo reperiunt salutẽ:siue illi intelligãtur, quos Petrus Apostolus cum de ipso scelere arguisset,sicut in
Acto.2. Actibus Apostolorum legitur,& hortatus esset vt ad eũ conuerterentur quem fuerant persecuti, cõpuncti sunt corde,& ab illo quem à se alienauerant, desideraueruũt salutem.Quid est autem liberari ab inimicis,nisi à peccatis?Sic enim illis ait,Agite pœnitentiam,& baptizetur vnusquisque vestrum in nomine domini nostri Iesu Christi,& remittentur vobis peccata vestra, siue illa potius significetur quę in fine speratur vocatio gentis Israël.Magis quippe ipsa videtur apparere ĩ eo quod dicitur,Et factum est post dies, quod vtique post tempus significat:& per hoc insinuat non illud intelligendum quod recenti domini passione est,sed quod postea futurum est . Quò videtur etiam id pertinere,quòd seniores Galaad venerunt ad Iepte,vt per ætatem seni lem posteriora & nouissima tempora accipienda sint. Interpretatur autem Galaad abiiciens siue reuelatio. Quorumvtrũque satis apte huic rei congruit,quia primo dominum Christum abiecerunt,eiſq; postea reue-
B labitur. Quòd vero contra filios Ammon dux quærebatur Iepte,quibus victis liberarentur, qui eo duce aduersus illos bellare cupiebant , quoniam interpretatur Ammon filius populi mei,siue populi mœroris,profecto illi significantur inimici qui ex ipsa gente perseue-
Matth.25. rantes in infidelitate prædicti sunt,aut omnino pœnis gehennæ prædestinati,vbi erit fletus & stridor dentiũ tanquã populo mœroris. Quãquam populus mœroris, etiam diabolus & angeli eius nõ incõuenienter intelliguntur:siue quia æternam miseriam eis quos decipiũt acquirũt:siue quia & ipsi æternę miseriæ deputati sunt. Eleganter sanè ad exprimendam multo euidẽtius prophetiam Iepte respõdit senioribus Galaad, Nónne vos odio habuistis me,& eiecistis me de domo patris mei, & emisistis me à vobis, & quid est quod venistis quan
Gene.37.42. 43.&.44. do tribulati estis?Tale aliquid figuratum est in Ioseph, quem fratres vendentes abiecerũt, & cum fame tribularentur ad eius opem misericordiamq; conuersi sunt. Hic vero multo amplius elucet significatio futurorũ, quod non ipsi prorsus fratres qui eiecerunt Iepte ad eũ venerunt,sed Galaad seniores pro vniuerso illo populo eidem supplicantes,Sicut eadem gens dicitur Israël,
C siue in eis qui tunc fuerunt Christumq; reprobauerũt, siue in eis qui ad eius opem postea reuersi sunt.Populo enĩ dicit inimico,siue in maioribus,siue in posteris suis longa odia trahenti atque seruanti , tandemq; conuerso in eis qui tunc conuertendi sunt , Nónne vos odio habuistis me , & eiecistis me de domo patris mei? Hoc enim eis visum est qui persecuti sunt quòd eiecerunt Christum de domo Dauid,in qua regni eius non erit finis.Et dixerunt seniores Galaad ad Iepte. Nõ sic modo venimus ad te:Tanquam dicerent Iudæi cõuersi ad Christum,Tunc venimus vt persequeremur,modo venimus vt sequamur . Profitentur etiam aduersus inimicos eum futurum sibi caput . Respõdet ille,si eorum vicerit inimicos quòd erit eis in principem,quod Gedeon noluit,cum id Israëlitæ voluissent.Respondit quippe illis , Princeps vester dominus erit . Rex enim nomine principis significatur, quod nondum habebat gens illa tempore iudicum . Cœperunt autem habere Saülem,& deinceps succeſſores eius alios qui in libris
Deut.17. regnorum leguntur . Nam in Deuteronomio cum eis præcipitur qualem debeant habere regem , si hoc eis placuerit,non ibi rex,sed princeps appellatur.Sed quia D
iste Iepte illum figurabat qui verus est rex, quod etiam in titulo scriptum fuit qui cruci eius affixus est , quem Ioan.19.
Pilatus delere vel emendare non ausus est, ideo credẽdum est esse dictum , Ero vobis in principem: illi antè dixerant,eris nobis in caput:quoniam caput viri Christus,& ipse est caput corporis ecclesiæ . Denique posteaquam eos liberauit Iepte ab omnibus inimicis , non eis factus est rex, vt intelligeremus illud quod dictum est,ad prophetiam potius pertinuisse de Christo quàm ad ipsum proprie Iepte,de quo scriptura narrationem ita concludit.Et iudicauit Iepte Israël sex annis,& mortuus est Iepte Galaadites, & sepultus est in ciuitate sua Galaad. Iudicauit ergo Israël sicut cæteri iudices , non ibi regnauit vt princeps, sicut hi qui in regnorum voluminibus continentur . Iam vero quòd posteaquam eis idem Iepte dux constitutus est,misit nuncios ad hostes prius pacis verba portantes,illud ostenditur quod
Roma.12. ait Apostolus in quo Christus loquebatur , Si fieri potest,quod ex vobis est , cum omnibus hominibus pacẽ habentes.Verba porrò ipsa quæ mãdauit Iepte, omnia pertractare nimis longum est festinantibus nobis: vidéntur tamen mihi sic intelligenda , quantum attinet E
ad significationem futurorũ , vt in eis aduertatur doctrina Christi,admonens nos quemadmodum sit ambulandum,hoc est viuendum inter eos,qui non secundum propositum vocati sunt,Nouit enim dominus qui
2.Tim.2. sunt eius.Iam vero quòd cum esset debellaturus inimicos factus est supet eum spiritus domini , significatur spiritussanctus impertitus membris Christi.Quòd autem pertransiit Galaad & Manasses, & transiit speculam Galaad,& ab specula Galaad transit ad filios Ammon , proficientia significantur membra Christi ad victoriam de inimicis reportãdam.Galaad quippe interpretatur abiiciens,& Manasses necessitas.Transeũdi sunt ergo à proficientibus abiiciẽtes: id est contenẽtes:transeunda & necessitas, ne fortè cum trãsierit qui proficit contemnentes,cedat terrentibus.Transeunda etiam specula Galaad, quoniam Galaad etiam reuelatio interpretatur . Est autem specula altitudo ad prospiciendum vel despiciendum: id est desuper aspicien dum. Specula itaque Galaad cogruenter mihi videtur
2.Cor.12. significare superbiam reuelationis . Vnde dicit Apostolus,Et in magnitudine reuelationũ ne extollar. Ergo & ipsa transeunda est: id est non est in ea manendum propter cadẽdi periculum . His pertransitis facile superantur inimici , quod significat dicendo , Et ab F
specula Galaad transiit ad filios Ammõ:de quibus inimicis iam supra dictum est.Et vouit Iepte votum,& dixit, Si traditione tradideris mihi filios Ammõ in manu mea,& erit quicũque exierit de ianuis domus meæ in obuiam mihi in reuertendo me in pace à filiis Ammon, & erit domino , & offeram eum holocaustoma. Quemlibet in hoc loco cogitauerit Iepte secũdum cogitationem humanam,non videtur vnicam filiam cogitasse: alioquin non diceret , cum illam cerneret occurrisse , Heu me filia mi impediſti me,in offendiculum facta es in oculis meis.Impediſti enim ita dictum est,tanquam ad hoc se impeditum iudicauerit,ne illud quod cogitarat impleret . Sed quẽ potuit cogitare primitus occurrẽtem,qui filios alios non habebat?An cõiugem cogitauit,& vt hoc fieret deus noluit, & vt non relinqueret impunitum , ne quis deinceps id auderet: & vt magna prouidentia,ex hoc quoque ipso quod accidit, sacramentum ecclesiæ figuraret . Ex vtroque

G igitur prophetia coaptata est,ex eo quòd vouens cogi-
tauit,& ex eo quòd noléti contigit. Si etenim cõiugem
Gene.2. cogitauit,coniunx Christi ecclesia est. Propterea relin
quet homo patrem & matrem,& adhærebit vxori suæ,
& erunt duo in carne vna.Sacramentũ hoc magnũ est,
Ephe.5. inquit Apostolus,ego autem dico in Christo & in ec-
clesia.Sed quia huius Iepte coniunx virgo esse non po-
tuit,in eo quòd filia potius occurrit, & inulta nõ remã
sit prohibitum sacrificium vouentis audacia, & virgi-
nitas ecclesiæ figurata est.Nec abhorret à vero,quod fi
liæ nomine eadẽ significatur ecclesia : nam cuius alte-
rius typum gerebat etiã illa mulier,cui post tactã fim-
Marci.5. briam suam sanatæ,ait dominus?Filia fides tua te saluã
fecit,vade in pace.Et certe,vnde nullus ambigit, disci-
pulos suos ipse sponsi filios appellauit, & se apertissime
sponsum indicauit.Nõ possunt,inquit,ieiunare filij spõ
si,quãdiu cum illis est sponsus: venient autem dies cũ
auferetur ab eis sponsus,& tunc ieiunabunt. Holocau-
stoma ergo erit ecclesia , quam virginem castã beatus
Apostolus appellat,quando in resurrectione mortuo-
1.Cor.15. rum fiet vniuersa, quod scriptũ est , Absorpta est mors
in victoria,Tũc tradet regnum deo & patri.Quod re-
H gnum ipsa ecclesia est ipse cuius figuram tenet vouens
ille gestabat.Sed quoniã tunc fiet,cum completa fuerit
sexta ætas seculi, ideo sexaginta dierũ à virginitate di-
latio postulata est.Ex omnibus quippe ætatibus ecclesia
Sex ætates mundi. congregatur.Quarum prima est,ab Adam vsque ad di
luuium. Secunda à diluuio:id est à Noë vsque ab Abra
ham.Tertia ab Abraham vsq; ad Dauid. Quarta à Da
uid vsq; ad transmigrationem in Babyloniam.Quin-
ta ab hac transmigratione vsque ad virginis partum.
Sexta inde vsq; in huius seculi finem.Per quas sex æta-
tes tanquam per sexaginta dies fleuit sancta virgo ec-
clesia virginalia sua,quia licet virginalia,tamen fuerãt
peccata deflenda:propter quæ vniuersa ipsa virgo to-
Matth.6. to orbe diffusa quotidie dicit,Dimitte nobis debita no
stra. Eosdem autem sexaginta dies,duos mẽses maluit
appellare,quantum existimo , propter duos homines:
vnum per quem mors , alterum per quem resurrectio
mortuorum, propter quos etiam duo testamenta dicũ
tur.Quod vero factũ est ex præcepto in Israël, ex die-
bus in dies conueniebant lamentari filiã Iepte Galaa-
diten,quatuor dies in anno nõ puto significare aliquid
post impletum holocaustoma, quod erit in vitam æter
I nam,sed præterita tẽpora ecclesiæ, in quibus erant lu-
gentes. Quatriduo autem figurata est eius vniuersitas,
propter quatuor partes orbis, per quas longe lateq; dif
fusa est.Ad historię vero proprietatẽ,non arbitror hoc
decreuisse Israëlitas,nisi quia intelligebant in ea re iu-
dicium dei magis ad perfectionem patrum fuisse de-
promptum,ne tale vouere sacrificiũ deinceps vllus au
deret.Nam quare luctus & lamentatio decerneretur,si
votum illud lætitiæ fuit? Si autẽ & illud quòd populus
Effrem postea ab eodẽ Iepte debellatus est,ad iudicium
dei,quod erit in fine,referendum est:sicut ipse domi-
Lucæ.19. nus dicit,Eos qui noluerunt me regnare sibi,adducite
& interficite corã me : nec ibi quadragintaduo milia,
qui ceciderunt,vacanti numero cõmemorati sunt . Si-
cut enim illi duo menses propter sexaginta dies sena-
rium numerum sex ætatum significant:ita & ibi sexies
septenarius ductus hoc idem figurat,quantũ ad sex æta
tes seculi pertinet:sexies enim septem quadragintaduo
sunt.Nec frustra & ipse Iepte sex annis populum iudi-
cauit. Quæri potest quomodo dixerit angelus ad
Cap.L. Iudic.13. matrem Sampsonis, cum annũciaret ei filium futurũ,

quia sterilis erat.Et nunc obserua, & non bibas vinum K
& siceram,non mãduces omne immundum.Quid est
enim immundum nisi forte dissolutio disciplinæ,quæ
esse cœperat in Israël,& iam ad ea manducanda eos la
befecerat, quæ prohibuerat deus in generibus anima-
lium:Cur enim non credatur etiã hoc eos multo pro-
cliuius facere potuisse,qui etiã ad cultum idolorũ trãs-
grediebantur? Quod mater Sampsonis viro suo LI.
indicans quẽadmodum illi angelus annũciauerit filiũ Iudic.13.
futurũ,dixit,Et interrogabam eum vnde esset,& nomẽ
suum non annũciauit mihi. Quæri potest vtrũ verum
dixerit,quoniam hoc non legitur,cũ ei angelus loque-
retur . Sed intelligẽdum est hoc ibi scripturam tacuis-
se, hic autem commemorasse quod ibi tacuerat . Illud
etiam quòd non ait , Interrogaui eum quid vocaretur,
& nomen suum non annunciauit mihi,sed ait, Inter-
rogaui vnde esset : videtur inconsequẽs quod addidit,
& nomen suum non annunciauit mihi. Non enim no
men eius interrogauerat,cum quæreret vnde esset,sed
locum vel ciuitatem,cum hominem putaret. Nã & ho
minem dei eum appellauit,specie tamen vel habitu an
gelo similem: hoc est quia tam præclarum vidit , sicut
ipsa narrauit.Sed si ita distinguatur, Et interrogabam L
eum vnde esset,& nomen suum: vt subaudiatur,inter-
rogabam eum,& postea inferatur,non annũciauit mi-
hi,non habet quæstionem: ad vtrũq; enim referri po-
test,quod ait,nõ annunciauit mihi: id est nec vnde es-
set,nec nomen suum. Item quod ait eadem mulier
dictum sibi esse ab angelo , quoniã Nazaræus dei erit LII. Iudic.13.
puer à ventre vsq; ad diem mortis suæ: non legitur ab
angelo dictum.Et quod legitur dictũ,Ipse incipiet sal-
uum facere Israël de manu Philistiim,non est à mulie-
re cõmemoratum.Itaq; & aliquid nõ dixit quod audi-
uit,& tamen nihil credenda est dixisse, quod non au-
diuit:sed scripturã potius non omnia verba angeli po
suisse,cum ipsum mulieri loquentem insereret narra-
tioni.Ideo autem dictum est, à ventre vsq; ad diẽ mor
tis suæ:quia Nazarẹi dicebantur in lege ad tempus qui
votum habebant,secundum ea quę scriptura per Moy-
sen præceperat . Vnde hoc est quod huic iussum est vt
ferrum non ascenderet in caput eius,& vinum & sice-
ram nõ biberet.Hoc enim tota vita sua obseruauit Sã-
pson, quod illi qui vocati sunt Nazaræi , certis diebus
obseruabant,vouentes votumq; reddentes. Quod LIII.
dicit scriptura, Quoniam ignorauit Manue,quia ange Iudic.13.
lus dei est . manifestum est etiam eius vxorem homi- M
nem credidisse. Quòd ergo ei dixit,Vim faciams tibi
nunc,& faciamus in conspectu tuo hædum caprarum,
tanquam hominem inuitauit , sed ita vt hoc cum illo
epularetur quod sacrificium fecisset. Nam facere hæ-
dum caprarum nõ solet dici,nisi cum sit sacrificium.
Denique & ille ita respondit,Si vim feceris mihi,non
manducabo de panibus tuis : vbi ostendit se fuisse ad
epulas inuitatum : Deinde addidit , Et si feceris holo-
caustum,domino offeres illud.Vtique ideo dixit,Si fe-
ceris holocaustum:quia ille dixerat, Faciamus in con-
spectu tuo hædum caprarum. Non autem omne sacri-
ficium holocaustum erat: nam de holocausto non
manducabatur,quia totum incẽdebatur, & ideo voca-
batur holocaustum. Sed angelus etiam non manduca-
turus,holocaustum potius fieri admonuit , non tamen
sibi,sed domino:propter hoc maxime, quia gens Israël
illo tempore consueuerat quibuslibet diis falsis sacrifi-
care:vnde & tunc offenderat deum,vt traderetur ini- LIIII.
micis per quadraginta annos. Quid sibi vult,quòd Iudic.13.
posteaquã

A posteaquam manifestatus est Manue & vxori eius an-
gelus,qui cum eis loquebatur, dixit idem Manue vxo-
ri suæ,Morte moriemur,quoniam deum vidimus : ex
illa scilicet legis sententia,vbi scriptum est, Nemo po-
test faciem meam videre & viuere. Opinabantur ergo
vt homines deum se vidisse,tanto vtique miraculo fa-
cto,quòd in igni sacrificij stetit, qui cũ illis prius quasi
homo loquebatur . Sed deũ in angelo,an deum ipsum
angelum appellabãt?Sic enim scriptum est,Et sumpsit
Manue hædum caprarum, & sacrificium obtulit super
petram domino mirabilia facienti, & Manue & vxor
eius expectabant. Et factum est dum ascenderet flãma
desuper altare ad cœlum , & ascendit angelus domini
in flamma:& Manue vxorq; illius expectabant: Et ceci
derunt super faciem suam super terram, & non appo-
suit vltra angelus domini apparere ad Manue & ad
vxorem eius. Tũc cognouit Manue quoniam angelus
domini est,& dixit Manue ad vxorem suã,Morte mo
riemur,quoniam deũ vidimus. In his ergo verbis quia
nõ dixit,Morte moriemur, quoniam angelum domi-
ni vidimus:sed,deum vidimus:oritur quæstio, vtrũ in
angelo intelligebant deum,an eũdem angelum deum
B vocabant:Illud enim tertium, quod deum putauerant
qui erat angelus,dici non potest , apertissime dicente
scriptura, Tũc cognouit Manue quoniam angelus do-
mini est.Sed vnde metuebant mortem?Non enim scri
ptura in Exodo dixerat, Nemo videt faciem angeli,&
viuet: sed faciem meã dixit, cum deus loqueretur. An
& in hocipso quòd in angeli præsentia deum cognoue
rat Manue,ita perturbatus est vt mortẽ timeret?Quod
autem illi vxor sua respondit,Si vellet dominus mor-
tificare nos,nõ accepisset de manu nostra holocausto-
ma & sacrificium,nec illuminasset nos ad omnia hęc,
sed nec inaudita fecisset nobis hæc.Vtrum ipsum ange
lum crediderunt accepisse sacrificium , quia viderunt
eum in altaris flamma stetisse? An per hoc intellexerũt
accepisse dominum,quia hoc fecit angelus, vt se osten
deret angelum? Quodlibet autem horum sit,iam tamẽ
angelus dixerat,Si autem facis holocaustum , domino
Esaiæ.9. offer illud:hoc est non mihi,sed domino . Quòd ergo
stetit angelus in altaris flamma,magis significasse in-
telligendus est illum magni cõsilij angelum in forma
serui:hoc est in homine,quem suscepturus erat, nõ ac-
cepturum sacrificium , sed ipsum sacrificium futurum.
C Quid est quod dictum est,quòd percussit alienige
LV. Lucæ.15. nas Sampson tibiam super femur.Quis enim habet ti-
biam super femur , cũ tibia deorsum versus non sit ni-
si à genu vsque ad talum.Deinde si locum corporis si-
gnificauit,vbi eos vulnerauit, nunquid nã omnes quos
percussit , in vno corporis loco fuerat vulneraturus?
Quod si esset credibile, possemus forsitan suspicari eũ
pugnasse tibia alicuius animalis tanquam fuste,& ea il
los super femora percussisse: sicut de illo scriptum est,
quòd maxilla asini mille occiderit. Sed neque illud,vt
dixi,credibile est,quòd pugnans vnum tantum locum
obseruauerit vbi eos percuteret : & non ait scriptura,
Percussit eos tibia super femur:sed, tibiã super femur.
Nimirum ergo inusitata locutio facit obscuritatem.Ita
enim dictum est,ac si diceretur , percussisse eos valde
mirabiliter:id est vt admirando stupẽtes,tibiam super
femur ponerent ; tibiam scilicet vnius pedis super fe-
mur alterius,sicut solent sedere , qui mirando stupent.
Tanquã si diceretur,Percussit eos manum ad maxillã:
id est tanta cæde,vt manum ad maxillam tristi admi-
ratione ponerent.Hũc sensum ita se habere etiã inter-

pretatio,quę est ex Hebræo,satis edocet.Nam ita legi- D
tur,Percussit eos ingenti plaga , ita vt stupentes suram
femori imponerẽt.Tale est enim,ac si diceret, tibiam
femori imponerent:quoniam sura vtiq; retrorsus cum
tibia est. Quid est quod ait Sampson viris Iuda,Iu- LVI. Iudic.15.
rate mihi ne interficiatis me vos,& tradite me eis, ne
fortè occurratis in me vos?Quam locutionem ita nõ-
nulli interpretati sunt,Ne fortè veniatis aduersum me
vos. Sed hoc eum ne ab his interficeretur dixisse illud
indicat,quod in Regnorum libro scriptum est , iubẽte
Salomone vt homo occideretur,& dicente, Vade oc-
curre illi.Quod ideo non intelligitur, quia non est cõ
suetudinis apud nos ita dici, Sic enim quod militares
potestates dicunt,Vade alleua illum:& significat, occi
de illum:quis intelligat nisi qui illius locutionis cõsue
tudinem nouit?Solet & vulgo apud nos dici, Compe-
diauit illi:quod est,occidit illum.Et hoc nemo intelli-
git,nisi qui audire cõsueuit, Hæc est enim vis genera-
lis omniũ locutionum,vt quẽadmodũ ipsæ linguæ non
intelligantur,nisi audiendo vel legendo discantur.

FINIS.

E

DIVI AVRE-
LII AVGVSTINI HIPPONE-
SIS EPISCOPI, QVAESTIO-
num Euangeliorum,Li-
ber Primus.

PROLOGVS.

HOC opus non ita scriptum est,ac si Euange-
lium exponendum ex ordine susceptum es-
set à nobis:sed pro arbitrio & tempore cõsu-
lentis,cum quo legebatur†, si quid ei videbatur obscu- †al. agebatur.
rum. Ideoq; multa & fortassis obscuriora prætermissa
sunt:quia iã ea nouerat,qui ea quæ nondũ nouerat, in-
quirebat,nec tenere volebat festinationẽ suã in iis quę
antea iã sic acceperat , vt etiã assiduitate audiendi atq;
tractãdi memoriæ stabiliter firmeq; mãdaret. Nõnulla
etiã hic non eodẽ ordine inueniuntur exposita, quo in
Euãgelio narrata sunt, quoniam quadam festinatione F
dilata,cum tẽpus daretur,retractabãtur: & eo loco scri
bebãtur,qui vacuus in ordine iam expositarum rerum
subsequebatur.Quod posteaquam comperi,ne quis for
tè quærens aliquid legere in hoc opere , quod eum in
Euangelio mouisset, & ad quærendum excitasset , tæ-
dio perturbati ordinis offenderetur , quandoquidem
ea quę carptim,vt poterant,dictabantur,in vnum cor-
pus collecta & contexta cognoui , feci vt ordo nume-
rorum præscriptus titulis,quod cuique opus esset,faci-
le inuestigaret.

CVM diceret dominus Iesus, I
Nemo nouit filium nisi pater: Nemo nouit filiũ nisi pater, exponitur.
non dixit , Et cui voluerit pa-
ter reuelare : quemadmodum
cum diceret, Nemo nouit pa- Matth.11.
trem nisi filius:addidit , & cui
voluerit filius reuelare. Quod
non ita intelligendũ est, quasi
filius à nullo possit cognosci,nisi à patre solo:pater au-

G tem nõ ſolum à filio,ſed etiam ab eis quibus reuelauerit filius.Sic enim potius dictum eſt,vt intelligamus & patrem & ipſum filium per filiũ reuelari: quia ipſe eſt mentis noſtræ lumen,vt quod poſtea intulit,Et cui voluerit filius reuelare;non tantum patrem, ſed etiam filium accipias. Ad totum enim quod dixit, illatum eſt: verbo enim ſuo ipſe pater declaratur.†Verbum autem non ſolum id quod per verbum declaratur, ſed etiam ſeipſum declarat. Quòd diſcipuli domini cœperũt vellere ſpicas & manducare, quod niſi confricãtes eas facere nõ poſſent,hoc eſt, Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram: id eſt quia quiſque non tranſit in corpus Chriſti, niſi carnalibus expoliatus †. Hinc eſt,Exuite vos veterem hominem.Hinc eſt.Circunciſione non manufacta in expoliationem carnis.

Arũdinem quaſſatam Iudæos dicit, propter quod & vnum erant,& ab inuicem diſcrepabant.In lino fumigante notandum, quia deſerto lumine†facit putorẽ.

Tunc oblatus eſt ei dæmonium habens, cæcus & mutus:id eſt,qui nõ credit,& ſubditus eſt diabolo: qui non intelligit, & non confitetur ipſam fidem , de qua dictum eſt,Ore autem confeſſio fit ad ſalutem: vel qui non dat laudem deo. Quod dixit,Et ſi ego in Belzebub eiicio dæmones,etiam ſecũdum veſtram ſententiam,Igitur peruenit in vos regnum dei:quia regnũ diaboli ſtare non poteſt,quod aduerſum ſe diuiſum eſſe fatemini.Regnum dei nunc dicit,quo dãnantur impij,& à fidelibus de peccatis ſuis pœnitentiam nunc agentibus ſecernuntur,Fortem illum appellat, quia ipſe tenebat ne poſſent virib⁹ ſuis ab illo ſe homines eruere,ſed per gratiã dei . Vaſa eius dicit omnes infideles. Niſi prius alligauerit fortem:alligauerit dixit, poteſtatem illi ademerit impediendi voluntatem fidelium à ſequendo Chriſtum,& obtinẽdo regnum dei. Progeniem viperarum eos dicit, quia & diaboli filios eos appellat. Intantum enim quiſque filius eſt diaboli, inquantum eum peccando imitatur. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Sextæ feriæ diei partem qua ſepultus eſt cum præterita nocte, pro nocte & die accipias, hoc eſt pro toto die,ſabbati noctem & diem , & noctẽ dominicam cum eodem die illuceſcente: ac per hoc accipiendo partem pro toto,habes triduum & tres noctes. I Quòd enim dicũtur decem menſes prægnãtis,nouem ſunt pleni:ſed initiũ decimi p toto accipitur . Et quòd ſe dominus oſtendit in monte,poſt ſex dies factum dicit vnus Euãgeliſta:alter vero poſt octo dies dicit:partem poſteriorem primi diei , in quo futurum hoc dominus promiſit, & partem priorem nouiſſimi diei in quo completum eſt quod promiſit, pro totis atque integris diebus annumerans:vt intelligas eum qui dixit, poſt ſex dies,ſolos medios commemoraſſe,qui vere toti atque integri completi ſunt, In Geneſi enim à lumine incipit dies, & finit ad tenebras , ad ſignificandum lapſum hominis. Nunc autem à tenebris ad lucem, ſicut dictum eſt,de tenebris lucem clareſcere:quia à peccatis homo liberatus , peruenit ad lumen iuſtitiæ.

Cum ſpiritus immundus exierit ab homine:ſignificat quoſdam ita credituros , vt ferre non poſſint labores continentiæ,& ad ſeculum redituri ſint . Quod dictum eſt , Aſſumit ſecum alios ſeptem : intelligitur quia cum quis ecciderit de iuſtitia, etiam ſimulationẽ habebit . Cupiditas enim carnis expulſa per pœnitentiam à conſuetis operibus , cum non inuenerit in quibus delectationibus requieſcat, auidius redit, & rurſus occupat mentem hominis : ſic cum expulſa eſſet iuſtitia†, negligentia ſubſecuta eſt , vt non introduceretur tanquam habitator mundatæ domui ſermo dei per ſanam doctrinam . Et quoniam non ſolum habebit illa ſeptem vitia , quæ ſeptem virtutibus ſpiritalibus † ſunt contraria;ſed etiam per hypocriſim ſe illas virtutes habere ſimulabit:propterea aſſumptis ſecum ſeptem aliis nequioribus,hoc eſt ipſa ſeptenaria ſimulatione, redit illa concupiſcentia , vt ſint nouiſſima hominis peiora quàm erant prima. Quod dicit,Aliud centeſimũ, aliud ſexageſimum,aliud trieeſimum, Centeſimũ martyrum propter ſanctitatem vitæ vel contemptum mortis . Sexageſimum virginum propter ocium interius, quia non pugnant contra conſuetudinem carnis. Solet enim ocium concedi ſexagenariis poſt militiam, vel poſt actiones publicas . Trieeſimum cõiugatorum, quia hęc eſt ætas præliantium:ipſi enim habent acriorem conflictum, ne libidinibus ſuperentur. Omnis immundicia in ſegete , zizania dicitur . Quod primo ſeparatur,zizania dicitur:quia tribulatione præcedente ſeparabuntur impij à piis , quod per bonos angelos intelligitur fieri . Quia officia vindictæ poſſunt implere boni bono animo , quomodo lex , quomodo iudex: officia vero miſericordiæ mali implere non poſſunt. Granum ſinapis ob feruorem fidei,vel quòd dicatur venena expellere, maius ſit omnibus oleribus, id eſt dogmatibus.Dogmata autem ſunt placita ſectarum:id eſt quod placuit ſingulis ſectis. Fermentum quod accepit mulier, & abſcõdit in farinæ ſatis tribus. Mulierem,ſapientiam dicit:fermentum, dilectionem: quod feruere facit & excitat. In farinæ autem ſatis tribus.Vel tria illa in homine,Ex toto corde,& ex tota anima,& ex tota mente:vel tria illa fructifera,Centeſimum,ſexageſimum,trieeſimũ: † vel tria illa genera hominum,Noë,Daniel,& Iob. Theſaurum in agro abſconditum,dixit duo teſtamẽta legis in eccleſia, quæ θ quisθ cũ ex parte intellect⁹ attigerit, ſentit illic magna latere,& vadit & vendit omnia ſua , & emit illum: id eſt,cõtemptu temporalium comparat ſibi ocium vt ſit dies cognitione dei. Quod dixerunt Iudæi, Vnde huic ſapientia hæc & virtutes? Sapientia in his quæ loquebatur , virtutes in his quæ operabatur , ideoq; & Apoſtolus cum dixit Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam:virtutem ad ſigna retulit propter Iudæos, ſapientiã autem ad doctrinã propter Græcos, id eſt gentiles. Quod dixerunt diſcipuli phantaſma eſſe:ſignificat id quod dictum eſt,Putas inueniet fidẽ in terra,quia quidam qui ceſſerint diabolo , de Chriſti aduẽtu dubitabunt.Quod autẽ Petrus implorat à domino auxiliũ ne mergatur, ſignificat quibuſdã tribulationibus etiã poſt vltimã perſecutionem purgãdam eſſe eccleſiam.Quod & Paulus ſignificat dicens , Saluus erit, ſic tamen quaſi per ignẽ.Quod ſequitur, Vt adorantes omnes qui in nati erant,dicerent,Vere filius dei es:ſignificat claritatẽ eius tunc manifeſtã futuram,per ſpeciem iã videntibus,qui per fidẽ nunc ambulãt. Munus quodcũq; eſt ex me,tibi proderit:id eſt mun⁹ quod offers cauſa mei,ad te iã pertinebit . Quibus verbis ſignificant filij iã non ſibi opus eſſe parentũ pro ſe obla tiones,quòd ad eã ætatem peruenirent,vt poſſent iam ipſi offerre pro ſe,In hac ergo ætate cõſtitutos , vt poſſent parentibus ſuis hoc dicere,cũ hoc dixiſſent, negabãt Phariſæi reos eſſe,ſi parentibus ſuis non præſtarẽt honorem. Omnis plantatio quam non plantauit pater

†aliàs,verbo enĩ ſuo ſe pater declarat.

II. Quòd diſcipuli domini cœperũt vellere ſpicas & mãducare. Matth.12. Coloſſ.3. Ibidem. Coloſ.2.

III. Matth.12. De lino fumigante. †al.niſi carnalibus ſpoliatus fuerit indumentis.

IIII. De cæco & muto. †defertum lĩum. Matt.12. Roma.10.

V. Si ego in Belzebub eiicio dæmones, expõit. Matth.12.

Matth.12.

VI. Progenies viperarum.

VII. Sicut enim fuit Ionas in vẽtre ceti tribus diebus& trib⁹ noctibus,exponitur. Matth.12.

Matth.17. Lucæ.9.

Gene.1.

2.Cor.4.

VIII. Cũ immundus ſpiritus exieritabhomine, exponitur. Matth.12.

K

† cupiditas.

† virtutũ ſpiritibus.

IX. De fructu cẽteno, ſexageno & triceno.

Matth.13.

X. Colligiteprimũ zizania.

L

23.q.5.cap. officia.

Matth.13.

XI. De grano ſinapis q̃d magnus ſit omnibus olerib⁹.

Matth.13.

XII. De fermẽto q̃d accepit mulier,& abſcõdit in farinę ſatis tribus. † centenum, ſexagenum, tricenum. Deute.6. Matth.22. Ezech.14.

XIII. Matth.13. De theſauro in agro M abſcondito.

Matth.13.

XIIII. Quod dixerũt Iudęi,vnde huic ſapientia & virtutes.

1.Cor.1. Matt.14. Lucę.18.

XV. Q̃d ambulauit ĩ mari ad diſcipulos.

1.Cor.3. Matth.14. 2.Cor.5.

Matth.15.

XVI. Mun⁹ quodcunq; eſt ex me tibi,p̃de rit, exponitur.

XVII. Matth.15.

A pæter meus,cœleſtis,eradicabitur:id eſt,carnalis cupiditas,ſecundum quã ſentientes offendebantur de prætermiſſis rerum ſignis,vel etiam traditionibus ſuis: & præcepta vitæ non curabant,quę à cupiditate animum purgant.

XVIII. Matth.8. Matth.15. Quòd & puerum Centurionis , & filiam Chananeæ mulieris non veniens ad domos eorũ, ſaluat,ſignificat gentes ad quas non venit, ſaluas fore per verbum ſuum.Quòd ipſis rogantibus filij ſanantur,intelligẽda eſt eccleſiæ perſona,quę ſibi eſt & mater & filij:nam ſimul omnes,quibus conſtat eccleſia, mater dicitur,ſinguli autem,iidẽ ipſi filij appellantur

XIX. Matth.15. † deum Quòd turbæ obtulerũt domino mutos , Mutos qui dominũ † non laudant,vel non confitentur fidem:cęcos qui non intelligunt,etiam ſi obtemperant iubẽtibus:ſurdos qui non obtemperãt,etiam ſi intelligunt:claudos qui præcepta non implent.

XX. Matth.16. Quod dixit,Facto veſpere,dicitis,ſerenum erit, rubicundum eſt enim cœlũ: id eſt, ſanguine paſſionis Chriſti,θ id eſt,θ in primo aduentu indulgentia peccatorum datur: Et manè,hodie tempeſtas,rubet enim cum triſtitia cœlum:id eſt,quòd ſecundo aduentu igne præcedente vẽturus eſt. Faciem ergo cœli iudicare noſtis , ſigna autem temporum non poteſtis? Signa temporum dixit de aduentu ſuo vel paſſione,cui ſimile eſt roſeum cœlum veſpere. Et item de tribulatione ante aduentum ſuum futura,cui ſimile eſt mane roſeum cum triſtitia cœlum.

XXI. Matth.17. Quod dixit dominus, Helias quidem venturus eſt, & reſtituet omnia:id eſt, vel eos quos perſecutio Antichriſti conturbauerit: vel vt ipſe reſtituat moriendo quæ debet.

XXII. Matth.17. Quod dixit,Sæpe cadit in ignem,& aliquando in aquam:Ignem ad iram,quòd alta petat: aquam ad voluptates carnis.Item quod dicunt diſcipuli , Quare nos non potuimus eiicere eum?ne illis miraculis faciendis extollerentur in ſuperbiam , admoniti ſunt potius per humilitatem fidei, quaſi per ſinapis granum , elationẽ terrenam,quę montis nomine ſignificata eſt,curare vt tranſiret.

XXIII. Quod dixit,Ergo liberi ſunt filij: In omni regno intelligendum eſt liberos eſſe regni filios: id eſt non eſſe vectigales.Multo ergo magis liberi eſſe debent in quolibet regno terreno , filij regni illius ſub quo ſunt omnia regna terræ.

XXIIII. Matth.18. Quod dominus dicit, Qui autem ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis, id eſt ex humilibus,quales vult eſſe diſcipulos ſuos, nõ obtemperando,vel etiã contraueniendo, ſicut de Alexandro ærario Apoſtolus dicit,Expedit ei vt mola aſinaria ſuſpendatur collo eius,& precipitetur in profundum maris:id eſt congruit ei, vt cupiditas rerum temporalium,cui ſtulti & cæci colligãtur, eum deuinctum pondere ſuo deducat ad interitum.

C 2.Tim.4.

XXV. Matth.18. Quod oblatus eſt domino debitor decem milium talentorum,& iuſſit eum venundari, & vxorem eius, & filios, & omnia quæ habebat,& reddi.Intelligendum eſt decem præceptorum legis eum fuiſſe debitorem : & pro cupiditate atque operibus ſuis tanquam vxore & filiis pœnas ſoluere debuiſſe,quod eſt pretium eius:pretium enim vẽditi,ſupplicium damnati intelligitur.Quod dixit,Noluit ignoſcere conſeruo ſuo,ſed abiit & miſit eũ in carcerem:& reliqua. Intelligẽdum,tenuit contra eũ hunc animum,vt ſupplicia illi vellet.Conſerui autẽ qui narrauerunt domino quę fiebant,poteſt intelligi eccleſia,

XXVI. Matth.19. quæ & illum ſoluit,& illum ligat. Quod ait dominus,diuitem nõ intrare in regnum dei, Et diſcipuli dicunt,quis poteſt ſaluus fieri?cũ pauci ſint diuites in cõparatione multitudinis pauperum. Intelligẽdum quòd omnes qui talia cupiũt, in eorum numero haberi animaduerterint. Quòd dominus ſeorſum ſe duobus diſcipulis paſſurum refert, ad confirmãdum in poſterum teſtimoniũ fecit:quia dixit , In ore duũm vel triũ teſtium ſtabit omne verbum.Vt enim neque vulgaretur,quod dicebat,neq; careret humani teſtimonij firmitate,paucioribus quàm duobus dicere nõ potuit.Vel ad ſacramentum charitatis oſtendẽdum, Minus enim quàm inter duos charitas eſſe non poteſt.Erat autem ille nõ neceſſitate debiti propter peccatum ſuum,ſed ad ſoluenda noſtra peccata charitate paſſurus. Ab Hierico egreditur dominus,iã de iſta terra reſurrectione diſcedẽs:ſequuntur eum turbæ multæ, credunt in eum populi & gentes. Duo autem cæci ſedẽtes iuxta viam, ſignificant de vtroq; populo quoſdam iam cohærentes per fidem diſpenſationi temporali,ſecundũ quã Chriſtus via eſt,& deſiderãtes illuminari: id eſt aliquid de verbi æternitate intelligere:quod trãſeunte Ieſu impetrare cupiebant: id eſt per meritum fidei qua creditur filius dei,& natus homo & paſſus propter nos. Per hãc enim diſpenſationem quaſi trãſit Ieſus,quia talis actio temporalis eſt . Oportebat autem vt tantum clamarẽt, donec reſiſtentis ſibi turbæ ſtrepitum vincerent:id eſt tam perſeueranter animum intenderent orando atq; pulſando, quouſque cõſuetudinem deſideriorum carnalium,quæ tanquam turba obſtrepit cogitationi, lucẽ veritatis æternæ videre conanti , vel ipſam hominum carnalium turbam ſtudia ſpiritalia impedientem, fortiſſima intentione ſuperarent.Itaque audiens Ieſus qui ait,Petenti dabitur,& quærẽs inueniet,& pulſanti aperietur , venientes ad ſe ipſos , ſcilicet deſiderij ardore peruenientes ad id quod deſiderant , ſtans eos tangit atque illuminat. Non enim ſicut illa diſpenſatio tẽporalis,ita etiam verbi æternitas tranſit,quæ in ſeipſa manens omnia innouat. Quapropter quia fides incarnationis temporalis ad æterna intelligenda nos præparat, tranſeunte Ieſu admoniti ſunt vt illuminarentur, &labſtante illuminati ſunt, Temporalia enim tranſeunt,æterna ſtant. Quod dominus dicit diſcipulis ſuis,Dicetis monti huic,tolle te,& iacta te in mare: de ſuperbia dixit quę ad ſeculares pertinet.Hoc ſibi ſeruus dei dicere debet,vt eam à ſe repellat, quia ipſi non congruit:vel quòd per eorum fidem,quia per eos Euãgelium prædicatum eſt,ipſe dominus qui mons appellatus eſt,ablatus eſt à Iudæis,vt in gentes tanquã in mare porro iaceretur. Quod dominus dicit,Et qui ceciderit ſuper lapidem iſtum confringetur:ſuper quem vero ceciderit,conteret eum. De his dicit quòd cadẽt ſuper eum,qui illum modo cõtemnunt,vel iniuriis afficiunt:ideo nondum penitus intereunt, ſed tamen cõfringuntur,vt non recti ambulent.Super quos autẽ cadit,veniet illis deſuper in iudicio cum pœna perditionis:ideo dixit,conteret eos,vt ſint impij tanquam puluis,quem proiicit ventus à facie terræ. Quod dominus dixit, Simile eſt regnum cœlorum homini regi qui fecit nuptias filio ſuo. Nuptias dixit verbum incarnatum,quia in ipſo homine ſuſcepto eccleſia deo copulata eſt.Quòd dixit,Tauri mei & altilia occiſa ſunt,tauros dixit principes plebium . Altilia vero omnia ſaginata.Quòd dixit dominus,Ite ad exitus viarũ,& quoſcunque inueneritis,vocate ad nuptias: viæ intelliguntur dogmata gẽtium, quia ex omnibus illis ad nuptias venerunt:id eſt Chriſto crediderunt. Quod Sadducæi dicunt domino , fuerunt apud nos ſeptem fratres,& vnus accepta vxore obiit,& ſecundus , & cæteri : intelliguntur homines impij, qui fructum iuſtitiæ

D XXVII. Matth.20. 2. Retracta. cã.12. Matt.18.

XXVIII. Matth.20.

E

Matth.7.

XXIX. Matth.17.

F

XXX. Matth.21.

Pſal.1.

XXXI. Matth.22.

XXXII. Matth.22.

Sapien.7.

G non potuerunt afferre in terra per omnes ſeptẽ mundi ætates,quibus iſta terra cõſiſtit: poſtea enim & ipſa terra tranſiet,per quam omnes illi quaſi ſeptem mariXXXIII. Matth 22. ti ſteriliter tranſierunt. Quod dominus dicit, In his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ: pẽXXXIIII. Matth.23. † quod ſanctificat aurũ det dixit,id eſt illò refertur,ibi habet finem. Quod dominus dixit, Quid enim maius eſt aurũ an templũ quod ſanctificatur per aurũ? † Et itẽ dixit, Quid enim maius eſt,donum an altare quod ſanctificat donũ? Intelligendum,templum & altare ipſum Chriſtum: Aurum & donum,laudes & ſacrificia precum, quæ in eo per eum offerimus.Non enim ille per hæc, ſed iſta per XXXV. Matt.23. illum ſanctificãtur. Quod dominus dixit,Excolãtes culicẽ:refertur ad id quod dixit, decimare illos minuta quæq;.Camelum glutiẽtes: refertur ad id quod dixit,Præteritis grauiora legis,miſericordiam & iudiciũ & fidem:vt iſte ſit ſenſus, Minima obſeruatis,maxima contẽnitis.Ex hac enim peruerſitate etiam illud eis accidit,quò poſſunt hæc per allegoriã referri, vt dimitMatt.27. terent Barrabã, quia videlicet non ſoluerat ſabbatum, quod magna diligentia carnaliter obſeruabant: Occiderent autem dominum,ſpiritaliter ſabbatũ inſinuanH tem per miſericordiam & iudicium & fidem, quę illi maxime contẽnebant.Nam & culicis nomine non abſurdè figuratur ſeditioſus homicida: quia hoc animal & ſtrependo inquietat,& ſanguine delectatur:& camXXXVI. Matt.23. eli nomine propter humilitatem ſe ad ſubeunda onera ſubmittentis, propter magnitudinem intelligitur congruenter dominus. Quod dixit dominus ad Hieruſalem, Quotiens volui congregare filios tuos, ſicut gallina congregat filios ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti. Hoc genus animantis magnum affectum in filios habet,ita vt eorum infirmitate affecta & ipſa infirmetur: & quod difficilius in cęteris animantibus inuenies,alis ſuis filios protegens,contra miluum pugnat: ſic etiam mater noſtra ſapientia dei,per carnis ſuſceptionẽ infir1.Cor.1. mata eſt quodãmodo:vnde & Apoſtolus dicit, Quod infirmum eſt dei,fortius eſt hominibus: protegit infirmitatem noſtram,& reſiſtit diabolo,ne nos rapiat. In qua defenſione,quod illa aduerſus miluũ conatur affeXXXVII. Matt.24. ctu,hæc aduerſus diabolũ perficit poteſtate. Quod ait. Orate ne fiat fuga veſtra hyeme vel ſabbato: id eſt ne impedimento aliquo detineamini: quia & hyeme, imbribus vel frigore:& ſabbato, in quo proficiſci nõ liI cebat,impediebatur quis ab itinere:vel aliud,ne in triſtitia aut lætitia rerum temporalium quis inueniatur XXXVIII. ϑ à ϑ die illa. Quod dominus dicit,Sicut enim fulMatt.24. gur exit ab Oriente,& peruenit vſq; ad Occidẽtem,ita erit & aduentus filij hominis.Orientis & Occidẽtis nomine totum orbem voluit ſignificare,per quem futura erat eccleſia,incipiente Euangelio ab Hieruſalem, ſeLucæ.24. Matt.26. cundum illum ſenſum,quo dixit, Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus. Conuenienter enim eccleſiã nũc fulgur nominauit, quod maxime ſolet emicare de nubibus. Cõſtituta ergo authoritate eccleſiæ per orbem terrarum clara atq; manifeſta, conſequenter diſcipulos admonet,atq; omnes fideles, & qui in eum credere voluerint,ne ſchiſmaticis atq; hæreticis credãt.Vnumquodque enim ſchiſma,& vnaquęque hæreſis,aut locum ſuum habet in orbe terrarũ,partẽ aliquã tenens,aut obſcuris atque occultis cõuenticulis curioſitatẽ hominũ decipit. Ad quod pertinet quod ait, Marci.13. Si quis vobis dixerit,Ecce hic eſt Chriſt⁹ aut illic:quod ſignificat terrarũ partes & prouinciarũ. Aut in penetralibus aut ĩ deſerto:quod ſignificat obſcura & occulta conuenticula hæreticorum.Quod ergo dixit,ab Oriente in occidentẽ peruenturum aduentum ſuum:cõtra illos valet qui per terrarum particulas nominãtur, & dicũt apud ſe eſſe Chriſtum, Quod autem ait, Sicut fulgur:contra illos valet, qui occultè congregant tanquã in penetralibus, & paucos tanquam in deſerto: ad manifeſtationem quippe claritatemq; pertinet eccleſiæ fulguris nomen,ſignificans etiã noctem vel nubila ſeculi huius:tũc enim fulguris cãdor apparet. Quod XXXIX. Matth.24. dixit,Ab arbore autem fici diſcite ſimilitudinem. Arborem fici genus humanum intellige, propter pruritũ carnis:cum iã ramus eius tener fuerit, id eſt cũ filij hominum per fidem Chriſti ad ſpiritales fructus profecerint,& in eis honor adoptionis filiorũ dei eminuerit. Quod dominus de Iuda dixit,Bonũ erat illi nõ XL. naſci:vtrũ in hanc vitã vt vſitatè locutus ſit.Non enim poteſt bonum eſſe aliquid ei,qui nõ eſt: & ſi quiſquam cõtendit eſſe aliquam vitã ante iſtam, non Iudæ tãtum vt naſceretur,ſed nulli expedire cõuincitur.An diabolo dicit non naſci ad peccatum:an etiã bonum illi erat vt Chriſto nõ naſceretur per vocationem, ne eſſet apoXLI. ſtata? Quòd dominus triginta argenteis venditus L eſt,ſignificat per Iudã Iudæos iniquos,qui ſequẽtes carMatth.26. nalia & temporalia, quæ ad quinque ſenſus pertinent corporis,Chriſtum habere noluerũt. Quod quia ſexta mundi ætate fecerunt, ſexies quinos eos tanquã pretiũ venditi domini accepiſſe ſignificatum eſt. Quo tẽpoPſal.4. re talibus inſultat Propheta dicẽs, Filij hominũ vſquequo graues corde,vt quid diligitis vanitatẽ & quæritis mendacium?Et ſi quinque ætatibus fuiſſet aliqua excuſatio ſequendę vanitatis,vel ſexta cõprehenderent veritatem,quæ per dominũ Ieſum prædicabatur & demõſtrabatur,ſicut ſexta die homo factus eſt ad imaginem dei,Quod quia noluerunt,habẽt ſexies quinquies im- Gene.1. Matth.22. preſſam imaginem principis ſeculi,& non habẽt Chriſtum per quem ſignatum eſt in nobis lumen vultus tui Pſal.4. domine.Et quia eloquium domini argentũ eſt, illi etiã Pſal.11. ipſam legem carnaliter intellexerunt, tanquam in argento impreſſam,ſecularis principatus imaginẽ amiſſo domino tenuerunt. Quod dominus dicit, Vbi XLII. fuerit corpus,illuc congregabuntur & aquilæ: id eſt in Matth.24. cœlum quò hinc ſecum leuauit corpus in homine ſuſcepto.Quod etiam cadauer ideo appellatum eſt, quia moriturus hæc loquebatur. Illuc congregabuntur aquilæ,dictum eſt de ſpiritalibus,qui eius paſſionem humiM litatemq; imitando, tãquam de eius corpore ſaturarẽtur.Corpus enim propter humilitatem pro nobis paſſionemq; ſuſcepit. Quod dominus dicit ſub tẽpo- XLIII. re paſſionis diſcipulis, Non bibam amodo de hoc ge- Matt.27. nimine vitis,vſque in diem illum cum illud bibam vobiſcum nouum in regno patris mei: vult intelligi hoc vetus eſſe,cum illud nouum dicit.Quia ergo de propagine Adã qui vetus homo appellatur, corpus ſuſceperat,quod in paſſione morti traditurus erat,inde etiam per vini ſacramentum commendat ſanguinem ſuum. Quid enim aliud nouum vinum, niſi immortalitatẽ renouãdorum corporum intelligere debemus? Quod cum dicit,vobiſcum bibam: etiam ipſis reſurrectionẽ corporum ad induendã immortalitatẽ promittit. Vobiſcum enim non ad illud † tẽpus, ſed ad eãdem inno † idem. Coloſſ.3. uationem dictum accipiendum eſt. Nam & nos dicit Apoſtolus reſurrexiſſe cum Chriſto,vt ſpes rei futurę iam præſentem lætitiam auferat. Quòd autem de hoc genimine vitis etiam illud nouum eſſe dicit,ſignificat eadẽ vtique corpora reſurrectura ſecundũ innouationem cœleſtẽ,

A nem cœleſtem,quæ nunc ſecundum terrenam vetuſtatem moritura ſunt. Si autem vitem de cuius vetuſtate hunc paſſionis calicem bibit,ipſos Iudæos intellexeris, ſignificatum eſt etiam ipſam gentem ad corpus Chriſti per nouitatem vitæ acceſſuram,cum ingreſſa plenitudine gentium omnis Iſraël ſaluus fiet. Quod dictum eſt, Spuerũt in faciem eius: ſignificauit eos qui eius præſentiam gratiæ reſpuunt.Item tanquã colaphis eum cædunt,qui honores ſuos ei præferunt. Palmas in faciem eius dant, qui perfidia cæcati, eum non veniſſe affirmant,tanquam præſentiam eius exterminantes & repellentes. In trina Petri negatione,error hæreticorum de Chriſto tribus generibus terminatur,aut enim de diuinitate eius,aut de humanitate,aut de vtroHoc quædã exemplaria non habent que falluntur. ϑ Notãdum quòd Petrus ſemel ante primum gallicantum negauit dominum, illos ſignificaſſe qui Chriſtum ante reſurrectionem deum eſſe non putauerunt eius morte turbati. Illud autem quòd bis ante ſecundum gallicantum,eos qui nunc in illo vel ſecundum deum, vel ſecũdum hominẽ, vel ſecundum vtrũque errant, & ideo veritatem negant ante eccleſiæ reB ſurrectionem:vt primus gallicantus intelligatur capitis reſurrectio,hoc eſt,ipſius domini: ſecundus autem ipſius,ſed in corpore vniuerſæ eccleſiæ.ϑ Quod ad paſſionem euntẽ dominum à longe ſequebatur Petrus, ſignificat eccleſiam ſecuturã quidem,hoc eſt,imitaturam paſſionem domini,ſed longe differẽter:eccleſia enim pro ſe patitur, at ille pro eccleſia. Sicut tentatio cupiditatis trina eſt,ita etiam tentatio timoris trina eſt.Cupiditati quæ in curioſitate eſt,opponitur timor mortis.Sicut enim in illa cognoſcẽdarum rerum eſt auiditas,ita & in iſta metus amittendæ talis notitię. Cupiditati vero honorum vel laudis,opponitur timor ignominiæ & contumeliarum.Cupiditati autem voluptatis,opponitur timor doloris. Non abſurde ergo intelligitur propter trinam tentationẽ paſſionis, ter dominum oraſſe vt trãſiret calix, ſed ita vt potius impleretur voluntas patris.

DIVI AVRELII AVGVSTINI QVAESTIONVM EVANgelicarum,Liber Secundus.

C

VOD Zacharias orans pro populo,audiuit ab angelo, Exaudita eſt oratio tua, Ecce Elizabeth vxor tua concipiet & pariet filiũ,& vocabis nomen eius Ioãnem.Primo hoc attendendum eſt, quàm non eſt veriſimile, vt cum pro populi peccatis,vel ſalute,vel redemptione ille offerret,ſiquidem populus eum expectabat offerentem,quòd potuerit relictis publicis votis homo ĩuſtus & ſenex,vxorẽ habẽs anum,pro accipiendis filiis orare:præſertim quia nemo orat accipere,quod ſe accepturum eſſe deſperat. Vſqueadeo autem ille iam ſe habiturũ filios deſperabat,vt hoc angelo promittenti nõ crederet.Ergo quod ei dicitur,Exaudita eſt oratio tua:pro populo intelligẽdum eſt:cuius populi quoniã ſalus & redemptio & peccatorum abolitio per Chriſtum futura erat,ad hoc nũciabatur Zacharię filius naſciturus,quia præcurſor Chriſti deſtinabatur. Quòd autem ei non credenti angelo, ab eodem † angelo dicitur,Et ecce eris tacẽs,donec impleantur hæc in tempore ſuo: intelligendum eſt ſignificaſſe,quòd prophetia vſq; ad Ioannem,tanquam à ſo-

1. Lucæ.1.

† al. Quod autem non credẽti Zacharię ab eodem &c.

Matth.26.

no ſileret intelligibili:quia non eſt intellecta,donec in D domino compleretur. Quòd dominus de nauicula docet turbas:ſignificauit hoc tempus,quãdo do- Lucę.5. minus de authoritate eccleſię docet gentes.Quòd dominus aſcendens in nauim, quæ erat Petri,rogat eum à terra reducere puſillum:ſignificat vel temperate vẽdum verbo ad turbas, vt nec terrena eis præcipiantur, nec ſic à terrenis in profundiora ſacramẽtorum recedatur,vt ea penitus non intelligant: vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum. Vt quod dicit item Petro, Duc in altum, & laxate retia veſtra in capturam:ad remotiores gentes,quibus poſtea prædicatũ eſt,pertineat: ſicuti Eſaïas dicit, Tolle ſignum in gen- Eſaię.5.&.11 tes ad eas quæ propè,& ad eas quæ longe.Vt quòd etiã retia rumpebantur piſcium copia, & nauiculæ impletæ ſunt,ita vt mergerentur:ſignificat hominum carnalium multitudinem tantam futuram in eccleſia,vt etiã diruptione pacis,exeũtibus inde hæreſibus & ſchiſmatibus, tanta remaneret, & tanta eſſet futura illi amiſſio fidei & bonorum morum: vt Chriſto dicere videatur talis eccleſia, Exi à me,quia peccator homo ſum: tanquam turbis carnalium repleta, & eorum moribus peE nẽ ſubmerſa, regimen ſpiritalium, in quibus maxime Chriſti perſona eminet,à ſe repellat quodammodo.Nõ enim hoc voce linguę dicunt homines bonis miniſtris dei,vt eos à ſe repellant:ſed voce morũ & actuum ſuorum ſuadent à ſe recedi, ne per bonos regantur: & eo vehementius,quo deferunt eis honorem, & tamen factis ſuis à ſe recedere admonent: vt honorificentiam eorum ſignificauerit Petrus, cadens ad pedes domini: mores autem in eo quod dixit,Exi à me domine, quia peccator homo ſum.Quod tamen quia nõ fecit dominus:non enim receſſit ab eis, ſed eos ſubductis nauibus ad littus perduxit:ſignificat in bonis & ſpiritalibus viris non eſſe oportere hanc voluntatem,vt peccatis turbarum commoti, quo quaſi ſecurius trãquilliúſque viuant,munus eccleſiaſticum deſerant. Quòd ergo ſubductis ad terram nauibus, relictis omnibus ſecuti ſunt eum,Petrus & Iacobus & Ioannes,poteſt ſignificare finem temporis,quo ab huius mũdi ſalo, qui Chriſto inhæſerint,penitus receſſuri ſunt. Quod dominus III. Lucę.5. dicit leproſo mundato,Vade oſtende te ſacerdoti,& offer munus pro emundatione tua,ſicut pręcepit Moyſes F in teſtimonium illis. Hic videtur approbare ſacrificiũ, quod per Moyſen præceptum eſt, cum id non receperit eccleſia.Quod ideo iuſſiſſe intelligi poteſt,quiã nõdum eſſe cœperat ſacrificium ſanctumſanctorũ, quod corpus eius eſt. Nondũ enim in paſſione obtulerat holocauſtum ſuum, quo ſacrificio confirmato in credentibus populis,templum ipſum euerſum eſt,vbi illa ſacrificia offerri ſolebant.Hoc autem factum eſt ſecundum Daniel.9. prophetiam Danielis:non enim oportebat auferri ſignificantia ſacrificia, priuſquam illud quod ſignificabatur confirmatum eſſet conteſtatione Apoſtolorum prædicantium,& fide credentium populorum.

De paralytico poteſt intelligi anima diſſoluta IIII. membris,hoc eſt bonis operationibus,Chriſtum quæ- Lucę.5. rere,id eſt voluntatem verbi dei, Impediri autem turbis,niſi tecta, id eſt operta ſcripturarum aperiat,vt per hæc ad notitiam Chriſti perueniat:hoc eſt,ad eius humilitatem fidei pietate deſcendat. Hi autem à quibus deponitur, bonos in eccleſia doctores poſſunt ſignificare.Quòd autem cũ lecto deponitur:ſignificat ab homine in iſta carne adhuc conſtituto Chriſtum debere cognoſci.Quem tamen lectũ ſanus poſtea iubetur portare,&

G tare,& ire in domum ſuam:vt remiſſione peccatorum,
conualeſcentibus per ſpem bonã membris animæ, hoc-
† corpus. opus † reſtaurare intelligatur: vt iam non in carnali-
bus gaudiis tanquam in lecto requieſcat infirmitas ani
mi,ſed magis ipſa cõtineat affectiones carnales, & ten
V. dat ad requiem ſecretorum cordis ſui. Non ab-
ſurde quæſtio proponitur,quomodo potuerit duos pa-
Matth.1. tres habere Ioſeph: nam Matthæus eum dicit genitum
Lucę.3. ab eo qui vocabatur Iacob, Lucas vero filium eſſe dicit
eius qui vocabatur Heli.Neque hoc loco illud dici po-
teſt,quòd vnus homo, ſicut nõ ſolum apud gentes, ſed
etiam apud Iudæos accidere ſolere manifeſtũ eſt, duo
nomina habuerit.Cætera enim ſerie generationum qui
hoc putat, facile refellitur, Quid enim de auis,atauis,
proauis,cæteriſque maioribus dicturus eſt,quorum di-
uerſa nomina ſinguli Euangeliſtæ in ſua quiſque nar-
ratione contexuerunt? Quid poſtremo de ipſo nume-
ro?quandoquidẽ Lucas à domino vſque ad Dauid qua-
dragintatres generationes enumerat, Matthæus autẽ
à Dauid vſque ad dominum vigintiocto vel vigintiſe-
ptem? Certe enim ſacramẽti gratia vſque ad tranſmi-
H grationẽ,& ab ipſa item tranſmigratione vnus bis nu-
meratur. Quærendum igitur quomodo potuerit duos
habere patres Ioſeph? Et mihi quidẽ in præſentia tres
cauſæ occurrũt, quarum aliquam Euangeliſta ſequutus
Deut.25. ſit, Aut enim vnus erat ⌊ huic ⌋ Ioſeph naturalis pater,
& alter eum adoptauerat:Aut more Iudæorum cum ſi-
ne filiis vnus deceſſiſſet, vxorem eius propinquus ac-
cipiens, filium quem genuit propinquo mortuo de-
putauit:vt cum ab altero alteri genitus eſſet Ioſeph, cõ-
uenienter duos patres habere diceretur: Aut vnus Eu-
angeliſta patrem eius à quo genitus eſt nominauit: al-
ter vero vel auum maternum,vel aliquem de cognatis
maioribus poſuit,cui propter conſanguinitatis vinculũ
in filij loco Ioſeph non abſurde conſtitueretur,vt inde
iam vſque ad Dauid nõ eundem quẽ Matthæus gene-
rationum ordinẽ texeret. In quibus cauſis illa videtur
infirma,quam ſecũdo loco poſuimus,quia cum quiſque
2.Retracta- tio.12. apud Iudæos defuncto fratre vel propinquo prolem de
vxore eius exuſcitat,illud quod naſcitur nomen defun
cti ſolet accipere, Ergo aut adoptio ſoluit iſtã quæſtio-
nem,aut origo maiorum,aut aliqua alia cauſa quæ no-
I bis in præſentia nõ occurrit. Quapropter tanta eſt eo-
rum dementia,qui facilius dilabuntur ad Euangeliſta-
rum aliquem de mendacio criminandum, quàm cau-
ſas quærant, cur diuerſorum patrũ nomina ſinguli cõ-
memorauerint,vt temere dicatur duas ſolas eſſe cauſas,
quibus id recte fieri potuerit, cum tamen ad ſoluẽdam
VI. Lucæ.3. quæſtionem vel vnam inuenire ſufficiat. Quid
ſibi velit quòd ſeptuagintaſeptem perſonæ ſecundum
generationes quas Lucas ſecutus eſt,inueniuntur,quæ-
ri poteſt. Nam & huius numeri mentionem dominus
Matth.18. fecit, cum eum Petrus de dimittendis peccatis fratris
interrogaſſet.Ait enim,Non ſolum ſepties,ſed ſeptua-
gieſſepties eſſe dimittẽdum. Vnde recte creditur com
memoratione huius numeri omnia peccata iuſſiſſe di-
mitti: quãdoquidem ipſe per quem peccata omnia di-
miſſa ſunt,ſeptuageſima & ſeptima generatione,ſecun-
dum Euangeliſtę memorati teſtimonium,ad homines
humaniter venire dignatus eſt. Conuenientiſſime au-
tem, cum ſit iam etiam alia ſeries generationum quã
Matth.1. Matthæus explicat,hãc ille tenuit qui baptizato domi-
Lucę.3. no generationes ipſas per ſeptuaginta & ſeptem perſo
nas ſurſum verſus enumerat.Nam & reditus eſt,& tã-
quam aſcenſus ad deum,cui poſt peccatorum abolitio-

nem reconciliamur expreſſus, cũ ſurſum verſus per il- K
las generationes aſcenditur.Et vtiq; per baptiſmum fit
omnium remiſſio peccatorũ,quæ illo numero ſignifica
tur. Non enim in baptiſmo domini ipſi domino pecca
ta dimiſſa ſunt,ſed ipſa libi⌊ remiſſio peccatorum om-
nium,quę miſericordia eius & poteſtate donata eſt ho
minibus,per illum baptiſmũ domini & per illũ nume-
rum generationum conſecrata atq; ſignata eſt.Nec te-
mere dominus & fruſtra ſeptuageſima & ſeptima ge-
neratione venit aboliturus omnia peccata,niſi quia in
illo numero aliquid latet quod ad ſignificationẽ per-
tineat omnium peccatorum.Hoc autem in vndenario
& ſeptenario conſiderandum eſt, Qui numeri per ſe
multiplicati,ad tantũ peruenĩũt:† nam vndecies ſeptẽ, †al.ad hanc quantitatẽ peruenĩunt. Matth.20.
vel ſepties vndeni,ſeptuaginta & ſeptã fiunt. Vndecim
autem tranſgreſſionem denarij ſignificant:at ſi in de-
nario perfectio beatitudinis ſignificatur, vnde eſt etiã
illud,quòd omnes cõducti ad vineam, denario remu-
nerantur,quod ſit cũ ſeptenaria creatura trinitati crea-
toris adiungitur: manifeſtum eſt q̃ tranſgreſſio dena-
rij peccatum ſignificat per ſuperbiam plus aliquid ha-
bere cupientis,& integritatem perfectionemq; amittẽ- L
tis. Hoc autem ſepties ꝓpterea ducitur,vt motu homi-
nis facta ſignificetur illa trãſgreſſio:ternario enim nu- Deuter.6.
mero incorporea pars hominis ſignificatur. Vnde eſt Matth.22.
quòd ex toto corde,& ex tota anima, & ex tota mente
iubemur diligere deũ.Quaternario vero corpus,Mul-
tis enim modis quadripertita inuenitur natura corpo-
ris.Ex his ergo coniunctis homo conſtans, nõ abſurde
ſeptenario numero ſignificatur. Motus autẽ in nume-
ris non exprimitur,cum dicimus:vnum,duo,tria,qua-
tuor &c.ſed cum dicimus:ſemel,bis,ter,quater:quapro
pter,vt dixi,non ſeptem & vndecim,ſed ſepties vnde-
cim ſignificant tranſgreſſionem, quę motu fact eſt ho
minis peccantis, hoc eſt perfectionis ſuæ ſtabilitatem
tranſgredientis cupiditate amplius aliquid habendi:vt
tanto poſt per Prophetam animæ diceretur, Sperabas
ſi à me diſceſſiſſes,aliquid amplius te habiturã? Ex quo
initio ſuperbiæ omnia peccata ſyluеſcunt: quæ tamen
dimittuntur, cum ſeptuagieſſepties ignoſcendum eſſe Matth.18.
admonemur,vt intelligamus nullum peccatum excipi,
quod pœnitenti & veniam deprecanti per eccleſiam,
cuius perſonam Petrus geſtat,non dimittatur. M
Quod dicit dominus Iudæis, de eo qui habebat VII.
manum dextram aridam,Interrogo vos,ſi liceat ſabba Luc.6.
to benefacere,an male:animam ſaluam facere an per-
dere?Quæritur,cum corpus curauerit, quare ſic inter-
rogauerit,Si liceat animam ſaluam facere an perdere:
vel ⌊dixit hoc⌋ quòd illa miracula propter fidem facie-
bat, vbi ſalus eſt animæ: vel quòd ipſa ſanatio manus
dextræ,ſalutã animæ ſignificabat, quæ à bonis operibus
ceſſans, aridam quodammodo dextram habere vide-
batur: vel animam pro homine poſuit,ſicut dici ſolet,
Tot animæ ibi fuerunt. Quod dominus dicit, VIII.
Date & dabitur vobis, menſuram bonam, confertam Lucæ.6.
& coagitatam & ſupereffluentem dabunt in ſinum ve-
ſtrum:ex illa ſententia accipi poteſt,qua dicit & alio lo- Lucę.16.
co,Vt ipſi recipiant vos in æterna tabernacula,vt plebi Lucæ.6.
præceptum eſſe videatur,quod dictum eſt,Date & da- Galat.6.
bitur vobis.Secundum quam ſententiam dicit Apoſto
lus, Communicet qui catechizatur verbo dei, ei qui ſe
catechizat in omnibus bonis. Non enim diceret, Da-
bunt in ſinum veſtrũ:niſi quia per illorum merita,qui-
bus vel calicem aquæ frigidæ in nomine diſcipuli de- Matth.10.
derint,mercedem cœleſtem recipere merebuntur.

Quod

A Quod dominus dicit, Nunquid poteſt cæcus cæ-
IX. cum ducere? Nõne ambo in foueam cadent? Fortaſſe
Lucę.6. hoc ideo ſubiunxit,ne ſperarent à Leuitis ſe accepturos
menſuram illam, de qua dixit, Dabunt in ſinum ve-
ſtrum:quoniam ipſis dabãt decimas: quos cæcos dixit,
quia Euangelium nõ tenerent: vt illam remunerationem per diſcipulos domini potius plebs iam inciperet
ſperare, quos imitatores ſuos volẽs oſtendere, addidit
X. etiam,Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrũ. Quod
Lucæ.6. dominus dicit,Omnis qui venit ad me,& audit ſermo
nes meos & facit eos,oſtẽdam vobis cui ſimilis ſit, Si-
milis eſt homini ædificãti domum,qui fodit in altum,
& poſuit fundamentum ſuper petram.Fodere dixit,hu
militate Chriſtiana omnia terrena exhaurire de corde
ſuo, ne ꝑpter aliquid tale deum colat. In altum autem
fodere,donec ad petram perueniat:intãtum Chriſtum
gratis ſequi,& gratis eum colere, vt nõ ſolum propter
ſuperflua, ſed nec propter illa quæ videntur huic vitæ
neceſſaria, & quæ ſine culpa à quouis iuſto ſumi & ha-
beri poſſunt,tamen temporalia atq; terrena ſunt, colẽ-
XI. dus deus putetur. De pueris ſedentibus in fo-
Lucæ.7. ro,& adinuicem clamantibus, cõuerſo ordine ad pro-
B poſita reſpondit.Nam quod ait,Lamentauimus, & non
ploraſtis: ad Ioannem pertinet,cuius abſtinentia à ci-
bis & potu,luctum pœnitentiæ ſignificabat. Quod autẽ
ait,Cantauimus tibiis,& nõ ſaltaſtis:ad ipſum dominũ
pertinet,qui vtendo cum cæteris cibo & potu,lætitiam
regni figurabat. At illi nec humiliari cum Ioanne, nec
cum Chriſto gaudere voluerunt:dicẽtes illum dæmo-
nium habere, iſtum voracem & ebrioſum & amicum
publicanorum & peccatorum. Quod autem ſubiungit,
4i.diſt.cap. quod dicit. Et iuſtificata eſt ſapientia ab omnibus filiis ſuis: Oſten
dit filios ſapientiæ intelligere, nec in abſtinẽdo nec in
manducando eſſe iuſtitiam,ſed in æquanimitate tole-
randi inopiam:& in temperantia per abundantiam nõ
ſe corrumpendi,atque opportune ſumendi vel non ſu-
mendi ea quorum non vſus ſed concupiſcentia repre-
hendenda eſt.Non enim intereſt omnino quid alimẽ-
torum ſumas, vt ſuccurras neceſſitati corporis, dom-
modo congruas in generibus alimentorum his cũ qui-
bus tibi viuendum eſt. Neque quãtum ſumas, multum
intereſt, cum videamus aliorum ſtomachum citius ſa-
C tiari,& eos tamen illi ipſi paruo quo ſatiantur, arden-
ter & intolerabiliter & omnino turpiter inhiare,Alios
autem pluſculo quidem ſatiari, ſed tolerabilius inopiã
perpeti, & vel ante ora poſitas epulas, ſi id in tempore
aut opus ſit,aut neceſſe ſit,cũ tranquilitate aſpicere
neque tangere.Magis ergo intereſt,non quid vel quãtum
alimentorum pro congruentia hominum atque perſo
næ ſuæ, & pro ſuæ valitudinis neceſſitate quis capiat:
ſed quãta facilitate atque ſerenitate animi careat, cum
his vel oportet vel etiam neceſſe eſt carere: vt illud in
Philip.4. animo Chriſtiani compleat quod Apoſtolus dicit,Scio
& minus habere, ſcio & abundare in omnibus:& in o-
mnibus imbutus ſum, & ſatiari & eſurire & abundare
& penuriam pati,Omnia poſſum in eo qui me confor-
1.Cor.8. tat.Et illud, Neq; ſi manducauerimus abũdabimus:ne-
Roma.14. que ſi non manducauerimus egebimus. Et illud, Non
eſt enim regnum dei eſca & potus,ſed iuſtitia & pax &
gaudium. Et quia ſolent homines multum gaudere de
carnalibus epulis, addidit,in ſpirituſancto. Iuſtificatur
† ergo. etiam † ſapientia ab omnibus filiis ſuis,qui intelligunt
vtendis terrenis tempora opportuna eſſe debere: faci-
litatem vero carendi talibus,& amorem fruendi æter-
nis non variari oportere per tempora, ſed perpetuò

retineri. Quod dominus ait, Nemo autem lu- D
cernam accendens operit eam vaſe, aut ſubtus lectum XII.
ponit, ſed ſuper candelabrum ponit, vt intrantes vi- Lucæ.8.
deant lumen. Intelligẽdum,quia ⌊qui verbum dei ti-
more carnalium incommodorũ abſcondit,ipſam vti-
que carnẽ pręponit manifeſtationi veritatis,& ea qua-
ſi cooperit verbum,timendo prædicare:eam itaque va
ſis & lecti nomine appellauit,ſub quo lucernam pone-
re ait eum qui hoc facit. Quòd in regione Ge- XIII.
raſenorum curauit dominus eum in quo erat legio dæ Lucę.8.
monum: ſignificatæ ſunt gentes quæ multis dæmoni-
bus ſeruiebant.Quod ſine veſtimento erat: non habe-
bat fidem.Quod in domo non habitabat: in conſcien-
tia ſua non requieſcebat.Quòd in monumentis mane-
bat: in mortuis operibus,hoc eſt peccatis delectabatur.
Quòd autem compedibus ferreis & catenis ligabatur,
ſignificat graues & duras leges gentium, quibus & in
eorum republica peccata cohibentur.Quòd etiam vin
culis talibus diruptis agebatur à dæmonio in eremum:
ſignificat quòd etiam ipſis trãſgreſſis legibus, ad ea ſce
lera cupiditate ducebatur, quæ iam vulgarem conſue-
tudinem excederent. Quòd autem in porcos paſcen- E
tes in montibus dæmonia ire permiſſa ſunt, ſignificat
immundos & ſuperbos homines,quibus dęmonia do-
minantur per idolorum cultus.Quòd autem in ſtagnũ
præcipitati ſunt: ſignificat quòd iam clarificata eſt Ec-
cleſia & liberato populo gentium à dominatione dæ-
moniorum, in abditis agunt ſacrilegos ritus ſuos, qui
Chriſto credere noluerunt, cæca & profunda curioſi-
tate ſubmerſi. Quòd autem paſtores porcorum fugien
tes iſta nunciauerũt: ſignificat quoſdam etiam prima-
tes impiorum,quanquam Chriſtianam legem fugiant,
potentiam tamen eius per gentes ſtupendo & miran-
do prædicare. Quòd Geraſeni pergunt † videre quod † prodeunt.
factum eſt, & inueniunt hominem veſtitum & mente
ſana ſedere ad pedes Ieſu, & cognoſcẽtes quid factum
ſit, rogant Ieſum vt ab eis diſcederet, magno timore
perculſi:ſignificat multitudinem vetuſta ſua vita dele-
ctatam,honorare quidem, ſed nolle pati Chriſtianam
legem,dum dicunt quòd eam implere non poſſint,ad-
mirantes tamen fidelẽ populum à priſtina perdita con
uerſatione ſanatum. Quòd ille cupit iam eſſe cũ Chri-
ſto,& tamen dicitur ei,Redi in domum tuam, & enar F
ra quanta tibi fecit deus: ex illa Apoſtoli ſententia re-
cte poteſt intelligi,cum ait, Cupio diſſolui & eſſe cum
Chriſto, multo magis optimum, manere in carne ne- Philip.1.
ceſſarium propter vos. Vt ſic quiſque intelligat, poſt
remiſſionem peccatorum redeundum ſibi eſſe in con-
ſcientiam bonam, & ſeruiendum Euangelio propter
aliorum etiam ſalutem: vt deinde etiam cum Chriſto
requieſcat,ne cum præpropere iam vult eſſe cum Chri
ſto,negligat miniſterium prædicationis, fraternæ re-
demptioni accommodatum. De ſeptuaginta- XIIII.
duobus diſcipulis,Sicut vigintiquatuor horis totus or- Lucę.10.
bis peragitur atque là ſole ⌊luſtratur,ita myſterium il-
luſtrandi orbis per Euangelium Trinitatis in ſeptua-
ginta duobus diſcipulis intimatur. Vigintiquatuor e-
nim ter in ſeptuagintaduobus ponimus. Quod autem
bínos mittit,ſacramentum eſt charitatis,Siue quia duo
ſunt charitatis præcepta,ſiue quia omnis charitas, mi-
nus quàm inter duos eſſe nõ poteſt. Quod do- XV.
minus dicit,Si lumen quod eſt in te tenebræ ſunt,ipſæ Lucæ.11.
tenebræ quantæ erunt? Lumen dicit bonam intentio-
nem mentis qua operamur, tenebras autem ipſa ope-
ra appellat, Siue quia ignoratur ab aliis quo animo illa

faciamus,

G faciamus, siue quia eorum exitum etiam ipsi nescimus: id est quomodo exeãt atque proueniant eis quibus nos ea bono animo impendimus. Plerunq; enim beneficiis nostris male vtendo corrumpuntur, quibus nos ea misericorditer benevola intentione præstamus.

XVI. Lucæ.11. Nunc vos Pharisæi quod de foris est calicis & catini mundatis. Hinc & deinceps quod dicit in Pharisæos & legisdoctores, hoc est quod superius dixit,

Lucæ.9. Offirmauerat faciem in Hierusalem, vt eis aperte vera diceret vitia & peccata eorum.

XVII. Lucæ.11. Ideo dicitur spiritussanctus digitus dei propter partitionem donorum quæ in eo dantur, vnicuique propria, siue hominum siue angelorum: in nullis enim membris nostris magis † apparet partitio quàm in digitis.

† maior. XVIII. Ieiunium aut in tribulatione est, aut in gaudio. In tribulatione ad propiciandum deum pro peccatis: in gaudio vero cum tanto minus delectant carnalia, quanto spiritalium maior sagina est. Cum ergo dominus interrogatus esset, cur discipuli eius nõ ieiunarent, de vtroque ieiunio respondit. Nanque ad illud quòd in tribulatione ieiunari solet, pertinet quod ait, sponsi filios

Lucæ.5. H tunc ieiunaturos, cum ab eis ablatus fuerit sponsus: tũc enim desolabuntur, & in mœrore ac luctu erunt, donec eis per spiritumsanctum gaudia consolatoria retribuantur, Quo dono percepto, etiam ieiunij alterum genus quod fiat per lætitiam, iam renouati in vitam spiritalem conuenientissime celebrabunt. Quod antequã accipiant, dicit eos tanquam vetera vestimenta, quibus inconuenienter nouus pannus assuitur, id est, aliqua particula doctrinæ, quæ ad nouæ vitæ temperantiam pertinet, Quia si hoc fiat, & ipsa doctrina quodammodo scinditur, cuius particula quæ ad ieiunium ciborum valet, importune traditur. Cur illa doceat generale ieiunium, non à concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni lætitia temporalium delectationum: cuius quasi pannum, id est, partem aliquam quæ ad cibos pertinet dicit non oportere hominibus adhuc veteri consuetudini deditis impertiri, quia & illinc quasi consilio videtur fieri, & ipsi vetustati non conuenit. Dicit etiam similes eos esse veteribus vtribus, quos vino nouo, id est spiritalibus præceptis facilius dirumpi, quàm illud continere posse dicit. Erãt autem iam vtres

I Actor.2. noui, cum post ascensum domini desyderio consolationis eius orando & sperando innouabantur. Tunc enim acceperunt spiritumsanctum, quo impleti cum omnium qui de diuersis gentibus aderãt linguis loquerentur, dicti sunt musto pleni. Nouum enim vinũ iam

XIX. Lucæ.10. nouis vtribus venerat. Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho: ipse Adam intelligitur in genere humano. Hierusalem ciuitas pacis illa est cœlestis, à cuius beatitudine lapsus est. Hiericho Luna interpretatur, & significat mortalitatem nostrã, propter hoc quòd nascitur, crescit, senescit. Et incidit in latrones, diabolum & angelos eius, qui eum spoliauerunt immortalitate, & plagis impositis peccata suadendo reliquerunt semiuiuum: quia ex parte qua potest intelligere & cognoscere deum, viuus est homo: ex parte qua peccatis contabescit & premitur, mortuus est, & ideo semiuiuus dicitur. Sacerdos autem & Leuita, qui eo viso præterierunt, sacerdotium & ministerium veteris testamenti significant, quæ non poterant prodesse ad salutem. Samaritanus custos interpretatur, Et ideo ipse dominus significatur hoc nomine. Alligatio vulnerum, est cohibitio peccatorum. Oleum, consolatio spei bonæ, propter indulgentiam datam ad reconciliationem pacis. Vinum, exhortatio ad operã- K dum feruentissimo spiritu. Iumentum eius est caro, in qua ad nos venire dignatus est, Imponi iumento, est in ipsam incarnationem Christi credere. Stabulum est Ecclesia, vbi reficiũtur viatores de peregrinatione redeuntes in æternam patriam. Altera dies est post resurrectionem domini. Duo denarij, sunt duo præcepta charitatis, quam per spiritumsanctum acceperunt Apostoli ad Euangelizãdum cæteris: vel promissio vitæ præsentis & futuræ, Secundum enim duas promis-

Matth.19. siones dictum est, Accipiet in hoc seculo centies tantum, & in seculo futuro vitam æternam consequetur. Stabularius ergo est Apostolus. Quod supererogat aut

1.Cor.7. illud est consilium quod ait, De virginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do: Aut quod etiam manibus suis operatus est, ne infirmorum

2.Thess.3. aliquem in nouitate Euangelij grauaret, cum ei liceret pasci ex Euangelio.

XX. Lucę.10. Quod Martha excepit illum in domum suam: significat Ecclesiam quæ nunc est, excipientem dominum in cor suum. Maria soror eius quæ sedebat ad pedes domini, & audiebat verbum eius: significat eandem Ecclesiam, sed in futuro seculo, L vbi cessans ab opere ministerióque indigentiæ, sola sapiẽtia perfruetur. Martha ergo occupata est circa multum ministerium, quia nunc talibus operibus exercetur Ecclesia. Quod autem quæritur quòd se soror eius non adiuuet, occasio datur sententiæ domini qua ostẽdit istam Ecclesiam solicitam esse & turbari circa plurima, cum sit vnum necessarium, ad quod per ministerij huius merita peruenitur. Mariam vero dicit optimam partem elegisse, quæ non auferetur ab ea: & ideo intelligitur optima, quia & per hanc ad illam tenditur, & non auferetur. Illa vero pars ministerij, quantuis sit bona, tamen auferetur, quando indigentia cui

XXI. Lucæ.11. ministratur transierit. Amicus ad quem venitur media nocte vt accommodet tres panes, vtique ad similitudinem ponitur, secundum quam quis deum rogat in media tribulatione constitutus, vt ei tribuat intelligentiam trinitatis, qua præsentis vitæ consoletur labores. Sed comparatio est à minore. Si enim amicus homo surgit de lecto & dat, nõ amicitia sed tædio cõpulsus, quanto magis deus dat qui sine tædio largissime donat quod petitur, sed ad hoc se petì vult, vt capaces donorum eius fiant qui petunt. In tribus autem panibus etiam illud significatur, vnius esse substantiæ trinitatem. Amicus autem quem dicit ille qui petit venisse de via & non se habere quod ponat ante illum: intelligitur hominis appetitus qui debet obtemperare rationi. Seruiebat autem consuetudini temporãli, quam viam vocat propter omnia per tempus transeuntia. Conuerso autem homine ad deum, etiam ille appetitus à consuetudine reuocatur: sed si non consolatur interius gaudium de doctrina spiritali qua creatoris trinitas prædicatur, magnæ angustiæ sunt in homine quem premit erumna mortalis, cum ab iis quæ foris delectãt præcipitur abstinentia, & intus non est refectio de lætitia doctrinæ salutaris: & ista angustia est media nox, qua cogitur vehemẽter instare petẽdo vt accipiat tres panes. Quod autem ei dicitur deintus, iam ostiũ clausum esse, pueros quoque eius cum eo in cubili esse: significat tempus famis verbi cum intelligentia claudi-

M tur, & illi qui Euangelicam sapientiam tãquam panem erogantes, per orbem terræ prædicauerunt, pueri patrisfamiliãs iam sunt in secreta quiete cum domino: & tamen orando efficitur vt accipiat desyderãs intellectum

A lectum ab ipso deo, etiam si homo desit per quem sapientia prædicetur.

XXII. Lucæ.11. De pane, pisce & ouo, quibus contraria posuit lapidem, serpentem & scorpionẽ: intelligitur panis charitas, propter maiorem appetitũ, & tam necessarium vt sine illa cætera nihil sint: sicut sine pane mensa est inops, Cui cõtraria est cordis duritia quam lapidi comparauit. Piscis autem intelligitur fides inuisibilium, vel propter aquam baptismi, vel quia de inuisibilibus locis capitur. Quod etiam fides huius mundi fluctibus circumlatrata non frãgitur, recte pisci comparatur, Cui contrarium posuit serpẽtem propter venena fallaciæ, quæ etiam primo homini male suadendo præseminauit. In ouo intelligitur spes: ouum enim nondum est fœtus perfectus, sed fouendo speratur, Cui contrarium posuit scorpionem cuius aculeus venenatus retro timendus est: sicut spei cõtrarium est retro respicere, cum spes futurorũ in ea quæ ante sunt se extendat.

XXIII. Lucę.11. De eo quod dicit dominus scribis vel doctoribus Iudæorum, Tulistis clauem scientiæ, & ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis: [Accipiendum] quod in scriptura de humanitate Chri

B sti dicitur, quam nec ipsi intelligere, nec ab aliis intelligi volebant.

XXIIII. Lucæ.12. Quod dominus dicit discipulis, Anima pluris est quàm esca, & corpus quàm vestimentum, [Sic accipiendum] vtique si hoc tibi dedit quod plus est, quanto magis dabit quod minus est.

XXV. Lucæ.12. Quod dominus dicit, Sint lumbi vestri præcincti, propter continentiam ab amore rerũ secularium: lucernæ ardentes, hoc ipsum vt vero fine & recta intentione faciatis.

XXVI. Lucæ.12. Quod dominus dixit Petro, Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quem cõstituet dominus super familiã suam, vt det illis in tempore tritici mensuram. Mensurã dicit propter modum capacitatis quorumq; audientium.

XXVII. Lucę.12. Quod dominus dicit, Cum videritis nubem orientẽ ab Occasu: carnem suam à morte resurgentem significat. Ex illo enim omnibus terris imber Euãgelicæ prędicationis infusus est. Austrum flantem ante æstus, tribulationes leniores ante iudiciũ.

XXVIII. Lucę.12. Quod dominus dicit, Si enim quod minimum, est non potestis, cum de augenda corporis statura diceret, Minimum enim est hoc, sed deo corpora operanti.

XXIX. Lucę.12. Cum diceret discipulis nõ debere haberi solicitudinem de cibis, ait, Et nolite in sublime extolli: Primo enim hæc ad necessitatem implendam homo quærit, Cum autem hæc abundauerint, incipit & superbire de talibus. Tale est hoc, ac si se vulneratus quis iactet, quia habeat multa emplastra in domo

C cum hoc illi bonum esset vt vulnera nõ haberet, & ne

Lucę.14. vno quidem indigeret emplastro. Congruẽter hydropicum animali quod cecidit in puteũ comparauit, tumore † enim laborabat: sicut & illam mulierem quam

† humore. Lucę.13. decem & octo annis alligatam dixerat, & ab eadem alligatione soluebat, comparabat iumento quod soluitur vt ad aquam ducatur. Hydropicum autem recte comparamus diuiti auaro, Sicut enim ille quanto magis abundat humore inordinato, tanto amplius sitit: sic iste quanto est copiosior diuitiis quibus nõ bene vtitur, tanto ardẽtius talia concupiscit. Illam vero ita morbo incuruatam vt se erigere non posset, animæ [assimilauit] terrenis opinionib⁹ vel operibus debilitatę vel op-

XXX. Lucæ.14. pressæ, ita vt diuina cogitare non valeat. Quòd de ciuitate adducit inuitatos ad cœnam: de ipsa gente Iudæorum qui crediderunt significat debiles peccatis, non habentes superbiam quasi iustitiæ, quæ mendax primates eorum à gratia prohibebat. Quod autem de sepibus & viis alios adduci iussit, cum adhuc locus es- D set: gentes significat, propter diuersas vias sectarum, & spinas peccatorum.

XXXI. Lucæ.14. Sumptus ad turrim ædificandam, vires [sunt] ad discipulatum Christi obtinendum: & decem milia præliaturi cum rege qui habebat viginti milia, [ostendunt] simplicitatẽ Christianil populi] dimicaturi cum duplicitate diaboli hoc est cum dolis & fallaciis eius, in affectu constituti renunciantis omnibus quæ sunt eius. Ita enim cõcludit, Sic ergo omnis ex vobis qui non renũciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Inter quæ omnia etiam ipsa temporalis vita intelligatur, necesse est: Quam oportet sic possidere ad tempus, vt nõ impediat ab æterna, qui eam fuerit minatus auferre. Sicut autem de turri non perfecta, per opprobrium deterruit dicẽtium, Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare: Sic in rege cum quo dimicandum est, ipsam pacem accusauit, cum ait, Adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea quæ sunt pacis: significans minas imminentium à diabolo tentationum, nõ sustinere homines qui non renunciant omnibus quæ possident, & pacem cum eo facere consentiendo illi ad E committenda peccata. Turrim quippe illam ædificare, & contra regem illũ dimicare, esse discipulum Christi est: habere autem sumptus ad perficiendam turrim, & habere fortia decem milia contra viginti milia regis: renũciare est omnibus quæ sunt eius.

XXXII. Lucæ.14. Salem infatuatum apostatam dixit, quem perditam omnes peccatores dixit, qui per pœnitentiam reconciliantur deo. Quam humeris suis portat, quia humiliando se tales erexit. Ideo addit illas nonagintanouem dixit quas reliquit in deserto, quia superbos significat tanquam solitudinem gerẽtes in animo, dum solos se videri volunt, quibus ad perfectionem vnitas deest. Cum enim quisq; à vera vnitate diuellitur, superbia diuellitur: sinæ quippe potestatis esse cupiens, nõ sequitur vnum quod deus est, Ideóque & in nonagintanouem ouibus & in nouem drachmis ponit eorum significationem, qui de se præsumẽtes peccatoribus ad salutem redeuntibus se præponunt: vnum enim deest ad nouem, vt decẽ sint, & ad nonagintanouem vt centum sint. Et si per cæteros numeros hoc consyderes, [hoc euenit.] Nam & nõ gentis nonagintanouem vnum deest vt mille sint, & ad nouem milia nongentos nonagintanouem, vnum F deest vt decem milia sint. Variari ergo per breuitatem & magnitudinem numeri possunt, quibus vnum deest vt perficiantur. Ipsum vero vnum sine varietate in se manens cum accesserit perficit, cui deputat omnes per pœnitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur.

XXXIII. Lucę.15. Homo habens duos filios, deus ad duos populos intelligitur, tanquam stirpes duas generis humani: vnam eorum qui permanserũt in vnius dei cultu, aliam eorum qui vsque ad colenda idola deseruerunt deum. Ab ipso autem exordio creaturæ mortalium consyderatio debet intelligi vel intendi. Maior ergo filius ad cultum vnius dei pertinet. Minorem in regionem longinquam profectum esse dicit, Petiit enim vt sibi pars substantiæ quæ eum tangeret daretur à patre, tanquam anima sua potestate delectata, id quod illi est viuere, intelligere, meminisse, ingenio alacri excellere, Omnia ista diuina sunt munera, quæ in potestatem accipiens per liberum arbitrium, quia diuisit pater liberis substantiam, minor filius in regionem longinquã profectus, male vtendo naturalibus bonis, eo ipso quòd patrem deseruit cupiditate fruendi creatura, relicto ipso

creatore.

G creatore. Quod non poſt multos dies dixit factum, vt
cõgregatis omnibus peregre proficiſceretur in regio-
nem longinquam: quia non multo poſt inſtitutionem
humani generis placuit animæ per liberum arbitrium
ferre ſecum quandam velut potentiam naturæ ſuæ, &
deſerere eum à quo condita eſt prefidens viribus ſuis,
quas vires tanto conſumit citius, quanto eum deſerit
à quo datæ ſunt. Itaque hanc vitam prodigam vocat a-
mantem fundere, atque ſpatiari pompis exterioribus
intus inaneſcentem, cum ea quiſque ſequitur quæ ab il-
la procedunt, & relinquit eum qui ſibi eſt interior. Re-
gio itaque longinqua, obliuio dei eſt, fames autem in
illa regione eſt indigentiá verbi veritatis. Vnus ciuiũ
regionis illius, aliquis aëreus princeps ad militiã dia-
boli pertinens. Villa eius, modus poteſtatis eius. Porci,
immundi ſpiritus qui ſub ipſo ſunt. Siliquę quibus por-
cos paſcebat, ſeculares doctrinæ ſterili vanitate reſo-
nantes: de quibus laudes idolorum fabularúmque ad
deos gentium pertinentium vario ſermone atque car-
minibus percrepant, quibus dæmonia delectantur. Vn-
de cum iſte ſaturari cupiebat, aliquid ſolidum & rectũ
quod ad beatam vitam pertineret, inuenire volebat in
H talibus, & non poterat. Hoc eſt enim quod ait, Et nemo
Lucę.15. illi dabat. In ſe autem reuerſus, iam ſcilicet ab eis quæ
foris ſecus fruſtra illiciunt & ſeducunt, in conſcien-
tiam interiorem reducem faciens intentionem ſuam
dixit, Quanti mercenarij in domo patris mei abũdant
panibus? Vnde hoc ſcire poterat in quo erat tanta obli-
tio dei ſicut in omnibus idololatris fuit, niſi quia iſta
recogitatio iam reſipiſcentis eſt cum Euãgelium prę-
dicaretur? Iam enim poterat talis animaduertere mul-
tos prædicare veritatem, inter quos quidam eſſent nõ
ipſius amore veritatis ducti, ſed cupiditate comparan-
dorum ſecularium commodorum. De quibus dicebat
Apoſtolus, eſſe quoſdam qui Euangelium annuncia-
rent non caſte, exiſtimantes quæſtum eſſe pietatem.
Philip.1. Non enim aliud annunciabant, ſicut hæretici: ſed hoc
1.Timo.6. quod Apoſtolus Paulus, non eo tamen animo quo A-
poſtolus Paulus: vnde & mercenarij recte appellantur,
in eadem quidem domo eundem panem verbi tracta-
tes, non tamen in hæreditatem æternam vocati, ſed
temporali mercede conducti. De talibus dictum eſt,
Matth.6. Amen dico vobis, perceperunt mercedem ſuam. Ego
I ergo, inquit, hic fame pereo. Deinde ait, Surgam, quia
Lucæ.15. iacebat: & ibo, quia longe aberat: Ad patrem meũ, quia
ſub principe porcorum erat. Cætera verba ſunt pœni-
tentiam meditantis in confeſſione peccati, nondum ta
men agentis. Non enim iam dicit patri, ſed dicturum
ſe eſſe promittit cum venerit. Intelligas igitur hoc nunc
accipiendum eſſe venire ad patrẽ, in Eccleſia conſtitui
per fidem: vbi iam poſſit eſſe peccatorum legitima &
fructuoſa confeſſio. Quid ergo patri dicturum ſe dicit?
Pater peccaui in cœlum & coram te, & iam nõ ſum di-
gnus vocari filius tuus, fac me ſicut vnũ de mercena-
riis tuis. [Non ab re quæritur,] vtrum hoc eſt, peccaui
in cœlum: quod eſt, corã te: vt cœlum appellauerit ip-
† ſublimita- ſam ſummitatem † patris. Vnde eſt etiam illud in Pſal
tem. Pſalm.18. mo, A ſummo cœlo egreſſio eius, cũ ab ipſo patre vel-
let intelligi. An potius, Peccaui in cœlũ, coram ſanctis
animis in quibus eſt ſedes dei. Coram te autẽ, in ipſo pe
netrali interiore cõſcientiæ. Et ſurgens venit ad patrẽ
Lucæ.15. ſuum. Cum autem adhuc longe eſſet, antequã intellige-
ret deum, ſed tamen cũ iam pie quæreret, viditillũ pa-
ter ipſius. Impios enim & ſuperbos cõuenienter nõ vi-
dere dicitur, tanquã ante oculos nõ habere. Ante ocu-
los enim haberi, nõ niſi qui diliguntur dici ſolẽt. Et mi K
ſericordia motus eſt, Et accurrẽs cecidit ſuper collum
eius. Non enim pater vnigenitũ filium deſeruit, In quo
vſq; ad noſtram longinquã etiam peregrinationem cu
currit atq; deſcendit, quia deus erat in Chriſto mũdum 2.Cor.5.
reconcilians ſibi. Et ipſe dominus ait, Pater in me ma- Ioan.14.
nens, ipſe facit opera ſua. Quid eſt autem, ſuper collum Eſa.53.
eius cadere: niſi inclinare & humiliare in amplexum
eius brachium ſum, & brachiũ domini cui reuelatũ eſt?
Quod eſt vtiq; dominus noſter Ieſus Chriſtus. Et oſcu
latus eſt illum: id eſt, conſolari verbo gratiæ dei ad ſpẽ
indulgentię peccatorum: hoc eſt, poſt longa itinera re-
meantem, mereri à patre oſculum charitatis. Et inci-
pit iam peccata cõſtitutus in Eccleſia confiteri. Nec di-
cit omnia quæ dicturum ſe eſſe promiſerat, ſed vſq; ad
illud, Nõ ſum dignus vocari filius tuus. Hoc enim vult
fieri per gratiam, quod ſe indignum eſſe per merita fa Lucæ.15.
tetur. Non addit quod in illa meditatione dixerat, Fac
me ſicut vnum de mercenariis tuis. Cum enim panem
non haberet, vel mercenarius eſſe cupiebat: quod poſt
oſculũ patris generoſiſſime iam dedignatur. Stola prima
eſt dignitas quam perdidit Adam. Serui qui eam
proferunt reconciliationis prædicatores. Annulus in L
manu, pignus eſt ſpiritus ſanctĩ ꝓpter gratiæ participa-
tionem, quæ digito dei bene ſignificatur. Calciamenta
in pedes præparatio Euangelizandi ad non tangenda
terrena. Vitulus ſaginatus ipſe item dominus, ſed ſecũ-
dum carnem ſatiatus opprobriis. Quod autẽ imperat
vt adducant eum, quid aliud eſt niſi vt prædicẽt eum,
& annunciãdo venire faciãt inexhauſta fame viſcera
filij eſurientis. Nam etiam vt occidant eũ iubet, hoc eſt
vt mortem eius inſinuent. Tunc enim cuiq; occiditur
cum credit occiſum. Et epulemur, inquit: hoc ad lætitiã
valet propter illa quæ conſequenter dicit, Quia hic fi-
lius meus mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus
eſt. Et iſtæ epulæ atq; feſtiuitas nũc celebrantur per or-
bem terrarũ Eccleſia dilatata atq; diffuſa. Vitulus enim
ille in corpore & ſanguine dominico offertur patri, &
paſcit totam domum. Cum interea maior filius, popu-
lus Iſraël ſecundum carnem, non quidem profectus in
longinquam regionem ſed tamen in domo nõ eſt. In Lucæ.15.
agro autem eſt, id eſt: in ipſa hæreditaria opulentia le-
gis & Prophetarum, terrena potius operatur, & in qui- M
buſcunq; Iſraëlitis cõſyderatoribus, † Nam multi tales † conſydera
inuenti ſunt in eis & ſæpe inueniuntur. Veniẽs de agro tionibus.
domui propinquare cœpit, id eſt labore ſeruilis operis
improbato, ex iiſdem ſcripturis Eccleſiæ libertatẽ con
ſyderauit, Audit ſymphoniam & chorũ ſcilicet ſpiritu 1.Cor.1.
plenos vocibus conſonis Euangelium prædicare: Qui-
bus dictum eſt, Obſecro vos fratres per nomen domi-
ni noſtri Ieſu Chriſti, vt idipſum dicatis omnes. Au-
dit quoq; cõcorditer conuerſantium animã & cor vnũ
in laudes dei. Vocat vnum de ſeruis, & interrogat quæ Lucę.15.
illa ſint: Sumit vtiq; ad legẽdum aliquẽ Prophetarũ, &
in eo quærens quodammodo interrogat, vnde iſta feſ-
ta in Eccleſia celebrãtur, in qua ſe eſſe non videt. Re-
ſpondet ei ſeruus patris Propheta, Frater tuus venit, &
occidit pater tuus vitulum ſaginatum, quia ſaluum illũ
recepit. In extremis enim terrę fuit frater tuus. Sed in-
de maior exultatio cantantium domino canticum no-
uum, quia lætus eius ab extremis terræ, & propter eum Eſa.42.
qui abſens erat occiſus eſt vir in plaga poſitus, & ſciens Eſa.53.
ferre imbecillitatem, quia quibus non eſt narratum de Eſa.52.
eo viderunt, & qui nõ audierant, intellexerunt, Sed in-
dignatur etiam nunc, & adhuc non vult introire. Cum Roma.11.
ergo

A ergo plenitudo gẽtium intrauerit, egredietur opportu-
no tempore pater eius, vt etiã omnis Iſraël ſaluus fiat:
ex cuius parte cæcitas facta eſt velut abſentia in agro,
donec plenitudo filij minoris longe in idololatria gẽ-
† redux. tium cõſtituti reducta † ad mãducandũ vitulum intra-
ret. Erit enim quãdoq; aperta vocatio Iudæorum in ſa
lute Euangelij. Quã manifeſtationem vocationis, tan-
quã egreſſum patris appellat ad rogandũ maiorem fi-
lium. Deinde quę reſpõdet idem maior filius, duas quę-
ſtiones habẽt. Quomodo videlicet accipiatur ille po-
pulus nunquã mandatũ dei præteriiſſe, Et quem dicat
hædum quẽ nunquã accepit, vt cum amicis ſuis epula-
retur. Sed de mãdato non prætergreſſo facile illud oc-
currit, neq; de omni mandato dictum eſſe, ſed de vno
maxime neceſſario, quo nullũ deum alium prẽter om-
nium creatorem colere iuſſus eſt, Neq; iſte filius in om
nibus Iſraëlitis, ſed in his intelligitur habere perſonã,
qui nunquam ab vno deo ad ſimulachra conuerſi ſunt.
Quanquã enim tanquã in agro poſitus iſte filius terre-
na deſyderaret, ab vno tamen deo iſta deſyderabat bo
na, quãuis cõmunia cum pecoribus. Vnde in Pſalmo ex
B perſona ſynagogæ quod interpretatur Aſaph, cõueniẽ-
Pſal.72. ter accipitur dictum. Quaſi pecus factus ſum apud te,
& ego ſemper tecũ. Quod etiam patris ipſius teſtimo-
nio cõprobatur cum dicit, Tu mecũ es ſemper. Non e-
nim quaſi mentientem redarguit, ſed ſecũ perſeueran-
tiam eius approbans, ad perfruitionẽ potioris atq; io-
cũdioris exultationis inuitat. Quis eſt ergo hædus quẽ
nunquã accepit ad epulãdum? Peccator profecto hædi
nomine ſignificari ſolet. Sed abſit vt Antichriſtum in-
telligam, Non enim exitum inuenio huiuſce ſententiæ.
Multum enim abſurdum eſt, eum cui dicitur, Tu mecũ
es ſemper: hoc à patre optaſſe, vt Antichriſto crederet:
Neq; omnino in eis Iudæis qui Antichriſto crediturí
ſunt, iſtum filiũ fas eſt intelligi. Quomodo autẽ epula-
retur ex illo hædo, ſi ipſe eſſet Antichriſtus, qui ei non
crederet? Aut ſi hoc eſt epulari ex hædi occiſione, quod
eſt de Antichriſti perditione lætari, quomodo dicit fi-
lius quem recepit pater hoc ſibi non fuiſſe conceſſum,
cũ omnes filij dei de illius aduerſarij damnatione læ-
taturi ſunt. Nimirum ergo, quod in re obſcuriſſima ſi-
ne prẽiudicio diligẽtioris inquiſitionis dixerim, ipſum
† ipſum hæ- dominum ſibi† negatũ ad epulandum cõqueritur dum
dum ſibi. eum peccatorẽ putat. Cum enim hædus eſt illi gẽti, id
C eſt: cum eum ſabbati violatorẽ & prophanatorem legis
exiſtimat, iocundari epulis eius nõ meruit: vt quòd ait,
Nunquã dediſti mihi hædum vt cum amicis meis epu
larer, tale ſit acſi diceret, eum qui mihi hædus videba-
tur, nunquam dediſti mihi ad epulandum, eoipſo mihi
illum nõ concedens, quo mihi hędus videbatur. Quod
autem dicit, cũ amicis meis, aut ex perſona principum
cum plebe intelligitur, aut ex perſona populi Hieroſo-
lymitani cum cæteris populis Iuda. Meretrices autem
cum quibus diſſipaſſe ſubſtantiã ſuam filius minor ac-
cuſatus eſt, recte intelligũtur ſuperſtitiones, relicto vno
connubio legitimo verbi dei, cum turba dæmoniorum
cupiditate turpiſſima fornicari. Quid deinde ſibi vult,
quòd cũ pater diceret, Tu mecum es ſemper, quod iam
tractatũ eſt, addidit, Et omnia mea tua ſunt: qua in re
primo cauendum eſt, ne intelligas ita dictum, omnia
mea tua ſunt, quaſi nõ ſint & fratris: aut tanquã in ter-
rena hæreditate patiaris anguſtias, quomodo poſſint
omnia eſſe maioris, ſi habet ibi & iunior partem ſuam.
Sic enim à perfectis & purgatis ac iam immortalibus
filiis habẽtur omnia, vt ſint & omnium ſingula & om-
nia ſingulorum. Vt enim cupiditas nihil ſine anguſtia, D
ita nihil cũ anguſtia charitas tenet. Sed quomodo om-
nia? Num & angelos, ait aliquis, & virtutes ſublimes ac
poteſtates, atq; vniuerſa cœleſtia dei miniſteria deus
in poſſeſſionem tali filio ſubiecciſſe putandus eſt. Si poſ
ſeſſionem ſic accipias, vt eius poſſeſſor ipſe ſit dominus
non vtique omnia. Non enim domini erunt, ſed cõſor
tes potius angelorũ, de quibus dictum eſt, Erunt enim Matth.22.
æquales angelis dei. Sin vero poſſeſſio ſic intelligitur,
quomodo recte dicimus poſſidere animas veritatẽ: nõ
inuenio cur non vere ac ꝓprie accipere poſſimus om-
nia, quæ dicta ſunt omnia, Nõ enim illud ita loquimur
vt dominas veritatis dicamus animas quã ab eis dici-
mus poſſideri. Aut ſi noſe poſſeſſionis adhuc ſenſu † im † ad hunc
pedimur, id quoq; auferatur. Non enim ait pater, om- ſenſum.
nia in poſſeſſionẽ tibi dabo: ſiue omnia mea poſſideas
vel poſſidebis: ſed, omnia mea tua ſunt: nec tamen ita
ſunt eius, vt ipſius dei. Quod enim eſt in noſtra pecu-
nia, poteſt familiæ noſtræ vel alimentũ eſſe vel orna-
mentũ, vel aliquid huiuſmodi. Et certe cũ ipſum patrẽ
recte ille poſſet ſuum dicere, nõ video quæ ipſius recte
ſua vocare nõ poſſit, diuerſis duntaxat modis. Cũ enim E
beatitudinem illã obtinuerimus, noſtra erunt ad viẽ-
dum ſuperiora, noſtra erunt ad cõuiuendum æqualia,
noſtra erunt ad dominandum inferiora. Congaudeat
ergo ſecuriſſimus maior frater, quia iunior frater mor
tuus erat & reuixit, perierat & inuẽtus eſt. In vil- XXXIIII.
lico quẽ dominus eiiciebat de villicatione, & laudauit Lucæ.16.
eum ꝙ in futurũ ſibi ꝓſpexerit, nõ omnia debemus ad
imitandum ſumere. Non enim aut domino noſtro fa-
cienda eſt in aliquo fraus, vt de ipſa fraude eleemoſy-
nas faciamus: aut eos à quibus recipi volumus in taber
nacula æterna, tanquã debitores dei & domini noſtri
fas eſt intelligi: cum iuſti & ſancti ſignificentur hoc lo
co qui eos introducãt in tabernacula æterna, qui neceſ
ſitatibus ſuis terrena bona cõmunicauerint: de quibus
etiã dicit, ꝙ ſi quis alicui eorum calicem aquæ frigidæ Matth.10.
dederit tantum in nomine diſcipuli, nõ perdet merce
dem ſuã: Sed etiam e contrario dicuntur iſtæ ſimilitu-
dines, vt intelligamus, ſi laudari potuit ille à domino
qui fraudem faciebat quãto amplius placent domino
deo, qui ſecundum eius præceptũ illa opera faciunt: ſi-
cut etiã de iudice iniquitatis qui interpellabatur à vi- F
dua, cõparationem duxit ad iudicem deum, cui nulla Lucæ.18.
ex parte iudex iniquus conferendus eſt. Quòd autẽ de
centum cadis olei quinquaginta ſcribi fecit à debitore, Lucæ.16.
& de centũ choris tritici octoginta, ad nihil aliud va-
lere arbitror, niſi vt ea quę ſimiliter in ſacerdotes, latq;
in leuitas Iudæi, quiſq; operatur in Chriſti Eccleſia, a- Matth.5.
bundet iuſtitia eius ſuper ſcribarũ & phariſæorum, vt
cum illi decimas darẽt, iſti dimidias dent: ſicut non de
fructibus ſed de ipſis bonis ſuis fecit Zacheus. Aut cer- Lucæ.19.
te duplicet decimam, aut duas decimas dando ſuperet
impendia Iudæorũ. Mammona vero iniquitatis ideo à
domino appellata eſt iſta pecunia quã poſſidemus ad
tempus, quia Mammona diuitiæ interpretantur. Nec
ſunt iſtæ diuitiæ niſi iniquis, qui in eis cõſtituunt ſpem
atq; copiam beatitudinis ſuæ. A iuſtis vero cũ hæc poſ-
ſidentur, eſt quidem iſta pecunia: ſed nõ ſunt tamen il
lis diuitiæ niſi cœleſtes & ſpiritales, quibus indigentiã
ſuam ſpiritaliter ſupplentes, excluſa egeſtate miſeriæ,
beatitudinis copia ditantur. Quod dicit, Si in a- XXXV.
lieno fideles nõ fuiſtis: Alienas appellat terrenas facul- Lucę.16.
tates, quia nemo eas ſecum moriẽs aufert, hoc eſt quod Pſal.48.
dicit Dauid, Ne timueris cũ dites factus fuerit homo,
& cum

G & cûm multiplicata fuerit gloria domus eius : quoniã
non cum morietur accipiet omnia,neq; ſimul deſcen-
XXXVI. Lucę.16. det cum eo gloria eius. Quod ait,Aut vnũ odiet,
&alterum diliget,aut vni adhærebit,& alterũ contem-
net: Non ſine conſyderatione diſtinguenda ſunt,Non
enim paſſim aut quaſi temere dicta ſunt.Non enim in-
terrogatus vtrum diligat diabolũ, reſpondet ſe dilige-
re,ſed potius odiſſe.Deum autẽ ſe diligere omnes ferè
proclamant. Ergo aut vnum odiet & alterũ diliget vt
fieri debet: odiet ſcilicet diabolũ , diliget vero deum.
Quod vero adiunxit, aut alteri adhærebit & alterum
contemnat:Adhærebit ſcilicet diabolo, cum quaſi eius
præmia temporalia ſectatur,cõtemnet autẽ deum,Non
dixit odiet, ſed cõtemnet: ſicut ſolent minas eius poſt-
ponere cupiditatibus ſuis, qui de bonitate eius ad im-
punitatem ſibi blandiuntur, Quibus per Salomonem
dicitur, Fili ne adiicias peccatum ſuper peccatũ & di-
Eccleſiaſtici.5. cas,miſeratio dei magna eſt. Regnum cœlorum
XXXVII. vim patitur,& qui vim faciunt,diripiunt illud.Non ſo-
Lucę.16. lum vt quiſque iſta contemnat, ſed etiam linguas de-
ridentium ſe talia contemnentem : hic enim vi facta
H inuadit quodammodo quaſi prędator violentus regna
cœlorum:hoc enim ſubiunxit Euangeliſta , cum dixiſ-
ſet deriſum fuiſſe Ieſum à phariſæis, cum de contem-
XXXVIII. nendis terrenis diuitiis loqueretur. Homo qui-
Lucæ.16. dam erat diues,& induebatur purpura & byſſo,& epu-
labatur quotidie ſplendide : & cætera. Per allegoriam
ſic accipi poſſunt,vt in diuite intelligantur ſuperbi Iu-
Roma.10. dæorum,ignorantes dei iuſtitiam,& ſuam volentes cõ
ſtituere.Purpura & byſſus,dignitas regni eſt:& aufere-
Matth.21. tur,*inquit,à vobis* regnum dei,& dabitur genti facien-
ti iuſtitiam. Epulatio ſplendida , iactantia legis eſt, in
qua gloriabantur plus ad pompam elationis abutentes
ea,quàm ad neceſſitatem ſalutis vtentes.Mendicus au-
Lucæ.16. tem nomine Lazarus, quod interpretatur adiutus , ſi-
gnificat indigentem, veluti gentilem aliquem aut pu-
blicanum,qui tanto magis adiuuatur,quanto minus de
ſuarum copia facultatum præſumit. Tales erãt illi duo
qui orabant in templo, vnus publicanus , & alter pha-
Lucæ.18. riſæus.Diues ergo dicit tanquam ſatiatus iuſtitia, non
inter illos beatos numerandus qui eſuriunt & ſitiunt
Matth.5. I iuſtitiam , Gratias tibi ago , quia non ſum ſicut publi-
canus iſte.Pauper autem qui ſe adiuuari deſyderat,di-
cit,Propicius eſto mihi peccatori.Deſyderat tamen ſa
turari de micis quę cadunt de menſa diuitis iacens ad
ianuam , Non enim admittebatur ad epulas eius , qui
Lucę.11. nec bene illis vtebatur, nec egenti dabat,tanquam ſcri
ba habens claues regni cœlorum, nec ipſe intrans,nec
alios intrare permittens,Micæ cadentes de menſa di-
uitis, ſunt quædam verba legis, quæ illi iactantes qua-
ſi proiiciebant in terram, cum ſuperbe populo loque-
rentur.Vlcera autem ſunt cõfeſſiones peccatorum, ve-
lut mali humores à viſceribus intimis foras erumpen-
tes. Canes qui ea lingebant, nequiſſimi homines ſunt
amantes peccata,qui lata lingua etiam laudare non ceſ
ſant opera mala , quæ in ſe alius gemens & confitens
deteſtatur.Sinus Abrahæ, requies eſt beatorum paupe-
rum, quorum eſt regnum cœlorum, in quo poſt hanc
vitam recipiuntur, Sepultura inferni, pœnarum pro-
funditas,quæ ſuperbos & immiſericordes poſt hãc vi-
tam vorat.Quos tamen dominus in iſta narratione di-
cit videre de longinquo,atq; ſentire beatorum requiẽ,
quò ſanè tranſire non poſſunt. Quod autem linguam
ſibi vult refrigerari , cũ in flamma vtiq; totus arderet:
Prouer.18. ſignificat quod ſcriptum eſt, Mors & vita in manibus
linguæ:Et quia ore cõfeſſio fit ad ſalutem, quod per ſu- Roma.10.
perbiam ille nõ fecit. Extremum autem digiti vel mi- K
nimam operationem miſericordiæ ſignificat, qua per
ſpiritumſanctum ſubuenitur. Cum autẽ ei dicitur, Re-
cepiſti bona in vita tua:illud tangitur, quia fœlicitatẽ
dilexit ſeculi, nec aliam vitam præter iſtam in qua ſu-
perbus tumebat, amauit. Lazarum autem mala dicit
recepiſſe, quia intellexit huius vitæ mortalitatem, la-
bores, dolores,& erumnas,pœnam eſſe peccati:de quo Ephe.2.
ſcriptum eſt,Fuimus & nos naturaliter filij iræ ſicut & Iob.25.
cæteri.De quo iterum ſcriptum eſt, nec infantem cu-
ius eſt vnius diei vita ſuper terrã mundum eſſe à pecca
to:quia omnes vtiq; in Adam morimur, qui factus eſt
tranſgreſſione mortalis. Quod autem dicit, ad ea lo-
ca in quibus torquentur impij, iuſtos etiam ſi velint,
non poſſe tranſire, quid aliud ſignificat, niſi poſt hanc
vitam ita receptis in carcere, vt inde nõ exeant donec
reddant nouiſſimum quadrãtem, & per incommuta- Matth.5.
bilitatem diuinæ ſententiæ,nullũ auxilium miſericor-
diæ poſſe præberi à iuſtis,etiam ſi velint illud prębere.
Quo admonet ſcilicet in hac vita homines ſubueniãt »
quibus poſſint, ne poſtea etiam ſi optime recepti fue- » L
rint,eis quos diligunt opitulari nõ valeant. Illud enim »
quod ſcriptum eſt,Vt & ipſi recipiant vos in ęterna ta Lucę.16.
bernacula : non de ſuperbis & immiſericordibus ſcri-
ptum eſt,qualis iſte diues fuiſſe demõſtratur,quòd re-
cipi à ſanctis in illa tabernacula mereantur: ſed de his
qui ſibi amicos officioſiſſimos operibus miſericordiæ
fecerint: quanquam nec ipſos iuſti velut propria pote-
ſtate quaſi gratificando recipiant, ſed promiſſione at-
que permiſſione illius, qui eos conſilio præmonuit, vt
ſibi amicos facerent,& qui ſeipſum paſci,veſtiri,hoſpi
tio recipi,viſitari in vnoquoq; minimorum ſuorum li-
beratoris bonitate dignatus eſt. Quanquam illa rece-
ptio vtrum ſtatim poſt iſtam vitam fiat,an in fine ſecu-
li in reſurrectione mortuorum, atque vltima retribu-
tione iudicij, non minima quæſtio eſt:ſed quandolibet
fiat, certe de talibus qualis ille diues inſinuatur, nulla
ſcriptura fieri pollicetur. Quinque autem fratres quos
habere ſe dicit in domo patris ſui, Iudæos ſignificant.
Appellati autem ſunt quinque,quia ſub lege detineban Lucæ.16.
tur quæ per Moyſen data eſt,qui libros quinq; conſcri M
pſit.Quod vero Lazarũ petit mitti ad fratres ſuos:ſen-
ſit ſe vtique indignum qui teſtimonium perhibeat ve-
ritati. Et quia nõ impetrauerat paululum ſe refrigera-
ri, multo minus credit relaxari ſe poſſe ab inferis ad
prædicationem veritatis.Quod Abraham dicit,ſi vo-
lunt credere, habent Moyſen & prophetas : non iſtos
Euangelio præpoſuit,ſed quia Euangelium , ſicut dicit
Apoſtolus, teſtimonium habet à lege & Prophetis , il- Roma.3.
lis credendo poſſe eos ſignificat ad Euangelium per-
uenire. Sicut alio loco ipſe dominus dicit,Si credere- Ioan.5.
tis Moyſi, crederetis & mihi. Ille enim de me ſcripſit.
Denique ad hoc pertinet quod etiam poſtea dicit, Si Lucę.16.
Moyſen & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex
mortuis reſurrexerit credent:quia eum prænunciaue-
runt Moyſes & Prophetæ qui ſurrexit à mortuis, hoc-
ipſum etiam de illo quod reſurrecturus eſſet à mortu-
is, quibus non credendo vtique nec Chriſto volunt
credere. Multo minus ergo cuilibet poſſunt credere
qui à mortuis reſurgeret, quando ei non credunt,cu-
ius reſurrectionem Moyſes & Prophetæ prędicauerunt
quibus credere nolunt. Aliter etiã intelligi poteſt iſta Aliaexpoſitio.
narratio, vt Lazarum, dominum ſignificare accipia-
mus, iacentem ad ianuam illius diuitis: quia ſe ad
aures

A aures ſuperbiſſimas Iudæorum incarnationis humili-
tate deiecit,cupiens ſaturari de micis quę cadebant de
menſa diuitis, Et quærens ab eis vel minima opera iu-
ſtitiæ,quæ ſuæ menſæ,hoc eſt, ſuæ poteſtati per ſuper-
biam non vſurparent: quæ opera miſericordiæ atq; hu
militatis,quamuis minima, etſi nõ diſciplina & perſe-
uerantia vitæ bonæ, ſaltem interdum vel caſu facerẽt,
ſicut micæ de menſa cadere ſolent. Vlcera paſſiones
ſunt domini ex infirmitate carnis, quam pro nobis ſu
ſcipere dignatus eſt.Canes ergo qui ea lingebant,gen-
tes ſunt,quos homines peccatores & immundos dice-
bant Iudæi : & tamen paſſiones domini in ſacramen-
tis corporis & ſanguinis eius, per totum iam orbem
ſuauitate lambunt deuotiſſima. Sinus Abrahæ intelli-
gitur ſecretum patris, quò poſt paſſionem reſurgens aſ
ſumptus eſt dominus:quò eum portatum ab angelis i-
deo dictum puto, quia ipſam receptionẽ qua in ſecre-
tum patris abſceſſit, angeli annunciauerunt diſcipulis
intuentibus,Dicendo enim , quid ſtatis aſpicientes in
cœlum:quid aliud dixerũt, niſi nullo modo poſſe ocu-
los hominum vſque in illud penetrare ſecretum quô
B ibat dominus,cum in conſpectu diſcipulorum ferretur
in cœlum.Iam cætera ſecũdum ſuperiorem expoſitio-
nem accipi poſſunt: quia ſecretum patris bene intelli-
gitur, vbi etiam ante reſurrectionẽ iuſtorũ animæ vi-
uunt cum deo:tanto enim verius vbique eſt deus,quã-
to nullo continetur loco,ſicut & latroni dictũ eſt,Ho-
Lucæ.23. die mecum eris in paradiſo: vnde nunquam receſſit
dei filius, quãuis ab hominibus per ſuſceptam carnem
XXXIX. in ciuitate Iudæorum tanta pateretur. Quod di-
Lucæ.17. xerunt diſcipuli, Domine adauge nobis fidem: poteſt
quidem intelligi hanc fidem ſibi eos augeri poſtulaſſe,
qua creduntur ea quæ non videntur:ſed tamen dicitur
etiam fides rerum, quando non verbis ſed rebus ipſis
præſentibus creditur: quod futurum eſt, cum iam per
Pſal.103. ſpeciem manifeſtam ſe contemplandam præbebit ſan
ctis ipſa dei ſapientia,per quam facta ſunt omnia. De
qua fide rerum luciſque illius prę ſentatæ forſitan Pau-
Rom.1. 2.Cor.3. lus Apoſtolus dicit, Iuſtitia enim dei reuelatur ex fide
in fidem.Dicit enim & alio loco, Nos autem reuelata
facie gloriam domini ſpeculantes, in eandem imagi-
nem transformamur de gloria in gloriam tanquam à
C domini ſpiritu. Sicut enim hic ait, de gloria in glori-
am,ita & ibi,de fide in fidem.De gloria ſcilicet Euan-
gelij quo nunc credentes illuminantur,in gloriam ip-
ſius incommutabilis & manifeſtæ veritatis, qua tunc
commutati perfruentur : ita ex fide verborum quibus
nunc credimus quod nondum videmus: in fidem re-
†al in fidẽ rerũ transformabimur quã in æternum. rum qua in æternum†quod nunc credimus, obtinebi-
mus. Secundum ſentẽtiam hanc etiam illud eſt, quod
dictum eſt à Ioanne in Epiſtola ad Parthos†, Dilectiſ-
†Pathos. ſimi,nunc filij dei ſumus,& nondum apparuit quod e-
1.Ioan 3. rimus, Scimus quia cum apparuerit ſimiles ei erimus,
quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Vnde enim nunc
Ioan.1. filij dei ſumus, niſi quia poteſtatem dedit nobis filios
dei fieri, credentibus in nomine eius, vt videamus in
1.Cor.3. ænigmate.Vnde autẽ tunc ſimiles ei erimus, niſi quo-
niam vt ipſe ait, videbimus eum ſicuti eſt?Quod etiam
dictum eſt, Tunc autem facie ad faciem. Illam ergo
fidem præſentiſſimæ veritatis pleriſque non intelli-
gentibus,videri poteſt dominus noſter diſcipulis ſuis,
Lucæ.17. non ad id quod petiuerant reſpondiſſe.Cum enim di-
xiſſent,Domine adauge nobis fidem:ait illis,Si habue-
†al.haberetis. ritis†fidem tanquam granum ſinapis,diceretis† huic ar-
†diceretis. bori moro,eradicare & tranſplantare in mare,& obe-
dient†vobis. Deinde ſequitur,Quis autem veſtrum ha- D
bens ſeruum arantem aut paſcentem θ boues θ, cui re- †obediret
greſſo de agro dicit illi ſtatim,Tranſi,recumbe,& non
dicit ei,Para quod cœnem , & præcinge te & miniſtra
mihi donec manducem & bibam,& poſt hæc tu man-
ducabis & bibes? Nunquid gratiam habet ſeruo illi,
quia fecit quæ ſibi imperauerat? Non puto. Sic & vos
cum feceritis omnia quæcunque præcepta ſunt vobis,
dicite, ſerui ſuperuacui ſumus, quod debuimus facere
fecimus. Quid hæc pertineant ad id quod dictum eſt,
Domine adauge nobis fidem: difficile apparet,intelli-
gamus ex fide in fidem, id eſt, ex fide iſta qua mini-
ſtratur deo,in illam fidem eos ſignificaſſe transferen-
dos vbi fruantur deo.Augebitur enim fides, cum pri-
mo verbis prædicantibus, deinde rebus apparentibus
creditur. Sed illa contemplatio ſummam quietem ha-
bet, quæ in æterno dei regno tribuitur. Summa vero
quies illa, præmium eſt iuſtorum laborum qui in Ec-
cleſiæ miniſtratione peraguntur : & ideo quamuis in
agro aret ſeruus aut paſcat θ boues θ, hoc eſt, in vita
ſeculari vel terrena verſet negocia, vel ſtultis homi-
nibus tanquam pecoribus ſeruiat: opus eſt vt poſt illos E
labores domum veniat, hoc eſt, Eccleſiæ ſocietur: la-
boret etiam ibi miniſtrans domino ſuo donec man-
ducet & bibat, Nam & eſuriens ille quæſiuit poma in Matth.21.
arbore, & à Samaritana aquam ſitiens poſtulauit. Ioan.4.
Manducet ergo & bibat confeſſionem & fidem gen-
tium, miniſtrantibus, hoc eſt, euangelizantibus ſeruis
ſuis. Quò pertinet etiam illud quod de grano ſina-
pis eis primo reſpondit: prius illos fidem habere de-
bere præſenti vitæ neceſſariam, quæ minima videtur
quandiu theſaurus eſt in vaſis fictilibus, ſed vi maxi-
ma efferuet & germinat. Dominus noſter Ieſus Chri-
ſtus, qui vult paſci miniſterio ſeruorum ſuorum: hoc
eſt, in corpus ſuum quaſi mactatos & manducatos trãſ
ferre credentes, etiam hic paſcit eos ſacramento paſ-
ſionis ſuæ & verbo fidei. Non enim venit miniſtrari Matth.20.
ſed miniſtrare. Dicant ergo illi ſerui per ſinapis gra-
num huic arbori moro:hoc eſt, ipſi Euangelio crucis Lucæ.17.
dominicæ,per poma ſanguinea,tanquam vulnera in li
gno pendentia;victum populis præbituræ.Dicant ergo
illi vt eradicetur de perfidia Iudęorum,& in mare gẽ-
tium transferatur atque plantetur:hac enim domeſti- F
ca ſeruitute eſurienti & ſitienti domino miniſtrabunt.
Tunc demum quærant eſcis incorruptibilibus in æ-
ternum diuinæ ſapientiæ perfrui,cum dixerint, Serui
ſuperuacui ſumus,quod debuimus facere fecimus, ni-
hil in nobis operis reſtat:curſum conſummauimus, a- 2.Tim.4.
gonem perfecimus,ſupereſt nobis corona iuſtitiæ.Om
nia enim dici poſſunt de illa ineffabili perfruitione ve
ritatis: & tanto magis omnia dici poſſunt,quanto mi-
nus aliquid digne dici poteſt. Nam & lux eſt illumi-
natorum,& requies exercitatorum, & patria redeun-
tium,& eſca indigentium,& corona vincentiũ:& quę-
cunque bona temporaliter tranſeuntia, per creatura-
rum partes error appetit infidelium,veriora & inęter-
num manentia in creatore omnium ſimul inuentura
eſt pietas filiorum. In decem leproſis quos domi- XL. Lucæ.17.
nus ita mundauit,cum ait,Ite oſtendite vos ſacerdoti-
bus: multa quæri poſſunt quæ merito quærentes mo-
uent, Non ſolum de numero quid ſibi velit quòd decẽ
ſunt,& ꝙ vnus ex illis ſolus gratias egit:hęc enim libe-
re quæruntur,vt etiam nõ inueſtigata,vel nihil vel nõ
multũ impediant intentionem legẽtis: ſed illa potius,
cur eos ad ſacerdotes miſerit vt cũ irent mundarẽtur.

G Nullum enim eorum quibus hæc corporalia beneficia præstitit, inuenitur misisse ad sacerdotes nisi leprosos.
Lucæ.5. Leuiti.14. Nam & illum à lepra mũdauerat cui dixit, Vade & ostende te sacerdotib⁹,& offer pro te sacrificium, quod præcepit Moyses in testimonium illis. Deinde intuẽdum,qualis mundatio spiritalis posset intelligi eorum quos ingratos extitisse redarguit. Secundũ corpus eñ facile est videre posse hominem non habere lepram, & tamen animi esse nõ boni. Secundum significationẽ autem huius miraculi,cõturbat consyderantẽ,quomodo mundus dici possit ingratus. Quærẽdum igitur est quid ipsa lepra significet. Non enim sanati sed mũdati dicuntur qui ea caruerunt. Coloris quippe vitium est, nõ valetudinis aut integritatis sensuum atq; membrorum.Leprosi ergo nõ absurde intelligi possunt,qui scientiam veræ fidei nõ habentes,varias doctrinas profitentur erroris. Non enim vel absconduntimperitiam suam,sed pro summa peritia proferunt in lucem,& iactantia sermonis ostentant.Nulla porrò falsa doctrina est, quæ nõ aliqua vera intermisceat. Vera ergo falsis
H inordinate permixta, in vna disputatione vel narratione hominis,tanquã in vnius corporis colore apparentia,significant lepram,tanquam veris faltisq; colorum fucis humana corpora variantem atq; maculantẽ. Hi autem tam vitandi sunt Ecclesiæ, vt si fieri potest, longius remoti magno clamore Christũ interpellent: sicut isti decem steterunt à longe, & leuauerũt vocem
Lucæ.17. dicentes,Iesu præceptor miserere nostri.Nam & quòd præceptorem vocant,quo nomine nescio vtrũ quisquã dominum interpellauerit pro medicina corporali,satis puto significare,lepram falsam esse doctrinã, quam bonus præceptor abstergit. Sacerdotium vero Iudæorum nemo ferè fidelium dubitat figuram fuisse futuri sacerdotij regalis quod est in Ecclesia, quo consecrantur omnes pertinẽtes ad corpus Christi,summi & veri principis sacerdotum.Nam nunc & omnes vnguntur, quod tunc regibus tantũ & sacerdotib⁹ fiebat. Et quod
1.Pet.2. ait Petrus ad Christianum populum scribens, Regale sacerdotium: vtrunq; nomen illi populo cõuenire declarauit,quò illa vnctio pertinebat.Cætera itaque vitia tanquam valetudinis & quasi membrorum animæ atque sensuum, per seipsum interius & cõscientia & in-
I tellectu dominus sanat & corrigit: doctrina vero vel imbuendi per sacramẽta,vel catechizandi per sermonem sonantem atq; lectionem,vbi color quidam intelligitur verus atq; syncerus,quia in promptu est & foris eminentissimus.Non enim in occultis cogitationibus, sed in manifestis operationibus hæc quæ aguntur Ecclesiæ proprie contributa sunt.Itaq; & Paulus voce do-
Actor.9. mini audita, Quid me persequeris? &, Ego sum Iesus quem tu persequeris : ad Ananiam tamen missus est, vt illo sacerdotio quod in Ecclesia cõstitutum est, sacramentum doctrinæ fidei perciperet, & verus eius approbaretur color. Non quia non potest per seipsum dominus omnia facere,nam quis aliusꝫ hæc facit etiam in Ecclesia? sed vt ipsa societas congregatorum fidelium approbando inuicem atque communicando veræ fidei doctrinam in omnibus quæ dicuntur verbis vel signantur sacramentis, tanquam vnam speciem veri coloris obducat.Ad hoc etiã pertinet quod idem dicit
Gala.2. Apostolus, Deinde post annos quatuordecim ascendi Hierosolymam cum Barnaba assumpto & Tito. Ascẽdi autem secundum reuelationem, & exposui cum eis Euangelium quod prædico in gentibus. Seorsum autẽ iis qui videbantur esse aliquid, ne forte inuacuũ curro aut cucurri. Et paulo post, Cum cognouissent, inquit, K
gratiam quæ data est mihi,Iacobus, Petrus & Ioannes, qui videbantur columnæ esse,dexteras dederunt mihi & Barnabæ societatis.Ipsa enim collatio vnam doctrinæ speciem, exclusa omni varietate monstrabat, quod
1.Cor.12. Actor.10. salubriter etiã Corinthios monet dicens, Obsecro autem vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi,vt idipsum dicatis omnes.Cornelius etiã cum eleemosynæ eius acceptæ & preces eius auditæ, illi ab angelo nunciarentur:propter doctrinæ tamen sacramentorumꝫ vnitatem ad Petrum iubetur mitteri, tanquã
illi & suis diceretur,Ite ostendite vos sacerdotibus.Nã Lucæ.17. & cum irent mundati sunt . Iam enim ad eos venerat Petrus, sed tamen ipsi nondum accepto baptismatis sacramento , nondum spiritaliter ad sacerdotes peruenerunt : & tamen infusione spiritussancti , & admiratione linguarum eorum mundatio declarata est. Quæ cum ita se habeant , iam facile est etiam illud videre, fieri posse vt quisquis in Ecclesiæ societate doctrinam integram verámque assequatur , & omnia secundum catholicæ fidei regulã edisserat , distinguat à creatore creaturam, eoꝫ manifestetur varietate mendaciorum L
tanquam lepra caruisse : & tamen ingratus sit domino deo mundatori suo,qui elatus superbia,gratiarũ agendarum pia humilitate non subditur , similisq; efficitur illis de quibus dicit Apostolus,Qui cum cognouissent Rom.1.
deum , non vt deum magnificauerunt aut gratias egerunt.Quòd enim dicit eos deum cognouisse, ostendit quidem à lepra fuisse mundatos,sed tamen statim accusat ingratos.Ideóque tales ingrati,in nouenario numero tanquam imperfecti remanebũt . Vnum enim si addatur ad nouem, quædam effigies vnitatis impletur: quo fit tanta completio , vt vltra iam nõ progrediatur numerus,nisi rursus ad vnum redeatur, & hæc per infinitatem numeri regula custodiatur . Nouem itaque indigent vno,vt quadam vnitatis forma coagulentur, vt decem sint: vnum autem non eis indiget, vt custodiat vnitatem . Quamobrem vt illi nouem qui gratias non egerunt , reprobi effecti à cõsortio vnitatis exclusi sunt:ita vnus ille qui gratias egit , vnicæ Ecclesiæ significatione approbatus atque laudatus est. Et quia illi erant Iudęi,amisisse per superbiam declarati sunt re-
M gnum cœlorum , vbi maxime vnitas custoditur , Iste vero qui erat Samaritanus, quod interpretatur custos, illi à quo accepit tribuens quod accepit , & quodammodo cantans illud è Psalmo , Fortitudinem meam Psal.58.
ad te custodiam : per gratiarum actionem regi subiectus, humilitatem regni humili deuotione seruauit.

Quid est quod dicit dominus , Qui fuerit in te- XLI.
cto, & vasa eius in domo, non descendat tollere illa. Lucæ.17.
In tecto est , qui excedens carnalia , tanquam in aura libera spiritaliter viuit . Vasa eius in domo,sunt sensus carnales, quibus ad inuestigandam veritatem quæ intellectu capitur , multi vtentes penitus errauerunt. Huius ergo spiritalis viri iam vasa ista vacant in domo , quia mente corpori supereminens per aciem intelligentiæ tanquam in tecto positus , perspicuitate sapientiæ veluti cœlo apertissimo fruitur . Caueat ergo iste,ne in die tribulationis rursus vita carnali:quæ per sensus corporis pascitur, delectatus, ad vasa huiusmodi tollenda descendat. Quid est quod dictum est, XLII.
Et qui in agro fuerit, similiter non redeat retro . Qui Lucæ.17.
operatur in Ecclesia, sicut Paulus & Apollo, plantat & 1.Cor.3.
rigat, non respiciat spem secularem cui renunciauit.

Quid significauit vxor Loth? Eos qui in tribu- XLIII.
Lucæ.17.
latione

A latione retro aspiciunt, & se à spe diuinæ promissionis auertũt: & ideo statua salis facta est, vt admonẽdo homines ne hoc faciãt,tanquã cõdiat cor eorũ ne sint fa-
XLIIII. tui. Qui sunt in illa nocte,duo in lecto, & duę mo-
Lucæ.17. lętes in vnũ,& duo in agro,de quib⁹ omnib⁹ binis singuli assument,& singuli relinquẽtur. Tria genera hominũ hic videntur significari. Vnũ eorũ qui ocium & quietẽ eligunt,neq; negociis secularibus,neq; negociis Ecclesiasticis occupati , quę illorũ quies lecti nomie significata est : Alterũ eorũ qui in plebibus cõstituti rẽguntur à doctoribus, agentes ea quæ sunt huius seculi: quos & fœminarũ nomine significauit, quia cõsiliis,vt dixi,peritorũ,regi eis expedit: & molentes dixit,propter tẽporalium negociorũ orbem atq; circuitum:quas tamẽ in vno molentes dixit,inquantũ de ipsis rebus & negociis,suis prębent vsibus Ecclesiæ. Tertium eorum
1.Cor.3. qui operãtur in Ecclesiæ ministerio tanquam in agro dei:de qua agricultura Apostolus loquitur,I Dei sumus adiutores,dei agricultura, dei ædificatio estis.J In his
†virium. ergo tribus generib⁹ bina sunt rursus genera hominũ in singulis,& pro robore suarũ viarum† discernuntur.
B Cum enim omnes ad Ecclesiæ mẽbra pertinere videantur,adueniente tamẽ tentatione tribulationis, & ex illis qui sunt in ocio,& ex illis qui sunt in negociis seculi,& ex illis qui deo ministrãt in Ecclesia,aliqui per-
manent,aliqui cadunt. Qui permanent assumũtur,qui cadũt relinquũtur.Ergo vnus assumetur,& vnus relinquetur, nõ quasi de duobus hominibus dictum est, sed de duobus generibus affectionũ, in singulis generibus trium professionũ. In illa ergo nocte dixit, in illa tribulatione.Ad ipsa tria genera quæ assumũtur,pertinere arbitror etiã tria illa nomina virorum sanctorum,
Ezech.14. Genc.7. quos solos liberandos Ezechiel propheta pronunciat, Noë, Daniẽl, & Iob. Videtur enim Noë pertinere ad eos,per quos Ecclesia regitur, sicut per illũ in aquis
Danie.1. arca gubernata est,quæ figuram gestabat Ecclesiæ. Daniel autem qui elegit cœlibẽ vitam, id est, nuptias ter-
1.Cor.7. renas contẽpsit,vt sicut dicit Apostolus, sine solicitudine viueret,cogitans que sunt dei,genus eorum significat qui sunt in ocio,sed tamen fortissimi in tentationi
Iob.1. bus,vt possint assumi.Iob autem quia vxorẽ & filios habuit,& amplas terrenarũ rerum copias, ad illud genus
C pertinet cui molendinũ deputatum est. Sed tamen vt sint fortissimi in tẽtationib⁹ sicut ille fuit, Nõ enim aliter assumi poterũt.Nec puto esse alia genera hominũ quibus cõstat Ecclesia,quàm ista tria, habẽtia binas differentias propter assumptionẽ & relictionem,quanuis in singulis multæ studiorũ voluntatumꝫ diuersitates, ad cõcordiam tamen vnitatemꝫ cõcurrentes possint
XLV. inueniri. Quid est ꝙ ad semper orandũ & nõ deficiendum,de iudice iniquo voluit parabolam ponere.
Qui cum deum nõ timeret & hominem nõ reuereretur , viduæ tamen assiduis interpellationibus cessit, vt
Lucæ.18. eam vindicaret,ne sibi ab illa tædium fieret. Nam hoc est quod ait,ne veniẽs suggillet me. Quoniã parabolas dominus aut secundũ similitudinem aliquã ponit,sicut
Matth.18. Lucæ.7. de seruo illo cui dominus dimisit quod ratiõe reddita debere inuentus est, & ipse cõseruo suo dilationem saltem dare noluit : & de fœneratore qui cum duobus
Lucæ.15. debitoribus donasset quod debebãt,ab eo plus dilectus cui plus donauit:& de homine qui habebat duos filios, maiorem in agro sibi propinquantem , minorẽ autem in longinquo luxuriãtem, & innumerabilia huiusmodi.De his enim,inquantum similia sunt, ducitur intellectus eius rei cui adhibentur,ad mysteriũ insinuandę

aut requirendæ veritatis . Aut ex ipsa dissimilitudine D
aliquid ꝓbat, veluti est illud, Quòd si fœnũ agri quod Matth.6.
hodie est,& cras in clibanum mittitur, deus sic vestit, quãto magis vos modicæ fidei? Ad hoc genus pertinet etiam illud quod de seruo ait, cui dominus denunciauerat vt à villicatu remoueretur : fraudem quippe ille Lucæ.16.
fecit domino suo,vt falsatis chirographis, debitoribus eius,quantum cõmodum visum est,relaxaret.Neq; vllo modo nos dominus vt sibi fraudem faciam⁹ hortatur: sed si qui fraudando sibi prænidit in posterum laudatũ eum dicit à domino,quãto maiore alacritate sibi prouidere debent in æternam vitam, quibus vt iuste operentur iubetur de mammona iniquitatis, quod suo loco expositum est.Ad hoc genus pertinet & ille, qui nõ
propter amicitiam,sed vt tędio careret iam dormiens Lucæ.11.
excitatur,vt tres panes cõmodet amico suo. Si enim il le molestia compulsus dedit , quanto magis deus qui seruos suos diligens; vt petamus hortatur, dabit bona petentibus se. Itaq; illud superius genus his verbis adiungi potest: sicut illud,ita & illud . Hoc autem poste- Lucæ.18.
rius his verbis: si illud, quanto magis illud : aut si non E
illud,quanto minus illud:sed alicubi obscure,alicubi aperte ista ponuntur.Hic ergo iniquus iudex non ex similitudine,sed ex dissimilitudine adhibitus est: vt ostenderet dominus quanto certiores esse debeant qui deum perseueranter rogant fontem iustitiæ atque misericordiæ,vel si quid excellentius dici aut audiri potest, cum apud iniquissimum iudicem vsque ad effectũ implendi desyderij valuerit perseuerantia deprecantis . Ipsa vero vidua potest habere similitudinem Ecclesiæ,quæ desolatã videtur donec veniat domin⁹,qui tamen in secreto etiam nunc curam eius gerit. Si autem mouet cur electi dei se vindicari deprecentẽ, quod etiam in Apocalypsi Ioannis de martyribus dicitur, Apoc.6.
cum apertissime moneamur,vt pro nostris inimicis & persecutoribus oremus, Intelligendũ est eam vindictã esse iustorũ,vt omnes mali pereant. Pereunt autẽ duobus modis, aut cõuersione ad iustitiam, aut amissa per supplicium potestate qua nunc aduersus bonos quãdiu hocipsum bonis expedit , vel temporaliter aliquid valent . Itaque etiam si omnes homines conuerterentur ad deum,inter quos sunt etiam inimici pro quibus iu- F
bemur orare: diabolus tamen qui operatur in filiis diffidentiæ,remaneret in seculi fine damnandus. Quem finem iusti cum venire desyderant , quanuis pro inimicis suis orent,tamen non absurde vindictam desyderare dicuntur. Homo quidã nobilis abiit in re- XLVI.
gionem longinquam accipere sibi regnum & reuerti. Lucæ.19.
Ipse dominus noster Iesus Christus intelligitur.Regio longinqua,Ecclesia gentium vsque ad fines terræ. Reuerti se tamen dicit.Abiit enim vt plenitudo gentium Rom.11.
intraret:reuertetur,vt omnis Israël saluus fiat.Per decem mnas , legem significat propter decalogum . Decem autem seruos,quibus sub illa positis gratia prædicata est.Sic enim intelligendum est eis datas mnas ad vsum,cum intellexerint eam ipsam legem remoto velamine ad Euangelium pertinere . Ciues eius qui post eum miserunt legationem,dicentes se nolle vt regnet sibi . Iudæi sunt , qui etiam post resurrectionem eius miserunt persecutores Apostolis , & prædicationem Euangelij repuerũt. Redit autem accepto regno, quia in manifestissima & eminentissima claritate venturus est,qui eis humilis apparuit,cum diceret, Regnum Ioan.18.
meum nõ est de hoc mundo . Quòd autem serui reddentes rationẽ,ex eo quod acceperant laudantur quia

G lucrati sunt: significat eos bonam reddere rationem, qui bene vsi sunt eo quod acceperunt ad augendas diuitias domini per eos qui credunt in eũ. Quod qui facere nolunt, in illo *significati* sunt qui mnam suã in sudario seruauit. Sũt enim homines hac sibi peruersitate blandiẽtes vt dicant, Sufficit vt de se vnusquisq; rationem reddat. Quid opus est aliis prædicare aut ministrare, vt etiã de ipsis reddere rationẽ quisq; cogatur: cum apud dominũ etiam illi sint inexcusabiles quibus lex data nõ est, neq; audito Euãgelio dormierunt: quia per creaturã poterant cognoscere creatorẽ, cuius inuisibilia à cõstitutione mundi per ea quę facta sunt intellecta cõspiciuntur. Hoc est enim quasi meterè vbi non seminauit: id est, etiã eos impietatis reos tenere, quib⁹ verbũ legis aut Euangelij nõ ministratum est. Hoc autem veluti periculum iudicij deuitãtes, pigro languore à verbi ministratione cõquiescunt, & hoc est quasi in sudario ligare quod acceperũt. Mẽnsam quò dãda erat pecunia, professionẽ ipsam religionis† accipimus, quæ tanquã publice proponitur ad vsum necessariũ saluti.

Roma.1.

†legis.

H Quod autem vnus eorũ qui bene vsi sunt, decẽ acquisiuit, & alter quinq;, significat eos esse acquisitos in gregem dei, à quibus ipsa lex per gratiam intellecta est: siue quia decalogo cõtinetur, siue quia ille per quẽ lata est, libros quinq; cõscripsit: ad hoc pertinent & decem & quinq; ciuitates quibus eos præponit. Multiplicatio enim intelligẽtiæ in ipsa veritate†, quæ de vnoquoque præcepto vel de vnoquoq; libro pullulat, ad vnũ redacta, quasi ciuitatem facit viuentiũ rationũ ęternarũ. Est enim *ciuitas nõ quorũlibet animantium, sed rationalium multitudo, legis vnius* societate deuincta. Quod autẽ ab *illo qui vti noluit*, aufertur quod acceperat, & ei datur qui decem habebat: significatur & illũ posse amittere munus dei qui habens nõ habet, id est, nõ vtitur, & in eo augeri qui habẽs habet: hoc est, bene vtitur, Inimicos ergo suos quos iubet corã se interfici, significat impietatem Iudæorũ, qui ad eum cõuerti noluerũt.

†varietate.

XLVII. Lucæ.18.

Quid est quod ait, Facilius est camelum per foramen acus trãsire quàm diuitem intrare in regnũ dei. Diuitem hic appellat cupidum rerum temporalium, & de talibus superbiẽtem, His diuitibus cõtrarij sunt pauperes *spiritu*, quorũ est regnum cœlorum. Nam eo manifestatur omnes cupidos, etiã si facultatib⁹ huius mũdi careant, ad hoc genus diuitum quod est reprehensum pertinere, qui postea dixerũt qui audiebãt, Et quis poterit saluus fieri? cum incomparabiliter maior turba sit pauperum: videlicet *intelligentes in* eo numero deputari etiã illos qui quanquã talia non habeant, tamen habendi cupiditate rapiũtur. Sensus est autem, facilius Christum pati pro dilectoribus seculi, quàm dilectores seculi ad Christum posse conuerti. Cameli autem nomine se intelligi voluit, quia humiliatus onera sustulit. In quo enĩ manifestius intelligitur quàm in ipso quod scriptum est, Quanto magnus *es*, humilia te *in* omnibus. Per acum autem punctiones significat, per punctiones dolores in passione susceptos. Foramen ergo acus dicit angustias passionis. Quod autem ait, Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud deum: non ita accipiendum est, quòd cupidi & superbi, qui nomine illius diuitis significati sunt, in regnum cœlorum *sint intraturi cum suis cupiditatib⁹* & superbia: sed possibile est deo, vt per verbũ eius, sicut & iam factum esse, & etiam quotidie fieri videmus, à cupiditate temporalium ad charitatem æternorum, & à pernicioſa superbia ad humilitatem saluberrimam conuertantur.

Matth.5.

I

Ecclesiastici.3.

Possumus appropinquantibus ad Hierichо sic intelligere, vt iam inde egressi, prope tamẽ adhuc essent ad eam ciuitatem: quod quidem minus vsitate dicitur, sed tamen videri possit hoc dictum, quoniam Matthæus egredientibus eis ab Hierichо dicit illuminatos duos cæcos qui iuxta viam sedebant. De numero quippe nulla esset quæstio, si alter Euangelistarum de vno tacuisset vnius reminiscens. Nam etiam Marcus vnum commemorat, cum & ipsis egredientibus eis ab Hierichо dicat illuminatũ, cuius & nomen dixit & patrem: vt intelligamus eum fuisse notissimum, alterum ignotum, vt merito ille notus etiam solus decenter commemoraretur. Sed quoniam quæ cõsequuntur in Euangelio secundum Lucam, apertissime ostendunt illud quod ipse narrat adhuc venientibus eis Hierichо factum esse, nihil aliud restat intelligere nisi bis esse factum hoc miraculum, semel in vno cæco dum adhuc veniret in illam ciuitatem, & iterum in duobus cum inde egrederetur, vt illud vnum Lucas, illud alterum Matthæus enarraret. Neque hoc sine aliquo sacramento. *Si* enim Hierichо lunam & ob hoc mortalitatem interpretatur, morti propinquans dominus, Iudæis solis lumen Euangelij iusserat prædicari, quod significauit ille vnus cæcus quem Lucas commemorat. A morte autem resurgens atq; discedens, & Iudæis & gentibus, quos duos populos significare videtur duo cæci cõmemorati à Matthæo. Templũ in Euãgelio ipsum Ideum Jhominem Ifactum Jintelliges, vel etiam adiuncto corpore eius quod est Ecclesia. Secundum autem illud quod est caput Ecclesiæ dictum est, Soluite templũ hoc, & in triduo susc*i*tabo illud. Secũdum id vero quòd etiam adiuncta Ecclesia intelligitur templum, videtur dixisse, Auferte ista hinc: scriptum est enim, Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis eam domum negociationis vel speluncam latronum. Significauit enim futuros in Ecclesia, qui sua negocia potius agerent, vel receptaculum ibi haberent ad occultanda scelera sua, quàm vt charitatem Christi sequerentur, & peccatorũ confessione accepta venia corrigerentur. Ad illud quod dixit, Nõ enim vltra incipiũt mori: Idicendũ I, quia cõnubia propter filios, filij propter successionem, successio propter mortem. Vbi ergo mors nõ est, neq; connubia. Sicut enim nũc sermo noster decedentib⁹ & succedẽtibus syllabis peragitur atq; perficitur: ita & ipsi homines quorum sermo est, decedendo ac succedendo peragũt atq; perficiũt ordinẽ *huius* seculi, qui temporalium rerum pulchritudine cõtexitur. In illa autem vita quoniã verbum dei est quo fruemur, nulla decessiõe & successione syllabarum cõpletur, sed omnia quæ habet semper manendo simul habet: ita participes eius, quib⁹ ipsum solũ erit vita, neq; moriendo sibi decedent, neq; nascẽdo succedẽt. Quod dixit dominus discipulis, Orate ne *intretis in* tentationem, & ipse auulsus est ab eis quantũ iactus est lapidis: tanquã hoc eos admonuerit, vt in eum dirigerent lapidem: id est, vsq; ad eum perducerent intentionem legis quæ scripta erat in lapide: vsq; ad illum enim potest peruenire ille lapis: quoniam finis legis est Christus ad iustitiam omni credenti. Quod scriptũ est de domino, Finxit se longius iri: nõ ad mendacium pertinet. Non enim omne quod fingimus mendacium est, sed quando id fingimus quod nihil significat, tunc est mendacium. Cum autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis.

K XLVIII. Lucæ.18.

Matth.20. Marci.10.

XLIX. Lucæ.20.

M

L. Lucæ.22.

Deute.9. Rom.10.

LI. Lucæ.24.

Alioquin

A Alioquin omnia quæ à sapientibus & sanctis viris, vel etiã ab ipso domino figurate dicta sunt, mendacia deputabuntur, quia secundũ vsitatum intellectum nõ subsistit veritas in talibus dictis. Non enim homo qui habuit duos filios, quorũ iunior† accepta parte patrimonij sui profectus est in regionẽ longinquam, & cætera quæ in illa narratione cõtexuntur, ita dicuntur tanquã vere fuerit quisquam homo qui hoc in filiis suis duob⁹ aut passus sit; aut fecerit. Ficta sunt ergo ista ad rẽ quãdam significandam, tam longe lateq; maiorem, & tam incõparabiliter differentem, vt per illum fictum homi nem deus verus intelligatur. Sicut autem dicta, ita etiã facta finguntur sine mẽdacio ad aliquam rem significandam. Vnde est etiam illud eiusdem domini, *cp in* fici arbore quæsiuit fructũ eo tempore quo illa poma nõdum essent. Non enim dubium est illam inquisitionem non fuisse veram: quinis enim hominum sciret, si non diuinitate, illo tempore poma illam arborem nõ habere. Fictio igitur quæ ad aliquam veritatẽ refertur, figura est: quæ non refertur, mendacium est. Quid ergo significat quòd se ire longius dominus finxit, cum comitaretur discipulis, exponẽs eis sanctas scripturas, vtrum ipse esset, ignorantibus. Quid putamus, nisi quia hospitalitatis officio ad suam cognitionem peruenire posse homines intimauit, vt cum lõgius ipse ab hominibus absc*e*sserit super omnes cœlos, tamen ita cum eis sit qui hæc exhibent seruis eius, vt cum dicere cœperint, Domine quando te vidimus hospitem & adduximus: tanquam eum scilicet qui longe absc*e*sserat, Respondeat ille, Cum vni ex minimis meis fecistis, Imihi fecistis I. Tenet ergo Christũ ne longius ab illo eat, quisquis catechizatus verbo, in omnibus bonis ei qui se catechizat communicat, sicut Apostolus dicit, Communicet qui catechizatur verbo ei qui se catechizat in omnib⁹ bonis. Et alio loco cum dixisset, Necessitatibus sanctorum communicantes: statim subiecit, hospitalitatem sectantes. Et isti enim catechizati erant verbo cum eis exponeret scripturas. Et quia hospitalitatem sectati sunt, eum quem in ipsa expositione scripturarum nõ cognouerunt, in panis fractione cognoscunt. Nõ enim auditores legis iusti sunt apud deũ, sed factores legis iustificabuntur. I Quòd dominum in passione exuerunt veste propria, & induerunt fucata, significati sunt hi hæretici qui eum negant non verum corpus habuisse sed fictum.

†minor. Lucæ.15.

Matth.22.

Lucæ.24.

B

Matth.25.

Gala.6.

Rom.12.

Rom.2.

C

QVAESTIONVM EVANgeliorum, Libri Secundi finis.

CENSVRA.

Va occasione fragmentum hoc reuulsum sit à cæteris, non satis liquet: stylus tamen & res congruunt Augustino, licet in libris retractationum huius scripti non meminerit.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, Liber Quæstionum Euangelicarum, secundum Matthæum. Tomus quartus.

QVOD dictũ est, occisos infantes *à bimatu & infra*: significatum est, humiles habentes geminam charitatem, tanquam paruulos bimos posse mori pro Christo. Quod dico vobis *in tenebris*, id est, quum adhuc in timore carnali estis, quia in tenebris est timor, dicite in lumine: hoc est *in* fiducia veritatis, accepto spiritusancto. Et quod *in* aure auditis, prædicate super tecta: id est, quod in secreto auditis, calcato carnis domicilio prædicate. Nolite arbitrari quia venerim pacem mittere in terram, Nõ veni pacem mittere sed gladium: Veni enim separare hominẽ aduersus patrem suum. Quia renũciat quis diabolo qui fuit pater eius. Et filiam aduersus matrẽ suam: Plebem dei aduersus mũdanam ciuitatem, hoc est, aduersus pernicioſam generis humani societatem, quam nunc Babylonia, nũc Aegypto, nunc Sodoma, nũc aliis atque aliis nominibus scriptura significat. Nurum ad uersus socrum, Ecclesiam aduersus synagogam, quę secundum carnem Christum peperit spõsum Ecclesiæ. Diuiduntur autem gladio spiritus, quod est verbũ dei: & inimici hominis domestici eius: cum quibus antea consuetudine implicatus erat. Quòd autem descendens de monte posteaquã præcepta illic discipulis & multitudini dedit, leprosum statim extẽdens manum suam curat, significat eos qui de illis implendis dubitant suo auxilio ab huiusmodi varietate mundari.

D I. Matth.2.

II. Matth.10.

III. Matth.10.

E

IIII. Matth.8.

Quod dominus dixit *Scribæ* qui eum sequi voluit, Vulpes foueas habent *& volucres cœli* tabernacula, filius autẽ hominis non habet vbi caput suũ reclinet. Intelligitur miraculo domini cõmotus propter inanem iactantiam eum sequi voluisse, quam significant aues. Finxisse autem discipuli obsequium. Quæ fictio vulpiũ nomine significata est. Reclinatione vero capitis humilitatem suam significauit, quæ in illo simulatore ac superbo non habebat locum. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Mortuos hic non credẽtes dixit, Mortuos autem suos, qui nihilominus sine fide de corpore exirent. Excutite puluerem de pedib⁹ vestris. Aut ad contestationem laboris terreni quem pro illis inaniter susc*e*pissent, aut vt ostenderent vsqueadeo se ab ipsis nihil terrenum quærere, vt etiam puluerem *de terra eorum sibi non* paterentur adhærere.

V. Matth.8.

VI. Matth.8.

VII. Matth.10.

F

Estote ergo prudentes sicut serpentes: Ad cauendũ malum, in capite custodiẽdo, quod est Christus. Nam serpens totum corpus pro capite obiicit persequenti. Vel quòd per angustias se coarctans veteri tunica exutus innouetur. Quod imitantur quibus dictum est, Intrate per angustam portam, cum vetere homine exuũtur. Nam si cauendum malum ita moneret, vt violenter resistendum esset malis, non supra dixisset, Mitto vos sicut oues in medio luporum. Simplices autem sicut columbas esse voluit, ad nulli nocẽdum. Nam hoc genus auis nullum omnino animaliũ necat, nõ solum grandium cõtra quę vires non habet, sed etiã minutissimorum, quibus etiã perparui passeres aluntur. Est autem omnibus irrationalibus animantibus vna quædam inter se societas, sicut etiã rationalibus sua, id est, hominibus, non solum secum, sed etiam cum angelis. Discunt ergo ex similitudine columbarũ nulli prorsus nocere ad societatem suam pertinenti participatione *rationis*. Confiteor *tibi* domine pater cœli & terrę. Notandum cõfessionem poni in laudem dei. Nõ enim

VIII. Ibidem.

Serpentis natura. Matth.7.

Matth.10.

Columbæ natura.

IX. Matth.11.

G peccata dominus confitebatur,quæ nulla habebat,præ-
sertim quia eum exultantem hoc dixisse alius Euange-
lista cõmemorat, quanquã & verba ipsa quæ dicit non
habeant dubitationem,q̃ in laudem dei dicãtur. Ergo
confessionẽ vocat scriptura generaliter quicquid ma-
nifeste,sicut cernitur,enũciatur.Nam & illud quod ait,
Matth.10. Si quis me cõfessus fuerit corã hominibus,cõfitebor &
ego eum coram patre meo: vel sicut alibi est, corã an-
Lucæ.12. gelis dei:Non vtiq; peccata cõfitetur qui Christũ con-
fitetur. Quod si propterea putant aliqui confessionem
vocari, quia pro crimine obiiciebatur Christi nomen
tempore persecutionis : nũquid ita etiã Christus corã
patre vel corã angelis eius hominẽ qui se cõfessus fue-
Ecclesiasti- rit cõfitetur?Est etiã in Ecclesiastico ita positũ, Et hæc
ci.39. dicetis in confessione, opera domini vniuersa quoniã
bona valde. Quo in loco indubitãter dei laudes exag-
gerãtur.Hæc dicta sunt propter imperitiã fratrum,qui
cum legẽte lectore audiunt hoc verbũ, pectora statim
tundunt,nõ attendentes quo loco dicatur,quasi nõ pos
X. sit nisi peccatorum esse confessio. Notandũ de eo
Matth.12. quod illicite factũ videretur Iudæis,q̃ discipuli sabba-
H to spicas euulsissent , vnũ exemplum datũ regiæ pote-
statis de Dauid,alterũ sacerdotalis,de iis qui per mini-
sterium templi sabbatũ violant, vt multo minus ad ip-
sum euulsarũ sabbato spicarum crimen pertineat , qui
verus rex &verus sacerdos est,& ideo domin⁹ sabbati.

XI. Cum autẽ dormirẽt homines , venit inimicus eius
Matth.13. & superseminauit zizania in medio tritici,& abiit. Cũ
negligentius agerent præpositi Ecclesiæ, aut cum dor-
mitionem mortis acciperent Apostoli,venit diabolus
& superseminauit eos quos malos filios domin⁹ inter-
pretatur.Sed recte quæritur, vtrũ hæretici sint,aut ma-
le viuentes Catholicis Possunt enim dici filij mali etiã
hæretici , quia ex eodem Euangelij semine & Christi
nomine procreati,prauis opinionibus ad falsa dogma-
ta conuertuntur . Sed quòd dicit eos in medio tritici
seminatos, quasi videntur illi significari qui vnius cõ-
munionis sunt . Veruntamen quoniam dominus agrũ
ipsum,non Ecclesiam, sed hunc mundum interpreta-
tus est,bene intelliguntur hæretici: quia non societate
vnius Ecclesiæ vel vnius fidei , sed societate solius no-
minis Christiani in hoc mundo permiscentur bonis:
at illi qui in eadem fide mali sunt , palea potius quàm
I zizania deputantur: quia palea etiam fundamentũ ip-
sum habet cum frumento, radicemq; communem . In
Matth.13. illa planè sagena qua concludũtur & mali & boni pi-
sces,non absurde mali Catholici intelliguntur . Aliud
est enim mare, quod magis mundum istum significat:
aliud sagena, quæ vnius fidei vel vnius Ecclesiæ com-
munionem videtur ostendere.Inter hæreticos & ma-
los catholicos hoc interest,quòd hæretici falsa credũt,
illi autem vera credentes non viuunt ita vt credunt,
Solet autem etiam quæri,schismatici quid ab hæreti-
cis distent,& hoc inueniri,quòd schismaticos nõ fides
diuersa faciat,sed communionis dirupta societas. Sed
vtrum inter zizania numerandi sint , dubitari potest.
Magis autem videntur spicis corruptis esse similiores,
sicut scriptum est, Vento autem corrũpetur filius ini-
quus: vel paleis aristarum fractis vel scissis & de sege-
te abruptis . Quo enim altiores,id est,superbiores, eo
fragiliores leuioresq; sunt.Nec tamen consequens est,
vt omnis hæreticus vel schismaticus corporaliter ab
Ecclesia separetur.Si enim falsa de deo credit , vel de
aliqua parte doctrinæ quæ ad fidei pertinet ædifica-
tionem, ita vt non quærentis cunctatione tentatus sit,
sed incõcusse credentis,nec omnino scientis opinione K
atque errore discordans, hæreticus est & foris est ani-
mo,quanuis corporaliter intus videatur.Multos enim
tales portat Ecclesia, quia nõ ita defendunt falsitatem
sententiæ suæ,vt intẽtam multitudinem faciant: quod
si fecerint,tunc pellantur.Item quicunque inuident bo
nis,ita vt quærant occasiones excludendi eos , aut de-
gradandi: vel crimina sua sic defendere parati sunt, si
obiecta vel prodita fuerint,vt etiam conuenticulorum
segregationes,vel Ecclesiæ perturbatiões cogitent exci-
tare,iã schismatici sunt , & ab vnitate corde discisi,
etiam si non inuentis occasionibus , aut occultatis fa-
ctis suis sacramento Ecclesiæ corporali conuersatione
sociẽtur . Quapropter illi soli catholici mali rectè de-
putantur, qui quãuis vera credant quæ ad veram fidei
doctrinã pertinent,& si quid forte nesciunt,quærendũ
existiment, & salua pietate discutiant sine aliquo præ-
iudicio ipsius veritatis,& bonos, vel quos bonos putãt
ament atq; honorent quantũ possunt, tamen flagitiose
atq; facinorose viuunt cõtra quàm viuendum esse cre-
dunt.Tales enim etiã si prodantur aut accusentur, pro
disciplina Ecclesiæ salutisq; suæ causa correpti,vel à cõ L
munione suspensi, nullo modo sibi recedendum esse à
cõmunione catholicæ fidei existimant , quomodocũq;
permissi fuerint satisfactionis quærentes locũ : & ali-
quando per pœnitentiam in frumenta mutantur, siue
correpti , siue remoti, siue etiã verbo dei nullo nomi-
natim accusante aut increpante perterriti . Aliquando
autem etiã sub nomine pœnitentiũ ita viuũt vt solent,
aut nõ multo minus,quidã etiam amplius,nullo modo
tamen à catholica vnitate discedũt. Quibus ita viuen-
tibus si mors obrepserit,palea deputãtur vsq; in finem.
Hoc etiã ipsi credunt.Nam si aliter credũt & incõcus-
se tenent,iam inter hæreticos numerandi sunt:putan-
tes omnibus deũ,etiam in magna iniquitate vsq; in fi-
nem vitæ perseuerãtibus,tantũ quia Ecclesiæ vnitatem
nõ syncera dilectione, nisi vt bene viuerent,sed magis
pœnarum timore tenuerunt,veniam daturũ . Isti ergo
non hoc credunt,vel nõ firmiter opinãtur, & si adhuc
forsitan quærũt. Sed magis eos decipit spes dilationis,
dum se diutius victuros putant,& perditos mores ali-
quando in melius mutaturos.Contra quos dicitur, Ne Eccleſia-
tardes conuerti ad deum, neq; differas de die in diem: ſtes.5.
Subito enim veniet ira eius , & in tempore vindictæ M
disperdet te . Illi enim conuertuntur qui rectè viuere
incipiunt:hoc est enim ad deum redire.Qui autẽ con-
cupiscentias suas perseueranter sequũtur,dorsum quo-
dammodo habent ad deum, quanuis in vnitate cõsti-
tuti sæpe illum retorto collo conentur aspicere. Ergo
& isti,vt ait Propheta,caro sunt & spiritus ambulans & Psal.77.
non reuertens.Sed tamen vt dictum est , propter ean-
dem fidem atque vnitatem Ecclesiæ,neque inter zizā-
nia,quoniam illa extra radicata sunt,neq; inter aristā-
rum paleam quę se etiã frumentis audet aspera dissen-
sione & fragili elatiõe superimponere, sed quãuis sub-
iectam frumẽtis,tamen inter paleam quæ vltima vẽti-
latione separanda est numerantur.Boni autẽ catholici
sunt, qui & fidem integram sequũtur & mores bonos.
Quod autem ad fidei doctrinã pertinet, ita quærunt si
quid quærẽdũ habẽt , vt absit cõcertatio periculosa,vel
quærenti,vel ei cum quo quæritur,vel ei qui differen-
tes audiunt . Ita autem docent si quid docendum ha-
bent , vt vsitata & confirmata securissime & fidentis-
sime & lenissime vt possunt insinuent , Inusitata vero
etiam si veritatis manifestatiõe liquidissima percepe-
runt,

A runt , quærendi potius quam præcipiendi aut affir-
mandi modo,propter audiẽtis infirmitatem.Si autem
tantum habet pondus aliquod verum, vt vires discẽtis
excedat:suspendendum est vt extendat crescentem,nõ
imponendum vt obterat paruulum . Inde est enim il-
Lucæ.18. lud domini,Sed filius hominis cum venerit, putas in-
ueniet fidem in terra?Aliquando autem & occultandũ
est,sed cum spe hortatoria,vt non faciat desperatio fri
gidiores,sed desyderium capaciores. Inde est illud e-
Ioan.16. iusdem domini,Multa habeo vobis dicere, sed non po
testis portare modo . Quod ergo ad mores pertinet,
hoc bene & breuiter dicitur: aut cõfligendum est cum
amore temporalium bonorum,vt non vincat : aut eti-
am edomitus subditusq; esse debet,vt cum surgere cœ-
perit,facile reprimatur:aut ita extinctus,vt se omnino
nulla ex parte commoueat . Ex quo fit vt etiam ipsam
mortem propter veritatem alij fortiter obeant, alij æ-
quanimiter,alij libenter . Quæ tria etiam genera fru-
ctus sunt fertilis terræ, triceni & sexageni & centeni.
In horum aliquo genere inueniendus est tẽpore mor-
tis suæ,si quis de hac vita recte cogitat emigrare . To-
B lerãda sunt autem nõ solum zizania vsque ad messem:
quæ cũ diabolus aspersis prauis erroribus falsisq; opi-
nionibus superseminasset; hoc est, præcedente nomi-
ne Christi hæreses superiecisset,magis ipse latuit atque
occultissimus factus est, hoc est enim & abiit : sed etiã
palea vsq; ad ventilationẽ.Nec probatur fortius grauis-
tas frumentorũ,nisi paleæ perturbationibus, quas cum
premere non potuerit veritate defensa,cesserit falsitas
vnitate seruata.Quanquã in hac parabola dominus,si-
cut in eius expositione cõclusit, non quędã,sed omnia
scandala,& eos qui faciunt iniquitatem,zizaniorũ no-
XII. mine significasse intelligitur. Cum autem creuis-
1.Cor.2. set herba & fructũ fecisset, tunc apparuerũt & zizania.
Matth.13. Cũ enim spiritalis homo esse cœperit diiudicans om-
nia,tunc ei errores incipiunt apparere.Serui autẽ dixe
runt ei,Vis imus & colligimus ea? Vtrũ & ipsi sint ser-
ui quos paulopost messores appellat : an quia in expo-
sitione parabolæ messores dixit esse angelos,nec quis-
quam facile dicere ausus fuit angelos nescisse quis zi-
zania superseminauerit , & ea tunc apparuisse angelis
cum herba fructũ fecisset : magis oportet intelligi ho-
C mines ipsos fideles seruorũ nomine hoc loco significa-
tos,quos etiam bonũ semen dicit.Nec mirũ si & bo-
num semen ipsi dicũtur, & serui patrisfamiliãs:sicut &
Ioan.10. de se ait,quòd ipse sit ianua, & q̃ ipse sit pastor, Ex di-
uersis enī significationibus vna res etiã plures & di-
uersas similitudines recipit: præsertim quia cũ ad ser-
uos loqueretur non ait , In tẽpore messis dicam vobis,
Colligite primum zizania: sed dicam,inquit,messori-
bus. Vnde intelligitur colligendorum zizaniorum ad
comburendũ alia esse ministeria,nec quenquã Ecclesię
filium debere arbitrari ad se hoc officiũ pertinere. Cũ
igitur esse quisq; spiritalis cœperit , cognoscit errores
hæreticorũ, & omnino diiudicat atq; discernit, quic-
quid audierit aut legerit abhorrere à regula veritatis:
sed donec quis in eisdẽ spiritalibus perficiatur,& quo-
dammodo matureſcat in fructũ quem herba dedit,po
test eum mouere , quare sub nomine Christiano tam
multæ hæreticorum extiterint falsitates . Inde etiã est
quod serui dicunt, Nonne bonũ semen seminasti in a-
gro tuo: vnde ergo habet zizania?Deinde cum cogno
uerit hãc excogitatse fraudem diabolũ, cum cõtra tãti
nominis authoritatem nihilse valere sentiret,vt falla-
cias suas eodem nomine obtegeret : potest ei suboriri

voluntas , vt tales homines de rebus humanis auferat, D
si aliquã temporis habeat facultatem:sed vtrum facere
debeat,iustitiã dei cõsulit,vtrum hoc ei præcipiat, vel
permittat,& hoc officiũ esse hominum velit. Hinc est
quòd serui dicunt,Vis imus & colligimus ea? Quibus
veritas ipsa respondet, Non ita hominẽ constitutũ es-
se in hac vita, vt certus esse possit qualis quisq; futurus
sit postea,cuius in præsentia cernit errorem : vel quid
etiam error eius cõferat ad profectum bonorũ: nõ esse
tales auferẽdos de hac vita,ne cum malos conatur in-
terficere,bonos interficiat, quod forte futuri sunt : aut
bonis obsit quibus & inuiti forte vtiles sunt : sed tunc
opportune fieri , cum iam in fine non restat vel tem-
pus cõmutandæ vitæ , vel proficiendi ad veritatem ex
occasione atq; cõparatione alieni erroris.Tunc autem
hoc nõ ab hominib⁹ sed ab angelis fieri. Inde est quod
respondet paterfamiliãs,Non,ne forte colligẽtes zizā-
nia, eradicetis simul & triticũ : sed in tempore messis
dicam messoribus:&c. Atque hoc modo eos patientis-
simos & tranquillissimos reddidit. Quæri autẽ potest
quod ait,Alligate fasciculos ad cõburendum: cur non
vnũ fascem, aut nõ vnũ aceruum zizaniorũ fieri dixit? E
Nisi forte propter varietatẽ hæreticorum , & non solũ
à tritico,verũetiam à seipsis discrepãtium , ipsa vniu-
cuiusq; hæreseos propria cõuenticula,in quibus singu-
latim sua cõmunione deuincti sunt , nomine fasciculo-
rũ designauit,Vt iam tũc incipiant alligari ad com-
burendum, cum à catholica cõmunione segregati suas
proprias quasi Ecclesias habere cœperint : vt cõbustio
earũ sit in fine seculi,modo alligatio fasciculorũ. Sed
si ita esset,nõ iam multi respiscendo,& in catholicam
remeando ab errore desciscerẽt. Quapropter & alli-
gatio fasciculorum in fine futura est,vt nõ confuse,sed
pro modo peruersitatis suæ vniuscuiusq; erroris perti-
nacia puniatur. Ne forte colligentes zizania eradice-
tis simul & triticũ.Vtrum quia ſetiam boni cum adhuc ſaliàs, Verũ
infirmi sunt,opus habent in quibusdã malorũ permix- intuẽdum,
tione:siue vt per eos exerceantur, siue vt eorum cõpa- quia.
ratione magna illis exhortatio fiat vt nitantur ad me-
lius, quib⁹ sublatis altitudo charitatis quasi euulsa mar
cescat,quod est eradicari?Nam sic ait Apostolus,Vt in Ephe.3.
charitate radicati & fundati possitis comprehendere. Coloſſ.2.
An forte ideo simul eradicatur triticũ cum auferũtur F
zizania,quia multi primo zizania sunt, & postea triti-
cum fiunt? Qui nisi patiẽter cũ mali sunt tolerẽtur, ad
laudabilem mutationẽ non perueniunt:itaque si euulsi
fuerint,simul eradicabitur & triticũ quod futuri essent,
si eis parceretur. Simile est regnũ cœlorum homi- XIII.
ni negociatori quærẽti bonas margaritas,Inuenta autẽ Matth.13.
vna preciosa margarita , abiit & vendidit omnia quæ
habuit & emit eam. Quæstio est,cur à numero plurali
ad singularẽ transierit, vt cũ quærat homo bonas mar-
garitas,vnã inueniat preciosam quã venditis omnibus
quę habet,emat.Aut ergo negociator.Iste bonos homi
nes quærens,cũ quibus vtiliter viuat, inuenit vnũ præ
omnibus sine peccato, mediatorẽ dei & hominũ ſho- 1.Timo.2.
minem.Christũ Iesum.Aut præceptaliustitiæ quærẽs,
quibus seruatis cũ hominibus rectè cõuersetur,inuenit
dilectionem proximi, in quo vno dicit Apostolus om Roma.13.
nia cõtineri:Vt non occides,non mœchaberis, nõ fu- Exod.20.
raberis, non falsum testimonium dices , & si quod est
aliud mãdatũ, singulæ enim margaritę sint,quę in hoc
sermone recapitulantur, Diliges proximum tuum tã-
quã teipsum.Aut bonos intellectus homo quęrit,& in-
uenit vnum illum quo cuncti cõtinentur,In principio Ioan.1.

G erat verbum, & verbũ erat apud deum. Eſt enim verbum domini lucidum candore veritatis, & ſolidũ firmitate æternitatis,& vndique ſui ſimile pulchritudine diuinitatis, qui deus penetrata carnis teſtudine intelligendus eſt.Ille enim ad margaritam ipſam iam peruenerat,quæ in tegumentis mortalitatis, quaſi cõcharum obſtaculo,inter profunda huius ſeculi,atque inter duritias ſaxeas Iudæorum aliquando latuerat. Ille ergo ad ipſam margaritam iam peruenerat,qui ait, Et ſi no
2.Cor.5. ueramus Chriſtum ſecundum carnem, ſed nunc iam non nouimus.Nec vllus omnino intellectus margaritæ nomine dignus eſt, niſi ad quem diſcuſſis omnibus carnalibus tegminibus peruenitur, quibus ſiue per verba humana, ſiue per ſimilitudines circumpoſitas operitur,vt purus & ſolidus,& nuſquam à ſe diſſonãs,certa ratione cernatur. Quos tamen omnes veros & firmos & perfectos intellectus vnus ille continet,per quẽ facta ſunt omnia,quod eſt verbum dei.Quodlibet autem horum trium ſit,vel ſi aliquid aliud occurrere potuerit,quod margaritę vnius & precioſæ nomine bene
H ſignificetur,precium eius eſt,noſipſi: qui ad eam poſſidendam non ſumus liberi,niſi omnibus pro noſtra liberatione contemptis, quæ temporaliter poſſidentur: venditis enim rebus noſtris, nullum earum maius accipimus precium,quàm noſipſos,quia talibus implicati noſtri non eramus, Vt rurſus noſipſos pro illa margarita demus, non quia tanti valeamus, ſed quia plus
XVIII. Matth.13. dare non poſſumus. Et oculos ſuos clauſerunt ne quando oculis videant: id eſt, ipſi cauſa fuerunt, vt deus eis oculos clauderet. Alius enim Euangeliſta dicit,Excæcauit oculos eorum. Sed vtrum vt nunquam
Ioan.12. videant[quærendum:]an vero ne vel ſic aliquando videant,cæcitate ſua ſibi diſplicentes,& ſe dolẽtes, & ex hoc humiliati atque commoti ad confitenda peccata ſua,& pie quærendum dominũ, Sic enim Marcus hoc
Marci.4. dicit,Nequando conuertantur & dimittantur eis peccata.Vbi intelliguntur peccatis ſuis meruiſſe,vt nõ intelligerent: & tamen hocipſum miſericorditer eis factum,vt peccata ſua cognoſcerent,& conuerſi veniam mererentur.Quòd autem Ioannes hunc locum ita dicit,Propterea non poterant credere,quia iterum dixit
Ioan.12. Eſa.6. Eſaïas,Excæcauit oculos eorum,& indurauit cor eorũ,
I vt non videant oculis,& intelligant corde,& conuertantur & ſanem eos.Aduerſari videtur huic ſententię, & omnino cogere,vt quod hic dictum eſt, ne quando oculis videant: non accipiatur ne vel ſic aliquando oculis videant,ſed prorſus vt non videant.Quandoquidem aperte ita dicit,vt oculis nõ videant.Et quod ait, Propterea non poterãt credere: ſatis oſtendit nõ ideo factam illam excæcationem, vt ea commoti & dolentes ſe non intelligere, conuerterentur aliquando per pœnitentiam.Non enim poſſent hoc facere, niſi prius crederent,vt credendo conuerterentur, conuerſione ſanarentur,ſanitate intelligerent. Sed ideo potius excæcatos,vt nõ crederent.Dicit enim apertiſſime,Propterea non poterant credere. Quod ſi ita eſt,quis non exurgat in defenſionem Iudæorum, vt eos extra culpam fuiſſe proclamet,quòd nõ crediderunt?Propterea enim non poterant credere,quia excæcauit oculos eorum.Sed quoniam potius deus extra culpam debet intelligi,cogimur fateri aliis quibuſdam peccatis ita eos excæcari meruiſſe, qua tamẽ excæcatione non potuerunt credere.Verba enim Ioannis iſta ſunt, Propterea non poterant credere,quia iterum dixit Eſaïas, Excæcauit oculos eorum.Fruſtra itaque conamur intellige-

re,ideo fuiſſe cæcatos,vt non conuerterentur, cũ ideo K
conuerti non poterant, quia non credebant: & ideo credere non poterãt,quia excæcati erant. An forte nõ abſurde dicimus,quoſdam Iudæorum fuiſſe ſanabiles: ſed tanto tamen ſuperbiæ tumore periclitatos, vt eis expedierit primo non credere: & ad hoc fuiſſe cæcatos,vt non intelligerent dominum loquentem per parabolas,quibus non intellectis,non in eum crederent, non credentes autem cum cæteris deſperatis crucifigerent eum:atque ita poſt eius reſurrectionem cõuerterentur, quãdo iam de reatu mortis domini amplius humiliati vehementius diligerent à quo ſibi tantũ ſcelus dimiſſum eſſe gauderent, Quoniam tanta erat eorum ſuperbia, vt tali humiliatione eſſet deiicienda. Quod incongrue dictum eſſe quilibet arbitretur,ſi nõ
Ioan.12. ita contigiſſe in Actibus Apoſtolorum manifeſtiſſime legerit.Non ergo abhorret quod ait Ioannes, Propterea non poterant credere,quia excęcauit oculos eorum vt non videant:ab ea ſententia qua intelligimus ideo excæcatos vt conuerterentur:hoc eſt, ideo eis per obſcuritates parabolarum occultatas ſententias domini, L
vt poſt eius reſurrectionem ſalubriore pœnitentia reſipiſcerent: quia per obſcuritatem ſermonis excæcati, dicta domini non recte intellexerunt,& ea non intelligendo,non in eum crediderunt, non credendo crucifixerunt: atque ita poſt eius reſurrectionem miraculis quæ in eius nomine fiebãt exterriti, maiore criminis reatu compuncti ſunt,& proſtrati ad pœnitentiam, deinde accepta indulgentia ad obedientiam flagrantiſſima dilectione conuerſi.Nam quibus non profuit illa cæcitas ad conuerſionem, quæ per linguam parabolarum fiebat,ita de illis Propheta alio loco dicit,quod etiam Apoſtolus cõmemorauit cum de obſcuritate lin-
1.Cor.14. Eſa.28. guarum ageret,In aliis linguis,& in aliis labiis loquar populo huic: & nec ſic me exaudient dicit dominus. Non enim diceretur,nec ſic me exaudient:niſi ad hoc fieret,vt vel ſic exaudirent:id eſt, vt eis ad humilẽ cõfeſſionem & ſolicitam inquiſitionem & obedientem conuerſionem & feruentem dilectionem valeret. Eſt vero etiam iſta ratio medicinæ corporalis.Nam & pleraque medicamenta prius affligunt vt ſanent, & ipſa collyria quæ ad oculos pertinẽt,ſi ea opus eſt intrinſecus infundi, niſi ſenſum videdi prius claudant & per- M
turbent,prodeſſe non poſſunt.Nec moueat quod idem Propheta dicit,Niſi crediderit is non intelligetis:quaſi contrarium ſit quod Ioannes ait, Propterea non poterant credere, quia excæcauit oculos eorum: id eſt, quia illæ parabolæ ita dicebantur, vt ab eis non poſſent intelligi.Dicet enim aliquis, Si vt intelligerẽt credere debebant,quomodo propterea non poterant credere,quia non intelligebant? Hoc eſt, quia excæcauit oculos eorũ.Sed quod ait Eſaïas,Niſi crediderit is,non intelligetis: de illa intelligentia dictũ eſt, in qua ſemper manebitur,rerum ineffabilium. Cum autem dicitur quod credatur,niſi quod dicitur intelligatur, credi non poteſt. Intelligenda ſunt ergo dicta vt credantur quæ dici non potuerũt: credenda autem quæ dici potuerunt,vt intelligantur quæ dici non poſſunt.

Et ſine parabolis non loquebatur eis.Non quia ni- XV.
hil proprie locut⁹ eſt, ſed quia nullum ferè ſermonem explicauit,vbi non aliquid per parabolam ſignificauit: quanuis in eo aliqua & proprie dixerit: ita vt ſæpe inueniatur totus ſermo eius parabolis explicat⁹,totus autem proprie dictus nullus inueniatur. Explicatos autẽ ſermones dico,quando ex aliqua occaſione rerum incipit

A cipit loqui quouſque terminet quicquid ad ipſam rem pertinet,& tranſeat ad aliud. Nonnunquam ſanè alius Euangeliſta contexit, quod alius diuerſis temporibus dictum indicat.Non enim omnimodo ſecundum rerũ geſtarum ordinem, ſed ſecundum ſuæ quiſque recordatiõis facultatem narrationem quàm exorſus eſt or-
XVI. Matth.13. dinauit. [Intellexiſtis hæc omnia?] Dicunt ei,etiam:ait illis, Ideo omis Scriba doctus in regno cœlorum, ſimilis eſt homini patrifamiliâs, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera. Vtrum iſta cõclusione exponere voluit quem dixerit theſaurum in agro abſcõditum?Quoniam ſanctæ ſcripturæ intelliguntur, quæ nomine duorum teſtamentorum noui & veteris concluduntur. Quemadmodum apud alium Euãgeliſtam gladium bis acutum tali concluſione videtur exponere.An quia in parabolis iſta locutus eſt? Et quum quæſiſſet ab eis,vtrum intellexiſſent,reſponderunt ſe intelexiſſe. Fortaſſe iſta ſimilitudine vltima patrisfamiliâs proferentis de theſauro ſuo noua & vetera, oſtendere voluit eum doctum habendum eſſe in Eccleſia, qui e-
B tiam ſcripturas veteres parabolis explicatas intellexerit,ab iſtis nouis accipiens regulas:quia & iſta domin⁹ per parabolas enunciauit, quãuis ipſe Chriſtus eſſet finis illorum:id eſt,vt in eo illa vetera complerentur:vt ſi ipſe in quo illa complentur & manifeſtantur,per parabolas adhuc loquitur, donec eius paſſio velũ diſcindat,vt nihil ſit occultũ quod non reueleturmulto magis illa quæ ad commendandam tantam eius ſalutem tam lõge de illo ſcripta ſunt, parabolis operta eſſe nouerimus: quæ cum Iudęi ad literam acciperent,noluerunt eſſe docti in regno cœlorum, neque tranſire ad Chriſtum, vt auferretur velamen quod ſupra cor eorũ
XVII. Matth.13. poſitum eſt. Fratres eius Iacobus,& Ioſeph,& Simon & Iudas,& ſorores eius, nõnne omnes apud nos ſunt? Vnde ergo huic omnia iſta? & ſcandalizabantur in eo.Fratres apud Iudæos dici ſolere cognatos vſqueadeo probatur,vt non ſolum ex propinquo generationis gradu ſicut ſunt filij fratrum & ſororum, qui etiam apud nos vſitatiſſime fratres dicuntur,ſed etiam auunculus & ſororis filius, ſicut ſibi erant Iacob & Laban fratres appellati inueniantur.Non ergo mirum eſt dictos eſſe fratres domini ex materno genere quoſcunque cognatos, cum etiã ex cognatione Ioſeph dici potuerint fratres eiũs,ab eis qui illum patrem domini eſſe arbitrabantur.[Generalem iuſtitiam non violat quis
C niſi libidine tranſgreſſus fuerit placitum ſocietatis humanæ:ſicut eſt furtum,rapina,adulterium, inceſtus, & huiuſmodi:aut naturam,ſicut eſt cõtumelia,cædes,homicidium, concubitus maſculorum vel pecorum: aut modum in conceſſis, ſicut eſt ſuperbum amplius verberare quàm oportet,vel ſuperfluum edere vel bibere amplius quàm oportet, cum ipſa coniuge concumbere amplius quàm oportet:& ſimilia.Bene intelligitur ſpirituſſanctus ideo primum linguarum donum dediſſe hominibus,quę pacto & placito hominũ inſtitutę ſunt, & forinſecus per ſenſus corporis conſuetudine audiẽdi diſcuntur,vt eis oſtenderet quàm facile poſſet ſapientes facere per ſapiẽtiam dei, quæ eis interna eſt. Itẽ voluntas verbi ſempiterni ſtabilis eſt ſemper, quia ſimul habet omnia:Noſtra autem voluntas ideo nõ ſtat, quia non habet ſimul omnia,ideo modo hoc modo illud volumus.Item ſic fuerunt in illo verbo omnia quæ facta ſunt & ipſa ſuſceptio hominis ſic ab eo præcognita eſt, quomodo ſi pictor velit pingere totam domum, & cogitet vel nouerit locum vbi etiam ſe pin-

Sequẽtia vſque ad finẽ in trib⁹ antiquiſſimis exẽplaribus inuenimus. Videtur eſſe epilogus dictorum.

gere debeat: totum in arte habet, & in præparatione, D
& in voluntate, quanuis certis & ſuis quæq; temporib⁹ explicet: Sic omnis creatura & ipſe homo qui eiuſdem ſapientiæ perſonam myſtice & inenarrabili ſuſceptione geſtaturus erat, in ipſa ſapientia tanquam dei arte ſempiterna ſemper erat,quanuis ſuis quæque temporibus efficiat, quæ pertendit à fine vſque ad finem fortiter & diſponit omnia ſuauiter, atque in ſe manens innouat omnia. Item quomodo quis velit velle mori ſi ſic velle mori peruenerat, qui iam habet ſanam fidem & videt quò ſibi perueniundum ſit, ad hoc iam proficit,vt libenter de hac vita diſcedat.Non enim, hoc eſt videre quò ſibi perueniẽdum ſit, quod eſt etiam amare illud, & ibi iam eſſe deſyderare, quod in cuius animo effectum fuerit, neceſſe eſt vt libenter moriatur. Fruſtra itaque dicunt quidam, qui iam ſanam fidẽ tenent,ideo ſe nolle mori vt proficiant, cum ipſe profectus eorum in eo profectu ſit, vt mori velint. Si ergo verũ loqui volunt,non dicant, ideo mori nolo vt proficiam: ſed ideo mori nolo quia parum profeci. Itaque mori nolle fidelibus non conſilium eſt vt proficiant, ſed indicium quod parum profecerint. Proinde quod E
nolunt vt perfecti ſint,velint & perfecti ſunt.]

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, de conſenſu Euangeliſtarũ, Liber primus.

De Euangelij excellentia, & de quatuor Euangeliſtarum authoritate. Cap. I.

INTER omnes diuinas authoritates quæ ſanctis literis continentur, Euangelium merito excellit. Quod enĩ lex & Prophetę futurũ prẽnunciauerunt: hoc redditum atque completũ in Euangelio demõſtratur.Cuius primi prędicatores Apoſto- F
li fuerunt,qui dominum ipſum & ſaluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum etiam præſentem in carne viderunt. Cuius non ſolum ea quæ ex ore eius audita vel ab illo ſub oculis ſuis operata, dicta & facta meminerant: verumetiam quæ priuſquam illi per diſcipulatum adhæſerant,in eius natiuitate,vel infantia,vel pueritia,diuinitus geſta & digna memoria,ſiue ab ipſo,ſiue à parẽtibus eius, ſiue à quibuſlibet aliis certiſſimis indiciis & fideliſſimis teſtimoniis requirere & cognoſcere potuerunt:impoſito ſibi euangelizãdi munere, generi humano annunciare curarunt.Quorum quidam:hoc eſt, Matthæus,& Ioannes,etiam ſcripta de illo quę ſcribẽda viſa ſunt,libris ſingulis ædiderunt.At ne putaretur, quod attinet ad percipiendum & prædicandum Euangelium, intereſſe aliquid, vtrum illi annuncient, qui eundem dominum hic in carne apparentem diſcipulatu famulãte ſecuti ſunt, an ij qui ex illis fideliter cõperta crediderunt,diuina prouidentia procuratum eſt per ſpiritumſanctum, vt quibuſdam etiam ex illis qui primos Apoſtolos ſequebantur, non ſolum annunciandi, verumetiam ſcribendi Euangelium tribueretur authoritas.Hi ſunt Marcus & Lucas.Cęteri autem homines

G mines qui de domini vel de Apostolorum actibus aliqua scribere conati vel ausi sunt, non tales vel suis temporibus extiterunt, vt eis fidem haberet Ecclesia, atque in authoritatem canonicam sanctorum librorum, eorum scripta reciperet. Nec solum quia illi non tales erant, quibus narrãtibus credi oporteret, sed etiam quia scriptis suis quædã fallaciter indiderunt, quę catholica atq; Apostolica regula fidei & sana doctrina cõdẽnat.

De numero Euangelistarum, & eorum ordine scribendi, & de lingua in qua scripserunt, & de materia circa quam principaliter scripserunt. Cap. II.

ISti igitur quatuor Euangelistæ vniuerso terrarũ orbe notissimi, & ob hoc fortasse quatuor, quoniã quatuor sunt partes orbis terrę, per cuius vniuersitatem Christi Ecclesiam dilatari, ipso sui* numeri sacramento quodãmodo declararunt, hoc ordine scripsisse perhibentur. Primũ Matthæus, deinde Marcus, tertio Lucas, vltimo Ioãnes. Vnde alius eis fuit ordo cognoscẽdi atque prædicandi, alius autem scribendi. Ad cognoscendũ quippe atque prædicandum, primi vtique fuerunt qui secuti dominum, in carne præsentem dicentem audierunt, facientémque viderunt, atque ex eius ore ad Euangelizandum missi sunt. Sed in conscribendo Euangelio, quod diuinitus ordinatum esse credendum est, ex numero eorum quos ante passionem dominus elegit, primum atque vltimum locum duo tenuerunt. Primum Matthæus, vltimum Ioannes, vt reliqui duo qui ex illo numero non erant, sed tamen Christũ in illis loquentem secuti erant, tanquã filij amplectendi, ac per hoc in loco medio constituti, vtroque ab eis latere munirentur. Horum sanè quatuor solus Matthæus Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cęteri Gręco. Et quamuis singuli suum quendam narrandi ordinẽ tenuisse videantur: non tamen vnusquisque eorum velut alterius præcedentis ignarus voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse quæ scripsisse alius inuenitur: sed sicut vnicuique inspiratum est, nõ superfluam cooperationem sui laboris adiunxit. Nam Matthæus suscepisse intelligitur incarnationẽ domini secundum stirpem regiam, & pleraque secũdum hominum præsentem vitam & facta & dicta eius. Marcus eum subsecutus tanquam pedissequus & breuiator eius videtur. Cum solo quippe Ioanne nihil dixit, solus ipse perpauca, cum solo Luca pauciora, cum Mattheo vero plurima, & multa penè totidem atque ipsis verbis, siue cum solo, siue cum cæteris consonante. Lucas autẽ circa sacerdotalem domini stirpem atque personam, magis occupatus apparet. Nam & ad ipsum Dauid nõ regium stemma secutus ascendit, sed per eos qui reges non fuerũt, exiit ad Nathan filium Dauid, qui nec ipse rex fuit. Non sicut Matthæus qui per Salomonem regem descendens, cæteros etiam reges ex ordine prosecutus est, seruans in eis de quo postea loquemur mysticum numerum.

*aliàs, munere. — H — I — Lucæ.3. — Matth.1.

Quomodo Christũ & regiam & sacerdotalẽ personam gesturum esse prophetatũ erat, & cur Matthæus eius regiam dignitatem prosequens, Marcum habuerit comitem, & Lucas sacerdotalẽ prosequens socio subsequente caruerit. Cap. III.

DOminus enim Iesus Christus vnus verus rex & vnus verus sacerdos, illud ad regendos nos, istud ad expiãdos, has duas personas apud antiquos patres singillatim commendatas, suam figuram egisse declarauit, Siue titulo illo qui cruci ei eius superfixus erat, Rex Iudæorum: vnde arcano instinctu Pilatus respondit, Quod scripsi scripsi: Prædictum quippe erat in Psalmis, Ne corrumpas tituli inscriptionẽ. Siue quod ad personam sacerdotis attinet in eo quod nos offerre atque accipere docuit: vnde prophetiam de se præmisit dicentem, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: Multisque aliis documẽtis diuinarum scripturarum, rex & sacerdos Christus apparet. Hinc & ipse Dauid cuius non frustra crebrius filius dictus est quàm filius Abrahæ, & quem communiter tenuerunt Matthęus & Lucas, ille à quo per Salomonem descenderet, iste ad quem per Nathan ascenderet, quanquam aperte rex fuit, figurauit tamen & sacerdotis personam, quando panes propositionis manducauit, quos nõ licebat manducare nisi solis sacerdotibus. Huc accedit quòd solus etiã Lucas Mariam commemorat ab angelo manifeste cognatam fuisse Elizabet, quæ vxor erat Zachariæ sacerdotis. De quo idem scripsit quòd eam de filiabus Aaron: hoc est, de tribu sacerdotum habebat vxorem. Cum ergo Matthæus circa regis, Lucas circa sacerdotis personam gereret intentionem, vtrique humanitatẽ Christi maxime cõmendarunt. Secundum hominem quippe Christus & rex & sacerdos effectus est, cui dedit deus sedẽ Dauid patris sui, vt regni eius non esset finis, & esset ad interpellandum pro nobis mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Non autem habuit tanquã breuiatorem cõiunctum Lucas, sicut Marcum Matthæus. Et hoc fortasse non sine aliquo sacramento, quia regum est non esse sine comitum obsequio: vnde ille qui regiam personam Christi narrandam susceperat, habuit sibi tanquam comitem adiunctum, qui sua vestigia quodammodo sequeretur. Sacerdos autem quoniam in sanctasanctorum solus intrabat, propterea Lucas, cuius circa sacerdotium Christi erat intentio, non habuit tãquam socium subsequentem, qui suam narrationem quodãmodo breuiaret.

Ioan.19. — K — Psal.74. — Psal.109. — Matth.1. Lucæ.3. 1.Reg.21. Matth.12. — Lucæ.1. — Ibidem. — L — 1.Timo.2.

Quomodo Ioannes circa Christi diuinitatem versatus multa de ea recitatis à tribus aliis humanitatem eius consyderantibus prætermissa. Cap. IIII.

TRes tamen isti Euangelistæ in his rebus maxime diuersati sunt, quas Christus per humanam carnem temporaliter gessit. Porrò autem Ioannes ipsam maxime diuinitatem domini qua patri est æqualis intendit, eamq; pręcipue suo Euangelio, quantum inter homines sufficere credidit, commendare curauit. Itaque longe à tribus istis superius fertur, ita vt hos videas quodammodo in terra cum Christo homine conuersari: illum autem transcendisse nebulam qua tegitur omnis terra, & peruenisse ad liquidum cœlum: vnde acie mentis acutissima atq; firmissima videret, In principio verbum deum apud deum, per quod facta sunt omnia, & ipsum agnosceret carnem factum, vt habitaret in nobis, & quòd acceperit carnem, non quòd fuerit mutatus in carnẽ. Nisi enim carnis assumptio seruata incommutabili diuinitate facta esset, non diceretur, Ego & pater vnum sumus. Neque enim pater & caro vnum sunt. Et hoc de seipso domini testimonium solus idem Ioannes commemorauit, Et qui me videt, videt & patrem: Et, Ego in patre, & pater in me est: Et, Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Et, quæcunque pater facit, hæc eadem & filius facit similiter: & si qua alia sunt quæ Christi diuinitatem in qua æqualis est patri, recte intelligentibus intiment, penè solus Ioannes in Euangelio suo posuit: tanquam de pectore ipsius domini super quod discũbere in eius conuiuio

M — Ioan.1. — Ioan.10. Ioan.14. Ioan.17. — Ioan.13.

A uiuio solitus erat, secretum diuinitatis eius vberius & quodammodo familiarius biberit.

Quomodo iuxta duas viuẽdi virtutes, actiuam scilicet & contemplatiuam, Ioannes ad contemplatiuam, cæteri potius ad actiuam respexerint. Cap. V.

PRoinde cum duæ virtutes propositæ sint animæ humanæ, Vna actiua, altera contẽplatiua. Illa qua itur, ista qua peruenitur. Illa qua laboratur vt cor mundetur ad videndum deum, ista qua vacatur & videtur deus. Illa est in præceptis exercendæ vitæ huius temporalis, ista in doctrina vitæ illius sempiternæ. Ac per hoc illa operatur, ista requiescit: quia illa est in purgatione peccatorum, ista in lumine purgatorũ. Ac per hoc in hac vita mortali, illa est in opere bonæ conuersationis: ista vero magis in fide, & apud perpaucos per speculum in ænigmate, & ex parte in aliqua visiõe incõmutabilis veritatis: Hæ duæ virtutes in duabus vxoribus Iacob figuratæ intelliguntur. De quibus aduersus Faustum Manichæum pro modulo meo, quantum illi operi sufficere videbatur, disserui. Lia quippe interpretatur laborãs. Rachel autem visus principium. Ex quo intelligi datur, si diligenter aduertas, tres Euangelistas temporalia facta domini & dicta, quæ ad informãdos mores vitę præsentis maxime valerent, copiosius prosecutos circa illam actiuam virtutem fuisse versatos: Ioannem vero facta domini multo pauciora narrantem, dicta verò eius, ea præsertim quæ trinitatis vnitatem, & vitæ æternæ fœlicitatem insinuarent, diligẽtius & vberius conscribentem, in virtute contemplatiua commendanda, suam intẽtionem prædicationémque tenuisse.

1.Cor.13. — Gene.29. Contra Faustum lib.22. cap.32. Li.22.ca.25. &.sequen. — B

Quomodo quatuor Euãgelistæ quatuor animalibus à Ioanne in Apocalypsi descriptis figurati sint, cõtra quorundam opinionem, Marcus homine, Lucas boue, Matthæus leone, & Ioannes aquila. Cap. VI.

VNde mihi vident, qui ex Apocalypsi illa quatuor animalia, ad intelligẽdos quatuor euangelistas interpretati sunt, probabilius aliquid attẽdisse, illi qui leonẽ in Matthæo, hominẽ in Marco, vitulum in Luca, aquilam in Ioanne intellexerunt: quàm illi qui hominem Matthæo, aquilam Marco, bouem Lucæ, leonem Ioanni tribuerunt. De principiis enim librorum quandam coniecturã capere voluerunt, non de tota intentione Euangelistarũ, quæ magis fuerat perscrutanda. Multo enim cõgruentius ille qui regiam Christi personam maxime cõmendauit, per leonem significatus accipitur: vnde & in Apocalypsi cum ipsa tribu regia leo cõmemoratus est, vbi dictum est, Vicit leo de tribu Iuda. Secundum Matthæum enim & magi narrantur venisse ab Oriente ad regem quærẽdum & adorandum, qui eis per stellam natus apparuit. Et ipse rex Herodes regem Christum formidat infantem, atque vt eum possit occidere, tot paruulos necat. Quòd autem per vitulum Lucas significatus sit, propter maximam victimam sacerdotis, neutri dubitauerunt. Ibi enim à sacerdote Zacharia incipit sermo narrantis. Ibi cognatio Mariæ & Elizabet cõmemoratur. Ibi sacramenta primi sacerdotij in infante Christo impleta narrantur. Et quæcunque alia possunt diligenter aduerti, quibus appareat Lucas intentionem circa sacerdotis personam habuisse. Marcus ergo, qui neque stirpem regiam neq; sacerdotalem, vel cognationem vel consecrationẽ narrare voluit, & tamen in eis versatus ostenditur quæ homo Christus operatus est, tantum hominis figura in illis quatuor animalibus significatus videtur. Hæc autem animalia tria, siue leo, siue homo, siue vitulus in terra gradiuntur: vnde isti tres Euangelistæ in his maxime occupati sunt, quæ Christus in carne operatus est, & quæ pręcepta mortalis vitæ exercendæ carnem portantibus tradidit. At vero Ioannes super nubila infirmitatis humanæ velut aquila volat, & lucem incommutabilis veritatis acutissimis atq; firmissimis oculis cordis intuetur.

Apoca.4. Ezech.1. — Super Ioan. tract.36. — C — Apoc.5. — Matth.2. — Lucæ.1. — Marci.1. — D

Post execrationem eorum qui Euangelistas tanquã inter se minus quadrantes criminantur, operis huius à se suscepti causam recitat, simul explanãs cur ipse dominus noster Iesus Christus nihil scripserit per se, sed per discipulos, præmittens quid de ipso pagani sentiant, deinde Pythagoram & Socratem nihil de seipsis scripsisse docet. Cap. VII.

HAs domini sanctas quadrigas, quibus per orbem vectus subigit populos leni suo iugo, & sarcina leui, quidã vel impia vanitate vel imperita temeritate calumniis appetunt, vt eis veracis narrationis derogent fidem, per quos Christiana religio disseminata, per mundum tanta fertilitate prouenit, vt homines infideles iam inter seipsos calumnias suas mussitare vix audeant: compressi fide gentium & omnium deuotione populorum. Verũtamen quia nõnullos adhuc calumniosis disputationibus suis, vel retardant à fide ne credant, vel iam credentes quantum potuerint agitando perturbant: nõnulli autem fratres salua fide nosse desyderant quid talibus respondeant quæstionibus, vel ad profectum scientiæ suæ, vel ad illorum vaniloquia repellẽda: inspirante atque adiuuãte domino deo nostro, quod vtinam & ipsorum saluti prosit, hoc opere demõstrare suscepimus errorem vel temeritatem eorum, qui contra Euangelij quatuor libros, quos Euangelistæ quatuor singulos conscripserunt, satis argutas criminationes se proferre arbitrantur: quod vt fiat, quàm non sibi aduersantur iidẽ scriptores quatuor, ostendendũ est. Hoc enim solent quasi palmam suæ vanitatis obiicere, quod ipsi Euangelistæ inter seipsos dissentiant. Sed illud prius discutiendum est, quod solet nõnullos mouere, cur ipse dominus nihil scripserit, vt aliis de illo scribẽtibus necesse sit credere. Hoc enim dicũt illi vel maxime Pagani qui dominum ipsum Iesum Christũ culpare aut blasphemare non audent: eiq; attribuunt excellentissimam sapientiam, sed tamen tanquam homini: discipulos vero eius dicunt magistro suo amplius tribuisse quàm erat, vt eũ filium dei dicerent, & verbum dei per quod facta sunt omnia, & ipsum ac deum patrem vnum esse: ac si qua similia sunt in Apostolicis literis, quibus eum cum patre vnum deum colendum esse didicimus. Honorandum enim tanquam sapientissimum virum putant, colendum autem tanquam deum negãt. Cum ergo quærunt quare ipse non scripserit, videntur parati fuisse hoc de illo credere, quod de se ipse scripsisset, nõ quod alij de illo pro suo arbitrio pręedicassent. A quibus quęro cur de quibusdam nobilissimis Philosophis suis hoc crediderũt, quod de illis eorum discipuli scriptũ memorię reliquerunt, cum de se ipsi nihil scripsissent? Nã Pythagoras, quo in illa contemplatiua virtute nihil tũc habuit Gręcia clarius, non tantum de se, sed nec de vlla re aliquid scripsisse perhibetur. Socrates autem, quẽ rursus in actiua, qua mores informãtur, omnibus prætulerunt, ita vt testimonio quoque dei sui Apollinis omnium sapientissimum pronunciatum esse non taceant, Aesopi fabulas pauculis versibus prosecutus est,

E — F — 2.Retract. cap.16. — De ciuit.dei lib.8.cap.2. — De ciuit.dei lib.8.cap.3.

verba

G verba & numeros ſuos adhibens rebus alterius: vſque adeo nihil ſcribere voluit, vt hoc ſe coactum imperio ſui dæmonis feciſſe dixerit, ſicut nobiliſſimus diſcipulorum eius Plato commemorat. In quo tamen opere maluit alienas quàm ſuas exornare ſententias. Quid igitur cauſæ eſt, cur de iſtis hoc credant, quod de illis diſcipuli eorum literis commendarunt, & de Chriſto nolunt credere quod eius de illo diſcipuli cõſcripſerunt? præſertim cum ab eo cæteros homines ſapientia ſuperatos eſſe fateantur, quanuis eum fateri deum nolint. An vero illi quos iſto multo inferiores fuiſſe non dubitant, veraces de ſe diſcipulos facere potuerunt, & iſte non potuit? Quod ſi abſurdiſſime dicitur, credant de illo quem ſapientem fatentur, non quod ipſi volũt, ſed quod apud eos legunt, qui ea quæ ſcripſerunt ab illo ſapiente didicerunt.

Acrius contra infideles inſurgit, eo quòd Euangeliſtis non credentes famæ adhærent, non quidem ueriori nec ampliori, ſed eorum peruerſitati magis conſonæ. Caput. VIII.

H DEinde dicant, vnde ſaltem quòd ſapientiſſimus fuerit, noſſe vel audire potuerunt? Si fama diſſeminante, certior ne de illo fama nuncia eſt, quàm diſcipuli eius, quibus eum prædicantibus ipſa per totum mũdum fama fragrauit? Poſtremo famam præferant famæ, & ei famæ de illo credant quæ maior eſt. Ea quippe fama quæ de catholica Eccleſia, quam ſtupent toto orbe diffuſam, mirabili claritate diſpergitur, tenues iſtorum rumores incomparabiliter vincit. Ea porrò fama tam magna, tam celebris eſt, vt eam timẽdo iſti trepidas & tepidas contradictiunculas in ſinu ſuo rodant, iam plus metuentes audiri, quàm nolentes credi filium dei vnigenitum, & deum prædicari Chriſtum, per quem facta ſunt omnia. Si ergo famã eligunt teſtem, cur non hanc eligunt, quæ tanta claritate præfulget? Si ſcripturam, cur non Euangelicam, quæ tanta authoritate præpollet? Nos certe hæc de diis eorum credimus, quæ habet ſcriptura eorum antiquior, & fama celebrior. Quæ ſi adoranda ſunt, cur ea rident in theatris? Si autem ridenda ſunt, plus ridẽdum eſt cum adorantur in templis. Reſtat vt ipſi velint teſtes eſſe de Chriſto, qui ſibi auferunt meritũ ſciendi quid loquantur, loquendo quod neſciũt. Aut ſi aliquos libros ſe habere dicũt, quos eum ſcripſiſſe aſſerunt, *prodant eos nobis. Profecto enim vtiliſſimi & ſaluberrimi ſunt, quos, vt ipſi fatentur, vir ſapientiſſimus ſcripſit. Si autẽ timẽt eos proferre, vtique mali ſunt. Porrò ſi mali ſunt, non eos ſapientiſſimus ſcripſit. Sapientiſſimum autem Chriſtũ fatẽtur. Nõ ergo Chriſtus tale aliquid ſcripſit.

I *producant

Contra eos qui ſe Chriſti libros legiſſe, & in eis magicã artem deſcriptã inuentiſſe mentiũtur. Cap. IX.

ITa vero iſti deſipiunt, vt in illis libris, quos eum ſcripſiſſe exiſtimant, dicant cõtineri eas artes, quibus eum putant illa feciſſe miracula, quorum fama vbique percrebruit, quod exiſtimãdo ſeipſos produnt quid diligant & quid affectent. Quandoquidem Chriſtum propterea ſapientiſſimum putant fuiſſe, quia neſcio quæ illicita nouerat, quæ non ſolum diſciplina Chriſtiana, ſed etiam ipſa terrenæ reipublicæ adminiſtratio iure condemnat. Et certe qui tales Chriſti libros legiſſe ſe affirmant, cur ipſi nulla talia faciunt, qualia illum de libris talibus feciſſe mirantur?

Chriſtum ad Petrum & Paulum eos libros quorum iam meminit ſcripſiſſe dicentes, in quo deluſi ſint oſtendit. Caput. X.

QVid quòd etiam diuino iudicio ſic errãt quidam eorum, qui talia Chriſtum ſcripſiſſe vel credunt vel credi volunt, vt eoſdem libros ad Petrum & Paulum dicant, tanquam Epiſtolari titulo prænotatos? Et fieri poteſt, vt ſiue inimici nominis Chriſti, ſiue qui eiuſmodi execrabilibus artib⁹ de tam glorioſo nomine pondus authoritatis dare ſe poſſe putauerunt, talia ſub Chriſti & Apoſtolorũ nomine ſcripſerint: in qua fallaciſſima audacia ſic excæcati ſunt, vt etiam à pueris, qui adhuc pueriliter in gradu lectorum Chriſtianas literas norunt, merito rideatur. Cum enim vellent tale aliquid fingere Chriſtum ſcripſiſſe ad diſcipulos ſuos, cogitauerunt, ad quos potiſſimum ſcribere potuiſſe facile crederetur, tãquam ad illos qui ei familiarius adhæſiſſent, quibus illud quaſi ſecretum digne committeretur, & occurrit eis Petrus & Paulus. Credo quòd pluribus locis ſimul eos cum illo pictos viderunt, quia merita Petri & Pauli etiam propter eũdem paſſionis diem celebrius & ſolenniter Roma cõmendat. Sic omnino errare meruerunt, qui Chriſtum & Apoſtolos eius non in ſanctis codicib⁹, ſed in pictis parietibus quæſierunt. Nec mirum ſi à pingẽtibus fingẽtes decepti ſunt. Toto enim tempore, quo Chriſtus in carne mortali cum ſuis diſcipulis vixit, nondũ erat Paulus diſcipulus eius, quem poſt paſſionem ſuã, poſt Act. 9. reſurrectionem, poſt aſcenſionem, poſt miſſum de cœlis ſpiritum ſanctum, poſt multorum Iudæorum cõuerſionem & mirabilem fidem, poſt lapidationem Stephani diaconi & martyris, cum adhuc Saulus appellaretur, & eos qui in Chriſtum crediderãt, grauiter perſequeretur, de cœlo vocauit, & ſuum diſcipulum atque Apoſtolum fecit. Quomodo igitur potuit libros, quos antequam moreretur eum ſcripſiſſe putari volunt, ad diſcipulos, tanquam familiariſſimos, Petrum & Paulũ ſcribere, cum Paulus nõdum fuerit diſcipulus eius?

K

L

Contra eorundẽ errorem oſtendit Chriſtum nõ effeciſſe magicis artibus, quòd nunc colitur. Cap. XI.

ILlud quoque attẽdant qui magicis artibus tanta potuiſſe, & nomẽ ſuum ad * populos in ſe conuertendos arte ipſa conſecraſſe delirant, vtrum potuerit magicis artibus tantos Prophetas diuino ſpiritu, antequam in terra naſceretur, implere, qui de illo talia futura prælocuti ſunt, qualia iam præterita in Euangelio legimus, & qualia in orbe terrarum preſentia nunc videmus? Neq; enim ſi magicis artibus fecit vt coleretur & mortuus, magus erat anteq̃ eſſet natus, cui prophetando vẽturo gens vna deputata eſt, cui⁹ reipublicæ tota adminiſtratio prophetia eſſet illius regis venturi, & ciuitatem cœleſtem ex omnibus gentibus condituri.

*apoſtolos

M

Contra Faſtum. lib. 13. cap. 4.

Contra eorundem errorem & Romanorum ſuperſtitionem procedit, oſtendens etiam cur Romani Iudæorum duntaxat deũ non ſuſceperunt. Cap. XII.

PRoinde illius Hebrææ gentis ad prophetandum Chriſtum, ſicut dixi, deputatæ nullus alius deus erat niſi deus vnus, deus verus, qui fecit cœlum & terram & omnia quæ in eis ſunt, quo offenſo ſæpe ſuis hoſtibus ſubdebantur. Nunc etiam pro grauiſſimo ſcelere occiſi Chriſti, ex ipſa Hieroſolyma, quę erat regni eorum caput, penitus eradicati, & Romano imperio ſubiugati ſunt. Solebant autem Romani deos gentium quas ſubiugabant colendos propiciare, & eorum ſacra ſuſcipere. Hoc de deo gẽtis Hebrææ, cũ eam vel oppugnauerunt vel vicerunt, facere noluerunt. Credo quòd videbant, ſi eius dei ſacra reciperent, qui ſe ſolũ deletis etiã ſimulachris, coli iuberet: dimittẽda eſſe omnia

quæ

A quæ prius colenda ſuſceperant, quorũ religionibus imperium ſuum creuiſſe arbitrabantur. In quo eos plurimum fallacia dæmonum decipiebat: nam vtiq; intelligere debebãt, occulta dei veri voluntate, penes quem rerum ſumma poteſtas eſt, ſibi datũ & auctum regnũ, non illorum deorũ fauore: qui ſi aliquid in hac re poteſtatis habuiſſent, ſuos poti⁹ protexiſſent, ne à Romanis ſuperarentur, aut ipſos eis Romanos edomitos ſubiugaſſent. Neque enim poſſunt dicere pietatẽ ac mores ſuos à diis gentium quas vicerunt dilectos & electos. Nunquam hoc dicent, ſi primordia ſua recolant, facinoroſorum aſylum & Romuli fratricidium. Neque enim quando aſylum conſtituerunt Remus & Romulus, vt quiſquis cuiuſlibet ſceleris reus eò confugiſſet, inultum haberet commiſſum, præcepta pœnitẽtiæ dederunt ad ſanandas animas miſerorum: ac non potius collectam timentium manum contra ſuas ciuitates, quarũ leges timebant, mercede impunitatis armarunt. Aut quando Romulus fratrem, qui nihil in eum mali perpetrarat, occidit, iuſtitiam vindicandi, ac non principatum dominandi cogitauit? Itáne iſtos mores

B dilexerunt dij hoſtes ſuarum ciuitatum, fauendo hoſtibus earum? Quinpotius nec illas deſerendo preſſerũt, nec ad iſtos tranſeundo eos aliquid adiuuerunt: quia non habent in poteſtate regnum dare & auferre: ſed deus vnus & verus hoc agit occulto iudicio: non continuo beatos facturus, quibus terrenum regnum dederit: nec continuo miſeros, quibus ademerit: ſed beatos vel miſeros propter aliud & aliunde faciẽs, temporalia regna atque terrena quibus voluerit, & quandiu voluerit, ſecundum prædeſtinatum ordinem ſeculorum, vel ſinendo vel donando diſtribuit.

Quòd peccatum Iudæorũ & maximè in Chriſtum eorum ſubiugationis cauſa fuerit. Cap. XIII.

VNde nec illud poſſunt dicere, cur ergo deus Hebræorum, quem ſummũ & verum deũ dicitis, nõ ſolum Romanos eis nõ ſubiugauit, ſed nec ipſos Hebræos, ne à Romanis ſubingarentur, adiuuit? Præceſſerunt enim manifeſta peccata eorũ, propter quæ illis hoc euenturum Prophetæ tanto ante prædixerant: & maxime quia impio furore Chriſtũ occiderunt, in quo peccato aliorum occultorũ peccatorũ meritis excæcati ſunt. Et cp illius paſſio eſſet gentib⁹ profutura, eadem prophetica cõteſtatione prædictum eſt.

C Nec alia re magis claruit, illius gentis regnũ & templũ & ſacerdotium & ſacrificium & vnctionẽ illam myſticam, quod chriſma Græce dicitur, vnde Chriſti nomẽ elucet, & propter quã reges ſuos Chriſtos ipſa gens appellabat, nõ fuiſſe niſi prænunciando Chriſto deputata: quàm cp occiſi Chriſti reſurrectio poſteaquam cœpit credentib⁹ gentibus prædicari, illa omnia ceſſauerunt, neſcientibus Romanis, per quorum victoriam, neſcientibus Iudæis, per quorum ſubiugationem factum eſt, vt illa omnia ceſſarent.

Contra eos qui de Chriſto malè ſentiunt. Cap. XIIII.

REm ſanè mirabilem, nõ aduertunt pauci Pagani qui remanſerunt, deum Hebræorum offenſum à victis, nec receptum à victoribus, nunc prædicari & coli ab omnibus gentibus. Ipſe eſt enim deus Iſraël, de quo tanto ante Propheta plebem dei ſic allocutus eſt, Et qui eruit te, deus Iſraël vniuerſæ terrę vocabitur. Hoc factum eſt per nomen Chriſti venientis ad homines ex ſemine ipſius Iſraël, qui nepos fuit Abrahæ, à quo gens cœpit Hebræorum: nam & ipſi Iſraël dictũ eſt, In ſemine tuo benedicentur omnes tri-

Iſa. 54.

2. Retract. cap. 16.

Gene. 22.

D bus terræ. Hinc oſtẽditur deus Iſraël deus vnus, qui fecit cœlum & terram, qui res humanas iuſte ac miſericorditer curat, ita vt nec præcludat iuſtitia miſericordiam, nec impediat miſericordia iuſtitiam: non cp ipſe ſit victus in Hebræo populo ſuo, quia regnũ ſacerdotiumq; eius Romanis expugnandũ delẽdumq; permiſit: quãdoquidem per Chriſti Euãgelium veri regis & ſacerdotis, quod illo regno & ſacerdotio futurũ præfigurauit, nũc ipſe deus Iſraël vbiq; delet idola gentiũ: quæ vtique ne delerentur, recipere ſacra eius Romani noluerũt, ſicut receperunt deorum aliarũ gentiũ quas vicerunt. Ita & regnum ſacerdotiumq; propheticę gẽtis abſtulit, quia iã qui per eam promittebatur, aduenerat: & Romanum imperium, à quo gens illa victa eſt, per Chriſtum regem ſuo nomini ſubiugauit, atq; ad euertenda idola, propter quorum honorem ſacra eius recepta nõ erant, Chriſtianæ fidei robore ac deuotione cõuertit. Puto quia hæc de ſe futura vt per tot Prophetas, & per cuiuſdam etiam gẽtis regnum ac ſacerdotium prænunciarentur, non magicis artibus fecit Chriſtus antequã eſſet in hominibus natus: nam & illius iam deleti regni populus vbiq; diſperſus mirabili E dei prouidentia, quanuis ſine vlla vnctione regis ſacerdotiſq; remanſerit, in quo chriſmate Chriſti nomẽ apparet, tenet tamen reliquias quarundã obſeruationũ ſuarum. Romana autem ſacra illa de idolorum cultu nec victus ac ſubiugatus accepit, vt libros propheticos ad teſtimonium gerat Chriſti, ac ſic de inimicorum codicibus probetur veritas prophetati Chriſti. Quid ergo miſeri adhuc Chriſtum male laudando ſeipſos indicãt, ſi aliqua magica ſub eius nomine ſcripta ſunt, cum vehementer his artibus Chriſti doctrina inimica ſit? Hinc potius intelligant quantum ſit illud nomẽ, quo addito etiam illi qui contra eius præcepta viuunt, ſuas nefarias artes honorare conantur. Sic enim diuerſis hominum erroribus multi etiam varias hæreſes aduerſus veritatem ſub eius nomine condiderunt. Ita ſentiunt etiam inimici Chriſti, ad ſuadendũ quod proferunt contra doctrinam Chriſti, nullum ſibi eſſe põdus authoritatis, ſi non habeat nomen Chriſti.

Contra Philoſophos qui coacti ex deorũ ſuorũ oraculis Chriſtum laudare diſcipulos eius damnant. Cap. XV.

QVid cp iſti vani Chriſti laudatores & Chriſtianæ religionis obliqui obtrectatores, propterea nõ audent blaſphemare Chriſtũ: quia quidã Philoſophi eorũ, ſicut in libris ſuis Porphyrius Siculus ꝓdidit, conſuluerũt deos ſuos quid de Chriſto reſponderent: illi autẽ oraculis ſuis Chriſtum laudare cõpulſi ſunt. Nec mirũ, cum & in Euangelio legamus eum dæmones fuiſſe cõfeſſos. Scriptum Marci. 3. eſt autem in Prophetis noſtris, Quoniam dij gentium Pſal. 95. dæmonia. Ac per hoc iſti ne contra deorũ ſuorum reſpõſa conentur, cõtinent blaſphemias à Chriſto & eas in diſcipulos eius effundũt. Mihi autem videtur, quòd illi dij gentium, quos Philoſophi Paganorum conſulere potuerunt, etiam ſi de diſcipulis Chriſti interrogarentur, ipſos quoque laudare cogerentur.

F

Contra eos qui de Chriſti diſcipulis malè opinãtur, iterum inſurgit. Caput. XVI.

VEruntamen iſti ita diſputãt, cp hæc euerſio tẽplorum, & dãnatio ſacrificiorũ, & cõfractio ſimulachrorũ, non per doctrinam Chriſti fiat, ſed per diſcipulorũ eius, quos aliud quàm ab illo didicerunt docuiſſe contendunt, ita volentes Chriſtianã fidem, Chriſtum honorantes laudantesq; conuellere:

quia

G quia vtiq; per discipulos Christi & facta & dicta Christi annunciata sunt, quibus constat religio Christiana adhuc istis iam paucissimis,nec iam oppugnãtibus,sed tamen adhuc mussitantibus inimica.Sed si nolunt credere Christum talia docuisse,Prophetas legant,qui nõ solum superstitiones idolorum euerti præceperũt, verumetiam Christianis temporibus hanc euersionem
Dilemma. futuram prædixerunt.Qui si fefellerunt,cur tanta manifestatione completur? Si verum dixerunt , cur tantæ diuinitati resistitur?

Cõtra Romanos qui solum deum Israel reiecerunt, qui tamen solus coli debet. Cap.XVII.

VEruntamen diligentius ab istis quærendũ est, quémnam putent esse deum Israël,cur eum colendum nõ receperint sicut aliarum gentium deos quas Romanum subegit imperium,præsertim cũ eorum sententia sit,omnes deos colendos esse sapientiẽ?Cur ergo à numero cæterorum iste reiectus est ? Si plurimum valet,cur ab eis solus nõ colitur? Si parũ aut nihil valet,cur contritis eorum simulachris ab omnibus gentibus, solus pene iam colitur ? Nunquam huius
H quæstionis vinculo eximi poterunt , qui cum maiores & minores deos colant,quos deos putant, hunc deum
Dilẽmata. nõ colunt,qui præualuit omnibus quos colunt.Si enim magnæ virtutis est, cur existimatus est improbandus? Si paruæ nulliúsve virtutis est, cur tantum potuit improbatus ? Si bonus est , cur à cæteris bonis solus separatur?Si malus est,cur à tot bonis vnus non superatur? Si verax est,cur eius præcepta respuuntur ? Si mendax est,cur eius prædicta complentur?

Contra eos qui deo Christum colere refugiunt,quia solus coli noluit. Cap.XVIII.

POstremo quod volunt de illo sentiant. Nunquid Romani etiam malos deos colendos non putant qui pallori & febri phana fecerũt?Qui & ἀγαθὲς dæmones imitandos,& κακὲς dæmones placãdos monent?Quodlibet ergo de illo existiment,cur eum solũ sibi nec aduocandum nec propitiandum esse duxerũt? Quis est de⁹ iste vel ita ignotus, vt in tam multis ḋiis solus adhuc non inueniatur,aut ita notus vt à tam multis hominibus iam solus colatur ? Nihil ergo restat, vt dicant cur huius dei sacra recipere noluerint,nisi quia
I solum se coli voluerit, illos autem deos gentium quos isti iam colebant coli prohibuerit. Sed hocipsum magis ab eis requirendum est, quemnam vel qualem putent esse istum deum qui noluerit coli deos alios, quibus isti templa & simulachra fecerunt , tantumq; potuerit vt plus valeret eius voluntas ad eorum simulachra euertenda, quàm illorum ad eius sacra non recipienda ? Certé sententia illius eorum Philosophi proditur,quem sapientissimum omnium hominum etiam oraculo fuisse firmarunt . Socratis enim sententia est, vnumquemq; deum sic coli oportere , quomodo se ipse colendum esse præceperit. Proinde istis summa necessitas facta est non colendi deum Hebræorum, quia si alio modo eum colere vellent, quàm se colẽdum ipse dixisset,nõ vtique illum colerent, sed quod ipsi finxissent . Si autem illo modo vellent quo ipse diceret, alios sibi colendos non esse cernebant , quos ille coli prohibebat.Ac per hoc respuerũt vnius veri dei cultum, ne multos falsos offenderent : magis arbitrantes sibi obfuturam fuisse istorum iracundiam, quàm illius benenolentiam profuturam.

Contra eorundem errorem iterum insurgit. Caput.XIX.

SEd fuerit ista vana necessitas , & ridenda timi- K
ditas . Nunc quærimus quid de isto deo sentiant homines,quibus placet omnes deos colendos esse ? Si enim iste colendus non est , quomodo coluntur omnes cum iste nõ colitur?Si autem colendus est,non omnes colendi sunt:quia nisi solus colatur, iste nõ colitur.An forte dicturi sunt istum non esse deũ, cum illos deos dicant , qui sicut nos credimus nihil possunt nisi quod illius iudicio permittuntur:nõ vt alicui prosint,sed vt nec lædere valeant , nisi eos quos ita lædẽdos esse ille iudicat qui omnia potest? Sicut autem ipsi coguntur fateri,minora certe quàm ille potuerunt. Si enim dij sunt quorũ vates cõsulti ab hominibus, vt nõ dicam , fefellerunt , proxima tamen priuatis negociis responderunt:quomodo non est deus,cuius vates non solum ea quæ ad tempus cõsulebantur congrue respõderunt, verumetiam vnde non consulebantur de vniuerso genere humano, atq; omnibus gentibus ea tanto ante prædixerunt,quæ nunc & legimus & videmus?Si enim deum dicunt quo impleta Sibylla fata cecinit Romanorum,quomodo non est deus qui & Romanos & omnes nationes,in se vnum deum per Christi Euã- L
gelium credituras , & omnia patrum suorum simulachra euersuras,sicut prænunciauit exhibuit? Postremo si illos deos dicunt,qui nunquã ausi sunt per vãtes suos contra istum deum aliquid dicere , quomodo non est deus qui per vates suos istorũ simulachra non solum euerti iussit, verũetiam in omnibus gẽtibus euersum iri prædixit ab eis, qui illis desertis se vnum colere iuberentur,& iussi famularentur?

Eandem rem prosequitur ex uatum & Sibyllarum testimoniis. Caput.XX.

AVt legant si possunt, vel aliquam Sibyllarum, vel quélibet aliorũ vatum suorũ prædixisse hoc futurũ,vt deus Hebræorum,deus Israël ab omnibus gentibus coleretur : & ꝙ eum cultores aliorum deorum recte antea respuissent : futuras etiam literas Prophetarũ eius in authoritate ita sublimi,vt his obtẽperans etiam imperium Romanorũ iuberet delere simulachra : monuisse etiam ne talibus præceptis obtẽperaretur:legant ista,si possunt, ex aliquibus libris vatum suorũ . Omitto enim dicere ꝙ ea quæ in illorũ libris leguntur,pro nostra hoc est Christiana religione M
testimonium dicunt,quod à sanctis angelis , & ab ipsis nostris Prophetis audire potuerũt: sicut & præsentem in carne Christum etiam dæmonia coacta sunt confiMarci.1. teri.Sed hæc omitto,quæ cum proferimus,à nostris ficta esse contendunt.Ipsi omnino, ipsi vrgendi sunt,vt proferant à vatibus deorum suorum contra deũ Hebræorum aliquid prophetatum : sicut nos tot & tanta de libris Prophetarum nostrorum contra deos eorum & iussa obseruam⁹,& prædicta recitamus,& facta mõstramus.Quæ illi iam perpauci qui remanserunt, malunt dolere cõpleta,quàm illum deũ agnoscere, qui potuit prænũciare cõplenda,cũ in suis diis falsis,quę sunt vera dæmonia,nihil aliud pro magno appetant,quàm cum aliquid eorũ responsis sibi futurũ esse didicerint.

Idem ratione quadam prosequitur. Cap.XXI.

QVæ cum ita sint, cur nõ potius miseri intelligunt illum esse deum verũ,quem sic vident à suorũ deorum societate seiunctũ, vt quem deũ fateri cogũtur,qui omnes deos colendos esse profitentur, cũ cæteris colere nõ sinantur ? Cũ ergo simul coli nõ possunt,cur nõ ille eligitur,qui istos coli vetat, relictis istis qui illũ coli nõ vetant? Aut si vetant,legatur.

A tur. Quid enim magis populis eorum in templis eorũ debuit recitari,vbi nihil vnquã tale personuit? Et vtiq; prohibitio tam multorũ contra vnum,quàm vnius cõtra tam multos,notior & potentior esse deberet. Nam si huius dei cultus est impius,inutiles sunt dij , qui homines ab impietate nõ prohibent. Si vero pius est huius cultus,quoniam in illo præcipitur ne isti colantur, impius est cultus eorum.Si autem tam diffidenter istũ coli prohibent,vt plus audere timeant,quàm prohibere audeant, hocipso quis nõ sapiat,quis non sentiat,illum esse potius eligendum , qui istos coli tam publice prohibet,qui eorũ simulachra euerti iussit, prædixit,euertit:quàm istos,quos vt ille nõ colatur,iussisse,nescimus,prædixisse nõ legimus,valuisse aliquid non videmus ? Rogo respondeant quis est deus iste, qui omnes deos gentium sic persequitur , qui omnia eorum sacra sic prodit,sic extinguit?

Reprehendit eos præcipuè qui Varronem secuti, Iouem quem summũ deorum putant,Iudæorũ deum censuerunt, cùm deus Iudæorum nullum, Iupiter autem etiam Saturnum quàm expulit secum,coli permittat. Cap. XXII.

B QVid interrogem homines, qui euanuerũt cogitando quis iste sit?Alij dicunt,Saturnus est, credo propter sabbati sanctificationem , quia isti eum diem Saturno tribuerunt. Varro autem ipsorum,quo doctiorem apud se neminẽ inueniũt,deum Iudæorum Iouem putauit , nihil interesse censens quo nomine nũcupetur,dum eadem res intelligatur,credo illius summitate deterrit⁹. Nam quia
De ciui.dei lib.6.cap.6. & lib.7.c.5. nihil superius solẽt colere Romani quàm Iouem,quod Capitolium eorũ satis aperteq; testatur , eumq; regem omnium deorum arbitrãtur: cum animaduerteret Iudæos summum deum colere , nihil aliud potuit suspicari quàm Iouem.Sed siue qui Saturnũ, siue qui Iouem deum Iudęorum putant,dicant quando Saturnus prohibere ausus est coli alterum deum, nec ipsum Iouem, qui eum regno expulisse perhibetur,patrem filius?Qui si tanquam potentior & victor placuit cultoribus suis,
Iouis in nomĩatiuo antiquo,vbi nunc Iupiter dicitur. Saturnum victum expulsumq; non colant . Sed neque istum coli Iouis prohibuit:& quem vincere potuit,deũ tamen esse permisit.

C *Vanã superstitionem eorũ qui quos mortuos esse & sepultos historia docet, & quorũ sepulchra à doctioribus mõstrari perhibẽtur pro deis colunt , acriter impugnat, primũ eorũ qui Iouẽ,deinde qui Saturnũ. Cap.XXIII.*

ISTæ,inquiunt,fabulæ sunt,aut interpretandæ à sapientibus,aut ridendæ.Nos autem Iouem colimus,de quo ait Maro,Iouis omnia plena:id est,omnia viuificantem spiritũ . Merito ergo & Varro Iouem opinatus est coli à Iudæis,quia dicit per Prophetam,Cœlum & terram ego impleo.Quid illud quod idem poëta dicit,æthera quomodo accipiunt?Sic enim ait,Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther , Coniugis in gremium lætæ descendit. Aetherem quippe nõ spiritum, sed corpus esse dicunt sublime , quo cœlum super aërem distenditur. An poëtæ conceditur nunc secundum Platonicos , vt non corpus sed spiritus, nunc secundum Stoïcos loqui,vt corpus sit deus? Quid igitur in Capitolio colunt? Si spiritum, si denique ipsum cœlum corporeum , quid illic facit scutum illud Iouis, quod appellant Aegida ? Nempe origo nominis huius ita redditur , quia Iouem à matre occultatũ capra nutriuit:an & hoc poëtæ mentiuntur? Nunquid & Capitolia Romanorum, opera sunt poëtarũ ? Quid sibi autem vult ista non poëtica , sed plane mimica varietas,
Regl.2. Hiere.23. De ciui.dei lib.4.cap.9. &.10. Georg.1.

D deos secundum Philosophos in libris quærere , secundum poëtas in templis adorare ? Sed nũquid etiam ille Euhemerus poëta fuit, qui & ipsum Iouem & Saturnum patrem eius , & Plutonem atque Neptunum fratres ei⁹ ita planissimè homines fuisse prodit, vt eorum cultores gratias magis poëtis agere debeant, quia non ad eos dehonestandos,sed potius ad exornandos multa finxerunt? Quanuis & ipsum Euhemerum ab Ennio poëta in Latinam linguam esse conuersum Cicero commemoret. Nunquid & ipse Cicero poëta fuit, qui eum,cum quo in Tusculanis disputat, tanquam secretorum conscium admonet,dicens,Si vero scrutari veterа, & ex eis quę scriptores Græciæ prodiderũt, eruere coner,ipsi illi maiorum gentium dij qui habẽtur, hinc à nobis profecti in cœlum reperientur . Quære quorum demonstrentur sepulchra in Græcia: reminiscere,quoniam es initiatus,quæ tradantur mysteriis, tum denique quàm hoc late pateat intelliges . Hic certe istorum deos homines fuisse satis confitetur,in cœlum autem peruenisse benuole susꝑicatur : quanquam & hunc honorem opinionis ab hominibus eis esse delatum,non dubitauit publice dicere,cum de Romulo lo- E
queretur : Qui hanc vrbem,inquit, condidit, Romulũ ad deos immortales beneuolẽtia famáque sustulimus, De ciui.dei li.2.cap.15. Quid igitur mirum est , si hoc fecerunt antiquiores homines de Ioue & Saturno & cæteris, quod Romani de Romulo, quod denique iam recentioribus temporibus etiam de Cæsare facere voluerunt ? Quibus & Virgilius adulationem carminis addidit,dicens, Ecce Dionei processit Cęsaris astrum. Videant ergo ne for- In Bucolicis te historica veritas sepulchra falsorum deorum ostendat in terra : vanitas autem poëtica stellas eorum non figat,sed fingat in cœlo. Neque enim reuera stella illa Iouis est,aut illa Saturni : sed post eorum mortem syderibus ab initio mundi conditis hæc nomina imposuerunt homines , qui illos mortuos quasi deos habere voluerunt.De quibus quid tantum mali castitas,aut quid tantum boni voluptas commeruit , vt inter astra quæ cum sole & luna circumeunt , Venus habeat stellam,& Minerua nõ habeat? Sed fuerit & Cicero Academicus incertior quàm poëtæ,qui sepulchra deorum commemorare ausus est,literisq; mandare:quãuis hoc non ex opinione propria præsumpserit , sed ex ipsoF
rum sacrorum traditione commemorauerit.Nunquid & Varro vel tanquam poëta fingit, vel tanquam Academicus dubie ponit,quòd dicit talium deorum sacra ex cuiusque eorum vita vel morte , qua inter homines vixerunt vel obierunt,esse composita? Nunquid & Leon ille sacerdos Aegypti⁹, poëta vel Academicus fuit, qui Macedoni Alexandro , diuersam quidem à Græcorum opinione istorum deorum originem , verũtamen ita ꝓdit,vt eos homines fuisse declaret? Sed quid ad nos,si dicant se Iouem,non hominem mortuum colere,nec homini mortuo Capitolium dedicasse,sed spiritui viuificanti omnia quo mundus impletur, & scutũ eius in honorem nutricis eius factum de pelle caprina , interpretentur vt volunt ? Quid dicunt de Saturno,qui Saturnum colunt?Nónne ille est qui primus ab Olympo venit,Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis: Qui genus indocile & dispersum montibus altis, Composuit,legesq; dedit, Latiumq; vocari Maluit, Aeneid.8. his quoniam latuisset tutus in oris ? Nónne ipsum eius simulachrum,quod cooperto capite fingitur , quasi latentem indicat? Nónne ipse Italis ostendit agriculturam,quod falce demonstrat?Non,inquiunt:nam tametsi

G etsi fuerit ille homo & rex quidã, de quo ista narrant, nos tamẽ Saturnũ interpretamur vniuersũ tẽpus quod Grẽcũ etiã vocabulũ ei⁹ ostẽdit: vocat em κρόνος, quod aspiratiõe addita, etiã tẽporis nomẽ est: vnde & Latine Saturn⁹ appellat, quasi saturet annis. Quid tã cũ istis agendũ sit nescio, qui conãtes in meli⁹ interpretari noia & simulachra deorũ suorũ, fatent maiorẽ deũ suũ & patrem cęterorũ tẽpus esse? Quid eni aliud indicãt q̃ oẽs deos suos tẽporales esse, quorũ patrẽ ipsum tẽpus cõstituunt? Erubuerũt hinc Philosophi eorũ recẽtiores Platonici, qui iã Christianis tẽporib⁹ fuerũt: & Saturnũ aliter interpretari conati sunt, dicẽtes appellatũ κρόνον, velut à satietate intellect⁹, eo q̃ Grẽce satietas κόρος, intellectus aũt siue mens νοῦς dicit. Cui videt suffragari & Latinũ nomẽ, quasi ex prima Latina parte & Grẽca posteriore cõpositũ, vt diceret Saturnus, tanq̃ satur, & νοῦς. Viderũt enim q̃ esset absurdũ, si filius tẽporis Iupiter haberetur, quẽ deũ ætern ũ vel putabãt vel putari volebãt. At vero secundũ istã nouellã interpretationẽ, quã veteres eorũ si habuissent, mirũ si Ciceronẽ Varronẽq; latuisset, Saturni filiũ Iouem dicũt, tanq̃ ab illa sũma mẽte profluentẽ spm̃, quẽ volũt esse velut aĩam mũdi hui⁹, oĩa cœlestia & terrena corpa implẽtẽ. Vnde illud Maronis est, qd̃ paulo ante cõmemoraui, Iouis oĩa plena. Nũquid nõ, si possent isti sicut ipsã interpretationẽ, ita etiã superstitionẽ hoim cõmutarẽt: & aut nulla simulachra, aut certe Saturno poti⁹ q̃ Ioui Capitolia cõstituerent? Neq; enĩ vllã aĩam rationalẽ sapientẽ fieri disputãt, nisi participatiõe summæ illius incõmutabilisq; sapiẽtiæ: nõ solũ cuiusquã hominis animã, sed ipsius etiã mundi, quẽ dicunt Iouẽ. Nos vero, esse quandã summã dei sapientiã, cuius participatione fit sapiẽs quæcũq; anima fit vere sapiẽs, nõ tantũ cõcedimus, verũetiã maxime prędicam⁹. Vtrũ aũt vniuersa ista corpalis moles, quæ mũdus appellat, habeat quãdã aĩam, vel quasi aĩam suã. i. rationalẽ vitã, qua ita regatur sicut vnũquodq; animal, magna atq; abdita quæstio est: nec affirmari debet ista opinio, nisi cõperto q̃ vera sit: nec refelli, nisi cõperto q̃ falsa sit. Quid aũt hoc ad hoies: etiã si semp eos lateat: Qũquidẽ nulla aĩa sit sapiẽs vel beata ex alia quacũq; aĩa, sed ex illa sola sũma atq; incõmutabili dei sapiẽtia. Romani tamẽ, qui nõ Saturno, sed Ioui Capitolium cõdiderũt: vel aliæ natiões, quę Iouẽ prędicipue supra cæteros deos colendũ esse putauerũt, nõ hoc quod isti senserũt: qui secundũ istã suã notã opinionẽ, & sũmas artes, si quicquã in his rebus potestatis habuissent, Saturno poti⁹ dedicarẽt: & Mathematicos vel Genethliacos maxime delerent, qui Saturnũ, quẽ sapientũ effectorẽ isti dicerent, maleficũ deũ inter alia sydera cõstituerunt. Quæ opinio tantũ cõtra illos in animis humanis prævaluit, vt nec nominare illum velint, senem poti⁹ q̃ Saturnũ appellãtes, tam timida superstitione, vt etiã Carthaginenses penè vico suo nomẽ mutauerint, vicum senis crebrius, q̃ vicum Saturni appellantes.

Contra eos qui Saturnum colunt insurgit, eo quòd insipiẽter cum colentes deum Israel resperint. Cap. XXIIII.

NOtum est ergo quid colere cõuincant, & quid colere conent adoratores simulachrorũ. Verũ & ab istis nouitiis Saturni interpretatoribus requirendũ est qd̃ de deo sentiãt Hebræorũ. Etiã ipsis enim placuit oẽs deos cũ gentib⁹ colere, cũ eos superbos puderet p̃ peccatorũ suorum remissiõe humiliari sub Christo. Quid ergo sentiũt de deo Israël: Quẽ si nõ colunt, nõ oẽs deos colũt, si aũt colunt, nõ colunt sicut se coli iussit: quia & alios colũt, quos coli ille p̃hibuit. Per eos em̃ vates ista prohibuit, per quos hæc ipsa, quæ K nũc à Christianis eorũ simulachra patiunt, futura prædixit. Siue em̃ angeli ad illos Prophetas missi sunt, qui eis deũ oĩm creatorẽ vnũ verum deũ, cui vniuersa subiecta sunt, & per sensibiliũ rerum cõgruã speciem figurate ostẽderẽt, & quẽadmodũ se coli pręciperet, indicarẽt: siue aliquorũ in eis mẽtes per spm̃ sanctũ ita sublimatæ sint, vt eo visu ea viderẽt, quo & ipsi angeli vident: cõstat tamẽ eos illi deo seruisse, qui alios deos coli p̃hibuit. Seruisse aũt fide pietatis in regno & sacerdotio reipublicæ suæ, & Christum venturum verum regem ac sacerdotem significantibus sacris.

Eandem rem latiùs prosequitur, ostendens stultum esse quòd adserunt deos inter se cõsentire, ita quòd alius alium coli nõ ueret, cùm deus Israel quem uerum deũ esse probat cum aliis coli non possit. Cap. XXV.

POrrò aũt in diis gentiũ, quos isti dũ colere volũt, illũ qui cũ istis coli nõ põt, colere nolunt, dicant quid causę est vt nullus eorũ inueniat qui alterũ coli p̃hibeat, cũ eos in diuersis officiis muneribusq; cõstituant, & reb⁹ ad quẽq; proprie ptinẽtibus prędes esse velint. Si em̃ Iupiter nõ prohibet Saturnũ coli, quia L nõ est ille homo qui illũ hoiem patrẽ de regno expulit, sed aut cœli corpus, aut spũs implens cœlũ & terrã, & ideo nõ potest prohibere coli mentẽ supernã ex qua dicit emanasse, Si ea ratiõe nec Saturn⁹ Iouẽ coli prohibet, quia nõ ab eo rebellãte supatus est, sicut ille à Ioue nescio, quo cui⁹ arma fugiẽs venit in Italiã, sed fauet prima mens aĩæ à se genite: saltẽ Vulcan⁹ p̃hiberet coli Martẽ vxoris adulterũ, Hercules Iunonẽ persecutricem suã. Quę ista inter eos est tã fœda cõsensio, vt nec Diana virgo casta coli p̃hibeat, nõ dicã Venerem sed Priapũ? Nã si vn⁹ homo & venator & agricola esse voluerit, seruus erit amborũ, quib⁹ tamẽ vel vicina templa fabricare erubescit. Sed interpretent Dianã virtutem quã volunt, interpretent & Priapũ fœcũditatis deũ, ita sanè vt in fœtãdis fœminis pudeat Iunonẽ talẽ habere adiutorem: dicãt qd̃ placet, interpretẽtur quod sapiũt, dum tamen oĩa eorũ argumẽta p̃turbet de⁹ Israël. Qui cum illos oẽs coli p̃hibuerit, & à nullo eorũ coli p̃hibitus sit, eorũq; simulachris & sacris euersionẽ præceperit, prædixerit, & fecerit, satis ostẽdit illos falsos atq; fallaces, & se esse verum ac veracẽ deũ. Istos autẽ iam M paucos deorũ multorũ, falsorũq; cultores, quis non miretur nolle obtẽperare illi, de quo cum ab eis quæritur, quis nã sit de⁹, quodlibet opinãdo respõdent, deũ tamẽ esse negare nõ audent: quia si negẽt, operib⁹ ei⁹ & prędictis atq; cõpletis facillime cõuincunt. Neq; em̃ ea dico, quę liberum sibi putãt esse non credere, quia ipse in principio fecit cœlum & terrã, & oĩa quæ in eis sunt. Neq; illa nimis antiqua, q̃ Enoch transtulit, q̃ impios diluuio deleuit, q̃ Noë iustum domũq; eius per lignũ inde liberauit: Ab Abrahã in hominibus facta eius exordior. Huic em̃ facta est per angelicum oraculũ manifesta p̃missio, quã nunc videmus impleri. Huic quip pe dictum est, In semine tuo benedicent oẽs gentes, ex Gene.22. cuius semine populus Israël, vnde virgo Maria quę peperit Christum: in quo benedici oẽs gentes, audeant iam negare si possunt. Hæc promissio facta est etiã ad Isaac filium Abrahæ. Hæc ad Iacob nepotem Abrahæ, Gene.26. qui etiam Israël appellatus est: ex quo vniuersus ille po Gene.28. pulus & propagatus & nominatus est, vt huius populi deus, appellaretur deus Israël: nõ q̃ ipse nõ sit deus omnium gentium, siue nescientium, siue iam sciẽtium: sed quia in isto populo voluit manifestius apparere virtutem

Gene.1. Gen.5.&7.

Exo.1. A tẽ p̃missorũ suorũ, Ille enĩ popul⁹ primo ĩ Aegypto multiplicat⁹, & illa de seruitute p̃ Moysen in multis signis portẽtisq; liberat⁹, debellatis plurimis gentib⁹, terrã etiã promissionis accepit, in qua regnauit per reges suos de tribu Iuda exortos. Qui Iudas vnus fuit ex duodecim filiis Israël nepotis Abrahæ: atque inde Iudæi cognominati, multa ipso deo adiuuante fecerunt, multa pro peccatis suis ipso deo flagellãte perpessi sunt: donec veniret semen cui promissum est, in quo benedicerẽtur oẽs gentes & patrum suorũ simulachra spõte cõfringerent. *Deũ Israel uerũ & ueridicũ deũ esse iterũ probat, eũdemq; esse quẽ Christiani colũt ex prophetarũ oraculis ostẽdit.* C. XXVI.

NEq; enĩ tẽporib⁹ Christianis sed tãto ãtè prędictũ est, qd̃ p̃ Christianos impleret: ipsi Iudęi q̃ re mãserũt ĩimici noĩs Christi, de quorũ etiã futura pfidia ĩ illis p̃pheticis literis tacitũ nõ est, ipsi habẽt & legũt Prophetã dicẽtẽ, Dñe de⁹ me⁹ & refugiũ meũ in die malorũ ad te gẽtes venient ab extremo terrę, & dicẽt, vere mẽdacia coluerũt patres nostri, simulachra, & nõ est ĩ illis vtilitas. Ecce nũc fit, ecce nũc gẽtes ab extremo terrę veniũt ad Christũ ista dicentes, & simulachra frangẽtes. Et hoc enĩ magnũ est, qd̃ de⁹ prẽstitit ecclesiæ De ciuitate dei lib.18. cap.33. B suę vbiq; diffusę, vt gẽs Iudęa merito debellata & dispsa p̃ terras, ne à nobis hęc cõposita putarent, codices Prophetarũ nostrorũ vbiq; portaret, & ĩimica fidei nostrę, testis fieret veritatis nostrę. Quõ ergo discipuli Christi docuerũt qd̃ à Christo nõ didicerũt, sicut stulti despiẽdo iactitãt, vt deorũ gẽtiliũ & simulachrorũ superstitio deleret? Nunq̃d & illas p̃phetias quę nũc leguntˊ ĩ codicibus inimicorũ Christi, possunt dici finxisse discipuli Deute.6. Exod.20. Deute.5. Christi? Quis enĩ hęc euertit nisi de⁹ Israël? Ipsi enĩ populo dictũ est p̃ diuinas voces factas ad Moysen, Audi Israël, dñs de⁹ tu⁹ de⁹ vnus est: nõ facies tibi idolũ, neq; cuiusq̃ similitudinẽ, neq; ĩ cœlo surs ũ, neq; ĩ terra deorsum. Vt autẽ etiã euertat ista, vbi potestatẽ acceperit, sic ei pręcipit, Nõ adorabis deos illorũ, sed neq; seruies eis: Deute.7. nõ facias secundũ opa ipsorũ, sed deponẽdo depones, & cõfringẽdo cõfringes simulachra eorũ. Quis autẽ dicat Christũ atq; Christianos nõ ptinere ad Israël, cũ Israël nepos fuerit Abrahæ, cui primo, & deide Isaac filio ei⁹, Gene.22. 26.&28. & deide ipsi Israël nepoti ei⁹ dictũ est, qd̃ iã cõmemorauĩ, In semine tuo bñdicent oẽs gẽtes? Quod fieri iam videm⁹ ĩ Christo, cũ ide exorta sit illa virgo, de qua Propheta populi Israel, & dei Israel cecinit dicẽs, Ecce virgo cõcipiet & pariet filiũ, & vocabũt nomẽ ei⁹ Emanuel. Esa.7. Matth.1. Deute.7. Hiere.16. Interpretat autẽ Emanuel, nobiscũ de⁹. De⁹ ergo Israel, qui p̃hibuit alios deos coli, qui p̃hibuit idola fabricari, qui præcepit euerti, qui per Prophetam prædixit gẽtes ab extremo terræ dicturas, Vere mẽdacia coluerunt patres nostri, simulachra, in quibus nõ est vtilitas: ipsi per Christi nomẽ & Christianorũ fidẽ istarũ oĩm superstitionũ euersionẽ iussit, p̃misit, exhibuit. Frustra ergo miseri, quia blasphemare Christũ etiã à diis suis, hoc est à dęmonib⁹ nomẽ Christi metuẽtib⁹ p̃hibiti sunt, volũt ab eo doctrinã istã facere alienã, q̃ Christiani cõtra idola disputãt, easq; oẽs falsas religiões vbi potuerit eradicãt.

Quòd deus Israël uerus sit deus, & stultè Iupiter aut Saturnus ab eis appellatus, qui eum neutro modo colunt quo hunc uel illum. Caput. XXVII.

DE deo Israel nñdeant, quẽ docere ista & iubere, nõ tãtũ Christianorũ, sed Iudęorũ libri testant: de ipso cõsulant deos suos: qui Christũ blasphemare p̃hibuerũt: de deo Israel, si audẽt, aliqua cõtumeliosa nñdeãt. Sed quos cõsulãt, aut vbi Iã cõsulant? libros suorũ legãt, Si deũ Israel Iouẽ putãt, sicut Varro scripsit, vt interim secũdũ eorũ opinionẽ loquar, cur ergo Ioui non credũt idola esse delẽda? Si Saturnũ deũ putãt, cur D eũ non colũt? Aut cur nõ sic colũt, quẽadmodũ se coli p̃ eos vates præcepit, p̃ quos ea quæ prædixit ipleuit? Cur ei nõ credũt simulachra euertẽda esse, & alios deos colẽdos nõ esse? Si nec Iouis nec Saturnus est, quia si vnus eorũ esset, cõtra sacra Iouis & Saturni tãta nõ diceret: quis ergo est qui p̃ter deos alios sol⁹ ab istis nõ colit, & euersis diis aliis, tã euidẽter effecit, vt sol⁹ colat, humiliata oĩ supba altitudine, quæ se aduersus Christũ erexerat p̃ idolis, p̃sequẽs interficiẽsq; Christianos? Nũc certe quęrũt vbi se abscõdãt, cũ sacrificare volũt: vel vbi deos ipsos suos recludãt, ne à Christianis iueniãt atq; frã- †Retrudãt, exerit. gant. Vñ enĩ hoc, nisi à timore legũ atq; regũ, p̃ quos de⁹ Israel suã erexit † potestatẽ, iã subditos Christi nominis sicut lõge ante promisit, dicẽs per Prophetã, Et adora- Psalm.71. bunt eum omnes reges terrę, omnes gẽtes seruient illi.

Quomodo prophetatũ fuerat deum Israël euersurum idola, & gentem suam impiam relicturum. Caput. XXVIII.

NEmpe iam impletur quod p̃ Prophetã idẽtidẽ canit, q̃ remissurus esset impiã plebem suã: nõ quidẽ totã, quia multi ex Israelitis crediderũt in Christũ, nam inde erãt & Apostoli eius: & humiliaturus omnẽ superbũ atque iniurioſum, vt ipse solus exaltaretur. i. solus & altus & potens hominib⁹ manifestaretur: donec proiicerẽtur à credentibus idola, & à non credẽtib⁹ abscõderent, cũ eius timore terra confringit: id est terreni hoies timore frãgunt, timẽdo legẽ vel ipsius, vel eorũ, q̃ credẽtes in eũ, gentibusq; regnãtes, talia sacrilegia p̃hiberẽt. Hęc enĩ, quę vt facili⁹ intelligerent, breuiter prę locut⁹ sum, Propheta sic dicit, Et nũc tu do- Esa.2. mus Iacob, venite & ambulem⁹ in luce dñi. Remisit enĩ plebẽ suã domus Israel, qm̃ repleta est, sicut ab initio, regio eorũ auguriis, sicut alienigenarũ, & filij multi alienigenæ nati sunt illis. Repleta est enĩ regio eorũ argẽto & auro, nec erat numer⁹ thesaurorũ illorum. Et repleta est terra equis, nec erat numer⁹ currũ illorũ. Et repleta est terra abominatiõib⁹ operũ manuũ ipsorũ, & adorauerũt ea quę fecerũt digiti eorũ. Et ĩclinauit se hõ, & humiliauit se vir, & nõ remittã illis. Et nũc ĩtrate in petras, & absc õdite vos ĩ terra à facie timoris dñi, & à maiestate virtutis ei⁹, cũ surrexerit cõfringere terrã. Oculi enĩ dñi excelsi, hõ autẽ humilis: & humiliabit altitudo hoim & exaltabit dñs solus in illa die. Dies enĩ dñi sa- F baoth in omnẽ iuriosum & superbũ, & supra omnẽ altum & humiliatũ qui humiliabunt, & supra oẽm cedrũ Libani excelsam & elatã, & supra omnẽ arborem Libani Basan, & super omnẽ mõtem, & super omnẽ collẽ altum, & super omnẽ nauẽ maris, & sup omne spectaculũ nauiũ decoris. Et humiliabit & cadet cõtumelia hoim: & exaltabit dominus solus in illa die. Et manib⁹ fabricata omnia absc õdent in spelũcis & in scissuris petrarũ & in cauernis terrę à facie timoris dñi, & à maiestate virtutis ei⁹ cũ exurrexerit cõfringere terrã. Illa enĩ die p̃iciet hõ abominatiões aureas & argẽteas, quæ fecerũt vt adorarẽt supuacanea & noxia: vt ĩtrẽt ĩ foramina solidẽ petrę, & ĩ scissuras petrarũ à facie timoris dñi, & à maiestate virtutis ei⁹, cũ exurrexerit cõminuere terrã,

Quòd de deo sabaoth frustra & inaniter sentiunt, qui eũ elementorum omnium præpositum affirmant, nec tamen potiùs quàm singulorum elementorum deos colunt. Cap. XXIX.

QVid dicũt de isto deo sabaoth, quod ĩterpretat de⁹ virtutũ vel exercituũ, quia illi seruiũt virtutes & exercit⁹ ãgelorũ? Quid dicũt de isto deo Israël, quia de⁹ est illi⁹ populi de quo venit semẽ in quo benedicerent oẽs gẽtes? Cur solũ nõ colũt, qui oẽs deos colẽdos esse cõtendunt? Cur ei non credũt Gene.22.

De cini. dei lib. 7. ca. 9. &13.

Aeglo. 3.

1. Retract. cap. 5. &. 10. De ciui dei lib. 7. ca. 23.

G qui alios deos falsos & ostẽdit & euertit? Auditu quendã eorũ dicere, se legisse apud nescio quẽ Philosophũ, q ex iis quę Iudęi in suis sacramẽtis agerent, intellexisse quẽ deũ colerẽt, Prępositũ, inquit, istorũ elemẽtorũ, quibus iste visibilis & corporeus mũdus extructꝰ est, Cũ in scripturis sanctis Prophetarũ eius apte ostẽdat, illũ deũ colẽdũ pręceptũ esse populo Israël, qui fecit cœlũ & terrã, & à quo est oĩs vera sapiẽtia. Sed quid opus est hinc diutius disputare, cũ ad id quod ago sufficiat, quod illi qualibet præsumptiõe opinant de illo deo, quẽ deũ esse negare nõ possunt. Si enĩ præpositꝰ est elemẽtorũ quibꝰ mũdus iste cõsistit, cur nõ ipse potiꝰ colit, q̃ Neptunꝰ qui solius maris præpositꝰ est? Quàm deniq; Syluanꝰ qui solorũ agrorũ atq; syluarũ? Quàm sol qui soli? diei vel etiã vniuersi cœlestis caloris? Quàm luna, quę solius noctis, vel etiã humoris potestate præfulget? Quàm Iuno, quæ solũ aërẽ tenere perhibet? Certe enĩ isti partiũ prępositi, quicũque sunt, necesse est vt sub illo sint qui omniũ elementorũ & vniuersæ huius molis præpositurã gerit. At iste illos oẽs coli phibet, Cur ergo isti cõtra pręceptum maioris illorũ, nõ solũ eos colere volũt, sed ꝓpter istos illũ nolũt? Adhuc nõ inueniũt quid de isto deo Israël cõ

H stanter liquidoq; pronũcient. Nec vnq̃ inueniẽt, donec eũ inueniant deũ solum verũ à quo creata sunt omnia.

Ostẽdit Lucanũ rectius dubitasse quàm si falsò pronunciasset deum Israel, cùm tamen nunc meritò non sit qui se abscondat à calore eius. Cap. XXX.

PRoinde quidã Lucanus magnus eorũ in carmine declamator, credo & ipse diu quęrẽs, siue per suas cogitatiões, siue p suorũ libros, quisnã esset Iudęorũ deus, & quia nõ pie quærebat, nõ inueniẽs, maluit tñ incertũ deũ quẽ nõ inueniebat, q̃ nullũ deũ dicere, cuiꝰ tã magna documẽta sentiebat. Ait enĩ, Et dedita sacris incerti Iudęa dei. Et nondũ deꝰ iste sanctꝰ & verꝰ deꝰ Israël, nondũ per Christi nomẽ tãta in oĩbus gẽtibus fecerat, quãta vsq; in hodiernũ diẽ post Lucani tẽpora cõsecuta sunt. Nũc vero quis tã durus nõ flectatur? quis tam tepidus nõ igneſcat, cũ impletur quod scriptũ est, Quia nõ est qui se abscõdat à calore eiꝰ? qñ iã clarissima luce manifestant quę i eodẽ Psalmo vñ versiculũ istũ cõmemorauit tãto antè prędicta sunt? Cœlorũ enĩ nomĩe Apostoli Christi significati sũt, q i eis deꝰ pręsideret, vt Euãgeliũ annũciarẽt. Iã ergo cœli enarrauerũt gloriã dei, & opa manuũ eiꝰ annũciauit firmamẽtũ, Dies diei eructauit verbũ & nox nocti annũciauit scientiã. Iã nõ sunt lo

I quelę neq; sermones quorũ nõ audiant voces eorũ. Iam in oẽm terrã exiuit sonꝰ eorũ, & in fines orbis terrę verba eorũ. Iã in sole, hoc est in manifestatiõe posuit tabernaculũ suũ, quod est ecclesia ipsiꝰ. Quia vt hoc faceret, ipse sicut ibi sequit, Tãq̃ sponsus pcessit de thalamo suo: .i. cõiugatũ verbũ carni hũanę pcessit de vtero virginali. Iã exultauit vt gigas & cucurrit viã. Iã à summo cœli facta est egressio eiꝰ, & recursus eiꝰ vsq; ad summũ cœli. Et ideo rectissime sequit versꝰ quẽ pauloante cõmemorauit, Et nõ est q se abscõdat à calore eiꝰ. Et adhuc isti fragiles cõtradictiũculas garrientes, eligũt magis isto igne ficut stipula i cinerẽ verti, q̃ sicut aurũ à sorde purgari, cũ & deorũ falsorũ iã fallacia monumẽta frustrata sint, & illius incerti dei veracia ꝓmissa certa iam facta sint.

Quòd falsò dicant nonnulli Christum non cõstituisse, nec præcepisse ut idola cõfringantur, cùm ipse sit de quo per Esaiam prophetatum sit, quam prophetiam latè recitat, & Christo accommodat. Cap. XXXI.

DEtinãt ergo dicere mali laudatores Christi, qui nolunt etiã Christiani, cp Christus nõ docuerit deos eorũ deseri, & simulachra cõfringi. Deus enĩ Israel, de quo prędictũ est, cp deꝰ vniuersę terrę vocabit, & deꝰ vniuersę terrę iã vocat: hoc p Prophetas futurũ prędixit, hoc p Christũ cõgruo tẽpore ipleuit. Certe enĩ si iã deꝰ vniuersę terrę vocat, necesse est vt fiat qđ iussit, qñ qui iussit innotuit. Quia vero per Christũ & in Christo inotuit, vt ecclesia eiꝰ per orbẽ diffunderet, & p ipsã deꝰ Israel vniuersę terrę vocaret, paulo superiꝰ apud eũdẽ ꝓphetã legãt qui volunt, imò & à me cõmemoret. Neq; enĩ ita lõgum est, vt oporteat prętermitti. Dicunt enĩ multa de presentia & humilitate & passiõe Christi, & corpore eiꝰ cui caput est. i. de ecclesia eiꝰ, cũ appellat tanq̃ sterilis quæ nõ pariebat. Per multos enĩ ãnos ecclesia, quæ futura erat in oĩbus gẽtibꝰ i filiis suis, hoc est, in sctis suis, nõ apparuit, nõdũ Christo annũciato p Euãgelistas, eis quibꝰ nõ est annũciatus per Prophetas: & dicitur, plures filios desertæ futuros, quàm eius quæ habet virum, cum viri nomine significata est lex vel rex, quem accepit primus populus Israël: nec acceperãt gentes legem eo tempore, quo Propheta loquebatur: neque rex Christianorũ apparuerat adhuc gentibus, ex quibus tamen gentibus longe fertilior & numerosior sanctorum multitudo prouenit. Ita ergo dicit Esaias, incipẽs ab humanitate Christi, & se postea conuertens ad alloquendum ecclesiam, vsque ad eum versum quem commemorauimus, vbi ait, Et qui eruit te, ipse deus Israël vniuersę terrę vocabitur. Ecce, inquit, in ĩtellectu erit puer meus, & exaltabitur & honorificabitur vehementer. Quomodo multi mirabuntur super te, sic tamen & inhonesta videbitur ab omnibꝰ species tua, & honor tuus ab hominibus. Ita enim mirabuntur gentes multę super eum, & continebunt reges os suum. Quoniã quibus nõ est nunciatum de illo, videbunt: & qui non audierunt, intelliget. Domine quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Nunciauimus coram illo vt puer, vt radix in terra sitienti: non est species illi neque honor. Et vidimus illum, & nõ habuit speciem neque decorẽ: sed vultus eius abiectus & deformis, positio eius ab omnibꝰ hominibꝰ homo in flagellat, & qui sciat ferre infirmitates, propter quod & auertit se: facies eius iniuriata est, nec magni ęstimata est. Hic infirmitates nostras portat, & pro nobis in doloribus est. Et nos existimauimus illum in doloribus esse, & in plaga & in pœna. Ipse autẽ vulneratus est propter peccata nostra, & infirmatus est propter iniquitates nostras. Eruditio pacis nostræ in eũ, liuore eius sanati sumꝰ. Omnes vt oues errauimus, & dominus tradidit illum pro peccatis nostris. Et ipse quoniã male tractatus est, non aperuit os: vt ouis ad immolandum ductus est, & vt agnus ante eum qui se tonderet, fuit sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate sublatum est iudicium eius. Generationem eius quis enarrabit? Quoniam tolletur de terra vita eius, ab iniquitatibꝰ populi mei ductus est ad mortem. Dabo ergo malos propter sepulturam eius, & diuites propter mortem eius, ob hoc quòd iniquitatem nõ fecerit, nec dolum in ore suo. Dominus vult purgare illũ de plaga. Si dederitis vos ob delicta vestra animam vestram, videbitis semen longissimæ vitæ. Et vult dominus auferre à doloribus animã eius, ostendere illi lucem, & figurare per sensum. Iustificare iustum bene seruiẽtem pluribus, & peccata illorum ipse sustinebit. Propterea ipse hæreditabit cõplures, & fortium partietur spolia. Propter quod tradita est ad mortem anima eius, & inter iniquos æstimata est: & ipse peccata multorum sustinuit, & propter iniquitates eorum traditus est. Delectare sterilis quæ non paris, exulta & clama quę nõ parturis, quia multi filij desertę magis quàm

A eius quæ habet virum. Dixit enim dominus, Dilata locum tabernaculi tui, & caulas tuas confige, nõ est quod parcas: porrige longius funiculos, & palos validos cõstitue. Etiam atq; etiam in dexteram atque sinistrã partem extende. Semen enim tuum hæreditabit gentes, & ciuitates quæ desertæ erant, inhabitabis: non est quod metuas. Prælabis enim, ne erubescas quòd detestabilis fueris. Cõfusionem enim in perpetuum obliuiscẽris, ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor: quoniã ego sum dominus qui facio te, dominus nomẽ ei: & qui eruit te, ipse deus Israël, deus vniuersæ terræ vocabitur. Quid contra hanc euidentiam expressionemq; rerum & prædictarum & impletarum dici potest? Si de Christi diuinitate discipulos eius putant esse mentitos, nũquid de Christi passione dubitabunt? Resurrexisse non solẽt credere. At illa omnia ab hominibꝰ humana perpessum etiam libenter credunt, quia hominem tãtummodo credi volunt. Illę itaque sicut ouis ad immolandum ductus, ille inter iniquos deputatus, ille vulneratꝰ propter peccata nostra: cuius liuore sanati sumus, cuius facies iniuriata est, nec magni æstimata, palmis cæsa, &

B sputis illita: cuius deformis in cruce positio: ille ab iniquitatibus populi Israël ductus ad mortem: ille qui non habebat speciem neque decorem, quãdo colaphis percutiebatur, quando spinis coronabatur, quando pendens irridebatur: ille qui sicut agnus coram tondente non habebat vocem, sic non aperuit os suum, cum ei diceretur ab insultãtibus, Prophetiza nobis Christe, Nępe iam exaltatus est, iam honorificatus est vehemẽter. Nempe iam mirantur gentes multæ super eũ. Iam continuerunt reges os suum, qui aduersus Christianos leges sęuissimas promulgabant. Nępe quibus non est nũciatum de illo, iam vident, & qui non audierũt iam intelligunt. Quoniam gentes quibus non nunciauerunt Prophetæ, magis ipsæ vident, quàm vera nunciata sint per Prophetas. Et qui non audierunt ipsum Esaiam loquentẽ, iam in literis eius de quo ista sit locutus intelligunt. Nã & in ipsa gẽte Iudęorum quis credidit auditui Prophetarum, aut brachium domini, quod est Christus ipse qui per eos annunciabatur, cui reuelatum est, quando manibus suis ea scelera in Christo admittebãt, quę futura prædixerãt Prophetæ quos habebant? Nempe iam in hęreditate possidet multos, &

C fortium partitur spolia, cũ ea quæ diabolus & dæmones possidebant, per ecclesiarum suarũ fabricas, & quoslibet necessarios vsus illis expulsis proditisque distribuit.

Cõtra eos qui Christum peruersè laudant, & discipulos eius reprobant: contendit de ecclesia quoque Christianorũ multa prædicta esse & euenisse, quibus probatur Christũ non fuisse idolorũ cultorem, quorũ nũc euersor est. Cap. XXXII.

QVid ergo ad hæc dicunt peruersi laudatores Christi & Christianorum obtrectatores? Nũquid vt ista per Prophetas tãto ante prædicerẽtur, Christus magicis artibus fecit, aut discipuli eius ista finxerunt? Nunquid vt dilatetur ecclesia diffusa per gentes quondam sterilis, nunc in pluribus filiis quàm illa synagoga quæ legem siue regem tanquam virum acceperat? Nunquid vt sic dilataret locũ tabernaculi sui oẽs natiões & linguas occupãs: vt lõgius q̃ Rom. imperij iura tẽdũtur, vsq; i Persas & Indos aliasq; Barbaras gẽtes funiculos porrigat: vt i dexterã p veros Christianos, & i sinistrã p fictos Christianos in tã multis populis nomẽ eiꝰ extẽdat: vt semẽ eiꝰ hęreditet gẽtes: vt ciuitates quę à vero dei cultu & à vera religiõe desertę fuerãt, iã nũc inhabitet: vt nõ timuerit hoim mi

nas & furias, qñ i sanguine martyrũ tãq̃ honore purpureo vestiebat: vt prędaleret tã multis tãq̃ vehemẽtib⁹ & potẽtib⁹ psecutorib⁹ suis: vt nõ erubescęret cp detestabilis fuerit qñ magnũ erat crimen fieri vel esse Christianũ: vt cõfusionẽ i perpetuũ obliuiscat, qa vbi abũdauerat pctñ, supabũdauit & gratia: vt ignominię viduitatis suę memor nõ sit, quia paululũ derelicta & opprobriis obiecta, tã eminenti gloria refloresc̃it? Nũquid postremo vt dñs qui fecit eã, & à dñatu diaboli & dæmonũ eruit eã, ipse deꝰ Israël vniuersę terrę iamvocet, discipuli Christi finxerũt, qđ Prophetę quorũ libri nũc i manibꝰ iimicorũ Christi habent, tã lõge anteq̃ Cstrisꝰ filiꝰ hoĩs fieret prędixerũt? Hinc ergo intelligant, quod ne tardissimis quidẽ atq; obtusissimis obscurũ dubiũmve reliquit, Hic inq̃ intelligant Christi puersi laudatores & Christianę religiõis execratores, etiã Christi discipulos cõtra deos eorum ea didicisse atque docuisse quę doctrina cõtinet Christi: quia deꝰ Israël qui hęc oĩa quę isti colere volũt, abominanda atq; euertẽda in libris Prophetarũ pręcepisse inueniẽt, ipse deꝰ vniuersę terrę, sicut ãtè ꝓmisit, p Christũ, & Christi ecclesiã iã vocat. Si enĩ Christũ mira demẽtia suspicant deos eorũ coluisse, ac p hos eũ tãta potuisse: nunquid & deꝰ Israël deos eorũ coluit, qui de se per oẽs gẽtes colẽdo & de illis abominãdis atq; euertẽdis per Christũ quod promisit impleuit? Vbi sunt dij eorũ? vbi vaticinia phanaticorũ, & diuinationes pythonum? vbi auguria vel auspicia vel haruspicia vel oracula dæmonũ? Cur nõ proferẽt ex istiusmodi antiquis libris admonitũ aliquid & prædictũ cõtra Christianã fidẽ, & cõtra Prophetarũ nostrorũ expressam iam in oĩbus gẽtibus tã perspicuã veritatẽ? Offendimꝰ, inquiũt, deos nostros & deseruerunt nos. Ideo aduersus nos Christiani prędauerunt, & humanarũ rerũ fœlicitas defessa ac diminuta dilabitur. Hoc sibi certe p Christianos fuisse euenturũ, legãt ex libris vatum suorũ. Sed ea legãt, vbi si nõ Christꝰ, quia sũ deorũ suorũ volũt fuisse cultorẽ, saltem deus Israël improbatꝰ & detestatus sit, quę constat istorũ euersorẽ. Sed nunq̃ hæc pferẽt, nisi quomõ forte cõfinxerint. Quod cũ ꝓtulerint apparebit, eoipso certe, cp tãta res tã ignota profertur, quę vtique debuit antequã hoc quod prædictũ est accidisset, in deorũ templis omnium gentiũ recitari, vt præstruerentur & pręmonerentur qui nunc nolunt esse Christiani.

Cõtra eos qui falsò cõqueruntur per Christiana tẽpora rerũ fœlicitatem esse diminutã, cùm potius turpitudo morũ quàm rerum fœlicitas diminuta sit unde in scenicorũ ludorum turpitudinem duo affert Ciceronis testimonia. Cap. XXXIII.

DEinde cp de fœlicitatis rerũ humanarũ diminutione p Christiana tẽpora cõquerũtur, si libros Philosophorũ suorũ legant, ea reprehendentiũ quę nũc eis etiã recusantibꝰ & murmurãtibꝰ subtrahunt, tũ vero magnã laudẽ reperient temporũ Christianorũ. Quid enim eis minuit fœlicitatis, nisi quod pessime luxurioseq; abutebant in magnã creatoris iniuriã? Nisi forte hinc sint tẽpora mala, quia per oẽs penè ciuitates cadũt theatra, caueę turpitudinũ & publicę pfessiones flagitioseq; cadũt & fora vel mœnia in quibꝰ dęmonia colebant. Vñ enĩ cadũt nisi inopia rerũ, quarũ lasciuo & sacrilego vsu cõstructa sunt? Nõnne Cice. eorũ cũ Roscio quędã laudaret histrionẽ: ita pitũ dixit, vt solus esset dignus, q in scenã deberet itrare: ita virũ bonũ, vt solus esset dignꝰ, q eò nõ deberet accedere: qd aliud aptissime ostẽdens, nisi illã scenã esse tam turpẽ, vt tãto minꝰ ibi eẽ hõ debeat, quãto fuerit magis vir bonꝰ: & tñ dij eorũ tali dedecore placabant, quale àviris bonis remouẽ-

Gene. 1.

Deut. 7. K

Esa. 54.

Esa. 54. Gal. 4.

L

Esa. 54. Esaiæ. 52. De ciuitate dei lib. 18. ca. 29.

Esaiæ. 53.

†alias. in plaga.

Psal. 18.

M

Esa. 54.

Esa. 53. Marci. 15. Luc. 22. Matth. 26. Ioan. 19.

Matth. 26.

Esa. 52.

Roma. 15.

Esa. 53. Roma. 10.

Esa. 54.

Roma. 5.

D

Esa. 45. E

Deute. 7. Hiere. 16.

F

Roscius.

G dum esse censebat. Est etiam hinc eiusdem ipsius Ciceronis aperta confessio, vbi ait sibi Floram matrem, ludorum celebritate placandã, In quibus ludis tanta exhiberi turpitudo consueuit, vt in eorum comparatione cæteri honesti sint, à quibus tamen etiã ipsis agẽdis viri boni prohibentur. Quæ ista est Flora mater, qualis dea est, quã celebrior & habenis effusioribus laxata cõciliat & propiciat turpitudo: Quanto iam honestius in scenam Roscius intrabat, quàm Cicero deã talem colebat? Si diminuta rerum copia quæ in hæc celebranda fundũtur, dij gentium offenduntur, apparet quales sint qui talibus delectantur. Si autem ipsi irati ista minuũt, vtilius irascũtur quàm placantur. Quapropter aut Philosophos suos arguãt, qui talia in luxuriosis hominibus reprehenderunt: aut deos suos frangãt, qui talia de suis cultoribus exegerunt, si tamen iam inueniunt vel quos frangãt vel quos abscondant: Christianorum vero temporibus defectum rerum secundarum quibus in turpia & noxia defluebant, blasphemando imputare desistãt, ne magis nos vnde amplius Christi potestas laudetur

H admoneant.

Epilogando reuersurus ad principale institutum suũ ostendit Christum nihil scripsisse, & Euãgelistas de ipso uera scripsisse Cap. XXXIIII.

MVlta hinc dicerem, nisi me iam librum istum cõcludere, atque ad propositam intentionem redire, suscepti operis necessitas cogeret. Cum enim Euangelicas quæstiones, vbi videntur quibusdam quatuor Euãgelistæ non inter se constare, soluere aggrederer, vt potui expositis intentionibus singulorum, primo mihi discutiendũ occurrit, quòd nonnulli quærere solent, cur ipsius Christi nulla scripta proferamus. Ita enim volunt & ipsum credi, nescio quid aliud scripsisse quod diligunt; nihilq; sensisse contra deos suos, sed eos potiꝰ magico ritu coluisse: & discipulos eius nõ solum de illo fuisse mentitos, dicendo illum deum per quẽ facta sunt omnia, cũ aliud nihil quàm homo fuerit, quanuis excellentissimæ sapientiæ: verumetiam de diis eorum non hoc docuisse, quod ab illo didicissent. Vnde factũ est vt eos de deo Israel potius vrgeremus, qui per ecclesiam Christianorum ab omnibus gentibus colitur, & istorũ sacrilegas vanitates vbique iam euertit, sicut per Prophetas suos tanto ante prædixit, & per

I Genes.13. Christi nomen in quo benedici omnes gentes promiserat, ea quæ prædixit impleuit. Ex quo intelligere debent, nec Christum aliud de diis eorũ vel nosse vel docere potuisse, quàm deus Israel per Prophetas suos iussit atque prædixit, per quos ipsum Christum promisit & misit: In cuius nomine secũdum pollicitationem quam patribus fecit cum benedicerentur omnes gentes, factũ est vt & ipse deus Israel, deus vniuersę terrę vocaretur.

Esai.54 Nec discipulos eius à sui magistri doctrina deuiasse, cũ deos gẽtium coli prohibuerint, ne vel insensatis simulachris supplicaremus, vel societatem cũ dæmoniis haberemus, vel creaturæ potius, quàm creatori religionis obsequio seruiremus.

Quomodo operæprecium fuit Christum dei sapientiam, per quam creata sunt omnia ad illuminationem nostram descendisse, de quo quæcunque per Euangelistas scripta sunt tãquam ab ipso scripta sint amplectenda esse demonstrat, concordantiam eorundem in sequentibus libris ostensurus. Cap. XXXV.

QVapropter cum sit ipse Christus sapientia dei per quem creata sunt omnia, Cúmque nullæ mentes rationabiles siue angelorum siue hominum nisi participatione ipsius sapientes fiant cui per K Roman.5. spiritumsanctum, per quem charitas in cordibus nostris diffunditur inhæremus, quæ trinitas vnus deus est: consultum est diuina prouidentia mortalibus, quorum temporalis vita in rebus orientibus & occidentibus occupata tenebatur, vt eadem ipsa dei sapiẽtia ad vnitatem personæ suæ homine assumpto, in quo temporaliter nasceretur, viueret: moreretur, resurgeret: cõgrua saluti nostræ dicendo & faciendo, patiendo & sustinendo, fieret & deorsum hominibus exẽplo redeundi, & eis qui sursum sunt angelis exemplum manendi. Nisi enim & in animę rationalis natura temporaliter aliquid oriretur, id est inciperet esse quod non erat, nunquam ex vita pessima & stulta ad sapientem atque optimam perueniret. Ac per hoc cum rebus æternis, cõ templãtium veritas perfruatur, rebus autem ortis fides credentium debeatur, purgatur homo per rerum temporalium fidem, vt æternarum percipiat veritatem. Nã & quidem eorũ nobilissimus Philosophus Plato, in eo Plato in libro quem Timæum vocant, sic ait, Quantum ad id Timæo. quod ortum est æternitas valet, tantum ad fidem veritas. Duo illa sursum sunt, æternitas & veritas: duo ista L deorsum, quod ortum est, & fides. Vt ergo ab imis ad summa reuocemur, atque id quod ortũ est recipiat æternitatem, per fidem veniẽdum est ad veritatem. Et quia omnia quæ in contrarium pergunt, per aliquod mediũ reducuntur, ab æterna iustitia temporalis iniquitas nos alienabat. Opus ergo erat media iustitia temporali, quæ medietas temporalis esset de imis mixta & summis, atque ita se nec abrũpens à summis & cõtemperans imis, ima redderet summis. Ideo Christus mediator dei & 1.Timo.2. hominum dictus est inter deum immortalem & homi nem mortalem, deus & homo, reconcilians hominem deo, manens id quod erat, factus quod non erat. Ipse est nobis fides in rebus ortis, qui est veritas in ęternis. Hoc magnum & inenarrabile sacramentum, hoc regnum & sacerdotium antiquis per prophetiam reuelabatur, posteris eorum per Euangelium prędicatur, Oportebat enim vt aliquando in omnibꝰ gentibus redderetur, quod diu per vnam gẽtem promittebatur. Proinde qui Prophetas ante descensionem suam præmisit, ipse & Apostolos post ascẽsionem suam misit. Omnibus autem discipulis suis per hominẽ quem assumpsit, tanquã mem- M bris sui corporis caput est. Itaque cũ illi scripserunt quæ ille ostendit & dixit, nequaquam dicendũ est quòd ipse non scripserit: quandoquidem membra eius id operata sunt, quod dictante capite cognouerunt. Quicquid enim ille de suis factis & dictis nos legere voluit. hoc scribendum illis tãquam suis manibus imperauit. Hoc vnitatis consortium & in diuersis officiis concordium membrorum sub vno capite ministerium, quisquis intellexerit, non aliter accipiet quod narrantibus discipulis Christi in Euãgelio legerit, quàm si ipsam manum domini quam in sproprio corpore gestabat scribentem conspexerit. Quamobrem illa potius iam videamus qualia sint, quæ putant Euangelistas sibimet scripsisse contraria, quod parum intelligentibus videri potest: vt his quæstionibus dissolutis, ex hoc quoque appareat, illius capitis membra, non solum idem sentiendo, verumetiam conuenientia scribẽdo, in corporis ipsius vnitate germanam seruasse concordiam.

Diui

A

DIVI AVRELII AVGVstini Hipponensis Episcopi, De consensu Euangelistarum Liber secundus.

PROLOGVS.

QVoniam sermone nõ breui & admodum necessario, quem libro vno complexi sumus, refutauimus eorum vanitatẽ qui discipulos Christi Euangelium conscribentes, ideo contemnendos putant, quia ipsius Christi quem licet non vt deum, tamen vt hominem sapientia longe præ cæteris excellentẽ honorandum esse non dubitant, nulla scripta proferuntur à nobis, & eum talia scripsisse videri volũt, qualia peruersi diligũt, nõ qualibus lectis & creditis à peruersitate corrigi possunt. Nunc iam videamus ea quæ quatuor Euangelistæ de Christo scripserũt, quemadmodum sibi atque inter se cõgruant: ne quid ex hoc in fide Christiana offendiculi patiantur, qui curiosiores quàm capaciores sunt, quòd non vtcũque perlectis, sed quasi di-

B ligentius perscrutatis. Euangelicis libriis, nconuenientia quædã & repugnantia se deprehendisse existimantes, magis ea contentiose obiectanda quàm prudenter consideranda esse arbitrantur.

Quare usque ad Ioseph generatores Christi commemorantur, cùm de illius semine Christus nõ sit natus, sed de uirgine Maria. Cap. I.

Matth.1. MATTHAEVS Euangelista sic orsus est, Liber generatiõis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. Quo exordio suo satis ostendit generationem Christi secũdum carnem se suscepisse narrandam. Secũdum Matth.8. hanc enim Christus filius hominis est, quod etiam sæpissime appellat, commendans nobis quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis. Nam illa superna & æterna generatio, secundum quã filius dei vnigenitus est ante omnem creaturã, quia omnia per Ioan.1.[1] ! Esaię.53. ipsum facta sunt, ita ineffabilis est, vt de illa dictum à propheta intelligatur, Generationem eius quis enarrabit? Exequitur ergo humanam generationem Christi Matth.1. Matthæus, ab Abraham generatores commemorans,

C quos perducit ad Ioseph virum Mariæ de qua natus est Iesus. Neque enim fas erat vt ob hoc eum à coniugio Mariæ separandum putaret, quòd non ex eius concubitu, sed virgo peperit Christũ. Hoc enim exemplo magnifice insinuatur fidelibus coniugatis etiam seruata pari consensu continentia, posse permanere vocaríque coniugium, non permixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu: præsertim quia nasci eis etiam filius potuit sine vllo cõplexu carnali, qui propter solos gignendos filios adhibendus est. Neque enim propterea non erat appellandus Ioseph pater Christi, quia non eũ concumbendo genuerat, quandoquidem recte pater esset etiam eius quem non ex sua coniuge procreatũ, aliunde adoptasset. Putabatur quidẽ Christus etiam aliter filius Ioseph, tãquam ex eius omnino carne progenitus, sed ab eis hoc putabatur, quos Marię latebat virginitas:

Lucæ.3. Nam Lucas ait, Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorũ triginta, vt putabatur filius Ioseph. Qui tamẽ Lucas nõ eius parentem solam Mariam, sed ambos parentes eius

Lucæ.2. appellare minime dubitauit, vbi ait, Puer autem crescebat & confortabatur plenus sapientia, & gratia dei erat in illo, Et ibant parentes eius per omnes annos in Hierusalem in die solenni Paschæ. Sed ne quisquã hic parentes consanguineos potius Mariæ cum ipsa matre eius intelligendos putet, quid ad illud respõdebit, quod ipse item Lucas superius dixit, Et erãt pater eius & mater mirantes super iis quæ dicebantur de illo? Cum igitur ipse narret, non ex concubitu Ioseph, sed ex Maria virgine natum Christum, vnde eũ patrem eius appellat: nisi quia & virum Mariæ recte intelligimus sine cõmixtione carnis, ipsa copulatione coniugij: & ob hoc etiam Christi patrẽ multo coniunctius qui ex eius coniuge natus sit, quàm si ei esset aliunde adoptatus? Vnde manifestũ est, illud quod ait, Vt putabatur filius Ioseph: propter illos dixisse, qui eum ex Ioseph, sicut alij homi- Lucæ.3. nes nascuntur, natum arbitrantur.

Quomodo sit Christus filius Dauid, cùm ex Ioseph filij Dauid concubitu non sit natus. Cap. II.

AC per hoc si demõstrare aliquis posset Mariam ex Dauid nullã consanguinitatis originem ducere, sat erat secũdum istam rationem accipere Christum filium Dauid, qua ratione etiã Ioseph pater eius recte appellatus est. Quãto magis cum euidenter dicat Apostolus Paulus, ex semine Dauid secũdum E Roman.1. carnem Christũ, ipsam quoque Mariam de stirpe Dauid aliquam cõsanguinitatem duxisse, dubitare vtique non debemus. Cuius fœminæ quoniam nec sacerdotale genus tacetur, insinuãte Luca, quòd cognata eiꝰ esset Lucæ.1. Elisabeth, quã dicit de filiabus Aarõ, firmissime tenendum est, carnem Christi ex vtroque genere propagatam, & regum scilicet & sacerdotũ, in quibus personis apud illum populum Hebræorum etiã mystica vnctio figurabatur: id est chrisma, vnde Christi nomẽ elucet, tanto antè etiam ista euidentissima significatione prænunciatum.

Quare alios progenitores Christi Matthæus enumerat, alios Lucas. Cap. III.

QVos autem mouet, quòd alios progenitores Matthæus enumerat, descendens à Dauid vs- Matth.1. que ad Ioseph, alios autem Lucas ascendens à Lucę.3. Ioseph vsque ad Dauid: facile est, vt adu- ertãt duos patres habere potuisse Ioseph, vnum à quo genitus, alterũ à quo fuerit adoptatus. Antiqua est enim 2. Retract. cap.7. & 16. consuetudo adoptandi etiam in illo populo dei, vt sibi Contra Faustum lib.3. & filios facerent, quos non ipsi genuissent. Nam excepto F quòd filia Pharaonis Moysen adoptauerat, illa quippe ca.5. & li.22. cap.3. alienigena fuit, ipse Iacob nepotes suos ex Ioseph na- Exo.2. tos, verbis manifestissimis adoptauit dicens, Nunc ita- Gene.48. que filij tui duo qui nati sunt tibi priusquam ad te venirem, mei sunt, Ephraïm & Manasses, tanquam Ruben & Simeon erunt mihi. Natos autem si genueris postea, tibi erunt. Vnde etiam factum est vt duodecim tribus essent Israel, excepta tribu Leui quæ templo seruiebat, cum ea quippe tredecim fuerunt, cum duodecim fuissent filij Iacob. Vnde intelligitur Lucas patrem Ioseph, non à quo genitus, sed à quo fuerat adoptatus su- Lucæ.3. scepisse in Euãgelio suo, cuius progenitores sursum versus cõmemorat donec exiret ad Dauid. Cũ enim necesse fit vtroque Euangelistа vera narrante, & Matthęo scilicet & Luca, vt vnus eorum eius patris originẽ teneret qui genuerat, alter eius q adoptauerat Ioseph, quę probabilius intelligimus adoptãtis originem tenuisse, quàm eũ qui noluit Ioseph genitum dicere ab illo cuius eum filium esse narrabat. Commodius enim filius eius dictus est, à quo fuerat adoptatus, quàm diceretur ab illo genitus, cuius carne nõ erat natus. Matthæus autem

G dicens,Abraham genuit Isaac,Isaac genuit Iacob:atque
Matth.1. ita in hoc verbo quod est,genuit,perseuerans donec in
vltimo diceret,Iacob autem genuit Ioseph:satis expres
sit ad eum patrem se perduxisse originem generantiũ,
Lucę.3. à quo Ioseph non adoptatus sed genitus erat. Quan-
quam si etiam Lucas genitum diceret Ioseph ab Heli,
nec sic nos hoc verbum perturbare deberet, vt aliud
crederemus quàm ab vno Euangelista gignentem, ab
Cõtra Fau- altero adoptantem patrem fuisse cõmemoratum. Ne-
stum lib.3. que enim absurde quisque dicitur,non carne, sed cha-
cap.5. ritate genuisse, quem filium sibi adoptauerit. At vero
Ioan.1. etiam nos quibus dedit deus potestatem filios eius fie-
Roma.8. ri,de natura atque substantia sua non nos genuit, sicut
vnicum filiũ,sed vtique dilectione adoptauit.Quo ver
bo Apostolus sæpe vti non ob aliud intelligitur,nisi ad
discernẽdum vnigenitum ante omnem creaturam,per
quẽ facta sunt omnia:qui solus de substantia patris na-
tus est,secundum æqualitatem diuinitatis hoc omnino
quod pater:quem missum dicit ad suscipiendam carnẽ
ex illo genere, quo & nos secũdum naturam nostram
sumus: vt illo participante mortalitatem nostram per
dilectionẽ, nos efficeret participes diuinitatis suæ per
Gal.4. adoptionem.Ita enim dicit,Cum autem venit plenitu
H do temporis, misit deus filium suum factum ex mulie-
re, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redime-
ret,vt adoptionem filiorum reciperemus. Et tamen di
cimur etiam nati ex deo:id est, accepta potestate vt fi-
lij eius efficiamur qui iam homines eramus. Efficimur
autem per gratiam,non per naturam.Nam si per natu-
Ioan.1. ram filij essemus,nunquam aliud fuissemus.Cum enim
dixisset Ioannes, Dedit eis potestatem filios dei fieri,
iis qui credunt in nomine eius:secutus ait,Qui non ex
sanguinibus,neque ex voluntate carnis,neque ex volũ-
tate viri,sed ex deo nati sunt.Itaque quos dixit accepta
potestate factos dei filios, quod illa adoptio significat
Roma.8. quam Paulus commemorat, eosdẽ dixit natos ex deo.
Ioan.1. Atque vt apertius ostenderet, qua gratia factum sit, Et
verbum, inquit, caro factum est, & habitauit in nobis,
Tãquam diceret, quid mirum si filij dei facti sunt cum
caro essent,propter quos vnicus caro factus est cũ ver-
bum esset?Hac sanè magna distantia,quia nos effecti si
lij dei mutamur in melius,ille autem filius dei cum fi-
lius hominis factus esset, non est mutatus in deterius,
sed assumpsit quod erat inferius,dicit & Iacobus,Volun
I tarie genuit nos verbo veritatis, vt simus initium ali-
Iacobi.1. quod creaturæ eius. Ne scilicet in eo quòd ait, genuit,
hoc nos fieri putaremus quod ipse est, ideo principa-
tum quendam in creatura nobis hac adoptione con-
cessum satis ostendit.Non ergo alienum esset à verita-
te, etiam si Lucas ab illo esse Ioseph genitum diceret,à
quo fuerat adoptatus. Etiam sic quippe genuit eum,nõ
vt homo esset, sed vt filius esset, sicut nos genuit deus,
vt filij eius simus, quos fecerat vt homines essemus,
Vnicum autem genuit, non solum vt filius esset, quod
pater non est,sed etiam vt deus esset quod & pater est.
Sed planè si hoc verbo etiã Lucas vteretur, omnimo-
do esset ambiguũ, quis eorum adoptãtem, quis ex pro-
pria carne gignentem patrem cõmemorasset: quomo-
do & si neuter eorum diceret genuit, sed & iste eum fi
lium illius,& ille illius diceret, nihilominus esset am-
biguum, quis eorum illum de quo natus,quis illũ à quo
Matth.1. adoptatus erat commemorasset. Nunc vero cum alter
Lucæ.3. dicit,Iacob genuit Ioseph:alter,Ioseph qui fuit fili⁹ He-
li: etiam ipsa verborum differentia quid singuli susce-
pissent eleganter intimauerunt. Sed hoc facile sanè,vt
dixi, posset occurrere homini religioso, qui quodlibet K
aliud quærendum potius iudicaret quàm Euãgelistam
crederet esse mentitũ.Facile,inquam,occurreret,vt vi
deret quibus causis vnus homo duos patres habere po-
tuerit: hoc & illis calumniosis occurreret,nisi litigare
quàm considerare maluissent.

Quare quadraginta generationes excepto ipso Christo inueniuntur apud Matthæum, cùm quatuordecim triplicet. Cap.IIII.

ILlud autem quod deinceps insinuandũ est,reuera vt
aduerti & videre posset,lectorem attentissimũ & di
ligẽtissimũ requirebat.Acute quippe anima duersum
est,Matthæũ qui regiam in Christo istituerat insinuare
personã,excepto ipso Christo, quadraginta homines in
generationum serie nominasse. Numerus autem iste il
lud tempus significat,quo & in hoc seculo & in hac ter
ra regi nos oportet à Christo secundũ disciplinã labo-
riosam,qua flagellat deus,vt scriptum est, omnem filiũ Hebr.12.
quem recipit: de qua dicit Apostolus, Per tribulationẽ Act.14.
oportere nos intrare in regnum dei. Quam significat
etiam illa virga ferrea,de qua in Psalmo legitur:Reges Psal.2.
eos in virga ferrea:cũ superius dixisset,Ego autem con
stitutus sum rex ab eo,super Sion montẽ sanctum eius.
Reguntur enim etiã boni in virga ferrea,de quibus di-
citur: Tempus est vt iudicium incipiat à domo domi- L
ni.Et si initium à nobis:qualis finis erit eis,qui non cre 1.Pet.4.
dunt dei Euangelio:Et si iustus vix saluus erit,peccator
& impij vbi parebũt? Ad quos pertinet quod sequitur:
Tanquam vas figuli conteres eos.Reguntur enim boni Psal.2.
per hãc disciplinam,mali vero comminuũtur,qui tan-
quam iidem ipsi cõmemorantur propter vna atque ea-
dem sacramenta, quæ habent communia mali cum bo
nis.Quia ergo numerus iste laborioſi huius tẽporis sa-
cramẽtum est, quo sub disciplina regis Christi aduer-
sus diabolũ dimicamus, etiã illud declarat, quod qua-
draginta dierum ieiunium,hoc est, humiliationẽ ani-
mæ consecrauit & lex & Prophetæ,per Moysen & He- Exod.34. &
liam,qui quadragenis diebus ieiunauerunt:& Euange- 3.Reg.19.
lium per ipsius domini ieiuniũ: quibus diebus quadra- Matth.4.
ginta etiam tentabatur à diabolo,quid aliud quàm per
omne huius seculi tempus tẽtationem nostram in car-
ne sua quam de nostra mortalitate assumere dignatus
est,præfiguranꝫ?Post resurrectionem quoque non am- Act.1.
plius quàm dies quadraginta cum discipulis suis in hac
terra esse voluit,huic eorum vitæ adhuc humana con- M
uersatione commixtus †, & cum illis alimenta morta- †cõiunctus.
lium, quamuis iam non moriturus accipiens: vt per ip-
sos quadraginta dies significaret, se occulta præsentia
quod promiserat impleturum,quando ait,Ecce ego vo Matth.28.
biscum sum vsque ad consummationem seculi.Cur au-
tem iste numerus hanc temporalem vitam terrenam-
que significet, illa interim causa de proximo occurrit,
quamuis sit alia fortasse secretior, quòd & tempora an-
norum quadripertitis vicibus currunt, & mundus ipse
quatuor partibus terminatur, quas aliquando vẽtorum
nomine scriptura cõmemorat,ab Oriente & Occiden- Zach.2.
te & Aquilone & Meridie.Quadraginta autem quater
habent decem.Porrò ipsa decem ab vno vsque ad qua-
tuor progrediẽte numero consummantur. Ad hũc igi-
tur nũdum,& ad istam terrenam mortalẽmque vitam
hominum, ad nos regendos in tentatione laborantes,
venientem regem Christum Matthęus suscipiens,exor
sus est ab Abraham,& enumerauit quadraginta homi-
nes.Ab ipsa enim gente Hebrẽorum,quæ à cæteris gen
tibus vt distingueretur, deus de terra sua & de cogna- Gene.12.
tione

A tione sua separauit Abraham. Christus venit in carne:
vt & hoc ad eum distinctius prophetandum & prænũ-
ciandum maxime pertineret, quod promittebatur ex
qua esset gente venturus. Cum enim quater denas ge-
Matth.1. nerationes tribus distinxisset articulis,dicens, Ab A-
braham vsque ad Dauid generationes esse quatuorde-
cim, & à Dauid vsque ad transmigrationem Babylo-
nis alias quatuordecim,totidémque alias vsque ad na-
tiuitatem Christi,non tamen eas duxit in summam vt
diceret,fiunt omnes quadragintaduæ. Vnus quippe in
illis progeneratoribus bis numeratur,id est Iechonias,
à quo facta est quædam in extraneas gentes deflexio,
quando in Babyloniam transmigratum est. Vbi au-
tem ordo à rectitudine flectitur, atque vt eat in diuer-
sum tanquam angulum facit:illud quod in angulo est,
bis numeratur,in fine scilicet prioris ordinis,& in ca-
pite ipsius deflexionis. Et hoc ipsum iam præfigurabat
Christum à circuncisione ad præputium, tanquam ab
Hierusalem ad Babyloniam quodammodo migraturum,
& hinc atque hinc vtrisque in se credentibus tan
Ephe.2. quam lapidem angularem futurum. Hæc tunc in figu-
B ra præparabat deus rebus in veritate venturis. Nam &
ipse Iechonias vbi angulus istæ præfiguratus est, inter-
pretatur præparatio dei.Sic ergo iam non quadragin-
taduæ quod faciunt ter quatuordecim, sed propter v-
num bis numeratũ,quadraginta vna generationes fiũt,
si & ipsum Christum annumeremus qui huic regendę
vitæ nostræ temporali atque terrenæ,tanquam nume-
† regaliter ro quadragenario regulariter † præsidet, Quem ad
Matth.1. istam mortalitatem nobiscum participãdam quia de-
Contra Fau- scendentem voluit significare Matthæus, ideo & ipsas
stũ li.3.ca.4. generationes ab Abraham vsque ad Ioseph & vsque ad
ipsius Christi natiuitatem, descendendo commemo-
Lucæ.3. rauit ab initio Euangelij sui. Lucas autem non ab ini-
tio Euangelij sui, sed à baptismo Christi generationes
Ioan.1. narrat,nec descendendo sed ascendendo,tanquam sa-
cerdotem in expiandis peccatis magis assignans, vbi
eum vox de cœlo declarauit,vbi testimonium Ioannes
ipse perhibuit dicens, Ecce qui tollit peccata mũdi.A-
scendendo autem transit ad Abraham & peruenit ad
deum,cui mundati & expiati reconciliamur.Merito &
adoptionis originem ipse suscepit, quia per adoptionẽ
efficimur filij dei,credẽdo in filium dei,Per carnalem
C vero generationem filius dei potius propter nos filius
hominis factus est. Satis autem demonstrauit, non se
ideo dixisse,Ioseph filiũ Heli, quòd de illo genitus, sed
quòd ab illo fuerit adoptatus,cum & ipsum Adam filiũ
dei dixit, cũ sit factus à deo, sed per gratiã quã postea
peccãdo amisit,tanquam filius in paradiso constitutus
Matth.1. sit.Quapropter in generationibus Matthæi, significa-
tur nostrorum susceptio peccatorum à domino Chri-
Lucæ.3. sto,In generationibus autem Lucæ, significatur abolitio
nostrorum peccatorum à domino Christo.Ideo eas
Roma.8. ille descendẽs enarrat,iste ascendens.Quod enim di-
cit Apostolus, Misit deus filium suum in similitudinẽ
carnis peccati:hæc est susceptio peccatorum.Quod au
Matth 1. tem addit, Vt de peccato damnaret peccatum in car-
2.Reg.11. ne:hæc est expiatio peccatorum.Proinde Matthæus ab
Lucæ.3. ipso Dauid per Salomonem descendit, in cuius matre
2.Reg.12. ille peccauit : Lucas vero ad ipsum Dauid per Nathan
2.Retracta. ascendit, per quem Prophetã deus peccatum illius ex-
pl6. piauit. Ipse quoque numerus quem Lucas exequitur,
certissime prorsus abolitionem indicat peccatorum:
Quia enim Christi aliqua iniquitas,qui nullam habuit,
non est vtique coniuncta iniquitatibus hominum,quas
in sua carne suscepit, ideo numerus penes Matthæum D
excepto Christo est quadragenarius. Quia vero iusti-
tiæ suæ patrisque nos expiatos ab omni peccato purga-
tósque coniungit, vt fiat quod ait Apostolus, Qui au- 1.Cor.6.
tem adhæret deo,vnus spiritus est: ideo in eo numero
qui est penes Lucam,& ipse Christus à quo incipit enu
meratio,& deus ad quem peruenit,connumerantur,& Contra Fau-
fit numerus septuagintaseptem, quo significatur om- stũ li.3.ca.4.
nium prorsus remissio & abolitio peccatorum. Quam
etiam ipse dominus per huius numeri mysterium eui-
denter expressit dicens,remittendum esse peccanti,nõ Matth.18.
solum septies, sed etiam septuagiessepties. Nec frustra
iste numerus ad peccatorum omnium pertinet mun-
dationem, si diligentius inquiratur. Denarius quippe
tanquam iustitiæ numerus, in decem præceptis legis
ostenditur.Porrò peccatum est legis trãsgressio,Et vti-
que transgressio denarij numeri congrueter vndena-
rio figuratur, vnde & vela cilicina iubẽtur in taberna- Exod.26.
culo vndecim fieri. Quis autem dubitet ad peccati si-
gnificationẽ *cilicium* pertinere? Ac per hoc quia vni-
uersum tempus septenario dierum numero voluitur,
conueniẽter vndenario septies multiplicato ad nume- E
rum septuagesimum & septimum cuncta peccata per-
ueniũt. In quo numero etiã fit plena remissio peccato-
rum:expiante nos carne sacerdotis nostri, à quo nunc
iste numerus incipit: & reconciliãte nos deo,ad quem
nunc iste numerus peruenit per spiritumsanctum, qui Lucæ.1.
in columbæ specie in hoc baptismo, vbi numerus iste
commemoratur apparuit.

Quomodo Matthæi ordini congruat ordo Lucæ in his quæ de cõceptu,& de infantia uel pueritia Christi alius prætermittit,alius commemorat. Cap.V.

POst enumeratas generatiões Matthæus ita sequi- Matth.1.
tur:Christi autem generatio sic erat, Cũ esset de-
sponsata mater eius Maria,Ioseph, antequã con-
uenirent, inuenta est in vtero habens de spiritusancto.
Hoc quemadmodum factũ sit,quod hic prętermisit,Lu
cas exposuit post cõmemoratum conceptũ Ioannis, ita
narrans, In mense autem sexto missus est angelus Ga- Lucę.1.
briel à deo in ciuitatem Galilęæ,cui nomen Nazareth,
ad virginem desponsatam viro,cui nomen erat Ioseph
de domo Dauid, & nomen virginis Maria. Et ingres-
sus angelus ad eã dixit,Aue gratia plena, dominus te-
cũ,benedicta tu in mulieribus.Quæ cũ audisset,turbata F
est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salu-
tatio.Et ait angelus ei,Ne timeas Maria,inuenisti enim
gratiam apud deum: Ecce concipies in vtero & paries
filium,& vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus
& filius altissimi vocabitur. Et dabit illi dominus deus
sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob
in æternum, & regni eius non erit finis. Dixit autem
Maria ad angelum,Quomodo fiet istud, quoniam vi-
rum nõ cognosco?Et respondens angelus dixit ei,Spi-
ritusanctus superueniet in te,& virtus altissimi obum-
brabit tibi. Ideoq; & quod nascetur ex te sanctum, vo-
cabitur filius dei. Et cætera quæ ad id quod nunc agi-
tur non pertinent. Hoc ergo Matthæus commemora- Matth.1.
uit dicens de Maria,Inuẽta est in vtero habens de spi-
ritusancto.Nec contrarium est, quia Lucas exposuit id Lucę.1.
quod Matthæus prętermisit cum de spiritusancto Ma-
riam concepisse vterque testetur, Sicut non est con-
trarium quia Matthæus deinceps connectit quod Lu-
cas prætermittit. Sequitur enim & dicit Matthæus.Io- Matth.1.
seph autem vir eius,cum esset iustus,& nollet eam tra-
ducere, voluit occulte dimittere eam. Hæc autem eo

G cogitante,ecce angelus domini in ſomnis apparuit ei dicẽs, Ioſeph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam:Quod enim in ea natum eſt, de ſpiritusancto eſt. Pariet autem filium,& vocabis nomẽ eius Ieſum,ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.Hoc autem totum factum eſt,vt adimpleretur quod dictum eſt à domino per Prophetam dicen- Eſaię.7. tem, Ecce virgo in vtero habebit & pariet filium & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod eſt interpretatũ nobiſcum deus.Exurgens autem Ioſeph à ſomno, fecit ſicut præcepit ei angelus domini.Et accepit coniugem ſuam, & non cognoſcebat eam donec peperit filium ſuum primogenitũ,& vocauit nomen eius Ieſum.Cum Matth.2. ergo natus eſſet Ieſus in Bethleem Iudæ in diebus Herodis regis:& cætera. De ciuitate Bethleem Matthæus Lucáſque conſentiunt, Sed quomodo & qua cauſa ad Lucę.2. eam venerint Ioſeph & Maria,Lucas exponit:Matthęus prætermittit.Contrà de magis ab oriente venienti- Matth.2. bus Lucas tacet,Matthæus dicit ita cõtexens.Ecce magi ab Oriente venerunt Hieroſolymam dicentes, Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in Oriente, & venimus adorare eum. Audiẽs H autem Herodes rex turbatus eſt: & cætera, vſque ad eum locum, vbi ſcriptum eſt de ipſis magis, quòd reſponſo accepto in ſomnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuerſi ſunt in regionem ſuam.Hoc totum Lucas prætermittit, ſicut Matthæus non narrauit quod Lucas narrat, in præſepi poſitum dominum: & quòd paſtoribus eum natum angelus nunciauerit, & quòd multitudo *militiæ* cœleſtis facta eſt cum angelo laudantium deum,& quòd venerunt paſtores & viderunt verum eſſe quod eis angelus nunciauerat:& quòd die circuncisionis ſuæ nomen acceperit:& quę poſt impletos dies purgationis Mariæ idẽ Lucas narrat, quòd attulerint eum ad Hieruſalẽ, & de Simeone vel Anna quæ dixerint de illo in templo, poſteaquam cognouerunt eum impleti ſpiritusancto.Omnia hęc tacet Matthæus. Vnde merito quæritur, quando facta ſint, ſiue quæ Matthæus prætermittit & Lucas dicit,ſiue quæ Lu- Matth.2. cas prætermittit & Matthæus dicit. Quandoquidem Matthæus, regreſſis in regionem ſuam magis qui venerant ab Oriente, ſequitur & narrat,Ioſeph ab angelo I admonitum vt cum infante in Aegyptum fugeret, ne ab Herode necaretur:deinde Herodẽ illo non inuento,à bimatu & infra pueros occidiſſe. Defuncto autem Herode rediiſſe ab Aegypto,& audito quòd Archelaus in Iudæa regnaret pro Herode patre ſuo, habitaſſe cum puero in Galilæa ciuitate Nazareth: quæ omnia Lucas tacet. Nec ideo contrarium videri poteſt quod vel hic dicit quæ ille prætermittit,vel ille commemorat quæ iſte non dicit.Sed quæritur quando fieri potu- Matth.2. erint quæ contexit Matthęus de profectione in Aegyptum, atq; inde regreſſione poſt Herodis mortem, vt iam in ciuitate Nazareth habitarẽt, quò eos Lucas po- Lucæ.2. ſteaquam perfecerunt in templo circa puerum omnia ſecundum legem domini,reuerſos eſſe commemorat. Hinc proinde cognoſcẽdum eſt quod deinceps ad cætera talia valeat, ne ſimiliter moueant animúmque cõturbent,ſic vnumquemque Euangeliſtã contexere narrationem ſuam, vt tanquam nihil prætermittentis ſeries digeſta videatur.Tacitis enim quæ nõ vult dicere, ſic ea quę vult dicere,illis quę dicebat adiungit,vt ipſa continuo ſequi videantur.Sed cũ alter ea dicit quæ alter tacuit, diligenter ordo cõſideratus indicat locũ vbi ea potuerit à quo prætermiſſa ſunt tranſilire, vt ea quæ dicere intenderat,ita ſuperioribus copularet,tanquam K ipſa nullis interpoſitis ſequerentur, Ac per hoc intelligitur Matthæus vbi ait ſomnio admonitos magos ne redirent ad Herodem,per aliam viam regreſſos in regionem ſuam: illic prætermiſiſſe quæ Lucas narrauit geſta circa dominum in templo, & dicta à Symeone & Anna:vbi rurſus Lucas pretermittens profectionem in Aegyptum,quam narrat Matthæus, tanquam continuam cõtexuit regreſſionem ad ciuitatem Nazareth. Si quis autem velit vnam narrationem ex omnibus, quæ de Chriſti natiuitate & infantia vel pueritia in vtriuſque narratione ab alterutro ſeu dicuntur ſeu prętermittuntur ordinare,ſic poteſt. Chriſti autem generatio ſic erat:Fuit in diebus Herodis regis Iudæę,ſacer Matth.1. Lucæ.1. dos quidam nomine Zacharias,de vice Abia: & vxor illi de filiabus Aaron, & nomen eius Eliſabet. Erant autem iuſti ambo ante deum, incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus domini ſine querela. Et non erat illis filius eò quòd eſſet Eliſabet ſterilis,& ambo proceſſiſſent in diebus ſuis. Factum eſt autem cum ſacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis ſuæ ante deum ſecundum conſuetudinem ſacerdotij, ſorte L exiit vt incenſum poneret ingreſſus in templum domini.Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incenſi. Apparuit autẽ illi angelus domini ſtans à dextris altaris incenſi. Et Zacharias turbatus eſt videns, & timor irruit ſuper eum.Ait autem ad illum angelus, Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita eſt deprecatio tua.Et vxor tua Eliſabet pariet tibi filium & vocabis nomen eius Ioannem,& erit gaudium tibi & exultatio,& multi in natiuitate eius gaudebunt. Erit enim magnus coram domino:vinum & ſiceram nõ bibet, & ſpiritusancto replebitur adhuc ex vtero matris ſuæ,& multos filiorum Iſraël cõuertet ad dominum deum ipſorum. Et ipſe præcedet ante illum in ſpiritu & virtute Helię, vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iuſtorum, parare domino plebem perfectam. Et dixit Zacharias ad angelũ, Vnde hoc ſciam? Ego enim ſum ſenex,& vxor mea pceſſit in diebus ſuis. Et reſpondẽs angelus dixit ei,Ego ſum Gabriel qui aſto ante deum,& miſſus ſum loqui ad te, & hæc tibi euangelizare.Et ecce eris tacens & non poteris loqui vſq; in diem quo hæc fiant,pro eo quod non credidiſti verbis M meis quæ implebuntur tempore ſuo.Et erat plebs expectans Zachariã,& mirabantur ꝙ tardaret ipſe in templo. Egreſſus autem nõ poterat loqui ad illos,& cognouerunt quòd viſionem vidiſſet in templo. Et ipſe erat innuens illis,& permanſit mutus. Et factum eſt vt impleti ſunt dies officij eius, abiit in domum ſuam. Poſt hos autem dies concepit Eliſabet vxor eius,& occultabat ſe menſibus quinque dicẽs,Quia ſic mihi fecit dominus in diebus quibus reſpexit auferre opprobrium meum inter homines.In menſe autem ſexto miſſus eſt angelus Gabriel à deo in ciuitatem Galilęæ,cui nomen Nazareth,ad virginem deſponſatam viro, cui nomen erat Ioſeph de domo Dauid,& nomen virginis Maria. Et ingreſſus angelus ad eã dixit, Aue gratia plena dominus tecum,benedicta tu inter mulieres †. Quæ cum † in mulieribus. audiſſet turbata eſt in ſermone eius, & cogitabat qualis eſſet iſta ſalutatio.Et ait angelus ei, Ne timeas Maria, inueniſti enim gratiam apud deum, Ecce concipies in vtero,& paries filium,& vocabis nomen eius Ieſum:hic erit magnus & filius altiſſimi vocabitur:& dabit illi dominus deus ſedẽ Dauid patris eius,& regnabit in domo Iacob in æternũ,& regni eius nõ erit finis.

Dixit

A Dixit autem Maria ad angelum, Quomodo fiet iſtud quoniam virum non cognoſco? Et reſpondens angelus,dixit ei,Spiritusſanct⁹ ſuperueniet in te,& virt⁹ altiſſimi obumbrabit tibi, ideoq; & quod naſcetur ex te ſanctum,vocabitur filius dei. Et ecce Eliſabet cognata tua,& ipſa concepit filium in ſenectute ſua.Et hic mẽſis eſt ſextus illi quæ vocatur ſterilis,quia non erit impoſſibile apud deum omne verbum. Dixit autem Maria,Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum.Et diſceſſit ab illa angelus,Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum feſtinatione in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariæ & ſalutauit Eliſabet. Et factum eſt vt audiuit ſalutationẽ Mariæ Eliſabet,exultauit infans in vtero eius. Et repleta eſt ſpiritusancto Eliſabet,& exclamauit voce magna & dixit,Benedicta tu inter mulieres,& benedictus fructus ventris tui.Et vnde hoc mihi vt veniat mater domini mei ad me? Ecce enim vt facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo:& beata es quæ credidiſti,quoniã perficientur ea quæ dicta ſunt tibi à domino.Et ait Maria, Magnificat anima mea dominũ. Et exultauit ſpiritus me⁹ B in deo ſalutari meo.Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ,ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.Quia fecit mihi magna qui potẽs eſt,& ſanctum nomen eius. Et miſericordia eius à progenie in † al.in pgenies & progenies. progenies† timentibus eum.Fecit potentiã in brachio ſuo,diſperſit ſuperbos mente cordis ſui. Depoſuit potẽtes de ſede,& exaltauit humiles.Eſuriẽtes impleuit bonis,& diuites dimiſit inanes. Suſcepit Iſraël puerũ ſuũ, memorari miſericordiæ ſuæ. Sicut locut⁹ eſt ad patres noſtros Abraham & ſemini eius in ſecula. Manſit autẽ Maria cum illa quaſi menſibus tribus, & reuerſa eſt in Matth.1. domum ſuam,Matthæus dicit, Inuenta eſt in vtero habens de ſpiritusancto. Ioſeph autem vir eius cum eſſet iuſtus & nollet eam traducere,voluit occultè dimittere eam. Hæc autem eo cogitante,ecce angelus domini in ſomnis apparuit ei dicens,Ioſeph fili Dauid,noli timere accipere Mariam coniugem tuam, Quod enim in ea natum eſt,de ſpiritusancto eſt. Pariet autem filiũ, & vocabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.Hoc autem totum factum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt à domino Eſaiæ.7. per Prophetam dicentem,Ecce virgo in vtero habebit C & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod eſt interpretatum,nobiſcum deus.Exurgens autẽ Ioſeph à ſomno,fecit ſicut pręcepit ei angelus domini, & accepit coniugem ſuam & nõ cognoſcebat eam. Lu- Lucæ.1. cas dicit,Elizabeth autem impletum eſt tempus pariẽdi,& peperit filiũ. Et audierunt vicini & cognati eius, quia magnificauit dominus miſericordiam [ſuam] cũ illa,& cõgratulabãtur ei.Et factũ eſt in die octauo, venerunt circũcidere puerum, & vocabãt eũ nomine pa- † Nequaquã tris eius Zachariã.Et reſpõdẽs mater eius,dixit,Non†, ſed vocabitur Ioãnes.Et dixerunt ad illã, Quia nemo eſt in cognatione tua qui vocetur hoc nomine.Innuebant autem patri eius quem vellet vocari eũ. Et poſtulans pugillarẽ ſcripſit dicens, Ioannes eſt nomen eius. Et mirati ſunt vniuerſi.Apertum eſt autem illicò os eius & lingua eius,& loquebatur benedicẽs deũ.Et fact⁹ eſt timor ſuper omnes vicinos eorũ, & ſuper omnia montana Iudææ diuulgabãtur omnia verba hæc.Et poſuerunt omnes qui audierant in corde ſuo, dicentes, Quid putas puer iſte erit? Etenim manus domini erat cum illo. Et Zacharias pater eius impletus eſt ſpiritu-ſancto & prophetauit dicens,Benedictus dominus de⁹ D Iſraël,quia viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ. Et erexit cornu ſalutis nobis, ĩ domo Dauid pueri ſui. Sicut locutus eſt per os ſanctorũ qui à ſeculo ſunt Prophetarum eius.Salutem ex inimicis noſtris,& de manu omnium qui oderunt nos. Ad faciẽdam miſericordiã cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti ſui ſancti,Iuſiurandum quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum, daturum ſe nobis, vt ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati,ſeruiamus illi. In ſanctitate & iuſtitia corã ipſo, omnibus dieb⁹ noſtris. Et tu puer Propheta altiſſimi vocaberis,pręibis enim ante faciẽ domini parare vias eius:Ad dãdam ſcientiã ſalutis plebi eius,in remiſſionem peccatorum eorum. Per viſcera miſericordiæ dei noſtri, in quibus viſitauit nos oriens ex alto.Illuminare iis qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent,ad dirigendos pedes noſtros in viã pacis.Puer autem creſcebat & confortabatur ſpiritu, & erat in deſertis vſq; in diem oſtenſionis ſuæ ad Iſraël. Factum eſt autem in diebus illis, exiit edictum à Cæſa Lucę.1. re Auguſto vt deſcriberetur vniuerſus orbis. Hæc deſcriptio prima facta eſt ſub † præſide Syriæ Cyrino. Et † a ibant omnes vt profiterẽtur ſinguli in ſuam ciuitatem. E Aſcendit autem & Ioſeph à Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam ciuitatem Dauid quę vocatur Bethleẽ, eo quòd eſſet de domo & familia Dauid, vt profiteretur cum Maria deſponſata ſibi vxore prægnante.Factũ eſt autem cum eſſent ibi, impleti ſunt dies vt pareret, & peperit filium ſuum primogenitum, & pannis eum inuoluit,& reclinauit eum in præſepio, quia nõ erat ei locus in diuerſorio. Et paſtores erant in eadem regione vigilantes & cuſtodientes vigilias noctis ſupra gregẽ ſuũ.Et ecce angel⁹ domini ſtetit iuxta illos,& claritas dei circũfulſit illos,& timuerũt timore magno. Et dixit illis angelus,Nolite timere,Ecce enĩ euangelizo vobis gaudiũ magnũ quod erit omni populo,quia nat⁹ eſt vobis hodie Saluator, qui eſt dominus, in ciuitate Dauid: Et hoc vobis ſignũ, Inuenietis infantẽ pãnis inuolutũ & poſitũ in pręſepio. Et ſubito facta eſt cũ angelo multitudo militiæ cœleſtis,laudãtiũ deũ & dicentiũ,Gloria in altiſſimis deo, & in terra pax hominib⁹ bonæ volũtatis. Et factũ eſt vt diſceſſerunt ab eis angeli in cœlum,paſtores loquebantur ad inuicem.Tranſeamus vſq; Bethleem,& videamus hoc verbũ quod factum eſt,quod dominus oſtendit nobis.Et venerũt F feſtinantes, & inuenerũt Mariam & Ioſeph & infantem poſitum in præſepio. Videntes autem cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierunt mirati ſunt, de iis quæ dicta erant à paſtoribus ad ipſos. Maria autem conſeruabat omnia verba hæc,cõferens in corde ſuo. Et reuerſi ſunt paſtores glorificantes & laudantes deum in omnibus quæ audierant & viderãt,ſicut dictum eſt ad illos.Et poſtquã conſummati ſunt dies octo,vt circũcideretur puer,vocatum eſt nomen eius Ieſus, quod vocatum eſt ab angelo,priuſquam in vtero conciperetur. Matthæus dicit, Et ecce magi ab Oriente venerunt Hieroſolymam di- Matth.2. centes, Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in Oriẽte,& venimus adorare eum. Audiẽs autem Herodes rex turbatus eſt, & omnis Hieroſolyma cum illo.Et congregans omnes principes ſacerdotũ & ſcribas populi,ſciſcitabatur ab eis vbi Chriſtus naſceretur.At illi dixerunt ei, In Bethleem Iudæ, Sic enim ſcriptum eſt per Prophetam, Et tu Bethleem Mich.5. terra Iuda nequaquã minima es in principibus Iuda,

ex te

G ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israël. Tunc Herodes clam vocatis magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ quę apparuit eis. Et mittens eos in Bethleem dixit, Ite & interrogate diligenter de puero, & cum inueneritis renunciate mihi, vt & ego veniens adorem eum. Qui cum audissent regem, abierũt. Et ecce stella quam viderant in Oriẽte antecedebat eos vsque dum veniens staret supra vbi erat puer. Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno valde. Et intrantes domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & procidentes adorauerunt eũ, & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurũ, thus & myrrhã. Et respõso accepto in somnis, ne redirẽt ad Herodẽ: per aliam viam regressi sunt in regionem suam. Qui cum recessissent, Lucas dicit, Posteaquam impleti sunt dies purgationis Mariæ†, secundum legem Moysi, tulerunt illum in Hierusalem vt sisterent eum domino, sicut scriptum est in lege domini, Quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctũ domino vocabitur. Et vt darent hostiam secundum quòd dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarũ. Et ecce homo erat in Hierusalem, cui nomen Symeõ,

H & homo iste iustus & timoratus, expectans cõsolationem Israël, & spiritussanctus erat in eo. Et responsum acceperat à spiritusancto, non visurum se mortem nisi prius videret Christum domini. Et venit in spiritu in templum: Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo, & ipse accepit eum in amplexus suos, & benedixit deum & dixit, Nũc dimittis seruum tuum domine secundum verbum tuũ in pace, Quia viderunt oculi mei salutare tuum, Quod parasti ante faciem omniũ populorum, Lumen ad revelationem gentium & gloriam plebis tuæ Israël. Et erat pater eius & mater mirãtes super his quę dicebãtur de illo. Et benedixit illis Symeõ, & dixit ad Mariam matrẽ eius, Ecce positus est hic in ruinam & resurrectionem multorũ in Israël, & in signum cui contradicetur. Et tuam ipsius animam pertransiet gladius, vt revelentur ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna Prophetissa filia Phanuel de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua. Et hęc vidua erat vsq; ad annos octogintaquatuor, quæ nõ discedebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus seruiens nocte & die. Et hæc, ipsa hora superueniens, confitebatur domino; & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israël. Et vt perfecerũt omnia secundum legem domini. Matthęus dicit, Ecce angelus domini apparuit in somnis Ioseph, dicẽs, Surge & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Aegyptum, & esto ibi vsque dum dicam tibi, Futurũ est enim vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Qui cõsurgens accepit puerum & matrem eius, & secessit in Aegyptum. Et erat ibi vsque ad obitum Herodis, vt adimpleretur quod dictum est à domino per Prophetam dicentem, Ex Aegypto vocaui filium meum. Tũc Herodes videns quoniam illusus esset à magis, iratus est valde: & mittens occidit omnes pueros qui erãt in Bethleẽ, & in omnibus finibus eius, à bimatu & infra secundum tempus quod exquisierat à magis. Tunc adimpletum est quod dictum est per Hieremiam Prophetã dicentẽ, Vox in rama audita est, ploratus & vlulatus multus, Rachel plorans filios suos, & noluit consolari quia non sunt. Defuncto autem Herode ecce apparuit angelus domini in somnis Ioseph in Aegypto dicens, Surge & accipe puerum & matrem eius & vade in terrã K Israël, Defuncti sunt enim qui quærebant animã pueri. Qui surgens accepit puerum & matrem eius, & venit in terram Israël. Audiens autẽ quòd Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illò ire. Et admonitus in somnis, secessit in partes Galileæ, & veniens habitauit in ciuitate quę vocatur Nazareth, vt adimpleretur quod dictum est per Prophetam, quoniã Nazaræus vocabitur. Lucas dicit, Puer autem crescebat & confortabatur plenus sapientia, & gratia dei erat in illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Hierusalem in die solẽni Paschæ. Et cum factus esset annorũ duodecim, ascendentibus illis in Hierosolymã secundum consuetudinem diei festi, consummatisq; diebus cum redirent, remansit puer Iesus in Hierusalẽ, & non cognouerunt parentes eius. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei & requirebãt eum inter cognatos & notos, & nõ inuenientes, regressi sunt in Hierusalem requirentes eum. Et factum est post triduum inuenerunt illum in templo sedẽtem in medio doctorum, audientem illos & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui audiebant eum, super prudẽtia & responsis eius. Et videntes admirati sunt. Et dixit L mater eius ad illum, Fili quid feciſti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos, Quid est quòd me quærebatis? Nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad illos. Et descẽdit cum eis & venit Nazareth, & erat subditus illis. Et mater eius conseruabat omnia verba hæc conferẽs in corde suo. Et Iesus proficiebat sapientia & ætate & gratia apud deum & homines.

Lucæ.2. Euiit.12. † purgationis matris eius. Exod.12. Numc.8.

Matth.2. Osee.11. Hier.3.&31. & Matth.2. Esaiæ.11. Luc.2.

De ordine prædicationis Ioannis Baptistæ inter omnes quatuor. Cap.VI.

IAm hinc de prædicatione Ioannis narrari incipit, quam omnes quatuor commemorant. Nam & Matthæus post illa verba quæ vltima eius posui, vbi cõmemorauit ex Propheta testimonium, Quoniam Nazaræus vocabitur, sequitur & adiũgit, In diebus autem illis, venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ &c. Et Marcus qui nihil de natiuitate vel infantia vel pueritia domini narrauit, hinc Euangelij sumpsit initium, id est, à Ioannis prædicatione. Sic enim exorsus est, Initium Euãgelij Iesu Christi filij dei, sicut scriptum est in Esaïa Propheta, Ecce mitto angelum meũ ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox clamãtis in deserto, parate viam domini, rectas facite semitas eius. Fuit Ioannes in deserto baptizans & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum: & cætera. Et Lucas post verba vbi ait. Et Iesus proficiebat sapiẽtia & ætate & gratia apud deum & homines: de Ioannis prædicatione iam sequitur dicẽs, Anno autem quintodecimo imperij Tyberij Cęsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam: tetrarcha autem Galileæ Herode, Philippo autem fratre eius tetrarcha Ituræ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilinæ tetrarcha, sub principibus sacerdotũ Anna & Caïpha, factum est verbum domini super Ioannem Zacharię filium in deserto: & cætera. Ioannes quoq; Apostolus in Euangelistis quatuor eminentissimus, posteaquam dixit de verbo dei, qui est ipse filius ante omnia secula creaturæ, quia omnia per ipsum facta sunt, intulit continuo de Ioannis prædicatione ac testimonio dicens, Fuit homo missus à deo cui nomen erat Ioannes. Vnde iam videndum est de ipso Ioanne Baptista, quatuor

M Marc.1. Esaiæ.40. Mala.3. Esaiæ.40. Luc.2. Luc.3. Matth.3. Ioan.1.

Euangelistarũ

A Euangelistarum narrationes, quemadmodum inter se non discordent. Non vt hoc à nobis per omnia requiratur aut exigatur, quod modo fecimus de primordiis nati ex Maria Christi, quemadmodum inter se Matthæus Lucasq; consentiant, vt ex vtriusque narratione vnam faceremus: demonstrantes tardioribus quẽlibet eorum commemorando quod alter tacet, vel tacendo quod alter commemorat, non impedire intellectũ veracis narrationis alterius: vt hoc exemplo, siue vt à me factum est, siue alio modo commodius fieri possit, videat vnusquisque & in cæteris talibus locis fieri posse, quod hic factum esse perspexerit. Iam ergo, vt dixi, videamus quatuor Euangelistarũ de Baptista Ioanne cõsensum. Matthęus ita sequitur, In diebus autem illis venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ. Marcus nõ dixit, In diebus illis: quia nullam seriem rerum ante præmiserat, in quarum rerum diebus intelligeretur dicere, si diceret, in illis diebus. Lucas autẽ per potestates terrenas signãtius ipsa tempora expressit prędicationis vel baptismi Ioãnis dicens, Anno autẽ quintodecimo imperij Tyberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam: tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius tetrarcha Ituræ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilinæ tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna & Caïpha, factum est verbũ domini super Ioannem Zachariæ filiũ in deserto. Nec tamen intelligere debemus hos dies, id est, hoc tempus

B harum potestatũ significasse Matthæũ cum diceret, In diebus illis: sed in multo lõgioris tẽporis spacio voluisse accipi, quod ait, in diebus illis. Mox enim vt narrauit reuersum de Aegypto Christum mortuo Herode, quod vtique tempore infantiæ vel pueritiæ eius factũ est, vt possit constare quod Lucas de illo cũ duodecim annorum esset gestum narrauit in templo Hierusalẽ, Cum ergo infantem vel puerum ex Aegypto reuocatum cõmemorasset Matthęus, continuo intulit, In diebus autem illis venit Ioannes Baptista, non vtique tantummodo pueritiæ illius dies insinuãs, sed omnes dies ab eius natiuitate vsque ad tẽpus quo prædicare ac baptizare cœpit Ioannes, quo iam tempore Christi ætas iuuenilis inuenitur, quia coqui erant ipse & Ioannes, & triginta fermè annorum narratur fuisse cum ab illo baptizatus esset.

C *De duobus Herodibus.* Cap.VII.

SEd planè de Herode solet mouere nõnullos quòd Lucas narrauit, in diebus baptismi Ioannis Herodem fuisse tetrarcham Galilææ, quãdo etiam dominus iuuenis baptizatus est: Matthæus autem, mortuo Herode, dicit puerũ Iesum ab Aegypto remeasse: quod vtrũque verum esse non potest, nisi duo fuisse intelligantur Herodes. Quod cũ fieri potuisse nemo nesciat, qua cęcitate insaniũt qui procliuiores sunt ad calũniãdum Euangelicæ veritati, quàm paululum considerationes, vt duos homines eodẽ vocabulo appellatos intelligant, cuius rei exemplis plena sunt omnia. Nã iste posterior Herodes prioris Herodis filius fuisse perhibetur: sicut Archelaus quem Matthæus in Iudææ regnũ patri mortuo succesisse commemorat: sicut Philippus quem fratrem tetrarchæ Herodis & ipsum Ituræ tetrarcham Lucas insinuat. Rex enim fuit Herodes ille qui quærebat animam pueri Christi: Herodes autem alius filius eius, non rex, sed tetrarcha dictus est, quod nomen Græcum à parte regni quarta inditũ resonat.

Matt.3. Marci.1. Lucæ.3. Luc.3. Matth.2. Matt.2. Luc 3.

Quomodo Matthæus dicat timuisse Ioseph ire cum infante Christo in Hierusalem propter Archelaum, & non timuisse ire in Galilæam, ubi erat tetrarcha Herodes frater eius. Cap.VIII. D

NIsi fortè hinc rursus quispiam moueatur cum Matthęus dixerit ideo timuisse Ioseph cũ puero redeunte ire in Iudæam, quia pro patre suo Herode Archelaus filius eius ibi regnabat: quomodo potuerit ire in Galileã vbi alius filius eius Herodes tetrarcha erat, sicut Lucas testatur. Quasi vero ipsa sint tempora quibus tunc puero timebatur, quæ nũc Lucas commemorauit, quæ vsq; adeo mutata erant, vt in ipsa Iudæa non iam rex esset Archelaus, sed Põtius Pilatus, qui non rex Iudæorum sed præses erat: cuius tẽporibus agentes sub Tyberio Cæsare filij maioris Herodis, nõ regnum habebant sed tetrarchiam. Quod vtique nõdum factum erat, quando Ioseph timẽs Archelaum in Iudæa regnantem, se in Galilæam cum puero cõtulit, vbi & ciuitas eius erat Nazareth.

Matth.2. Luc.2. Matth.2.

Quomodo dicat Matthæus ideo isse in Galilæam Ioseph cum infante Christo, quia timuit Archelaum pro suo patre regnãtem in Hierusalem, cum Lucas dicat ideo isse in Galilæam, quia illic erat Nazareth ciuitas eorum. Cap.IX.

ANn fortè & hoc mouet, quomodo dicat Matthęus, propterea cum puero Iesu parentes eius isse in Galilæam, quia metu Archelai in Iudæã ire noluerunt: cum propterea magis isse in Galileã videãtur, quia ciuitas eorum erat Nazareth Galileæ, sicut Lucas non tacuit. Sed intelligendum est, vbi angelus in somnis i Aegypto dixit ad Ioseph, Surge & accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Israël: sic intellectũ esse primo à Ioseph, vt putaret iussum se esse pergere in Iudæã. Ipsa enim primitus intelligi potuit terra Israel. Porrò autem posteaquã comperit illic regnare filium Herodis Archelaũ, noluit obiicere se illi periculo, cum posset terra Israël etiam sic intelligi, vt & Galilæa illic deputaretur, quia & ipsam populus Israël incolebat. Quanquam & alio modo solui possit hæc quæstio, quia potuit videri parentibus Christi cum puero, de quo talia per angelica respõsa didicerant, nõ esse habitandum nisi in Hierusalem vbi erat templum domini: & propterea redeuntes ex Aegypto, illuc eos ituros fuisse, & illic habitaturos, nisi Archelai præsentia terrerentur. Neq; enim diuinitus iubebãtur ibi habitare, vt de Archelao quod timebãt deberent contẽnere. F

Luc.2. Luc.2. Matth.2.

Quomodo Lucas dicit: Ibant parentes eius per omnes annos in Hierusalem in die solenni Paschæ, cũ illo puero, cum dicat Matthæus, quòd metu Archelai timuerint illuc ire ab Aegypto redeũtes. Cap.X.

AN & hoc aliquis dicit: quomodo ergo sicut Lucas narrat, Ibãt parẽtes eius per oẽs annos pueritiæ Christi in Hierusalem, si Archelai timore illuc prohibebantur accedere? Hoc mihi dissoluere non esset difficile, nec si aliquis Euangelistarũ expressisset, quandiu ibi regnaret Archelaus. Fieri enim poterat, vt per diem festum inter tam ingentem turbam latenter ascenderẽt, mox reuersuri, vbi tamen aliis diebus habitare metuerent: vt nec solennitate prætermissa essent irreligiosi, nec continua mansione conspicui. Cum vero etiã de regno Archelai quàm fuerit diuturnum, omnes tacuerint, iste quoq; intellectus patet: vt quod Lucas dicit per omnes annos eos ascendere solitos in Hierusalem, tunc accipiamus factitatum cum iam nõ timeretur Archelaus. Quòd si Archelai regnũ aliquanto diuturnius vlla præter Euangelium historia prodit, cui fides adhibenda videatur: illud quod superius dixi

G rius dixi ſuffecerit,quòd ita timebant parẽtes pueri habitationem in Hieruſalem,vt tamen propter dei timorem feſtiuitatem ſolennẽ non prætermitterent,in qua latere facillimè poſſent. neque enim incredibile eſt captatis temporibus opportunis vel dierum vel horarũ accedere homines ad ea loca in quibus eſſe formidãt.

Quomodo potuerint completis diebus purgationis matris Chriſti,ſicut Lucas dicit,aſcẽdere cum illo in templum ad peragenda ſolẽnia,ſi ſecundũ Matthæũ iã Herodi per magos notum erat eũ natũ pro quo cum eum quæreret tot occidit infantes. Cap. XI.

Matth.2. HInc etiam illa ſoluitur queſtio,ſi aliquem mouet, cum iã ſolicitus eſſet ille maior Herodes perculſus magorum nuncio,quòd rex Iudeorũ natus fuiſſet, quomodo potuerint cõpletis diebus purgationis matris eius tuto cum illo aſcẽdere in templũ, vt fierent circa eum ſecundum legem domini quæ Lucas commemorat. Luc.2. Quis enim non videat etiam illum vnum diem regem multis occupatum latere potuiſſe? Si autem illud veriſimile non videtur, quòd Herodes qui valde ſolicitus expectabat quid ſibi magi de puero renunciarent,poſt tam multos dies ſe ſenſit illuſum,vt H tranſacto tempore purgationis matris eius, & peracta circa infantem ſolẽnitate primogenitorum in templo Hieruſalem,poſt etiam profectionem eorum in Aegyptum in mẽtem illi venerit quærere animam pueri, & necare tot paruulos.Si hoc ergo mouet, omitto dicere quot & quantis occupationibus regia cura diſtendi potuerit,& per plurimos dies ab illa intentione vel auerti omnino vel impediri.Neq; enim enumerari poſſunt cauſæ quibus *hoc potuerit accidere*, quas tamẽ multas & magnas eſſe potuiſſe nemo ita rerum humanarum inexpertus eſt,vt aut neget,aut dubitet.Cuius enim cogitationi nõ occurrat,quàm multa alia terribiliora regi nunciari potuerint ſeu vera ſeu falſa: vt qui regẽ infantem poſt aliquot annos ſibi vel filiis ſuis aduerſaturum timuerat, aliquorum magis propinquantium periculorum terroribus agitatus, ab illa cura mẽtem abreptam in aliis proximè cauẽdis potius occuparet? Vt ergo hoc omittam,illud dico, poſteaquam nihil Herodi magi renunciauerũt,eum credere potuiſſe,illos fallaci ſtellæ viſione deceptos, poſteaquam non inuenerunt quem natum putauerãt,erubuiſſe ad ſe redire,atq; ita eum timore depulſo ab inquirendo ac perſequẽdo puero quieuiſſe. Cum ergo poſt purgationem matris I eius in Hieruſalẽ cum illo veniſſent, & ea geſta eſſent Luc.2. in templo quæ à Luca narrantur,quia verba Simeonis & Annæ de illo prophetantium, cum cœpiſſent ab eis qui audierant prædicari, ad priſtinam intẽtionem renocatura erant animum regis, admonitus per ſomniũ Matth.2. Ioſeph cum infante & matre eius fugit in Aegyptum. Deinde vulgatis rebus quæ in tẽplo factæ dictæq; fuerant, Herodes ſe à magis ſenſit illuſum, ac deinde ad Chriſti mortem cupiẽs peruenire,multos infantes, ſicut Matthæus narrat,occidit.

De uerbis Ioannis Baptiſtæ inter omnes quatuor. *Cap.* XII.

Matth.3. MAtthæus vero de Ioanne ita contexit, In diebus autem illis venit Ioannes Baptiſta prædicans in deſerto Iudææ,& dicens, Pœnitẽtiam agite,appropinquabit enim regnum cœlorum. Hic eſt enim qui dictus eſt per Eſaïam prophetam dicentem, Eſaiæ.40. Marci.1. Luc.3. Vox clamantis in deſerto,parate viam domini, rectas facite ſemitas eius. Marcus quoq; & Lucas cõſentiunt hoc Eſaïæ teſtimonium eſſe de Ioanne. Nã plura verba etiam conſequentia ex eodem Propheta Lucas com K memorauit,cum de Baptiſta Ioanne narraret.Ioannes Ioan.1. autem Euangeliſta ipſum Ioannem Baptiſtã de ſeipſo idem teſtimonium Eſaïæ protuliſſe commemorat, ſicut nunc Matthæus dixit quædam Ioannis verba quæ Matth.3. alij non dixerunt, Prædicans,inquit,in deſerto Iudææ & dicens,Pœnitẽtiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum: hæc verba Ioannis alij prætermiſerũt. Iam vero quod ſequitur Matthæus & adiungit.Hic eſt enim qui dictus eſt per Prophetam Eſaïam dicentem, Eſaiæ.40. Vox clamantis in deſerto,parate viam domini, rectas facite ſemitas eius:ambiguè poſitũ eſt, nec elucet vtrũ ex perſona ſua idem Matthæus hoc commemorauerit, an adhuc verba eiuſdem Ioannis ſecutus adiũxerit, vt totum hoc Ioannes dixiſſe intelligatur, Pœnitentiam agite,appropinquabit enim regnum cœlorum. Hic eſt enim qui dictus eſt per Eſaïam Prophetam: & cætera. Neque enim hoc mouere debet,quia non ait, Ego ſum enim qui dictus ſum per Eſaïam Prophetã:ſed ait, Hic eſt enim qui dictus eſt. Solet quippe eſſe quaſi de aliis Matth.9. locutio & ipſorum Euangeliſtarum Matthæi & Ioan- Ioan.21. nis.Nam & Matthæus dixit,Inuenit hominem ſedentẽ L in teloneo:nec dixit,inuenit me.Et Ioãnes,Hic eſt,inquit,diſcipulus qui teſtimoniũ perhibet de his, & ſcripſit hæc,& ſcimus quia verum eſt teſtimoniũ eius. Nõ dixit,ego ſum:aut,verum eſt teſtimonium meum.Dominus autem ipſe ſæpiſſime dicit, Filius hominis,aut Matth.16. filius dei:& nõ dicit,ego.Et oportebat,inquit, Chriſtũ pati & reſurgere tertio die:nõ dixit,oportebat me pati. Potuit ergo & Ioannes Baptiſta cum diciſſet, Agite Marci.8. pœnitẽtiam appropinquabit enim regnum cœlorum: de ſeipſo adiungere quæ ſequũtur,Hic eſt enim qui di- Matth.3. ctus eſt per Eſaïam Prophetam:& cætera.vt poſt verba eius Matthæus ita narrationem contexat,Ipſe autẽ Ioannes habebat veſtimentum de pilis camelorum:& cætera.Quod ſi ita eſt, nõ mirum ſi & interrogatus quid Ioan.1. diceret de ſeipſo,ſicut narrat Ioannes Euãgeliſta, Ego, ait,vox clamantis in deſerto: ſicut iam dixerat,præcipiens vt agerent pœnitentiã.De veſtimento vero eius & victu ita Matthæus ſequitur,dicens, Ipſe autẽ Ioan- Matth.3. nes habebat veſtimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos ſuos. Eſca autẽ eius erat Marci.1. locuſta & mel ſylueſtre edebat. Hoc & Marc⁹ dicit pe nè totidem verbis,cæteri autem duo tacẽt. Sequitur ergo Matthæus & dicit,Tunc exibat ad eum Hieroſoly- M ma & omnis Iudea & omnis regio circa Iordanem,& Matth.3. baptizabantur in Iordane ab eo,cõfitentes peccata ſua. Videns autem multos Phariſæorum & Sadducęorum veniẽtes ad baptiſmum ſuum, dixit eis, Progenies viperarum quis demonſtrauit vobis fugere à futura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentię.Et ne velitis dicere intra vos,Patrem habemus Abrahã: dico enim vobis,quoniam poteſt deus ex lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Iam enim ſecuris ad radicem arboris † † arborum. poſita eſt.Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum,excidetur & in ignem mittetur.Ego quidem vos baptizo in aqua in pœnitentiam,qui autem poſt me vẽturus eſt fortior me eſt,cuius non ſum dignus calceamenta portare, ipſe vos baptizabit in ſpiritu ſancto & igni: cuius ventilabrum in manu ſua, & permundabit aream ſuam, & congregabit triticum ſuum in horreũ, paleas autem cõburet igni inextinguibili. Hæc omnia Luc.3. dicit & Lucas, eadem penè verba Ioannis exprimens. Et vbi aliquid varium eſt in verbis,ab eadem tamẽ ſententia nõ receditur:velut cum dicit Matthæus Ioannẽ diciſſe,

A diciſſe,Et ne velitis dicere intra vos,patrem habemus
Matth.3. Abraham:ille autem,Et ne cœperitis dicere, patrẽ habe-
Lucæ.3. mus Abraham:Iſte, Ego quidẽ vos baptizo in aqua
Matth.3. in pœnitentiam:ille interponit interrogationem tur-
Luc.3. barum,quid facerent, & eis reſpondentem Ioãnem de bonis operibus tãquam de fructibus pœnitentiæ,quod Matthæus omiſit.Deinde in cordibus ſuis cogitãtibus de illo,vtrum ipſe eſſet Chriſtus: eum dicit reſpondiſ-
Lucæ.3. ſe,Ego quidẽ aqua baptizo vos:non dixit, in pœnitentiam.Deinde Matthæus, Qui autẽ,inquit,poſt me ven-
Matth.3. turus eſt,fortior me eſt:ille vero, Venit autem,inquit, fortior me.Item Matthæus, Cuius non ſum,inquit,dignus calceamenta portare:ille autem , Cuius non ſum
Marci.1. dignus ſoluere corrigiam calceamẽtorum eius.Quod & Marcus dicit,cum cætera taceat . Nam poſt commemoratum habitum & victum eius,ſecutus ait, Et prædicabat dicens,Venit fortior me poſt me,cuius non ſum dignus procumbens ſoluere corrigiam calceamentorum eius. Ego baptizaui vos aqua , ille vero baptizabit vos ſpirituſancto.De calceamẽtis ergo hoc à Luca diſtat,quòd addidit,Procũbens. De baptiſmo autem hoc ab vtroq;,quia non dixit,Et igni:ſed tantum,ſpirituſan-
B cto.Sicut enim Matthæus ita & Lucas dixit, & eodẽ ordine, Ipſe vero baptizabit in ſpiritu & igni : niſi quòd
Matth.3. Lucas non addidit,ſancto:ſicut Matthæus dixit,in ſpi-
Lucę.3. rituſancto & igni.His tribus atteſtatur Ioannes Euãgeliſta,cum dicit, Ioannes teſtimonium perhibet de ipſo & clamat dicens,Hic erat quem dixi, qui poſt me ve-
Ioan.1. nit,ante me factus eſt,quia prior me erat. Sic enĩ oſtẽdit,tunc eum hoc diciſſe,quando eum illi diciſſe commemorant . Repetiſſe autem & commemoraſſe quod iam diciſſet,cum ait . Hic erat quem dixi,qui poſt me venit.Si ergo quæritur, quæ verba potius Ioannes Baptiſta dixerit,vtrum quæ Matthæus,an quę Lucas eum diciſſe cõmemoratan quæ Marcus in ipſis paucis quæ illum diciſſe poſuit,tacens cætera: nullo modo hinc laborandum eſſe iudicat, qui prudenter intelligit, ipſas ſententias eſſe neceſſarias cognoſcẽdę veritati,quibuſ-
Contra Fauſtũ.li.3.ca.5. libet verbis fuerint explicatæ. Quòd enim alius alium verborum ordinem tenet,non eſt vtiq; contrariũ.Neque illud contrarium eſt,ſi alius dicit quod alius prætermittit.Vt enim quiſq; meminerat, & vt cuique cordi erat vel breuius vel prolixius,eandem tamen explicare ſententiam,ita eos explicaſſe manifeſtum eſt . Et
C in hoc ſatis apparet quod ad rẽ maxime pertinet,quoniam veritas Euangelij,verbo dei quod ſupra omnem creaturam æternum atq; incõmutabile permanet , per creaturam temporalibus ſignis & linguis hominũ diſpenſato,ſummum culmen authoritatis obtinuit , non
Narratio quatenus variat ſine mẽdacio. nos debere arbitrari mẽtiri quenquam , ſi pluribus rẽ quam audierunt vel viderunt reminiſcentibus, nõ eodem modo atq; eiſdem verbis,eadem tamen res fuerit explicata:vt ſiue mutetur ordo verborum: ſiue alia pro aliis quæ tamen idem valeant verba proferantur : ſiue aliquid vel quod recordanti nõ occurrit, vel quod ex aliis quæ dicuntur poſſit intelligi, minus dicatur : ſiue aliorum quæ magis dicere ſtatuit narrandorũ gratia, vt congruus temporis modus ſufficiat,aliquid ſibi non totum explicandum,ſed ex parte tangendum quiſque ſuſcipiat:ſiue ad illuminandam declarandamq; ſententiam,nihil quidem rerum,verborũ tamen aliquid addat,cui authoritas narrandi conceſſa eſt:ſiue rem bene tenens non aſſequatur,quãuis id conetur , memoriter etiam verba quæ audiuit ad integrum enũciare. Quiſquis autẽ dicit Euangeliſtis certe per ſpirituſancti potentiam id debuiſſe concedi, vt nec in genere verbo- D rum,nec in ordine, nec in numero diſcreparent: non intelligit, quanto amplius Euangeliſtarum excellit authoritas,tanto magis per eos fuiſſe firmandam cęterorum hominum vera loquentium ſecuritatem:vt pluribus eandem rem forte narrantibus, nullo modo quiſquam eorum de mendacio rectè arguatur, ſi ab altero ita diſcrepauerit,vt poſſit etiam Euangeliſtarum exẽplo præcedente defendi. Cum enim phas non ſit,Euãgeliſtarum aliquem mẽtitum fuiſſe,vel exiſtimare vel dicere:ſic apparebit nec eum fuiſſe mẽtitum cui recordãti tale aliquid acciderit,quale illis acciditſſe mõſtratur.Et quanto magis ad mores optimos pertinet cauere mendacium,tanto magis tam eminenti authoritate regi debeamus,ne putaremus eſſe mendacia cũ ſic inter ſe variare aliquorum narrationes inueniremus, vt inter Euangeliſtas variatæ ſint. Simul etiam quod ad doctrinam fidelem maxime pertinet, intelligeremus, non tam verborum quàm rerum quærendam vel amplectendam eſſe veritatem, quando eos qui nõ eadem locutione vtuntur, cum rebus ſententiiſq; non diſcrepant, in eadem veritate conſtitiſſe approbamus. Quid ergo in his quæ de narrationibus Euangeliſtarum col- E lata propoſui,putandum eſt eſſe contrarium? An quòd alius dixit, Cuius non ſum dignus calciamenta porta- Matth.3. re:alij vero corrigiam calciamenti ſoluere? Non enim Marci.1. verbis aut verborũ ordine , aut aliquo genere locutio- Lucę.3. nis, ſed etiam re ipſa videtur aliud eſſe calciamẽta portare,aliud corrigiam calciamenti ſoluere.Merito ergo quæri poteſt,quid Ioannes dixerit non ſe dignum eſſe vtrum calciamenta portare,an corrigiam calciamenti ſoluere?Si enim alterum horum dixit , ille verũ videtur narraſſe,qui hoc potuit narrare quod dixit. Qui autem aliud & ſi non eſt mentitus,certe vel oblitus, aliud pro alio diciſſe putabitur. Omnem autem falſitatem abeſſe ab Euangeliſtis,decet , non ſolum eam quæ mentiendo promitur, ſed etiam eam quæ obliuiſcẽdo. Itaque ſi ad rẽ pertinet aliquid aliud intelligere ex eo quod dictum eſt,calciamenta portare:aliquid aliud ex eo quod dictum eſt,corrigiã calciamenti ſoluere:quid aliud accipiendum recte exiſtimaueris , niſi Ioannem vtrũque diciſſe,ſiue aliud alio tempore, ſiue cõtextim? Potuit enim ſic dicere,Cuius non ſum dignus corrigiã calciamenti ſoluere,nec calciamenta portare: vt vnus Euãgeliſtarum hinc aliud,alij vero aliud, omnes tamẽ F verum narrauerint. Si autem nihil intẽdit Ioannes cũ de calciamentis *domini* diceret, niſi excellẽtiam eius & humilitatem ſuam,quodlibet horũ dixerit,ſiue de ſoluenda corrigia calciamentorum, ſiue de portandis calciamentis,eandem tamen ſentẽtiam tenuit,quiſquis etiam verbis ſuis per calciamentorum cõmemorationem eandem ſignificationẽ humilitatis expreſſit,vnde ab eadem voluntate nõ aberrauit. Vtilis igitur modus & memoriæ maxime commendandus, cum de conuenientia dicimus Euangeliſtarum, non eſſe mẽdacium, cum quiſq; etiam dicens aliquid aliud quod etiam ille non dixit de quo aliquid narrat,voluntatẽ tamen eius hanc explicat,quam etiam ille,qui eius verba commemorat . Ita enim ſalubriter diſcimus , nihil aliud eſſe quærendum quàm quid velit ille qui loquitur.

Quòd Ieſus ueniebat à Galilæa in Iordanem ad Ioannem ut baptizaretur ab eo. *Cap.* XIII.

SEquitur ergo Matthæus & dicit,Tunc venit Ieſus Matth.3. à Galilęa in Iordanem ad Ioannem vt baptizaretur ab eo.Ioannes autem prohibebat eum dicens,

Ego à

G Ego à te debeo baptizari & tu venis ad me? Respondẽs autem Iesus dixit ei, Sine modo: Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum. Attestãtur & cæteri venisse Iesum ad Ioãnem. Baptizatum autem tres cõmemorant, sed tacẽt quod Matthæus ait, dixisse dominо Ioannem, vel Ioanni dominum respondisse.

Marci.1. Lucę.3. Ioan.1.

De uerbis uocis quæ facta est de cœlo super Christum baptizatum. Cap. XIIII.

Matth.3. DEinde sequitur Matthæus, Baptizatus autẽ confestim ascendit de aqua, Et ecce aperti sunt ei cœli, & vidit spiritum dei descendentem sicut columbam & venientem super se: & ecce vox de cœlis dicens, Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui. Hoc & alij duo Marcus & Lucas similiter narrant. Sed de verbis vocis quę de cœlo facta est variant locutionem, salua tamen sententia. Quod enim Matthæus ait dictũ, Hic est filius meus dilectus: & alij duo dicunt, Tu es filius meus dilectus, ad eãdem sententiã explicandam valet, sicut superius tractatum est, Vox enim cœlestis vnum horũ dixit, sed Euangelista ostendere voluit ad id valere quod dictum est, Hic est filius meus, vt illis potius qui audiebant indicaretur, quòd H ipse esset filius dei: atque ita dictum referre voluit, Tu es filius meus: ac si diceretur illis, Hic est filius meus. Nõ enim Christo indicabatur quod sciebat, sed audiebant qui aderãt, propter quos etiam ipsa vox facta est. Iã verò quòd alius dicit, In quo mihi cõplacui: alius, In te cõplacui: alius, In te cõplacuit mihi: si quæris quid horũ in illa voce sonuerit, quodlibet accipe, dũmodo intelligas eos qui non eandẽ locutionẽ retulerunt, eandẽ retulisse sententiã. Quæ diuersitas locutionũ ad hoc etiã vtilis est, ne vno modo dictum minus intelligatur, & aliter quàm res se habet interpretetur. Quod enim dictum est, In quo mihi complacui: si velit quis ita intelligere, vt deus in filio sibi placuisse videatur, admonetur ex eo quod dictum est, In te complacui. Si rursus ex hoc vno intelligat quisq;, in filio patrem placuisse hominibus, admonetur ex eo quòd dictum est, In te complacuit mihi. Ex quo satis apparet, quòd quilibet Euangelistarum cœlestis vocis etiã verba tenuerit: alios ad eandem sententiam familiarius explicãdam verba variasse: vt intelligatur hoc dictum esse ab omnibus, tanquam diceretur, In te placitum meum cõstituì: hoc est I per te gerere quod mihi placet. Illud verò quod nõnulli codices habent secundum Lucam, hoc illa voce sonuisse quod in Psalmo scriptum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te: quanquam in antiquioribus codicibus Græcis non inueniri perhibeatur, tamen si aliquibus fide dignis exemplaribus cõfirmari possit, quid aliud quàm vtrunque intelligendum est quolibet verborum ordine de cœlo sonuisse?

Lucæ 3. Psal.2.

Quomodo secundum Ioannem Euangelistam dicat Ioannes Baptista, ego non noueram eum, cùm secũdũ alios inueniatur, quòd iã nouerat eũ. Cap. XV.

QVod autem secundum Ioannem de columba dicitur, non quando factum est narratur, sed verba Ioannis Baptistę referuntur, cõmemorantis quid viderit. In quo quæritur, quẽadmodum dictum sit, Et ego nõ noueram eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quẽ videris spiritum descendentem & manẽtem super eũ, hic est qui baptizat in spiritusancto. Si enim tunc eum cognouit cum columbam vidit descendentẽ super eũ, quęrendum est quomodo dixerit venienti vt baptizaretur, Ego magis à te debeo baptizari: hoc enim ei dixit antequam colũba descenderet. Ex quo apparet, quãquis eum iam nosset: nam etiam & in vtero matris exultauit, cum ad Elisabet Maria venisset: aliquid tamen in eo quod nondum nouerat columbæ descensione didicisse, quod ipse scilicet baptizaret in spiritusancto, propria quadã & diuina potestate: vt nullus homo qui accepisset à deo baptismum, etiam si aliquem baptizaret, posset dicere suum esse quod traderet, vel à se dari spiritumsanctum.

Ioan.1. Marci.1.

De tentato Iesu. Cap. XVI.

SEquitur Matthæus & dicit, Tunc Iesus ductus est in desertum à spiritu vt tentaretur à diabolo. Et cum ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens tẽtator dixit ei, Si filius dei es dic vt lapides isti panes fiant. Qui respõdens dixit, Scriptum est, Nõ in pane solo viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei: & cętera, vsque ad id quod dictum est, Tũc reliquit eum diabolus, & ecce angeli accesserunt & ministrabant ei. Totũ hoc similiter Lucas narrat, & si non eodẽ ordine. Vnde incertum est quid prius factum sit, Vtrum regna terræ prius demonstrata sint ei, & postea in pinnam templi leuatus sit: an hoc prius, & illud postea. Nihil tamẽ L ad rem, * dum omnia facta esse manifestũ sit: & quòd aliis verbis easdem sententias Lucas explicat non semper commendandum est cum nihil depereat veritati. Marcus autem attestatur quidem eum in deserto à diabolo esse tentatum quadraginta diebus & noctibus, sed tacet quid ei dictum sit, quidve responderit. Itẽ quod Lucas prætermisit, iste non tacuit, quòd angeli ministrabant illi: Ioannes vero totum istũ locũ prętermisit.

Matth.4. Deute.8. Lucæ.4. * al.ab re. Marci.1.

De uocatione discipulorũ piscantiũ. Cap. XVII.

SEquitur narrans Matthæus. Cum autem audisset Matth.4. quòd Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam. hoc & Marcus dicit, hoc & Lucas, sed Lucas de Ioanne tradito nihil hoc loco dicit. Ioannes autem Euangelista priusquam iret Iesus in Galilęam, dicit Petrum & Andream mansisse cum illo vno die, & tunc Petro nomen impositum, cum antea Simõ vocaretur. Sequẽti item die iam volentem exire in Galilæam, inuenisse Philippum, & ei dixisse vt sequeretur eum. Inde vẽtum est, vt etiam de Nathanaël narraret. Die autem tertio Ioan.2. in Galilæa constitutum, fecisse illud in Chana de aquæ in vinum conuersione miraculum. Quæ omnia cęteri M Euangelistæ prętermiserunt, id contexentes narrationibus suis, quòd Iesus reuersus in Galilæã sit: vnde intelligitur fuisse interpositos aliquot dies quibus illa de discipulis gesta sunt, quæ interponuntur à Ioanne. Non est autem cõtrarium ei loco vbi Matthæus narrat dominum dixisse Petro, Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Neq; enim hoc nomen tunc accepisse intelligendus est, sed tunc potius, quando ei Ioannes dictum esse commemorat, Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus, vt eum hoc nomine appellaret postea dominus dicens, Tu es Petrus, Nõ enim ait, tu vocaberis Petrus, sed tu es Petrus: quod ei iam dictũ erat antea, tu vocaberis. Deinde cõtexit narrationem Matthæus & dicit, Et relicta ciuitate Nazareth, venit & habitauit in Capernaum maritima, in finibus Zabulon & Neptalim: & cætera, quousq; sermo terminetur quem habuit in monte. In quo contextu narrationis attestatur ei Marcus de discipulorũ Marci.1. vocatione Petri & Andreæ, & paulopost Iacobi & Ioannis. Sed cum Matthæus continuo coniungeret narrationem prolixi illius sermonis quẽ in monte habuit,

Matth.5. Matth.5. Matth.16. infra cap.53 & li.4.cap.5 Ioan.1. Matth.4. Matth.8.

posteaquam

A posteaquam multos curauit, & eum multæ turbæ secutæ sunt, Marcus interposuit alia, quia docebat eos in synagoga & stupebant super doctrina eius. Tunc ipse dixit, quod & Matthæus post illum prolixum sermonẽ:

Marci.1. Matth.7. Marci.1.

quia erat docens eos quasi potestatem habens & nõ sicut Scribæ. Narrauit etiam de homine à quo expulsus est immundus spiritus, deinde de socru Petri. In his autem Lucas ei consentit. Matthæus vero de isto dæmonio nihil narrauit, de socru autem Petri nõ tacuit, sed postea. In hoc autem loco quem nunc consideramus, idem Matthęus post vocationem discipulorum, quibus piscantibus iussit vt eum sequerentur, narrat eum circũisse Galilæam, docentem in synagogis & prædicantem Euangelium, & sanantem omnem languorem: & collectis ad eum turbis, ascendisse in mõtem & vsum fuisse illo sermone prolixo. Dat ergo locum intelligẽdi, tunc facta esse quæ Marcus post electionem eorundem discipulorum narrat, cum circũiret Galilæam & doceret in synagogis eorũ: tunc etiam de socru Petri: sed eum postea commemorasse quod prætermiserat, quãuis non omnia prætermissa in narrationem reuocauerit. Sanè potest mouere, quomodo Ioannes dicat,

Lucæ.4. Matth.8. Matth.4. Marci.1. Luc.5. Ioan.1.

B non in Galilęa, sed iuxta Iordanem, primo Andreã secutum esse dominum, cum alio cuius nomen tacetur, deinde Petrum ab illo nomen accepisse, tertio Philippum vocatum vt eum sequeretur. Cæteri autem tres Euangelistæ de piscatione vocatos eos dicunt satis inter se conuenienter, maxime Matthæus & Marcus. Nã Lucas Andreæam non nominat, qui tamen intelligitur in ea naui fuisse secundum Matthæi & Marci narrationem, qui breuiter hoc perstringunt quemadmodũ gestum sit. Quod Lucas apertius explicauit, commemorãs ibi etiam miraculum super captura piscium, & quòd ex ipsa naui dominus prius fuerit locut⁹ ad turbas. Hoc etiam videtur distare, quòd tãtum Petro à domino dictum commemorat, Ex hoc iam homines eris capiẽs: quod illi, scilicet Matthæus & Marcus, ambobus fratribus dictum esse narrarũt. Sed potuit vtiq; prius hoc Petro dici, cum de capta ingenti multitudine piscium miraretur, quod Lucas insinuauit: & ambobus postea, quod illi duo commemorauerunt. Illud ergo quod de Ioanne diximus, diligenter considerandũ est. Nõ enim parua repugnantia putari potest, cum & locorum plurimum intersit, & temporis & ipsius vocationis. Nam

Ioan.1. Matth.4. Marci.1. Lucę.5. Ioan.2. Act.22.

C si iuxta Iordanem antequam Iesus isset in Galilęam, ad testimonium Ioannis Baptistæ secuti sunt eũ duo, quorum erat vnus Andreas qui fratrem suum Simonẽ cõtinuo adduxit ad Iesum, quãdo & nomen vt Petrus vocaretur accepit, quomodo ab aliis Euangelistis dicitur, quòd eos in Galilæa piscantes inuenerit atq; ad discipulatum vocauerit: nisi quia intelligendum est, nõ sic eos vidisse tunc dominum iuxta Iordanem, vt ei iã inseparabiliter cohærerent, sed tantũ cognouisse quis esset, eumq; miratos ad propria remeasse? Nã & in Chana Galilææ cum fecisset de aqua vinum, dicit idem Ioannes, quòd crediderint in eum discipuli eius. Quod ita narrat, Et die tertio nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ, & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus & discipuli eius ad nuptias. Qui vtique si tunc in eum crediderunt, sicut paulopost dicit, nondum erant discipuli cũ ad nuptias vocati sunt. Sed illo more locutionis hoc dictum est, quo loquimur, cum dicimus Apostolum Paulum in Tarso Ciliciæ natũ. Neq; enim tunc iam erat Apostolus. Ita discipulos Christi inuitatos ad nuptias cum audimus, non iam discipulos, sed qui futuri erant discipuli intelligere debemus. Iam enim vtiq; D discipuli Christi erant, quando ista narrata atque conscripta sunt. Et ideo sic de illis locutus est temporum præteritorum narrator. Quod autem dicit idem Ioannes, Post hæc descendit Capernaum ipse & mater Ioan.2. eius & fratres eius & discipuli eius, & ibi manserunt non multis diebus: incertum est vtrum iam illi adhæserant, etiam Petrus & Andreas & filij Zebedęi. Matthæus enim primo narrat quòd venerit & habitauerit Matth.4. in Capernaum: & postea quòd eos de nauibus piscãtes vocauerit: iste autem, quòd cum illo Capernaũ venerint discipuli eius. An forte Matthæus quod prætermiserat recapitulauit, quia non ait ipse, Post hoc ambulãs iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres: sed sine vlla cõsequentis temporis differentia, Ambulans autem, in- Matth.4. quit, iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres: & cætera. Proinde fieri potest, vt postea narrauerit, nõ quod postea factum erat, sed quod prius prætermiserat, vt cũ illo intelligantur venisse Capernaum, quò Ioãnes dicit, & ipsum & matrem eius & discipulos venisse. An potius alij discipuli fuerunt, sicut eum iam Philippus sequeba tur, quẽ sic vocauerat, vt diceret ei, Sequere me. Quo Ioan.1. ordine vocati sint omnes duodecim Apostoli, E in Euangelistarum narrationibus non apparet, quãdoquidem non tantum ordo vocationis, sed nec ipsa vocatio commemorata est omnium, sed tantum Philippi Ioan.1. & Petri & Andreæ & filiorum Zebedęi & Matthęi pu Matth.9. blicani, qui etiam Leui vocabatur, Singillatim tamẽ ab Marci.2. eo nomẽ & primus & solus Petrus accepit. Nam filios Lucę.5. Zebedęi non singillatim, sed simul ambos appellauit Ioan.1. filios tonitrui. Sanè animaduertendum est, quòd scriptura Euangelica & Apostolica, non solum illos duodecim appellat discipulos eius, sed omnes qui in eũ eredentes, magisterio eius ad regnum cœlorũ erudiebantur. Ex quorum multitudine elegit duodecim, quos & Apostolos nominauit, sicut Lucas commemorat. Ipse Lucæ.6. quippe paulopost ait, Et descendẽs cum illis stetit in loco campestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis. Non vtiq; diceret turbam discipulorum homines duodecim. Aliis quoq; scripturarũ locis hoc euidẽter apparet, discipulos eius omnes appellatos qui ab eo discerent quod ad æternam vitam pertineret. Quæri autem potest, quomodo binos vocauerit de na Matth.4. Marci.1. uiculis piscatores, primo Petrum & Andream, deinde Lucę.5. progressus paululũ alios duos filios Zebedæi sicut nar F rant Matthæus & Marcus, cum Lucas dicat ambas eorum nauiculas impletas magna illa captura piscium, sociosq; Petri commemoret Iacobum & Ioannem filios Zebedæi vocatos ad adiuuãdum: cum retia extrahere plena non possent, simulq; miratos tantam multitudinem piscium quæ capta erat: & cum Petro tantum dixisset, Noli timere, ex hoc iã homines eris capiens: simul eum tamen subductis ad terram nauibus secutos fuisse. Vnde intelligendum est hoc primo esse factum quod Lucas insinuat. Nec tunc eos à domino vocatos, sed tantum Petro fuisse prædictum quòd homines esset capturus. Quod non ita dictum est, quasi iam pisces nunquam esset capturus. Nam & post resurrectionem Ioan.21. domini legimus eos esse piscatos. Dictũ est ergo, quòd deinceps capturus esset homines: nõ dictum est, quòd iam non esset capturus *pisces. Vnde datur locus intelligere eos ad capturam piscium ex more remeasse, vt postea fieret, quod Matthæus & Marcus narrant: quando eos binos vocauit, & ipse iussit vt eum sequerentur, primo duobus Petro & Andreæ, deinde aliis duobus

filiis

G filiis Zebedæi. Tunc enim non ſubductis ad terrã nauibus tanquam cura redeundi, ſed ita eum ſecuti ſunt, tanquam vocantem ac iubentem vt eum ſequerentur.

De tẽpore receſſionis eius in Galilæã. ca.XVIII.

Ioan.3. ILlud etiam requirendũ eſt, quomodo Ioannes Euãgeliſta antequam Ioannes Baptiſta miſſus eſſet in carcerem, dicit Ieſum iſſe in Galilæam. Poſtea enim quàm cõmemorauit, quòd in Chana Galilææ fecit de
Ioan.2. aqua vinum, & deſcendit Capernaum cum matre & diſcipulis, & ibi manſerunt non multis diebus, dicit eum
Ioan.3. deinde aſcẽdiſſe Hieroſolymam propter Paſcha. Poſt hoc veniſſe in Iudæam terram & diſcipulos eius, & illic demoratum cum eis & baptizãtem, vbi ſecutus ait,
Ioan.3. Erat autem & Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant illic, & adueniebant & baptizabantur. Nondum enim miſſus erat in carcerem Io
Matth.4. annes. Matthæus autem dicit, Cum autẽ audiſſet quòd
Marci.1. Ioannes traditus eſſet, receſſit in Galilæam. Similiter & Marcus, Poſteaquam autem traditus eſt, inquit, Ioãnes, venit Ieſus in Galilæam. Lucas autem nihil dicit de tradito Ioanne, ſed tamen & ipſe poſt baptiſmum & tentationem Chriſti dicit eum iſſe in Galilæam, ſicut illi
H duo. Nam ita contexit narrationem ſuam. Et conſummata omni tentatione, diabolus receſſit ab illo vſq; ad
Lucę.4. tempus. Et regreſſus eſt Ieſus in virtute ſpiritus in Galilæam, & fama exiit per vniuerſam regionem de illo. Vnde intelligitur hos tres Euangeliſtas nõ Ioãni Euãgeliſtæ contraria narraſſe, ſed prætermiſiſſe primum domini aduẽtum *in* Galileam poſteaquam baptizatus eſt, quando *illic* aquam cõuerterit in vinum. Tunc enim *nondum* erat traditus Ioannes. Eum vero aduentum *eius in* Galilæam contexuiſſe *narrationibus* ſuis qui poſt Ioannem traditum factus *eſt*, de quo eius reditu in Galilæam etiam ipſe Ioannes Euangeliſta ſic lo
Ioan.4. quitur, Vt ergo cognouit Ieſus, quia audierunt Phariſei quia Ieſus plures diſcipulos facit & baptizat quàm Ioã nes, quanquam Ieſus non baptizaret, ſed diſcipuli eius, reliquit Iudæam & abiit iterum in Galilæam. Tunc ergo intelligimus iam fuiſſe traditum Ioannem, Iudæos vero audiſſe quòd plures diſcipulos faceret & baptizaret quàm fecerat & baptizauerat Ioannes.

De illo ſermone prolixo quem ſecundum Matthæũ habuit in monte. Cap.XIX.

I Matth.5. AM nunc de illo ſermone prolixo quem ſecũdum Matthæum in monte habuit dominus, videamus vtrum ei cęteri Euangeliſtæ nihil aduerſari videãtur. Marcus quippe nõ eum commemorauit omnino, nec aliquid eius ſimile dixit, niſi quaſdam ſententias, non contextim, ſed ſparſim, quas dominus locis aliis repetiuit. Reliquit tamen locum in textu narrationis ſuæ, vbi intelligamus hunc dictum eſſe ſermonem, ſed
Marci.1. ab eo prætermiſſum. Et erat, inquit, prędicans in ſynagogis eorum, & omni Galilæa, & dæmonia eiiciens. In hac prædicatione quã dicit eum habuiſſe in omni Galilæa, intelligitur etiam ſermo iſte habitus in mõte, cuius commemorationem facit Matthæus. Nãque idem Marcus ita ſequitur, Et venit ad eum leproſus deprecans eum, & genu flexo dixit, *Si vis potes me mundare*: & cætera. De hoc leproſo mundato talia connectit, vt ipſe intelligatur quem Matthæus commemorat tũc eſſe mundatum, quando poſt illum ſermonẽ dominus
Matth.8. de monte deſcendit. Sic enim ait Matthæus, Cum autẽ deſcendiſſet de monte, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ. Et ecce leproſus veniens adorabat eum dicẽs, Domine ſi vis potes me mũdare: & cætera. Huius leproſi etiã Lucas meminit, nõ ſanè hoc ordine, ſed vt ſolent prę- K
Lucæ.5. termiſſa recordari, vel poſterius facta præoccupari, ſicut diuinitus ſuggerebantur, quæ antea cognita, poſtea recordando conſcriberent. Veruntamen idem Lucas ſermonem etiam ipſe domini prolixum narrauit, vbi etiam ſic exorſus eſt, vt in iſto Matthæus. Hic enim dixit, Beati pauperes ſpiritu quoniã ipſorum eſt regnum Matth.5.
cœlorum: & ille, Beati pauperes, quia veſtrũ eſt regnũ
Lucæ.6. dei. Deinde multa quæ ſequuntur etiam in Lucæ narratione ſimilia ſunt. Et ad extremum ſermonis ipſa cõ
Ibidem. cluſio prorſus eadem reperitur, de homine prudente, qui ædificat ſuper petrã, & de ſtulto qui ædificat ſuper
Matth.7. arenam: niſi quòd ibi ſtumen tantum dicit illiſum domui, non & pluuiam, & ventos, ſicut Matthæus. Poſſet ergo facillime credi, eũdem etiam ipſe domini interpoſuiſſe ſermonem, aliquas autem prętermiſiſſe ſentẽtias quas Matthæus poſuit. Item alias poſuiſſe, quas iſte non dixit: quaſdam etiam non iiſdem verbis, cuſtodita tamen veritatis integritate ſimiliter explicaſſe: Poſſet hoc ſicut dixi facillime credi, niſi moueret q; Mat-
Matth.5. thæus in monte dicit hunc habitum eſſe ſermonem à
Lucę.7. domino ſedente. Lucas autem in loco campeſtri à do- L
mino ſtante, Hæc itaq; diuerſitas facit videri, aliũ fuiſſe illum, alium iſtum. Quid enim prohiberet Chriſtũ alibi quædam repetere quæ iam antea dixerat, aut iterum quædam facere quæ antea iam fecerat? Non ſanè iſtos duos ſermones, quorum vnum Matthæus, alterũ Lucas inſeruit, longa temporis diſtantia ſeparari, hinc probabiliter creditur, quòd & antea & poſtea quędam ſimilia, vel eadem ambo narrarunt, vt nõ abſurdè ſentiantur eorum narrationes hæc interponẽtium *in* eiſdem locis & diebus eſſe verſatas. Nam Matthæus hoc
Matth.4. ita dicit, Et ſecutæ ſunt eum turbæ multę de Galilæa & Decapoli & Hieroſolymis & Iudæa & de trãs Iordanem. Videns autem turbas aſcendit in mõtem, & cum
Matth.5. ſediſſet acceſſerunt ad eum diſcipuli eius. Et aperiens os ſuum docebat eos dicẽs, Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum: & cætera. Hic poteſt videri multas turbas vitare voluiſſe, & ob hoc aſcẽdiſſe in montem, tanquam ſecedendo à turbis, vt ſolis ſuis diſcipulis loqueretur. Cui rei videtur atteſtari etiã
Lucæ.6. Lucas, ita narrãs, Factum eſt autem *in illis* diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione dei. Et cum dies factus eſſet, vocauit diſcipulos ſuos, & elegit duodecim ex ipſis, quos & Apoſtolos nominauit, M
Simonem quem cognominauit Petrum & Andreã fratrem eius, Iacobum & Ioannem, Philippum & Bartholomęum, Matthæum & Thomam, Iacobum Alphei & Simonem qui vocatur Zelotes, Iudam Iacobi & Iudã Scarioth, qui fuit proditor. Et deſcẽdens cum illis ſtetit in loco cãpeſtri, & turba diſcipulorum eius, & multitudo copioſa plebis, ab omni Iudęa & Hieruſalem & maritima & Tyri & Sidonis, qui venerant vt audirẽt eum, & ſanarentur à languoribus ſuis. Et qui vexabantur à ſpiritibus immundis curabantur. Et omnis turba quęrebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes. Et ipſe eleuatis oculis in diſcipulos ſuos, dicebat, Beati pauperes, quia veſtrum eſt regnum dei: & cætera. Hic poteſt intelligi cum in monte duodecim diſcipulos elegit ex pluribus, quos Apoſtolos nominauit, quod Matthęus prętermiſit, tũc illum habuiſſe ſermonem quem Matthęus interpoſuit, & Lucas tacuit, hoc eſt in monte. Ac deinde cum deſcendiſſet, in loco campeſtri, habuiſſe alterum ſimilem, de quo Matthęus tacet, Lucas nõ tacet, & vtrunque ſermonem eodem modo

A dem modo eſſe concluſum. Quod autẽ Matthæus iſto
Matth.7. ſermone terminato ſequitur & dicit, Et factum eſt cũ conſummaſſet Ieſus verba hæc, admirabantur turbæ ſu
Lucæ.6. per doctrina eius: poteſt videri diſcipulorũ turbas di-
Matth.8. xiſſe, ex quib⁹ duodecim illos Apoſtolos elegerat. Quod vero mox ait, Cum autem deſcendiſſet de mõte, ſecutæ ſunt eũ turbæ multę, Et ecce leproſus veniens adorabat eũ: poteſt intelligi poſt vtrunq; ſermonẽ factum fuiſſe, non ſolũ quẽ Matthæus, verũetiam quem Lucas interponit. Neq; enim apparet poſt deſcẽſionem de monte quantum tẽporis fuerit interpoſitum, ſed hoc ſolũ voluit ſignificare Matthæus, poſt illã deſcenſionẽ multas turbas fuiſſe cum domino, quãdo leproſum mundauit, non quãtum tẽporis interfuerit: præſertim cum eundẽ leproſum Lucas iã in ciuitate poſito domino, dicat eſſe mundatum, quod Matthæus dicere nõ curauit: Quanquã etiam illud poſſet occurrere, in aliqua excelliore parte montis primo cũ ſolis diſcipulis dominũ fuiſſe, quando ex eis illos duodecim elegit: deinde cũ eis deſcendiſſe, non de mõte, ſed de ipſa montis celſitudine in cãpeſtrem locum, id eſt, in aliquã æqualitatẽ quæ in latere mõtis erat, & multas turbas capere poterat: atq;
B ibi ſtetiſſe donec ad eũ turbæ congregarẽtur. Ac poſtea cum ſediſſet acceſſiſſe propinquius diſcipulos eius, atq; ita illis cæterisq; turbis præſentibus, vnum habuiſſe ſermonẽ, quẽ Matthæus Lucasq; narrauerunt, diuerſo narrandi modo: ſed etiã veritate rerum & ſentẽtiarum, quas ambo dixerũt. Iã enim præmonuimus, quod & nullo præmonente vnicuiq; ſpõte videndum fuit, ſi quis prætermittat aliquid quod alius dicat, non eſſe cõtrarium, nec ſi alius alio modo aliquid dicat, dum eadẽ rerum ſentẽtiarumq; veritas explicetur: vt quod Mat-
Matth.8. Marci 1. Lucæ.5. thæus ait, Cum autem deſcẽdiſſet de monte, ſimul etiã de illo campeſtri loco qui in latere montis eſſe potuit intelligitur. Deinde Matthęus de leproſo mũdato narrat, quod etiam Marcus & Lucas ſimiliter.

Quomodo dicat Matthæus Centurionem ad Ieſum acceſſiſſe pro puero ſuo, cùm Lucas dicat, quòd amicos ad eum miſerit. Cap.XX.

Matth.8. POſt hæc Matthęus ſequitur & dicit, Cũ autem introiſſet Capernaũ, acceſſit ad illũ Centurio rogãs eum & dicẽs, Domine puer meus iacet in domo paralyticus & male torquetur, &c. vſque ad eũ locũ vbi ait, Et ſanatus eſt puer ex illa hora. Hoc de puero Cen-
C turionis etiã Lucas cõmemorat: non ſicut iſte poſt leproſum mundatũ, quẽ ille poſtea recordatus cõmemorauit, ſed poſt finẽ illius prolixioris ſermonis, quod ita coniungit. Cum autẽ impleſſet omnia verba ſua in au-
Lucæ.7. res plebis, intrauit Capernaũ. Cẽturionis autẽ cuiuſdã ſeruus male habẽs erat moriturus, qui illi erat precioſus: &c. vſque in eum locũ quo ſanatus eſt. Hic intelligendum eſt, cũ impleſſet quidẽ omnia verba ſua in aures plebis, intraſſe Chriſtũ Capernaũ, hoc eſt, quia non antequã hæc verba terminaſſet intrauit: ſed nõ eſſe expreſſum poſt quãtum tẽporis interuallũ, cum iſtos ſermones terminaſſet intrauerit Capernaum. Ipſo quippe interuallo leproſus ille mũdatus eſt, quẽ loco ſuo Matthæus interponit, iſte autẽ poſtea recordatur. Iam ergo videamus vtrũ ſibi de hoc ſeruo Centurionis Matthę-
Matth.8. us Lucaſq; cõſentiant. Matthęus enim dicit. Acceſſit ad eũ Centurio, rogãs eũ & dicens, Puer meus iacet in domo paralytic⁹. Cui videtur repugnare quod ait Lucas,
Lucæ.7. Et cũ audiſſet de Ieſu, miſit ad eum ſeniores Iudæorũ, rogãs eũ vt veniret & ſanaret ſeruum eius. At illi cum veniſſent ad Ieſum rogabãt eũ ſolicite dicẽtes ei, Quia dignus eſt, vt hoc illi præſtes: Diligit enim gẽtem no- D
ſtram, & ſynagogã ipſe ædificauit nobis. Ieſus autẽ ibat cum illis. Et cum iã non longe eſſet à domo, miſit ad eum Cẽturio amicos dicens, Domine noli vexari, Nõ enim dignus ſum, vt ſub tectum meum intres, Propter quod & meipſum nõ ſum dignum arbitratus vt venirẽ ad te, ſed dic verbo, & ſanabitur puer meus. Si enim hoc ita geſtum eſt, quomodo erit verũ quod Matthęus Matth.8.
narrat, Acceſſit ad eũ quidam Cẽturio, cum ipſe nõ acceſſerit, ſed amicos miſerit: niſi diligenter aduertentes intelligamus Matthæũ non omnimodo deſeruiſſe viſitatum morẽ loquendi. Non ſolũ enim dicere ſolemus, acceſſiſſe aliquẽ etiam antequã perueniat illuc quò dicitur acceſſiſſe: Vnde etiã dicimus, parum acceſſit vel multũ acceſſit, eo quò appetit peruenire: verũetiã ipſam peruentionẽ cuius adipiſcẽdi cauſa acceditur, dicimus plerũque factam: etſi eum ad quẽ peruenit nõ videat ille qui peruenit, cũ per amicum peruenit ad aliquem cuius ei fauor eſt neceſſarius. Quod ita tenuit cõſuetudo, Peruẽtores.
vt iam etiã vulgo peruẽtores appellentur, qui potentiũ quorũlibet tanquã inacceſſibiles animos, per conueniẽtium perſonarũ interpoſitionẽ, ambitionis arte pertin
gunt. Si ergo ipſa peruẽtio vitate dicitur per alios fieri, quanto magis acceſſus per alios fieri poteſt, qui plerũq; infra peruentionẽ remanet, quando potuerit quiſque plurimũ quidem accedere, ſed tamen nõ potuerit peruenire? Nõ ergo abſurdè Matthæus, etiã quod vulgo poſſit intelligi, per alios facto acceſſu Centurionis ad dominũ, cõpendio dicere voluit, Acceſſit ad eũ Cẽturio. Verũtamen non negligenter intuenda eſt etiam ſancti Euangeliſtæ altitudo myſticę locutionis, ſecundum quam ſcriptũ eſt in Pſalmo, Accedite ad eũ & il- Pſal.33.
luminamini. Proinde quia fidẽ Centurionis, qua vere acceditur ad Ieſum, ipſe ita laudauit vt diceret, Nõ inueni tantã fidẽ in Iſraël: ipſum potius acceſſiſſe ad Chri Matth.8.
ſtum dicere voluit prudens Euãgeliſta, quàm illos per quos verba ſua miſerat. Porrò autẽ Lucas ideo totum Lucę.7.
quẽadmodũ geſtũ eſſet aperuit, vt ex hoc intelligere cogeremur, quẽadmodum eũ acceſſiſſe dixerit aliũs qui mentiri nõ potuit. Sic enim & illa mulier quæ fluxum Matth.9.
ſanguinis patiebatur, quãuis fimbriam veſtimenti eius Marci.5.
tenuerit, magis tamen tetigit dominũ, quàm illæ turbę Lucæ.8.
à quibus premebatur. Vt enim hęc quo magis credidit, eo magis tetigit dominũ, Ita & Cẽturio quo magis credidit, eo magis acceſſit ad hominẽ. Iam cætera in hoc F
capitulo quæ alter dicit & alter prętermittit, ſuperfluo pertractantur, cum ex illa regula primitus commẽdata nihil inueniantur habere contrarium.

De ſocru Petri quo ordine narratũ ſit. Cap.XXI.

SEquitur Matthæus & dicit, Et cũ veniſſet Ieſus in Matth.8.
domũ Petri, vidit ſocrũ eius iacentẽ & febricitantẽ, & tetigit manũ eius, & dimiſit eã febris, & ſurrexit & miniſtrabat eis. Hoc quãdo factũ ſit, id eſt, poſt quid vel ante quid, nõ expreſſit Matthęus. Nõ enĩ poſt quod narrat, poſt hoc etiã factũ neceſſe eſt intelligat. Nimirũ tamẽ iſte hoc recoluiſſe intelligitur quod pri⁹ omiſerat. Nã id Marcus narrat antequã illud de lepro Marci.1.
ſo mũdato cõmemoret, quod poſt ſermonẽ in mõte habitũ, de quo ipſe tacuit, videtur interpoſuiſſe, Itaque & Lucas poſt hoc factũ narrat de ſocru Petri, poſt quod Lucę 4.
& Marcus. Ante ſermonẽ etiã ipſe quẽ prolixũ interpoſuit, qui poteſt idẽ videri quẽ dicit habitum in monte Matthęus. Quid autẽ intereſt quis quo loco ponat, ſiue quod ex ordine iſerit, ſiue quod omiſſum recolit, ſiue quod poſtea factũ ante pręoccupat, dũ tamẽ nõ aduer-

G sentur eadem vel alia narrãti,nec sibi nec alteri?Quia
enim nullius in potestate est quãuis optime fideliterq́;
res cognitas quo quisq; ordine recordetur, quid prius
posteriúsve homini veniat in mentem,non est vt volu
mus,sed vt datur : satis probabile est quòd vnusquisq;
Euangelistarũ, eo se ordine credidit debuisse narrare,
quo voluisset deus eaipsa quæ narrabat eius recorda-
tioni suggerere,in eis dũtaxat rebus,quarum ordo siue
ille,siue ille sit,nihil minuit authoritati veritatiq́; Euan
1.Cor.12. gelicæ. Cur autẽ spiritussanctus diuidens propria vni-
cuiq; pro vt vult,& ideo mentes quoq; sanctorum pro-
pter libros in tanto authoritatis culmine collocãdos,
in recolendo quæ scriberẽt sine dubio gubernãs & re-
gens,alium sic,alium vero sic narrationem suam ordi
nare permiserit,quisquis pia diligentia quæsiuerit, di-
uinitus adiutus poterit inuenire.Hoc tamen nõ est hu
ius operis munus quod nunc suscepimus, tãtum vt de-
monstremus Euangelistas,neque sibi,neq; inter se pu-
gnare,quolibet ordine,vel easdem res, vel alias facto-
rum dictorumq́; Christi vnusquisq; eorũ potuerit vo-
lueritve narrare. Quapropter vbi ordo temporum nõ
apparet,nihil nostra interesse debet quem narrãdi or-
dinem quilibet eorum tenuerit : vbi autem apparet, si
H quid mouerit quod sibi aut alteri repugnare videatur,
vtique considerandum & enodandum est.

De ordine rerum quas post hoc narrãt,utrum nihil inter se dissẽtiãt,Matthæus,Marcus,& Lucas. Cap.XXII.

Matth.8. SEquitur ergo Matthæus dicens,Vespere autem fa
cto,obtulerũt ei multos dæmonia habẽtes , & eii-
ciebat spiritus verbo, & omnes male habentes cu
rauit, vt adimpleretur quod dictum est per Esaiã pro-
Esaiæ.53. phetam dicentem, Ipse infirmitates nostras accepit,&
ægrotationes nostras portauit.Hoc ad eiusdem dieitẽ
pus pertinere satis indicat,cum coniungit, Vespere au
tem facto . Sic & Marcus cũ de ipsa socru Petri sanata
Marci.1. dixisset,Et ministrabat eis:hoc idem subiecit, Vespere
autem facto cum occidisset Sol, afferebant ad eum o-
mnes male habẽtes, & dæmonia habẽtes,& erat omnis
ciuitas congregata ad ianuã,& curauit multos qui ve-
xabantur variis languoribus,& dęmonia multa eiicie-
bat,& non sinebat ea loqui,quoniam sciebant eum , Et
diluculo valde surgẽs,egressus est & abiit in desertum
locum. Videtur hic ordinẽ tenuisse Marcus,vt post il-
lud quod dictum est, Vespere autẽ facto,deinde dice-
ret,& diluculo valde surgens.Quãuis nec illud neces-
I se sit,vbi dicitur,Vespere autem facto , eiusdẽ diei ve-
sperum accipere:nec vbi dicitur,diluculo: eiusdem no
ctis diluculum.Tamen vtcunque videri potest hic re-
rum gestarum ordo seruatus propter digestũ ordinem
Lucæ.4. temporum . Lucas quoque cũ de socru Petri narrasset,
non ait ipse,Vespere autẽ facto: sed tamen quod idem
significaret,adiunxit dicẽs, Cum Sol autem occidisset,
omnes qui habebant infirmos variis languoribus , du-
cebant illos ad eum:at ille singulis manus imponẽs cu
rabat eos.Exibant etiã dæmonia à multis,clamantia &
dicentia,Quia tu es filius dei.Et increpans non sinebat
ea loqui,quia sciebant ipsum esse Christum. Facta autẽ
die,egressus ibat in desertum locũ. Et hic videmus eũ-
dem prorsus ordinem temporum custoditum,quẽ cõ-
perimus apud Marcum.Matthæus autẽ qui videtur nõ
ordinem quo gestum est, sed quod prætermissum re-
colit,hoc de socru Petri cõmemorasse, posteaquã nar-
rauit quid ipso die facto etiam vespere gestum sit, iam
non subiungit,diluculum,sed ita narrat , Vidẽs autem
Iesus turbas multas circum se,iussit ire trans fretũ. Iam
hoc aliud est, non illud quod Marcus & Lucas conte- K
xunt,qui post vesperum diluculum ponunt. Quod er- Matth.8.
go hic dictum est, Videns autẽ Iesus turbas multas cir
cum se,iussit ire trans fretum : aliud eum recordatum
interposuisse debemus accipere, quod die quodã cum
vidisset Iesus turbas circum se,iussit ire trans fretum.

De illo qui ait domino,sequar te quocunque ieris,& aliis quæ iuxta sunt , quo ordine narrantur à Matthæo & Luca. Cap.XXIII.

DEinde quod subiungit,Et accedens vnus Scri- Matth.8.
ba ait illi,Magister sequar te quocunque ieris:
vsque ad illud vbi ait,Dimitte mortuos sepeli-
re mortuos suos:hoc similiter narrat & Lucas. Sed ille Lucæ.9.
post plura,nec ipse sanè expresso ordine tẽporum , sed
recordantis modo:vtrum quod prius omisit, an quod
posterius etiã factum quàm sunt ea quæ sequũtur, præ-
occupauit,incertum est.Ita enim dicit,Factum est autẽ
ambulantibus illis in via,dixit quidã ad illum , Sequar
te quocũque ieris . Et respondit ei prorsus eadem quæ
Matthæus cõmemorat . Quod autem Matthæus dicit
tunc istud gestum esse, quando iussit vt irent trans fre
tum,Lucas vero ambulantibus illis in via,non est con
trarium:quia in via vtique ambulabant,vt venirent ad L
fretum. Et de illo qui petit primum sepelire patrẽ suũ, Matth.8.
Matthæus & Lucas omnino consentiunt. Quod enim Lucæ.9.
Matthęus primo eiusdem verba posuit,hoc est,patrem
suum sepelire petentis,& deinde domini dicentis, Se-
quere me:Lucas autem primo domini dicentis, Seque Lucæ.6.
re me:& deinde illius hoc petentis:ad sententiã nihil
interest.Cõmemorauit Lucas & alium dixisse, Sequar
te domine,sed primum permitte mihi renunciare iis
quæ domi sunt:de quo tacet Matthæus.Inde iam Lucas
in aliud perrexit , non in illud quod ordine temporis
sequebatur.Post hęc autem,inquit,designauit dominus Lucæ.10.
& alios septuagintaduos. Post hæc quidem manifeste,
sed quanto temporis interuallo post hæc fecerit illud
dominus,non apparet.In ipso tamẽ interuallo fit,quod
deinceps Matthæus subiungit:nam idem Matthęus or
dinem temporum adhuc tenet,ita narrans.

De transfretatione eius ubi dormiuit in nauicula, & de expulsis dæmonibus,quos ire permisit in porcos, quomodo ea quæ gesta uel dicta sunt cõueniant inter Matthæum,Marcum,& Lucam. Cap.XXIIII.

ET ascendẽte eo in nauiculã,secuti sunt eum disci Matth.8.
puli eius,& ecce motus magnus factus est in ma M
ri: vsque ad illud vbi ait , Et venit in ciuitatẽ suã.
Ista duo facta cõtinuatim quæ narrat Matthæus de trã
quillato mari, posteaquã ventis imperauit Iesus à so-
mno excitatus:& de illis qui habebant sæuũ dæmoniũ,
ruptisq́; vinculis agebantur in desertum:similiter nar-
rãnt Marcus & Lucas:verbis aliis dictę sunt ab alio at- Marci.4. Lucæ.8.
que alio quædã sententiæ,non tamen aliæ, Velut illud
quod eũ dicit dixisse Matthæus, Quid timidi estis mo Matth.8.
dicę fidei:Marcus ita dicit,Quid timidi estis,necdum Marci.4.
habetis fidem?id est,illam perfectã,velut granum sina
pis. Hoc ergo & ille ait,Modicæ fidei.Lucas autẽ, Vbi
est fides vestra?Et totum quidem dici potuit,Quid ti-
midi estis,Vbi est fides vestra,Modicæ fidei. Vnde a- Lucæ.8.
liud hic,aliud ille cõmemorat, Et illud quod excitan-
tes eum,dixerunt.Matthæus sic,Domine salua nos,pe-
rimus. Marcus. Magister nõ ad te pertinet quia peri-
mus?Lucas , Præceptor perimus: vna eademq́; senten-
tia est excitantium dominum,volentiumq́; saluari:nec
opus est quærere quid horum potius Christo dictũ sit.
Siue enim aliquid horum trium dixerint, siue alia ver
ba,quę

A ba,quæ nullus Euangelistarum commemorauit,tantũ-
dem tamen valentia ad eandem sententiæ veritatem,
quid ad rem interest ? Quãquam & hoc fieri potuit,vt
pluribus eum simul excitantibus , omnia hæc, aliud ab
alio dicerentur.Item quòd sedata tempestate dixerunt
Matth.8. Marci.4. secundum Matthæum,Qualis est hic,quia venti & ma
re obediunt ei?Secũdum Marcum, Quis putas est iste,
Lucæ.8. quia ventus & mare obediũt ei?Secundum Lucã, Quis
putas hic est,quia & ventis imperat & mari,& obediũt
ei?quis non videat vnam esse sententiam?Tantundem
enĩ prorsus valet , Quis putas est iste, & qualis est hic.
Et vbi non est dictum,Imperat:vtique cõsequenter in-
Matth.8. Marci.5. Lucæ.8. telligitur,quia imperanti obeditur . Quod vero Mat-
thæus duos dicit fuisse,qui legionem illam dæmonum
patiebantur,quæ in porcos ire permissa est: Marcus au
tem & Lucas vnum commemorant,intelligas vnũ eo-
rum fuisse personę alicuius clarioris & famosioris,quẽ
regio illa maxime dolebat,& pro cuius salute plurimũ
satagebat.Hoc volentes significare duo Euãgelistæ,so-
lum commemorandum iudicauerunt,de quo facti hu
ius fama latius pręclariusq́; fragrauerat.Nec quòd ver-
ba dæmonum diuerse ab Euãgelistis dicta sunt , habet
B aliquid scrupuli,cum vel ad vnam redigi sententiam,
vel omnia dicta possint intelligi . Nec quia pluraliter
apud Matthęum, apud illos autẽ singulariter loquitur,
cum & ipsi narrẽt , quòd interrogatus quid vocaretur,
legionem se esse respõdit,eo quòd multa essent dęmo-
nia,Nec quòd Marcus dixit circa montem fuisse gre-
gem porcorum,Lucas autem in monte, quicquã repu-
gnat.Grex enim porcorum tã magnus fuit, vt aliquid
eius esset in monte,aliquid circa mõtem . Erant enim
duo milia porcorum,sicut Marcus expressit.

De paralytico cui dixit dimittuntur tibi peccata tua, tolle grabatum tuum, maximè utrũ locus ubi hoc factum est conueniat inter Matthæum & Marcum, quia Matthæus dicit in ciuitate sua,Marcus autem in Capernaum. Cap.XXV.

HInc ergo sequitur Matthæus,adhuc temporum
ordinẽ seruans , atq; ita narrationem cõtexit.
Matth.9. Et ascendens in nauiculã,transfretauit,& ve-
nit in ciuitatem suam.Et ecce offerebant ei paralyticũ
iacentem in lecto &c.vsq; ad illud quod ait, Videntes
autem turbę,timuerunt & glorificauerunt deũ,qui de-
dit potestatem talẽ hominibus. De hoc paralytico di-
C xerunt etiam Marcus & Lucas. Quod ergo Matthæus
dicit dominũ dixisse, Confide fili,remittuntur tibi pec
Lucæ.5. cata tua:Lucas autem non dixit,Fili,sed homo,ad sen-
tentiam domini expressius insinuãdam valet, quia ho
mini dimittebantur peccata , qui hocipso quòd homo
erat,non posset dicere,Non peccaui:simul etiam vt il-
Marci.2. le,qui homini dimittebat,intelligeretur deus. Marcus
autem hoc dixit quod & Matthæus,sed non dixit, con
fide.Potuit quidem & ita dici,Confide homo, dimittũ
tur tibi peccata fili:aut,Confide fili,dimittũtur tibi pec
cata homo:aut quolibet verborum ordine congruenti.
Matth.9. Illud sanè potest mouere,quòd de isto paralytico Mat
thæus ita narrat,Et ascẽdens in nauiculã transfretauit,
& venit in ciuitatem suam:& ecce offerebãt ei paraly-
Marci.2. ticum iacentem in lecto. Marcus autẽ non hoc in eius
ciuitate factum dicit, quæ vtiq; Nazareth vocatur, sed
Capernaum:quod ita narrat,Et iterum intrauit in Ca-
pernaum post dies,& auditũ est quòd in domo esset,&
cõuenerunt multi: ita vt non caperet neq; ad ianuam,
& loquebatur eis verbum. Et venerunt ferẽtes ad eum
paralyticum,qui à quatuor portabatur.Et cum nõ pos-

sent offerre eum illi prę turba,nudauerunt tectum vbi D
erat,& patefacientes submiserunt grabatum,in quo pa
ralyticus iacebat.Cum vidisset autem Iesus fidem illo-
rum &c.Lucas autem non cõmemorat quo in loco fa- Lucæ.5.
ctum sit,sed ita dicit: Et factum est in vna dierũ & ipse
sedebat docens.Et erant Pharisęi sedentes,& legis do-
ctores,qui venerãt ex omni castello Galilææ & Iudęæ
& Hierusalẽ:& virtus erat domini ad sanandos eos.Et
ecce viri portãtes in lecto hominẽ qui erat paralyticus,
& quærebant eum inferre & ponere ante eum.Et non
inuenientes qua parte illum inferrent præ turba,ascen
derunt supra tectum , & per tegulas submiserunt illum
cum lecto in medium ante Iesum.Quorum fidẽ vt vi-
dit,dixit:homo remittũtur tibi peccata tua &c.Rema-
net igitur quæstio inter Marcum & Matthæum , quod
Matthæus ita scribit tãquam in ciuitate domini factũ
sit:Marcus autem in Capernaũ. Quæ difficilius solue-
retur,si Matthæus etiã Nazareth nominaret.Nunc ve-
ro cum potuerit ipsa Galilæa dici ciuitas Christi , quia
in Galilæa erat Nazareth,sicut vniuersum regnũ in tot
ciuitatibus cõstitutum,dicitur Romana ciuitas: cumq́;
in tot gentibus constituta ciuitas sit,de qua scriptũ est,
E Gloriosissima dicta sunt de te ciuitas dei : & cum ipse
Psal.86. prior populus dei in tot ciuitatibus habitãs,etiam vna
domus dicta sit domus Israël: quis dubitauerit in ciui-
tate sua hoc fecisse Iesum , cũ hoc fecerit in Capernaũ
ciuitate Galilææ? quò transfretãdo redierat de regio-
ne Gerasenorum,vt veniẽs in Galilæam, recte dicere-
tur venisse in ciuitatem suam, in quocũque oppido es-
set Galilææ:præsertim quia & ipsa Capernaum ita ex-
cellebat in Galilæa, vt tanquam metropolis haberetur.
Quod si prorsus non liceret accipere ciuitatem Chri-
sti vel ipsam Galilęam,in qua erat Nazareth,vel ipsam
Capernaum , quæ sicut caput Galilææ ciuitatibus emi-
nebat,diceremus Matthæum prætermisisse , quæ gesta
sunt,posteaquam venit Iesus in ciuitatem suam, donec
veniret Capernaum,& hoc adiunxisse de sanato para-
lytico: sicut in multis ita faciunt prætermittentes me-
dia,tanquã hoc continuo sequatur,quod sine vlla præ-
termissionis suæ significatione subiungunt.

De uocatione quoq; Matthæi utrũ Marco & Lucæ qui dicunt , Leui Alphei , idem Matthæus congruat. Cap.XXVI.

HInc ergo sequitur Matthæus,dicens,Et cũ trãs- Matth.9.
iret inde Iesus, vidit hominem sedẽtem in te- F
loneo Matthæum nomine . Et ait illi, Sequere
me.Et surgẽs secutus est eũ.Hoc Marcus ita narrat,eũ- Marci.2.
dem etiã ipse ordinem tenens post illius paralytici sa
nitatem.Et egressus est,inquit,ad mare , omnisq́; turba
veniebat ad eũ,& docebat eos.Et cum præteriret,vidit
Leui Alphei sedentem ad teloneum,& ait illi,Sequere
me.Et surgẽs secutus est eũ. Nihil hic repugnat:ipse est
enim Matthæus qui & Leui.Lucas etiã hoc post eũdem Lucæ.5.
paralyticum sanatum ita subiungit, Et post hæc exiit,
& vidit publicanum nomine Leui sedentem ad telo-
neũ,& ait illi,Sequere me. Et relictis omnibus, surgẽs,
secutus est eum. Hinc autem probabilius videtur quòd
hæc prætermissa recordãdo Matthæus commemorat:
quia vtiq; ante illũ sermonem habitum in monte, cre-
dendum est vocatum esse Matthæũ.In eo quippe mon
te tunc Lucas commemorat omnes duodecim ex plu- Lucæ.6.
ribus discipulis electos, quos & Apostolos nominauit.

De conuiuio ubi obiectum est ei, quòd cum peccatoribus manducaret , & quòd non ieiunarent discipuli eius,quod uidetur alius alios dicere,à quibus obiectũ

 sit,de

sit, & de uerbis eorũ respõsisq; domini utrũ Matthæus & Marcus Lucæ cõgruãt. Cap. XXVII.

Matth.9. SEquitur itaque Matthæus & dicit, Et factum est discumbente eo in domo,ecce multi publicani & peccatores venientes, discumbebant cum Iesu &, discipulis eius &c. vsque ad illud vbi ait,Sed vinũ nouum in vtres nouos mittunt,& ambo cõseruantur.Hic Matthæus non expressit in cuius domo discũbebat Iesus cum publicanis & peccatoribus: vnde posset videri non hoc ex ordine subiunxisse, sed quod alio tempore factum est,recordatus interposuisse,nisi Marcus & Lucas,qui hoc omnino similiter narrant, manifestarent in domo Leui,hoc est Matthæi discubuisse Iesum,& dicta illa omnia quæ sequuntur.Ita enim Marcus hoc idé
Marci.2. dicit,eundem ordinem seruans,Et factum est,cum accumberet in domo illius,multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Iesu.Cum ergo dicit, In domo illius:exprimit vtique illum,de quo superius loquebatur,id est Leui.Sic & Lucas cum dixisset,Ait illi,Sequere me,& relictis omnibus,surgens,secutus est eum:
Lucæ.5. continuo subiecit, Et fecit ei conuiuium magnum Leui in domo suo, & erat turba multa publicanorum &
Matth.8. H aliorum,qui cum illis erãt discumbentes.Manifestum est itaque in cuius domo ista gerebãtur. Iam ipsa verba videamus:vel quæ à domino dicta,vel quę ab illo responsa sunt,omnes isti tres Euangelistę posuerũt.Mat-
Matth.9. thæus,Et videntes,inquit,Pharisæi,dicebant discipulis eius,Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester? Totidem penè verbis hoc ait & Mar-
Marci.2. cus, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester?Prętermissum est ergo à Matthęo quod iste addidit,& bibit. Sed quid ad rem,cum
Lucæ.5. plena sit sententia,insinuans pariter conuiuantes? Lucas autem aliquanto differentius hoc videtur commemorasse.Et murmurabant,inquit, Pharisæi & Scribæ eorum,dicentes ad discipulos eius,Quare cum publicanis & peccatoribus mãducatis & bibitis?Non vtique magistrum eorum volens illic intelligi, sed simul omnibus, & ipsi & discipulis eius hoc obiectum insinuans:non tantum ei dictum,sed illis, quod & de ipso & de illis acciperetur,Nam vtiq; & ipse Lucas ita dicit dominum respondisse, Nõ veni vocare iustos,sed peccatores in pœnitentiã.Quod non eis respondisset,nisi quod dixerant,manducatis & bibitis, ad ipsum maxi-
I me pertineret. Propterea etiã Matthæus & Marcus de illo discipulis eius hoc obiectum esse narrarũt: quia & cũ de discipulis dicebatur, magistro magis obiiciebatur,quem sectando imitabantur.Vna ergo sentẽtia est, & tanto melius insinuata,quãto quibusdam verbis,manente veritate,variata. Itẽ quod Matthæus refert dominum respondisse,Non est opus valentibus medicus,
Matth.9. sed male habentibus.Eũtes autem discite quid est,Mi-
Oseę 6. sericordiam volo & nõ sacrificium, Nõ enim veni vo-
Marci.2. care iustos,sed peccatores: Marcus quoq; & Lucas eisdẽ penè verbis eandem sentẽtiam tenuerunt,nisi quòd ambo non interponunt illud ex Propheta testimoniũ,
Oseę 6. Misericordiã volo quàm sacrificium. Lucas autem cũ
Lucæ.5. dixisset,Non enim veni vocare iustos, sed peccatores: addidit,in pœnitentiam:quod ad explanandã sententiam valet, ne quisquã peccatores ob hoc ipsum quòd peccatores sunt,diligi arbitretur à Christo:cum & illa similitudo de ægrotis bene intimet quid velit deus vocando peccatores,tanquã medicus ægrotos, vtique vt ab iniquitate tanquã ab ægritudine salui fiant: quod fit
Matth.9. per pœnitẽtiam.Item quod dicit Matthæus, Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis,dicẽtes, Quare nos K
& Pharisæi ieiunamus frequẽter? Marcus similiter in-
Marci.2. tulit,dicens, Et erant discipuli Ioannis & Pharisæi ieiunantes,& veniunt & dicunt illi,Cur discipuli Ioãnis & Pharisæorum ieiunant,tui autem discipuli non ieiunant:nisi quòd iste putari potest addidisse, Pharisæos, quòd simul cum discipulis Ioannis hoc dixerunt, cum Matthæus tantum discipulos Ioannis hoc dixisse perhibeat.Sed verba ipsa,quæ illos dixisse apud Marcũ legitur, magis indicant alios hoc dixisse de aliis:id est, conuiuas qui aderant venisse ad Iesum, quia ieiunabãt discipuli Ioannis & Pharisæi, & hoc ei de illis dixisse: vt quod ait,veniunt,non de ipsis dixerit de quibus interposuerat,Et erant discipuli Ioannis & Pharisæi ieiu-
Lucę.5. nantes:sed cum isti essent ieiunantes,veniunt illi quos hoc mouet,& dicunt illi, Cur discipuli Ioannis & Pharisæorum ieiunant,tui autem non ieiunant? Quod Lucas euidentius expressit,ita hoc idem intimans, cũ dixisset,quid eis respõderit dominus de vocatione peccatorum,tãquam ægrotorum.At illi,inquit, dixerũt ad eum, Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt,similiter & Pharisæorũ, tui autẽ edunt & bibunt?Ergo & hic sicut Marcus alios de aliis L
Matth.9. hoc dixisse narrauit. Vnde ergo Matthæus,Tũc accesserunt ad eum discipuli Ioannis dicentes, Quare nos & Pharisęi ieiunamus:nisi quia & ipsi aderãt,& omnes certatim,vt quisq; poterat,hoc obiecerũt. Quorum sententia diuerso loquendi modo, sed tamẽ à veritate nõ alieno,à tribus Euangelistis insinuata est.Item illud de sponsi filiis,quia non ieiunabunt, quandiu cum eis est
Matth.9. Marci.2. sponsus, similiter interposuerũt Matthæus & Marcus, nisi quod Marcus filios nuptiarum appellauit,quos ille sponsi:quod ad rẽ nihil interest.Filios quippe nuptiarum non tantum sponsi, sed etiam spõsæ intelligimus. Eadem ergo est aperta sentẽtia,non altera aduersa.Lu-
Lucæ.5. cas autẽ non ait,Nunquid possunt filij sponsi ieiunare, sed ait,Nunquid potestis filios sponsi, quandiu cũ illis est spõsus,facere ieiunare?In quo & ipse ad aliud quiddam insinuandũ,eandem sententiã eleganter aperuit: Sic enim intelligitur,eosdẽ ipsos qui loquebãtur,fuisse facturos,vt lugentes ieiunarent filij sponsi,quoniã ipsi essent sponsum occisuri.Quod autem dixit Matthęus, lugere:hoc Marcꝰ & Lucas,ieiunare:quia & illi postea tunc ieiunabunt ait,non tunc lugebunt. Verũ illo verbo significauit de tali ieiunio dominum locutũ, quod M
pertinet ad humilitatem tribulationis: vt illud alterũ, quod pertinet ad gaudium mentis, in spiritalia suspense,atq; ob hoc alienatæ, quodammodo à corporalibus cibis,posterioribus similitudinibus dominus significaſ se intelligatur,de panno nouo & vino nouo:id ostẽdẽs quòd animalibus atq; carnalibus circa corpus occupatis,& ob hoc veterẽ adhuc sensum trahentibus, hoc genus ieiunij non cõgruat, quas similitudines & alij duo similiter explicarunt.Iã enim satis in prõptu est, nihil esse cõtrariũ,si quis alius dicit quod alius prætermittit, seu verbi,seu rei:dũ vel ab eadẽ sententia non recedatur,vel quæ fortè ab alio ponitur,alij non aduersetur.

De filia archisynagogi resuscitata, & muliere quæ tetigit fimbriam uestimenti eius, utrum ordo quo dicta sunt nihil cuiquam eorum aduersetur à quibus dicta sunt, & maximè de uerbis ipsius archisynagogi quibus rogauit dominum. Cap. XXVIII.

SEquitur deinde Matthæus adhuc tẽporũ ordinẽ seruans. Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnꝰ accessit & adorabat eũ dicẽs,Filia mea modo defuncta

A defuncta est, sed veni impone manum tuam super eã, & viuet &c. vsque ad illud vbi ait,Et surrexit puella,& exiit fama hęc in vniuersam terram illam.Dicunt hoc & alij duo,Marcus & Lucas,sed ab isto ordine iam recedunt. Alibi enim hoc recordantur, atq; inserunt:id est eo loco vbi redit transfretando à regione Gerasenorum, post expulsa, & in porcos permissa dæmonia.
Marci.5. Nam hoc Marcus ita coniungit post illud apud Gerasenos factum.Et cum transcendisset,inquit,Iesus in naui,rursus trans fretum, cõuenit turba multa ad illum, & erat circa mare.Et venit quidam de archisynagogis, nomine Iairus, & videns eum procidit ad pedes eius: & cætera.Ac per hoc intelligendum est, hoc quidẽ de archisynagogi filia factum esse,cum transcendisset Iesus in naui rursus trans fretum,sed quanto post nõ apparet.Nisi enim fuisset interuallum, non esset quando
Matth.9. fieret quod modo narrauit Matthæus in conuiuio domus suę:tanquam de alio quippe narrauit,more Euangelistarum, quod de se ac domo sua gestum erat, post quod factum nihil aliud cõtinuo sequitur quàm hoc de archisynagogi filia.Sic enim ipse contexit,vt ipse trãsitus aperte indicet hoc consequenter narrari, quod &
B consequenter factum est. Quandoquidẽ cum superius commemorasset,quæ de panno nouo & de vino nouo Iesus dixerit,continuo subiecit: Hæc illo loquente ad eos,ecce princeps vnus accessit: Ac per hoc si hæc illo loquẽte accessit, nihil aliud factorum dictorumq; eius interpositum est.In narratione autem Marci,patet locus vbi interponi alia potuerint, sicut iam ostẽdimus. Similiter & Lucas, cum post narratũ apud Gerasenos miraculum, transiit ad narrandum de archisynagogi filia,non sic transiit vt renitatur Matthæo, qui post illas de pãno & vino similitudines hoc gestum esse demonstrat,dicendo:Hæc illo loquente.Iste quippe cum terminasset quod apud Gerasenos factum narrauerat,
Lucæ.8. hoc modo trãsiit in aliud:Factum est autem, inquit, cũ rediisset Iesus,excepit illum turba: Erant enim omnes expectantes eum.Et ecce vir cui nomen Iairus, & ipse princeps synagogę erat,& cecidit ad pedes Iesu &c.Et sic intelligitur quod turba quidem illa continuo exceperit dominum, quippe quem rediturum expectabat. Quod vero adiunxit:Et ecce vir cui nomen Iairus,nõ continuo factum accipiendũ est,sed prius illud de con-
Matth.9. uiuio publicanorum:sicut narrat Matthæus: Cui rei sic
C coniungit hoc,vt non possit aliud factum consequẽter intelligi.In hac ergo narratione, quã nunc consideran dam susceperimus,de illa quidem quæ fluxum sanguinis patiebatur, omnes isti tres Euangelistæ sine vlla quæstione cõcordant.Neq; enim interest ad rei veritatem, quòd ab alio aliquid tacitum,ab alio dicitur: nec quòd
Marci.5. Lucæ.8. Marcus dicit, Quis tetigit vestimenta mea: Et Lucas, Quis me tetigit?Alter enĩ dixit vsitate, alter proprie, eandem tamen vterque sententiam.Nam vsitatius dicimus,cõscindis me, quàm conscindis vestimẽta mea: cum tamen in aperto sit quid velimus intelligi.At ve-
Matth 9. ro cum Matthæus archisynagogum, non morituram vel morientem vel in extremo vitę positam filiam suã narrat domino nunciasse,sed omnino defunctam: illi autem duo,morti iam proximam, nondum tamẽ mortuam,vsqueadeo, vt dicant venisse postea qui mortuã
Marci 5. Lucę.8. nunciarent, & ob hoc iam non debere vexare magistrum:tanquam sic veniret, vt manum imponẽdo mori non sineret,non vt qui posset mortuã suscitare.Considerandum est ne repugnare videatur, & intelligendum est,breuitatis causa Matthæum hoc potius dicere voluisse rogatum esse dominum vt faceret, quod eum D
feciſſe manifestum est,vt scilicet mortuam suscitaret: attendit enim nõ verba patris de filia sua, sed quod est potissimum,volũtatem:& talia verba posuit,qualis voluntas erat.Ita enim desperauerat,vt potius eam vellet reuiuiscere, non credens viuam posse inueniri, quam morientem reliquerat.Duo itaque posuerunt quid dixerit Iairus: Matthæus autem quid voluerit atq; cogitauerit.Vtrumque ergo petitũ est à domino,vt vel morientem saluam faceret, vel mortuam suscitaret. Sed cum instituisset Matthæus totum breuiter dicere, hoc insinuauit patrem rogãtem dixisse,quod & ipsum certum est voluisse,& Christum feciſſe.Sanè si illi duo vel quisquam eorum, patrem ipsum commemorasset dixisse,quod sui de domo venientes dixerant, vt iam nõ vexaretur Iesus,quòd puella mortua fuisset, repugnarent eius cogitationi verba quæ posuit Matthæus. Nũc vero & illud suis nunciantibus, & prohibentibus ne iã magister veniret,non legitur quòd ille cõsenserit. Ac
Marci.5. per hoc & illud quod ei dominus ait, Noli timere,cre
Lucę.8. de tantum,& salua erit:non diffidentem reprehendit, sed credentem robustius confirmauit.Talis quippe in
Marci.9. illo fides erat,qualis & in illo qui ait, Credo domine, E
adiuua incredulitatem meam. Quæ cum ita sint, per huiusmodi Euangelistarum locutiones varias,sed non contrarias,rem planè vtilissimam discimus, & pernecessariam: nihil in cuiusque verbis nos debere inspicere,nisi voluntatem cui debent verba seruire: nec mẽtiri quenquam,si aliis verbis dixerit quid ille voluerit, cuius verba non dicit: neque miseri aucupes vocum, apicibus quodammodo literarum putent ligãdam esse veritatem,cum vtique non in verbis tantum, sed etiam in cæteris omnibus signis animorum non sit nisi ipse animus inquirendus. Quod autem nonnulli codices habent secundum Matthæum, Non enim mortua
Matth.9. Marci.5. Esaię.8. est mulier, sed dormit: cum eã Marcus & Lucas duodecim annorum puellam fuisse testentur, intelligas Hebræo more locutum esse Matthæum. Nam & aliis scripturarum locis hoc inuenitur,non eas tantum quæ virum passæ fuerant,sed omnino fœminas etiam intactas atque integras, mulieres appellari: sicut de ipsa Gene.2. Eua scriptum est,Formauit eam in mulierem. Et illud Numm.31. in libro Numerorum, vbi iubẽtur custodiri mulieres, quæ nescierũt cubile masculi:id est, virgines ne interficiãtur. Qua locutione etiam Paulus ipsum Christum F
Galat.4. ait factum ex muliere. Hoc enim melius intelligimus quam vt illam duodecim annorum iam nuptã vel virum expertam fuisse credamus.

De duobus cæcis & muto dæmonio, quæ solus Matthæus dicit. Cap. XXIX.

SEquitur ergo Matthæus & dicit, Et trãseunte inMatth.9. de Iesu,secuti sunt eum duo cæci, clamantes & dicẽtes,Miserere nostri fili Dauid:&c. vsq; ad illud vbi ait,Pharisæi autẽ dicebant,In principe dæmoniorũ eiicit demones. Hoc de duobus cæcis & de muto dæmonio,solus Matthæus ponit.Illi enĩ duo cæci,de quiMarci.10. bus & alij narrant,non sunt isti,sed tamen simile factũ est:ita vt si ipse Matthæus nõ etiam illius facti meminisset,posset putari hoc,quod nũc narrat, dictum fuisLucæ.18. Matth.20. se etiam ab aliis duobus. Quod commendare memoriæ diligenter debemus,esse quædã facta similia:quod probatur, cum idem ipse Euangelista vtrunque commemorat:vt si quãdo talia singula apud singulos inuenerimus,atque in eis contrariũ, quod solui non possit:

G occurrat nobis non hoc esse factum, sed aliud simile, vel similiter factum.

Vbi turbarum misertus misit discipulos suos dans eis potestatem sanitatum præstandarũ, & eis multa mã dauit ordinans quemadmodum uiuerent, ubi quæren dum est quomodo Matthæus Marco, & Lucæ con gruat, maximè de uirga, quam secundum Matthæum dicit non ferẽdã, secundũ Marcũ autẽ solã ferendã, & de habitu calciamẽtorũ atq; uestiũ. Ca.XXX.

SAnè deinceps nõ apparet ordo rerum gestarum. Nam post hæc duo facta, de cæcis & muto dæmonio, ita sequitur, Et circũibat Iesus ciuitates ões & castella, docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem. Vidés autem turbas misertus est eis, qui erant vexati, & iacentes sicut oues non habẽtes pastorem. Tunc dicit discipulis suis, Messis quidẽ multa, operarij autem pauci. Rogate ergo dominũ messis, vt mittat operarios in messem suã. Et conuocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum: & cætera, vsque ad illud vbi ait, Amen dico vobis, nõ perdet mercedem suam. In hoc toto loco, quem nunc commemorauimus, multa monuit discipulos suos, sed vtrum eum ex ordine Matthæus subiunxerit, an ei ordo narrandi recordatio sua fuerit, sicut dictum est, non apparet. Hunc locum breuiter videtur perstrinxisse Marcus, & eum sic ingressus est, dicens, Et circumibat castella in circuitu docens: & conuocauit duodecim, & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem spirituum immundorum: &c. vsque ad illud vbi ait, Excutite puluerem de pedibus vestris in testimonium illis. Sed antequã hoc narraret Marcus, prius post resuscitatam filiam archisynagogi, illud narrauit, vbi dominum in patria sua mirabantur, vnde illi esset tanta sapientia & virtutes, cum eius cognationẽ nossent: quod Matthæus post admonitionem istam discipulorum, & post alia multa commemorat. Itaq; incertum est, vtrum hoc, quod agitur in eius patria, Matthæus omissum reuocauerit, an Marcus recordatũ anticipauerit: quis nam eorum ordinem rei gestę, & quis recordationis suę tenuerit. Lucas autem continuo post resurrectionem filiæ Iairi, subiungit hoc loco de potestate & admonitione discipulorum tam breuiter sanè quàm Marcus: neque ipse ita, vt hoc sequi etiam in rerum gestarum ordine appareat. In nominibus ergo discipulorum, Lucas, qui eos alio loco nominat, cũ prius eligantur in mõte, à Matthæo non discrepat, nisi in nomine Iudę Iacobi: quem Matthæus Thadęum appellat, nonnulli autem codices habẽt Lebbeum. Quis autem vnquam prohibuerit duobus vel tribus nominibus hominem vnum vocari? Solet item quæri, quomodo Matthęus & Lucas cõmemorauerint dixisse dominũ discipulis, vt nec virgam ferrent, cum dicat Marcus, Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum, Et sequatur etiam ipse, Non peram, non panem, neque in zona æs, vt ostendat in eodẽ loco verlari narrationem suam, in quo & illorum, qui dixerũt, nec virgam ferendam. Quod ita soluitur, vt intelligamus sub alia significatione dictam virgam, quæ secũdum Marcum ferenda est: & sub alia illam quæ secundum Matthæum & Lucam non est ferenda: sicut sub alia significatione intelligitur tentatio, de qua dictum est, Deus neminem tentat: & sub alia de qua dictum est, Tentat vos dominus deus vester, vt sciat si diligitis eum. Illa seductionis est, hæc probationis. Sicut iudicium aliter accipitur, de quo dictum est, Qui bene fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui male fecerunt, in resurrectionem iudicij: & aliter, de quo dictũ est, Iudica me deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Illud enim iudicium damnationis est, hoc discretionis. Et multa alia sunt verba, quæ non habent vnam significationem, sed diuersis locis congruenter posita, diuerso modo intelliguntur, & aliquando cum expositione dicuntur: vt est illud. Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, vt sensibus perfecti sitis. Hoc enim breuiter clausa sententia dici potuit, Nolite esse pueri, sed estote pueri. Et illud, Si quis putat se sapientem esse in vobis, in hoc seculo stultus fiat, vt sit sapiẽs. Quid enim aliud dixit, quàm nõ sit sapiens, vt sit sapiẽs? Aliquando autem clausæ ita dicuntur, vt exerceant inquirentem: vt est quod ait ad Galatas, Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legẽ Christi. Qui enim putat se esse aliquid cũ nihil sit, seipsum seducit. Opus autem suum probet vnusquisque, & tunc in semetipso habebit gloriam, & non in altero. Vnusquisque enim proprium onus portabit. Nisi oneris nomen sub diuersis significationibus acceperis, proculdubio putabis eũdem sibi in loquendo esse contrarium, & hoc in vna sententia tam vicine positis verbis. Qui cum pauloante diceret, Alter alterius onera portate: postea dixit, Vnusquisq; proprium onus portabit. Sed alia sunt onera participandæ infirmitatis, alia reddendæ rationis deo de actibus nostris. Illa cum fratribus sustinẽda cõmunicantur, hæc propria ab vnoquoque portantur. Ita & virga intelligitur spiritaliter, de qua dicebat Apostolus, In virga veniã ad vos: & corporaliter, qua vtimur siue ad equum siue ad aliquid aliud opus fuerit, vt interim omittam & alias huius nominis figuratas significationes. Vtrunque ergo accipiendum est à domino Apostolis dictum, Et vt nec virgam ferrent, & nõ nisi virgam ferrent. Cum enim secundum Matthæum diceret eis, Nolite possidere aurum, neque argẽtum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neq; duas tunicas, neque calciamenta, neque virgam: continuo subiecit, Dignus est enim operarius cibo suo. Vnde satis ostendit, cur eos hęc possidere ac ferre noluerit: non quòd necessaria non sint sustentationi huius vitæ, sed quia sic eos mittebat, vt eis hęc deberi demõstraret ab illisipsis quibus Euangelium credẽtibus annunciarent: tanquam stipendia militantibus, tanquam fructum vineæ plantatoribus, tanquã lac gregis pastoribus. Vnde Paulus dicit, Quis militat suis stipẽdiis vnquam? Quis plantat vineam & de fructu eius nõ edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? Hinc enim loquebatur de iis quæ necessaria sunt prædicatoribus Euangelij, vnde paulopost dicit, Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est si vestra carnalia metamus? Si alij potestatis vestræ participant, nónne magis nos? Sed nõ sumus vsi hac potestate. Vnde apparet hæc non ita præcepisse dominum tanquam Euangelistę vitere aliunde non debeãt, quàm eis præbentibus quibus annunciant Euangelium, Alioquin contra hoc præceptum fecit idem Apostolus, qui victum de manuum suarum laboribus transigebat, ne cuiquam grauis esset: sed potestatem dedisse in qua sciret sibi ista deberi. Cũ autem à domino aliquid imperatur, nisi fiat, inobedientiæ culpa est: cum autem potestas datur, licet cuique non vti, & tanquam de suo iure recedere. Hæc ergo dominus loquens discipulis, id agebat quod iste Apostolus paulopost apertius ita

Matth.9. Matth.10. Marci.6. Matth.13. Lucę.9. Marci.16. Lucæ.6. Matth.10. Matth.10. Lucæ.9. Marci.6. Iacobi 1. Deut.13. H I K L M

Ioan.5. Psal.42. 1.Cor.14. 1.Cor.3. Galat.6. 1.Cor.9. 1.Thess.2. De ope na. horũ.c.6 Matth.10.

A ita explicat, Nescitis quoniam qui in templo operantur, quę de templo sunt edunt. Qui altari deseruiunt, altario compartiuntur. Sic & dominus ordinauit iis qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Ego autem nullius horum vsus sum. Cum itaque dicit ita dominum ordinasse, se autem vsum non esse, vtique ostẽdit vtendi potestatem datã, non impositam seruiendi necessitatẽ. Hoc ergo ordinans dominus quod eum ordinasse dicit Apostolus, qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere: illa Apostolis loquebatur, vt secuti non possiderent, neque portarent huic vitę necessaria, nec magna, nec minima. Ideo posuit, nec virgam: ostendẽs à fidelibus suis omnia deberi ministris suis, nulla superflua requirentibus. Ac per hoc addendo, Dignus est enim operarius cibo suo: prorsus aperuit & illustrauit, vnde & quare hæc omnia loqueretur. Hãc ergo potestatem virgę nomine significauit, cum dixit, ne quid tollerent in via nisi virgam tantum. Potuit enim etiam sic breuiter dici, nihil necessariorum vobiscũ feratis, nec virgam nisi virgam tantum: vt illud quod dictum est, nec virgam: intelligatur, nec minimas quidẽ res. Quod vero adiunctum est, Nisi virgam tantum: intelligatur, quia per potestatem à domino acceptã quæ virgæ nomine significata est, etiam quæ non portãtur non deerunt. Vtrunque ergo dominus dixit, sed quia non vtrunq; vnus Euangelista commemorauit, putatur ille qui virgam sub alia significatione positam tollendam dixit, ei qui virgam rursus aliud significantem nõ tollendam dixit, esse contrarius: sed iam ratione reddita non putetur. Sic & calciamenta cũ dicit Matthęus in via non esse portãda, curam prohibet, qua ideo portanda cogitãtur vt nõ desint. Hoc & de duabus tunicis intelligẽdum est, ne quisquam eorum præter eã quam esset indutus, aliam portandam putaret, solicitus ne opus esset, cum ex illa potestate posset accipere. Proinde Marcus dicendo calciari eos sandaliis vel soleis, aliquid hoc calciamentum mysticę significationis habere admonet, vt pes neq; tectus sit neque nudus ad terram: id est, nec occultetur Euãgelium, nec terrenis cõmodis innitatur. Et quòd non portari vel haberi duas tunicas, sed expressius indui prohibet dicens: & ne induerentur duabus tunicis, quid eos monet, nõ nisi dupliciter, sed simpliciter ambulare? Ita dominũ omnia dixisse, nullo modo dubitandum est, partim proprie, C partim figurate: sed Euangelistas alia istum, alia illum inseruisse scriptis suis, quædam vero eadem vel duos vel tres eorum quoslibet, vel omnes quatuor posuisse, nec sic tamẽ omnia esse conscripta, quæ ab illo seu dicta seu facta sunt. Quisquis autem putat non potuisse dominum in vno sermone quædam figurate, quædam proprie ponere eloquia, cętera eius inspiciat, & videbit quàm hoc temere atq; inerudite arbitretur. Potest enim iste, vt vnum aliquid dicã quod animo interim occurrit, quoniã monet, vt nõ sciat sinistra quid faciat dextra in eleemosynis, & quicquid† illic aliud præcipitur, figurate accipiẽdũ putare. Sanè rursus admoneo, quod oportet meminisse lectorem, ne tali admonitione sæpissime indigeat, aliis atq; aliis sermonum suorum locis, dominum multa iterasse quæ alibi iam dixerat: ne forte ipsorum locorum ordo, cum vel ex alio Euangelista non conuenerit alicui eorum, hinc putet esse contrarium: cum intelligere debeat iterũ alibi dici, quod iam alibi dictum erat: nec tantum de dictis, verũetiam de factis obseruari debere. Nihil enim prohibet hoc idẽ iterum factum credere. Calumniari autem Euãge-

† al. dextra: & ipsas elee mosynas & quicquid.

Marci.6. Matth.10. Matth.6.

lio, dum non credit iterum factum, quod iterum fieri D non potuisse nemo conuincit, sacrilegæ vanitatis est.

Vbi Ioannes Baptista misit ad Iesum de carcere discipulos suos, quod Matthæus & Lucas dicunt.

Cap. XXXI.

SEquitur Matthæus & dicit, Et factum est, cum cõ Matth.11. summasset Iesus, præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum. Ioannes autẽ cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, ait illi, Tu es qui venturus, an alium expectamus &c. vsque ad illud vbi ait, Et iustificata est sapientia à filiis suis. Hũc totum locum de Ioanne Baptista, quòd miserit ad Iesum, & cuiusmodi responsum acceperint illi quos misit, & quicquid post eorum abscessum de Ioãne dominus dixit, interponit & Lucas: non quidem ipso ordine, Lucę.7. sed quis eorum recordationis suę, quis rerum ipsarum hic ordinem teneat, non apparet.

Vbi exprobrauit ciuitatibus quòd non agerent pœnitentiam, quod & Lucas dicit, ubi quærendum est quemadmodum illi Matthæus ipso ordine congruat.

Cap. XXXII.

SEquitur Matthęus, & dicit: Tũc cœpit exprobrare ciuitatibus, in quibus factæ sunt plurimę virtutes eius, quia non egissent pœnitentiam: & cętera, vsque ad illud vbi ait: Terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij, quàm tibi. Etiam hoc commemorat Lucas, continuato cuidam sermoni domini, etiam hęc Lucæ.10. ex ipsius ore coniungens: vnde magis videtur ipse hoc ordine illa commemorare, quo à domino dicta sunt. Matthæus autem suę recordationis ordinem tenuisse: aut si illud quod idẽ Matthæus ait, Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus: sic accipiendum putatur, vt punctum ipsum tẽporis voluisse credatur exprimere in eo quod dictum est, tunc: non autem ipsum tempus aliquãto latius quo hæc multa gerebantur & dicebantur: quisquis hoc credit, credat etiam hoc esse bis dictũ. Cum enim & apud vnum Euangelistam inueniantur quędam quę bis dixerit dominus: sicut & apud eundem Lucam de Luc. 9. & 10. non tollẽda pera in via & similiter cæteris, duobus locis dictum à domino inuenitur: quid mirum si & aliquid aliud bis dictũ singillatim à singulis dicitur eodem ordine quo dictum est? Et ideo diuersus ordo apparet in singulis, quia & tunc quando ille, & tunc quãdo iste commemorat dictum est. F

Vbi uocauit ad tollendum iugum & farcinam suam, quemadmodum Matthæus à Luca non discrepet in narrandi ordine. *Cap.* XXXIII.

SEquitur Matthæus. In illo tempore respondẽs Ie- Matth.11. sus dixit: Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapiẽtibus & prudentibus: & cętera, vsque ad illud vbi ait: Iugum enim meum suaue est & onus meum leue. Huius loci & Lucas me- Lucę.10. minit, sed ex parte. Non dicit enim ipse. Venite ad me omnes qui laboratis: & alia quæ sequuntur. Semel autẽ hoc dictum à domino, sed Lucam non tãtum quod dictum est commemorasse, credibile est. Matthęus enim dicit: In illo tempore respondens Iesus dixit: posteaquã exprobrauit ciuitatibus: Lucas autem post illam exprobrationem ciuitatum interponit quædam, non tamen multa: atq; hoc ita subiũgit. In ipsa hora exultauit in spiritu sancto, & dixit. Vnde etiam si Matthæus nõ in illo tempore diceret, sed in ipsa hora, tam pauca interponit Lucas in medio, vt etiam eadem hora dictum non absurde videatur.

G *Vbi discipuli spicas uellentes manducauerunt, quemadmodum inter se congruant Matthæus, Marcus, & Lucas in narrandi ordine.* Cap. XXXIIII.

Matth.12. SEquitur Matthæus & dicit, In illo tempore abiit Iesus sabbato per sata, discipuli autem eius esurientes cœperunt vellere spicas & manducare: & cætera, vsq; ad illud vbi ait, Dominus est enim filius hominis etiam sabbati. Hoc quoq; sine vlla repugnantiæ

Marci.2. Luc.6. quæstione cõmemoratur & â Marco & à Luca, sed illi nõ dicunt, In illo tempore. Vnde fortassis magis Matthæus rei gestæ hic ordinem tenuit, illi autẽ recordationis suæ, nisi latius accipiatur quod dictum est, in illo tẽpore: id est, ĩ quo hæc multa & diuersa gerebãtur.

De illo qui manum aridam cùm haberet, sabbato curatus est, quemadmodum narratio Matthæi concordet cum Marco & Luca, uel rerũ ordine, uel dominí & Iudæorum uerbis. Cap. XXXV.

Matth.12. SEquitur ergo Matthæus ita narrans, Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum, Et ecce homo manum habens aridam: &c. vsq; ad illud vbi ait, Et restituta est sanitati sicut altera. De isto sanato

Marci.3. Lucæ.6. qui manum habebat aridam, etiã Marcus & Lucas non tacent. Posset autem putari, eo die factum & de spicis &
H de isto sanato, quoniam & sabbatum hic cõmemoratur, nisi Lucas aperuisset alio sabbato factum esse de sanitate aridæ manus, proinde quod ait Matthæus, Et cũ inde transisset venit in synagogam eorum: nõ quidem venit nisi cum inde transisset, Sed post quot dies in synagogam eorum venerit, posteaquã per segetem illã transiuit, an recte continuoq; illuc ierit nõ expressum est. Ac per hoc locus datur narrationi Lucæ, qui dicit alio sabbato huius manum sanatã. Sed potest monere, quomodo Matthæus dixerit, quod ipsi interrogauerint

Matth.12. dominũ, Si licet sabbato curare, volentes inuenire accusandi occasionem, Ipse vero illis de oue proposuerit similitudinem dicẽs, Quis erit ex vobis homo qui habeat ouem vnam, & si ceciderit hæc sabbatis in foueã, nónne tenebit & leuabit eam? Quanto melior est homo oue? Itaque licet sabbatis benefacere, Cum Marcus

Marci.3. & Lucas illos potius à domino interrogatos esse perhibeãt, Licet sabbato benefacere an male, animam saluam facere an perdere? Itaque intelligendum est quòd

Marci.3. illi prius interrogauerint dominum, Si licet sabbato curare. Deinde quòd intelligens cogitationes eorum,
I aditum accusandi quærentium, constituerit in medio eorum illum quem fuerat sanaturus, & interrogauerit quæ Marcus & Lucas eum interrogasse cõmemorant, Ac tunc illis tacentibus, proposuisse similitudinem de oue, concluseríq; quòd liceat sabbato benefacere. Postremo circũspectis eis cum ira, sicut Marcus dicit, cõtristatum super cęcitate cordis eorum dixisse homini, Extende manum tuam.

Consyderãdũ, utrum ab isto cui arida manus sanata est, ita digrediãtur hi Euãgelistæ tres, ut ĩ nullo sibi aduersẽtur ipso narratiõis ordine. Ca. XXXVI.

Matth.12. SEquitur Matthæus ita contexens narrationem suam, Exeuntes autem Pharisęi consilium faciebant aduersus eum, quomodo eum perderent: Iesus autem sciens recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes. Et pręcepit eis ne manifestum eum facerent, vt adimpleretur quod dictum est per

Esaię.42. Esaïam Prophetam dicentem: & cętera, vsque ad illud quod ait, Et in nomine eius gentes sperabunt. Hoc solus iste commemorat, illi duo in alia perrexerunt. Ordinem sanè rei gestæ videtur Marcus aliquantulum tenuisse, qui dicit Iesum cognita maligna aduersum se K
dispositione ludęorum, secessisse ad mare cum discipu Marci.3.
lis suis, & ad eum turbas cõfluxisse, & sanasse eum plurimos. Vnde autem cœperit in aliud ire, non quòd ordinem sequeretur, vix apparet: vtrum vbi dicit conenisse ad eum turbas: potuit enim hoc iã & alio tempore, an vbi dicit, Ascendit in montem. Quod & Lucas Lucę.11.
videtur commemorasse dicens, Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare. Dicendo enim, In illis diebus, satis ostendit non continuo factum.

De muto & cæco qui dæmonium habebat, quomodo Matthæus Lucásque cõsentiant. Cap. XXXVII.

Matth.12. MAtthæus ergo sequitur & dicit. Tunc oblatus est ei dæmonium habens cæcus & mutus, & curauit eum ita vt loqueretur & videret. Hoc

Lucæ.11. nõ isto ordine, sed post alia multa Lucas cõmemorat, & mutum dicit tãtum, nõn etiã cæcum, sed non ex eo quòd aliquid tacet, ideo de alio dicere putãdus est. Ea enim sequentia etiam ipse contexit, quæ Matthęus.

Vbi ei dictum est, quòd in Beelzebub eiicit dæmonia, quicquid ex ipsa occasione locutus est de blasphemia aduersus spiritum sanctum, & de duabus arboribus, utrum in nullo Matthæus à duobus aliis, maximè à Luca dissentiat. L Cap. XXXVIII.

Matth.12. SEquitur Matthæus dicens, Et stupebãt omnes turbæ & dicebant, Nunquid hic est filius Dauid? Pharisæi autem audientes dixerunt, hic nõ eiicit dæmones nisi in Beelzebub principe dęmoniorum. Iesus autem sciens cogitationes eorum dixit eis, Omne regnum diuisum cõtra se desolabitur &c. vsque ad illud vbi ait, Ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis cõ

Marci.3. demnaberis. Marcus non ex occasione illius muti subiicit dictũ de Iesu, quòd in Beelzebub eiiceret dæmonia: sed post alia quædam, quę solus commemorat, hoc quoq; subnectit: siue alio loco id recolens & adiungẽs, siue aliquid prætermittens, & deinde ad hũc ordinem

Lucæ.11. rediẽs. Lucas autem penè totidẽ verbis hoc dicit, quòd Matthęus: & quod digitum dei appellat spiritũ dei, ab eadem sententia non recedit: quin potius & aliquid docet, vt nouerimus quẽadmodum intelligamus vbicunque in scriptura legerimus, digitum dei. In aliis autem, quę non hic dicunt Marcus & Lucas, nulla cõtrouersia est: nec in his quæ aliquando aliter dicunt, quia eadem sententia est.

Quod respondit petentibus signum de Iona propheta, & de Niniuitis, & de regina Austri, & de spiritu immundo qui cùm exierit ab homine redit, & inuenit domum mũdatam, quemadmodum Matthæus Lucæ congruat. M Cap. XXXIX.

Matth.12. SEquitur Matthęus, & dicit, Tunc responderunt ei quidam de scribis & Pharisęis dicentes, Magister volumus à te signum videre: &c. vsq; ad illud vbi

Lucæ.11. ait, Sic erit & generationi huic pessimę. Hęc etiã Lucas narrat eo quidẽ loco, sed aliquanto dispari ordine. Nã illud quod petierunt signũ à domino de cœlo, supra cõ memorauit post illud de muto miraculũ: & nõ ibi retulit quid eis ad hoc dominus respondisset, sed postea cũ turbę cõcurrissent, dicit hoc fuisse responsum eis, quos dat intelligi superius à se cõmemoratos, quòd de cœlo signũ quęrebãt: & hoc annectit, posteaquã interposuit de muliere, quę dixit domino. Beatus vẽter qui te portauit. Hãc autẽ mulierẽ interponit, cũ de sermone domini cõmemorasset, quòd spiritus immundus exiẽs ab homine, redit, & inuenit mundatã domũ. Post mulierẽ ergo illã, cũ diceret respõsum esse turbis de signo, quod de cœlo

A de cœlo quærebant, interposita similitudine Ionę Prophetæ, deinde cõtinuato sermone ipsius domini, commemorat dictum de regina Austri, & de Niniuitis: ita aliquid potius commemorauit quod Matthæus tacuit, quàm aliquid prętermisit eorum, quæ hoc loco ille narrauit. Quis autem non videat superfluo quæri, quo illa ordine dominus dixerit, cũ & hoc discere debeamus per Euangelistarum excellentissimã authoritatem, non esse mendacium, si quisquam non hoc ordine cuiusquã sermonem digesserit, quo ille, à quo processit, cum ipsi⁹ ordinis nihil interfit ad rẽ, siue ita siue ita sit, Et adhuc Lucas productiorem hunc domini sermonem indicat, & in eo quædam cõmemorat, qualia Matthæus in ser-

Matth.5. mone illo, qui est habitus in mõte, quæ bis dicta intelligimus: & ibi scilicet & hic. Terminato autem isto sermone, in aliud pergit Lucas, in quo vtrum ordinem re-

Lucæ.11. rum gestarum seruauerit, incertum est. Ita enim cõnectit, Et cum loqueretur, rogauit eum quidam Pharisęus vt pranderet apud se. Nõ autem ait, Cum hæc loqueretur: sed, cum loqueretur. Nam si dixisset, Cũ hæc loqueretur: necessario cogeret ĩtelligere hoc ordine nõ tantum à se fuisse narrata, verum & à domino gesta.

B *Vbi ei nunciata est mater & fratres eius, utrum à Marco & Luca ordo ipse nõ discrepet.* Cap. XL.

SEquitur ergo Matthæus & dicit, Adhuc eo loquẽte ad turbas, ecce mater eius & fratres stabant foris, quærentes loqui ei: &c. vsque ad illud vbi ait, Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater & soror & mater est. Hoc sine dubio consequenter gestũ intelligere debemus: prę-

Marci.3. misit enim, cum ad hoc narrandum trãsiret, Adhuc eo loquẽte ad turbas. Quid est autẽ, adhuc: nisi illud quod loquebatur? Nõ enim dixit, Et eo loquẽte ad turbas, ecce mater eius & fratres: sed, Adhuc eo loquente: quæ cũ dicit, cogit intelligi, hæc loquẽte quæ superi⁹ indicabat. Nã & Marcus post illud qđ de blasphemia spiritussancti, quid dñs dixerit, retulit. Et veniũt, inquit, mater ei⁹ & fratres: prætermissis quibusdam, quæ in eodem textu sermonis domini, & Matthæus prolixius Marco, & Lucas prolixius Matthæo posuerunt. Lucas autem nõ huius rei gestæ ordinem tenuit, sed præoccupauit hoc, & recordatum antè narrauit. Denique hoc sic ĩterposuit,
C vt solutum appareat à nexu & superiorum & inferiorum. Post cõmemoratas enim quasdam parabolas domini, ita hoc de matre & fratribus eius recordatũ interposuit. Venerunt autem ad illum, inquit, mater &

Lucæ.8. fratres eius, & non poterant adire eum præ turba. Non expressit quando ad eum venerint. Rursus cum & hinc transiit, ita loquitur, Factum est autem, inquit, in vna dierum, & ipse ascẽdit in nauiculam, & discipuli eius. Et hic vtique cũ dicit, Factũ est autem in vna dierũ: satis indicat, non necesse esse, vt hæc dies intelligatur, in qua hoc gestum est, vel illa quæ continuo sequitur. Nihil itaque habet repugnantię cum cæteris duobus, quod Matthæus de matre & fratribus domini narrat, neque in verbis domini, neque in ipso ordine rerum gestarũ.

Quòd de nauicula turbis locutus est de illo, cuius semen in seminando, aliud cecidit in uia, &c. & de illo cui superseminata sunt zizania, & de grano sinapis, & de fermento, & quòd in domo locutus est, & de thesauro abscondito in agro, & de margarita, & de sagena missa in mare, & de proferente de thesauro noua & uetera: quomodo Marco & Lucæ Matthæus consentiat, uel in his quæ cũ illo dixerunt, uel de narrationis ordine. Cap. XLI.

D SEquitur Matthæus. In illo die exiens Iesus de do- Matth.13.
mo, sedebat secus mare: & cõgregatę sunt ad eum turbæ multæ, ita vt in nauiculam ascendens sederet, & omnis turba stabat in littore, & locut⁹ est eis multa in parabolis dicens: & cætera, vsque ad illud vbi ait, Ideo omnis Scriba doctus in regno cœlorũ similis est homini patrifamiliãs, qui profert de thesauro suo noua & vetera. Post illud quod narratum est de matre & fratribus domini, hoc continuo gestum esse, & eum ordinem Matthæũ etiam in narrando tenuisse, ea res insinuat, quia cum illuc transiret, ita contexuit vt diceret, In illo die exiens Iesus de domo sedebat secus mare, & congregatę sunt ad eum turbæ multę. Cum enim dicit, In illo die, nisi forte dies more scripturarũ tempus significet, satis indicat, aut hoc consequenter gestum, aut non multa interponi potuisse, maxime quia & Marcus eum ordinem tenet. Lucas autem post illud quod nar- Marci.4.
rat de matre & fratrib⁹ domini, in aliud trãsit, nec eo- Lucæ.8.
transitu connexionẽ aliquam facit, qua huic ordini repugnare videatur. Omnium ergo horũ quæ Matthæus dominum locutum esse narrauit, quæ cum illo dixerũt Marcus & Lucas, non habent repugnãtiæ quæstionem.
Quæ autẽ ipse solus dixit, multo magis sine cõtrouer- E
sia sunt. Nec in ipso ordine, quãuis aliquanto diuersum alius alium teneat, partim gestarum rerum, partim recordationis suæ, video quid vel cui quisque aduersetur.

Quòd uenit in patriam suam & mirabantur doctrinam, cùm genus eius contemnerent, quomodo consentiat Marco & Lucæ, Matthæus maximè utrũ narrandi ordo nihil alteri aduersetur. Cap. XLII.

SEquitur ergo Matthæus. Et factum est cum con- Matth.13.
summasset Iesus parabolas istas trãsiit inde, & veniens in patriam suam docebat eos in synagogis eorum: & cætera, vsque ad illud vbi ait, Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum. A superiore sermone parabolarum sic trãsit, vt non ostendat consequentis ordinis necessitatem: præsertim quia Marcus ab istis parabolis, nõ in quod iste, sed in aliud tendens, in quod & Lucas, ita contexuit narrationem, vt credibilius ostendatur hoc esse potius consequenter gestum, quod ipsi duo continuanter adiunxerint: de nau- Marci.4.
i scilicet in qua dormiebat Iesus, & de illo miraculo Lucę.8.
expulsorũ dæmoniorũ apud Gerasenos, quæ duo Matthæus iam superius recolens interposuit. Nũc ergo quę F
in patria sua dominus dixerit vel ei dicta sint, videamus vtrum cũ aliis duobus Marco & Luca concordẽt. Nam Ioãnes longe in diuersis & dissimilibus narrationis suæ locis, vel dicta esse domino talia, vel eum dixisse commemorat, qualia hoc loco tres cæteri memineIoan.6.
rũt. Et Marcus quidem eadem propè commemorat hic omnia quæ Matthæus, nisi quòd dominum fabrum & Marci.6.
Mariæ filium dicit à ciuibus suis dictum, nõ sicut Matthæus, fabri filium. Nec mirandum est, cum vtrunq; dici potuerit. Eo enim & fabrum credebant, quo fabri fi- Matth.13.
lium. Lucas autem eandem rem gestam latius indicat, & plura ibi commemorat. Nec lõge post baptismum & Lucæ.4.
tentationem eius hæc inserit, sine dubio præoccupans quod multis rebus interpositis postea gestum est. Vnde quisque possit aduertere: quod huic tã magnæ quæstioni quàm de consensu Euangelistarum enodãdam deo adiuuante suscepimus, plurimum necessarium est, non nescientes aliquid eos prætermisisse, aut nescięntes quẽadmodum se ordo rerum gestarum haberet, alium potius ordinem suæ recordationis tenuisse. Quod hinc euidentissime intelligi potest, quia Lucas antequã narraret

G raret dominum feciſſe Capernaum, præoccupauit hũc
locum quem nunc conſideramus,vbi ciues eius & po-
tentiam virtutis in eo ſtupebant,& ignobilitatem gene
ris contemnebant.Nam & hoc eũ dicit eis dixiſſe,Vti-
que dicetis mihi,medice cura teipſum,quanta audiui-
mus facta in Capernaum,fac & hic in patria tua:cũ ſe-
cũdum eiuſdem ipſius Lucæ narrationem nihil adhuc
legatur feciſſe Capernaũ,Quod quia longum nõ eſt,&
facillimum eſt & pernecẽſarium,totũ inſeruimus,vn-
de ad hoc narrandum & quomodo venerit.Poſteaquã
baptizatum & tentatum dominum indicauit: ita ſequi-
tur. Et conſummata omni tentatione diabolus receſſit
Lucæ.4. ab illo vſq; ad tempus. Et regreſſus eſt inde Ieſus in vir
tute ſpiritus in Galilæam, & fama exiit per vniuerſam
regionem de illo. Et ipſe docebat in ſynagogis eorum,
& magnificabatur ab omnibus.Et venit Nazaret vbi e-
rat nutritus, & intrauit ſecundum cõſuetudinem ſuam
die ſabbati in ſynagogam, & ſurrexit legere. Et tradit⁹
eſt ei liber Prophetæ Eſaïę.Et vt reuoluit librum,inue-
Eſa.61. nit locum vbi ſcriptũ erat , Spiritus domini ſuper me,
propter quod vnxit me: Euangelizare pauperibus mi-
H ſit me,prædicare captiuis remiſſionem,& cęcis viſum,
dimittere confractos in remiſſionem,prædicare annũ
domini acceptum,& diem retributiõis. Et cum plicaſ-
ſet librum,reddidit miniſtro & ſedit.Et omnium in ſy
nagoga oculi erant intendentes in eũ.Cœpit autẽ dice-
re ad illos, quia hodie impleta eſt hæc ſcriptura in au-
ribus veſtris.Et omnes teſtimonium illi dabant,& mi-
rabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ip-
ſius,& dicebant,Nõnne hic eſt filius Ioſeph?Et ait illis,
Vtique dicetis mihi hanc ſimilitudinem, Medice cura
teipſum. Quãta audiuimus facta in Capernaum,fac &
hic in patria tua:& cætera,donec peragat totum ipſum
narrationis ſuæ locum.Quid eſt ergo euidentius quàm
hoc eum ſcientem præoccupaſſe narrandum,cum vti-
que iam magna ab illo in Capernaum facta fuiſſe & ip
ſe nouerit,& ipſe commemoret, quæ ſe nondum nar-
raſſe vtique ſcit?Neque enim tantum ab eius baptiſmo
progreſſus eſt , vt oblitus putetur nondum ſe aliquid
commemoraſſe de iis quæ in Capernaum geſta fue-
rant . Modo enim cœpit poſt baptiſmum aliquid nar-
rare de domino.

I *Quemadmodum inter ſe conueniant Matthæus , Marcus & Lucas de uerbis Herodis cũ audiſſet de mirabilibus do mini,uel de ipſo narrationis ordine.* Cap.XLIII.

S Equitur Matthæus, In illo tempore audiuit He-
rodes tetrarcha famam Ieſu , & ait pueris ſuis,
Matth.14. Hic eſt Ioannes Baptiſta , Ipſe ſurrexit à mortuis,
Marci.6. & ideo virtutes operantur in eo. Marcus hoc idem &
eodem modo dicit,ſed non eodem ordine.Nam poſt-
eaquam diſcipulos dominus miſit,dicens eis, Ne quid
in via ferrent niſi virgam tãtum,terminato eo ſermo-
ne,quantum ab illo commemoratum eſt, etiã hoc ſub-
iecit,nulla tamen facta neceſſitate, qua hoc etiam cõſe-
quẽter geſtũ eſſe intelligere cogeremur:ſicut nec Mat-
thæus,In illo tempore dixit: non illo die vel hora: niſi
quòd Marcus non quòd Herodes dixerit,ſed dicebãt,
inquit , quia Ioannes Baptiſta ſurrexit à mortuis. Mat-
thęus vero de ipſo Herode,ait,inquit,pueris ſuis.Lucas
etiam eum narrandi ordinem , quem Marcus tenens,
nec ipſe ſanè etiam rerum geſtarum eũdem ordinem
fuiſſe credi cogens,ita hoc idem commemorat. Audi-
Lucę.9. uit autem,inquit,Herodes tetracha omnia quæ fiebant
ab eo,& hęſitabat ab eo q̃ diceretur à quibuſdam,Quia
Ioãnes ſurrexit à mortuis: à quibuſdam vero,quia He-
lias apparuit:ab aliis autem,quia Propheta vnus de an- K
tiquis ſurrexit.Et ait,Herodes,Ioannem ego decollaui:
quis eſt autem iſte, de quo ego audio talia? Et quærebat
videre eum.In hisverbis Lucas quoque Marco atteſta-
tur,ad hoc dũtaxat, quòd alij dixerint nõ Herodes, Io-
annem à mortuis ſurrexiſſe. Sed quia hæſitantem com
memorauit Herodem, verbaq; eius ita poſtea poſuit di
centis, Ioannem ego decollaui, quis eſt autem iſte, de
quo audio ego talia? Intelligendũ eſt autem poſt hanc
hæſitationẽ confirmaſſe in animo ſuo,quod ab aliis di-
cebatur, cum ait pueris ſuis , ſicut Matthæus narrat, Et
ait,pueris ſuis,Hic eſt Ioannes Baptiſta, ipſe ſurrexit à Matth.14.
mortuis, & ideo virtutes operantur in eo. Aut ita pro-
nuncianda ſunt hæc verba, vt hæſitantem adhuc indi-
cent.Si enim diceret,Nunquid nam hic eſt,aut nũquid
forte hic eſt Ioannes Baptiſta,non opus eſſet admone-
re aliquid de pronunciatione,qua dubitans atque hęſi-
tans intelligatur.Nunc quia illa verba deſunt, vtroque
modo pronunciari poteſt,vt aut confirmatum eum ex
aliorum verbis,credentem dixiſſe accipiamus: aut ad-
huc, ſicut Lucas commemorat, hæſitantem : præſertim Lucæ.9.
quia & Marcus,qui ſuperius dixerat, ab aliis fuiſſe di- Marci.6.
ctum,quod Ioannes à mortuis reſurrexit,in extremo ta
men ipſum Herodem dixiſſe nõ tacet. Quem ego de- L
collaui Ioannem,hic à mortuis reſurrexit. Quæ ité ver
ba duobus modis pronũciari poſſunt,vt aut confirman
tis,aut dubitantis intelligãtur.Cum autem Lucas poſt-
eaquam hoc commemorauit in aliud tranſeat, duo iſti
Matthæus & Marcus ex hac occaſione narrant,quem-
admodum ſit ab Herode Ioannes occiſus.

De Ioanne incluſo uel etiam occiſo , quo ordine ab his tribus narretur. Cap.XLIIII.

S Equitur ergo Matthæus , & dicit, Herodes enim Matth.14.
tenuit Ioannem,& alligauit eum,& poſuit in car- Marci.6.
cerem propter Herodiadem vxorem fratris ſui:
& cætera . vſque ad eum locum, vbi ait, Et accedentes
diſcipuli eius,tulerunt corpus eius,& ſepelierunt illud:
& venientes nũciauerunt Ieſu . Marcus hoc ſimiliter
narrat,Lucas autem non eodem ordine id recordatur,
ſed circa ipſum baptiſmũ, quo dominus baptizatus eſt.
Vnde hoc præoccupaſſe intelligitur,& ipſe ex occaſio-
ne,vt ibi narraret,quod multo pòſt factum eſt.Cum e-
nim commemoraſſet Ioannis verba de domino , quòd
ventilabrum in manu eius,& mundabit aream ſuã:fru M
menta recondet in horreum ſuum,paleas autem com-
buret igni inextinguibili: continuo ſubiecit, quod non
continuo factum eſſe Ioannes Euangeliſta apertiſſime Ioan.1. &.3.
exponit,cum commemorat,poſteaquam baptizatus eſt
Ieſus iſſe illum in Galilæam , quando fecit de aqua vi-
num: & inde poſt paucorum dierum in Capernaũ ha-
bitationem,rediiſſe ad Iudæam terram & ibi baptizaſ-
ſe multos circa Iordanem,antequam miſſus eſſet Ioan
nes in carcerem.Quis autem non putet,niſi qui minus
in his literis eruditus eſt,tanquã poſt illa verba de ven
tilabro & de area mundata,continuo ſit à Ioãne offen-
ſus Herodes, vt eum in carcerem miſerit ? Non autem Supra ca.17
hoc ordine iſta narrata quo geſta ſunt , & alibi iã pro- &.18.
bauimus,& hoc ipſo loco non quilibet alius, ſed idem
Lucas hoc probat.Si enim poſt verba illa continuo Io-
annes in carcerem miſſus eſt,quomodo poſt ipſam cõ
memorationem Ioannis in carcerẽ miſſi baptizatus eſt
Ieſus ſecundum ipſius Lucæ narrationem?Proinde ma
nifeſtum eſt,ex occaſione recordatum præoccupaſſe,&
antè multa quę priuſquam Ioanni hoc fieret geſta nar-
raturus erat , hoc præoccupatũ in ſua narratione præ-
miſiſſe.

A miſiſſe.Sed nec illi duo Matthęus & Marcus eo rerum
ordine de Ioanne in carcerem miſſo in ſua narratione
poſuerũt , quod factum apparet etiã in eorum ſcriptis.
Matth.4. Nam & ipſi dixerunt , tradito Ioãne dominum iſſe in
Marci.1. Galilæam,& poſt multa quæ fecit in Galilæa veniũt ad
Matth.14. Herodis admonitionem vel hæſitationem,quòd Ioan-
Marci.6. nes quem decollauit,à mortuis reſurrexit,& ex hac oc-
Lucę.9. caſione narrãt omnia, quæ de Ioanne contigerunt in-
cluſo & occiſo.

Ad miraculũ de quinque panibus quo ordine ab om nibus,& quemadmodum uentum ſit. Cap.XLV.

S Equitur ergo Matthæus, cum dixiſſet nunciatum
eſſe Chriſto quòd Ioãnes occiſus ſit, & ita narra-
tionem cõtexit. Quod cum audiſſet,inquit,Ieſus,
receſſit inde in nauicula in locum deſertum ſeorſum.
Matth.14. Et cum audiſſent turbæ, ſecutæ ſunt eum pedeſtres de
ciuitatibus . Et exiens vidit turbam multam & miſer-
tus eſt eis,& curauit lãguidos eorum.Hoc cõtinuo poſt
Ioãnis paſſionem factum eſſe commemorat.Vnde poſt
hæc facta ſunt illa quæ primo narrata ſunt,quibus mo-
Marci.6. tus Herodes dixit,Ioannẽ ego decollaui. Illa enim po-
ſteriora debent intelligi,quæ ad Herodem pertulit fa-
B ma , vt moueretur & hæſitaret quiſnam iſte eſſe poſſet
de quo audiret talia,cum Ioannem ipſe occidiſſet.Mar
cus autem poſteaquam paſſionem Ioannis narrauit,cõ-
memorat diſcipulos miſſos rediiſſe ad Ieſum & renũ-
ciaſſe illi omnia quæ egerant & docuerant: & dominũ
eis,quod ipſe ſolus commemorat, dixiſſe vt requieſce-
rent puſillum in deſerto, & aſcendiſſe cum eis in nauẽ
& iſſe,Et turbas hoc videtes præueniſſe eos illuc:quarũ
miſertum dominum docuiſſe multa: & hora iam pro-
grediente factum eſſe, vt de quinque panibus & duob⁹
Matth.14. piſcibus omnes qui aderant paſcerentur.Quod miracu
Lucæ.9. lum omnes quatuor Euangeliſtæ commemorauerunt.
Ioan.6. Lucas etiã qui iam longe ſupra de Ioãnis paſſione nar-
rauerat,ex occaſione qua diximus,nũc poſteaquam cõ-
Lucæ.9. memorauit illã Herodis hæſitationẽ de domino quiſ-
nam eſſet,hoc continuo ſubiungit quod Marcus, id eſt
rediiſſe ad illum Apoſtolos & narraſſe illi quæcunque
illi fecerant.Et aſſumptis eis receſſiſſe in locum deſer-
tum,atque eos ſecutas turbas, & locutum eſſe de regno
dei,& eos qui cura indigebãt ſanaſſe : atque inde etiam
ipſo die declinante commemorat miraculũ de quinq;
C panibus factum.At vero Ioannes qui multum ab eis tri
Ioan.4. bus Euãgeliſtis eo diſtat,quia magis in ſermonib⁹ quos
dominus habuit immoratur, quàm in factis quæ mira-
biliter fecit , poſteaquam commemorauit eum relicta
Matth.4. Iudæa abiiſſe iterum in Galilæam, quod tunc intelligi-
Marci.1. tur factum,cum & alij Euangeliſtę dicunt eum Ioanne
Ioan.4. tradito iſſe in Galilæam, Poſtea quam ergo id comme-
morauit Ioannes in tranſitũ eius per Samariam,multa
quæ locutus eſt ex occaſione illius Samaritanæ quã in-
uenit ad puteum,contexit narrationi ſuæ: & poſt duos
dies dicit eum inde exiſſe in Galilæam,deinde veniſſe
in Chanam Galilææ, vbi fecerat de aqua vinum, & ſa-
naſſe filium reguli cuiuſdam.Alia vero quæ illũ in Ga-
Ioan.5. lilæa feciſſe atque dixiſſe alij dixerunt , Ioannes tacet.
Sed ſanè quod illi tacuerunt, dicit aſcendiſſe eũ in die
feſto Hieroſolymis,& feciſſe ibi miraculũ illud de ho-
mine qui triginta & octo annos habebat in infirmita-
te,nec habebat hominem à quo in piſcinam deponere-
tur,in qua variis valetudinibus affecti ſanabantur:& ex
hac occaſiõe multa eum locutum fuiſſe commemorat.
Poſt hæc eum dicit abiiſſe trãs mare Galilææ,quod eſt
Tyberiadis,& ſecutam multitudinem magnam.Dein-
de abiiſſe in montem & ibi ſediſſe cum diſcipulis ſuis, D
proximo Paſcha die feſto Iudæorum. Tunc leuatis ocu Matth.14.
lis & viſa multitudine maxima , pauiſſe eã de quinque Marci.6.
panibus & duobus piſcibus:quod & cæteri Euangeliſtę Lucæ.9.
dicunt.Ac per hoc prætermiſiſſe illum,quæ illi narrã-
do ad huius miraculi commemorationem venerunt,
certum eſt.Verũtamen tãquam ex alia narrationis via,
cum & illi tacuiſſent quæ iſte dixiſſet,ad hoc miraculũ
de quinque panibus occurrerunt ſibi & illi tres,qui pe-
nè pariter ambulant,& iſte,qui ſermonum domini al-
ta conſectans , per alia quæ illi tacuerunt circumuola-
uit quodammodo, & eis ad miraculum de quinque pa
nibus pariter commemorandum,nõ multo poſt ab eis
rurſus in altiora reuolaturus occurrit.

In ipſo de quinque panibus miraculo,quemadmodum inter ſe omnes quatuor conueniant. Cap.XLVI.

S Equitur ergo Matthæus , & adipſum de quinque
panibus factum narrationem ſuam ex ordine ita
perducit, Veſpere autem facto acceſſerũt ad eum Matth.14.
diſcipuli eius dicentes, Deſertus eſt locus, & hora iam
præteriit,dimitte turbas vt euntes in caſtella emant ſi-
bi eſcas. Ieſus autem dixit eis, Non habent neceſſe ire,
date illis vos manducare: & cætera. vſque ad illud vbi
ait, Manducantium autem fuit numerus quinque mi- E
lia virorum,exceptis mulieribus & parvulis. Hoc ergo
miraculum quod omnes quatuor Euangeliſtæ comme-
morant,& putantur inter ſe aliquid diſcrepare, conſi-
derandum atque tractãdum eſt,vt ex hoc etiam ad cæ-
tera ſimilia regulæ locutionum diſcantur , quibus tam
diuerſis eadem tamen ſententia retinetur,& eadem re
rum veritas cuſtoditur. Et inchoanda quidem eſt con-
ſideratio nõ à Matthæo ſecundum ordinem Euange-
liſtarum , ſed à Ioanne potius à quo ita expreſſa eſt iſta
narratio , vt etiam nomina diſcipulorum diceret cum
quibus de hac re locutus eſt dominus . Ita enim dicit,
Cum ſubleuaſſet ergo oculos Ieſus & vidiſſet, quia mul Ioan.6.
titudo maxima venit ad eum,dicit ad Philippum, Vn-
de ememus panes vt manducent hi ? Hoc autem dice-
bat tẽtans eum, & ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus.
Reſpondit ei Philippus,Ducentorum denariorum pa-
nes non ſufficiunt eis , vt vnuſquiſque modicum quid
accipiat. Dicit ei vnus ex diſcipulis eius , Andreas fra-
ter Simonis Petri,Eſt puer vnus hic qui habet quinque
panes hordeaceos,& duos piſces:ſed hęc quid ſunt in- F
ter tantos?Dixit ergo Ieſus,Facite homines diſcumbe-
re . Erat autem fœnum multum in loco. Diſcubuerunt
autem viri numero quaſi quinque milia. Accepit ergo
panes Ieſus,& cum gratias egiſſet diſtribuit diſcumben
tibus.Similiter & ex piſcibus quantum volebant.Vt au-
tem impleti ſunt,dixit diſcipulis ſuis,Colligite quæ ſu-
peraverunt fragmenta,ne pereant. Collegerunt autem
& impleuerunt duodecim cophinos fragmẽtorum ex
quinque panibus hordeaceis, quæ ſuperfuerunt his qui
manducauerant. Non hic quæritur quod iſte dixit, cu-
iuſmodi eſſent panes: hordeaceos enim fuiſſe non ta-
cuit, quod cæteri tacuerunt.Neque hoc quæritur quod
iſte non dixit,fuiſſe ibi etiam pręter quinque milia vi-
rorum , mulieres & parvulos, quod dicit Matthæus. Et
omnino iam certum eſſe debet , & regulariter teneri
in talibus quæſtionibus,neminem moueri oportere,cũ
ab alio dicitur quod ab alio prætermittitur , Sed quæ-
ritur quomodo ea quæ dixerunt vera ſint omnia , ne
narrationem alterius , narrans aliud alter excludat. Si
enim dominus ſecundum narrationem Ioannis , pro-
ſpectis turbis quæſiuit à Philippo tentans eum,vnde il-
lis eſcæ

G lis escæ dari possent: potest monere quomodo sit verum, quod alij narrauerunt, prius dixisse domino discipulos, vt dimitteret turbas quo possent sibi alimenta emere de proximis locis. Quibus ille respõdit secundum Matthæum. Non habent necesse ire, date eis vos manducare. Cui etiam Marcus Lucásque consentiunt, tantum hoc prętermittentes quod ait, Non habent necesse ire. Intelligitur ergo post hæc verba dominũ inspexisse multitudinem & dixisse Philippo quod Ioannes commemorat, isti autem prætermiserunt. Deinde quòd Philippus apud Ioannem respondit, hoc Marcus à discipulis responsum esse commemorat, volens intelligi hoc ex ore cæterorum Philippum respondisse, quanquam & pluralem numerum pro singulari vsitatissime ponere potuerunt. Quod ergo ait Philippus, Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat: hoc est dicere quod ait Marcus, Euntes ememus ducentis denariis panes, & dabimus eis manducare. Quod autem commemorat idem Marcus dixisse dominum, Quot panes habetis: prætermiserunt cæteri. Quod autem Andreas apud Ioannem de quinque panibus & duobus piscibus suggessit, hoc cæteri pluralem numerum pro singulari ponentes, ex discipulorum persona retulerunt. Et Lucas quidem responsionem Philippi & responsionem Andreæ in vnam sententiam constrinxit. Quod enim ait, Non sunt nobis pluſquam quinque panes & duo pisces, ad Andreæ retulit responsionem. Quod vero adiunxit, Nisi forte nos eamus & emamus in omnem hãc turbam escas, videtur ad responsionem Philippi pertinere, nisi quod de ducentis denariis tacuit, quanquam & in ipsius Andreę sententia potest hoc intelligi. Cum enim dixisset, Est puer vnus hic qui habet quinque panes hordeaceos & duos pisces: adiunxit etiam ipse, Sed hæc quid sunt inter tãtos? Hoc est dicere, nisi forte nos eamus & emamus in omnem hãc turbam escas. Ex qua vniuersa varietate verborum, rerum autem sententiarúmque concordia, satis apparet, salubriter nos doceri, nihil quærendum in verbis nisi loquentium voluntatem: cui demonstrandæ inuigilare debent omnes veridici narratores, cum de homine vel de angelo vel de deo aliquid narrant: horum enim voluntas verbis promi potest, ne de ipsa inter se aliquid discrepent. Sanè prætermittere non oportet, hoc loco intentum & ad cætera quæ talia forte occurrerint facere lectorem, quia Lucas dixit quinquagenos iussos esse discumbere, Marcus vero & quinquagenos & centenos. Quod hic ideo non mouet, quia vnus partem dicit, alter totum. Qui enim etiam de centenis retulit, hoc retulit quod ille prætermisit. Nihil itaque contrarium est. Veruntamen si alius de quinquagenis tantum commemoraret, alius tantum de centenis, valde videretur esse contrarium: nec facile dignosceretur vtrunque dictum esse, vnum autem ab altero, alterum ab altero esse commemoratum: & tamen attentius consideratum inueniri debuisse quis non fateatur? Hoc ideo dixit, quia existunt sæpe aliqua eiusmodi quæ parum intendẽtibus & temere iudicantibus contraria videantur & non sint.

Quòd ambulauit super aquas, quomodo qui hoc dixerunt inter se omnes quatuor conueniant, & quomodo ab illo loco digrediantur, ubi turbas de quinque panibus pauit. Cap. XLVII.

Equitur Matthæus & dicit, Et dimissa turba ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto, solus erat ibi. Nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus. Erat enim contrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans super mare. Et videntes eum super mare ambulantem turbati sunt dicentes, Quia phantasma est: & cætera. vsque ad illud vbi ait, Venerunt & adorauerunt eum dicentes, Vere filius dei es. †Marcus quoque hoc idem post narratum de quinque panibus miraculum ita sequitur, Et cum sero esset, erat nauis in medio mari, & ipse solus in terra. Et videns eos laborantes in remigando, erat enim ventus contrarius eis: & cætera. similiter, nisi quòd de Petro super aquas ambulante nihil dixit. Hoc autem ne moueat præcauendum est, quod Marcus dixit de domino cũ ambularet sup aquas, & volebat præterire eos. Quomodo enim hoc intelligere potuerunt, nisi quia in diuersum ibat, eos volens tanquam alienos præterire, à quibus ita non agnoscebatur vt phantasma putaretur. Quod ad mysticam significationem referri quis vsque adeo tardus est vt nolit aduertere? Sed tamen turbatis & exclamantibus subuenit dicens, Confidite ego sum, nolite timere. Quomodo ergo eos volebat prætereunti ad eliciendum illum clamorem valebat cui subueniri oportebat? Ioãnes etiam adhuc cum istis aliquantum immoratur. Nam post narratum de quinque panibus miraculũ, ipse quoque hoc de laborante nauicula, & de ambulatione domini super aquas non tacet, ita contexens, Iesus ergo cum cognouisset quia venturi essent vt raperent eum & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus. Vt autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare. Et cum ascendissent nauem, venerunt trans mare in Capernaum, Et tenebræ iam factæ erant & nõ venerat ad eos Iesus. Mare autem vento magno flante exurgebat: & cætera. Nihil hic contrarium videri potest, nisi quòd Matthæus dimissis turbis eum dicit ascẽdisse in montem, vt illic solus oraret. Ioãnes autem in montem fugisse, cum easdem turbas de quinque panibus pauit. Sed cum & ipse Ioannes dicat post illud miraculum fugisse eum in montem, ne à turbis teneretur quæ eum volebãt regem facere: vtique manifestum est, quòd de monte in planiora descenderant quando illi panes turbis ministrati sunt. Et ideo non est contrariũ quòd ascendit rursus in montem, sicut & Matthæus & Ioannes dicunt: nisi quòd Matthæus dicit, & ascendit. Ioannes autem fugit: quod esset contrarium, si fugiens non ascenderet. Nec illud repugnat quod Matthæus dixit, Ascendit in montem solus orare: Ioannes autem, Cum cognouisset, inquit, quia venturi essent vt facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus. Neque enim causæ orandi contraria est causa fugiendi: quandoquidem & hinc dominus transfigurans in se corpus humilitatis nostræ, vt conforme faceret corpori gloriæ suæ, per id quoque docebat hanc esse nobis magnam causam orandi, quando est causa fugiendi. Nec illud aduersum est quòd Matthæus prius eum dixit iussisse discipulos ascendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas, ac deinde dimissis turbis ascendisse in montem solum orare: Ioannes vero prius eum fugisse commemorat solum in montem: ac deinde, Vt autem sero factum est, inquit, descenderunt discipuli eius ad mare, & cum ascendissent nauẽ: & cætera. Quis enim non videat hoc recapitulando Ioannem postea dixisse factum à discipulis, quod iam Iesus iusserat antequã fugisset in montem, sicut solet in sermone ad aliquid prętermissum redire

A dire quodammodo, Sed quia ipse reditus maxime in breuitate ac puncto temporis factus non commemoratur, putant plerunque qui audiunt, hoc etiam postea factum esse quod postea dicitur. Sic etiam quos dixerat ascendisse nauem, & venisse trans mare in Capernaum, dicit ad eos in mari laborantes venisse dominum ambulantem super aquas, quod vtique prius in ipsa nauigatione factum est, qua veniebant Capernaum. Lucas autem post narratum de quinque panibus miraculum pergit in aliud, & ab ordine isto digreditur. Neque enim aliquid de nauicula illa commemorat, & de via domini super aquas: sed cum dixisset, Et manducauerunt omnes, & saturati sunt, & sublatum est quod superfuit illis fragmentorum cophini duodecim: deinde subiunxit, Et factum est cum solus esset orans, erant cum illo & discipuli, & interrogauit illos dicẽs, Quem me dicunt esse turbæ? Iam deinceps aliud narrans, non quod illi tres qui dominum ambulantem super aquas venisse ad nauigantes discipulos retulerunt. Nec ideo putari debet in illo monte quo eum dixit Matthæus ascendisse vt solus oraret, dixisse discipulis, quem me dicunt turbæ? Lucas enim videtur in hoc congruere Matthæo, quia dixit, Cum solus esset orans: cum ille dixisset, Ascendit in montem solus orare: sed omnino alibi cum solus oraret, & essent cum illo discipuli hoc interrogauit. Solum quippe Lucas fuisse dixit, non sine discipulis sicut Matthæus & Ioannes, quando ab illo discesserunt vt præcederent eum trans mare. Iste nanque apertissime adiunxit, Erant cum illo & discipuli. Proinde solum dixit, sine turbis quæ cum illo non habitabant.

Quomodo Matthæus & Marcus Ioanni non aduersentur, in eo quòd ab eis tribus narratur quod posteaquàm transfretauerunt, factum sit. Cap. XLVIII.

Equitur Matthæus dicens, Et cum tranfretassent venerũt in terram Genesar, Et cum cognouissent eum viri loci illius, miserũt in vniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes male habentes, & rogabant eum, vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et quicunque tetigerunt, salui facti sunt. Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ & Pharisæi dicentes, Quare discipuli tui transgrediũtur traditiones seniorum? Non enim lauant manus suas cum panẽ manducant: & cætera. vsque ad illud vbi ait, Non lotis autem manibus manducare, nõ coinquinat hominem. Hæc & Marcus commemorat sine aliqua repugnantię quæstione. Quicquid enim diuerso modo ab alio dicitur, ab eadem sententia non recedit. Ioannes autem ab illa nauicula ad quam dominus super mare ambulans venit, posteaquam exierunt in terram, more suo in sermone domini intentus, eum ex occasione panis multa præcipuéque diuina locutum esse commemorat: postq; ipsum sermonem rursus in aliud atque aliud eius narratio sublimiter fertur. Nec tamẽ in eo quòd ab istis digreditur, aliquid ordini istorum, illius in alia transitus aduersatur. Quid enim prohibet intelligere & illos esse sanatos à domino, de quibus narrant Matthæus & Marcus, & illis qui eum secuti sunt trãs mare, hæc eum locutum esse quæ prædicat Ioannes? Quandoquidẽ Capernaum quo dicuntur secundum Ioannem transfretasse, iuxta stagnum est Genesar, ad quam terrã secundum Matthæum dicuntur exisse.

De *muliere Chananæa quæ dixit: Et canes edũt de micis cadentibus de mensa dominorum suorum, quomodo inter se Matthæus Lucasq; consentiant.* Cap. XLIX.

Equitur itaque Matthęus post illũ sermonem domini, vbi de non lotis manibus cum Pharisæis egit, atque ita conserit narrationis ordinem, quantum ipse transitus indicat, rerum etiam quæ consecutæ sunt ordinem seruans. Et egressus, inquit, inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis, Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa, clamauit dicens ei, Miserere mei domine fili Dauid, filia mea male à dęmonio vexatur. Qui non respondit ei verbum: & cętera. vsque ad illud vbi ait, O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut petisti. Et sanata est filia illius ex illa hora. Hoc de muliere Chananæa etiam Marcus commemorat, eundem rerum gestarum ordinem seruans, nec afferens aliquã repugnãtiæ quæstionem, nisi quòd in domo dicit fuisse dominum cum ad illum venit eadem mulier pro filia sua rogãs. Matthæus autem posset quidem facile intelligi de domo tacuisse, eandem tamen rem commemorasse, sed quoniam dicit discipulos domino ita suggessisse, dimitte illam quoniam clamat post nos: nihil videtur aliud significare quàm post ambulãtem dominum mulierẽ illam deprecatorias voces emisisse. Quomodo ergo in domo, nisi quia intelligẽdum est dixisse quidem Marcum quòd intrauerit vbi erat Iesus, cum eũ prædixisset fuisse in domo, Sed quia Matthæus ait, Non respondit ei verbum: dedit agnoscere quòd ambo tacuerũt: in eo silentio egressum fuisse Iesum de domo illa, atque ita cætera contexuntur quæ iam in nullo discordant. Quod enim Marcus cõmemorat ei dominum respondisse de pane filiorũ non mittendo canibus: illis interpositis dicta sunt, quæ Matthæus dicta non tacuit, id est, quia discipuli rogauerũt eum pro illa, & quia respondit nõ se esse missum nisi ad oues quæ perierunt domus Israël: & quia illa venit, id est, illa concessa est, & adorauit eum dicens, Domine adiuua me: tunc deinde dictum est quod Euangelistæ ambo commemorant.

Cùm de septem panibus pauit turbas, utrum inter se Matthæus Marcúsque conueniant. Cap. L.

Equitur Matthæus ita narrans, Et cum transisset inde Iesus, venit secus mare Galilææ, & ascendens in montem sedebat ibi: Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, claudos, cæcos, debiles & alios multos, & proiecerunt eos ad pedes eius: & curauit eos, ita vt turbæ mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulãtes, cæcos videntes, & magnificabant deum Israël. Iesus autem conuocatis discipulis suis dixit, Misereor turbæ, quia triduo iam perseuerant mecum & non habent quod manducent: & cætera. vsque ad illud vbi ait, Erant autem qui manducauerunt quatuor milia hominũ extra parunlos & mulieres. Hoc aliud miraculum de septem panibus & paucis piscibus, etiam Marcus cõmemorat eodem penè ordine, nisi quia interponit quod nullº alius dicit, de surdo cui dominus aures aperuit, spuens & dicens, effeta quod est aperire. Hoc sanè non ab re fuerit admonere in hoc miraculo de septem panibus quod duo Euangelistæ Matthæus Marcúsque posuerũt, quia si aliquis eorum id dixisset, qui de illis quinque panibus non dixisset, cõtrarius cæteris putaretur. Quis enim non existimaret vnũ idémque factum esse? Non autem integre & veraciter, siue ab illo, siue ab aliis siue ab omnibº fuisse narratum: sed aut illum pro quinque panibus septem dum falleretur commemorasse, aut illos pro septem quinque, aut vtrosq; mentitos, vel obliuióe deceptos. Hoc & de duodecim cophinis, & de septem sportis opinaretur quasi

contrarium.

G contrarium.Hoc de quinque milibus & quatuor milibus eorum qui paſceretur, Sed quia illi qui miraculum de ſeptem panibus narrauerunt,nec illud de quinq; panibus tacuerunt,neminem mouet, & vtrunque factum omnes intelligũt. Hoc ideo dixim⁹ vt ſicubi ſimile inuenitur factum à domino,quod in aliquo alteri Euangeliſtæ ita repugnare videatur vt omnino ſolui non poſſit, nihil aliud intelligatur quàm vtrunque factum eſſe,& aliud ab alio commemoratum, ſicut de cętenis, & quinquagenis diſcumbentibus commemorauimus. Quia ſi non etiam illud vtrunque apud vnum inueniremus,contraria ſingulos dixiſſe putaremus.

Quod dicit Matthæus inde eum uenisse in fines Magedan, quomodo congruat Marco, & in eo quòd petentibus signum respondit iterum de Iona. Ca.LI.

Matth.15. SEquitur Matthæus & dicit,Et dimiſſa turba aſcendit in nauiculam,& venit in fines Magedã:& cętera.vſq; ad illud vbi ait,Generatio mala & adultera ſignum quærit,& ſignum non dabitur ei niſi ſignũ Matth.16. Ionæ Prophetæ.Hoc etiam & alibi dixit idẽ Matthæus, Matth.12. Vnde etiam atque etiam retinendum eſt,ſæpius dominum eadem dixiſſe, vt quod exiſtente contrario ſolui non potuerit,bis dictum intelligatur,Hunc ſanè ordi- H
Marci.8. nem etiam Marcus tenẽs poſt illud de ſeptem panibus miraculũ, hoc idem ſubiicit quod Matthæus, niſi quòd Dalmanutha quod in quibuſdam codicibus legitur,nõ dixit Matthæus,ſed Magedan. Nõ autem dubitandum eſt eundem locum eſſe ſub vtroque nomine. Nam plerique codices non habent etiam ſecundum Marcum, niſi Magedan. Nec illud moueat, quòd Marcus nõ dicit reſponſum eſſe quærentibus ſignum de cœlo idem quod Matthæus de Iona, ſed ait dominum reſpondiſſe,ſignum non dabitur ei.Intelligẽdum eſt enim quale petebant,hoc eſt de cœlo,prætermiſit autem dicere de Iona quod Matthæus commemorauit.

De fermento Phariſæorum, quomodo cum Marco conueniant Matthæus & Lucas,uel re,uel ordine. Cap.LII.

Matth.16. SEquitur Matthæus,Et relictis illis abiit.Et cum veniſſent diſcipuli eius trans fretum,obliti ſunt panes accipere.Qui dixit illis,Intuemini & cauete à fermento Phariſæorum & Sadduceorum:& cętera.vſq; ad illud vbi ait,Tunc intellexerũt, quia non dixerit ca- I
uendum à fermento panum,ſed à doctrina Phariſęorũ & Sadduceorum.Hæc eadem etiam Marcus & eodem ordine digerit.

Dum interrogauit discipulos quem illum dicerent homines,utrũ nihil inter se repugnent Matthæus Marcus,& Lucas,rebus aut ordine. Cap.LIII.

Matth.16. SEquitur Matthæus, Venit autẽ Ieſus in partes Cæſariæ Philippi, & interrogabat diſcipulos ſuos dicens,Quem dicunt homines eſſe filium hominis? At illi dixerunt,alij Ioãnem Baptiſtam, alij autem Heliam,alij vero Hieremiam,aut vnũ ex Prophetis:& cętera.vſque ad illud vbi ait, Et quodcunque ſolueritis ſuper terram erit ſolutum & in cœlis. Hoc eodem penè ordine Marcus narrat, ſed interpoſuit primo de cæco illuminato,quod ſolus ipſe cõmemorat, de illo qui dixit domino, Video homines ſicut arbores ambulantes.
Marci.8. Lucas autem poſt miraculum illud de quinque panibus
Lucæ.9. hoc recordatur atque inſerit. Cuius recordationis ordo,ſicut ſupra iam oſtendimus, nihil repugnat ordini
Lucæ.9. iſtorum. Sed poteſt illud mouere, quòd Lucas dominũ interrogaſſe diſcipulos ſuos,quem illum dicerent homines,tunc dixit,cum eſſet ſolus orans & adeſſent etiã ipſi. Porrò autem Marcus in via dicit illos hoc ab eodẽ K
Marci.8. interrogatos.Sed eum mouet qui putat quòd nunquam
Supra c.17. orauit in via.Iam etiam ipſe me recolo dixiſſe, ne quis arbitretur quòd hic Petrus nomẽ acceperit,vbi illi ait,
Matth.16. Tu es Petrus & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam
Ioan.1. meam.Non enim accepit hoc nomen,niſi vbi Ioannes commemorat ei dictũ eſſe,Tu vocaberis Cephas,quod
Marci.3. interpretatẽ Petrus. Vnde nec illo loco,vbi Marc⁹ duodecim diſcipulos nominatim commemorans,dixit appellatos Iacobum & Ioannem filios tonitrui, arbitrandum eſt nomen accepiſſe Petrum,quia dixit illic quòd impoſuerit ei nomẽ vt vocaretur Petrus:hoc enim recolendo dixit,non quod tunc factum ſit.

Vbi prænunciauit discipulis passionem suam quæ sit inter Matthæum,Marcum & Lucã conuenientia. Ca.LIIII.

Matth.16. SEquitur Matthæus & dicit,Tũc præcepit diſcipulis ſuis vt nemini dicerẽt,quia ipſe eſſet Ieſus Chriſtus.Exinde cœpit Ieſus oſtendere diſcipulis ſuis, quia oporteret eum ire Hieroſolymam,& multa pati à
Marci.8. ſenioribus & ſcribis:& cętera. vſq; ad illud vbi ait, Nõ
Lucæ.9. ſapis ea quæ dei ſunt,ſed ea quæ hominũ. Hæc eodem ordine ſubnectunt Marcus & Lucas, ſed Lucas de Petro quòd paſſioni Chriſti contradixerit tacet. L

Vbi subiungunt iidem tres quomodo præceperit dominus ut post eum qui uoluerit ueniat,quomodo secũ concordent. Cap.LV.

Matth.16. SEquitur Matthæus, Tunc Ieſus dixit diſcipulis ſuis, Si quis vult poſt me venire abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam & ſequatur me: & cętera. vſque ad illud vbi ait, Et tũc reddet vnicuique ſecundũ opus
Marci.8. eius.Hoc & Marcus ſubiungit eundem ordinẽ ſeruans, ſed ipſe non dicit de filio hominis venturo cum angelis ſuis,vt reddat vnicuique ſecũdum opus ſuum.Commemorat tamẽ etiam illud dixiſſe dominũ, Qui enim me cõfuſus fuerit & mea verba in generatiõe iſta adultera & peccatrice, & filius hominis confundet eum cũ venerit in gloria ſua cum angelis ſanctis.Quod intelligi poteſt ad eandem ſententiam pertinere qua dixit
Lucæ.9. Matthęus,vt reddat vnicuique ſecundum opus ſuũ.Lucas quoque eadẽ eodẽmque ordine annectit, non multum diuerſo verborum modo,eadem tamen ſententiarum veritate ſimillimus.

Quod se dominus tribus discipulis in monte ostendit cum Moyse & Helia, quomodo inter se congruant tres isti ordine & rebus, & maximè propter numerum dierum, quia Matthæus & Marcus dicunt post sex dies factum quod Lucas post octo dies. Cap.LVI. M

Matth.16. Matth.17. SEquitur Matthæus, Amen dico vobis, ſunt quidã de hic ſtantibus,qui non guſtabunt mortem donec videant filium hominis venientem in regno ſuo. Et poſt dies ſex, aſſumpſit Ieſus Petrum & Iacobũ & Ioannem fratrem eius , & duxit illos in montem excelſum ſeorſum & trãſfiguratus eſt:& cętera.vſque ad illud vbi ait,Nemini dixeritis viſionem,donec filius hominis à mortuis reſurgat. Hæc viſio domini in monte corã tribus diſcipulis,Petro,Iacobo & Ioanne,vbi etiam de cœlo illi teſtimonium paternæ vocis perhibitum eſt, à tribus Euangeliſtis eodem ordine commemoratur & ad eaſdem omnino ſententias:ſed cætera ſecundum ea genera locutionum diuerſa,ſine vlla ſententiarum diuerſitate,quæ multis locis ſuperius demõſtrauimus,videri à legentibus poſſunt. Quòd autem Marcus poſt ſex
Marci.9. Matth.17. dies factum dicit,ſicut Matthæus,Lucas autẽ poſt octo,
Lucæ.9. non contemnendi ſunt ſi quos mouet,ſed ratione reddita inſtruendi.Dies enim quando enũciamus dicentes,

A tes,poſt tot dies,aliquando non annumeramus eum in quo loquimur, & eum quo res ipſa futura eſt quã prænunciamus vel pollicemur,ſed medios poſt quos reuera plenos atque integros illud futurum eſt. Hoc fecit Matthæus & Marcus: excepto eo die quo hæc loquebatur Ieſus,& illo quo exhibuit memoratam in monte viſionem,medios dies intuentes dixerunt, poſt ſex dies quod ille annumeratis finalibus,id eſt:primo atque vltimo,dixit,poſt octo dies,eo loquendi modo quo pars
Lucæ.9. pro toto cõmemoratur. Item quod Lucas ait de Moyſe & Helia,Et factum eſt dũ diſcederent ab illo,ait Petrus ad Ieſum,Præceptor bonum eſt nos hic eſſe:& cę-
Matth.17. Marci.9. tera, non debet putari contrarium ei quòd Matthæus Marcúſque ita coniunxerunt, Petrum hoc ſuggeſtiſſe, quaſi adhuc Moyſes & Helias cum domino loquerentur.Non enim expreſſerunt, quod tunc:ſed tacuerũt potius,quod iſte addidit,illis diſcedentibus hoc Petrũ de tribus tabernaculis faciendis domino ſuggeſtiſſe. Addidit etiam Lucas, intrantibus illis in nubem , factam eſſe vocem de nube , quod illi non dixerunt , ſed nec contradixerunt.

Vbi de aduentu Heliæ locutus est eis,quæ sit conuenientia inter Matthæum & Marcum. Cap.LVII.

B Matth.17. SEquitur Matthęus.Et interrogauerunt eum diſcipuli eius dicentes,Quid ergo ſcribę dicunt,quòd Heliam oporteat primum venire? At ille reſpondens ait eis. Helias quidem venturus eſt & reſtituet omnia.Dico autem vobis,quia Helias iam venit,& non cognouerunt eum, ſed fecerunt in eum quæcunque voluerunt:ſic & filius hominis paſſurus eſt ab eis.Tũc intellexerũt diſcipuli, quia de Ioãne Baptiſta dixiſſet eis.
Marci.9. Hoc idem Marcus etiam hunc ordinem ſeruans commemorauit,& in nonnulla diuerſitate verborum, nuſquam tamen ab eiuſdẽ ſententiæ veritate diſceſſit.Sed ipſe non addidit, intellexiſſe diſcipulos, quòd Ioãnem dominus ſignificaſſet dicendo ꝙ Helias iam venerit.

De illo qui ei obtulit filium suum,quem discipuli sanare non potuerunt:quemadmodum tres isti cõsentiant etiam ordine narrationis. Cap.LVIII.

Matth.17. SEquitur Matthæus & dicit,Et cum veniſſet ad turbam,acceſſit ad eum homo genibus prouolutis ante eum dicens,Domine miſerere filij mei,quia lunaticus eſt,& male patitur:& cętera.vſque ad illud vbi
C ait, Hoc autẽ genus nõ eiicietur niſi per orationem &
Marci.9. Lucę.9. ieiunium.Hoc & Marcus & Lucas eodem etiam ordine memorant ſine vlla repugnantiæ quæſtione.

Vbi de passione sua cum eis dixisset contristati sunt,quod tres ipsi eodem ordine commemorant. Cap.LIX.

Matth.17. SEquitur Matthęus dicens,Conuerſantibus autem eis in Galilæa dixit illis Ieſus,Filius hominis tradendus eſt in manus hominum , & occidẽt eum, & tertia die reſurget: Et contriſtati ſunt vehementer.
Marci.9. Lucæ.9. Hoc eodem ordine Marcus Lucaſq; commemorant.

Vbi de ore piscis soluit tributum , quod etiam Matthæus solus dicit. Cap.LX.

Matth.17. SEquitur Matthęus.Et cum veniſſent Capernaum, acceſſerunt qui didrachma accipiebant ad Petrũ, & dixerunt ei, Magiſter veſter non ſoluit didrachma.Ait,etiam:& cętera.vſque ad illud vbi ait, Inuenies ſtaterem , illum ſumens da eis pro me & te . Hoc ſolus iſte commemorat , quo interpoſito eundem ordinem ſequitur in quo cum eo etiam Marcus & Lucas pariter ambulant.

De puero paruulo quem proposuit imitandum: & cętera. Cap.LXI.

D SEquitur ergo idem Matthæus & dicit, In illa hora acceſſerũt diſcipuli ad Ieſum dicentes, Quis putas Matth.18. maior eſt in regno cœlorum? Et aduocãs Ieſus paruulum ſtatuit eum in medio eorum & dixit,Amen dico vobis, niſi conuerſi fueritis & efficiamini ſicut paruuli,nõ intrabitis in regnum cœlorum, vſque ad illud vbi ait,Sic & pater meus cœleſtis faciet vobis,ſi nõ remiſeritis vnuſquiſque fratri ſuo de cordibus veſtris.Ex iſto aliquanto prolixiore domini ſermone,non omnia ſed quædam Marcus eundem ſequens ordinem poſuit, Marci.9. quædam etiam ipſe quæ Matthæus non dicit , inſeruit. Totus autem ſermo quouſque eum conſiderandum ſuſcepimus à Petro ſolo interpellatur quærente quotiens fratri debeat ignoſci. Talia enim dominꝰ loquebatur, vt ſatis eluceat, etiã hoc quod Petrus interrogauit, eiꝰ reſponſum eſt,ad eundem pertinere ſermonem.Lucas Lucę.9. autem niſi illud de paruulo quem conſtituit ante diſcipulos imitandum,cum de ſua magnitudine cogitarẽt, nihil hoc ordine ſeruato cõmemorat. Si qua enim alia ſimiliter dixit,quæ & in iſto ſermone ſunt poſita, alibi &ex aliis occaſionibus dicta recoluit.Sicut Ioannes de Ioan.20. remiſſione peccatorum,quod tenebuntur ſi cui tenuerint,& dimittentur ſi cui dimiſerint,poſt reſurrectio- E
nem à domino dictum cõmemorat, cum Matthæus in Matth.18. hoc ſermone dominum hoc dixiſſe meminerit , quod Matth.16. & Petro ante dictum fuiſſe idem ipſe teſtatur . Eadem itaque ſæpe ac pluribus locis Ieſum dixiſſe,nec vbi moueamur,ſi ordo dictorum quibuſdam repugnare putabitur,ſicut iam totiens cõmendauimus, meminiſſe debemus,ne hoc ſemper admonere neceſſe ſit.

Quando interrogatus est,utrũ liceat dimittere uxorem,quemadmodum inter se cõsentiant Matthæus & Marcus, maximè de ipsis interrogationibus uel domini,uel Iudæorum atque responsis, in quibus uidentur aliquantulum uariare. Cap.LXII.

Matth.19. SEquitur Matthæus ita narrans:Et factum eſt cum cõſummaſſet Ieſus ſermones iſtos,migrauit à Galilæa & venit in fines Iudææ trans Iordanem , & ſecutæ ſunt eũ turbæ multæ,& curauit eos ibi, Et acceſſerunt ad eum Phariſæi,tentantes eum & dicẽtes,Si licet homini dimittere vxorem ſuam quacunque ex cau- F
ſa:& cętera.vſq; ad illud vbi ait,Qui poteſt capere capiat.Hoc & Marcus commemorat eundem ordinẽ tenens.Sanè videndum eſt,ne repugnare videatur,quod idem Marcus à domino dicit interrogatos Phariſæos, Marci.10. quid eis Moyſes præceperit,atque ita illos interroganti reſpondiſſe de permiſſo ſibi libello repudij: cũ Matthæus dixerit verbis domini,quibus oſtenderat ex lege deum cõiunxiſſe maſculum & fœminam, & propterea non eos debere ab homine ſeparari retuliſſe reſpõſionem,Quid ergo Moyſes mandauit dari libellum repudij,& dimittere? Quibus iterum ait,Quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras, ab initio autem nõ ſic fuit. Nam & Marcus hanc domini reſponſionem non tacet,ſed poſteaquàm ei reſpõderunt interroganti de libello repudij . In quo ordine vel modo verborum hoc intelligere debemus, ad rei veritatem nihil intereſſe , vtrum domino ſeparationem prohibẽti & ſententiam ſuã de lege firmanti, ipſi intulerint quæſtionẽ de libello repudij per eundem Moyſen ſibi permiſſo, per quẽ & illud ſcriptũ eſt, quòd deus cõiunxerit maſculũ & fœminam:an hoc illi idẽ de præcepto Moyſi eos interroganti reſponderint. Nã & volũtas eius ita ſe habebat, vt nõ eis redderet rationem,cur illud Moyſes permiſerit,niſi prius ipſi hoc cõmemoraſſent,

G cõmemorassent,quæ volũtas eius,ea quam Marcus posuit,interrogatione ſignificata eſt,& illorũ volũtas ipſa erat, vt de authoritate Moyſi quoniã mandauit dari libellũ repudij,tanquã concluderent eũ, ſeparationẽ ſine dubio vetaturũ.Hoc enim dicturi etiã tentantes acceſſerant:quæ voluntas eorũ ſic expreſſa eſt per Matthæũ, vt nõ eos eſſe cõmemoraret interrogatos,ſed vltrò intuliſſe de mãdato Moyſi,quo velut cõuincerent dominum ſeparationẽ coniugum prohibentẽ.Cũ ergo volũtas loquentiũ, cui debent verba ſeruire,ab Euangeliſta vtroq; monſtrata ſit,nihil intereſt quàm diuerſus inter ambos fuerit narrãdi modus,dũ ab eadẽ veritate neuter abſcederet.Poteſt etiã hoc ſtelligi,q̃ ſicut dicit Marcus,prius eos de vxore dimittẽda interrogãtes,dominus viciſſim interrogaret,quid eis præceperit Moyſes. Qui cũ reſpondiſſent, Moyſen permiſiſſe libellum repudij ſcribere & dimittere,reſpõdit eis de ipſa lege per Moyſen data,quomodo deus inſtituerit cõiugium maſculi & fœminæ, dicẽs ea quæ ponit Matthæus, Non legiſtis, quia qui fecit ab initio, maſculũ & fœminã fecit eos, &c. Quibus auditis illi id quod ei primo interroganti reſponderant,repetiuerunt dicentes. Quid ergo
H Moyſes mandauit dari libellum repudij & dimittere? Tunc Ieſum cauſam oſtẽdiſſe duritiæ cordis ipſorum, quam Marcus breuitatis cauſa prius ponit,tanquam illi priori quam Matthæus intermiſit eorum reſponſioni redditam:nihil deperire iudicans veritati quocunque loco eiſdem ipſis verbis quæ bis dixerãt redderetur,quoniam ipſis verbis eam reddiderat dominus.

De paruulis quibus manus ĩpoſuit,de diuite cui dicit,uende omnia tua:& de uinea in qua cõducti ſunt operarii per horas diuerſas, quẽadmodũ Matthæus duobus aliis non repugnet. Cap.LXIII.

Matth.19. SEquitur Matthæus, Tunc oblati ſunt ei paruuli vt manus eis imponeret & oraret.Diſcipuli autẽ increpabãt eos:&c. vſq; ad illud vbi ait. Multi enim
Marci.10. ſunt vocati pauci autẽ electi.Hunc cum Matthæo Marcus ordinẽ tenuit,ſed de cõductis operariis ad vineam
Lucæ.9. ſolus Matthæus interponit: Lucas autẽ cũ cõmemoraſſet illud, quod eis dixit quærentibus inter ſe quis nam maior eſſet,adiunxit de illo quem viderunt eiicientem dæmonia,cum eum non ſequeretur.Inde iam digreditur ab iſtis duobus,vbi ait eum firmaſſe faciem ſuam vt iret in Hieruſalem. Ac poſt multa interpoſita occurrit
I eis rurſus ad commemorandum iſtum diuitem cui dicitur,Vende omnia quę habes,quẽ nũc iſti cõmemorãt ex ordine quo pariter eunt.Nã ibi etiam Lucas de iſtis
Lucæ.18. Marci.10. paruulis anteq̃ diuitis faciat mẽtionem, quemadmodũ & iſti non prætermittit.De illo ergo diuite qui quęrit, quid boni faciat vt vitã æternã conſequatur, poteſt videri diſtare aliquid quod ſecundũ Matthęum dicitur, Quid me interrogas de bono? Secũdũ illos autẽ, Quid
Matth.19. me dicis bonũ? Nam, quid me interrogas de bono,ad
Marci.10. illud magis referri poteſt quod ait ille quærẽs,quid bo
Lucæ.18. ni faciam? Ibi enim & bonum nominauit, & iterrogatio eſt: Magiſter autem bone, nondum eſt interrogatio . Commodiſſime ergo intelligitur vtrũque dictum, quid dicis me bonum,& interrogas me de bono?

Vbi ſecretò duodecim diſcipulis de paſſione ſua prædixit, & mater filiorum Zebedæi cum filiis ſuis petiit ut unus eorum ad dexteram eius,alter ad ſiniſtrã ſederet,quomodo non repugnet. Matthæus aliis duobus. C.LXIIII.

Matth.20. SEquitur Matthæus & dicit,Et aſcendẽs Ieſus Hieroſolymã aſſumpſit duodecim diſcipulos ſecreto,& ait illis,Ecce aſcendimus Hieroſolymam,& filius hominis tradetur principibꝰ ſacerdotum & ſcribis,& condemnabunt eum morte, & tradent eum gen K
tibus ad deludẽdum & flagellandum & crucifigẽdum, & tertia die reſurget. Tũc acceſſit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis ſuis,adorans & petens aliquid ab eo:&c.vſque ad illud vbi ait,Sicut filius hominis nõ venit miniſtrari,ſed miniſtrare,& dare animam ſuam in redemptionem pro multis . Hũc cum illo ordinem
Marci.10. etiam Marcus tenet , filios Zebedæi perhibens dixiſſe quod ab eis non per eoſipſos,ſed per matrem dictũ eſſe Matthæus expreſſit, cum illa eorum voluntatẽ attuliſſet ad dominum.Vnde magis ipſos quàm illã dixiſſe quod dictum eſt,Marcus breuiter intimauit.Deniq; & dominus,& ſecundum Matthæum & ſecundum Marcum ipſis potius quàm matri reſpõdit . Lucas autẽ poſt-
Lucæ.18. eaquam ex eodem ordine commemorauit,quæ de paſſione & reſurrectione ſua duodecim diſcipulis prædixerit,prætermittit ea quæ iſti commemorant,poſt quæ interpoſita occurrunt ei ad Hiericho.Quod autem di-
Matth.20. Mar.10. xerunt Matthæus & Marcus de principibus gentiũ qui dominantur ſubiectis, non ita futurum inter illos , ſed eum qui erit maior, etiam ſeruum aliorum futurum,di
Lucæ.22. cit tale aliquid & Lucas , ſed non eo loco: & ordo ipſe L
indicat,iterum eſſe eandem ſententiã à domino dictã.

De cæcis Hierico illuminatis,quemadmodum non aduerſetur Matthæus,uel Marco,uel Lucæ. C.LXV.

Matth.20. Marci.10. SEquitur Matthæus,Et egredientibus eis ab Hiericho,ſecuta eſt eum turba multa. Et ecce duo cæci
Matth.8. Marci.5. Lucæ.8. ſedentes ſecus viam audierunt quia Ieſus tranſiret,& clamauerunt dicentes, Domine miſerere noſtri fili Dauid: &c. vſque ad illud vbi ait, Et confeſtim viderunt,& ſecuti ſunt eum, Hoc & Marcus commemorat, ſed de vno cæco factum. Quæ ita ſoluitur quæſtio, vt illa ſoluta eſt de duobus qui legionem dæmonũ patiebantur in regione Geraſenorum.Nam duorum etiã cæcorum quos modo interpoſuit, vnum fuiſſe notiſſimum & in illa ciuitate famoſiſſimum,ex hoc etiam ſatis apparet , quòd & nomen eius & patris eius Marcus
Marci.5. Lucę.8. commemorauit.Quod in tot ſuperius ſanatis à domino non facile occurrit,niſi cum laĩrum archiſynagogũ etiam nomine expreſſit, cuius filiam reſuſcitauit Ieſus. In quo etiã magis iſte ſenſus apparet,quia & ille archiſynagogus vtique in loco illo nobilis fuit.Proculdubio itaque Bartimæus iſte Timęi filius ex aliqua magna fœ M
licitate deiectus:notiſſimæ & famoſiſſimæ miſerię fuit, Marc .10. quòd non ſolum cæcus , verum etiam mendicus ſedebat . Hinc eſt ergo quòd ipſum ſolum voluit commemorare Marcus,cuius illuminatio tam claram famam huic miraculo comparauit,quàm erat illius nota calamitas. Lucas vero quanuis omnino eodem modo factum, tamen in alio cæco intelligendus eſt par commemorare miraculũ, & eiuſdem miraculi parem modum. Ille quippe hoc factum dicit, cum appropinquaret Hiericho,at iſti cum egrederetur ab Hiericho.Sed Matth.20.
nomen ciuitatis & facti ſimilitudo putari ſuadet ſemel Marci.10. eſſe factum: ſed Euãgeliſtas in hoc ſibi aduerſari, quòd alius dicat,cum appropinquaret Hiericho, alij cũ egrederetur ab Hiericho,nõ ſanè hoc perſuadet, niſi eis qui procliuius credi volũt mentiri Euangelium,quàm duo ſimilia ſimilitẽrque miracula feciſſe Ieſum. Quid autẽ ſit credibilius,& quid potius verum,& omnis fidelis filius Euangelij facillime videt, & omnis cõtentioſus ſaltem cum admonitus fuerit, vel tacendo, vel etiam ſi tacere noluerit, cogitando ſibi ipſe reſpondet.

De aſina & pullo quomodo Matthæus cæteris congruat,qui ſolum pullum commemorant. Ca.LXVI.

Sequitur

A SEquitur Matthæus & dicit,Et cum appropinquaſſet Hieroſolymis , & veniſſet Betphage ad mon-
Matth.21. tem Oliueti, tunc Ieſus miſit duos diſcipulos dicens eis,Ite in caſtellum quod contra vos eſt,& ſtatim inuenietis aſinam alligatam & pullum cum ea: & cætera,vſque ad eum locum vbi ait, Benedictus qui venit in nomie domini,Oſanna in altiſſimis.Hoc etiã Mar-
Marci.11. Lucæ.19. cus narrat eodẽ ordine cuſtodito. Lucas aũt in Hiericho immoratur, quædã cõmemorans quæ iſti prætermiſerũt, de Zachæo principe publicanorũ,& quędam in parabolis dicta.Poſt hæc & ipſe occurrit ei ad huius pulli commemorationem in quo ſedit Ieſus . Nec mo-
Marci 6. Lucæ.9. Supra.ca.46 Matth.21. Marci.11. Lucæ.19. eat quòd Matthæus aſinam dicit & pullum,cæteri autem de aſina tacent.Imò etiam recordanda eſt illa regula quam de quinquagenis & cẽtenis diſcumbẽtibus, cùm quinq; panibꝰ turbæ paſcerẽtur , ſupra inſinuauimus , Qua inſinuata,nõ deberet hoc iã permouere lectorem , nec ſi Matthæus ita de pullo tacuiſſet, quemadmodum illi de aſina tacuerunt , vt maxime contrarium putaretur,quòd vnus aſinam dixit, alij pullum aſinæ,Quanto minus moueri oportet,quia vnus ita cõ-
B memorauit aſinam de qua cæteri tacuerunt, vt tamen pullum nõ taceret, de quo illi dixerunt.Vbi ergo vtrũque factum poteſt intelligi,nulla repugnantia eſt, nec ſi alius aliud,& aliud alius cõmemoraret: quãto minus vbi alius vnũ,alius vtrunque. Ioannes quoque cum taceat quemadmodũ dominus diſcipulos ſuos ad hæc animalia ſibi adducenda miſerit: interponit tamen bre-
Ioan.12. Zacha.9. uiter hoc de pullo cum teſtimonio etiam Prophetæ, quod Matthęus adhibet.In quo etiam teſtimonio prophetico aliquantum diuerſa Euãgeliſtarum locutio ab ea quidem ſententia nõ recedit. Sed poteſt mouere q̃ hoc Matthęus ſic adhibet,vt aſinam dicat commemo-
Matth.21. raſſe Prophetam:nõ autem ita ſe habet,vel quod Ioannes interponit,vel codices eccleſiaſtici interpretationis vſitatæ.Cuiꝰ rei cauſa illa mihi videtur,quòd Matthæus Hebræa lingua perhibetur Euangelium cõſcripſiſſe . Manifeſtum eſt autem interpretationem illam quæ dicitur ſeptuaginta , in nonnullis ſe aliter habere quàm inueniunt in Hebrẽo,qui eam linguam nouerũt,
C & qui interpretati ſunt, ſinguli eoſdem libros Hebræos.Huius item diſtantiæ cauſa ſi quæratur,cur tanta au-
Quare Septuaginta ab Hebræis varient. thoritas interpretatiõis ſeptuaginta multis in locis diſtet ab ea veritate quæ in Hebræis codicibus inueniatur : nihil occurrere probabilius exiſtimo , quàm illos ſeptuaginta eo ſpiritu interpretatos,quo & illa quę interpretabantur dicta fuerant, quod ex ipſa eorum mirabili quæ prædicatur conſenſione firmatũ eſt.Ergo & ipſi nõnulla in eloquio narrandoꝝ, & ab eadem volũ-
ſ variando tate dei cuius illa dicta erant ;,& cui verba ſeruire debebant nõ recedendo,nihil aliud demonſtrare voluerunt quàm hocipſum quod nunc in Euangeliſtarum quatuor concordi quadam diuerſitate miramur : quia nobis oſtenditur non eſſe mendacium ſi quiſquam ita diuerſo modo aliquid narrat, vt ab eius voluntate cui conſonandũ & conſentiendum eſt nõ recedat, Quod noſſe & moribus vtile eſt propter cauenda & iudicanda mendacia: & ipſi fidei, ne putemus quaſi cõſecratis ſonis,ita muniri veritatem, tanquam deus nobis quẽadmodum ipſam rem,ſic verba quæ propter illam ſunt dicenda, commendet: cum potius ita res quæ diſcenda eſt , ſermonibus per quos diſcenda eſt præferatur, vt iſtos omnino quærere non deberemus , ſi eam ſine his noſſe poſſemus,ſicut illam nouit deꝰ, & in ipſo angeli eius.

Tomusquartus.

De expulſis è tẽplo uendentibus & ementibus,quẽadmodum tres iſti non repugnent Ioanni , qui hoc idem longè alibi dicit. Cap.LXVII. D

Matth.21. SEquitur Matthęus & dicit,Et cum intraſſet Hieroſolymam commota eſt vniuerſa ciuitas dicẽs: Quis eſt hic? Populi autem dicebãt, Hic eſt Ieſus Propheta à Nazaret Galilęæ. Et intrauit Ieſus in templum dei, & eiiciebat omnes ementes & vẽdentes in templo:& cætera, vſque ad eum locum vbi ait, Vos aũtem feciſtis illam ſpeluncam latronum.Hoc de turbis
Marci.11. Lucæ.19. Ioan.1.&.2. vendentium eiectis de templo,omnes commemorãt, ſed Ioannes longe diuerſo ordine. Nam poſt teſtimonium Baptiſtæ Ioannis de Ieſu, cum eum commemoraſſet iſſe in Galilæam quando aquam conuertit in vinum , deinde poſt commemorationem paucorum in Capernaum dierum,dicit eum aſcendiſſe in Hieroſo-
Ioan.2. lymam, cum eſſet Paſcha Iudæorum , & facto flagello de reſticulis,expuliſſe de templo vendentes.Vnde manifeſtum eſt,non ſemel,ſed iterum hoc eſſe à domino factum . Sed illud primum commemoratur à Ioanne, hoc vltimum à cæteris tribus.

De arefacta arbore ficulnea , & quæ iuxtà narrata ſunt,quẽadmodũ nõ repugnet Matthæus cæteris & maximè Marco de ordine narratiõis.Ca.LXVIII. E

Matth.21. SEquitur Matthæus,Et acceſſerunt ad eum cæci & claudi in templo,& ſanauit eos. Videntes autem principes ſacerdotum & ſcribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo & dicentes , Oſanna filio Dauid : indignati ſunt , & dixerunt ei , Audis quid iſti dicunt ? Ieſus autem dicit eis , Vtique : nunquam legiſtis,quia ex ore infantium & lactẽtium perPſal.8. feciſti laudem? Et relictis illis,abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam,ibique manſit. Mane autem reuertens in ciuitatem eſuriit.Et videns fici arborem vnam ſecus viam,venit ad eam & nihil inuenit in ea niſi folia tantum . Et ait illi , Nunquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum.Et arefacta eſt ficulnea continuo. Et videntes diſcipuli , mirati ſunt dicentes , Quomodo continuo aruit ? Reſpondens autem Ieſus , ait eis, Amen dico vobis , ſi habueritis fidem & non hæſitaueritis , non ſolum de ficulnea facietis , ſed etſi monti huic dixeritis , tolle te & iacta te in mare, fiet. Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, acci- F
pietis. Hoc & Marcus conſequenter dicit, ſed non eundem ordinem tenet . Primo enim quòd eum Matthæus in templum dixit intraſſe, & eieciſſe vendentes & ementes non commemorat Marcus, ſed circunſpe-
Marci.11. ctis omnibus cum iam veſpera eſſet exiſſe dicit in Bethaniam cum duodecim: & alia die cum exirent à Bethania eſuriſſe,& arbori fici maledixiſſe,quod & Matthæus commemorat.Et ſubiungit idem Marcus, quòd venerit Hieroſolymam , & cum introiſſet in templum eiecit vendentes & ementes , quaſi altero die, non primo factum eſſet , Sed quia Matthæus ita con-
Matth.21. nectit.Et relictis illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam: vnde mane reuertentem in ciuitatem arbori maledixiſſe commemorat: probabilius creditur ipſe potius tenuiſſe ordinem temporis de vendentibus & ementibus eiectis de templo . Cum enim dicit, Et relictis illis abiit foras , quibus relictis intelligi poterit, niſi cum quibus ſuperius loquebatur , indignantibus quòd pueri clamarent , Oſanna filio Dauid? Præ-
Marci.11. termiſit ergo Marcus quod primo die factum eſt cum intrauit in templum, & recordatum interpoſuit, cum dixiſſet, quòd non inuenerit aliquid in ficulnea præ-

G ter folia, quod ſecundo die factum eſt, ſicut ambo teſtantur. Miratos autem eſſe diſcipulos quòd arbor aruerit,& eis dominum reſpondiſſe,de fide & de monte in mare transferendo,non ipſo ſecundo die quo dixit arbori, Iam non amplius in æternum quiſquam ex te fructum manducet,ſed tertio die dicit.Ipſo quippe die ſecundo commemorauit idem Marcus de templo eiectos vendentes, quod primo die factum prætermiſerat.Ipſo ergo ſecũdo die dicit facta veſpera egreſſum de ciuitate,& cum mane tranſirent,vidiſſe diſcipulos ficum aridam factam à radicibus,& recordatum Petrum dixiſſe ei, Rabbi ecce ficus cui maledixiſti aruit,Tunc eum de potentia fidei reſpondiſſe:Matthæus autẽ tanquã ſecundo die hoc totũ factum ſit, id eſt dictum arbori, Nunquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum,& arefactam eſſe continuo , & videntibus hoc diſcipulis atque mirãtibus illud de virtute fidei fuiſſe reſponſum. Vnde intelligitur Marcum quidem ſecundo die commemoraſſe,quod primo die factum prætermiſerat,de templo ſcilicet eiectos vẽdentes & ementes. Matthæus vero cum commemoraſſet, H quod altero die factum eſt,de arbore maledicta quando mane reuertebatur à Bethania in ciuitatem , prætermiſit ea quæ Marcus commemorauit,veniſſe illum in ciuitatem,& veſpere exiiſſe,& mane cum tranſirẽt, diſcipulos arborem aridam fuiſſe miratos : & ei quod ſecundo die geſtum erat quo arbor maledicta eſt, adiunxit illud quod tertio die geſtũ eſt , eius ariditatem miratos eſſe diſcipulos , & de potentia fidei à domino audiſſe, ſic ea coniungens,vt niſi ex Marci narratione cogamur intendere vbi & quid Matthæus prætermiſerit,non poſſit agnoſci.Cum ergo dixiſſet Matthæus, Et relictis illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam ibique manſit,Mane autem reuertens in ciuitatem eſuriit.Et videns fici arborem vnam ſecus viam, venit ad eam, & nihil inuenit in ea niſi folia tantum , & ait illi , Nunquam abs te fructus naſcatur in ſempiternum , & arefacta eſt continuo ficulnea : prætermiſſis cæteris ad eundem diem pertinentibus , adiunxit ſtatim , Et videntes diſcipuli mirati ſunt dicentes , quomodo continuo aruit?quod alio die viderunt,alio die mirati ſunt. Intelligitur autem non tunc aruiſſe, quã- I do viderunt , ſed continuo quando maledicta eſt. Neque enim areſcentem , ſed penitus arefactam viderunt , ac ſic eam continuo in verbo domini aruiſſe intellexerunt.

Cùm dominũ interrogauerũt Iudæi in qua poteſtate iſta faceret,quõ inter ſe cõſentiant iſti tres. Cap. LXIX.

Matth.21. SEquitur Matthęus & dicit,Et cum veniſſet in tẽplum , acceſſerunt ad eum docentem principes ſacerdotum , & ſeniores populi dicentes , In qua poteſtate hæc facis?& quis dedit tibi hanc poteſtatem? Reſpondens Ieſus dixit illis , Interrogabo vos & ego vnum ſermonem, quem ſi dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua poteſtate hæc faciam. Baptiſmus Ioãnis vnde erat,&c.vſque ad illud vbi ait:Nec ego vobis dico in qua poteſtate hæc facio . Hoc totum & alij duo Marcus & Lucas totidem penè verbis explicauerunt: nec in ordine inter ſe videtur aliquid diſcrepare,niſi vnde ſuperius locutus ſum: q prætermiſſis quibuſdam Matthæus ad alterum diem pertinentibus, ita cõtexit narrationem , vt niſi aduertatur poſſit putari ipſum in ſecundo die adhuc verſari , Marcum autem in tertio: Lucas vero non quaſi ex ordine dies proſequens hoc ſubiungit,ſed cum commemoraſſet eiectos de templo

Marci.11. Lucæ.19.

ementes & vendentes,prætermiſit quòd exibat in Bethaniam & regrediebatur in ciuitatem, & quod de ficulnea factum eſt,& quod mirantibus diſcipulis de fidei virtute reſponſum eſt. Atque his prætermiſſis intulit dicens,Et erat docens quotidie in templo , Principes autem ſacerdotum & ſcribæ & principes plebis quærebant illum perdere,& non inueniebant quid facerent illi, Omnis enim populus ſuſpenſus erat audiẽs illum.Et factum eſt in vna dierum docente illo populum in templo & euangelizante,cõueneruut principes ſacerdotum & ſcribæ cum ſenioribus, & aiunt dicẽtes ad illum,Dic nobis in qua poteſtate hæc facis , & cætera quæ etiam duo illi commemorant.Vnde apparet, nihil eis etiam ipſo ordine repugnare, quãdo id quod dicit factum in vna dierum,ea dies intelligatur in qua id geſtum illi etiam retulerunt.

Lu.19.&.20.

De duobus filiis quibus imperauit pater ut irent in uineam , & de uinea quæ locata eſt aliis agricolis, quomodo non aduerſetur Matthæus aliis duobus,cũ quibus eundem ordinem tenet,& maximè in hac parabola quam omnes tres dicunt de uinea locata propter reſponſionem eorum quibus dicebatur , ubi aliquantum uidentur uariari. Cap. LXX.

Matth.21. SEquitur Matthæus, Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios , & accedens ad primum dixit illi , Vade hodie operari in vineam meam.Ille autẽ reſpondens ait: Nolo.Poſtea autem pœnitentia motus,abiit.Accedens autem ad alterum dixit ſimiliter.At ille reſpondens ait,Eo domine. Et non iit: & cætera vſque ad illud vbi ait , Et qui ceciderit ſuper lapidem iſtum cõfringetur, ſuper quem vero ceciderit conteret eum . Marcus & Lucas non commemorant de duobus iſtis filiis , quibus imperatum eſt vt irent atque operarentur in vinea.Sed quod poſt hoc narrat Matthæus de vinea quæ locata eſt agricolis,qui perſecuti ſunt ſeruos miſſos ad ſe,& poſtea dilectum filium occiderunt & eiecerunt extra vineam , etiam illi ambo non tacent eodem ordine cuſtodito:id eſt,poſteaquam de baptiſmo Ioannis interrogati Iudæi ſe neſcire dixerunt,& reſpondit eis, Nec ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio. Nullius ergo hic repugnantiæ quæſtio naſcitur , niſi quòd Matthæus cum dixiſſet quòd dominus interrogauerit lu- M dæos,Cũ venerit dominus vineæ quid faciet agricolis illis ? Illos reſpondiſſe ſubiungit atque dixiſſe , Malos male perdet , & vineam locabit aliis agricolis qui reddant ei fructum temporibus ſuis . Quod Marcus non ab ipſis reſponſum eſſe commemorat,ſed dominum hoc conſequenter locutum poſt interrogationem ſuam , ipſum ſibi quodammodo reſpondiſſe. Ita enim dicit,Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet & perdet colonos, & dabit vineam aliis . Sed facile poteſt intelligi vel illorum vocem ita ſubiũctam, vt non interponeretur , illi dixerunt , aut illi reſponderunt,ſed tamen intelligeretur : aut ideo reſponſionem iſtam domino potius attributam , quia cum verũ dixerũt , etiam de illis hoc ipſe reſpondit qui veritas eſt.Sed illud magis mouet, quòd Lucas non ſolum eos hoc reſpondiſſe non dicit , hæc etiam verba ipſe quoque ſicut Marcus domino attribuens,verumetiam cõtrariam retuliſſe reſponſionem,dicentes: Abſit. Ita enim narrat.Quid ergo faciet illis dominꝰ vineæ? Veniet & perdet colonos iſtos, & dabit vineã aliis . Quo audito dixerunt illi,Abſit,Ille autem aſpiciens eos ait, Quid eſt ergo hoc quod ſcriptum eſt, Lapidem quem

Matth.21. Marci.12. Lucæ.20. Matth.21. Lucæ.20.

Pſal.117.

reprobauerunt

A reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli ? Quomodo ergo ſecundũ Matthæum illi quibus Matth.21. hæc loquebatur dixerunt,Malos male perdet & vineam locabit aliis agricolis, qui reddẽt ei fructũ temporibus ſuis,cum ſecundũ Lucam talibus verbis cõtradixerint dicẽtes, Abſit. Et reuera quod ſecutus dominus ait de lapide reprobato ab ædificãtibus,& facto in caput anguli, ita illatum eſt, vt hoc teſtimonio conuincerentur illi parabolæ cõtradicentes.Nam & ipſe Matthæus hoc ſi cõmemorat dictum, tãquam contradicẽtibus cum ait,Nũquam legiſtis in ſcripturis , Lapidem quem reprobauerunt ædificantes , hic factus eſt in caput anguli?Quid eſt enim?Nunquam legiſtis,niſi quia Marci.12. hoc reſponderant quod eſſet cõtrarium. Hoc & Marcus ſignificat qui hæc ipſa verba ita refert , Nec ſcripturam hanc legiſtis,Lapidem quem reprobauerũt ædificantes,hic factus eſt in caput anguli.Quæ ſententia ſecundum Lucam magis apparet loco ſuo dicta, Lucæ.20. poſt illorum contradictionẽ qua dixerunt, Abſit.Tantundem enim valet , ſicut hoc etiam ipſe ponit, Quid eſt ergo hoc quod ſcriptum eſt,Lapidem quem repro- B bauerunt ædificantes , hic factus eſt in caput anguli? Hanc enim ſententiæ voluntatem intimat , ſiue nunquam legiſtis , ſiue nec hoc legiſtis , ſiue quid eſt ergo hoc quod ſcriptum eſt. Reſtat ergo vt intelligamus in plebe quæ audiebat , quoſdam reſpondiſſe quod Matthæus cõmemorat dicens,Aiunt illi, Malos male perdet,& vineam ſuam locabit aliis agricolis: quoſdã vero illud quod Lucas non tacuit,hoc eſt, Abſit. Iis ergo qui illud domino reſponderant , illi alij reſponderũt, abſit: ſed illorum reſponſio quibus iſti retulerunt, abſit,propterea domino tributa eſt & à Marco & à Luca, quia ſicut dixi,per eos veritas ipſa locuta eſt : ſiue per Ioan.11. neſcientes ſi male erant,ſicut per Caïpham, qui neſciens quid dixerit,cum eſſet pontifex prophetauit : ſiue per ſcientes ac iam intelligentes atque credentes . Ibi enim erat etiã illa multitudo,per quã iam erat impleta illa prophetia , cũ veniẽti magna celebritate occurrentes acclamarent , Benedictus qui venit in nomine Matth.21. domini. Nec moueat quòd idem Matthæus principes ſacerdotum & ſeniores populi dixit acceſſiſſe ad dominum , & quæſiuiſſe in qua poteſtate hæc faceret , & C quis ei dederit hanc poteſtatem,quando eos de baptiſmo Ioannis viciſſim interrogauit vnde eſſet, de cœlo an ex hominibus?Quibus reſpondentibus quòd neſcirent, ait : Nec ego vobis dico in qua poteſtate hæc facio. Inde enim ſecutus eſt contextim loquendo & ait, Quid autẽ vobis videtur : homo quidam habebat duos filios: & cætera , ſine vlla cuiuſquam rei vel perſonæ interpoſitione , ſecundum Matthæum ſermo contexitur , vſque ad hoc quod de locata agricolis vinea commemoratur.Poteſt enim putari omnia eum principibus ſacerdotum & ſenioribus populi locutum fuiſſe,à quibus fuerat de ſua poteſtate interrogatus . Qui vtique ſi tentantes & inimici quæſierant , non in eis poſſunt intelligi qui crediderant , atque illud clarum ex Propheta teſtimonium domino perhibuerant : qui etiam modo reſpondere potuiſſent , non neſcientes, ſed credentes , Malos male perdet , & vineam ſuam locabit aliis agricolis . Hoc omnino mouere non debet, vt ideo putemus non fuiſſe credentes in illa multitudine quæ tunc domini parabolas audiebat. Tacuit nanque idem Matthæus breuitatis cauſa , quod Lucas non tacet, parabolam iſtam ſcilicet , non ad eos ſolos dictam, qui de poteſtate interrogauerant, ſed ad ple- bem. Sic enim ait, Cœpit autem dicere ad plebem pa- D rabolam hanc,Homo plantauit vineam : & cætera. In Lucæ.20. hac ergo plebe intelligendum eſt etiam illos eſſe potuiſſe qui ſic eum audirent,quomodo cui dixerant,Benedictus qui venit in nomine domini ? & ipſos vel ex ipſis fuiſſe qui reſponderunt,Malos male perdet &vineam ſuam locabit aliis agricolis . Quorum reſpon- Matth.21. ſionem non ſolum propterea domino tribuerunt Marcus & Lucas , quòd hoc ipſe dixiſſet quia veritas eſt, Marci.12. qui etiam per malos atque neſcientes ſæpe loquitur, Lucæ.20. occulto quodam inſtinctu mentem hominis mouens, non ſanctitatis illius merito,ſed iure propriæ poteſtatis: verumetiam quia tales eſſe potuerunt, vt non fruſtra in ipſo corpore domini iam ſicut membra deputarentur : vt merito eorum vox illi tribuerẽtur cuius membra erant : qui iam baptizauerat plures quàm Ioannes,& habebat turbas diſcipulorum,ſicut ipſi Euan- Ioan.4. geliſtæ ſæpe teſtantur, & vnde erant etiam illi quingenti fratres quibus eum Apoſtolus Paulus poſt reſur- 1.Cor.15. rectionem præſentatum eſſe commemorat, Præſertim quia & ſecundum eundem Matthæum non ità dictum Matth.21. eſt,Aiunt illi,malos male perdet : vt in eo quod poſi- tum eſt,illi, pluralis numerus accipiendus ſit, tãquam E eorum fuerit iſta reſponſio , qui eum de ſua poteſtate doloſe interrogauerant : ſed aiunt illi, dictum eſt , id eſt , ipſi domino , ſingulari pronomine non plurali, quod in codicibus Græcis ſine vllo ſcrupulo ambiguitatis apparet . Eſt quidam ſermo domini apud Euangeliſtam Ioannem vbi hoc quod dico facilius poſſit intelligi . Dicebat ergo, inquit, Ieſus ad eos qui crediderunt ei Iudæos , Si vos mãſeritis in ſermone meo, Ioan.8. vere diſcipuli mei eritis, & cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos,Et reſponderunt ei,Semen Abrã hæ ſumus,& nemini ſeruiuimus vnquam , Quomodo tu dicis liberi eritis? Reſpondit eis Ieſus, Amen amen dico vobis , quia omnis qui facit peccatum , ſeruus eſt peccati . Seruus autem non manet in domo in æternum, Filius autem manet in æternum . Si ergo vos filius liberauerit,vere liberi eritis . Scio quia filij Abrahæ eſtis,ſed quæritis me interficere, quia ſermo meus non capit in vobis.Non vtique illis diceret, Quæritis me interficere,qui in eum iam crediderant, quibus dixerat, Si vos manſeritis in ſermone meo , vere diſci- F puli mei eritis:ſed quia hoc ad eos dixerat,qui iam in eum crediderant,ea vero multitudo præſens erat quæ plures habebat inimicos, etiam non exprimente Euãgeliſta qui eſſent qui reſpõderunt,ex hocipſo quod reſponderunt, & quod deinde ab illo audire meruerũt, ſatis apparet quæ verba quibus ſint tribuenda perſonis . Sicut ergo in hac multitudine ſecundum Ioannem erant qui iam crediderant in Ieſum,erant etiam qui eum occidere quærebant . Sic in illa de qua nunc loquimur erant qui doloſe dominum interrogauerãt, In qua poteſtate illa faceret. Erant etiam qui non do- Matth.21. loſe,ſed fideliter acclamauerant,Benedictus qui venit in nomine domini.Ac per hoc erãt qui dicerent: Malos male perdet &vineam ſuam locabit aliis.Quæ vox recte etiam ipſius domini fuiſſe intelligitur , ſiue propter veritatem quæ ipſe eſt , ſiue propter membrorum eius cum ſuo capite vnitatem.Erant etiam qui talia re- Lucæ.20. ſpondentibus dicerent, Abſit,quia intelligebant in ſeipſos eiſe parabolam dictam.

De nuptiis filij regis ad quas turbæ inuitatæ ſunt, quem Matthæus ordinem tenuerit propter Lucam qui tale quiddam alibi dicit. Cap. LXXI.

G Sequitur Matthæus, Et cum audissent principes sa-
Matth.21. cerdotum & Pharisæi parabolas eius, cognouerũt quòd de ipsis diceret, & quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut Prophetam eum habebant. Et respondens Iesus dixit iterum in parabolis
Matth.22. eis dicens, Simile factum est regnum cœlorum homini regi qui fecit nuptias filio suo, & misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias, & nolebant venire: & cætera, vsq; ad illud vbi ait, Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. Parabolam istam de inuitatis ad nuptias, solus Matthæus narrat. Simile quidam etiam Lucas
Lucæ.14. commemorat, sed non est hoc, sicut & ordo ipse indicat, quanuis & illud nonnullam similitudinem gerat. Quod vero post illam parabolam de vinea & occiso filio patrisfamiliâs subnectit Matthæus, cognouisse iudæos, quòd in eos totum dictum fuerit, & insidias cœ-
Marci.12. Lucæ.20. pisse moliri: hoc etiam Marcus Lucásque testantur eundem ordinem retinentes: sed inde ipsi pergunt in aliud, ex hoc subiungentes quod & Matthæus post istam quam solus interposuit de nuptiis parabolam ex ordine inseruit.

H *De nummo Cæsari reddẽdo, cuius habebat imaginẽ, & de muliere quæ septẽ fratribus nupserat, quemadmodum tres isti concordant.* Cap.LXXII.

Matth.22. Sequitur ergo Matthæus, Tunc abeuntes Pharisæi consilium inierunt vt caperent Iesum in sermone, Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes, Magister scimus quia verax es, & viã dei in veritate doces, & nõ est tibi cura de aliquo, nõ enim respicis personã hominum. Dic ergo nobis, quid tibi videtur, licet censum dari Cæsari aut nõ: & cætera, vsq; ad illud vbi ait, Et audientes turbæ mirabantur in doctrina eius, Hæc duo domini responsa, vnum de nummo propter tributum reddendum Cæsari, alterum de resurrectione, propter illam mulierẽ quæ septem sibimet succedentibus fratribus nupserat: Marcus & Lucas similiter narrant, nec in ordine aliquid discrepãt. Post parabolam quippe illam de conductoribus vineę, & de Iudæis præparantibus insidias in quos dicta est, quam omnes tres commemorauerunt, prætermittunt
Marci.12. Lucæ.20. hi duo Marcus & Lucas parabolam de inuitatis ad nuptias, quam solus Matthæus interposuit: & cum illo iã
I sequuntur, narrantes hæc duo, de tributo Cæsaris & de muliere septem singillatim virorum, eodem prorsus ordine sine aliqua repugnantiæ quæstione.

De illo cui cõmendata sunt duo præcepta dilectionis dei & proximi, qui ordo sit narrantium Matthæi & Marci, ne à Luca discrepare videantur, qui talia aliquid alibi dicit. Cap.LXXIII.

Matth.22. Deute.6. Sequitur ergo Matthæus & dicit, Pharisæi autem audientes quòd silẽtium imposuisset Sadducæis, cõuenerunt in vnũ, & interrogauit eum vnus ex eis legislator tentans eũ, Magister, quod est mãdatum magnum in lege? Ait illi Iesus, Diliges dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in
Lucæ.10. tota mente tua: hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniMarci.12. uersa lex pendet & Prophetæ. Hoc & Marcus commemorat eundem ordinem seruans. Nec moueat quòd Matthæus dicit tentantem fuisse illum à quo dominus interrogatus est, Lucas autem hoc tacet. Et in fine Marcus ita concludit, quòd ei dominus sapienter respondenti dixerit. Non longe es à regno dei. Fieri enim potuit vt quanuis tentans accesserit, domini tamen responsione correctus sit. Aut certe ipsam tentationem non accipimus malam, tanquam decipere volentis inimicum, sed cautam potius tanquam experiri amplius volentis ignotum. Neque enim frustra scriptum est, Qui facile credit, leuis corde est, & minora-
Ecclesiasti. ci.19. bitur. Lucas autem non hoc ordine, sed longe alibi tale aliquid interponit. Vtrum autem hoc recordetur, an alius ille sit cum quo similiter de duobus istis præceptis dominus egerit, prorsus incertum est. Hic autem etiam recte videtur alius esse, non solum propter ordinis multam differentiam, sed quia etiam ipse dicitur respondisse domino interroganti, & in sua responsione commemorasse duo ista præcepta. Et cum ei dixisset dominꝰ, Hoc fac & vives: vt illud faceret quod magLucæ.10. num esse in lege ipse responderat, secutus Euangelista ait, Ille autem volens se iustificare dixit, Et quis est meus proximus? Tunc dominus narrauit de illo qui descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones. Vnde quia & tentãs prędictus est, & duo præcepta ipse respondit: & post admonitionem domini, dicentis: Hoc fac & vives: non bonus commendatur cum dicitur de eo, Ille autem volens se iustificare: Iste L autem quem pari ordine Matthęus Marcusq; commemorant, tam bene commendatus est, vt ei diceret dominus, Non longe es à regno dei: probabilius creditur hunc alium esse, non illum.

Quod Iudæi interrogantur de Christo, cuius eis filius uideatur, utrũ nõ repugnet Matthæus aliis duobus, quia secũdum istum dixerunt, quid uobis uidetur de Christo, cuius est filius? cui responderũt Dauid. secundũ illos autẽ, quomodo dicũt scribæ Christum filium esse Dauid? Cap.LXXIIII.

Matth.22. Sequitur Matthæus, Cõgregatis autem Pharisæis interrogauit eos Iesus dicens, Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicunt ei, Dauid. Ait illis, Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum dominum dicens, Dixit dominus domino meo, sede
Psal.109. à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorũ? Si ergo Dauid vocat eum dominũ, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbũ, neq; ausus fuit quisquã ex illa die eum amplius interrogare. Hoc cõsequenter & eodẽ ordine Marcus M
Marci.12. Lucæ.20. quoque cõmemorat. Lucas etiam tantummodo de illo tacet, qui interrogauit dominum, quod esset mandatũ primum in lege. Hoc autem prætermisso, eundem etiã ipse ordinem seruat, & hoc de Christo, quomodo sit
Matth.22. filius Dauid quæsisse à Iudæis dominum pariter narrat. Nec interest ad sententiam, quòd secundum Matthæum cum interrogasset Iesus, quid eis videatur de Christo, cuius esset filius, Illi respõderunt, Dauid. Tũc demum intulit, quomodo eum Dauid diceret dominum. Secundum illos autem duos, Marcum & Lucam, Marci.12. nec interrogati esse, nec respondisse inueniuntur. In- Lucæ.20. telligere enim debemus post eorum responsionẽ sententiam ipsius domini à duobus Euangelistis insinuatam, quomodo ab illo dicta sit, his audientibus quos volebat suo magisterio vtiliter informare, & ab scribarum alienare doctrina: qui de Christo illud solum sapiebant, quòd secũdum carnem factus erat ex semine Dauid, non eum autem intelligebãt deum, propter quod erat dominus ipsius Dauid. Ideo tãquam de illis errantibus, dominus ad istos sermonẽ faciens quos volebat ab illorum errore liberari, secundum hos duos Euangelistas commemoratur: vt quod illis dictum est, quomodo dicitis, sicut Matthęus narrat: sic accipiatur, non tanquã

A non tanquam ad illos, sed tanquam de illis ad eos potius dictum sit quos volebat instruere.

De Pharisæis sedẽtibus super cathedram Moysi & dicentibus quæ nõ faciũt, cæterisq; in eosdem Pharisæos à domino dictis, utrũ sermo Matthæi cõgruat aliis duobus, & maximè Lucæ, qui nõ hoc ordine, sed alibi simile commemorat. Cap.LXXV.

Matth.23. Sequitur Matthæus ita narrationis ordinem texens, Tunc Iesus locutus est ad turbas & discipulos suos dicens, Super cathedram Moysi sederũt Scribæ & Pharisæi, Omnia ergo quæcunq; dixerint vobis seruate & facite, secundũ vero opera eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt: & cætera, vsq; ad illud vbi ait, Non me videbitis amodo donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domini. Similẽ sermonem habuisse dominum aduersus Pharisæos & scribas legisq; doctores, Lucas quoq; commemorat, sed in domo cuiusdam Pharisæi qui eum vocauerat ad conuiuium. Quod vt narraret digressus erat à Matthæo,
Lucæ.11. Matth.12. circa illum locum, vbi ambo cõmemorauerant quod B dictum est à domino, de signo Ionæ trium dierũ & noctium, & de regina Austri, & de Niniuitis, & de spiritu immundo qui redit & inuenit mundatã domũ. Post
Ibidem. quem sermonem dicit Matthęus, Adhuc eo loquẽte ad turbas, ecce mater eius & fratres stabant foris, quærẽtes loqui ei. Lucas autem in eo sermone domini, commemoratis etiam quibusdã quæ Matthæus dixisse dominum prætermisit, ab ordine quem cum Matthæo
Lucæ.11. tenuerat ita digreditur. Et cum loqueretur, inquit, rogauit illum quidam Pharisæus vt pranderet apud se: & ingressus domum recubuit. Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait dominus ad illum, Nunc vos Pharisæi quod de foris est calicis & catini mundatis. Atque hinc iam cætera in eosdem Pharisæos & scribas & legisdoctores talia dicit, qualia Matthæus hoc loco, quẽ
Matth.23. nunc cõsyderandum suscepimus. Quanquam ergo ita ista Matthæus commemoret, vt quanuis dominum illius Pharisæi non nominet, non tamen locum exprimat vbi dicta sint, quo repugnet aliquid illi domni: tamen quia iam venerat dominus in Hierusalem à Galilęa, & post eius aduentum ita superiora vsque ad hunc ser-
C monem contexuntur, vt probabiliter accipiantur in Hierusalem gesta, Lucas autem illud narrat, cum adhuc dominus iter ageret in Hierusalem, videntur mihi similes duo esse sermones, quorum ille alterum, alterum iste narrauit. Sanè consyderandum est quomodo hic dictum sit, Nõ me videbitis amodo donec di-
Matth.23. catis, Benedictus qui venit in nomine domini: cum
Matth.21. secundum eundem Matthæum iam hoc dixerint. Lucas enim dicit hoc esse responsum à domino illis qui eum monuerãt vt inde iret, quoniam vellet eum Herodes occidere. Ibi etiam aduersus ipsam Hierusalem ea prorsus verba ab illo esse dicta commemorat, quæ hic Matthæus. Sic enim narratur secundum Lucam, In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum dicentes illi, Exi & vade hinc, quia Herodes vult te occidere.
Lucæ.13. Et ait illis, Ite dicite vulpi illi, ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consummor: veruntamen oportet me hodie & cras & sequẽti ambulare, quia nõ capit Prophetam perire extra Hierusalem. Hierusalem Hierusalem quę occidis Prophetas & lapidas eos qui mittuntur ad te, quotiens volui cõgregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennis & nolusti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videD bitis me donec veniat cum dicetis, Benedictus qui venit in nomine domini. Narrationi quidem huic Lucæ non videtur aduersari quòd turbæ dixerunt domino venienti ad Hierusalem, Benedictus qui venit in no-
Matth.21. &.23. Lucæ.13. mine domini, Secundũ quippe Lucæ ordinem nondũ illuc venerat, & nondum dictum erat. Sed quia non dicit quò inde tunc abscesserit, vt non veniret, nisi eo tempore qui iam illud diceretur, perseuerat quippe in itinere suo, donec veniat Hierusalem: atq; illud quod ait, Ecce ego eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras & tertio die consummor: mystice ab illo & figurate dicta intelliguntur, Neque enim eo die passus est, qui est ab hoc die tertius: cum continuo dicat, Oportet me hodie & cras & sequenti ambulare, Cogit profecto etiam illud mystice intelligi quod ait, Non videbitis me donec veniat cum dicetis, Benedictus qui venit in nomine domini: de illo suo aduentu, quo in claritate venturus est, hoc significans: vt illud quod ait, Eiicio dæmonia & sanitates perficio hodie & cras, & tertio die cõsummor: referatur ad corpus eius quod est Ecclesia. Expellũtur enim dæmonia, E cum relictis paternis superstitionibꝰ credunt in eum gentes. Et perficiuntur sanitates, cum secundum eius præcepta viuitur, posteaquã fuerit diabolo & huic seculo renunciatum, vsque in finem resurrectionis, qua tanquam tertia cõsummabitur: hoc est, ad plenitudinẽ angelicam per corporis etiam immortalitatem perficietur Ecclesia. Quapropter ordo iste Matthęi nequaquam putandus est in aliquid aliud esse digressus. Sed Lucas magis intelligendus est, vel præoccupasse quæ gesta sunt in Hierusalem, & recordãdo interposuisse, antequam eius narratio dominũ perduceret Hierusalem: aut eidem ciuitati iam propinquantem talia responsisse monentibus, vt caueret Herodem, qualia Matthæus eum dicit etiam turbis locutum, cum iam peruenisset in Hierusalem, atque illa omnia peracta essent quæ supra narrata sunt.

Cum prænũciauit templi euersionẽ, quomodo Matthæus aliis duobus narrandi ordine congruat.

Cap.LXXVI.

Matth.24. F Sequitur Matthæus & dicit, Et egressus Iesus de templo ibat. Et accesserũt discipuli eius, vt ostenderent ei ædificationes tẽpli. Ipse aũt respondẽs dixit illis, Videtis hæc omnia? Amẽ dico vobis nõ relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur.
Marci.13. Marcus etiam commemorat hoc eodem penè ordine, post aliquantã digressionẽ, ad hoc factam vt cõmemoraret de vidua quæ misit duo minuta in gazophilaciũ,
Marci.12. Lucæ.21. quod cum eo Lucas solus cõmemorat. Nam etiã secũMarci.12. dum Marcum, posteaquã illud dominus egit cum Iudæis, quomodo acciperent Christum filium Dauid, ea narrantur quæ dicit de cauendis Pharisæis & hypocrisi eorũ. Quem locũ Matthæus latissime prosecutus
Matth.25. est, & plura ibi dicta narrauit: atque ideo post eundem locum quem breuiter perstrinxit Marcus, & copiose digessit Matthæus, nihil amplius Marcus intulit, sicut
Marci.12. dixi, quàm de illa vidua pauperrima & vberrima: ac deinde subiunxit ea quibꝰ Matthæo iterũ cohæreret, dicẽs de templi futura euersione. Lucas quoq; post illud
Lucæ.20. de Christo quomodo esset filius Dauid, pauca de cauenda hypocrisi Pharisæorum cõmemorat. Inde sicut Marcus pergit ad viduam quæ duo minuta in gazophilacium misit. Deinde subiungit de templi futura
Lucæ.21. euersione, quod & Matthæus & Marcus.

De sermone quem habuit in monte Oliueti quærentibus discipulis quando erit consummatio, quemadmodũ tres isti inter se cõgruant. Cap.LXXVII.

Matth.24. SEquitur Matthæus dicens, Sedente autem eo super montem Oliueti, accesserunt ad eum discipuli secreto dicentes, Dic nobis quando hæc erunt,& quod signum aduentus tui,& consummationis seculi?Et respõdens Iesus dixit eis, Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo dicẽtes, Ego sum Christus,& multos seducent:& cætera, vsque
Matth.25. ad illud vbi ait,Et ibunt hi in supplicium æternum,iusti autem in vitam æternam. Nunc iam istum prolixũ sermonem domini secundum tres Euangelistas;Matthæum, Marcum & Lucam consyderemus. Eundem
Matth.24. Marci.13. Lucæ.21. quippe tenentes ordinem pariter ista contexunt. Dicunt quidam hic etiam aliqua singuli propria, in quibus nulla est repugnãtiæ metuenda suspitio. De his autem quæ pariter dicunt, necubi sibimet aduersari putentur,vidẽdum est. Neque enim dici potest si aliquid tale occurrerit,aliud esse atq; alibi à domino similiter dictum,quando eodem loco rerum ac temporum, om
H nium trium versatur narratio. Sanè quòd earundem sententiarum à domino dictarum, non eundem omnes ordinem seruant,nihil ad rem pertinet vel intelligendam vel insinuandam, dum ea quæ ab illo dicta referuntur non sibimet aduersentur.Quod ergo Mat-
Matth.24. thæus ait,Et prædicabitur hoc Euangeliũ regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc
Marci.13. veniet consummatio, Et Marcus eodem ordine ita cõmemorat,In omnes gentes primum oportet prædicari Euangelium:non dixit, Et tunc veniet consummatio: sed hoc significat quod ait,primũ: id est,in omnes gẽtes primum oportet prædicari Euangelium : quia illi de fine interrogauerant. Cum ergo dicit, primum oportet in omnes gentes prædicari Euangelium: significat vtique,primum, antequam veniat consummatio. Item quod Matthæus ait, Cum ergo videritis abomi-
Matth.24. Marci.13. nationẽ desolationis quæ dicta est à Daniele Propheta,stantẽ in loco sancto,qui legit intelligat. Hoc Marcus dicit ita, Cum autem videritis abominationẽ desolationis statem vbi non debet,qui legit intelligat:in
I qua mutatione verbi exposuit eandem sententiam: ideo quippe vbi non debet, quia in loco sancto nõ debet.Lucas autem non ait,Cum autem videritis abominationem desolationis,stantem in loco sancto:aut,vbi
Lucæ.21. non debet : sed ait , Cum autem videritis circundari ab exercitu Hierusalem,tunc scitote,quia appropinquabit desolatio eius. Tunc erit ergo abominatio desolationis in loco sancto. Quod Matthæus autem ait,
Matth.24. Tunc qui in Iudæa sunt fugiãt ad montes :& qui in tecto,non descendat tollere aliquid de domo sua: & qui
Marci.13. Lucæ.21. in agro,nõ reuertatur tollere tunicam suã.Totidem pe nè verbis hoc etiam Marcus cõmemorat. Lucas autẽ, Tunc qui in Iudæa sunt, inquit, fugiant in mõtes : hoc sicut illi duo,cætera vero aliter. Sequitur enĩ & dicit, Et qui in medio eius, discedant : & qui in regionibus, nõ intrent in eam:quia dies vltionis hi sunt,vt impleantur omnia quæ scripta sunt. Satis diuersum videtur quod illi dixerũt,Et qui super tectũ, non descẽdat tollere aliquid de domo sua:& quod iste dicit, Et qui in medio eius, discedant : nisi forte quia tũc perturbatio magna erit,tam magno instãte periculo illis quos includet obsidio, quod significat dicendo,qui in medio eius, in tecto erunt, attoniti & volentes videre quid impedeat,vel quà euadendũ sit. Sed quomodo ait, discedant:quãdo supra dixit, Cum autẽ videritis circũdari ab exercitu Hierusalẽ? Nam illud quod sequitur, Qui in regionibus,nõ intrent in eam:videtur ad congruã pertinere admonitionẽ. Et potest obseruari, vt qui extra sunt nõ in eam intrẽt:qui autẽ in medio sunt quomodo discedãt,ab exercitu iam ciuitate circũdata? An hoc est esse in medio eius, quãdo iam ita periculũ vrgebit vt tẽporaliter ad præsentem vitã tuendam nõ possit euadi ? Et quoniã tunc parata debet esse anima ac libera,nec carnalib⁹ desyderiis occupata & oppressa,hoc significat quod ab aliis duobus dictũ est,in tecto vel super tectũ:vt quod iste ait,discedãt: id est, nõ iam huius vitæ desyderio capiãtur , sed in aliã vitã migrare parati sint: hoc illi dixerint, nõ descẽdat tollere ali quid de domo:id est, nullo affectu inclinetur ad carnẽ tanquã aliquid inde cõmodi percepturus.Et quod iste ait,Qui in regionibus,nõ intrent in eam:id est, qui iã bono cordis ꝓposito extra illã facti sunt , nõ eam rursus carnali cupiditate desyderent:hoc illi dixerunt,Et qui in agro est nõ reuertatur retro tollere vestimentũ suum : tanquam iterũ inuolui curis quibus erat exutus. L
Matth.24. Marci.13. Quod vero ait Matthæus,Orate aũt vt nõ fiat fuga vestra hyeme vel sabbato:hinc Marcus partem dixit,partem tacuit.Orate vero,inquit,vt hyeme nõ fiant.Lucas autem hoc nõ dixit,sed tamẽ dixit aliquid solus,quod mihi videtur hãc ipsam quæ ab istis obscure posita est
Lucæ.21. illustrasse sententiã.Ita enĩ ait, Attendite aũt vobis ne forte grauẽtur corda vestra in crapula & ebrietate & curis huius vitæ, & superueniat in vos repẽtina dies illa: tanquã laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciẽ orbis terræ. Vigilate itaq; omni tempore,orãtes vt digni habeamini fugere ista omnia quę
Matth.24. Fuga in hyeme & sabbato quid. futura sunt.Hæc intelligitur fuga quã Matthæus commemorat,quæ non debet fieri hyeme vel sabbato . Ad hyemẽ autem pertinent curæ huius vitæ, quas Lucas aperte posuit.Ad sabbatũ vero crapula & ebrietas.Curæ quippe tristes sunt velut hyems.Crapula vero & ebrietas,carnali lætitia luxuriaq; cor submergit atq; obruit.Quod malũ sabbati nomine propterea significatũ est, quia hæc erat sicuti & nunc est Iudæorum pessima cõsuetudo , illo die delitiis affluere dum spiritale sabbatum ignorant.Aut si aliquid aliud in illis secundum
M Matthæum & Marcum verbis intelligendum est, aliquid aliud etiam Lucas dixerit , dum tamen nulla repugnantiæ quæstio moueatur. Neq; enim nunc Euangelia exponẽda suscepimus, sed à falsitatis vel fallaciæ calumniis defendenda.Alia vero quæ in hoc sermone Matthæus posuit cõmunia cum Marco , nihil habent quæstionis.Quæ aũt cum Luca, nõ in hoc sermone Lucas ea posuit,cuius huic ordo concordat: sed alibi talia vel recordatur atque inserit præoccupando , vt prius commemoret quæ postea à domino dicta sunt: vel bis à domino dicta facit intelligi, & nunc secũdum Matthæum,& tunc secundum ipsum.

Quod cõmemorãt Matthæus & Marcus ante biduũ futuri paschæ, & postea dicunt q̃ in Bethania fuit, quomodo nõ repugnet Ioanni, qui cum ipsis narrat, hoc idem quod factum est in Bethania, & dicit ante sex dies paschæ. Cap.LXXVIII.

Matth.26. SEquitur Matthęus,Et factũ est cum cõsummasset Iesus sermones hos omnes , dixit discipulis suis, Scitis quia post biduũ Pascha fiet, & filius hominis tradet, vt crucifigat. Huic attestãtur alij duo Marcus & Lucas,ab eodem ordine non recedentes,Neque hoc tanquã à domino dictum insinuãt:hoc enim intimare

A mare prætermiserunt, Ex sua tamẽ persona & Marcus
Marci.14. Lucæ.22. dicit,Erat autem Pascha & azima post biduum. Et Lucas, Appropinquabat autem dies festus azymorum qui dicitur Pascha. Sic ergo appropinquabat , vt esset post
Ioã.11.&.12. biduum,sicut alij duo apertius consonant. Ioannes vero tribus quidem locis commemorauit eiusdem diei festi propinquitatem cum alia quædam duobus superioribus locis narraret. Tertio autem loco apparet e-
Ioan.13. ius narratio circa ipsa versari tempora , vbi hoc etiam illi tres intimant : id est , impendente iam dominicæ passionis die . Sed hoc videri potest parum diligenter intuentibus esse contrarium, quòd Matthæus & Marcus posteaquam dixerũt Pascha post biduum futurum, deinde commemorauerunt quòd erat Iesus in Betha-
Ioan.12. nia vbi de vnguento illo precioso dicitur. Ioannes autem ante sex dies Paschæ dicit Iesum venisse in Bethaniam,de vnguento eadem narraturus . Quomodo ergo secundum illos duos,post biduum futurum erat Pascha: cum posteaquam id dixerunt , inueniantur cum Ioanne in Bethania illud de vnguento quod ipse, narrantes:cum autem ipse dicat, post sex dies futurũ Pa-
B schæ? Sed qui ita mouentur non intelligunt Matthæum & Marcum illud quod in Bethania de vnguento factum erat recapitulando posuisse, non post illam de biduo prædicationem suam, sed ante iam factum cum adhuc sex dies essent ad Pascha. Non enim quisquam eorum cum dixisset , post biduum futurum Pascha, sic adiunxit de illo facto in Bethania,vt diceret, post hæc cum esset in Bethania: sed Matthæus quidem,Cum au-
Matth.26. Marci.14. tem esset,inquit,Iesus in Bethania:Marcus autẽ , Cum esset Bethaniæ.Quod vtique intelligitur & antequam illa dicerẽtur quæ ante biduum Paschæ dicta sunt . Si-
Ioan.12. cut ergo ex Ioãnis narratione colligitur, Ante sex dies Paschæ venit in Bethaniam: ibi factum est illud cõuiuium vbi de vnguento precioso fit commemoratio. Inde venit Hierosolymam sedens super asellum . Deinde postea geruntur ea quæ narrant post hunc aduẽtum eius Hierosolymis gesta. Ex illo ergo die quo venit in Bethaniam, atque illud de vnguento factum est, vsque ad diem quo ista omnia gesta atq; dicta sunt,intelligimus , etiam Euangelistis non cõmemorantibus,
C consumptum fuisse quatriduũ , vt occurreret dies quẽ
Lucæ.22. ante biduum Paschæ duo definierunt. Lucas autem cũ ait,Appropinquabat autem dies festus azymorum : nõ expressit biduum, sed hanc propinquitatem quam cõmemorauit , in ipso interuallo biduj debemus intelli-
Ioã.11.&.12. gere. Ioannes vero cum dicit, Proximum erat Pascha Iudæorum, non hoc biduum vult intelligi , sed sex dies ante Pascha.Proinde cum quędam post hoc dictum commemorasset, tunc iam volens ostẽdere quàm proximum fuisse Pascha dixisset : Iesus ergo ante sex dies, inquit, Paschæ, venit in Bethaniam vbi fuerat Lazarus mortuus,quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei cœnam ibi. Hoc illud est quod commemorant recapitulantes Matthæus & Marcus , cum iam dixissent , post biduum futurum Pascha.Recapitulando ergo ad illum diem redeunt in Bethaniam,qui erat ante sex dies Paschæ,& narrant quod & Ioannes de cœna & vnguento: vnde venturus erat Hierosolymam, & peractis illic quæ narrata sunt , peruenturus ad diem qui erat ante biduum Paschæ : vnde isti digressi sunt : vt recapitulando commemorarent quod ante in Bethania de vnguento gestum est,Cuius rei peracta narratione, illuc iterum redeunt vnde digressi fuerant: id est, vt iam sermo domini narretur , quẽ habuit ante biduum

Paschæ . Nam si tollamus de medio quod gestum in D
Bethania digredientes ab ordine recolendo & recapitulando narrarunt , & ipsum ordinem contexamus, ita sermo dirigitur secundum Matthæum dicente domino,Scitis quia post biduum Pascha fiet,& filius ho- Matth.26.
minis tradetur vt crucifigatur . Tunc congregati sunt principes sacerdotum & seniores populi in atriũ principis sacerdotum qui dicebatur Caïphas, & consilium fecerunt,vt Iesum dolo tenerent & occiderent . Dicebant autem,Non in die festo , ne forte tumultus fieret in populo . Tunc abiit vnus de duodecim qui dicitur Iudas Scarioth ad principes sacerdotũ: & cætera. Inter illud enim quod dictum est , Ne tumultus fieret in populo:& illud quod dictũ est,Tunc abiit vnus de duodecim qui dicitur Iudas:interpositũ est illud de Bethania quod recapitulando dixerunt. Quo nos prætermisso cõtexuimus narrationem , vt insinuaremus non repugnare ordinem temporũ.Secundum autem Marcũ, de Bethaniæ conuiuio quod recapitulando & ipse interposuit,similiter prætermisso,ita se ordo narrationis tenet:Erat autem Pascha & azyma post biduũ, & quæ- Marci 14.
rebant summi sacerdotes & scribæ quomodo eum do- E
lo tenerent & occiderent.Dicebant enim,Non in die festo,ne forte tumultus fieret populi . Et Iudas Scariothis vnus ex duodecim , abiit ad summos sacerdotes, vt proderet eum:& cætera.Etiam hic inter illud quod dictũ est,Ne forte tumultus fieret populi:& illud quod adiunximus , Et Iudas Scariothis vnus ex duodecim: positum est illud de Bethania,quod recapitulando dixerũt. Lucas sanè ipsam rem gestam in Bethania prætermisit . Hæc diximus propter sex dies ante Pascha, quod dixit Ioannes, cum in Bethania rem gestam nar- Ioan.12.
raret,Et biduum ante Pascha,quod Matthæus & Mar- Matth.26.
cus dixerũt, cum post hoc à se dictum illud in Bethania quod Ioannes commemorarent. Marci.14.

De cœna in Bethania facta , ubi mulier unguento precioso dominum perfudit , quomodo inter se congruant Matthæus , Marcus, & Ioannes , & quomodo Lucæ non aduersentur , tale aliquid alio tempore commemoranti. Cap.LXXIX.

Matth.26. SEquitur ergo Matthæus ab eo loco vbi finem fe- F
ceramus consyderandæ narrationis,& dicit,Tũc congregati sunt principes sacerdotum & senio-
res populi in atrium principis sacerdotum qui dicebatur Caïphas , & consilium fecerunt vt Iesum dolo tenerent & occiderent.Dicebant autem, Non in die festo,ne forte tumultus fieret in populo. Cum autem esset Iesus in Bethania,in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti precioſi,& effudit super caput ipsius recumbentis : & cætera, vsq; ad illud vbi ait, Dicetur & quòd hæc fecit in memoriam eius.Nunc iam de muliere , atq; vnguento precioso quod in Bethania gestũ est,cõsyderemus.Lu- Lucæ.7.
cas enim quãuis simile factũ cõmemoret,nomenq; cõueniat eius apud quem cõuiuabatur dominus, Nam & ipsum Simonem dicit:tamen,quia nõ est contra naturam vel contra morem hominũ, vt si potest vnus homo habere nomina duo,multo magis possint & vnum nomen habere homines duo, potius credibile est aliũ fuisse illum Simonẽ non leprosum,in cuius domo hoc in Bethania gerebatur,Nã nec Lucas in Bethania rem gestam dicit quam narrat. Et quamuis non commemoret ciuitatem aut castellum vbi factum sit : tamen nõ videtur in eodem loco versari eius narratio. Nihil itaq; aliud intelligendũ arbitror,nisi nõ quidem aliam

G fuiſſe mulierem, quæ peccatrix tunc acceſſit ad pedes Ieſu,& oſculata eſt,& lauit lachrymis,& terſit capillis, & vnxit vnguento, Cui dominus adhibita ſimilitudine de duobus debitoribus ait, dimiſſa eſſe peccata multa,quoniam dilexit multum,Sed eandem Mariam bis hoc feciſſe:ſemel ſcilicet quod Lucas narrauit, cũ primo accedens cum illa humilitate,& lachrymis meruit peccatorum remiſſionẽ.Nam hoc & Ioannes, quanuis non ſicut Lucas quẽadmodum factum eſſet narrauerit, tamen ipſam Mariam cõmendans commemorauerit,cum iam de Lazaro reſuſcitando cœpiſſet loqui, antequam veniret in Bethaniam.Quod ita ibi narrat,

Ioan.11. Erat autem quidam,inquit,languens Lazarus à Bethania de caſtello Mariæ & Marthæ ſororis eius. Maria autem erat quæ vnxit dominum vnguento & exterſit pedes eius capillis ſuis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Hoc dicens Ioannes atteſtatur Lucæ qui hoc in domo Phariſæi cuiuſdam Simonis factum eſſe narrauit.Iam itaque hoc Maria fecerat,Quod autem in Bethania rurſus fecit,aliud eſt, quod ad Lucæ narrationẽ non pertinet,ſed pariter narratur à tribus,Ioanne ſci-

H licet,Matthæo & Marco. Inter iſtos igitur tres, Mat-

Matth.26. Marci.14. Ioan.12. thæum Marcum & Ioannem,quemadmodum hoc cõueniat attendamus, de quibus non eſt dubium quòd eandem rem narrent geſtam in Bethania, vbi etiam diſcipuli,quod omnes tres commemorant,murmurauerunt aduerſus mulierem tanquã de perditione precioſiſſimi vnguenti. Quod ergo Matthæus & Marcus caput domini vnguento illo perfuſum dicũt, Ioannes autem pedes,regula illa oſtenditur non eſſe contrari-

Supra.ca.66 um quam demonſtrauimus, cum de quinque panibus paſceret turbas. Ibi enim quia non defuit qui & quinquagenos & centenos diſcubuiſſe cõmemoraret, cum alius quinquagenos tantum dixerit, non potuit videri

Marci.6. Lucæ.9. contrarium, Potuiſſet autem ſi alius centenos tantum poſuiſſet, ſicut alius quinquagenos, & tamẽ debuit inueniri vtrunque factum eſſe.Quo exemplo informari nos oportuit,ſicut illic admonui, etiam vbi ſinguli Euangeliſtæ ſingula commemorant, vtrunque factum intelligere:Proinde & hic non ſolum caput,ſed & pedes domini accipiam⁹ perfudiſſe mulierem: Niſi for-

Marci.14. te quoniam Marcus fracto alabaſtro perfuſum caput

I commemorat, tam quiſque abſurdus & calumnioſus eſt, vt aliquid in vaſe fracto neget remanere potuiſſe vnde etiam pedes perfunderet. Sed cum iſte contenderit ſic eſſe fractum, vt nihil ibi reſidui fieret, nitens aduerſus veritatem Euangelij: quanto melius & religioſius contendit alius non eſſe ita fractum vt totum effunderet,nitens pro veritate Euãgelij.Ille autem calumniator ſi tam pertinaciter cæcus eſt, vt Euangeliſtarum cõcordiam de alabaſtro fracto frangere conetur, prius accipiat perfuſos pedes antequam illud fractum eſſet,vt in integro remaneret, vnde etiam caput perfunderetur,vbi fractura illa totum effunderet.A capite quippe nobis ordinate conſuli agnoſcim⁹, ſed ordinate etiam nos à pedibus ad caput aſcendimus. Cætera facti huius nullam mihi videntur habere quęſtio-

Matth.26. Marci.14. Ioan.12. nem. Quod enim alij dicunt diſcipulos murmuraſſe de vnguenti effuſione precioſi, Ioannes autem Iudam commemorat,& ideo quia fur erat, manifeſtum puto eſſe diſcipulorum nomine eundem Iudam ſignificatũ,

Ioan.6. locutione illa quam de Philippo in quinque panibus inſinuauimus plurali numero pro ſingulari vſurpato. Poteſt etiam intelligi quòd & alij diſcipuli aut ſenſerint hoc, aut dixerint, aut eis Iuda dicente perſuaſum

ſit,atque omnium voluntatem Matthęus & Marcus e- K tiam verbis expreſſerint: ſed Iudas propterea dixerit, quia fur erat, cæteri vero propter pauperũ curam. Ioannem autem de ſolo illo id commemorare voluiſſe, cuius ex hac occaſione furandi conſuetudinem credidit intimandam.

Vbi mittit diſcipulos ut præparent ei mãducare paſcha,quomodo inter ſe Matthæus,Marcus & Lucas congruere uideantur. Cap.LXXX.

Matth.26. SEquitur Matthæus, tunc abiit vnus de duodecim qui dicitur Iudas Scarioth, ad prícipes ſacerdotum,& ait illis,Quid vultis mihi dare & ego vobis eum tradam?At illi conſtituerunt ei triginta argẽteos &c.vſque ad illud vbi ait,Et fecerunt diſcipuli ſicut conſtituit illis Ieſus,& parauerunt Paſcha.Nihil in hoc capitulo contrarium putari poteſt Marco & Lucę, Marci.14. Lucæ.22. qui hoc idem ſimiliter narrãt.Quod enim dicit Matthæus,Ite in ciuitatem ad quendam & dicite ei,Magiſter dicit, tempus meũ prope eſt,apud te facio Paſcha cum diſcipulis meis, cum ſignificat quem Marcus & Lucas dicunt patremfamiliâs vel dominum domus,in qua eis cœnaculum demonſtratum eſt, vbi pararent L Paſcha.Quod ergo interpoſuit Matthæus,ad quendã: tanquam ex perſona ſua ſtudio breuitatis illud compẽdio voluit inſinuare. Si enim diceret dixiſſe dominum,Ite in ciuitatem,& dicite ei,Magiſter dicit,tempus meum prope eſt,apud te facio Paſcha:tanquam ciuitati dicendum eſſet,acciperetur. Ac per hoc non ex domini cuius mandatum narrabat, ſed ex ſua perſona interpoſuit,ad quendam iuſſiſſe dominum vt irent,ne haberet neceſſe totum dicere,cum hoc illi ad inſinuãdam iubentis ſentẽtiam ſufficere videretur, Nam neminem ſic loqui,vt dicat, Ite ad quẽdam: quis neſciat? Si enim diceret,Ite ad quencunque:aut,ad quemlibet: poſſet eſſe integra locutio: ſed non eſſet certus homo ad quem mitterentur,cum eum certũ oſtendant, quãuis tacito eius nomine,Marcus & Lucas.Sciebat quippe dominus ad quem mitteret.Et vt eũ etiam illi quos mittebat inuenire poſſent,præmonuit quod indicium ſequerentur,de homine geſtante aquę lagenã vel amphoram,vt eum ſecuti ad domum quam volebant venirent.Cum itaque non hic poſſet dici, Ite ad quemli- M bet: quod integritas quidem locutionis admittit, ſed hoc loco rei huius quæ inſinuabatur veritas non admittit:quanto minus hic dici potuit, Ite ad quendam: quod omnino nunquam recta locutione dici poteſt. Sed planè diſcipulos à domino, non ad quemlibet,ſed ad quendam hominem,id eſt,ad certum aliquem miſſos eſſe manifeſtum eſt.Quod nobis ex perſona ſua recte potuit Euangeliſta narrare,vt diceret, Miſit eos ad quendam,vt dicerent ei,Apud te facio Paſcha. Potuit etiam ſic, Miſit eos ad quendam dicens, Ite dicite ei, apud te facio Paſcha. Ac per hoc cum verba domini Matthæus poſuiſſet dicentis,Ite in ciuitatem: interpoſuit ipſe,ad quendam: non quia hoc dominus dixerit, ſed vt ipſe nobis inſinuaret tacito nomine fuiſſe quẽdam in ciuitate ad quem domini diſcipuli mittebantur,vt præpararent Paſcha, Ac ſi poſt hanc ex perſona ſua interpoſitionem duorum verborũ, ſequeretur ordinem verborum domini dicentis,Et dicite ei, Magiſter dicit.Iam enim ſi quæras cui,recte reſpondetur,il li cuidam homini ad quem miſiſſe inſinuauit Euangeliſta, cum ex perſona ſua interpoſuiſſet, ad quendam: minus quidem vſitata locutio,ſed tamen ſic intellecta integerrima eſt. Aut ſi habet aliquid proprietatis Hebræa

Hoc in Gręcis non habet locum.

A bræa lingua,qua perhibetur ſcripſiſſe Matthæus, vt etiam totum ex perſona domini dictum locutionis integritate non careat, viderint qui nouerunt. Sanè ita poſſet etiam Latine dici, ſi diceretur, Ite in ciuitatem ad quendam quem vobis demonſtrauerit homo, qui vobis occurrerit lagenam aquæ portans: hoc modo iubẽti ſine ambiguitate poſſet obtemperari. Velut etiam ſi diceret, Ite in ciuitatem ad quendã qui manet illo aut illo loco, in tali vel tali domo,cum expreſſione loci & deſignatione domus, poſſet intelligi, poſſet fieri. His autem atque huiuſmodi cęteris tacitis indiciis qui dicit,Ite ad quendam & dicite ei, ideo non poteſt audiri,quia certum aliquem vult intelligi, cum dicit, ad quendã:& non exprimit quomodo dignoſcatur.Quòd ſi ex perſona Euangeliſtæ dictum illud interpoſitum acceperimus, erit quidem neceſſitate breuitatis ſubobſcura locutio,ſed tamen integra. Quod vero Marcus lagenam dicit,quod Lucas amphoram,ille vaſis genus, ille modum ſignificauit,vterque tamen veritatem ſententiæ cuſtodiuit. Sequitur Matthæus, Veſpere autem facto diſcumbebat cum duodecim diſcipulis.Et eden-

Matthæus Hebræa lingua ſcripſit.

Marci.14. Lucæ.22.

Matth.26.

B tibus illis dixit, Amen dico vobis, quia vnus veſtrum me traditurus eſt. Et contriſtati valde, cœperunt ſinguli dicere,Nũquid ego ſum domine?& cętera, vſque ad illud vbi ait, Reſpondens autem Iudas qui tradidit eum,dixit,Nunquid ego ſum rabbi?Ait illi, Tu dixiſti. In his quæ conſyderanda nunc propoſuimus,nihil afferunt quæſtionis etiam cæteri Euangeliſtæ qui talia commemorant.

Eiuſdem ſancti Auguſtini epiſcopi in tertium librũ de conſenſu Euangeliſtarum.

PROLOGVS.

IAm quoniam omnium quatuor narratio in eo verſatur loco, in quo neceſſe eſt eos vſque in finem pariter ambulare, nec multum digredi ab inuicem, ſicubi forte alius aliud commemorat, quod alius prætermittit: videtur mihi expeditius nos demonſtrare poſſe omnium Euangeliſtarum conuenientiam,ſi ab hoc iam loco omnium omnia contexamus,& in vnam narratiõem ſeriemq;† digeramus,

†*faciémq;.

C Sic ergo arbitror cõmodius faciliusq; id quod ſuſcepimus explicari, vt aggrediamur narrationem omnia commemorantes cum eorundem Euangeliſtarum atteſtatione, quid ex his omnibus quiſque quod potuit aut quod voluit commemorauit:vt tamen ab omnibus hæcomnia dicerentur,quæ demonſtranda ſunt in nul lo eſſe ſibi contraria.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi,de conſenſu Euangeliſtarum, Liber Tertius.

De cœna domini,& de expreſſo traditore eius,quemadmodum inter ſe quatuor conueniant. Cap.I.

Matth.26. HINC igitur incipiamus ſecundũ Matthæum. Cœnantibus autẽ eis, accepit Ieſus panem & benedixit ac fregit,deditq; diſcipulis ſuis & ait,Accipite & comedite,hoc eſt corpus meũ. Hæc & Marcus Lu-

Marci.14. Lucæ.22. caſq; commemorãt. Quod enim Lucas de calice bis commemorauit, prius antequã panem daret,deinde poſteaquã panem dedit,Illud quod D ſuperius dixit, præoccupauit vt ſolet, illud vero quod ordine ſuo poſuit, non cõmemorauerat ſuperi⁹. Vtrũque autem coniunctum hanc ſententiam facit, quæ & illorum eſt. Ioãnes autem de corpore & ſanguine do- Ioan.6. mini hoc loco nihil dixit, ſed plane alibi multo vberi⁹ hinc dominum locutum eſſe teſtatur. Nunc vero cum Ioan.13. dominum à cœna ſurrexiſſe & pedes diſcipulorum lauiſſe commemoraſſet, reddita etiam ratione, cur eis hoc fecerit, in qua dominus adhuc clauſę ſignificauerat per teſtimonium ſcripturæ,ab eo ſe tradi qui manducaret eius panem, venit ad hunc locum quem tres cæteri pariter inſinuant.Cum hæc dixiſſet,inquit,Ieſus turbatus eſt ſpiritu & proteſtatus eſt, & dixit, Amen amen dico vobis,quia vnus ex vobis tradet me. Aſpiciebant ergo,ſicut idem ipſe Ioannes ſubnectit, adinuicem diſcipuli hæſitantes de quo diceret, Et contriſtati,ſicut Matthæus & Marcus dicunt, cœperunt ei ſin- Matth.26. gillatim dicere,Nunquid ego ſum? At ipſe reſpondẽs Marci.14. ait,ſicut Matthæus ſequitur,Qui intingit mecum manum in paropſide,hic me tradet. Et ſequitur idẽ Mat- Matth.26. thæus ita ſubnectens, Filius quidem hominis vadit ſi- E cut ſcriptum eſt de illo, Væ autem homini illi per quẽ filius hominis tradetur,Bonum erat ei ſi natus nõ fuiſſet homo ille.In his & Marcus hoc etiam ordine con- Marci.14. ſonat.Deinde Matthęus ſubiungit,Reſpondens autem Matth.26. Iudas qui tradidit eum dixit, Nunquid ego ſum rabbi? Ait illi,Tu dixiſti.Etiam hic non expreſſum eſt, vtrũ ipſe eſſet. Poteſt enim adhuc intelligi tanquam dixerit,Tu dixiſti,non ego dixi.Potuit etiam hoc dici ſic à Iuda,& à domino reſponderi, vt non omnes aduerterent. Deinde ſequitur Matthæus & inſerit myſterium corporis & ſanguinis à domino diſcipulis datum,ſicut & Marcus & Lucas. Sed cum tradidiſſet calicem rurſus de traditore ſuo locutus eſt, quod Lucas proſequitur dicens,Veruntamẽ ecce manus tradentis me,mecum eſt in menſa.Et quidem filius hominis ſecundum quod definitum eſt vadit, Veruntamen væ homini illi Lucæ.22. per quem tradetur. Hic iam intelligendum eſt illud conſequi quod Ioannes narrat, iſti autem prætermiſerunt,ſicut Ioannes quædam prætermiſit, quæ illi dixerunt. Cum ergo poſt traditum calicem dixiſſet do- F minus,quod à Luca poſitum eſt,Veruntamen ecce ma Lucæ.22. nus tradentis me,mecum eſt in menſa:& cætera, coniungitur illud ſecundum Ioannem.Erat ergo recũbens Ioan.13. vnus ex diſcipulis eius in ſinu Ieſu, quem diligebat Ieſus.Innuit ergo huic Simõ Petrus & dicit ei, Quis eſt de quo dicit? Itaque cum recubuiſſet ille ſupra pectus Ieſu dicit ei,Domine quis eſt?Reſpondit Ieſus, Ille cui ego intinctum panẽ porrexero. Et cum intinxiſſet panem,dedit Iudæ Simonis Scariothis, Et poſt buccellã tunc introïuit in illum ſatanas. Hic videndum eſt ne non ſolum Lucæ qui iam dixerat intraſſe ſatanam in Lucæ.22. cor Iudæ, quando pactus eſt tunc cum Iudæis: vt eum accepta pecunia traderet, ſed etiam ſibiipſi Ioãnes repugnare videatur,quia iam dixerat ſuperi⁹, antequam iſtam buccellã acciperet, Et cœna facta cum iam dia- Ioan.13. bolus immiſiſſet in cor vt traderet eũ Iudas. Quomodo enim intrat in cor, niſi immittendo iniquas perſuaſiones cogitationum iniquarum†?Sed nunc intelligere debem⁹ à diabolo Iudam plenius eſſe poſſeſſum: ſicut contra in bono, illi qui iam acceperant ſpiritumſanctum, quando eis poſt reſurrectionem inſufflauit Ioan.20. Acto.2. dicẽs,Accipite ſpiritumſanctum, poſtea eum cum deſuper miſſus eſſet die pẽtecoſtes, vtique plenius acceperunt.

†al.cogitationibus iniquorum.

G perunt. Post buccellam ergo tunc introïuit in eum sa-
Ioan.13. tanas. Et sicut contextim Ioannes ipse commemorat, dicit ei Iesus, Quod facis,fac citius. Hoc autem nemo sciuit discumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant,quia loculos habebat Iudas,quia dixit ei Iesus,Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum, aut egenis vt aliquid daret. Cum ergo accepisset ille buccellam exiit cõtinuo.Erat autem nox. Cum ergo exisset dicit Iesus, Nunc clarificatus est filius hominis, & deus clarificatus est in eo. Et si deus clarificatus est in eo,& deus clarificabit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum.Filioli adhuc modicum vobiscũ sum, Quæretis me,& sicut dixi Iudæis, Quò ego vado vos non potestis venire. Et vobis dico modo, Mandatum nouum do vobis,vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscẽt omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicẽ.Dicit ei Simon Petrus,Domine quò vadis? Respondit ei Iesus, Quò ego vado non potes me modo sequi,sequeris aũt postea.Dicit ei Simon Petrus, Quare non possum te sequi modo? Animam meam pro te
H ponam. Respõdit Iesus, Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus donec ter me neges.

De prædicta negatione Petri quemadmodum ostendantur nihil inter se repugnare. Cap.II.

Ioan.13. HOc de prædicta negatione sua Petro,non solus Ioannes ex cuius Euangelio modo ista interposui,sed & cæteri tres commemorant. Non sanè omnes ex vna eademq; occasione sermonis ad eã
Matth.26. Marci.14. commemorandam veniunt. Nam Matthæus & Marcus pari prorsus ordine, & eodem narrationis suæ loco eam subnectunt ambo,posteaquam dominus egressus est ex illa domo,vbi manducauerant Pascha.Lucas
Lucæ.22. Ioan.13. vero & Ioannes,antequam inde esset egressus. Sed facile possemus intelligere, aut illos duos ea recapitulãdo posuisse,aut istos præoccupando, nisi magis moueret quòd tam diuersa,non tãtum verba,sed etiam sententias domini præmittunt, quibus permotus Petrus il
I lam præsumptionem proferret, vel cum domino vel pro domino moriẽdi: vt magis cogant intelligi ter eũ expressisse præsumptionẽ suam diuersis locis sermonis Christi, & ter illi à domino responsum quòd eum esset ante gallicantum ter negaturus. Neque enim incredibile est aliquantum disiunctis interuallis temporis Petrum commotum esse ad præsumendum,sicut ad negandum:vel ei dominum aliquid ter similiter respõdisse:quandoquidem etiam contextim, nullis aliis interpositis rebus aut verbis, post resurrectionem ter illum interrogauerit,vtrum eum amet,& ei ter hoc idẽ
Ioan.21. respondenti,etiam ipse mandatum de pascendis ouibus suis vnum idemq; ter præceperit. Hoc autem esse credibilius quòd ter ostenderit præsumptionem suam Petrus, & de trina sua negatione ter à domino audierit,ex ipsis Euangelistarum verbis,quę à domino dicta diuerse ac diuersa commemorant, sic probatur. Ecce
Ioan.13. meminerimus quod nunc interposui ex Euangelio Ioannis,hoc certe dixerat, Filioli, adhuc modicum vobiscum sum:Quæretis me,& sicut dixi Iudæis,quo ego vado vos non potestis venire. Et vobis dico modo, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes,quia mei discipuli estis, si dilectionẽ habueritis ad inuicem.Dicit ei Simon Petrus, Domine quò vadis? Nempe hic manifestum est ex illis verbis motum esse Petrum vt diceret,Domine quò vadis? K quia dicentem audierat, quò ego vado vos non potestis venire.Respondit Iesus eidem Petro,Quò ego vado non potes me sequi modo,sequeris autem postea. Tunc ille, Quare non possum, inquit,sequi te modo? Animam meam pro te ponam. Huic præsumptiõi respondit dominus futuram eius negationem.Lucas au- Lucæ.22.
tem cum commemorasset dixisse dominũ,Simon ecce satanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticum,ego autem rogaui pro te vt non deficiat fides tua: Et tu aliquando conuersus,confirma fratres tuos. Tunc subiecit Petrum respondisse,Domine tecum paratus sum& in carcerem & in mortem ire. Et ille dixit, Dico tibi Petre,nõ cantabit hodie gallus,donec ter abneges nosse me. Quàm hoc aliud sit, aliud illud vnde Petrus ad præsumendum permotus sit,quis non videat? At vero Matthæus.Et hymno dicto,inquit,exierunt in mõtem Matth.26.
Olineti.Tunc dicit illis Iesus,Omnes vos scandalũ patiemini in me in ista nocte:Scriptũ est enim, Percutiam pastorem & dispergentur oues gregis. Postquam autem resurrexero, præcedã vos in Galilæã. Sic pror- Marci.14.
sus & Marcus qui habet etiam hęc verba,vel sententi- Matth.26.
am similem illis, vel quibus secundum Ioannem, vel L
quibus secundum Lucam,Petrus retulit præsumptionẽ suam.Et hic ergo ita sequitur, Respondens autem Petrus ait illi,Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Ait illi Iesus, Amẽ dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet ter me negabis. Ait illi Petrus, Etiam si oportuerit me mori tecum,non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt.Hæc penè ipsis verbis, etiam Marcus comme- Marci.14.
morat,nisi quòd non generaliter,sed distinctius, quẽadmodum futurum esset, expressit dictum à domino, Amen dico tibi quia tu hodie in nocte hac,priusquam bis gallus vocem dederit,ter me es negaturus. Cũ itaque omnes dicant,prædixisse dominum quòd eum Petrus esset negaturus antequam gallus cantaret, nõ autem omnes dicant quoties gallus cãtaret, Marcus hoc Marci.14.
solus narrauit expressius.Vnde nonnullis videtur non congruere cæteris,quia parum attendunt, & maxime eorum obnubilatur intentio, cum aduersus Euangeliũ animo induuntur hostili.Tota enim Petri negatio,trina negatio est. In eadem nãque permansit trepidatione anim.propositoq; mẽdacij, donec admonitus quid M
ei prædictum sit, amaro fletu & cordis dolore sanare- Matth.26.
tur.Hæc autem tota:id est, trina negatio si post primũ galli cantum inciperet,falsum dixisse viderentur tres, Ibidem.
quorum Matthæus dixit, Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet ter me negabis.Lucas autem,Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus donec Lucæ.22.
ter abneges nosse me.Ioannes autem, Amen amen di- Ioan.13.
co tibi,non cãtabit gallus donec ter me neges. Diuersis enim verbis & verborum ordine eandem explicauerunt sententiam dixisse dominum, quòd antequam gallus cantaret,ter eum Petrus esset negaturus. Rursus si totam trinam negationem ante peregisset quàm cãtare gallus inciperet, superfluo dixisse Marcus depre- Marci.14.
henderetur ex persona domini. Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac priusquam gallus bisvocem dederit,ter me negaturus es. Quid enim attinebat dicere, priusquam bis, quãdo si ante primum gallicantum tota illa trina negatio compleretur,simul & ante secũdum,& ante tertium,& ante omnes gallicantus eiusdẽ noctis completa inueniretur,quæ ante ipsum primum completa probaretur.Sed quia ante primum galli cãtum

A tum cœpta est illa trina negatio, attenderunt illi tres, non quando eam completurus esset Petrus, sed quanta futura esset,& quãdo cœptura: id est,quia trina,& quia ante galli cantum:quanquã in animo eius, & ante primum galli cantum tota possit intelligi.Quanuis enim verbis negantis ante primum cœpta, ante secundum autem galli cantum peracta sit tota illa trina negatio: tamen affectione animi & timore Petri ante primum tota cœpta est. Nec interest quantis morarum interuallis trina voce enunciata sit, cum cor eius etiam ante primum galli cantum tota possederit: tam magna scilicet formidine imbibita,vt posset dominum,nõ solum semel, sed & iterum & tertio interrogatꝰ negare,
Matth.5. Vt rectius diligentiusq; attendentibus, quomodo iam mœchatus est mulierem in corde suo qui eam viderit ad concupiscendum: sic Petrus quandocunque verbis ederet timorem,quem tam vehementem animo conceperat, vt perdurare posset vsque ad tertiam domini negationem, tota trina negatio ei tempori deputanda est, quando eum trinæ negationi sufficiens timor inuasit.Ex quo etiam, si post primum galli cantum inci-
B peret pulsato interrogationibus pectore verba illa negationis erumpere, nec sic absurde atque mendaciter ante galli cantum ter negasse diceretur, quando ante galli cantum tantus timor obsederat mentem, qui eã posset vsque ad tertiam negationem perducere.Multo minus igitur mouere debet, quia trina negatio etiam trinis negantis vocibus ante galli cantum cœpta, & si non ante primum galli cantum peracta est. Tanquam si alicui diceretur, hac nocte antequam gallus cantet, ad me scribes epistolam, in qua mihi ter conuitiaberis:non vtique si eam ante omnem galli cantum scribere inciperet, & post primum galli cantum finiret, ideo dicendum erat falsum fuisse prædictum. Marcus
Marci.14. ergo de ipsarum vocum interuallis planius elocutus est,qui dixit ex persona domini, Priusquam bis gallus vocem dederit,ter me negaturus es. Ita gestum esse apparebit,cum ad eundem locum narrationis Euangelicæ venerimus, vt etiam illic ostendatur Euangelistas sibi congruere. Si autem quæruntur ipsa omnino verba quæ Petro dominꝰ dixerit, neq; inueniri possunt, &
C superfluo quærũtur, cum sententia eius propter quã cognoscendã verba proferũtur, etiam in diuersis Euangelistarũ verbis possit esse notissima.Siue ergo diuersis sermonum domini locis commotus Petrus singillatim ter enũciauerit præsumptionem suam, & ter ei dominus suam negationẽ prædixerit, sicut probabilius indagatur: siue aliquo narrandi ordine possint omnium Euangelistarum commemorationes in vnum redigi, quibus demonstretur semel dominũ prædixisse Petro præsumẽti ꝙ euas negaturus esset: nulla hic Euangelistarum repugnãtia deprehendi poterit,sicut nulla est.

De his quæ dicta sunt à domo donec exiret de domo ubi cœnauerant,quemadmodum nihil discrepare monstrentur. Cap.III.

Ioan.14. NVnc ergo quantum possumus, ipsum ex omnibus ordinem iam sequamur. Cum itaq; secundum Ioannem hoc Petro prædictũ esset, sequitur idem Ioannes, & cõserit domini sermonem, dicentis,Non turbetur cor vestrum, Creditis in deũ, & in me credite:in domo patris mei mansiones multæ sunt,&c. Sermonis eiꝰ præclara maximeq; sublimia diu narrat, donec contextim veniat ad illum locum,
Ioan.17. vbi ait dominus,Pater iuste,mundus te non cognouit, ego autem cognoui:& ij cognouerũt quia tu me misisti,& notum eis feci nomen tuum: & notum faciam, D
vt dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis. Cum autem facta esset cõtentio inter eos, quis eorum Lucæ.22.
videretur esse maior, sicut Lucas commemorat,dixit eis,Reges gẽtium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos,benefici vocantur, Vos autẽ non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor: & qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis maior est, qui recumbit an qui ministrat? Nónne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat: Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis.Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum,vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo,& sedeatis super thronos iudicãtes duodecim tribus Israël.Ait autem dominus Simoni,sicut Lucas ipse subiungit, Simon, ecce Satanas expetiuit vos,vt cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Et tu aliquando conuersus,confirma fratres tuos. Qui dixit ei,Domine,tecũ paratus sum & in carcerem & in mortem ire. Et ille dixit, Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus,donec ter abneges nosse me. Et dixit eis, Quando E
misi vos sine sacculo & pera & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt,Nihil. Dixit ergo eis,Sed nunc qui habet sacculum,tollat,similiter & peram:& qui nõ habet,vendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim vobis,quoniam adhuc hoc quod Esa.53.
scriptum est,oportet impleri in me,Et quòd cum iniustis deputatus est:Etenim ea quæ sunt de me,finem habent.At illi dixerunt,Domine,ecce gladij duo hic.At Matth.26.
ille dixit eis,Satis est.Et hymno dicto,sicut Matthæus Marci.14.
Marcusq; commemorant, exierunt in montem Olieti.Tunc dixit illis Iesus, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte.Scriptum est enim,Percutiam pastorem,& dispergentur oues gregis.Postquam autem resurrexero,præcedã vos in Galilæam. Respõdens autem Petrus,ait illi. Et si omnes scãdalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Ait illi Iesus, Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet,ter me negabis. Ait illi Petrus, Etiam si oportuerit me mori tecum,non te negabo.Similiter & omnes discipuli dixerunt.Hęc secundum Matthæum inseruimus. Sed & Marci penè ipsa & totidem verba F
sunt, nisi quia distat illud quod de galli cantu iam supra enodauimus.

De his quæ gesta sunt in illo prædio uel horto, quò ex illa domo post cœnam uenerunt, quomodo trium, id est, Matthæi, Marci, & Lucæ cõsonantia demonstretur, quoniam Ioannes de hoc tacet. Cap.IIII.

COntexit igitur narrationem Matthæus, & dicit, Tunc venit Iesus cum illis in villam, quæ Matth.26. Marci.14.
dicitur Gethsemani.Hoc dicit & Marcꝰ. Hoc & Lucas,non expresse nominato prædio,cum ait,Et e- Lucæ.22.
gressus ibat secundum consuetudinem in montẽ Oliuarum.Secuti sunt autem illum & discipuli.Et cũ peruenisset ad locum, dixit illis, Orate ne intretis in tentationem. Iste locus est, cuius nomẽ illi dixerũt Gethsemani. Ibi fuisse intelligimus ortum, quem commemorat Ioannes, ita narrans,Hæc cum dixisset Iesus,e- Ioan.18.
gressus est cum discipulis suis trans torrẽtem Cedron, vbi erat ortꝰ,in quẽ introïuit ipse & discipuli eiꝰ. Deinde secũdum Matthæum dixit discipulis suis, Sedete hic,donec vadam illuc & orem. Et assumpto Petro Matth.26.
& duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari & mœstus esse.Tunc ait illis,Tristis est anima mea vsq; ad mortem;

G tem: ſuſtinete hic & vigilate mecum. Et progreſſus pu
ſillum, procidit in faciem ſuam, orans & dicēs, Mi pa-
ter, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte: Veruntamē
non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. Et venit ad diſcipulos
ſuos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro, Sic non
potuiſtis vna hora vigilare mecum? Vigilate & orate,
vt non intretis in tētationem: Spiritus quidem prom-
ptus eſt, caro autem infirma. Iterum ſecundo abiit &
orauit, dicens: Pater mi, ſi nō poteſt hic calix tranſire,
niſi bibam illum, fiat voluntas tua. Et venit iterum, &
inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum gra
uati. Et relictis illis, iterum abiit, & orauit tertio, eundē
ſermonem dicens, Tunc venit ad diſcipulos ſuos, & di
cit illis, Dormite iā & requieſcite, Ecce appropinqua-
uit hora, & filius hominis tradetur in manus peccato-
rum. Surgite eamus, ecce appropinquauit qui me tra-
Marci.14. det. Hęc etiam Marcus eoq; prorſus modo atq; ordine
conſerit, aliquanto breuius quaſdam cōſtringens ſen-
tentias, & aliquid magis aperiens. Nā videtur hic ſer-
Matth.26. mo ſecundum Matthæum tanquam ſibiipſi cōtrarius,
quòd poſt tertiam orationem venit ad diſcipulos ſuos,
H & dixit illis, Dormite iam, & requieſcite: ecce appro-
pinquauit hora & filius hominis tradeſ in manus pec-
catorum, Surgite, eamus: ecce appropinquauit qui me
tradet. Quomodo enim ſupra dixit, Dormite iam, &
requieſcite: cum cōnectat, Ecce appropinquauit hora:
& ideo dicat, Surgite, eamus. Qua velut repugnantia
commoti qui legunt, conantur ita pronunciare quod
dictum eſt, Dormite iam & requieſcite: tāquam ab ex-
probrante, non à permittente ſit dictum. Quod recte
Marci.14. fieret, ſi eſſet neceſſe. Cum vero Marcus ita hoc com-
memorauerit, vt cū dixiſſet, Dormite iam & requie-
ſcite: adiungeret, Sufficit: & deinde inferret, Venit ho-
ra, ecce tradetur filius hominis: vtiq; intelligitur poſt
illud quod eis dictum eſt, Dormite iam, & requieſci-
te: ſiluiſſe dominum aliquantulum, vt hoc fieret quod
†promi-ſerat. permiſeratꝛ: & tunc intuliſſe, Ecce appropinquauit ho
ra. Ideo poſt illa verba ſecundum Marcum poſitū eſt,
Sufficit: id eſt, quòd requieuiſtis iam ſufficit. Sed quia
commemorata nō eſt ipſa interpoſitio ſilentij domi-
ni, propterea coarctat intellectum, vt in illis verbis
Lucæ.22. alia pronunciatio requiratur. Lucas autem prætermi-
I ſit quoties orauerit: dixit ſanè quòd iſti tacuerunt, &
orantem ab angelo confortatum, & prolixius orantis
ſudorem fuiſſe ſanguineum, & guttas decurrentes in
terram. Cum ergo dicit, Et cum ſurrexiſſet ab oratio-
ne, & veniſſet ad diſcipulos ſuos, non expreſſit quota
oratione: in nihilo tamen illis duobus repugnat. Ioan-
Ioan.14. nes vero poſteaquam in ortum ingreſſum dicit cum
diſcipulis ſuis, non commemorat quid illic egerit, do-
nec eius traditor cum Iudæis ad eum comprehenden-
dum veniret, Tres igitur iſti eandem rem ita narra-
uerunt, ſicut etiam vnus homo ter poſſet loqui, cum a-
Lucæ.22. liquanta varietate, nulla tamē aduerſitate. Lucas enim
quantum ab eis progreſſus, id eſt auulſus fuerit vt ora-
ret, manifeſtius aperuit, dicens quantum iactus eſt la-
Marci.14. pidis. Porrò autem Marcus primo ex verbis ſuis idem
narrauit rogaſſe dominum, vt ſi fieri poſſet, tranſiret
ab eo illa hora, id eſt paſſionis, quam calicis nomine
mox ſignificauit. Deinde verba ipſa domini ſic enun-
ciauit, Abba pater, omnia tibi poſſibilia ſunt, tranſfer
calicem hunc à me. Quibus verbis ſi adiūgas quod illi
duo dixerunt, & quod ipſe etiam Marcus ex perſona
ſua pariter ſupra poſuit, ita ſententia manifeſtatur, Pa-
ter ſi fieri poteſt, Omnia enim tibi poſſibilia ſunt, trāſ-
fer calicem iſtum à me: ne quis eū putaret patris mi- K
nuiſſe poteſtatem, cum ait, Si fieri poteſt: non enim di
xit, Si facere potes: ſed, Si fieri poteſt. Fieri autem po-
teſt quod ille voluerit. Sic itaque dictum eſt, Si fieri po
teſt: ac ſi diceretur, Si vis. Manifeſtauit enim Marcus
quo intellectu accipiendum ſit, Si fieri poteſt: quando
ait, Omnia tibi poſſibilia ſunt. Et quod cōmemoraue-
runt eum dixiſſe, Verum non quod ego volo, ſed quod
tu: tantundem valet, quantum ſi & ita dicatur, Verun-
tamen non mea voluntas, ſed tua fiat: ſatis oſtendit nō
ex impoſſibilitate, ſed ex voluntate patris dictum eſſe,
Si fieri poteſt: præſertim quia Lucas & hoc ipſum pla- Lucæ.22.
nius intimauit. Non enim ait, Si fieri poteſt: ſed, Si vis.
Cui apertiori ſententiæ apertius iungitur quod Mar-
cus poſuit: vt ita dicatur, Si vis, omnia enim tibi poſ-
ſibilia ſunt, transfer à me calicem iſtum. Quod autem
ipſe Marcus, non ſolum pater, ſed Abba pater eum di- Marci.14.
xiſſe cōmemorat, hoc eſt abba Hebraïce, quod eſt La-
tine pater. Et fortaſſe dominus propter aliquod ſacra-
mentum vtrunque dixerit, volens oſtendere illam ſe
triſtitiā in perſona ſui corporis, id eſt Eccleſiæ ſuſce- Epheſ.2.
piſſe: cui factus eſt angularis lapis, venientibus ad eum L
partim ex Hebręis, ad quos pertinet, quod ait abba, par
tim ex gentibus ad quas pertinet, quod ait pater. Etiam
Paulus Apoſtolus non prætermittens hoc ſacramentū, Rom.8.
in quo clamamus, inquit, abba pater. Et iterum ait, Mi-
ſit deus ſpiritum ſuum in corda veſtra, clamantē abba Gala.4.
pater. Oportuit enim vt bonus magiſter & verus ſal-
uator infirmioribus compatiens, in ſeipſo demonſtra-
ret, non debere ſuos martyres deſperare, ſi qua forte
cordibus eorum irreperet ſub tempus paſſionis ex hu-
mana fragilitate triſtitia: cum eam vincerent volun-
tati ſuæ præponendo voluntatē dei: quia ille ſcit quid
expediat, quibus conſulit. De qua tota re non nunc tē-
pus eſt vt vberius diſſeratur: agitur enim modo de cō-
uenientia Euangeliſtarum, in quorum diuerſitate ver-
borum ſalubriter diſcimus, non aliud in verbis ad au-
diendam veritatem, quàm ſententiam loquentis eſſe
requirēdam. Hoc eſt enim pater, quod abba pater: ſed
ad ſacramentum intimandum, planius eſt abba pater:
ad vnitatem ſignificandam ſufficit, pater. Et dominū
quidem abba pater dixiſſe credendum eſt, ſed tamen
non eluceret ſententia, niſi aliis dicentibus tātum pa- M
ter, demonſtraretur ſic eſſe illas duas Eccleſias ex Iu-
dæis & Græcis, vt etiam vna ſit. Ex illo ergo intellectu
dictum eſt, Abba pater: quo idem dominus alibi ait,
Habeo alias oues, quæ non ſunt ex hoc ouili: gētes vti- Ioan.10.
que ſignificans, cum haberet oues etiam in populo Iſ-
raël. Sed quia ſecutus adiecit, Oportet me & eas adduce-
re, vt ſit vnus grex & vnus paſtor, quantum valet ad
Iſraëlitas & gentes, abba pater, tantum ad vnum gre-
gem, ſolum pater.

De his quæ in eius apprehenſione facta & dicta omnes commemorāt, quomodo eos inter ſe nihil ap-pareat diſſentire. Cap.V.

ADhuc ergo ipſo loquēte, ſicut dicunt Matthęus
& Marcus, ecce Iudas vnus de duodecim ve-
nit, & cum eo turba multa cum gladiis & fu-
ſtibus, miſſi à principibus ſacerdotum, & ſenioribus po
puli. Qui autem tradidit eum, dedit illis ſignum, di- Matth.26.
cens, Quemcunque oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eū. Marci.14.
Et confeſtim accedens ad Ieſum, dixit, Aue rabbi. Et
oſculatus eſt eum. Dixitq; illi primo, quod ait Lucas,
Iuda oſculo filiū hominis tradis? Deinde quod Mat- Lucæ.22.
thæus, Amice ad quid veniſti? Deinde dixit, quod Ioā- Matth.26.
nes

A nes cōmemorat, Quem quæritis? Reſponderunt ei, Ie-
Ioan.18. ſum Nazarenum. Dicit eis Ieſus, Ego ſum. Stabat aūt &
Iudas, qui tradebat eum, cū ipſis. Vt ergo dixit eis, Ego
ſum: abierūt retrorſum, & ceciderunt in terrā. Iterum
ergo eos interrogauit, Quē quęritis? Illi autē dixerunt,
Ioan.17. Ieſum Nazarenum. Reſpōdit Ieſus, Dixi vobis quia e-
Lucæ.22. go ſum. Si ergo me quæritis, ſinite hos abire: vt imple-
retur ſermo quē dixit, quia quos dediſti mihi, nō per-
didi ex eis quēquam. Videtes autem, ſicut Lucas dicit,
ij qui circa ipſum erant, quod futurum erat, dixerūt ei,
Domine ſi percutimus in gladio? Et percuſſit vnus ex
ipſis, quod omnes quatuor dicunt, ſeruum principis ſa
cerdotum, & amputauit auriculam eius, ſicut Lucas &
Ioannes dicunt, dexteram. Qui autem percuſſit, ſecun-
dum Ioannem, Petrus erat: quē percuſſit autem, Mal-
chus vocabatur. Deinde quod Lucas dicit, Reſpondēs
Ieſus, ait, Sinite vſque huc: & adiunxit quod Matthæus
Matth.26. cōmemorat, Conuerte gladium tuum in locum ſuum:
Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribūt.
An putas quia non poſſum rogare patrem meum, &
exhibebit mihi modo pluſquā duodecim legiones an-
B gelorum? Quomodo ergo implebuntur ſcripturæ: quia
ſic oportet fieri? His verbis adiungi poteſt, quod illum
Ioan.18. eo loco dixiſſe Ioannes commemorat, Calicem quem
dedit mihi pater, non vis vt bibam illum? Tunc, ſicut
Lucæ.22. Lucas dicit, tetigit auriculam illius qui percuſſus erat,
& ſanauit eum. Nec mouerat quaſi cōtrarium ſit, quod
Lucas dixit, interrogantibus diſcipulis, ſi percuterent
in gladio, dominum reſpondiſſe, Sinite vſq; huc: quaſi
poſt illam percuſſionem ita dictum fuerit, vt placue-
rit ei vſq; huc factum, ſed amplius fieri noluerit: cum
in verbis quæ Matthæus poſuit, intelligatur potius to-
tum factum, quo vſus eſt gladio Petrus, domino diſpli-
ciſſe. Illud enim verius eſt, quòd cum eum interrogaſ
ſent, dicentes: Domine ſi percutimus in gladio? tūc re-
ſpondit, Sinite vſque huc: id eſt, non vos moueat quod
futurum eſt, permittēdi ſunt hucuſq; progredi: hoc eſt,
vt me apprehendant, & impleantur quæ de me ſcripta
ſunt. Sed inter moras verborum interrogantium do-
minum, & illius reſpondentis, Petrus defenſionis aui-
ditate, & maiori pro domino commotione percuſſit:
C ſed non potuerunt etiam ſimul dici, quæ ſimul fieri po
tuerunt. Non enim diceret, Reſpondens autem Ieſus,
niſi illorum interrogationi reſpouderet, non facto Pe
tri. Nam de facto Petri quid iudicauerit, Matthæus ſo-
lus dixit. Vbi etiam non dixit Mathæus, Reſpondit Ie-
Matth.26. ſus Petro, Conuerte gladium tuum: ſed dixit, Tunc
ait illis Ieſus, Conuerte gladium tuum: quod poſt fa-
ctum apparet dixiſſe dominum. Illud vero quod Lu-
Lucæ.22. cas poſuit, Reſpondens autem Ieſus ait, Sinite vſque
huc: illis qui interrogauerant reſponſum eſſe accipi-
endum eſt. Sed quia, vt diximus inter verba interro-
gantium, & reſpondentis domini, facta eſt vno ictu
percuſſio, hoc ordine iudicauit eſſe narrandum, vt etiā
inter verba interrogationis & reſponſionis eam inſe-
reret. Nō eſt ergo contrarium hoc ei quod dixit Mat-
Matth.26. thæus, Omnes enim qui acceperint gladiū, gladio per-
ibunt: id eſt, qui vſi fuerint gladio. Videri autem poſ-
ſet cōtrarium, ſi dominus ex illa reſponſione, Sinite vſ
†ſal ſaltem vſque ad vnum, nec ipſum lętale, &c. que huc: prohibuiſſe lętale †vulnus, vſum tamen gla-
dij ſponteneū approbaſſe demonſtretur. Quanquā etiā
Petro dictum totum congruenter intelligi poſſit, vt ſic
connectatur, & quod Lucas, & quod Matthæus retulit,
quemadmodum ſupra commemorauī: Sinite vſque
huc: &, conuerte gladium in locum ſuum. Omnes e-
nim qui acceperint gladium, gladio peribūt, &c. Quo- D
modo autem ſit intelligendum, Sinite vſque huc, iam
expoſui: & ſi alter melius poteſt, ita ſit dum tamen E-
uangeliſtarum veritas conſtet. Poſtea ſequitur Mat-
thæus, & commemorat eum in illa hora dixiſſe turbis:
Tanquam ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus Matth.26.
comprehendere me. Quotidie apud vos ſedebam do-
cens in templo, & non me tenuiſtis. Tunc addidit e-
tiam verba quæ Lucas ponit. Sed hæc eſt hora veſtra, Lucæ.22.
& poteſtas tenebrarum. Hoc autem totum factum eſt, Matth.26.
ſicut Matthæus dicit, vt implerentur ſcripturæ Pro-
phetarum. Tunc diſcipuli omnes relicto eo fugerunt,
ſicut & Marcus dicit. Sequebatur autem illum vnus a- Marci.14.
doleſcens amictus ſindone, ſicut idem Marcus com-
memorat. Et cum tenuiſſent eum, reiecta ſindone nu-
dus profugit ab eis.

De his quæ geſta ſunt cùm duceretur dominus ad domum principis ſacerdotum, & quæ in ipſa domo cum nocte perductus eſſet, & maximè de Petri ne-gatione, quemadmodum inter ſe omnes congruant.

Cap. VI.

AT illi tenētes Ieſum duxerūt ad Caïphā prin- E
cipem ſacerdotū, vbi ſcribæ & ſeniores cōue-
nerant, ſicut Matthæus dicit. Sed primum ad Matth.26.
Annam ductus eſt ſocerū Caïphæ, ſicut Ioannes dicit. Ioan.18.
Marcus autē & Lucas nomē non dicūt pontificis. Du- Marci.14.
ctus eſt autē ligatus, cū adeſſent in illa turba Tribunus Lucæ.22.
& cohors, & miniſtri Iudæorum ſicut Ioannes com- Ioan.18.
memorat. Petrus autem ſequebatur eum à longe vſque Matth.26.
in atrium principis ſacerdotum. Et ingreſſus intrō, ſe- Marci.14.
debat cum miniſtris, vt videret finem, ſicut dicit Mat- Lucæ.22.
thæus. Et calefaciebat ſe ad ignem, ſicut in eo loco nar
rationis dicit Marcus, Hoc & Lucas commemorat,
quòd Petrus ſequebatur à longe. Accenſo autem igne
in medio atrio, & circunſedentibus illis, erat Petrus
in medio eorū. Et Ioannes dicit, quòd ſequebatur Si- Ioan.14.
mon Petrus, & alius diſcipulus. Diſcipulus autem ille
alius erat notus pontifici, & introïuit cum Ieſu in atri-
um pontificis, ſicut Ioannes dicit: Petrus autem ſtabat
ad oſtium foris, ſecūdum eundem Ioannem. Exiit er- Matth.26.
go diſcipulus alius qui erat notus pontifici, & dixit o- Marci.14.
ſtiariæ, & introduxit Petrum, ſicut idem Ioānes dicit: Lucæ.22.
Sic enim factum eſt, vt intus eſſet & Petrus in atrio, ſi- Matth.26. F
cut & alij dicunt. Principes autem ſacerdotum & om-
ne concilium, ſicut Matthæus dicit, quærebant falſum
teſtimonium contra Ieſum vt eum morti traderent,
& non inuenerunt cum multi falſi teſtes acceſſiſſent.
Conuenientia enim teſtimonia non erant, ſicut Mar- Marci.14.
cus dicit, cum eundem locum commemoraret. Nouiſ- Matth.26.
ſiſſime autem venerūt duo falſi teſtes, ſicut dicit Mat-
thæus, & dixerunt: Hic dixit, Poſſum deſtruere tem-
plum dei, & poſt triduum reædificare illud. Alios eti-
am Marcus commemorat dixiſſe, Nos audiuimus eum Marci.14.
dicentem: Ego diſſoluam templum hoc manufactum,
& poſt triduum aliud non manufactum ædificabo: &
ideo non erat conueniens teſtimonium illorum: ſicut
idem Marcus ibidem dicit. Et ſurgens princeps ſacer- Matth.26.
dotum, ait illi: Nihil reſpōdes ad ea quæ iſti aduerſum
te teſtificantur? Ieſus autem tacebat: Et princeps ſacer-
dotum ait illi, Adiuro te per deum viuum, vt dicas no
bis, ſi tu es Chriſtus filius dei. Dicit illi Ieſus, Tu dixi-
ſti. Hæc Matthæus. Marcus autem eadem aliis verbis
dicit, niſi quòd tacet quòd eum adiurauerit princeps
ſacerdotum: ſed tantum valere oſtendit, quod ei dicit
Ieſus, Tu dixiſti: quantum ſi diceret, Ego ſum. Sequitur Marci.14.
enim,

G enim, vt ait idem Marcus, Iesus autem dixit illi, Ego sum. Et videbitis filium hominis à dextris sedentem virtutis, & venientem cum nubibus cœli. Hoc dicit etiam Matthæus: sed non dicit respondisse Iesum, Ego
Matth.26. sum. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimẽta sua, dicens, Blasphemauit. Quid adhuc egemus testibus? quod Matthæus commemorat. Et sequitur, Ecce nunc
Marci.14. audistis blasphemiam, Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt, Reus est mortis. Hoc etiam te-
Matth.26. statur & Marcus. Et sequitur Matthæus, Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt. Alij autem palmas in faciem ei dederunt, dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? Hoc di
Marci.14. cit & Marcus. Commemorat etiam quòd dei faciem velauerunt. De his quoque Lucas attestatur. Hæc intel-
Lucæ.22. ligitur passus dominus vsque ad mane in domo principis sacerdotum, quò prius adductus est, vbi etiam Petrus tentatus est. Sed de Petri tentatione, quæ inter has domini contumelias facta est, non eodem ordine om-
Matth.26. nes narrant: nam ipsas primo comemorant Matthæus
Marci.14. & Marcus, deinde Petri tentationem. Lucas vero ex-
Lucæ.22. plicat prius tentationem Petri, tum demum has do-
Ioan.18. H mini contumelias. Ioannes autem incipit Petri tentationem dicere, & interponit quædam de contumeliis domini, & adiungit quòd inde missus est ad Caïpham pontificem: & inde recapitulat, vt explicet quam cœperat tentationem Petri in domo quò primo adductus est, & redit ad ordinem, vbi ostendit quemadmodum ductus sit dominus ad Caïpham. Sic ergo Matthæus sequitur, Petrus vero sedebat foris in atrio, & accessit
Matth.26. ad eum vna ancilla, dicens: Et tu cum Iesu Galilæo eras? Et ille negauit coram omnibus dicẽs: Nescio quid dicis. Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancil la, & ait iis qui erant ibi, Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum negauit cum iuramento, quia non noui hominem. Et post pusillum accesserunt, qui stabant & dixerunt Petro, Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit. Tunc cœpit detestari & iurare, quia non nouisset hominem: & continuo gallus cãtauit. Hoc dicit Matthæus. Intelligitur autem quòd posteaquam exiit foras, cum iam semel negasset, gallus cantauit primus, quod Matthæus tacet, & Marcus
I dicit. Non autem foris ante ianuam iterum negauit, sed cum rediisset ad focum. Quando autem redierit,
Marci.14. non opus erat commemorare. Marcus ergo sic illud narrat, Et exiit foras ante atrium, & gallus cantauit. Rursus autem cum vidisset illum ancilla, cœpit dicere circunstantibus, quia hic ex illis est. At ille iterum negauit. Hæc vero ancilla non eadem, sed alia est, sicut dicit Matthæus. Sanè hoc quoque intelligitur, quia in secunda negatione à duobus compellatus est, & ab ancilla scilicet, quam commemorant Matthæus & Mar-
Lucæ.22. cus, & ab alio quem commemorat Lucas. Sic enim hoc narrat Lucas, Petrus vero sequebatur eum à longe. Accenso autem igne in medio atrio, & circunsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum. Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & eum fixisset intuita, dixit, Et hic cum illo erat. At ille negauit eum, dicens: Mulier non noui illum. Et post pusillum alius videns eum, dixit, Et tu de illis es? Hoc ergo quod Lucas ait: Et post pusillum: iam egressus erat Petrus ianuam, & primus gallus cantauerat. Iámque redierat, vt quemadmodum dicit Ioannes, ad focum stans iterum negaret: Ioannes enim in prima negatione, non solum de primo galli cantu tacet, sicut cæteri, excepto Marco, sed etiam quòd sedentem ad K
ignem cognouerit ancilla, non commemorat. Hoc e-
Ioan.18. nim tantum ait, Dicit ergo Petro ancilla ostiaria, Nũquid ergo & tu de discipulis es hominis istius? Dicit ille, Non sum. Deinde interponit quæ gesta sunt cum Iesu in eadem domo, quæ commemoranda arbitratus est, ita narrans, Stabant autem serui & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus, stans & calefaciens se. Hic ergo intelligitur, iam exisse foras Petrum, & redisse. Primo enim sedebat ad ignem, posteà iam rediens, stare cœperat. Sed forte ait aliquis, Nondum exierat, surrexerat autem exiturus. Hoc potest dicere, qui putat foris ante ianuam secundo interrogatum negas-
Ioan.18. se. Videamus ergo Ioannis sequentia, Pontifex ergo, inquit, interrogauit Iesum de discipulis suis, & doctrina eius. Respondit ei Iesus, Ego palàm locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in tem plo quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis. Ecce ij sciunt quæ dixerim ego. Hæc autem cum dixisset, vnus assistens L
ministrorum dedit alapam Iesu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Iesus, Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: sin autẽ bene, quid me cædis? Et misit eum Annas ligatum ad Caïpham pontificem. Hic sanè ostenditur quòd Annas pontifex erat: nondum enim missus erat ad Caïpham, cum iam illi diceretur, Sic respondes pontifici? Et hos duos, Annam & Caïpham pontifices, commemorat etiam Lucas in initio Euangelij sui. His dictis Ioannes redit
Lucæ.3. ad quod cœperat de negatione Petri: id est, ad eandem domum, vbi gesta sunt quæ narrauit, & vnde ad Caïpham missus est Iesus, ad quem ab initio ducebatur, sicut dicit Matthæus. Commemorauit autem ista
Matth.26. Ioannes quæ interposuit recapitulans de Petro, & ad eam narrationem rediens, ita dicit, vt compleat trinam negationem. Erat autem Simon Petrus stans, &
Ioan.18. calefaciens se. Dixerunt ergo ei, Nunquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille & dixit, Non sum. Hoc igitur loco inuenimus, non ante ianuam, sed ad focum stantem, secundo negasse Petrum: quod fieri non posset, nisi iam rediisset, posteaquã foras exierat. Ne- M
que enim iam exierat, & foris eum vidit altera ancilla: sed cum exierat, eum vidit: id est, cum surgeret vt exiret, animaduertit eum, & dixit iis qui erant ibi, id est, qui simul erant ad ignem intus in atrio, Et hic e-
Matth.26. rat cum Iesu Nazareno. Ille autem qui foras exierat, hoc audito, rediens iurauit illis contranitentibus,
Marci.14. quia non nouit hominem. Nam & Marcus sic ait de eadem ancilla, Et cœpit dicere circunstantibus, quia hic ex illis est. Dicebat enim non illi, sed iis qui illo exeunte ibi remanserant, sic tamen vt ille audiret. Vnde rediens, & rursus ad ignem stans, resistebat negando verbis eorum. Deinde in eo quod Ioannes ait, Dixerunt, nunquid & tu ex discipulis eius es? quod re-
Ioan.18. deunti & stanti dictum intelligimus, hoc quoque confirmatur, non illam tantum alteram ancillam, quam commemorant in hac secunda negatione Matthæus
Matth.26. Marci.14. Lucæ.22. Ioan.18. & Marcus, sed & alium, quem commemorat Lucas, cum Petro id egisse. Vnde & Ioannes dicit. Dixerunt ergo ei, Quapropter siue posteaquam illo exeunte dixit ancilla his, qui secum erant in atrio, quia hic ex illis est, hoc audito ille, regressus est, vt se quasi purgaret negando: siue quod est credibilius, non audiuit quid

A quid de illo dictum fuerit, cum foras exiret, & posteaquam rediit, dixerunt ei ancilla & ille alius, quem Lu cas commemorat, Nunquid & tu ex discipulis eius es? & dixit, Non sum, pertinacius insistente illo, de quo
Lucæ.22. Lucas ait, atque dicente, Et tu de illis es: cui Petrus ait, O homo non sum. Liquido tamen colligitur, collatis de hac re omnibus Euangelistarum testimoniis, non
Matth.26. ante ianuam secundo Petrum negasse, sed intus in a-
Marci.14. trio ad ignem: Matthæum autem & Marcum, qui cõmemorauerunt exisse eum foras, regressum eius breuitatis causa tacuisse. Nunc iam de tertia negatione inspiciamus eorum congruentiam, quam Matthæum solum iam explicasse meminerimus. Sequitur ergo Marcus, & dicit, Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro, Vere & tu ex illis es, nam & Galilæ-
Lucæ.22. us es. Ille autem cœpit anathematizare & iurare, Quia nescio hominem istum quem dicitis. Et statim iterum gallus cantauit. Lucas autem ita secutus, hoc idem nar rat, Et interuallo facto quasi horæ vnius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere & hic cum illo erat, nam & B
Galilæus est. Et ait Petrus, Homo nescio quid dicis.
Ioan.18. Et continuo adhuc illo loquente, cantauit gallus. Ioannes secutus de tertia Petri negatione, ita explicat, Dicit ei vnus ex seruis pontificis, cognatus eius cuius abscidit Petrus auriculam, Nónne ego te vidi in orto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus, & statim gallus cantauit. Quod igitur Matthæus & Marcus dicunt, Post pusillum, quantum esset hoc temporis, manifestat Lucas dicendo, Et interuallo facto quasi horæ vnius. De hoc autem interuallo tacet Ioannes. Item quod Matthæus & Marcus non singulari, sed plurali numero enunciant eos, qui cum Petro agebant, cum Lucas vnum dicat, Ioannes quoque vnum, eúmque cognatum eius, cui abscidit Petrus auriculam: facile est intelligere, aut pluralem numerum pro singulari, vsitata locutione vsurpasse Matthæum & Marcum: aut quòd vnus maxime tanquam sciens, & qui eum viderat, affirmabat, cæteri autem secuti eius fidem, Petrum simul vrgebant. Vnde duos Euangelistas compendio pluralem numerum posuisse: alios autem duos eum solum significare voluisse, qui præcipuus in hoc erat.
C Iam vero illud quod Matthæus ipsi Petro dictum fuis-
Matth.26. se asserit, Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua ma-
Ioan.18. nifestum te facit: sicut Ioannes eidem Petro dictum
Marci.14. Matth.26. Lucæ.22. asseuerat, Nónne ego te vidi in orto cum illo? Marcus autem inter se illos de Petro locutos dicit, Vere ex illis est, nam & Galilæus est: sicut & Lucas, non Petro, sed de Petro dicit, Alius quidam affirmabat dicẽs: Vere & hic cum illo erat, nam & Galilæus est: Aut sententiam intelligimus tenuisse eos qui compellatum dicunt Petrum: tantundem enim valuit quod de illo coram illo dicebatur, quantum si illi diceretur: aut vtroque modo actum vel dictum, & alios illo, alios alio modo commemorasse. Galli autem cantum post tertiam negationem secundum intelligimus, sicut Marcus expressit. Sequitur ergo Matthæus dicens:
Matth.26. Et recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat, Pri-
Marci.14. usquam gallus cantet ter me negabis. Et egressus foras, fleuit amare. Marcus autem ita dicit, Recordatus est Petrus verbi quod dixit ei Iesus, Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis: & cœpit flere. Lucas autem
Lucæ.22. sic ait: Et conuersus dominus respexit Petrum, Et recordatus est Petrus verbi domini sicut dixit, quia priusquam gallus cantet ter me negabis. Et egressus foras Petrus fleuit amare. Ioannes de recordatione & fletu Petrit acet. Sanè in eo quod ait Lucas, quòd con- D
uersus dominus respexit Petrum: quomodo accipiendum sit, diligentius consyderandum est. Quanuis enim dicãtur etiam interiora atria, tamen in exterio-re atrio fuit Petrus inter seruos qui simul se ad ignem calefaciebant. Non est autem credibile quòd vbi audiebatur dominus à Iudæis, vt corporalis fieret illa respectio. Nanque cum dixisset Matthæus. Tunc ex-
Matth.26. puerunt in faciem eius & colaphis eum cæciderunt, alij autẽ palmas in faciem eius dederũt, dicentes: Prophetiza nobis Christe quis est qui te percussit: secutus est dicẽs, Petrus vero sedebat foris in atrio. Quod nõ diceret, nisi illa cum domino intus agerentur: & quãtum colligitur in narratione Marci, non solum in interioribus, sed etiam in superioribus domus agebantur. Nam posteaquam Marcus talia narrauit, secutus
Marci.14. ait, Et cum esset Petrus in atrio deorsum. Sicut ergo eo quòd Matthæus ait, Petrus vero sedebat foris in atrio: ostendit ꝙ illa intus agerentur: sic eo quòd dicit Marcus, Et cum esset Petrus in atrio deorsum, ostendit non solum in interioribus, sed etiam in superioribus gesta quæ dixerat, Quomodo ergo respexit Pe- E
trum dominus facie corporali? Quapropter mihi videtur illa respectio diuinitus facta, vt ei veniret in mẽtem quoties iam negasset, & quid ei dominus prædixisset, atque ita misericorditer domino respiciente pœniteret eum, & salubriter fleret, sicut quotidie dicimus, Domine respice me, Et, respexit eum dominus, ψυχροῦμ.
qui de aliquo periculo vel labore diuina misericordia liberatus est. Et sicut dictum est, Respice & exau-
Psal.12.&.6. di me, & cõuertere domine & libera animam meam: Ita dictum arbitror, Conuersus dominus respexit Petrum, & recordatus est Petrus verbi domini. Denique cum frequentius soleant Euangelistæ in narrationibus suis ponere Iesum quàm dominum, modo Lucas dominum posuit dicens, Conuersus dominus respexit Petrum, & recordatus est Petrus verbi domini. Matthæus autem & Marcus, quia de ista respectione tacuerunt, non verbi domini, sed verbi Iesu, eum recordatum esse dixerunt: vt etiam ex hoc intelligamus illam respectionem à Iesu, non humanis oculis, sed diuinitus factam.

De his quæ mane gesta sunt priusquam Pilato traderetur quomodo Euangelistæ inter se non discrepent, & de testimonio Hieremiæ, quod Matthæus propter domini precium interposuit, cùm hoc in eius tẽ Prophetæ scriptura nõ inueniatur. Cap. VII. F

SEquitur ergo Matthæus & dicit, Mane autem fa-
Matth.27. Marci.15. cto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum vt eum morti traderent: Et vinctũ adduxerunt eũ, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi. Marcus similiter, Et confestim mane, inquit, consiliũ facientes summi sacerdotes cum senioribus & scribis & vniuerso concilio vinci-entes Iesum duxerunt & tradiderunt Pilato. Lucas au-
Lucæ.22. tem posteaquam compleuit narrando Petri negatio-nem, recapitulauit quæ cum domino gesta sunt, iam vt apparet circa mane, atque ita contexuit narrationem. Et viri qui tenebant illum illudebant ei cædentes, & velauerunt eum & percutiebant faciem eius, & interrogabant eum dicentes, Prophetiza, quis est qui te percussit? Et alia multa blasphemantes dicebant in eum. Et vt factus est dies, conuenerunt seniores plebis & principes sacerdotũ & scribæ & duxerunt illum in concilium suum dicentes: Si tues Christus dic nobis

Et ait,

G Et ait illis,Si vobis dixero,non credetis mihi:si autem & interrogauero,non respondebitis mihi neq; dimittetis. Ex hoc autem erit filius hominis sedẽs à dextris virtutis dei.Dixerunt autem omnes, Tu ergo es filius dei?Qui ait,Vos dicitis:quia ego sum.At illi dixerunt, Quid adhuc desyderamus testimoniũ?Ipsi enim audiuimus de ore eius.Et surgens omnis multitudo eorum Lucæ.23. duxerũt eum ad Pilatum. Hæc omnia narrauit Lucas, Matth.26. vbi intelligitur quod etiam Matthæus & Marcus narMarci.14. rauerunt, quòd interrogatus sit dominus, vtrum ipse esset filius dei,& quòd dixerit,Dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedẽtem à dextris virtutis dei & venientem in nubibus cœli, iam lucescente die ge- Lucæ.22. stum: quando Lucas dicit,Et vt factus est dies: atq; ita narrat similia, & si quid etiam ipse cõmemorat quod illi tacuerunt.Nocte autem intelligimus per falsos testes actũ esse cum domino,quod breuiter cõmemorauerunt Matthæus & Marcus,Lucas tacuit, qui enarrauit quæ circa mane sunt gesta.Nam & illi: id est Matthæus & Marcus cõtexerunt narrationẽ in iis quę cum domino acta sunt vsque ad mane:sed postea redierunt H ad narrandam Petri negationẽ: qua terminata redierunt ad mane,vt inde cætera cõtexerent, quousq; perducerent quæ cum domino acta erant,sed nõdum cõmemorauerant quod mane factum esset.Ioannes quoque cum ea quæ cum domino gesta sunt,ex quãta parte visum est, & Petri negationem totam cõmemorasIoan.18. set,Adducunt ergo,inquit, Iesum ad Caïpham in prætorium.Et erat autẽ mane, vbi intelligimus aut aliquã fuisse causam,quæ coëgerit Caïpham esse in prætorio, nec esse præsentem, cum alij principes sacerdotũ haberent de domino quęstionem,aut in domo eius fuisse prætorium: tamen ad ipsum ab initio ducebãtur,ad quem in extremo perductus est.Sed quia iam tanquam conuictum reum adducebant, Caïphæ autem iam antea visum fuerat vt Iesus moreretur,nulla mora interposita est,quin occidendus Pilato traderetur.Quę igitur per Pilatum cum domino gesta sunt,ita Matthæus narrat.Ac primum excurrit inde, vt cõmemoret exitum Iudæ traditoris, quem solus narrauit, ita dicens: Matth.27. Tunc vidẽs Iudas qui eum tradidit,quia damnatus esset,pœnitentia ductus,retulit triginta argenteos prinI cipibus sacerdotum & senioribus dicens, Peccaui tradens sanguinem iustum.At illi dixerũt,Quid ad nos? Tu videris. Et proiectis argenteis in templo, recessit: & abiens, laqueo se suspendit, Principes autem sacerdotum acceptis argenteis,dixerũt: Non licet eos mittere in corbonam,quia precium sanguinis est. Cõsilio autem inito,emerunt ex illis agrum figuli in sepulturã peregrinorũ: propter hoc vocatus est ager ille Acheldemach, hoc est ager sanguinis, vsq; ad hodiernũ diem. Tũc impletum est quod dictum est per Hieremiam Prophetam dicentem, Et acceperunt triginta argenteos precium appreciati, qem appreciauerunt filij Israël,& dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominꝰ. Si quis autem mouetur quòd hoc testimonium nõ inuenitur in scriptura Hieremiæ Prophetæ,& ideo putat fidei Euangelistæ aliquid derogandũ, primo nouerit nõ omnes codices Euangeliorum habere,q; per Hieremiam dictum sit,sed tantũmodo per Prophetam.Possemus ergo dicere his potiuscodicibus esse credendũ,qui Hieremiæ nomen nõ habent.Dictũ Zach.11. est enim hoc per Prophetã,sed Zachariam: vnde putatur codices esse mendosos qui habent nomẽ Hieremiæ,quia vel Zachariæ habere debuerunt:vel nullius, sicut quidam,sed tantũ per Prophetã dicentẽ, qui vtiq; K intelligitur Zacharias.Sed vtatur ista defensione, cui placet:mihi autem cur nõ placeat,hęc causa est,quia & plures codices habent Hieremiæ nomẽ: & qui diligẽtius in Græcis exemplaribus Euangeliũ consyderauerunt,in antiquioribus Græcis ita se perhibẽt inuenisse: & nulla fuit causa cur adderetur hoc nomẽ, vt mẽdositas fieret.Cur autem de nonnullis codicibus tolleretur, fuit vtique causa, vt hoc audax imperitia faceret, cum turbaretur quæstiõe, quòd hoc testimonium apud Hieremiam non inueniretur. Quid ergo intelligendum est,nisi hoc actum esse secretiore consilio prouidentiæ dei,qua mentes Euangelistarũ sunt gubernatę? Potuit enim fieri, vt animo Matthæi Euangelium conscribentis pro Zacharia Hieremias occurrerit,vt fieri solet: quod tamen sine vlla dubitatione emẽdaret, saltem ab aliis admonitꝰ, qui ipso adhuc in carne viuẽte, hoc legere potuerunt, nisi cogitaret recordationi suæ, quæ sancto spiritu regebatur,nõ frustra occurrisse aliud pro alio nomẽ Prophetæ,nisi quia ita dominus hoc scribi cõstituit.Cur autem ita cõstituerit dominus,prima illa causa vtilitima debet facillime cogitari:etiam L sic esse insinuatũ,ita omnes sanctos Prophetas vno spiritu locutos,mirabili inter se consensione constare, vt hoc multo amplius sit,quàm si omnia Prophetarũ vno vnius ore dicerentur: & ideo indubitanter accipi debere quæcunq; per eos spiritussanctus dixit, & singula esse omnium,& omnia singulorum. Cur igitur & quæ dicta sunt per Hieremiam, tam sint Zachariæ quàm Hieremiæ:& quæ dicta sunt per Zachariam, tam sint Hieremiæ quàm Zachariæ: quid opus erat vt emendaret Matthæus,cum aliud pro alio sibi nomen occurrens,à se scriptum relegisset?Ac non potius sequens authoritatem spiritussancti, à quo mentẽ suam regi plus nobis ille vtique sentiebat,ita hoc scriptum relinqueret,sicut eum admonendo constituerat ei dominus: ad informandos nos, tantam verborum suorum inter Prophetas esse concordiam, vt non absurde, imò congruentissime etiam Hieremiæ deputaremus quod per Zachariam dictum reperiremus. Si enim hodie quisquam volens alicuius verba indicare,dicat nomen alterius à quo dicta non sint, qui tamen sit amicissimus & familiaritate coniunctissimus illi cuius verba dicere voluit:& continuo recordatus alium pro alio se dixisse,ita se colligat atque corrigat, vt tamen dicat,bene dixi,quid aliud intuens nisi tantam inter ambos esse concordiam, inter illum scilicet cuius verba dicere voluit, & alium cuius ei nomen pro illius nomine occurrit,vt tale sit hoc istum dixisse,quale si ille dixisset, quanto magis hoc de Prophetis sanctis intelligendum & maxime commendandum fuit, vt omnium libros tanquam vnius vnum librum acciperemus: in quo nulla rerum discrepantia crederetur,sicut nulla inueniretur,& in quo maior esset cõstantia veritatis,quàm si omnia illa vnus homo quamlibet doctissimus loqueretur. Quod ergo hinc argumentum sumere conantur vel infideles vel imperiti homines, quasi ad ostendendam dissonantiam sanctorum Euangelistarum,hęc potius debent assumere fideles & docti ad ostendẽdam vnitatem sanctorũ Prophetarum. Est & alia causa quæ mihi videtur alio tempore diligentius pertractãda, ne amplius sermonẽ protendamus quàm huius operis terminandi necessitas flagitat, cur hoc nomen Hieremiæ in testimonio Zachariæ sic manere permissum vel potius sanctispirit⁹ authoritate prę-

A ceptum sit.Est apud Hieremiam,quòd emerit agrum à Hiere.32. filio fratris sui,& dederit ei argentum,non quidem sub hoc nomine precij quod positum est apud Zachariam, triginta argenteis, veruntamen agri emptio non est apud Zachariam. Quod autem per prophetiam de triginta argẽteis ad hoc interpretatus sit Euãgelista,quod modo de domino completum est,vt hoc esset precium eius manifestum est: sed ad hoc pertinere etiã illud de agro empto quod Hieremias dicit,hinc potuit mystice significari:vt non hic Zachariæ nomen poneretur qui dicit triginta argẽteis, sed Hieremiæ qui dicit de agro empto: vt lecto Euangelio atque inuento nomine Hieremiæ,lecto autem Hieremia & non inuento testimonio de triginta argenteis, inuento tamen de agro empto,admoneatur lector vtrunque conferre,& inde sensum enodare prophetiæ, quomodo pertineat ad hoc Matth.27. quod in domino impletum est.Nam illud quod subiecit huic testimonio Matthæus cum ait, Quem appreciauerunt filij Israël, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus,nec apud Zachariã nec apud Hieremiam reperitur,Vnde magis ex persona ipB sius Euangelistæ accipiendum est, eleganter & mystice incertum, quia hoc ex domini reuelatiõe cognouerat ad hanc rem quæ de Christi precio facta est huiusHiere.32. modi pertinere prophetiam. Liber quippe empti agri apud Hieremiam iubetur mitti in vas fictile,& emitur hic de precio domini ager figuli,& hoc ad sepulturam peregrinorum,tanquam ad permãsionem quietis eorũ qui in hoc seculo peregrinantes consepeliuntur Christo per baptismum.Nam & illam emptionem agri hoc significare Hieremiæ dicit dominus, quia erit permãsio de captiuitate liberatorum in illa terra.Hæc tanquã delinianda arbitratus sum, cum admonerẽ quid in his propheticis testimoniis in vnũ redactis,& Euangelicæ narrationi collatis, diligẽtius attentiusque requiratur. Hæc interposuit Matthæus de Iuda traditore.

De his quæ apud Pilatum gesta sunt,quomodo inter se nihil dissentiant. Cap.VIII.

Matth.27. DEinde sequitur & dicit. Iesus autem stetit ante præsidem, & interrogauit eum præses dicens, Tu es rex Iudæorum? Dicit ei Iesus, Tu dicis. Et cum accusaretur à principibus sacerdotum & seniC oribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus, Non audis quãta aduersum te dicunt testimonia?Et nõ respondet ei vllum verbum,ita vt miraretur præses vehementer. Per diem autem solennem consueuerat præses dimittere populo vnum vinctum quem voluissent.Habebat autem tunc vinctum insignem qui dicebatur Barrabas. Congregatis ergo illis dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis,Barrabã an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat enim quòd per inuidiã tradidissent eum. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad illum vxor eius dicẽs,Nihil tibi & iusto illi, Multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt populis vt peterẽt Barrabam,Iesum vero perderent.Respondens autem præses ait illis,Quem vultis vobis de duobus dimitti?At illi dixerunt, Barrabam.Dixit illis Pilatus,Quid ergo faciam de Iesu qui dicitur Christus? Dicunt omnes,crucifigatur.Ait illis præses, Quid enim mali fecit?At illi magis clamabant,dicentes,Crucifigatur. Videns autem Pilatus quòd nihil proficeret, sed magis tumultus fieret,accepta aqua lauit manus coram populo,dicens, Innocens ego sum à sanguine iusti huius,vos videritis. Et respõdens vniuersus populus,dixit,Sanguis eius su-

per nos & super filios nostros. Tũc dimisit illis Barra- D bam,Iesum autem flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur.Hęc narrauit Matthæus. per Pilatum gesta de do Marci.15. mino.Marcus quoque penè iisdem verbis & rebus con einit.Verba autem Pilati, quibus respondit populo petenti,vt soleniter vnus vinctus dimitteretur,ita refert. Pilatus autem respondit eis,& dixit, Vultis dimittã vobis regem Iudæorum?Matthæus autem sic ait,Congre- Matth.27. gatis ergo illis,dixit Pilatus,Quem vultis dimittam vobis,Barrabã an Iesum,qui dicitur Christus?Nulla quæstio est,quòd tacet ipsos petisse vt aliquis eis dimitteretur. Sed quæri potest quæ verba Pilatus dixerit, vtrum quæ à Matthæo, an quæ à Marco referuntur? Aliud enim videtur esse,Quem vultis dimittam vobis,Barrabam an Iesum qui dicitur Christus:aliud,Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? Sed quia Christos, reges dicebant, & qui dixit illum an illum, manifestum est eum quæsisse an vellent sibi dimitti regem Iudæorum: id est Christũ,nihil interest sententiæ, quod hic tacuit Marcus de Barraba, hoc solum volens dicere quod ad Iesum pertinebat,quandoquidem in eorum responMarci.15. sione satis & ipse ostendit,quę sibi dimitti voluerint. Pontifices,inquit,concitauerunt turbam,vt magis Barrabã dimitteret eis.Sequitur autem & dicit, Pilatus autẽ ite- E rum respondens,ait illis,Quid ergo vultis faciam regi Iudæorum? Vnde iam satis apparet quòd id Marcus velit ostendere,dicendo,regem Iudęorũ,quod Matthæus dicendo, Christum.Non enim dicebantur Christi, reges,nisi Iudæorum:nam in eo etiam loco Matthęus ait, Dicit illis Pilatus,Quid igitur faciam de Iesu,qui dici- Matth.27. tur Christus?Ergo sequitur Marcus, At illi iterum cla- Marci.15. mauerunt,Crucifige eum.Quod ille ait, Dicũt omnes, Crucifigatur.Et sequitur Marcus, Pilatus vero dicebat eis,Quid enim mali fecit?At illi magis clamabãt,Crucifige eum.Hoc Matthæus, non dicit,sed quoniam di- Matth.27. xit, Videns autem Pilatus quia nihil proficeret,sed magis tumultus fieret:dixit etiam eum lauisse manus corã populo, vt innocentem se à sanguine iusti significaret: quod item & Marcus & alij tacent. Satis ostẽdit etiam Matthæus egisse præsidẽ cum populo, vt dimitteretur. Quod breuiter significauit Marcus in eo, quòd refert Pilatum dixisse,Quid enim mali fecit? Deinde sic etiã Marci.15. ipse cõcludit,quæ per Pilatum cum domino gesta sunt. Pilatus autem,inquit,volens populo satisfacere, dimisit illis Barrabam,& tradidit Iesum flagellis cæsum vt cru F cifigeretur.Hęc apud præsidem gesta narrauit Marcus. Lucas apud Pilatum gesta sic narrat: Cœperunt autẽ ac- Lucæ.23. cusare illum,dicentes, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicẽtem se Christum regem esse.Hoc illi duo Euangelistæ non dixerunt, cum tamen dicerent quòd eum accusabant. Ergo iste etiam ipsa crimina quæ falso obiecerunt, aperuit. Tacuit autem quod ei dixit Pilatus, Non respondes quicquam? Vides in quantis te accu- Lucę.23. sant? Sed planè sequitur, & dicit quod etiam illi dixe- Matth.27. runt,Pilatus autem interrogauit eum,dicens,Tu es rex Marci.15. Iudæorum? At ille respondens ait, Tu dicis. Hoc autem Matthæus & Marcus commemorauerunt antequam dicerent compellatum Iesum,quòd eis accusantibus non responderet. Nihil autem interest veritatis, quo ordine Lucas ista retulerit: quemadmodum nihil interest si alius aliquid tacet,quod alius commemorat: quemadmodũ in consequentibus dicit,Ait autem Pila- Lucæ.23. tus ad principes sacerdotum & turbas, Nihil inuenio causæ in hoc homine. At illi inualescebant, dicentes,

G Cõmouit populum docẽs per vniuersam Iudeã,& incipiens à Galilea vsq; huc.Pilatus autẽ audiens Galileam, interrogauit si homo Galilæ⁹ esset.Et vt cognouit q⁹ de Herodis potestate esset,remisit eũ ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat in illis diebus. Herodes autẽ viso Iesu,gauisus est valde:erat enim cupiẽs ex multo tẽpore videre eũ,eo quòd audierat multa de illo, & sperabat signũ aliquod videre ab eo fieri.Interrogabat autem illum multis sermonibus. At ipse nihil respondebat.Stabant etiã principes sacerdotũ & scribæ constanter accusantes eũ.Spreuit autẽ illum Herodes cũ exercitu suo,& illusit indutũ veste alba, & remisit ad Pilatũ. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die: Nam antea inimici erãt adinuicem.Hæc omnia,id est,quòd à Pilato ad Herodem dominus missus est,& quę ibi gesta sunt, Lucas solus ídicat: etiã si aliquid ibi ait simile, quod in aliis narrationũ locis etiã apud alios possit inueniri,Cęteri autẽ ea tantum dicere voluerũt quę apud Pilatum gesta sunt, quousq; dominus crucifigendus traderetur.Rediẽs ergo Lucas ad ea quæ apud pręsidẽ gerebãtur,vnde digressus erat vt narraret quod apud Herodem actũ est,ita sequitur,Pilatus autẽ cõuocatis prin
Lucę.23. H cipibus sacerdotũ & magistratibus & plebe,dixit ad illos,Obtulistis mihi hunc hominẽ quasi auertentẽ populum,& ecce ego corã vobis interrogãs, nullam causam inueni in homine isto,ex iis in quibus eũ accusatis. Hic intelligimus eum prætermisisse quemadmodũ à domino quæsierit,quid accusatoribus responderet. Sed neq; Herodes,inquit, Nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatũ ergo illum dimittam.Necesse autem habebat dimittere eis per diẽ festum vnum. Exclamauit autem simul vniuersa turba dicẽs. Tolle hunc & dimitte nobis Barrabam, qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium missus in carcerem.Iterum autem Pilatus locutus est ad illos volens dimittere Iesum. At illi succlamabant dicentes,Crucifige,crucifige eum.Ille autẽ tertio dixit ad illos, Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo:Corripiam ergo illum & dimittam. At illi instabant vocibus magnis, postulantes vt crucifigeretur, & inualescebãt voces eorũ. Matthæus huic conatui Pilati, quo sæpius cum eis egit, volens vt dimitteretur Iesus,paucissimis verbis satis attestatus est vbi ait, Matth.27. I Vidẽs autem Pilatus quòd nihil proficeret,sed magis tumultus fieret:quod non diceret nisi multum ille nisus esset:quanuis tacuerit, quoties hoc efficere tentauerit , vt erueret Iesum furori eorum . Et Lucæ.23. Lucas ita concludit quod actum est apud prædsidem. Et Pilatus,inquit, adiudicauit fieri petitionem eorum.Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem quem petebant, Ie-
Ioan.18. sum vero tradidit voluntati eorum . Nunc eadem secundum Ioannem consideremus: id est, quæ per Pilatum facta sunt.Et ipsi,inquit,non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed manducarent Pascha.Exiit ergo Pilatus ad eos foras & dixit,Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixerunt ei,Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Hic videndum est, ne contrarium sit ei,quod Lucas dicit, certa in eũ dicta esse crimina,Et dicit quæ dicta sunt. Cœperunt autem,inquit, Lucæ.23. accusare illum dicentes,Hunc inuenimus subuertẽtem gentem nostram & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. Quod vero nunc secundum Ioannem cõmemorati,videntur Iudæi nolusse dicere crimina,cum dixisset eis Pilatus, Quã accusationem affertis aduersus hominem hunc?Respon- K Ioan.18.
derunt ei , Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum: Videlicet vt eorum authoritatem secutus,quid ei obiicerẽt desineret quęrere:sed ob hoc tantum nocentem crederet,quòd sibi ab eis tradi meruisset.Ergo intelligere debemus, & hoc dictum esse,& illud quod Lucas commemorauit. Multa enim dicta, & multa responsa sunt. Vnde vnicuique eorum quantum visum est decerpsit,& in narratione sua posuit, quod satis esse iudicauit.Nam etiam ipse Ioãnes dicit quædam quæ obiecta sunt, quæ suis locis videbimus. Itaq; sequitur. Dixit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos,& secun- Ioan.18.
dum legem vestram iudicate eum.Dixerunt ergo ei Iudæi,Nobis non licet interficere quenquã.Vt sermo Iesu impleretur quẽ dixit,significans qua morte esset moriturus.Introiit ergo iterum in prætoriũ Pilatus,& vocauit Iesum & dixit ei,Tu es rex Iudæorum?Et respon
Matth.27. Marci.15. Lucę.23. dit Iesus.A temetipso hoc dicis,an alij tibi dixerunt de me?Et hoc non videtur conuenire illi quod ab aliis cõmemoratum est. Respõdit Iesus,tu dicis,nisi in consequentibus ostenderet & illud dictum esse.Vnde ostendit ea quæ nunc dicit, à cæteris potius Euãgelistis tacita quàm à domino dicta non esse.Attende ergo cætera. L
Respondit, inquit, Pilatus. Nunquid ego Iudæus sum? Ioan.18.
Gens tua & põtifices tui tradiderũt te mihi:Quid fecisti?Respondit Iesus,Regnũ meũ non est de mũdo hoc: Si ex hoc mũdo esset regnum meũ , ministri mei vtiq; decertarẽt vt non traderer Iudæis,Nũc autem regnum meum nó est hinc. Dixit itaque ei Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Iesus , Tu dicis, quia rex sum ego . Ecce quando ventũ est ad id,quod alij Euangelistę commemorauerunt.Sequitur ergo idem,dicẽte adhuc domino,quod cæteri tacuerunt, Ego in hoc natus sum,& ad hoc veni in mũdum, vt testimonium perhibeam veritati,Omnis qui est ex veritate audit vocem meam.Dicit ei Pilatus,Quid est veritas? Et cum hoc dixisset,iterum exiit ad Iudæos, & dicit eis : Ego nullam inuenio in eo causam.Est autem consuetudo vobis,vt vnum dimittam vobis in Pascha,Vultis ergo,dimittã vobis regem Iudæorum? Clamauerunt rursum omnes,dicẽtes, Non hunc, sed Barrabam . Erat autem Barrabas latro. Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum,& flagellauit.Et Ioan.19.
milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius,& veste purpurea circundederunt eum,& ve- M
niebant ad eum,& dicebant,Aue rex Iudæorum,& dabãt ei alapas.Exiit iterum Pilatus foras,& dicit eis,Ecce adduco eum vobis foras , vt cognoscatis quia in eo nullam causam inuenio.Exiit ergo Iesus portans coronam spineam,& purpureum vestimentum, & dicit eis, Ecce homo.Cum ergo vidissent eum pontifices & ministri,clamabant dicentes,Crucifige crucifige eum.Dicit eis Pilatus, Accipite eũ vos, & crucifigite:ego enim non inuenio in eo causam.Respõderunt ei Iudæi, Nos legem habemus,& secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit.Hoc potest congruere ei,quod Lucas Lucæ.23.
commemorat in accusatione Iudęorum dictum,Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram , vt adiungatur, Quia filium dei se fecit . Sequitur ergo Ioannes Ioan.19.
& dicit,Cum ergo audisset Pilatus hũc sermonem,magis timuit. Et ingressus est prætoriũ iterum,& dicit ad Iesum, Vnde es tu? Iesus autem respõsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus,Mihi nõ loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te:& potestatẽ habeo dimittere te?Respondit Iesus, Non haberes potestatẽ aduersus

A sus me vllã,nisi tibi datum esset desuper.Propterea qui tradidit me tibi,maius peccatum habet.Et exinde quęrebat Pilatus dimittere eũ.Iudæi autem clamabant,dicentes,Si hunc dimittis,non es amicus Cęsaris.Omnis enim qui se regem facit,cõtradicit Cæsari. Huic potest cõgruere,quod Lucas in eadem accusatione Iudæorum ita narrat:cum dixissent, Inuenimus eum subuertẽtem gentem nostram:adiecit, Et prohibentem tributa dari Cæsari,& dicentẽ se Christum regem esse. Ex quo soluitur illa quæstio, qua putari poterat Ioannem dixisse, nullum à Iudæis domino crimen obiectum, quãdo re-
Ioan.18. sponderunt & dixerunt ei,Si non esset hic malefactor,
Ioan.19. non tibi tradidissemus eum. Sequitur ergo Ioannes & dicit, Pilatus autem cum audisset hos sermones,adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithostratus,Hebraïce autem Gabatha. Erat autem parasceue Paschæ hora quasi sexta,& dicit Iudęis,Ecce rex vester . Illi autem clamabant , Tolle tolle crucifige eum.Dicit eis Pilatus,Regem vestrum crucifigam?Responderunt põtifices, Non habemus regem nisi Cæsarem.Tũc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur.Hæc narrauit Ioannes per Pilatum gesta.

B *De illusione qua illusus est à cohorte Pilati,quomodo non dissonent tres qui hoc dicunt Matthæus,Marcus, & Ioannes. Cap.IX.*

Matth.27. COnsequẽs est etiam,vt ipsam domini passionem secundum quatuor Euangelistarum testimonia videamus,quam Matthęus sic incipit,Tunc milites præsidis susc ipientes Iesum in prætorium,congregauerunt ad eum vniuersam cohortem:& exuentes eũ, chlamidem coccineam circundederunt ei, & plectentes coronam de spinis,posuerunt super caput eius,& arundinem in dextera eius:& genuflexo ante eum, illu-
Marci.15. debant,dicẽtes,Aue rex Iudęorum.Hoc Marcus in eodem loco narrationis ita dicit, Milites autem duxerũt eum intrò in atrium prætorij, & conuocant totam cohortem:& induunt eũ purpura,& imponunt ei plectentes spineam coronam:& cœperunt salutare eũ,Aue rex Iudæorum. Et percutiebãt caput eius arundine,& conspuebant eum:& ponentes genua,adorabant eum.Intelligitur itaque quod Matthæus ait, Chlamydem coccineam circũdederunt ei:hoc Marcum dixisse, indutum purpura. Pro regia eñ purpura, chlamys illa coccinea
C ab illudentibus adhibita erat:& est rubra quędam purpura cocco simillima.Potest etiã fieri,vt purpuram etiã
Ioan.19. Marcus commemorauerit, quã chlamys habebat,quãuis esset coccinea.Lucas hoc prætermisit.Ioãnes autem antequam diceret,quòd eum Pilatus crucifigẽdum tradiderit,commemorauit hoc dicens,Tunc ergo apprehẽdit Pilatus Iesum, & flagellauit: & milites plectentes coronã de spinis,imposuerunt capiti eius,& veste purpurea circundederunt eum, & veniebant ad eum,& dicebant,Aue rex Iudæorũ:& dabant ei alapas. Vnde apparet Matthæum & Marcum,recapitulãdo istud commemorasse, non quo tunc factum sit, cum eum Pilatus
Matth.27. iam crucifigendum tradidisset.Ioannes enim apud Pilatũ dicit hæc gesta satis euidenter,vnde isti quod prę-
Marci.15. terierant recoluerunt.Ad hoc pertinet etiã quòd consequenter dicit Matthęus, Et expuentes eum acceperũt arũdinem & percutiebant caput eius.Et postquam illuserunt ei ,exuerunt eum chlamydem & induerũt eum vestimentis eius, & duxerũt eum vt crucifigerent.Hoc quod exuerunt chlamydem , & induerunt eum vestimentis eius,in fine factum intelligitur cum iam duceretur.Marcus hoc ita dicit, Et postq̃ illuserunt ei,exue-
rũt illum purpuram, & induerunt eum vestimẽtis suis. D

Quomodo non repugnet quod Matthæus, Marcus, & Lucas angariatum dicunt qui portaret eius crucem , cùm Ioannes dicat quòd eam Iesus ipse portauerit. Cap.X.

SEquitur ergo Matthæus & dicit , Exeuntes autem Matth.27.
inuenerũt hominem Cyrenæum nomine Simonem , hunc angariauerũt vt tolleret crucem eius. Marcus quoque,Et eduerunt illum,inquit, vt crucifige- Marci.15.
rent eum: Et angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum venientem de villa,patrem Alexãdri & Rufi,vt tolleret crucem eius.Hoc Lucas ita di- Lucę.23.
cit,Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam Cirenensem venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Iesum.Ioannes autem sic narrat.Susceperunt autem Iesum & eduxerunt eum, & Ioan.19.
baiulans sibi crucẽ exit in eum qui dicitur Caluarię locum Hebraice autem golgotha, vbi eum crucifixerunt. Vnde intelligitur quòd ipse sibi portabat crucem, cum exiret in locum memoratum. Simon autem ille in itinere angariatus est,de quo tres cõmemorant, cui postea data est crux portanda vsque ad locum . Ita vtrunque factum inuenimus , primo id quod Ioannes dicit, E
deinde quod cæteri tres.

De potu quem dederunt ei priusquàm commemorata esset eius crucifixio,quomodo cõueniat inter Matthæum & Marcum. Cap.XI.

SEquitur itaq; Matthæus, Et venerunt,inquit, in lo- Matth.27.
cũ qui dicitur Golgotha, quod est Caluariæ locus. Marci.15.
De hoc loco apertissime consentiunt. Deinde ad- Lucę.23.
ungit idem Matthęus,Et dederunt ei vinum bibere cũ Ioan.19.
felle mixtũ.Et cum gustasset noluit bibere. Hoc Marcus ita narrat,Et dabãt ei bibere vinũ myrrhatũ,& non accepit.Hoc intelligendum est Matthæum dixisse,cũ felle mixtũ. Fel quippe pro amaritudine posuit, Myrrhatum enim vinum amarissimum est.Quanquã fieri possit vt fel & myrrha vinũ amarissimum redderet.Quod ergo ait Marcus,Non accepit: intelligitur non accepit vt biberet .Gustauit autem sicut Matthæus testis est : vt quod idem Matthæus ait,Noluit bibere:hoc Marcus dixit,non accepit:tacuit autem quòd gustauerit.

De diuisione uestimentorum eius,quemadmodum inter se omnes consentiant. Cap.XII.

SEquitur Matthæus. Postquam autem crucifixerũt Matth.27.
eum, diuiserunt vestimenta eius, sortem mitten- F
tes,& sedentes seruabant eum, Hoc idem Marcus Marci.15.
sic,Et crucifigentes eũ diuiserunt vestimẽta eius,mittẽ- Lucæ.23.
tes sortẽ super eis,quis quid tolleret.Hoc Lucas sic ait, diuidentes vero vestimẽta eius,miserũt sortes,& stabat populus expectãs.Breuiter à tribus dictũ est,Ioãnes autẽ Ioan.19.
distinctius hoc explicat quemadmodum gestum sit.Milites ergo,inquit,cum crucifixissent eum, acceperũt vestimenta eius & fecerunt quatuor partes,vnicuique militi partem & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum. Dixerũt ergo adinuicem, Psalm.21.
Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit, vt scriptura impleret dicens,Partiti sunt vestimenta mea sibi,& in vestem meam miserunt sortem.

De hora dominicæ passionis, quemadmodum inter se non consentiant Marcus , & Ioannes propter tertiam & sextam. Cap.XIII.

SEquitur Matthęus,Et imposuerũt super caput eius Matth.27.
causam ipsius scriptam:Hic est Iesus rex Iudęorũ. Marci.15.
Marcus autem priusquã hoc dixisset, Erat autem, inquit,hora tertia,& crucifixerunt eum:hoc enim sub-

G iungit cum de vestium diuisione dixisset. Quæ res diligentissime cõsideranda est, ne magnum faciat errorem. Sunt enim qui arbitrentur hora quidem tertia dominum crucifixũ. A sexta autem hora tenebras factas Matth.27. †cõsumptę. Marci.15. Lucæ.23. vsque ad nonã, vt consummatæ † intelligantur tres horæ ex quo crucifixus est, vsq; ad tenebras factas. Et possetquidẽ hoc rectissime intelligi, nisi Ioannes diceret, hora quasi sexta Pilatũ sedisse pro tribunali in loco qui Ioan.19. dicitur Lithostratos, Hebraice autem gabatha. Sequitur enim, Erat autem parasceue Paschæ hora quasi sexta, & dicit Iudæis, Ecce rex vester. Illi autem clamabant, Tolle tolle crucifige eum. Dixit eis Pilatus, Regem vestrũ crucifigam? Responderunt pontifices, Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur. Si igitur hora quasi sexta Pilato sedẽte pro tribunali traditus est crucifigendus Iudæis, quomodo hora tertia crucifixus est, sicut verba Marci non intelligentes quidam putauerunt? prius enim qua hora crucifigi potuerit videamus, deinde videbimus cur hora tertia crucifixum dixerit Marcus. Hora erat quasi sexta cum traditus est crucifigẽdus à Pilato sedente, vt dictum est, pro tribunali. Non enim iam plena sexta erat,
H sed quasi sexta: id est, peracta quinta, & aliquid etiam de sexta esse cœperat. Nunquam autem isti dicerent quinta & quadrãs, aut quinta & triens, aut quinta & semis, aut aliquid huiusmodi. Habent enim istum morem scripturæ, vt à parte totum ponãt, maxime in tem- Lucæ.9. poribus. Sicut de octo illis diebus post quos eum dicũt ascendisse in montem, quorum medios intuentes Mat Matth.17. Marci.9. Ioan.19. thęus & Marcus dixerunt, post dies sex: præsertim quia tam moderate idem Ioannes locutus est, vt non diceret sexta, sed quasi sexta. Quod si ita non diceret, sed tantummodo sextam diceret, possemus nos ita intelligere quemadmodum loqui solent, sicut dixi, à parte totum: vt peracta quinta & inchoata sexta gererentur hęc quæ narrata sunt in crucifixione domini nostri, donec completa sexta illo pendente fierent tenebræ, quibus Matth.27. Marci.15. Lucæ.23. Marci.15. tres Euangelistæ attestantur Matthæus Marcus & Lucas. Quæramus iam consequenter, cur Marcus cum cõ memorasset quòd crucifigentes eum diuiserunt vestimenta eius mittentes sortes super eis quis quid tolleret: secutus adiunxerit, Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. Iam certe dixerat, Et crucifigentes eum
I diuiserunt vestimenta eius. Sicut etiam & cæteri attestantur, quòd eo crucifixo vestimenta diuisa sunt. Si ergo eius rei gestæ tempus voluit commemorare Marcus, sufficeret dicere, Erat autem hora tertia: Vt quid adiunxit, & crucifixerunt eum: nisi quia voluit aliquid recapitulando significare, quod quælitum inueniretur: cum scriptura ipsa illis temporibus legeretur, quibus vniuersæ Ecclesiæ notum erat qua hora dominus ligno suspensus sit, vnde posset vel huiusmodi error corrigi Ioan.19. vel mendacium refutari. Sed quia sciebat à militibus suspensum dominum, non à Iudęis, sicut Ioannes apertissime dicit, occulte ostendere voluit eos magis crucifixisse qui clamauerunt vt crucifigeretur, quàm illos qui ministerium principi suo secũdum suum officium præbuerunt. Intelligitur ergo fuisse hora tertia cum clamauerunt Iudæi vt dominus crucifigeretur, & veracissime demonstratur tunc eos crucifixisse quãdo clamauerunt: maxime quia nolebant videri se hoc fecisse, & propterea eum Pilato tradiderant, quod eorum verba satis indicant, secundum Ioannem. Cum enim dixisset Ioan.18. eis Pilatus, Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixerunt ei, Si non esset hic malefactor non tibi tradidissemus eũ. Dixit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo Iudæi, Nobis nõ licet interficere quenquam. Quod ergo maxime videri fecisse nolebãt, hoc eos hora fecisse tertia Marcus ostẽdit, verissime indicãs magis fuisse domini necatricem linguam Iudæorum, quàm militũ manus. Quisquis autem dixerit, non fuisse horam tertiam, cum hoc Iudæi primitus clamauerũt, insanissime se ostẽdit inimicum Euangelij. Nisi forte aliter potuerit eandem dissoluere quæstionem: Non enim habet vnde conuincat nõ fuisse tunc horam tertiã, & ideo veridico Euangelistæ potius credendum quàm cõtentiosis suspitionibus hominum. Vnde, inquis, probas horam tertiã fuisse? Respon- Ioan.19. deo quia credo Euãgelistis, Quibus & tu si credis ostẽ- Marci.15. de quemadmodum & hora sexta & hora tertia potuerit dominus crucifigi? De sexta enim vt fateamur, narratione Ioannis vrgemur: tertiam Marcus commemorat, quibus si vterque nostrum credit, ostende tu aliter quemadmodum fieri vtrunque potuerit, & libẽtissime acquiescam. Non enim sententiam meam, sed Euãgelij diligo veritatem. Atque vtinã etiam plures ab aliis in- L ueniãtur huius exitus quęstionis. Quod donec fiat, vtere mecum isto si placet. Si enim nullus alius exitus potuerit inueniri, solus iste sufficiet. Si autem potuerit, cũ demonstratus fuerit, eligemus. Tantum non potest consequẽs esse, vt quilibet omnium quatuor Euãgelistarum mentitus sit, aut in tanto & tam sancto culmine authoritatis errauerit. Si autem quis dixerit, se inde conuincere non fuisse horam tertiam, cum illud Iudęi clamauerunt, quia posteaquam dixit idem Marcus, Pilatus au- Ibidem. tem iterum respõdens ait illis, Quid ergo vultis faciã regi Iudæorũ? At illi iterum clamauerunt, Crucifige eũ: non interponitur aliquid morarũ ab eodem Marco in eius narratione, & cõtinuo ad id peruenitur, vt traderetur ad crucẽ domin⁹ à Pilato, quod Ioãnes hora quasi Ioan.19. sexta factũ esse commemorat. Intelligat qui hoc dicit, multa prętermissa esse quæ in medio gesta sunt, cũ Pilatus ageret quærens quomodo eũ à Iudæis eriperet, & aduersus eorũ insanissimam voluntatẽ, quibuscunq; modis potuit instantissime niteretur. Matthæus enim ait, Di- Matth.27. cit illis Pilatus, Quid igitur faciã de Iesu qui dicit Christus? Dicũt omnes, Crucifigatur. Tũc fuisse dicimus horam tertiã. Quod autẽ Matthæus sequitur & narrat, Vi M dens autem Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, & in conatib⁹ Pilati ad eripiẽdum dominum Iesum & in tumultu Iudęorum contra nitentium, cõsumptum tempus duarum horarum intelligimus, & cœptam fuisse sextam qua nondũ terminata gesta sunt, quæ ab eo tempore quo Pilatus dominum tradidit vsq; ad tenebras factas narrantur. Quod autẽ Matthæus supra cõmemorat, Sedẽte autẽ illo pro tribunali, misit ad illũ vxor eius dicens, Nihil tibi & iusto illi, multa enim passa sum hodie per visum propter eum: postea sederat pro tribunali Pilatus, sed inter illa quæ prius gesta narrabat, recordatus Matthæus quod de Pilati vxore dixit, voluit hoc ibi interponere, vt præstrueret qua maxime causa Pilatus nec nouissime volebat eum tradere Iudæis. Lucas autem narrat cum dixisset Pilatus, E- Lucę.23. mendatum ergo illum dimittam: exclamasse vniuersam turbam, Tolle hunc & dimitte nobis Barrabam. Sed fortasse nondum dixerãt, crucifige. Iterũ autem Pilatus secundum eundem Lucam locutus est ad illos, volens dimittere Iesum. At illi succlamabãt dicentes, Crucifige, crucifige illũ. Tunc intelligit fuisse hora tertia.

Quod

A Quod autem sequitur Lucas & dicit, Ille autẽ tertio dixit ad illos, Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo, corripiam ergo illum & dimittã. At illi instabant vocibus magnis, postulantes vt crucifigeretur, & inualescebãt voces eorum. Satis etiam ipse significat magnum tumultum fuisse: & post quãtum morarum spatium illis tertio dixerit, Quid enim mali fecit? licet intelligere quantũ indagandæ veritati satis est: & postea quod ait, Instabant vocibus magnis, & inualescebant voces eorum: quis non videat ideo factũ, quia videbant Pilatum nolle eis tradere dominum? Et quia hoc magnopere nolebat, non vtique in momento temporis cessit, sed vel duæ horę & aliquid amplius in illa contatione transierunt. Ioannem quoque interroga, & vide quanta fuerit Pilati ita contatio & recusatio tam fœdi ministerij, Idem nãque multo explicatius ea narrat, quãuis nec ipse vtique dicat omnia, in quibus sci licet duæ horæ & de sexta aliquid prętefluxit, Tum cũ flagellassetIesum & à militibus veste illusoria, multisq; illusionibus male tractari permisisset: credo vt hoc mo
B do saltem eorum furorem mitigaret, ne vsque ad mor Ioan.19. tem sæuire pertenderent, Exiit iterum Pilatus foras & dicit eis, Ecce adduco eum vobis foras vt cognoscatis quia in eo nullam causam inuenio. Exiit ergo Iesus portans spineam coronam & purpureum vestimentum. Et dicit eis, Ecce homo: vt illa velut ignominiosa specie visa placarentur. Sed adiungit & dicit, Cũ ergo vidissent eum pontifices & ministri clamabant dicentes, Crucifige crucifige eum. Tũc horam tertiam fuisse dicimus. Attende quæ sequantur: Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos & crucifigite, Ego enim nõ inuenio in eo causam. Responderunt ei Iudæi, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori: quia filium dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonẽ, magis timuit. Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum. Vnde es tu? Iesus autem responsum nõ dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatẽ habeo dimittere te? Respondit Iesus, Nõ haberes potestatem aduersus me vllam nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui tradi-
C dit me tibi, maius peccatum habet. Exinde Pilatus quęrebat dimittere eum. In hoc igitur quòd quęrebat Pilatus dimittere eum, quantum tẽporis putamus esse consumptum. quanta prętermissa, quæ vel à Pilato dicebantur, vel à Iudæis contradicebantur, quousque dicerẽt Iudæi vnde ille cõmoueretur & cederet? Ita enim sequitur, Iudæi autem clamabant dicentes, Si hunc dimittis Ioan.19. non es amicus Cęsari. Omnis qui se regem facit contradicit Cæsari. Pilatus ergo cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali in loco qui dicitur lithostratus, Hebraice autem gabatha. Erat autem parasceue Paschæ hora quasi sexta, Ab illa ergo Marci.15. voce Iudæorum qua primum dixerunt, Crucifige, cum esset hora tertia diei, vsque ad hoc quòd sedit pro tribunali, per medias moras contationes Pilati & tumultuantium Iudęorum, duæ horę prætereierant, & peracta Ioan.19. quinta iam de sexta aliquid cœperat. Dicit ergo Iudęis, Ecce rex vester: Illi autem clamabant, Tolle tolle crucifige eum. Sed neque iam commotus Pilatus timore Matth.27. calumniæ facile cedebat. Tunc enim vxor eius ad eum miserat sedentẽ pro tribunali: quod præoccupauit Mat thæus qui hoc solus commemorauit antequam ad eum locum narrationis veniret, vt ibi hoc poneret vbi oportunum iudicauit. Tentans itaque adhuc eos Pilatus, ne Ioan.19. quid proficeret, dixit eis, Regem vestrum crucifigam?

Tomus quartus.

Responderunt pontifices, Non habemus regẽ nisi Cæ- D sarem. Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur. Et dum pergit, & dum crucifigitur cum duobus latronibus, dum vestes eius diuiduntur, & in sortem illa tunica mittitur, atque inter hæc variis cõuitiis illuditur. Simul enim cũ illa gererentur & conuitia iaciebantur: cõpleta est hora sexta, & factæ sunt tenebræ, quas Matthæus & Marcus & Lucas commemorãt. Iam itaq; cor- Matth.27. Marci.15. ruat impia pertinacia, & credat dominum Iesum Chri Lucę.23. stum, & tertia hora crucifixum lingua Iudęorum, & sexta manibus militum: quia in tumultu Iudæorum & Pilati æstibus, duę atque amplius horę prętierunt à voce qua dixerunt, crucifige. Sed ipse Marcus qui maxime breuitatis sectator est, breuiter voluit ĩtimare Pilati voluntatem & conatum pro domini vita. Cum enim dixisset, At illi iterum clamauerũt, Crucifige eum: vbi Marci.15. ostendit quòd iam clamauerãt, cum vellent sibi dimitti Barrabã: adiũxit, Pilatus vero dicebat eis, Quid enim mali fecit? Hoc modo breuiter insinuauit quod diu gestum est. Memor tamen etiam ipse quid vellet intelligi, in eo quòd non ait, Pilatus vero dixit eis: sed ait, Pilatus vero dicebat eis, Quid enim mali fecit? Quia si diceret, dixit: quasi semel dictũ intelligeremus. Quia vero ait, dicebat: satis intimauit intelligẽtibus, multis mo E dis & sępe dictũ esse, quousque inciperet hora sexta. Cogitemus ergo quàm breuiter hoc dixerit Marcus in cõparatione Matthęi, quàm breuiter Matthæus in comparatione Lucę, quàm breuiter Lucas in cõparatione Ioannis, cum tamẽ alia atque alia quisque commemoraret, quàm denique breuiter ipse Ioannes in comparatione rerũ quæ gestæ sunt, & morarũ cum illa gererentur, & sine insania resistẽdi credamus duas horas & quidã in illo interuallo trãsire potuisse. Quisquis autem dixerit, potuisse Marcũ si ita esset, eo tempore dicere fuisse horam tertiam, quo erat hora tertia, cum vox Iudæorum de crucifigendo domino sonuisset, dicere etiam quòd eũ tunc ipsi crucifixerũt, nimis superbè leges narratoribus veritatis imponit. Sic enim potest dicere, si hæc ipse narraret, eo modo eodẽmque ordine ab omnib⁹ debuisse narrari quo ipse narrauit. Dignetur ergo consilio Marci Euangelistæ superari consilium suum, qui eo loco id ponẽdum iudicauit, quo loco diuina inspiratione suggestum est. Recordationes enim eorum eius manu gubernatæ sunt, qui gubernat aquam, sicut scriptum F est, qualiter illi placuerit. Fluitat enim humana memoria per varias cogitationes, nec in cuiusquam potestate est quid & quando veniat in mentem. Cum ergo illi Supra lib.2. sancti & veraces viri quasi fortuita recordationũ suarũ cap.21. propter narrationis ordinem occultę dei potestati, cui nihil fortuitum est, commisissent, nõ oportet quẽquam hominum dicere longe abiectum ab oculis dei & longe peregrinantem, hoc loco poni debuit, quod valde ignorat, cur eo loco deus poni voluerit. Quia & si ob- 2.Corint.4. uelatum est Euangelium nostrum, vt ait Apostolus, in 2.Corint.2. iis qui pereũt obuelatum est. Et cum dixisset, Aliis quidem sumus odor vitæ in vitã, aliis odor mortis in mortem: subiecit statim, Et ad hæc quis idoneus? id est, quis idoneus intelligere quàm iuste fiat. Quod idem dominus dicit, Ego veni, vt qui non vident videant, & qui Ioan.9. vident cæci fiant. Ipsa est enim altitudo diuitiarũ scien Roma.11. tiæ & sapientiæ dei, qua fit ex eadem massa, aliud vas Roman.9. in honorem, aliud in contumeliam. Et dicitur carni & sanguini, O homo tu quis es qui respondeas deo? Quis Roma.11. ergo & in hac re cognoscit intellectũ domini, aut quis cõsiliari⁹ illi fuit, vbi sic gubernauit corda reminiscẽtiũ

G Euangeliſtarum,& in Eccleſię faſtigio tãto authoritatis culmine ſublimauit,vt per hæcipſa quę in eis contraria videri poſſunt,multi excæcarẽtur digne traditi in concupiſcẽtias cordis ſui,& i reprobũ ſenſum, & multi exercerẽtur ad elimandũ pium intellectũ ſecundũ occultam omnipotẽtis iuſtitiã. Dicit enim Propheta domĩo, Pſal.91. Nimis profundę factę ſunt cogitationes tuæ:vir imprudens nõcognoſcet,& ſtultus nõ intelliget hęc. Peto autem & admoneo eos,qui hæc legunt per nos adiuuante domino elaborata,vt huius ſermonis quẽ hoc loco interponẽdum arbitratus ſum, in omni ſimili quæſtionũ difficultate meminerint,ne ſępius eadẽ repetenda ſint. Facile autẽ videbit qui ſine impietatis duritia voluerit attendere,q̃ opportuno loco Marcus hoc de tertia hora poſuerit:vt quiſq; ibi recordetur qua hora Iudęi crucifixerũt dominũ, qui volebãt in Romanos vel principes vel milites trãſferre ipſum facinus,vbi factũ miniſtrorum militum cõmemoratũ eſt. Ait enim,Et crucifigentes eum diuiſerunt veſtimẽta eius, mittentes ſortem ſuper eis quis quid tolleret. Qui hoc fecerunt niſi milites,ſicut Ioãnes manifeſtat? Ergo ne quiſq̃ cogitationẽ tanti criminis auerſus à Iudęis in milites illos cõuerteret. Erat autẽ,inquit,hora tertia & crucifixerũt eũ: H vt illi eum potius crucifixiſſe inueniãtur,quos hora tertia vt crucifigeret clamare potuiſſe,diligens inquiſitor inueniet, cũ aduerterit hoc quod à militib⁹ factum eſt, hora ſexta factum eſſe. Quanq̃ nõ deſint qui paraſceuen quã Ioannes cõmemorauit dicens, Erat autẽ paraſceue Paſchę,hora ferè ſexta,horã diei tertiã velint intelligi,qua ſedit Pilatus pro tribunali:vt eadẽ tertia cõpleta videatur,quando crucifixus eſt:atq; illo iam pendente in ligno,aliæ tres horæ peractæ ſint,& reddiderit ſpiritum: vt ab ea hora qua defunctus eſt,id eſt, diei ſexta, tenebræ fierent vſq; ad nonam. Dicunt enim die quidem illo quem dies ſabbati ſequebatur paraſceuen fuiſſe Paſchæ Iudæorum,quòd ab eodẽ ſabbato iam inciperent azyma: ſed tamen verum Paſcha quod iam in paſſione domini gerebatur,non Iudęorũ,ſed Chriſtianorum,cœpiſſe præpararii:id eſt, paraſceuen habere,ab hora noctis nona, in eo q̃ dominus à Iudæis occidendus præparabatur. Paraſceue quippe interpretatur præparatio. Ab illa ergo nona noctis hora vſq; ad eius crucifixionem occurrit hora paraſceues ſexta,ſecundũ Ioannem,& hora diei tertia,ſecundum Marcum: vt non I Marcus horam illam recordatam recapitulando commemorauerit, qua clamarunt Iudæi, Crucifige crucifige,ſed eam prorſus horam tertiam dixerit, qua dominus eſt fixus in ligno. Quis fidelis non huic faueat ſolutioni queſtionis:ſi modo poſſit aliquis articulus conĳci ab hora nona noctis,vnde cœpiſſe paraſceuem Paſchæ noſtri:id eſt,præparationem mortis Chriſti congruenter intelligamus. Si enim dicamus eam cœpiſſe quando à Iudæis apprehenſus eſt dominus, adhuc noctis primæ partes erant. Si quando ad domũ perductus eſt ſoceri Caĳphæ, vbi & auditus eſt à principib⁹ ſacerdotum,adhuc gallus non cantauerat,quod ex Petri negatione colligimus,quæ cum iam audiretur facta eſt. Si autem quando Pilato traditus eſt,iam mane fuiſſe apertiſſime ſcriptũ eſt. Reſtat ergo vt intelligamus tunc cœpiſſe iſtam paraſceuen Paſchę:id eſt,præparationẽ mortis domini,quando reſponderunt omnes principes ſacerdotum apud quos primum audiebatur & dixerunt. Matth.26. Mar.14. Reus eſt mortis:quod apud Matthæum & Marcum inuenitur:vt recapitulãdo intelligãtur de Petri negatione poſtea dixiſſe, quod antea factum erat. Nõ enim abſurde coniicitur,tempore eo quando vt dixi reũ mortis pronunciauerunt, horam nonam noctis eſſe potuiſſe: ex qua hora vſque ad horã qua ſedit Pilatus pro tribunali,quaſi hora ſexta fuit,non diei,ſed paraſceues:id eſt,præparationis immolationis domini,quod verũ Paſcha eſt: vt plena ſexta eiuſdem paraſceues, quæ plena diei tertia occurrebat dominus ſuſpẽderetur in ligno. Siue ergo hoc potius intelligendum eligatur, ſiue quòd Marcus etiam horam recoluerit, eámque maxime ad condemnationẽ Iudæorum in domini crucifixione cõmemorare voluerit,qua intelliguntur clamare potuiſſe vt crucifigeretur: vt ipſos potius crucifixiſſe acciperemus quàm eos quorum manibus in ligno ſuſpenſus eſt. Matth.8. Lucæ.7. Sicut ille Centurio magis acceſſit ad dominum quàm illi amici quos miſit:proculdubio quæſtio ſoluta eſt de hora dominicæ paſſionis,quæ maxime ſolet & contentioſorum concitare impudentiam,& infirmorum imperitiam perturbare.

De duobus latronibus cum illo crucifixis, quomodo omnes concordent. Cap. XIIII.

SEquitur Matthæus & dicit, Tunc crucifixi ſunt cũ eo duo latrones: vnus à dextris,& vnus à ſiniſtris. Matth.27. Marci.15. Lucæ.23. Et Marcus ſimiliter & Lucas. Nec Ioannes aliquid L facit quæſtionis, quanuis latrones eos non dixerit. Ait enim,Et cum eo alios duos,hinc & hinc,medium autẽ Ieſum. Eſſet autem contrarium,ſi cum illi dixiſſent,latrones,iſte diceret innocentes. Ioan.19.

De his qui domino inſultauerunt, quomodo inter ſe conſonent Matthæus, Marcus, & Lucas. Cap. XV.

SEquitur Matthæus & dicit, Prætereuntes autẽ blaſphemabant eũ, mouentes capita ſua & dicẽtes, Vah qui deſtruis templum,& in triduo illud reædificas. Matth.27. Salua temetipſum, ſi filiꝰ dei es deſcẽde de cruce. Huic Marcus penè ad eadẽ verba conſonat. Sequitur deinde Matthæus & dicit, Similiter & principes ſacerdotũ illudentes cum Scribis & ſenioribus dicebant. Alios ſaluos fecit,ſeipſum nõ poteſt ſaluum facere. Si rex Iſraël eſt,deſcendat nunc de cruce & credimus ei. Cõfidit in deum, liberet nunc eum ſi vult. Dixit enim,quia filius dei ſum. Marcus & Lucas quanuis alia verba dicant, ad eandem tamen ſententiam concinunt, cum alius prætermittit quod alius cõmemorat. De principibus enim ſacerdotum quòd inſultauerint domino crucifixo pariter non tacent,quãuis ſeniores tacuit Marcus, Lucas M autem quia principes dixit,nec addidit ſacerdotũ,magis nomine generali omnes primates cõplexus eſt, vt ibi poſſint intelligi & Scribæ & Seniores. Marci.15. Matth.27. Marci.15. Lucę.23. Marci.15. Lucę.23.

De latronum inſultatione, quomodo nõ repugnent Matthæus & Marcus Lucæ, qui dicit unum eorum inſultaſſe alium credidiſſe. Cap. XVI.

SEquitur Matthæus & dicit,Idipſum autẽ & latrones qui crucifixi erãt cum eo improperabant ei. Matth.27. Marci 14. Lucę.23. Nec Marcus diſcrepat,hoc idẽ dicẽs aliis verbis. Lucas aũt poteſt putari repugnare,niſi genus locutionis ſatis vſitatũ nõ obliuiſcamur. Ait enim Lucas,Vnus autem de iis qui pẽdebant latronibus blaſphemabat eũ dicẽs,Si tu es Chriſtus,ſaluum fac temetipſum & nos. Et ſequitur idem ipſe atq; ita contexit. Reſpondens autem alter increpabat illum dicens, Neque tu times deum, quòd in eadem damnatione es. Et nos quidem iuſte,nã digna factis recipimus,hic vero nihil mali geſſit. Et dicebat ad Ieſum, Domine memẽto mei cum veneris in regnũ tuũ. Et dicit illi Ieſus,Amẽ dico tibi, hodie mecũ eris in paradiſo. Quomodo ergo ſicut Matthæus dicit. Latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei. Matth.27.

A Vel ſicut Marcus dicit,Et qui cũ eo crucifixi erant,conMarci.15. uitiabantur ei:quandoquidem vnus eorum conuitiatus Lucę.23. eſt, ſecundum Lucæ teſtimonium, alter & compeſcuit eum,& in dominum credidit, niſi intelligamus. Matthæum & Marcum breuiter perſtringentes hũc locum pluralem numerum pro ſingulari poſuiſſe. Sicut & in Hebr.11. epiſtola ad Hebræos legimus,pluraliter dictum,Clauſerunt ora leonum:cum ſolus Daniel ſignificari intelDanie.6. &.14. ligatur:Et pluraliter dictum,Secti ſunt:cũ de ſolo Eſaia tradatur. In Pſalmo etiam quod dictum eſt,Aſtiterunt Pſalm.2. reges terræ & principes conuenerunt in vnum:&c. pluActo.4. ralem numerum pro ſingulari poſitũ,in Actibus Apoſtolorũ exponitur. Nam reges propter Herodem,principes propter Pilatum intellexerunt, qui teſtimonium eiuſdem Pſalmi adhibuerunt. Sed quia & Pagani ſolẽt calumniari Euangelio,videant quemadmodum locuti ſint authores eorũ,Phędras, Medæas & Clytemneſtras cũ ſingulæ fuerint. Quid autem vſitatius,verbi gratia,q̃ vt dicat aliquis & ruſtici mihi inſultãt, etiã ſi vnus inſultet. Tũc enim eſſet contrariũ quod Lucas de vno manifeſtauit,ſi illi dixiſſent ambos latrones cõuitiatos domino. Ita enim nõ poſſet ſub numero plurali vnꝰ intelB ligi. Cũ vero dictũ eſt,latrones:vel qui cum eo crucifixi erãt,nec additũ eſt ambo,nõ ſolũ ſi ambo feciſſent,poſſet hoc dici,ſed etiã quia vnꝰ hoc fecit,potuit vſitato locutionis modo p̃ pluralẽ numerũ ſingularis ſignificari.

De potu aceti quomodo inter ſe omnes cõſentiant. C. XVII.

Matth.27. Marci.15. Lucæ.23. SEquitur Matthæus & dicit, A ſexta autem hora tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram vſque ad horam nonam. Hoc & duo alij conteſtantur. Addidit autem Lucas etiã vnde factæ ſint tenebræ:id eſt,ſolem obſcuratum. Sequitur Matthæus. Et circa horã nonam clamauit Ieſus voce magna dicens,Eli,eli,lamma azabtani: hoc eſt,deus meus, deus meus,vt quid dereliquiſti me? Quidam autem illic ſtantes & audiẽtes di Marci.15. cebant,Heliam vocat iſte. Marcus penè ad eadem verba,ad eandem tamen ſententiam,non penè ſed omMatth.27. no conſentit. Sequitur Matthæus. Et continuo currens Marci.15. vnus ex eis acceptam ſpongiã impleuit aceto & impoſuit arũdini,& dabat ei bibere. Sic & Marcꝰ dicit,Currens autem vnus & implens ſpõgiam aceto circumponénſque calamo,potum dabat ei dicens,Sinite videamus ſi veniat Helias ad deponendum eum. Quod quiC dem de Helia, non ipſum qui obtulit ſpongiam cũ aceMatth.27. to,ſed cæteros dixiſſe Matthæꝰ narrauit. Ait enim,Cęteri vero dicebant,Sine videamus an veniat Helias liberãs eũ:vnde intelligimꝰ & illũ & cęteros hoc dixiſſe. Lucæ.23. Lucas autem antequam de latronis inſultatione narraret,hoc de aceto ita cõmemorauit. Illudebant autem ei & milites accedentes & acetum offerentes illi dicẽtes. Si tu es rex Iudæorum ſaluum te fac. Semel complecti voluit quod à militibus factum & dictum eſt. Vbi mouere non debet,quod niſi vnum eorum dicit acetũ obtuliſſe. Genus enim locutionis tenuit,de quo ſupra tractauimus,pluralem pro ſingulari ponẽs. Hoc autem de aceto etiam Ioãnes commemorauit,vbi ait,Poſtea ſciẽs Ieſus,quia iam omnia conſummata ſunt, vt cõſummaretur ſcriptura dixit,Sitio. Vas autem poſitum erat aceIoan.19. to plenum. Illi autem ſpongiam plenam aceto hyſſopo circumponentes obtulerũt ori eius. Sed quod apud eũdem Ioannem inuenitur dixiſſe,Sitio:& quia vas ibi erat aceto plenum,non mirum eſt ſi cæteri tacuerunt.

De uocibus domini quas continuò moriturus emiſit, quomodo non repugnẽt Matthæus & Marcus Lucæ, & ipſi tres Ioanni. Cap. XVIII.

SEquitur Matthæus. Ieſus autem iterũ clamans voce magna emiſit ſpiritum. Marcus ſimiliter, Ieſus D Matth.27. autem emiſſa voce magna expirauit. Lucas autem Marci.15. quid ipſa voce magna dixerit, declarauit. Dixit enim, Lucæ.23. Et exclamãs voce magna Ieſus ait, Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum, & hæc dicens, expirauit. Ioannes vero ſicut tacuit illam vocem primam, Eli,eli quam Matthęus & Marcus retulerunt,tacuit etiam iſtã quam Lucas ſolus cõmemorauit, illi autem duo nomine vocis magnæ ſignificaueruntiid eſt, pater in manus tuas commendo ſpiritum meum: quod enim voce magna dixiſſe & ipſe Lucas ſimiliter atteſtatꝰ eſt, vt intelligeremus hãc fuiſſe vocem magnam quam Matthęus & Marcus commemorauerunt. Sed dicit Ioãnes quod nullus illorum trium dicit eum dixiſſe, Cõſummatum Ioan.19. eſt:cum acetum accepiſſet, quod eum ante ipſam vocẽ magnam dixiſſe intelligimus, Hęc ſunt enim verba Ioannis, Cũ ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit, Conſummatum eſt: Et inclinato capite tradidit ſpiritũ. Inter illud quod ait, conſummatũ eſt:& illud quod ait, Et incli Ioan.19. nato capite tradidit ſpiritũ: emiſſa eſt illa vox magna quam tacuit iſte, cæteri autem tres commemorauerũt. E Hoc enim apparet eſſe ordinis, vt ante diceret, Conſummatum eſt: cum perfectum in illo eſſet quod de illo prophetatum erat:& tanquam ad hoc expectaret, qui vtique cũ vellet moreretur, deinde commẽdans tradidit ſpiritũ. Sed quouis ordine quilibet arbitretur dici potuiſſe, hoc magnopere cauẽdum eſt, ne cui videatur quiſquam Euãgeliſtarum alteri repugnare, ſi vel tacuit quod alius dixit, aut dixit quod alius tacuit.

De ſciſſione ueli, quomodo nõ diſſentiant Matthæus & Marcus à Luca quo ordine factũ ſit. Cap. XIX.

Matth.27. Marci.15. Lucę.23. SEquitur Matthęus, Et ecce velum templi ſciſſum eſt in duas partes, à ſummo vſq; deorſum. Et Marcus ſic, Et velum templi ſciſſum eſt in duo, à ſurſum vſque deorſum. Lucas autem ſimiliter hoc ait, Et velum templi ſciſſum eſt medium: ſed non eodem ordine. Volens enim miraculũ miraculo adiũgere, cũ dixiſſet, Sol obſcuratus eſt: continuo ſubiungẽdum exiſtimauit, Et velum templi ſciſſum eſt medium: pręoccupatus videlicet quod expirãte domino factum eſt, vt deinde recapitulãs exequeretur & de potu aceti,& de illa voce magna, & de ipſa morte, quę ante ſciſſionem veli poſt tenebras F facta intelliguntur. Matthæus enim qui cum dixiſſet, Ieſus autem iterum clamans voce magna, emiſit ſpiri- Matth.27. tum: continuo ſubiecit. Et ecce velum templi ſciſſum eſt: ſatis expreſſit tũc eſſe ſciſſum, cũ Ieſus emiſiſſet ſpiritum. Si autem non addidiſſet, Et ecce: ſed ſimpliciter dixiſſet, Et velum templi ſciſſum eſt: incertum eſſet vtrum ipſe & Marcus hoc recapitulãdo commemoraſſent, Lucas autem ordinẽ tenuiſſet: an Lucas recapitulaſſet quod illi ordine poſuiſſent.

De admiratione Centurionis & eorum qui cum illo erant, quomodo inter ſe conſentiant Matthæus, Marcus, & Lucas. Cap. XX.

SEquitur Matthæus, Et terra mota eſt, & petrę ſciſ- Matth.27. ſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt & multa corpora ſanctorum qui dormierant ſurrexerunt, & exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius venerunt in ſanctam ciuitatem & apparuerunt multis. Hæc quæ ſolus dixit non eſt metuendum ne cuiquã cæterorũ repugnare videãtur. Sequitur idem ipſe, Centurio autem & qui cum eo erant cuſtodientes Ieſum, viſo terræmotu & iis quæ fiebant, timuerũt valde, dicentes: Vere filius dei erat iſte. Marcus ſic, Videns autem Cen

G turio qui ex aduerso stabat,quia sic clamans expirasset,
Lucæ.23. ait,Vere homo hic filius dei erat. Lucas sic,Videns autem Centurio quod factum fuerat,glorificauit deũ dicens, Vere hic homo iustus erat. Non est contrarium quòd Matthæus viso terremotu dicit admiratum Centurionem,& eos qui cum illo erant,cũ Lucas dicat hoc eum admiratum,quòd emissa illa voce expirasset,ostẽdens quàm in potestate habuerit quãdo moreretur. In eo quippe quòd idem Matthæus non solum dixit, viso terræmotu:sed etiam addidit,& iis quæ facta erant:integrum locũ fuisse demonstrauit Lucæ, vt diceret Centurionem ipsam domini mortem fuisse miratum,quia & hæc inter illa est quæ tunc mirabiliter facta erant. Quanquam & si Matthæus illuc non addidisset, intelligendum erat,cum multa miranda facta fuerint,& omnia Centurio, & qui cum eo erant mirari potuerint, liberum fuisse narrãtibus quid quisque illum miratum cõmemorare voluisset: Nec eos sibi repugnare cũ alius illud,alius illud diceret fuisse miratum,quando omnia fuerat ille miratus. Quod autem alius ait,Centurionem
Matth.27. Marci.15. dixisse, Vere filius dei erat iste: alius autem, Vere homo hic filius dei erat: non mouebit eum cui non exciderunt tam multa superius similiter dicta & exposita.

H Ad vnã quippe sententiam vtraque verba concurrunt, nec quod alius tacuit,homo,alius dixit,vllo modo contrarium est.Magis quòd Lucas non ait,Centurionẽ dixisse,filius dei erat:sed,iustus erat: potest putari diuersum:sed vel vtrunque dictum à Centurione intelligere debemus,& aliud illos,aliud istum commemorasse:vel forta.se Lucam exprimere voluisse sententiam Centurionis, quomodo dixerit Iesum filium dei. Forte enim non eum vnigenitum æqualem patri Centurio intellexerat, sed ideo filiũ dei dixerat, quia iustũ crediderat, sicut multi iusti dicti sunt filij dei. Quod autem etiam
Lucæ.23. ipse Lucas dicit, Vidẽs autem Centurio quod factum erat: in eo genere inclusit omnia quæ in illa hora mirabiliter facta erant , tanquam vnum mirabile factum commemorans,cuius quasi membra & partes erant o-
Matth.27. mnia illa miranda, Iam vero quod Matthæus addidit, eos qui cum Centurione erant : alij autem hoc tacuerunt,cui non appareat ex notissima regula non esse cõtrarium,cum alius dicit quod alius tacet. Et quod Mat
Matth.27. Lucæ.23. thæus dixit, timuerunt valde:Lucas autem non dixit, timuit:sed, glorificauit deum: quis non eum intelligat timendo glorificasse?

I *De mulieribus quæ ibi stabant, quomodo Matthæus, Marcus, & Lucas , qui dixerunt eas longè stetisse, non repugnent Ioanni qui nominauit unam earũ stetisse iuxta crucem.* Cap.XXI.

Matth.27. SEquitur Matthæus,Erant autem ibi mulieres multæ à lõge,quæ secutæ erant Iesum à Galilæa ministrãtes ei:iter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Ioseph mater,& mater filiorum Zebedæi,
Marci.15. Marcus sic,Erant autẽ mulieres de lõge aspicientes,inter quas erat Maria Magdalene & Maria Iacobi minoris & Ioseph mater,& Salome,& cũ essent in Galilæa sequebantur eũ,& ministrabãt ei,& aliæ multæ quæ simul cũ eo ascenderãt Hierosolymam.Inter hos nihil video quod contrariũ possit putari.Quid enim interest ad veritatem quòd quasdam mulieres pariter, quasdã singu-
Lucæ.23. li nominauerũt:Lucas quoq; ita narrationẽ contexit,Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud,& videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur.Stabant autẽ omnes noti eius à longe,& mulieres,quæ secutæ erãt eum à Galilæa hæc videntes.

K Vnde superioribus duobus de mulierum præsentia satis consentit,quãuis nullam earum nominatim exprimat.De turba etiam quæ simul aderat,& videntes quæ fiebant, tundebant pectora sua & reuertebantur: con-
Matth.27. sentit Matthæus,quãuis seorsum adnexuerit,Centurio autem & qui cum eo erant.Quapropter tantũmodo de notis eius qui stabant à longe solus inuenitur dixisse, Nam & Ioannes cõmemorauit de præsentia fœminarum antequã dominus emisisset spiritum, ita narrans,
Ioan.19. Stabat autem iuxta crucẽ Iesu mater eius, & soror matris eius Maria Cleophæ,& Maria Magdalene. Cũ vidisset ergo Iesus matrem & discipulum stantem quem diligebat,dicit matri suę,Mulier ecce filius tuus.Deinde dicit discipulo,Ecce mater tua.Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.† Qua in re nisi apertissime † suam.
Matthęus quoque & Marcus Mariam Magdalenã nominassent,possemus dicere,alias à lõge, alias iuxta crucem fuisse. Nullus enim eorum præter Ioãnem matrẽ domini commemorauit.Nunc ergo quomodo intelligitur eadem Maria Magdalene,& à longe stetisse cum aliis mulieribus , sicut Matthæus & Marcus dicunt, & iuxta crucem fuisse,sicut Ioannes dicit:nisi quia in tã-
L to interuallo erant,vt & iuxta dici possent,quia in conspectu eius præsto aderant,& à longe in comparatione turbæ propinquius circunstantis cum Cẽturione & militibus.Possumus etiam intelligere,quòd illæ quæ simul aderant cum matre domini , postquam eam discipulo cõmendauit,abire iam cœperant, vt à dẽsitate turbæ se exuerent,& cætera quę facta sunt longius intuerentur: vt cæteri Euangelistæ qui post mortem domini eas cõmemorauerunt,iam longe stantes commemorarent.

De Ioseph qui corpus domini petiuit à Pilato, quomodo omnes cõsentiant, & quomodo à seipso Ioannes non dissentiat. Cap.XXII.

Matth.27. SEquitur Matthæus.Cum sero autem factum esset, venit quidam homo diues ab Arimathia nomine Ioseph,qui & ipse discipulꝰ erat Iesu. Hic accessit ad Pilatum & petiit corpus Iesu.Tũc Pilatus iussit red-
Marci.15. di corpus Iesu.Marcus sic, Et cum iam sero esset factũ, quia erat Parasceue, quod est ante sabbatum, venit Ioseph ab Arimathia nobilis decurio, qui & ipse erat expectans regnum dei, Et audacter introiuit ad Pilatum & petiit corpus Iesu. Pilatus autem mirabatur si iam o-
M billet.Et accersito Centurione interrogauit eum si iam mortuus esset.Et cum cognouisset à Centurione,donauit corpus Ioseph.Lucas sic,Et ecce vir nomine Ioseph
Lucæ.23. qui erat decurio,vir bonus & iustus,hic non consenserat consilio & actibus eorum,ab Arimathia ciuitate Iudææ,qui expectabat & ipse regnum dei, hic accessit ad
Ioan.19. Pilatum & petiit corpus Iesu.Ioannes autem posteaquã narrauit de cruribus fractis eorum qui cũ domino crucifixi erant, & de latere domini lancea percusso , quod totum solus dixit , sic iungit etiam Ioseph consentiens cæteris ita narrans.Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia eo quòd esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum vt tolleret corpus Iesu: Et permisit Pilatus. Venit ergo & tulit corpus Iesu . In hoc nihil extat in quo aliquis eorum alicui repugnare videatur. Sed aliquis forsitan quærat, quomodo à semetipso Ioannes ipse non discrepet, contestans
Ioan.19. cũ cæteris quòd Ioseph petierit corpus Iesu,& solus dicens,ꝙ occultus fuisset discipulus domini propter metũ Iudæorũ.Merito enim mouet,cur ille qui propter timorẽ occultus discipulꝰ erat,ausus sit petere corpꝰ eius, quod nullus eorum qui eũ palàm sequebantur auderet.

Sed

A Sed intelligendum est,istum fiducia dignitatis hoc fecisse,qua præditus poterat familiariter intrare ad Pilatum . In extremo autem illo officio funeri exhibendo minus curasse de Iudæis,quãuis soleret in domino audiendo eorum inimicitias deuitare.

De sepultura eius, quomodo tres à Ioanne non dissentiant. Cap.XXIII.

Matth.27. SEquitur Matthęꝰ.Et accepto corpore Ioseph,inuoluit illud in sindone munda, & posuit illud in monumento suo nouo quod exciderat in petra.Et ad-
Marci.15. uoluit saxum magnum ad ostium monumẽti , & abiit. Marcus sic,Ioseph autem mercatus sindonem, & deponens eum inuoluit sindone,& posuit eum in monumẽto quod erat excisum de petra,& aduoluit lapidem ad
Lucę.23. ostiũ monumẽti.Lucas sic, Et depositũ inuoluit in sindone,& posuit eum in monumento excisso in quo nõdum quisquam positus fuerat. Ex his tribus nulla quæstio dissentionis oriri potest. Ioãnes autem sepulturam domini,nõ à solo Ioseph,sed à Nicodemo quoque curatam fuisse commemorat.Consequenter enim à Ni-
Ioan.19. codemo incipiens,ita narrat,Venit autem & Nicodemus qui venerat ad Iesum nocte primum,ferens mix-
B turam myrrhæ & aloës quasi libras cẽtum. Deinde sequitur adiungens ipsum Ioseph & dicit,Acceperũt ergo corpus Iesu,& ligauerunt eum linteis cum aromatibus,sicut mos Iudæis est sepelire . Erat autẽ in lõco vbi crucifixus est ortus , & in orto monumẽtum nouum in quo nondum quisquã positus erat.Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum,quia iuxta erat monumentum posuerunt Iesum.Neque hic aliquid repugnat recte intelligẽtibus . Neq; enim illi qui de Nicodemo tacuerunt, affirmauerunt à solo Ioseph dominum sepultum,quãuis solius commemorationẽ fecerint: aut quia illi vna sindone à Ioseph inuolutum dixerunt,propterea prohibuerunt intelligi & alia lintea potuisse afferri à Nicodemo & superaddi: vt verum narraret Ioannes, quòd non vno linteo,sed linteis inuolutus sit:quãuis & propter sudariũ quod capiti adhibebatur , & institas quibus totum corpus alligatum est, quia omnia de lino erant,etiam si vna sindon ibi fuit,verissime dici potuit, ligauerunt eum linteis.Lintea quippe generaliter dicũ tur quæ lino texuntur.

De his quæ circa tẽpus resurrectionis domini facta sunt,quemadmodum omnes non inter se dissentiant. Cap. XXIIII.

C Matth.27. SEquitur Matthæus. Erat autem ibi Maria Magdalene & altera Maria sedentes cõtra sepulchrum.
Marci.15. Quod Marcus ita dicit,Maria autem Magdalene & Maria Ioseph aspiciebant vbi poneretur.Vnde nihil eos ex hoc dissentire manifestum est . Sequitur Mat-
Matth.27. thæus,Altera autem die quæ est post parasceuen,cõuenerunt principes sacerdotum & Pharisæi ad Pilatũ dicentes,Domine recordati sumus,quia seductor ille dixit adhuc viuens,Post tres dies resurgam.Iube ergo custodiri sepulchrum vsque ad diem tertiũ, ne forte veniant discipuli eius & furentur eum,& dicãt plebi,surrexit à mortuis, & erit nouissimus error peior priore. Ait illis Pilatus,Habetis custodiam:ite custodite sicut scitis.Illi autem abeuntes munierunt sepulchrũ signantes lapidem cum custodibus.Hoc solus Matthæus narrat, nullo aliorum narrante aliquid quod huic videatur esse cõtrarium.Deinde sequitur idem Matthęus &
Matth.28. dicit,Vesperè autem sabbati quę lucescit in prima sabbati , venit Maria Magdalene & altera Maria videre sepulchrum.Et ecce terræmotus factꝰ est magnus.Angelus enim domini descendit de cœlo,& accedens re- D uoluit lapidem & sedebat super eum. Erat autem aspectus eius sicut fulgur,& vestimẽta eius sicut nix.Præ timore autẽ eius exterriti sunt custodes,& facti sunt velut mortui,Respondens autem angelus,dixit mulieribus,Nolite timere vos.Scio enim quòd Iesum qui crucifixus est quæritis.Non est hic,surrexit enim sicut dixit,Venite & videte locũ vbi positus erat dominus. Et cito euntes dicite discipulis eius, quia surrexit, & ecce
Marci.16. Matth.28. Marci.16. præcedit vos in Galilæam,Ibi eum videbitis: ecce prædixi vobis.Huic Marcus consonat.Sed potest mouere, quomodo secundum Matthæum,angelus super lapidẽ sedebat reuolutum à monumento.Marcus enim introeuntes eas in monumentum dicit vidisse iuuenem sedentem in dextris coopertum stola candida,& obstupuisse: nisi intelligamus aut Matthæum tacuisse de illo angelo quem intrantes viderunt.Marcum vero de illo tacuisse *quem foris viderũt* sedentem super lapidem: vt *duos viderit, & à duobus* singillatim audierint quæ dixerunt angeli de Iesu:prius ab illo quem foris viderunt sedẽtem super lapidem , deinde ab illo quẽ viderunt intrantes in monumentũ sedentem à dextris,quò vt intrarent , illius qui foris sedebat verbis exhortatæ E sunt dicentis , Venite & videte locum vbi positus erat dominus.Quò venientes vt dictum est,& intrantes viderũt eũ de quo Matthæus tacet,Marcus autẽ loquitur, sedentem à dextris, à quo talia similiter audierũt . Aut certe intrantes in monumẽtum in aliqua septa maceriæ debemus accipere , qua communitum locum tunc fuisse credibile est in aliquo spacio ante petrã, qua excisa locus factus fuerat sepulturæ:vt ipsum viderint in eodem spacio sedẽtem à dextris,quem dicit Matthæus sedẽtem super lapidem quem terremotu ab ostio monumẽti reuoluerat:id est, à loco sepulchri, quod effossum erat in petra.Item quæri potest,quẽadmodũ Marcus dicat,At illæ exeũtes fugerunt de monumento:in-
Marci.16. uaserat enim eas timor & pauor,& nemini quicquam dixerunt,timebant enim,cum dicat Matthæus , Et ex-
Matth.28. ierunt cito de monumento cum timore & gaudio magno,currentes nunciare discipulis eius: nisi intelligamus ipsorum angelorũ nemini ausas fuisse aliquid dicere:id est,respondere ad ea quę ab *illis* audierant,aut certe custodibus quos iacentes viderunt.Nã illud gaudium quod Matthæus commemorat,non repugnat timori de quo Marcus dicit, Debuimus enim vtrunque F in illarum animo factum intelligere, etiã si ipse Matthæus de timore non diceret, Cum vero & ipse dicat, Exierunt cito de monumento cum timore & gaudio Matth.28. magno:nihil ex hac re quæstionis remanere permittit. De hora quoque ipsa qua venerũt mulieres ad monumentum , non contemnenda exoritur quæstio . Cum enim Matthęus dicat,Vesperè autem sabbati quę lucescit in prima sabbati,venit Maria Magdalene & altera Maria videre sepulchrum: Quid est quod dicit Marcus,Et valde mane vna sabbatorum veniunt ad monu Marci.16. mentũ oriente iam sole?In quo quidem à cæteris duobus,id est,Luca & Ioãne non discrepat.Quid enim dicit Lucas, Valde diluculo:& Ioãnes, Mane cum adhuc Lucæ.24. Ioan.20. tenebræ essent: hoc intelligitur Marcus dicere , valde mane oriente iam sole:id est , cum cœlum ab Orientis parte iam ãlbescęret,quod non fit vtiq; nisi solis orientis vicinitate.Eius enim est ille fulgor qui nomine auroræ appellari solet,Ideo non repugnat illi qui ait,Cũ adhuc tenebræ essent.Die quippe *in* gente aliquę reliquiæ tenebrarum,tanto magis extenuantur,quãto magis oritur

G gis oritur lux. Nec sic accipiendum est quod ait, Valde mane: tâquam sol ipse videretur iam super terras: sed potius sicut dicere solemus eis quibus volumus significare temporius aliquid faciendum: Cum enim dixerimus, mane, ne putent iam sole supra terram conspicuo nos dicere, ad hoc plerunque addimus, valde mane: vt illud quod etiam albescente vocatur intelligant: quâquam & hoc vsitatum sit, vt post gallicantum sæpe repetitum cum coniectari homines cœperint diem iam propinquare, dicant, iam mane est: Et cũ post hoc verbum attenderint, & iam oriẽte, id est, iam de proximo adueniente in has partes sole, cœlum rubescere vel albescere viderint, addant qui dicebant, mane est, & dicant, valde mane est. Quid autem interest dum siue illo siue isto modo nihil aliud intelligamus à Marco appellatum, mane, nisi quod Lucas appellauit, diluculum: & hoc valde mane, quod ille valde diluculo, & quod Ioãnes, mane cum adhuc tenebræ essent, sole autẽ iam oriente: id est, ortu suo iã cœlum illuminare incipiente. Quomodo ergo his tribus congruat Matthæus, qui nec diluculo, nec mane, sed, vespere ait sabbati quæ lucescit in prima sabbati: attentius indagandũ est. A parH te quippe prima noctis quæ est vespera, ipsam noctem voluit significare Matthæus, cuius noctis fine venerũt mulieres ad monumentum. Ea vero causa intelligitur eandem noctem sic appellasse, quia iam à vespere licebat afferre aromata, trãsacto vtique sabbato. Ergo quoniam sabbato impediebantur, vt non ante facerent, ab eo tẽpore nominauit noctem, ex quo eis licere cœpit vt facerent quodcũque vellent tempore eiusdẽ noctis. Sic itaq; dictum est, vespere sabbati: ac si diceretur, nocte sabbati: id est nocte quæ sequitur diẽ sabbati: quod ipsa verba eius satis indicant. Sic enim ait, Vespere autẽ sabbati, quæ lucescit in prima sabbati: quod fieri non potest si tantummodo primam noctis particulam, id est solum initium noctis intellexerimus dicto vespere significatam. Neque enim ipsum initiũ lucescit in prima sabbati, sed ipsa nox quę luce incipit terminari. Nã terminus primæ partis noctis, secundæ partis initium est, lux autem terminus totius noctis est, Vnde non potest dici vesper lucescẽs in prima sabbati, nisi nomine vesperi nox ipsa intelligatur quã lux terminat. Et vsitatus loquendi modus diuinæ scripturæ est, à parte totũ significare. A vespere ergo nocte significauit, cuius extremum est diluculũ. Diluculo enim venerunt illæ mulieres ad monumentum, Ac per hoc ea nocte venerũt quæ significata est nomine vesperi. Tota enim significata est eo nomine, vt dixi, & ideo quacunque eius noctis parte venissent, ea vtique nocte venissent. Cum ergo venerũt parte eius noctis extrema, ea proculdubio nocte venerunt. Vespere autem quæ lucescit in prima sabbati, non potest nisi tota ipsa nox intelligi. Eo igitur vespere venerunt, quæ ipsa nocte venerunt. Ipsa autem nocte venerunt quæ noctis ipsius quãuis extrema parte venerunt. Nam & ipsum triduũ quo dominus mortuus est & resurrexit, nisi isto loquendi modo, quo à parte totum dici solet, recte intelligi non potest. Hinc magna redditur ratio verbi domini. Ipse quippe ait, Matth.12. Sicut enim Ionas fuit in ventre Ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Computentur autem tempora, siue ex quo tradidit spiritũ, siue ex quo sepultus est, & non occurrit ad liquidum nisi ad mediũ diẽ, hoc est vt sabbatum totum diem accipiamus, id est cũ sua nocte: illos autem qui eum in medio posuerunt, id est parasceuẽ, & primam sabbati, quem diem dominiK cum dicimus, à parte totum intelligamus. Quid enim iuuat quòd quidam his angustiis coarctati, & istum locutionis modum, id est à parte totum in sanctarũ scripturarum soluendis quæstionibus plurimũ valere nescientes, noctem voluerunt annumerare tres illas horas à sexta vsq; ad nonam, quibus sol obscuratus est, & diem tres horas alias, quibus iterũ terris est redditus, id est à nona vsq; ad eius occasum, Sequitur enim nox futuri sabbati, quia cum suo die computata, erunt iam duæ noctes & duo dies. Porrò autem post sabbatum sequitur nox primi sabbati, id est illucescẽtis diei dominicæ, in qua tunc dominus resurrexit. Erunt ergo duæ noctes & duo dies, & vna nox: etiam si tota posset intelligi, nec ostẽderemus quòd illud diluculum pars eius extrema sit. Quapropter nec annumeratis illis sex horis quarum tribus sol contenebratus est & tribus eluxit, constabit ratio trium dierum & trium noctiũ. Restat ergo vt illo scripturarum vsitatissimo loquẽdi modo, quo à parte totũ intelligitur, inueniamus extremũ diem tempus parasceues quo crucifixus & sepultus est dominus, & ex ipsa extrema parte totum diem cũ sua nocte, qui iam peractus fuerat accipiamus: medium vero, id est sabbati diem, non à parte, sed integre totum: tertium rursus à parte sua prima, id est à nocte totum cum suo diurno tempore: ac sic erit triduum, quẽadmodum illi octo dies post quos ascendit in mõtem, quorũ medios integros attendentes Matthæus & Marcus, di- Matth.17. xerũt, Post sex dies: quod Lucas dixerit, Post octo dies. Marci.9. Lucæ.9. Nunc iam cætera videamus, quemadmodũ Matthæo congruant. Lucas enim apertissime duos angelos dicit Lucæ.24. visos fuisse à mulieribus quæ venerunt ad monumentum, quorum singulos intellexeramus cõmemoratos à duobus: vnum à Matthæo, id est illum qui extra mo- Matth.28. Marci.16. numentum sedebat in lapide, alterum à Marco, id est illum qui intra monumentũ sedebat à dextris. Sed Lu- Lucæ.23. cas ita narrat, Et dies parasceues, & sabbatum illucescebat, Subsecutæ autem mulieres quæ cum ipso venerãt de Galilæa viderũt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus eius, & reuertẽtes parauerunt aromata & vnguenta: sed sabbato quidem siluerunt secundum mãdatum, Vna autem sabbati, valde diluculo, ve- Lucę.24. nerunt ad monumentũ portantes quæ parauerant aromata, & inuenerunt lapidem reuolutum à monumẽto, & ingresse non inuenerunt corpus domini Iesu. Et fa- M ctum est dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Cum timerent autem & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas, Quid quæritis, viuentẽ cum mortuis? Nõ est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens, Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere. Et recordatæ sunt verborum eius, & regressæ à monumento nũciauerunt hæc omnia illis vndecim, & cæteris omnibus. Quomodo ergo singuli visi sunt sedentes, vnus secundum Matthæum, foris super lapidem: & alter secundũ Matth.28. Marcum intus à dextris: cum secundum Lucã duo ste- Marci.16. terũt secus illas, quãuis similia dixerint? Possumus qui- Lucæ.24. dem adhuc intelligere vnum angelum visum à mulieribus, & secundum Matthæum, & secundum Marcum, sicut supra diximus: vt eas ingressas in monumentum sic accipiamus, in aliquod scilicet spacium quod erat in aliqua macerie communitum, vt intrari posset ante illum saxeum sepulchri locum, atque ibi vidisse angelũ sedentem

A sedentem supra lapidem reuolutum à monumento, sicut dicit Matthæus, vt hoc sit sedentem à dextris, quod dicit Marcus: deinde intus ab eis dum inspicerent locum in quo iacebat corpus domini, visos alios duos angelos stãtes sicut dicit Lucas, similia locutos ad earum exhortandum animum & ædificãdam fidem. Sed videamus & illa quę Ioannes dicit, vtrum vel quẽadmo- Ioan.20. dum his congruant. Sic ergo narrat Ioannes, Vna autẽ sabbati Maria Magdalene venit mane cũ adhuc tenebræ essent ad monumẽtum, & vidit lapidem sublatum à monumento. Cucurrit ergo & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum quem amabat Iesus & dicit eis, Tulerunt dominũ de monumento, & nescimus vbi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Currebãt autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum. Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamẽ introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequẽs eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina posita & sudariũ quod fuerat super caput eius non cum linteaminibus positũ, sed separatim inuolutum in vno loco. Tũc ergo introB iuit & ille discipulus qui venerat primus ad monumẽtum & vidit & credidit. Nõdum enim sciebat scripturas, quia oportebat eum à mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum ad semetipsos discipuli. Maria autẽ stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinauit se & prospexit in monumẽtum, & vidit duos angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu. Dicunt ei illi, Mulier quid ploras? Dicit eis, Quia tulerũt dominũ meũ, & nescio vbi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, cõuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & non sciebat quia Iesus est. Dicit ei Iesus, Mulier quid ploras, quem quæris? Illa existimãs, quia ortulanus esset, dicit ei, Domine si tu sustulisti eum dicito mihi, vbi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei Iesus, Maria. Conuersa illa dicit ei, Rabboni: quod dicitur magister. Dicit ei Iesus. Noli me tangere: nondũ enim ascendi ad patrẽ meũ. Vade autem ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, deum meum & deum vestrum. Venit Maria Magdalene annunciãs discipulis, quia vidi dominum, & hæc dixit mihi. In hac Ioannis narratione dies vel tempus quo ventum est ad moC numentum cum cæteris cõuenit. Illud etiam quòd duo Lucæ.24. angeli visi sunt concordat cum Luca. Sed quòd ille stãtes dicit angelos visos, iste autẽ sedentes, & cætera quæ illi non dicũt, quomodo hinc possint intelligi nõ discrepare à cæteris, & quo ordine gesta sint, nisi diligenter considerentur, repugnãtia possunt videri. Quapropter hæc omnia quę circa tẽpus resurrectionis domini facta sunt, secundum omnium Euãgelistarum testimonia in vnam quandam narrationem, quãtum nos dominus adiuuerit, quemadmodum geri potuerint ordinemus. Prima sabbati diluculo, sicut omnes cõsentiũt, ventum est ad monumẽtum. Iam factum erat quod soIus Matthæus cõmemorat de terræmotu & lapide reuoluto conterritisq; custodibus, ita vt in parte aliqua velut mortui iacerent. Venit autem, sicut Ioãnes dicit, Ioan.20. Maria Magdalene sine dubio cum cęteris mulieribus, quæ domino ministrauerãt plurimum dilectione feruentior, vt non immerito Ioannes solam commemoraret, tacitis eis quę cum illa fuerunt, sicut alij testãtur. Venit ergo & vt vidit lapidem sublatum à monumento, antequam aliquid diligentius inspiceret, non dubitans ablatum inde esse corpus Iesu, cucurrit, sicut dicit D idem Ioannes, & nunciauit Petro atq; ipsi Ioanni. Ipse est enim discipulus quem amabat Iesus. At illi currere cœperunt ad monumentum, & præueniens Ioãnes inclinauit se & vidit posita linteamina, nec intrauit. Petrus autem consecutus intrauit in monumentum, & vidit linteamina posita, & sudariũ quod fuerat super caput eius, nõ cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum. Deinde & Ioannes intrauit, & vidit similiter, & credidit quod Maria dixerat sublatũ esse dominum de monumento. Nõdum enim sciebat scripturam, quia oportebat eum à mortuis resurgere. Abierũt ergo iterum ad semetipsos discipuli. Maria autem stabat ad monumentum foris plorãs: id est, ante illum saxei sepulchri locum, sed tamen intra illud spaciũ quod iam ingressę fuerant: ortus quippe illic erat, sicut idem Ioannes commemorat. Tunc viderunt angelum sedẽ- Ioan.19. tem à dextris super lapidem reuolutum à monumẽto, de quo angelo narrant Matthæus & Marcus. Tunc eis dixit, Nolite timere vos, scio enim quòd Iesum qui cru Matth.28. cifixus est quæritis, Non est hic, surrexit enim sicut dixit, venite & videte locũ vbi positus erat dominus. Et cito euntes dicite discipulis eius quia surrexit, & ecce E præcedit vos in Galilæam: ibi eum videbitis, ecce prædixi vobis. Quibus similia Marcus quoque non tacuit. Marci.16. Ioan.20. Ad hæc verba Maria dũ fleret inclinauit se & prospexit in monumentum, & vidit duos angelos, sicut dicit Ioannes, in albis sedentes: vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu. Dicũt ei illi, Mulier quid ploras? Dicit eis, Quia tulerunt dominũ meũ, & nescio vbi posuerũt eum. Hinc intelligendi sunt surrexisse angeli, vt etiam stantes viderentur, sicut eos Lucas visos fuisse commemorat, & dixisse secundum eũ- Lucæ.23. dem Lucam, timentibus mulieribus & vultum in terram declinantibus, Quid quæritis, viuentem cum mortuis? Nõ est hic: sed surrexit: Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicẽs, Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere à mortuis. Et recordatæ sunt verborum eius. Post hæc cõuersa est retrorsum Maria, & vidit Iesum stantem, sicut dicit Ioannes, & non sciebat, quia Iesus est. Dicit ei Iesus, Mu- Ioan.20. lier quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia ortulanus esset, dicit ei, Domine si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei F Iesus, Maria. Conuersa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei Iesus, Noli me tangere, nondum enim ascẽdi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, deum meum & deum vestrum. Tunc egressa est à monumento: hoc est, ab illo loco vbi erat orti spacium ante lapidem effossum. Et cũ illa alię, quas secundum Marcũ inuaserat tremor & pauor, & nemini quic- Marci.16. quam dicebant. Tunc iam secundum Matthæum, Ecce Matth.28. Iesus occurrit illis dicens, auete. Illæ autem accesserũt & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Sic enim colligimus, & angelorum allocutionẽ bis numero eas habuisse, venientes ad monumẽtum, & ipsius domini: semel scilicet illic quãdo Maria ortulanum putauit: & nũc iterum cum eis occurrit in via, vt eas ipsa repetitione firmaret atque à timore recrearet. Tunc ergo ait illis, Nolite timere, Ite nunciate fratribus meis, vt eant Ioan.20. in Galilæam, ibi me videbunt, Venit ergo maria Mag- Lucę.23. dalene annuncians discipulis, quia vidi dominum, & hæc ei dixit. Non solum ipsa, sed & aliæ quas Lucas cõ

memorat,

G memorat, quæ nunciauerunt hæc discipulis vndecim, & cæteris omnibus. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non credebant illis. His & Mar
Marci.16. cus attestatur, Nam & posteaquam cõmemorauit eas trementes & pauentes exisse à monumẽto, & nemini quicquam dixisse, adiũxit, quòd resurgẽs dominus apparuerit mane prima sabbati, primo Marię Magdalenę de qua eiecerat septem dæmonia: & quia illa vadẽs nunciauit iis qui cum eo fuerant lugentibus & flentibus: & quia illi audientes quòd viueret & visus esset ab
Matth.28. ea, non crediderunt. Sanè Matthæus etiam illud inseruit, abscedentibus mulieribus quæ illa omnia viderãt & audierant, venisse etiam quosdam in ciuitatem de illis custodibus qui iacuerant velut mortui, & nunciasse principibus sacerdotũ omnia quæ facta erant, hoc est, quæ etiam illi sentire potuerunt. Illos vero cõgregatos cum senioribus consilio accepto, pecuniam copiosam dedisse militibus vt dicerẽt quòd discipuli eius venissent, eumq; furati essent illis dormientibus: pollicẽtes etiam securitatem à præside qui eos custodes dederat: & illos accepta pecunia fecisse sicut erant edocti, diuulgatúmque esse verbum istud apud Iudæos vsque in
H hodiernum diem.

In eo quòd se posteà discipulis manifestauit, quomodo sibi omnes Euangelistæ non aduersentur, collatis testimoniis, & de Apostolo Paulo, & de actibus Apostolorum. Cap. XXV.

IAm post resurrectionem, quemadmodum apparuerit dominus discipulis, considerandum est, non solum vt elucescat etiam ex hac re conuenientia quatuor Euangelistarum, verũetiam vt cum Paulo Apostolo cõsonent, qui de hac re in prima ad Corinthios Epi
1.Cor.15. stola ita loquitur, Tradidi enim vobis imprimis quod & accepi, quia Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertiædie secundum scripturas, & quia appa
† al.vndeci. ruit Cephæ, & posteà duodecim: deinde apparuit plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus plures manent vsque adhuc, quidam autem dormierunt: posteà apparuit Iacobo, deinde Apostolis omnib⁹: Nouissime autem omnium tanquam abortiuo apparuit & mihi. Hunc autem ordinem nullus Euangelistarum tenuit. Vnde considerãdum est, vtrum ordo quem illi tenuerunt huic non aduersetur. Nam nec ille omnia, nec isti
I omnia dixerunt. Quæ autem dixerunt omnes, vtrũ nihil inter se pugnent tantum vidẽdum est. Lucas enim
Lucæ.24. solus quatuor Euangelistarum, non dicit à mulieribus visum dominum, sed tantummodo angelos. Matthęus
Matth.28. autem dicit quòd eis occurrerit redeuntibus à monu-
Marci.16. mento. Marcus quoque dicit primo visum esse Mariæ Magdalenę, sicut & Ioannes: sed quomodo ab eis sit vi-
Ioan.20. sus non dicit, quod explicatur à Ioanne. Lucas autẽ nõ solum tacet, vt dixi, eũ apparuisse mulieribus, sed etiã duos quorum vnus fuit Cleophas, talia dicit locutos cũ illo antequam agnoscerent eum, tanquam mulieres nihil se aliud quàm angelos vidisse nunciauerint, qui di-
Lucæ.24. cebant eum viuere. Ita enim narrat, Ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum quod erat in spacio stadiorum sexaginta ab Hierusalem, nomine Emaus: & ipsi loquebantur adinuicẽ, de his omnibus quæ acciderãt. Et factum est dum loquerentur, & secum quærerent, & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis. Oculi autem illorum tenebantur ne eum agnoscerent. Et ait ad illos, Qui sunt hi sermones quos cõfertis adinuicem ambulantes & estis tristes? Et respondens vnus cui nomen Cleophas, dixit ei, Tu solus peregrinus es in Hierusa- K
lem, & nõ cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit, Quæ? Et dixerunt: de Iesu Nazareno qui fuit vir Propheta, potens in opere & sermone coram deo & omni populo. Et quomodo eũ tradiderunt summi sacerdotes & principes nostri in damnationẽ mortis & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israël. Et nunc super hæc omnia tertia dies est hodie quòd hæc facta sunt. Sed & mulieres quędam ex nostris terruerunt nos quę ante lucem fuerunt ad monumẽtum, & non inuẽto corpore eius, venerunt dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum viuere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum, & ita inuenerũt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero nõ inuenerũt. Hæc secundum Lucam ita narrant vt meminisse ac recolere potuerunt quod à mulieribus dictum erat, vel à discipulis qui cucurrerant ad monumentum, quando eis
Lucæ.24. nunciatum est, quòd ablatum inde sit corpus eius. Et ipse quidem Lucas Petrum tantum dicit cucurrisse ad monumentum, & procumbẽtem vidisse linteamina sola posita, & abiisse secum mirantem quod factum fuerat. Hoc autem de Petro commemorat, priusquam nar L
raret de his duobus quos inuenit in via, posteaquã narrauit de mulieribus quæ viderant angelos, & ab eis audierant quòd resurrexisset Iesus: tanquam tunc Petrus ad monumentum cucurrerit. Sed intelligitur hoc Lu-
Ioan.20. cas recapitulando posuisse de Petro. Tunc enim cucurrit Petrus ad monumentum quando & Ioannes, cum tantummodo à mulieribus præcipue à Maria Magdalena nunciatum eis fuerat de corpore ablato. Tunc autem illa nunciauerat, quando vidit lapidem auulsum à monumento: & posteà facta sunt hæc de visione angelorum, atque ipsius domini, qui bis numero apparue-
Ioan.20. rat mulieribus, semel ad monumentum, & iterum occurrens reuertentibus à monumẽto. Hoc autem ante-
Matth.28. quam duobus illis in via visus fuisset, quorũ erat vnus Cleophas. Nanque & Cleophas loquens cum domino quem nondum agnoscebat, non Petrũ dixit isse ad mo-
Lucę.24. numentum, sed abierunt quidam ex nostris, inquit, ad monumentum, & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt. Quod & ipse recapitulando intelligitur dixisse, illud scilicet, quod primo mulieres nunciauerant Petro & Ioanni de ablato corpore domini. Ac per hoc cũ ipse Lucas Petrum dixerit cucurrisse ad monumẽtum, M
& Cleopham dixisse ipse retulerit, quòd quidam eorũ ierant ad monumentum, intelligitur attestari Ioanni,
Ioan.20. quòd duo ierint ad monumentum: sed Petrum solum primo commemorauerit, quia illi primitus Maria nunciauerat. Item potest mouere quòd Petrum non intrãtem, sed procumbentem dixit idem Lucas vidisse sola linteamina & discessisse mirantem, cum Ioãnes dicat
Ibidem. se potius ita vidisse, hoc est, discipulum illum quem diligebat Iesus, non intrasse in monumentum quò prior venerat, sed cum se inclinasset vidisse posita linteamina: sed & seipsum posteà dicit intrasse. Ita & Petrus intelligendus est primo procumbẽs vidisse quod Lucas
Lucę.24. commemorat, Ioannes tacet: post autem ingressus, sed ingressus tamen antequam Ioãnes intraret, vt omnes verum dixisse sine vlla repugnantia reperiantur. Ordo ergo rerum qui esse potuit, quemadmodum dominus excepto quòd iam mulieribus locutus erat, etiam maribus discipulis visus fuerit, secundum testimonia non solum quatuor Euangelistarum, sed etiam Pauli Apostoli contexendus & demonstrandus est. Omniũ ergo virorum

A virorũ primo apparuisse intelligitur Petro ex his dũtaxat omnibus quos Euangelistæ quatuor, & Paulus Apostolus cõmemorauerunt. Cæterum si apparuerit alicui eorum priusquã Petro, quod omnes tacuerunt, quis
1.Co.15. vel dicere audeat vel negare? Neq; enim & Paulus dixit, apparuit primo Cephę: sed apparuit, inquit, Cephę, posteà duodecim, deinde apparuit plusquam quingentis fratribus simul. Sic autem non apparet quibus duodecim, quemadmodum nec quibus quingentis. Fieri enim potest vt de turba discipulorũ fuerint isti duodecim nescio qui. Nam illos quos Apostolos nominauit, non iam duodecim, sed vndecim diceret, sicut nõnulli etiam codices habent. Quod credo perturbatos homines emendasse, putantes de illis duodecim Apostolis dictum, qui iam Iuda extincto vndecim erant. Sed
Actо.1. siue illi codices verius habeant qui vndecim habẽt, siue alios quosdã duodecim discipulos Paulus velit intelligi, siue sacratum illum numerum etiã in vndecim stare voluerit, quia duodenarius in eis numer⁹ ita mysticus erat, vt nõ posset in locum Iudæ nisi alius, id est, Matthias ad conseruandum sacramentum eiusdẽ numeri subrogari: Quodlibet ergo eorum sit, nihil inde
B existit quod veritati vel istorũ alicui veracissimo narratori repugnare videatur: probabiliter tamen creditur posteaquam Petro apparuit, deinde apparuisse istis duobus, quorum erat vnus Cleophas, de quibus Lucas
Lucę.24. totum narrat. Marcus autem breuiter ita perstringit,
Marci.16. Post hæc autẽ, inquit, duobus ex eis ambulantibus, ostẽsus est in alia effigie euntibus in villam. Castellũ quippe illud non absurde accipimus etiã villã potuisse appellari, quod nunc iam appellatur ipsa Bethleem, quæ ciuitas antea vocitata est: quãuis nunc sit honoris amplioris, nomine domini, qui in illa natus est, sic per Ecclesias omnium gentiũ diffamato: & in codicibus quidem Græcis magis agrum inuenimus quàm villam. Agri autem nomine non castella tantum, verũetiã municipia & coloniæ solent vocari extra ciuitatẽ, quę caput & quasi mater est cæterarum, vnde metropolis appellatur. Quod autẽ ait Marcus, eis in alia effigie do-
Marci.16. minum apparuisse: hoc Lucas dicit, quòd eorum oculi
Lucæ.24. tenebantur ne agnoscerent eum. Oculis quippe eorum acciderat aliquid, quod ita manere permissum est vsq; ad fractionem panis, certi mysterij causa, vt eis in illo alia ostenderetur effigies, & sic eũ non nisi in fractio-
C ne panis agnoscerent, sicut Luca narrante monstratur. Pro merito quippe mentis eorum adhuc ignorantis q̃ oportebat Christum mori & resurgere, simile aliquid eorum oculi passi sunt: non veritate fallente, sed ipsis veritatem percipere non valentibus, & aliud quàm res est opinantibus: ne quisquam se Christum agnouisse arbitretur, si eius corporis particeps non est, id est. Eccle-
1.Cor.10. siæ, Cuius vnitatem in sacramento panis commendat
Lucæ.24. Apostolus dicens, Vnus panis, vnum corpus multi sumus: vt cum eis benedictum panem porrigeret, aperirentur oculi eorum & agnoscerent eum. Aperirentur vtique ad eius cognitionẽ, remoto scilicet impedimento quo tenebantur ne eum agnoscerẽt. Neq; enim clausis oculis ambulabant, sed inerat aliquid, quo nõ sinerentur agnoscere quod videbant, quod scilicet & caligo & aliquis humor efficere solet. Non quia dominus
Matth.17. non poterat transformare carnem suam, vt alia reuera esset effigies quàm solebant illi contueri, quandoquidẽ & ante passionem suam transformatus est in mõte, vt facies eius claresceret sicut sol: Quale vult enim admi-
Ioan.2. rabile corpus de qualicũque corpore, verũ de vero facit, qui de aqua vera verum vinum fecit: Sed nõ ita fe- D
cerat cũ apparuit illis duobus in alia effigie. Non enim aliter quàm erat, sed sicut erat apparuit eis, quorũ oculi tenebantur ne agnoscerent eum. Non autem incongruenter accipimus hoc impedimẽtum in oculis eorum à Satana factum fuisse ne agnosceretur Iesus, sed tamen à Christo est facta permissio vsque ad sacramẽtum panis: vt vnitate corporis eius participata, remoueri intelligatur impedimentum inimici, vt Christus
Lucæ.24. possit agnosci. Nam ipsos esse istos de quibus & Lucas narrat, credendum est, quia dicit ipsos euntes nũciasse cæteris sicut Lucas dicit eos surgentes eadem hora, regressos esse Hierusalem, & inuenisse cõgregatos vndecim & eos qui cum ipsis erant, dicentes quòd surrexit dominus vere, & apparuit Simoni: & tũc etiã ipsos narrasse quæ gesta erant in via, & quomodo eũ agnouerunt in fractione panis. Iã ergo erat fama quod resurrexerat Iesus ab illis mulieribus facta, & à Simone Petro cui iã apparuerat. Hoc enim isti duo inuenerunt loquentes ad quos in Hierusalem venerunt: fieri itaq; potuit vt timore prius in via noluerint dicere, quòd eũ audierant resurrexisse, quando tantummodo angelos dixerunt visos esse mulieribus, Ignorantes enim cum E
quo loquerentur, merito possent esse soliciti ne quid passim de Christi resurrectione iactãtes in manus incurrerent Iudęorum. Quod autem ait Marcus, Annun-
Marci.16. ciauerunt cæteris, nec illis crediderunt: cum Lucas di-
Lucæ.24. cat, quòd iam inde loquebantur vere resurrexisse dominum & Simoni apparuisse: quid intelligendum est, nisi aliquos ibi fuisse qui hoc nollent credere? Cui autẽ non eluceat prætermisisse Marcum quæ Lucas narrando explicauit: hoc est, quæ cum illis locutus fuerit Iesus antequam agnoscerent eum, & quomodo eum in fractione panis agnouerint? Quandoquidem mox vt dixit eis apparuisse in alia effigie euntibus in villam: continuo coniunxit, Et illi euntes nunciauerũt cæteris, nec illis crediderunt. Quasi possent nũciare quẽ nõ agnouerant: aut possent agnoscere, quibus alia effigies eius apparuerat. Quomodo ergo eum agnouerint, vt nunciare possent, Marcus sine dubio prætermisit. Quod ideo memoriæ commendandũ est, vt assuescamus aduertere Euangelistarum morem ita prętermittentium quæ non commemorant, & coniungentium quę commemorant, vt eis qui vsum in hac consideratione non habent, non aliunde maxime error oriatur quo putẽt F
eos non sibi cõgruere. Lucas ergo sequitur & dicit, Dũ
Lucę.24. hæc autem loquuntur, Iesus stetit in medio eorũ & dixit eis, Pax vobis: ego sum nolite timere. Conturbati vero & conterriti existimabant se spiritum videre. Et dixit eis, Quid turbati estis & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas & pedes meos, quia ipse ego sum. Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet sicut me videtis habere. Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus & pedes. Hanc ostensionem domini post resurrectionem intelligitur &
Ioan.20. Ioannes commemorare sic loquens, Cum esset ergo sero die illo vna sabbatorum, & fores essent clausæ vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum, venit Iesus & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis. Et hoc cum dixisset, ostendit eis manus & latus. Ac per hoc his verbis Ioannis possunt cõiungi ea quæ Lucas dicit, idem autem Ioannes prætermittit. Ita enim
Lucę.24. Lucas sequitur, Adhuc autem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio dixit, Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis assi & fauum

G fauum mellis.Et cum manducasset coram eis, sumens
reliquias dedit eis. His item verbis possunt adiungi
Ioan.20. quæ Lucas tacet.Dicit autem Ioannes,Gauisi sunt ergo
discipuli viso domino. Dixit ergo eis iterum,Pax vo-
bis:Sicut misit me pater & ego mitto vos.Hoc cum di
xisset,insufflauit & dixit eis, Accipite spiritum sanctũ,
quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorũ
detinueritis detenta sunt. His rursus adiungamus quæ
Ioannes prætermisit,Lucas commemorat: Et dixit ad
Lucæ.24. eos, Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cũ adhuc
essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia
quæ scripta sunt in lege Moysi,& Prophetis & Psalmis
de me. Tunc aperuit illis sensum vt intelligerent scri-
pturas,& dixit eis,Quoniã sic scriptum est,& sic opor
tebat Christum pati & resurgere à mortuis die tertia,
& prædicari in nomine eius pœnitẽtiam & remissio-
nem peccatorũ in omnes gentes, incipientibus ab Hie
rusalem.Vos autem estis testes horum.Et ego mittam
promissum patris mei in vos, vos autem sedete in citi
tate quoadusq; induamini virtute ex alto. Ecce quomo
do commemorauit & Lucas promissionẽ spiritussan-
cti,quam non inuenimus à domino factã nisi in Euan
H gelio Ioannis. Quod non prætereũter aduertendũ est,
vt meminerimus quemadmodum sibi Euangelistę in-
uicem attestanturide quibusdam etiam quæ ipsi non di
cunt,& tamen dicta nouerunt.Post hæc Lucas quę ge-
sta sunt omnia prætermittit,nec omnino commemo-
rat,nisi quando Iesus ascendit in cœlum:atque id tamẽ
ita contingit quasi hoc sequantur hæc verba quę dixit:
cum hoc gestum sit vna sabbatorum,quo die dominus
resurrexit,illud autem quadragesimo die,sicut idẽ ipse
Acto.1. Lucas in Apostolorum actibus narrat.Quòd autem di
Ioan.20. cit Ioannes,non cum illis fuisse tunc Apostolum Tho-
Lucæ.24. mam,cum secundum Lucã duo illi, quorum erat vnus
Cleophas, regressi Hierusalem inuenerunt congrega-
tos vndecim,& eos qui cum ipsis erãt,proculdubio in-
telligendum est quòd inde Thomas exierit,antequam
eis dominus hæc loquentibus appareret. Hinc iam Io-
annes aliam commemorat sui demonstrationẽ à do-
mino discipulis factam post dies octo,vbi erat & Tho
Ioan.20. mas qui prius eũ non viderat.Et post dies octo, inquit,
iterum erant discipuli eius intus & Thomas cum eis:
venit Iesus ianuis clausis,& stetit in medio,& dixit,Pax
vobis.Deinde dicit Thomæ,Infer digitum tuum huc,
I & vide manus meas, & affer manum tuam & mitte in
latus meum,& noli esse incredulus sed fidelis. Respon
dit Thomas & dixit ei, Dominus meus & deus meus,
Dixit ei Iesus,Quia vidisti me credidisti, Beati qui nõ
viderunt & crediderunt. Hanc secundam domini vi-
sionem erga discipulos factam, id est quam secũdo lo-
co Ioannes commemorat, apud Marcum possemus a-
Marci.16. gnoscere,breuiter eam sicuti assolet perstringentẽ, nisi
moueret quod ibi ait,Nouissime recumbẽtibus illis vn
decim apparuit:non ideo quia Ioannes tacuit recũben
tes,potuit enim hoc prætermittere, sed quia iste dixit,
Ioan.21. Nouissime,quasi vltra iam nõ eis apparuerit, cum ad-
Marci.16. huc Ioannes tertiam sit eius narraturus demõstratio-
nem ad mare Tyberiadis.Deinde quod dicit idẽ Mar
cus, Exprobrans illis incredulitatem illorum & duri-
tiam cordis,quia his qui viderãt eum, resurrexisse nõ
crediderant: illis videlicet duobus quibus euntibus in
villam apparuit,posteaquã resurrexit, & Petro cui pri-
Lucę.24. mitus eum apparuisse apud Lucam vestigatum est:for-
tasse & Mariæ Magdalenæ & aliis mulieribus quę cum
illa erant,quando eis & ad monumentum apparuit, &
inde redeuntibus in itinere occurrit.Nam ita contexit K
narrationem idem Marcus, cum commemorasset bre
uiter de duobus illis quibus apparuit in villam euntí-
bus,quòd nunciassent cæteris, nec illis creditum esset.
Nouissime,inquit,recumbentibus illis vndecim appa- Marci.16.
ruit exprobrans incredulitatem eorum & duritiã cor-
dis, quia his qui viderant eum resurrexisse non credi-
derãt.Quomodo ergo nouissime quasi iam vltra eum
non viderint?Nouissimum quippe illud est, quòd do-
minum Apostoli in terra viderunt quando ascẽdit in
cœlum,quod factum est quadragesimo die post eius re
surrectionem. Nunquid nam tunc exprobraturus erat Acto.1.
quòd non credidissent eis qui eum viderãt resurrexis-
se,quando iam & ipsi post resurrectionem totiés eum
viderãt,& maxime ipso die resurrectionis eius,id est, Lucę.24.
vna sabbati iam circa noctem sicut Lucas Ioannésque Ioan.20.
commemorant? Remanet igitur vt intelligamus eun-
dem diem resurrectionis eius,id est,vnã sabbati,quan-
do eum post diluculum vidit Maria & aliæ cũ illa mu-
lieres:quando etiam Petrus,quãdo & illi duo quorum
vnus erat Cleophas, quos videtur etiam idem Marcus Marci.16.
commemorare: quando apparuit iam circa noctem il L
lis vndecim,præter Thomam,& qui cũ eis erant, quã-
do eis & isti quod viderant narrauerunt: nunc etiam
Marcum more suo breuiter commemorare voluisse:&
ideo dixisse,nouissime: quia ipso die hoc nouissimum
fuit,iam incipiente nocturno tempore, posteaquam il
li de castello vbi eum in fractione panis agnouerant Lucæ.24.
redierunt in Hierusalem,& inuenerunt, sicut dicit Lu
cas,illos vndecim,& eos qui cum illis erant, iam col-
loquentes de resurrectione domini,& quòd visus fue-
rit Petro: quibus & ipsi narrauerunt quod in via gestũ
erat, & quomodo eũ cognouerint in fractione panis.
Sed erant ibi vtique non credẽtes: vnde verũ est quod
Marcus dicit,nec illis crediderunt.His ergo iam sicut Marci.16.
Marcus dicit discumbẽtibus, & adhuc inde sicut Lucas
dicit loquentibus , stetit in medio eorum dominus, &
ait illis,Pax vobis:sicut dicunt Lucas & Ioannes. Fores Lucę.24.
autem clausæ erant cum ad eos intrauit,quod solus Io Ioan.20.
annes commemorat . Verbis itaque domini quæ tunc
eum locutum esse discipulis, Lucas Ioannesq; dixerũt,
interponitur & illa exprobratio de qua Marcus dicit,
quòd non crediderint eis qui eum resurrexisse vide-
rant.Sed hoc rursus mouet,quomodo discumbentibus
vndecim,dicit apparuisse Marcus,si illud tẽpus est diei M
dominici iam noctis initio, quod Lucas Ioãnesq; me-
minerunt.Aperte quippe Ioannes dicit , non cũ eis tũc Ibidem.
fuisse Apostolum Thomam , quẽ credimus exiisse in-
de antequam dominus ad eos intraret,posteaquam il-
li duo redeuntes de castello, cum ipsis vndecim collo
cuti sunt,sicut apud Lucam inuenitur.Sed Lucas in sua Lucæ.24.
narratione dat locum,quo possit intelligi dum hæc lo
querẽtur prius inde exisse Thomam, & postea domi-
num intrasse.Marcus autem qui dicit, Nouissime recũ Marci.16.
bentibus illis vndecim apparuit, etiam Thomam illic
fuisse cogit fateri. Nisi forte quanuis vno absente, vn-
decim tamen voluit appellare, quia eadem tunc Apo-
stolica societas hoc numero nuncupabatur, antequam
Matthias in locum Iudæ subrogaretur.Aut si hoc durũ Acto.1.
est sic accipere,illud ergo accipiamus,post multas de-
monstrationes eius quibus per dies quadraginta disci-
pulis præsentatus est, cum etiam nouissime recumben
tibus illis vndecim apparuisse, id est,ipso quadragesi-
mo die: & quoniam iam erat ab eis ascensurus in cœ-
lum,hoc eis illo die maxime exprobrare voluisse,quia
his qui

A his qui viderant eũ resurrexisse non crediderant,an-
tequam ipsi eum viderent:cum vtique post ascensionẽ
suam prædicantibus illis Euangeliũ, etiam gẽtes quod
non viderunt fuerãt creditуræ. Post illam quippe ex-
probrationem,secutus ait idẽ Marcus,Et dixit eis,Eun
Marci.16. tes in mundum vniuersum,prædicate Euangelium o-
mni creaturæ,Qui crediderit & baptizatus fuerit,sal-
uus erit:qui vero non crediderit cõdemnabitur . Hoc
ergo prędicaturi,quoniam qui non crediderit condẽ-
nabitur, cum id vtiq; non crediderit quod non vide-
rat,nonne ipsi primitus fuerant obiurgandi,quòd an-
tequam dominum vidissent,non crediderunt eis qui-
bus prius apparuisset ? Hanc autem nouissimam fuisse
corporaliter in terra repræsentationem domini Apo
stolis,etiã illud admonet vt credamus,quod ita sequi-
tur idem Marcus , Signa autem eos qui crediderint,
hæc sequentur,In nomine meo dęmonia eiicient,lin-
guis loquentur nouis,serpentes tollent,& si mortiferũ
† eos. quid biberint,nõ eis nocebit. Super ægros manus im
ponent,& bene habebunt.Deinde subiungit,Et domi-
nus quidem Iesus postquam locutus est eis , assumptus
est in cœlum, & sedit à dextris dei.Illi autem profecti,
B prædicauerunt vbique domino cooperante,& sermo-
nem confirmante sequentibus signis. Cum ergo dicit,
Et dominus quidem postquam locutus est eis , assum-
ptus est in cœlum : satis videtur ostẽdere nouissimum
cum illis in terra hũc eum habuisse sermonem, quan-
uis nõ omnimodo ad id coarctare videatur.Nõ enim
ait,Postquam hæc locutus est eis:sed,postquam locutus
est eis : vnde admittit si necessitas cogeret non istam
fuisse nouissimam locutionem, nec istum fuisse nouis-
simum diẽ,quo eis in terra præsens fuit,sed ad omnia
quę cum eis omnibus illis diebus locutus est posse per-
tinere quod dictum est,Postquã locutus est eis,assum-
ptus est in cœlum.Sed quia ea quæ supra diximus,ma-
gis suadent hũc nouissimum diem fuisse, quàm vt in-
telligantur vndecim, qui Thoma absente decem fue-
runt:ideo post hanc locutionem quam Marcus cõme-
morat , adiunctis etiam consequenter illis verbis, vel
discipulorum vel ipsius quæ commemorãtur in ac-
tibus Apostolorum, credendum est assumptum domi-
num in cœlum,quadragesimo scilicet die post diẽ re-
surrectionis eius.Ioãnes autem quanuis fateatur mul-
ta se prætermisisse quæ fecit Iesus, voluit tamen etiam
C tertiam eius repræsentationem discipulis post resurre
Ioan.21. ctionem factam commemorare ad mare Tyberiadis,
septem scilicet discipulis,Petro, Thomæ, Nathanaẽli,
filiis Zebedæi,& aliis duobus quos nominatim nõ ex-
pressit cum piscarentur:quando iussu eius retia mittẽ-
tes in dextram partem, extraxerunt magnos pisces,cẽ
tum quinquagintatres : quando etiam Petrum ter in-
terrogauit vtrum ab illo amaretur,& ei pascendas cõ-
mendauit oues suas,& de eiusipsius passione prædixit,
& de ipso Ioanne ait,Sic eum volo manere donec ve-
niam . Ad hoc Ioannes Euangelium suum terminauit.
Iam nunc quærendũ est,quãdo primum visus sit à di-
scipulis in Galilæa,quia & hoc quod tertio narrat Ioã-
Ioan.6. nes,in Galilæa factum est ad mare Tyberiadis : quod
facile videt qui recolit illud miraculum de quinq; pa-
Ioan.21. nibus,quod ita narrare incipit idem Ioannes.Post hęc
abiit Iesus trãs mare Galilææ quod est Tyberiadis: vbi
autem putari potest primum à discipulis post resurre-
ctionem videri debuisse, nisi in Galilæa, si recolantur
verba illius angeli,qui secundum Matthęum venienti-
Matth.28. bus ad monumentum mulieribus,ita loquitur, Nolite
timere vos,scio enim quòd Iesum qui crucifixus est quę- D
ritis,non est hic,surrexit enim sicut dixit,Venite & vi
dete locum vbi positus erat dominus.Et cito euntes di
cite discipulis eius quia surrexit , & ecce præcedit vos
in Galilæam,Ibi eum videbitis,ecce prædixi vobis . Itẽ
secundum Marcum siue ipse sit angelus siue alius,No- Marci.16.
lite,inquit,expauescere,Iesum quæritis Nazarenũ cru-
cifixum,surrexit non est hic,Ecce locus vbi posuerunt
eum,Sed ite dicite discipulis eius & Petro,quia præce-
dit vos in Galilæam,Ibi eum videbitis, sicut dixit vo-
bis.Hæc verba ita videntur consonare, quòd Iesus nõ
erat se demonstraturus post resurrectionem discipulis
suis nisi in Galilæa. Quam demonstrationem discipu
lis nec ipse Marcus commemorauit,qui eum dixit ma
ne prima sabbati apparuisse , primo Mariæ Magdale-
næ,& illam nunciasse discipulis iis qui cum eo fuerant
lugentibus & flẽtibus,illos autem non credidisse . Post
hæc deinde duobus ex his apparuisse euntibus in vil-
lam,& illos cæteris nunciasse quod factum est,sicut Lu
cas & Ioannes coattestantur in Hierusalem, eodẽ ipso Lucæ.24.
die resurrectionis,iam noctis initio. Deinde venit ad Ioan.20.
illam eius manifestationem quam nouissimam dicit,
recumbentibus illis vndecim. Post hanc dicit eum as- E
sumptum in cœlum,quod factum scimus in mõte Oli-
ueti,non longe ab Hierusalem.Nusquam igitur cõme-
morat Marcus completum , quod ab angelo prænun-
ciatũ esse testatur.Matthæus vero nihil aliud dicit, nec
vllum alium locum omnino commemorat, vel antea
vel postea, vbi discipuli posteaquam resurrexit, vide-
rint dominum,nisi in Galilæa secundum angeli præ-
dictionem.Denique cũ insinuasset quid ab angelo mu
lieribus dictum sit, & illis abeuntibus subiecisset, quid
de corruptis ad mentiendum custodibus gestũ sit:con
tinuo tãquam nihil aliud sequeretur, quia & reuera sic
erat dictum ab angelo,Surrexit,& ecce præcedit vos in Matth.28.
Galilæam,ibi eũ videbitis:vt nihil aliud sequi debuisse
videatur,Vndecim autem,inquit,discipuli abierunt in Ibidem.
Galilæam in montem vbi constituerat illis Iesus, & vi
dentes eum,adorauerunt: quidam autem dubitauerũt.
Et accedens Iesus locutus est eis,dicens, Data est mihi
omnis potestas in cœlo & in terra.Euntes ergo docete
omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & fi-
lij & spiritussancti, docẽtes eos seruare omnia quæcũ-
que mãdaui vobis.Et ecce ego vobiscum sum omnibus
diebus vsque ad cõsummationem seculi.Ita Matthæus F
clausit Euangelium suum.Ac per hoc si aliorum consi-
deratæ narrationes ad diligentiorem inquisitionẽ nõ
compellerent,nihil aliud arbitraremur nisi dominum
post resurrectionem nusquã præter in Galilæa primũ
esse à discipulis visum.Item si Marcus de illa prænun- Marci.16.
ciatione angeli tacuisset , posset cuiquam putari Mat-
thæus ideo dixisse discipulos abiisse in Galileã in mõ-
tem,atque ibi adorasse dominum , vt impletum vide-
retur quod ipse per angelum mandatum ac prænũcia-
tum esse narrauerat . Nunc autem & Lucas & Ioannes Lucę.24.
satis dilucide manifestãtes ipso die resurrectionis eius Ioan.20.
visum esse dominum in Hierusalem à discipulis suis,
vnde ita longe est Galilæa, vt vno die ab eis vtroq; lo-
co videri non posset:& Marcus illam quidem prædi- Marci.16.
ctionem angeli similiter narrans, in Galilæa vero vi-
sum à discipulis dominum post resurrectionẽ nusquã
commemorans:vehementer cogunt quærere quemad
modum dictum sit,Ecce præcedit vos in Galilęam,ibi
eum videbitis.Nam & ipse Matthæus si omnino nõ di Matth.28.
ceret,vndecim discipulos abiisse in montem in Gali-
læam

G laam vbi constituerat eis Iesus,& illic eum vidisse atq; adorasse,nihil ex hac prædictione completum ad literam putaremus,sed totum figurata significatione prædictum,Sicut illud secundum Lucã, Ecce hodie & cras eiicio dęmonia,& sanitates perficio,& tertia die consummor:quod ad literam certum est non esse completum.Item si angelus dixisset,prȩcedit vos in Galilęam, ibi primum eum videbitis:aut, ibi tantum eum videbitis:aut,non nisi ibi eum videbitis: cæteris Euangelistis Matthæus sine dubio repugnaret. Cum vero dictũ est, Ecce præcedit vos in Galilæam,ibi eum videbitis: nec expressum est quãdo id futurum esset, vtrum primum antequam alibi ab eis visus esset:an posteaquam eũ alicubi etiam præterquã in Galilæa vidissent: idq; ipsum quòd discipulos Matthæus dicit isse in Galilęã in mõtem,non exprimit diem nec narrandi ordinem ita cõtexit,vt necessitatem *ingerat nihil aliud intelligendi*, quàm hoc primitus factum:non aduersatur quidẽ narrationibus cæterorum,& dat eis intelligendis atq; accipiendis locum.Veruntamen quòd dominus non vbi primum se demõstraturus erat,sed in Galilæa, vbi necessario postea visus est,se videndum mandauit,& per

H angelum dicentem,Ecce præcedit vos in Galilęam,ibi eum videbitis:& per seipsum dicens, Ite nunciate fratribus meis vt eant in Galilæam,ibi me videbunt:quẽ tuis fidelem facit intentum ad quærendum in quo mysterio dictum intelligatur.Sed prius considerandũ est quando etiam corporaliter in Galilæa videri potuerit dicente Matthæo,*Vndecim autem discipuli abierũt in* Galilæam *in montem vbi constituerat illis Iesus, & vi*dentes eum adorauerunt: quidam autem dubitauerũt. Quia enim non ipso die quo resurrexit manifestũ est, nam in Hierusalem visum esse eo die initio noctis Lucas & Ioannes apertissime consonant, Marcus autẽ nõ aperte. Quando ergo viderunt dominum in Galilæa? non secundum id quod dicit Ioannes ad mare Tyberiadis:tunc enim septem fuerunt, & piscantes inuenti sunt:sed secundum id quod dicit Matthæus, vbi erant vndecim in monte, quò eos secundum prædictionem angeli Iesus prȩcesserat.Nam ita narrare apparet,quòd illic eum repererint,*quia vtiq; secundum constitutum* prȩcesserat.Non ergo ipso die quo resurrexit,neque in consequentibus octo diebus,post quos dicit Ioãnes discipulis apparuisse dominum,vbi eũ primo vidit Tho

I mas,qui eum nõ viderat die resurrectionis eius. Nam vtique si *intra* eosdem octo *dies* eum *in* monte Galilææ iã illi vndecim viderant,quomodo post octo dies *eum primum vidit Thomas, qui* in illis vndecim fuerat?Nisi quis dicat,non illos vndecim qui iã tunc Apostoli vocabantur,sed discipulos illic vndecim fuisse,ex multo numero discipulorum?Soli quippe adhuc vocabantur Apostoli,illi vndecim,sed non soli erant discipuli.Potest ergo fieri vt non omnes,sed aliqui eorum ibi fuerint: alij vero discipuli cum eis, ita vt vndecim complerentur: ac sic non ibi fuisse Thomam, qui post illos dies octo primo dominum vidit. Marcus quippe quando illos vndecim memorauit, nõ vtcunq; vndecim,sed illis,inquit,vndecim apparuit.Lucas etiã, Regressi sunt,inquit,Hierusalem, & inuenerunt congregatos vndecim,& *eos qui cum ipsis* erant,Et *iste* ostẽdit,illos vndecim,hoc est,Apostolos fuisse: Nam cum adiunxit,Et eos qui cum ipsis erant:satis vtique declarauit eminẽtius illos vndecim appellatos cum quibus erant cæteri,ac per hoc illi intelligũtur qui iam vocabantur Apostoli.Hoc proinde fieri potuit,vt ex numero Apostolorum & aliorum discipulorũ, vndecim di- K scipuli complerentur qui viderant intra illos octo dies in Galilææ mõte Iesum.Sed *occurrit aliud* quod obsistat.Ioannes enim quando commemoranit nõ in mõte ab vndecim,sed ad mare Tyberiadis à septẽ piscantibus visum esse dominum,Hoc iam tertio,inquit, manifestatus est Iesus discipulis cum resurrexisset à mortuis. *Si autem acceperimus intra illos octo dies* antequam Thomas eũ vidisset ab vndecim quibusq; *discipulis dominum visum*, non erit hoc ad mare Tyberiadis tertio manifestatum esse,sed quarto. Quod quidẽ cauendum est, ne quis existimet tertio Ioannẽ dixisse, tanquam tres solæ factæ fuerint manifestationes eius. Sed hoc intelligendus est ad numerum retulisse dierum,non ad numerum ipsarum manifestationum,nec cõtinuorum dierum,sed per interualla,sicut idem ipse testatur.Nam primo ipso die resurrectionis suę,excepto quòd à mulieribus visus est,id est,quod in Euangelio claret,ter se manifestauit,semel Petro,iterum duobus,illis quorũ vnus erat Cleophas, tertio plurimis iã inde colloquẽtibus noctis exordio. Sed hoc totum Ioannes ad vnum diem referens semel computat:iterum autem,hoc est,alio die,quando eum vidit & Thomas: L. tertio vero ad mare Tyberiadis,hoc est, tertio die manifestationis eius, non tertia manifestatione, Ac per hoc post hæc omnia cogimur intelligere factum esse, quòd eum in monte Galilææ secundum Matthęum discipuli vndecim viderunt, quò eos secundum constitutum præcesserat, vt impleretur etiam ad literam quod & per angelum & per seipsum dixerat.Inuenimus itaque apud quatuor Euãgelistas decies commemoratum dominum visum esse ab hominibus post resurrectionem.Semel ad monumentum mulieribus. Iterum eis- Ioan.20. Matth.28. dem regredientibus à *monumento in itinere*. Tertio Lucæ.24. Petro. Quarto duobus euntibus in castellum. Quinto pluribus in Hierusalem vbi non erat Thomas. Sexto Ioan.20. Ioan.21. vbi eum vidit Thomas.Septimo ad mare Tyberiadis. Matth.28. Octauo in monte Galilææ secundum Matthæum. Nono quod dicit Marcus, Nouissime recumbẽtibus, quia iam non erant in terra cum illo conuiuaturi. Decimo Marci.16. in ipso die,nõ iam in terra,sed eleuatum in nube,cum in cœlum ascenderet, quod Marcus & Lucas commemorant.Marcus quidem post illud, quòd eis discũbentibus apparuit,ita continuans vt diceret, Et dominus Marci.16. quidem postquam locutus est eis,assumptus est in cœ- M lum. Lucas autem prætermissis omnibus quæ per quadraginta dies agi ab illo cum discipulis potuerunt, illi Actor.1. primo diei resurrectionis eius quando in Hierusalem pluribus apparuit, coniungit tacite nouissimum diem quo ascendit in cœlum,ita narrans,Eduxit autem illos Lucæ.24. foras in Bethaniam,& eleuatis manibus suis benedixit eis.Et factum est cum benediceret eis,recessit ab eis,& ferebatur in cœlum. Viderunt ergo eum præter quod in terra viderant,etiã cum ferretur in cœlum.Totiens ergo in Euangelicis libris commemoratus est ab hominibus visus antequam ascendisset in cœlum, in terra scilicet nonies,& in aëre semel ascendens. Sed non omnia scripta sunt,sicut Ioannes fatetur. Crebra enim Ioan.21. erat eius cum illis conuersatio per dies quadraginta priusquam ascenderet in cœlum,non tamen eis per omnes quadraginta dies continuos apparuerat.Nã post Actor.1. diem primum resurrectionis eius, alios octo dies interuenisse dicit Ioannes, post quos eis rursus apparuit. Ioan.20. Tertio autem ad mare Tyberiadis, fortassis continuo Ioan.21. cõsequenti die,nihil enim repugnat: & deinde quãdo voluit

A voluit constituens eis,quod & ante prædixerat, vt eos in Galilææ montem præcederet:atq; omnino per illos quadraginta dies *quotiẽs voluit,quibus voluit*, quemadmodum voluit,Sicut Petrus dicit, quando eum Cornelio,& iis qui cum illo fuerãt prædicabat,Qui simul, inquit,manducauimus & bibimus cum illo posteaquã resurrexit à mortuis per dies quadraginta : non quòd quotidie per dies quadraginta cum illo manducassent & bibissent,nam erit contrarium Ioãni, qui octo illos dies interposuit quibus eis visus non est, vt tertio manifestaretur ad mare Tyberiadis.Inde iam etiã si quotidie illis visus & cum illis conuiuatus est, nihil repugnat.Et fortasse ideo dictum est,per quadraginta dies, qui quater deni sunt in mysterio vel totius mundi vel *totius temporalis seculi, quia & illi primi* decẽ dies in quibus erant illi octo dies,à parte totum possunt more scripturarum non dissone computari. Conferatur ergo,& quod ait Apostolus Paul⁹, vtrũ nihil afferat quæ- 1.Cor.15. stionis,Resurrexit,inquit,tertio die secundum scripturas,& apparuit Cephę:nõ dixit primo apparuit Cephę: nam esset contrarium, quod primo mulieribus appa- Matth.28. 1.Cor.15. ruisse in Euangelio *legitur*, *Postea,inquit*, *duodecim*

B quibuslibet qua hora libet, ipso tamen resurrectionis die:deinde apparuit plusquam quingentis fratribus simul.Sine isti cum illis vndecim erant congregati clausis ostiis propter metum Iudæorum , vnde cum exisset Ioan.20. Thomas,venit ad eos Iesus:sine post octo *illos dies* quãtolibet,nihil habet aduersi.Postea,inquit,apparuit Iacobo, 1.Cor.15. Non tunc autẽ primo accipere debemus visum esse Iacobo,sed aliqua propria manifestatione singulariter.Deinde Apostolis omnibus, Nec illis tunc primũ, sed iam vt familiarius conuersaretur cum eis vsque ad Act.9.&.22. diem ascensionis suæ . Nouissimo autem omnium,inquit,quasi abortiuo apparuit & mihi,Sed hoc iã de cœlo post non paruum tempus ascensionis suę.Nunc iam videamus quod distuleramus,cuius mysterij gratia secundum Matthæum & Marcum resurgens ita mandauerit:Prȩcedam vos in Galilæã,ibi me videbitis.Quod Matth.28. Marci.16. etsi completum est,tamẽ post multa completũ est,cum sic mandatum sit, quanquam sine præiudicio necessitatis,vt aut hoc solum, aut hoc primũ expectaretur fieri debuisse. Proculdubio ergo quoniam vox est ista nõ Euangelistæ narrãtis,quod ita factum sit,sed angeli ex mandato domini,& ipsius postea domini,Euangelistæ

C autem narrãtis, sed quòd ita ab angelo & à domino dictum sit,Prophetice dictum accipiendum est. Galilæa nanque interpretatur vel transmigratio vel reuelatio. Prius itaq; secundum transmigrationis significationẽ, quid aliud occurrit intelligẽdum,Præcedet vos in Galilæam,ibi eum videbitis:nisi quia Christi gratia de populo Israël transmigratura erat ad gẽtes? Quibus Apostoli prædicantes Euãgelium nullo modo crederetur, nisi eis ipse dominus viam in cordibus hominũ præpararet.Et hoc intelligitur,præcedet vos in Galilęam. Quod autem gaudẽtes mirarentur diruptis & euictis difficultatibus, aperiri sibi ostium in domino per illuminationem fidelium,hoc intelligitur, ibi eum videbitis:id est,*ibi eius membra* inuenietis,*ibi viuũ* corpus eius in iis qui vos suscepcrint agnoscetis. Secundum illud autem quòd Galilæa interpretatur, reuelatio, non Philip.2. iam in forma serui intelligendus est,sed in illa in qua Ioan.14. æqualis est patri:quam promisit apud Ioãnem dilectoribus suis,cum diceret,Et ego diligam eum,& ostendã meipsum illi: Non vtiq; secundum id quod iam videbant,& quod etiam resurgens cum cicatricibus, nõ so-

Lucę.13.

Matth.28.

Lucæ.24. Ioan.20.

Ioan.21.

Ioan.20.

Marci.16.

Lucę.24.

Ioan.21.

Act.10.

Lucę.24.

lum videndum,sed etiam tangendum postmodũ ostẽ- D dit:sed secundum illam ineffabilem lucem qua illumi- Ioan.1. nat omnem hominem *venientem in* hunc mundũ,secundum quam lucet in tenebris, & tenebræ eũ non cõprehenderunt.Illuc nos præcessit, vnde ad nos veniẽs non recessit,& quò nos præcedens nõ deseruit.Illa erit 1.Ioan.3. reuelatio tanquam vera Galilæa. Cõsimiles ei erimus, ibi eum videbimus sicuti est.Ipsa erit etiã beatior trãsmigratio ex isto seculo in illam æternitatẽ,si eius prȩcepta sic amplectamur, vt ad *eius* dexteram segregari Matth.25. mereamur . Tunc enim ibunt sinistri in combustionẽ æternam,iusti autem in vitam æternã.Hinc illuc trãsmigrabunt, & ibi eum videbunt, quomodo non videt impij.Tolletur enim impius,vt non videat claritatem Esa.26. domini:& *impij* lumen non videbunt.Hæc est autem Ioan.17. inquit,vita æterna,vt cognoscant te vnum verum deum,& quem misisti Iesum Christum, *sicut* in illa æternitate cognoscetur,quo *seruos* perducet per formã serui, vt *liberi* contemplentur formam *domini*.

EIVSDEM SANCTI AVGVstini Episcopi in quartum librum de consensu Euangelistarum, Prologus. E

NVnc iam quoniam Matthei narrationẽ contextim considerantes, & ei tres alios conferẽtes, vsq; in finẽ in nullo eos vel sibi vel inter se repugnare docuimus, Marcum similiter videamus,vt exceptis iis quæ cum Matthæo dixit, de quibus iam quod differendum videbatur absoluimus, cætera eius inspecta atque collata,nulli eorũ repugnare monstrentur,vsque ad cœnam domini . Nam inde iam omnia omnium quatuor quemadmodũ sibi conueniãt vsque in finem considerata tractauimus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONensis Episcopi,de consensu Euangelistarum,Liber Quartus.

In Euangelio Marci exceptis his quæ cũ Matthæo dixit, quomodo nulla repugnantia demonstretur ab initio usq; ad illud ubi ait.Et ingrediũtur Capernaũ, & statim sabbatis docebat eos,quod cum Luca dicit. Cap.I. F

SIC ergo incipit Marcus. Initiũ Marci.1. Euãgelij Iesu Christi filij dei, sicut scriptũ est in Esaia Prophęta &c.vsq; ad illud vbi ait,Et ingrediuntur Capernaũ, & statim Sabbatis ingressus synagogã docebat eos.In hac tota contextione omnia superiora cũ Matthęo considerata sunt.Hoc autẽ Marcus, quia ingressus Capernaum in synagogam eorum docebat eos Sabbatis, cum Luca dixit:sed nihil habet quæstionis. Lucæ.4.

De homine à quo spiritus immũdus electus est cõuexans eũ, quomodo Lucæ qui hoc cũ eo dixit,nõ repugnet. Cap.II.

SEquitur Marcus & dicit , Et stupebant super do- Marci.1. ctrina eius:Erat enim docens eos quasi potestatẽ habẽs,& nõ sicut Scribæ.Et erat in synagoga eorũ homo i spiritu immũdo,& exclamauit dicẽs, Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos &c. vsq; ad eũ locũ vbi ait,Et erat prędicãs i synagogis eorũ , & oi Galilęa,& dęmonia eiicies. Et in hoc toto loco q quis

G sint quædam quæ cum solo Luca dixit,tamen iam tractata sunt cum Matthæi narrationem cõtinuam teneremus,quia in ipsum ordinẽ sic incurrerant,vt ea prætermittenda nõ arbitrarer. Sed Lucas de spiritu immũ
Lucę.4. do ait,quòd sic exierit ab homine, vt nihil ei noceret:
Marci.1. Marcus autem, Et discerpens eum,inquit,spiritus immundus,exclamans voce magna exiit ab eo.Potest ergo videri contrarium, quomodo eum discerpens, vel sicut aliqui codices habent,conuexãs eum,cui nihil nocuit secũdum Lucam?Sed & ipse Lucas, Et cum proiecisset illum,inquit,dæmonium in medium,exiuit ab illo,nihilq; ei nocuit.Vnde intelligitur hoc dixisse Mar
Lucæ.4. cum,conuexans eum,quod Lucas,cum proiecisset eum in medium:nihilq; ei nocuit:hoc intelligitur, quia illa iactatio membrorum atque vexatio non eum debilitauit,sicut solent exire dæmonia,etiam quibusdã membris amota vexatione elisis.

De nomine Petri quomodo etiam atque etiam commendetur, non repugnare Ioanni, qui dicit quando hoc nomen acceperit. Cap.III.

Marci.1. H SEquitur idem Marcus. Et venit ad eum leprosus deprecãs eum,& genuflexo dixit, Si vis potes me mundare &c.vsq; ad illud vbi ait,Et clamabãt dicentes,Tu es filius dei: & vehementer comminabatur
Marci.3. eis ne manifestarẽt illum. Huic quod vltimum posuimus simile aliquid & Lucas dicit, sed sine aliqua repu-
Lucæ.4. gnantiæ quæstione.Sequitur Marcus, Et ascendens in
Marci.3. montem vocauit ad se quos voluit ipse,& venerunt ad eum,& fecit vt essent duodecim cũ illo, & vt mitteret eos prædicare. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates,& eiiciendi dæmonia.Et imposuit Simoni nomen Petrus &c.vsque ad illud vbi ait, Et abiit & cœpit
Marci.5. prædicare in Decapoli quanta sibi fecisset Iesus, & omnes mirabãtur. De nominibus discipulorum iam & antea me locutum scio,cum Matthæi sequerer ordinẽ: & hic rursus admoneo, ne quisquam putet nunc acce-
Supra li.1.c. 17.&.53. pisse nomen Simonem,vt Petrus vocaretur,& sit con-
Ioan.1. trarium Ioanni qui longe ante illi dictũ esse cõmemorat,Tu vocaberis Cephas:quod interpretatur Petr⁹.Ipsa
Marci.3. enim verba domini commemorauit quibus ei nomen imposuit.Marcus autem hoc loco id recapitulando cõ memorauit,cũ ait, Et imposuit Simoni nomen Petrus. Cum enim vellet nomina duodecim Apostolorũ enu
I merare,& necesse haberet Petrum dicere,breuiter insinuare voluit quòd non hoc antea vocaretur,sed hoc ei dominus nomen imposuerit:non tunc, sed quando Ioãnes ipsa verba domini posuit. Cætera nihil cuiquã repugnant & antea iam pertractata sunt.

Quòd dixit,Quanto magis eis præcipiebat ut tacerent,tanto magis plus illi dicebant, quomodo nõ repugnet præscientiæ ipsius quæ in Euangelio commendatur. Cap.IIII.

Marci.5. SEquitur Marcus. Et cum trãscendisset Iesus in naui rursus trans fretum,cõuenit turba multa ad illum,& erat circa mare &c.vsq; ad illud vbi ait, Et
Marci.6. conuenientes Apostoli ad Iesum renũciauerunt illi omnia quæ egerant & docuerãt. Hoc vltimum dixit cũ
Lucæ.8. Luca,in nihilo discordans, cætera iam antea tractata
Marci.6. sunt.Sequitur Marc⁹.Et ait illis, Venite seorsum in desertum locum,& requiescite pusillum &c.vsq; ad illud
Marci.7. vbi ait,Quanto autem eis præcipiebat, tãto magis plus prædicabant,& eo amplius admirabantur,dicẽtes,Bene omnia fecit,& surdos fecit audire, & mutos loqui. In his cum Luca Marcus nihil est quod repugnare videatur omnibus.Et superiora omnia iã cõsideraui mus, quando eos Matthæo conferebamus. Sed cauendũ est K
ne quisquam arbitretur,hoc quod in vltimo ex Euangelio Marci posui,repugnare omnibus,qui cũ aliis eius plerisq; factis & dictis ostẽdunt scisse quid ageretur in hominibus:id est,quòd eum cogitationes & volũtates eorum latere non poterant:sicut apertissime Ioãnes di
Ioan.2. cit,Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis,eo q̃ ipse nosset omnes,& quia opus ei nõ erat, vt quis testimoniũ perhiberet de homine: ipse enĩ sciebat quid
Matth.26. esset in homine.Sed quid mirum si præsentes hominũ voluntates videbat, qui etiam futurã negationem Petro prænunciauit,quam tunc vtiq; non habebat, quãdo pro illo vel cum illo paratũ se mori præsumebat? Quę cum ita sint,quomodo huic eius tantæ scientiæ & præ-
Marci.7. scientiæ non est contrarium quod Marcus dicit, Præcepit illis ne cui dicerent:Quanto autem eis præcipiebat,tanto magis plus prædicabant.Si enim sciebat eos, sicut ille qui notas habebat & præsentes & futuras hominum voluntates, tanto magis prædicaturos, quanto magis ne prædicarẽt eis præcipiebat:vt quid hoc præ-
L cipiebat,nisi quia pigris volebat ostendere,quanto studiosius quantoq; feruentius eũ prędicare debeant,quibus iubet vt prædicent, quando illi qui prohibebãtur, tacere non poterant.

De eo quod suggessit Ioannes quòd in nomine eius eiecerit dæmonia non sociatus discipulis,& dixit,nolite prohibere,qui enim contra uos,nõ est,pro uobis est:quomodo non repugnet illi sententiæ,ubi ait: Qui non est mecum, aduersum me est. Cap.V.

Marci.8. SEquitur Marcus.In illis diebus iterũ cũ turba multa esset cum Iesu,nec haberent quod manducarẽt
Marci.9. &c.vsq; ad illud vbi ait,Respondit illi Ioannes dicens,Magister, vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia,qui non sequitur nobiscum,& prohibuimus eum.Iesus autem ait, Nolite prohibere eum: Nemo est enim qui faciat virtutẽ in nomine meo, & possit cito male loqui de me. Qui enim non est aduer
Lucæ.9. sum vos,pro vobis est.Hoc Lucas similiter narrat,nisi quòd ipse nõ dicit,Nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo,& possit cito male loqui de me. Nulla est ergo inter eos quæstio cuiusquam repugnãtiæ. Sed
Matth.12. Lucæ.11. videndũ est ne hoc illi sententiæ domini putetur contrarium vbi ait,Qui mecũ non est,aduersum me est:& qui mecum non colligit,spargit. Quomodo enim iste
M non erat aduersus eũ qui cũ illo non erat, de quo Ioannes suggessit,quòd cũ illis eum nõ sequebatur, si aduersus illum est qui nõ est cũ illo:aut si aduersus illũ erat, quomodo dicit discipulis, Nolite prohibere,qui enim nõ est aduersus vos,pro vobis est.An hoc interesse aliquis dicet,quia hic discipulis ait,Qui non est aduersus
Matth.10. vos,pro vobis est.Ibi autẽ de seipso locut⁹ est,qui mecũ
Matth.25. nõ est,aduersus me est: quasi vero possit cũ illo nõ esse qui discipulis eius tãquã mẽbris eius sociatur:alioquin quomodo verum erit, Qui vos recipit,me recipit:Et, quãdo vni ex minimis meis feciſtis,mihi feciſtis. Aut
Lucæ.10. potest etiã non esse aduersus eũ, qui fuerit aduersus discipulos ei⁹?Nã vbi erit illud, Qui vos spernit me spernit:& quãdo vni ex minimis meis nõ feciſtis,neq; mihi feciſtis.Et Saule Saule quid me persequeris: cũ disci
Acto.9. pulos eius persequeretur? Sed nimirũ hoc vult intelligi,intantũ cum illo non esse aliquẽ,inquantum est aduersus illum:& intantũ aduersus illũ non esse,inquantum cũ illo est.Exempli gratia,sicut iste ipse qui in nomine Christi virtutes faciebat,& in societate discipulorũ Christi non erat,inquantũ operabatur virtutes in illo

A illo nomine,intãtum cum ipsis erat,& aduersus eos nõ erat:inquantum vero eorum societati non adhærebat, intantum cum ipsis non erat,& aduersus eos erat. Sed quia illi hoc eum facere prohibuerãt in quo cum ipsis erat,dixit eis dominus, Nolite prohibere. Illud enim prohibere debuerunt quod extra eorũ erat societatẽ,vt illi vnitatem Ecclesiæ suaderent,non illud in quo cum illis erat,nomẽ scilicet magistri & domini eorũ in dæmoniorum expulsione cõmendans. Sicut catholica Ecclesia facit,non improbans in hæreticis sacramẽta cõmunia in his in quibus nobiscum sunt, & aduersus nos non sunt:sed improbat & prohibet diuisionem ac separationem vel aliquam aduersam paci veritatiq; sentẽtiã:in hoc enim aduersus nos sunt,quia in hoc nobiscũ non sunt,& nobiscum non colligunt,& ideo spargunt.

Quod occasione huius qui in nomine Christi eiiciebat dæmonia quamuis cum discipulis non sequeretur, Marcus amplius quàm Lucas dominum dixisse narrauit, quomodo ostendatur ad hoc ipsum pertinere quod illum in nomine suo uirtutes facientem uetuit prohiberi. Cap.VI.

Marci.9. B SEquitur Marcus & dicit,Quisquis enim potũ dederit vobis calicẽ aquę in nomine meo,quia Christi estis, amen dico vobis non perdet mercedem suam. Et quisquis scandalizauerit vnum ex his pusillis credentibus in me,bonum est ei magis si circũdaretur mola asinaria collo eius,& in mare mitteretur.Et si scãdalizauerit te manus tua,abscide illam,Bonum est tibi debilem introire in vitam,quàm duas manus habentẽ ire in gehẽnam,ignem inextinguibilẽ, vbi vermis eorum non moritur,& ignis non extinguitur:&c.vsq; ad illud vbi ait, Habete in vobis salem,& pacẽ habete inter vos.Hęc Marcus dominũ locutum,posteaquam illum qui in nomine eius eiiciebat dæmonia, & cum discipulis nõ eum sequebatur vetuit prohiberi, cõtextim commemorat,aliqua ponens quę nullus alius Euangelistarũ posuit:aliqua vero quæ Matthæus quoq; posuit, & aliqua itidem quæ & Matthæus & Lucas. Sed illi ex
Matth.18. Lucę.17. aliis occasionibus,& in alio ordine rerum,non hoc loco vbi de illo suggestum est,qui cum discipulis Christi non eum sequebatur, & dæmonia in eius nomine eiiciebat. Vnde mihi videtur etiã hoc loco dominus se-
C cundum Marci fidẽ ideo dixisse quæ aliis etiam locis dixit,quia satis pertinebant ad hanc ipsam eius sententiam,qua vetuit prohiberi virtutes in nomine suo fieri,etiam ab illo qui cum discipulis eũ non sequebatur.
Marci.9. Sic enim contexit, Qui enim non est aduersum vos, pro vobis est:Quisquis enim potum dederit vobis,calicem aquæ in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis non perdet mercedẽ suam. Vnde ostendit etiam illũ de quo Ioannes suggesserat,& vnde iste eius sermo exortus est,quòd non ita separabatur à societate discipulorum,vt eã tanquã hæreticus improbaret: sed sicut solent homines nondum audere Christi suscipere sacramenta,& tamẽ nomini fauere Christiano, ita vt Christianos etiam susciplant,& nõ ob aliud eis, nisi quia Christiani sunt obsequãtur,de quibus dixit, quòd non perdunt mercedem suam. Non quia iam tuti atq; securi sibi debent videri ex hac beneuolentia quã erga Christianos habent,etiam si Christi baptismo non abIoantur,nec vnitati eius incorporentur: sed quia ita iã dei misericordia gubernentur vt ad eam quoq; perueniant,atq; ita securi de hoc seculo abscedant,Qui profecto & priusquã Christianorũ numero scientur vtiliores sunt, quàm ij qui cũ iam Christiani appellẽtur, & Christianis sacramentis imbuti sint,talia suadẽt, vt D
eos quibus ea persuaserint secum in æternam illã pœnam pertrahant. Quos membrorum corporalium nomine tanquam manũ vel oculum scandalizãtem iubet erui & abscindi à corpore:hoc est, ab ipsa vnitatis societate,vt sine his potius veniatur ad vitam quàm cum eis eatur in gehennam.Hoc ipso autẽ separantur à quibus separantur,quòd eis mala suadentibus,hoc est scãdalizantibus non consentitur.Et si quidẽ omnibus bonis cum quibus eis societas est, etiã de hac peruersitate innotescunt,ab omnium penitus societate, atq; ab ipsa diuinorum sacramentorum participatione separãtur. Si autem quibusdam ita noti sunt,pluribus autẽ ista eorum est ignota peruersitas,ita tolerandi sunt,sicut ante ventilationem paleæ tolerantur in area: vt neque illis
Matth.3. ad iniquitatis communionem consentiatur, neq; propter illos bonorum societas deseratur: hoc faciunt qui habent in seipsis salem & pacem habent inter se.
Marci.9. *Hinc usque ad cœnam domini unde omnia omniũ cõsyderari cœperũt,nullam de Marco quæstionem esse tractatam.* Cap.VII.

Marci.10. SEquitur Marcus,Et inde surgẽs venit in fines Iudææ vltra Iordanem, & cõueniunt iterum turbæ E
ad eum,& sicut consueuerat,iterum docebat illos
Marci.12. &c.vsq; ad illud vbi ait,Omnes enim ex eo quod abundabat illis miserũt,hæc vero de penuria sua,omnia quę habuit misit,totum victũ suum. In hac tota cõtextione omnia superiora cõsiderata sunt,ne quid viderẽtur habere contrariũ,quando cũ Matthæi ordine cæteros cõferebamus.Hoc autẽ de vidua paupercula quæ duo minuta misit in gazophylacium,duo soli dicũt Marcus &
Lucæ.21. Lucas,sed sine vlla quæstione cõcordãt. Hinc iam vsq; ad cœnã domini,vnde omniũ omnia considerata tractauimus,non dicit & Marcus quod cogat eũ alicui cõ
Marci.14. parari ad inquirendum,ne quid repugnare videatur.

De Lucæ Euangelio, quomodo principium eius cõgruat principio libri Actuum Apostolorum. Cap.VIII.

In prologo. NVnc ergo deinceps Lucæ Euangelium ex ordine pertractemus, exceptis eis quæ habet cum Matthæo Marcoq; communia, quoniã illa iã omnia pertractata sunt. Sic ergo incipit Lucas, Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationẽ quæ in nobis completæ sunt rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt & ministri fuerũt sermonis:visum est & mihi assecuto à principio omnibus F
diligẽter ex ordine tibi scribere optime Theophile, vt cognoscas eorum verborũ de quibus eruditus es veritateu.Hoc principium ad Euangelij narrationẽ nõdum pertinet:Admonet autem vt nouerimus eundẽ Lucam etiam illum librũ scripsisse, qui Actus Apostolorũ vocatur:non solũ quia Theophili nomen etiã illic inest, nam posset fieri,vt & alius aliquis Theophilus esset, & si idem ipse esset ab alio ad illum aliquid scriberetur, sicut à Luca Euangelium,sed quia & ibi ita exorsus est, vt diceret,Primum quidem sermonem feci de omni-
Acto.1. bus ô Theophile,quæ cœpit Iesus facere & docere, vsque in diem quo Apostolos elegit per spiritum sanctum,mandans iussit prędicare Euangelium:dedit intelligi quòd iam scripserit Euangelij librum vnum ex quatuor, quorum est in Ecclesia sublimis authoritas. Nec ideo quia dixit,de omnibus se fecisse sermonem, quæ cœpit Iesus facere & docere vsque in diem quo mandauit Apostolis, putari debet omnia scripsisse in Euangelio suo, quæ Iesus cum Apostolis in terra versatus fecit & dixit, ne sit contrarium Ioanni, qui ait, Ioan.21.

G multa alia feciſſe Ieſum, quæ ſi ſcriberentur mundũ totum non potuiſſe capere illos libros: Cum etiam conſtet ab aliis Euangeliſtis non pauca narrata, quę Lucas ipſe narrando non attigit, De omnibus ergo fecit ſermonem, eligendo de omnibus vnde faceret ſermonẽ, quæ iudicauit apta & congrua ſufficere officio diſpẽſationis ſuæ. Et quòd dicit, multos conatos ordinare narrationem, quæ in nobis completæ ſunt rerum: videtur ſignificare nonnullos qui non potuerunt hoc ſuſceptũ munus implere. Ideo autem dicit ſibi viſum eſſe ex ordine diligẽter ſcribere, quoniam multi conati ſunt: ſed eos debemus accipere quorum in Eccleſia nulla extat authoritas, quia id quod conati ſunt, implere minime potuerunt. Iſte autem nõ ſolum vſque ad reſurrectionem aſcenſionemq; domini perduxit narrationẽ ſuã, vt in quatuor authoribus Euãgelicæ ſcripturæ dignum labore ſuo haberet locum, verumetiam deinceps quæ per Apoſtolos geſta ſunt, quæ ſufficere credidit ad ædificandam fidem legentium vel audiẽtium, ita ſcripſit, vt ſolus eius liber fide dignus haberetur in Eccleſia de Apoſtolorum actibus narrantis, reprobatis omnibus qui nõ ea fide qua oportuit, facta dictaq; Apoſtolorum
H auſi ſunt ſcribere. Eo quippe tempore ſcripſerunt Marcus & Lucas, quo non ſolum ab Eccleſia Chriſti, verũetiã ab ipſis adhuc in carne manẽtibus Apoſtolis probari potuerunt.

In prologo.

Quomodo oſtendatur quod de piſcibus captis Lucas cõmemorauit, nõ pertinere ad illud quod uidetur ſimile Ioãnes narraſſe poſt domini reſurrectionẽ, atque inde iã uſq; ad cœnã domini, unde omniũ omnia uſque in finem conſyderata ſunt, nullam etiã ex Euãgelio Lucæ tractatã eſſe quæſtionem. Cap. IX.

Lucæ.1. SIc ergo narrare Lucas incipit Euangelium. Fuit in diebus Herodis regis Iudææ, ſacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia, & vxor illi de filiabus Aaron, & nomen eius Eliſabet &c. vſque ad eũ locum, vbi ait, vt ceſſauit autẽ loqui, dixit ad Simonẽ,
Lucæ.5. Duc in altum, & laxate retia veſtra in capturã. Hoc totum non habet vllam repugnãtiæ quæſtionem. Ioãnes quidem videtur ſimile aliquid dicere, ſed illud longe
Ioan.21. aliud eſt, quod factum eſt poſt reſurrectionem domini ad mare Tyberiadis: Ibi enim non ſolum ipſum tẽpus valde diuerſum eſt, ſed etiam res ipſa plurimũ diſtat. Nam retia illic in dexteram partem miſſa, cẽtum
I quinquagintatres piſces ceperũt, magnos quidem. Sed pertinuit ad Euangeliſtam dicere, quòd cum tã magni eſſent, retia non ſunt dirupta, reſpicientem ſcilicet ad hoc factum, quod Lucas commemorat, vbi præ multitudine piſcium retia rumpebantur. Iam cætera ſimilia Ioanni Lucas non dixit, niſi circa domini paſſionẽ & reſurrectionem, qui totus locus à cœna ipſius vſque ad finem, ſic à nobis tractatus eſt, vt omnium collatis teſtimoniis nihil eos diſſentire doceremus.

De Ioãne Euãgeliſta quid à tribus cæteris diſtet. Ca. X.

IOannes eſt reliquus, qui iam non reſtat cui confera tur. Quicquid enim ſinguli dixerũt, quæ ab aliis nõ dicta ſunt, difficile eſt vt habeant aliquã repugnantiæ quæſtionem. Ac per hoc liquido conſtat tres iſtos, Matthæum ſcilicet Marcum & Lucã maxime circa humanitatẽ domini noſtri Ieſu Chriſti eſſe verſatos, ſe-
Supra.lib.1. cap.3.&.6. cundum quam & rex & ſacerdos eſt. Et ideo Marcus, qui in illo myſterio quatuor animaliũ, hominis videtur demonſtrare perſonam, vel Matthæi magis comes videtur, quia cum illo plura dicit propter regiam perſonam quæ incomitata eſſe non ſolet, quod in primo libro commemoraui, vel quod probabilius intelligitur K
cum ambobus incedit. Nam quanuis Matthæo in pluribus, tamen in aliis nonnullis Lucæ magis congruit: vt hocipſo demõſtraretur, ad Leonem & ad vitulum, Matth.1. Lucæ.3.
hoc eſt, & ad regalem quam Matthæus, & ad ſacerdotalem quam Lucas inſinuat perſonam, id quod Chriſtus homo eſt pertinere, quam figuram Marcus gerit pertinẽs ad vtrũq;. Diuinitas vero Chriſti qua æqualis eſt patri, ſecundum quòd verbum eſt & deus apud deum, & verbum caro factum eſt vt habitaret in nobis Ioan.1. Ioan.10.
ſecundum quod ipſe & pater vnum ſunt, à Ioanne maxime commendãda ſuſcepta eſt, qui ſicut aquila in his quæ Chriſtus ſublimius locutus eſt immoratur, nec in terram quodammodo niſi raro deſcẽdit. Deniq; quãnis matrem Chriſti ſe noſſe plane teſtetur, tamen nec in eius natiuitate cum Matthęo & Luca aliquid dicit, nec eius Baptiſmum cum tribus commemorat, ſed tãtummodo ibi teſtimonium Ioannis alte ſublimiterq; Ioan.1.&.2.
commendãs, relictis eis pergit cum illo ad nuptias in Chanã Galilææ: vbi quanuis ipſe Euangeliſta matrem eius fuiſſe commemoret, ille tamen dicit, Quid mihi & tibi eſt mulier? non repellens de qua ſuſcepit carnẽ, ſed ſuam tunc maxime inſinuans diuinitatem, aquam L
conuerſus in vinum, quę diuinitas illam etiam fœminam fecerat, non in illa facta erat. Inde poſt paucos dies factos in Capernaum, rediit ad templum, vbi eũ commemorat dixiſſe de templo corporis ſui: Soluite templũ hoc & in tribus diebus excitabo illud: vbi maxime inſinuat, non ſolum quia deus erat in tẽplo verbum caro factum, verumetiam quia eandem carnem ipſe reſuſcitauit, non vtique niſi ſecundũ id quod vnũ eſt cum patre, nec ſeparabiliter operatur: Cum cæteris locis fortaſſis omnibus ſcriptura non dicat, niſi quòd deus illum ſuſcitauerit: nec alicubi ſic expreſſum eſt quòd cum deus reſuſcitarit Chriſtũ, etiam ipſe ſe reſuſcitauit, quia cũ patre vnus deus eſt, ſicut hoc loco vbi
Ioan.2. ait: Soluite templum hoc & in tribus diebus reſuſcitabo illud. Inde cum illo Nicodemo quàm magna quàm diuina locutus eſt. Inde rurſus pergit ad teſtimonium
Ibidem. Ioannis, & commendat amicum ſponſi non gaudere niſi propter vocem ſponſi: Vbi admonet animam humanam non de ſeipſa ſibi lucere nec beari, niſi incom
Ioan.4. mutabilis participatione ſapientiæ. Inde ad mulierem Samaritanam, vbi commemoratur aqua, vnde qui biberit non ſitiet in æternum. Inde rurſus in Chanã Ga- M
lilææ vbi fecerat de aqua vinum: ibi eum commemorat dixiſſe regulo, cuius filiꝰ infirmabatur, Niſi ſigna & prodigia videritis nõ creditis: vſqueadeo ſuper omnia mutabilia volens mentem credentis attollere, vt nec ipſa miracula, quæ quanuis diuinitus de mutabilitate corporum fiunt, à fidelibus quæri velit. Inde Hieroſolymam redit, ſit ſanus triginta octo annorum languidus. Ex hac occaſione quæ dicuntur quandiu dicuntur: ibi dictum eſt, quærẽbant eum Iudæi interficere, quia
Ioan.5. non ſolum ſoluebat ſabbatum, ſed & patrem ſuũ dicebat deum, æqualem ſe faciens deo: vbi ſatis oſtenditur quàm non vſitate ſicut ſolẽt ſancti homines dicere, dixerit patrẽ ſuum deũ, ſed quòd ei ſit æqualis inſinuans: quippe paulo ſuperius dixerat eis de ſabbato calũniantibus, Pater meus vſque modo operatur & ego operor: ibi exarſerunt, non quia patrem ſuum diceret deũ, ſed quòd ei æqualis vellet intelligi, dicẽdo, Pater meus vſque modo operatur & ego operor: Cõſequens eſſe oſtẽdẽs, vt quoniam pater operatur & filius operetur, quia pater ſine filio non operatur. Ibi enim & paulopoſt ait,

A iam illis ob hoc iraſcentibus. Quæcunq; enim ille fecerit, hæc & filius ſimiliter facit. Inde tandẽ deſcendẽt
Matth.14. Marci.6. Lucæ.9. Ioan.6. Ioãnes ad illos tres cum eodem domino in terra gradientes, vt quinq; panibus quinq; milia paſcantur, vbi tamen ſolus cõmemorat, quòd cum vellẽt eum regem facere, ſolus fugit in montem. Qua in re nihil mihi aliud videtur animã rationalem commonere voluiſſe, niſi eo ſe noſtræ mẽti rationiq; regnare quo eſt in excelſis, nulla cum hominibus cõmunione naturæ ſolus, quia vnicus patri. Hoc autem myſterium deorſum repentes carnales homines fugit, quia valde ſublime eſt: vnde illos & ipſe fugit in montem, quia regnum eius
Ioan.18. terreno animo requirebãt: vnde & alibi dicit, Regnum meum non eſt de hoc mundo. Neq; etiã hoc niſi Ioannes cõmemorat, volatu quodammodo ætherео ſupereminens terris, & gaudẽs luce ſolis iuſtitiæ. Ab illo itidem monte poſt miraculũ de quinq; panibus factum, cum iiſdem tribus paululum remoratus, donec mare tranſiſſent quãdo ambulauit ſuper aquas, continuo rurſus ſe in verbum domini attollit, quàm magnum, quàm
Ioan.6. prolixum, quàm diuinum, ſupernum & excelſum, & ex occaſione panis exortũ, cum dixiſſet turbis. Amẽ amen
B dico vobis, quæritis me, nõ quia ſigna vidiſtis, ſed quia ediſtis de panibus & ſatiati eſtis: operamini nõ cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternã: & inde iã talia diutiſſime atq; excellentiſſime. Tunc ab iſta verbi celſitudine eciderunt, qui poſt eum deinceps non ambulauerunt, cui ſane inhæſerunt qui potuerunt intelligere: Spiritus eſt qui viuificat, caro autẽ nihil prodeſt: quia vtiq; & carni ſpiritus prodeſt, & ſolus ſpiritꝰ prodeſt, Caro autẽ ſine ſpiritu nihil prodeſt. Deinde ſuis fratribus, id eſt cognatis carnis ſuæ ſuggerentibus vt aſcendat ad diem feſtum quo poſſit innoteſcere multitudini, quãta altitudine reſpondit, Tẽpus meum nõdum aduenit, tempus autẽ veſtrum ſemper eſt paratũ.
Ioan.7. Non poteſt mũdus odiſſe vos, me autem odit, quia ego teſtimoniũ perhibeo de illo, quia opera eius mala ſunt. Hoc eſt ergo, tẽpus veſtrum ſemper eſt paratum: quia
Hiere.17. vos diem iſtũ cõcupiſcitis, de quo Propheta dicit, Ego autẽ non laboraui ſubſequens te domine, & diẽ hominis non concupiui tu ſcis: hoc eſt, volare ad lucẽ verbi, & concupiſcere illũ diem quẽ videre concupiuit Abra
Ioan.8. Ioan 7. ham, vidit & gauiſus eſt. Inde iam ad diem feſtum cũ aſcendiſſet in templũ, quæ illum Ioannes locutum eſſe
C cõmemorat, quàm mirabilia quàm diuina quàm excelſa: quòd ipſi venire nõ poſſent quò eſſet iturus: quòd & ipſum noſſent, & vnde eſſet ſcirẽt, & eſſet verus qui eũ miſerit quẽ illi neſcirent: tanquã diceret, & vnde ſim ſcitis, & vnde ſim neſcitis: Quo quid aliud voluit intelligi, niſi ſecundũ carnem notum ſe illis eſſe potuiſſe & gente & patria, ſecundum diuinitatẽ autẽ incognitum. Ibi etiam de dono ſpirituſſancti locutus, oſtendit quis eſſet, quando munus altiſſimũ dare potuiſſet. Rurſus illuc de Oliueti monte regredientẽ, quæ & quãta narrat
Ioan.8. locutum, poſt veniã illi adulteræ datam, quæ velut lapidanda oblata illi à tentatoribus fuerat, quando digito ſcribebat in terra: tanquã illos tales in terra ſcribendos ſignificaret non in cœlo, vbi monuit diſcipulos ſe ſcriptos eſſe gauderent. Aut quòd ſe humiliando quòd capitis inclinatione monſtrabat, ſigna in terra faceret: aut quòd iã tempus eſſet vt in terra quæ fructũ daret: & non in lapide ſterili ſicut antea lex eius cõſcriberetur. Ergo poſt hæc lucẽ mundi ſe dixit, & qui eũ ſequeretur nõ ambulaturum in tenebris, ſed habiturũ lucem vitæ. Dixit etiã ſe eſſe principium, quod & loqueretur eis. Quo nomine vtiq; ſe diſtinxit ab illa lucẽ quam ſe D
cit, tanquã lux per quã facta ſunt omnia: vt illud quod ſe dixerat lucẽ mundi, non ſic acciperetur, quẽadmodũ diſcipulis ait, Vos eſtis lux mundi. Illi enim tanquã lu- Matth.5.
cerna quæ non eſt ponenda ſub modio ſed ſuper candelabrũ: ſicut & de Ioanne Baptiſta, Ille erat, inquit, lu- Ioan.5.
cerna lucens & ardens: ſed ipſe ſicut principiũ, de quo dictum eſt, Nos omnes de plenitudine eius accepimꝰ, Ioan.1.
Ibi dixit ſe filiũ eſſe veritatẽ, quę niſi liberauerit, nemo Ioan.8. Ioan.9.
erit liber. Inde poſteaquam illuminauerit à natiuitate cæcũ, ex ipſa occaſione in prolixo eius ſermone demo
ratur Ioannes, de ouibus & paſtore, & ianua, & poteſta Ioan.10.
te ponendi animã ſuam & iterũ ſumendi eam, in quo excellentiſſimam poteſtatẽ ſuę diuinitatis oſtendit. Inde cum encænia in Hieroſolymis fierent, cõmemorat ei dixiſſe Iudæos, quouſq; animã noſtrã tollis? Si tu es Chriſtus, dic nobis palã. Atq; inde ſumpta opportunitate ſermonis quę etiam ſublimia dixerit, narrat. Ibi dixit, Ego & pater vnũ ſumus. Inde iam reſuſcitatũ ab eo Ioan.11.
Lazarum prædicat, vbi dixit, Ego ſum reſurrectio & vita, qui credit in me, etiã ſi mortuus fuerit, viuet: Et omnis qui viuit & credit in me, nõ morietur in æternũ. In quibus verbis quid niſi altitudinem diuinitatis eius E
cognoſcimus, cuius in æternũ participatione viuemus. Inde iterum Ioannes occurrit in Bethania Matthęo & Ioan.12.
Marco, vbi factum eſt illud de vnguẽto precioſo, quo pedes eius à Maria caputq; perfuſum eſt: atq; hinc de- Matth.19.
inceps vſq; ad paſſionẽ & reſurrectionem domini cũ Marci.14.
tribus Euangeliſtis Ioannes graditur, in locis eiſdem Lucę.22.
narratione verſante. Cæterũ quod ad ſermones domini attinet, non ceſſat ſe attollere in ea quæ ille abhinc etiã ſublimiter diuturneq; locutus eſt. Nã & quando eũ
Ioan.12. voluerunt videre gentiles per Philippũ & Andreã, habuit excelſum ſermonẽ, quem aliorum Euãgeliſtarum nullus inſeruit. Ibi præclara iterũ de luce illuminante & lucis filios faciente cõmemorat. Deinde in ipſa cœna, de qua Euangeliſtarũ nullus tacuit, quàm multa & quàm excelſa verba eius Ioannes cõmemorat quæ alij tacuerunt: non ſolũ de cõmendatione humilitatis quã-
do pedes diſcipulorum lauit, ſed cũ expreſſius per buc- Ioan 13.
cellã traditor eius exiiſſet, remanentibus cum illo vndecim, in ſermone ipſius mirabiliter ſtupendo, maximeq; diuturno, idem Ioãnes immoratus eſt, vbi dixit, Qui videt me videt & patrẽ: vbi multa locutus eſt de Ioan.14.
ſpiritu ſancto paracleto quẽ miſſurus eis erat: & de ſua F
clarificatione quã habuit apud patrẽ priuſquã mundus Ioan.17.
eſſet: & quòd vnum nos faceret in ſe, ſicut ipſe & pater vnũ ſunt: nõ vt ipſe & pater & nos vnũ, ſed nos vnũ ſicut ipſi vnũ. Multaq; alia mireq; ſublimia, de quibus diſſerere ſicut dignũ eſt, etiã ſi iam eſſemus idonei, in hoc tamẽ opere nõ id nos ſuſcepiſſe quis nõ aduertat: Quod alibi fortaſſe reddendũ eſt, hic certe nõ eſt expetendũ. Cõmendare quippe volumus amatoribus verbi dei, & ſtudioſis ſanctæ veritatis, quãuis eiuſdem Chriſti, qui verus & verax eſt, annunciator atque prædicator Ioannes in Euãgelio ſuo fuerit, cuius & cæteri tres qui ſcripſerunt Euãgelium, & cæteri Apoſtoli, qui nõ quidem ipſam narrationẽ ſcribendam ſuſceperunt, in ea tamẽ prædicatione ſui officij munus impleuerunt: lõge tamẽ hunc in Chriſti altiora ſubuectũ, ab ipſo initio libri ſui Ioan.1.
raro fuiſſe cum cæteris: id eſt primo circa Iordanem propter teſtimoniũ Ioannis Baptiſtæ: inde trans mare Ioan.6.
Tyberiadis, quãdo turbas de quinque panibus pauit & ſuper aquas ambulauit: tertio in Bethania, vbi vnguento precioſo fidelis fœminę deuotione perfuſus eſt: do- Ioan.12.

G nec inde illis occurreret ad passionis tẽpus: quod cum
Matth.26. Marci.14. Luce.22. Ioan.13. eis erat necessario narraturus: vbi tamen ipsam dominicam cœnam, de qua nullus eorũ tacuit, multo opulẽtius tanquam de cellario dominici pectoris vbi discũbere solebat, exhibuit. Ipsum deinde Pilatum verbis altioribus percutit, dicens, regnum suum nõ esse de hoc
Ioan.18. mundo, regemq; se natũ, & ad hoc venisse in hũc mundum vt testimonium perhibeat veritati. Mariã quoq; post resurrectionem mystica altitudine visitans, Noli
Ioan.20. me, inquit, tangere: nondum enim ascendi ad patrem. Discipulis etiam insufflando dedit spiritum sanctũ, ne ipse spiritus qui trinitati consubstantialis & coeternus est, tantũmodo patris esse, non etiam filij spiritus putaretur. Postremo suas oues Petro se amanti, eumq; amo
Ioan.21. rem ter confitenti commendans, dicit eundẽ Ioãnem sic se velle manere donec veniat: vbi etiã mihi videtur alto docuisse mysterio, istam ipsam Ioannis Euangelicam dispensationem qua in lucem liquidissimam verbi sublimiter fertur, vbi trinitatis æqualitas & incõmutabilitas videri potest, & qua maxime proprietate distat à cæteris homo, cuius susceptione verbum caro factum est, persicue cerni cognosciq; nõ posse, nisi cũ
H ipse dominus venerit: ideo sic manebit donec veniat, manebit autem nunc in fide credentiũ, tũc autem facie
1.Cor.13. Colos.3. ad faciem contemplandum erit, cum apparuerit vita nostra, & nos cũ ipso apparebimus in gloria. Quisquis autem arbitratur, homini vitã istam mortalem adhuc agenti posse contingere, vt amoto atq; discusso omni nubilo phantasiarum corporalium atq; carnaliũ serenissima incõmutabilis veritatis luce potiatur, & mente
2.Cor.5. penitus à consuetudine vitæ huius alienata illi constãter, & indeclinabiliter hæreat, nec quid quærat, nec quis quærat intelligit. Credat ergo potius sublimi authoritati minimeq; fallaci, quãdiu sumus in corpore peregrinari nos à domino, & ambulare per fidem nõdum per
Ioan.16. Roma.8. speciem: ac si perseueranter retinens atq; custodiens fidẽ, spem & charitatem, intẽdat in speciem ex pignore quod accepimus sancti spiritus, qui nos docebit omnẽ veritatem, cũ deus qui suscitauit Iesum Christũ à mortuis, viuificabit & mortalia corpora nostra per inhabitantẽ spiritum eius in nobis. Prius autem quàm viuificetur hoc quod mortuum est propter peccatũ, proculdubio corruptibile est & aggrauat animã, & si quando
Sapien.9. adiuta excedit hanc nebulam qua tegitur omnis terra:
I id est hanc carnalem caliginem, qua tegitur omnis vita terrena, tanquã rapida coruscatione perstringitur, & in suam infirmitatẽ redit, viuente desiderio quo rursus erigatur, nec sufficiente mũditia qua figatur. Et quãto quisq; hoc magis potest, tanto maior est: quanto autẽ minus, tanto minor. Si autem nihil adhuc tale mens hominis experta est in qua tamẽ habitat Christus per fidem, instare debet minuendis finiendisq; cupiditatibus huius seculi, moralis virtutis actione tanquã in comitatu trium illorum Euangelistarũ cum mediatore Christo ambulãs: Eumq; qui filius dei semper est, propter nos filium hominis factum, vt sempiterna virtus eius & diuinitas nostræ infirmitati & mortalitati contẽperata de nostro nobis in se, atque ad se faceret viã, cum magna spei lætitia fideliter teneat. Ne peccet à rege Christo regatur. Si forte peccauerit, ab eodẽ sacerdote Christo expietur, atque ita in actione bonę cõuersationis & vitæ nutritus, pẽnis geminæ dilectionis tãquam duabus alis validis euectus à terris, ab eodẽ ipso Christo verbo illuminetur, verbo quod in principio
Ioan.1. erat, & verbum apud deum erat, & deus erat verbũ: Et si per speculum & in ænigmate, longe tamen sublimius K
ab omni similitudine corporali. Quapropter quanuis 1.Cor.13.
in illis tribus actiuæ, in Ioannis autẽ Euangelio dona contemplatiuæ virtutis eluceant eis qui hęc dignoscere sunt idonei, tamen & hoc Ioannis, quoniã ex parte est, sic manebit donec veniat quod perfectũ est. Et alij 1.Cor.12.
quidẽ datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo Roma.14.
scientiæ secundũ eũdem spiritum, alius diem domino 2.Cor.12.
sapit, alius de pectore domini liquidius aliquid bibit, 2.Cor.5.
alius leuatus vsque ad tertium cœlum ineffabilia verba audit, omnes tamẽ quãdiu sunt in corpore peregrinãtur à domino, & omnibus bonæ spei fidelibus in libro vitæ scriptis seruatur quod dictũ est. Et ego diligam eũ, Ioan.14.
& ostendam meipsum illi: verũtamen in hac peregrinatione quãtum in rei huius intelligentia vel scientia quisque profecerit, tanto magis caueat diabolica vitia, superbiam & inuidentiã. Meminerit hocipsum Euangelium Ioannis quàm multo amplius erigit ad contẽplationẽ veritatis, tã multo amplius præcipere de dulcedine charitatis. Et quia illud præceptum verissimum ac saluberrimũ est, quanto magnus es, tanto humilia te Eccle.3.
in omnibus, qui Euangelista Christum lõge cæteris altius commendat, apud eum discipulis pedes lauat. L

AD LECTOREM DE OPERE SEQVENTI.

AGnoscit quidem hoc opus Augustinus, mihi tamen uidetur à studioso quopiam ex omnibus illius libris collectum, in quod congestum est si quid haberetur argutius dissertum. Huic studio fauens Augustinus recognouit, & quædam elimauit. Hanc coniecturam non omnino somnium esse declarat illud, quòd. q.12. habet fragmentum ex Fontei libris decerptum. Et cap.31. habet locum ex secundo M. Tullii de inuentione libro descriptum. Sunt autem & alia quæ mihi non uidentur per omnia sapere phrasim Augustini. Adhæc erant quædã confusa, uel huc trãslata ex quæstionibus Euangeliorũ, uel hinc illò transmissa. Postremo multa sunt, quæ non habent ullam speciem quæstionis, nisi quod quicquid doceri potest, idem & quæri potest: Ita tot nascentur quæstiones, quot sunt sententiæ, siue proloquia. Ipsum tamen opus eruditum est & lectu dignum.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, LIBER DE DIVERSIS QUÆSTIONIBUS OCTOGINTATRIBUS. M

Vtrum anima à seipsa sit. q.I. 1.sentẽ.distĩ. 46.ca.Iam.

MNE verum à veritate verum est, & omnis anima eo anima est quo vera anima est. Omnis igitur anima à veritate habet vt omnino anima sit. Aliud autem anima est, aliud veritas. Nã veritas falsitatem nunquam patitur, anima vero sæpe fallitur. Nõ igitur cum à veritate anima est, à seipsa est. Est autẽ veritas deus, deum igitur habet authorem vt sit anima. Ioan.14.

De libero arbitrio.q.II.

Omne quod fit, ei à quo fit par esse nõ potest. Aliquin iustitia, quę sua cuiq; tribuere debet, de reb⁹ auferatur necesse est. Hominẽ ergo de⁹ cũ fecit quãquã optimũ fecerit, nõ tamẽ id fecit quod erat ipse. Melior autẽ homo est qui volũtate quàm qui necessitate bonus est.

Voluntas

A Voluntas igitur libera danda homini fuit. Nullo sa-
Vtrũ deo authore sit hõ deterior. q.III. 1.sentẽ. dist. 46.ca.Si qs. 2.sentẽ. dist. 37.c.Ex quo
piente homine authore sit homo deterior. Non enim parua ista culpa est, immo tanta est quæ in sapientem quanuis hominem cadere nequeat. Est autẽ deus omni homine sapiente præstantior. Multo minus igitur deo authore sit homo deterior. Multo enim præstãtior dei voluntas quàm hominis sapiẽtis est. Illo autẽ authore cum dicitur, illo volente dicitur. Est ergo vitium volũ-
2.sentẽ. dist. 37.c.Ex prędictis.
tatis quo est homo deterior, quod vitium si lõge abest à dei voluntate, vt ratio docet, in quo sit quærendũ est.

Vt sit homo deterior aut in ipso causa est, aut in alio
Quę sit causa vt hõ sit deterior. q.IIII. 1.sentẽ. dist. 46.c.Deide.
aliquo, aut in nihilo. Si in nihilo, nulla causa est. Aut si ita accipitur in nihilo, quòd homo ex nihilo factus est vel ex iis quæ ex nihilo facta sunt, rursum in ipso erit causa, quòd eius quasi materies est nihilũ. Si in alio ali quo: vtrũ in deo, an in quolibet alio homine, an in eo quod neq; deus, neq; homo sit. Sed non in deo, bonorũ enim deus causa est. Si ergo in homine, aut vi, aut suasione. Sed vi nullo modo, ne sit deo valentior. Siquidẽ deus ita optime hominẽ fecit, vt si vellet manere optimus, nullo reluctãte impediretur. Suasione autẽ alterius hominis si concedimus hominem deprauari, rursum
2.sent. distĩ. 35.ca. Quod autem.
B quærendũ erit, suasor ipse à quo deprauatus sit: Non enim potest prauus non esse talium suasor. Restat nescio quid quòd nec de⁹, nec homo sit, sed etiã † hoc quicquid est, aut vim intulit, aut suasit. De vi hoc respondetur q
† tamen.
supra. De suasione autẽ, quicquid est, quia suasio nõ cogit inuitum, ad eiusdem hominis voluntatẽ causa depra-
Vtrum aũal irrationale beatum esse possit. q.V. De malo. q.VI. 2.sentẽ. dist. 35.cap. Quo circa.
uationis eius redit, siue aliquo, siue nullo suadente depranatus sit. Animal quod caret ratione, caret scientia. Nullum autem animal quod scientia caret beatum esse potest. Nõ igitur cadit in animalia rationis expertia vt beata sint. Omne quod est, aut est corporeum, aut incorporeũ. Corporeum sensibili, incorporeũ autẽ intelligibili specie continetur. Omne igitur quod est, sine aliqua specie nõ est. Vbi autem aliqua species, necessario est aliquis modus, & modus aliquid boni est. Summũ ergo malum nullũ modum habet, caret enim omni bono. Non est igitur, quia nulla specie cõtinetur, totumq; hoc nomen mali de speciei priuatione reper-
Quæ ꝓprie in animante aĩa dicatur. q.VII.
tum est. Anima aliquando ita dicitur, vt cum mẽte intelligatur, veluti cum dicimus hominẽ ex anima & corpore constare: Aliquando ita vt excepta mente di-
C catur. Sed cũ excepta mente dicitur, ex iis operibus intelligitur quæ habemus cum bestiis communia. Bestiæ nãque carent ratione, quæ mentis semper est propria.

Vtrũ ꝑ se aĩa moueatur. q.VIII.
Moueri per se animã sentit, qui sentit in se esse voluntatem. Nã si volumus, nõ alius de nobis vult. Et iste motus animæ spontaneus est, hoc enim ei tributũ est à deo: Qui tamen motus, non de loco in locũ est tanquã corporis: Localiter enim moueri, corporis propriũ est. Et cũ anima voluntate, id est, illo motu qui localis nõ est, corpus suũ tamen localiter mouet, nõ ex eodẽ mõstratur & ipsa localiter moueri. Sicut videmus à cardine moueri aliquid per magnũ spacium loci, & tamen ipsum cardinem, siquidẽ impartilis sit, non moueri
Vtrũ corporeis sensibus veritas ꝑcipi possit. q.IX. 1. Retract.c. 26.
loco. Omne quod corporeus sensus attingit, quod & sensibile dicitur, sine vlla intermissione temporis cõmutatur: velut cum capillil capitis nostri crescunt, vel corpus vergit in senectutem, aut in iuuenta efflorescit, perpetuo id fit, nec omnino intermittit fieri. Quod autem nõ manet, percipi nõ potest: illud enim percipitur quod scientia cõprehenditur. Comprehendi autem nõ potest quod sine intermissione mutatur. Non est igitur expectãda synceritas veritatis à sensibus corporis. Sed

ne quis dicat esse aliqua sensibilia eodẽ modo semper D
manentia, & quæstionem nobis de sole atq; stellis afferat, in quibus facile conuinci nõ potest, illud certe nemo est qui non cogatur fateri, nihil esse sensibile quod non habeat simile falso, ita vt internosci nõ possit. Nã vt alia prætermittã, omnia quæ per corpus sentimus, etiam cũ ea non adsunt sensibus, imagines tamen eorũ patimur tanquã prorsus adsint, vel in somno, vel in furore. Quod cũ patimur omnino vtrum ea ipsis sensib⁹ sentiamus, an imagines sensibiliũ sint, discernere non valemus. Si igitur sunt imagines sensibiliũ falsæ quę discerni ipsis sensibus nequeunt, & nihil percipi potest, nisi quod à falso discernitur, non est constitutũ iudicium veritatis in sensibus. Quãobrem saluberrime admonemur auerti ab hoc mũdo, qui profecto corpore⁹ est & sensibilis, & ad deũ, id est veritatem, qui intellectu & interiore mẽte capitur, quæ semper manet & eiusdẽ modi est, quę nõ habet imaginẽ falsi, à qua discerni non possit, tota alacritate cõuerti. Omne bonũ à Vtrum corpus à deo sit. q.X.
deo. Omne speciosum bonũ, inquantũ speciosum est. Et omne quod species continet, speciosum est. Omne autẽ corp⁹ vt corp⁹ sit, specie aliqua cõtinetur. Omne igitur corpus à deo. Deus cum liberat, nõ partẽ aliquã libe- E
rat, sed totũ liberat, quod forte in periculo est. Sapiẽtia Quare Christus de fœmina natus sit. q.XI.
ergo & virtus dei, qui dicitur vnigenitus fili⁹, homine susceptio liberationẽ hominis indicauit. Hominis autẽ liberatio in vtroq; sexu debuit apparere. Ergo quia virũ 3.sent. distĩ. 12.ca.vltimo
oportebat suscipere, qui sexus honorabilior est, consequens erat vt fœminei sexus liberatio hinc appareret, quòd ille vir de fœmina nat⁹ est. Agite ô inquit mi Sententia cuiusdã sapientis. q.XII. FONTEI.
seri mortales, hoc agite ne vnquã polluat hoc domicilium malignus spiritus, ne sensibus immixtus incestet animæ sanctitatẽ, lucemq; mẽtis obnubilet. Serpit hoc malũ per omnes aditus sensuales, dat se figuris, accommodat coloribus, adhæret sonis, latet in ira, in fallacia sermonis, odoribus se subiicit, infundit saporib⁹, ac turbidi motus illuuie tenebrosis affectionib⁹ tenebrat sensus, quibusdã nebulis implet omnes meatus intelligentiæ, per quos expãdere lumen rationis radius mẽtis solet. Et quia radius ætherex lucis est, in eoq; speculũ diuinæ præsentiæ, in hoc enim deus, in hoc volũtas inno
xia, in hoc recte facti meritum relucet, deus vbiq; præsens est. Tunc autẽ vnicuiq; nostrũ simul est, cũ mentis F
nostræ illibata puritas in eius præsentia patuerit. † Vt † al.in eius præsentia se esse putauerit.
enim visus oculorũ si fuerit vitiatus, quicquid videre non potuerit, adesse non putat. Frustra enim circũstat oculos præsens imago rerũ, si oculis integritas desit: Ita etiã deus qui nusquã deest, frustra pollutis ánimis præsens est, quem videre mentis cæcitas nõ potest. Inter Quo documẽto cõstet homines bestiis antecellere. q.XIII.
multa quibus ostendi potest, hominem ratione bestiis antecellere, hoc omnibus manifestũ est quòd beluæ ab hominibus domari & mansuefieri possunt, homines à beluis nullo modo. Si phantasma fuit corpus Christi, fefellit Christus. Et si fallit, veritas nõ est: Est autem Non fuisse corpus dñi nostri Iesu Christi phãtasma. q.XIIII. Ioan.14. De ſtellectu. q.XV. De filio dei. q.XVI.
veritas Christus: Non igitur phãtasma fuit corpus eius.

Omne quod se intelligit, cõprehẽdit se. Quod autẽ
se cõprehẽdit, finitũ est sibi. Et intellectus intelligit se: Ergo finitus est sibi. Nec infinitus esse vult, quãtus possit, quia not⁹ sibi esse vult, amat enim se. Deus omniũ quæ sunt, causa est. Quod autẽ omniũ rerum causa est, etiã sapientiæ suæ causa est: Nec vnquã deus sine sapiẽtia sua: Igitur sempiternæ sapiẽtiæ suæ causa est. Is sempiternus, nec tẽpore prior est quàm sua sapiẽtia. Deinde si patrẽ sempiternũ esse inest deo, nec fuit aliquãdo nõ pater, nũquã sine filio fuit. Omne præteritum iã nõ De scientia dei. q.XVII.

G est. Omne futurum nondum est. Omne igitur & præ-
teritum & futurum deest: Apud deum autem nihil de-
est, nec præteritum igitur nec futurum, sed omne pre-
De trinitate q. XVIII. sens est apud deū. Omne quod est, aliud est quo con
stat, aliud quo discernitur, aliud quo congruit. Vniuer
sa igitur creatura si & est quoquo modo, & ab eo quod
omnino nihil est plurimum distat, & suis partibus si-
bimet cōgruit, causam quoq; eius trinam esse oportet,
qua sit, qua hoc sit, qua sibi amica sit. Creaturę autē cau
sam, id est, authorem deum dicimus. Oportet ergo esse
trinitatem qua nihil præstantius, intelligētius & bea-
tius inuenire perfecta ratio potest. Ideoq; etiam cū ve-
ritas quæritur, pluſquam tria genera quæstionum esse
De deo & creatura. q. XIX. nō possunt, vtrum omnino sit, vtrum hoc an aliud sit,
vtrum approbandum improbandúmve sit. Quod
incommutabile est, æternum est, semper enim eiusdem
modi est. Quod autem commutabile est, tēpori obnо-
xium est: Non enim semper eiusdem modi est, & ideo
æternum non recte dicitur, Quod enim mutatur, non
manet: quod non manet, non est æternum. Idq; inter
immortale & æternum interest, quòd omne æternum
immortale est, nō omne immortale satis subtiliter æter
H num dicitur: quia etsi semper aliquid viuat, tamē si mu
tabilitatem patiatur, non proprie æternum appellatur,
quia non semper eiusdē modi est: quanuis immortale,
quia semper viuit, recte dici possit. Vocatur autē æter-
num interdum etiam quod immortale est. Illud vero
quod & mutationem patitur & animæ præsentia cum
anima non sit viuere dicitur, neq; immortale vllo mo
do & multo minus æternū intelligi potest. Aeternum
enim cum proprie dicitur, neq; quicquā prēteritū quasi
transierit, neq; quicquam futurum quasi nondū sit, sed
De loco dei. q. XX. 1. sentē. dist. 37. ca. Facea-mur. quicquid est, tōtummodo est. Deus non alicubi est.
Quod enim alicubi est, continetur loco: Quod conti-
netur loco, corpus est. Deus autem non est corpus: Nō
igitur alicubi est: & tamen quia est, & in loco non est,
in illo sunt potius omnia quàm ipse alicubi: nec tamen
lib 8. de Gene. ad litera. cap. 26. ita in illo vt ipse sit locus. Locus enī in spacio est quod
longitudine & latitudine & altitudine corporis occu-
patur, nec deus tale aliquid est. Et omnia igitur in ipso
2. sentē. dist. 35. ca. Ab eo. sunt, & locus non est: Locus tamen dei abusiue dicitur
templū dei, non quòd eo contineatur, sed quòd ei prę-
sens sit. Id autē nihil melius quàm anima mūda intelli
Vtrū de' author mali nō sit. q. XXI. gitur. Quisquis omnium quæ sunt author est, & ad
I cuius bonitatem id tantum pertinet vt sit omne quod
est, nō esse ad eum pertinere nullo pacto potest. Omne
autem quod deficit, ab eo quod est esse deficit, & tēdit
in non esse. Esse autem & in nullo deficere bonum est,
& malum est deficere. At ille ad quem nō esse nō per-
tinet, non est causa deficiendi, id est tendendi ad non
esse: quia vt ita dicam, essendi causa est. Boni igitur tā-
tūmodo causa est, & propterea ipse summū bonum est.
1. Retrac. ca. 26. 2. sentēt dist 15. c. Qđ autē Et dist. 37. ca. Cum igitur. Quo circa mali author non est, qui omnium quæ sunt
author est, quia inquantum sunt, intantum bona sunt.
Vbi nulla indigētia, nulla necessitas: Vbi nullus de-
fectus, nulla indigentia. Nullus autem defectus in deo,
Deū nō pati necessitatē. q. XXII. nulla ergo necessitas. Omne castum castitate castū
De patre & filio q. XXIII. est, & omne æternum æternitate æternum est, & omne
pulchrum pulchritudine, & omne bonum bonitate: er
go & omne sapiens sapientia, & omne simile similitu-
dine. Sed duobus modis castum castitate dicitur, vel q
eam gignat, vt ea sit castum castitate quā gignit, & cui
principium atq; causa est vt sit. Aliter autem vt partici
patione castitatis quidq; castū est, quod potest aliquan
do esse non castum, atque ita de cæteris intelligēdum

K est. Nam & anima æternitatem vel intelligitur vel cre
ditur cōsequi, sed æterna æternitatis participatione fit.
Non autem ita æternus deus, sed quòd ipsius æternita-
tis est author. Hoc & de pulchritudine & de bonitate
licet intelligi. Quāobrem cum sapiens deus dicitur, &
ea sapientia sapiens dicitur, sine qua eum vel fuisse ali-
quando, vel esse posse nephas est credere, non partici-
patione sapientiæ sapiens dicitur, sicuti anima, quæ &
esse, & non esse sapiens potest, sed quòd ipse eā genue-
1. Retrac. ca. 26. li. 6. De trini. cap. 2. rit qua sapiens dicitur sapientiam. Item illa quæ parti-
cipatione sunt, vel casta, vel æterna, vel pulchra, vel bo
na, vel sapientia, recipiunt, vt dictum est, vt possint nec
casta esse, nec æterna, nec pulchra, nec bona, nec sapiē-
tia. At ipsa castitas, æternitas, pulchritudo, bonitas, sa-
pientia, nullo modo recipiūt aut corruptionem, aut vt
ita dicam temporalitatem, aut turpitudinem, aut mali-
2. sentē. dist. 35. ca. Ab eo. tiam. Ergo etiā illa quæ participatione similia sunt, re-
cipiunt dissimilitudinem. At ipsa similitudo nullo mo
do ex aliqua parte potest esse dissimilis. Vnde fit, vt cū
similitudo patris filius dicitur, quia eius participatione
similia sunt quæcunq; sunt vel inter se vel deo similia,
ipsa est enim species prima, qua sunt vt ita dicam spe-
ciata & formata quę formata† sunt omnia, ex nulla par
L te patri potest esse dissimilis. Idē igitur quod pater: ita
† al. speciata & forma qua formata vt iste filius sit, ille pater: id est iste similitudo, ille cuius
similitudo est: iste substantia, ille substātia, ex quo vna
substantia. Nam si non vna est, recipit dissimilitudinē
similitudo, quod fieri posse omnis veriſſima negat ra-
Vtrū peccatū & rectè factū in libero sit volūtatis arbitrio. q. XXIIII. tio. Quicquid casu fit, temere fit. Quicquid temere
fit, non fit prouidentia. Si ergo casu aliqua fiunt in mū
do, non prouidentia vniuersus mūdus administratur.
Si non prouidentia vniuersus mundus administratur,
est ergo aliqua natura atq; substantia quę ad opus pro-
uidentię non pertinet. Omne autem quod est, inquan-
tum est, bonum est. Summe enim est illud bonū cuius
participatione, sunt bona cætera, Et omne quod muta-
bile est, non per seipsum, sed boni immutabilis partici-
patione inquantū est, bonum est. Porrò illud bonum cu
ius participatione sunt bona cætera quæcūque sunt, nō
per aliud, sed per seipsum bonū est, quam diuinā etiam
prouidentiam vocamus. Nihil igitur casu fit in mūdo.
Hoc constituto, cōsequens videtur, vt quicquid in mū
do geritur, partim diuinitus geratur, partim nostra vo
lūtate. Deus enim quouis homine optimo & iustissimo
longe atq; incōparabiliter melior & iustior est. Iustus
M autē regens & gubernans vniuersa, nullam pœnā cui-
quam finit immerito infligi, nullum præmiū immerito
dari. Meritum autē pœnæ, peccatum: & meritū præ-
mij, recte factum est. Nec peccatū autem nec recte fac-
tū imputari cuiquā iuste potest, qui nihil fecerit pro-
pria volūtate. Est igitur & peccatum & recte factum in
libero voluntatis arbitrio. Sapientia dei hominem, De cruce Christi. q. XXV.
ad exēplum quo recte viueremus, suscepit. Pertinet au-
tem ad vitam rectam, ea quæ non sunt metuenda non
metuere. Mors autem metuenda nō est: Oportuit ergo
idipsum illius hominis, quē dei sapientia suscepit, mor
te monstrari. Sunt autem homines qui quāuis mortem
ipsam non timeāt, genus tamen aliquod ipsius mortis
horrescunt, Nihilominus autē vt ipsa mors metuenda
nō est, ita etiā nullū genus mortis bene & recte viuēti
homini metuēdū est: Nihilominus igitur hoc quoque
illius hominis cruce ostendendū fuit. Nihil enim erat
De differentia peccatorū. q. XXVI. inter omnia genera mortis illo genere execrabili⁹ &
formidolosius. Alia sunt peccata infirmitatis, alia
imperitię, alia malitię. Infirmitas contraria est virtu-

A ti, imperitia cōtraria est sapientię, malitia contraria est
bonitati. Quisquis igitur nouit quid sit virtus & sapien
tia dei, potest existimare quæ sint peccata venialia. Et
quisquis nouit qd sit bonitas dei, potest existimare qui-
bus peccatis certa pœna debeat & hic & in futuro secu
lo. Quibus bene tractatis, probabiliter iudicari potest,
qui non sint cogendi ad pœnitentiam luctuosam & la-
mentabilem, quanuis peccata fateantur: & quibus nulla
De prouidentia. q. XXVII. omnino speranda sit salus, nisi sacrificium obtulerint
deo, spiritum contribulatum per pœnitentiam. Fieri
potest vt per malum hominem diuina prouidentia,
& puniat, & opituletur. Nam Iudæorum impietas, Iu-
† aliās. & Iudæos. dam † supplantauit, & gentibus saluti fuit. Item fieri po
test vt diuina prouidētia per hominem bonum & dā-
2. Corint. 2. lib. 11. de Gene. ad literā cap. 6. net & adiuuet, sicut ait Apostolus, Aliis sumus odor vi-
tæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem. Sed
cum omnis tribulatio, aut pœna impiorum sit, aut exer
citatio iustorum, quia eadem tribula & paleas concidit
& frumenta à paleis exuit, vnde tribulatio nomen ac-
cepit: rursus cum pax & quies à molestiis temporalib⁹,
& bonos lucretur, & corrumpat malos: omnia hæc di-
uina prouidentia pro meritis moderatur animarū: sed
B tamen nō sibi eligunt boni ministerium tribulationis,
nec mali amant pacem. Quare ipsi quoque per quos id
agit quod ignorant, nō iustitiæ quæ refertur ad deum,
sed maleuolentiæ suæ mercedem accipiunt. Quemad-
†bonis. modū nec nobis † imputatur, quòd ipsis prodesse volē-
tibus nocetur alicui, sed bono animo beneuolētiæ præ-
mium tribuitur. Ita etiam cætera creatura pro meritis
animarum rationaliū vel sentitur vel latet, vel mole-
sta vel commoda est. Summo enim deo cūcta bene ad-
ministrante quæ fecit, nihil inordinatum in vniuerso,
nihilq; iniustum est, siue scientibus siue nescientibus no-
bis: sed in parte offenditur anima peccatrix, tamē quia
pro meritis ibi est, vbi talē esse decet, & ea patitur quæ
talem pati æquum est, vniuersum regnum dei nulla sui
fœditate deformat. Quamobrem quoniam non omnia
† legem. nouim⁹ quæ de nobis bene agit ordo diuinus in sola bo
na voluntate secundum rem † agimus: in cæteris autem
secūdum legem agimur, cum lex ipsa incommutabilis
Lucæ. 2. 1. sen. dist. 45. ca. Hęc itaq; maneat & omnia mutabilia pulcherrima gubernatione
moderetur. Gloria igit̄ in altissimis deo, & in terra pax
hominibus bonæ voluntatis. Qui quærit quare vo-
C luerit deus mundū facere, causam quærit volūtatis dei.
Quare deus mundū fecerit voluerit q. XXVIII. Sed omnis causa efficiens est: Omne autem efficiēs ma
ius est q̄ id quod efficitur: Nihil autem maius est volū-
Vtrum aliquid sit sursum aut deorsum in vniuerso. q. XXIX. 2. sen. dist. 1. Col. 3. tate dei: Nō ergo eius causa quærenda est. Quę sur-
sum sunt sapite. Ea quæ sursum sunt sapere iubemur, spi
ritalia scilicet, quę nō locis & partibus huius mūdi sur-
sum esse intelligēda sunt, sed merito excellentię suæ, ne
in eius mundi parte figamus animum nostrū, quo vni-
uerso nos debemus exuere. Sursum enim aut deorsum
in huius mūdi partibus est. Nam vniuersus nec ipse ha-
bet sursum aut deorsum: Corporeus est enim, quia om-
ne visibile corporeum est. Nihil autem in vniuerso cor
pore sursum aut deorsum est. Cū enim in sex partes mo
tus fieri videatur, qui rectus dicitur, id est qui circula-
ris non est, in anteriora & posteriora, in dexteriora &
sinisteriora, in superiora & inferiora, nulla omnino ra
tio est, cur vniuerso corpori āte ac post nihil sit, & dex-
tera ac leua, sit autem sursum ac deorsum. Sed eo cōsi-
derātes decipiuntur, quòd sensib⁹ & consuetudini diffi-
cile obsistitur. Nos enim tam facilis est nobis conuer-
sio corporis, quæ fit, si quis capite deorsum moueri ve-
lit, quàm facilis est à dextera in leuam, vel ab anteriore

D in posteriorem partem. Quāobrem remotis verbis se-
cum animo satagendū est, vt hoc cernere valeat. Vt
Vtrū omnia in vtilitatē hoīs creata sint. q. XXX. inter honestum & vtile interest, ita & inter fruendum
& vtendum. Quāquam enim omne honestum vtile, &
omne vtile honestum esse, subtiliter defendi queat, ta-
men quia magis proprie atq; vsitatius honestū dicitur,
quod propter seipsum expetendum est, vtile autē quod
ad aliud aliquid referendum est: secundum hanc diffe
rentiam nunc loquimur, illud sanè custodientes, vt ho
nestū & vtile nullo modo sibimet aduersentur. Aduer-
sari enim hęc sibi aliquādo imperite ac vulgariter exi-
stimantur. Frui ergo dicimur ea re de qua capimus vo
luptatem: Vtimur ea quam referimus ad id vnde volu
ptas capienda est. Omnis itaque humana peruersio est,
quod etiam vitiū vocatur, fruendis vti velle, atque vten
dis frui. Et rursus omnis ordinatio, quæ virtus etiā no-
minatur, fruendis frui, & vtēdis vti. Fruendū est autem
honestis, vtendū vero vtilibus. Honestatē voco intelli-
gibilē pulchritudinem, quā spiritalem nos proprie di-
cimus, vtilitatē autem diuinā prouidentiā. Quapropter
quanq̄ sint multa pulchra visibilia quæ minus proprie
honesta appellātur, ipsa tamen pulchritudo ex qua pul-
chra sunt quęcunq; pulchra sunt, nullo modo est visibi- E
lis. Itē multa vtilia visibilia, sed ipsa vtilitas ex qua no-
bis prosunt quæcunq; prosunt, quam diuinam prouidē-
tiam dicimus, visibilis non est. Notū sanè sit visibilium
nomine omnia corporalia cōtineri. Oportet ergo frui
pulchris inuisibilib⁹, id est honestis: Vtrū autem omni-
bus, alia quęstio est, quanq̄ fortasse honesta nō nisi qui-
bus fruendū est, dici deceat: Vtilibus autem vtēdum est
omnibus, vt quoquo eorū opus est. Et frui quidem cibo
& qualibet corporali voluptate non adeo absurde exi-
stimantur & bestię: vti autē aliqua re nō potest nisi ani-
mal quod rationis est particeps. Scire nanq; quò quid-
que referendū sit, non datū est rationis expertibus, sed
neq; ipsis rationalibus stultis. Nec vti quisq; potest ea re
quę quò referenda sit nescit, nec quisq; potest scire nisi
sapiēs. Quare abuti rectius dici solēt qui non bene vtū-
tur. Nō enim cuiq̄ prodest id quo male vtitur, & quod
non prodest, nō vtique vtile est. Vtile autē quicquid est
vtendo est vtile, ita nemo vtitur nisi vtili. Nō ergo vti-
tur, quisquis male vtitur. Perfecta igitur omnis † ratio, † al. hois.
quæ virtus vocatur, vtitur primo seipsa ad intelligendū
deū, vt eo fruatur, à quo etiam facta est. Vtitur autē cæ-
teris rationalibus animātibus ad societatē, irrationali- F
bus ad eminētiam. Vitā etiam suā ad id refert vt fruatur
deo, ita enim beata est. Ergo & seipsa vtit̄, quę profe
cto inchoat miseriā per superbiam, si ad seipsam, nō ad
deū referatur. Vtitur etiā corporibus quibusdā viuificā-
dis ad beneficentiā: sic enim vtitur suo corpore: quibus-
dam assumēdis vel respuendis ad valetudinē, quibusdā
tolerandis ad patientiā, quibusdam ordinādis ad iusti-
tiam, quibusdā considerandis ad aliquod veritatis do-
cumentū. Vtitur etiam iis à quib⁹ se abstinet ad tempe-
rantiam. Ita omnibus & sensis & non sensis vtitur, nec
aliquid tertiū est. Iudicat autē de omnibus quib⁹ vtitur,
de solo deo non iudicat, quia secundū deum de cæteris
iudicat, nec eo vtitur, sed fruitur. Neq; enim ad aliquid
aliud deus referēdus est: Quoniā omne quod ad aliud
referendū est, inferius est q̄ id ad quod referēdum est.
Nec est aliquid deo superi⁹, nō loco, sed excellētia sub-
stantię*†. Omnia ergo quę facta sunt, in vsum hominis *† suæ natu-
facta sunt, quia omnibus vtitur iudicādo ratio, quæ ho- ræ.
mini data est. Et ante lapsum quidē non vtebatur tole-
randis, nec post lapsum vtitur, nisi cōuersus, & quenquā

Virtus quid. Sentẽtia Ciceronis. quẽadmodum virtutes animi ab illo diuinæ ac diuinitatæ sint. q. XXXI.

G ante mortem corporis, iam tamen quantum potest dei amicus, quia libẽter seruus. Virtus est animi habitus naturę modo atque rationi cõsentaneus. Quare omnibus partibus eius cognitis tota vis erit simplicis honestatis considerata. Habet igitur partes quatuor, prudentiam, iustitiã, fortitudinem, temperantiã. Prudentia est rerũ bonarum & malarũ & neutrarum scientia. Partes eius, memoria, intelligẽtia, prouidentia. Memoria est p quã animus repetit illa quę fuerũt. Intelligentia, per quã ea perspicit quæ sunt. Prouidẽtia, per quã futurũ aliquid videtur anteq̃ factum est. Iustitia est habit⁹ animi, communi vtilitate cõseruata suam cuiq; tribuens dignitatẽ. Eius initiũ est à natura profectũ. Deinde quędã in consuetudiné ex vtilitatis ratione venerunt: Postea res & à natura profectas & consuetudine probatas, legũ metus & religio sanxerunt. Natura ius est, quod nõ opinio genuit, sed quędã innata vis inseruit, vt religionẽ, pietatẽ, gratiam, vindicationẽ, obseruantiã, veritatẽ. Religio est quæ superioris cuiusdã naturæ, quã diuinã vocant, curã ceremoniamq; affert. Pietas per quã sanguine cõiunctis patriętq;, benevolens officiũ, & diligens tribuitur cultus. Gratia in qua amicitiarũ & officiorũ alterius memoria, & remunerãdi voluntas cõtinetur. Vindicatio per quã vis aut iniuria, & omnino omne quod offuturũ est, defendendo, aut vlciscẽdo propulsat. Obseruãtia per quã homines aliqua dignitate antecellẽtes, cultu quodã & honore dignamur. Veritas per quã immutata ea quę sunt aut fuerũt aut futura sunt, dicũtur. Consuetudine autem ius est quod aut leuiter natura tractũ⁹ aluit, & maius fecit vsus, vt religionẽ: & si quid eorũ quę ante diximus, à natura prouectũ, maius factũ propter consuetudinẽ videmus, aut quod in morẽ vetustas vulgi approbatione perduxit. Quod genus pactũ est, par, lex, iudicatũ. Pactũ est quod inter aliquos cõuenit. Par quod in oẽs æquale est. Iudicatũ de quo alicuius aut aliquorũ iam sententiis cõstitutum est. Lege ius est, quod in eo scripto quod populo expositũ est vt obseruet cõtinetur. Fortitudo est cõsiderata periculorũ susceptio & laborũ perpessio. Cuius partes, magnificẽtia, fidentia, patiẽtia, pseuerantia. Magnificẽtia est rerũ magnarum & excelsarũ cum animi ampla quadam & splẽdida propositione cogitatio atq; administratio. Fidẽtia & per quam magnis & honestis in rebus multũ ipse animus in se fiducię cum certa spe collocauit. Patiẽtia est honestatis aut vtilitatis causa rerum arduarũ ac difficiliũ voluntaria ac diuturna ppessio. Perseuerantia est in ratione bene cõsiderata stabilis & perpetua permansio. Tẽperantia est rationis in libidinem atq; alios non rectos impet⁹ animi firma & moderata dominatio. Eius partes, cõtinentia, clementia, modestia. Cõtinentia est per quam cupiditas, cõsilij gubernatione regitur. Clemẽtia per quã animi temere in odiũ alicuius illecti concitatiq; comitate retinent. Modestia per quã pudor honest⁹ claram & stabilem cõparat authoritatem. Atq; hęc omnia ppter se solũ, vt nihil adiũgatur emolumẽti, petenda sunt. Quod vt mõstret, neque ad hoc nostrũ institutum pertinet, & à breuitate pręcipiẽdi remotum est. Propter se aũt vitanda sunt, nõ ea modo quę iis cõtraria sunt, vt fortitudini ignauia, & iustitię iniustitia: verũetiam illa quę propinqua videtur & finitima esse, absunt autẽ longissimę: qđ genus fidẽtię cõtrarium, est diffidẽtia, & ea re vitium est audacia nõ contrariũ, sed appositum ac propinquũ, sed tamen vitiũ est. Sic vnicuiq; virtuti finitimũ vitiũ reperiet, aut certo iam nomine appellatũ, vt audacia quæ fidẽtiæ, pertinacia quę perseuerantię finitima est, superstitio quę ad religionem propiniqua est: aut sine vllo certo nomine: quæ omnia vti cõtraria rerum bonarum in rebus vitãdis reponentur. Ac de eo quidẽ genere honestatis quod omni ex parte propter se petit satis dictum est. Nũc de eo in quo vtilitas quoq; adiungit, quod tamen honestũ vocamus, dicendũ videtur. Sũt igitur multa quæ nos cũ dignitate, tum fructu quoq; suo ducunt. Quo in genere est gloria, dignitas, amplitudo, amicitia. Gloria est frequens de aliquo fama cũ laude. Dignitas, alicuius honestatis & cultu & honore & verecũdia digna authoritas. Amplitudo est potẽtia, aut maiestas, aut aliquarũ copiarũ magna abũdantia. Amicitia, volũtas erga aliquẽ rerũ bonarum, illiusipsius causa quẽ diligit, cum eius pari voluntate. Hic quia de ciuilib⁹ causis loquimur, fructus ad amicitiã adiungimus, vt eorum quoq; causa petenda videatur, ne forte qui nos de omni amicitia dicere existimarint, reprehendãt: Quanq̃ sunt qui propter vtilitatẽ modo petẽdam putent amicitiã, sunt qui propter se solũ, sunt qui & propter se & ppter vtilitatẽ: Quorũ quid verissime statuat alius locus erit cõsiderandi. Quisquis vllã rem aliter q̃ ea res est intelligit, fallit. Et omnis qui fallitur, id in quo fallit non intelligit. Quisquis igitur vllam rem aliter q̃ est intelligit, non eam intelligit. Nõ ergo potest quicq̃ intelligi, nisi vt est: Nos autẽ aliquid nõ ita vt est itelligimus, velut hocipsum nihil intelligi, quod nõ ita vt est intelligit. Quare nõ est dubitandum esse perfectã intelligẽtiam qua prestantior esse nõ possit, & ideo nõ per infinitũ ire, quia quęq; res itelligit, nec eũ posse alũ alio plus intelligere. Nulli dubium est nõ aliam metuẽdi esse causam, nisi ne id quod amamus, aut adeptũ amittamus, aut nõ adipiscamur speratum. Quare quisquis hoc ipsum nõ metuere amauerit atque habuerit, quis metus est ne id possit amittere? Multa enim quæ amamus & habem⁹, metuimus amittere, ita ea custodimus metu: nõ metuere autẽ nemo potest custodire metuẽdo. Iterũ quisquis amat nõ metuere atq; id nõdum habet, speratq; se habiturũ, nõ eũ oportet metuere ne non adipiscatur: Hoc enim metu nihil aliud metuitur q̃ idem metus. Porrò metus omnis aliquid fugit, & nulla res seipsam fugit, nõ igitur metuitur metus. Sed si quis existimat nõ recte dici, ꝙ metus aliquid metuat, cum anima potius ipso metu metuat: illud attendat: quod cognitu facile est, nullum metũ esse nisi futuri & imminẽtis mali. Necesse est autem vt qui metuit aliquid, fugiat. Quisquis itaque metuere metuit, est profecto absurdissim⁹: quia fugiendo habet idipsum qđ fugit. Nam quoniã non metuit nisi ne aliquid mali accidat, metuere ne accidat metus, nihil aliud est nisi amplecti qđ respuis. Quod si repugnans est, sicuti est, nullo prorsus modo metuit, qſquis nihil aliud amat q̃ non metuere. Et propterea nemo potest hoc solũ amare, & nõ habere. Vtrum autem hoc solum amandum sit, alia quæstio est. Iam quẽ non exanimat metus, nec cupiditas eum vastat, nec ęgritudo macerat, nec ventilat gestiens & vana lætitia. Si enim cupit, quia nihil aliud est cupiditas nisi amor rerũ transeuntiũ, metuat necesse est, ne aut amittat eas cum adeptus fuerit, aut nõ adipiscatur: nõ autem metuit, non ergo cupit. Item si angitur animi dolore, necesse est etiam metu agitetur: quoniam quorum malorum prẽsentium est anxietudo, eorum est imminentium metus: Metu autem caret, ergo & anxietudine. Itẽ si lætetur inaniter, de iis rebus lętatur quas potest amittere, quare metuat necesse est ne amittat: Sed nullo modo metuit, nullo modo igitur lętatur inaniter.

Si vitiũ est nõ metuere, nõ est amandum. Sed nemo beatissimus

Fortitudo quid sit.

Partes fortitudinis.

Temperantia quid sit. Partes temperantiæ.

Natura ius quid.

Consuetudo ius quid. *iactatum.

Vtrũ remvlã alius alio magis intelligat nec; ita eiusdem rei per infinitũ eat intelligentia. q. XXXII.

De metu. q. XXXIII.

Vtrum non aliud amandũ sit q̃ metu carere. q. XXXIIII

A beatissimus metuit, & nemo beatissimus in vitio est: Nõ est itaq; vitium non metuere. At audacia vitiũ est: Non ergo quisquis nõ metuit, audax est, quanq̃ omnis qui audet nõ metuat. Itẽ cadauer omne non metuit: Quapropter cum cõmune sit non metuere beatissimo & audaci & cadaueri, sed beatissimus id habeat per tranquillitatem animi audax per temeritatem, cadauer quia omni sensu caret, neque non amandum est nõ metuere, quoniam beati esse volumus, neq; solum amandum quoniã audaces & exanimes esse nolumus. Quoniam quicquid nõ vinit non metuit, neq; vita carendum quisquã persuaserit, vt metu etiã carere possimus, amandum est sine metu viuere. Sed rursus, quia vita metu carens, etiã si intelligẽtia careat, non est appetẽda, amandũ est, sine metu cũ intellectu viuere. Id ne solũ amandũ? an amor quoq; ipse amandus est: Ita vero, quãdo sine hoc illa nõ amantur. Sed si ppter alia quę amãda sunt amor amat, nõ recte amor dicit: Nihil enim aliud est amare q̃ propter seipsum rem aliquam appetere. Nũquid igitur per seipsum amor appetẽdus est, cum quãdo desit quod amatur, ea sit indubitata miseria? Deinde cũ amor mot⁹ quidam sit, neq; vllus sit motus nisi ad aliquid, cũ quęrimus, quid amandũ sit, quid sit illud ad quod moueri oporteat, quęrimus. Quare si amãdus est amor, non vtiq; omnis amãdus est. Est enim & turpis, quo animus seipso inferiora sectat, quæ magis proprie cupiditas dicit, omniũ scilicet malorũ radix. Et ideo non amandũ est, quod manẽti & fruenti amori auferri potest. Cuius ergo rei amor amãdus est, nisi eius, quę non potest deesse dũ amatur? Id aũt est, quod nihil est aliud habere q̃ nosse. Porrò aurũ & omne corpus nõ hoc est habere quod nosse, non itaq; amandum est. Et quoniã potest aliquid amari nec haberi, non solũ ex his quę amãda non sunt, vt pulchrũ aliquod corpus, sed etiam eorũ quę amanda sunt, vt beata vita: & rursus potest aliquid haberi, nec amari, vt cõpedes: iure quęritur vtrũ possit quispiã id qđ habere nihil est nisi nosse, nõ amare, cum habeat, id est nouerit. Sed cum videamus nõnullos, non ob aliud, verbi gratia, discere numeros, nisi vt eadẽ disciplina pecuniosi fiãt, aut hominib⁹ placeant: quã cum didicerint, ad eundẽ finem referunt, quẽ sibi cum discerẽt, proposuerant: neq; vllam disciplinã aliud sit habere q̃ nosse: fieri potest, vt habeat quisq; aliquid, qđ habere, hoc sit quod nosse, neq; amet tamen: quanq̃ bonum quod nõ amatur nemo potest perfecte habere vel nosse. Quis enim potest nosse quantũ sit bonum quo non fruitur? Nõ autem fruitur, si nõ amat: nec amat igitur quod amãdum est, qui nõ amat: etiam si amare possit, qui nõ habet. Nemo igitur beatã vitam nouit, & miser est: quoniã si amanda est, sicuti est, hoc est eã nosse quod habere. Quę cum ita sint, quid est aliud beate viuere, nisi ætnũ aliquid cognoscendo habere? Aeternum est enim, de quo solo recte fiditur, quod amanti auferri non potest: idq; ipsum est, quod nihil sit aliud habere q̃ nosse. Omnium enim rerum præstantissimum est quod æternum est: & propterea id habere nõ possumus, nisi ea re qua præstãtiores sumus, id est mente. Quicquid autẽ mente habetur, noscẽdo habetur: nllumq; bonum perfecte noscit, quod non pfecte amatur: neq; vt sola mens potest cognoscere, ita & amare sola potest: Nãque amor appetitus quidam est. Et videmus etiã cæteris animi partibus inesse appetitum, qui si menti rationiq; consentiat, in tali pace & trãquillitate vacabit mente cõtemplari quod ęternum est. Ergo etiã cęteris suis partib⁹ amare anim⁹ debet hoc tam magnũ, quod mente cognoscendum est. Et quoniã id quod amatur, afficiat ex se amantem necesse est, fit vt sic amatum quod ęternum est, æternitate animum afficiat: quocirca ea demum vita beata, quæ ęterna est. Quid vero æternum est, & quod æternitate animum afficiat, nisi deus? Amor autẽ rerum amãdarum, charitas vel dilectio melius dicitur. Quare omnib⁹ cogitationum viribus considerandum est saluberrimum illud pręceptum, Diliges dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua: & illud quod ait dominus Iesus, Hæc est autẽ vita æterna, vt cognoscãt te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Charitatem voco motũ animi, quo amãtur ea quæ non sunt præ ipso amante cõtemnenda: id est quod æternum est, & quod amare ipsum æternũ potest. Deus igitur & anim⁹ quo amatur, charitas proprie dicitur purgatissima & consummata si nihil aliud amãtur: hanc & dilectionem dici placet. Sed cum deus magis diligitur q̃ anim⁹, vt malit homo eius esse quàm suus, tunc vere animo summeq; consulit: consequenter & corpori, nobis id non curantibus, aliquo appetitu sãtagente, sed tantum prompta & oblata sumẽtibus. Charitatis autem venenum est, spes adipiscẽdorum aut retinendorum temporalium. Nutrimentum eius est, imminutio cupiditatis. Perfectio, nulla cupiditas. Signum profectus eius, imminutio timoris. Signum perfectionis eius, nullus timor: quia & radix est omnium malorum cupiditas, & consummata dilectio foras mittit timorem. Quisquis igitur eam nutrire vult, instet minuendis cupiditatib⁹. Est autem cupiditas, amor adipiscendi aut obtinendi temporalia. Huius minuendę initium est, deum timere, qui solus timere sine amore nõ potest. Ad sapientiam enim tenditur, & nihil verius eo quod dictum est, Initium sapientiæ, timor domini. Nemo est quippe qui non magis dolorem fugiat, q̃ appetat voluptatem: quandoquidem videmus etiam immanissimas bestias à maximis voluptatibus absterreri dolorum metu: quod cum in earũdem cõsuetudinem venerit, † domitæ & mansuetæ vocantur. Quapropter quoniã inest homini ratio, quæ cũ seruit cupiditati peruersione miserabili, vt homines nõ timeantur, suggerit latere posse commissa, & ad tegẽda occulta peccata, astutissimas fallacias cõparat: eo fit, vt homines, quos nondum delectat pulchritudo virtutis, nisi pœnis à peccãdo deterreantur, quæ verissime per sanctos & diuinos viros prædicantur, & quod celant hominib⁹, deo celari non posse constituant, difficilius domentur q̃ ferę. Vt autem timeatur deus, diuina prouidentia regi vniuersa persuadendum est: non tam rationibus, quas qui potest inuenire *†, potest etiam & pulchritudinem sentire virtutis: quàm exemplis vel recentibus, siqua occurrũt, vel de historia, & ea maxime quæ ipsa diuina prouidentia procurãte, siue in vetere, siue in nouo testamẽto excellẽtissimam authoritatẽ religionis recepit: simul autem augẽdum est & de pœnis peccatorum, & de prẽmiis recte factorum. Iam vero cum aliqua nõ peccandi cõsuetudo, quod onerosum putabatur, facile esse persuaserit: incipiat gustari dulcedo pietatis, & commendari pulchritudo virtutis, vt charitatis libertas prę seruitute timoris emineat. Tunc iam persuadẽdum est fidelibus, præcedentibus regenerationis sacramẽtis, quæ necesse est plurimum moueant, quid intersit inter duos homines, veterem & nouum, exteriorem & interiorẽ, terrenum & cœlestẽ, id est inter eum qui bona carnalia & temporalia, & eum qui spiritalia & æterna sectatur: monendumq; ne peritura beneficia & transeuntia expectentur

Deute. 6.

Ioan. 17.

De nutriẽda charitate. q. XXXVI. 1. retract. cap. 26.

1. Timo. 4. 1. Ioan. 4. Cupiditas.

Prouerb. 9. Eccle. 1. Psalm. 110.

† verterit.

*† al inire.

Quid amandum sit. q. XXXV.

Amare quid sit.

Cupiditas.

1. retract. cap. 26.

† habet.

1. retract. cap. 26.

G expectentur à deo quibus & improbi homines abũdare possunt:sed firma & sempiterna,pro quibus accipiẽdis omnia quæ in hoc mundo bona putantur & mala, penitus contemnenda sunt.Hic præstantissimum illud & vnicum exemplum dominici hominis proponendũ est,qui cum se tot miraculis tantam rerum potestatem habere monstraret,& ea spreuit quæ magna bona,& ea sustinuit quæ magna mala imperiti putãt: Quos mores & disciplinam, ne tãto minus quisquã aggredi audeat, quãto illud magis honorat,& de pollicitationibꝰ atque hortationibus eius,& de imitantium multitudine Apostolorum,martyrum, sanctorumq; innumerabilium, q̃ non sint illa desperanda ostendum est.At vbi fuerint carnalium voluptatum illecebræ superatæ, cauendum est ne surrepat atque succedat cupiditas placendi hominibus:aut per aliqua facta mirabilia, aut per difficilem continentiam siue patientiam: aut per aliquã largitionem,aut nomine scientiæ vel eloquentiæ.In eo genere est & cupiditas honoris: contra quæ omnia proferantur ea,quę scripta sunt de laude charitatis,& de inanitate iactantiæ:docearuq; quàm sit pudendũ eis placere velle,quos nolis imitari. Aut enim boni non sunt, & nihil magnũ est à malis laudari: aut boni sunt,& eos oportet imitari.Sed qui boni sunt,virtute boni sunt:virtus autem nõ appetit quod in aliorum hominum potestate est.Qui ergo imitatur bonos,nullius hominis appetit laudem:qui malos,non dignus est laude.Si autem placere hominibus ideo vis,vt eis profis ad diligẽdum deum,non iam hoc,sed aliud cupis.Qui autem placere cupit, necessarium adhuc habet timorem. Primum, ne occulte peccãdo inter hypocritas à domino computet. Deinde si benefactis placere appetit,ne hãc mercedem aucupãs,perdat quod daturus est deus.Sed demicta ista cupiditate,cauẽda superbia est: Difficile est enim vt dignetur consociari hominibus, qui eis placere iam non desiderat,& plenum se virtutibus putat.Itaq; adhuc necessarius est timor, ne illud etiam quod videtur habere,auferatur ab eo:& manibus ac pedibus ligatis mittatur in tenebras exteriores.Quapropter dei timor non solum inchoat,sed etiam perficit sapientem: Is est autẽ qui summe diligit deum , & proximum tanq̃ seipsum. Quæ autem in hoc itinere pericula difficultatesq; metuẽdæ sint,& quibus remediis vti oporteat, alia quæstio

Matth.22.

I est. Melior est semper natus,q̃ qui semper nascitur: quia qui semper nascitur,nondum est natus:& nunquã natus est,aut natus erit,si semper nascit.Aliud est enim nasci, aliud natum esse. Ac per hoc nunq̃ filius,si nunq̃ natus: filius autem quia natus,semper est filius: semper igitur natus. Cum aliud sit natura, aliud disciplina, aliud vsus,& hæc in vna anima intelligantur nulla diuersitate substantiæ.Item cum aliud sit ingenium,aliud virtus,aliud tranquillitas,similiter vniꝰcuiusq; substantię,Et cum anima sit alterius substãtię, quàm deus, quanquã ab illo facta:ipse autem deus sit sacratissima illa & multis verbo,re paucis cognita trinitas:diligẽtissime inuestigãdum est, quod ait dominus Iesus,Nemo venit ad me , nisi quem pater attraxerit: &, Nemo venit ad patrem,nisi per me:&,Ipse vos in omnem veritatem inducet. Quid est quod accipit eam rem quã cõmutat:vt animal cibum. Quid est quod accipitur & commutatur:vt idem cibus. Quid est quod accipitur, & non commutatur:vt oculis lux,& sonus auribus. Sed hæc per corpus accipit anima. Quid est autẽ quod per seipsam accipit,& cõmutat in se:vt aliam animam,quã recipiendo in amicitiã sui similẽ facit.Et quid est quod

De semper nato. q.XXXVII

De conformatione animæ.q. XXXVIII.

Ioan.6. Ioan.14. Ioan.16.

De alimẽto. q.XXXIX.

per seipsam accipit,& non commutat:vt veritatẽ.Quare cognoscẽdum est & quid sit Petro dictum, Macta & manduca:& quid in Euangelio, Et vita erat lux hominum. Ex diuersis visis diuersus appetitus animarum est, ex diuerso appetitu diuersus adipiscendi successus, ex diuerso successu diuersa consuetudo,ex diuersa consuetudine diuersa est voluntas. Diuersa autem visa ordo rerum facit:occultus quidem,sed sub diuina prouidentia,certus tamen.Non itaque ob hoc putandum est diuersas esse naturas animarum, quia diuersæ sunt voluntates, cum etiam vnius animæ volũtas pro temporũ diuersitate varietur. Siquidem alio tempore diues esse cupit,alio tempore contemptis diuitiis sapiens esse desiderat . Et in ipso temporalium appetitu alio tempore vni homini negociatio, & alio tempore militia placet.

K

Acto.10. Ioan.1. Cũ aũarũ natura vna sit, vnde hominum diuersę voluntates. q.XL.

Quia non essent omnia,si essent æqualia:non enim essent multa rerum genera,quibus conficitur vniuersitas,primas & secũdas,& deinceps vsque ad vltimas ordinatas habens creaturas: & hoc est quod dicitur, omnia. Quomodo verbũ hominis,quod & si multi audiunt,totum audiũt singuli. Quia ille venit vt exemplum viuendi demonstraret hominibus:iste vt donum ipsum,ad quod bene viuendo puenitur,significaret apparuit.Vtrũque autem visibiliter factũ est, propter carnales,ab iis quæ oculis corporeis cernuntur, ad ea quæ mente intelliguntur, sacramentorum gradibus trãsferendos.Nam & verba sonant & transeunt,nec tamẽ ea quæ verbis significantur, cum aliquid diuinum atq; æternũ loquendo exponitur,similiter transeunt. Quia omne pulchrũ à summa pulchritudine est , quod deus est: temporalis autem pulchritudo rebus decedentibus succedentibusq; peragitur.Habet autem decorem suum in singulis quibusque hominibꝰ,singula quæque ætas ab infantia vsque ad senectutem. Sicut ergo absurdus est, qui inuenilem tantum ætatẽ vellet esse in homine temporibus subdito,inuideret enim cæteris pulchritudinibus,quæ cæteris ætatibus suas vices atque ordinem gerunt:sic absurdus est qui in ipso vniuerso genere humano vnam ætatẽ desiderat:nam & ipsum tanquam vnus homo ætates suas agit.Nec oportuit venire diuinitꝰ magistrum,cuius imitatione in mores optimos formaret, nisi tempore iuuentutis. Ad hoc valet quod Apostolus dicit,Sub lege tanquam sub pædagogo paruulos custoditos, donec veniret cui seruabatur, qui per Prophetas promissus erat.Aliud enim est quod diuina prouidẽtia

M

quasi priuatim cũ singulis agit: aliud quod generi vniuerso tanquam publice consulit:nam & quicunque singuli ad certam sapientiam peruenerunt,nõ nisi ab eadem veritate suarum singillatim ætatum opportunitate illustrati sunt: à qua veritate vt populus sapiẽs fieret, ipsius generis humani opportuna ætate homo susceptꝰ est. Non eos appellarunt Mathematicos veteres,qui nunc appellantur: sed illos qui temporũ numeros motu cœli ac syderum peruestigarũt, de quibus rectissime dicitur in scripturis sanctis.Iterum nec his debet ignosci:si enim tantum potuerunt scire,vt possent æstimare seculum , quomodo huius dominum nõ facilius inuenerunt?Mens enim humana de visibilibus iudicãs,potest agnoscere omnibus visibilibus seipsam esse meliorem.Quæ tamen cum etiam se propter defectum profectumq; in sapiẽtia fatetur esse mutabilem,inuenit supra se esse incommutabilem veritatem,atque ita adhærens post ipsam, sicut dictum est, Adhæsit anima mea post te:beata efficitur,intrinsecus inueniens etiam omnium visibilium creatorem atque dominum,non quærens

Cũ oĩa deus fecerit, quare nõ æqualia fecit. q.XLI.

Quõ Christus & in vtero matris fuerit & in cœlis. q.XLII.

L

Quare filius dei ĩ homĩe apparuit, & spiritussanctus in colũba.q.XLIII.

Quare tãto post venit domiꝰ Iesꝰ Christus, & nõ in principio peccati hominis. q.XLIIII.

1.Retrac. cap.26. Gal.3.

Aduersus Mathematicos.q.XLV.

Iib.8.de Ciuitate dei. cap.6.

Psalm.62.

A rens extrinsecus visibilia,quantus cœlestia:quę aut non inueniuntur, aut cum magno labore frustra inueniuntur,nisi ex eorũ,quæ foris sunt pulchritudine,inueniatur artifex qui intus est , & prius in anima superiores, deinde in corpore inferiores pulchritudines operatur. Aduersus eos autem qui nunc appellantur Mathematici, volentes actus nostros corporibus cœlestibus subdere,& nos vendere stellis,ipsumq; precium,quo vendimur,à nobis accipere, nihil verius & breuius dici potest, quàm eos non respondere,nisi acceptis constellationibus.In constellationibus autẽ notari,partes æquales trecentas sexaginta dicunt habere signiferum circulum:motum autem cœli per vnam horam fieri in quindecim partibus,vt tanta mora quindecim partes oriantur, quantam tenet vna hora: quæ partes singulæ sexaginta minutas habere dicuntur. Minutas autem minutarum iam in constellationibus, de quibus futura prædicere se dicunt, non inueniunt. Conceptus autem geminorum,quoniam vno concubitu efficitur,attestantibus medicis , quorum disciplina multo est certior atque manifestior , tam paruo puncto temporis contingit,vt in duas minutas minutarum non tendatur. Vn-

B de ergo in geminis tanta diuersitas actionum & euentuum & voluntatum, quos necesse est eandem constellationem conceptionalem habere , & amborum vnam constellationem dare Mathematicos , tanquam vnius hominis ? Si autem ad genitales constellationes se tenere voluerint, ab ipsis geminis excluduntur, qui plerunq; ita post inuicem funduntur ex vtero,vt hoc temporis interuallum rursus ad minutas minutarũ reuertatur,quas tractandas in constellationibus nunquã accipiunt, nec possunt tractare . Cum autem multa vera eos prædixisse dicatur,ideo fit,quia non tenent homines memoria fasitates errorésque eorum:sed non intẽti,nisi in ea quæ illorum responsis prouenerunt,ea quæ non prouenerunt, obliuiscuntur: & ea commemorant, quæ non arte illa,quæ nulla est,sed quadam obscura rerum sorte contingunt. Quòd si peritiæ illorum volunt tribuere, dicãt artificiose diuinare etiam mortuas mẽbranas scriptas quaslibet, de quibus plerunque pro voluntate sors exit.Quòd si non arte de codicibus exit sæpe versus futura prænuncians, quid mirum si etiam ex

C animo loquentis,non arte, sed forte exit aliqua prædictio futurorum? Ideas Plato primus appellasse perhibetur : non tamen si hoc nomen, antequam ipse institueret,nõ erat, ideo,vel res ipsæ non erãt,quas ideas vocauit,vel à nullo erãt intellectæ:sed alio fortasse atque alio nomine ab aliis atque aliis nuncupatę sunt.Licet enim cuique rei incognitæ, quæ nullum habeat vsitatum nomen,quodlibet nomen imponere. Nam non est verisimile, sapiẽtes aut nullos fuisse ante Platonem: aut istas,quas Plato,vt dictum est,ideas vocat,quæcunque res sint,non intellexisse. Siquidem tanta in eis visi cõstituitur,vt nisi his intellectis, sapiẽs esse nemo possit.Credibile est etiam præter Græciã fuisse in aliis gentibus sapientes:quod etiam Plato ipse non solum peregrinando sapientiæ perficiẽdæ gratia satis testatus est, sed etiam in libris suis commemorat. Hos ergo si qui fuerunt, non existimandum est ideas ignorasse, quanuis alio fortasse eas nomine vocitauerint , Sed de nomine hactenus dictum sit,rem videamus,quæ maxime consideranda atque noscenda est , in potestate constitutis vocabulis,vt quod volet quisque,appellet rem quã cognouerit . Ideas igitur Latine possumus vel formas, vel species dicere:vt verbum è verbo transferre videa-

De ideis. q.XLVI. Iib.7.de Ciuitate dei. cap.28.

D mur. Si autem rationes eas vocemus, ab interpretandi quidem proprietate discedimus, Rationes enim Græce λόγοι appellantur non ideæ: sed tamen quisquis hoc vocabulo vti voluerit,à re ipsa non errabit. Sunt nãque ideæ principales formæ quædam , vel rationes rerum, stabiles atque incommutabiles, quæ ipsæ formatæ non sunt:ac per hoc æternæ ac semper eodem modo sese habentes,quæ in diuina intelligentia cõtinentur. Et cum ipsę neque oriantur,neque intereant,secundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri & interire potest,& omne quod oritur & interit.Anima vero negatur eas intueri posse,nisi rationalis, ea sui parte qua excellit:id est ipsa mente atque ratione, quasi quadam facie vel oculo suo interiore atque itelligibili. Et ea quidem ipsa rationalis anima non omnis & quælibet , sed quæ sancta & pura fuerit , hæc asseritur illi visioni esse idonea:id est quę illum ipsum oculũ quo videntur ista, sanũ & syncerum & serenum , & similẽ his rebus quas videre intendit,habuerit.Quis autem religiosus & vera religione imbutus,quãuis nondum possit hęc intueri,negare tamen audeat,imò non etiam profiteatur: omnia quæ sunt, id est quæcunque in suo genere propria quadã natura continẽtur,vt sint, deo authore esse procreata,eoq; authore omnia quę viuunt viuere: atq; vniuersalem rerum incolumitatem,ordinemq; ipsum,quo ea quæ mutãtur,suos temporales cursus certo moderamine celebrant,summi dei legibus contineri & gubernari?Quo constituto atque concesso,quis audeat dicere,deum irrationabiliter omnia cõdidisse? Quòd si recte dici & credi nõ potest,restat vt omnia ratione sint cõdita:nec eadem ratione homo, qua equus:hoc enim absurdum est existimare . Singula igitur propriis sunt creata rationibus. Has autem rationes, vbi arbitrãdum est esse, nisi in ipsa mente creatoris?Non enim extra se quicquam positum intuebatur,vt secundum id constitueret quod constituebat:nam hoc opinari sacrilegum est . Quòd si hæ rerum omnium creandarum creatarúmve rationes in diuina mente continentur , neq; in diuina mẽte quicquam,nisi æternum atque incommutabile potest esse: atque has rerum rationes principales appellat ideas Plato:non solum sunt ideæ, sed ipsæ vere sunt,quia ęternę sunt,& eiusmodi atque incommutabiles manẽt:quarum participatione fit,vt sit quicquid est, quoquo modo est . Sed anima rationalis inter eas res, F quæ sunt à deo conditę,omnia superat,& deo proxima est,quando pura est: eique inquantum charitate cohæserit, intantũ ab eo lumine illo ĩtelligibili perfusa quodammodo & illustrata cernit,non per corporeos oculos,sed per ipsius sui principale, quo excellit, id est,per intelligentiam suam, istas rationes, quarum visione fit beatissima. Quas rationes,vt dictum est,siue ideas,siue formas,siue species,siue rationes licet vocare, & multis appellare concedtur nominibus,sed paucissimis videre quod verum est. Quæri solet quomodo post

Vtrũ aliquãdo cogitationes nostras videre possimus. q.XLVII. 1.retract. cap.26.

resurrectionem atque immutationẽ corporis,quæ sanctis promittitur,cogitationes nostras videre possimus. Coniectura itaque capiẽda est ex ea parte corporis nostri,quę plus habet lucis:& quoniam angelica corpora, qualia nos habituros speramus lucidissima atque ætherea esse credendũ est, & multi motus animi nostri nũc agnoscuntur in oculis,probabile est,quòd nullus motus animi latebit,cum motum fuerit corpus æthereum, in cuius comparatione isti oculi caro sunt. Credibi-

De credibilibus. q.XLVIII.

lium tria sunt genera: alia sunt quæ semper creduntur & nunquam intelligũtur: sicut est omnis historia,temporalia

G poralia & humana gesta percurrens. Alia mox vt creduntur, intelliguntur: sicut sunt omnes rationes humanæ, vel de numeris, vel de quibuslibet disciplinis. Tertiũ, quæ primo creduntur, & postea intelliguntur: qualia sunt ea quę de diuinis rebus nõ possunt intelligi, nisi ab his qui mundo sunt corde: quod sit præceptis seruatis, quæ bene viuendo accipiuntur. Quia sunt etiã sacra spiritalia, quorum imagines carnalem populũ celebrare oportebat, vt præfiguratio noui populi, seruitute veteris fieret: quorum duorum populorum differentiã etiam in vnoquoque nostrum licet aduertere, cũ quisq; ab vtero matris veterem hominẽ necesse est agat, donec veniat ad iuuenilẽ ætatem: vbi iam non est necesse carnaliter sapere, sed potest ad spiritalia voluntate cõnerti, & intrinsecus regenerari. Quod ergo in vno homine recte educato, ordine naturæ, disciplinaq; contingit, hoc proportione in vniuerso genere humano fieri per diuinam prouidẽtiam, peragiq; pulcherrimum est.

H Deus quem genuit, quoniam meliorem se generare non potuit, nihil enim deo melius, generare debuit æqualem. Si enim voluit, & non potuit, infirmus est: si potuit, & non voluit, inuidus est. Ex quo conficitur æqualem genuisse filium. Cum exteriorem & interiorem hominem diuina scriptura commemoret, & intãtum eos discernat, vt ab Apostolo dictum sit, Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem, quæri potest, vtrum vnus horum factus sit ad imaginem & similitudinem dei. Nam illud stultum est quærere, si vnus, quis horum? Quis enim dubitat eũ potius qui renouatur, quàm eum qui corrũpitur, dicere? Vtrum autem ambo, magna quæstio est: nam si exterior homo est Adam, & interior Christus, bene ambo intelliguntur. Sed cum Adam, sicut à deo factus est, bonus non manserit, & diligẽdo carnalia, carnalis effectus sit, non absurde videri potest, hoc ipsum ei fuisse carere imagine dei, & similitudinem amittere: ac per hoc ipse renouatur, & ipse est etiam interior: quomodo ergo est ipse & exterior? An secundum corpus, vt interioris sit secundum animã, & interior sit resurrectio & renouatio, quæ nunc fit secundum mortem prioris vitæ, id est, peccati: & secundum regenerationem nouę vitæ, id est iustitiæ? Quos item duos homines sic appellat, vt vnum veterem, quem debemus exuere: alterũ nouum, & eum induẽdum commemoret, quorum rursus illum appellat imaginem terreni hominis, quia secundum peccatum primi hominis geritur, qui est Adã alterum imaginem cœlestis hominis, quia secũdum iustitiam secundi hominis geritur, qui est Iesus Christus. Exterior autem homo, qui nũc corrumpitur, futura resurrectione renouabitur, cum istam mortem persoluerit, quã naturæ debet, lege illa, quæ in paradiso per præceptum data est. Quomodo autem non sit incõgruum, quòd dicitur etiam corpus factum ad similitudinẽ dei, facile intelligit, qui diligenter attendit quod dictum est, Et fecit deus omnia bona valde. Nemo enim dubitat quod sit ipse primitus bonus. Multis enim modis dici res possunt similes deo: aliæ secundum virtutem & sapientiam factæ, quia in ipso est virtus & sapientia nõ facta: aliæ inquantum solum viuunt, quia ille summe & prime viuit: aliæ inquantum sunt, quia ille summe & primitus est. Et ideo quæ tantummodo sunt, nec tamen viuunt aut sapiunt, non perfecte, sed exigue sunt ad similitudinem eius: quia & ipsa bona sunt in ordine suo, cum sit ille super omnia bonus, à quo omnia bona procedunt. Omnia vero quæ viuunt & non sapiunt, paulo amplius participant similitudinem. Quod enim viuit, K etiam est: non autem quicquid est, etiam viuit. Iam porrò quæ sapiunt, ita illi similitudine proxima sunt, vt in creaturis nihil sit propinquius. Quod enim participat sapientiæ, & viuit & est: quòd autem viuit, necesse est vt sit, non necesse est vt sapiat. Quare cum homo posset particeps esse sapientiæ secundum interiorem hominem, secundum seipsum ita est ad imaginem dei, vt nulla natura interposita formetur, & ideo nihil sit deo cõiunctius. Et sapit enim & viuit & est, qua creatura nihil est melius. Quòd si exterior homo vita illa accipitur, qua per corpus sentimus quinque notissimis sensibus, quos cum pecoribus habemus communes: nam & ipsa molestiis sensibilibus quæ persecutionibus ingeruntur, corrumpi potest: non immerito & ipse homo particeps dicitur similitudinis dei: non solum quia viuit, quod etiam in bestiis apparet, sed amplius quòd ad mentem conuertitur se regentem, quem illustrat sapiẽtia, quod in bestiis non potest ratione carentibus. Corpus quoque hominis, quia solum inter animalium terrenorum corpora, non pronum in aluum prostratum est, cum sit visibile, & ad intuendum cœlum erectum, quod est principium visibilium: quanquam nõ sua, sed L animæ præsentia viuere cognoscatur, tamen non modo quia est, & inquantum est, vtique bonum est: sed etiam quia tale est, vt ad contemplandum cœlum sit aptius, magis hoc ad imaginem & similitudinẽ dei, quàm cætera corpora animalium factum iure videri potest. Tamen quia homo sine vita non recte appellatur, non corpus solum homo exterior, neque sola vita, quæ in sensu est corporis, sed vtrunque simul rectius fortasse intelligitur. Neque inscite distinguitur, quòd aliud sit imago & similitudo dei, qui etiam filius dicitur: aliud ad imaginem & similitudinem dei, sicut hominem factum accipimus. Sũt etiam qui non frustra intelligant duo dicta esse, ad imaginem & similitudinem: cũ si vna res esset, vnum nomẽ sufficere potuisse asserunt. Sed ad imaginem mentem factam volunt, quæ nulla interposita substantia, ab ipsa veritate formatur, qui etiam spiritus dicitur: non ille spiritussanctus, qui est eiusdẽ substantię, cuius & pater & filius, sed spiritus hominis. Nã ita hos discernit Apostolus, Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis: & nemo scit quid agatur in deo, nisi spiritus dei. Item de spiritu hominis dicit, Saluum faciat spiritum vestrum, & animã & corpus. Et M iste enim factus est à deo, sicut & cætera creatura. Scriptum est enim in prouerbiis hoc modo, Scito quoniam dominus corda hominum nouit, & qui finxit spiritum omnibus, ipse scit omnia. Ergo iste spiritus ad imaginẽ dei nullo dubitante factus accipitur, in quo est intelligentia veritatis: hæret enim veritati nulla interposita creatura. Cętera hominis ad similitudinem facta videri volunt: quia omnis quidem imago similis est, non autem omne quod simile est, etiã imago proprie, sed forte abusiue dici potest. Sed cauendum in talibus ne quid nimis asseuerandum putetur, illa re sanè salubriter custodita, ne quoniam corpus quodlibet per localia spatia porrectũ est, aliquid tale credatur esse substãtia dei. Nam res quæ in parte minor est quàm in toto, nec dignitati animæ conuenit, quanto minus maiestati dei.

Diuinæ scripturę à terreno & humano sensu ad diuinum & cœlestem nos erigẽtes, vsque ad ea verba descenderũt, quibus inter se stultissimorum etiam vtitur consuetudo. Itaque earum etiam affectionum nomina quas animus noster patitur, quas longissime à deo esse seiunctas

Quare filij Israel sacrificabant visibiliter pecorũ victimas. q. XLIX. lib. 10. de Ciuitate dei. cap. 5. & 6.

De equalitate filij. q. L. 1. sen. di. 44. cap. 1.

De homine ſcũ ad imaginem & similitudinẽ dei. q. LI. 2. Corint. 4. li. 11. de Trinitate. cap. 1. Col. 3.

Col. 5. 1. Corint. 15. I

Gene. 1.

1. Corin. 2.

1. Thes. 5.

Prouer. 16. Psalm. 32. tale aliquid est, aliis tamen verbis.

De deo quod dictum est, Pœnitet me fecisse hominem. q. LII. lib. 15. de Ciuitate dei. cap. 25.

A seiunctas iam qui melius sapit intelligit, non dubitauerunt illi viri per quos locutus est spiritussanctus, opportunissime in libris ponere. Vt verbi gratia quoniã difficillimum est vt homo aliquid vindicet sine ira, vindictam dei quæ omnino sine perturbatione fit, iram tamen vocandam iudicauerunt. Item quia coniugis castitatem zelando viri custodire consueuerunt, illam dei prouidentiam per quã præcipitur atque agitur ne anima corrumpatur & deos alienos sequens quodammodo meretricetur, zelum dei appellauerunt. Sic & manũ dei, vim qua operatur: & pedes dei, vim qua in omnia custodienda & gubernanda pertendit: & aures dei vel oculos dei, vim qua omnia percipit atque intelligit: & faciem dei, vim qua se manifestat atque dignoscitur: & cætera in hunc modum, propterea scilicet quia nos ad quos sermo fit, & manibus solemus operari, & pedibus incedere & quò fert animus peruenire, & auribus atque oculis cęteriſq; sensibus corporis corporalia percipere, & facie innotescere, & si quid aliud ad hãc tanquam regulam pertinet. Hoc modo igitur quoniã mutare cœptũ aliquod & in aliud transferre non facile solemus, nisi pœnitendo, quanquam diuina prouidentia

B serena mente intuentibus appareat cũcta certissimo ordine administrare: accommodatissime tamen ad humilem humanam intelligẽtiam ea quæ incipiunt esse, neque perseuerant quãtum perseueratura sperata sunt, quasi per pœnitentiam dei dicuntur ablata. Quisquis duorum testamentorum dispensationes, pro tempore congruentia, generis humani diligenter ætatibus distributas intuetur, satis quantum existimo intelligit, quid ꝓprie priori ætati generis humani, quid posteriori conueniat. Diuina enim prouidentia pulchre omnia moderãte, ita vniuersa generationum series ab Adam vsque ad finem seculi administratur, tanquam vnius hominis à pueritia vsque ad senectutem temporis sui tractum ætatis gradibus terminantis. Et ideo virtutum etiã gradus in moribus donec veniatur ad summam hominis perfectámque virtutem, oportet eum distinguere, qui diuinis lectionibus pie animum intẽdit: ne forte cũ inuenerit aliquando paruis parua, aliquando maiora maioribus imperari, reputans in comparatione maiora peccata esse illa quę minora sunt, non arbitretur decuisse vt talia deus hominibꝰ imperaret. Sed

C nunc de virtutum gradibus nimis longum est disputare, Veruntamen quod ad præsentem quæstionem discutiendam satis est, quantum ad decipiendum attinet, summa & perfecta virtus est neminem decipere, atque illud exhibere quod dictũ est, Sit in ore vestro est, est: non, non. Sed quia hoc eis imperatũ est quibus iam regnum cœlorum promissum est: magna autẽ virtus hæc implere maiora, quibus debetur hoc præmiũ. Regnum enim cœlorũ vim patitur, & qui vim faciunt, diripiunt illud: quærẽdum est quibus gradibus ad istam summitatem perfectionémque veniatur: in quibus vtique gradibus inueniuntur illi, quibus adhuc terrenum regnum promittebatur, quo promisso tanquam paruuli præluderent, & ab vno deo abundanter qui est omnium dominus interim terrenis gaudiis, quibus adhuc inhiabant, impetratis, inde proficientes & in spiritu succrescentes auderent etiã sperare cœlestia. Sicut ergo summa & propẽ diuina virtus est, neminem decipere: sic vltimum vitium est, quemlibet decipere. Ab hoc vltimo vitio ad illam summam virtutem tendentibus gradus est, neminem quidem, vel amicum, vel ignotum, sed tamen inimicum aliquando decipere. Vnde etiam illud à poëta dictum propẽ iam prouerbij consuetudinem obtinuit, Dolus an virtus quis in hoste requirat? Sed quoniam & ipse hostis potest plerũque iniuste decipi, veluti cum pactum aliquod sit de temporali pace, quas inducias vocant, & non seruatur fides, & cætera talia: multo est purgatior summęque illi virtuti propinquior, qui quanquam velit hostem decipere, non eũ tamen decipit nisi authoritate diuina. Deus enim nouit vel solus, vel certe lóge excellentius quàm homines atque syncerius, qua quisque pœna præmióve sit dignus. Quapropter deus quidem per seipsum neminem decipit, Est enim pater veritatis, & veritas, & spiritus veritatis: dignis tamen digna distribuens, quoniã hoc quoque pertinet ad iustitiam & veritatẽ, vtitur animis pro meritis & dignitatibus, quæ sunt in gradibus earum, vt si quisquam dignus est decipi, non solum per seipsum eum non decipiat, sed neque per talem hominem, qui iam congruenter diligit, & custodire persistit, Sit in ore vestro est, non, non: neque per angelum, cui non conuenit persona fallaciæ: sed aut per talem hominem, qui nondum se huiusmodi cupiditatibus exuit: aut per talem angelum, qui pro suæ voluntatis peruersitate vel ad vindictam peccatorum, vel ad exercitationem purgationémque eorum, qui secundum deum renascuntur, in infimis naturæ gradibus ordinatus est. Legimus enim deceptum regem falso vaticinio pseudoprophetarum. Et ita legimus, vt neque sine diuino iudicio factum inueniamus, quoniam dignus erat ille sic decipi: neque per eum angelum, quem deceptionis officium suscipere non deceret: sed per angelum erroris, qui sibi vltrò tales partes imponi cum lætitia postulauit. Quibusdã enim scripturarum locis apertius aliquid exponitur, quod diligens & pius lector etiam in aliis locis, in quibus minus aperitur, intelligat. Deus enim noster sic ad salutem animarum diuinos libros spiritusancto moderatus est, vt nõ solũ manifestis pascere, sed etiam obscuris exercere nos vellet. Ex hac igitur ineffabili atque sublimi rerum administratione, quę fit per diuinam prouidentiam, quasi transcripta est naturalis lex in animã rationalem, vt in ipsa vitæ huius cõuersatione moribúsque terrenis homines taliũ distributionum imagines seruent. Hinc est ꝙ iudex damnatum percutere indignum sua persona & nefarium iudicat, eius tamen iussu hoc facit carnifex, qui pro sua cupiditate sic ordinatus est in officio, vt percutiat legum moderatione damnatum, qui posset etiam innocẽtem sua crudelitate percutere. Nam neque per seipsum hoc iudex facit, neque per principem vel aduocatum, aut aliquem in officio suo, cui tale ministerium non conuenienter imponitur. Hinc est etiam, quòd irrationabilibus animantibus vtimur ad eas res, quas per homines agi nefarium est. Nam vtique diguus est fur morsu lacerari: id tamen homo non per seipsum agit, aut per filium, aut per domesticum, aut etiam per famulum suũ, sed per carnificem† bestiam, quam bestiã talia pro naturæ suæ gradibus decet facere. Cum igitur quoſdã pati aliquid deceat, quod alios facere nõ deceat, ministeria quædam sunt media, quibus digna iniũguntur officia: vt eis vtens ipsa iustitia, nõ solum talia pati quẽque imperet, qualia pati eũ decet, sed etiam iis facientibus, quos talia facere non minus decet. Quapropter cum & Aegyptij deceptione digni essent, & populus Israël pro illa ætate generis humani in tali adhuc gradu morũ cõstitutus esset, vt nõ indigne hostem deciperet: factũ est vt iuberet deus, vel potius pro illorũ cupiditate permitteret,

De auro & argẽto quod ab ægyptiis filij Israel acceperunt. q. LIII.

Matth. 5.

Matth. 11.

lib. 1. de Ciuitate dei. ca. 21. & 26.

†canem.

G

teret,vt vaſa aurea & argẽtea,quibus adhuc terrenę rei † appetitores inhiabant: & peterent ab Aegyptiis non redditur i,& acciperent quaſi redditur i.

† terreni regni.
3.ſen.diſ.37. cap.ſi vero.
Exod.3.

Quam & mercedem tam diuturni laboris atque operis pro taliũ animarum gradu nõ iniuſtam deus eſſe voluit, & pœnam illorũ, quos digne fecit amittere id, quod reddere debuerũt. Nõ itaque deus deceptor eſt, quod credere nefarium & impium eſſe quis non intelligat?ſed meritorum & perſonarum iuſtiſſimus diſtributor,faciẽs quædam per ſeipſum,quæ illo ſolo digna ſunt,eique ſoli cõueniunt:ſicuti eſt illuminare animas, & ſeipſum eis ad perfruendum præbendo, ſapientes beatáſque præſtare: alia per ſeruientem ſibi creaturam, integerrimis legibus pro meritis ordinatam,quædam eorũ iubens,quædam permittẽs,vſque ad paſſerum adminiſtrationem, ſicut dominus in Euangelio dicit,& vſque ad fœni decorem, vſque ad numerum etiam capillorum noſtrorum diuina prouidentia pertendente atq; veniente.

Matth.10.
Sapien.8.

De qua etiam dictum eſt,Pertendit à fine vſque ad finẽ fortiter,& diſponit omnia ſuauiter.Quòd autem per animarum miniſteria ſuis legibus ſeruientia deus puniat, & digne digna ſupplicia retribuat,cum ipſe trãquilliſſimus maneat, apertiſſime ſcriptum eſt,

H

Sapien.12.

Ipſum quoque qui puniri non debet,condẽnas,& exterum exiſtimas à tua virtute. Virtus enim tua iuſtitiæ initiũ eſt,& ob hóc quòd omnium dominus es, omnibus te parcere facis. Virtutẽ enim tu oſtendis,qui non crederis eſſe in virtute conſummatus,ſed in iis qui ſciũt audaciam traducis. Tu autem dominus virtutũ cum tranquillitate iudicas,& cũ magna reuerentia diſponis nos.Item ꝙ primo in terrenis rebꝰ ſit gradus ad cœleſtẽ iuſtitiam,qui iam infirmioribꝰ imperatur,dominus oſtẽdit,cum ait,Si in alieno fideles non fuiſtis,veſtrũ quis dabit vobis?

Lucæ.16.
Ioan.16.
1.Corin.3.

Et ꝙ pro ſuis gradibꝰ animæ doceantur,& ipſe dominus demonſtrat dicẽs,Multa habeo vobis dicere,ſed nũc non poteſtis portare illa:Et Apoſtolus cũ ait, Et ego fratres nõ potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus:lac vobis potum dedi non eſcam,neque enim poteratis,ſed neq; adhuc poteſtis. Adhuc enim eſtis carnales.Quod enim in iſtis ſecundũ gradus ſuos actũ eſt, hoc in vniuerſo genere humano agi cognoſcimꝰ, vt alia carnali populo,alia ſpiritali pro temporũ congruentia iuberentur. Non ergo mirũ ſi hoſtem decipi dignũ, decipere iuſſi ſunt, qui erãt adhuc digni hoſtem decipere.

I

Lucæ.6.
Matth.7.
Deute.23.

Non enim iam erant idonei quibus diceretur,Diligite inimicos veſtros: ſed tales erant quibus tantummodo dici poterat, Diliges proximum tuum, & oderis inimicum tuum. Adhuc enim ille proximus quàm late intelligendus eſſet,non erat temporis tradere.Inchoatio ergo quædam facta eſt ſub pędagogo, vt magiſtro perfectio ſeruaretur:cum tamẽ idem deus, & pædagogum paruulis dederit legem illam ſcilicet per famulũ ſuum,& magiſterium grandioribus:id eſt Euangelium per vnicum ſuum.

De eo quod ſcriptũ eſt, Mihi aũt adhærere deo bonum eſt. q.LIIII.

Omne quod eſt,aut eodem modo ſemper eſt,aut non. Et omnis anima omni corpore melior eſt:Melius eſt enim omne quod viuificat quàm id quod viuificatur.Corpus autem ab anima viuificari, non à corpore animam nemo ambigit.Quod autẽ corpus non eſt & tamen aliquid eſt, aut anima eſt, aut ea melius aliquid.Deterius enim omni corpore nihil eſt, quia & ſi materiam quis dixerit vnde ipſum corpus ſit, recte,quoniam caret omni ſpecie,nihil dicitur.Rurſus inter corpus & animam,quod melius ſit corpore,deterius anima,non inuenitur.Si quid enim eſſet medium aut viuificaretur ab anima, aut viuificaret animam, aut neutrum,Aut viuificaret corpus,aut viuificaretur à corpore,aut neutrũ.

K

At quicquid viuificatur ab anima corpus eſt.Si quid autem viuificat animã,melius eſt quàm anima.Rurſum quo viuificatur corpus,anima eſt:quod viuificatur à corpore,nihil eſt. Neutrũ vero,id eſt nullius vitæ indigens,nullámque vitam tribuens,aut omnino nihil eſt,aut aliquod corpus eſt,aut aliquid & corpore & anima melius. Sed vtrum quid tale ſit in rerum natura,alia quæſtio eſt. Nunc interim ratio comperit, nihil inter corpus & animam eſſe quod ſit corpore melius, anima deterius.

1.retract. cap.26.

Quod autem eſt omni anima melius,id deum dicimus,cui quiſquis eum intelligit iunctus eſt. Quod enim intelligitur verum eſt,nec omne quod creditur verum eſt. Quicquid autem verum eſt atque à ſenſibus & à mente ſeiunctum eſt, credi tantum, non tamen ſentiri aut intelligi poteſt. Deo igitur iunctum eſt quod intelligit deum. Intelligit autem rationalis anima deum, Nam intelligit quod ſemper eiuſmodi eſt,neque vllam patitur mutationẽ.At & corpus per tempus & locos, & anima ipſa rationalis ꝙ aliquando ſapiens,aliquãdo ſtulta eſt,mutationem patitur.Quod autẽ ſemper eodem modo eſt,melius profecto eſt q̃ id quod non ita eſt. Nec quicquã eſt melius rationali anima niſi deus.

L

Cum igitur intelligit aliquid quod ſemper eodẽ modo ſeſe habet, ipſum ſine dubio intelligit.Hæc autẽ eſt ipſa veritas,cui quia intelligendo anima rationalis iungitur,& hoc bonum eſt animę, recte accipitur,id eſſe quod dictũ eſt, Mihi autẽ adhærere deo bonum eſt.

Pſalm.72.

De eo quod ſcriptũ eſt, Sexaginta ſunt reginę, octogĩta cõcubinæ & adoleſcẽtularum non eſt numerus. q.LV.

Denarius numerus poteſt ſignificare vniuerſitatis ſciẽtiam. Quæ ſi ad interiora & intelligibilia referatur,quæ ſenario numero ſignificãtur,fit quaſi decies ſexies,quod eſt ſexaginta.Si ad terrena & corruptibilia,quæ octonario numero ſignificari poſſunt, fiunt decies octies, quod eſt octoginta. Reginæ ergo ſunt animæ regnantes in intelligibilibus & ſpiritalibus, Cõcubinæ quæ mercedem accipiunt terrenorum,de quibus dictum eſt,Acceperunt mercedem ſuam.

Canti.6.
Matth.6.

Adoleſcentulæ quarum nõ eſt numerus,quarum non eſt determinata ſcientia,& diuerſis dogmatibꝰ periclitari poſſunt:vt numerus, quod dictum eſt, ſignificet certam & indubitatam confirmationem ſcientiæ.

M

De annis quadragintaſex ædificationis templi.q.LVI.
In Enchiridion.ca.86.
li.4.de Trinitate.ca.5.
Quõ fœtus in vtero materno perficiatur.

Sex,nouem,duodecim,decem & octo,hæc in vniuerſo fiũt quadragintaquinque. Adde ergo ipſum vnũ, fiunt quadraginta ſex:hoc ſexies, fiunt ducenta ſeptuagintaſex. Dicitur autem conceptio humana ſic procedere & perfici, vt primis ſex diebus quaſi lactis habeat ſimilitudinem,ſequentibus nouem diebus conuertatur in ſanguinem,deinde duodecim diebus ſolidetur,reliquis decem & octo diebus formetur vſque ad perfecta liniamẽta omnium membrorum, & hinc iam reliquo tempore vſque ad tempus partus, magnitudine augeatur.Quadraginta ergo quinq; diebus,addito vno,quod ſignificat ſummam:quia ſex & nouem & duodecim & decem & octo in vnum coactis,fiunt quadragintaquinque:addito ergo,vt dictum eſt,vno, fiunt quadragintaſex.Qui cum fuerint multiplicati per ipſum ſenarium numerum,qui huius ordinationis caput tenet,fiunt ducenti ſeptuagintaſex : id eſt nouen menſes & ſex dies, qui computãtur ab octauo kalen. Aprilis,quo die conceptus dominus creditur,quia eodem die etiam paſſus eſt, vſque ad octauum kalendas Ianuarias, quo die natus eſt. Non ergo abſurde quadragintaſex annis dicitur fabricatum eſſe templum, quod corpus eius ſignificabat: vt quot anni fuerunt in fabricatione templi, tot dies fuerint in corporis dominici perfectione.

Ioan.2.

Omnia

A

De centum quinquaginta tribus piſcibus.quæſtio LVII.
1.Cor.15.
1.Cor.11.

Omnia veſtra,vos autẽ Chriſti: Chriſtus autẽ dei. Si à capite numerẽtur, inueniuntur vnũ,duo,tria,quatuor.Item,Caput mulieris vir,caput viri Chriſtus, caput autẽ Chriſti deus.Si eodẽ modo numerẽtur, inueniuntur ſimiliter vnũ,duo,tria & quatuor. Porrò vnũ & duo & tria & quatuor ſimul ducta,fiunt decẽ. Quapropter diſciplinã quæ inſinuat conditorem deum, & conditam creaturã,recte ſignificat denarius numerus. Et cum corpus perfectũ atque inexterminabile ſubdatũr animę perfectæ atq; inexterminabili,rurſusq; ipſa ſubdatur Chriſto,& ille deo,nõ tanquam diſſimilis aut alterius naturæ,ſed tanquã patri filius, hoc totum eodẽ numero denario recte ſignificatur,quod poſt reſurrectionem corporis ſperatur futurum in æternũ. Et fortaſſe propterea qui cõducuntur ad vineam, denarium accipiunt mercedis nomine.Sicut autem vnum & duo & tria & quatuor ſimul decem fiunt, ſic vnum & duo & tria & quatuor quater ducta quadraginta fiũt. Si autem quaternarius numerꝰ recte corpus ſignificat,propter quatuor notiſſimas naturas,quibus cõſtat: ſiccam

B

lib.7.de Geneſi ad literam.cap.21.

& humidam,frigidam & calidam:& ꝙ progreſſio à pũcto ad longitudinem, à longitudine ad latitudinem, à latitudine ad altitudinem ſoliditatem corporis facit, quæ rurſus quaternario numero cõtinetur:non abſurde intelligitur quadragenarius numerus temporalem diſpenſationem ſignificare, quæ pro ſalute noſtra geſta eſt,cum dominus corpus aſſumpſit,& viſibiliter hominibus apparere dignatus eſt. Vnum enim & duo & tria & quatuor, quæ ſignificant creatorem & creaturã, quater ducta eſt:id eſt,per corpus temporaliter demõſtrata,fiunt quadraginta. Nam inter quatuor & quater hoc intereſt,ꝙ quatuor in ſtatu ſunt, quater in motu. Ergo vt quatuor referũtur ad corpus,ita quater refertur ad tempus:inſinuaturq; ſacramentum corporaliter & temporaliter geſtum,propter eos qui corporũ amore implicati erant, & temporibus ſubditi. Quadragenarius ergo numerus, vt dictũ eſt, temporalem ipſam diſpenſationem non incõgrue ſignificare creditur.

Matth.4.
Acto.1.

Et fortaſſe hoc eſt quòd quadraginta dies dominus ieiunauit, ſeculi huius quod motu corporũ & temporibus agitur,oſtẽdens inopiam: & quadraginta dies poſt reſurrectionem cum diſcipulis fuit,hanc ipſam illis cre-

C

do diſpenſationem temporalem, quam pro ſalute noſtra geſſit,inſinuãs. Quadragenarius autem numerus, partibus ſuis,quæ illum metiuntur,cõputatis, vſque ad quinquagenarium numerum peruenit: idipſum commendans,quandoquidem ipſæ partes,quę illum metiuntur,æquales inter ſe ſunt: quia cum æquitate adminiſtrata,corporalis & viſibilis temporaliter actio,perfectionem homini comparat. Quæ perfectio,ſicut dictum eſt,denario numero ſignificatur:ſicut quadragenarius numerus, æqualibus ſuis partibus in ſummam redactis,denarium numerum parit,quoniam ad quinquagenarium ſicut ſupra ſcriptum eſt,peruenit. Vnum enim quod habẽt quadraginta quadragies,& duo quod habent vicies,& quatuor quod habent decies,& quinque quod habent octies,& octo quod habent quinquies,& decem quod habẽt quater, & viginti quod habẽt bis,ſimul ducta fiunt quinquaginta. Nullus enim alius numerus metiri per partes æquales quadragenarium numerum poteſt,præter hos quos enumerauimꝰ,& cõputatos ad quinquagenarium numerum duximꝰ.

Acto.1.

Peractis ergo dominus quadraginta diebus poſt reſurrectionẽ cum diſcipulis ſuis,id eſt,cõmendans eis quod pro nobis temporaliter geſtum eſt, aſcendit in cœlũ: & poſt alios decem dies miſit ſpiritumſanctum, quo perficerentur ſpiritaliter ad inuiſibilia capienda, qui viſibilibus temporalibuſq; crediderunt, Ipſis videlicet decem diebus poſt quos miſit ſpiritumſanctum, eandem perfectionem quæ per ſpiritumſanctũ confertur denario numero indicans,Quem quadragenarius,cõputatis æqualibus partibꝰ ſuis edit, & fit quinquagenarius:ſicut temporali diſpenſatione cum æquitate adminiſtrata peruenitur ad perfectionem, quam denarius numerus ſignificat,qui denarius ſimul cum quadragenario quinquagenarium facit.

D

Ergo quoniam perfectio quæ fit per ſpiritumſanctum, quandiu adhuc in carne ambulamus,quanuis non viuamus carnaliter,cũ ipſa diſpenſatione temporali copulatur, recte videtur quinquagenarius numerus ad eccleſiam pertinere, ſed iam purgatam atque perfectam:quæ temporalis diſpenſationis fidem atque æternitatis futuræ ſpem charitate amplexatur:id eſt,quaſi quadragenarium numerum denario numero copulans. Hæc autẽ Eccleſia ad quam pertinet quinquagenarius numerus,ſiue quia ex tribus generibus hominum eliquatur,Iudæis & gentibus & carnalibus Chriſtianis,ſiue quia ſacramento trinitatis imbuitur, numero quo ſignificatur ter ducto, ad centenarium & quinquagenarium peruenit:

E

Quinquaginta enim ter ducta fiunt centum quinquaginta, Quò cum addideris ipſa tria,quia inſigne & eminens debet eſſe quod in nomine patris & filij & ſpiritusſancti lauacro regenerationis abluitur, fiunt centũ quinquagintatres. Qui numerus piſcium inuenitur, quia in dexteram partem miſſa ſunt retia, & ideo magnos: id eſt, perfectos & regno cœlorum aptos habet.

Ioan.21.
Matth.13.

Nam illa ſimilitudo reticuli non in dexteram miſſi, ſimul cepit bonos & malos qui ſeparantur in littore, Nunc enim intra retia præceptorum & ſacramentorum dei, in Eccleſia quæ nunc eſt, ſimul boni malique verſantur.Fiet autem ſeparatio in fine ſeculi, tanquam in fine maris, id eſt in littore: cum regnant iuſti primo temporaliter,ſicut in Apocalypſi ſcriptum eſt, deinde in æternũ in illa ciuitate quæ ibi deſcribitur, vbi iam conquieſcente diſpenſatione temporali, quæ quadragenario numero ſignificatur,denarius remanet,quam mercedem ſancti qui operantur in vinea percepturi ſunt.

Apoca.21.

F

Iſtud quædã exemplaria no habent hic,ſed in fine operis.

Poteſt etiam ſi numerus iſte conſyderetur, occurrere ad Eccleſiæ ſanctitatem,quæ per dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum facta eſt: vt quoniam ſeptenario numero creatura conſtat, cum ternarius animæ & quaternarius corpori tribuitur,ſuſceptio ipſa hominis ducatur ad tria ſepties:quia & pater miſit filiũ,& pater in filio eſt, & dono ſpiritusſancti de virgine natus eſt: hæc ſunt tria, pater & filius & ſpiritusſanctus. Septies autẽ ipſe homo tẽporali diſpenſatione ſuſceptus eſt vt fieret ſempiternꝰ.Fit ergo ſumma numeri viginti vnũ: id eſt tria ſepties. Hæc autẽ hominis ſuſceptio ad liberationem valuit Eccleſiæ,cui caput eſt Chriſtus, At ipſa Eccleſia propter animam & corpus in eodẽ ſeptenario numero reperitur. Ducuntur itaque vigintivnũ ſepties propter eos qui per diuinum† hominem liberantur,& fiunt centum quadragintaſeptem.

† dñicum.

Cui additur ſenarius numerus ſignum perfectionis,quia partibus ſuis,quæ illum metiuntur,conſtat, ita vt nihil minus nihilque amplius inueniatur. Metitur quippe illũ vnum quod habet ſexies, & duo quæ habet ter, & tria quæ bis habet:quæ ſimul ducta, vnũ & duo & tria, ſex fiunt. Quod fortaſſe ad illud etiam ſacramentũ pertinet,quòd deus ſexta die perfecit omnia opera ſua. Ad

r centum

G centum ergo & quadraginta ſeptem cum ſex addideris, quod eſt ſignum perfectionis, fiunt centũ quinquaginta tria, Qui numerus piſciũ inuenitur, poſteaquam iuſſu domini in dexteram partem miſſa ſunt retia, vbi peccatores qui ad ſiniſtram pertinent nõ inueniuntur.

De Ioanne Baptiſta. q.LVIII.

Ioannes Baptiſta, cõſyderata ſcriptura quæ de illo in Euangelio legitur, multis probabilibus documẽtis non abſurde creditur prophetiæ geſtare perſonam, & eo maxime quòd de illo dominus dicit, Pluſquam Propheta. Hic ſiquidem totius prophetiæ quę ab exordio generis humani vſq; ad aduentũ domini de domino facta eſt, imaginem geſtat. Eſt autem Euãgelij perſona in ipſo domino quæ per prophetiam prænunciabatur, cuius augetur prædicatio per vniuerſum orbem terrarum ab ipſo domini aduentu, Prophetia autẽ minuitur poſtquã id quod prænũciabat aduenit. Itaq; dominus dicit, Lex & Prophetæ ad Ioannem Baptiſtam, ab hinc regnum dei prædicatur. Et Ioannes ipſe, Illũ, inquit, oportet creſcere, me autem minui. Quod & diebus quibus nati ſunt, & mortibus quibus paſſi ſunt figuratũ eſt, Naſcitur nanq; Ioannes, ex quo dies incipiunt minui: naſcitur dominus, ex quo dies incipiunt creſcere. Capite ille minuitur, ldum occiditur: lhic vero attollitur in cruce. Poſtquã ergo prophetia ipſa in Ioanne cõſtituta, digito oſtendit præſentem, quẽ venturum ab exordio generis humani cecinerat, incipit minui, atq; inde creſcere prędicatio regni dei. Et ideo baptizauit Ioannes in pœnitentiã: finitur enĩ vetus vita vſq; ad pœnitentiã, atq; inde incipit noua. Non autẽ tantum in iis qui proprie Prophetæ appellati ſunt, ſed in ipſa veteris teſtamenti hiſtoria prophetia nõ ſilere colligitur, ab eis qui pie quærũt, & ad hæc inueſtiganda diuinitus adiuuantur. Maxime tamen illis euidentioribus rerũ figuris apparet: quòd Abel iuſtus à fratre interficitur, & dominus à Iudæis: ꝙ arca Noë, tanquam in diluuio ſeculi Eccleſia, gubernatur: ꝙ Iſaac immolãdus ldeo lducitur, & aries pro illo in ſentibus tanquam crucifixus agnoſcitur: quòd in duobus Abrahæ filiis, vno de ancilla, altero de libera, duo teſtameta intelligũtur: ꝙ duo populi in geminis, Eſaũ ſcilicet & Iacob, prænonſtrantur: quòd Ioſeph à fratribus perſecutionẽ paſſus, ab alienis honoratur: ſicut dominus Iudæis perſequentibus, apud gentes clarificatus eſt. Longum eſt cõmemorare ſingula, cũ ita cõcludat Apoſtolus, & dicat, Hæc autem in figura cõtingebant eis, ſcripta ſunt autem propter nos, in quos finis ſeculorum deuenit. Finis autem ſeculorum tanquam ſenectus veteris hominis, cum totũ genus humanum tanquam vnum hominem cõſtituerit, ſexta ætate ſignatur, qua dominus venit. Sunt enim ætates ſex etiam in vno homine: infantia, pueritia, adoleſcẽtia, iuuentus, grauitas, & ſenectus. Prima itaque generis humani ætas eſt ab Adam vſque ad Noë. Secunda à Noë vſque ad Abraham: qui articuli ſunt euidentiſſimi & notiſſimi. Tertia ab Abraham vſque ad Dauid: ſic enim Matthæus Euãgeliſta partitur. Quarta à Dauid vſque ad trãſmigrationem in Babyloniam, Quinta à tranſmigratione in Babyloniam vſque ad aduẽtum domini. Sexta ab aduentu domini vſque in finem ſeculi ſperanda eſt: qua exterior homo tanquam ſenectute corrumpitur, qui etiam vetus dicitur, & interior renouatur de die in diem. Inde requies ſempiterna eſt, quæ ſignificatur ſabbato. Huic rei congruit quòd homo ſexto die factus eſt ad imaginem & ſimilitudinem dei. Nemo autẽ ignorat hominũ vitam iam aliquid adminiſtrantẽ, cognitione & actione ſulciri: nam & actio temeraria eſt ſine cognitione, & ſine actione ignaua cognitio. Sed prima vita hominis, cui nulla adminiſtratio recte creditur, quinq; ſenſibus corporis dedita eſt: qui ſunt viſus, auditus, olfactus, guſtus, tactus. Et ideo duę primę ætates generis humani denis generationibus definiuntur, tanquã infantia & pueritia: quinario ſcilicet geminato, quoniam generatio vtroque ſexu propagatur. Sunt ergo generationes decem ab Adam vſque ad Noë, & inde vſq; ad Abraham aliæ decem, quas duas ætates infantiam & pueritiam generis humani eſſe diximus. Adoleſcentia vero & iuuentus & grauitas: id eſt ab Abraham vſq; ad Dauid, & inde vſque ad tranſmigrationẽ in Babyloniam, & inde vſq; ad aduentũ domini, quatuordenis generationibus figurãtur: ſeptenario geminato ad eandem generationem vtriuſq; ſexus, cum quinario qui eſt in ſenſibus corporis, actio & cognitio addita fuerit. Senectus autẽ ſolet etiam tantum tenere temporis, quãtum reliquæ omnes ætates. Nam cũ à ſexageſimo anno ſenectus dicatur incipere, & poſſit humana vita vſq; ad centũ viginti annos peruenire, manifeſtũ eſt ſolam ſenectutem poſſe tam longam eſſe, quàm omnes ætates cæteræ priores ſunt. Aetas igitur vltima generis humani, quæ incipit à domini aduentu, vſq; in finem ſeculi quibus generationibus cõputetur incertum eſt: & hoc vtiliter deus voluit latere, ſicut in Euangelio ſcriptum Matth.24. 1.Theſſ.5. eſt, & Apoſtolus atteſtatur dicẽs, diem domini tanquã furẽ in nocte eſſe venturũ. Sed tamen ſexta ætate viſitatum eſſe genus humanũ humili domini aduentu, ſuperius diſtinctis generationibus edocetur. Qua viſitatione incepit manifeſtari prophetia, quæ ſuperioribus quinq; ætatibus latuit: cuius prophetiæ perſonã quoniam Ioannes geſtabat, vt ſupra dictũ eſt, ideo ex ſenibus parentibus naſcitur, tanquã ſeneſcente ſeculo prophetia illa innoteſcere incipiat: & quinq; menſibus ſe occultat mater eius, ſicut ſcriptũ eſt, Occultabat ſe Eliza- Lucæ.1. bet menſibus quinq;. Sexto autẽ menſe viſitatur à Maria matre domini, & exultãs infans in vtero eius, tanquam primo aduentu domini quo in humilitate apparere dignatus eſt, prophetia manifeſtari incipiat, Sed tanquam in vtero: id eſt nondũ tam euidenter vt omnes ſicut in lucem manifeſtũ eſſe fateantur: quod futurum credimus ſecundo aduentu domini, quo in claritate vẽturus eſt: cuius aduentus pręcurſor ſperatur Helias, ſicut huius Ioannes fuit. Et ideo dicitur à domino, Matth.17. Helias iam venit, & multa ei homines fecerunt, & ſi vultis ſcire ipſe eſt Ioannes Baptiſta, qui venturus eſt. Quia in eodem ſpiritu & in eadem virtute, & tanquã præcedentis præconis officio & hic iã venit, & ille vẽturus eſt. Propterea & iſtum Ioannem per ſpiritũ quo pater eius vates impletus eſt, dicitur prærurſorem domini futurũ in ſpiritu & virtute Heliæ. Peractis autem Maria cum Elizabet mẽſibus tribus, diſcedit, Quo numero mihi videtur ſignificari fides trinitatis, & baptiſma in nomĩe patris & filij & ſpirituſſancti, quo per humilem domini aduentum genus humanum imbuitur, & futuro aduentu claritatis eius excolitur. Inter De decem virginibus. q.LIX. parabolas à domino dictas ſolet quærentes multum exercere iſta quæ de decem virginibus poſita eſt. Et multi quidẽ hinc multa ſenſerunt: quæ non ſunt prẽter fidem: ſed quomodo partibus omnibus eius cõueniat expoſitio id elaborandum eſt. Legi etiam in quadam ſcriptura ex earũ genere quæ apocryphæ nominantur, nõ quòd ſit contra catholicam fidem, ſed huic loco mihi minus cõgruere viſa eſt, cõſyderanti omnes

A huius ſimilitudinis partes. De qua tamen expoſitione temere nihil audeo iudicare, ne forte nõ eius inconuenientia mihi anguſtias fecerit, ſed mea tarditas in ea conuenientiam nõ inuenerit. Quid autem mihi videatur non abſurde hoc loco accipi, quantum potero breuiter & diligẽter exponam. Interrogatus igitur dominus noſter ſecreto à diſcipulis de cõſummatiõe ſeculi, inter multa alia quæ locutus eſt, hoc quoque dixit,

Matth.25. Tunc ſimile æſtimabitur regnũ cœlorum decem virginibus quæ acceperunt lampades ſuas & venerũt obuiam ſponſo. Quinq; autem ex eis erant fatuę, & quinque prudentes. Sed quinq; fatuæ acceptis lampadibus ſuis, nõ ſumpſerunt oleum ſecum, Prudẽtes autẽ acceperunt oleum ſecum in vaſis ſuis cũ lampadibus. Tardante autem ſponſo, dormitauerũt omnes, & dormierunt. Media autẽ nocte clamor factus eſt, Ecce ſponſus venit, ſurgite obuiam ei: Tunc ſurrexerunt virgines illæ & aptauerunt lampades ſuas. Et dixerunt illæ ſtultæ ad ſapiẽtes. Date nobis de oleo veſtro, quia lampades noſtræ extinguuntur. Reſponderunt autem ſapientes dicentes, Ne forte nõ ſufficiat nobis & vobis, ite potius

B ad vendentes, & emite vobis, Et dum irent emere, venit ſponſus, & quæ paratæ erant intrauerũt cum eo ad nuptias, & clauſa eſt ianua. Nouiſſimè autẽ veniunt & reliquę virgines dicentes, Domine, domine, aperi nobis. At ille reſpondens ait, Amen dico vobis, Neſcio vos. Vigilate ergo, quia neſcitis diem neq; horam. Decem vtiq; numerus virginum, quarũ quinq; admittuntur, quinq; excludũtur, bonorum & malorũ diſcretionem ſignificat. Quapropter ſi virginitatis nomẽ honorabile eſt, cur receptis excluſiſq; cõmune eſt? Deinde quid ſibi vult numerus in vtraq; parte quinarius? Quid autem ſignificat oleum, mirum videtur. Item ꝙ ſapiẽtes petentibus non cõmunicant: cũ & inuidere fas non ſit eas quæ ita perfectæ ſunt, vt à ſponſo recipiãtur, quo nomine nullo dubitante dominus Ieſus Chriſtus ſignificatur: & miſericordes eſſe oporteat ad præſtandũ ex eo, quod habent, præſcribente illa ſententia eiuſdẽ domini dicentis, Omni poſcenti te tribue. Quid eſt autem quod poſſit dando nõ ſufficere vtriſque? Hæc maxime augent quæſtionis difficultatem, quanquã & cætera diligenter conſyderata, vt omnia in vnam rationem cõcurrant, nihilq; in vnam partem dicatur quod

Lucæ.6. C impediat aliam, magna cautio adhibenda eſt. Videtur itaque mihi quinq; virgines ſignificare quinquepertitam cõtinentiam à carnis illecebris. Continendus eſt enim animi appetitus à voluptate oculorũ, à voluptate aurium, à voluptate olfaciendi, guſtandi, tangendi. Sed quia iſta continentia partim coram deo fit, vt illi placeatur in interiori gaudio conſcientiæ, partim coram hominibus tantum, vt gloria humana capiatur, quinque dicuntur ſapientes, & quinque ſtultæ: vtręque tamen virgines, quia vtraque continentia eſt, quantuis diuerſo fomite gaudeant. Lampades autem ſunt quia manibus geſtantur, opera quæ ſecundum continentiã iſtam fiunt. Dictum eſt autem, Luceant opera veſtra co

Matth.5. ram hominibus: Omnes vero acceperũt lampades ſuas & venerunt obuiam ſponſo. Intelligendum eſt ergo Chriſti nomine cenſeri de quibus agitur, Non enim poſſunt qui Chriſtiani non ſunt, ſponſo Chriſto venire obuiam. Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus ſuis, non ſumpſerunt oleum ſecum. Multi enim quãuis de Chriſti bonitate plurimum ſperent, gaudium tamẽ non habent, dum cõtinenter non viuunt, niſi in laudibus hominum. Nõ ergo habent oleum ſecum, Nam ipſam lætitiam oleo ſignificari arbitror. Propterea vn- D xit, inquit, te deus deus tuus oleo exultationis. Qui au- Pſal.44. tem non propterea gaudet quia deo intrinſecus placet, non habet oleum ſecum. Prudentes autem acceperunt ſecum oleum in vaſis ſuis cum lampadibus: id eſt lætitiam bonorum operum in corde atq; conſcientia poſuerunt, Sicut Apoſtolus monet, Probet autẽ ſe homo, Gala.6. inquit, & tunc in ſemetipſo habebit gloriam & non in altero. Tardante vero ſponſo dormitauerunt omnes, quia ex vtroque genere continentium hominum, ſiue eorũ qui coram deo exultant, ſiue eorũ qui in laudibus hominum acquieſcunt, moriũtur hoc interuallo temporis, donec ſub aduentu domini fiat reſurrectio mortuorum. Media autẽ nocte: id eſt, nullo ſciente aut ſperante, quippe cum ipſe dominus dicat, De die autẽ illa & hora nemo ſcit: Et Apoſtolus, Dies domini tanquã Matth.24. fur in nocte ita veniet: ex quo ſignificatur eum peni- 1.Theſ.5. tus latere cum venerit: clamor factus eſt, Ecce ſponſus 1.Cor.15. venit, ſurgite obuiam ei. In ictu oculi & in nouiſſima tuba omnes reſurgemus. Ergo ſurrexerunt omnes virgines illæ, & aptauerunt lampades ſuas: id eſt, rationes reddendas operũ ſuorum. Oportet enim nos exhiberi 2.Cor.5. ante tribunal Chriſti, vt illic recipiat vnuſquiſq; quod E geſſit in corpore, ſiue bonum ſiue malũ. Et dixerũt ſtultæ ad ſapientes, Date nobis de oleo veſtro, quia lampades noſtræ extinguuntur. Quorum enim facta aliena laude fulciuntur, eadẽ ſubtracta deficiunt, & de cõſuetudine id ſemper inquirunt vnde gaudere animus ſolet. Itaq; hominum qui corda nõ vident, teſtimoniũ volunt habere apud deũ qui cordis inſpector eſt. Sed quid reſponderunt ſapientes? Ne forte nõ ſufficiatnobis & vobis, Vnuſquiſq; enim pro ſe rationem reddet, nec alieno teſtimonio quiſquã adiuuatur apud deum, cui ſecreta cordis apparent, & vix ſibi quiſque ſufficit vt ei teſtimonium perhibeat conſcientia ſua. Quis enim gloriabitur mundum ſe habere cor? Inde eſt quod Prouerb.20. Apoſtolus ait. Mihi autẽ minimum eſt vt à vobis iudi- 1.Cor.4. cer, aut ab humano die, ſed neque memetipſum iudico, Quapropter cum de ſeipſo quiſq; aut non omnino aut vix poſſe veram ferre ſententiam, quomodo poteſt de alio iudicare, cum ſciat nemo quid agatur in homine niſi ſpiritus hominis. Ite magis ad vendentes & e- 1.Cor.2. mite vobis: Non conſilium dediſſe putandæ ſunt, ſed F crimen earum ex obliquo commemoraſſe. Vẽdunt enim oleum adulatores, qui ſiue falſa, ſiue ignorata laudando, animas in errorem mittunt, & eis vana gaudia tanquã fatuis conciliando, aliquã de his mercedem, ſiue ciborũ, ſiue pecuniæ, ſiue honoris, ſiue alicuius commodi temporalis accipiunt, non intelligentes quod dictum eſt, Qui vos fœlices dicunt, in errorem vos mit- Eſa.3. tunt. Melius eſt autem obiurgari à iuſto quàm à peccatore laudari. Emẽdabit me, inquit, iuſtus in miſericordia & arguet me, oleum autẽ peccatoris nõ impinguet Pſal.140. caput meum. Ite ergo magis ad vendentes & emite vobis: id eſt, videamus nũc quid vos adiuuant qui vobis laudes vendere conſueuerũt & vos in errorem inducere, vt nõ coram deo, ſed ab hominibus gloriã quęreretis. Euntibus autem illis emere, venit ſponſus: id eſt, inclinantibus ſe illis in ea quæ foris ſunt, & ſolitis gaudere quærentibus, quia gaudia interna non nouerant, venit ille qui iudicat. Et quæ paratæ erãt: id eſt, quibus bonum coram deo teſtimonium conſcientia perhibebat: intrauerunt cum eo ad nuptias: id eſt, vbi munda anima puro & perfecto ſempiternóque dei verbo fœcũdata copulatur. Et clauſa eſt ianua: id eſt, receptis il-

G lis qui sunt in angelicam vitam immutãdi, Omnes e-
1.Cor.15. nim, inquit, resurgemus, sed nõ omnes immutabimur: clausus est aditus ad regnum cœlorum. Non enim post iudicium patet precum aut meritorum locus. Nouissime autem veniunt & reliquæ virgines dicentes, Domine domine aperi nobis. Non dictum est quòd emerint oleum, & ideo intelligendę sunt nullo iam remanente de alienis laudibus gaudio, in angustiis & magnis afflictionibus redire ad implorationem dei. Sed magna est eius seueritas post iudicium, cuius ante iudicium ineffabilis misericordia prærogata est. Itaque respondens ait, Amen dico vobis quòd nescio vos: Ex illa scilicet regula qua non habet ars dei, hoc est sapientia dei, vt intrent in gaudium eius qui non coram deo sed vt placerent hominibus, visi sunt aliquid secũdum præceptum eius operari. Atque ita concludit, Vigilate ergo, quia nescitis diem neque horam. Non modo illius vltimi temporis quo venturus est sponsus, sed suæ quisque diem dormitionis & horam nescit. Quisquis autem paratus est vsque ad somnum: id est, vsque ad mortem quę omnibus debetur, paratus etiam inue-
H nietur cum illa vox media nocte sonuerit qua omnes euigilaturi sunt. Quod vero sponso dixit obuiam venire virgines: sic intelligendũ puto vt ex ipsis virginibus constet ea quæ dicitur sponsa: tanquã si omnibus Christianis in Ecclesiam cõcurrentibus filij ad matrẽ concurrere dicãtur, cum ex ipsis filiis congregatis constet ea quæ dicitur mater. Nunc enim desponsata est Ecclesia, & virgo est ad nuptias perducenda: id est, cũ se cõtinet à corruptiõe seculari. Illo autem tẽpore nubet, cum vniuersa mortalitate in ea pereunte, immortali
2.Cor.11. coniunctione fruetur. Desponsaui, inquit, vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Vos, inquit, virginem: à plurali ad singularem concludens, Ideo & virgines dici possunt & virgo. Cur autem quinque dictæ
1.Cor.13. sint, vt mihi videtur expositum est. Sed videmus nunc in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Et nunc ex parte, tũc autem ex toto. Ipsum autem in ænigmate & ex parte nunc in scripturis aliquid cernere, quod tamen sit secundũ catholicam fidem, ex illo pignore cõtingit quod accepit virgo Ecclesia humili aduẽtu sponsi sui, Quæ illi vltimo aduentu cum veniet in claritate
I
2.Cor.1. nuptura est, cũ iam facie ad faciem cõtuebitur. Dedit enim nobis pignus spiritũsanctum, sicut dicit Apostolus. Et ideo ista expositio nihil certum intuetur, nisi vt secundum fidem sit, neq; aliis præiudicat qui eam nihilominus secundum fidem exponere potuerint:

De die aũt illo & hora nemo scit neq; angeli cœlorũ neq; filius hoĩs, nisi pater solus. q. LX.

Sicut scire deus dicitur etiam cum scientem facit, sicut scriptum est, Tentat vos dominus deus vester vt sciat si diligatis eum. Nõ enim sic dictum est hoc, quasi nesciat deus, sed vt ipsi sciant quantum in domini dilectione profecerint, quod nisi tentationibus quæ accidunt, non plene ab hominibus agnoscitur. Et ipsum tentat, pro eo positum est q̃ tentari sinit. Sic & cum dicitur, nescire: aut pro eo dicitur, quod nõ approbat: id est in disciplina & doctrina sua non agnoscit, sicut dictum est, Nescio vos: aut pro eo quòd vtiliter nescientes facit, id quod scire inutile est. Ideo bene accipitur, id quod dictum est, solum scire patrem: sic dictum esse, quia facit filium scire: Et quod dictũ est, nescire filium: sic dictum esse, quia facit nescire homines: id est non prodit eis quod inutiliter scirent. Quinque panes hordeacei quibus in monte dominus turbas pauit, significant veterem legem, Siue quia nondum spiritalibus sed adhuc carnalibus data est: id est quinque

Matth.25.

De eo quod scriptum est, in Euangelio, turbas dũm in mõte pauisse de quiq; panibus, q. LXI.

corporis sensibus deditis, nam & ipsæ turbæ quinque K
milia hominum fuerũt, Siue quia per Moysen lex data est, Moyses enim quinque libros scripsit. Et quòd hordeacei erant panes, bene significant, vel ipsam legem, quæ ita data erat, vt in ea vitale animæ alimentum corporalibus sacramentis obtegeretur: hordei enim medulla tenacissima palea tegitur, Vel ipsum populum nondum expoliatum carnali desyderio, quòd tanquam palea cordi eius inhærebat: id est, nondum corde circuncisum, ita vt nec trituratione tribulationum cum per deserta quadraginta annis duceretur, intellectu reuelato carnalia integumenta deponeret, sicut nec hordeum areæ tritura illo paleari tegmine exuitur. Itaque illi populo congruenter lex talis data est. Duo autem pisces qui saporem suauem pani dabãt, 1.Retra.26.
duas illas personas videntur significare quibus populus ille regebatur, vt per eas consiliorum moderamen acciperet, regiam scilicet & sacerdotalem, ad quas etiam sacrosancta illa vnctio pertinebat, Quarum officium erat procellis ac fluctibus popularibus nũquam frangi atque corrumpi, & violentas turbarum contradictiones tanquam aduersantes vndas sępe dirum-
pere, interdum eis custodita sua integritate cedere, L
prorsus more piscium tanquam in procelloso mari, sic in turbulenta populi administratione versari. Quę tamen duæ personæ dominum nostrum præfigurabant. Ambas enim solus ille sustinuit, & non figurate, sed proprie solus impleuit. Nam & rex noster est Iesus Christus qui nobis pugnandi & vincendi demonstrauit exemplum, in carne mortali peccata nostra suscipiens, tentationibus inimici, neque illecebrosis, ne-
que terribilib⁹ cedens. Postremo exuens se carne, prin Coloss.2.
cipatus & potestates expolians fiducialiter, & triumphans eas in semetipso. Itaque ipso duce ab oneribus & laboribus huius peregrinationis nostræ tanquam ab Aegypto liberamur, & persequẽtia nos peccata sacramento baptismatis nobis euadentibus obruuntur, & quandiu in spe sumus eius promissionis quam nõdum videmus, tanquam per deserta ducimur, consolante nos in sanctis scripturis verbo dei, sicut illos manna de cœlo. Et eodẽ ipso duce in Hierusalem cœlestem, tanquam in terrã promissionis introduci nos posse præsumimus, & in æternum ibi regnante ipso & custodi-
ente seruari. Ita dominus noster Iesus Christus osten- M
ditur rex noster. Ipse est etiam sacerdos noster in æter Psal.109.
num secundum ordinem Melchisedech, qui seipsum obtulit holocaustum pro peccatis nostris, & ei⁹ sacrificij similitudinem celebrandam in suæ passionis memoriam cõmendauit, vt illud quod Melchisedech obtulit deo iam per totum orbem terrarũ in Christi Ecclesia videamus offerri. Ergo quoniam rex noster peccata nostra suscepit, vt nobis pugnandi & vincẽdi demonstraret exemplum, eorundem peccatorum susceptionem regiámque personam Matthæus Euangelista Matth.1.
significans, generationem eius quæ est secundum carnem ab Abraham suscipiens, qui pater est populi fidelis, & successionem prolis deorsum versus enumerans peruenit ad Dauid, in quo regni stabilimentum manifestissimum apparet: atque inde per Salomonem, natum de illa in qua pater eius peccauerat, stirpem regiam prosecutus vsque ad generationem domini perdu-
cit. Lucas vero alius Euangelista, quoniam & ipse ge- Lucæ.3.
nerationem domini, quæ secundũ carnem est, sed in sacerdotali persona explicandam suscepit, ad quam personam pertinet mundatio & abolitio peccatorum, non

à principio

A à principio libri, sicut Matthæus, sed ab illo loco vbi
baptizatus est Iesus, vbi peccatorum nostrorum mundationem præfiguraui, incipit parentum eius originẽ gradatim prosequi, neque deorsum versus, sicut ille qui eum ad susceptionem peccatorum tãquam descendẽtem ostendebat, sed sursum versus tanquam is qui eum post abolitionem peccatorum tanquam ascendentem insinuabat, nec eos parentes quos ille nominans. Alia enim erat origo sacerdotalis, quæ per vnũ ex filiis Dauid, sicuti assolet de tribu sacerdotali matrimoniũ sortientem, effecerat, vt Maria de vtraq; tribu: id est, de
Lucæ.2. regia & sacerdotali cognationẽ duceret. Nam & quãdo censiti sunt Ioseph & Maria, scriptum est eos fuisse
Lucæ 1. de domo: id est, de genere Dauid. Et Elizabeth quæ
Matth.1. nihilominus cognata Mariæ scribitur, erat de tribu sa
1.Retra.26. cerdotali, Sicut autem Matthæus, tanquam descendẽtem ad susceipienda peccata nostra regem Christum insinuans, per Salomonem à Dauid descendit, quia Salomon de illa in qua Dauid peccauerat natus est: ita Lucas qui tanquam ascendentem post abolitionẽ pec-
catorum sacerdotem Christum insinuat, per Nathan
B ascendit ad Dauid, quia Nathan Propheta missus fuerat, cuius correptione Dauid ipsius peccati abolitionem pœnitendo impetrauit. Itaque posteaquam transiit Lucas personam Dauid, non dissonat à Matthæo in nominibus generatorum. Nam eos nominat ascendẽs à Dauid vsque ad Abraham, quos ille descendens ab Abraham vsque ad Dauid. A Dauid enim in duas familias, regiam & sacerdotalem origo illa distributa est: quarum duarum familiarum, sicut dictum est, regiam descendens Matthæus, sacerdotalem ascendens Lucas secutus est: vt dominꝰ noster Iesus Christus rex & sacerdos noster & cognationẽ duceret de stirpe sacerdotali, & nõ esset tamẽ de tribu sacerdotali, hoc est de tribu Leui, sed esset de tribu Iuda, hoc est de tribu Dauid, ex qua tribu nemo intendit altari. Ideo & filius Dauid maxime dicitur secundũ carnem, quia & Lucas ascẽdens & Matthæus descendẽs, in Dauid sibi obuiã facti sunt. Oportebat enim vt euacuaturus sacrificia, quæ secundum ordinem Aaron in Leuitico sacerdotio fiebant, nõ esset de tribu Leui, ne ad ipsam tribũ, & ad ipsum sacerdotium quod temporaliter vmbra erat futuri, pertinere videretur mundatio peccatorũ: quã do-
C minus oblatione holocausti sui, quod in veteri sacerdotio figurabatur, impleuit: & holocausti eius imaginẽ ad memoriã passionis suæ in Ecclesia celebrandã dedit, vt esset sacerdos inæternũ non secundum ordinẽ
Psal.109. Aaron, sed secundũ ordinem Melchisedech. Cuius rei sacramentũ diligentius adhuc consyderari potest. Sed propter duos pisces in quibus duas personas regiam & sacerdotalẽ figuratas esse diximus, hactenus hinc tractatum esse sufficiat. Quod autẽ super fœnum turba illa discubuit, significat eos qui testamẽtum vetus acceperant, quia regnum eisdem temporale & Hierusalem temporalis ꝓmittebatur, in spe carnali collocatos fuis-
Esa.50. se. Omnis enim caro fœnũ, & claritas hominis vt flos fœni. Quod autem de reliquiis fragmentorum duodecim cophini buccellarum repleti sunt, significabat de ipsius legis adapertione & disputatione quam Iudęi reliquerant & deseruerant repletos fuisse discipulos domini, in quibus duòdenarius numerus principatum tenet. Nondũ enim erat scriptura noui testamẽti quãdo dominus quasi frangendo & aperiendo quod durũ & clausum erat in lege discipulos impleuit, cũ eis post resurrectionem aperuit scripturas veteres, incipiens à Moyse & omnibus Prophetis, interpretans illis in om- D
nibus scripturis quæ de ipso erant, Nam & tunc eum Lucę.24.
duo illorum in panis fractione cognouerunt. Et ideo secunda pastio populi quę de septem panibus facta est, ad noui testamenti prædicationem recte intelligitur pertinere. Non enim ab aliquo Euãgelista dictum est, quòd isti panes hordeaci fuerint sicut de illis quinque dixit Ioannes. Hæc ergo pastio de panibus septem ad gratiam pertinet Ecclesiæ, quæ notissima illa septenaria sanctispiritus operatione cognoscitur. Et ideo non hic duo pisces fuisse scribuntur, sicut in veteri lege vbi duo soli vngebantur, rex & sacerdos: sed pauci pisces: id est qui primi domino Iesu Christo crediderunt, & in eius nomine vncti sunt: & missi ad prædicationem Euangelij, & ad sustinendum turbulentum mare huius seculi, vt pro ipso magno pisce, id est pro Christo legatione fungerentur, sicut Paulus Apostolus dicit. Neque 2.Cor.5.
in ipsa turba quinque milia hominum fuerunt, sicut il
lic vbi carnales legem accipientes: id est, quinque sen-
sibus carnis dediti significantur, Sed quatuor milia po
tius, quo numero significantur spiritales, propter qua- E
tuor animæ virtutes quibus in hac vita spiritaliter vi-
uitur, prudentiam, temperantiam, fortitudinem, & iustitiam. Quarum prima est cognitio rerum appetendarum & fugiendarum. Secunda refrenatio cupiditatis ab iis quæ temporaliter delectant. Tertia firmitas animi aduersus ea quę tẽporaliter molesta sunt. Quarta quæ per cæteras omnes diffunditur, dilectio dei & proximi. Sanè & ibi quinque milia hominum, & hic quatuor milia exceptis mulieribus & pueris fuisse memorantur: quod mihi videtur ad hoc pertinere, vt intellígamus & in populo veteris testamenti fuisse quosdam infirmos ad implendam iustitiam quę secundum legem est, in qua iustitia Apostolus Paulus sine querela se conuersatum esse dicit, Fuisse item alios qui fa-
cile seducerentur in cultum idolorum. Quæ duo ge- Philip.3.
nera, id est, infirmitatis & erroris, mulierum & puerorum nominibus figurata sunt. Infirmus est enim mulierum sexus ad actiones, & facilis ad lusum pueritia. Quid autẽ lusui puerili tam simile est, quàm idola colere? Quãdo & Apostolus ad hoc retulit hoc genus superstitionis cum ait, Neq; idolis seruientes quemad- 1.Cor.10.
modum quidã eorum sicut scriptum est, Sedit populus F
manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Mulieri- Exod.32.
bus ergo similes erant, qui in laboribus expectationis quousq; ad promissa dei peruenirent, nõ viriliter perseuerantes tentauerunt deũ: Pueris autem, qui sederunt manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Non solum autem ibi, sed etiam in populo noui testamẽti qui non perdurant occurrere in virum perfectum, vel infirmitate virili, vel mentis leuitate mulieribus & pueris comparandi sunt. Nam illis dicitur, Si tamen ini- Hebræ.3.
tium substantiæ eius vsque in finem firmum retineamus: illis autem, Nolite pueri effici sensibus, sed mali- 1.Cor.14.
tia infantes estote, vt sensibus perfecti sitis. Et ideo neque in veteri neque in nouo testamento tales admittuntur ad numerum, sed siue ibi quinq; milia, siue hic quatuor milia, exceptis mulieribus & pueris fuisse dicuntur. Quãuis vero & illic & hic propter ipsum Christum qui assidue in scripturis mons appellatur, vt congruenter in mõte vterq; populus pasceretur, hic tamẽ nõ in fœno discũbitur, sed in terra. Ibi enim cellitudo Christi propter carnales homines, & Hierusalẽ terrenam, carnali spe & desyderio tegitur: hic autem remota omni cupiditate carnali, conuiuas noui testamenti,

G spei permanentis firmamentũ,tanquam ipsius montis soliditas, nullo fœno interposito cõtinebat. Et quoniã Gala.3. rectissime dicit Apostolus, Prius autem antequã veniret fides, sub lege custodiebamur: Hoc significare videtur & dominus cum dicit de his quos quinq; panib⁹ Matth.14. pasturus erat. Nõ opus habẽt ire, sed date illis vos mãducare. Sub his autẽ verbis figuraliter tanquã custodia detinẽtur, cum hoc admonuissent discipuli vt dimitteret eos. Huius vero turbæ quæ ad septẽ panes pertinet, vltrò se misereri dixit, ꝙ iam tertius dies esset ex quo ei ieiuni adhæsissent. In toto enim seculo generis humani tertium tempus est quo fidei Christianæ gratia data est. Primũ est ante legem, secundum sub lege, tertiũ sub gratia. Et quoniam quartũ adhuc restat, quo ad plenissimã pacem Hierusalem cœlestis venturi sumus, quò tendit quisquis recte credit in Christũ, propterea se dicit turbam illam reficere dominus ne deficiant in via. Ista est enim dispensatio qua nobis dominus temporaliter & visibiliter in homine apparere dignatus est, & dedit nobis pignus spiritum sanctũ, 2.Cor.1. cuius operatione septenaria vegetaremur, Apostolica au- H thoritate quasi paucorũ piscium sapore cõiuncto. Hæc ergo dispensatio quid aliud agit, nisi vt ad palmam supernę vocationis sine defectu virium peruenire possimus? Per fidem enim ambulamus & nõ per speciem. 2.Cor.5. Philip.3. Et ipse Apostolus Paulus nondũ se dicit comprehendisse regnũ dei, sed ea quæ retro sunt oblitus, in ea quę ante sunt extentus, secundũ intentionem sequor, inquit, ad palmam supernæ vocationis. Verũtamen in quod peruenimus in eo ambulem⁹, quia tertio die domino adhærentes & ab illo pasti, nõ deficiemus in via. Etiã hic sanè peruenire ad comedendi finem turba nõ potuit, Lucæ.18. sed relictæ sunt escæ. Non enim frustra[de futuro]dictum est, Putás ne veniens filius hominis inueniet fidẽ super terram? Et credo ita futurũ, propter mulieres & pueros, sed tamen septem sportas reliquiæ fragmentorum impleuerunt, ad quas Ecclesia septiformis quæ Apoca.1. in Apocalypsi etiam describitur pertinet, id est, Matth.24. omnis qui perseuerauerit vsq; in finem. Ille enim qui dixit, Putás ne veniens filius hominis, inueniet fidem super terram? significauit quidem in extremo conuiuio relinqui posse & deseri escas suas. Sed quoniã ipse item I dicit: Qui perseuerauerit vsq; in finem hic saluus erit: †al. defuturã significauit non defecturam†Ecclesiam, quæ septenario numero eosdem septem panes abundantius recipiat, & latitudinem cordis, quæ ipsam perseuerantiam in sportis videtur significare, contineat.

De eo quod scriptũ est in Euangelio, quia baptizabat Iesus plures quàm Ioãnes: quãuis ipse non baptizaret, sed discipuli ei⁹. q.LXII. 1.Retra.26.

Queritur vtrum qui baptizati sunt illo tempore quo scriptũ est dominũ per discipulos suos baptizasse plures quàm Ioannes, acceperint spiritumsanctum. Alio enim loco Euangelij sic dicitur: Spiritus enim nondum erat datus: quia Iesus nondum erat clarificatus. Et facillime quidem ita respondetur, quòd dominus Iesus, qui etiã mortuos suscitabat, poterat neminem illorũ mori sinere, donec post eius clarificationem, id est, resurrectionem à mortuis, & ascensionem in cœlum acciperent spiritumsanctũ, Sed occurrit animo latro ille cui Lucæ.23. dictum est, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso: qui nec ipsum baptismum acceperat. Quanquã Acto.10. Cornelius, & qui cum eo ex gentibus crediderant, spiritumsanctum etiam priusquam baptizarẽtur acceperint, non tamen video quomodo & ille latro sine spiritusancto dicere potuerit: Memento mei domine dũ 1.Cor.12. veneris in regnum tuum. Nemo enim dicit dominus Iesus, ait Apostolus, nisi in spiritusancto. Cui⁹ fidei fructum ipse dominus monstrauit dicens, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. K Quomodo ergo ineffabili potestate dominantis dei atque iustitia deputatum est etiam baptismum credenti latroni & pro accepto habitum in animo libero, quod in corpore crucifixo accipi non poterat, Sic etiam spiritussanctus latenter dabatur ante domini clarificationẽ: post manifestationem autem diuinitatis eius manifestius datus est. Et hoc dictum est, Ioan.7. Spiritus autem nondũ erat datus: id est: nondũ sic apparuerat vt omnes eũ datum esse faterentur, Sicut etiam dominus nondum erat clarificatus inter homines, sed tamen clarificatio eius æterna nunquam esse destitit: sicut & aduentus eius ea ipsa dicitur demonstratio in carne mortali: Nã illuc venit vbi erat, quia in sua propria venit, & in hoc Ioan.1. mundo erat, & mundus per ipsum factus est. Sicut ergo domini aduentus intelligitur demonstratio corporalis, tamen ante hanc demonstrationem ipse in omnibus Prophetis sanctis tanquam dei verbum & dei sapientia locutus est: sic & aduentus spiritussancti, demonstratio spiritussancti est ipsis etiam oculis carneis, Acto.2. quando visus est ignis diuisus super eos & cœperunt loqui linguis. L Nam si non erat in hominibus spiritussanctus ante domini visibilem clarificationem, quomodo dicere potuit Dauid, Et spiritumsanctum tuum Psal.50. ne auferas à me? Aut quomodo impleta est Elizabet & Lucę.1.&.2. Zacharias vir eius vt prophetarent, & Anna & Simeon, de quibus omnibus scriptũ est, ꝙ impleti sunt spiritusancto, vt illa quæ in Euangelio legimus dixerint? Vt autem quædam latenter, quædam vero per creaturam visibilem visibiliter deus operetur, pertinet ad gubernationẽ prouidentiæ qua omnes diuinæ actiones, locorum temporumq; ordines, distinctione pulcherrima peragũtur, cum ipsa diuinitas nec teneatur nec migret locis, nec tẽdatur, varietúrve temporib⁹. Quomodo autẽ ipse dominus secum habebat vtiq; spiritũsanctum in ipso homine quem gerebat, quando vt baptizaretur venit ad Ioannem, & tamẽ posteaquã Matth.3. baptizatus est descẽdere in eum spiritussanctus visus est in columbæ specie: sic intelligendũ est & ante manifestũ & visibilem aduẽtum spiritussancti quoscunq; homines sanctos eum latenter habere potuisse. Ita sanè hoc diximus, vt intelligamus etiam ista ipsa visibili demõ- M stratione spiritussancti, qui aduentus eius dicitur, ineffabili, vel etiam incogitabili modo largius in hominum corda plenitudinem eius infusam.

De verbo. q.LXIII. Ioan.1.

In principio erat verbum. Quod græce λόγος dicitur, Latine & rationem & verbũ significat. Sed hoc loco melius verbum interpretamur, vt significetur nõ solum ad patrẽ respect⁹, sed[ad]illa etiam quæ per verbum facta sunt, operatiua potentia, Ratio autem & si nihil per illam fiat, recte ratio dicitur.

De muliere Samaritana. q.LXIIII.

Euangelica sacramenta in domini nostri Iesu Christi dictis factísque signata, nõ omnibus patent, & ea nonnulli minus diligenter, minúsque sobrie interpretando, afferunt plerunque pro salute perniciem, & pro cognitione veritatis errorem: inter quæ illud est sacramentum quod scriptum est, dominum hora diei sexta venisse ad puteum Ioan.4. Iacob, fessũmque ab itinere sedisse, & à muliere Samaritana potum petisse, & cætera quæ in eodem scripturarum loco discutienda & pertractanda dicuntur. De qua re id primò tenendum est, quod in omnibus scripturis summa vigilãtia custodiri oportet, vt secũdum fidem sit sacramenti diuini expositio. Hora igitur diei sexta venit ad puteum domin⁹ noster. Video in puteo

A teo tenebrosam profunditatem, Admoneor ergo intelligere mundi huius infimas partes: id est, terrenas, quòd venit dominus Iesus hora sexta, id est, sexta ætate generis humani, tanquam senectute veteris hominis, quo Ephes.4. iubemur exui, vt induamur nouo qui secundum deum creatus est. Nam sexta ætas senectus est, quoniam prima infantia, secunda pueritia, tertia adolescẽtia, quarta iuuentus, quinta grauitas. Veteris itaq; hominis vita, quæ secũdum carnem temporali cõditione peragitur, sexta ætate senectutis cõcluditur, Qua senectute, vt dixi humani generis dominus noster & creator nobis & reparator aduenit, vt moriente scilicet vetere homine, nouum in se constitueret, quem exutum labe terrena in cœlestia regna transferret. Ergo nunc puteus, vt dictum est, mundi huius terrenum laborem & errorẽ tenebrosa ꝓfunditate & obscuritate significat, & quoniam exterior est homo vetus, & nouus interior, 2.Cor.4. Dictum est enim ab Apostolo, Etsi exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem, rectissime omnino, quoniam omnia visibilia ad exteriorem hominem pertinent, quibus Christiana disci- B plina renunciatur: hora sexta venit dominus ad puteũ, id est medio die, vnde iam incipit sol iste visibilis declinare in occasum: quoniam & nobis vocatis à Christo visibilium delectatio minuitur, vt inuisibiliũ amo- †interior re homo exterior†recreatus, ad interiorem lucem quę nunquam occidit reuertatur: secundum Apostolicam disciplinam, non quærens quæ videntur, sed quæ non videntur: quę enim videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna sunt. Quòd autem fatigatus venit ad puteum, infirmitatem carnis significat, quòd sedit, humilitatem: quia & imbecillitatem carnis pro nobis suscepit, & homo hominibus tam humiliter apparere dignatus est. De hac infirmitate carnis Esa.53. Propheta dicit, Homo in plaga positus, & sciẽs ferre imbecillitatem. De humilitate vero Apostolus loquitur dicẽs, Philip.2. †subditus. Humiliauit se factus obediens†vsque ad mortẽ. Quãquam illud quod sedit, quoniam solent sedere doctores, possit alio intellectu non humilitatis modestiam, sed magistri demonstrare personam. Sed quæri potest quare à muliere Samaritana, quę aquæ implẽdæ gratię †aliàs, quæ hydriæ aqua implẽdæ gratia venerat. C cum hydria venerat†, bibere postulauerit, cũ ipse postea spiritalis fontis affluentiam se petentibus dare posse prædicauerit. Sed scilicet sitiebat dominus mulieris illius fidem, quæ quoniam Samaritana erat, & solet Samaria idololatriæ imaginem sustinere, Ipsi enim separati à populo Iudæorum, simulachris mutorum animaliũ, id est, vaccis aureis animarum suarũ decus addixerant, Venerat autem dominus noster Iesus vt gentium multitudinem, quæ simulachris seruiebat, ad munimentum fidei Christianæ & incorruptæ religionis Matth.9. adduceret, Non enim est, inquit, opus sanis medicus, sed male habentibus: Eorũ ergo fidem sitit pro quibus sanguinem fudit. Dixit ergo ad eam Iesus, Mulier, da mihi bibere. Et vt noueris quid sitiebat dominus, non †al. domin⁹ noster post. post†paululum veniunt discipuli eius, qui perrexerant in ciuitatem vt cibos emerent, & dicunt ei, Rabbi, mãduca. Ille autem dixit eis, Ego habeo escam manducare quam vos nescitis. Dicunt ergo discipuli eius ad alterutrũ, Nunquid aliquis attulit ei mãducare? Dixit eis Iesus, Cibus meus est vt faciam eius voluntatẽ qui me misit, & vt perficiam opus eius. Nunquid hic intelligitur alia voluntas patris qui eũ misit, & opus eius quod se perficere velle respondit, nisi vt hos ad fidem suam à pernicioso mundi errore conuerteret? Qualis est ergo cibus ei⁹, talis & potus. Quapropter hoc in illa muliere sitiebat, D vt faceret in ea voluntatem patris, & perficeret opus eius. Sed carnaliter intelligens respondit, Tu cum sis Iudæus, quomodo à me bibere petis, cũ sim mulier Samaritana? Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis. Cui dominus noster dixit, Si scires donum dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere, tu magis petisses ab eo & dedisset tibi aquam viuam: vt hinc ei ostenderet, nõ se talem aquam petisse qualem ipsa intellexerat, sed quia ipse sitiebat fidẽ eius, eidem sitienti spiritumsanctũ dare cupiebat. Hanc enim recte intelligimus aquam viuam, quod est donũ dei, sicut ipse ait, Si scires donum dei. Et sicut idem Ioannes Euangelista testatur alio loco dicẽs, quòd stabat Iesus & clamabat, Si quis sitit, veniat & bibat: qui credit in me, Ioan.7. sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Consequenter omnino qui credit, inquit, in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: quia primo credimus, vt hæc dona mereamur. Hæc ergo flumina aquæ viuæ quæ illi mulieri volebat dare, merces est fidei quam prius in illa sitiebat. Cuius aquæ viuæ interpretationem ita subiicit, Hoc autem, inquit, dicebat de E spiritu quem accepturi erant hi qui in eum credituri Ibidem. erant, Nondũ autem erat spiritus datus, quia Iesus nõdum erat glorificatus. Hoc itaq; donum spiritussancti est, quod post suam clarificationem dedit Ecclesiæ, sicut alia scriptura dicit, Ascendens in altum, captiuam Psal.67. Ephe.4. duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Sed adhuc illa mulier carnaliter sapit. Sic enim respõdit, Domine, neque hauritorium habes, & puteus altus est, vnde mihi habes dare aquã viuam? Nũquid tu maior es patre nostro Iacob qui dedit nobis hunc puteũ, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Nunc vero iam dominus exponit quid dixerit, Omnis, inquit, qui biberit ex†aqua ista, sitiet iterũ, qui autem biberit de aqua quã †de. ego dedero, [non sitiet in sempiternũ: sed aqua illa quã ego dedero,] fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternã. Sed adhuc mulier prudentiã carnis amplectitur. Quid enim respõdit? Domine, da mihi hanc aquã, vt neq; sitiam, neq; veniam huc haurire. Dicit ei Iesus, Vade voca virũ tuum & veni huc. Cum sciret eã virũ non habere, cur hoc dixerit, quæritur, Nanq; cum mulier dixisset, Non habeo virũ: F Dicit ei Iesus, Bene dixisti, nõ habere te virum: quinq; enim viros habuisti, & nunc quem habes, nõ est tuus vir: hoc verũ dixisti. Sed non sunt hæc carnaliter accipienda, ne huic ipsi adhuc mulieri Samaritanæ similes esse videamur, Sed de illo dono dei si aliquid iam gustauimus, spiritaliter ista tractemus. Quinq; viros, quinq; libros qui per Moysen ministrati sunt, nonnulli accipiunt. Quod autem dictum est, Et nunc quem habes, non est tuus vir: de seipso dominum dixisse intelligunt, vt iste sit sensus, Primo, quinque libris Moysi, quasi quinque viris seruisti, Nunc autem quem habes, id est, quem audisti qui loquor tecum, non est tuus vir, quia nõdum in eum credidisti. Sed quoniam nondum credens Christo, adhuc vtiq; illorum quinq; virorũ, id est quinq; librorum copulatione tenebatur, potest mouere quomodo dici potuerit, quinque viros habuisti, quasi nunc eos iam non haberet, cum adhuc vtique ipsis subdita viueret? Deinde cum quinq; libri Moysi nihil aliud quàm Christum prædicent, sicut ipse ait: Si crederetis Moysi, Ioan.5. crederetis forsitan & mihi, ille enim de me scripsit: quomodo potest intelligi à quinq; illis libris recedere hominem vt ad Christũ transeat, cum ille qui credit in Christũ,

G non relinquendos quinque illos libros sed spiritaliter
intelligẽdos multo auidius amplectatur,Est ergo alius
intellectus,vt quinque viri intelligantur quinque cor-
poris sensus , Vnus qui ad oculos pertinet , quo lucem
istam visibilem , & quoslibet colores formasq; corpo-
rum cernimus.Alter est aurium, quo vocum & omni-
um sonorum momenta sentimus. Tertius est narium,
quo varia odorum suauitate delectamur . Quartus in
ore gustus, qui dulcia & amara sentit, & omniũ sapo-
rum habet examen. Quintus per totum corpus tangẽ-
do diiudicat calida & frigida , mollia & dura, leuia &
aspera,& quicquid aliud est quod tangendo sentimus.
Istis itaque carnalibus quinque sensibus, prima homi-
nis ætas imbuitur necessitate naturæ mortalis, qua ita
post peccatum primi hominis nati sumus, vt nondum
reddita luce mentis , carnalibus sensibus subditi, car-
nalem vitam sine vlla veritatis intelligentia transeа-
mus.Tales necesse est esse infantes & paruulos pueros,
qui nondum possunt accipere rationem.Et quia natu-
rales sunt isti sensus qui primam ætatem regũt , & deo
artifice nobis tributi sunt , recte dicuntur viri : id est,
H mariti,tanquam legitimi : quoniam non eos error vi-
tio proprio,sed dei artificio natura cõtribuit.Cum au-
tem quisque peruenerit ad eam ætatem vt iam possit
capax esse rationis,si veritatem statim comprehende-
re potuerit,nõ iam illis sensibus rectoribus vtetur:sed
habebit virum,spiritum rationalem,cui sensus illos in
famulatum redigat , seruituti subiiciens corpus suum:
cum anima non iam quinque viris, id est quinq; corpo-
ris sensibus subdita est , sed verbum diuinum habet
legitimum virum,cui copulata est & inhærens:cum &
1.Cor.11. ipse spiritus hominis hæserit Christo , quia caput viri
Rom.8. Christus est,amplexu spiritali æterna vita sine vllo se-
parationis timore perfruetur. Quis nos enim separa-
re poterit à charitate Christi ? Sed quoniã illa mulier
errore tenebatur,qui significabat multitudinem seculi
vanis superstitionibus subiugati, post tẽpora illa quin-
que carnalium sensuum,quibus prima ætas vt diximus
regitur, non eam verbum dei acceperat in coniugem,
sed complexu adulterino diabolus obtinebat. Itaq; illi
dominus dicit, videns eam esse carnalem: id est, car-
naliter sapere,Vade voca virum tuum, & veni huc: id
I est,remoue te ab affectione carnali in qua nunc cõsti-
tuta es,vnde non potes intelligere quæ loquor, & vo-
ca virum tuum, id est, spiritu intelligentiæ præsens e-
sto . Est enim animæ quasi maritus quodammodo spi-
ritus hominis,qui animalem affectionem tanquã coniugem regit, Non ille spiritussanctus qui cum patre &
filio incommutabilis manet,& dignis animis incom-
mutabiliter datur,sed spiritus hominis de quo Aposto-
1.Cor.2. lus dicit , Nemo scit quæ sunt in homine nisi spiritus
hominis.Nam ille spiritussanctus, spiritus dei est . De
quo iterum dicit sic,Et quæ dei sunt, nemo scit nisi spi
ritus dei . Hic ergo spiritus hominis cum præsens est:
id est, intentus est, & se pietate subiicit deo, intelligit
homo quæ spiritaliter dicuntur. Cum autẽ diaboli er-
ror,tanquam absente intellectu,in anima dominatur,
adulter est . Voca ergo, inquit, virum tuum:id est, spi-
ritum qui in te est, quo potest homo intelligere spiri-
talia si eum lux veritatis illustret.Ipse assit cum loquor
tibi , vt spiritalem possis accipere aquam . Et cum illa
diceret,Non habeo virum:Bene, inquit,dixisti.Quin-
que enim viros habuisti: id est, quinque sensus carnis,
qui te in prima ætate rexerunt,& nunc quẽ habes non
est tuus vir,quia nõ est in te spiritus qui intelligit deũ,
cum quo legitimum possis habere connubium, sed er- K
ror diaboli potius dominatur,qui te adulterina conta-
minatione corrumpit. Et fortasse vt intelligẽtibus in-
dicaret,quinque memoratos corporis sensus,quinque
virorum nomine significari, post quinque responsio-
nes carnales ista mulier sexta responsione nominat
Christum . Nam prima eius responsio est , Tu cum sis
Iudæus,quomodo à me bibere petis? Secũda, Domine
neque hauritorium in quo haurias habes,& puteus al-
tus est. Tertia,Domine da mihi de hac aqua vt neque
sitiam,neque veniam huc haurire.Quarta,Non habeo
virũ. Quinta,Video quia Propheta es,patres nostri in
monte hoc adorauerunt:Nam & ista responsio carna-
lis est.Carnalib⁹ enim datus fuerat locus terrenus vbi
adorarent , spirituales autem in spiritu & veritate ora-
turos dominus dixit . Quod posteaquam locutus est,
sexta mulieris responsio Christum fatetur omnium
istorum esse doctorem. Dicit enim,Scio quia Messias
veniet qui dicitur Christus , Cum venerit , ipse nobis
annunciabit omnia. Sed adhuc errat , quia eum quem
venturum sperat,veniſſe non videt. Veruntamen mi-
sericordia domini nunc error iste tanquã adulter ex- L
pellitur . Dicit enim ei Iesus,Ego sum, qui tecũ loquor
Quo audito illa non respondit , sed statim relicta hy-
dria sua abiit in ciuitatem festinans,vt Euangelium &
domini aduentum,non tantum crederet, sed etiã prę-
dicaret.Nec hoc quòd relicta hydria discessit negligẽ-
ter prætereundum est,Hydria enim fortasse amorem
seculi huius significat:id est,cupiditatem , qua sibi ho-
mines de tenebrosa profunditate,cuius imaginem pu-
teus gerit, hoc est, de terrena conuersatione hauriunt
voluptatem , qua percepta iterum in eius appetitum
inardescunt , sicut de aqua illa qui biberit,inquit,sitiet
iterum . Oportebat autem vt Christo credens , seculo
renunciaret , & relicta hydria cupiditatem secularem
se reliquisse monstraret, non solum corde credens ad
iustitiam, sed etiam ad salutem ore confessura & prę- Rom.10.
dicatura quod credidit. Quanquam secundum De resurre-
Euangelicam historiam resuscitatum Lazarum plena ctione La-
fide teneamus,tamẽ & in allegoria significare aliquid zari.q.LXV.
non dubito.Neque cum res factæ allegorizantur,gestæ
rei fidem amittunt. Sicut duorum filiorum Abrahæ al Gala.4.
legoriam Paulus exponit,duo esse testamenta:Nũquid M
ideo,aut Abraham non fuit,aut illos non habuit? Ergo
& in allegoria accipiamus Lazarum in monumento,
animam terrenis peccatis obrutam, id est, omne hu-
manum genus: quam alio loco domin⁹ per ouem per-
ditam significat, propter quam liberãdam relictis no-
naginta nouem in montib⁹,descendisse se dicit. Quod
autem interrogat dicens,Vbi eum posuistis?vocationẽ Lucæ.15.
nostram quæ fit in occulto,arbitror significari,Prędę-
stinatio enim vocationis nostræ occulta est. Cuius se-
creti signum est interrogatio domini quasi nescientis,
cum ipsi nesciamus, Sicut dicit Apostolus, Vt cogno- 1.Cor.13.
scam sicut & cognitus sum: Vel quòd ignorare se pec-
catores alio loco dominus ostendit dicens: Non noui
vos.Quod significabat Lazarus sepultus,quia & in di- Matth.7.
sciplina & in preceptis eius non sunt peccata.Huic in-
terrogationi simile est illud in Genesi,, Adam vbi es? Gene.3.
quoniam peccauerat & se absconderat à facie dei.Quã
occultationem hic sepultura significat:vt peccantis ha
beat similitudinem,moriens:sepultus, absconditi à fa-
cie dei.Auferte autem lapidem quòd ait, illos puto si-
gnificari,qui venientibus ad Ecclesiam ex gentibus o-
nus circumcisionis imponere volebant , contra quos
multipliciter

A multipliciter scribit Apostolus,Vel eos qui in Ecclesia
corrupte viuunt , & offensioni sunt credere volentib⁹.
Dicit illi Martha, Domine iam quarta dies est,& pu-
tet.Vltimum quatuor elementorum terra est,Signifi-
cat ergo putorem terrenorum peccatorum,id est, cu-
piditatum carnalium . Terra es,inquit, Adæ dominus
cum peccasset,& in terram ibis.Et sublato lapide exiit
de monumento inuolutus manibus & pedibus , & fa-
cies eius tecta erat sudario. Quòd autem exiit de mo-
numento animam significat recedentem à carnalibus
vitiis.Quòd vero institis obuolutus,hoc est, quòd etiã
à carnalibus recedentes & mente seruientes legi dei,
adhuc tamen in corpore constituti alieni à molestiis
Rom.7. carnis esse nõ possumus,dicente Apostolo, Mente ser-
uio legi dei,carne autem legi peccati: Quòd autem fa
cies ei⁹ sudario tecta erat,hoc est, quòd in hac vita ple
1.Cor.13. nam cognitionem habere non possumus , sicut Apo-
stolus dicit, Nunc videmus per speculum in ænigma-
te,postea autem facie ad faciem.Et dixit Iesus,Soluite
eum & sinite ire:hoc est quòd post hanc vitam auferẽ-
B tur omnia velamenta , vt facie ad faciem videamus.
Quantum autem interſit inter hominem quem dei sa
pientia gestabat per quem *liberati* sumus , & cæteros
homines,hinc intelligitur , quòd Lazarus nisi exiẽs de
monumento non soluitur : id est, etiam renata anima
1.Cor.15. nisi resolutione corporis libera ab omni peccato &
Ioan.20. ignorantia esse non potest , quamdiu per speculum &
Esa.53. in ænigmate videt dominum.Illius autem linteamina
& sudarium, qui peccatum non fecit & nihil ignora-
uit,in monumento inuẽta sunt:Ipse enim solus in car-
ne non tantum in monumento non est oppressus , vt
aliquod peccatũ in eo inueniretur, sed nec linteis im-
plicatus vt eum aliquid lateret,aut ab itinere retarda-
De eo quod ret. Apostolus in hac similitudine in qua de viro
scriptũ est, & muliere loquitur, quoniam mulier tenetur lege vi-
An ignora- ri,tria quædam cõsyderanda commendat, mulierem,
tis fratres, virum,& legem. Mulierem scilicet subiugatã viro per
sciẽtibus enim vinculũ legis , quo vinculo morte viri liberatur vt cui
legẽ loquor, vult nubat. Sic enim dicit, Mulier enim sub viro viuo
&c.vsque ad marito iuncta est legi,si autẽ mortuus fuerit vir eius,e-
enim locum uacuata est à lege viri.Igitur viuẽte viro vocabitur ad-
in quo scri- ultera si fuerit cum alio viro,Si autem mortuus fuerit
ptũ est,ita vt vir eius,liberata est à lege , vt non sit adultera si fuerit
seruiam⁹ in cum alio viro Hucusq; similitudo est. Deinde incipit
nouitate spi rem loqui , cui explanandæ ac probandæ similitudinẽ
ritus,&c. C induxit , In qua etiã re tria similiter attendenda sunt,
q.LXVI. homo, peccatum,lex. Tandiu enim dicit sub lege esse
Rom.7. hominem quamdiu viuit peccato,quemadmodũ tan-
diu mulier sub lege viri est quamdiu viuit vir.Hoc au
tem peccatum hic intelligẽdum est quod accessit per
legem,Quod peccatum dicit supra modum esse, quo-
Rom 4. niam cum iam appareat esse peccatum, fit tamẽ & ad-
Rom.7. iuncta prævaricatione cumulatius . Vbi enim non est
lex,nec prævaricatio. Et hoc est quod dicit, vt fiat su-
pra modum peccator,aut peccans peccatum per man-
datum . Quapropter legem quamis à peccando pro-
hibeat,non tamen sic dicit datam vt liberaret à pecca-
to,sed vt demonstraret peccatum , cui seruiens anima
debet se ad gratiam liberatoris conuertere vt à pecca-
Rom.1. Rom.7. to liberetur. Per legem enim cognitio peccati . Et alio
loco dicit,Sed peccatum vt appareat peccatum,per bo
num operatũ est mihi mortem. Vbi ergo non est gra-
tia liberatoris,auget peccandi desyderium prohibitio
peccatorum.Quod quidem ad hoc vtile est,vt sentiat
anima seipsam non sibi sufficere ad extrahẽdum se de
seruitute peccati , atque hoc modo detumescẽte atque D
extincta omni superbia,subdatur liberatori suo, finceriterq; homo dicat,Adhæsit anima mea post te : quod Psal.62.
est iam non esse sub lege peccati , sed in lege iustitiæ.
Lex autem peccati dicitur,non quia lex ipsa peccatum
est,sed quia peccatorib⁹ imponitur.Ideo etiã lex mor-
tis,quia stipendium peccati mors,aculeus mortis pec-
catum,virtus autẽ peccati lex, Peccãdo enim ad mor- Rom.6.
tem labimur. Vehementius enim peccamus lege pro- 1.Cor.15.
hibente quàm si nulla lege prohiberemur . Accedente
autem gratia , idipsum quod lex onerose iusserat, iam
sine onere ac libentissime implemus. Lex ergo peccati
& mortis:id est, quæ imposita est peccantibus atq; mo-
rientibus iubet tantũ ne concupiscamus,& tamen con
cupiscimus . Lex autem spiritus vitæ quæ pertinet ad
gratiam & liberat à lege peccati & mortis , facit vt nõ
concupiscamus & impleamus iussa legis,non iam ser-
ui legis per timorem,sed amici per charitatem,& ser-
ui iustitiæ vnde *illa* lex promulgata est. Iustitiæ autem
non seruiliter,sed liberaliter seruiendũ est,id est cha-
ritate potius quàm timore . Ideoq; verissime dictũ est, E
Legem ergo euacuamus per fidem?Absit,Sed legẽ sta- Rom.3.
tuim⁹.Hoc enim efficit fides quod lex iubet. Statuitur
ergo lex per fidem . Quæ fides si non sit,iubet tantum
lex,& non implentes iussa,reos tenet,vt eos gementes
& non valentes implere quæ iussa sunt ad gratiam li-
beratoris aliquando conuertat . Cum ergo tria quædã
in illa similitudine videamus, mulierem, virum & le-
gem,& rursum in hac re propter quam similitudo ad-
hibita est tria,animam,peccatũ, & legem peccati, hoc
solum hic diuersum est , quòd in illa similitudine vir
moritur vt nubat mulier cui volet,& à lege viri soluа-
tur : hic autem ipsa anima moritur peccato vt nubat
Christo, cum autem moritur peccato , moritur etiam
legi peccati.Itaque ait,Fratres mei, & vos mortui estis Rom.7.
legi per corpus Christi,vt sitis alterius qui ex mortuis
resurrexit,vt fructificemus deo . Cum enim essem⁹ in
carne,inquit,id est,carnalibus desyderiis obstricti te-
neremur,passiones peccatorũ quæ per legem sunt ope
rabãtur in membris nostris, vt fructum ferrent mor-
ti,Aucta concupiscentia quam lex prohibet, vbi nõ e- F
rat fides, & ad cumulum peccatorum prævaricationis
crimen est adiectum:quia vbi non est lex, nec prævа- Rom.4.
ricatio.Has dicit passiones quæ per legem sunt opera-
tæ in membris nostris,vt fructum ferrent morti. Sub
istis passionibus tanquam sub viro dominante , agebat
anima antequam veniret gratia per fidem . His ergo
passionibus moritur qui iam seruit mẽte legi dei,quã-
uis ipsæ passiones nondum mortuæ sint quamdiu car-
ne seruit legi peccati.Restat ergo adhuc aliquid ei qui
est sub gratia, quod eum non vincat nec captiuum du
cat, donec mortificetur totum quod cõsuetudine pra-
ua roboratum est, & vnde corpus etiam nũc mortuum
esse dicitur,quamdiu non perfecte seruit spiritui. Cõ-
tinget autem vt perfecte seruiat , cum fuerit & ipsum
mortale corpus viuificatum. Ex quo comprehẽdimus
quatuor esse differentias etiam in vno homine, quibus
gradatim peractis in vita æterna manebitur . Et quia
enim oportebat atque id iustum erat , vt posteaquam
natura nostra peccauit , amissa beatitudine spirituali,
quæ paradisi nomine significatur , animales carnales-
q; nasceremur,Prima est actio ante legem, Secũda sub
lege, Tertia sub gratia, Quarta in pace.Ante legem a-
ctio est,cum peccatum ignoramus & sequimur carna-
les concupiscentias. Sub lege est actio, cum iam pro-
hibemur

G hibemur à peccato, & tamen consuetudine eius victi peccamus, quoniam nos nondum adiuuat fides. Tertia actio est, quando iam plenissime credimus liberatori nostro, nec meritis nostris aliquid tribuimus, sed eius misericordiam diligendo, iam non vincimur delectatione consuetudinis malæ, cum ad peccatum nos ducere nititur: sed tamẽ adhuc eam interpellantem patimur, quanuis ei non tradamus*†. Quarta est actio, cũ omnino nihil est in homine quod resistat spiritui, sed omnia sibimet concorditer iuncta & connexa, vnum aliquid firma pace custodiunt. Quod fiet mortali corpore viuificato, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem.

*forte cedamus. †tradamur. 1.Cor.15.

Rom.5. Ad primam actionem demonstrandam ista testimonia interim occurrũt. Per vnum hominem peccatum in hunc mũdum intrauit, & per peccatum mors, & sic per omnes homines pertransiit, in quo omnes homines peccauerunt. Vsque ad legem enim peccatum in hoc mundo fuit, Peccatum autem nõ deputabatur cum lex non esset. Et iterum, Sine lege enim peccatũ mor- Rom.7.
H tuum est: ego autẽ viuebam aliquando sine lege. Quod autem hic dicit, mortuum est: hoc est quod superius dicit, non deputabatur: id est latebat. Quod manifestat in consequentibus dicens, Sed peccatum, vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, id est, per legem: quia bona est lex, si quis ea legitime vtatur. 1.Timo.1. Si ergo hic ait, vt appareat peccatum: manifestum est quòd superius ideo dicebat, mortuum & nõ deputari, quia non apparebat antequam lege prohibente ostenderetur. Ad secundam actionem, ista testimonia conueniunt, Lex autem subintrauit vt abundaret delictum, Accessit enim & præuaricatio quæ non erat. Rom.5. Et illud quod iam commemoratum est, Cum essemus enim in carne, passiones peccatorum quæ per legẽ sunt operabãtur in membris nostris vt fructũ ferrent morti. Rom.7. Et illud, Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem: Nã concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupisces. Exod.20. Occasione autem accepta peccatum per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam. Et paulopost, Adueniente, inquit, mandato peccatum
I reuixit, Ego autem mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc esse ad mortẽ. Peccatum enim occasione accepta per mandatum, fefellit me, & per illud occidit. Quod ergo ait, mortuus sum: vult intelligi, mortuum me esse cognoui: quia iam etiã præuaricatione peccat qui videt per legem quid facere non debeat, & tamen facit. Quod autem ait, Fefellit me peccatum, occasione accepta per mandatum: siue quia suasio delectationis ad peccandum vehementior est cum adest prohibitio: siue quia etiam si quid homo fecerit secundum iussa legis, si adhuc non sit fides, quæ in gratia est, vult sibi hoc tribuere nõ deo, & superbiendo plus peccat. Sequitur ergo & dicit, Itaq; lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonũ. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit, Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, vt fiat supra modũ peccator, aut peccatum delinquens per mandatum. 1.Retra.26. Scimus autem quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, id est, carni cõsentio, nondũ spiritali gratia liberatus: venundatus sub peccato: id est peccans præuaricatiõe tẽporaliũ voluptatũ. Quod en ĩoperor ignoro: id est, nõ agnosco esse in preceptis veritatis, vbi est vera sciẽtia. Matth.7. Secundum hanc locutionem dicit dominus peccato-
ribus, Non noui vos. Non enim eum aliquid latet, sed K quia peccata nõ inueniuntur in regulis præceptorum quas habet veritas, ideo ipsa veritas peccatoribꝰ dicit, Non noui vos. Sicut enim tenebræ oculis non videndo, ita peccata mente ignorando sentiuntur. Ex ista locutione dictum arbitror in Psalmis, Delicta quis intelligit? Psal.18. Rom.7. Non enim quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio. Si autem quod nolo hoc ago, cõsentio legi quoniam bona est. Nunc autem iam nõ ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum: Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum. Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago. Si autem quod nolo hoc facio, iam nõ ego operor illud, sed id quod habitat in me peccatum. Inuenio ergo legem mihi volenti facere bonum, quoniam malum mihi adiacet. Cõdelector enim legi dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantẽ legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quę est in membris meis. Hucusque sunt verba hominis sub lege constituti, nondum sub gratia: qui etiam si nolit peccare, vincitur L à peccato: Inualuit enim consuetudo carnalis & naturale† vinculum mortalitatis quo de Adam propagati †natale. sumus. Imploret ergo auxiliũ qui sic positus est, & nouerit suum fuisse quòd cecidit, non suum esse quòd surgit. Iam enim liberatus agnoscens gratiam liberatoris sui dicit, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Et incipiũt iam verba dici hominis sub gratia cõstituti, in actione quam tertiam demonstrauimus, quæ habet quidem reluctantem mortalitatem carnis, sed non vincentem atque captiuantem ad consensionem peccandi. Sic enim dicit, Igitur ipse ego mente seruio legi dei, carne autẽ legi peccati. Rom.7. Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Iesu. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis, Quod enim impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem: id est, per desyderia carnalia: ideo enim nõ implebatur lex, quia ipsius iustitiæ nõdum erat charitas quæ interiore delectatione teneret mentem†, ne ad peccatum delecta- M tione rerum temporalium traheretur. †aliâs, quæ dilectione teneret interiora mentis. Ergo infirmabatur lex per carnem: id est, nõ efficiebat iustos deditos carni. Sed deꝰ filium suum misit in similitudinem carnis peccati. Non enim caro peccati erat, quæ non de carnali delectatione nata erat, sed tamen inerat ei similitudo carnis peccati, quia mortalis caro erat. Mortẽ autem nõ meruit Adam nisi peccãdo. Sed quid fecit dominus? De peccato dãnauit peccatum in carne: id est, suscipiendo carnem hominis peccatoris, & docendo quemadmodum viueremus, peccatum in ipsa carne damnauit, vt æternorum charitate spiritus flagrans non duceretur captiuus in consensionem libidinis: vt iustitia, inquit, legis impleretur in nobis qui non secundum carnem ambulamus, sed secundũ spiritum. Itaque præcepta legis per charitatẽ impleta sunt, quæ per timorem non poterant. Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: id est, carnalia bona pro summis bonis concupiscunt, Qui autem secundum spiritum, quæ sunt spiritus sentiunt. Prudẽtia enim carnis mors est: prudentia autem spiritus vita & pax, quia prudentia carnis inimica est in deum. Ipse ostendit cur dixerit, inimica: ne quis putaret ex aduerso aliud venire principium. Subiungit enim & dicit,
Legi

A Legi enim dei non est subiecta, nec enim potest. Ergo facere contra legem, hoc est inimicum esse in deum: nõ quia deo aliquid nocere potest, sed sibi nocet quisquis resistit voluntati dei: hoc est enim aduersus stimulum calces mittere, vt Paulo Apostolo cum adhuc Ecclesiam persequeretur, diuinitus dictum est. Acto.9. Sic est autem dictum, Legi enim dei non est subiecta, nec enim potest: tanquam si diceretur, Nix non calefacit: nec enim potest. Quandiu enim nix est, non calefacit: sed resolui potest & feruere vt calefaciat: sed cum hoc facit, iam nix non est. Sic & prudentia carnis dicitur, cũ anima pro magnis bonis temporalia bona cõcupiscit. Quãdiu enim appetitus talis inest animæ, legi dei subiecta esse non potest: id est, non potest implere quę lex iubet. Sed cum spiritalia bona desyderare cœperit, & temporalia cõtemnere, desinet esse carnis prudentia, & spiritui non resistet. Eadem nanque anima cum inferiora appetit, prudentiam carnis habere dicitur, cũ superiora prudentiã spiritus: non quia prudentia carnis substantia est qua induitur anima vel exuitur, sed ipsius animæ affectio est, quę omnino esse desinet, cum
B se totam ad superna conuerterit. Qui autem in carne sunt, inquit, deo placere nõ possunt: id est, qui voluptatibus carnis acquiescũt. Ne quis enim de his dictũ putaret qui de hac vita nondum excesserunt, opportunissime subiunxit, Vos autem nõ estis in carne, sed in spiritu. Vtique adhuc in hac vita constitutis loquitur, In spiritu enim erant quia in fide & spe & charitate spiritalium rerum acquiescebant. Si tamen, inquit, spiritus dei habitat in vobis: Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si autem Christus in vobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter iustitiam. 1.Retract. cap.26. Mortuũ corpus dicit, quandiu tale est, vt indigentia rerũ corporalium molestet animam, & quibusdam motibus ex ipsa indigentia venientibus, ad appetenda terrena solicitet. Quibus tamen quanuis existentibus mens ad illicita facienda non consentit, quæ iam seruit legi dei, & sub gratia constituta est. Ad hoc enim valet quod supra dictum est, Mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. Et ille homo nunc describitur esse sub gratia, qui nondum habet perfectam pacem, quę corporis
C resurrectione & immutatione est futura. Restat ergo vt de ipsa pace dicat resurrectiõis corporis, quæ quarta est actio, si tamen eam actionem dici oportet quæ summa requies est. Sequitur enim & dicit, Si ergo spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis. Hic & de resurrectione corporis euidentissimum testimonium est, & satis apparet quandiu in hac vita sumus non deesse molestias per mortalem carnem, neque titillationes quasdam delectationum carnalium. Quanuis enim nõ cedat, qui sub gratia constitutus, mente seruit legi dei, tamen carne seruit legi peccati. His gradibus homine perfecto, nulla substantia inuenitur malum. Neque lex mala est quę ostendit homini in quibus peccatorum vinculis iaceat, vt per fidem implorato liberatoris auxilio, & solui, & erigi, & firmissime constitui mereatur. In prima ergo actione quæ est ante legem, nulla pugna est cũ voluptatibus huius seculi. In secunda quæ sub lege est, pugnamus, sed vincimur. In tertia pugnamus & vincimus. In quarta non pugnamus sed perfecta & æterna pace requiescimus. †Subditur Subiugatur† enim nobis quod inferius nostrum est, quod propterea non subiugabatur† D quia superiorem nobis deserueramus deum. †subdebãt.

Hoc capitulum obscurum est, quia non satis hic apparet, quam nunc vocet creaturam. De eo quod scriptũ est- Existimo enim quòd nõ sint cõdignæ passiones huius tẽporis ad futurã gloriã quæ reuelabitur in nobis, &c. q.LXVII. Dicitur autem secundum catholicam disciplinam creatura, quicquid fecit & condidit deus pater, per vnigenitum filium, in vnitate spiritussancti. Ergo non solum corpora, sed etiam animæ nostræ & spiritus, creaturæ nomine continentur. Sic autem dictum est, Ipsa creatura liberabitur à seruitute interitus, in libertatem gloriæ filiorum dei, quasi nos non simus creatura, sed filij dei, in quorum glorię libertatem liberabitur à seruitute creatura. Item dicit, Scimus enim quia omnis creatura congemiscit & dolet vsque adhuc: non solum autem illa, sed & nos ipsi: tanquam aliud simus [omnis] nos, aliud creatura. Totum ergo capitulum particulatim consyderãdum est. Existimo enim, inquit, quòd indignę sint passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: hoc manifestum est. Rom.8. Dixerat enim superius, Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quod fieri non potest sine molestia, cui patiẽtia necessaria est. Quò pertinet & quod pauloante ait, E Si tamen compatimur: vt & conglorificemur. Quod itaque ait, Nam expectatio [creaturæ] reuelationem filiorum dei expectat: hoc eum puto dicere, Nam & hoc ipsum quod in nobis dolet, cum facta carnis mortificamus, id est, cum esurimus aut sitimus per abstinentiam, dum frenamus delectationem cõcubitus per castitatem, dum iniuriarum lacerationes, & cõtumeliarum aculeos per patiẽtiam sustinemus, dum neglectis atque reiectis voluptatibus nostris pro fructu matris Ecclesiæ laboramus, quicquid in nobis in hac atq; huiusmodi attritiõe dolet, creatura est. Dolet enim corpus & anima, quæ vtique creatura est, & expectat reuelationem filiorum dei: id est, expectat quando appareat quod vocatum est, in ea gloria ad quam vocatum est. Quia enim filius dei vnigenitus non potest appellari creatura, quandoquidem per ipsum facta sunt omnia quæcunque deus fecit, 3.sen.dist. 11.cap.1. Ioan.1. distincte etiam nos vocamur creatura ante illam euidentiam gloriæ, & distincte vocamur filij dei, quanuis hoc adoptione mereamur: nam ille vnigenitus natura filius est: ergo expectatio creaturæ, id est, expectatio nostra reuelationem filiorum dei expectat: id est, expectat quando appareat F quod promissum est, quando re ipsa manifestum fit, quod nunc spe sumus. Filij enim dei sumus, & nõdum apparuit quid erimus. 1.Ioan.3. Scimus autem quoniam cũ apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eũ sicuti est. Ipsa est reuelatio filiorum dei, quam nunc expectat expectatio creaturæ: non quòd creatura reuelationem expectet alterius naturæ, quæ nõ sit creatura, sed ipsa qualis nunc est, expectat quando sit qualis futura est: tanquam si diceretur, Operante pictore subiectis sibi coloribus, & ad opus eius paratis, expectatio colorum manifestationem imaginis expectat. Nõ quia tunc sunt alij, & alij erunt, aut non colores erunt, sed tantum quòd aliam dignitatem habebunt. Vanitati enim, inquit, creatura subiecta est: hoc est illud, Vanitas vanitantiũ, & omnia vanitas. Quæ abundantia est homini in omni labore suo, quem ipse laborat sub sole: Ecclesiastes.1. Cui dictum est, In labore manducabis panem tuum. Vanitati ergo creatura subiecta est, non sponte. Bene additum est, non sponte: homo quippe sponte peccauit, sed non sponte damnatus est. Genes.3. Peccatum itaque fuit spontaneum, cõtra præceptum facere veritatis: pecca-
ti au-

G ti autem pœna,ſubiici fallaciæ.Non ergo ſponte crea-
tura ſubiecta eſt vanitati,ſed propter eum qui ſubiecit
eam in ſpe:id eſt, propter eius iuſtitiam atque clemẽ-
tiam, qui neque impunitum reliquit peccatum, neque
1.Retra.26. inſanabilem voluit eſſe peccantem. Quia & ipſa crea-
tura,id eſt,ipſe homo,cũ iam ſignaculo imaginis pro-
pter peccatum amiſſo remanſit tantummodo creatu-
ra:& ipſa itaque creatura,id eſt,& ipſa quæ nondũ vo-
catur filiorum forma perfecta,ſed tantũ vocatur crea-
tura,liberabitur à ſeruitute interitus, Quod itaque ait,
& ipſa liberabitur:facit intelligi, & ipſa quemadmodũ
& nos, id eſt, & de ipſis non eſt deſperandum qui nõ-
dum vocantur filij dei,quia nondum crediderunt,ſed
tantum creatura:quia & ipſi credituri ſunt , & libera-
bũtur à ſeruitute interitus, quemadmodũ nos qui iam
1.Ioan.3. filij dei ſumus , quanuis nondum apparuerit quid eri-
mus. Liberabũtur ergo à ſeruitute interitus in liberta-
tem gloriæ filiorum dei:id eſt,& ipſi erunt ex ſeruis li
beri, & ex mortuis glorioſi in vita perfecta quam ha-
bebunt filij dei . Scimus enim quia omnis creatura
congemiſcit & dolet vſque adhuc. Omnis creatura in
H homine numeratur, non quòd in eo ſint omnes ange-
li,& ſupereminentes virtutes ac poteſtates,aut cœlum
& terra & mare & omnia quæ in eis ſunt,ſed quia om
nis creatura partim ſpiritalis eſt,partim animalis, par
tim corporalis . Quod vt ab inferioribus conſydere-
mus,corporalis creatura per loca tẽditur,animalis au-
tem viuificat corporalem , ſpiritalis animalem regit,
& tunc bene regit,cum ipſa regendam ſe ſubiicit deo.
Cum autem tranſgreditur præcepta eius , laboribus &
erumnis per eadem ipſa quæ regere poterat implica-
tur.Qui ergo viuit ex corpore,carnalis homo vel ani-
malis vocatur:carnalis quia carnalia ſectatur, anima-
lis autem,quia fertur diſſoluta laſciuia animæ ſuæ,quã
non regit ſpiritus neque coërcet intra metas natura-
lis ordinis,quia & ipſe ſe non ſubdit regendum deo.
Qui autem ſpiritu animam regit,& per animam cor-
pus,quod facere non poteſt,niſi deũ habeat & ipſe re-
ctorem,quoniam ſicut caput mulieris vir,ita caput vi-
1.Cor.11. ri Chriſtus eſt,vocatur ſpiritalis.Quæ vita cum aliqua
moleſtia nunc agitur , poſt autem nullam patietur. Et
2.Retra.26. quoniam ſummi angeli ſpiritaliter viuunt, infimi autẽ
I animaliter , beſtiæ vero & omnia pecora carnaliter,
corpus autem non viuit,ſed viuificatur:omnis creatu-
ra in homine eſt,quia & intelligit ſpiritu, & ſentit ani
ma,& localiter corpore mouetur. Omnis itaque crea-
tura in homine congemiſcit & dolet, Non enim totã,
ſed omnem dixit,tanquam ſi quis dicat, quoniã ſolem
omnes homines vident qui ſunt incolumes,ſed nõ to
ti vident,quia tantum oculis vident,Ita in homine,o-
mnis creatura eſt , quia & intelligit & viuit & corpus
habet,ſed non tota creatura in ipſo eſt, quia ſunt præ-
ter ipſum & angeli,qui intelligant & viuant & ſint, &
pecora quæ viuant & ſint, & corpora quæ tantummo-
do ſint, cum ipſum viuere magis ſit quàm non viuere,
& ipſum intelligere magis ſit quàm ſine intellectu vi-
uere.Cum ergo miſer homo congemiſcit & dolet, o-
mnis creatura congemiſcit & dolet vſque adhuc. Vſq;
adhuc autem recte dixit , quia etiam ſi ſunt aliqui iam
Lucæ.23. in ſinu Abrahæ, & latro ille cum domino in paradiſo
conſtitutus,illo die quo credidit dolere deſtiterit , ta-
men vſque adhuc omnis creatura congemiſcit & do-
let,quia in iis qui nõdum liberati ſunt, omnis eſt pro-
pter ſpiritum & animam & corpus. Non ſolum autem
inquit,omnis creatura cõgemiſcit & dolet, ſed & noſ-
ipſi:id eſt,nõ ſolum in homine corpus & anima & ſpi- K
ritus ſimul dolent ex difficultatibus corporis , ſed &
noſipſi,exceptis corporibus, in nobiſipſis congemiſci-
mus primitias habentes ſpiritus:Et bene dixit, primi-
tias habentes ſpiritus:id eſt, quorum iam ſpiritus tan-
quam ſacrificium oblati ſunt deo,& diuino charitatis
igne comprehenſi ſunt.Et ſunt primitiæ hominis,quia
veritas primum ſpiritum noſtrum obtinet, vt per hãc
cætera comprehendantur . Iam ergo habet primitias
oblatas deo qui dicit,Mente ſeruio legi dei,carne au- Rom.7.
tem legi peccati.Et qui dicit, Deus cui ſeruio in ſpiri- Rom.1.
tu meo.Et de quo dicitur , Spiritus quidem promptus Matth.26.
eſt,caro autem infirma.Sed quoniam adhuc dicit, In-
fœlix ego homo , quis me liberabit de corpore mortis
huius?Et adhuc talibus dicitur,Viuificabit & mortalia Rom.8.
corpora veſtra propter manentem ſpiritum in vobis,
nondum eſt holocauſtum : erit autem cum abſorbebi-
tur mors in victoriam , cum ei dicetur , Vbi eſt mors 1.Cor.15.
contentio tua , vbi eſt mors aculeus tuus ? Nunc ergo,
inquit,non ſolum omnis creatura: id eſt, cum corpo-
re,ſed etiam noſipſi primitias habentes ſpiritus, id eſt:
nos animæ,quæ & iam primitias mentes noſtras obtu L
limus deo,in nobiſipſis congemiſcimus:id eſt,præter† †propter
corpus: adoptionem expectantes redemptionem cor-
poris noſtri : id eſt, vt & ipſum corpus accipiens be-
neficium adoptionis filiorum , qua vocati ſumus, to-
tos nos liberatos,tranſactis omnibus moleſtiis, ex om
ni parte dei filios eſſe manifeſtet : ſpe enim ſalui facti
ſumus: ſpes autem quæ videtur non eſt ſpes.Tunc er- Rom.8.
go erit res quæ nunc ſpes eſt cum apparuerit quid e-
rimus:id eſt, ſimiles illi, quoniam videbimus eum ſi- 1.Ioan.3.
cuti eſt . Hoc capitulum ſi hoc modo vt tractatum eſt
aperiatur, non incidimus in illas moleſtias quibus ple
rique homines dicere coguntur,omnes angelos,ſubli-
mesq; virtutes in dolore & gemitibus eſſe , antequam
nos penitus liberemur , quoniam dictum eſt , Omnis
creatura congemiſcit & dolet: Quanuis enim adiuuẽt Rom.8.
nos pro ſua ſublimitate†dum obtẽperant deo , qui pro †al.per ſuas ſublimitates
nobis etiam vnicum filium ſuum dignatus eſt mitte-
re:tamen ſine gemitu & doloribus id facere credendi
ſunt,ne miſeri exiſtimentur , fœlicioreq; ſit dè numero
noſtro Lazarus ille qui iam in Abrahę ſinu requieſcit: Lucæ.16.
præſertim quia dixit,eandem creaturam quæ cõgemi- M
ſcit & dolet, vanitati eſſe ſubiectam , quod de ſummis
& excellentibus virtutum poteſtatumq; creaturis ne-
fas eſt credere . Deinde liberari†eam dixit à ſeruitute †liberandã.
interitus , quò illos cecidiſſe qui in cœlis agunt vitam
beatiſſimam , non poſſumus credere : tamen nihil te-
mere confirmandum eſt, ſed pia diligentia etiam atq;
etiam verba diuina tractanda ſunt: ne forte quæ con-
gemiſcit & dolet,& vanitati ſubiecta eſt, poſſit aliquo
modo alio intelligi,vt de ſummis angelis quandiu no
ſtræ infirmitati iuſſu domini noſtri opitulantur , non
impie poſſit exiſtimari.Sed ſiue illa quam executi ſu-
mus,ſiue alia aliqua hui⁹ capituli expoſitio proferatur,
id tantum cauendum eſt,ne violet aut vulneret catho-
licam fidem.Scio enim vanos hæreticos de hoc capi-
tulo multa impia & inepta iactaſſe.

De eo quod ſcriptum eſt, O homo tu quis es qui reſpondeas deo? q. LXVIII.

Cum videatur
Apoſtolus corripuiſſe curioſos , dicendo : O homo tu
quis es qui reſpõdeas deo ? de hocipſo illi quęſtionem
mouent,& in ea ſententia nõ deſinunt eſſe curioſi,qua
obiurgata eſt ipſa curioſitas: & impia quidem contu-
meliaſ† , vt dicant Apoſtolum in ſoluenda quæſtione †al.& impij quidẽ cũ cõtumelia.
defeciſſe,& obiurgaſſe quærẽtes,quia nõ poterat quod
quærebatur exponere . Nonnulli autem hæretici quia
non

A non decipiunt niſi cum ſcientiam quam non exhibẽt
pollicentur,& aduerſantes legi & Prophetis, quæcun-
que de illis Apoſtolus ſermoni ſuo inſeruit falſa & à
corruptoribus immiſſa eſſe criminãtur, etiam hæc in-
ter ipſa quæ interpolata dicunt,numerare maluerunt,
Rom.9. & negare Paulũ dixiſſe, O homo,tu quis es qui reſpõ-
deas deo?Quoniam ſi ipſis dicatur ad decipiẽdos ho-
mines calumniantibus,proculdubio tacebunt, nec au-
debunt vllam de voluntate omnipotentis dei imperi-
tis quos decipere cupiunt ſcientiam polliceri . Quidã
autem bona & pia mente ſcripturas legentes quærũt,
quid hic poſſit vel maledicẽtibus vel calumniantibus
reſponderi.Sed nos & authoritati Apoſtolicæ ſalubri-
ter inhærentes,& libros quos catholica diſciplina cu-
ſtodit falſatos eſſe nequaquam exiſtimãtes, ſentiamus
quod verum eſt , indignos nos & infirmos eſſe ad in-
telligenda diuina ſecreta quibus iſta clauduntur: & eis
murmurantibus & indignantibus quòd conſilia dei
non diſcunt cum dicere cœperint,Ergo cui vult miſe-
retur,& quem vult obdurat: quid adhuc quæritur? Nã
voluntati eius quis reſiſtit ? Cum his ergo verbis aut
B calumniari ſcripturas , aut latebram peccatorum ſuo-
rum quærere cœperint, vt præcepta contemnant qui-
bus ad vitam bonam peruenitur , reſpondeamus fidẽ-
Ibidem. tiſſime,O homo,tu quis es qui reſpondeas deo?Nec eos
Matth.7. reueriti ſanctum canibus demus,aut proiiciamus mar
garitas noſtras ante porcos : ſi tamen iam ipſi canes
& porci non ſumus, & de meritis animarum reuelan-
te ſpiritusancto , ſublime aliquid , & à vulgari conie-
ctura remotiſſimum , vel ex parte atque in ænigmate
Ephe.3. ſuſpicemur.Nõ enim Apoſtolus hoc loco ſanctos pro-
hibuit à quærendo, ſed eos qui nondum ſunt in chari-
tate radicati & fundati, vt poſſint comprehẽdere cum
omnibus ſanctis latitudinem,longitudinem, altitudi-
nem & profundum,& cętera quæ in eodem loco exe-
quitur. Non ergo prohibuit à quærendo qui dicit,Spi-
ritalis autem omnia iudicat , ipſe autem à nemine iu-
1.Cor.2. dicatur . Et illud præcipue , Nos autem non ſpiritum
huius mundi accepimus , ſed ſpiritum qui ex deo eſt,
vt ſciamus quæ à deo donata ſunt nobis . Quos ergo
prohibuit niſi luteos atque terrenos , qui nondum in-
trinſecus regenerati atque nutriti,imaginem illius ho
C minis portant , qui primus factus eſt de terra terre-
1.Cor.15. nus? Et quia ei à quo factus eſt noluit obtemperare, in
id lapſus eſt vnde factus eſt, meruítque poſt peccatum
Gene.3. audire , Terra es & in terram ibis . Talibus igitur ho-
Rom.9. minibus dicit Apoſtolus , O homo, tu quis es qui re-
ſpondeas deo?Nunquid dicit figmentum ei qui ſe fin-
xit,quare ſic me feciſti? Quandiu ergo figmentum es,
nondum perfectus filius,quia nondum hauſiſti pleniſ-
ſimam gratiam qua nobis data eſt poteſtas filios dei
Ioan.1. fieri,qua poſſis audire, Iam non dicam vos ſeruos, ſed
Ioan.15. amicos: tu quis es qui reſpondeas deo,& velis dei noſ-
ſe conſilium?Qui ſi hominis tibi æqualis noſſe voluiſ-
1.Cor.15 ſes,impudenter faceres , niſi prius in amicitiam reci-
pereris.Sicut ergo portauimus imaginem terreni,por
Coloſ.3. temus & imaginem cœleſtis,exuentes nos veterem ho
minem & induentes nouum, vt nõ dicatur nobis qua-
ſi luteo figmento : Nunquid dicit figmentum ei qui ſe
finxit,quare me ſic feciſti? Nam vt manifeſtum ſit,nõ
ſanctificato ſpiritu,ſed carnali luto iſta dici,vide quid
ſequitur,Aut non habet poteſtatem figulus luti ex ea-
dem conſperſione facere aliud quidem vas in hono-
rem aliud in contumeliam ? Ex quo ergo in paradiſo
natura noſtra peccauit, ab eadem diuina prouidentia,
non ſecundum cœlum,ſed ſecundũ terram: id eſt,non D
ſecundum ſpiritũ, ſed ſecundum carnem mortali ge-
neratione formamur, & omnes vna maſſa luti facti ſu
mus,quod eſt maſſa peccati . Cum ergo meritum pec-
cando amiſerimus , & miſericordia dei remota, nihil
aliud peccantibus niſi æterna damnatio debeatur,quid
ſibi vult homo de hac maſſa , vt deo reſpondeat & di-
cat,quare me ſic feciſti?Si vis iſta cognoſcere,noli eſſe
lutum,ſed efficere filius dei per illius miſericordiam,
qui dedit poteſtatem filios dei fieri credentibus in no- Ioan.1.
mine eius.Non enim,quod tu cupis,antequam credãt,
diuina datur noſſe cupiẽtibus,Merces enim cognitio-
nis meritis redditur, credendo autẽ meritum cõpara-
tur. Ipſa autẽ gratia quæ data eſt per fidem , nullis no-
ſtris meritis præcedẽtibus data eſt.Quod eſt enĩ me-
ritum peccatoris & impij? Chriſtus autẽ pro impiis & Rom.5.
peccatoribus mortuus eſt, vt ad credendũ non merito
ſed gratia vocaremur , credendo autẽ etiam meritum
collocaremus.Peccatores igitur credere iubentur, vt à
peccatis credendo purgẽtur , Neſciunt enim quid re-
cte viuendo viſuri ſint. Quapropter cũ videre nõ poſ-
ſint,niſi recte viuant,nec recte viuere valeant,niſi cre E
dant,manifeſtum eſt à fide incipiendum,vt præcepta
quibus credentes à ſeculo hoc auertuntur,cor mũdum
faciant vbi videri deus poſſit.Beati enim mundo cor- Matth.5.
de,quia ipſi deũ videbunt: & per prophetiam canitur,
In ſimplicitate cordis quærite illum.Quapropter recte Sapien.1.
dicitur hominib⁹ in vetuſtate vitæ manẽtibus, & pro-
pterea tenebroſum oculum animæ gerẽtibus,O homo, Rom.9.
tu quis es qui reſpondeas deo? Nunquid dicit figmen-
tum ei qui ſe finxit,quare me ſic feciſti?Aut non habet
poteſtatem figulus luti, ex eadem conſperſione facere
aliud quidem vas in honorem,aliud in contumeliam?
Expurga vetus fermentum,vt ſis noua conſperſio,& in 1.Cor.5.
eaipſa non adhuc paruulus in Chriſto vt lacte potan- 1.Cor.3.
dus ſis: ſed perueni ad virum perfectum, vt ſis inter il
los de quibus dicitur,Sapientiam loquimur inter per- 1.Cor.2.
fectos. Tunc demum recte & non præpoſtere audies,
ſi qua ſunt de animarum occultiſſimis meritis , & de
gratia vel iuſtitia, ſecreta omnipotentis dei . Nam de
Pharaone facile reſpondetur,prioribus meritis quibus Exod.9.
afflixit in regno ſuo peregrinos, dignum effectum cui Rom.9.
obduraretur cor , vt nec manifeſtiſſimis ſignis iuben- F
tis dei crederet. Ex eadem ergo maſſa,id eſt peccato-
rum,& vaſa miſericordiæ protulit , quibus ſubueniret
cum eum deprecarentur filij Iſraël:& vaſa iræ quorum
ſupplicio illos erudiret,id eſt,Pharaonem & populum
eius : quia quanuis eſſent vtrique peccatores, & pro-
pterea ad vnam maſſam pertinerent, aliter tamen tra-
ctandi erant qui vni deo ingemuerant vt eis ſubueni-
ret , & aliter illi quorum iniuſtis oueribus ingemue-
rant.Pertulit ergo in multa patiẽtia vaſa iræ,quæ per-
fecta ſunt in perditionem. Et eoipſo quo ait , in multa
patientia : ſatis ſignificauit priora eorum peccata in
quibus eos pertulit,vt opportune tũc vindicaret, quã-
do de illorum vindicta ſubueniendũ erat his qui libe-
rabantur: & vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in va-
ſa miſericordiæ quæ præparauit in gloriam . Hic for-
taſſe conturbatus ad illam quæſtionẽ redis , Cuius vult
miſeretur,& quem vult obdurat: quid adhuc conque-
ritur? Voluntati enim eius quis reſiſtit ? Prorſus cuius Ibidem.
vult miſeretur,& quem vult obdurat. Sed hæc volun-
tas dei iniuſta eſſe non poteſt.Venit enim de occultiſ-
ſimis meritis , quia & ipſi peccatores cum propter ge-
nerale peccatum vnam maſſam fecerint , non tamen
nulla

G nulla est inter illos diuersitas.Pręcedit ergo aliquid in
peccatoribus,quo quamuis nondum sint iustificati, di-
gni efficiantur iustificatione, & item præcedit in aliis
peccatoribus,quo digni sint obtusione.Habes eundem
Apostolum alibi dicentem.Quoniam non probauerũt
Rom.1. deum habere in notitia, dedit illos deus in reprobum
sensum.Quod eos dedit in reprobum sensum, hoc est,
quòd indurauit cor Pharaonis. Quòd autem illi non
probauerunt deum habere in notitia,hoc est,quòd di-
gni extiterunt qui darentur in reprobum sensum: ta-
Rom.9. men verum est quia non volentis neque currentis,sed
1.Retra.26. miserentis est dei.Quia etiam si leuioribus quisq; pec-
catis,aut certe quamuis grauioribus & multis,tamẽ ma
gno gemitu & dolore pœnitendi,misericordia dei di-
gnus fuerit,non ipsius est, qui si relinqueretur, inter-
iret, sed miserentis dei qui eius precibus doloribusq;
subuenit, Parum est enim velle, nisi deus misereatur:
sed deus non miseretur qui ad pacem vocat,nisi volũ-
tas præcesserit,quia in terra pax hominibus bonæ vo-
Lucæ.2. luntatis.Et quoniam nec velle quisquã potest, nisi ad-
monitus & vocatus,siue intrinsecus, vbi nullus homi-
H num videt, siue extrinsecus per sermonem sonantem,
Philip.2. aut per aliqua signa visibilia, efficitur vt etiam ipsum
Lucæ.14. velle deus operetur in nobis. Ad illam enim cœnam
quam dominus dicit in Euangelio pręparatã,nec om-
nes qui vocati sunt venire voluerũt:neque illi qui ve-
nerunt, venire possent nisi vocarentur. Itaque nec illi
debent sibi tribuere qui venerunt,quia vocati venerũt:
nec illi qui noluerunt venire debẽt alteri tribuere,sed
tantum sibi,quoniam vt venirẽt, vocati erant in libe-
ra voluntate. Vocatio ergo ante meritum voluntatem
operatur. Propterea & si quisquã sibi tribuit quòd ve-
nit vocatus, non sibi potest tribuere quòd vocatus est:
qui autem vocatus non venit, sicut non habuit meri-
tum præmij vt vocaretur, sic inchoat meritum suppli-
cij cum vocatus venire neglexerit. Ita erunt duo illa,
Psal.100. Misericordiam & iudicium,cantabo tibi domine. Ad
misericordiam pertinet vocatio: ad iudicium perti-
net beatitudo eorum qui venerunt vocati, & suppliciũ
eorum qui venire noluerunt. Nunquid ergo latebat
Pharaonem quantum boni consecutæ fuerint terrę il-
læ per aduentum Ioseph? Illius ergo rei gestæ cogni-
I tio,vocatio eius fuit,vt populum Israël misericorditer
tractans nõ esset ingratus. Quòd autem huic vocatio-
ni obtemperare noluit, sed exercuit crudelitatem in
eis,quibus humanitas & misericordia debebatur, me-
ruit pœnam vt induraretur illi cor, & tantam cæcita-
tem mentis pateretur, vt tot & tantis, tamq; manife-
stis dei signis non crederet: quo posset eius supplicio,
siue obdurationis,siue vltimę visibilis submersionis e-
rudiri populus, cuius afflictione ille & occultæ obtu-
sionis, & manifestæ submersionis meritum sibi com-
1.Retra.26. pararet.Hæc autem vocatio,quę siue in singulis homi-
nibus,siue in populis,atque in ipso genere humano per
temporum opportunitates operatur, altæ & profundæ
ordinationis est. Quò pertinet etiam illud, In vtero
Hiere.1. sanctificaui te, & cum esses in renibus patris tui, vidi
Malach.1. te.Et,Iacob dilexi,Esaü autem odio habui:cum dictum
sit antequã nascerentur, Nec comprehendi potest,nisi
Rom.9. forte ab eis qui diligunt deum ex toto corde,& ex tota
Deut.6. anima,& ex tota mente sua,& diligunt proximos suos
Leuit.19. tanquam seipsos. Tãta enim charitate fundari possunt
Matth.22. iam fortasse cum sanctis cõprehendere longitudinẽ,
Ephes.3. latitudinem,altitudinem & profundũ.Illud tamen cõ-
stantissima fide retinendum,neq; quicquam deum in-
iuste facere neque vllam esse naturã quæ non deo de- K
beat id quod est, quia deo debetur omne decus & pul-
chritudo & cõgruentia partium.Quam si penitus pro-
secutus fueris,& vsq; ad omnes reliquias de rebus de-
traxeris, remanet nihil. Qui filium dei patri æ- De eo quod scriptũ est, Tunc & ipse filius subiect⁹ ei erit, qui illi subiecit omnia. q.LXIX.
qualem non esse contendunt,solent vsurpare familia-
rius hoc testimonium, vbi ait Apostolus, Cum autẽ ei
omnia subiecta fuerint,tunc & ipse filius subiectus erit
ei qui illi subiecit omnia, vt sit deus omnia in om-
nibus.Non enim posset eis error oboriri palliatus no-
mine Christiano,nisi de scripturis non intellectis.Di- li.1.de Trini.cap.8.
cunt enim, Si æqualis est, quomodo subiectus erit ei?
Quod vtique simile est illi Euangelicæ quæstioni, Si
æqualis est,quomodo maior est pater? Ipse enĩ domi-
nus ait,Quoniam pater maior me est. Regula autem Ioan.14.
catholicæ fidei sic se habet,vt cum aliqua in scripturis
dicuntur de filio,quòd sit minor patre, secundum su-
sceptionem hominis intelligantur.Cum vero ea dicũ-
tur quibus demonstratur æqualis, secundum id quod
deus est accipiantur.Apparet ergo quemadmodum di Ibidem.
ctum sit,Pater maior me est.Et,Ego & pater vnum su- Ioan.10.
mus.Et,Deus erat verbum,& verbum caro factum est. Ioan.1.
Et,Non rapinam arbitratus est esse æqualis deo, & se- Philip.2. L
metipsum exinaniuit formam serui accipiẽs. Sed quo-
niam multa etiam secundum proprietatem personæ,
excepto quod attinet ad susceptionem hominis, de il-
lo ita dicuntur,vt patrem non aliud quàm patrem, &
filium non aliud quàm filium intelligi oporteat, putãt
hæretici in iis quæ ita dicuntur atque intelliguntur,ę-
qualitatem esse non posse.Scriptum est enim, Omnia Ioan.1.
per ipsum facta sunt: vtique per filium,hoc est,per ver
bum dei,A quo,nisi à patre? Nusquam autem scriptum
est,quòd filius per patrem aliquam creaturam opera-
tus sit. Item scriptum est, quòd imago patris sit filius: Colos.1.
nusquam autem scriptum est, quòd imago filij sit pa-
ter.Deinde quòd ille genitor,ille genitus, & cætera hu
iuscemodi,quæ non ad æqualitatem substantiæ, sed ad
proprietatem pertinent personarum: in quibus illi æ-
qualitatem cum dicũt esse non posse, quoniam ad hæc
penetranda grossiores mentes adhibent,pondere au-
thoritatis vrgendi sunt. Si enim in his non possit in-
telligi æqualitas eius per quem facta sunt,& eius à quo
facta sunt,imaginis & eius cui⁹ imago est,geniti & ge- M
nitoris:nullo modo Apostolus cõtentiosorũ hominum
ora cõcludens ipsum etiam verbũ poneret dicens, Nõ
rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Cum ergo ea Philip.2.
quæ ad distinctionẽ patris & filij scripta sunt, partim
propter personarum proprietates, partim propter su-
sceptionem hominis ita scripta sint: dum tamen diui-
næ substantiæ patris & filij deitas & vnitas & æquali-
tas maneat:recte quæritur in hoc loco,vtrum secundũ
personarum proprietates,an secundum hominis susce
ptionem Apostolus dixerit, Tunc & ipse filius subie- 1.Cor.15.
ctus erit ei qui illi subiecit omnia. Solet circunstantia
scripturæ illuminare sententiã, cum ea quę circa scri-
pturam sunt,præsentem quæstionẽ contingentia, dili-
genti discussione tractantur. Inuenimus itaq; ita ven-
tum esse ad hunc locum,vt supra diceret,Nunc autem
Christus surrexit à mortuis primitiæ dormiẽtiũ.Age-
bat enim de resurrectione mortuorũ,quod in domino
secundum susceptionem hominis factum est, quanquã
apertissime sequatur & dicat,Quoniãquidem per ho-
minem mors, & per hominem resurrectio mortuorũ.
Sicut enim in Adam omnes moriuntur,sic & in Chri
sto omnes viuificabuntur.Vnusquisq; autem in suo or-
dine:

A dine:initiũ Christus:deinde ij qui sunt Christi in præ-
παρουσία. sentia eius: deinde finis cum tradiderit regnũ deo &
patri,cum euacuauerit omnem principatũ, & omnem
potestatem & virtutẽ. Oportet enim illũ regnare,do-
nec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis. No-
uissime inimica destruetur mors. Omnia enĩ subiecit
sub pedibus eius. Cũ autem diceret, ꝙ omnia subiecta
sunt, manifestũ est quia præter eum qui subiecit illi o-
mnia.Cum autẽ ei omnia subiecta fuerint,tũc & ipse fi
lius subiectus erit ei qui illi subiecit omnia, vt sit deus
omnia in omnibus. Manifestum est ergo hoc secundũ
susceptionẽ hominis dictũ.Sed alia in hoc capitulo, cu
ius totum textum cõmemoraui,solent habere quęstio-
nem:primo quod dictũ est,Cum tradidit regnũ deo &
patri:quasi nunc nõ teneat regnum pater:deinde quod
li.1.de Trini.c.8.&.10. dictum est,Oportet enim illum regnare, donec ponat
omnes inimicos suos sub pedibus suis: quasi postea nõ
sit regnaturus, & ad hoc valeat quod supra dictum est,
Deinde finis: Quod sacrilega opinione sic accipiunt,
quasi finem dixerit cõsummationem regni eius, cum
Lucæ.1. scriptum sit in Euangelio, Et regni eius non erit finis.
B Postremo quod dictum est, Cum autẽ ei omnia subie-
cta fuerint, tunc & ipse filius subiectus erit ei qui illi
subiecit omnia:sic volunt intelligi, quasi nunc aut ali-
quid filio nõ sit subiectum,aut patri non sit ipse subie-
ctus. Genere igitur locutionis soluitur quæstio. Sic e-
nim plerunque scriptura loquitur,vt quod semper est,
tunc fieri dicatur ab aliquo,cum in eo cognosci cœpe-
Matth.6. rit.Ita enim dicimus in oratione,Sanctificetur nomen
tuũ:quasi aliquando sanctum nõ sit.Ergo sicut sanctifi-
cetur est,sanctum esse innotescat:ita quoq; cum tradi-
derit regnum deo & patri:id est, cum patrem regnare
monstrauerit, vt per speciem manifestationẽq; clare-
scat, quod nunc à fidelibus creditur, & ab infidelibus
non putatur.Euacuabit autem omnem principatum &
potestatem,manifestando vtique regnum patris, vt o-
mnibus notum sit,nullum principum & potestatũ,siue
cœlestium,siue terrestriũ,per se habuisse aliquid prin-
Rom.11. cipatus & potestatis,sed ab illo ex quo sunt omnia, nõ
solum vt sint,verũetiam vt ordinata sint. In illa enim
manifestatione nulli spes aliqua remanebit in quoquã
principe,aut in quoquã homine, quod etiam nũc pro-
C phetice canit.Bonũ est sperare in domino, quàm spe-
Psal.117. rare in homine. Bonum est sperare in domino,quàm
sperare in principibus:vt ista meditatione anima iam
in regnum patris assurgat, nec cuiusquam potestatem
præter illum magnifaciens,nec sua sibi ipsa pernicio-
sissime blandiens. Tradet ergo regnum deo & patri,
cum per illum per speciem cognoscetur pater. Regnũ
enim eius sunt in quibus nũc regnat per fidem. Aliter
enim dicitur regnũ Christi secundũ potestatẽ diuini-
tatis,secũdũ quod ei cũcta creatura subiecta est: & ali-
ter regnũ eius dicitur Ecclesia, secundũ proprietatem
fidei quę in illo est,secundũ quod orat qui dicit.Possi-
de nos.Neque enim nõ ipse possidet omnia: secũdum
Rom.6. quod dicitur etiam illud,Cum serui essetis peccati, li-
beri eratis iustitiæ. Euacuabit ergo omnem principa-
tum & omnem potestatem & virtutem, vt nulli patrẽ
intuenti per filium,opus sit aut libeat in cuiusquã crea-
turæ,vel in sua conquiescere potestate. Oportet enim
Psal.109. eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub
pedibus suis:id est, oportet regnum eius intantum ma
nifestari,donec omnes inimici eius ipsum regnare fa-
teantur.Hoc enim intelligitur, sub pedibus eius futu-
ros inimicos.Quod si de iustis acceperimus, ideo di-
ctum est inimicos, quia ex iniustis iustificantur, & ei D
credendo subduntur. De iniustis autem qui ad iusto-
rum beatitatem futuram non pertinent, sic accipien-
dum est,quoniam & ipsi eum regnare, ipsa regni eius
manifestatione confusi fatebuntur. Ergo oportet eum
regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedi-
bus suis:nõ ita dictum est quasi cum posuerit inimicos
suos sub pedibus suis,non sit postea regnaturus: sed o-
portet eũ regnare donec ponat omnes inimicos suos
sub pedibus suis. Oportet eum,inquit, ad tantam eui-
dentiam regnum suum perducere, donec inimici eius
nullo modo audeant negare quòd regnet. Nam scri-
ptum est,Ita oculi nostri ad deum nostrum,donec mi-
sereatur nostri, Nec ideo tamen cum misertus nostri Psal.122.
fuerit,oculos ab eo debemus auertere. Intantum enim
est beatitudo nostra, inquantum eius contemplatione
perfruimur. Sic ergo & hoc dictum est, Oculorum no
strorum intentio ad dominum non porrigitur,nisi vs-
que ad impetrationẽ misericordiæ ipsius,non vt post-
ea inde auertatur,sed vt nihil inde amplius requirat.
Donec ergo pro eo positum est,vt non amplius, intel-
ligas.Quo enim amplius:id est, vsque ad quam maio- E
rem manifestationem manifestabitur regnũ Christi,
nisi quousque omnes inimici eum regnare fateantur?
Aliud est ergo non amplius manifestari,aliud nõ am-
plius permanere, Non amplius manifestari, est non
fieri manifestius: non amplius permanere, non fieri
perseuerantius. Quando autem manifestius erit re-
gnum Christi,quàm cum omnibus claruerit inimicis?
Nouissime inimica destruetur mors. Non enim erit
aliud quod destruatur, posteaquã mortale hoc indue-
rit immortalitatem. Omnia enim subiecit sub pedibus
eius:hoc est,vt etiam mortem destruat.Cum autem di
xerit,quia omnia subiecta sunt: dixit vtique Propheta
in Psalmis,manifestum est quia præter eum qui subie- Psal.109.
cit illi omnia, patrem vult intelligi omnia filio subie-
cisse,sicut multis locis idem dominus in Euãgelio cõ-
mendat & prædicat,nõ solum propter formã serui, sed
etiam propter principiũ,de quo est,& de quo æqualis
est ei de quo est.Amat enim ad vnum principium (de
quo est) referre omnia tanquam imago eius,sed in quo
inhabitat omnis plenitudo diuinitatis. Cum autem ei Colos.2.
omnia subiecta fuerint,tunc & ipse filius subiectus erit
ei qui illi subiecit omnia. Non quasi modo non ita sit, F
sed tunc manifestum erit secũdum locutionem supe-
rius tractatam, vt sit deus omnia in omnibus. Ipse est
finis quem superius commemorauit, cum totum pri-
mo breuiter vellet concludere,deinde quasi membra-
tim explicare & exponere.Loquebatur enim de resur-
rectione vbi ait, Initium Christus, deinde ij qui sunt
Christi in præsentia eius, deinde finis. Ipse scilicet fi-
nis est,vt sit deus omnia in omnibus. Aliter enim di-
citur finis qui pertinet ad consummationẽ, aliter qui
pertinet ad cõsumptionem. Aliter enim finitur tuni-
ca texendo,aliter cibus comedendo. Deus autem om-
nia in omnibus dicitur, vt nemo eorum qui ei cohæ-
rent, amet aduersus eum suam propriam voluntatem,
Manifestumq; sit omnibus quod idem Apostolus alio
loco dicit,Quid autem habes quod nõ accepisti? Sunt 1.Cor.4.
item qui sic intelligant hunc locum, Oportet eum re-
gnare donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus
suis: vt sub alia significatione positum hic dicant, re-
gnare,nõ sub ea qua positũ est regnũ: de quo ait, Cum
tradiderit regnum deo & patri: vt illud sic appella- 1.Cor.15.
uerit regnum,quo vniuersam creaturam de⁹ regit:hoc
autem

G autem sic appellauerit regnare, vt intelligatur tãquam aduersus hostem exercitum ducere, vel defendere ciuitatem, Vt ideo dixerit, Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis: quia talis regni quale habent principes armatorum nulla erit causa, hoste ita subiecto vt rebellare non possit, Nam
Lucæ.1. vtiq; dictum est in Euangelio, Et regni eius nõ erit finis: secundum quòd regnat in æternum, Secundũ autem id quod aduersus diabolum sub eo militatur, tandiu erit vtiq; ista militia, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis: postea vero nõ erit, cũ pace perpetua perfruemur. Hæc autem ita dicta sint, vt nouerimus diligentius etiam illud cõsyderari oportere, secũdum quid regnet nunc dominus dispensatione sacramenti sui per incarnationem atq; passionem, Nam secundum id quod verbũ dei est, tam sine fine quàm sine
Ioan.1. initio, & sine intermissione est regnũ eius. Secundũ id autem quòd verbum caro factum est, cœpit regnare in credentibus per fidem incarnationis suæ. Vnde est etiam illud, Dominus regnauit à ligno. Hinc autẽ euacuauit omnem principatũ & omnem potestatẽ & vir-
Psal.95. H tutem, dum nõ per claritatem eius, sed per humilitatẽ
Matth.11. salui fiunt credentes in eũ, Hoc est absconditũ à sapiẽtibus & prudentibus, & reuelatum paruulis, quoniam placuit deo per stultitiam prædicationis saluos facere
1.Cor.1. credentes, Neq; quicquam se inter paruulos scire dicit
1.Cor.2. Apostolus, nisi Iesum Christum & hunc crucifixum, Qua prædicatione tandiu opus est, donec ponãtur omnes inimici sub pedib⁹ eius: id est, ipsi humilitati eius, quam pedum nomine significari arbitror, cedat atque subdatur omis superbia secularis, sicut ex maxima parte iam factum est, & quotidie fieri videmus. Sed quo fine ista fiunt? Vt tradatur regnũ deo & patri, id est, vt nutritos fide incarnationis suæ, perducat ad speciem
Ioan.8. qua æqualis est patri. Iam enim eis qui crediderant, loquebatur cum diceret, Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei estis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Regnũ enim tradet patri, cum per id regnabit in contemplantibus veritatem, quo æqualis est patri, & per se vnigenitum, per speciem faciet
Philip.2. videri patrẽ. Nũc enim per hoc regnat in credentib⁹, quo seipsum exinaniuit formam serui accipiens, Tũc
I autem tradet regnum deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutem. Vnde euacuauit, nisi humilitate & patientia & infirmitate? Quis enim principatus non euacuetur, cum filius hominis propterea regnat in credentibus, quia eum principes seculi iudicauerunt? Quæ potestas nõ euacuetur, cum ipse per quem facta sunt omnia, propterea regnat
Ioan.19. in credentibus, quia ita subiectus est potestatibus, vt diceret homini, Non haberes in me potestatem, nisi data tibi esset desuper? Quæ virtus non euacuetur, cum ipse per quem cœli solidati sunt, ideo regnat in credentibus, quia vsque ad crucem mortemq; infirmatus est? Hoc autem modo filius regnat proprie in fide credentium. Non enim pater dici aut credi potest, vel incarnatus, vel iudicatus, vel crucifixus. Per speciem autem qua æqualis est patri, cũ patre regnat in contemplantibus veritatem. Quòd autem tradet regnũ deo & patri, à fide incarnationis suæ ad speciem deitatis perducens eos qui sibi nunc credunt, nõ ipse amittit, sed vterque se vnum ad fruendum contemplantibus præbet. Tandiu autẽ opus est, vt in hominibus nondũ valentibus æqualitatem patris & filij perspicua mentis luce contueri, per hoc regnet Christus quod tales capere possunt, & quod proprie ipse suscepit, id est, incar- K
nationis humilitatem, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis: id est, donec omnis superbia secularis incarnationis eius humilitati subdatur. Sanè quòd dictum est, Tũc & ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit omnia: quanuis secundum susceptionem hominis dicatur, quia inde est quæstio nata cum ageret de resurrectione mortuorum, tamen recte quæritur vtrum secundum ipsum tantum dictum sit, quod est caput Ecclesiæ, an secundum vniuersum Christum, annumerato corpore & membris eius. Cum enim ait ad Galatas,
Gala.3. Non dicit & seminibus, tanquã in multis, sed tãquam in vno, & semini tuo quod est Christus, ne ipsum hoc loco solum intelligeremus Christũ, qui de Maria virgine est natus: postea dicit, Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu, Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis. Et ad Corinthios cum de charitate diceret, de membris corporis similitudinẽ ducens, Sicut e-
1.Cor.12. nim corpus vnũ est, inquit, & membra habet multa, omnia autẽ membra corporis cum sint multa, vnum est corpus, ita & Christ⁹. Nõ dixit, ita & Christi, sed ita & Christus, ostendẽs Christũ recte appellari etiam vni- L
uersum, hoc est, caput cum corpore suo, quod est Ecclesia. Et multis scripturarum locis inuenimus Christum etiam hoc modo appellari, vt cum omnibus suis membris intelligatur, quibus dictũ est, Vos estis corpus Christi & membra. Non ergo absurde sic intelligimus, Tunc & ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit omnia: vt filium non solum caput Ecclesiæ, sed omnes cum eo sanctos intelligamus, qui sunt vnum in Christo, vnum semen Abrahæ. Subiectum autem secũdum contemplationem sempiternæ veritatis, ad obtinendam beatitudinem, nullo motu animi, nulla parte corporis resistente, vt in illa vita nemine amãte propriam potestatem, sit deus omnia in omnibus.

1.Cor.15. De eo quod Apostolus dicit, Absorpta est mors in victoria, vbi est mors contentio tua &c. q. LXX. Gala.5.

Quæri solet quid sit, Tunc fiet illud quod scriptum est, Absorpta est mors in victoriam, Vbi est mors contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus autem mortis peccatum, virtus autem peccati lex. Mortem significari arbitror hoc loco carnalem consuetudinem quæ resistit bonæ voluntati delectatione bonorum temporalium fruendorum. Non enim diceretur, vbi est contentio tua: si non restitisset & repugnasset. Ipsius contentio etiam illo loco describitur, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hæc enim inuicem sibi resistunt & aduersantur, vt nõ quæcunque vultis illa faciatis. Fit ergo per sanctificationem perfectam, vt omnis carnalis appetitus spiritui nostro illuminato & viuificato, id est, bonæ voluntati subiiciatur. Et sicut nunc videmus multis puerilibus delectationibus nos carere, quæ nos pueros si denegarentur, acerrime cruciabant, Ita credendum est de omni carnali delectatione futurum esse, cum perfecta sanctitas totum hominem reparauerit.
Nunc autem quandiu est in nobis quod resistat bonæ voluntati, auxilio dei per bonos homines & bonos angelos indigemus, vt donec sanetur vulnus nostrum, non ita molestet, vt perimat etiam bonam voluntatem. Hanc autem mortem peccato meruimus, quod peccatum erat ante omnimodo in libero arbitrio, cum in paradiso nullus dolor denegata delectatione voluntati bonæ hominis resistebat sicuti nunc.
Verbi gratia, si quisquam existat quem nunquam delectauit venatio, omnimodo liber est vtrũ venari velit an nolit, nec eũ cruciat quisquis hoc prohibet, At si ista

A ista libertate male vsus, venatus fuerit contra prohibentis imperium, paulatim surrepens delectatio, mortificat animam, vt si se abstinere velit, absque molestia & sine angore non possit, cum id ante tota sanitate non ageret. Ergo aculeus mortis peccatum est, quia peccato facta est delectatio, quæ iam possit resistere bonæ voluntati, & cum dolore cohiberi, Quam delectationem quia in defectu est animæ deterioris effectæ, iure mortem vocamus. Virtus autem peccati lex est, quia multo sceleratius & flagitiosius quæ lex prohibet committuntur, quàm si nulla lege prohiberentur. Tunc itaque absorpta erit mors in victoriam, cum per sanctificationem in omni parte hominis perfecta, delectatione spiritalium delectatio carnalis obruetur.

De eo quod scriptũ est, Inuicẽ onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. q. LXXI.

Quia veteris testamenti custodia timorem habebat, non potuit apertius significari noui testamenti donum esse charitatem, quam hoc loco vbi Apostolus dicit, Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Hanc enim Christi legem dicere intelligitur, qua ipse dominus præcepit, vt nos inuicem diligamus, tantum in ea sententia præcepti pondus constituens vt diceret, In hoc cognoscitur quoniam discipuli mei estis, si vos inuicem diligatis. Huius autem
B Ioan.15. Ioan.13. Gal.6. dilectionis officium est, inuicem onera nostra portare. Sed hoc officium quod sempiternum non est, perducet sanè ad beatitudinem æternam, in qua nulla erunt nostra onera, quæ inuicem portare iubeamur. Nunc vero cum in hac vita, id est, id hac via sumus, onera inuicem nostra portemus, vt ad eam vitam quæ caret omni onere peruenire possimus. Sicut enim de cerui
Ceruorũ natura. Plinius.li.8. cap.32. nõnulli talium cognitionum studiosi scripserunt, cum fretum ad insulam transeunt pascuarum gratia, sic se ordinant, vt onera capitum suorum quæ gestãt in cornibus, super inuicem portent, ita vt posterior super anteriorem ceruice proiecta caput collocet. Et quia necesse est vnum esse qui cæteros præcedens, non ante se habeat cui caput inclinet, vicibus id agere dicũtur: vt lassatus sui capitis onere, ille qui præcedit, post omnes redeat, & ei succedat cuius ferebat caput, cum ipse præiret, Ita inuicem onera sua portantes, fretum transeunt, donec veniant ad terræ stabilitatem. Istam fortasse cer-
Prouerb.5. uorum naturam intenderat Salomon cum ait, Ceruus amicitiæ & pullus gratiarum tuarum colloquantur tecum. Nihil enim sic probat amicum, quemadmodum
C oneris amici portatio. Nec tamen inuicem onera nostra portaremus, si vnum tempus esset infirmitatis amborum qui onera sua sustinent, aut vnum infirmitatis genus: sed diuersa tempora & diuersa genera infirmitatis faciunt, vt onera nostra portare inuicem valeamus. Verbi gratia, Iram fratris tui tunc portabis, cum tu aduersus eum non iraseeris, vt rursus eo tempore quo te ira præoccupauerit, ille tellenitate & Itranquillitate sua supportet. Hoc exemplum ad id pertinet, cum diuersa sunt tempora portantium onera sua, quanuis ipsa diuersa non sit infirmitas, In ambobus enim abinuicem ira portatur. Ad diuersum autem infirmitatis genus aliud exemplum videndum est, Veluti si quis loquacitatem in se vicerit, & pertinaciã nondum vicerit, alius vero adhuc loquax sit, sed iam pertinax non sit, debet ille huius loquacitatem, & iste illius pertinaciam, donec illud in illo, & hoc in isto sanetur, charitate portare. Par quippe infirmitas in duobus, si vno accidat tempore, tolerare seinuicem non valent, cum aduersum se intenditur, Nam aduersus aliquem tertium, & duo irati sibi conueniunt, & se tole-

rant: quanquam nec tolerare seinuicem dicendi sunt, D
sed potius seinuicem consolari: sicut & tristes de re vna magis se portant & quasi incumbunt sibi, quàm si vnus tristis esset & alius gauderet. Si autem aduersus se tristes sint, prorsus se tolerare non possunt. Et ideo in huiusmodi affectionibus suscipienda est aliquantulum ipsa ægritudo, de qua vis alium per te liberari, & sic suscipienda vt ad auxilium, non ad æqualitatem mi seriæ valeat. Quemadmodum se inclinat qui manum iacenti porrigit. Non enim se proiicit vt ambo iaceant, sed incuruat tantum vt iacentem erigat. Neque vlla res officiosum istum laborem ad portanda onera aliorum facit libenter impendi, nisi cum cogitamus quanta pro nobis pertulerit dominus. Hinc enim admonens Apostolus ait, Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu, qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens [patri] vsque ad mortem, mor- Philip.2.
tem autem crucis. Superius enim dixerat, Non quæ sua sunt vnusquisque intendens, sed ea quæ aliorum. E
Huic sententiæ contexuit quod dictum est, nam ita sequitur, Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu. Ad hoc duntaxat, vt quemadmodum ille[i] in eo quòd Ioan.1.
verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & sine peccato cum esset, peccata nostra suscepit, non attendit sua, sed nostra: ita & nos libenter ad eius imitationem, inuicem onera nostra portemus. Huic cogitationi accedit etiam illa cogitatio, quia ille suscepit hominem, nos autem homines sumus: & considerare debemus, quòd ægritudinem siue animę siue corporis quam in alio homine videmus, etiam nos habere potuimus aut possumus. Hoc ergo exhibeamus illi cuius infirmitatẽ portare volumus, quod ab illo nobis vellemus exhiberi, si forte nos in ea essemus, & ipse non esset. Ad
hoc pertinet quod ipse Apostolus ait, Omnibus omnia 1.Corint.9.
factus sum, vt omnes lucrifacerem. Omnibus omnia factus est, cogitando scilicet etiam in eo vitio se esse potuisse vnde cupiebat alium liberari. Compatiẽdo enim potius id agebat, non mentiendo, sicut quidam suspicantur, & hi maxime qui suis mendaciis defendendis quæ[dam] negare non possunt, alicuius magni exempli patrocinium quærunt. Deinde etiam illud cogitãdum, nullum esse hominẽ qui non possit habere aliquod bo- F
num quod tu nondum habes, etiam si lateat, in quo sine dubio possit te esse superior. Quæ cogitatio ad contundendam edomandamque superbiam valet, ne arbitreris quoniam tua bona quidem eminent & apparent, ideo alterum nulla habere quæ lateant, & fortassis maioris ponderis bona quibus te superat nescientem. Non Philip.2.
enim fallit nos, aut adulatione potius vti Apostolus iubet, cum dicit nihil per contentionem neque per inanem gloriam, sed in humilitate mentis alter alterum existimãtes superiorem sibi. Non hoc ita debemus existimare vt non existimemus, sed nos existimare fingamus: sed vere existimemus aliquid occultum esse posse in alio quo nobis superior sit, etiam si bonum nostrũ quo illo videmur superiores esse non sit occultum. Istæ cogitationes deprimentes superbiam, & acuentes charitatem, faciunt onera fraterna inuicem, non solum æquo animo, sed etiam libentissime sustinere. Nullo modo autem de quoquam homine incognito ferenda sententia est, & nemo nisi per amicitiam cognoscitur. Et ideo amicorum mala firmius sustinemus, quia bo-

G na eorum nos delectant & tenent. Nullius itaque repudianda est amicitia sese ingerentis ad amicitiam copulandam, non vt statim recipiatur, sed vt recipiendus optetur, atque ita tractetur, vt recipi possit. Illum enim receptum in amicitiam possumus dicere, cui omnia consilia nostra refundere audeamus. Et si quisquam est qui se non audet ingerere ad amicitiam faciendam, cum aliquo nostro temporali honore aut dignitate reuocetur, descendendum est ad eũ, & offerendum illi quadam comitate & submissione animi quod petere per se ipse non audet. Sanè quamuis rarius, tamen aliquoties accidit, vt eius quem volumus in amicitiam recipere, prius nobis innotescant mala quàm bona, quibus offensi & quodammodo repercussi relinquimus eum, & ad bonorum eius quæ forte occultiora sunt indagationem non peruenimus. Admonet itaque dominus noster *Iesus Christus, qui nos vult effici imitatores suos*, vt eius infirma toleremus, vt ad quædam sana in quorum delectatione acquiescamus per charitatis tolerantiam perducamur. Ait enim, Matth.9. Non est opus sanis medicus, sed ægrotantibus. Ideóque si propter Christi charitatem, etiam eum qui ex H parte, vel omnino fortassis ægrotat, repellere ab animo non debemus, quoniam sanari potest per verbum dei: quanto minus eum, qui propter nos videri potest totus ægrotus: quia quædam eius saucia in primo ingressu amicitiæ non potuimus sustinere, & quod est grauius, cum offensione animi de toto homine ausi sumus temerariam præiudicij ferre sententiam, *non timentes* quod dictum est, Nolite iudicare, vt non iu- Matth.7. *dicemini*. Et *in* qua mensura mensi fueritis, in eadem remetietur vobis. Sæpe autem illa quæ bona sunt, prius apparent: in quibus etiam temerarium beneuolentiæ iudicium cauendum est, ne cum totum bonum putaueris, ea quæ postea mala apparuerint, securum & imparatum te inueniant, & grauius offendant: vt eum quem temere dilexeras, acerbius oderis, quod nefas est: quia etiam si nulla eius bona præcederent, & hæc quæ postea apparuerunt mala, prius eminerent, toleranda tamen erant, donec omnia cum illo ageres, quibus talia sanari solent: quanto magis cum ea bona præcesserunt, quæ tanquam pignora nos debent ad posteriora toleranda *constringere*? Ipsa est ergo lex Christi, vt inuicem onera nostra portemus. Christũ autem di- I Gal.6. ligendo, facile sustinemus infirmitatem alterius: etiam quem nõdum propter bona sua diligimus. Cogitamus enim quia ille, quem diligimus, dominus propter eum mortuus sit. Quam charitatem Apostolus Paulus nobis ingessit, cum diceret, Et peribit infirmus in tua 1. Corint.8. scientia frater, propter quem Christus mortuus est: vt si illum infirmum propter vitium, quo infimus est, minus diligimus, in eo Christum consideremus, qui mortuus est propter illum. Christum autem non diligere, non infirmitas, sed mors est. Quapropter ingenti cura, & implorata dei misericordia cogitandum est, ne Christum negligamus propter infirmum, cum infirmum debeamus diligere propter Christum.

De temporib' æternis. q. LXXII. Quæri potest quomodo ab ipso Apostolo Paulo dictum sit, Ante tempora æterna. Si enim tempora, quomodo æterna? Nisi si forte ante omnia tẽpora intelligi voluit: ἀιώνια. Ad Titũ.1. quia si dixisset ante tempora: neque addidisset, æterna: lib.11.de Ciuitate dei. ca.16.&.19. posset accipi, ante quædam tempora, quæ ante se haberent alia tempora. Aeterna autem maluit dicere, quàm omnia, fortassis ideo, quia tempus non cœpit ex tempore. An tempora æterna æuum significauit inter quod & tempus hoc distat, quòd illud stabile est, tempus au- K tem mutabile?

De eo quod scriptum est Phil.2. Et habitu inuentus est vt homo. q. LXXIII. Multis modis habitum dicimus, Vel habitum *animi*, sicut est cuiuscunque disciplinæ perceptio, vsu roborata atque firmata. Vel habitum corporis, secundum quem dicimus alium alio esse succulentiorem & validiorem: quæ magis proprie habitudo dici solet. Vel habitum eorũ, quæ membris nostris accommodantur extrinsecus: secundum quem dicimus vestitum, calciatum, armatum, & si quid eiusmodi est. In quibus omnibus generibus, siquidem nomen hoc dictum est ab illo verbo, quod est habere, manifestum est in ea re dici habitũ, quæ accidit alicui, vt ita eam possit etiam non habere: nam & doctrina accidit animo, & succus ac robur corpori: & vestis atque arma, non dubium est quin accidant membris nostris: ita vt & imperitus possit esse animus, si ei doctrina non accideret: & exile atque languidum corpus, sine succo viscerum & robore: & nudus sine veste, & inermis sine armis, & pede nudo sine calciamentis esse homo potest. Habitus ergo in ea re dicitur, quæ nobis vt habeatur accidit. Veruntamen hoc interest, quòd quædam eorum quæ accidunt *nobis*, vt habitum faciant, non 3. sen. dist. 6. cap. ac auté. L mutantur à nobis, sed ipsa nos mutant, in seipsa integra & inconcussa manentia: sicuti ipsa sapientia, cum accidit homini, non ipsa mutatur, sed hominem mutat, quem de stulto sapientem facit. Quædam vero sic accidunt, vt & mutent & mutentur: sicuti cibus ipse amittens speciem suam, in corpus nostrum vertitur: & *nos refecti* cibo, ab exilitate atque languore in robur atque valẽtiam commutamur. Tertium vero genus est, cum ipsa quæ accidunt, mutantur vt habitum faciant, & quodammodo formantur ab eis, quibus habitum faciunt, sicuti est vestis: nam cum reposita vel proiecta est, non habet eam formam, quam sumit cum induitur atque inducitur membris. Ergo induta accipit formam, quam non habebat exuta, cum ipsa membra, & cum exuuntur, & cum induuntur, in suo statu maneãt. Potest esse & quartum genus, cum ea quæ accidunt, ad faciendum habitum, nec ea mutant quibus accidunt, nec ab eis ipsa mutantur: sicut annulus in digito, si non nimis subtiliter attendatur. Verũtamen hoc genus aut nullum est, si diligenter discutias, aut omnino rarissimum. Cum ergo Apostolus de vnigenito dei filio lo- Philip.2. M queretur, quantum pertinet ad eius diuinitatẽm, secundum id quòd verissimus deus est, æqualẽ dixit esse patri, quod non ei fuit tanquam rapinam, id est, quasi alienum appetere, si semper manens in ea æqualitate, nollet hominem *indui*, & *hominibus* vt homo appareret: sed semetipsum exinaniuit, non formam suam mutans, sed formam serui accipiens: neque conuersus aut transmutatus in hominem, amissa incommutabili stabilitate, sed tanquam verum hominem suscipiẽdo, ipse susceptor in similitudinem hominum factus, non sibi, sed eis quibus in homine apparuit, habitu inuentus est vt homo: id est habendo hominem, inuentus est vt ho- lib.7.de Trinitate.cap.3. mo. Non enim poterat inueniri deus ab iis, qui cor immundum habebant, & verbum apud patrem videre nõ poterant, nisi hoc suscipiendo quod possent videre, & per quod ad illud lumen interius ducerentur. Iste autẽ habitus non est ex primo genere: non enim manens in se natura hominis, naturam dei commutauit. Neque ex *secundo: non enim* immutauit homo deum, & mutatus est ab illo. Neque ex quarto: non enim sic assumptus est homo, vt neque ille mutaret deũ, nec ab ipso mutaretur. Sed potius ex tertio: sic enim assumptus est, vt cõmu

taretur

A taretur in melius, & ab eo formaretur ineffabiliter excellentius atque coniunctius quàm vestis, cum ab homine induitur. Hoc ergo nomine habitus satis significauit Apostolus quemadmodum dixerit, in similitudinem hominum factus: quia non trãsfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est hominẽ, quem sibi vniens quodammodo atque conformans, immortalitati æternitatique sociaret. Sed illum habitum, qui est in perceptione sapiẽtiæ & disciplinæ, Græci ἕξιν vel σχέσιν vocant. Hunc autem, secundum quem dicimus vestitum, vel armatum, σχῆμα potius vocant. Ex quo intelligitur de isto genere habitus locutum Apostolum, quãdoquidem in Græcis exemplaribus σχήματι scriptum est, quod nos in Latinis habitu habemus, Quo nomine oportet intelligi non mutatum esse verbum susceptione hominis, *sicuti nec* membra veste induta mutantur: quanquam illa susceptio ineffabiliter susceptum suscipienti copulauerit: sed quantum verba humana rebus ineffabilibus coaptari possunt, ne mutatus intelligatur deus humanæ fragilitatis assumptor, electum est vt Grçce σχῆμα, & Latine diceretur habitus illa B susceptio.

De eo quod scriptum est in Epistola Pauli ad Colloss. In quo habemus redemptionẽ & remissionẽ peccatorum, qui est imago dei inuisibilis. q.LXXIIII. Imago & æqualitas & similitudo distinguenda sunt: quia vbi imago, continuo similitudo, non continuo æqualitas. Vbi æqualitas, continuo similitudo, non continuo imago. Vbi similitudo, [non] continuo imago, nõ cõtinuo æqualitas: vt in speculo est imago hominis, quia de illo expressa est: est etiam necessario similitudo, non tamen æqualitas: quia multa desunt imagini, quæ tamen insunt illi rei, de qua expressa est, Vbi æqualitas, continuo similitudo, non continuo imago: velut in duobus ouis paribus, quia inest æqualitas, inest & similitudo: quæcũque enim assunt vni, assunt & alteri: imago tamen non est, quia neutrum de altero expressum est. Vbi similitudo, non continuo imago, nõ continuo æqualitas: *omne quippe ouum omni ouo, inquantum ouum est*, simile est: sed ouum perdicis, quanuis inquantum ouum est, simile est ouo gallinæ, nec imago tamẽ eius est, quia de illo expressum non est: nec æquale, quia breuius est, & alterius generis animãtium. Sed vbi dicitur, non continuo: vtique intelligitur, quia esse aliquando potest. Potest ergo esse aliqua imago, in qua sit etiam çqualitas: vt in parentibus & filiis inueniretur imago & æqualitas & similitudo, si interuallum C temporis defuisset: nam & de parente expressa est similitudo filij, vt recte dicatur imago: & potest esse tanta, vt recte etiam dicatur æqualitas, nisi quòd parens tempore præcessit. Ex quo intelligitur & aliquando æqualitatem, non solum similitudinem habere, sed etiam imaginem, quod in superiori exemplo manifestum est. Potest etiam aliquãdo similitudo esse & æqualitas, quãuis non sit imago: vt de duobus ouis paribus dictum est. Potest etiam similitudo & imago esse, quanuis non sit æqualitas: vt in speculo ostendimus. Potest & similitudo esse, vbi & *æqualitas & imago sit: sicut de filiis* commemorauimus, excepto tempore, quo præcedunt parentes. Sic enim æqualem syllabam syllabæ dicimus: quanuis altera præcedat, altera subsequatur. In deo autem quia conditio temporis vacat: non enim potest recte videri deus in tempore generasse filium, per quem condidit tempora: consequens est, vt non solũ sit imago eius, quia de illo est, & similitudo, quia imago: sed etiam æqualitas tanta, vt nec temporis quidem interuallum impedimentum sit.

De hæreditate dei. q.LXXV. Hebræ.9. Sicut Apostolus ad Hebræos dicit, Testamentum testatoris morte firmatur, propterea mortuo pro nobis Christo, nouum testamentum firmatum esse asserit: cuius similitudo vetus testa- D mentum erat, in quo mors testatoris per victimã præfigurabatur. Si ergo quæratur quomodo simus secundũ eiusdem Apostoli verba *cohæredes Christi*, & filij atque hæredes dei, cum hæreditas morte decessoris firma teneatur: nec vllo alio modo possit hæreditas intelligi: Respondetur, ipso quidem mortuo factos nos Matth.9. esse hęredes, quoniam filij eius etiam dicti sumus: Non ieiunãt, inquit, filij sponsi, quandiu cum *illis* est sponsus. Hæredes ergo eius dicimur, quia reliquit nobis pacis Ecclesiasticæ possessionẽ per fidem *temporalis* dispensationis, quam in hac vita possidemus, quod testatus est dicens, Pacem meam do vobis, pacem relinquo Ioan.14. vobis. Cohæredes autẽ eius efficiemur cum in fine se- 1.Corin.15. culi mors absorbebitur in victoria: tunc enim similes ei erimus, quando *videbimus* eum sicuti est. Quam hę- 1.Ioan.3. reditatem non eius patris morte adipiscimur, qui mori non potest, quandoquidem ipse sit hæreditas nostra, secundum illud quod scriptum est, Dominus pars hæ- Psalm.15. reditatis meæ. Sed quoniam conuocati sumus adhuc paruuli, & ad spiritalia contemplanda minus idonei, vsque ad humillimas nostras cogitationes se diuina miseratio porrexit, vt quomodocunque cernere nitere- E mur, quod non euidenter atque perspicue cernebamus, idipsum moritur quod in ænigmate cernebamus, cum facie ad faciem cernere cœperimus. Conuenienter er- 1.Corin.13. go dicitur moriturum esse quod auferetur: cum autem venerit quod perfectũ est, auferetur quod ex parte est. Ita nobis quodammodo moritur pater in ænigmate, & idem ipse fit hæreditas, cum facie ad faciem possidetur † : non quia ipse moritur, sed imperfecta in eum †videtur. nostra visio perfecta visione perimitur: & tamen nisi illa prior nos nutriret, ad illam plenissimam & euidentissimam nõ efficeremur idonei. Quod si etiam de domino Iesu Cristo, non secundum verbum in principio Ioan.1. deum apud deum, sed secundum puerum, qui proficie- Lucæ.2. bat ætate ac sapientia, pius intellectus admittit, propria illa susceptione seruata, quæ communis ei cum cæteris hominibus non est, manifestum est, cuius tanquam morte possideat hæreditatem: Non enim nos cohæredes eius esse possumus, nisi & ipse hæres sit. *Si autem pietas hoc non admittit, vt primo ex parte videret* homo dominicus, deinde ex toto, quanquam in sapientia proficere dictus sit, in corpore suo intelligatur hæ- F res: id est Ecclesia, cuius cohæredes sumus, quanuis ex nobis constet, quemadmodũ filij eius matris dicimur. Sed rursum quæri potest, cuius morte facti sumus & nos etiam hæreditas dei, secundum illud, Dabo tibi Psal.2. gentes hæreditatem tuam. Hæreditatem *autem tuam*, nisi forte huius mundi, quo prius tanquam dominante tenebamur. Post autem cum dicimus, Mihi mun- Gal.6. dus crucifixus est, & ego mundo: possidet nos Christus mortuo illo, qui nos possidebat: cum ei renunciamus, morimur illi, & ipse nobis.

De eo quod Apostol' Iacobus.2. cap. dicit. Vis autẽ scire ô hõ inanis, quia fides sine operibus ociosa est. q. LXXVI. Quoniam Paulus Apostolus prædicans iustificari hominem per fidem sine operibus, non bene intellectus est ab eis, qui sic acceperunt dictum, vt putarent, cum semel in Christum credidissent etiam si male operarentur, & facinorose flagitioséque viuerent, saluos se esse posse per fidem, Locus iste huius Epistolæ eundem sensum Pauli Apostoli quomodo sit intelligendus, exponit. Ideóque magis Abrahæ vtitur exemplo, vacuam esse fidem, si non bene operetur, quoniam Abrahæ exemplo etiam Paulũs Apostolus vsus est, vt probaret iustificari hominem [per fidem] sine operibus legis. Cum enim bo-

G na opera commemorat Abrahæ quę eius fidem comitata sunt,satis ostendit Paulum Apostolum non ita per Abraham docere iustificari hominem per fidem sine operibus,vt si quis crediderit,non ad eum pertineat bene operari: sed ad hoc potius , vt nemo meritis priorum bonorum operum arbitretur se peruenisse ad donum iustificationis,quæ est in fide.In hoc enim se gentibus in Cristum credentibus Iudæi præferre cupiebãt, quòd dicebant se meritis bonorum operum, quæ in lege sunt, ad Euangelicam gratiam peruenisse : ideóque scandalizabantur multi , qui ex eis crediderant , quòd incircuncisis gentibus Christi gratia traderetur. Vnde Apostolus Paulus dicit , posse hominem sine operibus præcedẽtibus iustificari per fidem:nam iustificatus per fidẽ, quomodo potest nisi iuste deinceps operari, quãuis antea nihil operatus iuste , ad fidei iustificationem peruenerit : non merito bonorum operum , sed gratia dei , quæ in illo iam vacua esse non † potest , cum iam per dilectionem bene operatur. Quòd si cum crediderit, mox de hac vita decesserit, iustificatio fidei manet cum illo: nec præcedentibus bonis operibus, quia non merito ad illam , sed gratia peruenit: nec consequentibus , quia in hac vita esse non finitur . Vnde manifestum est quod Paulus Apostolus dicit , Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus.Non tamen ita intelligendum est, vt accepta fide,si vixerit, dicamus eum iustum,etiam si male vixerit.Ideo exemplo Abrahæ & Apostolus Paulus vtitur , quia sine operibus legis, quam non acceperat, per fidem iustificatus est: & Iacobus,quia fide ipsius Abrahæ opera bona consecuta esse demonstrat,ostendens quemadmodum intelligendũ sit,quod Paulus Apostolus prædicauit. Nam qui putant istam Iacobi Apostoli sententiam contrariã esse illi Pauli Apostoli sentẽtiæ,possunt arbitrari etiam ipsum Paulum sibi esse contrarium , quia dicit alio loco,Non enim auditores legis iusti sunt apud deum,sed factores legis iustificabũtur. Et alio loco,Sed fides quæ per dilectionem operatur.Et iterum,Si enim secũdum carnem vixeritis,morieminisi autem spiritu facta carnis mortificaueritis,viuetis. Quæ sunt autem facta carnis,quæ operibus spiritalibus mortificanda sunt,alio loco manifestat † dicẽs,Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes,immunditiæ,impudicitia, simulachrorum seruitus,veneficia,inimicitiæ,contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses,invidiæ,ebrietates,comessationes,& his similia,quę prædico vobis sicut prædixi : quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt.Et ad Corinthios ait,Nolite errare,neque fornicatores,neque idolis seruientes, neque adulteri,neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum dei possidebunt. Et hæc quidem fuistis ,sed abluti estis , sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi,& in spiritu dei nostri.Quibus sentẽtiis manifestissime docet,non eos præterito bono opere ad fidei iustificationẽ peruenisse : nec meritis eorum istam gratiam datam,quãdo dicit, Et hæc quidem fuistis:sed cum dicit , Qui talia agunt, regnum dei non possidebunt:satis ostendit,iam ex quo crediderunt,bene operari debere . Quod & Iacobus dicit, & multis omnino locis idem Apostolus Paulus satis apertèque prædicat, rectè viuendum omnibus,qui in Christo crediderunt, ne ad pœnas perueniant. Quod & ipse dominus commemorat dicens, Non omnis qui dicit mihi , domine

† al.quæ vacare in illo non.

Roma.2. Gal.5.

Roma.8.

† demõstrat

† idolorum.

1. Corint.6.

Matth.7.

domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis est,ipse intrabit in regnum cœlorum. Et alibi, Vt quid dicitis mihi,domine domine , & non facitis quæ dico vobis ? Et omnis qui audit verba mea hęc,& facit ea,similabo eum viro prudenti,qui ædificauit domum suam supra petram & cætera. Et qui audit verba mea hæc,& non facit ea , similabo eum viro stulto,qui ædificauit domum suam super arenam:& cætera. Quapropter non sunt sibi contrariæ duorum Apostolorum sententiæ Pauli & Iacobi , cum dicit vnus iustificari hominem per fidem sine operibus:& alius dicit,inanem esse fidem sine operibus:quia ille dicit de operibus, quæ fidem præcedunt: iste de iis quæ fidem sequuntur:sic vt etiam ipse Paulus multis locis ostendit, Omnis perturbatio,passio:omnis cupiditas,perturbatio:omnis igitur cupiditas,passio.Omnis autem passio , cum est in nobis , ipsa passione patimur:& inquantum passio est,patimur.Omnis igitur cupiditas , cum est in nobis , ipsa cupiditate patimur : & inquantum cupiditas est , patimur. Omnis autem passio , inquantum ipsa passione patimur , non est peccatum: sic & si patimur timorem,non est peccatum:tanquam si diceretur , Si bipes est , non est pecus. Si ergo propterea hoc non est consequens,quia multa sunt pecora bipedia : propterea & illud non est consequens, quia multa sunt peccata quæ patimur. Hoc enim contra dicitur , non esse consequens , vt si patimur timorem,ideo nõ sit peccatum. Tu autem dicis consequens esse , vt si patimur timorem , non sit peccatum : cum tamen concedas aliqua esse peccata quæ patimur.

Ars illa summa omnipotentis dei,per quem ex nihilo facta sunt omnia,quæ etiam sapientia eius dicitur: ipsa operatur etiam per artifices , vt & pulchra atque congruentia faciant: quanuis non de nihilo, sed de aliqua materia operentur,velut ligno, aut marmore,aut ebore , & si quod aliud materiæ genus manibus artificis subditur.Sed ideo isti non possunt de nihilo aliquid fabricare , quia per corpus operantur : cum tamen eos numeros, & lineamentorum conuenientiam, quæ per corpus corpori imprimunt , in animo accipiant ab illa summa sapientia , quæ ipsos numeros & ipsam conuenientiam longe artificiosius vniuerso mundi corpori impresserit,quod de nihilo fabricatum est:in quo sunt etiam corpora animalium , quæ iam de aliquo, id est, de elementis mundi fabricantur: sed longe potentius excellentiúsque, quàm cum artifices homines easdem figuras corporum & formas in suis operibus imitantur. Non enim omnis numerositas humani corporis inuenitur in statua , sed tamen quæcunque ibi inueniuntur,ab illa sapiẽtia per artificis manum traiiciuntur , quæ ipsum corpus humanum naturaliter fabricat. Nec ideo tamen pro magno habẽdi sunt, qui talia opera fabricant,aut diligunt:quia minoribus rebus intenta anima,quas per corpus corporaliter facit,minus inhæret ipsi summæ sapientię,vnde istas potentias habet: quibus male vtitur,dum foris eas exercet: illa enim,in quibus eas exercet,diligẽs, interiorem earum formam stabilem negligit,& inanior infirmiorq; efficitur. Qui vero talia opera etiam coluerunt,quantũ deuiauerint à veritate,hinc intelligi potest,quia si ipsa animaliũ corpora colerent,quæ multo excellentius fabricata sunt,& quorũ sunt illa imitamẽta,quid eis infœlicib⁹diceremus?

Omnis anima partim priuati cuiusdam iuris sui potestatem gerit,partim vniuersitatis legibus,sicut publicis coërcetur & regitur . Quia ergo vnaquæque res visibilis

Roma.3. Iacobi.2.

De timore vtrum peccatum sit. q.LXXVII. 2.sen.dist.36. ca.prꝫterea.

De pulchritudine simulachorum.q. LXXVIII. 1.Corint.1.

Quare magi Pharaonis fecerunt quędam miracula, sicut Moyses famulus dei. q.LXXIX.

A visibilis in hoc mundo habet potestatem angelicam sibi præpositam , sicut aliquot locis diuina scriptura testatur,de ea re cui præposita est, aliter quasi priuato iure agit,aliter tanquam publice agere cogitur.Potentior est enim parte vniuersitas: quoniam illud quod priuatim agit, tantum agere finitur , quantum lex vniuersitatis finit.Sed vnaquæque anima tanto est pietate purgatior,quanto priuato suo minus delectata,legem vniuersitatis intuetur , eíque deuote ac libenter obtemperat.Est enim lex vniuersitatis,diuina sapientia.Quanto autem amplius priuato suo gaudet ,& neglecto deo, qui omnibus animis vtiliter ac salubriter præsidet, ipsa sibi vel aliis, quibus potuerit, vult esse pro deo, suam potius in se vel alios,quàm illius in omnes diligens potestatem : tanto est sordidior, tantóque magis pœnaliter diuinis legibus , tanquam publicis seruire cogitur . Quanto igitur etiam humana anima deserto deo , suis honoribus,vel sua potestate fuerit delectata,tanto magis subditur talibus potestatibus , quæ priuato suo gaudent, & honorari ab hominibus sicut dij cupiunt: quibus diuina lege sæpe conceditur,vt eis quos sibi secundum eorum merita subiugauerint , priuato illo iure etiam miraculorum aliquid præstent, in his rebus exhibendorum, quibus sunt infimo, sed tamen ordinatissimo potestatum gradu præpositę:sed vbi diuina tanquã publica lex iubet,vincit vtique priuatã licentiam:quanquam & ipsa priuata licentia,nisi vniuersalis potestatis diuinę permissione nulla esset.Ideóque fit,vt sancti dei serui, quando hoc donum eos habere vtile est, secundum publicam,& quodãmodo imperialem legem: hoc est, summi dei potestatem imperent infimis potestatibus , ad quædam visibilia miracula facienda: in illis enim deus ipse imperat,cuius templũ sunt:& quem contempta sua priuata potestate, ardentissime diligunt. In magicis autem imperationibus, † ad illecebram deceptionis,vt sibi subiugent eos quibus talia cõcedunt,præstant effectum precibus & ministeriis eorum , priuato illo iure largientes , quod sibi licet largiri honorantibus se,sibíque seruientibus, & quædam secum in sacramentis suis pacta seruantibus.Et quando videntur imperare † Magi,per sublimiorũ nomina, inferiores terrent : & nonnulla visibilia , quæ propter infirmitatem carnis magna videntur hominibus non valẽtibus æterna contueri, quæ per seipsum præstat dilectoribus suis verus deus,mirantibus exhibent. Hæc autem permittit deus,iuste omnia moderans,vt pro cupiditatibus & electionibus suis , seruitutes eorum libertatésque distribuat. Et si quando inuocatione summi dei aliquid pro suis malis cupiditatibus impetrãt,vindicta est illorum, † non gratia. Non enim frustra dicit Apostolus , Tradidit illos deus in desideria cordis eorum. Quorumdam enim peccatorum perpetrãdorum facilitas,pœna est aliorum præcedentium. Quòd autem dominus dicit , Non potest Satanas Satanam expellere: † ne forte quisquam vtens nominibus aliquarum infirmarum potestatum, cum dæmonium excluserit, falsam putet esse istam domini sententiã: ad hoc intelligat dictum,quia hoc modo Satanas,etiam si corpori aut corporis sensibus parcit,ideo parcit, vt ipsius hominis voluntati per impietatis errorem triumpho maiore dominetur.Hoc autem modo nõ exit Satanas, sed potius in intima ingreditur,vt in eo sic operetur,quẽadmodum dicit Apostolus,Secundum principem potestatis aëris huius,qui nunc operatur in filiis diffidentiæ.Nõ enim sensus corporis eorum turbabat atq; torquebat,aut eorum corpo-

† Impetrationibus.

† Impetrare.

† Illa. Roma.1.

Marci.9. † excludere.

Ephes.2.

ra collidebat , sed in eorum voluntate, vel potius cupiditate regnabat.Quòd autẽ dicit pseudoprophetas multa signa & prodigia facturos,ita vt fallant etiam,si fieri potest,electos:admonet vtique, vt intelligamus quædã miracula etiam sceleratos homines facere, qualia sancti facere non possunt,nec tamen ideo potioris loci apud deum esse arbitrandi sunt : non enim acceptiores erant deo quàm populus Israël magi Aegyptiorũ, quia nõ poterat ille populus facere quod illi faciebant:quãuis Moyses in virtute dei maiora potuerit. Sed ideo nõ omnibus sanctis ista tribuuntur,ne pernicioſissimo errore decipiantur infirmi, existimantes in talibus factis maiora dona esse quàm in operibus iustitiæ, quibus æterna vita comparatur. Propterea dominus prohibet hinc gaudere discipulos,cum ait,Nolite in hoc gaudere,quoniam spiritus vobis subiiciuntur:sed in hoc gaudete,quoniam nomina vestra scripta sunt in cœlis. Cũ ergo talia faciunt magi, qualia nonnunquam sancti faciunt, talia quidem visibiliter esse apparent, sed & diuerso fine & diuerso iure fiunt. Illi enim faciunt, quærentes gloriam suam,isti quærentes gloriam dei: & illi faciunt per quædam potestatibus concessa in ordine suo,quasi priuata cõmercia vel beneficia,isti autem publica administratione,iussu ei⁹cui cuncta creatura subiecta est. Aliter enim cogitur possessor equum dare militi,aliter eũ tradit emptori,vel cuilibet donat aut commodat.Et quemadmodum plerique mali milites, quos imperialis disciplina cõdemnat,signis imperatoris sui nonnullos possessores territant, & ab eis aliquid, quod publice non iubetur,extorquent.Ita nonnunquam mali Christiani vel schismatici vel hæretici per nomẽ Christi aut verba aut sacramẽta Christiana exigunt aliquid à potestatibus, quibus honori Christi cedere indictum est. Cum autem malis iubentibus cedunt voluntate, ad seducendos homines cedunt,quorum errore lætantur. Quapropter aliter magi faciunt miracula , aliter boni Christiani,aliter mali Christiani.Magi per priuatos cõtractus , boni Christiani per publicam iustitiam , mali Christiani per signa publicæ iustitiæ . Nec mirum est quòd hæc signa valent,cum ab eis adhibentur,quando etiam cum vsurpantur ab extraneis,qui omnino suum nomen ad istam militiam non dederunt, propter honorem tamen excellentissimi imperatoris valent . Ex quibus fuit ille , de quo discipuli domino nũciauerunt, quòd in nomine eius eiiceret dæmonia, quanuis cũ eis eum non sequeretur.Cum autem non cedunt his signis huiusmodi potestates , deus ipse prohibet occultis modis, cum id iustum atque vtile iudicat.Nam nullo modo vlli spiritus audent hæc signa contẽnere:contremiscunt enim hæc,vbicunq; illa prospexerint.Sed nescientibus hominibus aliud iubetur diuinitus vel ad confundendos malos,cum eos oportet confundi:sicut de Sceuæ filiis in actibus Apostolorũ legimus, quibus ait immũdus spiritus.Iesum scio,& Paulũ noui,vos autem qui estis? Vel ad admonendos bonos, vt proficiant in fide, atq; ista non iactãter,sed vtiliter possint:vel ad discernenda dona membrorum Ecclesiæ,sicut Apostolus ait, Nũquid omnes virtutes, nunquid omnes habent dona curationum? Propter has igitur causas plerunque,vt dictum est,nescientibus hominibus iubetur diuinitus,vt his signis adhibitis, huiusmodi potestates voluntati hominũ non obtemperent. Vt autẽ mali bonis sæpe temporaliter noceant,potestatem in eos accipiẽtes,ad maiorẽ fit bonorum vtilitatẽ propter exercitationẽ patientię.Itaq; anima Christiana semper inuigilet in tribula-

Lucæ.9.

Actor.19. lib.3. de Trinitate. ca.7.

1. Corin.12.

G tionibus ſuis ſequi voluntatem domini ſui, ne ordina-
tioni dei reſiſtendo acquirat ſibi grauius iudicium.
Quod enim ipſe dominus agens hominem Pontio Pi-
Iob.1. lato dixit, hoc & Iob diabolo poſſet dicere, Non habe-
Ioan.19. res in me poteſtatem, niſi data eſſet tibi deſuper. Non
ergo eius voluntas cuius malitiæ poteſtas in bonos da-
tur, ſed eius volũtas à quo hęc poteſtas datur, debet no-
bis eſſe chariſſima. Quoniam tribulatio patientiam o-
Roma.5. peratur, patientia probationem, probatio vero ſpem,
ſpes autem non confundit, quia charitas dei diffuſa eſt
in cordibus noſtris per ſanctumſpiritum qui datus eſt
Aduerſus Apollinariſtas. q. LXXX. nobis. Cum quidam hæretici qui Apollinariſtæ ex
Apollinari quodam authore ſuo dicti eſſe perhibẽtur,
aſſererẽt dominum noſtrum Ieſum Chriſtum inquan-
tum homo fieri dignatus eſt non habuiſſe humanam
mentem, inhærentes eis nonnulli, & eos ſtudioſe au-
dientes, delectati ſunt quidem ea peruerſitate, qua ille
hominem in deo minuebat, dicens eum non habuiſ-
ſe mentem, hoc eſt, rationalem animam, qua homo à
Ioan.1. pecoribus ſecundum animam differt: Sed cum ſecum
ipſi cogitarent, fatendum eſſe, ſi ita eſt, vt vnigenitus
dei filius, ſapiẽtia, & verbum patris per quod facta ſunt
H omnia, beluam quandam cum figura humani corporis
ſuſcepiſſe credatur, diſplicuerunt ſibi: non tamẽ ad cor
rectionem, vt redirent ad veritatis viam, totũmque ho
minem à ſapientia dei ſuſceptũ eſſe confiterentur, nul-
la diminutione naturæ: ſed ampliori vſi audacia, ipſam
etiam animam totũmque vtile hominis alienantes ab
eo, ſolam carnem humanam eum ſuſcepiſſe dixerunt.
Adhibentes etiam teſtimonium ex Euangelio, imò il-
lam θ domini θ ſententiam non intelligendo peruerſi,
confligere audent aduerſus catholicam veritatem, di-
Ioan.1. centes ſcriptum eſſe, Verbum caro factum eſt, & habi-
lib.14. de Ciuitate dei. cap.2. tauit in nobis: Sub his enim verbis ita verbum volunt
carni eſſe copulatum atque concretum, vt nulla ibi nõ
ſolum mens, ſed nec anima humana interſiſtat. Qui-
bus primo reſpondendũ eſt: ideo ſic eſſe illud in Euan-
gelio poſitum, quia vſque ad viſibilem carnem, aſſum-
ptio illa humanæ naturæ à domino facta eſt, atque in
tota illa vnitate ſuſceptionis principaliter verbum eſt,
extrema autem atque vltima caro. Volens itaque Euan
geliſta commendare pro nobis dilectionem humilita-
tis dei qui ſeſe humiliauerit, & quouſque humiliauerit
exprimens, verbum carnẽmque nominauit: prætermit
I tens animæ naturam, quæ verbo inferior eſt, carne ve-
ro præſtantior. Magis enim commendat humilitatem,
quia dictum eſt, Verbum caro factum eſt: quàm ſi di-
ceretur, verbum homo factũ eſt. Nam ſi nimis hæc in-
tuentur verba, poteſt alius nõ minus peruerſus ex iſtis
verbis ita calumniari fidei noſtræ, vt dicat ipſum ver-
bum conuerſum & commutatum eſſe in carnẽ, & ver-
bum eſſe deſtitiſſe: quia ſcriptum eſt, Verbum caro fa-
ctum eſt: ſicut caro humana cum fit cinis, non eſt caro,
†aliàs, non eſt caro & cinis, ſed. ſed† ex carne cinis eſt. Et ſecundum loquendi modum
conſuetudinẽmque celebriorem, quicquid fit quod nõ
erat, deſinit eſſe quod erat. Nec tamẽ ita hæc verba in-
Phil.2. telligimus, ſed etiam ipſi nobiſcum ita intelligunt, vt
manens verbum quod eſt, ex eo quòd accepit formam
ſerui, non ex eo quòd in illam formam aliqua mutatio-
ne conuerſum eſt, dictum ſit, Verbum caro factum eſt.
Deinde ſi vbicũque caro fuerit nominata & anima ta-
cita, ſic intelligendum eſt, vt anima ibi non eſſe cre-
Lucæ.3. datur, nec illi habebant animã de quibus dictum eſt, Et
Pſalm.64. videbit omnis caro ſalutare dei. Et illud in Pſalmo, Ex-
Ioan.17. audi preces meas, ad te omnis caro veniet. Et illud in

Euangelio, Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, K
vt omne quod dediſti ei non pereat, ſed habeat vitam
æternam. Vnde intelligitur, ſolere homines per nomi- lib.14. de Ciuitate dei. cap.2. & lib. 22. cap.19.
nationem ſolius carnis ſignificari, vt ſecundum hanc
locutionem etiam illud poſſit intelligi: vt quod dictum
eſt, verbum caro factum eſt: nihil ſit dictum, niſi ver-
bum homo factum eſt. Sicut enim à parte totum, ple-
runque nominata ſola anima homo intelligitur, ſicut
eſt illud, Tot animæ deſcenderunt in Aegyptum: ſic Geneſ.46. li.16. de Ciui. dei. c. 40.
rurſus à parte totum, etiam nominata ſola carne ho-
mo intelligitur, ſicut ſunt iſta quæ poſuimus. Proinde
quemadmodum nos huic obiectioni eorum, quam ex
Euangelio proponunt, ita reſpondemus, vt nullus ho-
minum ita deſipiat, vt putet nos per hæc verba cogi ad
credendum & confitendum, quòd mediator dei & ho
minum homo Chriſtus Ieſus animam humanam non 1. Timo.2.
habuit: ſic quæro quomodo ipſi reſpondeant tam ma-
nifeſtis obiectionib⁹ noſtris, quibus oſtẽdimus per in-
numerabiles locos Euangelicæ ſcripturæ narratum de
illo ab Euangeliſtis, quòd in his affectionibus fuerit,
quæ ſine anima eſſe non poſſunt. Non enim ea profe-
ro, quæ ipſe dominus tam multa commemorat, Triſtis Matth.26.
eſt anima mea vſque ad mortem: &, Poteſtatem habeo Ioan.10.
ponendi animam meam, & iterum ſumendi eam: &, Ioan.15. L
Maiorem dilectionem nemo habet, quàm vt animam
ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Quæ mihi peruicax
cõtradictor poteſt dicere figurate à domino dicta: ſi-
cut multa in parabolis eum locutum eſſe manifeſtum
eſt. Nam etſi iſta non ita ſunt, non tamen opus eſt pu-
gnaciter agere, vbi habemus Euangeliſtarum narratio-
nes, per quas eum & natum de Maria virgine cogno-
uimus, & comprehenſum à Iudæis, & flagellatum, &
crucifixum atque interfectum, & ſepultum in monu-
mento: quæ omnia ſine corpore intelligere facta ne-
mo poteſt. Nec ficte aut figurate accipienda quiſquam
vel dementiſſimus dixerit, cum dicta ſint ab eis, qui res
geſtas vt meminerant, narrauerunt. Sicut ergo iſta cor
pus eum habuiſſe teſtantur, ſic eum indicant habuiſſe
animam affectiones illæ, quæ non poſſunt eſſe niſi in
anima: quas nihilominus eiſdem Euangeliſtis narran-
tibus legimus. Et miratus eſt Ieſus, & iratus, & contri-
ſtatus, & exhilaratus, & multa talia innumerabilia. Si-
cut etiã illa, quæ coniuncta ſimul officia & corporis &
animæ oſtendũt: ſicut ſunt quòd eſuriuit, quòd dormi-
uit, quòd fatigatus ab itinere ſedit, & alia huiuſcemo- M
di. Non enim poſſunt dicere, etiam in veteribus libris Mat.4. &.8.
dictam eſſe iram dei & lętitiam, & nonnullos huius ge Ioan.4.
neris motus: nec ideo tamen eſſe conſequens, vt deum
habuiſſe animam credendum ſit. Dicta ſunt enim illa
propheticis imaginationibus, non narratoria manife-
ſtatione: nam & membra dei dicta ſunt, & manus, & pe
des, & oculi, & facies, & ſimilia. Et quemadmodum iſta
non indicant eum habere corpus, ſic nec illa animam.
Quemadmodũ autem narratum aliquid, vbi nomina-
ta ſunt manus Chriſti, & caput, & cætera quæ indicant
eius corpus: ita etiã quæ de animi affectionibus eodem
narrationis tenore nominata ſunt, indicãt eius animã.
Stultũ eſt autem credere narranti Euangeliſtæ ꝙ man
ducauerit, & non ei credere ꝙ eſurierit. Et ſi enim non
eſt conſequens, vt omnis qui manducat, eſuriat: nam &
angelum legimus manducaſſe, ſed eſuriſſe non legi-
mus: neque vt omnis qui eſurit, manducet, ſi aut officio
aliquo ſe cohibeat, aut deſit ei cibus facultáſque mãdu-
candi: tamẽ cum vtrunque narrat Euãgeliſta, vtrunque
credendum eſt, quia vtrũque ſicut rerum geſtarum in-
dex

A dex factum geſtũmque conſcripſit. Sicut autem quia
manducauit, ſine corpore intelligi non poteſt: ſic quia
eſuriuit, ſine anima fieri non potuit. Nec illa nos terret
inanis atque inepta calumnia, qua inuidioſe reſiſten-
tes, aiunt, Ergo ſub neceſſitate poſitus fuit, ſi has affe-
ctiones animi veras habuit. Facile quippe reſpõdemus,
Ergo ſub neceſſitate poſitus fuit, quia comprehenſus,
flagellatus, crucifixus & mortuus eſt: vt tãdem ſine per-
tinacia, ſi volunt, intelligant, ſic eum paſſiones animi,
hoc eſt affectiones, voluntatis diſpenſatione, veras ta-
men, vt placuit, ſuſcepiſſe, quemadmodum paſſiones
corporis eadem diſpenſationis voluntate ſine vlla ne-
li.14. de Ciuitate dei. cap.9. ceſſitate ſuſcepit. Quemadmodum nos non voluntate
morimur, ſic & non voluntate naſcimur: Ille autem vo
luntate vtrunque, vt oportebat exhibuit, & tamen ve-
riſſime exhibuit. Sicut ergo neceſſitatis nomine nec
nos nec illos quiſquam auellit à fide veriſſimæ paſſio-
nis: per quam corpus eius oſtenditur: ſic & nos ipſo no
mine neceſſitatis nemo deterret à fide veriſſimæ affe-
ctionis, per quam animam eius agnoſcimus: nec ipſos
debet deterrere à conſentiendo catholicæ fidei, ſi non
eos deterret exitiabilis pudor mutandæ, quanuis falſæ,
B diu tamen & cum temeritate defenſæ ſententiæ.
De quadrageſima & quinquageſima. Omnis ſapientiæ diſciplina eſt, quæ ad homines
erudiendos pertinet, creatorem creaturámque digno-
ſcere, & illum colere dominantem, iſtam ſubiectam fa
q. LXXXI. teri, Eſt autem creator deus, ex quo omnia, per quem
omnia, in quo omnia: & ideo trinitas, pater & filius &
Roma.11. ſpirituſſanctus. Creatura vero partim eſt inuiſibilis, ſi-
cut anima: partim viſibilis, ſicut corp⁹: Inuiſibili terna-
rius numerus tribuitur, quare diligere deum tripliciter
Deute.6. iubemur: ex toto corde: ex tota anima, & ex tota men-
te. Corpori quaternarius numerus, propter euidentiſ-
ſimam naturam eius: id eſt calidam & frigidam, humi
dam & ſiccam, Vniuerſæ ergo creaturę tribuitur ſepte-
narius, Quapropter omnis diſciplina dignoſcens & di
ſcernens creatorem atque creaturam, denario numero
inſinuatur, Quæ diſciplina quandiu corporeis motibus
1. Corin.3. temporaliter ſignificatur, credendo conſtat, & rerum
geſtarum venientium atque tranſeuntium authoritate
quaſi lacte paruulos nutrit: vt idoneos faciat contem-
plationi, quæ non venit & tranſit, ſed ſemper manet: in
qua quiſque narratis ſibi rebus diuinitus temporaliter
C pro ſalute hominum geſtis, ſiue gerẽdis quæ adhuc fu-
tura prædicantur, ſi permãſerit in fide & promiſſa ſpe
rauerit, & quæ diuina authoritas præcepit infatigabili
charitate implere curauerit, recte agit vitam huius ne-
ceſſitatis & temporis, quæ numero quadragenario cõ-
mẽdatur. Quoniam denarius numerus qui totam in-
ſinuat diſciplinã, quater ductus: id eſt numero qui cor-
pori tribuitur multiplicatus, quia per motum corpora-
lis adminiſtratio geritur, quo dictum eſt vitam cõſta-
†al. quam dictum eſt fide conſtare. re † quadragenarium numerum conficit, Ita impetrat
etiam ſtabilem & nullius temporis indigentem ſapien
tiam, quæ denario numero commendatur, vt ad qua-
draginta addãtur decẽ, quia & partes æquales quadra-
genarij numeri ſimul ductæ ad quinquaginta perueni-
unt, Partes autem æquales habet quadragenarius nume
rus, primo quadraginta in ſingulis, deinde viginti in
binis, decem in quaternis, octo in quinis, quinque in o-
ctonis, quatuor in denis, duas in vicenis. Vnum ergo &
duo & quatuor & quinque & octo & decem & viginti
ſimul ducta efficiunt quinquaginta. Quapropter ſicut
quadragenarius numerus æqualibus ſuis partibus com-
putatis parit amplius denarium numerum & fit quin-

quagenarius: ſic tempus fidei rerum pro ſalute noſtra D
geſtarum & gerendarum, cum æquitate vitæ actum,
impetrat intellectum ſtabilis ſapientiæ, vt non ſolum
credendo, ſed etiam intelligendo diſciplina firmetur.
Et ideo ea quæ nunc eſt eccleſia, quamuis filij dei ſimus, 1. Ioan.3.
ante tamẽ quàm appareat quid erimus, in laboribus & Abacuc.2.
afflictionib⁹ agit, & in ea iuſtus ex fide viuit. Niſi enim Eſa.7.
credideritis, inquit, non intelligetis. Et hoc eſt tempus
quo ingemiſcimus & dolemus, expectãtes redemptio-
nem corporis noſtri, quod quadrageſima celebratur,
Scimus autem quoniã cum apparuerit, ſimiles ei eri- 1. Ioan.3.
mus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Cum additur
denarius quadragenario, vt non ſolũ credere quæ per-
tinent ad fidem, ſed etiam peſpicuam veritatem intel-
ligere mereamur. Talis eccleſia in qua nullus erit mœ
ror, nulla permixtio malorũ hominum, nulla iniqui-
tas, ſed lætitia & pax & gaudium, quinquageſimæ cele-
bratione pręfiguratur. Propterea poſteaquam dominus Acto.1.
noſter Ieſus Chriſtus reſurrexit à mortuis, quadraginta
diebus peractis cum diſcipulis ſuis, eadem ipſa ſcilicet
per hunc numerum inſinuata temporali diſpenſatione
quæ ad fidem pertinet, aſcendit in cœlum: & decem a-
liis diebus peractis miſit ſpiritumſanctum: id eſt vt nõ Acto.2.
ad humana & temporalia, ſed ad diuina & æterna con E
tuenda quodam amoris & charitatis ſpiramento & in-
cẽdio quadragenario denarius adderetur. Et ideo hoc
iam totum, id eſt quinquagenarius numerus dierum,
lætitiæ celebratione ſignãdus eſt. Hæc autem duo tem-
pora, id eſt vnum laboris & ſolicitudinis, alterum gau-
dij & ſecuritatis, etiam retibus miſſis in mare dominus
noſter ſignificat. Nam & ante paſſionẽ de reticulo di- Lucę.5.
citur miſſo in mare, quia tantum piſcium ceperunt vt
vix ad littus trahendo perducerent, & vt retia rumpe-
rentur. Non enim miſſa ſunt in dexteram partem: ha-
bet enim multos malos eccleſia huius temporis, Neque
in ſiniſtrã: habet enim etiam bonos: ſed paſſim, vt per-
mixtionem bonorum malorũmque ſignificarẽt. Quòd
autem rupta ſunt retia, charitate violata, multas hære-
ſes extitiſſe † ſignificat. Poſt reſurrectionem vero, cum †extiſſe.
vellet eccleſiam futuri temporis præmonſtrare, vbi o-
mnes perfecti atque ſancti futuri ſunt, iuſſit mitti etiam Ioan.21.
retia in dexteram partem: & capti ſunt ingentes piſces,
centum quinquagintatres, mirantibus diſcipulis quòd
cum tam magni eſſent, retia non ſunt dirupta. Horum F
magnitudo imaginem † ſapientiæ iuſtitiæq; ſignificat, †magnitudinem.
numerus vero, ipſam diſciplinam, & temporali diſpen
ſatione, & æterna regeneratiõe perfectam, quam dixi-
mus quinquagenario numero commẽdari. Quia enim
tunc non erit opus corporalibus adiumentis, & animo
continebitur fides atque ſapientia, quia animo ternariũ
numerum tributũ diximus, quinquaginta ducimus ter,
& fiunt centum quinquaginta: cui numero trinitas ad-
ditur, quia omnis illa perfectio in nomine patris & fi-
lij & ſpirituſſancti conſecrata eſt: ita fiunt cẽtum quin-
quagĩtatres, qui numerus piſcium ad dexteram partem
captorum inuenitur. Multi murmurantes ſub diſci-
De eo quod ſcriptũ eſt, Quem enim diligit dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit. q. LXXXII. plina dei, quæſtionem mouent, cum vident iuſtos ſæpe
graues moleſtias ſecũdum hanc vitam pati: quaſi pro-
pterea nihil eis proſit ꝙ deo ſeruiunt, quia vel commu
nes labores, atq; indifferenter corporũ atque damnorũ
& cõtumeliarum cęterorumq; omnium, quę mala mor
tales putant, vel etiã cæteris ampliores patiuntur pro-
pter verbum dei atque iuſtitiam, quæ oneroſa peccan-
tibus in eius prædicatores tumultuoſas ſeditiones aut
inſidias aut odia concitat, Quibus reſpondetur, quia

G si vita ista sola esset hominum,aut nihil prodesse,aut etiam nocere iustam vitam non vsquequaque absurde videretur:quanquam non defuerint, qui iustitiæ suauitatem, & internum eius gaudium, cum corporalibus omnibus laboribus & molestiis, quas genus humanum pro conditione suæ mortalitatis patitur,cum omnibus etiam quæ propter ipsam iustitiam in eos qui iuste viuunt, iniuriosissime cogitantur, ita compensarent, vt sequestrata spe futuræ vitæ iocundius & lætius præ amore veritatis torquerentur, quàm luxuriosi præ cupiditate ebrietatis epulentur. Sed iis tamen qui putant *iniustum deum*, cum iustos in doloribus & laboribus vident:aut certe si non audent iniustum deum dicere, vel res humanas non curare arbitrantur, vel semel sta tuisse necessitates fatorum,contra quas nec ipse aliquid facit, ne ordinem rerum à se dispositum inconstantia turbare credatur:aut aliquid aliud opinantur,quòd deus in aliquo inualidus,non possit à iustis ista mala prohibere: dicendum est, nullam fuisse futuram iustitiam in hominibus, si res humanas non curat deus : quia omnis ista hominum iustitia,quam & tenere animus humanus recte faciendo potest,& peccando amittere,nõ
H imprimeretur animæ, nisi esset aliqua incommutabilis iustitia,quę integra inueniretur à iustis,cum ad eam conuerterentur : integra relinqueretur à peccantibus, cum ab eius lumine auerterentur.Quæ iustitia incommutabilis vtique dei est, nec eam porrigeret ad illustrandos ad se conuersos, si res humanas non curaret. Si vero propterea grauia perpeti iustos nõ sineret,quia contra ordinem rerum à se dispositum nollet venire, nec ipse iustus esset: non quia dispositionem suam seruare non vult,sed quia ita disposuit ipsum ordinem rerum,vt immeritis pœnis iusti affligantur.In aliquo autem deum esse inualidum ad repellenda mala quæ iusti patiuntur, quisquis opinatur,ideo desipit, quia non intelligit,sicut nefas est iniustum deum dicere,ita nefas esse, omnipotentem negare . Quibus pro tempore susceptæ quæstionis breuiter cõstitutis, quia & esse deum & iustum atque omnipotẽtem esse,perniciosissimæ iniquitatis est dubitare: nulla causa probabilior occurrit , cur iusti homines laborent plerunque in hac vita, nisi quia hoc eis expedit.Alia est enim quę nunc est iustitia hominum ad recipiẽdam sempiternam salutem:
I alia tunc in paradiso constituti hominis esse debuit ad retinendam & non amittẽdam eandem sempiternam salutem. Sicut enim iustitia dei, est vtilia præcipere, & inobedientibus pœnas, obedientibus autem præmia distribuere:ita iustitia est hominis, præceptis vtilibus obedire . Sed quoniam sic est in animo beatitudo, vt in corpore sanitas , quemadmodum in ipso corpore alia præcipitur medicina,ne bona valetudo amittatur,alia vero vt amissa recuperetur:sic in toto statu hominis,alia tunc præcepta data sunt,ne amitteret immortalitatem,alia nunc præcipiuntur,vt eam recipiat.Et sicut in valetudine corporis , si quis præceptis medici , quibus eadem bona valetudo custodienda est, non obtemperando in aliquem morbum inciderit,accipit alia præcepta vt sanari possit:quæ sæpe non sufficiunt,si talis est morbus , nisi adhibeantur à medico quædam adiutoria, plerunque aspera & dolores importantia , quæ tamen valent ad recuperandam salutem,Vnde fit vt homo,quamuis iam obtemperans medico,patiatur tamen adhuc dolores,non solum de ipso morbo nondum sanato, verũetiam de adiutorio medicinæ: Ita homo per peccatum lapsus in huius vitæ morbidam & calamitosam mortalitatem, quia primo præcepto obtemperare K
noluit , quo sempiternam custodiret ac teneret salutem, secunda præcepta æger accepit: quibus obtemperans iam quidem non absurde dicitur iuste viuere,sed tamen molestias quas pãtitur ,vel de ipso morbo nondum sanato patitur,vel de adiutorio medicinę,Cui adiutorio deputatur quod scriptum est, Quem enim diligit dominus,corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Qui vero non obtemperantes præceptis saluberrimis inique viuunt , augent etiam atque etiam morbos suos:& aut ex ipsis patiũtur innumerabiles miseriarum labores doloréſque etiam in hac vita:aut pœnis quoque adhibitis,vt quod sanum non est,tãgatur & doleat, in quo malo sint, misericorditer admonentur, vt ad medicinam conuersi per gratiam dei sani fiant. Quæ omnia si contempserint, id est, præcepta verborum & dolorum, iustam post hãc vitam sempiternam damnationem merebuntur. Ideóque ille potest dicere iniuste ista fieri, qui solam vitam mortalem quam nũc agimus esse existimans, quæ diuinitus prædicta sunt futura non credit,pensurus grauissima supplicia perseuerantiæ peccatorum atque infidelitatis suæ. Si do- L
minus dimittendæ coniugis solam causam fornicationis admittit,& paganum coniugium dimitti prohibet, consequens est vt paganismus fornicationi † non deputetur . Solam autem fornicationis causam exceptam facere dominum cum de dimittenda coniuge loquitur in Euangelio manifestum est. Paganum ergo coniugium hinc non prohibetur dimitti , quia cum Apostolus de hac re cõsilium daret, vt fidelis volentem secum esse coniugem infidelẽ, non dimittat,ait, Ego dico,non dominus:vt dominus intelligatur non quidem iubere vt dimittatur , ne contra iussum eius consilium dare videatur Apostolus,sed tamen permittere, vt nemo in ea re iussionis necessitate teneatur, sed cõsilij voluntate libere faciat . Veruntamen si quisquam asserat solam illam fornicationem dominũ admittere ad causam relinquendę cõiugis,quæ vulgo dicitur fornicatio, id est,quæ concubitu illicito perpetratur:hoc potest dicere dominum cum de hac re loqueretur de vtroque fideli dixisse, & marito & vxore, vt si ambo fideles sint, neutri liceat alterum relinquere nisi causa fornicationis, vbi non potest paganismus intelligi , quia vterque
M fidelis est. Sic enim & Apostolus videtur distinguere cum ait,His autem qui matrimonio iuncti sunt,præcipio, non ego, sed dominus, vxorem à viro non discedere:quòd si recesserit, manere innuptam,aut viro suo reconciliari.Vbi etiã intelligitur,quòd si vna illa causa qua sola relictio coniugij permittitur,mulier à viro recesserit,innupta perseuerare debet:aut si se non continet, viro potius reconciliari vel correcto vel certe tolerando quàm alteri nubere . Sequitur autem & dicit, Et vir vxorem nõ dimittat: breuiter eandem formam intimans in viro quam præcipiebat in fœmina.Quibus ex præcepto domini insinuatis ita sequitur,Cęteris autem ego dico,non dominus,Si quis frater habet vxorẽ infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam:Et mulier si habet virum infidelem,& hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum . Vbi dat intelligi dominum de his locutum, vt neuter alterum dimitteret,si fideles ambo essent.

CENSVRA

A CENSVRA.

CONSTAT hunc librum à studioso quopiam ex uariis authoribus temere nulloq; ordine congestum , uelut ægri somnia uana.Secũdum caput finit carmine nihil ad propositum faciẽte. Ex tertia si superis placet facit epistolam, uerbulis aliquot in initio ac fine attextis. Decimumsextum caput totum constat carmine Sotadico, quod ipse non dissimulat quum ait,Referam ut ualeo,numeros tu benignus audi. Id quum cõperissemus confusissimum simul ac deprauatissimum,digessimus & correximus ut potuimus. Nonnulla bis referuntur in tã exiguo libello. Nec absunt insignes solœcismi,Quod genus,ut quàm citius ac breuiter noris,& commemorare literis , pro cõmonefacere. Vt omittam quòd in sententia decimatertia , tribuit angelis auditum & sensum , quemadmodũ hominibus ac cæteris animãtibus.Hoc est uere ludere in celebrium uirorũ lucubrationibus.

VIGINTIVNIVS SENTENTIARVM siue quæstionum,Liber.

Beat⁹ qui. I.

B OMNIS qui beate vult viuere, si viuit vt vult,beatus est . Omnis autem homo beate vult viuere. Omnis igitur homo qui viuit vt vult,beatus est.Ex quo conficitur neminem viuere vt vult, qui vult turpiter viuere † : quia nemo beatus est qui turpiter vi

†qui turpiter viuit.

uit.Ideo autem non viuit vt vult,quia etti multa secundum voluntatem suam faciat,consequuntur tamẽ plura contra ipsius voluntatem. Cum Apostolus dicat.Omnia in figura contigisse Iudæis,vmbras præterea fuisse cuncta pręterita,nã corpus Christum esse possum contendere,Pascha non nisi semel gestũ esse,quãdo figuratum† corpus,fuit occisus Christus. Nam & si

De Iudæis. II. 1.Cor.10.

†figurarum. †quam. †non potest adscribi.

ouis,qualem† lex ad Pascha describit, nisi potest inueniri†,vt sit ex ouibus & hœdis:discordat enim horum animalium ad coniunctionem cõmunis fœtus ipsa natura, quomodo potuit Pascha verum geri,cum defuerit agnus talis,ille qui Pascha est?At si Christus talis ex iustis,id est ouibus,& peccatoribus,id est hœdis secundum carnem nascitur,hic est solus agnus ille qui quęritur:quiq; dum nõ amplius quàm semel occiditur, nõ amplius secũdum veritatem quàm †semel† celebratum
C illud perfectum Pascha mõstratur. Figuræ igitur,vt diximus,tunc temporis fuerunt:nã agnus eligitur,vt simplicitas & innocentia designetur:masculus quęritur,vt

Exo.12.

†inuictus.

virtus† cõprobetur: immaculatus,vt sine crimine : anniculus,vt exacto prædicationis tempore:perfectus,vt instructus omni virtutum genere:mense primo, vt totus annus à primordio proprio consequatur† : quartadecima die mensis,vt lumine veritatis impleto , erroris nox operiatur:ad vesperam, vt seculi occasus immi

†cõsecretur.

nens approbetur:eiecto fermento,vt à corde peruersæ mẽtis malitia corrupta†tollatur:oblitis sanguine liminibus domorum, vt figura dominicæ passionis fronte signetur:igne assus, est enim Euangelũ & sermo Christi robustus cibus:nec in aqua madidus , non est enim delicatę interpretationis humido languore soluendus. Nihil prætermittitur , nihil enim in Christo omnino reprobatur.Ossa non cõteruntur , quia nec comminui, id est vinci in quoquam Christus potest.Quicquid superest,diuinis ignibus imponitur:id est quę quis capere non potest,Christi diuinæ scientiæ remittit, eorum tantum quæ manifesta sunt,pro viribus epulatur intẽ-

† al.malitiæ corruptio.

tus. Nã & quòd stantes edunt,forma est,ne quis cadat, D
aut ne quis se in Euãgelio ad necessitatem prosternat: sed ingentis animi robore contra persecutionum prælia inuictus,id est sublimis & erectus assistat . Nã quòd succinctis lumbis,Euangelicæ signum est continentiæ, dum locus seminum coërcetur & constringitur:additis baculis,spiritusancto quo quis nititur . Pedibus calciatis,id est lubrico erroris eiecto, dũ probatione † ad

† ,Puectiõe.

fidem cœlestium quasi ferratis præsidiis in Euangelio cuncta sunt fixa,firmissima veritate solidata. Festinan tes† etiam:feruentes enim fide probãtur, tepidi & ne-

† al.Stantes.

gligentes respuuntur & euomuntur. Cũ azymis sumũtur:Christus enim cũ omni simplicis animi pura simplicitate sumitur.Cum picridiis,etenim hoc Pascha in Iudæorum damnationem acerbissimas amaritudines cessit.Non nisi circumcisis dabatur:purgatis enim solis & lauacro indulgentiæ cœlestis expiatis , percipiendi Christi corporis sacramenti † cibi facultas porrigitur.

†sacrati.

Ita quæ figura Israëlitis† fuerant , in nobis corroborata sunt:& quæ†in illis imagines, in nobis ipsæ sint veritates.Imitabantur illi facere Pascha, dum in similitu

† al.figurate i Israelitis.

dinibus exercerentur,solis discipulis Christi verũ Pascha facturis.

Non ij qui pecudum pertractant coró; iecuró;, E
Sed quorum emendat† prudens præcordia virtus,

†emundat.

Excludens positam subter labem vitiorum,
Remigio poterunt cœlum penetrare secundo,
Aethera nec† vacuum lætis transcurrere pennis†.

† iam. † pinnis.

Quia tuum animum non leuiter moueri, & cum præsens essem aduerti,& nunc tuis literis gratius certiusq; cognoui,rescriptũ tibi non parui voluminis debeo:quod dominus præstabit,vt ita explicem quemadmodum noui tibi congruere ac saluti fidei tuæ . Non enim paruum malum est, peruersis opinionibus nõ solum ad committendum blandimento voluptatis adduci,sed etiam ad defendendum peccatum à medicamento cõfessionis auerti.Illud sanè quàm citius ac breuiter noueris,omnes leges atq; instituta omnia, disciplinas,laudes,vituperationes,exhortationes, terrores, præmia,supplicia,cæteraq; omnia, quibus humanũ genus administratur & regitur,penitus labefactari atque subuerti,nihilq; in eis omnino iustitiæ remanere , nisi voluntas sit causa peccandi . Quanto ergo licentius & æquius Mathematicorum improbamus errores, qui diuinas leges,vel etiam domorum nostrarum regendarum curam damnare atq; abiicere cogimur,quod nec F
ipsi Mathematici faciunt.Nam cum aliquis eorũ nummatis fatua fata vendiderit , mox vt oculos à tabellis eburneis ad domus suæ moderamen ac solicitudinem reuocauerit,non solum vocibus,sed etiam plagis emẽdat vxorẽ,non dico si petulantius iocularẽ,sed si immoderatius per fenestram aspicientem animaduerterit.Quæ tamen si ei dicat,quid me cædis?venerem cęde si potes,à qua cogor hoc facere:Tunc vero ille non curat quàm vana verba componat fallẽdis extraneis, sed quàm iusta verbera imponat corrigẽdis suis.Quãdo ergo quisque eorũ reprehendi cœperit,causam conuertit in fatum,& ideo se culpari non vult,quia fato se dicit coactum fuisse ad id quod arguitur. Redeat ad se ipsum,seruet hoc in suis,nõ castiget seruum furem , nõ de contumelioso filio cõqueratur, vicino improbo nõ minetur.Quid enim horum faciẽs iuste facit,si omnes à quibus iniurias patitur,non culpa sua,sed fato impelluntur vt faciãt? Si autem iure proprio, patrisfamiliãs diligentia quoscunque homines pro tempore in potestate

G state habet,hortatur ad bonum,deterret à malo,imperat vt suæ voluntati obtemperent, honorat eos qui sibi ad nutum obaudiunt,vindicat in eos qui se contẽnunt, rependit gratiam beneficiis,odit ingratos,egóne expectabo vt contra fatum disputem,cum tanta eũ nõ verbis,sed factis eloqui deprehendam, vt prope manibus suis omnes Mathematicorũ capillos supra capita eorum frãgere videatur?His itaque paucissimis si auiditas tua contenta non est, & librum aliquem de hac re quem diutius legas desideras,patienter tibi expectãdæ sunt vocationes nostræ,& rogandus deus qui & otium & facultatem satiãdo de hac re animo tuo tribuere dignetur.Ero tamen alacrior si & sæpe cõmemorare me literis tuam non pigeat charitatẽ, & quid de hac epistola sentias,rescripto edocueris.

De miraculis magicis. Senten. IIII. Exo.7.

Non enim oportet moueri cum magicis artibus miracula fiunt plerũque similia miraculis quæ fiunt per sanctos dei seruos: sicut scriptum est in Exodo,quòd magi Pharaonis fecerunt nonnulla similiter sicut fecit Moyses. Nõ ergo oportet hæc mirari, quia omnia quæ visibiliter fiunt, etiam per inferiores potestates aëris huius non absurde fieri posse creduntur.Sed hoc interest, quòd cũ sancti talia faciant,in nomine dei[domini]omnium rerũ

H †partibus.

de sublimioribus apparatibus† iubetur inferiori creaturæ:Cum autem mali homines magicis artibus operantur similia, in manus suas dantur cum exaudiuntur à dæmonibus.Digni sunt enim qui tali exauditione decipiantur,vt pœna illis fiat hoc quod videtur impetrare beneficium,cum eis exhibent quasi priuatim aëreæ† potestates quædã miracula,vt eos habeant subiugatos, permissu tamen diuinæ prouidentiæ,vt pro meritis animarum sua cuique tribuantur.

†al.inferiores.

De centum quinquagintatrib⁹ piscibus. Sent V.

Potest etiam si numerus iste consideretur occurrere ad Ecclesiæ sanctitatem &c. Require in libro octogintatrium quęstionũ, quæstione quinquagesimaseptima.

In quo sit homo melior beluis. Senten. VI.

Hominem ex anima & corpore constare nulli dubium est,ita vt anima sit vis quædam qua corpus viuificatur,& sint duo, ita vt vnum altero sit præstãtius,illud dominetur,hoc seruiat.Sed rursus in eadem anima duo quædã videntur:Vnum quòd amans diuina, intelligit & participat rationi,ac dicatur rationale: alterum quod sensibilius fruens,beluis cõmunicat,ac sit irrationale. Quod rursus in duobus animaduertẽdum est, quorum vnum est quo resistere appetit obsistentibus,alterum quod adipisci congruentia,quod & beluas facere manifestum est.

I Quibus collectis,apparebit hominem constare ex anima quidem & corpore, sed officiis hac partitione diuersis.His autẽ omnibus præsidet illa prima & rationi vicina pars,quæ cum sese suaq; vi,ac potentia fabricatoris,non per se,quia ipsa ex se nihil est, sed per benignitatem dei per quam anima est,fuerit delectata,naturæ inferiorem in se partem frenando, atq; à rebus tẽporalibus abducendo, liberat dolorum egestate, indigentiæ difficultate,morborum molestiis, atque in sua bona benefica largitione reducit,vt iustitię in ea firmitas maneat, regnando secundum suam naturam & seruienti præstando:Cuius seruiẽtis si vita fuerit delectata,& hæc temporalia dilexerit,non dominans,sed seruiens,& non pręstans inferiori,sed ei obsequens,iudicabitur ad extremum grauiores pœnas expertura, deserta iis omnibus quæ aduersum dei præcepta dilexit: Recurrendo autem ad superna,ac se totam dei beneficiis resumẽdo,erit similis ei à quo facta est, & erit beata,habens eius similitudinem ad quam facta est.Sic enim scriptum est, Et fecit deus hominem ad imaginẽ

Ecclesiastici 17.

dei: quã nos ipso intuitu recepturos esse sic dicitur per K Ioannem Apostolũ,Charissimi,filij dei sumus,& nondum apparuit quid erimus: scimus quia cũ apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.

1.Ioan.3.

De distributione autem animæ dictũ est, Diliges dominum deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua,& ex tota mẽte tua.Et Apostolus Paulus sic ait,Saluum faciat dominus spiritum vestrum,animã, & corpus.Quapropter nihil beluis homo præstat, nisi quòd intellectualis anima est:ipsis autem hominibus cæteris præstat cum intelligit deum, neq; tẽporalia bona peruersus vanitate sectatur.Nam & illud verissime dictum est,Nolite esse sicut equus & mulus,non habẽtes intellectum:Et illud, Qui gloriatur,in domino glorietur,si intelligit,quia ego sum dominus.Et illud, Vanitas vanitatum & omnia vanitas: Quæ abundãtia homini in omni labore suo quem ipse laborat sub sole?

Deut.6. 1.Thes.5. Psal.31. Hiere.9. Ecclesiastes.1.

De corporis resurrectiõe. Senten.VII.

Excepto eo quod omni fide dignum est, nihil deũ nõ posse, tali etiam ratiocinatione colligi potest, non esse cõtra naturã vt resurgat hoc corpus. Vniuersum corp⁹,quod etiam huius mundi sensibilis cœli & terræ nomine significatur,est aliquo modo.Omne autem quod est aliquo modo,neq; tamen summo modo,eius speciei participatione est,in quantũcunque est,quæ summo modo L est:qua cum tenetur,ordinatas quasq; commutationes pati potest, non autem esse omnino corpus nõ potest. Si enim omnino corpus non erit,aut nihil erit,aut aliquid melius. Sed nihil esse non sinitur obtinẽte specie quæ semper manet,& vere summeq; est:Melius autem aliquid esse quàm corpus non potest: quia & corporis vniuersi certus est modus, & eorum quæ incorporea facta sunt,numerus augeri non indiget: & nõ est opus aliquam nouam naturam fieri,quasi aut non omnia facta fuerint,aut in locum alicuius quæ perierit alia substituenda sit:cum & perfecte facta sint omnia,& ea gubernentur prouidentia secundum speciẽ semper manentem, vt ordinatæ mutabilitati & per hoc in mutãtis quandam manentiam cedat natura sensibilis,atque ita in suo genere teneatur,modumq; proprium custodiat.Ex quo fit vt corp⁹ omne aliter atq; aliter sit,corpus tamen esse non desinat: ita vniuersæ naturæ salua sunt omnia, quæ sensibus nostris discedunt & interire penitus existimantur.Vnde non mirum est si hoc corpus modum istum suum quo nunc est inquantum est recipiat,aut meliorem aliquem sortiatur,cũ is qui vo- M catur interitus,discessio in alios modos sit,non omnino peremptio.

De fide, spe, & charitate. Sentẽ. VIII.

Fides sine spe & charitate est,si dicas,credo vera esse ad quę me vocas,sed ego ea capere non possum,nec volo. Fides sine spe cum charitate est, si dicas,credo vera esse ad quę me vocas,& volo ea cõsequi,sed non possum.Fides cum spe sine charitate est, si dicas,credo vera esse ad quæ me vocas, & ea possum assequi si velim,sed nolo.Charitas sine spe & fide est:si quis dicat, vehemẽter se velle sine illecebris corporis sui viuere in æternum,sed neq; credere esse vitã æternam,nec si sit,eã se posse assequi.Cum fide sine spe charitas est,si & desiderare se vitam æternam, & credere esse quis dicat,sed se posse assequi neget. Spes autẽ sine fide quomodo esse posset,nõ iuenio: Nemo enim sperat se posse assequi,quod esse non credit.Oportet ergo inesse animo omnia tria,fidem spem & charitatem:vt & credat vera esse ad quę vocatur,& speret se posse assequi,& omnino ea diligat.

Quod philosophia ĩ tres partes diuidatur Senten.IX.

Philosophia in tres partes diuiditur:moralem,naturalem,rationalem.Moralis in duas,scientiam,& administrationem. Sciẽtia in duas,

A duas,hortationem,& tractationem bonorũ & malorũ. Administratio in duas,officium & finem.Officiũ quod facere debemus:finem ad quod referimus omnia quæ recte faciamus,ipsum autẽ ad nihil aliud refertur. Naturalis distribuitur in duas partes, corporea,& incorporea.Corporeorum diuisio quinquepertita est:In causam,quæ aliquid facit: materiam,vnde facit: motũ,per quod facit:causationem,quare facit:effectum,quod facit.Incorporeorum quadripertita est. In locum, Locus enim non est corpus,sed spaciũ quod obtinetur à corpore.In tẽpus:In extremitates:Extremitates enim corporum non sunt corpora, quia non habent crassitudinem.Indicibilia.Dicibilia enim quæ concipimus animo vt enunciemus verbis,non sunt corpora: Sanè tũc dicuntur dicibilia si ex rebus verbis animo impressa sunt.Rationalis distribuitur in tres partes:Dirigentiã, quæ est in perceptione sensuum,vel esse dicitur. Definientiam,qua definimus,quicquid sit.Differentiã,qua ratiocinamur argumentumq; concludimus.

In quo statu erat Adã anteq̃ peccaret Senten. X.

Antequam peccasset Adam,anima erat rationalis, perfecta & beata:corpus habens,non quale nunc habemus fragile atq; mortale,sed quale congruebat tali animæ quę B nondum in se dei similitudinem praua voluntate corruperat:Quale nos quoq; post resurrectionem habituri sumus,cum eadem anima eandem similitudinẽ dei perfecta sanctitate perceperit. Postea vero quàm peccauit, facta est anima rationalis cupiditate corrupta, corpus habens quale in nobis nunc cernimus.

De casu peccãtis. Sẽ. XI.

Casum peccantis ex arbitrio libero venientem,quẽ nulla inopia,neq; cupiditas perurgebat quærimus. Suspicari autem videor qualitate materiæ factum. Sed occurrit dei opus,dei perfectio à quo talis ac tãtus fieri meruit, & omnes nobis rationes cõfundit, ne deus meliore cõsilio de illa desperans materia, ideo liberum arbitriũ dederit,vt si peccatum obreperet,recte alienus à culpa esset.

Quod summe est. Senten.XII.

Est quod summe, cũ ipso & de ipso est: quod autem non summe est,ab eo qui summe est, de nihilo accipit vt sit. In hac ergo natura non potest recte deo tribui nisi quod in se habet esse,id est omne eius bonũ. Quod autem ad peccata mortemq; pertinet,sine dubio vergit ad non esse:hoc vndecunq; sit, non est certe ab hoc quod summe est, nec ab eo quod aliquo modo est. Nõ est ergo nec à deo nec ab aliquo opere dei. Erit ergo C ab eo quod est ei cõtrarium quod summe est.Quod ergo quæris vnde sit,non est vnde sit.

Quid sit homini cõmune. Sẽ.XIII.

Prima animalia mortalia,insẽsualia,irrationalia, vt arbores &c. cum quibus est homini commune crescere, generare, ali,mori.Secũda mortalia,irrationalia,sensualia, vt pecora,cum quibus est commune crescere, generare, ali, mori,sentire,fugere,appetere. Tertia sensualia, rationalia mortalia, vt homines. Quarta ĩmortalia,sensualia,rationalia,vt angeli, cum quibus est cõmune audire, sentire, intelligere.

Volũtas qd. Sent. XIIII.

Voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid vel non admittendum, vel adipiscendum.

Genera virtutũ. Sẽ.XV.

Primæ ciuiles politicorum:Purgatoriæ,quibus exuitur anima à vitiis:Exemplares,quę iã contemplanti menti imprimũtur à deo, vbi totum viuit,vbi totum semper viuit,vbi totum semper beate viuit.Intelligibilia,quæ intelliguntur.Deus intelligibilis dicitur,quia intelligitur.Intellectus, quia per se intelligit.Anima intelligibilis,quia intelligitur: Intellectualis,quia & ipsa intelligit.

De pulchritudine mũdi Sentẽ. XVI.

Modo si placet,auribus æquis atque mente pura,
Operum accipe prima dei:quæ tu negas bona esse,
Et clamas hæc fieri non debuisse cuncta,
Quoniã vt deus omnia,summus summa,facta nõ sunt. D
Elementa boni bona mundi prima quatuor sunt.
Leuis ignis,acutus,& est qui mobilis superne.
Grauis huic obtusaq; contra est atq; pigra tellus.
Inimica igitur tria summis sunt tribus quoq; ima,
Duo quæ medio veniunt,aër,vnda,nectunt,
Extremis rursus amica quantum & ipsa secum.
Leuitatem & mobilitatem cum igne iungit aër,
Obtusum pondus & infra iungit vnda terris,
Hebes est & mobile vinclũ, quo aura & vnda inhærẽt.
Sed hebes quòd loquitur alte,debet aura terris:
Quòd mobilis influit vnum,debet vnda flammis.
Media extremis sibi sumunt bona de propinquis,
Et de longe positis hæc singula occuparunt sibi.
Sic variis elementis quadratur iste mundus:
Sic est discordia concors,sic remota iuncta.
Ita motibus omnibus hæc sunt rite temperata,vt
Imparibus numeris sit pulchritudo compar,
Quid quæque ferant elemẽta, & quid sibi apta gignãt,
Referam vt valeo,numeros tu benignus audi:
Vt in his quoq; fœdera mundi,firma lege veri,
Vbi videris,ordine credas ista facta certo.
In quatuor his elementis,aura,aqua,igne,terra, E
Animalia certa creantur,propriæ apta sedi,&
Quæ habeant alios alia vsus congruosq; motus.
Gradientia fixaq;,duplex quod genus videmus.
Animalia sunt elementis vltimis duobus.
Age iam vltima despice terræ,confer ima summis:
Fixum radicibus hæret arbustum omne terris:
Fixa vt sublime rotantur sydera alto cœlo firma.
His vestigia fert quod repit omne terris:
Globus est vt cuiq;, ita firmãt gressum & astra septem.
Natat vndis,& volat,auras ambiente motu,
Sursum atq; deorsum animantum quod petit vicissim,
Medio medium bene librans hinc & inde nisu.
Aliud quoq; conueniens his quatuor vicissim
Contrarium inesse qualitate duplex,
Paucis aduerte docebo:nanque parua non sunt.
Ita primum tertio habetur,quartum vt est secundo:
Contraria in his volo cernas,vimq; singulorum.
Calet ignis & aridus est,quòd possidet superna:
Præfrigida & humida serpit tertia vnda.
Contrauenit inter vtrunq; locatus,mixtus ex vtroque,
Quarto contrarius aër,vltimo secundus, F
Ambobus partim parilis,atque totus impar.
Nam humore liquescit aquarum,feruet ignis æstu.
Capit vndis terra rigorem,fitq; sicca cœlo.
Vicibus variis ita totus quatuor sibimet
Per motiua tempora nexus temperatur annus.
Pluuialis hyems rigat vndis,aqua frigore arctat.
Maturat & omnia torret sicca & ignea æstas.
Ver temperiem sibi sumit ex hoc vtroq; gratam:
Tepidam igne & aqua tenet auram molliter fluẽtem.
Autumnus frigore torpet,siccitate hiulcat.
Sic corpora quatuor ex his nostra copulantur.
Spacium hæc quoq; noctis,& horas temperãt dierum.
Medium igne quod ardet & aret tẽpus hinc diei est.
Mediũ vndis frigidũ & humidũ est tẽpus inde noctis.
Sunt extrema humida noctis:prima iam calet lux:
Hinc atque illinc tibi blandum mane temperatur:
Sunt vltima sicca diei,prima friget vmbra:
Ex vtroque accipe legem,& temperare vesper.
Et tot res inuide tales:Fulgida astra cœli,
Cœlum cœliq; figuram perpetesq; motus,
Fixum in medio,quod & vnũ est pondus omne terrę.

G Glaucum Oceanũ mare & amnes vngulæ orbis almi,
Auras liquidas,modo denſas,inde mox ſerenas:
Tot corpora pennipotentum,picta,grata,blanda.
Varium decus atq; nitores adde tot natantum,
Tot terrigenis decoratum multiforme pulchrum:
Et tot res inuide tales eſſe,te nolle clama.
Rapidum tardo,& rata currens,hac & hac vaganti.
Statiſq; manentia:denſis rara,magna paruis:
Obſcuris flammiferata,nigra luminoſis:
Intercidentia natis,nata naſcituris:
Medium extremis,medio illa,& ima ſummis,
Concordant lege ſuperna:Lege dico veri:
Vnum carmen modulantur concinuntq; in vnum:
Vnum quoddam appetit,omne quicquid ambit eſſe
Et tot res inuide,ſi audes,te eſſe nolle clama.

Bona malorũ admixtu dulciora. Sent. XVII.

Item non eſſe bona dulcia, ſi non paterentur aduerſa. Item bonum quod obtemperando minus diligebat, ardentius diligit comparando.Non erit maius magnum putans ſi cadunt ligna, lapides, & moriũtur mortales. Quòd ſi artifex de tali materia faciat aliquid quod melius illo eſt,nõne meli⁹ ſeipſo aliqd fabricauit? Nullo modo,quia nõ ſolũ melior,ſed ne par quidẽ arti poteſt eſſe materia. H Sic eni materia eſt ſubiecta artifici,ſi ſubiecta eſt,inferior ſit neceſſe eſt.

Põdus & mẽſura. Sen. XVIII. Sapien.11.

Mẽſura vnũ poteſt intelligi.Numeri enim ab eo mẽſurantur: Vt menſura poſſit pater intelligi,& numerus ipſe filius, pondus ſpiritusſanctus:amor eſt enim.Nam qui amat dicitur,pẽdet ab amore,& qui pendet ad aliquid veturus eſt.Erit nanq; numerus de mẽſura, & inde ipſe ordo ſequitur. A pondere dicitur pẽdet, ad ordinem niſus pertinet. Ordo enim poteſt etiam & pondus accipi. pondus conatus eſſe poteſt ad locum, conatus vel conati ad locũ appetitus occurrit, pondus ergo ad ordinem pertinet. Lucem iſtam ſolis ſubſtantiam eſſe non qualitatẽ manifeſtum eſt.Qualitas enim in corpore conſiſtens eſt, & vbi eſt corpus,ibi qualitas.Corpus ſolis in cœlo,qualitas ergo ibi.Qualitas enim vt figura,vt color,vt duritia,vt mollicies.Lux autem iſta vſque ad terras diſtenditur,& manifeſtum quia corpus,de loco enim in locũ tranſit.Et iſta ſunt duo infinita,lux ſolis,& terra.Qualitas enim cum eo mouetur,cuius eſt qualitas. Lucis ergo ſolis & aëris ſubſtantia naturas ſuas habentes,inuicẽ ſine aliqua anguſtia,vel ſine expulſione alterius manentes,ita ſibi commiſcentur vt vna alteram non mutet & corpora ſunt.Refers nunc ad incorporea coęua, I vt lux,& ignis:æqualia,vt homo de homine: meli⁹ coæua quàm non coæua, melius æqualia quàm nõ æqualia. In illa ergo diuinitatis natura & coæua & coæqualia.Tecum principium in die virtutis tuæ,in ſplendoribus ſanctorum,ex vtero ante luciferũ genui te. (Pſal.109.) Summum bonum non eſt infœcũdum & ſterile.Quod autem de illo genitum eſt,æquale illi eſt,in hoc maxime vt vnũ de vno ſit. Et eſt ſummus modus de generatione vnum, vnde vnigenitum vt magis approbetur æquale. Modus,finis cuiuſque rei. Sed ne cuiquam videatur, quia & filius debuit generare, ſi ita eſſet,nullus eſſet generandi finis.Moderatum autem immoderato melius eſt:propter æqualitatẽ magis finis eſt moderatus,vnum de vnigenito.Duo infinita eſſe poſſunt, & hæc corpora,vt aër & lux,quæ per locos diſtenduntur & non ſe anguſtãt. Si ita ergo in corporalibus,quãto magis in ſpiritalibus.In domino nihil debet eſſe mutabile.Si ex parte genuit,mutabilis eſt, qualitas in ſubſtantia eſt mutabili.In ſapientia Salomonis,Omnis ſapiẽtia à domino deo eſt & cum illo fuit ſemper, & eſt (Eccli.1.) ante æuum. K Item in Salomone, Vapor eſt enim virtutis dei & manatio quędam omnipotentis dei ſynceris. (Sapien.7.) Iterum,Fons ſapientiæ verbum dei in excelſis. (Eccli.1.) De verbo ratio procedens,recte dicitur verbum.Vox aliquid eſt,ſilentium nihil eſt. Vnum ſi ſolum eſſet, in ſe eſſet, ſterile eſſet,& nihil præſtaret : ſed quia benignum eſt, procedẽs ad aliquid faciendũ, proceſſit in alterum ſe. Ipſa eſt generatio vnici,quia qui facit,eſt, & per quem facit,eſt,& effecerunt duo:Vnum enim antecedit duo: & his duobus eſt aliquis ordo,& fiũt tria, quæ trinitas dicitur.Cardo dicitur rerum omniũ, qui accipitur pater,Cardo enim quanquam ſit immobilis,tamen motum qui eſt ipſe filius intellectus , vnus eſſe dicitur quẽ omnes digni fruuntur,ſed nõ omnes vniter.Nam homo ſuſceptus à diuina ſapientia, quanto diuine ſuſceptus eſt,tanto diuinius intelligit. Nam quanquam vnũ ſit corpus,tamen non eandem habent omnia membra ſanitatem.Aliter dicitur ſanitas oculi,aliter capitis,aliter cæteri corporis. Homo enim à peccato euadens conatur intelligere, ille autem ſuſceptus ab eodem intellectu.Nunquam autem erit manus pes, aut pes oculus: ſic & homo nunquam erit quod ille qui ſuſceptus eſt à ſapientia dei. L Deus dicitur finitus forinſecus vſque ad animã,intrinſecus vſque ad ſe:Omnia enim in ſe continet.Anima autem finita eſt vſque ad corpus & vſque ad deum. Corpus etiam foris finitũm eſt vſq; ad nihil, intrinſecus autem infinitum eſt, diuidendo enim nũquam finitur.

De ideis. Sentẽ. XIX.

Omnis tranſitus de loco ad locũ per lineam fit, quoniam omne latum linea ſibi coniungitur,& omne corpus linea ſibi coniungitur , quæ linea vtique corpus non eſt:ita & omnis tranſitus in anima, id eſt mutatio vel affectio, qua modo ſtulta , modo ſapiens per quaſdam vtique lineas, id eſt per quoſdam tranſitus medios fit,quomodo ipſa de nihilo facta eſt. Homo ſi verum ſciat,penè deus eſt:deus ſi verũ neſcit, non penè ſed bene lapis eſt.Mens autẽ hominis quàm optimo motu ferri debet.Quo igitur circuitu mouenda eſt? Eſt autem optimus mentis circuitus rationalis cogitatio,quæ ab eo quod quæritur profecta,per ſuccedentium argumentorum circulum certior redit in locum.Ideoq; etiã ſimilitudines intellectui idoneæ ſunt, quòd per ipſum motum quẽ natura deſiderat , animo exhibeantur . Nam quaſi auferunt animos ab eo quod agitur, & illò iterum referunt:ſed quod efferunt, cõtra pigritiem fit,quod referunt cõtra errorem. M Vnde placuit etiam priſcis ſapientibus quaſdam res imaginibus ſignare fabularum,vt cum ad eas fertur intẽtio, referturq; ad id quod ſignificant, motu ſuo mens etiã cum ludit exerceatur in diſputatione. Præuidẽdum ne quis mẽtiatur.Omnis anima affectibus mutatur. Nam & in officiis mutabilis eſt.Deus eſt enim ſolus immutabilis, & angeli:ergo ſemper immutabiles ſunt cũ officia impendunt.Vermis de morte natus, & mortẽ conſumẽs: de putredine natus,putredinem cõſumens.Omnia mutabilia etiã puncto temporis mutantur,& maxime corpora quæ penitus non manent,ſed ætatibus ſine intermiſſione mouentur , Nã omnis res ætates ſuas habet, vt ad breuem ætatem ætas omnis maior quaſi æternitas ſit:cum etiã adhuc viuentes mortes quaſdam patiãtur ipſarum ætatum, & vltima mors maior quodãmodo mors ſit,vt ipſa crementa ætatum mortes patiãtur. Et montes cum ruunt,& inſulæ cum ruunt & naſcuntur,quaſi mortes fiunt in vniuerſitate, vt vltima mors ſit etiã mundo quæ dicitur conflagratio. Nã tria ſunt: vnum ſemper immutabile , vt deus:ſemper mutabile,

vt

A vt corpus:medium quoddã,vt anima,vt mutabilis eſſe poſſit,poſſit & immutabilis:Sed poſt commutationem corpus non mutatur. Ea demum vera & ſyncera libertas eſt,qua fit vt vbicũque ſis,bene ſit tibi.Deus autẽ eſt ſolus,nuſquã abſens ab eis quibus ſola voluptas eſt.Pater autẽ miſericors mortalia illis vincula faciebat.Deſcenſus animæ talis eſt,vt cum putat ſe aliquid appetere quod ſibi proſit,ad alia huic rei neceſſaria trahatur: ac ſi id quod volebat ĩ multis implicetur,& dicat,Præueni nolens quod volebã,redit autem per gratiam dei. Tria ſunt genera virtutum:primę ciuiles politicorum. Secũdæ purgatoriæ,quibus exuitur anima vitiis. Tertiæ exemplares,quæ iam contẽplanti menti imprimũtur à deo, vbi totum viuit, vbi totũ ſemper beatè viuit. Deus intelligibilis dicitur,quia intelligitur: & intellectus,quia per ſe intelligit. Anima ĩtelligibilis,quia intelligitur:intellectualis,quia intelligit: Intelligibilia enim dicuntur quia intelligũtur.

De malo. Sentẽ. XX.

Notitia enim euidentior boni,mali eſt experimentum iis quibus potentia interior eſt, vt per diſciplinam malum ante experimentum ſciant. Non eſſent bona dulcia, ſi non paterentur aduerſa.Item bonum quod obſeruãdo minus B diligebat,ardentius diligit comparando.Non erit magnus magnum putans ſi cadunt ligna,lapides,& moriũtur mortales. Vtrum ſecundum tempus,an ſecundum excellentiam deus ante tempora : Nõ enim ſecundum tempus ante tempora:Alioquin incipit tempore præcedere tempora,& non iam præcedit tempora qui tẽpore illa præcedit.

De libero arbitrio Sentẽ.XXI.

Nos autem deo iubente ea quę volumus agimus,quoniam quæ poſſumus volumus, bona duntaxat:Nam mala in poteſtate ſunt quæ in voluntate eſſe non debent.Idq; eſt & plurimum & ſolum in libero arbitrio,pleniſſime velle omne quod recte agere poſſis:ſi quod recte vis agere non potes,fac velis agere quod recte potes. Manifeſtum eſt in ſpiritumſanctum peccantem veniam habere nõ poſſe , nam vindicatur. Cum enim affligitur,in ipſa pœnitentia punit factũ & ſoluit vindictam.Non ergo dimittitur,quia punitur.

Vigintiunius ſententiarum finis.

DOMINO BEATISSIMO ET inenarrabiliter ſynceriſſima charitate amplectendo,patri Simpliciano,Auguſtinus in domino ſalutem.

C

PLenas bonorum gaudiorum literas , quòd ſis memor mei,meq; vt ſoles diligas, magnæq; gratulationi tibi ſit quicquid in me donorũ ſuorum dominus conferre dignatus eſt miſericordia ſua,nõ meritis meis,miſſas munere ſanctitatis tuæ,ac† in quibus affectum in me paternum[de tuo benigniſſimo corde non repentinum & nouum hauſi,ſed expertũ ſanè†cognitumq;,repperi†domine beatiſſime & venerabiliter ſynceriſſima charitate amplectende. Vnde autem tãta exorta eſt fœlicitas literario labori noſtro, quo in librorũ quorundam conſcriptione ſudauimus, vt à tua dignatione legerentur : niſi quia dominus cui ſubdita eſt anima mea conſolari voluit curas meas, & à timore recreare , quo me in talibus operibus neceſſe eſſe ſolicitum , necubi forte indoctior vel incautior quãuis in planiſſimo campo veritatis offendam . Cum enim tibi placet quod ſcribo,noui cui placeat , quoniã quis te inhabitet noui . Idem quippe omniũ numerũ† ſpiritalium diſtributor atq; largitor per tuam ſententiam confirmabit obediẽtiam meam. D Quicquid enim habẽt illa ſcripta delectatione tua dignum, in meo miniſterio dixit deus,Fiat,& factũ eſt:in tua vero approbatione vidit deus,quia bonum eſt. Quæſtiunculas ſanè quas mihi enodandas iubere dignatus es , & ſi mea tarditate implicatus non intelligerẽ , tuis meritis aditus aperirem.Tantum illud quæſo,vt pro mea infirmitate depreceris deum,& ſiue in iis quibus me exercere benigne paterneq; voluiſti,ſiue in aliis quæcunque noſtra in tuas ſanctas manus forte peruenerint , quia ſicut dei data,ſic etiam mea errata cognoſco, non ſolũ curam legentis impendas , ſed etiam cenſuram corrigentis aſſumas.Vale.

† accepi. † plane. † repetiui. † munerum.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENſis Epiſcopi,ad Simplicianum Mediolanenſis eccleſiæ Epiſcopum de ſolutione quarundam quæſtionum ex epiſtola Pauli ad Romanos, liber Primus.

E

Præfatio.

GRATISSIMAM plane atque ſuauiſſimã interrogationũ tuarũ dignationẽ mihi pater Simpliciane miſiſti , quibus niſi reſpondere conarer,non ſolũ contumax,verũetiam ingratus exiſterem . Et illa quidem quæ de Paulo Apoſtolo diſſoluẽda propoſuiſti,iam à nobis erant vtcũq; diſcuſſa literiſq; mãdata:[vt quemadmodũ expoſita ſint, præter libelli huius textum,ſicut iã parata erant,miſi conſiderãda prudentiæ tuæ.] Sed tamen eadem ipſa verba Apoſtolica tenoremq; ſententiarum , non contentus inquiſitione atq; explicatione præterita, ne quid in ea negligentius præteriſſem,cautius attentiuſq; rimatus ſum. Nõ enim tu ea percontanda cenſeres,ſi eorum intellectus facilis atque expeditus foret . Nam ex eo loco vbi ſcriptũ eſt, Quid ergo dicemus?Lex peccatum eſt?Abſit. (Quæſtio.I.) vſque ad eum locum,vbi ait,Igitur lex volenti mihi bonum eſt: (Roma.7.) & cętera,credo vſq; ad illud,Miſer ego homo,quis me liberabit de corpore mortis hui⁹? Gratia dei per Ieſum F Chriſtum dominum noſtrum : primam nos voluiſti enodare quæſtionem. (2. retrac.c.1.) Quo loco videtur mihi Apoſtolus transfiguraſſe in ſe hominem ſub lege poſitum:cuius verbis ex perſona ſua loquitur. Et quia pauloãte dixerat , Euacuati ſumus à lege mortis in qua detinebamur, (Roma.7.) ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus & non in vetuſtate literæ, atque ita per hæc verba quaſi reprehendiſſe legẽ poſſet videri,ſubiecit ſtatim. Quid ergo dicemus?Lex peccatum eſt?Abſit.Sed peccatum non cognoui,niſi per legem.Nam concupiſcentiam neſciebã, niſi lex diceret,Non concupiſces. (Exod.20. Deut.5.) Hic rurſus mouet,Si lex non eſt peccatum,ſed inſeminatrix† peccati, nihilominus his verbis reprehenditur:quare intelligẽdum eſt legem ad hoc datam eſſe, non vt peccatũ infereretur neq; vt ſtirparetur,ſed tantum vt demonſtraretur quo animam humanam quaſi de innocentia ſecuram ipſa peccati demonſtratione ream faceret,Vt quia peccatum ſine gratia dei vinci non poſſet,ipſa reatus ſolicitudine ad percipiendam gratiam conuerteretur.Itaque non ait, Peccatum nõ feci niſi per legem:ſed,peccatum

† inſinuatrix

catum

G catum nõ cognoui niſi per legem.Neq; rurſus ait , Nã
concupiſcentiã non habebam,niſi lex diceret, Non cõ
cupiſces:ſed ait, Cõcupiſcẽtiã neſciebã,niſi lex diceret,
Nõ cõcupiſces. Vnde apparet concupiſcẽtiam per legẽ
non inſitam,ſed demonſtratam.Conſequens autẽ erat,
vt quoniam nondum accepta gratia cõcupiſcentiæ re-
ſiſti non poterat,augerêtur etiam : quia maiores vires
habet concupiſcentia crimine præuaricationis adiun-
cto,cum etiam contra legem facit, quàm ſi nulla lege
Roma.7. prohiberetur.Conſequenter itaq; ſubiungit,Occaſione
autem accepta peccatum per mandatum, operatum eſt
in me omnem concupiſcentiam.Erat enim & ante le-
gem,ſed non omnis erat,quando crimẽ præuaricatio-
nis adhuc deerat.Vnde alio loco dicit,Vbi enim non
Roma.4. eſt lex,nec præuaricatio.Quod autem adiũgit,Sine le-
ge enim peccatum mortuum eſt:pro eo poſitum eſt,ac
ſi diceret,latet:hoc eſt mortuum putatur, quod paulo-
poſt euidentius dicturus eſt,Ego autem,inquit, viuebã
ſine lege aliquando:id eſt nulla ex peccato morte ter-
Roma.7. rebar,quia non apparebat,cum lex non eſſet.Adueniẽ-
te autem mandato,peccatum reuixit,hoc eſt,apparuit.
Ego autem mortuus ſum:id eſt , mortuum me eſſe co-
H Gene.2.&.3. gnoui , vel quia reatus præuaricationis certum mortis
ſupplicium comminatur. Sanè quòd ait, Peccatũ reui-
xit adueniente mandato : ſatis ſignificauit hoc modo,
aliquando vixiſſe peccatum,id eſt notũ fuiſſe,ſicut ar-
1.Timo.2. Roma.5. bitror in præuaricatiõe primi hominis, qui & ipſe mã
datum acceperat.Nam & alio loco dicit,Mulier autem
ſeducta in præuaricatione facta eſt.Et iterum,In ſimi-
litudinem præuaricationis Adæ, qui eſt forma futuri.
Non enim poteſt reuiuiſcere niſi quod vixit aliquan-
do.Sed mortuum fuerat,id eſt occultatum, cum mor-
tales nati ſine mandato legis homines viuerẽt, ſequẽ-
tes concupiſcentiam carnis ſine vlla cognitione, quia
ſine vlla prohibitione.Ego,inquit,viuebã ſine lege ali-
quando.Vnde manifeſtat,non ex perſona ſua proprie,
Roma.7. ſed generaliter ex perſona veteris hominis ſe loqui.
Adueniente autem mandato peccatum reuixit,ego au
tem mortuus ſum: & inuẽtum eſt mihi mandatũ quod
erat in vitam,hoc eſſe in mortẽ.Mandato enim ſi obe-
diatur,vtiq; vita eſt.Sed inuentum eſt eſſe in mortem,
dum fit contra mandatum, vt nõ ſolum peccatum fiat
quod etiam ante mandatum fiebat,ſed hoc abundãtius
I & pernicioſius,vt iam à ſciente & præuaricante pecce-
tur.Peccatum enim,inquit,occaſione accepta per man
datum,fefellit me,& per illud occîdit.Peccatum nõ le
gitime vtens lege,ex prohibitione aucto deſiderio,dul
cius factũ eſt,& ideo fefellit. Fallax enim dulcedo eſt,
quam plures atq; maiores pœnarum amaritudines cõ-
ſequuntur.Quia ergo ab hominibus nondum ſpirita-
lem gratiã percipientibus ſuauius admittitur quod ve-
tatur,fallit peccatum falſa dulcedine,Quia vero etiam
accedit reatus præuaricationis,occidit . Itaq; lex quidẽ
ſancta,& mandatum ſanctum,& iuſtum & bonum. Iu
benda enim iubet,& prohibenda prohibet . Quod er-
1.Timo.1. go bonum eſt,mihi factum eſt mors?Abſit.In male vtẽ
te quippe vitium eſt, non in mandato ipſo quod bonũ
eſt:Quoniam bona eſt lex,ſi quis legitime vtatur.Ma-
le autem vtitur lege,qui non ſe ſubdit deo pia humili-
tate,vt per gratiã lex poſſit impleri.Itaq; ad nihil aliud
accipit legem qui non ea legitime vtitur,niſi vt pecca-
tum eius quod latebat ante prohibitionẽ, apparere in-
cipiat per præuaricationem . Et hoc ſupra modũ, quia
iam non ſolum peccatum fit, ſed etiam contra manda
tum.Sequitur ergo & adiungit,Sed peccatum vt appa-
reat peccatum , per bonum mihi operatum eſt mortẽ, K
vt fiat ſupra modum peccator,aut peccatum per man-
datum.Vnde manifeſtat quo ſenſu dixerit ſuperius:Si-
ne lege enim peccatum mortuum eſt:nõ quia nõ erat,
ſed quia nõ apparebat,Et quomodo dictum ſit, Pecca-
tum reuixit:non vt eſſet quod erat & ante legem , ſed
vt appareret quoniã fiebat contra legem : quandoqui-
dem hoc loco ait , Sed peccatum vt appareat peccatũ, Roma.7.
per bonum mihi operatum eſt mortem . Nõ enim ait,
vt ſit peccatum:ſed,vt appareat peccatum.Deinde ſub-
iungit cauſam,cur ita ſit,Scimus enim,inquit, quia lex
ſpiritalis eſt,ego autem carnalis ſum.In quo ſatis oſtẽ-
dit,non poſſe impleri legem niſi à ſpiritalibus , qui nõ
fiunt niſi per gratiã.Spiritali enim legi quãto fit quiſq;
ſimlior,id eſt, quanto magis & ipſe in ſpiritalem ſur-
git affectum,tanto eã magis implet . Quanto ea magis
delectatur,iam nõ ſub eius onere afflictus , ſed in eius
lumine vegetatus,quia prẹceptum domini lucidum eſt Pſal.18.
illuminans oculos, & lex domini immaculata conuer
tens animas:Gratia donãte peccata,& infundente ſpi-
ritum charitatis,quo & non ſit moleſta: & ſit etiam iu
cunda iuſtitia.Sanè cum dixiſſet , Ego autem carnalis
ſum:cõtexuit etiã qualis carnalis . Appellati ſunt enim L
ad quendã modum carnales,iam etiam ſub gratia con
ſtituti,iam redempti ſanguine domini, & renati per fi
dem.Quibus idem Apoſtolus dicit,Ego fratres nõ po- 1.Cor.3.
tui loqui vobis quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus,
tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi,nõ
eſcam. Quod dicens,vtiq; oſtendit iam renatos fuiſſe
per gratiã qui erant paruuli in Chriſto & lacte potan-
di,& tamen eos adhuc carnales vocat. Qui autem nõ-
dum eſt ſub gratia ſed ſub lege,ita carnalis eſt , vt nõ-
dum ſit renatus à peccato , ſed venundatus ſub lege à
peccato:quoniã precium mortiferæ voluptatisample-
ctitur dulcedinem illã qua fallitur,& delectatur etiam
contra legem facere,cum tanto magis libet,quãto mi
nus licet.Qua ſuauitate frui non poteſt quaſi precio cõ
ditionis ſuæ,niſi cogatur tanquã emptum mancipium
ſeruire libidini.Sentit enim ſe ſeruum dominantis cu
piditatis,qui prohibetur, & ſe recte prohiberi cogno-
ſcit,& tamẽ facit. Quod enim operor, ait,ignoro, Nõ
ita dictum eſt,ignoro:quaſi peccare ſe neſciat. Nã con
trarium erit quod dixit:Sed peccatum vt appareat pec
catum,per bonum mihi operatum eſt mortem.Et illud
ſuperius,Sed peccatũ non cognoui niſi per legẽ. Quo- M
modo enĩ apparet, aut quomodo cognouit quod igno
rat?Sed ita dictum eſt, quomodo dicturus eſt domin⁹ σκληρόμ
impiis, Non noui vos. Neq; enim aliquid deum latet, Matth.7.
quãdo vultus domini ſuper faciẽtes mala,vt perdat de Pſal.33.
terra memoriã eorum. Sed dicimur aliquãdo ignora-
re,quod nõ approbamus.Ita ergo ait,Quod enim ope-
ror,ignoro:id eſt non approbo. Quod cõſequẽter oſtẽ
dit,dicens,Nõ enim quod volo hoc ago, ſed quod odi Roma.7.
illud facio.Quod ergo ait,odi:hoc ait,ignoro : quia &
quibus dicturus eſt dominus,Non noui vos:de his il-
li dicitur, Odiſti domine omnes qui operãtur iniqui- Pſal.5.
tatem . Si autem quod nolo hoc facio, conſentio legi, Roma.7.
quoniã bona eſt.Hoc enim non vult quod & lex:Nam
hoc vetat lex.Conſentit ergo legi, non inquãtum facit
quod illa prohibet,ſed inquãtum non vult quod facit.
Vincitur enim nondũ per gratiã liberatus, quãuis iam
per legem & nouerit ſe male facere & nolit. Quod ve
ro ſequitur & dicit,Nunc autem iã non ego operor il-
lud,ſed id quod inhabitat in me peccatum:nõ ideo di-
cit,quia non conſentit ad faciendum peccatum,quãuis
legi

A legi conſentiat ad hoc comprobãdum. Loquitur enim
2.Retrac.1. Et de prędeſtinatiõe ſanctorũ cap.4. adhuc ex perſona hominis ſub lege conſtituti, nõdum
ſub gratia,qui profecto trahitur ad male operandũ,cõ-
cupiſcentia dominante atq; fallente dulcedine peccati
prohibiti,quanuis ex parte notitia legis hoc improbet.
Sed propterea dicit,Nõ ergo operor illud,quia victus
operatur:Cupiditas quippe id operatur,cui ſuperãti ce
ditur.Vt autem non cedatur ſitq; mens hominis aduer
ſus cupiditatem robuſtior,gratia facit, de qua poſt di-
cturus eſt,Scio enim,inquit,quia nõ habitat in me, hoc
eſt,in carne mea bonum , Ex eo quod ſcit cõſentit le-
gi:ex eo quod facit,cedit peccato . Quòd ſi quærit ali-
quis,vnde hoc ſcit quod dicit habitare in carne ſua,nõ
vtique bonum, id eſt peccatum ? vnde niſi ex traduce
mortalitatis & aſſiduitate voluptatis.Illud eſt ex pœna
originalis peccati,hoc eſt ex pœna frequentati peccati.
Cum illo in hanc vitam naſcimur,hoc viuendo addi-
mus.Quæ duo,ſcilicet natura & conſuetudo, coniũcta,
robuſtiſſimam faciũt & inuictiſſimam cupiditatẽ : quã
vocat peccatũ,& dicit habitare in carne ſua , id eſt do-
minatum quẽdam & quaſi regnum obtinere.Vnde eſt
Pſal.83. illud in Pſalmo , Elegi abiici in domo domini, magis
B quàm habitare in tabernaculis peccatorum : quaſi non
habitet,quãuis ibi ſit,qui abiectus ibi eſt vbicunque ſit:
vnde inſinuat habitationem cum quodam principatu
intelligẽdam.Si autem per gratiam fiat in nobis,quod
Roma.6. alio loco dicit, Vt nõ regnet peccatum in noſtro mor
tali corpore ad obediendum deſideriis eius,iã nec ha-
Roma.7. bitare proprie dicitur.Velle enim,inquit,adiacet mi-
hi,perficere autem bonum non inuenio.His verbis vi-
detur non recte intelligentibus velut auferre liberum
arbitrium.Sed quomodo aufert,cum dicat, Velle adia
cet mihi?Certe enim ipſum velle in poteſtate eſt,quo-
niam adiacet nobis : ſed quod perficere bonum nõ eſt
in poteſtate,ad meritũ pertinet originalis peccati . Nõ
Cõcor.3. ſent. diſt. 15. cap. Tradit. enim eſt hæc prima natura hominis,ſed delicti pœna,
per quam facta eſt ipſa mortalitas quaſi ſecunda natu-
ra, vnde nos gratia libera conditoris ſubditos ſibi per
fidem. Sed iſtæ nunc voces ſunt ſub lege hominis con
ſtituti,nondum ſub gratia . Non enim quod vult facit
bonum,quòd nondum eſt ſub gratia,ſed quod nõ vult
malum hoc agit ſuperante concupiſcentia, non ſolum
C vinculo mortalitatis,ſed mole conſuetudinis† robora-
† mala conſuetudine. ta.Si autem quod non vult hoc facit, iam nõ ipſe ope-
ratur illud,ſed quod habitat in eo peccatum: ſicut ſupe
rius dictum eſt & expoſitum.Inuenio ergo,inquit, legẽ
mihi volẽti facere bonum , quoniam mihi malum ad-
iacet:id eſt inuenio legem,bonum mihi eſſe cum volo
facere quod lex habet , quoniam mihi malum adiacet
ad faciendum:quia ſuperius quod ait,Velle adiacet mi
hi,ad facilitatẽ dixit . Quid enim facilius homini ſub
lege conſtituto , quàm velle bonum & facere malum?
Nam & illud ſine difficultate vult,quãuis nõ tam faci-
le faciat quàm facile vult : & hoc quod odit facile ha-
bet,quanuis id nolit:ſicut præcipitatus ſine difficultate
venit in profundum,quanuis id nolit atq; oderit.Hoc
dixi propter verbum quod ait,adiacet. Perhibet igitur
teſtimonium legi quòd bona ſit , homo ſub ea poſitus
& nondum gratia liberatus . Perhibet omnino eoipſo
quòd ſe reprehendit facere contra legem:& inuenit eã
bonam ſibi eſſe,volens facere quod illa iubet,& concu
piſcentia ſuperante non valẽs: atq; ita ſe præuaricatio-
nis reatu implicatum videt ad hoc vt gratiam libera-
Roma.7. toris imploret. Condelector enim,inquit, legi dei ſe-
cundum interiorem hominem:Et vtiq; legi,quę dicit,
Non concupiſces.Video autem,inquit,legem aliam in D
membris meis repugnantem legi mẽtis meæ & capti- Exod.20.
uantem me ſub lege peccati quæ eſt in membris meis.
Legem appellat in membris ſuis,onus ipſum mortali-
tatis,in quo ingemiſcimus grauati.Corpus enim quod 1.Cor.5.
corrumpitur,aggrauat animam.Per quod fit etiam ſę- Sapien.9.
pe,vt inuite delectet quod non licet . Quam ſarcinam
prementem & vrgentem ideo legem appellat, quia iu
re ſupplicij diuino iudicio tributa & impoſita eſt ab eo
qui præmonuit hominem,dicens,Qua die manduca-
ueritis†,morte moriemini.Hæc lex repugnat legi mẽ- Gene.2.&.3. †tetigeritis.
tis,dicenti,Non concupiſces: cui condelectatur homo
ſecundum interiorem hominem: & antequã ſit quiſq;
ſub gratia,ita repugnat, vt & captiuet eum ſub lege pec
cati,id eſt ſub ſemetipſa. Cum enim dicit , Quæ eſt in Roma.7.
membris meis : hanc oſtendit eandem eſſe de qua ſu-
perius ait,Video aliã legem in membris meis.Hoc au-
tem totum ideo dicitur, vt demonſtretur homini ca-
ptiuo non eſſe præſumendum de viribus ſuis.Vnde Iu
dæos arguebat tanquam de operibus legis ſuperbe glo
riantes,cum traherentur concupiſcentia ad quicquid
illicitum eſt, cum lex de qua gloriabantur,dicat, Non
concupiſces. Humiliter ergo dicẽdum eſt homini vi- E
cto,damnato, captiuo, & nec ſaltẽ accepta lege, victo-
ri, ſed potius præuaricatori humiliter exclamandum
eſt,Miſer ego homo,quis me liberabit de corpore mor
tis huius?Gratia dei per Ieſum Chriſtũ dominum no-
ſtrum.Hoc enim reſtat in iſta mortali vita libero ar-
bitrio , non vt impleat homo iuſtitiam cum voluerit,
ſed vt ſe ſupplici pietate conuertat ad eum cuius dono
eam poſſit implere . In hac ergo tota quã tractauimus
apoſtolici contextione ſermonis,quiſquis putat ſenſiſ-
ſe Apoſtolum quòd mala ſit lex,quoniã dicit,Lex ſub- Roma.5.
intrauit,vt abundaret delictum.Et miniſtratio mortis 2.Cor.3.
in literis figurata lapideis:Et,virt⁹ peccati lex: Et,mor 1.Cor.15.
tui eſtis legi per corpus Chriſti , vt ſitis alterius qui ex Roma.7.
mortuis reſurrexit:Et,paſſiones peccatorũ quæ per le-
gem ſunt,operabãtur in membris noſtris , vt fructum
ferrent morti: Nũc vero & euacuati ſumus à lege mor
tis,in qua detinebamur , ita vt ſeruiamus in nouitate
ſpiritus & non in vetuſtate literæ:Et alia ſi qua huiuſ-
modi Apoſtolum dixiſſe inuenimus,attendat ideo eſ-
ſe iſta dicta,quia lex auget concupiſcentiam ex prohi-
bitione,& reum obligat ex præuaricatione,iubẽdo quę F
implere homines in infirmitate nõ poſſunt, niſi ſe ad
dei gratiam pietate conuertant: Et ideo ſub illa eſſe di
cuntur quibus dominatur. Eis autem dominatur quos
punit.Punit autem præuaricationes omnes . Porrò qui
acceperunt legem,præuaricant eam,niſi per gratiã cõ-
ſequãtur poſſe quod iubet.Ita fit,vt non dominetur eis
qui iam ſub gratia ſunt,implentibus eam per gratiam† † al.charitatem.
qui erant ſub eius timore damnati.Nam ſi illa quæ di-
cta ſunt mouent,vt putetur Apoſtolus legem reprehẽ-
dere,quid agimus ex eo quod dicit, Cõdelector enim
legi dei ſecũdum interiorem hominem:hoc enim di-
cens,legem vtiq; laudat. Quod cum illi audiunt,reſpõ
dent,hoc loco Apoſtolum de alia lege dicere,id eſt,le
ge Chriſti,nõ de illa quæ dicta† eſt Iudæis. Quærimus † data.
ergo ab eis,de qua lege dicat, Lex autem ſubintrauit vt
abundaret delictum? Reſpondẽt, de illa proculdubio,
quam Iudæi acceperũt.Vide ergo vtrum ipſa ſit de qua
dicitur . Occaſione accepta peccatum per mandatum,
operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. [Quid
eſt enim aliud, operatum eſt in me omnem concupi-
ſcentiam:]quàm id quod ibi eſt, Vt abundaret delictũ?
Vide

G Vide quoque vtrum consonet etiam illa sententia, Vt fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum:hoc est enim,Vt fiat supra modum peccatū, quod est,Vt abundaret peccatum.Si igitur ostenderimus bonum esse mādatum, vnde occasione accepta peccatum operatum est omnem concupiscentiam vt fieret supra modum : simul ostendemus bonā esse legem quæ subintrauit vt abundaret delictū:id est,vt operaretur peccatum omnem concupiscentiā,& fieret supra modum.

Roma.7. Audiant ergo eundem Apostolum dicentem,Quid ergo dicemus?Lex peccatum est?Absit. Hoc,inquiunt,de lege Christi dictum est:hoc est,de lege gratiæ.Respōdeant itaq; de qua intelligant illud quod sequitur, Sed ego peccatum non cognoui,nisi per legem.Nā concupiscentiam nesciebā,nisi lex diceret,Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mādatū operatum est in me omnem concupiscentiā. Ecce verborum ipsa cōtextio satis indicat de qua lege dixerit,Lex peccatum est?Absit.de illa scilicet, per cuius mādatum occasio fuit peccato,vt operaretur omnem cōcupiscētiam . De illa ergo quæ subintrauit vt abundaret delictum,quā putāt illi malam.Sed quid apertius quàm id

H quod paulopost ait,Itaq; lex quidem sancta & mandatum sanctum & iustum & bonum?Hoc rursus dicūt nō de illa lege quæ Iudæis data est, sed de Euangelio dictum est.Manichæorum est enim tā ineffabiliter cæca ista peruersitas:Non enim attendunt quod apertissimū & manifestissimum sequitur:Quod ergo bonū est,mihi factum est mors?Absit.Sed peccatū, vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem , vt fiat supra modum peccator aut peccatum per mandatum. Hoc est per mandatum sanctum & iustum & bonum,

2.Cor.3. quod tamen subintrauit vt abundaret peccatū: hoc est, vt fieret supra modum peccatum.Cur ergo ministratio mortis dicitur,si bona est lex? Quia peccatū vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Nec mireris cum de ipsa prædicatione Euangelij

2.Cor.2. dictū sit,Christi odor bonus sumus deo, in iis qui salui fiunt,& in iis qui pereūt. Aliis quidem odor vitæ in vitam,aliis autem odor mortis in mortem.Ad Iudæos enim dicta est lex ministratio mortis, ad quos & in la

Roma.13. pide scripta est ad eorum duritiam figurandam,nō ad Deut.5. eos qui legem per charitatem implēt. Plenitudo enim legis,charitas . Ipsa enim lex quæ in literis est figurata

I lapideis,dicit:Non adulterabis, non homicidiū facies, non furaberis,non cōcupisces. &c. Quam legem dicit Apostolus impleri per charitatem,ita loquens, Qui enim diligit proximum,legem impleuit. Nā non adulterabis,non homicidium facies,non furaberis, non cō

1.Cor.15. cupisces:& si quod est aliud mandatum,in hoc sermone recapitulatur.Diliges proximum tuum,tāquam teipsum:quia & hoc in eadem lege scriptum est.Cur virtus peccati lex,si lex bona est ? Quia peccatum per bo-

Roma.7. num operatum est mortem, vt fiat supra modum, hoc est maiores vires ex præuaricatione cōcipiat.Cur mortui sumus legi per corpus Christi,si bona est lex? Quia

†al.dānāti. mortui sumus legi dominanti † , liberati ab eo affectu quem lex punit & damnat.Visitatius enim vocatur lex, quando minatur,& terret & vindicat.Itaq; idē præceptum timentibus lex est,amantibus gratia est. Inde est

Ioan.1. illud in Euangelio. Lex per Moysen data est,gratia l& veritas] per Iesum Christum facta est . Eadem quippe

†al.formidaretur. lex quæ per Moysen data est, vt forma daretur† , gratia & veritas per Iesum Christū facta est , vt impleretur.Sic ergo dictum est , Mortui estis legi:ac si dicere-

K tur,Mortui estis supplicio legis per corpus Christi,per quod sunt delicta donata,quæ legitimo supplicio con-

Roma.7. stringebant.Cur passiones peccatorum quæ per legem sunt , operabantur in membris nostris vt fructificarēt morti,si lex bona est?Quia illas hic voluit intelligi peccatorum passiones,de quibus iā sæpe dictū est:Augmētum concupiscentiæ,de prohibitione:& reatum pœnę, de præuaricatione:hoc est, quia per bonum operatum est mortem,vt fiat supra modum peccator, aut peccatū per mādatum.Cur liberati sumus à lege mortis,in qua detinebamur , ita vt seruiamus in nouitate spiritus & non in vetustate literæ,si lex bona est ? Quoniā lex litera est eis qui non eā implent per spiritum charitatis, quò pertinet testamentum nouum. Itaq; mortui peccato liberantur à litera , qua detinentur rei qui non implent quod scriptum est.Lex enim quid aliud quàm sola litera est eis qui eā legere nouerunt, & implere non possunt? Non enim ignoratur ab eis quibus conscripta est,sed quoniā intantum nota est,inquantum scripta legitur,non inquantum dilecta perficitur,nihil est aliud talibus nisi litera,quæ litera non est adiutrix legentiū, sed testis peccantium.Ab eius ergo dominatione† libe †dānatione. rantur,qui per spiritum innouantur,vt iā non sint ob-

L ligati literæ ad pœnā, sed intellectui per iustitiam copulati.Inde est & illud,Litera occidit, spiritus autē vi-

2.Cor.3. uificat.Lex enim tantummodo lecta & non intellecta vel non impleta,vtiq; occidit, tunc enim appellatur litera. Spiritus autem viuificat, quia plenitudo legis est Roma.13. charitas,quæ fusa est in cordibus nostris per spiritum- Roma.5. sanctum,qui datus est nobis. Sed iā vt arbitror tē Quæstio.II pus est ad aliā transire quæstionem, quā sic proposuisti,vt ab eo quod scriptum est : Non solum autem illa, Roma.9. sed & Rebecca ex vno concubitu habēs Isaac patris nostri:Cum enim nondum nati essent, neq; aliquid egissent bonum aut malum:vsque ad id quod scriptum est. Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semē,sicut Sodoma facti essemus,& sicut Gomorra similes fuissemº: tota ipsa contextio disseratur , & profecto est latebrosior. Sed certe qualem te erga me noui iubere mihi vt aperirem,ista non possem,nisi à domino deprecareris vt possem . Quo adiutorio fidentior factus,aggredior. Et primo intentionem Apostoli quæ per totā epistolā viget,tenebo quam consulā. Hæc est autem,vt de operum meritis nemo glorietur de quibus audebāt Israëlitæ gloriari , quòd datæ sibi legi seruissent , & ex hoc M Euangelicā gratiam tanquā debitā meritis suis percepissent,quia legi seruiebant:vnde nolebant eandē gratiā dari gentibus tāquam indignis , nisi Iudaica sacramenta susciperent.Quæ orta quæstio,in Apostolorum Acto.15. actibus soluitur : Non enim intelligebant, quia coipso Roma.11. quòd gratia est Euangelica,operibus nō debetur:Alioquin gratia iā non est gratia.Et multis locis hoc sæpe † †al.testatur, testatur fides,gratiā præponens operibus, non vt opera extinguat,sed vt ostendat non esse opera præcedentia gratiā,sed consequentia:vt scilicet non se quis arbitretur ideo percepisse gratiam,quia bene operatus est, sed bene operari non posse,nisi per fidē perceperit gratiā.Incipit autem homo percipere gratiā, ex quo incipit deo credere, vel in terrena vel ex terrena † admo- † vel interna vel externa. nitione motus ad fidem . Sed interest quibus articulis temporum vel celebratione sacramētorum gratia plenior & euidentior infundatur.Non enim catechume- Acto.10. ni non credunt,aut vero Cornelius non credebat deo cum eleemosynis & orationibus dignum se præberet cui angelº mitteretur:sed nullo modo ista operaretur, nisi

fidei gratiā &c.

A nisi ante credidisset.Nullo modo autē credidisset, nisi vel secretis per visa mētis aut spiritus,vel manifestioribus per sensus corporis admonitionibus vocaretur, Sed in quibusdam tanta est gratia fidei,quanta nō sufficit ad obtinendum regnum cœlorum , sicut in catechumenis,sicut in Cornelio antequam sacramētorum participatione incorporaretur ecclesiæ.In quibusdā vero tanta est vt iam corpori Christi & sancto dei tēplo

1.Cor.3. deputētur. Templum enim dei sanctum est,inquit Apostolus,quod estis vos.Et ipse dominus, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto,nō intrabit in re-

Ioan.3. gnum cœlorum. Fiunt ergo inchoationes quædam fidei,conceptionibus similes , non tamen solum concipi,sed etiam nasci opus est, vt ad vitā perueniatur æternam. Nihil horum tamē sine gratia misericordiæ dei, quia & opera siqua sunt bona,consequuntur vt dictum est,illam gratiam,non præcedunt.Quam rem persuadere Apostolus volens,quia sicut alio loco dicit, [Gra-

Ephe.2. tia enim dei salui facti sumus,&] non ex nobis, sed dei donum est , non ex operibus ne forte quis extollatur: de his qui nondum nati erant,documētum dedit.Nemo enim posset dicere,quòd operibº promeruerat deū

B Iacob nondum natus,vt diuinitus diceretur, Et maior

Roma.9. Gene.18. seruiet minori . Ergo non solum,inquit,Isaac promissus est,cum dictum est,Ad hoc tempus veniam,& erit Saræ filius:qui vtiq; nullis,operibus promeruerat deū vt nasciturus promitteretur , vt in Isaac vocaretur semen Abrahæ: id est illi pertinerent ad sortem sanctorum quæ in Christo est, qui se intelligerent filios promissionis,non superbientes de meritis suis, sed gratiæ vocationis deputantes quòd cohęredes essent Christi, Cum enim promissum est vt essent, nihil vtiq; meruerant,qui nondum erant:sed & Rebecca ex vno concubitu habēs Isaac patris nostri.Vigilātissime ait, Ex vno concubitū:gemini enim concepti erant, ne vel paternis meritis tribueretur,si quisquam forte diceret,ideo talis natus est filius, quia pater ita erat affectus illo tempore quo eum seuit in vtero matris : aut ita erat mater affecta cum eū cōcepit. Simul enim ambos vno tēpore ille seuit, eodem tempore illa concepit. Ad hoc commendandum ait, Ex vno concubitu: vt nec astrologis daret locum,vel eis potius quos genethliacos appellauerunt , qui de natalibus nascentium mores & euenta coniectant.Quid enim dicant, cur vna cōceptione sub

C vno vtique temporis puncto, eadem dispositione cœli & syderum , vt diuersa singulis annotari omnino non posset, tanta in illis geminis diuersitas fuerit , prorsus non inueniunt : & facile animaduertunt si volunt, responsa illa quæ miseris venditant , nullius artis expositione sed fortuita suspitiōe proferri.Sed vt de re quæ agitur potius loquamur , ad frangēdam atque deiiciēdam superbiam hominum ingratorum gratiæ dei , & audentium gloriari de meritis suis ista commemo-

Roma.9. Gene.25. rantur . Cum enim nondum nati fuissent , neque aliquid egissent bonum aut malum,non ex operibus, sed ex vocante dictū est ei,quia maior seruiet minori. Vocantis est ergo gratia , percipientis vero gratiam consequenter sunt opera bona, non quæ gratiam pariant, sed quæ gratia pariantur. Non enim vt ferueat calefacit ignis, sed quia feruet . Nec ideo bene currit rota vt rotunda sit,sed quia rotūda est:sic nemo propterea bene operatur vt accipiat gratiā,sed quia accepit: Quomodo enim potest iuste viuere qui non fuerit iustificatus ? Quomodo sancte viuere,qui non fuerit sanctificatus? Vel omnino viuere, qui non fuerit viuificatus? Iustificat autem gratia, vt iustificatº possit viuere iuste. D Prima est igitur gratia , secunda opera bona, sicut alio

Roma.4. loco dicit,Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam,sed secundum debitum: sicut illa immortalitas post opera bona , si tamen vel ipsa ex

2.Tim.4. debito poscitur,Sicut idem ait,Bonum certamen certaui,cursum consummaui,fidem seruaui,de cætero superest mihi corona iustitiæ quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex.Forte enim quia dixit,red-

Ephe.4. detiam fit ex debito:cum vero ascendens in altum captiuauit captiuitatem,non reddidit sed dedit dona hominibus, Vnde enim ipse Apostolus tāquam debitum reddi sibi præsumeret , nisi prius indebitam gratiam percepisset , qua iustificatus bonum agonem certaret? Fuit enim blasphemus & persecutor & iniuriosus , sed 1.Tim.1. misericordiam consecutus est,vt ipse testatur:credens vtique in eum qui iustificat,non pium sed impium, vt Roma.4. iustificando pium faciat , Non ex operibus, inquit, sed Roma.9. ex vocante dictum est ei, Quia maior seruiet minori. Ad hoc pertinet quod ait , Cum enim necdū nati fuissent,neque aliquid egissent bonum aut malum,vt posset dici,Non ex operibus,sed ex vocante. Vnde occurrit animo quærere,cur dixerit , Vt secundum electionem propositum dei maneret:Quomodo est enim iusta,aut qualiscunque omnino electio vbi nulla distantia est? Si enim nullo merito electus est Iacob nōdum natus & nihil operatus , nec omnino eligi potuit nulla existente differentia qua eligeretur. Item si nullo merito improbatus est Esaü,quia & ipse nondum natus & nihil operatus erat,cum diceretur,Et maior seruiet minori:quomodo eius improbatio iusta dici potest?Qua ergo discretione,quo æquitatis examine quod sequitur intelligimus,Iacob dilexi,Esaü autē odio habui? Quod quidem scriptum est in Propheta,qui longe posterior Mala.1. prophetauit quàm illi nati & mortui sunt:sed tamen illa sententia videtur commemorata qua dictum est,Et maior seruiet minori : antequam nati & aliquid operati essent. Vnde igitur ista electio,vel qualis electio si nondum natis , nondumq; aliquid operatis nulla sunt momenta meritorum? An forte sunt aliqua naturarū? Quis hoc intelligat , ex vno patre, & ex vna matre,& ex vno concubitu,& ex vno creatore?An quemadmodum ex eadem terra idem creator produxit diuersa animantium atque gignentium [genera] ita ex eodem hominum coniugio atque complexu produxit in ge-

F minis diuersam prolem, vnā quam diligeret, alteram quā odisset ? Nulla ergo electio est antequā esset quod eligeretur . Si enim bonus factus est Iacob vt placeret, vnde placuit antequam fieret vt bonus fieret?Non ita- 1.retrac.cap. que electus est vt fieret bonus , sed bonus factus eligi 22.&.1.sent. potuit.An ideo secūdum electionem, qua omniū deus dist 41.cap. opinati. præscius etiam futuram fidem vidit in Iacob nondum nato,vt quāuis non ex operibus suis iustificari quisque mereatur , quādoquidem bene operari nisi iustificatus non potest,tamen quia ex fide iustificat gētes deus,nec Gala.3. credit aliquis nisi libera voluntate,hanc ipsam fidē] voluntatem futuram præuidens deus, etiam nondum natum præscientia qua iustificaret elegerit.Si igitur electio per præscientiam, præsciuit autem deus fidem Iacob , vnde probas quia iam nō ex operibus elegit eum, sed [propterea quia nondum nati erant, & nondū ali-

† si. quid egerant bonum seu malum, ita etiam nōdum crediderat aliquis eorum?Sed sicut præscientia vidit creditum , ita præscientia videre poterat operaturum: vt quomodo dicitur electus propter fidem futuram

G quam præſciebat deus, ſic alius poſſit dicere, propter
futura opera potius electum,quę nihilominus pręſcie-
bat deus.Quapropter vnde oſtendit Apoſtolus, nō ex
† ſi. operibus dictum eſſe,Maior ſeruiet minori: ſed† quo-
niam nondum nati erant, non ſolum nō ex operibus,
ſed nec ex fide dictum eſt,quia vtrunque deerat non-
dum natis? Non igitur ex præſcientia voluit intelligi
factam electionem minoris vt maior ei ſeruiret. Vo-
lens enim oſtēdere non ex operibus factam, propter-
ea intulit dicens, Cum enim nōdum nati fuiſſent,neq;
aliquid egiſſent bonum ſeu malum. Alioquin poterat
ei dici,ſed iā ſciebat deus,quis quid eſſet actur⁹. Quā-
obrem vnde illa electio facta ſit quæritur,quia ſi nō ex
operibus quæ non erant in nondum natis, nec ex fide
quia nec ipſa erat.Vnde igitur? An dicēdum eſt quòd
nulla electio fuerit,non exiſtente aliqua diuerſitate in
vtero matris vel fidei vel operum, vel quorumlibet o-
Roma.9. mnino meritorum?Sed dictum eſt, Vt ſecundum ele-
ctionem propoſitum dei maneret, Et ideo quærimus,
quia dictum eſt:niſi forte ſic eſt diſtinguenda ſenten-
σκληρὸν tia, non vt intelligamus tanquā ideo non ex operibus,
ſed ex vocante dictum eſt,Maior ſeruiet minori:vt ſe-
H cundum electionem propoſitum dei maneret: ſed ita
potius,vt hoc de nondum natis & nondū aliquid ope-
ratis exemplum datum accipiatur,ne aliqua electio hīc
poſſit intelligi. Cum enim nondum nati eſſent,neque
aliquid egiſſent, ſiue bonum ſiue malum, vt ſecundum
electionem propoſitū dei maneret: id eſt neq; aliquid
egiſſent bonum aut malum, vt propter ipſam actionē
electio aliqua fieret eius qui bene egerat, Cū ergo nul-
la eſſet electio bene agentis, ſecundum quam maneret
propoſitum dei,non ex operibus ſed ex vocante: id eſt
ex eo qui vocando ad fidem gratia iuſtificat impiū,di-
ctū eſt,& quia maior ſeruiet minori.Non ergo ſecun-
dum electionem propoſitum dei manet,ſed ex propo
ſito electio:id eſt non quia inuenit deus opera bona in
hominibus quæ eligat,ideo manet propoſitum iuſtifi-
cationis ipſius:ſed quia illud manet vt iuſtificet credē-
tes, ideo inuenit opera quæ iam eligat ad regnum cœ-
Roma.8. lorum.Nam niſi eſſet electio,non eſſent electi, nec re-
cte diceretur,Quis accuſabit aduerſus electos dei? Nō
tamē electio pręcedit iuſtificationē, ſed electionē iuſti
ficatio.Nemo enim eligitur niſi iā diſtās ab illo qui re
iicitur.Vnde quod dictū eſt,Quia elegit nos deus ante
Ephe.2. I mūdi cōſtitutionē: non video quomodo ſit dictū, niſi
Roma.9. pręſcientia,Hic autē quod ait,Non ex operibus,ſed ex
vocāte dictū eſt ei,quia maior ſeruiet minori: nō ele-
ctione meritorū quæ poſt iuſtificationē gratiæ proue
niūt,ſed liberalitate donorum dei voluit intelligi, ne
Ephe.1. quis de operibus extollatur.Gratia enim dei ſalui facti
† al.nobis. ſumus:& hoc non ex operibus†,ſed dei donum eſt: nō
ex operibus,ne forte quis extollatur.Quæritur autem,
In lib.de perſeuerātia ca. 59.&.61. vtrum vel fides mereatur hominis iuſtificationem,an
vero nec fidei merita præcedant miſericordiam dei,
ſed & fides ipſa inter dona gratiæ numeretur: quia &
hoc loco cum dixiſſet,Non ex operibus:non ait, ſed ex
fide dictum eſt ei,quia maior ſeruiet minori:Ait autē,
ſed ex vocante.Nemo enim credit qui nō vocatur,Mi
ſericors autem deus vocat, nullis hoc vel fidei meritis
largiens,quia merita fidei ſequuntur vocationē potius
Roma.10. quàm pręcedant.Quomodo enim credent ei quē non
audierunt?Et quomodo audient ſine prædicante? Niſi
ergo vocando præcedat miſericordia dei,nec credere
quiſquā poteſt, vt ex hoc incipiat iuſtificari & accipiat
facultatem bene operandi.Ergo ante omne meritū eſt
gratia,Etenim Chriſtus pro impiis mortuus eſt.Ex vo K
Roma.5. cante igitur minor accepit,non ex vllis meritis operū
ſuorum,vt maior ei ſeruiret,vt etiā quod ſcriptum eſt,
Iacob dilexi:ex vocante ſit deo, non ex operāte Iacob. Malac.1.
Quid deinde Eſaü quòd ſeruit minori,& quòd ſcriptū Roma.9.
eſt,Eſaü autē odio habui:quibus malis ſuis hoc meruit,
cum & ipſe nondū natus fuiſſet,neq; aliquid egiſſet bo
ni aut mali quando dictum eſt,Et maior ſeruiet mino
ri?An forte quemadmodū illud de Iacob nullis meri-
tis bonę actionis dictum eſt,Ita Eſaü nullis meritis ma
læ actionis odioſus?Si enim quia præſciebat deus futu-
ra eius opera mala,propterea eum prędeſtinauit vt ſer
uiret minori, propterea prædeſtinauit & Iacob vt ei
maior ſeruiret,quia futura eius bona opera pręſciebat,
& falſum eſt iam quod ait,Non ex operibus. Si autem
verum eſt,quòd non ex operibus, & inde hoc probat,
quia de nondum natis nōdumq; aliquid operatis hoc
dictum eſt:vnde nec ex fide, quæ in nondum natis ſi-
militer nōdum erat, quo merito Eſaü odio haberetur
antequam naſceretur.Quòd enim fecit deus ea quę di
ligeret,nulla quæſtio eſt.Si autem dicamus eum feciſ-
ſe quæ odiſſet, abſurdum eſt,occurrente alia ſcriptura
& dicente,Neq; enim odio habens aliquid cōſtituiſſes, L
& nihil odiſti horū quæ feciſti. Quo enim merito ſol Sapien.11.
factus eſt ſol, aut quid offendit luna vt tanto illo eſſet
inferior,vel quid promeruit vt ſyderibus cæteris tan-
to clarior crearetur? Sed hæc omnia bona creata ſunt
quæq; in genere ſuo.Non enim diceret deus,Solem di
lexi,lunam autem odio habui: aut,Lunā dilexi, ſtellas
autem odio habui:ſicut dixit,Iacob dilexi, Eſaü autem Malac.1.
odio habui:ſed illa omnia dilexit,quanuis excellentiæ Roma.9.
diuerſis gradibus ordinata,quoniā vidit deus quia bo-
na ſunt,cum dicto eius ſunt inſtituta: vt autem odiſſet
Eſaü,niſi iniuſtitię merito,iniuſtū eſt.Quod ſi cōcedi-
mus,incipit & Iacob iuſtitiæ merito diligi.Quod ſi ve
rum eſt,falſum eſt,quod non ex operibus.An forte ex
iuſtitia fidei?Quid ergo te adiuuat.Cum enim nōdum
nati fuiſſent,quandoquidem in nondum nato nec iu-
ſtitia fidei poterat eſſe?Vidit itaque Apoſtolus quid ex
his verbis poſſet animo audiētis vel legentis occurre-
re,ſtatimq; ſubiecit,Quid ergo dicemus? Nūquid ini- Roma.9.
quitas eſt apud deum?Abſit. Et quaſi docens quomodo
abſit.Moyſi enim dicit,inquit,Miſerebor cui miſertus Exod.33.
ero,& miſericordiā præſtabo cui miſertus fuero.Qui-
bus verbis ſoluit quæſtionem, an potius arctius colli- M
gauit,Idipſum eſt enim quod maxime mouet: ſi miſe-
retur cui miſertus erit,& miſericordiam præſtabit cui
miſericors fuerit,cur hæc miſericordia defuit Eſaü, vt
etiam ipſe per illam eſſet bonus,quemadmodum per il
lam bonus factus eſt Iacob?An ideo dictum eſt, Miſe-
rebor,cui miſertus ero,& miſericordiam pręſtabo,cui
miſericors fuero,quia cui miſertus erit deus vt eū vo-
cet,miſericors miſerebitur eius vt credat: & cui miſe-
ricors fuerit vt credat, miſericordiam præſtabit, hoc
eſt faciet eum miſericordem vt etiam bene operetur?
Vnde admonemur, nec ipſis operibus miſericordiæ
quenquam oportere gloriari & extolli, quòd eis quaſi
ſuis deum promeruerit: quādoquidē vt haberet ipſam
miſericordiam ille præſtitit qui miſericordiam præ-
ſtabit cui miſericors fuerit. Quòd ſi eam credendo ſe
meruiſſe quis iactitat, nouerit eum ſibi præſtitiſſe vt
crederet,qui miſeretur inſpirando fidem,cuius miſer-
tus eſt,vt adhuc infideli vocationem impertiret. Iam
enim diſcernitur fidelis ab impio,Quid enī habes,in- 1.Cor.4.
quit,quod nō accepiſti?Si autem accepiſti,quid gloria-
ris

A ris quaſi nō acceperis?Recte quidem hoc, Sed cur hæc
miſericordia ſubtracta eſt ab Eſaü vt nō ſic vocaretur,
vt & vocato inſpiraretur fides, & credens miſericors
fieret vt bene operaretur?An forte quia noluit? Si er-
go Iacob ideo credidit quia voluit, non ei deus dona-
uit fidem,ſed eam ſibiipſe volendo præſtitit, & habuit
aliquid quod nō accepit. An quia nemo poteſt crede-
re niſi velit,nemo velle niſi vocetur, nemo autem ſibi
poteſt præſtare vt vocetur,vocando deus præſtat & fi-
dem: quia ſine vocatione non poteſt quiſquā credere,
Roma.10. quanuis nullus credat inuitus.Quomodo enim credēt
ei quē non audierunt?Aut quomodo audient ſine pre-
dicante?Nemo itaque credit non vocatus, ſed non o-
mnis credit vocatus.Multi enim ſunt vocati,pauci ve-
Matth.20. ro electi. Vtiq; ij qui vocantem non contempſerunt,
ſed credendo ſecuti ſunt,volentes autē ſine dubio cre-
Roma.9. diderunt.Quid eſt ergo quod ſequitur,Igitur non vo-
lentis neq; currentis ſed miſerētis eſt dei?An quia nec
velle poſſumus niſi vocati, & nihil valet velle noſtrū,
niſi vt perficiamus adiuuet deus?Opus eſt ergo velle &
Lucę.2. currere.Nō enim fruſtra diceretur, Et in terra pax ho
1.Cor.9. minibus bonæ voluntatis. Et ſic currite vt comprehen
B datis.Non tamen volentis neque currētis, ſed miſerē-
tis eſt dei,vt quod volumus adipiſcamur, & quò volu-
mus perueniamus.Noluit ergo Eſaü & nō cucurrit,ſed
etſi voluiſſet & cucurriſſet, dei adiutorio perueniſſet,
qui ei etiam velle & currere vocādo præſtaret,niſi vo
catione contempta reprobus fieret. Aliter enim deus
præſtat vt velimus,aliter præſtat quod voluerimus.Vt
velimus enim & ſuum eſſe voluit & noſtrum,ſuum vo
cando,noſtrum ſequendo,Quod autem voluerimus ſo
lus præſtat:id eſt poſſe bene agere, & ſemper beate vi-
uere.Veruntamen Eſaü nondum natus, nihil horū poſ
ſet velle ſeu nolle,Cur ergo in vtero poſitus improba-
tus eſt?Reditur enim ad illas difficultates, non ſolum
ſua obſcuritate, ſed etiam noſtra tam multa repetitio-
ne moleſtiores.Cur enim eſt improbatus Eſaü nondū
natus,qui nec credere poterat vocanti, nec contēnere
† al.operari, Si præſcientia dei futurę malæ volūtatis eius, cur &c. vocationē,nec boni vel mali aliquid†operari ſine prę-
ſcientia dei futuræ malæ volūtatis eius? Cur non & Ia-
cob præſcientia dei approbatus eſt futuræ bonæ volun
tatis eius?Quod ſi ſemel conceſſeris,potuiſſe quēquam
vel approbari vel improbari ex eo quod nōdum in il-
lo erat,ſed quia deus futurum eſſe præſciebat, conſici-
C tur eum potuiſſe etiam ex operibus approbari, quæ in
illo deus futura eſſe præſciebat, quanuis nondum eſſet
aliquid operatus:& omnino te nihil adiuuabit ꝙ non-
Roma.9. dum nati erant,cum dictum eſſet,Et maior ſeruiet mi
nori:vt hinc oſtendas non ex operibus dictū,quia nō-
† al. nōdum quiſq̄ erat aliquid operatus. dum quicquam erat operatus†.Illa etiam verba ſi dili-
genter attendas, Igitur non eſt volentis neque curren
tis,ſed miſerentis eſt dei:non hoc Apoſtolus propter-
ea tantum dixiſſe videbitur quòd adiutorio dei ad id
quod volumus perueniamus,ſed etiam ex illa intētio-
Philip.2. ne qua & alio loco dicit, Cū timore & tremore veſtrā
ipſorum ſalutem operamini, Deus enim eſt qui opera
tur in vobis,& velle & operari pro bona volūtate. Vbi
ſatis oſtendit etiam ipſam bonam voluntatem in no-
bis operante deo fieri,Nam ſi propterea ſolum dictum
2.ſentē. diſt. 26.ca.voluntatem. eſt, Non volentis neq; currentis,ſed miſerētis eſt dei:
quia voluntas hominis ſola non ſufficit vt iuſte recteq;
viuam⁹,niſi adiuuemur miſericordia dei:poteſt & hoc
modo dici,Igitur non miſerentis eſt dei, ſed volentis
eſt hominis:quia miſericordia dei ſola nō ſufficit, niſi
conſenſus noſtræ voluntatis addatur. At illud manife

ſtum eſt,fruſtra nos velle,niſi deus miſereatur.Illud au D
tem neſcio quomodo dicatur,fruſtra deū miſereri ni-
ſi nos velimus.Si enim deus miſeretur, etiam volum⁹:
ad eandem quippe miſericordiā pertinet vt velimus.
Deus enim eſt qui operatur in nobis & velle & opera Philip.2.
ri pro bona voluntate.Nā ſi quæramus,vtrum dei do-
num ſit voluntas bona,mirum ſi negare quiſquam au-
deat.At enim quia non præcedit voluntas bona voca-
tionē,ſed vocatio bonā voluntatem,propterea vocan-
ti deo recte tribuitur quòd bene volumus, nobis vero
tribui non poteſt quod vocamur.Nō igitur ideo dictū
eſt putandum,non volentis neq; currentis,ſed miſerē-
tis eſt dei,quia niſi eius adiutorio nō poſſumus adipi-
ſci quod volumus,ſed ideo potius, quia niſi eius voca-
tione nō volumus. Sed ſi vocatio iſta taliter eſt effectrix
bonæ volūtatis,vt omnis eā vocatus ſequatur,quomo-
do verum erit,Multi vocati,pauci electi?Quod ſi verū Matth.20.
eſt,& non conſequenter vocationi vocatus obtēperat,
atq; vt obtemperet in eius eſt poſitum voluntate,recte
etiā dici poteſt,Igitur non miſerentis dei ſed volentis
atque currentis eſt hominis:quia miſericordia vocātis Roma.9.
non ſufficit,niſi vocati obedientia cōſequatur.An for-
te illi qui hoc modo vocati nō conſentiūt,poſſent alio E
modo vocati accōmodare fidei volūtatem, Vt & illud
verū ſit,Multi vocati,pauci electi: vt quāuis multi vno Matth.20.
modo vocati ſint,tamē quia nō omnes vno modo af-
fecti ſunt,illi ſoli ſequantur vocationē, qui ei capiēdæ
reperiuntur idonei:& illud nō minus verum ſit,Igitur
nō volentis neque currentis ſed miſerentis eſt dei,qui
hoc modo vocauit, quomodo aptum erat eis qui ſecuti
ſunt vocationē?Ad alios autem vocatio quidem perue
nit,ſed quia talis fuit qua moueri nō poſſent,nec† eam
capere apti eſſent, vocati quidē dici potuerunt ſed nō † vt.
electi:& non iā ſimiliter verum eſt,Igitur non miſerē-
tis dei,ſed volentis atque currētis eſt hominis:quoniā
nō poteſt effectus miſericordię dei eſſe in hominis po
teſtate, vt fruſtra ille miſereatur ſi homo nolit, quia ſi
vellet etiā ipſorum miſereri,poſſet ita vocare,quomo-
do illis aptum eſſet, vt & mouerentur & intelligerent
& ſequerentur.Verū eſt ergo,Multi vocati,pauci vero Matth.20.
electi.Illi enim electi qui cōgruenter vocati:illi autem
qui nō congruebāt neque contēperabantur vocationi,
non electi quia nō ſecuti,quanuis vocati.Item verū eſt,
Nō volentis neque currentis,ſed miſerētis eſt dei:quia Roma.9.
etiā ſi multos vocet,eorū tamen miſeretur quos ita vo F
cat quomodo eis vocari aptū eſt vt ſequātur.Falſum eſt
autē ſi quis dicit,Igitur non miſerētis dei,ſed volentis Roma.9.
atq; currētis eſt hominis:quia nullius deus fruſtra mi-
ſeretur,Cuius autē miſeretur, ſic eum vocat quomodo
ſcit ei congruere,vt vocantē non reſpuat. Hic dicet ali
quis,Cur ergo Eſaü non ſic eſt vocatus vt vellet obedi
re? Videmus enim alios aliter iiſdē rebus demōſtratis
vel ſignificatis ad credendū moueri, Sicut exēpli gra-
tia,Simeon in dominū noſtrū Ieſum Chriſtum adhuc Lucæ.2.
infantem paruulū credidit, ſpiritu ei reuelante cogno
ſcens. Nathanael ad vnam ſententiā quam ab illo au-
diuit.Prius quàm te Philipp⁹ vocaret,cū eſſes ſub arbo- Ioan.1.
re fici vidi te,reſpondit,Rabbi,tu es filius dei,tu es rex
Iſraël.Quod tāto poſt quia confeſſus eſt Petrus meruit
audire, quòd beatus eſſet, & quòd ei darētur claues re- Matth.16.
gni cœlorum,Miraculo facto in Chana Galilææ,quod
initium ſignorum Ieſu Ioannes Euangeliſta cōmemo- Ioan.2.
rat, aqua in vinum cōuerſa,crediderunt in eū diſcipu-
li eius:multos loquendo inuitauit† ad fidem,multi nec † incitauit.
ſuſcitatis mortuis crediderunt: de cruce atque morte

G eius conterriti etiam discipuli titubarunt,& tamen latro tunc credidit,cum eum non præstãtiorem videret
Lucæ.23. in operibus,sed consortio crucis æqualem.Vnus etiam
Ioan.20. de numero discipulorum post eius resurrectionem,nõ tam viuẽtibus membris quàm recentibus cicatricibus credidit. Multi ex eorum numero à quibus crucifixus
Actor. 2.&.4 est,qui videntes eum miracula facientem contempserant,discipulis eum prædicãtibus & in nomine eius talia facientibus crediderunt. Cũ ergo alius sic,alius autem sic moueatur ad fidem,eademq; res sæpe alio modo dicta moueat,alio modo dicta nõ moueat, aliumq; moueat,alium non moueat, quis audeat dicere defuisse deo,modum vocãdi, quo etiam Esaü ad eam fidem mentem applicaret voluntatemq; coniungeret, in qua Iacob iustificatus est?Quod si tãta quoq; potest esse obstinatio volũtatis, vt contra omnes modos vocationis obdurescat mẽtis auersio, quæritur etiã vtrũ de diuina pœna sit ipsa duritia?Cũ enim deus deserit,non sic vocando,quomodo ad fidem moueri potest,quis etiã dicat modum,quo ei persuaderetur vt crederet,etiam omnipotẽti defuisse?Sed quid hoc quærimus, cum ipse
Roma.9. Exod.9. subiungat Apostolus , Dicit enim scriptura Pharaoni,
H quia ad hoc te excitaui , vt ostendam in te potentiam meam,& vt annuncietur nomẽ meum in vniuersa terra?Hoc autem subiecit Apostolus documẽtũ, quo probaret quod supra dixerat,Igitur non volentis neq; currentis sed miserẽtis est dei. Tãquam enim ei diceretur,Vnde hoc doces?Dicit enim scriptura, inquit,Pharaoni,quia ad hoc te excitaui vt ostendam in te potentiam meam,& vt annuncietur nomen meũ in vniuersa terra,Vtique hinc ostendit quòd non volẽtis neque currentis sed miserentis est dei: concluditq; ita , Ergo cuius vult miseretur,& quem vult obdurat : cum superius non vtrunque dictum sit. Neque enim quomodo dictum est,Non volentis neq; currentis, sed miserẽtis est dei:sic etiã dictum est, Non nolentis atq; contẽnen
† al. Nõ volentis,neque currentis. tis†,sed obdurantis est dei. Vnde datur intelligi quod infra vtrũque posuit,Ergo cuius vult miseretur, & quẽ vult obdurat,ita sententiæ superiori posse cõgruere, vt obduratio dei sit nolle misereri:vt non ab illo irrogetur aliquid quo sit homo deterior, sed tãtũ quo sit melior non erogetur.Quod si sit nulla† distinctione meritorum,quis non erumpat in eam vocem quã sibi ipse
1. sentẽ. dist. 41.cap.1. obiecit Apostolus?Dicis itaq; mihi,quid adhuc cõqueritur,Nam voluntati eius quis resistit?Conqueritur enim deus sæpe de hominibus, sicut per innumerabiles apparet scripturarum locos,quòd nolint credere & recte viuere.Vnde fideles & facientes voluntatẽ dei,conuersari dicuntur sine querela,quòd de illis non queratur scriptura.Sed quid conqueritur ait,Nam voluntati eius quis resistit,quando cuius vult miseretur, & quem vult obdurat?Et tamẽ intueamur superiora,& inde nostram quantum ipse dominus adiuuat, sententiam dirigamus.Ait enim pauloãte,Quid ergo dicemus? Nũ
† Quod si fit vlla. I quid iniquitas est apud deum?Absit.Sit igitur hoc fixũ
Conclusio quæstionis. atque immobile in mente sobria pietate atque stabili fide,quòd nulla est iniquitas apud deum : atq; ita tenacissime firmissimeq; credatur,idipsum quòd deus cui° vult miseretur,& quem vult obdurat: hoc est cui° vult miseretur,& cuius vult non miseretur, esse alicuius occultæ,atque ab humano modulo inuestigabilis æquitatis,quæ & in ipsis rebus humanis terrenisq; contractibus animaduertenda est,In quibus nisi supernæ iustitiæ quædã impressa vestigia teneremus, nũquam in ipsum cubile ac penetrale sanctissimum atq; castissimum spiritalium præceptorũ,nostræ infirmitatis susciperet atque inhiaret intentio. Beati qui esuriunt & sitiũt iusti- K
Matth.5. tiam,quoniam ipsi saturabuntur. In ista igitur siccitate vitæ conditionisq; mortalis, nisi aspergeretur desuper velut tenuissima quædam aura iustitiæ,citius arescerемus quàm sitiremus.Quapropter cum dando & accipiendo inter se hominum societas connectatur, dẽtur autem & accipiantur debita vel non debita: quis nõ videat iniquitatis argui neminẽ posse , qui quod sibi debetur,exegerit: nec eũ certe,qui quod ei debetur , donare voluerit? Hoc autem non est in eorum qui debitores sunt,sed in eius cui debetur arbitrio.Hæc imago, vel vt supra dixi vestigium,negociis hominum de fastigio summo æquitatis impressum est. Sunt igitur omnes homines,quãdoquidem vt Apostolus ait,In Adã
1.Cor.15. omnes moriuntur,à quo in vniuersum genus humanũ
1.sen.dist.4. ca.his tamẽ. origo ducitur offensionis dei,vna quædam massa peccati,supplicium debens diuinę summæq; iustitiæ,quod siue exigatur,siue donetur,nulla est iniquitas.A quibus autem exigendum,& quibus donandum sit, superbe iudicant debitores. Quemadmodũ cõducti ad illam vineam iniuste indignati sunt,cum tantundem aliis donaretur,quantũ illis redderetur. Itaq; huius impudentiam quæstionis ita retundit Apostolus,Homo tu quis
Matth.20. L
Roma.9. es,qui respondeas deo?Sic enim respõdet deo, cum ei hoc displicet quod de peccatoribus conqueritur deus: quasi quenquã deus peccare cogat, si tãtummodo quibusdam peccãtibus misericordiã iustificationis suæ nõ
1.sen.dist.4. ca.cũque prædestinatio. largiatur, & ob hoc dicatur obdurare peccantes quosdã,quia non eorum miseretur,nõ quia impellit,vt peccent:eorũ autem nõ miseretur, quibus misericordiam non esse præbendã, æquitate occultissima & ab humanis sensibus remotissima iudicat.Inscrutabilia enĩ sunt
Roma.11. 1.sentẽ. dist. 41.ca.His tamen. iudicia eius,& inuestigabiles viæ ipsius.Cõqueritur autem iuste de peccatoribus, tanquã de his quos peccare ipse non cogit,Simul etiã vt hi quorum miseretur,hãc quoq; habeant vocationem, vt dum conqueritur deus de peccatoribus,cõpungantur corde, atq; ad eius gratiã conuertantur.Iuste ergo conqueritur & misericorditer.Sed si hoc mouet , quòd volũtati eius nullus resistit,quia cui vult,subuenit,& quem vult,deserit:cum &
Roma.9. ille cui subuenit,& ille quem deserit ex eadẽ massa sint peccatorum,& quãuis debeat vterq; supplicium,ab vno tamẽ exigatur,alteri donetur,Si hoc ergo mouet, Homo tu quis es,qui respondeas deo ? Arbitror enim sub M
eadẽ significatione positum,quod dictũ est,homo, sub
1.Cor.3. qua & illud dicitur,Nõne homines estis, & secũdum hominẽ ambulatis? Ibi enim carnales & animales notantur hoc nomine,quibus dicitur,Non potui loqui vobis quasi spiritalibus,sed quasi carnalibus,Et illud,Nõdum enim poteratis,sed neque adhuc potestis. Adhuc
1.Cor.2. enim estis carnales.Et illud,Animalis autẽ homo non percipit quæ sunt spiritus dei.His ergo dicitur, Homo
Roma.9. tu quis es qui respondeas deo?Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit,quare me sic fecisti?Aut non habet potestatẽ figulus luti,ex eadẽ cõspersione facere, aliud quidem vas in honorem,aliud in contumeliã? Eoipso fortasse satis ostendit se homini carnali loqui , quoniã hoc limus ipse significat vnde primus homo formatus est,Et quia omnes vt iam cõmemoraui,secundũ eundẽ Apostolum in Adã moriuntur, vnã dicit esse cõsper
1.Cor.15. sionem omniũ.Et quãuis aliud vas fiat in honorẽ,aliud in contumeliam, tamen & illud quod fit in honorem, necesse est vt carnale esse incipiat,atq; inde in spiritalẽ consurgat ætatẽ. Quandoquidẽ iam in honorẽ facti erant,

A erant,& in Christo iam nati erãt.Sed tamen quoniam parvulos adhuc alloquitur,etiam ipsos carnales appellat,dicẽs : Non potui loqui vobis quasi spiritalibus,sed
1.Cor.3. quasi carnalibus , Quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi,nõ escam,Neque enim poteratis , sed neque adhuc quidẽ potestis . Adhuc enim estis carnales. Quamuis ergo carnales eos esse dicat, tamen etiam in Christo natos,& in illo parvulos, & lacte potandos.Et quod adiungit,Nec adhuc quidẽ potestis: ostẽdit proficiẽtes futurum esse vt possint, quia iam in eis spiritaliter renatis,gratia fuerat inchoata,Ergo iam vasa erãt in honorem facta,quibus adhuc tamẽ recte diceretur, Homo tu quis es,qui respõdeas deo? Et si talibus recte dicitur, multo rectius eis qui vel nondum ita regenerati sunt,vel etiam in contumeliam facti.Illud tãtummodo inconcussa fide teneatur,quòd non sit iniquitas apud deum:qui siue donet,siue exigat debitum, nec ille à quo exigit, recte potest de iniquitate eius conqueri,nec ille cui donat,debet de suis meritis gloriari . Et ille enim nisi quod debetur,non reddit:& ille non habet,nisi quod accepit.Sed enitendũ est hoc loco si dominus adiuuet videre quemadmodum & illud verum
B sit quod scriptum sit,Nihil odisti eorum quę fecisti:Et
Sapiẽ.11. Roma.9. Mala.1. illud:Iacob dilexi, Esaü autẽ odio habui. Si enim propterea Esaü odio habuit, quia vas factum erat in contumeliam,& aliud vas in honorem,aliud in contumeliã idem figulus facit,quomodo nihil odisti horum quę fecisti?Ecce enim odit Esaü quod vas ipse fecit in contumeliã. Qui nodus ita soluitur, vt intelligamus omniũ
1.Timo.4. creaturarum esse artificem deum,Omnis autem creatura dei bona est, & omnis homo inquantũ homo est, creatura est,non inquantũ peccator est.Est ergo creator deus,& corporis & animi humani,Neutrum horũ malum,& neutrum odit deus.Nihil enim odit eorum quæ fecit.Est autem animus præstantior corpore,deus vero & animo & corpore,vtriusq; effector & cõditor, nec odit in homine,nisi peccatum . Est autem peccatũ
Peccatum. hominis,inordinatio atq; peruersitas , id est à præstantiore conditore auersio,& ad condita inferiora cõuersio.Non igitur odit deus Esaü hominem,sed odit deus
Ioan.1. Esaü peccatorem.Sicut dicitur de domino,In sua propria venit,& sui eum non receperũt. Quibus item ipse
Ioan.8. dicit,Vos propterea non audistis,quia nõ estis ex deo. Quomodo sui,quomodo nõ ex deo? Nisi quia illud di
C ctum est de hominibus,quos ipse dominus fecerat, illud de peccatoribus quos ipse dominus arguebat: tidẽ tamen ipsi & homines & peccatores , sed homines de conditione,peccatores propria voluntate . Quur ergo Iacob dilexit,nunquid peccator nõ erat?Sed dilexit in eo nõ culpam quam delebat, sed gratiam quam donabat.Nam & Christus pro impiis mortuus est, nõ tamẽ
Roma.5. vt impij & mortui & permanerẽt,sed vt iustificati ab impietate conuerterentur,credentes in eum qui iustificat
Roma.4. †perimit. impium.Odit enim deus impietatem.Itaque in aliis eã punit†per damnationem,in aliis adimit per iustificationem,quemadmodum ipse iudicat esse faciendum illis iudiciis inscrutabilibus. Et quòd ex numero impiorum,quos non iustificat,facit vasa in contumeliã,non hoc in eis odit quod facit:quippe inquantũ impij sunt, execrabiles sunt,inquãtum autem vasa fiunt, ad aliquẽ vsum fiunt,vt per eorũ ordinatas pœnas,vasa quæ fiunt in honorem,proficiant. Nõ itaq; odit deus,nec inquãtum homines sunt,nec inquantum vasa sunt:id est,nec quod in eis fecit creãdo,nec quod in eis facit ordinãdo,Nihil enim odit eorum quæ fecit. Sed tamen quòd
Sapien.11.

vasa eos fecit perditionis,ad vsum correctionis aliorũ D
facit.Odit enim in eis impietatem, quam ipse nõ fecit, Sicut enim iudex in homine odit furtum, sed nõ odit quod datur ad metallum,illud enim fur, hoc iudex facit:ita deus quòd ex conspersione impiorum facit vasa perditionis,nõ odit quod facit,id est, opus ordinationis suæ,in pœna debita pereũtium, in qua occasionem
Roma.9. Exod.9. salutis illi quorum miseretur,inueniant. Sic Pharaoni dictum est,Ad hoc te excitaui,vt ostendam in te potẽtiam meam,vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra.Hæc demonstratio potentiæ dei,& annunciatio nominis ei° in vniuersa terra,prodest eis vt timeãt vt vias suas corrigant,quibus vocatio talis cõgruit.Sic
Roma.9. consequenter dicit,Si autem volẽs deus ostendere irã, & demonstrare potentiam suam , attulit in multa patientia vasa iræ,quæ perfecta sunt in perditionem:subauditur,Tu quis es, qui respondeas deo? Vt recurrente sententia ad verba superiora,iste sit sensus , Si volẽs deus ostendere iram,attulit vasa iræ,tũ quis es qui respondeas deo? Non autem solum volens ostẽdere irã, & demonstrare potentiam suã,attulit in multa patientia vasa iræ,quæ perfecta sunt in perditionem: sed etiã quod sequitur , Vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in E
vasa misericordiæ. Quid enim prodest vasis perfectis in perditionem,quòd ea patienter deus sustinet,vt ordinanter† disperdat, vtaturq; illis ad instrumentum sa †ordinate. lutis aliorum,quorum miseretur?Sed illis vtique prodest,ad quorum salutem istis sic vtitur: vt sicut scriptũ
Psal.57. est,Iustus man° lauet in sanguine peccatoris: id est,mũ detur ab operibus malis per timorem dei , cum videt supplicia peccatorum.Quòd ergo volens deus ostẽdere iram,attulit vasa iræ,valet ad vtilem aliis præstãdũ timorem,& vt notas faceret diuitias gloriæ suæ,in vasa misericordiæ,quæ præparauit in gloriã.Etenim obduratio illa impiorum vtrunq; demonstrat:& quid timendũ sit, vt quisq; pietate cõuertatur ad deũ: & quãtælagẽdælsint gratiæ misericordiæ dei,qui in aliorum pœna quid aliis donet ostendit.Si autem illa quam de aliis exigit nõ est iusta pœna,nihil donat aliis à quibus eam non exigit.Quia vero illa iusta est,& nulla est iniquitas apud vindicantem,deũ,quis sufficiat agere gratias ei qui hoc remittit,quod si vellet exigere,nemo se recte diceret non debere.Quos & vocauit nos,inquit,
Roma.9. non solũ ex Iudæis,sed etiam ex gẽtibus:id est, vasa misericordiæ quę præparauit in gloriã.Non enim omnes F
Iudæos,sed ex Iudæis,nec omnes omnino homines gẽtium,sed ex gentibus.Vna est enim ex Adã massa peccatorum & impiorũ,in qua & Iudæi & gentes remotã gratia dei ad vnam pertinent conspersionem.Si enim figulus luti ex eadẽ conspersione facit aliud vas in honorem,aliud vas in cõtumeliã: manifestum est autem quòd ex Iudæis sunt alia vasa in honorem, alia in cõtumeliã,sicut ex gentibus: sequitur vt ad vnã conspersionem omnes pertinere intelligãtur.Deinde incipit reddere attestationes Prophetæ singulis generibus,cõuerso ordine. Prius enim dixit cõuersos ex Iudæis, posterius ex gẽtibus.Prius autem reddit testimoniũ pro gen
Roma.9. Oseę.1. 1.Pet.2. tibus,deinde pro Iudęis.Etenim sicut Oseę dicit,Vocabo non plebem meã,plebem meã,& non dilectã meã, dilectam meã:& erit in loco vbi dictũ est , nõ populus meus vos,ibi vocabuntur filij dei viui:de gẽtibus intelligitur dictũ,quia non habebant destinatũ vnum sacrificiorũ locum,sicut Iudæi in Hierusalem. Missi sunt autem ad gentes Apostoli, vt in loco suo quiq; crederẽt, & vbicunq; crediderint,ibi sacrificiũ laudis offerrent,

G quibus dedit poteſtatem filios dei fieri. Eſaïas autem, inquit,clamat pro Iſraël: Ne rurſus omnes Iſraëlitæ in perditionem ille credantur,docet & inde facta alia vaſa in honorem,alia in contumeliã,Si fuerit,inquit,numerus filiorum Iſraël quaſi arena maris,reliquiæ ſaluæ fient.Cętera ergo turba,vaſa perfecta ad perditionem. Verbum enim conſummans & breuians,inquit, faciet dominus ſuper terrã:id eſt,vt compędio fidei per gratiã ſaluos faciat credentes,non per innumerabiles obſeruatiões,quib⁹ illa multitudo ſeruiliter onerata premebatur.Per gratiam quippe nobis verbũ conſummãs & breuians fecit ſuper terram,dicens,Iugum meum leue eſt,& ſarcina mea ſuauis eſt.Quod & paulopoſt hic dicitur, Propè eſt verbũ in ore tuo & in corde tuo:hoc eſt verbum fidei quod prædicamus,quia ſi confiteari in ore tuo,quia dominus eſt Ieſus,& credideris in corde tuo quia deus illum ſuſcitauit à mortuis,ſaluus eris. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.Hoc eſt verbum conſummans & breuians quod fecit deus ſuper terram, qua cõſummatione atq; breuitate,latro iuſtificatus eſt,qui defixis in cruce omnibus membris,& habens libera hæc duo, corde

H credidit ad iuſtitiam,ore confeſſus eſt ad ſalutem,ſtatimq; audire meruit,Hodie mecũ eris in paradiſo.Conſequerẽtur enim bona opera eius,ſi percepta gratia diu inter homines viueret. Sed tamen non ea præceſſerãt, vt eãdem gratiã mereretur, ex latrocinio fixus in cruce,ex cruce in paradiſum tranſlatus. Et ſicut prædixit, inquit,Eſaïas,Niſi domin⁹ ſabaoth reliquiſſet nobis ſemen,ſicut Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorra ſimiles fuiſſemus. Quod hic ait,Reliquiſſet nobis ſemẽ: hoc ibi,Reliquiæ ſaluæ fient.Cæteri autem tanquã perditionis vaſa debito ſupplicio perierunt. Et vt non omnes periſſent ſicut Sodoma & Gomorra, non meritum eorum fecit,ſed gratia dei relinquentis ſemẽ,vnde alia meſſis toto orbe cõſurgeret. Hoc & paulopoſt,

Roma.11. Sic ergo,inquit,& in hoc tẽpore reliquiæ per electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt.Si autem gratia,iã non ex operibus,alioquin gratia iam non eſt gratia:Quid ergo?Quod quærebat Iſraël,hoc non eſt conſecutus,electio autem cõſecuta eſt,cæteri vero excæcati ſunt.Cõſecuta ſunt vaſa miſericordiæ, excæcata ſunt vaſa iræ: ex eadem tamen conſperſione,ſicut in plenitudine gẽtium. Eſt locus quidam ſcripturæ ad rem de qua nunc

I agimus maxime neceſſarius, eadem quæ tractata ſunt, mira conteſtatione confirmans,in eo libro qui ab aliis Ieſus Sirach,ab aliis Eccleſiaſtic⁹ dicitur,in quo ita ſcriptum eſt , Et omnes homines de ſolo & ex terra vnde Adam creatus eſt: In multitudine diſciplinæ dominus ſeparauit eos & immutauit vias eorum. Et ex ipſis benedixit & exaltauit , & ex his ſanctificauit & ad ſe applicauit,& ex ipſis maledixit & humiliauit: & conuertit illos ad diſſenſionem illorum, quaſi lutum figuli in manu ipſius plaſmare illud & diſponere , Omnes viæ eius ſecundum diſpoſitionem eius, ſic homo in manu illius qui ſe fecit & reddet illi ſecũdum iudiciũ ſuum. Contrarium malo bonum eſt , & contra mortem vita eſt,ſic & contra virum iuſtum peccator . Et ſic intuere in omnem operam ſaltiſſimi.Duo contra duo, vnũ cõtra vnum. Primo hic commẽdata eſt diſciplina dei, In multitudine,inquit, diſciplinæ deus ſeparauit eos: vnde,niſi à beatitudine paradiſi?Et immutauit vias eorũ, vt iam tanquam mortales viuerent.Tunc facta eſt vna maſſa omniũ,veniens de traduce peccati & pœna mortalitatis,quãuis deo formãte & creante quæ bona ſunt

Ioan.1. Eſa.10.

Matth.11.

Roma.10. Deut.30.

Luc.23.

Roma.9. Eſa.1.

Eccli.33.

ſ intuere oĩa opera.

in omnibus.Eſt enim ſpecies & compago corporis in K tanta membrorũ concordia,vt inde Apoſtolus ad charitatem obtinendam ſimilitudinem duceret in omnibus . Eſt etiam ſpiritus vitalis terrena membra viuificans,omniſq; natura hominis,dominatu animæ & famulatu corporis cõditione mirabili temperata: ſed cõ cupiſcentia carnalis de peccati pœna iam regnãs, vniuerſum genus humanum tanquam totam & vnã conſperſionem originali reatu in omnia permanante cõfuderat.Et tamen ſequitur , Ex ipſis benedixit & exaltauit , & ex ipſis ſanctificauit & ad ſe applicauit , & ex ipſis maledixit & humiliauit & conuertit illos in diſſenſionem ipſorum.Tanquam Apoſtolo dicente , An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem conſperſione facere aliud vas in honorem,aliud in contumeliam?Ideoq; illud quod contexitur, nec ab ea ſimilitudine vacat , Quaſi lutum,inquit, figuli in manu ipſius plaſmare illud & diſponere:omnes viæ eius ſecundum diſpoſitionẽ eius,ſic homo in manu illius qui ſe fecit. Sed quia dicit Apoſtolus , Nũquid iniquitas apud deũ? Vide & hic quid adiungat,Reddet illi,inquit,ſecũdum iudicium ſuum. Sed cum damnatis iuſta tribuũtur ſupplicia, tamen quia hoc & ipſum in vſum conuertitur, quo illi proficiant quibus præbetur miſericordia:intẽde reliqua,Contrarium,inquit,malo bonum eſt,& cõtra mortem vita:ſic & contra virum iuſtum peccator: & ſic intuere in omnem operam ſaltiſſimi,duo contra duo,vnum contra vnum, Vtique vt ex deteriorum cõparatione emineant proficiantq; meliora,quæ tãquam per gratiam meliora ſunt.Tanquam diceret, Reliquiæ ſaluæ fient.Sequitur & dicit ex perſona reliquiarum,Et ego nouiſſim⁹ vigilaui, & quaſi qui racematur poſt vindemiatores. Et vnde probat,quia non ex meritis ſuis, ſed ex miſericordia dei?In benedictione,inquit,dei & ipſe ſperaui , & quaſi qui vindemiat repleui torcular. Quãuis enim nouiſſimus vigilauerit,tamen quia erũt, vt dictum eſt,nouiſſimi primi,in benedictione domini ſperans,ex reliquis Iſraël racematus populus impleuit torcular ex vbertate vindemiæ, quæ toto orbe terrarũ prouenit.Nulla igitur intentio tenetur Apoſtoli, & omnium iuſtificatorum per quos nobis intellectus gratiæ demõſtratus eſt, niſi vt qui gloriatur,in domino glorietur.Quis enim diſcutiat opera domini,ex eadem conſperſione vnum damnãtis, alterum iuſtificãtis?Liberum volũtatis arbitrium plurimum valet: imò vero eſt quidem, ſed in venũdatis ſub peccato quid valet? Caro,inquit,cõcupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem,vt non ea quæ vultis faciatis. Præcipitur vt recte viuamus:hac vtique mercede propoſita,vt in æternum beate viuere mereamur.Sed quis poteſt recte viuere & bene operari , niſi iuſtificatus ex fide?Preçipitur vt credamus,vt dono accepto ſpiritu ſancti per dilectionem bene operari poſſim⁹. Sed quis poteſt credere,niſi aliqua vocatione,hoc eſt,aliqua rerum teſtificatione tãgatur?Quis habet in poteſtate tali viſo attingi mẽtem ſuam,quo eius voluntas moueatur ad fidem ? Quis autẽ animo amplectitur aliquid quod eum non delectat ? Aut quis habet poteſtatem vt vel occurrat quod eum delectare poſſit , vel delectet cum occurrerit ? Cum ergo nos ea delectant quibus proficiamus ad deũ, inſpiratur hoc & præbetur gratia dei, non nutu noſtro & induſtria aut operum meritis cõparatur : quia vt ſit nutus voluntatis , vt ſit induſtria ſtudij, vt ſint opera charitate feruentia, ille tribuit,ille largitur : propterea petere iubemur vt accipiamus,

& quærere

1.Cor.12.

Eccli.33.

Roma.9. Eſa.45. Hiere.18.

Eccli.33.

L

†attende.

†intuere oĩa opera.

Roma.9. Eccli.33.

Matth.20.

2.Cor.10.

M

Roma.7. Galat.5.

A & quærere vt inueniamus, & pulſare vt aperiatur nobis. Nõnne aliquando ipſa oratio noſtra ſic tepida eſt, vel potius frigida,& penè nulla , imò omnino interdũ ita nulla , vt neq; hoc in nobis cũ dolore aduertamus, quia ſi vel hoc dolemus,iam oramus.Quid ergo aliud oſtenditur nobis,niſi quia & petere & quærere & pulſare ille concedit,qui vt hæc fugiamus †iubet.Igitur nõ volentis neq; currentis,ſed miſerentis eſt dei: quãdoquidem nec velle nec currere niſi eo mouente atq; excitante poterimus.Quòd ſi electio hic fuit aliqua,vt ſic intelligamus quod dictum eſt, Reliquiæ per electionẽ gratiæ ſaluæ factæ ſunt : non vt iuſtificatorum electio fiat ad vitam æternam,ſed vt intelligantur †qui iuſtificentur:certe ita occulta eſt hæc electio,vt in eadẽ conſperſione nobis prorſus apparere non poſſit,Aut ſi apparet quibuſdam , ego in hac re infirmitatem meã fateor . Non enim habeo quod intuear in eligendis hominibus ad gratiam ſalutarem,ſi ad examen huius electionis aliqua cogitatiõe permittor,niſi vel maius ingenium,vel minora peccata,vel vtrunq;,addamus etiã ſi placet honeſtas vtileſq; doctrinas.Quiſquis ergo fuerit quàm minimis peccatis irretitus atque maculatus,

B Nam nullis quis poteſt?& acer ingenio , & liberalibus artibus expolitus,eligẽdus videtur ad gratiam . Sed cũ hoc ſtatuero,ita me ridebit ille qui infirma mundi elegit vt confundat fortia , & ſtulta mundi vt confundat ſapientes,vt eum intuens & pudore correctus, ego irrideam multos,& prę quibuſdam peccatoribus caſtiores, & præ quibuſdam piſcatoribus oratores.Nõnne aduertimus multos fideles noſtros ambulantes viam dei, ex nulla parte ingenio comparari, non dicam quorundã hæreticorum,ſed etiam mimorum?Item non videmus quoſdam homines vtriuſq; ſexus in coniugali caſtitate viuentes ſine querela, & tamẽ vel hæreticos vel paganos, vel etiã in vera fide & vera eccleſia ſic tepidos, vt eos miremur meretricum & hiſtrionum ſubito cõuerſorum,non ſolum patientia & temperantia,ſed etiã fide,ſpe,charitate,ſuperari?Reſtat ergo vt volũtates eligantur , ſed voluntas ipſa niſi aliquid occurrerit quod delectet atque inuitet animũ, moueri nullo modo poteſt.Hoc autem vt occurrat, non eſt in hominis poteſtate. Quid volebat Saulus niſi vt inuaderet & traheret,vinciret & necaret Chriſtianos?Quàm rabida voluntas,quàm furioſa,quàm cæca,qui tamẽ vna deſuper

C voce proſtratus,occurrente vtiq; tali viſo,quo mẽs illa & voluntas refracta ſæuitia retorqueretur & corrigeretur ad fidem,repente ex Euangelij mirabili perſecutore mirabilior prædicator effectus eſt. Et tamẽ quid dicemus ? Nunquid iniquitas eſt apud deum? exigentem à quo placet , donantem cui placet : qui nequaquam exigit indebitum , nequaquam donat alienum. Nunquid iniquitas eſt apud deum ? Abſit . Quare tamen & huic ita, & huic non ita? Homo tu quis es? debitum ſi non reddis, habes quod gratuleris : ſi reddis, non habes quod queraris. Credamus tantum & ſi capere non valemus: quoniã qui vniuerſam creaturã & ſpiritalem & corporalem fecit & condidit,omnia in numero & pondere & mẽſura diſponit, ſed inſcrutabilia ſunt iudicia ei⁹,& inueſtigabiles vię ei⁹. Dicamus hallelu ia,& collaudemus cãticũ,& nõ dicamus,quid hoc? vt quid hoc?Omnia enim in tẽpore ſuo creata ſunt.

Matth.7.

†faciamus. Roma.9.

Roma.11.

†eligantur.

2.Cor.1.

Act.9.8.9.

Roma.9.

Sapien.11.

Roma.11.

Libri primi finis.

Tomus quartus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi,ad Simplicianum Mediolanenſis eccleſiæ Epiſcopũ,de ſolutione quarundam quæſtionũ ex libris Regum,Liber Secundus.

D

SATIS de Apoſtolo me ad prõpoſita reſpondiſſe exiſtimo: nũc ad ea quę de libris Regnorũ requiſiſti aliud volumẽ aggrediar, quæ ſicut multa & propè omnia veterũ librorũ, figuratiua ſunt, & myſteriorũ velaminibus involuta, Quãuis enim ex eo quòd tranſierimus ad Chriſtum,auferatur velamen , tamen videmus nunc in ænigmate,tunc autem facie ad faciẽ. Velamẽ quippe omnimodo intercludit aſpectũ, ænigma vero tanquam per ſpeculum,ſicut idem Apoſtolus ait , Videmus nunc per ſpeculum & in ænigmate : nec euidentiſſimam detegit ſpeciẽ,nec prorſus obtegit veritatem.Aggrediar ergo & iſta,duce domino,tuis potius ſubleuatus orationibus quàm iuſſionibus aggrauatus.Præſertim quia ex epiſtola tua hoc te intellexi quærere, quid hæc in prophetia ſignificent : In quo reuera obtemperarem nili mihi eſſet difficillimũ : quia & de tota eorundem contextione librorum ducẽda eſt intentio,etſi eſſet promptior intellectus, magnitudo tamen operis impediret : quæ ſi ſubeunda eſt prolixius ocium temptiſq; flagitat:ſed nunc ipſas rerũ proprietates geſtarum , quæ his verbis quorum à te facta cõmemoratio ſignificantur, quomodo intelligerẽ noſſe dignatus es & meis literis aperiri. Et primum quidem quod de primo Regnorum libro iuſſiſti vt exponerem quomodo dictum ſit,Et inſiluit ſpiritus domini in Saül: cum alibi dicat, Et inſiluit ſpiritus domini malus in Saül.Ita enim ſcriptum eſt , Et factum eſt cũ conuerteret humerum ſuũ vt iret à Samuël,conuertit deus in Saül cor aliud,& venerũt omnia ſigna illa die: & venit inde in collem, & ecce chorus Prophetarũ in obuiam illi,& inſiluit in illũ ſpiritus domini , & prophetauit in medio eorum.Prædixerat enim hęc illi Samuël cum eum iuſſus vnxiſſet.Et hoc quidem non puto habere aliquid quæſtiõis.Spiritus enim vbi vult ſpirat:& ſpiritum prophetiæ,nullarum animarum poteſt maculare contactus,Attingit enim vbique propter ſuã munditiam.Afficit enim omnes,nõ eodem modo,ſed alios per informationem ſpiritus eorundem hominũ, vbi rerum demonſtrãtur imagines : alios per fructum mentis ad intelligentiam : alios vtraque inſpiratione: alios etiam neſcientes.Per informationẽ ſpiritus duobus modis.Aut per ſomnium , ſicut non ſolum pleriq; ſancti, ſed & Pharao & Nabuchodonoſor: vterq; vidit quod nemo eorum intelligere valebat,ſed tamẽ vterque videre poterat. Aut per demonſtrationem in eſtaſi , quod nonnulli Latini ſtuporem interpretantur, mirum ſi proprie,ſed vicine tamen,cũ ſit mentis alienatio à ſenſibus corporis , vt ſpiritus hominis diuino ſpiritu aſſumptus capiendis atque intuendis imaginibus vacet : ſicut Danieli demonſtratum eſt quod non intelligebat , & Petro illud vas ſubmiſſum de cœlo quatuor linteis:nam & ipſe quid illa demonſtratio figuraret poſtea cognouit . Per ſi .ctum autem mentis

Præfatio.

2.Cor.3. 1.Cor.13.

E

Quæſtio.I. 1.Regnorũ. ca.10.&.16.

Gene.41. Dan.2.&.4.

Act.10.

G ad intelligentiam vno modo,cū hæc ipsa quæ demonstrantur imaginibus, quid significent & quò pertineāt
1.Cor.13. reuelantur:quæ certior Prophetia est, nā magis ipsam vocat Apostolus Prophetiā, sicut Ioseph meruit intelligere,quod Pharao nō nisi videre,& Daniel exponit regi,quod ille cernit & nescit. Cum vero ita mēs afficitur,vt non rerum imagines coniecturali examinatione intelligat,sed res ipsas intueatur,sicut intelligitur sapientia & iustitia omniscq; incōmutabilis & diuina species, ad Prophetiam de qua nunc agimus nō pertinet.
† al.vtrūque autē,munere ꝓphetię donatur his q. Ioan.11. Vtroque autem munere prophetię donandi,quiſ& rerum imagines in spiritu vident, & quid valeant simul intelligūt:aut certe manifestis locutionibus in ipsa demonstratione informantur,sicut in Apocalypsi quędā exponuntur.Nescientes autem afficit prophetiæ spiritus,sicut Caïphas cum esset pōtifex prophetauit de domino,quòd expediret vnum mori pro tota gente, cum aliud in verbis quæ dicebat attenderet,quæ nō se à seipso dicere nesciebat.Abundant in sanctis libris exempla:& res tuæ prudentię notissimas loquor.Non enim
† al.me. ista discis à me,sed in eis quæ†percontando probas, & cognoscere cupiens proficientem & corrigere paratus
H errantem.Hoc autem verbo quod positum est. Et insluit in eum spiritus:tanquam ex abdito diuinitatis secreto,repentinus significatur afflatus.Horū igitur modorum quo nam potius affectū esse intelligamus Saül, satis apparet ex eo quod ibi scriptū est,Conuertit deus in Saül cor aliud: Sic enim aliam cordis affectionē significat,quia conuertendo fecit deus vt imaginum significantium & præfigurantium capax fieret, ad propheticam diuinationem. Tātum autē distat inter prophetiam Prophetarum,sicut Esaïas,sicut Hieremias, & cæteri huiusmodi fuerunt,atq; istam transitoriam quæ in Saül apparuit:quantum distat inter loquelā humanam quam loquuntur homines:& cum eadem loquela humana propter necessarium prodigium asina locuta
Num.22. est,in qua sedebat Balaam Propheta: accepit enim hoc ad tempus illud iumentum,vt deus quod statuerat demonstraret,non vt habitu perpetuo inter homines bestia loqueretur.Aut si hoc exemplum maiore differentia remotum est, multo minus mirandum est homini reprobo datam fuisse ad momentum temporis,affectu transitorio prophetiā, quando ille dederat qui & asinam cum voluit loqui fecit. Magis enim distat pecus ab homine,quàm homo reprobus ab electis,sed tamen
I ab hominib⁹. Nō enim si quisquā dixerit aliquid quod ad sapientiam pertinet, continuo sapiens existimādus est:sicut nec quisquā si aliquando prophetauerit iā inter Prophetas numerabitur:cū & dominus in Euange-
Matth.13. lio dicat quosdā cum gaudio verbum excipere & radicis altitudinem nō habere,sed esse temporales. Ideoq; sicut consequens indicat lectio,factum est in parabolā,
1.Reg.10. Et Saül inter Prophetas.Hoc igitur mirari desinamus, cum in hominibus apparet diuinitus aliquid, quorum vel meritum vel habitum excedit, cum forte vult de⁹ cuiusdā significationis gratia tale aliquid demōstrari.
1.Reg.16. Si autē hoc mouet quòd postea Saül malo spiritu inuadente præfocabatur, qui prius prophetiæ spiritum acceperat,neq; hoc mirandum est. Illud enim factū est ex dispensatione aliquid significandi, hoc ex merito vindicandi.Nec mouere nos debent hæc alternātia in animo humano, hoc est, in creatura mutabili, præsertim eo tempore quo caro corruptibilis mortalisq; portatur.Aut non videmus in ipso Petro, vt indicat Euangelium,extitisse tantam confessionē vt audire meruerit,Beatus es Simō Bar iona, quia non reuelauit tibi ca K
ro & sanguis,sed pater meus qui in cœlis est. Et paulo Matth.16.
post tam carnaliter eum de domini passione sensisse, vt statim audiret,Vade post me Satanas, scandalū mihi es:non enim sapis quæ dei sunt,sed quæ hominū? Et fortasse aliquanto interius intelligentibus, tantū valet ad visa illa mentis hæc differentia, qua Petrus primo intellexit deo patre reuelāte,quod filius dei esset Christus,& postea ne moreretur extimuit:quātum valet ad
† inuestigāda distinguēdā† visa,quæ in spiritu hominis alienata mēte imaginarie fiunt,reuelatio prophetię,qua primo afflatus est Saul, & commixtio spiritus mali quo postea 1.Reg.16.
premebatur. Iam vero illud quòd etiam mal⁹ appellatus est spiritus domini,sic intelligitur,quomōdo dictū est,Domini est terra:tanquam creatura,& in eius posi Psal.23.
ta potestate.Aut si propterea non cōgruit hoc locutionis exemplum, quia terra non est mala, omnis enim 1.Timo.4.
creatura dei bona est:illud congruat,quòd ipse Saul iā reprobus & sceleratus atq; ingratus sancto Dauid,persecutor etiam eius,cum sæuissimæ inuidię facibus agitaretur,tamen adhuc Christus domini dicebatur,sicut
cum appellauit ipse Dauid cum vindicauit extinctū. 2.Reg.1.
Sed magis arbitror,malignum spiritū à quo ipse vexabatur Saul,ideo dictum spiritū domini, quòd occulto L
domini iudicio Saulem vexabat.Vtitur enim deus ministris etiā spiritibus malis ad vindictā malorū vel ad bonorum probationem,alio modo ad illā rem,alio ad istam.Quanuis enim inde sit quisq; malignus spiritus, 2.sentē. dist.
quia mala voluntate nocere appetit, tamen nocēdi po 4.4.cap.sed pluribus.
testatem non accipit nisi ab illo sub quo sunt omnia, Roma.13.
certis & iustis meritorū gradibus ordinata: quia sicut 2.Retract.1.
non est mala voluntas à deo, sic non est potestas nisi à deo. Quanquā enim sit in cuiusq; potestate quid velit, non est tamen in cuiusq; potestate quid possit vel facere cuiquā vel à quoquam pati.Nam & ipse filius vnicus dei passurus ad tempus humiliter,homini superbe loquenti & dicenti,quòd potestatem haberet occidendi
cum vel dimittendi, Non haberes,inquit, in me pote- Ioan.19.
statē,nisi data tibi esset desuper.Diabolus etiā voles no In expositio ne Psal.29.
cere iusto viro Iob,nocendi quidem voluntate diabolus erat,sed tamen à domino deo potestatē petebat dicens,Mitte manum & tange carnem eius:quanuis hoc Iob.2.
esset si permitteretur ipse facturus, ipsam etiā permissionem petebat hoc modo,& manū domini appellabat
permissam à domino manum suam,id est,ipsam pote- M
statem quam volebat accipere. Cui congruit illud in Lucæ.22.
Euangelio quod dominus discipulis suis ait.Hac nocte postulauit satanas vexare vos sicut triticum.Dictus est ergo spiritus dei malus,hoc est, minister dei ad faciēdum malum in Saul,quod eum pati iudex omnipotentissimus iudicabat:quoniam spiritus† ille quia malus e- †al.illevolū
rat,non erat dei creatura vera qua conditus erat,& po tate qua malus erat,non
testas quam non sua sed domini omnium æquitate ac- erat dei:creatura vero
ceperat,dei erat. Verba etiam ipsa scripturarum ita se qua cōditus erat,& potestate quiā&c.
habent, Et perrexit,inquit, Samuel & abiit in Ramatha,& spiritus domini recessit à Saul, & apprehēdit eū
spiritus malignus à domino & suffocabat eum. Et dixerunt pueri Saul, Spiritus domini malignus suffocat 1.Reg.16.
te. Hoc igitur à pueris eius quomodo sit dictum, Spiritus domini malignus:superiora verba indicant narrantis scripturæ & dicentis, Spiritus malignus à domino.Secundum enim hoc inquit,à domino: quia per
seipsum velle necare† habebat,id est, comprehendere † nocere.
Saul,posse autem non habebat, nisi summa iustitia sineret. Si enim [iuste] vindicat deus quemadmodum ipse

A ipse dicit Apostolus, cum tradit homines in concu-
Roma.1. piscentias cordis eorum, non mirum si nihilominus iuste vindicans tradit eos etiam in concupiscentias aliorum nocere volentium, sua semper incommutabili æquitate seruata.Animaduertendum sanè cum additamento dici,spiritus dei malus.Cum autem tantummodo dicitur,spiritus dei: etiam si non addatur,bonus: ex hoc intelligitur bonus. Vnde apparet bonum spiritum secundum substantiam, malum autem secūdum ministerium dici spiritum dei.Quāquam quæri adhuc possit,vtrum cum spiritus dei dicitur,& ex hoc ipso iam & si nihil addatur intelligitur bonus,ille intelligatur qui
2.Corin.3. est in trinitate cōsubstantialis patri & filio spiritussanctus,de quo dicitur,Vbi autem spiritus domini,ibi liber
1.Corint.2. tas.Et iterum, Nobis autem reuelauit deus per spiritū suum. Et illud, Sic & quæ dei sunt nemo scit nisi spiritus dei. Et multis locis hoc modo dicitur spiritus dei, & intelligitur spiritussanctus,etiā si non addatur, quoniam ea quæ circunstant, satis indicant de quo dicatur,ita vt aliquando nec dei addatur & intelligatur tamen ille spiritus dei principaliter sanctus. Nam quem
Roma.8. alium cōmemorat vbi dicit, Ipse spiritus testimonium
B dat spiritui nostro quia sumus filij dei. Et ipse spiritus
1.Corin.12. adiuuat infirmitatem nostram.Et hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus,diuidens singulis pro vt vult. Et diuisiones donationum sunt, idem autem spiritus. His enim omnibus sententiis, nec dei nec sanctus est additum, & tamen ipse intelligitur. Sed nescio vtrum manifesto aliquo exemplo probari possit, alicubi spiritum dei dictum sine aliquo additamento, vbi spiritus ille sanctus non significetur, sed aliquis quanuis bonus,creatus tamen & conditus.Quę proferuntur enim dubia sunt,& indigent clariore documento,sicut illud
Genes.1. quod scriptum est,Spiritus dei ferebatur † super aquas.
† al.superferebatur. Nam & ibi spiritumsanctum accipere quid impediat
De Gene.ad literam li.6. cap.8. non inuenio. Cum enim aquarum nomine illa materies insinuaretur informis quæ de nihilo facta est, vnde omnia fierent, quid prohibet intelligere spiritumsanctum cōditoris quòd superferebatur huic materiæ, non locorum gradibus interuallisque spatiorum, quod nequaquam de vlla re incorporea recte dicitur,sed excellentia & eminentia dominantis super omnia voluntatis, vt omnia conderentur: præsertim cum ea locu-
C tio, sicut illarum scripturarum mos est, etiam propheticum quoddam sonet mysterium, quo futuri baptismatis ex aqua & spiritusancto nascituri populi præfigurarentur. Non ergo cogit quod dictum est,Et spiritus dei ferebatur super aquas:illum intelligere spiritū, sicut nonnulli intelligunt, quo mundi moles vniuersa ista corporea velut animatur,ad ministerium quorumque gignētium & in sua specie continendarum corporalium creaturarum. Creatura est enim quicquid est
Sapien.1. tale. Illud etiam quod scriptum est, Quoniam spiritus domini repleuit orbem terrarum:non desunt qui eundem spiritum velint accipere,inuisibilem scilicet creaturam cuncta visibilia vniuersali quadam conspiratione vegetantem atque continentem. Sed neque hic video quid impediat intelligere spiritumsanctum, cum
Hiere.23. ipse deus dicat apud Prophetā, Cœlum & terram ego impleo. Non enim sine suo spiritu sancto implet deus cœlum & terram. Quid ergo mirum si de spiritusancto eius dictum est, Repleuit orbem terrarum? Aliter
Actō.6. enim replet sanctificando, sicut de Stephano dicitur, Repletus est spiritusancto: & de cæteris talibus. Aliter autem replet sanctificāte gratia,sicut quosdam sanctos, Aliter atteſtante atque ordinante præsentia, sicut om- D
nia.Quamobrem nescio vtrum certo aliquo documento scripturarum possit ostendi,cū sine vllo additamento dicitur,spiritus dei vel spiritꝰ domini,aliquid aliud significari quàm spiritumsanctū. Sed etsi est forte aliquid quod impræsentiarū non occurrat,illud certe arbitror nō temere dici:quotiēs in sanctis eloquiis commemoratur spiritus dei, neque additur aliquid,siue ille patri & filio consubstantialis spiritussanctus, siue aliqua creatura inuisibilis intelligatur, malum tamen nō posse intelligi nisi addatur etiā malus. Malo enim quia bene vtitur deus ad ministerium iudicij sui,appellatur etiā ipse spiritus dei, ad vindictam malorū & disciplinam & probationem bonorum.Nec illud mouere iam nos debet quòd postea scriptum est, eundē Saülem spiritu dei super se facto prophetasse, quoniam post bonū spiritum spiritus malus,& rursum, post malum bonus. Hoc enim fit non mutabilitate spiritussancti qui est incommutabilis cum patre & filio, sed mutabilitate animi humani,deo cuncta distribuēte, siue malis pro merito damnationis vel emendationis, siue bonis pro largitate gratiæ suæ:Quanquam videri possit etiam idem E
fuisse dei spiritꝰ semper in Saül:malus autem illi, quòd eius sanctitatis † capax non esset.Sed non recte hoc vi †al.sancte.
detur.Tutior est enim ille sensus & verior, vt pro mutabilitate affectionis humanæ spiritꝰ dei bonus bene afficiat vel ad prophetiam vel ad opus quodlibet aliud in munere diuino, afficiat autem malus male:qui propter ministerium diuinę pietatis† omnia distribuentis & o- †æquitatis.
mnibus recte vtentis dicitur & ipse spiritus dei,præsertim quia dictū est, Recessit ab eo spiritus dei, & appre- 1.Reg.16.
hendit eū spiritus malignus à domino.Nullo enim pacto potest idem videri recessisse & apprehendisse.Porrò autem in nonnullis exēplaribus, & eis maxime quæ de lingua Hebræa ad verbum videntur expressa,inuenitur spiritus dei, sine additamento positus, & intelligitur malus ex eo quòd arripiebat Saül, & reficiebat eū Dauid tangendo citharam.Manifestum est tamē, ideo non additum malus, quia paulò superius iam dictum erat,& de vicinitate scripturæ subaudiri & intelligi poterat.Ita enim in huiusmodi exemplaribus legitur, Igitur quandocunque spiritus domini arripiebat Saul,tollebat Dauid citharam & percutiebat manu sua,& refocillabatur Saül & leuius habebat:recedebat enim ab eo F
spiritus malus.Siue ergo quòd hic non est dictum, spiritus dei:sed tantummodo,spiritus malus: quod ibi minus dictum erat, tanquam redditum apparet: siue quia superius ita positum erat,Et dixerūt serui Saul ad eum, Ecce spiritus dei malus exagitat te: iubeat dominus noster, & serui tui qui coram te sunt quærant hominem scientem psallere citharā, vt quando arripuerit te spiritus dei malus,psallat manu sua & leuius feras:nō opus erat cum rursum diceretur quandocunque spiritus dei arripiebat Saul, addere malum, quia notū erat de quo nunc diceretur. Veruntamen illa quæstio maior est & 1.Reg.18. & 19.
non transitoria animi intentione rimanda, quòd cum Saül persequeretur Dauid innocentem,plenus inuidia & liuore vesanus,factus est super eū spiritus dei & ambulabat ingrediens & prophetabat. Non enim potest hic nisi spiritus bonus intelligi per quem sancti Prophetæ futurarum rerum imagines & visa cernebant, non ex eo tantum quia dictum est,Et prophetabant:nam in exemplaribus quæ sunt ex Hebræo, hoc quoque inuenitur de spiritu malo dictum ita, Post diem autem al- 1.Reg.18.
terum inuasit spiritus dei malus Saül & prophetabat in medio

G medio domus ſuæ.Et in aliis diuinarum ſcripturarum locis ſæpe inuenitur, quòd prophetia non tantum bona,ſed etiam mala dicatur:& Prophetæ dicti ſunt Baalim,& exprobratum eſt quibuſdam quia prophetabant in Baal.Nõ ergo neceſſe eſt intelligi propterea bonum ſpiritum qui factus eſt ſuper Saül poſtea, quia dictum
1.Reg.19. eſt, Et ambulabat ingrediens & prophetabat. Sed quia ſine additamẽto poſitum eſt,Factus eſt ſpiritus dei ſuper eum. Nõ enim ſicut in illo loco dictum erat ſupra,
1.Reg.16. Spiritus dei malus:vt ex hoc poſſet etiam in cõſequentibus ſubaudiri: quinimmo ſuperiora magis atteſtantur illum ſpiritum dei bonum fuiſſe & vere prophetiI cum. Dauid enim erat cum Samuele, & miſit Saul nun
1.Reg.19. cios qui apprehenderent Dauid. Quoniam autem Samuel erat inter Prophetas & cœtum Prophetarum qui illo tempore prophetabant, nuncij qui miſſi ſunt accepto eodem ſpiritu prophetauerunt,miſſiſque aliis hoc contigit,& tertiis nihilominus: poſtea cum & ipſe Saul veniſſet,factus eſt etiam ſuper eum ſpiritus dei & prophetabat & ipſe,& ambulabat ingrediens & prophetabat.Cum enim dicitur,Et factus eſt ſuper ipſos ſpiritus
H dei & prophetabant, & ipſe idem vtique erat ſpiritus qui erat in Prophetis inter quos & Samuel inuẽtus eſt, & ex hoc vtique neceſſe eſt intelligi illum bonum ſpiritum. Atque ideo quæſtio diligenter diſcutienda eſt, quomodo & illi qui miſſi eſſent ad tenendum hominẽ & ad necem adducẽdum tali ſpiritu affici meruerunt, & Saul ipſe qui miſerat veniens & ipſe ſanguinem innocentem quærens effundere,accipere meruit illũ ſpiritum & prophetare.Hic nimirum occurrit illud quod
1.Corin.13. Apoſtolus Paulus apertiſſime exponit ſupereminẽtem viam demõſtrans, Si linguis hominum loquar,inquit, & angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æramentum ſonans aut cymbalum tinniens, Etſi habuero prophetiam omnem & ſciero omnia ſacramenta & omnem ſcientiam,& habuero omnem fidem,ita vt montes tranſferam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Et ſi diſtribuero omnem ſubſtantiam meam,& ſi tradidero corpus meum ita,vt ardeã, charitatem autem non habeã,nihil mihi prodeſt.Quo in loco manifeſtum eſt eum munera illa commemoraſſe, quæ ſpirituſſancti diuiſionibus datur ſicut ſuperius dicit, Vnicuique autem datur manifeſtatio ſpiri-
1.Corin.12. tus ad vtilitatem:alij quidem per ſpiritum datur ſermo I ſapientiæ: alij ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum:alteri autem fides in eodem ſpiritu: alij donatio curationum in vno ſpiritu: alij operationes virtutum: alij prophetia:alij diiudicatio ſpirituum:alteri genera linguarum. Omnia autem hæc operatur vnus atque idem
† al.diuidés propriavnicuiq; provt. ſpiritus,diuidens ſingulis provt † vult.Satis ergo apparet inter dona ſanctiſpiritus eſſe prophetiam, quam tamen ſi quis habeat,& charitatem non habeat,nihil eſt. Ex quo intelligitur fieri poſſe, vt quidam etiam indigni vita æterna regnóque cœlorum, aſpergantur tamẽ quibuſdam ſpirituſſancti muneribus non habentes charitatem, ſine qua illa munera non nihil ſunt, ſed nihil eis proſunt. Prophetia quippe ſine charitate, ſicut iam demonſtratum eſt, non perducit ad regnum dei: charitas vero ſine prophetia vtique perducit ad regnum dei.Cum enim loquens de membris Chriſti,ait, Nunquid omnes Apoſtoli? Nunquid omnes Prophetæ? indubitanter oſtẽdit etiam eum qui prophetiam non habet poſſe in membris Chriſti numerari. Vbi quem locum haberet,ſi charitatem ſine qua homo nihil eſt nõ haberet?Nullo autẽ modo ita diceret,quando de membris ageret quibus Chriſti corpus impletur, Nunquid K
omnes habent charitatem: quemadmodum dixit, Nũquid omnes Apoſtoli? Nũquid omnes Prophetæ?Nunquid omnes virtutes? Nunquid omnes dona habent curationum?Et cætera huiuſmodi. Sed dicit aliquis,poſſe quidem fieri vt prophetiam quiſque non habeat, & tamen habeat charitatem, atque ideo Chriſto annume-
† al. Chriſti mẽbris annumeratus. ratus † inhæreat:ſed fieri non poſſe,vt prophetiam habeat,& non habeat charitatem:nihil enim eſt homo habens prophetiam ſine charitate. Ita fortaſſe quemadmodum poſſumus dicere, nihil eſſe hominem habentem animam ſine mente:non quia poſſit inueniri homo qui mentem non habeat habens animam, ſed quia nihil eſſet ſi inueniri poſſet.Sic etiam dici poteſt,ſi corpus figuram habeat, colorem non habeat, videri non
† eſſet. poteſt:nõ quia ſit corpus cui deſit color, ſed quia ſi deeſſet † cerni non poſſet. Ita fortaſſe dictum eſt, quòd ſi quis habeat prophetiam,& charitatem non habeat,nihil eſt: non quia poteſt in quoquam prophetia eſſe ſine charitate,ſed quia ſi eſſet,prodeſſe non poſſet.Opus eſt igitur ad ſoluendam iſtam quęſtionem,vt oſtendamus
L aliquem reprobum hoc donũ habuiſſe prophetiæ:quod ſi alium neminem inueniremus, hoc iſte ipſe Saul ſatis
Nume.24. oſtenderet.Sed tamen ille etiam Balaam reprobus apparet:non enim eum tacet ſcriptura diuino iudicio eſſe damnatum:& tamen prophetiã habebat: & quia charitas ei deerat,inerat voluntas maledicendi populo Iſraëlitico, quam hoſtis precio comparauerat, qui eum ad maledicendum mercede conduxerat, dono tamen illo prophetãdi quo aſpergebatur benedicebat inuitus.
Luc.13. Matth.7. Nec verba illa parum atteſtantur huic ſentẽtiæ quæ in Euangelio ſcripta ſunt, multos dicturos in illa die,Domine domine coram te manducauimus & bibimus, & in nomine tuo prophetauimus,& in nomine tuo virtutes multas fecimus:quibus tamen dicturus eſt, Non noui vos,recedite à me operarij iniquitatis. Nõ enim eos mentientes putabimus iſta dicturos in illo iudicio,vbi nullus erit fallendi locus, aut vllam vocem talium legimus dicentium, dileximus te. Poterunt ergo dicere, In nomine tuo prophetauimus,cum ſint improbi,& reprobi,non autem poterunt dicere, dilectionem quam mandaſti tenuimus. Nam ſi dicent, non eis reſpondebitur, Non noui vos. In hoc enim cognoſcetur,inquit, Ioan.13.
M quia diſcipuli mei eſtis,ſi vos inuicem diligatis.Exemplum vtique huius Saul, reſiſtit ſuperbis nonnullis hæreticis: qui vel aliquid boni de muneribꝰ ſanctiſpiritus negant poſſe dari eis qui ad ſanctorum ſortes non pertinent: cum eis dicimus habere illos poſſe ſacramẽtum baptiſmi,quod cum ad Eccleſiam catholicam veniunt, non eſt in eis vllo modo violandum,aut quaſi non habeant tradendum:ſed tamen eos non ideo ſaluti debere confidere, quia nõ improbamus quod illos accepiſſe
† cõcedimus credimus, † ſed oportere cognoſcere vnitatis ſocietatẽ vinculo charitatis inundam: ſine qua omnino quicquid habere potuerint, quanuis per ſe ſanctum ac venerandum,ipſi tamen nihil ſunt,tanto indigniores effecti vitæ æternæ præmio, quanto illis donis non bene vſi ſunt quæ in hac vita quæ tranſitoria eſt acceperunt.
1.Corint.13. Non autem bene vtitur niſi charitas,& charitas omnia tolerat, atque ideo non ſcindit vnitatem cuius ipſa eſt
Matth.25. fortiſſimum vinculum.Non enim & ſeruus ille nõ accepit talentum, aut aliquid aliud intelligitur talentum quàm munus aliquod diuinum: ſed qui habet dabitur ei,qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo: quod non habet auferri nõ poteſt,ſed aliud non habet

vt

A vt merito auferatur quod habet.Non habet charitatem vtẽdi,vt auferatur quicquid aliud habet quod ſine charitate non prodeſt. Non igitur mirum eſt,regem Saul & eo tempore quo primum vnctus eſt accepiſſe ſpiritũ prophetãdi,& poſtea cum eſſet propter inobedientiam reprobatus, recedente ab eo ſpiritu domini, arreptum eſſe maligno ſpiritu à domino:qui etiã ipſe ſpiritus domini appellatus eſt propter miniſterium, quia omnibus etiam ſpiritibus malis bene vtitur dominus, vel ad damnationem quorundam, vel ad emendationem, vel ad probationem:& quãuis non ſit malignitas à domino,non eſt tamen poteſtas niſi à deo.Dictúmque eſt
1.Reg.26. etiam,Sopor domini occupauerat milites eiuſdẽ Saul, cum Dauid haſtam & cyphum abſtuliſſet à capite dormientis: non quia tunc ſopor in domino erat vt ipſe dormiret,ſed quia ille ſopor qui tunc homines apprehenderat nutu dei erat infuſus, ne Dauid & ſeruorum eius in eo loco preſentia ſentiretur.Neque illud mirum
1.Reg.19. eſt rurſum eundem Saul accepiſſe ſpiritum prophetiæ cum perſequeretur iuſtum, & eum comprehenſurus & necaturus veniſſet in locum vbi erat congregatio prophetarum.Sic enim ſatis monſtratum eſt,neminem de
B tali munere iam ſecurum eſſe debere, tanquam ſit acceptiſſimus deo,ſi non habeat charitatem:quandoquidem illud donum & Sauli dari potuit propter arcanũ quidem alicuius ſacramenti, ſed tamen dari potuit reprobato,inuido & ingrato & reddenti mala pro bonis, & ne poſt ipſam quidem acceptionem ſpiritus correcto in melius atque mutato. Age iam videamus
q.II. 1.Reg.15. quomodo dictum ſit,Pœnitet me quod cõſtituerim regem Saul.Quæris enim,non vtique in talium verborũ intellectu rudis, ſed rudimenta explorans mea paterno ſtudio & benigna cura, quomodo pœniteat aliquid dominũ,in quo ſit omnis præſcientia. Ego vero cũ hoc
† deo. de domino† dicitur,indignum aliquid dici arbitrarer, ſi aliquid dignum inueniretur quod de illo diceretur. Cum vero verba omnia quibus humana colloquia conferuntur illius ſempiterna virtus & diuinitas mirabiliter atque incunctanter excedat,quicquid de illo humanitus dicitur,quod etiam hominibꝰ aſpernabile videatur,ipſa humana admonetur infirmitas, etiam illa quæ congruenter in ſcripturis ſanctis de deo dicta exiſtimat,humanæ capacitati aptiora eſſe quàm diuinæ ſublimitati, ac per hoc etiam ipſa eſſe tranſcendenda, eſt
C ſanior intellectus,ſicut iſta qualicũque tranſcenſa ſunt. Quis eſt enim hominum,cui nõ occurrat in deo cuncta præſciente,pœnitentiam eſſe non poſſe?Et certe tamen hæc duo verba ſunt,pœnitentia & præſciẽtia,quorum quia vnum congrue credimus in deo,id eſt, præſcientiam,negamus in eo eſſe pœnitentiam. Cum vero alius liquidiore conſyderatione iſta pertractans, quæſierit quemadmodũ vel ipſa præſcientia deo congruat, & inuenerit huius etiam verbi notionem illius ineffabili diuinitate longe lateq; ſuperari,non miretur vtrũque de illo propter homines dici potuiſſe,de quo vtrũque propter ipſum incongrue diceretur.Quid eſt præſcientia,niſi ſcientia futurorum? Quid autem futurum eſt deo, qui omnia ſupergreditur tempora? Si enim in ſciẽtia res ipſas habet,non ſunt ei futuræ ſed præſentes, ac per hoc non iam præſcientia,ſed tantum ſciẽtia dici poteſt. Si autem ſicut in ordine temporalium creaturarum,ita & apud eum nõdum ſunt quæ futura ſunt, ſed ea præuenit ſciendo,Bis ergo ea ſentit,vno quidem modo ſecundum futurorum præſcientiam, altero vero modo ſecundum præſentium ſcientiam.Aliquid ergo temporaliter accedit ſcientiæ dei, quod abſurdiſſimum atque falſiſſimum eſt. Nec enim poteſt quæ ventura prænoſcit noſſe cum venerint,niſi bis innoteſcãt, & prænoſcendo antequam ſint, & cognoſcendo cum iam ſunt. Ita fit, vt quod longe à veritate ſecluſum eſt, temporaliter aliquid accedat ſcientiæ dei,cum temporaliter † quæ præſciuntur etiam præſentia ſentiũtur,quæ † téporalia. non ſentiebantur antequam fierent, ſed tantummodo præſciebantur. Si vero etiã cum venerint quæ præſciebantur eſſe futura, nihil noui accedit ſcientiæ dei, ſed manebit illa præſcientia ſicut erat etiam priuſquam venirent quæ præſciebãtur,quomodo iam præſcientia dicetur,quando nõ eſt rerum futurarum?Iam enim præſentia ſunt quæ futura cernebat,& paulopoſt erũt præterita, Præteritarũ autem rerum ſicut præſentium nullo modo poteſt dici præſcientia. Reditur ergo ad id vt fiat rebus iam præſentibus ſcientia, quæ eiſdem rebus futuris erat præſcientia:& cum ea quæ præſcientia erat prius,poſtea ſcientia fiat in deo, admittat mutabilitatẽ & temporalis ſit, cum dei qui vere ſummẽque eſt, nec vlla ex parte ſit mutabilis, nec vllo motu notio temporalis.Placet ergo vt non dicamus præſcientiam dei,ſed tantummodo ſcientiam: quæramus & hoc quomodo, E
Non enim ſciẽtiam ſolemus dicere in nobis, niſi cum ſenſa & intellecta memoria retinemus:id eſt,cum meminimus aliquid ſenſiſſe nos vel intellexiſſe,vt id cum volumus recolamꝰ.Quod ſi ita in deo eſt,vt poſſit proprie dici,intelligit & intellexit:ſentit & ſenſit:admittit tempus, & ſubrepit nihilominus illa mutabilitas quæ longe à dei ſubſtantia remouenda eſt: & tamen & ſcit deus & præſcit deus ineffabili modo,ſic eum & pœnitet ineffabili modo. Cum enim ſciẽtia dei longe diſtet ab humana ſciẽtia, ita vt irridenda ſit cõparatio: vtraque tamen ſcientia vocatur:& hæc quidem humana talis eſt,vt dicat de illa Apoſtolus,etiam ſciẽtia deſtruetur: quod nullo modo recte de ſcientia dei dici poteſt. 1.Corint.13.
Sic & ira hominis turbida eſt & non ſine cruciatu animi:ira vero dei de qua dicitur in Euãgelio.Sed ira dei Ioan.3.
manet ſuper eum,Et Apoſtolus, Reuelabitur enim ira Roma.1.
dei de cœlo ſuper omnem impietatem: illo in trãquillitate iugiter manente,in creatura ſubdita exercet admirabili æquitate vindictam.Miſericordia quoque hominis habet nonnullam cordis miſeriam, vnde etiam in Latina lingua nomen accepit. Nam inde eſt etiam, quod non ſolum gaudere cum gaudentibus, ſed etiam F
Roma.12. flere cum flentibus hortatur Apoſtolus, Quis autem ſano capite dixerit vlla miſeria tangi deum, quem tamẽ Pſalm.85.
vbique ſcriptura multæ miſericordiæ eſſe teſtatur? Ita & zelum humanum nõ ſine peſte liuoris intelligimus: zelantem vero deum non ita,ſed eodem verbo,nõ eodem modo.Longum eſt percurrere cætera, & ſunt innumerabilia,quibus oſtenditur multa diuina iiſdem nominibus appellari quibus humana,cum incomparabili diuerſitate ſeiuncta ſint: nec tamen fruſtra eadem ſunt rebus vtriſq; indita vocabula, niſi quia hęc cognita quę in quotidiana conſuetudine verſantur, & experimentis vſitatioribus innoteſcunt,nomina † ad intelligenda † al.nõnullã. illa ſublimia præbent viam. Cum enim deſero de humana ſcientia mutabilitatem,& trãſitus quoſdam à cogitatiõe in cogitationem, cum recolimus vt cernamus animo quod in contuitu eius pauloante non erat,atque ita de parte in partem crebris recordationibus tranſilimus:vnde etiam ex parte dicit eſſe Apoſtolus noſtrã 1.Corin.13.
ſcientiam,Cum ergo hæc cuncta detraxero,& reliquero ſolam vitacitatem certę atque inconcuſſæ veritatis,

vna

G vna atque æterna contemplatione cuncta colluſtrãtis: immo non reliquero,nõ enim habet hoc humana ſcięntia,ſed pro viribus cogitauero, inſinuatur mihi vtcunque ſcientia dei: quod tamen nomen ex eo quod ſcien do aliquid non latet hominem , potuit eſſe rei vtrique commune:quanquã & in ipſis hominibus ſolet diſcerni à ſapientia ſcientia, vt etiã Apoſtolus dicit,Alij quidem per ſpiritũ datur ſermo ſapientiæ,alij ſermo ſcięntiæ ſecundum eũdem ſpiritum.In deo autem nimirum non ſunt hæc duo,ſed vnum: & in hominibus quidem hæc ita diſcerni probabiliter ſolent, vt ſapientia pertineat ad intellectum æternorũ, ſcientia vero ad ea quæ ſenſibus corporis experimur.Sed licet alius aliam diffe rentiam proferat, niſi tamen diuerſa eſſent, non ſic ab Apoſtolo diſtingueręntur. Quod ſanè ſi ita eſt, vt nomen ſcientiæ rebus quas per ſenſum corporis experimur deputatum ſit,nulla eſt omnino ſcientia dei.Non enim deus per ſeipſum ex corpore & anima cõſtat , ſicut homo. Sed melius dicitur aliam eſſe ſcientiam dei, & non eiuſdem generis cuius iſta eſt quę hominum dicitur:ſicut etiam idipſum quod deus dicitur,lõge aliud eſt quàm quemadmodum dictum eſt, quia ſtetit in ſynagoga deorum. Tamen ad non latere quoquo modo pertinet communicatio ipſa vocabuli.Sic etiam de ira hominis detraho turbulentum motũ,vt remaneat vindictæ vigor,atque ita vtcunque aſſurgo in notitiam illius quæ appellatur ira dei. Item de miſericordia ſi auferas compaſſionem,cum eius quem miſereari participatus es miſeriæ,vt remaneat tranquilla bonitas ſubueniendi & à miſeria liberandi, inſinuatur diuinæ miſericordiæ qualiſcunque cognitio . Zelum quoque dei non repudiemus & aſpernemur,cum ſcriptum inuenimus:ſed auferamus de humano zelo pallidam tabẽ doloris, & morbidam perturbationem animi: remaneátque illud ſolum iudicium,quo corruptio caſtitatis impunita eſſe nõ ſinitur , & aſſurgimus vt incipiamus aliquo modo capere zelum dei.Quapropter cum legimus etiam dominum dicentem. Pœnitet me: cõſyderemus quid id eſſe ſoleat , In hominibus opus pœnitendi eſt, cum proculdubio reperitur voluntas mutandi : ſed in homine cum dolore animi eſt:reprehendit enim in ſe quod temere fecit.Auferamus ergo iſta quæ de humana infirmitate atque ignorantia veniunt , & remaneat ſolum velle,vt non ita ſit aliquid quemadmodum erat, ſic poteſt aliquantulum intimari menti noſtræ,qua regula intelligatur quòd pœnitet deum . Cum enim pœnitere dicitur, vult non eſſe aliquid ſicut fecerat vt eſſet: ſed tamen & cum ita eſſet, ita eſſe debebat: & cum ita eſſe iam non ſinitur,iam non debet ita eſſe,perpetuo quodam & tranquillo æquitatis iudicio,quo deus cuncta mutabilia incommutabili voluntate diſponit . Sed quoniam præſcientiam & ſciẽtiam cum laude ſolemus dicere in hominibus , irámque ipſam ſolet humanum genus in magnis poteſtatibus timere † potius quàm reprehendere , congruenter putamus talia dici de deo. Qui autem zelat , & quẽ aliquid pœnitet, quoniam vel culpari ſolet vel in ſe culpam corrigere : atque ideo cũ reprehenſione iſta dici de hominibus , propterea mouet cum legimus eſſe aliquid in deo eiuſmodi . Sed illa ſcriptura omnibus cõſulens propterea magis & iſta ponit,ne illa quę placent ſic intelligantur in deo, quomodo conſueuerunt in hominibus intelligi.Per hęc enim quæ diſplicent cum ea non audeamus ſic intelligere in deo vt inueniuntur in homine, diſcimus etiam illa ſic quærere quæ apta eſſe atque conuenientia putabamus.

1.Corint 12.

3.ſen.diſt.35. cap.1.

H

Pſal.84.

I

†tremere.

Nam ſi propterea non eſt illud de deo dicendum,quia K in homine diſplicet,non dicamus incõmutabilem deũ, quia de hominibus cum reprehẽſione dictum eſt: non enim eſt illiſt cõmutatio. Item quædam in homine ſunt †al.illis. laudabilia, in deo autem eſſe non poſſunt, ſicut pudor, quod ætatum viridiorum magnum eſt ornamentum: ſicut timor dei non eſt tantum in veteribus libris laudatus,ſed Apoſtolus etiam dicit, Perficiẽtes ſanctificationem in timore dei: qui vtique in deo nullus eſt. Si- 1.Corin.7. cut ergo quædam laudabilia hominum nõ recte dicũtur in deo:ſic quædam culpabilia hominum recte intelliguntur in deo:non ita vt in hominibus,ſed vocabulis tantummodo communibus, longe alia ratione & modo.Nam paulopoſt idem Samuel cui dixerat dominus, Pœnitet me quod cõſtituerim regem Saul,ipſi Saüli ait de deo, Quoniam nõ eſt ſicut homo vt pœniteat eum: 1.Corin.15. vbi videlicet ſatis oſtendit etiam cum deus dicit , Pœnitet me:nõ humano more accipiendum eſſe,ſicut iam quantum valuimus diſputauimus. Item quæris,v- q.III. trum ſpiritus immundus qui erat in pythoniſſa,potue- 1.Reg.28. rit agere vt Samuel à Saule videretur & loqueretur cũ eo. Sed multo maioris miraculi eſt, quòd ipſe ſatanas L princeps omnium immundorum ſpirituum potuit loqui cum deo,& petere ad tentandũ Iob iuſtiſſimum vi- Iob.1. rum, qui etiam tentandos Apoſtolos petiit . Aut ſi hoc Lucæ.22. non ideo habet difficilem quæſtionem, quia per quam voluerit creaturam,cui voluerit creaturæ vbique præſens veritas loquitur , nec propterea magni meriti eſt cui loquitur deus.Intereſt enim quid loquator, quia & imperator cum multis innocentibus nõ loquitur , quibus prouidentiſſime conſulit ad ſalutem : & cum multis nocẽtibus loquitur,quos iubet interfici.Si ergo hinc propterea nulla quæſtio eſt,nulla ſit quæſtio,quomodo etiam immundus ſpiritus cum anima ſancti viri loqui potuerit.Omnib⁹ enim ſanctis,deus creator & ſanctificator longe vtique maior eſt.Quòd ſi hoc mouet,quod licuerit maligno ſpiritui excitare animam iuſti,& tanquam de abditis mortuorũ receptaculis reuocare,nónne magis mirãdum eſt, quòd ſatanas ipſum dominum Matth.4. aſſumpſit & cõſtituit ſuper pinnam † templi?Quolibet †pinnaculũ. enim modo fecerit , ille etiam modus quo Samueli factũ eſt vt excitaretur,ſimiliter latet. Niſi forte quis dixerit,faciliorem diabolo fuiſſe licentiam ad deum † vi- †dominum. tium,vnde voluit aſſumendũ,& vbi voluit conſtituendum, quàm ad Samuelis defuncti ſpiritum à ſuis ſedi- M bus excitandum . Quòd ſi illud in Euangelio nos ideo Matth.26. nõ perturbat,quia dominus voluit atque permiſit,nulla &.27. diminutione ſuæ poteſtatis & diuinitatis id fieri: ſicut ab ipſis Iudæis, quanquam peruerſis atque immundis & facta diaboli facientibus,& teneri ſe & vinciri & illudi & crucifigi atque interfici paſſus eſt : non eſt abſurdum credere ex aliqua diſpenſatione diuinæ voluntatis permiſſum fuiſſe , vt non inuitus nec dominante aut ſubiugante magica potentia,ſed volens atque obtẽperans occultæ diſpenſationi dei, quæ & pythoniſſam illam & Saulem latebat, conſentiret ſpiritus Prophetæ ſancti ſe oſtendi aſpectibus regis , diuina eum ſentẽtia percuſſurus.Cur enim anima boni hominis, à mãlis viuis euocata ſi venerit, amittere videatur dignitatẽ ſuã, cum & viui plerũque boni vocati ad malos veniant & agant cum eis quod officium poſtulat æquitatis,ſeruato atque inconcuſſo decore virtutis ſuæ, & illorum vitiis pro rerum præſentium vel vſu vel neceſſitate tractatis? Quanq̃ in hoc facto poteſt eſſe alius facilior intellect⁹ & expeditior exitus, vt nõ vere ſpiritum Samuelis excitatum

A citatum à requie ſua credamus, ſed aliquod phãtaſma, & imaginariam illuſionẽ diaboli machinationibus factam, quam propterea ſcriptura nomine Samuelis appellat,quia ſolent imagines rerum earũ nominibus appellari quarum imagines ſunt.Sicut omnia quæ pingun tur atque fingũtur ex aliqua parte materiæ , metalli aut ligni,vel cuiuſcunq; rei aptę ad opera huiuſmodi,quęque etiam videntur in ſomnis,& omnes ferè imagines, earum rerum quarum imagines ſunt appellari nominibus ſolent. Quis eſt enim qui hominem pictum dubitet vocare hominem, quandoquidem & ſingulorum quorunque picturam cum aſpicimus , propria quæque nomina incunctanter adhibemus, velut cum intuentes tabulam aut parietem,dicimus,Ille Cicero eſt,ille Saluſtius,ille Achilles,ille Hector, hoc flumen Simoïs, illa Exod.25. Roma,cum aliud nihil ſint quàm pictæ imagines. Vn- †fictæ. de cherubin cum ſint cœleſtes poteſtates,factaq̃ tamen ex metallo,quod imperauit deus,ſuper arcã teſtamenti,magnæ rei ſignificandæ gratia,non aliud quàm cherubin illæ quoque effigies vocitãtur. Item ſi quis videt ſomnium,non dicit,Vidi imaginẽ Auguſtini aut Simpliciani,ſed vidi Auguſtinum aut Simplicianum,cũ eo

B tempore quo talе aliquid vidit nos ignoraremus . Vſ- queadeo manifeſtum eſt,non ipſos homines,ſed ima- Geneſ.41. gines eorum videri.Et Pharao ſpicas ſe dixit vidiſſe in ſomnis & boues, non ſpicarum aut boum imagines. Si igitur liquido conſtat nominibus earum rerum quarũ imagines ſunt,eaſdem imagines appellari,non mirum eſt quòd ſcriptura dicit Samuelem viſum,etiam ſi for- 1.Reg.28. te imago Samuelis viſa apparuit , machinamento eius 1.Corint.11. qui tranſfigurat ſe velut in angelum lucis,& miniſtros ſuos velut miniſtros iuſtitiæ . Iam vero ſi illud mouet, quomodo à maligno ſpiritu Sauli vera prædicta ſunt: poteſt & illud mirũ videri,quomodo dæmones agnoMatth.8. uerint Chriſtum quem Iudæi non agnoſcebãt.Cum enim vult deus etiã per infimos & infernos ſpiritus aliquem vera agnoſcere, temporalia dũtaxat atque ad iſtã mortalitatẽ pertinentia,facile eſt & non incongruum: vt omnipotens & iuſtus ad eorum pœnam quibus iſta prædicuntur, vt malum quod eis impendet antequam veniat prænoſcẽdo patiantur, occulto apparatu myſteriorum ſuorum etiam ſpiritibus talibus aliquid diuinationis impertiat,vt quod audiunt ab angelis prænũ-

C cient hominibus.Tantum autem audiunt,quantum omnium dominus atque moderator vel iubet vel ſinit. Actо.16. Vnde etiam ſpiritus Pythonicus in Actibus Apoſtolorum atteſtatur Paulo Apoſtolo , & Euangeliſta eſſe conatur.Miſcent tamen iſti fallacias ſuas,& verum quod noſſe potuerint,non docendi magis quàm decipiendi fine prænunciãt.Et forte hoc quòd cum illa imago Samuelis Saulem prædiceret moriturum,dixit etiam ſe- 1.Reg.28. cum futurum , quod vtique falſum eſt . Magno quippe interuallo poſt mortẽ ſeparari bonos à malis in Euan- Lucę.16. gelio legimus,cum dominus inter ſuperbum illum diuitem,cum iam apud inferos tormenta pateretur, & illum qui ad eius ianuam vlceroſus iacebat,iam in requie conſtitutum, magnum chaos interiectum eſſe teſtetur. 1.Reg.28. Aut ſi propterea Samuel Sauli dixit,Mecum eris:vt nõ ad æqualitatem fœlicitatis,ſed ad parem conditionem mortis referatur, quòd vterque homo fuerit, & vterq; mori potuerit,iámque mortuus mortem viuo prænunciabat.Perſpicit quantum opinor prudentia tua,ſecundum vtrunque intellectum habere exitum illam lectionem, quæ non ſit contra fidem:niſi forte profundiore & perplexiore inquiſitione , quæ vel virium mearum vel temporis excedit anguſtias , inueniatur ad liquidũ, D vel poſſe,vel non poſſe animam humanam cum ex hac vita migrauerit magicis carminibus euocatam viuorũ apparere conſpectibus, etiam corporis liniamenta geſtantem, vt non ſolum videri valeat,ſed & agnoſci. Et ſi poteſt , vtrum etiam iuſti anima, non quidem cogatur magicis ſacris, ſed dignetur oſtendi occultioribus imperitiis ſummæ legis obtẽperans:vt ſi fieri non poſſe claruerit,non vterque ſenſus in huius ſcripturæ tractatione atque expoſitione admittatur,ſed illo excluſo, imaginaria ſimulatio Samuelis diabolico ritu facta intelligatur . Sed quoniam ſiue illud fieri poſſit ſiue non poſſit,tamen fallacia ſatanæ atque imaginum ſimulandarum callida operatio , decipiendis humanis ſenſibus multiformis inuigilat, pedetẽtim quidem inquiſitionibus diligentioribus præſcribamus: ſed tamen potius exiſtimemus tale aliquid factum maligno pythoniſſæ illius miniſterio , quandiu nobis aliquid amplius excogitare atque explicare non datur. Quòd autem quęris,quid ſit quod ſcriptum ſit,Intrauit rex Da- q.IIII. uid & ſedit ante dominum: quid aliud intelligendum 2.Reg.7. eſt,niſi quia ſedit in conſpectu dominiſiue vbi erat arca teſtamẽti per quam ſacratior & cõmendatior quædam præſentia domini accipi poteſt : ſiue oraturus ſe- E dit,quod non fit recte niſi in conſpectu dei, hoc eſt, in intimo cordis?Poteſt enim ſic accipi quod dictum eſt, Ante dominum : vt nullus eſſet hominum qui audiret orantem. Siue ergo propter arcam teſtamẽti, ſiue propter † ſecretũ remotius ab arbitris, ſiue propter intimũ † al. ſecretũ locũ ſemotũ cordis vbi erat orantis affectus , conuenienter dictum ab &c. eſt, Sedit ante dominum. Niſi forte quòd ſedens ora- 3.Reg.18. uit,hoc mouet cum & ſanctus Helias hoc fecerit,quando pluuiam orando impetrauit . Quibus admonemur exemplis,non eſſe præſcriptum quomodo corpus conſtituatur ad orandum,dummodo animus deo præſens peragat intentionem ſuam.Nam & ſtantes oramus, ſicut ſcriptum eſt , Publicanus autem de longinquo ſta- Lucæ.18. bat, Et fixis genibus, ſicut in Actibus Apoſtolorum le- Act.7.& 20. gimus,Et ſedentes:ſicut ecce Dauid & Helias. Niſi au- 2.Reg.7. tem iacentes oraremus,non ſcriptum eſſet in Pſalmis, 3.Reg.18. Lauabo per ſingulas noctes lectum meum , lachrymis Pſalm.6. meis ſtratum meum rigabo.Cum enim quiſque oratio- F nem quærit,collocat membra ſicut ei occurrerit,accõmodata pro tempore poſiti corporis ad mouendum animum.Cum autem non quæritur,ſed infertur appetitus orandi:hoc eſt cum aliquid repente venit in mentem quo ſupplicandi moueatur affectus gemitibus inenarrabilibus , quocunque modo inuenerit hominem, non eſt vtique differenda oratio,vt quæramus quò ſedeamus aut vbi ſtemus aut vbi proſternamur , Gignit enim ſibi mentis intentio ſolicitudinem,& ſæpe etiam obliuiſcitur ſe vel ad quem cœli partem, vel in qua poſitione corporis membra illud tempus inuenerit.

In verbis autem beati Heliæ quibus ait,O domine q.V. teſtis huius viduæ , cum qua ego inhabito apud ipſam, 3.Reg.17. tu male feciſti vt occideres filium eius : nihil moueret ſi vera pronunciatio ſeruaretur.Vox eſt enim non credentis quòd tam male faceret dominus cum ea vidua, quæ tam piè Prophetam ſuſceperat,eo præſertim tempore quo ibi erat,cui protulerat totum victum ſuũ tam exiguum in tam magna & ſumma inopia. Ita ergo dictum eſt, ac ſi diceret, O domine teſtis huius viduæ,cũ qua ego inhabito apud ipſam , tu male feciſti vt occideres filium eius?vt intelligatur quòd vtique dominus teſtis cordis illius mulieris, videbat quãta eſſet pietas,

G tas,vnde etiam Heliam ipſe ad eam miſerat, non malefaciendi cauſa mortificauerit filium eius, ſed exhibendi miraculi ad gloriam nominis ſui, quo tantum Prophetam & tunc viuentibus & poſteris commendaret,Sicut dicit dominus,nõ ad mortem mortuum fuiſſe Lazarum, ſed vt glorificaretur deus in filio ſuo. Et ideo conſequentia probant & ipſa etiã fiducia qua credidit Helias, non ad hoc illud contigiſſe vt acerbo luctu hoſpita eius affligeretur, ſed potius ad hoc factum eſſe vt deus magnificentius oſtenderet viduæ qualem dei famulum ſuſcepiſſet. Sequitur ſcriptura & dicit, Et inſufflauit puero ter, & inuocauit dominum & dixit, Domine deus meus reuertatur nunc anima pueri huius in eum. Et factum eſt ſic. Hæc ergo deprecatio qua petiit Helias tam breuiter & tam fideliter vt reſurgat puer, ſatis indicat quo affectu dicta ſunt ſuperiora. Et ipſa mulier oſtendit ad hoc mortificatum filium ſuum fuiſſe, ad quod Helias factum eſſe præſumpſerat,cum illa verba non confirmando, ſed renuendo enunciauerat.Cum enim viuum recepiſſet filium ſuum,ait,Ecce nunc cognoui,quoniam homo dei es tu,& verbum domini in ore tuo certiſſimum. Multa ſunt autem in
H ſcripturis quæ niſi illo modo pronuncientur, in contrariam ſententiam recidant: ſicuti eſt, Quis accuſabit aduerſus electos dei? Deus qui iuſtificat, Si quaſi confirmans reſpondeas,vides quanta peruerſitas oriatur.Sic ergo pronunciandum eſt,ac ſi dicatur,Deús ne qui iuſtificat? vt ſubaudiatur, non vtique. Ac per hoc apertam puto eſſe illam Heliæ ſententiam, quam non ſeruata pronunciatio faciebat obſcuram.

De ſpiritu mendacij per quem deceptus eſt Achab,hoc intelligamus, quod iam ſuperius aperte tractatum arbitror: deum ſcilicet omnipotentem & iuſtum diſtributorẽ pœnarum præmiorúmque pro meritis, non ſolum bonis & ſanctis miniſtris vti ad opera congrua, ſed etiam malis ad opera digna: cum illi pro ſua peruerſitate nocere appetant, ſinantur autem tantum quantum ille iudicat, qui omnia in menſura & pondere & numero diſponit.Dixit autem hoc Micheas Propheta quomodo ſibi fuerit demonſtratum. Occulta enim res & nimis ſecreta ita demonſtratur Prophetis, ſicut poteſt capere ſenſus humanus, cum etiam rerum imaginibus in reuelationibus tanquam verbis
I inſtruitur. Nam quomodo deus hæc agat vbique præſens & vbique totus ac ſemper præſens, & quomodo eius ſimplicem & incommutabilem æternámque veritatem conſulant ſancti angeli omnéſque ab eodem creati ſublimes & munditiſimi ſpiritus, atque id quod in eo ſempiterne iuſtum vident, pro congruentia rerum inferiorum temporaliter peragant: quomodo etiam lapſi ſpiritus, qui in veritate non ſteterunt, propter immundiciam & infirmitatem concupiſcentiarum & pœnarum ſuarum, non valentes præſentem intrinſecus contueri & conſulere veritatem, ſigna forinſecus per creaturam expectent, eíſque moueãtur ſiue ad faciendum aliquid ſiue ad non faciendum: quóve modo cogantur æterna lege qua vniuerſitas regitur vincti atque conſtricti, vel ſinente deo operari, vel cedere iubenti & compellenti, arduum & explicare longiſſimum eſt. Vereor autem ne iſta quæ ſunt à me dicta, & non ſatiſfecerint expectationi, & tædio fuerint grauitati tuæ: quandoquidem cum tu ex omnibus quæ interrogaſti vnum à me libellum mitti velles,ego duos libros eoſdémque longiſſimos miſi,& fortaſſe queſtionibus tuis nequaquam diligenter expeditéque reſpondi.Quamobrem preces tuas pro erratis meis multas & K aſſiduas peto fieri: ſententiam vero de hoc opere tuam breuiſſimam,ſed grauiſſimam flagito,& dum fit veriſſima, ſeueriſſimam non recuſo.

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPponenſis Epiſcopi, de octo Dulcitij quæſtionibus Liber.

PRAEFATIO.

QVANTVM mihi videtur dilectiſſime fili Dulciti, non tardaui reſpõdere interrogationibus tuis. Per Paſcha quippe hoc anno quo Dominicº eiº fuit tertio kalẽdas Aprilis, à Carthagine mihi miſſas literas tuæ dilectionis accepi.Poſt eos autẽ dies ſanctos confeſtim Carthaginem ſum profectus.In qua ciuitate nihil me dictare permiſit occupationum quæ ibi non poteſt deeſſe nimia multitudo. Sed poſteaquã inde regreſſus ſum peractis apud noſtros quindecim diebus, qui me poſt abſentiam diuturnam curare alia compulerũt, Nam poſt tres menſes vbi redire permiſſus ſum,reſcribere iſta non diſtuli,& abs te miſſis quæſtionibus,quæ à me per diuerſa opuſcula mea iam fuerant pertractata,ex eiſdem opuſculis reddere,vel ſolutionem vel certe diſceptationem meam.Denique illud tantummodo vbi quæris quare dixerit dominus nimirum præſcius futurorum, Elegi Dauid ſecundum cor meum,quum ille talia & tanta commiſerit, vbi tractauerim,& quomodo id expoſuerim,non potui reperire, & vtrum ſit in aliquo libro meo vel Epiſtola neſcio. Ac per hoc quoniam mihi de hoc intuliſti nouæ diſputatiõis neceſſitatem, in hac mea reſcriptione id vltimum feci,prius volens ea ponere, quæ habebam in aliis meis voluminibus præparata: vt nec ſtudio tuæ ſanctitatis deeſſem, quod mihi eſt gratiſſimum, nec alio M modo eadẽ dicere cogerer, quod mihi eſſet laboriоſiſſimum, nec te aliquo amplius adiuuaret. Prima itaque propoſitio tua eſt,vtrum aliquando qui ſunt poſt baptiſmum peccatores, exeant de gehenna. Aliquantorum nanque ſuper hoc, inquis, diuerſa ſententia eſt, reſpondentium, ſicut eſt iuſtorum præmium, ita peccatorum finem non habere tormenta. Aſſeuerare etenim cupiunt tam perpetim vindictam manere quàm præmium. Quibus contra præſcribitur Euangelica illa ſentẽtia quæ ait, Non inde exies donec reddas nouiſſimum quadrantem. Supereſt ergo vt hoc reddito poſſit exire.Credimus hoc etiam Apoſtoli definitione ſcribentis. Ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem. Sed quoniam alibi legimus inquis, Et non cognouit eam donec peperit: quod ita interpretari non poſſumus, ideirco de hoc cupimus fieri certiores. Hucuſque eſt propoſitio tua. Cui reſpondeo ex libro meo qui inſcribitur, de fide & operibus, vbi de hac re ita locutus ſum: Iacobus autem intantum vehementer infeſtus eſt eis qui ſapiunt fidem ſine operibus valere ad ſalutem,vt illos etiam dæmonibus comparet

Sapien.11. Ioan.11. 3.Reg.17. Roma.8. 3.Reg.22. Ioan.8. Queſt.1. Matth.5. 1.Corint.5. Matth.12. cap.14.

A paret dicens, Tu credis quoniam vnus eſt deus: bene facis,& dæmones credunt & contremiſcũt.Quid breuius,verius,vehementiúſque dici potuit,cum in Euangelio legamus hoc dixiſſe dæmonia, quum Chriſtum filium dei confiterentur,& ab illo corriperentur,quod in Petri confeſſione laudatum eſt? Quid proderit ait Iacobus, fratres mei, ſi fidem dicat ſe quis habere, opera autem non habet. Nunquid poterit fides ſaluare eum? Dicit etiam,Quia fides ſine operibus mortua eſt, Quouſque ergo fallũtur, qui de fide mortua ſibi vitam perpetuam pollicentur. Quapropter diligenter oportet attendere quomodo accipienda ſit Pauli Apoſtoli illa ſententia, planè ad intelligendum difficilis, quum ait, Fundamentum autem aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc,aurum, argentum, lapides precioſos, ligna, fœnum, ſtipulam, vniuſcuiuſque opus manifeſtabitur. Dies enim declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuſcuiuſque opus quale ſit,ignis probabit, Si cuius opus permanſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet, Si cuius autem opus arſerit, damnum patietur: ipſe autem
B ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem. Quam quidam ſententiam ita intelligendam putant,vt illi videantur ædificare ſuper hoc fundamentum, aurum, argentum & lapides precioſos, qui fidei quæ in Chriſto eſt, bona opera adiiciunt:illi autem fœnum, ligna, ſtipulam, qui cum eandem fidem habeant, male operantur. Vnde arbitrantur per quaſdam pœnas ignis eos poſſe purgari ad ſalutem percipiendam merito fundamenti. Hoc ſi ita eſt, fateamur iſtos laudabili charitate conari, vt omnes indiſcrete admittantur ad baptiſmum,nõ ſolum adulteri & adulteræ contra ſententiam domini falſas nuptias prætendentes,verumetiam publicæ meretrices in turpiſſima profeſſione perſeuerantes, quas certe nulla etiam negligentiſſima Eccleſia conſueuit admittere, niſi ab illa primitus proſtitutione liberatas. Sed iſta ratione cur non omnimodo admittantur, omnino non video. Quis enim non malit eas poſito fundamento, licet ligna, fœnum & ſtipulam congerant, aliquãto certe diuturniore igne purgari,quàm in æternum perire? Sed falſa erunt illa quæ obſcuritatem ambiguitatémque non habent. Si habeam omnem
C fidem, ita vt montes tranſferam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Et quid proderit fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat, Nunquid poterit fides ſaluare eum? Falſum erit & illud, Nolite errare, neque fornicatores, neque idolis ſeruientes, neque fures, neque auari, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum dei poſſidebunt. Falſum eſt & illud, Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicationes, immundiciæ, impudicitia, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones,æmulationes,animoſitates,diſſenſiones, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſtationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei nõ poſſidebunt. Falſa erunt hæc, Si enim tantummodo credant & baptizentur, quanuis in malis talibus perſeuerent, ſalui erũt per ignem, atque ideo in Chriſto baptizati etiam qui talia agunt,regnum dei poſſidebunt.Fruſtra autem dicitur, Et hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, quando & abluti hæc ſunt. Inaniter etiam illud à Petro dictum videbitur, Sic & vos ſimili forma baptiſma ſal-

Iacobi.2. Marci.1. Matth.16. Iacobi.2. 1.Corint.3. 1.Corin.13. Iaco.2. 1.Corin.6. Gal.5. 1.Corint.6. 1.Petr.3.

uos fecit, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio: ſiquidem & habentes peſſimas conſcientias omnium flagitiorum & ſcelerum plenas, nec eorum malorum pœnitentia mutatas, tamen baptiſma ſaluos facit: propter fundamentum enim quod in eodem baptiſmate ponitur, licet per ignem, ſalui erunt. Illud quoque non video cur dominus dixerit, Si vis venire ad vitam,ſerua mandata, & cõmemoratuit ea quæ ad bonos mores pertinent, ſi etiam his non ſeruatis ad vitam venire poteſt per ſolam fidem, quæ ſine operibus mortua eſt. Illud deinde quomodo verum erit quod eis quos ad ſiniſtram poſiturus eſt, dicet, Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius? Quos non increpabit quia in eum non crediderunt, ſed quia bona opera non fecerunt. Nam profecto ne ſibi quiſquam de fide, quæ ſine operibus mortua eſt, vitam promittat æternam, propterea omnes gentes ſegregaturum ſe dixit, quæ permixtæ eiſdem paſcuis vtebãtur, vt appareat eos illi dicturos,Domine quando te vidimus illa & illa patientem, & non miniſtrauimus tibi, qui in eum crediderant, ſed bona operari non curauerant, tanquam de ipſa fide mortua ad vitam perueniretur æternam. An forte ibunt in ignem æternum qui opera miſericordiæ non fecerunt, & non ibunt qui aliena rapuerunt, vel corrumpendo in ſe templum dei, in ſeipſos immiſericordes fuerunt, quaſi opera miſericordiæ proſint aliquid ſine dilectione, dicente Apoſtolo, Si diſtribuam omnia mea pauperibus,charitatem autem nõ habeam,nihil mihi prodeſt? Aut diligat quiſquam proximum ſicut ſeipſum, qui non diligit ſeipſum? Qui enim diligit iniquitatem, odit animam ſuam. Neque illud dici hic poterit, in quo nonnulli ſeipſos ſeducunt dicentes, ignem æternum dictum, non ipſam pœnam æternam. Per ignem quippe qui æternus erit, tranſituros arbitrantur eos quibus propter fidem mortuam per ignem pomittunt ſalutem: vt videlicet ipſe ignis æternus ſit, combuſtio vero eorum, hoc eſt operatio ignis, non ſit in eis æterna: cum & hoc prænidens dominus, ſententiam ſuam ita concluſerit dicens, Sic ibunt illi in combuſtionem æternam, iuſti autem in vitam æternam. Erit ergo æterna combuſtio ſicut ignis, & eos in illam ituros veritas dixit, quorum non fidem, ſed bona opera defuiſſe declarauit. Si ergo hæc omnia & cætera quæ innumerabilia per omnes ſcripturas ſine vlla ambiguitate dicta reperiri poſſunt, falſa erunt, poterit verus eſſe ille intellectus de lignis, fœno & ſtipula, quòd hi ſalui erunt per ignem, qui ſolam in Chriſto fidem tenentes, bona opera neglexerunt. Si autem iſta & vera & clara ſunt, proculdubio in illa Apoſtoli ſententia alius requirendus eſt intellectus, atque in his deputanda eſt, quæ Petrus dicit eſſe in ſcriptis eius quædam difficilia intellectu: quæ non debent homines peruertere ad proprium ſuum interitum, vt contra euidentiſſima teſtimonia ſcripturarum ſecuros faciãt de percipienda ſalute nequiſſimos, nequitiæ ſuæ pertinaciſſimè cohærentes,nec emendando aut pœnitendo mutatos. Hic à me fortaſſe quæratur de ipſa Pauli Apoſtoli ſententia,quid ego ſentiam,& quo nam modo intelligendam putem. Fateor malle me hinc audire intelligentiores atque doctiores, qui ſic eam exponant, vt illa omnia vera & inconcuſſa permaneant quæ ſupra commemorani,& quæcunque alia non commemorauí: quibus apertiſſime ſcriptura teſtatur, nihil prodeſſe fidem niſi eam quam definiuit Apoſtolus, id eſt, quæ

Matth.19. Iacobi.2. Mat.25. Ibidem. 1.Corin.13. Matth.12. Pſalm.10. Galat.5.

G quæ per dilectionem operatur: sine operibus autē saluare non posse, neque præter ignem, neq; per ignem: quia
Iacobi.2. si per ignem saluat, ipsa vtique saluat. Absolute autem dictum est & aperte, Quid prodest si dicat quis se fidem habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare eum? Dicam tamen quàm breuissime potero etiam ipse, quid sentiam de illa sententia Pauli Apostoli ad intelligendum difficili, dummodo illud quod ad meam professionem attinet præcipue teneatur, quòd de hac me malle dixi audire meliores. Fundamentum Christus est in structura architecti sapien-
1. Corint 3. tis, hoc expositione non indiget: Aperte enim dictum est, Fundamentū enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est quod est Christus Iesus. Si au-
Ephes.3. tem Christus, proculdubio fides Christi. Per fidē quippe habitat Christus in cordibus nostris, sicut idem Apostolus dicit. Porrò si fides Christi, illa vtique quam definiuit Apostolus, quæ per dilectionem operatur. Non enim fides illa dæmonum, cum & ipsi credant & contremiscant, & filium dei confiteantur Iesum, potest accipi in fundamentum. Quare, nisi quia non est
H fides quæ per dilectionem operatur, sed quæ exprimitur per timorem? Fides itaq; Christi fides gratiæ Christianæ, id est ea fides quæ per dilectionem operatur, posita in fundamento, neminem perire permittit. Sed quid sit ædificare super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos: & lignum, fœnum, & stipulam, si subtilius differere coner, vereor ne ad intelligendum difficilior sit ipsa expositio: enitar tamen, quantum dominus adiuuat, & breuiter & quantum potero dilucide expedire quod sentio. Ecce ille, qui quæ-
Matth.19. siuit à magistro bono, quid boni faceret, vt haberet vitam æternam: & audiuit, si ad vitam venire vellet, ser-
Exod.20. uanda sibi esse mandata, Dictum est ei, Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non falsum testimonium dices, Honora patrem tuum & matrem tuam, Et diliges proximum tuum tanquam teipsum: Hæc faciens in fide Christi, teneret proculdubio fidem quæ per dilectionem operatur. Neque enim diligeret proximum tanquam seipsum, nisi recepta dilectione dei, sine qua non diligeret seipsum. Porrò si faceret etiam quod dominus addidit, dicens, Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me: ædifica-
I ret super illud fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos: non enim cogitaret, nisi quomodo placeret deo. Et hæ cogitationes sunt, quantum æstimo, aurum, argentum, lapides pretiosi. Porrò si circa diuitias suas carnali quodam teneretur affectu, quamuis ex eis multas eleemosynas faceret, nec ad eas augendas fraudis aliquid rapinæque moliretur, aut earum minuendarum vel amittendarum metu in aliquod facinus flagitiúmve laberetur, alioquin iam se isto modo ab illius fundamēti stabilitate subtraheret, sed propter carnalem, vt dixi, quem in eis habebat affectum, quo talibus bonis sine dolore carere non posset, ædificaret super fundamentum illud, lignum, fœnum, stipulam: maxime si & vxorem sic haberet, vt etiam propter ipsam cogitaret ea quæ sunt mundi, quomodo placeret vxori. Hæc igitur quoniam affectu dilecta carnali, non sine dolore amittuntur, propterea qui sic ea habent, vt habeant in fundamento fidem, quæ per dilectionem operatur, neque huic ista vlla ratione vel cupiditate præponant, in eorum amissione passi detrimentum, per ignem quendam doloris perueniunt ad salutem. A quo dolore atque detrimēto tanto est quis- K que securior, quanto ea vel minus amauerit, vel tanquam non habens habuerit. Qui vero propter illa, vel tenenda, vel adipiscenda, homicidium, adulterium, for nicationem, idololatriam, & similia quæque commiserit, non propter fundamentum per ignem saluabitur, sed amisso fundamēto, æterno igne torquebitur. Quā-
obrem & illud quod dicunt, veluti probare cupientes, 1.Corin.7. quantum valeat sola fides: vbi Apostolus dicit, Quòd si infidelis discedit, discedat: non est enim seruituti subiectus frater vel soror in huiusmodi: id est vt propter fidem Christi etiam ipsa vxor legitima societate cōiuncta, sine vlla culpa relinquatur, si cum viro Christiano, propter hoc quia Christianus est, permanere noluerit: non attendunt eo modo illam rectissime dimitti, si viro suo dicat, Nō ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congeras: aut nisi solita lenocinia, quibus nostram domum trāsigebas, etiam Christianus exerceas: aut si quid aliud, vel facinorosum vel flagitiosum in vi ro nouerat, quo delectata vel libidinem explebat, vel facilem victum habebat, vel etiam incedebat ornatior. Tunc enim ille, cui hoc vxor dicit, si veraciter egit pœ nitentiam ab operibus mortuis, quando accessit ad ba- L ptismum habētque in fundamento fidem quæ per di- Gal.5. lectionem operatur, proculdubio plus tenebitur amore diuinę gratię, quàm carnis luxurię, & membrum, quod Matth.5. eum scandalizat, fortiter amputat. Quemcūque autem in hac direptione dolorem cordis propter carnalē affectum cōiugis sustinebit, hoc est detrimentum quod patietur, hic est ignis per quem fœno ardente ipse saluabitur. Si autem iam sic habebat vxorem tanquam nō habens, non propter concupiscentiam, sed propter misericordiam, ne forte eam saluam faceret, reddens po tius quàm exigēs debitum coniugale, profecto nec dolebit carnaliter, cum ab illo tale connubium separabitur: neque enim in ea cogitabat, nisi quæ sunt dei, quo-
modo placeret deo. Ac per hoc inquantum aurum, ar- 1.Corin.3. gentum, & lapides pretiosos illis cogitationibus superædificabat, intantum nullum detrimētum patietur, intantum eius structura, quæ non erat fœnea, nullo incendio cremabitur. Siue ergo in hac tantū vita ista homines patiuntur, siue etiam post hāc vitam talia quædam iudicia subsequuntur, non abhorret, quantum arbitror, M à ratione veritatis iste intellectus huius sententię: verū- tamen etiam si est alius, qui mihi non occurrit, potius eligendus, istum quandiu tenemus non cogimur dicere iniustis, non subditis, scelestis, cōtaminatis, patri- 1.Timot.1. cidis, matricidis, homicidis, fornicatoribus, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, periuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ est secundum Euangelium gloriæ beati dei: si tantummodo in Christum credatis, & sacramentum baptismi eius accipiatis, etiam si vitam istam pessimam non mutaueritis, salui eritis. Vnde nec illa nobis mulier Chananæa prescribit, quia dominus, quod petebat ei dedit, cùm ante dixisset, Non est bonum tollere panem filiorum, & Matth.15. mittere canibus: quia ille cordis inspector mutatam vi dit, quando laudauit: & ideo non ait, O canis magna est fides tua: sed, O mulier magna est fides tua. Mutauit vocabulum, quia mutatum vidit affectum, atque illa correptionem ad fructum peruenisse cognouit. Miror autem si laudaret in ea fidem sine operibus, id est, fidem non talem, quæ per dilectionem posset operari: fidem mortuam, & quod Iacobus dicere minime dubitauit, fidem non Christianorum, sed dæmonum. Iacobi.2.

Postremo

A Postremo si istam Chananæam nolunt intelligere mu tasse perditos mores, quando eam Christus contemnendo & corripiendo redarguit: quoscunque inuenerint tantummodo credere, vitam vero inquinatissimam, nec saltem occultare, sed etiam libere profiteri, ac nolle mutare: sanent filios eorum, si possunt, sicut sanata est filia Chananææ mulieris: non tamen eos faciant membra Christi, cum ipsi esse non desinant membra meretricis. Item in eo libro, cuius titulus est de fide, spe, & charitate, quem scripsi
Augustinus de fide, spe, & charitate. ad filium meum, fratrem tuum Laurentium, ista de hac re verba mea sunt. Creduntur inquam, à quibusdam, etiam hi qui nomen Christi non relinquunt, & eius lauacro in Ecclesia baptizātur, nec ab ea vllo schismate vel hæresi præciduntur, in quantislibet sceleribus viuant, quæ nec diluant pœnitendo, nec eleemosynis redimant, sed in eis vsque ad huius vitæ vltimum diem pertinacissime perseuerent, salui futuri per ignem: licet pro magnitudine facinorum flagitiorúmque diuturno, non tamen æterno igne puniti. Sed qui hoc credunt, & tamen ca-
B tholici sunt, humana quadam benevolentia mihi falli videntur: nam scriptura diuina aliud consulta respondet. Librum autem de hac quæstione conscripsi, cuius titulus est de fide & operibus: vbi secundum scripturas sanctas, quantum deo adiuuante potui, demonstraui eam fidem saluos facere, quam satis euidenter expressit Paulus Apostolus dicens, In
Gala.5. CHRISTO enim Iesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. Nam fides quæ per dilectionem non operatur, proculdubio secundum Apostolum Iacobum, mortua est in semetipsa. Qui rursus ait, Si
Iacobi.2. fidem dicat se quis habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare eum? Porrò autem si homo sceleratus propter fidem solam per ignem
1.Cor.3. saluabitur, & sic est accipiendum, quod ait beatus Paulus Apostolus, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem: poterit ergo saluare sine operibus fides, & falsum erit quod dixit eius coapostolus Ia-
1.Cor.6. cobus: Falsum erit & illud quod idem ipse Paulus dixit, Nolite, inquit, errare: neque fornicatores, ne-
C que idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque maledici, neque ebriosi, neque rapaces, regum dei possidebunt. Si enim etiam in istis perseuerantes criminibus, tamen propter fidem CHRISTI salui erunt, quomodo in regno dei non erunt? Sed quia hæc Apostolica manifestissima & apertissima testimonia falsa esse non possunt, illud quod obscure dictum est de his qui ædificant super fundamentum, quod est CHRISTVS, non aurum, non argentum, non lapides pretiosos, sed ligna, fœnum, stipulam: de his enim dictum est, quòd per ignem salui erunt, quoniam fundamenti merito non peribunt: sic intelligendum est, vt his manifestis, non inueniatur contrarium esse. Ligna quippe, & fœnum, & stipula non absurde accipi possunt rerum secularium, quamuis licite concessarum, tales cupiditates, vt amitti sine animi dolore non possint. Cum autem iste dolor vrit, si CHRISTVS in fundamento locum habet: id est, vt ei nihil anteponatur & malit homo, qui tali dolore vritur, rebus, quas ita diligit, magis carere quàm CHRISTO, per ignem fit saluus. Si autem res huiusmodi tem-

porales ac seculares tempore tentationis maluerit te- D nere quàm CHRISTVM, cum in fundamento non habuit: quia hæc priore loco habuit, cum in ædificio non sit aliquid prius fundamento. Ignis enim, de quo [eo loco] locutus est Apostolus Paulus, talis debet intelligi, vt ambo per eum transeant: id est, & qui ædificat super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos: & qui ędificat lignum, fœnum, stipulam. Cum enim hoc dixisset, adiunxit, Vtiuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus 1.Cor.3. permanserit, quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus autem exustum fuerit, damna pātietur: ipse autem saluus erit, sic tamē quasi per ignem. Non ergo vnius eorum, sed vtriusque opus ignis probabit. Est quidem ignis tentatio tribulationis, de quo aperte alio loco scriptum est, Vasa figuli probat for- Ecclesiastici.27. nax, & homines iustos tentatio tribulationis. Iste ignis in hac interim vita facit quod Apostolus dixit, si accidat duobus fidelibus: vni scilicet cogitan- 1.Cor.7. ti quæ dei sunt, quomodo placeat deo: hoc est, ædificanti super CHRISTVM fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos: alteri autem cogitanti E ea quæ mundi sunt, quomodo placeat vxori: id est, ædificanti super idem fundamentum, ligna, fœnum, stipulam: illius enim opus non exuritur, quia non ea dilexit, quorum amissione crucietur, Exuritur autem opus huius, quoniam sine dolore non pereunt, quæ cum amore possessa sunt. Sed quoniam alterutra conditione proposita, eis potius carere malit, quàm Christo, nec timore amittēdi talia deserit CHRISTVM, quamuis doleat dum amittit, saluus est quidem, sic tamen quasi per ignem: quia vrit eum rerum dolor, quas dilexerat, amissarum, sed non subuertit neque consumit, fundamenti stabilitate atque incorruptione munitum. Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibile non est, & vtrum ita sit quæri potest, Et aut inueniri, aut latere, nonnullos fideles per Purgatorium. ignem quendam purgatorium, quanto magis minúsve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiúsque saluari: non tamen tales, de quibus dictum est, quòd regnum dei non possidebunt, nisi conueni- enter pœnitentibus eadem crimina remittantur. Con uenienter autem dixi, vt steriles in eleemosynis non F sint, quibus tantum tribuit scriptura diuina, vt earum tantummodo fructum se imputaturum prænuncíet dominus dextris, & earum tantummodo sterilitatem sinistris, quando his dicturus est, Venite be- Matth.25. nedicti patris mei, percipite regnum dei: illis autem, Ite in ignem æternum. Hæc de duobus opusculis meis satis puto quæstioni tuæ fuisse respon- sa. De illa vero sententia domini, Non exies in- Matth.5. de, donec reddas nouissimum quadrantem: respondere mihi necesse non fuit, cum iam tuipse quæstionem similem ex Euangelij lectione soluisti, vbi scriptum est, Non cognouit eam donec peperit. Sa- Matth.1. nè vt non te cælem de hac re cogitationem meam, vellem, si fieri posset, imo vero volo, si fieri potest, in hac quæstione veritate superari. Illud enim quod dicitur, quandoque, & si plurimi temporis, eos qui in catholica communione moriuntur, quamuis vsque in finem vitæ huius flagitiosissime & sceleratissime vixerint de pœnis vltricibus exituros, familiarius meum tangit affectum, quem habemus circa eos, qui nobiscum corporis & sanguinis Christi sacramenta communicant: quamuis eorum mores perditos oderimus,

G quos disciplina Ecclesiastica emendare nō possumus, aut à mensa dominica separare: sed à veritate vinci volo, quæ sacris literis apertissime non resistit. Nō enim quæ resistit, dicenda est vlla ratione veritas, vel putāda. Sed interim donec audiamus tale aliquid aut legamus, auscultemus ei qui dicit, Nolite errare, neque fornicatores, neque idolis seruientes: & cætera, regnum dei possidebunt, quia si talia sunt, quæ contradicunt, vt horum verborum Apostolicorum manifestationē in alios sensus ducere nequeāt, profecto aduersus ea nos instruxit, & paratos esse voluit idem Apostolus dicēs, Hoc autem scitote, intelligentes quoniam omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & dei. Nemo vos seducat inanibus verbis. Cum ergo audierimus quosdam fornicatores, & immūdos, & auaros per ignem saluari, vt habeant hæreditatem in regno Christi & dei, non obsurdescamus contra istum reclamantem & dicentem, Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, non habet hæreditatem in regno Christi & dei: & ne acquiescamus illius verbis contiH nuo subiicientem. Nemo vos seducat inanibus verbis.

q.II. Vtrum oblatio, quæ fit pro quiescentibus, aliquid eorum conferat animabus, cum euidenter nostris aut subleuemur actibus, aut grauemur: cum siquidem legamus, quòd in inferno nemo possit iam confiteri. Ad quod multi dicunt, quòd si aliquis beneficij in hoc locus possit esse post mortem, quanto magis sibi anima ferret ipsa refrigeria, sua per se illuc confitendo peccata, quàm in eorum refrigerium ab aliis oblatio procuratur. Dixi aliquid de hac re in eo libro, quē nuper ad sanctum Paulinum Nolanum Episcopum scripsi, cum me consuluisset. Vtrum sepultura, quæ fit in memoriis martyrum, prosit aliquid spiritibus mortuorū. Inde est hoc quod his ad te literis infero. Diu, inquā, sanctitatis tuæ coëpiscope venerande Pauline scriptorum debitor fui, ex quo mihi scripsisti per homines filiæ nostræ religiosissimę Floræ, quærens à me, vtrum prosit cuique post mortem, quòd corpus eius apud sancti alicui⁹ memoriam sepeliatur. Hoc enim abs te vidua memorata petierat, pro defuncto in eis partibus filio suo, & rescripseras consolans eam, idq; etiam nūcians de cadauere fidelis iuuenis Cynegij, quod materno & pio affectu desyderauit, esse cōpletum, vt scilicet in beatissimi Fœlicis confessoris Basilica poneretur. Qua occasione factum est, vt per eosdem perlatores literarum tuarum ingereres huiusce modi quęstionem: atque vt responderem quid mihi exinde videretur exposcens, nec tacens ipse quid sentias: nam dicis videri tibi, nō esse inanes motus animorum religiosorum atque fidelium pro suis ita curantium. Adiungis etiā vacare nō posse, q⁹ vniuersa pro defunctis Ecclesia supplicare cōsueuit: vt hinc & illud conici possit, homini prodesse post mortem, si fide suorum humādo eius corpori, *talis prouideatur locus, in quo* appareat opitulatio etiam isto modo quæsita sanctorū. Sed cum hæc ita sint, quomodo *huic opinioni* contrarium nō sit, quod ait Apostolus, Omnes enim astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; secundum ea quæ per corpus gessit, siue bonum, siue malum: non te satis videre significas. Hæc quippe Apostolica sententia *ante mortem admonet fieri, quod* possit prodesse post mortem: non tunc quando iam recipiendum est, quod quisq; gesserit ante mortem. Verum hæc ita soluatur quæstio, quoniam quodam vitæ genere acquiritur, dum in hoc corpore viuitur, vt aliquid adiuuent K ista defunctos: ac per hoc secūdum ea quæ per corpus gesserunt, eis quæ post corpus religiose pro illis facta fuerint, adiuuantur. Sunt enim quos omnino nihil adiuuant ista, siue pro eis fiant, quorū tam mala sunt merita, vt neque talibus digni sint adiuuari: siue pro eis, quorū tam bona sunt, vt talibus non idigeant adiumētis, Genere igitur vitæ, quod gessit quisque per corpus, efficitur, vt prosint vel non prosint, quæcunq; pro illo pie fiunt, cum reliquerit corpus: nam meritū, per quod ista prosint, si nullum comparatum est in hac vita, frustra quæritur post hanc vitam. Ita fit vt neque inaniter Ecclesia, vel suorum cura pro defunctis, quod potuerit religionis impendat: & tamen ferat vnusquisq; secundum ea quæ gessit per corpus, siue bonum, siue malum, reddente domino vnicuique secūdum opera eius. Vt enim hoc quod impēditur, possit ei prodesse post corpus, in ea vita est acquisitum, quam gessit in corpore.

Dixi etiam tale aliquid ad Laurentium, quod ita se habet. Tempus autem, inquam, quod inter hominis mortem & vltimam resurrectionem positum est, animas *abditis receptaculis continet: sicut* vnaquęq; digna est L vel requie, vel erumna, pro eo quod sortita est in carne, dum viueret. Neque negādum est defunctorū animas pietate suorum viuentium releuari, cum pro illis sacrificiū mediatoris offertur, vel eleemosynæ in Ecclesia fiunt. Sed eis hæc prōsunt, qui cum viuerent, vt hæc sibi postea possent prodesse, meruerunt. Est enim quidam viuendi modus, nec tam bonus, vt non requirat ista post mortem: nec tam malus, vt ei non prosint ista post mortem. Est vero talis in bono, vt hæc non requirat: est & rursus talis in malo, vt nec his valeat, cum hæc vita transierit, adiuuari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo post hanc vitam possit releuari quispiam, vel grauari. Nemo autem se speret, quod hic neglexit, cum obierit, apud deum promereri. Non igitur ista, quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi Apostolicæ sunt aduersa sententiæ, qua dictum est, Omnes enim astabimus 2.Cor.5. ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque secundū ea, quæ per corpus gessit, *siue bonum, siue malum*, quia etiam hoc meritum sibi quisque, cum in corpore viueret, comparauit, vt ei possent ista prodesse: non e- M nim omnibus prosunt. Et quare non omnib⁹ prosunt, nisi propter differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore? Cum ergo sacrificia, siue altaris, siue quarumcunque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde *bonis* gratiarum *actiones* sunt, pro non valde malis propiciationes sunt, pro valde malis etiam, si nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescunque viuorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, vt sit plena remissio: aut certe vt tolerabilior fiat ipsa damnatio.

Tertia tua quæstio est, Vtrum statim in aduen- 9.III. tu domini credendum sit futurum esse iudicium, an spatio interposito temporis? In cuius diebus aduentus, quoniam legimus, inquis, quòd qui supererunt, 1.Thes.4. rapientur in nubibus obuiam Christo in aëra, & sic semper cum domino futuri sunt: nosse desydero, vtrum mox iudicium comitetur aduentum: & ij qui rapientur in nubes, an soluātur in mortem? nisi forte ad vicem mortis ipsam immutationem debeamus accipere. Huic interrogationi tuæ, qua quæris, vtrum in aduentu domini mox credendum sit futurum esse iudicium, puto quòd sufficiat fides symboli, qua cōfitemur

A mur Christum à patris dextera esse venturum, ad viuos & mortuos iudicandos. Cum ergo ipsa sit ei causa veniendi, quid aliud acturus est mox vt venerit, nisi propter quod veniet? De illis autem qui rapientur in nubibus, in quadam epistola, quam scripsi ad filiū meum nomine Mercatorem, quę incipit, Proculdubio no Nō est inter epistolas. tissimum vobis, cum me consuluisset, de quibusdam quæstionibus Pelagianorum, qui negant mortem esse peccato retributam, quatenus disputauerim in subditis, lege. Illi autem, inquam, de quibus dixit Apostolus, cum loqueretur de resurrectione mortuorum, Et nos viuentes, qui reliqui sumus simul cum illis rapiemur *in nubibus* I obuiam Christo *in aëra*, & ita semper cum domino erimus: afferunt quidem aliquid quæstionis, sed propter seipsos, non propter istos: nam & si non sunt etiam ipsi morituri, quid istos adiuuet, omnino non video, cum talia de his dici possint, qualia de illis dicta sunt duobus, Enoch scilicet & Helia. Sed reuera quantum ad verba beati Apostoli pertinet, videtur asserere quosdam in fine seculi aduenB ente domino, cum futura est resurrectio mortuorum, non mortuos†, sed viuos repertos, *in illam* immortalitatem, quæ sanctis etiam cæteris datur, repente mutandos, & simul cum illis rapiendos, sicut dicit, in nubibus. Nec aliquid aliud mihi visum est, quotiens de his verbis volui cogitare. Sed vellem hinc potius audire doctiores: ne illis etiam qui putant aliquos morte non præcedente viuificatos, ad vitam transituros 1.Cor.15. perpetuam, dicere inueniatur Apostolus, Stulte tu quod seminas, non viuificatur, nisi prius moriatur. Nam & illud quod in plerisque codicib⁹ legitur, Omnes resurgemus: vnde fieri poterit, nisi omnes moriamur? Resurrectio quippe, nisi mors præcesserit, nulla est. Et quod nonnulli codices habent, omnes dormiemus: multo facilius & apertius id cogit intelligi: & si quid aliud tale in sanctis libris inuenitur, ad id videtur impellere, vt nullos hominum existimemus immortalitatem, nisi mors præcesserit, adepturos. Proinde vbi dixit Apostolus, Et nos viuentes qui 1.Thes.4. reliqui sumus, in aduentu domini non præueniemus eos qui ante dormierunt: ipse enim dominus in iussu & in voce archangeli & in tuba dei descendet de cæC lo, & mortui in Christo resurgent primi: deinde nos viuentes, qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aëra, & ita semper cum domino erimus, Vellem de his verbis, vt dixi, audire doctiores: & si mihi potuerint hæc ita exponi, vt in eis possit intelligi, omnes homines qui viuunt, vel post nos victuri sunt, esse morituros, corrigere quod hinc aliquando aliter sensi. Neque enim debemus esse indociles doctores, & certe melius homo corrigitur prauus, quàm frangitur durus: cum iis quæ descripsimus, ita nostra vel aliorum exerceatur vel eruditur infirmitas, vt tamen in eis nulla velut canonica constituatur authoritas. Si autem in his verbis Apostoli nullus alius sensus poterit reperiri, & hoc eum intelligi voluisse claruerit, quod videntur ipsa verba clamare: id est, quòd futuri sint in fine seculi, & secundo 2.Cor.5. aduentu domini, qui non expolientur corpore, sed superinduantur immortalitate, vt absorbeatur mortale à vita: huic sententiæ proculdubio conueniet, quod in regula fidei confitemur, venturum dominum, iudicaturum viuos & mortuos: vt non hic intelligamus viuos iustos, mortuos autem iniustos, quamuis iudicandi sint & iusti & iniusti: sed viuos, quos nondum exisse,

mortuos autem, quos iam exisse de corporibus, adue- D tus eius inueniet. Quæ si ita esse constiterit, illa verba excutienda erunt, quomodo sic accipiamus, Tu quod 1.Cor.15 seminas non viuificatur, nisi prius moriatur: & illud, Omnes resurgemus: siue, omnes dormiemus: vt non aduersentur huic sententiæ, qua quidam creduntur etiā cum suis corporibus in æternū non gustata morte victuri. Sed vtrunlibet horum veracior & perspicacior intellectus inueniatur, quid ad causam pertinebit istorum, siue omnes debita morte plectantur, siue aliquibus ab hac exceptis conditione parcatur: cum tamen constet non solum mortem animæ, verumetiam corporis secuturam non fuisse, si peccatū non præcessisset: & gratiæ mirabiliore virtute iustos à morte ad æternam beatitudinem reuituiscere, quàm in mortis experientiam non venire. Hæc propter illos, de quibus mihi scripsisti, satis dicta sint: quanuis eos iam non existimem dicere, etiam si non peccasset Adam, fuisse vel corpore morituros. Cæterum quod attinet ad quæstionem resurrectionis, propter illos qui creduntur non esse morituri, sed ex hac mortalitate ad immortalitatem sine morte media transituri, inquisi- E tio diligētior adhibenda est, & si quid hinc absolutum ac definitum disputatione rationabili atque perfecta vel audisti, vel legisti, vel etiam ipse adhuc audire, aut legere, aut excogitare potueris, peto mihi mittere non graueris. Ego enim, quod confitendum est charitati tuæ, plus amo discere quàm docere: nā hoc admonemur etiam dicente Apostolo Iacobo, Sit autem omIacobi.1. nis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Vt ergo discamus, inuitare nos debet suauitas veritatis: vt autē doceamus, cogere necessitas charitatis: vbi potius orandum est, vt transeat ista necessitas, qua hominem docet aliquid homo, & simus omnes docibiles dei: quanuis & hoc simus, cum ea quæ ad ve- Esa.54. ram pietatem pertinēt, discimus, etiam quādo illa do- Ioan.6. cere videtur homo: quia neque qui plantat, est aliquid, 1.Cor.3. neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Cum itaque si deus incremētum non daret, nō essent Apostoli plantatores & rigatores: quanto magis ego vel tu vel quilibet huius temporis homines, quādo nobis videmur esse doctores? Quarta tua quęstio est, qua- q.IIII. re dixit Dauid, Potens in terra erit semē eius, gene- Psal.111. ratio rectorum benedicetur. Cum sciamus iustorum F filios & fuisse & esse maledictos: & iniustorū, & fuisse & esse benedictos. Huic quæstioni de Psalmi ipsius expositione respōdeo, quem cū in populo tractarem, dixi, Beatus enim vir qui timet dominū, in mādatis eius volet nimis. Viderit deus, qui solus & veraciter & misericorditer iudicat, quantū iste proficiat in mandatis eius: quoniam tentatio est vita humana super terram, Iob.7. sicut sanctus Iob dicit. Et iterum scriptum est, Quoni- Sapien.5. am corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam: & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Qui autem iudicat nos, dominus est. Nec ante 1.Cor.14. tempus iudicare debemus, donec veniat dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à deo. Viderit ergo ille quantum quisque proficiat, in mandatis eius tamen volet nimis, qui pacem illius coædificationis adamauerit: nec iam desperare debet, quoniam in mādatis eius volet nimis, & pax in terra homi- Lucæ.2. nibus bonæ voluntatis. Vnde, Potens in terra erit semen eius. Et semē futuræ metis, opera esse misericordiæ, Apostolus testis est qui dicit, Bonum autē facien- Gala.6.

Gtes non deficiamus. Tempore enim proprio metemus
1.Cor.9. non deficientes. Et iterũ, Hoc autem, inquit, qui parce
seminat, parce & metet. Quid autem fratres potẽtius,
Lucæ.19. quàm vt regnum cœlorũ non solum Zachæus emat di
Lucæ.21. midio rerum suarum, sed & vidua duobus minutis: &
tantundẽ ibi vterq; possideat? Quid potẽtius, quàm vt
idem regnũ & thesauris diuitis, & calice aquæ frigidæ
pauperis valeat, Sunt autem qui ista faciunt dum ter-
rena conquirunt, aut hic mercedem sperãtes à domi-
no, aut hominibus placere cupientes. Sed generatio
Psal.74. rectorum benedicetur: id est, opera eorum quorũ bo-
nus deus Israël, qui recto sunt corde. Rectum autẽ cor
est, nõ resistere patri emendanti, & credere pollicen-
ti, non eorum quibus cõmouentur pedes, & effundũtur
Psal.17. gressus atq; labuntur, sicut in alio Psalmo canitur, dum
zelant in peccatoribus, pacem peccatorum videntes,
& putant perire opera sua, quia non eis merces reddi-
tur peritura. At iste vir qui timet dominum, & in tẽ-
†conuersa- plum sanctum dei conuersione† recti cordis aptatur,
tione. nec gloriam hominum quærit, nec terrenas diuitias
concupiscit, & tamen gloria & diuitiæ in domo eius.
H Domus enim eius cor eius est, vbi deo habitante opu-
lentius habitat, cum spe vitę æternę, quàm hominibus
habitantibus in marmoratis laqueatisq; tectis, cum ti-
more mortis æternę. Huius enim iustitia manet in se-
culum seculi. Ipsa eius gloria, ipsa diuitiæ. Illius autem
purpura & byssus & epulæ splendidæ, & cum præsto
sunt, trãseunt, & cum ad finem venerint, aquæ guttam
ex digito stillantem desyderans, ardens lingua cla-
mabit. Hæc sunt quæ in dicto Psalmo exposuisse me
memini, & ad quæstionis tuæ quarto loco propositæ
solutionem satis esse nunc existimo. [Quinto autẽ lo-
co id posuisti, vnde post omnia disputaturum me esse
Quæstio vt 1.Reg.28. promisi.] Sexta tua propositio est, Vtrũ iuxta hi-
storiam libri Regnorũ, Pythonissa ipsum prophetam
Samuẽlẽ de inferno euocauerit? Hoc à me beatæ me-
quæstiõe.3. moriæ Simplicianus Mediolanẽsis Episcopus aliquã-
do quæsiuit. Quid ergo ei responderim, subditũ lege,
Item quæris inquam, vtrum spiritus immundus qui e-
rat in Pythonissa, potuerit agere, vt Samuẽl à Saule vi-
deretur, & loqueretur cum eo? Sed multo maioris mi-
raculi est, quòd ipse Satanas princeps omniũ immun-
dorum spirituum potuit loqui cum deo, & petere tẽ-
I tandum Iob iustissimum virum qui etiam Apostolos
Iob.1. tentandos petiit. Aut si hoc ideo non habet difficilem
quæstionem, quia per quam voluerit creaturam, cui
voluerit creaturæ vbique præsens veritas loquitur, nec
Lucæ.22. propterea magni meriti est cui loquitur, deus. Interest
eñ quid ipse loquatur, quia & imperator cũ multis in-
nocentibus non loquitur, quibus prouidentissime cõ-
sulit ad salutem, & cum multis nocentibus loquitur,
quos iubet interfici. Si ergo hinc propterea nulla quę-
stio est, nulla sit quæstio, quomodo etiam immundus
spiritus, cum anima sancti viri loqui potuerit. Omni-
bus enim sanctis deus creator & sanctificator longe
vtique maior est. Quòd si hoc mouet, quòd licuerit ma
†excitare ligno spiritui citare† animam iusti, & tanquam de ab-
ditis mortuorum receptaculis euocare: nonne magis
mirandum est, quòd Satanas ipsum dominum assum-
Matth.4. psit, & constituit super pinnam templi? Quolibet e-
nim modo id fecerit, ille etiam modus quo Samuẽli fa
ctum est vt excitaretur, similiter latet. Nisi forte quis
dixerit, faciliorem diabolo fuisse licentiam ad domi-
num viuum vnde voluit assumendum, & vbi voluit cõ
stituẽdum, quàm ad Samuẽlis defuncti spiritum à suis
sedibus excitandum. Quòd si illud in Euangelio nos K
ideo nõ perturbat, quia dominus voluit atque permisit
nulla diminutione suæ potestatis & diuinitatis id fie-
ri: sicut ab ipsis Iudæis quanquã peruersis atq; immun-
dis, & facta diaboli facientibus, & teneri se & vinciri, Matth.26. &.27.
& illudi, & crucifigi, atq; interfici passus est: nõ est ab-
surdum credere, ex aliqua dispensatione diuinæ volũ-
tatis permissum fuisse, vt nõ inuitus, nec dominãte aut
subiugante magica potentia, sed volens atq; obtempe-
rans occultæ dispensationi dei, quę Pythonissam illam
& Saulem latebat, cõsentiret spiritus Prophetæ sancti
se ostendi aspectibus regis, diuina eum sententia per-
cussurus. Cur enim anima boni hominis à malis viuis
euocata si venerit, amittere videatur dignitatem suã,
cum & viui plerunq; boni vocati ad malos veniant, &
agant cum eis quod officium postulat æquitatis, seruato atq; incõcusso decore virtutis suæ, & illorum vitiis
pro rerum præsentium, vel vsu vel necessitate tracta-
tis? Quanquam in hoc facto potest esse alius facilior
exitus, & expeditior intellectus, vt non vere spiritum
Samuẽlis excitatum à requie sua credam⁹, sed aliquod
phantasma, & imaginariam illusionem diaboli machi- L
nationibus factam: quam propterea scriptura nomine
Samuẽlis appellat, quia solent imagines earum rerum
nominibus appellari, quarum imagines sunt: sicut om-
nia quæ pinguntur atque finguntur ex aliqua materia
metalli, aut ligni, vel cuiusque rei aptæ ad opera hui-
usmodi: quæ etiam videntur in somnis, & omnes ferè
imagines earum rerum, quarum imagines sunt, appel-
lari solent nominibus. Quis enim est qui hominem
pictum dubitet vocare hominem, quandoquidem &
singulorum quorumque picturam cum aspicim⁹, pro-
pria quæque nomina incunctanter adhibemus: velut
cum intuentes tabulam aut parietem, dicimus, Ille Ci-
cero est, ille Salustius, ille Achilles, ille Hector: hoc
flumen Simois, illa Roma, cum aliud nihil sint quàm
pictæ imagines? Vnde cherubin cum sint cœlestes
virtutes, facta† tamen ex metallo, quod imperauit de- †fictæ.
us, super arcam testamenti magnæ rei significandæ Exod.25.
gratia, non aliud quàm cherubin illa quoque figmenta
vocitantur. Item quisquis vidit somnium, non dicit,
Vidi imaginem Augustini, aut Simpliciani: sed vidi
Augustinum aut Simplicianum, cum eo tempore quo M
tale aliquid vidit, nos ignoraremus: vsqueadeo mani-
festum est, nõ ipsos homines, sed imagines eorum vi-
deri. Et Pharao spicas se dixit vidisse in somnis, & bo- Genc.41.
ues, non spicarum aut boum imagines. Si igitur li-
quido constat nominibus earum rerum, quarum ima-
gines sunt, easdem imagines appellari: non mirum est
quòd scriptura dicit Samuẽlem visum, etiam si forte 1.Reg.28.
imago Samuẽlis apparuit machinamento eius, qui 1.Cor.11.
transfigurat se velut angelum lucis, & ministros suos
velut ministros iustitiæ. Iam vero si illud mouet, quo-
modo & à maligno spiritu Sauli vera prædicta sint,
potest & illud mirũ videri, quomodo dæmones agno- Matth.8.
uerint Christum, quem Iudæi non agnoscebant. Cum
enim vult deus etiam per infimos infernósque spiri-
tus aliquem vera cognoscere, temporalia duntaxat,
atque ad istam mortalitatem pertinentia: facile est
& non incongruum, vt omnipotens & iustus ad eo-
rum pœnam quibus ista prædicantur, vt malum quod
eis impendet antequam veniat prænoscendo pati-
antur, occulto apparatu mysteriorum suorum etiam
spiritibus talibus aliquid diuinationis impertiat, vt
quod audiunt ab angelis, prænuncient hominibus.

Tantum

A Tantum autem audiunt, quantũ omnium dominus atq;
que moderator, vel iubet, vel finit: vnde etiam spiritus
Pythonicus in Actibus Apostolorum attestatur Paulo
Acto 16. Apostolo, & Euangelistæ esse conatur. Miscent tamen
isti fallacias, & verum quod nosse potuerint, nõ docẽ-
di magis quàm decipiendi fine prænunciant. Et forte
1.Reg.28. hoc est, quòd cum illa imago Samuẽlis Saũlem prędi-
ceret moriturum, dixit etiam secum futurũ, quod vtiq;
falsum est. Magno quippe interuallo post mortem se-
parari bonos à malis in Euangelio legimus, cum do-
Lucæ.16. minus inter superbũ illum diuitem, cum iam apud in-
feros tormenta pateretur: & illum qui ad eius ianuam
vlcerosus iacebat, iam in requie constitutum, magnũ
chaos interiectũ esse testetur. Aut si propterea Samuẽl
1.Reg.28. Saũli dixit, Mecum eris: vt non ad æqualitatem fœli-
citatis, sed ad parem conditionẽ mortis referatur, eo
quòd vterque homo fuerit, & vterque mori potuerit,
iamq; mortuus, mortem viuo prænunciabat, Perspicit,
quantum opinor, prudentia tua, secundum vtrunq; in-
tellectum habere exitum illam lectionem, qui non sit
cõtra fidem: nisi forte profundiore & perplexiore in-
B quisitione, quæ vel virium mearum, vel temporis ex-
cedit angustias, inueniatur ad liquidum, vel posse vel
non posse animam humanam, cum ex hac vita migra-
uerit, magicis carminibus euocatam, vitiorum appa-
rere conspectibus, etiam corporis lineamenta gestan-
tem, vt non solum videri valeat, sed & agnosci. Et si po
test, vtrum etiam iusti anima, nõ quidem cogatur ma-
gicis sacris, sed dignetur ostendi occultiorib⁹ myste-
riis summæ legis obtẽperans: vt si fieri non posse cla-
ruerit, non vterque sensus in huius scripturę tractatio-
ne atque expositione admittatur, sed illo excluso ima-
ginaria similitudo Samuẽlis diabolico ritu facta intel
ligatur. Sed quoniam siue illud fieri possit, siue nõ pos
sit, tamen fallacia Satanæ atque imaginum simulan-
darum callida operatio decipiendis humanis sensi-
bus multiformis inuigilat: hæc diximus pedetentim
quidem, ne inquisitionibus diligentioribus præscri-
bamus, sed tamen potius existimemus tale aliquid fa-
ctum à maligno spiritu Pythonissæ illius ministerio,
quandiu nobis aliquid amplius excogitare atque ex-
C plicare non datur. Hæc sunt quæ tunc de Pythonissa
q.VII. & Samuẽle scripsi. Septima tua propositio est,
Qualiter satisfaciendum sit eis, qui dicũt Saram stu-
prum non effugisse, cum dicant Abimelech ab eius
conuentione somnio esse reuocatum, & immissum in
eius copulam Pharaonem. Non video, cur ad hoc cre-
Gene.12. dendum scriptura nos cogat. Accepit enim eam qui-
dem vxorem, continuóque ditatus est Abraham mul-
tis Aegyptiorum muneribus propter illam: sed non
scriptum est, quòd cum ea Pharao dormierit, eique
permixtus sit, quoniam deus eum multis magnisq; cla-
dibus affligendo id facere non permisit. Non enim
placitæ regibus ad coniugium fœminæ mox etiam
carne copulabantur. Sed sicut legimus in libro qui
Hester.2. prænotatur Hester, per aliquot menses imò per totum
annum, vnguentis, pigmentis & aromatibus accura-
bantur earum corpora, priusquam corpori regio mi-
scerentur. Hoc ergo spatio facta sunt illa quæ scripta
Gene.2. sunt donec Pharao contritus & exterritus, marito re-
stituisset vxorem. Abimelech autem quoniam som-
nio est ab eius commixtione prohibitus, ideóque Sa-
ram nouisse stuprum contendunt: putant vtique re-
gem vt somniaret, non nisi post eius cõcubitum dor-
mire potuisse. Quasi vero vt omittam tempus quo ac-

curabantur vt supra dixi ad voluptatem regiam cor- D
pora fœminarum, non potuerit deus priusquam con-
uenirent eũ mergere in somno, & admonere per som-
nium. Dicam quod factum est in Mauritania Sicifen-
si. Neque enim deus sanctorum, non ipse est etiã deus?
Viduam in proposito continentiæ constitutam Cel-
cichius quidam catechumenus iuuenis rapuit, vt habe-
ret vxorem. Antequam concumberet pressus somno,
& territus somnio, Sicifensi Episcopo eandem vehe-
mentissime requirẽti, reuocauit intactam. Viuunt ad-
huc de quibus loquor. Ille baptizatus, & ipso in se facto
miraculo cõuersus ad dominum, ad Episcopatum mi-
rabili probitate peruenit, illa in sancta vidũitate per-
sistit. Quid autem dixerim cõtra Faustum Manichæ- Lib.22.c.33.
um, cum calumniaretur patriarchæ Abrahæ, scilicet
quòd vxorem suam duobus regibus ad concubitum
venditasset, indignánsque subieci, Quod autem iu-
stum & fidelem virum matrimonij sui infamosissimũ
nundinatorẽ appellans, auaritiæ ac ventris causa duo-
bus regibus, Abimelech ac Pharaoni diuersis tempo- Ge.12.&.20
ribus Saram coniugem suam sororem mentitum, quia
erat pulcherrima, in concubitum asserit venditasse, nõ E
ore veridico à turpitudine separat honestatẽ, sed ore
maledico totum vertit in crimen. Hoc enim Abra-
hæ factum lenocinio simile videtur, sed non valenti-
bus ex illius æternæ legis lumine à peccatis recte fa-
cta discernere: quibus & constantia, pertinacia vide-
ri potest, & virtus fiduciæ, vitium putatur audaciæ, &
quæcunque similiter obiiciuntur quasi nõ recte agen-
tibus à non recte cernentibus. Neque enim Abraham
flagitio cõsensit vxoris, eiusq; vendidit adulterium: sed
sicut illa famulam suã nõ libidini mariti permisit, sed
officio generandi vltro obtulit, nequaquã turbato or-
dine naturali, vbi eius potestas erat iubens potius obe-
dienti, quàm cedens cõcupiscenti: sic & ipse cõiugem
castam, & casto corde sibi cohærentẽ, de cuius animo
vbi pudicitię virtus habitat, nullo modo dubitabat, ta-
cuit vxorẽ, dixit sororẽ: ne se occiso ab alienigenis atq;
impiis captiua possideretur, certus de deo suo q̃ nihil
eam turpe ac flagitiosum perpeti sineret. Nec eũ fides
aut spes fefellit. Nanq; Pharao territus monstris, mul-
tisq; propter eam malis afflictus, vbi eius esse vxorem
diuinitus didicit, illaesam cum honore restituit. Abi- F
melech autẽ somnio commonitus & edoctus, similiter
fecit. Nouissime exponendum poscis de spiritu q.VIII.
dei qui superferebatur super aquam. Quidam enim as
seuerant, inquis, spiritum sanctum, alij mundanum spi
ritum dicunt, dicentes, quia non potuit historiogra-
phus cum creaturis enumerare creatorem, nec huic lo
cum aliquem deputare, qui vbique sit totus, cum patre
videlicet atque filio. Quid ergo istorum senserim, ex Capite.4.
primo libro eorum quos de Genesi duodecim, sicut po & sequen.
tui, non secundum allegorias, sed secundum rerum ge
starum fidem scripsi, & in hoc opusculum transtuli. In-
est, inquam, deo benignitas summa & sancta, & iusta:
& quidam non ex indigentia, sed ex beneficentia ve-
niens amor in opera sua. Propterea priusquam scribe-
retur, dixit deus, Fiat lux, præcessit scriptura dicens, Et Gene.1.
spiritus dei superferebatur super aquam: quia siue a-
quæ nomine appellare voluit totam corporalem ma-
teriam, vt eo modo insinuaret, vnde facta & formata
sint omnia, quæ in suis generibus iam dignoscere pos
sumus: appellans aquam, quia ex humida natura vi-
demus omnia in terra per species varias formari
atque concrescere: siue spiritalem vitam quandam an-

te formam cõuersionis,quasi fluitantem, superferebatur vtiq; spiritus dei: quia subiacebat scilicet bonæ voluntati creatoris,quicquid illud erat, quod formãdum perficiẽdúmque inchoauerat: vt dicente deo in verbo suo,Fiat lux,in bona voluntate: hoc est,in beneplacito eius,pro modo sui generis maneret quod factum est. Et ideo rectum est quod placuerit deo,scriptura dicẽte,Et facta est lux, Et vidit deus lucem quia bona est, Vt quemadmodum in ipso exordio inchoatæ creaturæ,quæ ex cœli & terræ nomine,propter hoc quod de illa perficiẽdum erat, commemorata est, trinitas insinuatur creatoris:nam dicente scriptura, In principio fecit deus cœlum & terram : intelligimus patrem in dei nomine,& filium in principij nomine, qui non patris, sed per seipsum creatæ primitus , ac potissimum spiritalis creaturæ,& consequenter etiã vniuersæ creaturæ principium est, Dicente autem scriptura , Spiritus dei superferebatur super aquam: completam commemorationem trinitatis agnoscimus: Ita & in conuersione atque perfectione creaturæ,vt rerum species digerãtur, eadem trinitas insinuatur: verbum dei scilicet,& verbi generator , cum dicitur , Dixit deus : & sancta bonitas , in qua deo placet quicquid ei pro suæ naturæ modulo perfectum placet , cum dicitur , Vidit deus quia bonum est . Sed cur commemorata prius, quanuis imperfecta creatura , postea commemoratur spiritus dei,prius dicente scriptura, Terra autem erat inuisibilis & incomposita,& tenebræ erant super abyssum: ac deinde inferente,Et spiritus dei superferebatur super aquam? An quoniam egenus atque indigus amor ita diligit,vt rebus quas diligit subiiciatur : propterea cum memoraretur spiritus dei in quo sancta eius benevolentia dilectioque intelligitur, superferri dictus est: ne faciendo opera sua,per indigentiæ necessitatem potius , quàm per abundantiam beneficentiæ deus amare putaretur? Cuius rei memor Apostolus dicturus de charitate, supereminẽtem viam demonstraturum se ait . Et alio loco , Supereminentem, inquit,scientiæ charitatem Christi.Cum ergo sic oporteret insinuare spiritum dei , vt superferri diceretur, *commodius factum est*, vt prius insinuaretur aliquid inchoatum, cui superferri diceretur : non enim loco, sed omnia superante ac prœcellente potentia. Iam nunc illud quod reddendum distuleram,paulisper intende. Quæris enim quare dixerit dominus nimirum præscius futurorum , Elegi Dauid secundum cor meum:cum talia tantaq; ipse homo cõmiserit.Quod quidem,si de ipso Dauid,qui reprobato Saule& extincto, fuit rex Israël , dictum intelligamus : magis quia deus præscius futurorũ est,præuidit in eo tantam pietatem, tamq; veracem pœnitentiam,vt esset in eorũ numero, de quib⁹ ipse dicit,Beati quorum remissæ sunt iniquitates,& quorum tecta sunt peccata,Beatus vir, cui non imputauit dominus peccatum. Cum ergo præsciret eũ deus peccaturũ, & peccata sua pia humilitate & syncera pœnitentia deleturum , cur non diceret, Inueni Dauid secundum cor meum : cui non erat imputaturus peccatum tam multa bona facienti , & cum tanta pietate viuenti , & ipsa pietate pro peccatis suis sacrificium contriti spiritus offerenti ? Propter hæc omnia verissime dictum est, Inueni Dauid secũdum cor meum:quia licet secundũ cor dei non esset quòd ille peccauit:tamen secundum cor dei fuit,quòd pro peccatis suis congrua pœnitentia satisfecit? Hoc solum ergo in illo secundum cor dei non fuit, quod illi deus nõ imputauit. Hoc itaque ablato,id est, non imputato,quid remansit nisi vnde verissime diceretur, Inueni Dauid secundum cor meum ? Si autem hoc prophetice dictũ de Christo velimus accipere, nullus nodus quæstionis occurret,nisi forte vt quęratur à nobis,quomodo Christum recte isto nomine vocare potuerit . Sed respondemus propter semen Dauid,ex quo carnem Christus assumpsit,nec sine exemplo rationem huius in Christo nominis reddimus.Inuenimus quippe apertissime Iesum Christum apud prophetam Ezechielem Dauid esse appellatum,vbi legitur ex persona dei patris, Et suscitabo super pecora mea pastorem vnum qui pascat ea,seruum meum Dauid , & ipse pascet ea , & ipse erit his in pastorem,Ego autem dominus ero eis in deũ,& seruus meus Dauid princeps in medio eorum,ego dominus locutus sum.Et alio loco,Et rex,inquit, vnus erit omnibus imperans,& non erunt vltra duæ gentes, nec dividentur amplius in duo regna,neque polluentur vltrà in idolis suis , & abominationibus suis, & in cunctis iniquitatib⁹ suis:& saluos eos faciã de vniuersis sedibus suis in quibus peccauerunt, & mũdabo eos, Et erunt mihi populus,& ero eis deus , & seruus meus Dauid rex super eos & pastor vnus erit omniũ eorum. Osee quoq; Propheta,cum prænunciaret tẽpus Iudæorum,quale nũc habent,& in Christum eos postea credituros, eundẽ Christum Dauid nomine prophetauit dicens,Quoniam diebus multis sedebũt filij Israël sine rege,sine principe,sine sacrificio,sine altari,sine sacerdotio,sine manifestationibus.Sic nũc esse Iudæos ambigit nemo.Sed quod ait Apostolus Paulus gentib⁹ loquens,Sicut enim vos aliquando non credidistis deo, nunc autem misericordiam cõsecuti estis propter incredulitatem illorum† : ita & isti nunc non crediderunt in vestra misericordia , vt & ipsi misericordiam consequantur . Hoc Propheta iste tanto ante prædicens,secutus adiunxit , Et postea reuertẽtur filij Israël, & inquirent dominum deum suum , & Dauid regem suum,& stupescent in domino,& in bonis ipsius in nouissimis dieb⁹.Ecce & hic per Dauid nónne† prophetatus est Christus,quoniam quando ista prophetabantur , ille Dauid rex Israël iam olim ante dormierat: dominus autem Iesus ex eius semine fuerat in carne venturus , propter quod prophetico loquendi modo appellabatur Dauid.Videtur autẽ Apostolus hoc testimonium ita posuisse in Actibus Apostolorum , vt non nisi de illo rege Dauid qui Saũl succesſit posſit intelligi, Nam inter cætera , Exinde,inquit,postulauerunt regem,& dedit illis deus Saũl filium Cis,virũ de tribu Beniamin annis quadraginta, Et amoto illo suscitauit illis Dauid regem, cui & testimonium perhibens dixit , Inueni Dauid filium Iesse , virum secundum cor meum qui faciet omnes voluntates meas . Sed quando *secutus adiunxit & dicit* , Huius Deus ex semine, secundum promissionem , adduxit Israël saluatorem Iesum:altius significauit in domino Iesu poti⁹ esse intelligendum illud testimonium, qui vere facit omnes voluntates dei patris,quàm in illo rege Dauid, qui licet secũdum superiorem disputationem remissis peccatis propter ipsam quoque piam pœnitentiam non immerito dici posſit *inuentus* secundum cor dei, tamen omnes voluntates dei quomodo fecit? Qui cum excellentissime laudaretur,quãdo eius tempora & facta enarrantur: notatus est tamen quòd non destruxit excelsa, vbi sacrificabat populus dei cõtra præceptum dei,qui tãtũmodo in tabernaculo testimonij sibi sacrificari

1.Cor.12. Ephes.5.

Quæstio.V. Acto.13.

Psal.31.

Christ⁹ Dauid appellatus est.

Ezechi.34.

Ezech.37.

Osee.3.

Rom.11.

†in incredulitate illorũ. Osee.3.

†nomen.

Acto.13.

ficari iusserat:quanuis etiam in eisdem excelsis eidem sacrificaretur deo, Quæ postmodum excelsa ex ipsius Dauid semine propagatus rex Ezechias, cum testimonio magnæ suæ laudis euertit. Sicut potui respondi inquisitionibus tuis. Si quid de istis rebus inuenisti melius,siue inuenire potueris,gratissimum habebimus, si nos feceris nosse.Ego enim,quod & supra de me commemoraui,magis amo discere quàm docere.

FINIS.

CENSVRA.

QVi uersati sunt in operibus Augustini,uel non monẽti sentient hoc uolumen à studioso collectum ex uariis locis,quo studio commonstrauimus & alia quædam esse cõgesta. Quòd si opus est Augustini, quî fit ut præfatio sit percontantis? Orosii nomen posterior aliquis affinxit,hoc argumento , quòd stylus præfationis cum opere reliquo non congruit . Quin ut prologi stylus dissidet ab Orosiana phrasi , ita reliquus sermo non conuenit Augustino, nisi quum ipsius uerba recitantur. Ad hæc uoces quædã admixtæ,nullatenus,& ecce,& potentialiter, aliæq; consimiles, indicant recentiorem quẽpiam admouisse manum . Nec tamen tota collectio uidetur unius hominis: nam quæstione. XXVI. addita est appendix,cum insulsa præfatiuncula,Libens adesto, & te totum ad audiendum prepara, cuiusmodi uoces aliquot & in initio interiecit.Deniq; posteriores quæstiones prioribus sunt aliquãto frigidiores,Non dãno studiũ illius, qui quæ in Augustini libris & subtiliter & prolixè disputata fuerãt, contraxit in cõpendium:uerum ad hunc modum in immensum crescunt uoluminа.Hoc ita lectorem monitum esse uolui, ut si meum iudicium nõ probat,fruatur suo.

SEXAGINTA-QVINQVE QVAESTIONVM

Dialogus sub titulo Orosij percontantis,& Augustini respondentis.

PRAEFATIO.

LICET multi & probatissimi viri diuerso quidem stylo, sed nõ diuersa fide innumerabilia opuscula ediderit,ita vt difficile sit eorum omnia legere: ea tamen quę legũtur,propter eloquij venustatem , & difficillimas quæstionum perplexitates minime †coguntur, intelliguntur:Reuera enim,dum nituntur†propter altitudinem scripturæ diuinæ occultam viam carpere, paruitati nostræ ambiguitatem non minimã reliquerunt.Sunt etiam planè spirituales viri,qui eorũ assequũtur eloquium,& penetrant intellectũ.Quorũ nos dum concupiscentiis satisfacimus, præclaræ eorum scientiæ nõ æquamur,vt eas sicut illi intelligere valeam⁹. Quapropter quæso te,vt percõtanti mihi respõdeas,& quę Orosij quæstio. obscuritatem faciunt,elucidare digneris. In primis igitur quæro abs te , vtrum deus Trinitas sit,& quibus Augu.rũsio. Gene.1. testimoniis approbes, nosse desydero. Principium Geneseos euidenter ostendit . Ait enim, In principio fecit deus cœlum & terram. Quid autem principium intelligẽdum putabim⁹, nisi filium ? Ipse enim de seipso,interrogantibus Iudæis quis esset, respondit, Principium qui & loquor vobis.Ergo principium filius.Per filium fecit deus cœlum & terram, Omnia per ipsum facta sunt,sicut Euangelista Ioannes narrat, & sine ipso factum est nihil. Procul*dubio* in dei nomine pater, in principij nomine *filius intelligendus est* . Profecto cum dixisset,In principio fecit deus cœlum & terram: secutus adiunxit, Et spiritus dei ferebatur super aquas: qui tertia est in Trinitate persona . Igitur si Trinitas non esset, nunquam dominus noster Iesus Christus diceret discipulis suis,Ite baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & spiritussancti : nec baptizato domino in Iordane à Ioanne , vox de cœlo dixisset,Hic est filius meus dilectus , in quo mihi bene complacui: nec spiritussanctus in columbæ specie descendisse super eũ,& mansisse diceretur. Miror infœlicem Sabellianorum hæresim,hoc est Patripassianorum, quòd sic cæci sunt mente,vt tam præclara, tam aperta testimonia non attendant. Ipsi nãque asserunt viam esse personam,id est,ipsum filium esse qui pater est , & ipsum spiritumsanctum. Sed nos cæcitatem ipsorũ relinquẽtes , tres personas secundum scripturas sanctas intelligamus:id est,alium esse patrem qui genuit, alium filium qui genitus est à patre,alium spiritumsanctũ:non aliud, quia substantia vnum sunt . Personas distinguimus,non deitatem separamus . Igitur filius dei natura est filius,non adoptione.Sic enim scriptũ est, Ex vtero,inquit,ante luciferum genui te.Non quòd deus pater vterum habeat sicut nos,aut corporeus esse credẽdus sit: sed per vterum substantiam intelligi voluit,de qua natus est filius. Quod est pater , hoc genuit : deus deum, lux lucem. Igitur sicut homo hominẽ , & canis canem gignit . Nunquam autẽ visum est vt homo genuerit canem . Ac per hoc non de nihilo,neque de aliqua alia substantia,sed de seipso filium genuit.

Ioan.8. Ioan.1. Matth.28. Matth.3. Psal.109. Ioan.15. Ioan.20. Lucæ.24. Matth.10. Rom.8.

De personarũ distinctione, vel de geniti filij persona satisfactum mihi esse arbitror : Nunc quæro à te quid credas de spiritusancto, vtrum & ipse ingenitus sit,an genitus. Spiritumsanctum neque ingenitum, neque genitum fides certa declarat . Quia si dixerimus ingenitum,duos patres affirmare videbimur. Si autem genitum , tunc duos filios credere culpabimur. Sed quod certa fides tenet,nec ingenitus est nec *genitus,sed ab vtroque procedens:id est*, à patre & filio.Et vt hæc testimoniis approbem, ipsum dominum nostrum Iesum Christum discipulos suos audi docentem , Cum autem venerit , inquit, paracletus quem ego mittam vobis à patre spiritum veritatis, qui à patre procedit,ille testimoniũ perhibebit de me . Et rursum ipse dominus noster Iesus Christus, post resurrectionem suam,vt ostenderet à se procedere spiritumsanctum sicut à patre, insufflans in discipulos suos,ait, Accipite spiritumsanctum.Item, Ego mittam promissum patris mei in vos . Vnus ergo spiritus est patris & filij,vnus amborum spiritus.Igitur quòd patris sit spiritus , ipse dominus & saluator noster Iesus Christus discipulis suis,ait, Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.Et quòd idem,& filij sit spiritus, Paulus Apostolus testis est , Si quis autem, inquit, spiritum Christi non habet , hic non est eius. De singulis personis , quòd alius sit pater, alius filius, alius spiritussanctus , vel quòd filius sit genitus , & spiritussanctus procedens , secundum scripturas sanctas aduertimus : Nunc vero illud scire cupio,si deus sit filius aut spiritussanctus, vel vtrũ

q.II. Responsio. q.III.

G vna ſit ſubſtãtia vel eſſentia, quam Græci ὁμȣσίαν vocant. Reſponſio. Intende animo, & vere quæ te mouent libentius demonſtrabo. Beatus Paulus Apoſtolus, quòd filius ſit deus, ad Romanos ſcribens de Iſraëlitis, Quorum patres, inquit, ex quibus eſt Chriſtus ſecundũ carnem, (Rom.9.) qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula. Et iterum in Euangelio ſecundum Ioannem, (Ioan.17.) Vt cognoſcant, inquit, te ſolum verũ deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Ordo eſt verborum, Vt cognoſcant te, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum ſolum verum deum. Et rurſus alia ſcriptura dicit, (1.Ioan.5.) Vt ſimus in vero filio ei⁹ Ieſu Chriſto: ipſe eſt verus deus & vita æterna. Et vt æqualitatem ſuam oſtendat, ait ipſe dominus, (Ioan.10.) Ego & pater vnum ſumus: Vnum ſunt, ſcilicet natura, non perſona. Et iterum, (Ioan.5.) Propterea, inquit, quærebant Iudæi Ieſum interficere, quia nõ ſolum ſoluebat ſabbatum, ſed & patrem ſuum dicebat deum, æqualem ſe faciẽs deo. Et rurſum beatus Apoſtolus Paulus, (Philip.2.) Qui cum in forma dei eſſet, nõ rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualẽ deo. Non enim poterat eſſe rapina, vbi æqualis erat natura, quæ non erat vſurpata, ſed nata: Non rapuit, quia habuit: H & multa innumerabilia, quæ ad momentum non occurrunt. Spiritum vero ſanctum verum deum actus Apoſtolorum apertiſſime edocent. (Acto.5.) Anania, inquit Petrus, cur tentauit ſatanas cor tuum mentiri te ſpirituiſancto? Et infra, Non es hominibus mentitus, ſed deo. Et in Euangelio ſecundum Ioannem, (Ioan.4.) Deus, inquit, ſpiritus eſt. Paulus Apoſtolus ad Corinthios ſcribens, (1.Cor.6.) Neſcitis, inquit, quia corpora veſtra templum ſunt ſpirituſſancti qui in vobis eſt, quem habetis à deo, & non eſtis veſtri: Empti enim eſtis precio magno: glorificate ergo & portate deum in corpore veſtro. Pater inquam eſt deus, filius deus, ſpirituſſanctus deus: Non tres dij, ſed vnus eſt deus: Nam ſi pater maior, filius minor, ſpirituſſanctus pluſquam minor, quod hæretica prauitas aſſerit, iam non erit vnus deus, ſed tres dij, quod nefas eſt credere. Et valde redarguit illos ſcriptura diuina. (Deute.6.) Audi Iſraël, inquit, domin⁹ deus tuus, deus vnus eſt: Ac per hoc, ſicut non dicimus tres deos, nec tres eſſentias, ita nec tres ſapientias, nec tres ſpiritus. Nam interrogati de ſingulis perſonis: Si pater ſit ſapientia vel ſpirituſſanctus: reſpondemus, Pater ſapientia, & filius ſapientia, I & ſpirituſſanctus ſapientia: Non tres ſapiẽtiæ, nec tres ſpiritus, ſed vna ſapientia eſt & vnus ſpiritus, ſicut eſt vna ſubſtãtia aut vna eſſentia: quia hoc eſt illi eſſe quod ſapientem eſſe, vel ſpiritum eſſe. (q.IIII.) Et ſi æquales ſunt pater & filius, quomodo ipſe filius dicit, (Ioan.14. &.6.) Pater maior me eſt. Et, Non veni voluntatem meã facere, ſed voluntatem eius qui me miſit. Et iterum, (Matth.26.) Pater ſi fieri poteſt tranſeat à me calix iſte. Et, (Ioan.7.) Mea doctrina nõ eſt mea, ſed eius qui me miſit? Reſponſio. Iſta omnia & alia quæ à te non ſunt dicta, ſecundum formam ſerui quam aſſumpſit dicta ſunt. Igitur cum primus homo conditus eſſet à deo, & libero arbitrio muneratus, præceptumq́; ei poſitum eſſet, ſi cuſtodiſſet quæ ei deus præceperat, morte nõ corporis, neque animæ mulctaretur. Sed ille inobediens mandato dei, atque elatus ſuperbia, ſuaſioni ſerpentis obediens, dei præcepta contempſit. Et hæc cauſa extitit, vt mortis periculum incurreret, & ab illo vno homine omnis humana natura vitioſa atque peccato obnoxia mortalis exiſteret. (Rom.5.) Apoſtolus Paulus, Per vnum hominem, inquit, peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertrãſiit, in quo omnes peccauerunt. Quia ſicut per vnum hominem omnes homines in condemnationem, K ita & per vnius iuſtitiam, omnes homines in iuſtificationem vitæ. Et iterũ, (1.Cor.15.) Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo cœleſtis. Hic, inquã, homo cœleſtis eſt. Cœleſtem itaq; dico, quia non ex humano cõceptus eſt ſemine, ſed de Maria virgine pro noſtra ſalute aſſumptus à filio dei: ſicut Euangeliſta Ioannes teſtatur: (Ioan.1.) Et verbum, inquit, caro factum eſt, & habitauit in nobis. Et verbum caro factum eſt, non carne mutatum, vt non deſiſteret eſſe quod erat, ſed cœperit eſſe quod nõ erat. Aſſumpſit enim carnem, non ſe conuertit in carnem. Carnẽ iſtam à parte totum hominem intelligimus: id eſt, carnem & animam rationalem. Et ſicut primus homo & carne & anima mortuus fuerat, ita etiam oportuit vt per mediatorem dei & hominum, hominem Ieſum Chriſtũ & carne & anima viuificaretur. Ergo vt ſupra dixim⁹, ſecũdum aſſumptam hominis formam dictum eſt, Pater maior me eſt. (Ioan.14.) (q.V.) Video te dum de vno filio dei inquirimus, duos introducere voluiſſe, vt dicas filium dei, & filium hominis. Reſponſio. Non ſunt duo filij, ſed vnus eſt filius. Quia ille qui erat dei filius, factus eſt filius hominis in vnitate pſonæ. L Quia ſicut anima & caro vnus eſt homo, ita verbum & homo vnus eſt Chriſtus. Duas ſubſtantias: id eſt, duas naturas accipimus in vno filio dei, vnam diuinitatis, & alteram humanitatis, nõ duas perſonas: igitur ſi dixerimus duas eſſe perſonas, introducemus eſſe duos filios, & iam nõ eſſe trinitas, ſed quaternitas. Profecto enĩ per illud quod deus eſt, æqualis ſemper patri, vbique præſens eſt, & in cœlo totus, & in terra totus, & nullo contentus loco. Per id quod homo, & paſſus & mortuus, & reſurrexit, & aſcẽdit in cœlum, ſedetq́; ad dexteram dei patris: & ſic veniet ad iudicandum viuos & mortuos, quemadmodũ viſus eſt ire in cœlum, in eadem forma carnis atque ſubſtantiæ, cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abſtulit. (q.VI.) Cum vna ſit ſubſtantia patris & filij & ſpirituſſancti, quomodo filius ſine patre & ſpirituſancto ſuſcepit carnem? Reſponſio. Neque perſona patris, neque ſpirituſſancti, ſed ſola filij perſona ſuſcepit carnem. Et vt hoc intelligas, comparationibus vtar, vt ex creatura intelligas creatorẽ. Certe in anima eſt ratio, & cum vnũ ſint, aliud anima agit, aliud ratio. Anima viuimus, ratione ſapimus. M Ita pater & filius & ſpirituſſanctus cum ſint vna ſubſtantia, tota trinitas operata eſt hominem, quem non tota trinitas aſſumpſit, ſed ſola filij perſona. (q.VII.) Voluntarie† genuit pater filium, an neceſſitate? († al volũtate) Reſponſio. Nec voluntarie†, nec neceſſitate: quia neceſſitas in deo non eſt, præire autem voluntas ſapientiam non poteſt, quod eſt filius: igitur pri⁹ eſt rationabiliter ſapere quàm rationabiliter velle. Nam quidam noſter cum eum interrogaſſet hæreticus, vtrum volens, an nolens genuerit pater filium: laudabiliter reſpondiſſe fertur, Dic, inquit, & tu hæretice, Deus pater neceſſitate eſt deus, an volũtate? Quòd ſi dixiſſet, neceſſitate: ſequebatur illum grandis abſurditas. Si autem, voluntate: reſpondebatur illi, Ergo voluntate eſt deus, non natura: & ita in laqueum quẽ volebat ponere, ipſe incidit, & videns ſe conuictum, obmutuit. (q.VIII.) Quomodo illud intelligendũ eſt quod legitur, (Ioan.5.) Sicut pater vitam habet in ſemetipſo, ſic dedit & filio habere vitam in ſemetipſo? Reſponſio. Scimus filium dei à ſemetipſo non eſſe, ſed à patre genitum eſſe, patrem vero à nullo genitum eſſe, à nullo vitam accepiſſe. Dedit pater filio vitam gignendo, non quòd prius fuerit filius ſine vita, & poſtea acceperit vitam, ſicut

A ſicut nos qui per peccatum amiſimus vitam, & per gratiam ſaluatoris recepimus: ideo dicitur, accepit vitam: quia non eſt à ſeipſo genitus, non enim exiſtendo dedit, ſed gignendo. (q.IX.) Quoniam & ratione & teſtimoniis perſuaſiſti mihi de ſubiectione filij, quòd nõ ſit ſecundum ſubſtantiam minor, ſed ſecundum formam ſerui quã aſſumpſit: ideo quæro, quid de miſſione ſpirituſſancti ſentias, nunquid & ipſe hominem aſſumpſit, vt miſſus eſſe dicatur? Reſponſio. Sicut nec ſecundũ ſubſtantiam dicitur, ſeu miſſus, ſeu minor filius, ita nec ſpirituſſanctus. Poſtremo ſicut ille propter hominem minor aut miſſus, ita iſte propter columbam vel ignẽ miſſus dicitur: ſcilicet quia non in ea ſubſtantia qua eſt æqualis patri apparuit, ſed vt dictum eſt, per ſubiectam creaturam. (Matth.3.) (Acto.2.) Non enim ſicut filius hominem aſſumpſit, vt ſic in æternum permaneat, ſic ſpirituſſanct⁹ columbam vel ignem: ſed factæ ſunt illæ viſiones de creatura inferiore, ad manifeſtandum ſpiritumſanctum, quæ eſſe poſtea deſtiterũt. Nunquam enim illa incomprehenſibilis immutabiliſq; diuinitas, quæ eſt trinitas deus, B ab oculis carnalib⁹ videri poteſt, niſi vt dictum eſt, per ſubiectã creaturam. (q.X.) †Filius autem dei quomodo ſit de patre natus, ſpiritus vero ſanctus ab vtroque procedens declaraſti. Ideoq; quæro quid diſtat inter natiuitatem filij, & proceſſionem ſpirituſſancti? (†aliâs, Filius aũt dei ſic de patre qũo nat⁹, nõ qũo datus: ſpũs vero ſctũs ſic eſt de patre & filio quõ datus, nõ quõ natus: Ideoq;, &c.)

Reſponſio. Filius autem ſolius eſt patris, non ſpirituſſancti. Amborum, inquam, ſpiritus: id eſt, patris & filij. Quòd ſi ſpirituſſanctus filius eſſe diceretur: Nullus autem filius eſt niſi duorum, patris & matris, quod abſit vt inter deum patrem & filium tale quid ſuſpicemur: quia nec filius hominis ſimul ex patre procedit & ex matre, quia cum procedit ex patre, non tunc procedit ex matre, & cum procedit ex matre in hac luce, nõ tunc procedit ex patre. Spiritus vero ſanctus nõ de patre procedit in filium, & de filio procedit ad ſanctificandam creaturam, ſed ſimul de vtroque procedit.

(q.XI.) (Ioan.16.) Quomodo intelligendum eſt illud, quod Ioannes Euangeliſta de ſpiritusancto dicit, quòd non loquetur à ſemetipſo, Sic enim ait, Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcũq; audiet, loquetur. Reſponſio. Non loquetur à ſemetipſo, quia nõ eſt à ſemetipſo. Pater enim à nullo C eſt natus, filius à patre eſt genitus, ſpirituſſanctus à patre & filio procedens. Ideo non loquetur à ſemetipſo, quæcunque autem audiet, loquetur: Audire enim illi eſſe eſt, eſſe autem à ſe non eſt ſed à patre, ideo quæcunque audiet loquetur. (q.XII.) (Rom.8.) Quid eſt quod dicit Apoſtolus Paulus ad Romanos ſcribens, Nam quid oremus, inquit, ſicut oportet neſcimus, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſyderet ſpiritus, quia ſecũdum deum poſtulat pro ſanctis? Reſponſio. Modus iſte locutionis frequenter in ſcripturis ſanctis inuenitur, ſicut dicit dominus ad Abraham, (Gene.22.) Nunc cognoui quod timeas deum: hoc eſt, cognoſcere te feci: Sicut dicit Apoſtolus, (Gala.4.) Nunc cognoſcitis deum, imò nunc cogniti eſtis à deo. Cui enim ſemper omnia in præſentia ſunt, & futura iam facta ſunt. Quomodo nunc dicimur cogniti à deo, niſi faciente deo vt cognoſcamus deum? Sic & hic ſcribitur ſpirituſſanctus gemere pro nobis: id eſt, gementes nos facere. Infundit enim nobis charitatem in deum & proximum: Sicut dicitur lætus dies, quòd lætos facit: aut triſtis, quòd triſtes facit: aut lęta epiſtola, quòd lætos facit: Ita & hic gemere dicitur ſpirituſſanctus, eo quòd nos gementes facit. (q.XIII.) (Matth.12.) Cum Iudæi ſignũ peterent à domino & ſaluatore noſtro, reſpondit illis, D Generatio hæc adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ: Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit & filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Approba ergo quomodo in inferno fuerit tribus diebus & tribus noctibus, cum feria ſexta quæ eſt in paraſceue, hora nona emiſerit ſpiritum, & prima ſabbati ante lucem quæ eſt dominica, reſurrexit: Ecce non ſunt tres dies pleni, nec tres noctes. Reſponſio. Antiqui patres noſtri hoc ſenſerunt, vt prima dies quæ eſt paraſceue à parte vltima, & vltima quæ eſt dominica à parte prima debeat computari, & ita denominando à parte totũ, tres dies fuerunt, vltima pars feriæ ſextæ, totum ſabbatum, & prima pars dominicæ cum ſuis noctibus. (q.XIIII.) (Matth.13.) Cum repromittat dominus noſter Ieſus Chriſtus ſanctis ſuis, quòd in reſurrectione fulgeant ſicut ſol, quare ipſe dominus in reſurrectione ſua ſic non fulſit? Reſponſio. Clarificata carne vtiq; reſurrexit, ſed noluit in ea clarificatione diſcipulis ſuis apparere, quia non poſſent oculis ſuis talem claritatem perſpicere. E Si enim antequam moreretur pro nobis & reſurgeret, quando transfiguratus eſt in monte, diſcipuli ſui eum videre non potuerunt, ſed præ timore in terram ceciderunt, quanto magis clarificata carne domini eam videre non potuerunt. (q.XV.) (Marci.15.) (Ioan.19.) Marcus Euangeliſta narrat dominũ hora tertia crucifixum, Ioannes autem ſexta, cui potius credendum eſt ex his duobus? Reſponſio. Et ille verum dixit, & ille ſimiliter: Nam hora tertia clamauerunt Pilato Iudæi, Crucifige, crucifige eum. (Ioan.19.) Milites autem hora ſexta crucifixerunt eum. Igitur quod illi lingua, hoc iſti manibus effecerunt. Ne autem viderentur Iudæi non crucifigere dominum, ideo Euangeliſta poſuit (Marci.15.) hora tertia crucifixum dominum, quia non tantũ illi crucifixerunt qui miniſterium impleuerunt, ſed & illi qui clamauerunt. In eis enim completum eſt quod ait Pſalmographus, (Pſal.56.) Filij hominum, dentes eorum, arma & ſagittæ, & lingua eorum machæra acuta. Vides qualem gladium habuerunt, vnde hora tertia dominũ occiderunt. (q.XVI.) Cum deus omnia bona creauerit, nihilq; ſit quod non ab illo conditum ſit, vnde malum?

Reſponſio. F Malum natura non eſt, ſed priuatio boni hoc nomen accepit. Denique bonũ poteſt eſſe ſine malo, ſed malum non poteſt eſſe ſine bono, nec aliquid poteſt eſſe malum vbi non fuerit bonum. Ac per hoc dicimus & angelum bonum, & angelum malum: & hominem bonum, & hominem malum: ſed bonum quòd angelus, malum quòd vitioſus: bonum quòd homo, malũ quòd vitioſus. Ideoq; quando dicimus bonum, naturam laudamus: quando dicimus malum, non naturam, ſed vitium, quod eſt bonæ naturæ reprehendimus.

(q.XVII.) Omnes angeli æquales an inæquales creati ſunt? Et ſi æquales, cur non omnes firmi & ſtabiles fuerunt? Si vero inæquales, quo merito alij præſcientiæ ſuæ ſtabilitatem accipere meruerunt, & alij futurum ſuæ ruinæ caſum minime præuidere potuerunt? Reſponſio. Omnes quidem angeli æquales creati ſunt: Sed cadentibus illis per ſuperbiam, cæteri domino pia obediẽtia cohæſerunt, accipientes certam ſcientiam ſuæ ſtabilitatis, quam illi nunquam habuerunt: Et ſic ſunt gratia dei in omnibus circundati, vt nunquam poſſint cadere à beata vita, qua fruuntur domino cohærentes.

(q.XVIII.) (Gene.1.) Quomodo intelligendum eſt quod dicit deus in Geneſi, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram? In mente eſt ratio & intelligẽtia

tia

G tia:Ipſa itaque mens quando cogitat ea quæ ſunt æterna,tunc vere imago dei dicenda eſt: Et cogitando æ-
Reſponſio. terna vir eſt,ſicut ait Paulus Apoſtolus,Vir non debet
1.Cor.11. velare caput ſuum,cum ſit imago gloriæ dei: Quãtoq; ſe magis extẽderit in id quod æternum eſt, tanto magis inde formatur ad imaginẽ dei: Et ideo non eſt cohibenda, vt inde ſe contineat ac temperet. Quando vero ea agit & cogitat quæ ſunt temporalia, mulier appellatur:tunc non eſt dicenda imago dei,& propterea debet velare caput ſuum,ne nimium ſit ei⁹ ad inferiora progreſſio,& cum licita agit,illicita concupiſcat.

q.XIX. Reſponſio. Primus homo an mortalis factus eſt, an immortalis? Et mortalis ſecundum aliam, & immortalis ſecundum aliam cauſam. Tale itaque corpus habebat primus homo,quale & nos,ſed ſine peccato.Non enim habebat legem in membris ſuis repugnãtem legi mẽtis ſuæ,ſed vtique promeruit poſt præuaricationẽ. Igitur animale corpus habuit Adam,ſed vt non ſeneſceret nec deficeret per illius ligni virtutem qua ſuſtentabatur,quod in paradiſo vitæ nomẽ acceperat. Quapropter ſi dei præcepta ſeruaſſet, obedientiæ merito
H in illud corpus ſpiritale quale ſanctis in reſurrectione promittitur,permanſiſſet,poſtmodum commutãdum: Ac per hoc poterat nó mori, ſi dei præceptis pia obedientia cohæſiſſet.Non enim & ſic factus fuerat, vt nó poſſet mori ſicut cęteræ naturæ quæ omnino mori nõ poſſunt,ſed ita vt obedientia immortalem,inobedientia mortalem faceret. Quid eſt hoc quod dicit

q.XX. 1.Cor.15. Apoſtolus Paulus, Caro & ſanguis regnum dei nó poſſidebunt? Reſponſio. Ex hoc teſtimonio multi minus intelligentes,ac per hoc hæretice aſſerunt hominem nõ poſſe in eadem qua defunct⁹ eſt carne reſurgere: ſed tollentes veram carnẽ naturæ ſuæ, quale eſt corpus quod nunc habet,corpus aëreum quod nũquam habuit, homini poſt reſurrectionem attribuunt.Quod valde abſurdum conſyderantibus ipſam ſententiam approbatur, Caro & ſanguis,inquit, regnum dei non poſſidebunt.Et hoc idem Apoſtolus Paulus exponens,quodãmodo ſubſecutus,adiunxit,Neque corruptio incorruptionem poſſidebit.Quibus ſcribit Apoſtolus? Nempe his qui dicebant,Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Hos redarguens beatus Paulus Apoſtolus,
I carnem & ſanguinem appellat:hoc eſt opera carnis & ſanguinis,non poſſe adipiſci regnum dei.Nam ſi propria hic ſubſtantia carnis accipienda eſt quid dicent

Rom.8. de his quibus ſcribit idẽ Apoſtolus, Vos autẽ in carne nõ eſtis, ſed in ſpiritu:Nũquid nã Romani carnem nõ habebãt,quibus Apoſtolus ſcribebat? Sed in carne,inquit,non eſtis: id eſt non eſtis carnales, non facitis opera carnis, quæ inimica ſunt deo, quæ legi dei non ſubiiciuntur.Qui autem in carne ſunt,inquit,deo placere non poſſunt. Ecce qualis caro regnum dei nõ poſſidebit.Nam quòd homo in eadem qua moritur carne reſurgat,dominus noſter Ieſus Chriſtus poſt reſurrectionẽ ſuã dubitantibus diſcipulis, & putãtib⁹ ſe ſpiritũ

Lucæ.24. videre,reſpódit,Palpate & videte,quia ſpirit⁹ carnẽ & oſſa nõ habet,ſicut me videtis habere.Ac per hoc credimus hominem non tantum cum carne & oſſibus, ſed etiam cum ſanguine, & quicquid ad naturam eius pertinet reſurgere, & ſine vlla corruptione eſſe illic, vbi ſemper eſt æterna vita & æterna fœlicitas,cõtemplando triniratem deũ.Igitur ſicut iuſti cum ſua carne ad æternam fœlicitatem, ita impij ad æternam reſurgent miſeriam.

q.XXI. Geneſ.1. Geneſis principium habet, In principio fecit deus cœlum & terram: An igitur angeli poſtmodum facti ſunt, cum dicatur, quòd primo K
omnium fecit deus cœlum & terram? Reſponſio. Quãdo facta ſunt ſimul ſydera, ait ſcriptura, laudauerunt me omnes angeli mei voce magna. Quarto enim die facta ſunt ſydera, & iam angeli erant. Neque enim die tertio, neque ſecundo facti ſunt. In his enim apparet quæ facta ſunt.Tertio enim die arida, ſcilicet terra ab aquis diſcreta eſt. Secundo enim factum eſt firmamẽtum,vbi ſol & luna diſcurrunt & ſydera.Porrò primus dies ipſe eſt angelica natura, quæ primo cœli nomine nuncupata eſt. Vnde euidenter oſtenditur primo die ſpiritalem factam, id eſt angelicam naturã, & ſic hoc cœlum quod oculis cernimus: Nam quod ait,In prin- Gene.1.
cipio fecit deus cœlum & terram: non eſt primo omnium, ſicut ais: ſed in principio, id eſt, in filio, immo per filium fecit deus omnem ſpiritalem corporalemq; creaturam,quæ & cœli & terræ nomine appellata eſt. Nam quòd ipſe ſit principium, de ſe interrogantibus Iudæis quis eſſet, reſpondit, Principium qui & loquor Ioan.8.
vobis.Primo igitur voluit cœlum & terram velut quãdam ſpiritalem corporalemq; materiam dicere, & ſic quemadmodum ſingillatim facta ſunt,ordinem texe- L
re.Quod enim dixit cœlum, hoc mihi videtur dixiſſe aquarum abyſſum tenebroſam antea, quodammodo fluitantem vitam,niſi cõuertatur ad creatorem, & fiat lux,& cõtempletur trinitatem deum eſſe in deo. Neque enim ita dicimus, vt iſta materies præcedat formam ſuam,ſicut præcedit lignum arcam ſed ſicut præcedit vox verbum:Non enim tempore,ſed origine.Igitur prima creatura lux non eſt iſta quæ quarta die facta eſt,ſed ſpiritalis,id eſt,angelica natura. Cum q.XXII.
dicitur,Spiritus dei ferebatur ſuper aquas: localiter ferebat,ſicut ſol & luna & alia ſydera,an aliter? Reſponſio. Spiritusſanctus deus eſt, Quare non continetur loco aut diſtenditur: Neque temporum motionibus ſubiacet, ſed eſt vbique præſens & totus: Cum modo ſanè nominauit creaturam, cui ſuperferri diceretur ſpirituſſanctus,non localiter,ſed potentialiter dicitur. Nõ ex indigentia deus fecit opera ſua, ſed ex beneficentia, neque horum indiget quæ fecit. Indigus quippe atque egenus amor ſubiacet rebus quas diligit:Ipſe autem egenus non eſt,nec ſubiacet rebus quas diligit: Et ideo M
dictũ eſt ſuperferri creaturæ ſpiritumſanctum,quia nõ ex indigentia, nec egenti, ſed benefico amore operatus eſt ipſam creaturam. Cum dixit deus, Fiat q.XXIII.
lux,& facta eſt lux:in die dixit,an ante omnem diem? Gene.1.
Si in die dixit,temporaliter dixit: Si temporaliter dixit,per aliquam creaturam dixit, Igitur non eſt prima creatura lux. Nec in die dixit, nec temporaliter Reſponſio.
dixit, quia ante omnẽ profecto creaturã verbum ſuũ genuit, & per verbum omnẽ creaturã creauit. Dictio itaque dei,verbũ dei eſt. Sed diuina ſcriptura paruulis congruens,& quodammodo eos lactans vt proficiant, & cibum ſpiritalem capiant, voluit ſemper per omnẽ creaturæ formationem dictionem dei nuncupare: Vt verbi gratia, ſi requiramus, Quomodo facta eſt lux? Audies,In verbo dei erat vt fieret, Quomodo factum cœlum?In verbo dei erat vt fieret. Et cætera per ordinem ſi requiras,quomodo facta ſint,In verbo dei erãt vt fierent.Hoc eſt enim, Dixit deus,fiat lux: neque enim corporalibus modis loquitur diuina natura, nec quoties dicitur,dixit,toties verba formauit, Vnum enim verbum genuit coæternum & conſubſtantiale ſibi,in quo omnia ineffabiliter & intemporaliter dixit.

Si ſubito deus vidit lucem quòd eſſet bona,an ante neſci- q.XXIIII.

A te neſciuit,& viſio ei cõtulit ſcientiã? Omne opus
Reſponſio. præcedit voluntas noſtra dum cogitamus quid operari debeamus.Nemo enim ignorans aliquid facit,dum cogitat qualiter fiant quæ facienda cogitãdo diſpoſuit. Et cum hoc in hominem cadere nõ poſſit, vt aliquid ignorans faciat,quanto magis in deum, qui omnia æterno & ſtabili ſuo conſilio,quæ voluit fieri fecit, nec
q.XXV. aliter facta,nec aliter facienda eſſe vidit. Eo itaq; modo vidit facta,quo viderat facienda. Et diuiſit, inquit,ſcriptura,lucẽ à tenebris. Omne enim quod diuiditur,etiam eſſe poteſt. Sicut ergo eſſentia lucis, ita eſt etiam eſſentia tenebrarum: Et cur non dixit ſcriptura,Vidit deus tenebras quòd eſſent bonæ, ſicut de
Gene.2. Reſponſio. luce dictum eſt? Deus bona & incommutabili voluntate creauit omnes angelos bonos. Et quia ex his quoſdam per ſuperbiam præſciebat caſuros per incõmutabilitatem præſcientiæ ſuæ, diuiſit inter bonos & malos. Malos autem appellans tenebras, & bonos appellans lucem: de bonis dicens, Vidit deus quia boni ſunt, de malis nullatenus hoc dixit, nec peccata quæ
q.XXVI. ſunt tenebræ,approbare videretur. Primum di- B
Reſponſio. em ſpiritalem aſtruis eſſe creaturam,& quomodo habuit veſperam & mane? Omnis creatura antequã tẽpore ſuo fieret,in ipſo dei verbo prius ab angelis cognoſcenda,& ſic ſuo tempore facieda. Quapropter ipſa creaturæ cognitio in ſemetipſa veſpera, in deo erat
†aliãs,Quia plus. mane. Qua prius† videtur ipſa creatura in deo quàm in ſeipſa videatur: ideo creatura plus videtur in arte qua facta eſt,quàm ipſa in ſeipſa quæ facta eſt. Propter-
Ioan.1. ea enim ait Euangeliſta Ioannes, Quod factum eſt,in ipſo vita erat,Omnia ergo quæ facta ſunt, & vitam nõ habent,in ipſo verbo dei vita ſunt, in ſeipſis vita non ſunt.Cœlum,terra,lapis,vitam non habent, & tamẽ in deo vita ſunt.Viuunt igitur in deo ſine initio, vtiq; incõmutabiliter omnes rationales creaturæ: ac per hoc plus videntur ab angelis ſanctis in verbo dei vbi ſunt vita,quàm in ſeipſis,quia ſcientia angelorum in comparatione dei quodammodo veſpera eſt. Sit ergo in cognitione ſpirituum dies primus, in cognitione firmamenti ſecundus, in cognitione diſcretionis terræ ac maris tertius, in cognitione ſolis ac lunæ & ſtellarum quartus, in cognitione reptilium & volatilium
C quintus, in cognitione iumẽtorum & ferarum vel ipſius hominis ſextus.Neque enim diei vnius, quem intelligimus naturam ſpiritalium creaturarũ, id eſt angelicarum,ſexies facta cognitio ſex dies fecit, propter ſenarij numeri perfectionem. Sed de numeri ſenarij perfectiõe aliquid tibi ex ſcripturis ſanctis colligam.

Appendix. Libens adeſto,& te totum ad audiẽdum præpara. Vnũ in numero diuidi non poteſt,ab ipſo enim ſurgit omnis numerus: Ergo duo diuidi poſſunt: Sed pars eorũ vnum eſt.Igitur diuiſio duorum in bis vnum eſt: diuiſio trium in ter vnum eſt. Quid autem aliud hic numerus oſtendit,niſi trinitatẽ quæ deus eſt?Quæ quanuis tres ſint perſonæ, vnum creduntur in vnitate naturę.Quaternarius duas partes habet:Nam quarta eius vnum,media eius duo: Vnũ videlicet & duo tria ſunt: Ecce partes ſuas, nec vltra excreſcit, nec complet, & ideo imperfectus eſt numerus. Quinarius autem habet niſi vnum,quod eſt quinta eius. Senarius ergo numerus perfectus eſt,quia partibus ſuis completur: habet enim vnum,quod eſt ſexta pars eius:duo quæ ſunt tertia,tria quæ ſunt media: Vnum ergo & duo & tria, ſex faciunt. Ideoq; propter huius numeri perfectionẽ, ſex diebus operatus eſt omnem creaturam. Tres ergo

hæ partes ſenarij numeri,demonſtrant nobis trinita- D
tem deum,in trinitate numeri mẽſuræ & ponderis feciſſe omnem creaturam. Plurimum valere ſenarij numeri perfectionem, in ſcripturis ſanctis frequẽter reperimus,præſertim in morte domini ſimpla, & in reſurrectione eius ſimpla,& in morte noſtra dupla,& in reſurrectione noſtra dupla. Mors itaque domini noſtri Ieſu Chriſti, non fuit in anima, ſed in carne ſola: Mors vero noſtra non ſolum in carne, ſed & in anima: In anima propter peeccatum,in carne propter pœnam peccati. Ille vero quia peccatum non habuit,in anima non eſt mortuus,niſi tantũ in carne, & hoc propter ſimilitudinẽ carnis peccati, quã de Adam traxit. Igitur ſimpla eius mors profuit duplæ noſtræ, & ſimpla eius reſurrectio, duplæ noſtræ reſurrectioni profuit. Eſt etenim mors carnis eius & reſurrectio eius, mors carnis noſtræ & reſurrectio eius,& mors animæ noſtræ & reſurrectio eius. Mors autem carnis eius & reſurrectio eius,duas mortes noſtras, & duas reſurrectiones noſtras ſignificat:Vnde ſi addas ad vnam mortem domini & vnam reſurrectionem eius,quæ duo faciũt,quatuor,hoc eſt duas mortes, & duas reſurrectio- E
nes noſtras,ſex fiunt:Ideoq; ſimplum domini bis,& duplum noſtrũ bis,tria bis ſunt, & tria bis ſecundũ quòd ſupra diximus,partes ſunt vnde ſenarius numerus eſt. Nam & triginta ſex horæ, quibus dominus fuit in inferno,huic ſimplo & duplo cõgruunt. Duodecim ergo horæ fuerũt diurnæ,& viginti quatuor nocturnæ. Item vigintiquatuor ad duplam mortem noſtrã concinunt, & illæ duodecim horæ ad mortem domini ſimplam. Reuera enim & natiuitas eius ſenarium numerum habet. Quadraginta enim & ſex annis ædificatũ eſſe tẽ- Ioan.2.
plum aſſerunt Iudæi in Euangelio,quod intelligitur de corpore domini.Quadraginta & ſex anni pro diebus poſiti ſunt. Quadraginta & ſex diebus dicunt infantẽ formari in vtero, & ſubinde vſque in diem parturitionis augmẽtari. Quadragieſſexies quippe ſeni, fiunt ducenti ſeptuagintaſex, qui faciunt menſes nouem & dies ſex. Computa ergo ab octauo calendas Aprilis quando paſſus eſt dominus,nam & tunc etiam creditur fuiſſe conceptus, vſque in diem octauum calendas Ianuarij, & reperies dies ducentos ſeptuagintaſex, qui conſtant per ſenarium numerum. Quid de illa mulie- F
re in Euangelio, quam decem & octo annis curuauerat ſatanas,quam ſanauit dominus,dicemus?quia & ipſi anni ſenarium numerum habent. Ter enim ſeni octodecim ſunt. Illa itaque mulier intelligitur figurare genus humanum, quod ſexta ætate ſeculi à captiuitate diaboli redemptor noſter dominus Ieſus liberauit. Prima ætas eſt ab Adam vſque ad Noë, Secunda ætas eſt à Noë vſque ad Abraham, Tertia ab Abraham vſq; ad Dauid. Quarta à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis. Quinta à trãſmigratione Babylonis vſque ad aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti. Sexta quæ nunc agitur,donec excelſus veniet ad iudicium.Sexta igitur ætate ſeculi reformatur genus humanũ ad imaginem dei.Profecto enim anni decem & octo,non ſolum ſex ætates ſed etiam tria tempora euidenter demonſtrant: Vnum ſcilicet ante legem,alterum ſub lege,tertium ſub gratia. Quinimo & ipſe annus ſenario numero continetur, habet enim dies trecentos ſexagintaquinque.Sexies autem ſexageni,ſunt trecenti ſexaginta. Remanent profecto dies quinq; & quadrans. Quinque autem dies ſexies,ſunt menſis.Tamen etiam ſi illum quadrãtem pro die ponas,à parte totũ, ſex faciunt.

Lucæ.13.

Sex ætates mundi. Eadem verba reſeruntur in q.55.

Giunt. Et ecce quantum me dominus adiuuit, de senarij numeri perfectione, & si non quantum volui, tamē
q.XXVII. quantum potui reddidi rationem. Quomodo autem diuisæ dicuntur aquæ quæ erant sub firmamēto, ab illis quæ erant supra firmamentum? Ordo enim elementorum & pondus, non sinunt vt sit aquarū substantia supra cœlos: Aqua enim cedit terræ, & aër cedit aquæ, & ignis cedit aëri. Nullo modo enim potest fieri, vt secundum elementum quod est aqua, sit supra quartum quod est ignis. Et quomodo dictum est, Fiat
Gene.1. firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab
Responsio. aquis? Quæ & quaslibet sint aquæ illæ quas scriptura docet supra cœlos esse, easdem esse ibi minime dubitemus. Sicut enī nubes istæ, quæ vtique aquæ sunt, feruntur supra aëra, quod est tertium elementum: ita fieri posse arbitror vt aquæ tenues atque subtiles ferātur supra cœlum. Nam ex hoc pondere elementorum multi Philosophi resurrectionem carnis illudētes, nō posse fieri, inquiūt, vt homo qui vtique ex terra factus est, sit in cœlo. Sed hos veritas cōuincit, quæ facit multa animalia terrena in aëre volitare, & aquam esse supra aërem, & ignem vtique, quod est quartum elementum, esse in terra. Ergo dei potētia quæ hæc facere approbatur, facit vt & homo & aqua sint supra cœlum.

q.XXVIII. Et quia totam terram aqua tegebat, non erat locus vbi aquæ congregarentur, dum totam terram aqua tegebat. Quomodo ergo scriptura dicit, Congregentur
Gene.1. aquæ quæ sub cœlo sunt in locum vnum, & appareat a-
Responsio. rida? Totam terram aqua tegebat sicut rarissima quædam nebula, quæ postea in vnum redacta atq; collecta est, vt posset etiam terræ species apparere: & terra longe lateq; subsidens, potuit concauas partes præbere, quæ confluentes aquas susciperent, vt arida appareret. Cum deus omnia bona creauerit, di-
q.XXIX. Gene.1. cente scriptura, Et ecce omnia quę fecit de⁹, bona val-
Marci.10. de: Cur rursus dominus in Euangelio dicit, Nemo bo-
Responsio. nus nisi solus deus? Quòd homo sit bonus, idem ipse dominus in Euangelio dicit, Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona. Sed vt hoc dice-
Matth.12. ret, Nemo bonus, nisi solus deus: illi scilicet respondebat qui vitam æternam ab eo quærebat: Illi, qui tantum hominem arbitrabatur, dicens, Magister bone. Ideoq; sic respondit, dicens, Quid me dicis bonū? Nemo bonus, nisi solus de⁹, id est, formam istam assumptā quam cernis, videbunt boni & mali, pij & impij, non tamen erit eis in bonum qui mala agunt. Ergo non me dicas secundum hanc formam bonum, quam videbunt & illi qui me pupugerunt. Est alia forma, quam non videbunt impij, quam non videbunt nisi soli iusti, secundū hanc formam bonus sum eis, qui digni fuerint me videre.

q.XXX. Gene.2. Fons, inquit sancta scriptura, ascendebat, de terra, irrigans vniuersam faciem terræ. Si vniuersam terram irrigabat, ergo & montes irrigabat, quia & montes vtique terra sunt. Si vero & montes irrigabat, diluuium erat: Et si diluuiū erat, quomodo terra germinauerat herbam virentem & facientem semen: Aut quomodo habitabat homo in terra, si vniuersam terrā
Responsio. aqua tegebat? Fons, ibi ponitur singularis pro plurali numero: Hoc enim si solicite inquiramus, in scripturis sanctis frequenter reperiemus. Habes nempe in
Psal.77. Psalmo, Misit in eos muscam caninā & comedit eos, & ranam, & exterminauit eos: Cum vtique nec vna musca, nec vna rana fuerit. Et alibi in Psalmo dixit, Et
Psal.104. venit locusta: nō ait locustæ, sed locusta. En habes singularem numerum pro plurali. Secundum id quod ait nobilissimus quidam poëtarum, Vterumq; armato mi- K
Aeneid.2. lite complent. Porro autem propter vnitatem naturæ dictū est vnus fons, vt omnes intelligamus qui sunt in terra, quia quodammodo omnes ex vnius abyssi natura manant. Nam quòd ait, Irrigabat vniuersam faciem terræ, non totam terram rigabat, sed partem. A toto enim partem significauit, quemadmodū dicimus Christus mortuus est, Christus resurrexit. Quod nō conceditur nisi † secundum carnem. Tulit ergo deus hominem, ait scriptura, & posuit eum in paradisum voluptatis, vt operaretur & custodiret illū. Quid rogo, operaretur & custodiret, paradisum ne an aliud?

† al. cum nō mortuus fuerit & resurrexerit nisi. q.XXXI. Gene.2.

Ista sententia duplicem intelligentiam parit. Siue Responsio. enim operaretur homo paradisum, vt in paradiso aliquid operaretur, nō necessitate victus, sed ad delectationem operabatur: adhuc enim non peccauerat, nec ei terra spinas & tribulos germinauerat, vt in sudore faciei suæ ederet panem suū. Hoc nempe meruit post peccatum. Ante peccatum igitur non indigentia, non necessitate, sed sola vt diximus voluptate operabatur paradisum per agriculturam, & custodiebat per disciplinam. Non contra bestias neque contra animalia a- L
liqua paradisum custodiebat, sed sic solum ne amitteret peccādo, quem custodire poterat obediendo. Siue ipsum hominem ponens deus in paradiso vt operaretur & custodiret: operaretur scilicet vt bonus esset, & custodiret vt tutus foret. Quidlibet horum dicatur, siue homo paradisum operaretur per agriculturā, & custodiret per disciplinam: siue ipsum hominem de⁹ operaretur vt bonus esset, & custodiret vt tutus esset, quiduis horum intelligas, rationem vterque intellect⁹ non impedit. Cum deus minetur homini mor- q.XXXII.
tem die quo cibum vetitum tetigerit, cur eo die mortuus non fuit? Sic enim scriptura dicit, In quacunq; Gene.2.
die comederis ex eo, morte morieris. Quatuor Responsio.
esse mortes scriptura sancta euidenter ostendit. Prima Mortes quatuor.
mors est animæ, quæ suum deserit creatorem, cum enim deserit peccat. Sine, inquit dominus in Euāgelio, Matth.8.
mortuos sepelire mortuos suos. Ecce habes mortuos secundum animā, scilicet sepelientes mortuos. Et quos sepeliunt? Secundum carnē mortuos. Hæc itaque sententia duas mortes manifestissime docet, vnam ani- M
mæ, quam peccando incurrit, alteram corporis. Tertia autem est solius animæ, quā dum ex hoc corpore exierit, patitur, secundum illud quod in Euangelio de diuite legimus, Pater Abraham, inquit dives, mitte La- Lucæ.16.
zarum vt digito suo refrigeret linguā meam, quia crucior in hac flamma. Quarta est mors, cum anima recipiet corpus, vt in ignem mittatur æternum: secundum illud quod dominus in Euangelio de futuro iudicio, ait, Ite in ignem æternū, qui paratus est diabolo & an- Matth.25.
gelis eius. Die itaque quo peccauit Adā, in anima mortuus est. Sicut enim corpus viuit ex anima, ita anima vt beatius viuat, viuit ex deo. Ergo deserta anima Adæ à deo, iure dicitur, mortua prima morte, ex qua tres postea secutæ sunt mortes. Vt enim hæ subsequerētur, primò præcessit desertio dei, secundum quòd eo die quo peccauit Adam mortuus est. Quomodo po- q.XXXIII.
terat timere mortem Adam quam nullatenus sciebat?

Sicut enim nos scimus resurrectionem quam nū- Responsio.
quam experti sumus, nec vidimus, ita ille sciebat mortem. Scimus quoque quòd exiens anima à corpore suo faciat mortem, & dum reuersa fuerit, in corpore suo faciet resurrectionem. Ecce scim⁹ resurrectionē quam nunquam experti sumus: Sic & ille sciebat vtiq; mortem,

A tem, non adhuc per experientiā, sed per scientiā: Sciebat quippe quid esset viuere, & per priuationem vitæ sciebat vtiq; mortē. Sicut sciuntur tenebræ per priuationem lucis, & sicut scitur silentium per priuationem vocis, & sicut scitur vacuum per priuationē corporis,
q.XXXIIII. ita sciebat mortem per priuationem vitæ. Adduxit dominus cūcta ad Adam animalia & volatilia, videnséq; ea, nomia imposuit. Et de muliere paulopost di
Gene 3. citur. Vidēs ergo mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, &c. Ecce manifestissime scriptura ostēdit amborū oculos apertos fuisse, Nec enim fas est dicere primos homines cæcos factos. Et cur post paululū post ligni vetiti tactum, eadem scriptura dicit, Aperti sunt oculi amborum? Nisi enim oculos haberēt apertos, nec ille animalibus nomina imponeret, nec illa videret li
Responsio. gni pulchritudinem. Hoc quippe verum est, quia apertos oculos habebant, & tamē nisi ad aliquid clausi essent, nullatenus scriptura diceret, Aperti sunt oculi amborum. Aperti sunt, scilicet non ob aliud nisi ad
Rom.7. inuicem concupiscēdum, vt esset lex in membris, repugnans legi mentis: vt etiam in ipsis membris esset
B non voluntarius motus, iusta scilicet dei vindicta, vt homo qui noluit esse subiectus deo, non haberet subditum corpus. Ergo in eo aperti sunt oculi amborum, vt
q.XXXV. mouerentur concupiscentialiter membra. Cum audissent vocem Adam & Eua, ait scriptura, domini dei deambulantis in paradiso, absconderunt se: Rogo
Responsio. quænam est ista deambulatio? Absit vt de⁹ qui est trinitas, ex hoc quòd eius dicitur deambulatio, corporeus aut localis esse credatur. Omne siquidem corpus locale est, & omne locale vtique corpus est. Deus vero incorporea res est, nec temporaliter mouetur, nec loco continetur, neque de loco ad locum transfertur. Eius nanque deambulatio intelligēda est per aliquam creaturam facta, quam creaturam hominem fuisse ex ipsius circunstantia scripturę intellectum à maioribus
q.XXXVI. Deut.6. recolo. Cum deus vnus sit, dicente scriptura, Audi Israël, dominus deus tuus Deus vnus est, quomodo ipse dixit, Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus
Responsio. est? Nobis enim pluralitatē insinuat. Deus quanuis vnus sit, tamen trinitas est, pater scilicet, & filius & C
q.XXXVII spiritus sanctus: Vnus ex nobis dictum est, non propter pluralitatem deorum, sed propter pluralitatem personarum. Multa vtique videmus animalia ex
Responsio. corruptione corporum, maxime mortuorum nasci: Nunquid tunc creata sunt quando ipsa corpora?

Absit, vt tunc creata dicantur quando ipsa corpora, sed corporibus insita sunt quodammodo, quæ sunt suo tempore exorta†. Sicut enim semen cuiuslibet arboris habet quandam vim, vt cum obrutum fuerit in terra oriatur, & virgultum producatur, deinde ramis nihilominus constipata dilatetur, & frondibus de eisdem floribus decorata fructificet: Ita est & in corpore, vt ita dicam, quoddam seminarium, vnde suo tempore curante prouidentia dei, aliqua genera animaliū oriantur. Cum deus dixerit, Germinet terra herbam virentem, & afferentem semen & ligna fructifera: Ligna infructuosa, vel spinas, vel tribulos quādo fecit? Simul omnia deus fecit, dicente scriptura, Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Nullatenus igitur dicenda sunt infructuosa ligna, quæ aliquo modo hominibus afferunt adiumenta: Quia & reuera, si non inuenimus in eis aliquid ad edendum, inuenimus certe ad medicamētum, inuenimus ad aditorium: Nam quantum vtilitatis inueniatur in eis,

† al. & quodāmodo liceat ea quæ sunt suo tēpore exoriri.

q.XXX-VIII. Gene.1.

Responsio. Ecclesiastici.18.

tuipse considera. Proinde quia à fruendo dicitur fructus, & ab omni ligno positum habere aliquod adiutoriū, iure nullum lignū dicimus infructuosum. Spinæ autē & tribuli quanuis post peccatum homini nascātur ad laborem, dicente scriptura, Terra spinas & tri- Gene.3.
bulos pariet tibi: tamen non est dicendū tunc ea aboriri ex terra, quia iam non erant: erant vtiq; ad pastus pecorum vel volatilium facta, nō ad augendam hominis pœnā producta. Si omnia in numero & mē- q.XXXIX.
sura & pōdere deus disposuit, sicut sancta scriptura te- Sapien.11.
statur, ipsum numerū & mensuram & pondus vbi di-
Responsio. sposuit? Numerus & mensura & pondus ipse deus est: Ipse est numerus sine numero, à quo est omnis numerus: Ipse est mēsura siue mensura, à qua est omnis mensura: Ipse est pōdus sine pondere, à quo est omne pondus. Omnia ergo in numero & mēsura & pondere Sapien.11.
disposuit, tāquam si diceret, omnia in se disposuit. Nō enim creaturam eam extra se, aut alicubi vidit, vt sicut homines memoria retineat quæ faceret. Omnis ergo causa creaturæ, volūtas est creatoris: Hoc ibi est volūtas, quod natura: Si tamē æterna est natura, sicut æterna voluntas: Nō enim accedit deo huiusmodi noua a- E
liqua cogitatio ad formandas creaturas. Proinde omnia in se trinitas deus disposuit, quia in se cuncta habuit quæ fecit. Intelligitur & aliter, Omnia in numero & mensura & pōdere disposuit: id est, omnia quę fecit, numerū & mensuram pondus habēt. Nunquid q.XL.
nam adduxit deus ad Adam cuncta animātia terrę, & vniuersa volatilia cœli, quomodo adducūt aucupantes vel venātes ad retia? An forsitan vox de nube facta est iussionis, quā intelligerent tanquā rationales animę, & ea audita, illi omnes obedirent? Non hoc accepe- Responsio.
runt animātia vel volatilia cœli, vt sint rationis capacia, per quā obedire possint creatori suo: In suo tamen genere obtēperant deo, nō rationalis voluntatis arbitrio, sed sicut mouet ille omnia tēporibus opportunis, nō ipse temporaliter motus. Mouet itaq; seipsum sine tempore & loco, mouet creatum spiritū sine loco temporaliter, mouet creaturā corpoream tēporaliter & lo caliter. Præcedit igitur substantia quæ temporaliter tantum mouetur, illam quæ temporaliter & localiter mouetur. Præcedit itaque substantia quæ nec tempo- F
raliter nec localiter mouetur, illam quæ tantum temporaliter mouetur. Ipse spiritus conditus mouet seipsum per tempus sine loco, mouet corpus per tempus & locum. Spiritus vero creator mouet seipsum sine tempore & loco, Igitur spiritus rationalis, qui est in hominibus, siue irrationalis, qui est in brutis, eius iussis mouetur. Sed rationalis habet intelligentiam, per quā iudicare possit, vtrum iussis consentiat, aut non consentiat. Animalia vero reptilia aut volatilia non acceperunt hoc iudicium, pro suo tamen genere atque natura ad iussa aliquo actu propelluntur. Vnde angelica natura iussa dei perficiens, mouet iussis omne genus animantium, docens id quod nescit. Si etenim homines possunt nonnulla animalium genera mansueta facere, ita vt quasdam voluntates hominum facere videantur, quanto magis hoc angeli possunt. Quæ q.XLI.
causa fecit, vt deus quem astruis moueri, non moueatur in tempore, aut spiritus creatus qui mouetur in tēpore, non moueatur etiam in loco? Deus qui in- Responsio.
stituit tempora, & est ante tempora, nihil in eo est præteritum & futurum, nullum consilium nouum, nul
Iaq; noua cogitatio: quia scilicet si noua, tūc etiam accidens: Si vero aliquid accidit deo, iam non immutabilis

G bilis de⁹ est:Nihil illi accidit,nulla noua cogitatio,nul
lum nouũ cõsilium,ideo nõ mouetur in tẽpore. Igitur
immutabilis deus est.Spiritus vero conditus, sicut est
angelorũ,quanquã sine tempore cõtemplentur dei æ-
ternitatem,veritatẽ,charitatem,tamen quia ex tempo-
re in inferiorib⁹ iussa dei perficiunt, iure credũtur mo
ueri in tẽpore.Corpora vero sua in loco mouent, dum
descendunt de cœlo & ascẽdunt in cœlũ. Spiritus itaq;
hominum mouetur in tempore,reminiscendo præte-
rita,& futura expectando,aliaq; noua discendo.Neque
enim cum recordor aliquam lectionem aut aliquã ci-
uitatem,sicut motus est spiritus meus cogitãdo, vt hæc
recordaretur ex tempore,ita motus est & loco. Quòd
si loco mouetur,aut in cœlo aut in terra mouetur, quia
sine cœlo & terra nullus est locus. Vbi autem fuit ipse
spiritus, in cœlo an in terra, vt videret ipsam lectionẽ
vel ipsam ciuitatem?Ergo si in nullo loco vidit, vt re-
cordaretur,in seipso vidit.Et quia initium habet etiam
cogitatio, & omne quod initium habet etiam tempus
habet, igitur secundum supradictam rationem, spiri-
tus creatus per tempus moueri potest, non per locum:
H Spiritus creator sine tempore & loco: Corpus autem
q.XLII. & loco & tempore. Cum requies nõ sit nisi post
Responsio. laborem,cur deus requiescere dicitur? An & ipse ope-
re fatigatus est,vt requiescere dicatur? Non in a-
liqua creatura tanquam eius bono indigens requieuit
deus, sed in seipso. Deniq; non in aliquo dierum, sed
post sexti diei opera requieuisse legitur. Vnde liquido
apparet, nullam creaturam deũ per indigentiam , sed
sola bonitate fecisse. Quòd si ĩ aliqua creatura requie-
uisset,aliquam creaturam indigens fecisset. Ergo quia
Gene.2. nullam creaturam per indigentiam fecit , proinde in
nulla creatura requieuit:Nam quod dicit scriptura,re-
quieuisse deum in die septimo ab omnibus operibus
quæ fecit:hoc intelligi posse arbitor,quòd nõ in ipsum
diem tanquam eius bono indigens quo sit beatior re-
quieuerit,sed ipsum diem septimum, id est angelicam
naturam adduxisse ad requiem suã:vt viderent scilicet
in deo sicut omnẽ formandam creaturam,ita & illum
viderent q nullam creaturã pro indigẽtia, sed sola bo
nitate fecisset. Hoc enĩ arbitror posse intelligi requi-
em dei.Intelligitur etiã aliter requies dei,id est,cũ nos
I post bona opera requiescere facit , secundũ illum mo-
Gene.22. dum quo dixit deus ad Abraham,Nunc cognoui q ti-
meas deum:Vbi intelligitur,cognoscere te feci: Ita &
hic intelligitur requiescere deus , cum sanctis suis re-
quiem præstat.Itẽ aliter requiescere dicitur deus à cõ-
dendis nouis creaturis , quia post æditionem sex die-
rum operũ , nullam deinceps cõdidit de nouo creatu-
Ioan.5. ram:Nam quod ait,Pater meus vsque modo operatur,
& ego operor,non nouam creaturam condens intelli-
gitur,sed quam condidit administrans & conseruans.
q.XLIII. Quomodo enim loqui serpens poterat in paradi-
so,cum fuisse appareat irratiõale animal , cui loqui nõ
Responsio. competit? Serpens per se loqui non poterat, quia
Gene.3. non hoc à creatore acceperat: Assumpsit enim in mi-
nisterium illum diabolus , vtens eo velut organo , per
quod articulatum sonum emitteret: Per illum nempe
verba faciebat,& tamen hoc etiam ille nesciebat. Na-
tura ergo rationis expers subditur rationali creaturæ,
sed tamen non tantum quantum vult ex ea & in ea fa-
q.XLIIII. cit, sed quantum à creatore acceperit. Et si non
intelligunt serpẽtes , quomodo audiunt verba Marso-
rum , vt ad incantationes eorum de speluncis exeant
Responsio. suis? Licet intellectum non habeant, tamen sensu
corporis nullatenus carent: Habent enim & visum & K
auditum & odoratũ & gustum & tactum. Et ideo quã-
uis audiant verba Marsorum , nequaquam tamen in-
telligunt,Non enim obediunt intelligendo , sed vt de
antris ad verba Marsorum exeant , permittente deo
coguntur à diabolo. Vnde datur testimonium de illo
primo facto , quòd primum hominẽ diabolus per ser-
pentem decepit in paradiso. Nunquid quia opus q.XLV.
erat Adæ,vt ei vxor fieret,aliter non poterat fieri, nisi Coniunx.
vt dormienti costa detraheretur,ex qua coniunx ædi-
ficaretur. Poterat de⁹ etiam aliter facere,sed ideo Responsio.
congruentius iudicauit, vt sic faceret, vnde aliquid si-
gnificaretur. Sicut enim dormienti Adæ costa detra-
hitur vt coniunx efficiatur,ita & Christo morienti de
latere sanguis effunditur,vt Ecclesia construatur. Cõ-
municantes nempe corpori & sanguini Christi,efficit-
ur Ecclesia Christi coniunx. Quomodo intelli- q.XLVI.
gendum est quod dicit Adam,Quamobrem relinquet Gene.2.
homo patrem & matrem,& adhærebit vxori suę, & e-
runt duo in carne vna? Beatus Apostolus Paulus Responsio.
hoc capitulum sibi ponens exposuit,dicens, Sacramẽ- Ephes.5.
tum hoc magnum est: Ego autem dico in Christo & L
in Ecclesia.Sed quomodo Christus reliquit patrẽ con-
substãtialem sibi?An alicubi esse poterit sine filio,cum
de ipso filio qui est sapientia dicatur , quòd attingat à
fine vsque ad finem fortiter, & disponat omnia suauiter? Sapien.8.
Ergo si ibi est filius vbi & pater,non potest esse pa-
ter sine filio,nec filiꝰ sine patre: Quia scilicet sicut in-
separabiles sunt in natura , ita & inseparabiles in per-
sonis.Sic enim ipse filius de patre dicit in Euangelio,
Qui me misit,mecum est . Quomodo ergo dereliquit Ioan.8.
patrẽ vt adhæreret vxori suæ:id est,Ecclesiæ suæ:nisi il
lo modo quo Apostolus dicit , Qui cum in forma dei Philip.2.
esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo,
sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiẽs? Ip-
sa ergo formæ seruilis acceptio,est exinanitio , & ipsa
exinanitio quanquam non sit diuinitatis abolitio aut
naturæ amissio, tamen propter formã serui in qua dig-
noscitur apparuisse,iure dicit Apostolus patrem reli-
quisse . Reliquit & matrem,scilicet synagogam,veteri
testamento carnaliter inhærentẽ,& adhæsit vxori suę,
id est Ecclesiæ suæ sanctæ,vt pace noui testamenti es- M
sent duo in carne vna. Cur Caĩn ex terræ fructi- q.XLVII.
bus munera reprobantur , & Abel de adipibus gregis Gene.4.
sui munera suscipiuntur? Caĩn typum gerebat Iu- Responsio.
dæorum , qui illa tẽporalia sacramenta secundũ vetus
testamentum exercebant . Horum enim sacrificia su-
perueniente testamenti noui fide, contempta & eua-
cuata sunt , & Christianorum sacrificia quæ ex inno-
centia Christi innocentis agni constant, laudantur,
quæ significabant ipsius Abel ex omnibus munera . Mu-
nera igitur Caĩn non accipiuntur.Vnde etiam dicitur
in Psalmo, Oblationes & holocausta noluisti,&c. Psal.39.
Quid significat quòd Caĩn fratrem suum Abel in q.XLVIII.
agro interfecit? Iam superius diximus Caĩn signi- Responsio.
ficare Iudæos qui Christum occiderũt. Occiditur ita-
que Abel minor natu.Occiditur Christus caput popu-
li minoris natu,à populo Iudæorum maiore natu , Ille
in agro,iste in Caluariæ loco. Quomodo intel- q.XLIX.
ligendum est , quòd sanguis Abel legitur de terra ad
dominum clamasse? Sanguis Abel significat san- Responsio.
guinem Christi , quo vniuersa Ecclesia accepto dicit,
Amen.Nam qualem clamorẽ faciat vniuersa Eccleſia
dum potatur sanguine Christi,& dicit Amen,tuipse si
potes cõsydera.Iudæi ergo qui intelliguntur in perso-
na Caĩn,

A na Caĩn,quoniam non credentes in Christo, non po-
tantur sanguine Christi, maledicti sunt super terram.
Super illam scilicet terram quæ aperuit os suũ per cõ-
fessionem,& bibit sanguinem fratris sui:id est Christi
sui.Quem quia Iudæi non bibunt,ideo maledicti sunt.
q.L. Quid significat quòd Enoch septimus ab Adam
Responsio. cum deo ambulauit,& non apparuit? Enoch septi-
mus ab Adam trãsfertur ad deum , & septimo requies
promittitur sanctis,quia in sexta ætate seculi reformã-
tur in agnitionem dei,vt transferantur ad requiem.
q.LI. Quid significat quòd Noë per aquam & lignum
Responsio. liberatur? Aqua,significat baptismum,& lignũ cru
cem.Sicut Noë per aquam & lignum liberabatur,ita &
Ecclesia baptismo & passionis Christi signaculo libe-
q.LII. ratur. Quid significat quòd arca de lignis qua-
dratis constructa erat intrinsecus,& extrinsecus bitu-
Responsio. mine liniebatur? Sicut arca de lignis quadratis cõ
struebatur,ita & Ecclesia de sanctis construitur. Qua-
dratum enim in quacunq; parte posueris, fortiter stat:
& sancti in quibuslibet tentationibus stabiles perma-
nent,non aduersitatibus,non prosperitatibus cedunt.
B Bitumen enim significat charitatem: per quam sancti
nec illis scandalis quæ fiunt ab his qui intus sunt ce-
dunt,nec illis quæ fiunt ab his qui foris sunt: & seruãt
vnitatem spiritus in vinculo pacis,tolerantes & malos
Christianos qui sunt in Ecclesia, & hæreticos qui sunt
q.LIII. foris & extra Ecclesiam. Quid significat quòd
arca in longitudine habuit trecentos cubitos,& in la-
titudine quinquaginta, & in altitudine triginta?
Responsio. Sancta Ecclesia vt faciat mandata dei , adiuuatur
Psal.118. spiritu dei, dicẽte Psalmographo, Viam mandatorum
tuorum cucurri,cum dilatasti cor meũ. Nisi dilatatum
cor habuisset,viam domini minime cucurrisset. Et vn-
de dilatatur cor,nisi per charitatem spiritalẽ? Hinc &
1.Cor 16 beatus Paulus Apostolus simili Psalmographo voce cõ-
Rom.5. sentit, Os nostrũ patet ad vos ò Corinthij, cor nostrũ
dilatatũ est.Vnde quæso dilatatũ est? Gratia,inquit,dei
diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctũ qui
datꝰ est nobis,Ergo accepto spiritu sancto operatur Ec-
clesia talem dilectionem,scilicet præcepta dei,quæ si-
ne gratia spiritus sancti nequaquã poterit operari. Hũc
enim spiritũ septiformem scriptura sancta cõmemo-
C rat & cõmendat.Septies ergo septem fiunt quadragin-
tanouem,& addito vno vt compleatur numerus, fiunt
quinquaginta. Vnde & dominus ascendens in cœlum,
Actor.1. quinquagesimo die misit spiritum sanctũ, vt corda cre
dentium dilataret. Trecenti vero cubiti significãt de-
cem præcepta legis , Decies autem triginta, fiunt tre-
centa.Sed hęc præcepta nõ possunt impleri nisi chari-
tate faciente,id est spũsancto, qui significatur in latitu-
dine quinquaginta cubitorũ. Idcirco arca vtrunq; nu-
merum habet. Nam & ipsa opera bona propter super-
num finem facit Ecclesia,quod significant triginta cu-
biti altitudinis. Re enim vera spiritus est altitudo no-
stra , ipse scilicet trecenarius doctrinam Euangelicam
consecrauit. Ipse est & supernus finis , atque omni bo-
q.LIIII. no opere indubitanter Ecclesiam replet. Quid
Gene.7. significat , q⁹ post dies septem ex quo ingressus Noë in
arcam,pluit dominus super terram quadraginta dieb⁹
Responsio. & quadraginta noctibus? Quòd post dies septem
dominus pluit super terrã , hoc significat quòd omnes
qui baptizantur , in spem futuræ quietis , quæ septimo
die significata est,baptizantur. Et omnis reatus pecca-
torum , qui in decem legis præceptis admittitur per
vniuersum orbem terrarũ , qui quatuor partibus cõti-
netur: vnde decem per quatuor ducta,quadraginta fi- D
unt: siue ille reatus qui ad dies pertinet ex rerum pro-
speritate , siue qui ad noctes ex rerũ aduersitate cõtra-
ctus sit,sacramento cœlestis baptismi abluitur.
Quid significat quòd Noë sexcentorum erat amo- q.LV.
rum , quando diluuij aquæ inundauerunt super terrã?
Sexcenti anni significant sex ætates mundi. Prima æ- Responsio.
tas est ab Adam vsq; ad Noë. Secunda à Noë vsque ad Ætates sex.
Abraham. Tertia ab Abraham vsq; ad Dauid. Quarta
à Dauid vsque ad trãsmigrationem Babylonis. Quin-
ta à transmigratione Babylonis vsque ad aduentũ do-
mini nostri Iesu Christi. Sexta quæ nunc agitur. Sex-
centesimo anno vitæ Noë factũ est diluuium , ita sexta
ætate seculi reformatur homo in agnitionem dei per
baptismum. Quid significat, q⁹ de omni genere q.LVI.
animalium atq; volatilium , immunda bina inducũtur
in arcam , & munda septena? Immunda illos ho- Responsio.
mines significant, qui ad schisma sunt faciles: munda
vero homines sanctos,qui spiritũ septiformem accipi-
entes ex fide viuunt.Hinc etiam quidam poëta ait, Nu Buc.Aegl.2.
mero deus impare gaudet. Quid significat,q⁹ o- q.LVII.
mnes mõtes excelsos supercreuit aqua quindecim cu- E
bitis? Octo & septem quindecim faciũt. Octo nẽ- Responsio.
pe significant resurrectionem,& septem quietem.Hoc
itaque mysterium resurrectionis & quietis,supergres-
sum est omnem scientiam superborũ sapientium , qui
nullatenus potuerunt indagare scientiam resurrectio-
nis & quietis. Quare cum ingrederetur Noë in q.LVIII.
arcam , dicitur ad eum , Ingredere tu & filij tui , vxor Gene.7.
tua, & vxores filiorum tuorum tecum ? Seorsum ergo
ponuntur viri,& seorsum fœminæ ? Et cum egredere-
tur de arca , dicitur ad eum , Egredere tu & vxor tua, Gene.8.
filij tui,& vxores filiorum tuorum:In ingressione qui-
dem separati , in egressione autem coniuncti dicun-
tur. Horum quippe ingressio istam vitam signi- Responsio.
ficat , vbi caro concupiscit aduersus spiritum , spiri- Gala.5.
tus autem aduersus carnem, vt non quæcunque volu-
mus illa faciamus , nec quæcunque nolumus illa non
faciamus . Egressio autem illam vitam significat, vbi
caro iam nullam habebit concupiscentiam aduersus
spiritum,vbi nihil erit ex nobis quod repugnet in no-
bis. Quid significat,quòd emissus coruus de ar- q.LIX.
ca , non est reuersus? Coruus vt non reuerte- F
retur,aut aquis interceptus est, aut aliquo cadauere ille- Responsio.
ctus insedit , Et significat illos homines qui carnali- Gene.8.
bus dediti rebus, dei præcepta contemnunt, & nulla-
tenus pœnitendo Ecclesiæ satisfaciunt, vnde & per
mala opera recesserunt . Vel certe si aquis ille coruus
interceptus est, illos significat qui de Ecclesia exeunt,
& hæreticorum baptismo polluuntur . Quanuis enim
vnum baptisma sit & hæreticorum,eorum scilicet qui
in nomine patris & filij & spiritus sancti baptizantur,
& Ecclesiæ catholicæ: tamen quia foris & extra Ec-
clesiam baptizantur , non sumunt baptismum ad salu-
tem,sed ad perniciem,habentes quidem speciem pie- 2.Tim.3.
tatis,virtutem tamẽ eius abnegantes. Et rursum, Ani-
males,inquam,spiritum non habentes , Et idcirco eos Iudæ.1.
Ecclesia non rebaptizat, quia in nomine trinitatis ba-
ptizati sunt, Ipsa est profecto forma sacramenti , ideo
dum reuersi fuerint, accipiunt virtutem spiritus sancti
quem ij qui extra Ecclesiam baptizantur , nondum
habent. Quid significat quod Noë vir iustus q.LX.
plantauit vineam , bibensque vinum inebriatus est , &
nudatus in tabernaculo suo? Deus quodammo- Responsio.
do plantauit gentem Iudæorum , segregando eam à
cunctis

G cunctis gentibus, Vnde & circuncisionis signum eis indidit, legem dedit, sacrificia instituit, seipsum in carne venturum in lege prædixit: sed cum non crederent, in vineæ suo vino, id est, malitia populi passus est, crucifixus est, sputis illitus & illusus. Sed hic passus est in tabernaculo suo, ille in gente sua. Quid
q.LXI. Gene.9. significat quòd Cham pater Chanaan, videns verenda patris sui, exiuit foras, & nunciauit fratribus suis.
Responsio. In duobus filiis maximo & minimo, duo populi significati sunt, vnam vestem à tergo portantes, sacramentum scilicet iam præteritæ atque transactę dominicæ passionis: nuditatem patris tegentes, neque intuentes, qui in Christi necem non consentiunt, & eum honorant velamento, tanquam scientes vnde sint nati. Medius filius, populus Iudæorum, ideo medius quia nec primatum Apostolorum tenuit, nec vltimis in gẽtibus credidit, nuditatem patris quia consensit in necem Christi, & nunciauit fratribus suis. Per eum quippe manifestum est & quodammodo publicatum, quod erat prophetiæ secretum. Ideòque fit fratrum suorum seruus. Quid est enim adhuc hodie, quòd gẽs ipsa scriniaria Christianorum portans, legem & Prophetas ad
H testimonium affert Ecclesiæ, vt nos honoremus per sacramentum, quod nunciant illi per literam?
q.LXII. Gene.12. Responsio. Quid significat quòd dixit deus ad Abraham, Egredere de terra tua & de cognatione tua, & de domo patris tui? Abraham personam Christi portabat. Sicut enim Abraham terram & cognationem suam dimisit, & domum patris sui, & venit in terram quam ignorabat, ita & Christus dimisit gentem suam scilicet Iudæorum, & venit ad populum gentium. Hic & alia explanatio hoc habet, Eximus de terra nostra, quando diuitias & mundi huius facultates contemnimus. Et de cognatione nostra, id est, de vitiis prioribus, quæ nobis à natiuitate nostra cohærentia, velut affinitate quadam & consanguinitate coniuncta sunt, Et de domo patris nostri, id est, omni memoria mundi huius, quæ oculorum occurrit obtutibus.
q.LXIII. Responsio. Visionum tria genera Quot sunt genera visionum? Tria. Prima visio est corporalis, secunda spiritalis, tertia intellectualis. Corporalis ergo visio est quæ fit per corpus. Spiritalis, cum imagines eorum quæ vidimus, in memoria
I condimus. Intellectualis nempe, cum ea quæ corporaliter vidimus, & imaginaliter in memoria retinemus, intellectu discernimus, quòd illud sit corpus, illud similitudo corporis. Hunc autem intellectum bestiæ & pecora atque volatilia nullatenus habent. Vident & ipsa per corpus, & eorum quæ videntur imaginaliter species formatur: vnde & pecora præsepia cognoscunt & aues ad nidos suos redeunt. Sed nec seipsa intelligunt quæ sint, nec illa quæ oculis cernunt. Postremo corporalis visio sine spiritali esse non potest. Statim ergo vt auertimus oculos ab eis quæ videmus, imagines eorum quæ vidimus in memoria retinemus, Spiritalis vero visio sine corporali esse potest, vnde & absentes homines recordamur, & in tenebris ea quæ vidimus imaginaliter cernimus. Intellectualis nempe nec corporali indiget nec spiritali. Per intellectum nec corpus videmus, nec imaginem corporis, Per hãc quippe videtur iustitia, charitas, ipse deus, ipsa mens hominis, quæ nullum corpus habet, nec vllam similitudinem corporis. Vbi etiam raptus fuerat Apostolus
2.Cor.12. Isai.Ob id. Paulus in tertium cœlum, id est, ad intellectualem visionem, vt deum non per corpus, non per similitudinem corporis, sed sicut est ipsa veritas, cerneret. Tres ergo cœli, tria sunt visionum, de quibus loquimur genera. Ad hoc profecto peruenerat Paulus, vt deum sic in ista vita videret, sicut sancti post hanc vitam videbunt. Quot genera sunt Apostolatus, Vel quale
q.LXIIII. Responsio. Apostolatus genera quatuor. nomen sit Apostolus, volo cognoscere. Apostolus interpretatur missus. Apostolorum sunt genera quatuor, à deo non per hominem, à deo sed per hominem, per hominem tantum, & ex se. A deo etenim missus est Moyses. A deo & per hominem, sicut Iesus Naue. Per hominem tantum, sicut nostris temporibus multi fauore vulgi in sacerdotium subrogati sunt. Ex se autem, sicut sunt ipsi pseudoprophetæ. Quomodo
LXV. Responsio. possumus scire qui mittatur à deo? Illum cognosce missum à deo, quem non paucorum hominum laudatio vel potius adulatio eligit, sed illum quem & vita & mores optimi, & Apostolicorũ actio commẽdat sacerdotum: vel etiam qui vniuersorum populorum iudicio comprobatur, qui non appetit præesse, qui nec pecuniam dat vt Episcopatus honorem acquirat. Nam qui præesse festinat, quidam patrum eleganter expressit dicens, sciat se non esse Episcopum, qui præesse cupit, non prodesse.

FINIS.

CENSVRA IN opus sequens.

PIum erat studium ueterum monachorum, qui ut iuxta Pauli doctrinam suis manibus pararent, unde non solum uicurent ipsi, uerumetiam suppeditarent inopia necessariorum laboranti, & tamen à sordidis operis, quæ nonnũquam & quieti officiunt, & mundanis negociis implicant, essent feriati, sacris libris describendis uacabant. Cæterum non queo satis demirari, quid illi cogitarint, qui studio datáque opera sic, quæstus haud dubie gratia, celebrium uirorum monumenta contaminarunt, & quo plus emolumenti adferret impostura, farraginesineptas iuxta & loquaces, magni gratioſique nominis fuco, simplicibus commendarunt, Et probabile est eorundem opera, complures libros immortalitate dignos quos olim extitisse comperimus, obrutos fuisse, ne quis illinc ipsorum audaciam deprehenderet. Hoc opus ut persuadeam Augustini non M *esse, non arbitror pluribus utendum argumentis. Cordatum lectorem admonuisse, abunde satis esse puto. Arguit hoc tota phrasis ab Augustini charactere prorsus abhorrens, nisi sicubi quædam Augustini uerba alicunde decerpta intertexuntur. Aliquoties, quandiu, abutitur pro donec: quasi dicas, Regnum Iudæorum mansit, quandiu uenit Christus: pro eo quod erat, usque ad aduentum Christi. Tum, propter quod, frequenter usurpat pro, eò quòd. Frequenter & ita loquitur, Quid est ut dominus nascitur ex matre tantum: ut, usurpans loco, quòd. Quas sermonis formulas apud Augustinum non comperies. Quæstione centesimasexta ponit hominem pro uiro, quemadmodum uulgus Italorum & Gallorum loquitur. Quin & in sententiis aliquot dissentit ab Augustino, ueluti contendens Samuelem non fuisse colloquutum cum Saule, cum Augustinus doceat hoc pulchre congruere sacris scripturis. Rursus de spiritu qui ferebatur super aquas, contendit non accipiendum de spiritusancto, quod Augustinus asseuerat. In quæstione quinquagesimasexta non semel asseuerat, Nathan fuisse filium Dauid, cum Augustinus nõ uno in loco diuersum sentiat. Quæstione quinquagesimanona, quod apud Ioannem dixit dominus, Spiritus ubi uult spirat, uult de uento accipi non de spiritusancto, cum Augustinus aliter & interpretetur in commentariis, & citet aliquoties. Quæstiõe cẽtesimaoctaua multis cõmi-*

tiis

A *tiis insectatur eos, qui uolunt Hebræos dictos ab Heber non ab Abraham, cum Augustinus libro retractationum secundo, capite decimosexto, & de Ciuitate dei, libro decimosexto, capite undecimo eam sequatur sententiam. Quædam aliter citat quàm habentur in libris Ecclesiæ, uelut illud semel atque iterum refert ex Apostolo, An ignoratis altitudinem satanæ? Item illud, Qui sumit indigne, gladium sibi acquirit. Rursus illud ex Luca, Nemo est qui relinquat domum aut uxorem, aut filios, aut agros, qui non recipiat septies tantum in hoc seculo: quum secùs habeat & Græcorum & Latinorum lectio. Ex his abunde liquet opus hoc non esse Augustini, Superest ut doceam non unius esse hominis. Id ex eo colligitur, quod non modo multis locis eadem iisdem uerbis iterat, sed etiam propositis titulis iterum tractat eandem quæstionem, ueluti. XC. & XCVIII, nec sibi satis constans, quod & aliàs non raro facit. Veluti. XCVI. dicit Græcis Pascha dici transitum. At quæstione. CXVI. docet Pascha dictum à patiendo. Iam sunt quæstiones quæ habent appendices assutas, uelut. LXXXIIII. habet prolixum additamentum, quod ad uerbum habetur in sententiis uigintiuna, quæ uersibus clauditur. Hic igitur resecuimus. Item XCV. repetit alio stylo quod dictum est, cum bella præfatiuncula, & ne legendi fastidium patiaris, aut quæstionis singula membra inspicere, curiose do compendium & cætera.*
B *Iam opus in tres partes erat distributum. Prima complectebatur quæstiones. XLVII. ex uetere testamento sumptas, in quibus sunt multa digna cognitu. Secunda continebat quæstiones. L. quæ uere quæstiones appellari possunt, proponunt enim nodum, & eum soluunt. Sed hic assuit nescio quis quædam, quæ non habent rationem quæstionis, ueluti. XCI. quærit quomodo possit refelli Photinus, deinde quibus argumentis retundi possit impietas Arrii, atque item de cæteris usque ad tertiam partem, hoc est quæstionem. XCVIII. Hic iam confunduntur quæstiones ex uetere nouóque testamento, nec ita multæ sunt quæ quæstionis nomen merentur, nisi forte quæstio est, Quomodo refelli possunt Nouatiani, quomodo Pagani, quomodo intelligendum est initium Geneseos de operibus sex dierum, quomodo intelligendus primus secundus & quartus Psalmus: eadem opera quæras licet, quomodo intelligendum est totum Psalterium, & quomodo Euãgelium secundum Matthæũ, quomodo Esaias. Quis sobrius unquam proposuit tales quæstiones? Hic igitur miscet omnia, scribit commentarios, tractat uoluminis argumentum aduersus hæreticos, interdum concionatur, Auditis fratres charissimi, per Iesum Christum dominum*
C *nostrum, disputat contra Mathematicos, quóque altius ingreditur opus, hòc licentius ineptit. Quæstione. CIX. multa garrit, ut ostendat Melchisedech non fuisse hominem. Quæstione. CXXV. scurram agit. Memini, inquit, in quodam libello Eusebii quondam egregii in reliquis uiris legisse, quia nec spiritus sanctus sciat mysteriũ natiuitatis domini & cætera. Nec nominat librum, nec indicat quis fuerit ille Eusebius, quum duos habeamus. Sunt tamen & in his quæ digna cognitu sunt, nimirum ex eruditorum libris collecta: quæ si commoda breuitate digessisset in ordinem, uel ipsorum uerbis unde hauserat uel suis, si tantum oratione ualuisset, non erat improbandus omnino labor: nunc adeo non indicat authores, ut etiam fallat lectorem ementito titulo: adeo non subuenit lectoris tædio ut iteratione rerum, ut confusione materiarum, ut incondita muliebrique loquacitate lectorem enecet. Prima pars uideri poterat hominis Græci, Latine loqui gestientis, Ea quoniam placuit, ad quæstum additæ sunt cæteræ. Quò non perrumpis, auri sacra fames, etiámne usque ad charissimum ecclesiæ thesaurum, ueterum orthodoxorum monimenta? Quis erit finis uoluminum, si nobis permittimus hunc in modum eadem aliis atque aliis titulis proponere, ut nunc sit quæstio, nunc sententia, nunc concio, nunc dogma, nunc disputatio, nunc liber.*

Satis opinor demonstratum est, hoc opus nulla ex parte D *Augustini esse, tum nec unius esse hominis: nisi forte uel Augustinum uel alium quenquam scriptorem tam stupidum esse credimus, ut eodem in opere toties repetat eadem, secum ipse pugnet, adeo nullum seruet ordinem, toties mutet stylum, nunc adstrictus uerbis, nunc immodice garrulus, Vt omittam interim, quòd huius operis prolixi nullam Augustinus mentionem facit in libris retractationum, quum illic diligenter quæstionum libros recenseat. Addamus his quòd opus nullam alioquin habet præfationem.*

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponensis Episcopi, Liber quæstionum veteris & noui Testamenti.

E

QVID sit deꝰ. Deus hoc est quod nulla attingit opinio. Plus est enim quàm quicquid dici potest aut cogitari. Sed dicamus aliquid, quod licet impar sit, tamen ex aliqua conueniat ratione his quæ deo digna videntur, Nam vnaquęque natura pro capacitate sui suspicatur de deo, vt quantum natura distat à natura, tantum distet sententia à sententia in iudicando quid deus sit. Quia enim supra omnia est, necesse est vt omnium mentes excedat. Homines enim quantum possunt aciem mentis extendere, aspiciunt quid deus sit, opinione, non definitione. Angeli autem qui superiores hominibꝰ sunt, quia de deo aliquid sentiunt, non est dubium. Archangeli vero eoipso amplius, Cherubin autem & Seraphim, quæ potentiæ iuxta deum esse dicuntur, maiora de deo sentiunt, non tamen comprehendunt penitus quid deus sit, Quia ne- *Matth.11. Deꝰ quid sit.*
mo nouit patrem nisi filius, nec filium quis nouit nisi pater. Igitur deus est sicut hominibus videtur, spiritus natura simplex, lux inaccessibilis, inuisibilis, inæsti- F
mabilis, infinitus, perfectus, nullius egens, æternus, immortalis omnimodo, à quo omnia initium consecuta sunt: venerandus, diligendus, metuendus, extra quem nihil est, immo in quo sunt quæcunque sunt sursum & deorsum, summa & ima: omnipotens, omnitenens, vere in omnibus diues, quia nihil est quod eius non sit: bonus, iustus, misericors. Bonus, quia fecit existere quod non extiterat. Iustus, quia quæcunque fecit vt proficerent, proprio libertatis arbitrio dimissa sunt: quia tamen non tam perfecta sunt vt labi nõ possint, seminaria his legis inesse decreuit, naturaliter addens auxilium manifestatę legis, vt authoritas eius perfecta esset hominibus. Misericors vero, quia peccantibus non facile reddit, sed sustinet vt cõuersis ignoscat. Est etiã seuerus, vt terrore quæ ab eo bene condita sunt conseruentur, ne negligentia pareret vitæ precipitium. Et ne quod mirabilius est prætermittamus, tanta est eius clementia, vt contumelias passus ab his quos fecit sufferat, & prior vocet ad pacem. Nunquid non maioris virtutis hoc est quàm condidisse creaturam, in quo si permaneret nimia bonitas eius, obesset creaturæ?

G Vnde aliquãdo diligi,aliquãdo timeri ſe vult,ne aberrantes ab eo depereant. Hinc eſt vnde ne patiẽtia eius non vtique ad damnum ipſius, ſed ad noſtrum omnino contemnẽda putaretur,ait,Tacui, nunquid ſemper tacebo?Itaque deus bonus,& oĩa quę fecit bona ſunt, Vnde ergo malum? Nihil eſt malum niſi præuaricatio boni,dum inconceſſa præſumuntur,aut conceſſa inordinate fiunt:vt alibi mandatum, alibi peccatum fiat, vt quando quod in vxore cõceſſum eſt,fit in meretrice,& quod deo offerẽdum erat,offertur diabolo: & cum quis nõ tulit ſuum,ſed alienum,& cum præuaricatorem occidi liceat,occiditur innocẽs. Nulla igitur natura probatur malũ.Voluntas autem eſt accidens naturæ cõcepta ex cauſis,quæ male mouetur dum excedit modum vt illa gerat quæ naturæ ſuæ non ſunt. Cauſæ autẽ præuaricationis oriuntur ex ſenſibus,quando aliquid male videmus aut audimus,Quem errorem hæc res facit, quia homo non eſt deus, qui ſolus errare non poteſt. Natura igitur hominum proprio arbitrio remiſſa & dimiſſa eſt,vt poſſit facere quod vult:vt ſi bonum naturæ ſuæ exercitatio melior & honorabilior ſit:ſi autem infirmet vigorem ſuum, contumelia dignus habeatur hu-

Eſa.42.

H iuſmodi,facit enim quod contra rem†ſit. Non eſt minimum quod conceſſum eſt homini, vt cum recta ſequitur, gaudeat in ſe, ſed per id opere ſuo videt ſe meliorem:aut certe imputet ſibi,qui cum potuit non dedit operam vt melioraret ſe bonis.Si autem homo poteſtatis ſuæ non eſſet,ſubiectus fuerat neceſſitati,vt neq; boni operis haberet gloriã,neque mali pœnam,ſed fuiſſet vnum ex pecoribus. Quoniam ergo ad vtrunque facti ſumus poſſibiles: vt per negligentiam delinquamus, ſi quod bene audire & videre debemus, male, id eſt extra normam & rationem audiamus: per vigilantiã autem naturę bonũ cuſtodiamus:& cauti eſſe ſemper non poſſumus, quia ſicut dixi ad vtrunque facti ſumus poſſibiles,Si peccamus,non iam condemnamur,niſi iterũ delinquamus,iam quaſi ꝓditores.Qui enim ſemel peccauerit,reparare ſe debet ne denuo peccet:ne par ſit ei qui ſe vicerat, vt iterum ſi nõ peccet, iam ſuperior habeatur:quia qui ſemel eliſus eſt,bis triumphabit.Hęc iuſtitia eſt,vt quia colluctatio eſt in mundo,qui propenſior ad peccãdum eſt,in non peccando coronetur.Nihil ergo in dei opere malum eſt.At ſi à quibuſdam ma-

†aliâs,ſe.

I la quædam dicantur, vt venenũ,aut tenebræ,quia corpora noſtra vim veneni ferre non poſſunt: malum dicant etiam ignem aut aquam: & ferrum vel plumbum, quia multum ab auro diſtat,malum dicatur. Ad cõparationem enim lucis tenebras condemnãt,cum ſciant pro loco ſuo neceſſarias eſſe, ſicut plumbum aut teſtã, Nam vtique requiem dant poſt laborem,Igitur omnis qui colluctatur in mundo,ſic eniti debet,ne in re aſpera victus abſcedat & fiat reus, vix aut tarde ſe reparãs, & forte inter hęc proueniat exitus & exeat hinc cũ peccato.Qui enim omni virtute nititur,ſi eliſus forte fuerit,quaſi vir cadit:nec ſuccenſet ei quiſquam,ſed hortatu quodã animum eius reparat,Videt enim eum propoſitum habuiſſe vincẽdi,& ſperat talem poſſe perficere ad victoriam,quẽ non ſine fatigatione ſui hoſtis eliſit.Qui enim facile vincitur,non habet animũ reſiſtendi:nec vincitur,ſed conſentit,Hic acerbius peccat.Huiuſmodi vix ad veniam admittẽdus eſt,qui votum habet delinquendi.Qui enim id meditatur ne peccet,etiã ſi peccauerit,non aſpere peccat.Quoniam diligentibus deũ aliquando minora peccata ſubrepunt.Quanto autem minora ſunt,tanto ſubtiliora,& dum contemnuntur non vitantur,Maiora enim longe apparent,Ac per K

hoc qui in maioribus peccat,voluntatis eius eſt crimẽ. Sanè quoniam ſuperius peccata ex ſenſibus ortum capere diximus,dum contra legis imperium vel rationẽ aliquid aſpicimus aut audimus,id eſt ſi ſolem videntes adorandum eum putemus propter pulchritudinem eius, tũc male videmus:quia ad iniuriam pertinet creatoris communis,vt quod illi ſoli debitum eſt, deputetur creaturæ.Quippe cum ab eo prohibitum ſit per legem. Aut cum corpora bene compoſita & decora videmus,aut aliquid proximi ſi concupiſcamus,aliter ea aſpicimus quàm mãdat lex:tũc facimus peccatum quod vocatur malum.Sed forte dicatur,Nihil igitur formoſum debuit fieri ne nos peccaremus,vt tutela noſtra ex aliorum deformitate conſtaret. Quod ſi eſſet, nec ferrum eſſet, ne de eo fierent homicidia, Neque lucerna in vſu eſſet,ne fures lumine eius ad effringendum vterentur, vt quod magnopere omnibus vtile eſt, deeſſet propter quorundam vaniloquia,Cum cõſtet nos ſemper omnia aſpicere, nec tamen ſemper omnia concupiſcere:quia non illorum vitium, ſed noſtrum eſt cum ſumus negligentes, quod conſtat ex interuallo creari quia non ſumus quod deus.Sic autem male audimus,ſi L

audientes idola deos eſſe, conſentiamus, aut ſi turpia cantantibus, aurem accommodemus. Tunc autem bene audimus,ſi audientes de deo quòd vnus ſit,oblectemur,Si quis autem contra legem aliquid audiẽs aſſentiat, peccat, & hoc eſt malum audire.

II. Cur deus mundum fecerit? Fecit quia eſt opifex,Aut negetur ſi non eſt.Sed eſſe,ipſa opera manifeſtant.Fecit ergo vt eſſet quod ante non erat, quia ſine dubio melius eſt eſſe quàm non eſſe. Si dicatur, Nunquid inane fuit aliquid vbi faceret,aut quid pri⁹ erat vbi fecit?Hoc vas electionis Apoſtolus Paulus paucis abſoluit. Ait enim cum de deo eſſet ſermo, In ipſo viuimus & mouemur & ſumus:hoc eſt omnia in deo, quia vbique eſt & ante omnia ſolus ac æternus,inuiſibilis omni creaturę.Et ne myſteriũ prætermiſiſſe videamur, aut potius ignoraſſe cur mũdus factus ſit, dicimus diaboli apoſtaſiã multos angelos, id eſt ſpiritales potentias ſecum in præuaricationem traxiſſe, dum voluit ſibi regnũ impia præſumptione defendere.Quod Propheta Eſaias ſignificat dicens, Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer qui mane oriebaris:id eſt qui cæteris lucidior apparebas?Erat e-

Vetuſtũ exemplar habet hic aliã queſtionem ſecundo numero,ponitque hanc numero tertio.

Acto.17.

Eſa.14.

M nim quaſi princeps multorum,inter quos clarior erat, & cum quorum ſocietate ad impium deſcendit certamen.Videns enim infra ſe multas ſpiritales potentias, quippe cum in paradiſo dei præſtantior eſſe cognitione myſterij cœleſtis, ipſa elatione inflatus, voluit dici deus:hac ſcilicet ratione qua etiam in pręſenti vita exemplum eius quoſdam imitatos videmus,qui contemplatione aggregatorum circa ſe militum elati, ſatellitibus in hac re fomitem cõſpirationis præbentibus,imperium ſibi vendicare voluerũt: Hinc eſt vnde deus vt eius præſumptionẽ non poteſtate,ſed ratione deſtrueret,materiam condidit quæ eſſet rerum cõfuſio,ex qua faceret mundum.Diſtincta enim quæ ſimul confuſa erant,hũc præſtiterunt quem videmus ornatũ. Diſcretis enim ab inuicem ſubſtantiis, facta cõpaginatione mũdus vocatur:quia vnaquæque res ab altera ſegregata ad mundum apparuit: vt hic homo poſitus, creatus ex ſupernis & infernis,id eſt ex cœleſtib⁹ & terrenis, vnius dei dominiũ,non tantũ voce,ſed & imagine, qua vnus ab vno deo factus eſt ex quo cæteri orirentur,oſtenderet.Ideo enim deus vnus vnum fecit,vt doceret ab vno omnia

Mũdus quare vocetur.

A omnia eſſe,ac per hoc vnũ eſſe deum,vt ſuperior creatura ad confuſionem ſuam in homine diſceret, qui de terra conditus eſt veritatem, Et ex eo diabolus inimicus extitit hominis, Præuidit enim quia ad accuſationem eius factus eſt homo: vnde ſubtilitate ſua id egit, vt in eandem illum præuaricationẽ in quam ipſe ruit, induceret, vt accuſatorem ſuum participem ſuæ dãnationis efficeret.Ex tranſgreſſione enim diuinitatem illi ſpopõdit,ad quam ipſe dum affectaret,ab ea deiectus eſt. Et quia omnis natura à crimine libera eſt, ex accidenti ſunt nomina:ante enim res, poſtea ſignificatio. Ac per hoc Satanas & diabolus ex actu eius compoſita ſunt nomina,vt ſit non naturæ eius,ſed voluntatis eius ſignificatio.Itaque vt propoſitũ dei quod in cauſa creati hominis decreuit maneret,& factum diaboli per qđ hominem circũuenit,ad cumulum eius reatus proficeret, Chriſtus de ſacris ſedibus etiã ad terras venire dignatus eſt:vt & hominem à tranſgreſſionis ſententia liberaret,& diaboli futuram perditionẽ, ne quis factum eius imitaretur, oſtẽderet. Propterea dixit Ioannes Apoſtolus,Ideo venit filius dei, vt ſolueret opera diabo-

1.Ioan.3.

B li. Qui ſi natura malus eſſet, pœnam ei promittere,aut demẽtis erat aut iniqui. Quis enim arguat eum quem videt nõ aliter aliquid facere quàm natura eius admittit?Si igni poteſt ſuccenſeri,quia vrit,aut aquę,quia infrigidat, cum non vtique voluntate hoc faciat, ſed natura?Vnde etiam diabolus ſi natura malus eſſet, voluntatem non haberet.Nec enim poſſet diſcernere,ſed vno atque eodem modo omnibus ſe quaſi cæcus ingereret. Porrò autem iudicio quodam hoc agit:nam ſuã voluntatem faciẽtibus parcit,à quibuſdam neotericis diſſimulat, ad dei † auxilium confugere volentibus offendicula & impedimenta opponit, & ſeruis dei inſidias tendit, & promptioribus circa eius obſequia magis infeſtus eſt.Vnde†manifeſtum eſt, volũtatem eius eſſe in crimine.Quamobrẽ Petrus Apoſtolus ait,Sobrij eſtote & vigilate, quia aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circumit,quærens quem deuoret.Gentiles non quærit,Iudæos non quærit,malæ vitæ & conuerſationis nõ quærit, ſed quærit dei ſeruos & Chriſti famulos quos ſibi ſcit inimicos,quia factum eius & præſumptionem eius condemnant.Denique lege data,plus exarſit inuidia aduerſus eos qui ſub lege erant, ſciens legis documenta vnum deum tradere, & bonam conuerſationẽ hominibus.Igitur ſi hoc naturaliter putatur fa-

†domini.

1.Petr.5.

†manifeſtũ, ex voluntate ei⁹ ipſum eſſe &c.

C cere,reus conſtitui non poteſt,quia hoc facit quod naturæ ſuæ eſt & poteſt,& non facit,quod nõ poteſt,quia naturæ ſuæ non eſt.Itaque neque laudandus,neque cõdemnandus eſt.Laudandus non eſt,quia obſunt quę agit. Condemnandus autem non eſt,quia non voluntate hoc facit,ſed impulſu naturę.Nam aliquos ſcimus ſubito dementes factos, fuſte,ferro,lapidibus, morſibus, multis nocuiſſe, quoſdam etiã occidiſſe. Captos autem induſtria & iudicib⁹ oblatos, minime reos factos,eo ꝙ non voluntate,ſed impellente vi neſcio qua hæc geſſerint neſciẽtes. Quomodo enim reus cõſtitueretur qui neſcit quid fecerat?Ita & diabolus ſi bonũ neſcit, quare condemnandus cenſebitur,quoniã non facit quod neſcit?Immo ſi poſſet fieri laudandus erat,quia facit quod non nouit.Nos autem iure rei conſtituimur, quia illud non facimus quod ſcimus debere nos facere,vel quia illud facimus quod ſcimus debere nos non facere. Sed quia per omnem ſcripturæ conſtitutionem reum diabolum conſtitui videmus, & propterea gehennam illi paratam legimus, legib⁹ illum damnandũ ſcimus,quia cum ſciret & poſſet facere bonum,fecit θ & faciet θ ma- D

lum.Nec enim deus qui iuſtus eſt,damnaret eum quia bonum non fecerat quod neſcierat,& quia malum fecerat quod ſciuerat. Manifeſtatum itaque puto,nullam naturam debere dici malum,quia omne malũ ſicut claruit,ex voluntate fit,quæ per ſenſus accidit naturæ.

III. Quid opus erat per Moyſen & non ante,exordiũ mundi & ordinẽ creaturæ exponere? Prius deſcribi non debuit,quia adhuc ex hac cauſa error tantus nõ erat in hominib⁹.At vbi iam error creuerat generi humano, ita vt etiam filij Iſrael contra hãc expoſitionem in Aegypto tradi audirent à Philoſophis Aegyptiorũ,à quibus etiam Moyſes fuerat inſtructus omnem peritiã Aegyptiacam,quę Apim quendam mundum iſtum aſſerit per malos angelos condidiſſe:hunc quoque principem mundi videri,id eſt,Satanam.Quam ſentẽtiam Marcion ſecutus,ruit in mortem.Nam & Manichęi ab eodem Satana hominem dicunt factum,non mundum iſtum,ſtultiores cæteris.Cum enim mundũ conſtet hominis cauſa fabricatum,illi à deo dicunt mundum factum,licet de alieno: hominẽ vero ab aduerſario creatum,vt in domo alterius alter poſuerit dominiũ. Opor- E

tuit ergo Moyſen,vt errorem iſtum proderet & auferret, manifeſtare mũdi & hominis fabricati deum eſſe authorem. Accepta enim authoritate per ſigna & prodigia quæ fecit, docuit ſine dubio id verũ eſſe quod teſtibus ſignis tradebat.Quis enim non crederet ei,cuius tanta ſigna in rebus geſtis exiſterẽt? Denique hinc eſt, vnde qui contra diſciplinam hãc ſentiunt, errare noſcũtur,quia nudis verbis aſſertionem ſuam allegare nituntur.Itaque vt nihil deo coæternum eſſe doceret,ordinem ipſum creatarũ rerum vtile fuit exponi: vt dum minora prius facta memorat, poſtea autem maiora, nihil horum infectum habeatur:quia quæ tẽpore minora ſunt, virtute maiora ſunt:vt ſi illa præſcribere de tẽpore ſe putent,ipſa infirmitate qua poſterioribus ſubiecta ſunt,cõuincantur:aut ſi hæc de virtute præſumẽdo primatum ſibi vendicent,poſterioritate ipſa humiliẽtur, vt nihil horum non initio ſubiectũ videatur.Ante quidem cœlum factum eſt & terra,Deinde lux,quæ in of- F

ficio dei eſt,Poſt firmamentum quod appellatũ eſt cœlum, & cõgregationes aquarum quas appellauit maria, vt appareret arida terra in qua poſſit habitari. Terram autem quam poſt cœlum factam dicit,non terram ſolã vult intelligi,ſed materiã ſignificauit,id eſt, omnia inferna quæ in mundi omnem ſpeciem profecerũt.Cœlum autem non hoc carnale, ſed illud ſupernum quod ſpiritale eſt in principio factum contendit, Vt cum cœlum primo dicit factum, deinde terrã, in cœlo omnia inuiſibilia, & in terra oĩa viſibilia creata à deo ſignificaret.Totius enim naturæ ſumma & ima comprehendit,vt quicquid mediũ eſt,proculdubio etiam factũ credatur. Luminaria vero,quæ ad gubernãdum mundum inſtituit,quarto die aſſerit facta,vt quanto maiora ſunt virtute,tanto inferiora ſint tempore.Hominem autem ſexto die cõſtituit,vt in domum iam factam habitatorem introduceret, Et valde ſublimior eſt homo,quem vtique ſexto die factum declaratum eſt: quem idcirco ſublimiorem dixi, quia interior eius natura inuiſibilis eſt,& intellectu capax: ſed fortitudine maior eſt ſol, & lumine fortior luna eſt quàm terra.Hinc,quod quibuſdam diſplicet, dictũ eſt,Vidit deus lucẽ quia bona eſt: vt quia omnia à malo facta dicebãtur, bona credi non poterãt:Moyſes vt bona quæ facta ſunt ꝓbaret,ipſi deo placita quę fecit oſtẽdit,vt cui diſplicerent,reũ faceret.

G Nam quomodo possit nescire lucem qui dixit, Fiat lux, & facta est lux? Aut quis facit, quod nescit? Facta autem lux, & placuit ei qui fecit. Quis opifex in opere suo non
Gene.1. lætetur? Sic dictum est, Vidit deus lucem, quia bona est. Et denuo sunt qui dicunt, quòd mala est. Quid si sine testimonio esset relictum? Igitur descripta mũdi fabrica, è primi hominis origine traducem tenuit generis Seth, qui redditus est pro Abel, & per ordiné venit ad Abraham patrem Iudæorum: vt ostenderet Abraham huic deo credidisse, qui opifex mundi est: & ipsum legem dedisse, in qua futurus Christus promissus est, qui liberaret genus humanum de dominio diaboli. Ex his rationabilis probatur fides nostra, Testimonium enim huic dat origo descripta, quia ab initio genus est Christianorum. Ex Seth enim filio Adæ venitur ad Enoch, ab Enoch ad Noë, ex Noë ad Abrahã, ab Abraham descenditur ad Dauid, à Dauid ad Mariam, ex Maria de spiritusancto nascitur Christus. Priores ergo oẽs quotquot fidem habuerunt vnius dei, quam Saluator prędicauit, iure Christiani dicendi sunt. Ab initio enim Saluator venturus promissus est. Vnde Ioannes in Apoca-
Apoc.13. lypsi ait, Agnus qui occisus est à constitutione mundi.

H Itaque semper Christiani fuerunt. Ij enim omnes quos supradixi à primo homine creato in mundo, per quos
Ioan.17. tradux tenditur ad Saluatorem, huius dei fidem habuerunt. De quo Christus locutus est dicés, Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum & verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Potest dici econtrario, Si ante & illi Christiani fuerunt, quæ notitia per Christum? Hunc intelligentiæ profectum aduentus contulit Christi, quia prædicatio vnius dei ostendit mysterium, & quid cuique personæ competat, demonstrauit,
IIII. & ad explanandam atque explendam legis iustitiam, addidit quę prius reseruata erant. Quare deus legem non à primordio dedit. Primum lex formata in literis dari non debuit, quia in natura ipsa quodammodo inserta est, & creatoris notitia ex traduce non latebat. Nam quis nesciat quid bonæ vitæ conueniat: aut ignoret, quia quod sibi fieri non vult, alij mi-
Tobiæ.4. nime debeat facere? At vbi naturalis lex euanuit, impressa consuetudine delinquendi, tunc oportuit legem manifestari, vt in Iudæis omnes audirent, Non quòd penitus obliterata esset, sed quia maxima eius authori-
I tate carebant. Idololatrię studebatur. Timor dei in terris non erat, & fornicatio operabatur. Circa rem proximi auida erat concupiscentia. Danda ergo lex erat, vt & quæ sciebantur, authoritatem haberent, & quę latere cœperant, manifestarentur. Nam inuenimus ante Moysen nõ solum non latuisse, sed etiam vindicata esse peccata. Quamobrem & iusti fuisse reperiuntur multi, qui scientes deum vindicem, timebãt peccare. Quod cum cœpisset iam negligi, legé naturalem reuelari oportuit, vt scirent cuncti aperta ratione dominum re-
Gene 7. quisiturum actus humanos, Quanuis per diluuium vin-
Gene.19. dicatum legatur, & in Sodomam & Gomorrã, sed hæc vetustatis obliuio texerat. Vnde per Moysen terroris
1.Timot.1. causa ad disciplinam corrigendam, & fidem in deum reformandam, commemorata sunt. Quare & Apostolus, Iustis, ait, lex non est posita, sed iniustis, idola colentibus, fornicatoribus, & talia. Nunc videamus an conueniat iis qui dei iudicium audientes rident futurum: si proderit, an oberit: si veritate muniatur, an careat ratione. Lex quidem data est mundo, sed videmus eam circa multos cessare. Non ergo iustum videtur, vt qui hic peccant per potentiam, securi sint. Alij legibus illudunt, pauperes deprimuntur, iustis accusatio componi- K
tur, bene agentes opprobrio sunt, pij indigent, mali florent, iniqui & corruptores in honore sunt, auari & raptores locupletãtur, iudex venalis est. Nónne iniquum videtur si conditor rerum non hæc requirat: vt qui hic iniustè oppressi sunt, reuelentur †, & qui bene viuendo † releuentur
indiguerunt, remunerentur: & qui propter iustitiã opprobrio erant, honorentur: illi autẽ qui per potentiam leges contempserunt, aut tergiuersatione illuserũt, iniquitatem sectantes, sic glorioſi in his vt ipſi iuſtitiæ insultare videãtur, vt humiliati & confusi tormẽtis subiiciantur in conspectu eorum in quorũ malis & despectione gaudebant, vt & ipsi de pœna illorum læti deo gratias referãt, apud quem solum personarum acceptio cessat? Vt quid Abel sacrificium acceptum est, & Roma.2.
Cain refutatum est. Ex verbis hoc ipsius lectionis V.
potest colligi, quia non est literarum arte velata historia. Nam Abel prudentem & deuotum in eoipso sermo indicat scripturæ, Cain vero negligentem & improuidum, ac per hoc minus deuotum. Abel ergo de placidis potiora elegit quæ deo offerret creatori, vt de iis vtique quæ creauerat pręcipua illi offerret, vt per hoc & dedicationem suam, & meritũ eius probaret, vt & pro- L
priam reuerentiam, & deum authorem ostẽderet. Hoc Cain velut rusticus præsentare nequiuit, Totum enim animum terræ inserens, mentis oculos ad cœlum leuare non potuit, vt quid creatore dignum esset, aspiceret, qualiacunque etiam deo obtulerit munera. Quæ causa etiam in Iudæis obliquæ mentis deprehenditur, Sæpe enim reprehensi sunt, cum munera sua improuide dei altari offerrent, quæ nec hominibus digna viderentur, dicente domino, Cæcas & luscas offertis mihi, non hæc Malac.1.
suscipiam de manibus vestris. Offer eam præposito aut duci tuo, si acceperit ea. Cum constet apud omnes personæ sublimi maxima offerri debere munera, Ideóque Cain munera refutata sunt dicente ei domino, Quid contristatus es, & vt quid concidit vultus tuus? Nónne si recte offeras, recte autem nõ diuidas, peccasti? Quie- Gene.4.
sce, Apud te conuersio eius, & tu dominaberis eius. Vides ergo quia diuisio incurrit peccatum, dum nõ æstimans quid dignum deo esset, potiora reseruauit suis vsibus. Itaque non quia obtulit reprehensus est, sed quia indigna obtulit. Neque ex eo damnatus est, sed quia factum noluit emẽdare commonitus. Ad te enim, ait, cõuersio eius, & tu dominaberis eius: hoc est, me non ac- M
cipiente, ad tuum dominium cõuersum est munus à te oblatum, vt de cætero sciret quid faceret. Hinc inuidia exarsit vt occideret fratrem, vt ab iniusto occideretur homine qui iustitiam primus ostenderat, & exemplum malum daretur hominibus. Sic enim æmulatione zeli cæcatus est, vt non solum gratias non ageret, eo quòd reus factus non fuerat, sed nec didicerat quomodo hoc emendaret, verũetiam adderet aliud grauius per quod damnari mereretur. Talis est causa improuidi ac fra-
tricidæ Cain, qualis & illius nequam serui, cui cũ igno- Matth.18.
tum esset à domino, ingratus effectus exiens suffocabat conseruũ suum, vt etiã de præterito ignoto sibi facinore, & de impietate in conseruum suũ admissa inexcusabilis dãnaretur: & tamen ad præsens non est damnatus Cain, sed cõfusus & reus sub terrore dimissus est super terrã, vt si pœniteret, ignosceretur ei. Deniq; timens ne aliquis eũ pro hoc facto occideret, ait ad dominũ, Ma- Gene.4.
ior causa est mea relinqui me, si eicis me hodie, à facie tua, & à facie terrę absondã me, & ero gemẽs & tremẽs super terrã. Et erit, omnis qui inuenerit me, occidet me.

Territus

A Territus itaque Cain verbis iusti iudicis dei, timet despici à domino, ita etiam vt à conspectu hominum cõ fugere se debere putet, Certus, quia qui irato deo viuit, etiã ab homine possit occidi. Sed quid ei respondet dominus? Non sic, inquit: hoc est, nõ ad hoc te remisi cum non mereareris viuere, vt ab aliquo occidaris, sed vt gemas & tremas, quasi qui primus malum exemplum dederis super terram, dum laboribus tuis non respondet fructꝰ ex humo, Itaq; omnis qui occiderit, inquit Cain, septem vindictas exoluet. Hæc sententia ostendit iure damnandum Cain, Quando enim vidit legem datam sub tali comminatione ne quis imitaretur factum eius, plus cœpit timere, sciens quid mali admiserat. Septem ergo vindictas promittit si quis ad hoc facinus aspirasset, vt videns ex hoc opere Cain reum factum, & cum adhuc legis manifestatio non erat, sciret se septemplici pœna mulctari si hoc nõ vitaret: vt legis notitia sex plagas adderet supra quam meruerat Cain, vt cum plaga Cain septem numerarentur vindictæ. Hoc etiã numero remunerandi sunt, qui relictis omnibus, dominũ sequuntur, & in futuro vitam æternam habebunt. Hoc est
B omnis qui inuenisset eum. In parricida enim posita lex est, vt si quis homicidiũ fecisset, quia omne parricidiũ homicidium est, septies reus esset quàm fuerat Cain, vt hac seueritate perterriti cæteri, ab hoc se facinore in-
VI. hiberent. Vtrum Lamech occiderit Cain sicut putatur. Frustra hoc putant qui arbitrantur quòd Lamech hoc dixerit de Cain, Occidi virum in liuorẽ mi-
Gene.4. ††meo. hi, & iuuenem in vulnere mihi. Iam enim in quinta generatione natus erat Lamech à Cain, id est, de Mathusalem abnepote Cain. Hoc autem idcirco commemorat Lamech, vt ostenderet acrius astringendum eũ qui sub manifesta lege peccauerit, Ac per hoc si post Cain in imitatorem eius septies vindicatum est, quanto amplius in eum vindicandum est, quem nec factum Cain & correptio, nec post in eũ lata sententia terruit, vt à tam impio & crudelissimo facinore volũtatem auerterent. Post Cain ergo Lamech θ hoc θ homicidium perpetrauit, qui sine dubio iuxta ea quę supradicta sunt, septẽ vindictas exoluit: & quid post Lamech ei qui hoc
Matth.18. secutus fuisset esset futurũ, ostendit dicens, De Lamech autem septuagiessepties. Vt quia malum opus pœnitentia non subsequitur, septuagintaseptem plagarum ictibus feriatur. Vnde & saluator etiã septuagiessepties pec-
C canti, conuerso tamen, remitti præcepit. Sed ne putetur alius ante Lamech homicidium post Cain fecisse, quia dixit, De Cain vindicatum est, quasi iam factũ Lamech dicat de se: quomodo autem diceret quia vindicatum in eum erat, cum adhuc recẽs esset homicidium quod confessus fuerat se fecisse, cum constet omne factum sententiam secũ habere? Quando enim alia spes
Gene.2. non est, præterquã quod expleto operi dignum scitur, futurũ pro facto habetur. Denique dictum Adæ & Euæ est, Qua die manducaueritis, morte moriemini: & vtique non statim mortui sunt, sed post longum temporis interuallum: sed quia iam spem immortalitatis amiserãt, futura mors præsens dicta est, quia hęc cœpit in spe haberi. Igitur cum Lamech iuuenẽ se occidisse fatetur, & Cain, sicut claruit, vsque ad hoc tẽpus peruenire non potuit, aut si peruenit, quod impossibile videtur, senior
VII. fuit, eum non occidit. Quæ decem verba in tabulis data sint aut singulæ tabulæ quæ & quod verba habuerint. Decem sententias, decem verba appellauit, Quia & saluator sensum verbum significauit, dicẽs

Tomus quartus.

inter cætera ad Iudæos, Interrogo vos & ego vnum ver- D
bum, respondete mihi, Baptismum Ioannis vnde erat, Marci.11.
è cœlo, an ex hominibus? Hunc sensum verbum appellauit. Simili modo & in duabus tabulis decẽ verba scripta dicũtur, quæ decem sensus sunt. Denique dicit, Non Exod.20.
sint tibi dij alij præter me: primum verbum hoc est. Et subiecit secundum, Nõ facies tibi vllam similitudinem eorũ quæ sunt in cœlo sursum & in terra deorsum, neque in aqua quæ est sub terra. Deinde adiecit tertium, Non sumes nomen dei tui in vanum. Non enim mundabit eũ dominus qui sumit nomen eius in vanum: hoc est non in mendacio nomen dei tui assumes vt periures per illud. Dehinc quarto loco dicit, Sabbatũ domini diei tui seruabis, & nõ facies in illo vllum opus seruile. Hæc quatuor verba sunt de decem, ista ad deum proprie pertinẽt. Hęc sunt in prima tabula scripta. Deinde in secunda tabula hæc continentur. Primum verbum est, Honora patrem tuum & matrem tuam. Secũdum, Non occides. Tertium, Non fornicaberis. Quartum, Non furaberis. Quintum, Nõ falsum testimonium dices. Sextum, Nõ concupisces quicquam proximi tui. Hæc in secunda tabula scripta probat Apostolus Paulus Ephes.6.
dicens, Honora patrem & matrem, quod est mandatũ E
primũ in promissione. Quomodo enim esset primum, nisi in secunda tabula ab ipso cœpisset? In promissione autem ideo dicit, quia statim subiecit, Vt sis longæuus super terram, & bene sit tibi. Hęc est promissio facta iis qui mandata custodiunt. Itaque habes & mandata distincta, & numerum eorum cõsummatum, & quæ & quot singulis tabulis scripta sunt. Vt quid Moyses VIII.
descendens de monte cum tabulis, vultum splẽdidum Exo.34.
habuit & intolerabilem? Accepta potestate in peccatores cum honorificentia descendit de monte, facie glorioſa. Lex enim contra peccatores data est. Moyses ergo quia non peccauerat, glorioſus apparuit, & intantum, vt à peccatoribus videri nõ posset: Ostẽsum enim in eo est, quia peccatores gloriã dei non merentur aspicere. Post simulachrũ enim vituli fusilis, & confractionem tabularum in quibus lex data fuerat, rursus ascendit Moyses in montem cum tabulis, in quibus accepta lege cum descẽderet, glorioſa facta est facies eius, vt nõ possent aspicere filij Israël vultum eius, neque Aaron, quia & ipse peccauerat. Sed interposito velamine loquebatur ad illos, vt tandiu indigni essent gloria dei, F
quandiu in peccatis versarentur. Vnde dicit Apostolus, 2.Corin.3.
Cum conuersus fuerit ad deum, auferetur velamen, vt dono dei abluti, digni fierent intẽdere gloriam dei. In cõfractione enim tabularũ quas antè acceperat, Iudæorum populum reprobum significauit, eo quòd peccatis studentes, promissione dei indigni futuri erant. Quod autem reiterata lex est, alter populus futurus significatꝰ est, cui proficeret lex data in monte. Si omnia deus IX.
bona fecit & valde bona, vt quid dixit ad Noë de mun- Gene.7.
dis & immundis inducte cum in arcam, cum immundum bonum dici absolute non posset. Per id quod multimodam rationem habent verba, faciunt quæstiones, Nã si ad hanc causam de qua agitur referãtur, nulla erit quæstio, quia per ordinẽ res ipsæ se prodũt. Nam aliquando cõmune dicimꝰ quod indiuisum est, aliquando quod immundũ est, Duobus enim modis appellatur
Acto.10. Roma.14. Galat.3. cõmune. Denique Petrus Apostolus, Cõmune, inquit, & immundum nunq̃ intrauit in os meũ. Et Apostolus Paulus, Omne, inquit, quod non est ex fide, peccatum est. Et alibi, Lex, ait, non est ex fide & tamen non est peccatũ. Vides ergo, quia vnus atque idem sermo non eadem

G semper significat. Ideo & cum dicitur,immundũ,considerãdum est ex qua causa dicatur, quia aliquando ad comparationem melioris immundum dicitur,aliquando ad opera sordida refertur, vt malum intelligatur. Nulla igitur substantia malum, quia quæ per substantiam immunda dicuntur,ad comparationem pulcherrimarũ rerum immunda sunt, Nam & canis immundus dicitur ad oleum*, & plumbum ad cõparationem auri immundum est,& coruus ad patronem,& cum vniuscuiusq; corporis membra sint,alia honesta,alia inhonesta vocantur, cum sciantur mala non esse. Itaque omnia in sua natura bona sunt, quia vtilia. Cum deus dicat ad Abraham de filiis Israël,q̃ quarta progenie exituri essent de Aegypto,cur lex dicit,Quita progenie exierunt filij Israël de terra Aegypti? Quantum ad verba pertinet,videtur esse cõtrarium,si autem sensus quęratur,inuenietur esse nõ dispar. Sic enim lex loquitur,vt à diligẽtibus & credulis† possit intelligi,vt ratio veritatis nõ incuriosis,sed solicitis se reuelet. Nã vtique deus dixit, quarta progenie: & Moyses scripsit, quinta progenie:quanuis vtrunque Moyses retulerit,& fallere eum impossibile sit in quo tanta virtus operata H sit:ac per hoc inuestigandus est sensus,quia non ociose aliquid agit, nec improuide diuina loquitur scriptura. Itaque duę partes sunt quas singuli memorarunt.Deus enim quatuor generatiões significauit quę natæ sunt in Aegypto:Moyses autem addes his vnam,ex qua hę ortum acceperũt, cum intrassent in Aegyptum, Quinta, inquit, generatione exierunt filij Israël.Generationem enim quæ intrauit in Aegyptũ, & quatuor quæ illic natæ sunt,simul cõplexus est, Nam ab Abraham vsque ad exitum filiorum Israël de Aegypto, generationes sunt octo.Ducẽtis enim quindecim annis à promissione facta Abrahæ, habitauerũt in Chanaã,& ducẽtis quindecim in Aegypto. Hi sunt anni quos cõprehendit Apostolus ad Galatas dicens, Post quadringentos & triginta annos facta est lex. Igitur hæ quatuor generationes natæ sunt in Chanaan. In Isaac vna,altera in Iacob, tertia in Leui,quarta in Gerson,& Caath, & Merari.Cum intrassent autem filij Israël in Aegyptũ, Caath genuit Amram: Hæc est prima generatio facta in Aegypto. Amram autem genuit Aaron & Moysen & Mariã,quę est secunda generatio facta in Aegypto. Et Aaron ge- I nuit Eleazar & fratres eius, quæ est generatio tertia.Eleazar autem genuit Phinees quarta generatione. Hæ sunt quatuor generationes procreatæ in Aegypto.Vnde ait dominus ad Abraham, Peregrinum erit semen tuum & seruitio oppriment eos, ego autẽ liberabo eos, & quarta generatione exiẽt inde. Vide si non apertum est,quia non aliquid aliud significauit deus,quàm quod gestum est in Aegypto.Moyses autẽ vt etiam illam generationem poneret,quę cum Iacob patre suo intrauit in Aegyptum,ex qua istę quatuor originem habent,dixit, Quinta progenie exierũt filij Israel de terra Aegypti. Si viri iusti voluntas bona est,quare Isaac non Esaũ quem voluit,sed Iacob benedixit quem noluit?

*Oleũ videtur pro vnguento ponere.

X. Gene.15.

†sedulis.

XI. Gene.27.

Gal.3.

Genes.15.

Iusti hominis quantum ad conscientiam eius pertinet, voluntas bona est: quantum autem ad præscientiã, immunis est ab aduersis. Deus enim solus est qui de futuris iudicat. Et per hoc Isaac iustus quantum ad pręsentem humanitatem dignum est,maiorem filium suum benedicendũ magis putabat,Sed deus qui occultorum cognitor est, minorem benedicendum mereri ostendit, vt in benedictione non hominis ostenderet esse beneficiũ,sed dei, quia officij dignitas est non hominis meritum,quam dei sequitur benedictio. Deniq; K dictum est à deo in Numeris ad Moysen & Aaron sacerdotes, Vos ponite nomen meum super filios Israël, ego dominus benedicã eos: vt gratiam traditio per ministerium ordinantis transfundat hominibus, nec voluntas sacerdotis obesse aut prodesse possit, sed meritũ benedictionẽ poscentis.Quanta autem sit dignitas ordinis sacerdotalis,hinc aduertamus.Dictũ est enim de nequissimo Caïpha interfectore Saluatoris inter cętera,Hoc autẽ à semetipso non dixit:sed cũ esset princeps sacerdotum anni illius,prophetauit.Per quod ostenditur spiritum gratiarum non personam sequi, aut digni aut indigni,sed ordinationẽ traditionis: vt quãuis aliquis boni meriti sit, non tamen possit benedicere, nisi fuerit ordinatus vt officiũ ministerij exhibeat,Dei autem est effectum tribuere benedictionis. Quare XII. Abraham fidei suæ signum,circũcisionis accepit sacramentum. Si velis aduertere,non incongruum videbis quod putas diuersum esse à ratione.Credẽs enim se filium habiturum in quo omnes gẽtes benedicerentur,& à quo sanctimonium exoriẽdum erat,illa in parte signum accepit,per quam generatio sit † filiorum & cessat,vt sanctior sit.Sed si aliquibus deformatio videtur,animaduertant Abrahã in eo ganisum,& filios eius hoc testimonio fuisse glorioſos.Nam Achior vtique vnus ex principibus Gentilium videns tantam virtutem esse in deo Abrahæ, vt Holoferrem ducem exercitus Assyriorum,cuius potentiam tota terra tremebat,proprio gladio manu fœminæ decollaret,sponte se circuncidit,arbitratus ex eoipso dignitatem sibi quęsitã.Nónne præ se fert, si aliquis pro nomine Christi oculũ aut aliquod membrum amiserit? Nónne partem ipsam humanis vultibus ingerit vt appareat glorioſius? Pro fide enim aliquid ad tempus amittere, lucrũ est facere, Ita & Abraham fidei suæ signum accipiens,non deformatus est,sed meliorat⁹. Spiritaliter vero hoc significauit, quia nebula carnis circuncidi debebat à cordib⁹hominum per fidẽ Christi: quia carnalis error obstabat,caliginem præstans humanis cordibus ne cognoscerent creatorem. Abraham autẽ, quia & promissus est ex semine eius futurus Christus qui hanc caliginem absterget,ideo circuncisus est,quia filium credidit se habiturum,qui errorẽ hunc amputaret. Iam vide si nõ congrue illa in parte vel tale signum accepit. Si iudi- XIII. Gene.19. cium dei iustum est, quare infantes in Sodomis simul M cum parentibus cremati sunt. Vt nimis impium facinus Sodomitarum possit aduerti, peccatum eorum peruenit vsque ad necem filiorum ipsorum,ne de origine illorum signũ aliquod remaneret. Nónne prouisum est illis ne diu viuẽtes exempla sequerentur patrũ? A gehẽna enim liberi sunt,in aliena causa occisi.Parentes enim tam pro se quàm pro his rei sunt,quia vt eorũ, opera obliterarentur,omnis progenies ipsorũ erasa est. Nam sicut bonis parẽtum læti sunt filij eorum,q̃ commendetur prærogatiua eorum: sic & de morte quę pro malis illorum infertur queri non possunt,vt quẽadmodum participes in lucro sunt,sic sint & in dãno.Similiter & in Aegypto pro noxis patrũ plexi sunt filij, sed vt ad emendationem eorũ proficeret: vt quia ex aliis causis deum credere,& venerari, qui in Moyse erat,nolue runt,hac plaga territi confiterentur cũ satisfactione,ne grauius hũc iratũ sentirent.Hęc ergo mors filiorũ,cri- †creatum. men est patrũ. Quoquo enim modo filij debitum spiritum reddiderunt,futuri accusatores parentũ,quia perfidiam suam nec sanguine filiorum vincere potuerunt.

Non

A Non ergo in futurum,sed ad præsens tempus mala parentum filios inuenerunt. Nec qualecũque beneficium est, glorioſum non esse, nec tamen reum. Nam si quidam cum precibus enituntur in postremis positi,ad fidem veri accedere,vt si non coronam vel veniam mereantur: quomodo poterunt hinc aliquid queri, cum quibus ita actũ est,vt neque esset vnde ignoſci sibi precarentur, neque sublimes haberentur qui minime laborauerant? Confer nunc vnius momenti cruciatum, ad multi temporis pœnam. Arbitrare etiam multos laborare,& quia perseuerare non possunt,non solum effectum laboris amittere, sed & pœna mulctari. Adde etiam,quia difficile de malis nati, & inter nequissimos educati vel conuersati, mentem suam temperant ad disciplinam dei sequendam.Vide ergo si non magis bene actum est cum filiis perditorum. Quid est vt XIIII. Exod.20. deus qui iustus prędicatur peccata patrum filiis reddere promiserit in tertiam & quartam progeniem?

Nihil iniuste deum facere aut dicere, qui dubitat insanus est. Itaque si verba domini non supprimantur, sed omnia quæ ad eandem quæstionem pertinẽt proponantur, lucebit quod obscurum videbatur, & pium B æstimabitur quod minime iustũ putabatur. Qui enim verba supprimit quæstionis, aut imperitus est,aut tergiuersator, qui calumniæ magis studeat quàm doctrinæ.Porrò autem repromisit quidem dominus reddere se peccata patrum filiis,sed iis qui oderũt eum: hoc est qui in paternis malis versati seruiunt idolis,sicut & patres illorum. Ille enim inimicus dei est,qui honorẽ nominis eius vendicat creaturæ. Sicut enim iustorum filij & ipsi iusti nobilitant in se genus iustitiæ,dum & patrum & sua iustitia sublimantur:ita & nequissimorum, & ipsi filij nequissimi crementum faciunt malitiæ,quia & malorum filij sunt,& nequitiam illorum exemplarũt ad perditionem multorum. Cum terrore ergo locutus videtur deus,sed verum est,& hoc habet ratio.Quis enim malum & mali hominis filium non duplici genere execretur, quomodo bonum & boni filium duplici mercede non censet honorandum?Idcirco autẽ in tertiam & quartam progeniem reddere se promisit, vt si post patrem malum filius non sequatur perfidiam patris,nepos autem aui in malis imitator existens,sciat se non immunem futurum à seueritate sententiæ:aut si & C nepos forte nõ aui,sed patris secut⁹ vestigia testamentum diligat dei, non ignoret pronepos ad se vsq; peruenire sententiam si æmulus sit proaui perfidiæ.Hac legis manifestatiõe deterreri voluit deus impios patres, vt agnoscentes quãtum mali pareret sectatio idololatriæ,vel affectu filiorum reuocarentur ad reuerentiam creatoris, aut filij timentes ne incurrerent peccata patrum, dei legi obtemperarent. Illi autem attendentes ad nequitiam, aliter hoc interpretari cœperunt dicentes,Patres nostri manducauerunt vuam acerbã,& den- Ezech.18. tes filiorum obstupuerũt: vt securi de impunitate,eo q̃ filiis ipsorum redderentur peccata, illi tamẽ neque spiritus neque carnis haberẽt pietatem. Hinc dicitur eis, Nõ morietur filius pro patre,neque pater pro filio, sed anima quæ peccauit ipsa morietur: vt addiscerent non impune sibi futurum, sed sic reddi peccata patrum filiis,vt quia impietatem parentum secuti,mala quæ obliteranda erant exemplauerint,acerbius puniãtur. Postquam ostendit deus quid mali pariat idololatria,addidit statim quæ bona diligentes se sequantur, dicens, Et Exod.20. faciens misericordiam in milia milium iis qui diligũt me, & custodiunt præcepta mea:vt bonum patris,non vsque ad pronepotem,sed vsque ad milia milium red- D dat, Vtputa siquis ex semine Dauid diligat dominum, quem cõstat vtique porro ante mille annos fuisse: huic additur misericordia dei, vt in necessitate duabus suffragantibus causis, misericordiam accipere mereatur: quia & ipse dei cultor est,& ex eius semine est,qui amauerit deum.Et in hoc clementia dei laudabilis est,vt odio habentibus se vsque in tertiam & quartam reddat progeniem,& non in milia milium:vt si in quintã progeniem tractum fuerit malũ,inde iterum caput habere incipiat,vt ex eo numeretur vsque ad tertiam & quartam progeniem.Sed dicet quis:authori magis amplius reddendum iustum videtur,quàm imitatori.In authorem congrue datur vindicta: filiis autem quòd plus dicit reddi, pœna est patris.Et si causam quęras,accessu legis peccatores plus fiunt rei, sicut Lamech & post Lamech.Quibusdam tamen videtur,sic reddita esse peccata patrum in filios,dum in captiuitatẽ ducti sunt causa patrum, & fuerunt ibi vsque ad quartam generationem.Quod si verum est,non solum odio habentibus se reddidit peccata patrũ,sed & diligentibus nomen suũ: quia & Daniel abductus est, & tres pueri,& Baruch, & Ezechiel,& Esdra ibi natus est.Liquido ergo apparet il E lud cõuenire propositæ quęstioni,quod supra diximus.

Cum iustũ lex prædicet,& hic vere iustus,qui plenam habet iustitiam,quomodo contra Salomon,Noli, XV. Ecclesiastes. inquit,esse iustus multum. Nimia iustitia incurrit 7. peccatum,temperata vero iustitia facit perfectos.Non enim sine malitia est, qui multum est iustus: quia peccantibus ad singula si respõdeas,non deerit vbi pecces: denique dei temperata iustitia est,Peccãtibus enim aliquando ignoscit,aliquando irascitur,aliquando reddit non quantũ digni sunt:suffert enim eos vt sint qui proficiant.Lex enim quia seipsam mollire nõ potest,là nobis mitiganda est vt possit prodesse sub se agentibus. Hic ergo iustus non est multum, qui dei imitator est.

Quare angelus [qui] volebat in via Moysen occi- XVI. dere [circuncisione infantis placatus est]. Quod Exod.4. sine consilio Moyses fecerat, apparentia comminantis angeli emendauit.Deniq; videns fieri,quod per negligẽtiam fuerat prætermissum,cessauit ab ira.Idcirco ergo sic ifestum angelum in se vidit Moyses, & paratum ad vindictam,quia viri sublimis culpa,graue peccatum est.Quanto enim persona eius supplicior est,tanto ma- F gis leue delictũ eius. Quod ergo à summo viro vtpote à ductore populi fit,acerbissimũ est peccatum.Pergebat itaq; ad filios Israël,missus à deo Abrahę,& signum iustitiæ [Abrahæ] non ferebat,in quo gloriari sciebat Iudæos:vt aut ipse solicitator diceretur,aut nõ ab eodem deo missus, qui Abrahã elegerat.In Madiã enim habitans filios suos minime circũcidit:quos aut ducere secum ad Aegyptũ non debuit,qui cæteros ibat inde educere:aut certe circũcisos assumere,propter quę supra diximus.Sephora ergo vxor Moysi, quod compendio loquitur scriptura, nõ ignorans qua causa viro suo infestus angelus videbatur,accipiens petrã,circuncidit filiũ suũ,& recessit angelus. Ea enim ratiõe,mitigata est ira, qua fuerat accensa. Nam aliquando compendio loquitur scriptura, quæ subintelligi vult expositã ratione:si- † ex propo- cut & illud quod saluator dicit inter cætera ad Iudæos, sita. Matth.15. Quare & vos pręteritis mandatum dei,vt traditionem vestram statuatis? Nã dixit dominus, Honora patrem Exod.20. tuũ & matrem, & qui maledixerit patri aut matri morte moriatur. Vos autem dicitis,Quicunq; dixerit patri aut matri, omne munus quodcunque fuerit ex me,tibi

G proderit? & non honorificabit patrem aut matrem suã: Sine dubio per compẽdium dixit saluator, vt subintelligantur sacerdotes Iudæorum, dum auaritiæ studerẽt, dei legẽ spreuisse. Impia enim conspiratione consilium dederũt filiis, vt maledicentes patrẽ aut matrem quodcunque offerrent quasi donum deo, per quod data sententia in maledictos solueretur. Vnde securi facti filij, contra dei præceptum contemnebant parentes: ita & Moyses cum infestum sibi videret angelum, intelligẽs causam, quid fieri deberet ostendit vxori vt recederet ab eo angelus, qui eum quærebat occidere. Hoc subintelligitur in hac causa, sicut & illud quod supra dixim⁹ in sacerdotes. Quid est vt maledictos dicat lex, qui semen non reliquerint in Israël: per Esaiam autem nihil obesse dicatur spadonibus, quia generare nõ possunt. Quoniam aliter quàm dictum erat, intelligi cœperat: idcirco Esaias Propheta ostendit postea, quo sensu dictum esset. Cum enim hoc ex causa offensi dei sententiæ loco positum esset, quia deserentes deum in eo percutiebãtur, ne ducentes vxores semen relinquerent, sic hoc arripuit error humanus, vt putarent reos esse apud deum, si qui aut vxores nollent, aut accipientes, vt assolet, generare non possent: quasi nihil aliud quàm semen quæreret deus, Sicut arguuntur per Malachiã Prophetam. Esaias ergo vt cõsolaretur eos quos mala intelligentia contristauerat, docuit nihil obesse, si quis aut non posset habere filios, aut nollet, dummodo legem dei seruaret. Maledictum enim illis competebat, qui cum possent ac vellent, diuino obstante iudicio, steriles erant, ne fructum haberent creationis dei, quem spernebant. Vnde cum viderent aut generare se non posse, aut genitos minime possidere, cognoscerent indignantis dei iram esse, & cõuersi satisfacerent. Nam & sancti viri cum cupidi essent filiorum, & non id obtinerent, æstimabant peccata obstare & dolebant, ignorantes dei esse prouidentiam, cui seruabantur. Denique ad dei procurationem, & Anna concepit, & peperit Samuelem, & Elisabeth Ioannem, & vxor Manue Sãpsosem. Spiritalis enim intelligentia in hac causa ista est, vt maledicti habeãtur qui non reliquerint semẽ, quod videat deũ: id est qui non habuerint, aut filium, aut seruum, aut proximum, qui dei timorem doceat super terram. Quare Saul peccãs petit orari pro se vt ignosceretur sibi, & impetrare non potuit: Dauid autem peccans postulauit, & veniam consecutus est? Dei iudicium retractari non conuenit: nam humana imbecillitas atq; imperitia, dei se debet iudicio tradere, in quo non sapit: vt ex sentẽtia dei intelligat veritatem, & nihil aliud fieri debuisse, quàm quod videt fecisse deum, quem scit acceptorem personarũ non esse. Si enim Dauid precẽ susceptit, & Saul refutauit, nihil aduersum sentiendum est deum fecisse. Sciens enim qua mẽte vterque locutus est, eius petitionem accepit, quem vidit tribulato corde veniam postulare. Illum autem despexit, quia animã eius pœnitentiæ non tetigerat dolor, Quia deus cordis auditor est magis quàm vocis. Hinc dictũ est, Homo videt in facie, deus autem in corde. Ideo etiam fallimur, quia simulatio in verbis & vultu, circunuenit nos, In corde enim quid sit, videre nõ possumus. Quamobrem dei iudicium sequi nos oportet, qui secundum cor in quo vniuscuiusque sententia est, examinat singulos. Hoc etiam & saluatorem fecisse inuenimus. Scribam enim se offerentem, non suscepit, sedentem autem Leui ad telonium suscepit†: quia verba scribæ non secutum est cor, Leui autem tacens hoc in cor-

XVII. Exod.23. Deute.7. Esa.56.

H

XVIII. Actо.10. 1.Reg.16. Matth.8. Marci.2. †vocauit.

I

de habebat, quod scriba in verbis. Iesus autem, qui iuxta quod scriptum est, sciebat quid esset in homine, Leui elegit. Propterea Dauid non alium pro se voluit humiliari sicut Saul, sed ipse supplex tribulato corde veniã precabatur. Quærendum est, si Adam factus, corpus immortale habuit, an mortale. Deus hominem fecit, qui quandiu non peccaret, immortalitate vigeret: vt ipse sibi author esset ad vitam, aut ad mortem: vt custodiens se à peccato, labore suo gauderet, & esse se immortalem, Negligẽs vero factus ipse sibi imputaret, quia cœperat esse mortalis. Quandiu enim in creatoris lege durauit, dign⁹ fuit edere de arbore vitæ, vt mori non posset. Nec enim corpus tale erat quod dissolui impossibile videretur: sed gustus arboris vitæ, corruptionem corporis inhibebat. Denique etiam post peccatum potuit indissolubilis manere, si à domino † permissum esset illi edere de arbore vitæ. Nam quomodo immortale corpus habebat, quod cibo substentabatur? Immortalis enim non eget cibo neq; potu. Cibus enim vires præstabat, vitæ autem arbor medicinæ modo corruptionem omnem prohibebat. Sic enim homini erat quasi inexpugnabilis murus. Quid est quod dicitur, Panem angelorum manducauit homo, cum angeli non egeant cibo, quippe cum sint natura simplices, & potentia spiritali vigentes. Panem quem angelorum appellat, manna est. Manna autem interpretatur, quid est hoc? Videntes autem filij Israël, quasi semẽ coriãdri cadere super terram candidum: dixerunt adinuicem, Quid est hoc? quod in Hebræa lingua dicitur manhu, Hic ergo panis aut cibus, nõ mundi lege creatus est commixtione elementorum, sed desuper venit spiritali ratiõe prouisus. Nec quidem in supernis habebatur, quia corporibus alendis ad momentum dei virtute creatus est. Ideo autem angelorum panis dict⁹ est, quia ea virtute creatus est, qua angelica natura subsistit & viuit: Sine deo enim nulla vita est. Per id q̃ de cœlo venisse dicitur, angelorũ dictus est panis. Vt enim quãta & qualia beneficia dei circa hominem sunt memoraret, sic locut⁹ est: vt gratias referrent agnoscẽtes deo, qui tanta cura seruos suos gubernat, vt eis hæc in carne adhuc positis, si necesse fuerit, exhibeat, per quæ viuunt angeli. Dixit Apostolus inter cætera, Petra autem erat Christus: vt quia Christi virtute aqua fluxit de petra, petra appellatus sit Christus. Simili modo, & quia mãna potestate eius venit de cœlo: manna, id est Christus, panis dicatur, vt quod tunc factum est eius rei, quę nũc in ecclesia offertur, figura fuisse existimetur, vt Christiani populi, quos in angelis significauit scriptura, panem manducarent homines, id est Iudæi. Et quia maior gratia est nunc, quàm in Prophetis, & libertas data per Christum: quia vbi spiritus domini, ibi & libertas: ad comparationem temporum & gratiarum, Christiani angeli dicti sunt: quorum pane, qui Christus est, satiati sunt Iudæi, quos homines dixit. Horum enim magis Christus est, quibus & reuelatus est, & qui hoc nomine vocari censentur. Duplici ergo genere potest intelligi supradicta quæstio, vt & panis angelorum cœlestium dici possit & Christianorum, secũdum ea quæ dicta sunt. Quid sit ad imaginem & similitudinem dei fecisse hominem, & an mulier imago dei dicatur,

Hoc est ad imaginem dei factum esse hominem, quia vnus vnum fecit: vt sicut ab vno deo sunt omnia, ita & ab vno homine omne genus humanũ. Similitudo autem hæc est, vt quemadmodũ de patre est filius, sic & de viro mulier, vt vni⁹ principij authoritas cõseruetur.

Sed

K Ioan.2.

XIX.

†al.si modo

XX. Psal.77.

L Exod.16.

1.Corint.10. Exo.17.

M

1.Corint.5.

XXI. Gene.1.

A Sed filius ineffabiliter & incomprehensibiliter natus est de deo patre: mulier autem corporaliter, sicut legimus, facta est de viro, vt per eam natiuitas oriretur. Filius vero dei ideo natus est, vt per ipsum fieret creatura. In hoc ergo dissimile est, Nam & de deo deus natus est, de viro autem fœmina: quia illic simplicitas est, & nõ potuit nisi simplex de simplici nasci, spiritus de spiritu, de⁹ de deo. Igitur vir imago dei est. Sic enim scriptum est, Fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eum. Vnde & Apostolus, Vir quidem, inquit, non debet velare caput, cũ sit imago & gloria dei, Mulier, autem, inquit, velet caput, Quare? Quia nõ est imago dei. Vnde denuo dicit Apostolus, Mulieri autẽ docere nõ permittitur, neq; dominari in virum. Quid est, vt dicat Salomon, Iustifica animam tuam ante obitũ tuũ. Et in Psalmo, Non iustificabitur ait, in conspectu tuo omnis viuens. Hic iustificat animã suam ante mortem, qui spe vitæ futuræ consequitur fidem ne moriatur impius. Sed Salomon de eo dicit qui sub lege vivit & non conuersatur iuste. Huiusmodi ergo si corrigat animum vt iustitiæ vias ambulet, iustificat animã suã ante mortem. Salomon enim propter iudicium futurũ

B consilium dedit, ne quis indiligẽs circa se in peccatis moriatur. Dauid vero de perfectione iustitiæ locutus est, quia nemo iustificabitur apud deũ vt dignus promissione sit, nisi fuerit mortuus cum iustitia. Quandiu enim viuit, futurorum meritum non habet adhuc plenum. Vnde dicit saluator, Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. An ex traduce sint animæ sicut & corpora. Inhonestum puto si dicantur animæ cum corporibus generari, vt anima nascatur ex anima, quod nec animæ ipsi competit: aut si certe singulæ cœlestes potestates factæ sunt, & ex ipsis cæteræ natæ sunt, potest ex vna Adæ anima credibile videri cętera nasci. Sed non conuenit, quia soli deo hoc possibile fuit, vt simplex generaret, nec cæteris concederetur. Quod tam mysticum est in causa saluatoris, vt non solum à solis gẽtilibus vel Iudæis, verũetiam ab ipsis qui Christianos se dicunt incredibile reputetur. Fortiniani enim & Arriani hanc fidem spernunt, nec credunt deum generasse. Nam si eo tẽpore quo seminatur corpus, etiam anima generatur ex anima, de Adam costã sublatam legimus, non tamen animam natã ex anima: sed si costa secum habuit animam, iã non nata est, sed

C detracta in partem. Sed nec hoc scriptum est. Prophetа enim Zacharias inter cætera, Qui plasmauit, inquit, animam hominis in eum. Nec Esaias ab his dissentiẽs ait, Sic dicit dominus deus qui fecit te, & finxit te in vtero. Si ergo in vtero fingitur, iam formato corpori tribuitur. Cum enim omnia mẽbra implet corporis, figurata dicitur in corpore. Vt sicut aqua cũ sit sine effigie, missa tamen in vas figurata videtur: Ita & anima cum sit natura incorporea & simplex quasi formatur in corpus, singula membra viuificans. Quod quidẽ Moyses manifestius tradidit dicens, Si quis percusserit mulierem in vtero habentem, & abortierit: si formatum fuerit, det animam pro anima: si autem informatũ fuerit, mulctetur pecunia, vt probaret non esse animã ante formam. Itaq; si iam formato corpori datur, non in conceptu corporis nascitur cum semine deriuata. Nã si cum semine & anima existit ex anima, multę animę quotidie pereunt, cum semen fluxu quodam non proficit natiuitati. Sed si propius respiciamus videbimus quid sequi debeamus. Contemplemur facturam Adæ. In Adam enim exemplum datum est, vt ex eo intelli-

Gene.2. Gene.1. 1.Cor.11. 1.Timo.2. XXII. Eccli.14. Psal.142. Zacha.12. Esa.44. Exod.21. Matth.10. XXIII.

gatur, quia iam formatum corpus accepit animam. Nã potuerat animam limo terræ admiscere, & sic formare corpus. Sed ratione informãbatur, quia primũ oportebat domum compaginari, & sic habitatorem induci. Anima certe quia spiritus est, in sicco habitare non potest, ideo in sanguine fertur. Cum ergo corporis liniamenta compacta non fuerint, vbi erit anima? An foris vagatur quandiu immittatur: cum ratio tradat sic dari eam vt animet corpus, non vt ociosa vagetur? Sed ex quo detur dicant qui aliud putant: ex mare, an† ex fœmina? Si ex fœmina, non conuenit, quia aliud in exẽplo est. Proponunt enim ex viro cum costa datã & animã. Quod multis rationibus infirmari docuimus. Vnde forte videatur dari ex fœmina, maxime propter saluatorem quem scimus sine complexu carnis de spiritu sancto natum ex fœmina. Quod si arbitantur, plus dãt fœminis: authoritatem enim viri immutant in fœminam. Cum enim tam corporis quàm animæ originem ex viro dicant, conuertunt se, vt id quod potius est, ex muliere dicant, id est, animã: quod vero minus, ex masculo: id est, corpus: cum manifestum sit ordinem exẽpli à deo traditi immutari nõ posse. Quid est, vt cũ vir & mulier vna sint caro, vir imago dei sit, & nõ fœmina. Vnius substantiæ quidem sunt vir & mulier, & in anima, & in carne. Sed gradu maior est vir, quia ex eo est fœmina, sicut dicit Apostolus, Caput mulieris vir. Causa enim maiorem fecit virum, non substantia. Nam & in vno corpore maiora membra sunt & minora, nõ natura, sed ordinatione. Vt quid Ioseph post prophetiam adiurat filios Israël, vt cũ à deo liberarentur, cineres eius de Aegypto transferrent. Non otiose istud mãdasse Ioseph filiis Israël, in absoluto est: quia enim prophetare potuit, non improuide locutus esse credẽdus est. Cum enim esset in dei creatoris deuotione propensior: sciens autem ab Aegyptiis se colicausa administrationis, qua in magna egestate Aegyptum gubernauit, post exitum suum errorẽ petiuit auferre. Certus vanitatem vulgi mortuos magis vt deos venerari quàm viuos, ne ei deferretur debitus creatori honor. Hic ergo ostendit se liberum fuisse à vana superstitione Aegyptiorum, quando ne ad dei iniuriam proficeret, cineres suos transferri mãdauit. Quod quidem & Apostolos inuenimus secutos. Paulus enim & Barnabas cum sacrificari sibi velle vidissent: scientes exosum hoc deo, sciderunt vestimenta sua dicentes, Quid facitis, & nos homines sumus vobis similes: & sic compescuerunt turbas. Requirendum de Helisæo, an id quod dure petisse ab Helia dictus est, consecutus sit. Cupidus spiritu Helisæus faciendarũ virtutum, illectus exemplo magistri, accepta facultate poscendi quodcunq; voluisset, auarus ad bonum, dupliciter spiritum sibi inesse, quàm in magistro erat postulauit. Cui homo dei Helias ait, Dure petisti. Auiditate enim non considerauit discipulum non esse super magistrum. Helias tamen sciens illũ non ambitione præsentis gloriæ hoc postulasse, respondit, Attamen si videris me assumi abs te, erit tibi sic. Sensus hic ponderãdus est. Subindignatus autem cum dixisset, Dure petisti: subiecit, Si videris me tamẽ absumi, erit tibi sic. Neque negasse illi visus fuerat, ostẽdit sic illi futurum sicut dignũ erat, non sicut ipse postulauerat. Multa enim subintelligi vult scriptura, vt collect⁹ sensus ex verbis, non sit rationi religionis aduersus. Nam vtiq; dura petitio, etiam merita debebat amittere. Sed quia sic cupidus boni sic postulauit, deus qui scit quid vnicuiq; dãdum

D † aliud.

XXIIII. E

Ephe.5. 1.Cor.11.

XXV. Gene.50.

F Actо.14.

XXVI. 4.Reg.2. Matth.18.

G dum sit don i,priuari illum non passus est meritis suis.
Videamus itaque si Heliæ meritum admitteret, vt He
lisæus duplum donum eius mereretur accipere. Dictũ
nãque est à spiritusancto per Zachariam, cuius meriti
Lucæ.1. futurus esset Ioãnes, Veniet,inquit,in spiritu & virtu-
Matth.11. te Heliæ.Parem ergo Ioannem Heliæ ostendit: & do-
minus dicit, Nemo maior inter natos mulierum Pro-
pheta Ioanne baptista . Non dixit,omnibus maior est:
sed,nemo illo maior est:hoc est,æqualem habet, ma-
iorem non habet. Helias ergo par illi est,nullo vtique
minor:quomodo Helisæus maior illo est, cum Ioãnes
quo nemo maior est par Heliæ sit.Nam veniens ad a-
4.Reg.2. quarum transitum,non accepit honorem ab eis vt po-
tuisset transire,nisi nominasset deum Heliæ:vt per hoc
dura petitio correpta videretur, dum non nisi nomi-
ne Heliç auditus est,ne id quod dure petierat,accepis-
se putaretur quod non sufficeret pro temporis merito
dispensatio spiritus concessa Heliæ.Et hæc de quæstio-
XXVII. ne hactenus dicta. An Pythonissa Samuëlẽ exci-
1.Reg.28. tauerit, & ipse ab ea visus sit, & locutus sit ad Saul quæ
historia refert in libro Regnorum. Indignum fa-
cinus æstimo si secundum verba historiæ commẽde-
H tur assensus.Quomodo enim fieri poterat,vt arte ma-
gica attraheretur vir,& natiuitate sanctus,& vitæ ope-
ribus iustus ? Aut si non attractus est, consensit : quod
vtrũq; de viro iusto credere absurdum est.Si enim in-
uitus adductus est,nullum suffragium habet iustitia.Si
autem voluntarius,amisit meritum spiritale,quod po-
situs in carne quæsiuerat:quod valde absurdũ est, quia
hinc qui iustus recedit,permanet iustus . Porrò autem
hoc est præstigium Satanç,quo vt plurimos fallat,etiã
bonos in potestate se habere confingit.Quod Aposto-
2.Cor.11. lus inter cætera ait,Ipse Satanas transfigurat se in an-
gelum lucis.Vt enim errorẽ faceret in quo & ipse glo-
riaretur , in habitu viri iusti & nomine se subornauit:
vt nihil proficere spem quam prędicabant dei cultori-
bus mentiretur, quando hinc exeuntes iustos finxit in
sua esse potestate.Sed hoc quosdã fallit,quòd de mor-
te Saul & filiorum eius non sit mentitus : quasi magnũ
sit diabolo,ante diem occasum corporis præuidere, cũ
signa quædam soleãt apparere morituris:quippe à qui-
bus dei protectio amota videtur:quanto magis diabo-
lus quem angelica maiestate sublimẽ prophetica ora-
I cula fuisse testantur, de cuius magnitudine Apostolus
.Cor.2. ait,An ignoratis altitudinem Satanæ?quid mirum er-
go si imminẽtem prope mortem potuit præuidere, cũ
hoc sit vnde fallit , & se in dei potestate vult adorari?
Nam tanta hebetudine demens effectus est Saul, vt ad
Pythonissam confugeret.Deprauatus enim causa pec-
cati,ad hæc se contulit quæ dãnauerat.Sed si quis pro-
pter historiam,& ea quæ verbis expressa sunt putet nõ
prætermittenda,ne ratio historiæ inanis sit : recte fa-
ciet quidem,si tamen minime istud ad veri rapiat ra-
tionem,sed ad visum & intellectum. Saul nãq; repro-
bus factus,non poterat bonum intellectum habere. Hi
storicus enim mentem Saul & habitum Samuëlis de-
scripsit,ea quæ dicta & visa sunt exprimẽs: prætermit-
1.Reg.28. tens si vera an falsa sint.Quid enim ait?Audiẽs in quo
habitu esset excitatus,intellexit,inquit, hũc esse Samuë
lem.Quid intellexerit retulit, & quia non bene intel-
lexit,cõtra scripturam alium adorauit quàm deum , &
putans Samuëlem, adorauit diabolum,vt fructum fal-
laciæ suæ haberet Satanas.Hoc enim nititur vt adore-
tur quasi deus.Si enim vere Samuël illi apparuisset, nõ
vtique vir iustus permisisset se adorari,qui prędicaue-
rat deum solum esse adorandum . Et quomodo homo K
dei,qui cum Abrahã in refrigerio erat, dicebat ad vi-
rum pestilentiæ, dignum ardore gehennæ, Cras mecũ
eris?His duobus titulis subtilitatem fallaciç suç prodi-
dit improuidꝰ Satanas,quia & adorari se permisit sub
habitu & nomine Samuëlis contra legem:& virũ pec-
catis pressum,cum magna distantia peccatorum & iu-
storum sit, cum Samuële iustissimo futurum mentitus
est.Verum potest videri si de Samuëlis nomine tacea-
tur,quia Saul cum diabolo futurus erat. Ad eum enim
transmigrauit,quem adorauit. Semper enim diabolus
sub velamine latens , prodit se dum ea confingit quæ
abhorreãt personis,per quas fallere nititur. Quid XXVIII.
contradicendum iis sit qui mundum istum ab æterno
naturaliter moueri inquiũt,neq; initio,neq; abolitioni
obnoxium. Mundum ab æterno constare, & nulli
debere subiectionem , improbabile & impossibile est,
quem videmus tãta diuersitate extare corporum: cum
nihil diuinum & æternum possit esse nisi simplex in
quo nulla diuersitas videatur,sed sit vnitas.Nã & vices
ipsas temporum non bene seruat, vt non solum in tẽ-
poribus variis,sic & contrariis constet substantiis,sed
& in ipsis vicibus temporum: cum res æterna diuersita L
tem abhorreat, & sit nec tactu nec visu capienda vtpo
te incorporalis: hic autem passioni obnoxius est, quia
& aqua repugnat igni, & ignis si ampliatus fuerit supe
rat aquam,& terra cum sit natura arida & frigida pa-
titur incendium,quasi res corporalis. Itaque inconue-
niens est mundum æternum dicere, quem cum vide-
mus passioni subiectum, & per secula senectute defice-
re credimus,& finiri. Quid censet de homine qui mũ
dũm æternum putat?Certe homo cœpit in mundo: si-
ne homine ergo cui proficiebat annua fœcunditas mũ
di?ac sine†aliqua prouidentia generabat? Et quomodo † al.aut cui fine.
æternus corruptibilia & mortalia generabat , cum de
æterno debeat æternum existere ? Et quod visibile est
& sentitur & tangitur, qua audacia vocatur æternum?
Et quod vicibus temporum ministratur, ita vt ipsa tẽ-
pora aliquando non seruent officia sua, quomodo ap-
pellatur æternum?Aeternitas enim non corrumpitur,
nec immutatur. Quare octauo die mandatum est XXIX.
circuncidi. Octauo die à natiuitate idcirco prçce-
ptum est circuncidi, quia iuxta numerum & curricula
dierum post septẽ ipse rursum primus inuenitur quasi M
post sabbatum , vt iam non octauus habeatur, sed pri-
mus . Quia enim salus futura per Christum in primo
die erat prædestinata,qui dominicus ideo dicitur,quia
in eo resurrexit dominus,qui est post sabbatum . Pro-
pterea salutis huius figura in circuncisione data est, vt
quasi renouatio futura in circuncisionis lege dinosce-
retur.Et quia per fidem saluari haberent homines,quç
primo die resurrectionis domini firmata est:figura hu
ius rei in circuncisione primo die data est, quæ etiam
esset signum fidei Abrahæ.Integra ergo causa est, quia
signum præteritæ fidei primo die signatæ , figura fuit
futuræ fidei primo die constabilitæ. In Prouerbiis, XXX.
Iustus,ait,accusator est sui in primordio sermõis:quo- Prouerb.18.
modo iustus,si peccator? Omnis veritas iustitia est,
qui enim cõfitetur quod est,iustus est, veritatem enim
loquitur,Peccatores autem vindicantes sua delicta,iu-
stificari non possunt. Vnde huiusmodi digne iustus di
citur,qui pronuncians peccatum suũ , remitti sibi vtiq;
postulat,misericordiam dei implorans. Scit enim di-
ctum in lege,Cõfitere peccata tua,vt iustificeris. Quid Esa.43.
est autem in primordio sermonis confiteri , nisi non
coactum

A coactum fateri,sed voluntarium? Quis enim etiam ti-
mẽs deum sine peccato est,cum & in cogitatione ad-
misceantur delicta,& aliquotiens peccemus inuiti?Po-
test tamen & de eo dici vel sentiri qui catechumenus
dicitur,vt accedens ad fidem iustificetur.Cũ enim pe-
tit immutari,se sine dubio peccatorem confitetur vt iu
XXXI. stificetur. An cum muliere,natura serpens locutus
Gene.3. sit, an actu dictus serpens diabolus eam seduxerit.
Quantum ad historiam pertinet,serpens natura di
ctus est , quia sapientior esset cæteris bestiis quas fece-
rat dominus deus super terram. Deniq; & sententiam
dominus in serpentem dedit. Nam quid mirum si dia
Vbi? bolus sapiẽtior erat bestiis,De quo dicit Apostolus in-
ter cætera,An ignoratis altitudinem Satanç?Vsq;adeo
Gene.3. autem natura serpẽs fuit,vt diceretur illi,Supra pectus
& ventrem tuum repes , & terram edes omnibus die-
bus vitæ tuæ.Hoc longe fuit à conditione satanæ, quia
neq; corporeus est,neque mortalis . Et si propius aspi-
ciatur , videbitur sententia data nihil obfuisse serpẽti,
sed in eo in quo factus est,iussus est permanere. Quia
enim minister factus est satanæ ad hominem subiugã-
dũ,cui omnia deus subieccerat:idcirco deus in ea subie-
B ctione qua omnia homini subiecerat, repressit elatio-
nem serpentis,quia cœperat minister esse superbiç.Vi-
debatur enim homo factus sub serpente,per quẽ acce-
pto consilio legem datam contempsit. Quoniam autẽ
serpentes prudentes sunt,confirmat in Euangelio do-
Matth.10. minus dicens,Estote astuti†vt serpẽtes. Igitur quia cla
†prudentes. ruit vere serpẽtem locutum esse cum Eua: illud super-
est vt discernatur,an potuerit tam prudẽs esse & astu-
tus,vt dolo falleret eam. Si enim cæteris bestiis prudẽ
tior erat, non tamen hominibus : quippe cum nullum
animal rationale sit nisi homo . Itaq; serpentem subti-
litatem istam cõposuisse impossibile est:quanuis enim
prudens dicatur,sed non vltra naturam suã.Nec enim
deliberat aut excogitat,aut consiliũ capit: idcirco dia-
bolum fuisse qui per serpentem mulierem circũuenit,
dubium non est.Admiscens enim se serpenti, egit per
illum quasi per organum,vt nec mulier occulti diabo-
li intelligeret dolum,sciens prudentem esse serpẽtem.
Ac per hoc corporaliter data sententia, spiritaliter in
satanam cecidit,quia sententia reum tenet.Non enim
ab homine data sententia est , vt innocentẽ forte per-
imeret per errorem aut maleuolentiam: sed à deo qui
C falli vtiq; non potest,vt sententia eius eum solũ teneat
qui reus est.Quia enim cum sit inuisibilis satanas dolũ
corporaliter egit,corporalis videtur data sententia, vt
illum spiritaliter teneat,cuius factum elicuit dari sen-
tentiam . Nam proiectus de sacratissimis cœlorum se-
dibus impudẽtissimus satanas in terram volutatur ge-
mẽs semper.Sed forte dicatur,In qua putas lingua ser-
pens locutus est ad mulierem?Serpentis vtique ore.Si
enim hodie non desinunt qui latratus canum intelli-
gant,& luporum vlulatum , & barritum elephãtorum,
& cantum gallorum:quare nõ magis rudis adhuc mu-
lier scire potuit & intelligere sibilum serpentum,cum
multos sciamus auium voces discernere?Nam & con-
stat diabolũ eius lingua vti cuius corpus intrauerit:nec
aliter falleret mulierem.Ac per hoc serpentis ore locu
XXXII. tus est per serpentẽ. Cum legamus apud Salomo-
Prouerb.22. nem,Diues & pauper obuiauerũt sibi : fecit autem am-
bos dominus:quomodo ergo personarum acceptio nõ
est apud deum? Longe absit à fidelium mentibus hęc
impietatis assertio . Nam scriptura ne pauperem con-
temnendum doceret,& diuitem honorificandũ, osten
dit amborum opificem esse deum.Non vtique in pau- D
pertate & diuitiis,sed in eo quod sunt. Si enim faculta
tibus ab inuicem discrepant,non tamen naturæ substã
tia. Nec enim quia occasiones prouentus quosdam fa-
ciunt in mũdo,aut prosperos in diuitiis , aut infaustos
in paupertate, idcirco despiciendi sunt quos deus non
illuminauit, aut suscipiendi, quibus veritas non dedit
testimonium.Contemnendi planè sunt,sed corrupto-
res morum & sacrilegi in lege dei:honorandi vero di
ligentes deum & disciplinæ cultores. Hi enim diuites
apud deum habentur,qui bonæ conuersationis sunt:&
quanto in mundo contemptibiliores sunt , tãto magis
honorificentiores sunt in cœlo. Nam qui beneficiũ tẽ-
poris habent in ampliãdis facultatibus,si recognoscãt,
& dei intelligant volũtatem, qui terram omnibus de- Matth.5.
dit,& solem suum cunctis oriri iubet, & pluuias indi-
scretas effundit,Iniquitas autem temporis,aut fortuitę
occasionis, aut indigentia quibusdam abnegat quæ deꝰ
omnibus dedit:ipsi ministrant eis,vt perspicientes†dei †al.perficiẽtes.
voluntatem,non solum in mundo[sed & in cœlo] di-
uites sint, ne pauci temporis diuitiæ excludãt æternas.
Illi vero quos paupertatis causa despiciendos putant,si
futurum dei iudicium contemplentur,illic semper di E
uites erunt,vbi diuites seculi egebunt, pœnitẽtes se pau
peres non fuisse. Cum Salomon dicat , anni im- XXXIII.
piorum minuẽtur, quomodo ergo est quòd videamus Prouerb.10.
impios aliquantos longæuos. Dignum erat quidẽ
omnes impios,non solum citius hac luce carere,verũ-
etiam nec vnius momenti temporis vita frui, qui con
ditoris sui immemores , vitæ totius authoritatem im-
putant creaturæ . Sed scriptura hos impios alloquitur
qui cum sub dei lege agerent,propensiores in idolis e-
rant . Peiores enim sunt cæteris impiis : scientes enim
deum & contẽnentes eum,obtemperãt seruis. Et quòd
de his dictum sit,probat Apostolus dicens,Scimus au- Roma.3.
tem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege
sunt loquitur , gentiles autem non habẽtur in numero
viuorum. Quomodo idẽ Salomon, Deus, inquit, XXXIIII.
mortem non fecit:cum alio loco dicat , Bona & mala, Sapien.1.
vita & mors,paupertas & honestas à deo sunt. Nul- Eccli.11.
li dubium est bona omnia à deo esse, Mala autem quæ
dixit,nobis mala sunt,dum vindicatur de nobis.Pœna
enim quanuis iuste inferatur,patienti tamen mala vi-
detur . Nam & per Prophetam ad peccatores loquitur
deus dicẽs,Faciam vobis mala,id est, pœnis vos agam,
Vita autem & mors sic à deo est,quia legem dedit,quç F
seruantibus se vitam promittit, contemptoribus vero
mortem,sed illam quæ secunda dicitur,Dũ enim vnũ-
quẽque adiudicat quid mereatur,ab ipso est, siue abso-
lutio ad vitam,siue reatus ad mortem.Non ergo inuẽ-
tor mortis est,sed iudex,quia mortis author peccatum
est.Quomodo ergo deus poterat facere mortẽ qui ne-
scit peccare?Sed cũ peccatis retribuit, ab ipso dicta est
esse mors,cũ nõ ex ipso sit,sed ex hoc qui peccauit. Ea-
dem ratione paupertas & diuitiæ à deo sunt. Quidam
enim habentes timorem dei, luxuriam spernunt, vitã
prodigam fugiunt , ab egeno & paupere oculum non
auertunt:huiusmodi crementum faciunt bonorũ.Scri-
ptum est enim in Prouerbiis,Paupertatem & ignobili- Prouerb.13.
tatem aufert disciplina.At hi qui timorem dei nõ ha-
bent,solutius viuentes & egenũ despicientes, sicut scri
ptum est,In inopia erunt,non solum negligẽtes & im-
prouidi circa se, verumetiam cõtemptores datæ legis.
Hoc modo fecit deus pauperes ac diuites.Quia dũ of-
fensio legis parit egestatem,à deo fieri dicitur authore
legis.

G legis. Et cum aliqui terrore disciplinã legis custodiũt,
XXXV. à deo authore legis diuites fiunt. Qua ratione Da
1.Reg.26. uid Saul,postquã deus ab eo recessit, Christum domi-
†domini. num†vocat & honorẽ deferri ei. Non nescius Da
uid diuinam esse traditionem in officio ordinis rega-
lis,idcirco Saul in eadem adhuc traditione positũ ho-
norificat,ne deo iniuriã facere videretur, qui his ordi
nibus honorem decreuit , Dei enim imaginem habet
rex,sicut & Episcopus Christi . Quãdiu ergo in ea tra-
ditione est,honorandus est,si non propter se, vel pro-
Roma.13. pter ordinem.Vnde Apostolus,inquit,potestatib⁹ sub-
limioribus subditi estote. Non est potestas, nisi à deo.
†ordinatæ. Quæ enim sunt,à deo ordinata†sunt.Hinc est vt gen-
tilem in potestate tamen positum honorificamus,licet
ipse indignus sit , qui dei ordinem tenens gratias agit
diabolo,Potestas enim exigit,quia meretur honorem.
Gene.41. Nam ideo Pharaoni futuræ famis somnium reuelatũ
Danie.3. est: & Nabuchodonosor aliis secum assistentibus solus
filium dei vidit in camino ignis,non vtiq; merito suo,
qui ydolo se adorari voluit, sed merito ordinis rega-
XXXVI. lis. Si anima quæ peccauerit,ipsa morietur,quid est
Iosue.7. vt Achar filius Charmi peccauerit, & triginta viri oc-
H cisi sunt in causa eius . Alio sensu scriptura locuta est q̃
propositum est.Non enim de hac morte quæ cõmunis
vtique omnibus est dixit,sed de illa quę appellatur se-
cunda.Hęc enim peccatores suscipit:illis autem qui in
pugna mortui sunt non peccatum Achar redditũ est,
sed obfuit illis ne in protectione diuina adiuti inuale-
scerẽt hostibus . Nec enim causa Achar infirmati sunt,
sed dei auxilio minime muniti, vt dum fortiter facere
nequeunt,occiderentur.Nam pauci fuerunt cõtra mul
tos, vnde & superati noscuntur . Nulla ergo iniustitia
in voluntate dei est:in potestate enim habet si adiuua-
re vult,vt si affuerit,misericors sit,si noluerit iust⁹:nec
enim in talibus debitor est,vt teneatur obnoxi⁹ .Hinc
Iosue.7. est quòd Iesus Naue contristatus scidit vestimenta sua,
intelligens nõ sine causa deum auxiliũ suũ subtraxisse.
XXXVII. Quid est vt missa mors in Iacob venerit in Israël,
cũ Iacob ipse dictus sit Israël. Vnius populi duo no-
mina posuit,vt ex nominib⁹ merita eorũ possint intel-
Gene.32. ligi. Nã vtiq; qui Israël cognominat⁹ est,prius Iacob di
cebatur.Colluctãs enim cũ saluatore,intellexit deũ es-
se,quẽ specie corporis videbat:ideoq; appellat⁹ est ho-
mo videns deum. Populũ ergo,quẽ Iacob nũcupat,hoc
I loco & in hac causa carnalem significat,quomodo no-
mina quæ à parentibus imponuntur. Sed hi, id est Iu-
dæi, propter mala opera non Israëlitæ dicti sunt , quia
vaccis & lucis sacrificabant in Samaria , studio & im-
perio Hieroboam regis.Ille autem populus,qui in Hie
rosolymis in templo domini hostias offerebat per sa-
cerdotes dei,Israël appellat⁹ est.Samaria ergo propter
impietatem suam tradita est captiuitati & morti:Hie-
rosolyma autem reseruata est,propter quod habuit re-
ges diligentes deum. At vbi autem & ipsa Hierusalem
impietatem secuta est Samariæ,sententia illam cõpre-
hendit data in Samariam.Ideo ergo dictum est, Misit
deus mortem in Iacob,id est,in populum Samarię,qui
carnaliter conuersatus est,sicut supra diximus . Et ve-
nit in Israël,hoc est in populum Hierusalem, quia ido
lolatriam secuta est,imitata Samariam:vt simili modo
abduceretur in captiuitatem à Nabuchodonosor,sicut
& Samaria à Salmanasar rege Assyriorum.Hæc est a-
perta sentẽtia data malis,& inuenit bonos,dum desie-
rint esse iusti.Missa enim mors in Iacob,sicut supra o-
stensum est,peruenit in Israël,non prætermittens Sa-

mariam . Sed dum causa,qua missa est in Samariã,in- K
uenta est in Hierusalem,missa illuc venit & in eum lo
cum,quo eadẽ res erat : quia vindicta causam sequitur,
non discernens personam. Si equus & mulus non XXXVIII.
habent intellectum,quanto magis terra res sine sensu?
quid ergo est vt dicatur terra benedicere dominum?

Non est sic intelligendum vt sonãt verba: opus est
enim,quod licet mutum sit,clamare dicitur laudẽ crea
toris:hortatur enim aspiciẽtes se, benedicere opificem:
sicut & omne vas bene compositum , laudat artificem.
Quippe cum legatur in Psalmis , Nunquid cõfitebitur Psal.29.
tibi puluis,aut annunciabit veritatem tuã?In omni er-
go insensata substantia,non voluntas,quæ vtique nul-
la est,sed opera benedicunt authorem.Si autem spiri-
liter vis hoc accipere,per terram hominem significatũ
intellige,secundum dictum Prophetę,Memento,enim
ait,domine,quoniam terra sumus, quem opera creatu
rę in laudem conditoris sui prorumpere exhortantur.

Quid est quod legitur in Salomone, Spes est,in- XXXIX.
quit,in tenebris,Melior est canis viuus leone mortuo? Eccles.9.

Tenebræ gentilitatem in ignorantia significant.
Spem ergo maiorem in gentili populo esse , quàm in
apostata,vult intelligi per id,quod subiecit,dicẽs, Me- L
lior est canis viu⁹ leone mortuo: quia sicut leo omni-
bus feris fortior est,ita Christianitas omnibus sectis.
Si quis ergo ab hac destiterit,amittit salutẽ : ita vt de-
terior gentili sit.Potest enim fieri vt credat gentilis,&
acquirat salutem quam perdidit apostata.At si non cre
dat,adhuc peior est apostata: quia deterius est amisisse
salutem,quàm non habuisse, Canem autem gẽtilem si- Matth.15.
gnificatum saluator ostendit,dicẽs,Non licet accipere
panem filiorum,& mittere canibus. Quid est quod
dicit Propheta , Lætare sterilis quæ non paris,erumpe
& exclama quæ non parturis : quia multi filij defertæ
magis,quàm eius quæ habet virum? Quoniam fi- XL.
lij Hierusalem terrenæ apostataeurunt à deo, non po- Esaiæ.54.
test hinc gaudium describi,sed mœror. Ad opprobriũ
ergo huius Hierusalem Propheta illam superiorẽ Hie-
rusalem lætari debere dicit,quam Apostolus matrẽ no Gala.4.
strã appellat:quia sine gemitu & doloribus multo plu-
res filios habet,quàm hæc quæ cum lachrymis generat
carnaliter.Iudęos vtique:illa autem Christianos per fi-
dem spiritaliter.Quam ideo defertã dicit,quia est vi-
ta,quam deseruit Adã primus , & secutus est mortem.
Cum regenerantur ergo homines,reuertuntur ad eam M
quam deseruerant vitam . Hæc vita Christus est, quia
ipse dicit, Ego sum vita.Est & deus pater vita, quia ait Ioan.14.
dominus,Sicut habet pater vitam,ita dedit filio vitam. Ioan.5.
Sine dubio & spiritussanctus vita est , dicẽte domino,
Quia de meo,inquit,accipiet.De vita vtiq; qui accipit, Ioan.16.
vita est.Tres ergo sunt vna vita,Hæc est vita,per cuius
fidem regeneramur.Ipsa est mater nostra,sicut in Ge- Gene.2.
nesi legimus:quia ipsa id est,vita, est mater omniũ vi-
uorum.Qui sunt qui viuunt,nisi qui credunt? An XLI.
spiritus qui super aquas ferebatur,spiritussanctus intel Gene.1.
ligatur,quia dictum est, Spiritus dei ferebatur super a-
quas. Si videtur hic errasse in ista sententia,nõ est
accipiendũ quod dixit,Ideo & à quibusdam spiritussan
ctus esse putatur,quia dei spiritus legitur esse, Inualida
autem & inanis assertio est , nõ solum enim ordo hoc
non patitur, & ratio abnuit , sed & verba ipsa infirma
probantur ad causam istam astruendam,Nam his ver-
bis frequẽter aliud inuenimus significatũ in lege.Inter
cætera autem ait dominus deus dicẽs, Non permane- Gene.6.
bit spiritus meus in hominibus istis,quia sunt caro. Et

in

A in subiectis,Sed deleam,inquit, omnia ab homine vsq;
ad pecus . Propterea quia diluuium facturus erat super
terram,nunquid spiritussanctus potest intelligi? Nón-
ne de animabus locutus est?Nam non solũ nostræ ani-
mæ spiritus dicuntur,sed & pecorum.Sic enim scriptũ
Gene.7. est, Et mortua est omnis caro in aqua in qua erat spiri
tus vitæ. Et in Ezechiele Propheta sic dictum est,dum
Ezech.37. de reformatione hominum promittit deus dicẽs, Hęc
dicit dominus deus ossibus istis , Extendam super vos
cutem & dabo in vobis spiritum meum & viuetis,Nũ-
quid de spiritusancto locutus est & non de anima?O-
Ioan.4. mnia quidem cœlestia spiritus sunt, sed differũt ab in-
2.Cor.3. uicem,& deus spiritus est,sed longe aliter.Omnis itaq;
spiritus dei est,non tamen deus est,nisi spiritus qui de
ipso est.Cuius significatio hæc est vt sanct⁹ dicatur,Nã
& homines filij dei vocantur,& Christus dicitur filius
dei,sed interuallum est, quia hic verus est, illi adopti-
ui.Sic quoq; & inter spiritum dei diuersitas est:spiritus
enim sanctus de deo est & consubstantialis ei , reliqui
vero spiritus dei esse dicuntur,sed creatura sunt , Cum
super aquas spiritalem creaturam esse tradat ratio , &
quæ super se habeat potiorem creaturam alteram,quia
B creatura à creatura differt in claritate : quicquid enim
1.Cor.15. prope sedẽ dei acceditur,clariora sunt ministeria. Vn
Tobiæ.12. de dicit Raphael angel⁹ inter cætera,Ego sum, inquit,
vnus ex septem angelis sanctis,qui astamus & conuer-
XLII. samur ante maiestatem dei. Cur angelus missus lo
Exod.3. qui ad Mosen in igne & in rubo apparuit in monte.

Deus excelsus est,dignum ergo fuit vt in alto appa-
reret scilicet in loco qui vicinus est cœlo.Et quia ignis
semper superiora appetit sursum crescẽdo ad cœlum,
in eo debuit cœlorum dominus apparere , qui de hu-
mo ad superna contẽdit. In rubo vero causa fecit vt ap
pareret delictorum quia enim peccatorum causa legẽ
descenderat dare.Spinæ autem in peccatis significan-
tur,quia sustinui,inquit,vt faceret vuam,fecit autẽ spi-
Esaiæ.5. nas.Et lex statim vindicare nõ venerat,sed prius ostẽ-
dere,ideo ignis rubum non combussit: id est, data lex
non fecit reos de præterito peccatores. Nã & quia pec
cata non sunt de natura,sed ex accedẽti:rubi:id est, spi
narum materia non habet radicem spinis armatã.Ra-
tione ergo factũ est,vt ita dominus appareret Moysi.

XLIII. Cur Abraham filium immolare prohibitus.Iepte
Gene.22. Iudic.11 filiæ sacrificium persoluit. Multum interuallũ est
C inter causam Abrahæ & Iepte. Primo quidem Abrahã
Gene.22. legitime natus est , Iepte vero spurius, erat enim filius
meretricis.Deinde Abraham conuersationis optimæ,
Est ad Hebræ. Iepte autem princeps latronum . Abrahã vir iustus &
in tentatione probatus,in Iepte autem nullum iustitiæ
testimonium . Abrahæ itaq; præceptum est,vt filiũ suũ
deo offerret,vt ostenderetur hominibus quantum deo
crederet Abraham,qui nec filium suum iubente eo du
bitauit occidere. Qui enim contra mundi spem nasci
eum potuit facere de sterili & anicula, non fuit ambi-
guum,quod contra mundi rationem posset eum susci-
tare à mortuis.Hoc facto cumulatus est iustitia Abra-
ham . Ostendit enim deus, quia non sanguinem pueri
poposcerat,sed vt famulus suus Abraham hoc facto au
ctior fieret:diligentes enim se aliquid pati vult,vt iuste
Iudic.11. illos promouere videatur.Nam Iepte homo facinoro-
sus & improuidus,stulta deuotione munus deo promi
sit dicens, Quicquid mihi redeunti à cæde occurrerit
ante ostia domus meæ,hoc offeram deo. Nunquid co-
actus deuouit, aut nunquid intellexit quomodo debe-
ret votum facere?Quid enim si canis illi aut asinus oc

currisset , quod dominus offerri prohibuit, aut si filius D
alienus,aut si vxor vt in dolore alieno exultans redde-
ret votum?Idcirco improuidæ menti quod in alienam
perniciem deuouerat , in illum ipsum iudicio diuino
retortũ est , & vsqueadeo insensatus fuit Iepte, vt nec
postea stulte se deuouisse cognosceret, vt error ei⁹ qui
ab ipso cœperat , per ipsum emendaretur . Intelligere
enim debuit deum non tali sacrificio delectari, & ro-
gare pro stultitia sua,& aliud offerre quod contra legẽ
non esset:sed fidelem se præstitit factus patricida, cum
constet fidem stultam nõ solum minime prodesse,sed
obesse.In causa itaq; filiæ suæ ipse mactatus est, vnde &
deus à tali sacrificio dissimulauit . Si enim hoc prohi-
buisset,aliud offerre sibi illum voluisse videretur, cum
sciret vt indignum non debere illum offerre.Filia au-
tem eius lucrum fecit, quia enim innocẽs in malis pa-
tris mortua est,pœna caruit inferi, quod diu forte vi-
uendo adipisci nequisset . Vt autẽ triumphus victoriæ
Iepte prosequeretur,non meritum eius fecit, neque po
puli: nec enim legitur supplices illos fuisse deo vt da-
ret eis defensorem. Aut nũquid ipsum Iepte dominus
misit,aut allocut⁹ est?Sed quia Allophyli deos suos lau
dabant,quasi qui subiectos illis fecerãt filios Israël, vi- E
tuperantes deum Abrahę,idcirco propter honorẽ no-
minis sui deus vindicauit in Allophylos,si nõ propter
istos vel propter meritum Abrahæ & suũ culmen. Aut
nunquid quia spiritus domini insiliit in Sampsonem Iudic.15.
meretricantem,dignus dicitur cum hoc factum intel-
ligatur ad Allophylorum perniciem? Quomodo XLIIII.
ostendi posset ex Prophetarum testimonio iam in no
uo testamento à gẽtibus recepto, promissionem quam
deus Abrahæ fecerat per Christi aduentum esse com-
pletam. Scriptum est in Esaïa Propheta , Domus Esaiæ.56.
mea domus orationis vocabitur omnibus gẽtibus.Sed
forte dicãt Iudæi domus dei:id est,synagoga omnibus
patet.Nec renitimur,ita tamen vt,sicut semper, circũ-
cisi applicentur ad legem.Lex eorum est qua iussi sunt
more Abrahæ circuncidi.Nihil ergo nouum hoc exẽ-
plo Prophetæ poterit videri , quia ex quacunque gente
quis veniens nõ est prohibitus adiũgere se legi ab ex-
ordio Iudaïsmi.Nihil nouum à Propheta dictum pote
rit æstimari,immo superflue,si semper admissi sunt ser
uire gentiles deo Abrahæ,nec aliquando prohibiti in-
ueniuntur.Et verum est, quia subiicientes se legi nun-
quam non suscepti probantur. Si igitur hæc ita sunt,su F
perflue videtur admonuisse Propheta quod semel tra-
ditum custoditum est semper.Et an quis tam hebes po
terit inueniri, qui dicat tãtum Prophetam rem super-
fluam & inanem locutum,nescio: cui totum sit vel au-
dire & non prohibere.Nam cum Iudaïcus vtiq; popu-
lus propter peccata quæ in deum delinquebant,ab ido
lis suffragia requirentes,à Prophetis sępe correpti,pœ-
nitentiæ iter ingredi nollent,vt reuerterentur ad deũ,
ad exprobrationem illorum domum suam deus aper-
turum se omnibus gentibus ad orãdum significauit, vt
abdicatis Iudęis,alios in loco illorum positurũ se ostẽ-
deret.Nam si semper admisse sunt gentes ad legem,si-
cut supra dictum est,qui hoc Propheta dicebat futurũ,
nisi quia aliud significauit quàm præceptum erat prius?
Non enim posset dicere de re quę quotidie fiebat,quia
futura erat.Vnde manifestum est istud ad necem pro-
ficere Iudæorum , quibus ostendit Propheta quòd alij
his amotis vocandi essent ac recepturi donum gratiæ
dei quod promissum fuerat Iudæis. Quid sit autẽ pro-
missum Esaïas Propheta docet dicens, Veniet ex Sion

qui

G qui eripiet & auertet impietatem ab Iacob, & hoc illis
à me dictum testamentum. Igitur hoc testamẽtum est
abolitio peccatorum. Hoc est testamentum nouũ quod
Hiere.31. promissum est per Hieremiam dicentem, Ecce veniet
dies, dicit dominus, & consummabo domui Israël &
domui Iuda testamentum nouum, non secundũ testa-
mentum quod disposui patribus illorum in die qua ap
prehendi manum illorum vt educerem illos de terra
Aegypti, quia ipsi non permãserunt in testamẽto meo,
& ego neglexi eos, dicit dominus. Hæc est prævaricatio illorum quando simulachrum vituli fecerunt, tunc
Gene.32. testamentum eius corruperunt. Vnde & tabulę in quibus data lex fuerat, sub monte confractæ sunt, ex eo ꝙ
grauiora præcepta meruerunt accipere. Sed quia clemẽs & misericors deus est, promisit per Prophetas mutare se legem, vt aliud testamẽtum daret quod differret ab eo quod dederat prius: vt non solum quod graue erat mutaret, sed & illa quæ in figura data erant: id
est, sabbatum & circuncisio: vt quia diu pressi erãt, per
omnia releuati supplices deo gratias agerent. Et quia
in prævaricatione paterna durantes animos ab idolis
auertere noluerunt, gentes cum reliduis qui fidem ser
H uauerunt, testamento frui quod futurum dixerat con-
testatur: vt duplici modo grauati excruciarentur perfidi Iudæi: & ad tempus enim grauati sunt præceptis, &
in futurum congruas pœnas exoluent, quia neq; in veteri, neque in nouo testamento fideles inuẽti sunt. Nouum ergo testamentum dare se dixit, vt cessaret vetus
quod datum erat patribus. Ac per hoc qui in hoc testa
mẽto seruit deo, neq; sabbatum neque neomenias, neq;
circuncisionem custodit, neque escarum discretiones,
sed tantum dei habet timorem in fide: quia non ex le-
ge iustificabitur, sed ex fide, dicente Abacuc Propheta,
Abacuc.2. Quia iustus ex fide viuet. Et non vtiq; iam multis vtatur præceptis ad deum promerẽdum, sed paucis, Esaïa
Esaiæ.10. iterum de hoc sensu eadem dicente, Ait enim, Si fuerit numerus filiorum Israël tanquam arena maris, reliquiæ eorum saluæ fient. Verbum enim consummãs &
breuians in æquitate, quia verbum breuiatũ faciet dominus in vniuerso orbe. Reliquis qui in fide promissionis perseuerauerint, cæteris diffidẽtibus, breuiatum
legis verbum ostendit: hoc est, nouum testamentum
quod promisit. Quod non aliter testamentum diceretur, nisi simili modo etiam hoc sanguinis testimonio
I firmaretur, sicut & testamentum vetus, vt nomẽ vnum
sit vtriusque: sed in veteri multa in nouo autem pauca
sint præcepta, sicut promisit. Vt quia Abraham patrem
multãrum gentium futurum dixerat, eodem modo iu
stificarentur & filij, sicut fuerat iustificatus & pater: vt
cessantibus quæ post fidem Abrahæ cœperant, suscipiẽtes fidem per quam iustificatus est idem Abraham, filij essent Abrahæ, sicut dictũ est à domino. Quod quidem nec mirum nec inauditum est, vt sine cura sabbati & circuncisione & reliquis huiusmodi mandatis iu-
stificentur homines. Nec enim per hoc placuit deo E-
Gene.5. Gene.6. noch, vt transferretur, neq; Noë hoc seruando in dilu
Gene.17. uio solus inuẽtus est iustus: neque ipse Abraham postquam circuncisus est, iustificatus est. Credidit, inquit,
Gala.3. Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiã. Tunc circuncisus est, vt signum esset in eo, quia credidit cũ senior esset filium se habiturum. Non ergo circũcisio cõmendat Abraham, sed fides. Ideoq; credentibus sufficit
fides ad iustificationem, vt filij sint Abrahæ in fide, nõ
in circuncisione, quia his non est opus circuncisione.
Nõ enim hoc creditur quod credidit Abraham. Iudæi

autem idcirco iussi sunt circuncidi, vt fidei Abrahæ si- K
gnum haberent, non suæ fidei, sed vt filij eius secũdum
carnem scirentur: si autem credant erũt filij eius & in
iustificatione. Quid enim prodest dici filium potentis
eum qui impotens sit, nisi quia magis obest? Dedecus
est enim, inclyti & glorioſi filium esse sine honore. Nã
intantum circuncisio carnis nullius meriti est, vt vin- Hiere.4.
dicaturum se dicat deus per Hieremiam Prophetã in
omnes circuncisos præputio, si non fuerint circuncisi
corde. Illis autem non indignatur qui circuncisi corde
præputiati sunt carne, quia nemo sine cordis circuncisione placuit deo. Quicunq; ergo circuncisi sunt carne,
genus significant Abrahæ iuxta carnem: nam qui circuncisi sunt corde, significant genus dei secundum fidem, quia circuncisi omni mũdano errore deum profitentur parentem. Quid ergo prodest carnis circunci
sio, si cum fides defuerit in Iudæo, ad meritum Abrahæ peruenire non poterit? Aut quid obest præputiũ, cũ
nemo nisi qui æmulus fuerit fidei Abrahæ, peruenit ad
iustitiam eius? Superflue igitur gloriãtur de carnis cir
cuncisione, cum videant illam apud deum meritũ nõ
habere. Et si, sicut est ostensum, melius est fidem habere quàm circuncisionem, meliores sunt Gentiles Iu- L
dæis, quia isti fidem habent, Iudæi circuncisionem. Et
quos putas magis agnoscat filios Abrahã, qui iuxta car
nem similes illis sunt, an qui in fide? Sed Abrahæ fides
testimonium perhibet. Ac per hoc nõ in carne, sed in
fide gloriatur. Ideóque istos filios suscepit, quos videt
imitatores esse glorię suę. Quomodo enim illos potest
appellare filios, à quibus videt abhorrere vnde placuit
deo & iustificatus est? Non ergo filios suos, sed inimicos poterit vendicare. Inuidi enim eius videntur sper
nentes fidem per quam glorificatus est. Nec mirũ si Iudæi diffidentes, deprehendantur minime suscipientes
nouum testamentum, cum sciamus illos nec in veteri
fuisse fideles. Semper enim contra deũ rebelles & cõtumelioſi fuerunt, vnde talia præcepta acceperunt per
quæ ceruices illorum quæ inflexibiles erant premerẽtur. Nunquam enim bona de dẽo sperare voluerunt cu
ius tanta beneficia & virtutes tam mirandas agnouerãt. Hinc est vnde inter cętera dicit Ezechiel Prophe-
Ezech.20. ta. Leuaui manum meã in deserto inter eos, vt dispergerentur inter gentes, & disseminarentur in regionibus, eo quòd iustificationes meas non fecerunt, & præcepta mea repulerũt. Et in subiectis, Ego dedi illis præ- M
cepta non bona, & iustificationes, in quibus non viuẽt
in eis. Ostendit qua causa data sint illis præcepta tanta
& tam aspera, vt quia ingrati tantis bonis extiterũt, dictante iustitia, præceptis seuerioribus premerẽtur. Idcirco non bona ea dixit, cum iusta sint: quia non illis
ad iustificationem proficiebant, sed ad exitium: & pœna licet digne illata, patienti tamen bona non est. Post
hæc tamen, quia pius est deus, nouum testamẽtum daturum se promisit, in quo abbreuiatio facta legis, iustificaret credentes, sicut iustificatus est Abraham: vt cessantibus neomeniis, & sabbato & circuncisione & cæteris præceptis, non quæ naturalis legis sunt: id est, homicidium, adulterium, & talia, ita iustificarentur vt Abrahã. Renouata enim fide Abrahæ, omnia voluit cessare, vt tale tempus esset, quale fuerat quando credidit
Abraham. Sed forte dicant Iudæi, Si ea quæ à Moyse
data sunt, cessare dicta sunt per abbreuiationem legis,
nunquid circuncisio à Moyse data est vt cesset? Ac per
hoc signum patris nostri habemus, quia sumus filij A-
brahæ, quod propter testimonium generis cessare non
debet.

A debet. Tempore quidem suo seruanda fuit circuncisio:
id est, antequam nouum testamẽtũ daretur, quod pro-
missum erat. At vbi dei gratia præstãte, onera legis ces
sare iussa sunt, quid opus est circuncidi? Idcirco autem
noua lex data est: id est, spiritalis, vt cessarent carnalia,
& suscipientes eam, signum eius acciperent: vt sicut in
veteri testamento Abrahæ signum habuerunt, ex quo
cœpit testamentum vetus: ita & in nouo signũ habeãt
saluatoris, qui noui testamenti constitutor est. Quẽadmodum enim ex Abraham Hebræi dicti sunt, sic & ex
Christo Christiani dicuntur. Quicunque ergo adhuc
Hebræi dicuntur, nouum testamentum quod promisit
deus, non receperunt, beneficium & misericordiã dei
in irritum deducentes: qui populum suum iam nõ homi-
nis nomine volens censeri, sub filij sui nomine con
stituere illos dignatus est. Qua igitur audacia dicũt Iu-
dæi non nostra nos lege vti, sed sua, cum dicat Dauid,
Psal.17.& 56. Confitebor tibi in gentibus: & iterum, Epulamini gentes cum populo eius? Et ad Hieremiam Prophetã dicit
Hiere.1. dominus, Priusquam te formarem in vtero, noui te: &
antequam exires de vulua, sanctificaui te: & Prophetã
in gentibus posui te. Iudaïsmus certe proprias habet si-
B gnificationes: aut enim populus iste in Iacob significatur, aut in Samaria, aut in Hierusalem, aut in Iudæa, aut
in Israël. De gentibus autem apertum est, quia aliter il
los significat quàm sunt Iudæi. noster autem Propheta
est Hieremias. Quãuis enim in omnibus Prophetis gẽ
tes participes doni sui ostenderit deus, ad Hieremiam
tamen specialiter dicit, quia nobis illum dedit Prophe
tam. Hic enim nouum testamentum futurum significauit, quod plus gentibus proficeret quàm Iudęis, quod
nunc declaratum videtur. Cum enim in vniuersa ter-
ra noui testamenti sit prædicatio: Iudaïsmus tam raro
est, vt difficile Iudæus fidelis inueniatur, & omnes Ecclesiæ noui testamenti, gentium nominentur: sicut di-
Osee.2. ctum erat in Osee Propheta, Vocabo non plebẽ meam,
plebem meam: & non dilectam, dilectam. Repulsis ergo Iudæis, conuocat gentes ea misericordia & gratia,
qua vocare dignatus est & Abraham. Nec enim Abraham vocatus, nõ cognouit dominum: itaq; qui dignatus est Abraham, ita & ipse dignatus est gentes. Cur er
go dicunt, Nostra est lex: cum manifestum sit, donum
dei omnium esse volentium? Cesset itaque ista vsurpa-
tionis temeritas, quia gratia dei communis est omni-
C bus. Quo nanque pudore negãt Christum nostrum in
lege promissum, cum videantur omnia signa in eo, quę
lex futura prædixerat? Quia & secundum Abrahę promissionem omnes gentes iustificantur, in eum credentes. Et secundum Esaïam Prophetam de virgine natus
est in Bethleem ex tribu Iuda, sicut fuit promissum ex
Esaiæ.7. Mich.5. semine Dauid: & iuxta quod Hieremias prophetauit,
nouum testamentum, quod deus tunc promiserat futu
rum prędicauit: & post omnia signa virtutum ostensa,
humiliauit se, secundum dicta Prophetarum, & omnia
quæ prædicta sunt, passus, tertia die resurrexit, quẽadmodum scriptum est in Propheta. Et si tẽpus promissionis requirant, sicut in Daniele Propheta ostensum
est, inuenient impletum tempus, quo natus & passus est
Christus: quia tempore primi anni Darij regis Persarũ
vsq; ad natiuitatem & passionem domini, & excidium
Hierusalem, quod factum est per Vespasianum impe-
rij Romani principẽ, impletæ sunt hebdomadę septuaginta, quæ sunt anni quadringenti nonaginta, qui com
putus per regna & per successores imperij manifestus
est. Quomodo etiam à Tertulliano computatum inue

nitur in libro quem scripsit aduersus Iudæos, quod ne D
ad iniuriam eius proficeret, quia recte cõputatit, præ-
termisimus. Et quis ambigat de hoc numero, cum tre-
centi circiter anni nunc super hunc numerum inue-
niantur? Impudentis ergo est post tantum superadditũ
numerum aduentui saluatoris, dicere, Non venit. Sub
Apostolis enim, aut tempore quo agebat dominus in-
ter homines, se poterat occultare malitia contradi-
cens veritati, vt cũ omnia signa promissi Christi vide-
ret in saluatore, de tempore tamen ambigere se dice-
ret, vt perfidiam suam celaret. Pòst autem, cum super
promissum numerum supercrescere multi anni cœpe-
runt, quę impudentia est negare venisse, quod etiam &
signis & temporibus adimpletum scitur? Nam quando
aliquid plenum est, & non superabundat, potest contẽ
tiosus aliquis dicere, non esse plenum: sed superabun-
dantia clauditur os contentioso: ita & Iudæi tempore
saluatoris potuerunt dicere, licet per fallaciam, non be
ne computatum à Darij tempore vsque ad dominum
Christum, vt ipse dicatur esse qui promissus est. Fallimur enim in annis & in mensibus & in diebus imperatorum, & ad liquidum non colligimus. Vbi autẽ cre-
uerint tempora super numerum præscriptum annorũ E
promissi Christi, nulla potest prætẽdi excusatio, vt nõ
ipse esse Christus dicatur, qui venit, nisi, quod absit, mẽ
titus dicatur esse qui promisit. Quando enim tempus
promissionis emensum est, & negatur venisse qui pro-
missus est, quid aliud quàm mẽdacij arguitur qui pro-
misit? Sed veracem esse qui promisit, signa omnia do-
cent, quæ prędicta in Christo sunt, & reperta in Chri-
sto noscuntur. Iudæi autem, dum emendari erubescũt,
non cogitant futurum intelligi non esse mendacium.

XLV.

Quomodo homo ad imaginem dei factus sit, & vtrum ad dominationem, & an mulier quoq;? Fa- Gene.1.
ciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudi-
nem nostram. Hoc quibusdã ex alia parte lectionis in-
telligendum esse videtur, ex hac videlicet, in qua legi-
mus dixisse deum, Venite descẽdamus, & cõfundamus
linguas eorum. Quia quãtum in superficie videtur, si- Gene.11.
mile est: vnius enim vox est, plurali numero loquẽtis:
sed discrepat sensu, quia & dissimilis ratio est. Illic enĩ
de creando homine dicit, quem ad imaginem & simi-
litudinem suam deus vult creari. Illud autem quod di-
cit, Venite descendamus & confundamus linguas eo-
rum: ad hoc pertinet, ne se intelligerent homines: vn- F
de ad angelos potest videri locutus dominus, quasi im
perator ad exercitum: cõmuniter enim dicit, quia fa-
cturus erat per illos, vtpote creator illorũ: ac per hoc,
Confundamus, inquit, linguas eorum. Nam cum dicit,
Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ no-
stram, non potest dici angelis locutus, quia non potest
dici vna esse imago dei & angelorum, sicut Imperato-
ris & Comitum: quia quorum imago eadem est, nõ po Comes hic dignitatis nomen est.
test dissimilis esse nec dignitas, nec natura. Deniq; ad-
iecit, Et fecit, inquit, deus hominem, ad imaginem dei
fecit eum: vt deus dixerit, & deus fecerit: nõ alter deus
aut differens, sed idem deus. Quòd enim vnus ad vnũ
dixit, nõ aliam naturam significauit, sed personã. Cum
enim deus vnus sit, tres tamen personæ sunt, & ideo
vnus est deus: quia siue in filio, siue in sanctospiritu dei
vnius substantia est: quia non potest nõ hoc esse, quod
de ipso est, quod ipse est. Dei ergo patris persona est di
centis, Faciamus: Filij vero facietis hominem ad ima-
ginem dei: siue ad patris, siue ad suam, nihil interest,
quia vtriusque vna imago est. Fecit autẽ filius per spi-
ritum sanctũ.

G ritumſanctum. Sicut enim pater per filium dicitur facere,ita & filius per ſpiritumſanctũ,ipſo dicente, Quia
Matth.12. ego in ſpiritu dei eiicio dæmonia. Igitur vna triũ ima go eſt, quia ſiue pater, ſiue filius, ſiue ſpiritus, vnus eſt deus: ac per hoc vnus factus eſt homo ad vniꝰ dei imaginem.In eo autem imago dei eſt homo, vt ſicut vnus eſt deus in cœlis,ex quo omnia ſubſiſtunt ſpiritalia:ita vnus eſſet in terris homo,ex quo cæteri haberent carnalem originem.Aliquibus tamen videtur, quia in dominatione,dei imago eſt factus homo:& quia dicit,Et dominetur piſcium maris & volatilium cœli & totius terræ:cum non ſolum viro,ſed & mulieri iſta cernantur ſubiecta,quam conſtat dei imaginem non habere. Quod quidem duplici modo caret ratione:per hoc enim neq; ad filiũ dixiſſe deus aſſeritur, Faciamꝰ hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ſed ad dominationes cœleſtes,quas Apoſtolus cõmemorat,ſi imaginem dei homo in dominatione habet:& mulieri datur,vt & ipſa imago dei ſit,quod abſurdũ eſt,quomodo enim poteſt de muliere dici,quia imago dei eſt, quam conſtat dominio viri ſubiectam,& nullã authoritatem habere?Nec docere enim poteſt, nec teſtis eſſe,neque fidem dicere,neq; iudicare, quanto magis nõ
H XLVI. poteſt imperare? Vtrum Samuel fuerit de filiis Aaron,& vtrum ſacerdos fuiſſe exiſtimandus ſit.

Sunt quidam inter nos,qui partim negociis ſecularibus occupati, partim minus ſtudioſi circa ſcripturas ſacras errorem patiuntur,putãtes Samuelem ſacerdotem fuiſſe:id eſt, ex Aaron habere originem: ex cuius progenie conſtituit dominus deus naſci, non fieri ſacerdotes.Nec alicui præter filios eius conceſſum eſt,vt poneret in altare incenſum. Ex quibus aliqui plus errãtes, negant quidem Samuelem de genere fuiſſe Aarõ: hoc eſt,non illum dicunt natum ſacerdotum,& nihilominus ſacerdotio illum aſſerunt functum. Quibus prius reſpondendũ eſt, Peius enim eſt negare Samuelem natum fuiſſe ſacerdotem, & tamen aſſerere illum functum eſſe ſacerdotio,quàm dicere ſacerdotem illũ fuiſſe ex filiis Aaron.Hic enim ignorãtia eſt,illic ſtultitia.Cum enim dicunt, qui illum putant natum ſacerdotem,ex filiis Aaron non eſſe,manifeſtum habebunt non illum fuiſſe ſacerdotem: ignari quia non licuit agere alicui ſacerdotium,niſi ei qui eſſet ex ſemine Aa-
I ron.Compertum enim habent, manifeſtum enim eſt, Nume.16. quòd Chore cum non eſſet ex filiis Aaron,& voluiſſet ſuper altare imponere incẽſum,hiatu terræ aſſumptus eſt cum ſociis ſuis. Et Oſias rex,cum non vtiq; eſſet ex 2.Para.26. ſemine Aaron,ſed ex tribu Iuda,& præſumpſiſſet agere ſacerdotium,ſtans ante altare,percuſſus lepra in frõte eſt,& ſic expirauit. Illi autem,qui dicunt Samuelem non natum eſſe ſacerdotem, & nihilominus egiſſe illum aſſerunt ſacerdotium,ſatis ſtultũ eſt quod dicunt: & ſtulto ſuadere quod bonum eſt, laboris eſt maximi. Quanta enim hebetudine ducitur, vt ſole apparẽte ſuper terram,dicant,quia nox eſt.Cum enim legãt,& nõ vno loco legant,hoc à deo eſſe decretum,vt nemo auderet ſacerdotium agere præter Aarõ & filios eius,obſtinata mente contendunt, ſacerdotem fuiſſe Samuelem:non enim intelligunt, quia ſi natus ſacerdos non eſt Samuel, & ſacerdotium egit, præſumptor dicitur: quia hoc deus ſtatuit,vt naſcerentur, non fieret ſacerdotes:& de Samuele hoc ſentire puto tutum non eſſe. Quomodo enim poſſet fieri,vt vir laudabilis,& dei teſtimonio commendatus hoc ageret,quod incõceſſum ſciebat?Cuius etiam præſumptionis vindictã pro cer-

K to habebat Samuel,& iterum factam: neq; enim dei iu dicio potuit ad hoc aſpirare,quem immutabilem ſciebat:à quo,ſi forte hoc audiſſet, tentari ſe potius crediditſſet,ſciendo deum nullo modo ſententiam ſuã poſſe reſcindere.Poſſet enim magis ſub dei apparentia & nomine id agi ſecũ credere, vt circunueniretur à parte aduerſa, quàm iudicium ſuum deum poſſe mutare. Deniq; cũ Balaam prohibitus fuiſſet à deo, ne iret ad Nume.22. Balach,& poſtea iterum requiſiſſet,an iret,indignatus ei deus,ex ore aſinæ corripuit eum: quia prohibentem angelum videns aſina, cœptum iter implere nolebat. Balaam vero,prohibente deo ne iret, iterum interrogans,an ire illum vellet,ſic de deo quaſi de homine iu dicauit,qui per id quod impræſcius eſt, varius & mutabilis eſt. Sed Balaam nullo diuino teſtimonio com- V. mendatur: erat enim hariolus. Samuel autem vir deo charus, & iudiciorum eius ſciens fixam eſſe ſentẽtiam, quomodo aliud fieri crederet, quàm ſciebat à deo eſſe conſtitutum?Sed Heli,inquiunt,mortuo, & filiis eius ſacerdotibus, Samuel cœpit agere ſacerdotium: quod nec lectio docet,nec ratio admittit. Hoc enim dicentes,nullum putant tunc fuiſſe,qui ageret ſacrificium ſiue ſacerdotium,vt his tribus mortuis, niſi Samuel po- L
populi munera obtuliſſet, ſacerdotium agi deſiiſſet: quæ aſſeueratio eſt dei inimica. His enim deus improuidꝰ iudicatur,quaſi neſcius cum id ſtatuit, quod permanere nõ poſſit. Vt quid enim nullis aliis quàm filiis Aaron ſacerdotium agere vſq; in ſeculum ſtatuit,hoc eſt, vſque ad tempora aduẽtus Chriſti,ſi hoc deficere ſciebat?Si autẽ neſciuit,quod abſit,improuidus fuit:& ideo fieri potuit,vt nec Samuel fuerit illis deficientibus ſacerdos.Si autem prouidus & præſcius deus eſt,permãſit quod ſtatuit:& ſi permanſit quod ſtatuit,Samuel nõ egit ſacerdotium,qui dei non erat ſacerdos. In veteri enim lege naſci decreuit deus ſacerdotes: in noua vero,fieri dominus iuſſit ſacerdotes. Eligant nũc vnum de duobus, aut natum probẽt Samuelem ſacerdotem, aut factum. Sed conſentiunt non illum natum eſſe ſacerdotem,quia ſciunt illum non eſſe ex filiis Aaron.Si ergo natus nõ eſt ſacerdos Samuel,factus autẽ nõ legitur,nec probatur,quia nec ſtatuerat deus fieri ſacerdotes,in abſoluto eſt Samuelem minime fuiſſe ſacerdotem. Sed contradictores clauſis oculis, ſi ſacerdos, inquiunt,non fuit,vicem tamẽ egit ſacerdotis, quoniam M
legitur deo ſacrificium obtuliſſe. Quis audeat negare 1.Reg.7.
quod ſcriptum probatur, Obtulit enim deo ſacrificiũ Samuel, ſed non inde vicem ſacerdotis egiſſe cognoſcitur.Ipſe enim ſemper dicitur offerre,cuius oblatio- Quis dicatur offerre ſacrificium.
nes ſunt, quas ſuper altare imponit Sacerdos. & Saül obtulit hoc vtiq; genere:id eſt,per ſacerdotem, ſicut & nunc offertur:& Dauid obtulit,& Salomon obtulit, & cæteri ſimiliter obtulerunt,nunquid omnes vicem ſacerdotis egerunt?Quãuis enim proprio ſacerdos fungatur officio,ille tamen offerre dicitur, cuius nomine agit ſacerdos:ipſi enim imputatur, cuius munera offeruntur.Et qui non fuit ſacerdos,quomodo vicem agere poterat ſacerdotis?Nunquid diaconus poteſt vicem gerere ſacerdotis?Prẽfectus etenim poteſt agere vicem præfecti, & prætor prætoris: non tamen priuatus poteſt agere vicem poteſtatis alicuius,quãto magis ſacerdotis vicem agere non poteſt, qui non eſt ſacerdos? Quo enim conſilio ad hoc aſpirare audeat, quod ſibi ſcit non licere?Nam ſi ſacerdos alicubi deſit, poteſt alterius loci ſacerdos rogatus venire, & vicẽ eius agere:non tamen Propheta,quanuis ſanctæ vitæ ſit, agere poteſt

A poteſt quod ſcit ſibi minime eſſe cõceſſum.Aliud enim eſt bene viuere, & aliud poteſtatem alicuius officij accipere.Sicut enim qui ſacerdos eſt, non ex eo vitã ſuã commendatam putare debet:ita & qui ſanctę conuerſationis & vitę eſt,non iam ex eo ſibi ſacerdotium vẽdicare debebit. Quãuis enim bonum ſit ſacerdotium, tamen malum erit ei,cui conceſſum non eſt, & præſumit. Nam ſi reſpiciamus quod ſcriptum eſt de ſancto Samuele,videbimus quale teſtimonium det ei ſcriptu-
1.Reg.3. ra,dicens,Et innotuit,inquit, omni populo, quoniã fi-
Pſal.98. delis eſt Samuel Propheta domino.Et in Pſalmo, Fiãt, inquit,Moyſes & Aaron in ſacerdotes eius,& Samuel inter eos qui inuocant nomen eius.Quis non aduertat ex hac diſtinctione diuiſas eſſe perſonas dignitatũ cauſa,vt Moyſes & Aaron ſacerdotalem dignitatem adepti noſcãtur, Samuel vero inter Prophetas deo dignus
1.Reg.6. extitiſſe habeatur? Qui precibus deum inuocabant ad protegendum populum ſuum,ſicut legitur. Intãtum autem ſacerdotes minime defuiſſe probantur,vt reuocata arca ab allophylis baiulis leuitis viris Bethſamitis, obtulerunt deo ſacrificia abſente Samuele.Rege autem facto Saüle, Achimaas erat pronepos Heli ſacerdotis,
B qui portabat Ephot. Sed hinc,inquiunt, videtur ſacerdos fuiſſe Samuel,quia veſtitus erat Ephot.Quaſi non hodie diaconi Dalmaticis induãtur ſicut Epiſcopi. E-
2.Reg.6. phot autem etiam Dauid legimus fuiſſe indutũ, & du-
1.Reg.2. plicem Ephot.Samuel autẽ adhuc puerulus, ſuccinctus erat Ephot:nũquid puerulus potuit deo munera populi offerre?Vides ergo, quia Ephot vnũ quidem nomen eſt, ſed non vnam rem ſemper ſignificat. Sacerdotes enim portabant,non veſtiebantur Ephot: Reges vero & Leuita Samuel induebantur Ephot. Aliquãdo ergo veſtis,aliquando quaſi armariolum,quod portabãt ſacerdotes ad interrogãdum dominum, ſignificatur Ephot.Quantum apparet, probatum eſt Samuelem non ſacerdotem,ſed Prophetam fuiſſe.Nunc his reſpondemus, qui ignorantes quia Samuel non eſt de filiis Aaron ſacerdotis, æſtimant illum ſacerdotem fuiſſe: nec enim fas erat,vt de origine Aaron deſcendens, ſacerdos non eſſet. Quos primum volo cognoſcere,quia ſi ſacerdos erat Samuel, ſine dubio & Helcana pater eiꝰ ſacerdos fuit. Cõgruum quoque fuerat,& filios eius ſa-
C cerdotes fuiſſe:quos quia ſacerdotes non erãt, iudices illos conſtituit filiis Iſraël, ſicuti & idem ipſe erat Samuel.Sic enim legimus,quia iudicauit filios Iſraël.Helcana autem pater Samuelis, propter quod ſacerdos nõ erat,aſcẽdebat,inquit, in diebus ſtatutis de ciuitate ſua Ramathaim adorare & ſacrificare deo omnipotẽti ſabaoth: & ibi erat Heli & duo filij eius, Ophni & Phinees ſacerdotes domini. Quid tam apertum,quia veniebat Helcana offerre munera ſua ante dominũ per ſacerdotes tempore competenti, ſecundum quòd ſtatuerat Moyſes,vt tribus temporibus anni offerret munera & decimas ſuas, vbi fuiſſet arca domini & ſacerdotes?Quippe & cum duas vxores habuit tẽpore vno, quod illicitum eſt ſacerdotibus: erat enim Helcana ex Leuitis, ſicut generationum ordo ſe continet in libro Paralipomenõ. Adhuc enim Leuitæ nõ erant habẽtes ordinẽ cõſtitutũ miniſterij,circa ſacerdotes & arcam domini. Dauid enĩ in regno ſuo diſpoſuit vices ſacerdotibꝰ & Leuitis,vt à viginti annis & ſupra, in lege autẽ vigintiquiq; annis & ſupra, inciperẽt exhibere ſeruitia dominicis cerimoniis: vt eſſẽt de filiis Aarõ, id eſt de Phinees & Thamar traduce claſſes ſacerdotũ vigiti quatuor,quæ vices ſuas agerẽt certis tẽporibus: Leuitæ

D autẽ cõſtituti ſunt,qui erãt tabernaculi ianitores,& qui baiuli arcæ domini,& qui excubias ſeruarẽt, & qui vaſorũ eſſent cuſtodes,& qui promiſcuas ſuſciperent oblationes.Et vigintiquatuor claſſes inſtitutę ſunt cantantium & citharizantium & muſicorũ cæterorum, ita vt etiã hi, id eſt omnes Leuitæ haberẽt temporum vices: quia neceſſe erat eos & ocium habere, vt & domorum ſuarum agerent curam. Et non ſolum hæc proficiunt ad cauſam ſupradictam, quoniam Samuel non fuit de filiis Aaron,ſed & illud quod dicit mater eius ad do-
minum, Quia ſi mihi,inquit,dederis filium, commo- 4.Reg.1.
do eum domino omnibus diebus vitæ ſuę:non hoc diceret,ſi natus eſſet ſacerdos,oportebat enim illum ſeruire altari:ſed quia Leuita erat,& lex Leuitis adhuc nõ erat poſita, ſed vnuſquiſque pro voluntate ſua agebat, ita vt oberrantes illicita præſumerent.Ionatha enim filius filij Moyſi,cum inter Leuitas deputatus eſſet,ſacerdotium agere præſumpſit.Ac per hoc legimus in libro Iudicum, Quia vnuſquiſq;,inquit, placita ſibi faciebat, eo quòd non eſſet rex in Iſraël.Idcirco nouit Anna di- Iudic.17.
cens,Commodo eum domino:ne cum cæteris oberra ret.Et vt plenius quæſtio diſcuti poſſit, etiam illud tra
E ctemus,quod dictum eſt de Helcana,quia veniebat ex 1.Reg.1.
diebus in dies offerre munera ſua & decimas:quomodo decimas offerebat,qui nihil poſſidebat?Leuitę enim non acceperunt agros,quia de decimis,quę à plebe dabantur,victum quærebant. Sed poteſt fieri,& ſic datur intelligi, quia potuit habere poſſeſſionẽ vxoris ſuæ aut emptam:quia de aliis tribubus accipiebant vxores, nõ ſolum hi, ſed & cæteri, ita vt & ſacerdotes acciperent de aliis tribubus vxores.Nam Ioiade ſacerdos magnus 1.Para.24.
vxorem duxit de tribu Iuda filiam regis Ioram.

XLVII. Quomodo hoc quod in Eſaïa dicitur, Et appre- Eſaiæ.4.
hendent ſeptem mulieres, & cætera. ſeptem Eccleſiæ catholicæ ſignificentur. Et apprehendent, inquit, ſeptem mulieres vnum hominem,dicẽtes,Panem noſtrum manducabimus, & veſtimentis noſtris operiemur: veruntamen inuocetur ſuper nos nomen tuum, aufer opprobrium noſtrum. In abſoluto eſt, per ſeptẽ mulieres ſeptem Eccleſias eſſe ſignificatas: quamuis enim vna ſit, ſed ſeptiformis dicitur, vt corpus vnum ſeptemplici numero conſtet membrorum: non ſolum autem nos, ſed & ſuperni ciues Eccleſiæ membra ſunt, cuius caput Chriſtus eſt. Siue igitur vna, ſiue ſeptem dicantur Eccleſiæ, non diſcrepat: vna enim dicitur, F
quia vnum habet caput, quod eſt Chriſtus: ſeptem au- Epho.5.
tem ideo,quia ſicut membra diuerſa ſunt,ita & potentiæ ſpiritales,inter quas & nos deputamur,diuerſę ſunt virtutes,propter quod & aëreę dicuntur.Idcirco enim diuerſæ ſunt, vt non omnia ſingulæ poſſint, ſed ſimul omnes corpus ſint Chriſti: quia ipſe eſt caput corpo- Coloſſ.1.
ris Eccleſiæ, ex quo totum corpus ſubſiſtit, id eſt ex quo omnia in cœlis & in terra habẽt originem. In hac ergo quæ in terris eſt Eccleſia, omnium Eccleſiarum facta eſt mentio: quia cum huic ſacramentum creatoris prædicatur, etiam cœleſtibus huiuſmodi intimatur doctrina. Inferioribus enim cum inſinuatur, neceſſe eſt vt audiãt & ſuperni.Vnde Apoſtolus, Mihi,inquit, Epho.3.
minimo omnium ſanctorum data eſt hæc gratia, inter gentes euangelizare incomprehenſibiles diuitias Chriſti,& illuminare omnes,quæ ſit diſpenſatio miniſterij abſconditi à ſeculis in deo, qui vniuerſa creauit, vt innoteſceret principibus & poteſtatibus in cœleſtibus per Eccleſiam multiformis ſapientia dei.Per hanc ergo Eccleſiam ſuperni docentur, quia veritas, ait, de Pſal.84.

G terra orta est. Vt enim mentio superiorum fiat, hic septem Ecclesiæ nuncupantur in vna plebe, quas septem Ecclesias supplices Propheta inducit saluatori facto homini. Intellexerũt enim ad hoc natum esse Christum, vt auferret opprobrium, primum quidem sub lege sua agentium, deinde cęterorum. Habebant autem in memoria, scriptum esse, Veniet ex Sió qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob. Hæ ergo septem Ecclesiæ apprehẽderunt hominem vnum: id est, natum Christum dicentes. Panem nostrum manducabimus, & vestimentis nostris operiemur. Veruntamen inuocetur nomen tuum super nos: aufer opprobrium nostrum. Quid est hoc quòd precantur? Si enim pane proprio vtuntur, & vestimentis suis induuntur: id est, & viuũt, & nudæ nõ sunt, quid eis deest? Si enim panis ad vitã significatur, & vestitus ad dei inditionẽ, quia qui sine deo est, nudus dicitur, Vnde Apostolus, Qui in Christo, ait, baptizati estis, Christum induistis. Et iterum, Si expoliati, inquit, non nudi inueniamur. Quid est quòd poscũt vt auferatur ab eis opprobriũ: nisi quia hic populus significatur in septem Ecclesiarum numẽro: qui sub lege agens Christũ expectabat promissum ad abolenda pec
H cata? Ideo dicunt, panem nostrum mãducabimus: hoc est, verbis legis quæ vnum tradunt deũ pascemur: quia non in pane tantum viuit homo, sed in omni verbo dei. Et vestimentis nostris operiemur: id est, creatoris nostri nomine cẽsebimur: quia hoc vnusquisq; indutus dicitur quod est, & profitetur. Deniq; senatores vel officiales ex vestibus intelliguntur quid sint. Sed quia hęc satis non faciunt ad deũ promerẽdum, hoc etiam statuit, vt per sacramentum cognitionis vnius dei, hæres esse incipiat homo regni cœlorum. Per fidẽ enim peccatis ablutus, & à morte secunda, quæ ex sententia data in Adam, homines apud inferos detinebat, alienus, nullo detinente, pergit in Paradisum dei patris, in quo dixit latroni dominus, quòd secum esset futurus. Quãnis enim populus supradictus, qui per septem Ecclesias significatus est, sub dei lege esset, & deuotione tam proprij quàm paterni delicti, quia omnes, inquit, peccauerunt, & egent gloria dei. Idcirco orãt supra memoratę Ecclesiæ vt auferatur opprobrium earum inuocatione nominis Christi: quia qui signum eius habent quo vicit mortem, ab inimico teneri non possunt. Et non solũ istæ Ecclesiæ Christi nomen super se inuocari pre-
I cantur, sed & supernæ spiritales in cœlestibus degẽtes. Quanquam enim spiritales sint & cœlestes potentiæ, opprobrio tamen subiacerent, si à creatore suo fuerint alienæ, & nec membra erunt corporis, quę caput suum non cognoscentes oberrant. Et quia aliud nõ est quod explanauimus, in subiectis Propheta testatur dicẽs, In illa autem die illuminabit dominus in consilio super terram. Et adiecit, Quoniam abluet dominus, inquit, sordes filiorum & filiarum, & sanguinem purgabit de medio eorũ. Quid tam euidens, quia in illo die in quo promissum dei adimpletum est, & fidei sacramentum declaratum est hominibus, illuminati sunt, vt per creatoris cognitionem purificati qui rei fuerãt mortis, fierent æternæ vitæ hæredes? Promiscue igitur Propheta locut⁹ est, vt dono dei indigere significaret, vt siue peccatores siue iusti, dei misericordiam expectasse noscerentur. Peccatores propter delicta propria, vt de faucibus mortis eriperentur. Iusti vero paterno absoluti peccato, deleta sententia data in Adam, per quam cũcti tenebantur à morte, libertate accepta dei regnum intrarent, facti iam non serui, sed filij dei.

Gala.3.
2.Cor.5.
Deut.8.
Matth.4.
Luçę.23.
Roma.3.
Esaię.4.

K

DEVS certe perfectus † est, & nullius egens, quid ergo opus fuit Christo saluatore vt nasceretur de deo, & filium haberet deus per quem omnia faceret? Cũ ea quę non erant, deus voluisset existere, & maiestatis suæ minime hoc condignum opus sciret, prius de se, cum sit natura simplex & incorporeus filium generauit, [in quo ipse videretur.] qui nihil ab eo distaret, vt magnitudini suæ congruus respõderet effectus. Quid enim vltra posset facere, quàm vt lex] se alterum qui perfectus est generaret? Hoc ergo perfectum opus est, quo nihil possit videri prẽstantius saliud.] Cętera enim omnia minora sunt: quanto enim excellẽtior his omnibus Christus est, tãto magis creatio illorum inferior est generatione eius. Est & aliud: deus enim, ex quo sunt omnia, volens condere creatu-
L ram, verbum † prius quod in mysterio apud se habebat, generauit: hoc est, fecit existere. † Quod verbum idcirco filium nuncupauit, vt ostẽderet de se illum extitisse, & esse sibi consubstantiuum: vt lex, qua filij de parentibus sunt, hoc credibile faceret, per quod manifestaret creaturæ mysterium, quod latuit in eo ex æterno.

XLVIII. † al. pfectio.

† al. filium. † al. per quẽ faceret quæ facta sunt vt ostenderet &c.

Cur saluator cum sanctus natus sit, & Christus dominus in ipsa natiuitate appellatus, baptizatus est, cum baptisma purificationis causa sit, & peccati? Verum & manifestum est, creatorem non eguisse baptismo, quia Christus non factus, sed natus est, dicente angelo pastoribus, Ecce natus est vobis hodie saluator, qui est Christus dominus. Denique sciens Ioãnes sanctitatem eius, prohibuit eũ à baptismo: saluator vero instituit fieri oportere, non vtique propter peccatum suũ, sed propter implendam iustitiam. Dignum enim erat, vt ipse exemplo esset futuris filiis dei, qui per baptismum filios dei fieri docebat: & qui credentibus spiritum sanctũ à deo dari promittebat debuit istud in semetipso visibiliter demonstrare, quo compert⁹ † credẽtes inuisibiliter se posse spiritum sanctum habere sperarent, nã saluator vtique, cum de spiritu sancto nasceretur, purificatum corpus habuit. Vnctio enim carni eius spiritaliter in vtero virginis data est. Spiritus enim sanctus purificauit quod de Maria virgine in corpus saluatoris profecit: † & hæc est vnctio carnis corporis saluatoris, quare & natus Christus est appellatus. Quod enim per olei vnctionem præstabat deus ministerio Prophetarum, iis qui in reges vngebantur: hoc prẽstitit spiritus sanctus homini Christo, addita expiatione: quia anteriores Christi solã potestatem imperij accipiebant per vnctionẽ: saluator autẽ & potestatem accepit homo natus, † & purificatus est natus: incongruum enim erat, vt dei filius in corpore peccatis subdito [hominis vice] nasceretur. † Cum vtiq; vbi apparet deus, sanctificet: quãto magis cp corpus suũ dignatus est appellare.] Hominis ergo causam suscipiẽs & per regenerationem filios dei fieri docẽs, baptizari debuit, vt in se hoc ostẽderet ratũ. Facile enim probatũ habetur & suadetur quod dicitur, si à magistro fieri videatur: sic vtiq; & virtutũ insignia oportuit fieri, vt iam filius dei apparẽs, per mysterium regenerationis medelam daret corporis passionibus: vt exẽplo esset futuris fratribus, quia per regenerationem

XLIX.

Luçę.2. Matth 3.

† al. credẽtes inuisibiliter accipe se posse spm̃sanctũ M in spe haberent, nã &c.

† al. virgine corpus saluator protulit.

† al. natus & purificatione m.

† al. habitaret.

A nem accepit vnusquisque potestatem virtutis. Si ideo saluator baptizatus est, vt exemplo esset: quare circuncisus, cæteros prohibuit circuncidi? Circuncisio præteriti temporis mandatum est, quam vsque ad Christum oportuit habere authoritatem, vt tãdiu curreret quandiu Christus nasceretur promissus Abrahę, vt de cętero cessaret circuncisio promissione impleta. In figura enim Christi Isaac promissus est: Dixit enim
Gene.22. ei deus, In semine tuo benedicẽtur omnes gẽtes: quod est Christus. Fides enim, quam Abraham acceperat, restaurata à Christo est, vt in semine Abrahæ, quod est Christus, omnes gentes benedicerentur, sicut promissum fuerat Abrahæ. Circuncisio itaque signũ fuit promissi filij dei, id est Christi: quo nato cessare oportuit signum promissionis: ita tamen, vt ipse promissus adueniens, signum patris acciperet: vt sciretur is esse, qui promissus fuerat, omnes gẽtes iustificare per fidem in circuncisione cordis. Quia enim patri Abrahæ carnaliter nascentis filij signaculum circũcisionis corporale fuit, ita & eorum, qui spiritaliter nascuntur, spiritale signum est circũcisio cordis: ideoq; recte post Christum
LI. non adhuc oportuit carnaliter circuncidi. Quo-
B modo intelligatur, quod dicẽti Mariæ ad angelum, Et vnde hoc sciam, quia virum non cognosco? respondit
Luçę.1. Gabriel angelus, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ambigenti Mariæ de
† al. de cõceptus possibilitate. conceptu, possibilitatem † angelus prædicat, dicens, Spiritus sanctus superueniet in te: hoc est, ne dubites, quia virum nescis: quod enim dixi, quia concipies, spiritus sanctus superueniens in te, operabitur vt concipias sine viro: & virtus altissimi, inquit, obumbrabit tibi. Altissimi virtus sine dubio Christus est: hoc enim ad ipsius
† Hoc loco variant veteres, vt suo loco annectemus. personam pertinet † . Superueniẽs ergo spiritus sanctus in virginem, sanctificauit eam, opere suo efficiens corpus sanctum ex ea, in quo virtus, quæ dicitur dei filius, nasceretur: cuius obumbratio in virginẽ, hoc est vt de immensitate diuinitatis aliquid esset in vtero virginis, quantum posset capere natura humana, quod quali ex splendore obũbratio diceretur, virtus dei esset, qui dei virtus necnon & deus, Nihil enim de deo est, quod nõ dicatur deus. Nam hoc corporeum est, vt sit in carne
LII. aliquid & caro dici non possit, vt pili, & ossa, & nerui,
Prouerb.9. & cætera. Si de spiritu sancto natus est Christus, si
C effectu eius ex Maria caro factus, cur dictũ est, Sapientia, quæ vtique Christus est, ædificauit sibi domum.

Quæstio ista, gemina ratione potest intelligi. Primum enim domus Christi Ecclesia est, quam ædificauit sibi sanguine suo. Deinde etiã potest & corpus eius dici domus ipsius, sicut dicitur & templũ eius. Si enim propter habitationem dicitur templum dei, nõ absurde dicetur & domus, sicut legimus in lege. Sed si effectu spiritus sancti factum est corpus, & domũ posse dici arbitramur, quare ad personam Christi relatum est? Quoniam factum filij, factum patris est, quia vtriusq; vna virtus est. Simili modo etiam factum spiritus sancti, factum filij dei est, propter naturæ & volũtatis vnitatem, Siue enim pater faciat, siue filius, siue spiritus sanLIII. ctus, trinitas est quæ operatur: & quicquid tres fecerint, dei vnius est operatio. Si omnia ratione facta sunt, quid est vt octauo calẽdas Ianuarias Saluator natus dicatur. Nemo sic poterit hebetari, vt neget omnia facere deum cũ ratione. Ideo ergo Christus descendens de sacris sedibus ad salutem mundo tribuendam, vt etiam mundum ipsum & tempora à se instituta doceret, tunc nasci homo voluit, ad diminutionem

humani generis augmentandam in deum, quando ex D magna diminutione lux quæ dies est, crementum incipit accipere: vt tempus natiuitatis eius ratione cõgruat doctrinæ diuinæ, quæ ex vmbra mortis homines cœpit multiplicare ad vitã. Si ex semine Dauid Chri LIIII. stus filius dei factus est secundum carnem, hoc est, natus iam filius dei, & in vtroque quia sanctus natus est, quomodo ergo postquam baptizatus est, dictũ ei à domino deo est, Tu es filius meus, ego hodie genui te. Psal.2.

Christus dei filius ex æterno est secundum spiritũ sanctitatis, iuxta carnem vero ex semine Dauid natus est filius deo, vt in vtroq; non factus deo filius habeatur, sed natus. Illud autem quod in baptismo audit, mysterij, non sua causa est. Nam hoc omnibus audit qui baptizantur. Ipse autem demonstratur tãtummodo, vt ex hoc appareat in homine virtutibus deus, Cæteri vero firmantur, quia ex hoc incipiunt esse filij dei cũ sanctum accipiunt spiritum. Quanuis enim sanctum natũ sit corpus domini, non tamen sacramẽto regenera-
E tionis firmatus fuerat homo Christus esse filius dei, nisi spiritum sanctum accepisset iuxta decretum renascibilitatis donum. Nã & Iudæi filij dei dicti sunt in deuotione, non in sacramento quod nunc operatur, vt acce pta remissione peccatorum superueniente sancto spiritu dicantur filij dei. Saluator ergo & natus est secundum carnem filius dei, & post in mysterio firmatus. Nec enim poterat, quod de sancto spiritu natũ est, non de deo nasci: sed vt propositum mysterij impleretur, superueniente spiritu non diminutum est, sed auctum.

Quid causæ fuit vt illo tempore crucifigi se per- LV.
mitteret dominus, quo octauo calendas Aprilis, Pascha acturi erãt Iudæi. Omnia propriis locis & tempo- Quo tẽpore mundus initiũ cœperit.
ribus egit Saluator. Vt enim omnia se voluntate patris recte condidisse doceret, tunc voluit passione sua mũdum redimere & reformare, quãdo eum & creauerat, id est, in æquinoctio, vnde mundus initium cœpit, & dies super noctem increscere. In regno itaq; agẽs Romano, nõ nisi octauo calẽdas Aprilis pati debuit, quãdo æquinoctium habent Romani. Tũc enim vtiq; primum hæc pars mundi illuminata est, & ex eo dies cœpit crementum accipere. Ideóque & passione Saluatoris à morte liberata & à tenebris ad lucẽ perducta est. Nulla itaq; vituperatio authoris poterit videri, quando lapsam creaturam tunc reformauit quando & fecerat. Nec enim reprehendi poterit rei lapsæ initiũ creatio- F
nis, cum ad id redeat instauratio Paschæ. Eadem enim die voluit esse renouationis gaudiũ, quo fuerat & dedicationis. [Ergo mysterium hoc continet vt salus mũdo tunc redderetur, quando illã acceperat.] Quare in LVI.
Matthęo pater Ioseph Iacob scribitur, & in Luca Heli, vt aut duos patres habere imperite descript⁹ sit, aut certe qui vere pater eius sit nesciatur. Non est ambiguum patrem Ioseph Iacob fuisse, Ordo enim à Dauid per Salomonem tramitem suũ tenens, recto cursu peruenit ad Iacob, cuius filius est Ioseph: Heli autem filius Mathat, à Dauid per Nathan filium eiusdẽ Dauid, or- Nathan filiꝰ Dauid.
dinem tenet, vsq; ad tempus quo Saluator aduenit: vn de singuli Euãgelistæ à Dauid singulorum fratrũ gene- † forte furcã
rationum ordines prosecuti, quasi fugam † fecerunt, vt Matthęus à Dauid per Salomonem descenderet ad Ioseph: Lucas vero ab Heli, qui tempore fuit saluatoris, ascendit per traducem Nathan filij Dauid: & vtriusq; id est Heli & Ioseph iunxit tribum, ostendẽs vnius generis esse vtrunq;: vt cũ Heli sociat Ioseph, non discrepare eos in generatione, sed fratres ostẽdat ac per hoc

G non ſolum ipſius Ioſeph filium eſſe Saluatorem: ſed & Heli: ipſa enim ratione, qua ipſius Ioſeph filius dicitur Saluator, ipſa eſt & Heli filius, & cęterorum omniũ, qui de eadem tribu ſunt. Hinc eſt quod dicit Apoſtolus, Quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundum carnem. Roma.9. Diuino etenim nutu permotus Lucas eſt, vt ab Heli per traducem Nathan aſcenderet ad Dauid, & per Tharam patrem eius aſcenderet ad Sem filiũ Noë, & adhuc ſuper diluuium perueniret ad Seth filium Adæ, qui redditus erat pro Abel: & eadem ratione faceret filium Adæ Saluatorem, qua dicebatur filius eſſe Ioſeph & Heli, Super Adam autem tranſcendens, aſſignaret ante omnem carnem Chriſtum filium dei eſſe. Illud quod quibuſdam videtur, quia Heli acceperat vxorem Iacob, quomodo lex mandauit, vt ſi quis mortuus fuiſſet ſine filiis, acciperet frater aut propinquus vxorem eius, & reſuſcitaret ſemen fratris ſui: & ita factum, vt Heli generaret Ioſeph, Iacob cuius vxorem acceperat: & per hoc iungi generationem, vt non immerito Ioſeph patrem habere Heli dicatur, Hoc nec probabile eſt, nec ad vllam rem proficit. Illud autem quod ſupra dictum eſt, & per generationem iungit duos fra- Deute.25.

H tres filios vnius, & Chriſtum oſtendit filiũ dei eſſe ante omnem generationem. Euangeliſta enim cum referret, dicens, Et ipſe Ieſus erat incipiẽs ferè annorum triginta, filius ſicut putabatur Ioſeph, qui fuit Heli, id eſt, Ieſus filius æſtimabatur Ioſeph: & non ſolum Ioſeph erat filius, ſed & Heli: non quia Ioſeph filium dicit Heli, ſed eodem genere, quo Ioſeph vocabatur filius eſſe Ieſus, ita erat etiam filius Heli, propter quod fratrum filij erant Ioſeph & Heli, id eſt Salomonis & Nathan filiorum Dauid: vt per Dauid aſcendens ad Abraham & Noë & Seth, & ad ipſum Adam, & ſuper Adam, doceat eſſe Chriſtum filium dei. Cũ enim dicit, Qui fuit filius Seth, qui fuit filius Adę, qui fuit filius dei: Chriſtũ vtiq; ita dicit Adæ filium, ſicut dicebatur filius Ioſeph. Lucę.3. Ait enim Maria ad eum, Fili quid feciſti nobis ſic? Et enim ego & pater tuus mœſti & triſtes quęrebamus te. Super Adam autem iunxit Chriſtum patri deo, vt qui horum, id eſt ab Adam vſque ad Ioſeph & Heli filius dicebatur, ante iſtos omnes dei verus fili⁹ intelligeretur ad confuſionem Fotini, qui Chriſtum non niſi ex Maria, nec ante fuiſſe contendit. Quorum enim non erat, filius dicebatur: & dei, cuius filius verus erat, ne-

I gabatur. Si enim, quod improbabile eſt, & ad nullã rẽ proficit, Ioſeph Heli filius dicatur, ſecundum quòd ſupra diximus, nõ dixiſſe videbitur de Chriſto, quia fuit filius dei, ſed de Adam. Per ordinem enim ſingulorũ filiorum patres ſubiiciendo, venit ad Enos, cuius patrẽ dicit Seth: patrem autem Seth dicit Adam, Adæ vero patrem dicit deum: & neſcio quæ vtilitas ſit ſic aſſeuerare. Si autem per ordinem, ſicut diximus, ſinguli patres Chriſti dicantur, ſicut & filius dicebatur Ioſeph: Roma.9. quia dictum eſt, Quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, ipſo ordine legitur filius eſſe Seth, & filius Adæ. Et ſuper hos omnes aſſignatur filius dei, vt ante ipſos dicatur eſſe, quorum filius nuncupatur.

LVII. Malac.3. Marci.1. Quid eſt hoc, vt cum in Malachia Propheta ſcriptum ſit, Ecce mitto angelum meum ante faciem tuã, qui præparet viam tuam ante te: Marcus hoc Euangeliſta in Eſaïa Propheta ſcriptum aſſerit. Non potuit latere Marcum, quid ſcriberet: nec enim expers erat lectionis, qui ab infantia diuinis literis imbutus & exercitatus erat in lege, maxime cum Apoſtolos ſit ſecutus. Sciens autem omnia ad authorem referẽda dicta, hæc ad Eſaïam reuocauit, qui ſenſum iſtum prior K intimauerat, dicens, Vox clamantis in deſerto, parate Eſaię.40. viam domino, rectas facite ſemitas dei noſtri. Deniq; poſt verba Malachiæ ſtatim ſubiecit Euangeliſta dicens, Vox clamantis in deſerto: vt iũgeret verba vtriuſque Prophetæ ad vnum ſenſum pertinentia ſub prio- LVIII. ris Prophetæ perſona. Qua ratione negat ſe Ioan- Matth.3. nes Chriſtum ſciſſe ante baptiſmum, cum venienti ei ad baptiſmum dicat, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me: quomodo ignorabat eum quem prohibuit humilians ſe ei? Tanta ſanctitate præditus eſt etiã ab ipſis cunabulis Ioannes, vt nec falli nec fallere credatur, nec dominum ſuum qui eum in vtero per ſpiritum ſanctum illuminauerat neſcire: ac per hoc verum eſt, quia & deſcendente in eum ſpiritu agnouit eum, & priuſquam ad baptiſmum veniret, non ignorauit eum. Sciebat enim eum, ſed an ipſe eſſet qui donũ dei olim patribus repromiſſum miniſtraturus eſſet neſciebat: hoc eſt quod tunc ſe didiciſſe profitetur, cum vidit in eum ſpiritum deſcẽdiſſe. Sic enim ſe à deo inſtructum dicit Ioannes, Super quem, ait, videris ſpiritum deſcen- Ioan.1. dentem & manentem ſuper eum, ipſe eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. Hoc etiam Apoſtolus conteſtatur, Di- L co enim, inquit, Chriſtum miniſtrum fuiſſe circunci- Roma.15. ſionis propter veritatem dei, ad cõfirmandas promiſſiones patrum. Hoc eſt in quo neſciebat dominum Ioannes: quanuis enim magnificentiam eius nõ ignoraret, hoc tamen latuit eum, quia per ipſum fides Abrahę implẽda erat. LIX. Si baptiſma cœleſte myſterium eſt, cur Nicodemo cum de baptiſmo dubitãti loquitur dominus, Si terreſtria, inquit, dixi vobis & non creditis, Ioan.3. quomodo ſi dixero vobis cœleſtia credetis? Qui baptiſmum putat carnali ratione conſiſtere, hic non eſt ſpiritalis: nec donum cœleſte poterit conſequi, qui ſe per aquam non per fidem immutari credat. Aqua enim cernitur, ſed qui non videtur ſpiritus operatur, vt fides in eo ſit, Quia ſicut ſordes corporeas aqua, ita ſpiritus animam abluit à peccatis: vt quomodo viſibilia viſibilibus, ita & ſpiritalibus profit ſpiritus: ac per hoc ſpiritalis ratio vertitur in baptiſmo. Plus enim eſt ibi quod auditur, quàm quod videtur. Cum hinc ergo Nicodemus carnali inſtructus ratione dubitaret, ſaluator vt eum ad fidem attraheret, exemplo vſus eſt congruo, vt ad rem inuiſibilem firmãdam viſibile daret exemplum, quod ſolo auditu conſiſtit, non viſu, & M non negatur: & eſt tamen terrenum, quia mundi rem operatur. Ait ergo dominus ad Nicodemum ſuaden- Ioan.3. do illi, Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, & neſcis vnde veniat vel quò eat, Sic eſt omnis qui renaſcitur ex aqua & ſpiritu ſancto: vt quomodo vox veniẽtis ſpiritus, id eſt, venti, auditur quidem, non autem videtur, ſicut dictũ eſt: ſic & ratio baptiſmi auditur quòd dicatur, tamen quomodo per ſpiritum ſit non videtur: auditur tamen, cum quid futurum eſt ab eo qui verba inſinuat, prædicatur, vt fieri credatur quod auditur, nõ tamen ratio facti reddatur. Cum autem nec per exemplum Nicodemus duceretur ad fidem, tunc audiuit à ſaluatore, Si terreſtria, inquit, dixi vobis & non creditis, quomodo ſi dixero vobis cœleſtia, credetis? Iſta verba terrena dixit, quæ ad exemplum protulit: hoc eſt, ſi per rationem terrenam, inquit, exempli dati, ſpiritus, id eſt, venti, nõ creditis poſſe fieri, quia quomodo fiat, non videtur: quomodo fieri poterat, vt ſi darem cœleſtia exẽpla quę vtiq; neſcitis, crederetis? Poteſt enĩ homini ſuaderi quod neſcit, per id quod ſcit: vt puta deus dicit

A dicit de Chriſto, quòd filius eius ſit ver⁹, quod quomodo ſit, comprehendi non poteſt, Per id autem quod ſcimus ſecundum carnem quomodo ſint filij, credimus ideo deum dixiſſe Chriſtus filius meus eſt verus, vt de ſemetipſo illum eſſe ſignificaret. Hoc modo & ſaluator rem quæ nec verbis nec animo explicari poteſt, per id quod ſenſibile eſt & auribus auditur, voluit commendare: hoc eſt, per exemplum ſpiritus qui eſt ventus, quẽ & ſenſibilitas capit & auris audit, ſed vnde veniat neſcit, factum ſpiritu ſancti, quod capi non poteſt, voluit facere credibile. Sed & in Actibus Apoſtolorum eodẽ modo legitur, Et fact⁹ eſt, inquit, ſubito de cœlo ſonus, Acto.2. tanquam aduenientis ſpiritus validi, & repleuit totam domum: & cætera. Ecce aperte exemplo venti ſpiritum ſanctũ inſinuat ita de cœlo aduenisse & ſonuisse, quẽadmodum validus ventus ſuper terram. Nam & Hieremias ventum ſpiritum vocat dicens, Vẽtus ſpirat in omni regione, Qui propterea quòd in hoc mundo eſt, & per diuerſa circumfertur loca, vnde veniat, vel quò eat neſcimus. Spiritus autem ſanctus de cœlo venit, ſi- Ioan.3. cut legimus, vt credentes illuminet. Quomodo ergo quibuſdam videtur de ſpiritu ſancto ſaluatorem dixiſ-

B ſe, Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, ſed neſcis vnde veniat, vel quò eat: cum conſtet exempli cauſa locutum hoc ſaluatorem. Denique ſubiecit, Sic eſt, inquit, omnis qui renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto. Quid tam apertum, quia ſpiritum ventum ſignificauit? Sed ideo putant non ventum ſignificatum, quia ait, Vbi vult ſpirat: quaſi non omnis creatura, lege ſibi poſita, remiſſa ſit arbitrio proprio. Et nos enim imus, & facimus quod volumus, agentes ſub lege, quare & rationem præſtabimus. Aut poſſibile putatur, & nec ſtultum videtur, vt effectum volens ſanctiſpiritus inſinuare, illum ipſum daret exemplum: igitur omni genere

LX. Matth 8. Marci.11 Lucę.5. quæſtionem ſolutam arbitror. Si lex & Prophetæ vſque ad Ioannem, quomodo ſaluator ad ſacerdotes mittit offerri munera pro emundatione lepræ? Hoc quidem non fuit temporis, ſed ad condemnationem factum eſt Iudæorum: vt cum veritatis culmen meliorati temporis non intelligerent ad lucrum ſalutis ſuæ factum, inclinaret ſe veritas ad accuſationem eorum. Cum enim velut legis inimicum haberẽt ſaluatorem, quia miſericordiæ cauſa ab onere illos legis volebat liC berare, ſicut prædictum erat ab Hieremia Propheta: ait Hiere.31. enim inter cætera, Et dabo illis teſtamentum nouum, non quale dedi patribus eorum: tunc ſaluator, ne inimicus, ſicut putabant, appareret, noua prædicans, eum qui mundatus fuerat à lepra, ad ſacerdotes mittit offerre munera pro emũdatione ſua, ſicut præceperat Moyſes: & vt ad accuſationem eorum hoc proficere teſtaretur, in teſtimoniũ, inquit, illis: vt iudicio hæc res contra illos teſtis eſſet, qui ſaluatorem inimicum legis dicebant. Leuit.13. Hoc ſecutus eſt & Apoſtolus Paulus: cum enim prædicaret iam non oportere circuncidi, ipſe Timotheum circuncidit propter ſcandalum Iudęorum: maluit enim rem ſuperfluam facere, quàm tumultum excitari à fallis fratribus: quod quidẽ errori profecit Iudæorum. Satis enim eis factum eſt ad horã, per quod Acto.16. in perpetuum errarent. LXI. Quid eſt vt Iudæis diſcipulos accuſantibus, eo quòd ſabbatum violarent, ſpicas Matth.12. manibus confricantes & comedentes, ſaluator exemplum Dauid proferret, quia manducauit panes, quos non licebat mãducare niſi ſolis ſacerdotibus: per quod non videntur excuſari, ſed ſimul cum Dauid rei fieri, quippe cum nec ſabbatis fecerit hoc Dauid? Sal- 1.Reg.21.

uator hypocriſim Iudæorum multis vult exemplis ar- D guere, maiora oſtendens admiſſa in lege, & nullum ait ſum fuiſſe accuſare: vt non ſolum ſemel & iterum ſabbatum in lege violatum monſtraret, verumetiam ſacerdotalem panem ipſo ſacerdote cõcedente præſumptum illicite: & quod maius eſt, à ſublimi authoritate legis ſuæ viris. Primus enim Ieſus Naue diuino præce- Ioſue.6. pto ſabbatum non ſeruauit, quo facto, muri Hiericho vltrò ceciderunt. Quantum profuit ſabbatum non cuſtodiſſe, ſed fidem? Et Machabæi, cum prius cæſi fuiſ- 1.Macha.2. ſent, ſabbatis dimicauerunt, & de hoſtibus triumphauerunt: & ſacerdotes vt dominicis ceremoniis inſeruirent, in templo ſabbatum contemnebant. Dauid autem iam vnctus in regem, poſtquam dei virtute interfectum armis expoliauit Allophylum, in itinere poſitus, neceſſitatem famis paſſus, à ſacerdote panem accepit, quem non illi licebat manducare: ſed excepta neceſſitate nõ licebat: licitum autem erat, ſi neceſſitas exegiſſet. Denique ſacerdos videns neceſſitatem, nõ negauit, & Dauid à deo electus, ſine cunctatione accepit: talis cauſa eſt & ſabbati. Quare & circuncidi in ſabbato non prohibetur: hęc enim quę periculoſa non ſunt, ſic ſeruanda mandata ſunt, vt non obſint, ſi ex neceſſi- E tate fuerint admiſſa: quia non ad ſalutem, ſed ad reuerentiam mandata ſunt. Illud autem quod omnino nõ licet, ſemper nõ licet: nec aliqua neceſſitate mitigatur, vt admiſſum nõ obſit: eſt enim ſemper illicitum, quod legibus, quia criminoſum eſt, prohibetur. Superiora autem illa, quæ diximus aliquando licere, talia ſunt, qualia ieiunia legitima, quæ in neceſſitate ſoluta, non faciunt reos, ſi ſtomachi fuerit cauſa aut infirmitatis febrium. Hæc igitur ſcientes, doloſe Iudæi diſcipulos accuſabant, quaſi ſabbatum violarent, ſicut ſupra dictum eſt. Saluator autem noluit illis de tempore impletæ legis prædicare, ne plus ad inſaniam profilirent; ſed de præterito, vnde ſabbatum vindicandũ magis putabant, calumnioſos illos oſtendit: & nõ ſolum in ſabbati cauſa, ſed etiam in ſacerdotali pane confuſi ſunt, ſicut ſupra oſtenſum eſt. Quid eſt vt occiſis filiis Lyæ, qui LXII. erãt ex tribu Iuda, Rachel filios ſuos plangere dicatur?

Quantum ad hiſtoriam pertinet, Rachel filij ſunt tribus Beniamin. Porrò olim pro maleficiis propriis, Iudic.19. operibus ſcilicet Sodomitarum, & ſtupro quod in con- F cubinam viri Leuitæ geſſerant, à reliquis tribubus extincti & erati ſunt, Quam ob rem conſolationem recipere velle negatur, ſciens nullam ſpem eorum qui periſſe noſcuntur, Filij autem Liæ in primæuis annis, in ſaluatoris cauſa occiſi ſunt, Vnde eorum cauſæ planctũ non vult aſcribi, quia & innocentes occiſi ſunt, & propter deum à quo ſine dubio mercedis gratia æterna vita donati ſunt. Qua propter planctum Rachel filiis dicit competere, qui & in præſenti & in futuro erati ſunt. Illi autem carnaliter planctι, ſpiritaliter cõſolati ſunt, Filij autem Rachel carnaliter conuerſati flammis ſpiritalibus conſumentur. Idcirco autem Liæ filiis occiſis Matth.2. adimpletum planctum Rachelis Euangeliſta teſtatur, q nia tunc plangere filios ſuos cœpit, quando filios ſororis ſuæ in tali cauſa vidit occiſos, vt æternæ vitæ hęredes exiſterent, Cum enim aliquid aduerſum aduenit, ex fœlicitate alterius, infauſta ſua miſerius luget.

Qua ratione Magi Chaldæi per ſtellæ appa- LXIII. rentiam Chriſtum regem Iudæorum natum intel- Matth.2 lexerunt, cum ſtella indice temporalis rex ſoleat deſignari. Hi Magi Chaldæi non malenolentia aſtrorum curſum, ſed rerum curioſitate ſpeculaban-

G tur. Sicut enim datur intelligi, traditionem Balaã se-
Nume.23. quebantur. Qui cum accersitus esset à Balach ad male-
† al. impulsu dei Iudęorũ. dicendum populum dei, diuino nutu† benedicere cœ-
pit. Ex huius ergo relatione compertum habebant, fu-
turum dei prouidẽtia ex Iacob qui regnaret. Hic enim
Nume.24. quod non est occultum, prophetauit dicens, Orietur
† Hic variãt vetera, vt sub iicimus. stella ex Iacob, &c. †Istam ergo traditionem magi secu
ti, videntes stellam extra ordinem mundi, hãc esse in-
tellexerunt quam Balaam futuram indicem regis Iu-
dæorum prophetauerat. Quod quidem factum contra
inimicos religionis est. Inde enim testimonium acce-
pit vnde solet improbari, Astrologi enĩ inimici sunt
LXIIII. veritatis. Quomodo probatur post tres dies & no
ctes resurrexisse saluatorẽ ex mortuis. In hac causa
si numerum dierũ ac noctium per ordinem requiris,
effectum intelligentię nõ habebis, quia & Moyses qua-
Exod.24. draginta diebus & quadraginta noctibus ieiunauit, &
tamen nõ integer numerus inuenitur, Quando enim
per diem ascendit & per diem descendit, omnem vti-
que numerum non impleuit: sed quia vbi dies est com
putatur nox, & vbi nox est, cõputatur & dies, vt à par-
te ad totum quadraginta dies & quadraginta noctes
dicantur. Ita est quod dixit saluator, Sicut fuit Ionas in
Lucę.11. H ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit fi-
lius hominis in corde terræ. Et quia tres noctes sunt,
tres accipiantur & dies. Est enim nox ne nouum aut
contra rationem forte videatur, vt cum nox ex die pẽ
deat: nam ante lucem factã, ex qua appellatus est dies,
quàm vesperum quod sequitur nox institutum, mini-
me dubitatur quòd passio dominica à nocte sumere
asseueratur initium non absurdum est. Nam sicut lux,
id est dies, imago vitæ est, ita nox similitudo mortis
est, id est, tenebræ: sicut in scripturis euidenter osten-
duntur filij lucis & econtra tenebrarum. Nec mirum
si cum vbique dies nocti & lumen tenebris, hic solum
quæ sunt sequentia anterioribus pręponantur: vel quòd
in tali causa rerum ordo cõfunditur & mutatur vt an-
te signauimus. Nam mortis nox magis quàm dies esse
videtur, Ideo etenim à nocte initium sumitur, quia nõ
aliter principi tenebrarum nisi per noctem potuit sub-
intrari, id est nõ potuit vinci, Et vt aliquatenus domi-
nus lucis, id est æternæ vitæ, principi tenebrarum siue
mortis subiectus esset ad tempus: quatenus & præteri-
tos & post futuros à morte liberaret. Nam non esset
I mors penitus euacuata, nec vnquam tenebrarum cali-
go discussa, si dominum non vidisset subintrãtem, Et-
enim tanta luce secretum mortis in quo dominabatur
euanuit, nec penitus vinci potest, nisi qui vel per sua
vel in suis capitur. Recte ergo in tali negocio tantum-
modo nox obtinet principatum, ita vt amitteret pote-
statem: & vt Iudæi non credentes in perpetua nocte
remanerẽt, nec author dies tanti sceleris, immo sacri-
legij, sed nox fieret, præcedenti nocti contra rerum se-
riem subditur dies, sicut deus & dominus omnium re
rum principi nephariæ mortis, vt omnes à mortis la-
queis explicaret. Quod si cui adhuc forte videtur esse
contrarium, diligenter aduertat ne incipiat illud du-
rius æstimare, quòd deus se personam induens serui,
non dicam hominis, mortem deleuit. Quid ergo hic
ordinem quæris, vbi omnia videas esse contraria? Quæ
est enim lux quæ fuit in tenebris, & tenebræ eam non
comprehenderunt? Dominus lucis qui & comprehen-
sus est. Qui enim scit se ad hoc comprehendi vt feria-
tur, tempus illud in mortem computat. Est & dies se-
quens qua auditus & crucifixus est. Est & nox quęcœ-
pit in sabbatum, est & ipsum sabbatum. Est etiã vesper K
post sabbatum, Hoc est quod Iudæis à Moyse præceptũ
est in figura, vt vespere intrarent in sabbatum, in quo
dominus resurrexit: qui complectitur diem dominicũ,
quia nox nõ computatur sine die, neq; dies sine nocte.
Hac ratione post tres dies & post tres noctes domin⁹
resurrexit. Si vno ore & ratione Euangelistæ lo- LXV.
cuti sunt, quomodo factum est vt tribus dicentibus, id Matth.27. Lucę.23.
est Matthæo, Luca, & Ioãne, quia sexta hora crucifixus Ioan.19.
est dominus, Marcus è diuerso tertia hora crucifixũ di Marci.15.
cat Saluatorẽ. Obscuris vera inuoluere nõ est bo-
num. Nam tres Euangelistæ vnum sensum habuerunt,
Marcus autem rem quæ ab illis prætermissa fuerat, vo
luit intimare, sciens necessariam. Nec enim falli posset
qui authorum exempla secutus, ea quæ scripsit magna
deuotione & industria didicit, & nec sine sancto spiri
tu fecit. Quid ergo ex hoc ostẽdere voluit, debet absol-
ui. Contuendum itaq; est, quia nõ à Pilato, sed à Iudæis
Saluator crucifixus est. Quantũ enim ad leges Roma-
nas pertinuit, innocentem pronunciauit Saluatorẽ. Ait
enim Pilatus Iudæis, Ego nullã inuenio causam in eo.
Et dicentibus illis, Crucifige eũ: respondit, Quid enim Ioan.19.
mali fecit? Denique persistens & volens educere eũ de
manibus eorum, calumniam passus est, dicentibus eis, L
Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: Omnis enim
qui se regem facit, cõtradicit Cæsari. Sic factum est vt
traderet eum iudicio illorum. Sententiã ergo non de-
dit Pilatus, sed Iudæi. Denique præmoniti sunt, inquit,
à principibus sacerdotũ, vt dicerent, Crucifigatur. Hãc
sententiam tertia hora datam vult intelligi, in qua as-
siduis vocibuş perdurantes cum interuallo horarũ fe-
re trium, quibus itum & reditũ est ab Herode, cruci-
fixerunt Saluatorem. Omnis enim qui addicitur mor-
ti, ex eo iam mortuus computatur quo sententiam ex-
cepit. Manifestauit igitur Marcus, quia non in iudicis
sententia Saluator crucifixus est. Difficile est enim in-
nocentem probare eum qui sententia iudicis punitur,
Discordare ergo se passus est in verbo, vt doceret ter-
tia hora cœptum esse quod sexta hora impletũ est, non
legibus, sed persistente maleuolentia Iudæorum.
Quomodo Marcus Euangelista dæmonia cogno- LXVI.
uisse ait & professa esse Iesum, econtra autem Aposto-
lus, principes & potestates huius seculi neget cognouis
se diuinitatem domini Iesu. Dicit enim inter cæ- Marci.1.
tera Marcus, Sciebant enim ipsum esse. Apostolus ve- 1.Cor.2.
ro, Quem nemo, inquit, principum huius seculi cogno M
uit: si enim cognouissent, nunquam dominum maiesta
tis crucifixissent. Si dæmonia sciebant, quomodo prin-
cipes ignorabant? Quibusdam videtur principes hu-
ius seculi maiores Iudæorum significasse, quasi iuxta il
lud quod Petrus Apostolus dicit, Scitis enim, inquit, Acto.3.
fratres, quia per ignorantiam gessistis hoc malum, si-
cut & principes vestri. Ergo Iudæorũ erant principes,
non tamen huius seculi principes erant, Vnde ait, ve-
stri: non seculi: quippe cum dixerint regem se habere
Cæsarem, sub cuius fuerant redacti potestate. Sunt au-
tem isti hi principes quos alio loco significauit Apo-
stolus dicens, Non est nobis colluctatio aduersus car- Ephe.6.
nem & sanguinem, sed aduersus principes & potesta-
tes huius mũdi, aduersus tenebrarum harum rectores.
Recte ergo quæritur, Si enim isti non cognouerunt Ie
sum, quomodo poterat fieri vt dæmonia agnoscerent
eum. Sed aliud est quod cognouisse in Christo dæmo-
nes dicit, & aliud quod huius seculi principes negat co
gnouisse. Nã dæmonia sciebãt ipsum quidẽ esse qui per
legem

A legem fuerat promissus: omnia enim signa videbant
in eo quæ dixerãt futura esse Prophetæ, vt quòd ex se-
mine Dauid de virgine venturus esset redemptor Is-
raël: mysterium autem diuinitatis eius ignorabant, si-
cut & principes eorum. Deniq; quærit, quãuis captio-
Matth.4. se, diabolus à Saluatore dicẽs, Si tu es filius dei &c. Vi-
dens enim aliquando diuinam virtutem, aliquãdo ho
minis infirmitatem, ambigens quid verum esset, tor-
quebatur. Concordant ergo scripturæ secũdum ea quæ
reuelata sunt: Impossibile est enim discordare vnius
LXVII. spiritus viros. Quid est quòd in cruce positus, sal-
Lucæ.23. uator ait, Pater, ignosce illis, non enim sciunt quid fa-
ciunt. si enim nesciunt, quid est quod ignoscitur, maxi-
Gene.20. me cum dicat rex Abimelech ad deum, Nunquid gen-
tem ignorantem perdes? Non omnis ignorãs im-
munis à pœna est: ille autem ignorans potest excusari
à pœna, qui à quo disceret non inuenit. Istis autem hoc
ignosci petit, qui habentes à quo discerent, operam nõ
dederunt. Huiusmodi non licet ignorare, Accipiãt er-
LXVIII. go veniam, si conuertantur. Cum vtiq; orandum
Matth.5. pro inimicis dominus docuerit, quid est quòd in Apo
Apoc.6. calypsi contra hoc animæ occisorum vlcisci se petunt,
B à deo postulantes vindictam. Sic enim animæ oc
cisorum clamant vindicari se postulãtes, sicut sanguis
Gene.4. Abel clamauit de terra. Causæ ergo sunt quæ clamare
dicuntur, cum loqui non possint. Sanguis enim effusus
quid aliud quàm iudicari se postulat, clamans non vo
ce, sed ratione? Nam & opus opificem laudare dicitur
per hoc ipsum quòd videntem se oblectat: Non enim
tam impatientes sunt sancti, vt vrgeant iam fieri quod
sciunt tempore præfinito futurum, quod nec anticipa-
ri potest, nec differri. Sed hoc dicto ostendere voluit,
vindicaturum deum sanguinem sanctorum suorũ: ne
quia tam patiens nunc videtur, inultum putaretur im-
pium bellum quod contra sanctos geritur: vt & terro-
rem incutiat persequẽtibus dei seruos, & exhortaretur
pro se patientes. Releuatur enim anima patientis quã-
do vindicari se audit à potente. Præ se enim spem fert
si mortem suam audiat iudici displicere: tũc enim pro
certo habet innocentem se esse. Et deus quidem mise-
ricors & patiens est, sed moderate: Expectat enim vt
impij credant, & peccatores se emendẽt: si quo minus,
plectantur, quia dei longam patientiam contẽpserunt.
Cuius rei exemplum etiam tẽpore misericordiæ præ-
C dicare ostendit, ne non patiens, sed insensibilis, & quẽ
neq; dolor alicuius, neque pietas cõmoueret, videre-
Esaię.42. tur. Hinc est vnde ait per Prophetam, Tacui, nunquid
Lucę.18. semper tacebo? Et dominus, Nunquid nõ faciet domi-
nus vindictam seruorum suorum clamãtium ad se die
ac nocte? Sic vtiq; clamant sicut supra diximus: Si quis
ergo Christianus ad tempus vindicet, non acerbe, neq;
cum sanguine, non peccat: melius tamẽ fecerit, si dimi-
LXIX. serit iudici deo. Si iam prædicante Ioanne, aut sal
Matth.5. uatore, lex cessauit, quomodo saluator ait, Nõ veni sol-
uere legẽ aut Prophetas, sed adimplere. Si enim pro-
phetia est, quomodo non soluta est quæ agendi amisit
authoritatem? Omnia quæ de Christo dicta sunt,
adimpleta sunt: & ipse dominus sic adimpleuit le-
gem & Prophetas cum omnia quæcunque de se scripta
sunt, fecit, nec dissoluit aliquid, sed confirmauit. Lex
enim & Prophetæ vsque ad ipsum. Prophetæ enim de
ipso locuti sunt, ideo vltra illum quæ ab his de hoc,
id est de Christo dicta sunt, tendi non possunt, neque
post ipsum aliquid huiusmodi Prophetæ reperire po-
tuerunt: quia neque habent de quo dicant, & de quo di
cebatur iã venit. Omnia etenim suis voluminibus cõ- D
plexi sunt, & incarnationem & cõuersationem, & pas-
sionẽ, & resurrectionem, & diuinitatis manifestatio-
nem, & futurum eius iudicium reuelauerũt, ac per hoc
cessauerunt Prophetæ impleto opere dispẽsationis. Lex
autem duplici modo cessauit. Nec quidem tota: Nã &
id quod cessauit poterit permanere, si seruetur cõditio:
Aliud enim cessauit in sentẽtia, aliud in ipsa lege. Præ- Matth.3.
dicante Ioanne baptismum pœnitentiæ in remissionẽ
peccatorũ, cessauit sententia legis quæ reos tenebat pec
catores: cessauerũt etiam onera legis, quæ ad duritiam
cordis Iudaici fuerant data in escis, neomeniis sabba-
tis, & cæteris. Misericordia enim adueniente, cessauit
vindicta. Sed onera legis in perpetuum cessauerunt. Sẽ
tentia vero his cessat & aboletur, qui permansẽre in be
neficio consecuto. His autem qui redeũt ad hominem
veterem, refricatur legis authoritas, quia immemores
beneficiorum redeunt sub sententia legis. Circuncisio
vero & sabbatum vsque ad illud tempus valuit quo no
uæ legis prædicaretur mandatum: sic enim data sunt,
vt adueniente lege fidei cessarent. Vnde dicit Aposto-
lus, Finis legis Christus. Nam & Daniel hoc significat, Roma.10. Danie.9.
cum & de aduentu domini & temporibus hebdomadũ E
prophetat, quia & chrisma & iudicium & sacrificium
& ipsa ciuitas cessatura erant. Spiritali enim aduenien
te lege, necesse erat cessare carnalia. Tũc enim ex par-
te corporis seruiebatur deo, nũc ex parte animæ. Pridẽ
visibiliter scilicet tunc, modo inuisibiliter. Tunc in car
ne, nunc in animo, quia deo vtique qui spiritus est, in
spiritu seruiendũ est. Non ergo soluta lex est, quia ces- Ioan.4.
sauit, sed successum illi est impleto tempore. Nec enim
administratio eius accusatur aut iudicium, si peccato-
ribus indulgentia datur, cum hinc magis recte data &
iuste probetur, quia quib⁹ dominabatur, peccatores fuis
se non negantur, quia iustis, inquit, lex non est posita.
Non ergo quia misericordia præferenda est, contem- 1.Timo.1.
nenda putetur iustitia: cuius reuerentia si nõ esset, ipsa
misericordia fructum non haberet. Nisi autem hanc
seruauerint post acceptã misericordiã, nihil illis pro-
derit indulgentia. Nam dixit lex. Non facies tibi ido- Exod.20.
lum, neque adoraueris quæ in cœlo sursum sunt, & quæ
in terra deorsum: & non peierabis, & honora patrem
& matrem: & non occides neq; fornicaberis, neq; fur-
tum facies: non dices falsum testimonium, neq; concu
pisces quicquam proximi tui. Nunquid hæc cessasse di- F
cenda sunt? Absit. Sine his enim quis poterit vel in hac
vita idoneus iudicari? Ac per hoc cętera cessauerũt quę
supra diximus, neomeniæ, sabbata, lex escarum, sacrifi-
cia, circuncisio &c. Hinc est vnde dicit Apostolus in-
ter alia, Principes non sunt timori operi bono, sed ma Roma.13.
lo. Vis autem non timere potestatem, fac bonum, & ha
bebis laudem ex illa. Hæc seruata bonos faciunt, nõ ta-
men perfectos. Vnde saluator, Nisi abũdauerit, inquit, Matth.5.
iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum,
non intrabitis in regnum cœlorum. Addens enim
istis potiora saluator, non soluit vtique legem, sed ad-
impleuit. Sensus enim legis ad salutem hominis per- Leuit.24.
tinet, vtputa, oculum pro oculo, dentem pro dente: vt
timens ne pateretur quòd aliis facere prohibitus est,
cohiberet se à nequitia. Saluator autem superiorem in
hunc sensum addens iustitiam: Ego autem, inquit, di- Matth.5.
co vobis, Non resistere malo, sed si quis te percusse-
rit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & sinistrã:
vt dum vicem non reddit malo, perfectus sit. Red-
dere enim vicem iustum est, sed non plenum: si vero

G dissimulet ab iniuria,plena iustitia est & abūdans. Retribuere enim gaudet ad tempus, remittere autem in futurum præstat lætitiam. Sic enim adimpleuit legem saluator,dum quos illam iustitiam docuit, hic iustiores effecit,quia illa non potuit,Quamobrem gaudium legis est,quia discipuli eius peritiores effecti sunt. Destruxisset planè legē,si impune peccare docuisset. Porrò autem suspendit sententiam, vt hic qui male facit, habeat spatium pœnitēdi: si quo minus, redit in illum sententia cumulata, quia non cognouit ad hoc se remissum vt emendaret se. Cum dominus certe inimicos nos diabolo fieri præceperit,quid ergo est vt in Euangelio dicat, Esto consentiens aduersario tuo cito.

LXX. Matth.5.

Quis est hominis aduersarius,nisi diabolus?Nulli dubium est diabolum esse hominis inimicum,maxime fidelis, vehementiora enim tela sua contra dei seruos exacuit. Sicut ergo iste bonorum inimicus est, ita & lex malis aduersa est.Quis enim contemnenti se nō aduersetur?Dominus ergo peccatorē alloquitur vt consentiat mandatis quæ illum inobediētem condēnant, vt subiiciat se voluntati eorum,& fiat ex inimico amicus:quia & contemptor legis inimicus est eius, voluntati enim eius resistit:Ideoq; hortatur dominus peccatorem,vt bene agendo recōciliet sibi legem, ne in die iudicij accuset eum apud iudicem, & condēnatus pœnas det spretæ legis: Omni,etenī inquit, qui male vult agere,disciplina dominica inimica videtur: cui nisi cō senserit, mittetur in gehennam,diabolo, qui vere inimicus humani generis est, præparatam. Quid est quòd Iacob appellatus est homo vidēs deum, & Moyses vidit deum facie ad faciem,necnon & Esaïas,Vidi ait,deum sabaoth oculis meis: Contra autem Ioannes Euangelista,Deum,inquit,nemo vidit vnquā. Hoc quantum videtur contrarium est,† quantum ad fidem vero pertinet deum omnino nemo vidit vnquam,neque patrem,neque filium.Quōd enim visus dicitur,ad intelligentiam refertur,visus est enim velut in imagine. Veluti nos cum imperatores nesciamus, videmus eos in figura,nō in veritate:Ita & deus visus est, vt intelligeretur deus esse qui apparebat per rationem,non per substantiam,quia in natura sua deus videri non potest. Et vt verius propositæ quæstionis secreta pandamus, sensum Euangelistæ explicare nitamur. Ioannes enim occultum aliquid prodere voluit, quod sciuit ad salutarem doctrinam pertinere: idcirco, Deū, inquit, nemo vidit vnquā, nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit. Animaduertamus sensum Euangelistæ,vt enim verum esse,quia nemo vidit deum vnquam,ostenderet,filium hoc enarrasse docet,quem falli vtique impossibile est,quia in sinu patris est.Sinus autem patris quid est,nisi affectus in charitate veri patris per naturæ vnitatem in filium? Quamobrem nemo vidit deum,nisi vnicus filius,hoc Ioannes Apostolus filium dei audiuit dicentem inter alia, Nō quia patrem vidit quisquam nisi qui est à deo,hic vidit patrē. Vt ergo ad condemnationem proficeret Iudæorum, qui Christum dei filium audire nolebant vel credere, ostendit Euangelista hunc esse Christum qui patribus apparuisset in deum:illum autem qui pater est,nunquā videri nisi à filio. Quando enim deum patrem negat visum,& deum apparuisse patribus profitetur,manifestare se vult dei filius, quia ipse semper in deum visus à patribus est.Vnde inter cætera dicit Iudæis de patre, Neque vocem eius audistis aliquando, neque figuram eius vidistis. Ecce non est contrarium, & visum,

LXXI. Genc.32. Exod.32. Esa.6.

Ioan.1.

†In veteri, quæstio finit in verbo cōtrarium est, Rńsio incipit, Quantū ad fidē veri pertinet &c.

Ioan.5.

& inuisum esse deum. Quando legitur in Apocalypsi Ioannis, Vade,inquit, & accipe librum de manu angeli & deuora illum & amaricabit ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulcis sicut mel: Quis iste liber est qui amarum facit ventrem cum sit dulcis? Omnia diuina volumina amara sunt, sed perfidis atque carnalibus:Idololatris enim insuaue est cum audiunt vnum deum'prædicari in Christo: Et Photinus simul pertimescit horrore correptus: Erubescit etiā Sabellius audiēs patrem esse qui filius dici non possit, quia ab ipso sunt omnia: filium autem idcirco filiū appellari, quia nō vtique pater ipse est,sed de patre,nec à quo, sed per quem sunt omnia. Confutatur & Arrius cum legit Christum verum esse filium dei:sine dubio enim verus dici non posset,nisi proprie esset de deo.Conuincitur & Marcion addiscens, quia verbum caro factum est, qui putat Christo carnem negandam. Arguitur etiam improbus Manichæus, videns scriptum ab Euangelista, quia Saluator non solum præsentia sui nuptiarum vota decorauit,verumetiam poculis honestauit,qui nuptiarum aditus intercludit,& promiscue cōuenire hortatur.Hæc continentur in libro quem accepit Apostolus deuorandum. Hic liber euangelium ✠ Ioannem intitulatur, quod non solum male sentiētibus amarum est,verumetiam indisciplinatis, qui nolunt corripi vt in peius proficiant. Ista reuelatio eo tempore facta est quo Apostolus Ioannes in insula erat Pathmo relegatus à Domitiano imperatore fidei causa. Tunc fuit in spiritu vt posset videre cœlestia, & dum hæc ei ostenduntur quæ futura sunt causa impietatis & stupri & cæterorum, datus est illi liber qui dulcis quidem erat in ore,sed amarum faceret ventrem: vt ex iis qui vidētur vnius corpus esse hominis, istis dulcis esset qui propter quod integræ professionis sunt in ore significati sunt:hoc enim dulce in ore est,quod vnum est:Illis autem qui hæretica prauitate carnaliter viuunt vel sentiunt,propter quod in ventre significati sunt, amarus: Accusabit enim eos in die iudicij dei.Post reuelationē ergo Euangelium iussus est scribere, propter hæc quæ supra diximus,Et Ezechieli Prophetę similiter dictum est,vt acciperet librum qui esset dulcis in ore eius,quādo perfidiam populi missus est, increpare. Quid est quòd Simeō dicit ād Mariam matrem domini, inter cætera, Hic positus est in ruinam & in resurrectionem multorum in Israël, & tuam inquit, ipsius animā pertransibit gladius, vt reuelētur multorum cordium cogitationes. Simeon vir sanctus†, & diuinis miraculis commēdatus per spiritumsanctum locutus est quid futurum esset hominibus ex causa Christi,vt ruina his esset,qui cum sibi viderentur stare per obseruātiam & peritiam legis,diffidentia tamē operum Christi caderent,desolati à promissione patrum.Illis autem qui nullius prope dignitatis essent in lege,credentibus vero in Christū,resurrectio in Israël: vt digni deo fierent qui prius indigni & inutiles erant, & reprobarētur qui aliquid esse putabantur.Hoc est quod alio loco dicit dominus,In iudicium ego veni in hunc mūdum, vt qui non vident,videant:& qui vident,cæci fiāt.Denique non legisdoctores,non Pharisæi,non Scribę secuti sunt Christum, sed piscatores homines imperiti & rusticani. Hinc est vnde dicit dominus, Pater gratias ago tibi,quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Quod autem adiecit,dicens, Et tuam ipsius animam pertransibit gladius,vt reuelentur multorum cordium cogitationes:hoc vtiq;

K LXXII. Apoc.10.

Ioan.1.

Ioan.3.

L

Ioan.9.

Ezech.3.

LXXIII. Lucę.2.

M

†iustus.

Matth.11.

Lucę.2.

A vtique significauit,quia etiam Maria,per quam gestum est mysterium incarnationis Saluatoris,in morte domini dubitaret, ita tamen vt in resurrectione honore & virtute firmaretur:omnes stupore quodam in morte domini dubitarent non tamen in dubitatione manerent.Sic enim animam pertransit gladius,si dubitatio nō permaneat in cogitatione, sed pellatur superueniente reformante se pristina virtute. Quis enim nō ambigeret videns eum qui se filium dei dicebat sic humiliatum,vt vsque ad mortem descenderet:Et quia,vt dixi, omnis ambiguitas in resurrectiōe domini recessura erat, pertransire dixit gladium, non supercadere, aut contingere transeuntem membrum aliquod,Vt sicut gladius missus pertransiens iuxta hominem, timorem facit, & tamen non percutit:ita & dubitatio mœstitiam faceret,non tamen occideret:quia non sedit in anima, sed pertransiit, quasi per vmbram contingens

Lucæ.23. corda discipulorum.Denique Cleophas,& alius discipulus Emaus euntes in via tristes, dixerunt inter cætera ipsi domino,nescientes quia dominus est:Nos putabamus,quia ipse erat qui incipiebat liberare Israël.Dubitauerunt,sed statim agnito domino,transiuit dubitatio.Sicut dictum est & de Ioseph,quia ferrum pertransiuit animam eius. In carcere enim innocens diu positus, de dei iudicio circa se quod dubitauerit, non est mirum: Sed quia plus de deo sperabat, non pertransiit in ambiguitate,In eo enim quis iudicatur,in quo propensior est Apocalypsis Ioānis hoc sancit,Dicit enim, Dubiis & infidelibꝰ pars erit in stagno ignis & sulphuris. Ideo quia non permanet in dubitatione, eripitur à morte:Hoc est mortē euadere, quia dubitare de deo, vel de Christo mors est: Ac per hoc qui desinit dubitare,euadit mortem. Quid sibi vult vt Esaïas Prophetа dicat de Christo, Qui peccatum non fecit:contrà autem Apostolus,Eum qui peccatum,inquit,nescie-

2.Corin.5. bat,pro nobis peccatum fecit. Quantum ad sensum pertinet,quæstiones diuersæ sunt,sed verba similia, ex parte quidem similia, ex parte vero discrepantia:fecit enim,& non fecit,contrarium est:nesciebat & non fecit,simile est. Propheta ergo ex persona Christi locutus est,quia peccatum non fecit, nec dolus inuētus est in ore eius: Apostolus vero loquitur de persona dei patris, qui eum, id est Christum qui peccatum nescie-

C bat,pro nobis peccatum fecit.Quod duplici modo intelligendum est, Primum enim fecit illum peccatum, dum incarnari illum voluit, vt quem sors non tangebat,de peccatrice carne corpus acciperet,per quod dicitur factus peccatum. Deinde dum offert eū pro peccatis,fecit illum peccatū:Hostia enim in lege pro peccatis oblata,peccatum nuncupabatur. Non ergo Christus peccatum fecit,sicut dicit Propheta,sed à patre ipse peccatum factus est,sicut ostēsum est. Offerre autem Christum pro nobis quid est, nisi dare potestatem volenti eum occidere?Quod idcirco concessum est,quia profuturum erat, vt esset causa descendēdi ad inferos, vt spoliaret tartarum animabus.Superabundans enim & inauditum peccatum est, occidisse eum qui non solum nullo genere peccauerat, sed & multis vitam donauerat.Hoc peccato reus factus diabolus,cōtradicendi audaciam perdidit. Nam simile aliud ad Galatas in

Gal.3. Epistola legitur: inter cætera enim, Factus, inquit, pro nobis maledictum.A quo factus,nisi à patre? Iudicio enim dei crux Christi maledictum est Iudæorum, peccatum enim illorum exclamat mors Saluatoris Crucifigi ergo se permisit, vt passio eius proficeret nobis, vt hinc cum signo eius exeuntes, à secunda morte minime teneremur. Metuit enim mors etiam seruos eius à quo victa est. Cur Saluator pro se tantū & Petro didrachma soluit,non etiam pro cęteris Apostolis:quippe cum omnes eum relictis facultatibus omnibus subsecuti sint, pro omnibus soluere debuisse videtur.

D

LXXV.

Didrachma capitum vel tributi exactio intelligitur, non prædiorum quod nunc pannosum aurum appellatur,quia & pauperes exiguntur, nec enim Saluator aliquid possidebat in mundo,cū sit dominus mūdi. Mortuus enim alienis impendiis sepelitur, & nos à quibus mūdus extraneus est,facultates augere cupimus, vt morientes mundum à nobis inuasum, non tantum voce, sed & literis contestemur, vt professione nostra ab eo cuius mundus est,condemnemur.Hinc dominus qui non,inquit,reliquerit omnia, & secutus me fuerit, non potest meus esse discipulus.Quicūque ergo sic habet facultates suas, vt spem in illis non habeat, paratus autem sit pro fide illas abicere, viam ambulat qua itur ad Christum dominum nostrum.Didrachma ergo ab his exigenda erat qui aliquid negocij gerebant,aut artibus operam dabāt. Saluator autem, quia nihil horum curabat, neque discipuli eius, exigenda ab eo vtique non erat:sed quia inimicus diabolus semper in insidiis erat, occasionem quærens si posset inclinare Saluatorem,exactorum didrachmæ animos occupauit, vt eius facerent voluntatem:vt accedentes ad Petrum qui primus inter Apostolos erat, solui debere ab eorum magistro dicerent didrachmam,qui ab eis oneribus liberi erant:Nihil enim agebāt in mundo quod esset mundi:Vt quia non erat vnde solueret, aut his scandalo esset, aut certe humilitate suffragij quæreret à quo solueretur.Tunc dominus vt improuidum diabolum aduersus semetipsum semper machinari ostenderet, ad mare ire Petrum Apostolum iubet, & capti† piscis os aperire,& illic inuenire nummum exactioni debitum:quo soluto,non solum scandalum non esset exactoribus,neque inclinaretur requisito auxilio ad soluendum,verūetiam signum virtutis maximæ demōstraret, per quod captos à diabolo ad se traheret, vt argumento & astutia sua diabolus torqueretur. Dicunt ergo exactores didrachmæ ad Petrum Apostolum:Magister vester non soluit didrachma & cætera. Quo dicto, magistrum vt pro omnibus discipulis solueret,conuenerunt.Saluator autem cum pro se & Petro dari iubet,pro omnibus exoluisse videtur: quia sicut in Saluatore erāt omnes cau sæ magisterij,ita & post Saluatorē in Petro omnes continentur:Ipsum enim constituit esse caput eorum,vt pastor esset gregis dominici. Nam inter cætera dicit discipulis, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Et Petro dicit,Ecce satanas expostulauit, vt vos ventilet sicut triticum:Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua,& tu tandem † conuersus confirma fratres tuos.Quid ambigitur?Pro Petro rogabat,& pro Iacobo & Ioanne non rogabat,vt cæteros taceam:Manifestum est in Petro omnes contineri, rogās enim pro Petro,pro omnibus rogasse dignoscitur:Semper enim in præposito populus aut corripitur,aut laudatur. Quia & in alio loco dicit,Ego pro his rogo quos mihi dedisti pater,& volo vt vbi ego sum,& ipsi sint mecum.

E

† aliàs iubet quasi cui curam domus delegauerat & capti &c.

Matth.17.

F

Matth.26.

Lucæ.22.

† aliquando.

Ioan.17.

Quid est quod Ioannes in Euangelio, Lex ait,per Moysen data est,gratia & veritas per Iesum Christum facta est:ergo gratia & veritas ante non fuit,quomodo ergo lex à deo data dicitur,in qua veritas non fuit.

LXXVI. Ioan.1.

Non sic passim prętereundum est,sed considerandum

G dum eſt quid ſit,Lex per Moyſen data eſt:Per Moyſen enim lex data manifeſta habet præcepta,ſed ſcripſit & hiſtoriam,quæ & ipſa lex appellatur,Et videamus quid in præceptis eius,non erit forte verum,quod dicit, Nõ occides,non fornicaberis,nõ furtum facies: Talia ſunt Exod.20. & cætera,nam hiſtoria eius, quia ante aduentum Chriſti veritas nõ erat,hoc manifeſtum eſt:Etenim quæ ſub velamine erãt quid ſignificarent incertum erat: Cum autem per Chriſtum manifeſtaretur, cuius perſona ſit Geneſ.1. Exo.3. Exod.17. quę dicit in Geneſi,Faciamus hominem ad imaginem & ad ſimilitudinẽ noſtrã,& qui eſt qui fecit,& qui fuerit qui in rubo à Patriarchis viſus fuit, & qui in petra operatus ſit, qui dedit aquas in deſerto, quia petra, in- 1.Corint.10. quit,erat Chriſtus, ſic fuit veritas per Chriſtum,quando ea quæ latebant,aut in dubiũ veniebant, quid ſignificarent à Chriſto oſtenſum eſt: Nam inter cætera dominus ait,De me ſcripſit Moyſes.Hoc prius latuit, Ioan.5. error enim erat.Putabatur enim deus pater,qui erat filiº: & qui æſtimabatur angelus, cognitus eſt eſſe dei filius: & promiſſio facta fuerat Abrahæ,quæ quandiu nõ reddebatur, in ambiguo erat, cum autem veniente Chriſto reddita eſt,facta eſt veritas:quãdo & quod promiſ- H ſum eſt redditum, & cœpit ſciri quod erat promiſſum. Promittentis enim fides tunc vera probatur, cum exLXXVII. oluit promiſſum. Quid eſt quod inter cætera dicit Marci.7. Marcus Euangeliſta de Chriſto,Intrans in domum voluit neminem ſcire,& nõ potuit latere:ſi ergo voluit & non potuit,infirmata voluntas eius videtur. Impoſſibile prorſus eſt vt Saluatoris volũtas nõ impleatur,nec poteſt velle quod ſcit fieri non debere:Idcirco quod factum eſt,hoc voluiſſe dicendus eſt.Nam voluntas eius nunquam extra naturam eius eſt.Sicut ergo natura eius in reprehenſionem non cadit,ita nec voluntas.Nam quod proponitur,factũ legitur in finibus Tyri:tũc intrauit in domum & neminem voluit ſcire:Nũc requiritur quomodo vel quare neminem voluit ſcire. Animaduertendum eſt enim, quia iſtud in finibus geſtum eſt gentilium, quibus adhuc tempus prædicandi Matth.10. non erat.Denique mittens diſcipulos ſuos præcepit,dicens, In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne introieritis,ſed ite potiº ad oues quæ perierũt domus Iſraël.Idcirco noluit ſe prodi,quòd eſſet in domo, requiri autem ſe non noluit, ſed libenter I accepit.Quanuis enim tẽpus non eſſet prædicandi gentilibus, vltro tamen venientes ad fidem non ſuſcipere, inuidię erat.Sic factum eſt,vt dum Saluator à diſcipulis proditus non eſſet,ab aliis tamen qui eũ ingredientem domum viderant,proditus eſt:& cœpit ſciri quòd eſſet in domo,vt intrarent ad illum qui vellent conſequi beneficia.A ſuis ergo noluit prędicari,quòd eſſet in domo:Requiri enim ſe voluit,& ita factum eſt:Non enMatth.15. nim latuit ab aliis demõſtratus cp eſſet in domo. Denique mulier Chananęa audiens de illo,intrauit ad eum, deprecãs vt expelleret dæmonium à filia eius: quæ niſi prius ſubiecíſſet ſe deo Iudæorum,beneficium conſecuta non eſſet.Impleta ergo voluntas Saluatoris eſt ſecundum quæ explanauimus: ea enim quæ compendio breuitatis ſtudens Euangeliſta complexus eſt diſcutientes, LXXVIII. inuenimus quod latebat. Cum legatur in Euangelio Ioannis quòd cum negaſſet ſe Saluator aſcẽdere ad diem feſtum,aſcendit,hoc inconſtantis eſſe videtur.

Semper breuiata propoſitione ſenſum occultas: Nam hoc quod in quæſtionem vocas tunc factum eſt, quando in Galilæa poſitus propter tumultum Iudæorũ, fratribus ſuis adhuc non credentibus ſibi compellebatur aſcendere in Iudæam, quia futurus erat dies feſtus K Iudæorum,vt ſeditionem pateretur. Ipſe autem reſpon Ioan.7. dit eis,dicens,Vos aſcẽdite ad diem feſtum iſtum,quia mundus vos non odit,me autem odit quia arguo opera eius. Ego nunc aſcẽdam ad diem feſtum hunc,quia tempus meum nõdum impletum eſt.Tunc fratres eius aſcenderunt ad diem feſtum, ipſe vero manſit in Galilæa. Poſt autem & ipſe aſcẽdit ad diem feſtum. Quid videtur contrarium, quando non tunc aſcendit quãdo negauit, ſed aſcendit poſtea ? Et aſcendit non quaſi ad diem feſtum,ſed quaſi ad litem:Illi enim omnes lęti aſcenderunt,quaſi ad perfruẽdas delicias dei feſti.Certum eſt ergo,quia non aſcendit ad diem feſtum Saluator.Is autem ille fuit dies feſtus,quo paſſione ſua redemit mundum.Denique dicit, Nũc clarificatus eſt filius Ioan.13. hominis,& deus clarificatus in eo. Hic dies feſtus eius eſt,in quo vicit mortem. Si proprio arbitrio vi- LXXIX. uimus,quare Saluator dixit,Nemo venit ad me,niſi pa- Ioan.6. ter qui miſit me traxerit eum: Et conſentiens his Apo- Roma.9. ſtolus,Neque volentis,inquit,neque currentis, ſed miſerẽtis dei eſt: & cuius vult miſeretur,& quem vult indurat.Quomodo voluntatis arbitrium liberũ eſt,quando alterius nutu aut ad bonum ducitur, aut ad malum? L

Aliter cauſa ſe habet quàm propoſita eſt.Nõ enim hic quæſtionis huius ſenſus eſt quẽ obtendis.Nam nullo genere ex his liberi arbitrij poterit cauſa turbari,quia ſi penitus ſenſum dictorum aduertas, ſcies hinc magis arbitrij liberi firmari ſententiã,Hæc enim contra maleuolos Iudæos prolata ſunt. Cũ enim dolo ſimulationis ortæ ex inuidia, Ioſeph patrem proprium & filios eius fratres aſſererent ſaluatoris, ne dei eſſe filius crederetur,tunc ſaluator ait,Nemo venit ad me,niſi pater Ioan.6. qui miſit me, attraxerit eum. Quomodo autẽ pater attrahebat ad filium, niſi per opera quæ faciebat per illũ? Sic enim dicit, Pater manens in me, ipſe operatur : vt Ioan.14. opera hæc attraherent ad fidem Chriſti. Virtutes enim quas faciebat ſaluator, ipſæ ſuadebãt deum eſſe patrem Chriſti:vt qui alium patrem habere illum diceret,non attraheretur à deo ad Chriſtum.Ideo ergo deus operatur per Chriſtum,vt verbis eius fides commendaretur, quibus dicebat ſe filiũ dei.Hæc eſt attractio noſtra,non violentia,ſed teſtimonium dei in Chriſto, cui qui credidit attractus dicitur ab eo ad Chriſtum. Nemo enim ſaluatori credit, niſi qui patrem illius proprium dicit deum. Nam Apoſtolus non vt arbitrium pulſaret hæc M fatus eſt,quæ in quæſtionem redegiſti: ſed vt iudicium dei retractari prohiberet, hæc dicit, iuſtum prædicans deũ, ſcit enim cuius debeat miſereri. Cordis enim inſpector prouidet poſtulantis mentem an mereatur accipere. Denique dicit per Propheram, Plebs hæc labiis Eſa.29. me honorat,cor autem eorum lõge eſt me.Nam ſimulatoris animum iuſtum eſt vt obduret. Qui enim non per errorem,verum vocat falſum, ſed per maleuolentiam:aut intelligens bonum, finxit ſe neſcire quod bonum eſt,vt conuertat illud in malum:hoc vtique debet illi præſtari vt vere non intelligat bonum,ne ſaluetur, quod nõ vult. Nec enim iuſtum eſt,vt inuitus ſaluetur, qui non per ignorantiam ſalutem ſpernit,ſed per malitiam vel inuidiam. His igitur confirmatur magis liberum arbitriũ quàm deſtruitur, vt vnicuique pro voto ſuo reſpondeatur. Cum certe aut filius dei quiſque ſit aut diaboli: ſemper ergo filius eſt, ſed aliquando dei,aliquando vero diaboli:quid ergo naſcimur requirendum eſt. Dominus cum filij Iſraël ſæpe delinquerent educti de Aegypto, iratus ſententiam dedit,

LXXX. †Hanc quæſtionẽ cũ ſequenti ex veriſto exemplari longe aliis verbis poſt mixtas quæſtiones dabimus.

A dit,dicens,nullum illorum intraturum in terram promiſſionis excepto Caleph & Ioſue filio Naue, qui prius Auſes dicebatur.Eos autem qui nati fuerant in deſerto, ipſos dixit intraturos,eo quòd neſcirẽt bonum aut malum.Neſcire autem bonum aut malum,ſimplicitas quędam eſt naturalis, quæ neque ad bonum neque ad malum erudita eſt.Hæc eſt ignorãtia ſine malitia, ſine ſenſu enim naſcimur:ſed natura noſtra hoc bonum habet, quòd capax eſt ediſcere veritatem: filius autem diaboli eſt qui natus malis rebus imbuitur, vt his ſtudeat quæ inimica ſunt creatori, multos aſſerens deos,& his immolandum quaſi mundi rectoribus.Hic ſi reſipiſcat,& iuxta naturam ſuam ſentiat, ad creatorem ſe conferẽs, filius dei erit:ac per hoc neque filij dei ſunt qui naſcun Ioan.8. tur,neq; filij diaboli. Quid enim dicit ſaluator Iudæis, Vos de patre diabolo eſtis,& cõcupiſcentias patris veſtri vultis facere.Vides ergo operibus & confeſſione filios creari diabolo:hos autem eſſe filios dei, qui confiB dentes proprium eſſe deum patrem Chriſti,recte verſantur.Sic enim deus inſtituit genus noſtrũ,vt ſine ſenſu naſcamur, poſſibilitatem tamen habeamus diſcendi, ſiue bona ſiue mala: vt ipſi nobis aut mala acquiramus, aut bona, vt lætemur in nobis cum recte agentes remuneramur,aut ipſi nobis imputemº ſi praua ſequenLXXXI. tes condemnemur. Cum Apoſtolus dicat,Nos natura Iudæi, de Iudæis ergo naſci Iudæos oſtendit: non Gal.2. de Proſelytis dico, quos conſtat fieri Iudæos. Denique qui in eremo nati ſunt,non ſunt circunciſi,& tamẽ Iudæi erant:Non ergo circunciſio Iudæum facit, ſed natiuitas ſub dei creatoris deuotione progenita : Si ergo de Iudæis Iudæi naſcuntur , quare non etiam de Chriſtianis Chriſtiani:nam & de paganis pagani naſcũtur?

Non omne quod naſcitur,hoc eſt vnde naſcitur: Nam & aurũ de terra naſcitur,& non tamen terra eſt: & gemmæ & alia multa.& de ligno eſca naſcitur,& de ouo pullus. De paganis autem vt pagani naſcantur hæc facit cauſa: quia enim omnis paganus in ignorãtia eſt, & qui naſcitur ex eo ſine ſenſu eſt,ambo ignorãtes ſunt. Sed hoc intereſt inter vtrunq;,quia qui generat,ſine dubio blaſphemus eſt,ac per hoc filiº diaboli eſt:natus autem infans neſcit blaſphemare,ſicut neſcit benedicere, paganus tamen eſt,quia ſine ſenſu eſt. De Iudæo autem C idcirco Iudæus naſcitur , quia ſub creatoris deuotione Gene 4. generatur.Sicut dixit Adam de Cain,Procreaui hominem per deũ.Sicut enim pagani indeuoti creatori,dæmoniis gratias agunt in omnibus quæ agunt: ita & Iudæi deo creatori ſupplices, imperfecte laudãte eum in omni actu ſuo,in eo deſpiciendi,quia non cognoſcunt Ioan.1. Chriſtum,per quem ſunt omnia. Hoc etiam modo de Iudæo Iudæus naſcitur.Non enim ſicut quibuſdam videtur,quia circunciſio facit Iudæum. Circũciſio enim ſignum Iudaiſmi eſt,non Iudaiſmus: quia non Abrahæ circunciſio iuſtitia eſt,ſed ſignum iuſtitię,vt nati ex Abraham ſignum haberent , per quod probarentur filij eſſe Abrahæ. Quippe cum ex Iuda Machabęo hoc nomine ſint appellati, vt non ſolum ex Iuda,ſed & cæteri ex omnibus filiis Iacob Iudęi vocarentur,propterea, quòd Iudas dux fuerit eis , Ideóque nati Iudæi ſignum accipiunt, vt qui ſunt intelligantur. De Chriſto autem ideo non naſcitur Chriſtianus, quia ipſe qui generat, non natus, ſed factus eſt Chriſtianus: Quamobrem & iſte qui naſcitur fieri oportet vt ſit : nec enim per ſubſtantiam naſcitur , ſed per fidem quæ iam natis accedit. Ignorantia enim cum carne naſcitur, fides autem poſtea ſpiritali ratione inſeritur. Sed dicitur econtra, Si factus vtique eſt qui generat,hoc iam debet generare quod ipſe eſt, vt accepta dignitas traducem faceret: D Nam ſenatores generant ſenatores. Sed ſenatorum dignitas non habet apud deum meritum.Neque ipſa natura,hoc eſt ſubſtantia conſequitur beneficiũ, ſed in ſola fama & ſermone dignitas vertitur :Ac per hoc currit quidem ſermo per traducem carnis,ſed nihil aliud præſtat quàm opinionem dignitatis: Sicut & hi qui cõ ſules ſunt aut ſtatuis honeſtantur,gaudẽt in vano:Chriſtiani autem cum fiunt ipſi naturæ accedit dignitas,vt eſſentia ipſa hominis æternum habeat incorruptibilitatis beneficium,vt non opinio ſola,ſed & res ſit in effectu apud deum.Tale eſt iſtud,vt quis diſertus pauper in laude ſit & egeat pane, aut reliquis neceſſariis. Hæc enim vera laus eſt,ſi ſic illi proficiat quęſita dignitas,vt nullius egeat:dum hoc naturæ eius præſtatur,vt per ſeLXXXII. ipſa viuat , & bene viũat nullo requiſito ſuffragio : hoc eſt vere diuitem fieri & glorioſum. Paganos elementis eſſe ſubiectos nulli dubium eſt , & quid eſt ergo quod Apoſtolus dicit,Eramus & nos ſub elementis Gal.4. huius mundi ſeruientes : Si itaque & Iudæi elementis erant ſeruientes,quid differebant à paganis? Ma- E nifeſtum eſt additione,aut diminutione,ſiue immutatione vnius ſyllabæ ſenſum peruerti . Idcirco paganos elementa colere omnibus cognitum eſt: Iudæos autem non elementis, ſed ſub elementis deo ſeruiſſe: propter neomenias & ſabbata,& circunciſionem, & cætera talia,hęc enim carnalia ſunt.Quicquid enim viſibile eſt, carnale eſt,& de elemẽtis eſt: ſed quia ex præcepto dei erat,deo ſeruiebatur: vt ex viſibilibus ad inuiſibilia veniretur , & ex hac cauſa profectus fieret ad maiora capiẽda, vt in his meditati digni fierẽt promiſſis ſpiritalibus. Ex ea igitur parte quã ſupra dixi,ſub elemẽtis ſeruiebant Iudęi:ex alia parte legem habebant ſpiritalem, quæ & peccare prohibet,& exhortatur ad dilectionem domini dei , qui venturus eis fuerat promiſſus ad remittenda peccata. Si per Chriſtum ſalus & vera LXXXIII. & perfecta cognitio, cur non ante venit vt & anteriores noſtri qui in ignorantia fuerunt addiſcerent veritatem? Denique poſt aduentum Chriſti multi ſaluati ſunt , magis quàm prius . Vnde etſi ante veniſſet, multo plures ſaluati fuiſſent. Si ergo ita eſt, reprehenſibile videtur nulli miſericordiam faciẽti calumniam F fieri oportere.In poteſtate enim dantis eſt,quando vel quantum velit miſereri . Exhortandus eſt enim huiuſmodi & precibus prouocandus,non contentione à bono opere reuocandus: & forte non cõtradiceretur,ſed pro hac miſericordia vices illi aliqua redderentur.An quis medicum arguet qui medicamẽta ſua & officium ſuum gratis impendet:aut accuſabitur tarditas eius ab eis à quibus non eſt requiſitus ? Hæc quidem diximus ſecundum rationem , ſed Saluatoris bonitas iſta non curat propter imbecillitatem humanam:ſuam enim ſequitur naturam ad faciendam miſericordiam.Idcirco tunc venit quando debuit venire,voluntatis ſuæ rationem ſecutus, non meritorum noſtrorum. Nam ſi merita perpendas , venire non debuit . Venit ergo quando & ſubueniri debere ſciuit,& gratum futurum beneficium.Si autem ei cui neceſſitas imminet ante ſubueniatur , erit quidem gratum, non tamen valde poterit ſcire quid ſibi præſtitum eſt . Si autem in ipſa neceſſitate poſito auxilium ferat, ſciet quale beneficium conſecutus ſit. De tribulatione enim ereptus,maiores gratias referet.Quomodo ſi eſurienti offeras panem,ſi autem offeras cum non eſurit , non vtique tam gratum erit.

G erit. Idcirco recte factum est vt non ante veniret dominus. Primum enim dimisit genus hominum vti voluntate sua, non sine testimonio sui, quia ex ipsa mundi fabrica per annua munera, quæ elementorum ministerio humanis vsibus exhiberi decreuit, intelligi & timeri diuinitatem suam voluit: Quippe cum etiam ex traduce primi hominis, deinde Enoch & Noë notitia eius esset in terris: Sed cum languore quodam humani generis abolescere cœpisset cognitio dei inter homines, & mores immutarentur, eligere dignatus est Abraham, in quo forma esset renouatæ notitiæ dei & morum. Et cum adhuc reuerentia segnior esset, postea per Moysen legem literis dedit, quæ neque adolescere, & magis metum incuteret. Maior enim timor est, vbi authoritas manifesta est. Et quia acceptam legem gentes spreuerunt, non se subiicientes ei, neque ij qui acceperunt seruauerunt eam, motus dominus misericordia, misit filium suum, qui se pro illis offerens, mortem destruens, data omnibus remissione peccatorum, deo patri illos iustificatos offerret. Nō enim potest descēdi ad inferos, nisi per mortem. Nec ordo enim nec
H ratio poscebat, eum qui mortuus non fuisset, intrare ianuas tartari. Nonne si quis vult in terra sua Barbaros decipere, immutat se in habitu illorum, vt putetur vnus ex his, & sic explorat quomodo illos subuertat? Ita factum est & de diabolo: quoniam malo more hominem subuerterat, vt in morte non remaneret, inuentum est remedium quomodo quos male tenebat amitteret & subintraretur ei: & quem putabat se velut hominē occidisse, reperiret illum apud inferos deum. Quo facto, reus inuentus omnes quos tenebat amisit, & de cætero aperta est ad cœlum via. Ecce quantum profuit aduentus Saluatoris, vt scientes homines de quo periculo liberati sunt, sine cessatione gratias illi referant. Sed forte econtra dicatur: Si multi ante legem & post legem peccatis pressi totos se carni dederunt, & digni fuerūt in tartaro remanere, sine dubio fuerunt qui deuotione & creatoris reuerentia vitam suam naturæ lege frenarunt: Nunquid non etiam hi detenti sunt apud inferos, exuti hac vita? Si autem ante venisset post mortem Adæ, liberato Adam qui prior peccauerat, cęteris ad cœlum aperiret viam, vt quia bene vixerant, agnito creatore defuncti reciperentur in cœlum. Damnum ergo est, quia non ante venit Christus? Damnum esse ma-
I nifestum est, sed quære, iustum, an iniustum sit. Solent enim damna iusta esse de quibus queri non liceat. Nūquid fur deprehensus & iuxta legem in quadruplū condemnatus, ausus est queri? Ac per hoc damnum quod genus hominum passum est, iuste factū est, vnde & permissum est, Quare & Saluator inter ipsa primordia venire non debuit. Cum enim diabolus superbiret, homo factus à deo positus est illi inimicus, vt auxilio dei munitus quia impar erat, resisteret ei accepto mandato. Diabolus autem solita subtilitate simulauit se ignorare quid præceptum esset à deo, & inuenit Euam instabilem: postea autem promittens illi, quòd si interdictum contigissent præstaret illis diuinitatem, circunuenit eos. Tunc diabolus superato homine triumphauit: hic victus genus suum subiecit peccato. Quamobrem iniustū erat victori violenter auferre spolia, quia deus quod facit, iuste facit. Præterea cum acerbe peccauerit homo assentiens ei contra mādatum creatoris, fieri se deum, idololatria admisit per quod in deū peccauerat: ideóque non illi statim debuit subueniri, quippe cum pœnituerit, Nec grata ei fuisset misericordia si non sciuisset quid mereretur. Quanquam enim omnia possit deus, K
illud facit quod conuenit rationi vt irreprehensibilis LXXXIIII
perseueret. Quare Lunæ cursus in ratione Paschę custodientes, Paganos reprehendimus, quia dies lunares & motū custodiunt. Absit à Christianis ne † sydera venerari dicantur, quibus indulta est spiritalis cultura, vt despicientes quę vident, iis quæ inuisibilia & supercœlestia sunt, copulentur, & hæc omnia transcendant futuri cum angelis dei. Nam & syderum cultores aut cum ipsis erunt, aut infra ipsa †. Quomodo enim fieri potest, vt aliquis super hæc sit quæ colit? Pagani itaque non computum lunæ obseruant, sed lunam ipsam velut deam venerantur. Et effectus curriculorum eius apprehendisse se arbitrantes, quid certis diebus agendum, quidve cauendum sit, decernunt imperio eius quasi vitam & conuersationem suam ordine quodam subiiciētes: quos quia extra dei ordinationem hæc ausi sunt vsurpare, falli frequēter deprehēdimus. Hæc enim luminaria in signa temporum deus constituit. Vnde & nos numerum lunę custodimus, non illam ipsam excolimus, vt à quarta decima luna, quæ nobis secundum legem prima est, rationem Paschæ obseruemus. Omnia
enim plena deus instituit, ideóque à quartadecima vs- L
que ad vigesimamprimam his septem diebus Pascha nobis celebrare concessum est, vt de his septem aliqui dies à parasceue vsque ad resurrectionem domini concludātur, Vt neque tertiadecima in passione sit, neq; quartadecima in resurrectione, aut quintadecima †, Nam
ante vigesimamprimam secundum nos lunam, passio Christi sit & resurrectio eius, Nā primo die quo cœptº mundus est. Omnia enim mundi tempora vnius hebdomadæ curriculis numerātur, quia his deus mūdi membra & ornamenta composuit. Sex enim diebus mundum aptauit, & septima cessauit quam sabbatum appellauit. His enim septem diebus totius mundi ratio & numerus continetur. Semper enim in se redeuntes, multiplicant numerum temporum. Post sabbatum enim à primo die repetit semper vsque ad diem septimum, id est sabbatū. Vt resurrectio domini primo die inchoati mūdi facta discatur, qui dies dominicus dicitur. Ipsum enim fecit dominus vnum cum vespere, & in septenarium numerū euolutus incipit iterum, vt sit post hebdomadam primus. Quod ita decretū ab initio est propter sacramentum incarnationis domini, & passionis
& resurrectionis. In corpore enim domini totus pro- M
pè mundus resurrexit, & instauratus est. Absolutum est nō nos lunam colere, sed numerū qui per lunæ cursum institutus est custodire. Diabolus antē qui est Satanas, vt fallaciæ suę authoritatem aliquam possit adhibere, & mendacia sua (commentitia) veritate colorare, primo
mense quo sacramenta dominica sunt † celebranda, †aliàs scit.
quia non mediocris potentiæ est, Paganis quæ obseruarent instituit mysteria, vt animas eorum duabus ex causis in errore detineret, vt quia præuenit veritatem fallacia, melius quiddam fallacia videretur, quasi antiquitate præiudicans veritati. Et quia in primo mense, in quo æquinoctium habent Romani sicut & nos, ea ipsa obseruatio ab his custoditur, ita vt etiam per sanguinem dicant expiationem fieri, sicut & nos per crucem. Hac versutia paganos detinet in errore, vt putent veritatem nostram, imitationem potius videri quàm veritatem, quasi per æmulationem superstitione quadam inuentam. Nec enim verum potest, inquiunt, æstimari quod postea est inuentum. Sed quia apud nos pro certo veritas est, & ab initio hæc est, virtutum atque prodigiorum

A digiorum signa perhibent testimonium, vt teste virtute, diaboli improbitas innotescat. Quoniam enim sola est quæ facile suadeat, hæc contra versutiam & præuentum diaboli posita est, vt simulationem eius reuelet. Nemo enim etiam inimicorum negare audeat illic esse veritatem, vbi veritas † apparet. Quid est
† Christus. LXXXV. Vide in veteribus hic quęstionem quæ incipit. Cū Apostolus dicat &c. vt cum constet à Dauid vsque ad transmigrationē Babylonis decem & septem esse generationes, Euangelista quatuordecim dicat, prætermissis Ochozia, qui post Ioram est (filium Iosaphat, & Ioas filio Ochoziæ, & Amasia filio Ioas. Nihil Euangelistam quàm sensum legis secutum credibile videri debet. Ideóque non im-
†al. Merito suo hi sublati. merito hi ab Euangelista sublati † sunt de numero cæterorum. Sic enim horum continuauit impietas, vt ma lignum eorum nullum interuallum haberet, A Ioram autem cœptum malignū sic perambulauit vsque ad Oziam filium Amasię, vt nullius lateris esset suffragium, quo experte merito patris aliquis horū remaneret in numero regum. Nam Ioram maligne agens merito Iosaphat remissus in numero est. (& Ozias merito Ioathā reseruatus in numero est. Illorum autem trium continuata malignitas in deum est, Salomon quoque meri-
B to patris remissus in regno est, Et Roboam filius Salomonis maligne agēs, merito Asa relictus est in numero regum. Illi autem tres in medio malorum conclusi sunt maligne agētes, ideo erasi sunt. Peius enim à perditione generis exemplum est, quando se iugiter malignitas pandit: propterea quòd ex traduce eorum non est Ioseph, prętermissi sunt, Ab Abraham enim horum generationem secutus est Euangelista, ex quibus originem trahit Ioseph, cui desponsata est Maria quę genuit
LXXXVI. Lucæ.1. Christum. Quid est quod probet Mariam matrem domini ex tribu & semine esse Dauid. Idonei testis proferemus sermonē. Dicit enim ad Mariam inter cætera, Et dabit illi dominus sedem Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in ęternum, & regni eius non erit finis. Quomodo diceretur ab idoneo teste, pater eius Dauid: si non esset Maria ex semine. Dauid?
LXXXVII. Si vnus est deus, cur in tribus spes salutis est, & nō in duobus, aut quatuor, aut certe in ipso vno, & quare non est ab initio trinitas prædicata. Nihil penè nouum effectum est, sic enim trinitas prædicatur, vt
C vnus deus credatur. Non ergo additum est aliquid, sed sacramentum dei vnius reuelatū. Inter ipsa autem primordia manifestari non oportuit, quia prius prædicandum, & postea id quod prædicatum est reuelandum: vt scias patrem esse, à quo cuncta sunt: filium vero dici, per quem sunt omnia: spiritum autem sanctum appellari, per quem omnia quæ à patre quidem, sed per filium sunt, regenerantur ad fidem dei vnius. Hi ergo tres sunt quidem, sed vna diuinitas. Ratio igitur facit vt tres sint, non plures aut infra. Omnis enim numerus vsque ad nouem peruenit, quia tres dum inuicem in se sunt, faciunt numero nouem, quia in vno tres sunt, & tres sunt vnum, Qui enim videt vnum videt tres, dum nihil differt alter ab altero. Tres ergo vnum, & ter tres vnum. Hæc enim in nono numero perfectio est, quantum ad numerum pertinet, quia de vno sunt omnia. Addito enim vno, ex quo vel in quo tres qui numerantur nouem, fiunt decem vel viginti. Semper tamen vsque ad nouem venitur & vnus additur, quia nouem vnum sunt, vt plena perfectio sit vnitatis.
LXXX-VIII. Esa.6. Si maior gratia & manifestatior intelligentia in nouo est quàm in vetere testamento, quare Esaias Propheta sedentē in throno maiestatis vidit deum sabaoth, qui est Christus, iuxta interpretationem Ioannis Euangelistæ. Dixit enim inter cætera, Hęc locutus est Esaias D
Ioan.12. quando vidit maiestatem eius, & locutus est de eo. In
Acto.7. nouo autem Stephanus primus martyr stantem se vidisse dicit Iesum à dextris dei. Quid est istud vt hic subiectus videatur post triūphos, & illic quasi dominus antequam vinceret? Prout causa erat, fecisse ita & dominus se ostendit. Prophetę enim visus est quasi rex corripiens plebem: & hoc se ostēdit quod erat, hoc est sedentem, In pace enim erat causa diuinitatis eius. Stephano autem vt stans appareret, fecit calumnia Iudeorum. In Stephano autem saluatoris causa vim patiebatur. Ideo sedēte iudice deo, stans apparuit, quasi qui causam diceret: & quia bona causa eius est, ad dexteram iudicis erat, Omnis qui causam dicit, stet necesse est.

Quomodo accipiendum est quod saluator inter LXXXIX.
cætera dicit de spiritusancto, quod veniens, inquit, il- Ioan.16.
le arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidem, quia non crediderūt in me. De iustitia vero, quia eo ad patrem, & iam non videbitis me. De iudicio autem, quia princeps huius mundi iudicatus est. Causam quidem videtur dixisse arguendi mundi, sed indiget explanatione. Cum saluatori non crederent Iudæi neq; mundanæ potestates, quia E
non solū hominibus se manifestari voluit, sed & principibus & potestatibus in cœlestibus†, sicut docet Apo- †al. potestatibus etiam cœlestibus. Ephes.3.
stolus in epistola ad Ephesios, post passionē suam vera se locutum spiritumsanctum probaturum ostendit, Et hoc est arguere mundum, ostendere illi vera esse quæ credere noluit. Credere enim noluit à deo venisse saluatorem. Saluator autem seruata iustitia non trepidauit reuerti ad eū qui se miserat: & per id quòd regressus est, probauit se inde venisse. Quia nemo, inquit, a- Ioan.3.
scendit ad deum, nisi qui descendit à deo. Videntes ergo potestates ascendere eum, confusæ sunt, videntes verum esse quod velut falsum spreuerant. Itaque ista iustitia arguit eos, qua iustum probatum est, quia regressus est vnde venerat. Sic autem arguit eos de peccato, quòd non solum credere ei noluerunt, sed & occiderunt eum. De iudicio vero sic eos corripuit, dum ostendit principem mundi reum factum & comprehēsum † †oppressum
ab eo, cuius fidei non communicarunt. Videntes enim animas de inferis ire in cœlos, cognouerunt adiudicatum esse principem huius mundi, vt reus factus in F
causa saluatoris quæ tenebat iure amitteret. Hæc quidem ascendente saluatore visa sunt: sed superueniente in discipulos spiritusancto, palam apertéque manifesta sunt, Vera enim correptio tunc fuit, quando post passionem resurrectionémque ad testimonium saluatoris, publice à perfidis videbantur resurgentes mortui claudi currentes, leprosi mundati, paralytici confirmati, cæci aspicere, surdi audire, muti eloqui, dæmoniaci purgari, infirmi recuperata sanitate gratias agere. Hoc modo spiritusanctus arguit mūdum, quia in nomine Saluatoris, qui reprobatus est à mūdo, omnium curationū
virtutes operatus est. Si diabolus ipse est Satanas, XC.
quid est, vt inter cætera dicat ad Iudæos? Saluator. Vos Ioan.8.
de patre diabolo estis, & concupiscentias patris vestri vultis facere: ille homicida fuit ab initio, & in veritate non stetit, quia veritas nō est in eo. Cum loquitur mendacium, ex suis propriis loquitur, quia mendax est sicut & pater eius. Diabolus non speciale nomen est, sed commune (cum cæteris). In qęcunque enim opera diaboli fuerint inuenta, sine dubio diabolus appellandus est. Operis enim nomen est, non naturæ.

Itaque

G Itaque hoc in loco patrem Iudæorum Cain significat, cuius imitatores volentes esse Iudæi Saluatorem peremerunt. Hinc dicit eum, quia se parricidio maculauit, & reum fecit mortis, in veritate non steriſſe: ab ipso autem forma data est fratricidij. Istum ipsum dicit, cum loquitur mendacium de suis propriis loqui, vt ostenderet vnumquenque non nisi propria voluntate peccare. Sed quia imitator diaboli est, adiecit, Mendax est sicut & pater eius. Hic enim vt primum hominē morte condemnaret, simulauit se nescisse quid præceptum fuisset ei à deo. Sic & Cain interrogatus, finxit se nescire vbi esset frater suus Abel quem occiderat. Hoc ergo in loco diabolū Cain esse dixit: patrem autem eius diabolum, cuius opera secutus est. Diaboli enim filius, diabolus est. Sed diabolus ille qui est Satanas, patrē in malitia sua nullū habet. Ipse enim sibi in malo author est. Prior enim ipse peccauit, aut per hoc quicunque imitari illum fuerint, filij eius dicētur, & ille pater eorum. Etenim nos in fide Abraham patrem habemus, quia prior ipse credidit deo: ac per hoc nomine eius censemur, Fideles enim dicimur sicut & ille. Quærendum quomodo contradicendum sit argumentis Photini †, scilicet Christum ante Mariam esse probando.

Gene.4.

XCI.

H †al.dicēris Christū ante Mariam non esse.

A Ioanne prius quæramus Baptista, quem ipse Saluator testem suum esse profeſsus est. Ait enim inter cætera de domino, Qui de sursum venit, super omnes est, Qui autem de terra est, de terra loquitur, Qui vero de cœlo venit, quod vidit & audiuit, testificatur: & testimoniū eius nemo accipit. Ecce Ioānes omnes secum pariter ad comparationem domini terrestres appellauit, Quia illum de cœlis testatur venisse, cæteros vero omnes de terra esse, hoc est de inferioribus. Et ipse dominus inter cætera eadem loquitur dicens, Non enim descendi de cœlo vt facerem voluntatem meā, sed voluntatem eius qui misit me patris. Et iterum dominus inter alia hoc sensu loquitur dicens, Et nunc dico vobis, quia ego rogabo patrē, Ipse enim pater diligit vos, quia vos me diligitis, & creditis quia à deo exiui, Exiui enim à patre, & veni in hunc mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Videntes discipuli manifeste illum locutum esse, dicunt ei, Ecce nunc palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis, Nunc scimus quoniam scis omnia, & non opus tibi est vt quis te interroget. In hoc credimus quoniam à deo existi.

Ioan.5.

Ioan.16.

I Hæc interpretatione non indigent. Quippe cum ista summa sit religionis nostræ, vt Christum ante carnem in cœlis cum deo fuisse credamus, vt filium apud patrem. Nam si propter iustam conuersationem & cœlestem doctrinam de cœlo & à deo se dixit exisse & venisse in mundum, eadem debuerāt dicere de se omnes Prophetæ & Apostoli. Et quia dixit, Iterum relinquo mundum, & vado ad patrem: hoc forte dicatur significasse, quia doctrina quæ venerat à deo, relicto mundo ad deum est regressa. Aliud enim quod dicant non habent. Si enim de cœlo venisse, & à deo exisse, & venisse in hunc mundum, ad virtutis & doctrinæ pertinet causam, non ad Saluatoris personam, cum dicit, Iterum relinquo mundum, & vado ad patrem: illò vtique redit vnde venerat: sed vidim⁹ post absessum domini, & virtutem fuisse in mundo & doctrinam. Vides ergo nō de virtute dictum esse à domino & doctrina, sed specialiter de se dominum locutum. Quòd si virtutis quæ in Christo operata est, dicis esse verba, hæc ipsa virtus deū patrem suum appellat, Ecce incurris quod times: quia si virtus dei filius dei est, ipsa vtique virtus dei est, de qua dicit Apostolus, Christum dei virtutem & dei sapientiam: hæc exiuit à deo, & iterū ad eum regressa est. Itaque hæc ipsa virtus quæ Christus est, in spiritu dei dæmonia se testatur eiicere: qui spirit⁹ per Apostolos operatus est, vt scias spiritum sanctum per quē dominus operat⁹ est, post absessum domini hic in mūdo in Apostolos operatū: vt plenius appareat dominū de sua persona locutum, quia relicto mundo regressus est ad deum. Aut si putas virtutem hanc non esse Christum: duæ erunt virtutes, & duo filij dei, & vbi est illud quod legitur, Vnigenit⁹ filius dei qui est in sinu patris? Et iterum, Sic enim, inquit, dilexit deus mundum hūc, vt filium suum vnicum daret pro eo. Animaduertis iam virtutem dei † quæ operata est in mundum, ipsam vnā esse quæ & dei virt⁹ dicatur & filius. Et videamus quid crediderint, aut cui Apostoli audientes à domino, Ecce iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Respondent ei, Ecce nunc palàm loqueris, & prouerbiū nullum dicis, Nunc scimus quia nosti omnia, & nō opus est tibi vt quis te interroget. In hoc credimus, quoniam à deo existi. Nunc videamus si de virtutibus ambigerent discipuli, vtrum à deo exisset, cum vidissent Lazarum iam fœtidum quarta die resuscitatum, Cæco à natiuitate oculos reformatos, Tactu fimbriæ mulierē à profluuio liberatam, Aquæ naturam mutatam in vinum. Aut de persona domini nemo plane dubitauit, vel de virtutibus: quippe cū dicerent illum, alij esse Heliam, alij Hieremiam, aut vnum ex Prophetis. Nam cū lapidare vellent illum Iudæi, respondit eis Iesus, Multa opera bona ostēdi vobis à patre meo, propter quod eorum opus lapidatis me, Dixerunt ei Iudæi, Nos de bono opere non te lapidāmus, sed propter blasphemiam: & quia cum sis homo facis te deum. Si ergo Iudęi quòd dei opera essent non ambigebant, Apostoli ambigebant? † Quoniam ergo omnis dubitatio de Saluatoris persona erat, Res enim inaudita, & quæ in sensum humanum nō ruerat, stuporem hominibus faciebat, cum audiebant dicentem illum se à deo exisse, & proprium sibi patrem esse deum. Idcirco discipuli, satis sibi esse factum confitentes manifestatione verborum domini, dixerunt ad eum, Nunc scimus quoniam nosti omnia, & nō est opus vt quis te interroget. In hoc credimus, quoniam à deo existi. Si enim non vere à deo exiit, fides Apostolorum exinanitur, sed non potest. quia à Saluatore probata est. Respondit enim eis, Modo creditis: id est, tanta signa videntes non credebatis. Itaque probatum est Apostolus Christum à deo exisse & venisse, vt per hanc exitionem filium istum dei credere nō esset ambiguum. Si enim nemo vidit deum nisi qui est à deo, hic vidit deum: & si nemo nouit patrem nisi filius, hoc est vere apud deum patrē fuisse, & ab eo exisse & venisse. Nemo enim alius poterat à deo exire, nisi hic, qui in principio erat apud deum, quia & nec quisquam alius sciebat aut viderat deum. Ideo non incredibile nobis est, verum filium hunc dei credere. Sicut dicit Ioannes in epistola prima, Et sumus, inquit, in vno † filio eius Iesu Christo, hic est verus & vita æterna. Et Apostolus, Qui proprio, inquit, filio non pepercit. Et Euangelista, Quia proprium, ait, sibi patrem dicebat deum. Si verus ergo filius dei est Christus, quomodo homo tantum est? Verus enim filius non diceretur, nisi proprie ab eo esset genitus. Aut dicat Photinus, Quare verus filius dei creditur si non est verus? Aut quid opus erat hunc credere filium dei, si vnus esset de cæteris sanctis, qui filij dei digni sunt appellari? Aut nunquid

K

1.Corint.1.

Matth.12.

Ioan.1.
Ioan.3.

†al. quæ coporaliter operata est in mundo &c.

Ioan.16.

L

Ioan.11.
Ioan.9.
Matth.9.
Ioan.2.
Matth.16.

Ioan.10.

M

Ioan.1.

†vero.

Roma.8.
Ioan.5.

†al. Quomodo ergo non omnis &c. persona erat.

A nunquid aliqua indignitas in hoc est, per quam filius dei sicut cæteri sunt, credi non posset: & idcirco dicitur, vt hic de quo incredulum videtur, credatur filius esse dei? Si enim potior cæteris est, quid opus est vt dicatur, crede Christum filium dei esse, si vnus esset de cæteris, nisi quia vt aliter de hoc credatur? Vnde & vnicus dicitur, quod non præcipitur de cæteris: vt quia multi sunt qui filij dei sanctitatis causa appellantur, hic solus verus filius dei credatur, vnde & vnicus dicitur. Nam quis sanctorum ausus fuerit filium dei se dicere, non dicam & vnicum, nisi Saluator conscius natiuitatis suæ à deo profectæ? Quomodo autem pateretur se adorari, si nesciret se de deo, cum scriptum sit, Dominum deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies? Quippe cum Ioannem angelus corripuit, eo quòd adorare se vellet, dicens ei, Ne feceris, quia conseruus tuus sum, deum adora. Et cum soli deo seruiēdum scriptura testetur: Apostolus tamen, Qui seruit, inquit, Christo placet deo. Quare? Quia vnum sunt deus & Christus, pater & filius. Apostolus se Christi seruum fatetur, & dicit Corinthiis, Nolite fieri serui hominum. Et ad Galatas, Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per ho

Deute.6.

Apoc.22.

Roma.14.

Gal.1.

B minem, sed per Iesum Christum & deum patrem, qui suscitauit eum à mortuis: ostēdit aperte Christum deū esse & hominem, vt Apostolatum suum non ab homine esse, sed à Christo, iuxta quòd deus est, & à patre deo esse demonstraret. Denique in subiectis ait, Neq; enim ego ab homine accepi illud, neque didici: sed per reuelationem Iesu Christi. Quid tam apertū? dei enim doctrinam non per hominem dicit se esse assecutum, sed ab ipso deo doctū. Nam nos dei doctrinam per homines accepimus: vas autem electionis nihil se probat ab Apostolis assecutum, hoc est, ab hominibus. Nā si quia dei doctrina est, ideo non per hominem discitur, quam laudem suam testatur Apostolus, si sic didicit sicut cæteri Apostoli? Vt quid dicit, Neque ego ab homine accepi illud, neque edoctus sum, sed per reuelationē Iesu Christi? Quis ambigat hoc loco Christum deum significatum? Sed quid mirum, cū inter cætera dicat ad Romanos, Quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus, benedictus in secula. Quid est, & ex quibus Christus secundum carnem? Non enim hoc diceret, nisi esset & secūdum deum: & secundū carnem ex patribus, secundū diuinitatem vero ex deo Christus sit super omnia deus. Sed forte ad patris personam pertinere dicatur: sed hoc loco nulla est paterni nominis mentio. Ideōque si de Christo dictum negatur, persona cui competat detur. Quare autem Christo non competat, cuius nomini cœlestia, terrestria & inferna genu flectūt: hoc est, super omnia esse deum. Præter hæc enim alia nulla sunt. Dicat nūc Photinus, si hæc homini genu flectunt: aut si deus potentias illas cœlestes & sanctos angelos vt hominem adorent, decreuit, Sed absit, quia deus nihil stultū decreuit, maxime cum non liceat nisi deum adorari, quanto magis in cœlis. Rex enim adoratur in terris quasi vicarius dei. Christus autem post hāc vicariam, impleta dispensatione adoratur in cœlis & in terra. Legimus nanque, quia verbum caro factum est: hoc est, ministro spiritu sancto incarnatum esse ex Maria, hoc verbum in principio apud deum fecisse, & deum esse, hoc quoque filiū dei appellari. Quomodo ergo non ante Mariā est quod in principio erat, & deus erat: Etiam si obcęcatus deum hic esse neges, verbum tamen non negas: neque ignoras hoc verbum filium dei appellari, & hoc apud deum fuisse in principio. Qua ergo ratione post Mariam dicis esse, quod in principio legis fuisse? In Apocalypsi enim legimus de Christo, Et nomen eius est, verbū dei. Quod verbum multas habet interpretationes. Nam nihil de deo est quod nō deus dicatur, sed propter authoritatem vnius dei, quod de ipso natum est verbum appellauit: vt hac ratione ducti qua scimus verba nostra non nisi ex nobis esse. Christum de deo esse crederemus. Nec aliter quidē oportuit dici vt de ipso esse crederemus, & non extra eum crederetur. Nam & simili modo & virtus & sapientia dei vocatur, vt eadem ratione de ipso intelligatur. Si enim dixisset, de⁹ & deus: non illū de se esse significaueratː sed duos fecerat deos, quod vnitati aduersum est. Hæc ratio in diuinis libris est, vt significatus deus Christus, modum non excedat dei vnius. Quām autem illud tuum stultum est Photine, quòd sic distinguis in capite Euangelij Ioannis, ne verbum deus dicatur. Sic enim legis, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum & deus erat: verbū hoc in principio erat apud deū. Quid sibi vult hæc distinctio? quem indicat sensum? quam significat pietatis rationem, nisi solam aduersus dei filium inimicitiam? Quę enim significatio est pronunciantis, & verbū erat apud deum & deus erat? Hæc ergo legis vestræ sapientia est vt doceat, quia est deus? Quæ lingua est, & quæ gens, quæ terra, quæ secta, quæ neget deum esse? Et vt quid insinuet dicit, Et verbum erat apud deum: Aut verbum hoc quid vult intelligi, nisi rationem eius ostendat? Non enim propter deum Euangelium legitur siue scribitur, de quo nemo dubitat, sed propter verbum de quo quæstiones fiunt. Mysterium enim dei, quod ideo creditur, quia non est omnibus manifestum: ideóque scriptura contendit docere quid sit verbum dicens, Et verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum. Istud & rationi conuenit, & pronunciatio integra est. Ostendit enim quia verbum hoc quod in principio apud deum erat, & deus erat: in sacramento mysterij æterni dei, quod ignotum erat à seculis & generationibus, deus verbum apud deum patrem fuisse credatur. Et quia carnalibus in dubium venit, qui volunt scripturam pro sensus sui loqui capacitate, fides posita est, quæ sensum scripturæ secuta, præmium mereatur. Salomoni cum sapientiam à deo postulasset, respōsum à domino est, Ecce dedi tibi, inquit, cor sapiens & prudens, quale non fuit ante te, & post te non exurget vir similis tibi. Quid dicemus: verum est quod promisit deus? Immo verum est. Nemo ergo hominum similis erit Salomoni. Et quid videbitur de Christo, qui inter cætera, Regina, inquit, Austri venit ab vltimis terræ audire sapiētiam Salomonis? & ecce plus Salomone hic. Nunc elige cui credas Photine, deo an Christo: patri an filio? Si patri credis, arguis filium: si filio credis, accusas patrem. Si enim homo tantum est Christus, frustra se præposuit Salomoni contra promissum dei: si autem intelligitur esse & deus, digne se antepositum Salomoni, & promissum contaminatum est dei, quia non exurrexit homo similis Salomoni. Christus enim idcirco se potiorem ostendit, quia deus est. O dementia Photini, qui Christum ante Mariam fateri non vult, quem voce sua audit testantem quòd ante Abraham sit. Cum enim de tempore agerent cum eo Iudæi dicentes, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Respondit eis, Amen dico vobis, antequam Abraham fieret ego sum: non dixit, melior sum: sed ad interrogata respondit, quia ante erat

C

Philip.2.

Ioan.1.

D

Apoca.19.

Ioan.1.

E

F

3.Reg.3.

Matth.12.

Ioan.8.

quàm

G quàm putabât Iudæi. Maledictum planè legis Photinus euadere non poteſt, quia ſpem ſuam habet in Chriſto, quem tantum hominem dicit, cũ legat, Maledictus homo qui ſpem habet in homine. Apoſtolus autem ſciens Chriſtum deum, ideo & in præſenti & in futuro ſpem eſſe in eo ait, Si in hac tantum vita, inquit, ſperantes, ſumus in Chriſto, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. Non ergo homo tantum eſt in quo ſpem habere docemur, quia vana ſpes in homine. Hæc diximus pauca de multis, ſufficeret enim, ſi bonæ mentis eſſet, Photino hoc ſolum quod poſtremum poſuimus. Quomodo intelligatur quod dicit ſaluator, Pacem do vobis, pacem meam relinquo vobis: non ſicut hic mũdus dat, ego do vobis. Qui pacem ſuſcipit Saluatoris, inimicitiam contrahet mundi. Niſi enim diſcordauerit cum diabolo, pacem non habebit cum Chriſto. Nemo enim poteſt duob⁹ dominis ſeruire. Hic ergo à mũdo diſcordat, qui legi†dei fideliter ſeruit†, Chriſti pace munitus, omnium aduerſariorũ comprimit tela. Quis enim audeat aduerſus eum quem ſcit regis amicũ? Aliter tamen mundus pacem dat q̃ ſe Saluator dare promiſit. Mũdus enim aut metu dat pacem aut prece. Saluator verò cùm ſit fortiſſimus omnium, nullum vtiq; metuens, non rogatus dat pacem. Saluatoris ergo hæc pax eſt, quæ idcirco datur, vt munimentum ſit contra hoſtes. Pax quidem vno nomine appellatur, ſed longo interuallo diſcernitur, dei & mundi. Hęc enim fragilis eſt, illa fortis: hæc carnea, illa ſpiritalis: hęc terrena, illa cœleſtis: hæc de neceſſitate eſt, illa de voluntate. Chriſtus enim nullius egens, pacem offert inualidis & inermibus, dominus ſeruis, bonus malis, deus hominibus. Rectè ergo ait, Non ſicut hic mũdus dat, ego do vobis: hoc enim dicens, intelligi voluit clementiam bonæ voluntatis ſuę. Cum enim omnis idcirco det pacẽ vt proficiat ſibi, hic, id eſt, Saluator, ad hoc dat, vt proſit non ſibi, ſed eis quibus dat. Aliter ergo mundus dat pacem quàm dedit Saluator. Et mundi pax non docet bonam vitam, non ſuadet ad patientiam, non prouocat ad iuſtitiam, non hortatur ad miſericordiam, non promittit æternam vitam. Quicunque enim acceperit pacem Chriſti, *alienus erit à vitiis huius mundi, quæ militant* aduerſus animam. Quærendum an ſpiritum ſanctum habuerint Apoſtoli tempore illo cum fuerint †in terra cum domino: quia inter multa dicit Euangeliſta, Spiritus nondum erat datus, quia Ieſus nondum fuerat glorificatus. Et in alio loco, Si diligitis me, ait, præcepta mea ſeruate, & ego rogabo patrem, & alium paracletũ *dabit vobis, vt vobiſcum ſit in æternum*, ſpiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere, quia non vidit nec cognoſcit eum: vos videtis eum & cognoſcitis, quia apud vos manet, & vobiſcũ eſt. Quid eſt hoc? negat datum ſpiritum ante paſſionem: rogaturum autem ſe promittit patrem vt mittat eum. Item ſubiecit, quia cum ipſis erat, & manebat apud eos. Legitur poſt reſurrectionem autem inſufflaſſe & dixiſſe eis, Accipite ſpiritum ſanctum. In Pentecoſte autem deſcendiſſe legitur ſpiritus ſanctus in Apoſtolos. Tantas video in hac cauſa perturbationes, vt quid tenendum ſit neſciam. In his omnibus quæ propoſita ſunt non vna eſt cauſa. Breuiter enim ſingularum cauſarũ ſignificatæ ſunt formę, quia vnus quidem eſt ſpiritus, ſed dona habet multa. Cũ ergo legitur ſpiritus ſanctus, intelligi debet & eius officiũ in quo ſit ſignificatus. Nam & cũ in eis erat & venturus erat, non eſt falſum. Sed ſi non iſtud ad perſonam trahas, ſed ad naturam. Alterum enim vẽturum à patre

Hiere.17.

1.Corint.15.

XCII.

Ioan.14.

Matth.6.

†legem. †ſeruat.

H

Ioan.14.

XCIII.

†quo fuerũt

I

Ioan.7.

Ioan.14.

Ioan.20. Acto.2.

K

Ioan.14.

L

1.Timo.4.

Tres officiorum formæ dono ſpiritus ſanctꝰi in Apoſtolis.

M

XCIIII.

promiſit Chriſtus, vt quia indifferens eſt eorum diuinitas, in præſentia Chriſti non putetur abſens ſpiritus ſanctus, & in aduẽtu & in apparẽtia ſpiritus ſancti præſens æſtimetur Chriſtus. Ideo cũ venturum eũ promittit, dicit, Vos videtis eũ, quia apud vos manet & vobiſcũ eſt. Vt ſecuri eſſent Apoſtoli, quia poſt aſcenſionem domini nõ minorem aut degenerem ad tuitionem habituri eſſent paſtorẽ aut regem. Nam non eſt dubium nõ datum eſſe credentibus ſpiritum, niſi ſicut Euangeliſta teſtatur, poſtquam deuicta morte reſurgẽs clarificatus eſt dominus†. Ipſius ẽnim triumphantis domini verba ſunt & dicentis. Quia Ioãnes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto, quem accepturi eſtis non poſt multos hos dies: hoc tẽpore quo aſcendere ad patrem diſpoſuit interfatus videtur. Illud autem quòd inſufflaſſe in diſcipulos domin⁹ legitur poſt dies paucos reſurrectionis ſuæ & dixiſſe, Accipite ſpiritum ſanctum, eccleſiaſtica poteſtas collata intelligitur eſſe. Quia enim omnia in traditione dominica per ſpiritum ſanctum aguntur, idcirco cum regula eis & forma traditur huius diſciplinæ, dicitur eis, Accipite ſpiritum ſanctum. Et quia vere ad ius eccleſiaſticũ pertinet, ſtatim ſubiecit dicẽs, Cuius tenueritis peccata, tenebuntur: & cuius remiſeritis, remittentur ei. Inſpiratio ergo hæc, gratia quædam eſt quæ per traditionem infunditur ordinatis, per quam commendatiores habeantur. Vnde Apoſtolus dicit ad Timotheũ, Noli, inquit, negligere gratiam quæ eſt in te, quæ data eſt tibi per impoſitionem manuum preſbyteri. Semel ergo fieri oportuit, vt de cętero traditio iſta nõ ſine dono ſpiritus ſancti eſſe crederetur. Sicut enim in Saluatore forma data eſt viſibiliter, vt poſt baptiſmum ſpiritus ſanctus credentibus de cętero inuiſibiliter dări non ambigeretur, Ita & in ſupradicta cauſa forma data eſt in principio, vt ex eo traditioni eccleſiaſticæ ſpiritus ſanctus infuſus credatur. Vt autem Apoſtoli preſente domino virtutes facerent, poteſtas data eſt ſicut & prius Prophetis. Trium ergo officiorum formæ doni ſpiritus ſancti in Apoſtolis ſunt oſtenſæ. Quarum prima eſt hæc quæ ad ius eccleſiaſticum pertinet in regenerandis vel cęteris officiis. Secunda quæ in Pentecoſte data eſt, quæ eſt generalis. Non ſolum enim in Apoſtolos, verumetiam in omnes decidit ſpiritus ſanctus credentes. Tertia forma eſt, quæ ſolis Apoſtolis conceſſa eſt in ſignis ac virtutibus faciendis, vſquedum fidei ſemina iacerentur ad crementum. Semina enim fidei ſunt virtutes per Apoſtolos factæ. Ipſi enim antiſtites poſiti ſunt huius veritatis, qui per ſigna & prodigia non irrationabilem eſſe fidem noſtram teſtarentur. Nulla enim probatio maior eſt veritatis quàm virtus. Hæc eſt enim quæ omnem terrenam philoſophiã accuſat, quia ſemper ſolis verbis ſtuduit, non habens teſtimoniũ virtutis quæ ſtabile eſſe quod verbis aſtructum erat, demonſtraret. Igitur ſpiritus ſanctus generaliter ſemel datur omnibus credentibus, per quem filij dei eſſe probentur dum manet in eis. In ſignis vero & prodigiis faciendis non manet in homine, ſed vocatus aduenit aut ſuggerit neceſſaria & recedit. Similiter & in traditione vel ordinatione de foris gratiam præſtat, tuitionem etiam deferens deuotis fidei. Quærendum eſt, ſi Iudas Scariothes proditor domini, ante paſſionem Saluatoris laqueo vitam finiuit. Tradito Saluatore & illucęſcente paraſceue, omnes principes ſacerdotũ & ſcribæ & ſeniores cõuenerunt in domũ Caïphæ pontificis, quo perducẽdum ſciebant eſſe Ieſum, vt audirent eum.

Hoc

A Hoc Matthęus & Marcus Euãgeliſtæ teſtantur, & nullum ex his ante perfectum impium opus à domo preſidis abſceſſiſſe, quippe cum omnis inſtantia eorum & deuotio ad agẽdum Paſcha mors eſſet Saluatoris. Occupatis ergo eis ad necem domini, à mane vſque ad horam nonam, quomodo Iudas eis retuliſſe precium ſanguinis quod acceperat ante crucem domini probatur,

Ioan.27. & dixiſſe illis in tẽplo, Peccaui, quòd tradiderim ſanguinem iuſtum: cum conſtet vtique omnes principes & ſeniores ante paſſionem domini non fuiſſe in templo, Quippe cum etiam in cruce poſito inſultarent ei.

Ibidem. Non enim inde poteſt probari, quia ante paſſionẽ relatum eſt, cum ſint multa quæ cum ante facta probentur, nouiſſima ordinantur: Et iterum quando locus admittit, vt quod poſt factum eſt ante ponatur. Nam manifeſtum eſt vtique quinquageſimum Pſalmũ anteriorem eſſe quàm tertiũ. Sic ergo aliquando euenit vt anticipent quæ poſteriora ſunt. Vnde & Maria quæ poſt reſurrectionem fratris ſui Lazari, ante ſex dies Paſchę in cœna vnguẽto pedes domini vnxiſſe probetur: propter ſignificationem eius anticipatũ eſt ab Euangeliſta

B dicẽte inter cætera, Maria autem erat, inquit, quæ vnxit dominum vnguento. Hoc refert antequam Lazarus moreretur: quod niſi poſtea factum inueniremus, neſciremus quo tempore factũ eſſet. *Sed ne forte poſt*

Matth.27. nonam horam factum ſit, vt videns impius & crudeliſſimus Iudas occiſum Saluatorem, & ob hoc velum templi ſciſſum, terram tremuiſſe, ſaxa fiſſa, elementa conterrita: ipſo metu correptus, doluerit, non neſcius iuſtum ſe tradidiſſe, in cuius paſſione ſic indignatus ſit iudex deus. Sed & poſt nonam horam occupati erant, ſicut æſtimo, ſeniores & principes ſacerdotum. Veſpere enim eadem die Paſcha acturi erant, ſabbato autem nummos portare non licebat ſecundum legem, ac per hoc improbabile eſt apud me, quo die, immo quo tempore laqueo vitam finierit Iudas ſcariothes. Vnde

XCV. orta ſit obſeruatio Pẽtecoſtes vel qua ratione. Nõ eſt ambiguum cuncta religionis noſtræ vero teſtimonio roborari, & legis veteris prærogatiua ſignari. Omnia enim præterita legis veteris, in figura fidei noſtræ futuræ geſta & deſignata noſcuntur, vt verum nos tenere non ambigeremus, quando ea quæ nunc & audimus & credim⁹ ante ſecula prædeſtinata videmus, nõ

C ſolum vocibus, verumetiam ſignorum virtutibus cõmendata. Sed nunc illud eſt, ſi eodẽ modo vt deſignata ſunt à nobis intelligantur, vt dies Pentecoſtes, vnde & qua ratione tractus ſit congrue dignoſcamus. Scripturæ enim dominicæ ſenſus ſuos ſolicitis & deuotis aperiunt, negligentibus claudunt. Nec enim par erat, vt res quæ meritis ac dignis reſeruatæ ſunt, paſſim ab omnibus viderentur. Pentecoſte ergo, qui quinquageſimus à Paſcha computatur dies: hanc habet rationem, vt ſicut poſt hebdomadã dominicus dies primus eſt, in quo adimpletum eſt Paſchæ myſterium in redemptionem ſalutis humanæ, quia ſemper poſt curricula dierum ſeptem, ad primum reuerti neceſſe eſt, vt oſtẽdatur ætatem mundi ſeptenario numero conſummari, [& ad requiem peruenire,] Ita & poſt hebdomadas

Pentecoſte cur ſit dominico die. ſeptem, primus dies eſt Pentecoſte. Deniq; nunquam alio die quàm die dominico Pentecoſte eſt, vt totum

†proficit. quod ad ſalutẽ humanam pertinet†, dominico die & inchoatũ & adimpletũ noſcatur. Dominico enim die factus eſt mundus, & poſt lapſum rurſus dominico die reformatus, cuius reformationis figura data eſt primũ in circunciſione, in qua futuræ fidei ſignum fuit. Poſt hebdomadã enim qui octauus dictus eſt, primus eſt in myſterio. Hæc eſt enim dies quam fecit dominus. Vnũ eum diem fecit, ex quo cæteri curricula ſortiẽtur, Ac per hoc ipſo die reſurrexit quem fecit, & ſecundũ numerum ſupradictæ rationis, ipſo die & in monte Sina legem dedit per famulum ſuũ Moyſen: vt ſicut agnus figura paſſionis domini fuit in ſacramentum Paſchæ, ita & legiſlatio Euangelicæ prędicationis: quia eodem die, id eſt, Pentecoſtes lex data eſt, quo & ſpiritus ſanctus decidit in diſcipulos, vt authoritatem caperẽt, ac ſcirent Euangelicum ius prædicare. Quod factum duplici teſtimonio confirmatur, quia & prædeſtinatum oſtenditur, & manifeſta ſpiritus ſancti infuſione diuinũ & ſupercœleſte probatur ad legis noſtrę teſtimonium perhibendum. Cum enim incognitis ſibi imperiti diuerſis linguis magnalia dei loquuntur, diuinitus ſe inſpiratos oſtendunt. Filiis ergo Iſraël tertio die menſis tertij data eſt lex per Moyſen, ſicut in libro Exodi cõ- Exod.19. tinetur, qui dies à quartadecima mẽſis primi, quo die factũ eſt Paſcha in Aegypto, quinquageſimus eſt, hoc eſt Pẽtecoſte. Vnde factum eſt, vt ad legem fidei prædicandam in Pentecoſte ſpiritus ſanctus deſcenderet E in Apoſtolos, vt geſta veterum, futurorũ imagines haberentur ad ſecuritatem fidei noſtræ, quia falſum videri nõ poteſt quod ab initio prædicatum eſt. Ideo remiſſionis & reformatiõis tẽpus in quinquageſimo Pſalmo deſcribit, vt eadẽ prouidentia quinquageſimi diei, Pſal.50. quæ & primi eſt, ſciretur. Hinc factum eſt vt & manna Exod.16. primo die, qui eſt dominicus, ẽ cœlo daretur populo Iudęorum: quod ita eſſe ſex dierũ cõtinuatio probat quibus collegerũt, & ſeptimo die, id eſt, ſabbato quieuerũt. Manna autẽ typus eſt eſcæ ſpiritalis, quæ reſurrectionis domini veritas facta eſt in Euchariſtiæ myſterio. Omnia itaque geſta ſunt, vt ad cauſam primę reſurrectionis incolumia reuertantur, & non glorietur Satanas, ſed hebeſcat, qui hominem falſa ſpe deiecit, ne in hoc maneret quod factum eſt per Chriſtum dominũ†. †Hactenus vetera. Exod.12. Nunc ſupereſt vt probemus, ſi ita intelligẽda ſunt quæ diximus, vt ſupra memorauimus. Menſis primus quo Paſcha quartadecima die celebratum eſt in Aegypto, hæc dies quarta feria fuit, Vnde & lex quarta feria data eſt. Quod hinc datur intelligi, quia quintodecimo die menſis ſecundi profectionis filiorũ Iſraël ſabbatum videtur fuiſſe: idcirco nõ in die grex illis miſ- F ſus eſt coturnicum, ſed veſpere. Mane autem manna Exod.16. pluit de cœlo, id eſt, die dominico, qui prim⁹ poſt hebdomadam in repetitione inuenitur. Denique ſex diebus continuis manna collegerũt, ſeptimo autem die, qui eſt ſabbatum, quieuerũt. Ab hoc ergo die vſque ad tertij menſis diem tertium quo lex data eſt, quære, & inuenies quartam feriam fuiſſe quãdo lex data eſt. Sũt enim à quintodecimo die menſis ſecundi, quãdo ſabbatum fuit, vſque ad tertium diem mẽſis tertij quo lex data eſt, dies decem & nouem. Tene ergo hos decem & nouem, & redi ſupra quintumdecimum diem ſecũdi menſis quo ſabbatum fuit, qui à primo *computatur* quartuſdecimus: & perueni vſque ad diem primum ſecundi menſis, & habebis alios quatuordecim, quos ſi periunge ad decem & nouem ſupra memoratos, & inuenies primum diem menſis ſecundi ſabbatum fuiſſe. ſuperadde adhuc ad caput primi menſis dies ſeptem & decem, quia primi menſis tredecim dies retrahendi ſunt, qui ante Paſcha fuerunt. Quartadecima enim die primi menſis Paſcha factũ eſt. Retractis ergo tredecim, & additis ſeptem & decem, inuenies quartade-

G cima mensis primi quartam feriam fuisse. Et ne legẽ-
Videtur assutus pannus. di fastidium patiaris, aut quæstionis singula membra
inspicere, curiose do compendium, vt & de numero
dierum quot à Pascha vsque ad datam legem sunt cer-
tus sis,& ab ipso facilius discas, quota feria factum est
Pascha. Tertio die post secundum mensem lex data
est. Sunt ergo menses duo & dies tres. Retrahe ergo
de his tredecim dies qui ante Pascha fuerunt, & reli-
qui erunt dies quinquaginta. Quoniam autem quarta
feria data est lex, hinc facile videtur: manna prima
feria datum est,quia continuis sex diebus collegerunt,
quæ prima feria sextodecimo die fuit mensis secun-
di. Ab hac itaque prima feria vsque ad octauumdeci-
mum diem quo lex data est, quartam feriam inuenies.
A feria vero quarta, siue ante, siue retro computes in
quinquagesimum diem, quarta feria est. Idcirco quia
quarta feria Pascha egerũt in Aegypto Iudæi, & quar-
ta feria legem acceperunt. Quinta autem feria profe-
cti sunt de Aegypto. Igitur dedicatio legis est Pente-
XCVI. coste. Quærendum si Pascha transitus interpre-
1.Cor.5. H tetur sicut Græcis videtur. An Apostolus falli
nõ potuit qui ait,Pascha nostrum immolatus est Chri-
stus?Quod non suum vtique sed legis est verbum, di-
cente Moyse,Et erit cum dicent vobis filij vestri, quæ
est deseruitio hæc? Et dicetis, Immolatio hæc Pascha
domini est. Quid amplius est necessarium ad testi-
monium? Lex loquitur, Apostolus probat: hoc super-
est, vt contradictor abiiciatur, vt peruicax. Manife-
stum est enim transitum post Pascha fuisse. De san-
guine enim immolati agni, super postes ostij & super
limen posuerunt,vt transiens nocte angelus,non per-
cuteret domum in qua signum sanguinis esset. San-
guis igitur salutem præstitit, non transitus: quia vt
XCVII. transitus non noceret, obstitit sanguis. Qua ra-
†simpliciter tione responderi possit Arrij impietati similiter† ex
lege. Si rationi fides commodetur, ipsa nomi-
num ratio patris & filij ostenderet vnitatem. Si quæ-
ris quomodo?Non enim verus dei filius diceretur,ni-
si extitisset de substantia dei patris. Nec enim pate-
retur veritas & iustitia dei verum dicere filium si de
ipso non esset. Non est enim verus dei filius, si de ip-
so non est. Sed scriptura dicit,verus est: ergo de ipso
I est,Qui enim negat de deo natum Christum,scriptu-
ræ calumniam facit, quæ ideo illum dicit verum dei
filium, vt significet de deo hunc natum. Si enim non
est de deo,& verus filius dei dicitur, fallax est scriptu-
ra. Quòd si scriptura non fallit, qui Christum non fa-
tetur extitisse ex deo, & scripturam euacuat,& Chri-
stum negat verum filium dei. Non enim voluntas ve-
rum filium facit, sed natiuitas. Sed potentiæ, inqui-
unt,dei hoc subest, vt falsa faciat vera. Immo potentia
dei hæc est, vnde & omni laude dignus est, quia ve-
rum apud illum verum est, & falsum falsum est.Nam
istud mendacis est, vt falsum dicat verum: quod deo
non competit, Nam omnia quidem potest deus, sed
non facit, nisi quod conueniat veritati eius atque iu-
stitiæ: Manifestum igitur est idcirco verum dici fili-
um dei Christum, vt proprius, id est, de substantia e-
Rom.8. ius natus intelligatur. Vnde inquit Apostolus. Qui
Philip.2. proprio filio suo non pepercit†. Et in alia epistola,Qui
†Hic variãt veteres vique in finem. cum in forma dei esset,non rapinam arbitratus est esse
se æqualem deo. Si ergo non rapinam arbitratus est,
dicens se parem deo, verum se filium dei demonstra-
uit,Deo enim par esse non poterat, nisi esset de ipso.
Pares enim hi sunt, qui aut ambo veri sunt, aut ambo
falsi. Nec enim parilitatem recipit cœptum & æter- K
num aut vnitatem. Vnum enim se esse dicendo Chri-
stus cum patre, parem se deo fecit. Non solum enim, Ioan.5.
inquit,soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat
deum,æqualem se faciens deo,hoc est,parem. Nonne
manifestum est æqualitatem hanc de proprietate na-
tiuitatis descendere? proprium enim se: id est,verum,
dicens dei filium, æqualem se faciebat deo. Hinc est
vnde dicit, Qui videt me,videt & patrem meum. Per Ioan.14.
illud enim quòd consubstantij sunt,qui vnũ videt, am-
bos videt,Sicut enim habet pater vitam in semetipso,
sic dedit & filio habere vitam in semetipso:hoc est,æ- Ioan.5.
qualem sibi genuit filium pater, Et omnia quæ patris
sunt,filij sunt:& quæ sunt filij,patris sũt,& nemo potest
quicquam rapere de manu patris neque de manu filij.
Et subiecit,Ego & pater vnum sumꝰ. Et verba quę,in-
quit, loquor vobis, à meipso non loquor: pater autem
manens in me ipse loquitur,& opera quæ facio,ipse fa
cit.Credite mihi, quia ego in patre & pater in me est,
alioquin vel propter opera ipsa credite.Quia enim ge
neratio à semetipsa nõ est, sed ab eo qui genuit, idcir-
co quicquid facit,factũ dicit patris: vt per hæc omnia L
illud firmetur, quia ideo verus dicitur filius dei Chri-
stus, vt de ipso natus credatur, ne & substãtia eius ex-
tra vnius dei naturam existimaretur. Humilitas ergo
eius maxima exaltatio est.Cum enim videtur se subii-
cere dicens,Verba quæ loquor vobis à meipso non lo-
quor:pater enim manens in me,ipse loquitur,& opera
quæ ego facio,ipse facit: probat se originem à deo ha-
bere & virtutẽ eius se esse ostendit,dum non quod est,
à semetipso esse dicit,sed ab ipso.Per hoc enim cõmen
datur Christus,nõ inclinatur.Qui enim à se loquitur,
verus filius nõ est. Vides ergo quia Arriani inde male
intelligunt Christũ,vnde bene intelligẽdus est: & in-
de illum improbant & falsum dicunt, vnde verus dei
esse filius approbatur, Nam clarificandum se à patre
postulat,& clarificare se patrem quoniã petit,promit-
tit,& vbi se humiliare videtur,exaltat.Pater enim cum
testimonium dat filio suo,laudem suam testatur,Filius
vero cum prædicat patrem,gloriam suam manifestat,
Magnificentia enim & nobilitas patris,generositas est
veri filij, Ideo quicquid patris dicitur esse, est & filij
sine dubio: & quod filij dicitur esse,est & patris. Nam M
qui spiritus dicitur dei,idem spiritus dicitur & Chri-
sti. Ecclesia dicitur dei, dicitur & Christi. Adoratur
deus, adoratur & Christus. Seruitur deo, seruitur &
Christo.Sancti dicuntur sacerdotes dei,dicuntur & sa
cerdotes Christi. Templũ ciuitatis sanctæ dicitur dei,
similiter & Christi.Lumine dei illustrari dicitur ciui-
tas sancta, eodem modo & Christi.Sedes dei est,nec-
non & Christi. Iudex deus est, est & Christus: Quia
Esaïas Propheta in throno maiestatis Christum vidit Esa.6.
sedentem dominum sabaoth, quod Arriani non ne-
gant. De deo patre legitur, quòd rex regum sit & do- 1.Timo.6.
minus dominorum: eadem & de Christo filio dei ve- Apo.19.
ro.Sic vbique diuinitate exæquantur, pater & filius,vt
vnius dei modum non egrediatur numerus personа-
rum. Inter patrem autem & filium nihil interest nisi
hoc solum,quia pater ingenitus est,filius vero genitus:
id est,pater à nullo est,filius autem de patre,quod qui-
dem sublime est in filio. Hinc enim addiscitur nobi-
litas eius æternitatis,& quia verus filius est veri patris.
Vnde est enim illud quod legitur in Genesi dicente Gene.1.
deo,Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ
nostram.Itaq; si imago eorũ & similitudo vna est,quo-
modo

A modo non vnum sunt & natura? In spiritalibus enim
vbi vtique non sunt figuræ,simile non erit aliquid ni-
si per substantiam,vt vbi duorũ imago vna est,quomo-
do nõ eorum vna erit substantia?Idcirco enim imagi-
nem eorum & similitudinem vnã esse legimus,vt eorũ
vnum nihil differre ab altero crederemus:hoc est,ve-
rum dei filium esse Christum,quia non est dispar à ge
nerante natiuitas.Deniq; Iudæi intelligẽtes,quia pro-
prium sibi patrem dicebat deum: dicunt ad Pilatum,
Nos legẽ habemus,& secundũ legem debet mori, quia
Ioan.19. filium dei se fecit.Iudæi intellexerunt,& Christiani se
dicunt nõ intelligere:qui nõ credebant, intelligebant,
& qui se dicunt credere,faciũt ne intelligant. Vel hoc
saltem admitterent,quod Propheta Esaïas, vt Christũ
non à semetipso quidẽ,sed de deo deũ esse significaret,
Esa.45. inter cætera ait, Post te sequentur alligati vinculis, &
adorabunt te,& te deprecabuntur,quoniã in te est deꝰ,
& non est deus præter te, Tu enim es deus, & nesciebamus,deus Israël saluator. Quantũ ad bonam mẽtem
pertinet,hęc manifesta sunt. His enim & pater in filio
esse probatur:& filius deus eiusdem substantiæ quia pa
ter est significatur,In quo enĩ deus est,& præter ipsum
B deus nó est,& ipse deꝰ est,quid aliud poterit dici,quàm
hoc quod pater est deus,& nec differre in aliquo,Hoc
est enim duos esse vnũ,In ipso enim deus est,quia quã-
uis deus sit,nõ tamen ex se deus est, Est enim à patre,
quia filius est,Præter ipsum autẽ non est deꝰ,quia vni-
cus patris filius est.Ipse autem est deus,quia vna atque
eadem substantia dei & Christi est. Nihil igitur am-
biguitatis relinquitur, vt patris & filij vna esse creda-
tur substantia.Verus enim filius & veri patris est.Tale
Baruch.3. enim etiam illud Hieremiæ Prophetæ est, dicit enim
inter alia, Hic deus noster, & nõ æstimabitur alter ad
eũ: hic adinuenit omnẽ viam scientiæ,& dedit eã Ia-
cob puero suo, & Israël dilecto sibi. Post hæc in terris
visus est,& inter homines cõuersatus est. Nunquid de
degenere potest dici,ad quem alius nõ potest æstima-
ri: aut alius deꝰ quàm pater est poterit dici,vt deo pro-
ficiat ad iniuriam patri? Si enim æstimari ad eum al-
ter deus nõ potest,& absq; deo patre est:videte an de-
beat dici id quod sequitur,periculosum est enim, Ma-
ior enim patre dicetur.Putantes enim se deo patri de-
C ferre,si ab eo filium segregent,derogant ei:vt quẽ mi-
norem volunt facere,impia obcæcati mente,pręponãt
eum illic cuius authoritati inclinandum hunc putant.
Scriptura autem vt nihil filium à patre differre doce-
ret, differret autem si non esset verus, alium nullum
dicit æstimandum ad eum, quia nulla alia substantia
poterit similis reperiri substantiæ dei, quæ est & Chri
sti,Aliter siquidem Christum de deo esse docere non
poterat, quàm vt nullum diceret alium æstimandum
ad eum. Sciens enim deo patri nullo modo dici posse
subiectum filium eius, vt hinc parem esse ostenderet,
Non æstimabitur,inquit,alter ad eum: quia patri deo,
quoniã deus est,æqualis est, verus enim eius filius est.
Igitur Propheta ait,Hic est deus: non, Hic est deus Is-
raël.Si hic est,ipse est deꝰ vnus.De isto enim dicit scri-
Deute.6. ptura,Audi Israël,dominus deus tuus deus vnus est: &
certe non est hic pater,sed & filius eius.Vides ergo nõ
præiudicare vni deo personam filij, si & ipse vnus de-
us dicatur, Quippe cum hoc scriptura testetur, Vnde
hoc,nisi quia vnum sunt pater & filius, quia non per-
sonis significatur vnitas,sed natura: nõ substantia duo
sunt,sed vnũ: nec duo diuinitate, sed vnꝰ deus, vt siue
loquatur pater,siue loquat filius, vnus deus locutus di-
catur.Nam si ipse dominꝰ inter cætera de mare & fœ- D
mina,Iam nõ sunt,inquit duo,sed vna caro:quanto ma Gene.2.
gis pater & filius non duo dij sunt, sed vna substantia.
Vt autẽ duo dicantur pater & filius,causa est natiuita-
tis.Ne autem iterũ duo dij sint,causa est vnitas diuinita-
tis.Qua tamẽ hebetudine Christũ creatum,id est fa-
ctum,prædicant,cum legatur nihil deũ sine Christo fe
cisse?Si ergo sine illo nihil factũ est, nõ erit ipse factu- Ioan.1.
ra.Si enim factura est,factum est aliquid sine ipso. Sed
absit,quia nihil sine illo,Natus enim de deo nõ esse cœ
pit, sed semper extitit. Natiuitas enim nihil est aliud
quàm exitio,Exitio autẽ manifestatio est.Itaq; non fa-
ctus,sed editus est.Vt enĩ Christus de essentia dei exiit
se vel processisse significaretur, exitio eius natiuitas
appellata est:vt quia nõ dispar est à genitore natiuitas,
cõsubstantiuus esse deo Christus non ambigeretur, &
mens illa quæ ait,Erat quando non erat, damnaretur:
quia nõ potest aliquando nõ fuisse,qui vt apud deũ sem
per fuisse significaretur,de deo legitur processisse.Ne-
mo enim de deo processit vbi non fuit.Solent quippe
Arriani sic interpretari de filio dei dicentes,Ideo ve-
rus dei filius Christus dicitur,quia sic illum fecit vt ve E
rus sit:quasi sit aliquid falsum quod faciat deus verum.
Et illa omnia quæ supra diximus de vnitate patris &
filij,quid erat,cum sic roborata sint & firmata: si hic a-
liter sentiendum putauit, multa poterunt diuinis soli-
data oraculis vnius cõuelli degeneris testimonio.Am-
putandum est tamen, ne sibi vel de eoipso blandiatur
iniquitas.Igitur sic,inquit,illum fecit vt verus sit,vt vo
lũtas cesserit pro natiuitate, & factura pro generatio-
ne.Tantũ enim dandũ est,inquiũt,potentiæ dei, vt pos
sit facere quæ non sunt,tanquã quæ sunt. Quoniam er
go hac astutiæ calliditate nituntur cõtra filium dei, ex
iis ipsis de quibus præsumunt,quia in reliquis sunt cõ-
uicti,respondendũ est eis,vt in tota summa cõuicti ap-
pareant.Propositio enim hæc quantũ ad sensum perti-
net,nullius momenti est:quantum autem adverba,ca-
liginem facit ne cito appareat. Sic est enim ac si Ae-
gyptius positus in obscuro,quia causa mala bono sensu
defendi non potest. Ad impietatem ergo defendendã
sacrilegis verbis vtuntur. Si itaque hæc potentia dei,
vt verum faceret Christum esse filium sibi,cum de ip-
so non esset natus: ergo talem illum fecit qualis ipse F
est,vt hoc præstiterit factura, quod datura erat gene-
ratio. Si ergo nihil interesse dicitis inter deum &
Christum,poterit forte putari, quia non hoc malitio-
se à vobis asseritur, vt quod in voce dicitur, hoc sit &
in sensu,Vt quia verus dicitur filius,verus sentiatur per
id quod vnius substantiæ est cum patre, licet non per
generationem,sed per facturam,quia totum potest de-
us,sicut dicitis, vt factum sic sit quasi infectum. Si au-
tem rationis lineam sequentes non posse dicitis quod
initio continetur,æquale esse & consubstantiuum cum
eo quod æternum est,reuelatis dolum malitiæ vestræ:
quia vt sensum verbi elidatis, falsa voce Christum ve-
rum esse filium dei dicitis, negantes ei quia æqualis
est deo patri. Non etiam verus est, si inæqualis. Nun-
quid poterit verus dici filius, si non verus dicatur &
pater?Si enim verus est filius, erit verus & pater,quam
veritatem æqualitas facit. Quòd si dispares sunt,neu-
ter eorũ verus est. Sed quoniam scripturarũ testimo-
nium irritum fieri non potest, quo Christus verus dei
filius approbatur, de deo patre natus credendus est,
quia vt veritas hæc firmaret, & par deo & æqualis le-
gitur. At tu qui potentiam dei inæstimabilem prædi-

G cas,ais,Deus generare non potest,quia simplex natura
est, Per quod etiam ipsi deo patri contumeliam facis.
Mendacem enim istum dicis,vt filiū quem ille suum &
verū asserit, deneges, & tuā hypocrisim detegas, quia
falso potētem deum prædicas.Si enim potētiam dei in
id quod verū ex falso factum asseris prædicas,vt quod
vere verū est illudas: quanto magis hoc amplecti de-
beres,si bonæ mētis esses, per quod verū quod dicitur,
verū probatur, & testimoniū quod deus pater de filio
Matth.19. suo dedit, verū firmaretur. Nā dominus ait,Apud deū
autem,inquit,omnia possibilia:vt quicquid hominibus
impossibile videtur,deo possibile sit. Nam si ratio car-
Ionæ.2. nis respicitur, nec virgo peperit, nec Ionas in ventre
ceti vixit,nec mortui resurgēt,nec deus filium genuit,
quia simplex natura nō potest generare,quia nihil sine
cōmixtione generat̄ in hoc mundo. Hęc omnia aut si-
mul credenda sunt,aut simul refellenda.Si enim ratio
mundi tenēda est, in his omnibus debet authoritatem
habere.Quòd si aliqua ratio spiritualiū est,carnalis di-
cendus est,qui mūdi ratione infectus,negat aliter quid
fieri quàm nouit.Aliud iterum assolent sua tergiuersa-
tione proponere. Aiunt enim, Vtrum voluntate pater
H genuit filium,an non?Vt cum audiunt vtique quòd vo-
luntate, statim vt inimici dei filij respondeant, Ergo
voluntas ante filium est, vt ex hoc non æternus appa-
reat, quòd nō vtique per natiuitatem initium accepe-
rit,sed extiterit,Et tamen si hoc putant, nō solum an-
te filium erit voluntas, sed & ante patrem, quia causa
generationis pater & filius est,Infidelitas carnales sen
sus sequitur in omnibus. Sic enim inducit causam dei
quasi hominis, vt ante deliberauerit & excogitauerit,
vt generaret, quasi infirmitati subiectus: cum in deo
neque generatio sine voluntate fuerit, neque voluntas
sine generatione.Ipsa enim voluntas,generatio est.Nā
vtique commune dictum est, Fecit deus, fecit homo,
sed aliter facit deus,aliter facit homo,ita & in cæteris
causis,Si enim de deo dicendum est,vt dignum est ei.
Solent enim etiam ipsi de deo patre aliam facere quę-
stionem dicentes,Accessit illi vt generaret,aut eius na
turæ est,vt semper generet. Quod ideo asserunt,vt &
deum mendacem asserant, qui se Christum generasse
testatur,& Christum non verum, sed adoptiuum faci-
I ant. Si enim generauit, inquiunt, semper debet gene-
rare:vt quia nō semper generat,nec Christum genuis-
se credatur:quasi mundum negetur fecisse, quia alios
non facit. Quæ irreuerentia, quæ indisciplinatio est,
legem deo ponere,vt si genuit,aut multos genuerit,aut
vnum generare non potuerit, nec ipsi domino credē-
tes,qui se vnicum dei filium protestatus est. Post hæc
quæ supra ostensa sunt æqualia patri & filio, videamus
an his concordant quæ de spiritusancto scripta sunt,
vt trinitas quam in salutari professione retinemus, nō
recipiat discrepantiam naturæ, quomodo non habeat
fidei diuersitatem. Quanquam enim salus sine aliquo
ex his non sit, vna eorum tamen videtur potestas quæ
in se credentibus dat salutem. Quoniam ad testimo-
nium filij verba patris protulimus,nunc ad testimoni-
um spiritussancti, verbis vtamur filij, quibus non dif-
ferre à se spiritumsanctum protestatur,vt cum filio pa
ter, & filius spiritusancto testis est, vnius esse naturæ
Ioan.14. trinitas intelligatur.Dicit ergo inter cætera dominus,
Rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt
vobiscum sit in æternum,spiritum veritatis. Cum ali-
um paracletum mittendum dicit, se vtique paracle-
tum probat. Nam & legitur in epistola Ioannis. Dicit
enim,Habemus aduocatum apud patrem Iesum Chri- K
stum, qui exorat pro peccatis nostris. Et iterum dicit 1.Ioan.2.
dominus,Ego sum veritas.Ecce aperta vnitas spiritus- Ioan.14.
sancti & filij dei.Quę enim de se loquitur filius,eadem
loquitur & de spiritusancto.Nunc subiicienda sunt quę
in huiusmodi sensum ordinat scriptura.Legit̄ in Esaïa,
quòd dominum sabaoth viderit in throno maiestatis
sedentem', quem Ioannes Euangelista Christum esse
intellexit dicens inter alia, Hæc dicit Esaïas quando Esa.6.
vidit maiestatem eius,& locutus est de eo.Hunc Apo- Ioan.12.
stolus sanctum dicit esse spiritum. Ait enim in nouis-
sima parte Actuum Apostolorum,Bene locutus est spi- Acto.28.
ritussanctus ad patres vestros dicens, Aure audietis &
non intelligetis: & cætera. Hæc verba à domino sa-
baoth dicta sunt.Hic est vnus deus qui siue pater intel-
ligatur,siue filius,siue spiritussanctus,non est contrari-
um:quia vna eorum diuinitas & vna potestas est.Nam
si in vnius præfecti prætorio programmate,etiam cæ-
teri præfecti iubere dicuntur propter authoritatem
vnius potestatis,quanto magis in vnius dei imperio, si
locutus vnus è tribus fuerit, non incongrue dicentur
tres locuti.Est enim eorum natura & volūtas vna. So- L
lent iterum præiudicare spirituisancto, quòd ideo de-
gener intelligatur,quia in ordine tertius ponitur,cum
tanta simplicitas sit in scripturis diuinis, vt aliquando
inuenias tertium primum positum. Vt enim causa se
tulerit,sic & ponuntur, Nullius enim iniuria est, quia
vna eorum diuinitas est.Deniq; legimus in Esaïa dicē- Esa.48.
te domino,Ego sum primus,& ego in æternū: & man⁹
mea fundauit terrā: & dextera mea solidauit cœlū. Et
in subiectis,Ego locut⁹ sum,ego vocaui,ego adduxi eū,
& prosperū iter eius feci:accedite ad me & audite hęc,
Non in occulto ab initio locutus sum. Cum fierent,il-
lic eram, & nunc dominus misit me & spiritus eius.
Quē vis esse qui fundauit terrā? Ipse enim dicit se mis
sum esse, Nunquid patrem? Absit.Filius ergo est qui se
missum dicit à deo & spiritusancto.Ecce paria sunt in-
ter filiū & spiritumsanctum.Sicut enim à patre & filio
missus legitur spiritussanctus:ita & à deo & spiritusan-
cto missus est Christus. Hoc enim solius patris pe-
culiare est, ne missus dicatur. Accipe dicta Apostoli,
qui alio ordine cōplectitur trinitatem.Dicit enim in-
ter cætera in epistola ad Thessalonicēses secūda, Do- M
minus dirigat corda vestra in charitate dei & in pa- 2.Thes.3.
tientia Christi.Quē putas dicit dominum,nisi spiritū-
sanctum? Et quid mirum, cum quem in throno maie-
statis sedentem Esaïas viderit, hic ipsum dicat spiritū-
sanctum dominum sabaoth,sicut supra ostendimus. Et
Ioannes Apostolus deum intelligi in spiritusancto si-
gnificat,inter cætera dicens, In hoc cognouimus quia 1.Ioan.4.
deus in nobis manet, de spiritusancto quem dedit no-
bis.Si ergo per spiritum suum ipse in nobis manet, nō
ambigitur de deo esse spiritumsanctum. Et nec dubi-
um est, quia quod de deo est, deus est. Hinc est vnde
Apostolus dicit,Nemo scit quæ sunt in deo, nisi spiri- 1.Cor.2.
tus dei,Quomodo potest scire quæ in deo sunt, nisi sit
eiusdem diuinitatis? Inferior enim natura non potest
scire quid sit in potentiore: quanto magis creatura
quid in conditore suo esset, scire non poterat. Et ad
Corinthios in epistola prima, præterito ordine qui in 1.Cor.12.
traditione fidei est, à spiritusancto incipit gratiarum
& mysteriorum memorare operationes: & subiungit,
dominum Iesum: & tertium ponit deum, quem & in
spiritusancto & in domino dicit operari:sicut ait,& do
minus,Pater manens in me,ipse operatur.Per id enim Ioan.14.

A quòd de deo patre est & spiritussanctus & Christus,o-
peratio eorū opus est dei.Deniq; spiritumsanctū idem
dicit & deum,propter vnitatē naturæ. Cum ergo hoc
1.Cor.12. loco idem deum qui est & dominus,dicat operari om-
nia in omnibus:inferius sic cōcludit dicens,Omnia au
tem hæc operatur vnus atque idem spiritus, diuidens
vnicuiq; pro vt vult.Quid tam apertum,tres vnius es-
se operationis: quia operāte vno, operari dicūtur tres.
Quare,nisi quia vnius sunt diuinitatis? Nā non est am-
biguum donum gratiarum proprie spiritumsanctum
operari.Sed vt deum & dominum & spiritumsanctum
vnum esse propter naturæ indifferētiam doceret, opus
spiritussancti trium esse opus ostendit. Et vt manife-
staret quia solius,quantum ad personam pertinet, spi-
ritussancti opus est, Hæc autem omnia,inquit, opera-
tur vnus atque idem spiritus, diuidēs vnicuique provt
vult. Ideo, provt vult, quia voluntas eius voluntas est
dei.Non enim dicit,provt vult deus,sed provt vult spi
ritus.Creatura enim cogit se vt dei faciat voluntatem
Spiritus autem sanctus naturaliter hoc vult. Vt autem
Lucæ.11. aperte luceat,quia omnia spiritussanctus operatur, di-
cit dominus inter cætera, Si enim ego in digito dei
B eiicio dæmonia,& cætera.Digitum dei appellat spiri-
tumsanctum,vt probet illum de deo esse. Denique Iu-
dæos qui eum in Beelzebub principe dæmoniorum
eiicere dæmonia dicebant,in spiritumsanctū blasphe-
masse testatus est. Moyses quoque quia per spiritum-
sanctum signa faciebat,confitentur magi dicentes,Di-
Exod.8. gitus dei hic est.Nam in actibus Apostolorum legim⁹,
Deseruientibus autem eis & ieiunantibus domino,di-
Acto.13. xit spiritussanctus, Segregate mihi Barnabam & Sau-
lum ad opus ad quod vocaui eos. Ecce seruitur domi-
no,& hoc spiritussanctus sibi vendicat. Vnde manife-
ste apparet hunc esse dominum sicut & deum patrem.
Acto.9. Et Saulum Christus de cœlo vocauit,& misit prędica-
re,Et hoc simili modo sibi vendicat spiritussanctus di
cendo,ad opus ad quod vocaui eos, Nam nemo igno-
rat Episcopos saluatorem Ecclesiis instituisse. Ipse em̄
priusquam in cœlos ascenderet, imponens manū Apo
stolis ordinauit eos Episcopos. Hoc Apostolus spiri-
Acto.20. tuisancto deputat cum dicit, Attendite vobis & omni
gregi, in quo vos spiritussanctus posuit Episcopos re-
C gere Ecclesiam domini Iesu. Et inter cætera dicit Pe-
Acto.5. trus ad Ananiam,Anania,cur repleuit satanas cor tuū
vt mentireris spirituisancto? Et infra,Non es enim,in-
quit,hominibus sed deo mentitus, Apertum est spiri-
tumsanctum dictum deum,cui mentitus Ananias,deo
mentitus dicitur, Quòd si spiritumsanctum minime
voluisset deum intelligere,dixisset, nō es mentitus ho
minibus, sed spirituisancto, vt neque deum hunc ne-
que hominem significaret. Et quid mirum? Apostolus
enim aliquando templum dei hominem appellat, ali-
quando vero templū spiritussancti,propterea quia vnū
sunt natura. Si enim deus minime intelligeretur spi-
1.Cor.3. ritussanctus,qua audacia diceret infra, Templum dei
sanctum est,quod estis vos: quoniam vnus deus in om
nibus scripturis prædicatur:mysteriū autem eius in tri
nitate adoratur. Idcirco sic ait scriptura, vt sub vnius
dei professione ea quę de ipso sunt,id est filius & spiri-
tussanctus eius,in eodem honore intelligantur,in quo
deus est, Quia ideo sacramentum reuelatum est dei,
vt gloria eius in trinitate significaretur. Quamobrem
non plena authoritate deus vocatur quod de deo est,
ne alterum absque eo qui vnus est facere credatur.Sed
intellectum dat vt credamus ea ratione in trinitate

creaturæ salutem consistere, quia vna est eorum diui- D
nitas,Neque enim possent simul iungi & in ordine po
ni creator & creaturæ, dominus & serui, æternitas &
quæ sub initio sunt.Quippe cum sine vno eorum,salus
nulli sit. Ad iniuriam enim vocatur omne quod deus
est,siue filius,siue spiritussanctus,si extra vnius dei ho-
norem deputetur & gloriam. Scripturæ igitur osten-
dunt Christum deū, ostendunt spiritumsanctum deū,
vt videntes sciant quid sic ostenditur. Tale est si quis
gemmam ostendat, non clamans quia gēma est: nun-
quid quia ille non clamat,non erit gemma quæ vide-
tur? Ita & scripturæ ostendunt per ea quæ supra tracta-
ta sunt, quid credere debeamus intra vnius dei fidem
sensum nostrum concludentes mysterio trinitatis.

QVAESTIONES EX vtroque mixtim.

XCVIII. Quomodo in Euangelio Ioannis diabolus di-
catur habere patrem, sicut supra secūda parte
quæst.nonagesima disquisitum est.

AVdistis quę contestetur sacrosan- E
ctum Euangelium,dicente domi-
no ad Iudæos, Vos de patre dia- Ioan.8.
bolo nati estis, & desideria patris
vestri vultis facere. Ille homici-
da erat ab initio, & in veritate
non stetit, quia veritas non est in
illo.Cum loquitur mendacium,ex suis propriis loqui-
tur, quia mendax est sicut & pater eius. Nemo fideli-
um dubitet diabolum apostasiæ suæ authorem non ha-
bere.Ipse enim totius erroris est princeps,Qui videns
à deo factum se non mediocris potētiæ, ausus est præ-
sumere diuinitatem, vt quia cæteros vidit inferiores,
seipsum præferret vt deū. Denique nomina quib⁹ ap-
pellatur diabolus & Satanas,ab actu eius cōposita sunt,
non ex natura.Omne enim malum opere probatur,vt
nō substantia in crimine sit, sed voluntas concepta ex
causis.Dum enim se vidit potiorem cęteris,inflatus est
ad exercendum dominationem. Quomodo ergo pa-
trem habere dicitur,qui author sceleris eius habeatur?
Aut vnde probatur ab initio homicida fuisse? Sed scri
ptura illum qui eius fuerit imitator, nomine eius ap- F
pellat, Vt quia ab opere nomen accepit,omnis qui ma-
lum opus fecerit, non immerito diabolus nominetur.
Saluator ergo hoc loco Caïn diabolum appellauit,
quia operum eius æmulus,dum inuidit fratri,homici-
dium perpetrauit, exemplum relinquens crudelitatis
parricidij.Sicut & diabolus dum inuidit homini facto
ad imaginem dei,malignitatem operis sui cumulauit,
typum præbens erroris.Hinc itaque extitit etiam mē-
dax Caïn,dicēte sibi deo,Vbi est Abel frater tuus? Qui Gene.4.
patris sui imbutus malitia, in mendacium prorūpens,
Nescio,inquit,vt cui vitam extorserat,vbi esset nesci-
re se simularet,sic furore cæcatus, vt deo sic respōde-
ret quasi homini, quem putaret se posse celare. Igitur
huiusmodi imitatores facti Iudæi,etiam ipsum domi-
num occiderunt,Caïn potius fratricidam patrem vo-
lentes habere quàm deum,vt totius sanguinis effusi rei
fierent.Authorem enim vitæ perimentes,totius scele-
ris principes extiterūt,Ita vt huic malo etiā filios suos
obligarent dicentes,Sanguis eius super nos & super fi- Matth.27.
lios nostros,Vt enim Pilato suaderent, nihil mali esse
quod petebant,in filios suos retorqueri dixerunt si es-
set iniustum: quia vt furori suo satisfacerent, nec filiis

G quidem suis parcere voluerunt,Nam quia diabolus nō natura malus est,hinc facilius discitur,quia pœna non promitteretur ei qui nō fecerat quod nesciebat,Iniquū est enim punire eū qui non facit aliud quàm quod suæ est naturæ,Et magis istud malū est, si hoc exigas ab ali quo quod scias illum nō posse, Quamobrem iuste plectendus est, quē cum cōstet scire ac facere posse bonū, agit malū. Hoc etiam ex verbis saluatoris poterit adueriti. Ait enim sicut supra memoratū est, Pater vester homicida fuit ab initio,& in veritate non stetit. Igitur si per naturā mendax est,quomodo dicitur in veritate nō stetisse? Hic enim in veritate nō stat,qui in veritate non permanet. Constat ergo diabolum in veritate fuisse,sed nō perseuerasse. Deniq; legimus in Propheta sic dicentem dominum,Si stetissent,inquit, in substantia mea:id est,in lege mea. Et Apostolus ad Galatas,State, inquit,& nolite iterum seruitutis iugo cohiberi. Quid tam apertum? Hic enim mandat vt de cætero permaneant in mādatis eius. Quod si diabolus seruasset,steterat in substantia & in lege dei, Fundamentum est enim lex seruantibus eam. Quomodo ergo quibusdam

Gala.5.

H videtur,diabolū aut malū à deo factū, aut propriam habere originem,id est ex nullo ortum, quod vtrūq; deo videtur cōtrarium? Qui enim ad hoc illū dicit factum vt esset malus,imperfectæ putat deū esse bonitatis,quia perfecte bonus nō facit malum. Qui vero originis eius deum authorē esse non credit,eius dominium deo abnegat. Per hoc enim cum omnia dei sint,aliquid esse arbitratur quod minime ad deū pertineat:quos oportet pœnas perpeti, cum viderint cuncta à deo iudicari per Christum. Quid sit illud Apostoli, Tentatio vos non apprehendat nisi humana. Non sine prouidentia,vt arbitror,magister gentium Apostolus, nō vt tentatio nos apprehendat exoptat, sed vt humana duntaxat,quia diuina tentatio perniciem parit. Hac enim Iudæi apprehensi à serpentibus perierunt. Agentes enim sub dei lege, de prouidentia eius dubitabant: ac per hoc ne diuina nos, sed humana tentatio apprehendat, hortatur. Hic enim tentari à deo dicitur, qui sub nomine eius agēs,ab idolis sperat salutem: quia nō habet deum probatū, Omne enim quod probatum non est,tentatur,& in dubium venit. Ac per hoc diuina tē-

XCIX. 1.Cor.10. Incipit cōcionari.

I tatio mortalis est, humana vero tentatio salutaris est: quia sicut de deo dubitare perniciosum est, ita de homine desperare propter dei legem saluberrimum est.

1.Cor.10. Quamobrem prouidēter Apostolus, Tentatio, inquit, vos non apprehendat *nisi humana*:vt propter dei legē ab *hominibus tentati,fortes inueniamur*,dubitantibus de nobis hominibus carnalibus: deo autem probati simus,quia qui probati deo non sunt, tentantur vt emēdentur. Duplex ergo tentatio est,aliquando enim quasi fideles, aliquando quasi diffidentes tentamur: vt fidelium tēptatio humana sit: propter fidem enim ab hominibus tribulamur, Tentant enim nos si possint abducere à fide. Propter diffidentiam autem tentantur, vt angustiati pœnitentes redeant in viam,sicut factum est etiam Iudæis: cum enim diffiderent de prouidentia dei,tentati sunt à serpentibus, vt dolore correpti emendarentur. Deus enim sic tentat, vt corrigat huiusmodi homines. Est & alia tentatio qua tentatus est Abrahā & Iob, nec nō & Tobias famuli dei: vt Abraham per tribulationem oblati vnici & dilectissimi filij vberiorem fructum iustitiæ haberet ad æternam gloriam. Iob autem amissione totius substātiæ augmētaretur diuitiis locupletatus in cœlis & in terra. Tobias vero cæcitatem luminum passus sic prouectior extitit, K vt ad præsens gloriosus fieret receptis oculis, & in futurum seruaretur ei claritas perpetua,quia ad hoc probantur iusti,vt proficiant. Ideoq; in tentatione robusto animo esse debemus,scientes non ad diminutionē nostram hoc proficere,sed augmentum,si modo æquo animo toleremus per Christum dominum nostrum.

Tentatio duplex.

Gene.22.

Iob.1.&2.

Tobiæ.2.

Quomodo in Euangelio Matthæi dictū sit,Confiteor tibi pater domine cœli, &c. Audistis fratres charissimi quid contestetur Euangeliū dicente domino,Confiteor tibi domine cœli & terræ,qui abscondisti hæc à sapiētibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis,Ita pater quoniā sic fuit placitum ante te. Igitur si dictorum sensum inspiciamus, videbimus ea quæ ad exhortationem credentium à domino dicta sunt, eorum qui propterea quòd mundanam sapientiam spernunt,paruuli videntur sapiētibus mundi, qui nullo testimonio commendati sapientes volunt dici. Idcirco indignum visum est deo his ostendere veritatem:humilibus autem qui nihil de se præsumentes diuinæ se voluntati inclinant,æquitate cogente salutaria reuelāda sunt. Hic enim prudens deo est & salutis suæ memor,qui scientiæ suæ anteponit dei legem, quam vtiq; videt non verborum strepitu fulciri,sed rerum virtutibus,Et sine dubio hic stultus & vanus est,qui huic rei se commendat quæ nulla munitur prærogatiua signorum. Vnde non literatis seculi regnum deus promisit, sed fidelibus: neque scrutatoribus syderum æternitatē pollicetur,sed rectè agentibus:nō dialecticis,qui fraude & minutis quibusdam ratiunculis verum excudere nituntur, gloriam dat, sed bonæ volūtatis hominibus,qui accurati magis vita sunt quàm sermone. Istos enim reprobat deꝰ, qui oratione *clari sermonis magis vti volunt* quàm bonis actibus. Nam & gloriam dei in se vult conuertere,qui rem dei verbis exornare se putat. Res enim ipsæ per se placere debent, vt non sermo,sed sensus laudetur. Si enim sensus author est literæ,& verba propter res significandas inuenta sunt,cur non magis res ipsæ puro sensu promendæ sunt, vt fœlicius mentem incitent ad salutem? Ideoq; piscatores elegit dominus noster Apostolos, homines simplices & sine literis,qui sine aliqua versutia fidem seruando, & bene viuendo,dei in se ostenderent veritatem. Vn- M
de & Apostolus Paulus, Et ego veniens, inquit,ad vos fratres,nō veni in sublimitate sermonis aut sapientiæ. Et inter cætera, Quia nō ait in sermone est regnū dei, 1.Cor.4.
sed *in virtute* : vt quia verba contradictioni obnoxia sunt,dei legi virtus testis existeret,cui omnis cedit sermonū sublimitas. Itaq; hæc idcirco præmissa sunt fratres charissimi,vt consuleretur simplicioribus:ne forte indignos se putarent gratia dei, quia minime sunt literis forēsibus eruditi, cū magis ad laudem proficiat simplicitas eorū: quoniam quod prudentes mundi nō vident superbia literarum, hoc reddunt nō verbis sed cōsilio prudentes. Sciunt enim in bonis operibus requiescere deū & fidem quærere, non cultum sermonū. Legunt enim dicentem dominū, In quo requiescā, nisi Esa.46.
in humili & mansueto & tremēte verba mea? Quamobrem vt digni efficiamur ad præmissa prēmia,ea quę à domino iubentur facere debemus, securi quia hos diligit dominus qui verba eius custodiunt. Sic enim dicit discipulis suis, Si diligitis me, præcepta mea ser- Ioan.14.
uate:vt in his domino seruiētes regni eius hæredes esse possimus per Iesum Christum dominum nostrum.

Matth.11.

1.Cor.1.

Quomodo contra Leuitas Romanos disceptandum sit,

A dum sit,qui contendunt Leuitas sacerdotibus, & diaconos presbyteris coæquare. Dum iustis charitatis parere volumus, in vituperationem forte cademus qui de re quę nulli aliquando in dubium venit,scribimus:quia cum amicitiam offendere nolumus,studium quod ad aliquam rem occultam reuelandam proficere debuit, *intricamus*:quāuis propter nimiam stultitiā cuiusdam hoc asseuerātis, quod in subiectis pandenꝰ, istud nobis iniunxerit charitas memorata,ne cum nemo diu ad hoc responderit,in peius proficeret, vt diu in vano exercitatus emēdari nō possit. Hoc enim charitatis studium est,quæ nō quærit quæ sua sunt: Quidā *igitur qui nomē habet Faleridij,duce stultitia* & ciuitatis Romanæ iactantia, Leuitas sacerdotibꝰ,& diaconos presbyteris coæquare contendit,non dicam præferre, quia stultius est,& forte incredibile videtur,& nos nō emendatores,sed calumniatores habeamur, Qua igitur lege quáve consuetudine, quonā exemplo hoc aggredi audeat,nullū scire arbitror, vt istos quibus cōfessus in Ecclesia datus est, minime iis coæquet qui propter quòd Antistites dei sunt,in domo dei & in hono-

Hoc imitatꝰ est ex Hieronymo & Ambrosio.

B re Christi cum dignitate consistunt. Quæ audacia est presbyteris ministros ipsorū pares facere? Quæ temeritatis præsumptio,sacerdotibus baiulos tabernaculi & *omnium* vasorū eius & lignorū conciliores & portitores aquæ cōferre? Hoc enim officium fuit Leuitarum. Tale est,si prefectis officiales,dominis serui equentur.

Numer.8. Hoc enim scriptū est dicēte domino ad Moysen, Accipe tribū Leui de medio filiorum Israël & statue illos ante Aaron sacerdotē,& deseruient ei. Quid hoc exēplo apertius quod etiam nunc in Ecclesia custoditur? Quanquā Romanæ Ecclesiæ diaconi modico inuerecundiores videantur,sedendi tamē dignitatem in Ecclesia nō præsumunt. Vt autem non omnia ministeria obsequiorum per ordinem agant, multitudo facit clericorum. Nam vtique & altare portarent & vasa eius, & aquam in manus funderent sacerdoti, sicut videmꝰ per omnes Ecclesias., & sicut cōstitutum est à domino per Moysen: nunquid aut meliores Helisæo sunt, quia aquam fundebat in manus Heliæ? Sic autem diaconos aduersus presbyteros defēdit,quasi ex presbyteris diaconi,& nō ex diaconis presbyteri ordinētur. Sed quia

C Romanæ Ecclesiæ ministri sunt,idcirco honorabiliores putantur quàm apud cæteras Ecclesias,propter magnificentiam vrbis Romanæ,quę caput esse videtur omnium ciuitatū. Si itaque sic est, hoc debent & sacerdotibus suis vendicare:quia si ij qui inferiores sunt,cre scunt propter magnificentiam ciuitatis,quanto magis qui potiores sublimandi sunt. Quicquid enim officialibus præstatur,augmentum fit potestati, Sicut honor serui ad laudem proficit domini: quanquam apud iustum iudicem deum vnicuique hic honor maneat qui decretus est singulis Ecclesiarum officiis,vt qui diaconus est diaconi honorem per omnes Ecclesias habeat. Non enim qualiscunque honor est antistiti dei seruire in Ecclesia duntaxat,vt sacerdos totius honoris Eccle siastici dignus habeatur. Maior enim ordo intra se & apud se habet & minorem, presbyter enim & diaconi agit officium & exorcistæ & lectoris. Presbyterum autem intelligi Episcopū,probat Paulus Apostolus, quā-

1.Timo.3. do Timotheum quem ordinauit presbyterū, instruit qualem debeat creare Episcopum. Quid est enim Episcopus,nisi primus presbyter,hoc est summꝰ sacerdos. Denique non aliter quàm compresbyteros hic vocat & consacerdotes suos. Nunquid & ministros condiconos suos dicit Episcopus? Nō vtique,quia multo in- D
feriores sunt: Et turpe est iudicem dicere primicerium. Nam in Alexandria & per totam Aegyptum si desit Episcopus,consecrat presbyter. Quanta autem sit dignitas ordinis sacerdotalis,causa ostendit Caïphæ;qui cum esset homo pessimus, prophetauit. Quare? Quia Ioan.11.
princeps,inquit,erat sacerdotum. Et iterum multū distare inter diaconum & sacerdotem liber approbat quem dicimus Actus Apostolorum. Cum enim ex Sa- Act.8.
maria credidissent Philippo prædicanti diacono ab Apostolis ordinato,miserunt,inquit, ad Petrum & Ioannem vt venirent & his qui crederent darent spiritumsanctum per manus impositionem, Sed insci cre
do scripturarum aut immemores legis hæc defendūt. Recordari ergo debet qui ista putat asserenda, quid Leuitis acciderit cum taliter sapererit. Cum enim nihil inter sacerdotes & Leuitas interesse præsumerent, Numer.16.
deo iudice hiatu terræ absorpti sunt Chore & consentientes ei, & ducentos quinquaginta viros torrens *ignis simul consumpsit*. Et Ozias rex eum opus sacer- 2.Paral.26.
dotale præsumeret, lepra perfusus est, vt hoc vtique exemplo cæteri territi non audeant quod sibi concessum non est præsumere. Nunc enim videmus diaco- E
nos temere quod sacerdotum est agere per cōmunia, & in oratione id velle,vt respondeatur illis,cum istud solis liceat sacerdotibus. Diaconi ergo ordo est, accipere à sacerdote, & sic dare plebi. Vides quid pariat vana præsumptio. Immemores enim elationē mentis, eo quòd videant Romanæ Ecclesiæ se esse ministros, non considerant quid illis à deo decretum sit, & quid debeant custodire: sed tollunt hæc de memoria assiduæ stationes domesticæ & officialitas, quę per suggestiones malas seu bonas nunc plurimum potest. Aut timentur enim ne male suggerant, aut emuntur vt præstent. Hi sunt qui faciunt eos ordinis sui non considerare rationem. Dum enim per adulationem obsequūtur illis illicite,præcipites illos faciunt, vt plus sibi putent licere: quippe cum videant non sic deferri sacerdotibus,ac per hoc anteferri se putāt, Sed testimonio, inquit,diaconi sit presbyter, quasi istud ad prærogatiuam pertineat magnitudinis. Legimus enim ad ple-
bem dixisse Petrum Apostolum, Eligite, inquit, ex vo- Act.6.
bis quos constituamus deseruire ministris Ecclesiæ, F
Nolo dicere, mensis. Ecce laicorum testimonio creati *sunt diaconi*. Et Apostolus eum qui ordinandus dicitur Episcopus etiam *testimonium vult* habere gentilium. Sic enim ait, Oportet enim hunc & testimo- 1.Tim.3.
nium habere bonū ab his qui foris sunt. Omnium ergo est testimonium dare,& non tamen omnes hoc honore digni sunt. Iudicare enim omnes possunt, & non tamen *omnes* possunt esse quod iudicant. Potest enim pictor iudicari bonus, & præferri alteri ab illo qui pingere nesciat:& choraula melior alio choraula approbari,ab eo qui alterius est artis, Ita & testis potest esse creandi presbyteri qui inferior ordine est. Et iterum quo instentur & patent sibi multū deberi à nobis, Perducuntur enim,inquiunt,qui ordinandi sunt, vt dum lateri illorum septi sunt,honore digni videantur. Fateor facti eorum esse,sed quasi officialis, Ab Episcopo enim mittitur vt obsequium prębeat ordinando. Nam & imperator vt imperator appareat, ordinatur obsequio militari,non tamen melior nec par est exercitus imperatori. Nam & Aman cum esset clarus in honore militari,à rege minus est vt Mardocheo in obsequium Hester.6.
iret, vt quantum dignus esset Mardocheus ex huiusmodi

G modi obsequiis nosceretur. Ita & diaconi creãdis presbyteris in obsequium mittuntur, vt dignos eos fieri sacerdotes omnes intelligant. Exceptis enim sacerdotibus, quibus obsequium debent, omnibus præponuntur

CII. diaconi. Quomodo cõtra Nouatianos contendẽdum sit, qui pœnitentiã salutarem negant. Dicunt

Lucæ.9. discipuli sui ad Iesum, Domine vis vt dicamus, descẽdat ignis de cœlo & consumat eos sicut fecit Helias? Et respondit illis dominus dicens, Nescitis cuius spiritus estis, Filius enĩ hominis non venit animas perdere, sed saluare. Cum dignũ vtiq; esset vindicare in Samaritanos non excipientes eum, dominus tamen qui ad misericordiam dandam aduenit, sententiam amo-

4.Reg.2. uit, vt de cætero corrigentes emẽdarentur. Et Prophetа Helisæus indignatus pueris qui ei contumeliam faciebant, deo iudice vindicauit in eos, vt eo loco ab vr-

Ioan.8. sis comederentur vbi sylua esse negatur. Dominus autem oblatæ sibi meretrici pepercit, ei videlicet quam in adulterio se deprehendisse maiores Iudæorum dixerunt, vt quia pia prædicatio incœperat, non condẽ-

Numeri.15. nandum, sed ignoscendum doceret. Nam per Moysen

H data est lex, quia iustum fuit vindictam in primordiis suis cum seueritate exerceri, quia & in illum qui sabbatis exiit ligna colligere funebriter vindicauit: & in

Leuitici.24. filium Aegyptiæ qui blasphemauerat in deum, similiter vltionem dedit: & in causa fusilis vituli percussit

Exod.32. filios Israël. Vnaquæque ergo lex inter ipsa primordia sensum sui plenum ostendit, vt vetus lex, quia ad vindicandum promptior erat, inter initia sua asperior videretur, vt metu incusso diligentes & solicitos faceret auditores suos. Noua ergo propterea, quòd pia & ad misericordiam facilis est, primordia sua mitissima & clementissima demonstrauit, vt ipsa oblectatione ac dilectione omnes ad indulgentiam prouocaret, Post-

Acto 4. ea autem & illa quę asperior visa est propter fragilitatem humani generis, non solum rigorem suum mollii-

Acto.13. uit, sed & humanã & piam se præstitit, & hæc quæ clemens visa est propter fragilitatem humani generis a-

Acto.12. liquando vindicauit. Ananias enim cum Saphira vxore sua diuinitus cæsi sunt, Et Elimas magus incredulus & dei legi repugnans, domini iudicio & virtute cæcatus est, Et Herodes rex propterea quòd honorem non

I dedit deo cœli, ab angelo dei percussus scatens vermibus expirauit. Ne quia misericordia prædicatur, inultum omnino putarẽt homines & impune peccare, timorem posuit, ostendens ad hoc dari veniam delictorum, vt quasi ex mortuis viuificati, postea abstinerent se à contrariis, vt id elaboretur, ne quis hinc cum crimine exeat, quia ad iudicium venietur. Hæc enim vnicuique sententia imputatur in qua definitur, Quoniam igitur noua lex plenitudinem habet misericordiæ, ne contemptui duceretur ab amatoribus peccatorum, in supradictos vindicauit. Vetus vero lex quanquam ad vindictam data sit, quibusdam tamen ignouit, ne omnino crudelis diceretur: sed in plures vindicauit, quia sensus eius ad vlciscẽdum promptus est. Sine dubio ergo maior gratia nouę legis est quàm fuit veteris. Si ergo maior gratia est, quomodo negat hoc præstare posse quod præstitit illa quæ minorem gratiam habuit? Erat enim propẽsior in seueritatẽ. Itaque si ista pœnitentibus ignouisse probatur, quid fieri potest, vt ista quæ clemens est, non recipiat pœnitentes? Nam & Iudæi filij dei appellati sunt, qui per Moysen

1.Cor.10. in nube & in mari baptizati, Apostoli Pauli authoritate leguntur: legem enim accepturi proculdubio purificati noscuntur, vt de cætero acceptæ legis redderent K rationem, vt si quid peccarent per pœnitentiam se reformarent, dicente domino per Esaiam Prophetam,

Esa.45. Pœnitentiã agite qui erratis & conuertimini. Sed forte econtrario dicitur, pœnitẽtia quidem prædicata est, non tamen remissio. Si ergo pœnitentia à deo prædicata est, fructus erit agentibus pœnitẽtiam. Nec enim superuacue hoc dominus commoneret. Porrò autem sciens dominus conuersis dari debere peccatorum remissionem, hoc præcepit: quippe cum dixerit, Nolo

Ezech.18. mortem peccatoris, tantum vt conuertatur & viuat. Itaque & est fructus pœnitentię, sicut claruit, conuersis ad deum. Exclusa est ergo Nouatiani impie composita assertio, qua verborum domini sensum inuertit dicẽs,

Matth.10. Ait dominus, Qui me negauerit, & ego negabo ipsum: vt si quis alius Christianus quacunque ex causa negauerit, iam redire non possit, aut certe reuertens, minime recipiatur. Et vbi erit demandata pœnitentia? cum saluator post datam hanc sententiam negantem Apo-

Matth.26. stolum Petrum non negauerit. Quare? Quia pœnitentia subsequente erratum suum amarissime fleuit, sciens

L vtique conuersis ignosci & reformari eos per pœnitẽtiam. Sed Nouatianus fingit agendam pœnitentiam, Quia enim aperte non audet negare pœnitentiã dandam astrictus lege, subtiliter hanc frustrare contendit. Quando enim dicit, quia qui negauerit, nullo modo veniam habebit, sed negabitur & ipse in conspectu angelorum dei, quomodo nõ cum dolo agendã pœnitentiam profitetur? Hinc autem manifeste fraus

Matth.12. eius apparet, cum subiungit dicens, Quicunque peccauerit in spiritumsanctum, nõ remittetur ei, neque hic neque in futurum. Quãuis alia causa sit qua peccatum est in spiritumsanctum, & alia negare dominum Iesum, Nouatianus tamen vt huic peccato veniam deneget, vnum sensum vult esse, & negantis dominum, & peccantis in spiritumsanctum, vt hac tergiuersatione fructum amputet pœnitentiæ. Si enim idem est negare dominum quod peccasse in spiritumsanctum, nulla venia speranda est negãtibus, neque fructus aliquis pœnitentiæ, quia hoc peccatum, neque hic, neque in futuro remitti dominica oracula promiserunt. Hinc ergo apparet Nouatianum cum dolo dicere agendam pœnitentiam. Vt quid enim pœniteret, si delictum aboleri negatur? Pœnitentiæ enim gemitus, fletus & lamen- M tatio hoc acquirit, vt & veniam mereatur & reformationem. Denique Dauid pœnitens & confitens peccatum suum & veniam meruit, & ad pristinum statum redditus est, quia & rex permansit, & postea prophetauit. Quod liquido probatur: in quinquagesimo enim Psalmo pœnituit, & postea persecutionem à filio suo passus prophetauit. Tertius enim Psalmus iuxta historiam post quinquagesimum est. Sed forte regi ignosci oportuit, humilibus autem ignosci non debet, cum magis potentioribus difficilius ignoscendum videatur.

Rom.9. Deus enim personam hominis non accipit, Quanto enim quis sublimior, tanto magis, licet leue peccatum eius, graue est crimen. Sicut enim humilitas in potente sublimis & magnifica est, ita & culpa eius pro crimine habenda est. Exceptis enim peccatis quæ cõstat omnibus esse illicita, non omnia licent potentibus quæ sunt concessa humilibus, Dignitatis enim homini negociari deforme est, & popinam ingredi notabile est. Senatoribus quoque fœnus diffamia est. Si ergo in his leuibus inuẽti notandi sunt, tanto magis rei cõstituẽdi sunt si peccauerint. Per hoc ergo apparet Dauid

gratissime

A grauissime peccasse, & quidem duplici modo: cõuersus tamen & homicidij & adulterij veniam cõsecutus est, & quod est amplius, deflens reformatus est. Cum enim à Propheta Nathan argueretur, peccatum celare non

2.Reg.12. ausus est, sed cõfessus est dicens, Peccaui domino. Tũc respõdit Propheta & dixit, Abstulit dominus peccatũ tuum, & nõ morieris, quoniam pœnituisti. Et quia inuenitur postea prophetasse, dubium non est hunc reformatum. Nam & Achab correptus à Propheta propter mortem Nabuthe ibat plorans, & cõscidit vestimenta sua, & præcinxit se cilicio, & factum est verbum

3.Reg.21. domini in manu serui eius Heliæ de Achab, & dixit

Ionæ.3. dominus. Audisti quoniam motus est Achab à facie mea, non inducam ei mala in diebus eius. Et Niniuitis peccata deflentibus, imminente morte reparata est vita, Ecce quantus profectus est pœnitentiæ. Sed forte dicatur econtra, Concessa quidem est, sed non de crimine idololatriæ: quanuis enim hæc grauia sint, maius est tamen crimen idololatriæ. Recte tamẽ explosa est non ex modica parte Nouatiani assertio, qua duo crimina grauia cõcessa pœnitentiæ videntur, Quia si for-

B nicationi ignosci non debet, sicut Nouatiano videtur, quanto magis homicidio: aut adulterio. Sed hinc vanitas eius apparet, quando hęc quæ grauia sunt concessa probantur: quamobrem nũc, an idololatris concedi

Matth.16. posse promiserit deus, requirendũ est, Omne enĩ quod iure hic concessum non fuerit, nec in futurum poterit concedi. Hic enim sicut dixit dominus, aut ligantur, aut soluũtur peccata, In futuro autem nihil aliud erit, nisi remuneratio aut condemnatio, Omnis enim qui hic iure reprobatur, non poterit eligi, aut dignus in futurum iudicari. Audiamus igitur quæ dicat dominus

Hiere.3. de idololatris ad Hieremiam Prophetam, Vade & dic inquit, reuertere ad me cõmemoratio Israël, dicit dominus, & non firmabo faciem meam in vos, quia misericors ego sum dicit dominus, & non irascar vobis in æuum, veruntamen cognosce delictum tuum, Impie egisti & posuisti vias tuas in alienos subtus omne lignum nemorosum. Ecce quid promittit eis qui post lapsum ad se conuertuntur, vt post apostasiam regressis remittat peccata, Et iterũ dicit deus per Hieremiã

Baruch.4. Delicati mei ambulauerunt vias asperas, ducti sunt vt grex direptus ab inimicis. Constantes estote filij, &

C proclamate, ad deũ erit vestra in abductione memoria. Nam sicut fuit mens vestra vt erraretis à deo, duplicabitis decies tantum conuersi quærentes eum. Qui enim induxit in vos mala, inducet in vos æternam io, cunditatem cum salute vestra. O clemẽtia dei, quemadmodum lapsos prouocat vt se erigãt, quomodo hortatur vt post errorem idolorum reuertantur ad eum: quasi pater benuolus filiis suis iocunditatem perennẽ promittit salutis, si se corrigant. Item apud eũdem in-

Hiere.24. ter cętera, Et restituam illos in terram istam & rædificabo eos & non destituam, & replantabo eos & non reuellam, Vt quia cõminatus dixerat, Sacrificans diis, eradicabitur: ne peccantes in deum desperarent de se, quòd iam quia sacrificauerant idolis eradicati, replãtari non possent, hortetur eos, quia si pœniteant poterunt ad statum suum pristinum reformari. Sententia

Ionæ.3. enim tunc manet si non emendetur delictum. Deniq; Niniuitis prædicatum est, quia post triduum euerteretur ciuitas eorum. Quare post triduum, nisi vt aut pœniterent & auferretur sententia, aut in eo permanentes iustius deperirẽt? Hoc est quod dixit per Pro-

Ezech.18. phetam, Nolo mortem morientis, tantum vt reuertatur & viuat. Ita factum est vt morituris peccatorũ cau- D causa Niniuitis, ignosceretur pœnitentia subsequente. Vt quid enim cętum annis sub Noë arcam inuenimus Gene.6. fabricatam, nisi vt videntes & audientes quid immineret, emendarent se? Neminem enim deus vult perire. Hinc est vnde in Salomone legimus, Quoniã, in- Ecclesiastici.12. quit, altissimus misertus est pœnitentibus, Et iterum, Sapien.11. Misereris omniũ quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter pœnitẽtiam. Hoc sensu & dominus dolẽs super perfidiam Iudæorum, ait, Hierusa- Matth.23. lem Hierusalem quæ interficis Prophetas, & lapidas missos ad te, quoties volui congregare filios tuos, quẽadmodum gallina congregat pullos suos sub alis suis, & noluisti. Igitur semper dominus per totam legẽ peccatores ad se cõuerti hortatur, nolens opus suum perditioni esse obnoxium, cũ nec alia causa lex esset, quàm vt ex errore homines conuertantur ad veritatem, Ita tamen, vt in nouo testamento author legis clemẽtior videatur, quia tempore quo sacramentum filij sui domini nostri manifestare dignatus est, largior & vberiòr in misericordia esse voluit, vt plus gratiæ prædicante filio esset quàm fuerat prædicantibus seruis. Nec immerito, Sic enim fuit dignum vt maiora dona per E filium quàm per famulos largiretur. Deniq; ad se conuersis credentibus omnia simul peccãtibus concedit, nulla interueniente lamentatione pœnitentiæ. Vnde dicit Paulus Apostolus, Sine pœnitẽtia enim sunt do- Rom.11. na & vocatio dei. Post autem si peccauerint, per pœnitentiam poterũt mereri veniam. Et quia post acceptam gratuitam misericordiam peccauerunt, non iam gratis, sed interueniente gemitu & fletu possint ad indulgẽtiam peruenire, Impossibile est enim homini, vt non peccet. Vnde Ioannes Apostolus, Si dixerimus, 1.Ioan.1. inquit, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Si confitemur peccata nostra, fidelis & iustus est vt remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniustitia, Sicut Dauid meruit veniam & reformationem cum confiteretur peccatũ. Certe Christianis loquitur Ioannes Apostolus. Ait em in subiectis, Filioli mei hæc scribo vobis, vt non pec- 1.Ioan.2. cetis: & siquis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum. Hoc dicit, vt si post baptismũ peccauerimus, aduocatum supplices deprecemur vt exoret pro nobis patrẽ. Si enim apud veteres nostros F pœnitẽtia habuit locum, quomodo fieri potest, vt hoc tempore locum non habeat quando maior clementia prædicationis est: & qui inimicis misertus est vocando illos ad gratiam, amicis factis nõ miserebitur cum mercede? Tribulatio enim cordis, merces est pœnitẽtis. Si lapsis pœnitentibus, qui ante lapsum amici fuerant, non ignosceretur, quod dictum Nouatiani si esset verum, dolerent homines ex inimicis factos se amicos, Aut qualis æstimandus erat ille si inimicis nõ pœnitentibus misericordiam daret, amicis vero & pœnitentibus non daret. Præterea cum sciat dominus diabolum aduersus amicos & seruos dei plus se extollere & sæuire, Vnde dicit Petrus Apostolus, Vigilate & so- 1.Petri.5. brij estote, quia aduersarius vester diabolus fremens sicut leo circumit quærens quem deuoret, Quoniam ergo nouit dominus aduersarium nos habere horrendum & validum, si victi ab eo fuerimus, vult nos ad auxilium suum configere, dolens elisos nos, vt virtute eius reparati fortiter repugnemꝰ. Sicut enim nisi bre- Matth.24. uiati fuerint dies illi quos dicit dominꝰ, nulla fiet salua caro: ita etli negetur hominibus pœnitentia, nemo

poterit

G poterit ſaluus fieri. Si enim nemo,inquit, gloriabitur
Prouerb.20. mundum ſe habere cor: Et alibi, Nemo,ait,ſine ſorde,
Iob.25. nec infans vnius diei:quis poterit euadere ſi pœnitentia denegetur?Et vbi eſt quod dicit dominus,quia gaudium erit in cœlo ſuper vno peccatore pœnitentiam
Lucæ.15. agente:Sed ſi maiora crimina,inquit ignoſci non debent,fornicatio & idololatria,vbi eſt dictum dominicum,quo omnia peccata,& blaſphemias promittit remitti hominibus, ſpiritus autem ſacti blaſphemia non remittetur hominibus:Omnia enim peccata dicit poſſe remitti,excepto vno.Nunc elige Nouatiane de quibus vis dictum, De adhuc non credentib⁹, aut de iam credentibus?Si de credentib⁹,quomodo dat remiſſionem peccatorum: cum conſtet omnes antequam credant in deum peccaſſe & in ſpiritumſanctum? Nam nónulli geſta dominica magicas artes appellant, opus ſancti ſpiritus dæmoniis aſſignantes.Si autem de credentibus vis dictũ,excluſa eſt aſſeueratio tua,quia omnia peccata remittentur ei,& qui dixerit,inquit,verbũ
Matth.12. contra filium hominis,remittetur ei.Ergo ſiue in deũ,
H ſiue in Chriſtum peccetur,remittetur hominib⁹. Omnia enim peccata complexus eſt, præter in ſpiritumſanctum.Itaque non hoc peccatum vult intelligi,quod peccatur in deum,hoc eſſe & in ſpiritumſanctum:ſi enim hoc eſſet, non vtique iſtud exciperet, Quoniam ergo aliud peccatum ſignificat, cum blaſphematur in ſpiritumſanctum: ad perſonam enim pertinet hoc dictum,non ad naturam ſpiritusſancti, ſiue iam credentibus per pœnitentiam,ſiue futuris credẽtibus per baptiſmum omnia remittentur peccata. Quòd autem in ſpiritumſanctum peccauerunt Iudæi, alia cauſa eſt, & quæ ad tempus illud pertinuit, Vnde non illis hoc remitti,neque hic,neque in futurum oſtendit.Non enim errore peccauerunt in ſpiritumſanctum, ſed maleuolentia. Scientes enim prudentesq; opera quæ viderunt in geſtis ſaluatoris,dei eſſe,vt populum à fide ei⁹ auerterent,hęc ſimulabant eſſe principis dęmoniorũ,Hinc
Lucæ.11. eſt vnde dicit eis dominus,Vos habetis clauem ſcientiæ, & nec vos intratis, nec alios ſinitis intrare. Hæc ergo ſententia contra maleuolos prolata eſt, quibus remedium inueniri non poteſt vt ſaluentur.Nihil eſt e-
I nim hoc crimine grauius, fingit enĩ falſum eſſe, quòd ſcit eſſe verum: Iudæi enim qui ſub dei lege eſſe videbantur, quibusq; facta promiſſio Chriſti eſt, videntes magnalia,& intelligẽtes hoc eſſe quod promiſerat de⁹, inuidia cæcati ſunt vt hoc eſſe negarent,& non ſolum negarent,ſed & perſequerentur vſque ad mortem.Nõ ergo dignum eſt, iſtis peccatum hoc vnquam debere remitti,qui conſcientia ſua teſte,deo cui ſe deuotos dicebant, auſi ſunt repugnare. Vt autem in deum vel in Chriſtum peccetur,diuerſæ ſunt cauſæ, Aut enim aliquis dum fœlicitati alterius inuidet, dolore humilitatis ſuæ inſurgit in creatorem:aut aliquid repentinum paſſus quod ſit aduerſum,in iracundiam excitatus, in parentem iniurioſus exiſtit, Chriſti autem incarnatio etiam ad iniuriam prouocat. Dum enim ignorant homines ſacramentum incarnati Chriſti, blaſphemant, indignũ ducentes ſi filius dei qui incorporalis & ſimplicis naturæ eſt, hominum more natus dicatur, Blaſphemãt ergo qui ignorant myſterium, Quamobrem conuerſis his porrigenda eſt manus, quia ſic cõtra verum exiſtunt,dum pro vero ſe facere arbitrãtur, Tortus huiuſmodi & exungulatus hoc verũ eſſe dicit quod perſequebatur,Supramemorati autem Iudęi aliud ſenſerunt & aliud egerũt, qui ſine iudice & carnifice cõ-

ſcientia ſua teſte ſemper torquẽtur. Qui enim per er- K
rorem inimicus exiſtit vero,cum cõuerſus fuerit,gaudet cognouiſſe ſe veritatem: maleuolus autem nõ habet quod emendet,ſi enim conuerterit ſe,incipiet verũ dicere quod prius falſum eſſe non neſciebat.Spiritui autem ſancto vt fiat iniuria,cauſa nulla extitit: officium enim eius offenſionem nõ parit, quia in virtute ſignorum & prodigiorum apparet. Quis enim inſibilare contra eum audeat, videns mortuos excitatos? Aut quis iraſcatur ei cuius effectu videat currentes paralyticos,cæcum lumen accipere, ſurdum audire? Aut quomodo non amabit eum, quem videat ſpiritus immundos eiicere,leproſos mundare,& ſimil omnes infirmitates curare?Huic Iudæi maluerunt iniuriam facere,opus eius dicentes opus eſſe dæmoniorum,dummodo inuidiã atque odiũ contra ſaluatorẽ exercentes explerent: idcirco neque hic neque in futurũ hoc peccatum remitti eis oſtẽdit.Sed Nouatianus maiora, inquit,crimina nominatim nõ remitti probantur,id eſt, idololatria & fornicatio poſt lauacrum, Idcirco enim in baptiſmo ait, ſimul omnia remittuntur peccata, vt L
de cætero ſi quid graue commiſerint, nullo modo veniam conſequantur: quia poſt acceptum ſpiritumſanctum, quod contra ſpiritumſanctum eſt admitti non debet.Quis neget peccari nunquam debere,ſi eſſet poſſibile?Porrò autem ſciens deus fragile genus humanũ, ſemper remediis ſalutaribus proſecutus eſt eos, vt poſt peccata haberent quomodo ſe repararẽt. Si autem ſpiritus datus prohibet peccantibus dari pœnitentiã, nulla prouidentia eſt in nouo teſtamento, & melius videbitur veteribus prouiſum, quibus medicina iſta minime eſt denegata, Et quomodo maior gratia eſt in nouo quàm in veteri?Nam hoc inimici eſt, qui ſciens hominibus aliter prouideri non poſſe vt perueniãt ad ſalutem quàm interuentu pœnitentiæ ſpiritumſanctũ dari,cui ſi iniuria facta fuerit metu aliquo,aut per aliquem errorem, iam ſatisfactio locum non habeat reformandi hominẽ. Hoc eſt occaſionem quæriſſe perdendi homines non ſaluandi.Sed abſit, quia dominus ait,Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſal- Lucæ.9.
uare. Nam ſi nobis peccata quæ in nos peccamus inuicem,ſi conuertamur, ſeptuagieſſepties remitti à no- M
bis alterutrum præcepit deus,quanto magis ipſe ſi in il Matth.18.
lum peccetur ignoſcit cõuerſis. Omnem enim peccatorem conuerti vult, Vnde Apoſtolus fornicariis & 2.Cor.12.
immundis remiſſum probat dicens, Ne forte veniens lugeam multos ex his qui ante peccauerunt & nõ egerunt pœnitentiam ſuper immunditia & fornicatione quam geſſerunt. Probat quoſdam egiſſe pœnitentiam, de quibus non dolet,ſed gaudet.Aliquos autem ſignificat non egiſſe fornicationis ſuæ pœnitẽtiam, propter quod & lugere ſe eos dicit,non pertinentes ad vitam, quia non egerunt pœnitentiã. Si enim huiuſmodi criminis in hac vita ſemper agenda pœnitentia eſſet,non diceret lugere ſe eos,quia non egerunt, ſed quia nõ agunt.Scientes autem hæc, incipient peragere pœnitẽtiam,quia non egerunt. Hoc enim volebat vt veniens ad eos pacem haberet cum communione eorum.Ecce probatum eſt,fornicariis poſt actam pœnitentiam cõmunicandum eſſe.Non enim poteſt illis communicari quandiu agunt. Tunc autem communicandum eſt cum deſinunt agere iudicio Eccleſiæ.Nunc ſupereſt videre an ſpecialiter idololatris poſſe remitti probemus, Legimus enim in Apocalypſi beati Ioannis Apoſtoli pœnitentiam ſuper idololatriam prædicari.Commonentur

A nentur enim Epiſcopi,quos angelos vocat,id eſt nun-
Gala.4. cios,ſicut & beatus Paulus Apoſtolus ait, Sicut angelũ
Apoc.2. dei accepiſtis me, vt peccantibus dent pœnitentiam, nec eos patiantur minime commoneri qui ſcandala faciunt in Eccleſia, cum ſint & ipſi de Eccleſia. Dicit ergo:& angelo Pergami Eccleſię ſcribe,Hæc dicit,qui habet gladium ex vtraque parte acutum, Scio vbi habitas,vbi ſedes eſt ſatanę.Et tenes nomen meum,& nõ
Nume.24. negaſti fidem meam, in diebus quibus Antipas teſtis meus fideliſſimus occiſus eſt apud vos vbi ſatanas habitat:ſed habeo aduerſus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam qui docebat Balac mittere ſcandalum ſub oculis filiorum Iſraël,manducare delibata & fornicari: ita & tu habes tenentes doctrinam Nicolaitarum,Similiter age pœnitentiam. Hanc dicit eſſe doctrinam Nicolaitarum quæ fuit in Balaam, id eſt idololatriam & fornicationẽ, de qua iubet agi pœnitentiam.Et quia hominibus Eccleſiæ loquitur, oſtẽdit dicens,Hæc dicit ſpiritus Eccleſiis.Quis autem fructus eſt pœnitentiæ ita ſignificat, Vincenti,inquit,dabo manducare manna quod eſt abſconditum, vt per
B pœnitentiam quiſquis vincat peccata. Quid eſt enim pœnitere,niſi dolere præterita, & de cætero temperare ab his quæ admiſerat? Et angelo Thiatyræ Eccleſiæ ſcribe,Hæc dicit filius dei qui habet oculos ſicut flammam ignis,& pedes eius ſimiles æraméto Tyrino,Scio opera tua & dilectionem & fidem & miniſterium & patientiam & opera tua nouiſſima meliora prioribus, Sed habeo aduerſum te, quòd ſinis mulierem Iezabel, quæ ſe dicit Prophetã & docet & ſeducet ſeruos meos fornicari & mãducare immolata idolis: & dedi ei tẽpus ad pœnitendum, & noluit agere pœnitentiam de fornicatione ſua.Ecce mittam illam in lectum, & adulteros eius cum illa in tribulatione magna, niſi egerint pœnitentiam factorum ſuorum, & natos eius occidam morte: & ſcient omnes Eccleſiæ, quia ego ſum
Hiere.17. qui ſcrutor renes & corda,& dabo vnicuique veſtrum ſecundum opera ſua. Vobis autem dico & cæteris qui Thiatyrę eſtis,qui hanc doctrinã non habetis,& ignoratis altitudinem ſatanæ, ſicut dicunt, nõ mitto in vos aliud pondus, Verum tenete quod habetis donec veniam, Vincenti autem & ſeruanti opera mea vſque in
C finem,dabo ei poteſtatẽ ſuper gentes. Sub vna epiſtola data ad Eccleſiam Thiatyram,duplicem Nouatianæ hæreſis confundit & explodit errorem: & pœnitentibus enim idololatriæ cauſa fructũ promittit, & in vna Eccleſia malos non contaminare bonos oſtendit,cum vnius vtique eſſent communionis:nec enim extra Eccleſiam poſitis ſcribebat dicens, Qui habet aures,inquit,audiat quod dicit ſpiritus Eccleſiis.Simili etenim
Rom.3. modo Apoſtolus Paulus,Scim⁹ enim,inquit,quia quęcunque lex loquitur, his qui ſub lege ſunt loquitur. Et
1.Cor.5. alio loco,Quid enim,inquit,mihi de his qui foris ſunt iudicare?Vnius ergo Eccleſię homines,partim ad pœ-
Apoca.2. nitentiam prouocat,partim collaudat dicẽs,Vobis autem dico cæteris qui Thiatyræ eſtis, quicunque nõ habetis doctrinam iſtam,id eſt,idololatriæ, tenete quod
Matth.10. habetis donec veniam:hoc eſt perſeuerate vſque ad finem,quia qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit.Similiter & qui perſeuerauerit in malo,damnabitur.Ac per hoc ſicut iuſtitia iuſti non liberabit eum in die qua errauerit, ſic & iniquitas iniuſti non nocebit ei cum conuerterit ſe.Ideo dixit, Sacrificans diis eradicabitur: Si autem conuerterit,vita viuet. Sicut eſt &
Ibidem. illud quod ait dominus,Qui me negauerit,negabo.eũ. Si autem conuerterit ſe, non poterit negari ab eo quẽ D
confitetur.Hinc eſt vt diceret in Pſalmo, Non iuſtifi- Pſal.142.
cabitur in conſpectu tuo omnis homo viuens. Hæc enim ſententia imputatur homini in qua moritur, Nam quia in Eccleſia mali cum bonis futuri eſſent vſque ad iudicium dei,ipſe deus ſignificauit, dicens, Simile eſt Matth.13.
regnum cœlorũ reti miſſo in mare, quod ex omni genere piſcium collegit. Cum autem veniſſent ad littus, bonos ſegregauerunt in vaſa ſua, malos autẽ foras miſerunt:Sic erit in conſummatione ſeculi, exibunt angeli & ſegregabunt de regno dei omnia ſcandala, & eos qui iniquitatem faciunt. Hæc cauſa ſignificatur e- Matth.22.
tiam in illo qui inter diſcumbentes inuentus eſt non habens veſtimẽtum nuptiale, quem ſolum proiectum de cœtu oſtendit Eccleſiæ,quia crimen indignitatis eius non polluit cæteros:& quia hæc indignitas ei⁹ deſignata eſt, eò quòd veſtimentum nõ habuerit nuptiale,manifeſtus fuit cæteris, Videbant enim eum inter ſe aliud eſſe veſtitum.Hinc eſt vnde Paulus Apoſtolus,
In magna autem,inquit,domo,non ſolum ſunt vaſa au 2.Timo.2.
rea & argentea, ſed & lignea & fictilia. Iſtud propter E
Hymeneum & Philetum poſuit,qui cum eſſent ex Eccleſia, peruerſe de reſurrectione ſentiebant: ſicut aliqui de Corinthiorum Eccleſia reſurrectionem negabant. Sed hanc domum magnam Nouatianus mundũ ſignificat intelligẽdum,non Eccleſiam, ne in vna Eccleſia malos cum bonis, mundos cum immundis cogatur aſſerere.Quod facile puto conuelli.In vna enim domo omnes ſub vno ſunt nomine: quanuis enim moribus diuerſi ſunt,vno tamen domini ſui nomine cenſentur & profeſſione.Mundus autem hic diuerſæ profeſſionis continet homines, ita vt diſpares profiteantur ſe habere,& deos & dominos.Vides ergo non hoc potuiſſe dici de mundo,ſed de Eccleſia,in qua ſub vno degẽtes nomine diuerſi ſunt actu. Quod quidem Nouatianum non ignoraſſe aduerto,ſed quia abſceſſionis ſuæ iuſtas querimonias non habebat, ne aperte erubeſceret, argumenta quædam ſibi conflauit per malam legis interpretationẽ, quibus excuſare niteretur & tegere liuoris ſui inuidam voluntatem. Denique reſpondet ad hæc quæ diximus dicens,Nec ego renuo agendam pœnitẽtiam admiſſæ idololatriæ, ſed ego remit-
tere non audeo, quia crimen hoc ab eo remittendum F
eſt in quem admiſſum eſt, Hæc autem cum dolo reſpondet.Interpretationibus enim ſuis detegitur, quib⁹ fraus eius apparet. Quando enim dicit ſcriptum eſt, Qui me negauerit,& ego negabo eum:& mentiri non Matth.10.
poteſt cuius verba ſunt: pœnitentiam quam agendam dicit,inanem & infructuoſam oſtendit.Si enim ſententia data eſt,& non fallit qui dedit,quid excruciare cõpellis hominem lamentationibus & gemitibus,qui huius rei effectum,aut denegas, aut ſcire te minime profiteris? Omnis enim qui conſilium alicui dat, ad hoc vtiq; dat,vt quid ex eo ꝓficere poſſit prędicet.Sed quia tu Nouatiane doloſe hoc profiteris,ad illudendas mẽtes hominum agendam pœnitentiam dicis, Sciens enim aperte hoc negari non poſſe,ſubtiliter facis, quia non voce,ſed effectu pœnitentiam amputas. Omnem certe qui idolis ſacrificauerit, in ſpiritumſanctum dicis peccare,cui neque hic,neque in futurum peccatum hoc remitti per legis verba contendis. Quomodo ergo huius delicti agendam pœnitẽtiam dicis, niſi quia fallis,ſicut ſupra oſtendi? Sed ſoles alio dolo fraudem hanc velle contegere,dicens eodem ſenſu etiam Petrũ Apoſtolum dixiſſe Simoni, Age pœnitentiam ab hac Act.8.
malitia

G malitia tua,si forte remittatur tibi.Sed contiens Apostolus Petrus veterem & venenatã malitiam hominis & peramaram,idcirco dubium dedit respõsum. Quis enim mortalium sic peccauit, vt donum dei pecunia vellet mercarie Malenolentiæ ergo respõsum istud datum est,non errori.Hæc est enim quæ remedium non habet, quia nec error est, nec per quam excusetur necessitas,vt possit per fletum ad veniam peruenire,Si in tali itaque causa aliqui fuerint inuẽti, hoc audiãt quod audiuit & Simon. Nam ideo dubie respondit ei Apostolus Petrus dicens. In felle enim amaritudinis & in obligatione iniquitatis video te esse. Si ergo in tã graui causa,& quæ sine remedio videatur,dubie respõsum est,ambiguum non est,eis qui errore aut necessitate aliqua in deum peccant posse remitti si congruam pœnitentiam agant. Hoc enim concessum est iuri ecclesiastico ab authore, vt & pœnitentiam det & post pœnitentiam recipiat. Et adhuc est aliquid quod deprehendit Nouatianus, Cur,inquit,corpus domini tradũt eis quos nouerunt peccatores? Quasi possint ipsi accusatores esse,qui sunt iudices. Si autem accusati fuerint

H & manifestati,potuerunt abiici. Nam quis iudex accusantis sumat personã? Nam si ipse dominus Iudã passus est quem sciebat furem esse & ea quæ mittebantur exportare,nec eum qui accusatus non est, abiecit: hoc exemplo vti oportet,vt eum abiicere non liceat qui publice detectus non fuerit. Nam nec iusto viro competit aliquem accusare. Vnde Matthæus, Ioseph cum esset,inquit,homo iustus & nollet eam traducere,voluit eam occulte dimittere. Iudas ergo cum esset inter discipulos,contagione sua non eos maculauit, dissentiẽtes vtique à furtis eius,& eucharistiam inter eos accipiens non polluit innocentes. Nec dominus ei quem latronem sciebat corpus suum denegabat, quia secundum Apostolum, Qui indigne sumit, gladium sibi sumit. Vnde nec ab oculis eius se auertit. Peccatores etenim eos polluunt qui consentiunt malis eorum. Vnde dictum est, Videbas furem & concurrebas cum eo. Hinc est vnde Apostolus plebem Corinthiorum arguit, propterea quòd illum qui publice vxorem patris habebat,non corriperent aut euitarent, vt se emendaret,dicens:Nescitis quia modicum fermentum totam

I massam corrũpit? Cum enim non esset dux aliquis aut præpositus Ecclesiæ, plebis erat corripere eum quem videbãt tam turpiter & obscœne inter eos conuersari. Ac per hoc quasi consentientes eos crimini eius Apostolus arguit. Nec enim in hac re accusatore opus erat, aut testibus. Publice enim nouercam suam loco vxoris habebat. Itaque quantum ad causam nostram pertinet, exposuimus rationem, non alios criminantes,sed nos defendentes. Nouatiani autem obtestor conscientiam qui nos semper accusat, si sanctos scit esse omnes quos secum habet. Intãtum autẽ irascitur nobis, vt & Christianos nos neget, cũ sciat nos ea fide initiatos de qua ipse præsumit Christianum certe professio facit & vita, Si ergo vides hominem ea profiteri quæ tu, & non dissimilem esse in vita, quare negas esse eum quod tu es? Certe qui dicit dominum Iesum in spiritusancto dicit,verum enim dicit,Omnis enim veritas de deo est, Cur non assentis vera dicenti,sed negas fatenti? Deinde contradicis non ratione sed furore, Nunquid non inimicus dei videris,qui vera de domino deo profitẽti resistis? Nunquid paganus, audiens aliquem idola dicentem esse deos, negat paganum esse? Cur tu negas Christianum quem audis verba integre fidei profitentem,cum legas,Corde creditur ad iustitiam, ore autẽ confessio fit ad salutẽ? At tu vt inimicus, quod per iracundiã non vides,deo repugnas,negans hoc confitentem habere salutem, cum dominus dicat, Quicunque me confessus fuerit,& ego eum. Nunquid ait, si Nouatianus me fuerit confessus: sed tu hoc sic astruis,vt tibi hoc defendere videaris, vt is saluetur qui nõ Christianus tantum,sed qui fuerit & Nouatianus, Sed si in Christo facta confessio dat salutem, vbicunque apud quoscunque integra fuerit hæc confessio, habet salutẽ. Itaque si confessionis huius traditio corrupta est apud nos,aut sensus immutatus, recte accusas. Si enim hæc manet in nobis sicut & in te,nos negando, & te negare videris. Sed fidei ministros accusas, Fac verum esse, quanuis probare non possis, Qui tamen ab his audierunt,verum est,quod audierunt,an falsum? Nec enim si vitiosus verum dixerit,non erit verum,quia à vitioso dictũ est, Cũ alia causa sit cõuersationis & alia professionis. Nonne persecutor odio Christiani nominis professionem persequitur, non conuersationem? Primo in illo sciens hoc proficere religioni, cum confitemur esse nos Christianos,sacrilegus confitentib⁹ no

L bis credit quod non vult audire, quia odit, Tu autem cum eiusdem professionis sis & signaculi, non credis confitentibus nobis quæ ipse confiteris. Si aliter nos renatos scires quàm tu renatus es, recte non crederes hoc nos esse quod tu es. Vt quid à sacrilego persecutionem patior,si non hoc sum quod tu es? Nam si hoc de me profiterer quod tu de me dicis,persecutionem nõ paterer. Ac postremum mihi credendũ est de me,non tibi,Meam enim professionem quærit iudex, nõ tuam de me. Quid ergo me confitentem tu negas,cum verũ sit,in hac causa non alienum testimonium, sed meam professionem requiri,aut pro me,aut contra me. Nolebam pro nomine torquere te contra me, vt appareret si vera confitentem & tu negares cõtra me, aut cui crederetur, Dolo enim hoc proponis, vt iustã causam videaris habere schismatis. Nam non ignoras in hac re meam de me testificationem requiri, non alienam, & hoc verum haberi, quod ego fuero confessus, non quod alter negauerit. Manifestum est vtique liberos esse eos,qui amore Christi non disquirentes hominum

M actus, ad fidem eius consequendam concurrunt: hoc eorum probantes quod sibi vtile norunt,id est,vt traditionem fidei,quæ de Christo est,consequãtur. Nam qui præter mysterium aliquid aliud in hac re putat homini necessarium,traditioni facit iniuriam, Minus enim sentit de gratia dei. Quando enim nisi meritum hominis affuerit,negat donum dei proficere posse deuoto sibi,aut potiorem, aut parem facit hominem ipsi traditioni, cum longe sit meritum hominis ab hoc officio. Sicut de hac eadem re dicit Apostolus Paulus, Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Itaque nec qui plantat est aliquid,neque qui rigat,sed qui incrementum dat deus. Quomodo in hac re aliquid de homine sperandum est, cum vera data sint quæ tradantur? Videamus itaque quid proderit si boni meriti fuerit, aut quid oberit si mali fuerit meriti. Accedens verba dei audire desiderat, quibus fidem commendans salutem se credit accipere. Quid facit in hac re,si bonæ aut malæ vitæ sit qui verba solennia tradit, cum fides deuota quæratur percipientis, vt ea quæ audit toto animo credat? Nunquid si malæ vitæ sit qui tradit, impedimentum faciet percipienti, vt nõ credat quæ audit credenda,vt peccatum eius intret in

cor eius

A cor eius ne credat:aut deus qui iustus est despicere habet deuotum sibi propter peccatum eius,quem ipse patitur esse in ordine? Nec homo sic iudicat quem constat falli frequenter, aut esse gratiosum: si ita esset, & homo causam suam ageret, nonne diceret deo, Quis sit iste cuius causa me despicis, nescio, Ego ad eum tui causa accessi,quia tuus dicebatur antistes: te quæsiui,te desideraui,tibi credidi,de homine nihil speraui. Quare ergo mala eius mihi obsint, quem nescirem nisi te quæsissem? Si bona eius mihi possent proficere,iustum videretur fortè,vt & mala eius obessent mihi. Sed sicut bona eius si dubie crediderim, nihil proderant mihi, ita & mala eius nihil obesse mihi debent bene credẽti: Ego enim verbis eius fidem dedi, quæ à te data dicuntur. Quicunque te inspirante loquuntur,de te promittũt:huic de se nihil credidi, nec gestis eius, sed fidei quæ ex te est,me copulat. Secundum hæc integra est causa credentis. Aduocatorum enim more accipi antistites. Nunquid si malæ vitæ sit aduocatus, contra susceptum eius pronunciabitur? hoc est officium aduocati, vt secundum iuris ordinem, suscepti sui causam

B peroret. Nunquid poterit vita eius, si turpis est,obesse causæ susceptæ? Persona enim aduocati nec obesse nec prodesse poterit: qualis enim fuerit causa, sic & respõdebitur ei. Sic sunt & qui volunt Christiani fieri, accedunt ad antistitem,dicunt ei vota sua. Ille facit verba iuris Ecclesiastici: si vera vota sunt, suscipiuntur à iudice: in quo ille aut obesse poterit, aut ꝓdesse? quippe cum nec causam suscepti sui norit. Deo enim iudici soli cognitum est,quis,qua mente accedat. Antistitis ergo est,delegato sibi fungi officio: iudicis autem, aut suscipere, aut renuere causam suscepti. Ipse enim

Matth.9. inuenitur dixisse,Filia fides tua te saluam fecit. Vides itaque nullius adiutorio, sed vnumquẽque fide sua saluari. Hoc enim deus decreuit fidei, vt si non dubitet, omne quod voluerit consequatur. Tu tamen non vt amicus,sed quasi inimicus Christi, populum sub tuo no

1.Cor.1. mine congregasti, vt non sint Christiani, nisi fuerint & Nouatiani,cum Apostolus condemnet, si quis dicat se Paulianum, aut alterius alicuius: sed tu potiorem te iudicans,super Christi nomen tuum posuisti,quasi ille

CIII. non sufficeret ad tuẽdam Ecclesiam suam. Quo-

C modo in Leuitico dominus sacrificia & libamina offerenda præcepit, quæ alibi respuit? Cum constet

Leuiti.1. in Leuitico de sacrificiis offerendis dominum mandasse patribus,vt offerrent libamina vel sacrificia, siue holocausta,Denique sic dicit per Hieremiam Prophe-

Hiere.7. tam,Hæc dicit dominus, Holocausta vestra congregate cum sacrificiis vestris,& manducate carnes:quia nõ sum locutus ad patres vestros,neque mandaui illis qua die eduxi illos de terra Aegypti. De holocaustis & sacrificiis, si penitus aduertas, non est de hac re facere quæstionem: nec mentitum dominum aut immutatũ putes,vt mandaret,& postea denegaret. De huiusmodi enim sacrificiis & libaminib⁹ seu holocaustis nihil

Duo genera sacrificiorũ. inuenitur mandasse, de quibus nunc se locutum testatur. Duo etenim genera sacrificiorum aduerte, vnum quod per singula genera offerri mandatum est,& aliud quod voluntarium dictum est. Illud ergo quod per diuersa genera,siue pro peccatis, siue pro primogenitis offerri præceptum est,quid & quale & quomodo offerendum esset, mandatum est. Sacrificium autem voluntarium non vtique mandatum est, quia arbitrio remissum est: vt si aliquis voluisset offerre, quod illi visum fuisset offerret: voluntaria enim erant hæc sacrificia. Et quia negligenter & improuide hæc offerebant, non deliberantes, quia qui offerret potentiori, munera electa offerret: idcirco dicitur eis,Non mandaui vobis de his: sed si vultis, debetis quæ digna sunt offerre. Sic etenim inuenitur & Caĩn peccasse, cum Gene.4. non considerat deo hæc deberi offerri, quæ potiora sunt. Cum enim ad propitiandum deum hæc offerre se dicerent,in eo ipso prouocabant deum ad indignationem, vt in id quod dicerent se bene facere, peccarent offerentes deo holocausta indigna. Vnde dicit in Malachia Propheta, Si adducatis ad victimam cæcum Malac.1. aut claudum aut ægrum,non est bonum. Offer autem ea duci aut præposito tuo,si suscipiet te,dicit dominus omnipotẽs. Hinc est vt per Esaĩam de eadem re queratur deus,dicens,Quò mihi oues holocausti tuæ? Ne- Esa.1. que in sacrificiis tuis honorasti me. Non enim ad hoc te feci, vt laborares in thure, aut vt mercareris mihi argento incensum, nec adipem sacrificiorum tuorum concupiui:in peccatis autem tuis & iniquitatibus astitisti mihi. Manifestum est itaque ortas esse querelas: quia cum voluntaria sacrificia offerrent,nõ in his deum honorabãt,offerentes indigna, cum hæc vtiq; non E essent necessitatis. Si enim mãdata fuissent, necessitate videbantur qualiacunque offerre. Quando autem arbitrio suo hæc offerebant, talia debebant offerre, ex quibus exequium in se dei ostenderent. Sed quia animus illorum cupiditate idolorum errabat, inconsiderate hæc agebant. Igitur duplici genere exprobrantur, quia & inique agentes, deo audebant offerre: & quæ indigna erant,offerebant. Cum iniqui actus non sacrificiis redimantur,sed lamentatione & misericordia.

Vnde dicit Dauid cum peccasset, Si voluisses, sacrificia Psal.50. dedissem,vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificium deo spiritus contribulatus, & cor contritum & humiliatum deus non spernit. Denique dicit Samuël ad Saül,qui cum contempsisset præceptum domini, sacrificio deum putabat posse placari. Non enim,inquit, vult deus sacrificium magis, quàm audiri vocem suã. 1.Reg.15. Et scriptura dicit, Misericordiam volo plus quàm sa- Osee.6. crificium. Iudæi cum iniusti essent & immisericordes, oblationibus propicium deum fieri arbitrabantur: sicut & nunc quidam spernentes iustitiam,oblationibus laudari se putant. Bona est ergo oblatio, si seruetur iu- F stitia,& non negligatur misericordia: quia quod nobis petimus, & aliis præstare debemus. Si in E- CIIII. uangelio Lucæ dominus nuncians bellum Iudaicum aduersum se futurũ dixit discipulis suis, vt gladios sibi pararent: quomodo postquam incœptum esset bellum duce Scariothe, & vides Petrus Apostolus insurgentes hostes, protulit gladium, & amputauit auriculam serui sacerdotum, dominus idem vetuit.

Sciens dominus bellum Iudaïcum aduersus se futurum,dixit discipulis suis vt gladios sibi pararẽt: quo facto,cum cœptum esset bellum duce Simone Scariothe,videns Petrus Apostolus insurgentes hostes, protulit gladium, & amputauit auriculam serui sacerdotum. Tunc dominus iussit Petro, vt reconderet gladium in thecam suam. Omnis enim,inquit, qui accipit Matth.26. gladium,gladio peribit. Vt quid parari iussit, qui prohibuit percutere: reum etiam mortis designans eum, qui percussit gladio,cum non vtique iniuste videatur Apostolus percussisse? Quantum enim pertinet ad Petrum,percussit eum quem contra se armatum videbat. Resistere enim debuit ingratis seruis, & ad dominum necandum armatis. Si singula membra inspicias cau-

te,

G te,cuius vis patefieri rationem,inuenies & alia quę requires his dictis. Quid enim opus erat, vt hic qui ſpiritali fretus erat virtute, gladios iuberet parari carnales:& qui prius iuſſit,in via nec peram ferri, nec pecuniam,nec virgam,nunc iuberet haberi,quæ prius prohibuit. Incipiamus ergo cur gladios iuſſerit parari, & occidi prohibuerit,explanare.Non ſolum enim inimi corum, verũetiam ipſorum diſcipulorum ſuorum cauſa,ad ſuperuenturum bellum arma procurari præcepit. Noua enim & mirabilis res futura erat, vt is qui noua & inaudita ſigna faciebat,ſic ſubito humiliaretur,vt & verberib⁹ ſubiiceret & morti. Ne ergo velut impræſcius hæc pati videretur,& à quo forte virtus receſſiſſet,hæc omnia ſic prædixit, vt nõ dubitaret de his,ſed præſcius contra hæc ſe pararet: & quia voluntate humiliatus eſt,non reſiſtere acrius inimicis iuberet:intãtum ſeipſum eſſe qui fuerat oſtendens, vt iam detentus,aurem,quæ abſciſa fuerat, reſtitueret, vt quod gladio operante deciderat, redderet: non quaſi carnalis vtique medicus,ſed quaſi corporum conditor opus ſuum truncatum refinxit. Nec enim poſſunt medici abſciſa corporis membra reparare. Vt autem dei virtus H in illo nõ diminuta, ſed ita vt fuerat ineſſe videretur, & illud firmaret quod dixerat, Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam: hac ergo cauſa gladios parari, nõ tamen occidi iuſſit.Nunc illud oſtendere ſupereſt, quare cõtuens factum Apoſtoli Petri, eum qui gladio vſus fuerit,gladio dixit perire,cum non iniuſte percuſſiſſe videatur. Nam ſicut ſignificatur in Luca, ipſo domino permittente percuſſit, & ſic prohibitus hæc audiuit. Ideo etenim permiſſum eſt,vt & vindicare ſe poſſe videretur,ſed nolle: & vt virtus oſtenderetur in eo manere, in quo fuerat, vt in vtroque vindicare ſe poſſe non ambigeretur: inimici vero pro certo haberẽt datam ſibi ab eo poteſtatem, vt hoc facerent. Non enim victus apparebat,ſed tradens ſe volũtati eorum. Quare ergo ſententia data eſt,vt qui gladium accipit, gladio pereat:niſi quòd nulli licet, excepto iudice,quenquam gladio occidere? Apoſtolo autẽ Petro vſque ad hoc permiſſum eſt, vt dolorem faceret, non quòd occideret. Ob hoc enim audiuit, ne iterum percuteret.

I Didicit præterea, quia Chriſtianis iam factis occidere non licet. In miſericordia enim poſitis, lege iuris mundo crediti vti non licet aſpere. Illud autem quod ante euntibus in via diſcipulis, mandaſſe videtur, vt nihil tollerent in via, pacis eſt cauſa, & gratia virtutum,& affabilitas doctrinæ. Quid enim opus erat tollere aliquid in via,quibus ſignorum cauſa omnia offerenda erant? At vbi tempus, quo ſe pati permiſit, aduenit,propter quod rixa magis quam bellum imminebat, armatos iubet eſſe diſcipulos: non vt repugnaret qui pati volebat, ſed,vt dixi, vt præſcium ſe huius rei, & in poteſtate habere poſſeſſionem ſuam oſtenderet: humiliaret autem ſe humanæ ſalutis cauſa, quod ſuo loco dicetur. CV. Quomodo prophetia quadret cum Euangelio, de obſcuratione Solis & quibuſdam aliis. Cum in primo aduentu domini prædictũ ſit, quia contenebraretur Sol in paſſione eius, eadem hora qua factum probatur, id eſt, meridie. Sic enim ſcriptum eſt in Amos Propheta, Et erit in illa die, dicit dominus óccidet Sol in meridie, & contenebreſcet ſuper terram dies lucis. Illo ergo die à ſexta hora contenebratus eſt Sol vſque ad horam nonam, & ita completa eſt prophetia ſupradicti Prophetæ. Imago huius rei,quæ futura eſt in aduentu domini ſecundo, in paſſione domini eſt oſtenſa: quia in fine, cum cœperit dominus aduenire vt iudicet mundum,ſoluẽtur luminaria ab officio ſuo, dicente domino, In illis diebus Sol contenebrabitur,& Luna non dabit lumen ſuum. Quod quidem & Iohel Propheta nõ prætermiſit,vt cum à multis ſignificatur, ſine dubio impleri creditur. Ita enim dixit, Sol conuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, priuſquam veniat dies domini magnus & manifeſtus.Hoc quantum apparet, ſecũdo aduentui magis congruit: tunc enim omnibus ſic aperte manifeſtabitur,dicente ſcriptura, Tunc videbit illum omnis oculus,& plangent ſe ſuper illum omnes tribus terræ,& qui illum crucifixerunt.Itaque ſi in vtroq; aduentu hoc continetur, quia Sol contenebrabitur illis diebus,qui dies ille,quo ampliari Solem & Lunam cecinit ſcriptura. Ait enim inter cætera Eſaïas, dicens: Eritque ſuper omnem montem excelſum, & in omni loco excelſo aqua perambulans in die illa, cum perierint multi,& cum ceciderint turres:& erit lumen Lunæ,& lumen Solis: & lux Solis erit ſepties tantum in die, cum ſanabit contritionem populi ſui: & cætera. L Qui dies poteſt intelligi,quo promiſit ſe dominus ſanare contritionem populi ſui.Hunc opinor eſſe diem, quem pater Ioannis Zacharias oſtendit dicens,Benedictus dominus deus Iſraël, quia viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ. Et erexit cornu ſalutis nobis in domo Dauid pueri ſui, Sicut locutus eſt per os ſanctorum Prophetarum ſuorum,qui à ſeculo ſunt. Et liberauit nos de inimicis noſtris, & de manu omnium qui oderunt nos, Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris. Et Simeon inter cætera, Hic poſitus eſt,inquit,in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſraël. Hæc ruina eſt Scribarum & Phariſæorum & principum Iudæorum, quos Propheta ſignificauit per turres.His ergo per incredulitatem ruentibus,alij ſurrexerunt credendo, qui prius videbantur infirmi, & ægri per negligentiam. Vnde Saluator in iudicio ait, Ego veni in hunc mundum, vt qui non vident, videant:& qui vident,cæci fiant: vt qui per legis culturam & peritiam lumina videntur, per incredulitatem cæcarentur:cæci vero,id eſt imperiti vel publicani viderent,dum crederẽt, Quorũ infirmitates Propheta Saluatorem portaturum prædixit. Itaque hoc tẽpore Saluatoris factum eſt,ſicut legitur in Euangelio, quia ipſe infirmitates noſtras accepit, & vulnera noſtra curauit.Quæ quidem omnia in paſſione Saluatoris conſummata & adimpleta ſunt: ſic enim ſalus humani generis, tam apud ſuperos quàm apud inferos & redempta eſt & firmata, quia prophetia Zachariæ ſupradicti vtrunque comprehendit.Et hic enim apud ſuperos liberati ſunt à contritione inimicorũ interuentu miſericordiæ:& illic apud inferos, cum erepti ſunt de tartaro.Cuncti enim qui ſperauerunt in promiſſum Chriſtum,expectabant aduentum eius, vt deuicta morte liberarentur de inferno.Vnde dixit,Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris. Si quis autem ſalutem hanc & in ſecundo aduentu contineri intelligat, in vtroque tamen aduentu, maxime in ſecundo, Sol conuertetur in tenebras, & Luna non dabit fulgorem ſuum: quomodo ergo augebit Solem & Lunam die, quo viſitabit dominus populum ſuum, aduertemus, quando vtroque in tempore, quo cœpta liberatio populi & adimpleta eſt,Solem & Lunam non minui,ſed cõtenebrari legamus: niſi planè Solem & Lunam ſanctis

A ctis cõparatos intelligamus: ſicut in alio loco legimus ſanctos luminarib⁹ adæquatos,& Paulo Apoſtolo prędicante, quia inter hos homines ſancti in hoc mundo velut luminaria videantur.Et in Euangelio,Tũc iuſti, inquit,fulgebunt ſicut Sol. Dominus enim opera iuſta lumen appellat,Sic enim ait,Luceat lumẽ veſtrum coram hominib⁹, vt videntes opera veſtra bona,magnificent patrem veſtrum qui eſt in cœlis.Hi ergo, qui omnibus ſuis relictis,dominũ ſequuntur iuſtitiæ & ſanctitatis cauſa,Soli & Lunæ comparantur ſepties honorati,ſicut dicit domin⁹, Nemo eſt qui relinquat domũ, aut vxorem,aut filios,aut agros,qui non recipiet ſepties tantum in hoc ſeculo. Qui ergo ad præſens ſepties honorantur,poteſt intelligi,quia etiam in futuro ſeptẽ partibus clariores cæteris futuri credantur,vt reſurrectio eorum ſoli comparetur ac lunæ,cæterorũ vero ſicut ſtellæ ſint.Claritas ergo ſanctorum,quæ hic ſepties honoratur, in reſurrectione aliud ſepties conſequitur, vt qui hic claritatem Lunę habet,in futuro Solis accipiat claritatem:& qui hic ſoli comparatur,ſepties tantum futurus credatur accipere. Propheta ergo Eſaïas B ſolis & lunæ comparatione ſanctorum merita augeri prædixit: nec immerito: ſi enim ipſe dominus ſol iuſtitiæ dictus eſt, ſancti autem ſimiles ei erunt, Ioanne Apoſtolo dicente, Cum enim apparuerit,inquit,ſimiles ei erimus:conuenienter ſanctos in ſole eſſe ſignificatos,ſeptem tamen partibus maiorem ſolem quàm lunam Propheta ſupradictus oſtendit. Quando enim lunam ſicut lumen ſolis futuram oſtendit, ſolem autem ſepties tantum, ad modum vtique ſolis ſepties lunam augeri ſignificat, vt talis ſit tunc luna, qualis nunc eſt ſol: quanuis ſanctorum ratio hic vertatur, ſub hac tamen cauſa luminarium ex parte prodidit quantitatẽ, vt poſt crementum ſolis & lunæ tantum iterum maior ſit,quantum eſt ſol: & quantum in præſenti diſtat ſanctus à ſancto, tantum diſtet in futuro poſt remunerationem. CVI. Quomodo intelligenda ſunt quæ habẽtur in Geneſi, præcipue de opere ſex dierum. In principio fecit deus cœlum & terrã,Si cœlum in principio fecit,& terram, Cœlum autem firmamẽtum eſt, ſicut in ſubiectis apparet: non eſt verum, quia prior lux facta eſt, & ſic firmamẽtum: aliud enim cœlum ſignificare non poterat,quia facturam mundi deſcribit, C deo operante perfectam.Propterea enim,quòd diuerſis opinionibus homines fallebantur in cauſa mundi, Moyſes deo ſe inſpirante oſtendit quę eſſet ratio mũdi. Quibuſdam enim videbatur initium non habere, aliis initium quidem habere,ſed ab angelis quibuſdam fabricatum eſſe,Nonnullis vero factus ſimiliter, ſed à ſpiritu quodam,qui eſt & deus poteſtatis aduerſę,Pauci autem de origine veritatis traducem ſequentes,deum opificem eius aſſerebãt. Horum ergo cauſa diuerſitatis, qui falſa opinione trahebantur, coactus eſt Moyſes quæ eſſet cauſa huius vera oſtendere, ne filij Iſraël erepti de poteſtate Aegyptiorum, à falſa tamen intelligentia eorum liberati non eſſent. Ipſi enim inter cæteros magni erroris ſtudium ſequebantur: hi enim antiquitus præ cæteris vanæ philoſophiæ operam dabant. Denique Moyſes per id, quòd à filia Pharaonis adoptatus videbatur, eruditus eſt omni ſapientia Aegyptiorum. Quid eſt ergo quod dicit,In principio fecit deus cœlum & terram: ſi enim firmamentum ſignificat ſecundum quod ſupra oſtendimus, videamus quid dicat.Arbitramur,quia Moyſes vt omnem errorem inferioris creaturæ auferret, impenſarum facti mundi in principio ſubſtãtias ipſas,ex quibus mundus D conſtat,factas eſſe ſignificauit:quia ſi hoc tacuiſſet, coæternæ forte putarentur eſſe ſubſtantiæ deo ingabiles æſtimatæ:vt qui huius rei teſtimonium recipit, ambigere non poſſit factum eſſe mundum,quando ſubſtantias,quæ ad impenſas mundi profecerunt,initio ſubiectas fatetur. Igitur in principio fecit deus cœlũ & terram,id eſt,ſupernam & infernam ſubſtantiam.Superna eſt, qua conſtat cœlum: inferna autem cõcretio eſt quædam feculenta, quæ profecit in aridam quæ dicitur terra,& tenebras.Vnde dicit in Eſaïa Propheta,Ego deus, qui feci lucem, & creaui tenebras. His ergo Eſa.45. creatis, fecit ſimul ſubſtantiam: hoc eſt aquam, tenebras, & terram ante tempora: tempora enim ſub firmamento ſunt.Firmamentum enim, ſicut quibuſdam videtur,glacies eſt aquarum.Et ideo firmamentum dicitur,quia cõcretis diuinitus aquis firmatum eſt, quod ab occulendo vel celando appellatum eſt celum. Itaque propterea quòd aqua maius ſit elementum, prior eſt ſignificata: & quia pars eius profecit in cameram mundi,terra autem pauimẽtum. Quæ quidem & Da- E uid à ſpiritu ſancto creata fatet. Ait enim, Et aquæ quæ Pſal.148. ſuper cœlos ſunt, laudent nomen domini, Quia ipſe dixit,& facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. Poſt hæc ergo elementa ante compaginationem mundi fecit deus lucem, vt opera eius in lucem procederent, quæ lux modo diſpoſita, curſum diei expleuit. Facta eſt nox iuxta diei modum, quæ ſimiliter impleto modo ſpatij, illuminata eſt aduentu luminis matutini: & ſic impletus eſt primus dies,cum cœpit ſecundus: nox enim diei deputata eſt, vt ſimul dicantur vnus dies: propterea enim, quòd ſubiectæ ſunt tenebræ lumini, authoritate carent,nec poſſunt numerum facere. Triginta etenim dies vna luna appellantur, cum ſecum habeant noctes. Itaque lucis miniſterium,quo ſpatium conſumit ſibi decretum, dies nuncupatur. Tenebrarum autem ſubſtantia antequam illuminetur, nox appellatur. Spatium autem illud, quod inter occaſum & ortum eſt,nox eſt:non enim tenebræ faciunt noctem, ſicut & lux diem, quia tenebræ manent in ſua natura. Lucis autem acceſſus facit diem, & diſceſſus noctem: non immerito ergo ſubiecta eſt nox diei. Luce ergo facta, & curſu duodecim horarum impleto, totidémF que & noctis ſpatio peracto, æquinoctium fuit in primo die:& exinde cœpit dies increſcere ſuper noctem tribus ſcilicet menſibus, qui ſunt tempus Veris: ex eo deinde augmento ſuo minuitur dies aliis menſibus tribus, qui ſunt tempus Aeſtatis.Et iterum fit æquinoctium,ita vt ex eo nox increſcat ſupra diem aliis mẽſibus tribus, qui ſunt tempus Autumni. Et incipit iterum nox de magnitudine ſua, qua ſupergreditur diem, minorari vſque ad finem quarti temporis, quod eſt Hyems:& fit æquinoctium primi temporis,quando deus mundum creauit, qui dies intelligitur eſſe vndecima calendas Aprilis, quando primus dies Paſchæ eſt,id eſt primus dies primi menſis. In lege enim mãdatum eſt, vt vndecima die primi menſis veſpere præpararent ſe ad Paſcha faciendum quartadecima menſis die,id eſt, ab vndecimo. Iam enim veſper decimi diei in vndecimum lucet,vt ab vndecimo calendas Aprilis initium eſſet primi mẽſis. In principio etenim facta luna fuit quartadecima, quia omnia plena ſunt facta,adde triduum à decimo veſpere, & hi ſunt tres dies ante luminaria quæ fuerunt, vt vndecimo calendas Aprilis factus ſit mundus: quia numerus lunæ ab vndecimo

Quo die creauerit deus mundum.

G ab vndecimo venit ad tertiũdecimum,cui Paſchę primus menſis integer eſt attributus, vt in Paſcha die ſolenni neque extra vndecimũ mundus factus eſt, quartadecima autem luna maiori lumine clarior factꝰ eſt. Inter principiũ ergo & claritatem, qua illuminatus eſt mũdus,ſaluator noſter & paſſus eſt & reſurrexit: quia quartadecima luna paſſus eſt,primo die reſurrexit:qui ideo dominicus dicitur,quia ipſum dominus fecit,qui multiplicatos menſes fecit, & tempora, & annos. Vt autem vno atque eodẽ modo minime celebretur, curſus facit lunæ in decrementis & crementis. Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, Manifeſtum eſt quia terra,poſtquam facta eſt, inuiſibilis erat & incompoſita: tegebatur enim aquis,ideo erat inuiſibilis : incompoſita autem ideo,quia cum eſſet fluxa,non erat apta ad culturam.Et tenebræ erant ſuper abyſſum . Tenebras dicit fuiſſe ſuper abyſſum:id eſt ſuper immenſam ex omni parte aquam.Et ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquam.Hãc aquam quaſi ſummitatem ſignificat,ſuper quã ſpiritus dei quia ſuperferebatur, oſtendit,vt tenebras ſuper infinitam profunditatem fuiſſe

H ſignificet.Spiritum autem dei ſuper aquas, quia vbi ſpiritus dei erat,obſcuritas non erat : quantum enim poterat illuminabat aquam.Abyſſum autem,id eſt, immẽſam profunditatem illuminare non poterat, hoc eſt ſuperiores aquas illuminabat,& ſubter erant tenebræ, & ſuper abyſſum.Idcirco autem hunc dei ſpiritum dicit, non quia ſanctum hũc intelligi vult ſpiritum, ſed eum ſuper creaturam hylicam ſpiritaliter vult intelligi:totum autem dei eſſe ſignificans, dei hunc, qui ſuper aquas ferebatur, ſpiritum vocat, vt prauam aſſeuerationem conuellat, qua quidam vtuntur, dicentes aliquid eſſe quod non ſit dei : nam nec ordinis , nec rationis eſt , vt ſuper aquas ſpirituſſanctus fuiſſe dicatur , quia ſuper omnem creaturam eſt . Quod enim de deo eſt, ſuper omnes poteſtates & principatus, & ſimiliter ſuper omnes potentias ſpiritales eſt.Non moueat autem mentem alicuius, quia dei ſpiritus dicitur , cum conſtat omnia dei eſſe. Ait enim deus inter cætera facturus diluuium,Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis , quia ſunt caro . Et in Ezechiele inter alia, Hæc dicit dominus oſſibus iſtis , Extendam ſuper vos

I cutem,& dabo ſpiritum meum in vos,& viuetis. Nunquid hæc ad officium ſpirituſſancti pertinent , & non ad animam ? Spiritus ergo hic dei eſt quidem , ſicut cætera , hylicarum tamen moderatus eſt ſubſtantiarũ: ipſius enĩ ordo eſt his præeſſe . Luce ergo facta, & curſu diei moderato,& peracto ſecundo die , fecit firmamentum,id eſt cœlum,vt lux in terra firmamenti moderaretur diem, vt eſſet quaſi lucerna in domo . Hoc inquam firmamentum factum eſt ex ſupradicta aquæ ſubſtantia. Nunc enim compaginatur in ſpecie mundus, vt de confuſione rerum diſcretis ſubſtantiis, ſingulæ partes aptarentur, quæ ad membra mundi proficerent . Subſtantiæ enim , quas primum factas eſſe diximus,impenſæ ſunt mundo.Et ideo mundus dicitur, quia res ab inuicem ſeparatæ quæ erant confuſæ, & in ſpeciem productæ,mundum fecerunt vocari, cuius in fabricam profecerunt.Firmamentum ergo,id eſt cœlum factum eſt in medio aquarum , vt diuideret inter aquam, quæ erat ſupra firmamentum, & inter aquam, quæ erat ſub firmamento : vt dei virtute in medio aquarum conſiſteret firmamentum, ſub ſe & intra ſe & ſupra ſe & circa ſe habens aquam : vt eſſet concauum de foris,& intra munitum, ne aquæ ſiue interiores ſi-

Gene.6. Ezech 37.

K ue exteriores penetrarent concauum eius,vt eſſet quaſi domus munita atque firmata , vt ſecuri eſſent habitantes in eo.Tertio die iuſſit congregari aquã quæ erat ſub cœlo,hoc eſt intra capacitatem firmamenti,in cõgregationem vnam, vt appareret arida, quæ eſt terra, & factum eſt ſic . Exhauſta enim latitudine terræ fa- 23
ctum eſſe velut alueum , in quo demergeretur omnis aqua,quæ erat intra firmamentum , & apparuit arida, Recedente enim aqua , neceſſe erat terram apparere viſibilem,quæ prius erat inuiſibilis. Tunc arida appellata eſt terra, & congregationes aquarũ maria.Et iuſſit producere terram herbam pabuli , & ligna fructifera ad ſemen ſuper terram . Quarto item die iuſſit deus fieri luminaria in firmamento cœli , vt luceant ſuper terram: luminare maius,in inchoationem diei : & luminare minus,in inchoationem noctis,& ſtellas.Hæc ad conceptum & natiuitatem & ad nutrimenta pertinent eorum , quæ gignuntur in mundo , & ad ſigna temporum certis curriculis neceſſaria , necnon & ad ornatum totius mundi . Sicut enim ad ornamentum domus pertinet , ſi camera eius habeat auro diſtincta laquearia , ita & mundo ornatum præſtant ſtellæ diuerſa luce fulgentes.Luci itaque quę facta eſt,prior eſt L
additus ſplendor ſolis , ita vt cõnexa ſint hæc & indiuidua. Nocti autem, quæ erat tenebroſa, datum eſt luminare : & quia quartadecima fuit luna quando facta eſt,ſit,ait,luminare minus,in inchoationem noctis,facta etenim,tota nocte luxit,A parte ergo ad totum dictum eſt,ad inchoationem noctis: quia nõ ſemper veſpere lucet. Luminare autem maius, quod ſolem dicimus, manet in initio diei , quia ſimul cum luce priore concretus eſt . Tribus ergo diebus ſine luminaribus his fuit mundus : non enim erant adhuc quibus proficerent officia eorum.At vbi autem produxit terra herbam pabuli,& ligna fructifera,neceſſaria fuerunt quæ enutrirent vel conſeruarent quę erant producta.Quia ergo generatio omnis horum interuentu perficitur, non oportuit prius hæc fieri eorum effectu quæ producta de terrà ſunt, ne per hoc orta putarentur:ſed illa ante facere , vt ſic hæc ſine his facta eſſe non ambigantur.Quinta deinde die, aquas iuſſit producere reptilia animarum viuarum , & volatilia volantia ſuper
M terram ſecundum firmamentum cœli , & factum eſt Gene.1.
ſic.Et inter cętera,Et vidit,inquit,deus quia bona ſunt, & dixit : Creſcite & multiplicamini . Ideo autem adiecit , & vidit deus quia bona ſunt , quia à quibuſdam dicuntur mala eſſe , vt vel ſic erubeſcant . Quando enim deo & conditori ſuo placent,nulli vtique debent diſplicere.Nam ſolent dicere ſtulti,Ideo,inquiunt, vidit,& placuerũt ei,quia ante neſciebat.O hebetes,quomodo neſciuit ? Quicquid voluit, productum eſt. An quis vult quod neſcit? Et qui poteſt facere, poteſt dici, quia neſcit quod faciat ? Et quod amplius eſt, non ipſe fecit,ſed iuſſit vt fierent:& qui iuſſit,non eſt huiuſmodi virtutis vt faceret ? Sed quia huic omnia poſſibilia ſunt , iubente hoc quæ non poterat , cœpit eſſe , vt ad huius laudem proficeret . Duplex ergo virtus eſt, vt inſenſibilem iuberet ſenſibilia producere.Sextoveró die præcepit , vt produceret terra animam viuentem,quadrupedia,& beſtias terræ, & factum eſt ſic, & producta ſunt.Et vidit deꝰ,quia bona ſunt,& valde bona,quia omnia neceſſaria ſunt.Supradicta ergo die dixit deus , Faciamus hominẽ ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & habeat,inquit,poteſtatem ſuper omnia quæ facta ſunt ſuper terram.Primum quidem fecit

deus

A deus ſubſtantias, ex quibus mũdum compaginaret,quo compacto, & omnibus ornatibus decorato, & neceſſariis honeſtato , poſt hoc hominem fecit, qui frueretur eo , & omnibus quæ in illo ſunt . Nam cum omnia ſuper terram ex aquis & terra produci iuſſiſſet , hominem tamen vt faceret , limum terræ manibus apprehendiſſe deſcribitur , vt multum differre hominem ab his quæ fecerat edoceret. Ad honorem enim hominis pertinere vult , quando eum dei manibus factum deſcribit , & factum ad imaginem & ſimilitudinem dei, id eſt , patris & filij. Quid ſit autem ad imaginem & ſimilitudinem dei, quanuis alibi dixerimus,hic tamen locus & cauſa poſtulat vt iterum dicamus. Patris enim Geneſ.1.
ad filium verba ſunt dicentis , Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram:quanquam in opere vtriuſque intelligatur perſona , dicentis & obaudientis . Hæc ergo imago dei eſt in homine , vt vnus factus ſit quaſi dominus , ex quo cæteri orirentur, habens imperium dei quaſi vicarius eius , quia omnis rex dei habet imaginem . Idcóque mulier non eſt facta ad dei imaginem, Sic etenim dicit , Et fecit deus hominem,ad imaginem dei fecit eum. Hinc eſt vnde Apo- 1.Corint.11.
B ſtolus , Vir quidem, ait, non debet velare caput ſuum, quia imago & gloria dei eſt: Mulier autem ideo velat, quia nõ eſt gloria aut imago dei.Similitudo autem dei hæc eſt in homine,vt ſicut ex patre filius, ſic ex homine mulier . In hoc planè diſpar, quia hæc facta, ille vero natus eſt , Quibuſdam tamen videtur omnia ſimul deum feciſſe. Si enim verbo,inquiunt,fecit,quare non omnia ſimul feciſſe dicatur ? Nam hic hominum mos eſt,vt per partes feciſſe dicatur.Ad potentiam ergo dei magis facere videtur ſi vno die omnia ab eo facta dicantur.Porrò autem magnam prouidentiam in hoc opere & ordine contuemur. Nam potuit vtique ſimul facere cuncta , ſed ratio multiformis prohibuit, & ſepoſitis his omnibus,ſcripturæ diuinę fides adhibenda eſt, quæ dicit & ſæpe dicit, Quia in ſex, inquit, diebus fecit dominus deus tuus cœlum & terram , mare & omnia quæ in eis ſunt .Primo enim in loco ſic debuerunt fieri , vt ſentirent ac ſcirent quia facta ſunt: quando enim non ſe omnia ſimul viderũt,ſed vnum hodie,cras alterum,cognouerunt initio ſe contineri,& nullo modo poſſe æternitatem ſuſpicari,vbi ſe partibus inuicem
C recognoſcunt. Nam ſi omnia ſimul extitiſſent, non eſſet eis ſenſus infirmitatis ,ſed putarent ſe non cœpiſſe, Quę enim verbo dei ſubito ſimul exiſtũt,nõ ſe fieri ſentiunt,niſi aliud ante ſe,aliud poſt ſe videndo.Et ne forte illud quod primum factum eſt putet ſe infectum,maiora poſt ſe facta cernendo , hoc credit de ſe quod vidit in altero potiore. Denique lumen quod dies appellatur , ante ſe habet cœlum & terram: id eſt , aquam & aridam.Cum autem ipſa aqua & arida & tenebræ confuſa facta,æternitatem ſibi vendicare non poterãt,quia nihil horum ſtatum & proprietatem ſibi auſum eſt vendicare. Sol iterum & luna cum ſint clariſſima , ante ſe habent multa. Ita ergo factum eſt, vt potiora poſteriora, anteriora autem inferiora cum ſe vident, nihil horum ſibi vendicet æternitatem.Prætereáque ſex diebus opus conſummatum, totius mundi ætatem in ſe continet,vt ſex dierum opera,ſex milium annorum haberẽt figuram:quia quod vnoquoque ſeculo futurum erat,ſex dierum per ordinem operibus continetur: vtpote quia prioribus ſeculis tanta cognitio dei in terris nõ erat futura,ſine ſplendore anteriores dies videntur.Vt autem ante hominem pecora fierent , quia veteres noſtri in-

culti & agreſtes pecorum more victuri erãt:ſexto autem die homo fieret,hæc res fecit, quia in ſexto mille- D
nario annorũ aduentus Chriſti hominẽ fecit,ne morti eſſet obnoxius. Vt autẽ imago dei eſſet homo,quia dono dei coimaginari haberet filio dei,dicẽte Ioanne A- 1.Ioan.3.
poſtolo, Scimus autem, inquit,quia cum apparuerit ſimiles ei erimus.Et vas electionis,coimaginati,ait, filio dei. Arbor autem vitæ quæ poſita eſt in paradiſo, imago fuit futuræ gratiæ dei, quæ eſt corpus domini,quod qui edit,viuet in æternum.Nam arbor ſcientiæ boni & mali ſignificat quod lex data eſt per Moyſen , qui cum cognitum feciſſet peccatum quod prius latebat , dedit ſcientiam boni & mali , Oſtendit enim quid eſſet bonum quidúe malum . Illud vero, quòd ſeptimo die requieuit ab operibus ſuis , hoc ſignificat, quia impleto ſexto millenario annorum, in ſeptimo millenario requieſcet , ceſſante iam mundo ab omni opere ſeculari. Hæc dicimus pauca de multis , vt viam panderemus intelligendi ſecundum ea quæ ſupra oſtendimus.

De ordine diei & noctis,vtra ſit prior. Quan- CVII.
tum ad mundi rationem pertinet , tenebras ante legi- Gene.1.
mus quàm lucẽ, Ea enim quæ ad mundi fabricam pro- E
fecerunt quæque ſimul facta videntur , lumine priuata fuiſſe conſiderantur, id eſt, aqua, terra, tenebræ: ex quibus compaginatus eſt mundus , ſicut continetur in ſapientia quæ dicitur Salomonis , ex materia inuiſa, Sapien.11.
hoc eſt tenebroſa . Et tenebras enim & aquam factam
ſacra volumina ipſius domini voce teſtantur per Eſaiã Eſa.45.
Prophetam, Ego, inquit deus , feci lucem,& creaui tenebras. Similiter & per Dauid , & aquas factas, & terram firmatam ſuper aquas ſpirituſſanctus oſtendit.
Quod conuenit & Euangelicæ authoritati, & Apoſto- Pſalm.32.
licæ traditioni , in quibus omnia facta leguntur : & vt Ioan.1.
nihil exciperet , ſiue quæ in cœlis ſunt, ait, ſiue quæ in terris . In hac ergo parte , quæ ad terras pertinet , an- Coloſ.1.
te tenebras legimus quàm lucem : hoc autem eſt quantum ad ordinem lectionis pertinet , non quantum ad dignitatem: nam vtique multo melior lux quàm tenebræ : in mundi tamen ratione lux accipit nomẽ vt appelletur dies , & tenebræ nox : ſed hac ſcilicet ratione, quia dum illuminantur tenebræ & præterit lux , illud tempus, quandiu redeat lux, dicitur nox:& illud tempus quo illuminantur tenebræ,appellatur dies.Nox ergo cum dicitur , ſperatur futurus dies: & cum dies dicitur ,ſperatur futura nox. Cum verò officia hæc ceſſa- F
uerint,tranſeunte mundo, tenebræ tantum dicentur & lumen . Non enim poteſt dici nox , cum perpetuo ſint tenebræ : neque dies , cum occidere ceſſauerit lumen. Vbi æternitas eſt, ceſſent hæc nomina,quia cum mundo cœperunt . Denique antequam lux fieret , quæ appellata eſt dies,non nox legitur fuiſſe,ſed tenebræ:quæ poſtquam illuminatæ ſunt , & præteriit lux , veſperæ appellatæ ſunt & nox . Igitur quantum apparet , ſubiecta eſt nox diei . Non enim quia ante tenebræ leguntur quàm lux,idcirco anteponendæ debent videri:quia & cœlum ante ſolem eſt , & tamen claritate maior eſt ſol:& terra ante hominem & pecora & cętera animantia , & tamen ſubiecta ſunt homini . Non ergo idcirco nox præferri debet diei,quia ante leguntur & tenebrę, cum appareat & dignitate lumen tenebris , & tempore diem nocti anteponi. Sicut enim ſupra oſtẽſum eſt, cum eſſent tenebræ,facta eſt lux, Et appellauit deus lu- Geneſ.1.
cem diem,& tenebras appellauit noctem,& factum eſt veſpere & mane dies vnus . Nam niſi dies fuiſſet , nec nox eſſet: tenebræ enim erant, quæ cũ illuminatæ ſunt,

G & præteriit dies cursu suo peracto, factus est vesper. Et cum post vesperum illuxisset, factus est dies primus, nocte trãsacta, vt diem sequeretur nox. Hoc & dignum est & ratione commendatum, vt inferior natura per omnia subiecta sit potiori. Quomodo ergo nox ante diẽ dicitur, cuius nomen post diem legis? Non enim appellata fuisset nox, neque vesper, nisi facta lux diem egisset, quo transacto, factus est vesper, qui est nox: dies vtique factus est vesper, vt scias noctem partem esse diei. Tunc enim cõsummatur dies, cum transit & nox. Denique sic dicimus, annus dies habet trecentos sexaginta quinque, non vtique sine noctibus: cum enim dies dicimus, ibidem computamus & noctes. Sub authoritate enim diei significamus & noctem: nam & si nox præiret diem, sub vocabulo noctis computaretur & dies. Quis etenim hominum dicat, post *quinque noctes* videbo te, & non post *quinque dies*? Nec legisse nos meminimus *alicubi* noctem ante diem significatam. Nam
Exod.24. fuit, inquit. Moyses in mõte quadraginta dieb⁹ &
Psal.120. quadraginta noctibus. Et in Psalmo, Sol, inquit, non vret te per diem, neque luna per noctem. Et vt de ipsis primordiis demus exemplum. Fiant, inquit, luminaria in
Genes.1. H firmamento cœli, & luceant super terrã: luminare maius, in inchoationẽ diei: & luminare minus, in inchoationem noctis: sed luna non potest præponi soli, sicut nec nox diei: sed sicut luna sub sole est, ita nox sub die. Et in Euangelio habemus sub authoritate & numero dierũ significatas & noctes. Ait inter cætera dominus,
Luc.9. Sunt hic quidam *circunstantiũ, qui* non gustabũt mortem, *donec* videant filiũ hominis in regno suo. Et subiecit, Factum est post dies octo. & cætera. Nunquid non in hoc numero cõtinentur & noctes? Et alio loco, Hæc,
Ioan.1. inquit, in Bethania gesta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans. Postera die vidit Iesum venientem:
Ioan.2. Nunquid dixit, Postera nocte? Iterum sequitur, Sequenti die voluit proficisci in Galilæam. Et in subiectis. Et die tertio nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ. Ecce vbique dies in authoritate probatur, noctem habes subiectam. Si enim noctis nomine contineretur, præiret nox diem: nam quia Romani regnum habent, Hispani & Galli & Aphri, & cæteri subiecti *eis*, sub eorum nomine Romani *vocant*: ita & nox, quia subiecta est diei, sub eius nomine continetur. Sed inde quidam falluntur, quia Iudæi in sabbatum vesperi iubentur intrare,
I non considerantes cur ita mandatum sit, Nam vtique pridie necesse habent emere escas & præparare in sabbatum, & lotum ire, Nunquid possunt hæc nocte facere, vt orto die intrarent in sabbatum? Dominus certe vespere resurrexit, & diei deputatur, In die enim resurrectio celebratur qui dies dominicus appellatur, Sic enim legis, Hæc dies quam fecit dominus: non tamen nox dominica, quia principatum dies habet. Siue enim præterito die siue futuro, semper nox subiecta est, quia & ordine inferior est & natura, Dicente Apostolo, Filij diei *estis* & luminis, non noctis neque tenebrarum.
1.Thes.5. Et si de consulibus coniiciamus, videbimus illum primum nominari qui primo eligitur. Denique solet dici, cum illo quis erit consul? Si ergo & nox ante diem esset, prior nominaretur, Nam vsqueadeo à die incipit numerus, vtputa si dicamus, *cras* sexto calendas est. A mane vtique est vsque dum veniatur ad aliud mane, vt transacto die & nocte computetur, Nam & Luna vtique in initio mane facta est quartadecima: facta enim lucere debuit tota nocte, & in aliud mane cœpit quintadecima. Quid ergo ambigitur, vt non à die princi-

pia teneantur? Propter quorundam contentiones de K re manifesta coacti sumus latius loqui, cũ ipsa se lectio explanet, in qua dies ante noctem aperta ratione significatur. Hæc omnia supra memorata secundum mundi originem diximus, Verum si altius loqui velimus, intellectum nostrum spiritali erigentes vigore, incongruum deprehẽdimus tenebras ante lucem creatas asserere. Si enim lux cœlestis naturæ est, & tenebræ terrenæ, ineptum vtique est post tenebras lucem factam putare, quia Moyses lucem quidem factam, sed in qua nunc mundus est parte, non quia tunc creata est dicit, quia omnia spiritalia ante creata sunt quàm carnalia, vt lux quæ in supernis erat fieret in subiectis vt lampas in domo. Qua autem ratione ante lucem tenebræ dicuntur, cum semper post lucem videantur? Denique cœlestia & spiritalia lumen natura esse creduntur, terrena & carnalia tenebræ, vt tenebrarum nulla potentia luminis subsistere videatur, quia omne primũ summitatis est, Nã si requiramus, in ipso sole tenebras deprehendimus. Quando enim iuxta illum fueris, tam clarissimus videtur vt prospici non possit. Si vero interuallo, clarissimus quidem sed vt possit aspici. Si au- L tem longe, minus clarus, quanto longius tanto minus clarus. Vnde defectus quidã apparet qui tenebras nunciat, & ita peruenitur vt tenebræ ex lumine ortum capere videantur. Itaque qui fecit lucem, hoc modo creauit & tenebras, quomodo faciens aquam simul creauit & terram, vt sicut firmum aquæ terra est, ita tenebræ defectus luminis. Deus autem solus est qui defectum non patitur, qui cum vbique sit, imò omnia intra se habeat, tam præclarus est, vt à nullo videatur, nisi se voluerit temperare. Denique saluator cum esset in corpore & non esset clausus, minime videbatur ni- Matth.17. si voluisset. Nam vtique quod in monte transfiguratus est, & in claritate magna apparuit, hoc veluti latebat in corpore, quod cum voluit manifestauit. Quomodo ergo latebat qui clausus non erat? Nam si cum corpo- Ioan.20. re clausis ostiis intrauit ad discipulos, quemadmodum diuinitas eius non omnia penetrat? Hoc est claudi non potest, quia defectum non patitur. Cum ergo nusquam desit deus, illic tamen dicitur esse vbi apparet & vult videri. Cum ergo omnia in deo sint, quia excedit cuncta, dicente Apostolo, In ipso enim viuimus, mouemur & Act.17. sumus: ipse tamen in nullo est nisi in quo voluerit, Ministerio enim quodam *in* omnibus est, & *prouidentia quadam* in quo vult apparet. De lingua He- CVIII. braica vnde nomen accepit, an ab Heber, an ab Abraham. Omne quod à deo est, rationabile est, & vnicuique rei exordium causa dat quæ sit origo ipsius, vt non absurde nominari aut subsistere videatur, sed vt nuncupationem ostenderet, quæ caput intelligitur esse ipsius nominis. Igitur ratio hominis est; qua constat. Constat autem ex quatuor elementis scilicet terra, aëre, aqua, & igne, deo authore duntaxat quintus est animus quasi auriga, vt concretum & figuratum corpus agat, & quasi imperator ipsius, Et ab humo initium sumpsimus, & eius nomine nuncupamur, Homines enim vocamur propter humum, vnde pater noster forinsecus originem habet. Igitur causa & ratio facit, vt ex nomine alicuius cæteri subsistentes sub eodem nomine appellentur, ipsum significantes in se. Quamobrem videamus si congruit, sicut quidam putant, ex Heber dictos Hebræos: videtur enim, quantum ad nomen pertinet, inde huius nominis origo descendere: anterior est etenim Heber quàm Abraham.

Quod

A Quod si esset verum, deberent hi, qui de tribu Heber sunt, post ipsum eodem *nomine nuncupari*: ab Heber enim septima generatione natus est Abraham. Si ergo super Abraham vel ipse Abraham Hebræus dictus est, sine dubio Hebræi ab Heber nuncupantur: si autem nõ legitur super Abraham dictos Hebrẽos, sed post Abra-
retract.li.2. cap.16. ham, non iam vtique ex Heber, sed ab Abraham dicuntur Hebræi: quippe cum filij Abraham *primo hoc nomine* appellati noscantur: in Genesi enim Ioseph & fratres eius Hebræi sunt appellati. Scientes autem Abraham fuisse, qui de Syria descendisset in Chanaan, &
Gene.12. multiplicatus fuisset, fidei causa omnibus copiis refer-
Genes.14. tus, rex & Propheta appellatus, & pater multarum gentium, *qui* cum trecentis decem & octo viris vernaculis suis quinque reges confoderit: quia non in angulo hęc gesta & dicta sunt vt lateret, eos qui ex semine eius erant, Hebræos nuncupauerunt. Ordinis ergo & meriti eius fuit Abraham, vt caput fieret his qui ex eo traducem habent. Dei enim iudicio princeps & origo positus est in terra Chanaã, vt ex eo geniti, alterius essent & professionis & conuersationis, quàm fuerat ipse priusquam descenderet in terram Chanaan. Innouatus e-
B nim ipse, nouum cõstitueret populum in dei deuotione. Hinc est vnde Apostolus Paulus Hebrẽũ se ex He-
Philip.3. bræis fatetur: hoc enim dignitatis videbatur esse cognomẽ. Testimonium enim & nobilitas generis erat, vt ex nomine eius cognominarentur, qui mulris modis deo placuerat, quique eis erat origo. Abiiciatur, si non conuenit rationi: spernatur, si dispar est: conuellatur, si alienum est à meritis Abrahæ: & nos refellamur quasi adulatores eius. Quæ est hęc inimicitia aduersus Abraham: quæ æmulatio, qua ei obtrectant inimici: & qui sunt hi, nisi qui filij *eius* dicuntur? Quid est *in quo* displicet Abraham, vt gloria hæc aliena ab eo putetur? Et quid est quod placeat in Heber, vt primatum istum habere dicatur? Cuius si conuersatio posset inquiri, in-
Iosue.24. ueniretur forte idola coluisse: sicut Thare & Nachor, & pater Nachor, quos constat non longe ab eo fuisse, *sicut* testatur Iesus Naue, qui idola coluerunt. Aut certe qui ex diuerso sunt, ostẽdant qua ratione vendicandum est hoc Heber, ne forte à nobis supprimatur meritum eius: sed nullum est, quia communes sunt nobis scripturæ: & quid vnicuique debeatur, in propatulo est. *Si* enim ex solo nomine putãt hoc debere defendi, infirmum & improbabile est. *Tunc etenim rite nomini*
C eius vendicaretur, si causæ aliquæ testes existerent, quæ hoc confirmarent: possent enim aliqui eiusdem nominis rem sibi non suam vendicare. Ideóque hoc est verũ, quod non solo nomine, sed & perspicua ratione firmatur, nam quoniam dignatione dei factum est, vt in Abraham viuificaretur genus humanum, & forma fieret salutaris hominibus, nulli est ambiguum idcirco in ipso reparatum esse, quod fuerat amissum vitio fragilitatis humanæ. Hic enim imago quædam positus est, vt ad eius similitudinem genus hominũ reuerteretur ad deum, vt & dei culturam, & sermonem qui datus prius fuerat *in* vsum hominum, recuperaret hominibus: quia sicut in principio *in* Adam dei fuit *imago*, vt cognitio eius esset in terris, ita post ruinas humani generis, & obliuionem veri dei, in Abraham reformatum est, vt ab ipso fides in deum cœpta, iterum germinaret in fructũ. Vnde non est absurdum, vt ex nomine eius, plebs ab eo cœpta vocabulum sortiretur. Sed ne forte propter nomen Heber scrupulum patiantur, quia magis cum Hebræis Heber sonat nomen, quia Hebræi dicuntur, non

Abrahæi: recognoscant iterum quia Hebræi, non He- D beræi dicuntur. Heber enim dictus est, non Hebrer aut Hebre. Si ergo *hinc impugnandum* putant, patiantur quod faciunt, & neuter nostrum habebit ex hac parte victoriam, nisi is, qui per ordinẽ reddita ratione ostendit verum esse quod asserit: qui enim in vna re par est, perdidisse dicendus est, si in altera inæqualis fuerit inuentus: nam propter sonum immutata est litera, vt Hebræi pro Hebræi dicerentur, quia melius sonat. Quoniam & ex Iuda non Iudaï dicuntur, sed Iudæi. Vbicunque enim absurdum visum est, immutata est litera, vt vox sonum cõpositum haberet: nam pro medio die meridie dicimus, & multa sunt alia. Igitur conuenit, vt est ostensum, vt nomine Abrahæ, tam lingua quàm populus nũcuparetur. Hæc ergo lingua est, quam dicimus primitus datã Adę & cæteris, quã propter præsumptio- Gene.11. nem turris ædificatæ credimus in multas dispersam & confusam, vt non iam hæc, sed multæ ex hac, immutatione habita quorũdam dictorum, existerent: vt vnam haberent speciem, nec tamen deperiret, sed tota confusa esset cæteris linguis, Ita enim tunc actum est, ne se homines intelligerent, & maiora auderent. Tantæ ergo tunc linguæ intelliguntur extitisse, quanti & homines fuerũt, qui dispersi locis in quibus habitarũt, vnusquis- E que linguam suam instituit. Si autem ipsa esse minime putabitur quæ scripta est tunc vna fuisse, hæc supererat, vt de cæteris linguis collecta sit particulatim, & compaginata in speciem linguę vnius qua vteretur Abrahã, vt quia pater multarum gẽtium erat, ex multis linguis sermonem haberet compositum, & esset per omnia innouatus. Sed quia *ij* quos memorat liber Geneseos vni⁹ vocis & sermonis, ab Oriente migrasse leguntur, & inde iterum dispersi à deo super faciem totius terræ, nõ vtique illic remansit, quin primitus lingua data remaneret. Denique neque terram aliquam habet inter homines, vt cæteræ linguæ, neque gẽtem exceptis Iudæis, quia primo homini data est in paradiso. Et postq̃ confusę sunt linguę, nusquã reperta hęc quæ nũc dicitur Hebrea. Si ergo nusq̃ habet locum vel gentẽ, Abraham autem natione Syrus erat, vnde hãc linguam Abrahę vel cęteris seminis eius, nisi quia aut illa prima est, aut certe de multis aptata? Videmus enim aliquantas linguas nonnulla verba similia eius habere. Sed hoc non sic cõ uenit rationi quomodo illud, si prima ipsa esse dicatur: *non enim otiose* hoc factum ratio probat. Ipsam enim *linguam* debuit Abraham habere quam habuit primus F homo, vt Moyses veniens, & creaturam & hominem à deo factum describens, hac voce vteretur qua deus locutus est, & hominem appellauit Adã, & Adę mulier vocata est Eua: vt hæc vox esset in libro Moysi, quæ fuerit & *in iis* quos describit, vt vere in omnib⁹ reformatã doceret primã causam, & beneficium diuinũ in Abraham.

De Melchisedech, quomodo Abrahã benedixerit, & quid de eo senserit Apostolus. De Melchisedech legimus in libro Geneseos de Melchisedech etiã simi- Gene.14. li modo est & in epistola data ad Hebręos: quia obuia- Hebr.5.7. uit, inquit, Melchisedech sacerdos dei summi Abrahæ reuertenti à cæde regum, & protulit panes & vinum, & obtulit ei, & benedixit eum dicẽs, Benedictus es Abraham à deo excelso, qui fecit cœlũ & terram, qui tradidit inimicos tuos sub manus tuas. Et vt Apostol⁹ significaret quis intelligendus esset per Melchisedech, adiecit, Sine dubio enim, ait, quod minimum est, à meliore benedicitur. Quod quidem non vtique ad traditionẽ retulit officij Ecclesiastici. Quis enim ambigeret re-

G gulam traditionis dominicæ, qua benedicuntur subiecti à domino meliorem esse iis qui benedicuntur ab ea? Domini enim mysterium in iis verbis quę ipsum complectuntur ac memorant operatur. Personæ autem eius proprium meritum & potentiam voluit demonstrare. Quis ergo hic & quãtus est, ad cuius comparationem minor dicitur Abraham, quem constat in omnibus fidelibus signũ habere testimonij nobilitatis ac fidei? Igitur hic Melchisedech non vtique sic benedixisse intelligitur Abrahã, sicut faciunt homines sacerdotes, vt ex legatione daret benedictionem verbis solennibus, sed quasi propriam, quam nõ per verba, sed per naturã acceperit substantialiter, vt sit ei propria. Sacerdotes autẽ quos antistites dicimus, regulam habent verbis solẽnibus ordinatam & traditam sibi, quam supponentes hominibus benedicunt: non tamen quos volunt, sed etiam aliquãdo quos nolunt, quia dator regulæ ipse scit cui dari debeat vel infundi sacratissima benedictio. Ille vero qui natura habet benedictionem substantialiter, quem dicit summi dei sacerdotem, per voluntatem dat benedictionem. Verba enim benedictionis & natura eius cũ voluntate concordant. Nec errat vt ibi velit vbi non
H debet, neque nolit vbi debet, sed cui dederit verba, dat & effectum. Nostri autẽ sacerdotes super multos quotidie nomen domini, & verba benedictionis imponũt sed in paucis effectus est. Et iterum quãdo meliores se benedicunt. Quanuis enim quis sanctus sit, curuat tamen caput ad benedictionem sumendam, quia nõ proprium
1.Reg.1. sacerdotis est, sed dei inuentum. Heli enim sacerdos Annam benedixit, & prosecutus effectus est: nõ vtique merito sacerdotis, sed ipsius Annæ, cuius mundum cor inspexit deus. Igitur Melchisedech non ideo melior Abrahæ dicitur propter solum officium sacerdotij: sed & natura anteponitur illi, vt vltra homines intelligatur. Nullo enim modo fieri potest, vt qui tanto amico dei præponitur, & fideli vsqueadeo, vt amore & timore eius nec filium suum charissimum dubitaret occidere, homo putetur. Qua enim iustitia, quibus operibus plus possit mereri, quàm meruit Abraham? Nec enim erat plus quod faceret ad commẽdationem meritorum, quàm fecit Abraham. Primum enim cum nesciret deum, nec signum vidisset quo ei suaderetur, dicenti sibi deo, Exi de terra tua, & de cognatione tua, &
Gene.12. I de domo patris tui: nec distulit, sed statim obediuit, nõ solum præsentis dei, sed & futuri domini implens voMatth.10. luntatem. Dicit enim dominus, Quicunque plus fecerit domum, aut parẽtes, aut fratres, aut cognatos, quàm me, non est me dignus. Qualis ergo Abraham, & cuius meriti est, qui ante mandata saluatoris impleuit, quàm
Hebræ.13. prædicarentur? Apostolus hospitalitatem sectandã magnopere docet: hanc Abraham sic & tam deuote excoluit, vt videatur ab hoc didicisse Apostolus hanc præGene.22. dicandã. Deinde prouectus annis, sic multiplicari credidit semen suum, quod prudentibus mundi stultum videtur, quemadmodum sunt stellæ cœli, vt antequam sententia decerneretur prudẽtibus seculi, ab hoc damAbdiæ.1. nati videantur. Postea enim dictum est, Perdam prudEsa.29. 2.Corint.1. dentiam prudentum. Iussu dei circunciditur, quod non Gene.17. vtique sine dolore fit, & non ægrefert, vt posteris formam daret patientiæ. Ex Sara illi vxore sua iam anicula filius promittitur, & non dubitat: vt futuris ostenderet in tantum dei authoritati credendum, vt etiam si quæ irrationabilia videntur, præcipiat aut promittat: nõ ambigatur: quia magis persona eius respicienda est quàm verba, vt quod in verbis infirmũ aut impossibile videtur, persona eius confirmet, & faciat videri pos- K
sibile. Deus est enim qui promittit, de quo credendum est, quia potest quod hominibus impossibile videtur. Quæ enim offensio potest iudicari, cum plus de deo opinatur, quàm de se sentit humanitas? Propter quod datum sibi à deo Abraham filium eodem iubente occi- Gene.22.
dere illum non ambigit, nec tempus differt: nec admiratur ad dei voluntatem, vt filium quem magnopere beneficij & admirationis dederat gratia, hunc iuberet occidi: certus dei voluntatem non debere ab homine retractari, neque iussionem aut factum dei sine prouidentia esse. Quod vt omni deuotione festinanter impleret, matri eius, coniugi suæ non indicat: non ignarus fragiliores esse circa filios fœminas, & posse huic deuotioni lachrymarum miseratione impedimentum afferre: nec nõ & ipsum puerum latet vsque ad horam necis, vt iussioni dei toto mẽtis obsequio obediret: non parricidium hoc deputans, sed holocaustum, quod iusto iudice authore fiebat. Quæ ergo his maiora posset gerere Melchisedech, quibus præcederet Abraham, quẽ sicut videmus, in nullo constat inobedientem fuisse? L
Moyses etenim, cui legitur facie ad faciem dominus Exod.33.
esse locutus, missus ad gentem & ad fratres suos, ire no Exod.4.
lebat. Ionas Propheta præceptum sibi vt Niniuitis præ- Ionæ.1.
dicaret, irrupit, vt ad alium locum pergeret, quò mis- Iob.1.
sus non fuerat, Iob planè egregius in omnibus, tamen motus amissione filiorum, vestimenta scidit sua, & totondit comam capitis sui: Abraham autem nec contristatus legitur de morte charissimi filij, & quem iussus fuerat ipse occidere, nec alicubi deo sibi iubente legitur trepidasse. Igitur per hoc apparet Melchisedech vltra hominem esse, quia non erat vnde melior esset quàm Abraham, nisi sola præcedat illum natura. Natura enim impassibilis, beatitudinem per substantiam habet: humana autem necessitas beatitudinẽ acquirit per gesta. Quia enim perfectionem diuinitatis non habet, per exercitiũ & colluctationem proficit vt melior fiat, cum plus vincit quàm vincitur. Si enim sic ageret, quod impossibile est, vt nunquam peccaret, melior deo fieret. Quod absit, quia natura quæ potest peccare, sicut & non peccare, si semper vinceret, illi naturæ præponenda erat quæ ideo non peccat quia impassibilis est. Non enim magnum videretur non peccare, quia non potest: magnificum autem, si cum posset peccare, non M
peccaret. Hoc ergo interest inter substantiam dei & hominis, quia dei substantia beata semper est securitate inuincibilis æternitatis suæ, hominis autem substantialiter beata fit per laborem. Et alia necesse est beatitudo sit impassibilis, alia illius qui tribulationibus conficitur, vt possit aliquando gaudere. Beatitudo enim impassibilis in eo est semper vt beata sit, passibilis autem post magna exitia gaudet euasisse mortem. Contristatur ergo vt possit gaudere, nec perpetuo securus passibilitate naturæ: impassibilis autem sem per beatus est, quia neque nouit tristitiam, neque suspicatur posse se cõtristari. Nam & natura hominum, quãuis per laborem beatitudinem consequatur, non erit tamen intacta, neque deerunt ei cicatrices. Quomodo enim fieri potest, vt sæpe congressa & aliquotiens victa non sit vulnerata? Impassibilis autem semper intacta, illæsa, inuiolabilis manet. Igitur non minimus diceretur Abraham ad Melchisedech, nisi potior esset natura Melchisedech quàm Abraham: Nam hęc quę diximus, ingenij esse forte videntur. Si autem legem respiciamus, plurima adhuc & potiora dicẽtur. Hic enim Mel- Gene.14.
chisedech

A chisedech rex Salem, sacerdos dei summi, qui obuiauit Abrahæ regresso à cæde regum, qui & benedixit eum,
Hebræ.7. primum quidem interpretatur rex iustitiæ, deinde rex Salem, quod est rex pacis, sine patre, sine matre & sine genealogia, neque initium dierum, nec finem vitæ habens, simulatus autem filio dei manet sacerdos in perpetuum. Et vt hæc locis quibus significauerat commendaret deo, adiecit, Videtis ait, quantus sit hic cui decimas dedit Abraham de primitiuis princeps patrum. Vt enim qua potentia & quanta Melchisedech sit, ostẽdat, laudat Abraham, dicẽs, Quia princeps patrum est, hoc est, cæteris omnibus melior Abraham, sed minimus ad Melchisedech. Nónne manifestum est hunc hominem non esse, sed meliorẽ? Quid est enim quod dicit de eo, quia rex pacis est, & rex iustitię. Propius accedite & videte. De longe enim solem videntes lucernam putatis, & argentum aspicientes, æstimatis stannum. Potest aliquis hominum dici rex pacis atque iustitiæ? Pax enim hominibus prædicatur, similiter & iustitia: Hic autem ideo rex pacis & iustitiæ dicitur, vt ab eo iustitia & pax originem habere noscatur. Non enim super ipsum esse dici potest quod ab ipso regitur: Nam homines iustitia
B magistra & pace, erudiuntur ad deum promerendum, Hæc ergo quæ hominũ magistra est, Melchisedech habet regem, Quantum ergo melior est homine Melchisedech, quando gubernatrix hominum sub ipso est, hoc est regẽ esse regum. Itaque cum rex iustitiæ & pacis dicitur, author eorũ esse significatur, vt quomodo dominus Iesus author vitę est, ita & Melchisedech author iustitiæ sit & pacis: Quia qui per Christum viuunt, hi dispensante iustitia & pace reguntur. Cordibus enim seruorum dei iustitiam infundit & pacem, ad exornãdam
Psalm.84. disciplinam dominicam. Scriptum legimus in Psalmo octogesimoquarto, Quia iustitia & pax complexæ sunt se, & veritas de terra orta est. Et vt de qua iustitia diceret, ostẽderet, ait, Quia iustitia de cœlo prospexit. Hoc de tempore saluatoris scriptura ostẽdit, quo iustitia dei data est mũdo per Christũ, in cognitione mysterij dei vnius quod ante ꝓmiserat. Iustũ est enim scire creaturã veritatẽ creatoris sui: quę iustitia manifestata in terris, sublata discordia quæ de iniustitia fuerat generata incogniti dei pacificos fecit discordes, dũ diuersos dudum, in vna fide constituit: Sic se complexæ sunt iustiC tia & pax & veritas vnĩ. De terra orta est magistra iustitia: Incarnatio enim Christi ostendit, quæ esset de ipso deo veritas cognoscẽda. Igitur hæc certe iustitia dei
Roma.16. est, similiter & pax, dicente Apostolo, Ipse autẽ deus pacis conterat satan: Quomodo hoc possit discernere, nõ aduerto, vt cum deus pacis, pater sit domini nostri Iesu
Ioan.14. Christi, nec non & ipse Christus: dicit enim, Pacẽ meã do vobis: de Melchisedech dicatur: quia rex iustitiæ & pacis est: Qua ratione secernatur, nõ intelligo. Puto enim nihil differre quãtum ad rem pertinet, regem pacis à deo pacis. Quia enim in mũdo quisquã deus dici non debuit, vt vni soli ex quo sunt omnia, reseruaretur hoc tantum nomen, regem qui imaginem eius haberet instituit, qui excepto dei nomine omnem potestatem eius haberet: Sed quia terrenus est, hominũ rex est, nõ tamen pacis & iustitiæ: Quia etiam ipse ducẽ habet iustitiam, quã non illi licet contẽnere. Iustitia enim deus illi est: Res enim dei est iustitia, & qui præuaricatur eã, reus fit dei iudicio. Melchisedech autem sicut datur intelligi, non more hominum rex appellatur, quia sub se habet iustitiã quæ regib⁹ dominatur. Nemo etenim potest habere sub se iustitiã, nisi eius naturæ sit vt peccare non possit. Sub ipso autẽ esse ideo dicitur, quia ab eo in- D
uenta est modo legis, per quam gubernẽtur qui possunt peccare. Igitur rex iustitiæ moderator est verborum à se inuentorum, quibus bene beatéque & viui possit & credi. Diu multúmque laboramus, & adhuc minus de Melchisedech dicimus, nisi reuertamur ad scripturam, quæ & ipsa diu pulsat & clamitat, vt pressos grauisomno excitet ad intellectum, non noctis, sed diei. Dicit ergo, quia sine patre, sine matre sine genealogia est Melchisedech. Et ne aliter intelligeretur quàm dignũ est, adiecit, Nec initium dierum, nec finem vitæ habens. Per quod ostendit neque natum neque mortuum esse Melchisedech. Quid ad hæc tam manifesta humana argumentatur subtilitas? Quæ est tam versuta ingenij calliditas, quæ audet resistere manifestis, vt non sensum capiat ex lectione, sed sensum tribuat lectioni? Vis infertur scripturis dominicis, ita vt etiam hos inimicos sentiat, qui authoritati eius se inclinare videntur. Dicunt enim quidam non ita de Melchisedech debere credi, vt relatũ est scripturis, ac per hoc ad sensum suum scripturas conuertunt. Quibus melius esset aperte non recipere scripturas, quàm dolose agere cõtra illas, vt sub nomine pacis paretur bellum, & sub tegmine amicitiæ E
lateat hostis. Dicunt ergo non ad generositatem pertinere Melchisedech, sed ad humilitatem generis eiusdem, quia sine patre & matre legitur fuisse. Hoc enim ideo aiunt sic scriptum esse, vt ostenderetur ex alienigenis fuisse, non ex tribu qua ortus est Abraham, quia genus eius non inuenitur in lege. Vnde & adiecit, inquiunt, & sine genealogia, vt intelligeretur penitus origo eius in lege descripta non esse, vt ex parentibus qualibuscunque per scipsum vir bonus factus credatur. Porrò autem iam tanta est scriptura, vt omnia per ordinem digesta causæ necessaria ponat. Primum enim dicit, sine patre, sine matre: videamus si cæterorum matres significantur in lege, quæ fuerit vxor Nachor auia Abrahæ, mater Thare: non legitur quæ fuerit mater Abrahæ, vt de cæteris taceam. Nunquid hi sine matribus fuisse dicendi sunt? Si dixisset, sine patre: siue fuerat color, quia omnium qui fuerunt, patres habentur in lege. Addit, & sine genealogia. Si ideo hæc dixit, vt ostenderet generationem eius in lege non esse, sufficerat dixisse, sine patre: quia illius patrem nemo nouit. Multo magis iterum ad manifestationem dicit, F
Neque initium dierum, neque finem vitæ habens. Dic quisquis es violentus, quomodo istud interpretaris? Quid est initium dierum non habere neque finem vitæ? Sufficerat certe dixisse, generationem eius in lege scriptam non esse, ac per hoc origo eius ex allophylis est credenda. Potest dici translatum hunc sicut Enoch, ideo non mortuum esse, Esto. Quid est initium dierum vitę non habere? Forte dicas, quia dies natalis eius scriptus non est. Cuius enim scriptus est in lege? & hæc ratio est, vt cuius natalis dies scriptus nõ est, initium dierum vitæ negetur habere. Potuit ergo & de cæteris idẽ dici. Et si vt homo translatus fuisset, non tamen sine vitæ erat fine, quia quicquid sub spe mortis est, finem habet. Desine quisquis contentioni studes, expedit enim veris vinci, quàm vincere vera per falsa. Perdere est enim, non vincere, quia si in homine perdere videretur veritas, apud deum tamẽ vincit, quia ratio eius inuincibilis est. Itaq; animus à lege vinci debet, vt hoc sentiat quod à lege significatur, non vt ipse legi sensum det suo arbitrio, vt legem se violẽter legi exhibeat. Et audi Zorobabel, quia super omnia, ait, vincit veritas. Iam Mel- 3.Esdræ.3.

G chisedech futurum mysterium incarnationis & passionis domini ostendit,dum Abrahæ primum,quasi patri fidelium tradidit Eucharistiam & corporis & sanguinis domini,vt prefiguraretur in patre,quę in filiis futura erat veritas.Qui si homo putatur & sacerdos,eo more quo fuit Aaron, aut nunc sunt,ostédatur aut legatur locus habitationis eius.Aut si fuit templum aliquod aut synagoga in qua congregabat populũ,& offerebat eorũ sacrificia,vel qui populus cõueniebat ad illum?Si enim sacerdos in terris erat,sine dubio habuit populũ,& ante Abraham vtique,vel tẽpore eius erat populus qui seruiret deo.Et quomodo Abraham quasi caput factus est fidei, vt ex eo populus haberet notitiam dei? Similiter enim si Melchisedech erat qui doceret vnũ dei timorem in terris,frustra electus est Abrahã, vt ex eo plebs dei nuncuparetur.Potuerant enim inter eos esse,qui cõueniebant ad Melchisedech.Et vbi est illud quod legitur in cãtico Deuteronomij,Quia cũ diuideret,inquit, Deute.32. altissimus gentes,quemadmodum separauit filios Adæ, statuit fines gentium,secundum numerum angelorum dei. Et facta est pars domini populus eius Iacob.Igitur si in mundo plebs non erat dei,exceptis filiis Abrahæ, H qua ratiõe alia plebs putatur fuisse,quæ ex doctrina descenderat Melchisedech, negante Propheta? Quando enim nominat omnes gẽtes quæ in mundo sunt, & nõ dicit populum dei esse nisi filios Abrahę,quid supereſt nisi vt exceptis his negetur cęteros dei habuisse notitiã, Psal.75. quia notus in Iudæa deus. Melchisedech autẽ sacerdos dei summi,ad benedicendũ Abraham apparuit ad prẽsagium futurorum sanctorum. Quia benedictio danda erat in futurum plebi dei per antistitem ferè dei,quem dicimus sacerdotem.Hic ergo Melchisedech præcursor apparuit sacrati futuri filij dei,quia prẽcedit ad obsequium qui ordine sequens. Nõ ergo admiranda sunt quæ diximus de Mechisedech,quando scriptura ad cõfusionem obstrepentiũ plus addat & dicat. Post omnia enim laude digna,vt confundat maleuolos ait,Similatus autem filio dei manet sacerdos in perpetuũ.Iam vide,de quo male sentire contendis,& si hunc non vereris,vel Christum metue, cui similis scripturæ authoritate refertur. Per ordinem enim paulatim ad naturale eius meritũ venit,vt si quos dicta superiora mouerent, quibus rex institiæ & pacis significat⁹est,& quia in carne visus neque patrẽ neque matrem habuit:hoc est,in I genitus apparuit,neque ortum,neque occasum habens, ex iis quæ vltima subiecit,superiora credibilia demonstraret.Quis enim audeat dicere nisi vesanus, hæc omnia quæ sublimia dicta sunt, incongrua esse illi qui dei filio similis designat⁹est,manens sacerdos in perpetuũ? Similis autem dei filio non potest esse,nisi sit eiusdẽ naturę.Et quid incredibile videtur,si Melchisedech vt homo apparuit,cũ intelligatur tertia esse persona?Si enim Christus qui secunda persona est,frequẽter visus est in habitu hominis,quid ambigiẽ de iis quę dicta sunt?Le- Psal.109. gimus enim in Psalmo, Quia tu es,inquit, sacerdos in æternum,secundum ordinem Melchisedech. Hoc nemo nostrum dubitat ad Christi pertinere personã,quia eodem genere sacerdos est Christus in ęternum quo & Melchisedech.Sed summus sacerdos Christus est,Melchisedech secũdus.Nã si homo est Melchisedech,quomodo conuenit vt secundum ordinem eius Christus sacerdos sit in æternum? Iam ambo similes esse legũtur,& vnius esse dispensationis,quia vnius sunt & naturæ. Quoniã autem omnimodo vnius dei authoritas cõseruãda est,ideirco & tertia persona subiicitur paterno nomini. Christus autẽ vicarius patris est & antistes, ac K per hoc dicitur & sacerdos.Similiter & spiritussanctus quasi antistes sacerdos appellatus est excelsi dei, non sumus,sicut nostri in oblatione præsumunt. Quia quãuis vnius sit substãtię Christus & spiritussanctus,vniuscuiusque tamen ordo obseruandus est. Sacerdotes igitur vel legati ideo dicuntur,quia illum in se ostendunt cuius legati sunt,sunt etem eius imago. Ac p hoc Christus & spiritussanctus naturaliter habentes dei imaginem,sacerdotes eius dicuntur. In ipsis videtur deus,sicut dicit dominus. Qui me videt,videt & patrem.Et si Ioan.14. in gestis dei visus est dominus,gesta autem spiritussancti sunt opera, significãte domino, Quia ego in spiritu Matth.12. dei eiicio dæmonia,& in spiritusancto visus est deus.

De Psalmo primo,quomodo exponẽdum & intel- CX. ligẽdum est illud,Beatus vir qui in via peccatorum nõ stetit:& reliqua. Beatus vir qui in via peccatorum Psalm.1. non stetit.Si autem steterit,non iam beatus,sed reus dignus plagis.Ad emendationem enim aliquam videtur habere spem,quia nõ impius, sed peccator est.Si autem vnus fuerit qui non abiit in cõsilio impiorum,& in via peccatorum non stetit, duplici genere beatus est . Nec enim potest esse beatus , si in consilio peccatorum non L eat , & in via peccatorum stet , quia si non perditioni, pœnę tamen obnoxius est.Dehinc adiecit,Et in cathedra pestilentiæ non sedit.Hanc dicit beatitudinem esse , quæ his tribus gradibus constat , & triplici ratione munitur, id est, vt neque in consilio impiorum eatur, neque in via peccatorum stetur,neque in cathedra pestilentiæ sedeatur.Sed cum duo genera tãtum habeantur, impiorum & peccatorum, in comprehensione eorum quæ supra memorata sunt, hoc tertium cui generi asscribi voluit,quod adiecit,dicens,Et in cathedra pestilentiæ non sedit:impiorũ ne,an peccatorum ? Sed videamus quid sit in cathedra pestilentiæ sedere,& tũc cui generi hoc asscribat intelligemus. Hãc dicimus cathedram pestilẽtię,quæ extra dei ordinationem est,ad hoc vtique inuenta, vt iniqua inde exeant iudicia:Propterea pestilentię cathedra dicta est,quia est corruptio quæ parit mortem,sicut & iniquitas damnationem.Nõ est ergo à deo quæ est cathedra mortis:Nã Moyses accepit cathedram vitæ. Ad hoc enim data est,vt authoritas in ea sit iusti iudicis vel creatoris dei.Vnde dicit Matth.23. dominus, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Roma.13. Pharisæi.Et Apostol⁹,Nõ est,inquit,potestas nisi à deo: M Quę enim sunt,à deo ordinata sunt.Vnde dicit ad principẽ plebis, Tu quidẽ sedes iudicãs secundum legem,& Acto.23. contra legem iubes me percuti.Quod dixit,secundum legem:iustã & salutarẽ cathedræ authoritatẽ significauit. Illud autẽ quod ait, Cõtra legem iubes me percuti: illum ipsum iniustũ iudicem ostendit,vt in dei cathedra sedens iudicaret iniuste.Hinc est vnde & Daniel, Dan.4. Dei est,ait,regnũ,& cui vult dabit illud.Sicut enim terreni imperatoris authoritas sic currit per omnes, vt in omnibus eius sit reuerentia:ita deus instituit,vt ab ipso rege dei authoritas incipiat,& currat per cũctos:Quãus frequẽter mundus hoc nõ intelligat,& aliis se subiiciat in potestate positis quàm debet, tamẽ institutio est vt vnus sit qui timeatur.Vbi ergo hęc institutio nõ est, ibi cathedra pestilẽtię reperitur.Nunsq̃ vnius dei authoritas abnuit,nisi apud eos qui multorũ deorum prędicãt meritũ & reuerẽtiam.Hi ergo sunt qui in cathedra pestilẽtiæ sedent,quia quod põtifices eorũ prædicãt,mors est.Hoc enim docent, vt cultores vnius dei quasi stulti & inimici,aut opprobrio sint, aut de hac vita tollantur.

Hæcipsa

A Hæcipsa materia impietatis est , quæ etiam in cæteras partes extenditur,per quas impietatis suæ leges ostendat:Nam iussu Iezabel antistites iniquitatis in cathedra 3.Reg.21. pestilentiæ sederũt, qui aduersus innocentem Naboth, cum iudices non essent,praua meditantes, subordinatis falsis testibus, mortis tulerunt sententiam . Vnde & Psal.25. in alio Psalmo dicit,Et cum impiis non sedebo.Hoc enim iudicium eius est,cuius & cathedra pestilẽtiæ.Itaque si in dei cathedra sedentes,innocentes opprimant, iniustum erit iudicium,non cathedra. Vbi enim cathedra pestilentiæ est,nõ potest iudicium non esse iniquũ: quauis quędã sibi applicent velut velamina quibus impietatem contegant, vt videntes fallantur. Non potest enim sola impietas proponi , quia non inuenit emptorem:& vbi lex diaboli est, si ipse nominetur, horretur. Sed sicut mel veneno admiscetur per quod lateat,ita & legi diaboli quædam iusta admiscent,& nomen applicant veritatis:sed vniuscuiusque sensus est iudicandus, quia ideo aliquando aliquid verum ostẽdit,vt fallat,vt cum maligna prædicat, bona putentur . Quoniam cathedram pestilentiæ nõ esse de dei ordinatione asseuerauimus,etiam eorum qui extra Ecclesiã vel contra Ec B clesiã sedes sibi instituerunt,cathedram pestilentiæ dicimus.Qui enim inconcessa præsumit,reus est,quanto magis si & corrũpat traditionem eius cuius sedẽ vsurpat:Nam & ordinẽab Apostolo Petro cœptum, & vsq; ad hoc tempus per traducem succedẽtium episcoporũ seruatum perturbant,ordinem sibi sine origine vendicantes,hoc est corpus sine capite profitentes,vnde congruit etiam eorum sedem cathedram pestilẽtiæ appellare. Nec enim ideo impune erit, quia sub dei nomine hoc agunt.Constat enim suas illos causas sub dei nomine agere.Non enim zelo dei hoc agunt,sed sibi locũ vo- Nume.16. lentes defendere:Cum sciamus Chore & ducẽtos quinquaginta viros per presumptionem deo offerẽtes,hiatu 2.Para.26. terræ absorptos esse , & Oziam regem cum deo illicite obtulisset,lepra in fronte percussum. Quoniã claruit cathedram pestilentiæ ad impietatem supradictam pertinere,reliqua prosequamur.Adiecit enim,Sed in lege domini fuit voluntas eius. Eius voluntatem in lege domini dicit esse,qui spretis impiis,& desertis peccatoribus,abnuens pestilentiæ cathedram,voluntatem suã in dei lege statuit.Quamobrem beatum hunc dixit.Et se- C quitur,Et in lege eius meditabitur die ac nocte.Manifestũ est,quia liber ab omnib⁹ illecebris,& immunis ab iis quæ dei legi aduersa sunt,nihil aliud quàm in dei lege exercitium facit, sacramentis filij dei cõfirmatus,in die bonis operibus insistit,& nocte orationibus.Hic est enim de quo dicit in canticis cãticorum, quia dormit, Cant.5. & cor eius vigilat.Vnde ait,Et erit tãquam lignũ quod plantatum est iuxta decursus aquarum.Quis ambigit eũ qui in lege dei meditatur,spem habere ad præmium capiendũ? Quia sicut lignum iuxta aquam plantatũ sterile esse non potest,ita & qui frequẽti vsu legi dei studet, non potest eius operis minime habere effectum.Et adiecit, Quod fructũ suum dabit in tempore suo . Omnis plantatio bene gubernata fructũ dat tempore cõpetenti:Sic & hic qui legi dei obtemperat,fructũ habebit tẽpore præfinito. Tũc enim huius deuotionis mercedem accipiet,cũ cœperit dominus Iesus Christ⁹ sedere ad iudicãdũ viuos & mortuos.Dehinc subiecit,Et foliũ eius non defluet.Manifestũ est in arbore cuius folia nõ decidunt vitã significasse,Humore enim decurrẽtis aquę Lucæ.23. vegetatum lignũ,folia continet sua:Nam & dominus Iesus,si in humido ait ligno hęc faciũt,in arido quid fiet?

Tomus quartus.

In ligno humido vitam significauit & fructum. Sicut li D gnũ ergo auxilio decurrentis aquę siccitatem non sentit,ita & hic qui legi dei studet,accedẽte tẽtatione,præsidio dei tutus nõ amittit sed acquirit salutem,dicente Apostolo,Quia per multas tribulatiões oportet nos in- Acto.14. trare in regnũ dei.Et sequitur,Et omnia quęcunq; fecerit prosperabuntur.Apertũ est quod dicit,quia qui legi dei fidẽ seruat,cupidus mandatorũ eius,fœlix fit in omnibus suis factis:sicut & Ioseph,qui propterea q̃ timorẽ dei præsenti vitę prępositi,omnia quę agebat prospera faciebat deus in manib⁹ eius.Et subiecit,Non sic impij, nõ sic.Iteratio sermonis,nõ aliter omnino futurũ significat q̃ promittit:quia impiis nihil prosperũ erit in futuro,sed omnia aduersa vsq; ad interitũ eorum.Vnde ait, Sed tanquã puluis,quẽ proiicit ventus à facie terrę.Eodem modo dicit impios interire sicut puluerem quem spiritus proiicit à facie terrę,vt pereat:Sublatus enim à substãtia sua, per aërẽ dispersus paulatim deperit:ita & impij,ministris angelis proiecti à facie authoris dei,sine quo nõ potest viui,interibũt.Et sequitur, Ideo nõ resurgent impij in iudicio.Dignũ est quod dicit,Vt quid enim in iudicio resurgãt qui nullum negociũ dei credi sibi maluerũt cuius redderent rationẽ? Spernẽtes enim E dei legẽ & negantes,non est vnde præstent rationem, vt in iudicio interrogati iuxta legem sibi creditã præstent causas.Arrogantes ergo & rebelles in deũ inuenti ad hoc resurgũt,vt videant verum esse quod credere noluerunt, vt pereant,quia deum mendacem indicauerunt.Et adiecit, Neq; peccatores in consilio iustorũ. In hoc Psalmo,Psalmista triũ hominum genera significat, impiorũ,peccatorum,& iustorũ,quo ordine cœptus est error.Sed impij ab his alieni sunt,quia sub dei decreto, sicut dixi, viuere noluerũt. Peccatores autẽ sub dei lege agentes,ante tribunal Christi sistendi sunt, segregati à iustis,vt acceptæ legis præstent rationem mãdatorum, in quibus operam non dederunt vt plus haberent laudis quàm vituperationis.Iusti vero valde propensiores in exercitio implendæ legis inuenti,remunerãdi sunt. Et subiecit, Quoniã scit dominus viam iustorum.Hos scire dicitur deus,qui memores præceptorum eius bonis operibus insistunt,vt iusti habiti coronẽtur.His autem qui immemores eius circa curã animæ negligentes sunt,sic dicet, Recedite à me, nescio vos oparij ini- Lucæ.13. quitatis.Et sequitur,Et iter impiorũ peribit.Vnde Psalmus cœptus est, & terminatus, vt causa impiorum tractata,nulli alij quàm perditioni docerẽtur obnoxij.Sicut enim dixi , idcirco dicitur deus scire viam iustorũ, F quia in lege eius ambulant:iter autem impiorum,quia extra legem dei est,peribit:quia omnes viæ impiorum tenebrosę,sicut dicit Salomon,piorũ autem clarissimæ, Prouerb.4. duce Christo domino nostro. De Psalmo vicesimo- CXI. tertio , quid significationis mysticæ habeat etiã titulus eius. Titulus Psalmi rationẽ eius insinuat,de Christi enim domini nostri sacramẽto locuturus,dominicũ diem signauit,dicens,Hinc Dauid prima sabbati.Cum enim dicitur,hinc Dauid:ad eũ pertinet cuius hic Dauid habet imaginem , de quo dicit Propheta , Et puer meus Dauid pascet illos.Prima autem sabbati,prima feria est . Post sabbatũ enim primus dies dominicus est, Matth.28. affirmante Euangelio & dicente,Prima autẽ sabbati venit Maria Magdalene & altera Maria ad sepulchrũ &c. In dominico autem die Saluatoris sacramẽtum significauit . Sed vt per rationem ordinis Psalmus exponeretur,à persona dei patris initiũ fecit, vt diuinitatis sacramentũ non sine ordine manifestaretur hominibus.

G Qui enim causam aliquam insinuare vult,nisi eius caput & originem teneat, non poterit proprietatem eius ostendere,neque quæ sit eius veritas edocere.Itaque sic orsus est Propheta & ait, Domini est terra & plenitudo eius.Fidem rerum tenuit dicēs,Domini est terra & plenitudo eius.Authoritatem enim veterum sanctorū secutus est, qui terram & quæ sunt in ea ad dominum deum pertinere dixerunt.Et adiecit,Orbis terrarum & omnes qui habitāt in eo.Ne forte minus aliquid significasse putaretur,quia dixerat, Domini est terra & plenitudo eius:sensum suum aperuit dicens, Orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo: vt doceret omnem omnino terram domini esse & quæ sunt in ea, vt nihil esset exceptum quod non sit dei,Sicut putant quidā hæretici, qui secundum dictum Apostoli Petri dominum deum abnegāt,quorum ad cōdemnationem cuncta dei esse prophetica oracula docuerūt.Et sequitur,Ipse super maria fundauit eā.Hoc est quod in alio Psalmo significauit dicens.Terram super aquas tu formasti:vt fidem testimonium sequeretur ostendit quomodo fecerit.Dū enim confusio esset rerum, & neque terra, neque aqua
Psal.135. H propriam haberet speciem, iussu dei adunata est terra, & firmata super aquas,vt & terra & aqua haberent originis suæ proprietatem.Vnde in regnorū libro,vox est dei dicentis,Nónne aquas ego feci?Et subiecit,Et super flumina preparauit illū.Sic super flumina preparata est, dum intra se aquas conditas habet,quę quasi per venarum fistulas fluitantes,prestant ei densitatem,ne penitus sicca fragilis esset,& inutilis ad culturam:Radicib⁹ enim nascentium vitalem præstant effectum,simúlque locis aridis siti auxilio sunt. Et vt professionem sine bona vita non valde proficere ostenderet,ait,Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Proponit qualis debeat esse qui deum creatorem profitetur:Neque puniēdos ostendit,qui sicut dixi,dominum deum abnegant,ij qui confitentur immunes se à pœna scirēt non esse,si recte minime versarētur:monstrem ergo domini dicens,cœlū significauit.Vnde in alio
Psal.120. Psalmo dicit,Leuaui oculos meos ad montes, vnde veniet auxilium mihi.Locus autem domini est vbi apparet.Dicitur autem ad Iesum Naue cum dominus ei apparuisset,Locus in quo stas,terra sancta est.Et Iacob vbi
Iosue.5. Gene.28. deū vidit,Hæc est,ait,domus dei.Et sequitur,Innocens I manibus & mūdo corde. Hunc dicit dignum ascēdere in montem domini,id est in cœlū,aut stare in loco sancto eius,si quis fuerit innocens operibus,& mundū cor habeat in causa dei,id est fidei.Huiusmodi enim potest in cœlum ascendere,& stare in loco sancto eius. Defunctus enim hac vita ascendit in cœlum.Deinde dum ciuitas Hierusalem in aduentu domini descendit de cœlo,dignus erit stare vbi iudicaturus est dominus de viuis & mortuis quasi innocens:Impij autem & peccatores indigni erūt stare in loco sancto iudicij dei,quia resurgunt impij ad perditionem, peccatores ad pœnam.
Exod.34. Nam si vultū Moysi glorificatū descendentis de monte filij Israël peccati causa videre non poterant,quanto magis ipsum glorię dominum in throno maiestatis sue sedentem,cōscientia delictis obnoxia formidabit aspicere.Audient enim,Non noui vos,operarij iniquitatis.
Matth.7. Et adiecit,Qui non accepit in vano animā suam.Nunc ipsa genera peccatorum tāgit. Primo enim in loco,hic est innocens & mundum cor habet, qui à fornicatione idololatriæ immunis est. Ipsa est enim vanitas, cui qui se inclinat,animam suā subingat corruptioni. Et sequitur,Nec iurauit in proximo suo dolū. Duas causas memorauit,quæ sunt principales, dei & proximi, quia qui K
in his idoneus fuerit, sine dubio & in cæteris probatus habebitur,dicente domino, Diliges dominū deum tuū ex toto corde tuo,& omni virtute tua.Hoc est primum mandatū: Et secundū est simile illi,Diliges proximum Matth.22.
tuum sicut teipsum. In his duobus mādatis tota lex pendet & Prophetæ . Quis ergo ex toto corde deum diligens, legem eius non seruet? Aut quis habens proximi charitatem, peccatis studeat? Quippe cum causa timoris dei,diligat proximum. Et subiecit, Hic accipiet benedictionem à domino, & misericordiam à deo salutari suo . Nunc quod meritum est eius qui in causa dei & hominis,creatoris & proximi,fidem habuerit & dilectionem, ostendit , Quia benedicetur à domino , vt commendatus appareat, & in his misericordiam consequatur quæ de toto implere nō potuit.Nec enim tam circunspectus potest aliquis esse vt nusquam erret, sed
Ezech.18. quia in magnis solicitus & fidelis inuētus est, & in minimis misericordiam accipiat à deo suo. Qui ideo salutaris dicitur , quia non vult morientis mortem , sed vt conuertatur & viuat.Et sequitur, Hæc est generatio quærentium dominum,quærentium faciem dei Iacob.
L Vnam dixit esse generationem requirentium deum,& quærentium faciem dei Iacob , quod non est ociosum. Quanuis enim vtrunque bonum sit , duos tamen gradus his dictis significauit. Bonum est requirere deum, plenum est autem bonum , quærere faciem dei Iacob. Digniores enim sunt,qui ante faciem iudicis sunt.Horum ergo meritorum hæc est generatio. Quia vero vt ad hæc veniatur, innocentia facit & puritas cordis, sicut iterum vt ad malū possit veniri præcurrit iniustitia atque iniquitas . Quia duæ generationes sunt : Vna est ex parte iniquitatis , quæ est mater Cain : Altera ex parte iustitiæ , quæ est mater Abel : hæc in fide consistit & bona conuersatione , illa in perfidia & obliquis operibus. Istæ sunt duæ leges,boni & mali, dei & diaboli , & quam secutus quisque fuerit , eius appellabitur filius : ac per hoc requirentium deum generatio hæc est , fides in deum , & dilectio in proximum , sicut supra diximus . Qui enim fidem habet in deum, semper eius quærit auxilium :nec hominibus iniustum se præbet , qui deum vult habere propiciū. Cuius signum hoc
Psal.75. est cum dicitur, Deus Iacob, quia notus in Iudæa deus. Sed quare eius faciem quærere dicantur , cum audierit M
Moyses. Quia non, inquit, videbitur tibi facies mea.
Exod.33. Si ergo & Moyses faciem dei quæsiuit , & videre non potuit,frustra hi quærere dicūtur,quia meliores Moyse non sunt . Sed nemo frustra faciem dei quærere dicendus est , quia ideo faciem dei dicuntur quærere, vt sciatur quem quærunt, quia digni sunt & videre . Omnis enim qui quæritur,tūc cognoscitur si facies eius videatur.Sed quoniam à mortalibus facies dei videri nō potest,significatio hæc pro facie est,cū dicitur,deus Iacob.Diapsalma. Diapsalma hoc in loco personæ significat mutationē.Post enim illa quę ad patris dei personam pertinent , subiungit ea quæ ad filij dei pertinent sacramentum, vt ordo integer conseruetur patris & filij.Nā data est lex per Moysen,vt quasi pędagogus esset hominibus,erudiens & præparās eos magistra institia, vt digni fierent ad expiandum annum domini & diem retributiōis: vt q sub spe futuri Christi fideles fuissent, susciperent eum,& possent Adæ peccatū fugere securi, quia aduentus eius quem sperauerant,daturus esset illis misericordiā,de iis in quibus subreptum est illis vt delinquerent. Hoc est quod superius memorauit dicens,

Accipiat

A Accipiat misericordiā à deo salutari suo . Dicit ergo, Tollite portas principes vestras. Hæc vox sanctorum
Matth.4. est angelorum,de quibus dicit in Euangelio, Quia acceserūt,inquit,angeli & ministrabāt ei . Hi ergo dicūt ad principes & potestates , aduersus quos nobis collu-
Ephe.6. ctationē dicit esse Apostolus, vt tollāt portas principis sui:id est,diaboli, qui est princeps principum in errore constitutorum,per quos itur in gehennam.Hę portæ perfidia est & fallacia idololatrię.Et sequitur,Et eleuamini portę æternales.Fides & spes cū charitate portæ sunt æternales,quia non potest aboleri quod per veritatem prædicatur.Illæ autem portæ , quas dixi perfidiam esse & fallaciam idolorum, tēporales sunt , quia omne mendacium non permanet: Manifesta enim veritate interibit. Docentur ergo vt tollant portas principis tenebrarum:id est,vt amoto multorum deorū error e,vnius dei fides introducatur in Christo . Hoc est quod se Apostolus edocere missum testatur,vt non solum ostendat hominibus,sed principibus & potestatibus in cœlestibus mysterium dei vnius in Christo. Et subiecit,Et introibit rex gloriæ. Tollendas dicit fallaces portas diaboli subtilitate compositas,quæ sunt prę-
B sumptio,per quam deum se existimauit,vt introeat rex gloriæ,qui est Christus Iesus dominus noster . Nullius enim mentem dei fides ingreditur,nisi tulerit à se errorem diaboli præuaricatione inuentum.Et principes supra memorati non possunt in vnius dei fidem Christum regem recipere, nisi proiecerint à se traditionē, per quem vni deo importatur calumnia:non solū terrena,sed & ea quæ in cœlestibus vsurpata est à principe principum satana: quia illic errorem quem inter se conspirauerunt,vt authore diabolo deos se dicerent,& hoc in terra disposuerint,vt hic error illius imago sit. Et sequitur,Quis est iste rex gloriæ?Ne supernacue forte Christum regē gloriæ dicere putaretur,interrogantis ponit personam & dicētis, Quis est iste rex gloriæ? Quasi admiretur aut doceri se velit, an verum est & condignum dicere Christum regem gloriæ . Et ideo responderunt ei , Dominus fortis & potens in prælio. Vt hoc subiecto non nudis verbis,sed cum testimonio regem gloriæ Christum addisceret. Virtus enim & potentia qua subegit & prestit diabolum cum satellitibus eius,hæc ostendit illum regem esse gloriæ . Et adiecit, Tollite portas principes vestras : & eleuamini portæ
C æternales:Hoc est virtutis testimonio, cui contradici nefarium est, didicistis dignum esse Christum dici regem gloriæ,ergo auferte errorem de mētibus vestris. Et quod ait,Introibit rex gloriæ, ostenditur quia non possunt participare cum fide Christi,nisi ab omni immundicia idololatriæ emūdauerint corda eorum. Nisi enim innouatus fuerit homo, non intrabit spiritus-sanctus in eū.Et sequitur,Quis est iste rex gloriæ?Iteratio ista confirmationem facit. Omne enim quod nouū auditur,non concipitur corde,nisi iteretur . Admirationem autem & stuporem facit,cum dicitur quod auditum est nūquam.Et adiecit,Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ. Eadem repetendo docet rite dici hunc regem gloriæ,qui sit dominus virtutum. Non immerito enim rex gloriæ qui sit dominus virtutum appel-
1.Cor.2. latur,qui virtutibus dominatur.Vnde Apostolus, Si enim intellexissent, ait,nunquam dominum maiestatis
CXII. crucifixissent. De Psalmo quinquagesimo,quomodo quinquagesimus positus sit non pro temporis ordine,sed ratione,& quid mysterij habeat. Quinquagesimus Psalmus hic positus est,non pro temporis ordine,sed ratione. Titulus enim eius non numero, sed D
rationi subiectus est. Quantum enim ad historiā pertinet,anterior est quàm tertius.Prius enim à Propheta Nathā delicti causa correptus est,quàm insurgeret cōtra illum filius eius Absalon,vt eum vellet & vita & regnó priuare.Hæc ergo causa est,vt quinquagesimus poneretur,quoniam constat ex lege descēdere.Illic enim cautum est quinquagesimum habere numerum remissionem.Est enim per septem septimanas primum typum habens dominici dei:quia sicut post septem dies primus dies ipse est qui initio factus est, qui semper finita septimana dies primus est,ita & post septem septimanas quinquagesimus numeratur . In mysterio primus est,qui duplici genere dominicus dies appellatur. Primū,quia initio factus à domino est , qui semper in se conuersus per curricula impleta septimana primus est.Deinde,quia in eo resurrexit dominus,triumphata morte,dominicus etiam dies nuncupatur.Non immerito ergo in quinquagesimo numero quàm in mysterio quem primum significatum aduertimus, remissio continetur.Deniq; lex quinquagesimo die data est.
Exod.19. A professione enim filiorū Israël ex Aegypto,quadra- E
gesimo & octauo die ablui iubentur,vt biduo purificati,tertia die parati essent ad legem accipiendam. Quæ ablutio quid aliud indicat, quàm remissionem factam in quinquagesimo die vt purificati legem acciperent? Ex quo de cæteris præteritis obliteratis, actus sui redderent rationem secundum creditam sibi legem . Hac
Leuit.25. etiam ratione possessionem emptam quinquagesimo anno remitti debere præcepit lex. Hinc est ergo vnde & Psalmus quinquagesimus intitulat⁹.In hoc enim rex Dauid remissionem postulat secundum prædictū sen-
Psal.5. sum, vnde ait, Miserere mei deus secundum magnam misericordiā tuam.Sciens rex Dauid grauiter se peccasse,sic postulat,dicens,Miserere mei deus,secundum magnam misericordiam tuā.Magna enim misericordia tunc est,cum grādia ignoscit peccata.Et adiecit,Et secundum multitudinem miserationum tuarū dele iniquitatem meam : Vt manifestaret acerbe se deliquisse,
Iniquitas. peccatum suum iniquitatem appellat:quia iniquitas nō leue peccatum est,& qui delet iniquitatem,hoc est non imputat,miseratione abundat . Nihil ergo in causa sua excusare nititur,vt non solum animum sibi iudicis mitiget,sed & faciat condolere.Commouetur enim animus ad misericordiam,quando videt reum sic sua cō- F
fiteri peccata,vt ostēdat dolere sibi quia peccauit. Qui enim non dolet,irridere videtur iudicem : quia ideo precatur,vt euadat iterum postea cadē facturus . Et sequitur postea, Vsquequaq;,inquit,laua me ab iniustitia mea,& à peccato meo munda me. Quoniam multam miserationem dei prędicat,penitus se mundari precatur,vt nihil maneat delicti aut iniustitię in eo,vnde suspectus sit.Et vt hocipsum obtinere possit vel impetrare,adiecit , Quoniam iniquitatē meam ego cognosco, & delictum meum coram me est semper. Quoniā graiter scit se peccasse , solicitus est ne non totum ei remittatur:Considerans enim magnitudinē peccatorum suorum,timet, sciens grauia peccata nō facile ignosci: ac per hoc cum fletibus confitetur,peccatum suum ante oculos habēs, vt ex omni parte propicium sibi faciat
Esaię.43. iudicem.Scit enim scriptum esse , Die prior iniquitates tuas vt iustificeris. Et sequitur, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.Nūc ex alia parte culpæ suæ medelam prospicit, vt ad effectum postulationē deducat. Hac enim profectione in prima causa nocentē se dicit:

G cit:Nam qui alteri à deo peccat, inimicus est authoris dei:In locum enim eius alterum eligit, cui authoritatē eius assc̄ribat.Vnde hic ab hac se iniquitate alienū ostē dēs:Tibi,ait,soli peccaui,& malum coram te feci. Hoc est,quia tibi,& nulli alij quem deum per errorē dicerē, peccaui, minor mea culpa est quàm cæterorū, qui sunt perditioni obnoxij: Non enim impius sum sed peccator,quia non in te sed in legē tuam peccaui.Nec te negaui, sed te deum & dominum confitēs, in hominem peccaui. Ergo quia in illa quæ tua propria causa est,re⁹ non sum,ignosce quod in cōseruum peccaui. Sic enim peccaui vt honorificentiam nominis tui nec negarem nec alteri darem.Fuit itaq; vnde cōmoueretur ad misericordiam iudex.Cum enim multi in illum peccent, quos etiam hortatur ad se conuerti, dum ij qui non in illum peccant,ex aliis tamen causis veniam postulant, libenter admittit.Semper enim dominus ad auxilium suum vult cōfugere seruos suos:Vnde adiecit,Vt iustificeris in sermonibus tuis,& vincas cum iudicaris:Misericordiam postulans, deum iustitiam suā non immutare precatur,cum soleat media esse iustitia,vt non peccantibus & peccantibus æqua sit,vt vnicuiq; reddat se-

H cundū opera sua:sed non ignorat quid postulet vir innocens in dei sacramento.Sciens enim deum frequen-

Exod.22. ter in lege dixisse,Quia misericors,inquit,sum ego dominus deus vester:inde rogat vt hæc fides maneat, & in sermonibus suis deus iustificetur, dum in eo permanet quod locutus est, nec peccatis hominum vincitur, vt non misereatur. Sciētes enim qui peccant quæ promisit deus bene viuentibus,& quia in eo perdurant, iudicant illum mendacē: Non enim credunt male viuendo vera esse quæ promisit:Idcirco petit rex Dauid, vt vincat hoc deus quod putant homines,& det quę promisit:vt erubescant,qui dum non seruant mandata, iudicant illum non daturum . Et sequitur, Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum. Nūc hoc adiecto causam infirmitatis humani generis memorat , quia facile est homini peccare,vt examē circa se iudicis mitiget. Primæ enim culpę facit mentionem, ex qua præuaricādo Adam genus humanum obnoxium fecit peccato.Suasu enim & fallacia inimici iniquitatē concipiendo,omne semen suum iniquitati subiecit,vt ex eo omnes per traducē geniti peccato essent obnoxij . Propterea adiecit, Et in delictis concepit me mater mea:vt ab Adam de-

I riuatio facta peccati, conceptis & natis impedimento esset ad bonam vitam agendam:ac per hoc supplici nō negandam misericordiam,quia infestum habet hostē, qui ei suadet vt peccet . Per peccatum enim diabolus subiecto sibi primo homine , potestatem accepit carni eius se immiscere, & delictorum quadā subtilitate oblectamenta suggerere,per quod captum hominem spoliat vita. Quam rem magister gentium memorās, Video autem,inquit,aliam legem in membris meis,repu-

Roma.7. gnantem legi mentis meæ,vt hoc contuens iudex,dolenti circūuento porrigat manū.Et sequitur,Ecce enim veritatem dilexisti. Quia ergo veritatē diligis,inquit, subueni roganti,quem scis vera pectoris sui impedimē ta exponere,cuiq; reo olim motus misericordia, subue nire decreuisti,vt errorem admissum in terra:cœlestis prouidentia emendaret.Propter quod subiecit,Incerta & occulta cordis manifestasti mihi. Incerta & occulta cordis hæc significat, quæ deus ad præsidium humani generis procreauit: sicut & Apostolus , Quod oculus,

1.Cor.2. inquit,nō vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit,quæ præparauit deus diligētibus se.Qui sunt, qui diligunt deum, nisi qui legi eius consentiunt, non K celando vel excusando peccata?Hęc ergo occulta cordis manifesta sunt diligentibus deum, vt quia dolebāt se delictis circūueniri,correpti non negarēt, sibi & origini suæ imputantes, in authorem deum non transferentes quæ peccabant : corda illorum illuminata sunt spiritali coruisco,vt viderent dei prouidentiā in Christo,quia venturus erat ad damnādum peccatum,quod ex præuaricatiōe Adæ humano generi imperabat.Hoc ergo orat rex Dauid,vt quod decreuerat deus,in futurum videns genus humanum laborare,sibi prius subueniret in eadem necessitate constricto qua omnibus se decreuerat subuenturum:vt donum quod gratuitū futurum erat, & ante tempus dari non poterat, huic prece & lachrymis cōcederetur . Quod quomodo fiat non tacet,dicens , Asperges me hysopo & mundabor. Recte aspersione hysopi petit se mūdari. De hoc enim Exod.12. filij Israēl postes suos sanguine linierunt,vt tuti prę̄starentur à morte:Ita & hic aspersione hysopi orat mundari se à peccatis,ne tangatur à morte. Et sequitur, Lauabis me, & super niuem dealbabor . Manifestum est, quia factum dei distat à facto hominis: Ideo super niē,inquit,dealbabor,quia quod deus fecit , multo me- L lius est quàm quod fecit homo : Propterea aspersione hysopi petit se mūdari,vt sicut carnale corpus aqua abluitur,ita & per hysopi significationem,spiritali ratione animarum maculæ abluantur. Aspersio enim hysopi,illustratio quædā est,vt per id quod visibile est , inuisibiliter emundetur . Et sequitur, Auditui meo dabis gaudium & lætitiam.Dubium non est,quia vox prædicantis remissionem,gaudiū prę̄stat peccatoribus.Quis enim non lætetur cum audit dari indulgentiam?Cum enim deus remittit, & in præsenti & in futuro securus est.Propterea exultabunt ossa humiliata.Duplici genere sunt ossa humiliata, quia & vt peccaret, humiliatus est,nemo enim peccans exaltatur, & vt postea supplex veniam imploraret:Nam vtiq; in cilicio & cinere volutatus,misericordiam precabatur,quam obtinens eleuatus est mentis exultatione & corporis refectione.Et subiecit,Auerte faciem tuam à peccatis meis,& omnes iniquitates meas dele.Hac forma remissionem postulat,sicut constitutum erat in futurum per fidem Christi,vt Saluator qui ei spiritaliter est promissus, ab ipso inciperet cuncta cōuersis donare peccata . Cuius enim nō respiciūtur peccata, & omnes delentur iniquitates, M non habet vnde reus cōstituatur , & inimicorum eius ora clauduntur.Qui enim non respicit peccata,non illa imputat. Hoc est enim auertere faciē à peccatis,alicuius accusationem contra eum non accipere.Et quid est hoc, vt cū de duobus peccatis correptus sit, hic addat de multis se accusando? Et cum audierit à Prophe-

C ta Nathan,quia ignotum erat ei,quare sic postulat sedula prece , vt possit ad veniam peruenire: nisi quia non suam solitus causam agit, sed sub accusatiōe peccati sui, totius populi miserias narrat?Sibi enim reformationē precatur,quia cui ignoscitur,nō est sine rubore,nisi loco suo fuerit redditus,vt dignitas loci, ruborem excuset:cæteris autem beneficium dei,quod ad cuncta peccata abluenda futurum erat,in Christo significauit.Et sequitur,Cor mundum crea in me deus, & spiritum iustum innoua in visceribus meis.Hoc est bona mēte misericordiam deprecari . Non solum autem de præteritis rogat,sed etiam de futuris solicitus est, vt peccator intendēs odisse peccare ne peccet, adiuuetur à deo per spiritum iustitiæ , quē orat dedicari in viscēribus suis:

id est,

A id est,vt nouus ad hoc ponatur in eo vt custodiat eum à peccatis,ne cogatur facere quod scitur nolle. Cor autem mundum sic potest habere,si neq; intus, neque foris delinquat:hoc est,neq; in opere , neq; in cogitatione.At quia propè impossibile est, vt in omnibus seruetur,vel in dei causa seruandum est,quæ principalis est. Etiam mundum cor in sacramento dei & Christi custodiatur,dum fides inuiolata seruatur, quia & in alio

Prouerb.20. loco dicitur , Quis gloriabitur mūdum se habere cor, aut immunem esse à peccatis? Deniq; rex Dauid mundum cor habuit in causa dei,quia neque auxilium aliquando in vanitate quæsiuit,quæ est idololatria, neque aliquid à deo sibi præceptum non impleuit.Ideo de cęteris adiecit,Ne proiicias me à facie tua, & spiritūsanctum tuum ne auferas à me.Hic sensus est quem supra memoraui,quia securus de venia,solicitus est de reformatione.Cui enim ignoscitur solum, solet à facie domini secerni.Quanuis enim non in illum vindicetur, in animo tamen domini vel iudicis facinus eius deletum non est.Ideo orat,vt penitus peccatum eius deleatur, & dignus sit accedere ad faciem domini , & iterū prophetare,quod & factum est.Hoc est enim quod di-

B cit,Et spiritumsanctum tuum ne auferas à me . Hic est spiritus Prophetarum. Et sequitur, Redde mihi lætitiā salutaris tui,& spiritu principali confirma me. Lætitiā dari sibi postulat , quæ promissa erat in Christo , vt omnibus maculis ablutus & reparatus lætus esset in salute quæsita,nec amotus,sed confirmatus in regno à spiritusancto . Quem ideo principalē dixit,quia super omnem creaturam est,per quē reges regnent.Et subdit, Docebam iniquos vias tuas, & impij ad te conuertētur. Hoc dicit,vt in eo discant iniqui pietatem dei,qui confitētes sibi suscipit peccatores,& promouet:nec impios conuersos negligit, sed hortatur dum aliis miseretur. Et sequitur,Libera me de sanguinibus deus deus salutis meæ. Hoc dicto ostēdit peccatum suum morte dignū, vt dei misericordia quanta sit,prædicet:Per hoc enim etiam alios prouocat cōfugere ad dei clementiā. Vnde subiecit , Exultabit lingua mea iustitiā tuā domine. Gaudere se dicit in iustitia domini , quia in eo permanet quod promisit dicēs, Misericordiam autem meam

Psal.88. non mouebo ab eis.Lętus ergo Dauid rex & securus in hac parte,dei sui iustitiam prædicat.Et sequitur, Labia mea aperies, & os meum annūciabit laudem tuam. Sic labia eius aperit, dum clausa fuerint sine causa peccati: liberati enim os patet , peccatoris autē clausum est os: pudore enim & metu correptus loqui non audet, absolutus autem & liberatus tripudians prædicat laudē iudicis.Nā & Apostolus sicut ipse testatur,propter quod

2.Cor.6. ab omnibus liber esset . Os nostrum,ait, patet ad vos ô Corinthij.Et adiecit,Quoniam si voluisses,sacrificium dedissem vtiq;.Hoc de comperto loquitur, sciens sanctum Samuel dixisse ad Saūl regem , qui cum peccatū suum non dolore mentis , neq; lachrymarum miseratione , sed sacrificij oblatione obliterari putaret, Non

1.Reg.15. vult, inquit, deus sacrificium magis quàm audiri vocē suam:quia huiusmodi sacrificia damnum possunt facere,non tamen deum placare . Deus enim sic placatur, si anima peccati sui memor in tribulatione & mœrore cordis,defleat quòd peccauit.Et sequitur, Holocaustis non delectaberis.Nec delectatur holocaustis deus,sed in huiusmodi causis: Ipse enim animus pro se satisfacere debet,non se de foris redimere. Nam ista adiutoriū præstare possunt . Animus enim sicut oblectatus est in peccatis,sic tribulari debet in pœnitentia,& tunc delectabit deum delere eius peccata. Vnde subiecit,Sacrifi- D cium deo,spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum,deus non spernit. Ostēdit quale sacrificium pro peccatis deus suscipit: quia non poterit deum placare,nisi qui lætatus est circa salutem, & contribulatus fuerit corde,& sic reparetur ad vitam.Denique omnis inquietus,vel indisciplinatus frequēter incurrit,vt mē bra corporis lædat , quæ vtiq; non sine dolore possunt sanitatis recipere medicinā:sic & peccatores non possunt peccata sua redimere , nisi dolorem senserit animus qui peccauerit.Hoc enim iustum est,vt quia contra rationem gauisus est,secundum rationem patiatur mœrorē.Et sequitur,Benigne fac domine in bona voluntate tua Sion. Sion dicens, Ecclesiam significat, vt perseueratio nostra non improbabilis videatur , cui vt impleat deus promissum suum,suggerit, sciens se tunc plenam remissionem accepturam,cum quod decreuerit deus in Christo impleuerit:id est , vt ab omni peccato liberentur sperantes in salute promissa, quia non solum à propriis, sed ab Adæ peccato quod per traducem in omnes peruenit,liberabuntur per Christum.Et adiecit, Et ædificabuntur muri Hierusalem. Nunquid destructi fuerant?Sed muros Hierusalem dicens, Ec- E clesiam significat : quæ per fidem in Christo dispositа erat construenda . Cuius muri esse sancti homines intelligūtur: docente nos Apocalypsi Ioannis Apostoli , quia & Hierusalē ciuitas & muri eius serui dei sunt intelligendi.Sciens etiam per Christū rex Dauid promissum,quod futurum erat implendum ad liberationem seruorum dei,orat vt impleatur: id est,vt per fidē ædificetur Ecclesia,& liberentur sperantes de hac fide salutem.Et sequitur, Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ,oblationes & holocausta. Hoc dicit,quia oblatiōes & holocausta, tunc accepta sibi haberet cum esset Ecclesia ædificata:& non passim aut secundum omnē consuetudinem,sed sacrificium,inquit,iustitiæ acceptabis. Iustum est sacrificium , cum condignum munus offertur. Porrò autem nihil est tam iustum sacrificium & cō dignū,nisi vt nosipsos offeramus deo.Quia enim deus Ioan.4. spiritus est,spiritalia illi offerenda sunt sacrificia, vt viuo vitia hostia offeratur . Quia enim dixerat, in causa peccati sacrificiis carnalibus deum minime delectari, ostendit futurū, quia spiritaliter deo offerēdum erat vt hoc acceptaret:quia hæc deo digna sunt sacrificia : hoc est,in præterito minora fuerunt,quia carnalia,nūc ma- F iora,quia spiritalia.Et adiecit,Tunc imponent super altare tuum vitulos.Si cessantibus pristinis sacrificiis,spiritalia successiua sacrificia significauit, quid est vt dicēret, Tunc imponēt super altare tuum vitulos? nisi quia per hæc corporalia spiritalia significat, quippe cum dixerit,quia carnalibus non delectatur.Vitulos ergo dicens,populum nouellum significauit,Christi fide renatū,cuius deuotio quotidie super altare domini delibatur. Qui enim de ecclesia intelligitur locutus , sacrificia quoque eius spiritalia significasse debet intelligi.

Cur filius dei missus sit & non alius. Quāquā CXIII. omne quod facit deus, rationabiliter & prouidēter factum credendum sit,melius tamen puto, si post fidem etiam causa facti possit aduerti, vt quod creditur,non ignoretur.Vnde dominus ait,Hæc est autem vita æter- Ioan.17. na,vt cognoscant te solum verum deum & quem misisti Iesum Christum.Primum enim credi debet, sicut à Propheta dictum est,deinde sciri quod creditur:quia iam fidelem & in hac re diligentem adiuuat spiritus sanctus, vt cognoscens intelligat fidei rationem: tunc

enim

G enim plenum habet gaudium credulitatis suæ, si quod credit intelligat. Hoc est enim fidei robur, hoc immobile fundamentum credulitatis, addiscere sacramentū. Vbi enim sola fides est, non est tā mera deuotio, & potest aditū habere surreptio. Vnde vas electionis ideo laborat, vt credentes fidei suæ rationem ediscant. Cum enim cognouerint quātus sit cui se crediderint, & quæ sit eius potentia, nullo pacto, nullaq; ratione ab eius spe

Psal.33 traduci se patientur. Vnde dictum legimus, Gustate & videte quoniam suauis est dominus: vt data opera cognoscant diuinitatis eius saporem, intelligentes nihil sapientius esse quàm in Christum credere. Quamobrē

Coloss.2. ipse magister gētiū inter cætera ait, In quo sunt omnes

2.Timo.1. thesauri sapientiæ & scientiæ dei absc̄oditi. Et iterum, Scio, inquit, cui credidi, quia potens est depositum custodire. Igitur hic scit fidei suæ rationem & non dubitat de potentia eius, cum intelligit omnes thesauros sapientiæ & scientiæ in sacramento natiuitatis & passionis & resurrectionis Christi esse absconditos. Manente ergo fide, diu mecum contuli, vt scirē cur dominus noster de sacris & de cœlestibus sedibus ad terram incarnatus venisset, & nō alius ex iis quos ipse dominus

H sanctos angelos vocat. Incōgruum enim videtur personæ eius hoc opus subiisse, nisi causa facti noscatur. Deniq; hoc est, quod mouet multos. Nam potuerit dei patris prouisio per alteram personam hoc negocium gerere, vt & hominibus in errore constitutis ostenderet veritatem, & diabolum presumptorē & salutis inuidum cum satellitibus eius comprimeret & expoliaret deuictum. Quia pertinacia & irreuerētia nequissimorum seruorum, ministris famulis fuerat compescenda, vt non dominus omnium rem sibi indignam experiretur, Neq; enim tanta vis & potentia est satanę, vt per potestatem eius conditionis superari minime potuisset, cum constet dei auxilio ipsum ab hominibus vinci, Nam quanuis impar sit si ex terrenis sumamus exēpla, tamen ex aliqua parte conuenient rationi. Seruū enim contra Dauid regem rebellantem, Ioab conseruus eius missus est persequi, & trucidare: & contra Absalon in patrem impium seruis iniuncta res est: quanto magis ad tyrannidem diabolo vincendam vnius sancti angeli ministerium sufficeret, cum vnius de multis sufficerat efficacia. Quippe cum legamus, quia repugnans cō tra Michaelem archangelum perdurare nō potuit, sed

I subiectus in terram est. Hoc ergo mecū sæpe reputans, hoc solum sciebam, quia ideo ipse à patre missus est, ne ad iniuriam eius pertineret, si opus per eum factū, per alterum reformaretur: sed hoc scire minimū erat. Non enim satisfaciebat ad tam magnam & admirabilē causam, nisi & aliud comprehenderetur quod proficeret ad arcanum intellectum. Sic factum est, vt animaduerterē causam hoc popoſcisse vt sic veniret qui venerit. Ipsum enim ratio tangebat vt ad eum comprimēdum veniret qui dignitatem eius & meritū vsurpasset. Post deum enim patrem diabolus deus dici voluit, quod & nunc vsq; contendit, cum vtique non illum res contingeret, sed esset hoc filij dei qui post patrē deum secundus est, non natura, sed ordine. Ad hanc ergo causam agendam non alium oportuit venire, nisi Christū dominum nostrum: quia non tantum ad comprimēdum diabolum venit, sed & manifestare seipsum omni creaturæ: vt reprobata persona diaboli, hūc esse cognosceret, cuius principatum & maiestatē præsumpserat satanas: de cætero cognita veritate relinquerēt errorem, pro certo habentes Christum esse dei filium, qui solus deus de deo sit, & caput siue principium eorū omniū, K siue quæ in cœlo sunt, siue quæ in terra, quia virtute & potentia qua superauit tyrannum satanam, manifestatus est ipse esse, cuius imperium præsumpserat impius diabolus qui est satanas. Dum enim voluit inique deus dici vt dominaretur potentiis spiritalibus, vnde increpatur à Propheta dicēte, Tu enim dixisti in corde tuo, Esaię.14. Ponam sedem meam in nubibus, & ero similis altissimo: multos decepit, quorum cōspiratione princeps erroris est factus. Qui in Psalmo commonentur, vt reiicientes mendacium, suscipiāt veritatem. Dicitur enim eis, Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Nisi enim tollatur error de mentibus incredulorum, non poterunt susci pere fidem vnius dei in Christo. Hoc enim edocentur vt sublatis portis per quas itur ad mortem, secundum perfidiam à diabolo cœptam, suscipiant fidei sacramēta per quæ itur ad vitā. Ista sunt enim quæ significat in æternalibus portis, quia veritas fidei æternitas est: perfidia autem temporalis est, quia mēdacium adinuētio diaboli est. Diabolus enim cœptam prævaricationem in cœlis, seminauit in terris, multorum deorū suadens culturam, inter quos principatum haberet. Caput enim L & principium voluit esse cæterorum, quod non ei debebatur, sed saluatori. Vnde persequitur eum vsque ad terram, vt comprimens eum ostēdat erroris eius prævaricationem manifestata in se veritate. Vnde dictum est, Veritas de terra orta est. Proiectus enim de cœlis, Psal.84. cōfugit ad terras, vt meditatam diuinitatem in supernis, expleret in inferioribus. Vnde dicit Apostolus, Ita 2.Thess.2. vt in templo dei sedeat ostendens sese quasi sit deus. Quoquo enim modo desiderium suum implere vult & damnari: furore enim plenus minus putat damnari esse quàm non explere auiditatem erroris. Aduersus Paganos quomodo temere audeant aduersus nos CXIIII. congredi, aut fidem nostram impugnare, & suam cōmēdare. Qua ratione Pagani aduersus nos audeāt congredi, aut fidem nostram impugnare, se autem putent absolutos esse non video. Quippe cum nulla habeant assertionum suarū documenta superstitionis suæ magis dicam quàm religionis. Nam quæ cauta non habent proferūt, vt ipsi potius nouarum rerum authores & defensores habeantur. Primo enim in loco deos se asserunt colere: quorum nulla insignia, nulla dāt testimonia. Illos enim deos appellant, qui se ausi non sunt M deos nuncupare, vt homines authores deorum habeātur, cum deus author debeat esse hominib⁹: ac per hoc vana & inanis assertio est, quicquid enim sine deo est, stabile esse non potest. Manifesta enim esse quæ dico probāt libri eorum, in quibus nihil diuinum, nihil deo iubēte legitur constitutum: sed singulos viros propter quasdam causas diuersa asserunt instituisse numinū sacrificia, & ij qui nullius meriti vidētur, ea ipsa quę statuerant digne statuisse probarentur. Quādo ergo quos deos appellant, nihil horum mandasse leguntur, qua authoritate hi faciunt, aut acceptum sibi putant, quod nō probant mandatum, cum si etiam mādatum probaretur, examinandum prius fuerat, si dignum esset aut debitum his obedire, quorū nulla signa, aut prodigia aut commendationes diuinitatis in rebus gestis existerēt? Sed solent ab his excluſi ad elementa confugere, dicētes hæc se colere quorum gubernaculis regitur vita humana. A quibus vt supra requirimus, si mādatū est, aut iussum à deo, quem etiam ipſi magnum & summum fatentur & negligunt. Si enim fieri debet, ab illo mādari oportuit

A oportuit qui author eorum dicitur. Si autem ab illo nō est mandatum, præsumptio est, & ad pœnam proficiet, non ad præmium, quia ad contumeliam pertinet conditoris, vt contempto domino colantur serui, & spreto imperatore adorentur comites. Quomodo istud impunitum erit quod etiam in hac vita vindicari, & quidem acerbius, videamus? Sed si forte ab ipsis elementis dicant mandatum, ostendant alicubi præceptū, legant aliquando aliquid illa locuta. Quod si non ostendunt qua pœna digni sunt, qui authores præsumptæ & confictæ religionis deteguntur? Libera sunt ex hac impietate elementa. Ipsa enim luminaria mundi accusabunt illos apud iudicem deum, quia in hac consilij vanitate minime se authores ostendunt. Similiter & illos quos constat homines fuisse, deos nuncupāt, cum cœperint pro peccatis suis cruciari, in hac parte minime se reos defendent, in hos crimen hoc retorquentes, quibus cū hoc non mandassent, vt deos illos colere cœperint. Igitur quo pudore fidem nostram reprehendant aut irridendam putant, quorum legem virtutum testimoniis fultam, necnon & ipsius domini ac dei nostri relegunt

Esaiæ.44. vocē dicētis, Ego sum deus, & non est alius prēter me.

B Quod si nudis verbis diceret, non erat ei credendum, ne similes Paganis videremur, qui nulla deorum suorum signa maiestatis videntes, colere eos cœperunt, &, quod peius est, inhonesta. Turpia enim illic aguntur, quæ pudoris est reuelare, & prudentes se appellāt. Porrò autem deus noster teste virtute coli se mandauit, & vt nihil suspitiōis relinqueret, legem ipsam honestam & sanctam vt & deo dignū est tradidit. Nos vero qui stulti à Paganis dicimur, deo nostro nō credidissemus nisi nobis satisfecisset etiam testimoniis virtutum: nec legem eius suscepissemus, si non illam puram & ipsa professione dignā cognouissemus. Hinc est vnde nihil apud nos in tenebris vel occulte geritur. Omne enim quod honestum scitur, publicari non timetur. Illud autem quod turpe est & inhonestum, prohibente pudore nō potest publicari. Quamobrem Pagani mysteria sua in tenebris celebrant, vel in eo pudentes. Erubescunt enim palàm illudi: piacula enim quæ illic vice legis aguntur, nolunt manifestare, ne qui prudentes se dicūt, hebetes his videantur quos stultos iudicāt. Sed ne forte hinc illis stulti videamur, quia lex nostra castitatē, misericordiam, pietatem, continētiam, prædicat: apud

C illos enim hæc stulta sunt, quia omnis bonus malo malus est, & prudens stulto insensatus est. Nam intantum castitatem execrantur vt etiam cinædis delectētur, magisterio corū subiecti, qui nisi tales fuerint, idonei nō erunt ipsi, si dicendū est, religioni. Propterea enim abscinduntur & habitum immotāt, vt de viris quasi fœminæ fiant, & circa naturam subiecti muliebria patiantur, & tūc demum apti & digni sint ministri superstitionis illorum. Nūquid accusari potest huiusmodi quē lex facit talem? Ideo enim amisso viri & actu & habitu in mulierem transformantur, vt muliebria libenter patiantur. Quæ ergo putantur esse mysteria, vbi de honesto inhonestum fit, & de incorrupto corruptum, cum hic sit vere cultus religionis, qui de turpibus honestos facit, de indisciplinatis modestos? Quomodo cultores eius æmuli possunt esse bonæ vitæ, quando mysteria legis eorum sine cinædis celebrari non possunt? Si ergo lex eorum his delectatur, peccator erit & stultus quisquis non fuerit talis. Ideoq; stultos nos appellant. Colētes enim hæc turpia, prudentes ab his iudicantur, euitantes autem & fugientes, stulti. Quod quidem callide & astute ab ipsis videtur aptatū. Idcirco enim legi suæ D applicant nomen prudentiæ, vt contegant reprehensibilia eius, quia vbi prudentia, reprehensio nulla est. Nostram autem legem stultam dicunt, vt prohibeāt ab ea. Sed sublatis nominibus prudētiæ & stultitiæ, & submota omni inuidia, quam parit defensio ambarū partiū, ipsæ leges inter se confligant, vt appareat vbi sit prudētia & vbi stultitia. Sed præsente signo crucis, obmutescit Paganitas. Et si adest, quam vocant stultam, prudētia illa, sacra illorum respondere non audēt. Reprimūtur enim exta illorum, respondere non audent, & occultantur ob reuerentiam Christianæ maiestatis. Magna res est vt illa quam vocant prudentiam, metuat il lam quam appellant stultitiam. Conferamus nūc tenorem legum. Pagani deos deasq; colere se etiam literis profitentur, & verum est quod dicūt, quia & masculos colūt & fœminas. Ianus enim & Saturnus, Iouis & Mercurius, & Apollo & cæteri, Item & Minerua & Isis, & Eruxilla & Venus & Flora meretrix cum cæteris, dij deæq; sunt sicut historiæ tam Græcorum quàm Romanorum testātur. Christiani autē, vtpote pauperes quos stultos vocant, vnum deum colunt in mysterio, ex quo sunt omnia, nec aliquid quod ab eo conditum est ve- E nerantur. Ipsum enim solum sufficere sibi & abundare sciunt ad salutem, non ignorantes, quia si gloriā & nomen eius aliis deputauerint, offendant eum, quia nullus imperator permittit vt cum nomine eius tribuni & comites adorentur. Conferantur nunc leges vt videatur, vtra sit prudentia, quæ creatorem colit an quæ creaturam: quę dominum an quę seruos? Potest fieri in aliqua domo vt præter vnū alius dominus appelletur, vt Pagani literis forensibus instituti qui sibi prudentes videntur, in vno mundo ab vno deo condito multos deos deasq; venerātur. Procuratores enim & authores mundi deos & dei nomine nuncupant, cum improuidi denegantur. Illud autem asserere quod perniciē pariat, improuidi est & stulti. Quoniam necesse est deum iniuriam suam vindicare in eos qui conseruis suis deū & dei nomen & gloriam impertierunt. Dehinc considerentur præcepta. Lex nostra quos stultos vocant, antistites & ministros, idoneos, sine crimine, sanctos & irreprehensibiles præcipit ordinari. Econtra autem Paganorum traditio antistites & ministros idoneos sibi esse non posse, nisi ex viris trāsfigurentur in fœminas, vt licenter & publice muliebria patiantur, & discussis F in aqua inhoneste crinibus, mollem quassatamq; vocē & turpem emittant. Quod si publice facerent, ab omni populo lapidarentur, & Cynocephalus ille, qui mutabundus per omnia se circūferri loca quærens membra adulteri Osiris viri Isidis. Ecce quib⁹ ministris siue magistris Pagani prudentiæ sibi nomen assistant, cum nō solum non prudentiæ sit, sed etiam criminis. Obscœna enim & probrosa diligere funestū est. Illud autē quale est quod in spelæo velatis oculis illuduntur? Ne enim horreant turpiter dehonestari se, oculis illic velantur: alij autem sicut ales alas percutiunt, vocē coracis imitantes, alij vero leonum more fremunt: alij autē ligatis manibus, intestinis pullinis proiiciuntur super foueas aqua plenas, accedente quodam cum gladio, & irrumpente intestina suprādicta, qui se liberatorem appellet: sunt & cætera inhonestiora. Ecce quantis modis turpiter illuduntur qui se sapientes appellāt. Sed quia hęc in tenebris patiuntur, putant posse nesciri. Ista enim omnia quæ à malis & turpibus inuenta sunt in occulto, sancta fides Christiana edidit & detexit. Prędicata enim fide,

G fide,conſiderantes qui audiebant quid boni & ſanctitatis publice promitteretur,contulerunt ſe ad fidē,occulta illa inhoneſta & turpia relinquētes , & quomodo per ignorantiam illuſi ſint confitentes. Tūc enim iam pridem omnes prope in hoc vertebātur errore , & idcirco ſibi prudentes videbantur,quia qui reprehenderet non erat.Nam quanquam omnes errarent ſub vno fallacis nomine idololatriæ,vnuſquiſq; tamē iuxta mores ſuos ordinauit & conuerſationem & culturam , vt vnus error diuerſitatem haberet ex turpitudine & cōuerſatione authorum.Deniq; ſacra quæ ſacra Liberi vocāt,inhoneſta & vaniſſima ſunt,& plena furoris. Difficile enim impurus non iracundus eſt . Deniq; vbiq; cū Priapo depictus inuenitur , cū quo inhoneſte viuebat. Hoc modo ſunt & cætera ſacra eorum , ſed vt poſteri his inuentionibus caperentur, ſubtilitate & aſtutia factum eſt Satanæ, quanquam non ſine illius cōſilio iſta inuenta ſunt.Inuentis tamen ſingulis,aſperſit quædam præſtigia per quæ illiceret homines ad errorem. Et ſic factum eſt,vt per traducem antiquitatis commēdaretur fallacia,& excuſaretur turpis inuentio.Per conſuetudinem enim cœpit nō turpe videri,quod turpe erat.

H Nam cū dehoneſtantur aliqui,primo erubeſcunt,poſtea blandiente conſuetudine, recedit pudor mutata frōte,præcipue ſi multos videant tales. Nam quæſtus turpitudinis tunc eſt,quando ij qui nobiles dicuntur, dehoneſtari videntur:facile enim imitatores inuenit honeſtata nobilitas,Si ergo iā porro pridem propter hoc prudentes ſibi videbantur,quia cui fœda inuentio hæc diſpliceret non erat : nunc quia dei miſericordia illuſtratum eſt genus humanum,& declaratū crimen eſſe quod pro lege credebatur,ſtultum autem quod putabatur prudentia inuentum,vel ab hac appellatione ceſſare deberent, permanere nolentes in detecto crimine cognoſcentes nomen ſapientiæ à ſe alienum eſſe. Sed vt addant ad cumulum confeſſionis ſuæ ſtultitiam, in ſtultitia deprehenſi vocant fatuos à quibus conuincūtur.Sed fidem noſtram & poſteritatē accuſant,in præceptis autem non negant nihil poſſe reprehendi. Qui fidem noſtram accuſant,non magis contra nos, quàm contra authorem noſtrum ſuſcipiunt. Nos enim ſtultos,qui quaſi rei fatuæ fidem dederimus , illum autem mendacem & circūuentorem , necnon & malitioſum pronunciāt, qui fidem traderet per quā deciperemur.

I Credētes ergo prius nō nos ſtulte credidiſſe probem⁹, deinde cauſam authoris , cum in errore degereremus in quo nunc manent Pagani : ſi nullis virtutum ſignis attracti,ſi nudis verbis quę ſacra vocāt,perciperemus, prodeſſe putantes, non quod diuinitas commendauerat,ſed quod vetus conſuetudo tradiderat:In qua,quod non latet,diuerſis illuſi vanitatibus,nullam ſpem ſalutis cognouimus.Quid enim poterat prodeſſe res ab hominibus inuēta? Vt autem ad fidem dei accederemus, & filium eius incarnatum & crucifixum crederemus, non verbis ſuaſum eſt nobis,ſed rebus. Vidimus enim mortuos ſuſcitatos,leproſos mundatos,cæco nato oculos reſtitutos,dęmonia eiecta,& ſimul omnes infirmitates curatas. Nunc quādo ſtulti fuiſſe iudicemur, cum nudis verbis credidimus,aut cum rebus?Sine dubio enim res ante verba ſunt.Quippe cum ad res ſignificādas inuenta ſint,Si ergo traditioni humanę,nulla ſuadente virtute, quæ ad illudendas mētes hominum inuenta eſt,fidem dedimus, quanto magis huic quam diuinam & deificam omnia ſigna quæ deū inuocant,cōteſtātur?Nónne digne ſtulti iudicaremur,ſi virtutibus

K nō crederemus,qui ſermonibus credideramus? Nónne rationabiliter improuidi & inconſulti vocaremur, ſi aduocantem ſpem non ſequeremur, qui deſperationi fueramus obnoxij?Si autem ecōtra,ſtultum eſt quod creditur. Nō enim rationi ſubſiſtit,deum habere filiū, neq; emortua & diſſoluta corpora rurſus reparari poſſe ad vitam probauerint omnes Philoſophi & ſectarū inuentores:etiam ſi diuerſis diſputationibus ſeinuicem confunderent,nullus ad alterum tranſiens,quia vnuſquiſq; in quo imbutus fuerat,permanebat. Per id enim quòd verba contradictioni obnoxia ſunt,nullus alterū ſuperabat.Non enim erat vnde ſe quiſq; victorē oſtenderet,ſed inuicem contradictionibus ſe fatigantes, minime alter alteri perſuadebat . Hinc factum eſt,vt dei prouidentia,cuius ſenſus inueſtigari non poteſt, prędicationi ſuæ virtutem adiūgeret,vt veritas prædicationis virtutis teſtimonio probaretur, vt qui verbis contradicerent,virtutibus non auderent. Quæ enim maior poterit eſſe teſtificatio veritatis, quàm eſt operatio virtutis? Si quis autem opera virtutum deneget, accuſans ſcripturas , quomodo poterit ſtultam fidē noſtrā dicere denegans ſcripturas?Vbi enim ſcriptum eſt de Chriſto,quòd filius dei crędus eſt, eodem loco virtus teſtis inuenitur. Et ſi cui abſurdum videtur legenti Chriſtum dei filium crucifixum, reuoluat, & inueniet reſurrexiſſe eum à mortuis & intelligat non ocioſe eū mortuum eſſe,neq; inuitū qui potuit reſurgere,ſed eſſe myſterium.Quicunque ergo eſt ille, aut tacebit de cruce:quia ſi dixerit ſtultam crucem, non poterit ſtultam dicere reſurrectionem, excuſat enim reſurrectio crucem, Aut ſi locutus fuerit de cruce , non poterit negare prouidentiam eſſe in ea,quam videt teſtimonio reſurrectionis firmari. Aut vtrunque enim accipitur,aut vtrunq; refellitur,vt qui non defendet,nec audeat accuſare.Quare autē crucifigi ſe permiſerit,cognatis myſterium reſeruandum eſt.Mortem autem hanc intantum commēdauit , vt clarificari ſe per eam teſtatus ſit.

L Nam & ait,Poteſtatem habeo ponendi animam, & po teſtatem habeo iterum ſumendi eam. Nō ergo coactus eſt mori, quia poteſtatem habuit & mori & reſurgere. Hanc qui abnuit,non poterit dicere violenter illi mortem illatam.Si enim iſtam negat, nec mortuum illum poterit aſſeuerare, quia hoc illic continetur vbi mortī traditus legitur. Nemo enim ex ſuperioribⁿ poſtrema aut ex poſtremis ſuperiora condemnat,quia contrariū

M nō eſt quod vnius corporis eſt. De mortuis autē quòd reſurgant,dolo dicunt ſtultum credere. Vident enim exempla quibus credibile iudicetur.Omnia enim ſemina vſibⁿ neceſſaria, niſi reſoluta fuerint, renaſci rurſus non poterunt . Si hoc in mundo hominum cauſa deus decreuit, cur illorum ipſorum corporibus ſi hoc præſtaturus credatur, ſtultum putatur ? Niſi quia ipſi ſtulti ſunt , qui deo nō dant quam poteſt mundus virtutem, cum geſtarum nunc vſque appareat vmbra,quia iā tēpus non eſt faciendarum virtutum . Initio enim fieri oportuit vt ſemen fidei per hanc crementum faceret. Tamē & modo dęmonia nominata cruce Chriſti terrentur,& ſi impenſius fiat,fugantur: & dij Paganorum formidine & metu nominatæ crucis reſpōſa dare non poſſunt.Si opprobrium eſt mors Chriſti, quare terrori eſt? Res enim quæ ex crimine venit,non timeri debet,ſed cōtemni.Quis enim timeat hominem pro crimine ſuo occiſum? At ſi innocens fuerit,timeri tamen non poteſt,ſed doleri.Itaq; niſi ſentirent dæmonia,vel dij Paganorum,ſacramēto eſſe crucem Chriſti, nomi-

Ioan.10.

nata

A nata ea non terrerentur:& vt expreſſius dicam,niſi rei eſſent,nō timerent.Hi etenim omnes qui ex parte diaboli ſunt,conſenſerunt in mortem Chriſti.Vnde cuncta dæmonia ſiue dij gentium, nominata cruce Chriſti,terrore concutiuntur . Omnis enim qui in alicuius innocentis morte reus eſt, cum nomē eius fuerit memoratum, timor apprehendit cor eius . Recordatione enim habita delicti reum ſe videt.Quanto magis dęmonia,vel dijgētium qui rei ſunt necis domini & ſaluatoris mundi.Sed Pagani antiquitatis cauſa verum ſe tenere contendunt, Quia quod anterius eſt,inquiunt, falſum eſſe non poteſt,Quaſi antiquitas aut vetus conſuetudo præiudicet veritati . Poſſent enim homicidæ, aut molles,aut adulteri vel cæteri criminoſi per hoc illicita ſua defendere,quia antiqua ſunt,& ab ipſo mundi initio cœpta:cum hinc magis intelligere deberēt errorem ſuum,quia quod reprehenſibile eſt & turpe eſt, male cœptum probatur:quod autem honeſtum & ſanctum eſt,digne colitur,Nec poſſe turpe & reprehenſibile ante factū,eſſe honeſtum & irreprehēſibile. Et ad extremū, Paganorum traditio eſſe ab homine inuēta, negari nō poteſt, quia autem noſtra lex à deo data,eſt,

B euidens res eſt . In monte enim apparuit maieſtas dei ad dandā legem hominibus,vt & hinc fides poſſit haberi.Primo miſit ſigna multa & prodigia facta in Aegypto, quod hodie quoq; libri teſtātur à Ptolemæo reconditi in bibliotheca Alexandrina.Sic ergo legem dignatus eſt dare,vt nemo ambigeret deum eſſe qui tradidit. Palàm enim & manifeſte viſa eſt omnibus maieſtas dei,tanto fulgore & terrore , vt etiam præter eum nemo alius deus crederetur,& quod iubebat omni obſeruatione dignum haberetur.Et vt omnia deificæ rationi conueniant,inſpiciatur tradita lex,ſi quid in ipſa iniuſtum,ſi quid inhoneſtum, ſi quid ridiculoſum , ſic oportuit innoteſcere:nō vt in angulo per impoſturam appareret quæ claudi non poteſt,neq; in ſpeculo vbi aliud eſt quàm cernitur operāte illecebroſa fallacia,neque ea ſeruanda celaret,quę propterea quòd inhoneſta eſſent in tenebris gererentur. Cum enim vnius dei notitia obliterata eſſet in mundo cōſuetudine delinquendi,quia mendacium velamen præſtiterat veritati,clemens & miſericors deus,nolens opus ſuum perditioni obnoxium fieri,viſitare dignatus eſt genus humanum, Non ſic apparens ſicut hi qui falſō dij appellari voluerunt,ſed ſicut eſt veritas dei,ita ſe manifeſtauit, vt er-

C rorem adimeret , qui falſorum deorum prædicatione mundi ſenſum corruperat. Deniq; ſupra ſexcenta milia hominum egreſſa de Aegypto, videntes & cognoſcentes dominum hunc eſſe ſupra omnes ex apparētia ineffabilis gloriæ proximare ad eum timuerant, ſed lōge curuato genu eum adorauerunt.Poſtea proſequentibus aliis ſignis,tā illis quæ fecit in deſerto,quàm quæ fecerat in Aegypto,in omnibus mirabilibⁿ manifeſtatus eſt vnus eſſe deus.Hæc omnibus propè innotuerūt linguis,hæc vicinis gentibus terrori fuerunt.Quid tale in diis gentium ? Cui gēti,cui populo gloriam ſuam oſtenderunt?Quæ ſigna aut virtutes ad diuinitatis ſuę teſtimonium fecerunt? Vbi vel quando locuti probantur ? Sed irrationale vulgus,vt apparentes vmbras, aut dæmonia , aut ſimulachra mortuorum vt deos colere cœperunt: quæ res in conſuetudinem vetuſtatis deducta,arbitratur rationis ſibi veritate poſſe defendi: cum veritatis ratio non ex cōſuetudine, quæ eſt ex vetuſtate,ſed ex deo ſit,qui non vetuſtate deus probatur , ſed æternitate . Quamobrem fides non cœpta res,ſed ſine

Exod.20.

initio eſt . In deū enim credere,noſtrum incipere eſt, D Nam quod creditur,æternum eſt,Quomodo ergo anteriores ſe putant Pagani,quando quod colūt,poſt deū eſt?Nunquid non opus poſt opificem eſt ? Pagani colūt opera,nos opificem.Illi creaturam,nos creatorem.Certe deus fecit mundum , & à ſe facto notitiam ſuam nō oſtēdit?Aut fecit hominem , & noluit ſe ab eo coli quē fecit?Sed abſurdum eſt.Factus ergo homo cœpit venerari ſuum conditorem , quia dignum eſt , & cauſa hoc exegit . Quod cum per deſidiam hominū aboleuiſſet, reparauit iſtud deus in Abraham, vt cognitio dei quæ fuerat in Adam,inciperet rurſum in Abraham : vt ab eo geniti,ſub eius cognitione educarentur , & per traducem nō deficeret,neq; deeſſet qui coleret deum: adnuocatis etiam exteræ gētis hominibus ad iſtam dei cognitionem . Qui ergo cognouit,ſub initio eſt: qui autē cognoſcitur,ſupra initium eſt. Qua igitur ratione Pagani legem ſuam ante dicunt fuiſſe quàm noſtram? Si mundus ante deum eſt,quod abſit, ſic poterit & Paganitas anteponi Chriſtianitati.Nemo miretur de nomine Chriſtianitatis , Eſt enim colere vnum deū in myſterio trinitatis . Quòd ſi nomen Chriſti putatur ex chriſmate,nominis tamē ratio ante chriſma eſt. Apud E maiores enim noſtros,qui in reges vngebantur, Chriſti vocabantur,habentes imaginem Chriſti vēturi: qui natus de deo patre in regem non immerito Chriſtus appellabatur,quia quod iſtis Chriſma,illi dedit natiuitas, quem quandiu ignorant Pagani,reprobāt. Cum autem cognouerint,diligentius excolunt,gaudentes quia de malo tranſierunt ad bonum.Qui enim in re tā friuola & inepta pertinaces fuerunt : quanto fortiores & vehemētiores erūt cognita veritate. Qualis ergo Chriſtus noſter eſt, qui cum neſcitur, oditur: cū cognoſcitur,amatur. Nam omnis malus cum neſcitur, amatur: cognitus,oditur. Quanti retro oderunt Chriſtum,qui nunc amant ? Quot qui dolent odiſſe , quod neſcierant ? Imprudentis enim eſt odiſſe quod neſcias, quia probādum eſt, an odio digna ſit res. Deniq; qui hodie aduerſantur,in craſtino defendent, pœnitentiam agētes,tarde ſe cognouiſſe quod verum eſt . Quòd ſi odio digna res ſic eſſet,aut aliquid haberet fallacię,quotidie ex Chriſtianis fierent Pagani . Porrò autem,quoniam hæc veritas eſt,quotidie omni hora ſine intermiſſione deſerentes Iouem, inter quos ſophiſtæ & nobiles mundi qui eum deum confeſſi erant, confugiunt ad Chriſtum,cui eſt honor & gloria in ſeculorum ſecula. F

De fato,quomodo pernicioſiſſima ſit Chriſtianis artis Matheſeos obſeruatio & cura.

CXV. Nihil tam contra Chriſtianos,quàm ſi arti Matheſeos adhibeant curam. Hæc enim inimica dignoſcitur dei legi.Si enim naſcuntur qui mali ſint, & ecōtra qui boni ſint,fruſtra lex data dicitur, & nō ſolum hæc,ſed & iniuſtus habebitur legiſlator.Qui enim lege data cogit homines contra id quod nati ſunt facere,ſciens nō poſſe mutare naturam, ad hoc vtiq; legem videtur dediſſe,vt haberet occaſionem,qua crudelitatem ſuam de nece hominis ſatiaret. Vt quid enī prohibet, quod ſcit auerti non poſſe. Aut quemadmodum damnat hominem,qui non fecit quod facere non potuit? Si autē iniuſtum videtur,vt eſt,quia iſtud de deo ſentire nefariū eſt,recte & ſalutari ratione legem dedit,ſciēs poſſe hominē continere ſe ab eo quod prohibet lex. Ergo quia iuſte legem dedit, non eſt vtiq; iniquus cum vindicat. Itaq; ſi legi dei fides commodanda eſt, quia iuſte probatur data,ars Matheſeos euitanda & fugiēda eſt. Hāc enim

G enim astutia & subtilitas inuenit diaboli. Quia enim aperte repugnare nó audet authori, tergiuersatione id agit, vt & deo iniuriam faciat, & hominem legi inimicum constituens, morte mulctet secunda. Qui ergo authoritati cedit, & factum eius retractari nefarium ducit, legi ab illo datę obtemperat, die nocteq; studiis eius insistens, nec aliquid aduersum respicit, non dubitans, quia potens est homo præcepta eius seruare. Nã hi qui peccare gestiunt, occasiones quęrunt quomodo peccata sua à se faciant aliena, vt dum naturæ quasi imputanda peccata sint, immunis esse à pœna videatur peccator. Hoc propositum horum est, qui desperatione promissæ futuræ vitæ, præsenti desiderant frui voluptate. At hi qui freti fiducia fidei, spem futurorum expectãt, hoc implere contendunt, quod in primordio renascibilitatis polliciti sunt, vt abrenunciarent pompis & voluptatibus satanæ. Quãta ergo subtilitate vsus est satanas, vt promptiorem hominem ad peccãdum faceret, per quod inuidiæ suæ expleret nequitiam. Dũ enim audit sic se natum esse vt peccet, & deum nõ ignorat esse iustissimum, credit se impune peccare: quia qui iust⁹ est iudex, non damnat eum qui imperãte natura peccauit.

H Nec quidem eius peccatum dicendum est, quod alius egit per illum. Sic deceptus est homo, peccatis enim prætus, factus est morti obnoxi⁹. Igitur tollit omne hominis bonum, qui tollit & malum. Si enim peccator nõ habet pœnam, nec iustus coronam, vt quid laudantur boni & reprehendũtur malię? Si enim huius naturæ est vt peccare non possit, quid laudas in illo quod non est eius? Et vt quid cõdemnas in peccatore delictum, cum scias non eius esse quòd peccat? Quid nisi iniustus erit qui bonum laudat & malum accusat? Si forte dicatur econtrà, Bonam naturam in homine laudo, & malam condemno: quia & vinum bonum laudatur, cũ per naturam bonum sit, & malum recusatur, cum illud æque natura & hoc præstet. Si ita esset, nihil erit reprehensionis causa, vt sic laudaretur iustus, nec corona dignus iudicaretur, Neq; ita accusaretur iniustus, vt pœna dignus diceretur. Porrò autem & in præsenti & in futuro iustos remunerari scimus & legimus, & iniustos pœnis subditos concremari: quod iniustum vtiq; videretur, si iste qui naturæ suæ rem gesserat, igne vltore pœnas pateretur, aut alius qui æque naturæ suæ rẽ exequitur, præmiis afficeretur. Si autem laudandus est bonus,

I quia quod naturæ suæ erat fecit, laudari debet & malus quia & ipse similiter quod naturæ suæ erat gessit, vt vnusquisq; permanens in eo quod factus est, laudetur. Quia si in quo factus est manẽs vituperabilis habetur, authorem tangit vituperatio, qui talem nasci fecit qui displiceret. Quòd si iure remunerãdus est iustus & cõdenãdus iniustus, iã nõ naturę respõdetur, sed volũtati: quia natura libera est, volũtas autẽ in causa est, quæ sensibus accessus patitur & recessus: vt iniustus videãs coronari iustũ, se autem dãnari, sibi imputet, qui contra legem sensibus credens, malum fecit cũ potuit facere bonum. Nunquid poterit accusari sol, quia vrit: aut aqua, quia infrigidat? Aut nunquid remuneranda est aqua, quia siti affectos homines recreat: vel præmiis afficietur sol, quia reficit homies calore suo post frig⁹? Quod enim naturæ suę est faciunt, vnde nec damnantur nec laudantur, Aliud enim facere nesciunt. Sed quoniam ita non est vt æstimant stellarum speculatores, ratio actuũ probat. Nemo enim inueniri potest qui bene faciat semper, aut malo. Tũc enim videretur sic natus vt bene ageret, si irreprehensibilis permaneret: & ita di-

K gne æstimaretur vt esset malus si in eo duraret vt male faceret semper. At cum & illum quem bonũ putas natum, aliquoties videas male agere, & hũc quem malum natum dicis, nonnunquam cernas facere bonum, quomodo hoc verum probas, vt malus malus sit, & bonus bonus, nisi quia hoc magis certissimũ est, quia vbi animum quis dederit, in eo proficit? Nã & causæ sunt quæ generant peccata, vt aut inuidia quis litiget aut inimicus existat. Illa autem quæ à lege prohibentur, non palã neq; manifeste, sed occulte admittunt. Quare? nisi quia reuerentur legem, Sin vero ita vt asserunt ad hoc nati essent vt male facerent, non quærerent latibula neque aliquam legi reuerentiam exhiberent, sed passim ea facerent quæ cogeret natura. Sed cum videas procurari peccatis, & excogitari vt possint latenter admitti: & loca enim & personas & tempora eligunt, vt mali propositi impleant voluntatem: Simili modo etiam boni iudicio quodam & bona opera sua discernunt, vt pro tẽpore & causa alicuius bonum suum distribuant. Quod vtiq; non iam naturæ imputandum est, sed quæ in natura est voluntati. Si autem naturale esset, cessaret iudicium. Nam si rem plenius discutiamus, qui nunc iusti

L sunt, iniustos illos prius fuisse ostendemus, data autem opera immutati sunt. Ipse etenim Abraham per fidem iustificatus legitur: Ante ergo nõ fuit, Quippe cum patre suo duce idola coluisse intelligatur. Et Zacheus vti que cui post vulgarem vitam testimoniũ perhibet dominus. Et vas electionis, qui istud etiam fatetur dicẽs, Eramus & nos natura filij iræ sicut & cæteri, quia cedit voluntas pro natura. Ex voluntate enim quis iudicatur, nõ ex natura, Sine dubio & omnes martyres, & iustificati sunt boni, quia non fideles nati, sed renati sunt. Et quantos scimus turpis vitæ fuisse & prodigos cultores luxuriæ, qui nunc continentes & sancti sunt? Accedente enim timore dei, vincuntur vitia quę prius dominabantur. Quantum autẽ possit timor legis, hinc aduertamus. Ante Iuliani edictum, mulieres viros suos dimittere nequibant. Accepta autẽ potestate, cœperunt facere quod prius facere non poterant. Cœperũt enim quotidie viros suos licẽter dimittere. Vbi latuit fatum tantis temporibus? Timore credo legis occultabat se. Illud autem quomodo subintrauit quod tradidit Moyses? Dormientibus credo fatis, Tãta enim tradita sunt illis seruanda, & talia qualia nulla gẽs habet præcepta. Et ne hoc aliquis ad plagam cœli referendum putet, in M omne propè orbem dispersi mandata legis suæ custodiunt. Hæc præcepta contra fata sunt. Non enim forte fuerũt tribus milibus annis & supra à cõstitutione mũdi, Postea autem data, permanent vsq; ad finem. Quod ergo tot milibus annis non fuit, quomodo cœpit: Stellarum enim cursus à constitutione mundi est. Et quid illud est, vt cum tanta multitudo Iudæorum sit per totum mundum, nemo immutetur ex his vt fiat gentilis, cum videamus ex Paganis, licet raro, fieri Iudæos? Ecce quantum pertinet ad ritum Iudæorũ, exclusum est fatum, quia & extra fatum esse cœperunt, & in eo permanent. Quid videtur de Sodoma & Gomorra, quorum qualis fuerit exitus, vindicta obtutibus adiacet? Sic fuit vt omnes spurcitiæ infamia aspersi, diuino igne consumerentur. In cataclysmo omnes vnius fati fuerunt, vt omnes vna morte & eodem tempore cuncti perirẽt, excepta domo Noë. Et omnis exercitus Pharaonis vno decreto damnatus dicitur, vt inept⁹ error Matheseos vindicetur, quia dimersi sunt in rubro mari cũ suo rege. Et alia quanta exempla sunt quæ prætermittimus,

Iacobi.2. Lucæ.19. Ephe.2. Gene.19. Gene.7. Exod.14.

quia

A quia ad satisfactionem sufficiunt duo exempla, quanto magis tot mysteria. Nam & cunctæ gentes diuersã habent institutа. Et quod alibi licet, hic non licet. Et iterũ. Quod hic licet, alibi nõ licet. Hic enim in vrbe Roma & finibus eius, quæ sacratissima appellatur, licet mulie-
Matth.5. ribus viros suos dimittere, cum cautũ sit in lege diuina, vt ne viri quidem hac potestate vterentur, excepta fornicationis causa. Ecce in hac re meliores sunt Barbari, quòd & hoc seruari posse nõ impossibile est, quia prius seruatum docetur. Mutatum est ergo fatum, quia cœpit licere quod ante prohibitum erat. Et eunuchos in regno Romano fieri non licet, apud alios licet: quia autem & hic possent fieri in absconso licitum est. Nam fatum licet occulte probatur: si autẽ cessaret timor, public fieret. Metus ergo prohibet fatum, vincitur enim si quod vult facere non facit. Et Persæ mulierum more inaures habent, quod hic inhonestum & illicitum est. Quia autem & hic fieri possit, attestantur antistites matris quæ appellatur magna. Et reuera magna fuit, sed meretrix: sed in eo dilatus, quia isti cinędi sunt, illi viri. Et quid dicemus? In omni orbe terrarum hi soli hoc fato nascuntur, vt abscisi in mulieres transformentur, &

B toto mundo isti pauculi inueniantur quos constat minis circunueniri, & promissis præmiis ad hunc dolorẽ & dedecus cogi. Si autem ad hoc nati essent, non cogerentur. Persæ licitum habent cum filiabus suis cõuenire, quod & hic fieri posse ostenditur per id quod à quibusdam factũ probatur. Sed quia vindicta interuenit, metu correpti sunt ne faceret quod potest fieri, sed nõ licet. Omne enim quod prohibetur, ideo phibetur, ne quia potest fieri fiat. Si autem fati esset, non posset fieri neque prohiberetur. Nam si nõ esset fati & prohiberetur, posse fieri quod fati non est significaretur. Et quæ prudentia est prohibere quod nõ potest fieri? ac si aliquis prohibeat, ne quis de vrbe Romana transuolet in Hispaniam, aut ne quis humeris montem trãsferat. Illa autem quæ possunt fieri cum non debeant, prohibẽtur. Mos Maurorum est vt inaures etiam in naribus habeant fœminæ. Nunquid fati est? Si fati esset, huc trãsla ti sic manerent, quia si fatũ est, vnusquisque secum habet fatum suum. Sed quia non est fati, omnes inde veniẽtes, hic immutãtur, videtes turpe istic videri quod illic decorum putatur. Certe apud omnes gẽtes numerus, numerus est: terra, terra est: & aqua, aqua est: & aër,

C aër est: & ignis, ignis est. Nunquid potest alicubi reperiri terra quæ nõ arida sit, aut aër qui palpabilis sit, aut aqua quæ non fluxa & frigida sit, vel ignis qui frigidus sit? Sic vbique Iupiter, Iupiter est: & Saturnus, Saturnus est: & Venus, Venus est. Eodem modo & cætera signa. Ars enim ista vna ratione tractatur vbiq;. Sed quia apud omnes gentes institutа manent, non fatorum ratione, quæ vbique vna est sicut tractãt, sed hominũ excogitatione, quilibet qui primus habitus est apud suos, quod ratione dignum visum est, & aptum decori, statuit quibus præerat. Inde vnaquæque regio vel gẽs propria habet quæ seruet. Sicut Solon & Lycurgus multa statuerunt, quæ à Græcis legis more seruantur, quæ paulatim deficiente regno eorum obliterata sunt. Nam regibus Iudæorum mulę placuerunt ad sessum, Romanorum autem non mulæ, sed equi. Garamantum autẽ, qui supra Tripolim Afrorum sunt, regibus, tauri placuerunt ad sessum. Persarum vero reges vehiculis ferũ tur. Nam veteres reges Persarum, nec videbantur à populis. Et reges Madian camelis delectabãtur ad sessum, ita vt & colla eorũ aureis exornẽtur torquibus. Et per

Africam asinis magis volunt insidere quàm equis. Cũ D omnia vbique sint, non tamen omnia omnibus gratiosa sunt, quia vnusquisque eligit quòd magis apud illum habeat gratiam. Nam & nobis ipsis diuersa volũtas est, & in vestibus, & in cibis, & in cætero vsu, & in ipsa sententia. Quod ne fati dicãt qui multorum diuersa asserunt fata, hæc res probat, quia frequẽter mutatur in nõ bis voluntas. Quod enim diu amauimus, postea displicet: & diligere incipimus quod prius libenter non habuimus, & facta cõsuetudine immutati manemus. Ordinem autem sic dicũt esse fatorum, vt sit quid quibus efficiant temporibus per interualla recurrentia ad pristina, vtputa quod hodie faciunt, iterũ faciant post tẽpus, Non enim in vno dicuntur manere. Nam per disciplinam & consuetudinem vincũtur. Mulieribus etenim Romanorum multis temporibus vini vsus incognitus fuit. Disciplina enim facta consuetudine cõfirmauit sensum suum, vt retineret quod prodesse didicerat, Nunquid illis temporibus hæc fata fuerũt, & postea mortua sunt vt cessaret res bene inuenta? Sed nõ fata hæc, sed disciplina inuenerat, At vbi recessum est à cõsuetudine, periit disciplina. Et veteres Romanorum tantæ continẽtiæ fuerunt, vt etiam oblata munera re- E futarent, bonam famam diuitias arbitrantes, & virtutẽ voluptatibus præponentes: & his fatis successum est, aut obierunt: sed nõ fati fuit, sed disciplinæ quæ etiã ipsius fati pędagogus est. Quomodo enĩ potest fati esse quod neque ante tempus habuit, neque nunc habet? Et quidẽ nescio vt quid tantam inuidiam fato faciant, vt in omnibus gestis ipsum dicant authorem, cum sit & non sit. Vbi enim disciplina est, non est: & vbi consuetudo est, non est: & vbi casus est, non est: vbi autẽ videtur esse, timore legis vincitur, & libido enim metu cõpescitur, & quæstus pecuniæ propter deum promerendum repudiatur. In hac ergo parte negari nõ potest, quia nõ potest non esse quod vincitur, & tamen recte potest dici & in eoipso nõ esse, quia caret authoritate quod vincitur. Itaque dei legem qui sequitur, & consuetudinem tenet bonæ vitæ, huic cedunt omnia quæ dicuntur fata. Tantum enim potest consuetudo vt etiã bestias mitiget, Nã male viuere volentes, ipsi sibi fata constituũt. Per luxuriam enim & voluptatem fit intemperantia & inquietudo, quæ parit incontinentiam & iracundiam. Et scientes istud pœna dignum, vt immunes se faciãt, pudorem patli fatis ascribunt, cũ de hac re cogitãtibus F adiutoriũ faciunt dęmones: quia & hoc statuunt, vt male cogitantibus tribuant effectũ: istos fata appellant, nõ intelligentes quia sunt hominis inimici. Nã si per sensus non subintrarent peccata ad animã, sed deintus nascerentur, recte omne quod delinquitur, fatorũ esse videretur. Cũ autem videant, per visum & auditũ & per reliquos sensus nasci concupiscentiã peccatorum, adiuuantibus inimicis qui suggesserunt faciendũ quod cõtrarium est, & non putatur quãdiu fiat. Dulce enim videtur cum fit, aut antequam fiat: perfectum autẽ apparet esse amarum quod fatis imputant. Quia autem potest vinci hinc aduertimus, Cogitãtibus etenim nobis & de aliqua re solicitis, silent inimici & conquiescit libido, Nõ enim possunt suggerere occupatis nobis. Nũquid aliquis ad aliquam rem alicui dedito aliud suggerit? Non facit, sciẽs aut se non audiri aut aporiari quasi importune suggerentem. Ita & inimici quos cõstat esse dæmones: ij sunt enim dij Paganorũ, qui si viderint diuinis rebus nos occupatos, non se ingerunt ad contraria suggerenda, sed in intidiis sunt, quærẽtes occasionẽ

G qua ſe ingerant. Munimēta ergo ſunt animorum,me-
ditatio aſſidua legis dei & operatio: quia ſi ocioſos nos
viderint à rebus diuinis,excitantur ad ſolicitādos nos.
Ipſi enim ſunt qui per carnem & ſanguinem ſemināt
concupiſcentias. Quanuis enim habeat caro proprium
motum originis ſuæ,quia non eſt ocioſa carnalis nati-
uitas, tamē in hac re accedit ad necem hominum ad-
Dęmonia diuerſa. iutorium dæmonum. Diuerſa enim ſunt dæmonia, &
diſparem habentia voluntatem. Quædam enim ſunt,
quæ cum perturbant animos,elidunt corpora, Quædā
vero admiſcentia ſe ſanguini,generant animis deſide-
ria, Alia autem cordi hominis ſe copulantia, ſuggerūt
cum blanditiis contraria. Nonnulla autem ſunt,quę ſo
la corpora obligāt infirmitatibus, Sicut & illam filiam
Lucæ.13. Abrahæ,quam dominus curauit. Hæc omnia ignoran
tes Pagani,fatum appellant:cum diuerſæ ſint cauſæ, &
iſta ab inimicis procurentur,vt quacunque ex cauſa ir-
ritetur homo & ſubiiciatur paſſionibus. Sed fatum bo-
num appellant, cum bene temperata ſint corpora aut
affabilitate commēdantur, habentia gratiam quandā.
Malum autem fatum eſſe,ſi plus caloris habeāt,aut hu-
moris: aut ſi quis non ſit aſperſus gratia, ſed magis ad
H detrimenta paratus,quos infortunatos vocant. Fac ve-
ra eſſe. Videmus enim hęc etiam in animalibus vt plus
habeant caloris: ſed animalia non ſunt rationalia ſicut
homo, vt poſſint adhibita cura corpus ſuum tempera-
re. Ideo enim imperator eſt corporis animus,vt guber
net illud retinaculis legis diuinæ. Ea enim quę ſine im
pulſu carnis,ſiue ab inimico ſuggeruntur, non eſſe vti-
lia,lex oſtēdit diuina. Quam ideo adiutorio dedit de-
us,vt dictantem inimicum mala, quaſi bona reſpicien
tes legis præcepta,illum intelligamus eſſe ſeductorem,
quia aliud ſuadet quàm docet lex. Sic ergo frenatur
corpus,vt quia feruet, minus illi detur & à delitiis re-
tineatur. Sicut enim corpus febricitans ſi accipit eſcam
aut potum,increſcit illi calor: ita & huiuſmodi corpo-
ra quæ ſanguinis feruore vruntur, vehementius exar-
deſcent,niſi fuerint gubernata. Igni enim ſi deeſt eſca,
ſopitur. Animi eſt ducere corpus. Si autem dimiſerit
illud vt eat quò vult,præcipitabit ipſum,ſicut equus fu-
rioſus negligentem ſeſſorem. Et quia corporis feruor
plus exardeſcit,agentibus inimicis ad deceptionē ani-
mæ,quia non corpus deſiderat, ſed calore ſuo generat
animæ deſideria,dei noſtri aſſiſtentia imploranda eſt
I ad tutelam vt prohibeat eos: quia non eſt nobis collu-
Ephe.6. ctatio aduerſus carnem & ſanguinē, ſed aduerſus prin
cipes & poteſtates, quibus amotis, facile erit carnis &
ſanguinis motum comprimere. Extinguitur enim in-
cendium ſi deſit materia per quam vrat. Illis autē eue-
niunt quę à Mathematicis dicuntur,qui credunt futu-
rum quod dicunt. Illud enim agitur ſubtilitate dæmo-
niorum,vt ea efficiant quæ antiſtites illorum dixerunt
futura, ne falſi detecti credantur. Circa eos vero qui
reſponſioni illorum non commodant fidem, nō præ-
ualet effectus eorum: quia neque ipſi tantum intenti
ſunt vt ſatisfaciant eis qui illis non credunt:neque pa-
titur deus facere illos per quod ſeducuntur fidētes de
deo & non credētes diabolo. Omnia enim ſic deus in-
ſtituit,vt ſecundum vniuſcuiuſque fidem eueniat,vt ar
bitrium liberum maneat volūtatis: ac per hoc qui deo
credit ad auxilium eius confugiens,nihil ei præualere
poterit:certus eſt enim in poteſtate eius eſſe quę fecit,
& non audet contra eum quem videt deum commu-
nem habere propitium. Certe fecit deus mūdum,& ſo
lem & ſtellas creauit,conſtituens eis curſus quibus gu

bernatur genus humanum: nunquid non habet pote- K
ſtatem imperare illis vt aliquando aliud faciant quàm
decretum habent? Sic enim ea condidit, vt voluntati
eius ſubiaceant. Tunc demū curſus decretos exequun-
tur,ſi aliud minime fuerit præceptum: vt ſi rogatus ab
iis fuerit quibus miniſtrant per id quod aut importu-
nitate pluuiæ,aut nimia ſiccitate ſteriles fructus appa-
reant,iubeat temperari tēpus:aut ſi forte vt aſſolet,ira-
to deo viuāt homines:dum per luxuriam & vanitatem
oberrantes non faciūt quod placet deo,diutiſſima ſuſ-
pēſum pluuia,vt factum legimus ſub Helia & Heliſæo, 3.Reg.18.
famem excitet ſuper terram, ſatisfactioneq; placatus,
annuat vt imbres irrigent aridam. Eodem enim mo-
do moderatio mundi eſt vt imperium ſeculare. Quo-
modo enim quidam preſſi à rectoribus prouinciarū,
ad auxilium imperatorum decurrunt vt erigantur:ita
& homines ſi aduerſa ſibi viderint tempora, ſupplices
ſe præbent deo,in cuius poteſtate ſunt omnia. Sed hoc
Mathematicis non videtur. Aliud enim inquiunt fieri
non poſſe quàm vt ſydera decretas ſibi impleant cau-
ſas:& neq; reuocari neque ad aliud impelli poſſunt,ſed
ſemel ſtatuta ſeruāt officia. Hæc Mathematicorum aſ-
ſeueratio eſt,vt dicant fata immutari non poſſe, neque L
precibus aliquid impetrari: quia ſemel deū dicunt ſta-
tuiſſe totius mūdi rationem & miniſtris ſyderibus tra
didiſſe,quæ neq; retro neque ante fieri poſſunt. Hic eſt
error Mathematicorum,quo & deum pulſant. Per hāc
enim aſſeuerationem negant aliquid poſſe fieri extra
ordinem mundi,vt omnia quæ in mūdo à deo facta le
guntur,ſi à mundi lege diſcordant, negent credenda:
illa autem aſſeuerant quæ iuxta mundi ſtatuta facta di
cūtur:vt neque virgo peperiſſe dicatur, neq; virga Aa-
ron floruiſſe,neque fructum attuliſſe, neque Sara anus
peperiſſe. Hæc enim mūdi ratio non habet, quia extra
mundi ordinem à deo facta leguntur. Et quid mirum,
ſi author mundi fecit quod non poteſt mundus? Sed
tranſgreſſus videretur,aiunt,rationem quam ſtatuit, ſi
aliter ipſe feciſſe dicatur quàm mundo decreuit. Age
vero,mundo legem ſtatuit faciendi,aut generādi. Nū-
quid & ſi humilitas eius erat,ſi ſic faceret ſicut ab eo cō
ditus eſt mūdus? Et vnde ab eo factum intelligeretur,
ſi mundi lege feciſſet quod fecit? Vt autem intelligere-
tur à deo factum,non à mūdo, alio ordine factum eſt.
Certe ſoli decreuit, vt inceſſabiliter īpleat ſtatuta ſpa-
tia,nec habeat licentiam ſtandi. Nunquid qui hanc le- M
gem ei ſtatuit,non ipſi licebit ſtatuere illum? Certe iu
dicibus ſtatutum eſt, ne liceat in reum datam ſenten-
tiam reuocare, Nunquid & ipſe imperator ſub hac erit
lege? Nam ipſi ſoli licet reuocare ſententiam & reum
mortis abſoluere & ipſi ignoſcere. Quanto magis deo
licere debet quod mundo debuit concedi,quia creato-
ris ſui eſt famulus. Deniq; mundus per legem ſibi tra-
ditam occidere poteſt,viuificare nō poteſt:per intem-
perantiam cæcum creare poteſt,oculos illi reformare
non poteſt,Imbecillem & ægrum facere poteſt,curare
illū non poteſt:hoc enim ſibi deus reſeruauit,vnde ap-
pareat eum dominum omnium eſſe. Ad ſubruendum
enim fatum pertinet,quia mortui ſurrexerūt,cæco na-
to oculi reformati ſunt, ægri & paralytici confirmati
ſunt,& cætera,& quæ facta ſunt alia,vt confugientibus
ad deum,ſi quid fati eſſe poteſt,impedimentum aufer-
re non poſſit. Dicit enim Ioānes Apoſtolus, Maior eſt, Ioan.9.
inquit,qui in nobis eſt quàm qui in hoc mūdo. Roga-
tus enim deus,etiam quæ ſtatuit amouet. Nam vtique
ſtatuit in peccatores vindicandū: & tamen deprecan-

A tibus ignoſcit,quia ipſi ſoli licet ligare & ſoluere. Vn-
Ioſue.10. de cum ſoli ſtatio conceſſa non ſit,ſub Ieſu Naue iuſſus
eſt ſtare,& obediuit eius imperio, contra id quod ſibi
in ratione mundi fuerat præceptum. Sub Ezechia au-
4.Reg.20. tem amplius factum legitur, quia vt Ezechias quod ſi-
bi promiſſum erat,verum eſſe non dubitaret, ſignū ta-
le accepit quod nouum eſſet & humanis auribus inau-
ditum. Non enim ſicut prius ſoli iuſſum eſt vt ſtaret,
ſed vt reuerteretur retro,quod vidēs Ezechias certum
haberet, eū poſſe ſibi quindecim annos addere ad vi-
tam, qui de hora nona fecerat ſextam. Et quia contra
Mathematicos eſt quod Ezechiæ conceſſum eſt,Negāt
enim poſſe addi ad vitā:ſignum iterum in hac re quod
contra Mathematicos eſſet accepit, Impoſſibile enim
aſſerunt,aliud aſtra facere quàm habent conſtitutum.
Certe fati eſſe dicunt, ſeruum habere, aut non habere.
Eſto. Ab initio mundi hæc fata vbi erant vſque ad di-
luuium?& infra multa ſerie annorū tranſacta,non fuit
hæc conditio ſeruitutis. Aut nunquid ex Nini regis tē-
poribus hæc fata cœperūt,qui primus dicitur finitimis
bella inferre cœpiſſe, & captos facere ſeruituti obno-
xios. Vide ergo poſtea hoc eſſe inuentum,& nō eſſe fa-
B ti,ſed actus dæmonum,quia ſi fati eſſet,ab initio mun-
di fuiſſet. Ipſa enī ſunt ſydera quæ facta ſunt in initio,
& nunc manet curſus eorum, Et antea vita hominum
agreſtis erat,nec diuitiis ſtudebatur. Quomodo nunc
aſtrologi per aſtra dicūt diuites & pauperes fieri? Nū-
quid mutata ſunt aſtra? At verſutia & præſtigiū eſt Sa-
tanæ,vt ea per ſtellas dicat fieri quæ angelis ſuis mini-
ſtris operatur. Accedente enim tempore quo interitus
ei appropinquat, maiora adinuenit per quæ peccetur.
Ecce ſcimus laboraſſe fame Italiam & Aphricam, Sici-
liam & Sardiniam. Dicant Mathematici, ſi omnes hi
vnum fatum habuerunt,cum inter centum ne quidem
duorum fata ſibi conuenire poſſe dicantur. Erubeſcant
& taceant,& deo ſupplices manus tendāt,in cuius po-
teſtate ſunt omnia. Sed in hoc forte ſurreptum eſt fa-
tis. Quid dicemus eſſe de Pannonia,quæ ſic eraſa eſt vt
remedium habere non poſſit? O infirmitas eorum qui
fide pendula Chriſtianos ſeſe profitentur. Dum enim
de promiſſis dubitāt,nec de iis quæ facta ſunt cogitāt.
Si enim ea quę à Prophetis & Apoſtolis geſta ſunt cō-
ſiderarēt,nunquam fabulas Mathematicorum admit-
terēt,Scirēt enim omnia in dei eſſe poteſtate, nec ter-
C rerentur quando bonis mala accidunt, quia in futuro
iudicio remunerabuntur,memores Apoſtoli dicentis,
Acto.14. Quia per tribulationes, inquit, oportet nos intrare in
regnum dei. Contentus enim & dei ſui expectans iudi
cium,remuneratus etiā vindicabitur. Si enim in præ-
ſenti iudicari deſiderat, aut omni auiditate præſenti-
bus frui copiis,dubitat de promiſſa victa,ac per hoc in
futuro inter perfidos deputatus pœna dignus habebi-
tur. Mūdum enim deus propter exercitium fecit, & o-
mnibus copiis honeſtauit,duas cauſas proponens,præ-
ſentem & futuram,cœleſtem & terrenam,vt ad proba-
tionem eſſet homini:vt qui ſpreta futura vita præſentē
eligeret,carni deputaretur:qui vero præſenti futuram
anteponeret,ſpiritalibus dignus haberetur:& qui iniu-
ſte preſſus potētia iniuſtorum, querelam deo depone-
ret vel reſignaret, in futuro iudicio releuatus ſpiritali
gloria honoraretur. Vnde nullus ſanctorum in mūdo
glorioſus apparuit, neque præſentes dilexit delitias.
1.Timo.6. Hinc Apoſtolus,Habentes,inquit,victum & veſtitum,
his contenti ſimus. Sed qui eſt Chriſtianus etiam do-
let ſi fœlix videatur in ſeculo,cum Chriſtianorum di-

gnitas & fœlicitas non in terris promiſſa ſit, ſed in cœ D
lis. Quomodo Chriſtianum ſe dicit qui non illic glo-
riari vult vbi promiſſum eſt, ſed hic vbi prohibitū eſt?
Si enim expediret præſentibus frui,non vtiq; hæc con
temnentibus cœleſtia promitterentur. Qua ergo ſpe
Chriſtiani Mathematicis aures commodant, cum au-
diant Ioannem Apoſtolum clamantem & dicentem,
Nolite diligere hunc mundum, neque ea quæ in hoc 1.Ioan.2.
mundo ſunt? Itaque ſi hæc ſunt fidei vel legis noſtræ
præcepta,ne mundus diligatur, neque ea quæ in mun-
do ſunt,quid eſt vt quidam noſtrûm querantur contri
ſtati de aliorum fœlicitate quæ eſt in mūdo, quæ apud
deum forte infœlicitas eſt, cum magis gaudere debe-
rent,quia non illis mūdus præſtat per quæ obligati tē-
neātur humanis rebus obnoxij? Fœlicitas enim iſta,ſe-
curitatis facultate accepta,diuinorum caret ſolicitudi-
ne. Indiligens enim ſit neceſſe eſt circa diuina oracu-
la,qui omnibus neceſſariis refertus, vnde ſit ſolicitus
non habet. Alia enim ſolicitudine incipere ſolēt labo-
rare huiuſmodi, vt amplificentur in ſeculo, quod ſine
peccato nō poteſt fieri. Si propius autem aſpiciatur,vi-
debitur inimicus magis illorum eſſe mūdus quos bea-
tos dicitur facere. Vix enim aliquis illorū cœleſtia co- E
gitat. Gaudendum ergo Chriſtianis eſt,dum recte con
uerſantes premūtur in hoc ſeculo. Hic enim vincit ſe-
culum,qui contentus quomodo illi euenerit in hoc ſe-
culo,deo gratias agit,à quo hæc ſi qua denegantur tem
poralia,reddi ſperet æterna. Vt quid enim deus futurū
iudicium ſtatuit,niſi vt qui iniuſte deprimuntur ad tē-
pus,vita æterna donentur, depreſſis iis qui per poten-
tiam contemnentes aut non credētes futurum dei iu-
dicium impunitatem eſſe ſcelerum arbitrati ſunt? Sed
fatorum aſſertores negant futurum iudicium. Si enim
naſcuntur qui boni ſint, & econtra qui mali ſint, quid
laudas aut quid accuſas, quando neque bonus cōgreſ-
ſus laborauit vt vinceret, neque malus negligēs fuit vt
perderet? Quidam inter priuatos fabulas venditāt. Nā
iudicibus oblati peccatores,nunquam auſi ſunt crimi-
na ſua ſatis excuſare,ſed ſemetipſos reos confitētes,iu-
re ſe ſententiam excipere non negant. Itaque legis au-
thoritas rationem calcat fatorum: ita vt ne nominari
quidem poſſint cum ſe commouerit lex. Quomodo au
tem euaſuros ſe in perpetuum credūt, qui nequiter ver
ſati legis diuinæ ſeueritatem ſtudio quodam ad tēpus
fugiunt,non cogitantes authorem legis hinc diſſimu- F
lare non poſſe? Nam hic imago legis eſt, illic veritas.
Et qui illudit imaginem, veritatem illudere non po-
teſt. Nunquid eſt aliquis locus ſine deo,aut aliquis ma-
nus eius effugiat? Putant autem blandiētes ſibi,quia qui
hic euadit,iam ſecurus ſit. Et quomodo hoc iuſtū æſti-
mant,vt aliis punitis in talibus cauſis iſti euadant? Cer
te deus mundum conſtituit,& qua lege vteretur oſten
dit. Diligens enim opus ſuum oſtēdit ei viam qua itur
ad vitam,ordinans quibus ducibus vteretur,quia eſt &
via quæ ducit ad mortem, Nunquid nō ergo require-
re debet, ſi ij quos miniſtros regni ſui poſuit, eo iure
quo conſtituit populum eius gubernarunt: aut ſi popu-
lus edictum eius ſuſcepit,aut à miniſtris fideles inuen
ti laude digni ſint,aut infideles ſubdi pœnis? Similiter
& populus lege ſeruata laudatur, aut contempta dam-
natur. Hoc ius ſuum,hæc cauſa expoſcit. Quomodo er
go quibuſdam diſplicet futurum iudiciū credere? Sed
hoc Mathematicorum inuenit amentia. Quomodo
enim poſſint futurum accipere iudicium qui præſen-
ti repugnant, quia iudicium in natiuitate eſſe conten-

G dunt?Et quia natiuitati imputatur præmium,desipiunt ipsi qui cum quodam iudicio naturali bonos & malos non fieri,sed asserunt nasci,peccantibus retribuunt ne patiantur inulta esse peccata.Virgis enim malos & viculis intus corripiunt, quos foris inemendabiles asserunt natos.An quis prudentum corripit,quos scit emẽdari nõ posse?Quod quidem aut stulti esset,aut iniqui, Sed ne hoc ipsum fato dicant fieri,Quia si sub fato est, non facit quod vult,vt & ipsi naturale habeant vt vindicent in eos quos sciunt inconuertibiles manere naturaliter:& vere quia sic dicendum est,vt quicquid fati esse dicitur,stultitiæ deputetur.Quàm enim stultum est,vt cum dicant aliquem malum natum,nec illũ bonum probant quem asserũt bonum natum? Quomodo enim potest bonus iudicari, qui rem iniquã facere deprehenditur? Quid enim tam iniquũ quàm vt iniquus credatur qui negatur aliud potuisse facere quàm fecit? Et si omnia sub fato sunt,quomodo lex subintrauit quę nõ sinat fieri quod fati est?Si enim tollatur lex, passim publice illicita fient,nec potentes poterũt ferri,nec erit libertas eorum quia qui nunc non cogitat malum,sublato timore incipiet malus esse. Denique legimus legẽ
H malorum causa darã. Sed & hocipsum fati forte fuit, vt lex daretur?Et qua ratione fata subsistunt,si generãt à quo destruantur? Quicquid fati est cõtradicit lex fieri debere. Carent ergo ratione si cõtraria sibi generãt. Et iniqua sunt,quia nasci faciunt homines ad dãnationem.Et quæ iniqua sunt,authoritatem habere non debent,quia omne iniquum punitioni obnoxium est.Aut ne forte legem nihil prodesse dicant,quia qui sic natus est vt malus sit,per legem non immutari potest: quod si est,lex superflue data est : & quomodo fata rẽ superfluam fecerunt nasci,quia nihil prodesset fato? Itaq; fata & pro se & contra se faciũt. Quod si ita est,stare nõ potest quod per inconstantiam rationis non tenet firmitatem. Sed ne propter hoc legem fata esse voluerũt, vt quos malos fata faciunt nasci,à lege dãnentur, vt cõueniat fatis ex lege adhibere punitionẽ. Ad hoc quid erit quod dicatur, nisi quia & leges & fata pprio iudicio condemnari merentur,si pari iniustitia hoc elaborant vt occidantur,qui non sponte,sed fatis agentibus mala fecerunt?Ad hoc lex cõtradicit,quia fata propria professione damnanda sunt, Non enim negãt eos qui mali sunt.Lex autem vsqueadeo aduersa est ipsis fatis,
I vt neget malos fati esse quòd mali sunt, sed illorũ voluntatis,quamobrẽ illos puniendos rite constituit.Nihil ergo legi & fatis commune est,quando à lege negatur quod à fatis asseritur.Qua autem ratione nati dicẽtur,qui Mathematicos vrbe Roma prohibuerunt,quod ius seruatum non ignoratur, Et certe Pagani fuerunt. Quomodo fato fiunt quæ contra fatum sunt? Sed si est fatum,non facit contra se. Isti non habẽt fatum qui faciunt contra fatum:& si hi non habent fatum, non est fatũ.Sed est,inquiunt,fatum vnicuiq; præstãs qua morte moriatur. Quod si ita est,non est accusandus homicida,Nam & duplici genere se defendet,quia & ipse fatis agentibus hoc fecit, & ille agẽtibus fatis occisus est. Sed inter hæc lex pulsatur, quia punit oblatum homicidam. Simili quoque modo nascitur qui adulter sit, & quæ adultera,& cui fiat adulterium.Quòd si hæc sic se habẽt,& nunc lex tãgitur quæ punit adulteros: quod si vere fati esset, etiam ille puniendus erit qui tale habet fatum vt adulterium patiatur, Et ipse enim particeps inuenitur, quia fatum eius admisit vt fieret adulterium. Aequum ergo erat,vt aut simul condemnarẽtur,aut simul absoluerẽtur. Inter hæc iniusta lex vide- K
tur.Ideo si à deo sunt fata,lex non erit dei,quia hoc nõ solum deo,sed nec prudẽti conuenit id damnare quod fecit. Sed quoniam nemo vnquam cõtra legem ausus est dicere,vel à deo hãc esse negare,fata à deo dici esse non poterunt,quia ista deus punit per legem.Quando enim damnatur quod fit impellẽtibus fatis,sine dubio fata damnantur.Sed animæ,aiunt,malæ ad hoc nascũtur vt male faciant. Esto. Sed non deberent malæ fato nasci,vt innocentes ab his possint occidi. Si enim illæ malæ animæ essent,nasci non deberent , sed puniri ne occiderent innocentes.Sed nõ animæ quas malas fingunt,innocentes occidunt,sed fata quæ sic faciunt nasci homines vt occidantur.Ac per hoc non animę,sed iniqua sunt fata. Et si iniqua sunt,à deo non sunt, ergo à diabolo sunt.Et si à diabolo sunt,simul dãnanda sunt cum illo.Et quoniam discernere dicũtur singulis quomodo moriantur,aut ferro,aut laqueo, aut præcipitio, aut naufragio,vel aliter multis modis eadem præstãt. Nemo enim potest solus ab omnium fatis discrepare. Quòd si quis inuentus fuerit discrepare , iam non est fati,sed euentus.Et si in vnius morte euẽtus est , erit & in multorum,& iam non erit fati. Anaxagoras in pilã L
coniectus iussu regis concussus expirauit,quod nõ contigit vlli hominum. Et Sisari regi Allophylorũ mulier Iudic.4.
palum in tempora fixit,& ita reddidit spiritũ,Hoc modo nemo est mortuus.Et antea cruci homines figebantur quod postea edicto prohibitum manet,Si fati erat, quomodo desiit?Quando enim quod fati est prohibetur & non fit,vincitur fatum. Aut si non erat fati,non fato homines crucifigebantur, sed iudicio legis . Et ita est vt non fato homines damnentur,sed cõuicti à malis suis operibus . Apud rusticos natus dicitur quidam tam formosus facie,quàm nemo vnquam fuit , Et quia vir bonus erat, ne cui in suspitionem veniret, qui etiã honestarum mulierum oculos illiciebat , faciẽ sibi septem plagis vulnerauit,vt pulchritudinẽ quę ab omnibus desiderabatur,dãnaret.Ecce quomodo si fata sunt, superata sunt.Sed forte dicatur,Naturę fuit vt formosus nasceretur : fati vero , vt facies eius vulneraretur. Quod si ita est,iam non nascitur fatũ,sed accidens causa est.Et si accidens est,non erit fati,sed cõsilij,aut forte euentus,quantum ad reliquas pertinet partes , Nam quid aliud est vincere fatum, nisi immutare naturam? Quod si à deo vtiq; esset, nec immutari posset nec vin M
ci.Legitur nãque cautum in quodam iuris libello, aliquando mulierem quinque peperisse:quomodo surrẽptum est fatis, vt huic soli hoc natura decreuerit quod non erat fati ? Quod si fati fuisset, aliquantæ hac sorte oneratæ fuissent. Et cum quidã ad peregrina loca proficisceretur, vxorem suam amico quem fidelem sciret cõmendauit,non vtique puero,sed maturæ ætatis.Qui vt diligentior custos eius esset, abscidit se ille , vt cum ea sine cuiusquam suspitione caute dormiret. Quid putamus,fati fuisse, an consilij ? Sed quomodo fati fuerit quod contrarium est?Qui vincit enim quod natum in eo est, hic exinanit fatum , Et in studiis certe fatorum vertitur causa,vt sciat quis aliquid,aut non possit comprehendere.Omnes ergo senatores vnum habent fatũ. Nullus enim senatorum sine literis est : & gentes quæ sine literis sunt,vnũ habent,& omnes serui vnius sunt fati.Nemo enim seruorum est senator. Sed si quod nascitur, dicitur fatum, quicquid accesserit, extra fatum erit,At si quod accidat,ex fato venit, quare per laborẽ venit?Tunc enim diceretur fati,si inuito homini euenire,

A niret,Quod enim euenit, sine prouidẽtia fatorum dicitur: quod vero excogitatur,& diu pensatur,& exercitiis mediis acquiritur , cur fati esse dicitur ? Eunuchus aliquis natus est,alij fiunt,vbi erit fatum ? In illo credo qui natus est,Qui fiunt quid dicendum de his est? Diuersum est enim nasci & fieri . Aut si hi facto facti eunuchi sunt,ille cõtra fatum natus est eunuchus,Et quare tã raro eunuchus nascitur , vt incredibile videatur. Quædam mulier fuit in vrbe Roma,quam constat vn decim maritos habuisse:& alius vir qui duodecim habuit vxores,quæ fata sunt quæ his hęc decreuerunt?Nã tempore Imperatoris Constantini manifestũ est puellam in parte Campanię immutatã in masculum,& Romam perductam:quæ hic fata fuerunt ? Alia vt opinor quæ vos nescitis. O si de hoc nomine taceretis , & aliqua euentui & casibus remitteretis,quędam prouidentiæ concederetis.Nã tantum potest virtus & industria animorum,vt non solum naturæ resistat,verum & seipsam emendet aut inemendet, quia habet iudiciũ sui. Traduntur enim mulieres Scytharum,quę Amazones dictę sunt,cum viri earũ occupati bello longinquo diu abessent, propter sobolem se miscuisse seruis , & omnẽ
B marem natum necauisse relictis fœminis , ita vt nulla lanificio operã daret,sed ab ineũte ætate palęstra & armis imbuerentur. Harũ tanta virtus in rebus gerendis fuit,vt per multam seriẽ annorum regnantes, nonnullas gentes subigerent, Asiamq; omnem sub tributo ponerent.Quid ad hoc poterit dici?Nũquid hęc fata fuerunt,quæ per tot annos sic gesta sunt, vt omnia quæ fati putantur esse,exinanirẽt? Primum, vt contra naturã mulieres spretis viris regnarent . Deinde, quòd seruis mixtę sunt propriis.Tertio,vt omnes nati masculi necarentur,fœminæ viuificarẽtur. Tanta eas prosperitas est secuta,vt sine viris regnum cœptum magnis copiis, magnis temporibus propagarent , Certe hoc factum à constitutione mundi nunquam factum est,nisi in Scythia tantum.Ne forte dicerent, quia cũ mundus innouatur post annos mille quadringẽtos sexaginta,sic hæc veniunt,Quippe cum mũdus iam sexto millesimo anno agitur,quãdiu quod imitatus quis fuerit,facit. Nam Crassus Agelastus dictus est,quia semel traditur in vita risisse.Cur Iunius Brutus est cognominatus,quia sagaci cõsilio stultũ se simulauit , ne à superbo rege propter pecuniæ suæ magnitudinem occideretur.Tempo
C re Constãtini morionem se triginta annis finxit quidam,qui Samatius vocabatur, vt Imperatorẽ sicut ipse postea dixit à tædiis suis auocaret. Vbi est ratio fatorũ, quando vnusquisq; quod vult,facit?Exclusa est.Illud autem quale est, quòd fatorũ assertores supplicationibus sunt deuoti,cum sint his aduersæ ? Nam & annos suos his commẽdant, & de nuptiis,& de profectione quærunt,& de emptionibus,& de dignitatibus. Quod si fati est,quid oras,quid supplicas,quod etiam te inuito futurum est? Sed quæro,inquit,an debeam emere , Ergo non in fato constitit,quod tunc facere debere te dicis, si didiceris expedire.Nam si fati est,frustra quod velis nolis,quæras nõ quæras,facturus es,oras. Quod autem nec apud eosipsos fixa est ista assegueratio,idcirco incerta tentant,ne aliud verũ inueniant quàm tractant.Sed prudentiores qui inter eos vidẽtur , non propter fata, inquiunt,supplicamus,cum ea minime immutari sciamus,sed horum causa quæ iuxta fata sunt,ne faciãt nobis aliquid aduersum.Age vero,si nescio quis bonũ fatum habeat & iuxta se sit aliquid quod videatur cõtrarium,quid poterit esse cum fatum bonũ immutari ne-

getur sicut & malum?Certe hoc quòd iuxta fatum est, D
ne noceat supplicatur,Nocebit enim nisi fuerit supplicatum . Quomodo ergo illud fatũ immutari negatur, quando hoc quod vicinũ est timetur? Nec enim timeretur,nisi illud immutari posse crederetur.Sed quia in eo magna causa consistit ne fatum mutari dicatis: sine dubio,sine causa supplicatis. Videte autem ne hoc fati sit quod supplicatis, quia sine malo solet esse quicquid fato assignastis.Certe non mala res est supplicare, Cur ergo non fati esse dicatur?Si ergo fati erat quòd supplicat,cuius erit supplicare,& non impetrare?Quia si fati erat,impetrare debet quod supplicat . Si autem fati est supplicare & non impetrare,stultum est fatũ, quia supplicare facit hominem quem scit nõ impetrare.Quòd si nescit an possit impetrare quod illum facit supplicare,improuidum erit fatũ & carens ratione:quia omnis ignorantia insipientia est,insipientia vero stultitia est. In hãc partem cadit omnis tractatus Paganorum. Viderint Pagani qui circunfusa caligine nõ vident lumẽ. Antiquo enim errore circũuenti, veritati quæ prius latebat,aures accommodare detrectãt. Quid de quibusdã Christianis dicemus,qui in saluatore seu saluatione mutati pristini erroris vendicant vanitatem,in tãtum E
hebetati,vt ipsum deum sub fato egisse contendant, dicẽtes,Ipse dicit,Nondum venit hora mea: vt hora hæc Ioan.2.
non voluntatis , sed fatalis conditionis fuisset necessitas,cum ille voluntatis suę horam significauerit,qua se tradi permiserit.Denique ait,Potestatem habeo ponẽ- Ioan.10.
di animam meam,& potestatem habeo iterum sumendi eã.Cessat ergo fatalis necessitas,vbi potestas est voluntatis.Et quomodo saluator appellatur à nobis,si fati sunt quæ agimus,vel accidunt? Quia ideo saluator dicit , quia ostendit nobis viam salutis . Itaque si ob hoc ostensa est,non fati fuit,quia prius latuit , Et quod fati esse dicitur,ex improuiso venire contẽdũt. Hoc enim fidei meritum est,quę nõ potest dici ex fato,quia quod creditur,aliis seculis auditum non fuit . Fata enim hoc dicunt præstare,quod in conuersatione hominum vertitur . Hoc autem qua ratione præstare posse dicuntur quod ignorare deprehenduntur? Hinc est vnde Apostolus ait, Quem nemo principum huius seculi cognouit. Hi sunt principes & potestates , malos angelos sub 1.Cor.2.
se habentes , qui sub nomine fatorum voluptates suas efficiunt,provt eis libitum fuerit,sicut assolent malefici confiteri,Sunt enim quos diligunt, alios non amãt, F
quosdam vero odiunt,Et vnicuique hoc suggerit vnusquisque quod diligit,quia & ipsi diuersas habent voluptates,aliis libidinem diuersi stupri,aliis munera,aliis voluptatem,aliis petulantiam,aliis iram: quibusdã auaritiam,aliis lucra, aliis damna procurant, aliis charismata,aliis odia, necnon & impedimenta . Et aliquando certis temporibus satiati quiescunt in ocio, Aliquando vero ratione,aliquando occupatæ menti se non ingerunt,quia non dominantur, sed subrepunt opportunitatem quærẽtes qua capiant . Igitur voluntatis arbitriũ liberum est,sed dum quodam desiderio negligẽtes circa nosipsos efficimur, solicitantes suadent nobis aduersa : maxime si cogitare nos aliquid quod legis diuinæ nõ est inuenerint,veniunt in eoipso adiuuantes vt impleamus quod prohibet lex. Nã si timor dei in animo sit,nec caro, nec sanguis, nec principes, nec potestates prævalerẽt,quia dei adminiculis sic eos persequuntur, vt tamẽ non cũ laborant vincantur.Si autem potestatis nostrę nõ essemus,quomodo diceret dominꝰ,Petite & Matth.7.
dabitur vobis? Omnis enim qui petit, accipiet? Si ergo

G qui vult petere,accipiet,iã non eſt illud quod ſolet dici,Non quæ volumus,ſed quæ data ſunt habemus: quia voluntas à ſaluatore incitatur,vt petat & accipiat quod petierit.Fati autem hoc eſſe dicũt, vt ſiue petat ſiue nõ petat,fato tamẽ quod aut malum aut bonum eſt conſequatur. Dominus autem hoc excludens ait, Filia fides tua ſaluam te fecit.Non iam fati ſit,quando fides percipit beneficium.Et iterum, Si credis,ait,omnia poſſibilia ſunt credenti: In voluntate vtique poſuit meritum: quia fidei bonum eſt,non naturæ. Fides autem res accedens eſt,quę excitat ad exercitium voluntatẽ:vt quia in natura non eſt,voluntas quæ in natura eſt, ſuſcepta fide,meritum ei collocet apud deum.Ita enim eſt natura hominum ſicut lapis, qui cum ignem non habet in ſubſtantia,habet tamẽ in potentia, vt opere creet quod non videtur habere,quia non exiſtit: ſed quaſi in ſemine ita eſt in potentia,vt per exercitium generetur,& ſi defuerit exercitium non fit:quia & ſemẽ niſi exerceatur,non generat,ſed ipſum ſolum manet. Acceſſio ergo facit vt generet,Ita & homo fidem nõ habet in natura,ſed ſemen fidei habet, quod niſi fuerit prouocatũ & excitatum,fructum non dabit: id eſt fidem non habebit.Mathematicorum enim fatis credentes,fidei ſemen exterminãt,quod & creatori & iuſtitiæ eius teſtimonium perhibet. Opus enim opificem cognoſcit, & æquo iure amoreq; & facto teſtatur. Fugiẽdum omnibus modis ab hac arte monemus: curioſi etenim eius, inimici dei ſunt,& ſine ſolicitudine nunquã ſunt:ſemper enim ſuſpenſi expectant,quod minime certũ ſciũt, Nos autẽ deum,qui de deo omnia proſpera credimus, & ſi qua aduerſa extiterint,eius nutu comprimi ſuppliciter oramus,ſecuri de eius protectione,Nec tamẽ neſcij,quia & ſi quid aduerſum bene nobis agentibus euenerit,toleratum proficiet ad coronam. De ratione Paſchæ, vnde Paſcha dictum ſit, & quomodo per ſanguinem myſtice celebretur. Paſcha,dilectiſſimi fratres, à paſſione appellatũ eſt, ſicut docet nos traditionis huius prefiguratio quæ perfecta eſt in Aegypto per famulum dei Moyſen,dicente ſcriptura,Immolationis Paſcha hoc domini eſt. Quæ ergo ratio eſt vt myſticũ ſacramẽtum per ſanguinem ſit celebratum, & reparatio vitæ per mortem:vt cum mors augmentum facere ſe putaret, accepto ſanguine ſaluatoris minorata defloreret,& cum virtute operatâ ſe hoc exiſtimaret,infirmata rueret?Morti enĩ mors per opus eius diuina procuratione inuenta eſt:vt quia ſemper mala vult, cederetur illi ad tempus: vt iniuſtitiæ ſuæ opere deſtructa, regnum ſibi ablatum quęri non poſſet.Quanuis enim omnia poſſit deus,nihil tamẽ facit quod ſit rationi abſurdum, Iuſtitiam enim quam exigit,hanc & facit, nõ præſumens de poteſtate. Magna eſt ergo prouidentia erga genus humanum,vt iuſtitiam ſeruãs,ſic ea quę iuſte decreta erãt ſolueret,& hominem à morte eruet, quanquam non immerito teneretur. Sed quia inuidia deceptus fuerat diaboli,iuſtum fuit huic ſubueniri: dei enim ſententia tenebatur, ſed hæc operatus fuerat fatanas, Vnde ſicut iuſtum viſum eſt hũc exuere,ita & iniuſtum erat per potentiam hoc facere, neglecta iuſtitia.Victus enim homo ſuadente diabolo,vt miſericordiam acciperet, quaſi accuſator diabolus contradirebat. Vnde id actum eſt, vt iſte qui in peccato hominis gloriabatur,peccans deprehẽderetur, vt tunc demum reus factus,contradicere non auderet. Sic factum eſt, vt dei filius homo naſceretur, & iuſtitiam prædicans, diabolum incitaret, propterea quòd homines à vitiis eius prohiberet,ita vt & occideret eum qui peccatũ neſciebat, Tunc peccaſſe & grauius quidem quàm homo quem accuſabat inuentus eſt.Cum enim ex dei decreto propter peccatum hominem ſibi vendicaret, quia qui peccat, ex parte diaboli eſt, inuentus eſt plus peccaſſe, cum eum qui non peccauerat interfecit,vt ſibi vſurparet.Per mortẽ ergo morti interitus ſubintrauit,vt ſanguis recuperaretur,ſanguis effuſus eſt:quia vt dixi,mortis author qui eſt diabolus,quoniam peccaſſe in morte Saluatoris inuentus eſt, ſanguinem eius cum omnium noſtrum amiſit: quia ſicut per vnum Adam peccãtem, omnes in morte tenebat, ita per vnum non peccãtem omnes amiſit.Ergo ſanguis ſaluatoris fuſus iniuſte,hoc præmium cõſecutus eſt, vt originis ſuæ ſanguinem cũ triumpho recuperans, ad priſtinum ſtatum reuocaret meliorata ſubſtantia.Victa enim mors,ei qui illam vicerat,non potuit contradicere. Beatum itaque Paſchæ myſterium quod per ſanguinem nos redemit, morte per mortem deuicta, ſicuti ſolet venenum veneno ſuperari. De Abraham & eius fide,qua meruit cęterorum fidelium pater appellari. Huius Patriarchę fides tam præcipua & admirabilis fuit,vt cęteri homines iuſti patrem hunc credulitatis dei iudicio fateantur,Nec ſit aliquis deo dignus & charus,niſi eius filius fuerit appellatus.Prerogatiua enim honoris eiº ac meriti,fides eſt, quam cum rebus incredibilibus dare nõ ambigit,inter cętera etiam Saluatorem videre dignus extitit in ſpe tunc futuræ incarnationis, dicẽte & probante domino ad Iudæos,Abraham pater veſter cupiuit vt videret diem meum,& vidit,& gauiſus eſt. Qui enim merito fidei,pater factus eſt,dignum fuit vt futurorum filiorum ſuorũ ſpem præuideret, quæ propitio & prouido deo hereditatis gratia ab humano & pio patre in filios obſequentes redundaret. Videamus nunc quid credidit fides hęc,vt ad tantum honorẽ & gloriã diuino iudicio perueniret. Fidẽ laudauimus,ſed quid credidit nondum diximus.Educens etenim hunc dominus oſtẽdit ei ſtellas cœli & dixit,Si potes numerare eas?Sic erit ſemen tuum: & credidit Abraham deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam.Non magnũ eſſet credidiſſe deo,niſi quod credidit,mundus non credendũ & ſtultum iudicet, quia iſtud in ſpe rerum naturæ nõ eſt. Vnde Abraham vnus è mundo quia hoc credidit, ſegregatus à mũdanis,iuſtificatus eſt. Hoc ergo credidiſſe perfidia mundanæ ſapientiæ magnum facit,contra cuius ſpem hæc credidiſſe maximi meriti eſt. Deſperatio enim mundanorum, meritũ eſt & ſpes Chriſtianorũ.Bonorum enim premium,cauſa facit malorũ. Fortior nãq; & plenior fides eſt,cum ſe incredibilibus magis committit,Hoc enim iã aridus & de vxore anicula ſemen ſe credidit habiturum,quod præ copia numerari nõ poſſet,Non hoc magis reſpiciens quod oſtẽſum eſt, ſed illum qui oſtẽdit, mentiri poſſe non æſtimans.Ideoq; deputatũ ei eſt ad iuſtitiam.Nam rẽ abſurdam & quæ impoſſibilis ſcitur,hebetis eſt credere,niſi perſona ſit quæ credi iſtud ſuadeat.Vnde Abraham & admirabilis fidei eſt,& cordis periti,dum & illud credit quod incredibile eſt,& huic ſe cõmittit cui nõ credere & ſtultum eſt & periculoſum. Fidẽ enim noſtrã hoc probat rationabilẽ, quia non de alio quàm de deo credit, poſſe ipſum quod ꝓmittit. Hoc ergo fidei propugnaculum eſt, hic triumphus. Quod perſpicientes quidam mundi ſapientes, quia rerum natura hoc non poteſt, ſtultum aiunt credere, Ignorantes, quia ſecundum Apoſtolum, Quod ſtultum eſt dei, ſapientius eſt hominibus.

Matth.9. Marci.9. CXVI. Exod.12. I H K CXVII. L Ioan.8. Gene.15. Roma.4. M 1.Cor.1.

A hominibus.Iuſte enim ſtultos nos iudicarent ſi hoc de rerum natura crederemus, quod probatur non poſſe. Porrò autem ea quæ rerum natura non poteſt, nos deũ credimus poſſe,facturum quod promiſit, Quæ hac re poteſt ſtultitia deprehẽdi? Si autem indignum deo eſt opus quod poſſe creditur, recte fides hebetudini cõparatur. Quòd ſi dignũ eſt per id quod creaturæ impoſſibile eſt,cur non laudanda fides eſt quę tantũ dat creatori,quantum creatura poſſe negatur?Magnus ergo & admirabilis Abraham, qui contra mundi ſententiam deo credere nõ dubitauit,quia facere poteſt quod promittit. Natura Chaldæus, magiſter credulitatis apparuit:quanuis aſtrologię peritus,deum tamen prępoſuit humano conſilio, dignum æſtimãs ſi hoc credatur de deo,quod quomodo fiat inueſtigari nõ poſſit. Infirmitatem enim ſuam dei potentia cõfirmauit, quia ad maieſtatis ſuæ vnicam magnitudinem proteſtandam facere diſponeret quæ impoſſibilia & inaudita ſunt mũdo,quo facto oſtẽderet ſe dominum creaturæ,vt creatura ſubiiceret ſe ei: cum hoc cæteris omnibus impoſſibile videtur, quorũ incredulitate plus ſublimatur fideliſſimus Abraham. Fides enim eius, incredulorum
B pœna eſt:incredulorum perfidia, gloria eius eſt. Nam fidelium eſt pater,& infidelium eſt iudex. Huius enim exemplo & boni æterna vita donantur, & malis æterna dabuntur ſupplicia. Illo enim tempore quo mũdus adhuc ſciẽtia paruulus erat,nec ſignis ac prodigiis quæ ad fidem attraherent illuſtratus, deo contra ſcientiam ſuam fidem nõ denegauit. Sanctus ergo Abraham exemplum generi humano datus eſt fideliſſimus: in ipſo enim præfiguratæ ſunt omnes gẽtes ad ſalutem venire per fidem:cuius vt ſuperabundans incrementum fidei noſceretur,tentatur ac iubetur filium ſuum deo immolare,quod factum non erat vnquam.Et nec rei nouitate turbatur,nec diſputat an fieri deberet,deo iubente,parricidium,qui homicidium ne fieret comminatus eſt.Sic de dei voluntate intrepidus & ſecurus,nõ cunctatur prouidum eſſe quod iubet deus:& hunc filiũ quẽ duo ſenes ex promiſſione ſuſceperant præmium fidei meritorum iudicent,& in quo omnis ſpes ex promiſſione futuri ſeminis habebatur. Quod vt omni deuotione impleret,matri eius non indicauit,ne quod dicationi eius impedimentum afferret, ſciens circa affectũ
C filiorum procliuiores in amore eſſe mulieres: ideoq; celauit eam,non ambigens impleri debere quod iubet deus,vt hoc exemplo doceremur omni cura dei facere mandata.Si enim fideliſſimus Abraham in re tãgraui & aſpera obediens inuenitur, quãto magis nos quibus illa præcipiuntur quæ poſſunt portari? O fides deo dicata,& ſpes in domino firma, quæ tam chara & ſuauis eſt,vt parentum ac filiorum affectibus præponatur, dicente ſcriptura, Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt dominus.Patriarcha autem noſter fideliſſimus Abraham quia Propheta erat,ſciuit quid ſequi deberet.Ideo ſecundum quòd dominus nunc dixit,tunc ille fecit,vt filio quãuis chariſſimo deum in dilectione præferret dicente domino,Si quis diligit patrem & matrem,aut filios ſupra me,non eſt me dignus.Vnde Patriarcha vt domino præ cæteris dignus exiſteret, occidere filium non recuſauit. De Iob quomodo nobis iuſtitiæ & innocentiæ proponatur exemplum. Magna dilectio eſt fratres dilectiſſimi omnipotẽtis dei erga gẽs humanum, quæ intellecta quidem perducit ad regna cœleſtia,nõ intellecta autem deducit ad inferos. Deus enim beneficium ſuum gratum vult eſſe & fructiferũ, vt & nobis proficiat,& illum miſereri delectet. Igitur D quoniam bonus eſt,& omnes homines ſaluos vult fieri,exemplum nobis iuſtitiæ in Iob famulo ſuo demonſtrauit,ſicut præſens lectio teſtatur,quòd ſecuri & malo carere & ad bonum venire poterimus, & nõ ſolum à pœna liberari,ſed & remunerari.Quàm ergo admirabilis eſt ſanctiſſimus Iob,qui ante legem literis æditam in operibus ſuis exemplar legis oſtendit, nulla in hac cauſa alicuius documẽta addiſcẽs, ſed natura ipſa duce,cui deus iuſtitiæ ſemen naturaliter ineſſe decreuit, vnde creatori reuerẽtiam pia deuotione ſeruauit. Quanta ergo laude dignus eſt, & quibus verbis facta eius debeant extolli,cui nõ ante legem,neque poſt legem parẽ poſſimus inuenire. Quanuis enim quis poſſet geſta eius imitari,non tamen cum eo conferendus eſt,neque ei ſimilis iure dicetur, Non enim ſuum eſſet quòd talis extitiſſet,quia exemplum ſecutus eſt alienũ. Sanctus autem Iob cum nihil tale vidiſſet,neque voluminibus lectitaſſet,talem ſe prębtitit,vt nullius aliquid in ſe collatum haberet,ſed ipſe cæteris conferret, formam præbẽs mirabilium geſtorum ad deum promerendum.Quare & domini teſtimonio commendatur dicentis,Animaduertiſti,ait,puerum meum Iob? Non Iob.1. E eſt enim ſimilis ei quiſquam in terris verus dei cultor. Quis tantum potuit promereri cui tale teſtimoniũ dominus perhiberet,niſi hic qui non imitator inuenitur, ſed author eorum quæ geſſit? Vnde & verus dei cultor aſſeritur. Nulla enim poteſt ſimilatio continentiæ veritatis in eo videri,qui ante ſe nõ habet talem. Omnis enĩ qui fingit,hoc fingit,quod cernitur imitari. Et his tamen omnibus potiora ſunt quæ dicũtur. In his enim omnibus laudibus nulla probamenta tribulationũ fuerunt, ſed propoſitum deo dicatum in exercitio & obſeruationibus cõſtitutum, quod quia ad coronam meritorum tentatori non viſum eſt plenum, petit vt permitteretur ei diuerſis tẽtationibus probare eius iuſtitiam,vt in multis conſtrictus,alicubi hæreret, & poſſet modũ excedere:quia ad hoc ſolent peccantibus diuerſæ pœnæ inferri, vt quia nemo omnia poteſt ferre tormenta,aliquid illorum illiciat ei veritatis confeſſionẽ. Itaque permiſſum eſt tẽtatori omnia eius exterminare & perdere vſq; ad mortem filiorum: vt ſi dãnum ferret boum,ouium non ferret:aut ſi & ouium ferret, camelorum amiſſionem non ferret,neque ſeruorum aut totius ſubſtantiæ:aut ſi quia grandis animi erat & ſatis F meræ deuotionis,his omnibus nõ vinceretur,certe vel affectu charitatis cogente frangeretur morte ſimul omnium filiorum.Sed quia ante legem datam vel æditam,legem in corde ſuo ſcriptam habebat,nulla dãna, neque orbitates minorem illum in dei deuotione fecerunt,vt formam daret ad deum ex toto corde ſuper omnia diligẽdum. Quanta ergo dignus eſt gloria,qui ante legem,legem ſeruauit,vt lex quæ futura erat quomodo cuſtodienda erat demonſtraret, non in verbis, ſed author in factis. Quia tẽtator irreuerẽs eſt,nec hęc gloria ſatis ei viſa eſt ad probationẽ viri iuſti,niſi aliud aduerſus eũ machinaretur quod ſciret ab homine ferri non poſſe,Petit iterum vt illum ipſum ſæuo vulnere Iob.2. percuteret à capite vſq; ad pedum vngues. Et cum hoc permiſſum eſſet,quia fides ei haberi nõ debet,præceptũ eſt ei, vt animam eius ſeruaret propter arbitriũ, & ne quid violenter auderet in eũ quem rationis iure ſuperare nõ poterat. Accepta igitur poteſtate recrudeſcẽte in ſe crudelitatis ſæuitia, percuſſit virum iuſtum plaga magna nimis, vt nihil eſſet in corpore quod immune eſſet

Pſal.33. Matth.10. CXVIII. Concio.

G esset à vulnere, quod nemo hominum tolerare possit, nisi solus qui vincere potuit satanam. Et cũ nec sic nequitia diaboli aliquod murmur cõtra deum viro iusto illiceret, memor pristinæ calliditatis suæ qua decepit Adam, sategit si posset & istum per mulierẽ decipere, quia facilius quis decipitur per domesticum. Et in his omnibus nihil proficiens, immo detrimentum faciens impudentissimus satanas, nõ solum immobilem inuenit dei seruum, sed etiam magistrum. In ipsa enim necessitate positus, non tantum in dei timore duranit, verũetiam vxorem contraria suggerentẽ increpans, docuit omnia quæ deo permittente accidunt fortiter tolerare: quod ad duplicem pœnam pertinet improuidi satanæ, quia nec suasit quod voluit, & cũ huic inuidit, alios fecit discere quod nec hunc scire volebat. Quantum enim prosit tẽtatio dei seruis, & obsit diabolo, hac lectione plenius edocemur. Cum enim putat se nocere eis, promouet eos: & cum vnum persequitur, multos ad virtutẽ prouocat. Videntes enim auxiliis dei hũc protegi, multi imitatores eius existunt. Lucrũ ergo volens facere, perdidit: Semper enim furor eius dãnosus est. Nam cum persequitur iustos ne munerẽtur, digniores
H eos facit, Et cum zelatur sanctũ Iob, duplicauit ei meritum in cœlo & in terra, qui & hic auctus est, & in cœlis cum saluatore receptus, vt ista omnia ad sanctorũ proficiant gloriam, ad diaboli vero pœnam. De To-
CXIX. bia ferè idem disquirit. Tanta prouidentia est domini dei circa nos, vt errare nos nolens & legẽ & exempla bonorum operum daret, quibus modesta & trã quilla agi posset vita cũ dei timore. Qui enim author vitæ est, non vult vtiq; opus suum morti esse obnoxiũ. Quãuis natura ipsa legis non expers sit, tamẽ quia dominus bonus & misericors est, vt maior notitia eorũ esset quæ sequenda & illorum quæ vitanda sunt, literis & exemplis ostendit, sicut præsens lectio testatur. Dei ergo famulus sanctus Tobias post legem exemplũ nobis datus est, vt quæ legimus, quomodo fiant sciamus, & si tentationes aduenerint, à dei timore non recedamus, neq; auxilium aliunde quàm ab eo speremus, memores scriptum esse, Pusillus fui, etenim senui, & nunquam vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Nunquam ergo decipi potest, qui tota mente sperat in deum: licet ad tempus tribulationes ortę fuerint per insidias satanæ, exempla nos docent sanctorũ
I virorum, neq; à deo permitti, nisi ad incremẽtum meritorum nostrorum: quia si æquo animo fuerint baiulatæ, hic nobis dabitur consolatio cum effectu, & in futuro vita æterna cum gloria. Deus enim noster qui iustus est, & personarum acceptio apud illum non est, tẽ tari nos permittit, quia nos diligit, vt post laborẽ possit nobis præmia dare amplissima. Deniq; Apostolo vt tẽ tationes ab eo cessarent deprecanti, dominus ait, Suffi cit tibi gratia mea, Nam virtus in infirmitate perficitur. Hinc subsecutus ait, Cũ infirmor, tunc fortior sum: & gaudeo, inquit, in tribulationibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Quàm ergo laudabilis sit sanctus Tobias, scriptura docemur, cuius deuotionem nec captiuitas minuit, nec oculorum amissio quo minus deũ benediceret persuasit, neq; exhausta substantia à via iustitiæ & veritatis auertit, Necessitas enim probat iustũ: in egestate æquitatem seruare, vera ac perfecta iustitia est, Vnde enim quorundã deuotio minuitur, inde augmentũ fecit laude dignus Tobias. Inopia enim, inquit, humiliat virum, & qui humiliatur, nõ potest seruare iustitiam. Sancti autem Tobiæ erectus ad deum animus,

Psal.36.

Roma.2.

2.Cor.12.

nec captiuitate fractus est, nec inopia humiliatus: quia K
contra edicta occisorum corpora sepulturæ mãdabat, & de dei largitione securus, de ipso exiguo misericors, & sciens hanc magis placere deo misericordiã quę de exiguo fit, Sicut & vidua illa fecit quã domin⁹ in Euã- Lucę.21.
gelio collaudauit. Hic enim vere fidelis est, qui non dubitat de promissis dei, qui de paruo largitur. Spe ergo futurorum animũ suum consolans, deo dicatus Tobias in tentatione robustus & fortis inuentus est, ostendẽs in necessitate plus in dei timore vigilãdum, quia si necessitas ad dei auxiliũ nos impellit, quanto magis securitas. Certi ergo sancti viri, quòd deus iudiciũ sibi eorũ omnium quæ in hoc mũdo fiunt exceperit, tribulationes & dãna & reliqua exercitia vel contumelias, nõ tãtum non ægre tulerunt, sed & gratanter acceperũt: si- Actо.5.
cut & nostri Apostoli, qui cæsi gauisi sunt, quia digni habiti sunt pro nomine Christi contumeliã pati. Indicia enim meritorum futurorũ exitia sunt, quæ iniuste fiunt fidelibus siue in tribulationibus siue in contumeliis. Itaq; intantum deo placuit iustus Tobias, vt dupli-
ci genere meritorũ suorum cõsequeretur mercedem: & in præsenti enim quod amiserat ministro angelo re
cuperauit lumen, ac ditatus est etiã copiis quæ ad præ- L
sentem pertinent vitã: & in futuro hęres regni cœlorũ est fact⁹, Vt in hoc doceremur, quia qui toto corde dei legi obtẽperat, nec de dei promissis dubitat, & in hoc seculo copiã sæpe auget deus, & in futuro donat illum vita æterna. Est etiã aliud quod nos inuitat ad diuina obsequia, Sanctus enim Tobias non solum iustitiæ suæ merita cõsecutus est, quia accedit ad cumulum gloriæ eius, etiã ex eorum bonis qui imitatores eius existunt. Imitatoribus enim exẽpla laudãtur, Quod nobis quoq; poterit prouenire si sic vixerimus vt dignum sit & nos imitatores habere. De ieiunio & eius obseruatione. CXX.

Congruum est fratres charissimi, deuotissime dei sacerdotem, præpositũ plebis Christi, exhortari populum sub cura sua positum in doctrina sana, sicut mãdat Apostolus, vt opus fidei, pro temporis obseruatione, o- Titum.1.
mni cura diligẽtiaq;, alacri & deuoto animo faciam⁹. Ieiunia etenim quæ nunc imminente die festo Paschę celebranda sunt, quid proficiant, quãuis non lateat, taceri tamen nõ debet. Incitatur enim deuotio, quãdo ea quæ licet non ignorentur, recensentur tamen, Tale enim est ingenium naturæ nostræ, vt torpescat si vsus desiterit lectionis, Quia sicut ferrũ, nisi vsum fuerit, M
eruginem generat, ita & anima nisi frequẽtius diuinis exerceatur lectionibus, nascentur illi peccata. Hinc est vnde in Psalmo hunc dicit beatum, qui die nocteq; le- Psal.1.
gem domini meditatur. Deniq; quanuis nota sint diuina eloquia, tamẽ cũ fuerint sacris voluminibus memorata, sic illa deuotum pectus suscipit quasi noua. Excitatur enim desiderium animæ erga opera salutaria. Vnde Apostolus ad Timotheum inter cætera, Vt resuscites, inquit, gratiam dei quæ est in te. Igitur necessaria 2.Timo.1.
sunt nobis ieiunia, sicut vulneribus medicina, Medelã enim conferunt vitæ perpetuæ, ita tamen vt duarũ rerum testimonio commendentur, id est oratione & misericordia. Ieiunia ergo intemperantiam corporis mitigant, motus aduersos reprimunt, pressurã animæ auferunt, sicut ait dominus, Nolite dediti esse in esca & Lucæ.21.
crapula, ne grauentur corda vestra. Cũ enim anima ab esu & potu nimio fuerit liberata, tũc se meli⁹ recognoscit. Sicut enim in speculo sordido nõ se talem homo aspicit qualis est, ita & si esca & crapula fuerit grauatus, alterũ se sentit quàm est, Tunc excitatur libido, accenditur

A cenditur ira, inflammatur superbia, generatur luxuria.
Ephes.5. Vnde Apostolus, Nolite, ait, inebriari vino, in quo est luxuria. Quod si temperatum fuerit corpus, interposito ieiunio cognitione sui recepta, anima intelligit qua deuotione obsequi debeat redẽptori. Magna ergo ex par-
Hester.4. &.5. te ieiunia sunt necessaria. Sub Hester etenim regina cũ Iudaicus populus in periculo posit⁹ esset, ieiuniis suffra-
Ionæ.3. gantibus liberatus est. Et Niniuitæ cum euersionis suæ prescriptum diem à Propheta audissent, ieiunio indicto euadere meruerunt. Et iusti ac Prophetæ nostri, quãdo à deo aliquid impetrare volebant, ieiunio se humilia-
Psal.34. bant, dicente Dauid, In ieiunio humiliabam animam
Matth.4. meam. Nam & saluator, cui opus non erat, vt nobis exemplum daret, ieiunauit. Itaque nulli dubium est, prodesse ieiunia. Sic etenim ostendit se homo velle impetrare quod postulat, cum se affligit ieiunio. Vnde dictũ
Tobiæ.12. est, Bona est oratio cum ieiunio. Vt accepta ergo possit esse oratio, consortium vult secũ habere ieiunij. Et quia nihil horũ sine pietate firmũ est, adiecit, & eleemosyna cum iustitia: vt eleemosyna seruata iustitia, commẽdet orationem cum ieiunio. Denique orationem & ieiuniũ
B Cornelij misericordia commendauit. Ipse enim abundans opib⁹ seu copiis, ieiunabat, sed & non habentes pascebat, vt illorum saturitas, ieiunium eius faceret acceptabile. Nõnullis ergo indigere, & nõnullis carere de-
CXXI. bet ieiunium, vt possit mereri quod postulat. De paschate, quomodo laudabilis & gloriosa sit solennitas eius. Sanctum & salutarem diem Paschæ, & omni laude prædicandum, quo mors deuicta est, diabolo regnum ablatum, sacramẽtum dei manifestatum, decretũ quod aduersum nos erat, euacuatum, tartari ianuę confractæ, vincti soluti, clausi remissi, cæci illuminati, impe riti scientia donati, impij facti misericordes, iniquis & iniustis peccatorum data remissio, inimicorum recon ciliatio, erroris emẽdatio, veritatis declaratio: deo filij ex perditis acquisiti, superbia depressa, humilitas exaltata: pauperes ditati, diuites exhausti: montes deplanati valles repletæ, colles prostrati: impudentia calcata, ve recundia compta: animabus ad cœlum data facultas, libertas reddita, dirupta ac resoluta captiuitas: torpuerũt tenebræ, confusa est malitia, purificatus squalor, satanas deiectus, inanitus infernus: dominus noster Iesus Chri stus verus dei filius approbatus, caro ad confusionẽ pru
C dentium mundi in cœlos sublata, cœlestia terrestria & inferna vnius dei & domini demonstrata. Itaque fratres charissimi, hunc diem festum colere & venerari debemus deuoti deo cum modestia vitæ & animæ lętitia, turpia & inhonesta vitãtes vt ad fructum Paschæ venire mereamur per Christum dominũ nostrum, cui
CXXII. est honor & gloria in secula seculorum. De principio, quid sit principium cum dicitur Ioannis primo, In principio verbum. Et Geneseos primo, In principio fe cit deus cœlum & terram. In principio erat verbum, Quid est in principio? Quoniam legimus & in veteribus libris, In principio fecit deus cœlum & terrã. Et in epistola eius cuius Euangeliũ est de cuius principio aliquid conamur edicere, eodem sensu significatũ est. Ait
1.Ioan.1. enim, Quod erat ab initio. Epistola ergo & Euãgelium vnũ habent sensum. Aliud enim est quod in veteri ait,
Genes.1. In principio fecit deus cœlum & terram: & aliud cũ di
Ioan.1. cit, In principio erat verbum: Et, Quod erat ab initio. In principio enim esse, & ab initio esse vnũ significat, quia ab initio quod erat, nõ cœpit esse. Qui enim incipit esse, ab initio non erat: & ideo subiicitur, initio: id est vt inter cætera in ordine prius sit: quia ipse initio factus, alios cœpit post se habere qui post illum sunt facti, Si- D
cut legimus, quia in principio fecit deus cœlũ & terrã: nõ dixit, in principio erat cœlum & terra: quia cum nõ essent, & disponeret deus facere mũdum in principio, hoc est inter cætera quæ ad mundi fabricã profecerũt, primum fecit deus cœlum & terram, quia principium initium est inchoãtis aliquid quod sit primum in ordine. Illud autẽ quod dicitur, quia in principio erat, id est Principium quid sit.
verbum, ante inchoationẽ creaturæ supernæ & infer- næ significatur fuisse: vt non vtique inter hæc quæ crea ta sunt prius factũ intelligeretur, quia in principio erat cum deus disponeret facere creaturam. Ergo si in prin cipio erat, id est ante omnia erat, semper erat. Ideoq; & verbũ erat, Vbi? Apud deũ, inquit, vt ŏn indigne initio subiectum minime æstimaretur, quod semper erat apud deum. Conuenit enim, vt quod ante omnia apud deũ erat, nulli subiiciatur initio. Vnde adiecit, Et deus erat verbum, Nunc ostendit aperte, quia quę supradicta sunt congruunt verbo: quia deus est, inquit, verbũ & de deo aliter non oportet sentiri quàm vt semper dicatur fuisse. Si eñ cœpit esse, creatura est: si creatura est, deus nõ est. Quicquid enim est, aut deus est aut creatura est: ac per hoc dei nomen non competit creaturę, sed quia E
cũ nõ cœpit esse erat, digne dicitur esse deus apud deũ. Aut ideo dicitur semper fuisse, quia non ex se, sed ex deo deus est. Quamobrem & nomen eius dicitur verbũ dei, sicut fides eiusdem Euangelistæ in reuelatione sua demõstrat. Ait enim inter cætera, Et nomẽ eius est ver- Apoc.19.
bum dei. Vt enim nõ ipse ex quo sunt omnia significaretur, sed per quem sunt omnia, id est non pater, sed filius, verbum dei appellatus est, Vt quia deus sine verbo esse nõ potest, hic qui verbum dei dicitur, semper apud deum fuisse credatur, Et quia verbum non est extra eũ cuius verbũ est, hoc verbum quod apud deum erat non aliunde, sed de deo esse significatũ, intelligatur, Et quia de deo est, nõ absurde deus dicitur, Itaq; non duos deos facit deum fuisse apud deũ. Si enim essent duo, diuersi essent natura, nec vnius volũtatis. Si enim nos homines cum vnius sumus naturæ, diuersæ tamen sumus voluntatis, quanto magis vbi diuersitas non est naturę neque voluntatis, deus apud deũ dicetur. Deus enim qui apud deũ erat & est, non ex se habet ǫ deus est: si quo minus, nec apud deum deus esse diceretur, neque dei verbum deus verbum appellaretur: sed quia quod de deo est, nõ aliud significat esse q̃ deus est, verbum dei deus est nũ- P
cupatus, vt quia verbũ dei dicitur, ad alterum deum nõ refertur. Quod autem deus vocatur ideo fit, ne ad iniuriam dei proficeret, si quod de deo erat, deus minime diceretur. Igitur & vnitas dei seruata est & debita honorificẽtia reddita: quãdo non in propriã gloriam excep⁹ est hic qui de deo deus est, sed in eius quo deus est. Propterea de verbo incipit loqui Euangelium prius quàm loquatur de deo patre, quia quęstiones nõ de deo fiunt, sed de verbo dei. Nemo enim dubitat de deo, sed de deo qui est de deo deus. Omnis enim lingua cœlestium & terrestrium fatetur vnum deum, sed in sacramento vnius dei turbatur. Trepidat enim audiens deũ dici verbũ dei: corporalibus enim modis pulsatur, quia verbum hominis homo dici non potest: cũ vtique deus natura sit simplex, non membris compositus, neque qui intus habeat & foris, neque ante & post, aut summum, & imum, sed si potest dici totus per omnia: id est nusquam varius vel absimilis, Vna autem claritas eius est immensa. Nam si ignis nõ habet anteriora & posteriora, aut intus & foris, quãto magis creator eius. Itaq; quia

omne

G omne quod deus est,totum vnum est,nō discrepat cum quod de deo est,dicit deus.Ex parte ergo humano exemplo,& ex parte non humano,dei filius qui est verbū dei,deus est.Ea enim ratione qua filij hominum homines sunt,dei filius deus est:sed quia ex commixtione filij hominum homines sunt,non hoc exemplo filius dei deus est : quia ex simplici deo simpliciter natus est , Et quemadmodū verbum nostrum ex nobis est, hoc exēplo intelligitur verbum dei esse de deo,Sed quia verbū nostrum non est hoc quod nos sumus,non hac ratione verbum deus de deo est,quia verbum dei res est,nō sonus qui deperit. Nec enim quia cōmunia vocabula nobis & deo sunt,vna ratio erit nobis & deo in rerum effectu. Genes.1. Nam legimus,In principio fecit deus cœlū & terram,Quomodo fecit?Nūquid sicut nos manu facimus opera?Et in subiectis.Et dixit,inquit,deus,Fiat lux,& facta est lux.Cui putamus locutum esse deū? Quia nō vtique homini locutus est,sed ei qui posset facere,qui etiā hominem facturus erat sicut & fecit.Sed quomodo locutus est? Nūquid sicut nos loquimur organo corporali? Absit. Vides ergo quòd vocabula quidē nobis & deo
H communia sunt,sed discrepant in effectu. Aliter enim deus facit quàm facimus nos, & loqui dicitur,sed non more nostro.Sic & verbum dei non tale verbū sicut nostrum,quia nostrum postquam fit,non est, illud autem manet.Quod autem tale verbum est quod audit & loquitur & operatur? Non solum autem verbum dei est, sed & virtus & sapiētia dei,hoc est filius dei:qui quantū ad effectum pertinet,filius dicitur dei:quantum autem ad locutionem qua nos alloquitur deus per ipsum, verbum dicitur dei:quantum vero ad sapientiam qua nos deus docet per ipsum sacramentum suum,sapientia dicitur dei:quantū autem ad operationem qua per ipsum omnia fecit & facit deus,virtus dicitur dei. Hoc nulli alij posset competere nisi filio dei,Propterea enim q ex deo deus est,omnia dei habere dicitur,Nascēdo enim omnia cōsecutus est dei,Nec enim cōueniens erat degener dici verbum dei, & virtutem & sapientiam dei, hoc est enim deus verbum,virtus & sapientia.Christus
Ioan.1. autem quia totus de toto est de deo deus,& sapiētia dicitur dei & virtus & verbum:hoc est deū esse de deo & apud deū,Propter quod ait,Hoc erat in principio apud deum.Ad euincēdas enim incredulorum mentes coa-
I cta scriptura erupit, vt ostēderet Christum esse deum, cum omni loco propter vnitatē dei, intelligi vult Christum esse deum.Nūc autem aperta voce dicit eum esse deum & semper fuisse apud deum,sacramētum patefaciens dei,Ne deus omnino solitarius putaretur,declarauit non propterea vnum dici deum vt solitarius æstimaretur,sed licet duæ vel tres personę essent,tamen nō prejudicaretur vnitati,quia quod deus est,ad illum ipsum refertur quia vnus est,quanuis omnia dicantur ex deo.Sed aliud est quod proprie extitit de deo, & aliud quod nutu deforis creatū est dei:hoc est aliud est quod de substantia eius processit , & aliud quod nullo modo esset nisi voluntate eius creatū esset,Quia quod de substantia dei est , nunquam fuit præter eius substantiam, quod vero creatum est, tunc cœpit esse substantia cum creatum est,Ac per hoc initium non habet trinitas sola . Declaratio igitur mysterij merita fidei minorauit, quia quāto occultius est quod creditur,tāto magis propensior credentis est merces & minor pœna diffidentis. Declaratio autem mysterij sicut minora fecit merita credentibus,ita maiores excitauit diffidētibus pœnas,Manifestior enim lex plus facit reum, Nam suffe-

cerat testimonium Saluatoris quo sibi proprium patrē K
dixerat deum. Quis enim credētium dubitaret nihil à patre differre in substantia filium?Sed quia hæreticorū peruersitas infidelitatis cōmentis fidei iura pulsare cœperat,aliter accipiēdo filium dei quàm prædicatur, additum est & ad faciendam manifestationem,hunc ante omnia apud deum fuisse,& deum esse, vt declararet quod filij veri ratio mystice continebat : per quod diuina clementia humanę infirmitati prouidisse videtur, vt aperiret quod clausum potioris fidei meritis reseruauerat , Vnde adiecit dicens , Omnia per ipsum facta Ioan.1.
sunt,vt si quis ex superioribus in aliquo ambigeret,quia angusta est intelligentia hominū ad diuinas res capiendas,ex his capax fieret cum audit,Omnia per ipsum facta sunt:vt non vtique facturam ipsum putaret, quia omnia per ipsum audit facta à deo : si autem & ipse esset factura ,non omnia per ipsum facta à deo dixisset,Nec enim ipse per se fiebat. Quod vt adhuc absoluti? tradereret,adiecit.Et sine ipso,inquit,factum est nihil:hoc dicens,excludit omnem controuersiā & argumenta terrena:quanuis non desint qui diffidant, tamen quia sine ipso nihil factum ostendit,nullo modo illum facturam
esse suspicari debere edocuit.Quomodo enim dici po- L
test ipse esse factura,cū nihil dicatur deus sine ipso fecisse?Si enim fecit,mentitur scriptura.Sed absit.Fidelis enim est scriptura:quę vt errorem amputet quanta potest vtitur manifestatione ad salutem hominū redimendam.Deniq; subiecit, Quod factū est in ipso vita est:in ipso, id est in verbo quod factum est vitam esse significat, Sicut & ipse dominus ait, Sicut habet pater vitā in Ioan.5.
semetipso, ita dedit & filio vitam habere in semetipso, Nō quia verbū sine vita erat,& postea aut data aut facta est in illo vita,sed ipsum verbum vitā vult intelligi esse. Si de patre deo potest dici q aliud ipse est , & aliud in se habet,ita etiam de filio eius, Quia sicut habet pater vitam in semetipso , ita dedit filio vitam habere in semetipso . Humana enim eloquia non sunt idonea ad res explicādas diuinas,Ideo vitiosum videtur quod dicitur,vt cū factura non sit dei filius, in ipso dicatur factum quod est. Et si dixisset, quod genitum est in ipso, etiam sic vitiosum videbatur.Sed vt substantiam generationis eius ostenderet,opus in ea factum quali vti potuit sermone,per quod exisseret demonstrauit,quia generatio eius vitam in se habet.Nos enim viuimus quidem,sed nō possumus aliis dare vitam:quippe cum nec M
in potestate nostra sit eadem vita.Ille autem ideo dicitur vitā in se habere,quia potest viuificare & creare quę vult vt sint & viuāt,Ad hoc enim natus dicitur,vt omnia possit facere quę facit pater,quia sic habet vitam in se,sicut habet & pater . Hoc enim est, omnia per ipsum & in ipso fecisse, sic eum genuisse, vt haberet in se vitā per quam omnia possit facere:non quia ipse aliud est q̄ vita,sed dū hoc potest vita eius vt & viuat, & alia possit creare quæ viuant , vitam dicitur habere in semetipso. Nos enim viuimus,sed nō habemus sic in nobis vitam Coloss.1.
ipsam, vt etiam aliis demus vitam.Quē sensum & Apostolus Paulus memorat inter cętera dicēs,Qui est imago inuisibilis dei,primogenitus ante omnem creaturā: quoniam in ipso condita sunt omnia in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue sedes,siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt . Conueniunt autem Euangelia in hoc duorum Apostolorū Ioannis & Pauli,eadem enim dicunt:quia filius dei ante omnem creaturam genitus est vt crearet potentias spiritales,& mundum & quæ in eo

sunt

A sunt visibilia.Quod enim dixit Ioannes. Quia quod factum est, in ipso vita est, hoc idem significauit & Paulus dicens,Quia in ipso condita sunt omnia in cœlis & in terra,Et in subiectis,Omnia p ipsum & in ipso creata sunt.Per ipsum creauit,quia in substantia idem deus est,hoc est pater in filio in ipso verbo,quoniam sic generauit filium vt haberet potentiam faciendi omnia visibilia & inuisibilia. Hoc fuit fecisse in illo vitam,vt & viueret, & vitā aliis præstaret viuēdi,intelligendi,agēdi:& cæteris animantibus secundum quod voluit quasi imago dei,Dum enim imago dicitur dei,ad vtrūque refertur,quia & per expressam natiuitatem plenam habet in se similitudinem patris,& potest quicquid potest & pater,& verū sit patrem videri in filio,qui est imago inuisibilis dei.Nunquid quia patrem inuisibilem dixit, filium visibilem fecit, cum hoc vtique sit filius per naturam quod & pater?Et cum creatura cœlestis sit inuisibilis,quāto magis creator eius?Sed hoc significauit quod
Ioan.17. in cœlis est,non quod in terra,quia quāuis filius inuisibilis sit,illic tamen,id est in cœlestibus videtur ab Apo
Matth.5. stolis vel cęteris talibus,de quib⁹ dixit.Pater volo vt vbi
B ego sum & isti sint mecum & videāt claritatem meam. Et alibi, Beati,inquit,mūdo corde, quoniam & ipsi deū videbunt.Hoc est patrem in filio,deū in imagine,quod est deum in deo.Sicut corporalis rei corpus imago est, ita & dei deus imago est,Quia exemplum est pater,filius vero exemplum de exemplo, quod cōmunicat spi-
Ioan.16. rituisancto, Quia de meo,inquit,accipiet.Ideóque in filio videtur de⁹ quasi sua imagine.Sicut enim nemo dignus inuentus est aperire librum, & signacula eius nisi
Apoca.5. verbum dei:ita & deū patrem nemo videre dignus est, neque natura neque meritis, nisi verus filius. Nihil etenim mediū est quod obstet inter patrē & filium, ipso
Ioan.6. nobis teste qui ait , Neque enim patrem vidit quisquā, nisi qui est à deo,hic vidit deum.Sed si in filio videtur pater, quare nemo dignus dicitur videre deum, cū videatur in filio,quia nihil differt à patre filius?Nihil plane differt in substantia,quia verus filius est, Differt autem in causalitatis gradu,quia omnis potētia à patre in filio est,& in substantia minor nō est filius:authoritate tamen maior est pater ipso domino testante & dicēte,
Ioan.14. Si diligeretis me,gauderetis vtiq;, quia vado ad patrē, quia pater maior me est. Quem etiam modum custo-
Roma.11. diens Apostolus Paulus.Vnus,inquit,deus pater,ex quo
C omnia,& nos in ipso:& vnus dominus Iesus,per quem omnia & nos per ipsum : Vt primus gradus sit, ex quo sunt omnia:secūdus,per quem omnia:tertius, in quo omnia.Et quia null⁹ ex his degener est,in vnitate dei significati sunt,dicente Apostolo, Quoniā ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. CXXIII. Vtrum Adam spiritumsanctum habuerit.

Comperi quosdam ex fratribus nostris,non plene discussisse scripturas,sed simplicitate animi asseuerare quod Adam factus sanctum accepit spiritum quem peccans amisit,sicut nunc datur credentibus,Hac ducti ratione, qua solet asseuerari à plurimis, quia per fidē instauratus est homo, ita vt ad pristinum redditus statū, hoc omne acciperet quod inter initia Adā fuerat consecutus,Et quia perfectus homo factus dicebatur, qui si non habuit,inquiūt,spiritumsanctum,imperfectus fuit, Ego autem non solum hominem,sed & cuncta quæ fecit deus,quę non possunt dici accepisse spiritumsanctū, dico perfecta . Omnia enim genera animalium in suo perfecta sunt,vt impleāt id ad quod sunt facta,ita & homo in suo genere perfectus est vt potens sit discernere

mala à bonis,prana à rectis. Est enim animal intelligi- D
bile,perfectum ad id ad quod factū est.Capax est enim dicendi,excogitandi & faciendi, vt quę virtute nō potest,impleat sensu.Et quomodo ausi sunt dicere,hominem perfectum nasci debere & totū scire,quem vident nihil vltra nosse q̄ hic discat?Quod enim discit;nescit. Denique quoniam qui hic non discit qualis sit nescit, Qui se ergo nescit qualis sit,quomodo omnia nouit,cū minus sit se nosse quàm cætera? Sed quia de cęteris discit,de se autem non discit, de aliis nouit, de se nescit, neque qualis sit,neq; an ante corpus,an post corpus sit. Nā si sic perfectus factus esset vt nullius egeret, nō fuerat homo,sed deus,neque circumuentus pręuaricasset, Spiritum autem sanctum habere vltra naturam & perfectionem hominis est,vt possit quæ dei sunt.Nunquid Nume.22.
nam quia asina locuta est ad Balaā, vltra perfectionem eius est ? Accepit enim vt posset quod naturæ suæ non erat,sed nostræ.Itaq; quia præstantior est homo cęteris animalibus, idcirco illa imperfecta dicenda sunt? Aut quia sancti angeli non sunt quod est deus , imperfecti sunt ? Vel quia luminaria & stellæ imperfectiores sunt supernis angelis,vel quia nubila velamine suo obscurāt
solem & lunam, minus perfecta sunt? Et quia membra E
inuicē egent,non enim possunt pedes quod possunt manus,imperfecta dicentur? Absit.Omnia enim pro locis & gradibus suis firma & perfecta sunt,vt impleāt id ad quod facta sunt.Igitur omnia perfecta sunt,quia & creator eorum perfectus est, sed ad comparationē eius imperfecta sunt.Deus enim per omnia perfectus est,quasi fons & origo omniū.Nam quæ facta sunt,perfecta quidem sunt,sed ad id ad quod facta sunt, vt in alia parte non sint perfecta, quia alter alterius eget: & in eis quæ non egent,perfecta sunt in quo non egēt,ideóque perfecta & imperfecta sunt omnia. Manus indigent pedibus, quia nisi ambulauerint pedes ociosæ erunt manus. Iterum pedes indigent manibus,calceare enim se non possunt, neque curare. Cum ergo corpus perfectum sit membris, volare tamen nō potest, neque ferre tantum quantum potest burdo.Cúmque hi perfecti sint,gubernare tamē se nesciunt, nec adhibere sibi possunt medi-
cinam. Vnde dictum est, Nolite fieri sicut equus & mu Psalm.31.
lus in quibus non est intellectus,Et aqua & ignis cū repugnant inuicē,suo genere perfecta sunt:Implent enim id ad quod facta sunt.Coquit enim ignis & consumit, F
purgat & calefacit.Aqua vero abluit & refrigerat,sitiētes recreat.Itaque cū omnia in suo genere perfecta sint, sine homine tamen nihil possunt,neque homo quanuis perfectior sit , sine his.Hinc Apostolus imperfectos & perfectos nos dicit.Ad comparationem enim infidelium nos perfecti sumus, quia deum cognoscimus: Sed quia quæ promissa sunt minus scimus quàm debemus , quia in hac vita non tantum possumus cōprehendere quantum est quod creditur,imperfecti sumus.Igitur quoniā putant perfectionem Adæ instaurari credentibus , videamus si hæc instauratio nihil vltra doni habeat dimi nuā quàm fuerat consecutus Adam. Factus enim Adam posit⁹ est in paradiso,vt operaretur ibi & custodiret eū: hoc est vt coleret terrā & custodiret præcepta dei,per quæ sciret sic se dominium cunctorum accepisse,vt ipse tamē sub lege viueret creatoris,ne dominatio extolleret eum,& inflatus superbia immemor fieret sui conditoris. Positus ergo est vt cibis sustentaretur vita eius: Per Christum autem hoc concessum est,vt resurgentes non egeant cibo vel potu : Quia quod mortale est hominis,conuertitur in vitam.Factus est Adam vt habitaret

Gret in terra, fides autem largiri dignata est, vt in cœlis
1.Corint.15. sit habitatio nostra: scriptura ipsa testatur, Quia factus est, inquit, primus homo Adam in animam viuentem, secundus autem homo in spiritum viuificãtem. Primus autem homo de terra terrenus, secundus autem homo de cœlo cœlestis: Qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cœlestis, tales & cœlestes: Quid tam apertum q̃ quòd Adam non habuit spiritum sanctum? Factus est enim in animam viuentem, per Christum autem in spiritum viuificantem, vt homo in aliquo similis sit creatori quem credit: quia enim mysterium fidei quod ad salutem datum est, trinum est: trinus fit, corpore, anima & spiritu sancto, per quem dicimur filij dei: Quod minime Adam probatur vocatus, & terrenus enim factus est: Filij autem dei non carnaliter, sed spiritaliter nati, cœlestes dicuntur esse: Ecce absolutum est, donum dei multo plus gratiæ cõcessisse homini tempore Saluatoris, quàm acceperat Adam, quia nõ solum est instauratus, sed & melioratus. In eo instauratus, quia in peccatis ablutus & instauratus est, in cæteris melioratus. Hoc enim & iustitia & ratio exigebat, vt tũc vberior esset clementia dei in dandis beneficiis, quando mysterium di
H uinitatis suæ innotescere voluit creaturæ: vt cognoscentes quod incognitũ fuit à seculis & generationibus dei, vnius sacramentum in trinitate consistere, pro ipsa nouitatis quasi dedicatione peccatis abluti insuper iustificentur, & adoptati à deo spiritum sanctum acciperent per quem signum adoptionis habere videantur. Adoptio enim à deo signum habere debet dei patris, vt nõ immerito filij dei appellentur. Hoc donum etiam per Prophetas promissum est, vt tunc daretur, quando mysterium dei declarari deberet in triũpho deuicta morte, vt sciret creatura patrem & filium & spiritum sanctũ
Ioan.6. vnum esse deũ. Vnde Euangelista, Spiritus, inquit, nondum erat datus, quia Iesus nõ erat clarificatus. Clarificatio enim hęc est cum per virtutem suam cognoscitur esse quod testificatus est de se, quia clarificatio hoc donum dedit quod per Iohelem Prophetã fuerat promissum. Ait enim deus, In nouissimis diebus effundam de
Iohel.2. spiritu meo super omnem carnem & cætera. Et Apostolus inter alia, Cum autẽ apparuit, inquit, benignitas &
Titum.3. humanitas Saluatoris dei nostri, nõ ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiã saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis per spiritum sanctũ quem effudit in nos abun
I de per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius hæredes efficeremur secundum spem vitæ ęternę. Confirmauit Apostolus quod per Iohelem
Iohel.2. Prophetam fuerat promissum, quia hoc postquam clarificatus est Iesus impleuit deus, vt spiritum sanctum effunderet in illos qui credunt in Christũ: & hoc est hæredem fieri vitæ æternæ, spiritum sanctum accipere, vt quia spiritus eternus est, ęternam habeat vitam qui accipit eũ: Pignus est enim immortalitatis. Qui enim accipit eum & manet in eius dilectione, transacta hac vita pergit in cœlos ad eum cuius spiritum habet. Incongruum est enim, vt qui hinc exit habẽs spiritum sanctũ, apud inferos teneatur. Signum est enim in homine victorię Christi, qua vicit mortem, spiritus eius, vt in quo fuerit spiritus eius, ab inferis teneri non possit. Ac per hoc in veteribus sanctis non ita fuit spiritus sanctus, sicut nunc est in fidelibus, quia exeuntes de seculo, apud inferos erant: Et nõ potest dici, quia spiritus sanctus causa peccati Adę, quod per traducem generis omne semẽ eius subiectum fecit inferis, simili tenebatur sententia data Adæ. Cum Prophetis ergo & iustis viris sanctum K
fuisse spiritum non est ambiguum: cum Prophetis, propter dispensationem, cum iustis vero causa sanctitatis.
Lucæ.2. Sicut legitur de sancto Simeone, Quia spiritus sanctus, inquit, erat cum eo, non vt signum esset adoptionis in eo, sed meritorum eius gratia: Nam filij dei credentes tunc esse cœperunt, quando manifestatus est filius dei, victa morte, cunctæ creaturę. Si autem in Adam vel in cęteris sic dicatur fuisse spiritus sanctus sicut nunc est in fidelibus, quæ noua dona dedit deus, cum regnum filij sui dedicauit in nobis? Et quomodo fœlix & beatũ tempus præ cæteris dicitur Saluatoris aduẽtus, si ea præstitit quæ iam fuerant præstita: Et vbi est illud quod dicit
Matth.13. Saluator, ad discipulos, Multi, inquit, Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis, & audire quæ auditis, & non audierũt? Qua ratione ergo poterit dici, quòd beatitudo tẽporis huius nihil amplius contulit doni quàm veteribus est collatum? Quod quidem ad iniuriã proficit Saluatoris, vt nihil habuerit nouũ quod in ortu imperij sui suscipientibus se donaret, cum tamen laborare soleant diuites, vt in die festo natalis sui exquisita inuitatis dent apophoreta. Quanta ergo iniuria est, vt deus
L iis quos ad nouum & inauditum diem festum & omni laude dignum inuitauit, non dicatur habuisse inexperta quæ donaret? Et vbi est illud Euangelistæ Ioannis,
Ioan.1. quod dicit, In sua venit, & sui eũ non receperũt: Quotquot autem receperũt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri iis qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguine, neque ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt? Igitur quomodo nõ inusitatum est quod donauit credentibus deus in Christo, quando dedit eis potestatem filios dei fieri, id est, fratres filij sui proprij, non ex volũtate carnis & viri, sed ex deo, vt spiritaliter nascerentur? Aut si prius gratia ista concessa probatur, tunc nihil nouum aduentus Christi contulisse dicatur. Adę certe terrena & carnalis fuit factura, nõ spiritalis: Non enim ex deo sine carne & sanguine natus est, sed de terra à deo factus est: Ideóque non potuit spiritum sanctum accipere, qui non erat spiritalis, & cui concessum non erat patrem deum vocare in oratione. Qui enim spiritum sanctum accipiunt his datur potestas, vt per id quòd spiritum sanctum habent, patrem illum Christianorum in oratione appellent: Quod quia
M ante concessum non fuit, non possunt dici priores spiritum sanctum habuisse. Ij ergo qui putãt Adam vel cæteros habuisse spiritum sanctum, nesciunt quale donum habeant dei: nec gratias congruas possunt ei agere, qui plus cęteris accipientes, nihil se dicunt amplius consecutos. Quibus argumentationibus & exemplis ostendi posset, vnum idémque opus differre secundum CXXIIII.
personas in laudem siue condemnationem. Vna est misericordia in diuite & paupere, sed aliter imputatur diuiti, aliter pauperi, quia plus laudãda est in paupere quàm in diuite. Pauper enim qui exiguitate sua largiri nõ timuit, sperans à deo sibi retribui & in præsenti & in futuro. Credit enim scripturæ dicẽti, quia qui tri- Prouer.28.
buit pauperibus, non egebit. Vnde & paupercula illa di- Lucæ.21.
uitibus multa mittentibus sola meruit à deo collaudari, quia de penuria sua largiri non timuit. Diuites vero securi de diuitiis suis largiuntur, pauper autem securus de domino. Bene igitur faciunt diuites dum largiuntur egenis, sed multo melius, pauperes. Ac per hoc alia remuneratio pauperis & alia diuitis. Dies enim si hoc non fecerit, vapulabit: A paupere enim nõ exigitur tantum. Ideóque laudabilis est pauper misericors. Furtũ in

paupere

A paupere & diuite vnum peccatum est, sed diuitem plus facit reum: quia pauper per inopiam facit furtũ, dies autem cum abundet non contentus suo, tollit aliena, & quod peius est, solet pauperes expoliare: ac per hoc differt pœna vtriusque, Et iustitia pauperis, & diuitis vna est, sed laudabilis est in paupere magis: In egestate enim conseruare iustitiam, magnifica res est. Dies autẽ ideo seruare videtur iustitiam, quia alienus est ab inopia. Ergo vterque iustus est, sed maius est in necessitate seruare iustitiam. Superbia vna est, sed plus damnanda in paupere est quàm in diuite: quia dies copia elatus est, pauper autem in egestate superbus, quod ad insaniam pertinet, ac per hoc plus reus est pauper. Humilitas vna est, sed magis laudãda in diuite est. Quid enim magnum est si pauper humilis videatur, quem ipsa inopia humilem facit? Magnificũ autem si hic qui dignitate & copiis commẽdatur, inclinet se, non sibi vendicans quæ mereri se nouit: Ergo in omnibus humilitas bona est, sed multo magis in diuite. Doctrina studij vna est causa, sed laudabilior in diuite est. Pauper enim eum nulla prerogatiua commendaretur, operam dedit vt haberet vnde posset requiri. Dies aũt cum esset vn-
B de commendaretur, adhibito labore auxit se, vt duplici genere necessarius esset: Non enim auocatus copiis retraxit animũ quo minus per se floreret: Et ideo hic magis laude dignus est quàm pauper: Qui si studiis operã minime dedisset, per omnia remansera vilis. Illum ergo voluntas, hunc necessitas fecit cupidũ. Libido in paupere & diuite eadem est, & damnabilior in paupere q̃ in diuite est. Pauperem enim ipsa egestas reuocare debet à cupiditate luxuriæ: Cogitare enim debet, quia vnde hoc impleat non habet, & dũ hoc festinat adimplere, alia multa mala admittat necesse est: quib⁹ forte nec ad præsens euadat, aut certe hocipsum quod habet insu mens mendicus remanebit cum nota. Diuitem autem deliciarum copię lacessunt ad voluptatẽ libidinis. Præterea quia diuites securi sunt de impunitate, sciẽtes venalia esse iudicia, & nec redargui se ab aliquo. Quis enim dignitate fultum virum & diuitẽ arguere audeat? Vnde magis accẽduntur, vt & violenter hoc agant. Nõ solũ enim minime reprehenduntur, sed in magno honore sunt, & gloriari possunt, quia tales sunt. Quòd si vterque, id est pauper & dies pudicus sit, multũ differt pudicitia diuitis à pudicitia pauperis. Pauperẽ enim po
C test humilitas reuocare ne quod vult possit implere, aut timor legum: Dies autem cũ multis suffragantibus causis ad voluptatem possit allici, laudabilis est, si auertat hinc animum. Alia ergo remuneratione dignus est dies pudicus, & alia pauper pudicus. Quòd si rex sit pudicus, multum est & glorioſum, vt omnia in potestate habens non contingat quod scit impune à se posse fieri. Hic vere deum timet, hic vere præcepta eius custodit, qui in potestate habẽs leges, futurum dei iudicium contemplatur. Itaque grandis res est, vt qui in præsenti non habet quem timeat, vincat quod delectat, cum delectatio tantum possit, vt non solum futura, sed & præsentia minime vereatur. Vnde multum merentur quicunque hanc superant, sed maxime ij qui in præsenti legibus & hominibus dominantur. Cæteri enim & homines & leges verentur, quare & propositum custodiunt. Ne enim apud homines erubescant, seruãt quod diu tenuerũt, & ne condẽnentur, à prohibitis se abstinent: hic autem qui dominatione nec leges timet nec homines
CXXV. erubescit, magnæ gloriæ est si se abstinet. Contra Eusebium, vtrum spiritus sanctus sciuit mysteriũ natiui-

tatis dominicæ. Memini in quodam libello Eusebij D
quõdam egregij in reliquis viri, legisse, quia nec spiritus sanctus sciat mysteriũ natiuitatis domini nostri Iesu Christi, & admiror tantę doctrinę virum hanc maculã spiritui sancto inflixisse: Hoc enim dicẽs degenerem illum significauit. Neque enim potest dici de deo esse, si nescit quæ dei sunt, quia inferior natura quid in potiore sit, nescit. Sin vero substantiæ est eiusdem & diuinitatis, quomodo potest nescire quæ sua sunt? Denique fi- Ioan.16.
lius dei, quia, Ego, inquit, & pater vnum sumus, propter Ioan.16.
vnitatem substantiæ, non immerito adiecit dicẽs, Omnia quę patris sunt, mea sunt, & quę mea sunt, patris sunt. Quamobrẽ si spiritus sanctus eiusdẽ diuinitatis est, qua ratione segregatur ne sit eiusdem sciẽtiæ, cum eiusdem nõ negetur esse substantiæ? Quod plus est cõcessit, quod minus est renuẽs. Creatura enim discit & incipit aliqua scire de authore, & erũt ei quę didicerit cũ authore suo cõmunia: Substantia autem & diuinitas non potest deo esse & creaturæ cõmunis: Nam dei substantia nõ habet quod discat, quia nihil est quod ignoret: Substãtia vero hominũ non habet in natura vt sciat, sed vt discat. Itaq; naturæ hominũ accidit scientia, non tamen immutatur
E substãtia, quia hominis natura dei habet scientiam: Sic enim condita est, vt per exercitiũ acquirat scientiã: Igitur maior est substantia q̃ scientia: quia non sciẽtia acquirit substantiã, sed substantia scientiã: & substantia est sine scientia, nõ tamen scientia potest esse sine substantia. In deo autẽ sicut est substantia, ita & sciẽtia, quia ipse nihil habet quod discat, ipsa enim substantia est sibi scientia. Quamobrẽ omnia in deo substantia dicuntur: Substãtia enim cui nihil deest, omnia substãtialiter habet, quia nihil ei accessit per studiũ. Quomodo ergo dici potest de spiritu sancto, quia nescit natiuitatẽ filij dei, si consubstantiuus est ei? Nunquid potest vna eademq; substãtia, & scire, & nescire? Certe filius dei mysterium natiuitatis suæ nõ didicit, scit substantialiter, nõ per doctrinã. Qua ergo ratione spiritus sanctus dicitur nescire, cum similiter ipse nihil habeat quod discat, quia omnia nouit per substantiã? Sicut enim dei filius, ita & spiritus sanctus dei substantia est, dicẽte domino, Omnia quæ patris sunt, mea sunt: Per quod significauit substantiam dei patris suam esse substãtiam, & spiritum sanctũ à patre dicit procedere, & de suo accipere. Et ideo, in-
F quit, dixi de meo accipiet, quia omnia quæ patris sunt, mea sunt. Si à patre procedit & de filio accipit, quomodo filij nesciat natiuitatẽ, quando substãtia eius substantia filij est? Omnia enim quæ patris sunt, filij sunt: Sine dubio ergo patris substãtia & in spiritu sancto est. A diecit eñ filius, dicẽs, Et omnia quæ mea sunt, patris sunt. Quid ergo ambigitur de spiritu sancto, an eiusdem diuinitatis sit, cũ sit eiusdem substãtiæ? Nam sicut de se dixit dominus, qui à deo processit, ita & de spiritu sancto testatur. Et ne hoc aliter possit interpretari: A patre, inquit, procedit, & de meo accipiet: vt à patre procedere, hoc sit de Christo accipere. Cum enim dicitur de filio dei accipere, nõ ambigitur etiam ipse esse de deo, vt in sancto spiritu patris esse substãtia & diuinitas nõ ambigatur. Itaq; qui hunc dicit nescire filij dei natiuitatẽ, ipsi derogat cuius dicitur accepisse. Nec enim aliud accipit, quàm ipse est de quo accepit: quia accepisse de Christo, de deo processisse significauit, ideoq; nõ potest nescire quod hic de cuius accepit: neque ignorare dicendus est dominum, quia à deo processit: Certe filius dei, quia de patre est, ideo scit omnia dei: Quare ergo spiritus sanctus negetur scire quęcunque Christi sunt, cum

de deo

G de deo acceperit? Itaq; si scit filius dei quæ in deo sunt, dubium non est etiam spiritumsanctum non ignorare quę in filio dei sunt:& p id quod nouit quę sunt in filio, nō nescire dicēdus est quæ in deo sunt. De eo enim de quo accepit, dei habet notitiam. Et quid laboramus cū
1.Corin.2. testis sit in hac re Apostolus, dicēs, Nemo scit quæ sunt in deo, nisi spiritꝰ dei? Ecce in quo diu sudauimus, Apostolo adiuuāte impleuimus:& nunquid p̄ręiudicauit filio dei, quia neminem dixit scire quæ in deo sunt, nisi spiritum dei? Absit. Sic nec præiudicauit spirituisancto
Matth.11. filius, cum dixit, Nemo nouit patrem, nisi filius, Neminem enim dixit scire quæ in deo sunt, præter eum qui de deo est: quia omne quod de deo est, nouit deum & quæ in deo sunt, Natura enim dei, ipsa se nouit: Quam cum intelligas esse etiam in spiritusancto, per id quod à patre processit & de filio accepit, tutum nō est istum dicere nescire patrem deum, cuius naturā agnoscis in eo:& tamen saluator sic dixit, neminem scire deum patrem nisi filium, vt reseruaret alij personę huius cognitionem: statim enim subiecit, dicens, Et cui voluerit filius reuelare: Cui putas vult reuelare filius? Nulli enim
Roma.8. charior esse potest quàm spirituisancto. Quia si quis, inquit, spiritum Christi non habet, hic non est eius: Quo-
H modo ergo putas reuelatum deum patrem à filio spirituisancto, nisi quomodo ipse dominus, ait, De meo accipiet. Creaturæ enim non potest reuelare pater deus, quia dei naturam ferre non potest, nisi fuerit eiusdem substantiæ: Lucem etenim habitat inaccessibilem, crea-
1.Timo.6. turæ duntaxat. Sed quibusdā videtur ideo recte nescire dici mysterium natiuitatis filij dei spiritusanctus, quia
Roma.8. omnia dicitur scrutari, & qui scrutatur, inquiunt, nescit vtique. Quod ex alio loco debet intelligi. Dei enim ver-
Hiere.17. Psal.7. ba sunt inter cætera, dicentis, Ego deus qui scrutor renes & corda. Et in Psalmo, Scrutans, ait, corda & renes
Roma.8. deus. Et Apostolꝰ, Qui scrutatur, inquit, corda, scit quid desideret spiritus: quia secundum dei volūtatem postulat pro sanctis. His exemplis cū scrutari dicitur dei spiritus, non ignorare significatur. Etiam alta dei dicitur scrutari: Et quę sunt alta dei quæ dicit̄ præuidere? Scrutari enim occulta significat penetrare, vt p id nihil esse occultum ei credatur. Alta enim mysteria dei sunt interiora quę scrutari à creatura non possunt: Nam & secundum dei voluntatem & pro sanctis dicitur postula-
I re, quod sancti vtique nesciunt, dicente Apostolo, Nam
Roma.8. quid oremus sicut oportet nescimus: Ergo alta dei scire, & voluntatem dei non ignorare, vnum significat. Quid enim tam altum mysterium quàm voluntas est dei, quod cognitum est spirituisancto, cæteris vero incognitum est. Omnibus etenim contuendū est, quomo-
1.Corin.2. do dictum sit, Quoniam nemo scit quid sit in homine, nisi spiritus hominis, qui in eo est: spiritum animam significauit, quia nemo scit quid sit in animo hominis, nisi animus eius qui est spiritus: Sic & in deo nemo scit quæ sunt dei nisi spiritus dei, hoc est ipse deus. Qui enim in deo est, non aliud intelligitur esse quàm deus est. Ideo spiritꝰ dei scit quid in deo est, quia de deo est: Nam si cogitationes hominum nemo nouit, nisi deus, quanto magis dei secreta & volūtatem nullus potest cognoscere nisi sit de deo: hoc est idem ipse deus, Ipse est enim sibi soli cognitus: Nam vtique in deo non sunt cogitationes. Nec enim deus tractat apud se quid faciat, aut quid non faciat, deliberās an expediat, quia omnia quæ in deo sunt sine dubitatione sunt, non per accidentia, sed per substantiam, nec per studium, sed naturam, quia non immutatur: Ac per hoc non aliter nouit spi-

K rituſſanctus mysteria dei, nisi per substantiā: vna enim substantia vnum habet sensum & voluntatē: De deo loquitur qui semper vnus & immutabilis est, siue in filio, siue in spiritusancto. Quod enim vult pater, hoc vult & filius, & quod vult filius, eadem vult & spirituſſanctus. Quamobrem aliquando dicitur spiritus dei, aliquando & spiritꝰ Christi, quia à deo, inquit, procedit, & de meo
1.Ioan.3. accipiet. Hinc est vnde Ioannes Apostolus ait, Et hoc scimus, quia deus in nobis manet, de spiritu suo quem dedit in nobis. Ergo si spiritu dei in nobis manēte, manere dicitur in nobis deus, significatur esse spiritus dei. Denique, hoc est, signum credēdum quòd sint filij dei, vt cum hunc accipiunt, dei se filios audeant appellare: Nisi enim signū diuinitatis habuerint, dei filij dici non poterunt. Quanq̄ aliquis verus dei filius nō est, vt sit totus de toto sicut & Christus: Per adoptionē autem fiunt filij dei, vt accipientes spiritū Christi per ipsum filij dei dicantur, per id quod de deo est, quem in se habēt spiritum. In filiis enim quanuis adoptiui sint, patris tamen ex aliqua parte debet videri substantia. In mūdo enim quia res imperfectæ sunt, adoptati ab hominibꝰ filij, nul
L lum pignus, sed solum nomē accipiunt: Deus autē quia perfectus est, plus facit, vt adoptatis spiritū suum det, per quem aliquam veritatem adoptati ab eo videantur habere, quia vocabula sine rebus inania sunt. Apostolus
Roma.11. noster hanc assertionem nostram adiuuat, dicens, O altitudo diuitiarū sapientię & scientiæ dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles vię eius. Quid tamen sibi vult, quòd cum alibi dicat, scrutabilia esse alta dei, id est, secreta, hoc in loco deneget, dicēs, inscrutabilia esse. Sed in hoc loco de creatura dixit, quia inscrutabilia sunt ei secreta vel iudicia dei: spiritui autem sancto, eo quòd omnia dei nouerit, scrutabilia dixit esse cuncta quæ in deo sunt, vt quod creaturæ incognitū est, dei spiritum asserat non ignorare. Dei ergo natura negari non potest, quæ cognitum habet quod à creatura non potest comprehendi. Qui degenerē dicunt spiritum dei sanctum, pulsant propositum qui totius creaturæ salutem in trinitatis diuinitate cōsistere declarauit, quia si consubstantiuus non est deo & Christo, ineptum est ponere istum in numero patris & filij, vt sine hoc non salus alicui sit, neque dignitas. Si enim nō est
M eiusdē diuinitatis, aut stulte, aut gratis effectū est: quod absit. Quis enim prudentium deneget creatorem cum creatura connumerari non posse, neque æternum cum eo qui sub initio sit comparari, neque dominū cum seruo æquari, neque potentem cū impotente conferri, neque scium cum inscio deputari: Sed iam cessēt calūnia: Tertius enim ordine est, non natura: gradu, non diuinitate: persona, nō ignorātia. Sicut enim filius dei secūdus à patre est, & diuinitate minor non est: ita & spirituſſanctus sequens à filio est, non impar, sed æqualis diuinitate substantiæ. Denique quæ legimus de filio dei,
Ioan.14. eadem legimus & de spiritusancto, ipso nobis testante. Ait enim, Rogabo patrem & alium paracletū dabit vobis spiritum veritatis. Aliū cum dixit, se paracletum significauit. Quod Ioannes declarat, dicens, Quia spiri-
1.Ioan.2. tus dei postulat pro peccatis nostris. Et Paulus Apostolus, inquit, Ipse spiritus dei postulat pro nobis: Ecce scri-
Roma.8. ptura ambos aduocatos esse ostendit. Et cū veritatis illum dixit spiritum, nihil illū veritate à se differre, ostēdit, quia dixit, Ego sum veritas. Missum se à patre dixit,
Ioan.14. & ipse mittere spiritumsanctum promisit. Si ipse à mittente impar non est, neque à mittente impar ab illo spirituſſanctus est, Neque enim quia tres sunt singuli, alter

alterius

A alterius mbra sunt, vt diuersa possint. Vna est enim potentia triū, vt nihil desit singulis. Hic finis sit: Iam enim in libello aduersus Arrianam impietatem digesto, reliqua plenius tractata sunt, quę trinitatis complexa sunt
CXXVI. indiscretam vnitatem. De eo qui fidem Christi percepit, quid præminentię seu prærogatiuę habeat ad
Ezec.18. gratiam consequendam plus quàm infideles. Scriptum est, Quia iusto nihil proderit iustitia eius in qua die errauerit: & quia iniusto nihil oberit iniustitia sua
Ioan.3. cum se conuertit. Et dominus in Euangelio, Qui non crediderit, inquit, iam iudicatus est: vt per hoc eum qui crediderit, non iudicio subiectum ad sentētiam excipiēdam significaret, sed fidei merito laude dignum futurum. Ergo cognitio dei hanc debet prærogatiuam, vt peccatorum consequatur remissam. Credens enim dei esse filiū Iesum, dignus existit ab omnibus liberari peccatis. Diu enim errore deuius cum per diuersa ignorantiæ fluctibus iactaretur, illuminatꝰ veritatis coruscationem nactus est, in qua post nimias tempestates requiescat securus: cui cōgruit vt post cognitionem temperet se ab iis quæ iam pridem in ignorantia positus agebat.
B Quid enim prodest cognitio, si manet pristina cōuersatio? Hinc etenim quis videtur cognouisse deum, si vitam mutet, & cōuersationem suam corrigat. Cognitus enim deus timeri debet, quia iudicaturus prędicatur, vt & fideles iustitiæ suę percipiāt fructum, & impij, id est, increduli perfidiæ suæ congruas pœnas exoluant. Conuenit enim iustos in futuro gaudere, vbi regnabit Christus cum suis: Vt sicut in seculo sunt opprobrio, & iniuriis subiacent, in quo princeps est diabolus: ita & in regno glorioſi appareant, propter quod contēptibiles iudicati sunt à mundanis: Iniustos autē quia falso florere videntur, per mendacium repugnantes veritati, in pœna tribulari: vt qui per fucum glorioſi visi sunt, per verum despecti & humiliati nimis appareant. Tūc enim iusti se credidisse gaudebunt, cū perfidos viderint cruciari: & nec pœnitebit perfidos non credidisse, nisi viderint gloriā eorum & suā pœnam, quos quia crediderunt stultos & cōtemptibiles arbitrati sunt. Ergo ex eo
C p profitetur se quis Christianum esse, id studere debet ne peccet, & armare se contra vitia. Et quia impossibile est semper vincere, si victus fuerit, dolere ne iterum vincatur: quia qui se dolet victum, reparat se. Qui ergo repugnat, habet vnde se excuset si victus fuerit. Ostēdit enim se votum habuisse vincendi, sed minime præualuisse: De hoc spes est, quia potest se reparare, vt assidua meditatione in congressione peritior & fortior inueniatur. Nā qui ad hoc surgit, vt peccet, inexcusabilis effectus pergraue habet causam. Peius est enim sub dei viuere p̄fessione, & voluntatē habere peccandi, q̄ si ignoret quis deum & turpiter & contaminate versetur. Hic enim nescit quæ timere debeat, ille sciens contēnit. Credentes ergo accipiunt remissionem peccatorū, non tamen glorioſi erunt, nisi post acceptā fidem vixerint sub dei nominis timore, vt colluctati contra hostes Christiani nominis victoriā faciant, vt possint præmiū mereri dum plus vincunt quàm vincūtur. Nam qui intelligit deū & non accedit ad fidē eius ne viuat Christianus, sed in fine vult fidē accipere, vt moriatur Christianus, aut erubescit Christianus viuere, aut peccatis operam dat, quę arbitratur posse sibi remitti cū crediderit: istū puto non bonā causam habere: quia vt quādiu in seculo est, peccet, nō vult fieri, nec viuere Christianꝰ, aut cōfunditur fieri Christianus. Qualē sperat deum, cui cū militare erubescit, vult ab eo stipendium accipere. Hu-

iusmodi irrisor est: Scieris enim se iam nō tempus ha- D
bere vt peccet, morte imminente, tunc vult fieri Christianus, & quia iam nō potest peccare, credere se dicit in Christum, quasi qui execrator peccati est: nō vt iam se nolit peccare, sed vt nō possit pręueniēte morte. Istis debet legi, quia deus non irridetur. Nā & solent huiusGal.6.
modi talia dare mādata, vt iam defectis & alienis, tantū anhelātibus detur fides, timētes ne euadāt, & cōfundantur quia facti sunt Christiani. Quibꝰ recitanda sunt Euangelij verba, Qui, inquit, dominus, erubuerit me cō-Lucæ.9.
fiteri in hac generatione, & filius hominis cōfundet eū cū venerit in regno patris sui. Sed forte dicant, scientes fragile esse genus humanū, idcirco in fine vitę nolumꝰ fidē accipere, ne iam peccemus. Sed fides sic accipi debet, vt sciatur quid accipitur. Tūc enim beneficium eius habebit, si cognoscat, & si profiteatur eam. Corde enim Roma.10.
creditur ad iustitiā, ore autē confessio fit ad salutem. At per hoc, qui iā nescit vbi sit, quomodo potest dici accipere? Ille enim accipit, qui profitetur se accepisse, sciens quia accepit. Si enim credūt, quia datur credentibus remissio peccatorū, scire debēt, quia hic credit, qui corde suo teste credit. Quia deus qui promisit, cordis inspector est: ipsum enim suscipit quē corde videt credere. E
Itaq; cuius cor verba fidei nō aduertit, quomodo beneficiū eius habebit? Ergo hic potest videri temere Christianus accepta fide, qui id agere cernitur, ne facile peccet. Nā qui peccare festinat, idcirco nō vult accipere fidem, ne cogatur bene viuere, quod videtur nolle: sed in morte vult consequi, impunitatē sperans, & remissionē p̄teritorū malorū, vt & de p̄teritis securus sit & de futuro, quia iam vtique non poterit peccare moriturus. Sed hoc nō bono fit cōsilio, neq; munda cōscientia, vt tūc velit accipere fidē, cum iam nō possit, etiam si velit, peccare. His conuenit dictū illud, Faciamus mala, vt ve-
niāt bona: hoc est, modo peccemus, & in nouissimo cre- Roma.3.
damus, & remittetur nobis: Ideo subiecit, Quorū dānatio iusta est. Nō est em̄ dignū vt his detur remissio peccatorū, qui sciētes deum q̄ nolit quenq̄ peccare, & odio habeat peccatores, peccare gestiunt: nolētes aduertere, donū dei his proficere, qui ignorantes deū sic peccāt, vt nesciant iudicaturū deum. Qui autē audiuit & tractauit apud se, & votū habet peccandi, nō vt vincat̄ aliqua cogēte causa, sed velit peccare, durū est ignosci ei. Nā duę causæ sunt quæ habēt peccatorū remissam. Vna doni, a- F
lia pœnitētię, vt qui post donū peccauerit, per pœnitētiā reformetur. Qui enim in accepta gratia nō permānsit, vt in libertate duraret, sed iterū se subiecit peccato, lamētatione & gemitu impetrat obliterari peccatū: sciens enim prudens, q̄ peccauit: non q̄ aliquis ignoret peccatū, sed q̄ nescit deū iudicaturū, impune putat futurū quod peccat. Ac per hoc gētilis si cœperit infirmari, & in ipsa vitę desperatiōe tractet apud se de fide & spe p̄missa, integrā habet causam: vt huic credēti remittātur peccata, nec teneatur in inferis, signū ferens secū euictę mortis ac spoliatæ, licet nō habeat dignitatē vel remunerationem. Quia debet aliquid interesse inter eū, qui prouocatus amore sui domini contra hostes eius dimicare nō timuit, armās se cōtinentia & obseruatione omniū vitiorū, vt possit resistere malo semper solicitꝰ quomodo imperiū domini sui defendat: & inter eū qui cū inimicis domini sui cōueniens & eis assistēs, in fine vitę ad dominū suum regressus est: non vt regnū domini sui vindicaret, sed vt ipsi soli p̄desset esse ciuis antequā
miles. Ille enim qui viuere vult Christianꝰ vt post mor- Roma.8.
tem remuneretur, scit, quia nō sunt condignę passiones

huius

G huius temporis ad futuram gloriam quę reuelabitur in nobis. Ac per hoc suscepta armatura fidei non dubitat cõgredi contra principes & potestates, vt in seculo existens victor post seculũ coronetur. Dignũ est enim, vt qui inter perfidos & rebelles domini sui regnũ ad præsens testatur, huius rei in futuro mercedem habeat: vbi videntes inimici dei testem Christi propter confessionis suę veritatem sublimẽ apparere in regno dei, doleãt cõfusi falsum æstimasse quod verum esse declaratũ est: nec non & hi qui tarde crediderũt, non in vita, sed in morte cõfitentes deum, videntes quanta eorum gloria est, qui sub armatura dei militantes bella imperatoris sui deuote & fideliter gesserunt, pœniteãt non se vixisse, sed mortuos esse Christianos. Potest enim videri minime idoneus mori Christianus, qui votum non habuit viuere Christianus, sed forte iam moritur⁹, idcirco voluit dici Christianus, quia iam tẽpus peccandi nõ erat: Ne forte, inquit, verũ sit quod creditur, volo fieri Christianus, nihil amittẽs si falsum est quod creditur: & quia iam in morte non est voluptas peccandi: sed peccatum fieri desinit, tentat si prodesse poterit fides post mortẽ, cum hoc vtique fuerit vtile, vt in hac vita & peccata e-
H mendarentur vbi fuerunt admissa. Tunc enim aliquis cõdemnasse se præterita probat, quando fidei lineã sequens, conuersationẽ & vitam videtur mutare, Si enim prius ideo peccabat, quia nesciebat deũ, cum cognoscit eum, vltra non debet peccare ne frustra sit cognouisse illum. Debet enim aliquis perfectus esse ex cognitione dei. Christianus enim ante professionem debet intelligere operibus magis se probãdum quàm nomine. Nã propterea mãdata data sunt cæteris legibus potiora, & ad sanctitatẽ pertinẽtia, vt ex his dei cultura appareat:
Luc.6. si quo minus, audient, Quid me vocatis, domine, & nõ facitis quæ dico? Per quod tunc significauit, prodesse cognouisse deum, si mandata eius seruentur. Irrisor enim videtur, qui dominum vocat eum, cuius prę̃cepta contẽnit. Huic verba legis recitanda sunt, quę dicunt, Deus
Gal.6. non irridetur. Itaque verbis suis condẽnabitur, quia dominũ vocat, quem minime se timere operib⁹ suis ostendit. De peccato Adam & Euæ, & de eorum con-
CXXVII. ditione seu creatione & donis gratuitis. Nulli dubium arbitror, mũdum istum hominis causa esse fabricatum. Qui cum diuersis constet substantiis, vnus est tamen multis membris aptatus, vt ex his inuicem mutuis
I operibus, quę necessaria homini futura erant gigneren tur. Domus enim facta est homini cum annona, ita vt singula eorum secundum genus fierent super terram: id est, vt facta hinc haberent infinitam potẽtiam in propagine vniuscuiusque generis eorum quæ crearẽtur in terris. Origines enim institutæ sunt, quarũ semẽ proficeret ad procreationem multiplicandorum generũ su-
Genes.1. per terrã. Vnde scriptura testatur. Et benedixit illa deus, dicens, Crescite, & multiplicamini super terram. Simili modo etiam hominum genus benedictum est:
Exod.1. Quem sensum contuemur in lege: Cernimus enim scriptum esse, Creuit populus & multiplicatus est in Aegypto. Qua benedictione enim benedicta sunt, quæ ad vtilitatem creata sunt hominis, ea benedictione & homo est benedictus: vt similiter ex mare & fœmina propago generis humani cresceret & multiplicaretur super terram: & sicut per culturam melioranda erant semina, ita & hominum genus adhibita cura illud studeret, vt creatoris cognitione percepta vitam suam frenaret ad promerẽdum eum, vt simul omnia proficerẽt ad laudem & gloriam creatoris. Et quoniam non aliud hæc dicta significant, res ipse testantur: Omnia enim K
quæ facta sunt, dei nutu multiplicata & meliorata sunt super terrã. Nec enim aliter posset accidere, quàm dei voluntas & benedictio decreuit seminibus. Quomodo ergo dici potest male fieri, aut non licere quod ex dei benedictione & ipso fauente augmentum facit? Cuius rei traditio etiam in synagoga mansit, & nunc in Ecclesia celebratur, vt dei creatura sub dei benedictione iungatur. Non vtique per præsumptionem, quia ab authore ipso data est forma. Sed si cessare debere putatur tunc cessare debebit, quando cessatura & illa sunt quæ similiter benedicta sunt vt multiplicarentur: quia si generatio hominum cessat: ad quam vtilitatem nascuntur quę benedicta sunt super terram? Non potest enim mundus ex parte agere, & ex parte cessare. Aut totus enim operatur, aut totus pausat in ocio. Nunquid vtile corpus est, cuius quædam membra vigent, quædam torpescunt? Quod ergo à domino benedictum est, cur sordidum & contaminatum opus à quibusdam asseritur, nisi quia ipsi deo manus quodammodo infertur? Non enim hoc reprehenderent, nisi de deo huius operis authore male sentirent. Quia enim aperte deo detrahere verentur, per opus tamen ab eo inuentum accusant L
eum. Quando enim displicet opus, reprehenditur author. Si huiusmodi homines legerẽt, aut potius acciperent scripturas, memores essent Balaam, dicẽtis, Quid
Nume.23. maledicam quem benedixit deus? Frustra enim accusatur, qui à iudice laudatur: imò ipse sui accusator est, qui reum dicit quem leges defendunt. Quis ergo tu es qui damnari censes quod à deo benedictum legis, nisi quia aut deum hunc negas esse, aut scripturã falsam accusas? Sunt enim qui quasi noua accipientes, vetera repudianda putant: Sed non discrepant ab his noua, quæ per Christum Iesum præcepta sunt & populis intimata.
Ioan.2. Ipse enim rogatus ad nuptias ire nõ dedignatus est, & non solum præsentia sui illustrauit eas, verũetiam contulit quod deerat ad lætitiam. Scriptum est enim, quia
Psalm.103. vinum lætificat cor hominis. Et vt hoc secundum dei
Ecclesiastici 40. patris sui voluntatem fecisse se demõstraret, Iudæis in-
Matth.19. terrogantibus, an liceat homini dimittere vxorem suã,
Gene.2. Marci.10. respondit inter cætera, dicens, Quoniam ab initio fecit deus masculum & fœminam: & dixit, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna: Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo deus coniunxit, homo nõ M
separet. Hinc est, vnde rogatus ad nuptias iret libẽter, ne factum dei patris sui infirmare videretur. Magis autem legis veteris & nouę doctrinam concordare ostẽdens, nuptias non solum non prohibuit, sed & interesse dignatus est, testimonium eis tribuens, quoniam deus author earum est: & quod à deo iũctum est, neque prohiberi, neque separari debere salutari præcepto monstrauit. Et quia natiuitas prodest, cum iam relinqueret mundum, matrem suam Ioãni discipulo suo commen-
Ioan.19. Exod.20. Deute.5. Matth.15. dauit. Quamobrẽ & nos per omnia legis veteris & nouæ mandata seruantes, parentes honorare docemur: quod nisi fecerimus, maledictum nos incursuros cautum est lege. Itaque quæ nam est hæc præsumptio, aut ex qua lege descendit, nuptiarum aditus intercludere, quando tam noua quàm vetus lex per omnia istis faue re videatur? Sed illud est quod legimus, quia quod extra est, à malo est. Vnde Apostol⁹ huiusmodi homines
1.Timo.4. cauteriatam dicit habere conscientiam, qui prohibẽtes nubere, & à cibis quos deus ad percipiendũ creauit abstinendum docẽt. Hoc enim in hypocrisi inimicitiarũ causa

A causa facere denotantur, vt legem à deo traditã criminentur. Alij ideo studentes præceptis salutaribus obuiam manus tendunt, vt pravæ doctrinæ mandata cõmendent. Ac per hoc cauteriatam habere dicuntur conscientiam. Corrupta enĩ mente aliud scientes, aliud profitentur. Sicut & Iudæi, qui nõ ignorantes gesta saluatoris opera esse spiritus sancti, inuidentes dicebant, quia
Matth.12. in Beelzebub eiicit dæmonia, vt populum à fide eius auerterent. Talis est etiam supra memoratorũ versutia, quia vt sanctitatis & castimoniæ amatores esse se simulent, nuptias esse dicunt dãnandas, vt per hoc commendentur, & populum à veritate auertãt: & vt abstinentiæ se studere fingant, temperandum à cibis tradunt, vt per hoc se alienos à mundo ad cœlestia regna festinare ostendant, per quod mentes hominum illicientes, deinceps illicita doceant licere, & licita quasi inconcessa damnare. Hæc sunt præstigia satanæ, vt cau
sas inuertat: quasi nouum insinuans aliquid, excludat veritatem, in qua nihil nouum est, quia totũ æternum. Quis non aduertat sensum istum ab aduersariis esse
B aptatum? Quis enim audeat dei inuentum reprobare, & quod nunquã alicui obfuit, nisi aduersario veritatis? Qui vt impuritatem suam tegat, sanctimoniam prędicat, quam non amat, vt dum ex eo se quasi bonæ volũtatis ostenderet, illicita suadeat quasi licita. Cõmendat enim se vt promptius fallat, ac per hoc captis imprudentibus suggerat, per quæ plus eos faciat peccatores: quia vt causæ suę aliquam conferat medicinam, grãditer suadet homines peccare, magnum ex eo quęrens solatium, dum criminis sui socios multos ostendit leuem pœnam esse existimãs, ac si minus grauis sit, si secum multos videat in gehenna. Cæci homines, dum vincuntur vitiis, aut per infirmitatem, aut per ignorãtiam sese defendunt, non vindicando hæc quæ contraria decipit cõcupiscentia. Aut quæ obstat caligo, vt non quod verum est, videatur? Nam solent literę aliud videri significare, dum aut non bene pronunciantur, aut improprie distinguuntur. Cum autem legitur, Fecit deus: &, benedixit quod fecit: quis hinc disputet? quis dubitet? quis quod benedictum est, maledictũ putet, nisi alio spiritu animetur? Quod quidẽ si hominis vox esse diceret, forte aliqua fallacia crederetur. Deus
C dicitur loqui, & dubitas? deus benedixit, & reprobas? Sed forte sub dei nomine Moyses errorem induxit, Satis tibi faciant signa & prodigia per Moysen facta
Exod.14. in Aegypto, suadeant tibi mirabilia quæ in rubro mari
Exod.8. gesta sunt ad liberationem filiorum Israël. Audi. ma-
1.Cor.10. gos confitentes, quia digitus dei est hic. Consenti Apostolo dicenti, Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes per mare transierunt, & omnes per Moysen baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandẽ escam spiritalem mãducauerũt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de potu spirituali cõsequente eos petra, Petra autẽ erat Christus. Et vnde hoc Apostolus locutus est? Præsto est scriptura in qua legimus Chri-
Ioan 5. stum dominum nostrũ, dicentem Iudæis, Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, quia de me scripsit Moyses. Quis huic cõcordię fidem deneget? Quis audeat dicere, quod vnum est discrepare? Quis tam malæ mentis est, vt indiuiduam charitatem contendat videri inimicitiam? Ecce habes & verborum testimonia, & exempla virtutum quæ animum tuum subiugent veritati, vt non aliud putes verum quàm quòd Ecclesiæ catholicæ continent libri. Quoniam igitur probatum est eundem deum fuisse in veteri testamento qui nunc noster est, & hunc multis virtutum indiciis verum esse, intãtum eius authoritas debet præferri, vt etiam id quòd à spiritu, & si forte absurdum à nobis æstimatur, acceptum est ferri debeat, & aliter sentiri quàm à nobis putatur, si dei iudicio commẽdetur, quia magis deo credere debemus quàm nobis. Infirmitas enim nostra & imperitia, vtilia solet iudicare quæ nociua sunt, & æstimare falsa pro veris, quod de deo vel suspicari nefas est. Non est enim natura quæ possit falli: quanto magis de coniugiis dubitari nõ debet, deo dicente: Quod deus coniunxit, homo non se-
Matth.19. paret. Est enim res aperta & simplex. Certe omnis homo gaudet cum fuerit dei dignationẽ adeptus, & meliorari se credit dum sacramẽtum creatoris addiscit, quod vtique nõ assequeretur, nisi natus. Cur ergo plãgit quod gaudet, & quod gloriatur se didicisse, cõdemnat? Si enim gaudet quia didicit, nõ autem didicisset, nisi natus fuisset, sine dubio bonum est nasci, quia fructus natiuitatis, cognitio est veritatis. Si autem malum est nasci, non erat bona cognitio. Cui enim rei prodderit cognitio, si damnatur natiuitas? Quia si non expe-
E dit, nec nasci debet, vt dicit, inane est vt discat dãnandus. Sed quia nemo tam hebes est vt neget cognitionẽ dei prodesse hominibus, & bona & vtilis est. Per ipsam enim melioratur natiuitas, vt meliorata natiuitas plus mereatur quàm fuerat collatum Adæ, quia in cœlo, nõ in terra regnabunt credẽtes: in paradiso dei patris, nõ in quo Adam corporaliter iussus fuerat operari. Nam si encænia celebrabantur Hierosolymis: id est, dedicationis templi dei agebatur festiuitas: quanto magis ipsius hominis celebrandus natalis est, qui magis templũ dei est, cuius etiam, ad agendum deo gratias, manibus templum est fabricatũ. Melius est enim templũ, corpus nostrum: quia hoc dei opere, illud vero humano labore constructum est: & hoc sub spe æternitatis est, illud perditionis. Itaque qui deo instituente natum se nouit, vt ei gratias agat, cognitum habens mysterium eius, debet in natali suo gaudere, videns profectum esse natiuitatis suæ. Vere autem illi nasci non debuerũt, qui creatorem suũ relinquentes, gloriam eius aliis deputant: horum enim natiuitas proficit ad pœnam, sed non natiuitas crimen incurrit, sed voluntas. Sed quis F
es tu qui nuptias prohibes? Forte Marcion, quia corpus nõ à deo fabricatum putas, sed à diabolo: animam vero errore quodam lapsum passam, vt ad tenebrarũ partes in quibus nunc mũdus est veniret, contẽdis. Quomodo ergo posset hinc liberari, si prohibetur generari? Natus enim cognouisti casum tuũ, & data opera id egisti vt remeares ad patriam sedẽ, redditus sorti tuæ. Denique gratias agere te dicis Christo, per quem hanc cognitionem assecutum te gratularis. Age vero, Si natus non esses, cessaret cognitio, nec prosequeretur liberatio. Itaque si gaudes animam liberari, faue natiuitati. Nam si natiuitati resistis, inimicus es animarum. Aut si Manichæus es, qui nuptias quasi contrarias renuis, quæro à te, si corpora minime gignerentur, quomodo anima hinc, quam fusam in tenebrarum partem & hærentẽ hylicis rebus asseris, eriperetur? Nascendo enim liberari eam in libris vestris scriptum habetis, vt à luna susceptæ animæ exeuntes de corporibus soli tradantur, quem deum animarũ vestrarum asseritis. Nam gaudetis cum Manichæi vocamini. Per hoc enim nomen liberationem animarum vestrarũ flagitatis, quod vtique nescìretis, nili nati essetis. Longe itaq; apparet

C per

G per hypocrisim vos nuptias cõdemnare. Sanctimoniã
enim profitentes, latenter immunditiæ studetis, quod
non solum priuatum,sed etiam edictis proditũ est im-
peratorum.Audi nunc catholice, & ex Euãgelio disce,
prodesse hominis natiuitatem.Cum Simeon enim vir
iustus vellet exire de seculo,sufficere sibi putans crea-
toris sine mysterij eius cognitione notitiam,non per-
missum est ei nisi crementũ faceret in dei perceptio-
ne,vt plenã haberet fidei suæ mercedem. Deniq; natũ
saluatorem accipiens in manibus benedixit deum, &
Lucæ.2. dixit,Domine,nũc dimitte seruum tuũ secundum ver-
bum tuũ in pace,quia viderunt oculi mei salutare tuũ.
Manifeste ostensum est dei beneficium esse in homi-
nis natiuitate, quando viro iusto de morte cogitanti
responsum est,ꝙ non ante moreretur quàm Christum
domini vidisset:intantũ enim proficiebat in vita,vt di
gnus fieret etiam in præsenti videre, quem liberatorẽ
sperabat post mortem. Qui ergo reseruatus in vita nõ
permissus est mori,nisi spei suæ fructum vidisset,vt se-
curus esset,quia de vita ad vitam trãsiret, quomodo po
test dici nõ huic profuisse natiuitas? Si enim malũ est
H quòd nascimur,nõ paradisus promitteretur,nõ vita æ-
terna,non regnum cœlorũ, sed pœna & gehennæ per-
ditio:vt timeret alterũ generare, qui se sciret natũ ad
perditionem:vt ille qui se illicite natum sciret, nõ af-
fectaret generare.Sed forte dicatur, Regnum quidem
cœlorum promissum est, sed fidelibus & bene agenti-
bus.Recte vides.Itaque non video reos fieri homines,
quia nati sunt,sed quia male cõuersati sunt.Neq; enim
non natis promissum est regnũ cœlorum, vt natiuitati
imputent quibus nõ dabitur.Promissum est autem na-
tis bene agentibus,vt neq; natiuitas prosit male agenti,
neque obesse possit bene agenti.A fidelibus enim & be
ne agentibus melioratur natiuitas, ab infidelibus autẽ
& male agentibus deterioratur.Sic etenim est natiui-
tas,quasi arbor quæ inseritur: quia si bono surculo inse
ritur,melior fiet & bona dicetur: si vero malo surculo
inseratur,deterior erit,& nõ bona,sed mala vocabitur.
Ita & natiuitati si bona accedat doctrina, bonos faciet
fructus:si autem mala,malos faciet fructus.Itaque sicut
necessaria est arbor vt sit vbi inseratur,ita etiam neces
saria est natiuitas vt sit vbi proficiatur. Sed respõdetur
econtra,Si vtilis est natiuitas,cur renascimur?Non re-
I nasceremur nisi vtilis esset natiuitas.Renasci enim re-
nouari est, & qui renouãtur instaurãtur.Non ergo ac-
cusat renascibilitas natiuitatem,sed reformat.Et quod
reformatur,bene ab initio institutum probatur. Igitur
quòd renascimur, consilio mutamur, corporis expia-
tione suscepta,vt reddamur ad pristinum statum Adę:
animæ autem peccato maculatum est corpus. quo re-
parato & meliorato per fidem,cõsilio abluimur: vt si-
cut per contemptum dei fuerat pollutum,ita per obe-
dientiam abluatur,vt effugiat sentẽtiam datam Adę &
possit resurgere.Itaque si ab anima cœpit peccatũ, cur
non à corpore accusatur cum in causa peccati Adę nõ
fuerit desyderium corporale,sed spe deitatis illecta a-
nima transgressa sit dei præceptum, vt corpus suum
subiugaret peccato & nascerentur homines sub pecca-
to?Quod quidem nihil obest homini, si tamẽ legi dei
obediat,nisi quòd moritur:cui rei beneuolẽtia dei pro-
misit mercedem, vt qui in creatoris deuotione fideles
inueniantur,saluentur.Per præuaricationem autẽ,quia
Adæ corruptioni subiecti sunt & morti, pro hac re su-
scipiãt à iudice deo vltra quàm fuerat cõcessum Adæ,
vt in futuro & gloriosi sint, & æternam habeant vitã,
& adoptati filij dei vocentur, vt lucrum sit, quia nati K
sunt.Ex hoc iam reuertar ad reliquam partem lectio-
nis. Cum positus esset homo in paradiso hæc accepit
mandata.Ex omni,inquit, ligno quod est in paradiso, Gene.2.
ad escam edes. De ligno autem vnde dignoscitur bo-
num & malum non edetis ex eo.Omnia ligna quę cõ-
memorat,fructus sunt ad esum creaturarum.Denique
vno nomine ligna dicuntur,sed varia intelliguntur in
fructibus. Omnia tamẽ ligna sunt,& edendi vnum est
genus, quanuis diuersa sint quæ edantur. Cum enim
multa fructuum ligna creasset homini ad edẽdum, si-
cut dixi, de vno ligno edi prohibuit: vt reuerentiam
creatoris ex aliqua parte haberent,qui omnia in pote-
state acceperant,dum vna reseruata est arbor cuius li-
centiam non haberent, vt memores essent conditio-
nis legis. Quomodo autem ex sententia peccati genus
intelligebatur?Et homicidæ enim & malefico & adul-
tero & infami congruit hæc sententia. Achar quoque Iosue.7.
filius Charmi cum peccasset,cõsumi cum omnibus suis
adiudicatus est. Quomodo ergo potest hæc sententia
peccati genus intelligi? Grande delictum fuisse potest
cognosci,nõ tamen genus delicti intelligi. Scimus eñ L
alios hac dãnatos sententia,cum sciãtur aliter deliquis
se.Et Amorræi & Sodomitæ cum omnibus suis perisse Gene.19.
noscuntur.Ita enim fit, vt & vnius peccati rei diuersa
feriantur sententia,& diuersi criminis peccatores vno
atque eodem genere puniantur. Quamobrem Adæ &
Euæ non ex data sententia peccati genus potest intel-
ligi.Quanuis enim vnum eorum peccatum sit, sed se-
cundum personam suam vir & mulier sententiam ac-
ceperunt,necnõ & serpens,vt nõ solum in eo quòd fa-
cti sunt non manerent, verũetiam adderetur eis labor
ad pœnam. Cum enim omnia pecora & animãtia ho-
mini fuissent,sicut legim⁹,subiecta,serpens cõtra hanc
constitutionem erexit se, & dolo & fallacia circũuen-
tum hominem sibi subiecit. Sine dubio enim qui ali-
quem capit,intra se vim facit. Propter quod serpẽs ne
astutiæ suæ effectum haberet, sententia dei reuocatur
& reprimitur vltra quàm fuerat factus,ne supra homi-
nem esset, vt calliditate sua nõ solum ad nihil se profe
cisse doleat,sed & deteriorasse.Cũ enim prudentior le
gatur fuisse cæteris bestiis, postquã decepit hominem,
maledictus factus est ab omnib⁹ bestiis terræ. Post sen
tentiam datam in hominẽ,datam in fœminam,datam M
in serpentem,sequitur vt & mulier quam sibi sociaue-
rat ad contemnendam dei legem, excipiat sentẽtiam.
Ait enim, Replens replebo erumnas tuas & gemitum Gene.3.
tuum,in tristitia paries filios:& ad virum tuum cõuer-
sio tua,& ipse tui dominabitur.Nemo quod reprehen-
dit,ipse confirmat.Si ideo concessi sunt filij, quia vsur
pauerat coïtum,ergo plus vsurpatio præstitit?Sed quia
dixit,In tristitia paries filios: si inde putas generatio-
nem sumpsisse principium, vbi erat quod dictum est,
Crescite & multiplicamini?Intelligite ergo hoc ad pœ
nam tantum additum,vt cum per lætitiam fuerat ante
concessum,tristitia subderetur ad pœnam, & vt duri-
or & multiplicata pœna mulierẽ semper vrgeret, ad-
ditur conuersio ad virum, vt esset vnde ei dolor iterũ
innouaretur. Si coïtum dominus dãnabat, cur in sub-
iectis addebat,Et ad virum conuersio tua?Nemo quod
damnat,hoc pro pœna constituit, cum vtique pœna sit
damnationi contraria,nec vnquam ex vno,sed econ-
tra proueniãt. Quòd si in vno essent,damnationẽ ne-
mo metueret,Deniq; aliquis in hoc addisceret, ex quo
in lege cõmissum videret esse:hoc est cõfirmasse, non
punisse

A punisse peccatum: sed ideo conuersio fœminæ ad virũ
& ex eo quòd colit,& nõ quod verũ est conuersio sim-
pliciter ante concessa cum vltima seruitute, propter
pœnam eidem credatur imposita,quoniam per mulie-
rem cõcessam subiectus factus fuerat vir. Et sine dubio
superior videbatur,cuius consilio vsus putauit prodes-
se quod suasit, vt factũ dei subtilitate serpentis destrui
videretur: instauratur per sententiam dei institutam,
vt reuertatur mulier ad conditionis subiectionem hu-
miliata viro,sicut fuerat cõstitutum: & additũ ei quod
additur ad pœnam, cum audit, Replẽs replebo mœro-
res tuos,& gemitum tuũ,In tristitia paries filios, & ad
virum tuum cõuersio tua,& ipse tui dominabitur. Nũ-
quid fuerat aliter decretũ, quàm vt mulier dominio
viri esset subiecta? Hinc ergo apparet mulierem reuo-
catam esse ad id quod fuerat cũ additamẽto. Vnde ait,
Replens replebo mœrores tuos & gemitum tuũ.Quod
replet,in eo quod minus est addit,non in eo quod non
est videtur operari.Hac ergo sententia, quæ ante pro-
Gene.1. cesserat,Crescite & multiplicamini:nõ incipit ad cre-
andum,sed ad creaturæ,quæ fuerat concessa, perniciẽ.
B Mulieri ad pariendum filios,dolor additur,difficultas
imponitur, non procreationis noua forma componi-
tur:nam si ex hoc recte generatio speratur, magis in-
telligi potest arbitrio serpentis generationem extitis-
Matth.3. se,quàm domini:& est verum,vt ait ille,Progenies vi-
perarum.Si quis autem se existimat ita natũ,quid me-
reatur, aduertat, vt propter peccatum amplificaretur
ei dolor partu,vt quæ modicum doloris habitura erat,
filiorum cresceret ei causa delicti: quia & cum gemi-
tu & mœrore pariuntur, nati autem sine tristitia non
habentur. Nunc tertio promitur in virum sententia ta
Gene.3. lis.Quoniam audisti,inquit,vocem mulieris tuæ,& e-
disti de ligno, de quo præceperã tibi ne ederes ex eo,
maledicta terra in operibus tuis,& in mœroribus tuis
edes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos
germinabit tibi. Et hinc idẽ Adam ad hoc reuocatur,
ad quod fuerat factus,sed cum decremẽto. Ante enim
positus erat, vt operaretur terrã simpliciter, vt seque-
retur eum laboris effectus: at vbi autẽ spreuit pręceptũ
dei, melius sibi procurari credens consilio serpentis
quàm fecerat deus,ad institutum pristinum reuocatur
C cum laboris dispendio: vt terra ei secundum laborem
minime responderet,maledicta non sibi, sed operibus
eius: vt ostenderetur propositum dei subuerti non pos
se,neque melius posse quenquam prouidere quàm de-
um.Nemo enĩ potest alterius opus plus diligere,quàm
Ephe.5. ipse qui fecit,dicẽte Apostolo,Quia nemo,inquit,car-
nem suam odio habet,sed nutrit & fouet eam, sicut &
Christus Ecclesiam. Videamus nunc sequentia legis,
Gene.18. an concordent cum initiis eius.Abraham cum placuis
set deo, inter cætera quæ ad remunerationẽ fidei eius
pertinent,cum senior esset, vnum filium generare di-
gnus est iudicatus. Quomodo ergo accusari potest,
quod pro merito concessum videtur, vt qui ipsius dei
voluntatem fecerat,deus voluntatẽ eius impleret: quæ
minime fuisset impleta,nisi innoxia esset: nec de⁹ im-
pleret quod male vel imperite posci videbat, maxime
ab eo qui sibi placeret, hoc enim nec homini cõuenit?
1.Reg.1. Et Anna cum sterilis esset,& deũ diligeret,petiit vt ha
beret filium,& accepit:quod si cõtrarium esset,mone-
ri potuit ab eo quẽ diligebat,ne rem postularet aduer-
sam. Et natus ex ea sanctissimus Samuël, filios genuit,
non tamen iustitiæ suæ merita minuit. Prima enim æ-
tate sua semper auctus est, vt in senectute propensiori
dei testimonio cõmendaretur. Et Zacharias sacerdos D
vir iustus,in senectute sua dei nutu genuit filium: quo Lucæ.1.
nondum nato, meruit prophetare. Qua ergo ratione
accusatur,quod minime obesse probatur?Et quis neget
bonum debere dici, quod neminem lædit? Et vt hoc
loco aliquid de Apostolis dicatur, quod ad robur per-
tinet causæ, certe sanctus Ioannes castimoniæ fuit cu-
stos: cõdiscipulus autem ei⁹:id est,sanctus Petrus,vxo-
rẽ habuisse cognoscitur: & primatũ vt acciperet inter
Apostolos,non ei obstitit generatio filiorũ.Quomodo
ergo condẽnandum putatur,quod nõ impedit meritũ?
Hinc Apostolus eum, qui vxorem habeat,si in cæteris
seruet mandata,sacerdotem fieri posse ac debere ostẽ-
dit. Quod si illicitum esset, nõ poterat vtiq; peccatorẽ
dicere debere fieri sacerdotem.Et quid tam apertum?
Eiusdem enim Apostoli vox est dicẽtis,De virginibus 1.Cor.7.
autem imperium domini non habeo. Cum enim Co-
rinthij exagitarẽtur ab hæreticis, qui in hypocrisi nu-
ptias damnandas docebant, cõsuluerunt Apostolum li
teris,an liceret nubere,an vxorẽ remittere. Tunc prę-
cepit Apostolus, non debere vxorem à viro recedere,
cum habuerit occasionem dicendi, si scisset, sic docẽ- E
dum,non licere nubere:quomodo quod sibi nõ sit tra-
ditum, docere se nõ posse ostendit. Quis audet disci-
pulorũ docere,quod à magistro traditum non est?Vel
quis nõ audiat prædicantem, Volo adolescentulas nu- 1.Timo.5.
bere,filios procreare?Sed forte dicatur,Si licet, & bo- De matrimonio sacerdotum.
num est nubere, cur sacerdotibus non licet vxores ha
bere:id est,vt ordinatis iam nõ liceat cõuenire? Quis
nesciat vnũquodq; suam legem habere?Est enim quod
omnino generaliter omnibus nõ liceat:est item quod
aliis licet,& aliis nõ licet: & est quod aliquando licet,
& aliquãdo non licet. Fornicari omnibus semper nõ li
cet:negotiari vero aliquando licet, aliquando non li-
cet.Antequã enim Ecclesiasticus quis sit,licet ei nego-
ciari:facto iam,nõ licet. Et Christiano cum vxore sua
conuenire aliquando licet, aliquando vero non licet.
Propter dies enim processionis aliquãdo non licet cõ
uenire:quia etiam à licitis abstinendum est,vt facilius
impetrari possit quod postulatur. Vnde Apostolus, Ex 1.Cor.7.
consensu,ait,abstinendũ ad tempus,vt vacetur oratio-
ni.Nam secundũ legem in ieiunio cædi & iurgari non
licet,postea licet:quia maior reuerẽtia debetur dei cau F
sis. Nunquid omne, quod ante cæteros licet,ante im-
peratorem licet? Quanto magis in dei causis? Ac per
hoc antistitem eius puriorem cæteris esse oportet, ip-
sius enim personam habere videtur: est enim vicarius
eius,vt quod cæteris licet, illi non liceat: quia necesse
habet quotidie Christi vicem agere,aut orare pro po-
pulo,aut offerre,aut tingere. Et nõ solum huic cõcubi-
tus non licet,verũetiam ministro eius: quia ipse mun-
dior debet esse,quia sancta sunt quę ministrat.Nam si-
cut ad comparationem lucernæ tenebræ non tantum
obscuræ sed etiam sordidæ sunt, ad comparationem
autem stellarum lucerna caligo est,ad solis vero com-
parationem stellæ nebulosæ sunt, ad dei autem clari-
tatem sol nox est.Ita & quę ad nos licita & mũda sunt,
ad dei autem dignitatẽ quasi illicita & immunda sunt:
quanquam enim bona sunt, dei tamen personæ non
competunt.Nunquid non tunica mediocris hominis,
quanuis munda, imperatori tamen sordida & illicita
est?Similiter & saxonicia senatori: ac per hoc antisti-
tes dei puriores esse debent quã cæteri,quia & Christi
habẽt personã,& ministros dei mũdiores esse oportet.
Nemo eñ impatori ministrat, nisi vestimẽtis claris &

G mundis indutus: deus aut quia natura clarissimus est, ministros eius natura magis quàm vestibus mũdos esse oportet, Cui laus & gloria in secula seculorũ, Amen.

FINIS.

IACOBVS HAEMER LECTORI.

CVM in opus præcedens Erasmi censuram legissemus ueteraq; nostra exemplaria subinde reuolueremus, accidit ut non tam credere Erasmo, quàm omnino etiam persuadere nobis ipsi cogeremur, nõ esse Augustini quicquid illud est operis. Inter alia nanq; incidimus in uetustissimũ exemplar diui Victoris ad muros Parisienses, in quo mirum dictu quàm uariarent omnia ab exemplaribus aliis & scriptis & typis expressis, Cõueniebat alicubi à capite usque in medũ, à medio nihil consonabat quæstioni. Alibi in fine pulchre congruebat, sed erat sine capite fabula, Interrogationi subinde respõsio accinebat ut tibiæ tuba. Multæ insuper erant non spernendæ, hactenus nunquam formis excusæ, quod diligenti collatione

H *animaduertere licet, Quapropter in tanta lectionis diuersitate cum nulla certa ancora firmaremur nec tamẽ te fraudare uellemus, uisum est omnia adscribere, separatisillis quæ in Frobeniana habebantur editione quæ præcedẽtia suo loco & ordine impressimus. Monebimus tamen, ubi usus uenerit, quo quæque numero in præcedentibus, aliis uerbis & sententiis habeãtur, Tuũ tibi erit in his integrum iudicium. Nam prima quæ eos arguit qui ad deum negant pertinere quicquam, non est quæstio, quod cuiq; in promptu est. De secunda, habes Censurã Erasmi. Præterea sunt quæ utuntur terminis ut præcedẽtes, aliquanti pro aliqui, ut quæstione. 13. Aliquæ omnino sunt, mancæ, mutilæ & hiantes, atq; in eo numero ut diuinare subinde oporteat. Habent tamen multa in se pulchre dicta & quæ ædificent, mysticas significationes interpretatas, ut sunt Rubus Moysi, & Serpens, quid significauerint: In sole posuit tabernaculũ suũ, quid interpretetur: & de fuga in hyeme & sabbato: & melior est canis uiuus leone mortuo: & talia quæ afficere possint lectorem. In fine mixtorum, appẽdix est de æternitate filii. Item dialogus quidam Luciferiani & Orthodoxi corruptissimus, dicas Carcini figmentum esse. Noluimus tamen auferre eum, ut si aliquãdo melior codex obueniat, ansa sit restituendi. Facilius est enim uitiunque deprauata restituere integritati, quàm perdita omnino reuocare. Nos iactum primum facimus qui post nos iaciet, si sæpe iecerit, forsan Venerem iaculabitur.*

I

QVAESTIONES EX veteri testamento.

I ADVERSVM eos qui negant ad deum aliquid pertinere. Multis, quos secularis ista caligo cæcauit, plurimum displicemus, si soliciti dei præcepta seruemus, si occasiones delinquẽdi fugiam⁹, si bona omnia salutari studio implere conemur, si illecebrarum, vitiorumq; blandimenta seductoria negligamus, si nulla nos seculari dulcedine capi patiamur, si sponte pro dei nomine cruciatus pœnasq; subeamus, si mortem ipsam virtute spiritus contemnamus. Illis nimirum quibus omne quod geritur, sensus iste mortalis nec laude nec vituperatione dignum esse persuatit. Nolunt enim ad deum horum aliquid pertinere. Nonnulli adeo scelera sua crimináq; defendere cupientes, nihil, inquiunt, prodest, bene an male viuas. Neq; enim ista nunc deo cura est, vt te diuersa pro instituto proprio morboq; gerentem solicite festinet aspicere, & fœdis aliquãdo tuis actib⁹ oculos permiscere. Vana sunt omnia, quę vt libitũ fuerit celebrantur: is qui ad deũ pertinet, secretus est & remotus ab istis reb⁹ humanis, & ideo nec irascitur, nec mouetur, nulla illi humanarum rerum, nulla nostri actus est contẽplatio, totus rotati seculi cursus, & quędã mundani orbis inexplicabilis volutatio, ita correptũ rapit & proiicit, vt stultus credatur, quisquis se ad curã dei reuocare posse putaret. Nec martyrũ quidem probandus est animus qui deũ suum quẽ misericordem esse pronũciant, effusione sui sanguinis æstimãt delectari. Nihil illi charũ in nobis, nihil est odiosum: nulla mortis nostræ cõditione, nulla sanitatis integritate lætatur: nec quid vbi geratur scire desyderat, nõ ꝙ impossibile sit maiestati diuinæ omniũ ferè quę gesta sunt vel gerunt habere notitiã, sed ꝙ scire nolit miserias hominũ, vanitatesq; mundanas. Sic deniq; scriptũ est, Vanitas vanitatum vniuersa vanitas. Quorũ sentẽtia desperatione firmata, vt dei iussus authoritate dissoluitur, sic ipsorum sacro sermone vulgari, qui maximus habetur in vsu, cõuincitur expugnata. Nam cũ inter negocia diuersorumq; contractus fides perfidiaq; cõtendunt, vt testis diuinitas adhibetur: quæ aliquãdo quid agamus scire negatur. Testis est, inquiũt, deus, Deus videat, Deus iudicet, Deus faciat, Deus reddat. Et cum ad necessitatem iurisiurandi venitur, & iurantis animus metuit ne sibi aliquid obueniat peieranti: & iusiurandũ exigit, & reddi ei posse cõfidit, qui sibi male iurauit. Et cũ sanitas exoptata & bona valetudo fuerit cõsecuta, diuinitati gratiæ referũtur. Et cũ aliqua decidente materia casu proximus illæsus euaserit, deus bonus dicitur præstitisse. Et cum aduerso ventorũ flatu cõmoti æquoris fluctus insurgunt, & nauis vndiq; cæsa quassatur, nauigantium turbæ ad cœlũ manus extendunt, deum voce supplici deprecantur, & exaudiri se & liberari posse cõfidunt. Vnde hęc si duo nulla nostri est cura, si quid agamus ignorat? Inanis est igitur ista persuasio. Omnia deo sunt cognita. Nullus sibi de impunitate cõmissorũ scelerum blandiatur. Bonæ vitæ maximus fructus est, malæ perpetua pœna & æterni cruciatus. Igitur nobis qui deum omnia nosse credimus, qui deuote ad martyrium festinamus, inæstimabilis fructus, perpetua vita præstabitur, impiis vero, qui deũ scelera sua, criminumq; nescire docuerunt arcana, ignis flamma consumens, incendiumque semper indeficiens ministrabitur. An spiritus qui super aquas ferebatur, spiritussanctus intelligatur, quia dictũ est, Spiritus domini ferebatur super aquas. Si ideo à quibusdam spiritussanctus putatur, quia dei esse spirit⁹ legitur, inualida & inanis assertio est. Nõ solum enim ordo hoc nõ patitur, & ratio abnuit, sed & verba ipsa infirma probãtur ad hanc assertionem astruendam. His enim verbis aliud dictũ significatur frequenter in lege, Ait autem dominus deus, Nõ permanebit spiritus me⁹ in hominibus istis, propterea ꝙ sint caro. Et in subiectis, Sed deleã, inquit, omnia, ab homine vsq; ad pecus. Hoc vtiq; dicit, quia diluuiũ inducere habuit super terrã. Nunquam hic spiritussanctus potest intelligi. De animabus enim dixit, Nam nõ solum nostræ animæ spiritus dicuntur, sed & pecorũ. Sic enim scriptum est, Et mortua est omnis caro in aqua, in qua erat spiritus vitæ. Et in Ezechiële Propheta sic dictũ est, cum de reformatiõe hominum

K

Ecclesiastes.1.

L

M

II

Gene 1. Sup. in mist. is. q. 106.

Gene. 6.

Gene. 7.

A hominum promittit deus dicens, hæc dicit dominus ossibus istis, Extendam super vos cutem, & dabo in vos spiritum meum & viuetis. Non vtique ex eo spiritussanctus debet intelligi quia dictum est à domino, Dabo spiritum meum in vos: cum manifeste de anima dixerit deus. Commune est enim hoc omni spiritui cum sancto spiritu vt similiter dicatur, omnis spiritus, dei spiritus. Intelligentia enĩ hic necessaria est quæ discernat res vnius nominis. Nam dei vtiq; spiritus dicitur, & anima hominis spiritus dicitur, & ventus similiter, & aër, & anima pecoris, & angeli, & quæcunque acceperunt vt viuant per subsẽtiam propriam. Sed iam per intelligentiam discernis aliter deum spiritum dici, & aliter creaturam: sicut aliter intelligis Christum dici filiũ dei, & aliter homines vocari filios dei. Quotiensc̃unque autem spiritum qui proprie de deo est vult scriptura significare, addit dicens, spiritumsanctum: vt per hoc non creatura intelligatur. Sed quia de deo est, nõ aliud esse quàm est deus creator. Moyses autem cum creaturam hylicam: id est, cõfusionem rerum describeret, quæ vtique sensu bruta est, super terram & abyssum & tenebras spiritũ dei superferri interlocutus est, vt ex eo spiritu & loco in quo ferebatur, superior creatura, quam spiritalem dicimus, cognoscatur. Nam & ex eo quòd superferri illum dixit, creaturam illum significauit, quia omnis creatura dei fertur virtute à quo accepit vt sit. Nam quis ordo est vt spiritussanctus super aquas ferretur, quem constat vtique super omnem esse creaturam? Si enim Christus in dextera dei est super omnes cœlos, illic est & spiritussanctus. Res enim vnius naturæ vnitæ simul sint oportet, quanquã vbiq; deus esse nõ negetur. Hoc est trinitatis potestas, tamen debita honorificentia etiam reseruatur, vt super omnem creaturam esse dicatur, vt proprium illi hoc sit. Quare & dicimus, Pater noster qui es in cœlis. Et, Qui lucem habitas inaccessibilem. Si Adam factus à deo & animatus, spiritumsanctum accepit: quia scriptum est, Inspirauit de⁹ in faciem eius spiritũ vitæ.

Ezech.37.

Coloss.1.

Matth.6. 1.Timo.6. III. Videsupra q.123.

Non erat ordinis vt acciperet spiritũsanctum, quia hoc imposterum reseruatum est à deo, vt in nouissimis diebus cum mysteriũ vnius dei manifestum est daretur credẽtibus. A principio quidem prædicata est trinitas, sed quasi sub velamine erat intelligẽtia eius. Dei enim patris primũ persona sine cunctatione & figura prædicata & manifestata est, quia ab ipso sunt omnia. Filij autem, ei⁹ domini nostri Iesu Christi, & spiritussancti personæ nõ tacebantur, sed neq; manifestabantur. Deniq; de domino fit à perfidis quæstio, & de spiritu sancto. Quidã enim dementes spiritumsanctũ ipsum patrẽ dicunt, sicut & Sabellius ipsum dicit patrem quem & filium. De dei autem patris persona nemo dubitat, Cum ergo trinitatis sit manifestatio, tunc demũ spiritussanctus datur credentibus, vt & persona ei⁹ manifesta sit, & accipientes illum, signũ habeant, quia filij sunt dei, per id quod spiritũ dei, qui de deo vtiq; est, habent in se. Perfectionis enim significatio hæc est cum scitur & pater esse & filius & spiritussanctus. Hæc perfectio hoc tribuit donũ. Aduenies enim filius dei, & hæc adaperiẽs ac manifestans, plus aliquid debuit dare, & dignũ fuit tribuere perfectionẽ hanc credentibus, quia nec in filio, nec in patre solo perfectio est vel salus, Sed in nomine patris & filij & spiritussancti. Vn de dicit Ioannes Euangelista, quia de plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia autẽ & veritas per Iesũ Christũ facta est, Apertũ est aduenĩẽte saluatore plenitudinẽ fidei veritatis, Quæ enim latebãt, & quod promissum est dũ reuelatur & manifestat, plenitudo fit veritatis, tunc credẽtes accepto spiritusancto fiunt filij dei. Nam inspiratio quę dicit facta à deo in Adã, animæ traditio est, Spiritus enim frequẽter pro anima ponitur, dicẽte Euãgelio inter cætera, Et reuersus est, inquit, spiritus eius ad illã. Et in Psalmo, Spiritũ, ait, contribulatũ, & cor contritũ deus nõ spernit. Frequẽter tamen aliqui codices non sic habent, quia inspirauit deus: sed, insufflauit deus in faciẽ eius spiritũ vitæ, & factus est homo in animam viuentẽ. Non quia dixit, spiritũ vitę: ideo spiritumsanctũ significauit. Nã & de aĩalibus ita ait, In quibus erat spũs vitę. Spiritus vitę dicit, qui animat corpora ad vitã. Cur Adã in mundo positus mandatũ vel legẽ accepit, cum ipse dominiũ cæterorũ haberet.

Iohan.1.

Lucæ.8. Psal.50. lib.1. cõtrã aduer.leg.& prophet. cap.14. Gene.7.

D

E

V.

Quãuis in mundo dominus positus sit Adã, tamen quia nõ vtiq; ex se, sed à deo id accepit, debuit hui⁹ rei significationẽ ex lege accipere, vt ipse qui domin⁹ videtur, per legẽ subiectus ei esset qui illi hãc dederat potestatem, vt authoritas creatoris reuerentiã illi faceret per legẽ, ne dominatio tãta extolleret illũ, & ĩmemor fieret dei cõditoris sui. Cur deus dicat, Nõ permanebit spiritus meus in hominib⁹ istis quia sunt caro: anni illorũ centum viginti, &c. Cum gigantes essent illis diebus super terrã, pestiferi & superbi à magnitudinis statura elati, post desyderia carnis euntes, nati Apostatæ. Tũc cũ displiceret deo, promilit genus humanũ diluuio deleturũ & tẽpus statuit, vt si quis forte ira dei audita & indignatione super hoc vellet se corrigere, haberet spatium emendãdi se. Deniq; centum annis arca hac ratiõe videtur fabricata. Ante arcæ autem inchoationẽ viginti anni fuisse perhibentur. Sed narratio istud quod postquã de numero annorũ Noë dixit, subiecit, obscurare videtur. Nã hæc sententia antequã quingentorũ annorum esset Noë, dinoscitur lata. Quòd enim dicit, Non permanebit spiritus meus in hominibus istis. Propterea & subiecit, quia malitia increuit super terrã, Delebo hominẽ à facie terræ vsq; ad pecus: quod vtique diluuio facto impletum est. Nam & post diluuiũ multis ãnis homines vixisse meminimus: & Aaron frater Moysi centũ viginti tres annis vixisse memoratur. Ipse autẽ Moyses vt centum & viginti annos trãsire nõ posset, fecit quod deũ in contradictione aquæ nõ clarificauit. Nã intraturus erat in terrã promissionis, si nõ obstitisset peccatũ. Videtur eñ hoc quibusdã dictũ ad tẽpus Moysi pertinere cũ inueniatur Ioiada sacerdos centum triginta annos vixisse.

Gene.6.

Numer.20. F Numer.27.

2.Paral.24.

VI.

Quid cõtineat benedictio Iacob quam dedit filiis suis. Non solũ ex præsentibus causis futura vniuscuiusq; tribus prædixit, sed & de futuris futura, quorũ adhuc vmbra nõ erat, in populo Iudaïco significauit. Quales enim futuræ essent singulæ tribus moribus, fide, disciplina, luxuria, petulantia, contemptu fidei, vt cum de vno erãt & tamen vnum nõ seruarent, ostendit. Aliqui enim profecerũt in melius, alij deteriorauerunt, alij permanserunt, vt per hoc nõ sibi prærogatiuam generis vendicarent, cum ab eoipso prædictum esset, quosdã ex his, qui vtiq; ex eius essent origine, reprobos futuros, imo multos perituros, ita vt alij significarerẽtur subintrare qui ad eorum dedecus, & damnationẽ insererentur in naturã ex qua illi exciderunt. Promiscuũ ergo populũ in omnibus tribubus futurum declarauit. Qua varietate tã boni sed pauci, quàm mali sed multi intelligerẽtur. Et quãuis sceptrũ dederit fi-

Gene.49.

G lio suo Ioseph ad tempus, Iudam tamẽ præfecit omnibus. Nõ quòd omnes ex Iuda idonei essent futuri. Sed quia saluator, qui vere rex est, ex ea tribu oriũdus erat secundum carnem. Cur angelus missus loquiad Moysen, in igne & rubo apparuit. Natura angelica secundũ se simplex est, cuius substãtia superiora appetit nõ inferiora. Ideoq; dominꝰ in igne apparuit, cuius natura semper ad superiora tẽdit, vbi Christus est. In rubo autẽ idcirco quia & spinas habet, quæ noceãt, & facilis est ad combustionẽ, & tamẽ ab igne nõ combustus est. Ignem fac esse legẽ quia peccatoribus ignis est. Rubus autẽ in peccatis significatur quia à saluatore ad cõparationem cæterorum rubus mala arbor significata est: Et peccata nihil aliud quàm malitia. Igit ignis cum in persona legis apparuit, nõ tamen exussit, rubũ, sicut lex data præteriti peccati causa, an non vtiq; vindicauit, sed magis abstinuit vim iustitiæ suæ, vt postea iam data si contempta fuisset, vindicaret. Hac ergo causa dominus in igne & rubo apparuit, quia in rubo ignis legem significauit. Non fuit aliud signum quod fieret à Moyse palàm Pharaoni, nisi serpens. Qui
H hoc reprehensibile putat, dicat quid aliud fieri debuit. Nam vtiq; serpentem fecit, qui & terrorem incuteret, non tamẽ obesset, per id quod stupore quodã ad nocẽdum tardior est. Si enim leonẽ fecisset, aut vrsum, aut aliud tale, quomodo euaderẽt qui aderant? Nec enim occidere voluit quenquã, sed solum timorem ponere, & ostendere virtutem, vt quia prima præuaricatio per serpentẽ cœpit, similiter & recordatio cognitionis dei & morũ emẽdatio serpentis signo proueniret, vt quomodo peccatũ est, sic & emendaretur: sicut & per mulierem peccatũ factum, per mulierem sublatũ est, Mariam matrem scilicet domini, ex qua Christus natus damnauit peccatũ. Eua virgo adhuc præuaricauit, sicut & Maria virgo erat. Hoc ergo modo ad statum pristinum reuocata sunt, quæ perierãt. Quia & regnũ per ligni gustũ amissum erat, & iterum per lignũ quæsitum est. Dominus enim, ait, regnauit à ligno. Simili modo & mundus in quo factus est, in eo & reformãdus est, id est, in principio mẽsis primi, quod est Pascha. Nulla ergo mala erit natura nisi sola præuaricatio quando pec-
I catum per id emendatũ est, per quod & admissum est.

Si vnus deus est, cur in tribus spes salutis est & nõ in duobus aut quatuor, aut certe in eo vno: & quare nõ est trinitas prius prædicata. Vnus quidẽ est deus, sed nõ singularis est. Habet ex æternis in mysterio alterum qui sit cũ altero. Et quoniã deus pater in se habet alterũ cum altero, sicut dixi, dignũ fuit vnum prædicare prius nõ manifestato mysterio quod erat in ipso. Quoniam caput filij pater est, & caput spiritussancti filius, quia de ipso accepit: & sicut pater misit filiũ, ita & filius misit spiritũsanctum. Postquã autem cognitus est deus ex quo sunt omnia, tunc scientibus se manifestauit filiũ suum quem ex æterno habuit apud se. Manifestatus autẽ filius ostendit patrẽ esse qui prius vnus deus prædicabatur esse. Quo cognito palàm fecit esse etiã spiritumsanctũ qui tertius sit à patre, secũdus autẽ à Christo secundũ numeri ordinationem, iuxta substãtiam autem non esse & nõ differre alterũ ab altero: & hoc ex æternis fuisse in mysterio dei, qui in trinitate est adorandus. In eodẽ enim honore vult recipi quod ex ipso est in quo recipitur ipse à quo est. Dignũ enim est quia in ipso fuerũt, & omnia per filium facta, & per spiritumsanctũ sunt illuminata, in trinitate salus prædicetur, seruato ordine personarum vnius diuinitatis indiscreta adoretur potestas. Vt ergo tres sint nõ plus K
aut infra, ratio facit: quia omnis numerus vsq; ad tres peruenit. Tres enim quia inuicẽ in se sunt, vndiq; trinitas annunciatur, quia in vno tres sunt, & tres vnũ sunt: vnũ qui videt, videt tres, dum nihil differt alterũ ab altero. Tres ergo vnũ, & vnum tres. Hæc est trinitas vndiq; perfecta. Et hæc est trinitatis intelligẽtia, quæ tũc perfecta est si vnũ dicantur. Vt quid circũcisio X.
& præcepta data sunt populo, quæ prius nõ erat, neque nunc in authoritate habetur. Circuncisio signũ est fidei Abrahæ, vt cum in filiis eius hoc signũ videretur, scirentur eius filij esse qui deo credens hoc signũ acceperit. Præcepta autẽ sabbatorum, & præteritorũ testimonio data sunt, & futurorũ quæ haberent figurã. Futuri enim sabbati, quod in æternis dabit requiem, figura est hoc sabbatũ quod in hebdomadã impletum factum est. Escarũ autem lex non primordio legis data est, sed cum duce perfidia de verbis & promissis fidem nollẽt dare, ad duritiam cordis sui acceperunt præcepta non bona, sicut dicit Propheta Hieremias, Id enim actum est, vt ceruix eorũ premeretur, ad profectum illorũ. Su
perbis enim hominibus & cõtumacibus, nõ debuit tota creatura subiici. Postea autem misericordia dei veniente, reddita est libertas edendi. Vnde dicit Petrus Apostolus, Quid imponitis iugum super ceruicem fratrum, quod neq; nos neq; patres nostri portare potuimus. Si propter diffidentiam & detractiones XI.
dum acceperant Iudei mandata, quia peccauerant: filij eorum†, vt etiam ipsi his mandatis astringerentur. † Videtur deesse, quid meruerunt.

Patribus data lex est, quæ filiis similibus oneri esset. Nam postea non minus, sed forte amplius in deũ peccauerunt, quàm patres illorũ. Præscius enim deus, filiis magis hanc legem dedit, quia illi omnes in eremo obierunt. Cur in lege etiã ipsi Aaron dictũ est, vt XII.
pro peccatis suis holocausta offerret, cũ dicat Dauid, Pro delictis holocaustum nõ postulasti. Et in subiectis, Holocaustis non delectaberis: quomodo offerri præcepit quo nõ delectatur? Manifestum est holocaustis deum nõ delectari, sed pro satisfactione peccati gemitu & dolore cordis veniã posse mereri. Sacrificium autem testimoniũ peccativoluit esse, vt se peccator per oblationem sacrificij cõfiteretur peccasse. Remissio au M
tem quomodo obtineretur, ipse alio loco ostendit dicens, Frange esurienti panem tuum. Si videris nudum vesti, & domesticos seminis tui ne despicies: aut certe cor contritũ & humiliatum deus nõ spernit. Primùm ergo confitendum delictum monuit, deinde quomodo ignosci possit, ostẽdit. Nam nunquã pro manifesto delicto sacrificium mandauit, sed pro ignoratis: quia etiã cum nescit homo peccat, & cũ se putat recte agere, intentione quadam delinquit. Tale peccatũ dixit per sacrificium posse purgari. Quid est vt missa XIII.
mors in Iacob, venerit in Israël: cũ Iacob sit ipse Israël.

Vnius populi duo nomina posuit. Nam vtiq; qui prius Iacob dicebatur, postea accepit nomẽ Israël, cum colluctatus est cũ filio dei, & vidit eum per intellectũ homo videns deum. Populus ergo quẽ Iacob nũcupat, hoc in loco & in hac causa nõ videns deum intelligitur, sed quasi carnalis habetur, propter opera bona: vt sicut Iacob priusquam videret deum Christum, nõ dicebatur Israëlita, & hi dum populus dicuntur Iacob, nõ videntes deum designentur. Israël autem populum dicit, qui operibus dei factus dignus habetur videre deum. Itaq; populus Iacob, quia carnali fretus erat auxilio, desperãs de adiutorio dei, idola enĩ diligebat, traditur

morti

A morti, dum excitatur aduersus eos rex Assyriorũ. De Samaria autem hoc dictum intelligitur ab Esaïa Propheta, quæ prius malum fecit coram deo, vaccas instituens quibus sacrificarent adinueniente noua sacerdotia Hieroboam, mors ad eos missa est. Primi enim ipsi capti sunt, & transmigrati à Salmanasar rege Assyriorum, vt illorum exemplo populus Iuda & Beniamin & Leui, quæ duæ tribus remanserunt, & dimidia in Hierusalem Roboam filio Salomonis, quæ in templo domini per sacerdotes domini sacrificabant. Hos ergo dicit populum Israël propter tribum Iuda & Leui, qui & ipsi cum exemplo Samariæ territi recte agere debuerunt, maligne fecerunt idolis seruientes: tamen fuerunt aliquanti reges in Hierusalem, qui post excessum Salomonis & filij eius Roboam, viam secuti sunt Dauid, recte ambulantes in cõspectu dei. Omnes autem reges Samariæ maligne egerunt in conspectu domini vsque ad transmigrationem suam. Ideoq; carnali nomine nuncupati sunt. Et quia Hierusalem eorum impietatem secuta est, traditur etiam ipsa in captiuitatẽ Nabuchodonosor regi Babyloniæ: & hoc est
B mississe mortem in Iacob, & venisse in Israël. Missa est enim in Samariam, sed dum causa per quam missa est in Samariã inuenta est in Hierusalem, missa illuc venit etiam in locum in quo eadem res erat. Non enim locum sequitur vindicta, sed causam. Si anima XIIII. Sup. in q. vete. testa. numero. 36. Iosue. 7.
quæ peccat, ipsa morietur, quid est vt Charmi peccante triginta sex viri occisi videãtur causa eius. Charmi quidem peccauit, & mortuus est lapidibus. Illi autem trigintasex viri qui in pugna mortui sunt, nõ vtique pressi à deo sunt, sed non adiuti. Imbecillitate enim sua, dum fortiter facere nequiuerunt, occisi sunt. Charmi ergo causa hæc præstitit vel obfuit, quia qui adiuuari habuerãt, neglecti à deo sunt. Hinc ergo est, quòd Iesus filius Naue contristatus excidit vestimẽta sua, quia intellexit deum adiutorem suum auxilium subtraxisse in hoc loco. Quid est quòd dicit XV. Esa. 54. Supra in q. vete. testa. nume. 40. Gala. 4.
Propheta, Lętare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis: quia multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Duas matres hoc in loco intelligimus, cœlestem & terrestrem: id est, Hierusalem liberam, de qua dicit Apostolus, quæ est ma-
C ter nostra: & Hierusalem istam quam seruire dicit cum filiis suis, hoc est Iudæis. Propheta enim aduentum domini prædicans, & tempus gratiæ plenum in exultatione vocis obtestans, Hierusalem cœlestem, quæ ideo deserta dicta est, quia inhabitantes filios per fidem generatos non habebat, lętari debere hortatur. Tempus enim venerat, vt haberet filios olim prædictos & multoplures quàm fuerant huius Hierusalem: quia Christiani supergressi sunt numerum Iudæorum. Sterilis ergo dicta est, quia virgo est, quæ non per cõmixtionem est complexum generat filium, sed per solam fidem spiritaliter. Vnde nec parturire dicitur, Quæ enim parturit, dolores patitur. Hæc enim exclamat in lætitiam salutis humanæ. Hierusalem vero terrena ideo virum habuisse dicta est, quia carnaliter generabat. Ciuitas enim quasi in matrem est significata, sicut & habitatio cœlestis illa ad quam vocamur, ma-
XVI. Daniel. 3. Psal. 29. Sup. i q. vet. test. num. 38.
ter nostra dicitur. Benedicat terra dominum, ait, hoc est laudet & confiteatur virtutem tuam: quomodo ergo in Psalmis, Nunquid confitebitur tibi, inquit, puluis, aut annunciabit virtutem tuam? Non est sic intelligendum vt legitur & sonant verba, Neque enim sensum habet terra vt gratias agat creatori:

Tomus quartus.

Si autem spiritaliter hoc acceperis, terram hominem D
intellige, secundum dictum Prophetæ, Memento do- Psal. 102.
mine quoniam terra sumus: quam operam facti mundi in laudem creatoris prorumpere exhortatur, vt cõfessionem veritatis eius acquirat illis, quæ licet taceat, clamare dicitur laudem creatoris cuius opus est. Hæc ergo causa est quòd in creatione terra deum dicitur benedicere. In sole, inquit, posuit taber- XVII.
naculum suum, id est, corpus suum in quo habitauit Psal. 18.
Christus, qui à Pilato flagellis cæsus est, quomodo ergo dicit in Psalmo de Christo, Flagellum non appro- Psal. 90.
pinquabit tabernaculo suo: quippe cum templum corpus suum dixerit. Et filij hominis, & dei filij corpus templum esse intelligitur. Deus tamen, id est dei filius, quanuis in carne venerit, in animo tamen habitauit: Ergo tam anima quàm corpus tabernaculum est filij dei, licet vnus sit deus, & homo filius dei, & filius hominis. Ergo ex hac parte, flagellum non appropinquasse dicitur tabernaculo eius, id est anima eius, in qua habitat diuinitas eius, immunis fuit à pœna inferni vel principum eius. Ne quia hic quasi peccator, E
cum sit innocens crucifixus est, & passa est caro, aliquid mœstitiæ apud inferos anima eius passa putaretur, ostendit scriptura non potuisse animam eius turbari apud inferos, quia ad hoc descendit, hoc est pati se permisit, vt confunderet tenebras, & principes earum remitteret hebetes. Vnde & ipse dominus ait, Matth. 26. Marci. 14.
Tristis est anima mea vsque ad mortem. Permissa est enim, quod naturæ suæ erat, vt tristaretur, trophæum protinus referens & spolia eorum à quibus contristata fuerat vsque ad mortem, post mortem iam in æterno gaudio constituta. Potest & de toto homine intelligi: quia qui peccatum nescit, à lege flagellari non potuit. Cur Salomon spiritum sapientiæ habuit, XVIII.
cum vitam mundam non habuit: valde enim mulie- 1. Reg. 3. 1. Reg. 11.
ribus delectabatur, ac per hoc peccabat. Primum merito suo accepit spiritum prudentiæ, postea vero quàm mulieribus nimium cœpit vti, & per hoc peccare, si habuit spiritum sapientiæ, regni merito habuit: sicut & Nabuchodonosor regni merito in camino Daniel. 3.
Christum vidit. In Salomone, Spes est, inquit, XIX. Ecclesiastes. 9.
in tenebris: melior est canis viuus leone mortuo.

Tenebræ ignorantiam significant & gentilitatem: F
quia spes est in gentili potius, quàm in apostata. Hunc enim dicit leonem mortuum, hoc est Christianum apostatam: quoniam quandiu in fide duraut, leo erat: At vbi recessit, mortuus dicitur. Canem vero gentilem dixit, de quo spes est vt credat. Quandiu viuit enim speratur de illo. Illius autem spes peribit, Nam canem, gentilem significari saluator ostendit dicens, Non licet panem accipere filiorum, & mittere canibus. Matth. 15.

In sapientia, Qui creauit, inquit, orbem ex mate- XX.
ria inuisa: & contrà, quia ex nihilo facti sumus.

Deum simul confusas substantias creasse, scriptu- Sapien. 2.
rarum sensus declarat, permixtus vtique tenebris, hãc confusionem rerum, id est, aëra, ignem, aquam, terram, tenebras, materiam dixit inuisam, sicut in Genesi legitur, Terra autem, inquit, inuisibilis & incompo- Gene. 1.
sita. Ex hac ergo confusione creauit orbem instituto firmamento, vt intra ipsum aquis congregatis in vnũ, habitatio fieret generi humano. Distinctis enim & discretis substantiis, in concauo domum habitabilem fecit.

VII. Hæc nume. 40. q. vete. & noui test. superi⁹ aliis verbis & sententiis habetur.

VIII.

IX. Deute. 6. Supra in q. noui testa. numero. 87.

QVAESTIONVM SECVNda pars ex nouo testamento.

CVr facta & dicta dominica quatuor voluminibus à quatuor scriptoribus sunt in scripturam digesta. Congruum fuit annũ domini acceptabilẽ, sicut dixit Propheta, à quatuor voluminibus veluti quatuor vicibus contineri. Sicut enim annus quatuor temporibus etioluitur, ita vt inuicem sui egeãt, ita & gesta & dicta domini quatuor libris definita sunt, ita vt alter alterius indigeat. Simul autem plenitudine perfecta sunt, Vt autem à quatuor scriptoribus ordinarentur, hæc fuit causa vt quia temporum diuersa sunt nomina, Euangeliorum quoque essent diuersa vocabula. Et si qua videtur in verbis cõtraria, sensu tamen non discrepant, per interpretationem aptam causæ, sicut tempora cum videãtur vtique diuersa nomine, aëre, & cursu syderum, in effectu tamẽ eorum quæ gignuntur non discrepant. Quoniam constat quatuor libros rite conscriptos gestorũ & dictorum domini, sciendum quis ordo eorum sit.

Euangelium ordinatione colligitur magis quàm tempore. Matthæus ergo primus ponendus est, quia ab ipsa promissione sumpsit initium: id est, ab Abraham cui facta promissio est incarnatiõis domini nostri Iesu Christi. Post hunc Lucas, quia incarnationem hanc quomodo facta est narrat. Tertius Marcus, qui Euangelium quod prædicatum est à Christo, testatur in lege promissum. Quartus autem Ioannes, quia hunc qui promissus est Abrahæ incarnandus, & à Luca quemadmodum incarnatus est dictum est, & à Marco Euangelium eius iuxta Esaïam Prophetam prædicatũ ostensum est, aperta voce ostendit deum dicens, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Quare Matthæus Euangeliũ Christi describẽs dicit, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid: cum prior sit Abrahã. Propterea sic cœpit vt prius de ipso diceret à promissione incarnationis eius genealogiam describẽs, sicut dicit Apostolus, Quorũ patres & ex quibus Christus secundum carnẽ: Ideo dixit, Liber generationis: quia ex multis & diuersis incarnatio Christi consistit, vt quia ex vno diuersi esse cœperunt, de omnibus corpulentiam traheret. De Iudæis & gentibus, & de dignis & indignis, quia Ruth Moabitida fuit, & Bersabeæ ex mœcha facta vxor est, vt omnium carnem ad se trahens, ad vnitatem illos geminam reuocaret. Idcirco, Iesu Christi filij, ait, Dauid, cum prior sit Abraham: quia specialiter Christus dicitur filius Dauid propter regnum: vt sicut deus de deo, ita & rex de rege ortum caperet iuxta carnẽ. Sicut enim dictum est ad Dauid, De fructu ventris tui ponã super sedem tuam. Quid est vt generationes omnes in tres partes diuideret supradictus Matthæus Apostolus. Causæ faciunt diuisiones & tempora. Idcirco ab Abraham vsque ad Dauid distinxit. Prima enim pars causę ab Abraham vsque ad Dauid est, quia Abraham pater fidei est, & Dauid pater regni. Saül enim indignus effectus, seipsum regno priuauit. Ad Dauid vero vsque ad transmigrationem alia pars causæ, in qua regnum amisertt facti reprobi Iudæi. Post trãsmigrationem autem Babylonis vsque ad Christũ tertia pars lamẽtationis & miseriæ, captiuitatis & dispersionis illorum: quia quanuis post transmigrationẽ Babylonis & septuaginta annorum tempus, quando à Cyro dimissi reuersi sunt ad sua, nunquam tamen pausam vel requiem habuerunt. Neque enim postea Iudæa regnare potuit, sed soliciti semper & peruagãtes fuerũt. Nam vtique tempore natiuitatis Christi captiui fuerunt, dicẽtes: Nos non habemus regem nisi Cæsarem. Hac ergo causa Matthęus tres gradus fecit generationis, vt etiam meritorum & causarum mutationes ostẽderet à promissione facta vsque ad Christum, Anni autem tempora vsque ad finem in vnam gratiam permanere. Quare cùm XLI. sint gnerationes, Euãgelista. XLII. numerasse videtur: Ter enim. XIIII. quid faciunt, nisi. XLII? Secundum numerum. XLI. generationes numerantur, iuxtã rationem autem. XLII. probantur. Iechonias autem in transmigratione genitus est, id est, rex factus, sicut continetur in Paralipomenon, finem fecit secundæ parti, Et quia post transmigrationem remansit in regno permittẽte rege Nabuchodonosor, ab ipso incipit tertia pars, quæ venit vsque ad Christum. Ideoq; bis computatur, vt & cõcludat secundam partem, & initiet tertiam Iechonias. Sic enim habet, Et post transmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel. Vsque ad istum autem Salathiel regnauerunt qui sunt ex Iuda, scilicet quorum ex radice nascitur Ioseph. Nam Iechonias primum filium habuit Assur nomine, Sed quoniam Ioseph per radicẽ Salathiel originem trahit, prætermisso Assur Salathiel Iechoniæ patri suo subiunctus est, vt veniretur ad Ioseph, cui erat desponsata virgo Maria. Nam & post Iosiam Iechonias sequitur, Sed quia per Ioachim patrem Iechoniæ venitur ad Ioseph, prętermisso eo, id est, Ioachim Iechoniam posuit, vt numerum. XIIII. generationum non egrederetur, & quia post Iechoniam Salathiel & filius eius per quem oritur Ioseph.

Quare in Matthæo pater Ioseph Iacob scribitur, & in Luca Heli, vt aut duos patres habere imperite describitur sit, aut certe qui vere pater sit nesciatur.

Non est ambiguum patrem Ioseph Iacob fuisse. Ordo enim à Dauid per Salomonem tramitem suum tenens, recto cursu peruenit ad Iacob, cuius filius est Ioseph. Heli autem filius Mathatię, qui à Dauid per Nathan filium eiusdem Dauid ordinem tenet vsque ad tempus quo fuit Ioseph. Hi enim duo filij, id est, Ioseph & Heli duorum fratrum, Salomonis & Nathan, singuli ex singulis fratribus per ordinem generationũ suarum peruenerunt ad tempus quo Saluator aduenit. Vn de singuli Euangelistæ à Dauid singulorum fratrum generationum ordines prosecuti quasi furcam fecerunt, vt Matthæus à Dauid per Salomonem descẽderet ad Ioseph: Lucas vero ab Heli, qui tempore fuit saluatoris, ascendit per traducem Nathan filium Dauid, & vtriusque, id est, Heli & Ioseph iunxit tribum, ostẽdens vnius generis esse vtrunque, vt cum Heli sociato Ioseph non discrepare eos in generatione, sed fratres ostendat: ac per hoc non solum Saluator filius Ioseph esse ostenditur, sed Heli. Ipsa enim ratione qua Ioseph pater Saluatoris est, & Heli, & cæterorum omnium qui de eadẽ tribu sunt. Nam diuina ratione Lucas permotus hoc cogitauit describere vt ab Heli ascẽdens peruenire ad Dauid per Nathan patrem eius, & superiora tangens, ascenderet ad Sem filium Noë, & adhuc super diluuium peruenire ad Seth filium Adæ, qui redditus erat pro Abel, & sic Saluatorem faceret filium Adæ, sicut videbatur filius esse Ioseph & Heli: & super

super Adam ascẽdens assignaret Christum esse filium dei ante omnem carnem, non quòd quibusdam videtur quia Heli acceperit vxorem Iacob, quomodo lex mandauit, vt si quis mortuus fuisset sine filiis, acciperet frater aut ex genere eius vxorem eius, & resuscitaret semen fratris sui, & ita factum vt Heli generasset Ioseph Iacob cuius vxorem acceperat, & per hoc iungi generationem, vt non immerito Ioseph habere Heli dicatur, Illud autem quod supradictum est, & generationem iungit per duos fratres filios vnius, & Christũ filium dei ostendit fuisse ante omnem generationem: quia Euangelista cum refert dicens, Et ipse Iesus erat incipiẽs annorum ferè triginta, filius, sicut æstimabatur, Ioseph, qui fuit Heli: id est, Iesus filius æstimabatur Ioseph: non solum Ioseph erat filius, sed & Heli: non quia Ioseph filium dicit Heli, sed eodem genere quo Iesus Ioseph putabatur esse filius, hoc etiam modo filiꝰ erat Iesus & Heli, vt per Heli ascendat vsque ad Noë, & Seth, & Adam, & ante mundum ostendat esse Iesum filium dei ad confusionem Photini, qui Christum non nisi ex Maria, nec ante fuisse cõtendit. Manifestum quia natus Saluator dei filius & Christus appellatus est, cur ergo post baptismũ accessit ad eum tẽtator dicens, Si filius dei es, &c. Sic natus Saluator ex virgine est, vt & Christus esset & filius dei, non factura sed ortu. Adhuc autem in minori ætate potentiam suam euacuans, hoc est à potestate sua dissimulans, impudentiam diaboli non prouocauit. Baptizatus autem descendente in se spiritu sancto, cum apparuisset hominibus testimonio dei patris, æmulatione zeli ductus est inimicus ad iniuriam. Videns hoc factum sibi obesse, intellexit enim ordinationem baptismatis ad salutem hominum procuratam. Ideoq; accedit ad Saluatorem huius rei principem, non vt approbet, sed vt locum inueniat euertendi. Tentatio enim aliquando ad probationem fit, aliquando sub dolo ad subuersionem. Arbitratus est enim quasi Saluatori elicuisset secundum dolum voluntatis suæ responsum, vt regnũ suum totum haberet securus, quod duce Saluatoris doctrinæ subiecto nemo mortẽ eius euaderet. Cur Saluator tentanti se diabolo non aliter quàm exemplis legis resistit. Saluator nõ solum diabolo tentanti respondit, sed & Iudæis per quos crudelitatis suæ impietatem egit in Saluatorem. Præsciis enim Iudęos se inimicum legis dicturos, patris eorum impudẽtiam diaboli, testimoniis legis compressit, vt patrẽ in filios, & filios in patrem condemnaret. Vt quid Saluator post baptismum quadraginta diebus ieiunauit, postea esuriit. Qui enim quadraginta dieb⁹ ieiunauit, potuit iam non esurire. Scriptum est, Fili accedẽs ad seruitutem dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Ideoq; saluator vt formam nobis daret, ieiunauit, vt simili modo nos quoq; ieiuniis insistentes, omnem motum diaboli cõtra nos oppositum, dei auxilio superemus, sciẽtes exemplo saluatoris tunc magis insidias aduersarij cauendas, cum ad dei timorem accedimus. Dolet enim quòd recesserimus ab illo: ideo plus sæuit aduersum nos. Hoc nobis gessit saluator non sibi. Similiter & quòd esuriit, nõ sua causa sed nostra est. Ieiuniis enim cum superatæ fuissent tentationes diaboli, quæ ideo scriptæ nõ sunt, quia ad profectum doctrinæ non pertinent, Postea, id est, post quadraginta dies permisit vt quod hominis erat pateretur famem, videns diabolus qui vt iam fuerat superatus, infirmitate in eo famis incitaretur rursum ad tentandum, videns hominem esse à quo vincebatur. Hoc enim fuit mysterium saluatoris, vt quia homini victo insultabat & dominabatur, ab homine vinceretur, vt dei virtus homini victoriam acquireret, sic magis vilis effectus est satanas, cum & hominem cernit & virtutem non hominis intelligit. Mirabatur enim stupore hebetatus quòd mysterium inesset, quod se lateret: vt potestas esset accedẽdi, circũueniendi nõ esset. Duabus enim ex causis torquebatur. Videns enim infirmitatem, accedebat, & inueniebat virtutem, vt cernens hominem suspectus esset de dei virtute. Ad hoc ergo esuriit, vt illuderet astutiam satanæ. Idcirco autẽ non amplius ieiunauit, vt cõcordaret Moysi & Heliç.

Quid est vt cum prius Ioannes baptista testimonium perhibuerit saluatori, postea dubitauerit dicens per discipulos, Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Qui Ioannem putant dubitasse, detrahunt saluatori. Aut enim illum recte asserunt dubitasse, aut certe imperitiæ arguunt saluatorem, quia, sicut putant, male de se sentientẽ laudauit. Sed quia falli saluatorẽ impossibile est, recte laudatus ab eo Ioannes est. Si recte laudatur, nõ dubitauit. Ipso enim tempore quo misit ad Iesum Ioãnes de carcere discipulos suos dicens, Tu es qui venturus est an alium expectamus? tunc Iesus respondit discipulis eius dicens, Ite dicite Ioanni quæ videtis & auditis: Cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, claudi ambulant, mortui resurgunt, & beatus ille qui non fuerit scandalizatus in me. Abeuntibus autem nunciis Ioannis, cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioãne baptista, Quid existis in desertum videre, Arundinem vento moueri, aut hominem mollibus vestibus indutum? Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt: Sed quid existis videre? Prophetam? Dico vobis quoniam pluſquam Prophetam. Hic est de quo scriptum est, Ecce ego mitto angelum meũ ante faciem tuam, qui præparet viam tuam. Tunc publicani laudauerũt deum baptizati baptismo Ioannis. Quanta autem laus data Ioanni est vt plus diceretur esse quàm Propheta, & beatum vocat saluator eum qui non scandalizatur in se. Quomodo laudatur Ioannes qui dubitando scandalizatus est? Sed non vtique dubitauit. Laus enim beatũ illum probat, quia non est scandalizatus. Nam & saluator idcirco ipso tempore in laudem Ioannis prorupit, vt ostenderet sensum Ioannis esse liberum à discipulorum eius dubitatione. Ioannes enim volens mirantes discipulos suos corroborare in fide saluatoris, sciens exitum sibi imminere, ea quæ de ipso dicebat, ore eius voluit confirmari: ideo vt testis verus sit, testimonium potioris implorat, vt eorũ concordia omnis ambiguitas auferretur. Hoc commẽtum Ioannis est, vt dubios suis quasi verbis mitteret, vt eadem audientes à saluatore quæ audierant à Ioanne, firmarentur, scientes idonei procuratoris & domini cœlestis testimonium in dubium vocari non posse. Idcirco & saluator quasi Ioanni respondit, vt inter Ioannẽ interrogantem & saluatorem respondentem discerẽt veritatem. Quid est vt superius Herodem mortuum legimus, infra autem, & post multos annos Herodem Ioannem occidisse, cum superius mortuo Herode Ioãnes superuixerit. Herodes rex fuit Iudęæ: hic habuit filios quatuor, Archelaum, Herodem, Philippum, & Lysaniam: sed mortuo Herode patre eorũ, successit Archelaus, quo mortuo in quatuor partes diuisum est regnum supradicti Herodis, ita vt Pilatus in partem regni quartam admitteretur, quasi præses non

quasi

quasi rex. Filij autem regis Herodis dicerentur. Denique mortuo iterum Philippo, accepit vxorem illius Herodes frater eius, de qua arguebatur à Ioane baptista, qua causa occidit eum Herodes filius supramemorati Herodis. Quidenim dicit? Herodes, inquit, tetrarcha: id est, in parte quarta regni positus sui patris Herodis. Quid ergo ambigitur quando significatio adiecti cognominis ostendit alium hunc esse Herodem? Ipse est enim qui & Iacobum occidit gladio fratrem Ioannis, qui postea percussus ab angelo dei scatens vermibus expirauit. Acto.12. XII. Matth.5. Lucæ.6. Supra in q. noui testa. numero.68.

Orandum vtique pro inimicis docuit dominus. Quid est ergo vt contra animę occisorum vlcisci petatit, à domino postulátes vindictam? Apocalypsis cum futura mala & tribulationes diffidentiæ & malæ vitæ causa deo vindice testaretur, Exemplare etiam pœnarum vniuscuiusque peccati oculata fide demonstrans, vt nihil impietatis & crudelitatis inultum remanere probaret, animas occisorum die ac nocte dicit vindicari se postulare: quod quidem non est contrarium. Quia deus vtique qui hanc legem dedit, vindicare se in diem iudicij repromisit, vt hoc præceptum ad præsens dedisse videatur, quod excusat occisorum animas, si illic iam positi diem vltionis deposcunt: & tamẽ vt verius dicam, causam clamare intelligendum est. Ipsa enim non tacet, sed semper vindictã flagitat: sicut dicit deus ad Caĩn, Sanguis fratris tui clamat ad me de terra. Quid est hoc, nisi quia causa facinoris clamat vindicari desyderans. Si enim dicimus, propter opus laudat terra dominum, cum vtique neque vocem habeat, & careat intellectu: sic propter opera mala clamare dicitur sanguis. Nam vtique non tam impatiẽtes erant, neque tam imperiti, vt ante diem futurum iudicij vindicari se peterent, neq; postularent fieri quod sciebant non effici ante tempus definitũ. Et saluator similiter, Non faciet, inquit, deus vindictam electorum suorum clamantium die ac nocte? Si iam prædicante saluatore vel Ioanne lex cessauit, quomodo Saluator ait, Non veni soluere legẽ aut Prophetas, sed adimplere. Si enim cessauit, quomodo non soluta est, aut destructa quæ agendi amisit authoritatem? Prophetarum dicta de saluatoris aduentu impleta sunt cũ venit, Quando enim quod prędictum est factum est impletum videtur. Lex autem quam ad tempus datam diximus, cum tempore quod trãsgredi prohibita est, quia quod impletur, cessat. Authoritatẽ enim amisisset & destructa videretur, si iniusta ante prædictum tempus cessasset. Nam si alicui in potestate constituto successor datur, nunquid destructus dicetur? Destructa plane esset lex si tempore quo viguit accusaretur. Et non dixit, Impleste se legem aut Prophetas: sed adimplere. Adimplere autem nõ aliud significat quàm plene addere. Quid est autem addere Prophetis, nisi culturam dei sub trinitatis nomine ordinare? Quanuis enim Prophetæ in dei nomine docuerunt & corripuerunt populum, Hoc tamen mysterium in abscondito erat. Legem autem, hoc est adimpleste, manentibus præteritis noua addere, vt puta. Audistis, inquit, quia dictum est antiquis, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo: Sed si quis percusserit te in maxillã tuam dexteram, præbe illi & sinistram. Hoc fuit adimplere. Nõ enim destruxit illam, sed potiora addidit, nõ vt peccare videretur qui vindicat, sed vt melior sit qui non retribuit. Nec aliud ergo voluit quàm quòd lex in sensu habet, sed voluntatem eius perficit. Vt enim lex hominem iustitiam doceret, & per hanc saluum faceret, mandauit vt si quis oculum tolleret alicui, oculum amitteret: Et vt hoc timore territi homines non facerent quod sibi fieri nolebant, & per hoc salutem haberent. Sed quoniam fragile genus est hominum, & ad peccandum procliue, ideo incurrit vt patiatur quod sibi fieri non vult. Immutatis ergo saluator verbis docuit quod saluti prodesset, vt sensum legis adimpleret, vt quia timore legis salui esse nequiuerunt, per patientiam victi emendarentur, sese corrigentes. Hoc præceptum datum est, vt non insolentes viuerent patientia bonorum dum non illis retribuunt condigna vt si voluerint corrigi, boni ex hoc profectum habeãt, illi vero geminam pœnam. Nõ est iustitia, destructa est, quã videm⁹ etiam per Apostolos operatam: quia & Petrus Apostolus in Anania & Saphyra hanc seruauit, & vas electionis non repudiauit sed vsus est dum & Simonẽ magum resistentem vię domini excæcauit. Est etiam aliud quod impleta lex est, Dicit enim dominus, Audistis quia dictum est, Diliges proximum tibi, & odio habebis inimicum tibi: hæc iustitia est. Dominus autem, Ego autem, inquit, dico vobis, Diligite inimicos vestros. Addit vtiq; quod est adimpleuit, quia nõ destruxit vetera, sed vt perfectos faceret potiora mandauit. Inimicos enim, hoc est malos, quia retributione, quæ iustitia dictante fit, emendare & corrigere nõ potuit, per amorem illos & obsequium saluos fieri voluit, quod & lex in sensibus habebat. Lex enim sic voluit inimicitiam tollere, vt per retributionem territi homines desinerent esse inimici: & quoniam audacia sua homines timorem legis & naturæ spreuerunt, crescentes in malum, per humilitatem saluator inimicitiam voluit vinci vt vel sic homines flecterentur ad bonum, dum viderent non sibi reddi inimicitiam, Permanentes autem grauius tractandos fore, quia nec humilitate eius cuius vicissitudinem experiri debuerant victi sunt. Non ergo iustitia in vindicta obliterata est, sed suspensa ad vtrunque, quia cessauit circa eum qui sese cognouit: si quominus, plecteret contumacem.

Ioannes ad dominum, Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Sub sua persona discipulorum suorum agit causam. Non enim Ioannes dubitabat qui dixerat, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi: sed vt discipulis suis satisfaceret, mittit illos suis verbis, vt saluatoris ore firmaret quod ipse de illo docebat: vt post excessum suum sine dubitatione aliqua discipuli sui Christum sequerentur. Quare lex & Prophetæ vsque ad Ioannem, & post recte cessare dicuntur, quia iam de quo prophetabant aduenit, quare lex vsque ad Ioannem, cum Apostolus dicat, Legi nos subditos debere esse: quæ autem, inquit, sunt, à deo ordinata sunt. Legis quidem vnum nomen est, sed tripartitam habet intelligentiam. Prima enim pars legis de deo est, Sic enim lex à lectione dicta est, vt de multis quid eligas scias. Inter errores ergo positi acceperunt vt eligant verum, id est, reprobato diabolo eligant deum. Secunda autem legis pars hæc est quæ lex præceptis continetur, quæ sic incipit, Honora patrem & matrem. Tertia vero in neomeniis & in sabbato est, & in esc̃is discernendis ac eligẽdis, & in circuncisione & in hostiis pecudum offerendis. Hanc itaque legẽ dicit vsque ad Ioannem, non vltrà seruandã. Sic enim data est vt completo tempore cessaret, nec enim fuit ab initio, sed ex causa data ad tempus est, vt adueniente saluatore cessaret lex. Ergo de deo manet tam lex

præceptorum

Lucæ.18. XIII. Matth.5. Sup. in q. noui te. nu. 69. XIIII. Matth.11. Lucæ. 7. XV. Matth.11. Rom.13.

præceptorum quàm natura eius quæ sine dubio est, ab ipso aboleri non potest. Per ipsum enim proficitur ad promissum præmium. Timor enim solicitudinem parit. Cum saluator baptismum Ioannis de cœlo dicat, cur Nicodemo, cum de baptismo loquitur, dubitanti ait, Si terrestria dixi vobis & non creditis, &c.

XVI. Marci.11. Lucæ.20. Ioan.3. Supra in q. noui testa. numero.59.

Quod dixit, Si terrestria dixi vobis & nõ creditis: non pertinet ad baptismũ, quia baptismum nostrũ scimus esse spiritale, quanuis per aquã celebretur. Sed ratio illic vertitur cœlestis, Nec enim aqua purificat, sed inuisibiliter & incomprehensibiliter deus. Pertinet vero ad imitationẽ dati exempli, id est, ad id quod dixit, Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, vel quo eat. Per hoc enim exemplũ ad fidem Nicodemum voluit informare, vt crederet renasci hominem per aquam & spiritum, non tamen posse capi quomodo fiat: fit enĩ spiritaliter. Sicut enim spiritus, hoc est venti vocem audis, quæ est sonus, sed nescis vnde veniat, vel quo eat: sic & eum qui renascitur, quomodo immutetur nescis, tamen quia fit sentis, quia immutationem ipsam sentis. Si enim ventus, vbi vult spirat, quantomagis spiritus qui de deo est, quem vult sanctificat? Ideo autem dixit, Vbi vult spirat: quia omnis creatura quanuis sub lege agatur, proprio tamẽ dimissa est arbitrio. Si quis autem spiritum istum, spiritũsanctum putat intelligi, non stat: quippe cũ exempli causa spiritum istum posuerit, per quẽ quod dixerat renasci per aquam & spiritum hominem oportere, & à Nicodemo non credebatur, suaderet. Nam vtique aliud est exemplum, & aliud quod firmatur exemplo. Si ergo in exemplum datus est, non est spiritussanctus mundanus, qui dicitur ventus. Volens enim rationem spiritalem suadere, non credenti Nicodemo, exemplũ spiritus dedit, vt per ipsum ratio & operatio sancti spiritus crederetur, Spiritus tamen sanctus scimus quia de cœlo venit, vt se infundat credentibus, sicut factũ legimus inter initia Apostolis, & sonum tunc vocem appellatam. Ita enim dictum est, Et subito factus est de cœlo sonus tanquam aduenientis spiritus validi: hunc sonum in subiectis vocem appellat. Exemplo enim spiritus, id est, venti, spiritussancti opera ostendit, vt dictũ saluatoris maneret. Quid enim aliud est cum dicit, Et factus est de cœlo sonus tanquam aduenientis spiritus validi? Sic vtique dixit spiritumsanctum descendisse & sonuisse sicut ventus validus. Hunc ergo spiritũ ad exemplum dedit. Denique ait, Sic est omnis qui renascitur, & hic vnde veniat nescimus. Spiritus autem sanctus de cœlo venit. Quid est vt saluator mulieri alienigenæ, id est, Chananæę inter initia misericordiã denegaret, cum & Centurioni alienigenæ, & leproso quem ipse Iesus alienigenã dixit, beneficium impertiendæ salutis non negauerit. Dignum factum saluatoris ipsa causa designat, Absurdum enim erat & ad iniuriam promissionis patrum proficiebat, si mulier quæ Iudæorum deum nõ confessa fuerat acciperet beneficium promissum genti confitenti deum. Inter initium ideo negatum est illi. At vbi autem ceruice flexa saluatoris verbis fidem non negauit, sed cõfessa est Iudęos credentes esse filios, gentes autem canes, vel seruos, per quod iunxit se fidei dominicæ, quia serui dominum indicant: & dominus non est sine seruis. Vnitas facta est subiecti & subiicientis. Hinc est vnde meruit consequi quod precata est, Centurio autem qui beneficium à saluatore accepit, olim se dei rebus infecerat. Denique dicunt maiores Iudęorum ad dominum, Dignus est vt præstes illi. Diligit enim gẽtem nostrã, & synagogam ipse ædificauit nobis. Leprosum vero alienigenam dixit dominus, non fide, sed natione: Erat enim Samaritanus, quos constat ex origine esse Babyloniorum, Et hic tamen non sine confessione consecutus est beneficium: quia dictum erat discipulis à domino, In viam gẽtium ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorũ ne introïeritis, sed ite potius ad oues quæ perierunt domus Israël. Hoc est, vt non prius prædicaretur Samaritanis & Gentibus quàm Iudęis, quorum fuerat promissio hæc. At vbi ergo Iudæi cœperunt repudiare fidem Christi, tunc & Samaritanæ se obtulit saluator, & post crucem Centurioni Cornelio, Chananææ autem requisitus susceptit eam, quia nõ erat adhuc tempus vt offerretur illis salus. Quomodo probatur quod dixit saluator, quia post tres dies, & post tres noctes à mortuis resurgeret: cum vtique cœna pura passus illucescente die dominico, cum adhuc tenebræ essent, resurrexit. Vnde numerus dierum & noctiũ non conuenisse videtur. Præscius saluator omniũ quæ in se futura erãt: hæc protestatus est, certus ad hoc se à Iudæis comprehẽdi vt occideretur, se quoque impietati illorum non repugnaturum, cum posset vtique eos illudere. Quippe cum propterea iam detentus, aurem serui principis sacerdotum, quam producto gladio absciderat Petrus Apostolus, reddidit: vt se ostenderet non infirmitate humiliatũ, sed prouidentia quadam voluntati illorum cessisse ad tempus, vt per hoc regnum inferni destrueret. Improuidus enim diabolus sensibus se Iudæorum immersit, vt eos ad necem saluatoris incenderet, quasi sibi prodesset, si hic qui viam veritatis ostenderet, tolleretur de vita: nesciens futurum aduersum se. Cũ enim peccati causa de captiuitate hominis triumpharet, inuentus ipse reus per id q̃ Christum innocentem occidit, vt eum qui peccatum nesciebat, inter peccatores teneret: & ita factum est, vt etiam illos quos iure in inferis tenebat, amitteret. Igitur horum præscius saluator, noctem qua comprehensus est simul computauit. Omnis enim detentus, qui se iudicis manus non credit euadere, antequam feriatur, iam se mortuum dicit. Adde huic diem quo passus est & sequentem noctem. Adde & sabbatum & noctẽ quæ lucescit in diem dominicum cum ipso die dominico, & compleuisti mysterium verborum domini. Nouissima enim nocte cum adhuc tenebręs essent, & dies inciperet oriri, inter lucẽ & tenebras surrexit, vt & nox cõputetur & dies, quo possit numerus à saluatore prædictus integer inueniri. Quare saluator orat & ait, Ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato: cum tempus persecutionis huius differri non possit, dicente Apostolo, Qui reuelabitur in suo tempore. Et in Actibus Apostolus inquit, definiens tempora & terminos habitationis eorum. Et cur hyeme fugam vel sabbato nõ expedire significat. Hyeme tuta fuga non est, frigora enim sunt, imbres assidui, ningit, gelat, flumina exeunt, ideoq; fugientibus pergraue est: latere enim in syluis non possunt, neque in montibus, neque in spelũcis. Sabbato autem ciuitatem iuxta Iudæos exire non licet longius, nec autem ascendere, ac per hoc fugi sabbato non potest. Quomodo hæc tempora fugam tutam non faciunt, propter impedimenta supradicta, ita & fuga nostra tuta non erit, si nos obligatos impedimentis carnalibus inuenerit prædicta persecutio. Detinent enim homines quasi compedes desyderia secularia, id est, facultates mundanæ, ne edicta diabolo possint effũgere.

Matth.10. XVIII. Matth.23. Sup. in q. noui te. nu. 64. XIX. Matth.24. 1.Cor.5. Acto.17.

Acto.2.

XVII. Matth.15. Lucæ.7.

Vide in hũc locũ censurã Erasmi iuperiori operi prępositam.

gere. Ideo ergo orandum est, *ne* tempore quo fugiendum est, hyemis & sabbati in nobis ratio inueniatur, sed vt liberos nos ab his impedimentis dei præstet auxilium, vt non sit quod nos desyderio sui captos, mancipet mundo. Quoniam ergo de nouissima persecutione loquebatur Saluator, quæ futura est ab Antichristo, ideo hyemem posuit, quia nouissimum tempus est: & sabbatum similiter, quia postremus dies est, vt sicut his temporibus aspera & difficilis fuga est, ita significaret illo tẽpore tam graues futuras persecutiones & pressuras, vt vix aliquis eas possit effugere. Saluator cum se passurum diceret, & post tertium diem resurrecturum: adiecit, Et postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam: ibi me videbitis. Et angelus mulieribus similiter: cum tamẽ inueniatur à mulieribus & à discipulis suis in Hierusalem. Verba saluatoris retractare infidelis est, sed te video nõ de verbis saluatoris dubitare, sed sensum requirere, quare cũ in Hierosolymis post passionẽ suam visus sit, dixit se in Galilæam ab his videri, in Hierosolyma visus est: sed particulatim ad recreandos animos discipulorum, in Galilæa vero ab omnibus simul. Ergo qui in Hierusalem visuri illum erant per partes: in Galilæam illis cõstituit vt simul omnibus appareret & ad ordinandã discipliná daret præcepta. Tres Euangelistæ sexta hora crucifixum dicunt saluatorem, Marcus vero Euangelista tertia hora dicit crucifixum. Sed quidam strenui industria sua tertia hora sententiam datam dicunt, ac per hoc tertia hora crucifixũ. Data enim quis sẽtẽtia iam mortuus habetur. Sed constat post quintam horam in sextam Pilatũ sedisse pro tribunali, & sic sententiam dedisse, sicut Ioannes ostẽdit. Obscuris vera inuoluere nõ est bonum, Nam tres Euangelistas verũ dixisse ipsa concordia obtestatur. Marcũ autem sensum, nescio quem, occultum voluisse prodere, res ipsa declarat. Nec enim falli posset, qui authorũ exempla secutus, ea quæ scripsit magna deuotione & industria didicit. Quid ergo ex hoc dicto prodere voluit, solerti vigilãtia inuestigandũ est. Nec enim ociose à trib⁹ Euãgelistis discordare se passus in verbis est. Animaduertamus ne verum dicant, qui sententiã datam tertia hora dixerunt, ac per hoc tertia hora crucifixum saluatorem, quanuis illud probare nõ valuerũt. Sensum enim forte sciunt, sed quatenus defendatur, ignorant. Ideoq; Pilati persona interim sequestrata videamus. Vnde sẽtẽtia data *in* saluatorem, accepit exordium, & tunc apparebit an possit verum videri quod dicimus. Cõstat itaq; principes Iudæorum prẽmonuisse Iudæos vt Barrabam latronem peterent sibi in die festo dimitti, Iesum vero crucifigere debere. Contra quod Pilatus cum diu resisteret, volens dimittere saluatorem, frequenter intrans & exiens ad Iudæos, dicebat nullam se in eo causam mortis videre. Illi autem insistẽtes dicebãt, crucifigatur. Hinc moræ ortæ sunt, & cum illuditur à militibus & producitur, & veste purpurea induitur, & fit ei corona de spinis, & adoratur, & conspuitur, & flagellatur, & palmis verberatur, propterea sexta hora in crucem positus est: Ad Pilatum autem adductus est, tunc exiuit ad eos Pilatus foras, quoniam ipsi non introïerunt prætorium & allocutus est eos, & audiuit falsas accusationes eorum, & misit illum ad Herodem, & regressus est, & iterum interrogauit Iesum, & ipse econtra respondit ei, & postea iterũ exiuit ad Iudæos & collocutus dicebat, Nullã causam mortis esse in saluatore. Interea peruentum est ad horam tertiam per has moras. Tunc Iudæi volenti Pilato dimittere eum dixerunt, Crucifigatur. Cõtra quos Pilatus diu resistens, cum non potuisset obtinere, tradidit Iesum sentẽtiæ illorum hora ferè sexta. Sic enim scriptum est, Tunc tradidit eum voluntatibus illorum. Ideoq; dictum est recte sententiam tertia hora datam, quia non à Pilato data est, sed à Iudæis. Pilatus autẽ inuitus consensisse videtur: propter inuidiam enim maxime dicentium, Si hunc dimittis nõ es amicus Cæsaris. Quid ergo Marcus volẽs purgare, hoc secutus est, videamus? Ostendere voluit saluatorem non iudicis sententia occisum, quia difficile qui iudicis sententiã excipit, *non iuste occisus videtur*. Si ideo saluator baptizatus est vt exemplo esset, quare circumcisus cæteros prohibuit circuncidi? Circuncisio vsque ad Christum indulta est, Abraham autem circuncisionem in Christo promisso accepit, vt tandiu circuncisio curreret, quandiu Christus nasceretur promissus Abrahę, qui omnes gentes iustificaret per fidem, sicut fuerat iustificatus Abraham. Ideo debuit circuncidi, vt ipse probaretur esse qui promissus Abrahæ esset: ita vt decætero circũcisio cessaret impleta promissione. Baptismum autem non debuit cessare, quia forma renascibilitatis est à Christo cœpta, non prius data, & vsque ad Christum consummata. Sed à tempore Christi incipiens & cursum suum tenens vsque ad cõsummationem mundi. Iudæis accusantibus discipulos eò quòd facerent contra legem, sabbatis spicas vellendo, saluator exemplum protulit Dauid, dicens: Nescitis quid fecerit Dauid cum esuriret, quomodo accepit panes propositionis & manducauit, & dedit his qui secum erant, quod non licebat nisi solis sacerdotibus. Quod exemplum non excusare videtur discipulos, Sed possunt tam hi quàm Dauid præuaricatores videri. Noluit saluator de tempore impleti sabbati præiudicare Iudæos. Aperte enim audire quod verum est non illos dignos iudicauit, vtpote infideles: Sed de eo illos voluit conuincere, quod sibi præsumebant, id est, de tempore quo adhuc sabbatum robur suum tenere videbatur, cum accusarent discipulos cur sabbatis spicas vellerent, & confricantes manibus mãducarent, & iam sabbati seruandi tempus esset impletum. Prætermisso hoc ostendit illis etiam tunc quando sabbati adhuc lex manebat, necessitatis causa sabbatum fuisse violatum. Quod enim non licebat, fecit Dauid: Et quod prohibuerat fecit Iesus Naue, quando muros Hiericho septem diebus armatos iussit circũire, Et quod interdictum erat Machabæi gesserunt, sabbatis se defendentes: Et in templo, inquit, sacerdotes sabbatum violant, & sine crimine sunt. Per hæc ergo ostendit, maleuolentia magis quàm errore accusari discipulos à Iudæis. Quando hęc omnia scientes à volentibus sabbatis gesta, & à sanctis quidem, accusabant innocentes. Sic enim mandatum est sabbatum custodire, vt si necessitas tamen esset, reus nõ fieret qui sabbatum violasset. Ideo sabbatis circuncidi non est prohibitum, quia necessitas erat vt fieret. Vnde & discipuli esurientes spicas vellebant, quod non licebat secundum præteritum tempus, sed necessitate famis factum est licitum, sicut & Dauid fecit, quod non licebat cum esuriret, & sciens famem hoc excusare. Talis hæc causa est, qualis hodie in ieiuniis legitimis, Nunquid si quis æger ieiunium corruperit, reus constituitur? Non vtique, quia non est periculum: Hoc enim aliquando licet, sicut sabbatum apud veteres. Quod eñ

semper

XX. Matth.26. &.28. Marci.14. &.16.

XXI. Matth.27. Lucæ.23. Ioan.19. Marci.15. Supra in q. noui testa. numero.65.

K De cõsensu Euãgelistarũ.li.3.ca.13.

XXII. Marci.1. Lucæ.1. Sup.1 q.no. test.nu.59.

L

XXIII. Marci.2. Supra in q. noui testa. numero.61.

M

A semper nõ licet, non habet excusationem necessitatis.

XXIIII. Marci.3. Cur saluator discipulos suos filios tonitrui appellauit, qui plus magis videantur filij dei dici. Tonitrua enim dicũtur collisione nubium fieri. Quoniam tonitrua terrorem incutiunt, hac causa filios tonitrui discipulos appellauit, quasi eius filij qui timendus sit. Quanuis enim tonitrua collisione nubium fiant, voluntate tamẽ dei fiunt & sunt terribilia.

XXV. Marci.7. Quid est vt secundum Marci Euangelistæ relationem, Christi nõ sit impleta voluntas, Intrans enim, inquit, in domum, voluit neminem scire, & nõ potuit latere. Si ergo voluit latere & non potuit, infirmata voluntas eius est. Hoc quod per *compendium* propositum est, vt plus sensum posset occulere in finibus factum legitur Tyri, quia cum Saluator peruenisset in fines Tyri, intrauit in domum', Et quia non adhuc gentibus prædicare oportebat, iussit neminem alicui nunciare aduentum suum: hoc est, neminem voluit scire: & subauditur, à suis noluit nunciari alicui quia erat in domo. Requiri autem se *voluit*, quia *tempus* offerendi gentibus gratiam non erat. Denique veniens mulier, comperto ab aliis qui viderant illum intrasse in domum,

B orabat expelli dæmonium à filia sua. Saluator autem sciens non esse tempus dandi vltro gratiam gentibus, ait, Sine nati prius saturentur. Non enim licet accipere panem filiorum & mittere canibus. Tunc mulier consensit Saluatoris verbis, & accepit beneficiũ quod volebat. Consentiendo enim iunxit se deo Iudæorum. Hac ergo causa noluit per suos sciri quòd esset in domo: & ita factum est vt voluit. In Euangelio legimus, angelum dicere ad Mariam matrem domini,

XXVI. Lucæ.1. Dan.6.&.7. quòd regni eius, id est *Christi*, nõ erit *finis*. Et Daniël eadem dicit: ait enim, Tunc exurget regnum in æternum quod nunquam corrumpetur. Contra Apostolus

1.Cor.15. de domino, Cum tradiderit, inquit, regnum deo & patri. Quomodo regnum æternum habebit, quod traditurus dicitur deo & patri? In causa patris & filij, id est, dei & Christi, traditio non abolitio intelligitur,

Matth.11. Consydera enim quomodo pater tradiderit filio regnum, ipso hæc domino protestante, Omnia enim, inquit, mihi tradita sunt à patre meo. Si pater ergo desiit habere cum tradidit, potest & de Saluatore dici, quia

C cum tradidit amisit. Nam filius postquam traditum sibi à patre regnum dixit, patrem adhuc præferens ait,

Ioan.17. Hæc est autem vita æterna vt cognoscant te solum & verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Secundum hunc igitur sensum & filius non amittit regnum cum tradit, vt hæc vera sint, & angelus & Daniël non discrepare ab hoc sensu dicãtur. Qui horum enim testimonium retractandum putat, perfidia plenus est. Sed nunc videamus manentes in hac fide, quid sit tradere filium patri regnũ: hoc enim est quod inter cæ-

1.Cor.15. tera alio loco dicit Apostolus, Tunc & *ipse* subiectus erit ei qui subiecit ei omnia, vt sit deus omnia in omnibus. Subiectio igitur hæc, ipsa est traditio regni. Itaque hoc loco interpretatio videtur necessaria, vt & subiectus patri filius non negetur, & nihilominus æternum regnum habere dicatur, hoc est regnum filij,

Philip.2. quia in nomine Iesu omnia genua flectuntur tunc, cœlestia, terrestria, & inferna. Quod etiam firmat Petrus

Acto.4. Apostolus dicens, Non est aliud nomen datum sub cœlo in quo oporteat saluum fieri. Et ipse dominus discipulis ait, Vsque modo nihil petistis in nomine meo,

Ioan.16. petite ego faciam. Sic regnat filius, cum omnia in nomine eius saluantur, & dantur quæ postulantur vsq; ad finem mũdi. Postquam vero omnia Christum fuerint confessa, siue vi, siue voluntate, & substructa potentia eius cui restiterant, mysterium vnius dei cunctis manifestabitur, & omnis gratiarum actio referetur à patre ex quo sunt omnia, vt cessante prædicatione vnus deus sciatur in mysterio trinitatis. Cum enim omnes potestates, omnes principatus & dominationes Christo genu flexerint, tunc filius manifestabit, non se esse à quo sunt omnia, sed filium eius & illum in se videri. Hæc est subiectio & regni traditio, Ostendens enim patrem esse à quo sunt omnia, subiecit se illi, cum de eo se dicit esse. Tanta enim maiestas & claritas in aduẽtu filij videbitur, vt omnes potentiæ & chori angelorum hunc singularem putent deum. Saluator autem cum se non illum esse dixerit, qui dicitur pater, sed filium eius, regnans tradit regnũ patri. In hac re manifestata est & subiectio & regni traditio: quia cum & à patre se profitetur esse, quicquid habet patris cõfitetur esse, omnẽ summam referens ad eum. Saluator

XXVII. Lucæ.14. ait, *Si quis non reliquerit omnia sua, id est*, domũ, & agrum, & cætera, nõ potest meus discipulus esse. Et contra Euãgelista, Venit, inquit, Ioseph ab Arimathia homo dives, qui & ipse discipulus erat Iesu, expectãs regnum dei. Quid est vt Euãgelista profiteatur eum discipulũ, quem saluator negauit. Nam & Zachæus dives erat, & Cornelius Centurio dives, & mulieres quæ illis ministrabãt de facultatib⁹ suis. Hunc sensum pauci absolnit Apostolus dicens, Qui habent, quasi nõ habentes sint: & qui vtuntur hoc seculo, quasi non vtantur: & qui emunt, tanquam non possidentes. Qui ergo hæc sic habet, quasi nõ habeat, reliquisse videtur. Quãdo enim non præsumit de his, neq; se iactat, sed humiliter incedit, non tantũ habitu, sed & mente, dispensatorem se harũ & ministrum intelligens, omnia sua reliquisse videtur. Hoc enĩ relinqui dicitur, quod à desyderio recedit, & gratiam nõ habet. Si lex & Pro-

XXVIII. Lucæ.16. Lucæ.9. Vide sup. in q.no.testa. nu.60. phetæ vsq; ad Ioãnem, quomodo saluator ad sacerdotes mittit offerri munera pro emundatione. Hoc secutus est Apostolus Paulus, Cũ enim prædicaret, iam non oportere circuncidi quenquã, ipse Timotheũ circũcidit, propter scandalum Iudæorũ. Maluit enim rem superfluam facere, quàm imperitos ex quib⁹ aliqui possint saluari, scãdalo esse. Dominus autẽ prope similiter vt Iudæis quod de illo opinabantur auferret, Dicebãt enim hunc inimicũ traditionis Iudaïcæ, tunc iussit vt leprosus offerret *munera* pro emundatione sua sicut præceptũ erat à Moyse: & subiecit, In testimonium illis: vt hæc res testis esset cõtra illos, quia saluator nõ erat legis inimicus. Factum itaq; est quod iam cessare debuerat. Sed quia solẽt superflua iam nõ nocere, Ideo factum est vt prodesset illis vtiq; qui male opinabãtur, vt satis sibi facerent, quia saluator nõ erat legis inimicus. Si lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem, ex quo

XXIX. Lucæ.16. regnum cœlorum prædicatũ est, ipse est enim inchoator nouæ prædicationis, cur baptismum eius cessauit?

Baptismum Ioannis cœptum non cessauit, sed additum est ei quod deerat. Ioannes enim tãtum baptizauit, non spiritum sanctum credentibus dedit: sicut & ipse de saluatore dicit, Ego baptizo vos in aqua in

Matth.3. Marci.1. Lucæ.24. pœnitentiam, ipse autem vos baptizabit *in spiritu sancto*: Hoc est quod dicit, per me remissio peccatorum. Non tamẽ datur spiritus sanctus vt purificati filij dicãtur, hoc enim saluatori reseruatũ est, vtpote domino, vt filij dei non fierent, nisi accepto à filio dei spiritu sancto. Effectus ergo baptismi Ioãnis, quod tacite operabatur

D E F

Grabatur sine interrogatione,non tamen sine saluatoris mentione vt firmum esset quod agebat, trinitatis est donum, quod dignatio saluatoris ostendit, dans formam triũ nominũ,quæ à primordio sub vnius dei nomine vel persona vnũ opus & indifferens operata sunt, Interpretatio ergo accessit ad baptismũ Ioannis cũ significatione latentis dudũ mysterij,accessit & amplius donũ, vt baptizati accepto spiritu sancto sint filij dei.

XXX. Ioan.1. Supra in q. noui testa. numero.76. Amplificatũ ergo est,non euacuatum. In Euangelio Ioannis,Lex,ait, per Moysen data est,gratia autẽ & veritas per Iesum Christũ facta est.Si ergo per Christum veritas facta est,ante nõ fuit:Si ante nõ fuit,quomodo à deo data lex dicitur,in qua veritas nõ erat?

Videndũ est quid sit,Lex per Moysen data est.Per Moysen autem lex data manifesta habet præcepta, & quid illic nõ erit verũ,Non occides,non fornicaberis, talia & cętera sunt.Sed scripsit & historiam in qua vsq; ad aduentum saluatoris quæ esset veritas manifestata non erat.Cum ergo per Christum manifestatur,cuius

H Exod.3. Gene.17.18. &.26. Exod.17. 1.Cor.10. persona dicat,faciam⁹:& quæ sit quæ faciat,& quis fuerit qui in rubo aut Patriarchis visus sit, & qui in petrã, cum aquã ipse produxit,operatus sit,quia petra,inquit, erat Christus.Fit ergo veritas per Christũ,dum ea quę in dubium veniebant, quid significent intelliguntur.

Itaq; lex per Moysen data reos constituit peccatores, Gratia autẽ promissa in lege adueniens, donatis peccatis peccatores morte priuauit. Ordo ergo fuit primũ legem dare, postea vero misericordiam, quæ tunc fit gratia,dum donat peccata. Ante enim promissio erat, quæ postea fit gratia. Veniet enim,inquit,ex Sion qui Esa.59. secundũ septuaginta. eripiat & auertat impietatem ab Iacob. Hæc promissio per Christũ,facta est gratia,dum donat gratis peccata. Quomodo autem donaret peccata,si non prius legem daret,per quam reis factis venia largiretur? Nam non daret nisi quod sibi debebatur. Deberi autem non poterat, nisi lex præcederet. XXXI. Sabbatũ certe lex est vel pars legis,quomodo ergo non euacuata lex est, dicente Euangelista, Non solum soluebat sabbatum, sed Ioan.5. & patrem suum dicebat deum. Soluit sane sabbatum saluator,sed sine præiudicio dati sabbati,cũ enim sabbati *iam tempus* cessaret, Iudæi autem sabbatũ adhuc manere assererẽt,saluator sabbatis operans, & in

1 firmo lectum suum sabbatis portare præcipiens,secundum sensum Iudæorum sabbatum soluebat. Nam iuxta veri fidem tale est si dicatur quòd iam cessauerat,quale est si dicatur de aliquo qui expræfectus dicẽdus est, & iniuriam passus fuerit,quia præfectura iniuriam passa est. Non ergo sabbatum solutũm est, sed homines qui impudenter sabbati authoritatem vendicabant,delusi sunt cum iam sabbato succedisset noua lex.

XXXII. Ioan.6. Si arbitrio proprio viuimus,cur saluator, Nemo, inquit,venit ad me,nisi pater qui misit me,traxerit eũ. Rom.9. Supra in q. noui testa. numero.79. Et non discordans ab his Apostolus, Neque volentis, inquit,neque currentis,sed miserentis est dei. His vtique perturbari videtur arbitrium liberæ voluntatis. Si enim nemo vadit nisi tractus, non erit illius delictum qui non vadit,quia non est tractus. Et si non qui petit & currit accipit,sed cui vult dat deus,sine culpa erit & crimine qui vult & non obtinet: & ad illum redundat crimen qui petẽtem spernit. Nullo genere ex his arbitrij causa poterit turbari. Si enim dicta ad causam referas qua dicta sunt, scies hinc magis arbitrij liberi firmari sententiam. Cum enim Iudæi studio maleuolentiæ suæ de saluatore dicerent, Nónne hic est filius Ioseph,cuius nos nouimus patrem? Quomodo ergo hic dicit,quia de cœlo descendit? Ad hoc respondit Iesus, Nemo potest venire ad me,nisi pater qui misit me,traxerit eum. Nunc videndum est quomodo trahit pater ipsius saluatoris, Verbũ sumatur, Dicit enim, Opera quæ facio,pater fecit: credite quia ego in patre Ioan.14. & pater in me.Si ergo in filio pater operat, Opera autem sunt quæ inuitant ad fidem:recte dixit,quia nemo venit ad me,nisi quem pater traxerit. Trahit autem, cum operatur per filium.Nam qui sibi vult credi,quomodo tollit liberi arbitrij voluntatem?Et qui incredulum arguit,qua ratione trahit inuitum?Ad Iudęos vtique hoc protulit,qui alium patrem illius, quàm qui est dicebant.Nemo enim saluatori credit,nisi qui patrem illius dicit deum.Apostolus quoq; non vt arbitriũ pulsaret,hæc fatus est quæ nunc præposita sunt: sed vt ostenderet dei esse iustum iudicium,qui falli nõ potest, in danda aut nõ danda misericordia. Est enim qui postulat,& nõ meretur accipere: Alius vero petit & meretur accipere. Hic enim nõ solis verbis sed operibus obsecratur:hic sola lingua,ille corde tribulato: talis enim potest impetrare. Denique quid dictum in lege Esa.29. est?Plebs hæc labiis me honorat,cor autem illorũ longe est à me.Si ergo duo petant, vnus autem ex his accipiat, debet sciri hunc sic postulasse vt dignus esset accipere: quia deus qui iustus est,non dat nisi cui dãdum scit. Vides ergo non arbitrium negatum,sed firmatum. Nam si vna mente, vna operatione, duos audieris postulasse,& vnũ ex his exauditum,alterum despectum:recte & arbitrium non esse,& deum acceptorem personarum putares. Quid est vt cum saluator omnes prope verbo curasset,cæco tamen per lutum de sputo factum oculos reformarit. XXXIII. Ioan.9. Hoc saluator ad cõfusionem illorum fecit, qui creatorem accusant, Quando enim nõ aliter vitium corporis emẽdauit quàm cõditor fecit,authorem operis huius commendauit.Per id enim emendauit,quo erat cõditum. Omne enim quod fit, si lapsum per id quod fuerat factum reformetur,rectum factũ probabitur. Si enĩ saluator per hoc se deũ testatur, quia damna & vitia corporis emendauit,quantomagis deus est qui ipsius corporis inuentor est? Quid est quòd saluator ait, XXXIIII. Ioan.10. Ego sum ianua qui ante me fuerunt, fures sunt & latrones:quod dictum videtur Prophetas pulsare.

M Cõtra Fautũ Manich. li.16.c.12. Quia nemo vadit ad deum patrem,nisi per fidem Christi,idcirco se ianuam dicit saluator regni cœlorũ. *Si ergo ianuæ verbis vtitur*, quid opus erat vt de anterioribus diceret,Quotquot ante me fuerunt: cum nulla quæstio de præteritis verteretur? Sed vtique quasi præsens ianua de præsentibus quæreretur. De Iudæis enim dicit saluator,qui non per fidem sed per iustitiam legis in regnum dei se intrare putabant.Ante saluatorem enim venientes,id est,ante illum stantes, obtrectabant ei *contradicentes, vt etiam alios à fide eius* auerterent.Vnde fures & latrones appellati sunt:Nam eo tempore hæc dicta sunt,quo Pharisæi disceptabant, cum illo qui erat ex cæco illuminatus, cui saluator oculos reddidit,quos natura negauerat,quem volebant à fide saluatoris auertere,dicentes: Non per hanc posse,quia sabbatum violat,sed per iustitiam legis intrare *in regnum dei*. Tunc saluator, *Ego sum,inquit,ianua*, per me si quis introïbit,pascua inueniet: Si quis autem aliunde intrare voluerit,ille fur est & latro. Quomodo hoc ad personam pertinet Prophetarum?Nunquid Prophetæ contra Christi doctrinam per iustitiam legis sine fide deum promereri posse dicebãt,qui Christum

Lucæ.4.

A stum *in carne* scierunt? Hoc ergo de præsentibus dixit,vt quicunque ante ipsum fuerunt, astantes vel sedentes, fures intelligantur & latrones. Seuocantes enim illum qui fuerat cæcus,volebant eum à fide saluatoris auertere,dicentes, Da honorem deo: nos scimus quia hic homo peccator est. Quos ille arguit dicens, A seculo nunquam auditum, quòd aperuerit quis oculos *cæci nati*: nisi hic esset à deo, non poterat facere quicquam.De hoc ergo quia perseuerauit in fide:& de illis qui dixerunt, hæc verba non sunt dæmonium habentis, Nunquid potest dæmonium cæcorum oculos aperire, dixit saluator,Sed non audierunt eos oues: illos vtique quos fures & latrones appellauit.Nam quomodo nõ audierunt Prophetas oues,cum constet scripturis omnes bonos obedisse Prophetis,& malos Pseudoprophetis? XXXV. Ioan.11. Quid est vt admirabilem & incognitam virtutem facturus, Lazarum scilicet à mortuis resuscitaturus, fleret, aut locum vbi positus erat quasi ignarus quæreret. Saluator deus & homo est, ac per hoc duas *vices* egit semper,vt *quia hominis* affectus habet ploret. Sed quia & deus erat, hunc quem

B fleuit resuscitauit. A minimis ergo semper ad maiora venitur, vt quia homo cernebatur, hac reprobaret esse quod videbatur,deum autem se operibus asserebat.

XXXVI. Ioan.17. 1.Ioan.2. Cum saluator dicat, Ego pro eis rogo quos mihi dedisti: non pro mundo rogo. Ioannes Apostolus cõtra,Habemus,inquit, aduocatum apud patrem,deprecatorem pro peccatis nostris, & nõ solum pro nostris, sed pro vniuerso mundo.Hoc contrarium videtur.

Quanuis non longe discrepet sensus, tamen aliud est quod dicit saluator, & aliud quod firmat Apostolus Ioannes. Nam saluator rogat pro discipulis, vt à mali Ioan.17. infestatione tuti præstentur:denique sic dicit, Nõ rogo vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos à malo. Apostolus autem Ioannes aliud genus precationis inducit:Ait nanq;,Habemus aduocatum qui postulat pro 1.Ioan.2. peccatis nostris & totius mundi. Pro Christianis ergo duplici genere postulatur,quia & pro peccatis illorum oratur,& vt tuti à diaboli infestatione præstentur. Pro his autem qui non credunt hæc sola deprecatio est, vt cum pro peccatis suis & perfidia plecti merentur,bonitas & patientia expectet illos, si forte vellent corri-

C gi,Non enim postulatur, vt ignoscantur illis peccata diffidentibus,sed vt dilationem accipiant longam, vt si se emendauerint,dimittantur illis delicta.Hoc ergo XXXVII. Ioan.20. postulat pro illis saluator, quod diximus. Quid est vt saluator dicat Mariæ volenti se tangere causa gaudij,Noli me tangere,Nondum enim ascendi ad patrem:cum legatur à cæteris mulieribꝰ & tactus & adoratus. Indignantis verba sunt dicentis, Noli me tangere. Quanuis enim desideraret saluatorem, aliis tamen resurrectionem eius credentibus, hæc ad monumentum stabat plorans,quam iam gaudere oportue

Ibidem. rat. Audierat enim à Ioanne & Petro Apostolis resurrexisse dominum:Sic enim habes,Et vidit linteamina & sudarium in vnum locum,& credidit, nondũ enim sciebat scripturam, quia oportebat eum à mortuis resurgere. Sed Maria quia non illum videbat resurrexisse,non credebat,Nimius enim amor dubitare illam faciebat. Denique quos diligimus,si incommodum patiantur, non eos euadere credimus: quos autem odimus,si iam prope mortem sint, incredulum nobis est. Mariæ ergo,quoniam obstupuerat & mœrorem patiebatur per amorem, quam oportuerat sequi discipulorũ fidem,primũ se ostendit *dominus*,vt desineret à mœrore, non tamen *sine indignatione*. Hinc audit, Noli D me tangere: Hoc est, carnalem sensum quæris, abstine te,& spiritalia sequere quæ non videntur, Nõdum enim,inquit,ascendi ad patrem. Tale est hoc quale illud beati Ioannis Baptistæ mittẽtis discipulos suos ad Matth.11. Iesum & dicẽtis, Ite dicite, Ioannes Baptista misit nos Lucæ.7. ad te dicens, Tu es qui venturus es, an alium expectamus?Sub sua persona discipulorum suorũ agit causam. Nec enim Ioannes dubitabat,qui dixerat, Ecce agnus Ioan.1. dei,ecce qui tollit peccata mundi:sed vt discipulis suis satisfaceret,mittit illos suis verbis,vt saluatoris ore firmaret, quod ipse de illo docebat, vt post excessum suũ sine dubitatione aliqua discipuli sui Christum sequerentur: Ita & saluator in se Mariam arguit dicẽs,Nondum ascendi ad patrẽ:id est, adhuc cor tuũ humi pressum est,quem si non vides,non credes.Si enim ad deũ cor eleuasset,resurrexisse dominum cum discipulis credidisset. Virtus altissimi sine dubio Christus est, XXXVIII. Quæstionẽ 51.exquęstionibus noui testa.versiculo virtꝰ altissimi,&c. vetera sic prosequuntur. Ad ipsius enim personã pertinet dictum.Hoc signũ enim filij dei,hoc est cum dicitur, *Virtus dei*. Iuxta diuinitatem vero & pater virtus est, & sanctus spiritus virtus est,& trium horũ vna virtus, quia vna substãtia est. Spiritussanctꝰ ergo carnẽ ex virgine fecit saluatori:Virtus altissimi autẽ,id est Christus, obumbrauit eã E veniens in carnem factam à spiritu vt in corpore & anima lateret filij virtus.Latere autem eius,est ad tempus nõ intelligi.Obumbratio autem quid penitus intelligatur cõsyderandum est.Vis autem huius verbi si exprimatur, obumbratio virtutis dei, impertitio aliqua intelligitur,vt dum obumbratur corpus,aliquid sumere ex dei virtute dignoscitur. Hoc autem aliquid totũ est,quia nõ potest *partiri diuinitas*. *Sequitur itaq;*, propterea & quod nascetur ex te sanctum,vocabitur filius Lucæ.1. dei. Quod enim de spiritu sancto natum est, in se habens obumbrationem virtutis dei,quæ est filius dei,sine dubio sanctum natũ est:id est,corpus filij dei.Sancti enim corpus sanctum est.Sanctus ergo filius dei in sancto corpore natus est.Sic etenim de carne Christi dixit Dauid, Nõ dabis sanctum tuum videre corruptionem:vt in corpore sancto ipse significetur. Oritur stella ex Iacob & exurget homo de Israël & cõfrin- XXXIX. Quæstionẽ ex nouo testamẽto numę. 63. ab eo loco Origet duces Moab,& prædabitur omnes filios Seth,& e- F etur stella,&c.sic vetera deduunt. rit Edom hæreditas eius,&c. Hæc ergo prophetia est Balaam,non quia *fuit* Propheta,sed deus causam populi sui egit per illum,non voluntariũ sed inuitum, sicut prophetasse inueniuntur missi à Saül ad Dauid capiẽdum,Et sicut ipse Saül cum dictũ est,Nunquid & Saül inter Prophetas?Hunc enim probare voluit deus quãta sit maiestas dei Iudæorum,qui cum maledicere venerat, conuertit vt bonum illi videretur benedicere populum dei. Nec enim maledictum eius poterat timere,cuius cor habebat in potestate. Hunc ergo Prophetam hanc intimasse collegis suis datur intelligi,qui cum curiosi sint circa astra,videntes stellam incognitam & nimia claritate fulgentem,ita vt solem luce superaret. Videbatur enim per diem, conferentes inter se, animaduerterunt hanc esse stellam quam futuram dixerat Balaam. Quid sibi vult vt Esaias Pro- XL. Hanc aliis & verbis & sententiis reperies supra in quęstionibus ex nouo testamẽto num.74. pheta de Christo dicat,Qui peccatum non fecit. Contra autem Apostolus, Qui peccatum, inquit, nesciebat, peccatum pro nobis fecit. Quantum ad proposita pertinet non solum verba discrepant sed & personæ diuersæ sunt, Fecit enim & non fecit, contrarium est.Sed quia non ab hoc factum intelligitur,qui fecisse negatus est,contrarium dici non potest.Prophetę

enim

G enim dictum ad personam pertinet Christi, Apostoli vero ad personam patris, Deus enim pater reconciliauit sibi mundũ per Christum, & ita factum est vt eum, id est, Christũ faceret peccatum. Hoc est enim fecisse eum peccatũ, dare illum vtero virginali, vt nasceretur homo ex parte carnis factus peccatum, quia caro peccati est hic vtiq;, quoniam sors & cõditio nõ tangebat hominem procreare. Ad hoc igitur natus est, vt hostia pro peccatoribus offerretur. Peccatũ ergo factus dicitur, quia secundũ legem hostia quæ pro peccatis offerebatur, peccatũ nuncupabatur. Similis locus est alius
Gala.3. Apostoli ad Galatas dicentis de saluatore, Factus pro nobis maledictum: Ipse sensus est, Factus est pro nobis peccatum siue maledictum nostra causa à deo patre, qui permisit illum à Iudæis occidi, vt incredulitatis suæ causa abdicarentur à nobis in locum illorũ inductis, sicut dicit saluator, Tolletur à vobis regnũ, & dabitur genti facienti fructũ eius. Nam omne quod permittit deus, facere dicitur: quia si nõ permittat nõ fit.
Matth.21.
Ioan.19. Vnde dicit dominus ad Pilatum, Nõ haberes potestatem in me, nisi data esset tibi desuper, Non ergo inuidens sed permittens dare dicitur potestatem, vt dum mala mens potestatis suę accepit potestatẽ, sit rea: sicut Iudæi qui occidentes saluatorem, fecerũt illum maledictum sine dei iudicio. Crux enim saluatoris maledictum est Iudæorũ. Non enim sicut hostia quæ pro peccatis abluebat offerentem, sed cõtra oblatus saluator, macula & peccatũ sit offerentium. Iustificatio autem illorum qui dissentiunt, vt gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu, Oblatio enim Iudæorum profecit gentibus non diffidentibus à fide Iesu Christi.

XLI. Hanc habes supra ſ quæſtionib⁹ noui te.nu.80. Certe qui filius dei non est, diaboli est: Semper ergo filius est, sed aliquando dei, aliquãdo diaboli. Quid ergo nascimur requirẽdum est, vtrum filij dei, an diaboli, an aliud tertium, si possit admitti. Dominus cum filij Israël sæpe delinquerent educti de Aegypto, iratus nullum illorum in terram promissionis intrare permisit, excepto Caleph & Iesu Naue. Filios autẽ eorum qui nati fuerant in deserto, ipsos dixit intraturos, eò quòd nescirent bonũ aut malum. Nescire autẽ bonum vel malum simplicitas quædã est naturalis, quæ neq; ad bonũ neq; ad malum erudita est: hoc est, ignorantia sine malitia. Sine sensu enim nascimur, sed nostra natura capax est ediscere veritatẽ. Filius autẽ diaboli est, qui natus malis rebus imbutus, iis studet quæ aduersus creatorem sunt, dicens multos esse deos & iis sacrificandũ quasi mundi rectoribus. Hic si respiscat, ad naturalem regressus iustitiã, recipiens fidem Christi, erit filius dei: ac per hoc neque filij dei sunt qui nascuntur, neq; diaboli. Quid enim dicit saluator Iudęis,
Ioan.8. Vos de patre diabolo nati estis, & cõcupiscentias patris vestri vultis facere. Vides ergo operibus & professione filios diaboli procreari. Sicut enim deus instituit genus nostrũ vt sine sensu nasci possimus, tamẽ erudiri ad vtrunq;, vt siue ad bonum, siue ad malum ipsi nobis quodãmodo simus authores, vt lætemur in nobis cum recte agentes remuneramur, aut nobis imputemus si prava sequẽtes pœnis subiiciamur. Ideo iudicio nostro nos dimisit, vt neq; queramur de malis, neq; frustra, sicut & dei filios per fidẽ fieri, de nobis gaudeam⁹ si coronemur. Deus cõditor & author substãtiæ nostræ voluit aliquid nos propriũ nostrũ habere, vt nõ indigne gloriemur de fide, quã habemus in deo. Qui enim potestatis suæ non est, quicquid habuerit alienũ est, vt ne gloriari possit de bonis, nec reus constitui de malis.

Nam non est dubium credentibus, nõ datum esse K
XLII. Vide supra in quæſtionibus noui teſta. q. 93. verſiculo, Nam nõ eſt dubiũ, poſt vetera ſequũtur vt hic. spiritũ, nisi postquã denicta morte clarificatus est dominus. Ante ascensum enim dominus formã discipulis dedit quomodo accipere deberent baptizati spiritũ sanctũ, quod nũc Episcopis custoditur. Triũ ergo officiorũ formæ doni spiritussancti in Apostolos datæ fũt. Prima est quæ generalis est, quæ in Pentecosten data est, nõ solum in Apostolos verũetiam in omnes deci dit spiritussanctus credentes, vt loquerentur magnalia dei linguis diuersis vnius gentis homines. Secũda forma specialis est, Non enim pertinet ad omnes credẽtes, sed ad Episcopos tantum vt baptizatis per manus impositionem dent spiritũsanctum: quæ inter Episcopos potest dici generalis. Tertia forma est, quæ solis Apostolis est cõcessa in signis ac miraculis faciẽdis ad fidei incrementũ. Semina enim sunt fidei virtutes per Apostolos factę, Itaque per ordinem officiorũ spiritussanctus Apostolis datus est, vt primum decideret in eos sicut in cæteros credentes in Pentecosten. Deinde quasi primi sacerdotes aut Episcopi, manus imponentes credentibus darent spiritumsanctũ. Nam prodigia vt fierent per Apostolos, temporis gratia est nõ L personarũ: sed beatificati sunt, quia tempus eos inuenit quo dominus donum suũ effudit super terrã, vt potestatem acciperent, ad exemplum credẽtium, per spiritumsanctũ faciendarum virtutum. Vt autem præsente domino dæmonia pellerent, & virtutes cæteras facerent, Apostolis potestas data est, vt sine inuocatione nominis imperarent dæmoniis aut cæteris ægrorum passionibus, & salutis prosequeretur effectus. Hac scilicet rationis potestate, qua vsi sunt Prophetæ, Helias, Hæliseus, in virtutibus faciendis. Deniq; dicit saluator discipulis suis, Amen amẽ dico vobis, Si quid petieritis à patre in nomine meo, dabit vobis, vsque modo nõ petistis in nomine meo: petite & accipietis. Quoniam ergo sine inuocatione nominis fecerunt virtutes Apostoli sicut supra memorani, non tamen omnino sine nominis potestate. Per id enim quòd ab ipso missi erant: qui dæmonibus & passionibus terrori erat, ipso metu fugabantur dæmonia & infirmitates curabãtur. Itaque nomen domini tacite operabatur. Deniq; Apostolus Petrus dicit Iudæis inter cætera, In nomine Iesu Christi Nazareni, quem vos abnegastis & crucifixistis, M hic astat sanus coram vobis. Nec quidem aliud nomẽ datum est sub cœlo in quo oporteat saluos fieri.

Ioan.14.

XLIII. Fragmentũ quæſtionis 97. ex nouo teſta. à verſicu. Vnde & Apoſtolus, ex veteri ad finem vſque ſic ſequitur. Vnde & Apostolus, Qui proprio, inquit, filio suo non pepercit. Nam patrem & filium vnius esse substantiæ, ipsa nominum ratio docet. Vt enim mysterium quod ratio humana propter suam infirmitatem non capit, possit sciri, nomina sacris rebus aptata sunt congrue, vt per hoc veritas patris & filij possit aliquatenus intelligi. Nihil enim sic Christum dominum de deo esse deum facit aduerti, quàm nomen hoc quod dicitur filius dei, & quia malignitas etiam ipsi nomini vim perfidia sua infert, vt aliter quàm ratio ipsa se habet, nominis ipsius causam interpretetur, addidit, verus filius: vt obstrueret os prauum, & mente peruersum. Denique nemo in hæresim ruit, nisi à nominũ ratione discedens, simplices vero permanentes in ratione nominum catholicæ fidei adhæserunt. Ipsa enim simplicitas non aliter hoc aduertit imperturbata quàm traditũ est. Accidente autem tergiuersatione dum re bene & simpliciter posita cõmouent quæstiones, nõ contenti credere quod sonant verba, indignũ putantes si nõ sibi addãt aut demãt, de traditione præcipitantur.

A præcipitantur. Solicitos enim se faciunt ne deus aliter debeat credi quàm tradidit, Ratio nominum patris & filij inducit ad veritatem vnitatis eorũ. Nec enim potest discrepare alter ab altero, quorũ imago vna sacris scripturis refertur quod etiam ipse filius firmat, cũ dicit,
Ioan.14. Qui me videt, videt & patrem. Si ergo vnum ex iis quis videt, ambos videt, sine dubio pater & filius vnam habent imaginem: quæ non esset vna, nisi substãtiui essent pater & filius: quod quidem nõ est ambiguum circa notitiã humanam. De vero enim filio quid aliud poterit iudicari, quàm vt vnitas eorum ipsa nominũ proprietate nascentis & generantis firmetur? Quis enim aliud generet quàm ipse est? Si enim filius tantum diceretur, & non adiiceretur ad intellectum quia verus est,
1.Ioan.15. testante istud Apostolo Ioanne, qui ait, Sumus in vero filio Iesu Christo, qui est verus & vita æterna. Et Apostolo Paulo similiter prædicante, Qui proprio, inquit, filio suo non pepercit: posset de nudo nomine filij dubitari. Nam cum addat verum hũc esse filium dei, quid est quòd ab hac voce & sensus recedãt, ipsi sibi propria immittant. Confingunt enim sibi & persuasione quadã opinionis peruersæ aliud debere credi asserunt, quàm
B ratio fidei cõtinet, quasi plus dent deo quàm ipse de se voluit credi. Si enim adiectum non fuisset, vere, posset dubitari. Diceretur enim similis esse patri propter hoc quod ait, Qui me videt, videt & patrẽ: vt sicut lac & gypsum quantum ad colorem pertinet simile est, quãtum ad naturam, longe dissimile. Sic & id quod dictum est, Qui me videt, videt & patrẽ: possit videri. Sed quia veri filij dei verba sunt, non debet aliud ad intellectũ admitti, quàm vt ideo hoc videatur dixisse, quia vnũ sunt
Matth.19. natura pater & filius, hoc est, in nullo discrepare alterũ ab altero. Nã si Saluator de viro & muliere propterea q⁹ vna amborum substantia est, ait, Iam enim non sunt duo, in vna carne: quantomagis pater & filius nõ sunt duo dicẽdi iuxta substantiam. Ne autem scissa, vel diuisa aut certe dispares, dissimilis eorum substantia dinoscatur? Denique Paulus Apostolus vnitatem substantiæ eorum firmãs dicit, Qui non rapinã arbitratus est esse se parẽ deo, Paritas ergo vnde erit hæc nisi de vnitate substãtiæ? Hinc ambo vnius sunt imaginis. Si ergo Apostolus ait, Nõ rapinam arbitratus est esse se parem deo, verum se dei filiũ demonstrauit. Deo enim par esse nõ
C poterat, nisi esset de ipso. Pares enim ij sunt qui aut ambo veri sunt, aut ambo falsi. Nec enim parilitatem recipit, cœptum & æternum, aut vnitatẽ. Vnum enim se esse dicendo Christus cũ patre, parem se deo fecit. Non solum enim, inquit, soluebat sabbatum, sed & patrem proIoan.5. prium deum sibi dicebat, æqualẽ se faciens deo: hoc est, patri. Nonne manifestum est æqualitatem hanc de proprietate natiuitatis descendere? Propriũ enim se, id est, verum dicens dei filiũ, æqualem se faciebat deo: hoc est
Ioan.14. Ioan.5. vnde dicit, Qui me videt, videt & patrem: per id quod consubstãtiui sunt, qui vnum videt, ambos videt. Sicut enim habet pater vitam in semetipso, ita & dedit filio habere vitam: hoc est, æqualem sibi pater genuit filium, & omia quæ patris sunt, filij sunt: & quæ sunt filij, patris sunt: & nemo potest quicquam rapere de manu patris, neque de manu filij. Et subiecit, Ego & pater vnum sumus. Et, verba, inquit, quæ loquor vobis, à meipso non loquor: pater autem manens in me ipse loquitur, & opera quæ facio ipse facit, credite mihi quòd ego in patre & pater in me: alioquin propter opera ipsa credite, Quia enim generatio nõ à semetipsa est, sed ab eo qui genuit, idcirco quicquid facit, factum dicit patris sui.

Hæc omnia illud firmet, quia ideo verus dicitur filius D dei Christus, vt de ipso natus credatur. Cum sal- XLIIII. Roma.1. uatorem natum profiteamur, quid est vt Apostolus factum eum dicat ex semine Dauid: cum aliud sit fieri, aliud nasci. Quanquam hoc loco possit factura natiuitatis intelligi. Factura enim à generatione distat quidem. Sed in aliis causis non nisi carnis & corporis ver titur ratio. Apostolus tamen non sine causa taliter verGalat.4. bis locutus est, quia & in alio loco, Factũ, inquit, ex muliere. Aliquid ergo significauit hoc dicto. Quoniam enim sine humano semine concreta caro domini est in vtero virginis, & corp⁹ effecta, sed effectu & virtute sancti spiritus: ideo sic locutus est Apostolus, Aliud est enim semine admixto sanguinem coagulare, & generare, & aliud nõ permixtione, sed virtute procreare. Ideo factum potius dixit quàm genitum. Si ex semine XLV. 2.Timo.2. Dauid Christus dei factus est filius secundum carnem: hoc est natus iam filius dei est in vtroque, quia sancti- Matth.3. Pſalm.2. Hebrg.5. ficatus natus est: quomodo ergo postquam baptizatus est, dictum ei à deo est, Tu es filius meus, ego hodie genui te? Christus filius dei secundum spiritum ex æterno est, iuxta carnem autem dei filius ex semine Da E uid est ex natiuitate. Nõ per baptismum factus, quia de spiritu sancto natus purificatum corpus habuit. In baptismo autem ideo audit, filius meus es tu, ego hodie genui te: vt ostẽderet per mysterium baptismatis filios dei fieri. Denique spiritu descendente & manente in se audit hæc verba, quia ante acceptum spiritumsanctum non sunt filij dei. Audit ergo non sibi, sed nobis, vt in illo disceremus quomodo filij dei esse possemus. Non enim sibi baptizatus est sed nobis: quomodo alio loco ipse dominus ait, Non propter me venit hæc vox, sed propter vos vt credatis: ita & hoc factum est vt forma nobis fieret. Apostolus legem datam à Moyse, & XLVI. Roma.7. Roma.4. sanctam, & iustam, & bonam, & spiritalem appellat. Alibi dicit, Lex enim iram operatur: & vbi non est lex, nec præuaricatio. Sine enim his esse securitas est.

Ipsa dicta conferens, satis tibi debueras facere. Nam sic solent dubij facere quæstiones, vt vnius dicta, & quem fas non est reprehendere, pugnantia & inimica quærantur. Si enim Apostolus legem sanctam & iustam & bonam & spiritalẽ vocat, vir omni laude præcipuus, & vndiq; veritate munitus: sufficeret hoc ad fidem, & de hoc quod videtur in verbis contrarium, sine F obstinatione & inuidentia quęrendum erat. Propositio enim hęc impunitatẽ peccandi vult. Nã Apostolus vtique cũ legem fidei pro tẽporis merito & gratia præferret apud Romanos, qui sub fide Christi in legẽ fuerant inducti. In legẽ dico, nõ eam quę naturalis est. Nã vtiq; in legẽ erant Romani quã de Athenis decẽ viri missi, & post alij duo attulerunt quę in duabus tabulis scripta est, quæ in Capitolio obrutę sunt, sed eam quę factorum appellatur, vt circunciderentur, sabbatum obseruarent, neomenias, discernerent escas, circa mũdanda vasa essent soliciti, & cętera quæ cõtinentur in lege huiusmodi. Hãc ergo legem dicit iram operari, propterea enim irato deo addita sunt hęc vt oneri essent phidiæ Iudęorum. De tantis enim necesse esse vt aliquid prætereat. Vnde Apostolus Petrus, Quid, inquit, imponitis iugum Acto.15. super ceruicem fratrum, quod neque patres nostri neque nos potuimus portare? Deniq; dicit deus per Hieremiam Prophetam, Dedi illis præcepta nõ bona. Post Ezech.20. enim offensiones multas & tentationes in deum & cõtumelias factas Moysi & detractiones de deo, hęc data sunt, quæ obseruarent, vt premeretur dura ceruix eorũ,

G & quocunque se conuerterent,legem haberent,vt nullum eis esset refrigerium. Vt ergo ab hac illos lege tolleret Apostolus,ait,Non est lex nec præuaricatio:vt securi per cõpendiũ possint deo seruire spiritaliter,quia, inquit,legem Iudæorum seruãtes,necesse est vt præuaricetis.Tãta enim sunt præcepta,quæ impleri impossibile est:Nã quomodo de ista lege diceret,quę naturalis est:Nã Moyses ideo scripsit,vt authoritatẽ illius firmaret,non quia ante nõ erat, cum legamus vindicatũ esse ante Moysen, Sed vt exponeret Romanis nõ debere viuere iam sub lege, quos sub lege agere expediebat. Nec
Roma.13. aliter enim posset seruari iustitia.Denique dicit ad eos. Vis non timere potestatem,bonum fac:Et,Qui cõtemnunt,ipsi sibi damnationem acquirũt. Spiritalem ergo hãc legem dicit, quam & sanctam,& iustam,& bonam ostendit.Hęc est quam naturalem diximus,quę prohibet peccare. Dux est enim bonæ vitæ, huic addita lege fidei perfectum hominem facit. Nam quia cõmuni nomine nuncupatur lex hæc quam naturalem dixi,& illa quæ factorum lex dicitur contra legem loqui videtur
Roma.7. Apostolus,Sed ne hanc inanire videretur,sine qua vita hęc gubernari non potest,dicit,Scimus quia lex spi-
H ritalis est, vt illam quam inanit, lex sabbati & circũcisionis & escarum,& neomeniarum sciretur . Illa enim idcirco spiritalis dicitur,quia omnia punit peccata.

XLVII. Vide infra numero. 61. Quomodo liberi &c. Roma.8. Qua ratione sapientia carnis inimica est deo.Vel quæ est ipsa sapientia quæ legi dei non est subiecta.

Nõ discrepat sensu quæstio hæc à superiore. Nam carnem dicendo quid significet, declaratum est. Vnde quæ sit eius sapientia facile possit dignosci. Diximus ergo elementa omnia carnem appellari,id est visibilium substantias,quorum ratio talis est,vt nihil æstimẽt posse fieri sine commixtione spirituali & simplici,potentiæ rationem horrentis ad fatuam iudicãtes . Hi enim qui de spiritalibus diffidentes, carnalia sequuntur, nihil aliud sapiunt ac putant verum quàm ratio continet elementorum, vt neque virginem peperisse, neque carnis credant resurrectionem:quia hoc ratio carnis,id est.elementorum,non recipit.Omnia enim quæ gignuntur in tẽpore,permixtione operante generantur: & emortua & resoluta corpora nõ posse rursus reddi ad vitam, quia vnumquodque elementum permixtione discreta reuertitur in propriam naturam.His modis inflati,negant futurum vel factum quod credimus , Ac per hoc
I assueratio illorum inimica est deo, dum stultũ & inane putat quod fecit & facturum se promisit deus.

XLVIII. 1.Corin.2. Marci.1. Supra in.q. noui testa. nume.66. Acto.5. Apostolus dicit de principibus & potestatibus huius seculi,Quòd si cognouissent,nunquam dominũ maiestatis crucifixissent . Econtra Marcus Euangelista de dæmonibus ait,Sciebant enim ipsum esse. Si dæmones sciebant, quomodo potestates ignorabant? Quibusdam videtur principes & potestates huius seculi Iudæorum maiores & principes dixisse , qui iuxta Petri Apostoli dicta,ignorauerunt quid mali fecerunt.Ait enim,Scio fratres quia per ignorantiã gessistis hoc malum sicut & principes vestri.Iudæorũ principes hi fuerunt non tamen huius seculi principes dici potuerunt: quippe cum in potestate redacti fuerant Romanorum, profitentes se non habere regem nisi Cæsarem. Hi autem sunt principes isti,quos alio loco significat Apostolus, dicens, Nõ est nobis colluctatio aduersus carnem, sed aduersus huius mũdi principes, & tenebrarum harum rectores . Si ergo hi sunt principes qui nescientes dominum maiestatis Christum esse, crucifixerũt, quomodo à dæmonibus potuit sciri? Non illũ aliter scierũt dæmones quàm sciebant principes huius seculi . Scie- K
bant enim ipsum esse qui promissus erat in lege per signa prophetiæ, non tamen mysteriũ eius, quo filius dei erat ex ęterno,sciebant,neque sacramẽtum incarnationis. Quem spiritũ Apostolus saluandum asserit,cum XLIX. dicit ,Tradidi huiusmodi hominem Satanæ in interi- 1.Corin.5.
tum carnis &c. Interitus carnis est cũ quis voluptatibus & desideriis carnalib⁹ deditus,gehennã sibi procurat.Interitum enim ex opere carnis acquirit. Ex his enim totus fit carnalis,quia sicut secundũ legem viuens totus homo spiritalis efficitur, vt etiam caro hoc dicatur quod anima, ita si secũdum desideriũ mundi & voluptates libidinum viuat,totus homo fit caro, proficiẽs in interitum carnis:id est, vt sicut caro propterea quòd fluxa & corruptibilis & mortalis est, amissa anima deformatur, caruit figura, defluit in interitum, interit enim cum vigorem omniũ membrorum amittit , sic & anima de tali corpore deformata est in eius vigore,despecta erat in pœna cũ carne in qua se vitiis maculauit, vt nullus profectus sit carni per animã,sed interitũ habeat anima per carnem,quia nõ corpus gubernauit spiritaliter,cum regina data sit carni,sed ipsa ducit opera
L carnalia. Talem igitur hominem cum Ecclesia abiicit, spiritum habet saluum,sanctum scilicet qui Ecclesiæ curator est, quia si passi fuerint talem inter se habere,quẽ vxorem patris habentem non potuit lege imposita pellere, contaminat omnes, & sanctus spiritus recedit, & Ecclesia,quia fuit pollicitus ante, habebit saluum spiritum Ecclesiæ . Quod enim admittitur non est saluum, & in die domini nudi ab spiritu inuenti,inter filios dei computari non potuerũt.Spiritus etenim testimonium perhibet quòd sumus filij dei.hęc Apostolus ad plebem loquitur, quia adhuc Episcopi ecclesiis non erant locis omnibus ordinati . Ideo plebem iubet facere quod facturus esset si illi creatus fuisset Episcopus,vt conspirantes in vnum eiicerent illum de cœtu suo ne consentire viderentur operibus eius.Quia qui non arguit eum quẽ potest,sed recipit quasi non errantem,delinquendi illi fomitem præstat,qua causa contaminatur, & ipse fugans à se ipsum factum . Ad Thessalonicenses nanque 1.Thes.5.
simili modo inter cætera dicit , Integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in aduentu domini nostri seruet. Ipse sensus est,hoc est enim saluũ esse quod integrũ.Nam dicit rex ad Danielẽ, Saluáne sunt signa? Danielis.14
Et Daniel respondit,Salua rex: id est,integra, vt nobis M
sit integer spiritus,cũ non nos deserit. Quos enim spiritus deserit, iam non erunt integri in causa regenerationis,quia non habent eum per quem filij dei vocabũtur. Nec hoc est cõtrarium,si spiritumsanctũ dicamus, nobis peccãtibus nos deserere & integrũ non esse. Tũc enim integer non est,quia datur nobis vt dux & rector noster sit,quasi caput nostrum,& nos velut mẽbra eius. Cum autem aduersum aliquid facimus, nõ ille nos,sed nos illum videmur deserere , & tunc ille videtur integer non esse,cum nos amittit. Hoc enim verum ac manifestum est,quia non ille se à nobis auertit,sed nos ab illo cum peccamus: Et ad Colossenses inter cætera ait, Coloss.1.
Ex quo omne corpus subministratum & productũ crescit in incrementũ domini:Quod iuxta sonum verborum si accipiã,non cõuenit.Nec enim deus aliquid debet,vt cremẽtum faciat per nos:Sed nos dum reuertimur ad authorem vitæ nostræ & confitemur illũ,acquirẽs nos ad salutem cremẽtum fecit in nobis diuinitas,ideo in eis qui recedunt, detrimentum est,Host est ergo integrum nõ esse,quod est & detrimẽtum facere.

Cum

A Cum multa peccata in corpus admitti videantur , Omnis enim qui sibi ex quacunque parte corporis
L. vim intulerit, in corpus vtique suum peccat, Est enim qui se abscidit , est qui laqueo vitam finit , est qui ferrum in se iniecit:quare Apostolus,omne,inquit,peccatum quodcunque fecerit homo,extra corpus est, qui au
1.Corint.6. tem fornicatur ,in corpus suum peccat? Imperitum putas fuisse Apostolũ, aut vim dicti explanari desideras? Nam Apostolus corpus dicens, nõ singularem hominem significauit , sed simul comprehendit & fœminam,quia portio viri est mulier,Nam omnia supradicta facinora quæ violenter in se vnusquisque admittit,non totum maculãt corpus, singularis enim peccat, ac per hoc solus fiet reus.In fornicatione autem totum polluitur corpus, quia cõsensus contaminationis & virum tenet & fœminam , ideo graue delictum esse fornicationem. Pessime enim peccatur cum quis facinori suo socium quærit ad perditionem.Si enim vt bene viuens etiam pro eo præmium accipiet,quem lucrum fecit,& malus non tantum in se,sed & in illo fit reus quẽ
B participem voluit habere dãnationis,quantomagis qui fornicatur , quem constat vno delicto seipsum bis quodãmodo contaminare.Si enim in carnem quæ ex se est peccat,bis vtique seipsum adulterat.Si quis autem quęstionem hanc transfigurare se putat,vt aut ad Ecclesiã, aut ad corpus Christi dictum hoc aptet,non stabit.Improprie enim dicetur, & Nouatiano similis erit, qui vt causam furoris sui pronunciat eum qui fornicatur nõ in corpus suũ peccare asserẽs,sed in Christi,quia Christiani membra & corpus Christi sunt:vt fornicatio hoc sit quod sacrilegium,vt talis in Christum dicatur peccare , sicut qui negat Christum, quod quidem infirmũ est & fragile,quia ex quauis parte hæret in laqueum & nõ euadit.Si enim qui fornicatur in corpus Christi pec cat, cætera peccata non erunt in Christum admissa: vt si Christianus fratrem occidat,aut sacrificet idolis,vel aliud genus peccati admittat , quia omne peccatum nõ est extra corpus , sed quodcunque fuerit, in Christum admittitur. Qui furatur aut periurat,& qui mẽtitur,aut qui percutit fratrẽ,aut aliud tale admittit,in Christum vel in spiritumsanctũ dicitur peccare , quod valde absurdum est,& tamen Apostolus Ecclesiæ membra corpus Christi appellat,ita vt nos inuicem simus membra.
C Quomodo ergo qui fornicatur in suum corpus peccat, & non magis in Christi? quia secundum Ecclesiæ mysterium non nostrum corpus dicimur , sed Christi, & hoc à longa causa est , quia fornicatur , ideo in corpus suum peccat , quoniam totus Adam contaminatur.

LI. 1.Corin.9. Cur Apostolus omnibus omnia se factum dixit, quod factum adulatoris videtur & hypocritæ. Adulator ille est qui ideo dat consensum ne offendat eum quem optat habere propicium. Qui enim propter scandalum aliquid facit,quod nõ quidem periculosum,sed superfluum sit, saluti studet illius quem scandalum pati non vult. Cum circuncidit Timotheum propter Iudæos, & purificatus intrauit in templum , talem se vtique prębtitit,ne illi quia ęmuli erant traditionis paternæ scandalum passi aut occiderent illum , aut religionem nostram sibi inimicam putarent. Minus ergo admittere voluit,vt plus possit lucrari.Grauiter enim potuerant peccare, si non Iudæum se feciſſet ad horã,subiecit ergo se vt illis prodesset . His autem qui sub lege sunt,id est,Samaritanis,hac ratione consensit,qua constat illos libros Moysi recte confiteri esse à deo,& circuncisionem & sabbata à deo data.Ex his autem osten-

debat illis Christum quem sperabant hunc esse quem D
prædicabat,Sic enim habes, dicente Samaritide ad dominum, Scio quia Messias venit: cum ergo venerit,ille annunciabit nobis omnia . Iuxta ergo hunc sensum Ioan.4.
persequebatur verba librorum Moysi qui dixit , Quia Deute.18.
Prophetã vobis suscitabit dominus deus vester de fratribus vestris.His autem qui sine lege sunt, ex hac parte assensit, quia mundum dicũt factum à deo & hominum genus.Ait enim, sicut quidam ex vobis dixerunt, Acto.17.
Huius etenim genus sumus. Sic ergo factus est omnibus omnia , vt saluti eorum proficeret. Quid est LII.
quòd dicit Apostolus , Tentatio vos non apprehendat 1.Corin.10.
nisi humana: quasi optet hanc fieri. Et quæ est hæc hu- Supra in mixtis.
mana tentatio,Nam per hanc ostendit esse & diuinam num.99.
tentationem.Discernendæ ergo sunt & quæ sint ostendit. Omnis quæstio vt dilucidari possit ad originem reuocanda est . Apostolus autem cum Iudæorum perfidia quæreretur , & quem deum in solitudine tentauerunt. Vnde dicit, Neque tentemus Christum,sicut 1. Corin.10.
quidam tentauerũt.Dum ergo hæc memoraret,& quid propter ista mala passi sunt ,ad terrorem incutiendum exponeret,vt ipso nos exemplo malitiæ vel tentationis quæ in domino fit reuocaret. Diuina itaque ten- Vacat hic.
tatio est,si sub lege dei agens ex alia parte aut ab idolis E
auxilium petat diffidens de deo:ideo hoc Apostolus cauendum monet.Vt autem humana tentatio nos teneat, exhortatur : quia humana tentatio est in dei causa desperare de homine, & promptum esse in fide dei. Tentatio enim hæc diffidentia intelligitur vt de promissis & spebus dei non diffidant. De humanis,quia in omni errore seductionis humana tẽtatio est,quæ infesta immundis rationibus dei lege subsistet , desperans de repromissis eius.Habes ergo manifestatum quæ sit in deũ tentatio,& quæ est humana tentatio,quam fastidire nõ debemus,si fidei participes sumus. Quid est quod LIII.
dicit Apostolus,Nemo potest dicere,dominus Iesus,ni 1. Corin.12.
si in spiritusancto . Ergo Fotinus , qui negat Christum deum,potest dominum nostrum Iesum Christũ in spiritusancto fateri?& Marcion & Manichæus,qui negant Christum in carne venisse , hi in spiritusancto possunt dicere,dominũ Iesum Christum:vel meretrices & spurci, cum spiritusanctus non habitet in corpore subdito peccatis , & in maleuolam animam non intret sapientia. Veritas non ex persona probatur vel impro- Sapien.1.
batur, Quicquid enim bene & verũ dicitur, sine dubio F
in spiritusancto dicitur.Nõ ergo si quis in aliis reus est, & in hoc illi præscribi debet,quo verũ loquitur,nec illi tamen præscribitur,sed Christo domino cõtradicitur, Qui enim negat istum verum dicere,Christo iniuriam facit.Si autem verũ dicitur, negetur quod verum est in spiritusancto dici,quod & Christus admittit, Nemo enim bonorum vera de se dicẽtem arguit. Nec enim ex reuelatione edisc̃itur,quod per traditionẽ disc̃itur,nemo verum dicẽs poterit improbari. Apostolus di LIIII.
cit,Christũ pro omnibus mortuũ esse. Sic enim ait,Er- 2.Corint.5. Mat.20.
go omnes mortui sunt,& pro omnib⁹ mortuus est. Ipse vero dominus ait,Venit filius hominis dare animã suã redemptionẽ pro multis.Hoc modo contrariũ. Verba quidem diuersa sunt,sed vnus est sensus. Quomodo iterum verba eadem diuersum habent sensum : vtputa, Omne quod non est ex fide peccatũ est.Et lex ait,Non Roma.14.
est ex fide, nec tamẽ peccatum est.Hos ergo quos multos dixit Saluator, ipsos Apostolus omnes significauit. Multi enim sunt , quia maxima pars ex omni populo & gente credita est saluatori . Istos Apostolus creden-

G tes omnes nuncupauit. Sic enim inter cætera ait, Pro omnibus mortuus est. His vtique qui crediderũt & credituri sunt. Est etiam & pro ipsis mortuus, qui credere nolunt, Sed dum illi beneficium non recipiunt, nolunt pro se mortuum esse Christum, ac per hoc non videtur mortuus pro his quibus nihil profuit, sed magis officit. Pro his autem rite mortuus dicitur, quibus acquisita victoria est, qui intelligentes mysterium, deo gratias referunt, per Christum dominum nostrum.

2.Corin.5.

LV. Gal.2.

Cur Apostolus Paulus Petrum coapostolum suum reprehendit, quòd timens eos qui erant ex circuncisione, subtrahebat se à gentilibus, cum & ipse timens eos qui erãt ex circuncisione, accipiens circuncidit Timotheum quod fieri prohibebat: & ipse ergo reprehendendus est.

Acto.16.

Incredibile est tantum Apostolum in eo alterum reprehẽdisse in quo se sciret succubuisse. Hoc à tam magno viro factum, non est fas credere, quia iis competit qui carnaliter viuunt. Caret itaque Apostoli Pauli factum reprehensione. Cum enim prædicaret non circuncidi, volens autem Timotheum secum assumere, qui cum esset natus matre Iudæa, patre autem Græco, H & hoc Iudæis esset scandalum vt ex Iudæa natum incircuncisum assumeret, tulit subiectioni esse ad horam, & accipiens circuncidit eum. Rem ergo superfluã fecit permittente eo qui passus est. Quia enim erat ex matre Iudęa, eruditus ab infantia in synagoga literis sacris, id est, voluminibus Hebræorum, permisit circuncidi se vt Iudæis scandalum tolleret, quia zelum habebant generis sui. Denique cum Titus, inquit, esset Græcus, non est compulsus circuncidi, Timotheum autem, quia de matre Iudæa erat, sicut dixi, non sunt passi Iudæi assumi inter doctores incircuncisum. Ad hoc illum assumpsit Apostolus vt eum Episcopum ordinaret, sicut fecit. Eruditus enim propheticis literis, ad asserendum Christum idoneus magister inuentus est. Apostolus enim Petrus non esset reprehensus, si se more Iudæorum à gentilibus segregasset, ne illis scandalo esset. Sed hoc reprehẽsum est in Apostolo Petro, quòd cum ante credentibus Græcis gentiliter viueret, aduenientibus ab Iacobo Iudæis, timore subiectus ex gentilibus credentibus iudaizare debere docebat, Hinc audit, Si tu cum sis Iudæus gentiliter viuis, quomodo cogis gen- I tes iudaizare. Dubitare enim fecerat de Euangelica disciplina, quod crimen est, dum quæ ædificauerat, destruebat. Ideo simulationem hanc vocat Apostolus Paulus, quem constat si circuncidisset Timotheum, vt non taceret rem se superfluam propter illorum scandalum facere, & ideo secedere, propter quod matrem haberet Iudæam, nec enim Iudæi insisterent, nisi inuenta occasione matris Iudææ, quia hoc minime possent improbare gentilibus, nec habere facile de his scãdalum, qui non essent de genere Israël. Non ergo simulatione hoc fecit, sed violentia. Supradicta enim causa simulationem habuit non minimam. Nam multi reprehensi sunt in hac causa ita vt aliqui Iudæorum & Barnabas consentirent huic simulationi.

LVI. Gal.2. Supra in q. noui testa. nume. 81.

Apostolus ait, Nos natura Iudæi. De Iudæis ergo Iudæos nasci ostendit. Denique in eremo, qui nati sunt, non circuncisi Iudæi erant, Non ergo circuncisio Iudæum facit, sed natiuitas sub dei creatoris deuotione progenita. Si ergo de Iudæis Iudæi nascuntur, & de Paganis Pagani nascuntur, etiam de Christianis Christiani nascuntur.

Non omne quod nascitur, hoc est quod & vnde nascitur. Nam & aurum de terra nascitur, & non tamen terra est, & gemmæ & alia multa. Nam & de ligno esca nascitur, & de ouo pullus. Et hac causa de Pa- K ganis Pagani nascuntur, quia omnis Paganus in ignorantia est, & qui nascitur de eo sine sensu vtique est, ignorans siue bonum siue malum: ambo ergo ignorantes sunt, Sed hoc interest inter eos, quia qui generat Paganus sine dubio blasphemus est & quasi prophanus. Infans autem natus nescit blasphemare, sicut & nescit benedicere, Paganus tamen est, quia sine sensu est, neque suum habens meritum, neque alterius. De Iudæo autem idcirco Iudæus nascitur, quia sub creatoris deuotione generatur, sicut dixit Adam de Caïn, Procreaui hominem per deũ: quia sicut Pagani indeuoti creatori, dæmoni gratias agunt in omnibus quæ agunt, ita & Iudæi deo creatori supplices, licet imperfecte, laudant eum in omni actu suo. Hoc modo etiam de Iudæo Iudæus nascitur, Christianus quia ipse qui generat, non natus, sed factus est Christianus: idcirco & istum qui nascitur, fieri oportet vt sit. Sed dicitur econtra, Si factus vtique est qui generat, hoc debet generare quod ipse est, vt iam accepta dignitas traducem faciat: sicut & in Iudæis, quia Abraham de Pagano dei cultor factus est, & ex eo origo Iudæorum, sicut & facti senatores, iam senatores generant. Sed se- L natorum dignitas non apud deum meritum habet, neque ipsa natura, id est, substantia consequitur beneficium, sed in sola fama & sermone dignitas vertitur, ac per hoc currit sermo per traducem carnis, nihil aliud præstans quàm opinionem mundanæ dignitatis. Quare autẽ de Iudęo Iudęus nascitur, iam dictum est: Christianus autem cum boni dignitas naturæ ipsi accedit, vt substantia hominis qua constat beneficium consequatur, vt non opinio sola, sed & res sit in effectu apud deum. Denique accepta remissione peccatorum, purificatur totus homo, ita vt & filius à deo adoptetur. Quamobrem omnes natos renasci oportet, quia misericordia dei singulis donat gratiam. Nec enim alter alteri potest remissionẽ accipere. Anima enim quæ nascitur in corpore, vel cum corpore, subdita morti inuentæ ab Adam, nisi signum acceperit euictæ mortis, tartarum inferni non euadit. Vnusquisq; enim sibi accepit beneficium, non & ei qui nondum est. Si enim factus Christianus immortalis iam esset, recte natus de illo hoc esset quod & genitor. Nam qui fiunt Christiani, signum accipiunt ne à morte secunda teneantur, non tamen mortem præsentem, quam adinuenit, eua- M dunt. Infantes autem propterea baptizantur, cum sint innocentes, vt anima rudis nata in corpore, signum habeat mortis euictæ, ne possit ab ea teneri. Hoc signum Abraham non habuit, neque Prophetæ, quia tempus illos non inuenit: Reseruatum est autem filio dei, qui veniens vinceret mortem, & hanc gratiam credentibus largiretur. Hinc est vnde dominus ait Iudęis, Abraham pater vester cupiuit vt videret diem meum, & vidit & gauisus est. Sciens enim Abraham Christum ad liberationem humani generis repromissum, Semper enim necesse erat ortum eius in inferis positos expectare, quem vbi in spiritu natum esse vidit, gauisus est, certus quòd in breui de inferno ereptus induceretur in cœlos. Quomodo ergo de Christianis nasci deberent Christiani, quando qui non crediderit, aut non fuerit baptizatus non erit Christianus?

Genes.4.

Ioan.8.

LVII. Galat.3.

Quid opus erat vt Galatas arguẽs Apostolus hoc interponeret. Galatis enim post Euangelium ad legem confugientibus inter cætera ait, Mediator autem vnius non est. Deus autem vnus est: quasi Galatę vnum deum negarent.

A negarent. Quippe cum hac ratione in lege fuissent, vt vnum deum & singularem crederent, Christum autem ministrum tantũ ex prædestinatione venisse ad dispensandum donum gratiæ dei. Manifestum sic inductos Galatas in legem fuisse vt & Christum profiterentur, sed non sicut dignum est, sed more Fotini, vt quia vnum deum lex prædicat, contra legem sit si Christus deus dicatur. Hoc commentum Iudæorum est, qui magnalibus virtutum victi crediderũt post crucem Christi, ita vt profitẽtes Christum, legem tamen seruarent, quasi non esset spes in Christo ponenda. Hi sunt quos Apostolus falsos fratres appellat. Isti ergo post Apostolorum traditionem Galatarum sensum corruperant, ita vt Iudęos eos facerent sub nomine saluatoris. Hinc Apostolus Christum dicit venisse arbitrum circuncisionis, & præputij, sicut dicit ad Ephesios, In vno nouo homine faciens pacem. Si ergo arbiter venit Christus, arbiter autem sic facit pacem inter duos vt nouam regulam ponat, auferens ambobus professiones reconciliat eos, vt eius sententiam secuti, amittant discordiam pristinam. Iudæo enim circuncisionem indicante, & gentili præputium, discordia fit. Cum vero hoc ambobus B aufertur, fit pax. Si igitur sic se hæc habent, quomodo vos, inquit, Galatę Iudæi facti Christi arbitrium corrũpitis? Ideo dixit illis, Euacuati estis à Christo. Ius enim reconciliationis quod inter eos constituerat spernentes, ad pristinum Iudæorum sensum conuersi sunt, accusantes tam se quàm reconciliatorẽ. Omne enim quod displicet, accusatur. Et quoniam hæc res Galatas ad legem cõuerti coëgerat, vt vnum deum sine mysterio faterentur, quasi legi esset inimicum, si Christus deus diceretur, dicit, arbiter, hoc est mediator vnius non est, sed duorum vtique: Vos autem conuersi ad legem, arbitrum recusastis, deus tamen vnus est. Non dicit sic se Christum deum prædicare vt alterũ deum faceret, aut duos profiteretur, sed vnum esse deum, sicut & in lege dictum est, quia Christus cum de deo deus prędicatur, non ad alterum proficit deum: quia qui de deo est, non se permittit alterum deum dici. Siue enim deus, siue quod de deo est, vnus est deus. Nihil enim vtique distat inter deum & quod de deo est. Est enim alter. Ipse enim alter, propter personam qua filius nuncupatur: ipse vero, propter vnitatem substantiæ: ne reprehensi- C bile videatur quia personam dixi. Solẽt enim hoc quidam abnuere, sed Apostolum sequamur qui ait, Nam quod donaui, si quid donaui, propter vos, in personam Christi.

Gal.2.

2. Corin.11.

Ephes.2.

2. Corint.2.

LVIII. Gal.3. 1. Timo.1. Supra in q. noui testa. numero. 83.

Si per Christum salus & vera & perfecta cognitio, cur non ante venit vt anteriores nostri qui in ignorantia fuerunt addiscerent veritatem. Deniq; post aduentum Christi multi salui facti sunt magis quàm prius: Vnde si ante venisset, multo plures saluati fuissent. Si ergo ita est, reprehensibile videtur. Si ei cui necessitas imminet, ante subueniatur, erit quidem gratus, non valde tamen poterit scire quid sibi præstitum est. Si autem in ipsa necessitate polito auxilium feras, sciet quale beneficium consecutus sit. De tribulatione enim ereptus plus gratias agit, quomodo si esurienti offeras panem. Si autem offeras non esurienti, quæ erit gratia? Idcirco recte factum est, vt non antè veniret dominus. Primum enim dimisit genus humanum vti voluntate sua, non sine testimonio sui: quia ex ipsa fabrica mundi & annua munera, quæ elementorum ministerio humanis vsibus exhiberi decreuit, cognosci & timeri diuinitatem suam voluit. Postea vero cum obsolesceret notitia dei in terris, & mores immu-

tarentur, dignatus est visitare genus hominum, vt da- D ta lege vel reformaret eum in natura, sed negligi cœperat, & notitiam sui & legis authoritatem restauraret, vt recognito deo & reuocata lege timere inciperent, certi quia qui legem dedit, iudicaturus esset actus humanos. Et quia accepta lege à peccatis se cohibere nequiuerunt, cum possent, diu etiam per Prophetas admoniti, motus deus misericordia misit filium suum, qui se pro illis offerens, & mortem destruens, data illis remissione peccatorum deo patri illos iustificatos offerret, vt scientes de quo periculo sint erepti, sine cessatione deo gratias agant, vt etiã si vsus exegerit sanguinem pro illo fundẽtes, nec sic se illi vicẽ reddere profiteãtur. Quàm gratũ ergo & preciosum beneficiũ existimant, quòd nec morte compensari putant? Sed forte contradicatur, simul ante legem, & post legem peccatis pressi totos se carni dederunt, sine dubio fuerunt aliqui qui creatori deo deuoti à vitiis se infrenarẽt. Age nunquid hi expuncta hac vita non in infernum descenderunt. Si autem ante, post mortem Adæ Christus venisset, liberato Adã qui peccato proprio tenebatur à mor- E te, cæteris ad cœlum iter fecerit credentes vt quia hic bene vixerat, grati creatori & restauratori, defuncti reciperentur in cœlum. Damnum ergo est, quia non ante venit Christus. Damnum esse manifestum est. Sed quære an iustum, an iniustum sit. Solent enim damna iusta esse. Nũquid fur deprehensus, cum in quadruplũ, iuxta legem damnatur, non damnum patitur? Sed iustum est ac per hoc iustum quod hominum genus passum est, iuste prouenit, ideo & permissum est. Quare & saluator inter ipsa primordia venire non debuit. Cum enim diabolus superbiret, & homo à deo factus positus est illi inimicus, vt auxiliis dei munit⁹, quia impar erat virib⁹, resisteret illi accepto mãdato vnius dei imaginẽ in terris ad errorem auferendum, per id quòd vnus ab vno factus, ex quo cæteri, demõstraret. Diabolus autem solita subtilitate simulauit se ignorare quid pręceptum fuisset à deo, & inuenit Euam instabilem, pòst autẽ promittens illis, quòd si interdictũ degustassent, futuri essent dij, circumuenit eos. Sic diabolus deuicto homine triumphauit, hic victus genus suum vendidit peccato. Nõ ergo iustum erat victoris statim auferre violenter F spolia, quia quod facit deus, iuste facit. Præterea cũ acerbe peccauerit homo. Assentiens enim fieri se deum, idolatriam admisit, hoc est, in deum peccauit. Ideòque non illi statim debuit subueniri, qui nec pœnituit. Pòst autem iustis multa mala intulit Satanas, Iob, Ioseph, Hieremiæ, Esaiæ, Zachariæ, & cæteris Prophetis, & iustis. Idcirco commissus est Christus à deo patre suo qui illum vinceret, & se manifestaret, regnum eius auferens ratione non potestate. Quanquam omnia possit deus, sed illud facit quod congruit rationi, vt irreprehensibilis perseueret.

LIX. Gal.4. Supra in nouis num. 82.

Paganos sub elementis esse nulli dubium est. Quid ergo Apostolus dixit, Eramus & nos sub elementis huius mundi seruientes. Si itaque & Iudæi sub elementis erant, quid differũt à Paganis? Pagani non sub elementis seruiunt, sed ipsis elementis. Colunt enim astra, solem, lunam & sydera: hæc in firmamento. In inferioribus autem terram, aquam. In mari vero Neptunum. In inferis autem Plutonem, apertam creaturam mundanam colunt, prætерito creatore. Nam Iudæi hoc modo sub elementis, deo tamen seruiebant: quia hæc ipsa mandata dederat. Obseruant enim Neomenias, sabbata, pecorum sacrificia. Initio mẽsis septimi tuba canere, quintodecimo autem

G die mensis septimi medullas palmarum & ramos ligni spissos, & ramos salicis circumferre, & in casis septem diebus habitare. Hæc ergo obseruantes, recte sub elementis dicũtur seruisse. Hæc enim ex elemẽtis sunt. Christiani autem non sub elementis, sed supra elementa deo seruiunt, ad Hierusalem cœlestem properantes, in spiritu deum adorant, non in visibilibus & mundanis, sed in animo dei culturam habentes, inuisibili inuisibiliter seruientes, sicut dicit dominus in Euangelio,
Ioan.4. Veniet hora in qua veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Hæc ergo veritas est, spiritu deo seruire, animo magis quàm corpore, vt quia deus spiritus est, spiritaliter excolatur, Ex hac parte Iudæos sub elementis subiectos dicit fuisse, qua supra memorauí. Ex alia autem parte legis, spiritalem fuisse rationem, qua & peccare prohibuit, & diligendum ex omni parte dominum mandauit, & spem in Christo Apostolis prædicantibus hæc magis defendebant, quæ carnaliter data fuerant. Hæc Apostolus memorat vt obfuscet Iudæos, qui obtrectantes legis spiritales, visibilibus erant subiecti: & vt hæc vere ad comparationem legis fidei infirma ostenderet, etiam interposita persona hoc de-
H notat, qui vtique eorum æmulus fuerat vehementer.
Cognito autem Christo, hæc contemni æstimauit, quia multum differt gratia dei per Christum à lege factorum. LX. Quando Apostolus Galatis dicit, quos sic reprehendit & arguit per totam epistolam, Estote sicut ego, quia ego sicut vos. Si ergo talem se præstitit quales illi erant, superfluum fuit dicere, Estote sicut & ego: Aut forte in quibusdam imitator illorum esse cœperat, & in aliquibus vult illos sui similes existere?
Galat.4. Quid illorum poterat imitari Apostolus, Aut quid illi deerat magistro gentium? Sed hortatur illos vt imitatores eius sint: & quoniam non est impossibile, sic reprobat cum dicit, quia hoc sum quod vos: homines enim estis sicut & ego, ideo facite quod facio ego. Potest & ad aliud illud referri, vt quoniam omnibus se omnia factum dicit, per assensum in quibus à
1.Corin.9. vero non discrepabant, maxime gentiles, Nec enim fuit aliquid eorum, quia iam fieri oportebat minime. Prius autem recte factum erat vt circuncisio, sabbatorum obseruatio, neomeniarum, escarum, Sed si quid gentium probabit, non cessare iam debere ostendit.
I Mundum enim dicũt à deo & hominibus fabricatum. Hoc semper stat, Si ergo in his consentiens illis factus est sicut & illi, hortatur illos vt simili modo & hi fiant sicut & ille est, consentientes doctrinæ eius. LXI. Quomodo liberi sumus arbitrij ac voluntatis, cum dicat A-
Galat.5. postolus, Caro concupiscit aduersus spiritum, Spiritus vero aduersus carnem, & cætera, vt non quæ vultis ea faciatis. Etsi caro aduersus spiritum concupiscit, mala est. Spiritus enim domini mala suggerit. Carnem non substantiam carnis hoc loco intelligas, sed actus malos & perfidiam significata in carne. Per id enim quòd omnis error ex visibilibus & mundanis, caro autem cognata eorum est, Ex elementis enim constat. Omnem errorem carnem appellat, non solum adulteria, fornicationes & luxuriam, opera dicit carnis, sed & idololatriæ, & maleficia, & blasphemia, & talia. Nunquid caro blasphemiam cogit aut idololatriam? Nõnne hæc animæ vitia sunt dum cõsentit errori? Recte autem agentibus dicit, quòd non sint in carne, sed in spiritu. Et vtique ad hoc in corpore sunt. Qui ergo bene ambulat, nec diffidit de spe fidelium in carne positus, non esse dicitur in carne. Male autem viuens &

blasphemus, in carne dicitur esse & caro: quia quomo- K
do bene agentes spiritales sunt cum ipsa carne, sic male viuentes carnales sunt cum ipsa anima. Hoc enim nuncupatur quod dicit, Hic itaque error, quem carnem appellat, concupiscit aduersus spiritum: id est, suggerit mala. Idem est spiritus qui est lex dei. Ad duas enim leges inducit, dei & diaboli. Vnde spiritum dicit, propterea quòd lex dei spiritalis est cõtra carnem, hoc est contra vitia repugnare vt hominem conseruet deo: Lex autem diaboli, qui est error, contradicit per oblectamenta, luxuria, & mundana dulcedine. His ergo repugnantibus medius homo est, qui cum consentit spiritui, non vult caro, Cum autem manum dat carni, spernit spiritum, id est, legem dei contemnit. Consentientem ergo carni, spiritus reuocat ne faciat quod vult: Assentientem autem spiritui, caro solicitat ne faciat, quod putet vtile. Sed spiritus recte & prouidenter contradicit & reuocat, vt eripiat hominem à consiliis Satanæ. Caro autem quæ est lex aduersa, idcirco solicitat & spiritus legi resistit, vt per fallaciam decipiat. Ideo ergo hic Apostolus publicat, vt ostendat arbitrio humano cui rei voluntatem suam committat, non vt
arbitrium libertatis inaniat, sed docet arbitrium cui rei L
se coniungat. Si autem non est voluntatis arbitrium, neque lex diaboli quæ est caro, neque lex dei quæ est spiritus, inuicem sibi aduersando hominem consiliis solicitarent, Qui enim solicitat, suadet: Qui autem suadet, non vim infert sed circunuenit: Qui circunuenitur, fallaciis quibusdam voluntas illi mutatur. Si autẽ non est & arbitrium liberum, nolens homo traheretur ad ea quæ non vult. Si in Christo omnes thesau- LXII. Coloſ.2. Mat.24. Marci.13.
ri sapientiæ & scietiæ sunt absconditi, quomodo idem Saluator de die & hora futuri iudicij dicit se nescire. Si autem sciat, & dicit se nescire, videtur mentiri.
Dictum hoc duplicem continet sensum, In Christo enim omnes thesauros sapientiæ & scientiæ sic dicit absconditos, vt qui habet Christũ, pro omni sapientia & scientia illi cedat: vt scire Christum totum sit scire, & omnem sapientiam comprehendisse, sicut dicit ad Colossenses, Nemo vos circunueniat per philoso- Coloſſ.2.
phiam & inanem seductionem, secundum elementa huius mundi & non secundum Christum: quia in Christo inhabitat omnis plenitudo corporaliter: Hoc est nihil indigere ad salutẽ, eum qui credit in Christum, M
& illi hoc abundare, quia plenitudo diuinitatis in fide eius est. Et iterum in eadem Epistola inter cætera ait, Nemo vos obducat in humiliationem cordis, & superstitionem angelorum, quæ videt, extollens se, frustra inflatus mente carnis suæ, & non tenens caput ex quo omne corpus subministratum & productum crescit in incrementum dei. Si itaque credentes in Christum, caput totius principatus & potestatis venerantur, nullius indigent, sed totum quod ad salutem opus est habent, nihil illis oberit inferiora quæ ad salutem nihil conferunt nescire, quando id quod necessarium est norunt. Huiusmodi ergo totum scire discendi sunt, qui hoc sciũt quod illis proficiat ad salutem. Est etiam illud, quia in Saluatore omnes thesauri sapiẽtię & sciẽtiæ sunt absconditi. Omnia enim sacramenta paterna ipsi sunt cognita: & omnem creaturam ipse metitur: & nec pater iudicat quẽquam, sed omne iudicium dedit filio: & nemo scit quæ sunt in deo nisi spiritus dei, qui est & Christi. Quomodo ergo & diem & horam futuri iudicij nescire dicendus est, cuius spiritus quæ in deo sunt nouit, quem dixit, quia de eius accepit? Si

ergo

A ergo qui de eius accepit nouit quæ futura sunt, quomodo non sciet Christus qui misit spiritum sanctum? Et potest fieri vt iudex nesciat diem futuri iudicij? Quippe cum omnia signa dederit, quando speretur, forte etiam
Matth.25. hos dicatur vere nescire quibus dixit, Amen dico vobis quòd nescio vos. Nec virgines stultas & improuidas dicetur scire, quia dixit etiam ipsis dicentibus, Domine domine aperi nobis: Amẽ dico vobis, nescio vos.
Matth.24. Causa ergo est vt dicat se nescire quod scit. Denique sic ait, Vigilate quia nescitis qua hora dominꝰ vester venturus sit. Vt ergo solicitos nos & vigilãtes faceret, interrogatus nescire se dixit diem & horam futuri iudicij, sed vt nobis prodesset, negauit se scire quod scit. Ignorantibus ergo nobis, quid prosit nobis, Scire omnino volumus, Quod si scierimus, oberit nobis. Christus autem prouisor salutis nostræ ne audiremus quod contra nos esset, dixit se nescire. Nũquid si alicui in dolore posito gladium poscenti vt se perimat, qui habet respon-
deat se non habere, mendacij arguendus erit negans? LXIII.
Quod si non neget, sciat contrarium. Quid est vt cum Apostoli omnes curas sibi oblatas sanassent, propriis tamen infirmis medelam non dederint. Nam v-
Phil.2. tique Epaphroditus vsque ad mortem non ægrotasset,
B si intercessio Apostoli fuisset audita. Quis enim dubitet orasse hoc sæpe Apostolum & non impetrasse. Si enim auditus fuisset, statim infirmitas fuisset adempta.
Signa & virtutes idcirco ab Apostolis facta sunt, vt infidelitas cogeretur ad fidem, vt videntes facta quę hominibus impossibilia sunt, dei ex hoc esse prædicationem agnoscerent, & ratiõe esse in fide, virtute probarent: vt quoniam verbis semper cõtrahitur, testis virtus posita est, cui cum verba cedunt, rationem esse in fide significat, quæ verbis exprimi non potest. Inter fideles igitur non signa & prodigia sunt necessaria, sed spes firma. Postquam enim discitur vera esse quæ promissa sunt, ad hoc se armat animus vt spretis præsentibus futuris dignus existat, meritum sibi collocãs per la-
Eccleſiaſtici 2. borem, hoc Salomone testante qui ait, Fili accedens ad seruitutem dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem, quoniã tentationibus pro-
Acto.14. ficit homo, hæc data sunt monita. Vnde Apostolus, per tribulationes, inquit, oportet nos intrare in regnũ dei. Hæ tribulationum tẽtationes diuersis modis accidunt, vt perseuerantis animus, in accepta fide possit corona-
C ri. Non solum enim in fide tentatur homo, sed & in ęgritudine, & in damno, & in persecutione, & in morte charorum, vt si in his passionibus ad auxilium dæmoniorum non fuerit adductus, sine sanguinis precio mercetur martyrium. Non ergo ad dispendium Epaphroditi non impetrauit Apostolus quod petiit, sed ad profectum, quia & in sua cum postulasset audiuit, Suf-
2.Corin.12. LXIIII. 1.Pet.5. Philip.2. ficit tibi gratia mea, vera virtus in infirmitate perficitur. Petrus apostolus dicit, Christus mortuus est pro nobis. Paulus vero Apostolus asserit quia & pro se mortuus est, Factus, inquit, obediens vsque ad mortem: propter quod donauit illi deus nomen quod est super omne nomen. Quod si ita est, imperfectus videbitur fuisse qui per opera sua fecit augmentum. Filium dei perfectum natum esse de deo nemo fidelium ambigit, Omnia enim diuinitatis paternæ accepit nascendo de deo patre, Tunc ergo accepit nomẽ quod est super omne nomẽ: id est, vt hoc dicatur quod pater, deus. Nam nihil apud eum futurũ dicitur: Omnia enim ante se habet, Ideo ad hæc omnia creanda & restauranda natus est. Nam vtique ordo & ratio hoc habet, vt pa-

tri non homini omne genu flectatur. Hoc pater dona- D
uit filio, propter ea quæ erat acturus. Donauit autẽ quando genuit: Sic enim illum genuit, vt in eodem honore esset quod ipse pater est. Quid est quod dictum LXV.
Apoca.10. est Ioanni, sicut in Apocalypsi scriptum legitur, Vade & accipe librum & deuora illum, & amaricabit ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tanquam mel. Quis est hic liber, Vel quomodo amarum facit ventrem, cum sit dulcis? Frequenter qui compendium quærit so
let errare. Quid est vt nõ omnia ad causam dicta proponas, sed aliqua reprimas vt obscurior fiat sensus? Nã dictum est Ioanni, Vade & accipe librum qui est in ma nu angeli, & deuora illum, & erit in ore tuo dulce tanquam mel, sed amaricabit ventrem tuũ: & ait, Me oportet prophetare iterũ populis & linguis & gentibus multis. Quantum ergo ad veri pertinet rationem post exilium Euangelium scripsisse probatur, In exilio enim positus in insula Pathmos, in quam fuerat à Domitiano Imperatore relegatus, vidit reuelationem sicut dicit in die Dominico: post sicut dixit scripsit Euangeliũ, quod hæreticis amarum est, quos in ventre significauit. Sunt enim carnales qui male intelligãt Christum. In ore au- E
tem tuo, quod dicit, erit dulce tanquam mel: quasi omniũ Christianorum vnum facit corpus, vt singuli membra sint alter alterius, ita vt in ore, quod vtique capitis pars est, honorabiliores & fideliores significet, quibus veritas quæ de Christo est, dulcis est. In ventre hæreticos significat, quia carnales sunt, Veritas enim iis qui Christum verum deum loquitur, amara est. Totum enim Euangelium Ioannis contra hæreticos est, contra Fotinum enim qui Christum ante Mariam negat, probat de cœlis descendisse Saluatorem. Contra Arrium autem ostendit Christum initium non habere: quia in initio erat deus Christus filius dei apud deum patrem & quia nihil sine illo factum est, ipsum non posse dici facturam, Si enim factura erat, factum esset aliquid sine illo. Sed quia nihil sine illo erat, semper fuit. Sabellium autem qui vnionem accepit patrem & filium, vt vnus singularis duobus nominibus nuncupetur sic con
futat vt dicat, Si me diligeretis gauderetis vtique quia Ioan.14.
vado ad patrem, quia pater maior me est: vbi manifestauit duorum personas, quando filius patrem maiorem appellat. Nec enim singularis ipse sibi maior est. Necnon conuincit & Marcionem qui carnem Christi F
denegat, Dixit enim, Et verbum caro factum est, & Ioan 1.
habitauit in nobis. Hoc sensu etiam Manichæum arguit, qui & Christum in carne venisse nescit, & nuptiarum aditus intercludit, ignarus saluatorem nuptiarum conuiuium remunerasse. Simili modo & Prophetæ E-
Ezechieli dictum est ab angelo vt acciperet volumen & Ezech.13.
deuoraret illud, & dulce esset in ore eius, ventrem autem eius repleret. Hoc dictum Prophetæ cum missus est arguere populum perfidum & indisciplinatum, qui similiter in ventre significati sunt, qui erant carnales. Ex his sunt quos scriptura in Esaïa propheta licet mali sint, fratres appellat, Dicit enim, Vos qui timetis deum, dicite illis qui vos oderunt, nec audierunt præcepta mea, Fratres nostri estis.

QVAESTIONES EX
vtroque mixtim.

I. QVID sit ad imaginem & simili-
Genes.1. tudinem dei fecisse hominē: &
Supra in.q. an mulier imago dei sit. Hoc
vete.testa. est ad imaginem dei factum esse
nume.45. hominē, quia vnus vnum fecit,
Vt sicut ab vno deo sunt omnia,
ita & ab vno homine omne ge-
nus humanum. Similitudo autē
hæc est, vt quemadmodum de patre est filius, sic & de
viro mulier: vt vnius principij authoritas conseruetur.
Sed filius ineffabiliter, incomprehensibiliter natus est
de deo patre, Mulier autem corporaliter, sicut legimus
facta de viro est, vt per eā natiuitas oriretur. Filius ve-
ro dei ideo natus est vt per ipsum fieret creatura. In eo
ergo dissimilis est, Nam & de deo deus natus est, de vi
ro autem fœmina: quia illic simplicitas est, & non po-
tuit nisi de simplici simplex nasci, spirit⁹ de spiritu, de⁹
de deo: igitur vir imago dei est. Sic etenim scriptū est,
Et fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eū. Vn-
Gene.9. 1.Corin.11. de Apostolus, Vir quidem, inquit, non debet velare ca-
H put, cum sit imago & gloria dei: Mulier autem velet ca-
put, quare? quia non est imago dei. Vnde & denuo dicit
Apostolus, Mulier autem docere non permittitur, neq;
1.Timo.2. II. dominari in virum. Euāgelium testatur quia nemo
Ioan.6. vidit deum. Contra, Iacob & Moyses & Esaïas as-
1.Timo.6. serūt deum se vidisse. Sed dicit quis, Patrē nemo vidit.
Ioan.1. Gene.32. Quid ad rem? Si filius visus est, visus & pater est: quip-
Exod.9. pe cū pater & filius vterq; sit vnus deus, & in substantia
Esa.6. & in imagine, quia duorū imago est, & sicut ipse dicit,
Ioan.14. Qui me videt, videt & patrē. Quomodo ergo nemo vi
dit patrē deum, cū filius dicat videri patrem cū ipse vi-
detur: quia neq; alter deus. Si ergo alter non est, ipse idē
quia vnus est, visus est deus. Quantū ad Euangeli-
Ioan.1. stam pertinet, de patre deo hoc dixit, quia nemo vidit
deū nisi filius vnigenit⁹ qui est in sinu patris ipse enar-
rauit. Credam⁹ filio, ipse enarrauit enim quia nemo ni-
si ipse vidit deū. Hoc autē ideo dixit, vt doceret se sem-
per apparuisse Patriarchis & Prophetis. Non ergo hoc
ad vnum deū pertinet, sed ad personā patris, de quo nō
potest dici aliter quàm deus pater, Filius autem sic se vi
sum dicit, vt inuisibilis sit tamen in eoipso cum videri
I putatur. Visus enim hic intellectus est, quia non vtique
oculis visus est, sed mēte intellectus: Et hoc fuit vidisse,
intellexisse, in eo quòd apparuit ibi inesse deū. Cum au
Ioan.14. tem dicit Saluator, Qui me vidit, vidit & patrem: non
vtique ad oculorum visum hoc retulit, sed ad mentis, &
vt nihil inter patrem & filiū diuersum esse putaretur.
Neuter ergo eorum visus est iuxta substātiam. Circum-
apparentia autem solus filius visus est mente, non car-
III. nalibus oculis, quia inuisibilis est sicut pater. Ve-
Genes.22. tus lex deum iurasse allegat, Sic enim dicit. Per memet-
Exod.33. ipsum iuraui dicit dominus. Saluator iurasse prohibuit,
Matth.5. quomodo non destruxit vetera? Antequam no-
titia dei esset in terris, nō aliter oportuit prouocare ho
mines ad spem inauditam, quàm iureiurando promis-
sio illis fieret ab eo vtique quem non vt dignum erat
sciebant. At vbi autem cœpit sciri, non vtique iurare o-
portuit, quem mentiri fas non esset arbitrari. Ideóque
ergo dominus nec seruos iam iurare præcepit, sed ta-
les se instituere, vt sermonibus illorum fides habeatur.
Sacramentum enim iurisiurādi aut perfidia exegit, aut
fallacia inconstantis, vt quia fallere homines solent, ti-
more forte dei reuereantur: aut certe satis erit, & qui K
fallitur quia ex hoc offensam acquirit. Quid est IIII.
quòd in cruce positus Saluator, ait, Pater ignosce illis, Lucæ.23.
non enim sciunt quid faciunt. Si nesciūt, quid est quòd
ignoscitur, maxime cum dicat Abimelech ad deum,
Nunquid ignorantes perdes? Non omnis igno- Genes.20.
rans immunis à pœna est. Hic enim qui potuit discere, Supra in.q.
& nō dedit operam, reū se fecit. Erat enim vt disceret, noui testa.
& à quo disceret, sed negligentior luxuria aut maleuo- nume.67.
lētia factus, inexcusabilis est à crimine. Vnde dicit Sal- Ioan.15.
uator, Si non venissem & locutus eis fuissem, peccatum
non haberent. Ille autem qui nō suo vitio ignorat, ideo
enim ignorat quia non fuit à quo disceret, nec rumore
comperit doctrinæ opinionem, omni genere immunis
à condemnatione est. Ideo his si conuertantur, domi-
nus veniam postulat à patre, qui cum prædicaretur ve-
ritas, vt eam addiscerent, operam non dederunt, sed
per ignorantiam authorem eius occiderunt. Vnde Pe-
trus Apostolus in Actibus ait, Conuertimini vt delean Acto.3.
tur peccata vestra. Si in lege nemo iustificatur a- V.
pud deum, quare scriptum est, Maledictus omnis qui Deute.21.
nō permanserit in omnib⁹ quę scripta sunt in libro le-
gis, vt faciat ea: si ex fide iustificantur homines, & non Gal.2.
per legem, vt quid maledictus est qui non impleuit le- L
gem, cum non proficiat ad iustitiam. Lex data per
Moysen iustitiam habebat quidem, sed terrenā, vt ser-
uantes legem iusti essent ad præsens, vt non rei fierent.
Iustus est enim ex lege, qui nulli nocet. Vnde Apostol⁹,
Lex, inquit, nō est ex fide, sed qui fecerit ea viuet in eis: Leuit.18.
Hoc est faciens legem non morietur, sed viuit ad præ- Deut.4. Gal.3.
sens: Iustitia autem quę ex fide est, iustificat homines a-
pud deum vt remunerentur in futuro seculo. Addide-
runt enim temporali iustitiæ iustitiam fidei. Iustum est
enim nosse ex quo & per quē sumus vt patris & filij ve-
ra confessio ad cœlestia regna nos perducat. Nam & ve
teres qui non solum legis præcepta seruauerunt, sed &
deum dilexerunt, spem habentes in promissione, iusti-
ficati sunt apud deum. Solam enim legem dicit non iu
stificare homines apud deum, sicut nec sola fides exce-
ptis his bonis operibus commēdat apud deum, sed ser-
uata iustitia terrena & diuina, perfectos facit. Hinc di-
cit dominus, Nisi abundauerit iustitia vestra plusquàm
Scribarum & Pharisęorum, non introibitis in regnum
cœlorum. Quid est vt Dauid dicat, Confundan- Matth.5.
tur & erubescant qui dicunt mihi, euge euge, Dominus VI.
autē, Euge, inquit, serue bone & fidelis & cætera, Quod M
Dauid pro malo accepit, hoc Saluator bonis meritis di Psal.69.
gnum ostendit. Non valde istud discrepat à supe- Matth.25.
riore quęstione. Vnum enim verbum diuersas habet si- Supra proxime in.q.
gnificatiōes sicut supra memoraui. Obtrectatores enim noui testa. nume.54.
Dauid cum exitiis eius fauerēt, gratulabātur malis eius.
Dum enim ille pressuras & angustias pateretur, à Saül
& filio suo Absalon, illi recte & bene fieri dicebant: ta-
le est si aliquis dicat, de eo qui iniurias patitur, Bene il-
li, hoc est gaudere in malis: hoc est dicere, recte illi fit,
sic enim meretur. Simili modo & Saluator lętus in bo-
nis operibus, meritum hominis pronunciat, dicens, Eu-
ge serue bone & fidelis: Exultat eñ quia seruus dignio-
rem se fecit, dicens: Bene, hoc est, recte egisti, vtinā ma-
ius meritum collocares. Vnum igitur verbum duabus
cōtrariis causis aptatur. Nam solemus de aliquo dice-
re, Adiudicat⁹ est: Sed quomodo dicatur, causa aut sub-
sequens aut prędicatio declarat. Aliquādo enim ad bo-
num dicitur, aliquādo ad malum: sicut & concupiscen-
tia aliquando ad bonum, aliquando ad malum aptatur.
Quid est

A Quid est quod in Psalmo, Homines, inquit, & iu-
VII. menta saluos facies. Et ad Ionam Prophetam, Nō par-
Psal.35. cam, ait, ciuitati in qua habitant centum triginta milia
Ionæ.4. hominum & pecora multa. Contra autem Apostolus,
1.Cor.9. Nunquid, ait, de bobus cura est deo? Quantum ad
verba pertinet, videtur contrarium. Si causa autem ho
minis & pecorum inspiciatur, manifestabitur esse non
dispar. Omnium curam gerit deus, quasi omnium opi-
fex. Sed non seruat pecora propter ipsa, sed propter ho
mines seruat pecora, nō homines propter pecora. Itaq;
qui hominum curam gerit, custodit pecora, vt non illi
cura sit de bobus, sed de hominibus. Quæ enim spes in
VIII. pecoribus? In Tobia, Opera, inquit, dei reuelare &
Tob.12. confiteri honorificum est: Saluator autem opus dei fa-
Marci.8. Marci.5. ciens, Nulli, ait, dixeris. Non Saluator opera dei ce-
lare debere dixit: Nam alio loco, Vade, inquit, & narra
quanta tibi fecerit deus. Sed illorum testimonium re-
futauit aliquādo & iactantiā pressit: ne videretur, quod
prudentibus absurdum est, ipse sibi, vt seductor, testi-
monium perhibere. De æternitate filij. Quo-
IX. niam sunt quidam qui nōdum adhuc discussa erroris
caligine, nec purgata vel detersa veternosæ vitæ carie
B terreno sensu existimantes dubitāt, vel de dei filio, vel
duos vnum esse. Perfida enim quoq; & contumax na-
tio Iudæorum, quibus fons legis & sacramētorum the-
sauri hoc monstrare potuerunt, nō ambigit, sed nepha
riis pernegat vocibus, breuiter quantum tractus cōtra-
ctior patitur edisseram. Spes enim ignorantibus inte-
gra si velint discere, dimittitur, pœna dissimulantibus
perpetua destinatur. Deus omnipotens, cum magnitu-
dine ac bonitate præstantior sit, magnū aliquod & ma-
xime bonum edere exeat, quæ exhibere debuerat, sed si
quid edidisset, quod contra modum excellētiæ suæ fo-
ret, aut non potuisset amplius, quod in omnipotentem
nō cadit, aut noluisset, quod imbenignissimum videre-
tur. Certe in summo deo grande nō fuerat fecisse quod
infra se positum vim plenæ summitatis non esset habi
turum. Super se ergo nihil erat, Nihil est enim quod
deum vincat: infra se parum fuerat, quia minus maxi-
mo nō cōgruebat. Simillimum itaq; suum filiū creans,
edidit ex se quasi alterum se à se, illud summum & ma
ximum bonū, quod nobis ex deo suppetit, per eius ad
nos propaginem redūdauit. Quinetiam hæc simul in-
telligenda ratio est, deum qui hunc mundum cōdidit,
C ei qui inter cætera pulchritudinis ordinationisq; mi-
racula, creandi quoq; naturam sufficiendis sui cuiusli-
bet generis fœtibus tribuit, ipsum prius vtique habuisse
quod dederit. Nullus enī dat quod ipse non habet. Qui
habuit ergo filium totis sibi similitudinis partibus cō-
gruētem, hoc est vnus vnicum, probus probum, bonus
benignum, beatus beatum, maximus maximum, sempi
ternus æternum, habuit vtiq; ante mundum creatæ so
bolis principatum, de quo rebus oriundis impertiebat
exemplum, vt gignentium germina suis respōdere se-
minibus cogerētur. Nec sane aliter sinebat ordo legi-
timus, quàm vt pater rerum futurus, ante esse debuerit
pater proprius, hoc est proprij sui fœtus. Sed quòd edi-
tum filium diximus, non sic est accipiendum tāquam
nostri similem habeat ortum, natusq; ita sit, vt morta-
les nasci videmus, cum prorumpente fœtu existāt quæ
ante non fuerant. Illa enim aliūde insitis concepta se-
minibus, elementorum subiectorum cœtu in generis
sui speciem coalescunt. Hæc autem nullo auxilio adiū-
ctionis externæ ex se id quod in se ac secū semper ha-
buit, induxit & protulit. Vt enim si lucem nasci ex sole
dicamus, quòd ab eo procedat & profluat, non vtiq; sic D
dicimus, quasi aliquādo sine luce sol aut esse possit, aut
fuerit, vt eam tempore aliquo à se posteriorē genera-
uerit. Sed vt quòd secum semper obtinuit, eā de se sci-
licet genitam sine cœpti aliqua distinctione principij,
qua semper fulgeat, semper ex se velut munere reparā-
te collustret, sic dei filius ab æterno omni patri cohæ-
rens. Hanc quoq; eius similitudinem tenuit, vt nec or-
tum habeat, nec occasum, & vt deus sine origine sempi
ternus, ita & filius sempiternus. Et vt deus vnus est sim
plex, idemq; sic cum patre permixtus vt nominibus &
affectibus quidem distincti sed idem sint, In ambobus
vnus, & vterq; in vno inseparabili maiestate cōtinuus.
Deus itaq; filium non ex materiis discordantibus tra-
ctum: sed ex simplici ac singulari naturæ suæ stirpe ac
seminario editum, semper in se habitū nec à se vlla vn
quam separatione dimissum, ita secum continet & am
plectitur, vt nihil in ambobus de illa vnitate mutetur.
Quid est quod Apostolus dicit Galatis, Miror q̃ X.
sic tam cito transferimini ab eo qui vocauit vos in gra
tia, in aliud Euangelium quod non est &c. Ideo a-
liud dicit Euangelium ad quod vocati fuerant, quia nō
hoc est quod postea sequi cœperant Galatæ. Ab Euan- E
gelio enim Christi adducti, in Iudaismum fuerant at-
tracti sub nomine Christi, quasi hoc esset sequendum,
Aliud autem, inquit, Apostolus prædicabat affirmabāt,
Vnde sublegitur, Sicut vobis suadent Apostoli, aut cir-
cunueniunt Gentiles credentes, hoc dicebant à Salua-
tore traditum, quod ipsi dicebant, sicut continetur in
Actibus Apostolorum, quia nisi circuncidamini more Acto.15.
Moysi, non poteritis salui esse. Hinc Apostolus dolore
euersionis illorum commotus, scribit ad eos dicēs, Mi
ror quòd sic tam cito transferimini ab eo qui vocauit
vos in gratia, in aliud Euangelium, quod nō est aliud.
Miratur ergo quia post rem leuem & minus grauem,
asperitati studerent & oneri: hoc est, vt post fidei sim-
plicitatem circuncidi se, pro elemētis mitterent, neo-
menias colerent & sabbatum, elemētis subiecti ac pro-
uocati erant, id est gratiæ non legis factorem. Et ne
Pseudoapostolis occasionem dedisse videretur, dicen-
tibus aliud esse quod acceperant Galatæ quàm verita-
tis habet traditio, statim subiecit, quod nō est aliud, ni-
si sunt aliqui qui vos conturbent, & volunt conuertere
Euangelium Christi. Aliud ergo erat ad quod ab Apo-
stolo vocati erant Euāgelium, quàm quòd sequi cœpe- F
runt impulsu pseudoapostolorum, non tamē aliud erat
quàm Christus tradiderat, vt per id in errorē se indu-
ctos cognoscerent, & solam fidem sequerentur, profi-
tentes Christum deum & hūc sufficere ad salutem tri-
buendam, per quem fuerant remissionem peccatorum
adepti, non per legem, quia sine lege gratia dei donat
delicta. Non esse contristandum de mortuis Pau- XI.
lus Apostolus signat, Nam desperantium est cōtrista-
ri. Et ipse, Infirmus, inquit de Epaphrodito, fuit prope Philip.2.
mortem, sed deus misertus est illi. Nō solum autem il-
li, sed & mihi, ne tristitiam super tristitiam haberem.
Quomodo contristandum vetat, cum ipse contristan-
dum se, si mortuus fuisset, declarat. Aliter de mor-
te Epaphroditi si prouenisset cōtristandum significa-
uit, & aliter prohibet contristādum. Nam hoc propter
solatiū adiutorij eius quo vtebatur in Euāgelio, si mor-
tuus fuisset, contristandum se dixit, Nos autem sic con
tristari prohibet, ne obitos quasi extinctos & perditos
lugeamus, desperantes de resurrectione. Aliud est igi-
tur solatiū requirere, quasi absentis, & aliud dolere in-
teritum

teritum iam non futuri. Hic ceſſat conſolatio, illic excluditur deſperatio. Quid eſt quia occiſis filiis Lię, qui ſunt ex tribu Iuda, Rachel filios ſuos plãgere dicatur. Rachel filij, quantum ad hiſtoriam pertinet, olim pro maleficio ſuo opere Sodomitarum & ſpurcitia quam in cõcubinam hominis Leuitæ operati ſunt, extincti fuerũt & erаſi ſunt à reliquis tribubus. Filij autẽ Liæ in primæuis annis ætatis in cauſa ſaluatoris occiſi ſunt, quorum cauſas ideo planctui nõ aſſcribi vult, quia & innocẽtes occiſi ſunt, & in dei cauſa, à quo mercedis vice æterna vita donati ſunt. Hac igitur cauſa planctum Rachel filiis competere, qui & in præſenti & in futuro periſſe noſcuntur, Vnde conſolationem non recipere dicta eſt, ſciens eorum qui perierunt nullam ſpem eſſe cõſolationis. Nam ideo filiis Lię paſſis & occiſis in dei cauſa, planctum adimpletum Rachel Euangeliſta teſtatur, quia tunc plus plangere filios ſuos cœpit, quando filios ſororis ſuæ in tali cauſa vidit occiſos, vt ad vitam pertineant, quia cui aduerſum aliquid euenit, ex fœlicitate alterius infauſta ſua miſerius luget.

XII. Supra in.q. noui teſt. numero. 62.

Matth. 2.

H LECTORI.

IN priori noſtra editione hic ſequebatur dialogus Orthodoxi & Luciferiani preterquàm quod credibile eſt depranatus, mãcus & hiulcus, ex ueteribus uictorianis exemplaribus hic additus. Verùm cùm forte fortuna Hieronymi opera euoluerẽmus, hunc ipſum dialogum ſub nomine eiuſdem in ſecundo tomo epiſtolarum longe caſtigatiorem reperimus. Quare noluimus illum ſub alieno nomine huc transferre. Tu iſtuc recurrito, & fruere.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, de Cura pro mortuis gerenda, ad Paulinum, Liber vnus.

Vnde fit vt proſint aut nõ proſint, quæ fiũt pro defunctis. Caput I.

† alicui.

DIV ſanctitati tuæ coëpiſcope venerande Paulino reſcriptorum debitor fui, ex quo mihi ſcripſiſti per homines filiæ noſtræ religioſiſſimæ Floræ, quærens à me, vtrum proſit cuiq; † poſt mortẽ, quòd corpus eius apud ſancti alicuius memoriã ſepelitur. Hoc enim abs te vidua memorata petierat pro defuncto in eis partibus filio ſuo, & reſcripſeras cõſolans eam: idq; etiam nuncians de cadauere fidelis iuuenis Cynegij, quod materno & pio affectu deſiderauit, eſſe completum, vt ſcilicet in beatiſſimi Felicis confeſſoris Baſilica poneretur. Qua occaſione factum eſt, vt per eoſdem perlatores literarum tuarum etiam mihi ſcriberes, ingerens huiuſcemodi quæſtionẽ: atque vt reſpõderem quid inde mihi videretur, expoſcens, nec tacens ipſe quid ſentias. Nam dicis videri tibi non eſſe inanes motus animorum religioſorum atque fidelium, pro ſuis iſta curantium. Adiungis etiã vacare nõ poſſe, quòd vniuerſa pro defunctis eccleſia ſupplicare cõſueuit: vt hinc & illud coniici poſſit, homini prodeſſe poſt mortem, ſi fide ſuorũ humando eius corpori talis prouideatur locus, in quo appareat opitulatio etiã iſto modo quæſita ſanctorum. Sed cum hæc ita ſint, quomodo huic opinioni contrarium non ſit, quod dicit Apoſtolus, Omnes enim aſtabimꝰ ante tribunal Chriſti, vt ferat vnuſquiſq; ſecundum ea, quæ per corpus geſſit, ſiue bonum ſiue malum: non te ſatis videre ſignificas. Hæc quidem Apoſtolica ſententia ante mortem admonet fieri, quod poſſit prodeſſe poſt mortem: non tunc quãdo iam recipiendum eſt quod quiſq; geſſerit ante mortem. Verum hæc ita ſoluitur quæſtio, quoniam quodam vitę genere acquiritur, dum in hoc corpore viuitur, vt aliquid adiuuent iſta defunctos: ac per hoc ſecundum ea quæ per corpus geſſerunt, eis quæ poſt corpus religioſe pro illis facta fuerint, adiuuãtur. Sunt enim quos nihil omnino adiuuant iſta: ſiue pro eis fiant, quorum tam mala ſunt merita, vt neq; talibus digni ſint adiuuari: ſiue pro eis, quorum tam bona, vt talibus non indigeãt adiumẽtis. Genere igitur vitæ, quod geſſit quiſque per corpus, efficitur vt proſint vel nõ proſint, quęcunque pro illo pie fiũt, cum reliquerit corpus. Nã meritum, per quod iſta proſint, ſi nullum comparatum eſt in hac vita, fruſtra quæritur poſt hanc vitam. Ita fit, vt neque inaniter eccleſia vel ſuorũ cura pro defunctis, quod potuerit religionis impẽdat: & tamẽ ferat vnuſquiſq; ſecundum ea quæ per corpus geſſit, ſiue bonũ ſiue malum, reddente domino vnicuique ſecundũ opera eius. Vt enim hoc quod impẽditur, poſſit ei prodeſſe poſt corpus, in ea vita acquiſitum eſt, quam geſſit in corpore. Poterat inquiſitioni tuæ ſufficere mea breuis iſta reſponſio: ſed quia alia mouent, quibus reſpondendum exiſtimo, parumper attende. In Machabæorum libris legimus oblatum pro mortuis ſacrificium. Sed & ſi nuſquam in ſcripturis veteribus omnino legeretur, non parua eſt vniuerſæ eccleſiæ, quæ in hac conſuetudine claret, authoritas: vbi in precibus ſacerdotis, quæ domino deo ad eius altare funduntur, locum ſuum habet etiam cõmendatio mortuorum. Sed vtrum aliquid proſit animæ mortui locus corporis ſui, operoſius inquirendum eſt. Ac primum vtrum interſit aliquid ad inferendam vel augendam miſeriam poſt hanc vitam ſpiritibus hominum, ſi eorum corpora ſepulta non fuerint: non ſecundũ opinionem vtcunque vulgatam, ſed potius ſecundum religionis noſtræ ſacras literas eſt videndum. Neque enim credendum eſt, ſicut apud Maronem legitur, inſepultos à nauigãdo atque tranſeundo inferni amne prohiberi: quia ſcilicet Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta Tranſportare priùs quàm ſedibus oſſa quierũt. Quis cor Chriſtianum inclinet his poëticis fabuloſiſq; figmentis, cùm dominus Ieſus, vt inter inimicorum manus, qui eorum corpora in poteſtate haberent, ſecuri occumberẽt Chriſtiani, nec capillum capitis eorum aſſerat periturũ, exhortans ne timeant eos, qui cũ corpus occiderint, amplius non habent quid faciant. Vnde in primo libro de Ciuitate dei, ſatis, quãtum exiſtimo, ſum locutus, vt eorum dentem retunderem, qui Barbaricam vaſtitatem, præcipuè quàm nuper Roma perpeſſa eſt, Chriſtianis temporibus imputãdo, etiam id obiiciunt, quòd ſuis illic nõ ſubuenerit Chriſtus. Quibus cum reſponſum fuerit, animas fidelium pro fidei ſuæ meritis ab illo fuiſſe ſuſceptas, inſultant de cadaueribus inſepultis. Totũ itaque iſtum de ſepultura locum verbis talibus explicaui. At enim in tanta, inquam, ſtrage cadauerum nec ſepeliri potuerunt. Neque iſtud pia fides nimium reformidat, tenens prædictum, neque abſumentes beſtias reſurrecturis corporibus obfuturas, quorum capillus capitis non peribit. Nullo modo enim diceret veritas, Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem nõ poſſunt

2. Corint. 5. K

L

2. Mach. 12.

Quid cõferat honos ſepulturæ. Caput. II.

Aeneid. 6.

M

Matth. 10.

De ciuit. dei lib. 1. cap. 12.

Lucæ. 12.

Matth. 10.

A ſunt occidere: ſi quicquã obeſſet vitæ futuræ, quicquid
† al. occiſorũ inimici de corporibus ſanctorum † facere voluiſſent,
Niſi fortè quiſpiam ſic abſurdus eſt, vt contendat eos,
qui corpus occidunt, non debere timeri ante mortem,
ne corpus occiſum ſepeliri nõ ſinãt. Falſum eſt ergo quod
ait Chriſtus, Qui corpus occidunt, & poſtea non habẽt
quid faciant, ſi habent tanta quæ de cadaueribus faciãt?
Abſit vt falſum ſit quod veritas dixit. Dictum eſt enim
aliquid eos facere cùm occidunt, quia in corpore ſenſus eſt occidẽdo: poſtea verò nihil habere quod faciãt,
quia nullus ſenſus eſt in corpore occiſo. Multa itaque
corpora Chriſtianorum terra nõ texit, ſed nullum eorum quiſquam à cœlo & à terra ſeparauit, quam totam
implet præſentia ſui, qui nouit vnde reſuſcitet quod
Pſal. 78. creauit. Dicitur quidem in Pſalmo, Poſuerunt mortalia ſeruorum tuorum eſcam volatilibus cœli, carnes ſanctorum tuorum beſtiis terræ: Effuderunt ſanguinẽ eorũ
tanquam aquam in circuitu Hieruſalem, & nõ erat qui
ſepeliret. Sed magis ad exaggerandam crudelitatẽ eorum, qui iſta fecerunt, non ad eorum infœlicitatem, qui
iſta perpeſſi ſunt. Quanuis enim hæc in conſpectu ho-
B minum dura & dira videantur, ſed preciоſa in conſpe-
13. q. 2. ca. a-nimę. 4. ſent diſt. 45. ca. de põpis. ctu domini mors ſanctorum eius. Proinde iſta omnia,
id eſt curatio funeris, conditio ſepulturæ, pompa exequiarum, magis viuorũ ſolatia ſunt, quàm ſubſidia mortuorum. Si aliquid prodeſt impio ſepultura preciоſa,
oberit pio vilis aut nulla. Præclaras exequias in conſpe-
Lucæ. 16. ctu hominũ purpurato illi diuiti turba exhibuit famulorum: ſed multo clariores in conſpectu domini vlceroſo illi pauperi miniſterium præbuit angelorum: qui
eum non extulerunt in marmoreum tumulum, ſed in
Abrahæ ſinum ſuſtulerunt. Rident hæc illi, cõtra quos
defendendam ſuſcepimus ciuitatẽ dei: veruntamen ſepulturę curam etiam eorum Philoſophi contẽpſerunt:
& ſæpe vniuerſi exercitus, dum pro terrena patria morerentur, vbi poſtea iacerent, vel quibus beſtiis eſca fierent, non curauerunt. Licuitq; poëtis de hac re plauſi-
Lucan⁹ in. 7 biliter dicere, Cœlo tegitur qui non habet vrnã: quanto minus debẽt de corporibꝰ inſepultis inſultare Chriſtianis, quibus & ipſius carnis, membrorumq; omniũ
reformatio, non ſolum ex terra, verumetiam ex aliorũ
elementorum ſecretiſſimo ſinu, quò dilapſa cadauera
C receſſerunt, in temporis puncto reddenda & redintegranda promittitur. Nec ideo tamen contemnenQuare honos addatur ſepulturæ. Caput. III. li. 1. de ciuit. dei. cap. 13. & 13. q. 2. capi. Animę. da & abiicienda ſunt corpora defunctorum, maximeq;
iuſtorum ac fidelium, quibus tanquam organis & vaſis
ad omnia bona opera ſanctus vſus eſt ſpiritus. Si enim
paterna veſtis & annulus, ac ſi quid huiuſmodi, tanto
charius eſt poſteris, quanto erga parentes maior extitit affectus: nullo modo ipſa ſpernenda ſunt corpora,
quæ vtique multo familiarius atque coniunctius, quàm
quælibet indumenta geſtamus. Hæc enim nõ ad ornamentum vel adiutorium, quod adhibetur extrinſecus,
ſed ad ipſam naturam hominis pertinent. Vnde &
Gene. 23. & 25. antiquorum iuſtorũ funera officioſa pietate curata ſunt,
Gene. 45. & exequiæ celebratę, & ſepultura prouiſa: ipſiq; cum viuerent, de ſepeliendis vel etiam transferẽdis ſuis corporibus filiis mandauerunt. Et Tobias ſepeliendo mor-
Tob. 2. & 12 tuos, deum promeruiſſe, teſte angelo cõmendatur. Ipſe
Matth. 26. Ioan. 12. quoq; dominus die tertio reſurrecturus, religioſæ mulieris bonum opus prædicat, prædicandumq; commendat, quòd vnguentum preciоſum ſuper mẽbra eius effuderit, atq; hoc ad eum ſepeliendum fecerit: & laudabiliter commemorantur in Euangelio, qui corpus eius
Ioan. 19.

de cruce acceptum, diligenter atq; honorifice tegendũ D
ſepeliendumq; curarunt. Verum iſtæ authoritates non
hoc admonent, quòd inſit vllus cadaueribus ſenſus, ſed
ad dei prouidentiam, cui placent etiã talia pietatis officia, corpora quoq; mortuorum pertinere ſignificant,
propter fidem reſurrectionis aſtruendam. Vbi & illud 13. q. 2. capi. Animæ. ſalubriter diſcitur, quanta poſſit eſſe remuneratio pro
eleemoſynis, quas viuẽtibus & ſentiẽtibus exhibemus,
ſi neque hoc apud deum perit, quod exanimis hominũ
membris officij diligentiaq; perſoluitur. Sunt quidem
& alia, quæ ſancti Patriarchæ de corporibus ſuis vel cõdendis vel transferendis prophetico ſpiritu dicta intelligi voluerunt, non autem hic locus eſt, vt ea pertractemus, cum ſufficiant iſta quæ diximus. Sed ſi ea, quæ
ſuſtentandis viuentibus ſunt neceſſaria, ſicut victus &
amictus, quanuis cum graui afflictione deſint, non frãgunt in bonis perferendi tolerãdiq; virtutem: nec eradicant ex animo pietatem, ſed excitatã faciunt fœcundiorem: quanto magis cum deſunt ea, quæ curandis ſuneribus, condẽdiſq; corporibus defunctorum adhiberi ſolent, non efficiunt miſeros, in occultis piorum ſe-
Sedes occultæ piorum. dibus iam quietos. Ac per hoc, quãdo iſta cadaueribus
Chriſtianorum in illa magnę vrbis, vel etiam aliorum E
oppidorum vaſtatione defuerunt: nec viuorum culpa
eſt, qui non potuerunt iſta præbere: nec mortuorũ pœna, qui non potuerũt iſta ſentire. Hæc eſt mea de ſepulturæ cauſa atque ratione ſentẽtia. Quam propterea ex
alio libro meo in iſtum trãſtuli, quia facilius hoc à me
recenſeri potuit, quàm idipſum alio modo eloquẽdum
fuit. Quod ſi verum eſt, profecto etiam prouiſus ſe-
Locus per ſe nihil pdeſt mortuo. Caput. IIII. pelendis corporibus apud memoriam ſanctorum locus, bonę affectionis humanæ eſt erga funera ſuorum:
quoniam ſi nonnulla religio eſt vt ſepeliantur, nõ poteſt nulla eſſe, quando vbi ſepeliantur attenditur. Sed
cum talia viuorum ſolatia requiruntur, quibus eorum
pius in ſuos animus appareat, non video quæ ſunt adiumenta mortuorum: niſi ad hoc, vt dum recolunt vbi
ſint poſita eorum quos diligunt corpora, eiſdẽ ſanctis
illos tanquam patronis ſuſceptos apud dominũ adiuuandos orando cõmendent. Quod quidem facere poſſent, etiam ſi talibus locis eos humare non poſſent. Sed
non ob aliud vel memoriæ vel monumẽta dicũtur ea,
quæ inſignita fiũt ſepulchra mortuorum: niſi quia eos,
qui viuentium oculis morte ſubtracti ſunt, ne oblitio- F
ne etiam cordibus ſubtrahantur, in memoriam reuocant, & admonendo faciũt cogitari: nam & memoriæ
nomen id apertiſſime oſtendit, & monumentum, eo
quòd moneat mentem, id eſt admoneat, nuncupatur.
Propter quod & Græci μνημεῖον vocant, quod nos memoriam ſeu monumentum appellamus: quoniam lingua eorum memoria ipſa, qua meminimus μνήμη dicitur. Cum itaq; recolit animus vbi ſepultum ſit chariſſimi corpus, & occurrit locus nomine martyris venerabilis, eidem martyri animam dilectam commendat
recordantis & precantis affectus. Qui cum defunctis à
fidelibus chariſſimis exhibetur, eum prodeſſe non dubium eſt iis, qui cum in corpore viuerẽt, talia ſibi poſt
hanc vitam prodeſſe meruerũt. Verum & ſi aliqua neceſſitas vel humari corpora, vel in talibus locis humari nulla data facultate permittat, non ſunt prætermittendæ ſupplicationes pro ſpiritibus mortuorum: quas
faciendas pro omnibus in Chriſtiana & catholica ſocietate defunctis, etiam tacitis nominibus quorumque
ſub generali cõmemoratione ſuſcepit eccleſia: vt quibus ad iſta deſunt parentes, aut filij, aut quicunque cognati

Gnati vel amici,ab vna eis exhibeantur pia matre communi. Si autem deessent istæ supplicationes, quæ fiunt recta fide ac pietate pro mortuis,puto quòd nihil prodesset spiritibus eorum quamlibet in locis sanctis exanima corpora ponerentur. Cum ergo fidelis mater[fidelis] filij defuncti corpus desiderauit in Basilicâ martyris poni,si quidem credidit eis animam meritis martyris adiuuari:hoc quod ita credidit, supplicatio quædam fuit,& hęc profuit si quid profuit. Et quòd ad idem sepulchrum recurrit animo, & filiũ precibus magis magisq; commẽdat, adiuuat defuncti spiritum, non mortui corporis locus,sed ex loci memoria viuus matris affectus. Simul enim & quis & cui commendandus sit,non vtique infructuose religiosam mẽtem precantis attingit: nam & orantes de membris sui corporis faciunt quod supplicantibus congruit, cum genua figunt, cum extendunt manus, vel etiam prosternũtur solo,& si quid aliud visibiliter faciunt: quanuis eorum inuisibilis voluntas,& cordis intentio deo nota sit: nec ille indigeat his indiciis,vt humanus ei pandatur animus: sed his magis seipsum excitat homo ad orandum gemendumq; humilius atque feruẽtius. Et nescio quomodo,cũ hi motus corporis fieri,nisi motu animi precedente non possint,eisdemq; rursus exterius visibiliter factis,ille interior inuisibilis,qui eos fecit, augetur: ac per hoc cordis affectus,qui,vt fierent ista, præcessit: quia facta sunt,crescit. Veruntamen si eo modo quisq; teneatur,vel etiam ligetur,vt hæc de suis membris facere nequeat,non ideo nõ orat interior homo, & ante oculos dei in secretissimo cubili vbi cõpungitur,sternitur. Ita etiam cum plurimum intersit vbi ponat corpus mortui sui,qui pro spiritu ei⁹ deo supplicat, quia & præcedẽs affectus locum elegit sanctum,& illic corpore posito, recordatus locus sanctus eum qui præcesserat renouat & auget affectum: tamen etiam si non possit,vbi religiosus amicus† elegit humare quem diligit, nullo modo debet à supplicationibus necessariis in ei⁹ commendatione cessare. Vbicũque enim iaceat vel nõ iaceat defuncti caro, spiritui requies acquirenda est. Qui cum inde exiret,secũ abstulit sensum,quo interesse possit quomodo quisq; sit,siue in bonis siue in malis. Nec ab ea carne expectat adiuuari vitam suã, cui præbebat ipse vitam,quam detraxit excedens, & redditurus est rediẽs:quoniam non caro spiritui, sed spiritus carni etiam ipsius resurrectionis meritum comparat, vtrum ad pœnam,an ad gloriam reuiuiscat. Legimus in ecclesiastica historia, quam Græce scripsit Eusebius,& in Latinam linguam vertit Rufinus,martyrũ corpora in Gallia canibus exposita,canumq; reliquias, atq; ossa mortuorum vsque ad extremam consumptionem ignibus cõcremata: eosdemq; cineres fluuio Rhodano, ne quid ad memoriam qualemcũq; relinqueretur,insperfos. Quod non ob aliud credẽdum est diuinitus fuisse permissum, nisi vt discerent Christiani in confitendo Christum, dum contemnunt hanc vitam, multo magis cõtemnere sepulturam. Hoc enim quod ingenti sæuitia de corporibus martyrum factum est, si eis quicquam noceret, quo minus beatè requiescerent eorum victoriosissimi spiritus,non vtique fieri sineretur. Re ipsa ergo declaratum est, non ideo dixisse dominum,Nolite timere eos,qui corpus occidũt,& postea non habent quid faciãt:quod non esset permissurus aliquid eos facere de suorum corporibus mortuorum: sed quoniam quicquid facere permissi essent,nihil quo minueretur Christiana defunctorum fœlicitas fieret,

Loc⁹ per occasionẽ quãtum prosit. Caput.V.

† animus.

Lucæ.12.

Corpora exusta. Caput.VI.

nihil inde ad sensum post mortem viuẽtium perueniret:nihil ad detrimentum,saltem ipsorum corporum, quo minus integra resurgerent, pertineret. Et tamen ex illo humani cordis affectu,quo nemo vnquam carnem suã odio habet,si cognoscant homines aliquid post mortem suã suis corporibus suorumq; defunctorum deesse, quod in sua cuiusq; gente vel patria poscit solẽnitas sepulturæ,contristantur vt homines: & quod ad eos post mortem non pertinet,ante mortẽ suis corporibus timent:ita vt inueniatur in regnorũ libris deũ per Prophetam minari alteri Prophetæ,qui eius transgressus est verbum, quòd non inferretur cadauer eius in sepulchrum patrum eius. Quę scriptura sic se habet, Hæc dicit dominus,quoniam inobediẽs fuisti ori domini,& non custodisti mandatum, quod præcepit tibi dominus deus tuus, & reuersus es, & comedisti panẽ, & bibisti aquam in loco,in quo præcepit tibi ne comederes panem,neque biberes aquam,nõ inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum. Quanti hæc pœna pendenda sit, si secundum Euangelium cogitemus,vbi post corpus occisum nihil metuẽdum esse didicimus,ne membra exanima patiuntur,nec pœna dicenda est. Si autem humanum erga suam carnem consideremus affectum,potuit inde terreri vel contristari viuus,quod sensurus non erat mortuus: & hæc erat pœna,quoniam dolebat animus id de suo corpore futurũ, quanuis cum fieret,nõ doleret. Hactenus enim voluit dominus seruum suum plectere,qui non sua contumacia spreuerat præceptum eius implere,sed aliena decipiente fallacia,obedire se credidit, quãdo non obediuit. Neq; enim putandum est ita fuisse interemptũ mortu bestiæ, vt ad supplicium tartareum eius deinde anima raperetur:quandoquidem ipsum eius corpus idem leo,qui occiderat,custodiuit,iumento etiam quo vehebatur illæso, & simul cum illa immani fera, intrepida præsentia ad sui domini funus astante. Quo mirabili signo apparet hominem dei coërcitum potius temporaliter vsq; ad mortem,quàm punitum esse post mortem. De qua re Apostolus, cum propter quasdam offensas commemorasset infirmitates mortesq; multorum, Si enim nosipsos,inquit,iudicarẽmus, à domino nõ iudicaremur. Cum iudicamur autem,à domino corripimur,ne cum mũdo damnemur. Eum sanè ipse,qui deceperat, in monumento proprio honorifice sepeliuit, seq; sepeliendum iuxta ossa eius curauit:ita sperãs parci posse quoq; ossibus suis, cum veniret tempus quãdo secũdum illius hominis dei prophetiam,Iosias rex Iuda in illa terra multorum eruit ossa mortuorum, eisdemq; ossibus sacrilega altaria, quæ sculptilibus consti tuta fuerant,funestauit,pepercit quippe illi monumento,vbi iacebat Propheta, qui ante annos amplius quàm trecentos ista prædixerat: & propter ipsum nec illius, qui eum seduxerat,sepultura violata est. Affectu nãque illo,quo nemo vnquam carnem suam odio habet,prouideat cadaueri suo, qui occiderat mendacio animam suam. Ex hoc igitur,quòd carnem suam quisq; naturaliter diligit,& illi pœna fuit addiscere,non eum futurum in sepulchro patrum suorum:& huic cura prospicere,vt parceretur ossibus suis, si iuxta eum iaceret cuius sepulchrum nemo violaret. Hunc affectũ martyres Christi pro veritate certantes,vicerunt: nec mirum,quia contẽpserunt quod non fuerãt peracta morte sensuri,qui non potuerunt eis,quos viuentes sentiebant cruciatibus vinci. Poterat vtique deus,qui leonem Prophetæ corpus,quod ipse occiderat,vlterius nõ permisit

1.Corin.11.

3.Reg.13.

4.Reg.23.

3.Reg.13.

Ephes.5.

Affectus humanus dolet insepultos eos quos amat. C.VIII

3.Reg.13.

misit attingere,& fecit de peremptore custodem: poterat,inquam,à suorũ interfectis corporibus canes quibus fuerant proiecta prohibere:poterat & ipsam hominum innumerabilibus modis terrere sæuitiam, ne cadauera incendere,ne cineres dispergere auderent. Sed hoc quoque experimentum multiplici varietati tentationum deesse non debuit, ne fortitudo confessionis quæ immanitati persecutionis pro corporis salute non cederet,pro sepulchri honore trepidaret: postremo ne fides resurrectionis cõsumptionem corporũ formidaret. Debuerunt ergo & ista permitti,vt etiam post hęc tanti honoris exempla martyres in Christi confessione feruentes,huius quoq; testes fierent veritatis, in qua didicerãt eos à quibus sua corpora interficerẽtur,postea nihil habere quod facerẽt:quoniam quicquid mortuis corporibus facerent, vtique nihil facerent: quãdo in carne omni vita carente: nec aliquid sentire posset qui inde migrauerit,nec aliquid inde perdere qui creauit. Sed inter hæc quæ fiebant de corporibus occisorũ, cum martyres ea non metuẽtes magna fortitudine paterentur,tamen apud fratres luctus ingens erat: quòd nulla dabatur potestas sanctorum funeribus iusta persoluere,nec occulte subtrahere aliquid,sicut eadem testatur historia,crudelium custodum vigiliæ permittebant. Ita cum illos qui occisi fuerant, in dilaceratione membrorum suorum,in cõflagratione ossium, in dispersione cinerum,miseria nulla cõtingeret, istos tamẽ qui nihil eorum sepelire poterant, magna miseria cruciabat: quia nullo modo illis sentiẽtibus ipsi quodammodo sentiebant: & vbi iam illorum nulla erat passio, erat istorum misera compassio. Secundum istam quam dixi miseram compassionem laudantur illi, & à rege Dauid benedicũtur, qui Saülis & Ionathæ ossibus aridis sepulturæ misericordiam præstiterunt. Quæ tãdem misericordia præstatur nihil sentiẽtibus? An fortelhoc]reuocãdum est ad illam opinionẽ,quòd inferni fluuiũ insepulti non poterant transmeare? Absit hoc à fide Christiana, Alioquin pessime actum est cũ tanta martyrum multitudine,quorum non potuerũt corpora sepeliri, & fallaciter eis veritas dixit, Nolite timere eos qui corpus occidunt & postea non habent quid faciant:si eis tanta mala facere potuerunt, quibus impedirentur ad loca exoptata transire. Sed quia hoc sine vlla dubitatione falsissimum est, nec aliquid obest fidelibus negata eorum corporibus sepultura, nec aliquid si exhibeatur infidelibus prodest:cur ergo illi qui Saülem & filium eius sepelierunt, misericordiã fecisse dicuntur, & ob hoc à rege pio benedicuntur: nisi quia bene afficiuntur corda miserantium, quando ea dolẽt in mortuorum corporibus alienis,quæ illo affectu,quo nemo vnquam carnem suam odio habet, nolunt fieri post mortem suã corporibus suis:& quod sibi exhiberi volunt quando sensuri non sunt, aliis non sentiẽtibus curant exhibere dum ipsi sentiunt? Narrantur visa quædam quæ huic disputationi non negligendã videantur inferre quæstionem. Feruntur quippe mortui nonnulli vel in somnis vel alio quocunque modo apparuisse viuentibus,atque vbi eorum corpora iacerent inhumata nescientibus,locisq; monstratis admonuisse vt sibi sepultura quæ defuerat præberetur. Hæc si falsa esse responderimus, contra quorũdam scripta fidelium, & contra eorum sensus qui talia sibi accidisse confirmant impudenter venire videbimur. Sed respondendum est, non ideo putãdum esse mortuos ista sentire, quia hęc dicere vel indicare vel petere videtur in somnis,Nã & viuentes apparent sæpe viuentibus dormiẽtibus, dum seipsi nesciunt apparere: & ab eis qui hæc somniauerint audiunt dicentibus,quòd eos in somnis agentes aliquid vel loquentes viderint. Si ergo me potest aliquis in somnis videre,sibi aliquid quod factum est indicantem,vel etiam quod futurum est prænũciãtem:cum id ego prorsus ignorem, & omnino non curem,non solum quid ille somniet,sed vtrum dormiẽte me vigilet,an vigilãte me dormiat,an vno eodemq; tempore vigilemus ambo siue dormiamus,quando ille somnium videt & in quo me videt:quid mirũ si nescientes mortui,nec ista sentientes,tamen à viuentibus videntur in somniis,& aliquid dicunt,quod euigilantes verum esse cognoscant? Angelicis igitur operationibus fieri crediderim,siue permittatur desuper,siue iubeatur vt aliquid dicere de sepeliendis corporibus suis videantur in somnis,cum id penitus nesciant quorum illa sunt corpora. Id autem aliquãdo vtiliter fit,siue ad viuorum qualecunque solatium,ad quos pertinent illi mortui, quorum apparent imagines somniantibus:siue vt his admonitionibus generi humano sepulturę cõmendetur humanitas. Quę licet defunctis non opitulentur,culpanda tamẽ irreligiositate negligitur. Aliquãdo autem fallacibus somnis † hi homines in magnos mittuntur errores,quos talia perpeti iustum est: velut si quisquã videat in somnis, quod Aeneas vidisse apud inferos poëtica fallitate narratur:& vt ei cuiuspiam nõ sepulti appareat,imago,& loquatur,qualia fertur illi locutus fuisse Palinurus:& cũ euigilauerit, ibi corpus eius inueniat,vbi iacere inhumatum cum somniaret audiuit,admonitus & rogatus vt sepeliret inuẽtum: & quia id verum esse comperit, credat ideo mortuos sepeliri, vt eorum animæ ad loca transeãt, vnde insepultorum animas inferna prohiberi lege somniauit. Nõnne ita credens,plurimũ à tramite veritatis exorbitat? Sic autem infirmitas humana sese habet, vt cum mortuũ in somnis quisque viderit,ipsius animam se videre arbitretur:cum autem viuum similiter somniauerit,non eius animam,neque corpus, sed hominis similitudinẽ sibi apparuisse non dubitet:quasi nõ possint & mortuorum hominum,eodem modo nescientium, nõ animæ sed similitudines apparere dormiẽtibus. Pro certo† cũ Mediolani essemus,audiuimus,quòd cum debitum repeteretur à quodam, defuncti patris cautione prolata, quod filio nesciente à patre iam fuerat persolutum, cõtristari homo grauissime cœpit atq; mirari, quòd ei pater moriẽs non dixerit quid deberet, cum fecisset etiã testamentum. Tunc nimis anxio apparuit idem pater eius in somnis,& vbi esset recautum,quo illa cautio vacuata fuerat,indicauit. Quo inuento iuuenis atq; monstrato, non solum falsi debiti calumniam propulsauit, sed etiam paternum recepit chirographum, quod pater non receperat,quando est persoluta pecunia. Hic itaq; putatur animam hominis curã gessisse pro filio, & ad eum venisse dormientem,vt docens quod ignorabat, à magna eum molestia liberaret. Sed eodẽ ipso ferme tẽpore,quo id audiuimus:id est nobis apud Mediolanum cõstitutis, Carthaginis rhetor Eulogius, qui meus in eadẽ arte discipulus fuit, sicut mihi ipse posteaquam in Aphricam remeauimus retulit, cum rhetoricos Ciceronis libros discipulis suis traderet,recẽsens lectionem,quam postridie fuerat traditurus,quendam locum offendit obscurum. Quo non intellecto,vix potuit dormire solicitus, qua nocte somnianti, ego illi quod nõ intelligebat exposui:immo nõ ego,sed imago mea

Officiũ sepulturæ. Caput.IX. 2.Reg.2.

Lucæ.12.

Quomodo defunctorũ animę viuẽtibus appareãt. Ca.X.

Ephe.5.

† visis.

Aeneid.6.

Visorũ exẽpla duo. Cap.XI.

† Porro.

G mea neſciente me,& tam longe trans mare aliquid aliud,ſiue agente,ſiue ſomniante, & nihil de illius curis omnino curante.Quomodo fiant iſta,neſcio:ſed quomodolibet fiant, cur nõ eodem modo fieri credimus, vt in ſomnis quiſq; videat mortuum,quomodo ſit vt vi deat & viuum?ambobus vtique neſcientibus, neque curantibus quis vel vbi vel quãdo eorum imagines ſomniet. Similia ſunt autem ſomniis nonnulla etiam viſa vigilantium,qui turbatos habẽt ſenſus, ſicut phrenetici vel quocunq; furentes modo:nam & ipſi loquũtur ſecum,quaſi vere preſentibus loquantur,& tam abſentibus quàm præſentibus, quorum imagines cernũt, ſiue viuorum, ſiue mortuorum. Sed quẽadmodum ij, qui viuunt,ab eis ſe videri, & cum eis ſe loqui neſciũt: neq; enim re vera ipſi aſſunt,aut ipſi ſermocinãtur,ſed turbati ſenſibus homines talia viſa imaginaria patiuntur:eo modo & ij,qui ex hac vita migrarũt, ſic affectis hominibus videtur quaſi præſentes, cum ſint abſentes, & vtrum aliquis eos imaginaliter videat,omnino neſcientes.Huic rei ſimile eſt etiam illud, cum homines altius quàm ſi dormirent, ſubtrahũtur corporis ſenſibus,& occupãtur talibus viſis.Et his enim apparẽt imagines viuorum atq; mortuorum: ſed cum fuerint ſenſibus redditi,quoſcunq; mortuos vidiſſe ſe dixerint,vere cum eis fuiſſe creduntur:nec attendunt qui hęc audiunt,ſimiliter ab eis abſentium atque neſcientiũ quorundam etiam imagines viſas eſſe viuorũ. Homo quidam θ de turma,θ Curma nomine,municipij Tulliẽſis, quod Hipponi proximum eſt,curialis pauper, vix illi⁹ loci duumviralitius & ſimpliciter ruſtican⁹, cũ ægrotaret ablatis ſenſibus penè mortuus iacuit aliquot diebus:tenuiſſimus flatus in narib⁹,qui manu admota vtcunque ſentiebatur, & exiguum erat viuẽtis indicium, illum ſepeliri vt exanimem non ſinebat. Nullos artus mouebat,nulla ſumebat alimenta:nihil oculis, nihil vllo alio ſenſu corporis qualibet impacta moleſtia ſentiebat.Videbat tamen multa velut in ſomnis,quæ tandem aliquando poſt dies plurimos quaſi euigilans,viſa narrauit,Ac primum mox vt aperuit oculos,Eat aliquis,inquit,ad domum Curmæ fabri ferrarij & videat quid ibi agatur. Quò cum itum eſſet,inuentus eſt mortuus eo momento quo iſte fuerat ſenſibus redditus, & penè à morte reuixerat. Tunc intentis qui aderant,illum exhiberi iuſſum eſſe quando ipſe dimiſſus eſt, indicabat:ſeq; illic vnde redierat dixit audiſſe,quòd non Curma curialis,ſed Curma faber ferrarius ad loca illa mortuorum præceptus fuiſſet adduci.In illis ergo viſis tanquam in ſomniis, fuit inter eos defunctos quos videbat pro meritorũ diuerſitate tractari. Agnouit etiã nonnullos quos nouerat viuos.Ipſos autem vere mortuos forſitan credidiſſem,ſi nõ inter illa quaſi ſomnia ſua vidiſſet etiam quoſdam qui nunc vſq; adhuc viuũt, clericos videlicet aliquos regionis ſuæ, quorum ibi à preſbytero audiuit, vt apud Hipponem baptizaretur à me,quod & factum eſſe dicebat. Viderat itaque in illa viſione preſbyterum,clericos,meipſum, nondum ſcilicet mortuos,in qua poſtea vidit & mortuos. Cur non etiam illos ſicut nos vidiſſe credetur, vtroſque ſcilicet abſentes atque neſcientes: ac per hoc non ipſos ſed ſimilitudines eorum,ſicut etiam locorum.Nam & fundum vidit vbi erat ille cum clericis preſbyter,& Hipponẽ,vbi à me quaſi baptizatus eſt.In quibus locis profecto non erat,quãdo illic ſibi eſſe videbatur. Nã quid ibi ageretur eo tẽpore neſciebat,quod proculdubio ſciret ſi vere ibi eſſet. Viſa ſunt igitur iſta quæ nõ preſtan

Tertiũ explũ de Curma.Ca.XII.

H

I

tur in ipſis rebus vt ſunt, ſed in quibuſdam rerum imaginibus adumbrantur. Denique poſt multa quæ vidit, etiam in paradiſum ſe introductum eſſe narrauit, dictumq; ſibi eſſe,cũ inde dimitteretur rediturus ad ſuos, Vade baptizare,ſi vis eſſe in illo loco beatorum.Deinde vt à me baptizaretur admonitus, iam factũ eſſe reſpondit. Cui rurſus ille qui cum eo loquebatur, Vade, inquit,vere baptizare, nã illud in viſione vidiſti. Poſt iſta cõualuit,perrexit Hipponem. Paſcha iam appropinquabat, dedit nomen inter alios competẽtes, pariter cũ plurimis incognitus nobis: nec ille mihi viſionem, nec cuiquam cõſeruorum indicare curauit. Baptizatus eſt,peractis diebꝰ ſanctis remeauit ad propria. Biennio vel amplius tranſacto,ego cuncta hęc cognoui.Primo per quendam meum eiuſq; amicum in cõuiuio meo,dum quædam talia loqueremur. Deinde inſtiti ac feci vt hæc mihi præſens ipſe narraret,atteſtantibus honeſtis ciuibus ſuis, & de mirabili eius ægritudine,vt iacuerit penè mortuus per dies plurimos,& de illo alio Curma fabro ferrario,quod cõmemoraui ſuperius,& de his omnibus,quæ cum mihi diceret,etiam & tunc ab illo audiſſe recolebant atque firmabãt.Quãobrem ſicut vidit baptiſmum ſuũ & meipſum & Hipponem & baſilicam & baptiſterium, nõ in rebus ipſis, ſed in quibuſdam ſimilitudinibus rerũ,ita & alios quoſdam viuos eiſdem neſcientibus viuis. Cur non ergo ita & illos mortuos eiſdẽ neſcientibus mortuis?Cur non iſtas operationes angelicas credimus per diſpẽſationem prouidentiæ dei bene vtentis & bonis & malis, ſecundum inſcrutabilem altitudinem iudiciorum ſuorum:ſiue inſtruantur hinc mentes mortalium, ſiue fallantur:ſiue conſolẽtur,ſiue terreantur: ſicut vnicuique vel præbenda eſt miſericordia, vel irroganda vindicta,ab illo cui miſericordiam & iudicium nõ inaniter cantat Eccleſia: vt volet accipiat quiſque quod dicam.Si rebus viuentium,intereſſent animę mortuorũ, & ipſæ nos quando eas videmus alloquerẽtur in ſomnis,vt de aliis taceam, meipſum pia mater nulla nocte deſereret, quæ terra mariq; ſecuta eſt vt mecũ viueret. Abſit enim,vt facta ſit vita fœliciore crudelis,vſq;adeo, vt quando aliquid angit cor meum,meſtiſtem filium conſoletur,quem dilexit vnice,quem nunquam voluit mœſtũ videre. Sed profecto quod ſacer Pſalmus perſonat,verum eſt,quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me,dominus autẽ aſſumpſit me. Si ergo,dereliquerunt nos patres noſtri, quomodo noſtris curis & rebus interſunt?Si autem parẽtes non interſunt, qui ſunt alij mortuorũ, qui nouerunt quid agamus,quídve patiamur? Eſaïas Propheta dicit,Tu es enim pater noſter:quia Abraham nos neſciuit,& Iſraël non cognouit nos.Si tãti Patriarchæ quid erga populum ex his procreatũ ageretur,ignorauerũt,quibus deo credẽtibus populus ipſe de illorũ ſtirpe promiſſus eſt,quomodo mortui viuorum rebus atque actibus cognoſcẽdis adiuuãdiſq; miſcentur? Quomodo dicimus eis fuiſſe cõſulũ, qui obierunt antequam veniret mala, quæ illorũ obitũ conſecuta ſunt:ſi & poſt mortem ſentiunt quæcunque in vitæ humanæ calamitate contingunt? An forte nos errando iſta dicimus,& hos putamus quietos,quos inquieta vita viuorũ ſolicitat?Quid eſt ergo quod piiſſimo regi Ioſiæ pro magno beneficio promiſit deꝰ,quòd eſſet antè moriturus, ne videret mala quæ ventura illi loco & populo minabatur? Quæ dei verba iſta ſunt, Hæc dicit dominus deus Iſraël, Verba mea quæ audiſti,& veritus à facie mea cum audiſti,quæ locutus ſum

K

Cõpetentes.

L

Cap.XIII.

Pſal.110.

†nec.

Pſal.26.

M

Eſaiæ.63.

4.Reg.22. 2.Para.34.

de iſto

A de iſto loco,& qui cõmorãtur in eo,vt deſeratur,& in maledicto ſit:& cõſcidiſti veſtimẽta tua, & fleuiſti i cõſpectu meo, & ego audiui dixit dominus deꝰ ſabaoth: Non ſic,Ecce ego apponam te ad patres tuos, & apponeris cum pace: & non videbũt oculi tui omnia mala, quæ ego induco in locum hunc, & qui commorãtur in eo.Territus iſte dei comminationibus fleuerat, & ſua veſtimenta conſciderat:& ſit omnium malorum futurorum de properatura morte ſecurus,quòd ita requieturus eſſet in pace,vt illa omnia non videret. Ibi ergo ſunt ſpiritus defunctorum, vbi non vident quæcunque aguntur,aut eueniunt in iſta vita hominibus.Quomodo ergo videt tumulos ſuos,aut corpora ſua,vtrum abiecta iaceant,an ſepulta? Quomodo interſunt miſeriæ viuorum,cum vel ſua ipſa mala patiantur,ſi talia merita contraxerunt:vel in pace requieſcant, ſicut huic Ioſiæ promiſſum eſt,vbi mala vlla nec patiendo nec cõpatiendo ſuſtineant,liberati ab omnibus malis, quæ patiendo & compatiendo cum hic viuerent,ſuſtinebant?

Obiectio ad ſuperiora. Cap.XIIII. Lucæ.16.

B Dixerit aliquis.Si nulla eſt mortuis cura de viuis, quomodo ille diues,qui apud inferos torquebatur, rogabat Abraham patrem,vt mitteret Lazarum ad quinque fratres ſuos nondum mortuos, & ageret cũ eis, ne venirent & ipſi in eundem tormentorum locum? Sed nunquid quia hoc ille diues dixit,ideo quid fratres agerent vel quid paterentur in illo tempore,ſciuit? Ita illi fuit cura de viuis,quãuis quid ageret,omnino neſciret: quemadmodum eſt nobis cura de mortuis, quãuis quid agant,omnino vtique neſciamus.Nam ſi nihil de mortuis curaremus,non vtique pro illis deo ſupplicaremus.Denique Abraham nec Lazarum miſit,& Moyſen ac Prophetas hic eos habere reſpondit, quos audire deberent,vt ad illa ſupplicia non venirent.Vbi rurſus occurrit quomodo quid hic ageretur Abraham pater neſciebat, vbi ſciebat eſſe Moyſen & Prophetas, id eſt libros eorum,quibus homines obediendo, tormenta inferni euitarẽt:vbi denique nouerat diuitem illum in delitiis, pauperem vero Lazarũ in laboribus doloribuſq; vixiſſe: Nam & hoc illi ait, Memento fili,quia percepiſti bona in vita tua,Lazarus autem mala. Sciebat ergo hæc, quæ vtique apud viuos, non apud mortuos geſta fuerant. Verum non cum agerẽtur in viuis, ſed eis mortuis potuit Lazaro indicãte cognoſcere, ne falſum ſit quod ait Propheta,Abraham neſciuit nos.

Lucæ.16.

C

Eſaiæ.63. Animę quomodo ſciãt. Cap.XV.

Proinde fatendum eſt, neſcire quidem mortuos quid hic agatur,ſed dum hic agitur,poſtea vero audire ab eis,qui hinc ad eos moriendo pergunt.Non quidem omnia,ſed quę ſinuntur indicare,qui ſinũtur etiã iſta meminiſſe:& quæ illos,quibus hæc indicant,oportet audire.Poſſunt & ab angelis,qui rebus quę aguntur hic,præſto ſunt,audire aliquid mortui,quod vnũquenque illorum audire debere iudicat cui cuncta ſubiecta ſunt. Niſi enim eſſent angeli,qui poſſent intereſſe & viuorum & mortuorum locis, non dixiſſet dominus Ieſus,Contigit autem mori inopem illum,& ferri ab angelis in ſinum Abrahæ.Nunc ergo hic,nunc ibi eſſe potuerunt, qui hinc illuc quem deus voluit abſtulerunt. Poſſunt etiam ſpiritus mortuorum aliqua quæ hic agũtur,quæ neceſſarium eſt eos noſſe, & quæ neceſſarium non eſt eos non noſſe, non ſolum præterita vel preſentia, verumetiam futura ſpiritu dei reuelãte cognoſcere:ſicut nõ omnes homines,ſed Prophetę dum hic viuerent cognoſcebant,nec ipſi omnia, ſed quæ illis eſſe reuelandã dei prouidentia indicarat.Mitti quoque ad viuos aliquos ex mortuis, ſicut econtrario Paulus ex vi

Lucę.16.

1.Cor.12.

uis in Paradiſum raptus eſt, diuina ſcriptura teſtatur. Nam Samuel Propheta defunctus viuo Saũli etiam regi futura prædixit:quamuis nonnulli non ipſum fuiſſe qui potuiſſet magicis artibus euocari, ſed aliquem ſpiritum tam malis operibus congruentem, illius exiſtimẽt ſimilitudinem figuraſſe: cum liber Eccleſiaſticus, quem Ieſus filius Sirach ſcripſiſſe traditur, & propter eloquij nonnullam ſimilitudinem Salomonis pronunciatur,contineat in laude patrum, quòd Samuel etiam mortuus prophetauerit. Sed ſi huic libro ex Hebræorum,quia in eo non eſt,canone contradicitur,quid de Moyſe dicturi ſumꝰ, qui certe & i Deuteronomio mortuus,& in Euangelio cum Helia, qui mortuus non eſt, legitur apparuiſſe viuentibus? Hinc & illa ſoluitur quæſtio, quonam modo martyres ipſis beneficiis quæ dantur orantibus,indicant ſe intereſſe rebus humanis, ſi neſciunt mortui quid agant viui.Non enim ſolis beneficiorum effectibus,verumetiam ipſis hominũ aſpectibus cõfeſſorem apparuiſſe Felicem,cuius inquilinatum pie diligiſt, cum à Barbaris Nola oppugnaretur, audiuimus,non incertis rumoribus ſed teſtibus certis. Verum iſta diuinitus exhibẽtur,longe aliter quàm ſeſe habet vſitatus ordo, ſingulis creaturarũ generibus attributus,Nõ enim quia in vinum aqua,cum voluit dominus repente conuerſa eſt, ideo non debemus, quid aqua valeat in elementorum ordine proprio, ab iſtius diuini operis raritate vel potiꝰ ſingularitate diſcernere.Nec quoniam Lazarus reſurrexit, ideo mortuus omnis quando vult ſurgit, aut eo modo exanimis à viuente, quomodo à vigilante dormiens excitatur. Alij itaque ſunt humanarum limites rerum, alia diuinarũ ſigna virtutum:alia ſunt quę naturaliter,alia quę mirabiliter fiunt:quamuis & naturę deus aſſit vt ſit,& miraculis natura non deſit. Non igitur ideo putandum eſt viuorũ rebus quoſlibet interẽſſe poſſe defunctos, quoniam quibuſdam ſanandis vel adiuuãdis martyres aſſunt:ſed ideo potius intelligendum eſt, quòd per diuinam potentiam martyres viuorũ rebus interſunt,quoniam defuncti per naturam propriam viuorum rebus intereſſe non poſſunt.Quãquam iſta quæſtio vires intelligentiæ meę vincat,quemadmodũ opitulentur martyres iis quos per eos certum eſt adiuuari: vtrũ ipſi per ſeipſos aſſint vno tempore tam diuerſis locis, & tanta inter ſe longinquitate diſcretis, ſiue vbi ſunt eorũ memoriæ,ſiue præter ſuas memorias vbicunq; adeſſe ſentiuntur: an ipſis in loco ſuis meritis congruo ab omni mortalium conuerſatione remotis,& tamen generaliter orãtibus pro indigentia ſupplicantũ, ſicut nos oramus pro mortuis,quibꝰ vtiq; non præſentamur,nec vbi ſint vel quid agãt ſcimus, deus omnipotẽs qui eſt vbiq; præſens,nec concretus nobis,nec remotus à nobis,exaudiens martyrum preces,per angelica miniſteria vſquequaq; diffuſa,præbeat hominibus iſta ſolatia,quibus in huius vitæ miſeria iudicat eſſe præbenda:& ſuorum merita martyrum vbi vult,quãdo vult,quomodo vult, maximeq; per eorum memorias, quoniam hoc nouit expedire nobis ad ædificandam fidem Chriſti,pro cuius illi cõfeſſione ſunt paſſi,mirabili atq; ineffabili poteſtate ac bonitate commẽdet.Res hæc altior eſt quàm vt à me poſſit attingi,& abſtruſior quàm vt à me valeat perſcrutari:& ideo quid horum duorũ ſit,an vero fortaſſis vtrunq; ſit,vt aliquando iſta fiant per ipſam præſentiam martyrum, aliquando per angelos ſuſcipiẽtes perſonam martyrum,definire non audeo,mallẽ à ſciẽtibus iſta perquirere. Neque enim nemo eſt qui hæc

D

1.Reg.28.

Ad Simplicianũ.q.2.

Eccli.46.

Deut.34. Matth.17.

Cap.XVI.

li.1. de ciuit. dei.cap.10.

† al.ciuibus vel inquilinis pie à ſe dilectis.

E

Ioan.2.

Ioan.11.

Quomodo animę martyrũ adſint periclitãtib⁹, negat ſe poſſe definire.

F

ſciat,

G sciat,non qui sibi scire videatur & nesciat: dona enim dei sunt,his alia & illis alia largientis, secundum Apo
1.Cor.12. stolum,qui dicit, vnicuique dari manifestationem spi ritus ad vtilitatem. Alij quidem,inquit,datur per spiritum sermo sapientiæ,alij sermo scientiæ secundū eūdem spiritum, alteri autem fides in eodem spiritu,al-
†donatio. teri gratia † curationū in vno spiritu, alij operationes virtutum,alij prophetia,alij diiudicatio spirituum, alij genera linguarum,alij interpretatio sermonū. Omnia autem hæc operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens propria vnicuiq; prout vult. Horum omnium spiritalium donorum,quæ commemorauit Apostolus, cuicūque data est diiudicatio spirituū, ipse scit ista sicut sciēda sunt. Talem fuisse credendum est illum Ioan-
De Ioanne monacho. Cap. XVII. nem monachum, quem de belli ciuilis euentu maior Theodosius cōsuluit Imperator: habebat quippe etiam prophetiam.Neq; enim singulos singula munerū istorum,sed etiam plura vnum habere posse non ambigo. Ioannes ergo iste cuidam mulieri religiosissimæ impatienter eum videre cupienti, atque vt hoc impetraret per maritum suum vehementer instanti,cum ille nollet,quoniam id nunquam permiserat fœminis, Vade,
H inquit,dic vxori tuæ,videbit me nocte proxima,sed in somnis.Et factum est. Monuitq; illam quicquid fidelē coniugatam moneri oportebat. Quæ cum euigilasset, talem se vidisse hominem dei viro suo, qualem ille eū nouerat,& quid ab illo audierit,indicauit. Qui hoc ab
eis cōperit, retulit mihi vir grauis & nobilis & dignis-
†al.credi. simus,credidit.Sed si illū sanctum monachum ipse vidissem,quia,sicut fertur,patientissime interrogabatur, & sapientissime respondebat,quæsissem ab eo quod ad istam pertinet quæstionem: vtrum ipse ad illam fœminā venisset in somnis,id est,spiritus ei⁹ in effigie corporis sui, sicut nosipsos in effigie corporis nostri somniamus:an ipso aliud agēte,vel si dormiebat aliud somniante,siue per angelū,siue quocunq; alio modo in mulieris somnio talis facta sit visio:atq; id futurum,vt ipse promitteret prophetiæ spiritu reuelante præsciuerit.Si enim ipse interfuit somnianti,mirabili gratia vtiq; id potuit,non natura: & dei munere,nō propria facultate. Si autem ipso aliud agente,siue dormiente, & visis aliis occupato,eum mulier vidit in somnis: profecto tale aliquid factū est, quale illud est quod in Actibus Apostolorum legimus,vbi dominus Iesus loquitur Ana-
I niæ de Saulo, & indicat ei quòd Saulus vidit ad se ve-
Actо.9. nientem Ananiā,cū hoc Ananias ipse nesciret. Quodlibet horum mihi respōderet ille homo dei:& de martyribus ab illo pergerem quærere: vtrum ipsi assint in somnis, vel quocunq; alio modo videntibus eos in qua figura voluerint: & maxime quando ab eis se torqueri dæmones in hominibus confitentur, & rogant eos vt parcant sibi:an ista fiāt dei nutu per angelicas potestates,in honorem commendationemq; sanctorū,ad vtilitatem hominum,illis in summa quiete positis, & ad
De sancto Ambrosio. alia longe meliora visa vacātibus seorsum à nobis,orātibusq; pro nobis. Nam Mediolani apud sanctos Protasium & Gerualiū martyres, expresso nomine, sicut defunctorum quos eodem modo cōmemorabant,adhuc viuum dæmones Episcopū confitebantur Ambrosium, atque vt sibi parceret obsecrabant,illo aliud agēte, atque hoc cum ageretur omnino nesciēte. An forte aliquando per ipsam præsentiam martyrum fiāt ista, aliquando per angelorum:& vtrum possint,vel quibus signis possint à nobis duo ista discerni: an ea sentire ac
1.Cor.12. iudicare non valeat, nisi qui habeat illud donū per dei spiritum diuidentē propria vnicuiq; prout vult. Dissereret mihi,vt arbitror,hæc omnia sicut vellē ipse Ioannes:vt aut eo docente discerem,& ea quæ audirē, vera & certa esse cognoscerem:aut ego credere quę nescirē, illo docēte quæ sciret.Quòd si mihi forsitan de sancta
Eccli.3. scriptura responderet ac diceret,Altiora te ne quæsieris,& fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi dominus, illa cogita semper: id etiā gratanter acciperem:non enim paruus est fructus,si aliqua obscura & incerta,quæ cōprehendere non valemus, clarū saltē certumq; sit nobis non esse quęrēda:& quod vnusquisque vult discere,putans prodesse si sciat, discat nō obesse si nesciat. Quæ cū ita sint,non existimemus ad
Epilogus dis putationis. Ca.XVIII. mortuos,pro quibus curā gerimus,peruenire,nisi quòd pro eis siue altaris,siue orationum, siue eleemosynarū sacrificiis solēniter supplicamus: q̄is non pro quibus fiunt omnibus prosint,sed iis tantū,quibus dum viuunt cōparatur vt prosint.Sed quia nō discernimus qui sint, oportet ea pro regeneratis omnibus facere,vt null⁹ eorū prætermittatur,ad quos hæc beneficia possint & debeant peruenire.Melius enim supererūt ista eis, quibus nec obsunt nec prosunt, quàm eis deerunt quibus prosunt. Diligentius tamē facit hæc quisq; pro necessariis
L suis,q̄ pro illo fiat similiter à suis.Corpori autē humano† quicquid impenditur,non est præsidiū salutis, sed
† humando. humanitatis officiū,secūdum affectū, quo nemo vnquā
Ephe.5. carnem suā odio habet. Vnde oportet vt quam potest pro carne proximi curam gerat,cum ille recesserit qui regebat.Et si hæc faciunt qui carnis resurrectionē non credunt,quanto magis debēt facere qui credūt,vt corpori mortuo, sed tamen resurrecturo & in æternitate mansuro impensum eiusmodi officiū,sit etiam quodāmodo eiusdē fidei testimoniū.Quòd vero quisq; apud memoriam martyrū sepelitur,hoc tantum mihi videtur prodesse defuncto,vt cōmendans eum etiā martyrum patrocinio,affectus pro illo supplicationis augeatur.Habes ad ea quæ à me putasti esse quærēda qualem potui reddere responsionē meā, quæ si vltra quàm sat est prolixa est,da veniā, id enim factū est amore diutius loquendi tecum. Hūc ergo librum quēadmodum acceperit venerabilis dilectio tua, peto rescriptis tuis nouerim,quē tibi portator ei⁹ faciet sine dubio gratiorē, frater scilicet & cōpresbyter noster Candidianus, quē per tuas literas cognitum toto corde susceпi,inuitusq; dimisi.Multum enim nos in charitate Christi sua M
præsentia consolatus est,& quod fatēdum est, eius instantia tibi parui.Nā cor meum tanta distēdunt,vt nisi ipso assidue commonente non sinerer obliuisci,profecto interrogationi tuæ mea responsio defuisset.

Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENsis Episcopi,De Catechizandis rudibus,Liber vnus.

PETIS à me frater Deogratias, vt aliquid ad te de catechizādis rudibus,quod tibi vsui esset scriberē. Dixisti enim quòd apud Carthaginē vbi diaconus es,ad te sepe adducātur,qui fide Christiana primitus imbuendi sint,eo quòd existimeris habere ca-

A re catechizandi vberem facultatem, & doctrina fidei & suauitate sermonis: te autem penè semper angustias pati,idipsum quòd credendo Christiani sumus,quo pacto commode intimandum sit:vnde exordienda,quousq; sit perducēda narratio: vtrum exhortationem aliquā terminata narratione adhibere debeamus,an præcepta sola quib⁹ obseruādis cui loquimur nouerit Christianam vitam professionemq; retinere.Sæpe autē tibi accidisse cōfessus atq; conquestus es,vt in sermone lōgo & tepido tibi ipse vilesceres essesq; fastidio, nedū illi quem loquēdo imbuebas, & cæteris qui audientes aderant:eaq; te necessitate fuisse compulsum, vt ea me quā tibi debeo charitate compelleres, ne grauarer inter occupationes meas,tibi de hac re aliquid scribere. Ego vero non ea tantum quam familiariter tibi,sed etiam quam matri Ecclesiæ vniuersaliter debeo, charitate ac seruitute cōpellor, si quid per operā meam quā domini nostri largitate possum exhibere, idē eos dominus quos mihi fratres fecit adiuuari iubet,nullo modo recusare, sed potius prompta & deuota voluntate suscipere. Quāto enim cupio latius erogare pecuniam
B dominicam, tanto magis me oportet,si quam dispensatores cōseruos meos difficultatem in erogando sentire cognosco,agere quantum in me est,vt facile atque expedite possint, quod impigre ac studiose volunt.

Debet sibi nō omnino displicere qui dicit. Cap.II. Sed quod ad tuam proprie considerationem pertinet, nolim te moueri ex eo quod sæpe tibi abiectum sermonē fastidiosumq; habere visus es.Fieri enim potest,vt ei quem instruebas, nō ita sit visum, sed quia tu aliquid melius audiri desiderabas,eo tibi quod dicebas videretur indignum auribus aliorum. Nam & mihi propè semper sermo me⁹ displicet.Melioris enim auidus sum, quo sæpe fruor interius, antequā eum explicare verbis sonantibus cœpero:quod vbi minus quàm mihi ⁊otus est eualuero,contristor linguā meam cordi meo non posse sufficere. Totum enim quod intelligo,volo vt qui me audit intelligat, & sentio me nō ita loqui vt hoc efficiam: maxime quòd ille intellectus quasi rapida coruscatione perfundit animum:illa autē locutio tarda & longa est, longeq; dissimilis. Et dum ista voluitur,iam se ille in secreta sua condidit: tamen
C quia vestigia quædam miro modo impressit memoriæ,perdurant illa cum syllabarum morulis: atque ex eisdem vestigiis sonantia signa peragimus,quæ lingua dicitur vel Latina,vel Græca,vel Hebræa,vel alia quęlibet: siue cogitentur hæc signa, siue etiam voce proferantur,cum illa vestigia nec Latina,nec Græca vel Hebræa, nec cuiusque alterius gentis sint propria,sed ita efficiantur in animo vt vultus in corpore. Aliter enim Latine ira dicitur,aliter Græce,aliter atque aliter aliarum diuersitate linguarū,non autem Latinus aut Græcus est vultus irati. Non itaque omnes gentes intelligunt cum quisque dicit,iratus sum,sed Latini tantum: at si affectus excandescentis animi exeat in faciem,vultúmque faciat, omnes sentiunt qui intuentur iratum. Sed neque ita licet educere & quasi exporrigere in sensum audientium per sonum vocis illa vestigia quæ imprimit intellectus memoriæ, sicut apertus & manifestus est vultus.Illa enim sunt intus in animo, iste foris in corpore. Quapropter coniiciendum est quantum distet sonus oris nostri ab illo ictu intelligentiæ, quando ne ipsi quidem impressioni memoriæ simulis est. Nos autem plerunque in auditoris vtilitatem vehemēter ardentes, ita loqui volumus quemadmodum tunc intelligimus, cum per ipsam intentionem loqui non possumus: & quia non succedit angimur, & ve- D
lut frustra opera insumamur; tædio marcescimus: atque ex ipso tædio languidior fit idem sermo, & hebetior quàm erat,vnde perduxit ad te tædium: sed mihi sepe indicat eorum studium, qui me audire cupiunt, non ita esse frigidum eloquium meum vt videtur mihi: & eos inde aliquid vtile capere, ex eorum delectatione cognosco,mecumq; ago sedulo,vt huic exhibendo ministerio non desim, in quo illos video bene accipere quod exhibetur. Sic & tu, eoipso quòd ad te sæpius adducuntur qui fide imbuendi sunt, debes intelligere non ita displicere aliis sermonem tuum vt displiceat tibi: nec infructuosum te debes putare,quòd ea quæ cernis non explicas ita vt cupis, quando forte vt
1.Cor.13. cupis nec cernere valeas. Quis enim in hac vita nisi in ænigmate & per speculum videt? Nec ipse amor tantus est vt carnis dirupta caligine penetret in æternum serenum, vnde vtcunque fulgent etiam ista quæ transeunt. Sed quia boni proficiunt de die in diem,ad videndum diem sine volumine cœli, & sine noctis incursu,quem oculus non vidit,nec auris audiuit, nec in
1.Cor.2. cor hominis ascendit: nulla maior causa est cur nobis E
in imbuendis rudibus noster sermo vilescat, nisi quòd libet inusitate cernere,& tædet vsitate proloqui. Et re quidem vera multo gratius audimur,cum & nos eodē opere delectamur: afficitur enim filum locutionis nostræ ipso nostro gaudio, & exit facilius atque acceptius.Quapropter non arduum est negocium,ea quæ credenda insinuantur præciperet, vnde & quousque nar- †al.percipe.
randa sint: nec quomodo sit varianda narratio, vt aliquando breuior,aliquādo longior, semper tamen plena atq; perfecta sit:& quando breuiore, & quando longiore sit vtendum: sed quibus modis faciendum sit, vt gaudens quisque catechizet. Tanto enim suauior erit, quanto magis id potuerit:ea cura maxima est: Et præceptū quidem rei huius in promptu est.Si enim in pe-
2.Cor.9. cunia corporali, quāto magis in spiritali, hilarem datorem diligit de⁹. Sed hæc hilaritas ad horam vt assit, eius est misericordię qui ista præcepit.Itaque prius de modo narrationis quod te velle cognoui,tū de præcipiendo atque cohortando, postea de hac hilaritate cōparanda,quæ deus suggesserit disseremus. Narra- F
Quo sacri libri catechumenis exponendi. Cap.III. tio plena est, cum quisque primo catechizatur ab eo quod scriptum est, In principio fecit deus cœlum & terram,vsque ad præsentia tempora Ecclesiæ: non tamen propterea debemus totum Pentateuchum,totosq; Iudicum & Regnorum & Esdræ libros, totumq; Euāgelium & Actus Apostolorum, vel, si ad verbum edidicimus, memoriter reddere, vel nostris verbis omnia quæ his continentur voluminibus narrando euoluere & explicare: quod nec tempus capit,nec vlla necessitas postulat: sed cuncta summatim generatimque complecti, ita vt eligantur quædam mirabiliora quæ suauius audiuntur, atque in ipsis articulis constituta sunt: & ea tanquam in inuolucris ostendere, statimq; à conspectu abripere non oportet,sed aliquantum immorando quasi resoluere atque expandere, & inspicienda atq; miranda offerre animis auditorum: cætera vero celeri percussione inferendo contexere: Ita & illa quæ maxime cōmendari volumus,aliorū submissione magis eminent:nec ad ea fatigatus peruenit,quem narrando volumus excitare,nec illius memoria confunditur,quem docendo debemus instruere. In omnibus sanè non tantū nos oportet intueri præcepti finē, quod est charitas de corde puro & conscientia bona,& 1.Timo.1.

G fide nõ ficta,quò ea quæ loquimur cũcta referamus,sed etiam illius quem loquendo instruimus, ad id monendus atq; illuc dirigendus aspectus est. Neq; enim ob aliud ante aduentũ domini scripta sunt omnia quæ in sanctis scripturis legimus, nisi vt illius cõmendaretur aduentus,& futura præsignaretur Ecclesia:id est,populus dei per omnes gentes, quod est corpus eius: adunctis atque annumeratis omnibus sanctis,qui etiam ante aduentũ eius in hoc seculo vixerunt, ita eum credẽtes venturũ esse,sicut nos venisse. Sicut enim Iacob manum prius dum nasceretur emisit ex vtero, qua etiam pedem prænascẽtis fratris tenebat, deinde vtiq; secutũ est caput, tum demum necessario membra cætera: sed tamẽ caput nõ tantum & membra quæ secuta sunt, sed etiam ipsam manũ quæ in nascẽdo præcessit,dignitate ac potestate præcedit, & quanuis non tempore apparendi, tamen naturæ ordine prius est, Ita & dominus Iesus Christus,& si antequã appareret in carne,& quodammodo ex vtero secreti sui, ad hominum oculos mediator dei & hominum homo procederet, qui est H super õmes deus benedictus in secula,præmisit in sanctis Patriarchis & Prophetis quandam partem corporis sui,qua velut manu se nasciturum esse prænuncians, etiam populum præcedentem superbe, vinculis legis tanquã digitis quinque supplantauit:quòd & per quinque temporũ articulos prænunciari venturus prophetariq; nõ destitit: & huic rei cõsonans per quẽ lex data est,libros quinque cõscripsit. Et superbi carnaliter sentientes,& suam iustitiam volentes cõstituere,nõ aperta manu Christi repleti sunt benedictione, sed cõstricta atq; concluſa retenti sunt, Itaque illis obligati sunt pedes,& ceciderunt, nos vero surreximus & erecti sumus: Quanuis ergo,vt dixi,præmiserit dominus Christus quandam partem corporis sui in sanctis,qui eũ nascendi tempore præierunt, tamen ipse est caput corporis Ecclesiæ: illiq; omnes eidem corpori cuius ille caput est cohæserunt, credendo in eum quẽ prænunciabant.Non enim præcurrendo diuulsi sunt,sed adiuncti potius obsequendo. Nam & si manus à capite præmitti potest,cõnexio tamen eius sub capite est. Quapropter omnia quæ ante scripta sunt, vt nos doceremur scripta sunt,& figuræ nostræ fuerunt, & in figura contingebant eis:scripta sunt autem propter nos, in quos fi- I nis seculorum obuenit. Quæ autem maior causa est aduentus domini, nisi vt ostenderet deus dilectionem suam in nobis, cõmendans eam vehemẽter, quia cum adhuc inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est.Hoc autẽ ideo,quia finis præcepti & plenitudo legis charitas est:vt & nos inuicem diligamus, & quẽadmodum ille pro nobis animam suam posuit, sic & nos pro fratribus animam ponamus : Et ipsum deum, quoniam prior dilexit nos, & filio suo vnico non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, si amare pigebat, saltem redamare non pigeat. Nulla est enim maior ad amorem inuitatio,quàm preuenire amando. Et nimis durus est animus, qui dilectionem si nolebat impendere, nolit & rependere. Quòd si in ipsis flagitiosis & sordidis amoribus videmus, nihil aliud eos agere, qui amari vicissim volunt, nisi vt documentis quibus valent aperiant & ostendant quantum ament, eamq; imaginem iustitiæ prætendere affectant, vt vicem sibi reddi quodammodo flagitent ab eis animis quos illecebrare moliuntur: ipsiq; ardentius æstuant, cum iam moueri eodem igne etiam illas mentes quas appetunt sentiunt,Si ergo & animus qui torpebat,cum se amari senserit excitatur,& qui iam feruebat cum se K redamari didicerit,magis accenditur: manifestum est nullam esse maiorem causam,qua vel inchoëtur vel augeatur amor, quàm cum amari se cognoscit, qui nondum amat,aut redamari se vel posse sperat,vel iã probat qui prior amat. Et si hoc etiam in turpibus amoribus,quãto plus in amicitia. Quid enim aliud cauemus in offensione amicitiæ, nisi ne amicus arbitretur quòd eum vel non diligamus,vel minus diligamus quàm ipse nos diligit? Quod si crediderit,frigidior erit in eo amore quo inuicẽ homines mutua familiaritate perfruuntur:& si non ita est infirmus vt hæc illum offensio faciat ab omni dilectione frigescere, in ea se tenet qua non vt fruatur, sed vt consulat diligit. Operæprecium est autem animaduertere,quomodo, quanquam & superiores velint se ab inferioribus diligi, eorumq; in se studiose delectentur obsequio, & quanto magis id senserint, tanto magis eos diligant, tamen quanto amore exardescat inferior, cum a superiore se diligi senserit.Ibi enim gratior amor est, vbi non æstuat indigentiæ siccitate, sed vbertate beneficentiæ profluit. L Ille nanque amor ex miseria est,iste ex misericordia. Iam vero si etiam se amari posse à superiore desperabat inferior, ineffabiliter commouebitur in amorem: si vltro ille fuerit dignatus ostendere,quantum diligat eum qui nequaquã sibi tantum bonum promittere auderet.Quid autem superius deo iudicante,& quid desperatius homine peccante: qui se tanto magis tuendũ & subiugandum superbis potestatibus addixerat, quæ beatificare non possunt, quãto magis desperauerat pos se sui curam geri ab ea potestate,quæ non malitia sublimis esse vult,sed bonitate sublimis est?Si ergo maxime propterea Christus aduenit,vt cognosceret homo quantum eum diligat deus : & ideo cognosceret vt in eius dilectionem à quo prior dilectus est inardescceret: proximumq; illo iubente & demonstrante diligeret, qui non proximum, sed longe peregrinantem diligẽdo factus est proximus : omniq; scriptura diuina quæ ante scripta est, ad prænunciandũ aduentum domini Matth.22. scripta est:& quicquid postea mandatum est literis & diuina authoritate firmatũ, Christum narrat & dilectionem monet: manifestũ est non tantum totã legem & Prophetas in illis duobus pendere præceptis, dilectionis dei & proximi,quę adhuc sola scriptura sancta M erat cum hoc dominus diceret, sed etiã quæcunq; posterius salubriter consecrata† sunt, memoriæq; mandata diuinarum volumina literarũ.Quapropter in veteri testamento est occultatio noui,in nouo testamento est manifestatio veteris. Secundum illam occultationem, carnaliter intelligentes carnales, & tunc & nunc pœnali timore subiugati sunt. Secundum hanc autem manifestationem spiritales, & tunc quibus pie pulsantibus etiam occulta patuerunt, & nunc qui non superbe quærunt,nec etiam aperta claudunt†,spiritaliter intelligentes donata charitate liberati sunt. Quia ergo charitati nihil aduersius quàm inuidentia, Mater autem inuidentiæ superbia est, idem dominus Iesus Christus, deus homo,& diuinæ in nos dilectionis indicium est,& humanæ apud nos humilitatis exemplum,vt magnus tumor noster maiore contraria medicina sanaretur.Magna est enim miseria,superbus homo,sed maior misericordia,humilis deus.Hac ergo dilectione tibi tanquã fine proposito, quo referas omnia quę dicis:quicquid narras ita narra,vt ille cui loqueris audiendo credat, credendo speret, sperando amer.

De ipsa

Gene.25.

H 1.Timo.1. Rom.9.

Rom.10.

Psal.19.

Colos.1.

Rom.15.

1.Cor.10.

I Præcipua causa aduẽtus Christi. Cap.IIII. Rom.5. 1.Timo.1. Rom.13. 1.Ioan.3. 1.Ioan.4. Rom.8.

† al.conscripta.

† ne etiã aperta claudantur.

A De ipsa etiam seueritate dei qua corda mortalium
Fidẽ accedens ad catechismum qualiter sit instruẽdus. Caput.V. saluberrimo terrore quatiũtur, charitas ædificãda est, vt ab eo quem timet,amari se gaudens,eum redamare audeat, eiusq; in se dilectioni etiam si impune posset, tamen displicere vereatur. Rarissime quippe accidit, immo vero nunquã, vt quisquã veniat volẽs fieri Christianus,qui nõ sit aliquo dei timore perculsus. Si enim aliquod cõmodum spectando ab hominibus quibus se aliter placiturum nõ putat, aut aliquod ab hominibus incõmodum deuitando,quorum offensionem aut inimicitias reformidat,vult fieri Christian⁹, nõ fieri vult potius quàm fingere:fides enim nõ res est saluãdi corporis,sed credentis animi. Sed planè sæpe adest misericordia dei per ministerium cathechizantis, vt sermone cõmotus iam fieri velit quod decreuerat fingere:quod cum velle cœperit, tunc eum venisse deputemus:& occultum quidem nobis est quãdo veniat animo,quẽ iam corpore præsentem videmus:sed tamẽ sic cum eo debemus agere,vt fiat in illo hęc voluntas,etiã si nõ est.Nihil enim deperit, quãdo si est,vtiq; tali nostra actione firmatur, quanuis quo tempore vel qua B hora cœperit ignoremus.Vtile est sanè vt præmoneamur antea,si fieri potest,ab *iis* qui eum norunt, in quo statu animi sit,vel quibus causis cõmotus ad suscipiendam religionem venerit.Quòd si defuerit alius à quo id nouerimus, etiam ipse interrogandus est, vt ex eo quod responderit ducamus sermonis exordium. Sed si ficto pectore accesserit, humana commoda cupiens, vel incõmoda fugiens, vtiq; mentiturus est: tamen ex eoipso quod mentitur capiẽdum est principium : non vt refellatur eius mẽdacium quasi tibi certũ sit, sed vt si dixerit eo proposito se venisse quod vere approbandum est, siue ille verum siue falsum dicat, tale tamen propositum quali se venisse respondit,approbantes atque laudantes, faciamus eum delectari esse se talem qualem videri cupit.Si autẽ aliud dixerit quàm oportet esse in animo eius qui Christiana fide imbuendus est, blandius & lenius reprehendendo tanquã rudem & ignarũ,& Christianæ doctrinæ finem verissimũ demonstrãdo atq; laudando breuiter & grauiter, ne aut tempora futuræ narrationis occupes,aut nõ prius collocato animo audeas imponere,facias eum velle quod C aut per errorem aut per simulationem nondũ volebat.
Exordiũ catechismi. Cap.VI. Quòd si forte se diuinitus admonitum vel territũ esse responderit vt fieret Christianus, lætissimum nobis exordiendi aditum præbet,quanta deo sit cura pro nobis . Sanè ab huiusmodi miraculorũ siue somniorũ, ad scripturarũ solidiorũ viam & oracula certiora trãsferenda est eius intentio : vt & illa admonitio quàm misericorditer ei prærogata sit,nouerit,antequam scripturis sanctis inhæreret. Et vtique demõstrandum est ei, quòd ipse dominus non eum admoneret aut compelleret fieri Christianum, & incorporari Ecclesiæ, & talibus signis aut reuelationib⁹ eruditet, nisi iam præparatum iter in scripturis sanctis,vbi nõ quęreret visibilia miracula,sed inuisibilia sperare cõsuescet,neq; dormiens sed vigilans moneretur, eum securus & tutius carpere voluisset.Inde iã exordienda narratio est, Gene.1. ab eo quòd fecit de⁹ omnia bona valde, & producẽda vt diximus vsq; ad præsentia tempora Ecclesiæ : ita vt singularum rerum atq; gestorum quæ narramus causæ rationesq; reddantur,quibus ea referamus ad illum finem dilectionis, vnde neq; agentis aliquid neque loquentis oculus auertendus est,Si enim fictas poëtarum fabulas, & ad voluptatẽ excogitatas animorũ quorum

cibus nugæ sunt, tamen boni qui habentur ãtq; appellantur Grammatici,ad aliquã vtilitatem referre conãtur,quanquam & ipsam vanam & auidam sagitiæ secularis:quanto nos decet esse cautiores, ne illa quæ vera narramus, sine suarum causarum redditione digesta, aut inani suauitate,aut etiam pernitiosa cupiditate credantur.Non tamen sic asseramus has causas,vt relicto narrationis tractu,cor nostrum & lingua in nodos difficilioris disputationis excurrat: sed ipsã veritas adhibita rationi, quasi aurum sit gemmarum ordinem ligans, non tamen ornamenti seriem vlla immoderatione perturbans. Narratione finita,spes resurrectionis intimanda est, & pro capacitate ac viribus audientis, proq; ipsius temporis modulo, aduersus vanas irrisiones infidelium, de corporis resurrectione tractandum,& futuri vltimi iudicij bonitate in bonos,seueritate in malos,veritate in omnes: commemoratisq; cum detestatione & horrore pœnis impiorum, regnum iustorum atque fidelium, & superna illa ciuitas eiusq; gaudium,cum desiderio prædicandum est.Tum vero instruenda & animanda est infirmitas hominis aduersus tentationes & scandala, siue foris siue in ipsa E intus Ecclesia, Foris, aduersus gentiles vel Iudæos vel hæreticos: intus autem,aduersus areæ dominicæ paleas. Non vt contra singula peruersorum genera disputetur,omnesq; illorũ prauæ opiniones propositis quæstionibus refellantur : sed pro tempore breui demonstrandum est,ita esse prædictum,& quæ sit vtilitas tentationum erudiendis fidelibus,& quæ medicina *in* exemplo patientiæ dei, qui statuit vsque *in* finẽ *ista* permittere.Cum vero aduersus eos instruitur, quorũ peruersæ turbæ corporaliter implent Ecclesias, simul etiam præcepta breuiter & decenter cõmemorãtur Christianæ atque honestæ conuersationis,ne ab ebriosis, auaris,fraudatoribus,aleatoribus,adulteris,fornicatoribus,spectaculorum amatoribus, remediorum sacrilegorum alligatoribus, præcantatoribus, mathematicis, vel quarumlibet artium vanarum & malarum diuinatoribus,atq; huiusmodi cæteris ita facile seducatur, & impunitum sibi fore arbitretur, quia videt multos qui Christiani appellantur,hæc amare, & agere, & defendere,& suadere,& persuadere.Quis enim finis præstitutus sit *in* tali vita perseuerantibus,& quàm sint in ip- F sa Ecclesia tolerandi,ex qua in fine separandi sunt,diuinorum librorum testimoniis edocendum est. Prænunciandum etiam inuenturum eum in Ecclesia multos Christianos bonos, verissimos ciues cœlestis Hierusalem, si esse ipse cœperit. Ad extremum ne spes eius in homine ponatur,sedulo monendus est:quia neque facile ab homine iudicari potest quis homo sit iustus: & si facile posset, non ideo nobis proponi exempla iustorum,vt ab eis iustificemur, sed vt eos imitantes, ab eorum iustificatore nos quoque iustificari sciamus. Hinc enim fiet, quod maxime cõmendandũ est, vt cum ille qui nos audit,immo per nos audit deũ,moribus & scientia proficere cœperit,& viam Christi cum alacritate ingredi,nec nobis audeat assignare,nec sibi: sed seipsum & nos & quoscũq; alios diligit amicos, in illo & propter illũ diligit qui eum dilexit inimicũ, vt iustificans faceret amicũ.Hic iam non te puto præceptore indigere,vt cũ occupata sunt tempora,vel tuavel eorũ qui te audiunt,breuiter agas:cum autem largiora, largius eloquaris,hoc enim nullo admonente ipsa necessitas præcipit. Sed illud planè nõ prætereundũ Docti qũo tractandi. Cap.VIII. est, vt si ad te quisquã catechizandus venerit liberali-

Resurrectio,iudicium & vita. Caput.II.

Hiere.17.

G bus doctrinis excultus, qui iam decreuerit esse Christianus,& ideo venerit vt fiat,difficillimũ omnino est, vt non multa nostrarum scripturarũ literarumq; cognouerit, quibus iam instructus ad sacramentorũ participationem tantummodo venerit. Tales enim non eadem hora Christiani fiunt, sed ante solent omnia diligenter inquirere,& motus animi sui cum quibus possunt cõmunicare atq; discutere. Cum his itaq; breuiter agendum est,& nõ odiosè†inculcando quæ norũt, sed modeste perstringendo: ita vt dicamus nos credere quod iam nouerint illud atq; illud:atq; hoc modo cursim enumerare omnia quæ rudibus indoctisq; inculcanda sunt:vt etsi quid nouit eruditus iste,nõ tanquam à doctore audiat: & si quid forte adhuc ignorat, dũ ea cõmemoramus quæ illum nosse iam credimus,discat. Nec ipse sanè inutiliter interrogatur,quibus rebꝰ motus sit vt velit esse Christianꝰ: vt si libris ei persuasum videris,siue canonicis†, siue vtilium tractatorũ, de his aliquid in principio loquaris,collaudãs eos pro diuersitate meritorũ canonicæ authoritatis, & exponẽtium solertissimæ diligẽtiæ†:maximeq; cõmendans in scripturis canonicis admirandæ altitudinis saluberrimam vtilitatem†:in illis autem pro sua cuiusque facultate aptum superioribus & per hoc infirmioribus animis stylum sonãtioris & quasi ornatioris eloquij. Sanè etiam exprimẽdum de illo est,vt indicet quem maxime legerit,& quibus libris familiarius inhæserit, vnde illi persuasum est,vt sociari vellet Ecclesiæ. Quod cum dixerit,tum si nobis noti sunt illi libri, aut Ecclesiastica fama saltem accepimus à catholico aliquo memorabili viro esse conscriptos,læti approbemus. Si autem in alicuius hæretici volumina incurrit, & nescies forte quòd vera fides improbat,tenuit animo,& catholicum esse arbitratur: sedulo edocendus est,prælata authoritate vniuersalis Ecclesiæ aliorúmque doctissimorum hominum, & disputationibus & scriptionibus in eius veritate florentium. Quanquam & illi qui catholici ex hac vita migrarunt, & aliquid literarum Christianarum posteris reliquerunt, in quibusdam locis opusculorum suorum, vel non intellecti, vel sicuti est humana infirmitas, minus valentes acie mentis abditiora penetrare,& verisimilitudine aberrantes à veritate, præsumptoribus & audacibus fuerũt occasioni ad aliquam hæresim moliendam†atq; gignendam. Quod mirum nõ est, cũ de ipsis canonicis literis vbi omnia sanissime dicta sunt, nõ quidẽ aliter accipiẽdo quædã, quàm vel scriptor sensit,vel seipsa veritas habet: nam si hoc solum esset,quis nõ humanæ infirmitati ad corrigendũ paratę libẽter ignosceret:sed id quod peruerse ac praue opinati sunt,animositate acerrima: & pernicaci arrogãtia defensitãtes, multi multa perniciosa dogmata,cõscissa cõmunionis vnitate pepererũt. Hæc omnia cum illo, qui ad societatem populi Christiani, non idiota,vt aiunt,sed doctorum libris expolitus atq; excultus accedit, modesta collatione tractanda sunt: tantũ atlumpta præcipiendi authoritate,vt caueat præsumptionis errores,quantum eius humilitas quę illum adduxit, iam sentitur admittere. Cætera vero secundum regulas doctrinæ salutaris, siue de fide quæcunque narranda vel disserẽda sunt, siue de moribus, siue de tentationibus, eo modo percurrendo quo dixi, ad illam supereminentiorem viam omnia referẽda sunt.

Grãmatici & rhetores qũo accipiẽdi Ca. IX.

Sunt item quidam de scholis vsitatissimis Grammaticorum Oratorumq; venientes, quos neque inter idiotas numerare aũdeas, neque inter illos doctissimos, quorum mens magnarum rerum est exercitata quæstionibus. His ergo qui loquendi arte cæteris hominibus excellere videntur,cum veniunt vt Christiani fiant, hoc amplius quàm illis illiteratis impartire debemus, quòd sedulo monẽdi sunt, vt humilitate induti Christiana,discant,nõ contẽnere,quos cognouerint morũ vitia quàm verborum amplius deuitare: & cordi casto linguã exercitatã nec cõferre audeant,quã etiam præferre cõsueuerant. Maxime autẽ isti docẽdi sunt scripturas audire diuinas, ne sordeat eis solidum eloquium,quia nõ est inflatum: neq; arbitrẽtur carnalibus integumẽtis inuoluta atq; operta dicta vel facta hominum,quæ in illis libris leguntur, non euoluenda atque aperienda vt intelligantur,sed sic accipienda vt literæ sonant:deq; ipsa vtilitate secreti, vnde etiã mysteria vocantur, quid valeant ænigmatum latebræ ad amorem veritatis acuendũ, discutiendũq; fastidij torporem,ipsa experientia probandũ est talibus,cum aliquid eis quod in promptu positum nõ ita mouebat, enodatione allegoriæ alicuius eruitur. His enim maxime vtile est nosse,ita esse præponendas verbis sententias, vt præponitur animus corpori. Ex quo fit, vt ita malle debeant veriores quàm disertiores audire sermones,sicut malle debent prudentiores quàm formosiores habere amicos. Nouerint etiam non esse vocem ad aures dei,nisi animi affectum. Ita enim non irridebunt,si aliquos antistites & ministros Ecclesię forte animaduerterint, vel cum barbarismis & solœcismis deum inuocare: vel eadẽ verba quæ pronunciant non intelligere,perturbateq; distinguere, Nõ quia ista minime corrigẽda sunt, vt populus ad id quod plane intelligit dicat amen:sed tamẽ pie toleranda sunt ab eis, qui didicerũt, vt sono in foro, sic voto in Ecclesia benedici. Itaque forensis illa nõnunquam forte bona dictio,nunquã tamen benedictio dici potest. De sacramento autẽ quod accepturi sunt, sufficit prudẽtioribus audire quid res illa significet: cũ tardioribus autem ali quanto pluribus verbis & similitudinibus agendũ est, ne contẽnant quod vident. Hic tu fortasse exemplum aliquod sermonis desideras,vt ipso tibi opere ostendam,quomodo faciẽda sint ista quæ monui. Quod quidem faciam quantũ domino adiuuãte potuero, sed prius de illa hilaritate cõparanda quod pollicitus sum dicere debeo. Iam enim de ipsis præceptis explicandi sermonis,in catechizando eo qui sic venit vt Christianus fiat,quantũ satis visum est quod promiserã exolui. Indebitũ quippe est,vt etiam ipse faciã in hoc volumine,quod fieri oportere præcipio. Si ergo fecero,ad cumulũ valebit, Cumulus autẽ quo pacto à me superfundi potest,antequã mensuram debiti expleuero? Neque enim te maxime cõqueri audiui, nisi quòd tibi sermo tuus vilis abiectusq; videretur, cum aliquẽ Christiano nomine imbueres,Hoc autem scio,nõ tam rerum quæ dicendæ sunt, quibus te satis noui paratum & instructum,neque ipsius locutionis inopia,sed animi tædio fieri:vel illa causa quã dixi, quia magis nos delectat & tenet,quod in silentio mẽte cernimus, nec inde volumus euocari ad verborũ longe disparem strepitũ: vel quia etiam cum sermo iocũdus est,magis nos libet audire aut legere quę meliꝰ dicta sunt, & quę sine nostra cura & solicitudine promũtur, quàm ad alienum sensum repentina verba coaptare incerto exitu: siue vtrũ occurrant pro sententia, siue vtrum accipiantur vtiliter: vel quia illa quæ rudibus insinuantur,eo quòd nobis notissima sunt, & profectui nostro iam nõ necessaria,

Distin.38. cap.Sedulo.

Distin.38. ca.Sedulo.

Nõ vocẽ sed affectum audit deus.

Remedium aduersus tædium catechistæ. Cap.X.

A saria,piget ad ea sæpissime redire,nec in eis tam vsitatis & tanquam infantilibus, cum aliqua voluptate iam grandiusculus animus graditur. Facit etiam loquentiꝭ tædium auditor immobilis,vel quia nõ mouetur affectu, vel quia nullo motu corporis indicat se intelligere,vel sibi placere quæ dicuntur:nõ quia humanæ laudis nos esse auidos decet, sed quia ea quæ ministramꝰ dei sunt. Et quanto magis diligimus eos quibus loquimur,tanto magis eis cupimus vt placeant,quæ ad eorũ porrigũtur salutem. Quod si non succedit,contristamur, & in ipso cursu debilitamur & frangimur, quasi frustra operam cõteramus. Nonnunquam etiam cum auertimur ab aliqua re quam desideramus agere,& cuius actio aut delectabat nos, aut magis nobis necessaria videbatur,& cogimur aut iussu eius quem offendere nolumus,aut aliquorũ ineuitabili instantia catechizare aliquem,iam cõturbati accedimus ad negocium, cui magna tranquillitate opus est, dolentes quòd neq; ordinem actionum nobis cõceditur tenere quem volumus,nec sufficere omnibus possumus: atque ita ex ipsa tristitia sermo procedens minus gratus est, quia de a-

†al.Facit enim loquẽdi

B riditate mœstitiæ minus exuberat. Aliquando item ex aliquo scandalo mœror pectus obsidet,& tũc nobis dicitur,Veni loquere,hic Christianusvult fieri. Diciturꝭ enim ab ignorantibus, quid nos clausum intus exurat: quibus si affectũ nostrum aperire non oportet, suscipimus ingratius quod voluit: & profecto lãguidus & insuauis ille sermo erit per venam cordis æstuantẽ fumantemq; traiectus. Tot igitur ex causis,quælibet earũ serenitatem nostræ mentis obnubilet, secundũ dominum sunt quærenda remedia, quibus relaxetur illa cõtractio, & feruore spiritus exultemus & iocũdemur in tranquillitate boni operis. Hilarem enim datorem diligit deus. Si enim causa illa contristat quòd intellectũ nostrum auditor non capit, à cuius cacumine quodãmodo descendentes cogimur in syllabarũ longe infra distantiũ tarditate demorari, & curã gerimus quẽadmodũ longis & perplexis anfractibus procedat ex ore carnis,quod celerrimo haustu mẽtis imbibitur,& quia multũ dissimiliter exit,tædet loqui & libet tacere: cogitemus quid nobis prærogatum sit ab illo qui demõstrauit nobis exemplũ,vt sequamur vestigia eius. Quãtum vis enim differat articulata vox nostra ab intelligentiæ nostræ viuacitate, longe differentior est mortalitas carnis ab æqualitate dei. Et tamen cum in eadem forma esset,semetipsum exinaniuit fomam serui accipiẽs,&c.vsque ad mortem crucis. Quã ob causam, nisi quia factus est infirmis infirmꝰ, vt infirmos lucrifaceret? Audi eius imitatorem alibi etiam dicentem, Siue enim mente excellimus,deo: siue temperantes sumus vobis:Charitas enim Christi compellit nos iudicantes hoc,quia vnus pro omnibus mortuus est. Quomodo enim paratus esset impendi pro animabus eorum,si eum pigeret inclinari ad aures eorũ? Hinc ergo factus est paruulus in medio nostrum,tanquam nutrix fouens filios suos. Num enim delectat, nisi amor inuitet,decurtata & mutilata verba immurmurare? Et tamen optant homines habere ipsfantes quibus id exhibeant. Et suauis est matri minuta mãsa inspuere paruulo filio,quàm ipsam mandere ac deuorare grandiora. Non ergo recedat de pectore etiam cogitatio gallinæ illius, quæ languidulis plumis teneros fœtus operit,& susurrantes pullos confracta voce aduocat,cuius blandas alas refugiẽtes superbi,præda fiunt alitibus. Si enim intellectus delectat in penetralibꝰ syncerissimis,

†Nescitur.

1.Pet.2.

C

Philip.2.

1.Cor.9.
2.Cor.5.

2.Cor.12.

1.Thess.2.

Matth.23.

hoc etiam intelligere delectet, quomodo charitas, quanto officiosius descendit in infima,tanto robustius recurrit in intima per bonam conscientiã, nihil quærendo ab eis ad quos descendit præter eorum sempiternam salutem. Si autẽ magis appetimus ea quæ iam parata sunt, & melius dicta legere vel audire, & ideo piget incerto exitu ad tempus coaptare quæ loquimur,tantum à veritate rerum non aberret animus. Facile est vt si in verbis auditorem aliquid offenderit, ex ipsa occasione discat,quàm sit re intellecta contemnendum,si minus integre, aut si minus proprie sonare potuit,quod ideo sonabat vt res intelligeretur. Quòd si humanæ infirmitatis intentio etiam ab ipsa rerũ veritate aberrauerit,quãquam in catechizandis rudibus, vbi via tritissima†tenenda est, difficile potest accidere,tamen ne forte accidat vt etiam hinc offendatur auditor, non aliunde nobis debet videri accidisse, nisi quia deus experiri nos voluit,vtrũ cum mentis placiditate corrigamur, ne in defensionẽ nostri erroris maiore præcipitemur errore. Quòd si nemo nobis dixerit, nosq; & illos qui audierũt omnino latuerit, nullus dolor est,si non fiat iterũ. Plerunq; autẽ nosipsi recolẽtes quæ dixerimꝰ,reprehẽdimus aliquid,& ignoramus quomodo cum diceretur acceptum sit, magisq; dolemus quando in nobis feruet charitas,si cum falsum esset libenter acceptum est. Ideoq; opportunitate reperta,sicut nosipsos in silentio reprehendimus, ita curandum est,vt etiam illi sensim corrigantur, qui non dei verbis, sed planè nostris in aliquam lapsi sunt falsitatem. Si vero aliqui liuore vesano cæci errasse nos gaudent, susurrones,detractores, deo odibiles, præbeant nobis materiam exercendæ patiẽtiæ cum misericordia,quia & patientia dei ad pœnitentiam eos adducit. Quid enim est detestabilꝰ,& quid magis thesaurizet iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, quàm de malo alterius mera diaboli similitudine atque imitatione lætari? Nonnunquam etiam cum recte omnia vereq; dicantur,aut non intellectum aliquid,aut contra opinionem & consuetudinem veteris erroris ipsa nouitate asperum, offendit & perturbat audientem. Quòd si apparuerit,sanabilemq; se præbet, authoritatum rationumq; copia sine vlla dilatione sanãdus est. Si autem tacita & occulta offensio est, dei medicina opitulari potest. At si resilierit & curari recusauerit, consoletur nos dominicum illud exemplum: qui offensis hominibus ex verbo suo, & tanquam durum refugientibus,etiam iis qui remanserant ait,Nunquid & vos vultis ire? Satis enim fixum atque immobile debet corde retineri, Hierusalem captiuam ab huius seculi Babylonia, decursis temporibus liberari, nullumq; ex illa esse periturum, quia qui perierit non ex illa erat. Firmum enim fundamentum dei stat,habens signaculum hoc, Nouit enim dominus qui sunt eius, & recedit ab iniquitate omnis qui nominat nomen domini. Ista cogitantes & inuocantes dominum in cor nostrũ, minus timebimꝰ incertos exitus sermonis nostri propter incertos motus auditorum, delectabitq; nos etiam ipsa perpessio molestiarum pro misericordi opere, si non in eo nostram gloriam requiramus. Tunc enim est vere opus bonum, cum à charitate iaculatur agentis intentio:& tanquam ad locum suum rediens, rursus in charitate requiescit. Lectio vero quæ nos delectat, aut aliqua auditio melioris eloquij, vt eam promendo sermoni nostro præponere volentes, cũ pigritia vel tædio loquamur,alacriores nos suscipiet, iucũ-

D

Error in catechismo quomodo sanandus. Cap.XI.

†al.strictissima.

E

Rom.1.2.

Rom.2.

F

Ioan.6.

2.Timo.2.

G diorq; pręſtabitur poſt laborem:& maiore fiducia de-
precabimur,vt loquatur nobis deus quomodo volum⁹,
ſi ſuſcipiamus hilariter, vt loquatur per nos quomodo
poſſumus: ita fit vt diligentibus dominũ omnia cõcur-
Rom.8. Hilaritas in carechiſmo. Cap.XII.
rant in bonũ. Iam vero ſi vſitata & paruulis con-
gruentia ſæpe repetere faſtidimus, cõgruamus eis per
fraternum,paternũ maternumq; amorem,& copulatis
cordi eorũ etiam nobis noua videbuntur.Tantũ enim
valet animi compatientis affectus,vt cum illi afficiun-
tur nobis loquentibus, & nos illis diſcentibus, ha-
bitemus in inuicem: atque ita & illi quæ audiunt qua-
ſi loquantur in nobis, & nos in illis diſcamus quodã-
modo quæ docemus. Nónne accidere hoc ſolet, cum
loca quædã ampla & pulchra, vel vrbium vel agrorũ,
quæ iam nos ſæpe videndo ſine aliqua voluptate præ-
teribamus,oſtendimus eis qui antea nunquã viderant,
vt noſtra delectatio in eorũ nouitatis delectatione re-
nouetur?Et tanto magis,quãto ſunt amiciores:quia per
amoris vinculum inquantũ in illis ſumus,intantum &
nobis noua fiunt quę vetera fuerunt.Sed ſi in rebus cõ
templandis aliquantum proficimus, iam nolumus eos
H quos diligimus lætari & ſtupere,cum intuentur opera
manuum hominũ:ſed volumus eos in ipſam arcem cõ-
ſiliúmve inſtitutoris attollere, atque inde exurgere in
admirationẽ laudemq; omnicreantis dei, vbi amoris
fructuoſiſſimus finis eſt:quanto ergo magis delectari
nos oportet,cum ipſum dominum iam diſcere homi-
nes accedunt, propter quẽ diſcenda ſunt quęcunq; di-
ſcenda ſunt,& in eorum nouitate innouari: vt ſi frigi-
dior eſt ſolito noſtra prædicatio,inſolita eorũ auditio-
ne ferueſcat. Huc accedit ad cõparandam lætitiam, ꝙ
cogitamus & cõſideramus,de qua erroris morte in vi-
tam fidei tranſeat homo. Et ſi vicos vſitatiſſimos cum
benefica hilaritate tranſimus, quando alicui forte qui
errando laborauerat,demonſtramus viam: quãto ala-
crius & cum gaudio maiore in doctrina ſalutari, etiã
illa quæ propter nos retexere nõ opus eſt, perambula-
re debemus:cũ animam miſerandã,& erroribus ſeculi
fatigatã per itinera pacis, ipſo qui nobis eam præſtitit
Faſtidio catechumeni quomodo medendum. Cap.XIII.
iubente,deducimus? Sed reuera multũ eſt perdu-
rare in loquendo vſq; ad terminum præſtitutum,cum
moueri nõ videmus audientem:ꝙ ſiue nõ audeat,reli-
gionis timore conſtrictus, voce aut aliquo motu cor-
I poris ſignificare approbationem ſuã, ſiue humana ve-
recundia reprimatur:ſiue dicta nõ intelligat,ſiue con-
temnat:quandoquidẽ nobis non cernentibus animum
eius incertum eſt,omnia ſermone tentanda ſunt, quæ
ad eum excitandũ, & tanquam de latebris eruendum
poſſint valere. Nã & timor nimius atq; impediẽs de-
clarationem iudicij eius, blanda exhortatione pellen-
dus eſt,& inſinuando fraternã ſocietatem verecundia
temperanda:& interrogatione quærendũ vtrum intel-
ligat, & danda fiducia, vt ſi quid ei contradicendum
videtur libere proferat. Quærendũ etiam de illo, vtrũ
hæc aliquando iam audierit, & fortaſſis eum tanquam
nota & perulgata non moueant,& agendum pro eius
reſponſione,vt aut planius & enodatius loquamur,aut
opinionem contrariam refellamus,aut ea quæ illi no-
ta ſunt nõ explicemus latius, ſed breuiter cõplicemus,
eligamusq; aliqua ex his quæ myſtice dicta ſunt in ſan
ctis libris,& maxime in ipſa narratione, quæ aperien-
†dulceſcat.
do & reuelando noſter ſermo diluceſcat†. Quòd ſi ni-
mis tardus eſt, & ab omni tali ſuauitate abſurdus & a-
uerſus, miſericorditer ſufferendus eſt, breuiterq; de-
curſis cæteris ea quæ maxime neceſſaria ſunt, de vni-
tate catholicæ,de tentationibus, de Chriſtiana cõuer- K
ſatione propter futurum iudicium terribiliter incul-
canda ſunt,magiſq; pro illo ad deum,quàm illi de deo
multa dicenda. Sæpe etiam fit, vt qui primo libenter
audiebat, vel audiendo vel ſtando fatigatus, non iam
laudans ſed óſcitans labia diducat, & ſe abire velle e-
tiam inuitus oſtẽdat. Quod vbi ſenſerimus, aut reno-
uare oportet eius animum, dicendo aliquid honeſta
hilaritate conditum & aptũ rei quæ agitur, vel aliquid
valde mirandũ & ſtupendũ, vel etiam dolendum atq;
plangendum:& magis de ipſo vt propria cura punctus
euigilet, quod tamen non offendat eius verecundiam
aſperitate aliqua,ſed potius familiaritate conciliet:aut
oblata ſeſſione ſuccurrere,quanquam ſine dubitatione
melius fiat,vbi decenter fieri poteſt, vt à principio ſe-
dens audiat. Longêque conſultius in quibuſdam Ec-
cleſiis tranſmarinis,non ſolum antiſtites ſedentes lo-
quuntur ad populum,ſed ipſi etiam populo ſedilia ſub-
iacent, ne quiſquam infirmior ſtando laſſatus à ſalu-
berrima intentione auertatur, aut etiam cogatur ab-
ſcedere. Et tamen multum intereſt, ſi ſe quiſquam
de magna multitudine ſubtrahat ad reparandas vi- L
res, qui iam ſacramentorum ſocietate deuinctus eſt:
& ſi ille diſcedat,quod plerunque ineuitabiliter vrge-
tur,ne interiore defectu victus etiam cadat,qui primis
ſacramentis imbuendus eſt:& pudore enim non dicit
cur eat,& imbecillitate ſtare nõ ſinitur. Expertus hoc
dico,Nam fecit hoc quidam cum eum cathechizarem
homo ruſticanus.Vnde magnopere præcauendum eſ-
ſe didici.Quis enim ferat arrogantiam noſtram,cum
viros fratres noſtros, vel etiam quod maiore ſolicitu-
dine curandum eſt,vt ſint fratres noſtri, coram nobis
ſedere non facimus: & ipſum dominum noſtrum cui
aſſiſtunt angeli,ſedẽs mulier audiebat?Sanè ſi aut bre- Lucæ.10.
uis ſermo futurus eſt,aut conſeſſui locus non eſt aptus,
ſtantes audiant,ſed cum multi audiunt,& nõ ſunt ini-
tiandi.Nam cum vnus,aut duo,aut pauci,qui propter-
ea venerunt vt Chriſtiani fiant, periculoſe loquimur
ſtantibus: tamen ſi iam ſic cœpimus, ſaltem animad-
uerſo auditoris tædio,& offerenda ſeſſio eſt,immo ve-
ro prorſus vrgendus vt ſedeat, & dicendum aliquid
quo renouetur, quo etiam cura ſi qua forte irruens eũ
auocare cœperat, fugiat ex animo. Cum enim cauſæ M
incertæ ſint,cur iam tacitus recuſet audire,iam ſeden
ti aliquid aduerſus incidentes cogitationes ſeculari-
um negociorum dicatur, aut hilari, vt dixi, aut triſti
modo: vt ſi ipſæ ſunt quæ mentem occupauerant, ce-
dant quaſi nominatim accuſatæ: ſi autem ipſæ non
ſunt, & audiendo fatigatus eſt, cum de illis tanquam
ipſæ ſint,quandoquidem ignoramus, inopinatum ali-
quid & extraordinariũ, eo modo quo dixi, loquimur,
à tædio renouatur intentio. Sed & breue ſit, maxime
quia extra ordinem inſeritur, ne morbum faſtidij cui
ſubuenire volumus,etiam augeat ipſa medicina:& ac-
celeranda ſunt cætera, & promittendus atque exhi-
bendus finis propinquior. Si autem confre- Catechiſta quõ ſuũ animum debeat extimulare.C.XIIII.
git animum tuum alterius actionis, cui tanquam ma-
gis neceſſariæ iam ſuſpenſus eras omiſſio, & propter-
ea triſtis inſuauiter catechizas: cogitare debes, exce-
pto quòd ſcimus miſericorditer nobis agendum eſſe
quicquid cum hominibus agimus, & ex officio ſynce-
riſſimæ charitatis: hoc ergo excepto, incertum eſſe
quid vtilius agamus, & quid opportunius, aut inter-
mittamus,aut omnino omittamus. Quia enim meri-
ta hominum pro quibus agimus, qualia ſunt apud do-
minum

A minum non nouimus,quid eis ad tempus expediat aut
nulla aut tenuiſſima & incertiſſima coniectura ſuſpi-
camur,potius quàm comprehẽdimus.Quapropter res
quidem agendas pro noſtro captu ordinare debemus:
quas eo modo quo ſtatuimus ſi peragere potuerimus,
non ideo gaudeamus quia nobis, ſed quia deo ſic eas
agi placuit.Si autem aliqua inciderit neceſſitas qua no
ſter ille ordo turbetur,flectamur facile ne frangamur:
vt quem deus noſtro prępoſuit,ipſe ſit noſter.Aequius
eſt enim vt nos eius,quàm vt ille noſtram voluntatem
ſequatur: quia & ordo agendarum rerũ, quem noſtro
arbitrio tenere volumus, ille vtique approbandus eſt
vbi potiora præcedunt. Cur ergo nos dolemus homi-
nes à domino deo tãto potiore præcedi, vt eoipſo quo
noſtrum amamus ordinem,inordinati eſſe cupiamus?
Nemo enim melius ordinat quid agat, niſi qui parati-
or eſt non agere, quod diuina poteſtate prohibetur,
quàm cupidior agere quod humana cogitatione me-
Prouerb.19.
ditatur. Quia multæ cogitationes ſunt in corde viri,
conſilium autem domini manet in æternum. Si vero
ex aliquo ſcandalo perturbatus animus non valet ęde-
B re ſerenum iocũdumq; ſermonẽ, tantam eſſe charita-
tem oportet in eos pro quibus Chriſtus mortuus eſt,
volens eos pretio ſanguinis ſui ab errorum ſecularium
morte redimere,vt hocipſum quod nobis triſtib⁹ nun
ciatur,præſto eſſe aliquem qui deſideret fieri Chriſtia
nus, ad conſolationem illius reſolutionemq; triſtitiæ
valere debeat, ſicut ſolent lucrorum gaudia dolorem
lenire damnorum. Non enim ſcandalum nos contri-
ſtat alicuius, niſi quem perire aut per quem infirmum
vel credimus vel videmus. Ille igitur qui initiandus
aduenit,dum ſperatur poſſe proficere, dolorem defi-
cientis abſtergat. Quia & ſi timor ille ſuggeritur, ne
Matth.23.
fiat proſelytus filius gehennæ,dum multi tales verſan-
tur ante oculos ex quibus oriuntur ea quibus vrimur
ſcandala,nõ ad retardandos nos pertinere debet, ſed
magis ad excitandos & acuendos. Quin & quem im-
buimus moneam⁹, vt caueat imitationem eorũ qui nõ
ipſa veritate,ſed ſolo nomine Chriſtiani ſunt: ne eo-
rum turba cõmotus,aut ſectari velit eos,aut Chriſtum
nolit ſectari propter eos: & aut nolit eſſe in Eccleſia
dei vbi illi ſunt,aut talis ibi velit eſſe quales illi ſunt,Et
C neſcio quomodo in huiuſmodi motu ardentior ſermo
eſt,cui fomitem ſuũ miniſtrat præſens dolor: vt nõ ſo-
lum pigriores nõ ſimus,ſed eoipſo dicamus accenſius,
†al.quo
atq; vehementius,quod†ſecuriores,frigidius & lentius
diceremus,gaudeamusq; nobis occaſionẽ dari,vbi mo-
tus animi noſtri ſine fructificatione nõ tranſeat. Si au
tem de aliquo errato noſtro vel peccato nos mœſtitu-
Pſal.50.
do cõprehendit: non tantũ meminerimus ſacrificium
Eccleſiaſtici.3.
deo ſpiritũ eſſe contribulatũ,ſed etiam illud, Quia ſi-
Oſee.6.
cut aqua ignem, ſic eleemoſyna extinguit peccatũ. Et
quia miſericordiã,inquit, magis volo quàm ſacrificiũ.
Sicut ergo ſi periclitaremur incendio, ad aquã vtique
curreremus,quà poſſet extingui, & gratularemur ſi quis
eam de proximo offerret, Ita ſi de noſtro fœno aliqua
peccati flamma ſurrexerit,& propterea conturbamur,
data occaſione miſericordiſſimi operis, tanquam de
oblato fonte gaudeamus,vt inde illud quod exarſerat
opprimatur.Niſi forte tam ſtulti ſumus,vt alacrius ar-
bitremur cum pane currendũ,quo ventrem eſurientis
impleamus,quàm cum verbo dei, quo mentem ſtudẽ-
†aliàs,iſtud edentis.
tis†inſtruamus.Huc accedit,quia ſi tantummodo pro-
deſſet hoc facere,non facere autem nihil obeſſet,infœ
liciter in periculo ſalutis, nõ iam proximi ſed noſtræ,

oblatum remediũ ſperneremus. Cum vero ex ore do- D
mini tam minaciter ſonet,Serue nequam & piger,da- Matth.25.
res pecuniam meam nummulariis:quę tandem demẽ-
tia eſt,quoniam peccatum noſtrũ nos angit, ideo rur-
ſus velle peccare,nõ dando pecuniam dominicam vo-
lenti & petenti? His atq; huiuſmodi cogitationibus &
cõſiderationibus depulſa caligine tædiorum, ad cate-
chizandũ aptatur intentio,vt ſuauiter imbibatur quod
impigre atque hilariter de charitatis vbertate prorũ-
pit.Hæc enim non tam ego tibi, quàm omnibus nobis
dictat ipſa dilectio, quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris Rom.5.
per ſpiritumſanctum qui datus eſt nobis. Sed nũc Pro perſonarũ diuerſitate tẽperãda oratio. Cap.XV.
etiam illud quod priuſquam promitterem non debe-
bam,iam fortaſſe debitum flagitas, vt aliquod ſermo-
nis exemplum tanquam ſi ego aliquem catechizem,
non pigeat explicare, & intuendum tibi proponere.
Quod priuſquam faciam, volo cogites aliam eſſe in-
tentionem dictantis, cum lector futurus cogitatur: &
aliam loquentis, cum præſens auditor attenditur: &
in eoipſo aliam in ſecreto monentis, dum nullus ali-
us qui de nobis iudicet præſto eſt: aliam palam docẽ-
tis aliquid, vbi diſſimiliter opinantium circunſtat au- E
ditus,Et in hoc genere aliam,cum docetur vnus,cęte-
ri autem tanquam iudicantes aut atteſtantes quæ ſibi
nota ſunt audiunt: aliam cum omnes cõmuniter quid
ad eos proferamus expectant.Et rurſus in hocipſo ali-
am,cũ quaſi priuatim cõſideretur,vt ſermocinatio cõ-
feratur:aliam,cum populus tacẽs, vnum de loco ſupe-
riore dicturum ſuſpenſus intuetur.Multumq; intereſt,
& cum ita dicimus, vtrum pauci aſſint an multi: do-
cti an indocti,an ex vtroque genere mixti: vrbani an
ruſtici, an hi & illi ſimul, an populus ex omni homi-
num genere temperatus ſit.Fieri enim non poteſt,ni-
ſi aliter atque aliter afficiant locuturum atque dicturũ:
& vt ſermo qui profertur,affectionis animi à quo pro-
fertur,quendam quaſi vultum gerat,& pro eadem di-
uerſitate diuerſe afficiat auditores, cum & ipſi ſeipſos
diuerſe afficiant inuicem præſentia ſua.Sed quia de ru
dibus imbuendis nunc agimus, de meipſo tibi teſtis
ſum,aliter atque aliter me moueri,cum ante me cate-
chizandum video eruditum,inertem, ciuem, peregri-
num,diuitem,pauperem,priuatum,honoratum,in po-
teſtate aliqua conſtitutum,illius aut illius gentis homi F
nem,illius aut illius ætatis aut ſexus, ex illa aut illa ſe-
cta,ex illo aut illo vulgari errore venientem,ac pro di
uerſitate motus mei ſermo ipſe & procedit & progre-
ditur & finitur.Et quia cum eadem omnibus debeatur
charitas,non eadem eſt omnibus adhibenda medici-
na,ipſa item charitas alios parturit,cum aliis infirma- Gala.4.
tur,alios curat ædificare, alios contremiſcit offende- 2.Cor.11.
re,ad alios ſe inclinat, ad alios ſe erigit: aliis blanda,
aliis ſeuera: nulli inimica,omnibus mater. Et qui non
expertus eſt eadem charitate quod dico, cum videt
nos, quia facultas aliqua nobis donata delectat lauda-
biliter innoteſcere in ore multitudinis, inde nos bea-
tos putat. Deus autem in cuius conſpectum intrat ge- Pſal.78.
mitus compeditorum, videat humilitatem noſtram & Pſal.24.
laborem noſtrum, & dimittat omnia peccata noſtra.
Quamobrem ſi quid tibi in nobis placuit, vt aliquam
obſeruationem ſermonis tui à nobis audire quæreres,
melius videndo & audiendo nos cũ hæc agimus,quàm
legendo cum hæc dictamus ediſceres. Sed tamen Formula orationis catechiſtæ. Cap.XVI.
faciam⁹ aliquem veniſſe ad nos qui vult eſſe Chriſtia-
nus,& de genere quidem idiotarum, non tamen ru-
ſticanorum,ſed vrbanorum,quales apud Carthaginem

G plures experiri te neceſſe eſt. Interrogatum etiam vtrũ propter vitæ præſentis aliquod commodum, an propter requiem quæ poſt hanc vitam ſperatur, Chriſtianus eſſe deſiderat, propter futuram requiem reſpondiſſe: tali fortaſſe à nobis inſtrueretur alloquio. Deo gratias frater, valde tibi gratulor & gaudeo de te, quòd in tantis ac tam periculoſis huius ſeculi tempeſtatibus de aliqua vera & certa ſecuritate cogitaſti. Nam & in hac vita homines magnis laboribus requiem quærunt & ſecuritatem, ſed prauis cupiditatibus nõ inueniunt. Volunt enim requieſcere in rebus inquietis, & non permanentibus. Et quia illę tempore ſubtrahuntur & tranſeunt, timoribus & doloribus eos agitãt, nec quietos eſſe permittunt. Siue enim in diuitiis velit homo requieſcere, magis ſuperbus efficitur quàm ſecurus. An non videmus quàm multi eas ſubito perdiderint, multi etiam propter illas perierint, aut cum eas habere cupiunt, aut cum eis oppreſſis à cupidioribus auferũtur? Quæ ſi etiam per totam vitã cum homine permanerent, & non deſererent dilectorem ſuum, ipſe illas ſua morte deſereret. Quanta eſt enim vita hominis etiam

H ſi ſeneſcat? Aut cum ſibi homines optant ſenectutem, quid aliud optant niſi longam infirmitatem? Sic & honores huius ſeculi, quid ſunt niſi riſus† & inanitas & ruinæ periculum? Quia ſic ſcriptura ſancta dicit, Omnis caro fœnum, & claritas hominis vt flos fœni. Fœnũ aruit, flos decidit, verbum autem domini manet in æternum. Ideo qui veram requiem & veram fœlicitatẽ deſiderat, debet tollere ſpem ſuam de rebus mortalibus & prætereuntibus, & eam collocare in verbo domini, vt hærens ei quod manet in æternum, etiam ipſe cum illo maneat in æternum. Sunt etiam homines qui nec diuites eſſe quęrũt, nec ad vanas honorũ pompas ambiunt peruenire, ſed gaudere & requieſcere volunt in popinis & in fornicationibus & in theatris atque ſpectaculis nugacitatis, quæ in magnis ciuitatibus gratis habentur. Sed ſic etiam ipſi aut conſumunt per luxuriam paupertatem ſuam, & ab egeſtate poſtea in furta & effracturas, & aliquando etiam in latrocinia proſiliũt, & ſubito multis & magnis timoribus implentur: & qui in popina pauloante cantabant, iã planctus carceris ſomniant. Stadiis† autem ſpectaculorum

I ſiunt dæmonibus ſimiles, clamoribus ſuis incitãdo homines, vt ſeinuicem cædant, ſecumq; habeant contentioſa certamina qui ſe non læſerunt, dum placere inſano populo cupiunt: quos ſi animaduerterint eſſe cõcordes, tunc eos oderunt & perſequuntur, & tanquam colluſores vt fuſtibus verberentur exclamant, & hanc iniquitatem facere etiam vindicem iniquitatum iudicem cogunt, Si ætem horrendas aduerſus inuicem inimicitias eos exercere cognouerint, ſiue ſint qui appellentur ſcænici & thymelici, ſiue aurigæ, ſiue venatores, quos miſeros non ſolum homines cum hominibus, ſed etiam homines cum beſtiis in certamen pugnamq; cõmittunt: quo maiore aduerſus inuicem diſcordia furere ſenſerint, eo magis amant & delectãtur, & incitati fauent, & fauentes incitãt, plus aduerſus ſeipſos inſaniẽtes ipſi ſpectatores alter pro altero, quàm illi quorũ inſaniam inſani prouocãt, & inſaniẽdo ſpectare deſiderant. Quomodo ergo ſanitatem pacis tenere animus poteſt, qui diſcordiis & certaminibus paſcitur? Qualis enim cibus ſumitur, talis valitudo cõſequitur. Poſtremo quamuis inſana gaudia non ſint gaudia, tamen qualiacunque ſint, & quantũlibet delectent, iactãtia diuitiarum, & tumor honorum, & vorago pinarum, & bella theatricorum, & immundicia fornicationũ, & prurigo thermarum, aufert omnia iſta vna febricula, & adhuc viuentibus totam falſam beatitudinem ſubtrahit: remanet inanis & ſaucia conſcientia, dominum ſenſura iudicem, quem noluit habere cuſtodem, & inuentura aſperum dominum quem dulcem patrem quærere & amare contempſit. Tu autem quia veram requiem quę poſt hanc vitam Chriſtianis promittitur quæris, etiam hic eam inter amariſſimas vitæ huius moleſtias, ſuauem iocũdamq; guſtabis, ſi eius qui eam promiſit præcepta dilexeris. Cito enim ſenties dulciores eſſe iuſtitiæ fructus, quàm iniquitatis, & verius atque iocundius gaudere hominem de bona conſcientia inter moleſtias, quàm de mala inter delitias, quia non ſic veniſti coniungi Eccleſiæ dei, vt ex ea tẽporalem aliquam vtilitatem requiras. Sunt enim qui propterea volunt eſſe Chriſtiani, vt aut promereantur homines à quibus temporalia commoda expectant, aut quia offendere nolunt quos timent. Sed iſti reprobi ſunt, & ſi ad tempus eos portat Eccleſia, ſicut area vſque ad tempus ventilationis paleam ſuſtinet: ſi non ſe correxerint, & propter futuram ſempiternam

L requiem Chriſtiani eſſe cœperint, in fine ſeparabũtur. Nec ſibi blandiãtur quòd in area poſſunt eſſe cum frumento dei, quia in horreo cum illo non erunt, ſed igni debito deſtinabũtur. Sunt etiam alij meliore quidem ſpe, ſed tamen non minore periculo, qui iam deum timent, & non irrident Chriſtianum nomen, nec ſimulato corde intrant Eccleſiam dei, ſed in iſta vita expectant fœlicitatem, vt fœliciores ſint in rebus terrenis, quàm illi qui nõ colunt dominum†, Ideoq; cum viderint quoſdam ſceleratos & impios iſta ſeculi proſperitate pollere & excellere, ſe autem vel minus habere iſta vel amittere, perturbantur tanquam ſine cauſa dominum colant, & facile à fide deficiunt. Qui autem propter beatitudinem ſempiternam & perpetuam requiem, quæ poſt hanc vitam ſanctis futura promittitur, vult fieri Chriſtianus, vt non eat in ignem æternum cum diabolo, ſed in regnum æternũ intret cum Chriſto, vere ipſe Chriſtianus eſt: cautus in omni tentatione, ne proſperis rebus corrumpatur, & ne franga

M tur aduerſis, & in abundantia bonorum terrenorum modeſtus & temperans, & in tribulationibus fortis & patiens. Qui etiam proficiendo perueniet ad talem animum, vt plus amet dominum quàm timeat gehennam: vt etiam ſi dicat illi deus, vtere delitiis carnalib⁹ ſempiternis, & quãtum potes pecca, nec morieris, nec in gehennam mitteris, ſed mecum tantummodo non eris: exhorreſcat, & omnino non peccet, non iam vt in illud quod timebat non incidat, ſed ne illum quem ſic amat offendat: in quo vna eſt requies, quam oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quam præparauit deus diligentibus ſe. De qua recte ſignificat ſcriptura, & nõ tacet, quòd ab initio mundi ex quo fecit deus cœlum & terrã & omnia quę in eis ſunt, ſex diebus operatus eſt, & ſeptimo die requieuit, Poterat enim omnipotens & vno momẽto tẽporis omnia facere: nõ autem laborauerat vt requieſceret, quando dixit & facta ſunt, mãdauit & creata ſunt: ſed vt ſignificaret, quia poſt ſex ætates mũdi huius, ſeptima ætate tanquã ſeptimo die requieturus eſt in ſanctis ſuis: quia ipſi in illo requieſcent poſt omnia bona opera in quibus ei ſeruierunt, quæ ipſe in illis operatur qui vocat & præcipit, & delicta pręterita dimittit & iuſtificat eũ qui prius erat impius. Sicut autẽ cum illi ex dono eius

bene

A benẽ operantur recte dicitur ipſe operari: ſic cum illi requieſcunt, recte dicitur ipſe requieſcere, Nam quod ad ipſum attinet, pauſationem nõ quærit, qui laborem non ſentit. Fecit autem omnia per verbum ſuũ, & verbum eius ipſe Chriſtus, in quo requieſcunt angeli, & omnes cœleſtes mundiſſimi ſpiritus in ſancto ſilentio. Homo autem peccato lapſus perdidit requiem quam habebat in eius diuinitate, & recepit eã in eius humanitate: ideoq; opportuno tempore, quo ipſe ſciebat oportere fieri, homo factus & de fœmina natus eſt. A carne quippe contaminari non poterat, ipſe carnem potius mundaturus. Ipſum etiam antiqui ſancti venturum in reuelatione ſpiritus cognouerunt & prophetauerunt: & ſic ſalui facti ſunt credendo quia veniet, ſicut nos ſalui efficimur credendo quia venit: vt diligeremus dominum qui ſic nos dilexit, vt vnicum filium

†humilitate ſuũ mitteret, qui humanitate† noſtræ mortalitatis indutus, & à peccatoribus & pro peccatoribus moreretur. Iam enim olim ab ineuntibus ſeculis myſterij huius altitudo præfigurari prænunciariq; non ceſſat.

Cur ita cõdit⁹ homo. Ca. XVIII. Quoniam deus omnipotens, & bonus & iuſtus & miſericors: qui fecit omnia bona, ſiue magna ſiue parua, ſiue ſumma ſiue infima: ſiue quæ videtur, ſicuti ſunt

B cœlum & terra & mare, & in cœlo ſol & luna, & cętera ſydera: in terra autem & mari arbores & frutices & animalia ſuæ cuiuſq; naturæ, & omnia corpora vel cœleſtia vel terreſtria: ſiue quæ nõ videntur, ſicuti ſunt ſpiritus quibus corpora vegetantur & viuificantur. Fecit & hominem ad imaginem ſuam: vt quẽadmodum ipſe per omnipotentiam ſuã præeſt vniuerſæ creaturę, ſic homo per intelligentiam qua etiam creatorem ſuũ cognoſcit & colit, præeſſet omnibus terrenis animalibus. Fecit illi etiam adiutorium fœminam: nõ ad carnalem concupiſcentiam, quandoquidẽ nec corruptibilia corpora tũc habebant antequã eos mortalitas inuaderet pœna peccati: ſed vt haberet & vir gloriã de fœ-

†al. deum. mina, cũ ei præiret ad dominũ†: ſeq; illi præberet imitandũ in ſanctitate atque pietate, ſicut ipſe eſſet gloria dei, cum eius ſapientiã ſequeretur. Itaq; conſtituit eos in quodã loco perpetuæ beatitudinis, quẽ appellat ſcriptura paradiſum, præceptũq; illis dedit, quod ſi nõ trãſgrederentur, in illa ſemper immortalitatis beatitudi-

C ne permanerent, ſi autẽ tranſgrederẽtur, ſupplicia mortalitatis expẽderent. Præſciebat autẽ deus eos trãſgreſſuros, ſed tamẽ quia conditor eſt & effector omnis boni, magis eos fecit, quando fecit & beſtias, vt impleret terram bonis terrenis. Et vtiq; melior eſt homo etiam peccator quàm beſtia. Et præceptũ quod non erant ſeruaturi, magis dedit vt eſſent inexcuſabiles, cum in eos vindicare cœpiſſet, Quicquid† enim homo fecerit, laudabilem in ſuis ſanctis inuenit deum: ſi recte egerit, laudabilem inuenit per iuſtitiã præmiorũ: ſi peccauerit, laudabilem inuenit per iuſtitiã ſuppliciorũ: ſi peccata cõfeſſus ad recte viuendũ redierit, laudabilẽ inuenit per miſericordiã indulgentiarũ. Cur ergo non faceret deus hominẽ, quanuis eum peccaturũ prænoſceret, cum & ſtantem coronaret, & cadentẽ ordinaret, & ſurgentem adiuuaret, ſemper & vbiq; ipſe gloriouſus bonitate, iuſtitia, clemẽtia maxime quia & illud præſciebat, de propagine mortalitatis eius futuros ſanctos, qui non ſibi quærerent, ſed creatori ſuo gloriam darent, & eum colendo ab omni corruptione liberati, cum angelis ſanctis viuere ſemper, & beate viuere mererentur? Qui enim hominibus dedit liberũ arbitriũ, vt non ſeruili neceſſitate, ſed ingenua voluntate deum

†al. Quicquid enim homo fecerit, laudabilem inuenit deũ per iuſtitiã prẽmiorũ: ſi peccauerit, laudabilem inuenit deũ per miſericordiam indulgẽtiarum.

colerent, dedit etiã angelis, Et ideo nec angelus, qui cũ ſpiritibus aliis ſatellitib⁹ ſuis ſuperbiẽdo deſeruit obedientiam dei, & diabol⁹ factus eſt, aliquid nocuit deo, ſed ſibi. Nouit enim deus ordinare deſerentes ſe animas, & ex earũ iuſta miſeria inferiores partes creatturæ ſuæ, cõuenientiſſimis & cõgruentiſſimis legib⁹ admirandæ diſpẽſationis ornare. Itaq; nec diabolus aliquid deo nocuit, quia vel ipſe lapſus eſt, vel hominem ſeduxit ad mortẽ: Nec ipſe homo in aliquo minuit veritatem aut poteſtatẽ aut beatitudinem cõditoris ſui; quia cõiugi ſuæ ſeductæ à diabolo, ad id quod de⁹ prohibuerat, propria voluntate conſenſit: iuſtiſſimis enim dei legibus omnes dãnati ſunt deo glorioſo per æquitatem vindictæ, ipſi ignominioſi per turpitudinẽ pœnæ: vt & homo à ſuo creatore auerſus victus diabolo ſubderetur, & diabolus homini ad creatorem ſuũ conuerſo vincendus proponeretur, vt quicũq; diabolo vſq; in finem cõſentirent, cum illo irent in æterna ſupplicia: quicunq; autẽ humiliarent ſe deo, & per eius gratiã diabolum vincerent, æterna præmia mererentur.

Neq; hoc nos mouere debet, quia multi diabolo cõ

E ſentiunt, & pauci dominum† ſequuntur: quia & frumẽtum in cõparatione palearum valde pauciorem habet numerũ. Sed ſicut agricola nouit quid faciat de ingenti aceruo paleæ, ſic nihil eſt deo multitudo peccatorũ, qui nouit quid de illis agat, vt adminiſtratio regni ei⁹ ex nulla parte turbetur latq; turpetur. Nec ideo putandus eſt viciſſe diabolus, quia ſecũ plures, cum quibus à paucis vincereẽ attraxit. Duæ itaq; ciuitates, vna iniquorũ, altera ſanctorũ, ab initio generis humani vſque in finem ſeculi perducũtur, nunc permixtæ corporib⁹, ſed voluntatibus ſeparatæ, in die iudicij vero etiã corpore ſeparandæ. Omnes enim homines amãtes ſuperbiam & temporalem dominationẽ, cum vano typho & pompa arrogãtiæ, omneſq; ſpiritus qui talia diligunt, & gloriam ſuã ſubiectione hominũ quærunt, ſimul vna ſocietate deuincti ſunt: ſed & ſi ſæpe aduerſum ſe pro his rebus dimicant, pari tamen põdere cupiditatis in eandem profunditatẽ præcipitantur, & ſibi morum & meritorum ſimilitudine coniunguntur. Et rurſus omnes homines & omnes ſpiritus humiliter dei gloriam quærentes, nõ ſuam, & eum pietate ſectantes, ad vnam pertinent ſocietatem: & tamen deus miſericordiſſim⁹,

F & ſuper impios† homines patiens eſt, & prębet eis pœnitentiæ atq; correctionis locum. Nam & quòd omnes diluuio deleuit, excepto vno iuſto cum ſuis, quos in arca ſeruari voluit, nouerat quidem quòd non ſe correcturi eſſent, verũ etiam tum, per centũ enim annos arca fabricata eſt, prędicabatur vtiq; eis ira dei ventura ſuper eos, vt ſi cõuerterentur ad dominũ, parceret eis: ſicut pepercit poſtea Niniue ciuitati agenti pœnitentiam, cum ei per Prophetam futurũ interitum prænũciaſſet. Hoc autem facit deus etiam illis quos nouit in malitia perſeueraturos, dans pœnitendi ſpatium, vt noſtram patientiam exerceat & informet exemplo ſuo: quo nouerimus quantũ nos oporteat tolerabiliter malos ſuſtinere, cum ignoremus quales poſtea futuri ſint, quando ille parcit & finit eos viuere, quem nihil futurorum latet. Prænunciabatur tamen etiam diluuij ſacramento, quòd per lignũ iuſti liberati ſunt, futura Eccleſia, quã rex eius & deus Chriſtus myſterio ſuæ crucis ab huius ſeculi ſubmerſione ſuſpẽdit. Neq; enim de⁹ ignorabat q⁹ etiam ex illis qui fuerant in arca ſeruati, naſcituri erant mali, qui facie terræ iniquitatibus implerent, ſed tamen & exemplum futuri iudicij dedit,

& ſanctorũ

Iudæ. i. 2. Retract. cap. 14.

Genes. 3.

Quod Eccleſia præfigurata in veteſti teſtamento, ſemper pauciori numero cõtenta diabolum vicerit. Ca. XIX.

†al. deum.

†al omnes

Gene. 7.

Ionæ. 3.

G & sanctorum liberationem ligni mysterio prænunciauit. Nam & post hæc non cessauit repullulare malitia per superbiam & libidines & illicitas impietates, cum homines deserto creatore suo, non solum ad creaturam quam deus condidit lapsi sunt, vt pro deo colerent quod fecit deus: sed etiam ad opera manuum hominum, & ad fabrorum artificia curuauerunt animas suas, vbi de illis turpius diabolus & dæmonia triũpharent: quæ se in talibus figmentis adorari veneraríq; lętantur, dum errores suos humanis erroribus pascunt. Neque tunc sanè defuerunt iusti qui dominũ pie quærerent, & superbiam diaboli vincerent, ciues illius sanctæ ciuitatis, quos regis sui Christi ventura humilitas per spiritũ reuelata sanauit. Ex quibus Abraham pius
Gene.22. & fidelis dei seruus electus est, cui demonstraretur sacramentum filij dei, vt propter imitationem fidei, omnes fideles omnium gentium, filij eius futuri dicerẽtur. Ex illo natus est populus, à quo vnus deus verus coleretur, qui fecit cœlum & terram, Cum cæteræ autẽ gentes simulacris & dæmoniis seruirent, in eo planè populo multo euidẽtius futura Ecclesia figurata est, Erat enim ibi multitudo carnalis, quæ propter visibilia be-
H neficia colebat dominum. Erãt autem ibi pauci futurã requiem cogitantes, & cœlestem patriam requirentes, quibus prophetando reuelabatur futura humilitas dei regis & domini nostri Iesu Christi, vt per eam fidem ab omni superbia & tumore sanarentur. Horum sanctorum qui præcesserunt tempore natiuitatem domini, non solum sermo, sed etiam vita & coniugia & filij & facta, propheta fuit huius temporis, quo per fidẽ passionis Christi ex gentibus cõgregatur Ecclesia: per illos sanctos Patriarchas & Prophetas carnali populo Israël, qui postea etiam Iudęi appellati sunt, & visibilia beneficia ministrabãtur, quæ carnaliter à domino desiderabant, & coërcitiones pœnarum corporaliũ quibus pro tempore terrerentur, sicut eorum duritiæ congruebat. Et in his tamen omnibus mysteria spiritalia significabantur, quæ ad Christum & Ecclesiam pertinerent: cuius Ecclesiæ membra erant etiam illi sancti, quanuis in hac vita fuerint antequam secundũ carnem Christus dominus nasceretur, Ipse enim vnigenitus dei filius, verbum patris, æquale & coæternum patri, per quod facta sunt omnia, homo propter nos fa-
I ctus est, vt totius Ecclesiæ tanquam totius corporis caput esset: sed velut totus homo dum nascitur, etiam si manum in nascendo præmittat, tamen vniuerso corpori sub capite coniuncta atque compacta est, quemadmodum etiam nonnulli in ipsis Patriarchis ad huius ipsius rei signum manu præmissa nati sunt: ita omnes sancti qui ante domini nostri Iesu Christi natiuitatem in terris fuerunt, quanuis ante nati sunt, tamen vniuerso corpori cuius ille caput est, sub capite cohæserunt. Populus ergo ille delatus in Aegyptum, ser-
Gradus Iudaici populi vsq; ad Hierosolymam Ecclesiæ typũ. Ca. XX. Exo. 7. & 8. uiuit regi durissimo: & grauissimis laboribus eruditus, quæsiuit liberatorem deũ: & missus est eis vnus de ipso populo sanctus dei seruus Moyses, qui in virtute dei magnis miraculis terrens tunc impiam gentem Aegyptiorum, eduxit inde populum dei per mare rubrũ: vbi discedens aqua viam præbuit transeuntibus, Aegyptij autem cum eos persequerentur, redeuntibus in
Exod.14. se fluctibus demersi, extincti sunt. Ita quemadmodum
Gene.7. per diluuium aquis terra purgata est à nequitia peccatorum, qui tunc in illa inundatione deleti sunt, & iusti euaserunt per lignum, Sic ex Aegypto exiens populus dei, per aquas iter inuenit, quibus ipsorum hostes consumpti sunt. Nec ibi defuit ligni sacramentũ. Nam K
Exod.14. virga percussit Moyses vt illud miraculũ fieret. Vtrũque signum est sancti baptismi, per quod fideles in nouam vitam transeunt, peccata vero eorum tanquã inimici delentur atque moriuntur. Apertius autem Christi passio in illo populo figurata est, cum iussi sunt oũe occidere & manducare, & de sanguine eius postes suos signare, & hoc celebrare omni anno, & appellare Pascha domini. Manifestissime quippe Prophęta de do-
Esa.53. mino Iesu Christo dicit, Quia tanquã ouis ad immolandum ductus est. Cuius passionis & crucis signo in fronte hodie tanquam in poste signandus es, omnesq; Christiani signantur. Inde per desertum populus ille ductus est per quadraginta annos: accepit etiam le-
Deut.9. Lucæ.11. gem digito dei scriptam, quo nomine significatur spiritussanctus, sicut in Euangelio manifestissime declaratur. Neque enim deus forma corporis definitus est, nec sic in illo membra & digiti cogitandi sunt, quemadmodum videmus in nobis: sed quia per spiritũsanctum dona dei sanctis diuiduntur, vt cum diuersa possint, non tamen discedant à concordia charitatis: in digitis autem maxime apparet quædam diuisio, nec tamen ab vnitate præcisio: siue propterea siue propter L
aliam quamcunque causam spiritussanctus appellatus est digitus dei, non tamen cum hoc audimus, humani corporis forma cogitanda est. Accepit ergo ille popu-
1.Cor.3. lus legem digito dei scriptam in tabulis sanè lapideis, ad significandam duritiam cordis illorũ quòd †legem
†qui non erant impleturi. Corporalia quippe dona desiderantes à domino, magis carnali timore quàm spiritali charitate tenebantur: legem autem nõ implet nisi cha-
Rom.13. ritas. Ideo multis sacramentis visibilibus onerati sunt, quo seruili iugo premerentur, in obseruationib⁹ ciborum & in sacrificiis animalium, & in aliis innumerabilibus, quæ tamẽ signa erant rerũ spiritalium, ad dominum Iesum Christũ & ad Ecclesiã pertinentiũ: quæ tunc à paucis sanctis & intelligebãtur ad fructũ salutis, & obseruabãtur ad cõgruentiam temporis, à multitudine vero carnalium tantũmodo obseruabãtur, nõ intelligebantur. Per multa itaq; & varia signa rerum futurarũ, quas longum est omnes commemorare, & eas nunc in Ecclesia videmus impleri, perductus est ille populus ad terram promissionis, vbi temporaliter carM
naliterq; regnaret pro modo desiderij sui, quod tamen regnum terrenum regni spiritalis imaginem gessit. Ibi Hierusalem cõdita est famosissima ciuitas dei, seruiẽs in signo liberæ ciuitatis, quæ cœlestis Hierusalem di-
Gala.4. citur, quod verbum est Hebræũ, & interpretatur visio pacis, Cui⁹ ciues sunt omnes sanctificati homines, qui fuerunt & qui sunt, & qui futuri sunt, & omnes sanctificati spiritus etiam quicunque in excelsis cœlorũ partibus pia deuotione obtemperant deo, nec imitantur impiam diaboli superbiam & angelorũ eius. Huius ciuitatis rex est dominus Iesus Christus verbum dei, quo reguntur summi angeli, & verbum hominem assumẽs vt eo regerentur & homines, qui simul omnes cum illo in æterna pace regnabunt. Ad huius regis præfigurationem in illo terreno regno populi Israël maxime eminuit rex Dauid, de cuius semine secũdum carnem venit & verissimus rex noster dominus deus Christ⁹, qui est super omnia deus benedictus in secula. Multa
Rom.9. Captiuitas Babylonica & in ea gesta quid significent. Ca. XXI. in illa terra promissionis gesta sunt in figuram venturi Christi & Ecclesiæ, quę in sanctis libris paulatim discere poteris. Post aliquot tamẽ generationes ostẽdit alium typum ad rem maxime pertinentem, Nam

captiuata

A captiuata est illa ciuitas, & multa pars ei⁹ ducta in Babyloniam. Sicut autẽ Hierusalem significat ciuitatem societatemq; sanctorũ, sic Babylonia significat ciuitatẽ
†impiorum societatẽq; iniquorũ†, quoniã dicitur interpretari cõfusio. De quibus duabus ciuitatibus, ab exordio generis humani vsq; in finem seculi permixta temporũ varietate cõcurrentibus, & vltimo iudicio separandis pauloante iam diximus. Illa ergo captiuitas Hierusalẽ ciHiere.25. &.29. uitatis, & ille populus in Babyloniã ductus, ad seruitutem ire iubetur à domino per Hieremiã illius tẽporis Prophetam. Et extiterunt reges Babyloniæ sub quibus
1.Esdræ.1. Hiere.29. illi seruiebant, qui ex eorũ occasione cõmoti quibusdã miraculis, cognoscerẽt & colerent & coli iuberẽt vnũ verum deũ qui condidit vniuersam creaturã. Iussi sunt autem & orare pro eis à quibus captiui tenebantur, & in eorũ pace pacem sperare, ad gignendos filios & domos ædificandas, & plantandos ortos & vineas. Post septuagita autẽ annos promittitur eis ab illa captiuitate liberatio. Hoc autem totũ figurate significat Ecclesiã Christi in omnibus sanctis eius, qui sunt ciues Hieru-
Rom.13. B salem cœlestis, seruiturã fuisse sub regibus huius seculi. Dicit enim & Apostolica doctrina, vt omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit: & vt reddantur
Potestates mundanæ. omnibus omnia, cui tributũ tributũ, cui vectigal vectigal: & cætera quæ saluo dei nostri cultu, cõstitutionis humanæ principibus reddimus: quãdo & ipse domin⁹, vt nobis huius sanę doctrinę præberet exemplum, pro
Matth.17. capite hominis quo erat indutus, tributũ soluere non dedignatus est. Iubentur autem etiã serui Christiani &
Ephes.6. boni fideles dominis suis temporalibus æquanimiter fideliterq; seruire: quos iudicaturi sunt, si vsq; in finem iniquos inuenerint, aut cum quibus ęqualiter regnaturi sunt si & illi ad verũ dominũ conuersi fuerint. Omnibus tamen præcipitur seruire humanis potestatibus atq; terrenis, quousque post tempus præfinitũ, quod significant septuaginta anni, ab istius seculi confusione tanquam de captiuitate Babyloniæ, sicut Hierusalem liberetur Ecclesia. Ex cuius captiuitatis occasione ipsi etiam terreni reges desertis idolis, pro quibus perse-
1.Tim.2. quebantur Christianos, vnũ verum deum & Christum dominũ cognouerunt & colunt, pro quibus Apostolus Paulus iubet orari, etiã cum persequerẽtur Ecclesiam,
C Sic enim dicit, Obsecro itaq; primũ fieri deprecationes, orationes, interpellationes, gratiarũ actiones, pro regib⁹, pro omnibus hominib⁹, & omnibus qui in sublimitate sunt, vt securam & tranquillam vitam agam⁹, cum omni pietate & charitate. Itaq; per ipsos data pax est Ecclesiæ: quanuis temporalis tranquillitas tempo-
1.Cor.3. Hiere.25. &.29. ris ad ædificandas spiritaliter domos & plantãdos ortos & vineas. Nam & te modo per istum sermonẽ ædificamus atq; plantamus. Et hoc fit per totum orbem terrarum cum pace regum Christianorum, sicut idem dicit Apostolus, Dei agricultura, dei ædificatio estis. Et post annos quidem septuaginta quos mystice prophetauerat Hieremias, vt finem temporum prefiguraret, tamen vt ipsa figura integraretur, facta est in Hierusalem restitutio ędificatiõis templi dei. Sed quia totum figurate agebatur, non erat firma pax ac libertas reddita Iudæis, Itaque postea à Romanis victi sunt, & tributarij facti. Ex illo sanè tempore ex quo terrã promissionis acceperunt, & reges habere cœperunt, ne in aliquo regum suorum completum esse arbitrarentur, quod eis liberator Christus promittebatur, apertius per multas prophetias prophetatus est Christus, non solum ab ipso Dauid in libro Psalmorum, sed etiam à cæteris & magnis & sanctis Prophetis, vsque ad tem- D
pus captiuitatis in Babyloniam, Et in ipsa captiuitate fuerunt Prophetæ, qui venturum dominũ Iesum Christum liberatorem omnium prophetarenti & posteaquã templum transactis septuaginta annis restitutum est, tantas pressuras & calamitates à regibus gentium Iudæi perpessi sunt, vt intelligerent nondum venisse liberatorem quem non spiritaliter liberaturum intelligebant, sed pro liberatione carnali desiderabant.

Peractis ergo quinque ætatibus seculi, quarũ prima est ab initio generis humani, id est ab Adam, qui primus homo factus est vsque ad Noë, qui fecit arcam in diluuio. Inde secunda est vsque ad Abraham, qui pater dictus omnium quidem gentium, quę fidem ipsius imitarentur, sed tamen ex propagine carnis suæ futuri populi Iudæorum: qui ante fidem Christianam gentium, vnus inter omnes omnium terrarum populus, vnum verum deũ coluit, ex quo populo saluator Christus secũdum carnem veniret. Isti enim articuli duarum ætatum eminent in veteribus libris, reliquarum autem trium etiam in Euangelio declarantur, cum Matth.1. carnalis origo domini Iesu Christi commemoratur, E
Nam tertia est ab Abraham vsque ad Dauid regem, Quarta à Dauid vsque ad illam captiuitatem qua populus dei in Babyloniam transmigrauit. Quinta ab illa transmigratione vsque ad aduentum domini nostri Iesu Christi, ex cuius aduentu sexta ætas agitur: vt iam spiritalis gratia quæ paucis tunc Patriarchis & Prophetis nota erat, manifestaretur omnibus gentibus: ne quisquam dominum nisi gratis coleret, non visibilia præmia seruitutis suæ, & præsentis vitæ fœlicitatem, sed solam vitam æternam in qua ipso deo frueretur, ab illo desiderãs, vt hac sexta ætate mens humana renouetur ad imaginem dei, sicut sexta die homo fa-
Gene.1. ctus est ad imaginem dei. Tunc enim & lex impletur, dum non cupiditate rerum temporalium, sed charitate illius qui præcepit, fiunt quæcunque præcepit. Quis autem nõ redamare affectet iustissimum & misericordissimum deum, qui prior sic amauit iniustissimos & superbissimos homines, vt propter eos mitteret vnicum filium per quem fecit omnia: qui non sui immutatione sed hominis assumptione homo factus, non solum cum eis viuere, sed etiam pro eis & ab F
eis posset occidi: itaq; nouum testamentũ hæreditatis sempiternæ manifestans, in quo renouatus homo per gratiam dei ageret nouã vitam, hoc est vitam spiritalẽ, vt vetus ostenderet primũ, in quo carnalis populus agens, hominem veterem exceptis paucis intelligẽtibus Patriarchis & Prophetis, & nonnullis latentibus sanctis, carnaliter viuens, carnalia præmia desiderabat à domino deo, & in figura spiritalium bonorum accipiebat. Omnia ergo bona terrena contempsit homo factus, dominus Christus, vt contemnenda monstraret: & omnia terrena mala sustinuit quæ sustinenda præcipiebat: vt neque in illis quæreretur fœlicitas, neque in istis infœlicitas timeretur. Natus enim de matre, quæ quanuis à viro intacta conceperit, semperq; intacta permanserit, virgo concipiens, virgo pariens, vir-
Matth.1. go moriens, tamen fabro desponsata erat, omnem typhum carnalis nobilitatis extinxit. Natus etiam in ciuitate Bethleem, quæ inter omnes Iudææ ciuitates ita
Matth.2. erat exigua, vt hodieq; villa appelletur, noluit quempiam de ciuitate terrenæ ciuitatis sublimitate gloriari. Pauper etiam factus est cuius sunt omnia, & per quem creata sunt omnia: ne quisquã cum in eum credideret,

Ætate sexta qualis Christus venerit. Cap. XXII. Gene.6. Gene.17.

G deret,de terrenis diuitiis auderet extolli.Noluit rex ab hominib⁹ fieri, quia humilitatis ostendebat viâ miseris, quos ab eo superbia separauerat: quãuis sempiternum eius regnum vniuersa creatura testetur. Esuriuit
Matth.4. qui omnes pascit,Sitiuit per quẽ creatur omnis potus,
Ioan.4. & qui spiritaliter panis est esurientiũ,fonsq; sitientium.
Matth.26. Ab itinere terrestri fatigatus est,qui seipsum nobis viam fecit in cœlũ, Velut obmutuit & obsurduit coram cõuitiantibus,per quem mutus locutus est,& surdus audiuit,Vinctus est qui de infirmitatũ vinculis soluit,Flagellatus est qui omnium dolorũ flagella de hominum corporib⁹ expulit,Crucifixus est,qui cruciatus nostros finiuit.Mortuus est qui mortuos suscitanit, Sed & resurrexit nunquã moriturus,ne ab illo quisquam sic disceret mortem contemnere,quasi nunquam futurus.

Primordia Ecclesiæ. Ca. XXIII. Act.1.&.2. Rom.5. Inde confirmatis discipulis,cõuersatus cũ eis quadraginta diebus, eisdem spectãtibus ascendit in cœlũ, & cõpletis à resurrectione quinquaginta diebus, misit eis spiritũsanctum,promiserat enim: per quem diffusa charitate in cordibus eorũ, non solum sine onere, sed etiam cum iucũditate legem possent implere,quæ data est Iudæis in decem præceptis,quod appellant decalogum. Quæ rursus ad duo rediguntur, vt diligamus dominũ ex toto corde,ex tota anima,& ex tota mente,
Deut.6. & diligamus proximũ sicut nosipsos,Nam in his duobus præceptis totam legem Prophetasq; pendere ipse
Matth.22. Marci.12. dominus & dixit in Euãgelio, & suo manifestauit exemplo.Nam & populus Israël ex die quo primũ Pascha
Exod.12. in imagine celebrarũt, ouem occidentes & mãducantes, cuius sanguine postes eorum ad salutis tutelam signati sunt. Ex ipso ergo die quinquagesimus dies im-
Exod.19. Deut.9. Lucæ.11. pletus est,& legem acceperunt scriptã digito dei, quo nomine iam diximus significari spiritumsanctum: sicut post domini passionem & resurrectionẽ, quod est verum Pascha, quinquagesimo die ipse spiritussanctus discipulis missus est, Nõ iam lapideis tabulis corda dura significans,sed cum essent vnum in locum congregati in ipsa Hierusalem,factus est subito de cœlo sonus
Act.2. quasi ferretur flatus vehemens : & visæ sunt illis linguæ diuisæ quasi ignis , & cœperunt linguis loqui , ita vt omnes qui ad illos venerant , suam linguam agnosceret quisque. Ad illam enim ciuitatem ex omni terra conueniebant Iudæi quacunq; dispersi erant , & di-
I uersas gentium linguas diuersarum didicerant.Deinde cum tota fiducia Christum prædicantes,in eius nomine multa signa faciebant,ita vt quendam mortuum
Act.5. transeunte Petro vmbra eius tetigerit & resurrexerit: Sed cum videret Iudæi tanta signa fieri in eius nomine,quem partim per inuidiam,partim per errorẽ crucifixerunt,alij irritati sunt ad persequendos prædicatores eius Apostolos:alij vero idipsum amplius admirantes , quòd in eius nomine quem veluti à se oppressum & victum riserant,tanta miracula fierent,pœnitẽdo cõuersi crediderunt in eum milia Iudæorũ.Non erant illi temporalia beneficia terrenũq; regnum desiderantes à deo, nec promissum regem Christũ carnaliter expectãtes,sed immortaliter intelligentes,& dilẽtes eum qui pro ipsis ab ipsis tãta mortaliter pertulit,& eis vsq; ad sui sanguinis effusionẽ peccata donauit,& immortalitatẽ à se sperandã & desiderandã exemplo suę resurrectionis ostendit,Itaq; iam veteris hominis terrena desideria mortificantes,& spiritalis vitæ nouitate flagrãtes, sicut præceperat in Euãgelio dominus,vendebant omnia quæ habebãt , & precia rerũ
Act.2.&.4. suarum ante pedes Apostolorum ponebant, vt ipsi di-

K stribuerent vnicuiq; sicut cuiq; opus erat:viuentesq; in Christiana dilectione concorditer,nõ dicebãt aliquid suum ,sed erant illis omnia cõmunia, & anima & cor vnũ in domino.Deinde etiam ipsi à Iudæis carnalibus ciuib⁹ carnis suæ persecutionẽ passi atq; dispersi sunt, vt latius Christus eorũ dispersiõe prędicaretur,& imitarentur etiã ipsi patientiam domini sui: quia qui ante eos mansuetus passus fuerat , mansuefactos pro se pati iubebat. Ex ipsis sanctorũ persecutoribus fuerat etiam
Acto.8. Apostolus Paulus, & in Christianos maxime sæuiebat: sed postea credens & Apostolus factus,missus est vt gẽtibus Euangeliũ prædicaret,grauiora perpessus pro nomine Christi quàm fecerat cõtra nomen Christi , Ecclesias autẽ constituens per omnes gẽtes quà Euangelium seminabat,impense præcipiebat, vt quoniam ipsi ex idolorũ cultu venientes,& ad vnum dominũ colendum rudes,nõ facile poterant reb⁹ suis venditis & distributis seruire deo , oblationes facerent in pauperes sanctorũ qui erant in Ecclesiis Iudææ qui Christo crediderant:ita illos tanquã milites, illos autẽ tanquã stipẽdiarios prouinciales Apostolica doctrina cõstituit:
Psal.117. Ephe.2. L inserens eis Christũ velut lapidem angularẽ, sicut per Prophetam prænunciatus erat : in quo ambo quasi parietes de diuerso venientes,de Iudæis videlicet atque gentibus,germana charitate copularentur, Sed postea grauiores & crebriores persecutiones ex incredulis gentibus aduersus Christi Ecclesiam surrexerunt , & implebatur in dies singulos verbũ domini prædicentis,Ecce ego mitto vos velut oues in medio luporum.
Matth.10. Persecutio & hæreses, & iudicij expectatio. C.XXIIII. †vberiore. Sed illa vitis quæ per orbem terrarum, sicut de illa prophetatum & ab ipso domino prænunciatum erat, fructuosos palmites diffundebat , tanto pullulabat amplius , quanto teneriore†martyrũ sanguine rigabatur. Quibus per omnes terras innumerabiliter pro fidei veritate morientibus , etiam ipsa persequentia regna cesserunt,& ad Christum cognoscendum atque venerandum fracta superbiæ ceruice conuersa sunt. Oportebat autem vt eadem vitis,sicut à domino identidem
Ioan.15. prædictum erat,putaretur, & ex ea præciderentur infructuosa sarmenta , quibus hæreses & schismata per loca facta sunt, sub Christi nomine, non ipsius gloriam sed suam quærẽtium,per quorum aduersitates magis magisque exerceretur Ecclesia , & probaretur atque illustraretur & doctrina eius & patientia. Omnia
M ergo hæc , sicut tanto ante prædicta legimus, sic & facta cognoscimus : & quemadmodum primi Christiani, quia nondum ista prouenisse videbantur, miraculis mouebantur vt crederent : sic nos quia omnia ista ita completa sunt, sicut in eis libris legimus , qui longe antequam hæc implerentur conscripti sunt , vbi omnia futura dicebantur & præsentia iam videntur,ædificamur ad fidem,vt etiam illa quæ restant sustinentes & perseuerantes in domino, sine dubitatione ventura credamus . Sic quidem adhuc tribulationes futuræ in eisdem scripturis leguntur,& ipse vltimus iudicij dies,vbi omnes ciues ambarum ciuitatum receptis corporibus surrecturi sunt,& rationẽ vitæ suæ ante tri-
Rom.14. 2.Cor.5. bunal Christi iudicis reddituri. Veniet enim etiam in claritate potestatis,qui prius in humilitate humanitatis venire dignatus est,& omnes pios ab impiis segregabit:
Matth.25. nõ tantum eis qui in eum credere omnino noluerunt,sed etiam eis qui frustra & infructuose crediderunt in eum: illis daturus regnum secum æternum, illis autem pœnam æternam cum diabolo . Sed sicut nullum gaudium rerum temporaliũ ex aliqua parte simile

A mile potest inueniri gaudio vitæ æternæ, quam sancti accepturi sunt:ita nullus cruciatus pœnarũ temporalium potest sempiternis iniquorũ cruciatibus cõparari.
Exhortatio ad cõstantiã in fide. Cap.XXV. Itaque frater cõfirma teipsum in eius nomine atq; adiutorio cui credis , aduersus linguas eorũ qui fidem nostrã irrident , de quibus diabolus seductoria verba loquitur,maxime volens irridere fidẽ resurrectionis.
†fueris. Sed ex teipso crede futurũ te esse cum futuris†, quãdo cum ante nõ fueris, nunc esse te vides . Vbi enim erat ista moles corporis tui, & ista forma membrorũq; cõpago ante paucos annos†priusquã natus,vel etiã†priusquam in matris vtero cõceptus esses? Vbi erat hæc moles & hæc statura corporis tui?Nonne de occultis huius creaturæ secretis,domino deo inuisibiliter formãte, processit in lucẽ, certisq; ætatũ incrementis in istã magnitudinem formãq; surrexit?Nũquid ergo difficilius est deo , qui etiã aggeres nubiũ ex occulto in momento cõtrahit , & contegit cœlũ in ictu tẽporis , reddere istam quantitatẽ corporis tui sicut erat,qui eã facere potuit cum nõ erat? Crede ergo fortiter & incõcusse,quia omnia quę videtur quasi pereundo humanis
B oculis subtrahi, salua & integra sunt omnipotẽtiæ dei, qui ea cũ voluerit , sine vlla mora & difficultate reparabit, ea dõtaxat quæ iustitia eius reparanda esse iudicat : vt in his corporib⁹ reddant homines factorũ suorum rationem,in quibus ea fecerunt: & in his mereãtur,aut cõmutationem cœlestis incorruptiõis pro meritis pietatis,aut corruptibilem corporis conditionem pro meritis iniquitatis , non quæ morte soluatur , sed quæ materiam sempiternis doloribus præbeat. Fuge ergo per immobilem fidẽ ad mores bonos.Fuge frater illa tormenta,vbi nec tortores deficiũt, nec torti moriuntur,quib⁹ sine fine mors est, nõ posse in cruciatib⁹ mori:& exardesce amore,atque desiderio sempiternæ vitæ sanctorum,vbi nec operosa erit actio,nec requies desidiosa:laus erit dei sine fastidio,sine defectu: nullũ in animo tædium,nullus labor in corpore, nulla indigentia,nec tua cui subueniri desideres,nec proximi cui subuenire festines.Omnes delitiæ deus erit,& societas sanctæ ciuitatis in illo & de illo sapienter beateq; viMatth.22. uentis,Efficiemur enim,sicut ab illo promissum speramus & expectamus,æquales angelis dei, & cũ eis pari-
2.Cor.5. ter illa trinitate perfruemur iam per speciem , in qua
C nũc per fidem ambulamus. Credimus enim quod non videmus, vt ipsis meritis fidei etiã videre quod credimus & inhærere mereamur : vt æqualitatem patris & filij & spiritussancti,& ipsius trinitatis vnitatem, quomodo sunt hæc tria vnus deus , nõ iam verbis fidei & strepentibus syllabis personemus , sed cõtemplatione purissima & ardentissima in illo silentio sorbeamur.
Hæc tene fixa in corde tuo,& inuoca dominũ cui credis,vt tueatur te aduersus tentationes diaboli : & esto cautus,ne tibi aliunde hostis ille subrepat,qui ad solatium maleuolentissimũ damnatiõis suæ, cũ quibus dãnetur inquirit . Nõ enim per eos solos qui Christianũ nomen oderunt,& dolent eo nomine occupatum esse orbem terrarũ,& adhuc simulacris & dæmoniorũ curiositatibus seruire desiderant,audet ille tentare Christianos: sed etiã per eos quos pauloante cõmemorauimus,de vnitate Ecclesiæ,velut putata vitę pręcisos,qui hæretici vel schismatici dicũtur,conatur etiã id quidẽ interdũ.Sed tamen id etiã aliquãdo conatur & per Iudæos tentare atq; seducere . Sed maxime cauendũ est, ne per homines qui sũt in ipsa catholica Ecclesia,quos velut paleam vsq; ad tempus vẽtilationis suæ sustinet,

vnusquisq; tentetur & decipiatur. Propterea enim de⁹ D patiens est in illos , vt & suorũ electorum fidem atque prudentiam per illorũ peruersitatem exercendo cõfirmet.Et quia de numero eorum multi proficiunt, & ad placendũ deo,miserati animas suas,magno impetu cõtuntur. Nõ enim omnes sibi per patientiã dei the-
Rom.2. saurizant iram in die iræ iusti iudicij eius, sed multos eadem omnipotentis patientia perducit ad saluberrimum pœnitentiæ dolorẽ. Quod donec fiat, exercetur per eos illorũ qui iam rectã viam tenent,nõ solum tolerantia,sed etiam misericordia, Multos ergo vsurtis es ebriosos, auaros, fraudatores, aleatores, adulteros, fornicatores,remedia sacrilega sibi allegantes,præcãtatoribus & Mathematicis , vel quarũlibet impiarum artium diuinatoribus deditos. Animaduersurus etiam cũ illæ turbæ impleant Ecclesias per dies festos Christianorũ,quæ implent & theatra per dies solennes Paganorum , & hæc videndo ad imitandũ tentaberis . Et quid dicam, videbis cũ etiam nunc iam vtiq; nosti: nõ enim nescis multos qui appellantur Christiani hęc omnia mala operari, quæ breuiter cõmemorani. Et aliquando fortasse grauiora facere homines nõ ignoras, E quos nosti appellari Christianos. Sed si hoc animo veneris vt quasi securus talia facias,multũ errasinec tibi proderit nomen Christi cum cœperit ille seueriss̃ime iudicare , qui prius dignatus est misericordissime subuenire.Prædixit enim ista & ait in Euangelio,Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in re-
Matth.7. gnum cœlorum, sed is qui facit voluntatem patris mei.
Lucæ.13. Multi dicent mihi in illa die,Domine dñe,in nomine tuo manducauimus & bibimus. Omnibus ergo qui in talibus operibus perseuerant,dãnatio finis est.Cum ergo videris multos,nõ solum hæc facere,sed etiam defendere atque suadere, tene te ad legem dei, & nõ sequaris præuaricatores eius. Non enim secundum illorum sensum, sed secundum illius veritatem iudicaberis.Coniungere bonis,quos vides amare tecum regem tuum.Multos enim inuenturus es,si & tu talis esse cœperis . Nam si in spectaculis cum illis esse cupiebas , & eis inhærere qui tecum vel aurigam, vel venatorem, vel aliquem histrionem simul amabant: quanto magis te delectare debet eorum cõiunctio qui tecum amant dominum , de quo nunquam erubescet amator eius, F quia non solum ipse non potest vinci , sed etiam dilectores suos reddet inuictos.Nec tamen etiam in ipsis bonis qui te, vel præcedunt vel comitantur ad dominum, spem tuam collocare debes: quia nec in teipso debes quantũcunque profeceris , sed in illo qui eos & te iustificando tales facit . Securus es enim de deo quòd non mutatur , de homine autem imprudẽter se-
†al.nemo prudenter securus est. Hiere.17. curus es†:Sed si illos qui nondum iusti sunt amare debemus vt sint, quanto ardentius qui iam sunt, amandi sunt?Sed aliud est diligere hominem, aliud spem ponere in homine:tantumq; interest, vt illud deus iubeat,hoc prohibeat. Si autẽ aliquas, vel insultationes vel tribulationes pro nomine Christi passus non defeceris à fide, nec à bona vita†deuiaueris , maiorẽ mercedem accepturus es. Qui autẽ in his diabolo cesserint, †via. etiam minorem perdunt.Sed humilis esto deo,vt non
1.Cor.10. te permittat tentari vltra vires tuas. His dictis Expositio signorum. Ca.XXVI. interrogandus est,an hæc credat, atque obseruare desideret.Quod cum responderit solenniter , vtique signãdus est,& Ecclesiæ more tractandus. De sacrãento sanè quod accepit,cum ei bene commendatum fuerit,signacula quidem rerum diuinarũ esse visibilia,sed

res

G res ipsas inuisibiles in eis honorari: nec sic habendam esse illam speciem benedictione sanctificatam, queadmodum habetur in vsu quolibet: dicendũ etiam quid significet & sermo ille quẽ audiuit, quid in illo condatur, cuius illa res similitudinẽ gerit. Deinde monẽdus est ex hac occasione, vt si quid etiam in scripturis audiat quod carnaliter sonet, etiam si nõ intelligit, credat tamen spiritale aliquid significari, quod ad sanctos mores futuráq; vitam pertineat. Hoc autem breuiter discet, vt quicquid audierit ex libris canonicis quod ad dilectionem æternitatis & veritatis & sanctitatis, & ad dilectionẽ proximi referre nõ possit, figurate dictũ vel gestum esse credat, atq; ita conetur intelligere, vt ad illam geminã referat dilectionem, Ita sanè vt proximum nõ carnaliter intelligat, sed omnem qui cũ eo in illa sancta ciuitate potest esse, siue iam, siue nondum appareat. Et vt de nullius hominis correctione desperet, quem patientia dei videt* viuere, nõ ob aliud, sicut Apostolus ait, nisi vt adducatur ad pœnitentiã. Si longior tibi videtur iste sermo, quo tanquã præsentem rudem hominẽ instruxi, licet ea tibi dicere breuius, lon-

*al. iubet. Rom. 2.

H giorem tamẽ esse debere nõ puto: quanquam multum interest, quid res ipsa cum agitur moneat: & quid auditorũ præsentia, nõ solum ferre, sed etiam desiderare se ostendat. Cũ autẽ celeritate opus est, vide quàm facile explicari tota res possit. Fac rusus adesse aliquem, qui velit esse Christianus, Ergo & interrogatum illud quod superior respõdisse, quia & si hoc nõ respondet, hoc eum respondere debuisse dicendũ est. Deniq; hoc modo & cætera cõtexenda, Vere frater, illa magna & vera beatitudo est, quę in futuro seculo sanctis promittitur. Omnia vero visibilia transeunt, & omnis huius seculi pompa & delitiæ & curiositas interibunt, & secum ad interitũ trahũt amatores suos. A quo interitu, hoc est, pœnis sempiternis deus misericors volens homines liberare, si sibiipsis non sint inimici, & nõ resistant misericordiæ creatoris sui, misit vnigenitũ filium suum: hoc est, verbũ suum æquale sibi, per quod cõdidit omnia: & manens quidẽ in diuinitate sua, & nõ recedens à patre, nec in aliquo mutatus, assumẽdo tamen hominem, & in carne mortali hominibus apparendo venit ad homines, vt quemadmodũ per vnum hominẽ qui primus factus est, id est Adam, mors in-

Rom. 5.

I trauit in genus humanũ, quia consensit mulieri suæ seductæ à diabolo, vt præceptũ dei transgrederentur: sic per vnum hominẽ qui etiam deus est dei filius, Iesum Christum, deletis omnibus peccatis præteritis, credẽtes in eum omnes in æternam vitam ingrederentur.

Quòd facta in Ecclesia videãtur in scriptura & futura fienda sicut & præcedẽtia credẽda sint. Ca. XXVII

Omnia enim quæ nunc vides in Ecclesia dei, & sub Christi nomine per totũ orbem terrarũ geri, ante secula iam prædicta sunt, & sicut ea legimus, ita & videmus, & inde ædificamur in fidem. Factũ est aliquando diluuium per totã terram, vt peccatores delerentur, & tamen illi qui euaserunt in arca, sacramentum futuræ Ecclesiæ, demonstrabant, quæ nunc in fluctibus seculi natat, & per lignum crucis Christi à submersione liberatur. Prædictus est Abrahę fideli seruo dei vni homini, quòd de illo esset populus nasciturus, qui coleret vnum deum inter cæteras gentes quæ idola colebant. Et omnia quæ illi populo ventura prædicta sunt, sic euenerunt vt prædicta sunt. Prophetatus est in illo populo etiam Christus rex omnium sanctorum & deus, venturus ex semine ipsius Abraham secũdum carnem quam assumpsit, vt omnes etiam filij essent Abrahæ, qui fidem eius imitarentur, & sic est factum. Natus est Christ' de Maria virgine, quæ ex illius genere fuit. K

Prædictum est per Prophetas quòd in cruce passurus esset ab eodem populo Iudæorum, de cuius genere secundum carnem veniebat, & sic est factum. Prędictum est quod resurrecturus esset, resurrexit: & secũdum ipsa prædicta Prophetarum ascendit in cœlum, & discipulis suis spiritumsanctum misit. Prædictum est nõ solum à Prophetis, sed etiam ab ipso domino Iesu Christo, quòd Ecclesia eius per vniuersum orbem terrarum esset futura, per sanctorum martyria passionesq; disseminata: & tunc prædictum quando adhuc nomen eius & latebat gentes, & vbi notum erat irridebatur: & tamen in virtutib' miraculorũ eius, siue quæ per se ipse, siue quæ per seruos suos fecit, dum annunciantur hæc & creduntur, iam videmus quod prædictum est esse completum, regésque ipsos terræ, qui antea persequebantur Christianos, iam Christi nomini subiugatos. Prædictum est etiam quòd schismata & hęreses ex eius Ecclesia essent exituræ, & sub eius nomine per loca vbi possent, suam non Christi gloriam quæsituræ, & ista completa sunt. Nunquid ergo illa quæ restant non sunt ventura? Manifestum est quia sicut ista prædicta L venerunt, sic etiam illa ventura sunt: quæcunq; tribulationes iustorum adhuc restant: & iudicij dies qui separabit omnes impios à iustis in resurrectione mortuorum, & nõ solum eos qui sunt extra Ecclesiã, sed etiam ipsius Ecclesiæ paleas, quas oportet vsq; ad nouissimam ventilationẽ patientissime sufferat, ad ignẽ debitum segregabit. Qui autẽ irrident resurrectionẽ, putãtes ꝙ caro ista quia putrescit, resurgere nõ potest, ad pœnas in ea resurrecturi sũt: & ostẽdet eis de', quia qui potuit hæc corpora facere antequã essent, potest ea in momẽto restituere sicut erant, Omnes autẽ fideles regnaturi cũ Christo, ita resurgẽt in eodẽ corpore, vt etiã cõmutari mereantur ad incorruptionẽ angelicã: vt fiant æquales angelis dei, sicut dominus ipse promisit, & laudent eũ sine aliquo defectu, & sine aliquo fastidio, semper viuẽtes in illo & de illo, cũ tali gaudio & beatitudine, qualis nec dici nec cogitari ab homine potest, Tu itaq; credens ista, caue tẽtationes, quia diabol' quærit qui secũ pereant: vt nõ solum per eos qui extra Ecclesiã sunt, siue Pagani, siue Iudæi, siue hæretici, nõ te hostis ille seducat, sed etiã quos in ipsa Ecclesia catholica videris male viuentes, aut immoderatos volupta- M tibus ventris & gutturis, aut impudicos, aut vanis curiositatibus vel illicitis deditos, siue spectaculorum siue remediorum sacrilegorum, aut diuinationum, diabolicarũ, siue in pompa & typho auaritiæ atq; superbię, siue in aliqua vita quam lex dãnat & punit, nõ eos imiteris: sed potius cõiungaris bonis quos inuẽturus es facile, si & tu talis fueris, vt simul colatis & diligatis dominũ gratis, quia totum præmium nostrũ ipse erit, vt in illa æterna vita, bonitate eius & pulchritudine perfruamur. Sed amãdus est, nõ sicut aliquid quod videt̃, oculis, sed sicut amatur sapiẽtia & veritas, & sanctitas, & iustitia, & charitas, & si quid aliquid tale dicit̃, non queadmodũ sunt ista in hominibus, sed quẽadmodum sunt in ipso fonte incorruptibilis & incõmutabilis sapientiæ. Quoscunq; ergo videris hæc amare, illis cõiungere, vt per Christum qui homo factus est, vt esset mediator dei & hominũ, recõcilieris deo. Homines autẽ peruersos, etiã si intrent parietes Ecclesiæ, non eos arbitreris intraturos in regnũ cœlorũ, quia suo tempore separabũtur, si se in melius nõ commutauerint. Homines ergo bonos imitare, malos tolera, omes ama, quo-
niam

Matth. 25. Matth. 3. Matth. 22. 1. Timo. 2.

A niam nescis quid cras futurus sit qui hodie malus est. Nec eorum ames iniustitiam, sed ipsos ideo ama vt apprehendant iustitiam, quia non solum dilectio dei nobis præcepta est, sed etiam dilectio proximi, in quibus duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Quam non implet nisi qui donum acceperit spiritum sanctum, patri & filio vtique æqualem: quia ipsa trinitas deus est, in quo deo spes omnis ponenda est. In homine non est ponenda, qualiscũq; ille fuerit: Aliud est enim ille à quo iustificamur, ⌊aliud illi cum quib' iustificamur.⌋ Nõ autem solum per cupiditates diabolus tentat, sed etiam per terrores insultationũ & dolorum & ipsius mortis. Quicquid autẽ homo passus fuerit pro nomine Christi, & pro spe vitæ æternæ & permanens tolerauerit, maior ei merces dabit̃: quia si cesserit diabolo, cũ illo dãnabitur: sed opera misericordiæ cũ pia humilitate impetrant à domino, vt nõ permittat seruos suos tentari plusquam possint sustinere. Finis.

Matth. 22. 1. Cor. 10.

CENSVRA.

B *ET sermonis duricies, & quædam admixta, quod genus illud de filio uoluntate progenito, declarant opus non esse Augustini, sed studiosi cuiuspiam stylum exercentis, qui tamen affectarit uideri Augustinus, bis citans commentarios in Genesim, Quin ipse titulus olet fucum, Non tamen indignum lectu. Nec meum iudicium cuiquã obstare uolo, quo minus fruatur suo.*

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Episcopi, liber de incarnatione verbi, qui aliquibus intitulatur, de deitate & incarnatione verbi, ad Ianuarium.

Tres personæ. Cap. I.

SPECIES vero eorum quę per prædicationem Apostolicã manifeste traduntur, istę sunt. Primo quòd vnus est deus qui omnia creauit atque cõposuit, quiq; cũ nihil essent, esse fecit vniuersa. C Deus à prima creatura & conditione mũdi omniũ iustorum: deus Adam, Abel, Seth, Enos, Enoch, Noë, Sem, Abraham, Isaac, Iacob, duodecim Patriarcharũ, Moysi & Prophetarum, Et quòd hic deus in nouissimis dieb', sicut per Prophetas suos ante promiserat, misit dominum Iesum Christum, primo quidem vocaturũ Israël, secundo vero etiam gentes post perfidiam populi Israël. Hic deus iustus & bonus pater domini nostri Iesu Christi, legẽ & Prophetas & Euangelia ipse dedit, qui & Apostolorũ deus est & veteris ac noui testamenti. Tum deinde quia Iesus Christus ipse qui venit ante omnem creaturã natus ex patre est: qui cũ in omni cõditione patri ministrasset, per ipsum nanq; omnia facta sunt, nouissimis tẽporibus seipsum exinaniens homo factus est, incarnatus est cum deus esset, & homo factus, mansit quod erat deus. Corpus assumpsit nostro corpori simile, eo solo differens, quòd natum ex virgine & spiritusancto est. Et quoniã hic Iesus Christus natus & passus est in veritate, & nõ per phantasiam† communem hanc mortẽ vere mortuus est. Vere enim & à mortuis resurrexit, & post resurrectionem cõuersatus cum discipulis suis assumptus est. Tum demum natura, honore ac dignitate patri ac filio sociatũ tradidit spiritumsanctũ. D Sanè quòd iste spiritussanctus vnũquemq; sanctorũ vel Prophetarum vel Apostolorũ inspirauerit, & nõ alius spiritus in veterib', alius vero in his qui in aduentu Christi inspirati sunt fuerit; manifeste in Ecclesia prædicatur.

Ioan. 1.

†al. cõmunicauit hãc mortẽ vere mortuus.

Animæ liberum arbitrium & origo. Cap. II.

Post hæc iam ꝙ anima substantiam vitamq; habens propriam, cum ex hoc discesserit mundo pro suis meritis dispensabitur; siue vitæ æternæ ac beatitudinis† hæreditate potitura, sicut hoc ei sua gesta præstiterint: siue igni æterno ac supplicio mancipanda, si in hoc mũdo eandem scelerũ culpam nõ deterserit†. Sed & erit tempus resurrectionis mortuorũ, cum corpus hoc quod nunc in corruptione seminatur, surget in incorruptiõe, & quod seminatur in ignominia, surget in gloria. Est & illud definitũ in ecclesiastica prædicatione, omnẽ animam esse rationalẽ, liberi arbitrij & volũtatis: esse quoq; ei certamẽ aduersus diabolũ & angelos eius, cõtrariasq; virtutes: ex eo quòd peccatis eam illi onerare cõtendant; nos vero si recte cõsulteq; viuam', ab huiuscemodi labe nos exuere conemur. E Vnde & cõsequẽns est intelligere, nõ nos necessitati esse subiectos, vt omnino etiam si† nolimus, vel bona vel mala agere cogamur. Si enim nostri arbitrij sumus, impugnare nos fortasse possunt aliquæ virtutes ad peccatũ, & aliæ iuuare ad salutem, non tamen necessitate cogimur, vel recte agere, vel male: quod fieri arbitrantur hi qui stellarũ cursum & motus, causam dicunt humanorum esse gestorum, non solum eorum quæ extra arbitrij accidunt libertatem, sed eorum quæ in nostra posita sunt potestate. De anima vero vtrum ex seminis traduce ducatur, ita vt ratio ipsius, vel substantia inserta ipsis corporalibus seminibus habeatur: an vero aliud habeat initium: & hoc ipsum initium si est genitum, aut non genitum: vel certe si extrinsecus corpori inditur, necne, nõ satis manifesta prædicatione distinguitur.

†al. hæreditatem petitura. †scelerũ culpa detorserit. 1. Cor. 15. †al. volum'.

De diaboli statu ambigit. Cap. III.

De diabolo quoq; & angelis eius contrariisq; virtutib', Ecclesiastica prædicatio docuit, quoniam sint quidem hæc: quę autem sint, aut quomodo sint, non satis clare disposuit. Apud plurimos tamẽ ista habetur opinio, quòd angelus fuerit iste diabolus, & apostata effectus, quamplurimos angelorum secum declinare persuaserit, qui & nunc vsque angeli ipsius nuncupantur. F

Mũdi principium & finis. Ca. IIII.

Est & præterea illud in Ecclesiastica prædicatione, quòd mundus iste factus sit, & à certo tempore cœperit, & sit pro ipsa sui corruptiõe soluendus. Quid tamen ante hunc mundum fuerit, aut quid postmodũ erit, nõ iam pro manifesto multis innotuit: Non enim euidens de his Ecclesiastica prædicatione sermo profertur.

Scripturæ sensus arcanus. Cap. V.

Tum demum quòd per spiritũ dei scripturæ conscriptæ sint, & sensum habeãt, non eum solum qui in manifesto est, sed & alium quẽdam latentem quãplurimos. Formæ enim sunt hæ quæ describuntur sacramentorum quorundam & diuinarum rerum imagines: de quo totius Ecclesiæ vna sententia est, esse quidem omnem legem spiritalem, Non tamen ea quæ spirat lex esse hominibus nota, nisi iis solum quibus gratia spiritussancti in verbo sapientiæ ac scientiæ condonatur.

Boni angeli Cap. VI.

Est etiam illud in Ecclesiastica prædicatione, esse angelos dei quosdam & virtutes bonas, quæ ei ministrant ad salutem hominum consummandã: sed quãdo isti creati sint, vel quales aut quomodo sint, non satis in manifesto distinguitur.

Quõ indaganda veritas. Ca. VII.

Oportet igitur velut elementis ac fundamentis huiusmodi vti secundum mandatum, quo dicitur. Illuminate vobis lumen scientiæ. Omnis qui cupit seriem
quandam,

G quandam,& corpus ex horum omnium ratione perficere,vt manifestis & necessariis assertionib⁹ de singulis quibusq; quid sit in vero rimet, & vnū, vt diximus, corpus efficiat,exemplis & affirmationib⁹, vel iis quas in scripturis sacris inuenerit, vel quas cōsequenter ipsius indagine ac recti tenore repperierit. Nos sem
Filius absq; initio nat⁹. Cap. VIII. per deum patrē nouimus vnigeiti filij sui, ex ipso quidem nati,& quod est ab ipso trahentis,sine vllo tamen initio : nō solum eo quod aliquibus temporum spatiis distingui potest , sed ne illo quidē, quod sola apud semetipsam mēs inuenire†soleat,& nudo,vt ita dixerim, intellectu atq; animo suspicari†. Extra oīe ergo quod
†contueri. †cōspicari. vel dici vel intelligi potest initiū, generatā esse sapiētiam credendū est . In hac† ipsa sapientiæ subsistentia, quat† omis virtus ac deformatio futuræ inerat creaturæ,vel eorum quæ principaliter existunt,vel eorū quæ accidunt cōsequenter virtute præscientiæ præformata atq; dispositа . Pro iis ipsis quæ in ipsa sapientia velut descripta ac præfigurata fuerant creaturis, seipsam
Prouerb.8. per Salomonem dicit creatam esse sapientia initium viarū dei,cōtinens scilicet in semetipsa vniuersæ creaturæ,vel initia,vel rationes,vel species. Quali autē mo
H do intelleximus sapientiam initium viarum dei esse,& quomodo creata esse dicitur,species scilicet in se & rationes totius præformās & cōtinens creaturæ, hoc modo etiā verbū dei eam esse intelligendum est:per hoc quòd ipsa cæteris omnibus, id est vniuersæ creaturæ, mysteriorum & arcanorū rationem, quæ vtique intrā dei sapientiam cōtinetur,aperiat: & per hoc verbū dicitur, quia sic arcanorū mentis interpres est . Ioannes in initio Euangelij sui propria definitione deum definiens,esse verbū dicit,Et deus erat verbum,& hoc erat
Ioan.1. in initio apud deū. Qui autem dat initium verbo dei vel sapientiæ dei, intuere ne magis in ipsum ingenitū patrem impietatem suam iactet, cum eum neget semper patrem fuisse,& genuisse verbū,& habuisse sapientiam in omnibus anterioribus vel temporibus vel secu
Ratiōes exemplares in verbo. Cap. IX. lis,vel si quid illud est quod nominari potest. Hic ergo filius,etiam omniū quæ sunt,veritas est,& vita,& via. Et recte : Nam quomodo viuerent quæ facta sunt, nisi ex vita ? Vel quomodo veritate cōstarent ea quæ sunt,nisi ex veritate descēderent? Vel quomodo ratio-
I nales esse possent subsтantiæ, nisi verbū vel ratio præcederet? Vel quomodo essent sapientes,nisi esset sapiētia? Via factū est verbum dei & sapientia,quę via idcirco dicitur, quòd ad patrē ducit eos qui incedūt per eā. Quæcunq; ergo diximus de sapientia dei,hæc etiā cōuenienter aptabūtur & intelligētur pro eo q̄ filius dei
†† al. ratio. vita est,& pro eo q̄ verbū † est, & pro eo quòd veritas est,& pro eo q̄ via est,& pro eo quòd resurrectio† est: quia hæ omnes appellatiōes ex operibus eius ac virtutibus noiatę sunt:& in nulla harū vel leui opinione intelligi corporale aliquid.potest , vel quod magnitudinem designare videatur,vel habitum,vel colorem.
Incogitabilis verbi natiuitas. C. X Verum quoniam ij qui apud nos filij hominū vidētur vel cæterorū animalium , semē eorum à quibus seminati sunt,respōdent , vel earū in quarum vtero formantur ac nutriuntur , habentes ex his quicquid illud est quod in lucem hanc assumunt ac deferunt processuri:nephandū est & illicitum, deum patrem in generatione vnigeniti filij sui,atq; in subsтātia eius exa quare alicui vel hominū vel aliorū animantium generāti. Sed necesse est exceptum aliquid esse & deo dignū, cuius nulla prorsus comparatio , non in rebus solum, sed ne in cogitatiōe quidem vel sensu inueniri potest, vt humana cogitatio possit apprehendere , quomodo K
ingenitus deus,pater efficitur vnigeniti filij . Est nanq; ita æterna ac sempiterna generatio, sicut splendor generatur à luce: Non enim per adoptionem spiritus,filius fit extrinsecus,sed natura filius est. Videamus tamē quomodo hæc quæ dicimus etiā diuinæ scripturæ authoritate muniamus. Ait Apostolus Paulus , vnigenitū Coloss.1.
filium imaginem esse inuisibilis dei, & primogenitum Heb.1. esse totius creaturæ . Ad Hebræos vero scribens de eo dicit , quia sit splendor gloriæ & figura expressa subsтantiæ eius. Inuenimus etiam nihilominus in sapientia quæ dicitur Salomonis descriptionem quādam de dei sapiētia,hoc modo scriptā,Vapor est enim,inquit, virtutis dei.Et ait,ἀπόῤῥοια,id est emanatio gloriæ om Sapien.7.
nipotentis purissima . Ideo ergo nihil commaculatum in eam incidere potest: Splendor est enim lucis ęternæ & speculum immaculatum operationis dei,& imago bonitatis eius. Sapiētiam vero dei dicimus sicut superius diximus,subsistentiam habentem non alibi nisi in eo qui est initium omnium,ex quo nata est.Quæ sapientia,quia ipse est qui est solus natura filius, idcirco L
& vnigenitus dicitur. Videamus sanè quid intel- Verbū imago patris. Cap. XI. ligi debeat etiam de hoc,q̄ imago inuisibilis dei dicitur,vt & per hoc aduertamus quomodo deus recte pater dicitur filij sui. Et cōsideremus† proximo ex iis quę †primo
consuetudine hominū imagines appellari solent. Imago interdū dicitur ea quę in māteria aliqua,id est ligni vel lapidis depingi vel sculpi solet. Interdū imago dicitur eius qui genuit,is qui natus est,cum in illo similitudinem liniamenta eius qui genuit in eo qui natus est mentiuntur. Puto ergo posse quidē priori exemplo aptari eum qui ad imaginē & similitudinē dei primus factus est hominū,de quo diligentius, deo fauēte,cum locum ipsum in Genesi exponere cœperimus , videbimus. Secundæ vero cōparationi imago filij dei, de quo nunc sermo est, cōparari potest, etiā secundum hoc q̄ inuisibilis dei inuisibilis imago est. Sicut secundū histo
riam dicimus imaginē Adæ esse filiū eius Seth. Ita eñ scriptum est , Et genuit Adam Seth secūdum imaginē Genes.5.
suam & secundum speciem suam. Quę imago etiā natūrę ac subsтantiæ patris ac filij continet veritatem†. Si †al. vniuersā. Ioan.5.
enim omnia quæ fecit pater hæc & filius similiter fa- M
cit,in eo quòd ita facit omnia filius sicut pater, imago patris deformatur in filio , qui vtique natus ex eo est velut quædam voluntas eius ex mente procedens . Et ideo ego arbitror , quòd sufficere debeat voluntas patris ad subsistendum hoc quod vult pater . Volens enim nō alia via vtitur, nisi quæ cōsilio voluntatis profertur. Ita ergo & filij ab eo subsistētia generatur, quod necesse est in primis suscipi ab his qui nihil ingenitū, id est, innatum præter solum deum fatentur patrem, Obseruandum nanque est , ne quis incurrat in illas absurdas fabulas eorum qui prolationes quasdam sibiipsis depingunt , vt diuinam naturam in partes vocent,& deum patrem quantum in se est diuidant:cum hoc de incorporea natura vel leuiter suspicari nō solum extremæ impietatis sit , verūetiam vltimæ insipientiæ,nec omnino velt intelligentiam consequens, vt †ad
incorporeæ naturæ subsтātialis diuisio possit intelligi. Magis ergo sicut voluntas procedit è mente,& neque partem aliquam mentis secat , neque ab ea separatur aut diuiditur,tali quidem specie putandus est pater filium genuisse,imaginem scilicet suā:vt sicut ipse inuisibilis est per naturam, ita imaginem quoque inuisibilem genuerit. Verbū enim est filius,& ideo nihil in eo
sensibile

A sensibile intelligendum est. Sapientia est,& in sapiētia
†verbum. Ioan.1. nihil corporeum suspicandum est. Lumen est verum†, quod illuminat omnē hominem venientē in hunc mū dum , sed nihil habet commune ad solis huius lumen. Imago ergo est inuisibilis dei patris saluator noster:q̄tum ad ipsum patrem quidem veritas, quātū autem ad
Matth.11. nos quibus reuelat patrem, imago est per quā cognoscimus patrem,quem nemo alius nouit nisi filiꝰ, & cui voluerit filius reuelare. Reuelat autē per hoc quòd ipse intelligitur. A quo enim ipse fuerit intellectus,consequenter intelligitur & pater,secundum hoc quod ipse
Ioan.14. Christ⁹ figura substantię paternæ. Cap. XII. Hebr.1. 1.Ioan.1. dixit, Qui videt me,videt & patrem. Sed quoniā sermonem Pauli inseruimus de Christo dicentis,in eo quòd ait,Quia splendor est gloriæ dei & figura expres sa subsтantiæ eius,quid de hoc sentiendū sit, videamus. Deus lux est secundum Ioannem. Splendor ergo huius lucis est vnigenitus filius , ex ipso inseparabiliter, velut splendor ex luce procedens , & illuminans vniuersam creaturam. Secūdum hoc nanq; superius exposuimus,quomodo via sit & ducat ad patrem:& quomodo verbum sit, arcana sapientiæ & scientiæ mysteria inter-
B pretans ac proferens rationabili creaturæ : quomodo
†oratio. etiam veritas vel vita est,vel resurrectio† est. Cōsequēter intelligere debemus etiā splendoris opus , Per splēdorem nanq; quid sit lux ipsa cognoscitur & sentitur. Quia splendor fragilibus se & infirmis mortaliū oculis placidius ac lenius offerens, & paulatim velut edocens & assuescens claritatē luminis patri , cū ab eis dimouerit omne quod visum obducit & impedit,secun-
Matth.7. dum quòd dixit dominus,Eiice trabē de oculo tuo,capaces eos efficit ad suscipiendam gloriā lucis,etiam in
Hebr.1. hoc velut quidam mediator hominū ac lucis effectus. Verum quoniā non solum splendor gloriæ esse dicitur ab Apostolo,sed & figura expressa subsтantię vel subsistentię eius,nō mihi videtur ocioſi esse intellectus,aduertere quomodo alia præter ipsam dei subsтātiam vel subsistentiam,quæcunq; illa subsтantia vel subsistētia di
citur,figura subsтantiæ eius esse dicatur. Et vide ne for
Matth.11. te quoniā filius dei, qui & verbum eius & sapientia dicitur,qui & solus nouit patrē, & reuelat quibus vult, id est,qui capaces verbi ipsius & sapientiæ fiunt,secūdum hocipsum quod intelligi ac agnosci deum facit , figuramq; subsтantiæ vel subsistētiæ eius dicatur exprime-
C re id est,cum in semetipsa primum describit sapientia quæ reuelare vult cęteris,ex quibus ab illis cognoscitur & intelligitur deus:& hæc dicatur figura expressa subsтantiæ dei. Vt autem plenius adhuc intelligatur quomodo saluator figura est subsтantiæ vel subsistētiæ dei, vtamur etiā exemplo,quod quanuis rem nō plene nec
Philip.2. proprie significet de qua agimus,tamen ad hoc solum videatur assumptum,quòd exinaniens se filius qui erat in forma dei,per ipsam sui exinanitionē studuit nobis diuinitatis plenitudinem demonstrare . Verbi gratia, Si facta esset aliqua statua talis quæ magnitudine sui vniuersum orbem terræ teneret,& pro sui immensitate considerari à nullo posset:fieret autē alia statua mēbrorum habitu ac vultus liniamentis,specie ac materia per omnia similis absq; magnitudinis immēsitate, pro eo vt qui illam immensam cōsiderare atq; intueri nō possent,hanc videntes illā se vidisse considerēt,pro eo quòd omnia mēbrorū vel vultus liniamenta,vel ipsam speciē materiamq; similitudine prorsus indiscreta seruaret,Tali quadā similitudine exinaniens se filius dei de æqualitate patris,& viā nobis cognitionis eius ostē dens,figura expressa subsтantiæ eius efficitur: vt qui in

magnitudine claritatis suæ positam gloriam meræt† lu D
cis non poteramus aspicere,per hoc quòd splendor no †verā.
bis efficitur,intuendæ diuinæ lucis viam,per splendoris capiamus effectum . Cōparatio de statuis quasi sanè in rebus corporalibus† posita,ad nihil aliud recipiatur †materialibus.
quàm ad hoc,quòd filius dei breuissime insertus huma
ni corporis formæ, ex operum virtutisq; similitudine, dei patris in se immensam atq; inuisibilem magnitudinem designabat,per hoc quòd dicebat ad discipulos
Ioā.10.&.14. suos,Quia qui videt me,videt & patrē. Et,Ego & pater vnum sumus. Quibus & illud simile intelligēdum est, quod ait,Quia pater in me,& ego in patre. Videa- Filius vapor virtutis diuinæ.C.XIII. Sapien.7.
mus nunc etiam illud qualiter sentiēdum est quod in sapientia Salomonis scriptū legimus , qui ita ait de sapientia, Quia vapor est quidē virtutis dei, & ἀπόῤῥοια, F
id est emanatio omnipotētis gloriæ purissima,& splēdor lucis æternæ,& speculū immaculatum inoperationis siue virtutis dei,& imago bonitatis eius . Quinque igitur hæc de deo definiens, ex singulis quibusq; certa quædam inesse sapientiæ dei designat. Virtutem nanq; dei nominat,& gloriam & lucem æternā , & inoperationem,& bonitatē. Ait autem sapientiā vaporem esse, E
non gloriæ omnipotentis neq; æternæ lucis , neq; inoperationis patris,nec bonitatis eius: Neq; enim cōueniēs erat alicui horum assсribi vaporem: sed cū omni proprietate ait,virtutis dei vaporē esse sapientiam. Intelligenda est ergo virtus dei,qua viget, qua omnia visibilia & inuisibilia,vel instituit,vel continet,vel gubernat : quia ad omnia sufficiens est quorum prouidentiam gerit,quia† velut vnita omnibus adest. Huius er- †quibus.
go totius virtutis tantæ & tam immensæ vapor , & vt ita dixerim , vigor ipse in propria subsistentia effectus , quanuis ex ipsa virtute velut voluntas ex mente procedat , tamen & ipsa voluntas dei nihilominus dei virtus efficitur. Efficitur ergo virtus altera in sua proprietate subsistens,vt ait sermo scripturæ. Vapor quidē primæ & ingenitæ virtutis dei : hoc quidem quod est inde trahens,non est autē quando.non.fuerit. Si enim quis dicere voluerit quasi prius non extiterit,sed postea ad subsistentiā venerit:dicat causam quare,qui eam subsistere fecerit,pater autem† hoc non fecerit . Quòd †ante.
si aliquod initium semel dederit,quo initio vapor iste virtute dei prōcesserit,iterū interrogabimus,quare nō & ante illud quod dixit initiū : Et ita semper de ante- F
rioribus inquirentes,& verbo interrogationis ascēdētes,perueniemus in illum intellectū:vt quoniā & poterat deus semper & volebat,nū quā vel decuerit,vel causa aliqua existere potuerit,vt non hoc quod bonū volebat semper habuerit : Ex quo ostenditur semper fuisse vaporē istum virtutis dei,nullum habentem initiū nisi ipsum deū. Nō enim decebat aliud esse initiū,nisi ipsum deum vnde est & nascitur. Secundū Apostolū vero di-
1.Cor.1. centem,quia Christus dei virtus est: iā non solum vapor virtutis dei,sed virtus ex virtute dicēda est:ne autē videatur alicui anterior esse in deo omnipotētis appellatio , natiuitate sapientiæ per quam pater vocatur, quoniam dicta est aporrhœa omnipotentis glorię purissima esse sapientia, qui est filius dei . Audiat qui hæc
†ita. istā† vult suspicari,quod manifeste pronunciat scriptu-
Psal.103. ra diuina, dicens, Quia omnia in sapientia fecisti . Et
Ioan.1. Euāgeliū docet,quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Et intelliget ex hoc,quia non potest antiquior esse in deo appellatio omnipotētis quàm patris: Per filiū etenim omnipotens est pater. Sed quoniā gloriam dixit esse omnipotētis,cuius gloria† apor- †gloriæ.

Grhœa dicitur,id eſt ſapientia,hoc intelligi datur,quòd etiã in omnipotẽtia gloriæ ſocietatem habeat ſapiẽtia, per quã deus omnipotens dicitur.Per ſapientiã quę eſt Chriſtus,tenet deus omniũ potentatum, nõ ſolum dominantis authoritatem,verũetiam ſubiectorum ſponteneum famulatũ.Vt autem vnã eandemq; omnipotẽtiam patris ac filij eſſe cognoſcas,ſicut vnus atq; idẽ eſt cum patre deus & dominus,audi hoc modo Ioannẽ in
Apoc.1. Apocalypſi dicentẽ,Hæc dicit dominus deus, qui eſt, qui erat,& qui vẽturus eſt omnipotens.Qui enim vẽturus eſt,quis eſt alius niſi Chriſtus? Et ſicut nemo debet offendi cũ deus ſit pater, quòd etiam ſaluator deus eſt:ita & cũ omnipotẽs dicitur pater,nullus debet offendi q̃ etiã filius dei omnipotens dicitur. Hoc nanq; modo verũ erit illud quod ipſe dicit ad patrẽ, Quia omnia mea tua ſunt,& tua mea, & glorificatus ſum in eis.
Ioan.17. Si ergo omnia quæ patris ſunt Chriſti ſunt,iter omnia vero quæ eſt pater,eſt etiã omnipotens, ſine dubio etiã vnigenitus dei filius eſſe debet omnipotens, vt omnia
Philip.2. quæ habet pater,etiã filius habeat. Et glorificatus ſum, inquit,in eis,In nomine Ieſu omne genu flectitur, cœleſtium,terreſtriũ,& infernorum,& omnis lingua cõ
H fitebitur,quia dominꝰ Ieſus in gloria eſt dei patris. Igitur aporrhœa glorię dei,ſecundũ hoc quòd omnipotẽs eſt,pura ac limpida ipſa ſapientia dei eſt glorificata tãquã aporrhœa omnipotentiæ vel gloriæ.Vt autẽ manifeſtius intelligatur quæ ſit gloria omnipotentiæ,etiam hæc addimus.Deus pater omnipotens eſt,eo quòd potentatũ omnium teneat, id eſt, cœli & terræ, maris & omniũ quæ in eis ſunt. Horum autẽ potentatum gerit per verbũ ſuũ, quia in nomine Ieſu omne genu flectitur, cœleſtium,terreſtriũ,& infernorum.Et ſi omne genu flectitur Ieſu, ſine dubio Ieſus eſt oipotẽs cui ſubiecta ſunt omnia:Et ipſe eſt qui potentatũ agit in omnibus,& per quẽ ſubiecta patri ſunt omnia. Per ſapiẽtiam
†al.ratione. nãq;,id eſt verbo & oratione†, nõ vi & neceſſitate ſubiecta ſunt. Et ideo ſ eoipſo quòd obtinet omnia,gloria ſua eſt:& hæc eſt omnipotentiæ puriſſima ac limpidiſſima gloria,cũ ratione ac ſapientia, non vi ac neceſſitate cuncta ſubiecta ſunt. Puriſſima vero ac limpidiſſima gloriæ ſapientia ſatis cõuenienter dictũ eſt,ad diſtinctionem eius gloriæ quæ nõ pura nec ſyncera gloria dicitur.Omnis enim natura quæ cõuertibilis & cõmutabilis eſt, etiã ſi glorificetur in operibꝰ iuſtitiæ vel
I ſapientiæ per hocipſum quòd accidentẽ habet iuſtitiã vel ſapientiã,& quod accidit etiã diſcedere poteſt,gloria eius ſyncera ac limpida dici nõ poteſt.Sapiẽtia vero dei,qui eſt vnigenitus filius,quoniã in omnibus inconuertibilis eſt & incõmutabilis,& ſubſtantiale in eo omne bonũ eſt,quod vtiq; mutari ac conuerti nunquã poteſt,idcirco pura eius ac ſyncera gloria eius prædicatur.Sempiternũ vel æternũ proprie dicitur quod neSempiternũ q̃ dicatur. que initiũ vt eſſet habuit, nec ceſſare vnquã poteſt eſſe quod eſt. Hoc autem deſignatur apud Ioannẽ,cũ dicit,
1.Ioan.1. Quia deus lux eſt.Splendor autem lucis eius,ſapientia ſua,non ſolum ſecundũ id quòd ſempiterna lux eſt,ita vt æternus & æternitatis ſplẽdor ſit ſapiẽtia ſua. Quod ſi integre intelligatur, manifeſte declarat quia ſubſtantia filij ab ipſo patre deſcendit, ſed non temporaliter, neq; ab vllo alio initio,niſi vt diximꝰ ab ipſo deo. Sed
†virtutis. Inoperatio dei quę ſit. & ſpeculum immaculatũ† paternæ operationis,dei nominatur ſapiẽtia eſſe:Ergo inoperatio virtutis dei quæ ſit prius intelligenda eſt,quæ eſt vigor quidã,vt ita dixerim,per quẽ inoperatur pater, vel cum creat, vel cũ prouidet,vel cum iudicat,vel cum ſingula quæq; in tẽpore ſuo diſponit atq; diſpenſat.Sicut enim in ſpeculo K
omnibus motibus atque omnibus actibus,quibus is qui ſpeculum intuetur mouetur vel agit, iiſdẽ ipſis etiã ea imago quę per ſpeculũ deformatur,actibus vel motibꝰ cõmouetur,vel agit,in nullo prorſus declinans:ita etiã ſapientia de ſe vult intelligi, cũ ſpeculum immaculatũ paternæ virtutis, inoperationiſq; dei nominatur, ſicut & dominus Ieſus Chriſtus,qui ſapientia dei eſt, de ſemetipſo pronunciat,dicens, Quia opera quæ facit pa- Ioan.5.
ter,hęc etiã & filius facit ſimiliter.Et iterũ dicit,Quoniã nõ poteſt filius à ſemetipſo facere quicq̃, niſi quod Ibidem.
viderit patrem faciẽtem.Quoniã ergo in nullo prorſus filius à patre virtute operum immutatur ac differt, nec aliud eſt opus filij quàm patris,ſed vnus atq; idem, vt ita dicam,etiã motus in omnibꝰ eſt, idcirco eũ ſpeculum immaculatũ nominauit : vt per hoc nulla diſſimilitudo filij intelligatur à patre,cũ in Euangelio filius ſimilia facere non dicatur, ſed eadem ſimiliter facere.

Supereſt,quid ſit imago bonitatis eius inquirere,in Filiꝰ imago bonitatis di uinę.C.XV.
quo eadẽ,vt opinor,intelligi conuenit,quę ſuperius de imagine ea quæ per ſpeculum formatur expreſſimus. Principalis nanq; bonitas ſine dubio pater eſt, ex qua L
filius natus,qui per omnia imago eſt patris,proculdubio etiã bonitatis eius conuenienter imago dicitur:Nõ enim alia aliqua ſecunda bonitas exiſtit in filio,prꝫterea quæ eſt in patre.Vnde & recte ipſe ſaluator in Euãgelio,dicit,Quia nemo bonus,niſi vnus deus. Quo ſci Marc.10.
licet per hoc intelligatur filius non eſſe alterius bonitatis,ſed illius ſolius quæ in patre eſt: cuius recte imago appellatur,quia neq; aliunde eſt, niſi ex ipſa principali bonitate, nec altera bonitas quàm ea quæ in patre eſt,videtur in filio, Neque aliqua diſſimilitudo aut diſtantia in filio eſt bonitatis,propter quod nõ debet velut blaſphemiæ aliquod genus putari in eo quòd dictũ eſt,Quia nemo bonus, niſi vnus deus: vt propterea putetur,vel Chriſtus vel ſpirituſſanctus negari quòd bonus ſit:Sed vt ſuperius diximus, principalis bonitas in deo patre ſentienda eſt,ex quo vel filius natus,vel ſpirituſſanctus procedens, ſine dubio bonitatis naturã in ſe fert, quæ in eo fonte de quo vel natus eſt filius, vel procedẽs eſt ſpirituſſanctus. Iam vero ſi qua alia bona in ſcripturis dicũtur,vel angelus,vel homo,vel ſeruus, vel theſaurus, vel cor hominũ, vel arbor bona : hæc omnia abuſiue dicuntur,accidentẽ,non ſubſtãtialem in M
Spirituſſanctí dignitas. Cap.XVI.
ſe continentia bonitatem. Multum autem eſt,& alterius vel operis vel temporis,congregare omnes filij dei appellationes.Verbi cauſa,quomodo vel lumen verum eſt vel hoſtia,vel iuſtitia, vel ſanctificatio,vel redemptio,& alia innumera,quibus ex cauſis,vel virtutibus,vel affectibus vnũquodq; horum nominetur,exponere.Sed contenti his de quibus ſuperius diſſeruimus, cõſequenter etiam reliqua perquiramus. Conſequẽs eſt igitur nunc de ſpiritu ſancto, quàm poſſumus, breuiter requiramus.Et omnes quidẽ, qui quoquomodo prouidentiam eſſe ſentiunt, deũ eſſe ingenitum qui vniuerſa creauit atque diſponit,confitentur,eumq; parentem vniuerſitatis agnoſcunt:hunc tamen eſſe filiũ non nos ſoli pronunciamus, quãuis ſatis hoc & mirũ & incredulum videatur his qui apud Grẽcos vel Barbaros philoſophari videntur:tamẽ ipſorum etiã à nonnullis habita videtur eius opinio,cũ verbo dei vel ratione creata eſſe omnia confitẽtur: Nos vero ſecundũ fidem doctrinæ eius quã diuinitus inſpiratam pro certo habemus, eminentiorem diuinioremq; rationẽ de filio dei nullius alterius poſſibilitatis eſſe credamus exponere, atque

A atq; in horum † cognitionẽ proferre,niſi eius ſcriptu-
†al hominũ. ræ ſolius quę à ſpirituſancto inſpirata eſt,id eſt Apoſto licæ atque Euangelicæ,necnon legis & Prophetarum, ſicut ipſe Chriſtus aſſeruit.De ſubſtantia vero ſpirituſſancti nec ſuſpitionem vllã habere quis potuit, præter eos qui in lege & Prophetis verſati ſunt, vel eos qui ſe in Chriſto credere profitentur. Nã de deo quidem patre quanuis digne proloqui nemo valeat,tamen poſſibile eſt intellectũ aliquem capi ex occaſione viſibiliũ creaturarum, & ex his quæ humana mens naturaliter ſentit.Inſuper etiã de ſcripturis ſanctis cõfirmari poſſibile eſt.Sed & de filio dei quanuis nemo nouerit filium niſi pater, tamẽ ex diuinis ſcripturis etiã de ipſo
†al.formatur. qualiter ſentiri debeat mens humana firmatur†non ſolum in nouo,ſed etiã in veteri teſtamento,per ea quę à ſanctis geſta figuraliter ad Chriſtũ referuntur, ex quibus aduerti vel diuina natura eius, vel humana quæ ab eo eſt aſſumpta,poteſt.De ſpiritu vero ſancto, quia ſit, multæ nos ſcripturæ docuerũt: ſicut Dauid in quinqua geſimo Pſalmo dicit,Et ſpiritumſanctũ tuum ne auferas à me.Et in Daniele dicitur, Spirituſſanctus qui in
B te eſt.In nouo vero teſtamento abundantibus teſtimo
Matth.3. niis edocemur,cũ ſpirituſſanctus ſuper eum deſcẽdiſſe ſcribitur,& cum ipſe dominus inſufflauit in Apoſtolos
Ioan.20. poſt reſurrectionem,dicẽs, Accipite ſpiritumſanctum.
Lucæ.1. Et ad Mariã dicitur ab angelo,Spirituſſanctus ſuperueniet in te. Paulus vero docet, quia nemo poteſt dicere
1.Cor.12. dominus Ieſus niſi in ſpirituſancto. Et in actibus Apo
Acto.8. ſtolorum per impoſitionem manũ Apoſtolicarũ ſpirituſſanctus dabatur in baptiſmo. Ex quibus omnibus didicimus tãtæ authoritatis eſſe & dignitatis ſpirituſſancti ſubſtantiam, vt ſalutare baptiſma non aliter niſi excellentiſſimæ omniũ trinitatis authoritate,id eſt patris & filij & ſpirituſſancti cognominatione compleatur,& ingenito deo patri,& vnigenito eius filio nomẽ quoque ſpirituſſancti copuletur.Quis ergo non ſtupeMatth.12. ſcat quanta maieſtas ſit ſpirituſſancti,cum eũ qui dixerit verbũ in filiũ hominis audeat ſperare poſſe veniã, eum vero qui in ſpiritumſanctũ blaſphemauerit,veniã non habere,neque in preſenti ſeculo, neque in futuro.
Spũs vocabulũ in ſcripturis. C.XVII Verũtamen vſque ad præſens,nullum ſermonẽ inuenire in ſcripturis ſanctis potuimus, per quẽ ſpirituſſanctus factura eſſe vel creatura diceretur, ne ſ eo quidem modo quo de ſapiẽtia referre Salomonem ſupra
Gene.1. docuimus,vel quę de vita,vel verbo aliisq; appellationibus filij dei intelligẽda eſſe tractauimus.Spiritus igitur dei qui ſuper aquas ferebatur, ſicut ſcriptum eſt in principio facturæ mundi, puto quòd nõ ſit alius quàm ſpirituſſanctus, ſecundũ quòd ego intelligere poſſum: ſicut & cum ipſa loca exponeremus, oſtendimus: non tamen ſecundũ hiſtoriam,ſed ſecundum intelligẽtiam ſpiritalem.Quidã ſanẽ ex prꝫceſſoribus noſtris in nouo teſtamento obſeruauerunt, quòd ſicubi ſpiritus nominatur ſine adiectione ea quæ deſignet qualis ſit ſpi-
Galat.5. ritus,de ſpirituſancto debere intelligi:vtputa, Fructus autem ſpiritus eſt,charitas,gaudium,pax &c. Item ibi, Cum cœperitis ſpiritu,carne conſummamini.Nos vero etiam in veteri teſtamento putamus diſtinctionem
Galat.5. iſtã poſſe ſeruari:ſicut cum dicit,Qui dat ſpiritũ populo qui eſt ſuper terram,& ſpiritum his qui calcãt eam. ‖Sine dubio enim omnis qui calcat terrã,id eſt terrena & temporalia,particeps eſt ſpirituſſancti,à deo eum
Matth.11. accipiens.Sicut enim de filio dicitur,quia nemo nouit eum niſi pater:& patrem,niſi filius,& cui voluerit filiꝰ reuelare:hæc eadem docet etiam Apoſtolus de ſpiritu

ſancto,cum ait, Nobis autẽ reuelauit deus per ſpiritum D
1 Cor.2. ſuum:Spiritus enim omnia ſcrutatur,etiã alta dei. Sed & rurſus in Euãgelio de diuinis ac profundioribus dotrinis commemorans ſaluator, quæ nondum capere poterãt diſcipuli ſui,ita ait ad Apoſtolos, Adhuc multa habeo vobis dicere,ſed non poteſtis illa portare mo
Ioan.16. do : cum autem venerit cõſolator ſpirituſſanctus qui à patre procedit,ille vos docebit omnia,& commonebit omnia quæ dixi vobis. Et ita ſciendum eſt,quòd ſi- De ſpirituſſancti influxibꝰ & variis operationibus. Ca.XVIII.
cut filius dei qui ſolus cognoſcit patrẽ,reuelat cui vult, ita & ſpirituſſanctus qui ſolus ſcrutatur etiam alta dei. reuelat deũ quibus vult : Spiritus enim,vbi vult ſpirat, Ioan.3.
Neque enim putandũ eſt,quòd etiam ſpiritus filio reuelante cognoſcit: Si enim filio reuelãte cognoſcit patrẽ ſpirituſſanctus, ergo ex ignorantia ad ſciẽtiam venit; quod vtique & impiũ pariter & ſtultum eſt,ſpiritũſanctum confiteri,& ignorantiam ei aſcribere.Non enim cũ aliquid aliud eſſet antequã ſpirituſſanctus, per profectum venit in hoc vt ſpirituſſanctus eſſet:aut quis audeat dicere, quia tunc quidem cum nõdum eſſet ſpirituſſanctus,ignorabat patrẽ, poſtquã vero recepit ſcientiam,etiã ſpirituſſanctus effectus eſt? Quod ſi eſſet,nũ- E
quam vtique in vnitate trinitatis,id eſt dei patris incõuertibilis,& filij eius,etiã ſpirituſſanctus haberetur,niſi quia & ipſe ſemper erat ſpirituſſanctus.Hoc ſanè quod dicimus,vel ſemper,vel erat,vel ſi quod aliud tale temporalis ſignificationis nomen aſciſcimus, ſimpliciter & cum venia accipiendum eſt, quoniam nominũ quidem horum ſignificationes temporales ſunt. Ecce autem de quibus loquimur,tractatu quidem ſermonis tẽporaliter nominantur,natura autem ſui omnẽ intelligentiam ſenſus temporalis excedunt.Deus pater præſtat omnibus vt ſint,participatio vero Chriſti ſecundũ id quod verbum vel ratio eſt,facit ea eſſe rationabilia. Ex quo conſequens eſt,ea vel laude digna eſſe,vel culpa,quia & virtutis & malitiæ ſunt capacia.Propter hoc conſequenter adeſt etiã gratia ſpirituſſancti, vt ea quæ ſubſtantialiter ſancta nõ ſunt,participatione ipſius ſancta efficiantur.Cum vero primo vt ſint, habeãt ex deo patre:ſecũdo vt rationabilia ſint, habeãt ex verbo: tertio,vt ſancta ſint,habeãt ex ſpirituſancto:rurſum Chriſti ſecundũ hoc quòd iuſtitia dei eſt,capãcia efficiũtur ea quæ ſanctificata ante iam fuerint per ſpiritũſanctũ.
Et qui in hũc gradum profecere per ſanctificationem F
ἐνεργείας. 1.Cor.12. ſpirituſſancti, conſequuntur nihilominus donũ ſapientiæ ſecũdũ virtutem inoperationis ſpiritus dei. Et hoc puto Paulum dicere,cum ait, Quibuſdam dari ſermonem ſapientiæ, aliis ſermonem ſcientiæ ſecundũ eundem ſpiritum. Et deſignãs vnamquãque diſcretionum donorum,refert omnia ad vniuerſitatis fontem,& dicit,Diuiſiones enim operationũ ſunt,ſed vnus eſt deus qui operatur omnia in omnibꝰ:Vnde & inoperationeꝫ †al.operatio. patris,quæ eſſe præſtat omnibus, clarior ac magnificẽtior inuenitur: cũ vnuſquiſque per participationẽ Chriſti ſecundum id quòd ſapientia eſt,& ſecundũ id quod ſcientia eſt,& ſanctificatio eſt,proficit,& in altiores ꝓfectuum gradus venit:& per hoc quòd participatione ſpirituſſancti ſanctificatus eſt quis purior ac ſyncerior effectus dignius recipit ſapiẽtiam ac ſcientiæ gratiam: vt depulſis omnibus expurgatiſq; pollutionis atq; ignorantiæ maculis, tantum profectũ ſynceritatis ac puritatis accipiat,vt hoc quod accepit à deo vt eſſet, tale ſit quale deo dignum eſt, eo qui vt eſſet vtique pure præſtitit ac tam perfecte, vt tam dignum ſit id quod eſt quàm eſt ille qui id eſſe fecit.Ita nãque & virtutẽ ſem-

G per eſſe,atq; in æternum manere: percipiet à deo id is
qui talis eſt,qualẽ eum voluit eſſe ille qui fecit . Quod
vt accidat, & vt indeſinẽter atq; inſeparabiliter aſſiſtãt
ei qui eſt,ea quæ ab ipſo facta ſunt ſapientię,id opus eſt
aſtruere atq; erudire ea, & ad perfectionem adducere
ſpiritusſancti confirmatione, atque indeſinenti ſancti-
ficatione,per quã ſolũ capere poſſunt . Ita ergo indeſi-
† al. ſpũſſancti per ſingulos quoſque perfectuum grad⁹ inſtaurata,vix &c. nẽti erga nos opera patris & filij & ſpiritusſancti † cõ-
firmatione atq; indeſinenti ſanctificatione,per quã ſo-
lum vix,ſi forte aliquando, intueri poſſumus ſanctã &
beatam vitã . In quam cum poſt multos agones perue-
nire potuerimus,ita perdurare debemus,vt nulla vnq̃
nos boni illius ſatietas capiat,ſed quanto magis de illa
beatitudine percipiemus, tanto magis in nobis vel di-
latetur deſiderium eius,vel augeatur:dũ ſemper arden
tius ac capacius patrẽ & filium& ſpiritũſanctũ, vel ca-
piamus,vel teneamus. Si autem ſatietas aliquando ce-
perit aliquem ex his,qui in ſummo perfectoq; cõſtite-
rint gradu,non arbitror,quòd ad ſubitũ quis euacuetur
ac decidat,ſed paulatim & per partes defluere eum ne-
ceſſe eſt : ita vt fieri poſſit interdum, vt ſi breuis lapſus
aliquis acciderit,& cito reſipiſcat, atq; in ſe reuertatur,
H non penitus ruere,ſed reuocare pedẽ,& redire ad ſta-
tum ſuũ,ac rurſum ſtatuere poſſet id quod per negligẽ
tiam fuerat elapſum . Nã vnigenitus filius dei qui erat
Philip.2. verbum & ſapientia patris,cum eſſet in ea gloria apud
patrem, quam habuit antequã mũdus eſſet , exinaniuit
ſemetipſum,& formã quæ ſerui eſt,accipiens: efficitur
obediens vſq; ad mortem:vt obedientiam doceret eos
qui non aliter,niſi per obedientiã,ſalutem cõſequi po-
tuerant,in ſemetipſo prius complens, quod ab aliis vo
lebat impleri.Idcirco nõ ſolum vſq; ad mortem crucis
patri obediens factus eſt,verũetiam in conſummatio-
nem ſeculi , in ſemetipſo cõplectens omnes quos ſub-
iicit patri,& qui per eum veniunt ad ſalutẽ,cum & ipſi
& in ipſis ipſe quoq; ſubiectus dicitur deo patri : dum
omnia in ipſo conſtant,& ipſe eſt caput omniũ, & ipſe
eſt ſalutem cõſequentiũ plenitudo. Hoc ergo eſt quod
1.Cor.15. de eo dicit Apoſtolus, Cum autẽ ei omnia ſubiecta fue
rint,tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei qui ſibi ſubdidit
omnia,vt ſit deus omnia in omnibus. Verũ neſcio quo
pacto hæretici non intelligentes Apoſtoli ſenſum qui
in his verbis continetur,ſubiectionis in filio nomẽ in-
famant:cuius appellationis proprietas ſi requiratur, ex
I contrariis facile poterit inueniri: Nã ſi ſubiectum eſſe,
† al. illius. non eſt bonũ,reſtat vt illud† quod contrarium eſt,bo-
num ſit,id eſt,nõ eſſe ſubiectum.Sermo nãque Apoſto
li ſecundũ quòd iſti volunt, hoc videtur oſtendere, dũ
Ibidem. dicit, Cum autẽ ſubiecta fuerint ei omnia, tunc & ipſe
filius ſubiectus erit ei qui ſibi ſubdidit omnia : vt quaſi
is qui nunc patri ſubiectus non ſit,ſubiectus futurus ſit,
tunc cum ei pater prius vniuerſa ſubiecerit.Sed miror
quomodo hoc intelligi poſſit, vt his qui nondum ſub-
iectis ſibi omnibus,non eſt ipſe ſubiectus, tunc cũ ſub-
iecta ſibi fuerint omnia,cum rex omniũ fuerit, & po-
teſtatẽ tenuerit vniuerſorum,tunc eũ ſubiiciendum pu
tent,cũ ſubiectus ante non fuerit:nõ intelligẽtes: quòd
[ſubiectio] Chriſti ad patrem beatitudinẽ noſtræ per-
† ſuſcepti. fectionis oſtendit , & ſubiecti† ab eo operis palmã de-
clarat:cum non ſolum regendi atq; regnandi ſummã,
quam in vniuerſa emendauerat creatura,verumetiam
obedientię & ſubiectionis correcta reparataq; humani
generis patri offerat inſtituta. Si ergo bona & ſalutaris
accipitur iſta ſubiectio , qua ſubiectus eſſe dicitur filius
patri:valde conſequens & cohærens eſt,vt & inimico-
rum,quæ dicitur filio dei eſſe ſubiectio,ſalutaris quędã K
intelligatur eſſe & vtilis: vt ſicut cum dicitur filius pa-
tri ſubiect⁹,perfecta vniuerſæ creaturæ reſtauratio de-
claratur:ita cum filio dei inimici dicũtur eſſe ſubiecti,
ſubiectorum ſalus in eo intelligatur , & reparatio per-
ditorum.Verũ cęteris†quibuſq; & modis & diſciplinis † certis.
& temporibus ſubiectio iſta cõplebitur,id eſt, non ne-
ceſſitate aliqua ad ſubiectionẽ cogẽte:nec per vim ſub-
ditus fiet omnis mũdus deo,ſed verbo,ratione,doctri-
na,prouocatione meliorum,inſtitutis optimis, cõmi-
nationibus quoq; dignis & cõpetentibus,quæ iuſte im-
mineant his qui ſalutis & vtilitatis ſuæ curam ſanita-
temq; contẽnunt. Denique etiam nos homines, vel cũ
ſeruos vel filios erudimus,dum adhuc per ætatẽ ratio-
nis incapaces ſunt,minis eos & metu coërcemus. Cum
vero boni & vtilis & honeſti intelligentiam ceperint,
tunc iam ceſſante verberum metu,verbo atque ratione
ſuaſi,ad omnia quæ bona ſunt,acquieſcunt.Quomodo
autẽ ſeruata omnibus rationabilibus creaturis arbitrij
libertate,vnuſquiſque debeat diſpenſari:id eſt, quos ve
lut iam paratos & capaces ſermo dei & inueniat & in-
ſtruat:quos autẽ interim differat:à quibus vero penitus
occultetur , & lõge eorum à ſe fieri diſpenſet auditum: L
quouſque rurſum contẽnẽtes indicatum ſibi & prædi-
catum verbũ dei correptionibus quibuſdã & caſtiga-
tionibus illatis perurgeat ad ſalutẽ, cõuerſionemq; eo-
rum quodãmodo exigat & extorqueat:quib⁹ vero etiã
occaſiones quaſdã præſtet ſalutis , ita vt interdũ etiam
ex reſpõſione ſola fide prolata indubitatam quis cepe-
rit ſalutẽ:quibus hæc ex cauſis,vel quibus occaſionibus
fiant,quid vel introſpiciens diuina ſapientia,vel quos
motus propoſiti eorum videns hęc vniuerſa diſpenſet,
ſoli deo cognitum eſt & vnigenito eius, per quẽ crea-
ta ac reparata ſunt vniuerſa : & ſpirituſancto, per quẽ
cuncta ſanctificãtur,qui ab ipſo patre & filio procedit,
cui eſt gloria in æterna ſecula.Amen.

LIBER SECVNDVS
in quo tractat eadem.

VBIQVE & in omnibus dicimus
eſſe deum, pro eo quòd nihil po-
teſt eſſe vacuum deo , non tamen
ita eſſe dicimus , vt omnia ſit nũc
in quibus eſt. Vnde diligẽtius in- M
tuendum eſt , quale eſt hoc quod
perfectionẽ beatitudinis rerumq;
finẽ ſignificat,quod non ſolũ in omnibus deus eſſe di-
citur,ſed etiam omnia eſſe dicitur deus.Quę ſunt ergo
iſta omnia quæ deus futurus ſit in omnibus , inquira-
mus.Et ego quidẽ arbitror, quia hoc quod in omnibus
omnia deus eſſe dicitur , ſignificet etiã in ſingulis eum
omnia eſſe.Per ſingulos autẽ omnia erit hoc modo,vt
quicquid rationabilis mens expurgata omniũ vitiorũ
fece,atque omni penitus exterſa nube malitiæ,vel ſen-
tire,vel intelligere,vel cogitare poteſt,omnia deus ſit:
nec vltra iã aliud aliquid niſi deum ſentiat, deum co-
gitet,deũ videat,deũ teneat: omnis motus deus ſit , [&
ita erit ei omnia deus.] Non enim iã vltra mali boniq;
diſcretio,quia nuſquam malũ.Omnia enim ei deus eſt,
cui iam non adiacet malũ.Nec vltra ex arbore ſciendi
bonũ & malum edere cõcupiſcet, qui ſemper in bono
eſt,& cui omnia deus eſt. Sic ergo finis ad principium
reparatus,& rerum exitus collatus initiis, reſtituet illũ
ſtatum quem tũc habuit natura rationalis , cũ de ligno
ſciendi

A ſciendi bonum & malum edere non egebat. Et amoto
omni malitiæ ſenſu, & ad ſyncerum purumq; deterſo,
ſolus deus qui eſt vnus bonus,hic ei fiet omnia, & non
in paucis aliquibus vel in pluribus , ſed vt in omnibus
ipſe ſit omnia.Et cũ iam nuſquam mors,nuſquam acu-
leus mortis,nuſquã omnino malum, tunc vere deus o-
Quõ fili⁹ patri ſubiiciendus.C.XIX. mnia in omnibus erit. Tẽpus eſt iam decurſis his
prout potuimus quæ ſupra dicta ſunt , nunc cõmemo-
rationis gratia eorũ quæ ſparſim diximus recapitulare
ſingula: Et primo omniũ de patre & filio & ſpirituſan
cto repetere . Deus pater cũ & indiuiſibilis ſit,& inſe-
parabilis à filio,non prolatione ab eo, vt quidã putant,
generatus eſt filius.Si enĩ prolatio eſt filius patris,pro-
latio vero dicitur quæ talem ſignat generationẽ, quã-
lis animaliũ & hominum ſolet eſſe progenies,neceſſa-
rio corpus eſt,& is qui protulit,& is qui prolat⁹ eſt.Nõ
enim dicimus,ſicut hæretici putãt, partẽ aliquam ſub-
ſtantiæ dei in filiũ verſam , aut ex nullis ſubſiſtentibus
filium creatũ à patre:id eſt,extra ſubſtantiã ſuã vt fue-
rit aliquando,quãdo non fuerit:ſed abſciſſo omni ſen-
ſu corporeo,ex inuiſibili & incorporeo deo,verbum &
ſapientiam genitã dicimus,abſq; vlla corporali paſſio-
B ne,velut ſi voluntas procedat è mente. Nec abſurdum
videbitur cũ dicatur filius charitatis, ſi etiã hoc modo
1.Ioan.1. Hebr.1. voluntatis putetur.Sed & Ioãnes indicat,quia deus lux
eſt:& Paulus deſignat,quia filius ſplendor lucis æternę
ſit.Sicut ergo nunquã lux ſine ſplendore eſſe potuit,ita
nec filius quidẽ ſine patre intelligi poteſt, qui & figura
expreſſa ſubſtantiæ eius, & verbum,& ſapiẽtia dicitur.
Quomodo ergo poteſt dici, quia fuit aliquando quã-
do nõ erat vel fuerat filius?Nihil enim aliud eſt dice-
re,niſi quia fuit aliquãdo quando veritas nõ erat, quã-
do ſapiẽtia nõ erat,quãdo vita nõ erat, cũ in his omni-
bus perfecte dei patris ſubſtantia ſentiatur: Non enim
ab eo dirimi hæc, vel ab eius poſſunt vnquã ſubſtantia
ſeparari . Quæ quidẽ quanuis intellectu multa eſſe di-
cantur,re tamen & ſubſtantia vnum ſunt,in quibus eſt
plenitudo diuinitatis . Hoc autẽ ipſum quod dicimus,
quia nunquã fuit quando non fuit,cum venia accipiẽ-
dum eſt , ne & hæc ipſa nomina tẽporalis vocabuli ſi-
gnificantiam gerant, vt eſt quando,vel nunquã: ſupra
omne autẽ tẽpus,& ſupra omnia ſecula , & ſupra omnẽ
æternitatem intelligenda ſunt ea quæ de patre & filio
& ſpirituſancto dicuntur . Hæc enim ſola trinitas eſt,
C quæ omnẽ ſenſum intelligentiæ, non ſolum tempora-
lis,verũetiam æternalis excedit. Cætera vero quæ ſunt
extra trinitatẽ, in ſeculis & in tẽporibus metiẽda ſunt.
Ioan.1. Hunc igitur filium dei ſecũdum hoc quòd verbum eſt
deus,qui erat in principio apud deũ, nemo cõſequẽter
putet in loco aliquo cõtineri,neq; ſecundũ quòd ſapiẽ-
tia eſt,neq; ſecundũ quòd vita eſt,neq; ſecundum ꝙ iu
ſtitia vel ſanctificatio vel redẽptio eſt: hæc enĩ omnia
non indigẽt loco vt agere quid vel operari poſſint,ſed
† al. inoperatione. pro his qui virtutis eius inoperationiſq; † participant
† ſignacula. hæc ſingula† intelligenda ſunt. Si vero quis dicat, per
eos qui participes ſunt verbi dei,vel ſapientię eius,vel
veritatis,vel vitę,etiã ipſum verbum & ſapientiam vi-
deri in omni loco eſſe,Reſpondendũ eſt ei,quia dubiũ
nõ eſt, quòd Chriſtus ſecundũ quòd verbũ & ſapientia
eſt,vel cætera omnia,erat in Paulo.Propter quod dice
2.Cor.13. bat, An experimẽtum quæritis eius qui in me loquitur
Galat.2. Chriſtus?Et iterum, Viuo autẽ,iã nõ ego, viuit vero in
me Chriſtus.Tunc ergo cũ eſſet in Paulo,quis dubita-
bit quòd ſimiliter erat in Petro,& in Ioãne,& in ſingu
lis quibuſq; ſanctorum,& nõ ſolum in his qui in terris
ſunt,verũetiã & in his qui in cœlis ſunt ? Abſurdũ nãq; D
eſt dicere,quia in Petro quidẽ & in Paulo erat Chriſt⁹,
in Michaële vero archangelo & in Gabriele non erat.
Ex quo manifeſte deprehẽditur, quia diuinitas filij dei
nõ in loco aliquo concludebatur:alioquin in ipſo tan-
tum fuiſſet,& in altero nõ fuiſſet: Sed ſecũdum incor-
poreæ naturæ maieſtatẽ , cũ in nullo loco includatur,
in nullo rurſum deeſſe intelligitur. Verũ illa ſola intel
ligẽda eſt differẽtia,quòd etiã ſi ſit in diuerſis,ſicut di-
ximus in Petro vel Paulo, vel Michaële, vel Gabriele,
nõ tamẽ in vniuerſis ſimiliter eſt. Plenius enim & cla
rius,vt ita dixerim, apertius in archangelis eſt , quàm
in aliis ſanctis viris:Quod ex eo manifeſtum eſt, quia Matth.22.
cum ad ſummã perfectionẽ venerint ſancti quiq; , di-
cuntur angelis ſimiles effici vel æquales,ſecundũ Euan
gelicam ſententiã, Vnde conſtat, in ſingulis quibuſque
tãtum effici Chriſtũ, quantũ ratio indulſerit meritorũ.
His igitur nobis de trinitatis fide breuiter repetitis,cõ
ſequẽs eſt etiam illud pariter admonere,quòd per filiũ
creata dicuntur omnia quę in cœlis ſunt,& quę in ter-
ra viſibilia & inuiſibilia,ſiue throni, ſiue dominatiões,
ſiue poteſtates,ſiue principat⁹, omnia in ipſo & per ip-
ſum creata ſunt:& ipſe eſt ante omnes,& omnia illi cõ E
ſtant qui eſt caput.Quibus cõſona etiam Ioãnes in Euã
gelio,dicit , Quia omnia per ipſum facta ſunt, & ſine Ioan.1.
ipſo factum eſt nihil,Dauid vero totius trinitatis my-
ſteriũ in vniuerſorum cõditione ſignificans,ait,Verbo Pſal.32.
domini cœli firmati ſunt,& ſpiritu oris ei⁹ omnis vir-
tus eorum.Poſt hęc vero cõpetenter admonebimus de
aduẽtu corporali & incarnatione vnigeniti filij dei:In
quo nõ ita ſentiendum eſt quòd omnis claritatis†eius † deitatis.
maieſtas,intra breuiſſimi corporis clauſtra cõcluſa ſit,
ita vt omne verbum dei & ſapiẽtia eius,ac ſubſtantialis
veritas & vita,vel à patre diuulſa ſit,vel intra corporis
illius breuitatẽ coërcita & circũſcripta,nec vſquã præ-
terea putetur operata . Sed inter vtrunq; tanta pietatis
debet eſſe cõfeſſio , vt neq; aliquid deitatis in Chriſto
defuiſſe credatur,& nulla penitus à paterna ſubſtantia,
quæ vbiq; eſt,facta putetur diuiſio . Tale nanq; aliquid
etiam Baptiſta Ioannes indicat,cũ corporaliter abſen-
te Ieſu,dicebat ad turbas, Medius veſtrum ſtat,quẽ vos Ioan.1.
neſcitis,qui poſt me venit, cuius nõ ſum dignus ſolue-
re corrigiam calciamẽtorum:Quod vtique dici nõ po
terat de eo qui abſens erat, quantũ ad præſentiã corpo F
ralẽ pertinet , quia medius ſtaret eorũ inter quos cor- Ioan.1.
poraliter nõ aderat.Vnde oſtenditur, quia & in corpo
re totus,& vbique totus aderat filius dei. Ne quis tamẽ
nos exiſtimet per hoc illud affirmare,quòd pars aliqua
deitatis filij dei fuerit in Chriſto,reliqua pars alibi vel
vbique:quod illi ſentire poſſunt, qui naturã ſubſtantiæ
incorporeæ atque inuiſibilis ignorant:Impoſſibile nã-
que eſt de incorporeo, diuiſionẽ aliquam fieri. Sed in
omnib⁹ & per omnia,& ſuper omnia eſt,eo modo quo
ſuperius diximus:id eſt,quo ſapiẽtia,vel verbũ, vel vi-
ta, vel veritas intelligatur, per quẽ intellectũ omnis ſi-
ne dubio cõcluſio localis excluditur. Volẽs igitur filius
dei de⁹ pro ſalute humani generis apparere hominib⁹,
& inter homines cõuerſari,ſuſcepit nõ ſolũ corpus hu-
manum,vt quidã putant,ſed & animam quidẽ noſtra-
rum animarum ſimilẽ per naturam: propoſito vero &
virtute ſimilẽ ſibi, & talem qualẽ omnes voluntates &
diſpẽſationes verbi & ſapientiæ indeclinabiliter poſſet
implere.Quòd autẽ habuerit animã,manifeſtiſſimè in
Euangelio deſignat ipſe ſaluator,dicens,Nemo tollet à Ioan.10.
me animã meam,ſed ego pono eam. Et iterum, Pote- Matth.26.

Statem habeo ponendi animã meam, & poteſtatẽ habeo iterum ſumendi eam. Et rurſum, Triſtis eſt anima mea vſque ad mortẽ. Et iterum, Nunc anima mea turbata eſt. Neq; enim triſtis & turbata anima, verbũ dei intelligendũ eſt, quod ex authoritate diuinitatis, dicit, Ioan.10. Poteſtatẽ habeo ponendi animã meam. Nec tamẽ ita dicimus fuiſſe filiũ dei in illa anima, ſicut fuit in anima Pauli vel Petri, cæterorumq; ſanctorum, in quibus Chriſtus ſimiliter vt in Paulo loqui creditur: Sed de illis omnibus illud ſentiẽdum eſt quod ſcriptura dicit, Iob.25. Quia nemo mundus eſt à ſorde, nec ſi vnius diei fuerit vita eius. Hæc vero anima quæ in Chriſto fuit priuſq; Eſaiæ.7. Pſal.44. ſciret malum, elegit bonũ: & quia dilexit iuſtitiam, & odio habuit iniquitatẽ, propterea vnxit eã deus oleo lætitiæ præ participibus ſuis. Oleo ergo lætitiæ vngitur, cũ verbo dei immaculata fœderatione cõiũcta eſt: & per hoc ſola omniũ animarũ peccati incapax fuit, quia filij dei bene & plene capax fuit: Ideoq; & vnum cum ipſo eſt, atque eius vocabulis nuncupatur, & Ieſus Chriſtus appellatur, per quẽ omnia facta eſſe dicuntur. De qua anima, quoniam totã in ſe ſapiẽtiam dei & veritatẽ vi- H tamq; receperat, etiam illud arbitror dixiſſe Apoſtolũ, Coloſſ.3. quod ait, Quoniã vita veſtra abſcondita eſt, cũ Chriſto in deo: Cum autẽ Chriſtus apparuerit vita veſtra, tũc & vos apparebitis cũ ipſo in gloria. Quid enim aliud hic intelligendũ eſt Chriſtus, qui in deo abſconditus dicitur L & poſtea appariturus, niſi ille qui oleo lætitiæ vnctus, refertus, id eſt, ſubſtantialiter deo repletus eſt, in quo nũc abſcõditus dicitur? Propterea enim & omnibus credentibus ad exẽplum Chriſtus exponitur. Quia ſicut ille ſemper, & antequã ſciret omnino malũ elegit bonum & dilexit iuſtitiã, & odio habuit iniquitatẽ, & propterea vnxit eũ deus oleo lætitiæ, ita vnuſquiſq; vel poſt lapſum vel per errorẽ expurget ſe à maculis, exẽplo propoſito: & habens itineris ducẽ, arduam viã virtutis incedat: vt ſi forte per hoc, inquãtũm fieri poteſt, per imitationẽ eius, particeps efficiatur diuinæ naturę. .Ioan.2. Sicut ſcriptum eſt, Quia qui dicit ſe in Chriſto manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare. Hoc ergo verbum & hæc ſapiẽtia, per cuius imitationem, vel ſapiẽtes, vel rationabiles dicimur, omnibus fit omnia, 1.Cor.9. vt omnes lucrifaciat. I Et ſit infirmis infirmus, vt infir- 2.Cor.13. mos lucrifaciat: I Et quia infirmus efficitur, propter hoc I dicitur de eo, Etiã ſi crucifixus eſt ex infirmitate, ſed 2.Cor.2. viuit ex virtute dei. De quo Corinthiis qui infirmi erãt, Paul⁹ nihil ſe ſcire indicat inter ipſos, niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixũ. Quidã autẽ volunt de ipſa anima dictum videri, cũ primum de Maria corpus aſſumpſit, etiã illud quod Apoſtolus dicit, Philip.2. Qui cum in forma dei eſſet, nõ rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualẽ deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formã ſerui accipiens: quo eam ſine dubio in formam dei melioribus exẽplis & inſtitutionibus repararet, atq; in eã plenitudinẽ vnde ſe exinanierat, reuocaret, Sicut enim participatione filij dei quis in filiũ adoptatur, & participatione ſapiẽtiæ in deo ſapiens efficitur: ita participatio ſpiritus ſancti, ſanctus & ſpiritalis efficitur. Vnum enim atque idẽ eſt ſpiritus ſancti participium ſumere, quod eſt patris & filij, quippe cũ vna incorporea ſit natura trinitatis. Igitur vnigenitus filius dei, per quẽ omnia facta eſſe viſibilia & inuiſibilia, in ſuperioribus ſermo diſputationis edocuit, ſecundũ ſcripturæ ſentẽtiã, & fecit omnia, & quæ fecit diligit. Nam cũ inuiſibilis dei ipſe ſit imago inuiſibilis, participationem ſui vniuerſis rationabilibus creaturis inuiſibiliter præbuit, ita vt tãtum ex eo vnuſquiſque participij ſumeret, quanto erga eum dilectionis inhæriſſet affectu. Verum cũ pro liberi arbitrij K facultate varietas vnumquẽque ac diuerſitas habuiſſet electoremſ, vt alius ardẽtiore, alius tenuiore & exilio- †animorũ. re erga ſuum authorem amore teneretur: Illa anima, Ioan.10. de qua dixit Ieſus, Quia nemo aufert à me animã meam: inſeparabiliter atque indiſſociabiliter inhærẽs, vtpote verbo & ſapiẽtiæ dei & veritati ac luci veræ, & to ta totum recipiens, atque in eius lucem ſplendoremq; ipſa cedens, facta eſt cum ipſo principaliter vnus ſpiritus. Sicut & Apoſtolus his, qui eam imitari deberent, promittit, Quia qui ſe iũgit deo, vnus ſpiritus eſt. Hac 1.Cor.6. ergo ſubſtantia animę inter deum carnemq; mediante, nõ enim poſſibile erat dei naturã corpori ſine mediatore miſceri, naſcitur vt diximus, deus homo, illa ſubſtantia media exiſtente, cui vtique contra naturam non erat corpus aſſumere. Sed neque rurſum anima illa vtpote ſubſtantia rationalis, contra naturam habuit capere, in quẽ vt ſuperius diximus, velut verbum & ſapientiam & veritatem tota iã eſſerat: vnde & merito pro eo quòd vel tota eſſet in filio dei, vel totũ in ſe caperet filium dei, etiam ipſa, cum ea quam aſſumpſerat L carne, dei filius, & dei virtus Chriſtus, & dei ſapientia appellatur. Et rurſum dei filius, per quem omnia creata ſunt, Ieſus Chriſtus & filius hominis nominatur: nã & filius dei mortu⁹ eſſe dicitur, pro ea ſcilicet natura, quę mortẽ vtique recipere poterat. Et filius hominis appellatur, qui venturus in gloria dei patris cum ſanctis angelis prædicatur. Et hac de cauſa ſecundum omnẽ ſcripturam, tam diuina natura humanis vocabulis appellatur, quàm humana anima †nuncupationis diuinę in- †al.natura. ſignibus decoratur. Magis enim de hoc, quàm de vllo alio dici poteſt, quod ſcriptum eſt: quia erunt ambo in Gene.2. carne vna, & iã nõ ſunt duo, ſed vna caro. Magis enim verbum dei cũ anima in carne vna eſſe, quàm vir cum vxore putandus eſt: Sed & vnus ſpiritus eſſe cum deo, cui magis conuenit, quàm huic animæ, quæ ſe ita deo per dilectionẽ iũxit, vt cum ipſo deo vnus ſpiritus meri- Pſal.44. to dicatur, Propheta dicẽte, Dilexiſti iuſtitiã, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Dilectionis ergo merito vngitur oleo lætitiæ, id eſt, anima cũ verbo dei Chriſtus efficitur: Vngi nãque oleo lætitiæ, I non aliud intel M ligitur quàm ſpiritu ſancto repleri. Quòd autẽ præ participibus dixit, indicat, quia non gratia ſpiritus, ſicut Prophetis data eſt, ſed ipſius verbi dei in ea ſubſtãtialis inerat plenitudo: ſicut & Apoſtol⁹ dixit, In quo in- Coloſſ. habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Denique propter hoc, nõ ſolum dixit, Dilexiſti iuſtitiam: ſed addidit, & odiſti iniquitatẽ. Odiſſe enim iniquitatem, illud eſt quod ſcriptura dicit de eo, Qui peccatũ 1.Pet.2. nõ fecit, nec inuẽtus eſt dolus in ore eius. Et quod ait, Tẽtatus eſt per omnia pro ſimilitudine abſque pecca- Hebr.4. to. Et iterum ipſe dicit de ſe, Ecce venit princeps mun Ioan.8. di huius, & in me non habet quicquã. Quæ omnia nul Ioan.14. lum in eo peccati ſenſum indicant extitiſſe. Quod vt Propheta euidentius deſignaret, quia nũquam in eum iniquitatis ſenſus intraſſet, ait, Priuſquã ſciret puer vo- Eſaiæ.8. care patrem aut matrem: auertit ſe ab iniquitate. Quòd ſi alicui difficile id videbitur, pro eo q⁹ rationabilẽ animã eſſe in Chriſto ſupra oſtẽdimus, (quam vtiq; naturã animarũ boni maliq; capacẽ per omnes diſputationes noſtras frequẽter oſtẽdimus,) arbitror ſanè Hieremiã Prophetam intelligentẽ quę ſit in eo natura dei ſapiẽtiæ, quæ etiã hæc quam pro ſalute mũdi ſuſceperat, di- xiſſe,

A xiſſe, Spiritus vultus noſtri Chriſtus dominus, cui di- Thren.4. ximus, quòd in vmbra eius viuemus in gẽtibus. Pro eo enim quòd ſicut vmbra corporis noſtri inſeparabilis eſt †inclinati. à corpore, & indeclinabiliter† motus ac geſt⁹ corporis ſuſcipit & gerit, puto eum animæ Chriſti opus, ac motũ qui inſeparabiliter inhærebat, & pro nutu eius ac vo †volũtatem. luntate cuncta perpetrabat, oſtendere volentẽ† vmbrã Chriſti domini hanc vocaſſe, in qua vmbra nos viueremus in gentibus. In huius nãque aſſumptionis ſacramento gẽtes viuunt, quæ imitantes eam per fidem ve- Pſal.88. niunt ad ſalutem. Sed & Dauid dicit, Memor eſto op probrij mei domine quod exprobrauerunt me in com mutationẽ Chriſti tui: ſimilia mihi videtur oſtendere. Coloſſ.3. Et Paulus quid aliud ſentit, cũ dicit, Vita noſtra abſcõ dita eſt cum Chriſto in deo? Et quid enim in alio loco 1.Cor.13. dicit, An experimentũ quęritis eius qui in me loquitur Chriſtus? Et nũc Chriſtum in deo dicit abſconditum: Cuius rei intellectus eſt difficilis, niſi talis aliquis indicetur qualẽ per vmbram Chriſti à Propheta ſignificatũ eſſe ſupra diximus. Fortaſſe enim hoc ſenſum humanæ mentis excedit. Quinimo quod verius eſt, maſſam ſicut in fornacibus ſæpe fieri oculis deprehendi- B mus, totam ignẽ effectam dicimus: quia nec aliud in ea niſi ignis cernitur, Sed & ſiquis contingere atq; cõtrectare attẽtauerit, non ferri, ſed ignis vim ſentiet. Hoc ergo modo etiã illa anima quæ quaſi ferrum in igne, ſic ſemper in verbo, ſemper in ſapiẽtia, ſemper in deo poſita eſt: omne quod agit, quod ſentit, quod intelligit deus eſt. Et ideo nec vertibilis, nec mutabilis dici poteſt, quę inconuertibilitatẽ ex verbi dei vnitate indeſinenter ignita poſſidebit. Ad omnes deniq; ſanctos calor aliquis verbi dei putandus eſt perueniſſe. In hac au tẽ anima ignis ipſe diuinitus ſubſtãtialiter requieuiſſe credẽdus eſt, ex quo ad cæteros calor aliquis venerit. Pſal.44. Deniq; quod dixit, Quia vnxit te deus deus tuus oleo lętitiæ præ participibus tuis: oſtendit quòd iſta anima aliter oleo lætitiæ id eſt, verbo dei & ſapiẽtia vngitur, & aliter participes eius, id eſt ſancti Prophetæ & Apo Cantic.1. ſtoli. Illi enim in odore vnguentorũ eius cucurriſſe dicũtur, iſta vero anima vaſculũ vnguẽti ipſius fuit, ex cu ius fragrantia participes digni quiq; Prophetæ & Apoſtoli fiebant. Sicut ergo alius eſt vnguenti odor, & alia eſt vnguenti ſubſtantia, ita aliud eſt Chriſtus, & aliud participes ſui. Et ſicut vas ipſum quod ſubſtantiã conti C net vnguenti, nullũ genus poteſt aliud recipere liquo- †al.nullo ge nere poteſt aliquid reci pere fœtoris riſ†: ita anima Chriſti velut vas in quo inerat ſubſtãtia vnguenti, impoſſibile fuit, vt contrariũ reciperet odorem. Participes vero eius quàm proximi fuerint vaſculo, tã odoris erunt participes & capaces. Et qui ex odore eius participant, ſi ſe paulò longius à fragrantia eius amouerint, impoſſibile† eſt vt non incidãt in odorem †al.poſſibile eſt, vt incidẽ tem recipiãt fœtorem. cõtrarium. Hoc modo huius rei explanabitur difficultas, naturam quidẽ animæ illius hanc fuiſſe, quæ eſt omnium animarũ, non poteſt dubitari: alioquin nec dici anima potuit, ſi vere non fuit anima: verum quoniã boni maliq; eligendi facultas omnibus præſto eſt, hæc anima quę Chriſti eſt, ita elegit diligere iuſtitiã, vt pro immenſitate dilectionis ei inconuertibiliter atq; inſeparabiliter inhæreret: ita vt propoſiti firmitas & affectus immẽſitas, & dilectionis inextinguibilis calor omnem ſenſum conuerſionis abſcinderet: vt quod in arbitrio erat poſitũ, lõgi vſus affectu iã verſum ſit in naturam. Ita & fuiſſe quidẽ in Chriſto humana & rationabilis anima credenda eſt, & nullum ſenſum vel poſſibilitatẽ eam putandũ eſt habuiſſe peccati. Ad plenio-

rem tamẽ rei explanationem non videtur abſurdum, ſi D etiã ſimilitudine aliqua vtamur: Licet in re tam ardua tamq; difficili, ne exẽplis quidẽ vti cõmodis copia eſt, tamen vt abſq; aliquo præiudicio dicamus: Ferri metallũ capax eſt, & frigoris & caloris. Si ergo maſſa aliqua ferri ſemper in igne ſit poſitã, omnibus ſuis poris, omnibusq; venis ignẽ recipiens, & tota ignis effecta, ſi neq; ab ea ignis ceſſet aliquando, neq; ipſa ab igne ſepa retur, nunquã† dicemus hanc quę natura quidem ferri †nunquid. maſſa eſt, in igne poſitã, & indeſinenter ardentẽ poſſe aliquãdo frigus recipere. Sed & quãplurima alia in ſcripturis diuinis de vmbræ ſignificãtia videmus inſerta: vt illud in Euangelio ſecundũ Lucã, cum dicit Gabriel ad Mariam, Spiritus domini veniet ſuper te, & virtus Luc.1. altiſſimi obũbrabit tibi. Et Apoſtolus de legẽ dicit, quia Hebr.8. ſimilitudini & vmbræ deſeruiunt cœleſtiũ, hi qui carnalẽ habent circũciſionem. Et alibi dicitur, Nõne vita noſtra vmbra eſt ſuper terrã? Si ergo & lex quæ ſuper terrã eſt, vmbra eſt: & vita omnis noſtra quæ eſt ſuper terrã vmbra eſt: & in vmbra Chriſti viuemus inter gẽ tes: videdũ eſt, ne omniũ harum veritas vmbrarum in 1.Cor.13. illa reuelatione noſcatur, cũ iam non per ſpeculũ, & in ænigmate, ſed facie ad faciẽ, ſancti quiq;, & gloriã dei, E & rerũ cauſas ac veritatem ſpeculari merebuntur: cuius veritatis accepto iam pignore per ſpiritũ ſanctũ, dicebat Apoſtolus, Et ſi cognouimus Chriſtũ ſecundũ carnẽ aliquando, ſed nunc iam nõ nouimus. Hæc interim nobis ad præſens de rebus tã difficilibus diſputãtibus, id eſt de deitate & incarnatione Chriſti, occurrere potuerunt. Si quis ſanè melius aliquid potuerit inuenire, & euidẽtioribus de ſcripturis ſanctis aſſertionibus quæ dicit comprobare, illa potius quàm hæc recipiantur.

FINIS.

CENSVRA.

Similę ſtudium fuit huius, nam paſſim apparent fragmenta, quæ decerpſit ex Auguſtini libris. Stylus eſt facilior, quàm Auguſtini, interim uix bene Latinus: nam cap.3. cõmiſit manifeſtum ſolœciſmum. Non improbo ſtudiũ ad hunc modum ſeſe exercentiũ in rebus ſacris, ſed hoc genus libellis in celebrium ſcriptorum nomen collatis onerari lectorem nõ probo.

DE TRINITATE ET VNITATE dei, Liber vnus. F

PERSONAM geniti filij principium Geneſeos euidenter oſtẽdit: Ingenit⁹, genitus, & ꝓcedens. Cap.1. Gene.1. ait enim, In principio fecit deus cœlum & terram. Quem aliũ principium intelligendũ putamus, niſi filium? Ipſe enim de ſe interrogantibus Iudæis quis eſſet, reſpondit, Principium qui & loquor vobis. Ergo principiũ filius. Ioan.8. Per filium fecit deus cœlũ & terram, ſicut Ioannes Euã geliſta narrat, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo Ioan.1. factũ eſt nihil. Filius dei natura eſt filius, non adoptione, ſicut ſcriptum eſt, Ante Luciferũ genuite. Deus pa- Pſal.109. ter vterum non habet ſicut nos, aut corporeus eſſe credendus eſt: ſed per vterum ſubſtãtiam intelligi voluit, de qua natus eſt filius. Quod eſt pater, hoc genuit: deus deum, lux lucem: ſicut homo hominem gignit, & canis

G canem.Nunquam visum est vt homo gigneret canem. Ac per hoc pater non de nihilo, neque de aliqua alia substãtia,sed de seipso genuit filium.Spiritumsanctum neque ingenitum neque genitum fides recta declarat: quia si dixerimus ingenitum,duos patres affirmare videbimur:si autem genitum, duos filios credere culpamur. Sed quod certa fides tenet,nec ingenitus est,nec genitus,sed ab vtroque procedens:id est,à patre & à filio. Et vt hoc testimoniis approbemus, ipsum dominũ nostrum Iesum Christum ad discipulos audi dicentẽ,

Ioan.15. Cum venerit,inquit,paracletus, quem ego mittam vobis à patre spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et rursum ipse dominus Iesus Christus post resurrectionem suam, vt ostenderet à se procedere spiritumsanctum, sicut & à patre,

Ioan.20. insufflans in discipulos suos,ait, Accipite spiritumsanctum. Vnus est ergo spiritus patris & filij, vnus amborũ spiritus. Igitur quòd patris sit spiritus,ipse dominus

Matth.10. & Saluator noster discipulis suis ait,Nõ enim vos estis qui loquimini,sed spiritꝰ patris vestri, qui loquitur in

H vobis.Et quòd idem & filij sit spiritus, Paulus Apostolꝰ

Rom.8. testis est,Si quis autem,inquit,spiritum Christi nõ habet,hic non est eius.

Spiritus de' & Christus vnꝰ. Cap.II. Proculdubio in nomine dei, pater:in nomine principij,filius intelligendus est.Profecto cum dixisset,In principio fecit deus cœlũ & terram:& subsecutus adiunxit, Et spiritus dei ferebatur super aquas:qui est tertia ĩ trinitate persona. Igitur si nõ esset trina persona,nunquã dominus noster Iesus Chri

Matth.28. stus diceret discipulis suis, Ite baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & spiritussancti. Nec baptizato domino à Ioanne in Iordane, fieret vox de cœlo di

Matth.3. cens,Hic est filius meus dilectus,in quo mihi bene cõplacui:nec spiritussanctus in specie columbæ descẽdisse super eum,& mansisse diceretur. Ideo tres personas secundum scripturas sanctas intelligimus,id est alium esse patrem,alium filium,qui genitus est à patre, alium spiritumsanctum:nõ aliud, quia substantia vnum sunt. Personas distinguimus,nõ deitatem separamus.Quod autem pater & filius & spiritussanctus de vna substantia sit,beatus Paulus Apostolꝰ de filio ad Romanos scribens demonstrat.Quorũ patres,inquit,ex quibus Chri

Roma.9. stus secundũ carnem,qui est super omnia deus benedictus in secula.Et iterum in Euangelio secundum Ioan-

I nem,Vt cognoscant te solum verum vnum deũ,& quẽ misisti Iesum Christum:id est te, & quẽ misisti Iesum

Ioan.17. Christum verum vnum deũ. Et rursus scriptura dicit,

Ioan.5. Vt simus in vero filio eius Iesu Christo, ipse est verus deus & vita æterna. Et vt æqualitatem suã ostenderet,

Ioan.10. ait ipse dominus,Ego & pater vnum sumus:scilicet na

Ioan.5. tura,non persona.Et iterum inquit, Propterea quærebant Iudæi interficere Iesum, quia non solum soluebat sabbatum,sed & patrem suum dicebat deum,æqualem

Philip.2. se faciens deo.Et rursus beatus Paulus inquit,Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo.Non poterat esse rapina, vbi æqualis erat natura:non erat vsurpata,sed nata:non rapuit,quia vere habuit.Spiritum vero sanctum deũ,acta Apostolorũ

Acto 5. apertissimè docent.Anania,inquit Petrus, cur tentauit Satanas cor tuum,mẽtiri te spiritussancto?Et infra,Nõ

Ioan.4. hominibus mentitus es,sed deo.Et in Euãgelio,inquit,

1.Cor.6. secundum Ioannẽ,Dominus spiritus est. Paulus ad Corinthios scribẽs,ait,Nescitis quia corpora vestra templum sunt spiritussancti,qui in vobis est, quem habetis

Ibidem. à deo,& nõ estis vestri?Idem Paulus, Empti enim estis precio magno, glorificate & portate deum in corpore vestro. Pater, inquam, deus,filius deus, spiritussanctus K

Deut.6. deus:nõ tres dij,sed vnus est deus,vt Moyses dicit,Audi Israël,dominus deus tuus, vnus est deus: ac per hoc sicut dicimus,non tres deos, non tres essentias: ita nec tres sapiẽtias,nec tres spiritus.Nam interrogati de singulis personis,si sit pater sapientia, vel filius, vel spiritussanctus. Respondemus, pater est sapientia,filius est sapientia,spiritussanctus est sapientia:non tres sapientiæ,nec tres spiritus,sed vna sapientia,& vnus spiritus, sicut vna substantia,& vna essentia: quia hoc illi patri est esse,quod filio sapientiæ & spiritussancto est esse.Et cum æquales sint pater & filius & spiritussanctus, filius tamen dicit,Pater maior me est.Et, Non veni voluntatem meam facere,sed volũtatem eius qui me misit.Et, Ioan.14. Ioan.6. Matth.26. Pater si possibile est,trãseat à me calix iste.Et,Mea doctrina non est mea,sed eius qui me misit.Ista omnia,& Ioan.7. alia quæ dicit filius,secundum formam serui quam assumpsit intelligenda & dicta sunt. Igitur cũ primus homo conditus esset à deo, & libero arbitrio munerare-

L tur,præceptumq; ei positum esset, vt si custodisset quæ ei deus præceperat,morte nõ corporis,nec animæ moreretur:sed ille inobediens mandato dei, atq; elatus superbia,suasioni serpentis obediens,mandata contẽpsit. Et hæc causa extitit vt mortis periculum incurreret:& ab illo vno homine omnis humana natura vitiata,atq; peccato obnoxia,mortalis existeret. Vnde Apostolus Paulus inquit,Per vnum hominem peccatum introiuit Roma.5. in mũdum, & per peccatum mors:& ita in omnes homines mors pertransiuit,in quo omnes homines peccauerunt. Quia sicut per vnum hominẽ omnes homines in condẽnationem ceciderunt,ita & per vnius iustitiam omnes homines in iustitiã vitæ surrexerũt. Et

1.Cor.15. iterũ,Primus homo de terra terrenus,secundus homo de cœlo cœlestis:Cœlestẽ itaq; dico,quia non ex huma no conceptus semine,sed de Maria virgine,pro nostra

Ioan.1. salute,assumptus à filio dei,sicut Ioãnes testatur, Et verbum caro factũ est,& habitauit in nobis. Verbum caro factum est,non in carnem mutatum, vt desisteret esse quod erat,sed cœpit esse quod non erat: sumpsit enim carnem,non conuertit in carnẽ.Carnem istam à parte totum hominẽ intelligimus,id est, carnem & animam rationalẽ: vt primus homo & carne & anima mortuus

M fuerat,ita etiam oportuit,vt per mediatorem dei & hominum,hominẽ Christum Iesum & carne & anima vificaretur, Ergo,vt supra diximus, secũdũ assumptionis formam carnis,dictum est,Pater maior me est.Nõ est credẽdum posse filium dei, & filium hominis duos filios esse:quia nõ sunt duo filij,sed vnus. Nam ille qui erat filius dei, factus est filius hominis in vnitate personæ:vt anima & caro vnus est homo,ita verbũ & homo vnus est Christus. Duas substantias accipimus in vno filio dei,vnam deitatis,aliã humanitatis,non duas personas. Et si dixerimus duas personas,introducemꝰ etiam duos filios dei:& iam tunc non erit trinitas,sed quaternitas quod absit. Profecto enim per id quod est deus,& æqualis patri,& vbique præsens est: & in cœlo est totus,& in terra totus, & in nullo continetur loco. Per id quod homo,& passus & mortuꝰ, & resurrexit & ascendit in cœlũ,sedetq; ad dexteram patris,& sic veniet ad iudicãdum viuos & mortuos, quemadmodum est ire visus in cœlum, in eadem forma carnis atque substantia, cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abstulit:licet vna substantia sit, neq; persona patris,neq; spiritussancti,sed sola filij suscepit carnẽ.Et vt hoc intelligamus, cõparationibus vtar. Certe vt ex creatura

A creatura intelligas creatorem, sic in anima est ratio: & cum sint vnum,aliud anima agit,aliud ratio: anima vivimus,ratione sapimus:ita pater & filius & spiritussanctus cũ sint vna substantia, tota trinitas operata est hominem, quem non tota trinitas assumpsit, sed sola filij persona.Nec voluntate,nec necessitate genuit pater filium.Non necessitate,quia necessitas in deo non est:nõ voluntate, quia voluntas præire sapientiam non potest, quæ est filius. Igitur prius est rationabiliter sapere, quàm rationabiliter velle. Vnde nec voluntate nec necessitate, sed naturaliter sola sapientia pater genuit

Ioan.5. filium, Sicut pater vitam habet in semetipso, sic dedit filio habere vitam in semetipso.Scimus filium dei à semetipso non esse, sed à patre genitum esse: patrem vero à nullo genitum esse, à nullo vitam accepisse. Dedit pater filio vitam, gignẽdo vitam quam pater habuit in se:non quòd prius fuerit filius sine vita, & postea acceperit vitam: sicut nos qui per peccatum amissimus vitã, & per gratiam Saluatoris recepimus vitam.Ideo de eo dicitur, Filius à patre accepit vitam, quia non à seipso est genitus, non existendi dedit, sed gignendo.

B Natiuitas & processio qd differant. Cap.III. Quoniam & ratione & testimoniis persuasimus de subiectione filij, quia non secundum substantiam minor, sed secundum formam serui quam assumpsit. Sed vt missus esse dicatur, aliquid dicere volumus. Scimus sicut filius, non secundum substantiam dicitur missus, seu minor: ita nec spiritussanctus propter columbam vel ignẽ missus dicitur:scilicet quia non in ea substantia,qua æqualis est patri,apparuit, sed vt dictum est per subiectam creaturam. Non enim sicut filius hominem assumpsit,vt in æternum permaneat, sic spiritussanctus columbam vel ignem: sed illæ factæ visiones de creatura inferiore ad manifestandum spiritum, esse postea destiterunt.Nunquam enim illa incomprehensibilis immutabilisque diuinitas,quę est trinitas deus,ab oculis carnalibus videri potest, nisi vt dictum est per subiectam creaturam. Inter genitum filium & processionẽ spiritussancti hoc distat,quòd filius dei sic est de patre, quomodo natus,non quomodo datus:spiritus vero sanctus sic est de patre & filio nõ quomodo natus,sed quomodo datus. Filius natus solius est patris, non spiritussancti.Amborum est spiritus, id est patris & filij:quia si spiritus filius diceretur,amborum filius diceretur.Nullus autem filius est duorum nisi patris & matris: quod

C absit vt inter deum patrem & filiũ quis suspicetur, quia nec filius hominis simul & ex patre & matre procedit: sed cum procedit ex patre, non tunc procedit ex matre:& cum procedit ex matre in hanc lucem,non tunc procedit & ex patre.Spiritus vero sanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de vtroque procedit. De eo

Ioan.16. quòd à Ioanne dicitur,quòd spiritussanctus non loquitur à semetipso,sed quęcunque audiet,loquetur:non loquitur à semetipso, quia non est à seipso: pater enim à nullo est natus,filius à patre est genitus, spiritussanctus à patre & filio procedens:ideo nõ loquitur à seipso,sed quęcunque audiet,loquetur.Audire illi esse est,à se non est,sed à patre:ideo quæcunque audiet, loquetur. Quid

Roma.8. sit quòd spiritussanctus pro nobis interpellare dicitur, quod dicit Paulus ad Romanos scribens,Nã quid oremus sicut oportet,nescimus,sed ipse spiritꝰ postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: Qui autem scrutatur corda,scit quid desideret spiritus, quia secũdum deum postulat pro sanctis.Modus iste locutionis,qui frequenter in scripturis sanctis inuenitur,est:sicut deus dicit ad Abraham,Nũc cognoui quoniam timeas deum,hoc est D

Genes.22. Gal.4. cognoscere te feci:sicut dicit Apostolus, Nunc cognoscẽtes deũ,immo cogniti à deo. Nempe omnia in præsentia dei sunt anteq̃ fiant,præsentia sunt futura,quasi iã facta sint:quomodo dicit cogniti à deo,nisi faciẽte deo vt cognoscamus deũ: sic & hic scribitur spiritussanctus gemere pro nobis,id est gemẽtes nos facere, infundẽdo nobis charitatem in deum & proximũ,sicut legitur, Lętus dies,quia lętos homines faciat.Pater solus nusquã legitur missus,sed missionem filij ita scribit Apostolus,

Ibidem. Cum autẽ venerit plenitudo temporis, misit deus filiũ suum natũ ex muliere, factũ sub lege, vt eos qui sub lege erãt,redimeret:Quòd filius dei natus de Maria virgine,venit in mundum,testatur Euangelista dicens, In

Ioan.1. mundo erat,& mundus per ipsum factus est:Et ipse ait, Ioan.16. Ego à patre exiui,& veni in hunc mundum. Item Euan

Ioan.1. gelista dicit,Et mundus eũ non cognouit.Deindę subiungit,In sua propria venit:illuc vtiq; missus est,quò venit:sed in hunc mundum est missus,vbi erat,Quæ mis-

Solœcismus. sio tamen esse opus sanctæ trinitatis, nulli sit catholico dubitandum.Nusquã scriptum est,quòd deus pater maior sit spiritussancto,vel spiritussanctꝰ minor deo patre, quia non est ita.Quia persona diuinitatis suę assumpta E est à filio dei ex virgine Maria in personam suæ humanitatis,vnitatem habitumq; coniunxit in æternũ.Quãuis spiritussanctus apparuisset in specie colũbę vel ignis non possumus tamen dicere spiritumsanctum deum & columbã, aut deum & ignem, sicut dicimus filium deũ & hominem. Propter has igitur corporales formas, in quibus apparuit spiritussanctus, missus dicitur: nõ propter has minor patre dici potest:sicut filius propter formam serui,quæ inhęsit illi ad vnitatem personę perpetualiter.Ille vero species corporales,vt est columba,vel ignis, ad demonstrandum quod opus fuit, ad tempus apparuerunt, & esse postea desiterunt. Nónne apparere debuerunt creaturæ sicut oportuit, seruientes creatori ad nutum eius, qui incõmutabiliter in seipso permanet,ad eum significandum & demonstrandum, sicut significari & demõstrari mortalibus oportebat mu

Triplex vis spiritus. Cap.IIII. tate atque conuerse? A quibusdam dubitari solet, an spiritumsanctum habuerunt Apostoli illo tempore, quo fuerunt cum Christo domino, secundum quòd Ioan.7. Ioan.14. Euangelista dicit, Spiritus nondum erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.Et in alio loco ait, Si di F ligitis me, præcepta mea seruate: & ego rogabo patrem,& alium paracletum dabit vobis, vt vobiscum sit in æternum,spiritum veritatis:quem mundus non potest accipere:quia non videt eum, neque cognoscit eũ. Vos autem videtis eum,& cognoscitis eum: quia apud vos manet, & vobiscum est. Et etiam post resurrectionem suam legitur insufflasse & dixisse discipulis, Ac-

Ioan.20. Acto.2. cipite spiritumsanctum.In Pentecoste vero legitur spiritussanctus in Apostolos descendisse, Ad hæc dicendum, quia vnus spiritus est, sed dona habet multa. Non est dubium,quin spiritussanctus erat cum eis:quia vbi Christus est, spiritussanctus est. Et quia venturum spiritumsanctum à patre promiserat Christus, non defuit in hoc indifferens eius diuinitas.Trium officiorum formę doni spiritussancti in Apostolis sunt ostẽsæ:quarum prima hæc est, quæ ad ius ecclesiasticum pertinet, in regenerandis: ecclesiastica potestas intelligitur esse in officiis Episcoporum & sacerdotum, qui omnia in traditione dominica per spiritumsanctum agere debent, Vnde illis dicit Iesus, Quorum tenueritis pec-

Ioan.20. cata, tenebuntur: & quorum remiseritis, remittuntur eis.

G eis. Secunda est, quæ in Pentecoste data est, quæ generalis est:non solum enim in Apostolos,verumetiam in omnes credentes decidit spiritussanctus.Tertia forma est,quæ solum Apostolis vel ordinatis in initio cõcessa est,in signis ac virtutibus faciẽdis, vsque dum fidei semina iacerentur ad cremẽtum.Semina enim fidei sunt virtutes per Apostolos factæ: ipsi enim Apostoli antistites positi sunt huiusmodi veritatis, qui per signa & prodigia rationabilem esse fidem nostram testantur. Igitur spiritussanctus datur omnibus generaliter credẽtibus, sed si manet in eis:in signis vero & prodigiis filij dei esse probantur. Etiam spiritussanctus non manet quandoque in homine, sed vocatus aduenit, vt suggerat necessaria,& recedat. Similiter & in traditione vel ordinatione,de foris gratiam & tuitionem præstat deuotis fidei,vt commendatiores habeantur per inspirationem eius. Pater,filius,& spiritussanctus vnus est verus deus, secundum illud quod scriptum est, Audi Israël,dominus deus tuus deus vnus est. Et in Euangelio scriptum est, Vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Et de Christo dicitur à Ioanne Apostolo, Ipse est verus deus, & vita æterna.

Filius patri coæternus. Cap.V. Deute.6. Ioan.17.

1.Ioan.5.

H Ante omnia tempora filius erat, vt intelligendum in hoc est, In principio erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt, quia & tempus sine aliquibus creaturæ motibus non potest esse. Et ideo per filium facta confitemur & tempora, per quæ facta sunt omnia:ideo proculdubio æqualis genitus, & coæternus est patri filius. Dicitur filius dei ex voluntate & præcepto patris, cœlestia, terrestria, visibilia & inuisibilia, corpora & spiritus ex nullis extantibus, id est ex nihil vt essent, sua virtute fecisse, cum ipse ex nullis extantibus, hoc est ex nihilo non factus sit, sed ex deo patre deus: quæ res indicat, vnam & eandem patris filiúque naturam. Filius per seipsum non potuit, tanquam non esset antequam fieret, vt esset ipse per quem fieret idem ipse. Porrò si per aliquem alium à patre factus est filius: quis est ipse alius,cum omnia per ipsum facta sunt, hoc est per verbum eius?Antequam faceret vniuersa,omnium futurorum deus & dominus, rex & creator erat constitutus, & omnium futurorum in natura habens præscientiam, & in faciendo in omnibus expectans patris iussionem.

Ioan.8.

I Ipse volũtate patris descendit de cœlo, & venit in mundum,sicut ipse ait,Non enim à meipso veni, sed ille me misit. Vna quippe ipsa trinitas est, quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Dicimus iubente patre filium creasse omnia,nó esse nisi verbum, per quod facta sunt omnia. Quod autem pater miserit filiũ, qui cum ipso venit, ipse testatur qui ait, Non sum solus, quoniam pater mecum est.Nunquam ideo diuersa natura est, quia pater mittit, & mittitur filius: potest homo pater mittere hominem filiũ, non vnius eiusdémque substantiæ, cum homo missus ab homine mittente separetur, quod non potest deus. Sed ignis mittit splendorem suum,nec potest splendor separari ab igne mittente. Cum enim splendorem mittit ignis, longius peruenit inde splendor,quò ignis non peruenit. Vnde splendor ab igne qui est in lucerna missus, vtique vere possit dici in pariete, quò sine lucernæ igne peruenit ignis.Super hoc filius dicit, Qui me misit, mecum est: quod vere potuit filius dicere, Pater mecum est. Cum igitur hæc à patre missio filij prorsus ineffabilis sit, nec capi vllius cogitatione possit, hoc etiam hic potest intelligi, vt à patre missus esse dicatur, quòd filius hominibus apparuit in carne, non pater: quò enim mititur filius vbi non est? vbi autem non est sapientia dei, K quod est Christus?De qua legitur, Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Cum ergo etiam vbique sit filius, quò mittendus fuerat vbi nõ erat, nisi apparendo sicut in carne apparebat? Quanquam & spiritumsanctum missum legamus, qui certe in vnitatem personæ suæ naturam non assumpsit humanam: nec à filio solo missus est, sicut scriptum est, Cum ergo iero, mittam illum ad vos: scilicet à patre, sicut scriptum est,Quem mittet pater in nomine meo: vbi ostenditur, quòd nec pater sine filio, nec filius sine patre misit spiritumsanctum,sed eum pariter miserunt: inseparabilia quippe sunt opera trinitatis. Solus pater non legitur missus, quoniam solus non habet authoritatem,à quo genitus sit,vel à quo procedat.Et ideo non propter naturæ diuersitatem,quæ in trinitate nulla est: nec propter authoritatem alius super eum, solus pater non dicitur missus:non enim splendor aut feruor ignẽ, sed ignis mittit siue splendorem siue feruorem: sic pater mittit filium,& spiritussanctus ab vtroque procedit.

Sapien.8.

Ioan.16. Ioan.14.

Dominus Iesus Christus honorãs facturam suam, Christ⁹ quõ minor patre Cap.VI. dum dignatur se humanam carnem suscipere, & ostendere,quia non est homo vilis, sed preciosus, sicut scriptum est, Magnus homo, & preciosus vir: ideo solum hominem patri suo hæredem,sibi enim cohæredem facere dignatus est, vt quod minus acceperat in natura, plus haberet in honore.Vnde de susceptione carnis in epistola quæ ad Hebræos scribitur, Minorasti eum paulominus ab angelis.Et in alio loco ipse dicit, Pater maior me est: Nõ ad diuersitatẽ naturæ patris & filij illud valet dici,sed ad illud potius,quòd in forma serui propter infirmitatem,in qua & pati & mori potuit, minor etiam angelis factus est. Cũ venit plenitudo temporis, Gal.4. misit deus filiũ suum natũ de muliere,ipse qui voluntate patris carnem susceptt,ipse & voluntate & præcepto ipsius in corpore cõuersatus est, sicut & ipse ait,Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit. Ipse & voluntate patris triginta annorũ baptizatus, voce & testimoniis patris manifestatus,voluntate & præcepto patris Euangelium regni cœlorum prædicabat,sicut ipse ait,Et aliis ciuitatibus oportet me Euangeliũ prędicare:in hoc enim missus sum,& ipse mandatum dedit mihi.Ipse etiam volũtate & præcepto patris ad passionem & mortẽ properauit: sicut ipse ait,Pater, transeat à me calix iste: non tamen quod ego volo,sed quod tu vis: Et Apostolo asserente & dicente,Christus obediens,inquit, factus patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. His testimoniis sanctarum scripturarũ ad illud referatur,quod dicitur, Per vnũ hominem peccatum venit in hunc mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertransiit,in quo omnes peccauerunt: faciendo voluntatem suã, non eius à quo factum est vniuersum genus humanum,quod propagine vitiata culpæ & pœnæ fecit obnoxium.Vnde à contrario, per quem liberandi fuerамus,non fecit voluntatem suam, sed eius à quo missus est.Homo qui contra voluntatem dei fecit:hanc habuit Adam,vt in illo moreremur:hanc nõ habuit Christus,vt in illo viueremꝰ.De natura quippe humana hoc recte dici potest, in qua extitit per obediẽtiam voluntas propria, quæ dei voluntati esset aduersa. Cæterum quod attinet ad diuinitatem filij dei, vna eademq; volũtas est patris & filij:nec potest vllo modo esse diuersa, vbi est natura trinitatis ĩmutabilis ad vniuersa.Et ideo non potuit fieri, vt mediator dei & hominum, homo Christus

Hebre.2. Psalm.8. Ioan.14.

Ioan.6. Lucæ.3.

M Matth.26.

Philip.2.

1.Timo.2.

A Christus Iesus faceret propriã,quæ deo aduersa est,voluntatem:non erat tantum homo,sed deus & homo in natura sua,per quam mirabilem singularemq; gratiam, vt humana in illo sine peccato vllo esse posset natura. Propter hoc ergo ait,Descendi de cœlo,non vt faciam voluntatem meam,sed volũtatem eius qui me misit: vt ea causa esset tantæ obedientiæ, quæ omnino sine vllo peccato esset hominis,quem gerebat, quia de cœlo descenderat: hoc est non tãtum homo, verumetiam deus erat:vnam quippe ostendit esse personã in vtraque natura: hoc est dei & hominis. Quoniam itaque gemina quædam substantia, scilicet vna persona est, propterea quòd dictum est,Descendi de cœlo:refertur ad dei excellentiam:quod vero adiunctum est,non vt faciã volũtatem meam: propter Adam qui fecit suam, refertur ad hominis inobediẽtiam.In Christo autem,id est,deo & homine,obediẽtia in illo quæ est contraia inobediẽtiæ primi hominis secundũ id quod homo est cõmendatur. Vnde ait Apostolus,Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores cõstituti sumꝰ multi,ita per iustitiam vnius hominis multi sunt iustificati. Nec

Ioan.6.

Roma.5.

B enim quia dixit,vnius hominis:seperauit deum ab homine,quẽ in hominẽ assumpsit: ac per hoc propter istã vnitatem personæ in vtraque natura intelligendam,& filius hominis dicitur descendisse de cœlo,& filius dei dicitur crucifixus & sepultus.Quãuis hæc non in diuinitate ipsa qua est vnigenitus patri coæternus,sed in natura humanæ sit infirmitate perpessus:nam filiũ hominis descẽdisse de cœlo,ipsum dixisse sic legimus,Nemo ascendit in cœlum nisi qui de cœlo descendit,filius hominis qui est in cœlo.Vnigenitum vero filium dei crucifixum & sepultum, omnes etiã & in symbolo cõfitemur,vnde est illud Apostoli,Si enim cognouissent,nũquam dominum gloriæ crucifixissent.Hanc vnitatem personę Christi Iesu domini nostri,sic ex natura vtraq; constantem,diuina scilicet & humana,vt quelibet earũ vocabulũ etiã alteri impertiat,& diuina humanæ,& humana diuinę:beatus ostendit Apostolus,vbi nos ad humilitatẽ per Christi misericordiã exhortatur exemplũ.

Ioan.3.

1.Corint.2.

Philip.2. Hoc sentite,inquit,in vobis quod & in Christo Iesu,qui cum in forma dei esset,nõ rapinam arbitratus est se esse æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens,in similitudine hominum factus & habitu

C inuentus vt homo,humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem,mortem autem crucis.Cum ergo Christi nomen ex eo illi sit quod scriptũ est in prophetia, Vnxit te deus, deus tuus oleo exultationis, præ participibus tuis: vnde ad id quod homo factus pertinet,id est,quod formam serui accipiens,habitu est inuentus vt homo,qui vtique habitus cœpit ex tẽpore: de ipso tamẽ eodemq; Christo dictum est, Cum in forma dei esset:cũ profecto in forma dei antequam ab illo forma serui esset accepta,nondum erat filius hominis, sed filius dei,cui patris æqualitas rapina non erat, sed natura.Non enim erat vsurpãdo electus, sed ad hoc erat natus.Et ideo veritas dicitur.Nõdum ergo erat Christus, quod esse cœpit, cum semetipsum exinaniuit,non formam dei amittẽs,sed formam serui accipiẽs.Verum si quæramus.Quis ille qui cum in forma dei esset,nõ rapinã arbitratus est esse æqualis deo:Respondetur nobis voce Apostolica, Christus Iesus. Ergo & illa diuinitas, huius humanitatis nomen accepit. Item si quæramus, Quis nam sit factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis:Rectissime respondetur,Ille qui cum in forma dei esset,non rapinam arbitratꝰ est esse æqualis deo.Ergo & ista humanitas, illius diuinitatis nomẽ D accepit.Et apparet tamen idẽ ipse Christus geminæ ĝgas substantiæ.Dominus Iesus Christus pendens in cruce,voluntate & præcepto patris carnem humanam,quã de sancta virgine Maria susceperit, in manus hominum dereliquit,& diuinitatem suam in manus patris commendauit dicens:Pater,in manus tuas commendo spiritum meum: quia Maria moriturum corpus peperit, deus autem immortalis,immortalem filiũ genuit,Ergo mors Christi,non diminutio est diuinitatis, sed depositio corporis,Sicut enim generatio eius ex virgine,nõ fuit corruptio deitatis ipsius,sed susceptio corporis: Ita & in morte ipsius,non fuit passio & defectio deitatis ipsius,sed separatio carnis eius.Sicuti enĩ qui vestimenta conscindit,induto facit iniuriam:Ita qui carnẽ eius crucifixerunt,diuinitati ipsius contumeliam intulerunt.

Lucæ.23.

Hypostasis Christi,quæ cõplectatur. Cap.VII.

Ad vnitatem etiam personæ Christi,vt anima humana pertineat, sic vt in Christo carnem & diuinitatẽ tantummodo confitemur,quandoquidem cũ penderet in ligno,vt ait, Pater,in manus tuas commendo spiritũ meum:humanum spiritum intelligimus filiũ cõmendasse patri quod est anima. Audianus ergo Christum E adhuc plura exempla de anima sua cõmemorasse, Tristis est anima mea vsq; ad mortem:Potestatẽ habeo ponendi animam meam,& iterum sumendi eam:Maiorẽ charitatem nemo habet,quàm vt animã suam pro amicis suis ponat.Et de hac etiam dicitur in Psalmo,Quoniam nõ derelinques animã meam in inferno,nec dabis sanctũ tuum videre corruptionẽ.His atq; huiusmodi sanctarũ scripturarũ testimoniis fatemur Christum, carnẽ, animam quoque humanã verbo vnigenito coaptasse,ꝙ esset vna persona,vt Christus est,verbũ & homo:sed & ipse homo,anima & caro.Et ideo sic intelligendũ,geminę substantiæ,diuinę scilicet & humanæ:ac per hoc Christus,verbũ,anima & caro,vt ipse ex anima humana constet & carne:tantũ dictum est, Verbũ caro factũ est:quasi diceretur,Verbũ homo factũ est: de quo homine apertissime dictũ est,Vnus mediator dei & hominũ,homo Christus Iesus. Item dominus noster Iesus Christus volũtate & præcepto patris totã dispensationẽ adimpleuit,corpus suũ à morte suscitauit:& cũ ipso corpore,vt pastor cũ oue,& sacerdos cum oblatione,& rex cũ purpura,& deus cũ tẽplo à patre assumptꝰ est in gloriam. Quærendũ est nobis,qualẽ ouem pastor reportauerit patri.Si enim caro sine anima est,quã reportauit, F quid est ouis ista, nisi terra sine sensu; quæ nec gratias agere potest:quia sine anima caro nihil est quod facere potest.Deus qui volũtate patris descẽdit & ascendit,volũtate & præcepto patris sedet ad dexterã eius.Audiens patrem sibi dicentẽ,Sede ad dexteram meam,donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: iste volũtate & præcepto patris in cõsummatione seculi venturus est,Apostolo vociferante & dicẽte,Et ipse dominus in iussu in voce archangeli, & in tuba dei descẽdet de cœlo.Filius dei voluntate & præcepto patris iudicaturus est totũ mundum in æquitate,& redditurus singulis secundũ fidem & opera sua,sicut ipse ait,Pater iudicat neminẽ,sed omne iudiciũ filio dedit.Item,Sicuti audio,iudico,& iudicium meũ verum est:quia non quæro voluntatẽ meam,sed voluntatẽ eius qui me misit.Vnde & in iudicando patris præsentiam præponit,& suã diuinam dignitatẽ & potestatem postponit,dicẽs, Venite benedicti patris mei.Ergo iustus iudex est filius:iudicãtis vero est honor siue officiosa aduocatio & cõsolatio, vnigeniti dei iusti iudicis est dignitas.Quòd voluntasi &

Psalm.109.

1.Thes.4.

Ioan.5.

Matth.25.

Gti & precepto patris obediens est filius,secundum quòd homo factus est,hoc patet: quia diuersam imparémque naturam patris præcipientis,& filij obedientis deus habet in se.Quòd Christus non tantum sit deus,qua natura æqualis pater,sed etiam homo,qua natura maior est pater:nam inde est illud propheticũ,Dominus dixit ad me,filius meus es tu.Ibi est quippe fili⁹inferior substantia,qua pater maior sit:& serui forma, cui pater dominus sit. Hæc autem forma humanitatis eius,qua manẽte formã diuinitatis accepit, vt in iudicio homo apparebit.Ideo dictum est de patre,quòd non iudicabit quẽquam,sed omne iudicium dedit filio: Formam nanque in Christo hominis tantum, ab eo iudicandi videbunt impij,de quibus dictum est,Videbunt in quem transfixerunt: dei vero formã in eodẽ ipso Christo,quę æqualis est patri,vtique non videbunt.Denique vt Propheta testatur, Tollatur impius,vt non videat claritatem dei: ad hoc enim pertinet, Beati mundo corde,quoniã ipsi deum videbunt.Deniq; hoc apertissime testatur, vbi dicit,Potestatẽ dedit ei iudicium facere,quoniã filius hominis est,Non ergo quoniam filius deus est:sed tamen cœterna illi cũ patre,vna eademq; potestas est.Secundum quòd filius hominis est , illi est quod cœpit esse ex tempore.Quomodo aliquid faceret pater,nisi per vnigenitum filium:nec sine spiritusancto,quia inseparabilia sunt opera trinitatis.Ac per hoc quòd potestatem filio dedit,quoniam filius est,per eũdem ipsum ipse dedit, quoniã filius dei est. Omnia enim per ipsum facta sunt,& sine ipso factum est nihil. Sed honorifice & cõpetẽter tribuit pater filio,quod etiam ipse facit vt deus, quia de patre est deus,ipse nanque deus est de deo.

Audiuit etiam filius de patre,Sede ad dexterã meã. Et ideo sedet ad dexteram patris, tãquam paterna iussione, nõ etiam sua id fecerit potestate. Quæ est autem patris dextera,nisi paterna illa ineffabilisque fœlicitas, quò peruenit filius hominis,etiam carnis immortalitate percepta? Nam si secundum effectiuã virtutẽ sapienter & fideliter cogitemus,quid intelligimus de filio,nisi ipsum vnigenitum,per quẽ facta sunt omnia?De quo etiam Propheta dicit,Et brachium domini cui reuelatum est?Quomodo autem audit filius patrem? Quomodo dicuntur à patre multa verba vnico verbo?Quomodo transeũter loquitur ei,quẽ stabiliter loquitur? Quomodo tẽporaliter ei dicit,in quo sibi coęterno iam erãt omnia,quæ cõgruis quibusque temporibus dicit? Quis hæc audeat quęrere?Quis valeat inuenire?Et tamẽ,Dixit dominus domino meo,sede à dextris meis. Et quia dictum est,ideo factum est. Hoc ergo iam erat in verbo,quod verbum caro factum est.Et quia in verbo ante carnem iam erat sine tempore:ideo in carne completũ est suo tempore,In qua carne ascẽdit in cœlum, qui de cœlo nõ recessit,& tamen inde descendit.Et in qua carne sedet ad dexteram patris,brachium patris.Et in qua descensurus est ad iudicium in iussu in voce archangeli,& in tuba dei,vbi filius minor patre videtur potestate,quia iussu dictus est descensurus.Sed quærendũ quomodo temporalibus verbis iubeat pater æterno suo verbo,vt descẽdat de cœlo?Si quidem vt est ipsa dei iussio, quæ fiet in tempore suo,ita iam erat ante omnia tempora in ipso, dei verbo. Per hoc quòd verbũ dei filius patris est,per ipsum patrem iubetur, vt descendat de cœlo.Quicquid ergo illud erat quod fieri oportebat ad filium,non facit pater,nisi per eundem filium: ad ipsum scilicet, quia filius hominis est, & factus est inter omnia.Per ipsum autem,quia filius dei est:& per illum fiũt

Psalm.2.
Zach.12. Ioan.19.
Esaię.26.
Matth.5.
Ioan.5.
Ioan.1.
1.Thes.4.
Filius quomodo nihil agit nisi iussi patris. Cap.VIII.
Psalm.109.
Esa.53.
Psalm.109. Ioan.1.

à patre omnia.Quòd dictũ est,in iussu,in voce archangeli, quid in his restat, nisi vt vnigenitus filius angelis etiam minor dicatur humanitate,quorum iussis obedire perhibetur? Vnde in Psalmo, Minorasti eum paulominus ab angelis.Non sic hic,vt iubente archãgelo,minor sit ille cui iubetur.Vel potest sic intelligi & melius: vt ipsa vox archangeli iussu dei accipiatur:id est,vt angelus dei , qui tuba dei esse intelligendus est,à domino deo iubeatur emittere vocem suã,quod inferiori creaturæ necessarium erit audire, cum filius dei descendet de cœlo.Ipse enim est tuba de qua dicitur alio loco,Canet enim tuba,& mortui resurgẽt incorrupti.Dixit ergo filius,Sicut audio,iudico:& hoc siue ex humana subiectione, qua & filius hominis est:siue secundum illam incommutabilem simplicemq; naturam , quæ sic est filij,vt ei tamen de patre sit:in qua notatur,non esse aliud audire,aliud videre,aliud esse: sed quod est esse,hoc audire, hoc videre. Vnde ab illo est ei audire & videre,à quo illi est ipsum esse.Nam illud quod alibi ait,Nõ potest filius à se facere quicquam nisi quod viderit patrẽ facientem , multo est ad intelligẽdum difficilius quàm istud, Sicut audio, iudico. Quomodo poterit filius iudicare,si patrem non viderit iudicantem?Sed pater nõ iudicat quenquam,Omne quippe iudicium dedit filio: ideo enim dictum est,quòd nõ facit aliquid filius à se, quia non est à se.Et quicquid facit, patrem audit iubentem, & videt facientem.Hoc est, quia audit & videt ex ipso faciendi se habere potentiam,ex quo se videt existendi habere naturã,Et quòd ait,se non posse:non deficiẽtis est,sed in eo quòd de patre natus est permanentis.Tam laudabile est omnipotentem non posse mutari,quàm laudabile est quòd omnipotens nõ potest mori.Ita bene posset filius facere, quod nõ vidisset patrem facientem, sicut posset filius facere quod per illum non fecit pater.Neque naturę immutabiliter bonæ quæ à patre genita est,hoc conueniret si facere posset: quia non potest,hoc non est deficientis,sed potentis.Eadem nãque sunt opera patris & filij , quia nullum opus est filij quod non per eum pater facit, nec vllũ patris quod nõ per filium simul facientem facit.Quæcunque enim pater facit, hæc eadem filius facit. Nec vtique pater & filius operantur sine spiritusancto:neque enim ad facien dum amborũ operibus vllo modo amborũ separabitur spiritus,cum tamen operandũ est in his tribus dissimili facilitate, non tamen diuersa potẽtia & potestate.Miro itaq; eodemq; vtique diuino modo, ab omnibus fiũt etiam opera singulorum,nam omnium opera sunt cœlum & terram,omnisq; creatura. De filio quidem dictũ est, Omnia per ipsum facta sunt. Quis autem à spiritusancto audeat alienare opera quęlibet creaturarũ,quem cernit operari per dona sanctorum?De quibus scriptũ est,Omnia autem hęc operatur vnus atque idem spiritus,diuidens propria vnicuique prout vult. Postremo cum sit Christus dominus omnium , & super omnia deus benedictus in secula , quis ex omnibus negare potest etiam spiritussancti opus, quod ipsum Christum in vtero virginis est operatus? Cum enim angelo futurum partũ sibi nuncianti virgo dixisset, Quomodo fiet istud , quoniam virum non cognosco ?Responsum accepit, Spiritussanctus superueniet in te.Singulorum autem opera dicuntur,quæ ad vnamquanque manifestantur pertinere personam:sicut natus ex virgine,non nisi filius : & vox de nube , Tu es filius meus dilectus , ad solius personam pertinet patris : & in specie corporali columbæ solus apparuit spiritussanctus : tamen & illam

Psalm.
Ioan.1.
1.Corin.15. Ioan.5.
Ibidem.
Ibidem.
Ioan.1. 1.Corin.12. Trinitatis opera indiuisa. Ca.IX.
Luc.1.
Matth.3.

Alam carnem solius filij, & illam vocem solius patris,& illam speciem colũbæ solius spiritussancti vniuersa trinitas operata est:non quòd inualidus sit vnusquisq; eorum sine aliis quod operatur implere:sed nõ potest operatio esse diuisa,vbi non solum æqualis esset,verumetiã indiscreta natura:ita vt cum tres sint, ac eorum singulus quisque deus sit,tres tamen dij non sint. Nam & pater deus est,& filius deus est,& spiritussanctus deus est: nec filius idem est, qui est pater: nec idem spiritussanctus,qui aut pater aut filius:sed pater semper pater, & filius semper filius:& amborum spiritus nũquam cuiquã eorum aut pater,aut filius,sed semper vtriusque spirit⁹: vniuersa tamen trinitas,vnus est deus.Quis itaque neget nõ patrem,non spiritumsanctum,sed filium ambulasse sup aquas?Solius enim caro est,cuius carnis illi pedes aquis impositi,& per aquas ducti sunt.Absit autem, vt hoc sine patre fecisse credatur , cum de suis operibus vniuersaliter dicat,Pater in me manens,facit opera: aut sine spiritusancto, cũ similiter sit opus filij,quòd eiecit dæmonia.Illius quippe carnis,ad solum filiũ pertinentis,lingua erat,in qua imperabatur dæmonibus,vt exirent,& tamẽ dicit, In spiritusancto eiicio dæmonia.

Item quis nisi solus filius resurrexit,quia solus mori potuit,qui carnem habuit?Et tamen ab hoc opere, quo solus filius resurrexit,non erat pater alienus,de quo scriptum est,Qui suscitauit à mortuis Iesum.An forte seipsum suscitauit,vt qui ait,Soluite templum hoc,& triduo suscitabo illud?Qui etiam potestatẽ se habere dicit ponendi,& iterũ sumendi animam suã. Quis autẽ ita desipiat,vt putet spiritusanctũ resurrectionẽ hominis Christi Iesu nõ cooperatum, cũ ipsum hominem Christũ in virgine Maria fuerit operat⁹? Est in homine simile etiã quoddã,illius trinitatis quæ deus est,excellentiæ cõparãdum,Ille enim deus,ista creatura homo est: habet tamẽ &ista vbi qualicunq; modo,id quod de illa ineffabili natura dicitur,possit intelligi,Nõ est frustra dictũ,Faciamus hominem : quia pater non dicit,ad imaginem meam,neq; filius ad imaginem meam,neq; spiritussanctus:sed ad imaginem nostrã. Quod ex persona, id est natura ipsius trinitatis rectissime accipitur.Tria itaque ista in hominis anima cogitemus:memoriã,intelligentiam, & voluntatem: ab his tribus fit omne quod facimus. Et cum tria ista bene rectẽq; sese habẽt,bonum & rectum est omne quod facimus: si nec memoriam decipiat obliuio,nec error intelligentiã, nec iniquitas voluntatem.Ad dei quippe imaginẽ sic reformamur.Omne igitur opus nostrum ab his tribus fit:nihil enim agimus,quod nõ hęc tria simul agant.Deinde cum de singulis loquimur,etiam quod ad singula pertinet, ab omnibus agitur.Neq; enim sermonem,quẽ de sola memoria facimus, memoria sola facit: sed intelligentia volũtasq; cooperantur eum,quãuis ad solam memoriã pertineat. Hoc & de duobus cæteris videri facillimum est: nam quicquid de se intelligentia loquitur,nõ sine memoria & voluntate loquitur: & quicquid ipsa voluntas de se dicit aut scribit, hæc nõ facit sine intelligentia & memoria.Quatenus sint autem ista similia in anima,& rursum quantum sunt dissimilia illi incommutabili trinitati,quæ est deus,longum est enucleatissime disputare.Sed ideo tantum hoc commemorandum putaui, vt etiam de ipsa creatura, quæ est homo & anima,aliquid adhiberem:vnde intelligamus quàm non absurdum sit, quod de patre & filio & spiritusancto dicimus, inseparabilia fieri ab omnibus opera,non solũ ad omnes,verumetiam ad singulos pertinentia. Sicut audit ergo filius,iudicat:siue quia & filius hominis est,siue quia non de ipso est,sed verbum patris est. Quod enim nobis est,cum audimus verbum,accipere, hoc illi est,à patre verbum esse: Quoniã sic pater dici potest filio dedisse verbum,hoc est vt verbum sit:quemadmodum dicitur pater dedisse filio vitã:hoc est,vt vita sit. Ipse nãque ait, Sicut habet pater vitam in semetipso, ita dedit filio habere vitã in semetipso.Non itaque vt aliud sit ipse filius,aliud sit pater quàm vita quæ in ipso est: sed vt eadem vita sit idem ipse filius,sicut pater non aliud est quàm vita quæ in ipso est . Sed illam vitam filius patri non dedit,quia patrem non genuit: dedit autem pater filio vitam,sicut est etiam pater ipsa vita:nec etiam pater sic genuit verbum, tanquam & ipse sit verbum. Vitam quippe cum dicimus,potest esse de nullo alio,sicut est patris vita,vel quod expressius dicitur,pater vita,cui de alio non est vt sit. Cum vero dicitur verbum, nullo modo potest nisi alicuius intelligi,& illius vtiq; de quo est.Non itaque sicut est filius deus de deo,lumen de lumine,vita de vita,dici potest verbum de verbo,quoniã solus est verbum. Et sicut patri propriũ est verbum generare, ita filio proprium est esse verbum. Et ideo sicut audit,iudicat:quia sicut genitum est verbũ,vt idem verbum sit veritas, ita secundum veritatem iudicat:& iudicium eius vtique iustum est,quia non quærit volũtatem suam,sed voluntatem eius qui eum misit.Hoc enim dicẽs, ad illum hominem Adam voluit referre intentionem nostram:qui voluntatem suam quærendo, nõ eius à quo factus est,non habuit iustum iudicium de seipso, sed iustum iudicium habitũ est de ipso. Ipse quippe homo perficiens voluntatem suam , non dei, moriturum se esse non credidit,sed hoc iudicium eius non iustum fuit. Denique fecit vt sit mortuus,quia iudicium dei iustum.Quod iudicium facit dei filius,non quęrendo voluntatem suam, cum etiam sit hominis filius, non quia ipsius in iudicando nulla voluntas est. Quis itaque insipientissimus dixerit , quòd voluntas filij sit ita propria , vt sit à voluntate patris aliena : vt tres , patrem, filium,& spiritumsanctum,tanquam tres homines inæquales , ac dissimilis dignitatis faceret tanquam imperatorem, patrem:iudicem, filium: aduocatum,spiritumsanctum:secundum quos iudicaret filius,velut imperiales leges : tanquam iudicis sit dignitas, quòd habeat aduocatum,sicut imperatoris est dignitas.Animalis enim homo non percipit quæ sunt spiritus dei . Ergo patris & filij & spiritussancti disparem non cogitet potestatem, qui natura saltem confitetur æquales.Absit in illa trinitate, vt sit ea conditio tanquam in generis humani mortalitate. Porrò sancta scriptura quæ istos diuinos actus, non differentia potestatum, sed operum ineffabilitate metitur: aduocatum nostrũ, etiam ipsum iudicem nouit,dicente Apostolo Ioanne,Si quis peccauerit , aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum. Quod etiam ipse significat vbi dicit,Rogabo patrem , & alium aduocatum dabit vobis. Neque enim esset spiritussanctus aduocatus alius,nisi hoc esset & filius : qui tamen vt inseparabilia sua & patris opera demonstraret , ait , Cum ipse iero , mittam eum ad vos : quanuis alio loco dicat , vbi ostenditur , quòd pater & filius miserunt spiritumsanctum . Quem mittet pater in nomine meo , Etiam ostenditur per Prophetam , quòd & pater & spiritussanctus miserunt filium. Nam quis nisi filius per Esaiam aduentũ suum prænuncians dicit,Audite me Iacob & Israël quem ego vocabo, Ego sum primus,& ego in æternum,& manus mea fun

Genes.1.
Probat deitatem spiritussancti. Cap.X.
1.Corin.2.
Ioan.14.
Ioan.16.
Ioan.14.
Esa.48.

dauit

G dauit terram,dextera mea ſolidauit cœlū:vocabo illos, & aſtabunt ſimul.Conuenient etiam vniuerſi & audiēt. Ego vocaui,adduxi illum,& proſperam eius viam feci: conuenite ad me, & audite iſta. Hæc enim ab initio in obſcuro locutus ſum,cum fiebant,ibi eram:& nunc dominus miſit me & ſpiritus eius.Vide euidētius,Ecce ip ſe ſe dicit miſſum à ſpirituſancto,qui fundauit terram, & ſolidauit cœlum , vbi agnoſcitur vnigenitus per quē facta ſunt omnia.Conſolatorem verum,quod officium tanquam perſonæ infimæ, in illa trinitate iſti ſpirituiſancto deputant,deum dicit Apoſtolus,ſicut in epiſtola eius legimus ad Corinthios, Is qui conſolatur humiles,conſolatur nos deus. Sanctorum ergo deus eſt conſolator,ipſi quippe ſunt humiles. Vnde tres illi viri
Daniel.3. in camino dicunt, Benedicite ſancti & humiles corde. Deus eſt itaque ſpirituſſanctus , qui cōſolatur humiles.
Matth.19. Quòd ſpirituſſanctus cū filio aduocatus ſit, & Apoſtoli iudices,hoc oſtendit dominus vbi dicit, Vos qui ſecuti eſtis me,ſedebitis ſup duodecim ſedes,iudicantes duodecim tribus Iſraël.Abſit autē iſta à fideli corde vecordia,vt ſit iudicibus minor aduocatus ſpirituſſanctus,cū
H illi vtique vt iudices ſint repleantur ſpirituſancto,ſecundum quem viuentes ſiunt ſpirituales.Spiritalis enim om
1.Corin.2. nia iudicat.Quomodo ergo minor eſt iudice, qui iudices facit : cū faciat vt membra ſint iudicis illius, & mē
1.Corin.6. bra & ſuum templū,dicente Apoſtolo, Corpora veſtra membra ſunt Chriſti?Eodemq; itidem dicente,Corpora veſtra templum in vobis eſt ſpirituſſancti.Hinc Salomonem regē nec lignis,nec lapidibus iuſſu dei templum ita bonū fertur ſtruxiſſe ſpirituiſancto,vt illi etiā tam acceptabile templum fabricaretur.Sicut eſt cū do
Matth.4. minus dicat, Dominum deum tuum adorabis & illi ſoli ſeruies.Et ita membra Chriſti fiāt templum dei,cum ipſe ſit verbū dei:nec vllo modo imperatorū legi ſubiaceat,ſed leges faciat.Filius à patre eſt,nō factus, ſed genitus:& ſpirituſſanctus à filio non factus eſt,ſed à patre
Matth.3. & filio procedens. Pater prædicat filium dicendo, Hic eſt filius meus dilectus,in quo mihi bene complacui,ipſum audite: ſpirituſſanctus annunciat filium eſſe ventu
rum:ac per hoc nō ſolum patris gloriam filius,verumetiam gloriam filij reuelat pater : nec ſolum filij ſpirituſſanctus,ſed etiam filius manifeſtat ſanctiſpiritus dignitatem.Et ideo ſicut filius patri,ita & pater filio:& ſicut ſpirituſſanctus filio,ita filius ſpirituſancto perhibet
I teſtimonium. A patre autem & filio miſſus eſt ſpirituſſanctus, & à patre & ſpirituſancto miſſus eſt filius . Filius nō eſt miniſter patris, nec ſpirituſſanctus miniſter filij . Vnde Apoſtoli , qui ſe miniſtros dei eſſe dicunt: eius quippe miniſtri facti ſunt , in cuius nomine etiam baptizati,id eſt, patris & filij & ſpirituſſancti: & ſic miniſtri trinitatis ſunt in qua tres perſonæ ſecūdum deitatem æquales ſunt in miniſterio. Filius non iubetur à patre,nec ſpirituſſanctꝰ à filio: quāuis in ſacris ſcripturis filium obedientem legamus ſecundū formam ſerui, qua minor eſt patre . Legitur itaq; in ſcripturis ſanctis, filius ſubditus patri:ibi enim eſt forma ſerui , in qua & parentibus hominibus ſubditus erat, ſicut Euangelium
Lucæ.2. loquitur,Et deſcendit cum eis,& venit Nazaret,& erat ſubditus illis.Non alicubi ſcriptura ſancta dicit ſpirituſanctum ſubditum filio.Proinde & quæ iubet pater,operatur filius propter formā ſerui: & quæ operatur pater, operatur & filius propter formā dei. Nō enim ait, Pa
Ioan.5. ter iubet hæc quæcunque facit filius:ſed hoc ait,Quæcūque pater facit,hæc & filius facit ſimiliter.Porrò etiā ſpirituſſanctus loquitur quæ mandat filius, quia ſcriptū eſt,De meo accipiet,& annūciabit vobis.Et filius ea loK Ioan.16.
quitur quæ mandat ſpirituſſanctus, cum dicat Apoſtolus,Quæ dei ſunt,nemo ſcit niſi ſpiritus dei.Et cum ipſe Ieſus de ſe ſeipſo impletū eſſe confirmet , quod ſcriptum eſt, Spiritus domini ſuper me, propter quod vnxit me euāgelizare pauperibꝰ.Si enim propter hoc vnctus eſt euāgelizare pauperibus,quia ſpiritus domini ſu
per eum erat,quid euangelizabat pauperibus,niſi quod ſpiritus domini habebat,quo repletus erat:Nam & hoc de illo ſcriptum eſt, quòd repletus ſit ſpirituſancto. Filius adorat & honorat patrem,& ſpirituſſanctus adorat & honorat filium. Propter formam enim ſerui dicuntur iſta de filio,quia videlicet ſcriptum eſt,Pater ego te Ioan.17.
honorificaui ſuper terram,opus quod mihi dediſti,cōſummaui:& de ſpirituſancto dicit filius, Ille me hono Ioan.16.
rificabit,quia de meo accipiet, & annūciabit vobis. Iſta vt viſa ſunt, ad rem non pertinēt, ſed vt poſtea videbūtur.Honorat enim omnis qui adorat, nō autem adorat omnis qui honorat. Nam & ſecūdum Apoſtolum,fra
Roma.12. tres inuicem honore ſe præueniunt,nec tamē inuicem adorāt:alioquin honorificare,hoc eſt hic quod adorare.Cū filius & ſpirituſſanctꝰ ambo à patre, ille naſcatur,
L iſte procedat,quæ duo in illiꝰ naturę ſublimitate diſcernere omnimodo ſit difficile . Ergo ne putaretur, dictū eſt,Quia de meo accipiet iſta ſine dubio intelligi volēs, Ioan.16.
q̄ de patre accipiet: ſed ideo de ipſo filio, quia omnia quæ habet pater, ipſius ſunt:hic autem non eſt diuerſitas naturæ,ſed vnius principij commendatio.Secundū hoc itaq; ſpirituſſanctꝰ non à ſeipſo loquitur,quia nō eſt à ſeipſo, qui de patre procedit. Sicut nec filius poteſt à ſe facere quicquā,quia nec ipſe à ſeipſo eſt:non quod in omnibus nutū patris expectet, aut quod viderit patrem Ioan.5.
innuētem, ſed vt ipſe faciat q̄ viderit patrem facientē. Quòd autem ſpirituſſanctus Chriſti filij præceptū expe Ioan.16.
ctet:ſicut enim dictū eſt, A ſeipſo nō loquitur,ſed quæcunq; à me audierit, loquitur:hoc eſt, omnia quæ habet pater, mea ſunt:propterea dixi, de meo accipiet. Vnde autē accipiet inde eſt proculdubio quod loquitur , quia inde audit vnde procedit.Scit enim verbum dei proce dēdo inde,vnde naſcitur verbū,ita vt ſit cōmuniter ſpiritus & patris & verbi.Nec moueat quenquā quòd futuri tēporis verbū eſt,accipiet,quaſi nōdū haberet: Et indifferenter quippe dicuntur temporis verba,quāuis ſine tempore manere intelligatur æternitas. Nā & accepit, M
quia de patre procedit, & accipiet,quia de patre nūquā procedere deſinet,ſicut deꝰ eſt,& fuit,& erit.Et cū ini Roma.8.
tium vel finem temporis nec habet nec habuit nec habebit filius pro nobis interpellat patrem,ſpirituſſanctus poſtulat pro nobis,non autem poſtulat Chriſtum vel filium, ſed interpellare nos facit ad deū, ſicut deus dicit ad Abrahā,Nunc cognoui:non q̄ ante neſciebat.Quod Geneſ.22.
quid eſt aliud,niſi feci vt cognoſcas.Sic ergo & ait Apo Gala.4.
ſtolus,Cogniti à deo:vt intelligerent,q̄ illos gratia ſua deus fecerit cognitores ſuos.Vel ſecūdum iſtū locutionis modū,dictum eſt, Nolite cōtriſtare ſpiritū dei:hoc Epheſ.4.
eſt,nolite nos cōtriſtare,qui ſecundum ſpiritum dei cō Roman.5.
triſtamur ex vobis. Charitate quippe confundebantur, quā diffundebat ſpirituſſanctus in cordibus eorū,& per hoc alios fratres triſtes ipſi faciebāt. Deniq; idem Apoſtolus,Accepiſtis,inquit, ſpiritum adoptionis filiorum Roma.8.
dei,in quo clamamus,abba pater.Quomodo ibi,in quo clamamus , quomodo hic clamantem faciat clamare. Vt autem ſecūdum ipſorum ſenſum ſic accipiamus clamantem,tanquā non ſolum clamare nos faciat,ſed ipſe clamet,ecce dicendo,Abba pater:non interpellamus filium,

A filium,ſed patrem.Non ergo alio modo audebimus dicere, quàm patrem filium & ſpiritumſanctū idem eſſe. Non ſcimus per noſmetipſos quid oremus ſicut oportet,ſed ipſe ſpiritus interpellat, id eſt, interpellare nos facit,quæ ſunt ſecundum deum. Quod niſi faciat, non
1.Ioan.2. oramus niſi ſecundum hunc mundum, ad explendam concupiſcentiam carnis,& cōcupiſcentiam oculorum, & ambitionē ſeculi,quæ non ſunt ex patre, ſed ex mun
Inter filium naturę & adoptionis quid iterſit. Cap.XI. do ſunt. Totius ſanitatis & ſapientiæ & virtutis patris, viua & vera propria & condigna imago dicitur filius. At Apoſtolus Paulus,non virtutis dei & ſapientiæ imaginem, ſed eum ipſum eſſe dicit virtutem & dei ſapientiam.Eoipſo ergo quòd imago patris eſt filius, virtus eius & ſapientia eius: imago autē plena & perfecta, id eſt,non ab illo ex nihilo facta, ſed de illo genita,nihil minus habet quàm ille,cui imago eſt. Patris quippe imago ſumma,id eſt,ſimilis eſt filio vnigenito,vt in ea diſſimile aliquid non ſit. Non tamen audemus diuidere ab his imaginē ſpirituſſancti, qui dicitur manifeſtatio.Quis autem catholicus dixerit eſſe partē vel portionem patris filiū, aut partem filij ſpiritumſanctū? Quod omnino negandū eſt vt inter nos nulla ſit queſtio.Eiuſ
B dem naturæ dicimus eſſe trinitatem,nō aliquā ibi perſonam partem cuiuſpiam nūcupamus. Sed cum negamus partem patris eſſe filium , vt tamen dicamus proprium & dilectiſſimum,perfectum & plenum,vnigenitum filium, quærēdum eſt à nobis,quos filios ſuos facit deus voluntarie gignens eos verbo veritatis,cū ad eam perfectionem peruenerint vt perfectiores eſſe nō poſſint, vtrum ſint etiam ipſi proprij dilectiſſimi perfecti & pleni filij dei?Quòd ſi erunt,nec vnigenitus ille erit, quia æquales multos habebit,ſed tantummodo primogenitus. Si autem non erunt, quomodo accipienda eſt illius plenitudo & pfectio,vt ſit prorſus gignenti æqualis,& in nullo omnino diſſimilis?Et vt breuiꝰ planiuſq; dicamꝰ, Sūt iſti filij gratia,ille natura,quia in iſtis participatio diuinitatis,in illo plenitudo:quāuis & ille qui ſuſcepit hominem, verbum caro factum, nō ſit iteraturus: deinde non filius,ſed primum & præcipuum opus filij præ cæteris vniuerſis dicitur eſſe ſpirituſſanctus. Vtrum filij meliores futuri ſint ſpirituſancto, quos volūtarie genuit pater verbo veritatis, an filius patris? Ad hoc proculdubio dicere cogimur,quòd melius ſit filius
C eſſe patris quàm opus filij: atque fateamur in illa trinitate,nullam perſonam, præter quòd filius manens deus homo factus eſt,omnino eſſe creaturā,aut aliquid à deo factum:ſed totum quicquid illud eſt,ſummum eſſe,verum immutabilem deum,Abſit enim vt pater maior ſit filio,ſecundum id quod vnigenitum verbū eius eſt, ſed ſecundum id quod verbum caro factū eſt:& nō eſt mirum, cum in eadem carne factus eſt etiam angelis minor.Abſit etiā vt melior & maior ſit filiꝰ ſpirituſancto: & quod inſaniſſimum eſt credere,templū minoris ſint membra maioris.Pater quidem deus & dominus eſt filio ſuo,quia ineſt in eo forma ſeruilis,quę prophetabatur cum dicebatur,Dominus dixit ad me,filius meus es
Pſalm.2. Pſalm.21. tu:cui etiā dicitur,De ventre matris meæ deus meus es tu. De ventre quippe matris eius vbi hominem aſſumpſit,deus eius eſt,qui propter quod eum non ſolum ante ventrem matris, ſed ante omnia ſecula coæternum filiū genuit,pater eius eſt,pater immobiliter & impaſſibiliter volens filium genuit:filius ſine labore & fatigatione ſola virtute ſua fecit ſpiritum. O præcipuam dico & laudē filij & ſpirituſancti, quia nō nos pater mobiliter & paſſibiliter inuitus genuerit,qui nos volūtarie genuit verbo veritatis. Quid profuit hoc dicere,quòd fi- D
lius cœlū & terram cum labore & fatigatione creauerit?Vnde nulla ſit quæſtio, quòd ſcilicet ſine vllo labore & fatigatione,vel pater gignat,vel faciat filius.Pater poteſt facere quod filius facit,ſed filius non poteſt face
re niſi quod viderit patrem facientem.Et quęcunq; pa Ioan.5.
ter facit,ſimiliter hęc eadem facit filius:Verum eſt autem,quòd pater omnibus quæ ſunt vt eſſent dedit,& ipſe quòd eſt à nemine accepit,ſed æqualitatem ſuam nēmini dedit niſi filio,qui natus eſt de illo,& ſpirituiſancto,qui procedit de illo.Quod cum ita ſit,non eſt differentia trinitatis:nam indifferēs in trinitate natura,indifferens in trinitate potētia eſt : vt omnes honorificēt filium,ſicut honorificant patrē,quod ipſe ait,Et qui vo Ibidem.
lunt pie viuere,dominum deū ſuum adorent,& illi ſoli ſeruiant,quod & antiquis patribus,dei lege præceptum eſt.Nec vllo modo aliter fieri poteſt,vt ſoli domino no Deut.6.
ſtro deo ſeruiamꝰ,niſi ipſe dominus deꝰ noſter vniuerſa ſit trinitas.Si vero aliquibus molibus terræ templum fabricaremus,quis dubitaret niſi ſeruitute ipſis ſeruiremus?Quomodo ergo ſpirituiſancto ſeruitutem exhibemus, cui templū non facimus,ſed nos ipſi ſumus,de quo E
dicit Apoſtolus, Neſcitis quia vos eſtis templum dei,& ſpiritꝰ dei habitat in vobis? Et paulopoſt, Glorificate ergo deum in corpore veſtro.Corpora autem noſtra,tem
plum in nobis dicit eſſe ſpirituſancti.Cum ergo & pa 1.Corin.3. &.6.
tri & filio & ſpirituiſancto ſeruitute ſeruiamꝰ, audiamꝰ legem dei præcipientem, vt nulli alteri,ſed ſolū domino deo noſtro hāc latriam ſeruitutis exhibeamus.Proculdubio vnus & ſolus dominus noſter eſt ipſa trinitas
Ioan.6. cui vni & ſoli talem ſeruitutem pietatis iure debemus: ſicuti nemo poteſt ſine filio ad patrem trāſire,ita & nemo poteſt ſine ſpirituſancto filium in veritate adorare: quaſi & non ad filium ſine patre quiſquam poſſit venire,cum ipſe dicat, Nemo venit ad me niſi pater qui miſit me traxerit eum. Aut ad ſpiritumſanctum ſine patre & filio peruenire nō poſſemus.Quid eſt enim aliud eos ad nos venire, niſi qui nobis ſuam gratiam conferunt, eos habitantes in nobis habere?Hoc enim modo & ipſi ad nos veniunt,cum deus vbique ſit, & nullo corporali contineatur loco.Ipſe Saluator de ſe dicit, & de pa
Ioan.14. tre,Veniemus ad eum, & manſionem apud eum faciemus.Et de ſpirituſancto dicit. Niſi ego abiero,aduocatꝰ Ioan.16.
non veniet ad vos.Nam ſi nemo poteſt ſine ſpirituſancto filium adorare in veritate, & in ſpirituſancto adoratur filius, profecto veritas eſt etiam ſpirituſſanctus, F
quia cum in illo adoratur filius, in veritate adoratur. Ac per hoc & in ſeipſo & in ſpirituſancto adoratur filius . Quis autem ſit ſic impius vt inde ſepareret patrem?Quomodo enim non & in illo adoramus,in quo viuimus, mouemur & ſumus? Nam per filium glorificari patrem quis negat? Sed & filium glorificari per pa Acto.17. Ioan.12.
trem,negare quis audeat?Cui dicit ipſe filius,Glorifica me pater. Cui etiam dicit pater, Fili ego te glorificaui.

Glorificare & honorificare ac clarificare,tria quidem verba, ſed res vna eſt . Proinde adorare filium in Perſonę tres eadem operantur. Cap.XII.
ſpirituſancto etiā nos dicimus. Spirituſancti enim opꝰ eſt,& diligentia ſanctificare,& ſanctos cuſtodire,& nō ſolum rationabilia,ſed etiā irrationabilia plura ſanctificare:& etiam eos qui ceciderunt propter ſuā negligentiam,ad priſtinum ſtatum reuocare: ignorātes docere, obliuiſcentes admonere,peccantes arguere,errantes ad viam veritatis deducere:pigros hortari de ſalute ſua cogitare,& ſolicite agere:infirmos curare,& fragilitatem corporis per alacritatem animæ cōtinere, & ad amorē pietatis

G pietatis & castitatis confirmare & omnes illuminare. Super omnia fidem & charitatem præbet singulis, pro studio quoque & diligentia, pro synceritate & simplicitate mentis, pro mensura fidei & merito cõuersationis gratiam ad vtilitatem vult diuidere, & vnusquisq; in quo opere & proposito fuerit habilis, in ipso eũ vult ordinare facto. Hęc quidẽ spiritussanctus facit, sed absit vt hæc sine filio faciat. Quis enim sic deuiet à via veritatis, vt neget à Christo custodiri sanctos, lapsos autẽ in statum pristinũ reparari, ignorantes doceri, obliuiscentes admoneri, peccantes argui, pigros hortari, errantes ad viã adduci, infirmos sanari, cæcos illuminari? Et cętera quæ sunt spirituisancto attribuenda, tanquam ipse solus faciat non putemus. Vt enim de cæteris ne longũ sit taceam, quomodo negabimus à Christo doceri sanctos, quibus idẽ dicit, Nolite ab hominibus vocari rabbi, vnus enim est magister vester Christus? Quomodo negabimus à Christo illuminari, de quo scriptum legimus, Erat lux vera quę illuminat omnem hominem: & cætera. Spiritus ergo sanctus sicut sine Christo non docet aut illuminat quenquam, ita sine Christo non sanctificat quenquam. Illud autem dictum eligamus, quod H per Prophetã dicit deus, Vt sciant, quia ego sum qui sanctifico eos: & nõ seperemus à patre, nec à filio opera spiritussancti sanctificatoris. Sed quòd melius est, vox illa est intelligenda per Prophetã ipsius trinitatis nullo dubitante. Vnus deus est pater & filius & spiritussanctus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Cũ itaque fateamur fieri à spiritusancto, quæ ab illo fieri commemoramus, nõ est ex eo consequens, alium esse à filio quàm à patre spiritumsanctũ natura & ordine, gradu, affectu, dignitate & potestate, virtute & operatione. Quoniam quidẽ hominũ diuersa natura est, quorũ separabilia opera esse possunt, quod trinitatis nõ esse nosc̃itur: quòd aut gradus, aut affectus, qui inuenitur in creaturæ disparilitate & infirmitate, nullus est in illa cœterna & æquali & impassibili trinitate. Dignitas vero & potestas quomodo non æqualis est omnibus, qui eadem & similiter operantur? Has omnino falsum esse cõmonemus diuersas in operatione trinitatis, sed dicimus similes esse. Hoc nos catholici impossibile esse dicimus de deo, vt vnus idémque sit pater & filius: generans & nascens: cui testimonium perhibetur, & qui testimonium perhibet: maior, I & is qui maiorem confitetur: is qui ad dexteram sedet & stat, & is qui sedens dat honorem: qui missus est, & is qui misit: discipul⁹ & doctor, vt ipse dicit & docuit, Sicut docuit me pater, ita loquor. Similis imitator, & is cui similis, & quem imitatur: is qui orat, & is qui exaudit: is qui gratias agit, & is qui benedicit: is qui suscipit mandatum, & is qui dedit mãdatum, minister & præcipiens: supplex & eminẽs: subditus & superior: vnigenitus & ingenit⁹: sacerdos & deus. Licet ex parte aliqua vera sint prædicta in patre diuisim secũdum deitatem, & in filio secũdum humanitatem, non tamen eum vnũ & eundem filium dicimus esse qui pater est. Nos autem patrem gignentẽ & filium genitum, duas dicimus esse personas, sed non duas diuersasque naturas. Non ergo vnus & idẽ est pater & filius. Quòd vero maior est pater, non pertinet ad naturam gignentis & geniti, sed hominis & dei, secundum quam formã susc̃epti hominis, & ad dexterã sedet vel stat, & orat, & gratias agit, sacerdos est, & minister est, & supplex est, & subdit⁹ est. Secũdum autem formam dei in qua æqualis est patri, vnigenitus est, & gignenti cœternus. Et licet vt tũc sit primogenitus omnis creaturę, quia in illo condita sunt K omnia, priusq; ille est genitus, quàm hęc condita, tamen sempiternus est, sicut pater, nec cœpit ex tempore. Nam & patrem rectissime dicimus priorẽ esse quàm vniuersa quæ condidit, quanuis genitus non sit. Nihil enim tã primum quàm id ante quod nihil est. Sed sicut nihil est ante patrem, ita & nihil est ante vnigenitum filium, patri vtique cœternum. Neque enim quia ille genitus est, ideo est pater tempore anterior: nam si inter patrẽ gignentem, & genitum filium aliquod tempus est, profecto tempus est ante filium, & nõ est iam primogenitus omnis creaturę, quia & tempus vtique creatura est. Nec omnia per ipsum, si tempus ante ipsum: sed omnia per ipsum, nullũ ergo tempus ante ipsum. Ac per hoc quẽadmodum ignis & splendor qui igne gignitur, & circumquaque diffunditur, simul esse incipiunt, nec genitus à gignente præceditur, & sicut ignis gignẽs & splendor genitus coæui sunt: ita deus pater gignens, & deus filius genitus cœterni sunt. Sed quia iste de illo, ille non de isto, ideo & mandatũ accepit à patre, cum mandatum ipse sit patris, & docet eum pater, cũ ipse sit paterna doctrina. Sic enim accepit à patre vitam, cum sicut pater ipse sit vita: ita est patris similis, vt in nullo sit omnino dissimilis. Testimonium cũ inuicem sibi perhibeant pater & filius, quomodo isti alterum eorum faciant testimonium perhibentem, & alterũ cui testimonium perhibeatur, ignoro. Nónne pater dicit, Hic est Matth.3. filius meus dilectus? Nónne & filius cum testimonium petit à patre, dicit, Testimoniũ perhibet de me, qui me Ioan.8. misit? Ergo eos ita distinguemus, vt patrẽ dicamus qui testimonium perhibet, & filium secundum carnem cui testimonium perhibetur. Secundum deitatem autẽ inter præcipientem, & cui præcipitur, nullam faciemus distinctionem: similiter de patre mittente, & de filio emisso. Pater vnigeniti dei nunquã præscius erat se patrem futurum, quia nunquam nõ pater erat habens filium cœternum, & eum generans sine tempore, per quem condidit tempora. Et sicut deum se non præscuit futurũ quod semper erat, sic non tempore se pręscuit patrem, quia cum filio semper erat. Nec magno filio maior, nec bono melior, quia non patri tantum, sed Psalm.85. vniuersę trinitati dictum est, Tu es deus solus magnus. Nec de patre tãtum, sed de vniuersa trinitate, recte intelligitur dixisse idẽ filius, Nemo bonus nisi vnus deus: M quando appellauit magistrum bonum, qui eum nõdum Matth.19. intelligebat: sed tanquam diceret, si vocas bonũ, intellige deum. Nemo tamen bonus nisi vnus deus. Trinitas igitur vnus deus solus magnus & bonus, cui vni soli, sicut pręcepit lex eius, illa quę latria dicitur seruitute seruimus. Absit autem vt dicamus, humilitatis & non veritatis gratia filium aliquando sic loqui vt se patri subiiciat, eumq; secũdum deitatem maiorem esse testetur. Nouimus quippe in filio formam serui secundum carnem, nõ fictam simulatamq;, sed veram: propter quam scilicet humanum habitum, & propter quod ipse de patre, non de ipso deus est. Nam deus pater & filius & spiritussanctus vnius eiusdemq; substantiæ: vel, vt expressius dicaẽ, essentię sunt & naturæ, quæ οὐσία Græce nũcupatur. Quanta igitur voragine impietatis immergũtur, qui cõfitentes vnigenitum dei filium, nolunt eiusdem naturæ cuius est pater confiteri, sed diuersæ atque imparis & multis modis rebusq; dissimilis: tanquã non ex deo natus, sed ab illo de nihilo sit creatus: ac per hoc & ipse creatura, gratia filius nõ natura, quem nos fatemur filium esse patris ante omnia secula sine tempore.

Dicit

Ioan.8.

Quòd nõ sit patre maior filius, sed cœternus: & quõ in futuro etia seculo patri subiiciendus asseratur. Cap. XIII.

A Dicit Apostolus etiã in futuro seculo patri filiũ subiec- D
1.Corin.15. tum futurũ, vbi ait, Tũc & ipse subiectus erit ei qui illi subiecit omnia. Quid mirũ, quandoquidem illa in filio forma humana mãsura est, qua semper maior est pater, & nos illam filij subiectionem ipsius humanę formę, in diuinã substantiam credimus cõmutatam? Ostendimus ideo dixisse Apostolum, etiam tũc patri filiũ subiectum futurũ, ne quis in eo putaret spiritum & corpus humanum aliqua conuersione periturum, vt sit deus per omnia, non tantũ in illius vnius forma hominis, sed in omnibus: id est, ad exhibẽdam vitam, & faciendũ in bonis desiderium nostrum natura diuina sufficiat. Tũc enim deus omnia erit in omnibus, cum præter ipsum nihil omnino habere velle cœperint⁹. Omnia quippe ipse erit nobis, si quando sufficiente ipso, nihil deerit nobis.

Immutabilis deus.

Malach.3.

Immortalis deus. 1.Timo.6.

FINIS.

CENSVRA.

B *Collectum & hoc partim ex opere quodam Hieronymi de membris dei, partim è scriptis Augustini. Styli facilitas magis refert Hugonem Victorinum quàm Augustinum, & fortassis hoc est, quod inter illius lucubrationes fertur, De natura dei simplici.*

DE ESSENTIA DIVInitatis, Liber vnus.

MNIPOTENS deus pater & filius & spiritussanctus, vnus atq; trinus: vnus videlicet in natura, trinus vero extat in personis: solus inuisibilis, solus immẽsus atq; incomprehẽsibilis, solus incircũscript⁹, solus immutabilis, incorporeus & immortalis: vbiq; prẽsens, sed latens: vbiq; totus, sed immẽsus. Inuisibilis est, quia in essentia sui videri omnino nõ potest, Apostolo attestante, qui ait, Quẽ nullus hominũ vidit, sed nec videre potest. Et in Euangelio, Deum nemo vidit vnquã. Incorporeus est, quia nullis membrorũ liniamentis cõpositus, siue compactus exiitit: sicut veritas in Euãgelio ait, Spiritus est deus, & eos qui adorãt eum, in spiritu & veritate adorare oportet. Immensus est, quia quantitas eius vel qualitas à nullo ex creaturis metiri potest. Cui Salomõ in oratione sua supplicãs ait, Si cœlum & cœli cœlorum te non capiunt, quanto magis domus ista quã ædificaui? Incircunscriptus est, quia circunscribi nullo modo potest. Illocalis est, quia de loco ad locũ nequaq; transit, sed neque in loco quolibet retinetur, ipso de semetipso per Esaiam Prophetam testimonium perhibẽte atque dicẽte, Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Et per Hieremiam, Nunquid nõ cœlum & terram ego impleo dicit dominus? Cuius immensitatem Propheta in Psalmo confitens ad ipsum deum ait: Si ascendero in cœlum, tu illic es: & si descendero ad infernum, ades. De cuius adhuc immensitate in libro beati Iob scriptũ est, Excelsior cœlo est, & quid facies? Profundior inferno, & vnde cognosces? Lõgior terra mensura eius, & latior mari. Qui enim cœlum & terrã implet, „culdubio null⁹ est locus ab eius prẽsentia absens. Super omnẽ quippe creaturã præsidet regendo: subtus omnia est sustinendo atque portando, non pondere laboris, sed infatigabili virtute: quoniã nulla creatura ab eo condita per se subsistere valet, nisi ab illo sustentetur qui illã creauit. Extra omnia est, sed nõ excluisus intra omnia est, sed non inclusus. Immutabilis est, quia mutari omnino ab eo quod est non potest, ipso dicente per Malachiam Prophetam, Ego dominus & nõ mutor. Ideo autẽ deus immutabilis dicitur, quia in natura eius ira, furor, pœnitentia, obliuio, recordatio, & alia his similia, nullo modo accidunt. Simplex enim natura est & immutabilis atque imperturbata, neq; aliud est ipse & aliud quod habet & quod est. Immortalis est, quia mori nullo modo potest. Apostolo hoc attestante atque dicente, Qui solus habet immortalitatem, lucem habitans inaccessibilem, quem nullus vidit hominum, nec videre potest. Vbicunque autẽ sacra scriptura sparsim per diuinos libros, motus in deum animæ seu humana membra describit: id est, caput, capillos, oculos, palpebras, nares, os, labia, linguã, cor, imaginem, vterũ, manus, dexterã, sinistram, digitos seu digitum, brachiũ, alas, posteriora, pedes: item motus animę, iram, furorẽ, obliuionem, recordationem, pœnitentiã: hæc & alia his similia nõ carnaliter iuxta historiã à recte intelligentibus sentiẽda sunt, sicut à Iudæis & à plerisque hæreticis carnaliter sentiẽtibus, qui deum corporeũ atque localem E opinantur, sed spiritaliter omnia de eo intelligenda & confitenda sunt. Si quis autẽ humana in deo mẽbra, seu motus animæ more humano inesse credit, proculdubio in corde suo idola fabricat. Igitur vt dictũ est figuraliter in deo caput cum legimus, ipsam essentiam diuinitatis eius quæ omnia præcedit, & cui omnia subiecta sunt intelligere debem⁹. Capillos vero capitis eius, sanctos angelos seu vniuersos electos typicè accipi oportet. Vnde in libro Danielis Prophetæ scriptũ est, Aspiciebã donec throni positi sunt, & antiquus dierũ sedit. Vestimenta eius quasi nix cãdida, & capilli capitis eius quasi lana munda. Hoc enim significat per vestimentũ eius cãdidum quod & per capillos capitis eius, sanctos videlicet angelos & multitudinem sanctorum dealbatorum. Vel certe ideo capilli eius lanæ mundæ comparantur, vt per hoc antiquus dierum esse credatur. Oculos habere dicitur deus, eo quòd omnia videt, & nihil eum † latet, in cuius conspectu, vt ait Apostolus, nulla creatura inuisibilis est, Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius. Aliter vero oculi domini, respectus gratiæ eius intelligitur, vt est illud in Psalmo, Oculi domini super iustos. Item aliter oculi domini, pręcepta eius per quæ nobis lumen scientiæ subministratur, mystice accipiuntur, vt est illud in Psalmo, Præceptum domini lucidum illuminans oculos. Palpebræ domini occulta atque incomprehẽsibilia iudicia eius, siue spiritalis in diuinis libris locutio innuitur, de quibus in Psalmo scriptum est, Palpebræ eius interrogant filios hominum: id est, probant. Aures habere dicitur deus, propter q̃ omnia audit & nihil illi sub silẽtio latet. Hinc in libro Sapientiæ est scriptum, Auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur. Nares dei, inspiratio eius in corda fidelium, vt est illud in libro Regũ, Ascendit fumus de naribus eius: id est, lachrymosa cõpunctio pœnitentis per inspirationem illius. Facies dei est cognitio diuinitatis eius ad homines, de qua cognitione scriptum est, Ostẽde nobis domine faciem tuam & salui erimus. Hoc est, da nobis cognitionem tuam: quæ cognitio per filium hominibus innotuit, ipso dicente in Euãgelio, Nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Aliter vero facies dei significat inuisibilem essentiã diuinitatis filij dei. De qua ipse ad

Caput dei.

Capilli dei.

Daniel.7.

Oculi dei.

†al.ei. Hebrę.4.

Pfalm.33.

F

Pfalm.18. Palpebræ dei.

Pfalm.10.

Aures dei.

Sapien.1.

Nares dei.

2.Reg.22.

Facies dei.

Pfal.79.

Matth.11.

Inuisibilis deus. 1.Timó.6. Ioan.1.

Incorporeꝰ deus. Ioan.4.

C

Immensus deus. 3.Reg.8.

Incircũscriptus & illocalis deus.

Esaię.66. Hiere.23.

Psalm.138.

Iob.11.

G Moyſen per angelũ reſpondens ait,Poſteriora mea videbis,faciem autem meam videre non poteris.Ac ſi diceret, Incarnationẽ meam videbis in nouiſſimis diebꝰ, diuinitatem autem meã videre nõ poteris.Os dei,filius dei patris,id eſt,Chriſtus dominus:de quo Hieremias Propheta ex perſona Iudæorum effatus ait,Quia os eius ad iracundiã prouocauitꝰ.Aliter vero os domini ſermo eius ſiue iuſſio accipitur . De quo ſermone domini Eſaïas Propheta ait,Os domini locutũ eſt.Verbum dei, eſt filius dei patris per quod oĩa facta ſunt.De quo in Pſalmo, Verbo domini cœli firmati ſunt. Et alibi,Miſit verbum ſuũ & ſanauit eos.In principio inquit,erat verbum,& verbũ erat apud deũ,& deus erat verbũ.Lingua dei myſtice ſignificat ſpiritumſanctũ, per quẽ deus pater ſecretũ ſuum hominibꝰ manifeſtauit.Vnde in Pſalmo,Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribẽtis.Labia domini,vtriuſq; teſtamenti conſonantia intelligun tur.De quibus duobus teſtamentis in Prouerbiis ſcriptũ eſt , Diuinatio in labiis eius, in iudicio non errabit os eius.Brachia dei patris,filius eius & ſpirituſſanctus intelligũtur: Sic in Eſaia, Et brachia mea populos iudicabunt.Brachium dei patris ſingulariter,filius eius accipitur.De quo Hieremias Propheta ad ipſum ait,Et nũc domine deus meꝰ qui eduxiſti populũ tuũ de terra Aegypti in manu forti & brachio extento.Idcirco autẽ filius dei patris,brachiũ eius dicitur,quia omnis creatura electa ab ipſo cõtinetur.Dextera dei patris,id eſt,vnigenitus filiꝰ eius accipitur.De quo in Pſalmo ex perſona hominis aſſumpti, Dextera, inquit, domini fecit virtutẽ, dextera domini exaltauit me. Aliter autẽ dextera domini gloriã patris ſignificat,id eſt,ęternã beatitudinem.De qua in Pſalmo ex perſona patris ad filiũ, Sede à dextris meis. Dicitur autẽ & dextera dei omnis electa creatura in cœlo & in terra,ſicut & per ſiniſtram eius intelligitur reproba creatura,id eſt,dęmones & omnes impij qui ad læuã poſiti æterna ſupplicia ſuſtinebunt.Manus dei patris,filius accipitur,pro eo q̃ per ipſum facta ſunt omnia . Sicut eſt illud in Eſaïa Propheta,Omnia hęc manus mea fecit,& facta ſunt omnia.Aliter vero manus dei poteſtas eius intelligitur. De qua poteſtate in libro Hieremiæ ſcriptũ eſt,Sicut lutum in manu figuli,ita vos in manu mea domus Iſraël. Iterum manus domini,flagellum ipſius accipitur.De cuius percuſſione in Sophonia Propheta ſcriptum eſt, Et extendam manum ſuper Iudam & Hieruſalem , & diſperdã de loco hoc reliquias Baal &c.De qua percuſſione domini beatus Iob ait de ſemetipſo,Manus domini tetigit me.Digitus dei ſingulariter,ſpirituſſanctus accipitur,à quo ſpirituſancto lex in duabus tabulis lapideis in mõte Sina ſcripta narratur.Ipſe enim ſcripſit qui ſcribenda dictauit,id eſt,ſpirituſſanctus. De quo ſpirituſancto, dominus in Euangelio,Si ego,inquit,in digito dei eijcio dæmonia.Quod alius Euangeliſta declarans ait,Si ego in ſpiritu dei eiicio dæmonia. Sicut enim digitus cum manu & brachio,manus vero & brachium vnum ſunt cũ corpore in natura, ita pater & filius & ſpirituſſanctus tres quidem ſunt perſonæ, vna autem ſubſtantia diuinitatis.Digiti vero pluraliter ſancti intelliguntur Prophetę,per quos ſpirituſanctꝰ libros legis ac Prophetarũ ſua inſpiratione deſcripſit.De quibꝰ in Pſalmo ſcriptum eſt,Videbo cœlos tuos,opera digitorum tuorum. Per cœlos enim libros legis & Prophetarum: per digitos vero ſanctos , vt dictum eſt, Prophetas accipimus †.Imago dei patris inuiſibilis,vnigenitus eſt filius eius,de quo Apoſtolus ait, Qui eſt imago dei inuiſibilis.Aliter nãque eſt imago dei patris in filio ſuo, quem non aliunde,ſed ex ſemetipſo , hoc eſt ex ſubſtantia ſua per omnia ſibi ſimilem genuit & æqualem: aliter vero eſt in anima hominis , quam non ex ſe, id eſt, de ſubſtantia ſua,ſicut plerique hæretici opinati ſunt,genuit, ſed ex nihilo creauit . Sicut aliter eſt imago cuiuſlibet regis in filio eius quem ex ſemetipſo genuit ſibi ſimilẽ, id eſt,homo hominem: aliter vero in annulo eius, ſiue in cæra imago eius impreſſa,quæ non eſt hoc quod ipſe,ſicut filius qui naturaliter eſt hoc quod & pater.Cor dei patris , arcanum ſapientiæ eius myſtice innuit , ex quo verbum,id eſt,filium ſuum impaſſibiliter ſine initio genuit , ipſo dicente per Prophetam, Eructauit cor meum verbum bonum.Alas habere dicitur deus,pro eo quòd more auis electos ſuos tanquam pullos ſub ſe colligit,fouet,& ab inſidiis diaboli & malorum hominum protegit. De cuius protectione Propheta in Pſalmo ad ipſum ait,Sub vmbra alarum tuarum protege me. Scapulas habere dicitur deus,quia infirma membra eccleſiæ patienter quaſi in ſcapulis ſuis portat, & portando protegit.De quo in Pſalmo viro iuſto dicitur, Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis eius ſperabis . Venter dei patris,ſecreta origo ſubſtantiæ vel ſcientiæ eius accipitur ex qua origine ineffabiliter ante omnẽ creaturam filium ſuum genuit:ipſo teſtimonium perhibente per Prophetam,id eſt, patre ad filium, Ex vtero ante Luciferum genui te.Aliter vterus dei incomprehenſibilia & occulta iudicia eius,quæ rimari nequeunt,myſtice inſinuat . De quibus occultis iudiciis eius in Iob ſcriptum eſt , De cuius vtero egreſſa eſt glacies, & gelu de cœlo quis genuit?Poſteriora filij dei, incarnatio eius accipitur , quæ extremo tempore ob redemptionem humani generis facta eſt . De qua poſteriori parte filius dei in mõte Sinai ad Moyſen per angelum ait, Poſteriora mea videbis,faciem autem meã videre non poteris . Ac ſi diceret , Incarnationem meam videbis, diuinitatem autem meam videre non poteris. Pedes dei, ſtabilimentum virtutis ac potentiæ eius ſunt , eo quòd vbique præſens ſit & vniuerſa illi ſint ſubiecta , ipſo dicente per Eſaiam Prophetam , Cœlum mihi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum.Aliter vero pedes filij dei, incarnatio eius intelligitur, quæ diuinitati ſubiecta eſt, tanquam capiti pedes, Siue pro eo quòd circa finem mundi ipſa incarnatio facta eſt.Sicut enim per caput, vt dictum eſt, diuinitas : ita per pedes figuraliter humanitas eius exprimitur . De qua humanitate in Exodo ſcriptum eſt,Viderunt eum filij Iſraël, hoc eſt , Moyſes & Aaron & Nadab & Abiu & ſeptuaginta de ſenioribus populi. Et paulopoſt, Sub pedibus eius quaſi opus lapidis ſapphirini,& quaſi cœlum cum ſerenum eſt . Sicut autem per lapidem ſapphirum cœleſtes creaturas, id eſt, angelos ſanctos:ita per cœlum ſerenum ſanctam electorũ eccleſiam ex hominibus aſſumptam figuraliter demonſtrare voluit . Super quas duas creaturas homo aſſumptus à filio dei in perpetuum regnat.De quo in Pſalmo,Oĩa, inquit,ſub pedibus eius, oues & boues vniuerſas . Aliter per pedes domini Ieſu Chriſti, ſignati ſunt ſancti prædicatores, de quibus in Deuteronomio ſcriptum eſt,Qui appropinquãt pedibus eius,accipient de doctrina eius . Veſtimentum filij dei aliquãdo caro eius,quę à diuinitate aſſumpta eſt in diuinis libris figuraliter accipitur. De quo indumento carnis eius Eſaias Propheta vaticinans ait,Quis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra ? Rurſum veſtimenta eiuſdem domini , ſancta accipitur eccleſia, quæ

A quæ per fidem & dilectionem ei coniuncta eſt. De qua in Pſalmo ſcriptũ eſt,Dominus regnauit,decorẽ indutus eſt.Et in alio Pſalmo ad ipſum dominũ, Confeſſionem & decorẽ induiſti amictus lumine ſicut veſtimento. Pallium dei,antedicta eccleſia recte intelligitur,de qua in libro Geneſis ſcriptum eſt, Lauabit in vino ſtolam ſuã:hoc eſt,in ſanguine paſſionis carnem ſuã: & in ſanguine vuæ palliũ ſuum,id eſt eccleſiã. Calceamenta dei myſtice ſignificant incarnationem ſuam, quam ex mortalitate humani generis aſſumere dignatus eſt. De qua incarnatiõe ſua ipſe per Prophetã in Pſalmo ait, In Idumæam extendam calceamentum meum:id eſt,plebi Gentiliũ manifeſtabo incarnationẽ meã.Greſſus domini,aduentus filij dei in mũdum eſt, & regreſſio eius ad patrẽ. De quibus greſſibus Pſalmiſta canit, Viſi ſunt greſſus tui deus , ingreſſus dei mei regis qui eſt in ſancto.De cœlo eñ venit in vterũ virginis,de vtero virginis naſcendo,poſitus eſt in præſepio.Poſtq̃ autem omnia impleuit pro quibus à patre miſſus venerat,appenſus eſt ligno crucis:de cruce autem depoſitus,ſecũdum carnem ſepultus eſt,ſecũdum animam vero ad inferna deſcendit:tertia vero die per potentiam diuinitatis ſuę

B carnẽ ſuã de ſepulchro ſuſcitauit : & poſt dies reſurrectionis ſuę,quadrageſimo ſcilicet die,videntibus Apoſtolis aſcẽdit in cœlum, & ſedet ad dexteram patris, id eſt,in gloria eius.Hi ſunt enim greſſus filij dei, iſte deſcenſus & aſcẽſus & regreſſus eius qui frequenter in ſacris ſcripturis legitur. Aſcendere deus dicitur, cum filius dei carnem de nobis aſſumptam in cœlũ velut captiuam duxit:ſicut eſt illud in Pſalmo,Aſcendit in altũ, captiuam duxit captiuitatem:quia naturam humani generis quæ à diabolo captiua in mundo retinebatur,aſſumens,ſecum in cœlum vbi nunquam antea fuerat tanq̃ captiuã deportauit.Abſcondere faciem ſuam deus legitur,cum quibuſdam reprobis eorum exigentibus culpis cognitionem ſuam abſcõdit:ſicut in populo Iudæorum nunc impletum videmus,qui negantes filium dei,ſciẽtiam veri dei perdiderunt , vt ſimiles forent gentibus quæ deum non nouerunt.Oſtendere dicitur deus faciẽ ſuam, cũ reſpectu gratiæ ſuæ quibus vult,electis ſcilicet ſuis,ſeipſum in corda eorũ occulta inſpiratiõe inſinuat, & ad diligẽdum ſe amorem ſuũ infundit. Sedere dicitur deus,non corporaliter humano more, ſed potẽtialiter ſuper omnẽ creaturam rationalem præſidere,vt eſt

C illud in Pſalmo, Regnauit dominus ſuper gentes, deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuã.Sedere etiam dominus dicitur ſuper Cherubin, quod interpretatur plenitudo ſcientię ſiue multitudo,per quod ſignificãtur ſancti angeli,ſiue mentes ſpiritualium virorũ in quibus deus inuiſibiliter præſidet & regnat.In illis eñ ſedet qui ſcientia eius & dilectiõe pleni ſunt. In Prouerbiis quippe Salomonis ſcriptũ eſt,Anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ.Sapiẽtia vero dei patris Chriſtus eſt, qui ſuper animas iuſtorum ſedere dicitur.Deſcendere in mũdum deus legitur , quãdo aliquid nouum quod antea non fuerat in creatura humana operatur:ſicut filius dei patris deſcendiſſe narratur,quando veram carnem ex Maria virgine propter redemptionem noſtrã ſuſcepit, & verus homo fieri dignatus eſt,nõ amittendo quod erat,ſed aſſumendo quod non erat.De cuius deſcẽſione,hoc eſt,incarnatione,de ipſo ſcriptũ eſt in Pſalmo, Inclinauit cœlos & deſcẽdit, & caligo ſub pedibus eius. Cœlos inclinauit,quia ante aduentum ſuum prænuncios angelos ſiue Prophetas miſit, qui eius aduentum hominibus nunciarẽt. Caligo ſub pedibus eius fuit,quia impij homines

D à ſua malitia cæcati,eius incarnationem agnoſcere non potuerunt:ſed neque nunc poſſunt. Stare deus dicitur, cum nos infirmos,id eſt, creaturam ſuam ad pœnitentiam conuerſione vitæ patienter ſuſtinet,vt eſt illud in Abacuc Propheta,Stetit & menſus eſt terrã & diſſoluit gentes:id eſt,ſtetit ad ſubueniendũ & diſſoluit credẽtes in ſe à peccatorum vinculis . Tranſire dicitur deus, cum à cordibus quorũdam hominũ,in quibus ante per fidem inhabitare credebatur: poſtea ſurrepẽte perfidia vel quolibet delicto ab his recedit , & ad alios tranſit. Quemadmodũ de Iudæis ad gentes,& de hæreticis ad catholicos,ſeu de quibuſlibet irreligioſis & negligentibus à quibus pro vitio ſuo recedere dicitur deus , & ad alios tranſire,quod non localiter aut viſibiliter,ſed inuiſibiliter occulto iuſtoq; iudicio facere cõſueuit. Ambulare dicitur deus non de loco ad locum tranſeundo, quod impium eſt ita credere ; ſed deambulatio eius eſt in cordibus ſanctorum delectari, ſicut ſcriptum eſt, Et inhabitabo in eis & inambulabo , & ero illorum deus. Vel certe ambulare dei eſt in ſanctis prædicatoribꝰ ſuis de loco ad locum tranſire.Loqui dei,eſt inuiſibiliter ſine ſono vocis vel quolibet ſtrepitu occulte in mẽtibus ſanctorum volũtatem ſuam atque rectum intellectum

E inſpirare , ſeu futura ſicut ſanctis Prophetis reuelare. Quæ locutio oris dei, vt quidam volunt, tribus modis accipitur. Primo namque modo per ſubiectam creaturam,ſicut ad Moyſen,cum in rubo & igne apparuit,vel ſicut ad Abraham,ad Iacob, ſiue vt iam dictũ eſt Moyſen & cæteros ſanctos,quibus voluit,in angelis apparere dignatus eſt.Secũdo modo in ſomnis,ſicut ad Iacob & ad Zachariam Prophetam & ad Ioſeph ſponſum Mariæ,& ad alios ſanctos quibꝰ voluit ſecreta reuelare.Tertio autem modo,neq; per creaturam viſibilem,neq; per ſomniũ,ſed occulta tantũ inſpiratione inuiſibiliter corda ſanctorũ tangendo loquẽtes efficit,quemadmodũ in libris Prophetarũ legitur,cũ ipſi Prophetę diuino ſubito afflati ſpiritu exclamabant dicẽtes,Hæc dicit dominus.Videre dei, eſt acta bona approbare, ſicut illud eſt in Geneſi,Vidit deus cuncta quæ fecerat,& erant valde bona:id eſt,intelligentibus bona eſſe demonſtrauit.Aliter videre dei eſt mala hominum ſciẽdo reprobare, ſicut eſt illud in Eſaia Propheta,Et vidit dominus,& apparuit malum in oculis eius. Item aliter videre dei eſt,

F nos videntes,id eſt,ſcientes facere, vt eſt illud in Pſalmo, Proba me domine & ſcito cor meum : interroga me & cognoſce me,& ſemitas meas. Et vide ſi via iniquitatis in me eſt : & cætera . Modus iſte locutionis & in libro Iob ſimiliter reperitur,vbi de ſapientia dei patris poſtquam plurima & inſignia locutus eſt de deo patre, adiecit, Tunc vidit illam & narrauit & inueſtigauit & præparauit,id eſt,videntes fecit atque prædicantes & inueſtigantes atque aliis nunciantes.Cognoſcere dei,eſt cognoſcentes facere, ſicut ait ipſe ad Abraham, Nunc cognoui quòd timeas deum. Neque enim ille ex tempore nouit qui ſcit omnia antequam fiant . Sed cognoſcere dicitur deus cognoſcentes facere,vt qui prius de ſe quales eſſent incogniti erant , per eius interrogationem,id eſt, probationem ſibimetipſis manifeſti fierent. Tale eſt & illud in lege Moyſi de populo Iſraëlitico,Vt tentẽ,inquit,eos vtrũ cuſtodiant mandata mea, an non. Neſcire dei,eſt quoſdam reprobos reprobare, ſicut in Euangelio,Neſcio vos vnde ſitis,recedite à me omnes qui operamini iniquitatem.Zelare dicitur deus cum creaturam ſuam quam non vult perire ſæpe caſtigat,corripit atque flagellat,& flagellando ad ſe reducit.

G Vel certe zelare deus dicitur cũ nullum peccatũ impunitũ vult relinquere. Iustus enim est, & ideo omnis iniustitia execrabilis est illi, quam vt dictũ est impunitam nullo modo relinquere patitur. Irasci dicitur deus, non animi motu vel qualibet perturbatione, quæ illi omnino accidere nõ potest: sed creaturæ delinquenti, id est, hominibus impiis & peccatoribus iustam inferre dicitur vltionẽ: hoc est enim illis reddere quod merentur, & hæc vltio diuina & ira vel furor eius dicitur. Pœnitere deus dicitur, non quòd more hominũ pro transactis operibus suis pœniteat. Qui enim omnia nouit antequam fiant, pro præteritis factis suis pœnitere nõ potest. Sed pœnitẽtia dei est statuta mutare, & quod prius aliter inchoatũ fuerat in aliud mutare, id est, aut de bono exigentibus culpis in malum: sicut de Saule legitur pœnituisse dominum, ꝙ constituit eum regem: & sicut nunc videmus in populo Iudæorum factum, qui cũ esset populus dei, ob impietatem suam facti sunt synagoga satanæ. De malo vero in bonum, sicut accidit in populo gentium, qui ante non populus ϑ dei ϑ, nunc autem per gratiam Christi populus dei effectus est. Hoc quippe modo occulto dei iudicio Iudas pditor de Apostolatus gradu lapsus in inferni barathrum demersus est, Latro vero post crimẽ rapacitatis de cruce ad paradisum translatus est. Hanc vero immutationem de bono ad malum, vt dictum est, siue de malo ad bonũ quæ occulto iustoq; iudicio dei, seu per seueritatẽ iustitiæ, seu per misericordiam eius fiat, pœnitentiam dei dicimus. Quod expressius in libro Hieremiæ scriptum est. Non pœnitere dei est, statuta nullo modo mutare. Vt est illud in Psalmo, Iurauit dominus & non pœnitebit eum: id est, pater ad filium: tu es sacerdos in æternum secundum ordinẽ Melchisedech. Sacerdos patris dictus est filius dei, non secundum diuinitatem, sed propter humanitatem, in qua se pro nobis per passionem & mortem suã acceptabile sacrificium deo patri obtulit, vt ipse esset sacerdos qui & sacrificiũ. Obliuisci dicitur deus cum quibusdam impiis & peccatoribus non miseretur, quod vtique non facit per crudelitatẽ, quæ in deo non est, sed per occultum iustumq; iudicium suum. Indurare dicitur deus quorũdam malorũ corda, sicut de Pharaone rege Aegypti scriptum est: non quòd omnipotẽs deus per potentiam suam corda eorum induret, quod est impium ita credere: sed exigentibus eorum culpis, cum duritiam cordis, quam ipsi sibi mala perpetrando nutriunt non aufert: quasi ipse eos induret, quia iusto iudicio indurari finit. Dormire dei est, cum vnigenitus filius patris in assumpta carne pro nobis mori dignatus est. Cuius mors recte dulcis somnus prædicatus est, ipso dicẽte per Hieremiam Prophetam, Ideo quasi de somno susciteꝰ sum & vidi, & somnus meus dulcis est mihi. Aliter dormire dicitur deus, cũ fides eius inter prospera huius mundi in quorũdam fidelium corde non vigilat, sed dormit, Hanc dormitionem Saluator noster in se significauit, cũ in naui inter fluctus maris dormiuit. Vel certe dormire dei, est electis suis in tribulationibus huius mundi positis tardius subuenire, sicut illud in Psalmo, Exurge, quare obdormis domine. Vigilare dei, est in defensionem electorum suorũ & in vltionẽ inimicorum suorum se manifestum deum demonstrare. Hæc omnia quæ prædicta sunt, & alia iis similia quæ de deo sacra scriptura iuxta historiã narrat, non secundum literam, vt dictum est, sed figuratiua locutione accipiẽda sunt: quia omnipotens, deus in essentia diuinitatis suę spiritus est non caro inuisibilis atque incorporeus, nullisq; humanis membris cõpositus est. K Et idcirco nõ de oculis carnis, sed de oculis cordis cõtemplandus est. Deus sapientia est, veritas est, charitas est, iustitia est, & ideo eisdẽ oculis videndus est quibus hæc omnia cõtemplantur. Et idcirco non corporeis, vt dictũ est, obtutibus, sed ex corde mundo à fidelibus intuendus est. Scriptũ quippe est in Euãgelio, Beati mũdo corde, quoniã ipsi deum videbũt. Hoc est enim prẽmiũ sanctorum, non in hac tantum vita, sed potius in futura repromissum, dicente beato Ioanne Apostolo, Charissimi, nunc filij dei sumus & nondum apparuit quid erimus, Scimus enim quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniã videbimus eũ sicuti est. Hæc promissio, vt dictum est, post resurrectionem carnis & iudiciũ dei, est in seculo futuro sanctis reposita. In præsenti vero vita nullus tam sanctus, nemo ita perfectus ex electis dei qui ipsum dominum in essentia diuinitatis suę sicuti est, vidit vnquam, aut videre poterit, ipso dicente ad Moysen, Non enim videbit me homo & viuet. Ac si diceret, Nemo quandiu mortaliter viuit, deum vt est videre poterit. Videt enim sancti in præsenti vita deum, non ita vt est in subst̃tia, sed per speculum in ænigmate, postea autem facie ad faciem. Vident in hac vita credendo, non corporeis oculis cernendo. Videre enim deum est recte illum credere & ex corde illum diligere. Hoc quippe signat nomẽ Israël, quod interpretatur, vir videns deum. Sed quia filius dei qui in substãtia diuinitatis cum patre vnum est, ob reparationem humani generis, quod in Adam lapsum fuerat, prope finem mundi in vterum Marię virginis illapsus, veram carnẽ ex eius substantia creauit, atque in singularitate personæ suæ ita vniuit, vt deus pariter esset & homo: simplici vero persona, vt dictum est, gemina vero substantia ex eadem virgine incorrupto pudore nasceretur: vt qui erat & est in diuinitate verus deus à patre genitus inuisibilis & incorporeus atque incomprehensibilis sicut & pater, ipse esset & verꝰ homo visibilis, corporeus, & circumscriptus, atque idem ipse, nõ alius deus & alius homo, sed deus & homo, vnus est Christus dei filius, passus pro salute nostra, in sola carne mortuus & sepultus, in eadem carne in qua etiam die tertio per virtutẽ diuinitatis suę de sepulchro resurgens ascendit in cœlum & sedet ad dexteram patris: quem inde vẽturum ad iudicãdum viuos & mortuos in eadẽ carne in qua ascendit, sed glorificata, vniuersalis expectat ecclesia, quemadmodum & in symbolo vniuersi decantant fideles. Et idcirco eundem dei filium secundum subst̃tiam diuinitatis suę inuisibilem & incorporeum & immortalem atque incircũscriptum ſsicut & patrem & spiritum sanctum Jnos credere & confiteri oportet. Iuxta humanitatem vero visibilem, corporeum, localem atque omnia membra humana veraciter habentem credere conuenit & confiteri. Quoniam sicut eundem dei filium & redemptorem nostrum secundum diuinitatem inuisibilem & incorporeum, sicut & patrem & spiritum sanctum non credere impium est: ita eũdem dei filium in homine assumptum, visibilem, corporeum, atque localẽ post resurrectionem non credere & profiteri prophanum est. Illud enim quod in Genesi scriptum est dicente deo patre ad filium, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: non ita accipiendum est quasi deus corporeus sit & membrorum liniamentis compositus: ad quam compositionem corpoream exteriorem hominem nostrum, humanũ videlicet corpus, veluti ad similitudinem suam fecerit, sicut

Iudæi

Irasci dei quid sit.
Pœnitere dei quid sit.
1.Reg.15.
Non pœnitere dei quid sit.
Obliuisci dei quid sit.
Indurare dei quid sit.
Dormire dei quid sit.
Hierem.31.
Matth.8.
Psal.43.
Vigilare dei quid sit.
Matth.5.
1.Ioan.3.
Exod.33.
1.Corin.13.
Gene.1.

A Iudæi & cæteri infideles plerique opinati sunt, quod ita credere impium est. Deus autem, vt sæpe dictum, spiritus est, non caro: substantia est, non corpus. Ad imaginẽ quippe suam deus hominem fecit, nõ in corpore, sed in anima: non in corpore, sed in sensu: nõ in exteriore homine, sed in ratione. Animaq; hominis, vt dictum est, ideo ad imaginem dei facta esse perhibetur, quia spiritalis creatura est inuisibilis & incorporea atq; immortalis: non de substantia dei originem trahens, sicut Manichæi & Priscillianistæ hæretici falsè opinati sunt, sed ex nihilo à deo creata. Quæ initium habent, finem vero habere necesse est†. Quę humana anima, ob hoc ꝙ à deo rationalis, ꝙ intellectualis facta est, imago dei dicitur. Inest enim illi per naturam rationalis sensus, per quẽ intelligit, sapit, atque inter bonum malumq; discernit. Inest illi memoria, per quam transacta recordatur. Inest voluntas, per quam quæ vult eligit. Inest & sensus, per quem & sentit. Inest & ratio, per quam & occulta & inuisibilia cõtemplatur, per quam deum creatorem suũ intelligit, per quàm vera à falsis discernit, per quam inuisibilia & deũ oculis cordis contemplatur seu speculatur. In his omnibus anima hominis ad imaginẽ dei facta esse narratur, hęc omnia communia habet cum angelis, Corpus vero cum animalibus brutis quæ intellectu carent. Huius animæ origo occulta est, & soli deo cognita. Ipsa quoq; anima hominis pro eo quòd spiritalis creatura est, aliquando in sacra scriptura spiritus dicitur, aliquando vero natura, aliquando etiam vita, nõnunq; vero cor esse dicitur. Et cũ sit vna in natura sua, propter varios effectus, diuersa vocabula sortita est. Similitudo vero dei in homine refertur ad opus iustitię, dicente domino in lege, Sancti estote, quia ego sanctus sum deus vester. De qua sanctitate beatus Paulus informans ait, Renouamini spiritu mentis vestrę, & induite nouũ hominem qui secundũ deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Et iterum ipse, Imitatores mei estote sicut & ego Christi. Et Ioãnes exhortans ait, Qui dicit se in Christo manere, debet ambulare sicut ille ambulauit. Et veritas in Euangelio, Estote misericordes sicut & pater vester cœlestis misericors est. Sicut enim imago dei ad naturam pertinet animæ, ita similitudo refertur ad opus iustitiæ.

Quare anima ad imaginẽ dei facta sit.
† Quę initiũ habet, finem vero habere nescit.
Leuit.19.
Ephes.4.
1.Corint.11.
1.Ioan.2.
Lucæ.6.

FINIS.

C

CENSVRA.

LIbellus hic ex diuersis Augustini epistolis consarcinatus est, maxime quod ad sententias attinet. Probabile est & hunc esse Hugonis Victorini.

DE FIDE RERVM INuisibilium, Liber vnus.

Etiã in rebꝰ hũanis multa credi, quæ nõ cernũtur oculis. Caput. I.

SVNT qui putant Christianã religionẽ propterea ridendam potius quàm tenendam, quia in ea non res quę videatur ostenditur, sed fides rerum quæ non videntur hominibꝰ imperatur. Nos ergo ad hos refellendos, qui prudenter sibi videntur nolle ostendere †, quod videre non possunt, etsi non valemus humanis aspectibus monstrare diuina quæ credimus, tamen humanis mentibus & illa quæ non videntur credenda esse monstramus. Ac primũ isti quos ocũlis carneis sic stultitia fecit obnoxios, vt quod per eos nõ cernunt, non sibi existiment esse credendum admonendi sunt, quàm multa non solũ credant, verumetiam sciant quæ talibus oculis videri nõ possunt. Quæ cùm sint innumerabilia in ipso animo nostro, cuius inuisibilis est natura, vt alia taceam, fides ipsa qua credimus, siue cogitatio qua nos vel credere aliquid, vel non credere nouimus, cum prorsus aliena sit ab istorum conspectibus oculorum, quid tam nudum, tam clarum, quid tam certum est interioribus visibus animorum? Quomodo ergo credendum non est quod corporeis oculis non videmus, cum vel credere nos, vel non credere vbi corporeos oculos adhibere non possumus, sine vlla dubitatione videamus. Sed inquiũt, Ista qu ęin animo sunt, cum possimus ipso animo cernere, non opus habemus per oculos corporis nosse: quę autem dicitis vos vt credamus nec foris ostenditis, vt ea per oculos corporis nouerimus, nec intus in animo nostro sunt, vt ea cogitando videamus. Sic ista dicunt, quasi quisquam credere videretur, si iam sibi pręsentatum possit videre quod creditur. Ideo vtique debemus credere nõnulla etiam temporalia quæ non videmus, vt æterna etiam mereamur videre quæ credimus. Sed quisquis es qui non vis credere nisi quod vides, ecce præsentia corpora corporeis oculis vides, præsentes voluntates & cogitationes tuas, quæ in animo tuo sunt, ipso animo vides. Dic mihi obsecro te, amici tui erga te voluntatem quibus oculis vides? Nulla enim voluntas corporeis oculis videri potest, An vero etiam hoc vides animo tuo, quod in animo agitur alieno? Quod si non vides, quomodo amicali beneuolentiæ vicem rependis, si quod non potes videre non credis? An forte dicturus es, alterius voluntatem per eius opera te videre? Ergo facta visurus, & verba es auditurus, de amici autem voluntate id quod videri & audiri non potest crediturus. Non enim voluntas illa color est, aut figura vt oculis ingeratur, vel sonus aut cantilena vt auribus illabatur: aut volũtas tua est, vt tui cordis affectione sentiatur. Restat itaque vt nec visa nec audita, nec apud te intus conscripta credatur, ne tua vita deserta sine vlla amicitia relinquatur, vel impensa tibi dilectio vicissim abs te non rependatur. Vbi est ergo quod dicebas, te credere non debere nisi quod videres, aut extrinsecꝰ corpore, aut intrinsecus corde. Ecce ex corde tuo, credis cordi nõ tuo: & quò nec carnis, nec mẽtis dirigis aciem, accommodas, fidem: amici faciem cernis corpore tuo, fidẽ tuam cernis animo tuo. Amici vero non abs te amatur fides, si non in animo tuo vlla sit fides†, qua credas quod in illo non vides. Quanuis homo possit & fallere fingendo beneuolentiam: aut si nocere non cogitat, tamen expectando à te aliquam commoditatem simulat, quia charitatem nõ habet. Sed dicis, ideo te credere amico cuius videre cor non potes, quia in tuis tẽtationibus eum probasti, & cuiusmodi animum erga te haberet in tuis periculis, vbi te non deseruerit cognouisti, Nunquid ergo vt amicorum probetur erga nos charitas, videtur tibi nostra optanda calamitas? Nec quisquam erit ex amicis certissimis fœlix, nisi fuerit aduersis rebus infœlix, vt videlicet explorato alterius amore non fruatur, nisi suo dolore vel timore crucietur, & quomodo in habendis veris amicis optari iam potuisset, timeri fœlicitas potest, quam probare nisi infœlicitas non potest: & tamen verum est haberi posse amicum & in rebus prosperis, probari autem certius in rebus aduersis.

† credere.

† si nõ in te mutuo illa sit fides.

Tractat idē. Caput.II.

G Sed vtique vt eum probes periculis tuis,nec te cō-
mitteres nisi crederes.Ac per hoc cum te committis vt
probes,credis antequā probes.Certe enim si rebus non
vis credere,non debemus quandoque & nondum cer-
tius probatis amicorum cordibus credere. Et cū ea ma
lis nostris bona probauerimus,etiam tunc eorum erga
nos benevolentiā credimus potius quàm videmus: nisi
quia tanta fides est,vt non congruenter quibusdā ocu-
lis eius, nos iudicemus videre quod credimus, cū pro-
pterea credere debeamus,quia videre non possumus.Si
auferatur hic fides de rebus humanis, quis non atten-
dat quanta earum perturbatio,& quàm horrenda con-
fusio subsequatur? Quis enim mutua charitate diligetur
ab aliquo,cū sit inuisibilis ipsa dilectio,si quod non vi-
deo credere nō debeo? Tota itaq; peribit amicitia,quia
non nisi mutuo amore constat.Quid enim eius poterit
ab aliquo recipere,si nihil eius creditum fuerit exhibe-
ri? Porrò amicitia pereunte,nec connubiorū neque co-
gnationum & affinitatum vincula in animo seruabun-
tur,quia & in his vtique amica consensio est.Non ergo
coniugem coniunx vicissim diligere poterit, quādo se
diligi,quia ipsam dilectionē non potest videre, nō cre-
H dit. Nec filios habere desiderabunt, quos vicissim sibi
reddituros esse nō credunt.Qui si nascātur & crescant,
multo minus ipsi parentes suos amabunt, quorum erga
se amorem in eorum cordibus, quia est inuisibilis non
videbunt,si ea quæ non videntur nō laudabili fide, sed
culpabili temeritate creditur.Quid iam de cęteris ne-
cessitudinibus dicam, fratrum, sororum, generorū, at-
que socerorum,& qualibet consanguinitate & affinita-
te iunctorum, si charitas incerta, voluntásque suspecta
est,& filiis parentum,& parētibus filiorum dum bene-
uolentia non redditur debita,quia nec deberi putatur,
quando in alio quod non videtur , esse non creditur.
Porrò si non ingeniosa , sed odiosa est cautela, vbi nos
amari non credimus , quòd amorem amantium non
videmus, vicēmque non rependimus, quibus eam nos
debere mutuam non putamus: vsqueadeo res humanæ
perturbantur, si quod non videmus, non credamus,vt
omnia funditus euertantur , si nullas credamus homi-
num voluntates , quas vtique videre non possumus.
Omitto dicere quàm multa isti qui nos reprehendunt,
I quia credimus quę non videmus:credāt famæ & histo-
riæ,vel de locis, vbi ipsi non fuerunt:nec dicant, non
credimus,quia nō vidimus:quoniam si hæc dicant,co-
gūtur fateri incertos sibi esse parētes suos : quia & hinc
aliis narrantibus,nec tamen quia iam prēteritum est id
ostendere valentibus crediderunt, nullū retinentes il-
lius temporis sensum , & tamen aliis inde loquentibus
adhibentes sine vlla dubitatione consensum: quod nisi
fiat,incurratur necesse est aduersus parētes infidelis im
pietas, dum quasi vitatur in his quæ videre non possu-
Indicia quæ confirmant fidē. Ca.III. mus credendi temeritas. Si ergo non credentibus
nobis quæ videre non possumus,ipsa humana societas,
cōcordia pereūte,non stabit, quāto magis fides, quāuis
quæ non videntur,rebus est adhibenda diuinis: Quæ si
non adhibeatur,non amicitia quorumlibet hominum,
sed ipsa summa religio violatur,vt summa miseria cō-
sequatur. Sed amici hominis inquies,erga me benevo-
lētiam quanquam videre non possum, multis tamē in-
diciis indagare possum:vos autem quæ vultis vt non vi
sa credamus, nullis indiciis potestis ostēdere. Interim
non parum est, quòd fateris quorūdam indiciorū per-
spicuitate res aliquas,etiā quę non vidētur,credi opor-
tere:& iam sic cōstat non omnia quæ non videntur,nō
esse credenda, Iacetq; illud abiectum atque conuictum, K
quòd dicitur,Ea quæ non videmus,non debere nos cre
dere.Multum autem falluntur qui putant nos sine vllis
de Christo indiciis credere in Christum . Nā quæ sunt
indicia clariora, quàm ea quæ nunc videmus prædicta
& impleta? Proinde qui putatis nulla esse indicia cur de
Christo credere debeatis,quę non vidistis,attēdite quę
videtis.Ipsa ecclesia vos ore maternæ dilectionis allo-
quitur,Ego quā miramini per vniuersum mūdum fru-
ctificantem atque crescentem , qualem me conspicitis
aliquando non fuī: Sed quia olim Abrahæ promissio à
deo facta est, In semine tuo benedicentur omnes gen- Genes.22.
tes:me promittebat per omnes gentes in Christi bene-
dictione diffundi.Semen Abrahæ Christum,succeden
tium generationū ordo testatur.Quod vt breuiter col-
ligam,Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Iacob, Iacob Matth.1.
genuit duodecim filios, ex quibus ortus est populus Is-
raēl.Iacob quippe ipse appellatus est Israēl.In his duo-
decim filiis,genuit Iudam, vnde nomē est Iudæorum,
ex quibus nata est virgo Maria,quæ peperit Christum.
Et ecce in Christo,id est in semine Abrahę benedici o-
mnes gentes,videtis & stupetis,& adhuc in eū credere L
timetis, in quem non credere, potius timere debuistis.
An credere dubitatis vel recusatis virginis partum, cū
magis credere debeatis,sic decuisse nasci hominē deū?
Et hoc nāque accipite per Prophetā fuisse prædictum. Esaię.7.
Ecce virgo cōcipiet†in vtero,& pariet filium, & voca- †al.accipiet
bunt nomen eius Emanuel,quod est interpretatum,no
biscū deus. Non ergo dubitabitis virginem parientem,
si velitis credere deum nascentem,mundi regimē non
relinquentē,& ad homines in carne venientē: matri fœ
cunditatem afferētem,integritatē non auferentē. Sic ho
minē nasci oportebat,etsi semper erat deus, ex quo na-
scēdo fieret nobis deus, Hinc de eo rursus Propheta di
cit, Thronus tuus deus in seculū seculi, virga directio- Psal.44.
nis,virga regni tui.Dilexisti iustitiam,& odisti iniqui-
tatē,propterea vnxit te deus, deus tuus oleo exultatio-
nis † præ participibus tuis.Ista vnctio spiritalis est, qua † al. vnctio-
deus vnxit deum,pater scilicet filium:vnde appellatum nis.
à chrismate,id est ab vnctione nouimus Christum.Ego
sum ecclesia de qua illi in eodē Psalmo dicitur, & tan- Psalm.44.
quam factum quod futurum fuerat prēnunciatur,Asti-
tit regina à dextris tuis,in vestitu deaurato circumami
cta varietate , id est in sacrario sapiētiæ linguarum va-
rietate decorata:Vbi mihi dicitur,Audi filia & vide,& M
inclina aurem tuam,& obliuiscere populum tuū, & do
mum patris tui:Quia concupiuit rex speciem tuā,quo-
niam ipse est dominus deus tuus, Et adorabunt eum fi
lię Tyri in muneribus,vultū tuum deprecabuntur om-
nes diuites plebis. Omnis gloria eius filiæ regis intrin-
secus in fimbriis aureis circumamicta varietate.Addu-
centur regi virgines post eam, proximę eius adducen-
tur tibi,Adducentur in lætitia,& exultatione,adducen
tur in templum regis.Pro patribus tuis,nati sunt tibi fi-
lij,constitues eos principes super omnem terram, Me-
mores erunt nominis tui domine in omni generatio-
ne & generatione. Propterea populi confitebuntur tibi
in seculum,& in seculum seculi.Si hanc reginā non vi-
detis,iam etiam regia prole fœcundā: Si non videt im
pletum , quod audiuit esse promissum, cui dictum est,
Audi filia, & vide : Si non reliquit ipsa ritus pristinos
mundi,cui dictum est,Et obliuiscere populum tuum,&
domum patris tui,Si non vbique Christum dominum
confitetur,cui dictum est,Concupiuit rex speciem tuā,
quia ipse est dominus deus tuus : Si non videt ciuitates
gentium

A gentium Christo preces fundere & munera offerre, de
quo illi dictum est,Adorabunt eum filiæ Tyri in mu-
neribus:Si non & superbia deponitur diuitum & ab ec-
clesia deprecātur auxilium,cui dictum est, Vultū tuum
deprecabuntur omnes diuites plebis:Si nō agnoscit fi-
Matth.6. liā regis,cui dicere iussa est, Pater noster qui es in cœ-
lis: Et in sanctis suis in interiori homine renouatur de
die in diem, de qua dictū est,Omnis gloria eius filię re-
gis intrinsecus, qua & oculos extraneorum fulgētes fa-
ma prædicatorum suorum in diuersitate linguarum ve
lut in fimbriis aureis,& vestis varietate perstringat. Si
non posteaq̄ diffamatur in quocūque loco odore bono,
eius etiam consecrandæ virgines adducuntur ad Chri
stum de quo dicitur,& cui dicitur, Adducētur regi vir-
gines post eā,proximę eius adducentur tibi:Et ne quasi
captiuę in aliquē velut carcerē viderentur adduci, Ad-
ducentur,inquit,in lętitia & exultatione, adducētur in
templū regis.Si nō parit filios, ex quibus habeat tanquā
patres quos cōstituat sibi vbiq; rectores,cui dicitur,Pro
B patrib⁹ tuis nati sunt tibi filij,cōstitues eos principes su
per omnem terrā:quorum se orationib⁹ mater & præ-
lata & subiecta cōmendat.Vnde subiunctū est, Memo-
res erunt nominis tui domine in omni generatione &
generatione,Si non propter eorūdem patrum prædica
tionem nominis eius sine intermissione meminerūt,&
tam magnæ in ea multitudines cōgregantur,eiq; laudē
gratiæ sine fine linguis propriis cōfitentur,cui dicitur,
Propterea populi cōfitebuntur tibi in seculum,& in se-
Pendet à su- culū seculi. Si non ista ita demonstrantur esse per-
periore. spicua,vt non inueniant oculi inimicorum,in quā par-
Cap.IIII. tem auertantur, vbi non eadem perspicuitate feriātur,
vt ex ea fateri manifeste cogantur. Merito fortasse di-
citis q̄ nulla vobis ostendantur indicia,quibus visis cre
datis etiam illa quæ nō videtis.Si vero hæc videtis,quę
& longe ante prædicta sunt,& tanta manifestatione cō
plentur,si se ipsa veritas & præcedentibus vobis & con
sequētibus declarat effectibus, O reliquiæ infidelitatis,
vt credatis quæ non videtis,iis erubescite,quæ videtis.
Me attendite,vobis dicit ecclesia,me attendite,quā vi-
detis, etiam si videre nolitis. Qui enim temporibus il-
lis in Iudęa terra fideles fuerūt,ex virgine natiuitatem
C mirabilem,ac passionem,resurrectionem,ascensionem
Christi,omnia diuina dicta eius,& facta prēsentes prę-
sentia didicerunt.Hæc vos non vidistis,propterea cre-
dere recusatis.Ergo hæc aspicite,in hæc intendite,hæc
quæ cernitis cogitate,quę vobis non præterita narran-
tur,nec futura prēnūciantur,sed præsentia demōstran-
tur.An vobis inane vel leue videtur,& nullum vel par-
uum putatis esse miraculum diuinum,quod in nomine
Christi vnius crucifixi vniuersum genus currit huma-
num? Non vidistis quòd prędictum & impletum est de
Esa.7. humana Christi natiuitate, Ecce virgo in vtero conci-
† accipiet. piet†& pariet filiū: sed videtis q̄ prædictum & impletū
Genes.22. est ad Abraham dei verbū,In semine tuo benedicentur
omnes gentes? Non vidistis quod de mirabilibus Chri
Psal.45. sti prædictum est, Venite & videte opera domini quæ
posuit prodigia super terram : sed videtis quod prædi-
ctū est,Dominus dixit ad me,filius meus es tu, ego ho-
Psalm.2. die genui te: Postula à me & dabo tibi gētes hæreditā-
tem tuam & possessionem tuā terminos terræ? Non vi-
distis q̄ prædictum est & impletum de passione Chri-
Psal.21. sti,Foderunt manus meas & pedes meos,dinumerauer-
unt omnia ossa mea: Ipsi vero considerauerunt & con
spexerunt me,Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super
vestem meam miserunt sortem:sed videtis quòd in eo-
dem psalmo prædictum est, & nūc apparet impletum, D
Commemorabuntur & conuertentur ad dominū vni-
uersi fines terræ,& adorabunt in cōspectu eius vniuer-
sæ patriæ gentium:Quoniam domini est regnū,& ipse
dominabitur gentium ? Non vidistis quod de resur-
rectione Christi prædictum atque completum est , lo-
quente Psalmista ex persona eius prius de traditore &
persecutoribus eius,Egrediebātur foras,& loquebantur Psal.40.
simul in idipsum:Aduersum me susurrabāt omnes ini-
mici mei,aduersum me cogitabāt mala mihi! Verbum
iniquū dispositum aduersum me.Vbi vt ostēderet nihil
eos valuisse occidendo, resurrecturum subiecit atq; ait,
Nūquid qui dormit non adiiciet vt resurgat? Et paulo-
post cū de ipso suo traditore per eādem prophetiā prę- E
dixisset, quod in Euangelio quoque scriptum esse com
memorauit, Qui edebat panes meos ampliauit sup me
calcaneum:hoc est,conculcauit me:& continuo subdit,
Tu autē domine miserere mei & resuscita me , & red-
dam illis. Impletum est hoc,Dormiuit Christus & eui-
gilauit,hoc est, resurrexit: qui per eandem prophetiam
in alio Psalmo ait, Ego dormiui & somnum cepi,quo- Psalm.3.
niam dominus suscepit me.Verum hoc nō vidistis,sed
videtis eius ecclesiam, de qua similiter dictū & imple- Hiere.16.
tum est,Domine deus meus ad te gentes veniēt ab ex-
tremo terræ,& dicent, Vere mendacia coluerūt patres
nostri,simulachra,& non est in illis vtilitas.Hoc certe
siue velitis seu nolitis aspicitis, etiam si adhuc aliquam
putatis esse vel fuisse in simulachris vtilitatem:certe ta
men innumeros gentiū populos relictis vel abiectis vel
confractis huiusmodi vanitatibus audistis dicere,Vere
mendacia coluerunt patres nostri,simulachra,& nō est
in illis vtilitas:si faciet homo deos,& ecce ipsi nō sunt F
dij. Ne putetis autem ad vnum aliquem dei locum gen
tes prædictas fuisse vēturas,quoniam dictum est, Ad te
gentes veniēt ab extremo terrę:Intelligite si potestis ad
deum Christianorum qui summus & verus est deus nō
ambulando venire gentiū populos,sed credendo,Nam
res eadē ab alio Propheta sic pronūciata est,Prævalebit,
inquit , dominus aduersus eos & exterminabit omnes
deos gentiū terrę:& adorabunt eum vnusquisq; de loco
suo omnes insulę gentium.Quod ait ille,Ad te omnes
gentes venient.Hoc ait iste,Adorabunt eum vnusquisq;
de loco suo.Ergo veniēt ad eum non recedentes de lo
co suo,quia credentes in eum inuenient eum in corde
suo.Non vidistis q̄ prædictū & impletum est de ascen-
sione Christi, Exaltare super cœlos deus: sed videtis q̄
continuo sequitur,Et super omnē terram gloria tua! Illa Psal.107.
de Christo facta atque transacta omnia nō vidistis,sed
ista pręsentia in eius ecclesia videre vos nō negatis. V-
traque vobis prędicta mōstramus:vtraq; autem impleta
propterea demōstrare videnda nō possumus,quia reuo
care in conspectū prēterita non valemus. Sed quē- Ex prætęri-
admodū voluntates amicorū quę non videntur,credū- tis futura
tur per indicia quę videnť:sic ecclesia quę nūc videtur, credimus.
omniū quæ non vidētur,sed in eis literis vbi & ipsa est Cap.V.
prædicta monstrantur,& index est præteritorū & præ-
nuncia futurorum: Quia & præterita quæ iam nō pos-
sunt videri,& præsentia quæ nec possunt videri omnia,
cū prænunciarentur nihil horum poterat tunc videri.
Cū ergo fieri prædicta cœperunt,ex illis quæ facta sunt
vsque ad ista quæ fiunt de Christo & ecclesia,quæ prę-
dicta sunt ordinata serie cucurrerunt: ad quam seriem
pertinet de die iudicij, de resurrectione mortuorū, de
impiorum æterna damnatione cū diabolo , & de pio-
rum ęterna remuneratione cum Christo,quæ similiter

G prędicta vẽtura sunt. Cur ergo res primas & nouissimas quas non videmus nõ credamus, cũ testes vtrarũque res medias quas videmus habeamus, atq; in Propheticis libris & primas & medias & nouissimas vel audiam⁹ prẽnunciatas anteq̃ fierent, vel legamus: nisi forte arbitrẽtur homines infideles à Christianis illa esse cõscripta, vt ista quæ iam credebãt maius haberẽt pondus authoritatis si antequam venirent putarentur esse promissa.

Iudęorũ genus quare non occidit. Cap. VI.

Quod si suspicantur, inimicorũ nostrorum Iudęorum codices perscrutẽtur. Ibi legant siue ista quę commemoratimus prẽnũciata de Christo in quẽ credim⁹, & ecclesia quã cernimus ab initio laborioso fidei vsque ad sempiternam beatitudinẽ regni. Sed cum legunt, nõ mirentur q̃ ista illi quorũ codices sunt, propter inimicitiarum tenebras non intelligunt. Nã eos non intellecturos, ab eisdem Prophetis ante prædictũ est: quod vt cętera oportebat impleri, & occulto iustoq; iudicio dei, meritis eorũ pœnam debitã reddi. Ille quippe quẽ crucifixerunt, & cui fel & acetũ dederunt: quanuis in ligno pendens propter eos quos fuerat in lucẽ de tenebris e-

Lucæ.23. ductурus, dixerit patri, Ignosce illis, quia nesciunt quid

H faciũt. Tamen propter cęteros quos occultioribus causis fuerat deserturus, per Prophetã tanto ante prędixit,

Psalm.68. Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerũt me aceto: Fiat mensa eorum coram ipsis in muscipulã, & in retributionem & in scandalum: Obscurẽtur oculi eorũ ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Cũ causæ itaque nostrę pręclarissimis testimoniis circumquaque ambulãt oculis obscuratis, vt per eos hæc pro-

†probentur. hibeantur†, vbi & ipsi reprobentur, ideo factũ est, ne sic delerẽtur, vt eadem facta omnino nulla essent: sed dispersa est super terras, vt portans in nos collatæ gratiæ prophetias ad cõuincendos firmius infideles nobis vtique prodesset. Et hoc ipsum quod dico, accipite quẽ-

Psalm.58. admodum fuerit prophetatũ, Ne occideris eos, inquit, ne quãdo obliuiscantur legem tuã: disperge eos in virtute tua. Non sunt ergo occisi, eo q̃ non sunt quæ apud eos legebantur & audiebantur obliti. Si enim scripturas sanctas, quanuis eas non intelligant, penitus obliuiscerentur, in ipso Iudaico ritu occiderẽtur, quia cum legis & Prophetarum nihil nossent, Iudæi prodesse non possent. Ergo occisi non sunt, sed dispersi, vt quanuis in fi-

I de vnde salui fierent, non haberent, tamen vnde nos adiuuaremur, memoria retinerent, in libris suffragatores, in cordibus nostri hostes, in codicibus testes.

Prædicatio mirabilis. Cap. VII.

Quanquam etiam si de Christo & Ecclesia testimonia nulla præcederent, quem non mouere deberet vt crederet, repente illuxisse diuinã humano generi claritatem, quando videmus relictis diis falsis, & eorum confractis vsquequaque simulachris, templis subuersis, siue in vsus alios cõmutatis, atque ab humana & veternosissima consuetudine, tot vanis ritibus extirpatis, vnum verum deum ab omnibus inuocari, Et hoc esse factum per vnũ hominem ab hominibus illusum, cõprehensum, vinctũ, flagellatum, expoliatũ, exprobratũ, crucifixũ, occisum. Discipulos eius idiotas, & imperitos, & piscatores, & publicanos per quos eius magisteriũ commẽdaretur, elegit: annũciantes eius resurrectionẽ, ascensionem, quam se vidisse dixerunt, & impleti spiritusancto, hoc Euãgelium linguis omnibus quas non didicerant, sonuerunt. Quos qui audierunt partim crediderunt, partim nõ credentes prædicantibus ferociter restiterunt. Ita fidelibus vsque ad mortẽ pro veritate, non mala rependendo, sed perpetiendo certãtibus, nec occidendo, sed moriẽdo vincentibus: sic in istam religionem mutatus est mundus, sic ad hoc Euangelium corda cõuersa mortalium, marium & fœminarum, paruulorum atque magnorũ, doctorum atque indoctorum, sapientium atque insipientium, potentum & infirmorum, nobiliũ & ignobilium, excelsorum & humilium, & per omnes gẽtes Ecclesia sic diffusa, succreuit: vt etiã contra ipsam catholicã fidem nulla secta peruersa, nullum genus exoriatur erroris, quod ita reperiatur Christianæ veritati aduersari, vt non affectet atque ambiat Christi nomine gloriari: quod quidem non sineretur pullulare per terram, nisi exerceret sanam & ipsa contradictio disciplinam. Quando tandem crucifixus illa potuisset, nisi deus hominem suscepisset, etiam si nulla per Prophetas futura talia prædixisset? Cum vero tam magnum pietatis sacramentum habuerit ante credentes vates suos atque præcones, quorum diuinis vocibus est prænunciatum, & sic venerit quemadmodũ est prẽnunciatum, quis ita sit demens, vt dicat Apostolos de Christo fuisse mentitos, quem sic venisse prędicauerũt, quemadmodum eum venturum Prophetæ antea prędixerãt, qui nec de ipsis Apostolis vera futura tacuerunt?

Psal.18. De his quippe dixerant. Non sunt loquelæ neque sermones quorum non audiãtur voces eorum: In omnem

L terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Quod certe in orbe videmus impletum, etsi in carne nondum vidimus Christum, Quis itaque nisi mirabili dementia cæcatus, aut mirabili pertinacia durus ac ferreus, nolit habere sacris literis fidem, quæ totius orbis prædixerunt fidem? Vos autem charis-

Ad fidei immobilẽ obseruantiam coherstio. Cap. VIII. simi qui hanc fidem habetis, vel qui nũc nouam habere cœpistis, nutriatur & crescat in vobis. Sicut enim venerunt temporalia tanto ante prædicta, veniẽt & sempiterna promissa. Nec vos decipiant vel vani Pagani, vel falsi Iudæi, vel fallaces hæretici, nec non in ipsa catholica ecclesia mali Christiani, tanto nocentiores, quanto interiores inimici, Quia & hinc ne perturbarentur in-

Cant.1. firmi prophetia diuina non tacuit, vbi loquens in Cantico canticorum, sponsus ad spõsam, id est Christus dominus ad Ecclesiam, Sicut lilium, inquit, in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarũ. Non dixit in medio extraneorũ: sed in medio filiarum. Qui habet au-

Matth.13. res audiendi, audiat: Et dũ sagena quę missa est in mare

M & cõgregat omnia genera piscium, sicut sanctum loquitur Euangeliũ, trahitur ad littus, id est ad seculi finẽ, secernat se à piscibus malis, corde non corpore: mores malos mutãdo, non retia sancta rũpendo: vt qui nũc probati reprobis videtur esse permixti: nõ vitam sed pœnam reperiant sempiternam, cũ cœperint in littore separari.

CENSVRA.

Est pium opusculum cuiuscunque est: inter opera Hugonis Victorini fertur opus eodem titulo.

LIBER DE SVBSTANTIA dilectionis & amoris.

Cupiditas & amor. Caput. I.

QVOTIDIANVM de dilectione sermonem serimus, ne forte scintillet in cordibus nostris, & exardescat ignis, flãmam faciẽs, aut totũ consumens, aut purgans totũ, Ex eo namq; totũ est quod bonũ est: & totũ quod malũ est, ex eo est. Vnde †fons dilectionis

† Vnus, intus

A intus saliens, duos riuos infundit. Alter est amor, mundi cupiditas: alter est amor, dei charitas: medium quippe est cor hominis, vnde fons amoris erumpit: & quũ per appetitum ad exteriora decurrit, cupiditas dicitur: quum vero desiderium suum ad interiora dirigit, charitas nominatur. Ergo duo sunt riui qui de fonte amoris emanãt, cupiditas & charitas, & omnium malorum radix cupiditas, & omnium bonorum radix charitas. Ex eo igitur totum est, quod bonum est, & totũ quod malum est, ex eo est. Quicquid ergo illud est, magnũ est quod in nobis est: & ex eo totũ est, quod ex nobis est: hoc autem est amor. Quid est amor: quid & quantum est amor, & vnde est amor? Et sermo dei de amore loquitur. Nunquid hoc negocium non potius illorũ est, qui pudicitiã prostituere consueuerunt? Ecce quàm multi qui eius ministeria volentes suscipiunt: & quàm pauci qui verba eius in mediũ proferre non erubescũt? Quid ergo nos facimus? Forsitan multa improbitate frontem fractã habemus, qui non verecũdamur amorem indictatum sonare: quẽ & impudici aliquando nõ possunt sine verecũdia verbis exprimere. Sed aliud est inuestigare initiũ vt eradicetur: aliud exhortari ad vi-

B tium, vt virtus & veritas non ametur. Nos igitur inuestigamus & quærimus, vt sciamus & sciẽtes caueamus, quod illi inuestigãt vt sciant, sed sciãt, vt faciant. Quærimus igitur: quid illud in nobis sit, quod desideria nostra sic multifariam diuidit, & cor vnum in diuersa ducit. Inuenimus autem hoc aliud nõ esse pręter amorem: qui quum sit motus cordis secũdum naturam singularis & vnicus, secundum actionem autem diuisus, cum se inordinatè mouet, id est ad ea quæ non debet, cupiditas dicitur, cum vero ordinatus est, charitas appellatur. Ipsum igitur hunc cordis motum, quem amorẽ appellamus, qua definitione significare poterimus? Expedit nobis propius intueri eum, ne lateat aliquatenus & nõ sciatur, propterea q̃; nec caueatur, cum malus est: nec appetatur aut inueniatur, cum bonus est, vt impleatur: de quo & cum malus est tanta mala veniunt, & cum bonus est tanta bona procedũt. Ipsum igitur

Quid sit amor. Ca. II. quomodo definimus inuestigemus: cõsideremus quòd occultum est quod dicitur, quantoq; interius collocatũ est, tanto magis in vtraq; parte cordi dominatur. Illud igitur videtur esse amor. Et amor est delectatio cordis alicuius ad aliquid, propter aliquod desiderium in ap-

C petendo, & gaudium in perfruendo, per desideriũ currẽs, requiescẽs per gaudiũ. Hinc bonum est, & hinc malum est cor tuũ humanũ, quia nec aliũde bonus es si bonus es, nec aliunde malus es si malus es, nisi q̃ bene vel male amas quod bonũ est. Nã omne quod est, bonũ est: sed cũ id quod bonum est male amatur, illud bonũ nõ est, & hoc malũ est. Igitur nec qui amat malum est, nec quod amat malum est, nec amor quo amat malum est, sed quod male amat malum est, & hoc omne malũ est. Ordinate ergo charitatem, & iam malum nullum est.

Charitate deo cõnectimur. Ca. III. Magnam rem commendare volumus, si tantũ valemus quantum volumus. Omnipotens deus qui nullo indiget, quia ipse summum & vnum bonũ est: qui nec de alio accipere potest quo crescat, quoniã ex ipso sunt omnia: nec de suo amittere quo decidat, quoniã in ipso immutabiliter consistunt vniuersa: ipse rationalem spiritum creauit sola charitate, nulla necessitate, vt eum suæ beatitudinis participem faceret. Porrò vt idẽ aptus esset tãta beatitudine perfrui, fecit in eo dilectionẽ spiritalem, palatum cordis quodammodo per hãc sensificãs ad gustũ dulcedinis internæ: quatenus per ipsam videlicet dilectionem, suæ fœlicitatis iocunditatem sa-

D peret, eíque infatigabili desiderio inhæreret. Per dilectionem ergo copulauit sibi deus creaturam rationalẽ, vt ei semper inhęrẽdo, ipsum quo beatificanda erat bonum, ex ipso quodammodo per affectum sugeret, & de ipso per desiderium biberet, & in ipso semper gaudium possideret. Suge ô apicula, fuge fuge & bibe dulcoris tui inenarrabilem suauitatem: immergere, & replere, quia ille deficere nescit, si tu non incipias fastidire. Adhære ergo & inhęre, sume, fruere: si sempiternus gustus fuerit, sempiterna quoq; beatitudo erit. Nõ iam pudeat nos neque pœniteat de amore feciſſe verbũ: nõ pœniteat, vbi tanta vtilitas, non pudeat vbi tanta honestas.

De gemino charitatis fũniculo. Cap. IIII. Igitur per amorẽ sociata est factori suo creatura rationalis, solumq; est dilectionis vinculum quod ligat vtroſq; in idipsum, & tanto fœlicius, quanto fortius, Propter quod vt indiuisa societas & concordia vtrobique perfecta haberetur, geminatus est nexus, in charitate dei & proximi: vt per charitatem dei omnes vni adhærerẽt, per charitatem proximi omnes vnum fierent: vt quod de illo vno cui omnes inhærebãt quisque in semetipso non caperet, plenius atque perfectius per charitatem proximi in altero posſideret, & bonum E omnium, fieret totum singulorum. Ordinate ergo charitatem. Quid est, ordinate charitatem? Si desiderium est amor, bene currat: si gaudium, bene requiescat. Est enim amor, sicut dictum est, delectatio cordis, alicuius, ad aliquid, propter aliquod desiderium in appetendo, & in perfruendo gaudium, per desiderium currens, & requiescens per gaudium: currens ad illud, requiescẽs in illo: ad quid, aut in quo? Audite si forte explica-

Ordinata charitas. Cap. V. re possim⁹ quò currere debeat amor noster, aut in quo requiescere. Tria siquidẽ sunt quę amari bene aut male possunt, deus, proximus, & mundus. Deus super nos est, proximus iuxta nos est, mundus subter nos est. Ordinate ergo charitatẽ. Si currit, bene currat: si requiescit, bene requiescat. Desiderium currit, gaudiũ requiescit. Propter quod gaudium vniforme est, quòd semper in vno est, nec vicissitudine vitiari potest. Desiderium autem mutabile est, & mutabilitatem †susc̃ipit, & idcir

†al. autẽ motus mutabilitatem &c. co non se continet in vno, sed varias species repræsentat. Omnis nanq; cursus aut de illo est, aut cum illo, aut in illo ad quod est. Quomodo ergo currere debet desiderium nostrum? Tria sunt, deus, proximus, mundus. Tria deus, duo proximus, vnum mundus habeat in cursu desiderij nostri, & est i desiderio ordinata charitas. Amor nanque per desiderium & de deo, & cum deo, & in deũ ordinate currere potest. De deo currit, quando de eo accipit vnde eum diligit. Cũ deo currit, quãdo eius voluntati in nullo cõtradicit. In deum currit, quando in ipso requiescere appetit. Hæc sunt tria quæ ad deum pertinent. Duo autem sunt proximi. Potest enim desiderium de proximo & cum proximo currere, sed in proximum nõ potest. De proximo, vt de eius salute gaudeat & profectu. Cum proximo, vt eũ in via dei comitem itineris & sociũ peruentionis habere cõcupiscat. Sed in proximum non potest, vt scilicet in homine spem & fiduciam constituat. Hæc sunt duo quæ ad proximum pertinent: id est de ipso, & cũ ipso, & nõ in ipsum. Vnum est mundi, de ipso curremus, non ad ipsum, aut cum ipso, aut in ipsum. De mũdo enim desiderium currit, quando inspecto foris dei opere, per admirationem & laudem ardentius intus ad ipsum se conuertit. Cum mundo curreret, si se per mutabilitatẽ temporalium, siue deiiciendo in aduersis, siue eleuãdo

in pro-

G in prosperis,huic conformaret.In mundum curreret,si in eius delectationibus semper requiescere vellet. Ordinate ergo charitatē, vt per desideriū currat de deo, & cum deo,& in deum:de proximo, cum proximo, & non in proximum:de mundo,nec cum mundo,nec in mundum:vt in solo deo requiescat per gaudium.Hæc est ordinata charitas,& præter ipsam omne quod agitur nō ordinata charitas est,sed inordinata cupiditas,

In quo sit cordis nostri vera requies. Cap.VI.

Vita cordis amor est, & idcirco omnino impossibile est,vt sine amore sit cor quod viuere cupit.Quid hinc sequatur considera. Si enim humana mens sine amore esse non potest,aut seipsam, aut certe aliud aliquid à se diligat necesse est.Quia vero in seipsa perfectum bonū non inuenit,si se solā diligeret,fœlix amor non esset.Oportet ergo si fœliciter amare desiderat,aliud aliquid præter se quod amet inquirat. Si autē imperfectum aliquid extra se amare cœperit,amorē quidem suum irritat,sed miseriam non excludit. Fœliciter ergo non diligit,donec ad vnum & summum bonū per amoris desiderium se conuertit. Et quia summū & vnum bonū solus est deus, ille fœliciter amat, qui deū amat,& tanto fœlicius quanto amplius. Hæc igitur est

H cordis nostri requies,cum in amore dei per desideriū figitur:nec vltra quicquā appetit, sed in eo quod tenet, quadam fœlici securitate delectatur. Quādo enim nec appetitus vltra protrahit,nec timor repellit, quodammodo in idipsum iocūditatis vexatione requiescit.Sed quia humanæ mentis infirmitas, vt nō dicam semper, sed vix aliquando in illam diuinæ cōtemplationis dulcedinem figi potest:quodam interim studio ad illam, ad quam necdum pertingere sufficit stabilitatē,assuefacienda est: id est, si deum semper cogitare non possumus,saltem cor nostrum ab illicitis & vanis cogitationibus restringendo,in consideratione operum dei, & mirabilium eius teneamus: vt dum semper minus instabiles esse satagimus, tandem aliquādo domino do-

Qua in naui præsentis vitæ diluuium euadere possimus. Cap.VII.

nante, vere stabiles fieri valeamus. Vt autem huius promotionis aliquod tibi exemplum subiiciā,vniuersus iste mundus quasi quoddam diluuium est, eo q̄ omnia,quæ in hoc mūdo sunt, ad similitudinem aquæ incertis euentibus fluctuando decurrant. Vera autē fides,quæ non transitoria,sed æterna promittit, quasi à quibusdam fluctibus, sic ab huius mundi cupiditate in

I superna animum attollit:& portari quidē ab aquis potest,sed mergi omnino non potest:quia ad necessitatē hoc mundo vtitur, sed eius desideriis per affectum nō implicatur.Quisquis ergo æterna nō credens:sola quę transeunt appetit: hunc quasi sine naui laborantē in fluctibus,impetus aquę decurrentis secum trahit.Qui vero æterna credens,transitoria diligit, hic iuxta nauem naufragium facit: qui autem æterna bona credit & diligit,hic in naui positus, fluctuantis maris vndas securus pertransit:quia qui per desiderium fidei nauē non trāsgreditur,iam quodammodo in fluctibusterræ stabilitatem imitatur . Primum ergo, si hoc mare magnū illæsi pertrāsire volumus,fabricemus nauem,vt fidem integram habeamus:deinde nauem fidei inhabitemus per charitatem, vt credamus quod diligere debemus, & diligamus quod credimus : licq; & lex dei in corde nostro sit per rectæ fidei cognitionem, & cor nostrum in lege dei sit per dilectionem. Sed vt facilius cognoscas quomodo vel vnde hanc,quam dixi, nauē vel aream in corde tuo ædificare debeas,per quam huius diluuij naufragio eductus, ad portum quietis perueniās: duo opera dei considera , videlicet opus conditionis,

& opus restaurationis.Opus autē conditionis est creatio cœli & terræ,& omniū quæ in eis continentur,quæ sex diebus facta sunt. Opus vero restaurationis,incarnatio verbi,& omnia quæ à principio mundi vsq; in finem,vel ad eam prænunciandam præcesserunt, vel ad ipsam confirmandam secuta sunt,aut sequētur:quę sex ætatibus fiunt.Sed opera restaurationis magis pertinēt ad fidem catholicam,quæ idcirco sancti amplius diligunt,quia in eis suæ salutis remedia agnoscūt. Hæc autem partim per homines, partim per angelos, partim per semetipsum operatus est deus: vt in arca spiritali prima sit mansio opera hominum, secunda opera angelorū,tertia opera dei: supremus cubitus , ipse author vniuersorum[deus.]

K

CENSVRA.

Libellus pius nec indoctus , Augustini non esse phrasis arguit.Mihi uidetur eiusdem Hugonis.

DE CONTINENTIA
Liber vnus.

L Continētia libidinisoris & cordis. Caput.I.

DE virtute animæ, quæ continē tia nominatur, satis conueniē ter & digne disputare difficile est,sed exiguitatem nostrā sub tanti ponderis sarcina ille cuius hæc virtus magnū est munus,adiuuabit. Nam qui eā donat cōtinentibus fidelibus suis, ipse dat sermonem de illa loquentibus ministris suis. Deniq; de re tanta,quod ipse dederit locuturi,dei donum esse continentiam primū dicimus & probamus, In libro sapientiæ scriptum habemus,Nisi deus det,cō- Sapien.8.
tinentem esse neminem posse. Dominus de ipsa maiore & gloriosiore continentia,quę cōiugali vinculo cōtinetur,ait,Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est.Et quoniam ipsa quoq; castitas coniugalis,nisi contineatur ab illicito concubitu,non potest cu Matth.19.
stodiri, vtrunq; Apostolus donum dei esse prædicauit, cum de vita vtraq;,id est,& coniugali & ea quę est sine cōiugio loqueretur dicēs,Vellē omnes homines sic esse sicut meipsum. Sed vnusquisq; propriū donum habet à 1.Cor.7.
deo,alius sic,alius autē sic . Et ne i sola inferiorū partiū carnis libidine cōtinētia necessaria videretur à domi- M
no speranda,etiā in Psalmo canitur, Pone domine cu- Psal.140.
stodiam ori meo, & ostium continentiæ circum labia mea.In hoc autē diuini eloquij testimonio, si os intelligamus sicut intelligere debemus , ibi posita continētia quātum sic dei munus agnoscimus.Partum est quippe os corporis cōtinere,ne aliquid inde quod non expedit per sonum vocis erumpat.Intus est os cordis,vbi sibi custodiam & ostium continētiæ poni desiderauit à domino,qui verba illa dixit,nobisq; dicenda conseri psit.Multa enim corporis ore non dicim⁹,& corde clamamus. Nullum autē procedit rei alicuius ex ore corporis verbum,cuius est in corde silentium. Inde igitur quod non emanat,foris non sonat:quod vero emanat inde,si malum est,& si non moueat linguam, inquinat animam.Ibi ergo ponenda est continentia, vbi & tacētium loquitur conscientia. Fit enim per ostium continentiæ,vt non inde exeat quod etiam clausis labiis carnis vitam polluat cogitantis. Deniq; vt apertius os Os corporis & cordis. Cap.II.
interius quod per illa verba significauit ostenderet,cū Psal.140.
dixisset;Pone domine custodiam ori meo, & ostiū cō-
tinentiæ

A tinentiæ circum labia mea:cōtinuo subdidit,Ne declines cor meū in verba maligna.Declinatio cordis quid est,nisi cōsensio? Nondū enim dixit,quisquis in corde
†al.nulla. occurrētibus suggestionibus quorumq; visorū, in illa† cordis declinatiōe cōsensit:si autē cōsensit,iā corde dixit,etiā si ore nō sonuit , etiā si manu vel qualibet corporis parte non fecit, fecit tamen quod cogitatione faciendū sibi esse iā statuit:diuinis legibus reus , quanuis humanis sensibus absc̄ditus,verbo in corde dicto,nullo facto per corpus admisso . Nequaquam vero membrum foris mouisset in facto,cuius facti initiū non intus præcessisset in verbo . Neq; enim mendaciter scriptum est,Initium omnis operis,verbum.Multa quippe homines faciunt ore clauso,quieta lingua, voce frenata:sed tamē nihil agunt corporis opere, quod nō prius dixerit in corde.Ac per hoc multa sunt peccata in interioribus dictis , quæ non sunt in exterioribus factis: nulla sunt autem in exterioribus factis, quæ non procedāt ab interioribus dictis.Erit ab vtriq; puritas innocentiæ,si circum interiora labia ponatur ostium continentiæ,propter quod etiam ipse ore proprio dominus
Matth.23. ait,Mundate quæ intus sunt, & quæ foris sunt, munda
B erunt.Itemq; alio loco cum ludæorum stultiloquia refutaret , quia calumniabantur discipulis eius non lotis manibus manducantibus,Nō quod intrat in os,inquit,
Marci.7. coinquinat hominem , sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominē. Quæ sententia si tota de ore corporis accipiatur,absurda est.Neq; enim quem non coinquinat cibus,coinquinat vomitus.Cibus quippe in os intrat,vomit⁹ ex ore procedit. Sed proculdubio prio-
Matth.15. ra verba pertinent ad os carnis,vbi ait, Non quod intrat in os,coinquinat hominem:Posteriora vero ad os cordis,vbi ait,Sed quod procedit ex ore,hoc coinquinat hominem. Denique cum ab illo Apostolus Petrus expositionem velut parabolæ huius exquireret, ille respondit,Adhuc & vos sine intellectu estis:non intelligitis,quia omne quod in os intrat,in ventrem vadit,& in secessum emittitur ? Hic certe in quod intrat cibus, os carnis agnoscim⁹.In his vero quæ adūgit, vt agnosceremus os cordis,nō sequeretur nostri tarditas cordis,nisi & cum tardis ambulare veritas dignaretur.Ait enim,Quæ autem procedunt de ore,de corde exeunt: tanquam diceret. Cum audis de ore,de corde intellige:vtrūque dico,sed alterum ex altero expono. Habet
C os interius,homo interior, & hoc discernit auris interior:de hoc ore quæ procedunt,de corde exeunt,& ea coinquinant hominē. Deinde iam relicto oris nomine quod potest & de corpore intelligi,apertius quid dicat,ostendit, De corde enim exeunt,inquit,cogitationes malæ,homicidia,adulteria,fornicationes,furta, falsa testimonia,blasphemiæ:hæc sunt quę coinquināt hominem:Nihil est certe istorum malorum, quæ perpetrari etiam membris corporis possunt, quod cogitatio non antecedat mala,& coinquinet hominem, etiam si aliquid impediat,ne subsequantur opera flagitiosa & facinorosa membrorum. Si enim potestas non datur,vacat manus ab hominis interfectione, nūquid ideo mū dum est ab scelere cor homicidæ?Aut si rem surripere alienam,non vt quis vult,potest: nunquid ideo in ipsa voluntate fur non est?Aut si casta est, quam vult adulterare non castus,ideo eam non est in corde mœchatus?Aut si meretrix nō inueniatur in fornice, ideo qui eam quærit,non fornicatur in mente ? Aut si cupienti per mendacium lædere proximum , tempus vel locus desit,ideo falsum testimonium non ore interiore iam

D dixit?Aut si quisquam homines timens, non audeat lin gua carnis sonare blasphemiam:ideo non est huius criminis reus,qui dicit in corde suo,non est deus?Ita cæ- Psal.13.
tera mala facta hominū,quæ nullus agit corporis motus,quæ nescit vllus corporis sensus,reos suos occultos habent,quos etiam solus inquinat in cogitatione consensus,id est interioris verbum malignum . In quo timens ille declinari cor suum,ostium continentiæ circum labia oris huius poni poscit à domino,quæ contineat cor,ne declinetur in verba maligna.Cōtineat autem,non sinendo cogitationem procedere in consensionem,sic enim secundum præceptum Apostolicū, nō
Roma.6. regnat peccatum in nostro mortali corpore,neq; exhibemus mēbra nostra arma iniquitatis peccato . A quo præcepto implēdo vtiq; alieni sunt,qui ob hoc ad peccandum membra non mouēt, quia potestas nulla permittitur:quæ si assit, protinus ex membrorum velut armorū motibus,quis in eis intus regnet,ostendunt.Proinde quantum in ipsis est, membra sua exhibent arma iniquitatis peccato:quia hoc volunt, qui propterea nō exhibent,quia non possunt. Ac per hoc illa quæ in genitalibus membris pudicitia refrenatis , solet maxime ac proprie continentia nominari , nulla trāsgressione E
violatur,si superior continentia,de qua iam diu loquimur,in corde seruetur.Propterea dominus cū dixisset, De corde enim exeūt cogitationes malæ: deinde quid Matth.15.
pertineat ad cogitationes malas adiunxit, homicidia, adulteria:& cætera. Nec dixit omnia,sed quibusdā exempli gratia nominatis, & alia intelligēda cōmonuit. Quorū nihil est quod fieri possit , si mala cogitatio nō præcesserit, qua intus instituitur,quod foris agitur : & ex ore cordis procedens,iam coinquinat hominē,etiā si nulla facultate permissa foris per membra corporis non agatur.Posito igitur ostio continentiæ in ore cordis,vnde cuncta exeunt quæ coinquinant hominem,si nil tale inde permittatur exire,sequitur munditia qua possit iam gaudere conscientia, quanuis nondum sit illa perfectio vbi non luctabitur cum vitio continentia. Nunc autem quādiu concupiscit caro aduersus spiritū, Gala.5.
& spiritus aduersus carnem,fat est nobis non consentire malis quæ sentimus in nobis.Cum enim fit ista cō sensio,tunc exit ex ore cordis quod coinquinat hominem. Cum vero per continentiam consensio nō tenetur†,malum concupiscentiæ carnalis, contra quod pu- †al.cōsensio vetatur.
gnat concupiscentia spiritalis , nocere non finitur. F

Sed aliud est bene pugnare,quod nunc est, quādo Bellum spiritale. Cap.III.
mortis contentioni resistitur:aliud aduersarium nō habere , quod tunc erit quando mors nouissima inimica destruetur.Nam & ipsa continentia cum frenat cohibetq; libidines,simul & appetit bonū,ad cuius immortalitatem tendimus,& respuit malum,cum quo in hac mortalitate cōtēdimus. Illius quippe amatrix & spectatrix,huius vero & hostis & testis est, & decus ei⁹ appetens,& dedecus fugiens . Non vtiq; in cupiditatibus frenandis continentia laboraret , si nihil nos contra quod contenderet detineret,si nihil nostræ bonæ volūtati ex mala concupiscentia repugnaret. Clamat Apo- Roma.7.
stolus, Scio,inquit,quia non habitat in me , hoc est in carne mea;bonum:Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.Nunc enim fieri bonū potest,vt malæ concupiscentiæ non consentiatur : perficietur autem bonum,quando ipsa mala concupiscentia finietur.Itemq; idem doctor gentium clamat, Conde lector legi dei secūdum interiorem hominem, Video autem aliam legem in membris meis, repugnantē legi

mentis

G mentis meæ.Hanc pugnam non experiũtur in ſemetipſis niſi bellatores virtutum,debellatoresq; vitiorum. Non expugnat concupiſcentiæ malum,niſi continẽtiæ bonum, Sunt autem qui legem dei omnino neſciẽtes, malas concupiſcentias nec in hoſtibus deputant, eisq; miſerabili cæcitate ſeruientes , inſuper etiam beatos ſe putant,ſatiando eas potius quàm domando . Qui vero
Roma.3. per legem cognouerunt eas,Per legem enim cognitio
Roma.7. peccati:Et concupiſcentiam, inquit, neſciebam,niſi lex diceret,Non concupiſces:earum tamen oppugnatione vincuntur,qui ſub lege viuunt, qua iubetur quod bonũ eſt,non & datur:non viuũt ſub gratia,quæ dat per ſpiritumſanctum quod per legẽ iubetur . His ideo ſubintrauit lex,vt in eis abundaret delictum . Auxit prohibitio concupiſcẽtiam eamq; fecit inuictam, vt accederet prævaricatio,quę ſine lege non fuit,etiam ſi peccatum fuit.Vbi enim non eſt lex,nec prevaricatio.Ita lex
Roma.4. gratia non adiuuante, prohibens peccatum, virtus eſt
1.Cor.15. inſuper peccati.Vnde ait Apoſtol⁹, Virtus peccati lex. Nec mirandum eſt quòd humana infirmitas etiã de lege bona vires malo addidit, dum ad ipſam legem faciendam de ſuis viribus fidit. Ignorans quippe dei iu-
Roma.10. H ſtitiam,quam dat deus infirmo,& ſuam volens conſtituere,qua caret infirmus,iuſtitię dei non eſt ſubiectus, reprobus & ſuperbus.Si autem lex factũ prevaricatorẽ, tãquam ad hoc grauius vulneratum vt deſideret medicum,tanquam pædagogus perducit ad gratiam, contra ſuauitatem noxiã qua vincebat concupiſcentia,dominus dat ſuauitatem veneficam , qua delectetur amplius continẽtia, & terra noſtra dat fructum ſuum quo paſcitur miles,qui debellat deo iuuante peccatum.Tales milites Apoſtolica tuba iſto ſonitu accẽdit in prę-
Roma.6. lium,Non ergo regnet,inquit, peccatũ in veſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis eius, neq; exhibueritis membra veſtra arma iniquitatis peccato : ſed exhibete vos deo tanquam ex mortuis viuentes, & mẽbra veſta arma iuſtitię deo:Peccatum enim vobis non dominabitur. Nõ enim eſtis ſub lege,ſed ſub gratia. Et
Roma.8. alio loco,Ergo, inquit,fratres debitores ſumus,nõ carni, vt ſecundum carnem viuamus.Si enim ſecundũ carnem vixeritis,moriemini:ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis viuetis. Quotquot enĩ ſpiritu dei agũtur,hi filij ſunt dei.Id ergo nunc agitur quãdiu eſt mortalis hæc vita noſtra ſub gratia:nec peccatum,id eſt,cõ
I cupiſcentia peccati, hanc enim hoc loco peccati nomine appellat,regnet in noſtro mortali corpore,Tũc autem regnare oſtenditur,ſi deſideriis eius obeditur. Eſt ergo in nobis peccati concupiſcentia,quæ non eſt permittenda regnare.Sunt eius deſideria , quibus non eſt obediendum,ne obediẽtibus regnet. Propter quod mẽbra noſtra non ſibi vſurpet concupiſcentia,ſed ſibi vindicet continentia:vt ſint arma iuſtitię deo,ne ſint iniquitatis arma peccato. Sic enim nobis peccatũ nõ dominabitur,Non enim ſumus ſub lege, bonum quidem iubente,non tamen dante:ſed ſumus ſub gratia,quæ id quod lex iubet faciens nos amare, poteſt liberis imperare.Itemq; cum hortatur, vt non ſecundum carnẽ vivamus ne moriamur,ſed ſpiritu facta carnis mortificemus vt viuamus:tuba vtiq; canit, bellum in quo verſamur oſtẽdit:& vt acriter dimicemus,& hoſtes noſtros mortificemus , ne ab eis mortificemur accendit . Qui ſint vero iſti hoſtes,ſatis euidenter expreſſit.Quos enĩ in nobis voluit mortificari, ipſa ſunt opera ſcilicet carnis.Sic enim ait,Si autem ſpiritu facta carnis mortifi-
Roma.8. caueritis,viuetis,Et iſta quæ ſint vt ſciamus, eũdẽ itidẽ audiamus ad Galatas ſcribẽtem & dicentẽ, Manifeſta K
Galat.5. ſunt autẽ opera carnis,quæ ſunt fornicationes,immundiciæ,luxuriæ,idolorũ ſeruitus,veneficia,inimicitię,cõtentiones,æmulationes,animoſitates, diſſentiones,hæreſes,inuidiæ,ebrietates,comeſſationes, & his ſimilia: quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum dei non poſſidebũt. Ipſum enim bellum etiam ibi vt hæc diceret oſtendebat,& ad hoſtes mortificandos eadem cœleſti & ſpirituali tuba Chriſti milites excitabat.Supra enim dixerat, Dico autem, Spiritu ambulate,& deſideria carnis ne perfeceritis. Caro enĩ concupiſcit aduerſus ſpiritum,ſpiritus autem aduerſus carnem : Hæc enim inuicem ſibi aduerſantur, vt non quæcunque vultis illa faciatis.Quòd ſi ſpiritu ducimini,non eſtis ſub lege . Ergo ſub gratia conſtitutos vult iſtum aduerſus opera carnis habere conflictum.Et hęc opera carnis vt demonſtraret, adiunxit quæ ſupra cõmemorauit, Manifeſta autẽ ſunt opera carnis,quæ ſunt fornicationes:& cætera,ſiue quæ commemorauit , ſiue quæ intelligenda commonuit,maxime adiiciẽs, & his ſimilia. Deniq; in hoc prælio aduerſus carnalẽ quodãmodo exercitum velut aliam producens aciem ſpiritalem,Fructus autem ſpiritus eſt,inquit,charitas, gau- L
dium,pax,longanimitas,benignitas,bonitas,fides,manſuetudo,continentia : aduerſus huiuſmodi non eſt lex. Non,ait,aduerſus hæc:ne ſola eſſe putarentur:quanuis & ſi hoc diceret,omnia debuim⁹ intelligere quæ eiuſdem generis bona cogitare poſſemus:ſed ait,aduerſus huiuſmodi:& hæc ſcilicet & quæcunque ſimilia.Verũtamen quòd in eis bonis quæ commemorauit , vltimo loco poſuit continentiam,de qua nunc diſputare cœpimus,& propter quam multa iam diximus,pręcipuè voluit eam noſtris mentibus inhęrere.Ipſa quippe in hoc bello valet plurimum,in quo aduerſus carnem ſpiritus concupiſcit,quoniam ipſas carnis concupiſcẽtias quodammodo crucifigit. Vnde cum hæc dixiſſet Apoſtolus,continuo ſubiecit,Qui autem Ieſu Chriſti ſunt,cãrnem ſuam crucifixerunt cum paſſionibus & concupiſcentiis.Hæc eſt actiocontinentiæ,ſi opera carnis mortificantur.Mortificant vero eos, quos deficiente continentia,ad conſenſionem perpetrãdorum talium operum trahit concupiſcentia. Vt autem à continẽtia Tot⁹ homo caro eſt. Cap.IIII.
non deficiamus,aduerſus illas præcipue diabolicarum ſuggeſtionum inſidias,vigilare debemus,ne de noſtris viribus præſumamus. Maledictus enim omnis,qui ſpẽ Hiere.17.
ſuam ponit in homine. Et quis eſt iſte,niſi ipſe homo? M
Non poteſt ergo veraciter dicere non ſe ſpem ponere in homine,qui eam ponit in ſe.Nam & hoc ſecundum hominem viuere, quid eſt niſi ſecũdum carnem viuere?Audiat ergo qui tali ſuggeſtione tentatur, & ſi vllus ei Chriſtianus ſenſus eſt,contremiſcat,audiat,inquam, Si ſecundum carnem vixeritis,moriemini.Sed quiſpiã Roma.8.
dicturus eſt mihi,aliud eſſe ſecundum hominem,aliud ſecundum carnem viuere: quia homo videlicet rationalis creatura eſt,& in eo rationalis eſt animus,quo diſtat à pecore:caro autẽ eſt infirma & terrena pars hominis,& ideo ſecũdum eam viuere vitioſum eſt : propter quod ille qui ſecundum hominem viuit,non vtique ſecundum carnem,ſed potius ſecundum eam partem hominis viuit qua homo eſt,hoc eſt ſecundum ſpiritum mentis quo pecoribus prœminet.Verum hęc diſputatio valet fortaſſis aliquid in ſcholis Philoſophorũ: nos autẽ vt intelligamus Apoſtolũ Chriſti, libri Chri- †al.vt Chriſtus veniret hominé &c.
ſtiani quemadmodum loqui ſoleãt debemus aduerte-
re. Fides certe omnium noſtrũm eſt† quibus Chriſtus viuere

A viuere eſt,hominem à verbo dei aſſumptum,non vtique ſine anima rationali, ſicut quidam hæretici volũt,
Ioan.1. & tamen legimus,Verbum caro factum eſt. Quid hic
Lucæ.3. caro intelligenda eſt,niſi homo? Et videbit omnis caro ſalutare dei:quid poteſt intelligi, niſi omnis homo?
Pſal 64. Ad te omnis caro veniet : quid eſt niſi omnis homo?
Ioan.17. Dediſti ei poteſtatẽ omnis carnis:quid eſt, niſi omnis
Roma.3. hominis?Ex operibus legis nõ iuſtificabitur omnis ca-
Galat.2. ro:quid eſt,niſi nullus iuſtificabitur homo ? Quod idẽ
1.Cor.3. Apoſtolus alibi exprimens manifeſtius,Non,inquit,iuſtificabitur homo ex operibus legis . Corinthios quoq; increpat dicens,Nonne carnales eſtis,& ſecundum hominem ambulatis? Cum carnales eos diciſſet,non ait, ſecundum carnem ambulatis:ſed, ſecũdum hominem: quia & hoc quid voluit intelligi,niſi ſecundũ carnem? Nam vtiq; ſi culpabiliter quidem ſecundum carnem, laudabiliter autem ſecundum hominem ambularetur, id eſt viueretur,non exprobrans diceret, Secundũ hominem ambulatis . Audiat homo opprobrium, mutet propoſitum,vitet interitum,Audi homo,noli ambulare ſecundum hominem,ſed ſecũdum eum qui fecit hominem:ab eo qui fecit te noli deficere, nec ad te ô ho-
B mo.Homo enim dicebat,qui tamen non ſecũdum ho-
2.Cor.3. minẽ viuebat.Non quia idonei ſumus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt . Vide ſi ſecũdum hominem viuebat,qui veraciter iſta dicebat.Admonens ergo Apoſtolus hominẽ, ne viuat ſecundum hominem , deo reddit hominem. Qui autem non viuit ſecundum hominem,ſed ſecundum deum,profectò non viuit etiam ſecundũ ſeipſum: quia homo eſt & ipſe.Sed ideo dicitur etiam ſecũdum carnem viuere,cum ita viuit,quia & carne ſola nominata intelligitur homo,quod iam oſtendimus,ſicut ſola anima nominata intelligitur homo.Vnde dictũ eſt,
Roma.13. Deut.10. Omnis anima ſublimioribus poteſtatibus ſubdita ſit:id
Gene.46. eſt,omnis homo. Et ſeptuagintaquinq; animæ deſcen-
Acto.7. derunt in Aegyptum cũ Iacob:id eſt,ſeptuaginta-quinque homines. Noli ergo viuere ſecundũ teipſum ô homo,vnde perieras,ſed quæſitus es:noli,inquam,viuere ſecundum teipſum,ſi quia perieras,inuẽtus es:noli carnis accuſare naturam,quando audis,Si ſecundum car-
Roma.8. nem vixeritis,moriemini.l.Sic enim dici potuit,& ve-
Ioan.8. riſſime potuit,Si ſecundum vos vixeritis,moriemini.l Nam diabolus non habet carnem,& tamen quia ſecũ-
C dum ſeipſum viuere voluit,in veritate nõ ſtetit. Quid ergo verius,ſi ſecundum ſeipſum viuens,cum loquitur mendacium,de ſuo loquitur? Quod vere de illo veritas dixit. Cum ergo audis,Peccatum vobis nõ do-
Fiducia ſui & excuſatio pẽti.Cap.V. Roma 6. Pſal.118. minabitur: noli de te fidere vt peccatum nõ dominetur,ſed de illo cui dicit orans quidam ſanctus, Itinera mea dirige ſecundum verbum tuum, & nõ dominetur mihi omnis iniquitas.Etenim ne fortaſſe cum audiſſemus,Peccatum vobis non dominabitur:noſipſos extol
Roma.6. leremus,& viribus noſtris hoc tribuerem⁹, ſtatim hoc vidit Apoſtolus atq; ſubiecit, Non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.Gratia itaque facit,vt peccatum tibi non dominetur . Noli ergo de te fidere, ne multo amplius
Roma.8. inde tibi dominetur.Et cum audimus,Si ſpiritu actiones carnis mortificaueritis,viuetis:non hoc tãtum bonũ ſpiritui noſtro, quaſi per ſeipſum poſſit iſta tribuamus. Nã ne iſtum carnalem ſenſum ſpiritu mortuo potius quàm viuificante ſaperemus,illico addidit,Quotquot enim ſpiritu dei aguntur,hi filij dei ſunt . Itaq; vt ſpiritu noſtro opera carnis mortificemus , ſpiritu dei agimur:qui dat continẽtiam qua frenemus,domemus, vincamus concupiſcentiam.In hoc tam magno prelio D
in quo viuit homo ſub gratia,& cum bene pugnat, adiutus exultat in domino cum tremore: non deſunt tamen etiam ſtrenuis bellatoribus, & operũ carnis quãuis inuictis mortificatoribus aliqua vulnera peccatorũ, propter quæ ſananda quotidie veraciter dicant,Dimit Matth.6.
te nobis debita noſtra:contra eadẽ vitia, & contra diabolum principem regemq; vitiorum,multo vigilãtius & acrius ipſa oratione certãtes:ne valeãt aliquid mortiferę ſuggeſtiones eius,quibus inſtigat inſuper peccatorem ad ſua excuſanda potius quàm accuſanda peccata:ac ſic illa vulnera non modo non ſanentur,verumetiam & ſi mortifera non erãt,grauiter & letaliter infligantur.Et hic ergo cautiore opus eſt cõtinentia, qua cohibeatur ſuperbus hominis appetitus,quo placet ſibi & non vult culpabilis inueniri, dedignaturq; cum peccat conuinci,quòd ipſe peccauerit,non ſalubri humilitate ſuſcipiens accuſationem ſui,ſed excuſationem potius ruinoſa elatione conquirens. Ad hanc ſuperbiam coërcendam, continẽtiam petiuit à domino ille cuius ſuperius verba iam poſui , & ſicut potui,commendaui.
Nãque cum diciſſet , Pone domine cuſtodiã ori meo, Pſal.140.
& oſtium continẽtiæ circũ labia mea: Ne declines cor E
meum in verba maligna:Vnde hoc diceret euidentius explicans,Ad excuſandas,inquit, excuſationes in peccatis.Quid enim malignius his verbis,quib⁹ malus malum ſe negat,etiam de opere malo conuictus,quod negare nõ valeat? Et quoniam factum non poteſt tegere, nec benefactum poteſt dicere,& à ſe factum videt patere,quærit in alium referre quod fecit,tanquam inde poſſit auferre quod meruit,Nolens ſe eſſe reum,addit potius ad reatum,& ſua excuſando non accuſando peccata,ignorat non ſe pœnam remouere,ſed veniam.Apud homines enim iudices,quoniã falli poſſunt , quacũ que velut purgare fallacia quod perperam factũ eſt, prodeſſe aliquid videtur ad tempus : apud deum autẽ, qui falli nõ poteſt, non eſt adhibenda fallax defenſio, ſed verax confeſſio peccatorum.Et alij quidem,qui ſua conſueuerunt excuſare peccata,fato ſe ad peccandum queruntur impellitanquam hoc decreuerint ſydera,& cœlum prius talia decernendo peccare,& homo poſtea talia committendo peccare.Alij fortunæ malũt imputare quòd peccãt,qui omnia fortuitis caſibus agitari putant:nec tamẽ hoc ſe fortuita temeritate, ſed perfecta ratione ſapere atq; aſſeuerare cõtendunt. Qualis er F
go dementia eſt,diſputationes ſuas rationi tribuere,& actiones ſuas caſibus ſubiugare? Alij totum quod male faciunt,in diabolum referunt:nec volunt cum illo habere vel partem , cum illũ ſibi occultis ſuggeſtionibus mala ſuaſiſſe ſuſpicari poſſint,ſe autem illis ſuggeſtionibus vndecunq; fuerint, conſenſiſſe dubitare nõ poſſunt.Sunt etiam qui excuſationem ſuam extendunt in accuſationem dei,diuino iudicio miſeri, ſuo autem furore blaſphemi. Etenim aduerſus eũ ex contrario principio inducũt mali ſubſtantiam rebellantem , cui non potuerit reſiſtere , niſi ſubſtantiæ naturæq; ſuæ partem eidem rebellanti cõtaminandam corrumpendámque miſcuiſſet:& tũc ſe peccare dicunt quando natura mali prævalet naturæ dei.Hęc Manichæorum eſt immũ- Manichæi.
diſſima inſania,quorum machinamenta diabolica,facillime veritas indubitata ſubuertit,quę dei naturã incõtaminabilem atque incorruptibilẽ confitetur. Quid autem flagitioſæ contaminationis & corruptionis de iſtis merito nõ creditur,à quibus deus,qui ſumme atq; incomparabiliter bonus eſt , contaminabilis & corruptibilis

Gptibilis creditur? Sunt & hi qui eo modo in excu-
De⁹ & de malis bene facit. Cap.VI. satione peccatorum suorum accusant deum, vt dicãt ei placere peccata. Nam si displicerent, inquiũt, nullo modo ea fieri omnipotentissima vtiq; potestate permitteret: quasi vero deus impunita peccata esse permiserit, etiam in eis quos à supplicio sempiterno remissione liberat peccatorum. Nullus quippe debitę grauioris pœnæ accipit veniam, nisi qualecunque, etsi longe minorem quàm debeat soluerit pœnam: Atq; ita impartitur largitas misericordiæ, vt non relinquatur etiam iustitia disciplinæ. Nam & peccatum quod inultũ videtur, habet pedissequam pœnam suam, vt nemo de admisso nisi aut amaritudine doleat, aut cæcitate nõ doleat. Sicut ergo tu dicis, cur permittit ista si displicent: ita ego dico, cur punit ista si placent? Ac per hoc sicut ego cõfiteor, quòd omnino ista non fierent nisi ab omnipotẽte permitterentur, ita tu confitere faciẽda non esse quæ à iusto puniantur: vt non faciẽdo quę punit, mereamur
Hebr.5. ab eo discere, cur permittit esse quæ puniat. Perfectorũ est enim, sicut scriptum est, solidus cibus: in quo hi qui bene profecerunt, iam intelligunt ad omnipotentiam dei potius id pertinuisse, vt ex libero arbitrio voluntatis venientia mala esse permitteret. Tanta quippe est omnipotens eius bonitas, vt etiam de malis possit facere bona, siue ignoscẽdo, siue sanando, siue ad vtilitates piorum coaptando atq; vertendo, siue etiam iustissimè vindicando. Omnia nanq; ista bona sunt, & de deo bono atque omnipotenti dignissima, nec tamen fiunt nisi de malis. Quid igitur melius, quid omnipotentius eo, qui cum mali nihil faciat, bene etiã de malis facit? Cla
Matth.6. mant ad eum qui mala fecerunt, Dimitte nobis debita nostra: exaudit, ignoscit. Nocuerunt sua mala peccãtibus, subuenit eorum medeturq; languoribus: sæuiunt eorum hostes, de illorũ sæuitia facit martyres. Postremo etiam cõdemnat eos quos damnatione iudicat dignos, sua licet illi mala patiantur, facit tamen ille quod bonum est. Non potest enim bonum non esse quod iustum est. Et vtiq; sicut iniustum est peccatum, ita iustũ est peccati supplicium. Non autem potestas deo defuit talem facere hominem qui peccare non posset: sed maluit eum talẽ facere, cui adiaceret peccare si vellet: non peccare, si nollet: hoc prohibens, illud præcipiens: vt prius esset illi bonum meritum, non peccare: & postea iustum præmium, non posse peccare. Nam etiam tales
I sanctos suos in fine facturus est, qui omnino peccare non possint. Tales habet quippe etiam nunc angelos suos, quos in illo sic amamus, vt de nullo eorum ne peccãdo fiat diabolus, formidemus: Quod de nemine homine iusto in huius vitæ mortalitate præsumimus, tales autem omnes futuros in illius vitæ immortalitate confidimus. Omnipotẽs enim deus qui operatur bona etiam de nostris malis, qualia dabit bona, cum liberauerit ab omnibus malis? Multa de bono vsu mali copiosius possunt & subtilius disputari, sed neq; hoc isto sermone suscepimus, & eius nimia vitanda est lõgitudo.

Continẽtia à malis, Iustitia ad bona. Cap.VII. fal.140. Nunc ergo ad illud propter quod diximus ista, redeamus. Continentia nobis opus est, & eam diuinum esse munus cognoscimus, ne declinetur cor nostrũ in verba maligna ad excusandas excusatiões in peccatis. Cui autem peccato cohibendo non habemus necessariam continentiam ne committatur, quãdo & hoc ipsa cohibet, ne cõmissum si fuerit, nefaria superbia defendatur? Vniuersaliter ergo continentia nobis opus est, vt declinemus à malo: vt autem faciamus bonũ ad aliã videtur virtutem, hoc est ad iustitiam pertinere. Hoc

K nos admonet sacer Psalmus, vbi legim⁹, Declina à ma-
Psal.33. lo & fac bonum. Quo autẽ fine ista faciamus, mox addidit, dicens, Quære pacem, & sequere eam. Pax enim perfecta tunc erit nobis, quando natura nostra creatori suo inseparabiliter cohærente, nihil nobis repugnabit ex nobis. Hoc & ipse saluator voluit quantum mihi videtur intelligi, vbi ait, Sint lumbi vestri præcincti, &
Lucæ.12. lucernæ vestræ ardentes. Quid est lumbos accingere? Libidines coërcere, quod est continentiæ. Lucernas vero ardentes habere, est bonis operibus lucere atq; feruere, quod est iustitiæ. Neq; hic tacuit quo fine ista faciamus, addendo atque dicendo, Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando veniat à nuptiis. Cum enim venerit, nos remunerabit, qui continuimus nos ab his quæ cupiditas, & ea quę imperauit charitas fecimus, vt in eius perfecta & sempiterna pace, sine vlla mali contentione, & cum summa boni delectatione † regnemus. Omnes ergo qui credimus in
† al. dilectio-ne. deum viuum & verum, cuius summe bona immutabilisq; natura, nec mali aliquid facit, nec mali aliquid patitur, à quo est omne bonum, quod etiam minui nõ potest, & qui suo bono quod ipse est omnino minui non
L potest, cum audimus Apostolum dicẽtem, Spiritu ambulate, & concupiscentias carnis ne perfeceritis: caro
Galat.5. enim cõcupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem: Hæc enim inuicem sibi aduersantur, vt non ea quæ vultis faciatis. absit vt credamus quod Manichæorum credit insania, duas hic demonstratas esse naturas ex contrariis inter se principiis confligentes, vnam boni, alterã mali. Prorsus ista duo ambo sunt bona, & spiritus bonum est, & caro bonum, & homo qui ex vtroque constat, vno imperante alio seruiente, vtiq; bonum est, sed mutabile bonum: quod tamen fieri non posse constat, nisi ab incommutabili bono, à quo est omne bonum creatum, siue paruum, siue magnum, sed quàmlibet paruum à magno tamen factum, & quàmlibet magnum, nullo modo tamen factoris magnitudini comparandum, Verum in hac bona hominis & bene à bono condita institutaq; natura nunc bellum est, quoniam salus nondum est. Languor sanetur, pax est. Languorem autem istum culpa meruit, natura non habuit: quam sanè culpam per lauacrũ regenerationis dei gratia fidelibus iam remisit, sed sub eiusdẽ medici manibus adhuc natura cum suo languore confligit. In tali autem pugna sanitas erit tota victoria: nec tempora-
M ria sanitas, sed æterna: vbi non solum finiatur hic languor, verũetiam deinceps nullus oriatur. Propter quod alloquitur animam suam iustus, & dicit, Benedic ani-
Psal.102. ma mea domino, & noli obliuiscì omnes retributiões eius: Qui propitius fit omnibus iniquitatib⁹ tuis, qui sanat omnes languores tuos. Propitius fit iniquitatibus, cum peccata dimittit: sanat languores, cum desideria prana compescit. Propitius fit iniquitatibus, dando indulgentiam: sanat languores, dando continentiam. Illud factum est in baptismate cõfitentibus, hoc fit in agone certantibus, in quo à nobis noster per eius adiutorium vincendus est morbus. Etiã nunc illud fit, quo exaudimur, dicentes, Dimitte nobis debita nostra: hoc au
Matth.6. tem cũ exaudimur, dicentes, Ne nos inferas in tẽtationem. Vnusquisq; cum tentatur, sicut ait Apostolus Iacobus, à concupiscentia sua abstractus & illectus. Contra
Iacobi.1. quod vitiũ, medicinale poscitur adiutoriũ, ab illo qui potest omnes huiuscemodi sanare languores, nõ à nobis aliena separatione, sed in nobis nostrę reparationę naturæ. Vnde & prędictus Apostolus, nõ ait, Vnusquisque

A que tentatur à cõcupiscentia: sed addidit, sua: vt qui hoc
Psal.40. audit, intelligat quomodo clamare debeat, Ego dixi domine miserere mei, sana animam meam quoniam peccaui tibi. Nõ enim sanatione indiguisset, nisi seipsa peccando vitiasset, & aduersus eam caro sua concupi-
Carnis pugna vsque ad huius vitę finẽ. Ca. VIII. sceret: id est, ipsa sibimetipsi ex ea parte qua in carne infirmata est repugnaret. Caro enim nihil nisi per animam concupiscit: Sed concupiscere caro aduersus spiritum dicitur, quando anima carnali concupiscẽtia spiritui reluctatur, Totum hoc nos sumus: & caro ipsa quæ discedẽte anima moritur, nostra pars infirma est: non fugienda dimittitur, sed recipiẽda deponitur, nec
1.Cor.15. recepta vlterius relinquetur. Seminatur autem corpus animale, resurget corpus spiritale. Tũc iam caro nihil concupiscet aduersus spiritum, quando & ipsa spiritalis vocabitur, quoniam spiritui non solum sine vlla repugnantia, verũetiã sine vlla corporalis alimenti indigentia in æternum viuificãda subdetur. Hæc igitur duo quæ nunc inuicem aduersantur in nobis, quoniam in vtroque sumus, vt concordent, oremus & agamus. Nõ enim alterum eorum putare debemus inimicum, sed vitium quo caro concupiscit aduersus spiritũ: quod sa-
B natum nec ipsum erit, & substantia vtraque salua erit, & inter vtraq; nulla pugna erit. Audiamus Apostolũ,
Roma.7. Scio, inquit, quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Hoc vtique ait, quia vitiũ carnis in re bona non est bonum. Quod cum esse destiterit, caro erit, sed iam vitiata vel vitiosa non erit. Quam tamen ad nostram pertinere naturam idẽ doctor ostendit, prius dicendo, Scio quia nõ habitat in me, quod vt exponeret, addidit, hoc est in carne mea, bonum. Se itaq; dicit esse carnem suam. Non ergo ipsa est inimica nostra, & quãdo eius vitiis resistitur, ipsa amatur, quia ipsa curatur. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit: sicut ipse Apostolus dicit. Et alio loco ait, Igitur ipse ego
Ephe.5. Roma.7. mẽte seruio legi dei, carne autem legi peccati. Audiãt qui aures habent. Igitur ipse ego, ego mente, ego carne, sed mẽte seruio legi dei, carne autẽ legi peccati. Quomodo autem carne legi peccati? Nunquid concupiscẽtiæ consentiendo carnali? Absit: Sed motus desideriorum illic habendo, quos habere nolebat, & tamen habebat. Sed eis non cõsentiendo mente seruiebat legi dei, & tenebat membra ne fierent arma peccati. Sunt ergo in nobis desideria mala, quibus non consentiendo nõ
C viuimus male: sunt in nobis concupiscẽtiæ peccatorũ, quibus non obediendo non perficimus malum, sed eas habendo nondum perficimus bonum. Vtrunque ostẽdit Apostolus, nec bonum hic perfici, vbi malum cõcupiscitur, nec malum hic perfici, quando tali cõcupiscẽtiæ non obeditur. Illud quippe ostendit, vbi ait, Velle
Roma.7. adiacet mihi, perficere autem bonum non. Hoc vero, vbi ait, Spiritu ambulate, & desideria carnis ne perfeceritis. Neq; enim ibi dicit, Nõ sibi adiacere facere bonum: sed, non perficere: neque hic dicit, Concupiscen-
Galat.5. tias carnis ne habueritis: sed, ne perfeceritis. Fiunt itaq; in nobis concupiscentiæ malæ, quando id quod nõ licet, libet: sed non perficiuntur cum legi dei mente seruiente libidines continẽtur. Et bonum fit, cum id quod male libet vincente bona delectatione non fit: sed boni perfectio non impletur, quandiu legi peccati carne seruiente libido illic, & quanuis contineatur, tamẽ mouetur: Non enim opus esset vt cõtineretur, nisi moueretur. Erit quandoque etiam perfectio boni, quando e-
rit consumptio mali: illud erit summum, hoc erit nullum. Quod si in ista mortalitate sperandum putamus, fallimur. Tunc enim erit quando mors non erit, & ibi D erit vbi vita æterna erit. In illo enim seculo & in illo regno erit bonum summum, malum nullum: quando erit & vbi erit sapientiæ amor summus, continentiæ labor nullus. Non igitur mala est caro si malo careat, id est, vitio quo vitiatus est homo, nõ factus male, sed ipse faciens. Ex vtraque enim parte, id est, & anima & corpore à bono deo factus bonus, ipse fecit malum quo factus est malus. A cuius mali reatu iam etiã solutus per indulgentiam, ne leue existimet esse quod fecit, adhuc cum suo vitio pugnat per continentiam, Absit autem vt sint vlla vitia in illa quæ futura est pace regnãtibus: quandoquidẽ in isto bello quotidie minuũtur in proficientibus, non peccata solum, sed ipsę quoque concupiscentiæ, cum quibus non cõsentiendo confligitur, & quibus consentiendo peccatur. Quòd ergo caro cõcu-
Galat.5. Roma.7. piscit aduersus spiritum, quòd non habitat in carne nostra bonum, quòd lex in membris nostris repugnat legi mentis, non est duarum naturarum ex contrariis facta principiis commixtio, sed vnius aduersus seipsam propter peccati meritum facta diuisio. Non sic fuimus in Adam antequam nostra natura suo deceptore audito ac secuto, suum contẽpsisset atque offendisset autho- E rem: non est ista prior vita creati hominis, sed posterior pœna damnati. Ex qua dãnatione per Iesum Christum gratia liberati, cũ pœna sua dimicant liberi, nondum salute plena, sed iam pignore salutis accepto: non liberati autem, & peccatis rei sunt, & suppliciis implicati. Post hanc vero vitam reis manebit in æternũ pœna pro culpa: liberis non remanebit in æternũ, nec culpa, nec pœna: sed permanebunt in æternum substantiæ bonæ spiritus & caro, quas deus bonus & immutabilis bonas quanuis mutabiles condidit: Permanebũt autem in melius commutatæ, nunquam iam in deterius mutandæ, consumpto penitus omni malo, & quod homo fecit iniuste, & quod passus est iuste. Quibus duob⁹ malis generibus omnino pereuntibus, quorum est vnum præcedentis iniquitatis, alterum consequentis infœlicitatis, erit hominis sine vlla prauitate voluntas recta. Ibi omnibus erit clarum atque perspicuum, quod nũc à fidelibus multis creditur, à paucis intelligitur: malum non esse substantiam, sed sicut vulnus in corpore, ita substantiam quæ seipsam vitiauit, esse cœpisse peste inchoata, atque ibi esse desinere sanitate perfecta. Omni ergo malo exorto à nobis, & perdito in nobis, bono e- F tiam nostro vsq; ad culmẽ fœlicissimæ incorruptionis & immortalitatis aucto atq; perfecto, qualis erit vtraque nostra substantia: quandoquidem nũc in ista corruptione & mortalitate, cum adhuc corpus corruptibile aggrauat animam, & quod Apostolus dicit, Corpus
Sapien.9. Roma.8. mortuum est propter peccatum, tale tamẽ testimoniũ perhibet idem ipse carni nostrę, id est, parti nostrę infirmæ atque terrenę: vt dicat quod paulo ante commemorauit, Nemo vnquam carnem suã odio habuit: sta-
Ephe.5. timq; subiungat, sed nutrit eam & fouet, sicut Christus Ecclesiam. Quo igitur non dico errore, sed prorsus furore, Manichæi carnem nostram nescio cui fabulosæ genti tribuunt tenebrarum, quam volunt suam sine vllo initio malam semper habuisse naturam: cũ verax doctor, viros diligere vxores suas exẽplo suæ carnis hortetur, quos ad hocipsum Christi quoque & Ecclesiæ hortatur exemplo? Totus denique ipse apostolicæ epistolæ locus, valde ad rem pertinens, recordãdus est. Viri, inquit, diligite vxores vestras, sicut & Christ⁹
Ephe.5. dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt eã sanctificaret,

Carnẽ naturã non esse malũ. C. IX.

Gctificaret,mundans lauacro aquæ in verbo: vt exhiberet sibiipse gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam,aut aliquid huiusmodi: sed vt sit sancta & immaculata:Ita,inquit, & viri debent diligere vxores suas,sicut corpora sua . Qui diligit vxorem suã,seipsum diligit.Deinde subiunxit quod iam commemorauimus,Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit,sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiã. Quid ad hæc dicit immundissimæ impietatis insania? Quid ad hæc dicitis Manichęi,quid nobis vel ex apostolicis literis duas sine initio naturas,vnam boni, alteram mali, conamini inducere: & apostolicas literas,
Roma.7. quæ vos ab ista sacrilega peruersitate corrigant,nõ vultis audire?Sicut legitis, Caro concupiscit aduersus spiritum:Et,Non habitat in carne mea bonum: Ita legite,
Ephe.5. Nemo vnquam carnem suam odio habuit , sed nutrit & fouet eam,sicut & Christus Ecclesiam . Sicut legitis,
Roma.7. Ephe.5. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ:ita intelligite,Sicut & Christus dilexit Ecclesiam, ita viri debẽt diligere vxores suas, sicut sua corpora.Nolite in illis sanctæ scripturæ testimoniis esse insidiosi,in his surdi,& eritis in vtrisq; correcti.Hęc
H enim si accipiatis vt dignum est , conemini & illa intelligere vt verum est.Tres quasdã copulas nobis insinuauit Apostolus,Christum & Ecclesiam,virũ & vxorem,spiritum & carnem.Horum priora posterioribus consulunt,posteriora prioribus famulantur.Omnia bona sunt,cum in eis quædam ordinis pulchritudinẽ excellenter præposita , quædam decenter subiecta custodiunt.Vir & vxor quales secum esse debeãt,præceptum accipiunt & exemplum.Præceptum est,Mulieres viris suis subditæ sint sicut domino, quia vir caput mulieris est:Et,Viri diligite vxores vestras.Exemplum autẽ datur mulieribus de Ecclesia, viris de Christo. Sicut Ecclesia, inquit, subdita est Christo, ita & mulieres viris suis in omnib⁹.Similiter & viris dato præcepto,vt vxores suas diligant,adiecit exemplum, sicut Christus dilexit Ecclesiam. Sed & viros à re inferiore adhortatus est,id est,à corpore suo:non tantum à superiore,id est, à domino suo:Non enim solum ait, Viri diligite vxores vestras,sicut Christus dilexit Ecclesiam: quod est à superiore:verumetiam dixit, Viri debent diligere vxores suas,sicut corpora sua:quod est ab inferiore:quia & superiora & inferiora bona sunt omnia. Nec tamẽ mu
I lier à corpore vel carne accepit exemplum, vt ita esset subdita viro,sicut spiritui caro:Sed aut consequẽter Apostolus intelligi voluit, quod dicere prætermisit : aut forte quia caro concupiscit aduersus spiritum in huius vitæ mortalitate atque lãguore,ideo de illa noluit mulieri exemplum subiectionis adhibere: Viris autẽ ideo voluit,quia etsi concupiscit spiritus aduersus carnẽ,etiã in hocipso consulit carni:non sicut caro concupiscens aduersus spiritũ , nec spiritui consulit talis repugnatio, nec sibi: Non tamẽ ei spiritus bonus, siue eius naturam per prouidentiam nutriendo ac fouendo, siue eius vitiis per continentiam resistendo,consuleret,nisi vtraque substantia vtriusq; artificem deum, etiã decore huius ordinis idicaret. Quid est ergo quod vos vera dementia,& Christianos esse iactatis, & cõtra scripturas Christianas oculis clausis,vel pot⁹ extinctis, tãta peruersitate contenditis:Christum asserentes in falsa carne apparuisse mortalibus:& Ecclesiã in anima ad Christum,in corpore ad diabolum pertinere : & sexum virilem atq; muliebrem diaboli opera esse,non dei:& spiritui carnem tanquam malam substantiam bonæ sub-

stantiæ cohærere? Si parum vobis videntur respõdere quæ de apostolicis commemorauimus literis,au- K Idẽ probat. Cap.X.
dite adhuc alia,si aures habetis,Quid de carne Christi dicit insanissimus Manichæus?Quòd non fuerit vera, 2.Timo.2.
sed falsa.Quid ad hoc dicit beatus Apostolus? Memor esto Christum Iesum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid secundum Euangelium meum.Et ipse Christus Lucæ.24.
Iesus,Palpate,inquit,& videte , quia spiritus carnem & ossa non habet,sicut me videtis habere. Quomodo est in eorũ doctrina veritas,quæ id prædicat quod in carne Christi erat falsitas ? Quomodo in Christo nõ erat vllum malum,in quo erat tam grãde mendaciũ?Quia videlicet hominibus nimium mundis malum est caro vera,& non est malum falsa ? Pro certo malum est caro vera nascentis ex Dauid semine, & non est malum lingua falsa dicentis,Palpate & videte,quia spiritus ossa & carnẽ non habet,sicut me videtis habere. De Ecclesia quid dicit deceptor hominum in mortifero errore,quòd ex parte animarum pertineat ad Christum, ex parte corporum ad diabolũ?Quid ad hæc dicit doctor gentium in fide & veritate? Nescitis, inquit, quia 1.Cor.6
corpora vestra membra sunt Christi?De sexu masculi
L & fœminæ quid dicit filius perditionis, quòd vterque sexus non ex deo sit,sed ex diabolo?Quid ad hæc dicit vas electiõis?Sicut,inquit,mulier ex viro,ita & vir per 1.Cor.11.
mulierem,omnia autẽ ex deo. De carne quid dicit per Manichęum spiritus immundus,quòd sit mala substãtia,nec dei sed inimici creatura?Quid ad hęc dicit per
Paulum spiritussanctus? Sicut enim corpus vnũ est,in- 1.Cor.12.
quit,& membra habet multa,omnia autẽ mẽbra corporis cum sint multa,vnum est corpus,ita & Christus. Et paulopost,Posuit,inquit,deus membra singula quæque eorum in corpore prout voluit. Item paulopost,Deus, inquit,temperauit corpus,ei cui deerat,maiorem honorem dans,vt nõ essent scissuræ in corpore,sed in idipsum,vt pro inuicem solicita sint membra: & siue patitur vnum membrum, compatiũtur omnia membra, siue glorificatur vnum membrum,congaudent omnia membra.Quomodo est mala caro,quando ipsæ animę pacem membrorum eius vt imitentur,monẽtur?Quomodo est inimica creatura,quãdo ipsæ animæ quæ corpora regunt,vt inter se inimicitiarum scissuras nõ habeant,exemplum de membris corporis sumũt,vt quod præstitit deus corpori per naturam, ament & ipsæ habere per gratiam ? Merito ad Romanos cũ scriberet, M
Obsecro,inquit, vos fratres per misericordiam dei vt Roma.12.
exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctã, deo placentem.Sine causa enim tenebras lucem, & lucem tenebras esse contendimus,si hostiam viuam,sanctam, deo placentem de gentis tenebrarum corporibus exhibemus. Sed inquiunt,Quomodo caro per quã- Etiã Ecclesia caro est, Cap.XI.
dam similitudinem comparatur Ecclesiæ?Nũquid Ecclesia concupiscit aduersus Christum,cum idẽ Apostolus dixerit,Ecclesia subdita est Christo? Plane Ecclesia Galat.5.
subdita est Christo, quia ideo spiritus concupiscit aduersus carnem,vt omni ex parte Christo subdatur Ecclesia.Caro autem concupiscit aduersus spiritum,quia nondum pacem quæ perfecta promissa est accepit Ecclesia . Ac per hoc Ecclesia subdita est Christo ex pignore salutis, & caro concupiscit aduersus spiritum ex infirmitate languoris.Neq; enim non Ecclesiæ membra erant iidem ipsi,quibus ista dicebat,Spiritu ambulate,& desideria carnis ne perfeceritis.Caro enim cõ- Ibidem.
cupiscit aduersus spiritum , & spiritus aduersus carnẽ: Hæc enim sibiinuicẽ aduersantur,vt non ea quę vultis faciatis.

A faciatis.Hæc vtique Ecclesiæ dicebantur,quæ si Christo subdita non esset,non in ea spiritus aduersus carnẽ per continentiam concupisceret . Propter quod poterant concupiscẽtias carnis non perficere,sed carne cõ cupiscente aduersus spiritum non poterant ea facere quæ volebant: id est, etiam ipsas carnis concupiscẽtias non habere. Deinde,cur non confiteamur in hominibus spiritalibus.Ecclesiam subditam Christo,in carnalibus autem hanc adhuc concupiscere aduersus Christum?An aduersus Christum non concupiscebãt, quibus dicebatur,Diuisus est Christus?Et, Nõ potui loqui
1.Cor.1. 1.Cor.3. vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis,sed ne nunc quidem potestis, adhuc enim estis carnales: Cũ enim sint in vobis,æmulatio,& contentio,nõnne carnales estis? Aduersus quẽ concupiscit æmulatio & contentio, nisi aduersus Christum? Has enim carnis concupiscẽtias Christus in suis sanat,sed in nullis amat . Vnde sancta Ecclesia quãdiu habet etiam membra talia,nondum est sine macula &
Matth.6. ruga.Huc accedũt & illa peccata pro quibus quotidiana vox totius Ecclesię est,Dimitte nobis debita nostra,
B à quibus ne spiritales putaremus alienos, non quicunque carnalium,nec ipsorum quicunq; spiritaliũ,sed qui
Ioan.13. 1.Ioan.1. super pectus domini discumbẽbat,& quem præ cæteris diligebat,Si dixerimus,inquit, quia peccatum non habemus,nosipsos decipimus,& veritas in nobis non est. In omni autem peccato plus in maiore , minus in minore,tamen contra iustitiam cõcupiscitur. Et de Chri
1.Cor.1. sto scriptum est, Qui factus est nobis sapiẽtia à deo,& iustitia,& sanctificatio,& redẽptio. In omni igitur peccato contra Christum sine dubio cõcupiscitur.Sed qui sanat omnes lãguores nostros,cum perduxerit Ecclesiam ad promissam languoris sanitatem,tunc in nullo membrorũ eius quãmlibet minima erit vlla macula & ruga. Tunc nullo modo caro aduersus spiritum cõcupiscet,& ideo nulla erit causa cur aduersus carnẽ etiam spiritus concupiscat . Tunc finem accipiet omnis hæc pugna,tunc ambarum substantiarum erit summa concordia,tũc vsqueadeo ibi nullus erit carnalis, vt etiam caro ipsa sit spiritalis.Quod ergo nunc agit cum carne sua quisq; secundũ Christum †viuens,cum & concupiscit aduersus eius malã concupiscentiã,quando sanandam continet,quam nondum sanatam tenet,& tamen
†spiritum. C eius bonam nutrit naturam fouetq;, quoniã nemo vnquam carnem suam odio habuit: hoc etiã agit cum Ecclesia Christus, quantum fas est cõparare minora maioribus.Nam & correptionibus eam reprimit,ne impunitate inflata dissiliat:& consolatiõnibus erigit, ne gra
Ephe.5. nata infirmitate succumbat.Hinc est illud Apostoli,Si
2.Cor.11. enim nosipsos diiudicaremus, à domino nõ iudicaremur:cum iudicamur autẽ,à domino corripimur,ne cũ
Psal.93. hoc mundo dãnemur.Et illud in Psalmo,Secundũ multitudinem dolorum meorũ in corde meo,consolationes tuæ iocundauerunt animã meam. Tũc ergo sperãda est carnis nostrę sine vlla repugnatione perfecta sanitas,quãdo erit Ecclesiæ Christi sine vllo timore certa securitas. Hæc aduersus Manichæos fallaciter contiContinẽtia vera & falla. Cap.XII. nentes,pro veraci continentia disputare sufficerit, ne continentiæ fructuosus & gloriosus labor, partẽ infirmam nostrã:id est,corpus, quando ab immoderatis & illicitis voluptatibus cohibet & refrenat, nõ salubriter castigaré,sed insectari credatur hostiliter. Corpus quippe ab anima est quidẽ natura diuersum,sed nõ est à natura hominis alienũ.Non enim animus constat ex

corpore,sed tamen homo ex animo cõstat & corpore: D
& vtiq; deus quem hominẽ liberat,totum hominẽ liberat. Vnde totum hominem etiã saluator ipse suscepit,dignat⁹ in nobis totum liberare quod fecit.Qui contra istã sentiunt veritatẽ,quid eis prodest libidines continere,si tamen aliquas continent?Quid in eis per continentiam poterit fieri mundũ, quorum continentia talis immunda est,quæ nec cõtinentia nominãda est? Sentire quippe quod sentiunt,virus est diaboli,cõtinentia vero immunus est dei:sicut autẽ nõ omnis qui aliquid patitur; aut quoslibet dolores tolerantissime patitur; habet eã virtutem quæ similiter dei munus est,& patientia nuncupatur. Multi enim tolerant multa tormenta;ne in suis criminibus prodant,aut male sibi conscios,aut seipsos. Multi pro explendis ardentissimis libidinibus & obtinẽdis,vel nõ relinquendis eis rebus quibus vinculo praui amoris obstricti sunt,multi pro diuersis & perniciosis quibus vehementer tenẽtur erroribus,quos omnes absit vt verã dicamus habere patientiã.Ita non omnis qui aliquid continet,vel ipsas etiã carnis aut animi libidines mirabiliter cõtinet, istã continentiã, de cuius vtilitate & decore disseruimus,habere dicendus est.Quidã enim quod mirũ dictu videri potest, per incontinẽ E
tiam se cõtinent:velut si se mulier contineat à marito, quia hoc iurauit adultero . Quidã per iniustitiã, veluti si miscendi sexus nõ reddat cõiunx cõiugi debitũ,quia ipse vel ipsa iam potest vincere talem corporis appetitum.Itẽ quidã continent decepti fide falsa,& vana sperantes,vana sectantes:in quibus sunt omnes hæretici;& quicunq; sub nomine religionis aliquo errore fallũtur. Quorũ continẽtia vera esset,si esset & fides vera. Cum »
vero illa propterea nec fides sit appellanda , quia falsa est,sine dubio & ista continentię nomine indigna est. Nũquid enim continentiã fidei, quã munus dei verissime dicimus, dicturi sumus esse peccatũ?Absit à nostris cordibus tã detestanda demẽtia.Beatus autẽ Apostolus
Roma.14. ait,Omne quod non est ex fide,peccatũ est.Quę igitur nõ habet fidem, nec continentia nominanda est.Sunt etiã qui aperte malignis seruiẽdo dæmonibus,à corporis voluptatibus cõtinent, vt per eos expleant nefarias voluptates,quarum impetũ ardoremq; non continent. Vnde vt aliquid dicã,& cætera propter sermonis longitudinem taceam,quidam nõ attingunt etiam vxores suas,dum quasi mundi per magicas artes peruenire ad vxores moliuntur alienas . O mirabilẽ cõtinentiã,imõ F
vero nequitiã atq; immunditiam singularẽ. Si enim vera esset continentia,magis ab adulterio,quàm propter adulteriũ perpetrandũ,carnis concupiscẽtia debilit⁹ à cõingio continere . Hanc quippe concupiscẽtiam carnis, relaxare solet continentia coniugalis,eiusq; frenis hactenus moderamen imponere:vt nec in ipso coniugio immoderata licẽtia diffluatur,sed custodiatur modus aut infirmitati coniugis debitus, cui hoc non secũdum imperium præcepit , sed secundum veniam concedit Apostolus : aut filiis procreandis accommodatus, quæ vna fuit causa miscendę inuicẽ carnis,& patribus quõdam & matribus sanctis . Id autem faciens continẽtia, id est, moderans & quodammodo limitans in coniugibus carnis cõcupiscentiam,& eius inquietũ atque inordinatum motũ certis quodãmodo finibus ordinans, bene vtitur hominis malo,quem facit & vult perficere bonum : sicut deus vtitur etiam hominibus malis,propter eos quos perficit bonos. Absit ergo vt conti- Continẽtia nõ tãtũ libidini moderatur. C.XIII.
nentiam, de qua scriptura dicit , Et hocipsum erat sapientiæ,scire cuius esset hoc donum: etiam eos habere

 dicamus,

G dicamus,qui continendo,vel erroribus seruiũt,vel aliquas minores cupiditates ideo vincũt, vt alias expleãt, quarum granditate vincũtur. Ea vero quæ vera est desuper veniens continentia, non aliis malis mala premere alia,sed bonis mala sanare vult omnia. Cuius vt breuiter complectar actionem,omnibus prorsus delectationibus concupiscentiæ, quæ aduersantur delectationi sapientiæ, coërcendis atque sanãdis inuigilat officium continẽtiæ. Vnde angustius eam sine dubitatione metiũtur qui solas libidines corporis cohibere definiunt: melius profecto illi qui non addunt corporis, sed generaliter libidinem siue cupiditatem regendam dicunt ad continentiã pertinere. Quæ cupiditas in vitio ponitur, nec tantum est corporis, verum & animi. Etenim si cupiditas corporis est in fornicationibus & ebrietatibus,nunquid inimicitiæ, contentiones, æmulationes,postremo animositates,in corporis voluptatibus, ac non potius in animi motibus & perturbationibus exercentur? Carnis tamen opera hęc omnia nũcupauit Apostolus,siue quæ ad animum, siue quæ ad carnem proprie pertinẽt,ipsum scilicet hominem nomine carnis appellãs. Opera quippe hominis sunt quæ nõ
H dicuntur dei, quoniam homo qui hæc agit secundum seipsum viuit,non secundum deum,inquantum hęc agit. Sunt autem alia opera hominis, quæ magis dicẽda
Philip.2. sunt opera dei. Deus est enĩ,inquit Apostolus,qui operatur in vobis, & velle & operari pro bona voluntate.
Roma.8. Inde est & illud, Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei. Spiritus itaque hominis adhærens spiritui dei,concupiscit aduersus carnem,id est, aduersus seipsum,sed pro seipso:vt motus illi, siue in carne, siue in anima, secundum hominem, non secũdum deum, qui sunt adhuc per acquisitum languorem,continentia cohibeantur,propter acquirẽdam salutem:vt homo nõ
Galat.2. secundum hominem viuens,iã possit dicere, Viuo autem iam nõ ego, viuit vero in me Christus, Vbi enim non ego,ibi fœlicius ego:vt quando secundum hominem reprobus vllus motus exurgit, cui non consentit
Roma.7. qui mente legi dei seruit,dicat etiam illud,Iam nõ ego operor illud. Talibus quippe & illa dicuntur, quæ sicut
Coloss.3. eorum socij participésque debemus audire,Si consurrexistis cũ Christo,quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedẽs: quæ sursum sunt sapite,nõ quę super terram. Mortui enim estis,& vita vestra absI condita est cum Christo in deo:cum autẽ Christus apparuerit vita vestra,tunc & vos apparebitis cum illo in gloria. Quibus loquatur intelligamus,imò vero attentius audiamus. Nam quid hoc planius, quid apertius? Eis certe loquitur qui conresurrexerant Christo,nondum vtique carne,sed mẽte,quos mortuos dicit,& magis hinc viuos. Nam vita vestra,inquit, abscondita est cum Christo in deo. Talium mortuorum vox est, Viuo autem iã non ego,viuit vero in me Christus. Quorum ergo vita erit abscondita in deo, admonentur & exhortantur, vt membra sua mortificent quæ sunt super terram. Id enim sequitur, Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram. Et ne quisquã nimis tardus membra ista visibilia corporis mortificanda putaret,talibus cõtinuo quid dicat aperiens, Fornicationem,inquit,immundiciam, perturbationem, concupiscentiam malam & auaritiam quę est idolorum seruitus. Itáne vero credendum est, quòd isti qui iam mortui erant, eorúmque vita abscondita erat cum Christo in deo,adhuc fornicabantur,adhuc in moribus immũdis operibúsque viuebant,adhuc perturbationibus, cõ

cupiscentiæ malæ atque auaritiæ seruiebant? Quis demens ista de talibus senserit? Quid ergo vult vt mortificent opere continentiæ, nisi motus ipsos adhuc in sua quadam interpellatione,sine nostræ mentis cõsensione,sine membrorum corporaliũ operatione viuentes? Et quomodo isti mortificantur opere continentiæ, nisi cum eis mente non consentitur, nec exhibentur eis arma corporis membra: & quod est maius atq; vigilantia continentiæ maiore curãdum, ipsa etiam nostra cogitatio,quãuis eorum quodammodo suggestione,& quasi susurratione tangatur, tamen ab eis ne oblectetur auertitur, & ad superna cogitanda delectabilius conuertitur: ad hoc ea nominans in sermonibus ne habitetur in eis,sed fugiatur ab eis? Quod fit si efficaciter audiamus ipso adiuuante,qui hoc per Apostolum suũ,præcipit,Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Cum autem mala illa cõmemorasset,adiunxit atque ait, Propter quæ venit ira dei in filios infidelitatis†. Vtique salubriter terruit,ne putarent fideles propter solam fidem suam, etiam si in his malis viuerent,se posse saluari: Apostolo Iacobo cõtra istum sensum voce manifestissima reclamante ac dicente,Si fidem quis dicat se habere, opera autem nõ habeat,nunquid poterit fides saluare eum? Vnde & hic doctor gentium propter illa mala venire iram dei dixit in filios infidelitatis. † Cum autem dicit, in quibus & vos aliquando ambulastis cum viueretis in illis: satis ostendit quòd in illis iam,non in his quippe viuendo mortui erãt, vt eorum vita in deo cum Christo esset absconditа,Cum ergo iam in illis nõ viuerent,mortificare iam talia iubebantur. Ipsis quippe in eisdem nõ viuentibus, illa viuebant: sicut pauloante iam ostendi. Et membra dicebantur ipsorum,ea videlicet vitia quæ in membris habitabant ipsorum,modo locutionis quo per id quod continet id quod continetur significatur: sicut dicitur,totum forum inde loquitur,cum homines loquantur qui sunt in foro. Ipso locutionis modo, in
Psal.65. Psalmo canitur, Omnis terra adoret te: id est,omnes homines qui sunt in terra. Nunc autem deponite,inquit,& vos vniuersa: & commemorat plura eiusmodi mala. Sed quid est quod non ei sufficit dicere,deponite vos vniuersa:sed addita coniunctione,dixit, & vos. Nisi ne propterea se putarent hæc mala facere, atque
M impune in eis viuere,quia fides eorum liberaret eos ab ira quæ venit in filios infidelitatis ista facientes, & in his sine fide viuentes. Deponite,inquit,& vos illa mala propter quæ venit ira dei in filios infidelitatis: nec vobis eorum impunitatem propter fidei meritũ promittatis. Non autem diceret,deponite: eis qui iam deposuerant ex ea parte qua talibus vitiis non consentiebant,nec sua membra eis arma peccati dabãt: nisi quia in hoc facto est, & in hac adhuc operatione versatur, quandiu mortales sumus,vita sanctorum. Dum enim
Galat.5. spiritus concupiscit aduersus carnẽ,hæc magna intentione res agitur,delectationibus prauis,libidinibus immundis,motibus carnalibus atq; turpibus:suauitate sanctitatis,amore castitatis,spiritali vigore & continentię decore resistitur. Sic deponũtur ab eis qui mortui sunt eis,nec consentiendo viuunt in eis: Sic,inquam,deponuntur, dum continuata continentia ne resurgãt premũtur. Quisquis quasi securus ab hac eorũ depositione cessauerit, illico in arcem mẽtis prosilient,eamq; inde ipsam deponent atque in suam redigent seruitutẽ,turpiter deformiterq; captiuam. Tunc regnabit peccatum

in hominis

A in hominis mortali corpore,ad obediẽdum desideriis eius. Tunc sua membra exhibebit arma iniquitatis peccato,& erunt nouissima illius peiora prioribus. Multo est enim tolerabilius certamen huiusmodi non cœpisse quàm cœptum reliquisse cõflictum, & factum ex bono præliatore,vel etiã victore captiuũ. Vnde dominus
Matth.10. non ait,qui cœperit:sed,qui perseueraueriт vsq; in finẽ, hic saluus erit. Siue autem ne vincamur acriter cõfligentes,siue aliquotiens vel etiã insperata vel inopinata facilitate vincentes,ei qui nobis dat continentiã demus gloriam. Meminerimus quendam iustum dixisse,
Psal.29. in abũdantia mea,nõ mouebor in æternũ: demonstratumq; illi esse quàm temere hoc dixerit, tanquã suis viribus tribuẽs,quod ei desuper præstabatur. Hoc autem ipso confitente didicimus,mox enim adiũxit,Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutẽ,auertisti autem faciem tuã,& factus sum cõturbatus. Per medicinalem prouidentiã paululum desertus est à rectore, ne per exitialem superbiam desereret ipse rectorẽ. Siue ergo hic, vbi cum vitiis nostris domãdis minuen
Hiere.9. 1.Cor.1. disq; confligimus:siue ibi,quod in fine futurum est,vbi omni hoste & omni peste carebimus: id nobiscũ salubriter agitur,vt qui gloriatur,in domino glorietur.
B

Libri de Continentia animæ finis.

CENSVRA.

AVgustini non esse phrasis arguit, congruens cum ea quam habent libelli superiores.

LIBER DE PATIENTIA.

Patiẽtia dei qualis. Ca.I.

VIRTVS animi quæ patiẽtia dicitur, tam magnum dei donum est, vt etiam ipsius qui nobis eã largitur,qua malos vt corrigantur expectat,patientia prædicetur. Ita q̃is deus nihil pati possit,patientia vero à patiendo nomen acceperit, patientem tamẽ deum non modo fideliter credimus,verumetiam saluC briter confitemur. Sed dei patiẽtia qualis & quanta sit, quem nihil patientem nec tamen impatientẽ,imò etiã patientissimum dicimus, verbis explicare quis possit? Ineffabilis est ergo illa patientia, non tamẽ nulla, sicut zelus eius,sicut ira eius,& si quid huiusmodi est. Nam si tãquam nostra ista cogitemus,in illo nulla sunt. Nihil enim horum nos sine molestia sentimus. Absit autem vt impassibilem dei naturam perpeti vllam molestiam suspicemur. Sicut autem zelat sine aliquo liuore, irascitur sine aliqua perturbatione, miseretur sine aliquo dolore,pœnitet eum sine alicuius pranitatis correptione,ita est patiens sine vlla passione. Nunc itaq; humana patientia quam capere possumus & habere debemus,cuiusmodi sit,quãtum dominus tribuit, & quantum patitur breuitas præsentis sermonis expediatur.

Patiẽtia piorũ. Cap.II.

Patientia hominis,quæ recta est atq; laudabilis & vocabulo digna virtutis,ea perhibetur qua æquo animo mala toleramus, nec animo iniquo bona desideramus, per quæ ad meliora perueniamus. Quapropter impatientes dum mala pati nolunt,non efficiunt vt à malis eruantur,sed vt mala grauiora patiantur. Patientes autem qui mala malunt non committendo ferre, quàm non ferendo committere,& leuiora faciunt quàm quę

per patientiam patiuntur,& peiora euadunt quibus per D impatientiam mergerentur. Bona vero æterna & magna non perdunt,dum malis temporalibus breuibusq; non cedunt. Quoniã non sunt condignę passiones huius tẽporis, sicut Apostolus dicit, ad futuram gloriam Roma.8. quæ reuelabitur in nobis. Et iterum ait, Quod est tẽporale leue tribulationis nostræ, in incredibilẽ modum 2.Cor.4. æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Patiẽtia maIttuẽamur itaque charissimi quãta in laboribus & doloribus lorũ.Ca.III. homines dura sustineant, pro rebus quas vitiosè diligunt,& quantum se his fœliciores fieri putant,tãto infœlicius concupiscunt. Quanta pro falsis diuitiis, quanta pro vanis honoribus, quãta pro ludicris affectionibus periculosissima & molestissima patientissime tolerantur. Pecuniæ & gloriæ cupidos videmus, vt ad desiderata perueniant,adeptisq; non careãt,soles,imbres, glacies,fluctus, & procellosissimas tempestates, aspera & incerta bellorum,immanium plagarum ictus,& vulnera horrenda,nõ ineuitabili necessitate, sed culpabili voluntate perferre. Verum hæ licitæ quodammodo videntur insaniæ. Nanque auaritia,ambitio,luxu- Patiẽtia apẽ ria,& variorum oblectamenta ludorum, nisi propter hoĩes laudata. Cap.IIII. illa facinus aliquod admittatur,siue flagitium quod legibus prohibetur humanis, putantur ad innocentiam E pertinere:imò etiam qui sine fraude cuiusquã, aut pro habenda vel augenda pecuniã, aut pro adipiscẽdis vel retinendis honoribus, aut in agone certãdo seu venãdo,seu theatricum aliquid plausibiliter exhibendo,magnos labores doloresq; pertulerit, parum est quòd populari vanitate nullis reprehensionibus cohibetur, sed insuper extollitur laudibus. Quoniã laudatur,sicut scri Psal.9. ptum est,peccator in desideriis animæ suæ. Vis enim desideriorum,facit tolerantiam laborum & dolorum: & nemo nisi pro eo quod delectat,sponte suscipit ferre quod cruciat. Sed istæ,vt dixi,cupiditates, propter quas explendas qui eis flagrãt, multa dura & acerba patientissime sustinẽt,licitæ existimãtur legibusq; cõcessæ.

Quid quòd etiam pro apertis sceleribus,nõ vt ea Immanis to puniant,sed vt perpetrent, multa homines grauissima lerãtia latronũ.Cap.V. perferunt? Nõnne de quodam nobilissimo patriæ par- Catilina. ricida seculorum literarum loquũtur authores, quòd Sallustius in famẽ,sitim,frigus ferre poterat, eiusq; erat corpus pa- principio Catientis inediæ,algoris,vigiliæ,supra quàm cuiquã credilinarij. bile est? Quid de latronibus dicam,quorum omnes cũ insidiantur viatoribus,noctes perpetiuntur insomnes, F atq; vt trãseuntes excipiant innocẽtes,sub qualibet cœli asperitate nocẽtem animum corpusq; defigũt? Quidam vero eorum inuicem torqueri perhibentur, ita vt exercitatio cõtra pœnas nihil distet à pœnis. Nõ enim tantũ fortassis excruciantur à iudice vt à dolentibus veritas inquiratur,quantũ à suis sociis vt à patientibus nõ prodantur. Et tamen in his hominibus mirãda est potius quàm laudãda patientia: imò nec mirãda nec laudanda quæ nulla est:sed miranda duritia neganda patientia. Nihil autem illic iure laudãdum, nihil vtiliter imitandum. Tantoq; rectius maiore supplicio dignum iudicaueris animum,quãto magis vitiosus odit instrumenta virtutum. Patientia comes est sapientiæ, non famula concupiscentiæ. Patiẽtia amica est bonæ cõscientiæ,non inimica innocentiæ. Cũ ergo videris quẽ- Causa ꝓbãs quam patienter aliquid pati,noli continuo laudare pa- patientiam. Cap.VI. tientiam,quã non ostendit nisi causa patiendi. Quãdo illa bona est,tũc ista vera est. Quãdo illa nõ polluitur cupiditate,tũc à falsitate ista distinguitur. Cũ vero illa tenetur crimine,tũc multũ huius erratur in nomi-

ne.Nō enim ſicut omnes qui ſciunt ſunt participes ſcientiæ, ita omnes qui patiuntur ſunt participes patientiæ:ſed qui paſſione recte vtuntur,hi patientiæ veritate

De vera patientia. Cap.VII.

laudantur,hi patientiæ munere coronātur. Verūtamē vel cū pro libidinibus vel etiam ſceleribus, cum deniq; pro iſta tēporali vita ac ſalute multa homines horrenda mirabiliter ſufferūt, ſatis nos admonēt quāta ſufferenda ſint pro vita bona, vt etiam poſtea poſſit eſſe æterna,& ſine vllo temporis termino,ſine vtilitatis vllius detrimento vera fœlicitate ſecura. Dominus

Lucæ.21.

ait,In veſtra patientia poſſidebitis animas veſtras. Nō ait,In veſtra patientia poſſidebitis animas veſtras,villas veſtras,laudes veſtras,luxurias veſtras:ſed,animas veſtras. Si ergo tanta ſuffert anima vt poſſideat vnde pereat,quāta debet ſufferre ne pereat? Deinde vt illud dicam quod culpabile non eſt,ſi tanta ſuffert pro ſalute carnis ſuæ inter manus ſecantium ſiue vrētium medicorum,quāta debet ſufferre inter furores quorūlibet inimicorū:cū medici ne corpus moriatur per pœnas corpori conſulant, inimici autem pœnas & mortē corporis cōminando,vt anima & corpus in gehēna occidatur impellant:quanquā & ipſi corpori tunc prouidentius conſulatur,ſi tēporalis ſalus eius pro iuſtitia cō

H temnatur, & pœna vel mors eius patientiſſime pro iuſtitia ſufferatur?De corporis quippe redēptione quę in

Roma.8.

fine futura eſſe loquitur Apoſtolus,vbi ait,Et ipſi in nobiſmetipſis ingemiſcimus adoptionem filiorū dei, expectātes redemptionem corporis noſtri. Deinde ſubiunxit,Spe enim ſalui facti ſumus. Spes autem quę videtur,nō eſt ſpes. Quod enim videt quis,quid ſperat? Si autē quod non videmus,ſperamus,per patientiā expectamus. Cum ergo torquent alia mala,ſed non

Patiētia qđo vrendum. Cap.VIII.

extorquent opera mala,non ſolum anima per patiētiā poſſidetur,verūetiam cum per patientiā corpus ipſum ad tempus affligitur vel amittitur, in æternā ſtabilitatē ſalutemq; reſumitur,& ei per dolorem & mortē inuio labilis ſanitas, & fœlix immortalitas cōparatur. Vnde & dominus Ieſus ad patientiā exhortans martyres ſuos, etiam ipſius corporis integritatē futurā ſine cuiuſquam non dicam mēbri, ſed & capilli amiſſione promiſit.Amē dico vobis,inquit,capillus capitis veſtri nō

Lucæ.21. Ephe.5.

peribit. Vt quoniā nemo vnquā,ſicut Apoſtolus dicit, carnē ſuam odio habuit,magis homo fidelis per patiētiam quàm per impatientiā pro ſtatu ſuæ carnis inuiI gilet,& futuræ incorruptionis inæſtimabili lucro quātalibet eius præſentia damna cōpenſet. [Quanuis autē patientia virtus ſit animi,partim tamen ea vtitur animus in ſeipſo,partim vero i corpore ſuo. In ſeipſo vtitur patientia,quando illæſo & intacto corpore,aliquid quod non expediat, vel non deceat facere aut dicere, quibuſlibet aduerſitatibus aut fœditatibus rerū ſeu verborum ſtimulis incitatur:& patienter mala omnia tolerat,ne ipſe mali aliquid opere vel ore committat.

Patiētia animi.Cap.IX.

Per hanc patientiā ſuſtinemus etiam cū corpore ſani ſumus,q; inter huius ſeculi ſcādala beatitudo noſtra differtur. Inde dictum eſt quod pauloante cōmemorauI. Si quod non videmus,ſperamus,per patientiam ex-

Roma.8. 2.Reg.16.

pectamus. Patientia ſanctus Dauid cōuiciantis opprobria tolerauit,& cū facile poſſet vlciſci,non ſolū nō fecit,verum & aliū pro ſe dolentem cōmotumq; compeſcuit : & poteſtatē regiam magis adhibuit prohibendo quàm exercēdo vindictam. Neq; tunc eius corpus aliquo morbo affligebatur,aut vulnere: ſed humilitatis tē pus agnoſcebatur ac ferebatur voluntas dei , propter quā patientiſſimo animo amaritudo contumelię bibebatur.Hanc patientiā dominus docuit,quando cōmotus zizaniorum permixtione,ſeruis volentibus ea colligere,dixit reſpōdiſſe patrēfamiliās,Sinite vtraq; creſcere,vſque ad meſſem. Oportet enim patienter ferri, quod feſtinanter nō oportet auferri. Huius & ipſe patientiæ præbuit & demonſtrauit exemplū, q̄ ante paſ-

K Matth.13.

ſionem corporis ſui,diſcipulum† priuſquam oſtēderet traditorē, pertulit furem,& ante experimētū vinculorum & crucis & mortis , labiis eius doloſis nō negauit oſculū pacis.Hæc omnia, & ſi qua alia ſunt quæ cōmemorare lōgum eſt,ad eum patientiæ modū pertinent, quo animus nō ſua peccata,ſed quæcūq; extrinſecus mala patiēter ſuſtinet in ſeipſo,ſuo prorſus corpore illeſo.

† al diabolū Iudam. Ioā.12.&13. Matth.26.

Alius eſt autē patientiæ modus,quo idēipſe animꝰ quæcūq; moleſta & grauia in ſui corporis paſſionibus perfert,nō ſicut ſtulti vel maligni homines propter adiſcenda vana vel ſcelera perpetrāda,ſed ſicut à domino definitū eſt propter iuſtitiam . Vtroq; modo ſancti martyres certauerunt. Nā & impiorū opprobriis ſaturati ſunt, vbi animꝰ corpore intacto quaſdā veluti plagas ſuas integer ſuſtinet : & in corporibus vincti ſunt, icluſi ſunt,fame ac ſiti affecti ſunt,torti ſunt, ſecti ſunt, dilaniati ſunt,incēſi ſunt,trucidati ſunt: & pietate immobiles ſubdiderunt deo mentē cū paterentur in carne quicquid exquirenti crudelitati venit in mentē.Magius ſanē patientiæ certamen eſt, quādo nō viſibilis inimicus perſequēdo atq; ſæuiendo vrget in nefas,qui palā & aperte à non cōſentiente vincatur.Sed ipſe diabolus qui etiā per filios infidelitatis tāquam per ſua vaſa filios lucis inſequitur, per ſeipſum occultus impugnat, ſæuiendo inſtās vt contra deū fiat aliquid, vel dicatur.

Patiētia ge- mina.C.X. Matth.5. Hebr.11. L

Talem illū Iob ſanctus expertus eſt,vtraq; tētatione vexatus, ſed in vtraq; ſtabili patientiæ robore & armis pietatis inuictus.Nā prius illeſo corpore cūcta quę habebat,amiſit,vt animus ante ſuę carnis cruciatū ſubtractis rebus quas magnipendere homines aſſolēt,frāgeretur,& aduerſus deū loqueretur aliquid, his amiſſis propter quæ illū dolere putabat . Percuſſus etiā omniū ſubita orbitate filiorū,vt quos ſingillatim ſuſceperat,ſimul perderet, tanquā eorū numeroſitas non vnde fœlicitas ornaretur† extiterit,ſed vnde calamitas augeretur.Vbi autē iſta perpeſſus in deo ſuo manſit immobilis,eius affixus eſt volūtati,quē non poſſet amittere niſi propria voluntate:& pro iis quę perdidit eū qui abſtulit tenuit, in quo inueniret quod nunquā periret. Neq; M

De patiētia ſancti Iob. Cap.XI. Iob.1.

† oriretur.

enim ille abſtulerat qui nocendi habuit voluntatē, ſed ille qui dederat poteſtatē. Aggreſſus eſt inimicus & corpus, nec ea quæ homini extrinſecus inerant , ſed ipſum iā hominem in qua potuit parte percuſſit. A capite vſq; ad pedes ardebāt dolores , ſcatebant vermes, ſanies defluebat, manebat in putrido corpore animus integer,horrendoſq; cruciatus carnis cōrabeſcentis inuiolata pietate & incorrupta patientia perferebat.Aderat vxor , nec ferebat opem aliquā viro, ſed in deum blaſphemiam ſuggerebat. Nō enim eam diabolus,cum etiā filios abſtuliſſet,tanquam nocendi imperitus reliquerat:qui quantū eſſet neceſſaria tētatori , iam in Eua didicerat:ſed modo alterum Adā quem per mulierem caperet non inuenerat. Cautior fuit iſte in doloribus, quàm ille in nemoribus . Ille victus eſt in delitiis, iſte vicit in pœnis.Cōſenſit ille oblectamētis, nō ceſſit iſte tormentis. Aderāt & amici nō vt in malis cōſolarentur,ſed vt mala ſuſpicarētur.Neque enim eum qui tāta patiebatur innocentē eſſe credebant, nec tacebat eorū lingua quod illius cōſcientia nō habebat, vt inter immanes cruciatus corporis,etiā falſis animus cæderetur

Cōparatio Iob ad Adā, Cap.XII. Iob.2.

opprobriis.

A opprobriis. At ille ſuſtinens in carne dolores ſuos, lin corde errores alienos,lcōiugis corripiebat inſipientiā, amicos docebat ſapientiam,ſeruabat vbiq; patientiam.

Impatientia ſibi man' ad ferentium. Cap.XIII.

Hunc intueantur qui ſibi ingerunt mortē quando quæruntur ad vitā,& ſibi auferendo præſentē,abnegāt & futurā.Qui ſi ad Chriſtum negandū vel aliquid cōtra iuſtitiam faciendū ſicut veri martyres cogerentur, omnia potius patiēter ferre,quàm ſibi impatiēter mortem inferre debuerant. Quod ſi fugiendorum malorū cauſa recte fieri poſſet,Iob ſanctus ſe ipſe perimeret,vt tanta mala in rebus ſuis,in filiis ſuis, in mēbris ſuis diabolicæ crudelitatis effugeret.Non autem fecit:Abſit enim,vt in ſe committeret ipſe vir ſapiēs,quod nec mulier ſuggeſſit inſipiens:quia etſi ſuggeſſiſſet , merito & hic illud audiſſet quod audiuit ſuggerēdo blaſphemiā.

Iob.2.

Locuta es tanquam vna ex inſipientibus mulieribus,Si bona percepimus de manu domini,mala quare nō ſuſtineamus ? Et ipſe quippe patientiam perdidiſſet, ſiue blaſphemando ſicut illa voluerat,ſiue ſe interficiendo, quod nec illa auſa fuerat dicere,moreretur:atque eſſet

Eccli.2.

inter illos de quibus dictum eſt, Væ iis qui perdiderūt patientiā:& augeret potius quàm euaderet pœnas, qui

B poſt ſui corporis mortem , ſiue ad blaſphemorum ſiue ad homicidarū ſvel etiam plus quàm parricidarū ſupplicia raperetur . Si enim parricida eo ſceleratior eſt quàm quilibet homicida, quia non tantum hominem, verūetiam propinquum necat:in ipſis parricidis,quāto propinquiorē quiſq; peremerit,tanto iudicatur immanior:ſine dubio peior eſt qui ſe occidit, quia nemo eſt homini ſeipſo propinquior.Quid ergo miſeri faciunt, qui cum & hic ſibimet ingeſtas,& poſtea non ſolū impietatis aduerſus deum,ſed etiā ipſius quam in ſe exercuerunt crudelitatis luant debitas pœnas,inſuper quærunt & martyrum gloriasicum etiam ſi pro vero Chriſti teſtimonio perſecutionē paterentur,& ſe interficerent ne aliquid à perſecutoribus paterentur, recte illis diceretur,Væ iis qui perdiderunt patiētiam?Quomodo enim iuſto præmium patiētiæ redditur,ſi & impatiens paſſio coronatur? Aut quomodo innocens iudicabitur,cui dictum eſt,Diliges proximum tuū ſicut te-

Leuit.19.

ipſum:ſi homicidium cōmittit in ſeipſo quod cōmittere prohibetur in proximo? Audiāt ergo ſancti de

Patiētia bonorum. Cap. XIIII. Eccli.2.

ſcripturis ſanctis præcepta patientiæ. Fili accedens ad ſeruitutem dei,ſta in iuſtitia & timore,& prepara ani-

C mam tuā ad tentationem. Deprime cor tuum & ſuſtine,vt creſcat in nouiſſimis vita tua,Omne quod tibi ſuperuenerit accipe,& in dolore ſuſtine,& in humilitate tua patiētiam habe: quoniā in igne probatur aurum & argētū,homines vero receptibiles in camino humiliationis.Et alio in loco legitur.Fili ne deficias in diſcipli-

Prouer.3. Hebr.12.

na domini, neq; fatigeris cum ab illo increparis . Quē enim diligit dominus corripit, flagellat autē omnē filium quē recipit.Quod hic poſitum eſt,filium quē recipit:hoc in ſupradicto teſtimonio eſt,homines receptibiles.Hoc enim iuſtum eſt,vt qui de priſtina fœlicitate paradiſi propter contumacem delitiarum appetētiam dimiſſi ſumus,per humilē moleſtiarum patiētiam recipiamur,fugaces mala faciendo,reduces mala patiēdo: ſibi contra iuſtitiā facientes,hic pro iuſtitia patientes.]

Deo fidēs patiētia. C.XV

Sed vera patiētia quæ huius eſt nomine digna virtutis,quærendū eſt vnde ſumatur.Sunt enim qui eā tribuant viribus voluntatis humanæ,non quas habent ex diuino adiutorio,ſed quas ex libero arbitrio. Error autē iſte ſuperbus eſt: Eorum eſt enim qui abundant , de

Pſal.122.

quibus dicitur in Pſalmo,Opprobriū eis qui abundant,

& deſpectio ſuperbis. Non eſt ergo iſta patientia pauperum,quæ non perit in æternum. Hi enim pauperes, ab illo eam diuite accipiunt,cui dicitur , Deus meus es

D Pſal.9.

tu,quoniā bonorum meorum nō eges.A quo eſt omne datum optimum,& omne donum perfectum . Ad quē clamat egenus & pauper qui laudat nomen eius,& petendo,quærendo,pulſando,dicit,Deus meus eripe me de manu peccatoris,& de manu legem prætereuntis & iniqui,quoniā tu es patiētia mea domine, ſpes mea à iuuentute mea.Iſti autem qui abundāt,& egere ad dominum dedignantur, ne ab illo accipiāt veram patientiā,de ſua falſa gloriantes,conſilium inopis volunt cōfundere,quoniā dominus ſpes eius eſt. Nec attendunt

Pſal.70. Pſal.13.

cum homines ſint & ſuæ,id eſt,humanæ voluntati tātum tribuunt, in illud ſe incurrere quod ſcriptum eſt, Maledictus omnis,qui ſpem ſuā ponit in homine.Vnde etiam ſi eis cōtingat vt aliqua dura & aſpera, vel ne diſpliceant hominibus, vel ne grauiora patiantur, vel ſibi placendo amandoq; præſumptionem ſuā eandem ipſa ſuperbiſſima voluntate ſuſtineant:hoc illis dicendum eſt de patientia,quod de ſapientia beatus Iacobus Apoſtolus dicit,Non eſt iſta patientia† deſurſum deſcēdens,ſed terrena,animalis,diabolica . Cur enim nō ſit ſuperborū falſa patientia, ſicut ſuperborum falſa ſapiētia?A quo eſt autem vera ſapientia,ab illo eſt & vera patientia,Huic enim cantat ille ſpiritu pauper, Deo ſubiecta eſt anima mea,quoniam ab ipſo eſt patiētia mea. Sed reſpondent & loquuntur dicentes, Sicut volūtas hominis ſine vllo dei adiutorio viribus liberi arbitrij tā multa grauia & horrenda perfert,ſiue in animo, ſiue in corpore, vt mortalis vitæ huius & peccatorum delectatione perfruatur:cur non eodem modo eadem ipſa voluntas hominis eiſdē viribus liberi arbitrij,non ad hoc ſperans ſe diuinitus adiuuari , ſed ſibi naturali poſſibilitate ſufficiens,quicquid laboris vel doloris ingeritur,pro iuſtitia & vita æterna patiētiſſime ſuſtinet? An vero,inquiunt,idonea eſt iniquorum volūtas , deo non adiuuāte,vt ſeipſi in cruciatibus pro iniquitate, & antequā ab aliis crucientur,exerceant: idonea eſt volūtas moras vitæ huius amātium, vt deo non adiuuante, inter atrociſſima & lōga tormenta in mēdacio perſeuerent,ne ſua facinora confitētes,iubeātur occidi : & non eſt idonea iuſtorum volūtas, niſi ei vires deſuper ſuggerantur quaſlibet pœnas, vel ipſius decore iuſtitię, vel æternæ vitæ amore perferre? Qui hæc dicunt, non intelligunt quēque iniquorū tanto eſſe ad quęcūq; mala perferenda durioré, quanto in eo maior eſt cupiditas mundi:& quēq; iuſtorū tanto eſſe ad quæcūq; mala perferenda fortioré, quanto in eo eſt maior charitas dei.Sed cupiditas mundi initiū habet ex arbitrio volūtatis,progreſſum ex iocūditate voluptatis,firmamentū ex vinculo conſuetudinis . Charitas autem dei diffuſa

Iacob.1. † al.ſapiētia. E Pſalm.61. Obiectio. Cap.XVI. Hiere.17. F Solutio. Cap. XVII. Roma.5.

eſt in cordibus noſtris:nō vtique ex nobis,ſed per ſpiritum ſanctum,qui datus eſt nobis . Proinde ab illo eſt patientia iuſtorum,per quem diffunditur charitas eorum . Quam charitatem laudans atque commendans Apoſtolus,inter cætera eius bona dixit eam & cuncta ſufferre . Charitas, inquit, magnanima eſt . Paulopoſt ait,Omnia tolerat . Quanto ergo maior eſt in ſanctis charitas dei,tanto magis pro eo quod diligitur:& quāto maior eſt in peccatoribus cupiditas mundi , tanto magis pro eo quod concupiſcitur,omnia tolerātur. Ac per hoc inde eſt patiētia vera iuſtorum, vnde eſt in eis charitas dei:& inde eſt patientia falſa iniquorum, vnde eſt in eis cupiditas mundi. Propter quod dicit Ioā-

1.Cor.13.

G nes Apoſtolus,Nolite diligere mundum,nec ea quæ in mundo ſunt.Si quis dilexerit mundum,dilectio patris non eſt in ipſo:quia omne quod in mundo eſt,concupiſcentia carnis eſt,& concupiſcentia oculorum,& ambitio ſeculi:quæ non eſt à patre,ſed ex mundo eſt. Hæc igitur concupiſcentia,quæ non eſt ex patre, ſed ex mũdo,quanto fuerit in homine vehementior & ardẽtior, tanto fit quiſq; pro eo quod concupiſcit, omniũ moleſtiarum dolorumq; patiẽtior.Idcirco , ſicut ſupra diximus,non eſt iſta patientia deſurſum deſcendẽs:patiẽtia vero piorum deſurſum eſt deſcendẽs à patre luminũ.Itaq; illa terrena eſt,iſta cœleſtis: illa animalis , iſta ſpiritalis:illa diabolica,iſta deifica:quoniã concupiſcẽtia,qua fit vt peccantes omnia pertinaciter patiantur, ex mundo eſt:charitas autẽ,qua fit vt recte viuentes omnia fortiter patiantur,ex deo eſt.Et ideo illi falſæ patientiæ poteſt ſine adiutorio dei voluntas humana ſufficere:tanto durior,quanto cupidior:& eo tolerabilius mala ſuſtinens,quo ipſa fit peior, Huic autem,quæ vera patientia eſt,ideo volũtas humana,niſi deſuper adiuta & inflammata,non ſufficit, quia ſpiritusſanctus eſt H ignis eius:quo niſi accenſa,diligat impaſſibile bonum, ferre non poteſt quod patitur malum. Sicut enim diuina teſtãtur eloquia,Deus charitas eſt,& qui manet in charitate,in deo manet,& deꝰ in eo. Quiſquis ergo contendit haberi poſſe dei charitatem ſine dei adiutorio,quid aliud contendit , niſi haberi deum poſſe ſine deo?Quis autẽ hoc dicat Chriſtianus,quod nullus audet dicere inſanus?Exultans ergo apud Apoſtolũ vera, pia,fideliſq; patiẽtia,dicit in ore ſanctorum, Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti ? Tribulatio, an anguſtia, an perſecutio,an fames,an nuditas,an periculũ,an gladius? Sicut ſcriptũ eſt , Quia propter te mortificamur tota die,deputati ſumus ſicut oues victimæ . Sed in his omnibus ſuperuincimus per eum, qui dilexit nos: [Nõ per nos,ſed per eũ qui dilexit nos.] Deinde ſequitur & adiungit,Certus ſum enim,quia neq; mors,neque vita, neq; angeli,neq; principatus,neq; poteſtates,neq; præſentiã,neque futura , neque altitudo , neque profundũ, neq; creatura alia poterit nos ſeparare à charitate dei, quæ eſt ĩ Chriſto Ieſu domino noſtro.Hæc eſt illa charitas dei,quæ diffunditur in cordibus noſtris:nõ ex nobis,ſed per ſpiritumſanctũ,qui datus eſt nobis. Malorũ I autẽ concupiſcentia,propter quam in eis eſt falſa patiẽtia,nõ eſt ex patre, ſicut dicit Apoſtolus Ioãnes,ſed ex mundo eſt. Hic dicet aliquis,Si ex mundo eſt cõcupiſcẽtia malorũ, per quam fit vt mala omnia pro eo quod ab illis cõcupiſcitur,perferant , quomodo ex eorum dicitur voluntate?Quaſi vero non & ipſi ex mundo ſint,cũ ab eis diligitur mundus:deſerentes eum per quẽ factus eſt mundus.Seruiunt enim creaturæ potius q̃ creatori,qui eſt benedictus in ſecula. Siue itaque mũdi vocabulo Ioannes Apoſtolus dilectores ſignificauerit mũdi,voluntas,quæ ex ipſis eſt,vtique ex mũdo eſt, ſiue mundi nomine cœlum & terrã,& quæcũque in eis ſunt:hoc eſt,vniuerſam cõplexus ſit creaturam:volũtas proculdubio creaturæ,quæ nõ eſt creatoris,ex mundo eſt.Propter quod talibꝰ dominꝰ dicit, Vos de deorſum eſtis,ego de ſurſum ſum. Vos de hoc mundo eſtis,ego nõ ſum de hoc mundo.Apoſtolis autẽ dicit,Si de mũdo hoc eſſetis,mundus quod ſuũ erat diligeret. Sed ne ſibi amplius arrogarent,quàm eorũ menſura poſcebat, & hoc,quod eos nõ eſſe dixit ex mũdo,naturæ putarẽt eſſe,nõ gratiæ,Quia vero,inquit, de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.Ergo de mundo erãt:nã vt & de mundo nõ eſſent, K electi ſunt de mundo. Hanc autẽ electionem non præcedentiũ in bonis operibus meritorũ,ſed electionẽ gratiæ demonſtrãs Apoſtolus,ſic inquit,Et in hoc tempore reliquiæ per electionẽ gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Si autẽ gratia,iam nõ ex operibus,alioquin gratia iam nõ eſt gratia.[Hęc eſt electio gratiæ:id eſt,electio qua per dei gratiã homines eliguntur.]Hæc eſt,inquam,electio gratiæ , qua omnia bona merita præueniũtur humana. Si enim vllis bonis meritis datur, iã non gratis donatur,ſed debita redditur : ac per hoc non vero nomine gratia nũcupatur:vbi merces,ſicut idẽ dicit Apoſtolus, non imputatur ſecundũ gratiã, ſed ſecũdum debitum. Si autem vt vera ſit gratia:id eſt,gratuita,nihil inuenit in homine,cui merito debeatur : quod bene intelligitur & in eo,quo dictũ eſt , Pro nihilo ſaluos facies eos: profecto ipſa dat merita,nõ meritis datur.Præuenit ergo etiã fidem, ex qua omnia bona opera incipiunt. Iuſtus enim,ſicut ſcriptũ eſt,ex fide viuit.Porrò autẽ gratia nõ ſolum adiuuat iuſtũ, verumetiã iuſtificat impiũ. Et ideo etiã cum adiuuat iuſtum,& videtur eius meritis reddi,nec ſic deſinit eſſe gratia,quoniam id adiuuat L quod ipſa eſt largita.Propter hanc itaque gratiam,quę cuncta bona merita humana præcedit,non ſolũ Chriſtus ab impiis occiſus eſt : verũetiã pro impiis mortuus eſt.Et antequã moreretur,non vtique iuſtos, ſed iuſtificandos elegit Apoſtolos,quibus ait,Ego vos de mundo elegi.Quibus enim dixit, De mundo nõ eſtis:ne putarent ſe nunq̃ fuiſſe de mũdo,mox addidit,Sed ego vos de mundo elegi.Profecto vt de mundo nõ eſſent,ipſius in eos electiõe collatũ eſt. Quocirca ſi per ſuã iuſtitiã, non per gratiã eius eligerentur,nõ de mundo electi eſſent:quoniã de mundo iã non eſſent,ſi iam iuſti eſſent. Deinde ſi propterea ſunt electi, quia iã iuſti erant, ipſi priores iã dominũ elegerant. Quis enim poteſt eſſe iuſtus,niſi eligendo iuſtitiã? Finis autẽ legis Chriſtus ad iuſtitiã omni credenti.Qui factus eſt nobis ſapientia à deo,& iuſtitia,& ſanctificatio,[& redẽptio,vt quemadmodum ſcriptũ eſt, Qui gloriatur,in domino glorietur.] Ipſe eſt ergo noſtra iuſtitia. Vnde & antiqui iuſti ante incarnationẽ verbi,in hac fide Chriſti, & in hac vera iuſtitia,quod eſt nobis Chriſtꝰ,iuſtificati ſunt: hoc credentes futurum,quod nos credimus factũ. Gratia ſalui facti per fidẽ,non ex ſeipſis,ſed dei dono: non M ex operibus,ne forte extollerentur. Bona quippe opera eorũ non præuenerunt miſericordiam dei, ſed ſecuta ſunt.Ipſi quippe audierunt,ipſi ſcripſerunt longe antequã Chriſtus veniſſet in carne,Miſerebor,cui miſertus ero:& miſericordiam præſtabo,cui miſericors fuero.E quibus dei verbis,tanto poſt Apoſtolus Paulus diceret, Igitur non volentis neque currẽtis , ſed miſerentis eſt dei.Ipſorum etiã vox eſt lõge antequã Chriſtus veniſſet in carne . Deus meus, miſericordia eius præueniet me . Quomodo autẽ poſſent alieni eſſe à fide Chriſti, quorũ charitate etiã nobis prænunciatus eſt Chriſtus: ſine cuius fide quiſquam mortaliũ nec fuit,nec eſt, nec eſſe aliquando poterit iuſtus?Si ergo iam iuſti à Chriſto eligerentur Apoſtoli,prius illum ipſi elegiſſent,vt iuſti eligi poſſent , ſine illo iuſti eſſe poſſent . Sed non ita factum eſt,ipſe quippe illis ait , Non vos me elegiſtis, ſed ego vos elegi . Vnde dicit Apoſtolus Ioannes. Non quòd dilexerimus deum,ſed quia ipſe prior dilexit nos. Quod cum ita ſit , quid eſt homo vtens in hac vita propria voluntate,antequam eligat & diligat deum, niſi iniuſtus & impius ? Quid eſt, inquam, homo,

1.Ioan.2. — Iaco.3. — Patientia vera & falſa. Ca.XVIII. — 1.Ioan.4. — Roma.8. — Pſal.43. — Roma.5. — 1.Ioan.2. — Quid ſit mũdus, & q mũdani. Cap.XIX. — Roma.1. — Ioan.8. — Ioan.15.

Non gratia ex merito, ſed meritum ex gratia. Cap.XX. — Roma.11. — Roma.4. — Pſal.55. — Abac.2. — Roma.5. — Ioan.15. — Roma.10. — 1.Cor.1. — Gratia & veteres ſeruati ſunt. C.XXI — Ephe.2. — Exod.33. — Roma.9. — Pſal.58. — Ioan.15. — 1.Ioan.4. — Ante gratiã iniuſti oẽs. Cap. XXII.

A homo,aberrãs à creatore creatura,niſi creator eiꝰ memor ſit eius,& eligat eum gratis,& diligat gratis, quia ipſe nõ poteſt eligere vel diligere,niſi prius electus dilectuſq; curetur,qui cæcitate eligenda non cernit, & lãguore diligẽda faſtidit?Sed forte quis dicat , Quomodo deus prius eligit & diligit iniquos, aut iuſtificat, cũ ſcriptum ſit,Odiſti domine omnes operantes iniquitatem? Quomodo putamꝰ,niſi miro & ineffabili modo? Et tamen etiam nõ poſſumus cogitare quòd medicus bonus ægrotũ & odit & diligit. Odit enim,quia ægrotat:qui diligit ita vt ægritudinem pellat. Hæc propter charitatem dicta ſint, ſine qua in nobis nõ poteſt eſſe vera patientia:quia in bonis charitas dei eſt,quę tolerat omnia, ſicut in malis mundi cupiditas . Sed hæc charitas per ſpiritumſanctũ eſt in nobis , qui datus eſt nobis.Vnde à quo nobis eſt charitas,ab illo eſt patientia. Mundi autem cupiditas quando patienter ſuſtinet onera cuiuſlibet calamitatis,gloriatur de viribus propriæ voluntatis,tanquam de ſtupore morbi, non de robore ſanitatis.Inſania eſt iſta gloriatio, non eſt patientiæ,ſed dementiæ. Volũtas iſta tanto videtur patiẽtior B acerborum malorum,quanto eſt auidior temporalium bonorum,quia inanior æternorum. Quod ſi eam exagitat & inflãmat fallacibus viſis & ſuaſionibus immũdis & diabolicus ſpiritus:& maligna conſpiratione ſociatus,efficit hominis voluntatem,vel errore demẽtem,vel appetitu cuiuſlibet mundanæ delectationis ardentem: quæcunq; videntur intolerabilia, mirabiliter ſuſtinere,non tamẽ ideo etiam voluntas mala ſine inſtigatione alterius immundi ſpiritus,ſicut voluntas bona ſine adiutorio ſanctiſpiritus non poteſt eſſe.Nã eſſe poſſe volũtatem malã etiam ſine aliquo ſpiritu vel ſeducente vel incitante,in ipſo diabolo ſatis oſtenditur: qui per nullum aliũ diabolum propria voluntate factꝰ diabolus inuenitur.Voluntas itaq; mala ſiue cupiditate rapiatur, ſiue timore reuocetur , ſiue lætitia diffundatur,ſiue triſtitia cõtrahatur,atq; in his omnibus perturbationibus animi quæcunq; ſunt,aliis vel alio tempore grauia contẽnat & perferat: poteſt & ſine alterius ſpiritus inſtĩctu ſeipſam ſeducere, & defectu à ſuperioribus in inferiora lapſando, quãto iocundius æſtimauerit,quod adipiſci appetit,vel amittere metuit, vel adeptum gaudet,vel amiſſum dolet:tanto tolerabilius per-C ferre,quod ſibi minus eſt ad patiẽdum, quàm illud ad fruendum.Quicquid enim illud eſt,ex creatura eſt,cuius nota voluntas eſt. Quodãmodo enim familiari cõtactu atq; connexu ad experiendam eius ſuauitatẽ, adiacet amanti creaturæ amata creatura. Volũtas autem creatoris,de qua ſcriptum eſt,Et torrẽte voluptatis tuę potabis eos:longe alterius generis eſt:neq; enim ſicut nos creatura eſt . Niſi ergo amor eius detur inde nobis,nõ eſt vnde eſſe poſſit in nobis.Ac per hoc volũtas bona,qua diligitur deus,in homine non poteſt eſſe, niſi in quo deus operatur & velle.Hæc igitur voluntas bona,id eſt voluntas deo fideliter ſubdita,voluntas ſanctitate ſuperni ardoris accenſa,volũtas quæ diligit deũ & proximum propter deũ:ſiue amore, de quo reſpõdit Apoſtolus Petrꝰ,Domine tu ſcis quia amo te:ſiue timore,de quo dicit Apoſtolus Paulus,In timore & tremore veſtrã ipſorum ſalutem operamini: ſiue gaudio , de quo dicit,Spe gaudentes,in tribulatione patientes:ſiue triſtitia, qualem ſe dixit habuiſſe magnã pro fratribus ſuis:quæcunq; amara & aſpera ſufferat,charitas dei eſt, quæ omnia tolerat,quæ nõ diffunditur in cordibus noſtris,niſi per ſpiritumſanctum,qui datus eſt nobis.

Pſal.5. — Cupiditas fons malæ patientiæ. Ca.XXIII. — 1.Cor.13. — Roma.5. — Ipſa volũtas cõcipit malitiã.Ca.XXIIII. — Bona voluntas non niſi ex deo. Cap. XXV. — Pſal.35. — Philip.2. — Ioan.21. — Philip.2. — Roma.13. — 1.Cor.13. — Roma.5.

Vnde nequaquàm dubitãte pietate, ſicut charitas D ſanctę amantiũ,ita patientia pie tolerantiũ dei donum eſt.Neque enim diuina ſcriptura fallit aut fallitur,quæ nõ ſolũ in veteribus libris habet huius rei teſtimonia, cũ deo dicitur,Patientia mea tu es:&,ab ipſo eſt patiẽtia mea:& vbi alius Propheta dicit,accipere nos ſpiritũ fortitudinis: verumetiã in Apoſtolicis literis legitur, Quia vobis datũ eſt pro Chriſto,non ſolum vt credatis in eũ,ſed vt etiam patiamini pro eo.Non ergo quaſi de proprio faciat animũ elatũ , quod ſibi audit eſſe donatum.Si quis autem non habẽs charitatem, quæ pertinet ad vnitatem ſpiritus, & vinculũ pacis,quo catholica Eccleſia congregata connectitur , in aliquo ſchiſmate conſtitutus , ne Chriſtũ neget,patitur tribulationes,anguſtias,famem,nuditatẽ,perſecutionem,pericula,carceres,vincula,tormẽta,gladium vel flammas, vel beſtias,vel ipſam crucem timore gehennarum & ignis æterni:nullo modo iſta culpanda ſunt,imò vero & hęc laudanda patientia eſt . Non enim dicere poterimus, melius ei fuiſſet,vt Chriſtum negãdo nihil eorũ pateretur,quæ paſſus eſt confitendo : ſed exiſtimandũ fortaſſe tolerabilius ei futurum iudiciũ,quàm ſi Chriſtum E negando cuncta illa vitaret:vt illud quod ait Apoſtolus,Si tradidero corpus meũ vt ardeam,charitatem autem nõ habeã,nihil mihi prodeſt: nihil prodeſſe intelligatur ad regnum cœlorũ obtinendũ,non ad extremi iudicij tolerabilius ſuppliciũ ſubeundum. Sed merito quæri poteſt,vtrum iſta patiẽtia donum dei ſit,an viribus tribuenda ſit voluntatis humanæ, qua quiſq; ab Eccleſia ſeparatus,non pro errore , qui eum ſeparauit, ſed pro veritate ſacramenti ſeu verbi,quæ apud eũ remanſit,timore pœnarum æternarũ,pœnas patitur temporales.Cauendum eſt enim,ne forte, ſi dei donũ iſtã patientiam dixerimus,hi quibus ineſt,etiam ad regnũ dei pertinere credantur. Si autem donum dei eſſe negauerimus, cogamur fateri , ſine adiutorio & munere dei in voluntate hominis eſſe poſſe aliquid boni. Neq; enim hoc non eſt bonũ,vt credat homo æterno ſupplicio ſe eſſe puniendum,ſi negauerit Chriſtũ , vt pro iſta fide qualecunq; ſuppliciũ perferat[& contẽnat] humanum.Proinde ſicut negandũ nõ eſt etiam hoc eſſe donum dei, ita intelligẽdum eſt alia eſſe dei dona filiorũ illius Hieruſalem,quæ ſurſum libera eſt mater noſtra.

Hæc ſunt enim quodãmodo hæreditaria, in quibus ſumus hæredes dei,cohæredes autem Chriſti.Alia F vero,quę poſſunt accipere etiam filij concubinarũ,quibus Iudæi carnales & ſchiſmatici vel hæretici cõparãtur.Quanuis enim ſcriptum ſit,Eiice ancillã & filium eius, neque enim hæres erit filius concubinæ cum filio meo Iſaac:& Abrahę dixit deus,In Iſaac vocabitur tibi ſemẽ:Quod ſic eſt Apoſtolus interpretatus, vt diceret, id eſt non qui filij carnis,hi filij dei,ſed filij promiſſionis deputantur in ſemine,vt intelligeremus ſemen Abrahæ ſecundum Iſaac propter Chriſtum ad dei filios pertinere,qui ſunt corpus Chriſti & mẽbra , id eſt Eccleſia dei vna,vera,germana,catholica, tenẽs piam fidem:non eam quæ per elationem vel timorem , ſed eã quæ per dilectionem operatur:Tamen etiam filios cõcubinarum , quando à filio ſuo Iſaac diuiſit Abraham, nonnulla eis largitus eſt munera, ne relinquerẽtur omnino inanes,non vt tenerẽtur hæredes.Sic enim legimus,Dedit autem Abrahã omnem cenſum ſuũ Iſaac filio ſuo,& filiis cõcubinarum ſuarum dedit Abraham munera,& diuiſit eos ab Iſaac filio ſuo . Si ergo filij ſumus liberæ Hieruſalem , alia dona exhæredatorum,

Schiſmatici patientia pro Chriſto quãtum valeat. Ca.XXVI. — Pſal.61. — Philip.1. — Ephe.5. — 1.Cor.13. — Queſtiuncula Ca.XXVII — Gala.4. — Dona varia. C.XXVIII. — Roma.8. — Galat.4. — Genẽ.21. — Roma.9. — Galat.4. — Gala.5.

G alia intelligamus hæredũ. Hi enim hæredes sunt, quibus dicitur, Nõ enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritũ adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. (Roma. 8.) Clamemus ergo spiritu charitatis, sed donec veniamus ad hæreditatem, in qua semper maneamus, liberali amore simus, non seruili timore. (De fructu patientiæ pauperũ Christi Ca. XXIX.) Patienter clamemus, quandiu pauperes sumus, donec illa hæreditate ditemur. Magna quippe inde pignora accepimus, quòd ad nos ditãdos pauper factus est Christ⁹, quo in supernas diuitias exaltato, missus est qui sancta desideria nostris cordibus inspiraret spiritussanctus. (Psal. 9.) Horum pauperũ adhuc credentium, nondum contemplantium: adhuc sperantiũ, nondum tenentium: adhuc desiderio suspirãtium, nõdum fœlicitate regnantium: adhuc esurientiũ & sitientium, nondum satiatorum: Horum ergo pauperum patientia non peribit in æternũ: non quia & illic patientia erit, vbi quod toleretur non erit, sed non peribit, sicut dictum est, quia infructuosa non erit. Fructũ autem habebit æternum, ideo nõ peribit in æternũ. Quisquis autem laborat inaniter, cum eũ spes fefellerit, propter quam laborabat, merito dicit, Perdidi tantum laborẽ: H quisquis vero ad sui laboris promissa peruenerit, gratulans dicit, Nõ perdidi laborem meum. Dicitur ergo labor non perisse, non quia manet perpetuus, sed quia non est inaniter fusus. Sic & patientia pauperum Christi, sed ditandorum hæredum Christi non peribit in æternum: non quia & illic patiẽter ferre videbimur,† (†iubebimur.) sed quia pro iis, quæ hic patienter pertulimus, æterna beatitudine perfruemur. Non dabit finem sempiternę fœlicitati, qui donat temporalem patiẽtiam voluntati, quia vtrunq; munus donatæ donatum est charitati.

FINIS.

[redacted]

M [redacted]

I LIBER DE BONO SIVE PERfectione viduitatis ad Iulianum: titulus talis habebatur, Augustinus Episcopus seruus Christi, seruorumq; Christi, religiosæ famulæ dei Iulianæ in domino dominorum salutem.

(Ad vnã scribit, sed non vni. Cap. I.)

NE petitioni tuæ, & in Christo dilectioni diutius essem debitor promissionis meæ, arripui vtcũque inter alias vrgẽtissimas occupationes meas de professione sanctæ viduitatis aliquid ad te scribere: quoniam & præsentem me rogãdo honorasti†, (†al. onerasti) & cũ tibi hoc non potuissem negare, sæpe promissum meũ literis flagitasti. In quo sanè opere nostro cum aliqua legeris ad tuam vel ad vestram, quę simul in Christo viuitis, personam minime pertinere, nec ideo admonitioni vitæ vestræ proprie necessaria, non ideo debebis superflua iudicare. Istæ quippe literæ quamuis ad te, nõ K tamen tantummodo tibi scribendæ fuerũt: sed vt aliis per te quoque prodessent, non vtiq; à nobis negligendũ fuit. Quicquid ergo hic inueneris, quod vobis necessarium vel nunquam fuerit, vel iam non sit, & tamẽ aliis esse perspexeris, nec habere te pigeat, nec dare legendum, vt & tua charitas sit vtilitas aliorum. Cum igitur in omni quæstione, quæ ad vitã moresq; pertinet, non sola doctrina, verumetiam exhortatio sit necessaria: vt doctrina quid agendum sit nouerimus, exhortatione autem excitemur, ne pigeat agere quod agẽdum esse iam nouimus: quid ergo amplius te doceam quàm id quod apud Apostolũ legimus? Sancta enim scriptura nostræ doctrinæ regulam figit, ne audeamus sapere plus quàm oportet sapere: sed sapiamus, vt ipse ait, ad tẽperantiam, sicut vnicuiq; deus partitus est mẽsuram fidei. (Roma. 12.) Non sit ergo mihi aliud te docere, nisi verba tibi doctoris exponere, & de iis quod domin⁹ dederit disputare. Ait itaq; Apostolus doctor gentiũ, vas electionis, Dico autem innuptis & viduis, bonum esse illis si sic permanserint, sicut & ego. (Innuptę quę Paulo. C. II.) Hęc verba ita intelligenda sunt, vt non existimemus viduas non oportere innuptas dici, quia nuptias videntur expertæ: innu- L ptarum enim nomine illas significat, quę non sunt nuptiis alligatæ, siue fuerint, siue non fuerint. Quod alio loco aperit, vbi ait, Diuisa est mulier innupta & virgo. (1. Cor. 7.) Quando vtiq; & virginem adiungit, quid mulierẽ innuptam, nisi viduam vult intelligi? Vnde etiam deinceps vno innuptæ nomine professionem vtramq; cõplectitur, dicẽs, Quæ innupta est solicita est ea quę sunt domini, quomodo placeat domino, quæ autem nupta est, solicita est ea quę sunt mundi, quomodo placeat viro. Innuptam certe non eam tãtum intelligi voluit, quę nunquã nupsit, sed etiam eam, quæ nuptiarum vinculo per viduitatem liberata nupta esse destitit: nã ideo & nuptam non dicit, nisi eam quæ virum habet, non etiã eam quæ habuit, & nõ habet. Quapropter vidua omnis innupta est: sed quia non omnis innupta vidua est, sunt enim & virgines, ideo hic vtrunq; posuit, vbi ait, Dico autẽ innuptis & viduis: tanquã diceret, Quod dico innuptis, non eis solis dico quæ virgines sunt, sed etiã eis quæ viduæ sunt, bonum esse illis, si sic permanserint sicut & ego. Ecce est bonum tuum ei bono cõparatũ, quod dicit Apostolus suum, si fides adest, imò quia si des adest. (Fides coniugij. Cap. III.) Breuis est ista doctrina, nec ideo contẽnen- M da quia breuis: sed ideo facilius & charius tenẽda, quia in breuitate nõ vilis: non enim qualecũque bonum hic commendat Apostolus, quod fidei nuptarum sine vlla ambiguitate præposuit: quantum enim bonum habeat nuptarum fides: id est, Christianarum & religiosarum coniugatarum, hinc intelligi potest: quòd cũ de fugienda fornicatione præciperet, vbi vtique & coniugatos alloquebatur, Nescitis, inquit, quia corpora vestra mẽbra sunt Christi. (1. Cor. 6.) Tantum ergo bonum est fidelis cõiugij, vt etiam ipsa membra sint Christi. Hoc autem bono, quo melius est bonũ continentiæ vidualis, non hac professione id agitur, vt aliquid pl⁹ sit catholica vidua, quàm membrum Christi, sed vt meliorem quàm coniugata locum habeat inter membra Christi. Dicit quippe idem Apostolus, Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra nõ eosdem actus habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius sunt membra, habẽtes dona diuersa secundum gratiam quæ data est nobis. (Roma. 12.) Ideo etiã cum moneret cõiugatos, ne debito carnalis commixtionis

A mixtionis fraudarẽt inuicẽ: & per hoc alter eorũ negato sibi debito coniugali, per intemperãtiam suam tentatus à Satana, in fornicationẽ prolaberetur: (1. Corin. 7.) hoc autẽ dico, inquit, secundum veniam, non secundum imperium. Volo autem omnes esse sicut meipsum. Sed vnusquisque proprium habet donũ à deo, alius quidem sic, alius vero sic. (Iteratę nuptię non dãnantur. Cap. IIII.) Vides etiam coniugalem pudicitiã, & tori Christiani matrimonialem fidem donum esse, & hoc à deo: vt illud, quod vltra liberorum procreandorum necessitatem modum cõcumbendi aliquatenus concupiscentia carnalis excedit, nõ nuptiarum sit hoc malum, sed veniale sit propter nuptiarum bonum. Non enim de cõiugio, quod copulatur liberorum procreandorum causa, & fide pudicitiæ coniugalis, & indissolubili, quandiu ambo viuunt, matrimonij sacramẽto, quæ om̃ia bona sunt: sed de illo immodico carnis vsu, qui in infirmitate coniugũ agnoscitur, & interuentu boni nuptialis ignoscitur, ait Apostolus, Secundum veniam dico, non secũdum imperium. (1. Corin. 7.) Item cum dicit, Mulier alligata est, quandiu vir eius viuit, quòd si mortuus fuerit vir eius, liberata est: cui vult nubat, tantum in domino: B beatior autem erit si sic permanserit, secundum meum consilium: satis ostendit beatam esse in domino, etiam post mortem viri iterum nubentem fidelem, sed in eodem domino viduam beatiorem: hoc est, vt scripturarum non tantum verbis verumetiam exemplis loquar, beatam esse Ruth, sed Annam beatiorem. Quapropter hoc primum oportet vt noueris, bono quod elegisti nõ damnari secundas nuptias, sed inferius honorari: nam sicut bonũ sanctæ virginitatis, quod elegit filia tua, non damnat vnas nuptias tuas, sic nec viduitas tua cuiusquã secundas. Hinc enim maxime Cataphrygarum ac Nouatianorum hæreses tumuerũt, quas buccis sonantibus non sapientibus etiam Tertullianus inflauit, dum secũdas nuptias tanquam illicitas maledico dente concidit, quas omnino licitas Apostolus sobria mente concedit. Ab hac sanitate doctrinæ, nullius indocti, nullius docti disputatione mouearis: nec ita extollas bonum tuum, vt quod malum nõ est, tanquam malum crimineris alienum: sed tanto magis gaude tuo bono, quanto magis vides, non tantum illo deuitari mala, sed quædam etiam bona superari, Mala sunt enim adulterium vel fornica- C tio. (Non ideo malum coniugiũ si melior est castitas. Caput. V. 1. Corin. 7.) Ab his autem illicitis valde longe est, quæ voti libertate se obstrinxit, & sibi etiam licita ne licerent, nõ imperio legis, sed consilio charitatis effecit. Et bonũ est pudicitia coniugalis, sed melius bonum est continentia vidualis. Hoc ergo meli⁹ illius boni submissione honoratur: nõ illud bonum melioris huius laude damnatur. Quòd autẽ Apostolus cum cœlibum & innuptarũ commendaret fructum, quia cogitant quæ sunt dei quomodo placeãt deo, subiecit & ait, Hoc autem ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiciam: id est, nõ vt vos cogam, sed ad id quod honestum est horter: non quia innuptarum bonum honestum dixit, ideo putare debemus turpe esse vinculum cõiugale, Alioquin etiam primas nuptias condemnabimus, quas nec Cataphryges, nec Nouatiani, nec disertissimus eorum astipulator Tertullianus turpes ausus est dicere: Sed quemadmodũ cum ait, Dico autem innuptis & viduis, bonum esse illis si sic permanserint: vtique bonum posuit pro meliore, quoniam omne quod bono comparatum melius dicitur, etiã hoc proculdubio bonũ est: nam quid est aliud quod ita dicitur melius, nisi quod magis bonũ est? nec ideo consequenter eum sensisse arbitramur, malum esse si nupserint, quoniam dixit, bonũ est illis si sic permanserint. Ita etiam cum ait, sed ad id quod honestum D est, non matrimonium turpe esse monstrauit, sed quod honestũ erat, honestius generalis honesti nomine commẽdauit, Quia honestius quid est, nisi quod magis honestum est? Magis autem honestum, vtique honestũ est. Aperte quippe declarauit, hoc esse bono illo melius, vbi ait, Qui dat nuptum bene facit, & qui non dat nuptum melius facit: & hoc illo beato beati⁹, vbi ait, Beatior autẽ erit, si sic permanserit. Sicut ergo bono melius & beato beatius, sic honesto honestius est, quod honestum voluit appellare. Absit enim vt turpe sit vnde loquẽs Apostolus Petrus ait, Viri vxoribus vestris tanquã vasi infirmiori & subiecto tribuite honorem quasi cohæredibus gratiæ. (1. Pet. 3.) Et illas alloquẽs subditas esse viris suis exemplo Saræ adhortatur, Nam sic quædã, inquit, sanctæ mulieres, quę in dominum sperabant, ornabant se obsequentes viris suis: quomodo Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocãs, cuius factæ estis filiæ, benefacientes & non timentes vllam perturbationem. (Ibidem.) Vnde & illud quod de innupta Paulus Apostolus dixit, Vt sit sancta & corpore & spiritu, non sic accipiendum est, quasi nupta fidelis & casta, & secũdum scripturas subdita viro, non sit sancto corpore, sed tãtummodo spiritu. (Et coniugatorũ membra sancta. Caput. VI. 1. Corint. 7.) E Fieri enim non potest vt sanctificato spiritu, non sit sanctũ etiã corpus, quo sanctificatus vtitur spirit⁹. Sed ne cuiquam nos potius argumẽtari, quàm hoc diuino eloquio probare videamur, quoniam Petrus Saram commemorans, Sanctæ, inquit, mulieres tantummodo: non ait, & corpore: illud eiusdem Pauli consideremus, vbi prohibẽs fornicationes ait, Nescitis quia corpora vestra mẽbra sunt Christi? (1. Corint. 6.) Tollẽs ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. Audeat ergo aliquis dicere membra Christi sancta non esse: aut vero audeat à mẽbris Christi fidelium coniugatarum corpora separare. Vnde etiam paulopost ait, Corpus vestrũ templum in vobis est spiritussancti, quem habetis à deo, & non estis vestri. (Ibidem.) Empti estis precio magno. Corpus fideliũ & mẽbra Christi esse dixit, & templũ spiritussancti, vbi profecto vtriusq; sexus fideles intelliguntur. Ibi ergo sunt nuptæ ibi & innuptæ, sed distinctæ meritis: & tanquã mẽbris membra prælata, quorum tamen neutra sint à corpore separata. Quod igitur de innupta loquens ait, Vt sit sancta & corpore & spiritu: ampliorem innuptarum & in corpore & spiritu sanctificationẽ intelligi voluit, nõ corpus nuptarum omnino sanctificatione priuauit. F Disce itaque bonum tuum, immò memẽto quòd didicisti, bonum tuum amplius laudari, quia est aliud bonũ quo sit hoc melius, quàm si aliter hoc bonum esse non posset, nisi illud malum esset, aut omnino non esset. Habẽt oculi in corpore magnum honorem, sed minorem haberẽt si soli essent, & alia minoris honoris mẽbra nõ essent. In cœlo ipso sua luce sol lunam superat, non vituperat. Stella ab stella differt in gloria, nõ dissidet in superbia. (1. Corin. 15.) Ideo fecit de⁹ omnia, & ecce bona valde: non tãtum bona, sed etiam valde: (Gene. 1.) non ob aliud nisi quia omnia. Nã & per singula opera dicebatur, Vidit deus quia bonum est. Vbi autem omnia nominata sunt, additum est, valde: & dictum, Vidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde. Meliora enim quædam singula quàm alia singula: sed meliora simul om̃ia quàm quælibet singula. Christi itaque te doctrina sana in eius corpore sanam faciat per eius gratiam, vt id quod aliis melius habes in corpore & spiritu, idem ipse spirit⁹ tuus qui corpori dominatur, nec extollat insolenter, nec discernat insciẽter, Nec quia dixi Ruth beatam, Annam beatiorem,

Grem,cũ illa bis nupserit, hæc vno viro cito viduata diu vixerit,continuo etiã te meliorẽ putes esse quàm Ruth.

Veterum polygynæcia & fœcunditas. Ca. VII.

Alia quippe Propheticis temporibus sanctarũ fœminarum dispẽsatio fuit, quas nubere obedientia, non concupiscentia compellebat, vt propagaretur populus dei,in quo præmitterentur Prophetæ Christi: cũ & ipse populus per ea quæ in figura cõtingebant in illis, siue in iis qui scirent,siue in iis qui illa nescirẽt, nihil aliud esset quàm Propheta Christi,ex quo nasceretur etiã caro Christi. Vt ergo ille populus propagaretur, maledictus habebatur per legis sententiam qui non suscitaret semen in Israël. Vnde & sanctæ mulieres accendebantur non cupiditate concũbendi, sed pietate pariendi, vt rectissime credantur coitum nõ fuisse quæsturæ, si proles posset aliter prouenire. Et viris vsus plurium viuarum concedebatur vxorum,Cuius rei non concupiscentiam carnis,sed prouidentiam generationis fuisse causam illud ostendit:quòd sicut viris sanctis habere plures vxores viuas, nõ ita etiam sanctis fœminis licebat misceri maritis pluribus viuis:quoniam tãto essent, turpiores,quanto magis appeterent vnde non essent fœcundiores.Proinde sancta Ruth,cum semen quale illo

H tempore necessarium fuit in Israël nõ haberet, mortuo viro quæsiuit alterũ de quo haberet.Hac itaque bis coniugata ideo Anna vno viro viduata beatior fuit,quia & prophetissa Christi esse meruit,Quam credendum est etiam si filios nullos habuit, quod quidem scriptura reticendo reliquit incertum, eo spiritu præuidisse Christum ex virgine proxime esse venturum, quo potuit agnoscere & paruulum. Vnde merito etiam sine filiis,si tamen eos non habuit,secundas nuptias recusauit:quia nouerat iam tẽpus esse quo Christo non officio pariendi,sed studio continendi,nec coniugalibus fœtãdis visceribus, sed castificandis vidualibus moribus, melius seruiretur. Si vero etiam sciebat Ruth per suam carnẽ propagari semẽ, vnde Christus carnem fuerat habiturus,& huic scientiæ nubendo exhibuit ministerium,nõ audeo iam dicere beatiorem fuisse Annę viduitatem q̃

Quare sit viduis concessa nubendi facultas. Cap.VIII. Ecclesiastes. 3.

illius fœcunditatem. Tu autem quæ & filios habes, & in seculi fine viuis,quo iam tempus sit non mittendi lapides,sed colligendi:non amplectendi, sed continendi ab amplexu,cum clamet Apostolus, Hoc autem dico fratres,tempus breue est, reliquum est vt & qui habent vxores,tanquam non habentes sint:profecto si se-

1. Corint.7. I cundas nuptias appetisses, nullum prophetiæ vel legis obsequium,nullum prolis saltem carnale desideriũ,sed solius incõtinentiæ fuisset indiciũ.Fecisses enim, quod ait Apostolus,cum dixisset,bonũ esse illis si sic permanserint sicut & ego:continuo quippe addidit,Quòd si se non continẽt,nubant:malo enim eas nubere quàm vri.

Ibidem. Hoc enim dixit,vt effrenatæ libidinis malum nõ præcipitaretur in turpitudinem flagitiorum,cũ exciperetur honestate nuptiarum.Gratias autem domino,quoniam peperisti quod esse noluisti,& virginitas prolis tuæ cõpensauit dispendium virginitatis tuæ. Nam diligenter interrogata doctrina Christiana, & primas nuptias iã isto tempore,nisi incontinentia sit impedimento,contẽnendas esse respondet.Qui enim dixit,Si se nõn continent,nubant: potuit dicere,Si filios non habent, nubant.Sed post resurrectionem prædicationemq; Christi, quando iam ex omnibus gentibus filiorum spiritaliter gignẽdorum tanta suppetit copia, tale officiũ cessaret ex carne filios propagare, quale primis temporibus

1. Timot.5. fuit:Et quòd alibi dicit,Volo igitur iuniores nubere,filios procreare, matresfamiliãs esse: nuptiarum bonum

Apostolica sobrietate & authoritate commendat, non K procreandi officium etiam eis, quæ cõtinentiæ bonum capiunt,tanquam ad obsequelam legis imponit. Denique cur hoc dixerit,pandit, cum adiungit & dicit,nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia, Iam enim quædam conuersæ sunt retro post satanam:vt his verbis eius intelligamus,eas quas nubere voluit,melius posse continere quàm nubere,sed melius nubere quàm retro post satanam ire:id est,ab illo excellenti virginalis vel vidualis castitatis proposito,in posteriora respiciendo cadere & interire. Proinde quæ se nõ continẽt, nubant antequam continentiam profiteãtur,antequam deo voueant,quod nisi reddant, iure damnantur. Alio quippe loco de talib⁹ dicit,Cũ enim in delitiis egerint, Ibidem. in Christo nubere volũt, habentes damnationem,quoniam primam fidem irritam fecerunt:id est,volũtatem ad nuptias à proposito continentiæ deflexerũt.Irritam quippe fecerunt fidem qua prius vouerant,quod perseuerantia implere noluerunt. Nuptiarum igitur bonum semper est quidem bonum : sed in populo dei fuit aliquando legis obsequium: nũc est infirmitatis remediũ, in quibusdam vero humanitatis solatium.Filiorũ quippe procreationi operam dare non canino more per v- L sum promiscuum fœminarum,sed honesto ordine coniugali non est in homine improbãdus affectus: etiã ipsum tamen laudabilius transcẽdit & vincit cœlestia cogitans animus Christianus. Sed quoniam sicut ait Quæ post votũ nubũt, verum contrahunt matrimonium. Cap.IX. Matth.19. dominus,Non omnes capiunt verbum hoc, quæ potest ergo capere capiat: quæ se non cõtinet,nubat: quæ non cœpit,deliberet:quæ aggressa est,perseueret: nulla aduersario detur occasio,nulla Christo subtrahatur oblatio.In coniugali quippe vinculo si pudicitia cõseruatur, damnatio non timetur,Sed in viduali & virginali continentia,excellentia muneris amplioris expetitur,Qua expetita,& electa,& voti debito oblata, iam non solum non capessere nuptias,sed etiam si non nubatur nubere velle damnabile est.Nam vt hoc demonstraret Aposto

1. Timot.5. lus,non ait,cum in delitiis egerint, in Christo nubunt: sed nubere volunt:habẽtes,inquit,damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt:etsi non nubendo,sed tamen volẽdo: non quia ipsæ nuptiæ vel talium damnandæ iudicantur , sed damnatur propositi fraus, damnatur fracta voti fides , damnatur non susceptio à bono inferiore,sed ruina ex bono superiore. Postremo damnantur tales, non quia cõiugalem fidem posterius M inierunt, sed quia continentiæ primam fidem irritam fecerũt. Quod vt breuiter insinuaret Apostolus, noluit eas dicere habere damnationẽ,quæ post amplioris sanctitatis propositum nubunt:non quia non damnentur, sed ne in eis ipsæ nuptiæ damnari putarentur. Sed cum dixisset,nubere volunt:continuo addidit, habentes dãnationem.Et dixit quare, quoniam primam fidem irritam fecerunt: vt voluntatem quæ à proposito cecidit appareat esse damnata,siue subsequãtur nuptię, siue desint. Proinde qui dicunt taliũ nuptias non esse nu- Quæ voto soluto nubũt,dirimi non debent. Cap.X. ptias,sed potius adulteria, non mihi vidẽtur satis acute ac diligenter considerare quid dicant, Fallit eos quippe similitudo veritatis.Quia enim coniugiũ Christi di cuntur eligere quæ Christiana sanctitate non nubunt, hinc argumentantur quidam dicẽtes, Si viro suo viuo, quę alteri nubit adultera est,sicut ipse dominus in Euãgelio definiuit:viuo ergo Christo,cui mors vltra nõ do minatur,quę coniugium eius elegerat,si homini nubit, Matth.19. Roma.6. adultera est.Qui hoc dicunt,acute quidem mouentur, sed parũ attendunt hanc argumentationem quanta re-

rum A sequatur absurditas.Cum enim laudabiliter etiam viuẽte viro ex eius consensu continentiã fœmina Christo voueat,iam secundum istorum rationem nulla hoc facere debet, ne ipsum Christũ, quod sentire nefas est, adulterum faciat,cui viuẽte viro nubit. Deinde cũ primæ nuptiæ melioris sint meriti quàm secundæ,absit vt sanctarum viduarum iste sit sensus , vt Christus eis videatur quasi secundus maritus. Ipsum enim habebãt & antea,quando viris suis fideliter seruiebant subditæ,nõ carnaliter,sed spiritaliter virum:cui Ecclesia ipsa,cuius membra sunt,coniunx est:quæ fidei,spei,charitatis integritate,nõ in solis virginibus sanctis,sed etiam in viduis & cõiugatis fidelib⁹,tota virgo est.Vniuersæ quippe Eccleſiæ cuius illæ membra sunt,Apostolus dicit,Aptaui vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Nouit autem ille coniugem virginem sine corruptione fœtare,quem in ipsa etiam carne potuit mater sine corruptione procreare. Fit autem per hanc minus cõsideratam opinionem,qua putant lapsarum à sancto proposito fœminarũ,si nupserint,non esse coniugia,non paruum malum,vt à maritis separentur vxores quasi adul

B teræ sint,non vxores: & cum volunt eas separatas reddere continentię,faciunt maritos earum adulteros viros, † cum suis vxoribus viuis alteras duxerint.

†veros. Solutio votimala,coniugium tamẽ bonum. Caput.XI.

Quapropter non possum quidẽ dicere à proposito meliore lapsas,si nupserint fœminas,adulteria esse,non cõiugia: sed planè non dubitauerim dicere, lapsus & ruinas à castitate sanctiore,quę vouetur deo,adulteriis esse peiores.Si enim,quod nullo modo dubitandũ est,quæ non seruat marito, quanto grauius offenditur, cum illi ipsi non seruatur fides in eo, quod exigit oblatũ,qui nõ exegerat offerendum? Cum enim quisque non reddit, quod non imperio compulsus,sed consilio commonitus vouit,tanto magis fraudati voti auget iniquitatem, quanto minus habuit vouendi necessitatem . Hæc ideo disputo, ne arbitreris, vel secundas nuptias crimẽ esse, vel quascunque nuptias, cum sint nuptiæ, malum esse. Non itaque illas abs te damnatas velis esse, sed spretas. Bonum ergo continentię vidualis luculentius decet,cũ pro illo vouendo & profitendo possunt contẽnere fœminæ,quod & libet & licet.Sed post voti professionem perseueranter frenandum & vincẽdum est quod libet,

C quia iam nõ licet. De tertiis & de quartis & de vltra pluribus nuptiis solent homines mouere quęstionẽ. Vnde vt breuiter respondeam,nec vllas nuptias audeo damnare, nec eis verecundiam numerositatis auferre. Sed ne cuiquam breuitas huius responsionis meę forte displiceat, vberius disputantẽ reprehensorem meũ audire paratus sum.Fortassis enim affert aliquam rationẽ, quare secundæ nuptiæ non damnentur,tertiæ damnẽtur: nam & ego,sicut in exordio sermonis huius admonui, non audeo plus sapere quàm oportet sapere. Quis enim sum,qui putem definiendum,quod nec Apostolũ video definisse? Ait enim,Mulier alligata est, quãdiu vir eius viuit:Non dixit,primus,aut secũdus,aut tertius,aut quartus:sed,Mulier,inquit,alligata est,quandiu vir eius viuit:si autẽ mortuus fuerit vir eius,liberata est,cui vult nubat,tantum in domino:Beatior autem erit,si sic permanserit. Quid huic sententiæ,quantum ad hanc rem attinet, addi vel detrahi possit ignoro . Deinde ipsum quoque Apostolorum,ac nostrum magistrum & dominum,audio Sadducæis respondentem, cum proposuissent mulierem non vniuiram vel binirã,sed si dici potest, septiuirã, in resurrectione, cuius futura esset vxor.

De polygamia.C.XII.

Roma.12.

1.Corint.7.

Increpans enim eos,ait, Erratis,nõ scientes scripturas, D neque virtutem dei.In resurrectione enim nec nubent, Matth.22. nec vxores ducent:non enim incipient mori,sed erunt æquales angelis dei,Eorum itaque resurrectionem commemorauit,qui resurgent ad vitam, non qui resurgent ad pœnam. Potuit ergo dicere, Erratis,nescientes scripturas , neque virtutem deiin illa enim resurrectione multinubæ istæ esse non poterunt: deinde addere,quia nec aliqua ibi nubit,Sed nec ipsam, vt videmus,tot maritorum mulierẽ vlla suæ sentẽtiæ significatione damnauit.Quapropter nec contra humanæ verecũdiæ sensum audeo dicere,vt quotiẽs voluerit, viris mortuis nubat fœmina :nec ex meo corde præter scripturæ sanctæ authoritatem quantaslibet nuptias audeo condemnare. Quod autem dico vniuiræ viduæ , hoc dico omni viduæ, Beatior eris, si sic permanseris. Nam & illud Ex ipsis continentiæ viribus æstimanda laus. Cap.XIII. non insipienter proponi solet,vt dicat qui potest, quænam vidua meritis præferenda sit: vtrum vniuira,quæ cum vixisset diutius cum marito,filiisq; procreatis saluisq; viduata,continentiam professa est:an ea, quæ adolescentula intra duos annos amissis duobus viris,nullis ad consolationem extantibus liberis, cõtinentiam deo vouit , & in ea perseuerantissima sanctitate consenuit? E Hic se exerceant, si possunt, disputãdo,& nobis aliquid demonstrando,qui de numero virorum,non de ipsius cõtinentiæ viribus pensant merita viduarum. Si enim illi biuiræ illam vniuiram esse præferendã censuerint, nisi attulerint specialem aliquam rationẽ vel authoritatem,profecto inuenientur virtuti animi non maiorẽ virtutem animi,sed carnis fœlicitatem anteponere.Ad fœlicitatem quippe carnis pertinuit,& diu cum viro viuere,& filios procreare: sed si non eã ob hoc præponũt, quia filios habuit,idipsum certe,quod diu cum viro vixit,quid aliud quàm carnis fœlicitas fuit? Meritũ porrò Annæ illius eo maxime commendatur, quia cũ tam cito extulisset virum,per prolixam ætatem suam diu cũ carne conflixit & vicit . Sic enim scriptum est, Et erat Luc.2. Anna Prophetissa filia Phanuel de tribu Aser,hæc processerat in diebus multis,& vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua , & hæc vidua vsque ad annos octogintaquatuor , quæ non discedebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus seruiens nocte ac die . Vides quemadmodum sancta vidua non solum eò prędicatur quòd vniuira fuerit , verũetiam quod paucos annos cũ marito vixerit à virginitate sua, & vidualis cõtinentiæ munus vsque ad tantam senectutem tanta pietatis seruitute perduxerit. Constituamus igitur ante oculos Cõparatio alia inter triplices viduas. nostros viduas tres habentes singula eorũ quæ huic inerant omnia.Vnam ponamus vniuiram,cui desit & tanta prolixitas viduitatis,quòd diu cum marito vixerit,& tantum studium pietatis,quòd non ita ieiuniis & obsecrationibus seruiat, Alterã quæ post prioris mariti breuissimam vitam,etiam secundum cito amiserit,& diuturna ætate sit vidua,sed etiam ipsa non tantum det operam ieiuniorum & obsecrationum religiosissimę seruituti,Tertiam quę non solum duos viros habuerit,sed etiam cum ambobus singillatim,vel cum aliquo eorum diuti⁹ vixerit, & posteriore ætate viduata,in qua quidẽ si nubere voluisset posset, & filios procreare, susceperit cõtinentiam vidualem : sed plus intenta in deum,plus sit solicita quæ illi placeant actitare, die ac nocte sicut Anna ieiuniis & obsecrationibus seruiens, Si contendatur quænam istarum sit meritis potior, quis non videat in hoc certamine palmam dandã esse maiori feruentiorique pietati? Itaque si tres aliæ constituantur,

quibus

G quibus illorum trium bina insint, singula desint: quis dubitet eas meliores fore, quibus præpollentius fuerit in suis bonis duobus pia humilitas, vt alta sit pietas? Nulla quidem istarum sex viduarum tuæ normæ adæquatur. Tu enim hoc votum cũ ad senectutem vsque perduxeris, omnia tria potes habere, quibus Annæ meritum excelluit, Nam & vnũ virum habuisti, & non diu tecum vixit in carne: ac per hoc si exhibueris obedien-
1.Time.5. tiam verbis Apostoli dicentis, Quæ autem vere vidua est & desolata, sperabit in dominum, & persistet in orationibus nocte ac die: Atque illud quod sequitur sobria vigilantia deuitaueris, Quæ autem in deliciis agit, viuens mortua est: omnia illa tria bona quę Annæ fuerunt & tua erunt. Tibi autem sunt & filij quos forte illa non habuit: nec ideo laudanda es, quia eos habes, sed quia pie nutrire atque educare studes. Vt enim tibi nascerentur, fœcunditatis, vt viuant, fœlicitatis est: vt autem sic instituantur, voluntatis est & potestatis. In illis tibi homines gratulãtur, in hoc te imitentur. Anna per prophetię scientiam cognouit apud matrem virginem Christum, te Euangelica gratia fecit matrem virginis Christi. Illa itaque sancta virgo, quam Christo volen-
H tem & petentem obtulisti, vidualibus auiæ matrisque meritis addidit aliquid de merito virginali, Nõ enim nihil inde habetis, quæ hãc habetis: & in illa estis, quod in vobis non estis. Nam vt sancta virginitas adiueretur nubentibus vobis, ideo factum est vt nascereturex
Epilogus superiorum. Cap.XV. vobis. Hæc itaque de meritis diuersis coniugatarum diuersarúmque viduarum, hoc opere non disputarem, si id quod ad te scribo, tibi tantummodo scriberem. Sed quoniam sunt quædam in hoc genere sermonis difficillimę quęstiones, aliquid amplius quàm quod ad te proprie pertinet, dicere volui, propter quosdam qui sibi docti non videntur, nisi alienos labores non iudicando conentur discutere, sed lacerando conscinde-
re, Deinde vt etiam tu ipsa non solum serues quod voluisti & in eo bono proficias, verumetiam diligentius firmúsque noueris, idem bonum tuum non à malo nuptiarum distingui, sed bono nuptiarum anteponi. Nam qui viduatarum fœminarum nuptias damnant, etiam si continentiam suam multarum, quibus tu vteris, rerum abstinentia mirabilifer & feruenter exerceãt, non ideo te seducant, vt sentias quod sentiunt, etiam si facere nõ possis quod faciunt, Nemo enim, vult esse phreneticus,
I etiam si videat phrenetici vires viribus sanorũ esse fortiores. Præcipue igitur doctrina sana bonitatem proposiri & ornet & muniat. Inde est quippe quòd catholicæ fœminæ etiam sæpius nuptæ, nõ solum vniuiris viduis, sed & virginibus hæreticorum iusto iudicio præferuntur. Multi sunt quidem de his tribus rebus coniugij viduitatis & virginitatis, quæstionum sinus, multæ perplexitates: quibus disputando penetrandis vel dissoluẽdis, & maiore cura opus est, & copiosiore sermone: vt vel in omnibus eis recte sapiamus, vel si quid aliter sapimus, id quoque nobis deus reuelet. Verũtamen quod
Philip.3. etiam illic consequenter dicit Apostolus, In quod peruenimus, in eo ambulemꝰ, Peruenimus autem, quod ad hanc rem de qua loquimur attinet, vt continentiam cõiugio præponamus: sanctam vero virginitatem etiam continentiæ viduali: Et ne aliquas nuptias, quæ tamen non adulteria, sed nuptiæ sunt, cuiuslibet nostri nostrorúmve propositi laude damnemus. Multa alia de istis rebus dicta sunt à nobis in libro de sancta virginitate: & in opere, quod aduersus Faustum Manichæum quanto potuimus labore conscripsimus: quoniam Patriarcharum & Prophetarum casta coniugia mordacissime K
reprehendendo scriptis suis, quorundam indoctorum animos à fidei sanitate detorsit. Proinde quoniam in exordio huius opusculi, duo quædam necessaria proposuerã, quæ exequendo pollicitus eram: vnum, quod ad doctrinam, alterum quod ad exhortationem pertinet: & priori parti, vt potui, pro suscepto negocio non defui: ad exhortationem veniamus, vt quod bonum prudenter scitur, etiam diligatur ardenter. Qua in re prius illud moneo, vt quantamcunque tibi inesse sentis piæ continentiæ dilectionem, beneficio dei tribuas: eique gratias agas, qui de spiritu suo tibi tantũ largitus est, vt eius in corde tuo charitate diffusa, licitę rei licentiam tibi amor melioris boni auferret. Donauit enim ne liberet nubere cum liceret, vt iam non liceret, etiam si liberet: & ex hoc firmius non liberet, ne fieret quod non liceret, quod factum non est etiam cum liceret: tantáque merereris vt te existente vidua Christi, filiam quoque videres virginem Christi: dum enim tu oras sicut Anna, facta est illa quod Maria. Hæc dona dei esse quanto magis nosti, tanto magis es eisdem donis beata: imò aliter nõ es beata, nisi quod habes, noris
L à quo habeas. Attende enim quid de hac re Apostolus
1.Corin.2. dixit, Nos autem non spiritum huius mũdi accepimus, sed spiritũ qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Multi quippe habent multa dei dona, & nesciendo à quo habeant, impia vanitate iactantur. Nemo est autem donis dei beatus, qui donãti existit ingratus: quia & illud, quod inter sacra mysteria cor habere sursum iubemur, ipso adiuuãte id valemus, quo iubẽte admonemur: & ideo sequitur, vt de hoc tãto bono sursum leuati cordis, non nobis gloriam, quasi nostrarum virium tribuamus, sed domino deo nostro gratias agamus. Hoc enim continuo commonemur, quia hoc dignum est, hoc iustum est recordari. Hæc verba vnde sint, intus qua sanctione, & quanta sanctitate commendentur agnoscis. Tene igitur & habe quod accepisti, & datori gratias age. Quãuis enim accipere & habere tuũ sit, id tamen habes quod accepisti: quoniam superbienti, & ex eo quod habebat, quasi à seipso haberet, impie
1.Corin.4. glorianti, veritas per Apostolum dicit, Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hæc me admonere com-
M pellunt cauendi atque deuitandi quorundam sermunculi, qui per aures & animos multorum serpere cœperunt, quod cum lachrymis dicendum est, inimici gratię Christi: per quos suadetur, vt nec oratio nobis ad dominum necessaria videatur, ne intremus in tentationẽ. Sic enim conantur defendere hominis liberũ arbitriũ, vt eo solo etiã dei gratia non adiuti, valeamus, quod diuinitus iubetur, implere: ac per hoc sequitur, vt frustra dominus dixerit, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem: & frustra quotidie in ipsa dominica oratione dicamus, Ne nos inferas in tẽtationem. Si enim nostræ tantummodo potestatis est, ne tentatione superemur, vt quid oramus, ne intremus vel inferamur in eam? Faciamus potius quod nostri est liberi arbitrij, atque absolutissimæ potestatis, & irrideamus Apostolum dicentẽ, Fidelis deus, qui nõ vos permittit tẽtari super id quod
1.Corin.10. potestis: & resistamus ei dicentes, Vt quid peto à domino, quod in mea posuit potestate? Sed absit vt hoc sapiat qui sanũ sapit. Proinde petamus vt det, quod vt habeamus, iubet. Ad hoc enim quod nondum habemus iubet vt habeamus, vt admoneat quid petamus: & quod nos cum iusserit, posse inuenerimus, etiã hoc vnde acceperimus,

Exhortans monet à deo donum esse cõtinentiæ. Cap.XVI.

De libero arbitrio. Cap.XVII.

Matth.26.

Matth.6.

A ceperimus, intelligamus, ne inflati & elati huius mundi spiritu, nesciamus quæ à deo donata sunt nobis. Proinde arbitriũ voluntatis humanæ nequaquam destruimus, quando dei gratiam qua ipsum adiuuatur arbitriũ, non superbia negamus ingrata, sed grata potius pietate prædicamus. Nostrum enim est velle, sed volũtas ipsa etiam monetur vt surgat, & sanatur vt valeat, & dilatatur vt capiat, & impletur vt habeat. Nã si nos nõ vellemus, nec nos vtique acciperemus ea quæ dantur, nec nos haberemus. Quis enim haberet cõtinentiam, vt inter cætera dei dona de ipsa potius loquar, de qua ad te loquor: quis, inquam, haberet cõtinentiam nisi volens, quia & nemo acciperet nisi volens? Sed à quo detur, vt nostra voluntate accipi & haberi possit, si quæris, attende scripturam: immo quia nosti, recole quod legisti,
Sapien.8. Cum scirem, inquit, quia nemo esse potest continens nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientię scire cuius esset hoc donum. Magna ista sunt duo munera, sapientia, & continentia: sapientia scilicet, qua in dei cognitione formamur: continentia vero, qua huic seculo non conformamur. Iubet autẽ nobis deus vt & sapientes & con-
B tinentes simus, sine quibus bonis iusti perfectique esse non possumus. Sed oremus vt det quod iubet adiuuando & inspirando, qui commonuit quid velle debeamus præcipiendo & vocando. Quicquid hic dedit, vt conseruet oremus: quod autem nondum dedit vt expleat oremus, tamen oremus & gratias agamus de acceptis: & quod nondum accepimus, eoipso quod de acceptis ingrati non sumus nos accepturos esse fidamus. Qui enim dedit coniugatis fidelibus vt contineant ab adulteriis & fornicationibus, ipse dedit sanctis virginibus & viduis vt contineant ab omni concubitu, in qua virtute iam proprie vel integritas vel continentia nominatur. An forte ab illo quidem accepimus continentiã, sed à nobis habemus sapientiam? Quid est ergo quod
Iacobi.1. Iacobus Apostolus dicit, Si quis autem vestrum indiget sapientia postulet à deo, qui dat omnibus affluenter & non improperat & dabitur ei? Sed de hac quæstione, & in aliis iam opusculis nostris quantum adiuuit dominus multa diximus, & aliãs quãtum per ipsum potuerimus, data opportunitate dicemus. Nunc
Oratio plus cõfert quàm exhortatio. Ca.XVIII. inde aliquid ideo dicere volui, propter quosdã fratres nostros amicissimos & dilectissimos nobis, nec malitiose quidem errori huic implicatos, sed implicatos tamen: qui putant cum aliquos ad iustitiam pietatẽmque
C exhortantur vires nõ habituram exhortationem suam, nisi totum illud quod vt agat homo agũt cum homine, in hominis constituant potestate, nõ adiuta dei munere, sed solo arbitrio liberæ voluntatis exerta: quasi possit esse ad perficiendum opus bonum volũtas libera, nisi † dei munere liberata. Nec attendunt idipsum etiam
Jal.non. seipsos dei dono habere, quòd ea facultate exhortantur vt ad capessendam vitam bonam hominum voluntates pigras excitent, accendant frigidas, corrigant pravas, auersas conuertant, repugnantes pacificent. Si enim nõ possunt persuadere quod suadent, aut si hæc in voluntatibus hominum non agunt, quid agunt aut quid loquuntur? Dimittant eas potius arbitrio suo. Si autem in eis hæc agunt, itáne tandem homo in hominis voluntate tanta agit loquendo, & deus illic non agit aliquid adiuuando? Immo vero quantalibet homo sermonis facultate præpolleat, vt solertia disputãdi & suauitate dicendi in hominis voluntate inserat veritatem, nutriat charitatem, docendo tollat errorem, exhortando torporem, Neque qui plãtat est aliquid, neq; qui rigat, sed
1.Corin.3.

qui incremẽtum dat deus. Frustra quippe operarius omnia moliretur extrinsecus, nisi creator intrinsecus latenter operaretur. Spero ergo has literas meas merito excellentiæ vestræ cito in manus etiam talium esse vẽturas: ideo nonnulla hinc dicenda arbitratus sum. Deinde vt tu ipsa & quæcunq; aliæ viduæ ista legerint, vel cum leguntur audierint, noueritis vos ad diligendum & habendum continentiæ bonum, plus proficere orationibus vestris, quàm exhortationibus nostris: quoniã si quid vos adiuuat, quod vobis etiam nostra ministrantur alloquia, totum illius gratiæ tribuendum est, in cuius manu sunt, sicut scriptũ est, & nos & sermones nostri. Si ergo nondum deo vouisses continentiam vidualem exhortaremur profecto vt voueres. Quia vero iam vouisti, exhortamur vt perseueres. Talia mihi tamen video esse dicenda, quibus eam diligant & arripiant, & quæ adhuc nubere cogitabant. Aurẽ igitur inclinemus Apostolo, Quæ innupta est, inquit, solicita est
1.Corin.7. ea quæ sunt domini, vt sit sancta & corpore & spiritu: quæ autẽ nupta est, solicita est ea quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Nõ ait, solicita est ea quæ sunt mũdi, vt sancta non sit: sed certe minor est ea coniugalis sanctitas, ex ea parte curarum qua mundana cogitatur
E voluptas. Quicquid itaque intentionis animi etiam his rebus impenderetur quibus placendum esset viro, colligere quodammodo & redigere debet innupta Christiana in eam intentionem qua placẽdum est domino: & videat cui placeat quæ domino placet: & vtique tanto est beatior, quanto plus placet ei: quanto autem magis cogitat ea quæ sunt mundi, tanto minus placet. Placete itaque tota intentione speciosо forma præ filiis ho-
Psal.44. minum: eius enim gratia illi placetis, quæ diffusa est in labiis eius. Placete illi ea quoque parte cogitationis quę occuparetur mundo, vt placeretur viro. Placete illi qui displicuit mundo, vt placentes ei liberarentur ex mundo. Hunc enim speciosum forma præ filiis hominum, viderunt homines in cruce passionis, & non habuit spe
Esa.53. ciem neque decorem, sed facies eius abiecta & deformis positio eius, Ex hac tamen deformitate redemptoris vestri, manauit precium decoris vestri, sed decoris interioris, Omnis enim pulchritudo filiæ regis intrinsecus. Hac pulchritudine illi placete: hanc pulchritudinem studiosa cura, & solicita cogitatione componite. Non amat ille fallaciarum fucos, veris veritas delecta-
F tur: & ille, si quod legisti agnoscis, veritas vocatur, Ego
Ioan.14. sum, inquit, via, & veritas & vita. Currite ad illum per illum, placete illi ex illo, viuite cum illo, in illo, de illo. Affectibus veris & sanctissima castitate à viro tali amate amari. Audiat hæc virginis etiam sanctæ, prolis tuæ, auris interior. Quæ vero quãtum te præcedat in regno regis illius, alia quæstio est. Inueniistis tamen mater & filia, cui contẽptis nuptiis, illa omnibus, tu secundis pulchritudine castitatis simul placere debeatis. Certe si mariti essent quibus placendum esset, iam te fortasse cum filia puderet ornari. Nunc non pudeat agere quibus simul ornemini, quia nõ est criminosum, sed potius gloriosum, vt ab illo vno simul amemini. Simulatũ autem candorem ac ruborem & pigmẽtis illitum, non adhiberetis etiam si viros haberetis: non putantes dignos quos falleretis, nec vos quæ fallere deberetis. Nunc ergo illi regi, qui vnicæ sponsæ, cuius membra estis, speciem concupiuit, veraciter simul placete, simul inhærete: illa integritate virginali, tu continentia viduali, ambæ pulchritudine spiritali. In qua pulchritudine etiam illius auia, socrus tua, quæ iam certe senuit, est pulchra vobiscum.

Exhortatur ad perseuerantiam. Cap.XIX.

G vobiſcum. Vigorem quippe huius pulchritudinis dum extendit in anteriora charitas,rugã in ea non facit anoſtitas.Habetis vobiſcum Annam † ſanctam & in domo & in Chriſto,quã de perſeuerantia conſulatis:quomodo cum illa contra bella tentatoris pugnandum ſit, quid agendum vt facile ſuperetur,quod munimentum ſumendum,ne facile rurſus inſidietur: & ſi quid huiuſmodi eſt,docet vos diuturnitate iam certa, amore beneuola, pietate ſolicita, ætate ſecura. Præcipue tu conſule in talibus,eam quæ experta eſt: Nam proles veſtra illud canticum cãtat ,quod in Apocalypſi niſi virgines cantare non poſſunt: pro ambabus tamen vobis ſolicitius orat quàm pro ſeipſa:ſed magis ꝓ nepte ſolicita eſt, cui vincendarum tentationum ſpatium plus reſtat annorum:te autem videt æuo ſuo viciniorem,& eius filię matrem:quam ſi nuptam, quod iam nõ licet atque abſit,vidiſſes,puto quòd parere cum illa erubuiſſes.Quantulũ eſt ergo quod iam tibi periculoſæ reſtat ætatis,quæ ideo nõ diceris auia, vt ſanctarum cogitationum & operum fœtibus , cum filia poſſis eſſe fœcunda ? Nõ itaque immerito magis pro illa ſolicita eſt auia , pro qua & tu mater:quia & maius eſt quod vouit,& totum ei reſtat quod modo cœpit. Exaudiat dominus preces eius, vt ſancte obſequamini meritis eius , quæ carnem viri tui in iuuenta peperit, cor filiæ tuæ in ſenecta parturit. Omnes itaque pariter atque concorditer vni viro vnius coniugis,in cuius corpore vno ſpiritu viuitis, placete moribus, inſtate orationibus. Præteritus dies nõ reuertitur in futurum,& poſt heſternum pergit hodiernus , & poſt hodiernum perrecturus eſt & craſtinus.Et ecce omnia tempora & temporalia tranſeunt,vt veniat manſura promiſſio:& qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit.Si mundus iam periit, nupta cui parit?Aut corde paritura, & carne non paritura,cur nubit?Si autem adhuc duraturus eſt mundus, cur non magis amatur,per quẽ factus eſt mundus?Si iam deficiunt illecebræ ſeculares , non eſt quod Chriſtianus animus cupiditate conquirat.Si autẽ adhuc manebunt,eſt quod ſanctitate contemnat. Horum duorum in altero ſpes nulla libidinis , in altero maior eſt gloria charitatis. Quot autem & quanti ſunt ipſi anni quibus videtur vigere flos carnalis ætatis?Nonnullæ fœminæ nuptias cogitantes,& ardenter optãtes, dum ſpernuntur aut differuntur,repente ſenuerunt,vt eas nubere iam puderet amplius quàm liberet . Multæ autem nuptæ recentiſſima ſua coniunctione in longinqua profectis viris ſuis, reditum eorũ expectando,grandæuæ factę ſunt,& tanquam cito viduatæ aliquando nec remeãtes ſaltem ſenes ſuos anus ſuſcipere meruerunt.Si ergo vel ſpernentibus vel tardantibus ſponſis, vel peregrinantibus maritis, carnalis concupiſcentia potuit contineri, ne ſtuprum aut adulterium cõmitteretur, cur contineri non poteſt ne ſacrilegium cõmittatur? Si repreſſa eſt, cum ferueret dilata,cur non opprimitur cum friguerit amputata? Plus enim ardenter feruntlibidinem, quæ non deſperant eiuſdem voluptatem. Quæ autem innuptarũ caſtitatem deo vouent,ipſam ſpem ſubtrahunt,quæ fomes amoris eſt. Vnde facilius concupiſcentia refrenatur, quæ nulla expectatione ſuccenditur; contra quam tamẽ niſi oretur vt ſuperetur,ipſa illicita exoptatur ardentius. Delitiæ igitur ſpiritales delitiis carnalibus in ſancta caſtitate ſuccedant,lectio,oratio,pſalmus, bona cogitatio,bonorum operum frequentatio,ſpes futuri ſeculi,& cor ſurſum, atque de his omnibus gratiarum actio patri luminum , à quo ſine vlla dubitatione, omne datum optimum,& omne donũ perfectum,ſcriptura teſte deſcendit.Nam quando pro delitiis nuptiarum quas in carne virorum habẽt, aliarum carnalium delitiarum tãquam in ſolatio vſus aſſumitur , quid ego dicam quæ ſequantur mala, cum breuiter Apoſtolus dixerit, viuentem mortuam eſſe viduam, quæ in delitiis viuit? Abſit autem à vobis vt diuitiarum cupiditate capiamini pro cupiditate nuptiarum , & in cordibus veſtris nummus pro viri amore ſuccedat.Intuentes enim hominum conuerſationem,ſæpe experti ſumus,in quibuſdam laſciuia compreſſa creuiſſe auaritiam.Nam ſicut in ipſis ſenſibus corporis acutius audiunt qui nõ vident, & tangendo multa diſcernunt, nec tanta vinacitate tangunt qui oculis vtuntur:vbi intelligitur ex vno aditu , id eſt luminum , repreſſa intentione, ſentiendi vim in alios ſenſus promptiorem dignoſcendi acumine exerere , tanquam ex altero conetur implere quod negatur in altero.Ita etiã ſæpe carnalis cupiditas,à concumbendi voluptate cohibita,maioribus viribus in pecuniæ ſe porrigit appetitum,& illinc auerſa,huc ſe impetu ardentiore conuertit . In vobis autem amor diuitiarum ſimul frigeſcat cum amore nuptiarum : & pius vſus rerum quas poſſidetis,ad ſpiritales delitias conferatur,vt liberalitas veſtra magis ferueat adiuuandis egenis quàm ditandis auaris . In theſaurum quippe cœleſtem non mittuntur dona cupidorum,ſed eleemoſynæ pauperũ,quæ in immenſum modum orationes adiuuant viduarum.Ieiunia quoque ac vigiliæ inquantum valetudinem non perturbant, ſi orando, pſallendo, legendo, & in lege dei meditando ſumantur, in delitias ſpiritales etiam ipſa quę videntur laborioſa verturtur. Nullo modo enim ſunt oneroſi labores amantium,ſed etiam ipſi delectant,ſicut venantium, aucupantium,piſcantium,vindemiantium, negociantium, ludo aliquo ſeſe oblectãtium:intereſt ergo quid ametur. Nam in eo quod amatur,aut non laboratur, aut & labor amatur.Et vide quàm pudendum & dolẽdum ſit, ſi delectat labor vt fera capiatur,vt cupa & ſacculus impleatur,vt pila iaciatur,& non delectat vt deus acquiratur. In omnibus ſanè ſpiritalib⁹ delitiis quibus fruuntur innuptæ, ſancta earum conuerſatio cauta etiam debet eſſe,ne forte cum mala vita non ſit per laſciuiã,mala ſit fama per negligentiam.Nec audiẽdi ſunt,ſiue viri ſancti ſiue fœminæ, quando reprehenſa in aliquo negligẽtia ſua,per quam ſit vt in malam veniant ſuſpitionem, vnde ſuam vitam longe abeſſe ſciunt, dicunt ſibi coram deo ſufficere conſcientiam,exiſtimationem hominum non imprudenter ſolum, verumetiam crudeliter contemnentes:cum occidunt animas aliorum,ſiue blaſphemãtium viam dei,quibus ſecũdum ſuam ſuſpitionem quaſi turpis quæ caſta eſt diſplicet vita ſanctorum: ſiue etiam cũ excuſatione imitantium,non quod vident,ſed quod putant . Proinde quiſquis à criminibus flagitiorum atque facinorum vitam ſuam cuſtodit , ſibi bene facit : quiſquis autem etiam famam,& in alios miſericors eſt.Nobis enim neceſſaria eſt vita noſtra,aliis fama noſtra:& vtique etiã quod aliis miniſtramus miſericorditer ad ſalũtem,ad noſtram quoque redundat vtilitatem. Vnde non fruſtra Apoſtolus,Prouidemus,inquit,bona,nõ ſolum coram deo,verumetiam coram hominibus.Item dicit,Placete omnibus per omnia ſicut & ego omnibus per omnia placeo,non quęrens quod mihi vtile eſt,ſed quod multis, vt ſalui fiant . In quadam etiam exhortatione dicit,De cætero fratres quæcũque ſunt vera:quęcunque ſancta,quæcunque iuſta,quæcunque caſta,quæcunque

†al.anum.

Apoca.14.

Exhortatio. Cap.XX.

Matth.10.

Obiectamẽta viduarum Cap.XXI.

Iacobi.1.

1.Timo.5.

Famę cuſtodia. Cap.XXII.

1.Corin.8.

1.Corin.10.

Philip.4.

A cunque chariſſima,quæcũque bonæ famæ,ſi qua virtus, ſi qua laus,hęc cogitate quę & didiciſtis & accepiſtis,& audiſtis, & vidiſtis in me. Cernis quemadmodum inter multa quæ exhortando commonuit, non neglexerit ponere,quæcũque bonæ famæ,duobuſq; verbis cuncta concluſerit,vbi ait,ſi qua virtus,ſi qua laus. Ad virtutem nanque pertinent quæ antea memorati bona, fama vero ad laudem.Puto quòd non laudem hominum pro magno ſumebat Apoſtolus alio loco dicens , Mihi autem minimum eſt vt à vobis iudicer,aut ab humano die.Et alibi,Si hominibus placerem,Chriſti ſeruus non eſſem. Et iterum, Nam gloria noſtra hæc eſt,teſtimonium conſcientiæ noſtræ.Sed illorum duorum, id eſt, bonæ vitæ,& bonæ famæ,vel quod breuius dicitur,virtutis & laudis,vnum propter ſeipſum ſapientiſſime retinebat, alterum propter alios miſericordiſſime prouidebat.Sed quoniam quantalibet humana cautela ſuſpitiones maleuolentiſſimas non poteſt omni ex parte vitare, vbi pro exiſtimatione noſtra quicquid recte poſſumus fecerimus, ſi aliquis de nobis vel male fingẽdo, vel male credendo famam noſtram decolorare conantur, aſſit conſcientię ſolatium,planeq; etiam gaudium,quòd B merces noſtra magna eſt in cœlis,etiam cũ dicunt homines mala multa de nobis, pie tamen iuſteq; viuentibus.Illa enim merces tanquam ſtipendium eſt militantium,per arma iuſtitiæ,non ſolum dextra,verumetiam ſiniſtra,per gloriam ſcilicet & ignobilitatem,per infamiam & bonam famam. Agite itaque curſum veſtrum & perſeuerãter currite vt comprehẽdatis, & exemplo vitæ exhortationiſq; ſermone,rapite in eundem curſum veſtrum quaſcunque potueritis. Nõ vos ab hoc ſtudio,quo multas ad imitandum vos excitatis,frangat querela vanorum,qui dicunt,quomodo ſubſiſtet genus humanum ſi omnes fuerint cõtinentes? Quaſi propter aliud retardetur hoc ſeculum,niſi vt impleatur prędeſtinatus numerus ille ſanctorũ,quo citius impleto,profecto nec termin⁹ ſeculi differetur.Nec illud vos retardet ab ſtudio perſuadẽdi aliis bonum veſtrum, ſi dicatur vobis,cum & nuptiæ bonæ ſint, quomodo erũt omnia bona in Chriſti corpore , & maiora ſcilicet & minora,ſi omnes cõtinentiæ laudem atque amorem imitentur? Primo quia conando vt omnes ſint cõtinentes, tunc erunt vel paucæ, neque enim omnes capiunt verbum hoc.Sed quoniam ſcriptum eſt, Qui poteſt capere C capiat:tunc capiunt quæ poſſunt, ſi nec illis quæ non capiũt taceatur. Deinde nec timere debemus ne forte omnes capiãt,& aliquid de minoribus bonis,id eſt,coniugalis vitæ,Chriſti deſit in corpore.Si enim omes audierint & omnes ceperint,intelligere debemus hocipſum fuiſſe prædeſtinatum,vt cõiugalia bona in illorum numero membrorũ etiam ſufficiant, quæ tam multa ex hac vita tranſierunt.Neque enim nunc ſi omnes fuerint cõtinentes,honorem continentium daturi ſunt eis qui tricenarium fructum,qui coniugali bono ineſſe intelligitur,iam dominicis horreis intulerunt. Habebũt ergo illic omnia iſta bona ſuũ locum,etiam ſi deinceps nulla velit nubere, vel nemo ducere vxorem , Secure itaq; inſtate quibus poteſtis,vt fiãt quod vos eſtis: & orate vigilanter atque feruẽter,vt adiutorio dexteræ excelſi & abundantia miſericordiſſimæ gratiæ domini,& perſeueretis in eo quod eſtis,& proficiatis ad id quod eritis. Deinde obſecro vos per illum à quo & hoc donum accepiſtis,& huius doni prẽmia ſperatis,vt me quoque orationibus veſtris memineritis inſerere cũ tota domeſtica veſtra Eccleſia.Ordinatiſſime quippe prouenit,vt matri veſtræ iam grandæuę de oratione Epiſtolã ſcriberem. Ad ipſam quippe maxime pertinet orãdo concertare pro vobis, quę de ſe minus ſolicita eſt quàm de vobis.Et vt ad te potius quàm ad illã hoc de continentia viduali opuſculũ facerem , quia tibi ſuperare adhuc reſtat quod iam ætas illius ſuperauit.Virgo autem ſancta proles veſtra,ſi aliquid de ſua profeſſione deſiderat, ex laboribus noſtris habet grandem librũ de ſancta virginitate quem legat. De quo legendo etiam te commonueram,quoniam multa continet vtique neceſſaria caſtitati,hoc eſt virginali atque viduali,quę hic propterea partim tenuiter attigi,partim omnino prætermiſi,quia ibi copioſius diſputaui.Perſeueres in gratia Chriſti. D

Matth.19.

Libri de bono viduitatis finis.

AD LECTOREM.

SEquebatur hoc loco libellus de Singularitate Clericorum, qui toties & Hieronymi & Cypriani nomine excuſus eſt, quũ phraſis nec Hieronymiẽ nec Cypriani, nec Auguſtinum referat. Proinde non eſt uiſum eo præſens uolumẽ onerare. Eſt in operibus Cypriani. E

CENSVRA.

CAput decimumſeptimum refert ſententiam Auguſtini, & ab ea diſſentit. Id ſi non eſſet, tamen tot undique ſunt argumenta, quæ clamitant hoc opus non eſſe Auguſtini, ut abunde ſit admoniſſe lectorem. Et hac de re nobis aliàs dictum. Et tamen totus ferè hic liber tranſſcriptus eſt in decreta & ſententias , ut hinc liqueat , quanto plus fuerit in colligendo ſtudii quàm iudicii.

LIBER DE VERA ET falſa pœnitentia ad Chriſti deuotam.

VANTVM ſit appetenda gratia pœnitẽtiæ omnis authoritas declarat, omnis bonorũ vita conatur oſtẽdere: languores enim ſanat,leproſos curat,mortuos ſuſcitat,vitia fugat, virtutes exornat , mentem munit & roborat, omnia ſatiat, omnia redintegrat, omnia lætificat,ſanitatem auget,quam conſeruat. Claudis greſſum,aridis copiam,cæcis reſtituit viſum. Temperat ſucceſſus,cõſtringit impetus,moderatur exceſſus. Ignorans ſe,per hãc ſe recognoſcit:quærens ſe,per hãc ſe inuenit. Hęc eſt quę homines ad ãgelos ducit,& creaturam reddit creatori. Iſta ouem perditam móſtrauit quærẽti,& decimam drachmam obtulit anxianti. Hæc diſſipatorem filium ad patrem reduxit, & vulneratum à latronibus cuſtodi curandum reſeruauit. In hac omne bonum inuenitur,per hanc omne bonum conſeruatur:fugat tenebras,inducit lucem, excoquit omnia ipſa ignis conſumens. Hæc omnia pronida virago ſenſiſti, quæ hoc bonum tantum dilexiſti . Vix enim diligitur, quod omnino ignoratur.Super hoc bonum innixa,fortis eſſe poteris ad omnia bona. Itaque volũtatem tuam, quam ſuper hoc bono cognoui,libenter adiuuo: & ſuauem laborem vt rogaſti ſuper hac re deſiderãter ſuſcipio,ſperans dei adiutoriũ in tuo merito.Scio enim intentionem tuam nunquam fruſtrandam,ſed in omnibus quæ deſiderat ditandam.Nam cum eſſes diues,pau perem F

Laus pœnitentiæ. Cap.I.

Lucæ.15.

Lucæ.10.

G perem te pro Christo reddidisti, & in anima diues eris sancti commercij. Vnde fœlix ego, si quid auxilij ad veras tuas diuitias adhibere potero. Tuæ itaq; trado dilectioni, quicquid de pœnitentia sentio authoritate patrū & illustratione sanctispiritus. Nec modo huius temporis tantū impugnamus errorem, sed etiā de impugnatis per copiam rationū conamur tibi addere dulcedinē suauitatis, vt integritas tuæ mentis, quę deo donante omnes repulit fallitates, super fugatis ratiocinando lętetur. Si fides fundamentū est pœnitentiæ prēter quā nihil est quod bonū sit, appetenda est pœnitentia quam constat in fide esse fundatam. Nō enim potest arbor bona fructus malos facere. Pœnitentia itaque quæ ex fide non procedit, vtilis nō est. Oportet autem credi, remedium pœnitentiæ à saluatore cōcedi. Si enim omnis pœnitētia sterilis esset peccatoribus, nequaquam ad pœnitentiam reuocarētur Christi interfectores, quam prædicauit dominus mitis & mansuetus, & eius præcursor: dixit enim, Fructus facite dignos pœnitentiæ: ostendens pœnitētiam non sterilem, sed digne fructificare. Qui enim maluit misericordiam quàm sacrificium, nō expectabat mortem peccatoris, sed vt cōuersus viueret. H Quis autem conuerti potest vt viuat, nisi qui erat in regione longinqua? In iniquitatibus se meminit conceptū Dauid: & in delictis à matre sua genitum, cui dominus testimonium perhibet, Inueni hominem secundum cor meum. Hic idem à domino laudatus præsumens de domino dicit, Propicius eris peccato meo, multum est enim: nō quia multum erat, sed quia id Dauid multum reputabat, sicut qui iam inde satur erat & fastidiosus. Non enim laborat exonerari peccato, cui non videtur nimium. Quomodo ergo multum videretur, si adhuc in illo delectaretur? Quomodo rogaret perdere, nisi doleret habere? Si enim non doleret habere, gauderet cōmisisse. Scimus quia deleuit dominus peccatū Dauid, aut quia dolebat peccasse, aut quia gemebat, & stratum suum lachrymis rigabat, & tanquā panem cinerē manducabat. Si autem gauderet, non magnum, sed paruum peccatum suum diceret, Falluntur itaque qui obiicientes pœnitentiā Apostolo, & eum irridentes dicunt contra eum, Peccabimus vt gratia abunder. Dicebat enim, Cōuertimini per pœnitentiā, sperate de venia, etiam si maxima sit iniquitas, quia vbi abundauit peccatum, superabundabit ibi & gratia. Nullū peccatum poterit remanere ante pœnitentiam, Prædicat enim cōuerti. Sed vnde se conuerteret aliquis, cui prior status placeret? Qui itaque conuertitur, necessario dolet habere, quod gaudet perdere. Pœnitentia itaque acquirit indulgentiam, sine qua nemo peruenit ad veniam. Si enim sine ea anima saluaretur, non diceretur, Peccasti, quiesce. Quomodo enim quiescere nisi quia malum est si peccaret? Quomodo diligi & non odio haberi potest, quod retentum damnat, & fugatum saluat? Qui ergo nunc quiescit, dolere oportet quòd non prius quieuit. Sicque saluatur quia dolet, sicq; liberatur quia pœnitet. Ex dolore enim dictum est, Peccaui, quid faciam tibi? Quasi dicat, adeo doleo peccasse, quòd mihi tam graue est quòd non velim contra me te non vindicare. Quæro enim in me quid supplicij possim excogitare, quod tibi possit sufficere. Nihil mihi graue, si me à peccato potest liberare. Relinquitur ergo pœnitere volentibus veniam inuenire. Sunt autem qui credunt vsque ad baptismum pœnitentiam proficere, Nanque Syrus erat Naaman, qui per aquam perdidit lepram, sed postea peccantibus callam perseuerare. Gaudent enim singularitate, arrogantes ex hoc quod non habent, iactantes K se mundos esse, vtpote quasi nihil post baptismum commiserint vnde iure dolere possint. Hi siniſtre omnia intelligentes, vires ex sanctorum authoritate sumentes, & sequentes patrem mendacij, mendaciter exponūt quod concordat veritati. Legant in Apostolo quod intelligere nolunt, Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, & gustauerunt donum cœleste & participes effecti sunt gratię spiritussancti, & gustauerunt bonum verbum dei virtutésque seculi futuri, iterum renouari per pœnitentiam, rursum crucifigentes filium dei, & ostentatui habentes. Sed si superbia eos non excæcasset, viderent Apostolum nō ita esse destructorem sui laboris atque sui gaudij. Quos enim per Epistolas correxit, nisi qui post baptismum ceciderant, & in peccato perseuerabant? Gentiles enim visitabat corporali præsentia, & rationibus & miraculis eos confutans. Quomodo scriberet infidelibus, ipsis eidem multipliciter contradicentibus? Hunc lapidabant, virgis cædebant, & eis scriberet vt se corrigerent? Cur autem correctionem infidelibus indiceret, si de eorum salute desperaret? Quomodo scriberet, qui scienter & necessario nihil omnino proficeret? Si non possent renouari per pœnitentiam, cur prædicaret eam? Præterea Corinthium reuocat post baptismū peccantem, & fornicationem gentium superantem. Quomodo reciperet pœnitentem, si sic contra suum prædicaret præceptum? Sed de baptismo hoc intellexit. Dixit enim eos renouari per pœnitentiam impossibile esse, vt rursum crucifigant filium dei, & ostentatui habeant: id est, vt iterum baptizentur. Qui enim baptizatur, mortem crucis & sepulturam Christi repræsentat in immersione sua. In signo enim crucis quisque in aqua submergitur, & submersus sepultus ostenditur: Non enim qui lapsi sunt, per iteratum baptismum consequi veniam poterunt. Sicut enim semel Christus crucifixus est, sic baptismus iteratus non est, Vna enim morte sua omnes redemit, vt amplius mori non oporteat. Quod videns Ecclesia, intellexit non iterandum baptismum. Per fructus itaque pœnitentiæ, baptizatis adhibetur spes venię. Nam filius qui recesserat à patre in regionem longinquam, susceptus est à patre per pœnitentiam confitentem, Dixit enim patri confitens, Iam non sum dignus vocari filius tuus. Nō enim ista à te didici, ista apud te repperi, Hūc suscepit paterfamiliâs, & stola & anulo induit eum. M Stola induit eum, quia in eo integritatem charitatis restaurauit: atque anulum in manu posuit, quia arratum ex fide eum fecit operari, per spiritussancti dona eum subarrauit: & etiam calciamenta pedum reddidit, quia Ecclesiam eius prædicatione ditauit. In cuius conuiuio occisus est vitulus saginatus, quia in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter illi factus est cibus: per hoc ostendens etiam sacramenta dominici corporis per pœnitentiam & confessionem reddi peccatoribus baptizatis. Si enim aliter esset, Petrus post domini ascensionem caput Ecclesię, non persuasisset Simoni in emptione spiritussancti spem habenti, vt pœnitentiam sumeret inde, cui pecuniam dicauerat in maledictionē. Ille quoq; qui incidit in latrones ab Hierusalem descēdebat, non in Aegyptū ad tenebras, nō ad Idumæos sanguineos & puluere aspersos, sed ad Hiericho: qui incidit in latrones, non habitauerat cum eis. Sed licet inciderit qui prius latro nō erat: non est relictus à Samaritano, sed adiutus & cura refectus, Quod nō fuisset, si solum non baptizatis spem veniæ reliquisset. Amicus vocatus

Pœnitentia quō paretur. Cap.II. Matth.7.

Matth.3. Osee.6. Ezech.18. Psal.50.

Rom.5. I

Pœnitentia post baptismū. Ca.III. 4.Reg 5.

Hebræ.6.

Lucæ.15.

Coloss.2.

Actо.8.

Lucę.10.

A catus est Lazarꝰ, & postea resuscitatus est fœtidꝰ & quatriduanus à mortuis: ostendens, quantūcunq; peccet homo, etiā postquā fuerit amicus dei, viuere poterit eius spiritus, Sed valido dei clamore & multorū fletu foras à peccato vocabitur, prius tollet lapis desuper ab ipso, quia cordis duricia proiicietur ex animo, quā tollēt intercessores & prędicatores labore suo. Filiam Abrahæ quā alligauerat satanas, soluit dominꝰ reclamātibus Iudæis: hęc filia erat & ligata & soluta in sabbato. Adhuc sunt qui reclamāt nō esse remissionē peccatorū baptizatis per pœnitētiā, dicētes peccatū in patrē & filium remitti, in spiritumsanctū omnino nō ignoſci, putātes peccata in patrē & filiū esse infideliū, & habere remissionē per baptismū. Isti peccāt absq; spū, quē nō acceperūt, Illi autē in spiritū sanctū peccāt quē acceperūt per baptismū, qui eius dona nō retinent, & diaboli venena eligūt. Istos intelligūt nec hic, nec in futuro misericordiam cōsequi posse. Sed iste intellectus magis est erroris quā fidei sanctæ. Si em̄ per solū baptisma quod iterandū non est, sit peccatorū remissio: cur adderet dominus, neq; in futuro? Cōstat autē quædā in futuro remitti, vbi non est operatio baptismi. In futuro autē nemo baptizabitur, & à peccato liberabitur. Sicq; falsa est interpretatio, quę remissionem cōcedit soli baptismo. Non itaq; soli infideles peccāt in patrē & filiū sed quicunq; peccata cōmittunt. Sed soli peccant in spiritum sanctū, qui impœnitentes existunt vsq; ad mortē, Spiritus em̄ sanctus, charitas est deitatis, amor est genitoris & genitæ veritatis: qui suam gratiam nobis tribuit suipsius arram. Qui igitur peccat: & gratiam suam recuperare non amat, & nunquam curat ab eo diligi, qui totus est amor & charitas: nec ad eū tendit vnde sumpsit arram, in spiritumsanctū peccat, & nunquam post mortem sicut nec viuens consequetur veniā. Sicq; nullus peccat in spiritumsanctum, qui fugit ad ipsum. Si quis lectionis seriē, & vbi hoc legitur, & verbi causam cogitauerit, & si aliter intelligat, siniſtre interpretātibus non concordat. Dicebāt enim Iudæi, In Beelzebub eiicit dæmonia: opus spiritussancti attribuentes diabolicæ potestati. Dixit ergo. Sūt peccata quæ quoquo modo sunt ferenda, sunt blasphemiæ cōsecuturæ misericordiam, sed blasphemiæ in spiritumsanctum, vt incepistis dicent vos ad mortem. Vnde postea dixit, Non potest arbor mala fructꝰ bonos facere: quasi dicat, Cōuenit vitæ vestræ de spiritu talia dicere, Arbor bona non potest fructus malos facere. Consilium est, Conuertimini, in arborem bonam transite, nec iam poteritis de spiritusancto talia sentire. Obiiciūt aliud dictum Ioannis, Est autem peccatum non ad mortem pro quo oret quis: Est aliud ad mortem pro quo non oret quis: quasi pro peccatis ante baptismum est orandum, pro aliis non. Falluntur qui sic intelligunt. Contrarius enim esset sibiipsi, qui pœnitētiam admonet Ecclesiæ Pergami. Sed sunt quædam peccata venialia, quæ oratione dominica quotidie soluuntur, cum dicitur, Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et hæc vt idem ait non sunt ad mortem. Alia vero quæ sunt ad mortem, non sic, sed per fructus pœnitentiæ soluuntur. Qui Petrum lachrymantem suscepit, remissionem non negauit baptizatis. Iam enim audierat, Tibi dabo claues regni cœlorum: qui licet postea dominum negauerit, & à se amicos Christi excommunicauerit, per pœnitentiam & amaros fletus veniam recuperauit. Aegrum se dominꝰ dicit, respiciens ad membra sibi vnita. Qui Christi

Ioan.11.

Lucæ.13. Peccatū in spmsanctū & ad mortem quod. Cap.IIII.

1.Ioan.5.

Apoca.2.

Matth.6.

Matth.16.

Matth.26.

membra sunt, per baptismi sacramēta deo vniti sunt, D In quibus se ægrum cum commemorat, non ab hominibus peccata committi negat, quę quotidie per pœnitentiam destruit. Adhuc instant perfidi qui sapiunt plus quàm oporteat, non sobrij, sed excedentes mensuram. Dicunt enim, Vt si semel peccantibus post baptismum valeat pœnitentia, non tamen sæpe peccantibus proderit iterata, alioquin remissio, ad peccatum esset incitatio. Dicunt enim, Quis non semper peccaret, si redire semper posset? Dicunt enim dominum incitatorem mali, si semper pœnitentibus subueniret: & etiam ei placere peccata, quibus semper præsto est gratia, Errant autem, immo constat ei peccata multum displicere, qui semper præsto est ea destruere. Si enim ea amaret, non ita semper destrueret, sed conseruaret, atque vt sua munera foueret. Semper destruit peccata quæ inuenit, ne soluatur quod creauit, ne corrumpatur quod amauit. Sumunt occasionem hypocritæ isti ex factis domini. Quem enim cæcum bis illuminauit? quem leprosum bis mūdauit? quem mortuum bis suscitauit? Non Lazarum quem prius dilexit, Non filium viduæ, quem misertus matri reddidit, Non filium dissipatorem legitur bis suscepisse, Non filiam Abrahæ bis à dæmonio liberasse. In nulla persona iterauit factum, docens, vt aiunt, non sæpe à domino fieri remedium. Dixit mulieri, Vade & amplius noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat: promittens pœnam, non amplius veniam. Qui autem multos cæcos & diuerso tempore illuminauerit, & multos debiles confortauerit, ostendit in diuersis illis eadem sæpe peccata dimitti, vt quem prius sanauit leprosum, alio tempore illuminauit cæcum. Ideo enim tot saluauit febricitantes, tot languidos, tot claudos, cæcos & aridos, ne desperet de se peccator. Ideo non scribitur aliquis, nisi semel sanatus, vt timeat quisque iungi peccato. Videmus adhuc quotidie in Ecclesia sæpe febricitantes, sæpe languidos, sæpe passionibus captos, sæpe liberari, vt appareat toties opus miserantis, quoties confessio fit pœnitentis. Quomodo enim corpus quod vilius est, & ab ipso dissimilius, sæpe sanaret: & animam digniorem & redemptam, non toties liberaret? Medicum se vocat, & non sanis, sed male habentibus opportunum. Sed qualis hic medicus, qui malum iteratum nesciret curare? Medicorum enim est cēties infirmum visitare, cēties curare. Qui cæteris minor esset, si aliis possibilia ignoraret. Memor est sui qui dicit, Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Quem enim peccatorem excludit? Et quòd omnibus promisit indulgentiam, aliis promissionibus declarat, Qui me confessus fuerit coram hominibus: id est, omnis quantumcunque & quotiescunque peccator, cuiuscunque ordinis, etiam si fuerit sacerdos: confitebor & ego eum coram patre meo. Nam qui inuocauerit nomen domini, id est, secundum quòd nominatur dominus, id est, qui inuocauerit eum ad se seruiendo, nō contradicendo, vt forsitan sæpe fecit: omnis, id est, quicunque sit ille peccator, saluus erit. Omnem enim animam iste promissor saturauit bonis, etiam sedentes in tenebris & vmbra mortis, nullam excipiēs animam. Hūc magistrum intellexerat discipulus ille, qui Corinthios per epistolas suas voluit corrigere, & vt ipse testatur ter in literis suis eos correxit. Oportebat enim vt quoties videret eos cadere, toties iuuaret eos surgere. Memor enim erat illius qui dixerat, Quo-

Semper pārtū pœnitētię remediū. Cap.V. De pœ.di.3. ea. Adhuc. 4.sen.di.14. cap. Quòd vero.

Ioan.11. Lucæ.7. Lucæ.15. Lucæ.13.

Ioan.8.

Ezec.18.&.33

Matth.10.

Iohel.2.

2.Cor.13.

G rum remiseritis peccata,remittũtur eis. Scimus autem
Ioan.20. & primos patres, & in omni tempore Ecclesiam dei
semper vsq; in septuagiessepties,quod est semper peccata dimittere. Quam potestatem isti ab Ecclesia dei
conantur auferre. Oportet enim sic Ecclesiam credere,quæ confitetur se sæpe peccare. Negant enim veritatem in se esse, qui se absque peccato audent iactare.
Iacobi.3. Ioh.25. In multis enim offendimus omnes, Nec infans vnius
diei absque peccato super terram esse potest. Quapropter elimandus est ab Ecclesia iste error qui vnquam pœnitentibus negat indulgentiam. Non enim
1.Cor.4. inquirit quid Apostolus senserit,qui dixit, Nihil mihi
conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Scimus enim & iustis peccata solere contingere. Non se confirmabat absque peccato,qui se nouit indissolubili vinculo charitatis Christo conuinctum. Nisi enim sciret
sæpe iustos ad veniam venire, quomodo dubitaret se peccare, qui se sciebat spiritum dei habere, & intẽtione mũdissima ei seruire? Cur enim dominus Petri pe-
Ioan.13. des lauisset,& Ecclesiam hoc idem docuisset, nisi quia
Matth.6. quotidiana est offensio, oportet vt quotidiana sit remissio? Cur docuisset ipse dominus orantes dicere, Di-
H mitte nobis debita nostra: nisi ipse misericors perseueraret,qui nos ab hac petitione nõ vult deficere? Nullus itaque tantum vnquam posset peccare,quòd pœnitens velit desperare. Quid enim aliud est desperare,
Desperare quid. quàm deum sibi comparare? Nam qui de deo nõ præsumit veniam, non animaduertit plus peccato suo dei posse clementiam. Si enim sentiret deum magis bonũ quàm se malum:quicquid in se iustitiæ non inueniret, à deo magis bono expectaret: & quidem diffidit,quia summi boni bonitatem maiorem sua nequitia non sentit. Ille enim solus diffidat qui tantum peccare potest,quantum deus bonus est. Cum sit autem nullus qui
Misericordiæ dei magnitudo. hoc possit, qui timet de se malo, præsumat de meliore. Diabolus enim & omnis nequitia minor est, quàm dei misericordia. Ipse enim si posset sperare & culpam in se sentire,quod nõ inuenit in se, præsumeret in dei bonitate. Adhuc qui diffidit & suam nequitiã dei pietati comparat, finem imponit diuinæ virtuti, dans finem infinito, & perfectionẽ diuinitatis auferens deo: cui nihil deest, quod etiam cogitari non potest. Non
I itaque etiam si sacerdos peccauerit desperare debet,
1.Reg.2. licet scriptum sit, Quis orabit pro eo? Tota nanque Ecclesia,atque alius sacerdos, & omnis sanctorum ordo orabit pro eo, & ipse Christus qui pro nobis offert se deo. Sed hoc considerandum est sacerdoti, ne facile cadat, cui in hoc grauior notatur pœna. Dicat apud se, Si plebs ieiuna verbi dei peccauerit, oportebit me
Matth.23. ferre partem ponderis: non audebo illi importabilia imponere, & non digito ea mouere. Sed ego si peccauero,quid faciam? Non sic facile euadam,me oportebit flere miseriam, Non enim est sic statutum de me,sicut de subiecta plebe. Sic sacerdos & timeat peccare, sed magis timeat desperare. Sunt alij inimici desperationis,qui adeo præsumunt & de deo cõfidunt, quòd quandam sibi licentiam acquirunt peccandi: & sine pœnitentia expectant veniam,quia credunt quoniam Christiani sunt,non posse damnari: adulantes sibi,eo quòd scriptum est, Omnis quicunque
Iohel.2. inuocauerit nomen domini, saluus erit. Putant enim
Matth 20. se nomen domini inuocare, quoniam possunt Christũ credere & sacramenta Ecclesiæ sumere, non verentes multos esse vocatos, sed paucos electos. Putant enim Christianos paucos esse in multitudine gentium & Iu-

Qui fiducia misericordiæ peccãt. Cap.VI.

dæorum:quare & si omnes saluantur credẽtes, paucorum tamen electio in tanta multitudine. Sed si quis animaduertere voluerit, deceptos hos esse Ecclesia iudicabit,licet confidant in Christi redemptione. Dicũt enim, Quid prodesset Christum venisse, si mali tantum sicut & ante aduentum suum adhuc perirẽt? Ante enim quàm fieret deus homo, mali tantum damnabãtur: & si adhuc idem esset,eum venisse quid prodesset? Multum, inquam, Nam omnis bonus ante aduentum domini saluus factus est per venturum. Nemo enim infernum egredi posset,nisi à Christo peruenie-
te in eum extrahi meruisset. Neque enim facultas bene operandi & diabolo contradicendi tanta hominibus inesset, nisi Christus tanta pati & resurgere decreuisset, Hi neque Apostolorum neque domini verba attendunt, qui fornicatoribus & criminosis hominibus tam multipliciter & toties pœnas promittunt.

Adhuc additur iniquitas priori consimilis, licet contraria: Desperantes enim dei iudicant misericordiam, hi condemnant iustitiam, iniustum deum blasphemantes,qui reddere mala malis ignorat,& peccata eorum exaltat. Sed miror cur nõ credant Apostolo
L dicenti,Spes non confundit:qui negant pœnam quam
Rom.5. idem criminosis promittit. Si enim vbi minatur verax non est, cur confidunt quòd sperantibus verũ dicat? Sed qui verus est in promittendo, verus est etiam in minando. Sed non est sperare,tandem bonum pro malis expectare, immo temerarius est qui peccatum non abhorret. Sed cum peccat ad pœnitentiam recurrat, confidat in domino, quem timeat iustum & immunditiarum inimicum. Cum itaque pœniten-
Peccatorum differentiæ. tia efficax est & fructifera, neminem relinquens sine venia,mortuos resuscitans: de modo & varietate eius differamus aliqua. Pœnitentia enim baptizandis non est necessaria, sed baptizatis de maioribus & minoribus peccatis pœnitendum est. Per fidem enim Ecclesiæ sola remittuntur peccata quæ contraxit homo in origine,vt sicut à patre peccante damnationem accepit, ita per matris Ecclesiæ fidẽ cõsequatur remissionem. Sed qui per se peccauit, per dolorem propriũ, & per fidem Ecclesiæ indulgentiam acquisiuit. Hæc per baptismũ reddunt hominem mundũ & nouum, vt ni-
M hil remaneat quod deo displiceat. Sine pœnitẽtia nulli profuit baptismus,qui peccauit spontaneus. Si quis autem baptizaretur inuitus,& in fallitate confessus, cum pœnituerit saluus erit, adiuuante fide & charitate totius matris Ecclesiæ per totum orbem diffusæ. Ob hoc sunt catechumeni ab Ecclesia constituti, vt dum baptismum expectant, vnde iure pœniteant doceantur. Hæc restituit hominem in libertatem arbitrij primi parentis,adhuc in abundantia virtutum constituti. Est enim pœnitentia assidue peccantibus, assidue necessaria. In multis enim offendimus omnes, quæ quotidie remittuntur si semper deplorantur. Ista per sa-
Iacobi.3. cramenta Ecclesiæ & orationes semper fugantur,vt iu
Canti.4. re audiant, Tota pulchra es,& macula non est in te. Non quin fiat dico, sed manere non potest. Tanta est virtus petitionis tuæ & vnitatis Ecclesiæ, vt quicquid extraneum acciderit,durare nõ possit. Licet enim spe-
Esa.52. Rom.12. cioſi sint pedes euangelizantium pacem,euangelizantium bona, lauatis tamen in remissionis figura excutiendus est puluis qui contrahitur in via. Hæc peccata etsi sint parua per dei misericordiam, fiunt magna in peccatoribus negligentia. Nullum enim peccatum adeo paruum,quod nõ crescat neglectum. Nõ enim cõsiderandũ

A siderandum est quod fecerit,sed quẽ offenderit: quàm bonus est, quàm benignus, quàm pius, quàm propitius, qui illum sua dulcedine & pietate creauit ex nihilo, qui eum absque merito perduxit ad baptismum, & educauit & nutriuit vt filium: ad cuius commodum creauit cœlum & terram & omnia quæ in eis sunt ex nihilo, cui seruiunt omnia tanquam filio, cui misit angelum in auxilium, propter quem fortem & callidum debellauit hostem eius antiquum, propter quem tam multipliciter pati sustinuit, vt eum mereretur habere filium cum quo dignaretur habere consortium. Qui deus maiestate sua regit & gubernat omnia propter eum potestate sua. Talem patrem offendere, contra eius voluntatem aliquid committere, animaduertentibus ac se non ignorantibus quàm est crudele? Vn
Ioan.7. de qui se cognoscunt,sicut semper peccant, ita semper plorant, vt totam vitam suam, quæ est tentatio super terram, plorent tota vita sua. Ista autem sunt, cum aliquid citra vel vltra modum agitur. Ipsa enim bona quę per se bona sunt, aliquid contrahunt cum excedunt. Quicquid deest à perfectione,quicquid deficit ab ho-
B mine, quicquid & nostrum est, plorando dolendum est. Quicquid alio modo agitur, non recta & mundissima intentione,quicquid alio modo operamur, & nõ tamen purissimo dei amore,non est liberum à fragilitatis operatione. Quicunque tam miserum esse vt hominis est dilexerit, & qui eius fragilitatem omnino non abhorruerit,sed omnino sibi reseruauerit,& suum esse nunquam nisi propter acquirendum verum esse quod de⁹ est tolerauerit, addit operi diuino ꝑculdubio dolendum. Et qui se cognoscit quid est,diligat hoc solum quod spectat ad illum qui est. Si quis enim sapienter cogitat, quid turpissimæ fragilitati ab ipsa cõditione inhæreat,quàm fœdus, quàm turpis sit in carne,quàm mutabilis in mente, hoc solum in se diliget, quia talem eum ad deum ducet. Quicquid enim boni facimus, si id melius facere possumus, à nobis est, quòd in culmine boni non sumus. Si quid boni nouerimus, & minus aliquo modo operamur, non omnino à nostra operatione est alienum. Ista continua & assidua, & quasi quodammodo necessaria, assidua lauentur confessione, assidua restaurentur compunctione.
C Surgamus purissimi ad purissimam perfectionem, ne istis quæ parua sunt multiplicatis, quasi quadam scabie patiamur corrumpi & collidine pinguedine charitatis imminuta sinamur macie affligi,& tortura immundæ conscientiæ macerari. Semper tendamus in melius, semper in puritatem baptismi tendentes & eam summopere conseruantes:vt cum de hac vita exibimus, ad eum qui mundissimus est mundi perueniamus, & sine mora ab eo susciptamur. Doleamus esse exules à patria, doleamus viuere in corruptibili materia. Hic dolor magis ex desiderio,quàm ex vindicta sit. Vnde differt à pœnitentia. Pœnitentia em̃ est quædam dolentis vindicta,puniens in se quod dolet commisisse, Qui autem dolet quod retinetur in mortali
Differunt pœnitentia & dolor. corpore, desiderat quod amat, plorans quòd tardat. Omnis pœnitentia est de male vsa libertate. Iste vero dolor magis de necessitate est, Nullum enim peccatũ est necessarium. Ipsum autem peccatum originis ob hoc est malum,quia fuit in Adam spontaneum, Illius enim voluptas male vsæ libertatis punitur in nobis,nõ quia necessarium, sed quia fuit spontaneum. Nihil enim à nobis quæritur,quod commisissemus,nihil à nobis exigitur nunc quod fecissemus. Relinquitur in fi-

liis opus paternę voluptatis. Requirit diabolus filios in D
seruitutem, quorum patris emit libertatem: Iste dolor factus est, non ex conscientia peccatrice, sed ex operante charitate: non puniens malum, sed augmentans bonum, non impatienter habitus, sed ex desiderio susceptus. In hoc desiderio erat Andreas, qui in cruce positus à domino requirebat, Tempus est vt commendes terræ corpus meum. Volebat enim enim plebs de cruce deponere. Ipse autem cœpit dominum rogare, Ne me permittas domine descendere viuum, sed tempus est vt commendes terræ corpus meum: tamdiu enim iam portaui, tamdiu super commendatum vigilaui & laboraui, quod vellem iam ab ipsa obedientia liberari,& isto grauissimo indumento expoliari, Recordor quantum in portando onerosum, in fouendo infirmum, in coërcendo lentum, in domando superbum laboraui. Scis domine quotiens à puritate contemplationis me retrahere conabatur, quoties à dulcissimo quietis tuæ somno me excitare contendebat, quantum & quotiens dolorem ingerebat. Qui igitur tamdiu pater benignissime pugnanti restiti, & tua ope superaui & vici, à te pio & iusto remuneratore posco, E
ne mihi vltra commendes,sed depositum reddo. Cõmenda alij quem illud vltra non impediat; & resurrecturum seruet & reddat, vt & ipsum quoque sui laboris mercedem recipiat. Terræ me commenda, vt vigilare me amplius non oporteat: & libere ad te fontem indeficientis gaudij tendere anxiantem me iam non retrahat, nec impediat. Hic dolebat iam non esse cum domino, nec pœnitebat commendatum resurrexisse domino. Sic itaque non omnis dolor est pœnitentia.

Sunt etiam peccata alia quæ omnino eripiunt vi- De omnib⁹ pœnitendũ. Cap. IX.
tam,nisi succurrat pœnitẽtia. Non enim omnis qui dicit mihi,domine domine,intrabit in regnum cœlorũ. Quare agẽda est pœnitẽtia vt deleantur crimina. Sed quoniam pœnitentia non omnis est bona, dicamus aliqua quæ separant veram à falsa, sterilem à fructuosa. Sunt enim quos peccasse pœnitet propter præsentia supplicia. Displicent enim latroni peccata quando agitur de pœna. Desit vindicta,reuertitur ad crimina. Ista est pœnitentia non ex fide procedens,nec est charitate munita,sed sterilis & sine misericordia. Hæc nõ purgat conscientiam, nec lauat crimina. In hac nulla F
est spes veniæ,nulla expectatio indulgentiæ. Huic cõcordant qui confitentur inuiti, non amore boni, sed vt fugiant damnum vel incommodum seculi. Seruiũt mundo quem amant, quærunt suam gloriam quam anhelant, recipiunt mercedem quam expectant, Si quis tali pœnitentia securus extiterit, & ad veram pœnitentiam de ista non conscenderit, deceptus & miser æternaliter peribit. Vtilis ergo erit pœnitentia si sit spontanea,dominum quærens quem amisisse doleat, ad illum anxians præter quem non est vita. Sunt
De pœ.di.3. c. sũt plures. 4.sen.di.15. cap.satis arbitror. Matth.12. Marci.3. plures quos pœnitet peccasse, sed non omnino, reseruantes sibi quędã in quibus delectentur: non animaduertentes dominũ simul surdum & mutũ à dæmonio liberasse, per hoc docens nos nunquã nisi de omnibus sanari. Si enim vellet ex parte peccata reseruari,habẽti septem dæmonia,manente vno proficere potuerat sex expulsis. Expulit autẽ septem vt omnia crimina simul eiicienda doceret. Legionem autẽ ab alio eiiciens neminem reliquit ex omnibus qui liberatum possiderent, ostendens quòd si etiã peccata sint mille, oportere de omnibus pœnitere, Laudatus est enim dominus, quãdo eiecto dæmonio locutus est mutus. Nunquam aliquem

G sanauit,quem omnino non liberauit. Totum enim hominem sanauit in sabbato, quia & corpus ab infirmitate, & animam ab omni contagione liberauit, indicans pœnitentem oportere simul dolere de omni crimine orto in anima & corpore. Scio enim deum inimicum omni criminoso. Quomodo ergo qui crimen reseruat,de alio recipiet veniam?Sine amore dei consequeretur indulgentiam,sine quo nemo vnquam inuenit gratiam.Hostis enim dei est, dum offendit perseueranter. Quædam enim impietas infidelitatis est, ab illo qui iustus & iustitia est dimidiã sperare veniam. Iam enim foret sine pœnitentia inuenire gratiam. Pœnitentia enim vera ad baptismi puritatem contentem conatur adducere.Recte enim pœnités quicquid sordium post purificationem contraxit, oportet vt abluat saltem lachrymis mentis. Sed satis durus est cuius mentis dolorem oculi carnis nequeunt declarare. Sed sciat culpabiliter se durum, qui deflet damna temporis vel mortem amici, & dolorem peccati lachrymis non ostendit. Non itaque est vt quis excuset, se non habere fontem lachrymarum, qui nonnunquã

H lachrymis ostẽdit dolorem temporalium. Quem ergo pœnitet, omnino pœniteat, & dolorem lachrymis ostendat, repræsentet vitam suam deo per sacerdotem,preueniat iudicium dei per confessionem.Præcepit enim dominus mundatis vt ostenderent ora sacerdotibus: docens corporali præsentia confitenda peccata,non per nuncium, non per scriptum manifestanda.Dixit enim,Ora monstrate,& omnes, nõ vnus pro omnibus. Non alium statuatis nunciũ qui pro vobis offerat munus à Moyse statutum. Sed qui per vos peccastis,per vos erubescatis. Erubescentia enim ipsa partem habet remissionis, ex misericordia enim hoc præcepit dominus,vt neminem pœniteret in occulto. In hoc enim quod per seipsum dicit sacerdoti & erubescentiam vincit,timore offensi,fit venia criminis:fit enim per confessionem veniale, quod criminale erat in operatione. Et si non statim purgatur,fit tamen veniale,quod commiserat mortale. Multum enim satisfactionis obtulit,qui erubescentiæ dominans nihil eorum quæ commisit nuncio dei denegauit. Deus enim misericors & iustus est, sicut cõseruat misericordiam

I in iustitia,ita & iustitiam in misericordia. Opus enim est misericordiæ,peccanti peccata dimittere.Sed oportet vt iustus misereatur iuste.Oportet enim vt non solum quid, sed in quo doleat consideret, si dignus est, non dico iustitia, sed misericordia. Iustitia enim sola damnat. Sed dignus misericordia est qui spiritali labore petit gratiam. Laborat enim mens patiendo erubescentiam.Et quoniam verecũdia magna est pœna, qui erubescit pro Christo, fit dignus misericordia. Vnde patet quòd quanto pluribus confitebitur in spe veniæ turpitudinem criminis,tanto facilius consequitur misericordiã remissionis. Ipsi enim sacerdotes plus iam possint proficere, plus confitentibus parcere: quibus enim remittunt,remittit dominus. Lazarum quem de monumento iam suscitatum obtulit dominus discipulis soluendum, per hoc ostendens potestatem soluendi concessam sacerdotibus. Dixit enim, Quodcunque soluueritis super terram, soluetur & in cœlis: hoc est, Ego deus & omnes ordines cœlestis militiæ, & omnes sancti in mea gloria laudant vobiscum & confirmant quos ligatis & soluitis. Non dixit, quos putatis ligare & soluere, sed in quos exercetis opus iustitiæ aut misericordiæ. Alia autem opera vestra in peccatores non cognosco. Quare qui confiteri vult peccata vt inueniat gratiam, quærat sacerdotem scientem ligare & soluere: ne cum negligens circa se extiterit, negligatur ab illo qui eum misericorditer monet & petit, ne ambo in foueam cadant quam stultus euitare noluit. Tanta itaque vis confessionis est, vt si deest sacerdos, confiteatur proximo. Sæpe enim contingit, quòd pœnitens non potest confiteri coram sacerdote, quem desideranti nec locus nec tempus offert.Et si ille cui confitebitur potestatem soluendi non habet,sit tamen dignus venia ex desiderio sacerdotis, qui socio confitetur turpitudinem criminis. Mundati enim sunt leprosi, dum irent ostendere ora sacerdotibus,antequam ad eos peruenirent.Vnde patet dominum ad cor respicere, dum ex necessitate prohibetur ad sacerdotes peruenire.Sæpe quidem eos quærunt sani & læti, sed dum quærunt antequam perueniant ad eos moriuntur. Sed dei misericordia est vbique, qui & iustis nouit parcere,& si non tam cito sicut si soluerentur à sacerdote. Qui igitur omnino confitetur, sacerdoti meliori, quàm potest confiteatur. Et si

L peccatum occultum est, sufficiat referre in notitiã sacerdotis,vt grata sit oblatio muneris. Nam in resuscitatione filiæ principis pauci interfuerunt qui viderẽt. Nondum enim erat sepulta,nondum extra portam ciuitatis delata, nondum extra domum in notitiam deportata.Intus resuscitauit quam intus inuenit, relictis solis Petro & Ioanne & Iacobo & patre & matre puellæ.In quibus figuraliter continentur sacerdotes Ecclesiæ.Quos autem extra inuenit, animaduertendum est quomodo suscitauit.Flebat autem turba post filium viduæ,fleuit Martha & Maria supplicans pro fratre, flebat etiam turba quæ Mariam fuerat secuta, lachrymis Mariæ admonita: In quo docemur publice peccantibus,non proprium,sed Ecclesiæ sufficere meritum.Sic itaque mortuus iaceat,sicq; se mortuum ostendat,publice mortem suam prædicando,publice fructus pœnitentiæ ostendendo,vt turba ploret amissum,& defleat quem dolet mortuũ.Istis lachrymis mouebitur dominus, qui reddet matri vnicũ filiũ. Si nimis perseuerauerit, si se mortuum per fructus pœnitẽtiæ non declarauerit,tanto plus oportet addere,Vnde lachrymis excitetur,non solum Marthæ, sed etiam Mariæ.Tantum

M se affligat, tantum se dolere & se mortuum sentire ostendat, vt audientes & contemplantes orent veniam.Quorum fletum miretur Ecclesia, Qui enim multos offendit peccando, placare multos oportet satisfaciendo: vt Ecclesia prius offensa per culpam,in conuersione flectatur per misericordiam, orans pro ipso quem defunctum dolebat, vnde deus flecteretur ad veniam qui prius adhibuit misericordiam.

Laboret itaque pœnitens in Ecclesia esse, & ad Ecclesiæ vnitatem tendere. Nisi enim vnitas Ecclesiæ succurrat, nisi quod deest peccatori sua opitulatione compleat, de manibus inimici non eripietur anima mortui. Credendum est enim,& pietas fidei expostulat credere, quòd omnes eleemosynæ totius Ecclesiæ & orationes & opera iustitiæ & misericordiæ succurrant recognoscenti mortem suam ad conuersionem suam. Ideóque nemo digne pœnitere potest quem non sustineat vnitas Ecclesiæ. Ideóque non petat sacerdotes per aliquam culpam ab vnitate Ecclesiæ diuisos. Iudas enim pœnitens iuit ad Pharisæos, reliquit Apostolos: nihil inuenit auxilij,sed augmentum desperationis. Dixerunt enim, Quid ad nos,

K De pœ.di.1. ca. Quẽ pœnitet. De pœ.di.5. c.qui vult. 4.sen.di.17. ca. Nũc priusquã.§.Sed curet.

Lucæ.17.

Priuata & publica cõfessio & satisfactio. Cap.XI. De pœ.di.1. ca. Quẽ pœnitet. Et dist. 6.cap. Qui vult. 4 sen.di.17. ca.nunc priusquam. Lucæ.8. Lucæ.7. Ioan.11.

Extra Ecclesiam non est pœnitentia. Cap. XII. De pœ.di 6. c. Qui vult. 4.sen di.17. cap.nunc priusquam.

Matth.17.

A tu videris. Si peccasti, tibi sit, non tibi succurimus, non peccata tua charitatiue suscipimus, non comportanda promittimus, non qualiter deponas onus docemus: Quid enim nobis & misericordiæ, qui nec opera sequimur iustitiæ? Si esset ad fratres, si esset ad illos qui orauerant pro socru Petri febricitãte,qui Chananæam improbam misericordiæ obtulerant, Interrogasset Petrum pro se lachrymas effundentem, non fugisset Mariam & Martham, quæ vitam Lazaro impetrauerant, non turbam plorantem, quæ vnicum filium acquisierat viduæ: Iuit ad diuisos, & diuisus periit. Hanc vnitatem omnis boni sentit operatricem qui dixit, Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos. Nisi enim in Ecclesia vniuersali populos se continentes cognosceret, se vineam impetraturum non præsumeret. Scit enim & experimento cognoscit, vtpote qui pro omnium salute laborauerat, se absque auxilio Ecclesiæ stare non posse. Non enim est parum cui omne bonum succurrit, siue in cœlo siue in terra constitutum. Hoc amittens per excommunicationem, nisi recuperet per sanctæ matris vnitatem vel

B pietatem, quomodo vnquam poterit pœnitere, quomodo deum benevolum poterit inuenire, qui eius sanctissimam sponsam & matrem, filiam & sororem non dubitauit offendere, & eius auxilium omnino contemnere. Ex fide pœniteat, credat hanc esse medicinam, omnes fructus suæ pœnitentiæ paruos habeat, nunquam credat sufficere,semper doleat,semper coram domino ante quem peccauit erubescat,dolorem cum vita finiat, Nam si & Apostolus etiam peccata per baptismum remissa continue plorat, nobis etiam super fundamentum Apostolorum positis quid præter plorare restat? Quid nisi semper dolere in vita? Vbi enim dolor finitur, deficit & pœnitentia. Si autem pœnitentia finitur, quid relinquitur de venia? Tandiu enim gaudeat & speret de gratia, quandiu sustentatur à pœnitentia. Dixit enim dominus, Vade, & amplius iam noli peccare. Non dixit, nec pecces: sed, nec voluntas peccandi in te oriatur. Quod quomodo seruabitur, nisi dolor continue in pœnitentia custodiatur? Hinc semper doleat, & de dolore gaudeat,& de doloris pœnitentia, si contigerit, semper do-

C leat. Et non sit satis quòd doleat,sed ex fide doleat, & non semper doluisse doleat. Consideret qualitatem criminis, in loco, in tempore, in perseuerantia, in varietate personæ, & quali hoc fecerit tentatione, & in ipsius vitij multiplici executione. Oportet enim pœnitere fornicantem secũdum excellentiam sui status aut officij, & secundum modum meretricis, & secundum modum operis sui, & qualiter turpitudinem suam peregit.Si in loco sacro,aut cui debuit excellentiam fidei, vt sunt domus dominorum & aliorũ multorum. Si in tempore orationi constituto, aut in festiuitate sanctorum, & in tempore ieiunij, Consideret quantum perseuerauerit, & defleat quod perseuerauerit peccauerit,& quanta victus fuerit impugnatione. Sunt enim qui non solum non vincuntur, sed vltro se peccato offerunt: nec expectant tentationem,sed præueniunt voluptatem: & pertractant secum quàm multiplici actione vitij delectabiliter peccent. Omnis ista varietas confitenda est & deflenda,vt cum cognouerit quod peccatum est multum, cito inueniat deum propitium. In cognoscendo augmentum peccati,inueniat se cuius fuerit ætatis, cuius sapientiæ & ordinis,& statum omnem alterius nõ peccantis. Immoretur in sin-

gulis istis,& sentiat modum criminis: purgans lachrymis omnem qualitatem vitij, defleat virtutem qua interim caruit. Dolendum est enim & dolore purgandum, non solum quia peccauit, sed etiam quòd se virtute priuauit. Nam licet speret se consecuturum veniam, dolere tamen potest, quia non promeruit vnde remunerari confidat: anxietur & doleat quòd modo effugiens de præteritis pœnam miser,non inde expectet gratiam: cuius omne tempus quoniam breuissimum est, debuit decertauisse ad consequendum præmium.Defleat etiam quoniam in vno offendens factus

D est omnium per ingratitudinem reus. Ingratus enim extitit, qui plenus virtutibus deum omnino non timuit.In hoc enim quisque peccator fit culpabilior,quò est deo acceptior.Ideo enim Adam plus peccauit, quia omni bono abundauit. Etiam alio modo offendens in vno,reus est omnium: quia omnis virtus patitur detrimentum ab vno vitio.Nam si quis cadit in auaritiam, largitatem destruit,& etiam castitatem minorauit.Amore enim pecuniæ, vel violaret castitatem, vel saltem minus amaret. Si enim propter deum tanta adhuc castitas inest,vt nolit eam perdere: tamen saltem

E minori gaudio,minori affectu tuetur eã, vbi videt inde procedere damnum pecuniæ.Sic quæ & in aliis,quę etiam si non expellantur,tamen per conceptionem vnius vitij vel satis vel parum minuuntur, vel intentione deteriorantur: vnde omnis virtus cuicunque crimini est deflenda, & de omnibus indulgentia est petenda. Animaduertere etiam oportet, & animaduertendo deflere animam proximi, quam fornicator deo eripuit, vel ereptam in malo confirmauit:etiam quòd exemplum extitit mali in operatione sui criminis, cui magis profuisset si aliis fuisset causa conuersionis. Gemat itaque aliorum vitam in sua corruptam, vel incorruptam non conseruatam,& commodum proximi quod dedisset exemplo boni.Doleat de tristitia,quam peccando bonis intulit,& de lætitia quam eis non adhibuit. Et non solum cogitet quid & qualiter fecerit, sed quàm iniuste deum, vt diximus, peccando offenderit. Timeat illam veritatis sententiam,Non potestis duobus dominis seruire. Timeat ergo ne omnia bona quæ fecit, dum in vno peccato perseuerauerit, ex contaminatione mali perdiderit: vt qui seruiuit diabolo per crimen, dei quam obtulit amiserit seruitutem. Pium est tamen credere, vt recepta dei gratia, quæ in eo destruit mala priora,etiam remuneret bona: vt cum destruxerit quod suum non inuenit, amet & diligat bonum quod etiam in peccante plantauit.

F In omnib⁹ dolens,aut seculum derelinquat,aut saltem illa quæ sine admixtione mali non sunt administrata,vt mercatura & militia,& alia quæ vtẽtibus sunt nociua,vt administratiões secularium potestatum, nisi his vtatur ex obedientiæ licentia. Ponat se omnino in potestate iudicis,in iudicio sacerdotis,nihil sibi reseruans sui,vt omnia eo iubente paratus sit facere pro reparanda animæ vita, quæcunque faceret pro vitanda corporis morte, & hoc cũ desiderio, quia vitam recuperat infinitam vt deus. Cum gaudio enim debet facere immortalis futurus, quæ faceret pro differenda morte moriturus.Semper deprecetur deum, certus de venia, qui omnibus modis & sine tædio dubius rogaret potestatem terrenam. Abstineat à multis licitis, qui per libertatem arbitrij commisit illicita. Semper offerat deo mentem & cordis contritionem, & deinde quod potest de possessione. Tunc quod offert secu-

Lucæ.4. Matth.15. Ioan.11. Lucæ.7.

Ioan.8.

Matth.6.

Iacobi.2. 4.sen.di.16. ca.in perfectione.

De pœ.di.5. caicõfideret.

4.sen.di.16. ca.in perfectione.

Circũstãtiæ peccatorũ. Cap.XIIII. De pœ.di.5. cap.Cõsideret ergo. 4.sen.di.16. cap.In perfectione.

De pœ.di.5. ca.Pium est & dist.5.cap. Consideret. 4.sen.dist.5. c. Quibusdã Satisfactio. Ca. XV. De pœ.di.5. c.Cõsideret.

4.sen di.16. ca.in perfectione.

4.sen.di.17. ca.sed quòd. §. Vnde patet. Ioan.11. De pœ.di.1. ca.quem pœnitet. Matth.18.

Quũ quibus cõfitendum. Cap.X. De pœ.di.1. ca. Quẽ pœnitet.& di.3. c.Sũt plures. 4.sen.di.17. ca.Sed quòd sacerdotib⁹. Lucæ.17. Leuiti.9.

G rus offerat. Respexit enim dominus ad Abel & ad munera eius, sed prius respexit ad Abel quàm ad munera. Sumens enim mentem quam cognouit humilem ac puram, remunerauit eius largitatis munera. Ad Caïn vero non respexit, nec ad eius munera, Mentem enim eius quam viderat, quoniam non cognouit humilem, eius munera non recepit. In iudicio enim cordis consideranda est eleemosyna tribuentis. Nec iam considerandum est quantum, sed qua mente, qua affectione dat quod potest: Vidua enim duobus quę habuit larga minutis, plus omnibus misit. Qui igitur vult peccata sua redimere temporalium oblatione, caueat vt offerat mentem prius. Cautus sit ne verecundia ductus diuidat apud se confessionem, & diuersa diuersis sacerdotibus velit manifestare. Quidam enim vni celant, quæ alij manifestanda conseruant: quod est se laudare & ad hypocrisim tendere, & semper venia carere ad quam per frusta totam putat peruenire. Caueat præterita quem vera delectat pœnitentia, nō prius ad domini corpus accedat quàm confortetur bona conscientia. Sed in hac separatione tremēdum dei iu-

H dicium cogitet, vbi magis terribilis sententia peccantes separabit in ignem. Gemat quòd nondum audet sumere quem multum desiderat cibum salutarem. Isti sunt digni fructus pœnitentiæ, animam captiuam elaqueantes, & in libertate seruantes. Cohibeat se præterea à ludis & à spectaculis seculi, qui perfectam vult cōsequi gratiam remissionis. Nam Dina si se cohibuisset, si inter suos remansisset, ab extraneo raptore corrupta non fuisset. Tanto igitur magis sibi caueat & cohibeat se anima quæ sæpe vel semel corrupta est & rapta: timeat iam docta experimento, quod ignorauit virgo: eligat quem imitetur, non sequatur quem animus suus damnat: se enim iudicat qui fructus pœnitentiæ non habentem à se non elongat. Laudet enim & amet quos digne fructificare non ignorat: quærat fructus dignos, & si non dignos pœnitentiæ. Sunt enim digni fructus virtutum fructus, qui non sufficiunt pœnitentibus. Pœnitentia enim grauiores expostulat, vt sic pacetur Ecclesia, vt pacata dolore & gemitibus mortuis impetret vitam. Sentiat culpam, nec velit excusare ne augeat crimen: vt Adam cui nō sufficiebat peccasse, sed ampliauit crimen culpando vxorem, & culpam transferens in authorem.

I Istud peccatum multoties incurritur, sed neglectum ignoratur. Non itaque peccantes dicamus, Non aliud potui: cur me constituisti furem, quia deus fecit me pauperem, Nec mirum si deditus sum fornicationi, quia talis creatus sum naturæ & fragilitatis. Fragilitas enim vi cogit, vt voluntas committat criminalia. Errat qui fallitur, Natura enim talis est, vt quisque possit resistere malo, cui se subiicit ex arbitrio. Sunt autem qui defendunt culpam in dei prouidentia, reputantes dei ordinationi & necessitati, quod relictum est volūtati & arbitrij libertati. Sciuit enim deus quid facturus esset qui peccat, sed non ordinauit peccatum qui nullum relinquit impunitum. Ordinauit pœnam, amantibus culpam. Ignis enim opus est iustitiæ, vt habeant vnde doleant, qui gaudere non amant. Non ordinauit peccare, qui peccatum voluit curare: sed permisit libertati, quod peccator donauit necessitati. Si enim non posset peccare, non deberet qui totus est iustitia remunerare. Ideo non sanctificat animalia muta, qui nulla possunt committere crimina. Angeli quoque qui perstiterunt si liberi non fuissent, vnde corona-

Gene.4.

Lucæ.21.

4.sen di.16. c.ii pfectioe.

Gene.34.

Accuset non excuset se confitens. Cap.XVI.

narentur? Potuerunt enim peccare, quorum similes K ceciderunt. Licet enim misericorditer cuncta creauerit, iustitiam tamen in misericordia qui iustus est custodire oportuit. Sed dicit qui non sentit culpam suam, Nihil boni possum habere, nisi inspirante gratia, nihil enim sine gratia possum facere. Si ipse itaque me non conseruat, ego qui ex me nihil possum, quam habeo culpam? Si ego sine eo possem vitare crimen, me sentirem culpabilem. Adhuc omnia quæcunque voluit dominus fecit in cœlo & in terra. Quid itaque culpæ in me est, si non vult saluare? Multum, inquam, Licet enim nil consequi possis sine misericordia illa quam repellis: potes tamen libere tenere gratiam, quam retinendo potes, si tamen placeat, euitare culpam. Deus enim qui semel incepit benefacere, nisi, quod omnino nostrum est, derelinquamus eius beneficium, qui pius est inspirando, cogitur ex necessitate iustæ misericordiæ, neminem prius posse relinquere. Non enim sui relinquere est, nisi relinquentem. Idcirco enim culpa nostra est, quia fugimus gratiam quam possemus habere perpetuam: semper inuita recedit, & nunquam aliquem spontanea deserit. Cui tamen sententiæ non contradicit, Sed omnia quæcunq; voluit fecit. creauit enī quicquid voluit, nec plus creauit quàm voluit, Vult tamē in vnoquoque bonum, & in nullo malum. Sed sic vult, vt homo quem non vult peccare nō desinat esse homo. Non tamen vult ita hominem non peccare, vt eum velit bouem statuere. Non enim haberet quem remuneraret, nec cui fulgorem suæ claritatis infunderet, nec quem cohæredem statueret, nec in quo imaginem & similitudinem suam inueniret. Nec illius qui totus iustitia est, fuit aliquem sic creare vt non posset peccare, nisi hoc promereretur in humana libertate. Vult itaque fieri bonos saluo vtriusque esse, vt ipse remaneat deus & iste homo. Si enim formaret hominem sine libertate, contra iustitiam faceret quæ deus est. Si auferret libertatem, humana dignitas non remaneret. Voluit itaque non peccare hominem, scilicet humanam naturam non amittere. Sic itaque prius est, qui nostram vult salutem: & non est impotens, qui hoc vult saluo vtriusque iure. Iustus enim est rex, cuius ius tueri oportet: præsto semper est gratia quæ nunquam defuit nisi prius expulsa. Contiue & necessario quod suum est inspirat, si est qui recipiat, Et expulsa reuertitur per pœnitentiam. Et vt non pereat creatura quam pietate sua liberam creauit, & ex libertate ditatam, in auxilium gratię retinendæ, quæ semper præcedit omnem creaturam, fecit vt libere seruiret. Ad hanc protegendam, ad hanc non expellendam addidit angelos & sanctos omnes beatos, addiditque omnes in æterna vita collocatos, addidit & in carne viuos, & totam sanctam Ecclesiam, omnibus & in omni suo bono succurrentem: & quod maximum est, filium suum misit in auxilium quem tanta pro nobis pati decreuit, & interpellatorem constituit continuum quem dilexit. Inspirationem suæ pietatis, præter quam nihil creauit, non expellamus, non fugiamus, non fastidiamus, sed omnibus adiuuantibus firmiter & cum gratiarum actione teneamus. Sic culpa nostra est non creaturarum nobis in auxilium tributarum, non authoris nihil iniuste, sed pie volentis, & in omni voluntate sua omnipotentis. Qui itaque in confessione ista animaduertit, aut saltem contra istam culpam suam nō defenderit, per pœnitentiam consequetur veniam. Hæc est vera pœni-

tentia

A tentia quæ, sic est fructifera, quā nobis cōcedat qui totus est vera misericordia. Nullus ergo expectet quādo iam nō possit peccare. Arbitrij enim quærat libertatem vt dolere possit cōmissa, nō necessitatē. Qui prius itaq; à peccatis relinquitur quàm ipsa relinquat, ea nō libere, sed quasi ex necessitate cōdēnat, Licet enim latro veniā meruisset in fine de omni suo crimine, non tamen dedit baptizatis peccandi & perseuerādi authoritatem. Tunc enim baptizatus est, qui tūc primum in cruce Christum cōfessus est, Pœnitentia enim si in extremo hiatu vitę aduenerit, sanat & liberat in ablutione baptismi, ita q; nec purgatorium sentiunt qui in fine baptizantur. Sed ipsi ditati bonis sanctæ matris Ecclesiæ, sunt recepturi multiplex bonū in vera beatitudine. Illi autem qui cum potuerunt nunquā conuerti voluerunt, confitentes cum iam peccare nequeunt, nō sic facile acquirunt quod volunt. Oportet enim vt pœnitentia fructificet, ad hoc vt mortuo vitam impetret.

1.Cor.13. Scriptū est enim, sine charitate neminem saluum esse. Non itaq; in solo timore viuit homo. Quem ergo sero pœnitet, oportet nō solum timere deum iudicē, sed

B & iustum diligere. Nō timeatur pro pœna, sed ametur pro gloria. Debet enim dolere de crimine, & de omni eius predicta varietate. Quod quāuis licet de eius salute Augustinus potuit dubitare, credo quidē illi qui dixit, Quacunq; hora peccator ingemuerit & conuersus fuerit, vita viuet. Dixit cōuersum, non tantum versum vita viuere. Versum quidē puto qui dolet de crimine, conuersum qui dolet de animi eius quam exposuimus varietate. Vertitur à peccato qui iā vult dimittere peccatum, Conuertitur qui iam totus & omnino vertitur, qui iam nō tantum pœnas non timet, sed ad bonū domini contendere festinat. Quæ conuersio si contigerit alicui etiam in fine, desperandum non est de eius remissione. Sed quoniam vix vel raro est tam iusta cōuersio, timendum est de pœnitente sero. Quem enim morbus vrget, pœna terret, ad veram vix veniet satisfactionem, maxime cum filij quos illicite dilexerit sint præsentes, vxor & mundus ad se vocent. Multos enim solet serotina pœnitentia decipere. Sed quoniam deus semper potens est, semper etiam potest in morte iuuare quibus placet. Cum itaque opus sit non hominis sed

C dei, fructifera pœnitentia, inspirare eam potest quandocunque vult sua misericordia, & remunerare ex misericordia quos damnare potest ex iustitia. Sed quoniam multa sunt quę impediunt & languentem retrahunt, periculosissimum est & interitui vicinum, ad mortem protrahere pœnitentiæ remedium. Sed magnum est cui deus tunc inspirat. Si quis est igitur qui veram tunc quærat pœnitentiam, expectet dei clementiam, maiorem sentiens dei bonitatem sua nequitia.

Ignis purgatorij. Cap. XVIII. De pœ.di.7 cap.nullus. 25.di.c. Qui in aliud. 4.sen di.20. ca. Sciēdū.1.

Sed si etiam sic conuersus euadat, vita viuat & non moriatur: non tamen promittimus quòd euadat omnem pœnam. Nam prius purgandus est igne purgationis, qui in aliud seculum distulit fructum conuersionis. Hic autem ignis & si æternus non sit, miro tamen modo est grauis: excellit enim omnem pœnam quam vnquam passus est aliquis in hac vita. Nunquam in carne tanta inuēta est pœna, licet mirabilia passi sint martyres tormenta, & multi nequiter iniqui tāta sustinuerint supplicia. Studeat ergo quilibet sic delicta corrigere, vt post mortem non oporteat talem pœnam tolerare. Quædam enim peccata sunt quæ sunt mortalia & in pœnitentia fiunt venialia, non tamen statim sanata. Sæpe enim quidam ægri morerentur nisi medi-

carentur, nec statim sanātur. Languet victurus qui prius erat moriturus. Qui autem impœnitens moritur, omnino moritur, & æternaliter cruciabitur. Qui enim impœnitens moritur vel finitur, si semper viueret, semper peccaret. At dei est miserentis qui operatur finem peccantis: ob hoc etiam sine fine torquetur, quia nunquam ditatur virtute: semper plenus iniquitate, semper sine charitate torquetur sine fine. Omnia ista mala deuitat pœnitentia, quæ dolorem semper expetit in pœna. Continue enim dolendum est de peccato, quod declarat ipsa dictionis virtus. Pœnitere enim est pœnam tenere, vt semper puniat in se vlciscendo quod commisit peccando. Pœna enim proprie dicitur læsio, quæ punit & vindicat quod quisque commisit. Ille igitur pœnam tenet qui semper punit quod cōmisisse dolet. Supradictis itaque modis requirat indulgentiam, qui dolet de culpa. Non erubescat confiteri peccata peccatori. Si enim sacerdos peccata non haberet, erubescere posset qui peccata sua ei manifestaret. Sacerdos itaque cui omnis profertur peccator, ante quem statuitur omnis languor, in nullo eorum sit iudicandus quæ in alio iudicare est promptus. Iudicans enim alium qui est iudicandus, condemnat seipsum. Cognoscat, igitur se & purget in se quod alios videt sibi offerre. Caueat ergo vt à se abiecerit quicquid in alio damnosum reppererit. Animaduertat, quòd qui sine peccato est, primus in eam lapidem mittat. Ideo enim liberauerit peccatricem, quia non erat qui iuste proiiceret lapidem. Quomodo lapidaret qui se lapidandum cognosceret? Nullus enim erat sine peccato, in quo intelligitur omnes crimine fuisse reos, Nam venialia semper remittebantur per ceremonias. Si quod igitur peccatum in eis erat, criminale erat. Deteriores itaque in hoc sunt sacerdotes se prius non ædificantes, illis qui dominum obseruabant insidiis. In hoc itaque patentissimum est crimen sacerdotum & vltra modum detestabile, qui non prius se iudicant, & alios alligant. Deberent enim in se timere crimen, quod in aliis tinuerunt & detestabile senserunt. Illi quidem adeo cæci erant, quòd summam sapientiam sperabant capere suis insidiis. Quod illis patuit, quod tunc quisque vitauit, vitet sacerdos qui in hoc errore peior illis Iudæis exiterit. Caueat spiritalis iudex, vt sicut non commisit crimen nequitiæ, ita non careat munere scientiæ. Oportet enim vt sciat cognoscere quicquid debet iudicare. Iudiciaria enim potestas hoc expostulat, vt quod debet iudicare, discernat. Diligens igitur inquisitor & subtilis inuestigator sapienter & quasi astute interroget à peccatore quod forsitan ignorat, vel verecundia velit occultare. Cognito itaque crimine, varietates eius non dubitet inuestigare, & locum & tempus, & cætera quæ supra diximus in exponendo eorum qualitates. Quibus cognitis assit benevolus, paratus erigere & secum onus portare. Habeat dulcedinem in affectione, pietatem in alterius crimine, discretionem in varietate. Adiuuet confitentem orando, eleemosynas dādo & cætera bona pro eo faciendo. Semper eum iuuet leniendo, consolando, spem promittendo, & cum opus fuerit etiā increpando: doceat loquēdo, instruat operādo. Sit particeps laboris, qui particeps vult fieri gaudij. Doceat perseuerantiam, caueat ne corruat, ne iuste perdat potestatem iudiciariam. Licet enim pœnitētia ei possit acquirere gratiam, non tamen mox restituit in potestatem primam. Licet enim Petrus post lapsum

Dilatio cōfessionis. Cap.XVII. Lucæ.23. De pœ.di.7. cap.nullus, 4.sen.dis.20 ca.Sciēdū.1.

Dolor de peccatis. Ca.XIX. 4.sen.di.14 ca.Post hęc.

Sacerdos qualis esse debeat. Cap.XX. De pœ.di.6. ca.Qui vult.

Ioan.8.

G restitutus fuerit, & sæpe lapsis sacerdotibus reddita sit dignitatis potestas, non est tamen necesse vt hoc omnibus concedatur quasi ex authoritate. Inuenitur enim authoritas quę concedit & quasi imperat. Inuenitur alia quæ minime cõcedit, sed vetat. Quæ scripturę non repugnant, sed concordant, si tempus & locus & modus pœnitentiæ pacem adhibeant. Cum enim tot sint qui labuntur, vt pristinam dignitatem ex authore defendant, & quasi ausum peccandi sibi faciant, rescindenda est spes ista. Si vero locus est vbi ista non concurrant, restitui possunt qui peccant. Itaque pontifex iustus atque discretus, nõ cogitur sacerdotes suos semper abiicere, nec mox restituere, nisi statutum fuerit à Romano pontifice. Ex supradictis itaque patet quòd pœnitentia omnibus vtilis est, nec spem auferens, nec temeritatem concedens, sed digne & vere suscepta, promittit non solum indulgentiam, sed certa præmia. Hæc scribimus tibi studiosa veritatis, & amatrix certitudinis, de vera pœnitentia, veram à falsa separantes. Quam nobis det experimento cognoscere, & eius vs-
H que ad finem dulcedinem sentire, qui tibi illustratione sui luminis prærogamen contulit bonitatis, & in ipso stabilitatis in odorem suauitatis. Amen.

FINIS.

CENSVRA.

QVI scribit hunc libellum subindicat se fuisse clericum, qui secesserit ad uitæ correctionem, Laicum autem fuisse cui scribit, Apparet hominem fuisse pium, sed absque literis: nam sermo nec purus est, nec cohæret alicubi, sed habet tamen piam loquacitatem. Quãquam hæc Augustino tribuere, summæ sit impudentiæ.

LIBER SIVE EXHORTATIO de salutaribus documentis ad quendam Comitem.

Vera iustitia. Cap. I.

I OMI frater, si cupias scire, quanuis ego nesciam, quę perfectissima atque plenissima sit iustitia. Iustitia nanque est, deum ex toto corde amare, illiq; adhærere tota voluntate qui est summum bonũ, Summum vero amare bonum, summa est beatitudo. Qui deum amat, bonus est, Si bonus, ergo & beatus. Quem quanto quis ardentius amat, tanto melior efficietur: quatenus hoc beatissimo bono abundare te faciat, charissime frater, ipse qui est hoc bonum, quotidianis precibus, integro cordis desiderio eum, etsi indignus, deprecari studeam. Tu vero frater charissime intellige, quia consilio sanctæ trinitatis & opere maiestatis diuinæ creatus es. Ex primoq; conditionis honore intellige quantum debeas conditori tuo, dum tantũ mox in conditione dignitatis priuilegium præstitit tibi cõditor æternus, vt tanto eum ardentius amares, quanto mirabiliorem te ab eo esse conditum intelligeres. Nec hoc solum quòd consilio sanctæ trinitatis sic excellenter à cõditore cõditus es, sed etiam quòd ad imaginem & similitudinem suam ipse creator omnium te creauit, quod nulli alij ex creaturis nisi soli homini concessit. Et hæc est imago vnitatis & trinitatis omnipotentis dei, quam anima tua habet in se. Primum, quia secũdum dei donum viuis ac sapis. Secundum, quia ad imaginem tui conditoris creatus es. Tertium, licet vnus appelleris homo, K
tamen tres habes à patre & filio & spiritusancto concessas dignitates, id est, intellectum volũtatem & memoriam. Quod idem licet aliis verbis designatur in Euangelio cum dicitur, Diliges dominum deum tuum Matth. 22.
ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis. In his enim tribus imaginem conditoris nostri mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo, ex quibus quasi excellentioribus animæ dignitatibus iubemur diligere conditorem, vt quantum à nobis intelligitur diligatur, semperq; in memoria qua recipitur, habeatur. Nec solum sufficit nobis, deum intelligere, nisi fiat in amore eius voluntas nostra: immo nec hoc sufficit, nisi cum memoria & voluntate opus addatur. Tuo vero capiti frater charissime, assit Conuersio ad deum. Cap. IIII.
gratia spiritalis scientiæ, quæ mentem tuam illuminet, & ad vitam æternam sicut desidero & opto, perducat. Toto etenim cordis mei affectu opto, deũq; deprecor vt semper ad anteriora te extẽdas, donec peruenias ad sublimem perpetuæ beatitudinis coronam: & animi tui nobilitatem quam in te optime scio, nullis amicorum consiliis, nulla secularium ambitione desideriorum, ab amore Christi immutari permittas. Noli tuam bonitatem aliorum malignitate obscurare, sed vbique quantum vales amabilis coram deo & omni populo appareas. Noli putare quòd is qui hominibus aliquando displicet, deo per omnia displiceat. Non deerit tibi gratia adiuuantis dei, si tibi aderit voluntas admonitionis sanctæ, quã sæpius in scripturis diuinis mens bonitatis tuæ attendit. Esto quæso te quãuis laicus Eleemosyna Cap. V.
ad omne opus dei promptus, pius ad pauperes, mediocris ad delinquentes, ad dei infirmos misericors, consolator mœrẽtium, compatiens miseriis omnium, largus in eleemosynis, memorans Euangelicæ viduæ offerentis duo minuta, Et audi Prophetam dicentẽ, Fran- Lucæ. 21. Esa. 58.
ge esurienti panem tuum. Et caute prævidens discretionem eleemosynæ, ita vt vtrisque dãti scilicet & accipienti sit solatium. Itaque non solum de salute Qui cõsulẽdi. Cap. VI.
tua, verumetiam de multorum profectu & prosperitate meditare. Elige tibi consiliarios bonos, deum timẽtes & veritatẽ amantes, Sæpe etenim adulatores blanda facie decipiunt animas audientium se, & perpetuæ
mortis laqueis interimunt. De talib⁹ enim dicit Psal- M
mista, Quoniam deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam deus spreuit eos. Psal. 52.
Et Apostolus dicit, Si hominibus placerẽ, Christi seruus nõ essem, Vnusquisque ad ædificationem, & non Gala. 1.
ad destructionem placeat proximo suo: quia non omnis amicus consiliarius esse poterit, dicente scriptura, Eccleſiaſtici. 6. Charitas in absentes. Cap. VII.
Amici tibi sint multi, consiliarius autem vnus. Licet enim me mutationis locus longe tulisset à vobis corpore, sed nullatenus charitate: quia charitas quæ deseri potest, nũquam fuit vera. Ideo intima amicitiarum charitate quãtum possumus domino Christo cõiungamur, quia ipse ait, Vos amici mei estis si feceritis Ioan. 15.
quæ ego præcipio vobis. Et iterum ad discipulos suos, Iam non dicam vos seruos, sed amicos meos. Et si Obseruatio præceptorũ. Matth. 11. Esa. 66.
præmia æternæ vitę volumus promereri, illius præcepta totis viribus satagamus custodire. Præcepta nanq; eius nolentibus grauia sunt, volentibus leuia, sicut ipse ait, Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Et iterum, Super quẽ requiescam nisi super humilẽ & quietum & trementem sermones meos. Seculi enim amicitia, aut lucro, aut beneficiis, aut diuersis honoribus constat, Saluatoris autem amicitia in se & in proximo diligendo

A diligendo consistit, Igitur quotiescũque bonis actibus mandata Christi facimus, toties Christi amici vocamur. Ille semper inuitat nos ad amicitiam suã, & diabolus inuidens quærit nos mergere in infernum. Saluator nos amat, & proditor nos odit: ideo non prætermittamus redemptorem, ne sequamur prædonẽ. Charior nobis sit qui libertatem restituit, quàm qui nos captiuauit & seruituti subdidit. Semper ante oculos cordis pone, quòd nec amicorum turba, nec familiæ multitudo, non auri argentiq; congestio, non gemmarum lapilli fulgentes, non vindemiarum vbertas, non densitas segetum, non iucunditas extensa pratorum possunt animæ exeunti de corpore vllum afferre præsidium, sed potius lugent qui ea diligunt, Ideo diligẽdus est verus amicus noster dominus Iesus Christus, qui præsentem fœlicitatem nobis & æternæ vitæ tribuet beatitudinẽ. Nam redemptor noster ideo dicitur, quia nos redemit à diaboli captiuitate: & Saluator nos saluando à peccatis nostris: adiutor, adiuuãdo nos in opportunitatibus, in tribulatione: protector noster, protegendo nos vt inter inimicos nostros maneamus il-
B læsi: susceptor, suscipiendo nos in æterna tabernacula. Ideo charitatem & præcepta & amorem tanti amici nostri totis viribus adimpleamus, & nobilitatem imaginis illius in nobis seruemus, & rememoremur semper, quàm inclytus & valde gloriosus Imperator & amicus noster est. Ille à nobis non aliud quærit munus nisi spiritale. Caueamus quantum possumus ne aliquid in nobis inueniat, quod oculos eius offendat. Et si forsitan, vt solet humanæ fragilitatis conditio, aliquam negligentiæ maculam malignus spiritus in nobis infigit, citius per confessionem & pœnitentiam fontemq; lachrymarum abluere eam omni studio festinem⁹, ne diu sine amici nostri amplexu maneamus, quia paratior est nos recipere quàm perdere, tantum si nõ tardemus de die in diẽ reuerti ad illum. Hæc enim duo mala omnipotens deus odit in omnibus hominibus, id est, negligentiam reuertendi, & desperationem salutis. Tantum hæc absint à cogitationibus procul nostris: & ille tunc animis prope erit nostris. Ne quæso de terrena fœlicitate gloriãtes confidam⁹, sed gratias agamus ei, qui dum homines voluit esse rationales, nõ
C superbia, sed humilitate prosequi se rogauit. Quæ rogo maior esse poterit gloria vel sublimior honor, quàm eius imperatoris esse amicos, qui super omnes imperatores est? Et quanto ille sublimior est in omnipotentia & virtute, tanto nos maioris debemus esse diligentiæ in sanctitate & iustitia, & humilitate & obseruantia mandatorum illius. Sanctitas vero Iustitia. Cap. IX.
in iustitiæ operibus constat. Iustitia vero duobus adimpletur: vt quæ prohibita sunt ab eo, non faciamus: & quæ iussa sunt ab eo faciam⁹: iuxta Prophetam, Diuerte à malo & fac bonum. Omnis enim librorum sanctorum series ad nostram salutem scripta est: & hoc maxime nostris auribus intonat, & iterum atque iterum replicat, quid sit homini cauendum vel quid sequendum. In quibus libris tua dignitas optime exerceri solet, quia per illos nobis loquitur deus ipse & dominus noster, & piæ nobis voluntatis demonstrat affectum. Pſal. 33.
Recognoscamus & recogitemus, quali honore nobis illius sit legatio accipienda. Quid si legatio à rege aut à iudicibus ad nos veniret, nunquid non mox aliis curis postpositis prompta voluntate & cum omni deuotione literas acciperemus, & legentes implere satageremus? Et ecce de cœlo rex regum & dominus dominantium, imò & redemptor noster per Prophetas & D
Apostolos dignatus est nobis dirigere literas suas, nõ vt aliquod seruitium sibi necessarium demandet, sed quæ ad salutem & gloriã nobis prodesse possint innotescat. Proinde si aliquid in hoc seculo possidere Deus possessio nostra. Cap. X.
delectamur, deum qui possidet omnia, qui creauit omnia, expedit vt mente possideamus, & in eo habeamus quæcunque fœliciter & sancte desideramus. Sed quoniam nemo possidet deum, nisi qui possidetur ab eo: sic mus nosipsi facti dei possessio, & efficietur nobis possessio deus. Et quid potest esse in mũdo fœlicius, quàm cui efficitur suus imperator & redẽptor census, & hæreditas dignatur esse ipsa diuinitas? Omnes enim ex illo fructus percipimus, si in illo & de illo semper viuimus. Quid rogo homini sufficit, cui ipse conditor non sufficit? Quid vltra quærit, cui omne gaudium & omnia suus redemptor esse debet? Heu quàm subtili- Gaudiũ mũdi. Cap. XI.
ter nos ille antiquus hostis decipiẽdo fallit, eamq; cæcitatem ante oculos mẽtis nostræ obducit, ne discernere valeamus gaudium huius seculi & gaudia regis æterni. Nam gaudere siquidem bonum est, sed qui gau-
det, si non inde gaudet vnde debet, non potest bonum E
esse quod gaudet. Gaudet miles terrenus acquisisse honores huius seculi perituros, vestes pulchras & speciosas armillas brachio circundatas, coronam capiti impositã: & tale gaudium non est æternum, sed periturũ. Gaudet & raptor, cũ desiderata rapuerit. Gaudet ebrio sus, cum occasionem potationis inuenerit. Gaudet adulter, cum ad delectationem corporis fruendi meretricis peruenerit. Gaudet periturus, si hui⁹ seculi facultates iurando acquisierit. Gaudet iracundus, si iram suam perfecerit. Et multa alia quæ mens bonitatis tuæ frater charissime comprehendere poterit. Et cũ sit gaudere bonum, de his atque huiusmodi tamen gaudere grande malum est, & perducens vsque ad mortẽ peccati. Nec vllum quodlibet scelus coram deo tam abominabile fit, quàm pręterita peccata vnicuiq; nostrum reminiscendo gaudere & inde exultare, atque in eis semper iacere. Hæc sunt quæ superi⁹ dixim⁹, vnde nos vult gaudere mũdus, vt pereamus cum amatoribus huius mundi. Hæc enim gaudia velut venena diaboli repudiare debemus, quia non solum corpora, sed & animam nostram perpetualiter necare festinant.

F Quæso frater mi, quæso has diaboli sagittas ad pe- Gaudiũ spiritale. Cap. XII. Ephe. 6.
tram quæ Christus est allidens, fume fidei scutum, in quo possis omnia tela diaboli ignea extinguere, & gau-
deas de bonis, de conscientia pura, de confessione vera & pœnitẽtia digna, de luctu & vera tristitia quæ nõ secundum mortem, sed secundum deum salutem operatur æternam. Eam vero quæ secundum hoc seculum est tristitiam, firmiter Apostolus prohibet dicẽs, Nolite contristare spiritum sanctũ dei in quo signati estis Ephe. 4.
in die redemptiõis. Sed omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor & blasphemia tollatur à vobis cum omni malitia: & estote inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem sicut & deus in Christo donauit vobis. Et quãtum possumus solerti studio mores nostros corrigamus, & virtutes omnium bonorum acquirere festinemus: quatenus pietatem dei & misericordiam in tempore opportuno consequi valeamus, & de promissione futuri illius regni ineffabiliter gaudeamus. Hæc sunt arma quæ nos contra impetum diaboli armant, & deo commendant. Hæc sunt arma quæ animos nostros cõfortant, muniunt, atque nobilitãt. Hæc arma semper nobiscum sunt, & intra nos, deo donãte.

Hæc

G Hæc ſunt veræ diuitiæ noſtræ. Nam pudicitia pudicos facit nos, & iuſtitia iuſtos, & pietas pios, & humilitas humiles, & manſuetudo manſuetos, & innocentia innocentes, & ſimplicitas ſimplices, & puritas puros, & prudentia prudentes, & temperantia temperantes, & charitas deo & hominibus nos facit charos. Hæc omnia bona à deo & à bono deo creata ſunt. Et ideo ſi in illo eſſe volumus quod eſſe debemus, ſicut ſanctus Apoſtolus Ioannes dicit, Quomodo ille ambulauit, ita & nos ſpiritaliter ambulemus. Quid eſt ambulare ſicut Chriſtus ambulauit, niſi contemnere vanitatem & fœlicitatem huius ſeculi, & non timere aduerſa pro nomine illius pati? Speremus quæ promiſit & ſequamur quò ipſe præceſſit. Non nos vllo modo ab amore Chriſti ſeparet huius ſeculi miſerabilis dulcedo, neque excuſatio vxoris, aut filiorum gratia, ſed nec multa auri argentiq; congeſtio & poſſeſſionum delectatio, dum terribiliter conteſtatur nobis ſanctus Ioannes Apoſtolus dicens, Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt, quia omne quod in mundo eſt, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum & ambitio ſeculi. Hæc ſunt quæ à paradiſo delitiarũ in hoc miſerabile exilium, Adam & Euam proiecerunt. Quia niſi dilectio deilab eis ſi defeciſſet, nunquã diligere cœpiſſent male ſuadentis ſerpentis conſilium, immo nec credidiſſent. Et concupiſcentia carnis ab eis impleta eſt, quod de ligno vetito guſtauerunt. Et concupiſcentia oculorum, quod ſibi aperiri oculos cupierũt. Et ambitio ſeculi, quod ſe fieri poſſe quod deus eſt, crediderunt. Et ideo voles nos omnes Apoſtolus ab his tribus generibus mortis cauere, dixit, Omne quod in mundo eſt, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ambitio ſeculi. Et vt facilius, frater mi, bonitas tua intelligat, ſi placet qualiter illi primi homines Adam ſcilicet & Eua commiſerunt tam grande peccatum, pandam, quatenus gratia domini noſtri Ieſu Chriſti te ab hoc ſemper cauere concedat, quia in illis duobus originaliter totum damnatũ eſt genus humanum, Illi enim non ederent de ligno prohibito, niſi concupiſcerent, nec concupiſcerent niſi tentati, nec tentarentur niſi deſerti, nec deſererentur à deo, niſi prius deſeruiſſent deum, nec illi deum deſererent niſi I prius ſuperbirent, & ſimilitudinem dei ad quam facti erãt, damnabiliter neglexiſſent. Pro quo morbida eorum corpora contraxerunt mortem, & iuxta ſententiã domini eo die creduntur mortui, quo in eis pœnaliter facta eſt neceſſitas moriẽdi. Hæc pauloante diximus de primis hominibus, vt lapſum & damnationis eorum euadere poſſimus exemplum ſiue ſupplicium, quia quamuis ex Adam ſimus carnaliter nati, non ipſum tamẽ debemus ſequi, ſed Ieſum Chriſtum dominum noſtrum in quo renati ſumus per baptiſmum & viuimus. Quid eſt ſequi Adam, niſi carnalibus concupiſcentiis & deſideriis morte nos perpetua occidi? Et quid eſt ſequi Chriſtum, niſi carnales concupiſcentias ac deſideria in nobis mortificare, & cum ipſo qui precio ſui ſanguinis nos redemit fœliciter regnare? Et ſicut quãdo in Adam fuimus, omnes in illo cecidimus, ita iam in Chriſto cœpimus eſſe, vt ſpiritaliter omnes cum illo reſurgamus, Et vt totum dicam, Adam nobis abſtulit paradiſum, & Chriſtus donauit regnum cœlorum, & corpus ſuum pro nobis peccatoribus tradidit, Chriſtus enim mortuus eſt pro peccato, non ſuo, ſed noſtro, vnuſquiſque autem noſtrum non pro omnium moritur peccato, ſed ſuo. Quid eſt peccato mori, niſi opera maligna in nobis damnare, & hoc miſerabile ſeculum fugere? Vt ſicut homo mortuꝰ in ſepulchro, nulli detrahit, nemini violentus exiſtit: neminem calumniatur, neminem opprimit: non inuidet bonis, nõ inſultat malis: non luxuriæ carnis ſeruit, non bibendo magis ac magis in ſe ſitim accendit: non odiorum flamma inardeſcit, non potentibus aut diuitibus huius ſeculi vt multi noſtris temporibus faciunt, adulatur: non inquieta curioſitate raptatur, non turbæ maximæ ſibi aſtantis curam gerit: non auro argentoq; ſiue palio circũdatus diſtenditur, non ſalutationibus potentum nec parentum delectatur: non ſe iniuriis fatigat: non eum ſuperbia iuſtat, non ambitio huius ſeculi necat, non vana gloria tirpiter iactat: nõ aurum ſiue armillæ atq; omnes huius ſeculi falſæ diuitiæ inflammãt, non rabies inſani furoris exagitat: non equorũ craſſitudo & amor inuitat, non pulcherrima ſpecies fœminarum auidum reddit: non hiſtrionum miſerabilium verba in riſum excitant, nõn contentiones huius ſeculi perturbant, non audacia extollit, non gaudia huius ſeculi delectant, non iracũdum animoſitas, non ſuſpitioſum peruerſitas, non verboſum vanitas, nõ riſorem L malignitas, nõ mobilem inſtabilemq; huius ſeculi verſatilis amor facit. Hæc & alia huiuſmodi enumerando protelaui, vt intelligat dulciſſima fraternitas tua, quatenus homo carne mortuus nec facere poteſt iſta quæ dixi, nec pati, Et vt his talibus non torqueamur, ſed ſtudeamus quantum poſſumus, cum dei adiutorio corpora noſtra cum vitiis & concupiſcentiis mortificare, & Gala.5. induamus nouum hominem, qui ſecundum deũ creatus eſt in iuſtitia & veritate ſanctitatis, Nec humanis laudibus delectemur, nec detractoribꝰ libenter aurem præbeamus, nec adulatoribus noſtris credamus, nec diſcordes ſimus ſ cum ſubiectis & fratribus, ſ ſed magis eos quos valemus, ad cõcordiam prouocemus; quia ſecundum Euangelium, Beati pedes qui ad pacẽ currũt: Matth.5. Secundũ carnem viuere. Cap. XVII.

Nec ſimus carnales, id eſt, in hoc ſeculo carnaliter viuentes, quia dicit Apoſtolus, Si ſecundum carnẽ vixeritis, moriemini. Igitur ille ſecundum carnem viuit, qui ſecundum ſeipſum viuit: quia ipſe homo eſt & viuit & ſecundum ſeipſum viuit, id eſt, pergit quò vult: dormit quando vult, & quãdiu vult: loquitur quę vult, & cui vult, & vbi vult: manducat & bibit quando vult, M & quantũ vult: ridet & iocundatur turpiter inter quos vult, & quando vult. Poſtremo quicquid naribus ſuaue eſt, quærit: quicquid tactu blãdum, quicquid oculis delectabile, quicquid corpori ſuo iucundum, exercet & ſequitur, qualiter vult & quando vult, quia omnia licita & illicita carnaliter vult. Delectatur in veſtimentis pulcherrimis & equitibus & armis, ſicut vult & quando vult, Et ſic non ſecundum deum, ſed carnaliter viuit & delectatur: & omnia deſideria carnis ſuę perficit ſicut vult, & quando vult. Quapropter chariſſime in Chriſto frater, deprecanda eſt nobis diuina clemẽtia, vt deſideria carnalia delectatio ſpiritalis minuat, & pietas in nobis crudelitatis iram reſtringat, & malignitatem patientia coërceat, & libidine pudicitia vincat, & animoſitatem tranquillitas toleret, ſcurrilitatem & verboſitatem taciturnitas moderata compeſcat, curioſitatem ſtudium ſpiritale in vigiliis & orationibus & eleemoſynis ſuccidat, ebrietatem ſobrietas domet, irę & furori manſuetudo dominetur, leuitatem maturitas regat, luxuriam vera caſtitas excludat, mundi cupiditatẽ dei & proximi charitas refrenet, iactantiam & ſuperbiam conculcet profunda humilitas: quia humilitas

Transgreſſio primorũ parentum. Cap. XIIII.

Mundi contemptus. Cap. XIII. Ioan. 2.

1. Ioan 2.

Imitandus Chriſtus nõ Adã. C. XV.

Quid ſit mori mundo. Cap. XVI.

De vitioꝝ remediis. Ca. XVIII.

A humilitas homines ſanctis angelis ſimiles facit, & ſuperbia dæmones ex angelis fecit. Et vt euidenter oſtendamus, ipſa eſt omnium peccatorum initium, & finis, & cauſa: quia non ſolum peccatum eſt ipſa ſuperbia, ſed etiam nullum peccatum eſſe potuit, aut poteſt, aut poterit ſine ſuperbia. Siquidem nihil aliud omne peccatum eſt, niſi dei contemptus quo eius præcepta contemnimus: & hoc nulla res alia perſuadet homini, niſi ſuperbia. Porrò ſuperbia & cupiditas intantum eſt vnum malum, vt nec ſuperbus ſine cupiditate, nec ſine ſuperbia poſſit cupidus inueniri. De ſuperbia nanque naſcũtur hæreſes, ſchiſmata, detractiones, inuidiæ, iræ, rixæ, diſſenſiones, cõtentiones, animoſitates, ambitiones, elationes, præſumptiones, iactantia, verboſitas, vanitas, inquietudo, mendacium, periurium, & cætera huiuſmodi, quæ dinumerare per ſingula longum eſt. Cupiditas quoque facit homines guloſos, intemperantes, ebrioſos, auidos, rapaces, fornicarios, adulteros, ſtupratores, iceſtos, flagitioſos, & alia innumerabilia, per quæ diabolus genus humanum præcipitare ſolet. Per ſuperbiam nanque & cupiditatem diabolus dicit, In cœlum Eſa.14. Pſal.43. B aſcendam. Chriſtus cum humilitate dicit, Humiliata eſt in terra anima mea. Diabolus per ſuperbiam & cupiditatem dicit, Ero ſimilis altiſſimo. Chriſtus per humilitatem cum eſſet in forma dei exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens, humiliauit ſe, patri factꝰ obediens vſque ad mortem. Diabolus per ſuperbiam & cupiditatem dicit, Supra aſtra dei exaltabo ſolium meum. Chriſtus cum humilitate dicit, Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde. Diabolus cupidus & ſuperbus per Pharaonem loquitur dicens, Neſcio dominum & Iſraël non dimittam. Chriſtus cum humilitate dicit, Si dixero, quia non noui eum, ero ſimilis vobis mendax, ſed noui eum, & mãdata eius ſeruo. Diabolus ſuperbus & cupidus dicit, Mea ſunt flumina & ego feci ea. Chriſtus cum humilitate dicit, Non poſſum à meipſo facere quicquam, ſed pater meus in me manens ipſe facit opera. Diabolus ſuperbus & cupidus dicit, Mea ſunt omnia regna mundi & gloria eorum, & cui volo do ea. Chriſtus cum dies eſſet, pro nobis factus eſt pauper, vt eius inopia nos diuites redderemur. Diabolus ſuperbus & cupidus dicit, Sicut colliguntur ona quæ derelicta ſunt, ſic vniuerſam terram ego congregaui, & non fuit qui moueret pennam & aperiret os atque ganniret. Chriſtus cum humilitate dicit, Similis factus ſum pelicano ſolitario, vigilaui & factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto. Diabolus per ſuperbiam & cupiditatem dicit, Exiccaui veſtigia pedum meorum omnes riuos aggerũ. Chriſtus cum humilitate dicit, Nunquid non poſſum rogare patrem meum & exhibebit mihi pluſquam duodecim legiones angelorum? Et vt ad vltimum concludam, Diabolus cum ruina magna per ſuperbiam & cupiditatẽ ad infernum præcipitatur, Chriſtus cum humilitate ad cœlos ſubleuatur. Ideo frater chariſſime paucos tibi diabolicæ fraudis laqueos & ſanctæ humilitatis gradꝰ deſcripſi, vt facilius tibi ſubiectos valeas docere, quomodo & qualiter hos euadant atque per humilitatem regna cœlorum poſſideant. Et nos ſi volumus perficere noſtri certaminis curſum, & ad ęternã peruenire beatitudinem, caueamus in primis cupiditatem malam, & ſuperbiam diabolicam, Et cũ omni humilitate Chriſti conemur ſequi veſtigia: & ſi quis militans imperatori terreno omnibꝰ iuſtis eius obedire decertat, quãto magis militaturus imperatori cœleſti debet cuſtodire

Humilitatis laus. Cap. XIX.

Eſa.14.

Pſal.43.

Eſa.14. Philip.2.

Matth.11.

Exod.5.

Ioan.7.

Ezech.29. Ioan.14.

Matth.4.

Eſa.10.

C

Pſal. vuæ quę derelictæ ſunt. Pſal.101.

Eſa.37.

Matth.26.

præcepta cœleſtia. Frater mi, frater chariſſime mi, D animam tuam ad vigilandum excitata & nullus eam prægrauet ſomnus. Miles terrenus ad quencunque locum mittitur paratus ac promptus eſt, neque ſe vxoris aut filiorum gratia excuſare poterit: multo magis miles Chriſti ſine impedimento huius ſeculi imperatori ſuo domino Ieſu Chriſto debet obedire, qui ipſum precioſo ſanguine ſuo redemit. Tu miles terrenus contra hoſtem viſibilem pergis ad pugnam, cum illo vero hoſtis inuiſibilis quotidie dimicare non ceſſat. Tu contra corporis tui inimicos pugnare decertas, armis viſis carnalibus, illius vero aduerſus diabolum eſt colluctatio cum armis ſpiritalibus. Tu in prælio galeam ferream geſtas in capite, ſed illius galea Chriſtus eſt. Tu ne vulnereris lorica indutus es, ſed ille pro lorica Chriſti charitate eſt veſtitus. Tu contra inimicum tuum lanceas & ſagittas emittis, ille contra inimicum ſuum humilitatem & ſalubria verba dirigere ſtudet. Tu donec pugnam perficias, arma à temetipſo nõ proiicis, ne ab aduerſario vulnereris, ille nunquã debet eſſe inermis, quia illius hoſtis tuo eſt callidior. Tuus hoſtis ad tempus dimicat: illius vero hoſtis quandiu in corpore cõ- E ſiſtit, cum illo pugnare non ceſſat. Tua arma laboriоſa & grauia ſunt ad portandum: illius vero arma ſuauia ac leuia ſunt. Tu pro terreno labore terrenum acciпis donatiuum: ille vero pro labore ſpiritali, cœleſte accipit præmium. Tu ornamento armillarum brachia decoras, ille virtutum ornamẽto animæ ſuæ à Chriſto decorem accipit. Semper enim cœleſte donũ à Chriſto expectat, qui terrenam huius ſeculi pompam proiicit. Væ nobis ſi iugum Chriſti ſuaue à nobis repellimus, & quicquid graue ac oneroſum eſt animæ noſtræ, ſupponamus nos ad portãdum, & dum diligimus periculum, incidimus in mortem. Ideo frater chariſſime Amor erga deum. Cap. XXI. conſideremus quis ſit qui nos precioſo ſanguine redemit, & quid ei debeamus qui nos cum tanta penuria redemit. Si terrenos parentes cum tanto affectu diligimus, qui paruo tempore pro nobis ſuſtinuerunt labores: nõnne magis cœleſtis pater noſter amandus eſt, qui pro nobis crucifixus eſt? Nam quicquid parentum noſtrorum circa nos fuit obſequium, eius eſt beneficium: qui & antequã naſceremur in hoc ſeculo, ſua prouidentia parentes nobis præparauit, quorum obſequio F nutriremur, & vbera matris lacte impleuit vnde nutriremur. Ergo magis omnibus diligamus redemptorem noſtrum, qui & nos & parentes noſtros propriis manibus finxit, & cuncta bona quæ erga nos gerũtur quotidie, eius miſericordiæ, non noſtris viribus aſcribamus. Iubet enim ſcriptura parentes noſtros vt propria viſcera diligere, ſi tamen accedere nos ad ſeruitium Chriſti nõ prohibeant: ſi autem prohibuerint, nec ſepultura à nobis illis debetur. Chriſtus diligendus eſt ſuper parentes noſtros, quia non nobis tribuunt parẽtes ea quæ Chriſtus. Ipſe enim dixit in Euangelio, Qui Lucæ.9. Matth.10. amat patrem aut matrem aut filios aut agros pluſquã me, non eſt me dignus. Quanto quis eum plus amat, tanto fœlicior & beatior efficietur. Intãtum enim nos amauit, vt etiam pro nobis mori dignatus ſit: & manus eius quæ virtutes plurimas faciebant, clauis pro noſtra redemptione affixæ ſunt: & ori mellifluo, quo ſalutaris doctrina profluxit, fel pro cibo impij porrexerunt: & qui neminem læſit, cæſus eſt, & qui nullum maledixit, opprobria & maledicta pro nobis pertulit. Hæc omnia perpeſſus eſt, vt nobis vitam æternam donaret. Et cum nobis tanta beneficia præſtet, nihil quærit à nobis, niſi vt diligamus

G vt diligamus eum:& animas noſtras & corpora impol luta ei ſeruemus,vt ille in nobis ſemper habitet,& nos in illo permaneamus , Non enim poſtulat à nobis aurum neque argentum,neq; pallia,neque veſtes precioſas,neq; armillas,neque agros,& cętera huiuſmodi:ſed noſipſos quærit,& in nobis requieſcere cupit.Accedamus ergo ad eum,vt vitam æternam habeamus.

Amor proximi. Cap. XVII.

Habeamus ergo in nobis dilectionem dei & proximi.Qui diligit proximum,legem impleuit: qui autē ecōtrario odit,homicida eſt . Qui diligit fratrem ſuū, in tranquillitate eſt cor eius , fratrem vero odiens tēpeſtate circundatus eſt.Vir mitis & benignus, etiam ſi patitur mala,pro nihilo ducit,Iniquus autem,etiā parum verbum audiens à proximo , contumeliam arbitratur.Qui charitate plenus eſt, trāquillo animo & ſereniſſimo vultu procedit:vir odio plenus ambulat iracundus.Tu autem frater chariſſime ne moueas cuiquā ſcandalum in via tua :Irem quæ ad te nō pertinet aliis tractandam dimitte: & niſi rogatus vel interrogat⁹ enoda te inde,& quod ſoli deo eſt placitū iudica, & iniuſtas aliorum ſententias, ſi aliter non potes, euita, &

H miſericordiæ locum da:J& nō quod tibi vtile,ſed quod deo placitū ſit facias:& quod tibi non vis fieri,ne proximo tuo cupias euenire. Si eum videas in bonis actibus conuerſantem, congratulare ei , & illius gaudium tuum ducito:& ſi aliquid aduerſum patitur, illi⁹ triſtitiam tuam deputa:L& non ſolum iuſtis,ſed & peccatoribus condole.JNe ſimulato corde vnquā diligas proximum tuum , quia in his deus ad iracundiam prouocatur. Qui enim amplectitur pacem,in mentis ſuæ hoſpitio, manſionē præparat Chriſto , quia Chriſtus pax eſt,& in pace requieſcere vult . Virum autem iracundum,inuidum,detractorem,mendacem,ſuperbum omnibus modis execratur deus.Inuidus autem vir ſimilis eſt naui quæ iactatur fluctibus maris , in perturbatione eſt ſemper vt lupus rapax , inſanit inaniter, in miſeria detinetur , & tabeſcens ad nihilum redigitur, ſemper furore plenus particeps dæmoniorū efficitur. Homo pacificus ſecuram poſſidet mentem : totus eſt ab angelorum agmine munitus & fructu iucunditatis repletus,gaudens & delectans in domino.Omnia eius in pace verſantur. Diſcordiā fugat, ſecreta mentis ſuę

I illuminat . Conſortium angelorum merebitur, & regnum æternæ beatitudinis perpetualiter obtinebit.

De virtutib⁹ animæ. Ca. XXIII.

Ne quæſo frater mi fabuloſa arbitreris dei præcepta, aut quaſi à me edita , dum ex fonte ſaluatoris noſtri ſint emanata.Ne frangat animam tuam vlla aduerſitas vel proſperitas mundi, à præceptis & à mandatis dei,& à charitate quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro.Nam virtus eſt animæ tuæ,deum diligere,& odire illa quæ deus non diligit,Virtus eſt animæ tuæ, patientiam ſectari , & ab omni impatientia declinare, Virtus eſt animæ tuæ , caſtitatem tam corporis quàm animæ cuſtodire ; Virtus eſt animæ tuæ, vanam huius mundi gloriam contemnere , & omnia caduca calcare,& pro illius amore qui te redemit,dū viuis in corpore,laborare,Virtus eſt animæ tuæ,humilitati ſtudere & ſuperbiam abominari: Virtus eſt animæ tuæ, irā & furorem cohibere ac reprimere : Virtus eſt animæ tuæ,ab omni ſtultitia declinare, & ſapiēciam diuinam amplecti:Virtus eſt animæ tuę,omnem delectationem carnis ſubiicere & mentem tuam ad Chriſtum erigere.Has ergo virtutes facile & perfacile potuiſſes obtinere , ſi ſecularium curam & caducas ac terrenas res deuitare voluiſſes,& nihil amori Chriſti præpoſuiſſes.

K

Deſtabilitate amoris dei. Caput. XXIIII.

O mi frater chariſſime ex tota mente dilige deū, vt in omnibus actibus tuis placeas illi. Qui enim coniugio copulatur,feſtinat placere vxori ſuæ: multo magis anima Chriſti ſanguine redempta , debet placere Chriſto ſponſo ſuo.Deus enim non ſe vultverbis tantum diligi,ſed corde puro & operibus iuſtis, quia non verborū,ſed cordis eſt auditor & inſpector . Nunquā, quæſo te frater mi , carnalis amor amorem cœleſtem à te excludat.Nunquā,quæſo te,huius fluctiuagi ac miſerabilis ſeculi dulcedo decipiat.Nulla te ſeducat corporis pulchritudo , ne intret mors in animam tuā per feneſtras oculorum tuorum. Dic mihi quæſo frater mi , qualis profectus eſt in pulchritudine carnis? Nōnne ſicut fœnum æſtatis ardore percuſſum areſcit, & paulatim decorem priſtinum amittit ? Et quando mors venerit , dic mihi quæſo , quanta remanebit in corpore pulchritudo? Tunc recognoſces, quia vanum eſt quod antea inaniter diligebas. Cum videris totum corpus intumeſcere , & in fœtorem eſſe conuerſum, nónne claudes nares tuas, ne ſuſtineas fœtorem fœtidiſſimum?Vbi quæſo erit tunc ſuauitas luxuriæ, & con

L

uiuiorum opulentia : vbi blanda verba, quæ corda audientium molliebant: vbi ſermones dulces , qui amaritudinem amantibus infundebant: vbi immoderatus riſus & iocus turpis , vbi effrenata & inutilis lætitia? Iſte eſt finis pulchritudinis carnis & oblectationis. Mundus enim peribit, & concupiſcentia eius O quàm fœliciſſimum bonum eſt,& quàm valde fœliciſſimum, ſplendidam pulchritudinem Chriſti amare , & radiantibus fulgoribus eius,pectora noſtra illuſtrare, & omnem obſcuritatem à nobis expellere. Non ac-

Detractio cauenda. Ca. XXVI.

commodes aures tuas ad percipienda verba detrahentium,ne concipias mortem in anima tua: Detrahenti enim & audienti , vtrique eſca mortis animæ , eſt detractio & lingua. Et vt breuius concludam , detractor & libens auditor,diabolum portāt in lingua. Illum autem qui conqueritur audi,ſi non detrahit: quia nō omnis querimonia eſt detractio.JEuita quæſo à tuis auribus laqueos detractionum,per quos plurimos audis captos.Poſtula tibi à domino deo cor prudēs & pertuigilem ſenſum,vt diſcernere valeas verba detrahentiū:nō ignores frater fraudes & inſidias eorum , quia qui tibi vtilia nunciare videntur , viam tuam explorare veniunt,vel vtrum culpatum diligas,an non:ſed deus pedē tuum cuſtodiat,ne in rete eorum veniat.Frequenter enim qui tecum concordare volunt , aliorum ſcandala fingunt. Aliena debent eſſe à nobis omnia vitia mala,dū hæreditas noſtra Chriſtus eſſe vult:Ideo quia incerti ſumus de talibus , proſternamus nos humiliter in cōſpectu pij patris noſtri,& peccata noſtra cito producamus in medium,vt deleat ea ipſe pater noſter cœleſtis . Et cum confeſſi fuerimus, non nos iuſtificemus orantes,ne ſicut Phariſæus ille diſcedamus condēnati. Memoremur publicanum illum,& ita oremus, vt veniam delictorum conſequi mereamur.Clamor cordis noſtri,pulſet ad aures omnipotentis dei , quia in pura mente placabitur in tempore orationis. Omnem malitiam cordis proiiciamus à nobis,& remittamus in nos peccantibus,non duplici corde,ſed vero.Eſt denique genus ſerpentis,quod cum cœperit ire ad bibendū aquam,antequam veniat ad fontem euomit omne venenum.Imitare & tu hunc ſerpentem in hac parte, ſecundum Euangelicum domini noſtri Ieſu Chriſti præceptum,vbi ait, Eſtote prudentes ſicut ſerpentes: & o-

M

Peccatorum confeſſio. C. XXVII.

Oratio qualis. Caput. XXVIII.

Matth.10.

mne venenum iræ & odij amarum euome , & remitte

conſeruis

A conſeruis tuis, vt & tibi remittantur à domino peccata tua:ſicut Euangelium præcipit, Dimittite & dimittetur vobis,date & dabitur vobis. Et qualem cupis erga te eſſe deum,talis eſto ipſe conſeruo tuo. Et ad omne opus quodcunque inchoaueris facere, primum inuoca deum, & gratias ei age , & cum conſummaueris illud,ſimiliter fac. Inuoca deum ex toto corde tuo , & inuenies eū: & cum inueneris,ne dimittas eum, vt cōiungatur mens tua in amore eius. Hoc mi frater ſtude in vita tua , & orationem tuam puram offer domino Chriſto , ne cogitationes huius ſeculi ſuperfluæ cōturbent cor tuū : Neque in diuerſa rapiatur mens tua. Memento enim te ſub dei ſtare conſpectibus , qui occulta cordis perſpicit,& ſecreta mentis tuæ nouit. Vigilanter ergo & aſſidue aſſiſte in conſpectu dei in tempore orationis : vt imminentem diaboli tentationem facilius poſſis effugere. Si enim cogitationes huius ſeculi malæ & ſordidæ turbant cor tuum,& cogunt illicitum aliquid perpetrare, per orationes puras & vigilias ſanctas depellantur ab anima tua . Oratio nanque grandis munitio eſt animæ tuæ.Per orationes puriſſi-

B mas omnia nobis vtilia tribuuntur à domino, & cuncta noxia effugantur . Et ne diutius de hac re diſputem vel immorer , ſicut ex carnalibus eſcis alitur caro, ita ex diuinis eloquiis & orationibus interior homo nutritur & paſcitur . Paſce quæſo animam tuam ſpiritalibus cibis,id eſt, ſpe, fide, & charitate , & reliquis virtutibus, per quas intelligas deum amari , & eius præcepta ſeruari : vt cum extrema dies tibi euenerit , angeli pacis te ſuſcipiant , & de poteſtate diaboli eripiant , & merearis conſortio ſanctorum in beata requie perfrui , & vitam æternam cum omnibus ſanctis poſſidere . Nam certiſſime ſcis, quia poſſeſſio regni cœlorum promiſſa tibi eſt , ſed vide ne ab ea extraneus efficiaris.

Cura familiæ. Caput. XXIX.

Quæſo mi frater , quæſo omnibus tibi ſubiectis & bonæ voluntatis in domo tua , à maiore vſque ad minimum , amorem & dulcedinem regni cœleſtis , amaritudinem & timorem gehennæ annuncies, & de eorum ſalute ſolicitus ac peruigil exiſtas: quia pro omnibus tibi ſubiectis, qui in domo tua ſunt , rationem domino reddes . Annuncia, præcipe,

C impera , ſuade eis , vt caueant ſe , à ſuperbia , à detractione, ab ebrietate , à fornicatione , à luxuria, ab ira, à periurio, à cupiditate, quæ eſt radix omnium malorum.

Cupiditas. C. XXX.

Cupidus enim vir animam ſuam venalem habet, ſi inuenerit tempus vt concupiſcat alicuius aurum aut argentum , ſeu veſtes pulchras , vel etiam cuiuſlibet mulierem pulchram facie , pro nihilo homicidium perpetrat. Et vt quis effundit aquam in terram, ita ei eſt effundere ſanguinem proximi ſui . Plurimæ animæ in mortis periculum inciderunt propter cupiditatem,& multi domino iubente ob hoc lapidati ſunt.Saül enim alienus à deo effectus eſt propter auaritiam,& ad extremum de culmine regali expulſus, ab inimicis ſuis peremptus eſt. Et de multis multa dicere potuiſſem , ſed ſapienti pauca ſufficiunt . Dominus vero noſter & ſaluator voluit de cordibus Phariſæorum pecuniarum amorem excludere , ſed quia erant cupidiſſimi,ſalutaria domini verba deridebant. Nam & illum diuitem,quem dominus ad regna cœlorum prouocauit , amor pecuniarum eum intrare non permiſit : Sed & Iudæ pectus auaritiæ flamma exarſit, vt dominum cunctorum bonorum largitorem, in manus traderet impiorum . Auarus enim vir inferno eſt ſimilis . Infernus enim quantoſcunque deuorauerit,

D

Eleemoſyna de tuo. Ca. XXXI.

nunquam dicit,ſatis eſt . *Sic etſi omnes theſauri confluxerint in auarum , nunquam ſatiabitur:* Ideo frater mi, omnibus qui in domo tua ſunt , præcipe ab hoc vitio cauere. Melius eſt enim vt ex paupertate ſua puſillum tribuat indigentibus,quàm multum ex acquiſitione iniuſta . Vnuſquiſque iuxta quod habet, porrigat . Tantum enim expetitur ab vnoquoque eorum, quantum ei dominus dedit. Nec enim plus ab eo exigit, quàm quod ipſe dedit . Eleemoſyna cum cupiditate acquiſita, abominabilis eſt coram deo,& acceptū ei quod fideliter fuerit acquiſitum. Sunt enim nonnulli qui diripientes aliena, facere ſe ſimulant eleemoſynam: & cum alios premant, aliis ſe miſereri fingunt. Si autem ex proprio labore dederint, gratum & acceptum erit deo.

Iaſ. iniquitate.

De laude humilitatis & vitio ſuperbiæ. Caput. XXXII.

Et roga eos,vt in omnibus operibus ſuis humiliter coram deo agant quicquid eis agendum ſit : quia non erit gratum deo quicquid homo facit cum ſuperbia.Quod autem humiliter fit,hoc eſt ei acceptum . In omnibus operibus ſuis ſint humiles: quia humilitas,virtutum ſublimitas eſt, nec ad regnum cœlorum quiſlibet veniet , niſi per humilitatem . Multorum autem temporum labores, & orationes , & eleemoſynæ, & ieiunia , & vigiliæ , ſi cum ſuperbia finem habuerint , pro nihilo apud deum computantur. Acceptus eſt deo vir humilis , & in ſe deum geſtat. Iam paulatim ſuperius diſſeruimus de ſuperbiæ malo, ſed propter tibi ſubiectos,neceſſarium hunc locum inueni , vt contra ſagittas diaboli, diſcant clypeum humilitatis erigere. *Superbus autem deo eſt odibilis,& diabolo ſimilis.Humilis licet habitu vilis ſit,* glorioſus tamen eſt virtutibus apud deum . *Superbus* autem, etſi decorus & clarus videatur aſpectu , tamen

E

F

apud deum operibus vilis eſt : & verbis , & geſtis , & vultu , & inceſſu , ſemper eius dignoſcitur ſuperbia & leuitas. Cupit ſe ſemper laudari ab omnibus hominibus, & bonis, quibus alienus eſt, prædicari ſe vult: nō patitur ſe cuiquam eſſe ſubiectum , ſed ſemper inter ſuos pares primatum cupit tenere , & in maiorem gradum aſcendere : & quod meritis obtinere non poteſt, adulando prælatis,detrahendo& inuidendo æqualibus,humilesq; contemnendo,J vult inuadere . Et ſicut nauis eſt abſque gubernatore cum iactatur in fluctib⁹, ita & ſuperbus leuis circunfertur,inſtabilis per omnes actus ſuos. Humilis autem vltimum ſe iudicat, & blando vultu terram intuens,coram deo eminens apparet, & cum omnia fecerit,dicit, Inutilis ſeruus ſum, & nihil ſe feciſſe teſtatur . Et deus diuulgat opera ipſius, & profert in medium, mirificatque facta illius & exaltat & clarum facit eum , & in tempore precum ſuarum, quod poſtulat impetrare apud deū poteſt . Hæc & his ſimilia ſola humilitas obtinet apud deum,quia ipſa eſt ſeſſio & delectabile cubile domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ait,Super quem requieſcam,niſi ſuper humilem & quietum & pauentem ſermones meos. Et iterum, Diſcite à me,quia mitis ſum & humilis corde. Annuncia quæſo tuis & dicito eis,Quia deus ſuperbis reſiſtit: Et ira viri, iuſtitiam dei non operatur. Multi ſe blandos & patientes ſimulant,& ſi tempus inueniunt, amariores fiunt.J Fornicatores & adulteros diiudicabit deus in die iudicij.De periuris ſcriptum eſt,Vir multum iurans,non effugiet peccatum,nec recedet plaga de domo eius.Detractio,fornicatio eſt animę.Vnde Pſalmiſta,Detrahētem ſecreto proximo ſuo, hunc perſequebar.Diſcordiam,vt Salomō cecinit, deteſtatur dominus,dicens,Septimum eſt quod deteſtatur anima mea,

Eſa. 66.

Iac 4. Iaco. 1.

Heb. 13. Eccleſiaſtici. 23.

Pſal. 100.

Prouerb. 6.

id eſt,

Eucharistiæ sumptio. C.XXXIII

Ecclesiastici.19.

Psal.7.

Canti.2.

Caro domãda. Caput. XXXV.

Luxus in cibis. Caput. XXXVI.

Peccata cordis. Capur. XXXIIII.

1.Cor.11.

Gid est,qui seminat inter fratres discordiam.Hos nulli rei similes iudico, nisi diabolo, qui seminauit discordiam inter deum & hominem.Hi sunt cibi & pocula mortis animæ nostræ. Ab his venenis pietas domini nostri Iesu Christi nos liberet, & seipsum nobis edendum tribuat,qui dixit,Ego sum panis viuus,qui de cœlo descendi, qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum,habet vitam æternam in semetipso. Sed vnusquisq; antequam corpus & sanguinem domini nostri Iesu Christi accipiat,seipsum probet, & secũdum Apostoli præceptum, Sic de pane illo edat, & de calice bibat,quia qui indigne manducat & bibit, iudicium sibi manducat & bibit,nõ diiudicans corpus domini.Quando enim illud accipere debemus, antea ad confessionem & pœnitentiam recurrere debemus, & omnes actus nostros curiosius discutere:& peccata obnoxia si in nobis senserimus cito festinemus per confessionem & veram pœnitentiam abluere,ne cum Iuda proditore diabolum intra nos celantes,peream⁹, protrahentes & celantes peccatum nostrum de die in diẽ.

H Et si quid mali aut nequam cogitauimus,de eo pœnitentiam agamus, & velociter illud de corde nostro eradere festinem⁹:Ne velimus dicere,nõ est hoc grãde peccatum quod cogitaui,Heu insipientes, quare nõ cogitamus vel intelligimus, quia in conspectu domini cogitationes nostræ antequam in opus procedant, manifestæ & apertæ sunt? Dicit enim Psalmista, Scrutans cordꝛ & renes deus.Et iterum,Dominus scit cogitationes hominum,quoniam vanæ sunt.Et alibi,Intellexisti cogitationes meas de longe, semitam meam & funiculum meum inuestigasti. Ne quæso permittamus in nobis cogitationes prauas,neque tanquã minima negligam⁹:quia qui minima spernit, paulatim defluit.Non spernamus morsum serpentis, ne venenum eius conspergatur in corda nostra: quia quantus venenum vita sit serpentis,tamẽ mors est hominis. Abscindam⁹ virgulta spinarum de agro cordis nostri,ne defigant in nobis altas radices. Scimus enim ꝙ cor nostrum ager est domini nostri Iesu Christi: excolamus eum cœlestibus disciplinis, & non sinam⁹ in agro tanti imperatoris seminari zizania,sed cunctis florib⁹ virtutum decoremus: quia in his delectatur omnipotens deus,sicut & in Canticis canticorum legitur, Ego flos cãpi,& lilium conuallium,id est,ego decus mundi,& I virginitas humiliũ. Et semper atque semper caro nostra subiecta sit animæ nostræ,& sicut ancilla famuletur dominæ suæ: Ne præbeamus vires illicitas corpori nostro,ne committat bellum aduersus spiritũ nostrum:sed semper subiecta sit caro, vt obtemperet iussis sanctis spiritus.Neque incrassari permittamus ancillam,ne contemnat dominam suam, sed omnibus iussis eius & obsequiis mancipetur. Sicut enim equis frena sunt imponenda,ita corpora nostra,ieiuniis,vigiliis,& orationibus sunt infrenanda. Nam quemadmodum aurigæ si frena laxauerint per præcipitia ducuntur,ita & anima nostra cum ipso corpore si ei frenum non imposuerimus,ad inferni præcipitia delabitur.Simus ergo boni & edocti aurigæ corpori nostro, vt per viam rectam possimus incedere. Escæ enim nimiæ nõ solum animas,sed etiam corpora nostra plurimum lædunt,& ad infirmitatem perducũt. Solet enim per nimiam ciborum auiditatem & poculi intemperantiam frangi stomachi fortitudo:necnon & abundantia sanguinis per choleram,& plurimæ ægritudines escarum largitate cõtingunt. Sicut enim animæ & corpori sunt

K ista contraria,ita medela est vtrisque temperantia ieiunij.Et si non per omne tempus, saltem sacratissimis diebus ieiuniorum quantum possumus cum dei adiutorio,delitias mundi, & ciborum opulẽtiam fugiamus: nequando,quod auertat deus,in cruciatu flãmæ, quæramus guttam aquæ,& nullum refrigerium consequamur. Fugiamus ebrietatem ne crimen luxuriæ incurramus,quia Apostolus præcipit, dicens, Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Vinum enim nobis deus ad lætitiam cordis,non ad ebrietatem donauit. Bibamus ergo non quantum gula exigit,sed quantum naturæ imbecillitas postulat: ne id quod ad medelam corporis nostri tributum est,ad perniciem deputem⁹. Annuncia quęso tuis in domo tua subiectis,quòd plerique per vinum, homicidia, & fornicationes perpetrauerunt,nec ipsam mortẽ recusauerunt, alij per vinũ à dæmonibus capti sunt, Nec est aliud ebrietas, quàm manifestus dæmon. Ebriosus putat se aliquod optimũ gerere,cum fuerit ad præcipitia deuolutus, Per vinolentiam armatur ad maledicta & conuitia proximorum,& immutatur mens eius, & lingua balbutit. Huiusmodi enim vir cum se putat bibere vinum, bibitur à vino. Plurimi nãque homines per vinum maximam L debilitatem contraxerunt nec potuerunt cõsequi pristinam sanitatem,quia non temperauerunt gulæ ardorem.Sicut enim pisces cũ auidas fauces profert vt glutiat escam,repente hamum intra fauces reperit: ita & ebriosus intra se vinum suscipit inimicum, qui eum vt introïuerit,mox impellit ad omne opus nefandissimũ: & sic homo rationalis capitur,vt irrationale animal.

Tu autem frater mi, omnibus domesticis tuis & tibi subiectis præcipe,vt se sobrios exhibeãt, & iterum propter abstinentiam in superbiam se non erigant,sed omnia temperate,iuste,pie, & religiose secundum dei adiutorium faciant: quia non solum pro nobis clericis,sed etiam pro omni genere humano,qui prædestinati sunt ad vitam æternam Christus sanguinem suum fudit:nec solum nobis, sed etiam omnibus laicis, eius præcepta ex toto corde seruantibus, regnum cœlorum promissum est. Grandis nanque confusio est animabus laicorũ,qui dicunt, Quid pertinet ad me legendo libros scripturarum audire vel discere,vel etiam frequenter ad sacerdotes, & Ecclesias sanctorum M recurrere? Dum clericus fiam,faciam ea quæ oportet clericos facere.Quare nõ intelligit,quia panem & vinum,& omnia huius terræ bona & regni fœlicitatem æqualiter vult participare, & æquali labore iugum Christi ferre non vult? Quid prodest talibus vna parte in hoc seculo esse sublimes, alia prostratos: in vna parte fulgere auro & preciosis vestibus, & in alia miseriis & vitiorum caligine occupari? Non sit tibi aliqua solicitudo de laici habitus persona, quia non est personarum acceptio apud deum.Similiter enim mãdata dei seruantibus laicis, cœleste palatium patet, veluti clericis & sanctimoniali habitu præditis: dum non est Iudæus neque Græcus, nõ est seruus neque liber,sed omnia & in omnibus Christus,Quicunque in corpore illius est,magnus est. Infere teipsum suo sancto corpori,vt sis membrum nobilissimi capitis. Ama ex toto corde caput tuum, & membra capitis illius. Quomodo potest manus manui inimica esse, vel pes pedem odisse, vel cætera membra suæ iunctura non congaudere? Crescere debent in virum perfectum,in augmentũ corporis Christi†. Omnis enim clericus & laicus qui precioso sanguine Christi rẽdẽptus est, qui baptismo

De ebrietatis malo. Caput. XXXVII.

Præcepta dei ad oẽs Christianos ptinẽt. Cap. XXXVIII.

†al.in mensurã ætatis plenitudinis Christi.

Matth.7.

Esa 29.

Dilata pœnitentia. C.XXXIX

Pſal.6.

Gaudia futuræ vitæ. Cap.XL.

De pœna dãnandorum. Ca.XLI.

A baptismo Christi tinctus est,debet humiliter ambulare & perseuerare in spiritusancto: quia nihil prodest Christianũ se respondere verbis,& factis negare,dum corruptus est mente & spiritu, De talibus in Euangelio ipsa veritas dicit,Nõ omnis qui dicit mihi,domine domine, intrabit in regnũ cœlorum: sed qui facit voluntatẽ patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum.Et alio loco Propheta increpando,dicit,Populus hic labiis me honorat,cor autem eorũ longe est à me. Nam ciuitas si fuerit in vna parte munita, & ex alia destructa, aditum ad se hostibus præbet. Et nauis si fuerit fortiter compaginibus solidata,& vnam habuerit tabulam perforatam,aquæ fluctibus mergitur in profundum. Omnibus enim,laicis,clericis,monachis,æqualiter conuenit fidem,spem,& charitatem habere,& deo ex toto corde seruire, veram cõfessionem facere, & dignam pœnitentiam agere: quia clemtissimus dominus confugientibus ad pœnitentiam ignoscit. Sed ne de misericordia domini tantum securi existamus, vt peccatis peccata augeamus, neque dicamus,donec viget ætas nostræ carnis, concupiscẽtias nostras exerceamus,& postremo in senectute malorum nostrorum pœnitentiam agamus,pius est enim dominus & misericors nec vltra facinorum nostrorum recordabit.Ne quæso taliter cogitemus,quia summa stultitia est hæc cogitare: cum & impium sit talem licentiam à deo postulare quempiam velle, cuius initium est,nos separare à deo:ideo,inquam,talia ne cogitemus,cum nesciam⁹ qua die morituri simus. Nemo enim hominum nouit diem exitus sui. Non omnes in senectute moriuntur, sed in diuersis ætatibus de hoc mundo migrant. Et in quibus actibus vnusquique homo inuentus fuerit, in eisdem iudicabitur quãdo anima exierit de corpore.Dicit enim Psalmista,Nemo in inferno confitebitur tibi. Ideo festinemus ad pœnitẽtiam conuerti. Semper ante oculos nostros versetur vltimus dies:& cum diluculo surrexerimus, ne ad vesperam nos confidamus peruenire: & cum in lectulo membra deposuerimus, de lucis non confidamus aduentu: sic & facillime poterimus corpus nostrũ à vitiis & cõcupiscentiis refrenare. Semper cor nostrum promissa dei cœlestia meditetur,omnia terrena C quæ possidemus in futuras cœlestes mãsiones transferamus, vt cũ ibi profecti fuerimus fruamur bonis cœlestibus:Nam credimus, quia cum à carnis vinculo anima nostra fuerit absoluta,si bene & recte coram deo vixerimus, mox in occursum nostrum angelorũ chorus occurret, omniumq; sanctorum agmina in nostros miscentur amplexus, & ad adorandum verum iudicem perducent.Si dum in corpore viuimus, sicut dixi,quę deo sunt placita faciamus,tunc erit nobis pax in circuitu & summa securitas: nec timebimus vltra diaboli ignita iacula, nec vllum quemlibet inimicum qui cupit animas nostras ad periculum iaculare: non ferrum,non ignem, non faciem truculentam tortoris, non famem,non sitim,nõ vllam carnis ægritudinem: non vltra aduersabitur caro spiritui, nec vllum timebimus periculum:sed cum carnis abiecerimus sarcinã, tunc spiritussanctus tribuet nobis in cœlestibus mansionem,cui nos pauloante intra corporis nostri hospitium feceramus mansionem:& læti gaudentesq; futuri iudicij diem expectabimus, in quo singulorũ animæ pro suis actibus recipient merita. Et ecótra peccatores & impij peribunt.Tunc frustra rapaces & auari,superbi & adulteri, iracundi & cupidi, maledici & periuri amarissime flebunt, quia malorum suorum vẽniam non consequentur.In luctu maximo detinebuntur oẽs,qui carnis suæ voluptates secuti sunt:in mœrore & gemitu sempiterno erunt, qui vitiis & passionibus seruierunt. Et cum hi omnes pro criminibus & sceleribus suis gehennæ ignibus deputandi erunt, nos si deo dum in hoc corpore sumus placuerimus, cum sanctis sempiterna prẽmia accepturi sumus.Ideo contemnamus cuncta quæ vana & caduca sunt, vt tantam gloriam, Christo miserante, adipisci mereamur.

D Declinemus semper à vitiis,& ad virtutes tendamus, nec superflui sermones procedant ex ore nostro, quia pro ociosis sermonibus reddituri sumus rationẽ in die iudicij. Nec ad maledicendũ quenquam cõsuescamus linguam nostram,quæ ad benedicendũ & laudandum deum creata est: quia consuetudo quæ longius fuerit protracta & cõfirmata, non cum paruo labore vitatur vel expellitur. Sim⁹ in malitia paruuli, & viri perfecti in sensu: in quibusdam vero nos exhibeamus senes, in quibusdam iuuenes:quia paruulis est ludere,perfectis autem viris est lugere. Nam præsens luctus lætitiam generat sempiternã. Omne autẽ quic- E quid immoderatum est, dissolutionem efficit animæ, & negligentem erga domini præcepta:nec delicta sua facile potest ad memoriam reuocare, & obliuiscẽs ea, non se instigat ad pœnitentiam,& ita paulatim ab omnibus bonis cadit.Nullum habebit accessum cordis cõpunctio, vbi fuerint immoderata vitia & cõcupiscentiæ malæ: Vbi autem fuerint lachrymæ, ibi spiritalis ignis accenditur,qui secreta mentis illuminat.Nullus nos seculi amor ab amore Christi segreget,& totę nostræ cogitationes ad præmia futuræ patriæ tendant,& de cœlestibus meditentur. Hæc est gloria tua, hæc est perfectio cursus certaminis tui. Perfectus enim dicitur,nõ qui ætate, sed qui in sese†perfectus est.Nulli no cet puerilis ætas, si fuerit mente perfectus: Nec senilis proderit ætas,si fuerit paruulus mente vel sensu. Nam & Dauid cum puer esset & perfectus,cor suum & mẽtem habebat in domino defixam, & ob hoc in regem eleuatus est.Et Saũl cum esset in senili ætate,quia in se malignam nequitiam habuit, de culmine regali expulsus est. Dominus vero ac saluator noster à senioribus crucifigitur, & ingressus Hierosolymã à paruulis collaudatur. Nam & arbor si multorũ annorum fuerit F infructuosa,exciditur.Si autẽ fuerit nouella & fertilis, colitur,vt magis ampliorẽ proferat fructũ.Ideo has similitudines pono, vt nec iuuenis nec senex in domo tua de salute sua vel etiam de operibus suis cõfidat,sed qui gloriatur,in domino glorietur. Perfectorũ autẽ virorũ cõsortio fruere, & à verbis eorũ ne auertas aurem tuã,& in eorum cõsilio delectetur anima tua:verba enim vitæ sunt verba hominũ deum timentium, & incolumitas animæ iis qui ea libenter audiunt & attẽdunt.Sicut enim sol oriens effugat caliginem, ita sanctorum doctrina à sensibus nostris pellit tenebras.Deuita quæso viros superbos,inuidos,detractores, mẽdaces,periuros,seipsos & salutem suã negligẽtes,qui mortui sunt virtutibus, & lætantur in propriis voluptatibus,vt gaudiis careant diuinis.Non dico,vt vel vnum talem in domo tua habeas, sed etiam vbicunque tales audieris esse,hos deuita. Cum huiusmodi hominibus nulla sit tibi cõnexio vel familiaritas, nec velis cũ eis sermocinari, si non valeas domino miserante, eos ab errore suo reuocare. Nam sæpe per vnam ouem morbidam,polluitur totus grex: & modica pars fellis magnum

De linguæ custodia. Ca.XLII.

Nõ in annis sed in ais est perfectio. Cap.XLIII.

1.Cor.1. De vitando malorum consortio. Ca.XLIIII.

G gnum dulcorem vertit in amaritudinem.Nam talis ſi in habitu videatur clarus ac nobilis, ac dulcia verba proferat,operibus tamen ſi agat tecum contrariis, magis nocet illius talis factura quàm placeat ex verbis figura:non enim ex verbis,ſed ex virtutibus homo probatur.

Intentio recta & precatio. Ca.XLV.

Sic & tu ſis apud deum probatus, & omnia pro Chriſti amore libenter ſufferas, & pro tribulationibus carnalibus,quando tibi euenerint, nõ frangatur animus tuus,nec vigor patientiæ tuæ. Res huius ſeculi caducæ te non molliant: Sed time potius deũ ſi à propoſito tuo retardaueris:quando te peccatis obnoxium ſenſeris, ad pœnitentiam conuerti non confundaris: quia qui hic pœnitet in nouiſſimo nõ pœnitebit. In omnibus actibus & cogitationibus tuis placeas deo, nec ſtudeas placere alteri,niſi ad ædificationem animæ.Et in omni opere quod cogitas facere, primo cogita deũ: & ſi ſecundum deum eſt quod cogitas,diligenter examina: & ſi eſt rectum coram deo,perfice illud: ſi vero aduerſum fuerit repertum,amputa illud ab anima tua, & omnia per conſilium ſapientium facito,vt opera tua & greſſus tui ſecundum domini voluntatem dirigan-
H tur.In omni oratione & obſecratione, domini voluntatem in te,non tuam deprecare fieri: & ſecundũ Apoſtoli præceptum, orare ſine intermiſſione oportet, & ſanctas manus ſine ira & diſceptatione ad deũ leuare.

1.Theſſa.5.

Beneficẽtia in omnes. Ca.XLVI. 1.Timo.2.

Miſericors eſt dominus, & miſericordiam in ſe ſperantibus præſtat. Non illi miſericordia opus erat, qui nullum habuit peccatum, qui angelos fecit,& archangelos præpoſuit,ſed vt nos miſericordiam ab illo conſequamur eleemoſynam dedit. Nõ illi eleemoſyna neceſſaria fuit, cuius ſunt omnia regna cœlorũ,qui cõſtituit dominationes,principatus, virtutes, poteſtates,ſed vt nos eleemoſynis noſtris participes regni cœlorum efficeret.

1.Ioannis.5.

Patiẽs & pacificus eſt dominus, vt patientia & pace ſua mundum totum, qui in maligno poſitus erat, recõciliaret deo.Et nos patientes & pacifici ſine ira & diſceptatione ſimus,ſi ad deũ volumus peruenire,& ad omnes homines faciamus bonum.Ad omnes dico, nõ per partes, non ad vnum vel ad duos aut ad tres,ſed ad omnes homines. Chriſtus enim nõ pro ſanctis tantum paſſus eſt, ſed pro peccatoribus & impiis & ſceleratis aſcendit in crucẽ, & paſſione ſua nos oẽs reuocauit ad vitã.Non ſanctis tãtũ dedit deꝰ ſolem
I & lunã & pluuiã & oĩa naſcẽtia terræ,& oẽs fructꝰ qui oriũtur in terris:ſed in cõmune omnibꝰ hominibꝰ dedit illa,qui ſolẽ ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.Ideo oĩbꝰ hoĩbus dedit illud in cõmune, vt bonũ noſtrum & eleemoſynæ noſtræ,& charitas noſtra, & humilitas noſtra & patientia noſtra in commune omnibꝰ hominibus diſtribuatur.Quandiu fuerimus in hoc mundo,faciamus bonũ ad omnes, maxime autẽ ad domeſticos fidei, & oremus pro inimicis noſtris, & bonũ pro malo reſtituamus.

Matth.5. Gala.6.

Prẽmia iuſtorum. Ca.XLVII. Matth.25.

Pauperes honoremus, & ſuſcipiamus Chriſtũ in ipſis,qui dixit, Quãdiu feciſtis vni ex his minimis fratribus meis,mihi feciſtis:Et filij dei erimus & hæredes dei, cohæredes autem Chriſti, & participes regni eius erimus: vbi nunquam ſeneſcemus, nunq̃ moriemur,vbi non eſt humanæ naturę,nec vllus dolor, nec triſtitia poſt gaudium,nec lux ſolis,nec lunę,nec ſtellarum ſplendor:ſed dominꝰ noſter Ieſus Chriſtus lux erit & ſanitas & vita,& charitas,& pax,& gaudium,& omne bonum omnibus credentibus in ſe. Ibi eſt terra viuentium,quam Propheta decantauerat,dicens,Credo videre bona domini in terra viuẽtium: id eſt prę-mium cœleſte viſurum ſe ſignificabat,& cum Chriſto K
in perpetuum viuere & regnare:vbi nec nox vlla inſpirat, nec dies terminabitur,nec inopia videbitur, neq; cupiditas apparebit,ſed perenne gaudium & ſempiterna lætitia.Hęc ſunt promiſſa iuſtorum, & hæ ſunt promiſſiones eorum propter quas laborauerunt & feſtinauerunt, & non ceſſauerunt currere in bonis operibus quandiu fuerunt in hoc mundo,in ieiuniis,in eleemoſynis,in caſtitate,in continentia,in longanimitate, in patientia, in ſuauitate,in beneuolentia,in labore multo,in orationibus,in perſecutionibus, in fame, in ſiti, in frigore & nuditate, in vigiliis multis pro Chriſti amore,& per omnia inutiles vigilias deuitauerunt. Vigiliæ autem ſunt inutiles, cum quis vigilauerit circa cogitationes multas & turpes, vel ad gerendum contrarium aliquid vel ad facinus perpetrandum. Tales vigilias iuſti deuitauerunt, & ſanctas vigilias arripuerunt,Hi tales calcauerunt præſentem mundum,vt futurum lucrarentur regnum. Non acceperũt hic promiſſiones vel diuitias huius ſeculi miſerabiles, quæ homines male eis vtentes ad inferna perducunt: & hanc pręſentem patriam relinquentes, ad ciuitatem L
cœleſtem, cuius artifex & conditor eſt deus, intuitum animi ſui præmiſerunt: Vitauerunt peccatum in verbo, in facto, in cogitatione,in riſu,in viſu,in motu, in annuendo oculis,in manibus,in pedibus,in ira, in rixa, in furore, in diſſenſione,in vana gloria,in ſuperbia, in elatione, in cupiditate, cuſtodientes corpus ſuum & animas ſuas.

Ieiunium & cibus animi Ca.XLVIII

Pariter enim duo ieiunia ieiunauerunt, id eſt,ieiunium corporis & animæ, hoc eſt ab ira & furore, & detractione, & blaſphemia & rixa,abſtinentes ſe: quia ſicut iam ſuperius intimauimus,iſti ſunt mortiferi cibi animæ,qui paſcunt eam in malum & occidunt eam morte ſempiterna. Iterum cibi corporis ſimul & animæ iſti ſunt, voracitas,ſomnolentia,fornicatio,vinolentia,ſecuritas,ſuauitas, homicidium. Iſti ſunt cibi corporis ſimul & animæ, qui paſcunt corpus & occidunt & aggrauant animam.Cibaria iſta deuitemus, eſcas autem cœleſtes appetamus, quę ad cœlum nos trahant & deducant,ſapientiam ſcilicet diuinam,fidem robuſtam in Chriſto benignitatem,⌊beneuolentiam,⌋patientiam,humilitatem,virtutem diuinam lætitiam. M

Terret malis gehẽnæ. Ca.XLIX. Matth.22.

Sermones boni & optimi procedant ex ore noſtro, ſale diuino conditi, ad ædificationem audientium. Dilectionem dei & proximi,in qua tota lex pendet & prophetæ,ſemper mente meditemur & opere perficiamus. Hæc ſunt mandata Chriſti quæ nos iubet facere. Si fecerimus ea, erimus participes regni eius,& regnabimus cum eo.Si autem non fecerimus, & ipſe non dabit nobis regnum ſuum. Si denegamus,& ipſe denegabit nos.Si non credimꝰ, ipſe fidelis permanet,quia omnis incredulꝰ infideliter agit,dum & vitium hominis eſt omnia credere,& vitiũ eſt nihil credere,⌊& maxime ſemper mala de iĩmico cuiꝰ alioqn ſi ad nos dura ſunt verba,tũ forſitã Chriſtianũ ſe recordatur,& ſe reũ corã deo plorat. Suſurri aũt verba ſemp mala de iĩmico,ſed ſi tu bona loqueris cõtinuo illũ cõfundis,nũq̃ eñ cõcordiã faciũt,ſed diſcordiã:ligna ĩ ignẽ mittũt.⌋Sũmo ſtudio ſummaq; vigilãtia nobis eſt curãdũ,vt nõ⌊linguã detrahẽtẽ audiamꝰ ne⌋audiamꝰ à Chriſto iudice oĩm ĩ die iudicij,quod audiẽt pctõres.Ite in ignẽ æternũ,qui paratus eſt diabolo & angelis eiꝰ.Vere eñ diabolo eſt pręparata gehẽna,& oĩbus hoĩbꝰ faciẽtibꝰ opa diaboli. Væ iis quibꝰ pręparatẽ dolor vermiũ,ardor flammę,ſitis ſine extĩctu,fletus &

Seneca.

ſtridor

A ſtridor dentium,oculorum lachrymę,tenebrę exteriores ſine luce,pœna inexterminabilis:vbi nõ eſt vllus honor,ſiue agnitio proximi, ſed cõtinuus dolor & gemitus:vbi mors optatur & non dabitur:vbi non eſt honor ſenioris & regis,nec dominus ſuper ſeruum,nec mater diligit filiũ aut filiam, nec filius honorat patrẽ:vbi omne malum, & omnis indignatio,& fœtor & amaritudo abundat.Hæc timuerũt iuſti,& hęc fugerunt.Rogo & ſupplico, iterũ atque iterũ deprecor frater chariſſime, vt & nos deum amemus & timeamus & hęc fugiamus, quia mors perpetua eſt animæ noſtræ ſi in his perſeuerauerimus.

Tria peſſima:totidem optima. Cap.L.

Tria enim ſunt in hoc mundo deteriora omni malo:anima peccatoris cum peccato perſeuerans, quæ nigrior coruo eſt, & mali angeli qui eam rapiunt,& infernus in quem ducitur:Nõ ſunt enim deteriora his tribus.Eadẽ enim anima metu futuri iudicij expaueſcens,& putredinem ſuam inſpiciens,dicit, Putruerũt & corruptæ ſunt cicatrices meæ,à facie inſipiẽtiæ meæ.Iterũ tria ſunt quibus in hoc mundo non ſunt meliora, anima ſancti in bonis operibus perſeuerans, quę ſpecioſior eſt ſole:& ſancti angeli qui eã ſuſcipiunt: & paradiſus in quem ducitur, & expectatio regni cœleſtis.His tribus non ſunt meliora in hoc mundo.Ange-
B li enim ſancti delectant animam ſpiritali cantico:ſicut Pſalmiſta ait, Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti domine,habitabit in tabernaculis tuis: Replebimur in bonis domus tuæ,ſanctum eſt templum tuum mirabile in æquitate.Hæc frater chariſſime meditemur.

Pſalm.37. Pſalm.64.

Hic laborandum. Ca.LI.

Hæc in animo firmiter teneamus,& caueamus nos ab omni peccato & iniquitate, in verbo, in facto, in cogitatione,in manibus, in pedibus, in viſu,in auditu, cuſtodiamúſque corpus noſtrum & animam.Chriſtus enim dominus noſter,qui eſt deus & dei filius, deſcẽdit de cœlo in terram, vt nos de terra ad cœlum ſecum portaret: pro nobis peccatoribus crucem aſcendit, vt nos à cruciatu diaboli liberaret: ab inimicis pœnam † ſuſcepit, vt nos de morte eriperet: à mortuis reſurrexit, vt nos reſurgamus anima & corpore in die magno iudicij. Ideo dum tempus habemus laboremus, & bona opera deóque placita vna cum dei adiutorio ſemper facere ſtudeamus,ne ſubito præoccupati die mortis quęramus ſpatium pœnitentiæ & inuenire non poſſimus. Dum ſumus in hoc corpore † ſeminare nos oportet:
C tempore enim ſuo, id eſt poſt mortem, ſiue in die iudicij metemus, quod in vita æterna habere debeamus. Hic enim laboremus, & inuicem onera noſtra portemus. Quò enim præceſſit caput, & cætera membra ſecutura ſunt.

†mortem. †al.tẽpore.

Mutua charitas.C.LII.

Teneamus ſicut iam ſuperius inſertum eſt,fidem rectam,ſpem certam, charitatem perfectam: quia fides tanquam ſenſus noſter eſt,& charitas tanquã ſanitas noſtra. Fides credit, charitas operatur, ſpes roborat: & quamuis diuerſa membra diuerſa habeãt officia,ſi charitatis tamen vnitate teneantur omnia membra,tunc merebuntur ire poſt caput.Caput enim noſtrũ Chriſtus in cœlo eſt: Et ipſa veritas dominus noſter Ieſus Chriſtus, de ſuis fidelibꝰ ait,Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur:& vbi ego ſum,illic & miniſter meus erit. Caueamus,& per omnia caueamus,ne per inuidiam,odium,detractionem, iram & rixam,à capite noſtro domino Ieſu Chriſto præcidamur: & quicquid mali iuſti pro amore Chriſti,noſtriq; proximi pertulerint,charitatis affectu cõpatiamur: & quicquid boni alius quiſlibet acceperit,quaſi nos acceperimus,ita gaudeamus, & pro illo qui accepit gratias referamus. Ecce,vt iam diximus,cum patitur aliquis tribulationem,aut damnum

Ioan.12.

huius ſeculi,aut pro culpis ſuis vapulat,vel iubente imperiali ſublimitate,in carcerem retruditur,triſtatur parentum ſiue amicorũ morte:ſi dolemus pro illo,⌊& cõpatimur,quantum poſſumus,⌋in corpore eccleſiæ conſtituti ſumus:ſi non dolemus, iam à corpore pręciſi ſumus. ⌊Sed prohdolor nos aliquando rigorẽ ſimulantes materiã in flammam mittimus,& cũ ignis iñceſus fuerit fugimus,⌋Charitas quę colligat & viuificat oĩa membra eccleſię,ſi nos videat de ruina alterius gaudere,ſtatim nos pręcidit à corpore.Forte igitur nõ dolemus de ruina proximorũ noſtrorũ,ſed inſidiamur,quia præciſi ſumus à corpore:Si enim ibi eſſemꝰ,ſine dubio doluiſſemus.Cõſideremus chariſſime,& diligẽter attẽdamus, quia tãdiu dolet membrum q̃diu in corpore continet:ſi autẽ abſciſum fuerit,nec dolere poterit,nec ſentire.Cũ enim manꝰ aut aliquod aliud membrũ abſciſum fuerit à corpore,ſi totũ corpus tũc in multis partibꝰ diuidatur, manus illa nõ ſentit,quę iam à reliquorũ membrorũ ſocietate diuiſa eſt.Talis eſt oĩs Chriſtianꝰ qui de alterius dãno,afflictione,aut etiã morte nõ dolet,ſed quod peius eſt,forte etiã ſubſannat & gaudet.Ideo affectũ charitatis nõ habet in corde,quia iam alienꝰ eſt à corpore: E
cũ Apoſtolus pręcipiat,gaudere cũ gaudentibus,flere cũ flentibꝰ,idipſum inuicẽ ſentiẽtes.Et Salomõ,ne de ruina fratrũ noſtrorum gaudeamꝰ,manifeſtiſſime admonet. Nos vero ⌊miſeri de inimicorũ noſtrorũ ruina gaudemus,ſubſannamꝰ,& ſi nõ cadit,cadere eũ in vltionẽ noſtri optamus:ſed oremus deũ⌋mi frater, ſi verã & perfectã charitatẽ cuſtodire volumꝰ,vt eius adiutorio oẽs homines ſicut noſmetipſos ſtudeamus diligere: vt quia caput noſtrũ Chriſtus eſt,mẽbra illiꝰ nos eſſe mereamur: vt cũ Chriſtꝰ apparuerit gloria noſtra,& nos per cõcordiã charitatis,& p dilectionẽ,ſcilicet dei & pximi quaſi vera & perfecta mẽbra illius abſq; vllo dolo malitię vel inuidiæ,omnes homines ſicut nos ipſos amãtes, cũ ipſo apparere mereamur ĩ gloria.Ipſe etenim ait:In hoc cognoſcẽt omnes,quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionẽ habueritis adinuicẽ:Dilectio etenim proximi,malum nõ operatur.O mi frater,ſi dominꝰ & Saluator noſter,qui nullum peccatũ habuit, tanto affectu & tãta dilectione nos peccatores amare dignatꝰ,vt quod nos patimur, ſeipſum pati teſtetur:quare nos qui ſine peccato non ſumus, ⌊& qui peccata noſtra p charitatẽ redimere poſſumus,⌋non tã perfecto amore eũ diligimus,dũ tanto nos F
dilexit,vt etiã proprium filiũ ſuum p nobis peccatoribꝰ morti traderet:Et cũ tantam benignitatẽ & miſericordiã erga nos exhibuit,vigilemus ne pdamus bonũ quod nobis dedit,& ſacramentum baptiſmi noſtri,in quo iurauimus abrenũciare diabolo & pompis eius & omnibus peccatis.Et ſi tranſgredimur in aliquo peccato poſt baptiſmum, ⌊nos abluere pœnitentiæ lachrymis curemus,quia⌋pius deus dedit ſecundum bptiſmũ,id eſt fontem lachrymarũ,& ordinauit nobis pœnitentiam propter fragilitatem noſtrã.Ideo debemus noſtras confeſſiones veraciter confiteri, & fructus dignos pœnitẽtiæ facere:id eſt,præterita ne reiteremus,ſecũdum iuſſionẽ domini & conſiliũ ſacerdotis deũ timentis.Qui ſacerdos,vt ſapiens & perfectus medicus,primũ ſciat curare peccata ſua,& poſtea aliena vulnera detergere & ſanare,& non publicare. Hos perquiramus & ſequamur, & cum talibus conſilium ſalutis noſtræ ineamus: vt non perdamus hæreditatem cœleſtem quam nobis dominus ab initio mundi præparauit, ſi ſeruiamus ei in iuſtitia & ſanctitate, & puritate cordis, & charitate non ficta,clamantes cũ Apoſtolo,Quis ſeparabit nos à cha-

Roma.12. Prouerb.17. Ioan.13. Roma.8.

K ritate

G ritate Christi? Tribulatio,an angustia,an gladius,Et cætera quę sequuntur.Dictum est enim,Neque mors,neq; vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura,neque aliqua creatura poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Dictum est etiam de ecclesia primitiua, quòd erat illis cor vnum & anima vna in domino,& erat eis vnũ velle & nolle,quia in vnum eos Christi charitas copulauerat. Econtrario vero carnales & amatores huius mundi contra se inuicem separantur & disiunguntur:mouentes in alterutrũ scandala, contentiones,iras, rixas,dissensiones,homicidia,periuria,furta,rapinas,& omnia quæ mũdus iste amat,& delectatur dicens vnusquisque in corde suo, Faciã quod volo,Idominum meũ amicum & defensorem habeo,nemo mihi obstat,interim faciam quod possum, implebo cogitationes meas, & delectationes corporis: suffragãtur mihi cõsilia mea siue amicorum meorum,vel parentum porentum:Loppriman quem volo,astem cui volo,Iadest mihi aurum, superabundat argentum: Ieloquentia mea omnes præcellit: quem vereor? Assunt mihi serui & ancillæ, agri, & multæ possessiones huius mũdi,pallia, vestes preciosæ,vnde me redimere possum: adimplebo voluntatem meam, deus dabit mihi spatium vitæ & pœnitẽtiæ.Heu quare non timemus quod Euangelium terribiliter insonat, dicens: Stulte,hac nocte exposcent à te animam tuam:quæ præparasti,cuius erunt? Homines nos esse cognoscamus , nec sic superbiamus contra deum & proximum nostrum, vt voluntates nostras malas perficiamus & deum postponamus, ac deinceps domini bonã voluntatem ad nostras malas reflectere cum muneribus posse nitamur,cum nos nostramq; voluntatem prauam ad domini semper rectam voluntatem corrigere negligamus: sed vbicunque nos delectat , iniurias nostras volumus vindicare: Inec fratri parcimus,I dicentes , Ifaciam vindictam in fratrem vel patrem meum:I faciam homicidium, periurium, adulteriũ,fornicationem , & postea dabo domino redemptionem meam. Quare non intelligimus , dum sic audacter peccamus, æstimantes deum posse muneribus placari , quòd tunc multo plus eum ad iram quàm ad misericordiam protocamus : quia deus non delectatur in auro vel argento,nec aliud à nobis quærit,quàm animas nostras mundas in cõspectu suo præsentari. Nec enim cõsiliis peccatorum se immiscet , sed ex salute nostra nos semper admonet & salubre dat consilium : quia ipse est consiliarius salutis nostræ , sicut Propheta ait , Et vocabitur nomen eius admirabilis cõsiliarius : Et iterum dictum est de deo in Psalmo, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum . Et iterum , Quia non est iniquitas in eo . Et forte ipsa quam putamus pro nobis facere eleemosynam de prędis mortuorum siue de rapinis pauperum , non videtur esse eleemosyna . IQualis est enim eleemosyna? vt vnus iniuste vestiatur , & alius iniuste spolietur: & vnus iniuste pascatur,& alius iniuste fame torqueatur? Non quærit ista deus à nobis : audeo dicere, odit ista deus omnipotens. Ipsum audi Prophetam, qui dicit, Qui offert sacrificium ex rapina, siue ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui: Non accipiam,inquit,deus ista de manibus vestris:manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.Et alius Propheta, Panis egentium, vita pauperum est:qui defraudat illum,vir sanguinum est.Contemnamus facere iniustas eleemosynas , qui volumus facere iustas. Studeamus facere spirituales eleemosynas , vt de iustis laboribus faciamus,non de rapinis,siue multiplicatione frugum,aut de ineptis negociis:ne forte in hoc multa sacrilegia incurrantur, vel etiam quod peius est , cupiditate vel inebrietate sanguis fundatur , clamẽtque eorum voces ad deum contra nos ; multo labore afflicti. Vnde & Psalmista,ait,Qui pecuniam suam nõ dedit ad vsuram , & munera super innocentes non accepit : & cætera quæ superius in eodem Psalmo audiẽtem & credentem & pauentem,beatum efficere possunt, sicut & idem Psalmus concludit, Qui facit hæc,non mouebitur in æternum. Et quia talia & his similia creator omnium creaturæ suæ rationali annunciando insinuat , credimus quia qui diligit quod creauit creator neminem persequitur , si ipse homo se non persequatur.A nullo quolibet homine recedit deus, nisi prius ipse homo ab eo recedat , nec naturam in nobis vel vitium quod contraximus odit,nõ prodest nobis, imò etiam obest Christi sanguine esse redemptos,& voluntarie diabolo esse subiectos . Ideo cogitemus & recogitemus, quòd non propter fœlicitatem terrenam Christiani effecti sumus. INon enim omnes qui in hoc seculo fœlices sunt,fœlices erũt & in futuro:nec omnes infœlices in hoc seculo , infœlices erunt in futuro.I nec propter diuitias huius seculi , vel propter istam vitam Christũ colimus:sicut Apostolus ait, Si in hac vita tantum speramus in Christo,miserabiliores sumus omnibus hominibus. Christus enim,ne aurum diligeremus, oblata munera contemnere docuit.Ne famem timeremus,quadraginta diebus ieiunauit, Ne nuditatem pertimesceremus,præter vnam tunicam, aliam discipulis suis habere vetuit.Ne tribulationes expauesceremus,omnia ipse sustinuit, Ne mortem formidaremus,& hãc ipse suscepit. Et cum ista omnia nos docuerit,non tantum verbo,verumetiã exemplo ipse præcessit. Hoc suauiter flagret in cordibus nostris,hoc ignis spiritussancti in nobis feruere faciat,vt sequamur vestigia eius,ne desideremus remanere in hoc mundo, & pereamus cũ hoc mundo.Heu quàm miseri sumus, si hoc ordere no lumus,& ab amore huius seculi mentem nostram non reuocemus , dum perpetualiter ista tenere non possumus,& illa per securitatem amittimus.Quid faciemus? quid agemus? Lugendum nobis est,si regnum dei promissum perdamus, & subito dicatur nobis, ò vos amatores mundi exite obuiam sponso Christo, & ad illum venite quem videre nõ vultis, quia præcepta eius postposuistis . Videbitis enim plagas ipsas, quas in corpore suo pro vobis ipse pertulit.Quid tunc gementes & dolentes dicemus?Et quid meritis nostris in eum exigentibus responsuri sumus, dum frequẽter audimus,& negligimus quod Psalmista cecinit,Quid retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo . Firmiter teneamus , quia spes bonorum in isto mundo non est posita,quanuis videatur spes humana vel mundana esse , quæ in amaritudinem vertitur , & amaram potionem ipse mundus amatoribus suis propinat.Et ipsa veritas eos alloquitur,dicens,Vbi est quod amabitis? Vbi est quod pro magno tenebatis? O mi frater, nunquid ferreæ sunt carnes nostræ vt non contremiscant, vel etiam sensus noster adamantinus vt non molliscat, aut etiam minime cuigilet ad talia dei verba ? Quare non dicimus cum Propheta , Quis dabit capiti nostro aquam,& oculis nostris fontem lachrymarum, & non ploremus die ac nocte, filios vulneratos plebis nostræ? Deficiunt flendo oculi eorum qui considerant,non solum

A lum mortes corporum, verũetiam animarũ Christianorum.Quis luctus idonior,quis planctus certior inueniri potest, quando vnusquisq; nostrũm de anima perdita luget & dolet cum Apostolo,qui dixit,Quis infirmatur, & ego non infirmor?Quis scandalizatur,& ego non vror?Atque iterũ in alio loco dilectioni proximorum compassus,dicit, Optabam esse anathema pro fratribus meis in†Christo. Discamus in tãto Christi Apostolo tãtam flagrare Christi charitatem,dum sciebat ꝙ vnico filio suo non pepercisset,sed pro omnibus nobis tradidisset eũ. Pro omnibus nobis dicit, ideo nulli laici,nulli clerici,nullæ sacratæ virgines,nullæ viduæ debent negligere salutem animarum suarũ,dum tanti sanguinis precium pro nobis fusum esse manifestum est.

Ideo omnes nos qui reliqui sumus super terram, peccata nostra agnoscamus, ne cum impiis pereamus, cum cito iudicem digna satisfactione non placamus.

B Quàm velociter placauit iram eius, ille qui dixit, Peccatum meum cognoui , & iniustitiam meam non operui . Dixi pronũciabo aduersum me iniustitiam meam domino . Promittit se pronunciaturum & illi iam dimittitur: Attende mi frater,magna res, Dixi,pronunciabo: non dixit,pronũciaui & tu remisisti: quia ex eoipso quòd dixit, pronunciabo : ostendit, quia nondum pronunciauerat,sed corde pronunciauerat.Hoc ipsum dicere, pronunciabo, pronunciare est,ideo & dimisisti impietatem cordis mei.Vox mea nondum in ore erat, confessio ergo mea nondum ad os venerat . Dixeram pronunciabo aduersus me : Veruntamen deus audiuit vocem cordis mei: Vox mea nondum in ore;sed auris dei iam in corde erat,Et quid secutum est? Et tu remisisti impietatẽ cordis mei. Paratus est semper deus pec cata nostra indulgere,si non tardauerimus ad eum reuerti.Si enim tardauerimus,timeamus ne inferat nobis iram suam:quia quosdam prędestinauit ad supplicium, nec tamẽ hoc iniuste,sed in alto suo iudicio,Nam Caĩn perfecit fratricidium,& Iob vulneratus dei amicus est effectus,& Abel innocens à fratre suo occisus:tamẽ nec Iob diutius passus est cruciatum,nec Ananiæ locum donauit ad ignoscendum , nec Paulum deseruit colaphizatum quem sua gratia fecit robustum , nec Iudam suscepit pœnitentem , nec Petrum deseruit flentem , nec Saũl respexit pœnitentem , nec Dauid despexit confitentem. Et sic pius & misericors dominus,alto suo iudicio separat vasa iræ, à vasis misericordiæ. O si attendamus miserum Iudam, vas olim perfectum & in perditionem perductum:Mustum sanctiſpiritus potare nõ potuit,quo accepto continuo crepuit,totumq; fractum, ad nihilum vtile est.Hæc pertimescentes conuertamur dum tempus est.Ait enim Psalmista,Inquirite dominũ dum tẽpus est, &confirmamini,quærite faciẽ eius semper.Tempus est enim vt reparemur, & si in aliquo per peccatum fracti sumus, omnipotẽtem deum figulum & artificem habemus:credamus quia potens est reparare perdita , qui creauit hæc omnia integra . Ipse enim ait, Sicut lutum in manu figuli , ita vos estis in manu mea. Ideo humiliemus nos sub manu omnipotentis dei , vt nos exaltet in tempore visitationis . Cogitemus nos in conspectu dei stare : Agnoscamus quid simus : Agnoscamus quia terra & cinis sumus , dum Propheta contra nos dicat,Quid superbit terra & cinis?Quòd si nos non agnoscimus,frustra exaltare volumus cervices nostras , dum deus superbis resistit , humilibus autem dat gratiam.Consolamini humiles, dicit dominus deus vester,consolamini qui estis pusillanimes & confortami-

ni, & iam nolite timere , ecce deus vester retribuet iudiciũ,ipse veniet & saluos nos faciet.Dominus in proximo est,nihil soliciti sitis,nihil vos terreat mundi infœlicitas,nihil dominorum iniustorum impietas, quia si istam infœlicitatem mundanam sancti dei omnes timuissent, perpetuam fœlicitatem non haberent.Si fœlicitas huius mundi transitoria diligitur , hic perpetua nõ inuenitur.Si vero perpetua fœlicitas quæritur,quoniam hic non inuenitur,ad perpetuam fœlicitatem tendamus,vbi patriã & parentes nostros habemus,patientissime omnia huius mũdi pro Christi nomine toleremus . Quid ergo rogo est quod toleretur , contra illud quod nobis promittitur?Apostolus ait,Nõ sunt cõdignæ passiones huius temporis,ad futurã gloriam quę reuelabitur in nobis. Nulla ergo pressura nos terreat,nulla calamitas frangat: dominus in proximo est, & pastor noster circa nos est,quid metuem⁹?I Et si metuimus,I clamem⁹ ad pastorem nostrum, vt nos audiat: clamemus in compunctione cordis ,dicẽtes, Erraui sicut ouis quæ perierat,require seruum tuũ domine.Clamemus & dicam⁹,Libera à framea deus animã meã,& de manu canis vnicã meam , & salua me ex ore leonis. Clamemus & dicamus, Perijt fuga à me,& non est qui requirat animã meam.Cõsiderabo ad ministrã ecce diabolus vt lupus rugit,sicut leo frendet. Ecce lupus est,cõtra latra canis . Clamaui ad te dñe dixi tu es spes mea, portio mea in terra viuentium: Libera me de manibus inimicorum meorum, & eorum qui me persequuntur. Nunquid pastor noster bonus , qui animam suam posuit pro ouibus suis , ad quẽ si clamemus , dimittet nos diutius errare,aut à feris vel à bestiis dilaniari atq; consumi?Absit.Quinimo relictis in deserto nonagintanouem,perrexit vnam ouem quęrere perditam.Nec quiã clamantem audiuit , ideo perrexit , sed antequam clamaret:ait enim Euangelista,Relictis nonagintanouem in deserto,abiit quærere vnam ouem quæ perierat,quã inuentam & lassatam atque fatigatam , impositam humeris suis reportauit ad gregẽ . Pastor eam ad gregem suis humeris reportare dignat⁹ est, & misericordia sua ab errore reuocare . Quòd vero ouem istam dominus suis humeris impositam reportauit ad gregem, quantæ misericordiæ eius gratię agendę sunt,qui tantum se ad nos humiliauit & inclinauit , portat & reficit , regit & custodit. Deprecamur te domine bone summe & optime pastor, ne pereat ouis , imple officium summi pastoris . Persequere leonem , qui rapuit ouem de grege tuo : leo interficiatur, & ouis de faucibus eius eruatur . Tu enim es pastor ouium rex noster Ipotens, contere Satanam sub pedibus nostris . Et nunc domine pastor rex noster,I tot de grege tuo quotidie rapiuntur oues,quare taces?Respondę quare tantum taces? Ecce per diuersa præcipitia rapiuntur oues tuæ, & inimici tui qui te oderunt leuant caput contra te & tu taces. O domine deus respõde,Quare tam diu taces? Ad hæc dominus per prophetam clamat, & dicit, Tacui tacui, sed non semper tacebo:Aget iudicium manus mea. Ergo domine Iesu pastor noster , rex noster accipe arma tua & progredere , vt pugnes contra leonem aduersarium nostrum, qui circuit quærens nos deuorare. Esto nobis domine turris fortitudinis,à facie inimici. Petimus , & instantissime petimus vt liberes nos . Mundus enim in maligno positus est.Ecce sæuiunt mala,& pereunt mundi dilectores,blasphemant,insaniũt & aduersus te murmurãt, non solum tuam misericordiam non precantur, verumetiam tuum iudicium reprehendunt.

G Quis in eis talia operatur, niſi author mali angelus ſuperbus & perdit⁹,& omnes perdere cupiēs? Libera nos domine deus noſter ab omni malo,& pars noſtra ſit cū omni bono. Ab omni malo libera nos,quia tunc ab omni malo liberamur, quādo à diabolo & angelis eius ſeparamur. Angeli eius ſunt, qui faciunt volūtatem eius, Non ſit nobis pars cum talibus qui faciunt voluntatem diaboli,ſed cum illo qui dixit, Si quis fecerit voluntatem patris mei,ipſe meus frater,ſoror,& mater eſt. Nos enim illius precio redempti ſumus. Societatem malorū fugiētes,bona quęramus,ſummo bono inhęreamus,illi ſeruiamus,eius voluntatē faciamus: vt ſimus & nos angeli dei, de quibus dicit Propheta, Benedicite domino omnes angeli eius, miniſtri eius, facientes voluntatem eius: quia voluntās patris noſtri eſt,ſicut Euangeliū ait, vt nō pereat vnus ex puſillis ſuis,& ne peream⁹ & euellamur de via iuſta. Deponamus opera tenebrarū, & induamur arma lucis, vt expulſa noctis caligine effugatiſq; vmbris tenebrarū, radius veri luminis fulgeat in cordibus noſtris. In nocte nō opera noctis, ſed diei operā peragam⁹, quia filij diei appellati ſumus, Neq; enim delectatione ſomni ſenſus noſter torpeſcat, nec vanis

H phantaſmatibus animas noſtras illudat, nec ipſa corpora ſtramentorum calore depreſſa in alto torpore quies inclinet: ſed vigilando, orando, ieiunādo, pſallendo cōtra diabolum aduerſarium noſtrum dimicemus,& magnam lucem infuſam cordibus noſtris ſentiamus,& in nocte opera diei peragamus. Quid enim agendum nobis eſt in nocte hui⁹ ſeculi caliginoſa, niſi diabolū effugare & Chriſtum introducere? Quid agendum eſt nobis in huius noctis cæcitate niſi captiuatorem captiuare,& liberatorem ſequi? Quid agēdum eſt nobis in nocte, niſi tenebras diabolicas de cordib⁹ noſtris excutere,& lumen verum haurire? Quid agēdum eſt nobis in nocte, niſi ſuperbiā extirpare & humilitatem introducere? Quid agendum eſt nobis in nocte, niſi principem omnium vitiorum à nobis expellere,& fontem omniū bonorum ſuſcipere? Suſcipiamus eum frater chariſſime ſuſcipiamus eum, vt & ſuſcipiamur ab eo, & videamus quæ bona præparata ab eo habeamus, qui nos quotidie vocat: ſuſcipiamus iugum eius leue & ſarcinā eius ſuauem, qui ſarcinam peccatorum noſtrorum reuelat: deponamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis.

I Quid eſt enim deponere opera tenebrarum, niſi renūciare diaboli pōpis & angelis eius? Et quid eſt nos arma lucis indui, niſi credere in deū patrem omnipotentem, qui illuminauit omnem hominem venientem in hunc mundum, qui hoc dixit, Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis ſitis? Prius tamē dilectiſſime ſi vis, imò quia vis, diſcutiam⁹ & inueſtigemus, quis ſit, vel quid ſit diabolus. Diabolus enim eſt angelus per ſuperbiam ſeperatus à deo, qui in veritate non ſtetit: & doctor mendacij,& pater mendacij, quia ab ipſo primū inuentum eſt mendacium: & ipſe eſt mendacium, ſicut veriſſima veritas dominus noſter Ieſus Chriſt⁹ in Euāgelio Ioannis loquitur: quia ipſe eſt caput,& finis mendacij,& à ſemetipſo deceptus, nos decipere feſtinat. Iſte eſt aduerſarius effectus generis humani, inuentor mortis, ſuperbiæ inſtitutor, radix malitię, ſcelerum caput, princeps omnium vitiorum, perſuaſor etiam turpiū voluptatum. Hic ergo cum illum primū hominem à deo factum, Adam ſcilicet, patrem omniū noſtrūm intueretur, ſicut ſuperius crebro intelligere potes: videretque eum ex limo terræ ad imaginem dei factum, pudicitia ornatum, temperantia compoſitū, charitate circunda-

Matth.12.

Pſal.109.

Arma lucis. Cap. LIX. Roma.13.

Diabolus author mortis. Cap.LX.

K tum, immortalitate veſtitum: æmulus atq; inuidus tantam beatitudinem hominē terrenum accepiſſe, quam ipſe, dum eſſet angelus, per ſuperbiam cognoſcitur amiſiſſe inuidit ſtatim inſatiabilis homicida primo parenti noſtro, nos noſtroſq; parentes à tātis & talibus bonis expoliauit, inſuper & peremit. Nam & multis bonis in prima fronte diabolus nos expoliauit, id eſt pudicitia, continentia, patientia, manſuetudine, charitate, immortalitate. Sic nos nudos & miſeros reddidit, ſuiſq; pannis deriſit eſſe inuolutos, & ſuo dominio eſſe aſtrictos, atq; ex ipſo vinculo omnem prolem noſtram ſibi obligauit. Expoliauit nos pudicitia, & accinxit impudicitia, Expoliauit nos temperantia, & fecit intemperatos. Expoliauit charitate, & veſtiuit malitia. Expoliauit immortalitate, & propinauit mortem. His etiam turpiſſimis & fœtidiſſimis pannis nos poſteroſq; noſtros inuoluit & ſemiuiuos reliquit. Et quia ſic miſerabiliter atrociſſimus hoſtis circa nos egit, eia frater chariſſime, eia renunciemus huic dānoſę hæreditati: pupilli facti ſumus, antequam exactor veniat tam peſſimæ hæreditatis, omnibus quæ eius ſunt renūciemus. Si quis itaq; huic hæreditati, in qua ſunt panni diaboli, pompæ ſcilicet ſeculi,& angelis eius renunciare neglexerit, cum iudex venerit, ſicut Euangelium loquitur, tradetur debitor exactori, exactor autem debitorē trudet in carcerē, Amen dico vobis, dicit dominus, nō exiet inde, donec reddat nouiſſimū quadrantē. Omne itaq; genus humanum tam quā pauperē & pupillū diuina ſcriptura cōmendat deo, dicens, Tibi derelictus eſt paup; pupillo tu eris adiutor: eiuſq; aduerſarium diabolū demonſtrās, ſecutus adiunxit, Contere brachiū peccatoris & maligni. Aſſit domi nus noſter Ieſus Chriſtus pius & miſericors, qui aliquā miſericordiā huic pauperi & pupillo exhibeat, quia callidum atque ferociſſimū aduerſarium patitur: etiam pupillus in cauſa deficit ſua: quapropter ſuus aduerſarius prauis artibus decipere eū feſtinat. Aſſis domine Ieſu Chriſte huic pupillo idoneus defenſor, ſta in cauſa illius, qui iuſſiſti recte iudicare filiis hominū, Eleua brachium tuum, & contere brachiū peccatoris & maligni. Optime noſti huius pauperis & pupilli, generis ſcilicet humani cauſam, quæ ex paterno chirographo debetur. Inuentus eſt reus,& obſtrictus aduerſario detineturnō eſt aliud quemodmodum nobis ſubueniatur, niſi ex tuo conſilio: & per neceſſarium adiutorium iudica cauſam noſtram: defende, quia potēs es domine. O mi frater chariſſime, quām fœlix anima, quæ tam potentē habet defenſorem: ideo nunc quæſo vigilet vnuſquiſq; noſtrum, ne apud eū diabolus in die iudicij ſuos pannos agnoſcat,& incipiat reus ex hoc ſemper detineri, quem Chriſtus ſua gratia voluit liberare. Nec ſibi male blandiantur, qui poſt acceptā gratiam corrigi nolunt, atque rurſus ad illas ſuas priſtinas redeunt voluptates. Expectatur enim dies iudicij, aderit ille æquiſſim⁹ iudex, qui nullius potentis perſonā accipiet, cuius palatiū auro argentoq; nullus Epiſcopus, nec Abbas, nec Comes corrumpere poterit. Omnes animę aſtabūt, vt referat vnaquaq; ſecundum quod geſſerit in corpore, ſiue bonum ſiue malū. Præſto enim erit aduerſarius diabolus,& recitabūtur verba profeſſionis noſtrę,& obiiciet nobis in faciem quicquid fecimus: & qua die peccauimus,& quo loco,& quid boni tūc temporis facere debuimus. Et ſi tales inuēti fuerimus, exultabit ille aduerſarius in cōſpectu piiſſimi iudicis, ſuperiorē ſe eſſe nobis declamans, agēs talem cauſam apud talem iudicem: habet enim tūc dicere ipſe diabolus, Aequiſſime iudex, iudica iſtum

L

Renunciandū diabolo. Cap.LXI.

Pſalm.9.

†al.noſti.

M

Dęmō accuſator in iudicio. Cap.LXII.

2.Corin.5.

meum

A meum eſſe ob culpam, quī tuus eſſe noluit per gratiam: tuus eſt per naturam, meus eſt per miſeriam: tuus eſt ob paſſionē, meus per ſuaſionē: tibi inobediens, mihi obediens: à te accepit immortalitatis ſtolā, à me hanc pannoſam, qua indutus eſt, veſtem: tuam veſtem amiſit, cū mea veſte huc aduenit. Quid apud eum impudicitia faciebat, quid intemperantia, quid auaritia, quid ira, quid ſuperbia, quid cętera mea membra? Dimſit te, confugiū fecit ad me. Meas ſorores video comitari cū illo. Quid enim? Idcirco omnia faciebat, quia cum ſuperbia diſputabat, quia cū ira furiebat, theſaurizauit ſibi iram in die iræ. Aequiſſime iudex, iudica inquam, quia iuſtitia & iudicium præparatio ſedis tuæ. Iudica illū meum eſſe, & mecum damnandum eſſe. Hæc omnia quæ huc attulit, mea eſſe cognoſco, meus eſſe voluit,& mea concupiuit, mecum puniri debet: quoniam quem tu dignatus es tāto precio liberare, ipſe mihi voluit ſe poſtmodū libēter obligare. Heu heu frater chariſſime, poterit ne talis aperire os, qui talis ibi inuenietur, vt iuſte ire cum diabolo deputetur. Videamus quid agamus, ab illo videamus quomodo liberemur: videamus & caueamus ne in vacuū gratiam dei ſuſcipiamus, ſed integro corde, perfectāque fide renunciemus, atque ſpernamus tam damnoſam diaboli hæreditatem, ne pupilli & pauperes remaneamus. Recitetur in medio noſtrum ſentētia beati Pauli Apoſtoli terribilis terribilitérque prolata, quæ corda ſimul & corpora noſtra contremiſcere faciat: ait

B enim, Voluntarie enim peccantibus nobis poſt acceptā notitiam veritatis, iam nō relinquitur pro peccatis hoſtia. Terribilis eſt autem quædam expectatio iudicij,& ignis æmulatio, quæ conſumptura eſt aduerſarios. Irritā quis faciēs legem Moyſi, ſine vlla miſeratione duobus vel tribus teſtib⁹ moritur: quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui filium dei cōculcauerit,& ſanguinem teſtamēti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus enim qui dixit, Mihi vindictam, & ego retribuā. Et iterum, Quia iudicabit dominus populum ſuū. Horrendū eſt enim incidere in manus dei viuentis. Et paulopoſt, Nolite itaque amittere confidentiam veſtrā, quę magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis neceſſaria eſt, vt voluntatē dei faciētes, reportetis promiſſionem. Adhuc enim modicum aliquantulum, qui venturus eſt veniet,& non tardabit reddere vnicuique

C ſecundum opus ſuum. Hæc enim verba non ex me, ſed ex ipſo qui dixit, An experimentum eius quæritis, qui in me loquitur Chriſtus, profluxerunt. Extendamus aciem oculi cordis noſtri,& videamus: & aurem cordis accommodemus ad terribilem Apoſtoli ſententiā perſpiciendam & inueſtigandam. Mundemus oculos cordis, imò ipſa lux, quam deſideramus videre, mūdet cor noſtrū: & ſit à peccatorum tenebris ipſo miſerāte mundatum, Beati enim, ait, mūdo corde, quoniam ipſi deū videbunt: nō ſit nobis hic labor inutilis ad perniciem, ſed vtilis ad ſalutem. Curramus dum lucem habemus, ne tenebræ nos comprehendant. Et iterum Apoſtolus nos hortatur intentiſſime dicens, Remiſſas manus, & ſoluta genua erigite,& greſſus rectos facite pedibus veſtris, vt non claudicans quis erret, magis autem ſanetur. Pacem ſequimini cum omnibus & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit deum: contemplātes, ne quis deſit gratię dei, ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat,& per illam inquinentur multi. Et paulopoſt, Videte ne recuſetis loquentem: ſi enim illi, qui increduli fuerunt verbo dei, non effugerunt, recuſantes

eum qui ſuper terram loquebatur: multo magis nos, qui D de cœlo loquentem nobis aduertimus † cuius vox mouit terram tunc, modo autem repromittit dicens, Adhuc ſemel, & ego mouebo, nō ſolum terram, ſed & cœlum. Quod autem adhuc ſemel, dicit, declarat mobiliū tranſlationem tanquam factorum, vt maneant ea quæ ſunt immobilia. Itaque regnum immobile ſuſcipientes, habemus gratiam, per quam ſeruiamus placētes deo cū metu & reuerētia: etenim deus noſter ignis conſumēs eſt, qui cōſumpturus eſt aduerſarios. Accedam⁹ ad eum antequam conſumamur ab illo: poſtulantes vri cor noſtrum, & renes noſtros. Et iterum, Quoniam probaſti nos deus, igne nos examinaſti, ſicut examinatur argentum. Apertiſſime enim patet, quia ſi hic ab illo nō vrimur, illic velut aduerſarij conſumemur. Ait enim Apoſtolus, Nemo ſe circunueniat, nemo ſe ſeducat inanibus verbis: quia quæcunque ſeminauerit homo, hæc & metet. Non aliud lingua loquamur & aliud corde, ne ſimus Iudas & Herodiani: alij in perditionē, alij in confuſionem, alij in diſſimulationē, ſed in veritatis humilitate. Ideo cum vero corde in plenitudinem fidei properemus, aſperſi corda à conſcientia mala. Teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem,& bonorum E operum inchoationem non deſeramus, ſicut eſt cōſuetudinis quibuſdam: ſed conſolantes tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem iudicij. Teramus carnis noſtræ ſuperbiam, quia caro eſt quæ animam perdit,& totam ſuperbiam affert: & qui in carne ſeminat, ſicut Apoſtolus ait, de carne & metet corruptionem. Caro eſt quę recipit diabolum: diabolus enim ſeminat in carne noſtra ſemina ſua, id eſt homicidiū, fornicationem, cōcupiſcentiam, libidinē, iram, rixam, ebrietatem, ſuperbiam, furtum, & omnem ſuggeſtionē malam, dicente Apoſtolo, Nō eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus ſpiritus aēris huius, aduerſus ſpiritalia in cœleſtibus, De diabolo dicit, qui ſpiritus malus eſt,& non videtur. Et ipſe ſpiritus nequiſſimus proiectus eſt de cœlo cū angelis ſuis, de quibus dicitur in Apocalypſi, Ecce proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos die ac nocte,& ipſi vicerūt eum propter ſanguinem agni. De quo Apoſtol⁹ dicit: Datus eſt mihi ſtimul⁹ carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter dominū rogaui, vt diſcederet à me,& dixit mihi, Sufficit F tibi gratia mea, nā virtus in infirmitate perficitur. Idē ipſe repetens, dicit, Video aliā legem in membris meis repugnantē legi mentis meæ,& captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in mēbris meis. Iterū ipſe, Ego enim mēte ſeruio legi dei, carne autē legi peccati. Et iterum, Nūc nihil dānationis eſt his qui ſunt in Chriſto. Caro eſt quæ recipit diabolū,& carnem diabolus habet in poteſtate, non animā: ideo dicit Apoſtolus. Datus eſt mihi ſtimulus carnis meę, nō dicit animę, ſed carnis meę, angelus Satanę. Deniq; in carne Iob tētatus eſt à diabolo, dicente domino, Et data eſt ei poteſtas à domino in facultate eius. Et iterū, Dabo tibi illū in poteſtate, præter animā eius. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritū, ſpiritus autē aduerſus carnē. Hęc autem ſibi inuicē aduerſantur, vt nō quæcunq; vultis, illa faciatis. Caro eſt miſera beſtia, quę grauat animā, dicēte Apoſtolo, Qui in carne ſunt placere deo nō poſſunt. Iterū ipſa veritas dominus noſter Ieſus Chriſtus de ſeipſo dicit, Spiritus quidē promptus eſt, caro autē infirma. Caro enim noſtra in malitia ſemper vult potens eſſe, in abſtinētia autem, id eſt, in ieiunio & in vigiliis & orationib⁹ ac bonis operi-

† al.auertimus. Aggei.2.

Pſalm.65.

Epheſ.5.

Carnis rebellio. Ca.LXIIII.

Epheſ.6.

Apoca.12.

1.Corint.12.

Roma.7.

Roma.8.

Iob.1 &.2.

Gal.5.

Matth.26.

Relabi periculoſum. Ca.LXIII.

2.Corint.13.

Matth.5.

Ioan.11.

Hebr.12.

Hebræ.10.

G bus infirmã ſe eſſe fingit. Caro noſtra eſt, quæ nos demergit in foueam, dicẽte Apoſtolo, Mortificate mẽbra
Coloſſ.3. veſtra, quę ſunt ſuper terrã: id eſt, fornicationẽ, immunditiam, iram, rixam, & cętera quę ſequuntur. Et iterum,
Roma.13. Curã carnis ne feceritis in concupiſcentiis veſtris. Itaq; mortificemus carnem noſtrã per abſtinentiam in ieiuniis, & orationib⁹, & vigiliis, ne nobis adducat diabolũ cum concupiſcentiis malis. Caro autem data eſt nobis, quaſi animæ bellum: quæ ſi mortificetur, adducit vitã: ſi nutriatur, prępарat ſe contra animam ad bellum. Laudo autem illũ, qui carnis ſuæ poteſt habere poteſtatem. Dũ infirmitatem carnis noſtrę timemus, ſalutẽ animæ noſtræ negligimus. O anima noſtra miſera quid dicis, quã caro ſic fortiter grauat? dicente Salomone, Caro quæ
Sapien.9. corrũpitur, aggrauat animã. Et iterum repetit, Os quod
Sapien.1. mentitur, occidit animam. Væ væ miſerę animę, quam caro perſequitur. Caro noſtra quotidie contra animam pugnat, & nos quotidie contra carnem pugnare debe-
Roma.8. mus, ſicut Apoſtolus præcipit, Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini: ſi autẽ ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Omnem ſuggeſtionẽ malam caro cõcupiſcit & demonſtrat, caro concupiſcit omne malum,
H caro hortatur maleficia, caro prouocat iram, caro prouocat homicidium, caro prouocat adulteriũ & rixam, caro inſerit ebrietatẽ, caro portat omnem concupiſcentiam malã huius ſeculi, & omnia mala caro deſiderat. O caro beſtia crudelis, quid habes, quid grauas animã, quæ nihil deſiderãſſet niſi deo ſeruire, ſi tibi inimicæ non ſe iunxiſſet? Tu autem caro miſera, non ſolum teipſam occidis, ſed & animã necas. Non ſufficit tibi perditio tua, ſed & adhuc animam vis in infernũ demergere. Væ tibi anima, quę carnem accepiſti contrariam, quæ nec ipſa intrat, nec te permittit intrare in regnum cœlorum. O caro mala, quid quæris? quid deſideras? Nõ vis laborẽ ſuſtinere, non vis inquieta cõquieſcere? Suffocas animam, vt verſa vice tu ſis domina, & illa ancilla. Rogo quare grauas animam, quæ moleſta non eſt tibi? Non tu effugies pœnam, dum ipſa patitur gehẽnam: nec enim ſine te poterit iudicari in die iudicij. Quare non conſentis ſpiritui & animę noſtrę, ſicut Euangeliũ te hortatur dicens, Eſto conſentiens aduerſario tuo, cũ es cum ipſo in via, hoc eſt in hoc ſeculo, ne forte tradat te iudici, hoc eſt Chriſto: & iudex tradat te miniſtris, hoc eſt angelis malis: & miniſtri mittãt te in carcerem, hoc eſt in gehennã: non exies inde, donec reddas nouiſſimum quadrãtem, id eſt: vſque ad minimum
I peccatum. Quid es tu? quid nobis præſtas, niſi detrimentum animæ noſtræ? Qui te nutrit, ad malum faPrecatio aduerſus mala carnis. Cap. LXV. Ezech.18. ciendum te nutrit: quia non peccat anima, niſi per carnem, ſicut ſcriptum eſt, Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Verbi gratia dicit aliquis, Anima quomodo poteſt peccare, cum non videatur? Quid poteſt tenere, cũ ipſa nõ teneatur? Ipſa caro peccat, quæ animam grauat: & anima à carne ſuperata, cõſentit carni in peccatis. Caro enim præceps eſt ad libidinem, improba ad petulantiam, frequens ad luxuriam, inuerecũda ad fornicationem: crimen quotidie crimini ſupponens, peccata peccatis, non ceſſat peſſimis deteriora coniungere: voluntate crudelis, vana & inſipiens, ſemper ad malum prona, ad bonum excuſabilis & pigerrima, velox ad mortem, ad vitam difficilis: cui exoſa ſunt opera lucis, & tenebrarum amantiſſima: quia cadere diligit, ſurgere negligit: amara eſt illi ſalus, & dulcis ꝓditio: de malo ſem per corruẽs in deterius, & de peiori in peſſima defluẽs: inquieta & impatiens, flãmis gehennæ animas circun-

dans, iniiciens ſe inter germina cupiditatis & auaritię, K
vanitatis & arrogantiæ, iræ & impatiẽtiæ, cæterarumq; nequitiarum ſuperflua: inhoneſtis ſe deprimit, abſtrahens ſe à cœleſtibus, & delectans in terrenis. Relinquit veritatem, feſtinat haurire vanitatem, & verba mendacij. Et quid plura? Sicut tinea lanã deuorat, & ſicut ignis lignum, fœnum, & ſtipulam cõſumit: ita caro rebellis & delicata animam conſumit & concremat. Quid tu ad hæc anima, quid tu ad hæc reſpondes? Dicam, inquit, redemptori meo, antequam carne exuar, quid ad hæc reſpondeam, & ad quod bonũ corpus, quod inhabito, incitare voluiſſem. Non ſit in me, obſecro domine, cõcupiſcẽtia libidinis, ſed amor pulcherrimę caſtitatis: Sim ad malum audiendum tarda, ad verbum tuum feſtina, ad perficiendum accelerans: Sim in timore tuo ſolicita, in amore perfecta, in fide cõſtans, in ſpe nullatenus dubitans. Dilectione proximi ferueam, odij ardore nõ vrar, nec inuidiæ liuore tabeſcam: ſanctum ſemper in me opus ſpira vt cogitem, compelle vt faciam, ſuade vt diligam te, cõfirma me vt teneã te, cuſtodi me ne perdam te. Non ingrediatur nec requieſcat in domicilio meo, vbi tua debet eſſe mãſio, pes ſuperbię: nec gula, nec L
concupiſcentia, nec fornicatio, nec auaritia, nec inuidia, nec ira, nec triſtitia, nec vana gloria: ſed profundã
Eſaię.66. humilitatem poſco à te, qui dixiſti, Super quẽ requieſcam, niſi ſuper humilem & quietum? Da mihi profundam humilitatem, qua curuetur altitudo carnis ſuperbiæ, quæ me ſuffocat. Da menſuratam abſtinentiam, qua ſuperflua ventris refrenetur edacitas, quæ me perimit. Da caſtitatem cordis, quæ me impollutam reddat: da munditiam ſpiritus, quia immunda carnis luxuria me demergit: da manus largifluas ad erogandas eleemoſynas, qua tenax auaritia reſpuatur: da dilectionis amorem, quo zelus extinguatur inuidiæ: concede tolerantiæ patiẽtiam, per quam ira crudelis beſtia ſuperata deficiat: tribue æterni gaudij ſpem, qua triſtitiæ amaritudo demulceatur: fac intrinſecus mentem de bono opere gloriari in te, vt vanæ gloriæ foras ex me non procedat iactantia. Dona etiam mihi in omnibus tenere iuſtitiam, magnanimitatem: temperãtiam: & fac me cũ ſimplicitate eſſe prudẽtem, vt beatã vitã ſynceriter agã, & malũ prudenter fugiam: atq; fraudulentã & deceptoriam aſtutiã diaboli intelligere valeã, ne me per ſpeciẽ boni fallat: & ne ab aliquo decipiar, nec aliquem deci- M
piam, & diſcernere rationabiliter valeã, & prætuidere quid boni agam, vel quid mali refugiã. Fac me poſt hęc mitẽ, beneuolam, pacificã, & modeſtã, manſuetam, ſine ſimulatione eſſe, omnibus bonis concordẽ: in vigiliis in ieiuniis, in orationibus: cõſtanter ſtrenuã. Da etiam mihi in manſuetudine moderati ſermonis adipiſci ſilentium, vt † loquar quod condecet, taceam quod loqui nõ oportet: vel quicquid ex virtutũ fructibus conferre dignaberis. Da ſine aliquo errore immaculatã tibi ſeruare fidem, & iuxta fidem digna eſſe opera mea, vt fidem rectam opere prauo non polluam: & te, quem bene credendo confiteor, male viuẽdo non denegem: & te quẽ ſtrenua fide ſequor, actu & negligentiæ operibus non offendam. Fac me in ſancto conuerſari propoſito, ſequi iuſtitiam, diligere miſericordiã, amare veritatem, refutare mendaciũ, falſum nihil meditari, vel loqui. Fac me te indeſinenter timere, te amare, te diligere, tua præcepta ſeruare, pacẽ cum omnib⁹ ſine dolo retinere: ſubditos non opprimere, me præ omnibus peccatorem inſpicere, diſcordes ſine ſimulatione ad concordiã prouocare, charitatem cunctis inſimulatam offerre, nullum

† al. Da etiã in mãſuetudine non ſimulatũ, ſed moderatum ſermonem vt &c.

A ſcandalizare, nulli me præferre, ſed omnibus inferiorẽ iudicare: reuerentiam & honorẽ non propter timorem potentum, ſed ob altiſſimum exhiberei ſenioribus obẽdientiam, & charitatem ſine deſpectione ęqualibus offerre: principib⁹ & poteſtatibus Chriſtianis in nullo reſiſtere, ſed in omnibus obtemperare: gratiam opportunæ dilectionis minoribus oſtẽdere, paternum affectum mõſtrare, fraterna onera ſiue pericula ęquanimiter ſuſtinere. Amicum velut animam meam diligere, proximum ſicut memetipſum amare, cũctis ſimul prodeſſe, nõ obeſſe: nulli nocere, nulli aduerſari, nullũ calũniari, nulli offendiculũ ponere, nullũ iudicare, nulli detrahere, nulli iniurioſam eſſe, nullius carpere vitam, nullius explorare ſemitam: ſed de meipſa tantum eſſe ſolicitã, malum pro malo nequaq̃ rependere. Iniuriarum mearum nec memorem eſſe vllatenus, nec vindicẽ, ſed in omni bonitate ſuperare malitiam. Maledicẽti benedictionem parare, Inimicum vt amicũ diligere, Conuitia & contumelias iraſcentiũ ſuſtinere, non rependere iniurias, ſed cito obliuiſci offenſionum mearum, & ignoſcere. Ad veniam concedendam ſemper paratam eſſe,
B Aliena non cõcupiſcere, nec occaſione qualibet auferre: mea vero nõ habentib⁹ miſericorditer erogare. Aduenã & peregrinũ propter te, qui redemiſti me, retinere: eſurientem reficere, ſitiẽtem potare, hoſpitem colligere, nudũ operire, viſitare lãguidum, requirere incarceratũ, conſolari triſtem, afflicto & lugenti cõpati, non habẽti præbere neceſſaria, victum & veſtitum diuidere cum egeno. Amplecti indigenam, fouere domeſticum, amare peregrinum, redimere captiuum, ſuſtentare aduenam, tueri pupillum & orphanum, ſuffragari viduæ, ſubuenire oppreſſo, preſtare auxilium deſolato, dirũpere colligationes impietatis: vel quæcũque prędeptorum tuorũ documenta declarant, diligenter credere & audire, ardenter inueſtigare, prudenter ſcire, feſtinanter exercere, deſideranter implere, & coram te humilem ſemper exiſtere: vt ſurgã, non deiiciar: erigar, non ſubruar: aſcendam, non deſcendã: quia caro, cum qua inhabito, ſemper ducere me vult ad peccatum: mecum vult coronari, ſed non mecum decertare. Nullũ peiorem patior hoſtem, quàm corpus meũ in quo habito, Eſt enim quaſi leo ſubuerſor in domo mea, vndique me peſtifero morſu dilacerando conſumens. Ideo longa trahens
Roma.7. ſuſpiria clamitando, dicam. Infelix ego homo, quis me
C liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei. Per quẽ? Per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Hæc velim ò Ieſu ſaluator, bone redemptor, hæc velim quę hucuſque ſupplicando deprecata ſum: hæc deprecor, quæ pretioſiſſimo ſanguine tuo redempta ſum: vt propter carnis corruptionem non peream in æternum, non veniam in mortem ſecundam, nec in terram obliuionis. Hæc vox mea in auribus miſericordiæ tuæ ſonet, vt tuã non carnis faciam voluntatem: & omnis mens mea te meditetur, in te delectetur, te ſequatur, te confiteatur, qui redemiſti me, in æternũ miſericordia tua: & in tua miſericordia reuixi perdita peccatis, & ſurrexi à mortuis: quoniam ſegregaſti me à peccatis adoleſcentiæ meæ, & egi pœnitentiam corã te: quia ſeruaſti mihi tempus cõuerſionis, quæ conſiderans peccata mea cõpuncta ſum, & te inſpirãte egi pœnitentiam coram te. Læta iam inde tibi nũc & ſemper innumeras gatias refero: quia vt inuenirem te: tu prius quæſiſti me: vt redirem ad te, tu compuliſti: vt vererer, tu ſicut pius paſtor & pater reſpexiſti: vt cõfiterer, tu es operatus: & vt me recognoſcens plãgerẽ, tu dediſti mihi, Pone domine lachrymas meas

in conſpectu tuo, & perueniat ad te in cœlũ deprecatio D
mea: adeſto precor & ſubueni, atque in manibus tuis cõmendatum tibi meipſam ſuſcipe: liberãs me de ore ſæuiſſimi draconis, & de manu atrociſſimi inferni, cũ acceperis me, & auferes de medio vmbrę mortis: imò deduces in ſemitam lucis in clariſſimã regionem viuentium. Colloca mẽ in caulis tutiſſimis gregum tuorum, quia tu es paſtor bonus, qui requiris & reducis perditã ouem, tueris & ſaluas inuentã, ſanas & foues lãguidam. Et tu es miſericors dominus, qui ſperãtes in te non cõfundis, requirentes te nõ derelinquis, reuertentes ad te non reſpuis: ſed exultando & laudãdo ſuſcipis, atque in æterna beatitudine vnà cum ſanctis & electis tuis ęternaliter regnare concedis: quia eſt tibi cum æterno patre & ſpiritu ſancto vna deitas, gloria, virtus, & imperium, & poteſtas in ſecula ſeculorum. Amen.

FINIS.

CENSVRA.

*Libellus eſt infans & abſque neruis, hinc atque inde cõſaE
cinatus: citat Ambroſium & Hieronymũ, ac ſubinde Tullium: interdũ inepte, uelut illud Ciceroni tribuens, quod ille reiicit ac refellit, ſic habendum amicum, tanquam aliquando futurus ſit inimicus. Omitto ſermonis floſculos, itą quòd, & pro inuicem. Et tamẽ hic ſcriptor affectauit uideri Auguſtinus, & obtinuit. Quod non ſperemus amantes?*

DE AMICITIA.
Liber vnus.

QVVM eſſem adhuc puer ĩ ſchoQuid ſit amicitia. Cap. I.
lis, & ſociorũ meorũ me gratia plurimum delectaret, inter mores & vitia, quibus illa ętas periclitari ſolet, tota ſe mẽs mea dedit affectui, & deuouit amori: ita vt nihil mihi dulci⁹, nihil iocũdius, nihil vtilius, q̃ amari & amare videretur. Itaq; inter diuerſos amores & amicitias fluctuãs, rapiebatur animus huc atq; illuc: & veræ amicitię legem ignorãs, eius ſępe ſimilitudine fallebat. Tandem venit mihi in manus liber, quẽ de amicitia Tulli⁹ F
ſcripſit, qui ſtatim mihi & ſentẽtiarũ grauitate vtilis, & eloquẽtiæ ſuauitate dulcis apparebat. Et licet nec ad illud amicitiæ genus me videbã idoneũ, gratulabar tamẽ quandã me amicitię formulã reperiſſe, ad quam animi mei & affectionũ valerem reuocare diſcurſus. Cũ vero placuit bono domino meo corrigere deuiũ, eliſum erigere, ſalubri cõtactu mũdare leproſum, relicta ſpe ſeculi, ingreſſus ſum monaſteriũ: & ſtatim legendis ſacris literis operã dedi, vbi mellifluũ Chriſti nomẽ meum ſibi totum vẽdicauit affectum: ita q; nihil aliud poteſt mihi ſapidum eſſe vel lucidũ. Conſtat mihi Tulliũ veræ amicitię ignoraſſe virtutem, cum eius principium finemq; Chriſtum penitus ignorauerit: qui eſt alpha & ω, principium & finis omnium bonorum. Quid eſt amicitia? Tullius ait. Amicitia eſt rerũ humanarum & diuinarũ cũ beneuolentia & charitate conſenſus. Quis huic gentili fortem charitatis affectum, beneuolentiæque operum expreſſit? Inter quos ſit amicitia vera. Ca. II. Sed hæc vera amicitia non poteſt eſſe inter eos, qui ſine Chriſto ſũt. Ab amore, vt mihi videtur, amicus dicitur: ab amico, amicitia. Eſt amor quidem animæ rationalis affectus, per quem ipſa aliquid

G cum desiderio quærit,& appetit ad fruẽdum:per quem & fruitur eo cum quadã suauitate interiori,amplectitur & conseruat adeptũ.Porrò amicus quasi amoris vel ipsius animi custos dicitur:quoniam amicum meũ amoris mutui,vel ipsius animi oportet esse custodem,vt omnia eius secreta fideli silentio seruet:quicqd in eo vitiosum viderit,pro viribus caueat,& deleat: cui & gaudẽti congaudeat,& dolenti condoleat,& omnia sua consentiant,qui amici sunt.Amicitia igitur ipsa virtus est, quę talis dulcedinis ac dilectiõis fœdere ipsi amico copulatur,vt vnum fiat de plurib⁹:vnde ipsam amicitiam non inter fortuita vel caduca , sed inter ipsas virtutes quæ æternæ sunt,etiam mundi huius philosophi collocauerunt.Vnde Salomon in prouerbiis, Omni tempore diligit,qui amicus est.Manifeste declarans eã æternam,si vera est:si autem desierit,nunquã vera fuit.Hoc volo te scire, nũquam fuisse amicum,qui læsit eum,quẽ in amicitiam semel recepit:nec eum veræ amicitiæ gustasse delitias,qui vel lęsus desinit diligere quem semel amauit.Sed si arguatur,si tradatur flammis,si cruci affigatur,omni tempore diligit qui amicus est.Vnde dicit Hieronymus,Amicitia quæ desinere potest, nunquam H vera fuit,cùm amicitię deberent esse immortales.Cùm tanta sit in amicitia vera perfectio,non est mirũ, quòd rari fuerunt hi,quos veros amicos antiquitas commẽdauit.Vix enim,vt ait Tullius,tria vel quatuor amicorum paria,in tot retro seculis fama cõcelebrat.Magna res est, ait quidam , & etiam ipse conatus magnus est. Vnde virtuosę mẽtis est,sublimia semper & ardua meditari,vt adipiscatur optata,vel lucidi⁹ intelligat & cognoscat optanda,cum non parum credendus sit profecisse , qui virtutis cognitione didicit quàm longe sit à virtute.Nónne Pylades & Horestes parati fuerunt pro inuicem mori ? Sed maiori virtutis amore pollebant, Actu.14. de quibus legitur, Multitudinis credẽtium erat cor vnũ,& anima vna.Et sancti martyres pro fratribus animas posuerunt,non pepercerunt laboribus, non corporis cruciatibus.Sed mirum non est, quòd multo plures gremio charitatis quàm amicitiæ amplexibus recipiendos sanxit authoritas, quæ nõ solum amicos, sed etiam inimicos charitatis lege complectitur.Amicos solos illos dicimus , quibus cor nostrũ, & quicquid in illo est, committere non formidamus,illis vicissim nobis eadẽ fidei lege & securitate cõstrictis.Falso ergo præclarum I nomen amicitiæ assumunt,inter quos est conuenientia vitiorum:quoniam qui non amat,amicus non est.Non autem amat hominẽ , qui diligit iniquitatẽ:& hic odit animam suam,& alterius amare non poterit.Cum vero in tali amicitia, quam libido commaculat, vel auaritia fœdat,vel incestat luxuria,tanta & talis experiatur dulcedo:libet conijcere quãtum habeat suauitatis illa,quæ quãto honestior est,tanto est & securior: quãto castior: tanto iocundior:quanto liberior,tanto fœlicior. A- Amicitia triplex. C.III. micitia itaq; alia carnalis,alia mundialis,alia spiritalis. Carnalẽ creat vitiorum cõsensus,Mũdialem spes quæstus accendit,Spiritalem inter bonos vitæ morum studiorumq; similitudo cõglutinat.Exordiũ carnalis amicitię ab affectione procedit,quę instar meretricis diuaricat pedes suos omni transeunti, sequens aures & oculos suos per varia fornicãtes: per quorum aditus vsque ad ipsam mentem pulchriorum corporum vel rerũ voluptuosarum infertur imago,quibus ad libitum frui putat esse verum,sed sine socio minus existimat esse iocũdum.Tunc motu,nutu,verbis,obsequiis animus ab animo captinatur:& accenditur vnus ab altero,& conterminantur in vnum , vt vnico fœdere miserabili, quic- K quid sceleris,quicquid sacrilegij est,alter agat & patiatur pro altero:nihilq; hac amicitia dulcius arbitrantur, vel iudicãt iustius,idem velle & idem nolle sibi existimantes amicitię legib⁹ imperari.Hęc amicitia nec deliberatione suscipitur,nec iudicio probatur,nec regitur ratione,sed secundum impetum affectionis per diuersa raptatur:non modum seruans,non honesta procurans, non commoda incommodáve prospiciens,sed ad omnia incõsiderate,indiscrete,leuiter immoderateq; progrediens.Idcirco quibus agitata furiis à semetipsa consumitur,eadẽ leuitate resoluitur,qua contrahitur.Amicitia mundialis. Amicitia mundialis est, quæ rerum bonarum temporaliũ cupidine protrahitur:semper est plena fraudis atque fallaciæ,nihil in ea certum, nihil constans,nihil securum semper cum fortuna mutatur,& sequitur marsupiũ,Vnde Salomon dicit, Est amicus secundum tempus, & nõ permanebit in tempore tribulationis. Tolle spem quæ- Ecclesiastici 6. stus,& statim desinet esse amicus. Vnde quidam, Non est personæ,sed prosperitatis amicus,quem fortuna tenet dulcis,acerba fugat. Amicitia spiritalis. Amicitia spiritalis; quam verã dicimus,non vtilitatis cuiusque mundialis intuitu,non L qualibet extra nascente causa,sed ex propriæ naturæ dignitate,& humani pectoris sensu desideratur,ita vt fructus eius prẽmiũ non sit aliud,quàm ipsa.Vnde in Euãgelio,Posui vos,inquit,vt eatis,& fructũ afferatis,id est, Ioan.15. vt inuicem diligatis. In ipsa nanque vera amicitia itur proficiendo , & fructus capitur perfectionis illius dulcedinem sentiẽdo : vera charitas amicitia nuncupatur, vt omne vitium excludatur, cum beneuolentia dicitur ipse cõsensus amandi, qui cum quadam dulcedine mouetur,interius exprimitur:vbi talis est amicitia, ibi idẽ velle,& idem nolle:tanto dulcius,tanto syncerius,tanto suauius,quanto sacratius:vbi sic amãtes nihil possunt velle quod dedeceat, nihil quod expediat nolle. Hanc amicitiam prudentia dirigit,iustitia regit,fortitudo custodit,temperantia moderatur. Amicitiæ primũ, Amicitiam natura insecuit. Ca.IIII. vt mihi videtur , ipsa natura humanis mẽtibus impressit affectũ,deinde experientia auxit,postremo legis authoritas ordinauit.Deus enim summe potẽs,& summe bonus,sibi est ipsi sufficiẽs,qui bonorum nostrorum nõ Psalm.15. eget: voluit vt omnes creaturas,quas pax componeret, peruniret societas, Ita natura mẽtibus humanis ab ipso exordio amicitię & charitatis impressit affectum,quem interiorũ morum sensus amandi quodam gustu suaui- M tatis adauxit. Manifestum est amicitiã naturalem esse, sicut virtutem,sicut sapientiam & cæteras virtutes.Sed multi abuntur sapiẽtia, qui pro ea aliquid inde suscipiunt,vel qui eam vendunt:sic aliqui male vtuntur amicitia,qui pro ea aliquid appetũt,vel cum ea. Quid De amicitiæ fructibus. Cap.V. vtilitatis habeat,cũ in rebus humanis nihil sanctius appetatur,nihil quęratur vtilius,nihil difficilius inueniatur,nihil experiatur dulcius,nihil fructuosius teneatur. Amicitię vtilitas. Habet enim fructum vitę presentis & futuræ:ipsa enim omnes virtutes sua ostendit suauitate , vitia sua virtute confodit: aduersa temperat, cõponit prospera:ita vt sine amico inter mortales nihil ferè possit esse iocundũ: & homo bestiæ comparetur,non habẽs qui secum collætetur in rebus secundis, in tristibus contristetur : cui euaporet,si quid molestum mens conceperit, cui communicet , si quid præter solitũ sublime vel liuosum accesserit.Vę soli quia cũ ceciderit,non habet sublenãtem Eccles.4. De fructib' veræ amicitiæ. se. Solus omnino est, qui sine amico est. At quæ fœlicitas,quæ securitas,quæ iocũditas est,habere cũ quo æquè audeas loqui , vt tibi: cui confiteri non timeas , si quid deliqueris:

A deliqueris:cui non erubescas reuelare in spiritalibus,si quid profeceris:cui cordis tui omnia secreta committas,& commendes consilia ? Quid igitur iocundius, q̃ ita vnire animum alterius,& vnum efficere de duobus, vt nulla iactantia timeatur , nulla formidetur suspitio: nec correptus alter ab altero doleat: nec laudantem al Eccli. 6. ter alterum adulationis notet vel arguat?Amicus,ait sapiens,medicamentum est vitæ.Non enim validior vel efficacior est vulneribꝰ nostris medicina , quàm habere qui omni incommodo occurrat compatiens, omni cõmodo occurrat congratulans: vt iunctis suis humeris,onera sua inuicem tolerẽt,& quòd vnusquisq; propriam leuius,quàm amici portet iniuriam.Amicitia ergo secundas res facit splendidiores, aduersas partiens cõmunicansq; reddit leuiores:nam & Philosophis etiã Amicitię vtilitates. placuit,Non aqua,non sole,nõ igne pluribus locis vtimur,quàm amico:in omni actu,in omni studio, in certis,in dubijs,in quolibet euentu,in fortuna qualibet,in secreto,in publico,in omni consultatione domi forisque vbiq; amicitia grata,amicus necessarius, vtilis gratia reperitur . Quocirca amici,ait Tullius, & absentes assunt sibi,& egentes abundant,& imbecilles valent:& B quod difficilius est dictu,mortui viuunt. Igitur amicitia est diuitibus pro eleemosyna , exulibus pro patria, pauperibus pro censu, ægrotis pro medicina , mortuis pro vita,canis pro gratia,imbecillibus pro virtute, robustis pro præmio.Tãtus enim amicos honor,memoria,laus,desideriumq; prosequitur , vt & eorũ vita laudabilis,& mors pretiosa iudicetur: & quod his omnibus excelsius,quidam gradus est amicitia vicinus perfectioni, quæ in dei dilectione & cognitione consistit: vt homo ex amico hominis dei efficiatur amicus . In Ioan.15. Euangelio,Iam non dicã vos seruos,sed amicos meos. In amicitia quippe nihil inhonestum est, nihil fictum, nihil simulatum:& quicquid est,id sanctum,& voluntarium,& verum est:& hocipsum charitatis proprium est.In amicitia cõiunguntur honestas & suauitas & iocunditas, dulcedo & voluntas & actus . Quæ omnia à Christo inchoantur,per Christũ promouẽtur,in Christo perficiuntur . Itaq; amicus in spiritu Christi adhærens amico, efficitur cum eo cor vnum,& anima vna: & sic per amoris cantica gradu ad Christi conscendẽs amicitiam,vnus cũ eo spiritus efficitur, in osculo vno, Cantic.1. Osculum pacis. Cap.VI. C Osculetur me,inquit, osculo oris sui. Est osculum corporale,quod impressione fit labiorum, quod nõ est ostendẽdum,nisi certis & honestis horis, vt in signum reconciliationis, quando fiunt amici,qui fuerũt inimici.In signum pacis,sicut cõmunicati in Ecclesia interiorem partem exteriori osculo demonstrant. In signum dilectionis inter sponsum & spõsam fieri permittitur, vel sicut ab amicis post diuturnam absentiam & porrigitur & suscipitur.In signum catholicæ vnitatis,sicut fit,cum hospes suscipitur.Sed sicut plerique aqua,igne, ferro,cibo,& aëre,quæ naturaliter bona sunt,i suę crudelitatis vel voluptatis satellitium abutuntur : ita peruersi & turpes , & hoc bono sua quodammodo flagitia condire nituntur, ipsum osculum tãta turpitudine fœdantes , vt sic osculari nihil sit aliud quàm adulterari. Porrò osculum spiritale proprie amicorum est,qui sub vna lege amicitię tenentur, Non enim fit oris attactu, sed mentis affectu:non coniunctione labiorum, sed cõmixtione spirituum, castificante omnia dei spiritu, & ex sui participatione cœlestem immittẽte saporem.Nã ipse hunc sacratissimum inspirat affectum,vt videatur alteri quasi vnam animam habere in diuersis corpo- ribus:Psalmista,Ecce quàm bonum & quàm iocundum D habitare fratres in vnum . Anima sic affecta ad osculũ Psal.132. intellectuale suspirat,& cũ maximo desiderio clamãs, Osculetur me osculo oris sui:vt iam terrenis affectibus Cantic.1. mitigata,& omnibus quæ de mundo sunt cogitationibus desideriisq; sopitis, in soli⁹ Christi delectetur osculo,& quiescat amplexu,exultans dicit: Læua eius sub ca- Cantic.2. pite meo. Ego amicitiam nihil aliud credo, quàm Vera amicitia. Ca.VII. inter duos tantam volũtatum societatem, vt nihil velit vnus quod alter nolit,sed tanta sit inter vtrosque in Amicitia qd bonis malisq; consensio,vt non species,non sensus, nõ honor,non quicquam quod alterius sit,alteri denegetur ad vouendũ pro voluntate,& ad vtendum: vt vnusquisq; sicut erga ipsum,sic afficiatur erga proximum in omni officio & obsequio,quòd rependant vicem & fungantur honores.Inter bonos oriri potest amicitia,inter meliores proficere, consummari autem inter perfectos.Quandiu enim quenquam in studio malum delectat,& inhonesta honestis præponit,& ei voluptas gratior est puritate,temeritas moderatione, adulatio correptione,quomodo ad amicitiam eum fas est aspirare, cum ortus eius ex virtutis opinione procedit ? Fœdus est amor,nec amicitiæ nomine dignus,quo tẽpore ali- E quid ab amico exigitur:quod necesse est eũ facere , qui nec dum vitiis,aut sopitis,aut depressis,ad quælibet illicita,vel illicitur,vel compellitur.Nulla peccati est excusatio,si amici causa peccaueris: Ionadab quoq; amicus Amnõ salubrius prohibuisset incestum,quàm quòd 1.Reg.13. potiretur optato præbuisset consilium.Nos bonum hominem dicimus , qui sobrie & pie & iuste viuit in hoc seculo,nihil à quolibet inhonestum petit , nec rogatus præstat: inter tales oriri potest & conseruari amicitia.

Quidam dicunt cauendum esse amicitiam rẽ ple- Amicorũ cõmunia oĩa. Cap.VIII. nam solicitudinis atq; curarum , nec timoris vacuã, & multis obnoxiã doloribus, nihilq; difficilius quàm custodire vsque ad extremum diem. Sic iudicant cũ Tullio amare,vt possint odire cum velint:sic placet amare hodie,vt cras oderint:sic amicus esse, vt nulli sit fidus, nunc landans,nũc vituperans,nunc blãdiens, nũc mordens:hodie paratus ad oscula,cras ad opprobria.Amor talium leuissima recedit offensa.De his Tullius, Solẽ, Tullius in libro de amicitia. inquit,è mundo tollere videtur , qui amicitiam de vita tollunt:quia nihil à deo melius habemus,nihil iucũdius.Qualis sapientia est, amicitiam detestari vt solicitudinem caueas, curis careas, exuaris timore: quando virtus nulla sine solicitudine,aut prudentia contra errores,vel temperantia contra libidines,vel iustitia cõtra malitiam , aut fortitudo contra ignauiam pugnat. Quis ergo hominum, maxime adolescẽtium, sine dolore,aut timore tueri pudicitiam,vel lasciuientẽ refrenare potest affectum?Stultus fuit Paulus qui voluit sine 1.Cor.13. cura & solicitudine viuere,sed intuitu charitatis,quam 1.Cor.9. virtutem maximam credidit,infirmabatur cum infirmis,& cum scandalizatis vrebatur . Sed & tristitia illi erat,& cõtinuus dolor cordi eius pro fratribus suis secundum carnem.Ego eos non tam homines quàm bestias dixerim,qui sic dicunt esse viuendum,vt nulli cõsolationi sint,nulli & oneri vel dolori: qui nihil delectationis ex alterius bono concipiant,nihil amaritudinis sua aliis peruersitate inferant,amare nullum,amari à nullo curantes. Est amicitia puerilis, quam va- Amicitia puerilis. C.IX. gus & lasciuiens creat affectus,sine ratione,sine ponde re,sine mensura,sine alicuius commodi vel incommodi consideratione. Hæc ad tempus vehementer afficit & stringit,blãdius allicit. Sed affectus sine ratione,motus be-

G tus beſtialis eſt ad queq; illicita pronus: & licet amicitiam promoueat affectus, non eſt ſequendus niſi eũ ratio ducat, & honeſtas temperet, & regat iuſtitia. In pueris magis regnat talis affectus. Affectus infid⁹ & inſtabilis & impuris mixtus ſemper amoribus, ab iis quos ſpiritalis amor delectat caueatur, nam venenum eſt.

Amicitia ſpiritalis. C.X. Primordia amicitiæ ſpiritalis primum intentionis habeant puritatem, rationis magiſterium, temperantiæ frenum: & ſic ſuauiſſimus accedens affectus, ita profecto ſentietur dulcis vt eſſe nunquam deſinat ordinatus. Quid ſit vera amicitia, nõdum nouit, qui aliã vult eſſe mercedem quàm ipſam. Nam cum multas & magnas vtilitates pariat amicitia fida bonorum, non illam tamen ab iſtis, ſed ab illa iſtas procedere non ambigimus: cũ in bonis ſemper præcedat amicitia, ſequatur vtilitas, profecto non tam parta per amicum, quàm amici amor ipſe delectat. Nihil eſt negandum amico, omnia pro eo ſuſtinenda ſunt: & vita corporis ponenda eſt pro amico, vt ſanxit diuina authoritas. Fons & origo amicitiæ amor eſt: nam amor ſine amicitia eſſe poteſt: amicitia ſine amore nũquam. Amor vero ex natura, aut ex officio, vel ratione ſola, vel ſolo affectu, vel

Ex quib⁹ præcedat amicitia. H more, nonnunquam ex vtroque ſimul procedit. Ex natura, ſicut mater diligit filium. Ex officio, quando ex ratione dati & accepti, quodam ſpeciali affectu coniũgũtur. ex ſola ratione, ſicut inimicos, nõ ex ſpontanea mẽtis inclinatione, ſed ex præcepti neceſſitate diligimus.

Matth. 5. Ex ſolo affectu, quando aliquis ob ea ſola, quę corporis ſunt, verbi gratia, pulchritudinem, fortitudinem, facũdiam, ſibi quorundam inclinat affectum. Ex ratione ſimul & affectu, quando is, quem ob virtutis meritum ratio ſuadet amandum, morum ſuauitate, & vitæ laudandæ dulcedine in alterius influit animum: & ſic ratio iũgitur affectui, vt amor ex ratione caſtus ſit, dulcis ex affectu.

Amor dei fons amicitiæ. Ca. XI. Fundamentũ amicitiæ dei amor eſt, ad quẽ omnia, quæ vel amor ſuggerit, vel affectus: omnia quæ vel occulte aliquis ſpiritus, vel palam quiſlibet ſuadet amicus referenda, ſunt diligenter inſpiciẽda: vt quicquid aſtruitur, fundamento conueniat: & quicquid illud excedere deprehenditur ad eius formam reuocandum, & ſecundum eius qualitatem omnimodã cõuertendum non dubites.

Delect⁹ amici. Cap. XII. Nec omnes tamen quos diligimus in amicitiam ſunt recipiendi, quia nec omnes ſunt ad hoc idonei. Nam cum amicus tui conſors ſit animi, cuius ſpiritui tuum coniungas & applices, & ita

I miſceas, vt vnum fieri velis ex duobus, cui te tanquam tibi alteri committas, cui nihil occultes, à quo nihil timeas: primum certe eligendus eſt, qui ad hoc aptus putetur: deinde probãdus, & ſic demum admittẽdus. Stabilis enim debet eſſe amicitia, & quandam æternitatis ſpeciem præferre, ſemper perſeuerans in affectu, non pueri modo amicos mutare aut lædere. Nemo autẽ deteſtabilior, quàm qui amicũ læſerit: nihilq; magis animũ torquet, quàm vel ſe ab amico impugnari: ſed eligendus eſt, & probandus, & tolerandus. Quatuor ſunt gradus, quibus ad amicitiæ perfectionẽ conſcenditur: quorum primus eſt electio, ſecundus probatio, tertius admiſſio, quartus rerum diuinarum & humanarũ cum quadam charitate & benevolentia ſumma conſenſio. Sunt vitia quædam, quibus ſi quis fuerit inuolutus, non diu leges amicitiæ vel iura ſeruabit. Non enim ad amicitiam ſunt idonei nimis iracundi, inſtabiles, ſuſpiciоſi, verboſi: quę quatuor in electione amici notãda ſunt, Difficile eſt eum, quem ſæpe iracundiæ furor exagitat, non aliquãdo inſurgere in amicum. Vnde Eccleſiaſticus, Eſt amicus qui odium & rixam & conuitia denu- K
dabit. Noli eſſe amicus homini iracũdo: neq; ambules Prouerb. 22.
cum viro furioſo, ne ſumas ſcãdalum animæ tuæ. Sunt quidã ex naturali conſperſione iracundi, qui tamẽ hãc ita comprimere & temperare ſoliciti ſunt paſſionem, vt in quinq;, quibus teſte ſcriptura amicitia diſſoluitur atq; corrumpitur, nunquam profiliant: quãuis nonnunquam amicum ſermone vel actu, vel zelo nimis offendant. Tales tolerandi ſunt, & cum nobis conſtet de affectu certitudo, ſi quis fuerit vel ſermonis vel actionis exceſſus, amico id indulgendum eſt: vel certe ſine aliquo dolore iocunde inſuper, in quo exceſſerit commonendus. Qui conuiciatur autem amico, diſſoluit ami- Eccli. 22.
citiam. Ad amicum ſi produxeris gladium, non deſperes: ſi protulerit os triſte, non timeas. Eſt enim re- De cauſis diſ
uerſio ad amicum, excepto conuitio, & improperio, & ſoluẽdæ ami
ſuperbia, & myſterij reuelatione, & plaga doloſa in his citiæ.
omnibus effugiet amicus. Conuitium quippe lædit fa- Cap. XIII.
mam, charitatem extinguit. Tanta eſt enim hominum malitia, vt quicquid ira inſtigãte ab amico iaculatum fuerit in amicum, quaſi à ſecretorum ſuorum cõſcio, ſi non credatur, verum tamen eſſe clametur: multi enim ſicut propriis laudibus, ita in aliorum vituperationibus L
delectantur. Quid ſceleſtius improperio? Quod etiam falſa obiectione innocentis faciem miſerando rubore perfundit. At ſuperbia quid minus ferendum? Quę ſolum id quo fractæ amicitiæ ſubueniendum fuerat, humilitatis & confeſſionis excludit remedium, reddens hominem audacem ad iniuriam, tumidum ad correptionem. Secretorum reuelatio, qua nihil eſt turpius, nil execrabilius, nihil amoris vel gratiæ relinquẽs inter amicos, ſed omnia replens amaritudine indignationis, & odij atq; doloris felle cuncta aſpergens. Salomon, Qui denudat arcana amici, perdit fidem. Quid Eccli. 27.
enim infœlicius illo qui perdit fidem, & deſperatione lãgueſcit? Vnde denudare amici arcana, deſperatio eſt animæ infœlicis. Plaga doloſa, eſt occulta detractio, plaga ſerpentis eſt & aſpidis mortifera. Salomon, Si mor Eccle. 10.
deat ſerpens in ſilentio, nihil illo minus habet qui occulte detrahit. Quemcunq; in his vitiis aſſiduum inueneris, cauendus tibi eſt ille, nec donec ſanetur eligẽdus eſt. Abiuremus conuitia, quorum vltor eſt deus. Semei 3. Reg. 2.
Dauid conuitiis impetens à Salomone occiſus eſt. In- 1. Reg. 25.
fœlix Nabal carmelus Dauid ſeruitutem & fugam improperãs, à domino percuti meruit & occidi. Vitemus M
& ſuperbiã, & amici gratiã humilitatis beneficio pręueniamus. Ob hãc cauſam populum, & vrbes filiorũ Am- 2. Reg. 10.
mon, gladius Dauid & ignis cõſumpſit. Amicorum reuelare ſecreta, ſacrilegium eſt, quo fides amittitur, & animæ captiuatę deſperatio importatur, vt patet in Achitophel proditore. Detrahere amico, venenum amici- 2. Reg. 12.
tię putemus, quod Marię ſororis Moyſi corpus lepra Nume. 12.
fœdauit, & eiecta eſt extra caſtra ſex diebus. Cauẽdi ſunt etiam inſtabiles & ſuſpiciоſi, quia cum fructus Qui minus
amicitiæ ſit ſecuritas, quomodo te credis & committis idonei ad a
amico, quomodo in eius amore aliqua poterit eſſe ſe- micitiam.
curitas, qui omni circũfertur vẽto, omni acquieſcit cõ- Cap. XIIII.
ſilio: cuius affectus molli luto comparatur, diuerſas & contrarias tota die pro arbitrio imprimentis ſuſcipit & format imagines? Quid magis competit amicitiæ, q̃ pax & trãquillitas cordis, cuius ſemper expers eſt ſuſ- Suſpicioſi.
picioſus? Nunquã enim requieſcit, ſemper eum curioſitas comitatur, quæ continuos ſtimulos acuẽs, inquietudinis & perturbationis materias ſubminiſtrat. Si viderit amicum ſecretius loquentem cum aliquo, proditionem

A tionem putabit. Si ſe benevolum alteri præbuerit vel iocundum, ille ſe minus diligi proclamabit: ſi eum corripuerit, odium interpretabitur. Sed nec verboſum arbi-
Verboſi. tror eligendum, quia vir linguoſus non iuſtificabitur. Salomon, Si vides hominem promptum ad loquendũ,
Prouer. 26. De eodem. Cap. XV. magis illo ſpem habet ſtultus. Hic ergo tibi eligẽdus eſt in amicum, quem non iracundię furor inquietet, non inſtabilitas diuidat, non conterat ſuſpicio, nõ verboſitas à debita grauitate diſſoluat. Præcipue vtile eſt, vt eum eligas qui tuis conueniat moribus, tuæ congruat qualitati. Nã inter diſpares mores, firma non poteſt eſſe amicitia: & ideo ſibi conuenire debet vtriuſq; gratia. Multi ſunt qui his paſſionibus mouentur, ſed ſuperiores inueniuntur: quia iracundiã patiẽtia comprimunt, leuitatem ſeruata grauitate cohibẽt, ſuſpiciones dilectionis contemplatione compellunt. Quos in amicitiam quaſi extractos aſſumendos dixerim, qui vitia virtute vincentes, tãto ſecurius poſſidentur, quãto fortius etiã tentantibus vitiis reſiſtere conſuerunt. Cauẽdum eſt in ipſa electione vel dilectione, ne nimis cito diligamus, maxime indignos. Digni ſunt amicitia, quibus ineſt cauſa cur diligãtur. Sed in his qui probati di-
B gniq; putantur, erumpunt ſæpe vitia, tam in ipſos amicos quàm in alienos, quorum cum ad amicos redũdat infamia, talibus eſt adhibenda diligentia vt ſanentur, Et ſi impoſſibile eſt, non ſtatim rumpẽda eſt amicitia, ſed diſſuenda, vt ait quidam, Diſſuendæ ſunt amicitię, non rumpendæ omnino. Amicitia æterna eſt. Vnde,
Prouerb. 17. Omni tempore diligit qui amicus eſt: ſi te læſerit ille quem diligis, tu tamen dilige. Si talis fuerit vt amicitia retrahatur, nunquam tamen ſubtrahatur dilectio. Conſule quantum poteſt ſaluti, proſpice famæ: nec vnquam amicitiæ eius prodas ſecreta, quãuis ipſe tua p̃diderit.

Sexta cauſa ſoluẽdæ amicitiæ. Cap. XVI. Quinq; illa quæ ante ſcripſimus, conuitiũ, improperium, ſuperbiam, reuelationem ſecretorum & occultos morſus detractionum: his ſextũ addimus, ſi eos qui diligendi ſunt læſerit & ſcãdali materiam præbuerit, vbi vitiorum ipſorũ te tãgit infamia. Non enim amor præponderare debet religioni, non fidei, non charitati multorum nec ſaluti. Hoc ſcitote inter perfectos ſapienter electos & caute probatos, quos vera & ſpiritalis amicitia copulauit, nõ poſſe venire diſſidium. Cum enim amicitia de duobus fecerit, vnum, ſicut id quod vnum eſt, non poteſt diuidi, ſic & amicitia non poteſt
C à ſe ſeparari. Sed virtus in hoc probatur, quòd diligit à quo non diligitur: honorat à quo ſpernitur: benedicit à quo maledicitur: benefacit ei, qui ſibi malũ machinat.

Ad amicitiã quatuor requiruntur. Cap. XVII. Ad amicitiã quatuor pertinere ſpecialiter videntur: ſcilicet dilectio & affectio, ſecuritas & iocunditas. Ad dilectionem ſpectat, cum beneuolẽtia beneficiorũ exhibitio. Ad affectionem, interior quædam procedẽs delectatio. Ad ſecuritatẽ, ſine timore & ſuſpicione omnium conſiliorum & ſecretorũ reuelatio. Ad iocunditatem, de omnibus quæ contingunt, ſiue lęta ſint ſiue triſtia: de omnibus quæ cogitantur, ſiue nociua ſint, ſiue vtilia: de omnibus quæ docẽtur vel diſcũtur, quædã dulcis & amica collatio. Iſta perdit qui ſoluit amicitiã.

Amici p̃batio. Ca. XVIII. Quatuor probanda ſunt in amico: fides, intentio, diſcretio, patiẽtia. Fides, vt ei te ſecure committas. Intentio, vt nihil ex amicitia niſi deum & naturale eius bonum expectes. Diſcretio, vt quid præſtandum amico, quid ab eo petendum, in quibus contriſtãdum pro eo, in quibus amico congratulandum, pro quibus eum corripiendum, modum, tempus & locum non ignorare. Patientia vero, ne correptus doleat, ne corripiẽtem contemnat vel odiat, vt eũ pro amico quælibet aduerſa ſuſtinere non pigeat. Nihil in amicitia fide præ- D
ſtantius, quæ ipſius nutrix videtur & cuſtos. Ipſa ſe in Fides amici
omnibus aduerſis & proſperis, lętis & triſtibus, iocun- tiæ. C. XIX.
dis & amaris præbet æqualem: eodem intuẽs oculo humilem & ſublimem, pauperem & dinitem, fortẽ & debilem. Fidelis proprie amicus nihil in amico, quod extra eius animũ intuetur: virtutem in propria ſede complectens, cætera omnia quaſi extra eũ poſita, nihil multum probat ſi aſſint, nec cum abſint requirẽs. Ipſa tamẽ fides in proſperis latet, ſed eminet in aduerſis. In neceſſitate probatur amicus. Amici diuitis multi, ſed vtrum Prouerb. 14.
veri amici ſint, interueniẽs aduerſitas probat. Salomõ, Prouerb. 17.
Omni tempore diligit qui amicus eſt, & ſemper in an-
guſtiis comprobatur. Et arguens infidelem, dicit. Dẽs Prouer. 25.
putridus, & pes lapſus, qui ſperat ſuper infideli in die
anguſtiæ. Diximus etiã intentionem eſſe proban- De amicis
dam. Sunt pleriq;, qui in rebus humanis nihil norũt bo- queſtuoſis.
num, niſi quod tẽporaliter fructuoſum ſit. Hi amicos Cap. XX.
ſicut boues ſuos diligunt, ex quibus aliquid boni ſperãt capturos: qui profecto germana & ſpiritali carent amicitia, propter deum & ſe expetẽda, nec in ſeipſis naturale contuentur exemplar: vbi facile deprehẽditur vis E
eius qualis ſit & quanta, ſecundum formã, quam ſermo
diuinus preſcripſit, Diliges, inquit, proximum tuum ſi- Matth. 22.
cut teipſum. Tunc erit ipſe quem diligis alter tu, ſi tuã in ipſum tranſfuderis charitatem. Nõ enim vt ait Ambroſius, vectigalis eſt amicitia, ſed plena decoris gratię virtus eſt, non quæſtus, quia pecunia non potitur, ſed gratia: nec licitatione preciorum, ſed concertatione benevolentiæ. Non debet eſſe mercenaria, ſed gratuita. Certiores ſunt amicitiæ inopũ, quàm diuitum, cũ ſpem lucri ſic tollit paupertas, vt augeat charitatẽ. Diuitibus pleriq; aſſentatorie gratificãtur, erga pauperem nemo ſimulator eſt: verum eſt quicquid defertur pauperi, ei⁹ amicitia inuidia caret. Quidam peruerſe & indi- Qualis eligẽ
ſcrete talem amicum habere volunt, quales ipſi eſſe nõ dus. C. XXI
poſſunt. Hi ſunt qui leues amicorum trãſgreſſiones impatienter ferunt, auſtere corripiunt, & carentes diſcretione, magna negligunt, contra quæq; minima ſe erigunt, confundunt omnia, non locum ſeruãtes, vbi: non tempus, quando: non perſonas, quibus quælibet vel publicare conueniat, vel celare. Circa illum, quem eligis, probanda eſt diſcretio, ne improuidum vel imprudẽtem tibi ſumas, & lites quotidianas & iurgia tibi ipſe F
perquiras. Si quis ſine diſcretiõe fuerit, ſicut nauis abſque gubernaculo pro impetu ſuo inſtabili motu ſemper feretur. Patientia probanda eſt. cũ neceſſe erit Qũo arguẽ
arguere quem diligis: quod aliquãdo quaſi ex induſtria dus amicus.
durius fieri oportet, vt ſic eius probetur vel exerceatur Cap. XXII.
tolerantia. Non quandoque in amicis eligendis tędeat eſſe ſolicitum, cum huius laboris fructus ſit vitæ medicamen, & immortalitatis fundamentum. Cauẽdus eſt quidem impetus amoris, qui præcurrit iudiciũ, & probãdi adimit poteſtatem. Eſt proinde viri prudentis, ſuſcitatum hunc refrenare impetum, ponere modum benevolẽtiæ, paulatim procedere in affectum, donec iam probato ſe totum det & committat amico. Hæc eſt magna fœlicitas, quam expectamus deo operãte & infundẽte inter ſe & creaturam ſuam, inter ipſos gradus & ordines quos elegit eſſe tantam amicitiam & charitatem, vt ſic quiſque diligat alium ſicut ſeipſum, & ſicut vnuſquiſq; de propria, ſic de alterius fœlicitate lętetur, & ita ſingulorum beatitudo ſit omnium, & omniũ beatitudinum vniuerſitas ſingulorum. Ibi nulla cogitatio-

num

G num occultatio,nulla affectionũ dissimulatio. Hæc est
vera amicitia quæ hic inchoatur,ibi perficitur:quæ hic
est paucorum, ibi omniũ vbi omnes boni, Hic est ne-
cessaria probatio,vbi est sapientiũ & stultorũ cõmixtio.

Non pariter admittendi omnes. Ca.XXIII.
Ioan.15.

Plerosq; omni affectu amplectimur,quos tamẽ ad
amicitiæ secreta non admittimus, nec ad consiliorum
reuelationem.In Euangelio Christus de discipulis suis
quos de seruis amicos fecit,ait,Iam non dicam vos ser
uos,sed amicos. Ambrosius dedit formã amicitiæ quã
sequamur,vt faciamus amici volũtatem, & aperiamus
secreta nostra illi quæcunq; in pectore habemus, & il-
lius arcana non ignoremus: nihil enim occultat ami-
cus si verus est, effundit animum suũ sicut effundebat
mysteria patris sui dominus noster Iesus Christus.

De cultu amicitiæ. Ca.XXIIII.

Quemadmodum amicitia sit colẽda videamus. Fir
mamentum ergo stabilitatis & constantiæ in amicitia
est fides,nihil enim est stabile quod infidum est. Non
fidum potest esse multiplex ingeniũ & tortuosum,neq;
qui non eisdem rebus mouẽtur,nec eisdem consentiũt
nec stabilis esse possunt amicitiæ aut fidei.Prę omnibus
cauenda est suspicio quæ est amicitiæ venenum. Non
vnquam de amico mala sentiamus,nec mala dicẽti cre
H damus.Accedat hinc in sermone iocunditas, hilaritas
in vultu,suauitas in moribus, in oculorum etiam nutu
serenitas. Tristitia nãque & seuerior facies habet quã-
dam honestam grauitatẽ, sed amicitia quasi remissior
aliquando debet esse liberior & dulcior ad comitantẽ
fœlicitatẽ,quia sine leuitate & dissolutione procliuior.
Est præterea illius amicitiæ,parem esse inferiori supe-
riorem.Sæpe quidem inferioris gradus & ordinis,di-
gnitatis & scientiæ,ab excellentioribus assumuntur in
amicitiam, ita vt sublimis descendat, humilis ascẽdat,
diues egeat,pauper ditescat, & ita vnusquisq; alteri suã
2.Cor.8. conditionem communicet vt fiat æqualitas. Vnde qui
multum habuit,non abundauit, & qui modicum, non
minorauit.Nunquam tuo te præferas amico,sed si for-
te in iis quæ diximus superior inueniris,tunc te magis
amico submitte.Non cuncteris præstare confidẽtiam,
extollere verecundum, & tanto plus ei conferre hono
ris, quanto minus conferendum conditio vel pauper-
tas præscribit.Ionathas enim fœdus iniit cũ Dauid, &
seruulum in amicitiam adæquans,dominio fugatum à
patre,sic adiudicatum mortive sic definitum, sibi præ-
1.Reg.23. tulit,se humilians,& illum exaltãs. Tu,inquit,eris rex,
I & ego ero secũdus post te.Si non vt dominum tibi vi-
detur præferre eum quem diligis, vel parem facere eũ
tibi non negligas. Non enim amicitia recte colitur à
quibus æqualitas non seruatur.Defer amico vt æquali,
nec te pudeat vt pręuenias eum officio.Amicitia enim
nescit superbiam. Fidelis quippe amicus medicamentũ

Beneficentia in amicos. Cap. XXV.

est vitæ. Hæc est igitur lex in amicitia,vt ab amicis
honesta petamus,& pro eis honesta faciamus, nec ex-
pectemus vt rogemur:cunctatio semper absit,studium
Eccli.29. semper assit. Perde, inquit Salomon, pecuniam pro-
pter amicum. Si enim pecunia perdenda est propter
amicum,multo magis amici vtilitatibus vel necessita-
tibus conferenda. Sic igitur des amico vt non impro-
peres,non mercedem expectes,non frontem obducas,
non vultum auertas,non deponas oculos:sed serena fa
cie,hilari vultu, sermone iocundo intercide verba pe-
tentis: occurre beneuolentia vt nõ rogatus videaris pa
trare quod petitur. Ingenuus animus nihil magis eru-
bescendum æstimat quàm rogare.Cum igitur tibi cum
amico tuo esse debeat cor vnũ & anima vna, iniurio-
sum est si non sit & pecunia vna.Sic se sibi suaq; impẽ-
dant,vt qui dat,seruet hilaritatem,qui accipit,nõ per- K
dat securitatem.

Mutua inter amicos. Ca.XXVI.

Sunt in amicitia aliqua in quibus
sibi adesse possunt amici.Primũ vt soliciti sint pro inui
cem,orent pro inuicem,erubescant alter pro altero,al
ter gaudeat pro altero,alterius lapsum vt suum doleat,
suo dilecto suus ille qui diligitur: inter variabiles for-
tunæ casus & in varietate mutabilium, nihil vtiq; à sa-
pientibus potius,benignius, suauius ac honestius æsti-
matur quàm veram amicitiam inuenire.Quod tenere
diligimus,id videndi desiderio æstuamus. Ea nanque
est vis amoris vt oculus mentis offerat, quod ardẽtius
mens desiderat. Occurrunt enim notæ tuæ, verba tua
melle condita. Occurrit fœlicium noctium iocũditas,
quæ me mihi furãtur & studio & labori:in media nãq;
lectione te somnio,in somnis amplector te, in ample-
xibus te amitto, & te & somnio cum sua fallacia disce-
dente.Medere ergo desideriis,medere absentiæ, dili-
gentem te dilige, sitq; remedium id nostri furoris, vt
sciant qui te diligunt me amare. Minus enim amor ha
bet amoris,vbi se sentit qui diligit non amari.Amico-
rum enim est inuicem sua negocia agnoscere, & suis
opportunitatibus mutuam vicissitudinem impendere.
Non est amicus qui amico non subuenit, nec etiã bo- L
nus socius,qui socij aduersum parũ lugeat,alterius pro-
fectum non suum æstimet,Quibus modis impendi po
test,erigat pusillanimitatem,suscipiat infirmum,conso
letur tristem,iratum sustineat:sic oculos vereatur ami
ci,vt nihil quod inhonestum sit agere, nihil quod de-
deceat loqui præsumat.Nam quicquid ipse deliquerit,
in amicum redundat.

Correptio amici. C.XXVII.

Quicquid suadẽdum est ab
amico facilius recipiatur, & facilius retineatur: cuius
magna debet esse in suadẽdo authoritas, cum nec fides
eius dubia,nec adulatio sit suspecta,Non solum arguẽ-
di sunt amici,sed si opus fuerit,obiurgandi. Obiurgan
dus est amicus si veritatẽ aspernatur,& obsequiis atque
blanditiis in crimen appellatur.Sed monitio acerbita-
te,obiurgatio cõtumelia careat.Ambrosius, Si quid vi-
tij in amico deprehenderis, corripe occulte: si te non
audierit,corripe palàm.Sunt enim bonę correptiones,
& plerunque meliores quàm tacita amicitia: & si lædi
se putet amicus,tu tamen corripe. Tolerabiliora enim Prouerb.27.
sunt amici vulnera,quàm adulantium oscula.Debet a-
micus amico cõpati & condescendere, vitium eius suũ
putare,corripere humiliter,cõpatienter.Corripiat eum
vultus tristior,& sermo deiectior. Intercipiant verba M
lachrymæ,vt non solũ videat,sed & sentiat correptio-
nem ex amore,& non ex rancore procedere. Amicus
amico se ita conformet, vt eius congruat qualitati: &
cui in exteriori aduersitate debet adesse, multo magis
spiritui occurrere.Moneri & monere non repugnant,
non adulatorie,non simulatorie,sed vere. Nam simu- Prouer.11.
lator ore decipit amicum suum.

Epilogus. C.XXVIII.

Præstemus amico
quicquid amoris est,quicquid gratiæ, quicquid dulce-
dinis,quicquid charitatis.Subtiles honores & onera il
lis quos præscripserit ratio imponimus, scientes quia
nunquã vere diligit cui amicus ipse nõ sufficit,nisi hæc
vilia & contẽptibilia abiecerit. Cauẽdũ est ne tenerior
affectus maiores vtilitates impediat,dum eos quos am
pliori charitate complectimur, si magna spes fructus
vberioris elucet,nec absentare volumus,nec ignorare.
Hæc est enim amicitia ordinata, vt ratio regat affectũ,
nec tam quid illorum suauitas, quàm quid multorum
petat vtilitas,attendamus.Qui semetipsum non amat,
alium amare non potest.Se autem non diligit,qui tur-
pe aliquid vel inhonestum,vel à se exigit, vel sibi im-
pertit.

A pertit.Primum ergo est, vt semetipsum quisquẽ castifi-
cet,nihil sibimet indulgens quod indecẽs sit,nihil sub-
trahens quod vtile sit.Sed quia hic amor multos dili-
git,ex ipsis eligat quem ad amicitiæ secreta, lege fami-
liari admittat, in quem copiose suum infundat affectũ,
denudãs pectus suum vsq; ad spectationem viscerum,
medullarum,cogitatuum & intentionum cordis. Non
eligatur secundum affectionis lasciuiam, sed secũdum
perspicaciam rationis,similitudinem morum, & contẽ
plationem virtutum.Sic se impendat amico, vt leuitas
omnis absit,iocunditas assit,nec ordinata desint bene-
uolentiæ & charitatis obsequia vel officia.Probetur fi-
des eius,honestas & patientia.Accedat amicorum con
siliorum cõmunio,assiduitas parium studiorũ, & quæ-
dam conformatio vultuum. Ita electus & probatus ni-
hil velit quod dedeceat, vel petere ab amico, vel præ-
stare rogatus.Amicitiam virtutem putare,non quæstũ:
adulationẽ fugere,detestari assertionẽ:liber in discre-
tione,patiens in correptione,firmus & stabilis in dile-
ctione: vtile tũc dolore pro inuicẽ laborare, onera sua
portare pro altero,semetipsum negligere, alterius vo-
B luntatẽ suæ præferre, illius necessitati magis quàm suæ
occurrere, aduersus semetipsum opponere & expone-
re,dulce adinuicem conferre, studia sua mutuo patefa
cere.Accedit pro inuicem oratio,quę in amici memo-
ria tanto efficacius,quãto affectuosius admittitur, pro-
fluentibus lachrymis, quas vel timor exercet, vel affe-
ctus elicit,vel dolor educit.Ita pro amico orans Chri-
stum,ipsum desideranter & diligenter intendit,subito
transit affectus in affectum, ipsius Christi dulcedinem
tangẽs incipit gustare quàm dulcis est, & sentire quàm
suauis.Ita à sancto illo amore quo amplectimur amicũ,
ad illum conscẽdens quo amplectimur Christum,spi-
ritalem amicitiæ fructum capit.

Finis libri de Amicitia.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, DE SERMOne domini in monte secundum Matthæum,Liber Primus.

C

SERMONEM quẽ locutus est
dominus noster Iesus Christ' in
monte,sicut in Euangelio secun
dum Matthæum legimus,si quis
pie sobrieq; considerare volue-
rit,puto ꝙ inueniet in eo,quod†
ad mores optimos pertinet,per-
fectum vitæ christianæ modũ.
Quod polliceri nõ temere audemus, sed ex ipsis eius-
dem domini verbis coniicientes. Nam sic ipse sermo
cõcluditur,vt appareat in eo præcepta esse omnia quæ
ad informãdam vitã pertinent.Sice nim dicit,Omnis
ergo qui audit verba mea hæc & facit ea,assimilabo eũ
Matth.7. viro sapienti:& reliqua vsq; ad eum locum,Et facta est
ruina eius magna.Cum ergo non dixit,qui audit verba
mea tantum:sed addidit dicens,Qui audit verba mea

Verba quæ i mõte locut' est domin'.

hæc:satis,vt arbitror,significauit,hæc verba quæ in mõ
te locutus est,tam perfecte instruere vitam eorum qui
voluerint secundum ea viuere,vt merito comparentur
ædificanti super petram. Super petram autem dixit,vt D
appareat istum sermonem omnibus præceptis quibus
christiana vita informatur,esse perfectum. Nã de hoc
capitulo diligentius suo loco tractabitur.

Acdificare supra petrã.

†al.quãtum.

Caput.I. Matth.5.a.

Huius igi
tur sermonis initium sic assumitur, Cum vidisset autẽ
Iesus turbas multas,ascendit in montem,& cũ sedisset,
accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum
docebat eos dicens. Si quæritur quid significet mons,
bene intelligitur significare maiora præcepta iustitiæ,
quia minora erant quæ Iudæis data sunt. Vnus tamen
deus per sanctos Prophetas & famulos suos,secundum
ordinatissimam distributionem temporum,dedit mi-
nora præcepta, populo quem adhuc timore alligari o-
portebat:& per filium suum maiora,populo quem cha
ritate iam liberari cõuenerat. Cum autem minora mi
noribus,maiora maioribus dantur,ab eo dãtur qui so-
lus nouit congruentem suis temporibus generi huma-
no exhibere medicinam.Nec mirum est quòd dantur
præcepta maiora propter regnum cœlorum, & mino-
ra data sunt propter regnum terrenum,ab eodem vno
deo qui fecit cœlum & terrã. De hac ergo iustitia, quæ
maior est,per Prophetam dicitur,Iustitia tua sicut mõ E
Psal.35. tes dei:& hoc bene significat,quod ab vno magistro,so
lo docendis tantis rebus idoneo,docetur in mõte.Se-
dens autem docet, quod pertinet ad dignitatem ma-
gisterij.Et accedunt ad eum discipuli eius, vt audiẽdis
illius verbis,hi essent etiã corpore viciniores,qui præ-
ceptis implendis etiam animo propinquabant.Et ape-
riens os suum docebat eos dicens.Ista circũlocutio quã
scribitur,Et aperiens os suum, fortassis ipsa mora com
mendat aliquãto longiorem futurum esse sermonem,
Nisi forte non vacet quòd nunc eum dictum est ape-
ruisse os suum,quòd ipse in lege veteri, aperire soleret
ora Prophetarum.

Mons quid signat.

Cap.II.

Quid ergo dicit?Beati pauperes
spiritu,quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Legi-
mus scriptũ de appetitione rerum temporaliũ, Omnia Acclẽs.6.
vanitas & præsumptio spiritus.Præsumptio autem spi- Præsumptio spiritus.
ritus,audaciam & superbiam significat. Vulgo etiã ma
gnos spiritus superbi habere dicuntur,& recte,quãdo-
quidem spiritus etiam ventus vocatur.Vnde scriptum
est,Ignis,grando,nix,glacies,spiritus procellarũ. Quis Psal.148.
vero nesciat superbos inflatos dici,tanquam vento di-
stentos? Vnde est etiam illud Apostoli, Scientia in- 1.Cor.8.
flat,charitas vero ædificat. Quapropter recte hic intel F
liguntur pauperes spiritu, humiles & timentes deum,
id est non habentes inflantem spiritum. Nec aliunde
omnino incipere oportuit beatitudinem.Siquidẽ per-
uentura est ad summam sapientiam.Initium autem sa- Eccli.1.b. Et
pientiæ timor domini.Quoniam & econtrario,Initiũ Psal.110.b.
omnis peccati superbia scribitur.Superbi autem appe- Eccli.10.b.
tunt & diligunt regna terrarum.Beati autem pauperes
spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.

Cap.III.

Beati mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt
terram.Illam credo terram, de qua in Psalmo dicitur,
Spes mea es tu,portio mea in terra viuentium.Signifi- Psal.141.
cat enim quandam soliditatem & stabilitatem hære-
ditatis perpetuæ,vbi anima per bonum affectum, tanq̃
loco suo requiescit,sicut corp' in terra:& inde cibo suo
alitur,sicut corpus ex terra:ipsa est requies & vita san-
ctorum. Mites autem sunt qui cedunt improbitatibus Mites q̃ sint.
& non resistunt malo,sed vincunt in bono malum. Ri Roma.12.
xentur ergo immites & dimicent pro terrenis & tem
poralibus rebus.Beati autem mites,quoniam ipsi hęrẽ-
ditate possidebunt terram,de qua pelli non possunt.

Cap.IIII.

Beati lugentes,quoniã ipsi consolabuntur. Luctus
est tri-

G est tristitia de amissione charorum:conuersi autem ad
Luctus quid. deum,ea quę in hoc mũdo chara amplectebãtur amittunt.Non enim gaudent his rebus, quibus ante gaudebant:& donec fiat in illis amor æternorum, nonnulla
Paracletus. mœstitia sauciantur. Consolabũtur ergo spiritusancto, qui maxime propterea paracletus nominatur:id est,cõsolator, vt temporalia amittentes, æterna lætitia perfruantur.
Cap.V. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiã,quoniam ipsi saturabũtur. Iam istos amatores dicit veri & inconcussi boni.Illo ergo cibo saturabũtur, de quo ipse
Ioan.4. dominus dicit,Meus cibus est vt faciã voluntatem patris mei:quod est iustitia:& illa aqua de qua quisquis bi
Iustitia, cib' dei. berit,vt idem dicit,fiet in eo fons aquæ salientis in vi-
Ioan.4. tam æternam. Beati misericordes, quoniam ipsorum miserebitur deus.Beatos esse dicit qui subueniunt
Cap.VI. miseris,quod eis ita repẽditur,vt de miseria liberẽtur.
Cap.VII. Beati mundicordes, quoniam ipsi deum videbũt. Quàm ergo stulti sunt qui deũ istis exterioribus oculis quærũt cum corde videatur,sicut alibi scriptum est,
Sapien.1. Et in simplicitate cordis quærite illum. Hoc est enim
Cor mũdũ. mũdum cor,quod est simplex cor: & quemadmodum lumen hoc videri nõ potest nisi oculis mundis,ita nec
H deus videtur nisi mundum sit illud quo videri potest.
Cap.VIII. Beati pacifici,quoniam ipsi filij dei vocabuntur.In pace perfectio est vbi nihil repugnat, & ideo filij dei pacifici,quoniam nihil in his resistit deo, & vtique filij
Pacifici. similitudinem patris habere debent.Pacifici autem in semetipsis sunt,qui omnes animi sui motus componẽtes & subiicientes rationi:id est,menti & spiritui, carnalesq; concupiscentias habẽtes edomitas, fiunt regnũ dei. In quo ita sunt ordinata omnia, vt id quod est in homine præcipuum & excellens, hoc imperet cæteris non reluctantibus,quę sunt nobis bestiisq; communia. Atq; idipsum quod excellit in homine:id est, mens & ratio,subiiciatur potiori, quod est ipsa veritas vnigenitus filius dei. Neq; enim imperare inferioribus potest
Pax. Lucæ.2. nisi superiori seipse subiiciat. Et hæc est pax quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis:hęc vita consummati perfectiq; sapiẽtis. De huiusmodi regno pacatissimo & ordinatissimo missus est foras princeps huius seculi,qui peruersis inordinatisq; dominatur. Hac pace intrinsecus constitutа atq; firmata,quascunq; persecutiones illæ qui foras missus est, forinsecus cõcitauerit,
I auget gloriam quæ secundum deum est, Nõ aliquid in illo ædificio labefactans,sed deficiẽtibus machinis suis
Cap.IX. innotescere faciens quanta firmitas intus extructa sit.
Ideo sequitur, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam,quoniam ipsorum est regnũ cœlorũ. Sunt autem omnes istę octo sententiæ.Iam enim cętera compellans loquitur ad illos qui aderãt dicẽs,Beati eritis cum vobis maledicent,& persequentur vos.Superiores autẽ sententias generaliter digesserat.Nõ enim dixit, beati pauperes spiritu, quoniam vestrũ est regnũ cœlorum:sed,quoniam ipsorum est,inquit,regnum cœlorum.Neq; beati mites,quoniam vos possidebitis terram:sed,quoniam ipsi possidebunt terram.Et ita cæteras vsq; ad octauam sententiam,vbi ait,Beati qui persecutionem patiũtur propter iustitiam, quoniã ipsorum est regnum cœlorum.Inde iam incipit loqui presentes compellãs, cum & illa quæ supra dicta sunt ad eos etiã pertinerent qui præsentes audiebant:& hęc postea quę videntur presentibus specialiter dici,pertineant etiam ad illos qui absentes vel post futuri erant.Quapropter
Pauperes spiritu. iste sententiarum numerus diligenter considerandus est.Incipit enim beatitudo ab humilitate.Beati pauperes spiritu:id est,non inflati,dum se diuinæ authoritati subdit anima, timens post hanc vitam ne pergat ad
K pœnas, etiã si forte in hac vita beata sibi esse videatur. Inde venit ad diuinarum scripturarum cognitionem, vbi oportet eam se mitem præbere pietate,ne id quod imperitis videtur absurdum, vituperare audeat,& pernicacibus concertationibus efficiatur indocilis.Inde iã incipit scire,quibus nodis seculi huius per carnalẽ consuetudinem ac peccata teneatur.Itaq; hoc tertio gradu in quo scientia est,lugetur amissio summi boni,quia inhæretur extremis.In quarto autem gradu labor est,vbi vehementer incumbitur, vt sese animus auellat ab eis quibus pestifera dulcedine innexus est.Hic ergo esuritur & sititur iustitia, & multum necessaria est fortitudo, quia non relinquitur sine dolore quod cum delectatione retinetur. Quinto autem gradu perseuerãtibus in labore datur euadendi consilium,quia nisi quisque adiuuetur à superiore, nullo modo sibi est idoneꝰ, vt sese tantis miseriarum implicamentis expediat.Est autem iustum consilium,vt qui se à potentiori adiuuari vult,adiuuet & infirmiorem in quo est ipse potẽtior. Itaq; beati misericordes, quia ipsorũ miserebitur deus.
L Sexto gradu est cordis munditia de bona conscientia bonorum operum,valens ad contemplandum summũ illud bonum quod solo puro & sereno intellectu cerni potest.Postremo est septima ipsa sapientia:id est,cõtẽplatio veritatis,pacificans totum hominẽ & suscipiens similitudinem dei,quæ ita concluditur, Beati pacifici, quoniam ipsi filij dei vocabuntur. Octaua tanquam ad caput redit,quia consummatum perfectumq; ostendit & probat.Itaq; in prima & in octaua nominatũ est regnum cœlorum,Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.Et beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorũ est regnũ
Roma.8. cœlorum. Cum iam dicitur, Quis nos separabit à charitate Christi?Tribulatio,an angustia,an persecutio,an fames,an nuditas,an periculum,an gladius?Septẽ sunt ergo quæ perficiũt,nam octaua clarificat, & quod perfectum est demonstrat, vt per hos gradus perficiantur & cæteri tanquam à capite rursum exordiens. Videtur ergo mihi etiam septiformis operatio spiritussancti,de qua Esaïas loquitur,his gradibus sententiisq;
Esaiæ.11. congruere.Sed interest ordinis, Nam ibi enumeratio ab excellentioribus cœpit,hic vero ab inferioribus. Ibi
M nanq; incipit à sapiẽtia dei,& desinit ad timorem dei, sed initium sapientię timor domini est.Quapropter si
Eccli.1. Et Psal.110. gradatim tanquam ascendentes numeremus, primus ibi est timor dei,secunda pietas,tertia scientia, quarta fortitudo,quintum consilium,sextus intellectus, septima sapientia.Timor dei cõgruit humilibus,de quibus hic dicitur, Beati pauperes spiritu,quoniam ipsorũ est regnum cœlorũ:id est,non inflati,non superbi,de quibus Apostolus dicit,Noli altum sapere,sed time:id est,
Roma.11. noli extolli.Pietas cõgruit mitibus.Qui enim pie quærit,honorat sanctam scripturã,& non reprehẽdit quod nondum intelligit, & propterea non resistit, quod est mitem esse. Vnde hic dicitur, Beati mites,quoniã ipsi hæreditate possidebunt terram. Scientia congruit lugentibus,qui iam cognouerũt in scripturis quibus malis vincti teneantur,quæ tanquam bona & vtilia ignorantes appetierũt,de quibus hic dicitur, Beati qui lugẽt nunc.Fortitudo congruit esurientibus & sitiẽtibus.Laborant enim desiderantes gaudium de veris bonis, & amorem à terrenis & corporalibus auertere cupiẽtes. De quibus hic dicitur,Beati qui esuriunt & sitiũt iustitiam.

A tiam. Consilium congruit misericordibus: hoc enim vnum remedium est de tantis malis euadendi, vt dimittamus sicut nobis dimitti volumus: & adiuuemus, in quo possumus alios, sicut & nos in quo non possumus cupimus adiuuari.De quibus hic dicitur,Beati misericordes,quoniam ipsorum miserebitur deus:& reliEsa.64.&1. Cor.2. qua.Intellectus congruit mundis corde,tanquam purgato oculo,quo cerni possit quod corporeus oculus nõ vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis ascẽdit.De
1.Retrac.c4. 19. quibus hic dicitur, Beati mundicordes:& reliqua. Sapientia congruit pacificis,in quibus iam ordinata sunt omnia,nullusq; motus aduersus rationem rebellis est, sed cuncta obtemperant spiritui hominis, cum & ipse obtẽperet deo,de quibus hic dicitur,Beati pacifici: vnũ autem præmium quod est regnum cœlorũ, pro his gradibus varie nominatum est. In primo sicut oportebat positum est regnum cœlorum,quod est perfectæ summæq; sapientiæ animæ rationalis. Sic itaq; dictum est, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnũ cœ
Eccli.1. & Psal.110.& Prouer.9. lorum:tanquam diceretur, Initium sapiẽtiæ timor domini.Mitibus hæreditas data est,tanquam testamẽtum patris cum pietate quærentibus. Beati mites, quoniam
B ipsi hæreditate possidebunt terram.Lugentibus consolatio,tanquam scientibus quid amiserint, & quibus mersi sunt.Beati qui lugent nunc,quoniam ipsi consolabũtur.Esurientibus & sitientibus saturitas,tanquam refectio laborantibus,fortiterq; certantibus ad salutẽ.Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam,quoniã ipsi saturabũtur.Misericordibus misericordia, tãquam vero & optimo consilio vtentibus,vt hoc eis exhibeatur à potẽtiore quod inualidioribus ipsi exhibent. Beati misericordes,quoniam ipsorum miserebitur deus. Mũdis corde facultas est videndi deum,tanquam purum oculum ad intelligenda æterna gerentibus. Beati mundicordes, quoniam ipsi deũ videbũt. Pacificis dei similitudo est, tanquam perfecte sapiẽtibus formatisq; ad imaginem
1.Retrac.19. dei per regenerationem renouati hominis.Beati pacifici,quoniam ipsi filij dei vocabũtur. Et ista quidem in hac vita possunt compleri,sicut completa esse in Apostolis,credimus.Nam illa omnimoda & in angelicam formam mutatio,quæ post hanc vitã promittitur, nullis verbis exponi potest.Beati ergo qui persecutionem patiuntur propter iustitiam,quoniam ipsorũ est regnũ cœlorũ.Hæc octaua sententia, quæ ad caput redit per
C fectumq; hominẽ declarat, significatur fortasse & circuncisione octaua die in veteri testamento:& domini resurrectione post sabbatum,qui est vtiq; octauus,idẽq; primus dies:& celebratione octauarum feriarum quas in regeneratione noui hominis celebramus:& numero ipso pentecostes. Nam septenario numero septies multiplicato,quo fiunt quadragintanouem,quasi octauus additur vt quinquaginta compleantur. Et tãquam redeatur ad caput,quo die missus est spiritussanctus,eo in regnum cœlorum ducimur, & hæreditatem accipimus,& consolamur,& pascimur,& misericordiam cõsequimur,& mundamur,& pacificamur. Atq; ita perfecti,omnes extrinsecus illatas molestias pro veritate & iustitia sustinemus. Beati eritis,inquit,cũ vobis maledicent & persequentur vos, & dicent omne malum aduersum vos mentientes propter me,Gaudete & exultate,quoniam merces vestra multa est in cœlis. Animaduertat quisquis delitias huius seculi & facultates rerum temporaliũ quærit in nomine Christiano intrinsecus esse beatitudinem nostram,sicut de anima eccle-
Psal.44. siastica ore prophetico dicitur, Omnis gloria eius filię regis ab intus: nã extrinsecus maledicta & persecutio-
D nes & detractiones promittuntur:de quibus tamen magna merces est in cœlis, quæ sentitur in corde patientium,eorum qui iam possunt dicere,Gloriamur in tri-
Roma.5. bulationibus,scientes quòd tribulatio patientiam operatur,patientia autem probationem,probatio vero spẽ, spes autem non confundit:quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris,per spiritumsanctum qui datus est nobis. Non enim ista perpeti fructuosum est, sed ista pro Christi nomine non solum æquo animo,sed etiam cum exultatione tolerare.Nam multi hæretici, nomine Christiano animas decipientes,multa talia patiuntur.Sed ideo excluduntur ab ista mercede,quia nõ dictum est tantum,beati qui persecutionem patiũtur: sed additum est,propter iustitiam.Vbi autem sana fides nõ
Abac.2. & Roma.1. est,nõ potest esse iustitia. Quia iustus ex fide viuit.Neque schismatici aliquid sibi ex ista mercede promittãt, quia similiter vbi charitas non est, non potest esse iu-
Roma.13. stitia. Dilectio enim proximi malum non operatur. Quam si haberent,non dilaniarẽt corpus Christi quod est Ecclesia.Quæri autem potest quid interslt quod ait,
E Cum vobis maledicent,& omne malum dicent aduersum vos:cum maledicere,hoc sit,malũ dicere. Sed ali-
Malũ dicere, & maledicere. Ioan.8. ter maledictum iactatur cum contumelia corã illo cui maledicitur,sicut domino nostro dictũ est,Nonne verum dicimus, quia Samaritanus es & dæmonium habes? Aliter cum absentis fama læditur, sicut de illo itẽ
Ioan.7. scribitur,Alij dicebant,quia Propheta est:alij autem dicebãt,nõ:sed seducit populum. Persequi autem est vim
Persequi qd. inferre vel insidiis appetere,quod fecit qui eum tradidit,& qui eum crucifixerũt. Quid est sanè quòd etiam hoc non est nude positum,vt diceretur,Et dicẽt omne malum aduersum vos:sed additum est,mentientes:additum est etiam,propter me?Propter eos additum puto,qui volunt de persecutionibus & de famæ suæ turpitudine gloriari:& ideo dicere ad se pertinere Christum,quia multa de illis dicuntur mala:cum & vera dicantur,quando & de illorum errore dicuntur:etsi aliquando etiam nonnulla falsa iactantur,quod temeritate hominũ plerunque accidit,nõ tamen propter Christũ ista patiuntur.Non enim Christũ sequitur, qui non
Quis Christũ nõ sequitur. secundum veram fidem & catholicã disciplinã Christianus vocatur. Gaudete,inquit,& exultate, quoniam
Cœli F merces vestra multa est in cœlis.Nõ hic cœlos dici puto superiores partes huius visibilis mundi. Non enim merces nostra,quæ inconcussa & æterna esse debet, in rebus volubilibus & temporalibus collocanda est: sed in cœlis dictum puto,in spiritalibus firmamẽtis, vbi habitat sempiterna iustitia:in quorum comparatione terra dicitur anima iniqua,cui peccanti dictum est,Terra
Gene.3. Philip.4. es & in terrã ibis.De his cœlis dicit Apostolus, Quoniam conuersatio nostra in cœlis est.Sentiunt ergo iã istam mercedẽ qui gaudent spiritalibus bonis, sed tũc ex omni parte perficietur, cum etiam hoc mortale induerit immortalitatem.Ita enim persecuti sunt,inquit, & Prophetas qui ante vos fuerunt. Nunc persecutionẽ generaliter posuit, & in maledictis & in dilaceratione famæ,& bene exemplo adhortatus est,quia vera dicẽtes solent persecutionem pati:nec tamen ideo Prophetæ antiqui timore persecutionis à veritatis prędicatione defecerũt. Rectissime itaq; sequitur,Vos estis sal
Cap.X. 1.Cor.15. terræ, Ostẽdens fatuos esse iudicãdos, qui temporaliũ bonorum,vel copiam sectantes, vel inopiam metuẽtes æterna,quę nec dari possunt ab hominibus,nec auferri.Itaque si sal infatuatum fuerit,in quo saliętur: id est,

si vos

G si vos per quos condiendi sunt quodammodo populi, metu persecutionum temporaliū amiseritis regna cœlorum: qui erunt homines per quos à vobis error auferatur, cum vos elegerit deus, per quos errorem auferat cæterorum? Ergo ad nihilum valet sal infatuatum, nisi vt mittatur foras & calcetur ab hominibus. Non itaq; calcatur ab hominibus qui patitur persecutionem, sed qui persecutionem timendo infatuatur. Calcari enim non potest nisi inferior, sed inferior non est, qui quāuis corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus

Cap.XI. in cœlo est. Vos estis lumen mundi. Quomodo dixit superius sal terræ: sic nunc dicit, lumen mūdi. Nam neque superius ista terra accipienda est, quam pedibus corporeis calcamus: sed homines qui in terra habitāt, vel etiam peccatores, quorum condiendis & extinguēdis putoribus, Apostolicū salem dominus misit, Et hic

Mundus. mundum non cœlum & terram, sed homines qui sunt in mundo vel diligunt mūdum oportet intelligi, quibus illuminandis Apostoli missi sunt. Non potest

Cap.XII. Ciuitas supra mōtem posita. ciuitas abscondi super montem posita: id est, fundata super insignem magnamq; iustitiam, quā significat etiā

H ipse mons in quo disputat dominus. Neq; accendūt lucernam & ponunt eam sub modio. Quid putamus, ita esse dictum sub modio, vt occultatio tantū lucernæ accipienda sit, tanquam si diceret, Nemo accendit lucernam & occultat illam, An aliquid etiam modi⁹ significat, vt hoc sit ponere lucernam sub modio, superiora facere corporis commoda, quàm prædicationem veritatis: vt ideo quisq; veritatem nō prædicet, dum timet ne aliquid in rebus corporalibus & temporalibus molestiæ patiatur? Et bene modi⁹ dicitur, Siue propter re-

Modius. tributionem mensuræ, qua quisq; recipiet quæ gessit in

2.Cor.5. Matth.7. corpore: vt illic, inquit Apostolus, recipiet vnusquisq; quæ gessit in corpore: & tāquam de hoc modio corporis alio loco dicitur, In qua mensura mēsi fueritis, in ea remetietur vobis. Siue quoniam temporalia bona quæ corpore peraguntur, certa dierum mensura & inchoātur & transeunt, quā fortasse significat modius, Aeterna vero & spiritalia nullo tali fine coarctentur. Nō enī

Ioan.3. Lucernā sub modio ponere & sup candelabrum. ad mensuram dat deus spiritū. Sub modio ergo lucernam ponit, quisquis lucem bonæ doctrinæ commodis temporalibus obscurat & tegit. Super candelabrum au

1.Retrac.ca.19. tem, qui corpus suū ministerio dei subiicit, vt superior sit prædicatio veritatis, & inferior seruit⁹ corporis: per

I ipsam tamen corporis seruitutem excellentior luceat doctrina, quæ per officia corporalia, id est, per vocē & linguam & cæteros corporis motus in bonis operibus insinuatur etiam discentibus. Super cādelabrum ergo

1.Cor.9. ponit lucernam cū dicit Apostolus, Non sic pugno tāquam aërem cædens, sed castigo corpus meum & seruituti subicio, ne forte aliis prædicās ipse reprobus inueniar. Quod vero ait, Vt luceat omnibus qui in domo sunt. Domum puto dictam habitationem hominum, id est, ipsum mundum, propter id quòd superius ait, Vos estis lumen mundi. Aut si domum quisq; vult accipere Ecclesiam, nec hoc est absurdum. Sic luceat, inquit, lumen vestrum coram hominibus, vt videant bona facta vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Si tātummodo diceret, sic luceat lumen vestrum corā hominibus, vt videant bona facta vestra: finem constituisse videretur in laudibus hominum, quas quærūt hypocritæ, & qui ambiunt ad honores & captant inanissimam gloriam. Contra quos dicitur, Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Et per Prophetam, Qui hominibus placent cōfusi sunt, quia deus

Galat.1.

Psal.52.

nihil fecit illos. Et iterum, Deus cōfringit ossa eorum K
qui hominibus placent. Et rursum Apostolus, Nō efficiamur inanis gloriæ cupidi. Et ipse iterum, Probet autem se homo, & tunc in semetipso habebit gloriam, & non in altero. Non ergo tantum dixit, vt videant bona opera vestra: sed addidit, & glorificēt patrem vestrum qui in cœlis est: vt hoc ipsum q̄ homo per bona opera placet hominibus, non ibi finem cōstituat vt hominibus placeat, sed referat hoc ad laudem dei, & propter ea placeāt hominibus vt in illo glorificetur deus. Hoc enim laudantibus expedit, vt non hominem, sed deum honorent, Sicut in ipso homine quem portabat, dominus ostendit, vbi admiratę sunt turbæ paralytico sanato virtutes eius, sicut in Euāgelio scriptum est, Timuerunt, & glorificauerunt deum qui dedit potestatem talem hominibus. Cuius imitator Apostol⁹ Paulus dicit, Tantum autem audientes erant, quoniam qui aliquā- Galat.1.
do nos persequebatur, nunc euangelizat fidem, quam aliquando vastabat, & in me glorificabant deum.

Matth.9.

Posteaquam ergo cohortatus est audientes, vt se Cap.XIII.
præpararēt ad omnia sustinēda pro veritate atq; iustitia, & non absconderent bonum quod accepturi erant; L.
sed ea benevolentia discerent vt cæteros docerent, nō ad laudem suam, sed ad gloriā dei bona suā opera referentes: incipit eos iam informare & docere quid doceant, tanquam si quærerent dicētes, Ecce volumus omnia sustinere pro tuo nomine, & doctrinam tuā non abscondere, sed quid est hoc ipsum quod vetas abscondi, & pro quo iubes omnia tolerari? Nunquid aliud dicturus es contra ea quæ in lege scripta sunt? Nō, inquit,

Cap.XIIII. Nolite enim putare, quoniam veni soluere legem aut Prophetas: non veni soluere, sed adimplere. In hac enim sententia sensus duplex est, secundū vtrunq; tractandum est. Nā qui dicit, nō veni soluere legē, sed adimplere: aut addendo dicit quod minus habet, aut faciēdo quod habet †. Illud ergo prius cōsideremus quod †al.iubet.
primo posuit. Nam qui addidit quod minus habet, nō vtique soluit quod inuenit, sed magis perficiendo confirmat: & ideo sequitur, & dicit, Amen dico vobis, Cap.XV.
donec transeat cœlum & terra, iota vnū, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. Dum enim fiunt etiam illa quæ adduntur ad perfectionem, multo magis fiunt illa quæ præmissa sunt ad inchoationem. Quòd autem ait, Iota vnum, aut vnus apex non tran- 1.Retrac.19.
sibit à lege: nihil potest aliud intelligi nisi vehemēs expressio perfectionis, quando per literas singulas demōstrata est: inter quas literas iota minor est cęteris, quia Iota.
vno ductu fit: apex autem est etiā ipsius aliqua in summo particula. Quibus verbis ostēdit in lege ad effectū Apex.
etiam minima quæq; perduci. Deinde subiecit, Qui Cap.XVI.
enim soluerit vnum de mādatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. Mandata ergo minima significantur per vnum 1.Retr.ca.19.
iota & vnum apicē. Qui ergo soluerit & docuerit sic, id est, secundum id quod soluit, non secūdum id quod inuenit & legit, minimus vocabitur in regno cœlorū: & fortasse ideo non erit in regno cœlorū, vbi nisi magni esse nō possunt. Qui autem fecerit & docuerit sic: hoc est, qui non soluerit: & docuerit sic, secūdum id q̄ non soluit: magnus vocabitur in regno cœlorum. Qui ergo magnus vocabitur in regno cœlorum, sequitur vt etiā sit in regno cœlorum, quò magni admittuntur: ad
hoc enim pertinet quod sequitur. Dico enim vo- Cap. XVII.
bis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum:

A lorum: id est, nisi nō solum illa minima legis præcepta impleueritis quæ inchoant hominem, sed etiā ista quę à me adduntur, qui non veni soluere legem, sed adimplere, non intrabitis in regnum cœlorum. Sed dicis mihi, Si de illis mandatis minimis cum superius loqueretur dixit, minimum vocari in regno cœlorū quisquis vnum eorum soluerit, & secundum suam solutionem docuerit, magnum autem vocari quisquis ea fecerit & sic docuerit, & ex eo iam in regno cœlorum futurū esse quia magnus est: quid opus est addi præceptis legis minimis, si iam in regno cœlorum potest esse, quia magnus est quisquis ea fecerit & sic docuerit? Quapropter sic est accipienda illa sententia: qui autem fecerit & docuerit sic, magnus vocabitur in regno cœlorum: id est, non secundum illa minima, sed secundum ea quæ ego dicturus sum. Quę sunt autem ista? Vt abundet iustitia, inquit, vestra super Scribarum & Pharisæorū: quia nisi abundauerit iustitia, nō intrabitis in regnum cœlorum. Ergo qui soluerit illa minima & sic docuerit, minimus vocabitur: qui autem fecerit illa minima & sic

†rocandus. docuerit, non iam magnus habēdus est & idoneus regno cœlorum, sed tamen non tam minimus quàm ille qui soluit. Vt autem sit magnus atq; illi regno aptus,

B facere debet & docere, sicut Christus nūc docet: id est, vt abundet iustitia eius super Scribarū & Pharisęorum.

Ca.XVIII. Iustitia Pharisęorum. Iustitia Pharisæorum est, vt non occidant: iustitia eorum qui intraturi sunt in regnum cœlorum, vt non irascantur sine causa. Minimum est ergo non occidere, & qui illud soluerit, minim⁹ vocabitur in regno cœlorum. Qui autem illud impleuerit vt non occidat, nō continuo magnus erit & idoneus regno cœlorum: sed tamen ascendit aliquem gradum, perficietur autem si nec irascatur sine causa. Quod si perfecerit multo remotior erit ab homicidio. Quapropter qui docet vt non irascamur, nō soluit legem ne occidamus, sed implet potius, vt & foris dum non occidimus, & in corde

Cap.XIX. Exod.20. dum non irascimur, innocentiā custodiamus. Audistis ergo, inquit, quia dictum est antiquis, Non occi-

1.Retrac.19. des? Qui autem occiderit, iudicio reus erit. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio, qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit concilio, qui autem dixerit fatue, reus erit ge-

Re⁹ iudicio, cōcilio, gehēnæ ignis. hēnę ignis. Quid interest inter reum iudicio, & reum concilio, & reum gehēnæ ignis? Nam hoc postremum

C grauissimum sonat, & admonet quosdā gradus factos à leuioribus ad grauiora, donec ad gehēnam ignis veniretur. Et ideo sicut leuius est reum esse iudicio quàm reū esse concilio, ita leuius est reū esse cōcilio, quàm esse reum gehennæ ignis. Itaq; oportet vt leuius esse intelligatur irasci sine causa fratri q̄ dicere racha, & rursus leuius esse dicere racha quàm dicere fatue. Non enim reatus ipse haberet gradus, nisi gradatim etiam peccata cōmemorarētur. Vnum autem hic verbum obscurum positum est, quia nec Græcum, nec Latinum est, racha, cætera vero in sermone nostro vsitata sunt. Nōnulli autem de Græco trahere voluerunt interpretationem huius vocis, putantes pannosum dici racha, quoniam Græce dicitur pannus ῥάκος. A quibus tamen cum quæritur quid dicatur Græce pannosus, non respondent racha: sed deinde non posset Latinus interpres vbi posuit racha, pannosum ponere, nec vti verbo quod & in Lati-

Racha quid. na lingua nullum sit, & in Græca inusitatum. Probabilius est ergo, quod audiui à quodam Hebræo, cū id interrogassem: dixit enim esse vocem non significantem aliquid, sed indignantis animi motum exprimentem.

D Has interiectiones Grammatici vocāt, particulas orationis significātes commoti animi affectum: velut cum dicitur à dolente, heu: velut ab irascente, hem. Quæ voces quarūque linguarum sunt propriæ, nec in aliam linguam facile transferuntur. Quæ causa vtiq; coēgit tam Græcum interpretem quàm Latinum vocem ipsam ponere, cum quomodo eam interpretaretur non inueniret. Gradus itaq; sunt in istis peccatis, vt primo quisque Tres gradus irę.
irascatur, & eum motū retineat corde conceptum. Iam si extorserit vocem indignantis ipsa commotio nō significantem aliquid, sed illum animi motum ipsa eruptione testantem, qua feriatur ille cui irascitur, plus est vtiq; quàm si surgens ira silētio premeretur. Sin verō non solum vox indignantis audiatur, sed etiam verbū quo iam certam eius vituperationē in quem proferatur designet & notet, quis dubitet amplius hoc esse quàm si solus indignationis sonus æderetur? Itaque in primo vnū est: id est, ira solain secundo duo, & ira & vox quę iram significat: in tertio tria, & ira & vox quæ iram significat, & in voce ipsa certæ vituperationis expressio. Vide nunc etiam tres reatus, iudicii, consilij, & gehen- Tres reatus irę.
næ ignis. Nam in iudicio adhuc defensioni datur locꝰ. E
In concilio autem quanquā & iudicium esse soleat, tamē quia interesse aliquid hoc loco fateri cogit ipsa distinctio, videtur ad consilium pertinere sententiæ prolatio: quando non iam cū ipso reo agitur, vtrum damnandus sit, sed inter se qui iudicant conferunt quo supplicio dānari oporteat quem constat esse damnādum. Gehenna vero ignis, nec damnationem habet dubiam sicut iudicium, nec dānati pœnam, sicut concilium: in gehēna quippe ignis certa est & damnatio & pœna dānati. Videntur ergo aliqui gradus in peccatis & in reatu, sed quibus modis inuisibiliter exhibeantur ipsa meritis animarum, quis potest dicere? Audiendum est Iustitia Pharisęorū & iustitia maior.
itaq; quantum interfit inter iustitiā Pharisæorū, & iustitiam maiorem quæ in regnum cœlorū introducit. Quòd cum sit grauius occidere quàm verbo irrogare conuitium, ibi occisio reum facit iudicio, hic autem ira facit reum iudicio, quod trium illorum peccatorum leuissimum est: quia illic quæstionē homicidij inter homines agitabant: hic autem omnia diuino iudicio dimittuntur, vbi finis dānatorū est gehennę ignis. Quisquis autem dixerit quòd gratuiore supplicio in maiore iustitia punitur homicidiū, si gehēna ignis punitur cō uitium, cogit intelligi esse differentias gehennarū. Sa- F
nè in tribus istis sententiis subaudidtio verborū instituenda est. Habet enim prima sentētia omnia verba necessaria, vt nihil subaudiatur. Qui irascitur, inquit, fratri suo sine causa, reus erit iudicio. In secunda vero cū ait, Qui autē dixerit fratri suo racha, subauditur sine cau- 1.Retrac.19.
sa: & ita iungitur, reus erit concilio. Iā in tertia vbi ait, Qui autem dixerit fatue, duo subaudiuntur, & fratri suo, & sine causa. Hoc est vnde defenditur quòd Apostolus Galatas vocat stultos, quos etiā fratres nominat, Galat.3.
nō enim id fecit sine causa. Ideo autē hic frater subaudiendus est, quia de inimico postea dicitur, quomodo etiam ipse tractandus sit maiore iustitia. Deinde Cap.XX.
hic sequitur, Si ergo obtuleris munus tuū ad altare, & illic recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuū ante altare, & vade prius reconciliare fratri tuo. Et tunc veniēs offer munus tuū. Hinc itaq; apparet de fratre dictū esse superi⁹, quoniā sententia quę sequitur, ea cōiunctione cōnectitur vt superiori attesteture: nō enim ait, Si autē obtuleris munus tuū ad altare, sed ait, Si ergo obtuleris mu-

G nus tuum ad altare.Nam si irasci fas non est fratri suo sine causa,aut dicere racha,aut dicere fatue,multo minus fas est animo tenere aliquid,vt in odiũ indignatio cõuertatur.Ad quod pertinet etiam quod alio loco dicitur,Nõ occidat sol super iracundiam vestram.

Ephes.4.

Iubemur ergo illaturi munus ad altare, si recordati fuerimus aliquid aduersum nos habere fratrẽ, munus ante altare relinquere,& pergere ac reconciliari fratri,deinde venire & munus offerre. Quod si accipiatur ad literam,fortassis aliquis credat ita fieri oportere, si præsens frater sit.Non enim diutius differri potest,cũ munus tuũ relinquere ante altare iubearis.

Munus quõ relinquendũ ante altare.

Si ergo de absente,& quod fieri potest, etiam trans mare constituto aliquid tale veniat in mentem , absurdũm est credere ante altare munus relinquendum, quod post terras & maria pererrata offeras deo . Et ideo prorsus intrò ad spiritalia refugere cogimur,vt hoc quod dictum est sine absurditate possit intelligi .

Altare.

Altare itaq; spiritaliter, in interiore dei templo ipsam fidẽ accipere possumus, cuius signum est altare visibile.Quodlibet enim mun⁹ offerimus deo,siue prophetiam,siue doctrinã,siue orationem,siue hymnum,siue psalmũ , & si quid tale aliud
H spiritalium donorum animo occurrerit,acceptum esse non potest deo,nisi fidei synceritate fulciatur , & ei fixæ atque immobili atque firmæ imponatur , vt possit integrum atque illibatum esse quod loquimur.Nã multi hæretici non habentes altare:id est,veram fidẽ, blasphemias pro laude dixerũt , terrenis videlicet opinionibus aggrauati,votum suum tanquam in terram proiicientes.Sed debet esse sana etiam offerentis intentio. Et propterea cum tale aliquid oblaturi sumus in corde nostro:id est, in interiore dei tẽplo, Templũ enim dei sanctũ est,inquit,quod estis vos: & in interiore homine habitare Christum per fidem in cordib⁹ vestris:

1.Cor.3.
Ephe.3.

si in mentem venerit quòd aliquid habeat aduersum nos frater:id est,si nos eũ in aliquo læsimus,tunc enim ipse habet aduersum nos.Nam nos aduersus illum habemus,si ille nos lęserit,vbi nõ opus est pergere ad reconciliationem: nõ enim veniam postulabis ab eo qui tibi fecit iniuriam,sed tãtum dimittis,sicut tibi dimitti à domino cupis,quod ipse commiseris. Pergendũ est ergo ad recõciliationem, cum in mentẽ venerit quod nos forte fratrem in aliquo læsimus. Pergẽdum est ergo non pedibus corporis,sed motibus animi, vt te hu-
I mili affectu prosternas fratri ad quẽ chara cogitatione cucurreris,in cõspectu eius cui munus oblaturus es. Ita enim etiam si præsens sit,poteris eũ non simulato animo lenire, atq; in gratiam reuocare veniam postulando,si hoc prius coram deo feceris: pergens ad eum nõ pigro motu corporis , sed celerrimo dilectiõis affectu. Atque inde veniens: id est,intentionem reuocãs ad id quod agere cœperas,offers munus tuum . Quis autem hoc facit vt fratri suo vel non irascatur sine causa,vel racha non dicat sine causa, vel eum fatuum non appellet sine causa,quod totum superbissime admittitur: vel forte si in aliquo horum lapsus fuerit,vnum remediũ, vt supplici animo veniã deprecetur: quod quisquis nõ fecerit,inanis iactantiæ spiritu inflatur. Beati ergo pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.

Cap.XXI.
Matth.5.d.

Nunc iam videamus quod sequitur. Esto, inquit, aduersario tuo beneuolus cito dum es in via cũ eo, ne forte te tradat aduersari⁹ iudici,& iudex tradat te ministro & in carcerẽ mittaris . Amen dico tibi nõ exies inde donec reddas nouissimum quadrãtem . Iudicem intelligo Christum.Pater enim non iudicat quẽquam,

Ioan.5.
Iudex,Christus.

sed omne iudicium dedit filio. Ministrũ intelligo angelum,Et angeli,inquit,ministrabant ei: & cum angelis suis venturũ credimus ad iudicandos viuos & mortuos . Carcerem intelligo pœnas, videlicet tenebrarũ, quas alio loco exteriores vocat: credo propterea quòd intrinsecus sit in ipsa mẽte,vel etiam si quid secretius cogitari potest, gaudium diuinorũ præmiorũ . De quo dicitur seruo bene merito.Intra in gaudiũ domini tui,

K
Minister, angelus.
Matth.4.
Carcer, pœnæ tenebrarum.
Matth.25.

Quemadmodum etiã & in hac ordinatione reipublicæ,vel à secretario , vel à prætorio iudicis extra mittitur,qui in carcerem truditur. De soluendo autem nouissimo quadrante,potest nõ absurde intelligi,aut pro eo positum quod nihil relinquitur impunitũ,Sicut loquentes etiam dicimus vsq; ad fecem, cũ volumus exprimere aliquid ita exactum vt nihil relinqueretur:vel vt significarentur nomine quadrantis nouissimi terrena peccata.

Quadrãs nouissimus.

Quarta enim pars distinctorum membrorum huius mundi, & ea nouissima,terra inuenitur : vt incipias à cœlo,secũdum aërem numeres, aquam tertiam,quartam terram. Potest ergo conueniẽter videri dictum , Donec soluas nouissimum quadrãtem:id est, donec luas terrena peccata.Hoc enim & peccator au-
L diuit,Terra es & in terrã ibis.Donec soluas autẽ quod dictũ est, miror si nõ eam significat pœnam,quę vocatur æterna.Vnde enim soluitur illud debitum, vbi iam non datur pœnitendi & correctius viuendi locus?† Ita enim fortasse hic positum est,Donec soluas:quomodo in illo vbi dictum est,Sede à dextris meis,donec ponã omnes inimicos tuos sub pedibus tuis.Non enim cum fuerint inimici sub pedib⁹ positi, desinet ille sedere ad dextram.Aut illud Apostoli,Oportet enim illũ regnare,donec ponat inimicos suos sub pedibus suis. Nõ enĩ cum positi fuerint,desinet regnare.Quemadmodũ ergo ibi intelligitur,de quo dictum est,Oportet eum regnare donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis:semper regnaturum,quoniam semper illi erũt sub pedibus:ita hic accipi potest,de quo dictũ est,Nõ exies inde donec soluas nouissimum quadrãtem, semper nõ exiturum esse:quia semper soluit nouissimum quadrãtem,dum sempiternas pœnas terrenorum peccatorum luit. Neque ita hoc dixerim vt diligẽtiorem tractationem videar ademisse de pœnis peccatorũ , quomodo in scripturis dicantur æternæ,quanquam quolibet modo vitandæ sint potius quàm sciendæ.

Gene.3.
†al. correctionis loc⁹.
Psal.109.
Donec.
1.Cor.15.

Sed videa-
Cap.XXII.
M mus iam quis sit ipse aduersarius cui iubemur esse beneuoli cito,cum sumus cum illo in via. Aut enim diabolus est,aut homo,aut caro,aut deus, aut præceptũ ei⁹. Sed diabolo non video quomodo iubeamur beneuoli esse:id est , concordes aut consentientes . Nanque alij quod Græce positum est εὐνοῶν interpretati sunt concors,alij consentiens.Sed neque beneuolentiam diabolo iubemur exhibere, vbi enim beneuolẽtia,ibi amicitia: neque quisquam dixerit amicitiã cum diabolo esse faciendam . Neq; concordare cum illo expedit cui semel renunciando bellum indiximus, & quo victo coronabimur.Neq; consentire illi iam oportet,cui si nũquam consensissemus,nunquã in istas incidissemus miserias.De homine autem quanquam iubeamur cum omnibus quantum in nobis est pacem habere , vbi vtiq; & beneuolentia & concordia & consensio potest intelligi:non video tamen quomodo accipiam ab homine,nos iudici tradi , vbi Christum iudicem intelligo, ante cuius tribunal omnes oportet exhiberi sicut dicit Apostolus , Quomodo ergo iudici traditurus est , qui ante iudicem pariter exhibebitur ? Aut si propterea

Roma.14.
1.Cor.5.

traditur

A traditur quisque iudici,quia hominem læsit , quanuis illo non tradente qui læsus est,multo commodius accipitur à lege ipsa reum tradi iudici contra quem fecit cum hominem læderet . Quia etsi occidendo quis nocuerit homini, non erit iam tempus quo concordet cum eo,quia iam non est cum illo in via: id est, in hac vita. Nec tamen ideo non sanabitur pœnitendo, vt ad illius misericordiam cum sacrificio contribulati cordis refugiendo nõ mereatur venire qui donat peccata conuersis ad se, & qui plus gaudet de vno pœnitẽte, quàm de nonagintanouẽ iustis.

Luc.15.

Carni vero multo minus video quomodo beneuoli vel concordes vel consentientes esse iubeamur.Magis enim peccatores amãt carnem suam & concordant cum illa & consentiũt ei. Qui vero eam seruituti subiiciunt,non ipsi ei consentiunt,sed eam sibi consentire cogunt.Fortasse ergo iubemur deo consentire & illi esse beneuoli, vt ei reconciliemur,à quo peccãdo recessimus,vt aduersarius noster dici possit,Quibus enim resistit,recte dicitur eorũ aduersarius.Deus enim superbis resistit,humilibus autem dat gratiam . Et initium omnis peccati superbia,

Iacobi.4.
Eccli.10.

B Initium autem superbiæ hominis apostatare à deo. Et Apostolus dicit, Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus deo per mortẽ filij eius,multo magis recõciliati salui erimus in vita ipsi⁹.Ex quo intelligi potest, nullam naturam(malam)inimicam deo esse, quandoquidem & ipsi reconciliãtur qui inimici fuerũt.Quisquis ergo in hac via,id est,in hac vita,non fuerit recõciliatus deo per mortem filij eius,tradetur iudici ab illo:quia pater non iudicat quenquam,sed omne iudiciũ dedit filio:atque ita cætera quæ in hoc capitulo scripta sunt consequuntur,de quibus iam tractauimus . Vnum solum est quod huic intellectui difficultatẽ facit, quomodo possit recte dici,in via nos esse cum deo, si hoc loco ipse accipiendus est aduersarius impiorum,cui iubemur cito recõciliari . Nisi forte quia ipse vbique est, nos autem cum in hac via sumus,cum illo vtiq; sumus.

Roma.5.
Ioan.5.
De⁹ quõ nobiscum sit in via.

Si enim ascendero in cœlum,inquit,tu illic es:si descẽdero in infernum,ades.Si recipiam pẽnas meas in directum, & habitabo in nouissimo maris. Etenim illuc manus tua deducet me , & continebit me dextera tua.

Psal.138.

Aut si non placet impios dici esse cum deo,quanquam
C nusquam non pręsto sit deus,quemadmodum nos dicimus cæcos esse cum luce,tametsi oculos eorũ lux circũfundat,vnum reliquum est,vt hic aduersarium præceptum dei esse intelligamus.

Impios esse cum deo.
Cæcos esse cum luce.

Quid enim sic aduersatur peccare volentibus quàm præceptum dei,id est,lex eius & scriptura diuina quæ data est nobis ad hanc vitam,vt sit nobiscum in via, cui non oportet contradicere,ne nos tradat iudici, sed ei oportet consentire cito? Non enim quisquam nouit quando de hac vita exeat.Quis autem consentit scripturę diuinæ,nisi qui legit & audit,pie deferens ei culmẽ authoritatis,vt quod intelligit nõ propter hoc oderit quòd peccatis suis aduersari sentit,sed magis diligat correptionem suam,& gaudeat quòd moribus suis donec sanentur nõ parcatur.Quod vero aut obscurum,aut absurdum illi sonat, non inde concitet contradictionũ certamina,sed oret vt intelligat,beneuolentiam tamen & reuerentiam tãtæ authoritati exhibẽdam esse meminerit.Sed quis hoc faciat nisi quisquis ad testamentum patris aperiẽdum & cognoscendum,nõ litium minitatione acerbus , sed pietate mitis accesserit.Beati ergo mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram.Videamus sequentia.

Ca. XXIII.
Exod.20.

Audistis quia dictum est antiquis, Non mœcha-

beris,Ego autẽ dico vobis,quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam,iam mœchatus est eã in corde suo.Iustitia ergo minor est, nõ mœchari corporum coniũctione. Iustitia vero maior est regni dei, non mœchari in corde.Multo facilius custodit ne mœchetur in corpore,quisquis nõ mœchatur in corde . Illud ergo confirmauit qui hoc præcepit,Non enim venit legem soluere sed implere.Sanè cõsiderandum est quòd non dixit,omnis qui cõcupiuerit mulierem: sed, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam: id est hoc fine & hoc animo attenderit vt eam concupiscat: quod iam non est titillari delectatione carnis, sed plene consentire libidini, ita vt nõ refrenetur illicitus appetitus,sed si facultas data fuerit satietur .

D
Mœchari corde,corpore.
Matth.5.

Nã tria sunt quibus impletur peccatum , suggestione , delectatione & consensione . Suggestio,siue per memoriam fit,siue per corporis sensus , cũ aliquid videmus aut audimus, vel olfacimus,vel gustamus,vel tangimus . Quo si frui delectauerit , delectatio illicita refrenanda est . Velut cum ieiunamus & visis cibis palati appetitus assurgit, non fit nisi delectatione : sed huic tamen non consentimus,si eam dominantis rationis iure cohibemus . Si autem consensio facta fuerit,plenum peccatũ erit, Notum autem deo in corde nostro,etiam si facto non innotescat hominib⁹.

Peccatũ tribus ĩpletur.
Suggestio.
Delectatio.
E
Consensio.

Ita ergo sunt isti gradus, quasi à serpente suggestio fiat , id est lubrico & volubili , hoc est temporali corporum motu: quia & si qua talia phantasmata intus versantur in anima, de corpore forinsecus tracta sunt:& si quis occultus pręter istos quinque sensus motúsque corporis animum tangit , est etiam ipse temporalis† & lubricus:& ideo quanto illabitur occultius vt cogitationem contingat , tanto conuenientius serpenti comparatur.Tria ergo hæc vt dicere cœperã, similia sunt illi gestæ rei quæ in Genesi scripta est , vt quasi à serpente fiat suggestio & quædam suasio,In appetitu autem carnali tanquam in Eua delectatio,In ratione vero tãquam in viro consensio: quibus peractis, tanquam de paradiso, hoc est de beatissima luce iustitiæ in mortem homo expellitur , iustissime omnino. Non enim cogit qui suadet. Et omnes naturæ in ordine suo gradibus suis pulchræ sunt , sed de superioribus in quibus rationalis animus ordinatus est,ad inferiora non est declinandum. Nec quisquam hoc facere co-

†al. corporalis.
Gene.3.

F gitur , & ideo si fecerit, sine iusta defensione punitur, Non enim hoc committit inuitus. Veruntamen delectatio ante cõsuetudinem† vel nulla est,vel tam tenuis vt propè nulla sit , Cui consentire magnum peccatum est cum illicita est. Cum autem quisque consenserit,cõmittit peccatum in corde suo , Si autem etiam in factũ processerit, videtur satiari, & extingui cupiditas , Sed postea cum suggestio repetitur,maior accenditur delectatio:quæ tamẽ adhuc multo minor est quàm illa quæ assiduis factis in consuetudinem vertitur , Hanc enim vincere difficillimum est: & tamen etiam ipsam consuetudinem si se quisque non deserat, & Christianam militiam non reformidet,illo duce atque adiutore superabit:ac sic in pristinam potestatem† atque ordinem & vir Christo & mulier viro subiicitur.Sicut ergo tribus gradibus ad peccatum peruenitur,suggestione,delectatione,consensione: ita ipsius peccati tres sunt differentiæ,in corde,in facto, in consuetudine, tanquam tres mortes.Vna quasi in domo,id est cũ in corde consentitur libidini : altera iam prolata, quasi extra portã cum in factum procedit assensio: tertia cum vi consuetudinis malæ tãquam mole terrena premitur animus,

†cõsensioñ
†al. pacem.
Peccati tres differentiæ.

quasi

G quaſi in ſepulchro iam putens. Quæ tria genera mor-
tuorum dominum reſuſcitaſſe, quiſquis Euangelium
legit,agnoſcit. Et fortaſſe conſiderat quas differentias
habeat etiam ipſa vox reſuſcitantis,cum alibi dicit,Pu-
Matth.9. ella ſurge,Et alibi,Iuuenis tibi dico ſurge,Alibi, Infre-
Lucæ.7. muit in ſpiritu & fleuit, & rurſus fremuit, & poſt de-
Ioan.11. inde voce magna exclamauit,Lazare veni foras. Qua
Mœchantiũ noĩe quid intelligatur. propter nomine mœchantium qui hoc capitulo com-
memorantur,omnem carnalem & libidinoſam concu
piſcentiam oportet intelligi. Cum enim tam aſſidue
idololatriam ſcriptura fornicationem dicat,Paulus au
Ephe.5. tem Apoſtolus auaritiam idololatriæ nomine appel-
let, quis dubitet omnem malam concupiſcentiam re-
cte fornicationem vocari: quando anima neglecta ſu-
periore lege qua regitur, inferiorum naturarum turpi
voluptate, quaſi mercede proſtituta,corrumpitur? Et
ideo quiſquis carnalem delectationem aduerſus rectã
voluntatem ſuam rebellare ſentit per conſuetudinem
peccatorum, cuius indomitæ violentia trahitur in ca-
ptiuitatem,recolat quãtum poteſt qualem pacem pec-
Roma.7. cãdo amiſerit,& exclamet,Infœlix ego homo,quis me
liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ie-
H ſum Chriſtum dominum noſtrum.Ita enim cũ ſe infœ
licem exclamat, lugendo implorat conſolatoris auxi-
lium,Nec paruus eſt ad beatitudinem acceſſus, cogni-
tio infœlicitatis ſuæ,& ideo,Beati etiam lugentes:quo-
Ca. XXIIII niam ipſi conſolabuntur. Deinde ſequitur & dicit,
Si autem oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum
& proiice abs te:Expedit enim tibi vt pereat vnum mẽ
brorum tuorum quàm totum corpus tuum eat in gehẽ
nam. Hic vero magna opus eſt fortitudine ad mẽbra
præcidẽda,Quicquid enim eſt quod ſignificat oculus,
ſine dubio tale eſt quod vehementer diligitur.Solet e-
nim & ab eis qui vehementer volunt exprimere dile-
ctionem ſuam ita dici,Diligo eum vt oculos meos,aut
etiam pluſquam oculos meos.Quod autem additũ eſt,
dexter: fortaſſe ad augendam vim dilectionis valet.
Quanquam enim ad videndum iſti oculi corporis cõ
muniter intendantur,& ſi ambo intendantur æquali-
ter poſſint,amplius tamen formidant homines dextrũ
amittere, Vt iſte ſit ſenſus, quicquid illud eſt quod ita
diligis,vt pro dextro oculo habeas,ſi ſcandalizat te, id
eſt ſi tibi impedimẽto eſt ad veram beatitudinem,erue
illud & proiice abs te,Expedit enim tibi vt pereat vnũ
I horum quæ ita diligis vt tanquã membra tibi hæreãt,
quàm totum corpus tuum eat in gehennam. Sed quo-
niam ſequitur de manu dextera,& ſimiliter dicitur,Si
dextera manus tua ſcãdalizat te, abſcinde eam & pro-
iice abs te: expedit enim tibi vt pereat vnum mẽbro-
rum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehen-
nam:cogit quærere diligentius, quid dixerit oculum,
in qua quæſtione nihil mihi occurrit congruentius,
Ocul', amicus dilectiſſimus. quàm dilectiſſimum amicum. Nam hoc eſt vtiq; quod
membrum recte poſſumus appellare, quod vehemen-
ter diligimus:& hunc conſiliarium,quia oculus eſt tan
quam demonſtrans iter & in rebus diuinis, quia dex-
ter eſt: vt ſiniſter ſit dilectus quidem conſiliarius, ſed
in rebus terrenis ad neceſſitatem corporis pertinenti-
bus,de quo ſcandalizante ſuperfluum erat dicere,quã-
doquidem nec dextro parcendum ſit. In rebus autẽ di
uinis conſiliarius ſcandalizans eſt,ſi in aliquam perni-
cioſam hæreſim nomine religionis atque doctrinę co
Man' dextra id eſt dilect' adiutor. natur inducere. Ergo & dextera manus accipitur dile
ctus adiutor & miniſter in diuinis operibus:nam quẽ-
admodum in oculo contemplatio,ſic in manu opera-
tio recte intelligitur, vt ſiniſtra manus intelligatur in K
operibus quæ huic vitæ & corpori ſunt neceſſaria.
Dictum eſt autem. Quicunque dimiſerit vxorem Cap.XXV. Matth.5.
ſuam, det illi libellum repudij, Hæc iuſtitia minor eſt
Phariſæorum, cui non eſt contrarium quod dominus
dicit,Ego autem dico vobis,quicunque dimiſerit vxo-
rem ſuam excepta fornicationis cauſa, facit eam mœ-
chari:& qui ſolutam à viro duxerit,mœchatur.Non e- Matth.19.
nim qui præcepit dari libellum repudij, hoc præcepit,
vt vxor dimittatur:ſed qui dimiſerit,inquit,det illi li-
bellum repudij:vt iracundiam temerariam proiicien-
tis vxorem libelli cogitatio temperaret. Qui ergo di-
mittendi moram quæſiuit, ſignificauit quantum potuit
duris hominibus, ſe nolle diſſidium. Et ideo ipſe do-
minus alio loco de hoc interrogatus ita reſpõdit, Hoc Matth.19.a.
Moyſes propter duritiam cordis veſtri fecit. Quãtum
vis enim durus eſſet qui vellet dimittere vxorem,cum
cogitaret libello repudij dato iam ſine periculo eam
poſſe nubere alteri,facile placaretur.Dominus ergo ad
illud confirmandum vt non facile vxor dimittatur,ſo
lam cauſam fornicationis excepit: cæteras vero vni-
uerſas moleſtias ſi quæ fortè extiterint, iubet pro fide
coniugali,pro caſtitate fortiter ſuſtineri: & mœchum L
dicit etiam virum qui eam duxerit quæ ſoluta eſt à vi-
ro.Cuius rei Apoſtolus Paulus terminum oſtẽdit, quia Roma.7.a.
tamdiu obſeruandum dicit quandiu vir eius viuit. Illo
autem mortuo,dat nubendi licentiã,Hanc enim etiam
ipſe regulam tenuit, & in ea non ſuum conſilium ſicut
in nonnullis monitis,ſed præceptum domini iubentis
oſtendit,cum ait, Eis autem quæ nuptæ ſunt præcipio, 1.Cor.7.
non ego, ſed dominus, mulierem à viro non diſcede-
re,Quòd ſi diſceſſerit,manere innuptam, aut viro ſuo
reconciliari:& vir vxorem non dimittat.Credo ſimi-
li forma,vt ſi dimiſerit non ducat aliam,aut reconci-
lietur vxori, Fieri enim poteſt vt dimittat vxorẽ cau-
ſa fornicationis,quam dominus exceptam eſſe voluit.
Iam vero ſi nec illi nubere conceditur viuo viro à quo
receſſerit, neque huic alteram ducere viua vxore quã
dimiſit:multo minus fas eſt illicita cũ quibuſlibet ſtu-
pra committere. Beatiora ſanè coniugia iudicanda De cõtinẽtia cõiugatorũ.
ſunt,quæ ſiue filiis procreandis†,ſiue etiam iſta terre- †al. pcreatis
na prole contempta, continentiam inter ſe pari con-
ſenſu ſeruare potuerint: quod neque contra illud præ-
ceptum ſit,quo dominus dimitti coniugem vetat,Non
enim dimittit qui cum ea non carnaliter, ſed ſpirita- M
liter viuit:& illud ſeruatur quod per Apoſtolũ dicitur,
Reliquum eſt,vt qui habent vxores, quaſi non haben- 1.Cor.7.
tes ſint. Illud magis ſolet ſolicitare animum paruulo-
rum,qui tamen ſecundum præcepta Chriſti iam viue-
re geſtiunt, quod alio loco ipſe dominus dicit, Quiſ- Lucę.14.
quis venit ad me, & nõ odit patrem ſuum, & matrem,
& vxorem,& filios,& fratres,& ſorores,inſuper & ani
mam ſuam,non poteſt meus eſſe diſcipulus. Videri e- Vxor quõ odio habẽda.
nim poteſt contrarium minus intelligentibus, quòd
hic vetat dimitti vxorem, excepta cauſa fornicationis:
alibi vero diſcipulum ſuum negat eſſe poſſe quẽquam
qui non oderit vxorem. Quod ſi propter concubitum
diceret,non etiam patrem & matrem & fratres & ſo-
rores in eadem conditione poneret.Sed quàm verum
eſt,quòd regnum cœlorum vim patitur, & qui vim fa- Matth.11.b.
ciunt diripiunt illud. Quanta enim vi opus eſt,vt ho-
mo diligat inimicos, & oderit patrem & matrem &
vxorem & filios & fratres. Vtrunque enim iubet, qui
ad regnum cœlorum vocat. Et quomodo hæc non ſint
contraria inter ſe,ipſo duce oſtendere facile eſt:ſed ea
intellecta

A intellecta implere difficile eſt, quanquam & hoc eo-
dem ipſo adiuuante facillimum. Regnum enim æter-
num quò diſcipulos ſuos, quos etiam fratres appellat,
vocare dignatus eſt, non habet huiuſmodi neceſſita-
Galat 3. tes temporales,Non eſt Iudæus,neque Græcus, neque
Coloſſ.2. maſculus,neque fœmina,neque ſeruus,neque liber: ſed
omnia & in omnibus Chriſtus.Et ipſe dominus dicit,
Matth.22.& In reſurrectione enim neque nubent, neque vxores
Lucę.20.f. ducent, ſed erunt ſicut angeli dei in cœlis. Oportet er-
go vt quiſquis illius regni vitam iam hic meditari vo-
luerit, oderit non ipſos homines, ſed iſtas neceſſitu-
dines temporales quibus iſta quæ tranſitura eſt vita ful
citur, quæ naſcendo, moriendóque peragitur: quod
qui non odit, necdum amat illam vitam vbi nulla erit
conditio naſcendi, atque moriendi quæ copulat ter-
rena coniugia. Itaque ſi aliquem bene Chriſtianum,
qui tamen habet vxorem, quanuis cum ea adhuc filios
generet, interrogem, vtrum in illo regno habere ve-
lit vxorem:memor vtique promiſſorum dei & vitę il-
lius vbi corruptibile hoc incorruptionem, & morta-
1.Cor.15.g. le hoc induet immortalitatem: iam magno vel certe
aliquo amore ſuſpenſus, cum execratione reſponde-
B bit,ſe vehementer id nolle. Rurſus ſi interrogem,vtrũ
vxorem ſuam poſt reſurrectionem accepta angelica
†al.immortalitate. immutatione†,quæ ſanctis promittitur, ſecum ibi vi-
uere velit:tam vehementer ſe id velle quàm illud nol-
le reſpondebit. Sic inuenitur bonus Chriſtianus dili-
gere in vna fœmina creaturam dei, quam reformari
& renouari deſiderat: odiſſe autem cõiunctionem co-
pulationémque corruptibilem atque mortalem: hoc
eſt diligere in ea quòd homo eſt,odiſſe quòd vxor eſt.
Ita etiam diligit inimicum, non inquantum inimicus
eſt, ſed inquantum homo eſt:vt hoc ei velit proueni-
re quod ſibi,id eſt vt ad regnum cœlorum correctus
1.retrac.c.19 renouatúſque perueniat. Hoc & de patre & de matre
& cæteris vinculis ſanguinis intelligendum eſt: vt in
eis oderimus quod genus humanum naſcendo & mo
riendo ſortitum eſt,diligamus autem quod nobiſcum
poteſt ad illa regna perduci:vbi nemo dicit pater me-
us,ſed omnes omnino vno deo,pater noſter: nec ma-
ter mea,ſed omnes illi Hieruſalem,mater noſtra: nec
frater meus,ſed omnes de omnibus,frater noſter.Cõ-
iugium vero cum illo ſimul nobis in vnum redactis,
quaſi vnius coniugis erit, qui nos de proſtitutione hu-
C ius ſeculi ſui ſanguinis effuſione liberauit. Neceſſe eſt
ergo vt oderit ea quæ tranſeunt diſcipulus Chriſti, in
iis quos ſecum ad ea venire deſiderat quę ſemper per-
manebunt:& tanto magis hæc in eis oderit,quãto ma-
gis eos diligit. Poteſt igitur Chriſtianus cum coniuge
concorditer viuere: ſiue indigentiam carnalem cum
ea ſupplens, quod ſecundum veniam, non ſecundum
1.Cor.7.b. imperium dicit Apoſtolus: ſiue filiorum propagatio-
nem, quod iam nonnullo gradu poteſt eſſe laudabile:
ſiue fraternam ſocietatem, ſine vlla corporum com-
mixtione,habens vxorem tanquam non habens, quod
eſt in coniugio Chriſtianorum excellentiſſimum at-
que ſublime: vt tamen oderit in ea omnes temporales
neceſſitates, & diligat ſpem ſempiternæ beatitudinis,
Odimus enim ſine dubio, quod certe vt aliquando nõ
ſit optamus: ſicut iſtam ipſam præſentis temporis vi-
tam,quam temporalem ſi non odiſſemus,non deſide-
raremus futuram, quæ non eſt tempori obnoxia. Pro
hac enim vita poſita eſt anima, de qua ibi dictum eſt,
Lucæ.14. Qui non oderit inſuper & animam ſuam, non poteſt
meus eſſe diſcipulus. Huic nanque vitæ cibus eſt ne-
ceſſarius iſte corruptibilis, de quo ipſe dominus dicit, D
Nonne anima plus eſt quàm eſca, id eſt hæc vita cui Matth.6.c.
neceſſaria eſt eſca?Et quod dicit, vt animam ſuam po-
nat pro ouibus ſuis:hanc vtique vitã dicit, cum ſe pro Ioan.10.b.
nobis moriturum eſſe pronunciat. Exoritur hic Ca.XXVI.
altera quęſtio,Cum dominus cauſa fornicationis per- 1.Retrac.19.
mittat dimitti vxorem, quatenus hoc loco intelligen- Fornicatio, quõ intelligẽda.
da ſit fornicatio: vtrum quouſque intelligunt omnes,
id eſt,vt eam fornicationem credamus dictam quæ in
ſtupris committitur?An quemadmodum ſcripturę ſo-
lent fornicationem vocare, ſicut ſupra dictum eſt, o-
mnem illicitam corruptionem, ſicut eſt idololatria
vel auaritia,& ex eo iam omnis tranſgreſſio legis pro-
pter illicitam concupiſcentiam?Sed conſulamus Apo-
ſtolum,ne quid temere dicamus,Iis qui ſunt in coniu- 1.Cor.7.
gio,inquit, præcipio non ego ſed dominus, vxorem à
viro non diſcedere: quòd ſi diſceſſerit, manere innu-
ptam aut viro ſuo recõciliari. Poteſt enim fieri vt diſ-
cedat ea cauſa qua dominus permiſit, Aut ſi fœminæ
licet virum dimittere etiam præter cauſam fornica-
tionis, & non licet viro, quid reſpondebimus de hoc
quod dixit poſterius,Et vir vxorem ne dimittat?Qua-
re non addidit,excepta cauſa fornicationis: quod do- E
minus permittit? Niſi quia ſimilem formam vult in-
telligi,vt ſi dimiſerit,quod cauſa fornicationis permit
titur,maneat ſine vxore,aut reconcilietur vxori. Non
enim male reconciliaretur vir illi mulieri, quam cum
lapidare nemo auſus eſſet, dicit ei dominus, Vade & Ioan.8.
vide deinceps ne pecces. Quia & qui dicit, non licet
dimittere vxorem niſi cauſa fornicationis: cogit reti-
neri vxorem, ſi cauſa fornicationis nõ fuerit: ſi autem
fuerit,non cogit dimittere,ſed permittit:ſicut dicitur,
Nõ licet mulieri nubere alteri viro,niſi viro ſuo mor- 1.retrac.c.19
tuo. Si ante viri mortem nupſerit, rea eſt: ſi poſt viri
mortem non nupſerit,non eſt rea:Non enim iuſſa eſt
nubere,ſed permiſſa. Si enim par forma eſt in iſto iu-
re coniugij inter virum & mulierem, vſqueadeo vt
non tantum de fœmina idem Apoſtolus dixerit, Mu- 1.Cor.7.
lier non habet poteſtatem ſui corporis, ſed vir: ſed
etiam de illo non tacuerit dicens, ſimiliter & vir ſui
corporis poteſtatem non habet,ſed mulier, Si ergo ſi-
milis forma eſt, oportet intelligi non licere mulieri
virum dimittere,niſi cauſa fornicationis,ſicut & viro.
Conſiderandum eſt itaque quatenus fornicatio- Ca XXVII.
nem intelligere debeamus,& conſulendus vt cœpera- F
mus Apoſtolus,Sequitur enim & dicit, Cæteris autem 1.Cor.7.
ego dico,non dominus.Hic primo videndum eſt qui-
bus cæteris, Dicebat enim ſuperius ex domini perſo-
na iis qui ſunt in coniugio, nunc vero ex ſua perſona
cæteris dicit, Ergo fortaſſe iis qui non ſunt in coniu-
gio. Sed non hoc ſequitur.Ita enim ſubiungit, Si quis
frater habet vxorem infidelem,& hæc conſentit habi- 1.Cor.7.
tare cum illo,non dimittat illam. Ergo etiam nunc iis
dicit qui ſunt in coniugio. Quid ſibi ergo vult quod
ait,cæteris: niſi quia ſuperius eis loquebatur qui ſic co-
pulati erant, vt pariter in fide Chriſti eſſent: cæteris
vero nunc dicit, id eſt eis qui ſic copulati ſunt vt non
ambo fideles ſint?Sed quid eis dicit? Si quis frater ha-
bet vxorem infidelem, & hæc conſentit habitare cum
illo, non dimittat illam: Et ſi qua mulier habet vi-
rum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa,
non dimittat virum. Si ergo non præcipit ex domini
perſona, ſed ex ſua perſona monet, ita eſt hoc bonum,
vt ſi quis aliter fecerit, non ſit præcepti tranſgreſſor:
ſicut de virginibus paulopoſt dicit, præceptum do-

 mini

Gmini se non habere, consilium autem dare: atque ita laudat virginitatem, vt arripiat eam qui voluerit, non tamen vt si non fecerit, contra præceptum feciſſe iudicetur. Aliud enim est quod iubetur, aliud quod monetur, aliud quod ignoscitur, Iubetur mulier à viro non discedere, quòd si discesserit, manere innuptā, aut viro reconciliari: Aliter ergo non licet facere. Monetur autem vir fidelis, si habet vxorem infidelem consentientem secum habitare, non eam dimittere. Licet ergo & dimittere, quia non est præceptum domini ne dimittat, sed consilium Apostoli: Sicut monetur virgo non nubere, sed si nupserit consilium quidem non tenebit, sed contra præceptum nō faciet. Ignoscitur cum dicitur, Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium. Quapropter si licet vt dimittatur coniunx infidelis, quanuis melius sit non dimittere, & tamen non licet secundum præceptum domini vt dimittatur coniunx nisi causa fornicationis, fornicatio est etiam ipsa infidelitas. Quid enim tu dicis Apostole? Certe vt vir fidelis consentientem secum habitare mulierem infidelem non dimittat. Ita, inquit, Cum ergo hoc & dominus præcipiat, ne dimittat vir
H vxorem, nisi causa fornicationis, quare hic dicis, Ego dico, non dominus? Quia scilicet idololatria quam sequuntur infideles, & quælibet noxia superstitio fornicatio est. Dominus autem permisit causa fornicationis vxorem dimitti: sed quia permisit non iussit, dedit locum Apostolo monendi, vt qui voluerit non dimittat vxorem infidelem, quo sic fortasse possit fieri fide-
1.Cor.7. lis. Sanctificatus est enim, inquit, vir infidelis in vxore fideli: & sanctificata est mulier infidelis in fratre fideli. Credo iam prouenerat vt nonnullæ fœminæ per viros fideles, & viri per vxores fideles in fidem venirent: & quanuis non dicens nomina, exemplis tamen exhortatus est ad confirmandum cōsilium suum. De-
1.Cor.7. inde sequitur, Alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Iam enim erant paruuli Christiani, qui siue authore vno ex parentibus, siue vtroque consentiente sanctificati erant, Quod non fieret si vno credente dissociaretur coniugium, & non toleraretur infidelitas coniugij vsq; ad opportunitatem credendi. Hoc est ergo consilium eius cui credo dictum esse, Si quid supererogaueris, rediens reddam tibi.

Lucæ.10. C.XXVIII. I Porrò si infidelitas fornicatio est, & idololatria infidelitas, & auaritia idololatria, non est dubitandum & auaritiam fornicationem esse. Quis ergo iam quàmlibet illicitam concupiscentiam potest recte à fornicationis genere separare, si auaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur, quòd propter illicitas concupiscentias, non tantum quæ in stupris cum alienis viris aut fœminis committuntur, sed omnino quaslibet quæ animam corpore male vtentem à lege dei aberrare faciunt, & pernicioſe turpitērque corrumpunt, possit sine crimine & vir vxorem dimittere, & vxor virum, quia exceptam facit dominus causam fornicationis. Quam fornicationem sicut supra commemoratum est, generalem & vniuersalem intelligere cogi-
1.Retrac.19. mur. Cum autem ait, Excepta causa fornicationis: non dixit cuius ipsorum, viri an fœminæ. Non enim tantum fornicatorem vxorem dimittere conceditur, sed quisquis eam quoque vxorem dimittat à qua ipse cogitur fornicari, causa fornicationis vtique dimittit, Velut si aliquem cogat vxor sacrificare idolis, Qui talem dimittit, causa fornicationis dimittit, non tantum illius, sed & suæ: illius, quia fornicatur: suæ, ne fornicetur. Nihil autem iniquius quàm fornicationis causa di K mittere vxorem, si & ipse conuincitur fornicari. Occurrit enim illud, In quo enim alterum iudicas, temet- Roma.2. ipsum cōdemnas, eadem enim agis quæ iudicas. Quapropter quisquis fornicationis causa vult abiicere vxorem, prior debet esse à fornicatione purgatus: quod similiter etiam de fœmina dixerim. Quod autem dicit, Quisquis solutam à viro duxerit mœchatur, quæri potest vtrum quomodo mœchatur ille qui ducit, sic & illa quam ducit. Iubetur enim & illa manere innupta, aut viro reconciliari, Sed si discesserit, inquit, à viro, maneat innupta. Multum autem interest vtrum dimittat, an dimittatur. Si enim ipsa virum dimiserit & alteri nupserit, videtur cupiditate mutandi coniugij virum priorem reliquisse, quæ sine dubio adulterina cogitatio est. Si autem dimittatur à viro cum quo esse cupiebat, mœchatur quidem qui eam duxerit secundum domini sententiam, sed vtrum & ipsa tali crimine teneatur, incertum est, Quanuis multo minus inueniri possit, quomodo cum vir & mulier pari consensu sibi misceantur, vnus eorum mœchus sit, & non alter. Huc accedit, quia si mœchatur ille ducendo eam quæ soluta est à viro, quanquam non dimiserit, sed di- L
missa sit, ipsa eum facit mœchari, quod nihilominus dominus vetat. Ex quo colligitur, siue dimissa fuerit, siue dimiserit, oportere illam manere innuptam, aut
Ca. XXIX viro reconciliari. Rursum quæritur, vtrum si vxoris permissu, siue sterilis, siue quę concubitum pati non vult, adhibuerit sibi alteram vir, non alienam, neque à viro seiunctam, possit esse sine crimine fornicationis? Et in historia quidem veteris testamēti inuenitur exemplum: sed nunc præcepta maiora sunt, in quę per illum gradum generatio humana peruenit. Tractanda illa sunt ad distinguendas ætates dispensationis diuinæ prouidētię quæ humano generi ordinatissime subuenit, non autem ad viuendi regulas vsurpandas. Sed tamen vtrum quod ait Apostolus, Mulier non habet 1.Cor.7. potestatem sui corporis, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis sed mulier: possit in tantum valere, vt permittente vxore quæ maritalis corporis potestatem habet, possit vir cum altera, quæ nec aliena vxor sit, nec à viro disiuncta, concumbere: sed In casu vxo- non ita est existimandum, ne hoc etiam fœmina, viro rē licite pos- permittente, facere posse videatur: quod omnium sen- se fornicari accedēte cō- sus excludit. Quanquam nōnullæ causæ possint existere, vbi & vxor, mariti consensu, pro ipso marito hoc fa- sensu mariti. M cere debere videatur, Sicut Antiochiæ factū esse perhibetur ante quinquaginta fermè annos Constantij Historia. temporibus. Nam Acindinus tunc præfectus, qui etiam consul fuit, cum quendam libræ auri debitorem fisci exigeret, nescio vnde commotus, quod plerunque in istis potestatibus pernicioſum est, quibus quod libet licet, aut potius putatur licere, comminatus est iurans & vehementer affirmans, quòd si certo die quem constituerat, memoratum aurum non exolueret, occideretur. Itaque cum ille teneretur immani custodia, nec se posset debito illo expedire, dies metuendus imminere & propinquare cœpit, Et forte habebat vxorem pulcherrimam, sed nullius pecunię qua subuenire posset viro, Cuius mulieris pulchritudine cum quidam dines esset accensus, & cognouisset maritum eius in illo discrimine constitutum, misit ad eam pollicens pro vna nocte si ei misceri vellet se auri libram daturum. Tum illa quæ se sciret non habere sui corporis potestatem, sed virum suum, pertulit ad eum dicens

A dicēs paratam se esse pro marito id facere, si tamen ipse coniugalis corporis dominus, cui tota illa castitas deberetur, tanquā de re sua pro vita sua vellet id fieri. Egit ille gratias, & vt id fieret imperauit, nullo modo iudicans adulterinum esse concubitum, quòd & libido nulla & magna mariti charitas se iubente & volente flagitaret. Venit mulier ad villam illius diuitis, fecit quod voluit impudicus: sed illa corpus non nisi marito dedit, non concumbere, vt solet, sed viuere cupienti: accepit aurum, Sed ille qui dedit fraude subtraxit quod dederat, & suppoſuit simile ligamētum cum terra. Quod vbi mulier iā domui suæ posita inuenit, prosiliit in publicum eadem mariti charitate clamatura quod fecerat, qua facere coacta est: interpellat præfectum, fatetur omnia, quam fraudem passa esset ostendit. Tum vero præfectus primo se reum, quòd suis minis ad id ventum esset, pronunciat, tanquam in alium sententiam diceret, de Accindini bonis auri libram fisco inferendam, illam vero mulierem dominam in eā terram, vnde pro auro terram accepisset, induci. Nihil hic in alteram partem disputo, liceat cuique æstimare quod velit, Non enim de diuinis authoritatibus de-
B prompta historia est, sed tamen narrato hoc facto, nō ita respuit hoc sensus humanus quod in illa muliere viro iubente commissum est, quemadmodum antea cū sine vllo exemplo res ipsa poneretur, horruimus. Sed in hoc Euangelij capitulo nihil fortius considerādum est, quàm tantum malum esse fornicationis, vt cum tāto vinculo sibi coniugia constringantur, hæc vna causa solutionis excepta sit. Quæ sit autem fornicatio, iam
Cap.XXX. Matth.5. Leuit.19. tractatum est. Iterum, inquit, audistis quia dictum est antiquis, Nō periurabis, reddes autem domino iuramentum tuum: Ego autem dico vobis non iurare omnino, neque per cœlum, quia thronus dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: Neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neque per caput tuum iuraueris, quia non potes facere capillum vnum album aut nigrum. Sit autem sermo vester: est, est: non, non: quod autem amplius est, à malo est. Iustitia Pharisæorum est non periurare, Hanc confirmat qui vetat iurare, quod pertinet ad iustitiam regni cœlorum. Sicut enim falsum loqui non potest qui non loquitur, sic periurare non potest qui non iurat. Sed tamen quoniam iurat qui adhibet testem deum, diligen
C ter considerandum est hoc capitulum, ne contra præceptum domini Apostolus fecisse videatur, qui sæpe
Galat.1. 1.Cor.11. hoc modo iurauit cum dicit, Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior: Et iterum, Deus & pater domini nostri Iesu Christi qui est benedictus in
Roma.1. secula, scit quia non mentior. Tale est etiam illud, Testis enim mihi est deus, cui seruio in spiritu meo in Euangelio filij eius, quomodo sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Nisi forte quis dicat tunc cauendam esse iurationem cum per aliquid dicitur quod iuratur: vt non iurauerit, quia nō dixit per deum: sed dixit, testis est mihi deus. Ridiculum est hoc putare. Tamen propter contentiosos aut multum tardos, ne aliquid interesse quis putet, sciat etiam hoc modo iurasse Apostolum dicentem, Quo-
1.Cor.15. tidie morior, per vestram gloriam. Quod ne quid existimet ita dictum tanquam si diceretur, vestra gloria me facit quotidie mori, sicut dicitur, per illius magisterium doctus factus est, id est illius magisterio factū
† al.indicāt. est vt perfecte doceretur: Græca exēplaria diiudicant†, in quibus scriptum est, νὴ τὴν καύχησιν ἣμετέραν, quod non nisi à iurante dicitur, Ita ergo intelligitur præ- D cepisse dominum ne iuretur, ne quisquam sicut bonum appetat iusiurandum, & assiduitate iurandi ad periurium per consuetudinem delabatur. Quapropter qui intelligit, non in bonis, sed in necessariis iuratione habendam, refrenet se quantum potest vt non ea vtatur, nisi necessitate: cum videt pigros esse homines ad credendum, quod eis vtile est credere, nisi iuratione firmentur. Ad hoc itaque pertinet quod sic dicitur, Sit au- Matth.5. tem sermo vester, est, est: non, non. Hoc bonum est, & appetendum, quod autem amplius est, à malo est: id est si iurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid suades. Quæ infirmitas vtiq; malum est, vnde nos quotidie liberari deprecamur cum dicimus, Libera nos à malo. Itaque nō dixit: quod Matth.6. autem amplius est, malum est, Tu autem non malum facis qui bene vteris iuratione, quæ etsi non bona, tamen necessaria est vt alteri persuadeas quod vtiliter persuades, sed à malo est illius cuius infirmitate iurare cogeris. Sed nemo nouit nisi qui expertus est, quàm sit difficile & consuetudinem iurandi extinguere, & nunquam temere facere quod nōnunquam facere ne- E
cessitas cogit. Quæri autem potest, cum diceretur, Ca. XXXI. Ego autem dico vobis, non iurare omnino: cur additum sit, neque per cœlum, quia thronus dei est: & cætera vsque ad id quod dictum est, neque per caput tuum. Credo propterea, quia non putabant ludæi se teneri iureiurando, si per ista iurassent: & quoniam audierant, Reddes autem domino iusiurandum tuum, non se putabant domino debere iusiurandum, si per cœlum, aut terram, aut per Hierosolymam, aut per caput suum iurarent: quod non vitio præcipientis, sed illis male intelligentibus, factum est: Itaque dominus docet nihil Iurare p cœ- esse tam vile in creaturis dei, vt per hoc quisque perilū, per terrā, &c. randum arbitretur: quando à summis vsque ad infima diuina prouidentia creata regerentur, incipiens à throno dei vsque ad capillum album aut nigrū. Neque per cœlum, inquit, quia thronus dei est: neque per terram, quia scabellum pedum eius est: id est cum iuras per cœlum aut terram, non te arbitreris non debere domino iusiurandum tuum, quia per eum iurare conuinceris cuius cœlum thronus est, & cuius scabellum terra est: neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis, melius quàm si diceret, mea, cum tamen hoc dixisse intelligatur, Et quia ipse vtique dominus est, do- F
mino iusiurandum debet qui per Hierosolymam iurat, Neque per caput tuum iuraueris, Quid enim poterat quisque magis ad se pertinere arbitrari quàm caput suum? Sed quomodo nostrum est, vbi potestatē faciendi vnius capilli albi aut nigri non habemus? Ergo deo debet iusiurandum ineffabiliter tenenti omnia & vbique præsenti, quisquis etiam per caput suum iurare voluerit: & hinc etiam cætera intelligūtur quæ omnia vtique dici non poterant, sicut illud quod commemo-
rauimus dictum ab Apostolo, Quotidie morior, per 1.Cor.15. vestram gloriam. Quam iurationē vt domino se debere ostenderet, addidit, quam habeo in Christo Iesu. Veruntamen propter carnales dico, non oportet opinari quod dictum est cœlum thronus dei est, & terra scabellum pedum eius, quòd sic habeat deus collocata membra in cœlo & in terra vt nos cum sedemus, sed illa sedes dei, iudicium dei significat. Et quoniam in hoc vniuerso mundi corpore maximam speciem cœlum habeat, & terra minimam, tanquam præsentior sit excellenti pulchritudini vis diuina, minimam

vero ordinet in extremis atque infimis, ſedere in cœlo dicitur terrámque calcare. Spiritaliter autem ſanctas animas cœli nomine ſignificat,& terræ,peccatrices:& quoniam ſpiritalis omnia iudicat,ipſe autẽ à nemine iudicatur,conuenienter dicitur ſedes dei.Peccator vero cui dictum eſt, Terra es & in terrã ibis: quia per iuſtitiam meritis digna tribuentem,in infimis ordinatur,& qui in lege manere noluit,ſub lege punitur, congruenter accipitur ſcabellum pedum dei. Sed iam vt iſtam quoq; concludamus ſummam,quid laborioſius aut operoſi⁹ dici,aut cogitari poteſt, vbi omnes neruos induſtriæ ſuæ animus fidelis exerceat,quàm in vitioſa conſuetudine ſuperanda præcidat membra impedientia regnum cœlorum,nec dolore frangatur:toleret in coniugali fide omnia quæ quanuis ſint moleſtiſſima,crimen tamen illicitę corruptionis,id eſt fornicationis non habentẽ:Veluti ſi vxorem quiſq; habeat, vel ſterilem,vel deformem corpore,ſiue debilem mẽbris,vel cæcam,vel ſurdam,vel claudã,vel ſiquid aliud ſiue morbis & doloribus languoribusq; confectam: & quicquid excepta fornicatiõe cogitari poteſt vehemẽter horribile,pro fide & ſocietate ſuſtineat, neq; talem abiiciat:ſed etiam ſi non habeat non ducat eam, quę ſoluta eſt à viro pulchram,ſanam,diuitem,fœcundã. Quæ ſi facere nõ licet,multo minus ſibi licere arbitretur ad vllum alium illicitum concubitũ accedere, fornicationemq; ſic fugiat vt ab omni turpitudine ſe penitus extrahat. Verum loquatur,neq; iurationibus crebris, ſed morum probitate commendet,Rebellantes aduerſum ſe omnium malarum conſuetudinũ innumerabiles turbas,de quibus vt omnes intelligerentur,paucæ commoratæ ſunt, cõfugiens ad arcem Chriſtianæ militiæ, tanquam de loco ſuperiore proſternat. Sed quis tãtos labores inire audeat,niſi qui ſic flagrat amore iuſtitiæ, vt tanquam fame & ſiti vehementiſſime accenſus, & nullam ſibi vitam donec ea ſatietur exiſtimans,vim faciat in regnum cœlorum?Non enim aliter poterit eſſe fortis ad toleranda omnia,quæ in præcindendis conſuetudinib⁹ laborioſa & ardua & omnino difficilia ſeculi huius amatores putant. Beati ergo qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam,quoniam ipſi ſaturabuntur. Veruntamen in his laboribus cum quiſque difficultatem patitur,& per dura & aſpera gradum faciens circunuallatus variis tentationibus, & hinc atque illinc inſurgere præteritæ vitæ moleſtias intuẽs,timet ne aggreſſa implere non poſſit,arripiat,cõſilium vt auxilium mereatur. Quod eſt autem aliud conſilium, niſi vt infirmitatem aliorum ferat,& eis quãtum poteſt opituletur, qui ſuæ diuinitus deſiderat ſubueniri? Cõſequenter itaque præcepta miſericordiæ videamus. Mitis autem & miſericors vnum videntur, Sed hoc intereſt, quòd mitis, de quo ſuperius tractatum, eſt qui pietate non contradicit diuinis ſententiis,quæ in ſua peccata proferũtur, neque illis dei ſermonibus quos nõdum intelligit, ſed nullum beneficium præſtat ei cui non contradicit nec reſiſtit. Miſericors autem ita non reſiſtit, vt propter eius correptionem id faciat, quem redderet reſiſtendo peiorem. Sequitur ergo dominus & dicit, Audiſtis quia dictum eſt,Oculum pro oculo, dentem pro dente,Ego autem dico vobis nõ reſiſtere aduerſus malum. Sed ſiquis te percuſſerit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram, Et qui voluerit tecum iudicio cõtendere & tunicam tuam tollere, dimitte illi & palliũ, & qui te angariauerit mille paſſus, vade cum illo alia duo. Omni petenti te da, & qui voluerit à te mutuari, ne auerſatus fueris,Phariſæorum iuſtitia minor eſt,nõ excedere vindictæ modum, ne plus rependat quiſque quàm accepit. Et magnus hic gradus eſt, Nemo enim facile inuenitur qui pugno accepto pugnum reddere velit: & vno conuitiante verbo audito, vnum & quod tantundem valeat referre contẽtus ſit: ſed ſiue ira perturbatus immoderatius vindicat: ſiue quia iuſtum putat,eum qui læſerit prior grauius lædi, quàm læſus eſt qui nõ læſerat. Talem animum magna ex parte refrenauit lex in qua ſcriptum eſt, Oculum pro oculo,& dẽtem pro dente,Quibus nominibus ſignificatur modus, vt iniuriam vindicta non tranſeat,& hæc eſt pacis inchoatio. Perfecta autem pax eſt,talẽ penitus nolle vindictam. Inter illud ergo primum quod præter legem eſt,vt maius malũ pro minore malo reddatur: & hoc quod dominus perficiẽdis diſcipulis dicit,ne pro malo vllum malum reddatur: medium quendam locum tenet,vt tantum reddatur quantum acceptum eſt: per quod à ſumma diſcordia ad ſummam cõcordiam pro temporum diſtributione tranſitus factus eſt. Quiſquis ergo malum infert prior, ſtudio lædendi & nocendi, vide quantũ diſtat ab eo qui nec læſus rependit. Quiſquis ergo nulli prior male fecit,ſed tamen læſus repẽdit grauius,vel voluntate vel facto,receſſit aliquantum à ſumma iniquitate & proceſſit ad ſummam iuſtitiam, & tamen nõdum tenet quod lex quæ per Moyſen data eſt imperauit. Qui ergo tantum reddit quantum accepit,iam donat aliquid: non enim tantam pœnã meretur nocens: quantam ille qui ab eo læſus innocens paſſus eſt. Hanc ergo inchoatam non ſeueram, ſed miſericordem iuſtitiam ille perfecit qui legem venit implere,nõ ſoluere. Duos ergo adhuc gradus qui interſunt intelligendos reliquit, quibus & de ipſo ſummo miſericordiæ culmine dicere maluit. Nam eſt adhuc quod faciat, qui non implet iſtam magnitudinem præcepti,quæ pertinet ad regnum cœlorũ: vt non reddat tãtum,ſed minus,vt vel pro duobus pugnis vnum, aut pro eruſſo oculo aurem præcidat. Hinc aſcendens qui omnino nihil repẽderit,propinquat præcepto domini,nec tamen adhuc ibi eſt. Parum enim adhuc videtur domino ſi pro malo quod acceperis nihil reddas mali,niſi etiã & amplius ſis paratus accipere. Qua propter non ait, ego autem dico vobis, non reddere malum pro malo,quanquam hoc etiam magnum præceptum ſit,ſed ait,non reſiſtere aduerſus malum:vt nõ ſolum non rependas quod tibi fuerit irrogatum, ſed etiam non reſiſtas quo minus aliud irrogetur,Hoc eſt enim quod etiam conſequenter exponit,Sed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram:nõ enim ait,ſi quis te percuſſerit, noli tu percutere,ſed para te adhuc percutienti. Quod ad miſericordiam pertinere, hi maxime ſentiunt, qui eis quos multum diligunt, tanquam filiis vel quibuſlibet dilectiſſimis ſuis, ægrotantibus ſeruiunt vel paruulis vel phreneticis:à quibus multa ſæpe patiuntur, & ſi eorum ſalus id exigat, præbent ſe etiam vt plura patiantur, donec vel ætatis vel morbi infirmitas tranſeant. Quos ergo dominus medicus animarum, curandis proximis inſtruebat,quid eos aliud docere poſſit:niſi vt eorum, quorum ſaluti conſulere vellent, imbecillitates æquo animo tolerarent, Omnis nanque improbitas ex imbecillitate animi venit, quia nihil innocentius eſt eo qui in virtute perfectus eſt. Quæri autem poteſt quid ſibi velit dextera maxilla, Sic enim in exemplaribus Græcis, quibus maior fides adhibenda eſt,

da eſt, inuenitur. Nam multa Latina, maxillam tantum habent,nõ etiam dexteram, Facies eſt autem qua quiſque cognoſcitur. Et legimus apud Apoſtolum, Toleratis enim ſi quis vos in ſeruitutem redigit, ſi quis deuorat,ſi quis accipit,ſi quis extollitur, ſi quis in faciẽ vos cædit. Deinde continuo ſubiungit,ſecũdum ignobilitatem dico, vt exponat quid ſit in faciem cædi,hoc eſt contemni atque deſpici. Quod quidem nõ ideo dicit Apoſtolus vt illos non ſuſtinerent, ſed vt ſe magis, qui eos ſic diligeret,vt ſeipſum pro eis vellet impendi. Sed quoniam facies non poteſt dici dextera & ſiniſtra, & tamen nobilitas & ſecundum deum & ſecũdum hoc ſeculum poteſt eſſe,ita tribuitur tanquam in dexteram maxillam & ſiniſtram, vt in quocũque diſcipulo Chriſti contemptum fuerit quod Chriſtianũ eſt,multo magis in ſe cõtemni paratus ſit, ſi quos huius ſeculi honores habet. Sicut idem Apoſtolus, cũ in eo perſequerentur homines nomen Chriſtianum, ſi taceret de dignitate quam habebat in ſeculo,non præbuerat alterã maxillam cædẽtibus dexteram,Non enim dicendo, Ciuis Romanus ſum:nõ erat paratus hoc in ſe cõtemni quod pro minimo habebat,ab eis ſ qui in illo nomẽ tam precioſum & ſalubre contemplerant. Nunquid enim ideo minus poſtea vincula toleranit,quæ ciuib⁹ Romanis nõ licebat imponi,aut quenquã de hac iniuria voluit accuſare? Et ſi qui ei propter ciuitatis Romanæ nomen pepercerunt, nec tamen ille ideo non præbuit quod ferirent,cũ eos de tanta peruerſitate corrigere cupierit patientia ſua, quos videbat in ſe ſiniſtras partes magis q̃ dexteras honorare. Illud eſt enim tantũ attendendum quo animo fecerit omnia, quàm beneuole & clementer in eos, à quibus iſta patiẽbatur. Nam & pontificis iuſſu palma percuſſus, & quod contumelioſe viſus eſt dicere cum ait, Percutiet te dominus paries dealbate: minus intelligentibus conuitium ſonat:intelligentibus vero prophetia eſt. Paries quippe dealbatus, hypocriſis eſt,id eſt ſimulatio ſacerdotalem præferẽs dignitatem, & ſub hoc nomine tanquam candido tegmine interiorem quaſi luteam turpitudinem occultans. Nam quod humilitatis fuit, mirabiliter cuſtodiuit cum ei diceretur,Principi ſacerdotum maledicis? Et reſpondit, Neſciui fratres quia princeps eſt ſacerdotũ. Scriptum eſt enim, Principi populi tui ne maledicas. Vbi oſtendit quanta tranquillitate illud dixiſſet, quod iratus dixiſſe videbatur,quòd tam cito,tam manſuete reſpõdit, quod ab indignantibus & perturbatis fieri non poteſt. Et in eo ipſo intelligentibus verum dixit,Neſciui quia princeps eſt ſacerdotum: tãquam ſi diceret, Ego alium ſcio principem ſacerdotum, pro cuius nomine iſta ſuſtineo, cui maledicere fas non eſt, & cui vos maledicitis, cum in me nihil aliud quàm eius oditis nomen.

Sic ergo oportet non ſimulate iſta iactare, ſed in ipſo corde eſſe ad omnia præparatum, vt poſſit canere illud Propheticum, Paratum cor meum deus, paratum cor meum. Multi enim alteram maxillam præbere noluerunt, diligere vero illum à quo feriuntur, ignorãt. At vero ipſe dominus, qui vtique præcepta quæ docuit primus impleuit, percutienti ſe in maxillam miniſtro ſacerdotis non præbuit alteram: ſed inſuper dixit, Si male locutus ſum exprobra de malo: ſi bene, cur me cędis? Non tamen ideo paratus corde non fuit, non ſolum in alteram maxillam cædi pro ſalute omnium, ſed etiam toto corpore crucifigi. Ergo & illud quod ſequitur, Et qui voluerit tecum iudicio cõtendere,& tunicam tuam tollere,remitte illi & veſtimentum,ad præparationem cordis non ad oſtẽſionem operis præceptum recte intelligitur, Sed de tunica & veſtimẽto quod dictum eſt, non in eis ſolis,ſed in omnibus faciendum eſt,quę aliquo iure temporaliter noſtra eſſe dicimus. Si enim de neceſſariis hoc imperatum eſt,quanto magis ſuperflua contemnere conuenit, Veruntamen ea quæ noſtra dixi, eo genere includenda ſunt, quo dominus ipſe præſcripſit dicens, Si quis vult iudicio tecum contendere, & tunicam tuam tollere. Omnia ergo intelliguntur, de quibus iudicio nobiſcum contendi poteſt: ita vt à noſtro iure in ius illius tranſeant, qui contendit vel pro quo contendit: ſicuti eſt veſtis,domus, fundus,iumentum,& generaliter omnis pecunia. Quod vtrum etiam de ſeruis accipiendum ſit,magna quæſtio eſt, Nõ enim Chriſtianum oportet ſic poſſidere ſeruum,quomodo equum aut argentum: quanquam fieri poſſit, vt maiore precio valeat equus quàm ſeruus, & multo magis aliquod aureum vel argenteum, Sed ille ſeruus ſi rectius & honeſtius, & ad deum colẽdum accommodatius abs te domĩo educatur aut regitur, quàm ab illo poteſt qui eum cupit auferre: neſcio vtrum quiſquam dicere audeat,vt veſtimentum eum debere cõtemni. Hominem nanque homo tanquam ſemetipſum diligere debet, cui ab omnium domino,ſicut ea quæ ſequuntur oſtendunt. etiam vt inimicos diligat imperatur, Sanè animaduertendum eſt,omnem tunicam veſtimentũ eſſe, non omne veſtimentum tunicam eſſe, Veſtimenti ergo nomẽ plura ſignificat quàm nomen tunicę. Et ideo ſic dictum eſſe arbitror, Et qui voluerit tecum iudicio contendere,& tunicam tuam tollere,remitte illi & veſtimẽtum: tanquam ſi diceret,qui voluerit tunicam tuam tollere, remitte illi,& ſi quid aliud induměti habes. Ideo nonnulli pallium interpretati ſunt, quod Græce poſitũ eſt ἱμάτιον. Et qui te angariauerit,inquit,mille paſſus, vade cum illo alia duo, Et hoc vtique non tam vt pedibus agas,quàm vt animo ſis paratus. Nam in ipſa Chriſtiana hiſtoria in qua eſt authoritas, nihil tale inuenies factum à ſanctis,vel ab ipſo domino in homine, quem ſuſcipere dignatus eſt, vt viuendi nobis præberet exemplum: cum tamen omnibus ferè locis eos inuenias paratos fuiſſe æquo animo tolerare quicquid eis improbę fuiſſet ingeſtum. Sed verbi gratia dictum putamus,vade cum eo alia duo: an tria compleri voluit, quo numero ſignificatur perfectio: vt meminerit quiſq; cum hoc facit perfectam ſe implere iuſtitiã, miſericorditer perferendo infirmitates eorum quos vult ſanos fieri. Poteſt videri propterea etiam tribus exemplis hęc præcepta inſinuaſſe, Quorum primum eſt, ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam: Secundum, ſi quis tunicam tuam tollere voluerit: Tertiũ, ſi quis te mille paſſus angariauerit: in quo tertio exemplo ſimplo duplum additur, vt triplũ compleatur, Qui numerus hoc loco ſi non vt dictũ eſt ſignificat perfectionẽ, illud accipiatur, quòd in præcipiendo tanquam tolerabilius incipiẽs paulatim creuerit, donec perueniret vſque ad duplũ aliud perferendum. Nam primo pręberi voluit alteram maxillam cum fuerit dextra percuſſa, vt minus perferre paratus ſis quàm pertuliſti. Quicquid enim dextera ſignificat, & charius eſt vtique quàm id quod ſiniſtra ſignificat, & qui in re chariore aliquid ptulit,ſi & in viliore perferat minus eſt, Deinde illi qui tunicam vult tollere,iubet & veſtimentum dimitti, quod aut tantundem eſt, aut non multo amplius, non tamen duplum. Tertio de mille paſſibus, quibus addenda dicit duo milia, vſque ad duplum aliud perferas iubet, Ita ſignificans ſiue aliquanto

Matth.5.
Gene.3.
1.Cor.2.d.
C.XXXII.
Matth.5.
Mitis & miſericors diffe runt.
C. XXXII Matth.5. Exod.21.
Perfecta pax
Matth.5.
Cap. XXX. IIII.
Ca. XXXV
Facies.
1.Corſ.11.d.
In faciẽ cędi, quid ſit.
Actor.22.
†al.quod,p nõ minimo habebatur ab eis &c.
Actor.23.
Paries dealbatus.
Exod.22.
C. XXXVI
Pſalm.56. Maxillã alterã prębere Ioan.18.
Seruus inter Chriſtianos quomodo poſſidendus
Tunica veſtimenti.
Dextera Siniſtra.

G quanto minus quàm iam fuit,siue tantundem,siue amplius quisque improbus in te esse voluerit, æquo animo tolerandum esse. In his sanè generibus trium exemplorum nullum genus iniuriæ prætermissum esse video. Nanque omnia in quibus improbitatem aliquam patimur,in duo genera diuidũtur: quorum alterum est quod restitui non potest,alterum quod potest. Sed in illo quod restitui non potest,vindictæ solatium quæri solet. Quid enim prodest quòd percussus repercutis? Nũquid propterea aliquid quod in corpore læsum est restituetur in integrũ? Sed tumidus animus talia fomenta desiderat, Sanum autem firmumq; ista non iuuant, quin potius misericorditer perferendam alterius infirmitatem iudicat,quàm alieno supplicio suam mitigandam quæ nulla est. Neque hic ea vindicta prohibetur, quæ ad correptionem valet, etiam ipsa enim pertinet ad misericordiam. Nec impedit illud propositum quo quisque paratus est ab eo quem correctum esse vult, plura perferre. Sed huic vindictæ referendæ non est idoneus, nisi qui odium quo solent flagrare qui se vindicare desiderant, dilectionis magnitudine superauerit, Non enim metuendum est ne odisse paruulum filiũ pa

H rentes videantur, cum ab eis vapulat peccans, ne peccet vlterius:& certe perfectio dilectionis ipsius,dei patris imitatione nobis proponitur, cum in sequentibus dicitur, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos,& orate pro eis qui vos persequuntur:& tamen de ipso dicitur per Prophetam,Quem enim diligit dominus corripit, flagellat autẽ omnem filium quẽ recipit. Dicit & dominus, Seruus qui nescit voluntatem domini sui & facit digna plagis,vapulabit paucis: Seruꝰ autem qui scit voluntatem domini sui,& faciens digna plagis,vapulabit multis. Non ergo quæritur,nisi vt & ille vindicet cui rerum ordine potestas data est:& ea voluntate vindicet qua pater in paruulum filium,quem per ætatem odisse nondum potest. Hinc enim aptissimum exemplum datur,quo satis appareat,posse peccatum amore potius vindicari quàm impunitum relinqui:vt illum in quem vindicat non pœna miserum, sed correctione beatum velit:paratus tamen, si opus sit, æquo animo plura tolerare ab eo illata quem vult esse correctum, siue in eum habeat potestatem coërcendi siue nõ habeat. Magni autem & sancti viri,qui iam optime scirent,mortem istam quę animam dissoluit à corpore, non esse formidandam secundum eorum tamen animum qui illam timerent, nonnulla peccata morte punierunt, quo & viuentibus vtilis metus incuteretur, & illis qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum quod augeri posset si viueret, Non temere illi iudicabãt, quibus tale iudicium donauerat deus. Inde est quòd Helias multos morte affecit, & propria manu,& igne diuinitus impetrato: cũ & alij multi magni & diuini viri eodem spiritu consulendis rebus humanis non temere fecerint. De quo Helia cum exemplum dedissent discipuli domino,cõmemorantes quid ab eo factum sit,vt etiam ipsis daret potestatem,petendi de cœlo ignem ad consumendos eos qui sibi hospitium non præberent: reprehendit in eis dominus non exemplum Prophetæ sancti, sed ignorãtiam vindicandi quæ adhuc erat in rudibus, animaduertens eos non amore correctionem, sed odio desiderare vindictam. Itaque posteaquam eos docuit quid esset diligere proximum tanquam seipsum, infuso etiam spiritusancto, quem decem diebus completis post ascensionem suam desuper vt promiserat misit, non defuerunt tales vindictæ, quanuis multo rarius quàm in veteri testamento, Ibi enim ex maiore parte seruientes timore premebantur:hic autem maxima dilectione liberi nutriebantur. Nã & verbis Apostoli Petri Ananias & vxor eius, sicut in actibus Apostolorum legimus, examines ceciderunt, nec resuscitati sunt, sed sepulti. Sed si huic libro hæretici,qui aduersantur & veteri testamento,nolunt credere, Paulum Apostolum quem nobiscum legunt intueatur, dicentem de quodam peccatore quem tradidit satanæ in interitum carnis, vt anima salua sit, Et si nolunt hic mortem intelligere, fortasse enim incertum est, quamlibet vindictam per Satanam factam ab Apostolo fateantur, quòd non eam odio, sed amore fecisset manifestat illud adiectum,vt anima salua sit. Aut in illis libris quibus ipsi magnam tribuunt authoritatem animaduertãt quod dicimus, vbi scriptum est Apostolum Thomam imprecatum cuidam à quo palma percussus esset,atrocissimæ mortis supplicium,animam eius tamen cõmendat vt in futuro ei seculo parceretur:cuius à leone occisi,à cætero corpore discerptã manum canis intulit mensis in quibus cõuiuabatur Apostolus.Cui scripturæ licet nobis non credere,non est

L enim in catholico canone.Illi tamẽ eam legunt & tanquam incorruptissimam verissimámque honorant,qui aduersus corporales vindictas quę sunt in veteri testamento,nescio qua cæcitate acerrime fœuiunt, quo animo & qua distributione temporum facta sint omnino nescientes. Tenebitur ergo in hoc iniuriarum genere,quòd per vindictam luitur, iste à Christianis modus, vt accepta iniuria non surgat in odium, sed infirmitatis misericordia paratus sit animus plura perpeti, nec correctionem negligat, qua vel consilio vel authoritate vel potestate vti potest. Aliud iniuriarũ genus est quod in integrum restitui potest. Cuius duæ species,vna ad pecuniam, altera ad operam pertinet. Quapropter illius de tunicæ vestimento,huius de angaria mille passuum & dũm milium exempla subiecta sunt:quia & reddi vestimentum potest,& quem adiueueris opera, potest te etiã ipse si opus fuerit adiuuare. Nisi forte ita potius distinguendum est,vt prius quod positum est de percussa maxilla, omnia significet quæ sic ingerũtur ab improbis, vt restitui non possint nisi vindicta. Secundum quod positum est de vestimento,omnia significet

M quę possunt restitui sine vindicta.Et ideo fortasse additum est,qui voluerit tecum in iudicio contendere:quia quod per iudiciũ aufertur non ea vi putatur auferri cui vindicta debebatur.Tertium vero ex vtroque confectũ sit,vt sine vindicta,& cum vindicta possit restitui.Nam qui operam indebitam violenter exigit sine vllo iudicio,sicut facit qui angariat hominem improbe & cogit se illicite adiuuari ab inuito, & pœnã improbitatis potest luere & operã reddere, si hanc ille repetat qui improbum pertulit. In his ergo omnibus generibus iniuriarum dominus docet patientissimum & misericordissimum & ad plura perferenda paratissimum animum Christiani esse oportere. Sed quoniam parum est non nocere,nisi etiam præstes beneficium quãtum potes,consequenter adiungit & dicit,Omni petenti te da, & qui voluerit mutuari à te,ne auersatus fueris. Omni petenti,inquit, non omnia petenti, vt id des quod dare honeste & iuste potes. Quid si enim pecuniam petat,qua innocentẽ conetur opprimere? Quid si postremo stuprũ petat? Sed ne multa persequar quæ sunt innumerabilia, id profecto dãdum est quod nec tibi nec alteri noceat,quãtum sciri aut credi ab homine potest:

& cui

Caput XXXVII. Iniuriarum duo genera.

Acto.5.

1.Corin.5.

Thomę imprecatio.

Caput XXXIX.

Caput XXXVIII.

Matth.5.g.

Hebr.12.b.

Lucæ.12.

5.Reg.18. & 4.Reg.1.

Lucę.9.

Acto.2.

Cap.XL.

Matth.5.

Petẽti,quid sit dãdum.

A & cui iuste negaueris quod petit, indicanda est ipsa iustitia,vt non eum inanem dimittas.Ita omni petenti te dabis,quanuis non semper id quod petit dabis, sed aliquando melius aliquid dabis,cũ petentem iniuste,correxeris. Quod antẽ ait, Qui vult à te mutuari,ne auersatus fueris:ad animum referẽdum est, Hilarem enim datorem diligit deus. Mutuatur autem omnis qui accipit,etiam si non ipse soluturus est. Cũ enim misericordibus deus plura restituat, omnis qui beneficiũ præstat fœneratur. Aut si non placet accipere mutuantem nisi eum qui accipit redditurus,intelligendũ est dominum duo ipsa genera præstandi esse complexum. Nãque aut donamus quod damus beneuole,aut reddituro commodamus. Et plerunq; homines,qui proposito diuino prẽmio donare parati sunt,ad dandum quod mutuum petitur pigri fiunt:quasi nihil recepturi à deo,cũ rem quæ datur,ille qui accipit exoluat. Recte itaq; ad hoc beneficij tribuendi genus nos diuina hortatur authoritas dicens,Et qui voluerit à te mutuari,ne auersatus fueris:id est,ne propterea volũtatem alienes ab eo qui petit,quia & pecunia te vacuat,& deus tibi nõ redditurus est,cum homo reddiderit,Sed cum id ex præcepto dei facis,a-

B pud illum qui hæc iubet infructuosum esse non potest.

Deinde adiunxit & dicit,Audistis quia dictum est antiquis,Diliges proximum tuum,& oderis inimicum tuum. Ego autẽ dico vobis, diligite inimicos vestros,& benefacite his qui vos oderunt, & orate pro eis qui vos persequũtur:vt sitis filij patris vestri qui in cœlis est,qui solem suum oriri iubet super bonos & malos,& pluit su super iustos & iniustos. Si enim dilexeritis eos qui vos diligũt,quam mercedem habebitis? Nónne & Publicani hoc faciũt? Et si salutaueritis fratres vestros tantũ,quid amplius facitis? Nónne & Ethnici hoc faciũt? Estote ergo vos pfecti, sicut & pater vester qui in cœlis est perfectus est. Sine ista dilectione,qua etiã inimicos & persecutores nostros diligere iubemur,ea quæ superius dicta sunt implere quis potest? Perfectio autem misericordiæ,qua plurimũ animæ laboranti consulitur,vltra dilectionem inimici porrigi non potest,Et ideo sic clauditur, Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester qui

C in cœlis est perfectus est.Ita tamen vt deus intelligatur perfectus tanquam deus,& anima perfecta tanquã anima. Gradum tamen esse aliquem in Pharisęorum iustitia,quę ad legem veterem pertinet,hinc intelligitur:q multi homines eos etiam à quibus diligũtur oderunt, sicut luxuriosi filij parentes coërcitores luxurię suæ. Ascendit ergo aliquẽ gradum qui proximũ diligit, quanuis adhuc oderit inimicum. Eius autem imperio qui venit legem implere non soluere, perficiet beneuolẽtiam & benignitatem,cum eam vsque ad inimici dilectionẽ perduxerit. Nam ille gradus quanuis nonnullus sit,tam paruus est tamen vt cũ publicanis etiam possit esse communis: Nec quod in lege dictum est,Oderis inimicum tuum:vox iubentis iusto accipienda est,sed permittentis infirmo. Oritur hic sanè nullo modo dissimulãda quæstio,quod huic præcepto domini,quo nos hortatur diligere inimicos nostros, & benefacere his qui nos oderunt, & orare pro his qui nos persequũtur,multæ aliæ scripturarum partes minus diligenter & sobrie considerantibus videntur aduersæ:quia & in Prophetis inueniũtur multę imprecationes aduersus inimicos quę maledictiones putantur,sicut est illud,Fiat mensa eorũ in laqueum: & cætera quæ ibi dicuntur: Et illud, Fiant filij eius pupilli, & vxor eius vidua: & alia quæ vel supra vel infra in eodem Psalmo in personam Iudæ per Prophetam dicuntur, Multa alia vsquequaque in scripturis reperiuntur,quæ videantur esse cõtraria, & huic præcepto domini,& illi apostolico,quo ait,Benedicite & nolite maledicere:cum & de domino scriptum sit,q maledixerit ciuitatibus quæ verbum eius non acceperunt:Et memoratus Apostolus, de quodam ita dixerit, Reddet illi dominus secundũ opera illius. Sed hęc facile soluũtur, quia & Propheta per imprecationẽ quod esset futurũ cecinit, nõ optantis voto sed spiritu prędẽtis,ita & dominus, ita & Apostolus: quanq; in horũ etiã verbis non hoc inuenitur,q optauerint,sed q prędixerint. Non enim cum ait dominus, Væ tibi Capharnaũ: aliud sonat nisi aliquid ei mali euenturum merito infidelitatis,quod futurũ dominus non maleuolentia optabat,sed diuinitate cernebat. Et Apostolus,non ait,reddat:sed,reddet illi dominus iuxta opera eius:quod verbum prænunciantis est, non imprecantis. Sicut & de illa hypocrisi Iudęorum,de qua iam dictũ est,cui euersionem imminere cernebat,dixit, Percutiet te deus paries dealbate. Prophetæ autem maxime solẽt figura imprecantis futura prædicere, sicut figura præteriti temporis ea quæ ventura erant ventura sępe cecinerunt:sicut est illud, Quare fremuerũt gentes,& populi meditati sunt inania? Non enim dixit,quare fremẽt gentes, & populi meditabuntur inania: cum ea non quasi iam transacta meminisset,sed ventura prospiceret†. Tale etiam illud est,Diuiserunt sibi vestimenta mea,& super vestem meam miserunt sortem:& hic enim non dixit, diuident sibi vestimenta mea, & super vestem meam mittẽt sortem. Nec tamen de his verbis quisquam calumniatur,nisi qui non sentit varietatem istam figurarum in loquendo nihil veritati rerum minuere, & plurimum afferre affectibus animarum. Sed illud magis vrget istam quęstionem,quod dicit Apostolus Ioannes, Si quis scit peccare fratrem suum peccatum non ad mortem,postulabit, & dabit illi dominus vitam qui peccat non ad mortem:Est autem peccatum ad mortẽ: non pro illo dico, vt roget quis. Aperte enim ostendit esse quosdam fratres pro quibus orare non nobis præcipitur, cum deus etiã pro persecutoribus nostris orare nos iubeat. Nec illa quæstio solui potest, nisi fateamur esse aliqua peccata in fratribus, quæ inimicorum persecutione grauiora sint, Fratres autem Christianos significari,multis diuinarum scripturarum documẽtis probari potest. Manifestissimũ tamen illud est,quod Apostolus ita ponit,Sãctificatus est enim vir infidelis in vxore fideli, & sanctificata est mulier infidelis in fratre. Nõ enim addidit,nostro: sed manifestum existimauit, cum fratris nomine Christianũ intelligi voluit qui infidelẽ haberet vxorem. Et ideo paulopost dicit, Quòd si infidelis discedit, discedat: Nõ enim seruituti subiectꝰ est frater vel soror in huiusmodi. Peccatũ ergo fratris ad mortẽ puto esse, cũ post agnitionẽ dei per gratiã domini nostri Iesu Christi quisq; oppugnat fraternitatem & aduersus ipsam gratiã,qua reconciliatus est deo, inuidentiæ facibus agitatur. Peccatũ autem non ad mortem est, si quisquam non amorem à fratre alienauerit, sed officia fraternitati debita per aliquam infirmitatẽ animi non exhibuerit. Quapropter & dominus in cruce ait,Pater ignosce illis, quia nesciũt quid faciunt: Nõdum enim gratiæ spiritusancti participes facti, societatem sanctæ fraternitatis inierant, Et beatus Stephanus in actibus Apostolorum orat pro eis à quibus lapidatur,quia nondum Christo crediderant, neque aduersus illam communem gratiam dimicabant. Et Apostolus

Omni petẽti,se dãre.

2.Corí.9.b.

Perfectio misericordiæ.

Cap.XLII.

Psalm.68. Psalm.108.

Roma.12. Lucæ.10. & Matth.11.

2.Timot.4.

Matth.5.

F

1.Corin.7.

Peccatum ad mortem.

Peccatũ non ad mortem. 1.retra.c.19.

Lucæ.23. Acto.7.

Cap.XLIII. 1.Ioan.5.

† prophetaret.

Psalm.21.

G lus Paulus,propterea credo nō orat pro Alexādro,quia iam frater erat, & ad mortem, id eſt, inuidentiæ facibus fraternitatem oppugnando,peccauerat.Pro his autem qui non abruperāt amorem ad mortem,ſed timori ſuccubuerant,orat, vt eis ignoſcatur. Sic enim dicit,
2.Timo.4. Alexander ærarius multa mihi mala oſtendit, reddet illi dominus ſecundum opera eius, quem & tu deuita: valde enim reſiſtit noſtris ſermonibus. Deinde ſubiungit,pro quibus orat,ita dicens, In prima mea defenſione nemo mihi affuit,ſed omnes me dereliquerunt, nō
Ca.XLIIII. illis imputetur. Iſta differentia peccatorum Iudam tradentem à Petro negante diſtinguit:non quia pœnitenti vel petenti non ſit ignoſcendum,ne contra illam
Lucæ.17. Matth.18. ſententiā domini veniamus,qua præcepit ſemper ignoſcendum eſſe fratri petenti vt ſibi frater ignoſcat: ſed quia illius peccati tanta labes eſt,vt deprecandi humilitatem ſubire non poſſit, etiam ſi peccatum ſuum mala conſcientia & agnoſcere & annunciare cogatur. Cum
Matth.27. enim dixiſſet Iudas, Peccaui, quòd tradiderim ſanguinem iuſtum: facilius tamen deſperatione cucurrit ad laqueum,quàm humilitate veniā deprecatus eſt. Quapropter multū intereſt quali pœnitentię ignoſcat deus.
H Multi enim multo citius ſe fatentur peccaſſe, atque ita ſibi ſuccenſent vt vehementer ſe peccaſſe nollent: ſed tamen animam ad humiliandum & obtemperandum cor implorandámque veniam non deponunt: Quam mentis affectionem propter peccati magnitudinē iam
Peccare in ſpiritumſanctum. de damnatione illos habere credendum eſt.Et hoc forte peccare in ſpiritumſanctum: id eſt, per malitiam & inuidiam,fraternam oppugnare charitatem poſt acceptam gratiam ſpirituſſancti: quod peccatum dominus neque hic neq; in futuro ſeculo dimitti dicit. Vn-
Matth.12. Marci.3. de quæri poteſt, vtrum in ſpiritumſanctum Iudæi peccauerint,quando dixerunt, quòd in Beelzebub principe dæmoniorum dæmonia dominus expelleret:vtrum hoc in ipſum dominum dictum accipiamus, quia de ſe
Matth.12. dicit alio loco: Si enim patremfamiliās Beelzebub vocauerunt,quanto magis domeſticos eius? An quoniam de magna inuidentia dixerunt, ingrati tam præſentibus beneficiis,quanuis nondum Chriſtiani fuerint,tamen propter ipſam inuidentiæ magnitudinem in ſpiritumſanctum peccaſſe credendi ſunt? Non enim hoc colligitur de verbis domini. Quanuis enim in eodem
Matth.12. loco dixerit, Quicūque enim dixerit verbum nequam
I in filium hominis remittetur ei: qui autem dixerit verbum aduerſus ſpiritumſanctum, non remittetur ei,neque in hoc ſeculo, neque in futuro: tamen videri poteſt ad hoc eos monuiſſe, vt accedant ad gratiā, & poſt acceptam gratiā non ita peccent vt tunc peccauerunt. Nunc enim in filium hominis dixerunt verbum nequam, & poteſt eis dimitti ſi conuerſi fuerint & ei crediderint & ſpiritumſanctum acceperint: quo accepto ſi fraternitati inuidere, & gratiam quam acceperant oppugnare voluerint,non eis dimitti,neque in hoc ſeculo neque in futuro. Nam ſi eos ſic haberet condemnatos,vt nullam ſpem illis reliquiſſet, non adhuc monen
Matth.12. dos iudicaret,cum addidit,dicens,Aut facite arborem bonam & fructum eius bonum,aut facite arborem malam & fructum eius malum. Sic itaque accipiatur diligendos inimicos eſſe,& benefaciendum his qui nos oderunt,& orandum pro his qui nos perſequūtur vt pro quibuſdam etiam fratrū peccatis intelligatur non præceptum eſſe,vt oremus:ne per imperitiam noſtram diuina ſcriptura,quod fieri non poteſt, à ſe diſſentire vi-
Cap.XLV. deatur. Sed vtrum ſicut pro quibuſdam non eſt orandum, ita etiam contra aliquos orandum ſit, nondum ſatis apparet.Generaliter enim dictum eſt, Bene- K
Roma.12. 1.Pet.3.b. dicite, & nolite maledicere: Et illud, Nemini malum pro malo reddentes.Pro quo autem non oras,nō etiam contra illum oras: potes enim videre certam eius pœnam,& penitus deſperatam ſalutem:& non quia odiſti eum,ideo pro illo nō oras: ſed quia ſentis nihil te poſſe proficere,& orationem tuam non vis repelli à iuſtiſſimo iudice.Sed quid agimus de his, contra quos oratum à ſanctis accipimus: non vt corrigerentur, nam hoc modo potius pro ipſis oratum eſt: ſed ad illam vltimam damnationem: non ſicut contra domini traditorem per Propheram, nam illa, vt dictum eſt, prædictio futurorum, non optatio ſupplicij fuit:Nec ſicut Apoſtolus cōtra Alexandrum, nam & inde ſatis dictum
Apoca.6. eſt: ſed ſicut in Apocalypſi Ioannis legimus martyres orare vt vindicentur, cum ille primus martyr vt lapidatoribus ſuis ignoſceretur,oranerit. Sed hinc non o-
Acto.7. portet moueri. Quis enim audeat affirmare, cum illi ſancti candidati ſe vindicari petierint, vtrum contra ipſos homines, an contra regnum peccati petierint? Nam ipſa eſt ſyncera & plena iuſtitiæ & miſericordiæ vindicta martyrum,vt euertatur regnum peccati, (Nō L
enim contra ipſos homines, ſed contra regnum peccati petierunt,) quo regnante tanta perpeſſi ſunt. Ad
Roma.6. Peccati regnum quō deſtruitur. cuius euerſionem nititur Apoſtolus, dicens, Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore. Deſtruitur autem & euertitur peccati regnum, partim correctione hominū,vt caro ſpiritui ſubiciatur:partim damnatione perſeuerantium in peccato, vt ita iuſtitia ordinentur, vt iuſtis cum Chriſto regnantibus, moleſti eſſe non poſſint. Intuere Apoſtolum Paulum, nónne tibi videtur in ſeipſo Stephanum martyrem vindicare, cum dicit, Non ſic pugno tanquam aërem cædens,
1.Corin.9. ſed caſtigo corpus meū & ſeruituti ſubiicio? Nam hoc in ſe vtique proſternabat & debilitabat & victum ordinabat,vnde Stephanum cæteróſque Chriſtianos fuerat perſecutus. Quis ergo conuicit, martyres ſanctos non talem ſuam vindictam à domino eſſe deprecatos, cum etiam finem huius ſeculi, in quo tanta exitia pertulerunt, ad ſuam vindictam potuerunt libenter optare? Quod qui orant, & pro inimicis ſuis orant qui ſanabiles ſunt, & cōtra illos nō orant qui inſanabiles eſſe voluerunt: quia deus quoque puniendo illos non eſt M
maleuolus tortor, ſed iuſtiſſimus ordinator. Sine vlla ergo dubitatione diligamus inimicos noſtros, benefaciamus his qui oderunt nos, & oremus pro eis qui nos
Ca.XLVI. perſequuntur. Quod autem conſequenter poſitum eſt, Vt ſitis filij patris veſtri qui in cœlis eſt: ex il-
Mat.5. Ioan.1. la regula intelligendum eſt, quæ & Ioannes dicit, Dedit illis poteſtatem filios dei fieri. Vnus enim naturaliter filius eſt, qui neſcit omnino peccare: Nos autem
Quō ſumus filii dei. Roma.8. poteſtate accepta efficimur filij, inquantum ea quæ ab illo præcipiuntur implemus. Vnde & apoſtolica diſciplina adoptionem appellat, qua in æternam hæreditatem vocamur, vt cohæredes Chriſti eſſe poſſimus.
Galat.4. Filij ergo efficimur regeneratione ſpiritali,& adoptamur in regnum dei, non tanquam alieni, ſed tanquam ab illo facti & creati, hoc eſt conditi: vt vnum beneficium ſit, quo nos fecit eſſe per omnipotentiam ſuam, cum ante nihil eſſemus:alterum quo adoptauit,vt cum eo tanquam filij vita æterna, pro noſtra participatione, frueremur. Itaque non ait, facite iſta quia eſtis filij: ſed, facite iſta vt ſitis filij. Cum autem ad hoc nos vocat per ipſum vnigenitum, ad ſimilitudinem ſuam nos

A nos vocat. Ille enim, ſicut conſequenter dicit, Solem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.Siue ſolem ſuum non iſtum carneis oculis viſibilem accipias, ſed illam ſapientiam, de qua
Sapien.7. Malach.4. dicitur, Candor eſt enim lucis æternæ:De qua item dicitur, Ortus eſt mihi iuſtitiæ ſol: Et iterum, Vobis autem qui timetis nomen domini, orietur ſol iuſtitiæ: vt etiam pluuiam accipiat irrigationem doctrinæ veritatis, quia & bonis & malis apparuit, & bonis & malis euangelizatus eſt Chriſtus. Siue iſtum ſolem mauis accipere non ſolum hominum, ſed etiam pecorum corporeis oculis prolatum, & iſtam pluuiam qua fructus gignūtur,qui ad refectionem corporis dati ſunt:Quod probabilius intelligi exiſtimo, vt ille ſol ſpiritalis non
Sapien.5. oriatur,niſi bonis & ſanctis: quia & hocipſum eſt quod plangunt iniqui in illo libro qui ſapientia Salomonis inſcribitur:Et ſol non eſt ortus nobis: Et illa pluuia ſpiritalis non irrigat niſi bonos: quia malos ſignificabat
Eſaię.5. vinea, de qua dictum eſt, Mandabo nubibus meis ne pluant ſuper eam.Sed ſiue illud,ſiue hoc intelligas,magna dei bonitate fit, quæ nobis imitanda præcipitur, ſi filij dei eſſe volumus. Quantum enim huic vitæ ſola-
B tium afferat lux iſta viſibilis, & pluuia corporalis, quis tam ingratus eſt vt non ſentiat? Quod ſolatium videmus & iuſtis in hac vita & peccatoribus communiter exhiberi.Non autem ait,qui facit ſolem oriri ſuper bonos & malos: ſed addidit,ſuum: id eſt, quem ipſe fecit atque conſtituit, & à nullo aliquid ſumpſit vt faceret:
Gene.1. Sicut & in Geneſi de omnibus luminaribus ſcribitur: qui proprie poteſt dicere ſua eſſe omnia quæ de nihilo creauit:vt hinc admoneremur,quanta liberalitate inimicis noſtris ex præcepto eius præſtare debeamus, quę nos nō creauimus ſed muneribus eius accepimus.Quis autem poteſt vel paratus eſſe ab infirmis iniurias ſuſtinere, quantum eorum ſaluti prodeſt: & malle ſe amplius iniquitatis alienæ perpeti, quàm id quod perpeſſus eſt reddere: Omni petenti à ſe aliquid,vel id quod petit,ſi habetur, & ſi recte dari poteſt,vel conſilium bonum vel beneuolum dare animum, nec ſe auertere ab eo qui mutuari cupit:diligere inimicos,benefacere his
C qui ſe oderunt,orare pro eis qui ſe perſequuntur. Quis ergo hæc facit,niſi plene perfectęque miſericors? Quo vno conſilio miſeria deuitatur, opitulante illo, qui ait,
Oſee.6. Matth.9. Miſericordiam volo magis quàm ſacrificium. Beati ergo miſericordes, quia ipſorum miſerebitur deus. Sed iam commode fieri puto, vt hic lector tam longo volumine fatigatus reſpiret aliquantulum,& ad cætera reficiatur in alio libro conſideranda.

Finis libri primi.

DIVI AVRELII AVGVſtini Hipponenſis Epiſcopi, de ſermone domini in monte, Liber ſecundus.

Caput.I.

Cordis mūdatio.

MISERICORDIAM, vſque ad cuius tractationem liber primus terminum accepit,ſequitur cordis mundatio, vnde iſte ſumit exordium:Cordis autem mundatio eſt tâquam oculus quo videtur deus, cuius ſimplicis habendi tantam curam eſſe opor-
D tet,quantā eius rei dignitas flagitat,quæ tali oculo conſpici poteſt.Huic autem oculo magna ex parte mundato difficile eſt non ſurrepere ſordes aliquas de his rebus, quæ ipſas noſtras bonas actiones comitari ſolent, veluti laus eſt humana. Siquidem nō recte viuere,perniciоſum eſt:recte autem viuere, & nolle laudari,quid eſt aliud quàm inimicum eſſe rebus humanis, quæ vtique tanto ſunt miſeriores, quanto minus placet recta vita hominum.Si ergo inter quos vitiis,te recte viuentem non laudauerint, illi in errore ſunt: ſi autem laudauerint,tu in periculo. Niſi tam ſimplex cor habueris & mundum, vt ea quæ recte facis non propter laudes hominum facias: magiſque illis recta laudātibus gratuleris, quibus id quod bonum eſt placet quàm tibi: niſi quia recte viuis,etiam ſi nemo laudaret: ipſámque laudem tuam tunc intelligas vtilem eſſe laudantibus,ſi nō teipſum in tua bona vita,ſed deum honorēt,cuius ſanctiſſimum templum eſt quiſquis viuit bene:vt impleatur quod ait Dauid,In domino laudabitur anima mea, Pſalm.33.
audiant manſueti & lætentur.Pertinet ergo ad oculum mundum non intueri in recte faciendo laudes hominum,& ad eas referre quod recte facis:id eſt, propterea recte facere aliquid,vt hominibus placeas:Sic enim E
etiam ſimulare bonum libebit,ſi non attenditur niſi vt homo laudet: qui quoniam videre cor non poteſt, poteſt etiam falſa laudare. Quod qui faciunt, id eſt, qui bonitatem ſimulant,duplici corde ſunt. Non ergo habet ſimplex cor,id eſt mundum cor, niſi qui tranſcendit humanas laudes, & illum ſolum intuetur, cum recte viuit,& ei placere nititur, qui conſcientiæ ſolus inſpector eſt:De cuius conſciētiæ puritate quicquid procedit,tanto eſt laudabilius,quanto humanas laudes minus deſiderat. Cauete ergo, inquit, facere iuſti- Caput.II.
tiam veſtram coram hominibus, vt videamini ab eis: Matth.6.
id eſt,cauete hoc animo iuſte viuere, & ibi conſtituere bonum veſtrū,vt vos videant homines:Alioquin mercedem non habebitis: & reliqua. Non ſi ab hominibus videantiini,ſed ſi propterea iuſte viuatis, vt ab hominibus videamini: Nam vbi erit, quod in principio ſermonis huius dictū eſt, Vos eſtis lux mundi: non poteſt Matth 5.
ciuitas abſcondi ſupra montem poſita:& reliqua vſque ad id quod ait,Vt videant opera veſtra bona. Sed non ibi conſtituit finem: Addidit enim, & glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Hic autem,quia hoc reprehendit,ſibi ſit finis recte factorum,id eſt,ſi propterea recte faciamus, vt tantum videamur ab hominibus: F
poſteaquam dixit, Cauete facere iuſtitiam veſtram coram hominibus vt videamini ab eis:nihil addidit, In quo apparet, non hoc eum prohibuiſſe vt recte fiat coram hominibus,ſed ne ob id forte recte fiat coram hominibus, vt videamur ab eis, id eſt,vt hoc intueamur, & ibi finem noſtri propoſiti collocemus.Nam & Apo- Gal.1.
ſtolus dicit,Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſer- 1. Corin.10.
uus non eſſem: Cum alio loco dicat, Placete omnibus per omnia, ſicut & ego omnibus per omnia placeo. Quod qui non intelligunt,contrarium putant,cum ille ſe dixerit non placere hominibus,quia non ideo recte faciebat vt placeret hominibus, ſed vt deo, ad cuius amorem corda hominum volebat conuertere, eoipſo quo placebat hominibus. Itaque & non ſe placere hominibus recte dicebat, quia in eo ipſo vt deo placeret intuebatur: & placendum eſſe hominibus recte præcipiebat, non vt hoc appeteretur tanquam merces rectę factorum,ſed quia deo placere non poſſet qui non ſe iis quos ſaluos fieri vellet præbuerit imitandum: imitari autem

G autem illum qui sibi non placuerit, nullo pacto quisquã poteſt. Sicut ergo non abſurde loqueretur, qui diceret, in hac opera qua nauẽ quæro, non nauem quæro, ſed patriam: ſic Apoſtolus conuenienter diceret, in hac opera, qua hominibus placeo, non hominibus, ſed deo placeo: quia non hoc appeto, ſed ad id refero, vt me imitentẽ quos ſaluos fieri volo. Sicut dicit de oblatione quę
Philip. 4. fit in ſanctos, Non quia quæro datum, ſed requiro fructum: id eſt, quòd quæro datum veſtrum, non hoc quæro, ſed fructum veſtrum: Hoc enim indicio apparere poterat, quantum profeciſſent in deum: cum id libenter offerrent, quod non propter gaudium de muneribus, ſed propter communionem charitatis ab eis quærebatur. Quanquam & cum addidit, & dicit, Alioquin mercedem non habebitis apud patrem veſtrum qui in cœlis eſt: nihil aliud demonſtrat, niſi id nos cauere oportere, ne humanam laudem pro noſtrorum operum mercede quæramus, id eſt ea nos beatos effici arbitremur. Cap. III. Cum ergo facis eleemoſynam, noli tuba canere, & reliqua: Noli, inquit, ſic velle innoteſcere, vt hypocritæ: Manifeſtũ eſt autem, hypocritas nõ quod ocu-
H lis prætendunt hominum, id etiam corde geſtare. Sunt
Hypocritæ. enim hypocritæ ſimulatores, tanquam pronunciatores perſonarum alienarum, ſicut in theatricis fabulis: Non enim qui agit partes Agamemnonis in Tragœdia, verbi gratia, ſiue alicuius alterius, ad hiſtoriam vel fabulã quæ agitur pertinentis, vere ipſe eſt, ſed ſimulat eum, & hypocrita dicitur. Sic in eccleſia, vel in omni vita humana, quiſquis ſe vult videri quod non eſt, hypocrita eſt: Simulat enim iuſtum & non exhibet, quia totũ fructum in laude hominum ponit: quam poſſunt etiam ſimulantes percipere, dum fallunt eos quibus videntur boni, ab eiſque laudãtur: Sed tales ab inſpectore cordis deo mercedem non capiunt, niſi fallaciæ ſupplicium. Ab hominibus autem, inquit, perceperunt mercedem ſuam. Rectiſſimeq; his dicitur, Recedite à me operarij doloſi, nomen enim meum habuiſtis, ſed opera mea nõ feciſtis. Illi ergo perceperunt mercedem ſuam, qui non ob aliud eleemoſynam faciunt, niſi vt glorificentur ab
I hominibus: non ſi glorificentur ab hominibus, ſed ſi ideo faciunt, vt glorificentur, ſicut ſuperius tractatum eſt, Laus enim humana non appeti à recte faciente, ſed ſubſequi debet recte facientem: vt illi proficiant qui etiam imitari poſſunt quod laudant, non vt hic putet aliquid eos ſibi prodeſſe quem laudant. Caput. IIII. Te autem faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua: & reliqua. Si intellexeris ſiniſtram infideles dici, videbitur nulla eſſe culpa placere fidelib⁹ velle, cum prorſus nihilominus in quorumlibet hominum laude fructum & finem boni operis conſtituere prohibeamur. Quod autem ad id pertinet vt te imitentur, quibus recte facta tua placuerint, nõ tantum fidelibus, ſed etiam infidelibus exhibendum eſt, vt laudandis bonis operibus noſtris deum honorent & veniant ad ſalutem. Si autem ſiniſtram inimicum putaueris, vt neſciat inimicus tuus cum eleemoſynam facis, cur ipſe dominus inimicis Iudæis circunſtantibus miſericorditer ſanauit homines? Cur Apoſtolus Petrus ſanato
Acto. 3. a. eo quem ad portam ſpecioſam debilem miſeratus eſt, etiam iras inimicorum in ſe atque in alios Chriſti diſcipulos pertulit? Deinde ſi non oportet ſcire inimicum cum eleemoſynam facimus, quomodo cum ipſo inimico faciemus, vt illud impleamus præceptum, Si
Prouer. 25. Roma. 12. eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitierit, potum da illi? Tertia ſolet eſſe carnalium opinio, tam abſurda & ridenda, vt non eam commemorarem, niſi expertus K
eſſem non paucos eo errore detineri, qui dicunt ſiniſtræ nomine vxorem ſignificari. Vt quoniam in re familiari tenaciores pecuniarum ſolent eſſe fœminæ, la- Fœminæ tenaciores.
teat eas cum aliquid miſericorditer viri earum egenis impendunt propter domeſticas lites: Quaſi vero ſoli viri Chriſtiani ſint, & non hoc præceptum etiam fœminis datum ſit. Cui ergo ſiniſtræ iubetur fœmina occultare opus miſericordiæ ſuæ? An etiam vir ſiniſtra erit fœminæ, quod abſurdiſſime dicitur? Aut ſi quiſpiam putat inuicem ſibi ſiniſtras eſſe, ſi ab altero ita erogetur aliquid de re familiari, vt ſit contra alterius voluntatem, non erit Chriſtianum tale coniugium. Sed neceſſe eſt, vt quiſquis eorum eleemoſynam facere voluerit ex præcepto dei, quemcunque aduerſum habuerit inimicus ſit præcepto dei, & ideo inter fideles deputetur. Præceptum eſt autem de talibus, vt bona ſua conuerſatione ac moribus lucrifaciat vxorem maritus fidelis, vel maritum mulier fidelis. Quapropter non ſibi debent occultare bona opera ſua, quibus inuitandi ſunt abinuicem, vt alter alterum poſſit ad Chriſtianæ fidei communionem inuitare: Nec furta facienda ſunt, vt promereatur deus. Quòd ſi occul- L
tandum eſt aliquid, quandiu alterius infirmitas æquo animo id non poteſt ſuſtinere, quòd tamen non iniuſte, atque illicite fit, non tamen ipſam nunc ſiniſtram ſignificari totius capituli conſideratione facile appareret, in qua ſimul inuenietur quam ſiniſtram vocet.

Cauete, inquit, facere iuſtitiam veſtram coram Caput. V.
hominibus: Et reliqua. Generaliter hic iuſtitiam nominauit, deinde particulariter exequitur. Eſt enim pars Iuſtitię pars
aliqua iuſtitiæ, opus quod per eleemoſynam fit, & ideo connectit dicendo: Cum ergo facis eleemoſynam, noli tuba canere: Et reliqua. Ad hoc reſpicit, quod ſuperius ait, Cauete facere iuſtitiam veſtram coram hominibus: Et reliqua. Quod autem ſequitur, Amen dico vobis perceperũt mercedem ſuam: ad illud reſpicit quod ſupra poſuit, Alioquin mercedem non habebitis apud patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Deinde ſequitur, Te autem faciente eleemoſynam: Cum dicit, Te autem faciente, quid aliud dicit, quàm non quomodo illi? Quid ergo mihi iubet: Te autem faciente, inquit, eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. Ergo illi ſic faciunt, vt ſciat ſiniſtra eorum quid faciat dex- M
tera eorum. Quod igitur in illis culpatum eſt, hoc tu facere vetaris: In illis autem hoc culpatum eſt: quòd ita faciunt vt laudes hominum quærant. Quapropter ni- Siniſtra, delectatio laudis.
hil conſequentius ſiniſtra videtur ſignificare, quàm ipſam delectationẽ laudis. Dextera autem ſignificat in- Dextra intentio implendi præcepta diuina
tentionem implendi præcepta diuina. Cum itaque conſcientiæ faciẽtis eleemoſynam miſcet ſe appetitio laudis humanæ, ſit ſiniſtra conſcia operis dexteræ: neſciat ergo ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua: id eſt, non ſe miſceat conſcientię tuæ laudis humanæ appetitio, cum in eleemoſyna facienda diuinum præceptum contendis implere, vt ſit eleemoſyna tua in abſconſo. Quid eſt in abſcondito, niſi in ipſa bona conſcientia, quæ humanis oculis demonſtrari non poteſt, nec verbis aperiri: Quandoquidem multi multa mentiuntur. Quapropter ſi dextera intrinſecus agit in abſcondito, ad ſiniſtram pertinent omnia exteriora, quæ ſunt viſibilia & temporalia. Sit ergo eleemoſyna tua in ipſa cõſcientia, vbi multi eleemoſynam faciunt bona voluntate, etiam ſi pecuniam, vel ſi quid aliud eſt quod inopi largiendum eſt non habent: Multi autem foris faciunt,

& intus

A & intus non faciunt, qui vel ambitione, vel alicuius rei temporalis gratia volunt miſericordes videri, in quibus ſola ſiniſtra operari exiſtimanda eſt. Item alij quaſi medium inter vtroſque locum tenent, vt & intentione quæ in deum eſt eleemoſynam faciant, & tamen inſerat ſe huic optimę voluntati, nonnulla etiam laudis vel cuiuſcunque rei fragilis & temporalis cupiditas. Sed dominus noſter multo vehementius prohibet ſolam ſiniſtram in nobis operari, quando etiam miſceri eam vetat operibus dexteræ: vt ſcilicet non modo ſola temporalium rerum cupiditate cauteamus eleemoſynam facere, ſed nec ita in hoc opere attendamus deum vt ſeſe miſceat vel adiungat exteriorum appetitio commodorum. Agitur enim de corde mundando, quòd niſi fuerit ſimplex, mundum non erit. Simplex autem quomodo erit, ſi duobus dominis ſeruiat, nec vna intentione rerum æternarum purificet aciem ſuam, ſed eam mortalium quoque fragiliúmque rerum amore obnubilet? Sit ergo eleemoſyna tua in abſconſo: Et reliqua. Rectiſſime omnino & veriſſime: Si enim præmium ab eo expectas qui conſcientiæ ſolus inſpector
B eſt, ſufficiat tibi ad promerendum præmium ipſa conſcientia. Multa Latina exemplaria ſic habent, Et pater tuus qui videt in abſconſo, reddet tibi palàm. Sed quia in Græcis quæ priora ſunt non inuenimus, palàm, non
Caput. VI. putauimus hinc aliquid diſſerendum eſſe. Et cum oratis, inquit, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes, qui amant in ſynagogis: & reliqua. Neque hic videri ab hominibus nephas eſt, ſed ideo hoc agere vt videaris ab hominibus: & ſuperfluo toties eadem dicuntur, cum ſit iam vna regula cuſtodienda: qua cognitum eſt, non ſi hæc ſciant homines, formidandum eſſe aut fugiendum: ſed ſi hoc animo fiat, vt fructus in eis expetatur placendi hominibus. Seruat etiam ipſe dominus eadem verba, cum adiungit ſimiliter, Amen dico vobis, perceperunt mercedem ſuam. Hinc oſtendens id ſe prohibere, vt ea merces appetatur qua ſtulti gaudent vt laudentur ab hominibus. Vos autem cum oratis, inquit, introite in cubicula veſtra. Quæ ſunt iſta cubicula, niſi ipſa corda, quæ in Pſalmo etiam ſignificantur, cum dicitur, Quæ dicitis in cordibus veſtris & in cubilibus veſtris compungimini. Et claudentes oſtia, orate, ait, patrem veſtrum in abſconſo. Parum eſt intrare cubicula ſi oſtium pateat importunis, per quod oſtiũ
C ea quæ foris ſunt improbe ſe immergunt & interiora
Oſtiũ, ſenſus carnalis. noſtra appetunt. Foris autem diximus eſſe omnia temporalia & viſibilia, quæ per oſtium, id eſt, per carnalem ſenſum in cogitationes noſtras penetrant, & turba vanorum phãtaſmatum orantibus obſtrepunt. Clau-
Oſtium quõ claudẽdum. dendum eſt ergo oſtium, id eſt, carnali ſenſui reſiſtendum eſt, vt oratio ſpiritalis dirigatur ad patrem, quæ ſit intimis cordis, vbi oratur pater noſter in abſcondito. Et pater, inquit, veſter qui videt in abſcondito, reddet vobis. Et hoc tali clauſula terminandum fuit: non enim hoc monet nunc vt oremus, ſed quomodo oremus: neque vt ſuperius, vt faciamus eleemoſynam, ſed quo animo faciamus: quoniam de corde mundando præcepit, quod non mundat niſi vna & ſimplex intentio in æternam vitam ſolo & puro amore ſapien-
Caput. VII. tiæ. Orantes autem ait, nolite multum loqui ſicut ethnici faciunt, arbitrantur enim quòd in multiloquio ſuo exaudiantur. Sicut hypocritarum eſt, præbere ſe ſpectandos in oratione, quorum fructus eſt placere hominibus, ita ethnicorum, id eſt, Gentilium in multiloquio ſuo ſe putare exaudiri. Et reuera omne multiloquium à Gentilibus venit, qui exercendæ lin- D
guæ potius quàm mundando animo dant operam, Vt Multiloquiũ agentibus venit.
hoc nugatorij ſtudij genus etiam ad precem fundendam tranſferre conentur, arbitrantes deum ſicut hominem iudicem verbis adduci in ſententiam. Nolite itaque ſimiles illis eſſe, dicit vnus & verus magiſter: Scit enim pater veſter quid vobis neceſſarium ſit antequam petatis ab eo. Si enim verba multa ad id proferuntur, vt inſtruatur & doceatur ignarus, quid eis opus eſt ad rerum omnium cognitorem: cui omnia quæ ſunt eoipſo quo ſunt loquuntur ſeſèque indicant facta: & ea quæ futura ſunt eiuſdem artem ſapientiamq; non latent, in qua ſunt & quæ tranſierunt & quæ tranſitura ſunt omnia, præſentia & non tranſeuntia? Sed quoniam quanuis pauca tamen verba & ipſe dicturus eſt, quibus nos doceat orare, quæri poteſt cur vel his verbis paucis opus ſit ad eum qui ſcit omnia antequam fiant, & nouit vt dictum eſt, quid nobis ſit neceſſe ante-
Quomodo ſit oſtium. quam petamus? Primo hic reſpondetur non verbis nos agere debere apud deum vt impetremus quod volumus, ſed rebus quas animo gerimus & intentione cogitationis cum dilectione pura & ſimplici affectu: Sed
E res ipſas verbis nos docuiſſe dominum noſtrum, qui- bus memoriæ mandatis eas ad tempus orandi recordaremur. Sed rurſus quæri poteſt, ſiue rebus, ſiue verbis orandum ſit, quid opus ſit ipſa oratione, ſi deus iam nouit quid nobis neceſſarium ſit: niſi quia ipſa orationis interio cor noſtrum ſerenat & purgat, capaciúſque efficit ad excipienda diuina munera, quæ ſpiritaliter nobis infunduntur: Non enim ambitione precum nos exaudit deus, qui ſemper paratus eſt dare ſuam lucem nobis, non viſibilem ſed intelligibilem & ſpiritalem, ſed nos non ſemper parati ſumus accipere, cum inclinamur in alia, & rerum temporalium cupiditate tenebramur. Fit ergo in oratione conuerſio cordis ad eum qui ſemper dare paratus eſt, ſi nos capiamus quod dederit: & in ipſa purgatione conuerſio interioris oculi, cum excluduntur ea quæ temporaliter cupiebantur: vt acies cordis ſimplicis, ferre poſſit ſimplicem lucem, diuinitus ſine vllo occaſu aut immutatione fulgentem: nec ſolum ferre, ſed etiam manere in illa, non tantum ſine moleſtia, ſed etiam cum ineffabili gaudio, quo vere ac ſynceriter beata vita perficitur. Sed iam con- Cap. VIII. Oratio dominica.
F ſiderandum eſt, quæ nos orare ille præcepit, per quem & diſcimus quid oremus, & conſequimur quod oramus. Sic itaque orate vos, inquit, Pater noſter qui es in cœlis: Et reliqua. Cum in omni deprecatione beneuolentia concilianda ſit eius quem deprecamur, deinde dicendum quid deprecemur, laude illius ad quem oratio dirigitur ſolet beneuolentia conciliari, & hoc in orationis principio poni ſolet: In quo dominus noſter nihil aliud nos dicere iuſſit, niſi, Pater noſter qui es in cœlis. Multa enim dicta ſunt in laudem dei quæ per omnes ſanctas ſcripturas varie latéque diffuſa poterit quiſque conſiderare cum legit: nuſquam tamen inuenitur præceptum populo Iſraël, vt diceret, Pater noſter, aut oraret patrem deum: ſed dominus eis inſinuatus eſt, tanquam ſeruientibus, id eſt, ſecundum carnem adhuc viuentibus. Hoc autem dico, cum mandata legis acciperent quæ obſeruare iubebantur: Nam Prophetæ ſæpe oſtendunt eundem dominum deum etiam patrem eorundem eſſe potuiſſe, ſi ab eius mandatis non aberrarent: Sicut eſt illud, Filios genui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me: Et illud, Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes: Et illud, Si dominus ſum, vbi eſt ti-
Eſaiæ. 1. Pſalm. 8. Malach. 1.

mor

G mor meus: & ſi pater ſum, vbi eſt honor meus? Et alia permulta, vbi arguuntur Iudæi, quia filij eſſe peccando noluerunt: exceptis eis quæ in prophetia dicuntur de futuro populo Chriſtiano,quia patrem deus eſſet habiturus, ſecundum illud Euangelium, Dedit eis poteſtatem filios dei fieri. Apoſtolus autem Paulus dicit,Quãdiu hæres paruulus eſt,nihil differt à ſeruo: & ſpiritum adoptionis nos accepiſſe commemorat,in quo clamamus, abba pater. Et quoniam quòd vocamur ad æternam hæreditatem, vt ſimus Chriſti cohæredes & in adoptionem filiorum veniamus,non eſt meritorũ noſtrorum,ſed gratię dei:eandem ipſam gratiam in orationis principio ponimus, cum dicimus, Pater noſter, Quo nomine & charitas excitatur:Quid enim charius filiis debet eſſe quàm pater?Et ſupplex affectus, cum homines dicunt deo,Pater noſter: & quædam impetrandi præſumptio quæ petituri ſumus,cum priuſquam aliquid peteremus tam magnum donum accepimus,vt ſinamur dicere, Pater noſter,deo. Quid enim iam non det filiis petentibus, cum hocipſum ante dederit, vt filij eſſent? Poſtremo quanta cura animum tangit, vt qui
H dicit, Pater noſter, tanto patre non ſit indignus. Si enim quiſquam plebeius ſenatorem grandioris ętatis ab eoipſo patrem vocare permittatur, ſine dubio trepidabit nec facile audebit, cogitãs humilitatem generis ſui & opum indigentiam & plebeiæ perſonæ vilitatem. Quanto ergo magis trepidãdum eſt appellare patrem deum, ſi tantæ ſunt labes,tantæque ſordes in moribus, vt multo iuſtius eas à ſua coniunctione deus expellat, quàm ille ſenator cuiuſuis mendici egeſtatem: Quandoquidem ille hoc contemnit in mendico, quo & ipſe poteſt humanarum rerum fragilitate deuenire:Deus autem in ſordidos mores nunquam cadit: & gratias miſericordiæ ipſius,qui hoc à nobis exigit, vt pater noſter ſit, quod nullo ſumptu, ſed ſola bona voluntate comparari poteſt. Admonentur etiam hic diuites, vel genere nobiles ſecundum ſeculum,cum Chriſtiani facti fuerint, non ſuperbire aduerſus pauperes & ignobiles, quoniam ſimul dicunt deo, Pater noſter: quod non poſſunt vere ac pie dicere, niſi ſe fratres eſſe cognoſcant. Vtatur ergo voce noui teſtamenti populus nouus, ad æternam hæreditatem vocatus, & dicat, Pater noſter qui es in cœlis: id eſt, in ſanctis & iuſtis: Non enim ſpatio locorum continetur deus. Sunt enim cœli excelſa mundi corpora, ſed tamen corpora, quæ non poſſunt eſſe niſi in loco. Sed ſi in cœlis tanquam in ſuperioribus mundi partibus locus dei eſſe creditur, melioris meriti ſunt aues, quarum vita eſt deo vicinior. Non autem ſcriptum eſt, prope eſt dominus excelſis hominibus, aut eis qui in montibus habitant: ſed ſcriptum eſt, Prope eſt dominus obtritis corde: quod magis pertinet ad humilitatẽ. Sed quemadmodum terra appellatus eſt peccator, cum ei dictum eſt, Terra es & in terram ibis: ſic cœlum iuſtus econtrario dici poteſt. Iuſtis enim dicitur, Templum dei ſanctum eſt,quod eſtis vos. Quapropter ſi in templo ſuo habitat deus, & ſancti templum eius ſunt, recte dicitur, qui in cœlis es,qui es in ſanctis. Et accommodatiſſima iſta ſimilitudo eſt, vt ſpiritaliter tantum intereſſe videatur inter iuſtos & peccatores, quantum corporaliter inter cœlum & terram. Cuius rei ſignificandæ gratia, cum ad orationes ſtamus, ad Orientem conuertimur, vnde cœlum ſurgit: non tanquam ibi ſit deus & quaſi cæteras mundi partes deſeruerit, qui vbique præſens eſt, non locorum ſpatiis, ſed maieſtate potentiæ: ſed vt admoneatur animus ad naturam excellẽtiorem ſe conuertere, id eſt ad dominum, cum ipſum corpus eius quod eſt terrenum ad corpus excellentius, id eſt, ad corpus cœleſte conuertitur. Conuenit etiam gradibus religionis & plurimum expedit, vt omnium ſenſibus & paruulorum & magnorum bene ſentiatur de deo. ideo qui viſibilibus adhuc pulchritudinibus dediti ſunt, nec poſſunt aliquid incorporeum cogitare, quoniam neceſſe eſt vt cœlum præferant terræ, tolerabilior eſt opinio eorum ſi deum quem adhuc corporaliter cogitant, in cœlo potius credant eſſe quàm in terra: Vt cum aliquando cognouerint dignitatem animæ, cœleſte etiam corpus excedere, magis eum quærant in anima quàm in corpore etiam cœleſti: Et cum cognouerint quantum diſtat inter peccatorum animas & iuſtorum, ſicut non audebant cum adhuc carnaliter ſaperent eum in terra collocare, ſed in cœlo: ſic poſtea meliori fide vel intelligentia magis eum in animis iuſtorum quàm in peccatorum requirant. Recte ergo intelligitur,quod dictum eſt, Pater noſter qui es in cœlis: in cordibus iuſtorum eſſe dictum, tanquam in templo ſancto ſuo. Simul etiã vt qui orat,in ſe quoque ipſo velit habitare quem inuocat: & cum hoc affectu teneat iuſtitiã, quo munere inuitatur ad inhabitandum animum deus. Iam videamus quæ ſint petenda: Dictum eſt enim qui ſit qui petitur & vbi habitet. Primum autem omnium quæ petuntur hoc eſt, Sanctificetur nomen tuum. Quod non ſic petitur,quaſi non ſit ſanctum nomen dei, ſed vt ſanctum habeatur ab hominibus:id eſt, ita illis innoteſcat deus, vt non exiſtiment aliquid ſanctius quod magis offendere timeant: Neque enim quia dictum eſt, Notus in Iudæa deus, in Iſraël magnum nomen eius: ſic intelligendum eſt quaſi alibi minor ſit deus, alibi maior:ſed ibi magnum eſt nomen eius, vbi pro ſuæ maieſtatis magnitudine nominatur. Ita ibi dicitur ſanctum nomen eius, vbi cum veneratione & offenſionis timore nominatur. Et hoc eſt quod nunc agitur,dum Euangelium adhuc vſquequaque per diuerſas gentes innoteſcendo, commendat vnius dei nomen per adminiſtrationem filij eius. Deinde ſequitur, Adueniat regnum tuum. Sicut ipſe dominus in Euangelio docet, tunc futurum eſſe iudicij diem, cum Euangelium prædicatum fuerit in omnibus gentibus, quæ res pertinet ad ſanctificationem nominis dei. Non enim & hic ita dictum eſt, Adueniat regnum tuum: quaſi nunc deus non regnet. Sed forte quis dicat,adueniat dictum eſſe in terram: quaſi vero non etiam ipſe nunc regnet in terra, ſemperq; in ea regnauerit à conſtitutione mundi. Adueniat ergo accipiendum eſt, manifeſtetur hominibus. Quemadmodum enim etiam præſens lux abſens eſt cæcis & eis qui oculos claudũt: ita dei regnum quanuis nunquam diſcedat de terris, tamen abſens eſt ignorãtibus: Nulli autem licebit ignorare regnum dei, cum eius vnigenitus,non ſolum intelligibiliter ſed etiã viſibiliter in homine dominico de cœlo venerit iudicaturus viuos ac mortuos: Poſt quod iudicium, id eſt, cũ diſcretio & ſeparatio iuſtorũ ab iniuſtis facta fuerit, ita inhabitabit iuſtos deus vt non opus ſit cuiquam doceri per hominem,ſed ſint omnes, vt ſcriptum eſt, dociles deo. Deinde beata vita omni ex parte perficiatur in ſanctis in æternum, ſicuti nunc cœleſtes angeli ſanctiſſimi atque beatiſſimi ſolo deo illuſtrante ſapientes & beati ſunt: quia & hoc promiſit deus ſanctis ſuis: In reſurrectione erunt, inquit, ſicut angeli in cœlis.

Et ideo

Ioan.1. Gal.4. — Roma.8. — Pater. — Caput.IX. — I Pater qui es in cœlis.i.in ſanctis. — Pſalmus. — Gene.3. Terra peccator. Cœlum, iuſtus. — 1. Corin.3. — Deus quomodo vbiq; præſens. — K In cœlis.i. in cordibus iuſtorum. — L Caput.X. — Prima petitio. — Pſalm.75. — Nomen domini vbi ſit magnum. — Petitio ſecunda. — M — 1.Retract. cap.19. — Eſaiæ.54. Ioan.6. — Matth.22.

A Et ideo poſt illam petitionem, qua dicimus, Adueniat regnum tuum: ſequitur, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra: id eſt, ſicut eſt in angelis qui ſunt in cœlis voluntas tua, vt omnino tibi adhæreant teq; fruantur, nullo errore obnubilante ſapientiam eorum, nulla miſeria impediente beatitudinem eorum: ita fiat in ſanctis tuis qui in terra ſunt & de terra, quod ad corpus attinet, facti ſunt, & quanuis ad cœleſtem habitationem atque immutationem, tamen de terra aſſumẽdi ſunt. Ad hæc reſpicit etiam illa angelorum prędicatio, Gloria in excelſis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: vt cum præceſſerit bona voluntas noſtra, quæ vocantem ſequitur, perficiatur in nobis voluntas dei ſicuti eſt in cœleſtibus angelis: vt nulla aduerſitas reſiſtat noſtræ beatitudini, quod eſt pax. Item fiat voluntas tua, recte intelligitur, obediatur præceptis tuis, ſicuti in cœlo & in terra: id eſt, ſicut ab angelis, ita ab hominibus. Nam fieri voluntatem dei cum obtemperatur præceptis eius, ipſe dominus dicit, cum
B ait, Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius qui me miſit. Et ſæpe, Non veni facere voluntatem meam, ſed eius qui me miſit. Et cum ait, Ecce mater mea & ecce fratres mei, & quicunque fecerit volũtatem dei, hic mihi eſt frater, & mater & ſoror. Qui enim faciunt voluntatem dei,in illis vtique fit voluntas dei: Nõ quia ipſi faciunt, vt vulit deus, ſed quia faciunt quod ille vult, id eſt, ſecundum voluntatem eius. Eſt etiam ille intellectus, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra: ſicut in ſanctis & iuſtis, ita etiam in peccatoribus. Quod adhuc duobus modis accipi poteſt: Siue vt oremus etiam pro inimicis noſtris: Quid enim ſunt aliud habendi contra quorum voluntatem Chriſtianum & catholicum nomen augetur? Vt ita dictum ſit, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra: tanquam ſi diceretur, faciant voluntatem tuam ſicuti iuſti, ita etiam & peccatores, vt ad te conuertantur. Siue ita, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra: vt ſua cuique tribuantur: quod ſit in extremo iudicio, vt iuſtis præmium, peccatoribus damnatio tribuatur, cum agni
C ab hædis ſeparabuntur. Ille etiam non abſurdus, immo etiam & fidei & ſpei noſtræ conuenientiſſimus intellectus eſt, vt cœlum & terram accipiamus, ſpiritum & carnem. Et quod dicit Apoſtolus, Mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati: videamus factam voluntatem dei in mente, id eſt, in ſpiritu. Cum autem abſorpta fuerit mors in victoria, & mortale hoc induerit immortalitatem, quod fiet carnis reſurrectione, atque illa immutatione quæ promittitur iuſtis, ſecundum eiuſdem Apoſtoli prædicationem, Fiat voluntas dei ſicut in cœlo & in terra: id eſt, vt quẽadmodum ſpiritus non reſiſtit deo, ſequens & faciens voluntatem eius: ita & corpus non reſiſtat ſpiritui vel animæ, quæ nunc corporis infirmitate vexatur, & in carnalem conſuetudinem prona eſt: quod erit ſummæ pacis in vita æterna, vt non ſolum velle adiaceat nobis, ſed etiam perficere bonum: Nunc enim velle, inquit, adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio: quia nondum in terra ſicuti in cœlo, id eſt, nõdum in carne, ſicut in ſpiritu facta eſt voluntas dei. Nã & in miſeria noſtra fit voluntas dei, cum ea patimur per carnem quæ nobis mortalitatis iure debentur, quã peccando meruit noſtra natura. Sed id orandum eſt, vt ſicut in cœlo, ita & in terra fiat voluntas dei: id eſt, vt quemadmodum corde delectamur lege, ſecundum interiorem hominem, ita etiam corporis immutatio-

ne facta, huic noſtræ delectationi nulla pars noſtra D terrenis doloribus ſeu voluptatibus aduerſetur. Nec illud à veritate abhorret, vt accipiamus, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra: ſicut in ipſo domino noſtro Ieſu Chriſto, ita & in Eccleſia: tanquam in viro qui patris voluntatem impleuit, ita & in fœmina quæ illi deſponſata eſt: Cœlum enim & terra conuenienter intelligitur, quaſi vir & fœmina, quoniam terra cœlo fœcundante fructifera eſt. Quarta petitio, Panem noſtrum quotidianũ da nobis hodie. Panis quotidianus, aut pro iis omnibus dictus eſt, quæ huius vitæ neceſſitatem ſuſtentant, de quo cum præcipit, ait, Nolite cogitare de craſtino: vt ideo ſit additum, da nobis hodie: Aut pro ſacramento corporis Chriſti, quod quotidie accipim⁹: Aut pro ſpiritali cibo, de quo idem dominus dicit, Operamini eſcam quæ non corrumpitur. Et illud, Ego ſum panis vitæ, qui de cœlo deſcendi. Sed horum trium quid ſit probabilius, conſiderari poteſt: Nam forte quiſpiam moueatur, cur orem⁹ pro his adipiſcendis quæ huic vitæ ſunt neceſſaria, veluti eſt victus & tegumentum, cum ipſe dominus dicat, Nolite ſoliciti eſſe quid edatis, vel quid induamini: E An poteſt quiſque de ea re pro qua adipiſcenda orat non eſſe ſolicitus, cum tanta intentione animi oratio dirigenda ſit, vt ad hoc totum illud referatur quod de claudendis cubiculis dictũ eſt. Et illud quod ait, Quærite primum regnum dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia apponentur vobis? Non ait vtique, quærite primũ regnum dei, & deinde iſta quærite: Sed hæc omnia, inquit, apponentur vobis: ſcilicet etiam non quærentibus. Quomodo autem recte dicatur non quærere aliquis, quod vt accipiat intentiſſime deum precatur, neſcio vtrum inueniri queat. De ſacramento autem corporis domini, vt illi non moueant quæſtionem, qui plurimi in Orientalibus partibus, non quotidie cœnæ dominicæ communicant, cum iſte panis quotidianus dictus ſit: Vt ergo illi taceant, neque de hac re ſuam ſentẽtiam defendant, vel ipſa authoritate Eccleſiaſtica ſint contenti, quod ſine ſcandalo iſta faciunt, neque ab eis qui Eccleſiis præſunt facere prohibentur, neque non obtemperantes damnantur: vnde probatur non hunc in illis partibus intelligi quotidianum panem: Nam magni peccati crimine arguerentur qui F ex eo non accipiunt quotidie: Sed vt de iſtis, vt dictum eſt, nihil in aliquam partem differamus, illud certe debet occurrere cogitantibus, regulam nos orandi à domino accepiſſe: quam tranſgredi non oportet vel addendo aliquid vel prætereundo. Quod cum ita ſit, quis eſt qui audeat dicere ſemel tantum nos orare debere orationem dominicam, aut certe etiam ſi iterum vel tertio vſque ad eam tantum horam qua corpori domini communicamus, poſtea vero nõ ſit orandum per reliquas partes diei? Non enim iam dicere poterimus, da nobis hodie, quod iam accepimus. Aut poterit quiſque cogere vt etiam vltima diei parte ſacramentum illud celebremus? Reſtat igitur, vt quotidianum panem accipiamus ſpiritalem, præcepta ſcilicet diuina, quæ quotidie oportet meditari & operari. Nam de ipſis dominus dicit, Operamini eſcam quæ non corrumpitur. Quotidianus autem iſte cibus nunc dicitur, quandiu iſta vita temporalis per dies decedentes ſuccedenteſque peragitur. Et reuera quandiu nunc in ſuperiora, nũc in inferiora, id eſt, nunc in ſpiritalia, nunc in carnalia animi affectus alternant, tanquam ei qui aliquando paſcitur ci-

Cap.II. Petitio tertia. — Lucæ.2. — Volũtatem dei fieri. — Ioã.4.&.6. — Matth.12. — Matth.25. — Rom.7. Cœlũ,ſpũs. Terra,caro. — 1.Cor.15. — Rom.7. — Petitio quarta.Ca. XII. — Panis quotidianus. — Matth.6. — Ioan.6. — Matth.6. — Ibidem. — Ioan.6.

G bo, aliquando famem patitur, quotidie panis neceſſarius eſt,quo reficiatur eſuriens,& relabens erigatur.Sicut itaque corpus noſtrum in hac vita, ante illam ſcilicet immutationem, cibo reficitur,quia ſentit diſpendium: ſic & animus quoniam temporalibus affectibus quaſi diſpendium ab intentione dei patitur, præceptorum cibo reficiatur. Da nobis hodie dictum eſt, quandiu dicitur hodie, id eſt, in hac temporali vita. Sic enim cibo ſpirituali poſt hanc vitam ſaturabimur in æternum, vt non tunc dicatur, quotidianus panis: quia ibi temporalis volubilitas, quæ diebus dies ſuccedere facit, vnde appelletur quotidie, nulla erit.
Pſal.94.
Vt autem dictum eſt, Hodie ſi vocem eius audieritis:quod interpretatur Apoſtolus in Epiſtola quæ eſt ad Hebræos,
Hebræ.3.
quandiu dicitur hodie: ita & hic accipiendum eſt, da nobis hodie. Si quis autem etiam illa quæ de victu corporis neceſſario, vel ſacramento dominici corporis iſtam ſententiam vult accipere, oportet vt coniunctè accipiantur omnia tria, vt ſcilicet quotidianum panem ſimul petamus, & neceſſarium corpori, & ſacramentum viſibile, & inuiſibile verbi dei.

H
Ca. XIII. Quinta petitio.
Sequitur quinta petitio, Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Debita peccata dici manifeſtum eſt, vel illinc quòd
Matth.5. Luc.12.&.13.
ait idem dominus, Non exies inde donec reddas nouiſſimum quadrantem: vel illinc quòd debitores appellauit qui ei nunciati ſunt extincti, vel ruina turris, vel quorum ſanguinem Herodes ſacrificio miſcuit. Dixit enim, putare homines quòd illi vltra modum debitores eſſent, id eſt peccatores: & addidit, Amen dico vobis,niſi pœnitentiam egeritis,ſimiliter moriemini.
Lucæ.13.
Non hic ergo quiſque vrgetur pecuniam dimittere debitoribus, ſed quæcunque in eum alius peccauerit. Nam pecuniam dimittere illo potius iubemur
Matth.5.
præcepto, quod ſuperius dictum eſt, Si quis tibi tunicam tollere voluerit,& iudicio tecum contendere,dimitte ei & pallium: nec ibi neceſſe eſt omni pecuniario debitori dimittere debitum, ſed ei qui reddere noluerit, intantum vt vellet etiam litigare:
2.Timo.2.
Seruum autem domini, vt ait Apoſtolus, non oportet litigare.
Pecunia duabus de cauſis non redditur.
Qui ergo vel ſponte conuentus pecuniam debitā reddere noluerit, dimittenda illi eſt. Duas enim ob res nollet reddere, vel quòd non habeat, vel quòd auarus
I ſit reíque alienæ cupidus.Vtrunque autem pertinet ad inopiam. Nam illa inopia eſt rei familiaris, hæc animi. Quiſquis itaque tali dimittit inopi debitum,inopi dimittit opúſque Chriſtianum operatur, manente illa regula,vt in illo animo paratus ſit amittere quod ſibi debetur. Nam ſi modeſte & leniter omnimodo egerit, vt ſibi reſtituatur, non tam intendens fructum pecuniæ, quàm vt hominem corrigat, cui ſine dubio pernicioſum eſt habere vnde reddat, & non reddere: non ſolum non peccabit, ſed proderit ei etiam plurimum: ne ille dum alienam pecuniam lucrum facere vult, damnum fidei patiatur, quod tanto eſt grauius, vt nulla ſit comparatio. Ex quo intelligitur etiam in iſta quinta petitione, qua dicimus, Dimitte nobis debita noſtra: non de pecunia quidem dici, ſed de omnibus quæ in nos quiſque peccat, ac per hoc etiam de pecunia. Peccat nãque in te, qui tibi pecuniam debitam cum habeat vnde reddat recuſat reddere.Quod peccatum ſi non dimiſeris,non poteris dicere,dimitte nobis ſicut & nos dimittimus. Si autem ignoueris, vides etiam de pecunia [animi] dimittenda admoneri eum,cui tali prece orare pręcipitur.Illud ſanè tractari

K poteſt, vt quando dicimus, Dimitte nobis debita noſtra,& reliqua: tunc conuincamur contra iſtam regulam feciſſe, ſi eis non dimittimus qui veniam petunt: quia & nobis veniam petentibus à benigniſſimo patre dimitti volumus. Sed illo rurſus præcepto, quo iubemur orare pro inimicis noſtris, non pro his iubemur
Matth.5.
qui veniam petunt. Iam enim qui tales ſunt, non ſunt inimici: Nullo modo autem quiſquam vere dixerit orare ſe pro eo cui non ignouerit. Quapropter fatendum eſt,omnia peccata dimittēda eſſe, quæ in nos admittũtur,ſi volumus nobis à patre dimitti quæ admittimus.Nam de vindicta ſuperius, vt arbitror, ſatis diſputatum eſt.
Cap.XIIII. Sexta petitio.
Sequitur ſexta petitio,Et ne nos inferas in tentationem. Nonnulli codices habent inducas,quod tantundē valere arbitror: Nam ex vno Græco quod dictum eſt εἰσενέγκῃς vtrunque tranſlatũ eſt: Multi autem precando, ita dicunt,Ne nos patiaris induci in tentationem: exponentes videlicet quomodo dictum ſit inducas.
Inducit quõ deus in tentationem.
Non enim per ſeipſum inducit deus,ſed induci patitur eum, quem ſuo auxilio deſeruerit ordine occultiſſimo ac meritis: Cauſis etiam ſæpe
L manifeſtis dignum iudicat ille quem deſerat,& in tētationem induci ſinat:
Induci in tētationem & tentari.
Aliud eſt autem induci in tentationem,aliud eſt tentari: Nam ſine tentationē probatus eſſe nullus poteſt, ſiue ſibiipſi, ſicut ſcriptum eſt, Qui non eſt tentatus, qualia ſcit? ſiue alij, ſicut Apoſtolus ait, Et tentationem veſtram in carne mea non ſpreuiſtis:
Eccleſiaſtici.34. Gala.4.
Hinc enim eos firmos cognouit, quia eius tribulationibus, quæ Apoſtolo in carne acciderant, non ſunt à charitate deflexi: nam deo noti ſumus, & ante omnes tentationes, qui ſcit omnia antequam fiant: Quod itaque ſcriptum eſt, Tentat vos dominus
Deut.13.
deus veſter, vt ſciat ſi diligatis eum:illa locutione poſitum eſt,vt ſciat,pro eo quod eſt,vt ſcire vos faciat:ſicut diem lætum dicimus, quòd lætos faciat, & frigus pigrum,quòd pigros facit,& innumerabilia huiuſmodi,quæ ſiue in conſuetudine loquendi,ſiue in ſermone doctorum, ſiue in ſcripturis ſanctis reperiuntur: quod non intelligentes hæretici veteri teſtamento aduerſantur,velut ignorantiæ vitio notandum putantes, de eo quod dictum eſt,Tentat vos dominus deus veſter: quaſi in Euangelio de domino ſcriptum non ſit, Hoc
Ioan.6.
M autem dicebat tentans eum, nam ipſe ſciebat quid eſſet facturus: Si enim nouerat cor eius quem tentabat, quid eſt quod voluit videri tentando? Sed profecto illud factum eſt, vt ipſe ſibi notus fieret qui tentabatur, ſuamq; deſperationem contemneret† ſaturatis turbis de pane domini, qui eas non habere quod ederēt exiſtimauerat:
†cõdēnaret.
Non ergo hic oratur,vt non tentemur,ſed vt non inferamur in tentationem: tanquam ſi quiſpiā cui neceſſe ſit igne examinari, non oret vt igne non contingatur,ſed vt nō exuratur: Vaſa enim figuli probat fornax,& homines iuſtos tētatio tribulationis.
Eccleſiaſtici.27. Gene.39. Danie.13.
Ioſeph ergo tentatus eſt illecebra ſtupri,ſed non eſt illatus in tentationem.Suſanna tentata eſt,nec ipſa inducta vel illata in tētationem: Multiq; alij vtriuſq; ſexus.

Cap.XV.
Sed Iob maxime: cuius admirabilem ſtabilitatem in deo domino ſuo, cum illi hæretici hoſtes veteris teſtamenti ore ſacrilego irridere voluerint, illud præ cæteris ventilant, quòd Satanas petierit eum tentandum.
Iob.1.
Quærunt enim ab imperitis hominibus, talia intelligere nequaquam valentibus, quomodo Satanas cum deo loqui potuerit: non intuentes, non enim poſſunt ſuperſtitione & cōtentione cæcati, dominum nō loci ſpatium mole corporis occupare,& ſic alibi eſſe,alibi

ſe,alibi

A ſe,alibi non eſſe,vel certe hic habere partem aliam, & alibi aliam: ſed maieſtate vbique præſto eſſe, non per partes diuiſum,ſed vbique perfectum. Quòd ſi carnaliter intuentur quod dictum eſt, Cœlum mihi ſedes eſt,& terra ſcabellum pedum meorũ,
Eſa.66.
Cui loco dominus atteſtatur dicens, Non iuretis, neque per cœlum,
Matth.5.
quia thronus dei eſt,neque per terram,quia ſcabellum eſt pedum eius: quid mirum ſi in terra diabolus conſtitutus,ante pedes dei ſtetit, & coram illo aliquid locutus eſt? Nam quando illi valent intelligere, nullam eſſe animam,quanuis peruerſam, quæ tamen vllo modo ratiocinari poteſt,in cuius conſcientia non loquatur deus? Quis enim ſcribit in cordibus hominum naturalem legem, niſi deus? De qua lege Apoſtolus ait,
Rom.2.
Cum enim gentes que legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciunt, hi legem non habentes ipſi ſibi ſunt lex,qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis,conteſtante conſcientia ipſorum, & inter ſeinuicem cogitationum accuſantium, aut etiam excuſantium, in die in qua iudicabit dominus occulta hominum. Quapropter ſi hominis anima rationalis etiā cu
B piditate cæcata, tamen cum cogitat & ratiocinatur, quicquid in ea ratiocinatione verum eſt, non ei tribuendum eſt,ſed ipſi lumini veritatis, à quo vel tenuiter pro ſui capacitate illuſtratur, vt verum aliquid in ratiocinando ſentiat: quid mirum ſi diaboli anima praua cupiditate peruerſa, quicquid tamen verum de iuſto viro cogitauit cum eum tentare vellet, ipſius dei voce, id eſt, ipſius veritatis voce audiſſe perhibetur? Quicquid autem falſum, illi cupiditati tribuitur, qua diaboli nomen accepit. Quanuis etiam per creaturam corporalem atque viſibilem deus plerunque locutus eſt ſeu bonis, ſeu malis: tanquam omnium dominus & rector & pro cuiuſque rei meritis ordinator: ſicut per angelos qui hominum quoque aſpectibus apparuerunt, & per Prophetas dicentes, Hæc dicit dominus. Quid ergo mirum, ſi quanquam non ipſa cogitatione, per aliquam certe creaturam tali operi accommodatam deus locutus eſſe cum diabolo dicitur? Nec dignitatis eſſe arbitrentur, & quaſi iuſtitiæ meritum, quòd cum illo deus locutus eſt: quoniam locutus eſt cum anima angelica quanquam ſtulta & cupi
C da, tanquam ſi loqueretur cum anima humana ſtulta & cupida. Aut ipſi dicant quomodo locutus eſt deus cum illo diuite, cuius cupiditatem ſtultiſſimam arguere voluit, dicens, Stulte, hac nocte anima tua expoſtulatur à te, hæc quæ præparaſti cuius erunt?
Lucæ.12.
Certe hoc ipſe dominus in Euangelio dicit, cui hæretici iſti velint nolint colla ſubmittunt. Si autem hoc
Iob.1.
mouentur, quòd tentandum iuſtum Satanas petit à deo: non ego expono quare ſit factum, ſed ipſos cogo exponere quare ſit dictum in Euāgelio ab ipſo domino diſcipulis,
Lucæ.22.
Ecce Satanas petiit vos vexare quaſi triticum. Et Petro ait, Ego autem poſtulaui ne deficiat fides tua. Cum autem hæc exponunt mihi, ſimul illud quod à me quærunt exponunt ſibi. Si vero non valuerint hoc exponere, non audeant id quod in Euāgelio ſine offenſione nō intelligunt, in alio libro cum temeritate culpare.
Tētationes quõ fiāt per Satanam.
Fiunt igitur tentationes per Satanam non poteſtate eius, ſed permiſſu domini, ad homines aut pro ſuis peccatis puniendos, aut pro domini miſericordia probandos & exercendos. Et intereſt plurimum in qualem quiſque tentationem incidat.Non enim in talem incidit Iudas qui vendidit dominum, in qualem incidit Petrus, cum territus do-

minum negauit. Sunt enim tentationes humanæ, cre- D do cum bono quiſque animo ſecundum humanam tamen fragilitatem in aliquo conſilio labitur: aut irritatur in fratrem ſtudio corrigendi,paulo tamen amplius quàm Chriſtiana tranquillitas poſtulat: de quibus Apoſtolus dicit, Tentatio vos non apprehendat niſi
1.Cor.10.
humana:cum idem dicat, Fidelis deus qui vos non ſinat tentari ſupra quàm poteſtis ferre, ſed faciet cum tentatione etiam prouentum† vt poſſitis tolerare.
†al.exitum.
In qua ſententia ſatis oſtendit, non id nobis orandum eſſe vt non tentemur, ſed ne in tentationem inducamur. Inducimur enim ſi tales acciderint quales ferre non poſſumus.
Quõ inducamur in tētationem.
Sed cum tentationes periculoſę,in quas inferri atque induci periculoſum eſt,aut proſperis rebus temporalibus, aut aduerſis oriantur, nemo frangitur aduerſarum moleſtia qui proſperarum dilectione non capitur.
Septima petitio. Ca.XVI.
Vltima & ſeptima petitio eſt, Sed libera nos à malo. Orandum eſt enim vt non ſolum non inducamur in malum, quo caremus, quòd ſexto loco petitur, ſed ab illo etiam liberemur, quo iam inducti ſumus. Quod cum factum fuerit,nihil remanebit formidoloſum, nec omnino metuenda erit
E vlla tentatio. Quod tamen in hac vita quandiu iſtam
Gene.3.
mortalitatem circunferimus,in quam ſerpentina perſuaſione inducti ſumus, non ſperandum eſt poſſe fieri, ſed tamen aliquando futurum ſperandum eſt, & hæc eſt ſpes quæ non videtur. De qua cum loqueretur Apoſtolus,ait, Spes autem quæ videtur,non eſt ſpes.
Rom.8.
Sed tamen ſapientia quæ in hac quoque vita conceſſa eſt,fidelibus ſeruis dei non eſt deſperanda. Hæc eſt autem, vt id quod domino reuelante fugiendum eſſe intellexerimus, cautiſſima vigilantia fugiamus: & id quod domino reuelante appetendum eſſe intellexerimus, flagrantiſſima charitate appetamus. Ita etiam relicto mortalitatis huius onere, ipſa morte depoſita, ex omni hominis parte opportuno tempore perficietur beatitudo, quæ in hac vita inchoata eſt: & cui capeſſendæ atque obtinendę aliquando,nunc omnis conatus impenditur.
Ca.XVII.
Sed harum ſeptem petitionum conſideranda & commēdanda diſtinctio eſt.
Aeterna dignitate priora.
Nam cum vita noſtra temporaliter nunc agatur, atque ſperetur æterna, & cum æterna priora ſint dignitate, quanuis temporalibus prius actis ad illa tranſea-
F tur, trium primarum petitionum impetrationes in hac vita, quæ in iſto ſeculo agitur, exordium capiunt. Nam & ſanctificatio nominis dei ab ipſo humilitatis domini aduētu agi cœpit:& aduentus regni eius, quo in claritate venturus eſt, non iam finito ſeculo, ſed in fine ſeculi manifeſtabitur:& perfectio voluntatis eius,ſicut in cœlo & in terra:ſiue iuſtos & peccatores cœlum & terram intelligas,ſiue ſpiritum & carnem, ſiue dominum & Eccleſiam,ſiue omnia ſimul: ipſa perfectio eſt noſtræ beatitudinis, & ideo ſeculi terminatione complebitur, tamē omnia tria in æternũ manebũt: nam & ſanctificatio nominis dei ſempiterna erit, & regni eius non eſt finis:& perfectæ noſtrę beatitudini æterna vita promittitur. Permanebunt ergo iſta tria conſummata atque cumulata in illa vita, quæ nobis promittitur. Reliqua vero quatuor quæ petimus, ad temporalem iſtam vitam pertinere mihi videntur. Quorum primum eſt, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Hoc ipſo enim,quòd dictus eſt quotidianus panis, ſiue ſpiritalis ſignificetur, ſiue in ſacramento,aut in victu iſte viſibilis,ad hoc tēpus pertinet, quod appellauit hodie: non quia ſpiritalis cibus non

 eſt

G est sempiternus, sed quia iste, qui quotidianus dictus est in scripturis, siue in strepitu sermonis, siue quibusque temporalibus signis exhibetur animæ: quæ omnia tunc vtique non erunt, cum omnes erunt docibiles deo, & ipsam ineffabilem lucem veritatis, non motu corporum significantes, sed puritate mentis haurientes. Nam fortasse & propterea panis dictus est, non potus: quia panis frangendo atque mandendo, in alimentum conuertitur: sicut scripturæ aperiendo & disserendo animam pascunt: potus vero paratus, sicuti est, transit in corpus. Vt isto tempore panis sit veritas, cum quotidianus panis dicitur: tunc autem potus, cum nullo labore disputandi & sermocinandi, quasi frangendi atque mandendi, opus erit, sed solo hausto synceræ & perspicuæ veritatis. Et peccata nunc nobis dimittuntur, & nunc dimittimus, quæ harum quatuor reliquarum secunda petitio est. Tunc autem nulla erit venia peccatorum, quia peccata & tentationes temporalem istam vitam infestant. Non autem erunt, cum perfectum fuerit quod dictum est, Abscondes eos in abdito vultus tui, Et malum, à quo H liberari optamus, & ipsa liberatio à malo ad hanc vtique vitam pertinet, quam & iustitia dei mortalem meruimus, & vnde ipsius misericordia liberabimur. Videtur etiam mihi septenarius iste numerus harum petitionum, congruere illi septenario numero, ex quo totus iste sermo manauit. Si enim timor dei est, quo beati sunt pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, petamus vt sanctificetur in hominibus nomen dei, timore casto permanente in secula seculorum. Si pietas est, qua beati sunt mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram, petamus vt veniat regnum eius: siue in nosipsos, vt miteſcamus, nec ei resistamus: siue de cœlo in terras in claritate aduentus domini, quo nos gaudebimus, & lætabimur, dicente illo, Venite benedicti patris mei, percipite regnum. In domino, inquit Propheta, laudabitur anima mea: audiant mansueti, & iocundentur. Si scientia est, qua beati sunt qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur: oremus vt fiat voluntas eius, sicut in cœlo & in terra, quia cum corpus tanquam terra, spiritui tanquam cœlo, summa & I tota pace consenserit, non lugebimus: nam nullus alius huius temporis luctus est, nisi cũ aduersus se ista confligunt, & cogunt nos dicere, Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ: & luctum nostrum lachrymosa voce testari, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Si fortitudo est, qua beati sunt qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur, oremus vt panis noster quotidianus detur nobis hodie: quo fulti atque sustentati, ad plenissimam illam saturitatem venire possimus. Si consilium est, quo beati sunt misericordes, quoniam ipsorum miserebitur deus, dimittamus debita debitoribus nostris, & oremus vt nobis nostra dimittantur. Si intellectus est, quo beati sunt mundi corde, quoniam ipsi deum videbunt, oremus non induci in tentationem: ne habeamus duplex cor, non appetendo simplex bonum, quò referamus omnia quæ operamur, sed simul temporalia & terrena sectando. Tentationes enim ex his rebus, quæ graues & calamitosæ videntur hominibus, non in nos valent, si non valeant illæ, quæ blanditiis earum rerum accidunt, quas homines bonas & lætabundas putant, Si sapientia est, qua beati sunt pacifici, quoniam ipsi filij dei vocabuntur, oremus vt K liberemur à malo: ipsa enim liberatio liberos nos facit, id est, filios dei, vt spiritu adoptionis clamemus Abba pater. Sanè non negligenter prætereundum est, quòd ex omnibus iis sententiis, quibus nos orare dominus præcepit, eam potissimum commendandam es se iudicauit, quæ pertinet ad dimissionem peccatorum: in qua nos misericordes esse voluit, quod vnum est consilium miserias euadendi. Nulla enim alia sententia sic oramus, vt quasi pacisc amur cum domino: dicimus enim, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus. In qua pactione si mentimur, totius orationis nullus erit fructus. Sic enim dicit, Si dimiseritis hominibus peccata† eorum, dimittet & vobis pater vester qui in cœlis est peccata vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, neque pater vester dimittet vobis delicta vestra. Sequitur de ieiunio præceptum, pertinens ad eandem cordis mundationem, de qua nunc agitur. Nam & in hoc opere cauendum est, ne surrepat aliqua ostentatio & appetitus laudis humanæ, qui duplicet cor nostrum, & non sinat mundum & simplex esse ad intelligendum deum. Cum autem ieiunatis, inquit, nolite fieri sicut hypocritæ tristes: lExterminant enim vultum suum vt videantur hominibus ieiunantes, Amen dico vobis perceperunt mercedem suam. Vos autem ieiunantes vngite capita vestra, & facies vestras lauate ne videamini hominibus ieiunantes, sed patri vestro qui est in abscondito: & pater vester qui videt in abscondito, reddet vobis. Manifestum est his præceptis omnem nostram intentionem in interiora gaudia dirigiine foris quærentes mercedem, huic seculo conformemur, & amittamus professionem tanto solidioris atque firmioris, quanto interioris beatitudinis, qua nos elegit deus conformes fieri imaginis filij sui. In hoc autem capitulo maxime aduertendum est, non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse iactantiam: & eo periculosiorem, quo sub nomine seruitutis dei decipit. Qui ergo immoderato cultu corporis atque vestitu, vel cæterarum rerum nitore præfulget, facile conuincitur rebus ipsis, pomparum seculi esse sectator, nec quenquam fallit dolosa imagine sanctitatis. Qui autem in profes- M sione Christianitatis inusitato squalore ac sordibus intentos in se oculos hominum facit, cum id voluntate faciat, non necessitate patiatur, cæteris eius operibus potest conici, vtrum hoc contemptu superflui cultus, an ambitione aliqua faciat: quia & sub ouina pelle cauendos lupos dominus præcepit, Sed ex fructibus, inquit, eorum cognoscetis eos. Cum enim cœperint aliquibus tẽtationib⁹ ea ipsa scilicet illis subtrahi vel negari, quæ isto velamine consecuti sunt, vel cõsequi cupiunt, tunc necesse est vt appareat, vtrum lupus in ouina pelle sit, an ouis in sua. Non enim propterea ornatu superfluo debet aspectus hominum mulcere Christianus, quia illum parcum habitum ac necessarium, etiam simulatores sæpius vsurpãt, vt incautos decipiãt. quia & illæ oues nõ debent pelles suas deponere, si aliquando eis lupi se contegant. Quæri ergo solet Cap.XX. quid sit quod ait, Vos autẽ cum ieiunatis, vngite capita vestra: & reliqua. Non enim recte quisquam præceperit, quãuis faciem quotidiana cõsuetudine lauemus, vnctis etiam capitibus, cum ieiunamus, nos esse debere. Quod si turpissimum omnes fatentur, intelligendũ est hoc præceptum vngendi caput, & faciem lauandi,

Esa 54. Ioan.6. — Panis. — Potus. — Psal.30. — Ca. XVIII. — Matth.25. Psal.33. — Rom.7. — Cap.XIX. — †delicta. Matth.6. — Matth.6.

A ad interiorem hominem pertinere. Vngere ergo caput ad lætitiam pertinet, lauare autem faciem ad munditiam: & ideo caput vngit, qui lætatur interius & mente atq; ratione. Hoc enim recte accipimus caput, quod in anima præeminet, & quo cætera hominis regi & gubernari manifestũ est. Et hoc facit qui nõ foris quærit lætitiam, vt de laudibus hominum carnaliter gaudeat. Caro autem, quæ subiecta esse debet, nullo modo est totius naturæ humanæ caput. Nemo quidem vnquam carnem suam odio habuit, sicut Apostolus dicit, cum de diligenda vxore præcipit, sed caput mulieris vir, cui viro caput est Christus. Interius ergo gaudeat in ieiunio suo, eoipso quo sic se ieiunando auertit à voluptate seculi, vt sit subditus Christo, qui secundum hoc præceptum caput vnctum habere desiderat, Ita enim & faciem lauabit, id est, cor mundabit, quo visurus est deum, non interposito velamine propter infirmitatem contractam de sordibus: sed firmus & stabilis, quoniam mundus & simplex. Lauamini, inquit, mundi estote, auferte nequitias ab animis vestris, atque à conspectu oculorum meorum. Ab his igitur sor- B dibus facies nostra lauanda est, quibus dei aspectus offenditur. Nos enim reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem trãsformabimur. Sæpe etiam cognitio necessariarum rerũ ad istam vitã pertinentium sauciat, & sordidat interiorem oculum nostrum: & plerunque cor duplicat, vt ea quæ videmur cũ hominibus recte facere, nõ eo corde faciamus, quo dominus præcipit: id est, quia eos diligimus, sed quia commodum ab eis aliquod propter necessitatem præsentis vitæ adipisci volumus. Debemus ergo benefacere illis propter salutem ipsorum æternam, non propter temporale commodum nostrum. Inclinet ergo deus cor nostrum, in testimonia sua, & non in emolumentum. Finis enim præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Qui autem propter suam in hac vita necessitatem fratri consulit, non vtique charitati consulit: quia non illi, quem debet tanquam seipsum diligere, sed sibi consulit, vel potius nec sibi: quandoquidem hinc sibi facit duplex cor, quo impeditur ad videndum deum: in qua sola Ca.XXI. visione est beatitudo certa atque perpetua. Recte C ergo sequitur, & præcipit, qui mundando cordi nostro instat, dicens, Nolite vobis condere thesauros in terra, vbi erugo & tinea exterminant. Et reliqua. Ergo si in terra erit cor: id est, si eo corde quisque operetur aliquid, vt terrenum commodum adipiscatur, quomodo erit mundum cor, quod in terra volutatur? Si autem in cœlo, mundum erit, quia munda sunt quæcunque cœlestia: sordescit enim aliquid, cum inferiori miscetur naturæ, quanuis in suo genere non sordidæ.

Aurũ de puro argento sordidatur.

Quia etiam de puro argento sordidatur aurum, si misceatur: ita & animus noster terrenorum cupiditate sordescit, quanuis ista ipsa terra in suo genere atque ordine munda sit. Cœlum autem in hoc loco non corporeum accipimus, quia omne corpus pro terra habendum est. Totum enim mundum debet contemnere, qui sibi thesaurizat in cœlo, de quo dictum est, Cœlum cœli domino, id est in firmamento spiritali. Non enim in eo quod transiet, constituere & collocare debemus thesaurum nostrum & cor nostrum, sed in eo quod semper permanet. Cœlum autẽ & terra transibunt. Et hic manifestat de mundando corde se cuncta ista præcipere, cum dicit, Lucerna corporis tui oculus tuus est. Si ergo oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum fuerit: Et reliqua. Qui lo- D cus sic intelligendus est, vt nouerimus omnia opera nostra tunc esse munda, & placere in conspectu dei, si fiant simplici corde: id est, intentione superna, fine illo charitatis: quia & plenitudo legis charitas. Oculum ergo hic accipere debemus ipsam intentionem, Rom.13. qua facimus quicquid facimus: quæ si munda fuerit & Oculus, intrecta, & illud aspiciens quod aspiciendum est, omnia tentio. opera nostra, quæ secundum eam operamur, necesse est bona sint. Quæ omnia opera totum corpus appellauit: quòd & Apostolus membra nostra dicit quædam opera, quæ improbat, & mortificanda præcepit dicẽs, Mortificate membra vestra, quæ sunt super ter- Coloss3. ram: fornicationem, immunditiam, anaritiam, & cætera talia. Non ergo quid quisq; faciat, sed quo animo faciat, considerandũ est. Hoc est enim lumen in nobis, quia hoc nobis manifestum est bono animo nos facere quod facimus: omne enim quod manifestatur, lumen est. Nam ipsa facta, quæ ad hominum societatem à nobis procedunt, incertum habent exitum: & ideo tenebras eas vocauit. Non enim noui, cum pecuniam porrigo indigẽti & petenti, quid inde aut factu- E rus sit, aut passurus: & fieri potest vt vel faciat ex ea, vel propter eam patiatur aliquid mali, quod ego cum darem, non euenire voluerim, neque hoc animo dederim. Itaque si bono animo feci, quod mihi cum facerem, notum erat, & ideo lumen vocatur: illuminatur etiam factum meum, qualemcunque exitum habuerit: qui exitus quoniam incertus & ignotus est, tenebræ appellatæ sunt, Si autem malo animo feci, etiam ipsum lumen tenebræ sunt. Lumen enim dicitur, Lumen. quia nouit quisque quo animo faciat, etiam cum malo animo facit: sed ipsum lumen tenebræ sunt, quia non in superna dirigitur simplex intentio, sed ad inferiora declinatur, & duplici corde quasi vmbram facit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ sunt? Hoc est, si ipsa cordis intentio, qua facis quod facis, quæ tibi nota est, sordidatur appetitu rerum terrenarum & temporalium, atque cæcatur, quãto magis ipsum factum, cuius incertus est exitus, sordidum & tenebrosum est? quia & si bene alicui proueniat, quod tu non recta & munda intentione facis, quomodo tu feceris, tibi imputatur, non quomodo il- F li prouenerit. Quod autem sequitur & dicit, Ne- Ca.XXII. mo potest duobus dominis seruire: ad hanc ipsam intentionem referendum est: quod consequenter exponit, dicens, Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget: aut alterum patietur, & alterum contemnet. Quæ verba diligenter consideranda sunt: nam qui sint duo domini, deinceps ostendit, cum dicit, Non potestis deo seruire & Mammonæ. Mammona apud Mãmona. Hebræos diuitiæ appellari dicuntur. Congruit & Punicum nomen: nam lucrum punice mamon dicitur. Sed qui seruit mammonæ, illi vtique seruit, qui rebus istis terrenis merito suæ peruersitatis præpositus, magistratus huius seculi à domino dicitur. Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget homo: id est, deum: aut alterũ patietur, & alterum cõtemnet. Patietur enim durum & pernicioſum dominum, quisquis seruit mammonæ: sua enim cupiditate implicatus, subditur diabolo: & non eum diligit, quis enim est qui diligat diabolum? sed tamen patitur. Sic in maiore aliqua domo, qui ancillæ alienæ coniunctus est, propter cupiditatem suam duram patitur seruitutẽ, etiam si nõ diligat eum, cuius ancillam diligit. Alterum au-

Vngere caput. — Ephe.5. 1.Cor.11. — Faciem lauare. — Esa.1. — 2.Cor.3. — Psal.118. 1.Timo.1. — Pfal.113. — Matth.24.

G tem cõtemnet,dicit,nõ odio habebit.Nullius enim fe-
1.Retrac.19. rè conſcientia deũ odiſſe poteſt:cõtemnit autẽ, id eſt, nõ timet eum,qui quaſi de eiꝰ bonitate ſecurus eſt. Ab hac negligẽtia & pernicioſa ſecuritate reuocat nos ſpi-
Eccleſia-ſtici.5. ritusſanctus,cum per Prophetam dicit,Fili,ne adiicias
Rom.2. peccatũ ſuper peccatum,& dicas,Miſeratio dei magna eſt:Ignoras quia patientia dei ad pœnitentiam te inuitat:Cuius enim tanta miſericordia cõmendari poteſt,
Rom.11. quàm eius qui omnia donat peccata cõuerſis: & oleaſtrum facit participem pinguedinis oliuæ?Et cuius tãta ſeueritas, quàm eius qui naturalibus ramis non pepercit,ſed propter infidelitatem fregit illos? Sed quiſquis vult diligere deũ,& cauere ne offendat, nõ ſe arbitretur duobus dominis poſſe ſeruire,& intentionem
Sapien.1. cordis ſui rectã,ab omni duplicitate explicet.Ita enim ſentiens de deo, in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærit illum.Ideo,inquit,dico vobis, non habere ſolicitudinem animę veſtrę quid edatis,neq; corpori veſtro quid induatis. Ne forte, quãuis iam ſuperflua non quærãtur,propter ipſa neceſſaria cor duplicetur: & ad ipſa cõquirenda noſtra detorqueatur intentio,cum a-
H liquid quaſi miſericorditer operamur:id eſt,vt cũ conſulere alij videri volumus,noſtrum emolumentum ibi potius,quàm illius vtilitatem attendamus,Et ideo nobis nõ videamur peccare,quia nõ ſuperflua,ſed neceſſaria ſunt quæ conſequi volumus.Dominus autem admonet, vt meminerimus multo amplius nobis deũ dediſſe,quando nos fecit & compoſuit ex anima & corpore,quàm eſt alimentum atq; tegumentum, quorum cura nos duplicare cor non vult.Nonne,inquit,anima plus eſt quàm eſca?Vt tu intelligas eum,qui dedit animam,multo facilius eſcam eſſe daturũ:& corpus quàm veſtimentum:id eſt,plus eſt: vt ſimiliter intelligas,eũ qui corpus dedit,multo facilius daturum eſſe veſtimẽtum. Quo loco quæri ſolet,vtrum & ad animam cibus iſte pertineat,cum anima incorporea ſit,iſte autem ci-
Anima pro vita. bus corporeus. Sed animã hoc loco pro iſta vita poſitam nouerimus, cuius retinaculum eſt alimentũ iſtud corporeum.Secundũ hanc ſignificationẽ dictum eſt e-
Ioan.12. tiam illud,Qui amat animam ſuã,perdet illam.Quod niſi de hac vita acceperimus, quam oportet pro regno dei perdere,quod potuiſſe martyres claruit,contrariũ
I Matth.16. hoc præceptũ erit illi ſententiæ,qua dictum eſt, Quid prodeſt homini, ſi totum mundũ lucretur,animæ autẽ ſuæ detrimẽtum faciat? Reſpicite,inquit,volatilia cœli,quoniam non ſerunt,neq; metunt, neq; congregant in horrea, & pater veſter cœleſtis paſcit illa. Nõnne vos pluris eſtis illis:id eſt,carius vos valetis? Quia vtique rationale animal, ſicuti eſt homo, ſublimius ordinatũ eſt in rerũ natura,quàm irrationabilia, ſicut ſunt
Ca. XXIII. aues. Quis autem veſtrum curans, inquit, poteſt adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum vnum?Et de veſtimento quid ſoliciti eſtis?id eſt,cuius poteſtate atq; dominatu factũ eſt, vt ad hanc ſtaturam corpus veſtrum produceretur,eius prouidentia etiã veſtiri poteſt.Non autem veſtra cura factũ eſſe, vt ad hanc ſtaturam veniret corpus veſtrum,ex hoc intelligi poteſt,ꝙ ſi curetis,& velitis adiicere vnum cubitum huic ſtaturæ,non poteſtis.Illi ergo iam tegendi corporis curã relinquite,cuius videtis cura factũ eſſe,vt tantæ ſtaturæ corpus habeatis.Dandũ autem erat etiam documentũ propter veſtimentũ,ſicut datum eſt propter alimentũ. Itaq; ſequitur & dicit,Cõſiderate lilia agri quomodo creſcũt, non laborãt neq; nent:& reliqua vſq;, Quãto ergo vos modicæ fidei?Sed iſta documenta nõ ſic allegorice di-
ſcutienda ſunt, vt quæramus quid ſignificent aues cœ- K
Lucæ.12. li,aut lilia agri.Poſita ſunt enim,vt de rebus minoribꝰ maiora perſuaderentur : ſicuti illud eſt de iudice , qui nec deum timebat,nec hominẽ reuerebatur: & tamen ſæpe interpellanti viduæ ceſſit, vt eius cauſam cõſideraret: nõ propter pietatem aut humanitatẽ, ſed ne tædium pateretur.Non enim vllo modo ille iniuſtus iudex perſonam domini allegorice ſuſtinet , ſed tamen quantum deus,qui bonus eſt & iuſtus,curet deprecantes ſe, hinc coniici dominus voluit : quia nec iniuſtus homo eos,qui illum aſſiduis precibus tũdunt, vel propter tædium denitandum,poteſt cõtemnere.Nolite ergo,inquit,ſoliciti eſſe:dicentes,Quid edemus,aut quid bibemus?& reliqua.Hic manifeſtiſſime oſtendit, non hæc eſſe appetẽda,tanquã talia bona noſtra,vt propter ea ipſa debeamus bene facere,ſi quid facimus,ſed tamẽ eſſe neceſſaria. Quid enim interſit inter bonum Bonũ appetendũ & neceſſarium differunt. C. XXIIII.
quod appetendũ eſt, & neceſſarium quod ſumendum eſt,hac ſententia declarauit,cum ait,Quærite primum L
regnum dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia apponentur vobis . Regnum ergo & iuſtitia dei bonum noſtrũ eſt:& hoc appetendum, & ibi finis cõſtituendus, propter quod omnia facimus quæcunq; facimus. Sed quia in hac vita militamus , vt ad illud regnum peruenire poſſimus,quæ vita ſine his neceſſariis agi non poteſt. Apponentur vobis hæc, inquit, ſed vos regnum dei & iuſtitiam eius primum quærite. Cum enim dicit illud primum , ſignificauit quòd hoc poſterius quærendum eſt,nõ tempore,ſed dignitate. Illud tanquã bonum no-
Euangelizãdum eſt nõ vt mãducemus,ſed mãducandũ eſt vt euangelizemus. ſtrum,hoc tanquam neceſſarium noſtrũ: neceſſarium autem propter illud bonum. Neq; enim,verbi gratia, ideo debemus euangelizare,vt manducemus:ſed ideo manducare,vt euangelizemus:nã ſi propterea euangelizamus,vt manducemus, vilius habemus euangelium quàm cibũ:& erit iam bonũ noſtrum in manducando, neceſſarium autem in euangelizando. Quod etiã Apo-
1.Cor.9. ſtolus prohibet, cum dicit, licere ſibi quidem, & permiſſum eſſe à domino,vt qui Euangelium annunciant, de Euãgelio viuant: id eſt,de Euangelio habeãt ea quæ huic vitæ ſunt neceſſaria : ſed tamen ſe nõ eſſe abuſum hac poteſtate.Erant enim multi, qui occaſionẽ habere cupiebant acquirendi & vendẽdi Euangelium, quibus M
eam volens amputare , Apoſtolus manibus victum ſu-
2.Cor.11. um tolerauit.De his enim alio loco dicit,Vt amputem occaſionem,iis qui quærunt occaſionem . Quanquam etiam ſi vt cæteri boni Apoſtoli permiſſo domini de Euangelio viueret,non in eo victu conſtitueret finem euangelizandi, ſed magis ipſius victus ſui finem in Euangelio collocaret: id eſt,vt ſuperius dixi , non ideo euangelizaret,vt perueniret ad cibũ, & ſi qua ſunt alia neceſſaria: ſed ideo iſta ſumeret,vt illud impleret, ne non volens, ſed neceſſitate Euangelizaret . Hoc enim
1.Cor.9. improbat,cum dicit , Neſcitis quoniam qui in templo operantur , quæ de templo ſunt edunt : & qui altario deſeruiunt,altario compartiuntur.Sic & dominus ordinauit iis qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere: ego autem nullius horum vſus ſum.Hic oſtendit permiſſum eſſe, non iuſſum : alioquin contra præceptum domini feciſſe tenebitur.Deinde ſequitur & dicit, Non autem ſcripſi hæc, vt ita fiant in me.Bonum eſt mihi magis mori,quàm gloriam meam quiſq; inanem faciat.Hoc dixit,quia iam ſtatuerat propter quoſdam occaſionem quærentes manibus ſuis victũ tranſigere . Si enim euangelizauero, inquit, non eſt mihi gloria: id eſt, ſi euangelizauero , vt iſta fiant in me:id eſt, ſi

A eſt,ſi propterea euangelizauero,vt ad illa perueniã, & finem euangelij in cibo & potu & veſtitu collocauero. Sed quare nõ eſt ei gloria?Neceſſitas enim,inquit,mihi incumbit:id eſt,vt ideo euangelizem,quia vnde viuam nõ habeo, aut vt acquiram tẽporalem fructum de prædicatione æternorũ. Sic enim iam neceſſitas erit in Euangelio nõ voluntas. Væ enim mihi eſt,inquit,ſi non euangelizauero:ſcilicet quoniam debet euangelizare ſic,vt in ipſo Euãgelio & in regno dei ponat mercedem:ita enim poteſt non coactus Euangelizare,ſed volens.Si enim volens,inquit,hoc facio, mercedẽ habeo.Si autẽ inuitus,hęc diſpenſatio mihi credita eſt:id eſt,ſi coactus inopia earum rerũ,quæ tẽporali vitę ſunt neceſſariæ prædico Euangelium,alij per me habebunt mercedem Euangelij,qui Euangelium ipſum me prædicante diligunt:ego autem nõ habebo,quia nõ ipſum Euangelium diligo,ſed eius pretium in illis temporalibus conſtitutum.Quod nefas eſt fieri, vt non tanquã filius miniſtret quiſq; Euangelium,ſed tãquam ſeruus cui diſpẽſatio credita eſt: vt tanquam alienum eroget, nihil inde ipſe accipiat præter cibaria, quæ nõ de par-
B ticipatione regni , ſed ad ſuſtentaculum miſeræ ſeruitutis dantur extrinſecus.Quanquam alio loco diſpenſatorem ſe dicat,Poteſt enim & ſeruus in filiorum numerum adoptatus , eam rem in qua cohæredis ſortem meruit,fideliter diſpenſare participibus ſuis.Sed nunc vbi ait,Si autẽ inuitus,hæc diſpenſatio mihi tunc credita eſt:talem diſpenſatorem intelligi voluit,qui alie-
Ca.XXV. num diſpenſat vnde ipſe nihil accipit. Ergo quęcunque res propter aliud aliquid quæritur , ſine dubio inferior eſt,quàm id propter quod quæritur:& ideo illud primum eſt propter quod iſtam rem quæris , non iſta res quã propter aliud quęris.Quapropter ſi Euangelium & regnum dei propter cibum quærimus,priorem facimus cibum & poſterius Euãgelium:id eſt, regnum dei : ita vt ſi non deſit cibus, non quæramus regnum dei.Hoc eſt ergo primum quærere cibũ , & deinde regnum dei: id eſt,hoc priore loco ponere, illud poſteriore.Si autẽ ideo quæramus cibum vt habeamus regnum dei,facimus quod dictum eſt, Quærite primũ regnum dei & iuſtitiam eius,& hæc omnia apponẽtur vobis . Quærentibus enim primum regnum dei & iu-
C ſtitiam eius: id eſt, hæc præponentibus cæteris rebus, vt propter hæc cætera quęramus,non debet ſubeſſe ſolicitudo ne illa deſint, quæ huic vitæ propter regnum dei ſunt neceſſaria.Dixit enim ſuperius,Scit pater veſter quòd horũ omnium indigetis.Et ideo cũ dixiſſet, Quærite primũ regnum dei & iuſtitiã eius:non dixit, deinde iſta quærite,quãuis ſint neceſſaria: ſed ait, hæc omnia apponentur vobis: id eſt, conſequentur , ſi illa quæratis,ſine vllo veſtro impedimẽto: ne cũ iſta quæritis illinc auertamini : aut ne duos fines conſtituatis, vt & regnũ dei propter ſe appetatis & iſta neceſſaria, ſed hęc potius propter illud.Ita vobis nõ deerunt,quia
Quis duobꝰ dominis ſeruiat. duobus dominis ſeruire nõ poteſtis. Duobꝰ autem dominis ſeruire conatur,qui & regnũ dei pro magno bono appetit,& hęc omnia temporalia.Nõ poterit autem ſimplicem habere oculum & vni domino ſeruire , niſi quæcũq; ſunt cætera,ſi ſunt neceſſaria,propter hoc vnũ aſſumat: id eſt,propter regnũ dei. Sicut autem omnes militantes accipiunt annonam & ſtipendium, ſic omnes euangelizantes accipiunt victum & tegumentum. Sed nõ omnes propter ſalutem reipublicæ militãt, ſed propter illa quę accipiunt:ſic & non omnes propter ſalutem Eccleſiæ miniſtrant deo , ſed propter hæc tem-
D poralia, quæ tanquã annonam & ſtipendia cõſequantur,aut propter hoc & propter illud.Sed ſupra iam dictum eſt, Non poteſtis duobus dominis ſeruire . Ergo ſimplici corde tantũmodo propter regnum dei debemus operari bonum ad omnes. Nõ autem in hac operatione,vel ſolam,vel cum regno dei mercedem temporalem cogitare,quorum omnium temporalium nomine craſtinum poſuit dicens,Nolite cogitare de craſtino.Non enim dicitur craſtinus dies,niſi in tempo-
Craſtinus dies. re vbi præterito ſuccedit futurũ.Ergo cum aliquid boni operamur , non temporalia ſed æterna cogitemus; tunc erit illud bonum & perfectum opus.Craſtinus enim dies,inquit, ſolicitus erit ſibiipſi:id eſt, vt cum oportuerit ſumas cibum vel potum vel indumentũ,cum ipſa ſcilicet neceſſitas vrgere cœperit, Aderunt enim hæc, quia nouit pater veſter quòd horum omnium in-
1.Retrac.19. digeatis.Sufficit enĩ, inquit, diei malitia ſua: id eſt, ſufficit quod ſumere vrgebit neceſſitas ipſa, Quã propterea malitiam nominatam arbitror,quia pœnalis eſt nobis. Pertinet enim ad hanc fragilitatẽ & mortalitatem quam peccãdo meruimus . Huic ergo pœnæ temporalis neceſſitatis noli addere aliquid grauius, vt non ſo-
E lum patiaris harum rerum indigentiam, ſed etiã propter hanc explendam milites deo. Hoc autem lo-
Ca.XXVI. co vehementer cauendum eſt , ne forte cum viderimus aliquem ſeruum dei prouidere ne iſta neceſſaria deſint,vel ſibi, vel eis quorum ſibi cura commiſſa eſt, iudicemus eum contra præceptũ domini facere & de craſtino eſſe ſolicitũ. Nam & ipſe dominus, cui mini-
Matth.4. ſtrabant angeli,tamen propter exẽplum,ne quis poſtea ſcandalũ pateretur, cum aliquẽ ſeruorum eiꝰ animaduertiſſet iſta neceſſaria procurare , loculos habere dignatus eſt cũ pecunia , vnde vſibꝰ neceſſariis quicquid opus fuiſſet pręberetur:quorũ loculorum cuſtos & fur,
Ioan.12. ſicut ſcriptum eſt, Iudas fuit,qui eum tradidit.Sicut & Apoſtolus Paulus poteſt videri de craſtino cogitaſſe,cũ
1.Cor.16. dicit,De collectis autẽ in ſanctos,ſicut ordinaui Eccleſiis Galatiæ,ita & vos facite:ſecundũ vnã ſabbati vnuſquiſque veſtrum apud ſe ponat theſaurizans,quod ſibi placuerit:vt nõ cum venero,tunc collectæ fiant. Cum autem aduenero , quoſcũq; approbaueritis per Epiſtolas, hos mittam perferre gratiam veſtrã in Hieruſalẽ, Quod ſi dignum fuerit vt ego eam,mecum ibunt. Ve-
F niam autem ad vos,cum Macedoniam tranſiero,nam Macedoniam pertrãſibo: apud vos autem forſitan remanebo:vel etiam hyemabo,vt vos me deducatis quocunque iero. Nolo autem vos nunc in tranſitu videre: ſpero enim me aliquod temporis manere apud vos, ſi permiſerit dominus . Permanebo autem Epheſi vſque ad Pentecoſten. Item in Actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt, ea quæ ad victum ſunt neceſſaria, procurata eſſe in futurum propter imminentem famem . Sic e-
Acto.11. nim legimus,In illis diebus deſcenderunt ab Hieroſolymis Prophetæ Antiochiam,eratq; magna exultatio. Congregatis autem nobis,ſurgens vnus ex illis,nomine Agabus,ſignificauit per ſpiritum, famem magnam futuram in vniuerſo orbe ,quæ & facta eſt ſub Claudio Cæſare . Deſcendẽtium autem vt quiſque abundabat, ſtatuerunt vnuſquiſq; eorum in miniſterium mittere preſbyteris habitantibus in Iudæa fratribus,qui & miſerunt per manus Barnabę & Sauli.Et quia nauigãti eidem Apoſtolo Paulo impoſita ſunt vtenſilia , quæ
Acto.28. offerebantur, non ad vnum tantũ diem videtur victus eſſe procuratus.Et quod idem ſcripſit, Qui furabatur,
Ephe.4. iam nõ furetur:magis autem laboret operãdo manibus ſuis

G suis bonum, vt habeat vnde tribuat cui opus est quod bonum est, Male intelligentibus non videtur seruare præceptum domini, quo ait, Respicite, inquit, volatilia cœli, quoniã non serunt neq; metũt, neq; cõgregant in horrea: & cõsiderate lilia agri quomodo crescũt, nõ laborant neq; nent: cũ istis præcipit vt laborent, operãtes manibus suis, ita vt habeant quod etiã aliis possint tribuere: & quod sæpe de seipso dicit, quod manib⁹ operatus est, ne quem grauaret. Et de illo scriptũ est, quòd coniunxerit se Aquilę propter artis similitudinẽ, vt simul operarentur vnde victum transigerent, nó videtur imitatus aues cœli & lilia agri. His & huiusmodi scripturarum locis, satis apparet dominum nostrũ non hoc improbare, si quis humano more ista pcuret: sed si quis propter ista deo militet, vt in operibus suis non regnum dei, sed istorum inquisitionem intueatur.

Ca.XXVII Ad hanc ergo regulam hoc totum præceptum dirigitur, vt etiam in istorum prouisione regnum dei cogitemus, in militia vero regni dei ista non cogitemus. Ista enim etiam si aliquando defuerint, quod plerunq; propter exercitationem nostram deus finit, non solum H non debilitãt propositũ nostrum, sed etiam examinatum probatũq; confirmant. Gloriamur enim, inquit, in tribulationibus, sciẽtes quòd tribulatio patientiã operatur, patientia autẽ probationem, probatio autẽ spem, spes vero non confundit: quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritumsanctum, qui datus est nobis. In commemoratione autem tribulationum ac laborum suorum idem Apostolus non tantum in carceribus & naufragiis, atque huiusmodi molestiis, sed etiam in fame & siti, in frigore & nuditate se laborasse cõmemorat. Quod cum legimus, non æstimemus deũ promisso titubasse, vt famem ac sitim & nuditatem pateretur Apostolus, quærens regnum & iustitiam dei, cum dictum sit nobis, Quærite primum regnum dei, & iustitiã eius, & hæc omnia adiicientur †vobis. Quãdoquidem ista sicut adiutoria nouit ille medicus, cui semel nos totos commisimus, & à quo habemus promissionem vitæ præsentis & futuræ, quando apponat, quãdo detrahat, sicut nobis iudicat expedire: quos cõsolandos & exercendos in hac vita, & post hanc vitam in perpetua requie stabiliendos atque firmandos gu- I bernat ac dirigit. Non enim & homo, cum plerunque iumento suo cibaria detrahit, deserit illud cura sua, ac C.XXVIII non potius curando hæc facit. Et quoniam cum ista vel procurantur in futurũ, vel si causa non est quare illa impendas, reseruãtur, incertum est quo animo fiant: cũ possint simplici corde fieri & duplici, oppor- Matth.7. tune hoc loco subiecit, Nolite iudicare, ne iudicetur de vobis: In quo enĩ iudicio iudicaueritis, iudicabitur de vobis: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi Ibidem. vt ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Quod enim scriptum est, Ex fructibus eorum cognoscetis eos: de manifestis dictum est quæ non possunt bono animo fieri: sicut sunt stupra, vel blasphemiæ, vel furta, vel ebriositas: & si qua sunt alia de quibus nobis iudicare permittitur, dicente 1.Cor.5. Apostolo, Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare? Nõnne de iis qui intus sunt vos iudicatis? De genere autem ciborum, quia possunt bono animo & simplici corde sine vitio concupiscentiæ, quicunque humani cibi indifferenter sumi, prohibet idem Apostolus iudicari eos, qui carnibus vescebantur & vinum bibebant, ab eis qui se ab huiusmodi alimentis temperabant, Qui manducat, inquit, non manducantem non K spernat: & qui non manducat, manducantem non iu- Rom.14. dicet. Ibi etiam ait, Tu quis es qui iudicas alienũ seruũ? domino suo stat, aut cadit. De talibus enim rebus, quæ possunt bono animo & simplici & magnanimo fieri, quamuis etiam possint non bono, volebant illi cum homines essent in occulta cordis ferre sentẽtiam, de quibus solus deus iudicat. Ad hoc pertinet etiã illud quod alio loco dicit, Nolite ante tempus iudicare, quo vsque 1.Cor.4. veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarũ & manifestabit cogitationes cordis: & tunc laus erit vnicuique à deo. Sunt ergo quædam facta media quæ ignoramus quo animo fiant, quia & bono & malo fieri possunt de quibus temerarium est iudicare, maxime vt condemnemus. Horum autem veniet tempus vt iudicentur, cum dominus illuminabit abscõdita tenebrarum & manifestabit cogitationes cordis. Item alio loco dicit Apostolus, Quorundam autem hominũ 1.Timo.5. peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, quędam autem & subsequuntur. Manifesta ea dicit, de quibus clarum est quo animo fiant. Hæc præcedunt ad iudicium: id est, quia si fuerit ista subsecutũ iudiciũ, non L est temerarium. Subsequuntur autem illa quæ occulta sunt, quæ nec ipsa latebũt tempore suo. Sic & de bonis factis intelligẽdum est. Nam ita subiunxit: similiter & facta bona manifesta sunt, & quæcunque aliter se habent abscondi nõ possunt. De manifestis ergo iudicemus, de occultis vero deo iudicium relinquamus: quia & ipsa abscondi non possunt, siue mala siue bona, cum tempus aduenerit quo manifestentur. Duo sunt autem Iudiciũ temerarium. in quibus temerarium iudicium cauere debemus: cum incertum est quo animo quidque factũ fuerit: vel cum incertum sit qualis futurus sit, qui nunc vel bonus vel malus apparet. Si ergo quispiam, verbi gratia, conquestus de stomacho ieiunare noluit: & tu id non credẽs edacitatis vitio tribueris, temere iudicabis. Item si manifestam edacitatem ebriositatemq; cognoueris, & ita reprehenderis quasi nunquam illa possit corrigi atque mutari, nihilominus temere iudicabis. Non ergo reprehendamus ea quæ nescimus quo animo fiant: neq; ita reprehendamus quæ manifesta sunt, vt desperemus sanitatem. Euitabimus iudicium, de quo nunc di- M citur, Nolite iudicare ne iudicet de vobis. Potest Ca.XXIX. autem mouere quod ait, In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabit de vobis: & in qua mẽsura mensi fueritis, remetietur vobis. Nunquid enim si nos in iudicio temerario iudicauerimus, temere etiam de nobis deus iudicabit? Aut nunquid si mensura iniqua mensi fuerimus, apud deum iniqua mensura est vnde nobis remetietur? Nam & mensuræ nomine ipsum iudicium significatum arbitror. Nullo modo deus vel temere iudicat, vel iniqua mensura cuiquam rependit. Sed hoc dictum est, quoniam temeritas qua punis alium, eadẽ ipsa te puniat necesse est, Nisi forte arbitrandum est, quòd iniquitas ei noceat aliquid in quem procedit, ei autem nihil à quo procedit: imò vero sępe nihil nocet ei qui patitur iniuriam, ei autẽ qui facit necesse est vt noceat. Quid enim nocuit martyribus iniquitas persequentium? Ipsis autem persecutoribus plurimum, Quia etsi aliqui eorum correcti sunt, eo tamen tempore quo persequebantur, excæcauit illos malitia eorum. Sic & temerarium iudicium plerũque nihil nocet ei de quo temere iudicatur, ei autem qui temere iudicat ipsa temeritas necesse est vt noceat. Ista regula etiam illud Matth.26. dictum arbitror, Omnis qui percusserit gladio, gladio morietur.

A morietur. Quàm multi enim gladio percutiũt, nec tamen in gladio moriuntur, sicut neque ipse Petrus, Sed ne istum θ dicere θ venia peccatorũ talem euasisse pœnam quis putet: quanquam nihil absurdius, quàm vt maiorem putet gladij pœnam esse potuisse, quæ Petro non accidit, quàm crucis quę accidit, quid tamẽ de Lucæ.23. latronib⁹ dicturus est, qui cum domino crucifixi sunt: quia & ille qui meruit veniam, posteaquam crucifixus est meruit, & alter omnino non meruit? An forte omnes quos occiderant, crucifixerãt, & propterea hoc etiam ipsi pati meruerant? Ridiculum est hoc putare.

Qui gladio percusserit, gladio morietur. Cap.XXX. Quid ergo aliud dictũ est, Omnis enim qui in gladio percusserit, gladio morietur: nisi quia ipso peccato anima moritur, quodcũque commiserit? Et quoniam de temerario & iniquo iudicio hoc loco dominus monet: vult enim vt simplici corde, & in vnum deum intenti faciamus quęcunque facimus: & multa incertum est quo animo fiant, de quibus iudicare temerariũ est, Maxime autem hi temere iudicant de incertis, & facile reprehendunt, qui magis amant vituperare & dãnare, quàm emendare atque corrigere: quod vitiũ vel B superbiæ est, vel inuidentiæ, Et consequenter subiecit & dicit, Quid autẽ vides festucam in oculo fratris tui, trabem autẽ in oculo tuo non vides? Vt si forte verbi gratia, ira ille peccauit, tu odio reprehẽdas. Quantũ autem inter festucam & trabem, quasi tãtum inter iram Odium. distat & odium. Odium enim est ira inueterata, quasi quæ vetustate ipsa tantum robur acceperit, vt merito appelletur trabes. Fieri autem potest, vt si irascaris homini, velis eum corrigi. Si autem oderis hominem, nõ potes eum velle corrigere. Quomodo enim dicis fratri tuo, Sine eiiciam festucã de oculo tuo, & ecce tra- Trabẽ eiicere de oculo. bes est in oculo tuo? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, & reliqua: id est primo abs te expelle odium, deinde poteris iam eum quem diligis emendare. Et bene ait Hypocrita. Accusare enim vitia, officiũ est bonorum virorum & beneuolorum. Quod cũ malefici agunt, alienas partes agunt: sicut hypocritæ, qui tegunt sub persona quod sunt, & ostentant in persona Hypocritæ. quod nõ sunt. Hypocritarum ergo nomine simulatores acceperis. Et est vere multum cauendum & molestum simulatorum genus, qui cum omnium vitiorum C accusationes odio & liuore suscipiant, etiam consola- †cõsultores. tores †videri se volunt. Et ideo pie cauteq; vigilandum est, vt cum aliquem reprehendere vel obiurgare nos Quõ debeamus aliũ reprehendere. necessitas coẽgerit, primum cogitemus vtrum tale sit vitium quod nunquam habuimus, vel quo iam caruimus. Et si nũquam habuimus, cogitemus & nos homines esse, & habere potuisse. Si vero habuimus, & nõ habemus, tangat memoriam communis fragilitas, vt illam reprehensionem aut obiurgationem non odiũ, sed misericordia præcedat: vt siue ad correctionem eius, propter quem id facim⁹, siue ad peruersionem valuerit, nam incertus est exitus, nos tamen de simplicitate oculi nostri securi simus. Si autem cogitantes nosmetipsos inuenerimus in eo esse vitio, in quo est ille quem reprehendere parabamus, non reprehendamus neque obiurgemus, sed tamen congemiscamus: & non illum ad obtemperandum nobis, sed ad pariter cauendum inuitemus. Nam & illud quod dicit Apostolus, Factus 1.Cor.9. sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem. His qui sub lege erant, quasi sub lege essem, cum nõ sim ipse sub lege, vt eos qui sub lege erant lucrifacerẽ: His qui sine lege sunt, quasi sine lege, cum sine lege dei nõ essem, sed sim in lege Christi, vt lucrifacerem eos qui sine lege sunt. Factus sum infirmis infirm⁹, vt infirmos D lucrifacerem: omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem: non vtique simulatione faciebat, quemadmodum alij intelligi volunt, vt eorum detestanda simulatio tanti exempli authoritate muniatur. Sed hoc faciebat charitate, qua eius infirmitatem, cui volebat subuenire, tanquam suam cogitabat. Hoc enim præstruxit dicendo, Cum enim liber sim ex omnibus, me omnium seruum feci, vt plures lucrifacerem. Quod vt intelligas non simulatione, sed charitate fieri, qua infirmis hominibus tãquam nobis compatimur, ita monet alio loco, dicens, Vos in libertatem vocati estis fra- Gala.5. tres, tantum ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per charitatem seruite inuicem. Quod fieri nó potest, nisi alterius infirmitatem quisque habeat quasi suam: vt eam æquanimiter ferat, donec ab ea liberetur ille, cuius curat salutem. Raro ergo & in magna necessitate obiurgationes adhibendæ sunt: ita tamen vt etiã in hisipsis non nobis, sed domino vt seruiatur, instemus, Ipse est enim finis: vt nihil duplici corde faciamus, auferentes trabem de oculo nostro inuidẽtiæ vel E malitiæ vel simulationis, vt videam⁹ eiicere festucam de oculo fratris. Videbimus enim eam oculis columbæ, quales in sponsa Christi prædicantur, quam tibi e- 1.Reg.19. legit deus gloriosam Ecclesiam non habentem maculam neque rugam: id est, mundam & simplicem. Ephe.5.

Sed quoniam potest nonnullos dei præceptis ob- Ca. XXXI. temperare cupientes, nomen simplicitatis decipere, vt sic putent vitiosum esse aliquãdo verũ occultare, quomodo vitiosum est aliquãdo falsum dicere, atque hoc modo aperiendo ea quæ hi quibus aperiuntur sustinere non possunt, amplius noceant quàm si ea penitus semperq; occultarent, rectissime subiungit, Nolite sanctum dare canibus, neque miseritis margaritas vestras Matth.7. ante porcos, &c. Quia dominus quamuis nihil mentitus sit, vera tamen aliqua occultare se ostendit dicens, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed adhuc non pote- Ioan.16. stis illa portare. Et Apostolus, Non potui, inquit, vobis 1.Cor.3. loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalib⁹: tanquã paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, Neque enim poteratis, sed neque nunc potestis, Adhuc enim estis carnales. In hoc autem præcepto quo prohibemur sanctum dare canibus, & mittere ante porcos F margaritas nostras, diligenter quærẽdum est quid sit sanctum, quid margaritæ, quid canes, quid porci. Sanctum est, quod violare atque corrumpere nephas est, Sanctũ quid sit. cuius vtique sceleris conatus & voluntas tenetur rea: quamuis illud sanctum natura inuiolabile atque incorruptibile maneat. Margaritæ autem, quæcunque spiri- Margaritæ. talia magni æstimanda sunt, & quia in abdito latent, tanquam de profundo eruuntur & allegoriarum integumentis quasi apertis conchis inueniuntur. Licet itaque intelligi, quòd vna eademq; res & sanctũ & margarita dici possit. Sed sanctum ex eo quod non debet corrumpi, margarita ex eo quod non deber contemni. Conatur autẽ vnusquisque corrumpere quod nó vult esse integrũ: contemnit vero quod vile ducit, & quasi infra se esse existimat, & ideo calcari dicitur quicquid contemnitur. Quapropter canes quoniam inutiliunt ad Canes. dilacerandum: quod autem dilacerant integrum esse non sinunt, Nolite, inquit, sanctum dare canibus: quia & si dilacerari & corrumpi non potest, & manet integrum atque inuiolabile: illi tamen qui vellent cogitãdum est, quòd acriter atque inimicissime resistunt, & quantum in ipsis est si fieri possit conantur perimere veritatem.

G veritatem. Porci vero quanuis non ita vt canes morsu
Porci. appetant,passim tamen calcando coinquinant: Neque
ergo miseritis,inquit,ante porcos margaritas vestras,
&c. Canes ergo pro oppugnatoribus veritatis, porcos
pro contemptoribus positos,non incõgrue accipimus.
Quod autem ait,Conuersi dirumpant vos: non ait ip-
sas margaritas dirumpant, Illas enim conculcant eti-
am cum conuertuntur vt adhuc aliquid audiant, dirũ-
punt autem eum à quo iam missas margaritas concul-
cauerunt. Non enim facile inueneris quod gratum ei
esse possit qui margaritas conculcauerit: id est,cũ ma-
gno labore diuina inuenta cõtempserit. Qui autem ta-
les docent, quomodo non dirumpantur indignando
& stomachando, non video: vtrunque autem animal
C. XXXII. immundum est,& canis & porcus. Cauendum est
ergo ne quid aperiatur ei qui non capit: melius enim
quærit quod clausum est, quàm id quod apertũ est aut
infestat aut negligit. Neque vero alia causa reperitur,
cur ea quæ manifesta & magna sunt, non accipiantur
præter odium & contemptum,quorum propter vnum
canes,propter alterum porci nominati sunt. Quæ ta-
H men omnis immũditia rerum temporalium dilectio-
ne concipitur:id est, dilectione huius seculi,cui iube-
mur renunciare vt mũdi esse possimus. Qui ergo mũ-
dum & simplex cor habere appetit, nõ debet sibi reus
videri si aliquid occultat,quod ille cui occultat capere
nõ potest. Nec ex eo arbitrandũ est licere mentiri:non
enim est consequens,vt cum verum occultatur,falsum
dicatur. Agendum ergo primum est, vt impedimenta
detrahantur quibus efficitur vt non capiat:quia vtique
si propter sordes non capit, mundandus est vel verbo
vel opere, quantum fieri à nobis potest. Quòd autem
dominus noster quædam dixisse inuenitur, quæ multi
qui aderant,vel resistendo vel contemnendo non ac-
ceperunt, non putandus est sanctum dedisse canibus,
aut margaritas misisse ante porcos: nõ enim dedit eis,
qui capere non poterant,sed eis qui capere poterãt, &
simul aderant: quos propter aliorũ immunditiam ne-
gligi non oportebat. Et cum eum tentatores interro-
gabant,respondebatq; illis ita,vt quod contradicerent
non haberent, quanuis venenis suis contabescerẽt po-
tius,quàm illius cibo saturarẽtur, alij tamen qui pote-
I rant capere,ex illorum occasione multa vtiliter audie-
bant. Hoc dixi,ne quis forte,cum interroganti respon-
dere non potuerit, hac sententia se excusare videatur,
si dicat,nolle se sanctum dare canibus,vel ante porcos
mittere margaritas. Qui enim nouit quid respondeat,
debet respondere,vel propter alios, quibus desperatio
suboritur,si propositam quæstionẽ solui non posse cre-
diderint:& hoc de rebus vtilibus,& ad instructionem
salutis pertinentibus. Multa sunt enim,quæ inquiri ab
ociosis possunt,superuacua,& inania, & plerunque no-
xia,de quibus tamen non nihil dicendum est:sed hoc-
ipsum aperiendum & explicandum, cur inquiri talia
non oporteat. De rebus vero vtilibus aliquando ad id
respõdendum est, quod interrogamur: sicut dominus
Matth.22. Marci.12. Lucæ.20. fecit, cum eum Sadducæi de muliere interrogassent,
quæ septem viros habuit,cuius eorum in resurrectione
futura esset. Respondit enim quòd in resurrectione
neque vxores ducẽt,neque nubent, sed erunt sicut an-
geli in cœlis. Aliquando autem ille,qui interrogat, in-
terrogandus est aliud:quòd tamen si dixerit, ipse sibi
ad id quod interrogabat,respondeat. Si autem dicere
noluerit,non videatur iis qui assunt iniustum, si & ip-
se quod interrogauit non audiat. Nam & Pharisæi qui
interrogauerunt tentantes, vtrum reddendũ esset tri- K
butum,interrogati sunt aliud:id est, cuius haberet nũ- Matth.22.
mus imaginem,qui ab ipsis prolatus est. Et quia dixe-
runt quod interrogati erant,id est, Cęsaris imaginem
habere nummum, ipsi sibi quodammodo respondẽrũt
id quod dominum interrogauerant. Itaque ille ex eo-
rum responsione ita conclusit, Reddite ergo Cæsari
quod Cæsaris est,& deo quod dei est. Cum autẽ prin- Matth.22.
cipes sacerdotum & seniores populi interrogassent,in
qua potestate illa faceret, interrogauit eos de baptis-
mate Ioannis:& cum nollent dicere,quod cõtra se vi-
debant dici: de Ioanne autem nihil maledicere aude-
rent propter circunstantes, Nec ego vobis dicam,in-
quit,in qua potestate hæc facio: quod iustissimum ap-
paruit circunstantibus. Hoc enim se dixerunt nescire,
quod sciebant,sed dicere nolebãt. Et reuera iustũ erat,
vt qui sibi volebant respõderi quod interrogauerant,
prius ipsi facerẽt quod erga se fieri postulabant. Quòd
si fecissent,ipsi sibi vtique respondissent. Ipsi enim mi-
serant ad Ioannem quærentes quis esset:vel potius ip-
si miserunt sacerdotes & leuitas†, putãtes quòd ipse es- Ioan.1.
set Christ9: quod ille se negauit esse, & de domino te- †al.missi e-
stimonium perhibuit: de quo testimonio si confiteri rãt sacerdo-
vellent, ipsi se docerent in qua potestate illa faceret tes & L
Christus:quod quasi nescientes interrogauerunt, vt ca Leuitæ.
lumniandi aditum reperirent. Cum igitur præce- C.XXXIII
ptum esset, ne sanctum daretur canibus, & margaritæ
ante porcos mittantur,potuit auditor occurrere & di-
cere,conscius ignorantiæ atque infirmitatis suæ: & au
diens præcipi sibi ne hæc daret,quæ seipsum nondum
accepisse sentiebat, Potuit ergo occurrere ac dicere,
Quod sanctũ me dare canibus, & quas margaritas me
mittere ante porcos vetas,cum adhuc ea me habere nõ
videam? Opportunissime subiecit,dicẽs,Petite,inquit, 1.Retract.9.
& dabitur vobis:quærite,& inuenietis:pulsate, & aperietur vobis,&c. Petitio pertinet ad impetrandam sa- Petitio.
nitatẽ firmitatemq; animi, vt ea quę præcipiũtur, im-
plere possimus: inquisitio autem ad inueniendam ve- Inquisitio.
ritatem. Cum enim beata vita actione & cognitione
compleatur,actio facultatem virium, contẽplatio ma-
nifestationem rerum desiderat. Horum ergo primum
petendum,secundum quærendum: vt illud detur, hoc
inueniatur:sed cognitio in hac vita viæ priusquam ip- M
sius possessio est:sed cum quisque veram viam inuene-
rit,perueniet ad ipsam possessionem, quæ tamen pul-
santi aperietur. Vt ergo tria ista:id est, petitio, inquisi-
tio,pulsatio,manifesta fiant,sub aliquo exemplo pona-
mus. Videmus aliquem infirmis pedibus ambulare nõ
posse:prius ergo sanandus est, & firmandus ad ambu-
landum:& ad hoc pertinet,quod dicit,Petite. Quid au
tem prodest quòd ambulare iam,vel etiam currere po
test,si per deuia itinera errauerit? Secundum est ergo, Petite.
vt inueniat viam quæ ducat eum quò vult peruenire: Quærite.
quam cum tenuerit & peruenerit ad eum ipsum locũ, Pulsate.
vbi habitare vult,si clausum inuenerit, neque ambula-
re potuisse,neq; perrexisse ac peruenisse profuerit,nisi
aperiatur:ad hoc pertinet quod dictũ est,Pulsate. Mag-
nam autem spem dedit & ille qui promittendo non
decepit. Ait enim,Omnis qui petit,accipit: & qui quæ-
rit,inuenit: & pulsanti aperietur. Ergo perseuerantia
opus est, vt accipiamus quod petimus, & inueniamus
quod quærimus,& quod pulsam9 aperiatur. Quemad-
modum autem egit de volatilib9 cœli & de liliis agri,
ne victum nobis vestitumq; desperaremus adfuturum,
vt spes à minoribus ad maiora consurgeret, ita & hoc
loco,

A loco, Aut quis erit ex vobis,inquit,homo, quem si pe-
tierit filius suus panem, nunquid lapidem porriget ei?
Male, dile- Aut si piscem petierit,nunquid serpentem porriget ei?
ctores se- & reliqua. Quomodo ergo mali dant bona? Sed malos
culi. appellat dilectores adhuc seculi hui9 & peccatores:bo-
na vero quæ dant, secundum eorum sensum bona di-
cenda sunt,quia hæc pro bonis habent. Quanquam &
in rerum natura ista bona sint, sed tẽporalia ad istam
†al.aliis. vitam infirmam pertinentia:& quisquis ea malus †dat,
Psal.23. non de suo dat, Domini est enim terra & plenitudo
Psal.145. eius: qui fecit cœlum & terram,mare & omnia quę in
eis sunt. Quantum ergo sperandum est daturum deum
nobis bona petentibus,nec nos posse decipi,vt accipia
mus illud pro alio cum ab ipso petimus,quando etiam
nos, cum simus mali, nouimus id dare quod petimur.
Non enim decipimus filios nostros, & qualiacunque
bona damus, non de nostro,sed de ipsius damus.

Caput. Firmitas autem & valentia quædam ambulandi
XXXIIII. per sapientiæ viam, in bonis moribus constituta est,
qui perducuntur vsque ad mundationem simplicita-
temq; cordis, de qua iam diu loquens ita concludit,
B Omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homi-
nes bona,ita & vos facite illis: hæc est enī lex & Pro-
phetæ. In exemplaribus Græcis sic inuenimus, Omnia
ergo quęcunque vultis vt faciant vobis homines,ita &
vos facite illis. Sed ad manifestationem sententiæ pu-
to à Latinis additum,bona. Occurrebat enim, quid si
quisquã flagitiose aliquid erga se fieri vellet, & ad hoc
referat istam sententiam? Veluti si velit aliquis prouo-
cari vt immoderate bibat & se ingurgitet poculis, &
hoc prior illi faciat à quo sibi fieri cupit. Ridiculũ est
hunc putare istam impleuisse sententiam. Cum ergo
hoc moueret, vt arbitror, additum est ad manifesta-
tionem rei vnum verbum: vt posteaquam dictum est,
Omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homi-
nes,adderetur bona. Quod si deest exemplaribus Græ
cis,etiam illa emẽdanda sunt. Sed quis hoc audeat? In-
telligendum est ergo,plenam esse sententiam, & om-
nino perfectam,etiam si hoc verbum non addatur. Id
enim quod dictum est,Omnia quæcunque vultis: non
vsitate ac passim, sed proprie dictum accipi oportet.
C Voluntas nanque non est nisi in bonis. Nam in malis
flagitiosisq; factis cupiditas proprie dicitur, non vo-
luntas. Non quia sic semper loquantur scripturæ, sed
vbi oportet, ita omnino proprium verbum tenent, vt
non aliud sinant intelligi. Videtur autem hoc præce-
ptum ad dilectionem proximi pertinere, nõ etiam ad
Matth.22. dei, cum alio loco duo præcepta esse dicat, in quibus
tota lex pendet & Prophetæ. Nam & si dixisset,omnia
quæcunque vultis fieri vobis, hæc vos facite: hac vna
sententia vtrunque illud præceptum complexus esset,
Cito enim diceretur, diligi se velle vnumquẽque, & à
deo,& ab hominibus. Cum itaque & hoc ei præciperetur,vt quod sibi facere velit,hoc faceret: id vtiq; præ-
ciperetur, vt diligeret deũ & homines. Cum vero ex-
pressius de hominibus dictum est, omnia quæcunque
vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis:
nihil aliud dictum videtur, quàm diliges proximum
tuum sicut teipsum. Sed non est negligenter attendẽ-
dum quod subiecit. Hæc est enim lex & Prophetæ. In
his autem duobus præceptis, non tantum ait, lex pen-
det & Prophetæ: sed etiam addidit,tota lex & Prophe
tæ:pro eo quod est omnis prophetia. Quod cũ hic non
addidit,seruauit locum alteri præcepto,quod ad dile-
ctionem dei pertinet. Hic autem quoniam præcepta
simplicis cordis exiguntur, & erga eos metuẽdum est D
ne habeat quis duplex cor,quibus occultari cor potest:
id est, erga homines, quibus idipsum præcipiendum
fuit. Nemo enim ferè est qui velit quẽquam duplici
corde secum agere. Id autem fieri non potest: id est,vt
simplici corde homo homini aliquid tribuat, nisi ita
tribuat vt nullum ab eo temporale commodum expe-
ctet, & ea intentione faciat de qua superius satis tra-
ctauimus,cum de oculo simplici loqueremur.

Mundatus ergo oculus simplexq; redditus, aptus C. XXXV.
& idoneus erit ad intuendam & contemplandam in-
teriorem lucem suam. Iste enim oculus cordis est. Hũc
enim talem oculum habet ille qui finem bonorum o- Oculus cor-
perum suorum, vt vere bona opera sint,non in eo cõ- dis.
stituit vt hominibus placeat:sed etiam si prouenerit vt
eis placeat, ad eorum salutem potius hæc refert & ad
gloriam dei, non ad inanem iactantiam suam. Neque
propterea boni aliquid ad salutem proximi operatur,
vt ex eo comparet ea quæ huic vitæ transigendæ sunt
necessaria: neque temere animum hominis voluntа-
temq; contemnit in eo facto, in quo non apparet quo
animo & voluntate sit factum: & quicquid officiorum E
exhibet homini,hac intentione exhibet,qua sibi exhi-
beri vult:id est,vt non ab eo aliquid commodi tempo-
ralis expectet. Ita erit cor simplex & mundum in quo
quæritur deus. Beati ergo mundo corde, quoniam ipsi Matth.5.
deum videbunt,Sed hoc quia paucorum est, iam inci-
pit de inuestigãda & possidenda sapientia loqui, quod
est lignum vitæ: cui vtique inuestigandæ ac possiden-
dæ,id est,contemplandæ,talis oculus per omnia supe-
riora perductus est, quo videri iam possit & arcta via
& angusta porta. Quia ergo deinceps dicit,Intrate per Matth.7.
angustam portam,quia lata porta:& reliqua: non ideo
dicit, quia iugum Christi asperũ est & sarcina grauis:
sed quia labores finire pauci volunt, minus credentes
clamãti, Venite ad me omnes qui laboratis & ego re- Matth.11.
ficiam vos,Tollite iugum meum super vos:& reliqua.
Hinc ergo sermo sumpsit exordium de humilibus &
mitibus corde, quoniam iugum lene & leuem sarcinã
multi respuũt,pauci subeunt: eo quòd sit arcta via quæ
ducit ad vitam,& angusta porta qua intratur in eam.

Hic ergo illi qui promittunt sapientiam cogni- C. XXXVI
tionemq; veritatis quam non habent, præcipue cauen- F
di sunt, sicut sunt hæretici,qui se plerunque paucitate
commẽdant. Et ideo cum dixisset, paucos esse qui in-
ueniunt angustam portam & arctam viam, ne se illi
supponant nomine paucitatis,statim subiecit. Cauete
à pseudoprophetis qui veniũt ad vos in vestitu ouium,
intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Sed isti nõ fallunt
oculum simplicem,qui arborem dignoscere ex fructi-
bus nouit. Ait enim, Ex fructibus eorum cognoscetis
eos. Deinde similitudines adiungit, Nunquid colligũt
de spinis vuas,aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bo
na,fructus bonos facit: mala autem arbor, malos fru-
ctus facit:& reliqua. Quo loco illorum error maxime
cauendus est, qui de ipsis duabus arboribus duas natu-
ras opinantur esse: quarum vna sit dei,altera vero ne-
que dei neque ex deo. De quo errore & aliis libris di-
sputatum est vberius, &,si adhuc parum est,disputabi-
tur. Nunc autem, non eos adiuuare duas istas arbores,
docendum est. Primum,quia de hominibus eum dice-
re tam clarum est, vt quisquis præcedentia & sequen-
tia legerit,miretur eorum cæcitatem. Deinde atten-
dunt quod dictum est, Non potest arbor bona fructus
malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.

Et ideo

G Et ideo putãt neq; animã malam fieri posse vt in melius cõmutetur,neq; in deterius bonam:quasi dictũ sit, Non potest arbor bona mala fieri,neq; arbor mala bona fieri : sed dictum est,Non potest arbor bona malos fructus facere,neque arbor mala bonos fructus facere.

Fruct*,opera hominis.

Arbor est quippe ipsa anima,id est,ipse homo, fructus vero opera hominis. Nõ ergo potest malus homo bona operari,neque bonus mala. Malus ergo si vult bona operari , prius bonus fiat . Sic alio loco euidentius dicit ipse dominus , Aut facite arborem bonam , & fructus eius bonos: aut arborẽ malam,& fructus eius malos. Quòd si duas naturas istorum, his duabus arboribus figuraret,nõ diceret,facite. Quis enim hominum, potest facere naturam?Deinde etiam ibi, cum ipsarum duarum arborum mentionem fecisset , subiecit , Hypocritæ,quomodo potestis bona loqui,cum sitis malè

Matth.12.

Caput. XXXVII.

Quandiu ergo quisque malus est , non potest facere fructus bonos.Si enim bonos fructus fecerit, iam malus non erit.Sic verissime dici potuit,non potest esse nix calida: cum enim calida esse cœperit , non iam niuem, sed aquam vocamus . Potest ergo fieri, vt

H quæ nix fuit, non sit: non autem potest fieri,vt nix calida sit.Sic potest fieri, vt qui malus fuit,non sit malus, non tamen fieri potest vt malus bene faciat . Qui etiam si aliquando vtilis sit , non hoc ipse facit, sed sit de illo diuina prouidentia procurante, sicut de Pharisæis dicit , Quæ dicunt facite , quæ autem faciunt , facere nolite.Hoc ipsum quòd bona dicebant,& ea quę dicebant vtiliter audiebantur & fiebant,non erat ipsorum,

Matth.23.

Cathedram enim, inquit, Moysi sedent . Per diuinam ergo prouidentiam legem dei prædicantes, possunt esse audientibus vtiles , cum ipsi sibi non essent . De talibus alio loco per prophetam dictum est, Seminastis

Hiere.12.

triticum & spinas metetis : quia bona præcipiunt & mala faciunt.Non ergo qui eos audiebant & faciebant quæ ab eis dicebantur, de spinis legebant vuas,sed per spinas de vite legebant vuas : tanquam si manum aliquis per sepem mittat, aut certe de vite quæ sepi fuerit inuoluta vuam legat,non spinarum est fructus iste,sed

Caput. XXXVIII.

vitis. Rectissime sanè quæritur quos fructus nos attendere voluerit, quibus cognoscere arborem possimus.Multi enim quædam in fructibus deputant,quę

I ad vestitum ouium pertinent,& hoc modo à lupis decipiuntur : sicuti sunt vel ieiunia, vel orationes, vel eleemosynæ : quæ omnia nisi fieri etiam ab hypocritis possent, nõ superius diceret, Cauete iustitiam vestram facere coram hominib⁹ vt videamini ab eis,Qua sententia præposita,ipsa tria exequitur, eleemosynam, orationem , ieiunium . Multi enim multa pauperibus, non misericordia, sed ambitione largiuntur.Et multi orant vel potius videntur orare, non intuentes deum, sed hominibus placere cupientes . Et multi ieiunant & mirabilem abstinentiam prætendunt eis quibus ista difficilia videntur,& honore digna existimantur: & huiusce modi dolis eos capiunt, dum aliud ostentãt ad decipiendum, aliud exerunt ad deprædandum,vel interficiendum eos qui sub vestitu ouino lupos videre non possunt. Hi ergo non sunt fructus de quibus cognosci arborem monet . Ista enim cum bono animo in veritate fiunt , propriæ sunt ouibus vestes : cum autem malo in errore , non aliud quam lupos tegunt. Sed non ideo debent oues odisse vestimentum suum, quia plerunque illo se occultant lupi . Qui sunt ergo fructus quibus inuentis cognoscamus arborem malam?dicit Apostolus. Manifesta autem sunt opera carnis,quæ sunt fornicationes,immunditiæ,luxuriæ,ido- K
lorum seruitus,veneficia,inimicitiæ, contentiones,æmulationes,animositates,dissensiões,hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes , & his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi , quoniam qui talia agunt regnum dei non consequentur.Et qui sunt fructus per quos cognoscimus arborem bonam,idem ipse Apostolus consequenter dicit , Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas , benignitas, bonitas, fides,mansuetudo, continentia. Sanè sciendum est, hic gaudium proprie positum , mali enim homines non gaudere,sed gestire dicuntur proprie: sicut superius diximus voluntatem proprie positam, quam non habent mali,vbi dictum est, Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines: & reliqua.Ex ista proprietate verbi qua gaudium non dicitur nisi in bonis , etiam Propheta loquitur dicens , Non est gaudere impiis dicit dominus:Ita quoque posita est fides,non quęcunq; vtique sed vera fides , & cætera quæ hic posita sunt,habẽt quasdam imagines suas in malis hominibus & deceptoribus:vt omnino fallant,nisi quisque iam mundum oculum & simplicem habuerit,quo ista cognoscat.

Gaudiũ non dicitur nisi in bonis.

Esa 57.

L
Optimo itaq; ordine primo actum est de mundãdo oculo,& deinde dicta sunt quæ cauerẽtur.Sed quoniam quamuis quisque oculo mundo sit,id est,simplici & syncero corde viuat, non potest tamen cor alterius intueri: quæcunque ergo in factis vel dictis apparere non potuerunt,tentationibus aperiuntur.Tentatio autem duplex est, aut in spe adipiscẽdi aliquod commodum temporale,aut in terrore amittendi. Et maxime cauendum est,ne tendentes ad sapientiam,quæ in solo Christo inueniri potest,in quo sunt omnes thesauri

C.XXXIX

Tentatio duplex.

Coloſ.2.

sapientiæ & scientiæ absconditi, Cauendum,inquam, est ne pro Christi nomine ab hęreticis vel quibuslibet male intelligentibus & seculi huius amatoribus decipiamur.Nam ideo sequitur & monet dicẽs, Nõ omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnũ cœlorum:& reliqua. ne putemus ad illos fructus pertinere,si quis domino nostro dicat,domine domine, & ex eo nobis arbor bona videatur. Sed illi sunt fructus,facere voluntatem patris qui est in cœlis,cuius faciendę seipsum exemplum præbere dignatus est . Sed merito

M

potest mouere,quomodo huic sententię conueniat illud Apostoli vbi ait , Nemo in spiritu dei loquens dicit anathema Iesum : & nemo potest dicere dominus Iesus nisi in spiritusancto : quia neque aliquos habentes spiritumsanctum possumus dicere non introituros in regnum cœlorum si perseuerauerint vsque in finem: neque illos qui dicunt domine domine , & tamen non intrant in regnum cœlorum,possumus dicere habere spiritumsanctum . Quomodo ergo nemo dicit dominꝰ Iesus nisi in spiritusancto, nisi quia proprie Apostolus posuit verbum quod est,dicit,vt significet voluntatem atque intellectum dicentis? Dominus vero generaliter posuit verbum quod ait, Non omnis qui dicit , & reliqua . Videtur enim dicere etiam ille qui nec vult nec intelligit quod dicit : sed ille proprie dicit , qui voluntatem ac mẽtem suam sono vocis enunciat,Sicut pauloante quod dictum est,gaudium in fructibus spiritussancti,proprie dictũ est,non eo modo quo alibi dicit idem Apostolus,Non gaudet

1.Cor.12.

1.Cor.13.

super iniquitatem: quasi quisquam possit super iniquitatem gaudere : quia illa elatio est animi turbide gestientis,non gaudium: nam hoc soli boni habent . Ergo dicere videntur etiam illi qui nõ hoc quod sonant

dicere

A dicere videntur, & intellectu cernunt & voluntate agunt , sed voce tantum sonant , secundum quem modum dominus ait, Non omnis qui dicit,&c. Vere autem ac proprie illi dicunt, à quorum voluntate ac mẽte non abhorret prolatio sermonis sui , secundũ quam significationẽ dicit Apostolus,Nemo potest dicere dominus Iesus nisi in spiritusancto. Atq; illud ad rem

Cap.XL.

maxime pertinet nõ decipiamur tendentes ad contẽplationem veritatis , non solum nomine Christi , per

†al.habent..

eos qui nomen habent & facta non agunt†, sed etiam quibusdam factis atque miraculis : qualia propter infideles cum fecerint, dominus monuit tamen ne talibus decipiamur , arbitrantes ibi esse inuisibilem sapientiam , vbi miraculum visibile viderimus . Adiungit ergo & dicit,Multi mihi dicẽt in illa die, domine domine,Nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus?& reliqua. Nõ ergo cognoscet nisi eum qui operatur æquitatem. Nam & ipsos discipulos suos prohibuit gaudere ex talibus : id est, quia dæmonia illis subiecta fuerint . Sed gaudete, inquit, quia nomina vestra scripta

Lucæ.10.

sunt in cœlis.Credo in illa ciuitate Hierusalem quę est

B in cœlis, in qua non nisi & iusti & sancti regnabunt.

1.Cor.6.

An nescitis,ait Apostolus,quoniam iniqui regnum dei non possidebunt? Sed fortasse quis dicat, nõ posse iniquos visibilia illa miracula facere , & mentiri potius illos credat,qui dicturi sunt,in nomine tuo prophetauimus & dæmonia eiecimus , & virtutes multas fecimus.Legat ergo quãta fecerint resistentes famulo dei Moysi magi Aegyptiorum : aut si hoc non vult legere quòd non in nomine Christi fecerunt , legat quæ ipse dominus dicit de pseudoprophetis,Tunc si quis vobis

Matth.24. Marci.13.

dixerit,Ecce hic est Christus,aut illic, nolite credere: surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ,& dabunt signa magna & prodigia,ita vt in errorem ducãtur etiam electi:ecce prædixi vobis.Quàm ergo mũdo & simplici oculo opus est,vt inueniatur via sapientiæ, cui tantæ malorum & peruersorum hominum deceptiones erroresq; obstrepunt,quos omnes euadere,hoc est venire ad certissimam pacem & immobilem stabilitatem sapientiæ. Vehementer enim metuendũ est, ne studio altercandi & cõtendendi quisque nõ videat

*forte,parũ. C

quod à paucis videri potest,vt paruus* sit strepitus cõtradicẽtium,nisi etiam sibiipsi obstrepant. Quod per-

2.Timo.2.

tinet etiam ad illud quod Apostolus dicit,Seruum autem domini non oportet litigare , sed mitem esse ad omnes,docibilem, patientem, in modestia corripientem diuersa sentientes, ne forte det illis deus pœnitẽtiam ad cognoscendam veritatem.Beati ergo pacifici,

Matth.5.

quoniam filij dei vocabuntur.Conclusio ergo huius totius sermonis quàm terribiliter inferatur,valde attendendum est. Omnis ergo,inquit, qui audit verba mea hæc & facit ea , similis est viro sapienti qui ædificauit domum suam super petram . Nõ enim quisque firmat quæ audit vel percipit,nisi faciendo. Et si petra Christus est,sicut multa scripturarum testimonia prędicãt,

1.Cor.10. Aedificare in Christo.

ille ædificat in Christo, qui quod audit ab illo, facit. Sequitur,descendit pluuia,venerunt flumina, & flauerunt venti , & irruerunt in domum illam , & non potuerunt illam mouere,fundata enim erat supra petrã. Non ergo iste metuit vllas caliginosas superstitiones.

Pluuia.

Quid enim aliud intelligitur pluuia, quum in malalicuius significatiõe ponitur? Aut rumores hominum,

Ventus. Fluuius.

quos ventis comparatos puto. Aut vitæ huius fluuium, carnalibus cõcupiscentiis tanquã fluentem super terram vel petram.Horum enim trium qui prosperitatibus inducitur, aduersitatibus frangitur : quorum nihil D
metuit, qui fundatam habet domum super petram : id est,qui non solum audit præcepta domini, sed etiã facit.Et his omnibus periculose subiacet, qui audit & nõ facit,nõ enim habet stabile fundamentum, sed audiẽdo & non faciendo ruinam ædificat. Ait enim consequenter,Et omnis qui audit verba mea hæc & non facit ea, & reliqua vsque , Et factum est quum consummasset Iesus verba hæc,admirabantur turbæ super doctrinam eius : erat enim docens eos sicut potestatem habens , non quasi Scribæ eorum & Pharisæi . Hoc est quod ante dixit per Prophetam esse significatũ in Psal

Fundatã habere domũ supra petrã.

Pſal.11.

mis,cum diceret,Fiducialiter agam in eo, eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum probatum terræ,purgatum septuplum. Propter quem numerum admonitus sum etiam præcepta ista ad septem illas referre sententias,quas in principio sermonis huius posuit de beatis quum diceret: & ad alias septem illas operationes spiritussancti, quas Esaïas Propheta cõmemorat : sed siue iste ordo in his considerandus sit, siue aliquis alius , facienda sunt quæ audiuimus à domino, si volumus ædificare super petram. E

De Sermone domini in monte,
Libri Secundi finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS Episcopi,expositionis Epistolæ Pauli ad Romanos inchoatæ,salutatione tantũmodo expedita,Liber vnus.

IN Epistola quã Paulus Apostolus scripsit ad Romanos, quantum ex eius textu intelligi potest , quæstionem habet talem: vtrum ludęis solis Euangelium domini nostri Iesu Christi venerit propter merita operũ legis:an vero nullis operũ meritis præcedẽtibus,omnibus gẽtibus venerit iustificatio fidei quæ est in Christo Iesu:vt non quia iusti erant homines,crederent:sed credendo iustificati,deinceps iuste viuere inciperent.Hoc ergo docere intendit Apostolus, omnibus veniſſe gratiam Euãgelij domini nostri Iesu Christi.Quã propterea etiam gratiam vocari ostendit , quia nõ quasi debitũ iustitiæ redditũ est, sed gratuito datum.Cœperant enim nõnulli qui ex Iudæis crediderãt,tumultuari aduersus gẽtes, & maxime aduersus Apostolum Paulum,quod incircũcisos & à legis veteris vinculis liberos admittebat ad Euangelij gratiam, prædicans eis vt in Christum crederent , nullo imposito carnalis circuncisionis iugo. Sed planè tanta moderatione,vti nec Iudæos superbire permittat,tanquam de meritis operum legis : Nec gentes merito fidei aduersus Iudæos inflari,quòd ipsi receperint Christum quem illi crucifixerunt:tanquam enim, sicut alio loco dicit,pro ipso domino legatione cõfungens, hoc est,pro lapide angulari, vtrunque populum tam ex Iudæis quàm ex gentibus connectit in Christo per vinculum gratiæ , vtrisque auferens omnem superbiam

F

2.Cor.5. Ephe.2.

meritorum,

G meritorum,& iustificandos vtrosque per disciplinam humilitatis associans.Itaque Epistolam sic exorsus est, Paulus seruus Iesu Christi vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium dei. Breuiter in duobus verbis Ecclesiæ dignitatem à synagogæ vetustate discernit. Ecclesia quippe ex vocatione appellata est, synagoga vero ex congregatione. Conuocari enim magis hominibus congruit, congregari autem magis pecoribus, vnde greges proprie pecorum dici solent. Quanquam ergo plerisque scripturarum locis ipsa Ecclesia grex dei, & ouile dei & pecus dei vocetur: tamen quum in comparatione homines pecora dicuntur, ad vitam veterem pertinet. Et apparet huiusmodi homines, non cibo sempiternæ veritatis, sed temporalium promissionum tanquam terreno pabulo esse contentos.

Paulus ergo seruus Christi Iesu vocatus est Apostolus, quæ vocatio illum cooptauit Ecclesiæ. In Euangelium autem dei segregatus est, vnde nisi à grege synagogæ, si verborum Latinorum significatio omnimodo cum
Non concordat. Græca interpretatione concordat? Sanè Euangelium
H dei in quo segregatum se esse commemorat, commédat authoritate prophetarum: vt quoniam credentes Christo, in quorum numero vocatus est, Iudæis præposuerat,à quibus se dixerat segregatum, gentes rursus iam non superbire admoneat. Siquidem de populo Iudæorum fuerunt Prophetæ, per quos Euangelium, cuius fide credentes iustificantur, ante promissum esse testatur. Segregatus enim, inquit, in Euangelium dei quod ante promiserat per Prophetas suos. Fuerunt enim & Prophetæ non ipsius,in quibus etiam aliqua inueniuntur quæ de Christo audita cecinerunt, sicut etiam de Sibylla dicitur:quod non facile crederem, nisi quòd poëtarum quidam, in Romana lingua nobilissimus,antequam diceret ea de innouatione seculi,quæ in domini nostri Iesu Christi regnum satis concinere & conuenire videantur, præposuit versum dicens,

Aeglog.4. Vltima Cumæi iam venit carminis ætas.Cumæum autem carmen Sibyllinum esse nemo dubitauerit.Sciens ergo Apostolus ea in libris gentium inueniri testimonia veritatis, quod etiam in Actibus Apostolorũ
Acto.17. loquens Athenien sibus manifestissime ostendit, Non
I solum ait per Prophetas suos,ne quis à pseudoprophetis per quasdam veritatis confessiones in aliquam impietatem seduceretur, sed addidit etiam in scripturis
Coloſ.4. sanctis: volens vtique ostendere literas gẽtium superstitiosæ idololatriæ plenissimas, nõ ideo sanctas haberi oportere,quia in eis aliquid quod ad Christum pertinet inuenitur. Et ne quisquam etiam Prophetas aliquos remotos atque alienos à gente Iudæorum forte præferret, in quibus nullus simulachrorum cultus esset, quantum attinet ad simulachra quæ humana operatur manus,Nam simulachris phantasmatum suorum sectatores suos omnis error illudit, Ne quis tamen aliqua huiusmodi præferens, quia ibi Christi nomen ostentat,eas potius sanctas scripturas esse asserat, non eas quæ populo Hebræorum sunt diuinitus creditæ,satis opportune mihi videtur adiũgere cum dixisset, In scripturis sanctis, quod adiecit, de filio suo qui factus est ei ex semine Dauid,secundũ carnem. Dauid enim certe rex Iudæorum fuit. Oportebat autem vt ex illa gente orirentur Christi prænunciatores Prophetæ, ex qua gente carnem assumpturus erat quem prænunciabant. Occurrendum autem erat etiam illorum impietati, qui dominum nostrum Iesum Christum secundum hominem tantummodo quem suscepit, accipiũt: diuinitatem autem in eo non intelligunt ab vniuersæ K
creaturæ communione discretam: velut ipsi Iudæi,qui Christum filium Dauid tantummodo esse opinabantur, ignorantes excellentiam qua dominus est ipsius Dauid,secundum id quod est filius dei. Vnde illos in Euangelio redarguit per prophetiam quę ipsius Dauid Matth.22.
ore prolata est. Quærit enim ab eis,quem ipse Dauid dominum appellat,quomodo filius eius sit:Cum deberent vtique respondere, quòd secundum cernem filius esset Dauid,secundum diuinitatem autem filius dei & dominus ipsius Dauid. Quod Paulus Apostolus quia iam didicerat, posteaquam dixit, in Euangelium dei quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo qui factus est ei ex semine Dauid: addidit,secundum carnem: ne hoc solum & totum in Christo esse arbitrarentur, quod factum erat secundum carnem.Addendo ergo, secundum carnem, seruauit diuinitati dignitatem suam. Quæ non solum semini Dauid, sed nec alicui angelicæ aut cuiusuis excellentissimæ creaturæ generationi tribui potest, quãdoquidem ipsum est verbum dei, per quod facta sunt Ioan.1.
omnia, Quod verbum ex semine Dauid caro factum L
est, & habitauit in nobis, non mutatum & conuersum in carnem, sed carne vt carnalibus congruenter appareret indutum. Quapropter Apostolus non solum eo verbo quòd ait,secundum carnem, humanitatem à diuinitate distinxit: sed etiam illo quo ait, factus est. Non est enim factus secundum id quod verbum dei est, Omnia enim per ipsum facta sunt: Nec fieri cum omnibus posset per quem facta sunt omnia. Neq; ante omnia factus est,vt per ipsum fieret omnia: Ipso enim excepto,si ante illa iam factus esset,non essent illa omnia quæ per illum fierent: nec possent vere dici facta omnia per ipsum in quibus ipse non esset,si ipse etiam factus esset. Et ideo Apostolus cum factum diceret Christum,addidit,secundum carnem:vt secundũ verbum quod est filius dei, non factum à deo, sed natum esse monstraret. Eundem sanè ipsum qui secundũ carnem factus est ex semine Dauid, prædestinatum dicit filium dei,in virtute:non secundũ carnem, sed secundum spiritum:nec quemlibet spiritum,sed spiritũ sanctificationis ex resurrectione mortuorum. In resurrectione enim virtus moriẽtis apparet, vt diceretur prę- M
destinatus in virtute secundũ spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum.Deinde sanctificatio vitam nouã fecit,quæ in domini nostri resurrectione signata est.Vnde idem Apostolus alio loco dicit,Si cõsurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Coloſ.3.
Christus est in dextera dei sedens. Potest quidẽ etiam sic esse ordo verborum, vt nõ ad spiritũ sanctificationis adiungamus quod ait, ex resurrectione mortuorũ: sed ad id quod ait, prædestinatus est: vt ordo sit, qui prædestinatus est ex resurrectione mortuorum:cui ordini interposita sunt hęc,Filius dei in virtute secundũ spiritum sanctificationis. Et nimirum iste ordo certior & melior videtur, vt sit filius Dauid in infirmitate secũdum carnem, filius autem dei in virtute secũdum spiritum sanctificatiõis.Factus est ergo ex semine Dauid,id est,filius Dauid ex mortali corpore,ꝓpter quod & mortuus est. Prædestinatus est autẽ filius dei,& dominus ipsius Dauid ex resurrectione mortuorum. Inquantum enim mortuus est,ad id pertinet quòd est filius Dauid:inquantum autem resurrexit à mortuis,ad id quòd est filius dei,& dns ipsius Dauid, sicut alibi i-
dem Apostolus dicit.Nã & si mortuꝰ est ex infirmita- 2.Cor.13.
te,sed

A te,sed viuit in virtute dei:vt infirmitas ptineat ad Dauid,vita vero æterna ad virtutem dei.Ideoq; in his ipsis verbis dominum suum designat eum Dauid dicẽs,
Pſal.109. Dixit dominus domino meo, sede ad dexterã meam, Donec ponam inimicos tuos sub pedibꝰ tuis. Ex eo enim quòd resurrexit à mortuis, sedet ad dexteram patris. Prædestinatum ergo ex resurrectione mortuorũ, vt sederet ad dexteram patris, videꝫ in spiritu Dauid, non auderet dicere filium suum,sed dominum suum. Vnde & consequenter hic adiungit, Iesu Christi domini nostri:posteaquã dixit,ex resurrectione mortuorum: tanquã admonẽs vnde illũ Dauid dominũ suum potius quàm filiũ esse testatus sit: nõ autem ait eũ prædestinatum à mortuis,sed ex resurrectione mortuorũ. Non enim resurrectiõe ipsa sua filius apparet, de propria illa & eminẽtissima dignitate,qua etiam est caput Ecclesiæ,cum & cæteri mortui resurrecturi sint:sed filius dei prædestinatus est quodam principatu resurrectionis,quia ex resurrectione omniũ mortuorum ipse prædestinatus est:id est,vt præ cæteris & ante cæteros
B resurgeret designatus. Vt quod hic positũ est,filiusdei, cum dixisset,prædestinatus est,ad documentumvaleat tantæ sublimitatis.Nõ enim sic prædestinari oportuit, nisi filium dei secundum quod est etiam caput Ecclesiæ, vnde illum alio loco primogenitũ ex mortuis appellat.Eum enim decebat venire ad iudicium resurgẽtium,qui præcesserat ad exemplum:nequead exemplũ
Coloſ.1. omnium resurgentium,sed ad exemplum eorũ qui sic resurrecturi sunt,vt cũ illo viuant & regnent in sempiternum,quorum etiam caput est,tãquam corporis sui. Ex ipsorum enim resurrectione etiam prædestinatus est,vt ipsis princeps fieret:cæterorũ autem in sua conditione resurgentium nõ princeps,sed iudex est. Non itaque ex illorũ mortuorum resurrectiõe prædestinatus est quos est dãnaturus. Prædestinatũ enim esse ex resurrectione mortuorũ, vt præcederet resurrectionẽ mortuorũ,vult intelligi Apostolus.Hos autẽ præcessit, qui ad ipsum cœleste regnũ quò eos præcessit secuturi sunt.Propter quod non ait, qui prædestinatus est filius dei ex resurrectiõe mortuorum Iesus Christus dominus noster: sed, ex resurrectiõe mortuorũ Iesu Christi domini nostri.Tanquam si diceret,qui prædestinatus
C est filius dei ex resurrectiõe mortuorum suorum: hoc est,ad se pertinentium in vitam æternam: velut si interrogaretur,quorũ mortuorum,& responderet,ipsius Iesu Christi domini nostri.Ex resurrectione enim cęterorum mortuorũ nõ est prædestinatus,quos nõ præcessit ad gloriã vitæ æternæ,nõ vtique secuturos, quoniam ad pœnas suas impij resurrecturi sunt. Ergo ille tanquam filius dei vnigenitus,etiam primogenitus ex mortuis prædestinatus est, ex resurrectiõe mortuorũ. Quorum mortuorum,nisi domini nostri Iesu Christi? Per quẽ accepimus,inquit,gratiam & apostolatũ. Gratiam cũ omnibus fidelibus, apostolatũ autem nõ cum omnibus. Et ideo si tãtummodo apostolatum se diceret accepisse, ingratus extitisset gratiæ, qua illi peccata dimissa sunt: tanquam enim meritis priorum operum accepisse apostolatũ videretur.Optime itaq; tenet ordinẽ causæ,vt nemo audeat dicere vitæ prioris meritis se ad Euangelium esse perductum:quãdo nec ipsi Apostoli, qui cæteris mẽbris post caput corporis supereminẽt, accipere apostolatũ proprie potuissent,nisi prius cõmuniter cum cæteris gratiam quæ peccatores sanat & iustificat accepissent. Quod autem subiungit, Ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius:ad hoc dicit apostolatum se accepisse, vt o- D
bediatur fidei pro nomine domini nostri Iesu Christi: hoc est,vt credant omnes in Christo, & signentur in eius nomine qui salui esse cupiunt.Quam salutem non solis Iudæis, sicut nõnulli qui ex ipsis crediderant arbitrabantur,venisse iam ostendit cum ait, In omnibus gentibus,in quibus estis,inquit,& vos vocati Iesu Christi,id est, vt & vos sitis eius Iesu Christi, qui omnium gentium salus est,quanquam nõ in numero Iudęorum, sed in numero cæterarũ gentium sitis inuenti.Hucusq; dixit ipse quis esset qui scribit epistolam. Est enim qui scribit epistolam, Paulus seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium dei.Sed quia hoc currebat,quod Euangelium respondit,quod ante promiserat per Prophetas suos, in scripturis sanctis,de filio suo.Item quia occurrebat,de quo filio suo respõdit, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius dei in virtute secũdum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorũ,domini nostri Iesu Christi. Et quasi diceretur, quomodo tu ad eum pertines respondit,Per quẽ accepimus gratiam,& apostolatum,ad obediendum fidei in omnibus E
gentibus pro nomine eius. Item quasi diceretur, Quæ igitur causa est vt scribas ad nos? respondit, In quibus estis & vos vocati Iesu Christi. Nunc deinde adiungit ex more epistolæ quibus scribat, Omnibus,inquit,qui sunt Romæ dilectis dei, vocatis sanctis, etiam hic significauit benignitatem dei potius quàm meritũ illorum. Nõ enim ait,diligentibus deum:sed,dilectis dei. Prior enim dilexit nos ante omnia merita,vt & nos eũ dilecti diligeremus. Inde etiam addidit, vocatis sanctis. Quanquam enim sibi quis tribuat quòd vocanti obtemperat, nemo potest sibi tribuere quòd vocatus est. Vocatis autem sanctis, non ita intelligendum est, tanquam ideo vocati sint, quia sancti erant: sed ideo sancti effecti,quia vocati sunt. Restat ergo vt salutem dicat,vt compleatur visitatum epistolæ principium,tãquam ille illis salutem:pro eo autem ac si diceret salutem, Gratia vobis,inquit, & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Nõ enim omnis gratia est à deo. Nam & iudices mali præbent gratiam in accipiendis personis aliqua cupiditate illecti, aut timore perterriti. Neq; omnis pax dei est vel ab illo, vnde ipse domi- F
nus discernens ait,Pacem meam do vobis: adiungens Ioan.14.
etiam & dicens, non se talem pacem dare,qualem dat hic mũdus.Gratia est ergo à deo patre,& domino nostro Iesu Christo,qua nobis peccata remittuntur, quibus aduersabamur deo, Pax vero ipsa qua reconciliamur deo.Cum enim per gratiam remissis peccatis absumptæ fuerint inimicitiæ, restat vt pace adhæreamus illi, à quo nos sola peccata dirimebant. Sicut Propheta dicit,Nõ grauabit aurem vt nõ audiat,sed peccata ve- Eſa.59.
stra inter vos & deum separant. Quibus remissis per fidem domini nostri Iesu Christi, nulla separatione interueniẽte pax erit. Fortasse autem quisque miretur, quomodo intelligenda sit iustitia iudicis dei,cum gratiam præbet ignoscendo peccatis. Sed hoc planè iustum est apud deum, quia vere iustum est, vt ij quos peccatorum suorum pœnitet, eo tempore quo nondum pœnarum manifestus terror apparet, misericorditer sparentur ab eis qui defensiones peccatorũ suorum pertinaciter exquirentes,nulla pœnitentia corrigi volunt.Iniustũ est enim,vt cum his illi ad consortiũ pœnale copulentur,qui vocantem deum nõ spreuerũt, & peccantes displicuerunt sibi, vt quemadmodum il-
le peccata

G Ie peccata eorum, ſic etiam ipſi odiſſent ſua. Ea enim demum eſt humanæ iuſtitiæ diſciplina, nō in ſe amare, niſi quod dei eſt; & odiſſe quod proprium eſt: nec approbare peccata ſua, nec in eis alium improbare, ſed ſeipſum, nec putare ſatis ſibi eſſe vt ſua peccata diſpliceant, niſi etiam vigilantiſſima deinceps intētione vitētur: nec in eis vitandis vires ſuas exiſtimare ſufficere, niſi diuinitus adiuuetur. Iuſtum eſt ergo apud deū, vt ignoſcatur talibus quæcunque antea cōmiſerunt, ne quod iniuſtiſſimum eſt, cum eis qui tales non ſunt cōfundantur atq; miſceantur. Quapropter & quia talibus nō ignoſcitur iuſtitia dei eſt, & quia ignoſcitur gratia eſt. Iuſta eſt ergo gratia dei, & gratia iuſtitia, cum in eo quoque etiam pœnitentiæ meritum gratia præcedat, quod neminem peccati ſui pœniteret, niſi admonitione aliqua vocationis dei. Porro iuſtitiæ diuinæ tanta conſtātia eſt, vt cum pœna ſpiritalis & ſempiterna pœnitenti fuerit relaxata, prelluræ tamē cruciatuſq; corporales, quibus etiam martyres exercitatos nouimus, poſtremo mors ipſa, quā peccando meruit noſtra natura, nulli relaxetur. Quòd enim iuſtitia iuſti homines
H & pij, tamen exoluunt iſta ſupplicia, de iuſto dei iudicio venire credendum eſt. Ipſa eſt quæ in ſacris ſcripturis etiam diſciplina nominatur, quā nemo iuſtorū
Hebræ.12. effugere ſinitur. Neminē quippe excepit cum diceret, Quem enim diligit deus, corripit: flagellat autem omnem filium quē recipit. Vnde etiam ipſe Iob, qui propterea tam multa illa paſſus eſt, vt hominibus quis vir eſſet & quantus dei ſeruus eluceret, pœnas tamen corporis pro peccatis ſuis ſe exoluere ſæpe teſtatur. Petrus quoq; Apoſtolus exhortans fratres ad perferendas pro
1.Pet.4. Chriſti nomine paſſiones ita loquitur, Nemo autē veſtrum patiatur quaſi homicida, aut fur, aut maledicus, aut curas alienas agens, Si vero quaſi Chriſtianus, non erubeſcat: glorificet autem deum in iſto nomine, quia tempus inchoationis iudicij à domo dei. Si autem initium à nobis, quis finis eorum qui non credunt Euan-
Proverb.11. gelio dei? Et ſi iuſtus quidem vix ſaluus fit, peccator & impius vbi parebit? Manifeſte oſtendit eaſdem ipſas paſſiones, quas iuſti patiuntur, ad iudicium dei pertinere. Quod inchoari dixit ex domo dei, vt inde cōiiciatur, quanta impiis futura ſeruantur. Vnde etiam ip-
I ſe Paulus ad Theſſalonicēſes dicit, Ita vt noſipſi de vo-
2.Theſſ.1. bis gloriemur in Eccleſiis dei, pro veſtra patientia & fide in omnibus perſecutionibus veſtris, & preſſuris quas ſuſtinetis in exemplum iuſti iudicij dei. Quod omnino ad illud reſpicit, quod ait Petrus, tempus eſſe inchoationis iudicij à domo domini: & illud quod de
Prouer.11. Propheta interpoſuit. Et ſi iuſtus vix ſaluus erit, peccator & impius vbi parebit? Vnde mihi videtur etiam illa quæ per Nathan Prophetam regi Dauid cōminatus
2.Reg.12. eſt deus, quanquam ſtatim ignouerit pœnitenti, propterea tamen accidiſſe omnia, vt demonſtraretur illam veniam ſpiritaliter datam propter futurum iudicium pœnarū, quod expectat eos qui hoc tēpore corri-
1.Pet.4. gi nolūt. Dicit enim & alibi Petrus, Propter hoc enim & mortuis euangelizatum eſt, vt iudicentur quidem ſecundū hominem in carne, viuant autem ſecundum deum in ſpiritu. Hoc dixi, vt oſtenderem quantū poſſem, & quātum opportunitas præſentis loci ſcripturarum ſinit: non ſic accipiendam gratiam & pacem dei cum dicitur, vt exiſtiment homines à iuſtitia deū poſſe diſcedere, Nam & ipſam pacem cum promitteret
Ioan.16. dominus ait, Hæc dixi, vt in me pacē habeatis, in mūdo autem preſſurā. Sed tribulationes & moleſtiæ cum per iuſtitiam dei reddūtur peccatis, bonos & iuſtos, & K quibus iam plus peccata ipſa diſplicent, quàm vlla corporis pœna, nō reflectunt ad peccandum, ſed ab omni labe penitus purgant. Pax enim perfecta etiam corporis ſuo tempore roborabitur, ſi nunc pacem quā dominus per fidem dare dignatus eſt, incōcuſſe ſpiritus noſter atque incōmutabiliter teneat. Quod autem Apoſtolus gratiam, & pacem à deo patre, & domino noſtro Ieſu Chriſto dicit, non adiungens etiam ſpiritūſanctum: non mihi alia ratio videtur, niſi quia ipſum donū dei ſpiritumſanctum intelligamus. Gratia porrò & pax, quid aliud eſt quàm donū dei? Vnde nullo modo dari hominibus gratia poteſt qua liberamur à peccatis: & pax qua recōciliamur deo, niſi in ſpirituſancto. Et ideo ipſa trinitas, pariterq; incōmutabilis vnitas in iſta ſalutatione cognoſcitur. Quod propterea maxime credo, quoniā excepta epiſtola quam ad Hebræos ſcripſit, vbi principium ſalutatorium de induſtria dicitur omiſiſſe, ne Iudæi qui aduerſus eum pugnaciter oblatrabant, nomine eius offenſi, vel inimico animo legerent, vel omnino legere nō curarent quod ad eorū ſa-
L lutem ſcripſerat, Vnde nōnulli eam in canonem ſcripturarum recipere timuerunt. Sed quoquo modo ſe habeat iſta quæſtio, excepta hac epiſtola, cæteræ omnes quæ nulla dubitāte Eccleſia Pauli Apoſtoli eſſe firmātur, talem cōtinent ſalutationem, niſi quòd ad Timotheum in vtraq; interponit, miſericordiā. Nam ita ſcri
1.Timo.1. & 2. bit, Gratia, miſericordia, pax à deo patre, & Ieſu Chriſto domino noſtro. Quò enim familiarius, eo dulcius quodāmodo ſcribens ad Timotheum, id verbū interpoſuit, quo planè aperitur atq; oſtenditur, non meritis operū priorum, ſed ſecundum miſericordiam dei nobis dari ſpiritumſanctum: vt & peccatorū abolitio fiat, quibus ſeiungebamur à deo, & recōciliatio, vt illi inhæreamus. Nec aliæ Apoſtolorū epiſtolæ quas vſus Eccleſiaſticus recipit, parū nos admonent de iſta trinita-
1.Pet.1. te in principiis ſuis. Nam Petrus ita dicit, Gratia vobis & pax adimpleatur. Deinde ſtatim ſubiecit, Benedictꝰ deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti: vt per gratiā & pacem ſpirituſancto intellecto, patris & filij cōmemoratio animum de trinitate cōmoneat. Et in alia ſic
2.Pet.1. ait, Gratia vobis & pax multiplicetur in recognitione dei & Chriſti Ieſu domini noſtri. Ioannes autem neſcio quā ob cauſam omiſit tale principium ſed planè M trinitatis cōmemorationem nec ipſe neglexit, pro gratia & pace, ſocietatem interponens. Quod ergo vidi-
1.Ioan.1. dimus, inquit, nūciamus & vobis, vt & vos ſocietatem habeatis nobiſcū, & ſocietas noſtra ſit cum patre & filio eiꝰ Ieſu Chriſto. In ſecūda vero illis quæ ad Timotheum ſunt cōſonat dicens, Sit vobiſcū gratia, miſeri-
2.Ioan.1. cordia, pax, à deo patre & Ieſu Chriſto filio patris. In tertiæ principio de trinitate penitus tacetur, credo q̄ ſit omnino breuiſſima. Sic enim incipit, Senior Gaio
3.Ioan.1. dilectiſſimo, quem ego diligo in veritate. Quam veritatem pro ipſa trinitate poſitam puto. Iudas nominato
Iudæ.1. deo patre & domino Ieſu Chriſto, ad intelligendum ſpiritumſanctum, hoc eſt, donum dei, tria verba ponit:
Ibidem. ſic quippe incipit, Iudas Ieſu Chriſti ſeruus, frater autem Iacobi, in deo patre dilectis, & in Ieſu Chriſto cōſeruatis & vocatis, miſericodia vobis, & pax, & charitas adimpleatur. Gratia enim & pax ſine miſericordia & charitate intelligi non poteſt. Iacobus autem
Iacobi.1. vſitatiſſimum exordium fecit Epiſtolæ, ita ſcribens, Iacobus dei & domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruus, duodecim tribubus quæ ſunt in diſperſione ſalutem, Credo cōſiderans

A do conſiderans ſalutē non eſſe niſi in dono dei vbi gratia & pax. Et quanquam ante hoc verbum nominauerit deum & dominum noſtrum Ieſum Chriſtū: tamen quia nulla gratia & nulla pace ſalui fiunt homines, niſi quæ
1.Ioan.1. eſt à deo patre & domino Ieſu Chriſto, ſicut Ioānes in tertia veritatem, ſic iſte ſalutē pro ipſa trinitate poſuiſſe mihi videtur. Quo loco prorſus nō arbitror prætereundum, quod pater Valerius animaduertit admirans. In quorundam ruſticanorum collocutione, cū alter alteri dixiſſet, ſalusiquæſiuit ab eo qui & Latine noſſet & punice, quid eſſet ſalus, Reſponſum eſt, tria. Tum ille agnoſcens cum gaudio ſalutem noſtram eſſe trinitatē, conuenientiam linguarum non fortuitu ſic ſonuiſſe arbitratus eſt, ſed occultiſſima diſpenſatione diuinæ prouidentiæ: vt cum Latine nominatur, ſalus, à Punicis in-
Matth.15. telligātur, tria: & cum Punici lingua ſua tria nominant, Latine intelligatur, ſalus. Chananæa enim, hoc eſt Punica mulier, de finibus Tyri & Sidonis egreſſa, quæ in Euangelio perſonam gentium gerit, ſalutem petebat filiæ ſuæ, cui reſponſum eſt à domino, Non eſt bonū panem filiorum mittere canibus. Quod crimē obiectum
B illa non negans, tanquam de confeſſione peccatorum impetratura ſalutem filiæ, hoc eſt, nouæ vitæ ſuę, Ita inquit, Domine, Nam & canes edunt de micis quæ cadūt de menſa dominorum ſuorum, Tria enim mulieris lingua ſalus vocantur. Erat enim Chananæa. Vnde interrogati ruſtici noſtri, quid ſint, punice reſpondētes Chanani, corrupta ſcilicet, ſicut in talibus ſolet, vna litera, quid aliud reſpondent q̄, Chananæi? Petens itaq; ſalutē, Trinitatē petebat: quia & Romana lingua quę in ſalutis nomine Trinitatem Punice ſonat, caput gentium inuēta eſt in aduentu domini. Et diximus, Chananæam mulierem, gentium ſuſtinere perſonam. Panem autem appellans dominus, id ipſum quod à muliere petebatur, quid aliud q̄ Trinitati atteſtatur? Nāque alio loco eandem Trinitatē in tribus panibus intelligendā eſſe apertiſſime docet. Sed hæc verborum cōſonantia, ſiue prouenerit, ſiue prouiſa ſit, nō pugnaciter agēdum eſt, vt ei quiſq; conſentiat, ſed quantū interpretantis elegātiam hilaritas audiētis admittit. Illud ſanè magna intētione animi conſiderandum, & totis viribus pietatis amplectendū ſatis apparet, quoniā ſi gratia & pax ad implendam Trinitatis cōmemorationē ſic ab Apoſtolo po-
C nitur, ac ſi ſpiritumſanctū nominaſſet: ille peccat in ſpiritumſanctū, qui deſperans vel irridens, atq; contēnens prædicationem gratiæ, per quā peccata diluuntur, & pacis, per quam reconciliamur deo, detractat agere pœnitentiam de peccatis ſuis, & in eorum impia atq; mortifera quadā ſuauitate perdurandum ſibi eſſe decernit, &
Matth.12. in finem vſq; perdurat. Quod ergo ait dominus, dimitti homini ſi verbū dixerit aduerſus filiū hominis: ſi autē verbū dixerit aduerſus ſpiritumſanctum, nō ei dimitti, neque hic, neq; in futuro ſeculo, ſed reū eſſe ętherni peccati, nō negligenter audiendum eſt. Cōſtituamus enim aliquem Latinę linguæ ignarū, cum illo audiēte pronūciatus fuerit ab aliquo ſpirituſſanctus, quęrere quid rerum ſignificetur ſub iſto ſyllabarum ſono, Ab aliquo autem deceptore vel irriſore impio reſpōderi aliquid aliud, quodlibet vile & abiectū, vt quærētem decipiat, ſicuti à talibus fieri ſolet ridendi gratia, Illum autem per ignorantiā contemſiſſe hoc nomen, dū neſcit quid ſignificet, & aliqua etiā in hoc cōuitia iactaſſe: neminē eſſe arbitror tam vanum & inconſideratū, qui hunc hominem vllo crimine impietatis aſpergat: at cōtra, ſi tacito nomine, res ipſa verbis quibus poteſt ad quęrentis intelligentiam perducatur, tum verō ſi aliqua cōtume- D lioſa in tātam ſanctitatem vel verba vel facta protulerit, reus tenebitur. Quæ cum ita ſint; manifeſtū eſſe arbitror, eum qui hoc nomine audito, aliā pro alia re ſignificari putauerit & aduerſus eam rem quam ſignificari hoc nomine credidit, verbum dixerit: non hūc ſic peccare vt aduerſus ſpiritum ſanctum verbum dixiſſe iudicetur. Itaque ſi quiſquam quærens quid ſit ſpirituſſanctus, audiat ab imperito, hunc eſſe filium dei per quē facta ſunt omnia, qui etiam certa opportunitate temporis de virgine natus ſit, & occiſus à Iudęis, & reſurrexerit: quibus auditis vel neget, vel intrideat quæ dicta ſunt: non eum ſic tenēri putandum eſt, ac ſi verbum aduerſus ſpiritumſanctum dixerit: ſed potius aduerſus filium dei, vel filium hominis, ſicut & vocari & eſſe dignatus eſt. Nō enim quid ſit imperito per vocem propoſitum, ſed per rationem expoſitum, conſiderandum eſt: quia ille cum maledicta proferret, ei vtiq; maledicebat, quē ſibi enarratum in cogitatione ſtituebatur. Quodlibet autem vocaretur, vtrum res ipſa veneranda, an neganda, vel vituperanda eſſet, hoc quæritur. Hoc modo etiam ſi E quiſpiam quærat quis ſit Ieſus Chriſtus: & ea quærenti reſpondeantur quæ non in filium dei, ſed potius in ſpiritumſanctum conueniunt, quibus auditis ille blaſphemet: non vtique aduerſus filium, ſed aduerſus ſpiritumſanctum verbum dixiſſe tenebitur. Sed ſi tranſitorie ac negligenter attēderimus quod dictum eſt, Si quis verbum dixerit aduerſus ſpiritumſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro, quis inueniri poterit cui veniam peccatorū dederit deus? Nam & pagani qui appellantur, etiam nunc totam noſtram religionem, quia iam ferro & cædibus prohibentur, maledictis contumeliiſque inſectantur: & quicquid de ipſa Trinitate dicimus, negando & blaſphemando contemnunt, Non enim excipiunt ſibi ſpiritumſanctum quem venerentur, vt in cætera ſæuiant: ſed ſimul aduerſus omnia quæcunque ſolicite de trina dei maieſtate loquimur, quanto poſſunt furore impietatis oblatrant. Nam neque de ipſo deo patre digna ſentiunt, quem partim penitus negant, partim ſic fatentur, vt de illo falſa fingendo, non vtique illum, ſed ſua figmenta venerentur. Multo magis ergo quod de filio dei, vel de ſpirituſancto dicimus, ſuo impio more deridere, quàm noſtra pia ſocietate colere maluerunt. Quos tamen quantum poſſumus adhortamur ad Chriſtum cognoſcendum, & per ipſum patrem deum: ſummóque & vero imperatori militandum eſſe ſuademus: eóſque promiſſa impunitate præteritorum omnium peccatorum inuitamus ad fidem. Qua in re ſatis iudicamus, etiam ſi quid aduerſus ſpiritumſanctum in ſua ſacrilega ſuperſtitione dixerunt, cum Chriſtiani facti fuerint, ſine vlla caligine dubitationis ignoſci. Iudæi vero quales aduerſus ſpiritumſanctum fuerint, teſtis eſt Stephanus, quem ipſo ſpirituſancto plenum lapidauerunt, cum illa omnia quæ in eos dixit, ipſe ſpiritus dixerit. In quibus verbis apertiſſime dictum eſt Iudæis, Vos ſemper Acto.7. reſtitiſtis ſpirituiſancto. In illo tamē numero Iudæorū reſiſtentium ſpirituiſancto, & nō ob aliud Stephanum vas eius, niſi quòd eo plenus erat, lapidantium, etiam Paulus Apoſtolus erat, in manibus omnium quorum veſtimenta ſeruabat: quod ſibi poſtea etiam pœnitendo increpitat, eoipſo ſpiritu iam pleniſſimus, cui primo inaniſſimus reſiſtebat, & paratus iam lapidari pro talibus dictis, qualium prædicatorē ipſe lapidauerat. Quid Samaritani? Nónne ita ſpirituiſancto aduerſantur, vt

G ipſam prophetiã penitus conentur extinguere,quæ per ſpiritumſanctum miniſtrata eſt? Quorum tamen ſaluti, & ipſe dominus atteſtatur, in eo qui decem leproſis
Lucæ.17. mundatis ſolus reuerſus eſt vt ageret gratias, cum eſſet
Ioan.4. Samaritanus.Et in illa muliere,cũ qua ad puteum ſexta hora locutus eſt, & eis qui per illam crediderunt. Poſt
Acto.2. domini autem aſcenſionem,ſicut in actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt,quanta gratulatione ſanctorum recepit Samaria verbum dei.Simonem quoque magum arguens Petrus Apoſtolus,quòd tam male de ſpirituſancto ſenſerit, vt eum venalem putans pecunia ſibi emendum poposcerit:nõ tamen ita de illo deſperauit,vt veniæ locum nullum relinqueret.Nam benigne etiam vt eum pœniteret admonuit.Ipſa deniq; catholicæ Eccleſiæ tam inſignis authoritas, quæ in eodem dono ſpiritusſancti omnium ſanctorum mater toto fœcunda orbe diffunditur,cui vnquam hæretico vel ſchiſmatico ſpem liberationis ſi ſe corrigat amputauit, cui placãdi dei aditũ clauſit?Nõnne omnes ad vbera ſua,qui eam ſuperbo faſtidio reliquerunt, cum lachrymis reuocat? Quis vero vel de principib⁹,vel de regibus hæreticorum inuenitur , qui non aduerſetur ſpitituiſancto ? Niſi forte
H quiſquam tam peruerſe ſentit, vt arbitretur eum teneri reum qui aduerſus ſpiritumſanctum aliquid dixerit:eũ vero qui aduerſus ſpiritumſanctum multa fecerit,non teneri. Qui autem tãta euidentia cõtra ſpiritumſanctũ pugnant, quàm illi qui aduerſus Eccleſiæ pacem ſuperbiſſimis contentionibus ſæuiunt?Sed ſi de verbis quæſtio eſt,quęro vtrum *nihil dicant* aduerſus ſpiritumſanctum,cum alij eum,quod ad ipſum proprie pertinet,omnino non eſſe, aſſeuerent:ſed ita eſſe vnum deum, vt idem ipſe pater, idem ipſe filius, idem ipſe ſpiritusſanctus appelletur.Alij fateantur quidem eſſe ſpiritumſanctum,ſed æqualem filio,vel omnino eſſe deum negent. Alij vnam quidem & eandem trinitatis ſubſtantiã eſſe fateãtur, ſed de ipſa diuina ſubſtantia tã impie ſentiãt, vt eam commutabilem & corrũptibilem putẽt:ipſumq; ſpiritumſanctũ , quem dominus diſcipulis ſe miſſurum eſſe promiſit, non quinquageſimo die poſt eius reſurrectionem, ſicut Apoſtolorum acta teſtantur , ſed poſt trecentos ferè annos per hominem veniſſe cõfingant. Alij ſimiliter aduentum eius,quem tenemus, negent:& eum Prophetas in Phrygia per quos rãto poſt loqueretur elegiſſe contendant , Alij ſacramenta eius exufflẽt,
I & baptizatos in nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti denuo baptizare non dubitent.Sed ne pergam per ſingula quæ ſunt innumerabilia , his certe omnibus quos pro tẽpore breuiter attigi,ad ſponſam Chriſti redeuntibus,& errorem atque impietatẽ pœnitendo damnantibus, nulla catholica diſciplina negandam Eccleſiæ pacem,& claudẽda viſcera miſericordię iudicauit. Quòd ſi quiſquam tunc putat verbum dici aduerſus ſpiritumſanctum, cum ab eo dicitur cui iam per baptiſmum dimiſſa ſunt peccata,attẽdat nec talibus per Eccleſię ſanctitatem auferri pœnitentiæ locum. Si enim propterea credit nõ dari veniam, quia gratia fidei ſacramentiſq; fidelium iam perceptis non poteſt dici peccatum ignorantiæ:videat aliam cauſam eſſe,cum dicitur propterea non ignoſci, quia ignorantiæ tempore peccatum eſt:& aliam cauſam eſſe , cum dicitur propterea non ignoſci,quia verbũ dixit aduerſus ſpiritumſanctum.Si enim ſola ignorantia veniam meretur , & ignorantia nõ accipitur,niſi antequam quiſque fuerit baptizatus: non ſolum ſi aduerſus ſpiritumſanctum,ſed etiam ſi aduerſus filium hominis poſt baptiſmum dixerit verbum:& om

K nino ſi qua fornicatione vel homicidio, vel vllo flagitio aut facinore poſt baptiſmum ſeſe maculauerit, non poteſt pœnitendo curari. Quod qui ſenſerunt, excluſi ſunt à cõmunione catholica , ſatiſq; iudicatum eſt, eos in illa crudelitate,diuinæ miſericordiæ participes eſſe nõ poſſe.Si autem illud ſolum,quod aduerſus ſpiritumſanctũ dicitur , ſine venia eſſe poſt acceptum baptiſmũ putatur:primo dominus cum inde loqueretur nullum tempus excepit, ſed regulariter ait , Qui dixerit verbũ aduerſus ſpiritumſanctum,non remittetur ei, neque in hoc ſeculo,neque in futuro.Deinde Simõ quem paulo ante commemoraui,iam baptiſmum acceperat, cũ ſpiritumſanctum turpiſſimo mercatui ſubditum credidit. Cui correpto à ſe Petrus,tamen conſiliũ pœnitendi dedit.Quid autem agimus de iis,qui cum baptiſmi ſacramenta pueri vel infantes perceperint , poſtea negligenter educati, per ignorãtiæ tenebras vitam turpiſſimam
L ducunt:neſcientes omnino quid Chriſtiana diſciplina iubeat aut vetet,quid polliceatur & quid minetur: quid credendum,quid ſperandum,quid diligendum ſit:num audebimus peccata eorũ propterea non ignorãtię peccato deputare, quia baptizati peccauerũt, cum omnino ignorantes,& omnino,quemadmodum dicitur,vbi caput haberẽt neſcientes, in magno errore peccauerint? Quod ſi eo tempore cum ſcientia quiſque peccaſſe dicatur, quo ſcit malum eſſe quod faciat, & tamen facit, cur hoc in ſpiritumſanctum ſolum,non etiam in dominum Ieſum Chriſtum irremiſſibile iudicatur?Adhuc ſi hocipſum eſſe creditur peccare,vel verbum dicere aduerſus ſpiritumſanctum,quodlibet peccatum cum ſcięntia cõmittere:vt quicquid homines ignorando peccãt, in filium peccare,quicquid autẽ ſcientes peccant,in ſpiritumſanctũ peccare iudicentur:quæro quis neſciat malum eſſe, *verbi gratia*, corrũpere pudicitiã vxoris alienæ,vel eoipſo certe quòd hoc in ſua cõiuge nollet perpeti:aut fraudare quenquam in negocio,aut circũuenire mendacio,aut opprimere teſtimonij falſitate,aut auferendę rei cauſa inſidiari & occidere quempiam:& ſi quid omnino eſt quod ſibi ab altero fieri non vult,& ſi fieri ſenſerit,toto corde indubitãter accuſat:aut ſi hæc ab ignorantibus fieri dicimus,quid inueniemus in quo ſcientes homines peccare videantur ? Reſtat ergo vt ſi hoc eſt peccare in ſpiritumſanctum,peccare cum ſcientia,illis peccatis quæ commemoraui negetur pœnitendi locus,quoniã peccato in ſpiritumſanctũ omnem ſpẽ M veniæ dominus amputauit, Quod ſi regula Chriſtiana reſpuit,omneſq; illos qui ſic peccant ad correctionẽ vitę *vocare* nõ ceſſat,adhuc quęrendũ eſt quid ſit peccare in ſpiritumſanctum,cui peccato venia nulla cõceditur. An forte nõ eſt dicendus cũ ſcientia peccare,qui peccat ipſum malũ eſſe nouit,& tamen deũ voluntatemq; eius ignorans peccat?Hoc enim videtur & ad Hebrę̃os dicere cũ dicit, Volũtarie enim peccãtibus nobis poſtq̃ Hebræ.10. accepimus ſcientiã veritatis,nõ adhuc relinquitur pro peccatis ſacrificium. Parũ enim erat ſi tantummodo diceret,voluntarie peccantibus nobis:niſi adderet,poſtq̃ accepimus ſcientiã veritatis,in qua vtique deus voluntaſque eius cognoſcitur.Quę ſcientia videtur cõgruere dominicæ illi ſententiæ,cũ ait,Seruus ignorans voluntatem domini ſui,& faciẽs digna plagis,vapulabit pauca.Seruus autẽ ſciens voluntatem domini ſui,& faciens digna plagis,vapulabit multa:vt hoc putemus dictũ eſſe quod dictum eſt,vapulabit pauca:tanquam ſi diceret, leuiter emendatus ad veniã pertinebit:in eo vero quod dictum eſt , vapulauit multa: ſempiternum ſupplicium

Lucæ.12.

intelligatur,

A intelligatur,quod minatur peccantibus in ſpiritumſanctum,quibus dicit nunquam poſſe dimitti peccatum:vt hoc ſit peccare in ſpiritumſanctum, cognita dei voluntate, peccare.Quod ſi ita eſt,cogitari oportet & diſcuti
Acto.10. prius,quando cognoſcatur voluntas dei. Nõnulli enim & ante perceptum baptiſmi ſacramentum cognouerũt eam. Nam & Cornelius Centurio voluntatem dei vtique Apoſtolo Petro docẽte cognouit, & ipſum ſpiritũſanctum manifeſtiſſimis coatteſtãtibus ſignis antequã baptizaretur accepit : quanquam non ideo ſacramenta illa contempſerit,ſed multo certior baptizatus ſit: vt etiam ipſa ſacroſancta ſignacula,quorum res in eo præceſſerat, ad perficiendam ſcientiam veritatis percipere nullo modo moraretur. Multi autem nec poſt acceptum baptiſmum curant cognoſcere voluntatem dei. Quapropter quiſquis ante baptiſmum cognita dei voluntate peccauerit, non poſſumus dicere, aut vllo modo credere,cum ad baptiſmum acceſſerit,nõ ei dimitMatth.22. ti omnia quęcũque peccauit.Huc accedit,quòd voluntas dei *in diligendo deo & proximo* breuiter inſinuetur credentibus, ita vt in his duobus præceptis tota lex pendeat, & omnes Prophetæ. Dilectionem autem proB ximi: id eſt, dilectionẽ hominis, vſque ad inimici dilectionem, nõbis dominus ipſe commẽdat:& videmus quàm multi iam baptizati,& vera eſſe iſta fateantur, & tanquam domini præcepta venerẽtur: cum autem perpeſſi fuerint *alicuius inimicitias*, ita rapiũtur animo ad vlciſcendum,& tantis inardeſcunt facibus odiorum,vt nec prolato & recitato Euangelio placari poſſint:& talibus hominib⁹ iam baptizatis Eccleſiæ plenæ ſunt:quos tamen ſpiritales viri fraternæ admonere non ceſſant, & in ſpiritu lenitatis inſtanter inſtruunt:vt huiuſmodi tentationibus occurrere ac reſiſtere parati ſint, & *magis diligant in Chriſti pace regnare* , quàm de *inimici* oppreſſione lætari. Quod inaniter fieret,ſi talium peccatorum nulla ſpes veniæ, nulla pœnitentiæ medicina remaneret.Et certe caueant qui hoc ſentiunt,ne Dauid
2.Reg.11. &.12. patriarcham diuina electione probatum atque laudatũ ignoraſſe affirment voluntatem dei, cum alienę coniugis amore perculſus,etiam maritum eius decipiendum necandumq; curauit:de quo tamen ſcelere cũ eſſet primo ſua,deinde Prophetæ voce dãnatus,pœnitendi humilitate,& peccati confeſſione liberatus eſt. Sed planè vapulauit multa , & exemplo ſuo docuit intelligi, non C ad ſempiternam pœnam,ſed ad ſeueriorem diſciplinã pertinere quod dictum eſt à domino, Qui autem nouit voluntatem domini ſui,& facit digna plagis,vapulabit multa . Nam & illud ad Hebræos qui diligentius pertractant ſic intelligunt,vt non de ſacrificio cõtribulati per pœnitentiam cordis accipiendum ſit quod dictum
Hebrę.10. eſt,non adhuc pro peccatis relinquitur ſacrificium:ſed de ſacrificio de quo tunc loquebatur Apoſtolus, id eſt, holocauſto dominicæ paſſionis , quod eo tẽpore offert quiſque pro peccatis ſuis, quo eiuſdẽ paſſionis fide dedicatur,& Chriſtianorum fidelium nomine baptizatus imbuitur:vt hoc ſignificaret Apoſtolus,non poſſe deinceps eum qui peccauerit iterũ baptizando purgari.Quo intellectu non intercluditur pœnitendi locus,ita ſanè, vt eos qui nondũ baptizati ſunt, nondũ plenam ſcientiam veritatis accepiſſe fateamur.Ex quo conficitur,vt omnis qui ſciẽtiam veritatis accepit, etiam baptizatus intelligatur.Non autem omnis baptizatus etiam ſcientiam veritatis accepit, propter quorũdam poſteriorum profectum vel miſerabilem negligentiam:& tamen illud ſacrificium de quo loquebatur,id eſt,holocauſtũ do

mini,quod tũc pro vnoquoque offertur quodammodo, D cum eius nomine in baptizando ſignatur,iterum ſi peccauerit offerri non poteſt. Non enim poſſunt denuo baptizari qui ſemel baptizati ſunt, quanuis etiam poſt baptiſmum,per ignorantiam veritatis peccauerint.Ita fit vt quoniam ſine baptiſmo nemo recte dicitur accepiſſe ſcientiam veritatis,omnis qui accepit eam non ei relinquatur pro peccatis ſacrificium, hoc eſt, non poſſit denuo baptizari.Nec tamen omnis qui nõ accepit per doctrinam ſcientiam veritatis, debeat arbitrari poſſe pro ſe illud offerri ſacrificiũ ſi iam oblatum eſt:id eſt,ſi iam eiuſdem veritatis poſt baptiſmum ſacramẽta percepit, non poteſt iterum baptizari,Tanquã ſi diceremus omnem hominem non eſſe quadrupedem,non ideo tamẽ omne animal quod homo non eſt etiam quadrupes eſſe. Eos enim qui iam baptizati fuerint,curari melius dicimus per pœnitentiam, non renouari,quia renouatio in baptiſmo eſt,Vbi quidẽ operatur pœnitentia, ſed tanquam in fundamento. Manente itaque fundamẽto recurari ædificium poteſt:ſi autem fundamentum iterare quis voluerit,totum ædificiũ ſubuertat neceſſe eſt.Propterea hoc dicit Hebræis,qui ex nouo teſtamẽto ad ſaE cerdotium vetus declinaſſe videbãtur , Ideóque remitHebræ.6. tentes,inquit,initio Chriſti verbum, in conſummationem reſpiciamus , non iterum iacentes fundamentum pœnitentiæ à mortuis operibus , & fidei in deum lauacri doctrinæ,impoſitionis manus,reſurrectionis etiam mortuorum, & iudicij æterni. Iſta omnia in baptiſmo traduntur, quæ negat eſſe repetẽda vtiq; in conſecrandis fidelibus. Nam in verbi dei tractatione atq; doctrina,non iterum tantum,ſed ſæpius dicẽda ſunt,ſicut rerum de quibus diſſeritur opportunitas flagitat . An vero iam illud occurret,vt nõ ſi quodlibet peccatum ſciẽs admiſerit,ſed ſi proprie peccatum in ſpiritumſanctum ſciens admiſerit, tũc non habere veniã iudicetur? Quo loco quæri poteſt, vtrum ſcirent Iudæi per ſpiritumſan Mat.9.&.12. ctum operari dominum, quando eum in principe dæmoniorum dęmonia excludere blaſphemabant?Miror autem quomodo poſſent in illo ſpiritumſanctũ cogno- Roma.11. ſcere,cum ipſum dominum filium dei *eſſe* neſcirent:in illa ſcilicet cæcitate quę ex parte *in* Iſraël facta eſt,donec plenitudo gentiũ intraret,De qua opportunius ſuo loco,domino adiuuante atque permittente,tractabitur. Deinde ſi diiudicatio ſpirituũ illa intelligitur,qua quiſF que diiudicat vtrum in quoquam ſpiritusſanctus,an fallacię ſpiritus operetur:hæc autẽ diiudicatio certo quodam tempore per ſpiritumſanctũ fidelibus datur , ſicut alio loco idem Apoſtolus dicit:quomodo poterant in- 1.Corint.12. fideles Iudæi ſine iſto munere diiudicare,vtrũ per ſpiritumſanctũ dominus operaretur:& tamen in eis vt iuſta pœna ferirentur apertiſſima indicia malevolẽtię claruerunt:& cum falſos teſtes in eum cõpararunt,& ſubMatth.26. miſerunt ſimulatores qui eum in verbo caperẽt:& cum Matth.22. treměda mirabilia quę in eius reſurrectione facta ſunt Matth.28. eis renunciarẽtur,famam falſam diſſeminare,ac veritatem abſcõdere cuſtodũ corruptione conati ſunt ,& alia malitioſi & venenoſi animi ſigna in eis quantum Euangelica narratio demonſtrat,appareret,Vnde iam velut incepit elucere eũ peccare in ſpiritumſanctũ qui operibus quæ per ſpiritumſanctũ fiunt maleuolo animo contradicit. Quanquam enim neſciat, vtrum ille ſit ſpiritusſanctus,tamen qui hoc animo eſt, vt ea opera quibus inuidet,malit non eſſe ſpiritusſancti, nõ quia mala ſunt ſed quia inuidet eis, quia ipſi bonitati eſt cõtrarius per malitiã ſuam , recte in ſpiritũſanctũ peccare iudicatur.

G Veruntamen si ex eo quoque hominum numero, qui-
bus, dominus illud crimē obiicit, ueniens ad fidē Chri
sti, & pœnitendi cruciatibus edomita inuidia salutem
cum lachrymis poscens, sicut etiam nonnulli eorū for-
tasse fecerunt: quæro vtrum quisquam tanto errore cru
descat, vt aut neget eos ad Christi baptismum admitti
oportuisse, aut frustra admissos esse contendat? Nam si
quis per inuidiam opera diuina blasphemat, quoniam
bonis dei, hoc est donis dei malitia sua resistit, in spiri-
tumsanctum peccare, & propterea spem veniæ non ha-
bere existimandus est. Attēdamus vtrum ex eo nume-
1.Timo.1. ro fuerit idem Apostolus Paulus, Dicit enim, Qui prius
fui blasphemus & persecutor, & iniuriosus, sed miseri-
cordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incre-
dulitate. An forte ideo non pertinuit ad hoc genus cri-
minis, quia non erat inuidus? Audiamus quid alibi di-
Titum.3. cat, Fuimus enim, *inquit, & nos stulti aliquando & in-
creduli, errantes,* seruientes voluptatibus, & desideriis
variis, in malitia & inuidia agentes, abominabiles, in-
uicem odio habētes. Si ergo nec Paganis, nec Hebræis,
nec hæreticis, aut schismaticis nondū baptizatis ad ba-
H ptismum Christi aditus clauditur, vbi condemnata vi-
ta priore in melius commutentur, quamuis Christiani-
tati & Ecclesiæ dei aduersantes antequam Christianis
sacramentis abluerentur, etiam spirituisancto quanta
potuerunt infestatione restiterunt, si etiam hominibus
qui vsque ad sacramentorum perceptionem veritatis
scientiam perceperunt, & post hæc lapsi spirituisancto
restiterunt, ad sanitatem redeuntibus, & pacem dei pœ
nitendo quærentibus, *auxilium misericordiæ non ne-
gatur*, si denique de illis ipsis quibus blasphemiam in
spiritumsanctum ab eis prolatam dominus obiecit, si
qui resipiscentes ad dei gratiam confugerunt, sine vlla
Matth.12. dubitatione sanati sunt: quid aliud restat, nisi vt pecca-
tum in spiritumsanctum, quod neque in hoc seculo, ne-
que in futuro dimitti dominus dicit, nullum intelliga-
Peccatum in spiritūsanctum quod sit. tur nisi perseuerantia in nequitia, & malignitate cum
desperatione indulgentiæ dei? Hoc est enim gratiæ il-
lius & paci resistere, de quibus nobis sermo nunc ortus
est. Nam hinc licet aduertere etiam ipsis Iudæis, quo-
rum blasphemiam dominus arguit, non fuisse clausum
corrigendi se & pœnitēdi locum, quod idem dominus
in ea ipsa reprehensione ait illis. Aut facite arborem bo
Matth.12. nam, & fructum eius bonum. Aut facite arborem malā,
I & fructum eius malum. Quod vtique nulla ratione di-
ceretur eis, si propter illam blasphemiam iam commu
tare animum in melius, & recte factorum fructus gene
rare non possent, aut frustra etiam sine peccati sui di-
missione generarent. Ergo quia dominus in spiritu dei
expellebat dæmonia, cæterósque humanorū corporum
morbos, languorésque sanabat, nō ob aliud nisi vt cre-
Matth.3. deretur dicenti sibi, Agite pœnitentiam, appropinqua-
bit enim regnum cœlorum. Inuisibiliter enim peccata
dimittuntur, cui dimissioni fidem miraculis compro-
Marci.2. bat, quod in illo paralytico manifestissime ostenditur.
Quum enim primo ei donū visibile obtulisset, propter
quod venerat, non enim iam venerat filius hominis, vt
iudicaret seculum, sed vt seruaret mundum. Quum er-
Ioan.3. go dixisset, Dimissa sunt tibi peccata: murmuratúmque
esset à Iudęis indignantibus, quod eis tātam potestatem
Marci.2. sibi arrogasse videretur, Quid est, inquit, facilius dice-
re, Dimissa sunt tibi peccata: An dicere, surge & ambu-
la? Vt sciatis autem, quia potestatem habet filius homi-
nis dimittere peccata, dicit paralytico: Tibi dico surge,
tolle grabbatum tuum & vade in domum tuā. Quo fa-
cto, & quibus dictis, satis declarauit, ideo se illa facere K
in corporibus, vt crederetur animas peccatorū dimis-
sione liberare, id est: vt de potestate visibili potestas in-
uisibilis mereretur fidē. Quia ergo in spiritu dei facie- 1.Retract. cap.25.
bat ille omnia, vt gratiam pacēmque hominibus largi-
retur, gratiam in remissione peccatorum, pacem in re-
conciliatione dei, à quo separant sola peccata quum di
xissent Iudæi quod in Beelzebub eiiceret dæmonia, mi Matth.12.
sericorditer eos voluit admonere ne verbum dicerent,
& blasphemiam in spiritumsanctum, hoc est ne gratiæ
dei pacique resisterent, quam per spiritumsanctum do-
nare dominus venerat. Nō quia iam hoc fecerant quod
sibi neque in hoc seculo, neque in futuro dimitteretur,
sed ne desperādo de venia, aut quasi de sua iustitia prę-
sumendo, & pœnitentiam non agendo, aut perseueran
do in peccatis, hoc facerent: hoc modo enim dicerent
verbum, hoc est blasphemiam in spiritumsanctum, in
quo dominus signa illa propter largiendam gratiā pa-
cēmque faciebat, Si perseuerantia peccatorum, ipsi gra
tiæ pacique resisterent. Verbum enim dicere, non ita
videtur hic positum, vt tātummodo illud intelligatur,
quod per linguam fabricamus, sed quod corde conce- L
ptum, etiam opere exprimimus. Sicut enim non confi-
tentur deum, qui tantum oris sono confitentur, non e-
tiam bonis operibus, Nam de his dictum est, Confiten Titum.1.
tur enim se nosse deū, factis autem negant. Ex quo ma-
nifestum est, dici aliquid factis, sicut manifestū est ne-
gari aliquid factis. Et sicut illud quod ait Apostol⁹, Ne- 1.Corin.12.
mo dicit dominus Iesus, nisi in spiritusancto: nō potest
recte intelligi, nisi in factis dicere intelligatur. Non e-
nim hoc in spiritusancto dicere putandi sint quibus ip
se domin⁹ dicit, Vt quid mihi dicitis, domīe domine, & Lucæ.6. Matth.7.
non facitis quæ dico vobis? Et illud, Nō omnis qui mi-
hi dicit, domine domine, intrabit in regnum cœlorū.
Sicut etiam qui hoc verbum, quod sine venia vult in-
telligi dominus, in spiritumsanctum dicit, hoc est, qui
desperās de gratia & pace quam donat, in peccatis suis
perseuerandū sibi esse dicit, ne dicere intelligendus est,
si non facit, Vt quomodo illi factis dominum negant,
sic isti in factis dicāt se in mala vita sua & perditis mo
ribus perseueraturos, vt etiam ita faciant, hoc est per-
seuerent. Quod si faciunt, quis iam miretur, aut quis nō M
intelligat, & dominum Iesum Christum per illam com
minationem ad pœnitentiam vocasse Iudæos, vt eis in
se credentibus, gratiam pacēmque donaret: & huic gra
tiæ pacique resistētibus, & hoc modo verbum atq; blas-
phemiam in spiritumsanctū dicentibus, hoc est in pec-
catis suis desperata atq; impia mētis obstinatione per-
seuerantibus, & aduersus deum sine humilitate confes-
sionis atque pœnitentiæ superbiētibus, neque in hoc se-
culo neq; in futuro veniam posse concedere? Quæ si ita
sunt, opportunitate tractandi de gratia & pace, quæ no
bis est à deo patre & domino nostro Iesu Christo, ma-
gna & difficillima eodem ipso domino largiente quę-
stio dissoluta est. Quisquis autem adhuc de re tanta di-
ligentiorem cōsiderationem tractationemq; desiderat,
in Euangelij tractatione, atque in verbis Euangelistarū
sibi desiderāda esse cognoscat. Et meminerit nos nunc
Epistolam Pauli Apostoli ad Romanos suscepisse tra-
ctandam, cuius Epistolæ textum consequētem in aliis
voluminibus, si dominus voluerit, vestigabimus. Vt in
huius salutatione iam tandem iste sit modus.

Finis expositionis epistolæ ad Romanos.

A

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS Episcopi, expositionis quarundam propositionum ex Epistola ad Romanos, Liber.

SENSVS hi sunt in Epistola ad
Romanos Pauli Apostoli. Primo
omnium vt quis intelligat in hac
Epistola quęstionem versari ope
1 rū legis & gratię. Quod autem
Roma.1. ait, Secundum spiritum sanctifi-
cationis, ex resurrectione mor-
tuorum, id est: quia spiritus do-
num acceperunt post eius resurrectionem, mortuorum
vero resurrectionem memorat, quia in ipso omnes cru
2 cifigimur & resurgimus. Quod autem dicit, Vt
gratiam vobis spiritalem impertiam, dilectionem sci-
licet dei & proximi, vt per charitatem Christi gētibus
B in Euangelium vocatis minime inuiderent. Quod
3 autem dicit, Reuelatur ira dei de cœlo super omnē im
Sapien.13. pietatem: & cætera. Ait & Salomon de sapiētibus mun-
di, Si enim tantum potuerunt scire vt possint æstimare
seculum, quomodo ipsius mundi dominum & creato-
rem non facilius inuenerūt? Sed quos arguit Salomon,
non cognouerunt per creaturam creatorē: quos autem
arguit Apostolus, cognouerunt, sed gratias nō egerunt,
& dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, & ad colen
da simulacra deciderunt. Nam sapiētes gentium quòd
inuenerint creatorem, manifeste idem Apostolus cum
Acto.17. Atheniensibus loqueretur ostendit, cum enim dixisset,
Quia in ipso viuim⁹ & mouemur & sumus: addidit, Si-
cut & quidam secundū vos dixerunt. Hac autem inten
tione prius arguit impietatem gentium, vt ex hoc pro-
bet etiam ad gratiam posse pertinere conuersos: Iniustū
est enim vt pœnam subeant impietatis, & præmium fi-
4 dei non accipiant. Quod autem dicit, Cognoscen-
tes dominum non vt deum glorificauerunt, aut gratias
Eccli.10. egerunt. Hoc caput est peccati, de quo dictum est, Ini-
tiū omnis peccati superbia. Qui si gratias egissent deo
C qui dederat hanc sapientiā, non aliquid tribuissent co-
gitationib⁹ suis. Quapropter in desideria cordis sui tra
diti sunt à domino, vt facerent quæ non oportet.
5 Quod autem dicit, Tradidit, intelligitur dimisit
in desideria cordis eorum. Mercedem autem mutuam
dicit recepisse à deo vt traderentur in concupiscentias
6 cordis eorum. Quod autem denuo dicit, Tradi-
dit illos deus in reprobā mentē, & cætera, repletos om-
ni iniquitate, datur intelligi ad nocendū pertinere ista
quæ nunc dicit, id est facinora. Superius autem dice-
bat de corruptelis, quæ flagitia nominantur, ex quibus
ad facinora peruenitur, quoniam quisque perniciosam
dulcedinem flagitiorū sequens, dum impedientis per-
sonam remouere conatur, pergit in facinus. Sic distin-
ctus est etiam ille locus in sapiētia Salomonis, vbi cum
enumerasset superiora flagitia: ait, circunueniamus pau
Sapien.2. perem iustum, quoniam inutilis est nobis: & cætera.
7 Quod autem dicit, Non solum qui faciunt, sed
etiam qui consentiunt facientibus, significat quia quæ-
cunque fecerunt, non inuiti fecerunt. Nam cum ad ma
la facta consentiunt, etiam illa quæ non fecerūt appro-
8 bant, & ideo de perfectis iam peccatis dicit. Quod

autem ait, Propterea inexcusabilis es ô homo omnis qui D
iudicas. Omnis autem cum dicit, subintrat iam vt mon- Romā.2.
stret, non solum gentilem, sed etiam Iudæum, qui secun
dum legem volebat iudicare de gentibus. Quod
autem dicit, *Thesaurizas tibi iram in die iræ.* Iram dei 9
vbiq; loquitur pro vindicta. Idcirco ait, Iusti iudicij dei.
Notādum autem, quia ira dei ponitur & in nouo testa-
mento, quod cum in vetere legunt homines qui legi ve
teri aduersantur, culpādam eam putant, cum deus vtiq;
sicut nos perturbationibus non subiacet, dicente Salo- Sapien.12.
mone, Tu autem dominus virtutum cum tranquillita-
te iudicas, Sed ira vt dictum est in vindictæ significa-
tione ponitur. Quod autem dicit, Contestante 10
conscientia illorum. Secundum illum locū loquitur Io-
annes Apostolus quo ait, Dilectissimi, si cor nostrū nos 1.Ioan.3.
reprehenderit, maior est deus cōscientia nostra: & cæ-
tera. Quod autem dicit, Spiritu non litera: hoc 11
est, vt secundum spiritum, non secundum quod habet
litera lex intelligatur, quod contingit illis qui circun-
cisionē magis carnaliter, quàm spiritaliter acceperunt.
Quod autem dicit, Cuius laus non ex hominibus, 12
sed ex deo. Illi conuenit quo ait, Qui in secreto Iudæus E
est. Quod autem dicit, Quia non iustificabitur in 13
lege omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio Roma.3.
peccati, & cætera similia, quæ quidam putant in contu-
meliam legis obiicienda, solicite satis legenda sunt, vt
neque lex ab Apostolo improbata videatur, neque ho-
mini arbitrium liberum sit ablatum. Itaq; quatuor istos
gradus hominis distinguamus, ante legem, sub lege, sub
gratia, in pace. Ante legem, *sequimur concupiscentiam
carnis.* Sub lege, trahimur cum ea. Sub gratia, nec sequi-
mur eam, nec trahimur ab ea. In pace, nulla est concu-
piscentia carnis. Ante legem ergo non pugnamus, quia
nō solum cōcupiscimus & peccamus, sed etiā approba-
mus peccata. † Sub lege pugnamus, sed vincimur. Fate- † Sub lege pugnamus, sed vicimur. Fatemur enī mala esse, cū vtique nolumus facere.
mur enim mala esse, quæ facimus, & fatēdo mala esse,
vtique nolumus facere: sed quia nondum est gratia, su
peramur. In isto gradu ostenditur nobis quomodo ia-
cemus, & dū surgere volumus & cadimus, grauius affli-
gimur. Inde hoc dicitur, Lex subintrauit vt abun- 14
daret delictum. Inde & quod nūc positum est, Per Roma.4.
legem cognitio peccati, Non enim ablatio peccati est, 15
quia per solam gratiam aufertur peccatum. Bona ergo Roma.3.
lex, quia ea vetat quę vetāda sunt, & ea iubet, quæ iuben F
da sunt. Sed cum quisquā illam virib⁹ suis putat imple-
re, nō per gratiā liberatoris sui, nihil ei prodest ista prę-
sumptio. Immo etiam tantū nocet vt vehementiori pec
candi desiderio rapiatur, & in peccatis etiam præuari-
cator inueniatur. Vbi enim nō est lex, nec preuaricatio.
Sic ergo iacēs cum se quisq; cognouerit, per seipsum sur Roma.4.
gere non valere, imploret liberatoris auxiliū. Venit er-
go gratia quæ donet peccata præterita, & conātem ad-
iuuet, & tribuat charitatem iustitiæ, & auferat metum.
Quod cum sit, tametsi desideria quędā carnis dum 16
in hac vita sumus, aduersus spiritum nostrum pugnant
vt eum ducant in peccatum, non tamen his desideriis
consentiens spiritus, quoniā est fixus in gratia & chari-
tate dei, desinit peccare. Non enim in ipso deside- 17
rio prauo, sed in nostra consensione peccamus. Ad hoc
valet, quod dicit idem Apostolus, Nō regnet peccatum
in vestro mortali corpore ad obediendum cōcupiscen-
tiis eius. Hic enim ostēdit esse desideria quibus nō obe-
diendo peccatum in nobis regnare non sinimus. Sed
quoniam ita desideria carnis de carnis mortalitate na
scuntur, quam trahimus ex primo peccato primi homi-
 nis

G nis,vnde carnaliter naſcimur,nõ ſinientur hęc niſi reſurrectione corporis immutata illa quæ nobis ꝓmittit, meruim⁹,vbi perfecta pax erit,quã in quarto gradu cõſtituim⁹.Ideo autẽ perfecta pax,quia nihil nobis reſiſtit,
18 nõ reſiſtentibus deo. Hoc eſt quod dicit Apoſtolus, Corpus quidẽ mortuum eſt propter peccatũ:ſpiritus au
Roma.8. tem vita eſt ꝓpter iuſtitiã. Si ergo ſpirit⁹ eius qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis,habitat in vobis,q ſuſcitauit Chriſtũ Ieſum,viuificauit & mortalia corpora veſtra per inhabitantẽ ſpiritum eius in vobis.Liberũ ergo arbitrium perfectẽ fuit in primo homine,in nobis autẽ ante gratiã non eſt liberum arbitriũ vt non peccemus,ſed tamẽ vt peccare nolimus. Gratia vero efficit vt non tantũ velimus recte facere,ſed etiã poſſimus,non virib⁹ noſtris, ſed liberatoris auxilio,qui nobis etiã perfectam pacẽ in reſurrectione tribuit,quæ pax perfecta bonã volũtatem
Lucæ.2. cõſequitur.Gloria enim in excelſis deo,& in terra pax
19 hominib⁹ bonę voluntatis. Quod autẽ dicit,Legem
Roman.3. euacuamus per fidẽ?Abſit,ſed legem ſtatuimus:id eſt,firmamus.Sed quẽadmodum firmãda fuerat lex,niſi ꝑ iuſtitiã?Iuſtitia autẽ quę eſt ex fide,quia ex ipſa quę nõ po
20 terant impleri per legẽ,per fidẽ impleta ſunt. Quod
H autẽ ait,Si enim Abrahã ex operibus iuſtificatus eſt,ha-
Roma.4. bet gloriã,ſed non apud deum.Hoc eſt quia Abrahã ſine lege dum nõ ex oper⁹ legis gloriam cõquirit,quaſi ſuis viri⁹ legem impleat.Cũ autem adhuc lex iſta data
†al.Nõ em̃ merito ſui tanquã ex. nõ eſſet,dei illa gloria,nõ ſua eſt.Non immeritus vitã, quam ex † operibus, ſed dei gratia fide iuſtificatus eſt.
21 Quod autẽ ait,Ei autem qui operatur,merces non imputatur ſecundum gratiã,ſed ſecundum debitum:dixit quemadmodũ homines hominib⁹ reddant mercedẽ. Nam deus per gratiã dedit,quia peccatoribus dedit,vt per fidẽ iuſte viuerent:id eſt,bene operarẽtur.Quod ergo bene operamur iam accepta gratia,nõ nobis,ſed illi tribuendũ eſt qui per gratiã nos iuſtificauit.Nam ſi debitam mercedẽ vellet reddere,& pœnã redderet debi-
22 tam peccatoribus. Quod autẽ ait,Qui iuſtificat impium: hoc eſt de impio pium facit, vt de cætero in ipſa pietate ꝑmaneat atq; iuſtitia, quia ideo iuſtificat⁹ eſt vt
23 iuſtus ſit,nõ vt peccare ſibi licere arbitretur. Quod autẽ ait,Lex enim irã operatur:vindictã ſignificat,ad illum ſecũdum gradum pertinet,cum eſt quiſq; ſub lege.
Quod autẽ ait,Ante dominũ cui credidiſti: ſignifi-
24 cauit fidem in interiore homine eſſe in conſpectu dei,
I nõ in oſtentatione hominũ, ſicuti eſt carnis circũciſio.
25 Quod autem ait,de Abrahã,Dans gloriã deo:aduerſus illos poſitũ eſt,qui gloriam ſuam de operibus le-
26 gis corã hominibus quęrebant. Quod autẽ ait,Non
Roma.5. ſolũ autem,ſed & gloriamur in tribulationibus:&c. gradatim perducit vſq; ad charitatem dei, quã charitatem dicit nos habere per donũ ſpiritus,monſtrat illa omnia quę poſſimus nobis tribuere,deo eſſe tribuenda,qui per
27 ſpiritũſanctum gratiã dare dignatus eſt. Quod autẽ ait,Vſq; ad legem enim peccatũ in mundo fuit.Intelligendum eſt quouſq; veniret gratia,Cõtra eos enim dictum eſt,qui arbitrãtur per legem auferri potuiſſe pec-
28 cata. Dicit autẽ Apoſtolus manifeſtata eſſe peccata per legem,nõ autem ablata cũ dicit,Peccatum autẽ non deputabatur,cum lex nõ eſſet.Nõ enim ait,nõ erat:ſed, nõ deputabatur. Neq; cum lex data eſt,ablatum eſt,ſed deputari cœpit,id eſt,apparere.Nõ ergo putem⁹ vſq; ad legẽ ita dictum eſſe,quaſi iam ſub lege nõ eſſet peccatũ, ſed ſic dictũ eſt vſq; ad legem,vt totum legis tẽpus an-
29 numeret vſq; ad finẽ legis,quod eſt Chriſtus. Quod autẽ ait, Sed regnauit mors ab Adam vſq; ad Moyſen,
& in iis qui nõ peccauerunt in ſimilitudinẽ prꝫuaricationis Adæ.Iduobus modis diſtinguitur:aut,In ſimilitudinem prꝫuaricationis Adæ regnauit mors:quia & qui non peccauerunt,ex origine mortalitatis Adam,mortui ſunt.Aut certe regnauit mors & in iis qui non in ſimilitudinem prꝫuaricationis Adæ peccauerũt,ſed ante legem peccauerunt:vt illi peccaſſe intelligãtur in ſimilitudinẽ prꝫuaricationis Adę qui legem acceperunt, quia & Adã accepta peccati lege peccauit. Sane etiam id quod dictũ eſt,ad Moyſen: totũ tempus legis intelligitur.Forma autem futuri dictus eſt Adam,ſed à contrario,vt quomodo per illum mors, ſic per dominũ noſtrum vita.Quod autẽ ait,Sed nõ ſicut delictum,ita eſt & donatio:Duob⁹ modis donatio prꝫcellit,vel ꝙ multomagis abundet gratia, qua vtiq; in æternum viuitur, Temporaliter autem per mortem Adę mors regnauit, vel ꝙ vnius delicti cõdemnatione mors multorũ facta eſt per Adã,per dominum autem noſtrũ Ieſum Chriſtũ multorum delictorum donatione data gratia in vitam æternam.Aliam vero differentiam ſic explicans dicit, Et non ſicut per vnũ peccantem,ita eſt & donum:Nam iudicium quidem ab vno in condemnationẽ, gratia autem ex multis delictis ad iuſtificationem.Ex vno ergo quod dictum eſt,ſubauditur delictũ,quia ſequitur,gratia autem ex multis delictis.Ergo hęc differẽtia eſt,ꝙ in Adã vnum delictum dãnatum eſt,à domino autẽ multa donata ſunt.Quod ergo ſequit̃ ambas iſtas differentias tenet, vt explicetur ſic, Si enim ob vnius delictum mors regnauit per vnum,multo magis qui abundantiã gratię & iuſtitię accipiunt in vita regnabunt pet vnum Ieſum Chriſtum.Quod autẽ dixit,Multo magis regnabunt:ad vitam æternã pertinet. Quod autem dixit, Abundantiã gratiæ accipient:ad donationem multorum pertinet delictorum.Poſt explicatas autem has differentias redit ad formam vnde cœperat,cuius ordinem ſuſpẽderat,cum diceret, Sicut enim per vnum hominem peccatum intrauit in hunc mundum, & per peccatum mors:ad quod nunc redit cum dicit,Itaque ſicut per vnius delictum in omnes ad cõdemnationem,ita & per vnius iuſtificationem omnes homines ad iuſtificationẽ vitæ. Sicut enim per inobedientiã vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi,ita & per vnius obedientiam iuſti conſtituti ſunt multi.Hæc eſt forma futuri Adã, de qua ſuperius loqui cœperat,& eius aliquas differentias interponẽs diſtulerat ordinem,ad quem nũc redeundo concluſit dicens,Itaque ſicut per vnius delictum in omnes homines: & cætera. Quod autem ait, Lex ſubintrauit vt abundaret delictum , Ipſo verbo ſatis ſignificauit neſciſſe Iudæos qua diſpẽſatione lex data ſit. Non enim data eſt quæ poſſet viuificare , quia gratia viuificat per fidem,ſed data eſt lex ad oſtendendum quantis, quamq; arctis vinculis peccatorum conſtricti tenerentur qui de ſuis viribus adimplendam iuſtitiam præſumebant. Sic abundauit peccatum cum & concupiſcentia ex prohibitione ardentior facta eſt , & peccantibus contra legem prꝫuaricationis crimen acceſſit.Quod intelligit qui ſecũdum gradũ in illis quatuor gradibus conſiderat. Quod autem ait, Quid ergo dicemus ? Permanebimus in peccato vt gratia abundet? Abſit.Qui mortui ſumus peccato,quomodo viuemus in eo ? Hinc oſtendit de prꝫteritis peccatis factum eſſe vt donarentur , & in eo ſuperabundaſſe gratiam vt prꝫterita peccata dimitterentur.Ergo quiſquis adhuc quærit augmenta peccati,vt augmentum gratiæ ſentiat , non intelligit id ſe agere , vt nihil in eo gratia

operetur

K Frobenianũ exẽplar habet hoc loco in cõtextu, Hic minus habet.

L

M

30 31 Roma.6.

A operetur, Opus enim gratiæ eſt,vt moriamur peccato.
32 Quod autem ait, Hoc ſcientes,quia vetus homo
Deute.21. noſter ſimul crucifixus eſt, vt euacuetur corpus peccati: refertur ad illud quod per Moyſen dictũ eſt, Male-
Ibidem. dictus omnis qui in ligno pependerit.Veteris hominis crucifixio ſignificata eſt in cruce domini,ſicut noui hominis inſtauratio in reſurrectione ſignata eſt. Manifeſtum eſt autem ſecundũ eum nos agere veterem hominem qui maledictus eſt propter peccatum, & de domino dictum eſſe nemo ambigit quòd peccata noſtra portauit,& peccatum pro nobis fecit,& de peccato con
33 demnauit peccatum. Quid eſt autem euacuare corpus peccati?Ipſe expoſuit,Vltra non ſeruiamus pec-
34 cato. Et illud quod ait,Si mortui ſumus cum Chriſto,hoc eſt ſi crucifixi ſumus cum Chriſto. Dicit enim
Gal.5. alio loco , Qui autem Chriſti Ieſu ſunt , carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis. Non ergo dominum maledixit Moyſes, ſed quid oſtenderit eius
35 crucifixio,prophetauit. Quod autem ait,Peccatum enim in vobis non dominabitur , Non enim eſtis ſub lege , ſed ſub gratia : vtique ad tertium illum gradum iam pertinet,vbi homo iam mente ſeruit legi dei,
B quamuis carne ſeruiat legi peccati , Non enim obaudit deſiderio peccati , quamuis ad hoc ſolicitent concupiſcentiæ, & prouocent ad conſenſionem , donec viuificetur etiam corpus , & abſorbeatur mors in victoria. Quia ergo non conſentimus deſideriis prauis, in gratia ſumus, & nõ regnat peccatũ in noſtro mortali corpore,& omnino ex illo loco vbi ait,Qui mortui ſumus peccato,quomodo viuemus in eo?eum deſcribit,qui eſt ſub gratia cõſtitutus. Cui autem dominatur peccatum,
†.al.quãuis velit peccato reſiſtere. quamuis peccato non reſiſtat †, adhuc ſub lege eſt, non ſub gratia. Quod autem dicit, Mulier enim ſub
36 viro viuo marito,vincta eſt legi:ſi autem mortuus fue-
Roma.7. rit vir eius,euacuata eſt à lege viri: & cætera. Animaduertendum eſt,iſtam ſimilitudinem in hoc differre ſab ea re J propter quam adhibita eſt , quòd hic virum dicit mori, vt mulier nubat cui volet liberata à lege viri, ibi autem conſtituat animam quaſi mulierem , virum autem quaſi paſſiones peccatorum , quæ operantur in membris,vt fructum ferant morti, id eſt vt tali coniugio proles digna naſcatur,& lex quæ data eſt nõ ad auferendum peccatum , vel ad liberationem à peccato, ſed ad oſtendendum peccatum ante gratiam.Per quod
C factum eſt,vt ſub lege poſiti,& vehementiori deſiderio peccandi raperentur , & amplius etiam de prꝫuaricatione peccarent . Cum ergo & ibi tria ſint, anima tanquam mulier , paſſiones peccatorum tanquam vir , & lex tanquam lex viri, non ibi peccatis mortuis tãquam viro mortuo liberari animam dicit,ſed ipſam animam mori peccato & liberari à lege,vt ſit alteri⁹,id eſt Chriſti cum mortua fuerat peccato,quamuis adhuc quaſi viuente ipſo peccato,quod fit cum adhuc manentibus in nobis deſideriis & inuitamentis quibuſdam ad peccandum,non obedimus tamen, neque conſentimus mente ſeruientes legi dei,quia mortui ſumus peccato. Morietur autem & peccatum,cum reformatio corporis in reſurrectione facta fuerit, de qua poſt dicit , Viuificabit & mortalia corpora veſtra propter ſpiritũ manen-
Roma.8. tem in vobis. Quod autem dicit , Occaſione accepta peccatum per mandatum operatum eſt in me o-
37 mnem concupiſcentiam : intelligendum eſt non om-
Roma.7. nem fuiſſe concupiſcentiam antequã prohibitione aucta eſſet , Augetur enim prohibitione concupiſcentia quando deeſt gratia liberantis , ideo nondum eſt om-

nis antequam prohibeatur , cum autem prohibita fuerit,deſiſterite,vt diximus,gratia,tantum creſcit concupiſcentia , vt ita in ſuo genere omnis, id eſt, conſummata fiat , vt etiam contra legem faciat , & prꝫuaricatione crimen accumulet.Cum autem dicit,Sine lege enim peccatum mortuum eſt : Non quia non eſt , dixit mortuum eſt,ſed quia latet,quod in cõſequentibus manifeſtat cum dicit, Sed peccatum vt appareat peccatũ, per bonum mihi operatum eſt mortem.Bona eſt enim lex,Sed ſine gratia oſtendit tantummodo peccata,non
38 tollit. Quod autem ait , ego autem viuebam aliquando ſine lege:intelligendum eſt,viuere mihi videbar,quia ante mãdatum latebat peccatum.Et quòd ait, Adueniente autem mandato,peccatum reuixit,Ego autem mortuus ſum: intelligendum eſt , peccatum apparere cœpit, ego autem mortuum me eſſe cognoui.
Quod autem ait, Peccatum occaſione accepta per
39 mãdatum fefellit me,& per illud occidit: Ideo dictum eſt , quia deſiderij prohibiti fructus dulcior eſt . Vnde etiam quæcunque peccata occulte fiunt dulciora ſunt, quamuis mortifera iſta duleedo ſit . Inde eſt quòd apud Salomonem fallacis doctrinæ imagine ſedens mulier & inuitans vt ad ſe veniant inſipientes, ſcribitur dice-
E re,Panes occultos libenter edite,& aquã furtiuam dul- Proverb.9.
cem bibite.Iſta dulcedo eſt occaſio per mandatum inuenta peccati:quæ cum appetitur vtique fallit,& in ma-
40 iores amaritudines vertit. Quod autem ait,Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit.Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem.Hic euidenter oſtendit quod ſuperius dixerat , Sine lege enim peccatum mortuum eſt : ideo dixiſſe, quia latet: quandoquidem nunc dicit, Non illud bonum, id eſt, legem factam ſibi eſſe mortem, ſed peccatum operatum eſſe mortem per bonum legis , id eſt,vt appareret peccatum quod latebat ſine lege. Tunc enim ſe mortuum quiſque cognoſcit , cum illud quod recte prꝫceptum eſſe confitetur implere non poteſt, &
41 prꝫuaricationis crimine amplius peccat , quàm ſi non 1.Retract. cap.23.
prohibeatur. Hoc eſt quod in conſequentibus dicit,Vt fiat ſupra modum peccator peccãs per mandatũ quod ante mandatum minus erat , quia vbi non eſt lex , nec
F prꝫuaricatio. Quod autem ait, Scimus, quia lex ſpiritalis eſt , ego autem carnalis ſum . Satis oſtendit nõ poſſe impleri legem, niſi ab ſpiritalibus, quales facit gratia dei : ſimilis enim quiſque factus ipſi legi , facile implet quod prꝫcepit, nec erit ſub illa ſed cum illa . Is eſt autem qui iam non capitur temporalibus bonis,nec
42 terretur temporalibus malis. Quod autem ait, Venundatus ſub peccato: Intelligẽdum eſt, quòd vnuſquiſque peccando animam ſuam diabolo vendit,accepto tanquam precio dulcedine temporalis voluptatis. Vnde & dominus redẽptor noſter dictus eſt, quia hoc modo quo dictum eſt, venditi eramus. Quod au-
43 tem ait,Quod enim operor ignoro, Poteſt videri minus intelligentibus contrariũ eſſe illi ſententiæ qua dixit, Peccatum vt appareat peccatum , per bonum mihi operatum eſt mortẽ. Quomodo enim apparet ſi ignoratur?Sed ignoro,ſic dictum eſt hoc loco,vt intelligatur,nõ approbo.Quomodo enim tenebrę nõ videntur, ſed lucis cõparatione ſentiuntur:hoc eſt autem ſentire tenebras quod eſt non videre: ſic & peccatum,quia nõ illuſtratur luce iuſtitiæ, non intelligendo dignoſcitur, ſicuti tenebras dictũ eſt non videndo ſentiri.Et ad hoc pertinet quod in Pſalmo dicitur, Delicta quis ĩtelligit. Pſalm.18.
Quod autem ait, Non enim quod volo hoc ago,
44 ſed

G sed quod nolo hoc facio. Si autem quod nolo hoc facio, consentio legi quoniam bona est. Satis quidem lex ab omni criminatione defenditur. Sed cauendum ne quis arbitretur his verbis auferri nobis liberum voluntatis arbitrium, quod nō ita est, Nunc enim homo describitur sub lege positus ante gratiam. Tunc enim peccatis vincitur, dum viribus suis iuste viuere conatur sine adiutorio liberantis gratiæ dei. In libero autem arbitrio habet vt credat libere † & accipiat gratiā, vt iam illo qui eam donat liberante & adiuuante non peccet: atque ita desinat esse sub lege, sed cum lege vel in lege implens eam charitate dei, quod timore non poterat.

† al. liberatori.

45 Quod autem ait, Video aliam legem in membris meis: Et reliqua. Legem peccati dicit, qua quisq; carnis consuetudine implicitus astringitur. Hanc repugnare, ait, legi mentis suæ, & se captiuare sub lege peccati. Vnde intelligitur ille homo describi qui nondū est sub gratia. Si enim repugnaret tantum consuetudo carnalis & non captiuaret, non esset dānatio. In eo enim est damnatio quòd obtemperamus & seruimus desideriis prauis carnalibus. Si autem existāt, & non desint talia desideria, nō tamen his obediamus, nō captiuamur & sub

H gratia iam sumus, de qua loquitur cum exclamauit liberatoris auxilium, vt possit per gratiam charitas, quod per legē timor non poterat. Dixit enim, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et subiecit, Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrū. Deinde incipit describere hominē sub gratia constitutum: qui tertius gradus est illorum quatuor quos distinximus. Ad hūc gradum iam pertinet quod statim subiungit, Igitur egoipse mente seruio legi dei, carne autem legi peccati, quia licet existentibus desideriis carnalibus, iam non seruit consentiendo ad faciendū peccatum, qui sub gratia constitutus, mente seruit legi dei. Legem autem peccati dicit transgressionem Adæ conditionem mortalem, qua mortales facti sumus. Ex hac enim labe carnis cōcupiscentia carnalis solicitat, & secundum hanc dicit, Fuimus & nos natura filij iræ sicut & cæteri.

46

47

Ephes. 2. Roma. 8.

Quod autem dicit, Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Iesu: satis ostendit condemnationem nō esse si existant desideria carnalia, sed si eis ad peccandum obediatur. Quod contingit his qui sub lege constituti sunt, nondum sub gratia. Nam sub lege constituti, non solum repugnantem habent cōcupiscentiā, sed etiam captiui ducuntur, cū obtemperant. Non autem contingit his qui mente seruiūt

I

48 legi dei. Quod autem ait, Quod enim impossibile erat legi, in qua infirmabatur per carnē, deus filium suū misit in similitudinē carnis peccati, & de peccato damnauit peccatū in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secūdum carnem ambulamus, sed secundū spiritum. Manifestissime docet eadem ipsa præcepta legis propterea non impleta, quāuis essent implēda, quoniam quibus data erat lex ante gratiam, dediti erant carnalibus bonis, & ex his beatitudinem acquirere cupiebant, neque metuebant, nisi cum talibus bonis imminebat aduersitas, & ideo cū illa temporalia deturbarentur, facile recedebāt à præceptis legis. Infirmabatur ergo lex non implendo quod præcipiebat, non sua culpa, sed per carnē, id est per eos homines qui carnalia bona appetendo non amabant legis iustitiā, sed ei temporalia cōmoda præponebant. Et ideo liberator dominus noster Iesus Christus susc ipiendo mortalem carnē, venit in similitudinē carnis peccati. Carni enim peccati, debita mors est. At vero illa mors domini, dignatio-

K nis fuit, non debiti: & tamen hoc quoq; Apostolus peccatum vocat susceptionem mortalis carnis, quanuis nō peccatricis, ideo quia immortalis tanquā peccatum facit cum moritur. Sed de peccato, inquit, condemnauit peccatū in carne. Id enim egit mors domini, ne mors timeretur, & ex eo iam nō appeterentur temporalia bona, nec metuerentur temporalia mala in quibus carnalis erat illa prudentia, in qua impleri legis præcepta nō poterant. Hac autē prudentia in homine dominico extincta & ablata, iustitia legis impletur, cum secundum carnem non ambulatur, sed secundū spiritum. Vnde verissime dictum est, Non veni soluere legem, sed adimplere. Plenitudo ergo legis charitas, & charitas eorū est qui secundum spiritum ambulant, Hæc enim ad gratiā pertinent spiritussancti. Quando enim non erat charitas iustitiæ, sed timor, lex nō implebatur.

Matth 5. Roma. 13.

Quod autē 49 ait, Quia prudentia carnis inimica est id deum. Legi enim dei non est subiecta, nec enim potest: ostēdit quid dixerit, inimica: ne quis putaret tanq; ex aduerso principio aliquam naturam quam non cōdidit deus inimicitias aduersus deum exercere. Inimicus ergo dei dicitur, qui legi ipsius non obtēperat, & hoc per carnis prudentiam, id est, cum appetit temporalia bona, & timet temporalia. Definitio enim prudētiæ in appetendis bonis, & vitandis malis explicari solet, Quapropter recte appellat Apostolus carnis prudentiam, qua hæc appetuntur pro magnis bonis quæ non perseuerant cum homine, & ne hæc amittantur timetur, quæ quandoque amittenda sunt. Non potest autem talis prudentia legi dei obtemperare. Sed tunc obtemperatur legi, cum hęc prudentia extincta fuerit, vt ei succedat prudentia spiritus, qua nec in temporalibus bonis spes nostra est, neque in malis timor. Eadem nanq; animę natura & prudentiam carnis habet, cū inferiora sectatur: & prudentiam spiritus, cum superiora elegit, diligit. Quemadmodum eadem aquæ natura & frigore congelascit, & calore resoluitur, Sic ergo dictum est, Legi dei nō est subiecta prudentia carnis: nec enim potest: quomodo recte diceretur, niuem non posse calefieri, neque enim potest: Sed cū adhibito calore soluitur, & calescit aqua, iam nemo potest eam niuem dicere.

L

50 Quod autem ait, Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter iustitiam. Corpus mortuū dicit mortale: ex ipsius enim mortalitate indigētia rerum terrenarum solicitat animam: & quædam desideria excitat, quibus ad peccandum non obtemperat qui

M iam mente seruit legi dei.

51 Quod autem ait, Si spiritus eius qui suscitauit Iesum Christum à mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis. Iam quartum gradum demonstrat ex illis quatuor quos superius distinximus. Sed gradus iste in hac vita non inuenitur, Pertinet enim ad spem qua expectamus redemptionem corporis nostri, quando corruptibile hoc induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatē. Ibi pax perfecta est, quia nihil molestiarum anima de corpore patietur iam viuificato, & in cœlestem qualitatem immutato.

1. Corin. 15.

52 Roma. 8.

Cum autem ait, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus, abba pater. Euidentissime duorum testamentorum distincta sunt tempora. Illud enim ad timorem pertinet, nouum autem ad charitatē. Sed quæritur quis sit spiritus seruitutis, Nam spiritus adoptionis filiorum vtique spiritussanctus est.

Spiritus

A Spiritus ergo seruitutis in timore, ille est qui potestatē habet mortis, quia in ipso timore per totam vitam rei erant seruitutis qui sub lege agebāt, nō sub gratia. Nec mirandum est quòd eum acceperūt per diuinam prouidentiam qui bona temporalia sectabantur, non quia

Roma. 7. ipsius est lex, & mandatum, Nam lex sancta est, & mandatum sanctū & iustum & bonum. Ille autē spiritus seruitutis, non, vtiq; bonus est, quem accipiunt qui præcepta datę legis implere non possunt, dum seruiunt desideriis carnalibus, nondum gratia liberatoris assumpti in filiorum adoptionem, quia & ipse spiritus seruitutis non habet quenqnā in potestate, nisi qui ei per ordinē diuinæ prouidentiæ traditus fuerit, dei iustitia sua cuique tribuente. Quam potestatem acceperat Apostolus

1. Timo. 1. cum dicit de quibusdā, Quos tradidi Satanæ vt discāt

1. Cor. 5. non blasphemare. Et iterum de alio, Iam iudicaui, inquit tradere huiusmodi Satanæ in interitum carnis vt anima salua sit. Qui ergo necdum sub gratia sunt, sed sub lege constituti, vincuntur peccatis ad obediendum desideriis carnalibus: & præuaricatione augēt reatum criminum suorū, spiritum acceperunt seruitutis, id est, spiritum eius qui potestatem mortis habet. Nam si spi-

B ritum seruitutis ipsum spiritū hominis intellexerim⁹, incipit & spiritus adoptionis ipse intelligi tanquam in melius cōmutatus. Sed quia spiritum adoptionis, spiritum sanctum accipimus, quod manifeste ostendit cum dicit, Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro: restat vt spiritum seruitutis illum intelligamus cui seruiūt peccatores, vt quēadmodum spiritussanctus timorem mortis vincit †, sic spiritus seruitutis qui potestatē habet mortis, eiusdem terrore reos teneat, †vt se ad liberatoris auxilium quisq; conuertat, etiam ipso diabolo inuito qui eū semper in potestate habere desiderat.

† al. à timore mortis vindicat.

† al. eiusdem mortis terrore eos teneat

53 Roma. 8. Quod autem ait, Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non sponte: &c. vsq; ad id quod ait, Et ipsi in nobis ingemiscimus adoptionem expectantes redēptionem corporis nostri. Sic intelligēdum est, vt neq; sensum gemendi & dolēdi opinemur esse in arboribꝰ & oleribus & lapidibus & cęteris huiusce modi creaturis. Hic enim error Manichæorū est. Neq; angelos sanctos vanitati subiectos esse arbitremur & de his existimemus ꝙ liberabūtur à seruitute interitꝰ, cū interituri vtiq; non sint: sed omnē creaturā in ipso homine sine

C vlla calūnia cogitemꝰ. Nō enī creatura vlla esse potest, nisi aut spiritalis quę excellit ī āgelis, aut animalis, quę etiā in vita bestiarum satis apparet, aut corporalis quæ videri & tangi potest, Omnis autē est etiā in homine, quia homo constat ex spiritu & anima & corpore. Ergo creatura reuelationem filiorum dei expectat quicquid nunc in homine laborat, & corruptioni subiacet, Illam scilicet manifestationem de qua idem dicit Apostolꝰ,

Coloss. 3. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo: Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum ipso apparebitis in gloria. Dicit enim

1. Ioan 3. & Ioannes, Dilectissimi, nunc filij dei sumus, & nondū apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eū sicuti est. Hāc ergo reuelationem filiorum dei expectat creatura, quæ in homine, nunc vanitati subiecta est, quandiu dedita est temporalibus rebus quę transeunt tanquam vmbra.

Psal. 143. Vnde & in Psalmis dicitur, Homo vanitati similis factus est, dies eius velut vmbra prætereūt. De quā vanitate etiam Salomon loquitur cum dicit, Vanitas vanitantiū, & omnia vanitas, Quæ abundantia homini in

Eccles. 1. omni labore suo quem ipse laborat sub sole? De qua itē

D dicitur, Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mēdacium? Non sponte autem dicit esse subiectam vanitati creaturam, quoniā pœnalis est ista subiectio, Nō enim homo sicut spōte peccauit, sic etiam sponte damnatus est, quæ tamen damnatio non sine spe reparationis irrogata est naturæ nostræ. Et ideo propter eum, inquit, qui subiecit eā in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute interitus in libertatem gloriæ filiorum dei, id est letiam ipsa natura, quæ tātummodo creatura est, nōdum per fidem aggregata numero filiorum dei, sed tamē in eis qui crediturī erāt videbat Apostolus quod dicit, quia creatura liberabitur à seruitute interitus, vt interitui non seruiat, cui seruiūt omnes peccatores: Peccatori enim dictū est, Morte morieris. Liberabitur autem in libertatem gloriæ filiorum dei, id est, vt & ipsa perueniat ad libertatem gloriæ filiorum dei per fidē, quæ fides cum in ea non erat, tātummodo creatura dicebatur. Et ad ipsam refert quod sequitur, Scimus enim quia creatura congemiscit & dolet vsq; adhuc, Erāt enim adhuc crediturī qui spiritui subiacebant, laboriosis erroribus. Sed ne quis putaret de ipsorū labore tantum dictum esse, subiungit etiam de iis qui iam crediderant, Quanquā enim spiritu, hoc est mente seruirēt

E legi dei, tamen quia carne seruitur legi peccati, quandiu in hac vita molestias & solicitudines mortalitatis nostræ patimur, ideo addidit dicens, Nō solum autem ipsi, sed & nos primitias spiritus habentes, & ipsi in nobis ingemiscimus adoptionem expectantes, redēptionem corporis nostri. Non solum ergo, inquit, ipsa quę tantūmodo creatura dicitur in hominibus, qui nondū crediderunt, & ideo nondum in filiorum dei numero constituti sunt, cōgemiscit & dolet: sed etiā nosmetipsi qui credimus & spiritus primitias habemus, quòd spiritu adhæremus deo per fidem, & ideo non iam creatura sed filij dei appellamur, tamen & ipsi in nobis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Hęc enim adoptio quæ iam facta est, in iis qui crediderunt, in spiritu non corpore facta est, Nondum enim etiam corpus reformatum est in cœlestem illam mutationem, sicut spiritus iam mutatus est reconciliatione fidei ab erroribus conuersus ad deum. Ergo etiam in iis qui crediderunt, expectatur adhuc illa manifestatio quæ in corporis resurrectione proueniet: quæ pertinet ad quartum illum gradum, vbi ex to

F to perfecta pax erit, & requies æterna, nulla nobis ex aliqua parte corruptione existente, aut solicitante molestia.

54 Quod autem ait, Similiter & spiritus adiuuat infirmitatē nostrā, Quid enim oremus sicut oportet, nescimus. Manifestū est enim de spiritussancto dicere, quod in consequētibus clarum est, vbi ait, quia secundum deum interpellat pro sanctis. Nos ergo quid oremus sicut oportet, nescimus. Duas ob res, & illud quod futurum speramus, & quò tendimus necdum apparet: & in hac ipsa vita multa possunt nobis prospera videri quæ aduersa sunt, & aduersa quæ prospera. Nam & tribulatio quando accidit seruo dei ad probationem vel emendationem, videtur nonnunquā minus intelligentibus inutilis: sed si referatur ad illud quod dictū est, Da nobis auxiliū de tribulatione, & vana salus hominis: intelligitur, quia plerunque de tribulatione nos

Psal. 59. adiuuat deus, & frustra salus optatur, quæ aliquādo aduersa est, cum delectatione & amore huius vitę implicat animam. Inde est & illud, Tribulationem & dolo-

Psal. 114. rē inueni: cum enim dicit, inueni: significauit vtīl.

Non

G Non enim recte gratulamur nos inuenisse, nisi quod quærebamus:ergo quid oremus sicut oportet,nescimꝰ. Deus enim nouit,& quid nobis in hac vita expediat,& quid post hanc vitã daturus sit.Sed ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus.Gemere dicit spiritũ, quòd nos gemere faciat charitate concitans desideriũ
Deut 13. futuræ vitæ,sicut dicit, Tẽtat vos dominus deus vester
Roma.8. vt sciat si diligatis eum,id est, vt scire vos faciat, Non
55 enim deum aliquid latet. Quod autem ait, Quos vocauit,ipsos & iustificauit. Potest mouere & quæri,vtrum omnes qui vocati sunt,iustificentur: sed alibi le-
Matth.22. gimus,Multi vocati,pauci autẽ electi, Tamen quia ipsi quoq; electi vtique vocati sunt[manifestum est non iustificatos nisi vocatos: quanquã nõ omnes vocatos,sed eos qui secundum propositũ vocati sunt,sicuti superius dixit.Propositum autem dei accipiendum est, nõ ipsorum: Ipse autem exponit quid sit secundũ propositum, cum dicit, Quoniã quos ante præsciuit & prædestinauit conformes imaginis filij dei:Non enim omnes qui vocati sunt,secũdum propositũ vocati sunt: hoc enim] propositum,ad præsciẽtiam & ad prædestinationẽ dei pertinet:nec prædestinauit aliquem,nisi quem præsci-
H uit crediturum & secuturum esse sanctorũ vocationẽ, quos & electos dicit,Multi enim non veniunt cum vocati fuerint, Nemo autem venit qui vocatus nõ fuerit.
56 Quod autem dicit,Vt sit primogenitus in multis fratribus.Satis docet aliter intelligẽdum deum nostrũ vnigenitũ,aliter primogenitum. Nã vbi vnigenitus dicitur,fratres non habet,& naturaliter est filius dei ver
Ioan.1. bum in principio,per quod facta sunt omnia.Secundũ susceptionẽ autem hominis & incarnationis dispẽsationem, per quã nos etiam nõ naturaliter filios in adoptionem filiorum vocare dignatus est,primogenitus dicitur,cum adiunctione fratrum.Vbi enim primus dicitur,non vtiq; solus, sed consecuturis fratribus in quo
Coloss.1. ipse præcessit. Vnde & alio loco primogenitum eum à mortuis dicit,vt sit in omnibus ipse primatum tenens. Resurrectio enim mortuorum vt iã nõ moriatur,ante illum nulla, post illum autẽ multorum sanctorum est, quos fratres non confunditur appellare propter ipsam
57 cõmunicationem humanitatis. Quod autem dicit, Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia,an persecutio,& cætera. Ex superiore sentẽtia pendet vbi ait, Si tamẽ cõpatimur vt & glorificemur,
I Existimo enim quòd non sunt condignę passiones huius temporis ad futuram gloriã quæ reuelabitur in nobis.Ad ipsam enim hortationẽ omnis huius loci intentio directa est, ne illi quibus loquitur persecutionibus frangerentur, si viuerent secundum prudentiã carnis, quæ temporalia bona appetuntur, & timentur tẽporalia mala. Quod autem ait,Certus sum enim:& nõ
58 Roma.8. dixit,opinor:plena fide tenuit,quòd nec mors vlla,nec vitæ temporalis promissa, nec cætera subsequẽtia possunt credẽtem à charitate dei detorquere. Nemo ergo separat,nec qui minatur mortẽ,quia qui credit ĩ Christo,licet moriatur,viuet: Neq; qui pollicetur vitã,quia ille dat vitam æternam.Nam temporalis vitæ pollicitatio,æternæ vitæ cõparatione contẽnenda est. Neque
Galat.1. angelus separat, quia licet angelus,inquit,de cœlo descendat & annunciet vobis prẽterquã quod accepistis,
Coloss.2. anathema sit. Neq; principatus, id est contrarius,quia exuit seipse hos principatus & potestates triũphans eos in semetipso.Neque præsentia, neq; futura,id est tẽporalia vel quæ delectant,vel quæ premũt, vel quæ spem dant,vel quæ incutiunt timorem. Neque virtus,Et hic virtutem contrariam oportet intelligi secũdum quam K
dicit, Nemo vasa fortis diripiet, nisi prius alligauerit Matth.12.
fortem.Neq; altitudo,neque profundum: plerũq; enim inanis curiositas earum rerum quæ inueniri non possunt,aut frustra etiam inueniuntur siue in cœlo siue in abysso,separat à deo:nisi charitas vincat, quæ ad certa spiritalium non vanitate rerum quæ foris sunt,sed interno volumine iuitat†. Neq; creatura alia,Quod duo- †al.sed veribus modis intelligi potest, Aut visibilis creatura,quia tate quæ in& nostræ animæ creatura sunt,sed inuisibilis:vt hoc di tus homines
xerit,quòd non separet alia creatura à charitate dei,id inuitat.
est amor corporũ, Aut certe quia nos non separat alia creatura à charitate dei, ex eo quòd nulla creatura est alia inter nos & deum, quæ se opponat & à complexu eius nos excludat:supra humanas enim mentes quæ rationales sunt,iã nulla creatura, sed deus est. Quod
59 autem dicit, Quorum patres.& ex quibus Christus se- Roma.9.
cundum carnẽ:& adiecit,Qui est super omnia deus benedictus in secula: plenissima fide cõmendat quòd deũ nostrum secundum susceptionem carnis filium hominis cõfitemur, & secundum æternitatem & verbum in principio deum benedictũ super omnes in secula.Huius autem confessionis Iudæi quoniã partem tenuerũt, refelluntur à domino.Nam cum eos interrogasset,cuius filium dicerent esse Christum,Responderunt, Da- L
uid.Hoc autem secundum carnẽ est.De diuinitate ve- Matth.22.
ro eius quod deus est,nihil responderunt. Ideo dominus ait eis,Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eũ dominum?Vt intelligerent hoc se confessos esse tantũ, quòd Christus filius est Dauid, hoc autẽ tacuisse, quòd est Christus dominus ipsius Dauid. Illud enim est secundum susceptionẽ carnis, hoc secundum æternitatem diuinitatis. Quod autem ait,Nõdum enim na 60
scentium,neque agẽtium aliquid boni aut mali, vt se- Roma.9.
cundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus,sed ex vocante dictum est ei,quia maior seruiet minori:Sicut scriptum est,Iacob dilexi, Esaũ autẽ Malac.1.
odio habui.Nonnullos mouet,vt putent Apostolũ Paulum abstulisse liberum voluntatis arbitriũ,quo promeremur deum bono pietatis, vel malo impietatis offendimus.Dicunt enim,quòd ante opera aliqua,seu bona, seu mala,duorum necdum nascentium deus vnum dilexerit,& alterũ odio habuerit.Sed respondemus,præscientia dei factum esse, qua nouit etiam de nondũ natis,qualis quisq; futurus sit.Sed ne quis dicat, Opera er M
go elegit deus in eo quem dilexit,quanquam nondum erant,quòd erant futura præsciebat. Quòd si opera elegit,quomodo dicit Apostolus, nõ ex operibus factam electionẽ? Propterea ergo intelligendum est,opera bona per dilectionem fieri,dilectionem autem esse in nobis per donum spiritussancti,sicut idem Apostolus dicit,Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spi- Roma.5.
ritumsanctum qui datus est nobis. Nõ ergo quisquam gloriari debet ex operibus tãquam suis, quæ per donũ dei habet,cum ipsa dilectio in eo bonũ operatur.Quid ergo elegit deus?[Si enim cui vult donat spiritumsanctum per quem dilectio operatur bonũ, quomodo elegit cui donet?Si enim nullo merito,non est electio, æquales enim omnes sunt ante meritum, nec potest in rebus omnino æqualibꝰ electio nominari, Sed quoniã spiritussanctus non datur nisi credentibus nõ quidem deus elegit,opera quę ipse largitur,cum dat spiritumsanctum,vt per charitatem bona operemur, Sed tamẽ elegit fidem.Quapropter nisi quis credat in eum & in accipiendi voluntate permaneat, nõ accipit donũ dei,

id est,

A id est,spiritumsanctum per quem infusa charitate bo-
1.retra.c.23. num possit operari.Non ergo elegit deus opera cuiusq; in præscientia,quæ ipse daturus est,sed fidem elegit in præscientia,vt quem sibi crediturũ esse præsciuit,ipsum elegerit cui spiritumsanctum daret,vt bona operando
1.Cor.12. etiam vitam æternam cõsequeretur. Dicit enim idem Apostolus,Idẽ deus qui operatur omnia,& in omnibꝰ.
1.retra.c.23. 2.sentẽ. dist. 28.ca.in expositione. Nusquã autem dictũ est, Deus credit omnia in omnibus. Quod ergo credimus,nostrum est:quod autẽ bonum operamur,illius est qui credentibus in se dat spiritumsanctum.Hoc autem exemplum quibusdã Iudęis obiectum est,qui Christo crediderant, & de operibus ante gratiam gloriabantur, & dicebant se Euãgelij gratiam per sua bona opera præcedentia meruisse, cũ bona opera in nullo esse possint, nisi qui acceperit gratiã. Est autem gratia,vt vocatio peccatoris prorogetur, cũ eius merita nulla, nisi ad damnationem præcesserint: Quòd si vocatus vocãtem secutus fuerit, quod est iam in libero arbitrio,merebitur & spiritumsanctũ per quẽ bona possit operari,in quo permanens,quod nihilomi
61 nus est in libero arbitrio, merebitur etiam vitam æter nã,quæ nulla possit labe corrumpi. Quod autẽ ait,
B Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Hinc ostenditur non esse iniquitatẽ apud deum, quod possunt dicere quidam cum
Malac.1. audiunt antequã nascerentur:Iacob dilexi, Esaũ autem odio habui.Miserebor,inquit,cui misertus ero.Primo enim misertus est nostri deus cum peccatores essemꝰ vt vocaret nos.Cui ergo misertus ero,inquit,vt eũ vocem, miserebor adhuc eius cũ crediderit. Quomodo autem adhuc,nisi vt det credenti & petenti spiritũsanctum? Quo dato misericordiam præstabit cui misericors fuerit, id est vt faciat eum misericordem quo bona possit per dilectionem operari. Nemo ergo sibi audeat tribuere quòd misericorditer operatur:quia deus illi per spiritumsanctum dedit dilectionẽ,sine qua ne-
3.retra.c.23. mo potest esse misericors. Non ergo elegit deus bene operantes,sed credentes potius,vt ipse illos faciat bene operari.[Nostrum enim est credere & velle,illius autem dare credentibus & volẽtibus facultatẽ bene operãdi] per spiritumsanctum per quem charitas dei diffunditur in cordibus nostris,vt nos misericordes effi-
62 ciat. Quod autẽ ait,Igitur non volentis, neq; currentis sed miserentis est dei:Nõ tollit liberum voluntatis arbitrium, sed non sufficere dicit velle nostrum,
C nisi adiuuet deus, misericordes nos efficiẽdo ad bene operandum per donum spiritussancti: ad hoc referẽs, quod superius dixit,Miserebor cui misertus ero,& mi-
1.retra.c.23. sericordiam præstabo,cui misericors fuero.Quia neq; velle possumus:nisi vocemur: & cum post vocationem voluerimus,non sufficit voluntas nostra,& cursus noster,nisi deus & vires currentibus præbeat,& perducat quò vocat.Manifestum est ergo,non volentis neq; currentis,sed miserẽtis esse dei quòd bene operamur:quãquam ibi sit etiam voluntas nostra, quæ sola nihil possit, Vnde sequitur etiam de Pharaonis supplicio testimonium,cum ait scriptura de Pharaone, Quia ad hoc te excitaui,vt ostendam in te potentiã meam,& vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra.Sicut enim
Exod.9. legimus in Exodo, Obduratũ est cor Pharaonis, vt tã
Exod.10. euidẽtibus signis non moueretur.Quòd ergo tũc Pharao non obtemperabat præceptis dei,iam de supplicio veniebat.Nõ autem quisquã potest dicere obdurationẽ illam cordis immerito accidisse Pharaoni,sed iudicio dei retribuentis incredulitati eius debitam pœnã.Non ergo hoc illi imputatur quòd tunc non obtemperarit, D
quandoquidem obdurato corde obtemperare non poterat,sed quia dignum se præbuit,cui cor obduraretur priori infidelitate.Sicut enim in iis quos elegit deꝰ,nõ 1.retra.c.23.
opera,sed fides inchoat meritum,vt per munus dei bene operentur:sic & in iis quos dãnat,infidelitas & impietas inchoat pœnæ meritum,vt per ipsam pœnã etiã male operẽtur: sicut & superius idem dicit Apostolus,
Et quoniam non probauerũt deum in notitia habere, Roma.1.
tradidit illos deus in reprobum sensum,vt faciant quę non conueniunt. Quapropter ita cõcludit Apostolus;
Ergo cuius vult miseretur,& quem vult obdurat:Cuius Roma.9.
enim miseretur,facit eum bonum operari,& quẽ obdu- 1.retra.c.23.
rat,relinquit eum vt mala operetur.Sed & illa misericordia præcedenti merito fidei tribuitur,& ista obduratio præcedenti impietati, vt & bona per donum dei operemur,& mala per supplicium:cum tamen homini non auferatur liberum voluntatis arbitriũ,siue ad credendum deo vt consequatur nos misericordia, siue ad impietatem vt consequatur nos supplicium. Qua conclusione illata, infert quæstionem tanquam à cõtradi-
cente.Ait enim,Dicis itaq; mihi: Quid adhuc cõque- Roma.9.
ritur?Nam volũtati eius quis resistit? Cui sanè quęstio- E
nisic respondet vt intelligamus spiritalibus viris,etiã non secundum terrenum hominem viuentibus,patere posse prima merita fidei & impietatis,quomodo deus præscientia eligat credituros, & damnet incredulos: nec illos ex operibus eligens,nec istos ex operibus dãnans,sed illorum fidei præstans vt bene operentur,[& istorum impietatem obdurans deserẽdo vt male operentur.] Qui quoniam intellectus, vt dixi,spiritalibus patet,à carnali autem prudentia longe remotus est, sic refellit inquirentem, vt intelligat se deponere debere prius hominẽ luti,vt ista per spiritum inuestigare mereamur.Itaque,inquit,O homo tu quis es qui respõdeas deo? Nunquid dicit figmẽtum ei qui se finxit,quare sic me fecisti? An nõ habet potestatem figulus luti,ex eadem cõspersione vas facere, aliud quidem in honorẽ, aliud in cõtumeliam? Quandiu figmentum es,inquit, 1.Cor.2.
& ad massam luti pertines, nondum perductus ad spiritalia,vt sis spiritalis,omnia iudicans & à nemine iudicatus,cohibeas te oportet ab huiusmodi inquisitione, & non respondeas deo. Cuius consilium quisque scire cupiens,oportet vt prius in eius amicitiam recipiatur. Quod contingere nisi spiritalibus non potest,iam por F
tãtibus imaginem cœlestis hominis. Iam enim,inquit, Ioan.15.
non vos dicam seruos,sed amicos:Omnia enim quę audiui à patre meo,nota feci vobis.Quandiu itaq; vas figuli es,conterendum est hocipsum in te prius virga il
la ferrea,de qua dictum est,Reges eos in virga ferrea, Psal.2.
tanquam vas figuli cõfringes eos:vt corrupto exterio- Ephes.3.
re homine,interiore innouato,possis in charitate radicatus & fundatus,comprehendere latitudinem,longitudinem,altitudinem, & profundum, cognoscere etiã supereminentiam scientiæ charitatis Christi.Nunc itaq; cum ex eadem cõspersione deus alia vasa in honorem fecit,alia in contumeliam,nõ est tuum discutere, quisquis secundum eandem cõspersionem adhuc viuis, id est terreno sensu carnaliter sapis. Quod autẽ ait, 63
Attulit in multa patiẽtia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem: Hinc satis significauit obdurationem illã cordis,quæ in Pharaone facta est, ex merito venisse occultæ superioris impietatis:quã tamen patienter sustinuit deus,donec ad illud tempus perduceretur, quo opportune in eum vindicta procederet,ad correctio-

nem

G nem eorum quos ab errore instituerat liberare, & ad cultum suum pietate vocando perducere, precibus eo-
64 rum & gemitibus opem præbens. Quod autē ait, Quos & vocauit nos, non solum ex Iudæis, sed etiā ex
Osee.2. gentibus: Sicut & Osee dicit, Vocabo non plebem meā, plebem meā: & cætera. Totius huius disputationis propositum ad hoc perducit: quoniam docuit misericordiam dei esse, quòd bene operamur, nō tanquā ex operibus Iudæi glorientur, qui cum Euangelium percepis-
1.retrac.c.23. sent tanquam meritis suis id retribuendum existimātes, nolebant gentibus dari, à qua superbia iam debent resistere, intelligentes, quoniam si non ex operibus, sed misericordia dei vocamur vt credamus, & credētibus præstatur vt bene operemur, non est gentibus ista inuidenda misericordia, quasi prælato merito Iudæorum,
65 quod nullum est. Quod autem dicit, Esaïas autem
Esaiæ.10. clamat pro Israël, Si fuerit numerus filiorū Israël quasi arena maris, reliquię saluæ fient: Ostendit quēadmodū
Ephe.2. sit dominus lapis angularis, vtrunq; parietem in se iūgens. Testimonium enim Osee Prophetæ dictū est pro
Osee.2. gentibus, Vocabo nō plebem meam, plebem meam, &
H non dilectam meam, dilectam meam: & Esaïę testimonium dictum est pro Israël, quoniā reliquiæ saluę fient, vt ipsi deputentur in semen Abrahæ qui crediderūt in Christum: ita concordes ambos populos facit secundū domini testimonium dicentis in Euangelio de gentibus, Habeo alias oues quæ non sunt de hoc ouili, quas
Ioan 10. oportet me adducere, & erit vnus grex & vnus pastor.
66 Quod autem ait, Bona voluntas cordis mei & de-
Roma.10. precatio fit pro illis in salutē: Hinc iam incipit de spe Iudęorum loqui, ne etiam gentes superbire audeāt aduersus Iudæos. Sicut enim Iudæorum superbia refellenda erat tanquam ex operibus gloriantium, sic & gentibus occurrendum, ne tanquam Iudæis prælati superbiant. Quod autem dicit, Prope est verbum in ore
67 tuo, & in corde tuo: hoc est, verbum fidei quod prædi-
Roma.10. camus: Quia si confitearis in ore tuo quia dominus est Iesus, & credideris in corde tuo quia deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris: Corde enim creditur ad iustitiam, oris autem confessio fit ad salutem. Totus hic
Roma.9. locus ad illud refertur, quod superi⁹ dixit, Verbū enim consummans & breuians faciet dominus super terrā. Remotis enim innumerabilibus & multiplicib⁹ sacramētis, quibus Iudaïcus populus premebatur, per misericordiam dei factum est vt breuitate confessionis fi-
I dei ad salutem peruenirem⁹. Quod autem dicit,
68 Roma.10. Secūdum testimonium fidei Moysi, ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, Iritabo vos: dicendo, gentem insipiētem, exposuit quid dixerit, in non gentem: quasi quòd nec gens dicēda sit quæ insipiens est. De cuius tamen fide iritādum dicit populum Iudaïcū, quia illi apprehenderunt quod isti respuerunt. Vel certe in non gentem, in gentē insipientem: Iquia cum esset gens insipiens omnis gēs idola colens, tamen gentilitatem credendo deponunt. Vn-
Roma.2. de etiā illud est, Si igitur præputium iustitias legis custodiat, nónne præputium eius in circumcisione deputabitur? Vt sit hic sensus, Ego in æmulationem vos adducam in eam gētem, quæ non gens facta est, deponēdo gentilitatem per fidem Christi, cum fuisset gēs in-
69 sipiens colendo idola. Quod autem ait, Nunquid
Roma.11. repulit deus plebem suam? Absit: Nam & ego Israëlita sum ex semine Abrahā de tribu Beniamin: Ad hoc re-
Roma.9. fertur, quod superius dixit, Non potest autem excidere verbum dei: Nō enim omnes qui sunt ex Israël, hi sunt
K Israëlitæ, neq; qui sunt semē Abraham, omnes filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen, vt de ipso scilicet populo Iudæorum illi deputētur in semen, qui domino crediderunt. De hoc itē dicit superius, Reliquiæ saluæ fiēt.

Quod autem dicit, Ergo nunquid deliquerunt vt 70
caderent? Absit: Sed illorum delicto salus gentibus est. Roma.9.
Non ideo dicit, quia nō ceciderūt, sed quia casus ipso- Roma.11.
rum non fuit inanis, quoniam ad salutē gentium profecit. Non ergo ita deliquerunt vt caderēt: id est, vt tāmodo caderent, quasi ad pœnam suam solum, sed vt hocipsum quòd ceciderūt, prodesset gentibus ad salutem. Deinde incipit ex hoc loco Iudęorum populum commendare, etiam de ipso casu infidelitatis, vt nō superbiāt gentes, qui etiam casus Iudæorum tam preciosus extitit pro salute gentium: sed magis debent cauere
L gentes ne dum superbiunt similiter cadant. Quod 71
autem dixit, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si si- Roma.12.
tit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis con- Prouerb.25.
geres super caput eius: Multis videri potest repugnare illi sententiæ, qua dominus præcepit, vt diligamus inimicos nostros & oremus pro iis qui nos persequūtur: Lucæ.6.
vel huic etiam quam idem Apostolus superius dixit, L
Benedicite persequentes vos, benedicite & nolite ma- Roma.12.
ledicere: Et iterum, Nulli malum pro malo reddentes. Quomodo enim quisq; diligit eum cui propterea cibū & potum dat, vt carbones ignis congerat super caput eius, si carbones ignis hoc loco aliquem grauem pœnā significant? Quapropter intelligendum est ad hoc dictum esse, vt eum qui nos læserit prouocem⁹ ad pœnitentiā facti sui, cum ei nos bene facimus. Isti enim carbones ignis ad exustionem, id est, cōtribulationem spiritus valent, qui est quasi caput animæ, in qua exuritur omnis malitia, cum homo in melius per pœnitentiam commutatur: vt sunt illi carbones, de quibus dicitur in
Psalmis, Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad Psal.119.
linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbo- †al. vastatæ.
nibus desolatoriis†. Quod autem ait, Omnis ani- 72
ma potestatibus sublimioribus subdita sit: Nō est enim Roma.13.
potestas nisi à deo: Rectissime admonet ne quis ex eo quòd à domino suo in libertatē vocatus est, fact⁹ Christianus, extollatur in superbiam, & nō arbitretur in huius vitæ itinere seruandum esse ordinem suum, vt potestatibus sublimioribus quibus pro tempore rerū temporalium gubernatio tradita est, existimet non se esse
M subdendum: Cum enim constemus ex anima & corpore, quandiu in hac vita temporali sumus, etiam rebus temporalibus ad subsidiū degendæ huius vitæ vtamur, oportet nos ex ea parte quę ad hanc vitā pertinet subditos esse potestatibus, id est, hominibus res humanas cum aliquo honore administrātibus. Ex illa vero parte qua credimus deo & in regnum eius vocamur, non nos oportet esse subditos cuiquam homini, idipsum in nobis euertere cupienti quod deus ad vitam æternam donare dignatus est. Si quis ergo putat quoniam Christianus est, nō sibi esse vectigal reddendum, aut tributum, aut non esse exhibendum honorem debitum eis qui hæc curant potestatibus, in magno errore ‖versatur. Item si quis putat se esse subdendum vt etiam in suā fidem habere potestatem arbitretur eū qui temporalibus administrandis aliqua sublimitate præcellit: in maiorem errorem ‖labitur. Sed modus iste seruandus est quem dominus ipse præscribit, vt reddamus Cæsa- Matth.22.
ri quæ Cæsaris sunt, & deo quæ dei sunt. Quanquam enim ad illud regnum vocemur vbi nulla erit potestas huiusmodi, in hoc tamen itinere dum agimus, donec

perueniamus

A perueniamus ad illud seculum vbi sit euacuatio omnis principatus & potestatis, conditionem nostrā pro ipso rerum humanarū ordine toleremus, nihil simulate facientes, & in eoipso nō tam hominibus quàm deo qui
73 hæc iubet obtemperantes. Quod autem ait, Vis nō
Roma.13. timere potestatem? bonum fac, & habebis laudē ex ea: Potest mouere aliquos cum cogitauerint ab istis potestatibus persecutionem se passos fuisse: Christiani ergo non faciebant bonum, qui non solum non sunt laudati ab istis potestatib⁹, sed & pœnis affecti & necati sunt, Considerāda ergo sunt verba Apostoli. Nō enim ait, Bonum fac & laudabit te potestas: sed ait, Bonum fac & habebis laudē ex illa: ‖siue enim probet factum tuū bonum, siue persequatur, laudem habebis ex illa: ‖vel cū eam in obsequium dei lucratus fueris, vel cū eius persecutione coronam meru eris. Hoc etiam in consequētibus intelligitur, cum dicit, Dei enim minister est, ti-
74 bi in bonum, etiam si sibi in malum. Quod autem
ait, Ideoq; necessitate subditi estote: Ad hoc valet vt intelligamus, quia necesse est propter hanc vitam subditos nos esse oportere, non resistentes si quid illi auferre
B voluerint in quo sibi potestas data est de temporalib⁹ rebus: Quæ quoniam transeūt, ideo & ista subiectio nō in bonis quasi permansuris, sed in necessariis huic tempori constituenda est. Tamen quoniam dixit, Necessitati subditi estote: ne quis nō integro animo & pura dilectione subditus fieret huiusmodi potestatibus, addidit dicēs, Non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam: id est, non solum ad iram euadendam, quod potest etiam simulate fieri, sed vt in tua conscie-
1.Timo.2. tia certus sis, illius dilectione te facere cui subdit⁹ fueris iussu domini tui, qui omnes vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Et hoc enim cum diceret
Ephes.6. Apostolus de ipsis potestatib⁹ aiebat. Hoc est, quod seruis alio loco suadet, Non ad oculum seruiētes quasi hominibus placentes: vt idipsum quòd subduntur dominis suis non eos oderint, aut fallaciis promereri desi-
75 derent. Quod autem dicit, Qui enim diligit pro-
Roma.13. ximum, legem impleuit: Ostendit consummationē legis in dilectione positam, id est in charitate. Vnde &
Matth.22. dominus in illis duobus præceptis totam legem pēdere dicit, & omnes Prophetas: id est, in dilectiōe dei & proximi. Vnde & ipse qui legem venit implere, dilectionem donauit per spiritum sanctum, vt quod antea
C timor implere non poterat, charitas postmodum impleret. Inde est & illud eiusdē Apostoli, Plenitudo autē
Roma.13. legis charitas. Et illud, Finis autem præcepti est, charitas de corde puro, & cōscientia bona, & fide non ficta.
76 Quod autem ait, Et hoc scientes tempus quia hora
Roma.13. est iam nos de somno surgere: Illuc spectat quod dictū
2.Cor.6. est, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Tempus enim Euangelij significatur, & illa opportunitas saluos faciendi credentes in deum. Quod
77 autem ait, Carnis prouidentiam ne feceritis in cōcupi scentiis: Ostendit non esse culpandam carnis prouidētiam, quando ea prouidentur quæ ad necessitatē salutis corporalis valēt. Si autem ad superfluas delectationes atque luxurias, vt quisq; in his gaudeat quæ carne cupit, recte reprehenditur, quia prouidentiam carnis
Galat.6. in concupiscentiis facit. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionē: id est, qui delecta-
78 tionibus carnalibus gaudet. Quod autem dicit, In-
Roma.14. firmum autem in fide recipite, non in diiudicationibus cogitationum: Hoc dicit, vt eum qui infirmus in fide est recipiamus, & nostra infirmitate infirmitatem
D eius sustineamus, neq; diiudicemus cogitationes eius: id est, quasi ferre audeamus sententiam de alieno corde quod non videmus. Ideo sequitur & dicit, Et alius quidem credit mādūcare omnia: Qui autem infirmus est, olus manducet: Quia illo tempore multi iam firmi in fide, & scientes secundum sentētiam domini, quòd nō macularent ea quæ in os intrant, sed quæ exeunt, Matth.15.
indifferenter sumebant cibos salua conscientia: Quidā vero infirmiores abstinebant à carnibus & à vino, ne vel nescientes inciderent in ea quæ idolis sacrificabantur. Omnis enim tunc immolatitia caro in macello venundabatur, & de primitiis vini libabant gentes simulachris suis, & quædam in ipsis torcularibus sacrificia faciebant. Iubet ergo Apostolus & his qui salua cōscietia talibus alimentis vtebantur, non spernere infirmitatem illorum qui se à talibus cibis & potu abstinebāt. Et illis infirmis, ne eos qui carnibus vescebātur & vinum bibebant, tanquam pollui iudicarent. Ad hoc valet, quod consequenter dicit, Qui manducat, non māducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet. Firmi enim infirmiores cōtumaciter contemnebant, & infirmi firmos temere iudica- E
79 bant. Quod autē dicit, Tu quis es qui iudicas alie-
num seruum? ad hoc dicit, vt in his rebus, quæ possunt & bono animo fieri & malo, iudiciū deo dimittamus, nec audeamus de alterius corde, quod non videmus, ferre sententiam: In his enim rebus quæ ita comprehē duntur, vt eas bono & casto animo non posse fieri manifestum sit, non improbatur si iudicemus. Itaque hoc quod de cibis dicit, quia ignoratur quo animo fiat, nō
1.Cor.5. vult nos esse iudices, sed deum. De illo autem nefario stupro, vbi vxorem patris sui quidam habuit, præcepit debere iudicari. Non enim poterat ille dicere, bono animo se tam immane flagitium commisisse. Ergo quęcunque facta ita manifestantur, vt nō possit dicere. Bono animo feci, iudicanda sunt à nobis: quæcunque autem ita fiunt, vt quo animo fiant incertum sit, non sunt iudicanda, sed seruanda iudicio dei: sicut scriptum est, Quæ occulta sunt, deo: quæ autem palàm sunt, vobis & filiis vestris. Quod autem ait, Alius quidem iudi- 80
cat alternos dies, alius autem iudicat omnem diē, Se- Rom.14.
questrata interim meliore consideratione, nō de duobus hominibus mihi videtur dictum, sed de homine & de deo, Qui enim alternos dies iudicat, homo est: potest enim hodie aliud, cras aliud iudicare: id est, vt quē F
hodie malum conuictum cōfessumq; damnauerit, cras bonum inueniat & correctum. ‖vel contra, cū aliquem iustum hodie laudauerit, cras inueniat deprauatum. ‖ Qui autem iudicat omnem diem, deus est, quia non solum qualis quisq; sit, ‖sed etiam qualis omni die futur⁹ sit, nouit. ‖ Vnusquisq; in suo intellectu abundet, inquit, id est, quantum humano intellectui, vel vnicuiq; homini concessum est, tātum audeat iudicare. Qui sapit, inquit, diē, domino sapit: id est quia hocipsum ad præsentem diem bene iudicat, domino sapit. Hoc est autē bene iudicare ad diem, vt noueris nō esse de correctione eius desperandum in futurum, de cuius culpa manifesta in præsentia iudicaueris. Quod autē ait, Bea- 81
tus qui iudicat semetipsum in quo probat: ad id potissi- Rom.14.
mum referendum est, quod superius dixit, Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Hoc est etiā quod nūc ait ante istam sententiam: Tu fidem quam habes penes temetipsum, habe corā deo: Vt quomodo bona est hæc fides, qua credimus omnia munda mundis, & in ea fi- Ad Titū 1.
de nos probamus, bene vtamur ipso bono nostro: ne

forte

G forte cum ad offendiculum infirmorum fratrũ eo bono abusi fuerimus,peccemus in fratres,& in eoipso bono nos iudicemus cum scãdalizamus infirmos,in quo bono nos probamus, cum ipsa fides nobis placet.

82 Quod autẽ ait,Christum Iesum ministrum fuisse
Roma.15. circuncisionis propter veritatem dei ad confirmandas promissiones patrum, gentes super misericordiã glorificare deum: Ad hoc dicit,vt intelligant gentes,dominum Christum ad Iudæos esse missum, & nõ superbiant.Iudeis enim repellentibus quod ad ipsos missum est, factum est vt gentibus Euangelium prædicaretur, quod & in actibus Apostolorum manifeste scribitur,
Acto.13. cum dicunt Apostoli Iudæis, Vobis primum oportuit prædicari verbum, sed quoniam indignos vos iudicastis, ecce conuertimus nos ad gentes. Secundum ipsa
Matth.15. etiam domini testimonia,cum dicit, Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israël.Et iterũ,Non est bonum panem filiorum mittere canibus, Quod gentes si bene considerent, intelligant ista fide qua iam credũt, omnia munda mundis, non se debere insultare his si qui forte infirmi ex circuncisione fuerint, qui propter
H cõmunicationem idolorũ nullas omnino audeant car
83 nes attingere. Quod autem dicit,Vt minister sum
Roma.15. Christi Iesu in gentibus, consecrans Euãgelium dei, vt fiat oblatio gentium acceptabilis, sanctificata in spiritusancto.Hoc intelligitur, vt offerantur gentes deo tãquam acceptabile sacrificium,cum in Christo credentes per Euangelium sanctificantur:sicut & superius di-
Roma.12. cit, Obsecro itaq; vos fratres per misericordiã dei &c.

84 ℔ Quod ait, Obsecro vos fratres vt intẽdatis in eos
1.Timo.1. qui dissensiones & scandala præter doctrinam quam vos didicistis faciũt. De his intelligitur dicere,quibus ad Timotheum scripsit dicens,Sicut rogaui te vt sustineres Ephesi,vt cum irem in Macedoniam vt denunciares quibusdam ne aliter docerent,neq; intenderent
Titum.1. fabulis & genealogiis indeterminatis quæ quæstionẽ magis præstant quam ædificationem,quę est in fide.Et ad Titum, Sunt enim multi non subditi,vaniloqui & mente seductores qui maxime ex circuncisione sunt, quos oportet refelli,qui vniuersas domos subiertũt docentes quæ non oportet,*turpis lucri gratia*: Dixit quidam ex ipsis proprius eorum Propheta, Cretenses semper mendaces,malæ bestiæ,vẽtres pigri. Ad hoc enim refertur quod & hic ait. Hi enim Christo domino nõ
I seruiũt,sed suo ventri:De quibus alio loco dicit, Quorum deus venter est.℔

FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponensis Episcopi, in librum expositionis Epistolæ Pauli ad Galatas.

PRAEFATIO.

CAVSA propter quã scribit Apostolus ad Galatas hæc est,vt intelligãt gratiam dei id secum agere,vt sub lege iam non sint. Cum enim prædicata eis esset Euangelij gratia, non defuerunt quidam ex circuncisione,quãuis Christiani nomine, nondum tamen tenẽtes ipsum gratiæ beneficiũ, & adhuc volẽtes esse sub oneribus legis quæ dominus deus imposuerat,non iustitię seruientibus sed peccato, K
iustam scilicet legem iniustis hominibus dãdo ad demonstranda peccata eorum,non auferenda: Nõ enim Galat.5.
aufert peccata nisi gratia fidei quę per dilectionẽ operatur.Sub hac ergo gratia iam Galatas constitutos, illi volebant constituere sub oneribus legis, asseuerãtes nihil eis prodesse Euangelium nisi circũciderentur, & cę teras carnales Iudaïci ritus obseruationes subirent. Et ideo Paulum Apostolum suspectum habere cœperant, à quo illis Euangelium prædicatum erat, tanquam nõ tenentem disciplinam cæterorum Apostolorũ qui gẽtes cogebant Iudaïzare. Cesserat enim talium hominũ scandalis Apostolus Petrus & in simulationem ductus erat, tanquam & ipse hoc sentiret,nihil prodesse gentibus Euangelium,nisi onera legis implerent:A qua simulatione idem Apostolus Paulus eum reuocat, sicut in hac ipsa epistola docet.Talis quidem quæstio est & in epistola ad Romanos:Verumtamen videtur aliquid intereſſe,quòd ibi contentionẽ ipsam dirimit, litemq; componit,quæ inter eos qui ex Iudæis & eos qui ex gẽtibus crediderant orta erat: Cum illi tanquam ex meritis operum legis sibi redditum Euangelij præmiũ ar L
bitrarentur, quod præmium incircuncisis tanquã immeritis nolebant dari:Illi cõtrà Iudæis se præferre gestirent,tanquam interfectoribus domini. In hac vero epistola ad eos scribit,qui iam cõmoti erant authoritate illorum qui ex Iudæis erant, & ad obseruationes legis cogebat:cœperant enim eis credere,tanquã Paulus Apostolus non vera prędicasset quòd eos circũcidi nolusset.Et ideo sic cœpit:Miror quòd tam cito transfe- Galat.1.
rimini, ab eo qui vos vocauit in gloriam Christi, in aliud Euangelium.Hoc ergo exordio causæ quæstionẽ breuiter insinuauit,quanquã & in ipsa salutatione,cum dicit se Apostolum,*non ab hominibus neq; per hominem*,quod in nulla alia epistola dixisse inuenitur,satis ostendit & illos qui talia persuadebant non esse à deo, sed ab hominibus:& cæteris Apostolis,quantum ad authoritatẽ testimonij Euangelici pertinet, imparẽ se haberi non oportere:quandoquidẽ nõ ab hominibus neq; per hominem, sed per Iesum Christum & deum patrẽ se Apostolum nouerit. *Singula igitur ab ipso epistolæ* vestibulo,permittente domino & adiuuante studiũ nostrum: sic consideranda & tractanda suscepimus. Expositio capituli primi.

Paulus Apostolus non ab hominibus neq; per hominem,sed per Iesum Christum & deum patrẽ qui su- M
scitauit illum à mortuis, & qui mecũ sunt omnes fratres,Ecclesiis Galatiæ.Qui ab hominibus mittitur,mẽdax est:*qui per hominẽ mittitur* potest esse verax, quia & deus verax potest per hominem mittere. Qui ergo neq; ab hominibus,neq; per hominẽ, sed per deũ mittitur,ab illo verax est, qui etiam per hominem missos veraces facit.Priores ergo Apostoli veraces,qui nõ ab 1.retra.c.24.
hominibus,sed à deo per hominẽ missi sunt,per Iesum Christum scilicet adhuc mortalem. Verax etiã nouissimus Apostolus, qui per Iesum Christum totum iã deũ post resurrectionem eius missus est.Priores sunt cęteri Apostoli per Christũ adhuc ex parte hominem, id est mortalem:Nouissimus est Paulus Apostolus per Christum iam totum deũ, id est, omni ex parte immortalem.Sit ergo testimonij eius æqualis authoritas,in cuius honorem implet clarificatio domini,si quid habebat ordo *temporis minus*. Ideo enim cum dixisset, Et deum patrem:addidit,Qui suscitauit illum à mortuis: vt etiam ex hoc modo breuiter iam clarificato missum se esse commemoraret,Gratia vobis & pax à deo patre & do-

A & domino Iesu Christo. Gratia dei est qua nobis do-
1.retra.c.24. nãtur peccata vt reconciliemur deo, pax autẽ qua recõciliamur deo. Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris,vt eximeret nos de præsenti seculo maligno.Seculum præsens malignũ, propter malignos homines qui in eo sunt intelligẽdum est:sicut dicimus etiam malignam domum, propter malignos inhabitantes in ea. Secundum voluntatem dei & patris nostri, cui est gloria in secula seculorum,Amen. Quanto igitur magis homines non debent arroganter ad seipsos referre si quid operantur boni, quando & ipse dei filius in Euan
Ioan.6. gelio,non gloriam suam se quærere dicit, neq; voluntatem suam venisse facere,sed voluntatem eius qui eum misit.Quam voluntatem gloriamq; patris nunc cõmorauit Apostolus,vt ipse quoq; domini exẽplo, à quo missus est,non se quærere gloriam suã significaret,nec facere voluntatem suam in prædicatione Euangelij:sicut paulo post dicit,*Si hominibus placerẽ*, Christi seruus non essem.Miror quòd sic tam cito transferimini, ab eo qui *vos vocauit in gloriã Christi*,in aliud Euan-
B gelium,quod non est aliud. Euangelium enim si aliud est præter id quod siue per se siue per aliquẽ dominus dedit,iam nec Euangelium recte dici potest.Vigilãter autem cum dixisset,transferimini ab eo qui vos vocauit in gloriam Christi:quã volebant illi euacuare,quasi frustra venerit Christus si ℔ iam venerit ℔ circũcisio *carnis* atq; huiusmodi opera legis tantum valebant, vt per illa homines salui fierent. Nisi aliqui sunt conturbantes vos & volentes conuertere Euãgelium Christi. Non quemadmodum istos conturbant,ita etiam conuertunt Euangelium Christi,quia manet firmissimum: sed tamen cõuertere volunt qui ab spiritalibus ad carnalia reuocant intentionem credentium:Illis enim ad *ista* conuersis,manet Euangelium non conuersum. Et ideo cum dixisset,conturbantes vos: non dixit,& conuertentes:sed,volentes,inquit,conuertere Euangelium Christi.Sed licet si nos,aut angelus de cœlo *vobis* euã gelizauerit, præterquam quod euãgelizauimus vobis, anathema sit. Veritas propter seipsam diligẽda est,nõ propter hominem, aut propter angelum per quẽ annunciatur. Qui enim propter annũciatores diligit eã, potest etiã mendacia diligere,si qua forte ipsi sua protulerint. Sicut prædiximus,& nunc iterum dico,si quis vobis euangelizauerit, præterquã quod accepistis,ana-
C thema sit. Aut præsens hoc prędixerat,aut quia iterauit quod dixit,propterea voluit dicere, sicut prædiximus. Tamen ipsa iteratio saluberrime intentionem monet ad firmitatem retinendi eam quæ sic commẽdatur fidem.Modo ergo hominibus suadeo,an deo? Aut quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essẽ.Nemo deo suadere potest,quia manifesta sunt illi omnia: sed hominib⁹ ille bene suadet, qui nõ se illis placere vult, sed ipsam quam suadet veritatem. Qui enim placet hominibus nõ ab ipsis suã gloriam quærens,sed dei vt salui fiant,non iam hominibus, sed deo placet:aut certe iam cũ & deo placet simul & hominibus, non vtiq; hominibus placet: Aliud est enim placere hominibus, aliud & deo & hominibus.Item qui hominibus propter veritatem placet,non ipse illis,sed veritas placet:placere autem dixit quantũ in seipso est,quantum ad eius voluntatem attinet: ac si diceret,placere vellem.Non enim si hoc eo non agẽte placeat alicui,quasi propter seipsum & nõ propter deũ atq; Euangeliũ quod annunciat, superbiæ ipsius potius, quàm errori eius cui peruerse placet, tribuendum est.

Iste itaque sensus est, Modo ergo hominib⁹ suadeo,an D
deo?Aut quia hominibus suadeo quęro hominibus placere?si adhuc hominibus quærerẽ placere,Christi seruus non essem.Iubet enim ille seruis suis,vt discant ab eo mites esse & humiles corde: Quod nullo modo po Matth.11.
test,qui propter seipsum:id est, propter suam quasi priuatam & propriam gloriã placere hominibus quærit. Dicit autem & alibi.Hominibus suademus,deo autem 2.Cor.5.
manifesti sumus:vt intelligas quod hic ait. Hominib⁹ suadeo,an deo?non vtiq; deo, sed hominibus suadẽdũ. Non ergo moueat,quod alibi dixit.Sicut & ego omni- 1.Cor.10.
bus per omnia placeo.Addidit enim, Nõ quærẽs quod mihi prodest,sed quod multis,vt salui fiant.Nulli autẽ prodest,vt saluus fiat, si homo ei propter seipsum placeat:Qui non placet vtiliter,nisi cum propter deũ placet:id est,vt deus placeat & glorificetur, cum dona ei⁹ attenduntur in homine,aut per ministerium hominis accipiuntur.Cum autem *sic homo placet,non iam homo*,sed deus placet: Vtrunq; ergo rectè dici potest, & ego placeo,& non ego placeo. Si enim assit bonus intellector,piusq; pulsator,patebit vtrunq;, & nulla inter se repugnantia repellet intrantem. Notum enim vobis facio fratres Euangelium quod euangelizatũ est à me, E
quia non est secundum hominem: Neq; enim ego ab homine accepi illud,neque didici, sed per reuelationẽ Iesu Christi. Euangeliũ quod secundum hominem est, Psal.115.
mendacium est:Omnis enim homo mẽdax:quia quicquid veritatis inuenitur in homine, nõ est ab homine, sed à deo per hominem. Ideo iã quod secundum hominem est,nec Euangelium dicendum est:quale illi afferebant qui in seruitutem ex libertate attrahebant eos *quos deus* ex seruitute in libertatem vocabat. Audistis enim conuersationem meam aliquando in Iudaismo, quia supra modum persequebar Ecclesiã dei, & vastabam illam, & proficiebã in Iudaïsmo supra multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionũ.Si persequẽdo & vastãdo Ecclesiam dei proficiebat in Iudaïsmo, apparet contrarium esse Iudaïsmum Ecclesiæ dei,non per illam spiritalem legem quam acceperũt Iudæi,sed per carnalem conuersationem seruitutis ipsorum. Et si æmulator:id est, *imitator* paternarum suarũ traditionum,persequebatur Paulus Ecclesiã dei,paternæ ipsius *traditiones contrariæ* sunt Ecclesiæ dei,Non autem legis illius culpa est:Lex enim spiritalis est, nec carnali- F
ter se cogit intelligi: sed illorum vitium est, qui & illa quæ acceperunt,carnaliter sentiunt,& multa etiam sua tradiderunt,dissoluentes,sicut dominus dicit,manda- Matth.15.
tum dei propter traditiones suas. Cum autem placuit deo,qui me segregauit de ventre matris meæ,& vocauit per gratiam suam,reuelare filium suũ in me,vt annunciarẽ eum in gentibus, continuo non acquieui carni & sanguini. Segregatur quodammodo de vẽtre matris,quisquis à carnalium parentum consuetudine cæca separatur:Acquiescit autem carni & sanguini, quisquis carnalibus propinquis & consanguineis suis carnaliter suadentibus assentitur.Neq; veni in Hierosolymam ad præcessores meos Apostolos, sed abij in Arabiam,& iterum reuersus sum Damascum.Deinde post annos tres,ascendi Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud illum diebus quindecim, Si cum euangelizasset Paulus in Arabia,postea vidit Petrum,nõ ideo vt per ipsum Petrum disceret Euangelium, nam ante eum vtiq; vidisset, sed vt fraternam charitatem etiam corporali notitia cumularet,Alium autem Apostolorũ

vidi

G vidi neminem, nisi Iacobum fratrem domini. Iacobus domini frater, vel ex filiis Ioseph de alia vxore, vel ex cognatione Mariæ matris eius debet intelligi. Quæ autem scribo vobis, ecce corã deo, quia non mẽtior. Qui dicit, Ecce coram deo quia non mentior, iurat vtique: Et quid sanctius hac iuratione? sed non est cõtra præceptum iuratio quæ à malo est, non iurantis, sed incredulitatis eius cui iurare cogitur: Nam hinc intelligitur ita dominum prohibuisse à iurando, vt quãtum in ipso est quisq; non iuret, quod multi faciunt, in ore habẽtes iurationem tanquam magnum aut suaue aliquid. Nam vtiq; Apostolus nouerat præceptum domini, & iurauit tamen: Non enim audiendi sunt qui has iurationes esse non putant: Quid enim faciẽt de illa, Quotidie morior, per gloriam vestram fratres, quam habeo in Christo Iesu domino nostro: quam Græca exemplaria manifestissimam iurationem esse conuincunt, Quantũ ergo in ipso est, non iurat Apostolus: Non enim appetit iurationẽ cupiditate, aut delectatione iurandi: amplius est enim quàm est, est: non, non: & ideo à malo est, sed infirmitatis aut incredulitatis eorum qui nõ aliter mouentur ad fidem. Deinde veni in partes Syriæ & Ciliciæ. H Eram autem ignotus facie Ecclesiis Iudææ quæ in Christo sunt: Animaduertendum, non in sola Hierosolyma Iudęos in Christum credidisse, nec tam paucos fuisse, vt ecclesiis gentium miscerẽtur, sed tam multos vt ex illis Ecclesiæ fierent: Tantũ autẽ audientes erant, quia qui aliquando nos persequebatur, nunc euangelizat fidem *quam aliquando* vastabat, & in me magnificabant deum: Hoc est quòd dicebat non se placere hominibus vtiq; per seipsum, sed vt in illo magnificaretur deus: Hoc est quod etiam dominus dicit, Luceant opera vestra corã hominibus vt videãt bona facta vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est.

Lib.1. De sermone dñi in monte. 1.Cor.15. Matth.5. Matth.5.

Expositio capituli secũdi

Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto etiam Tito: Tanquam testimoniis pluribus agit, cum etiã istos nominat. Ascendi autem secundũ reuelationem: Ne moueret eos quare vel tunc ascenderit quò tãdiu nõ ascẽderat. Quapropter si ex reuelatione ascendit, tunc proderat vt ascenderet. Et exposui *illis* Euangelium quod prædico in gentibus, seorsum his *qui* videbãtur. Quod seorsum exposuit Euangelium eis qui eminebãt in Ecclesia, cum iam illud exposuisset coram omnibus, non I ideo factum est, quòd aliqua falsa dixerat, vt seorsum paucioribus vera diceret, sed aliqua tacuerat quæ adhuc paruuli portare non poterant. Qualibus se ad Corinthios lac dicit dedisse, non escam. Falsum enim dicere nihil licet. Aliquãdo autem aliquid veritate† vtilius est. Perfectionem ipsius opus erat vt scirẽt cæteri Apostoli: Non enim sequebatur vt si fidelis esset, veramq; & rectam teneret fidem, iam etiam Apostolus esse deberet. Illud autem quod subiungit, Ne forte in vacuum currám aut cucurri: non ad illos cũ quibus seorsum cõtulit Euangelium, sed ad *istos* quibus scribit quasi per interrogationem dictum intelligẽdum est: vt ex eo appareret, nõ eum in vacuum currere aut cucurrisse quia iam etiam attestatione cæterorum nihil ab Euangelij veritate dissentire approbatur. Sed neq; Titus qui mecum erat, inquit, cum esset Græcus compulsus est circũcidi. Quanuis Titus Gręcus esset, & nulla eum consuetudo aut cognatio parentũ circuncidi cogeret sicut Timotheum, facile tamen etiam istum circuncidi permisisset Apostolus: Non enim tali circuncisione salutem docebat auferri, sed si in ea constitueretur spes salutis, K hoc esse contra salutem ostendebat. Poterat ergo vt superfluam æquo animo tolerare, secundum sententiam quam alibi dixit, Circuncisio nihil est, & præputiũ nihil est, sed obseruatio mandatorum dei. Propter subintroductos autem falsos fratres non est compulsus Titus circuncidi: id est, non ei potuit extorqueri vt circũcideretur: quia illi qui subintroierunt dicit prosecultare libertatem eorum, vehementer obseruabãt & cupiebãt circuncidi Titum, vt iam circuncisionem etiam ipsius Pauli attestatione & consensione, tãquam saluti necessariam prædicarent. Et sic eos, vt ait, in seruitutem redigerẽt: id est, sub onera legis seruilia reuocarẽt. Quibus se nec ad horam: id est, nec ad tempus cessisse dicit subiectioni, vt veritas Euangelij permaneret ad gẽtes. Denotabant autem suspectumq; haberi volebant inuidi Apostolum Paulum, quòd aliquando persecutor Ecclesiarum fuerit: & ideo dicit, De his autem qui videntur esse aliquid, quales aliquãdo fuerint, nihil mea interest: Quia & qui videntur esse aliquid, carnalibus hominibus videntur esse aliquid: Nam non sunt ipsi aliquid: Et si enim boni ministri dei sunt, Christus in illis est aliquid, non ipsi per se. Nam si ipsi per se essent aliquid, semper fuissent aliquid: quales aliquando fue- L rint: id est, quia & ipsi peccatores fuerunt, nihil sua dicit interesse. Quia deus hominis personã non accipit: id est, sine personarum acceptione omnes ad salutẽ vocauit, non reputans ill*is* delicta eorum: Et ideo absentibus illis qui priores facti erãt Apostoli, Paulus à domino perfectus est: vt quando cum eis cõtulit, nihil esset quod perfectioni eius adderent: sed potius viderẽt, eundem dominum Iesum Christum, qui sine personarum acceptione saluos facit, hoc dedisse Paulo vt ministraret gentibus, quod etiã Petro dederat, vt ministraret Iudæis. Non ergo inuenti sunt in aliquo dissentire ab illo, vt cum ille se perfectum Euangelium accepisse diceret, illi negarent & aliquid vellent tanquã imperfecto addere: sed econtrario pro reprehensoribus imperfectionis, approbatores perfectionis fuerũt. Et dederunt dexteras societatis: id est, cõsenserunt in societatem, & paruerunt voluntati domini cõsentientes, vt Paulus & Barnabas *irent* ad gentes, ipsi autẽ in circuncisionem, quæ præputio: id est, gẽtibus contraria videtur. Nam etiam sic potest intelligi, quod ait, ecõtrario, vt ordo iste sit, Mihi enim qui vidẽtur nihil apposuerunt, sed econtrario, vt nos quidem in gentes iremus, M quæ sunt contrariæ circuncisioni, ipsi autem in circuncisionem, consenserunt mihi & Barnabæ: hoc est, dex*teras societatis nobis* dederunt. Neq; in contumeliam præcessorum eius putet quis ab eo dictum: Qui videntur esse aliquid, quales aliquãdo fuerint, nihil mea interest. Et illi enim tanquam spirituales viri volebant resisti carnalibus, qui putabant aliquid ipsos esse & nõ potius Christum in eis, multumq; gaudebãt cum persuaderetur hominibus, & seipsos præcessores Pauli sicut eundem Paulum ex peccatoribus iustificatos esse à domino, qui personam hominis non accipit, quia dei gloriam quęrebant, non suam: Sed quia carnales & superbi homines si quid de vita ipsorum præterita dicitur irascuntur & in contumeliam accipiunt, ex animo suo coniiciunt Apostolos. Petrus autem & Iacobus & Ioannes honoratiores in Apostolis erãt, quia ipsis tribus se in monte dominus ostẽdit in significatione regni sui, cum ante sex dies dixisset, Sunt hic quidam de circunstantibus qui non gustabunt mortem donec videãt filium hominis in regno patris sui. Nec ipsi erãt colũnę, sed

2.Cor.3. † al. veri tacere. 1.Cor.7. Matth.16.& 17.

A sed videbantur. Nouerat enim Paulus sapientiam ædificasse sibi domum, & non tres columnas constituisse, sed septem: Qui numerus vel ad vnitatem Ecclesiæ refertur: Solet enim pro vniuerso poni, sicut in Euangelio dictum est, Accipiet in hoc seculo septies tantum: ac si diceret, Quasi nihil habentes, sed omnia possidẽtes. Vnde etiam Ioannes ad septem scribit Ecclesias, quæ vtique vniuersitatis Ecclesiæ personam gerunt: Vel certe ad septenariam operationẽ spiritussancti magis refertur septenarius numerus columnarum: sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiæ & pietatis & timoris dei, quibus operationibus domus filij dei, hoc est, *Ecclesia continetur*. Quod autem ait, Tantũ vt pauperum memores essemus, quod & studui hocipsum facere, Communis cura erat omnibus Apostolis de pauperibus sanctorum qui erant in Iudæa, qui rerum suarũ venditarum precia ad pedes Apostolorum posuerant. Sic ergo ad gẽtes missi sunt, Paulus & Barnabas, vt Ecclesiæ gentiũ quę hoc non fecerant, ministrarent oratione ipsorum eis qui hoc fecerant: sicut ad Romanos dicit, Nunc autem pergam Hierusalem ministrare sanctis, placuit enim Macedoniæ & Achaiæ communio- B nem aliquã facere in pauperes sanctorum qui sunt in Hierusalem. Placuit enim illis, & debitores eorũ sunt. Si enim spiritalibus eorum communicauerunt gentes, debẽt & in carnalibus ministrare eis. In nulla ergo simulatione Paulus lapsus erat, quia seruabatur vbique quod congregari videbat, siue Ecclesiis gentium, siue Iudæorum, vt nusquam auferret consuetudinem, dum regnum dei tantum admonẽs, ne quis in superfluis poneret spem salutis, etiam si consuetudinem in eis propter offensionem infirmorum *custodire vellet. Sicut* ad Corinthios dicit, Circuncisus quis vocatus est, non adducat præputium: in præputio quis vocatus est, non circuncidatur. Circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum dei: Vnusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Hoc enim ad eas consuetudines vel conditiones vitæ retulit, quæ nihil obsunt fidei bonisq; moribus: Non enim si latro erat quisque cum vocatus est, debet in latrocinio permanere. Petrus autem cum venisset Antiochiã obiurgatus est à Paulo, non quia conseruabat consuetudinem Iudæorum in qua natus atq; educatus erat, quãquam apud gentes eam nõ seruaret, sed obiurgatus est, C quia gẽtibus eã volebat imponere. Cum vidisset quosdam venisse ab Iacobo, id est à Iudæa: Nã Ecclesię Hierosolymitanæ Iacobus præfuit. Timẽs ergo eos qui adhuc putabant in illis obseruationibus salutem constitutam, segregabat se à gentibus & simulate illis consentiebat ad imponẽda gẽtibus illa onera seruitutis, quod in ipsius obiurgatione verbi satis apparet. Non enim ait, Si tu cum Iudæus sis gentiliter & non Iudaïce viuis, quemadmodum rursus ad consuetudinem Iudęorum reuerteris: sed, quemadmodum, inquit, gentes cogis Iudaïzare. Quod autem hoc ei coram omnibus dixit, necessitas coëgit, vt omnes illius obiurgatiõe sanarentur. Non enim vtile erat errorem qui palàm noceret, in secreto emendare. Huc accedit quòd firmitas & charitas Petri cui ter à domino dictum est, Amas me? Pasce oues meas, obiurgationem talem posterioris pastoris pro salute gregis libẽtissime sustinebat: Nam erat obiurgatore suo ipse qui obiurgabatur mirabilior, & ad imitãdum difficilior: Facilius est enim videre quid in alio corrigas, atque id vituperãdo vel obiurgando corrigere, quàm videre quid in te corrigendum sit, libenterq; corrigi, vel per teipsum nedum per alium, adde D posteriorem, adde coram omnibus. Valet autẽ hoc ad magnum humilitatis exemplum, quę maxima est disciplina Christiana: humilitate enim conseruatur charitas. Nam nihil eã citius violat quàm superbia. Et ideo dominus non ait, Tollite iugum meum & discite à me, quoniam quatriduana de sepulchris cadauera exuscito, atq; omnia dęmonia de corporibus hominum morbosq; depello, & cætera huiusmodi: sed, Tollite, inquit, iugum meum, & discite à mẽ, quia mitis sum & humilis corde: Illa enim signa sunt rerum spiritalium: mitẽ autem esse & humilem, charitatis conseruatio est: Res ipsæ spiritales sunt, ad quas per illa ducuntur, qui oculis corporis dediti fidem inuisibilium qua iam de notis vsitatisq; non possunt, de nouis & repentinis visibilibus quærunt. Si ergo & illi qui cogebant gẽtes iudaïzare, didicissẽt mites esse & humiles corde, quod à domino Petrus didicerat, saltem correcto tanto viro ad imitandum inuitarẽtur, nec putarent Euangeliũ Christi iustitiæ suæ tanquam debitum redditum. Sed scientes quoniam non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Christi Iesu vt impleat opera legis adiuuantem infirmitatem suam, non merito suo, sed gratia E dei, non exigerent de gentibus carnales legis obseruationes, sed per ipsam gratiam dei, spiritalia opera legis eos implere posse cognoscerẽt. Quoniam ex operibus legis, cum suis viribus ea quisque tribuit, nõ gratię miserantis dei, nõ iustificabitur omnis caro: id est, omnis homo siue omnes carnaliter sentientes. Et ideo illi qui cum iam essent sub lege, Christo crediderunt, nõ quia iusti erant, sed vt iustificarentur, venerunt ad gratiam fidei. Peccatorum autem nomen gentibus imposuerãt Iudæi iam vetusta quadam superbia, tanquam ipsi iusti essent, videndo stipulam in oculo alieno, & nõ trabem in suo. Secundum eorum morem locutus Apostolus ait, Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores: id est, quos appellant peccatores cum sint & ipsi peccatores. Nos ergo, inquit, natura Iudęi, cum gentiles non essemus, quos nisi peccatores appellant, tamen & nos peccatores in Christo Iesu credimus, vt iustificemur per fidem Christi. Non autem quærerẽt iustificari nisi essent peccatores: An forte quia in Christo voluerũt iustificari peccauerũt, quia si iam iusti erãt, aliud quærendo vtique peccauerunt: sed, si ita est, inquit, ergo Christus peccati minister est. Quod vtique non pos- F sunt dicere, quia & ipsi qui nolebant nisi circuncisis gẽtibus tradi Euangelium, in Christo crediderãt. Et ideo quod dicit, Absit: non solus, sed cum ipsis dicit. Destruxit autem superbiam gloriãtem de operibus legis quæ destrui & deberet & posset, ne gratia fidei videretur non necessaria, si opera legis etiam sine illa iustificari crederentur: Et ideo præuaricator est si rursus illa ædificat, dicens, quòd opera legis etiam sine gratia iustificant, vt Christus peccati minister inueniatur. Posset ergo illi obiici, Si enim quæ destruxi hæc eadem rursus ædifico, præuaricatorem meipsum constituo: Quid ergo, quia fidem Christi oppugnabas antea, quam nunc ædificas, præuaricatorem te constituis, Sed illam non destruxit, quia destrui non potest: Hanc autem superbiam vere destruxerat, constantérque destruebat, quia destrui poterat: & ideo non ille præuaricator est qui rẽ veram cũ conaretur destruere, & postea veram esse ac destrui nõ posse cognosceret, tenuit eã vt in ea ædificetur. Sed ille præuaricator est qui cũ destruxerit rem falsam quia destrui potest, eam rursus ædificat. Mor-

Matth.19. 2.Cor.6. Apoc.1. Acto.4. Rom.15. 1.Cor.7. Ioan.21. Matth.11. Præuaricator quis sit.

G tuum autem se legi dicit vt iam sub lege non esset, sed tamen per legem. Siue quia Iudæus erat, & tãquam pædagogum legẽ acceperat: sicut posteá manifestat, Hoc autem agitur per pædagogum, vt nõ sit necessarius pædagogus, sicut per vbera nutritur infans vt iam vberibus nõ indigeat, & per nauem peruenitur ad patriam, vt iam naui opus nõ sit: Siue per legem spiritaliter intellectã legi mortuus est, ne sub ea carnaliter viueret. Nam hoc modo per legem legi vt morerẽtur volebat, cùm eis paulopost, ait. Dicite mihi sub lege volẽtes esse

Galat.3.

legem non legistis? Scriptum est enim, quod Abraham duos filios habuit &c. vt per eãdem legem spiritaliter intellectam morerentur carnalibus obseruationibus legis. Quod autem adiungit, vt deo viuam. Deo viuit qui sub deo est, legi autẽ qui sub lege est. Sub lege autem viuit inquantum quisq; peccator est: id est, inquantum à vetere homine non est mutatus: sua enim vita viuit, & ideo supra illum est: quia qui eam non implet infra illam est. Nam iusto lex posita nõ est, id est imposita, vt supra illũ sit: in illa est enim potius quàm sub illa, quia nõ sua vita viuit, cui coërcẽdæ lex imponitur. Vt enim sic dicam, ipsam quodãmodo legem viuit qui cum di-

Galat.4.

1.Timo.1.

H

lectione iustitię iuste viuit, non proprio ac transitorio, sed cõmuni ac stabili gaudens bono: Et ideo Paulo nõ erat lex imponenda, qui dicit, Viuo autem iã non ego, viuit vero in me Christ⁹. Quis ergo audeat Christo legem imponere qui viuit in Paulo? Nõ enim audet quis dicere Christum non recte viuere, vt ei coërcẽdo lex imponenda sit. *Quòd autem nunc viuo, inquit, in carne*, quia non posset dicere Christum adhuc mortaliter viuere, vita autem in carne mortalis est. In fide, inquit, viuo filij dei: vt etiam sic Christus viuat in credẽte habitando in interiore homine per fidem, vt postea per speciẽ impleat eum cũ absorpta fuerit mortalis vita †. Vt autem ostenderet quòd viueret in illo Christus, & quòd in carne viuens in fide viuit filij dei, non meriti sui esse, sed gratiæ ipsius: Qui me, inquit, dilexit, & tradidit seipsum pro me. Pro quo vtiq;, nisi pro peccatore, vt eum iustificaret? Et dicit hoc qui Iudæus natus & educatus erat, & abundantius æmulator extiterat paternarum suarum traditionũ. Ergo si & pro talibus se tradidit Christus, etiam ipsi peccatores erant. Non ergo meritis iustitiæ suæ datum dicant, quod non opus erat iustis dari. Non enim veni vocare iustos, ait dominus, sed peccatores: ad hoc vtiq;, ne sint peccatores.

†al. cũ absorptum fuerit mortale à vita.

Galat.1.

Matth.9.

I

Si ergo Christ⁹ me dilexit & tradidit seipsum pro me, non irritam facio gratiam dei, vt dicam per legem esse iustitiam: Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est: id est, sine causa mortuus est, quando per legem: id est, per opera legis quibus Iudæi cõfidebant, posset esse iustitia in hominibus. Gratis autem mortuum Christum nec illi dicunt quos refellit, quoniam Christianos se volebant haberi. Non ergo recte per illa legis opera Christianos iustificari persuadebãt, quibus recte dicit, *O stulti Galatæ quis vos fascinauit?* Quod non recte diceretur de his qui nunquam profecissent, sed de his qui ex ꝓfectu defecissent. Ante quorũ oculos Christus Iesus proscriptus est, crucifixus: hoc est, quibus vidẽtibus Christus Iesus hæreditatẽ suã possessionemq; suam amisit: his vtiq; auferẽtibus eam, dominumq; inde expellentibus, qui ex gratia fidei per quam Christus possidet gentes, ad legis opera eos qui crediderant reuocabant, Christo auferendo possessionem suam: id est, eos quibus iure gratiæ fideiq; inhabitabat. Quod in ipsis Galatis accidisse vult videri Apostolus. Nam ad hoc pertinet, quod ait, Ante quorũ oculos.

Expositio capituli tertij.

προεγράφη

K

Quid enim tam ante oculos eorum contigit, quàm quod in ipsis contigit? Cum autem dixisset Iesus Christus proscriptus est: addidit, crucifixus: vt hinc eos maxime moueret, cum considerarent quo precio emerit possessionem quam in eis amittebat: vt parũ esset gratis eum mortuum, quod superi⁹ dixerat, Illud enim ita sonat tanquam non peruenerit ad possessionẽ pro qua sanguinem dedit. Proscriptio autem quę tenebatur, aufertur. Sed hæc proscriptio non obest Christo, qui etiã per diuinitatem dominus est omnium: sed ipsi possessioni, quæ eius gratiæ cultura caret. Hinc iã incipit demonstrare quemadmodum gratia fidei sufficiat ad iustificandum sine operibus legis, ne quis diceret non se quidem operibus legis tantum totam hominis iustificationem tribuere, sed neq; tantũ gratiæ fidei, ex vtroque autem perfici salutem. Sed hæc quæstio vt diligenter tractetur, ne quis fallatur ambiguo, scire pri⁹ debet opera legis bipertita esse. Nam partim in sacramentis, partim vero in moribus accipiũtur. Ad sacramẽta pertinent, circũcisio carnis, sabbatũ temporale, neomenię, sacrificia, atq; omnes huiusmodi innumeræ obseruationes.

Opa legis bipertita.

L

Ad mores autẽ, Non occides, non mœchaberis, nõ falsum testimonium dices, & talia cætera. Nunquid nã ergo Apostolus ita potest non curare vtrum Christianus homicida aut mœchus sit, an castus atq; innocens, quẽadmodum non curat vtrum circuncisus carne an præputiatus sit? Nũc ergo de his operibus maxime tractat quæ sunt in sacramẽtis, quanquã & illa interdum se admiscere significet. Prope finem autem epistolæ de his separatim tractauit, quę sunt in morib⁹: & illud breuiter, hoc autem diutius. Hæc enim onera potius imponi gentibus, quorum vtilitas in intellectu est: nam hæc omnia exponuntur Christianis, vt quid valeant, tãtum intelligant, etiã facere non cogantur: in obseruationibus autẽ si non intelligãtur, seruitus sola est: qualis erat in populo Iudęorum, & est vsq; adhuc. Si autẽ obseruẽtur illa, & intelligantur, nõ modo nihil obsunt, sed etiã prosunt aliquid, si tẽpori congruãt. Sicut ab ipso Moyse Prophetisq; obseruata sunt, congruentibus illi populo, cui adhuc talis seruitus vtilis erat, vt sub timore custodiretur. Nihil enim tã pie terret animam quàm sacramentũ nõ intellectũ: intellectum autẽ, gaudiũ pium parit, & celebratur libere, si opus est tempori: si autẽ nõ est opus, cum suauitate spiritali tantũmodo legitur &

Exod.20.

M

tractatur. Omne autẽ sacramentum cũ intelligitur, aut ad cõtẽplationem veritatis refertur, aut ad bonos mores, Cõtemplatio veritatis in solius dei dilectione fundata est: boni mores in dilectione dei & proximi, in quibus duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Nunc igitur quẽadmodum circũcisio carnis, & cætera huiusmodi legis opera, vbi iam gratia fidei est, nõ sint necessaria, videamus. Hoc solum, inquit, volo discere à vobis, ex operibus legis spiritũ accepistis, an ex auditu fidei? Respondetur, Vtique ex auditu fidei. Ab Apostolo enim prædicata est eis fides, in qua prędicatiõe vtique aduentum & præsentiam sanctispiritus senserant: sicut illo tempore in nouitate inuitationis ad fidẽ etiã sensibilibus miraculis præsentia sanctispiritus apparebat: sicut in Actibus Apostolorum legitur. Hoc autẽ factum erat apud Galatas, antequã isti ad eos peruertendos & circuncidendos venissent. Iste ergo sensus est, Si in illis operibus legis esset salus vestra, non vobis spiritussanctus nisi circuncisis daretur. Deinde intulit, Sic stulti estis, vt cũ spiritu cœperitis, nunc carne consumemini.

Matth.22.

Acto.2.

A

sumemini. Hoc est quod superius in exordio dixerat, Nisi aliqui sunt conturbantes vos, & volentes cõuertere Euangelium Christi. Conturbatio enim ordini contraria est. Ordo est autem à carnalibus ad spiritalia surgere, non ab spiritalibus ad carnalia cadere, sicut istis acciderat. Et hæc est Euãgelij cõuersio retrorsus, quod quia bonum non est, non est Euangelium cum hoc annunciatur. Quod autem dicit, Tanta passi estis: Multa iam pro fide tolerauerant, non timore tanquã sub lege positi, sed magis in ipsis passionib⁹ charitate timorem vicerãt. Quoniam charitas dei diffusa est in cordibus eorum per spiritumsanctũ, quem acceperant. Sine causa ergo, inquit, tanta passi estis, qui ex charitate, quæ in vobis tanta sustinuit, ad timorem relabi vultis. Si tamẽ sine causa tanta passi estis. Quod enim sine causa factũ est, dicitur superfluum, nec prodest nec nocet. Hoc vero vidẽdum est, ne ad perniciem valeat: non enim hoc est non surgere, quod est cadere: quanuis isti nondum cecidissent, sed iã inclinarentur vt caderent. Nam vtiq; adhuc in eis spiritussanctus operabatur, sicut consequẽter dicit, Qui ergo tribuit vobis spiritũ, & virtutes operatur in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei? Re-

Galat.1.

Roma.5.

B

spõdetur, Vtiq; ex auditu fidei, sicut superius tractatum est. Deinde adhibet exemplum patris Abrahã, de quo in epistola ad Romanos vberius apertiusq; dissertũ est. Hoc enim maxime in eo victoriosum est, quòd anteq̃ circunciderctur, deputata est fides eius ad iustitiam: & ad hoc rectissime refertur, quod ei dictum est, Quia benedicentur in te omnes gentes: imitatione vtiq; fidei eius, qua iustificatus est etiam ante sacramentũ circũcisionis, quod fidei signaculum accepit, & ante omnẽ seruitutem legis, quæ multopost data est. Quod autem ait, Quicunq; enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt legis, Sub timore vult intelligi, non in libertate: vt scilicet corporali præsentiq; vindicta vindicaretur in eos, qui non permanerent in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt facerẽt ea. Huc quoq; accedebãt, vt in ipsa corporum pœna etiã maledicti ignominiam formidarẽt. Ille autẽ iustificatur apud deum, qui eum gratis colit: non scilicet cupiditate appetendi aliquid ab ipso præter ipsum, aut timore amittẽdi. In ipso enim solo vera nostra beatitudo atque perfecta est, & quoniã inuisibilis est oculis carneis, fide colitur quandiu in hac carne viuimus: sicut supra dixit, Quod autẽ

Gene.22.

C

nũc viuo in carne, in fide viuo filij dei: & ipsa est iustitia, quò pertinet quod dictũ est, Quia iustus ex fide viuit. Hinc enim ostendere voluit, quia in lege nemo iustificatur, quia scriptum est iustũ ex fide viuere. Quare intelligendum est in lege, quod nũc ait, in operibus legis dictum esse: & hoc istis, qui in circũcisione carnis, & talibus obseruationibus cõtinentur: in quibus qui viuit, ita in lege est, vt sub lege viuat. Sed legem, vt dictũ est, pro ipsis operibus legis nunc posuit, quod de posterioribus manifestatur. Ait enim, Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea, viuet in illis. Non ait, qui fecerit eam, viuet in ea: vt intelligas legẽ in hoc loco pro ipsis operibus positam. Qui autem viuebãt in his operibus, timebant vtiq; ne si nõ ea fecissent, lapidationem, vel crucem, vel aliquid huiusmodi paterentur. Ergo qui fecerit ea, inquit, viuet in illis: id est, habebit præmiũ, ne in ista morte puniatur. Nõ ergo apud deum, cuius fide siquis in hac vita vixerit, cum hinc excesserit, tũc eum magis habebit præsentissimum præmiũ. Nõ itaq; ex fide viuit, quisquis præsentia quæ videntur, vel cupit vel timet. Quia fides dei ad inuisibilia pertinet, quæ post dabũtur. Nam est ista quædam in operibus legis iusti-

Abacuc.2.

D

tia, quando sine suo præmio relicta non est: vt qui fecẽrit ea, viuat in eis. Vnde & ad Romanos dicit, Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriã, sed non ad deum. Aliud est ergo non iustificari, aliud non iustificari apud deum: Qui omnino non iustificatur, nec illa seruat, quæ temporale habent præmium; nec illa quæ æternum: qui autem in operib⁹ legis iustificatur, non apud deũ iustificatur: quia temporalẽ inde expectat visibilemq; mercedem. Sed tamẽ est etiam ista, vt dixi, quædam, vt sic dicam, terrena carnalisq; iustitia: nam & ipse Apostolus eam iustitiam vocat, cũ alibi dicit, Secundũ iustitiam quæ in legẽ est cõuersatus, qui fuerim sine querela. Propterea dominus Iesus Christ⁹ iam libertatem daturus credentibus, quædã earum obseruationum nõ seruauit ad literam. Vnde etiam cum sabbato esurientes discipuli spicas euulsissent, respõdit indignantibus, dominum esse filium hominis etiã sabbati. Itaq; illa carnaliter non obseruando, carnaliũ conflagrauit inuidia: & suscepit quidem pœnam propositã illis, qui eam non obseruassent, sed vt credẽtes in se talis pœnę timore liberaret: quò pertinet quod adiungit, Christus nos redemit de maledicto legis, fact⁹ pro no-

Roma.4.

Philipp.3.

Matth.12.

E

bis maledictum: quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Quæ sententia spiritaliter intelligentibus sacramentum est libertatis: carnaliter autem sentiẽtibus, si Iudæi sunt, iugum est seruitutis: si Pagani aut hæretici, velamentum est cęcitatis. Nam quòd quidam nostri minus in scripturis eruditi, sententiã istam nimis timẽtes, & scripturas veteres debita pietate approbantes, nõ putant hoc de domino esse dictum, sed de Iuda traditore eius, Aiunt enim propterea non esse dictum, Maledictus omnis qui figitur in ligno: sed, qui pendet in ligno: quia nõ hic dominus significatus est, sed ille qui se de laqueo suspendit. Nimis errãt, nec attendunt se contra Apostolũ disputare, qui ait, Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est, Maledictus omnis qui pẽdet in ligno. Qui ergo pro nobis factus est maledictũ, ipse vtiq; pependit in ligno: id est, Christus, qui nos liberauit à maledicto legis: vt non iã timore iustificaremur in operibus legis, sed fide apud deũ: quæ non per timorem, sed per dilectionem operatur. Spiritus enim sanctus, qui hoc per Moysen dixit, vtrunq; præuidit: vt

Deut.21.

Galat.5.

F

& timore visibilis pœnę custodirẽtur, qui nondũ poterant ex inuisiblium fide viuere: & ipse timorem istum solueret suscipiendo quod timebatur, qui timore sublato donũ dare poterat charitatis. Nec in hoc quòd maledictus est appellatus, qui pendet in ligno, contumelia in dominum putanda est: ex parte quippe mortali pependit in ligno: mortalitas autem vnde sit, notũ est credentibus. Ex pœna quippe est, & maledictio peccati primi hominis, quam dominus suscepit, & peccata nostra pertulit corpore suo per lignũ. Si ergo diceretur, mors maledicta est: nemo exhorresceret. Quid aũt nisi mors domini pependit in ligno, vt mortem moriendo superaret? Eadem igitur maledicta, quæ victa est. Item si diceretur, peccatum maledictum est: nemo miraretur. Quid autem pependit in ligno, nisi peccatum veteris hominis, quod dominus pro nobis in ipsa carnis mortalitate suscepit? Vnde nec erubuit nec timuit Apostolus dicere, peccatum eum fecisse † pro nobis: addens, vt de peccato condemnaret peccatum. Non enim & vetus homo noster simul crucifigeretur, sicut Apostolus alibi dicit, nisi in illa morte domini, peccati nostri

1.Petri.2.

2.Cor.5.

† fuisse.

Roma.8.

G figura penderet,vt euacuaretur corpus peccati,vt vltra
non seruiamus peccato.In eius peccati & mortis figu-
Numer.21. ra etiam Moyses in eremo super lignum exaltauit ser
pentem.Persuasione quippe serpẽtis,homo in damna-
tionem mortis cecidit.Itaq; serpẽs ad significationem
ipsius mortis,conuenienter in ligno exaltatus est: in il
la enim figura mors domini pendebat in ligno. Quis
autem abhorreret si diceretur, Maledictus serpens qui
pendet in ligno?& tamen mortem carnis domini pre-
figurans serpens pendebat in ligno,cui sacramẽto ipse
Ioan.3. dominus attestatus est,dicens, Sicut exaltauit Moyses
serpentem in eremo, ita & exaltari oportet filium ho-
minis super terram. Non enim & hoc in cõtumeliam
domini Moysen fecisse aliquis dixerit, cum tantam in
ea cruce salutem hominum esse cognosceret, vt nõ ob
aliud ad eius iudicium serpentem illum erigere iube-
retur,nisi vt eum intuentes,qui morsi à serpẽtibus,mo
rituri erant,continuo sanarẽtur. Nec propter aliud il-
le serpens æneus factus erat,nisi vt permansurę passio-
nis domini fidem significaret. Etiam vulgo quippe di-
*forte me- cuntur ænea,quorum numerus*manet . Si enim obliti
moria. essent homines, & obliteratum esset de memoria tẽpo
H ris,quòd Christus pro hominibus mortuꝰ est,vere mo
rerentur,nunc autem tanquam ænea permanet crucis
fides,vt cum alij moriantur,alij nascantur,ipsam tamẽ
sublimem permanere inueniant,quã intuendo sanen-
tur.Nõ igitur mirum , si de maledicto vicit maledictũ,
qui vicit de morte mortem,& de peccato peccatũ , de
serpente serpentem.Maledicta autem mors,maledictũ
peccatum , maledictus serpens:& hæc omnia in cruce
Deut.21. triumphata sunt . Maledictus igitur omnis qui pendet
in ligno.Quia ergo non ex operibus legis , sed ex fide
iustificat Christus credẽtes in se, timor maledictionis
crucis ablatus est: charitas benedictionis Abrahæ pro-
pter exemplum fidei permanet ad gentes: vt annũcia-
tionem,inquit,spiritus per fidem accipiamus:id est,vt
non quod timetur in carne,sed quod spiritu diligitur,
crediturisannuncietur. Vnde etiam testamenti huma
ni mentionem facit: quod vtique multo est infirmius
Hebr.9. quàm diuinum . Tamen hominis confirmatum testa-
mentum,inquit,nemo irritum facit, aut superordinat:
quia cum testator mutat testamentum,non confirma-
tum mutat:testatoris enim morte confirmatur. Quòd
autem mors testatoris valet ad confirmandum testa-
I mentum eius , quia consilium mutare iam non potest:
hoc incommutabilitas promissionis dei valet ad con-
firmandam hæreditatem Abrahæ,cuius fides deputata
Rom.4. est ad iustitiam.Et ideo semen Abrahæ, cui dictæ sunt
promissiones,Christũ dicit Apostolus, hoc est omnes
Christianos fide imitãtes Abraham : quod ad singula-
ritatem redigit,commendando quòd non dictum est,
& seminibus:sed,semini tuo:quia & vna est fides,& nõ
possunt similiter iustificari qui viuunt ex operibus car
naliter,cum his qui viuunt ex fide spiritaliter. Inuinci
biliter autem infert , quòd lex nondum data erat: nec
posset post tantos annos ita dari , vt antiquas Abrahæ
promissiones irritas faceret.Si enim lex iustificat, non
est iustificatus Abraham , qui multum ante legem fuit:
Quod quia dicere non possunt, coguntur fateri nõ le-
De fide anti gis operibus iustificari hominem,sed fide.Simul etiam
quorum. nos cogit intelligere omnes antiquos , qui iustificati
sunt,ex ipsa fide iustificatos . Quod enim nos ex parte
præteritum,id est primum aduentum domini: ex par-
te futurum:id est,secundum aduentum domini credẽ-
do salui efficimur:hoc totum illi,id est, vtrunq; aduen
tum futurum credebant,reuelante sibi spiritusancto,vt K
salui fierent.Vnde est etiam illud,Abraham concupi- Ioan.8.
uit diem meũ videre,& vidit & gauisus est . Sequitur
quæstio satis necessaria. Si enĩ fides iustificat, & prio-
res sancti,quia apud deum iustificati sunt,per ipsam iu
stificati sunt,quid opus erat legem dari?Quã quæstio- 1.retrac. 24.
nem tractandã sic intulit,interrogans & dicens,Quid
ergo?Hucusq; enim interrogatio est . Deinde infertur
responsio,Lex transgressionis gratia proposita est, do-
nec veniret,inquit,semẽ,cui promissum est,dispositum
per angelos in manu mediatoris.Mediator autẽ vnius
non est,deus vero vnus est. Mediatorem Iesum Chri- 1.Timo.2.
stum secundum hominem dici , ex illa eiusdem Apo-
stoli sentẽtia fit planius,cum ait,Vnus enim deus,vnus
& mediator dei & hominũ homo Christus Iesus. Me-
diator ergo inter deum & deum esse non potest , quia
vnus est deus: mediator autem vnius non est,quia in-
ter aliquos medius est.Angeli porrò,qui non lapsi sunt
à conspectu dei,mediatore non opus habent,per quem
reconcilientur.Item angeli qui nullo suadente sponta-
nea præuaricatione sic lapsi sunt, per mediatorem non
reconciliantur. Restat ergo,vt qui mediatore superbo
diabolo,superbia persuadente deiectus est , mediatore L
humili Christo humilitatem persuadente erigatur.Nã
si filius dei in naturali æqualitate patris manere vel-
let,nec se exinaniret, formam serui accipiens,non es- Philip.2.
set mediator dei & hominum,Quia ipsa trinitas vnus
deus est, eadem in tribus patre & filio & spiritusancto
deitatis æternitate & æqualitate constante . Sic itaque
vnicus filius dei mediator dei & hominum factus est,
cum verbum dei deus apud deum , & maiestatem suã
vsque ad humana depossuit , & humilitatem humanam
vsque ad diuina subuexit,vt mediator esset inter deum Psal.44.
& homines,homo per deum vltra homines:Ipse est e-
nim speciosus forma præ filiis hominũ, & vnctus oleo
exultationis præ participibus suis . Sanati sunt ergo ab
impietate superbiæ,vt reconciliarentur deo, quicunq;
homines humilitatem Christi , & per reuelationẽ an-
tequam fieret , & post Euangelium posteaquam facta
est,credendo dilexerũt,diligẽdo imitati sunt. Sed hæc
iustitia fidei,quia non pro merito data est hominibus,
sed pro misericordia & gratia dei , non erat popularis
antequam dominus homo inter homines nasceretur.
Semẽ autem,cui promissum est,populũ significat : non
illos paucissimos,qui reuelationibus ea futura cernen- M
tes,quanuis per eandem fidem salui fierent, populũ ta-
men salvum facere non poterant. Qui populus sanẽ,si
per totum orbem consideretur, nam de toto orbe Ec-
clesiam Hierusalem cœlestẽ congregat,pauci sunt,quia
via angusta paucorum est : in vnum tamen cõgregati,
quotquot existere potuerunt , antequam Euangelium
prædicabatur: & quotquot existere potuerunt , ex quo
Euangelium prędicatur:& quotquot poterunt vsque in
finem seculi per omnes gentes,adiunctis sibi etiam il-
lis quãuis paucissimis,qui ex fide domini fidei prophe
tica ante ambos aduentus eius salutem gratię perceper-
unt:implent sanctorum beatissimum ciuitatis sempi-
ternæ statum.Superbienti ergo populo lex posita est vt
quando gratiam charitatis nisi humiliatus accipere nõ
posset,& sine hac gratia nullo modo præcepta legis im
pleret,transgressione humiliaretur vt quæreret gratiã,
nec se suis meritis salvum fieri, quod superbũ est, opi-
naretur:vt esset nõ in sua potestate & viribus iustus,sed
in manu mediatoris iustificantis impium.Per angelos
autem ministrata est omnis dispensatio veteris testa-
menti,

A menti,agente in eis spiritusancto,& ipso verbo verita-
tis,nondum incarnato: sed nũquam ab aliqua veridi-
ca administratione recedẽte.Quia per angelos dispo-
sita est ipsa dispensatio legis,cum aliquando suam,ali-
quando dei personam, sicut Prophetarum etiam Moy
ses,agerent,perq; illam legem morbos ostendentẽ,non
auferentem etiam præuaricationis crimine cõrita est
superbia.Dispositum est per angelos,sed in manu me-
diatoris,vt ipse liberaret à peccatis, iam per transgres-
sionem legis coactos confiteri opus sibi esse gratiam &
misericordiam domini: vt sibi peccata dimitterentur,
& in noua vita per eum, qui pro se sanguinem fudisset
reconciliarentur deo. In istis enim erat per transgres
sionem legis confringenda superbia,qui gloriantes de
patre Abraham,quasi naturalem se iactabant habere iu
stitiam,& merita sua in circuncisione , cæteris gẽtibus
tanto perniciosius,quanto arrogantius præferebãt, Gẽ
tes autem facillime etiam sine huiusmodi legis trans-
gressione humiliarentur . Homines enim nullam ex
parentibus originem iustitiæ se trahere præuidentes,
simulachrorum etiam seruos inuenit Euangelica gra-
tia. Non enim,sicut istis dici poterat, non fuisse illam
B iustitiam parentum eorum in colendis idolis,quã esse
Matth.3. arbitrabantur:ita etiam Iudæis dici poterat falsam fuis
se iustitiam patris Abraham.Itaque illis dicit,Facite er
go fructum dignum pœnitentiæ:& ne dixeritis vobis,
patrem habemus Abraham : potens est enim deus de
Ephe.2. lapidibus istis suscitare filios Abraham.Istis autem di-
citur,Propter quod memores estote,quia vos aliquan-
do gentes eratis in carne,qui dicimini præputium , ab
ea quæ dicitur circũcisio in carne manufacta, qui era-
tis illo tempore sine Christo,alienati à societate Israël,
& peregrini testamentorum, & promissionis spem nõ
habentes,& sine deo in hoc mundo. Deniq; illic infi-
Rom.11. deles de olina sua fracti , hic autem fideles de oleastro
in oliuam illorum inserti esse monstrantur.Illorum er
go erat de legis transgressione conterẽda superbia,Si-
cut ad Romanos cum scripturarũ verbis peccata eorũ
Roma.3. exaggerasset.Scitis autem,inquit,quoniam quæcunque
lex dicit,his qui in lege sunt loquitur : vt omne os ob-
struatur,& reus fiat omnis mundus deo. Iudæi scilicet
de transgressione legis,& gentes de impietate sine le-
Roma.11. ge,Vnde & iterum ait, Conclusit enim deus omnia in
incredulitatem,vt omnibus misereatur.Hoc & nũc di
C cit,refricans ipsam quæstionẽ.Lex ergo aduersus pro-
missa dei?Absit. Si enim data esset lex quæ posset viui-
ficare,omnino ex lege esset iustitia: sed conclusit scri-
ptura omnia sub peccato,vt promissio ex fide Iesu Chri-
sti daretur credentibus . Non ergo lex data est vt pec-
catum auferret , sed vt sub peccato omnia cõcluderet.
Lex enim ostendebat peccatum esse,quod illi per con-
suetudinem cæcati,possent putare iustitiam: vt hoc mo
do humiliati,cognoscerent non in sua manu esse salu-
tem suam,sed in manu mediatoris.Maxime quippe hu
militas reuocat,vnde nos deiecit superbia . Et ipsa hu-
militas est accommodata percipiendæ gratiæ Christi,
qui singulare humilitatis exemplũ est . Ne quisquã hic
tã imperite dixerit,Cur ergo non profuit Iudęis,quod
per angelos legem ministrantes , in manu mediatoris
dispositi sunt? Profuit enim quantum dici non potest.
Quæ enim gentium ecclesiæ venditarum rerum suarũ
Acto.4. precia ad pedes Apostolorum posuerunt,quod tot mi
lia hominum tam repente fecerunt:Nec turbæ infide-
lium considerandę sunt:omnis enim area multis par-
tibus ampliorem habet paleam,quàm frumentum. Vn
de etiam illa eiusdẽ Apostoli verba ad Romanos , nisi D
de sanctificatione Iudęorum.Quid ergo?Numquid re- Roma.11.
pulit deus plebem suam? Absit nã & ego Israëlita sum
ex semine Abraham de tribu Beniamin : Non repulit
deus plebem suam quam præscivit.Cum autem lauda-
ret præ cæteris ecclesiis gentium, ecclesiam Thessalo- 1.Thess.1.
nicensium,similes eos factos ecclesiis Iudææ, quia mul
ta à contribulibus suis pro fide passi erant,quomodo &
illi à Iudęis.Hinc est & illud quod paulõante cõmemo
rauí,quod ait ad Romanos , Si enim spiritalibus eorũ Rom.15.
cõmunicauerunt gentes , debent & in carnalibus mini
strare eis.De ipsis ergo Iudæis etiam consequenter di-
cit,Prius autem quàm veniret fides, sub lege custodie-
bamur,concluſi in eam fidem,quæ postea reuelata est.
Vt enim tam propè inuenirentur, etiã de proximo ad
deum venditis suis rebus accederẽt, quod dominus eis
præcepit qui vellent esse perfecti, lege ipsa factum est, Matth.19.
sub qua custodiebantur:cõclusi in eam fidem, id est in
aduentum eius fidei,quæ postea reuelata est: conclusio
enim eorum erat tum timor vnius dei.Et quòd præua
ricatores ipsius legis inuenti sunt,non ad perniciẽ,sed
ad vtilitatem valuit eis qui crediderũt: cognitio enim
maioris ægritudinis,& deliberari medicum vehemen E
tius fecit,& diligi ardentius.Cui enim plurimũ dimit-
titur,plurimũ diligit.Ita lex,inquit, pædagogus noster
fuit in Christo:hoc est quod ait, Sub lege custodieba-
mur concluſi in ea.Posteaquam venit fides,iam non su
mus sub pædagogo.Eos ergo nunc reprehendit, qui fa
ciunt irritam gratiam Christi: quasi enim nondum ve
nerit,qui vocaret in libertatem,si adhuc volũt esse sub
pædagogo.Quod autem filios dei dicit esse omnes per
fidem , quia induerunt Christum,quicunq; in Christo
baptizati sunt:ad hoc valet,ne gentes de se desperarẽt,
quia non custodiebãtur sub pædagogo,& ideo se filios
non putarent: sed per fidem induẽdo Christũ, omnes
fiunt filij:non natura sicut vnicus filius,qui etiã sapien
tia dei est:neq; præpotentia & singularitate susceptiõ-
nis ad habendam naturaliter & agendam personã sa-
pientiæ,sicut ipse mediator,vnum cum ipsa suscipiente
sapientia sine interpositione alicuius mediatoris effe-
ctus:sed filij fiunt participatione sapientiæ,id prepará-
te atq; præstante mediatoris fide: quam fidei gratiam
nũc indutum vocat,vt Christum induti sint , qui in eũ
crediderunt: & ideo filij dei fratresq; eius mediatoris
effecti sunt . In qua fide non est distantia Iudæi neque F
Græci:non serui,neq; liberi:nõ masculi & fœminę:in-
quantũ enim oẽs fideles sunt,omnes vnũ sunt in Chri-
sto Iesu:& hoc facit fides, per quã in hac vita iuste am
bulatur, quanto perfectius atque cumulatius id species
ipsa factura est, cum videbimus facie ad faciem ? Nam 1.Ioan.3.
nunc quanuis primitias habentes spiritus, qui vita est, Roma.8.
propter iustitiam fidei, tamẽ quia adhuc mortuum est
corpus propter peccatum,differentia ista vel gentium,
vel cõditionis,vel sexus iam quidem ablata est ab vni-
tate fidei,sed manet in conuersatione mortali,Eiúsque
ordinem in huius vitæ itinere seruandum esse & Apo
stoli pręcipiunt,qui etiã regulas saluberrimas tradunt:
quemadmodum secum viuant pro differentia gentis
Iudæi & Græci:& pro differentia conditionis domini
& serui,& differentia sexus viri & vxoris:vel siqua ta-
lia cætera occurrũt.Et ipse prior dominus,qui ait,Red
dite Cæsari quæ Cæsaris sunt,& deo quæ dei sunt. Alia
sunt enim quæ seruamus in vnitate fidei sine vlla distã
tia:& alia in ordine vitæ huius tanquã in via, ne nomẽ
dei & doctrina blasphemetur.Et hoc non solũ propter

Giram,vt effugiamus offensionem hominum,sed etiam propter conscietiam;vt non simulate, quasi ad oculos hominum ista faciamus:sed pura dilectionis conscientia propter deum, qui omnes homines vult saluos fieri,& in agnitionẽ veritatis venire.Omnes ergo,inquit, vos vnum estis in Christo Iesu.Et addidit,Si autem,vt hic subdistinguatur, & subaudiatur, vos vnum estis in Christo Iesu:ac deinde inferatur,Ergo Abrahæ semen estis: vt iste sit sensus, Omnes ergo vos vnum estis in Christo Iesu. Si autem vos vnum estis in Christo Iesu, vos ergo Abrahæ semen estis. Superius enim dixerat, Non dicit & seminibus,tanquam in multis,sed tanquã in vno,& semini tuo quod est Christus.Hic ergo ostẽdit vnum semen Christum, non tãtum ipsum mediatorem intelligendum esse, verũetiam Ecclesiam, cuius ille corporis caput est:vt omnes in Christo vnum sint, & capiant secundum promissionem hæreditatem per fidem: in quam conclusus erat:id est,in cuius aduentu tanquam sub pædagogo custodiebatur populus vsq; ad ætatis opportunitatem: quia in libertatẽ vocandi erãt: qui in eodem populo secundum propositũ vocati sunt, H id est,qui in illa area frumentum inuenti sunt.Ad hoc enim subiungit: Dico autem,Quãto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium:sed sub procuratoribus & actoribus est vsque ad præfinitum tempus à patre. Sic & nos cum essemus paruuli,sub elementis huius mundi eramus seruientes. Quæri autem potest, quomodo secundum hanc similitudinem sub elementis huius mũdi fuerint Iudæi, cũ illis per legem,quam acceperũt,vnus deus qui fecit cœlum & terram,colendus commendaretur. Sed potest esse alius exitus capituli huius,vt cum superius legẽ pædagogum fecerit, sub quo erat ille populus Iudæorum: nunc procuratores & actores dicat elementa mundi, sub quibus seruiebant gentes: vt filius ille paruulus, id est populus propter vnam fidem ad vnũ semen Abrahæ pertinens, quoniam & de Iudæis & de gentibus cõgregatus est:partim fuerit sub pædagogo legis,tempore pueritiæ suæ,id est ex ea parte,qua de Iudæis cõgregatus est: partim sub elementis huius mundi, quibus dam tanquam procuratoribus & actoribus seruierit,ex ea parte qua de gentibus congregatus est: vt quòd immiscet Apostolus personam suam,non dicens,cum essetis paruuli, I sub elementis huius mundi eratis seruientes:sed dicens,Cum essemus paruuli,sub elementis huius mundi eramus seruientes: non pertineat ad significationem Iudæorum,ex quibus Paulus originem ducit,sed magis ad gentium, hoc dũtaxat loco:quoniam & eorum personæ decenter se potest annectere,quibus ad euangelizandum missus est.Deinde iam dicit, Veniẽte plenitudine temporis, deum misisse filium suum ad liberandum paruulum hæredem,seruiẽtem ex parte legi, tanquam pædagogo: ex parte elementis huius mundi,tanquã procuratoribus & actoribus:Misit deus, inquit,filium suum factum ex muliere. Mulierem pro fœmina posuit,more locutionis Hebræorũ. Non enim quia de Eua dictum est,Formauit eam in mulierem:iã passa erat concubitus viri,quos non scribitur passa, nisi cum dimissi erant de paradiso. Factum autem dixit, propter susceptionem creaturæ: quia qui nascuntur ex fœminis,non tunc ex deo nascuntur,sed tamẽ deus illos facit:vt sic nasci possint,vt omnis creatura. Factum autem sub lege dixit, quia & circuncisus est, & hostia pro illo legitima oblata est. Nec mirum si & illa legis opera sustinuit: ex quib⁹ liberaret qui eis seruiliter tenebantur,qui etiam mortem sustinuit,vt ex ea liberaret eos qui mortalitate tenebantur.Vt adoptionem,inquit;filiorum recipiamus. Adoptionem propterea dicit, vt distincte intelligamus vnicum dei filium. Nos enim beneficio & dignatione misericordiæ eius, filij dei sumus:ille natura est filius, qui hoc est quod pater. Nec dixit accipiamus, sed recipiamus, vt significaret hoc nos amisisse in Adã ex quo mortales sumus. Hoc ergo quod ait, Vt eos qui sub lege erant redimeret: & ad liberandum eum populum pertinet, qui paruulus sub pædagogo seruiebat: & refertur ad id quod dixit, factum sub lege.Illud autem quod ait, vt adoptionem filiorum recipiamus,refertur ad id quod dixit,factum ex muliere.Hinc enim adoptionem recipimus quod ille vnicus non dedignatus est participationem naturæ nostræ,factus ex muliere,vt non solum vnigenitus esset vbi fratres non habet, sed etiam primogenitus in multis fratribus esset. Duo enim proposuit, factum ex muliere, factum sub lege: sed mutato ordine respõdit, Iam illum populum adiungens qui paruulus sub procuratoribus & actoribus seruiebat:id est,elementis huius mundi:ne putarent se non esse filios, quia non erãt L sub pædagogo.Quoniam autem filij estis,inquit,misit deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem, abba pater. Duo sunt verba quæ posuit, vt posteriore interpretaretur primum, Nam hoc est abba,quod pater, Eleganter autem intelligitur non frustra duarum linguarum verba posuisse idem significãtia, propter vniuersum populum qui de Iudæis & de gentibus in vnitatem fidei vocatus est: vt Hebræum verbũ ad Iudæos, Græcum ad gentes vtriusque tamen verbi eadẽ significatio ad eiusdem fidei spiritusq; vnitatem pertineat. Nã & ad Romanos, vbi similis quæstio de pace í Christo Iudæorum gentiumq; tractatur,hoc dicit, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterũ in timore: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum,in quo clamamus,abba pater.Recte autem de præsentia & de dono spiritussancti probare voluit gentibus, quòd pertineãt ad promissionem hæreditatis.Non enim euangelizatũ est gentibus, nisi post ascensum domini & aduentum spiritussancti.Cœperant enim iam Iudæi credere cum in terris adhuc filius dei mortalem hominem gereret: sicut in Euangelio scriptum est, Vbi quanquam & Chananææ mulieris fidem ipse laudauerit,& illius Centu- M rionis,de quo ait,Non se inuenisse talem fidẽ in Israël: tamen proprie tunc Iudæis esse euangelizatum, verbis ipsius domini satis clarum est: cũ ad ipsius Chananææ deprecationem dixit, non se esse missum nisi ad oues quæ perierũt domus Israël:& discipulos cum mitteret, ait,In viam gentium ne abieritis,& in ciuitates Samaritanorum ne introieritis,sed ite primum ad oues quæ perierunt domus Israël.Gentium autem aliud ouile appellauit cum diceret, Habeo alias oues quæ non sunt de hoc ouili:quas tamen se adducturũ ait,vt esset vnus grex,& vnus pastor:Quando autem,nisi post clarificationem suam?Post resurrectionem autem ad gentes discipulos misit, cum eos interim Hierosolymæ manere iussisset,donec eis secundum promissionem suam spiritumsanctum mitteret.Cum ergo dixisset Apostolus, Misit deus filium suum,factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum recipiamus, restabat vt etiam gentes, quæ non erant sub lege, ad eandem tamen adoptionem filiorum pertinere ostenderet: quod de sanctispiritus dono, qui omnibus datus est docet. Vnde

Expositio capituli quarti

Gene.2.

† qui.

Rom.8.

Matth.8.

Matth.15.

Matth.10.

Ioan.10.

Actо.10.

se etiã

A se etiam Petrus de baptizato incircunciso centurione Cornelio defendit apud Iudæos qui crediderãt, dicẽs, Non se potuisse aquam negare illis,quos sanctumspiritum accepisse claruerat. Nã ipso gratissimo documẽto etiam superius vsus est Paulus cũ diceret.Hoc solũ volo discere à vobis, ex operibus legis spiritũ accepistis, an ex auditu fidei? Et paulopost, Qui ergo tribuit vobis spiritũ & virtutes, operatur in vobis ex operibus legis,an ex auditu fidei?Sic & hic, Quoniam,inquit,filij dei estis,misit deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem,abba pater. Deinde manifestissime ostendit, de his etiam se dicere qui ex gentibus ad fidẽ venerãt, ad quos etiam epistolam scribit,Ita iam,inquit,non est seruus,sed filius:propter id quod dixerat,Quandiu hæres paruulus est,nihil differt à seruo.Si autem filius,inquit,& hæres,per deum:id est,per misericordiam dei, non per promissiones patrum:de quibus quanquã carnaliter sicut Iudæi natus non es, es tamen filius Abrahæ secundum imitationem fidei,cuius fidei gratiã per misericordiam domini meruisti. Sed tũc quidem,inquit,ignorantes deum, his qui naturaliter non sunt dij seruistis.Nunc certe quia non Iudæis scribit sed gentibus,nec,ait,seruiuimus:sed,seruistis: satis probabile est B etiam superius de gentibus dictum, quòd sub elemẽtis huius mundi erant seruientes tanquã sub procuratoribus & actoribus.Nam ipsa elementa vtiq; non sunt naturaliter dij,siue in cœlo,siue in terra:quemadmodum multi dij,& domini multi: sed nobis vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus dominus Iesus Christus,per quem omnia,& nos per ipsum.Cum autẽ dicit,His qui naturaliter nõ sunt dij,seruistis: satis demonstrat vnum verum deum natura esse deũ,quo nomine trinitas fidelissimo & catholico gremio cordis accipitur. Eos autem qui natura non sunt dij,propterea superius procuratores actoresq; appellat: quia nulla creatura est, siue quæ in veritate manet, dans gloriam deo:siue quæ in veritate non stetit,quærens gloriã suã: Nulla ergo creatura est, quæ non, velit nolit, diuinæ prouidentiæ seruiat: sed volens facit cum ea quod bonum est:de illa vero,quæ hoc non vult,fit quod iustum est.Nam si etiam ipsi preuaricatores angeli,cum principe suodiabolo non recte dicerẽtur procuratores vel actores diuinæ prouidentiæ,non dominus magistratũ huius mundi diabolũ diceret:nec vteretur illo ad cor- C reptionem hominum ipsa potestas apostolica, eodem Paulo alibi dicente, Quos tradidi Satanæ, vt discãt nõ blasphemare:& alio loco ad salutem,ait enim,Ego quidem sicut absens corpore,presens spiritu,iudicaui quasi præsens,eum qui sic operatus est,in nomine domini Iesu Christi congregatis vobis & meo spiritu,cum potentia domini nostri Iesu Christi, tradere huiusmodi hominem Satanæ in interitum carnis,vt spiritus saluus sit in die domini Iesu. Sed magistratus sub tanto imperatore non facit,nisi quantum illi permittitur: & procuratores actoresque huius mundi nihil faciunt, nisi quantum dominus finit:nõ enim latet eum aliquid sicut hominem,aut in aliquo est minus potẽs: vt procuratores atq; actores, qui sunt in eius potestate,aliquid ipso siue non permittente,siue nescientes in subiectis sibi pro suo gradu rebus efficiant:non eis tamen repẽditur quod de ipsis iuste fit, sed quo animo ipsi faciunt: quia neque liberam volũtatem rationali creaturæ suæ deus negauit,& tamen potestatem, qua etiam iniustos iuste ordinat,sibi retinuit.Quem locum latius & vberius in libris aliis tractauimus. Siue ergo solem & lunam & sydera & cœlum & terrã, cæteraq; huiusmodi gẽtes colebant,siue dæmonia,recte sub procuratoribus & actoribus fuisse intelliguntur.Veruntamen ea quæ sequuntur, iam quasi explicatam quæstionẽ rursus implicant. Cum enim per totam epistolam non ab aliis ostendat solicitatam fuisse Galatarum fidẽ,nisi ab eis qui ex circuncisione erãt, & ad carnales obseruationes legis tãquam in eis salus esset,adducere cupiebant: hoc tãtum loco ad eos loqui videtur, qui ad gẽtilium superstitiones redire tentarent.Ait enim,Nunc autẽ cognoscentes deum:imõ cogniti à deo,quomodo reuertimini ad infirma & egena elementa, quibus rursus vt antea seruire vultis?In eo enim quod dicit,Reuertimini, quãdo non circuncisis,sed gentibus loquitur, sicut in tota epistola apparet, non vtique ad circuncisionem dicit eos reuerti,in qua nunquam erant, sed ad infirma,inquit, & egena elementa, quibus rursus vt antea seruire vultis.Quod de gentibus intelligere cogimur:his enim supra dixerat,Sed tunc quidem ignorãtes deum,his qui natura non sunt dij,seruistis. Ad quam seruitutem reuerti eos velle significat, cũ ait, Quomodo reuertimini ad infirma & egena elementa, quibus rursus vt antea seruire vultis? Quòd autem adiungit, Dies obser- E uatis,& menses,& annos, & tempora. Timeo ne forte sine causa laborauerim in vobis:magis hanc sentẽtiam cõfirmare videri potest. Vulgatissimus est enim error gentilium iste,vt vel in agendis rebus,vel in expectandis euentibus vitę ac negotiorum suorum,ab Astrologis & Chaldæis notatos dies,& menses,& annos,& tẽpora obseruent.Portasse tamen non opus est,vt hoc de gentilium errore intelligamus,ne intentionem causę, quam ab exordio susceptam ad finem vsq; perducit,subito in aliud temere detorquere velle videamur, sed de his potius de quibus cauendis eum agere per totam epistolam apparet. Nam & Iudæi seruiliter obseruant dies & menses & annos & tempora in carnali obseruatione sabbati & neomeniæ & mẽse nouorum, & septimo quoq; anno,quem vocãt sabbatum sabbatorum. Quæ quoniã erant vmbræ futurorum,iam aduenientе Christo in superstitione remanserunt, cum tanquã salutaria obseruarentur à nescientibus quò referẽda sint: vt tanquam hoc dixerit Apostolus gẽtibus, Quid prodest vos euasisse seruitutẽ qua tenebamini,cũ seruiretis elementis mundi,quando rursus ad talia reditis,seducti ab eis qui nondũ agnoscentes libertatis suę tempus, F inter cætera opera legis quæ carnaliter sapiunt,etiã tẽporibus seruiunt: quibus & vos rursus vt antea seruire vultis,& obseruare cum eis dies & menses & annos & tempora, quibus seruiebatis antequam Christo crederetis? Manifestum est enim volumina temporum per elementa huius mũdi,hoc est,cœlum & terram & motus atque ordinem syderum administrari. Quæ infirma appellat ex eo quòd infirma & instabili specie variantur.Egena vero ex eo quòd egent summa & stabili specie creatoris, vt quoquo modo sunt, esse possint. Ergo eligat lector vtrã volet sententiã,dummodo intelligat ad tantum periculũ animæ pertinere superstitiosas temporum obseruationes,vt huic loco subiecerit Apostol⁹, Timeo vos ne forte sine causa laborauerim in vobis. Quod cum tanta celebritate atq; authoritate per orbem terrarũ in Ecclesiis legatur,plena sunt conuenticula nostra hominibus,qui tẽpora rerũ agendarũ à Mathematicis accipiũt.Iã vero ne aliquid inchoẽtur, aut ædificiorum aut huiusmodi quorumlibet operum, diebus quos Aegyptiacos vocant,sępe etiã nos monere

Actо.19.

Galat.3.

1.Timo.2.

1.Cor.8.

1.Timo.1.

1.Cor.5.

G non dubitant,nescientes,vt dicitur,vbi ambulât.Quòd si locus iste de Iudæorũ superstitiosa obseruatione intelligendus est,quam spem habẽt, cum Christianos se dici velint, ex ephemeridis vitam naufragam gubernantes:quando de diuinis libris,quos deus adhuc carnali populo dedit si more Iudæorum tẽpora obseruarẽt,diceret eis Apostolus,Timeo vos ne forte sine causa laborauerim in vobis: & tamẽ si deprehẽdatur quisquam vel catechumenus Iudaïco ritu sabbatum obseruans,tumultuatur Ecclesia. Nũc autem innumerabiles de numero fidelium cum magna confidẽtia in faciem nobis dicunt,die post calendas non proficiscor.Et vix lente ista prohibemus arridẽtes, ne irascantur,& timẽ
1.Cor.5. tes ne quasi nouum aliquid mirentur. Væ peccatis hominum,quæ sola inusitata exhorrescimus.Vsitata vero pro quibus abluendis filij dei sanguis effusus est,quàmlibet magna sint,& omnino claudi contra se faciãt regnum dei,sæpe videndo omnia tolerare, sæpe toleran do nonnulla etiã facere cogimur,atq; vtinã ô domine non omnia quæ non potuerimus prohibere faciamus. Sed iam videamus quæ sequũtur, Sanè præterieramus quod dictũ est,Nunc autem cognoscẽtes deum,imò co
H gniti à deo.Videtur enim certe hoc loco etiã Apostolica locutio congruere velle infirmitati hominũ. Neq; tantũmodo in veteris testamenti libris vsque ad terrenas hominũ cogitationes modus diuini eloquij descẽdisse videatur,Nam quoniã correxit quod dixerat,cognoscentes deũ: nihil nos mouere debet. Manifestum est enim quãdiu per fidẽ ambulamus nõ per speciem, nondum nos cognouisse deũ,sed ea fide purgari vt op portuno tẽpore cognoscere valeam⁹. Sed quod in ipsa correctione ait,imò cogniti à deo:si proprie accipitur, putabitur de⁹ quasi ex tẽpore aliquid cognoscere quod ante non nouerat. Trãslate ergo dictũ est,vt oculos dei accipiamus ipsam dilectionem eius, quam cõmẽdauit mittẽdo pro impiis vnicum filiũ:sic enim de iis qui diliguntur dicere solemus,q̃ ante oculos habeãtur. Hoc est ergo cognoscentes deũ,imò cogniti à deo.Quod &
1.Ioan.4. Ioannes dixit,Nõ quod nos dilexerimus deũ,sed quoniam ipse dilexit nos.Dicit autem, Estote sicut & ego: Qui vtiq; cum Iudęus natus sim,iã ista carnalia spiritalia diiudicatione cõtẽno . Quoniam & ego sicut vos:id est,homo sum. Deinde opportune ac decẽter facit eos recolere charitatem suã, ne tanq̃ inimicum illũ deputent. Dicit enim, Fratres precor vos nihil me læsistis.
I Tãquã si diceret, ne ergo putetis quòd ego lædere vos cupiam.Scitis quia per infirmitatẽ carnis iam pridem euangelizaui vobis:id est,cũ persecutionem paterer.Et tẽtationem vestrã in carne mea nõ spreuistis neq; respuistis.Tẽtati sunt enĩ, cũ persecutionẽ pateretur Apostolus,vtrum timore desererẽt eũ,an charitate amplecterentur. Et neq; spreuistis,inquit, tanq̃ vtilem istam tentationem,neq; respuistis, vt non susciperetis cõmunionẽ periculi mei.Sed sicut angelũ dei excepistis me, sicut Christum Iesum.Deinde admirans,opus eorũ spiritale cõmendat,vt hoc intuentes,in carnalem timorẽ nõ decidãt.Quę ergo fuit,inquit,beatitudo vestra?Testimonium vobis perhibeo, quoniã si fieri posset, oculos vestros eruissetis & dedissetis mihi.Ergo inimicus factus sum vobis,verũ prædicans?Respõdetur vtiq;,nõ. Sed quid verũ prædicans,nisi vt nõ circuncidantur.Et ideo vide quid adiungit,Aemulantur vos non bene:id est,inuident vobis,qui vos carnales de spiritalibus volunt facere:hoc est æmulantur nõ bene,sed excludere, inquit,vos volũt,vt illos æmulemini, hoc est imitemini.
Quomodo,nisi vt seruitutis iugo attineamini,sicut ipsi K
attinentur.Bonũ autẽ est,ait, æmulari in bono semper. Vult enim vt seipsum imitentur, propter hoc addidit, Et non solum cũ præsens sum apud vos.Cũ enim præsenti oculos suos dare vellent,vtiq; ipsum conabantur imitari,quem ita diligebãt. Ad hoc dicit etiam, Filioli mei:vt tanquã parentem vtiq; imitẽtur . Quos iterum, inquit,parturio,donec Christ⁹ formetur in vobis.Magis hoc ex persona matris Ecclesiæ locutus est: nam &
alibi dicit,Factus sum paruulus in medio vestrũ tãquã 1.Thess.2.
si nutrix foueat filios suos . Formatur autẽ Christus in credẽte per fidẽ in interiore homine, vocato in libertatẽ gratię:miti & humili corde,nõ se iactante de operum meritis,quæ nulla sunt,sed ipsa gratia meritũ aliquod inchoãte, quo possit dicere minimus sum: id est,
ipse sum ille, qui ait , Cũ enim fecistis vni ex minimis Matth.25.
meis,mihi fecistis.Formatur enim Christus in eo, qui formã accepit Christi:formam autem accipit Christi, qui adhæret Christo dilectione spiritali. Ex hoc enim
fit,vt huius imitatione sit quod ille, quãtum gradu suo 1.Ioan.2.
sinitur.Qui enim dicit se in Christo manere, ait Ioan nes , debet quomodo & ille ambulauit & ipse ambulare.Sed cũ homines à matribus concipiãtur vt formentur,iã formati autẽ parturiantur vt nascãtur,potest mo L
uere quod dictũ est,Quos iterũ parturio, donec Christus formetur in vobis. Nisi parturitionẽ hanc pro curarum angoribus positã intelligamus, quib⁹ eos parturiuit vt nascerẽtur in Christo:& iterũ parturit propter pericula seductionis,quibus eos cõturbari videt.Solicitudo autẽ talium de illis curarum , qua se quodãmodo parturire dicit,tandiu esse poterit,donec peruenĩãt in
mẽsuram ætatis plenitudinis Christi,vt iã nõ mouean Ephe.4.
tur omni vento doctrinæ.Nõ ergo propter initium fidei,quoniã nati erant, sed propter robur perfectionis †qua.
dictum est,Quos iterũ parturio,donec Christ⁹ formetur in vobis.Hanc parturitionẽ aliis verbis etiam alibi
cõmendat,vbi dicit, Incursus in me quotidianus,soli- 2.Cor.11.
citudo omniũ Ecclesiarum.Quis infirmatur,& ego nõ infirmor?Quis scandalizatur,& ego non vror ? Quod vero subiecit.Vellẽ autẽ nũc adesse apud vos,& mutare vocem meã,quia confundor in vobis: quid aliud intel ligitur,nisi quia filiolos suos esse dixerat,parcẽs eis fortasse per literas,ne seueriore obiurgatione cõmoti,facile in eius odiũ traducerentur à deceptoribꝰ illis,quibus absens nõ posset resistere. Vellem ergo,inquit,nũc M
adesse apud vos,& mutare vocẽ meam: id est, negare vos filios,quia cõfundor in vobis,Malos enim filios ne de his erubescãt,etiã parentes abdicare solent.Deinde subiungit,Dicite mihi sub lege volentes esse, Legẽ non audistis? Et de duobus quidẽ filiis Abrahæ quod dicit, facile intelligitur:nã ipse interpretatur hanc allegoriã.
Hos enim duos filios habebat Abraham, cũ duo testa- Gene.21.
menta significata sunt.Post mortẽ autem Sarę,quos de alia vxore genuit, nõ pertinent ad hanc significationẽ. Et ideo multi legentes Apostolum,librum autẽ Geneseos ignorantes, putant solũ duos filios habuisse Abraham.Hos ergo solos cõmemorat Apostolus,quia solos adhuc habebat cum hæc significarentur, quæ cõsequenter exponit,Quòd ille de ancilla,quę Agar vocabatur, vetus testamentum significat , id est populũ veteris testamẽti, propter iugum seruile carnalium obseruationum,& promissa terrena,quibus irretiti & quæ tantũmodo sperantes de deo,nõ admittuntur ad hæreditatem spiritalem cœlestis patrimonij . Nõ autem sufficit quòd de libera vxore natus est Isaac,ad significandum

populum

A populum hæredẽ noui testamenti: sed plus hic valet q̃ secũdum promissionem natus est.Ille autẽ & de ancilla secũdum carnem & de libera nasci potuit secundũ car-
Gene.25. nem,sicut de Cethurã quã postea duxit Abrahã,non secundũ promissionem, sed secundũ carnem suscepit filios.Isaac enim mirabiliter nat⁹ est per repromissionẽ cũ ambo parentes senuissẽt.Quòd si data per Apostolum fiducia, q̃ duos illos allegorice accipiendos apertissime ostẽdit, voluerit aliquis etiam Cethuræ filios in aliqua rerum figura futurarum inspicere,non enim frustra de talibus personis administratione spiritussancti hæc gesta conscripta sunt , inueniet fortasse hæreses & schismata significari . Qui filij de libera quidẽ sicut isti de Ecclesia, sed tamen secundum carnem nati sunt, nõ spiritaliter per repromissionem.Quod si ita est,nec ipsi ad hæreditatem inueniuntur pertinere,id est,ad cœlestem Hierusalem,quam sterilem vocat scriptura quandiu filios in terra non genuit.Quæ deserta etiam dicta est cœlestem iustitiam deferentibus hominibus terrena sectantibus,tanquã virum habente illa terrena Hie rusalem,quia legem acceperat.Et ideo cœlestem Hieru
B salem Sara significat,quæ diu deserta est à cõcubitu viri propter cognitã sterilitatem,Non enim tales homines qualis erat Abraham ad explendam libidinem vte bantur fœminis,sed ad successionem prolis.Accesserat autem sterilitati etiã senectus,vt ex omni desperatione diuina promissio magnum meritum credẽtibus daret. Certus ergo de promissione dei, officio gignẽdi accessit ad ętate iam grauem quã in annis vegetioribus corporali copulatione deseruerat.Nõ enim ob aliud Apostolus adiũcta earũ mulierum figura interpretatur,quod
Esaię.54. per prophetã dictum est,Quoniã multi filij desertę magis quàm eius quæ habet virũ, Cum & marito prior Sara sit mortua,neque inter eos vllum extitisset diuortiũ, Vnde ergo illa deserta, aut illa habẽs virum, nisi quòd Abraham propagandæ prolis operam ad Agar ancillę fœcunditatẽ ab vxoris Saræ sterilitate transtulerat:ipsa tamen permittente & vltro offerẽte vt maritus eius de ancilla susciperet filios . Antiqua enim iustitiæ regula
2.Corint.7. est,quam commendat ad Corinthios idem Apostolus, Mulier sui corporis potestatem nõ habet,sed vir:Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Et huiusmodi enim debita , sicut cætera, in
C eorum quibus debentur potestate consistunt,Cui potestati qui fraudem non facit,ille castitatis coniugalis in ra custodit. Senectus autem parentum Isaac ad eam significationem valet , quoniam noui testamẽti populus quanuis sit nouus,prædestinatio tamẽ eius apud deum,
1.Ioan.2. & ipsa Hierusalẽ cœlestis antiqua est. Vnde & Ioannes ad patres dicit,Scribo vobis patres,quoniam cognouistis quod erat ab initio.Carnales autem qui sunt in Ecclesia ex quibus hæreses & schismata fiunt , ex Euangelio quidem occasionem nascendi acceperũt,sed carnalis error quo concepti sunt & quem secum trahunt, nõ refertur ad antiquitatem veritatis,Et ideo de matre adolescentula , & de patre sene sine repromissione nati sunt,Quia & dominus non nisi ob antiquitatem veri-
Apoca.1. tatis in Apocalypsi albo capite apparuit.Nati sunt ergo tales ex occasione antiquæ veritatis in nouitio temporalique mendacio.Dicit ergo nos Apostolus secundum Isaac promissionis filios esse,Et sic persecutionem passum Isaac ab Hismaële, quemadmodum hi qui spiritaliter viuere cœperant,à carnalibus Iudęis persecutionẽ patiebantur: frustra tamen,cum secundum scripturam
Genes.21. eiiciatur ancilla & filius eius,nec hæres esse possit cum filio liberę.Nos autem,inquit,fratres non sumus ancil- D
læ filij,sed liberæ,Ea enim libertas nunc maxime oppo nenda est seruitutis iugo,quo in operibus legis tenebãtur,qui ad circuncisionem istos trahebant. Cũ au- Expositio
tem dicit, State ergo: significat eos nondum cecidisse: capituli
accommodatius enim diceret,surgite.Sed quod addi- quinti.
dit,Et ne iterum seruitutis iugo attineamini,Quandoquidem hic nullum aliud iugũ potest intelligi quo eos attineri nolit, nisi circũcisionis taliũmque obseruationum Iudaïcarum,Ita enim & sequitur,Ecce ego Paulus dico vobis,quia si circuncidamini,Christus vobis nihil proderit:quomodo accepturi sumus quod ait, Ne iterũ seruitutis iugo attineamini: cum ad eos scribat qui Iudæi nunquam fuerãt? Nam hoc agit vtique,ne circuncidantur . Sed nimirum hic declaratur & confirmatur illa sentẽtia, de qua superius disputauimus. Quid enim aliud hoc loco gentibus dicat,nõ inuenio,nisi vt prosit illis quòd à seruitute superstitionis suæ per fidem Chri sti liberati sunt,ne iterum serui esse velint sub iugo obseruationum carnaliũ,quanuis sub lege dei,tamen carnalem populũ seruiliter allegantium.Christum autẽ nihil eis profuturum esse dicit,si circuncidantur,Sed illo modo,quo eos isti volebant circuncidi,id est vt in car- E
nis circuncisione ponerent spem salutis. Non enim Ti
motheo non profuit Christus,quia Paulus ipse illũ iam Acto.16.
Christianum iuuenem circuncidit: fecit autẽ hoc propter scandalum suorum,nihil simulans omnino,sed ex illa indifferentia,qua dicit,Circũcisio nihil est, & præputium nihil est:nihil enim obest ista circũcisio ei, qui 1.Corin.7.
salutem in illa esse non credit.Secundum hanc sententiam etiam illud addit , Testificor autem omni homini circuncidenti se,id est,tãquam salutarem istam circuncisionem appetenti, quia debitor est vniuersæ legis faciendæ.Quod ideo ait,vt vel terrore innumerabiliũ obseruationũ,quæ in legis operibus scriptæ sunt,ne omnes implere cogerentur:quod nec ipsi Iudæi,nec parentes eorũ implere potuerunt,sicut Petrus in actibus Apo Acto.15.
stolorum dicit: abstineret se ab his, quibus eos isti subiugare cupiebant. Euacuati,inquit, estis in Christo, qui in lege iustificamini.Hęc est illa proscriptio,qua Christum proscriptum superius dixerat, vt cum isti euacuarentur *à Christo,id est Christus ab eis tanquam à pos-*
sessione, quã tenebat, abscedit, opera legis in eam possessionem tanquam in vacuam inducantur : quod quia
nõ Christo,sed illis obest, addidit, A gratia excidistis. F
Cum enim hoc agat gratia Christi,vt illi qui debitores erant operũ legis,liberentur hoc debito,isti ingrati tantæ gratiæ,debitores esse volunt vniuersæ legis faciẽdæ. Nondũ autem erat factũ,sed quia voluntas iam moueri cœperat,ita pleriſq; locis loquitur quasi factũ sit. Nos enim, inquit, spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus, In quo demonstrat ea pertinere ad fidem Christi,quæ spiritaliter desiderantur & expectantur,nõ quæ carnaliter:quibus promissionibus seruitus illa tenebatur:sicut alio loco dicit,Nõ respicientibus nobis quę videntur,sed quę 2. Corin.4.
non videntur.Quæ enim videtur temporalia sunt:quæ autem non videntur,æterna sunt. Deinde subiunxit,In Christo enim Iesu neque circuncisio quicquam valet, neque præputium : vt illam indifferentiam declararet, nihilque perniciosum esse in hac circuncisione ostenderet,nisi ex illa salutem sperare.Nihil ergo valere dicit in Christo circũcisionem aut præputium,sed fidem quæ per dilectionem operatur. Et hic illud tetigit,quia Galat.5.
sub lege seruitus per timorem operatur. Currebatis bene,inquit,quis vos impediuit veritati nõ obedire? Hoc

est quod

G est quod superiꝰ ait, Quis vos fascinauit? Suasio, inquit, (Galat.5.) vestra, non ex eo est, qui vocauit vos. Hæc enim suasio carnalis est, ille autem in libertatem vocauit. Suasionẽ autem eorũ dixit, quod eis suadebatur. Eos autem paucos, qui ad illos veniebãt, vt ista suaderent, quia in cõparatione multitudinis credentium Galatarum exiguo numero erant, fermentũ appellat. Recipient autem isti fermentum, & tota massa: id est, tota eorum Ecclesia in corruptione carnalis seruitutis quodammodo fermẽtabitur, si tales suasores tanquam iustos & fideles recipientes honorauerint. Ego, inquit, confido de vobis in domino, quòd nihil aliud sapietis. Hinc vtique manifestum est nondum illos fuisse possessos à talibus. Qui autem conturbat vos, inquit, portabit iudicium, quicunq; ille fuerit. Hæc est illa conturbatio contraria ordini, vt de spiritalibus carnales fiant. Et quoniã intelligendum est fuisse quosdam, qui cum vellet eis istam seruitutem persuadere, & viderent eos Pauli Apostoli authoritate reuocari, dicerent etiam ipsum Paulũ id sentire, sed nõ eis facile aperire voluisse sententiam suã, opportunissime subiecit, Ego autem fratres, si circũcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionẽ patior? Etiam ab ip- H sis enim patiebatur persecutionem, qui talia persuadere moliebantur, cum iam Euangelium suscepisse viderentur. (1.Corin.11.) Quos tangit alio loco, vbi ait, Periculis in falsis (Gal.2.) fratribꝰ: & hic in capite epistolæ, vbi dicit, Propter subintroductos autẽ falsos fratres, qui subintroïerunt proscultare libertatem nostrã, quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent. Ergo si circuncisionem prędicabat, desinerent eum persequi. Qui tamẽ non timerẽtur ab eis quibus Christiana libertas annunciabatur: aut ne ab ipso Apostolo timeri putarẽtur, propterea superius libera plenus fiducia nomen suum etiã professus est, dicens, Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit: tãquam si diceret, Ecce me imitamini vt nõ timeatis, aut in me causam refundite si timetis. Quod autẽ dicit, Ergo euacuatum est scandalum crucis: sententiam illam repetit, (Gal.2.) Si ex lege iustitia, ergo Christꝰ gratis mortuus est. Sed hic quoniam scandalum nominat, in memoriam reuocat: propterea maxime in Christo passos esse scãdalum Iudæos, quia istas carnales obseruationes quas pro ipsa salute se habere arbitrabantur eum sæpe animaduertebant præterire atque cõtemnere. Hoc ergo ita dixit, ac I si diceret, Sine causa ergo Christum, cum ista cõtemneret, scandalizati Iudæi crucifixerunt, si adhuc eis pro quibꝰ crucifixus est talia persuadẽtur. Et adiecit elegantissima ambiguitate quasi sub specie maledictionis benedictionem dicens, Vtinam abscindantur qui vos cõturbant. Non tantum, inquit, circuncidantur, sed abscindãtur. Sic enim fiunt spadones propter regnum cœlorum, & carnalia seminare cessabunt. Vos enim, inquit, in libertatem vocati estis fratres. Quia illa conturbatio à spiritalibus ad carnalia reuocãs in seruitutem trahebat. Sed iam hinc opera illa legis tractare incipit, de quibus eum supra dixerã in fine epistolæ tractaturum, quæ ad nouũ quoque testamẽtum pertinere nemo ambigit, sed alio fine: quo liuore se ea facere dicit: † id est, (†al. quo liberos ea facere decet.) charitatis æterna sperantis hinc præmia, & ex fide expectantis. Non sicut Iudæi, qui timore ista implere cogebantur, non illo casto permanẽte in seculum seculi, sed quia timebant præsenti vitæ suæ: & ideo quædã opera legis implebant quæ in sacramẽtis sunt, illa verò quę ad bonos mores pertinent omnino non poterant. Non enim implet ea nisi charitas. Quia & hominem si pro-

pterea non occidit aliquis, ne & ipse occidatur, non im K plet præceptum iustitiæ: sed si ideo nõ occidat, quia iniustum est, etiã si id possit facere impune, non solũ apud homines, sed etiã apud deum. Sicut Dauid cũ diuinitus accepisset in potestatẽ regẽ Saül, impune vtiq; occideret: nec hominibus in se vindicaturis, quia multũ ab eis diligebatur idẽ Dauid: nec deo qui hãc ipsam potesta- (1.Reg.24.) tẽ dedisse se dixerat, vt omnino ei faceret quod vellet. Pepercit ergo diligẽs proximum tanq̃ seipsum, non solum persecutũ, sed etiam persecuturũ, qui eum corrigi q̃ interfici maluit: homo in veteri testamento, sed nõ homo de veteri testamẽto, quem fides futuræ hæreditatis Christi reuelata & reddita † saluũ faciebat, & ad imitan- († al. credita,) dum vocabat: ideo nunc dicit Apostolus, In libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionẽ carnis detis: id est, ne audito nomine libertatis impune vobis peccandum esse arbitremini. Sed per charitatem, inquit, seruite inuicem. Qui enim per charitatem seruit, libere seruit, & sine miseria obtemperãs deo, cum amore faciendo quod docetur, non cũ timore quod cogitur. Omnis enim lex, inquit, in vno sermone impleta est, in eo ꝙ diliges proximum tuum tanq̃ teipsum. Om- (Matth.22.) nem ergo legem nunc dicit ex his operibus quę ad bo L nos mores petinent, Quia & illa quę sunt in sacramentis, cũ bene à liberis intelliguntur, nec carnaliter obseruantur à seruis, ad illa duo præcepta referantur necesse est, dilectionis dei & proximi. Recte itaq; accipitur, ad hoc pertinere quod etiã dominus ait, Non veni legem (Matth.5.) soluere, sed implere: quia erat ablaturus timorẽ carnalem, Spiritalem autem charitatem daturus qua sola lex impleri potest. Plenitudo enim legis charitas, vt quan (Roma.13.) do fides impetrat spiritumsanctũ, per quẽ charitas dei (Roma.5.) diffusa est in cordibus operantium iustitiam, nullo modo quisq̃ ante gratiã fidei de bonis operibus glorietur. Quapropter istos iactãtes se de operibus legis ita refellit Apostolus, dum ostẽdit opera vetusta sacramentorũ vmbras futurorũ fuisse, quas iam aduentu domini libero hęredi necessarias nõ esse mõstrauit. Opera vero ad bonos mores pertinẽtia nõ impleri nisi dilectione, per quã fides operatur. (Gal.5.) Vnde si opera legis quædã post fidẽ superflua, quędã ante fidẽ nulla sunt, viuat iustus ex fide (Abacuc.2.) vt & onus graue seruitutis abiiciat, leui sarcina Christi (Matth.11.) vegetatus, & iustitiæ metas non trãsgrediatur, leui iugo charitatis obtemperãs. Queri autem potest, cur Apostolus & hic solam cõmemorauit proximi dilectionẽ, M quã lege dixit impleri, & ad Romanos cũ in eadẽ quæstione versaretur, Qui enim diligit alterũ, inquit, legẽ (Roma.13.) impleuit. Nã non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non cõcupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximũ tuum tanq̃ teipsum. Dilectio proximi malũ non operatur, Plenitudo autem legis charitas. Cũ ergo in duobus præceptis dilectionis dei & proximi perfecta sit charitas, cur Apostolus & in hac & in illa epistola solã proximi dilectionem cõmemorat, nisi quia de dilectiõe dei possunt mentiri homines, quia rariores tẽtationes eam probant: in dilectione autem proximi facilius conuincuntur eã non habere, dũ inique cum hominibus agũt? Cõsequens est autẽ vt qui ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente deũ diligit: diligat & proximum tanquã seipsum. Quia hoc iubet ille quẽ ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligit: item diligere proximum, id est, omnẽ hominem tanquã seipsum, quis potest, nisi deũ diligat, cuius pręcepto & dono dilectionẽ proximi possit implere? Cũ ergo vtrunq; præceptũ ita sit, vt neu-

trum

A trum sine altero possit teneri, etiã vnum horum commemorare plerunque sufficit, cũ agitur de operibus iustitię: sed opportunius illud de quo quisque facilius cõ- (1.Ioan.4.) uincitur. Vnde Ioannes dicit, Qui enim nõ diligit fratrem suũ quem videt, deum quem non videt quomodo potest diligere? Mentiebantur enim quidam dilectionẽ se dei habere, & de odio fraterno eam non habere conuincebantur. De quo iudicare in quotidiana vita & moribus facile est. Si autem mordetis, inquit, & comeditis inuicem, videte ne abinuicem cõsumamini. Hoc enim maxime vitio contentionis & inuidẽtiæ, perniciosę disputationes inter eos nutriebantur, male de inuicem loquendo, & quærendo quisq; gloriam suam vanamq; victoriam, quibus studiis cõsumitur societas populi, dum in partes disiungitur. Quomodo autem ista vitare possunt, nisi spiritu aubulent, & concupiscentias carnis nõ perficiant? Primum enim & magnũ munus est spiritus, (Matth.11.) humilitas & mansuetudo. Vnde illud quod iam memo (Esaię.66.) raui, dominꝰ clamat, Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Et illud Prophetæ, Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem & quietũ, & trementem verba mea? Quod autem ait, Caro concupiscit ad- B uersus spiritũ, spiritus autem aduersus carnẽ. Hæc enim inuicẽ aduersantur, vt non ea quę vultis faciatis: putant hic homines liberum voluntatis arbitriũ negare Apostolum nos habere. Nec intelligunt hoc eis dictũ si gratiam fidei susceptã tenere nolunt, per quam solam possunt spiritu ambulare & cõcupiscentias carnis nõ perficere. Si ergo nolunt eam tenere, non poterunt ea quę volunt facere. Volunt enim operari opera iustitiæ quæ sunt in lege, sed vincũtur cõcupiscentia carnis, quã se- (Roma.8.) quendo deserunt gratiã fidei. Vnde & ad Romanos dicit, Prudentia carnis inimica in deũ, legi enim dei non est subiecta, neque enim potest. Cum enim charitas legem impleat, prudentia vero carnis commoda temporalia cõsectando spiritali charitati aduersetur, quomodo potest legi dei esse subiecta: id est, libenter atq; obsequenter implere iustitiam, eiq; non aduersari: quando etiam dum conatur, vincatur necesse est, vbi inuenerit maius commodũ temporale de iniquitate se posse assequi, q̃ si custodiat æquitatem? Sicut enim prima hominis vita est ante legẽ, cũ nulla nequitia & malitia prohibetur, neque vlla ex parte prauis cupiditatibꝰ resistit, quia non est qui prohibeat: sic secunda est sub lege ante C gratiam, quãdo prohibetur quidem & conatur à peccato abstinere se, sed vincitur: quia nõdum iustitiã propter deum & propter ipsam iustitiã diligit, sed eam sibi vult ad conquirẽdum terrena seruire. Itaque vbi viderit ex alia parte ipsam, ex alia commodum temporale, trahitur pondere temporalis cupiditatis, sed qua relinquit iustitiã. Quam propterea tenere conabatur, vt haberet illud quod se nunc videt amittere si illam tenuerit. Tertia est vita sub gratia, quando nihil tẽporalis cõmodi iustitiæ præponitur, quod nisi charitate spiritali quã dominus exẽplo suo docuit & gratia donauit, fieri non potest. In hac enim vita etiam si existant desideria carnis de mortalitate corporis, tamẽ mentem ad con- (Roma.6.) sensionẽ peccati non subiugant. Ita iam non regnat peccatũ in nostro mortali corpore, quanuis non possit nisi inhabitare in eo quãdiu mortaliter potest. Primo enim (Roma.7.) non regnat cũ mente seruimus legi dei, quanuis carne legi peccati: id est, pœnali cõsuetudini, cum ex illa existunt desideria quibus tamen non obedimus. Postea vero ex omni parte extinguitur. Quoniam si spiritus Iesu habitat in nobis, qui suscitauit Iesum Christum à mor-

tuis, viuificabit & mortalia corpora nostra ꝑpter spiri- D tũ qui habitat in nobis. Nũc ergo implendus est gradus sub gratia, vt faciamus quod volumꝰ spiritu, etiã si carne nõ possumus: id est, nõ obediamus desideriis peccati ad prębendũ illi mẽbra nostra arma iniquitatis, etiã si nõ valemus efficere, vt eadẽ desideria nõ existãt: vt quãuis nondũ simus in pace illa ęterna ex omni hominis parte pfecta, iam tamẽ desinamus esse sub lege, vbi præuaricationis rea mens tenetur, dũ eam concupiscẽtia carnis in consensionẽ peccati captiuã ducit: simus autẽ sub gratia, vbi nulla est cõdemnatio iis qui sunt in Christo (1.Retrac.24) Iesu, quia nõ certantẽ, sed victũ pœna cõsequitur. Ordinatissime itaq; subiungit, Quòd si spiritu ducimini, nõ adhuc estis sub lege: vt ĩtelligamꝰ eos esse sub lege, quorum spiritus ita cõcupiscit aduersus carnẽ, vt nõ ea quę volũt faciant: id est, nõ se teneãt coniunctos in charitate iustitię, sed à cõcupiscente aduersum se carne vincãtur: non solũ ea repugnante legi mentis eorũ, sed etiam captiuante illos sub lege peccati, quæ inest in membris mortalibꝰ. Qui enim nõ ducuntur spiritu, sequit̃ vt carne ducantur. Non autẽ pati aduersitatẽ carnis, sed duci à E carne dãnatio est. Et ideo ꝙ si spiritu, inquit, ducimini, non adhuc estis sub lege. Nam & superius nõ ait, spiritu ambulate, & cõcupiscentias carnis nõ habueritis: sed, ne perfeceritis. Quippe nõ eas omnino habere, nõ iam certamẽ, sed certaminis pręmiũ est, si obtinuerimus victoriã perseuerando sub gratia. Cõmutatio enim corporis in immortalẽ statum, solas carnis cõcupiscentias nõ habebit. Deinde incipit opera carnis enumerare, vt intelligãt se, si ad operandũ ista desideriis carnalibus cõsenserint, tũc duci carne, nõ spiritu. Manifesta aũt sunt, inquit, opera carnis, quę sunt fornicationes, immunditiæ, idolorũ seruitus, veneficia, inimicitię, cõtentiones, animositates, ęmulationes, dissensiones, hęreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quę prædico vobis sicut prædixi, quoniã qui talia agunt, regnũ dei non possidebunt. Agunt autẽ hæc qui cupiditatibꝰ carnalibus cõsentientes faciẽda esse decernũt, etiam si ad implendũ facultas nõ datur. Cęterũ qui tangunt̃ huiusmodi motibus, & immobiles, & in maiore charitate cõsistunt, nõ solũ non eis exhibẽtes mẽbra corporis ad male operandum, sed neq; nutu consensionis ad exhibendũ consentientes, nõ hęc agunt, & ideo regnũ dei possidebunt. Nõ enim iam regnat peccatũ in eorũ mortali corpore, ad obediendũ desideriis eius, q̃uis habitet in eodẽ mortali F corpore peccatũ nõdum extincto impetu cõsuetudinis naturalis, quia mortaliter nati sumꝰ, & propriæ vitæ nostrę, cũ & nosipsi peccãdo auximus quod ab origine peccati humani dãnationisq; trahebamꝰ. Aliud est enim nõ peccare, aliud nõ habere peccatũ. Nã in quo peccatũ nõ regnat, nõ peccat: id est, qui nõ obedit desideriis eius. In quo autẽ non existunt omnino ista desideria, nõ solum non peccat, sed etiã non habet peccatũ. Quod etiã si ex multis partibus in ista vita possit effici, ex omni tamen parte nõ nisi in resurrectiõe carnis atq; commutatione sperandũ est. Potest autẽ mouere quod ait, quæ dico vobis, sicut prędixi, quoniã qui talia agunt, regnũ dei non possidebũt: si quęratur vbi ista prędixerit, nã in hac epistola nõ inuenitur. Ergo aut pręsens cũ esset hoc prędixerat, aut cognouerat peruenisse ad illos epistolam quę missa est ad Corinthios. (1.Corin.6.) Ibi enim sic ait, Nolite errare, neq; fornicatores, neq; idolis seruientes, neq; adulteri, neque molles, neq; masculorum cõcubitores, neque fures, neq; auari, neque ebriosi, neq; maledici, neque rapaces regnũ dei possidebũt. Hic ergo cũ enumerasset opera carnis

ra carnis

Gra carnis quib⁹ clauſum eſt regnũ dei, ſubiecit etiã opera ſpiritus quos ſpirit⁹fructus vocat, Fructus autẽ ſpiritus eſt, inquit, charitas, gaudiũ, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mãſuetudo, continẽtia: & addidit, Aduerſus huiuſmodi nõ eſt lex: vt intelligam⁹ illos ſub lege poſitos, in quibus iſta nõ regnant. Nã in quibus hęc nõ regnãt, ipſi lege legitime viũtur, quia nõ eſt illis lex ad coẽrcendũ poſita. Maior enim & prępollẽtior delectatio eorũ iuſtitia eſt, ſic enĩ ad Timotheũ dicit, Scim⁹ enim quia bona eſt lex ſi quis ea legitime vtatur, ſciens hoc ꝙa lex iuſto poſita nõ eſt. Iniuſtis autẽ & non ſubditis & impiis peccatorib⁹, & ſceleſtis & cõtaminatis, parricidis & matricidis, homicidis, fornicatoribus, maſcu lorũ cõcubitorib⁹, plagiariis, mẽdacib⁹, periuris, & ſi ꝙd aliud ſanę doctrinę aduerſatur: ſubaudiat, his lex poſita eſt. Regnant ergo ſpiritales iſti fruct⁹ in homine in quo peccata nõ regnãt. Regnãt autẽ iſta bona ſi tãtum delectant, *vt ipſa teneant animũ in tentationibus, ne in* pec cati cõſentionẽ ruat. Quod enim amplius nos delectat, ſecundũ id operemur neceſſe eſt: vt verbi gratia, occurrit forma ſpecioſę fœminę, & mouet ad delectationem fornicationis: ſed ſi plus delectat pulchritudo illa intima & ſyncera ſpecies caſtitatis, per gratiã quę eſt in fide Chriſti, ſecundũ hanc viuimus & ſecundũ hanc operamur: vt non regnãte *in nobis* peccato ad obediendũ deſideriis eius, ſed regnãte iuſtitia per charitatẽ cũ magna delectatione faciamus quicquid in ea deo placere cognoſcimus. Quod autẽ de caſtitate & de fornicatione dixi, hoc de cæteris intelligi volui. Neq; mouear, vel *ꝙ non omnino* ad eundẽ numerũ & ordinẽ opera carnis *in* hac epiſtola enumerauit, atque in illa ad Corinthios: vel ꝙ ſpiritalia bona pauciora, pluribus carnalib⁹ vitiis oppoſuit: neq; ita e contrario vt fornicationib⁹ caſtitas, immundiciis mundicia, atq; ita cęteris cętera occurrãt: non enim hoc ſuſcepit vt doceret quot ſint, ſed in quo genere illa vitanda, illa vero expetenda ſint: cũ carnis & ſpiritus nominib⁹ à pœna peccati atq; peccato ad gratiã domini atq; iuſtitię nos cõuerti oportere prędiceret: ne deſerẽdo gratiam temporalẽ, qua pro nobis *dominus* mortuus eſt, nõ perueniamus ad æternã quietem *in* qua pro nobis *dominus* vixit: neq; intelligendo pœnã temporalẽ, *in* qua *nos dominus* mortalitate carnis edomare dignatus eſt, in pœnã ſempiternã incidamus, quę perſeuerãti aduerſum dominũ ſuperbię præparata eſt. Cũ enim cõmemoratis multis operibus carnis, addidit & his ſimilia: ſatis oſtẽdit non ſe iſta examinatiore numero collocaſſe, ſed liberiore ſermõe poſuiſſe. Hoc etiã de ſpiritalib⁹ fructibus fecit. Nõ enim ait aduerſus hæc nõ eſt lex: ſed, aduerſus huiuſmodi: hoc eſt, ſiue iſta, ſiue etiã cætera huiuſmodi. Sed tamẽ diligẽter cõſiderantib⁹, nõ hic *omnimodo* carnalũ ſpiritalium ꝙ operũ oppoſitio inordinata atq; confuſa eſt. Ob hoc autem latet, quia pauciora ſunt, vel ſingula quibuſdã pluribus opponũtur. Nam ex eo ꝙ carnalium vitiorũ in capite poſuit fornicationes, in capite autẽ virtutũ ſpiritalium charitatẽ, quem non diuinarũ literarũ ſtudioſum faciat intentũ ad perſcrutãda cętera: Si enim fornicatio eſt amor *à legitimo cõnubio ſolutus*, & *vagus* explendę libidinis cõſectando licentiã: quid tam legitime ad ſpiritalẽ fœcunditatẽ coniungitur ꝙ anima deo: Cui quãto fixius inhęſerit, tãto eſt incorruptior, Inhęret aũt charitate. Recte igitur fornicationi opponit charitas, in qua ſola eſt cuſtodia caſtitatis. Immũditiæ autẽ ſunt perturbationes de illa fornicatione cõceptæ, quibus gaudium *trãquillitatis* opponitur. Idolorũ autem ſeruitus, vltima fornicatio eſt animę, propter quã etiam bellum aduerſus Euangeliũ cum reconciliatis deo furioſiſſimũ geſtũ eſt, cuius reliquię ꝙis interdiu, adhuc † tamẽ recalent. *Huic itaq;* pax contraria eſt qua recõciliamur deo, eademq; pace etiã cum hominibus cuſtodita, veneficiorũ, inimicitiarum, cõtentionum, æmulationũ, animoſitatũ, diſſentionumq; vitia ſanãtur in nobis. Vt aũt ea in aliis, inter quos viuim⁹, iuſta moderatione tractẽtur, & ad ſuſtinendũ longanimitas, & ad curandũ benignitas, & ad ignoſcendũ bonitas militat. Iam vero hęreſib⁹ fides, inuidię mãſuetudo, ebrietatibus & comeſſationib⁹ continentia reluctatur. Nec quis ſanè arbitretur hoc eſſe inuidiã quod eſt æmulatio: vicina enim ſunt, & propter ipſam vicinitatẽ plerunq; vtrũlibet horum pro altero, vel æmulatio pro inuidia, vel inuidia pro æmulatiõe ponit. Sed quia vtrunq; hic locis ſuis dictum eſt, vtriq; diſtinctionẽ de nobis flagitãt. Nam æmulatio eſt dolor animi *cum alius* peruenit ad rem quam *duo* plurẽſve appetebãt, & niſi ab vno haberi nõ poteſt, iſtã ſanat pax, qua id appetimus quod omnes qui appetũt ſi aſſequãtur vnum in eo fiũt. Inuidia vero dolor animi eſt, cũ indignus videtur aliquis aſſequi, etiã quod tu nõ appetebas. Hãc ſanat mãſuetudo, cum quiſq; ad iudicium dei reuocãs nõ reſiſtit voluntati eius, & magis ei credit recte factũ eſſe ꝙ ſibi quod putabat indignũ. Crucifixerũt autẽ *carnem* ſuam cũ paſſionibus & cõcupiſcentiis, ſicut conſequenter dicit, qui ſunt in Chriſto Ieſu. Vnde autẽ crucifixerunt, niſi timore illo caſto permanente in ſeculũ ſeculi, quo cauem⁹ offendere illũ quẽ toto corde, tota anima, tota mẽte diligimus? Nõ enim hoc timore timet adultera ne cuſtodiat à viro, quo timet caſta, ne deſeratur. Illi enĩ triſtis eſt preſentia viri, huic abſentia. Et ideo timor ille corrupt⁹ eſt & trãſire nõ vult hoc ſeculũ: iſte autẽ caſtus permanet in ſeculũ ſeculi. De quo timore crucifigi ſe optat Propheta cũ dicit, Cõfige clauis à timore tuo carnes meas. Iſta crux eſt de qua domin⁹ dicit, Tolle crucẽ tuã, & ſequere me. Si ſpiritu, inquit, viuim⁹, ſpũ & ſectemur. Manifeſtũ eſt certe ſecũdũ id nos viuere ꝙd ſectati fuerim⁹, ſectabimur autẽ ꝙd dilexerim⁹. Itaq; ſi ex aduerſo exiſtãt duo, prędeptũ iuſtitię & cõſuetudo carnalis & vtrunq; diligitur, id ſectabimur quod ampli⁹ dilexerimus. Si tãtundem vtrunq; diligitur, nihil eorũ ſectabimur, ſed aut timore inuiti trahemur in alterutrã partẽ: aut *ſi vtrunq; æqualiter etiã timem⁹*, in periculo ſine dubio remanebim⁹, fluctu dilectionis & timoris alternãte quaſſati. Sed pax Chriſti vincat in cordibus noſtris. Tũc enim orationes & gemit⁹, & in auxilium inuocata dextera miſericordię dei, ſacrificiũ contribulati cordis nõ deſpicit, charitatemq; ſui ampliorẽ commendatione periculi, de quo liberabit, & exuſcitat. In eo autẽ illi fallebãtur, quod negare quidẽ non poterãt, ſectandũ ſibi eſſe ſpiritum ſanctum aſſertorem atq; ducem libertatis ſuæ, ſed ad opera ſeruilia carnaliter cõuerſi, retrorſum ſe conari nõ intelligebãt. Propterea nõ ait, ſi ſpiritu viuimus, ſpiritum ſectemur: ſed, ſpiritu ſectemur, inquit. Fatebãtur enim ſpiritui ſancto ſeruire oportere, & eũ non ſpiritu ſuo, † ſed carne volebãt ſectari: non ſpiritaliter obtinentes gratiã dei, ſed *in* circunciſione carnali & cæteris huiuſmodi ſpem cõſtituentes ſalutis. Nõ efficiamur, inquit, inanis glorię cupidi, inuicẽ inuidentes, & inuicẽ prouocãtes. Prorſus magnifice & omnino diuino ordine, poſteaquã eos inſtruxit aduerſus illos à quib⁹ in ſeruitutẽ legis ſeducebãtur, hoc in eis cauet ne inſtructiores facti, & volẽtes iam calũniis carnalũ reſpõdere contentionibus ſtudeãt, & appetitu inanis gloriæ,

K

† al. quanuis tritæ, diu adhuc &c.

1. Timo. 1.

Acmulatio.

Inuidia.

L

Pſalm. 18. Deute. 6.

† al. ſancto.

Pſalm. 118. Matth. 16. Expoſitio ſexti capituli.

I

M

A riæ, legis oneribus nõ ſeruiẽtes, vanis cupiditatibus ſeruiant. Nihil autẽ ſic probat ſpiritalem virum, q̃ peccati alieni tractatio, cũ liberationem eius potius q̃ inſultationem, potiuſq; auxilia q̃ conuicia meditatur, & quantum facultas tribuitur ſuſcipit. Et ideo dicit, Fratres, & ſi pręoccupat⁹ fuerit homo i aliquo delicto, vos qui ſpiritales eſtis iſtruite huiuſmodi. Deinde ne ſibi quiſq; videatur inſtruere, etiã cũ proterue exagitat irridetq; peccantẽ, aut ſuperbe tanq̃ inſanabilẽ deteſtatur: In ſpiritu, inquit, mãſuetudinis: intendẽs teipſum, ne & tu tẽteris. Nihil enim ad miſericordiã *ſic inclinat*, q̃ proprij periculi cogitatio. Ita eos nec deeſſe voluit fratrũ correptioni, nec ſtudere certamini. Multi enim homines cũ à ſomno excitãtur, litigare volũt: aut rurſus dormire, cũ litigare prohibẽtur. Pax igitur & dilectio & cõmunis periculi cogitatio in corde reſeruetur: modus aũt ſermonis, ſiue acrius ſiue blãdius proferatur, ſicut ſal⁹ eius quę

1. Timo. 2. corrigis videtur poſtulare, moderãdus eſt. Nã & alio loco dicit, Seruũ autem domini litigare non oportet, ſed mitẽ eſſe ad omnes, docibilẽ, patientem. Et ne quiſq; ex eo putet ceſſandũ ſibi eſſe à correptione erroris alteri⁹,

B vide quid adiũgat, In modeſtia, inquit, corripiẽtem diuerſa ſentiẽtes. Quomodo in modeſtia, quomodo corripientẽ, niſi cũ lenitatem corde retinemus, & aliquam medicamẽti acrimoniam verbo correptionis aſpergimus? Nec aliter accipiendũ video quod in eadẽ epiſtola poſitum eſt, Prędica verbũ, inſta opportune importune, argue, hortare, increpa in omni lõganimitate & doctrina. Importunitas enim opportunitati vtiq; contraria eſt: neque omnino vllum medicamẽtum ſanat, niſi quod opportune adhibueris. Quanquã ergo & ſic poſſit diſtingui, *inſta* opportune, vt alius ſit ſenſus, importune argue, deinde cętera contexãtur, hortare, increpa cũ omni lõganimitate & doctrina. Vt tũc opportunus ſentiaris cũ inſtas ædificando, cum autem deſtruis arguendo, non cures etiã ſi importunus videaris, ſi hoc eſt talibus importunum. Ita duo quę ſequuntur, ad duo ſuperiora poſſunt ſingillatim referri: hortare cũ opportune inſtas, increpa cum importune arguis. Deinde cætera duo ſimiliter, ſed conuerſo ordine, referuntur, cũ omni longanimitate ad ſuſtinendas indignationes eorum quos deſtruis, & doctrina ad inſtruenda eorum ſtudia quos ędificas. Tamen etiam ſi illo vſitatiore modo diſtinguatur: inſta opportune, quod ſi hoc modo nõ proficis, importune: ita intelligendum eſt, vt tu opportunitatem omnino non deſeras, & ſic accipias quod dictum

C eſt, importune, vt illi videaris importunus qui nõ libenter audit quę dicuntur in eũ: tu tamen ſcias hoc illi eſſe opportunum, & dilectionem curamq; ſanitatis eius animo teneas mãſueto & modeſto & fraterno. Multi enim poſtea cogitãtes quæ audierint, & q̃ iuſte audierint, ipſi ſe grauius & ſeuerius arguerũt: & quanuis perturbationes à medico viderentur abſcedere, paulatim verbi vigore in medullas penetrante, ſanati ſunt: quod non fieret, ſi ſemper expectaremus pericli tantẽ putreſcentibus membris, quando vri liberet aut ſecari. Quod nec ipſi corporis medici attendũt, qui terrenę mercedis intuitu curãt. Quotus enim quiſq; reperitur qui ferrum eorum aut ignẽ non ligatus expert⁹ ſit, cum & illi rariores ſint qui volentes ligati fuerint. Plures enim reſiſtẽtes & mori ſe malle clamãtes q̃ illo curari modo, vix lingua ipſa eorũ relicta libera omnibus membris conſtrinxerunt, neq; ad ſuum, neque ad reluctãtis, ſed ad ipſius artis arbitriũ: quorum tamen vocibus conuiciiſq; dolentiũ nec

† al. nec qe-ſcit manus. cõmouetur curantis animus, neq; ſecantis manus. † Medicinæ autem cœleſtis miniſtris, aut per odiorum trabem cernere ſtipulam in oculo fratris volunt, aut tolerabilius mortem videre peccantis, quàm verbum indignantis audire. Quod *non ita* accidiſſet, ſi tam ſanum animũ curando alterius animo adhiberemus, quàm ſanis manibus illi medici aliena mẽbra pertractãt. Nunquam itaque alieni peccati obiurgandi ſuſcipiẽdum eſt negocium, niſi cũ internis interrogationib⁹ examinantes noſtrã conſcientiam, liquido nobis corã deo reſpõderimus, dilectione nos facere. Quòd ſi cõuicium vel minę, vel etiã perſecutiones eius quẽ argueris, lacerauerint animum, ſi adhuc ille per te ſanari poſſe videbitur, nihil reſpõdeas donec ſaneris prior: ne forte carnalibus motibus tuis ad nocendum conſentias, & exhibeas linguam tuam arma iniquitatis peccato ad reddẽdum malum pro malo, aut maledictũ pro maledicto. Quicquid enim lacerato animo dixeris, puniẽtis eſt impetus, nõ charitas corrigẽtis. Dilige & dic quod voles, nullo modo maledictũ erit quod ſpecie maledicti ſonuerit, ſi meminerис ſenſeriſq; te in gladio verbi dei liberatorẽ hominis eſſe velle ab obſidione vitiorum. Quòd ſi forte, vt plerũque accidit, dilectione quidẽ talem ſuſcipis actionẽ, & ad eam corde dilectionis accedis, ſed inter agendũ ſurrepſerit aliquid dũ tibi reſiſtitur, quod te auferat ab hominis vitio percutiendo, & ipſi homini faciat infeſtũ: poſtea te lachrymis lauãtem huiuſmodi puluerem, multo ſalubrius meminiſſe oportebit, q̃ non debeamus ſuper aliorũ ſuperbire peccata, quãdo & ipſa eorũ obiurgatione peccamus, cũ facilius nos ira peccatis iratos, q̃ miſeria miſericordes facit. Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legẽ Chriſti: legẽ vtiq; charitatis. Si autẽ implet legem qui diligit proximũ, di lectioq; proximi etiam in veteribus ſcripturis maxime cõmendatur: in qua dilectione dicit alio loco idẽ Apoſtolus recapitulari omnia mandata legis: manifeſtũ eſt etiam illã ſcripturam quę priori populo data eſt, legem Chriſti eſſe, quã venit implere charitate, quę nõ implebatur timore. Eadem igitur ſcriptura & idem mandatũ cum bonis terrenis inhiãtes premit ſeruos, teſtamẽtum vetus: cũ in bona ęterna flagrantes erigit liberos, teſtamẽtum nouum vocatur. Si enim aliquis, inquit, videtur eſſe aliquid *cũ nihil ſit, ſeipſum ſeducit*. Non enim eum ſeducũt laudatores eius, ſed ipſe poti⁹, quia cũ ſibi ſit ipſe prędentior q̃ illi, mauult ſe in illis quærere q̃ in ſeipſo. Sed quid dicit Apoſtolus? Opus autẽ ſuum probet vnuſquiſq;, & tunc in ſeipſo tantũ gloriam habebit & nõ in altero: id eſt, intus in conſcientia ſua, & non in altero: id eſt, cũ eum alter laudat. Vnuſquiſq; enim, inquit, propriũ *onus portabit*. Non ergo laudatores noſtri minuunt onera conſciẽtię noſtrę, atque vtinã non etiã accumulent, cũ plerunque ne illis offenſis laus noſtra minuatur, aut obiurgatione illos curare negligim⁹, aut iactãter eis aliquid noſtrũ oſtentamus potius q̃ conſtanter oſtẽdimus. Omitto ea quę fingunt & mentiuntur de ſe homines propter hominũ laudes. Quid enim iſta cæcitate tenebroſius, ad obtinendã inaniſſimam gloriam errorem hominis aucupari, & deũ teſtem in corde cõtẽnere? Quaſi vero vllo modo cõparandus ſit error illius qui te bonum putat, errori tuo, qui homini de falſo bono placere ſtudes, de vero malo diſplices deo. Iã cætera planiſſima eſſe exiſtimo. Nã & illud vſitatũ præceptũ eſt, vt prædicatori verbi dei præbeat neceſſaria cui prædicatur. Ad bona enim opera hortãdi erant, vt etiã egenti Chriſto miniſtrarẽt, ſtaturi ad dexterã cũ agnis: vt plus in eis operẽt dilectio fidei, q̃ legis poſſet timor.

D

Roma. 6. & 12.

E

F

Roma. 13. Leuiti. 19.

Roma. 10.

Neque

G Neque hoc quisq̃ maiore fiducia debet pręcipere q̃ hic Apostolus,qui manibus suis victũ transfigẽs hęc in se no lebat fieri, vt maiore põdere,propter eorũ magis vtilitatẽ qui hęc exhiberent,q̃ propter eorũ quibus exhiberẽt ea se monere,omnib⁹ demõstraret.Quod aũt deinde subiũgit,Nolite errare, deus nõ subsannatur, Quod enim seminauerit homo,hoc & metet.Nouit inter quę verba perditorũ hominũ laborent,qui cõstituũtur in fide rerũ earũ quas non vident.Vident enim seminationem operum suorũ,sed messem nõ vident.Nec talis eis messis promittitur qualis hic reddi solet,quia iustus ex fide viuit.Quia qui seminauerit,inquit,in carne sua,de carne metet corruptionẽ.Hoc dicit de amatorib⁹ voluptatũ magis q̃ dei. In carne enĩ sua seminat, qui omnia quæ facit, etiã si bona videãtur,propterea tamẽ facit vt carnaliter ei bene sit.Qui aũt seminauerit in spiritu,de spiritu metet vitã ęternã.Seminatio in spiritu est,ex fide cũ charitate seruire iustitiæ, & nõ obaudire desideriis peccati,quãuis de mortali carne existentibus,Messis aũt vitæ æternæ cum inimica nouissima destruetur mors, & absorbebit mortale à vita, & corruptibile hoc indnet incorruptionẽ.In hoc ergo tertio gradu quo sub

H gratia sumus,seminamus in lachrymis cũ existunt desideria de animali corpore:quibus nõ consentiẽdo renitimur,vt in gaudio metamus,cũ etiã reformato corpore,ex nulla parte hominis,vlla nos solicitabit molestia, vllúmve tẽtationis periculũ. Nam etiã ipsum animale corp⁹ deputatur in semine.Seminatur enim corpus animale,ait alio loco: vt ad messem pertineat quod adiũxit,surget corpus spirituale.Huic ergo sentẽtię.Propheta cõcinit,dices, Qui seminat in lachrymis,in gaudio metet. Bene aũt seminare:id est,bene operari, facilius est quàm in eo perseuerare,Fructus enim solet labore consolari. Messis aũt nostra in fine promittitur,& ideo perseuerãria opus est.Qui enim pseuerauerit vsq; in finẽ,hic saluus erit,Et Phopheta clamat, Sustine dominũ,viriliter age, & cõfortetur cor tuũ & sustine dominum.Quod nunc Apostolus,Bonũ autem facientes, inquit,nõ infirmemur,proprio enim tẽpore metem⁹ infatigabiles: itaq; dum tẽpus habem⁹,operemur bonũ ad omnes,maxime aũt ad domesticos fidei. Quos eũ credendũ est,nisi christianos significare?Omnib⁹ enim pari dilectione vita ęterna optãda est,sed non omnib⁹ eadem possunt exhiberi dilectionis officia.Deinde cũ docuisset,opa ipsa legis quę sunt salubria,& ad bonos mores pertinẽt, dilectione fidei posse tantũmodo impleri,

I nõ timore seruili,redit ad illud vnde tota causa agitur. Vidistis,inquit, qualib⁹ literis vobis scripsi manu mea. Cauet ne quisquã sub nomine Epistolę eius fallat incautos.Qui volũt,inquit,placere in carne,hi cogũt vos circuncidi, tantũ vt in cruce Christi persecutionẽ non patiantur.Multũ enim persequebãtur Iudæi eos qui videbãtur deserere traditas huiusmodi obseruationes: quos ipse quàm nõ timeat satis ostẽdit,cum tales literas etiã sua manu scribere voluit.Docet ergo timorẽ adhuc in istis operari tanquã sub lege cõstitutis,qui ad circuncisionem gentes cogerẽt. Neque enim qui circũcisi sunt, hi legẽ cũstodiunt.Illã enim dicit cũstoditionem legis, nõ occidere,non mœchari,nõ falsum testimoniũ dicere, & si qua huiusmodi ad bonos mores pertinere manifestũ est,quæ nisi charitate & spe bonorũ ęternorum, quę per fidẽ accipiuntur,impleri nõ posse iam dictũ est. Sed volũt vos circuncidi, inquit,vt in vestra gloriẽtur carne:id est,vt nõ solum non patiantur persecutionẽ à Iudæis,qui nullo modo ferebãt incircũcisis legẽ prodi, sed etiã gloriẽtur apud eos q⁹ tam multos proselytos fa K
ciunt.Vt enim vnum proselytum Iudæi faciãt,mare & Matth.23.
terram eos circumire solere dominus dixit. Mihi autẽ absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quẽ mihi mundus crucifixus est,& ego mũdo.Mundus mihi crucifixus est ait,vt me non teneat:& ego mũ do,vt eum non teneam:id est,vt neq; mundus mihi nocere possit,neque ego de mundo aliquid cupiã.Qui autem in cruce Christi gloriatur,non vult placere in carne:quia persecutiones carnalium non timet,quas prior vt crucifigeretur ille sustinuit,vt vestigia sua sectantib⁹ præberet exemplũ.Neque enim circuncisio aliquid est, neque prępucium.Seruat vsq; in finem illam indifferen Acto.16.
tiam,ne quis eũ putaret,vel in Timothei circuncisione simulate aliquid egisse,vel in cuiusquã agere si forte aliqua talis causa extitisset.Ostẽdit enim non ipsam circuncisionem obesse aliquid credentibus,sed spem salutis in talibus obseruationibus constitutã.Nã & in Actibus Apostolorũ hoc modo inueniuntur illi circũcisionem persuadere, vt aliter eos qui ex gentibus crediderant saluos fieri negent posse.Nõ ergo ipsius operis,sed L
huius erroris perniciem refellit Apostolus.Neque circũcisio ergo aliquid,neq; prępucium,sed noua, inquit, creatura.Nouã creaturam dicit vitã nouã per fidem Iesu Christi:& notandũ verbum est.Difficile enim inuenitur creaturã vocari etiã eos qui iam credẽdo in adoptionem filiorum venerũt.Dicit tamen & in alio loco, Si qua igitur in Christo noua creatura, vetera transie- 2. Corin.5.
runt,ecce facta sunt omnia noua.Omnia autem ex deo. Vbi autẽ dicit,Et ipsa creatura liberabit à seruitute in- Roma.8.
teritus:& postea dicit,Nõ solum autẽ,sed & nosipsi primitias spiritus habentes:discernit eos qui crediderunt ab appellatione creaturę, quomodo eosdẽ aliquãdo homines,aliquãdo non homines dicit.Nã exprobrãs obiecit Corinthiis quodã loco q⁹ adhuc homines essent, vbi ait,Nõnne homines estis,& secundũ hominem am 1.Corint.3.
bulatis? Quomodo eundẽ dominum etiã post resurrectionẽ,alicubi non hominem appellat, sicut in principio huius Epistolæ cum ait, Nõ ab hominibus,neq; per hominem, sed per Iesum Christũ:alicubi autẽ hominẽ, sicut illo loco vbi ait,Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominũ homo Christus Iesus.Et quicunq;,inquit,hãc regulã sectantur,pax super illos & misericordia,& super Israël dei:id est,eos qui vere ad visionẽ dei prępariãtur,non qui vocãtur hoc nomine,& carnali cæ M
citate videre dominũ volunt,quãdo gratiã eius respuẽtes serui esse temporũ cupiunt.De cętero,inquit,laborẽ 1.Timo.2.
nemo mihi præstet.Non vult per turbulentas contentiones tædium sibi fieri de re,quantũ satis erat,expositа, & in Epistola quã ad Romanos scripsit,& hacipsa. Ego enĩ stigmata domini Iesu Christi in corpore meo porto:id est, habeo alios conflictus & certamina cum carne mea,quæ in persecutionibus quas patior mecum dimicant.Stigmata enim dicuntur notæ quædam pœnarum seruilium,vt si quis,verbi gratia,seruus in compedibus fuerit propter noxiam:id est,propter culpam,vel Acto.16.
huiusmodi aliquid passus fuerit, stigmata habere dicatur;& ideo in iure manumissionis, inferioris est ordinis:Nũc ergo Apostol⁹ stigmata voluit appellare,quasi notas pœnarũ ex persecutionibus quas patiebatur.Propter culpã enim persecutionis, qua persecutus erat Ecclesias Christi,hæc sibi retribui cognouerat.Sicut ab ipso domino dictum est Ananiæ,cum idem illũ Ananias tanquam persecutorẽ Christianorum formidaret, Ego illi ostẽdam, inquit, quæ oporteat eum pati pro nomine meo.

A ne meo. Verũtamen propter remissionem peccatorum in qua baptizatus erat:omnes illæ tribulationes non ei valebant ad perniciem,sed ad coronam victorię proficiebant.Cõclusio Epistolę tanquã subscriptio manifesta est. Nam & in nonnullis aliis epistolis ea vtitur,Gratia domini Iesu Christi cum spiritu vestro fratres.Amen.

Expositionis epistolæ Pauli ad Galatas Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONensis Episcopi,annotationum in Iob Liber vnus.

De cap.I.

B LET OPERA magna erant ei super terram)Quia operabatur de ipsis operibus. Faciebant conuiuium quotidie donec eorũ numer⁹ impleretur)Signũ est charitatis. Et offerebat pro eis victimas secũdum eorum numerum)Intelligendũ alias esse peculiares cõfessiones quasi singulas victimas.Aliud vero sacrificium pro omniũ & pro omnibus peccatis, quod significat dominum. Ne forte peccauerint filij mei, & maledixerint deo in cordibus suis) Bene additur,ne forte : quia in corde eos maledixisse suspicabatur.

Et ecce venerunt angeli dei vt starent coram deo) Affectio animæ ad veritatem non potuit aliter narrari,nisi temporaliter & localiter quodammodo diceretur. Et venit equidem diabolus cum eis) Vtrũ quia non potuit nisi per eos audire, dictum est, cum eis.

Et dixit dominus diabolo, Vnde ades?) Collatio præteritæ actionis cum eo , vnde permittitur aliquid deinceps agere,responsio ad interrogationem est. Ipsa vero interrogatio vis diuina est , in qua non permittitur agere quodlibet . In cogitationibus enim impij interrogatio erit ad manifestandum eum nobis. Sed mitte manum tuam , & tange omnia quæ habet da potestatem , nisi in faciem tuam benedixerit tibi) Pen-
C dens locutio: Id est,si non tibi in faciem benedicit tactis rebus suis,quasi subaudiretur, quid iubes? Et discessit diabolus à facie domini) A consultatione ad actionem. Et venerunt hostes & ceperunt eos) Secundum illud,Qui nunc operatur in filiis diffidentiæ, etiam istos excitauit . Notandum autem quomodo in hominibus habuerit potestatem & in elementis, sed tamen datã à deo. Nudus exij de vtero matris meæ) Notandum quàm cõsolatorie loquatur,quanuis secundum consuetudinem luctum fecerit. Ecce trado illum tibi,tantum animam eius custodi)Ne vitam eripere posse præsumeret. Et tulit sibi testam vt raderet saniem) Per passionem domini significat radi peccata confitentium. Et nox in qua dixerunt , conceptus est homo,) Aliquæ superiores potestates quæ hoc scire potuerunt. Dies illa sint tenebræ)Ne patiatur iam quæ passus est: hoc est,sint tenebræ: id est,sit obliuioni.

Sapien.1.

De cap.II.

De cap. III.

Neq; requirat eam dominus desuper) Nõ reparetur per immortalitatem:id est,pereat mortalitas. Nec veniat in eam lumen)Lumen memoriæ. Sex excipiant illã tenebræ & vmbræ mortis) Vita ista quæ vmbra est futuræ vitæ,vt sit sensus,Iustus qui lumen est,nõ eam videat,sed tenebræ, hoc est, peccatores & carnales tribulationes de vita ista. Et conturbent eã quasi D
amaritudines diei) Præceptа bonæ vitæ, vel dies iudicij,quibus perturbantur carnales. Et noctem illam accipiant tenebræ perpetuæ,Non sit in diebus anni)Iustis spiritalibus qui sole fruuntur , & maiores sunt.

Sed nox illa sit dolor) quia dolorem facit diligentibus se. Neque numeretur in diebus mensium)Iusti in Ecclesia propter lunam tanquam minorem , Ad 1.Corin.3.
quos dicitur,Et ego fratres,non potui vobis loqui quasi spiritalibus , vt ipse Paulus sit de diebus anni. Sed maledicat illam maledicens illi diei dominus)Qui maledicit amantes carnalia. Tenebrescant sydera noctis illius)Eminentes in peccatis. Permaneat,& in lucem non veniat) Quia non conuertentur , dicit per Prophetam. Quia non concluſit portas ventris matris meæ) Ciuitatem terrenam, quam significat Babylon.Cõcluderentur enim portæ si non laudaretur pec- Psalm.9.
cator in desideriis animæ suæ. Quare enim in ventre non obijt) Antequam eminerem ibi per aliquam actionem.Conceptus enim ad spem pertinet. Ex vtero exij , & non protinus perij) Huius ergo figura intelligenda est in his verbis, qui in talibus concupiscentiis fuerat inueteratus. Et vt quid constiterunt mihi genua)vt ibi confirmarer. Quare vbera suxi?)doctrinæ nutrientes ad nequitiam. Nunc vtique dormiens quieſcerem) moriendo huic mundo. Cum regibus honoratis terræ) in Ecclesia,qui gloriabãtur in Ephes.6.
gladiis,Vnde est,Et gladium spiritus,quod est verbum dei. Aut cum principibus quibus multum fuit aurũ) sapientia. Qui compleuerunt domus suas argento) eloquio domini. Aut tanquam abortiuum prolapsum de vulua matris) vt nunquam emineret. Aut tanquam infantes qui non viderunt lucem)Ad nobilitatem aliquam non peruenerunt. Ibi impij deposuerunt furorem suum)In morte ab hoc mundo. Ibi requieuerunt fatigati corpore)Aut fatigati corpore,nõ animo,aut finẽ corporalium consecuti. Non audierũt vocem exactoris) Iudex tradet te exactori, inde est: Matth.5.
hoc est,donata illis esse peccata:de impiis quippe dicebat. Pusillus & magnus ibi est)De vno dictum puto Lucæ.14.
bene intelligi,secũdum illud, quòd qui se humiliat, exaltabitur. Et seruus non timens dominum suum) F
Roma.13.
Sine secundum illud,Vis non timere potestatem,bonũ 1.Ioan.4.
fac. Sine secundum illud , Consummata dilectio foris mittit timorem. Vt quid enim datur eis qui in amaritudine sunt lux?)peccatorum honor. Et vita animabus quę sunt in doloribus?)In dolorum materia, hoc est, in peccatis. Quæ desiderant mortem , & non contingit illis) Adeptionem fructus peccati. Mors viro requies, cuius vita absconditа est) vel quia coram deo, vel quia paucis nota. De ea vero morte accipiendum per quam morimur mundo , In illa enim nõ est requies. Cõclusit enim deus aduersus eum)non eum dãdo in desideria cordis sui. Ante escas quippe meas gemitus adest) Ante gaudium ciborum dei tribulationes præcedere. Et fleo coarctatus timore) videns quia euitare non possum quæ timui. Timor quem verebar, venit mihi) Aduersa quæ de misericordia dei ad correptionem fiunt. Neque in pace,neque in silentio,neque in requie) Falsa enim fuerũt propter quæ timebat. Venit enim mihi ira) vindicta, secundum quam iustus vix saluus fit. Pondus autem Verba Eliphaz ex.cã. IIII.
verborum tuorum quis sustinebit?)Hic ergo dicit se cogi ad loquẽdum,quia non sustinet dicta eius. Nõne timor tuus stultus est?)Paratus enim ad hęc esse debueras,

G bueras,ſi aliis veraciter ſuadebas.Nec talia bene timuiſti,cum diceres, Timor enim quem verebar venit mihi. Et ſpes tua & ſimplicitas vitæ tuæ quaſi ſtultitia) Qua iſta bona putantur. Fremitus leonis & vox leenæ) Ipſe diabolus & ſuperbiæ ciuitas, quæ ſæpe etiam beſtiæ more à Prophetis ponitur. Et gaudium draconum extinctum eſt) ſuperborum & inſidioſorum.

Myrmicoleon perit, eo quòd non haberet eſcam) Quia in nouiſſimo non erunt, quos inducẽs comedat, Separabũtur enim pij ab impiis. Hic autem errat,quòd ea quæ de diabolo audierat prophetata, de Iob intelligebat. Myrmicoleon vero accipiendus eſt, vel quia vtrunque in eo eſt, cum & rapit & occulte proſequitur frumenta quæ ſublato oculo facit non germinare: vel quia auaris & in terra theſaurizantibus dominatur:vel quia iuſtos perſequitur,quaſi formicas præparantes ſibi eſcas æſtate ad hyemem,quibus tum paſcentur, cùm boni ab impiis fuerint ſeparati. Et catuli leonum diuiſi ſunt ab inuicem)Conſpiratio principum ciuitatis illius diſſipata eſt, qui nati ſunt de illa ſocietatis ciuitate & diabolo: vel quia ſeinuicem vaſtauerũt.Inde eſt, Exurget gens ſupra vel cõtra gentem. Nihil horum tibi accidiſſet)Vel illa dãna & torpedinis † & plaga vulneris,Vel te non penetraret dolor animi,quia & te cõſolareris,ſi aliis ex corde dixiſſes. Nunquid non capit auris mea ab eo magnifica?) Quia iſta quæ dicit, ex reuelatione ſe dicit dicere. Et ſpiritus in faciem mihi occurrit) Quaſi flatũ ſenſiſſe vult intelligi, nam negat in conſequentibus fuiſſe figuram. Reminiſcendum ita etiam ſpiritum in Apoſtolos deſcendiſſe. Quid enim? nunquid homo coram domino mundus erit?) Aut hęc audiſſe ſe dicit,aut dicit ideo ſe horruiſſe,quia nemo mundus coram domino,vt deum,vt eſt, videat. Modo mundus ſecundum perfectionem accipiẽdus,vt quod ſuperius negat mundum hominem perire,ſecundum quendam modum intelligamus. Si contra ſeruos ſuos non credit) Quod euenit cum diceret Helias, Domine,Prophetas tuos occiderunt.Et dicit illi, Reliqui mihi ſeptem milia virorum. Nõ enim inde ſeptem milia virorũ iam munda erant, Nam angeli dicti ſunt & Prophetæ. Et aduerſus angelos ſuos prauum quid reperit,)Vel quod aduerſus eos dicitur,vel quod ipſi dicunt.Hoc tamen poteſt etiam de veris angelis accipi.

I Habitantes etiam domos luteas,quorum conuerſatio non eſt in cœlis,percuſſit illos tanquam tinea,) Aut aliqua corruptio percuſſit eos tanquam tinea: aut deus eos percuſſit, vel hac tinea,vel ſicut percutit tinea: hoc eſt,latẽter intrinſecus corruptione ab eiſipſis exorta per concupiſcentias carnales,hoc eſt,habitatione in domibus luteis. Et à mane vſque ad veſperam vltra non ſunt,)Aut vltra ſecundum hoc non ſunt,aut à proſperis rebus vſque ad tribulationem, pœnam enim conſecuti ſunt. Et quòd non poſſent ſibiipſis ſubuenire,perierunt,) cum in ſe habent ſpem. Interierunt,quia non habebant ſapientiam,) in ſe ſperando. Inuoca autem ſi quis tibi reſpondeat.) Illis enim reſpondetur qui mundi ſunt coram deo. Etenim ſtultum perimit ira.)Indignatio qua quiſque angitur tanquam inique ſibi aliquid acciderit: dum non cogitat vſqueadeo ſe im mundum eſſe coram deo, vt inuocanti non angeli reſpondere, aut ſe demonſtrare dignati ſint. Qui enim hoc non cogitat, ſtultus eſt, & ira irrationabili interimitur.Aut idcirco angelos non audire,non videre poteſt ſtultus,quia ira interemptus eſt,& à zelo occiſus.

Errantem autem occidit zelus,)ad imitãdum pec-

Marci.13. H ſal.& orbitas.

3.Reg.19. Decap.V.

catores. Ego autem vidi ſtultos,radicem mittentes.) K Stultos nunc impios accipiendũ,vt econtrario ſapientia hominis pietas ſit,ſicut in conſequentibus dicitur.

Et cõterantur ſuper ianuas infirmorum humilium, cum recepti fuerint in cubiculum à ſponſo,& ſtulti foris remanſerint. Quæ enim illi congregauerũt,iuſti co Matth.25. medent.) Et de Iudæis poteſt intelligi,congregantibus prophetias, quas gentiles congregatas potius comederunt, Et de his qui facientes comedunt, quæ alij præcipiunt & non faciunt.Ipſi vero de malis non liberabuntur,quamuis prædicent non eſſe facienda. Exhauriatur fortitudo eorum) qua ſuperbiunt aduerſus infimos, Exhauriatur autem vt iam incipiat laborare. Non enim prodiet de terra labor)Id eſt,de creatura non conquerãtur,ſed de ſe. Sed homo in labore naſcitur)Secundum id dictum eſt,naſcitur,ſecundum quòd in laborioſam vitam ex quieta quiſque conuertitur. Pulli autem vulturis altiſſime volitãt) Vultur bene intelligitur dominus,quia altitudine prophetiæ vidit mortalitatem noſtram, qua deſcendẽs paſceretur, conuertens nos in corpus ſuum.Pulli ergo vulturis, filij ſponſi dicti Philip.3. ſunt.Altiſſime autem volitãtes,conuerſationem in cœ- L lis habentes,vt à labore liberentur in quo homo naſci- Matth.11. tur.Secuti ſunt quippe vocem dicẽtis,Venite ad me omnes qui laboratis. Poſſunt & pulli vulturis in malo intelligi aëreæ poteſtates quæ mortibus, hoc eſt, peccatis naſcuntur,Quoniam huiuſmodi preuaricatores angeli nõ ſunt perducti ad humilitatem mortalitatis multum laborioſam in qua homo naſcitur,valde illi ſuperbiunt, hoc eſt,altiſſime volitant. Qui dat pluuiam ſuper faciem terræ) Tanquam confitentibus faciat miſericordiam. Vt non faciat manus eorum veritatem) Non faciant quod promittunt. Inhiantes dominari infirmis,in die occurrent illis tenebræ)Vt Iudæis qui domi num non cognouerunt quis eſſet. An tanquam in nocte palpabunt in meridie)Sicut videntes ſigna,tamẽ dubitabant dicentes,Propheta eſt. Alij, Seducit populum: Ioan.7. quando nec ad lucernã videre voluerunt. Et pereãt in bello)In tentationibus. Et egrediatur de manu potentis) diaboli,infirmus. Sit autem infirmo ſpes) Illi enim fortes rem hic quærunt. Beatus autem vir quẽ arguit dominus)In hoc enim errat, quia videtur ſibi,q Iob iniquitatibus ſuis hæc patiatur,cũ ex hoc beatus ſit, quia in hac vita cũ arguitur,habet corrigendi poſſibilitatem. Et in ſeptimo non te tanget malũ)Sacramen- M tũ ſabbati. In fame te liberabit à morte) Verbo enim alit & facit firmũ ad tentationes. In prælio vero de manu ferri ſoluet te)De poteſtate vinculorum. A flagello linguæ abſcondet te) Ne ſentias contumelias.

Nõnne patieris iniuſtos,& iniquos deridebis?)Vt ſapientia perditioni iniquorũ irridebit. Et feroces beſtias nõ timebis)id eſt Iudæos nõ timebis. Quia gentes tibi obaudient)Hęc autẽ de domino accipiẽda ſunt. Eliphaz hic errat,quia putat de Iob intelligenda quæ ei reuelata ſunt,cũ totum domino competat. Quia cum lapidibus agri habebis fœdus)Lapides agri,quia in gentibus nulla ordinatio legis fuit, vt quaſi de ædificio lapides eſſent, Beſtiæ enim feræ pacatę erunt tibi)Siue de Iudæis,ſiue de gẽtibus. Deinde ſcies quòd in pace erit domus tua:) id eſt,Eccleſia. Et filij tui erũt quaſi omnis herba in cãpo)ſine ariditate. Et venies in ſepulchrum tanquã frumentum maturũ) poſt paſſionem.

Ecce hæc ita exquiſiuim⁹)Hic authoritas huius prophetię confirmatur. Tu vero ſcito temetipſum)quid egeris.Nõ enim iniuſte hęc tibi deus permiſit accidere.

Sed vt

A Sed vt videtur, verba mea ſunt mala.) Non enim
Verba Iob ex Cap.VI. verba Iob de impatientia ſunt flagellorum,cum ſignificent dolorẽ, nõ peculiarem Iob, ſed quẽ habuit de omni genere humano. Sagittæ enĩ domini in corpore meo ſunt) Verba dei quibus anima trãsfigitur, cum cogitur ad cõfeſſionem. Quarũ furor bibit ſanguinẽ meum) Tollunt enim peccatũ. Cum enim incipio loqui,ſtimulant me,) Quòd enim loquor illi cogunt.

Quid enim? Nunquid fruſtra onager clamabit niſi eſcam requirens?)ne† inde famem patiatur, quia liber eſſe voluit. Aut bos mugiet cũ habeat in præſepi cibos?)Aſino cibaria labore bouis præparãtur ſicut gentibus labore Prophetarũ & Apoſtolorum, qui vtiq; Iudæi fuerunt. Itaq; hæc verba cibum deſiderantis ſunt, id eſt,auxilium,nõ impatientis ad dolorẽ. Nunquid poteſt ſine ſale edi panis?) Quaſi ei diceretur: Cur ſic ea per figuras dicis?Reſpõdit,quia ſi ex perſona ſua ea diceret, inſulſa eſſent. Aut eſt ſapor in ſermonibus vanis?)Vanos ſermones hominũ dicit,quia panis verba dei ſunt,ſed panis cœleſtis. Sic nec anima mea poteſt ceſſare.)Quomodo non poteſt ſine ſale edi, panis, B ſic nunc miniſterium præbeo verbo dei,propter illud:
Rom.10. Quomodo audiẽt ſine prædicãte? Fœtidas enĩ eſcas meas video,ſicut eſt odor leonis.)Nã verba mea fœtida ſunt ſicut leo,vel propter ſuperbiam,per quã iactãtes putẽt, vel propter quod amplexãtes carnalia fœtorem leonis habẽt, qui propriis verbis gaudẽt. Quis det vt veniat poſtulatio mea?) Poſtulationẽ dicit rem quã petebat. Et ſpem meam det dominus.)Sic enim cõfidens ob ſpem poſt tribulationem venturæ cõſolationis,opportune tẽtatur. Bene autem ſpem dicit,quia cum res venerit, iam tentatio nõ erit neceſſaria. Sit mihi ciuitas ſepulchrum,ſuper cuius muros ſaliebam.) Societatẽ illam Babylonij vult ſibi ſepulchrum, nõ vt eum obruat,ſed vt ſciat quia mortuos teget quicunq; in illa fuerunt, de cuius tanquã firmamẽto & munimine ſuperbiebat. Non parcam. Nõ enim mentitus ſum: verba ſunt ſancti dei mei,)Quia nõ alia dixit quàm audiuit à deo, id eſt, de homine generaliter prophetat, quia auxilio indiget in cõfeſſione. Quę enim virtus mea vt ſufferã?) Quod ſignificabat vultus eius. Aut quod tempus meũ vt ſuſtineat anima mea?) Quia imminente morte terrentur homines vt conuertãtur & C confiteantur deo putredinẽ peccatorum,cuius cõſideratione ſe dicit cogi ad cõfeſſionem. Nunquid virtus lapidum virtus mea?) Duros & impenetrabiles iaculis verborũ dei,qui non mouentur ad confitendum.

Aut non in ipſo confidebam cum mihi bene eſſet?) id eſt,cum eſſem immortalis ad imaginem dei. Sed adiutoriũ à me receſſit.) Factus mortalis volens in me cõfidere. Et viſitatio domini me deſpexit.)Secundũ
Pſal.8. quod dictum eſt:Aut filius hominis,quoniã viſitas eũ.

Propinqui mei nõ reſpexerunt me.) Horrui angelis. Tanquã torrens deficiẽs.) Miſericordia enim aliquando inundauit me. Et ſiccaui & non fui mihi fons.Aut ſicut fluctus tranſierunt me.)Tanquã ſint cõſolationes potus. Qui me metuebant,nunc irruerũt ſuper me.) Diabolus cum angelis ſuis. Perij, & exul de domo mea factus ſum. Aut de habitatione cœleſti, aut de conſcientia. Idcirco foras extra domum ſuam ſedebat. Vias Themanorum videte,ſemitas Sabęorum intuemini.)Illos ſignificat qui in temporalibus fidunt,de quibus ſe,id eſt hominem quem ſignificat,dicit nõ præſumere. Nunc autem & vos inſurrexiſtis in me ſine miſericordia)putantes beatitudinem homi

num ſi carnalibus abundent, quia inſultabant potius D quàm cõpatiebantur. Sed videntes vulnus meum,timete.)Intelligentes quid ſignificet,timete futuras pœnas. Quid enim,nunquid aliquid vos petij, aut fortitudine veſtra indigeo?) Quia coram eo infirmus eſt qui poteſt eum ſaluare. Docete me, & ego obmutescam) Idcirco enim patientes debuerũt eſſe ad doctrinam eius,quia ipſi eum docere nõ poterant. Sed vt video,parua veri hominis verba dicitis.)Eum dicit verum hominem qui perſonam ſignificat agentis pœnitentiam,conuerſione ad dominum, cuius parua verba dicebant. Non enim à vobis auxilium peto.) Verus enim homo à deo petit auxilium. Ille enim verus eſt qui confitetur. Vnde eſt, Qui facit veritatem venit ad Ioan.3. lucem. Neq; enim elocutionem ſermonis veſtri ſuſtinebo,) Dei enim locutionem ſe dixit ſuſtinere qua inſtruatur. Verũtamen ſuper pupillũ irruiſtis.)Quod ad vos pertinet,inſultare mihi voluiſtis, quamuis non intellexeritis quid ſignificet,quia neq; Iob quem videbant,inſultare debuerãt.Ideo veniunt tamen. Nunc autem aſpiciẽtes vacate mihi:)Non habentes quod me doceatis. Et rurſum iuſtitiæ adeſtote.) Quia primo E videbantur ſibi iuſtitia cogi ad loquendum. Non eſt enim in ore meo iniquitas,& fauces meæ nõnne ſapientiam meditabantur?)Dicit ſe nõ deum accuſaſſe, ſed hominem induxiſſe accuſantẽ iniquitates ſuas,ſicut ſuperius ſermo eius intellectus eſt. Hanc dicit meditationem ſapientiæ. Nunquid nõ tentatio eſt vita De cap.VII. humana ſuper terram?) Hic iam apertius oſtendit, ex cuius ſignificatione ſuperius loquereturꝰTentationem vero dicit tanquã ſtudium certaminis, vbi vincit homo vel vincitur. Et ſicut quotidiani mercenarij vita eius:)Temporalem mercedẽ expectantis,vt iam eorum qui iuſtitiæ ſuæ fructũ in futuro expectant, nõ ſit vita ſuper terrã. Aut tanquã ſeruus metuens dominum ſuum & cõſecutus vmbram.) Quod ſignificat abſconditio Adæ à facie domini, & tectio foliorum de Gene.3. quibus vmbra fit,quam relicto deo conſecutus eſt homo. Aut antequã mercenarius qui expectat mercedẽ operis ſui.)Iſte à ſuperiori in hoc differt,quòd ſuperior habuit, hic autem habere deſiderat ipſa temporalia.

Sic & ego expectaui menſes vanos.) Iam ad vmbrã dixit vanos, id eſt, temporalia bona. Et noctes dolorum datæ ſunt mihi.)In quibus & lux amittitur ſapi- F entiæ,& materies eſt pœnarum. Si dormiero, dico, quando dies eſt?& ſi ſurrexero,rurſum,quãdo veſper?) Quando cupiditatẽ negocij patitur homo in ocio,& ocij in negocio. Repleor autem doloribus à veſpere Ibidem. vſq; ad mane.) Quo occidit à deo. Vnde & ad veſperã deambulans deus eos dimiſit: quod ſignificat volẽtes, quibus nulla expectatio eſt remedij,niſi mane.De quo dicitur,Mane aſtabo tibi,id eſt, quando poſt iudicium Pſal.5. mane deus reuelabitur iuſtis.Vnde & dominus veſpere ſepelitur,& mane reſurgit.Hanc ergo vitam tanquã lucifero poteſt comparare. Et cõreſcit corpus meũ putredine,) vermiũ multitudine. In fundo globoſi† glebas. terrę,radens ſaniem.)Expreſſio cupiditatum vel curarum confeſſionis,in qua gaudent iniqui, quod ad occaſionem redigunt peccandi, quæ alij per pœnitẽtiam confitentur,vnde ſunt canes qui Lazari vulnera linge- Lucæ.16. bant. Et vita mea exilior eſt quàm loquela.) Minus enim facio quàm loquor. Recordare ergo quia ſpiritus eſt vita mea,)id eſt,in vita ſpiritali. Et non reuertar ad viſibilia: Nõ me cognoſcet oculus videntis, quia mutabor, vt videntem hic diabolum accipiamus

G inuidentem. Oculi tui in me,& non ſubſiſto.) interficis enim in me vitã carnalem in qua fui. Tãquam nubes expurgata de cœlo.) Aut per cœlũ turbata, quomodo dicimus de ferro purgato, vt hic ſignificauerit auxilium ſibi fuiſſe de cœlo,vt purgaretur:Aut certe vt iam nõ ſit nubes,ſed in aërem purũ extenuetur,tanquã radiis ſolis expurgata,vt obſcuritas carnis & ſanguinis
1.Cor.15. nõ ſit in cœlo:Nõ enim caro & ſanguis regnũ dei poſſidebunt, cũ corruptibile hoc induerit incorruptionẽ, & abſorbebitur mors in victoria. Si enim homo deſcenderit ad inferos, vltra nõ aſcendet.) Ad hoc ergo recordare, vt nõ deſcendas. Et non reuertetur amplius in domũ ſuam,) id eſt, ad requiem ſuam. Propterea itaq; & ego nõ parcam ori meo:)Confitendo cũ tempus eſt, Vtrũm ne mare ſum ego,aut draco?) Nõ enim ſicut impios aut diabolum repuliſti:quia ſtatuiſti ſuper me cuſtodiam,) vt non me moueam ad perturba tionem, vt ſunt maris termini. Quia dixi cõſolabitur me lectus meus.)Carnalia in quibus requieſcebat.
Et referã ad meipſum conſolationẽ in thoro meo.) Ad te enim debeo referre conſolationẽ meam. Ex-
H terres me per ſomnia, & per viſionẽ me obſtupefacis,) per tribulationes vitæ huius,quæ ita ſomnia ſunt,quomodo & bona vitæ huius ſomnia. Abſolues à ſpiritu meo animã meam,) propter viſibiles terrores à quibus liberabitur anima metuens venire ad eos, Et à morte oſſa mea repuli,nam ierant in mortẽ oſſa mea:) niſi his exterritus fortior eſſem, & patiens,) quod eſt oſſiũ firmitas. Non enim in ſempiternũ viuam,)vt patiẽter feram breuitatẽ vitæ. Et metu mortis me correxi.)Vnde incõuertibilis diabolus, quia nõ moritur, ſed
Eccleſiaſtici.1. damnatur.Initium ſapientiæ timor domini eſt. Diſce à me,vana eſt enim vita mea:)Quia non ſuffero tẽtationes. Aut quia ſenſu tuo intendiſti in eum,)propter quod rationalis eſt. Vnde illud, Nos autẽ ſenſum
1.Cor.2. domini habemus. Rationis vero munus dicit extenſionem intellectus. Et in requie iudicabis eum,) dignum requie. Vſquequo me nõ dimittis,)vinctũ tribulationibus, neq; deſeris donec deglutiam ſaliuam meam?) In dolore ac flagellis cotineam & abſorbeam voluptatum fluxus,per tribulationes admonitus. Si ego peccaui,quid poſſum tibi facere?) Senſus hic eſt,Si
I peccaui,nihil poſſum facere. An forte loquẽdo moleſti tibi ſunt homines?)Tu ergo qui ſcis ſenſũ: Quare conſtituiſti hominem vt loqueretur aduerſus te, vt eſſet tibi oneri?) Si autẽ peccatum hominis, nec facto nec dicto tibi nocet: Quare non obliuiſceris peccatum eius:)Sed purgas illud potius:Niſi quia illa quæ ſupra dicta ſunt,ad bonitatem tuam referuntur. Quid eſt enim homo quòd exaltaſti eum,&c.) Quæ non intelligentes amici eius, putauerunt ab eo deum reprehendi. Si enim nõ propterea facis mihi tentationes vt cohibeam fluxos motus meos,vt mihi ita conſulas,quę alia cauſa eſt,vt corripias hominem? Non enim nocere tibi poteſt quia peccat: Aut ſentis quaſi aduerſitatẽ loquelæ eius,cum ſcias ſenſum humanum,& vtiq; poſſes,quod tibi aduerſarium eſt, non conſtituere. Et quare non es oblitus iniquitatis meæ? Si non ea cauſa vt mihi prodeſſent tentationes iſtæ,vt bonitatis tuę ſit totum,& quòd me corripis? Nunc autẽ in terrã ibo.) Cum enim purges peccatum meum, reſtat mihi tamẽ adhuc in terram ire per mortem corporalem. Nam
Baldath Suitis verba. De ca.VIII. cuigilabo,& vltra non ero,)in hac terra. Miſit in manum iniquitates eorum.) In manum miſit, aut in vindictam,aut ſupplantationem: Debitores eos,) id eſt peccatores demonſtrauit. Et reſtituet tibi vitã,) K iuſtitiæ, quæ debetur iuſtitiæ, id eſt, beatam. Et erunt priora tua minima,in comparatione poſteriorum,quę infinita erunt. Aut nunquid non hi docebunt te & referent tibi?) Quoniam nonnullorum maior eſt authoritas. Iam & hic de Chriſto dictus audita narrat, quomodo Eliphaz reuelationẽ. Nunquid viret ſcirpus ſine aquæ?) Ita ergo & impij areſcent ſine miſericordia dei. Adhuc in ſua radice conſiſtit,& nõ metetur:) Si aquam non habeat. Antequam viuat omnis herba,nonne areſcit,) niſi bibat? Non enim aliquando viruit impius, atq; araneis implebitur tabernaculum eiº.)Opera inutilia.Iam vero de Iudæis & domino videtur dicere. Quòd ſi & ſuffulſerit domum ſuam,nõ ſtabit.)Aut ſcripturis ſanctis, aut ſpe promiſſionis domini, aut regnum ipſum. Et cum cœperit, nõ permanebit ſequi deum.) Quod Iudæis euenit, qui ſecuti non ſunt incipientes. Humidus enim eſt ante ſolem,)carnalium fluxu putreſcens. Ante ſolem vero, ſub tribulationibº,vt ante,ſub,ſignificet, ſicut dicimus, ante me fac. Et de putredine eius germen eius aſcẽdet.)Niſi enim illi tam mali eſſent,non per paſſionem L
Rom.1. exaltaretur dominus, qui de illis ſecundum carnẽ natus eſt. In congregationibus lapidum dormit.) Maiores enim illum crucifigent, & in medio lapillorum viuet humilium, de quibus fuerunt Apoſtoli. Si deglutietur locus,mentietur eum.) Si abſcõderit q̃ filius dei ſit,dicetur,quia non eſt filius dei. Opus eſt ergo vt ipſe ſeſe indicet: In hoc enim loco non poſſunt diuina cognoſci. De terra autem alterũ germinauit,)vel dominus reſurgẽdo,vel alterum genus piorũ,id eſt, Chriſtianorũ. Dominus enim non probauit innocentẽ.) An non reprobauit?Vel illud, Impiũ non probauit innocentem. Nec vllũ munus:)Id eſt,ſacrificia quę habebant Iudæi. Veracium autem os impleuit riſu,)cõfitentium. Et tabernaculum impij nõ permanebit,) vel ipſum tẽplum,vel regnum. Vere ſcio quia ita Verba Iob. De cap.IX.
eſt:) Id eſt, quia ſecundum iniquitates meas hoc mihi reſtituit:Sed nõ ſicut vos arbitramini. Sed quia nemo eſt in conſpectu eius iuſtus, non reſpondebunt ei vnus de mille.) In omnibus quippe conuincet. Qui in vetuſtatem perducit montes & neſciunt:) Id eſt, ad Pſal.6.
infirmitatem. Vt eſt, Inueteraui in omnibus inimicis M
meis. Qui vertit eos in ira.) Iraſcendo eos vertit,id Lucæ.14.
eſt,vt aliud inueniant quàm appetierant, cũ qui ſe exaltat,humiliabitur. Qui cõmouet orbem à fundamẽtis,)per vocationem quæ facta eſt,per quam commoti ſunt excellentes in mundo. Et columnæ eius mouebuntur.Qui præcipit ſoli & non oritur:)Vt aut ſapien-
Danie.12. tia non intelligatur,aut qui ſcripſerũt. Vt eſt,Signa librum. Qui extendit cœlum ſolus.) Eccleſiam, quæ propriæ dei ſedes eſt, quã extendit per totum orbem ſolus,ad ſignificandam vnitatem trinitatis. Nam vtiq; per filium in ſpiritu ſancto omnia facta ſunt. Et ambulat ſuper mare tanquam ſuper terram.)Super terrã.) id eſt, firmiter confirmans Eccleſiam in ſeculo. Vel ſubiiciendo ſibi peccatores in quibus non mergitur, non cedendo tentationibus eorum. Si tranſgreſſus me fuerit,non videbo. Si altior me fuerit,aut celeritate perſtrinxerit me,non agnoſcam.)Opus eſt ergo, vt & congruat infirmitati meæ, & non me deſerat.
Si enim morti tradiderit,quis auertet?)Morti enim tradit,cum vel tranſgreditur,vel tranſit vt neſciatur. Hæc eſt mors animæ vt deum neſciat. Ipſius enim inauertibilis ira:) Aliorũ enim poteſt auerti. A potentiore

A tentiore ab ipſo ſubdita ſunt cætera ſub cœlo.) Excepto ipſo cœlo,id eſt,rationali creatura, quia ſi ipſa ſibi cætera ſubdidiſſet, nunquam per ea quæ ſibi ſubdiderat puniretur.Quia vero deus ei illa ſubdidit,punitur per ea quando offenderit eum qui ſubdidit. Quòd ſi etiam iuſtus fuero,non exaudiet me.)Rogans eum,præſumens de mea iuſtitia. Comparans enim ea his quæ apud ſe ſunt incommutabilibus & perpetuis, tanquam iniuſtum me non exaudiet.Ergo eius mihi miſericordia neceſſaria eſt. Iudicium eius rogabo:) Quia ego
1.Cor.4. iudicare nõ poſſum me iuſtum eſſe. Vnde eſt, Sed neque meipſum iudico, qui autem iudicat me, dominus eſt. Si vero inuocauero, & non exaudierit,non credam, quoniam exaudiuit vocem meam.) Cum iudicium eius rogo, ſi non exaudierit, non credam quòd aliquando exaudierit me: Occultis enim cauſis me audiuit,non merito deprecationis meæ, aut certe nõ credam non me exauditum nunc: Aliquando enim exauditus ſum. Aut ita,Quia ſi exaudierit quod peto,credam etiam exauditum me: Nam ſi non credidero, quanuis fiat quod peto,tamen nõ exauditus ſum, vt ſignũ exauditionis credulitas poſtulantis ſit. Ne for-
B te in turbine me conterat.) Propterea quæro iudicium eius,ne in turbine me conterat. Multas enim tribulationes meas fecit ſine cauſa.) Quorum cauſa me latuit.Aut certe confitentis vox eſt,flagellis dei confitẽtis non ſe eſſe correctum, & idcirco poſſe turbine cõteri quaſi maiori ſupplicio. Non enim ſinit me reſpirare.)Tam multæ ſunt tribulatiões meæ. Etenim quia poteſt,obtinet, & vincit:) Vt voluntatem eius faciam, non meam. Quòd & ſi fuero iuſtus, os meum impia loquetur: Si me iuſtum putauero, veruntamen auferetur vita mea.) Quanuis neſciam ſi impie egi,tamen auferetur vita mea,vt patiar quæ nolo,aut non faciam quę volo. Vnum eſt quod dixi,magnum & potentem diſperdit ira:) Id eſt, propter hoc vnum ſiunt tribulationes hominibus, vt magnus ſibi potensq; nemo videatur, præſumens de viribus ſuis. Quia nequam homines in magna morte erunt.) Non in mediocri in qua ſunt etiam iuſti cum tribulantur, & ab eis deridentur. Terra tradita eſt in manus impij:)
Aut corpus iuſtorũ non anima,cum eos perſequuntur,
C aut quãdo impius dominari permittitur: Poteſt & accipi homo peccator in manus diaboli ſecundum mortalitatem ſuã. Faciens iudicium eius operit:)Aut ipſius impij iudicium,aut iuſti: In hoc enim tempore opertum eſt.Aut certe hocipſo facit iudiciũ eius: id eſt, eo illum punit,quo occultat ei prouidẽtiam ſuã. Vt eſt,
Iob.3. Præ magnitudine iræ ſuæ nõ requiret. Vel eo iuſtum vindicat quo occultat, Perſecutori eius iudiciũ ſuũ:) Id eſt,prouidentiam ſuam, vt arctius peccatorum laqueis per impunitatem capiatur. Quod ſi non eſt, quis ergo eſt?) Poteſt hoc de domino intelligi, qui & deriſus eſt,& cuius terra, hoc eſt corpus, traditum eſt in manus Iudæorum, & cuius iudicium faciens occultauit maieſtatem ipſius.Quod ſi ipſe non eſt,quis ergo eſt,qui maiora facit quàm fecit ipſe? Vel ſic, Quod ſi
Lucæ.15. non facit deus iudicium iuſti vel impij, quis poteſt facere?Vita autem mea leuior eſt curſore.) Tanquam fugitiuos dicit homines à iuſtitia diſcedentes, vt ille filius minor profectus in regionẽ longinquam. Aut quaſi aquilæ volantis & quærentis eſcam:)De ſuperioribus in quibº animæ rationales naturaliter beatę ſunt: id eſt, operibus iuſtitiæ, inclinauerunt ſe ad terrenas voluptates. Quod ſi & locutus fuero,obliuiſcor dum loquor.) Locutio quemadmodum affectum habuit ad D
exteriora, ſic anima dum progreditur ad ea quæ foris ſunt cupiditate fruendi creatura, obliuiſcitur interiorem creatorem. Declinans in faciem ingemiſcam.) Illam enim declinationem dolores ſequuntur. Cõmoueor omnibus membris!)Timor quo incipit recurrere. Et quia ſum impius,quare non ſum mortuus,& laboro?) Scio ſubaudis, Aut dicit ſe laborare, quia impietati mortuus nõ eſt. Et mundatus fuero mundis manibus.)Aut dei manibus,aut ſuis: id eſt, bonis operibus per regenerationem. Satis in ſorde me tinxiſti,)in iſtam mortalitatem perductum. Et execratum me eſt veſtimentum meum.) Immortalitas qua cupi- 2.Cor.5.
mus ſuperueſtiri. Sed quia nõ poſſumus in hac corruptione,ideo dicit, Execratum me eſt veſtimentũ meum. Non eſt enim homo ſicut & ego cui contradicam.)Homini enim poſſem demonſtrare iuſtitiã meam,in tuo autem iudicio inuenior iniuſtus. Vtinam eſſet nobis arbiter.) Videtur blaſphemare, niſi illum
1.Timo.2. mediatorem dei & hominum optare intelligatur, vt per eũ alleget preces ſuas. Hoc modo enim ille audit E
Ioan.5. inter vtrunq; poſitus,& arguit hominem:Filio enĩ omne iudicium pater dedit,& qui argueret,& qui audiret inter vtrunq;. Auertat à me virgam ſuam.)Tranſeat timor legis,vt adoptionis libertate & charitate illi cõiungar. Non enim ſum mecum,) quia his hæ- De cap.X.
reo quæ foris ſunt. Proferam contra me ſermones.) Hæc confitentis ſunt: Et dicam ad dominum, Noli me docere impium eſſe.) Noli me tentare vltra quàm poſſum ferre, nec mihi ſinas accidere quibº mihi im- 1.Cor.10.
pietas perſuadeatur. Aut bonum eſt tibi ſi inique egero?)Non eſt autem tibi bonum ſi inique egero. Non ergo iniuſte me ita cõſtituiſti, quia deſpicis opus quod manus tuæ fecerunt. Si quod deſpicis opus manuum tuarum,ad conſilium impiorum animaduertiſti?) Sed non eius impietatis quæ hominibus apparet. Et ad cõſilium impiorum animaduertiſti?) Non quia placẽt illi,vt inique agant. Aut ſicut homo perſpicis?) quia vtique non ſicut homo perſpicis: Ideo in conſilio impiorum animaduertiſti.Eſt enim impietas quam tu ſolus vides, & ab hominibus non videtur. Aut humana eſt vita tua,)id eſt breuis,vt non poſſis de perpetuitate iudicare. Et peccata mea inueſtigaſti.)Nõ enim P
te latere potuerunt quæ latent homines. Scis enim me nihil impie feciſſe.) Nam quãtum ad homines nihil impie feci. Sed quis eſt qui de manibus tuis eripiatur?)iudicantis.Sicut deus iudicas,cum vides etiam eas impietates quas homo non videt. Poſtea vero mutatus percuſſiſti me:)Me ſcilicet mutato: non deo, quia mutatus homo mutatum deum ſentit, vt per tenebrarum diuturnitatẽ mutati oculi mutatum ſolem ſentiunt. Memor eſto quia de luto finxiſti me.)Tua ergo miſericordia indigeo. In terram me iterũ conuertes.) Morte quæ pœna eſt peccati. Nõnne tanquam lac mulſiſti me?)Quia etiam iam mortalibº prębuit miſericordiã,cum homines de hominibus informi primordio formauit.Hæc ergo cum in te ſint, ſcio quia omnia potes,quia tãtæ bonitatis ſunt, vt carnalẽ quoq; ſubſtantiam operẽtur. Quòd ſi & peccauero, cuſtodies me,)aut vt me nõ perdas,aut ne lateat peccatum meũ. Et ſi iuſtus fuero,nõ poſſum reſpirare,) in cõſpectu hominũ.Nam tu vides peccata quæ homines latent. Plenus enim ſum opprobrio,)in cõſpectu tuo.
Et capior ſicut leo,)ad occiſionẽ: Eſt ſuperbiæ peccatum quod homines latet, quãdo etiam in factis laudabilibus

G dabilibus possit obrepere. Iterum autem commutatus sæuissime crucias me,)post pœnã peccati qua mortalis factus est homo. Secundum has dicit tribulationes quas in hac vita homines patiuntur, quia repente pleræq; accidunt tribulationes quæ turbant quietẽ ipsius vitæ mortalis,cũ in salute est,vel in securitate rerum,quãtis temporalium, quam misericordiæ dei deputauit. Instauras in me torměta mea:)Quia iam ipsa mortalitas tormentum est,de qua tribulationes alię fiunt. Quare ergo de ventre eduxisti me?)De obscuritate ad notitiam, quæ sola maioris miseriæ est materia cum subuertitur. Hanc generationẽ superius etiam cõmemorauit. Et essem tanquam nõ fuissem,) penitus ignotus. Vnde est, Vocat ea quæ nõ sunt tanquã ea quæ sunt:id est,secundum ignobilitatem. Aut nunquid non est tempus paruũ vitæ meę?) Non enim propter longitudinem vitæ meæ mortuus nõ sum, cũ vtiq; paruum sit quod viuo. Patere me donec requiescam pusillum.) Post misericordiam qua de limo fecisti me, & mutatum mortalitate percussisti me, & ipsa mortalitate consolatus es me, deinde exercuisti me tribula- Rom.4.

H tionibus:Patere ergo me,vt requiescam in te: Antequam eam in pœnas vnde reuerti non licet.)Ab his enim quas supra commemorauit licet reuerti, si se homo ad deum conuerterit. Vult autem requiescere antequam eat in pœnas æternas,ad hoc vtiq;,vt non eat. Quemadmodum si dicamus alicui, Corrige te, antequam damneris: Non enim cum se correxerit, dãnabitur. Vbi non est lux, nec est videre vitam hominum.)Illa est enim vita hominum,vbi est lumen verũ, quod illuminat omnem hominem. Alia est terra viIoan.1. Sophar Naamathitæ verba.C.XI uentium, alia terra morientium. Aut nunquid videbitur eloquens iustus esse?) Putat enim Iob verbis magis quàm operibus abũdare. Beatus natus homo, breuis vitæ.)Sententiam suam illi replicat, quam vult intelligi loquaciter dictam & inaniter. Cum nemo sit qui contradicat tibi:)Quia quando dicebat,nemo ei cõtradixit. Sed quomodo dominus loquatur ad te:) Ea loquere potius,quibus misereatur tui deus,quia duplex erit super te,corripiendo,& consolando. Et tũc scies quia digne reddita sint tibi à domino quæ peccasti.) Post correctionem sequente illuminatione. Aut

I vestigium dei inuenies,)vt velis deum reprehendere.

Sublime est cœlum: Et quid facies) vt inuenias sacramenta cœli? Non enim debes eum reprehendere cuius opera non comprehẽdis. Quis dicet illi, quid fecisti?) Et hoc enim recte erit factum si deus hoc fecerit: Quia facere aliquid ille nisi recte non potest.

Ipse enim nouit opera hominum iniquorum.) Non iniqui operis est. Vnde vult intelligi,quia stulte hic quẽ iniquũ putat reprehenderit deum:Sic enim eum loqui existimauit. Homo vero aliter nutat sermonibus:) Modo illi placet deus,modo illi displicet, cũ apud deum sit firmitas. Et vir natus mulieris tanquam onager erit in deserto:)Cupiditate libertatis impatiẽs dominatoris atque domitoris. Et extendens ad eũ manus tuas vt acceptet opera tua. Si iniquum quid est, in manu tua est.)Ipsa duo repetiuit,sed ordine mutato.

Et iniquitas in domo tua non maneat.) Hoc dixit cor. Sic enim fulgebit facies tua tanquam aqua pura,)conscientia. Tanquam fluctus qui non præterit, & non terreris,)nisi omnes tangat in hac vita. Et oratio tua tanquam lucifer erit, ante illuminationem præibit.) Quasi & ista ad prophetiam sanctæ ciuitatis vel ad populum dei pertinẽtia,audita, vel reuelata dicuntur,sicut à superioribus amicis eius dicta sunt. Et K rogabunt faciem tuam multi.) Omnia ista de Ecclesia. Verba Iob. De cap. XII

Sed iustus vir & sine crimine venit in derisum.) De domino intelligendus est sensus. Non ergo mirum si & ego vobis in derisum veni. Et domus eius vt deuastaretur ab iniquis.)Ecclesia à persecutoribus:Imò vero nullus confidat, cum sit nequã,se impunitum futurũ:Quia iudiciũ à domo dei. Tanquã inquisitio in 1.Pet.4. eos non sit futura,) non cõfidant. Sed tamen interroga quadrupedia si tibi respondeant.) Ideo recte inquirit iniquos,quia ex operibus potuerunt cognoscere creatorem, & colere debuerunt. Non enim creaturarum responsione doceri non debuerant, cum acceperint rationem qua ista cognoscerent. Si non in manu est anima omnium viuentium.) Hinc ergo scitur quia ipse omnia creauit, quia anima omnium viuentium in manu eius: Et spiritus omnis carnis humanę,id est,rationalis anima. Auris enim sermones diiudicat.) Quemadmodum sensus sensibilia diiudicat, ita spiritalia spiritus,quæ debuit cognoscere, quoniam in manu domini est opera domini, In multo tempore sapientia est.)Non vtique in multo tempore, Sed a- L pud dominum,) à quo petenda est. Si destruxerit, quis ædificabit?)propter virtutem destruxerit, & propter sapientiam clauserit,vt ad eam non perueniat.

Si prohibuerit aquam,siccabit terram.) Sapientiam ipsam, terram vero hominem. Quod & si emiserit, perdet euertens terram.) Multis enim sapientibus factis turbabuntur peccatores. Qui ducit consultores captiuos.) Subiugat enim sibi eos qui se consulunt.

Iudices enim terræ in pauorem misit.) Aut Iudæos, aut Pilatum,aut sensu terreno iudicantes. Qui collocat reges super sedes,)id est Apostolos. Et circundedit baltheo lumbos eorum.)id est,continentia. Qui emittit sacerdotes captiuos, vt ab hominibus ducantur: Et significantur Iudæi. Qui permutat labia fidelium.)Permutat in bonum,vt non de iustitia sua, sed de gratia eius præsumant. Et intelligentiam senum cognouit.) Cui placet intelligentia senum. Vnde est, Cogniti estis à deo. Cui aduersariũ est, Non noui vos. Gala.4. Et bene cœpit à fide, & peruenit ad intelligentiæ ca- Matth.25. nos. Qui reuelat profunda de tenebris,) aperiendo M prophetias. Et produxit in lucem vmbram mortis,) id est,fecit vt cognosceretur vita ista,quia vmbra mortis est. Decipiens gentes & perdens eas,) putantes quòd nocerent Ecclesiæ dei cum sibi nocerent: quod de impiis intelligendum est. Sternens gentes, & in viam ducens eas.) ad humilitatem tanquam illum asinum. Reconcilians corda principum populi terrę.) Sibi reconcilians vel Iudæos vel reges terræ, qui primò persequebantur Ecclesiam. Eduxit autem eos in viam quam non nouerant:)Subruendo legis opera, vt simpliciter intelligerentur: Hinc eis visus est peccator: Quo errore tenebrati sunt tanquam ebrius.)

Et arguam in conspectu eius si voluerit,) vt arguat De cap. seipsum, quod est confessionis. Et curatores malo- XIII. rum omnes vos:) Bonos enim non potestis cõsolatione curare. Audite ergo obiurgationem oris mei:)in vos. Et ante conspectum eius profertis dolum:) cum vultis vos videri iustos quod non estis. An subtrahitis vosipsos iudices fieri? Nunquid potestis dissimulare,& non peccare?) Iudicate, quia de vobis verum dico. Si enim omnia facietis,adiiciemini ei:)Id est,etiam si omia præcepta faciatis, inueniet in vobis quod arguat: Nemo enim iustus in conspectu eius. Quòd & si

A & si occulte personas mirati fueritis suas,)seipsos iustificando,non solum ad homines,sed etiam ad seipsos.

Corpus autem luteum,)vt fragilitatis saltem vestræ consideratione timeatis. Apprehendens meas carnes dentibus meis.) Non mihi parcam, vt non solum vos arguam, sed etiam me. Et animam meam ponam in manu:) inspiciendam vt nihil celem, siue vt computem peccata mea. Licet occidat me ille qui potens est,qui & cœpit.)Quãuis occidat peccata mea:

Tamen loquar, & coram eo arguam me,) non me iustificabo abscondens peccata mea. Ecce enim appropinquo iudicio meo:)vt iudicem de me. Quasi ipsa sit hominis iustitia in confessione sibi non parcere.

Tunc à facie tua non abscondar,) quemadmodũ absconduntur peccatores. Manum aufer à me,) vt nihil in me sit castigandum,& sit in me charitas. Et timor tuus non me terreat: Quot sunt iniquitates meæ?) Hinc potest videri illud dixisse:Animam meã ponam in manu mea ad computandũ. Aut putas me esse cõtrarium tibi?)Cum vtiq; infirma sum, & quasi hoc metuis,ne si iustificatus fuero,par tibi sim: Cum folium

B sim.)Ergo est aliqua latens causa quando hoc non est.

Et imposuisti mihi peccata iuuentutis:)Vt hæc sit causa quare dicat abscondi à se peccata sua, quia superbierit,quod est peccatũ iuuentutis. Et posuisti in cõpede pedem meũ,) in vinculo mortalitatis. Et radices pedum meorum contemplatus es:(Cupiditates meas,

Qui veterasco sicut vter,)vt vinum nouum portare non possim: Aut panno nouo consui,velut vestimẽtum quod à tinea comestum est:Homo enim natus ex muliere,breui viuens tempore, & plenus iracũdiæ plenæ: Et hunc fecisti venire in iudicium coram te.) Quanuis enim ita mortalis sit, & ipse habet tamen vn de rationẽ reddat:Exigitur tamen de illo quod potest, quanuis perparũ possit. Dinumerati enim sunt mẽses eius apud te.)Eo enim quòd temporalis est,de peccato conuincitur: Nam æternũ illum tu feceras. Discede ab eo,sine requiescat:) Secundum opinionẽ carnalis & animalis hominis, cui totum bonum hæc vita est.Et ideo sibi vult parci vt fruatur hac vita. Est enim arbori spes.)Irridenter hæc pronuncianda: Vtiq; enim magna est spes hominis, quod carnales nolunt credere. Vir vero cum mortuus fuerit,abiit.) Et hic

C ironia est. Tẽpore enim minuetur mare,nã post De cap. impletur.)Dicit autẽ de his locis vbi accessus & recessus sit, vel quòd omnia littora latenter minuuntur & augentur,horis lunaribus scilicet, cum oritur luna vel nobis vel aliis vsque ad medium mẽsem crescit, & inde minuitur. Vsquequo cœlum est, nõ consuetur ad nouum:)id est,ipsi cœlo. Atque vtinam apud inferos me custodisses:) Vsqueadeo est spes resurrectionis, vt iam & his carerem vitæ incertis. Et abscondisses me donec requiesceret ira tua.) Hinc est abscondere pusillum donec transeat ira domini,id est,donec trãseat ista mortalitas & ad resurrectionem veniatur.

Si enim mortuus fuerit homo,viuet.)Nam hæc non est vita. Consummatis diebus vitæ suæ, tunc viuet.

Deinde vocabis,& ego respondebo tibi.) Obediens tibi sine impedimento mortalitatis. Signasti in sacculo iniquitates meas,) vt redderes mihi. Annotasti si quid inuitus errauí:) Etiam hoc annotasti, Inuitum autẽ errare pœna peccati est. Et quidem mons cadens defluit:) Ita & homo ex altitudine & firmitate sua cecidit. Et petra veterascit in loco suo,) vt homo in genere suo & conditione sua. Et alluuione D frequentium gurgitum, quasi & homo ita ad exilitatẽ perductus sit,) cum crebris cupiditatum alluuionibus atteritur. Spem verò hominis perdidisti.)Gradus fecit de monte ad petram,à petra ad lapides, à lapidibus ad arenam,quia has mutationes carnales patiũtur: Et †minutiões. bene iam perdidisti dixit: Impulisti enim in finem,) in consumptionem, vt pereat spes ista,) qua carnales gaudent. Mutasti faciem eius, dimisisti eum,) cum imago dei in eo exterminata est: Et cum multi fuerunt filij eius,nescit.) Quia moritur, quãuis propagetur soboles. Sed carnes eius super eum doluerunt,)id est,talem conditionem suam homo carnaliter dolet, & animaliter luget. Spiritalis enim nouit, quia & si exterior homo corrumpitur,sed interior renoua- 2.Cor.4. tur de die in diem, quia hoc fieri sentit in seipso.

Et impleuit dolore ventrem.) Spiritus enim sci- Elephaz entiæ per consolationem sanat potius à doloribus: Tu Themanitis autem qui imples ventrem dolore, non spiritu scien- verba. tiæ respondes. Nónne tu repulisti timorem?) Deum De ca.XV. non timuisti in eum talia dicens. Et elegisti linguã malorũ,)qua homines maledicunt.Quid enim? Nũquid primus homo natus es?) Quia tantum superbis: E

Aut ante colles concretus es?) Etiam montes nomine collium accipiendos,id est, ante omnes virtutes spiritus potentes. Sed & senex & decrepitus in nobis est:)Qui sciat etiam quæ nos nescimus, est inter nos. Quid ausum fuit cor tuum, & quid sustinuerunt oculi tui? Sperauerunt, quid est cur homo vt sit sine crimine.)Quod tu dixisti, *Si in sanctis eius non est fides*,)propter incerta temporũ quibus plerunque fallũtur,vt multa dicant,& nõ faciant. Et cœlum non est mundum ante eum,)pro his qui habitant in cœlo. Aut certe cœlum pro ipsis sanctis ponitur,quia in his habitat deus. Quæ sapientes dixerũt,& non celauerũt parentes suos:)Quia etiam Iudæi Apostoli prædicauerũt:

Ipsis solis data est terra.) In hac tantum. Nec superueniet illis quisquam extraneus,)nec sanctus homo vel angelus:id est,in securitate possidebunt. Cum putauerint se esse iam in pace.)Ita dicit quasi hoc putet ipsi Iob euenisse. Non credit conuerti à tenebris,) non credit vt conuertatur à peccatis. Et decretus est in escam vulturum,)aërearum potestatum,quæ mortibus F peccatorum pascuntur. Sicut dux in prima acie decidet.)Audax est & nõ fert tribulationes: Quia eleuauit manus contra deum.) An quia eleuauit,& currit contra eum contumeliose,aduersaria faciendo quàm præcepit? In crassa ceruice scuti sui,) præsumens de protectione sua. Quia operuit faciem eius in adipe suo.)Per adipem:id est, per exaltationem superbiæ suæ abscondit à se deum. Et fecit capistrum super femora:)Vt libidinibus suis colligaretur,quo vinculo duceretur ad mortem. Quæ enim illi parauerunt,alij auferunt.)Ipsum etiam regnũ terrenum,vel quancunque spem temporalem,quã cum toto mundo iusti accipiẽt.

Et non ditabitur, nec permanebit substantia eius,) impij scilicet. Non immittet super terram vmbrã,) id est non viret, Sed stirpem eius arefaciet ventus:) Tentatio. Præcisio eius ante horam:) Corrumpetur priusquam sperat. Decidat tanquã flos oliuæ.)Decidat à pace,vel quia meliora hos sequuntur quemadmodum florem fructus. Testimoniũ enim impij mors:) Signum. Et ignis comburet domus eorum qui munera accipiunt.)Hi sunt enim impij qui munera temporalia præponunt iustitiæ. Concipiet & in ventre gemitus,) Ea quæ sperat, in pœnam illi proficiunt.

G Audiui alia multa,) Non ſolum quæ vos dicitis,
Verba Iob. De ca. XVI. Conſolatores malorum omnes,) Malos poteſtis conſolari, quia ipſi vos imitantur, non bonos: Et eſt vocatiuus. A nullo enim veſtrũ audiui aliquid boni. Quid enim? Nunquid ordo in ſermonib⁹ eſt?) Spiritus ſuperbiæ. Aut in quo moleſtum tibi erit?) Quanuis nõ ames quod dicis. Et ego ſecundũ vos loquor:) Quomodo digni eſtis. Si ſubiecta eſſet anima veſtra pro mea.) Si vos pateremini quod ego, loquerer ſermonibus, nõ factis: ita nihil eſt loqui quod non facitis. Si enim loquar nõ dolebo vulnere.) Oſtenditis vos neque in loquendo, neq; in tacendo prudentes eſſe: Nam ſapiẽtes & cum loquũtur, in conſolationibus cõdoleſcũt, vel in confeſſione ſua loquentes dolent vulnus ſuum: vel cum tacent, prudẽter tacent. Nunc autem laſſauit me, & fecit ſtultũ & putrem,) vt non contra vos loquar. Deus fregit ſuperbiam,) vt ſtultus factus ſapiẽs fiam. Apprehendiſti me, & in teſtimonium factus ſum.) Conuiciſti me de peccatis meis, & aduerſum me ego ſum teſtis. Et ſurrexit ſuper me mendaciũ meum:) cum mihi iuſtus videbar. Cõtra faciem meam
H reſpõdi,) hoc eſt, ſtatuam te ante faciem tuã. Iracũdiæ vſus deiecit me.) Benedixit, vſus iracundiæ, nõ enim eam patitur. Deiecit me tanquã ſuperbum, fremuit ſuper me dentibus.) Obiurgauit me, vt dentes pro verbis intelligantur. Sagittæ piratarũ eius ſuper me deciderunt.) Aëreas poteſtates quibus vtitur deus, & eis permittit vt aut exerceantur boni, aut puniantur mali. Piratæ autẽ quia in hoc mari nauigantibus inſidiãtur.

Acie oculorum irruit:) Non diſſimulauit à peccatis meis, tanquã innuit vt punirer. Ipſe enim tanquã lumen eſt punitoribus, oſtẽdens puniẽdos. Ruina mihi fuit aſpectio eius.) Aut ita fecit vt viderem peccatũ meum, ante enim nõ ſic mihi ad ſenſum perductũ fuit.

Acriter percuſſit me ingens dominus, & ſimul cõcurrerunt in me.) Deo enim percutiente, illi cõcurrerunt angeli ſatanæ. In pace cũ eſſem, diſcerpſit me.) Ab ipſa pace aut à ſemetipſo diſcerpſit, vt ab aduerſariis & ſibi aduerſantibus dilacerer. Et tenens comã eam diuellit,) per peccata mea me aduerſum me diuiſit. *Statuit me ſicut ſignũ,*) in quem iacularentur, vt ſolet ſignum poni iaculantibus quò iacula dirigantur.

I Circundederũt me lãceis, emittẽtes in renes meos, nõ pepercerũt,) propter deſideria carnalia, quæ ſibi impacta dicit per malas perſuaſiões ab angelis malis. Effuderũt in terram fel meum,) vt terrena bona zelarer *in iis qui his abundant.* Deiecerũt me proſtratione magna,) ne carnalem proſtrationem intelligeremus. Cilicium aſſuerũt corio meo,) peccata interiora quibus reminiſcitur ſe fuiſſe in bonis. Et ſuper palpebram meã vmbra mortis.) Volo videre, & impedit me conſuetudo carnalis. Terra ne operiar ſuper ſanguinẽ carnis meæ,) id eſt, ne ſi immunda fuerit oratio mea, optando terrena, accedat cumulus terræ ſuper vinculum mortalitatis meæ, quod ſignificauit nomine ſanguinis: id eſt, ne cupiditate terrena maiorib⁹ calamitatibus voluntarij peccati operiar, quod eſt illud naturale peccatũ de conditione mortali: Nec ſit locus clamori meo:) Intercludatur meritum orationis meæ. Et ecce nũc in cœlis eſt teſtis meus.) De domino videtur dicere, quia nondũ in terram deſcenderat.

Et cõſcius meus in excelſis,) propter participationem mortalitatis. Diiudiceturvir cũ domino:) Veniat dns vt cũ eo vir iudicetur, tanquã Ioannes cum Chriſto, In quorũ diiudicatione intelligitur quid diſtet inter hominem perfectũ, & deum hominem factũ. Sicut filius
K hominis ad proximũ ſuũ,) dns homine ſuſcepto ad eũ
Lucæ.10. qui inciderat in latrones. Anni enĩ dinumerati venerunt mihi:) Quòd mihi per Chriſtũ ſubueniatur plenitudine temporũ. Et viam per quam non reuertar, ingrediar,) via renunciandi ſeculo. Defeci agi-
De cap. XVII. tatus ſpiritu.) Ordo, Defeci ſpiritu laboribus cõcuſſus.

Oro vt ſepeliar, & non cõtingit mihi,) vt abſorbeatur mortale à vita: Ingemiſcimus enim grauati, in quo
2. Cor. 5. nolumus ſpoliari, ſed ſuperueſtiri: id eſt, mutemur potius quàm moriamur. Quod vtiq; quãuis hic homo cupiat, nõ contingit: Debet enim mortem cõdemnatione peccati. Preces adhibeo cum labore, & quid feci non mihi feci,) impetrans. Furati ſunt externi bona mea:) Ipſam immortalitatẽ qua ſpoliatur ſignificat, qui
Lucæ.10. ſemiuiuus à latronibus eſt relictus. Quis eſt iſte, ad manum meã ligetur?) qui mihi ſubuenturus eſt, dominus ſignificans. Sed ideo dicit, quis eſt, quia inter homines futurus erat, vt vix ab eis diſcerneretur, vinculo charitatis, vt cuſtodiat me & ducat quò vult. Quia cor eorũ abſcondiſti à prudentia:) Qui eum nõ cognouerunt abſcondiſti, propter hoc nõ exaltabis eos,) quia
L humiles non fuerũt. Ideo cæcati ſunt,) & nõ potuerunt humilitate Chriſti exaltari. Partim annunciẽtur mala:) Quòd cæcitas ex parte in Iſraël facta eſt, ſi-
Rom.11. ue quia eis mala videbantur quæ Chriſtus annunciabat, vt dicerent, Seducit turbas: Siue per Prophetas quę
Ioan.7. annunciata ſunt de cæcitate Iſraël. non vtique toti, ſed parti acciderunt. Et oculi ſuper filios eorũ tabuerũt,) admiratione miraculorum, quibus dictum eſt, Si ego in Beelzebub eucio dæmonia, filij veſtri in quo eiiciũt?
Matth.12. Poſuiſti autem me in loquelam nationibus,) hominem quem redemit: id eſt, Eccleſiam de qua loquerentur nationes, ſiue quæ loqueretur nationibus. Et in riſum illis deueni,) aut nationibus, cum ei detraherẽt, aut Iudæis qui loquebantur nationibus. Obſcurati ſunt ob iram oculi mei,) Obſcurati ſunt oculi Eccleſiæ, id eſt Apoſtoli: cum intellecti non ſunt ab iis qui hac pœna erant puniendi. Et expugnatus ſum valde ab omnibus:) Tam Iudæi quàm gentes expugnauerunt Eccleſiam. Et numerati ſunt ſuper hoc veraces.) Vel quare poteſtas data ſit impiis in Eccleſiam, vel quare ab impiis Euangelium agnitum non ſit. Iuſtus au-
M tem ſuper inimicum conſurgit:) Qui temporaliter cadit perſecutionibus, vt poſtea infidelibus dominetur.

Et purus membris ſumat audaciam:) Spei audaciam, vt confiteatur Chriſtum in perſecutione. Non enim inuenit in vos veritatem.) Omnibus enim tam Iudæis quàm aliis gratia neceſſaria eſt. Et conuulſæ ſunt compages cordis mei:) Vt non celem peccata mea. Noctem in diem verterunt impij.) Vnde eſt,
Eſa.5. Væ illis qui dicunt quod bonum eſt malum, & malum bonum, qui ponunt tenebras lucem, & lucem tenebras. Si ſuſtinuero, inferi domus mea erunt:) Pertulero peccata mea, vt non confitear. Interitum appellaui patrem meum:) Non ero filius vitæ. Appellauit autem deus matrem meam & ſororem tabem:) Ex eo quòd inſeparabiliter hæreant tanquam cognati. Quæ eſt enim mihi iam ſpes?) Subiunditur, Si ſuſtinuero, inferi domus mea erunt. Aut bona mea vi debo.) Quis ſeductus conuerti noluit, & ſuſtinuit peccatorem? Et lumen impiorum extinguetur.)
Baldarth Suitis verba. De Cap. XVIII. Noli ergo mirari, ſi & tuum tanquam impij lumẽ extinctum eſt. Lux eius fuerunt tenebræ, in domo claritas domus eius:) Id eſt, aut diabolus aut antichriſtus.

Et lucerna

A Et lucerna ſuper eum extinguetur:) Exiguum & terrenum lumen. Accipiant infimi ſubſtantiam eius:) Quæ habere ille noluit, habeant humiles. Immiſſus eſt pes eius in laqueum.) Ipſe enim captus eſt, dominũ perſequendo. Confortauit ſuper eum ſitiẽs:) Vt vincant eum eſurientes & ſitientes iuſtitiam. Abſconditus eſt ſuper terram funiculus eius:) Quo capiatur: Hoc eſt, ea quæ illi quaſi concedũtur: Et captio eius in ſemitis,) quà tranſit: Per circumitum perdant eũ dolores,) vndique. Et multi circa pedes eius veniũt in anguſtia famis,) Multi qui eum ſequuntur, vel qui ei obſequuntur, Comedantur rami pedum eius,) doctrinarum eius: id eſt, quà it: Rumpatur de habitaculo eius ſanitas,) tranquillitas huius vitæ: Et teneat eum neceſſitas cauſę regalis.) Opportunitas punitionis eius quæ valebit ad gloriam dei, propter quod modo illi permittitur cupiditas ſua. Cauſam regalem dicit, quia ſe Chriſtum iactabit. Habitet in tabernaculo eius in nocte eius, neceſſitas cauſæ regalis cruciet conſcientiam eius.) Appetitio tyrannidis, in nocte in ſupplicio cæcitatis eius quando damnatur. Aſpergen-
B tur ſpecioſa eius ſulphure,) quibus placebat igne fœtido concrementur. Et de ſurſum irruet meſſio eius,) à deo. Et non ſit nomen eius in facie platearum vbi erat:) Tollatur de memoria populi. Et non ſit cognominatio in populo ſuo.) Ad tantam deiectionem veniat, vt à ſuis non agnoſcatur. Neque reſaluetur ſub cœlo domus eius.) Aliqui enim reſaluabuntur. Sed in populo eius viuant alteri.) Alij ſubiungetur popu
Verba Iob. De ca. XIX. lus eius. Et deſtruitis me verbis:) Infirmatis me, qui me conſolari debuiſtis. Scitote tãtum, quia deus fecit mihi ſic,) apud quem poſſum de peccato conuinci, non apud homines. Et vallum ſuum circa me circundedit, foſſa circa muros eſt.) Coactus ſum ad confeſſionem. Ecce rideo opprobria, & nõ loquor.) Vtilitatem dicit confeſſionis, quia ſi vellet ridere peccatum ſuum, & non illud proloqui, clamaret, & non exaudiretur. In vultu meo tenebras poſuit.) Illuminationem vultus mei abſtulit à me, quod contingit auerſis. Et abſtulit coronam de capite meo.) Dignitatem ſpiritalem quam dat ſapientia. Et dirupit me vndique, &
C abij.) Omnia tenebam, & abſtulit illa à me, aduerſus illud quòd acceperat virtutem continendi omnia. Et arbitratus eſt me tanquam inimicum.) Sic me iudicauit, quaſi ei nocerem ſi ei par eſſem. Et circundederunt tabernaculum meum:) Cor & cõſcientiam. Fratres mei receſſerunt,) in ſpe correctionis, quia fratres ſunt, quãuis primo correctionem meam aſpernati ſint.

Et eos ſecuti qui ſibi aliena.) hoc eſt pernicioſa, ſuaderent. Et amici mei immiſericordes facti ſunt,) In malis ſpiritalibus, qui nõ condolent proximis ſuis, ſed potius eos irrident, quos non irriderent in malis carnalibus conſtitutos. Et ſcientes nomẽ meum, obliti ſunt me:) Non me cognoſcentes quòd mutatus ſum. Vicini domus & ancillæ meæ cum quibus ſecreta cõmunicabam.) Adulatores qui recedunt ab eo qui confitetur deo: Ipſi enim dicuntur ancillari. Seruũ meũ vocaui, & non reſpondit.) Aut corpus, aut eos qui ei ad
Pſal.41. mala ſeruiebant. Os meum deprecabar, & rogabam vxorem meam,) tanquam dicens, Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? id eſt cupiens, vt ei cõſentiat. Inuocaui blandiens filios vteri mei, quos genueram,) perſuadens eis ſpem ſeculi. Et quos dilexeram, conſurrexerunt in me,) in illa vita. In cute cõputruerũt carnes meæ:) Amore eorum quæ forinſecus
D ſentiuntur, computruerunt interiora mea: Nam vtique leue eſt ſi ad literã accipiamus tanquã ſcabiem habuerit. Et oſſa mea in dentibus meis ſunt,) Firmitas & fortitudo mea in verbis eſt, non in factis. Miſeremini mei miſeremini mei, ô amici.) Angelos videtur poſtulare, vt pro eo deprecentur, aut certe ſanctos; vt pro pœnitente orent. Manus enim domini eſt quę tetigit me.) Manu domini ſe tactum dicit, vt doleret vulnus ſuum quod ſine ſenſu eius fuit. Quare me perſequimini ſicut & dominus?) Deteſtamini & horretis ſicut dominus, vel obiurgatis, cùm iam confitear. De carnibus meis non ſatiamini.) Non gaudetis ſi carnaliter viuam. Stylo ferreo & plumbo.) vt quemadmodum cedit plumbũ ſtylo ferreo, ſic cedant ſermonibus meis corda hominũ. Aut in teſtimoniũ in petris ſculpãtur,) vt illi ea diſcãt qui firmi ſunt ad Euãgelizandũ.

Scio enim quia æternus eſt qui me reſoluturus eſt,) quia poteſt me reparare. Quorũ ego mihi conſcius ſum,) quia merui illa. Quæ oculus meus vidit & nõ
1. Cor. 2. alius.) Hoc eſt, Nemo ſcit quid agatur in homine, niſi ſpiritus qui in ipſo eſt. Et omnia mihi cõſumpta ſunt in ſinum.) In interioribus vbi nemo videt, id eſt in cõ
E ſcientia. Quod ſi & dixeritis, quid dicemus contra eum?) Secundum quòd dictum eſt in ſpiritalibus, Intẽdens teipſum, ne & tu tẽteris. Et radicem ſermonis inueniemus in eo,) vt de ipſius eũ conuincamus. Ira enim ſuper iniquos veniet.) Qui ſe extollũt ſuper peccatores, & putant ſe tales eſſe non poſſe, ipſos dicit ihi
Gala.6. quos. Non enim intelligitis magis quàm ego.) Ad
Verba Sophar. De ca. XX. alios ſe conuertit, qui cum eo Iob conſolabãtur. Erubitionẽ confuſionis meæ audiam.) Oblique vult vt Iob audiat eruditionem confuſionis ſuæ: Tũc enim poteſt etiã ſpiritum ſapientiæ cõſequi. Hæc autem locutio ſolennis eſt, cùm dicimus, Bonũ eſt mihi vt caueã: Nam malum mihi erit cùm volumus vt alius caueat. Nũquid hæc noſtis à ſeculis?) Ex quo ſunt ſecula, ſic eſt. Et hoc putat, quòd Iob ignoret tãquam impius. Oculus videbit, & non adiiciet.) Nõ enim videbitur. Filios eius diſperdat impius:) Siue imitatores, ſiue ſeductos ab eo diabolus. Et manus eius ſuccendantur doloribus:) Operibus *eius cruciẽtur. Oſſa eius impleta ſunt iuuentute eius,) Superbit de firmitate ſua.* Abſcõdet eam ſub lingua ſua.) Non illam demonſtrabit tanquã
F doloſius, vt tacite illa vtatur. Parcet ei & non relinquet eam:) Amans eam & nolens ea carere, non eam perſequitur. Aut parcit ei dominus, & hac impunitate nõ eam relinquet. Et tenebit eam in medio gutturis ſui:) Tanquã quod eum delectat. Et non poterit ſubuenire ſibi:) Non ideo ſe liberabit. Fel aſpidis in vẽtre eius:) In interioribus, in occultis habens nocendi malitiam. Diuitiæ inique congregatæ euomentur:) Cum tormento interiorum & preſſura cordis, De domo eius protrahit eum angelus.) Quandocunque manifeſtabuntur occulta eius per tribulationes. Et furore draconum fulgebit,) vt ille qui primo occultus fuit, tribulationibus proditus, furore draconum fulgeat iam palàm. Interficiat illum lingua colubri:) Seducat eum diabolus. Et non videat mulctram pecorum.) Fructus ouium, id eſt, iuſtitiæ opera non faciat, vt ſe inde intelligat poſſe redimi. Neque pabula mellis & butyri:) Opera bona cum charitate & hilaritate cordis, & largitate præbentis: Butyrum enim, lac pingue eſt. Inanum & fruſtra laborauit:) Quia non intelligit hæc de his operanda quæ ad miſericordiam pertinent. Vnde & dominus bu-

P iij tyrum

G tyrum & mel dicitur manducare, quia hæc illi in humilibus eius præbẽtur. Quæ egerunt vt durũ quid:) Esa.7. quod mandi non poteſt,nec glutiri.Durũ neſcio quid eſt,puto, iniquitas vel ſuperbia. In deſiderio ſuo nõ ſaluabitur,)quia iniqua deſiderauit. Non erunt reliquiæ de cibis eius:)Tranſierunt cupiditates eius. Cũ putauerit ſe repletum eſſe,coartabitur.) Non tam ſatietas eſt de plenitudine cupiditatũ quàm preſſura. Si quomodo impleat ventrem ſuum.) Talis neceſſitas ei veniet, vt dubitet vtrum impleat vẽtrem ſuum,cũ vtique iſta ideo quęrantur,vt pellatur neceſſitas.Hoc autem dixit,quia tanto plus cupit,quanto plus habuerit.

Et emittet ſuper eum furorem iracundię:)Quia nõ vidit facere opera bona. Vulneret eum ſagitta ærea,) perpetua. Pertranſeat corpus eius iaculum:) Penetret eum tẽtatio, vt & de his quæ ſperat,& de his quæ relinquit, Vulneretur tanquam à pectore,) per tergum traiectus. Fulgura in tabernaculis eius:) terrores repentini, in cogitationibus eius. Lædat aduena domum eius:)Diabolus qui aduenticius eſt ad tentandum, ſi quidem habeat homo etiam proprias ten-
H tationes. Et detegat cœlum iniquitates eius:) Cœleſte iudicium. Et poſſeſſio bonorum eius ab ipſo:) Verba Iob. Cap.XXI. Hæc illi largietur deus. Et non ſit mihi à vobis hæc conſolatio:) Qua putatis bonis temporalibus gaudendum, cum communia ſint piis & impiis.

Et ſi quando quis iniquus eſſet, hinc in eum vindicari.) Cum Iob dicat vſque ad ſepulchrum permanere bona iſta impiis, & non in eos per ea vindicari.

Quid enim? Nunquid humana eſt caſtigatio mea?) A deo mihi eſt caſtigatio. Itaque & ipſe poteſt conſolari non vos. Aut quare non iraſcar?) Nolite ergo me ita conſolari: Nam impiorum vtique fœlicitatem video. Reſpicite ad me & admiramini,) tanquam inania dicentem. Si enim recordor, perturbor.) In dignitates humanæ vitæ rediens ad affectum perteritum ab eo quo nunc eſt,cum confitetur. Et tenentur carnes meæ doloribus:) Carnaliter doleo. Quare impij viuunt?) Quærit ab eis cauſam, quia dicebant hic in impiis vindicari. Et permanent ſicut vetuſtate oues eorum.) Quomodo poſſunt vetuſtate perſeuerare? Non enim ſemper erunt. Erant autem in manibus eorum bona.) Non tulit eis bona ipſa cum
I hæc dicerent: Imò vero, impiorum lucerna extinguetur,) claritas temporalis, etiam ſi non ſicut iſti intelligebant. Deficiant filij eius,) bona eius, bona quę eis perſuaſit, temporalia ſcilicet, aut antichriſti, aut diaboli. Videant oculi eius necem ſuam.) Significat & hanc proſperitatem ignorari ab his qui hac gaudent, in futuro autem ad ſenſum etiam impiorum perducetur. Quia nulla voluntas eius in domo ſua poſt eũ:) Quia in conſcientia ſua dominum non conſecuti ſunt in tribulationibus: Licet numerus menſium eius dimidiatus ſit.) Quanuis dominum præſentem coluerit, tamen quia non futura ſperauit, quod eſt plenus menſium numerus. Ipſe enim homicidia iudicat.) Quia impij cum perſuaſerint impietatẽ per dilectionem carnalium impietatum,futuro ſeculo vtique occidunt: Non tamen talia homicidia iudicant homines, ſed ſolus deus. Hic morietur in robore ſimplicitatis ſuæ.) Videtur exequi occulta homicidia, cõmemorans largum vnum,& alium auarum, quia homines abundantes & largi putantur & boni. Inteſtina eius plena ſunt adipe,)habet lætitiam. Et medulla eorum diffunditur,) inteſtinorũ, quia non tenet intra ſe bona ſua, ſed impendit illa vel in ſe vel in aliis. Itaq; ſcio K
vos audacter mihi inſiſtere.)Nõ enim conſiderate dicitis, Quia dicitis,Vbi eſt domus principis?)vel impiorũ, vel ſuperbi, quia putabant hic eis auferri bona, cum pleriq; etiam pleni vitam finierunt per ea puniẽdi. Et vbi eſt velamen in tabernaculis impiorum?) Honor. Interrogate eos qui tranſeũt per viam,) qui non delectantur via,ſed tranſeunt per eam. Et ſigna eorum nõ ignorabatis,)vel impiorum quæ dant tranſeuntes,dicentes quid eis futurũ ſit,vel à quibus cognoſcuntur impij. Quis annũciabit coram eo viam ei⁹?) Coram impioviam ſuam nemo,niſi dominus annunciat fiducialiter,quia ipſe ei reſpondet. Et tamen ipſe) dominus, in ſepulchrum deductus eſt,) ita merces pietatis non hic ſperanda eſt. Et ſuper aceruum vigilauit.) Ante enim ipſe reſurrexit quàm aceruus reſurgeret reſurgentium. Dulces fuerunt ei lapides torrentis.)quos ſeculum non ſubuertit,id eſt, diſcipulos ſuos. Et poſt eum omnis homo ſequitur, & ante eum innumerabiles.)Aut poſt eum omnis homo,id eſt vnus homo: Et ante eũ innumerabiles, qui nũc in numero hominum deputati ſunt. Aut poſt eum turba cre- L
dẽtium,& ante eum patriarchæ & prophetæ: Quomodo ergo conſolamini me?)inaniter præſentia bona vel mala ſuadentes. Nõnne dominus eſt qui do- Eliphar Themanitis verba.C.XXII cet ſenſum & ſcientiam?) Quaſi dixerit Iob, non eum recte iudicare, cum vtique reprehendi deus non poſſit, niſi per intelligentiam qua ſuperior eſt, ſi quidem ab ipſo detur homini. Et veniet tecum in iudiciũ.) vt compareris ei? Lumen tuum in tenebras conuerſum eſt,)dignitas, & dormientem te aqua operuit,) ſecurum inundatio tribulationis. An per nebulam diiudicat?)Quaſi per nebulam videre non poſſit. Nubes latibulum eius & non videbitur.) Latent eum quæ in terra ſunt, & ambitum cœli percurrit,) figuram & non terram. Ergo ne ſemitam ſeculi cuſtodis?)Quaſi Iob putarit à deo res humanas non curari. Quia capti ſunt immaturi,) ſecundum ſe immaturi. Putabant enim ſe in perpetuum permanſuros:aut certe antequam peruenirent ad ſapientiam, ſed quia hoc audierant, nõ quia iſta ſentiebant iſti amici Iob. Et cogitatio impij longe eſt ab eo,& implet domos eorum M
bonis,)Et longe eſt ab eo cogitatio impij, quia non ſic facit ſicut ſperat impius: id eſt, aut quia placet ei impietas, aut non videt eam. Videntes iuſtiores erũt:) Intelligentes, quanuis iſti non intellexerint, putantes quia hic redditur impiis. Et inculpabilis ſubſannabit eos,)impios. Eſto durus,)ſi ſuſtinueris patiens, hoc eſt dura. Procul facies iniquitatem à tabernaculo tuo:) Conuerſationem vel vitam tuam, quanuis hæc iſti carnaliter dicant. Et ponens illud ſuper aggerem in petram:)Aduerſus id quod dixit, Flumẽ decurrens fundamenta eorum,quia humiliauit ſemetipſum ipſum lumen. Et dices, elatus es in ſuperbiam,) Philip.2. aduerſus ſuperbos. Erue innocentem, & ſaluaberis munditia manuum tuarum.) Noli deficere in bonis operibus, quia curat deus humana. Et quidem Verba Iob. Ca.XXIII. ſcio quia de manu mea eſt increpatio,)de peccatis meis. Et manus mea grauis facta eſt ſuper gemitum meum,) Ideo me percuſſiſti vt doleam. Et venire vſque ad ſolium eius,) vt ſim tam ſanctus vt perueniam ad eorum numerum qui ſedes eius ſunt. Tũc enim poſſum dicere vera & audire: Vnde & cœli dicuntur ſancti. Et cognoſcã cauſatiões quas loqueſ mihi,)Redditiones cauſarũ,quib⁹ ſe omnia iuſte iudicare demõſtrat.

A ſtrat. Et ſentiam quæ annunciat mihi,) iam proximus ei. An in multa virtute diiudicabitur mecum?) vt per potentiam reſiſtat mihi. Nequaquam tamen in terrore abutatur me,) propter peccata mea pro quibus timeo modo,cum ſum in terrore,nõ abutatur me.

Cæterum cum ad eum venero,) in illa libertate quã ego annumerabor ſolio eius: omnia amabo,& nõ mihi reſiſtet virtus eius,) quanuis modo poſſit me abuti, vtpote peccatore: id eſt,faciat de me quod vult,etiam cum pœna mea,iuſte tamen. Veritas enim & increpatio eſt ab eo,) id eſt, non iniuſte increpat. Educit in finem iudicium meũ:)Etiam ſi modo corripit,poſtea manifeſtabit. Nam ſi primus ambulauero, poſtea non ero.) Non arroganter ſperem, non infideliter deſperem: Hoc eſt,non declinare dextra aut ſiniſtra: Pſal.138. Inde eſt, Si aſcendero in cœlum,tu ibi es. Quis me inde poteſt pellere,&c. A leua quid aget? Non apprehendam.)Superiora repetit, A leua autem dicit non ſe apprehenſurum deditũ temporalibus. Conuertetur ad dexteram & non videbo.) Ideo non debeo eſſe à leua. Conuertetur autem dixit, quia ipſe in ſpiritalibus
B eſt:Vnde ego me auerto,ſi à leua fuero? Scit ipſe viam meam,)vt etiã ſi per tribulationes duxerit,ſequar.

Probauit me ſicut aurum,) in tribulationibus. Ingrediar in præceptis eius,) De tenebris meis exeã, ſed tamen in præceptis eius. Si autem ipſe iudicauit,) ſic vt per tribulationes me tanquam aurum probet:

Propterea ad eum feſtinaui:) Quia me tribulauit, ideo relictis temporalibus ad eum feſtinaui. Et cõmonitus ſolicitus fui de eo,)vt his pœnis carnalibus æterna ſupplicia deuitarem. Idcirco à facie eius turbabor:) Modo turbabor, vt caueam cogitans futurum iudicium, vbi erit eius manifeſtatio. Et dominus molliuit cor meum,) Et ipſum timere, quo cauet futuras pœnas miſericordiæ dei,deputat. Non enim ſciret ſuperuenturas pœnas & tenebras malis, niſi dominus molliret cor eius præſentibus tribulationibus, aduer- Exod.10. De cap. XXIIII. ſus illud,quòd indurat deus cor Pharaonis. Quare dominum non latuerũt horæ: Quamobrem finem tranſgreſſi ſunt,) Chriſtum. Et inclinauerunt pauperes à via iuſta,) vt vel imitarentur eos, vel inde arbitrarentur non eſſe diuinum iudicium quia impuni-
C tam videbant malitiam, quia eis nocebant relinquentes iuſtitiam. Simul abſconditi ſunt mites terræ?Cũ his qui declinauerunt à via iuſta abſconditi ſunt mites, ne mihi ferrent auxilium. Nam tria ſunt genera hominum in Eccleſia cum fit perſecutio:alij enim cõſentiunt, alij fugiunt, alij patiuntur, quorum perſonam ſuſtinet Iob. Et irruerunt aſini feri in agro ſuper me,) ſtulti & indomiti, & ob hoc ſuperbi irruerũt ſuper me confitentem, ſcilicet Eccleſiam. Et exeũtes ad opus ſuum.) Hoc enim opus eſt eorum vt in me irruant: id eſt, ad hoc deputati ſunt à deo. Suauis factus eſt ei panis in adoleſcentes.) Impio & perſecutori ſuauem panem dicit, id eſt, perſecutionem, qua libenter fruebatur, cum eam faceret adoleſcentibus: vt adoleſcentes, aut pro amatoribus voluptatum accipiamus, quia ipſi facile talibus conſentiunt: aut pro eis qui tantum in Eccleſia profecerunt, vt pueritiæ quidem ſimplicitatem tranſierint,ſed nondum peruenerunt ad robur illud virile, quo etiam perſecutor contemnitur. Agrum ante tempus non ſuum demeſſuerunt.) Aut genera dicit perſecutionum, vt aliquem agri damno terrerent, aut pro agro Eccleſia intelligenda, quam ante maturitatem perſecutionibus metere voluerunt,id eſt, antequam ſimul zizania creſcerent, vt tempore meſſis ſeparentur. De ſtillicidiis D
montium madeſcent.) Confugientes iudi ad ſpeluncas, vbi ſaxa diſtillant. Rapuerunt ab vbere pupillum.) Pupilli & viduæ plerunque ex perſona Eccleſiæ accipiendi. Eſt populus ſub tormento, & eum qui ce ciderat,humiliauerunt.) Deſertum vel auxilio dei, vel alicuius, quod eſt magnæ ſæuitiæ non talibus parcere.

In anguſtiis inſidiati ſunt iniquę,)in neceſſitatibus:

De ciuitatibus & de domibus eiiciebantur,) ab eis eiiciebantur alij. Anima vero parvulorum in gemitu,) valde fuit: Ipſe autem deus eorum curam nõ habuit,) impiorum, quia eorum modo curam non habendo, fecit eos deſperare de iudicio dei. Quia impune mala faciebãt: Et ideo in tenebris traditi ſunt) ignorantiæ iudicij dei: Et repente eos vt fur occupabit dies ille. Oculus adulteri obſeruat tenebras.) Oſtendere vult in quas tenebras tradãtur impij per impunitatem: Non enim eas quas captant adulteri & cæteri qui male faciunt per noctem, ne agnoſcantur per diem, ſed illas quæ etiam male ſuper eos ſunt: Suf- E
fodit in tenebris domos.) Alia mala facta commemorat: Per diem obſignauerunt ſemetipſos,) occultauerunt. Non cognouerunt lucem, quia ſimul eis manet vmbra mortis.) Non quia nox receſſit,propterea eos deſeruit vmbra mortis. Leuis eſt ſuper faciem aquæ!) Ad comparationem terræ ſplendidiores accipiendi ſunt quos lux penetrat & imago leuitatis,& ideo leuis eſt ſuper eos vmbra mortis:Nam & ipſi portant eam per conditionem carnis. Vel leuis eſt ſuper faciem aquæ, dixit ſuper eos qui in baptiſmo confitẽtur. Maledicatur pars eorum ſuper terram: ſterile ſit quod delegerunt,) de ſinu enim pupillorum rapuerunt. De ore infirmorum verbum,) per malam ſuaſionem. Deinde rememoratum eſt peccatum eius,) quod putabat in obliuionem venire. Conteratur ſicut lignum inſanabile omnis iniquus,) quod non ſanat. Sterili enim non fecit bene,) quæ ſine conſolatione filiorum eſt. Conſurgens ergo non credit contra vitam ſuam,)Non credit aduerſus vitam ſuam, F
* debuit enim credere malam ſe habere vitam, & eoipſo conſurgere. Cum infirmari cœperit, non ſperet ſanitatem,) tribulari, ſed cadit in languorem. Tales enim impius conſolationes quærit in rebus aduerſis, quibus infirmior fiat. Emarcuit ſicut malua in æſtu altitudo eius,)quia non tulit æſtum tribulationis:Maluam autem propter infirmitatem? Aut ſicut de ſtipula ſpica decidens,) ſponte eius, quia mane erat in culmine ipſius,)Ipſe enim ſibi elegit tales conſolationes, quibus peius infirmetur. Alioquin quis eſt qui loquatur mendacium me dicere?)ſi & aliter ſunt.

Quid enim exordiũ quàm timor ab eo?)Iſta ſub- De cap. XXV. iunctio videtur illis verbis cõſentire,quibus dicit Iob, Idcirco à facie eius turbabor, cõſiderabo & timebo ab eo. Nemo putet eſſe morã piratis,)ſine mora ſecundum permiſſum eius tentant. In quem enim nõ venient inſidiæ ab eo?)Hoc eſt,cũ ipſe permittit. Inſidias autem dicit tẽtationes. Aut quomodo erit homo iuſtus corã domino?)ergo iuſte eũ tẽtari permittit, Vel quomodo ſe mũdauit natus ex muliere?) Niſi enĩ à deo mũdatus fuerit, immundus eſt. Si lunæ præcipit, & nõ lucet.)Quoniã ſi exigant rationes & ordo prouidẽtiæ ipſius vt luna nõ luceat,præcipiat vt non luceat, & non lucebit. Sed quare? Vtrum inde velit videri non mũdam lunam coram eo, quia præcipit ei & nõ lucet?

Aut

G Aut forte rationalis animæ natura figurate hic insinuatur, cui sol intelligibilis est, lumen illud verũ quod
Ioan.1. illuminat omnem hominem. Et quoniam tanto magis luna lucet terrenis aspectibus, quanto magis recedit à sole, cum autem propinquat soli, interimitur terris: intelligamus animæ diuinitus præcipi, vt superata natiuitate terrena atque mortali, qua splendor eius apparet, terreno sensu videntibus appareat & propinquet, subiugetúrque sapientiæ, quo eius luce secretissima exultans, caueat facere iustitiam suam coram hominibus, vt videatur ab eis, sed cum gloriatur, in domino glorietur: Quia & cum apparet hominibus, dono creatoris apparet. Nec stellæ sunt mundæ apud eum,) in comparatione eius. Cui adeo? vel quem ad-
Matth.6. Hiere.9. iturus es?) Cum indignans tanquam iniustitiæ eorum putaret eos à deo puniendos. Verum sibipsi loquens seipsum reuocat, vt deo potius dimittat iudicium eorum, ne aut adesse deo videatur aut adiuuare eum velle.
De Cap. XXVI. Quasi inualidum ad coërcendos vel corrigendos homines:) Aut consilium dare quid cum illis agat, aut sequi eum tanquam assecuturus causam, quare dolosos homines esse & viuere patiatur, cum superet omnem animam quærentem,) virtute incomprehensibili: Aut quasi annunciarem illi aliquid de illis: Cum ab ipso habeat homo & spiramen,) cum aliquid enunciat. Nunquid gigantes redigentur in nihilum?) Non ergo mirandum si istis deus parcit, quando gigantem non redegit in nihilum. Et ne dicetur, Sed ad inferos detrusi sunt, subiecit, quia infernum videt deus,) & tamen eos ibi ordinauit vbi esse meruerũt, sicut iustos siue nunc sicut sunt, siue postea sicut erũt, quãuis eos nunquã remoueat à facie sua, quia omnia nuda sunt coram eo:) Ita de proximo gigãtes etiam istos consolatores superbos accipias. Subter aquam & proximi eorum.) An subter aquam, subaudiendum, tenentur, vel aliquid tale. Et non est velamen perditionis:) Etiam perditio eum non latet.

Extendẽs Aquilonem super nihilum,) Potest Aquilo diabolum significare, & terra peccatorem, quoniam & illi & illis inanis est spes. Suspendens terram super nihilum,) in aërem: Ligans aquam in nubibus suis,) propter obscuritatem prophetiæ: Et nõ est scissa nubes sub eo,) sub veritate quam habuit nubes, quæ
I non scinditur, scripturas intelligentibus, non enim aduersa dicuntur sicuti putant non intelligentes.

Qui tenet faciem solis,) ne agnosceretur ab impiis sol iustitiæ: Et extendit super eum nubem suam) carnem quam dominus suscepit. Præceptum circundedit super faciem aquæ,) populos, vsque ad consummationem lucis,) huius vitæ finem, hoc est finem seculi:

Aut quousque cõsummentur,) id est, perficiãtur ho-
Ephe.5. mines, quibus dictum est, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Columnæ cœli contremuerunt & obstupuerunt ab increpatione eius,)
Gal.2. quod contigit Petro per Paulum. Virtute sua sedauit mare,) placauit seculum, à quo persecutiõem patiebatur Ecclesia. Vt etiam columnas cœli contremuisse ab increpatione eius, potest hoc modo intelligi, vt robustissimi Ecclesiæ contremuerint pro infirmis, ab increpatione domini permittentis tentationes persecu-
2.Cor.11. tionis. Columna enim clamat, Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & non vror? Prudentia eius vulneratus est cetus,) Vulneratum dicit diabolum dolore, quo ei iusti nõ cedebant. Et claustra cœli metuunt eum,) vel angeli vel qui acceperunt claues regni cœlorũ. Præcepto autem peremit dra- K
conem desertorem.) Eundem dixit & cetum: Sed nunc ostendit quomodo sit vulneratus, cum acceperũt præceptum qui ei renunciauerunt. Ecce hæ partes viæ huius,) quà ad dominum venitur. Virtutem autẽ tonitrus eius quis sciet?) quando faciet. Tonitrum dicit euidentissimam vocem manifestationis eius: Aut illã forte vocem, quam dedit per filium tonitrus, In princi- Ioan.1.
pio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum: vt sit ordo, Quando faciet, quis sciet virtutem tonitrus eius? Et spiritus diuinus in nari- De cap.
bus meis.) Hic ostenditur prophetice eum dicere, quæ XXVII.
dicit, & prophetice cognoscere, quia isti consolatores eius dolo pleni sunt. Absit à me iustos vos dicere donec moriar,) etiam si vsq; ad mortem persequamini me, quia vos libere reprehendo. Nec enim separabo innocentem,) nec vos autem, nec enim conscius sum mihi iniquum quid commisisse.) Illi enim solent plerunque aliis parcere, qui metuunt sibi aliquid veri obiici. Quæ enim spes est impio?) Quia expectat, ne quis putaret, male eũ optasse inimicis suis, hic aperuit quo animo dixerit. Impietatem quippe illorũ L
vult euerti, & perire superbiam, quod fit cum soluitur ab impietate anima quæ tenebatur rea: soluitur autem per confessionem pœnitentis hominis, & gratiam ignoscentis dei. Ergo quæ enim spes est impio: Interrogatio & responsio. Quia expectat & confidit in domino, si forte soluatur, aut preces eius exaudiat dominus.) Potest quidem & alius sensus occurrere in his verbis, sed non ita contexitur & libro & fidei, vt quasi totum ex desperatione sit, quòd spem prorsus non habeat impius: Cum aduersus scriptum sit. Credenti au- Rom.4.
tem in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam: Et ideo quod sequitur, gratia domini dicere intelligitur. Aut si euenerit ei necessitas:) Ideo debemus expectare gratiam soluentis. Nunquid enim in necessitate,) id est, in tentatione, habuit fiduciam?) meritorum in conspectu dei. Aut si inuocauerit exaudiet eum?) si tanquam fiducia operum suorũ inuocat, quæ nulla sunt. Quapropter annũciabo vobis quid sit in manu domini,) quid disponat deus. Ec ce omes nostis, quia vane vana loquimini,) ob hoc gratia iam expectãda est.) Quomodo enim allegauit me- M
rita operũ suorum vane vana loquẽs? Possessio vero potentium veniet ab omnipotẽte super eos vt possideant eos potẽtes:) id est, diabolus & angeli eius. Potẽtes autẽ ideo dicit, quia isti infirmabuntur sequentes vanitatẽ, vt in eos illi præualeant duces & principes vanitatis, quomodo & dominus fortem eum appellat, nõ ob aliud nisi quia tenet inualidos. Quòd si multi fuerint filij eius, in occisionem erunt.) Filios eius dicit qui eum ad seducendum imitantur, falsorum dogmatum persuasorem in damnationem. Si autem iuuenes facti fuerint, indigebũt.) id est, si confirmati fuerint in erro re, indigebunt: Nõ enim eos satiauit vanitas. Et qui circa eum sunt morte moriẽtur,) qui similimi ei sunt ad seducendum. Et viduis eorum nõ miserebitur,) plebib⁹ quas seduxit cum eis, viri morte desertis, quasi fidem illis cõiugalem in erroris promissione seruauerit. Quod & si collegerit vt terram argentum:) id est, si prudentes & sapientes: cum adhuc terra & lutum sunt,) id est, cũ adhuc stulta & carnalia sentiũt, eis consenserint, postea correcti & cognoscẽtes ad iustos cõuertentur. Erũt enim eorum domus sicut tinea & araneæ, quæ seruabat:) Cor vel conscientia. Aut domus

A mus dixit munimenta quibus se protegunt, verum astuta & latebrosa, sed inualidissima, sicut tineæ folliculus quo se abscondit, & araneæ cauerna, in quam se recipiẽdo cooperit, & claudit eam. Quam seruauit autem, intelligitur seipsam in illa cauerna: Quia non omnes araneæ hoc faciunt, propter spontaneam & interiorem corruptionem iniquæ cogitationis, & propter inutilia opera, quæ quasi diligenter in domo seruauit sibi impius. Dies dormiet & non adiiciet,) quia post mortem non adiiciet ad ipsas impietates diuitias. Oculos suos aperuit, & non est.) In resurrectione enim non inueniet seipsum diuitem quod putauerat. Tollet eum æstus & abibit:) Aut æstus maris tribulatio seculi: Aut æstus, quo arescunt herbæ quæ radicem non habent. Et vẽtilabit eum de loco suo,) aut de spe sua, aut deus eum ventilabit de loco suo, vt non sit in loco dei: hoc est, in populo quem inhabitabit deus: Et proiiciet super eum & non parcet, tanquam aggerem pœnarum plaudet super manibus suis,)
B sicut dictum est, Et ego perditioni superridebo: non
Prouer.1. De Cap. XXVIII. enim superlugebit perditionem impiorum. Est enim argenti locus vnde fit,) prudentes qui magis in actione sunt: Locus autem auro vbi purgatur,) sapientes qui in contemplatione sunt. Ferrum de terra fit,) Hæc metalla indifferenter in bono accipienda sunt: Nam ideo ferrum dixit, quasi superius de ferro diceret, quanuis per ferrum possint fortes intelligi, Reuera enim nulla distinctio est in sapientia hominum quàm in ea sunt. Aes autem similiter vt lapides excluditur:) quia totum de terra separatur: Vt ostendat propterea esse bonos malis mixtos ad tempus, quia de ipsis malis seducuntur boni, & per illos purgantur tanquam metalla operi vel ædificio necessaria, cum ipsa terra opus habeant eliquari ac formari, vnde & separandi sunt, vt post hanc separationem habeat terra locum atque ordinem suum, sicut impij per damnationem pro meritis suis. Et omnem finem ipse inuenit.) Quid quò perduceret: Inuenit autem dixit, instituit. Lapis tenebræ & vmbra mortis.) Lapis, id est, vetus testamentum, tenebris & vmbræ mortis datum est: id est, carnalia sectantibus, quanuis ab vno
C deo hoc expectarent. Vbi superbientes non descendebant torrentem,) id est, non transibant per lapsum temporalium ad aliquam soliditatem, sed ipso lapso ferebantur. Et facta est discissio torrentis à cinere,) hoc est à confitente peccata sua, & nõ superbiente de meritis operum, quod factum est per gratiam noui testamenti: discissio torrentis à cinere ab hominibus: Et commoti sunt ab hominibus adulantibus non increpante deo, ab ipsa quæ eis promissa erant perdendo primatum suum: Terra de qua egressus est panis,) subaudiendum, ipsos dico commotos, de quibus tanquam de terra panis domini exiit, & eam incensurus est,) infidelem cœlesti iudicio dominus. Locus saphyri lapides eius.) Ordo, locus saphyri, id est, precioſi & necessario ædificio ciuitatis cœlestis: Et aggeres aurum ei.) Aurum ei non modicum est, sed aggeres. Semitam quam nõ cognouit auis,) humilitatem domini. Nec vidit eam oculus vulturis,) diaboli. Non transiit super eam leo,) per fortitudinem superbiens. In durissimo
Matth.3. lapide extendit manum suam.) Potens est enim deus de lapidibus excitare filios Abrahæ: Et ripas fluminum dirupit,) vt totum irrigaret. Flumina enim dixit prædicatores verbi, voluerunt quippe ripis suis contineri, vt tantum circuncisioni prædicarent. Om- D
Ioan.1. ne vero precioſum vidit oculus meus.) Humanus, per verbum carnem factum. Altitudinem fluminum reuelauit.) Virtutes tolerandi persecutiones in martyrio. Occultæ & altæ sunt in homine,) donec tentatione persecutionis reuelentur: Ostendit virtutem suam in lumine:) In eis quibus dixit, Vos estis Matth.5.
lux mundi: Per quos etiam pars Iudæorum non parua conuersa est. Abyssus dixit, non est in me:) Ideo in abyssõ constituti homines eam inuenire non potuerunt, quia in ea non est: Non dabitur aurum pro ea inclusum,) id est thesaurus. Non erit deterior auro Ophir.) Tanquam si diceret, vel sic eam quærite, siquidem deterior non sit auro Ophir. Non æquabitur ei aurum & vitrum:) Aut intelligendum aliquod vitrum speciosum, aut quia sunt homines, qui vitrum plus diligant quàm sapientiam. Et commutatio eius vasa aurea,) non sunt subaudis. Et excelsa & grauis non erunt in memoria,) obliuione erunt in comparatione eius: Aut excelsa & grauis tanquam superba quæque non sint in memoria, vt per humili- E
tatem trahas de absconditis sapientiam. Sapientia vnde inuenta est?) Dicit, quia non potuit eam inuenire homo nisi per gratiam, ideo ad deum conuertendum esse cor. Latet ab oculis omnis hominis:) Quia non est in sensibilibus. Perditio & mors dixerunt.) Perditi & mortui, cum in delitiis viuunt. Dominus commendauit viam eius,) humilitatem, quæ abscondita est volucribus cœli. Et ipse nouit locum eius.) Locus sapientiæ quis nisi pater est? Cum enim dicitur, Ego in illo, & ille in me, inuicem sibi quasi loca sunt. Ioan.14.

Ipse enim omne quod est sub cœlo perspicit,) hoc modo ea nouit quo fecit, & non sensibiliter. Ventorum libramenta atque mensuras,) tota creatura per partem significatur. Et bene pondere, mensura & Sapien.11.
numero, omnia dixit facta, in quibus intelligitur creator. Quando fecit, sicut vidit numerauit.) Non extra vidit vt faceret, sed in semetipso sicut artifex: Et vim tempestatum vocibus:) Tempestatum pro tentatione positum est. Tentationem autem pro his qui tẽtantur, quomodo dicerentur voces naufragij pro vocibus naufragorum. Tunc vidit eam & exposuit e- F
am.) In prædestinatione dominus vidit viam qua se conuertent tentati. Parauit & inuestigauit,) in prædestinatione, non in actione. Quisnam me resti- De cap. XXIX.
tuet in menses priorum dierum?) Hæc ex persona dici videntur Ecclesiæ simul cum capite Christo, tanquam totus ipse homo loquatur tempore abundantię, tribulationum, & tentationum, tanquam his diebus, de quibus dominus dicit, Venient dies quando optabitis videre vnum de diebus istis & non videbitis. Eo enim tempore quo dominus erat in terra, nulla erat solicitudo, quanuis adhuc populo paruo Christiano, cui constabat ex his qui in eum crediderant, ex quibus erant plusquam quingenti fratres, quibus etiam post resurrectionem apparere dignatus est, sicut Apo- 1.Cor.15.
stolus dicit, Nulla ergo tũc erat solicitudo, ne aut à malis male gubernaretur Ecclesia, aut hæresum vel schismatum laniaretur insidiis: Nam nec ipsas corporales persecutiones passa est, non aliquas pertulit vel intrinsecus vel extrinsecus aduersitates. Loquitur itaque Iob ex persona hominis: hoc est, populi ad nouum testamentum pertinentis, desiderantis illos dies, sicut prædixerat dominus: Et fortasse ideo menses appellat, non annos, quia ex quo elegit dominus discipulos,

G scipulos,vsq; ad passionem,non anni, sed menses fuerunt. Cum lucebat lucerna eius super caput meum.) Vel carnẽ domini visibiliter præsentem, vel verbũ ex ore præsentis corporaliter. Cum verbũ domini inspiceret domũ meã,)ad diligentiam custodiendi conuersationem. Et circũ me pueri mei,) qui obsequebantur humiliter necessaria ministrantes. Cum flueret per vias meas butyrũ,) per mores meos exultationem fidei & bonorũ operum. Cum montes mei abundarent lacte.)Prophetæ bene paruulis exponerẽtur. Cũ exirem matutinus in ciuitate,)aut cum iam claritas lucesceret,transactis tenebris timoris,aut in exordio Ecclesiæ,vt nõ satis occultus, non satis manifestus. Et in plateis ponebatur mihi sella,) à turbis deferebatur mihi docendi authoritas. Videntes me adolescentes abscõdebantur,)dediti cõcupiscentiis.Senes autem assurgebant,)prudentes. Et potentes cessauerunt loqui,)superbientes de doctrinis suis, quia auris audiuit,& beatificauit me:)Populus quẽ non cognoui seruiuit mihi,in auditu auris obedиit mihi. Et oculus videns me,declinauit,) Iudæorum non credentiũ, & os viduæ benedixit me*:) eius animæ quæ diaboli coniugio renunciauit, Ecce ferebatur mortuus filius vnicus matris suæ quæ erat vidua. Et vestiebar iudicio sicut chlamyde.)In præferendis spiritalibus,carnalibus,nesciat sinistra quid faciat dextera tua:id est, qua intentione operetur: operta enim sinistra dextra exerta est in vestitu chlamydis,quod facit qui recte iudicat, quò sit referendũ quod operatur. Iudicium quod nõ noueram exquisiui:) Ecce nos dimisimus omnia & secuti sumus te,quid nobis erit? Dicit fœlicitatis suæ fuisse cp habuerit à quo quæreret de futuro iudicio. Confregit molas iniquorũ,) vt iã nõ deuorarẽt plebẽ de cibo panis. Aetas mea senescit sicut arbor palmæ.)Multoviuã tẽpore: Prolõgabitur enim, & ero sicut arbor palmę in honore sempiterno,& celsitudine & rectitudine:

Et ros morabitur in messe mea,) ex quo seminatur & germinat ager, messis dicitur. Gloria mea noua mecum,)id est,noui testamenti,& arcus meus in manu mea gradietur,)faciã quod præcipio. Et in sermone meo non adiecerunt,)perfectionem Euangelij significat: Nam sermo synagogæ datus indiguit adiectione,

I sed gauisi sunt cum loquerer eis,) quia prior locutio timorem habebat, sequẽs charitatem. Quòd & si riderem ad eos, nõ credebant,) de his quæ in parabolis ita loquebatur vt non intelligeretur: Nã non sicut verba sonare videbantur, vana dicere putaretur. Hic est risus Saræ, qui significabat omnia eos in prophetia fecisse,vnde figurate aliquid dicitur. Elegi eorũ viam & sedi princeps,)aut suscipiendo mortalitatem, aut cum Publicanis & peccatoribus cõuiuando,sed ita vt princeps eis essem ad salutem. Et habitabã sicut rex circtus fortibus,) qui suis dimissis eũ secuti sunt. Quasi consolans tristes.)Eos dicit qui spe gaudebant,cum de præsenti vita erant tristes: Beati lugentes, vt dictũ est, Et quasi tristes,semper autem gaudentes,qui non possunt tenere illam magnitudinem,de qua dictũ est,Qui autem fecerit & sic docuerit,magnus vocabitur in regno cœlorum. Nunc autem derident me infimi, nunc monent me minores tempore.) Quia & postea nati sunt in Ecclesia tales, & non proficiunt plurimũ. Monet me, autẽ dixit, quia honores ecclesiasticos accipiunt,potestatem prædicandi populo quæ ipsi nõ faciunt. Quorum spernebam parentes.) Parentes eorum dixit,quorum imitatione filij sunt,quibus tũc dicebatur, Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ. Et K
virtus manuum eorum quasi nihilum mihi erat.) Parentum potestates qui tunc vsqueadeo plurimum poterant vt crucifigerent dominũ. In eis peribat omnis vita:)Quia nõ se vel in fine correxerũt. Egestate & fame instabiles,) à variis desideriis insatiabiles:

Qui fugiebant in desertum heri,)conferendo se ad excusationem legis,quã non simpliciter intelligebant. Et quia in deserto acceperant,fugientes in deserto heri:sicut enim hodie, pertinet ad nouum testamentum: sic ad vetus,heri. De nouo enim dictum est, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Et,Filius meus es tu, ego hodie genui te. Qui radebant cortices arborum,)quia figuras legis quibus vtilia tegebantur, pro cibo habebant, quorum erat cibus radix herbarum,)sacramenta quæ corporaliter iussi erant celebrare,tanquam terræ inhærentia,ex quibus tamen simplicis intelligentiæ fructus surgeret, & supra terram in libertatẽ ferretur, quò illi peruenire nõ poterant. Inhonorati & abiecti, & egẽtes omni bono,) amisso primatus honore ab spe promissiõis,quia & ipsum terrenum donum pro meritis suis amiserant, & L
regnum cœlorum non tenent. Qui radices lignorũ manducabant,)propter magnã famem, quod de radicibus herbarum dictũ propter fructũ frumenti, hoc de radicibus lignorũ intelligendum est, & propter fructũ vini & olei:Nam omnes istos spiritales fructus accepit Ecclesia,quorũ radices terræ implicatæ & sacramenta erant quæ corporaliter Iudæi obseruare cogebantur: Sabbatum,circuncisionem & victimas,& cætera huiusmodi spiritaliũ ciborum. Insurrexerunt super me fures,)qui ad honores indebitos,qui iustorũ sunt proprij, per tenebrosas fallacias peruenerũt. Quorũ domus erant cauernæ petrarũ,)qui cõcupiscentias suas defendebant,& tegebant quibusdam obscuritatibus diuinorum librorũ. Et inter arbores clamabant.)Manifesta erant peccata eorum, quãuis ea scripturarum obscuritate quasi vmbris arborũ tegere conarentur. Hinc est, Clamor Sodomorum ascendit ad me.Et plerisq; locis pro manifestis peccatis clamorem ponit scriptura,vt verbũ sit quicquid corde concipitur,clamor cum procedit in factum. Qui sub stirpibus terrę manebant,) non saltem in stirpibus,sed etiam inferius in stirpibus M
manere possunt intelligi, qui vel carnaliter præcepta custodiunt.Stirpes enim sunt non iam ipsi fructus,sed vnde surgunt partes fructiferæ, vel arborum, vel herbarum,si tamen fructiferũ genus est,quia & nõ fructiferi generis stirpes dicuntur filij stultorũ & ignobiliũ Iudæorum:Nam hos dixit superius parentes eorũ propter imitationem,quia & isti sub dei nomine ambulãt quem nõ colunt. Stultos autem & ignobiles dicit Iudæos,qui è contrario nõ solum se confidebant esse duces cæcorũ,sed etiam filios esse Abrahę,quo patre se esse iactabant nobiles:Sed cum audiunt,Cæci sunt & duces cæcorũ:stulti demonstrantur.Et cum audiunt,Si filij Abrahæ estis,facta Abrahę facite:degenerando demonstrantur ignobiles. Nomen & honor extinctus à terra,)erat enim, sed extinctũ est. Nũc autem cithara eorum ego sum,) horum quorũ illi patres sunt, qui me ad aurem habebant,non ad cor. Et me habẽt ad fabulam,)inanem & inutilem narrationem & auditionem,quanuis me & narrent & audiant. Abominati sunt enim me discedentes procul:) Longè facti sunt à iustitiis peccando,& præcepta iustitiæ malis moribus execrando Nec enim in faciem meam pepercerunt spuere.)

Gene.18. Lucæ.5. Matth.5. 2.Cor.6. Matth.5. De Cap. XXX. Pſal.17. *al.mihi. H Lucæ.7. Matth.6. Matth.19. Pſal.94. Pſal.2. Matth.15. Ioan 8. Gene.18.

A spuere.) Execranda nanque facies Christi est, his qui præcepta eius cum contemptu exhorrent:vel,male me innotescere fecerunt morum suorum prauitate.

Aperiens enim pharetram suam afflixit me,)secreta rerum,vnde tentationes existunt, Et frenum in faciem meam miserunt,) vt eis inuitus consentirem,portans eos ducentes quò vellent ad ima sua, Et à dextris germinantes consurrexerunt,)& fauẽdo bene monendo exorti sunt quidem vt suas cupiditates explerẽt non persequendo. Pedes meos vinxerunt compedibus,)officiorum ecclesiasticorum,vt nõ eos possent fugere. Philip.2. Contritæ sunt semitæ meę,) vt non apparerent per quas solent boni ambulare, non quærentes sua,sed Christi. Exuit enim me stola,) authoritate pristina, cui credi solet, quod contingit multitudine & consuetudine peccatorum prævalente. Et iaculis suis vulneraуit me,)preceptis quibus video mala,& quia coërcere non possum, crucior. Abusus est me sicut voluit,)etiam calamitate & miseria mea vsus est ad iustiB 2.Corint.7. 2.Corin.11. tiam suam deus sicut voluit. Doloribus inuolutus sum,) & in me & in aliis patior, Foris pugnæ, intus timores.Quis infirmatur,& ego nõ infirmor? Et iterantur dolores mei, discedit sicut spiritus spes mea.) Quasi inane aliquid conuersi ad spem temporaliũ, habentes quod promitto. Et sicut nubes transiit salus mea,)non sperantes salutem promissam amore presentis salutis. Et nunc super me effundetur anima mea,) peccando. Nocte vero ossa mea confracta sunt,)firmitatem quam habuit, dixit sibi ereptam. Et nerui mei dissoluti sunt,)actiones præteritæ. In multa virtute apprehendit stolam meam,) ad demonstrandam virtutem suam,modo affligendo, & postea reparando.

Et quasi ora vestimenti mei circundedit me.) Modicum mihi reliquit authoritatis. In terra & in cinere pars mea,)in pœnitentia,quia extremum. Steterunt & considerauerunt me,) Et me iacente superbe steterunt,quærentes quid in me reprehenderent. Et proiecisti me à salute.) Illos dolet qui spem reparationis amiserunt. Domus enim est omni mortali terra.) Ideo se dicit mortem metuere, quia cõuersatio eius non sit in cœlo, secundũ plures qui mali sunt in Ecclesia,& terrenè viuũt. Atque vtinam possem meipsum interficere,) vt morerer seculo,aut rogarem aliũ & faceret mihi hoc,) vel angelum meliorem, vel deum per Phil.3. C quem corrigerer. Ego bona præstolabar.)Dolet quia repente sibi ista euenerunt. Venter meus efferbuit & nõ tacebit.)Interiora,vel memoria qua recordatur quid fuerit primo,& quomodo afflicta est in gemitibus. Et steti in cœtu clamans:) Quia non in frequentia audita est eorum qui se nolebant corrigere. Cutis mea innigrata est valde,) ex his quæ forinsecus patiebatur.

Versa est in luctum cithara mea,) opera bona quibus laudabat deum gaudens. Testamentum feci ocu De cap. XXXI. lis meis:)Nunquid cœpi sperare visibilia? vt non cogitem de virgine, vt subaudiatur abiit. Hinc iam incipit merita Ecclesiæ commemorare, in his qui perseuerant in fine in tentationibus magnis abundante iniquitate,& refrigescente charitate multorum. Et non cogMatth.24. itabo de virgine,incorruptione sapientiæ vel iustitiæ.

Et quæ est alia pars dei super?)subauditur,non cogitabo, aut ita, & quæ est, nisi illa? Si incestũ cum irrisoribus:)Iam bonis qui sunt in Ecclesia difficile est non talibus sociari. Vel si festinauit ad dolũ pes meus,) Matth 23. hypocrisis. Seram,& alij fructus meos edant.) Quomodo Iudæis contigit,id est, ea dicere quæ alij faciant

magis quàm ipsi. Sine stirpe sim super terram,)vt facile aresçam. Ille enim in terra tãquam in petra firmus D
est,qui facit quod dicit. Si secutum est cor meũ mulierem,)vt suam quæreret gloriam in populo dei potius quàm dei,cui vni iure debetur. Aut si obsedi ianuas eius.)Insidiosè captaui desideria plebis eius,vel timorẽ, quibus ageretur, vt mihi potius seruiret quàm deo.

Placet quoque vxor mea alteri,)fama mea diabolo, cui quando placemus,displicemus deo:Ille enim malis nostris gaudet. Et filij mei humilientur,) facta, vel imitatores mei. Furor enim animæ meæ est indomitus,cõmaculare viri vxorem,)mihi eam vendicando. Quod si & despexi iudicium famuli mei aut ancillę cum iudicarentur apud me,)secundum cp dictum est, Secularia igitur iudicia si habueritis. Famulos autẽ dixit laicos adhuc secularibus deditos. Quòd si & 1.Corint.6. visitationem,quod respõsum dabo?)In tribulatione quã conscientiam habeo, quia ista despexi? Nonne si- E
cut ego conceptus sum in vtero,& illi?)Eadem enim in sacramentis omnibus prædicantur, eadem credunt.

Et fuimus similiter in ventre.) Non enim ille aliter renunciat, quàm ille qui plene seruiturus est deo:

Et de ventre matris meæ dux eis fui.) Ab initio enim fui. Hæc operatur Ecclesia. Aut si despexi nudum pereuntem & non operui.) Si non de fide remissionis peccatorum tanquam tunicam non habentẽ,velaui à nuditate fœditatisiid est, peccati pereuntem. Iam enim desperat multitudine peccatorum.Et hinc est,

Et quorum tecta sunt peccata infirmorum.) Si non Pſalm.51. benedixerunt mihi humeri,)spe immortalitatis tanquã pallio desuper cooperti.Ne autem post fidem remissionis peccatorum sufficere putarent præteritarum pœnarum metu carere,& inciperent sperare temporalia, bene adiecit, De tonsura ouium mearũ calefacti sunt.) Quòd à frigore spei terrenæ illorũ vindicati sunt consideratione,si carnalia per renunciationem posuerunt, F
exemplo gregis detonsarum. Si leuaui super pupillum manum meam,) qui non inueniendo patrem poterat creaturam vel hominem sequi. Fidens quia mihi est adiutorium multũ,) volens eis dominari. Discedat humerus meus à iugulo meo:) Quod his cõtingit qui se ab Ecclesia separant,dum volunt populis dominari, vt præcisionis præcisionis patiantur. Per humerum autem aut brachium significantur actiones.

Timor enim continuit me,)ne leuarẽt manũ super pupillum, & à pondere eius non sustinebo,)si hoc velim vt pupillum opprimam. Posui aurum robur meũ, nunquid præsumpsi?) de doctrina aut sapientia dei.

Quòd si & in lapide precioso fidebã,)quasi de operibus meis. Si & lætatus sum cum esset mihi census multus,)quasi de meo,vt qui gloriatur,in domino glo- Hiere.9.& 2.Corin.10. rietur. Si & in innumerabilibus posui animam meã,) subaudiendum ad omnia, discedat ab humero meo brachium meum,)quod amaretur*tã multis. Et de- *fal.quod amaret. ceptum est clam cor meum.) Ordo,Si & in innumerabilibus posui animam meam,& deceptum est clam cor meum, si consensi tali cogitationi, vt in me præsumerem. Quòd si & osculatus sum manum meam,) ponens ad os meum, gauisus sum tanq; de operibus meis.

Quòd si & gauisus sum super ruina inimici mei,) Ecclesiæ, vt sunt persecutores Ecclesiæ, audiat auris mea maledictionẽ meam,)perducatur ad sensum meũ, opprobrio sim in populo me,) diffamatus plebi sanctorum, vt separetur tanquam illusus. Quòd si sæpe dixerunt ancillæ meæ,)adulatores, quid det nobis vt

G carnibus eius ſatiemur,) cum ſatis bonus eſſem vt imitarentur fœlicitatem carnalem in me. Non tamen hæc geſſi,)ne dicerent enim hæc,non me præbebam in talibus bonum. Foris non manebat hoſpes,)recipiebam peregrinum in ſeculo. Quòd ſi & ſponte peccaui,abſcondi peccatum meum.) Voluntarie enim pec
*ſal.notitiã cantibus nobis,poſtquam accepimus ſcientiã *† veritatis. Aut ſi dimiſi infirmum ſinu vacuo exire ianuam meam,) vt ideo exierit ianuam, quia ſinu vacuo fuit,
quis mihi tribuat auditorem?) quis mihi præſtat vt audiar? Manum domini ſi non timui,)qua ſcripſit,Si
Matth.6. non dimiſeritis,nec pater veſter dimittet vobis. Conſcriptionem ſi quam habeo.) Ordo, Conſcriptionem ſi quam habeo: Et ſi non dirupi eam ſuper humeros meos, & coronatus publice legam:) id eſt, aduerſus faciem meam ſtatuam te ante faciem tuam: Quia populi corona confundar,) quia non feci mandatum domini quod me feciſſe iam dixeram, negãdo primo me habere conſcriptionem quæ mihi poſtea obiicitur.

Si ſuper me vnquam terra gemuit, ſtipendiarij Eccleſiæ quòd malus ſum: Aut ſulci eius plorauerunt
H ſimul,)quo ſemina recipiuntur,& vnde fructus dantur, quia malus ſum , & mala ſemina ſeminabam : Ideo ſimul: Aut ſi & virtutem eius comedi ſolus ſine precio:) Ipſa miſericordia qua participat catechizanti qui catechizatur, hoc eſt, ſolus non retribuens ei qui daret: Aut ſi animam domini terræ decipiens contriſtaui,) non me dignum exhibens paſſioni eius qui
Epheſ.4. pro me animam fudit:Nolite contriſtari ſpiritum ſanctum in vos: Pro tritico germinet mihi vrtica,)pro ſpiritalibus doctoribus magiſtri pruriẽtium auditu per
1.Timo.4. confricationes hominum mente corruptorum & à veritate deſtitutorum: Et pro hordeo ſpina, pro carnalibus obedientibus peccatores & reſiſtentes . Erat enim Iob in conſpectu ſuo iuſtus in conſcientia ſua.

Verba Helíu Buzitis De cap. XXXII. Deus abiecit eum,& non vir,) vt hanc dicam cauſam cur tacuerint: Et ſermonibus veſtris non reſpondebo ei.) Ego enim talia dicam, vt mihi quemadmodum vobis reſpondere non poſſit. Quia ergo *expectaui, & non ſunt locuti,)* quaſi ad Iob conuerſus, dixit, Venter meus ſicut vter muſto plenus.)Commendat hunc ſcriptura, quia in prophetia locuturus ſit.

Et veluti follis ærarij diruptus,) ad duritiam ſoluendam. De vi loquor,) inde & iratus dicitur, Non enim opus eſſet vt ego loquerer , ſi vos ei reſponderetis , alioquin & me tineæ edent , aut ſicut vos, aut ſicut
De cap. XXXIII. omnes qui mirantur perſonas. Mundum eſt cor meum in verbis,) non duplex: Spiritus diuinus qui me fecit,) ſubaudis, eſt, Spiritus diuinus eſt qui me fecit. Quomodo ergo dicis, Iuſtus ſum, & non exaudiuit me?) quaſi aduerſario dixerit Iob. Semel enim loquitur dominus,) Quaſi vocationem omnium iuſtorum ſemel fecit dominus , & temporaliter circa ſingulos hoc agit diuina prouidentia. Per ſomnium aut in viſitatione nocturna,) aut in ignorantia, aut in tribulatione. Aut ſicut incidit ſæuus timor in homines cum dormiunt in cubiculis,) ſecuri , & corpus eius à ruina eruat,) tranſlate ſicut oſſa. Et pepercit animæ eius à morte.) Cum eum conuerterit parcet ei:

Quia venturum eſt bellum, & iterum arguet eum in infirmitate in cubili,) poſt cõuerſionem iam probat ne de ſe præſumat. Et multitudo oſſium eius emarcuit,)fiducia de ſe, omnémque eſcam non poterit ſumere,) conſolationem de temporalibus. Et renouabit corpus ſuum ſicut litura in pariete,)mutationem vitæ, & hic tranſlate propter ædificium in ſocietatem. K

Et molliet carnes ſuas ſicut paruuli,) ne ſit durus ſuperbia,ſecundum quòd Heliu videtur,tentatur Iob humilis per innouationem. Et intrauit facie hilari cũ profeſſione,)paratus ad tentationes. Salua animam,) ne veniam in corruptionem,hic tẽtatio mortis. Vices tres cum viro,) conuerſionis, probationis,mortis.

Sed eruit animam meam de morte:) Quia adhuc hæc mortis reſtat: Vt anima mea in lumine collaudet eum,) Iam ergo orationes ceſſabunt,quia nulla erit
De cap. XXXIIII. indigentia. Reſpondens autem Heliu dixit,) Quomodo dicitur,& adiecit? Et qui habetis ſcientiam, auribus percipite,)ſpiritalibus, Quia auris ſermones probat,)iſta carnalis. Quid eſt bonum quia dixit Iob,iuſtus ſum?)Quid boni dixit,quia dixit? Et in iudicio meo mentitus eſt.) Hinc eſt, Ego bona præſtolabor : Ideo præter ſpem, quòd eſt, mentitus eſt.

Quis eſt vir vt Iob?) Adhuc verba Iob ſunt. Dixit enim, Non viſitabitur qui ambulauerit cum deo.) Hic illum putat deceptum,quia hoc ſperans illa omnia fecerit. Aut certe quòd in bonum non putat viſitari eum qui ambulauerit cum domino.Abſit à deo impietas.) Aut vt non viſitet in bono qui cum eo ambulauerit,aut etiam ſi viſitauerit in tentatione,impie & iniuſte agat. L Impius eſt qui dicit regi,iniuſte agis.)Tu autem non debes illud dicere, qui non es impius . Bene, qui dicit, non qui dixerit , ne iam etiam Iob hoc eſſet: Quomodo dicitur,factum eſt,qui hoc facit. Impiiſſime principibus,) tãquam angelis dicat, Niſi Michaël
Daniel.10. princeps veſter,impiiſſime agitis.Aut ſi ita impiiſſime dicitur *principibus,quanto magis regi.* Abuſi ſunt enim inique cum excluderentur infirmi.)Male vſi ſunt excluſione ſua , cum propter infirmitatem excludentur ab ea viſione, qua videtur omnia diuinitus ordinatiſſime ordinari & adminiſtrari , In eo autem male vſi ſunt , quia ſpiritum ſuum ſequi maluerunt , deum iſta non curare : Ex hoc enim illis vane veniet , vt in neceſſitatibus *ſuis clament & rogent hominem, cum deum rogare debuerunt.* Neque erit locus,& non eſt vmbra mortis vt latitent qui faciunt iniqua.) Non ad hoc eſt vmbra mortis vt latitent,vt eſt, Non ſenes habent ſapientiam , quia non ſenectus eſt cauſa ſapientiæ: Et, Hæreticum ne ſalutes, ne inde, quia hæreticus eſt. Et euertet noctem & humiliabuntur , vt ſupra M
eos ſit quod ſub ipſis erat,) id eſt,premat eos quod ſubditum illis erat. Et extinxit impios, lucere ſibi videbantur,& iuſtitias eius non cognouerũt.)Dicit quod bona deus fecerit de iniquitate eorum,vt perferatur ad eum clamor pauperis. Ipſe quietem dabit , & quis poterit condemnare?)Non qualem quærunt homines,
Roma.8. quæ illis tribulationibus turbatur.Si deus iuſtificat,quis eſt qui condemnet? Et contra hominem,)ſimul aduerſus gentiles & Iudæos. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peruerſitatẽ populi.)Quo-
Roma.2. niam dicitur, Qui ergo doces alium, teipſum non doces. Abſque me videbo,tu oſtende mihi,te reprehendens, meipſum forte reprehendendum eſſe non vi deo?) Interroganter pronunciandum. Si iniquitates *operatus ſum,non adiiciam,)* correptus à te. Nunquid à te exigit eam quia repuliſti?)quia reprehendiſti.

Et vir ſapiens audiet verbum meum,) deum omnia curare. Iob autem non in ſapientia locutus eſt,) putando quod aliquid ſibi inique diuinitus acciderit.

Verba Heliu.Dec.a. XXXV. Quare hoc exiſtimaſti in iudicio?)Quare hoc iudicaſti? Tu quis es qui dixiſti, iuſtus ſum ante conſpectũ

A ſpectum domini?)Ante conſpectum domini dixiſti,iuſtus ſum : Vtrunque enim reprehenſibile eſt in homine. Vnum, ſi aut ſuperbe dicatur, aut falſum ſit iuſtum eum eſſe, etiam ſecundum humanam iuſtitiam : Alterum autem,quia nunquam vere ab homine dici poteſt,

Quod ante conſpectum dei ſit iuſtus,) cui comparatus quilibet iniquus eſt. Aut dicis quid prodeſt tibi, aut quid faciam ſi peccaui?) Hoc enim ei videtur Iob dixiſſe deo , quaſi aut deo proſit peccatum eius , vt iſto dolore ad impietatem cogatur , vbi ait, Nolite me docere impium eſſe: Aut bonum eſt tibi ſi inique egero, aut deo noceat peccando,& ideo illum ſic inſequatur deus quaſi hoſtem ſuum premens,ne aliquid ab illo mali patiatur: Nam hoc etiam dixerat, Si ego peccaui, quid poſſum tibi facere? Aut ſi multa iniuſta feci, quid poteris facere?Ad vtrunque ergo Heliu reſpondit,conſequentibus verbis, Ego dabo tibi reſponſum , & tribus amicis meis:Aſpice in cœlum & vide,reſpice in nubes quàm alte ſint à te,ſi peccaſti,quid agis?)Confirmat quod ab eo dictum eſt , *Si ego peccaui , quid poſſum tibi facere ?* Plus eſt , multa iniuſta feciſti , quàm quod ſuperius dixit, peccaſti. Sed tamen quid po-
B teris facere deo?) quando ne nubes quidem poteris lædere. Et ſi iuſtus es,quid dabis ei?) Econtrario quomodo iuſtitia tua nihil ei prodeſt , ſic iniuſtitia nihil nocet. Aut quid de manu tua accipiet?) Etiam ſi dare velis propter ſacrificia , quæ ſtulti putant deum ſumere velut eis indigentem. Viro ſimili tui impietas tua , & filio hominis iuſtitia tua , vel illa nocet, vel hæc prodeſt.) Sed his verſibus cõfirmauit potius quàm refellit ſententiam , quam dixit Iob , Si ego peccaui, quid poſſum tibi facere?Conſequenter ergo oportet vt oſtendat , quare in hac vita homines affligantur iniuriis malorum inter quos etiam diabolus cum angelis ſuis numeratur princeps iniuriarum & iniquitatum omnium . Cum enim deo non poſſint nocere peccantes , cur eos tradit in poteſtatem affligendo malis ? Et exponit deinceps , dicens, A multitudine clamabunt , *vociferabuntur* à brachio multorum, & non di-
*ſal.ad hoc xit , vbi eſt deus qui fecit me.) A deo *† enim patiuntur hæc, vt dominum quærant , non vt inaniter vociferentur.Quòd autem ait,fecit me,pro documento eſt. Quia quærentem ſe non relinquet quem ipſe fecit.

C Qui diſtribuit cuſtodias nocturnas:)Tempora huius ſeculi ſub certis poteſtatibus ordinata , quia nec in iſta erroris nocte relinquet hominem ſine cuſtodia qui eum fecit . Qui ſeparat me à quadrupedibus terræ, & à volatilibus cœli ſapientiorem me fecit.) Sic enim quærendus eſt dominus in afflictionibus vitæ huius,vt non ab eo terrena bona deſideremus , quia iam beſtiis meliores *ſumus antequam illa accipiamus,* Ibi clamabunt & non audies.) Ibi dixit , in multitudine in affli-
Pſalm.35. ctione clamantium , & à brachio multorum. Aut certe ibi , propter hoc, ſicut eſt , Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem:Et non audies quod dixit,de eo dixit, ab iniuriis malorum, ſubaudiendum clamabunt.

Vana enim non vult dominus videre.) Non vult ſubuenire vana petentibus, & non ideo vociferantibus in afflictione vt bona ſempiterna percipiant,cum propterea ſeparati ſint à quadrupedibus terræ , & ſapientiores facti volatilibus cœli:Sed vociferantur,quia non ſunt in huius ſeculi iniquitate fœlices, Ipſe enim omnipotens perſpicit eos qui faciunt iuſtitiam , & ſalnum me faciat.) Sicut ipſe videt facientes , qui cordis intima perſpicit,ſic ea ſalute ſaluos facit, quam ipſe vi-

det *in occulto . Quia nec oculus vidit , nec auris audi-* D
1.Corint.2. uit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit deus
Eſa.64. diligentibus ſe.Ideo etiam ſi perturbetur vana ſalus hominis, dat tamen auxilium de tribulatione pater qui vi
Matth.6. det in abſcondito. Iudicare itaque eum ſi potes,) collaudare eum ſicuti eſt . Hoc enim viſus eſt Iob dicere, cum ait, Vtinam eſſet nobis arbiter. Et nunc quia non eſt viſitans iram ſuam , nec cognouit delicta vehementer.) Cognouit ad vindictam.Vnde eſt, Quo-
Pſalm.50. niam iniquitatem meam ego cognoſco.Et in eodem loco, Auerte faciem tuam à peccatis meis. Cognouit ergo delicta: Nam ideo patiuntur homines tribulationes in hoc ſeculo. Sed non vehementer, quia partibus corrigens das locum pœnitentiæ. Et Iob vane aperuit os
Verba Heliu. ſuũ,in ignorantia ſua verba multiplicat.) Suſtine me
De cap. XXXVI. puſillum vt te doceam, adhuc enim in me ſunt ſermo-
2.Corin.5. nes , ſuſcipiens ſcientiam meam de longe.) Quoniam quandiu ſumus in hoc corpore,peregrinamur à domino. Operibus autem meis quæ iuſta ſunt loquar.)
Pſalm.49. Ne *dicatur ei quod peccatori dicit deus,* Quid tu enarras iuſtitias meas , & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu vero odiſti eruditionem: Ergo hic operibus loquendum eſt: Nam ſcientia de lõge ſuſcipitur ex E
1.Corin.13. parte & in ænigmate: Cum autem venerit quod perfectum eſt,quod ex parte eſt,auferetur,& nõ iam de longe erit , quoniam videbimus eum ſicuti eſt. In ve-
1.Ioan.3. ritate & nõ iniuſta verba iniuſte intelliges:)Ea ipſa quę patiebatur Iob , verba dei dicit eſſe in veritate & non iniuſta, ſed ab iſto iniuſte intelligi exiſtimat,quem putat conqueri ſe immerito pati, cum etiam de iuſtorum tribulatione dictum ſit, Tempus eſt vt iudicium inci-
1.Petri.4. piat à domo domini. Et ſcito quia dominus non abiiciet innocentem,) quanuis corripiat quem diligit, & flagellet omnem filium quem recipit. Fortis ro-
Hebrę.12. bore cordis non viuificat impium,) quanuis ad tempus ei parcere videatur. Et bene fortis robore cordis, quia tunc eum non viuificabit, quando ſero pœnitentiæ locum quærit cum lachrymis , & non inueniet , nec flectet ad miſericordiam fortiter iudicantem, *quem modo miſericorditer admonentem contemnit.* Et iudicium pauperibus *dabit,) qui iudicent eos* à quibus patiuntur *iniquitatem.* Et bene pauperem,vt ſuperius impium diuitem intelligas, id eſt,ſuperbum. Non auſert à iuſto oculos eius,) etiã cum eum velut in fornace probat tentatione tribulationis. Non ei auferet F
intelligẽtiam,) qua cognoſcitur & colitur deus. Ex quo ſatis oſtendit impiorum pœnam eſſe ipſam cæcitatem, etiam cum videtur eis parci. Et cum regibus in ſolio,) ſubauditur ſedere eos fecit , hoc eſt iuſtos . Reges autem dicit qui carnem ſuam regunt , vnde eſt illud,
Lucæ.14. Quis eſt rex qui vadit committere bellum cum alio rege & cætera. Et ſedere eos fecit in perpetuum,& exaltabuntur.) Et hic ſubauditur quod ſuprà dixit,cum regibus in ſolio. Exaltabuntur autem dixit, quoniam humiliati ſunt. Et qui compediti ſunt compedibus:) A
Philip.1. quo vinculo dicit Apoſtolus,ſibi bonum eſſe diſſolui & eſſe cũ Chriſto, id eſt,retinacula huius vitę,in qua corpus quod corrumpitur aggrauat animam. Capien-
Sapien.9. tur in funibus paupertatis.)Conuincientur longis conſuetudinibus delectationũ carnalium,quæ ſunt de rerũ indigentia , quibus mortalis vita ſuſtentatur & agitur.

Et annunciantur eis opera eorum.)Non vtique bona , ſiue iſta ipſa concupiſcentialia , de quibus dicitur, Scio quia non habitat in carne mea bonum, quæ etiam ſi non regnent in noſtro mortali corpore ad obedien-

G dum eis,nō tamen deſunt,ſiue quibus ad hęc homo venire meruit ex traduce peccati. Et delicta cum fuerint roborati.) Ipſa ſunt opera quæ ſupra dixit, Non enim infirmis facile poſſunt annunciari, id eſt manifeſtari, ſed iis qui iam ita profecerunt vt tranſierint omnem iſtam iniquitatem, quæ vulgo nota eſt in apertiſ-
Abacuc.2. ſimis operibus flagitioſis & facinoroſis. Sed iuſtum exaudiet,) eum ſcilicet, qui ex fide viuit, vt gratiæ dei deputet, non meritis ſuis, non ſolum quòd ſecundum vitæ iſtius modum iuſtificatus eſt, ſed etiam quod reſtat,vt ab vniuerſo delictorū malo liberetur. Quem annunciat veritas,) fidelibus cum fuerint roborati:

Quando capientur in funibus paupertatis.)Adhuc enim compediti ſunt compedibus nōdum exaltati, vt ſedeant in ſolio cum regibus in perpetuum. Et dixit qui conuertentur ab iniquitate.)Et dixit,ſubaudiendum eſt deus. Si obaudierint,& ſeruierint,complebunt dies ſuos in bonis, & annos ſuos in gloria.) Tunc vero nullum peccatum erit in homine, quia nulla erit mortis contentio, id eſt, indigentia mortalitatis, quæ
1.Corint.15. facta eſt de peccato,cum iam dicetur,Vbi eſt mors cōtentio tua? Impios vero non faciet ſaluos,)eo quòd
H noluerūt ſcire deum:Hoc ad gentes magis videtur pertinere. Et cum monerentur inobedientes erant.) Hoc ad Iudæos & omnes qui eis per inobedientiam ſimiles ſunt, etiam in eccleſia. Et hypocritæ corde ponēt furorem,) quo dominum crucifixerunt. Non clamabunt,quia ligabit eos,) honore nominis ſuper omnes gentes. Moriatur ergo in iuuentute anima eorum,) in ſuperbia qua ſe extollebant veluti de meritis operum ſuorum. Et vita eorum vulneretur,) ab angelis. Commodius accipitur à nūciis veritatis,quorum
2.Corint.2. aliis odor vitæ in vitam,aliis odor mortis in mortem.
1.Corin.1. Quòd tribulauerint infirmum & inualidum.)Illud infirmum dei,quod fortius eſt hominibus. Iudicium vero manſuetorū ſtatuet,)ipſe dominus exemplo manſuetudinis ſuæ differens etiam vindictam imitantium ſe, ſed tamen certo futuram. Et quia decepit te ab ore inimici abyſſus,)Decepit,ſicut viſum eſt perſecutoribus eius,profunditas huius ſeculi Chriſtū ab ore falſi teſtis, ad ipſum enim dominum conuertit ſermonem.

At effuſi ſubter ea,) ſubaudiendum deceperunt te, grauati enim terrenis cupiditatibus ſubter abyſſum effuſi dicti ſunt. Et deſcendit menſa tua plena pingue-
I dine,)ſacramētum corporis & ſanguinis eius panis qui
Ioan.6. de cœlo deſcendit: Non deficiet iuſtos iudicium?) Quanuis edāt pauperes & ſaturentur ad imitādas paſſiones domini,parati de plenitudine charitatis, non tamen ideo non facit iudicium ipſorum cito. Et ira ſuper impios erit propter impietatem munerum quæ accipiebant iniquitatibus.) Omnia munera dicit quæcunque commoda temporalia,propter quæ commoda iniquitates fiunt. Non te auertat voluntas animi.)Domino dicitur,non monentis authoritate ac iubentis audacia, ſed locutione prophetiæ per imperatiuum modū
Pſalm.44. futura prædicentis:ſicuti eſt, Accingere gladium tuum ſuper femur potentiſſime. A precibus infirmorum,)
Roma.7. cum in neceſſitate fuerint clamantium,Infœlix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Et omnes qui habent fortitudinem,)præſumentes de operibus ſuis, & ſuam iuſtitiam volentes conſtituere.
Roma.10. Nolite extrahere per noctem:)Manifeſtum ſit,quòd eos à populo ſecernis, ſiue illos ſuperbos qui de oliua fracti ſunt,ſiue ſarmenta de vite amputata,vnde hæreſes & ſchiſmata exorta ſunt. Vt aſcendant populi
1.Corin.1. pro eis:) vt inſerantur infirma huius mūdi confuſis for K
tibus: Quoniā qui ſe humiliat, exaltabitur:& qui ſe ex- Lucæ.14.
altat, humiliabitur. Sed cura ne quid facias indecens:) Ne nomen domini dei & doctrina blaſpheme- Eſaię.52.
tur,dum dicunt,quorum iudicium iniuſtum eſt,Faciamus mala,vt eueniāt bona. Hoc enim elegiſti ſuper Roma.3.
inopiam:) Non ſolum elegiſti inopiam confitentis,ſed ſuper hanc vitæ ac morum decus, vt doctrina ſalutaris ornetur in omnibus. Ecce deus conſolabitur,)vel roborabitur,in fortitudine ſua:)Quia etſi crucifixus eſt ex 2.Corint.13.
infirmitate, ſed viuit ex virtute dei. Quis enim eſt ſicut ille potēs?vel quis eſt qui diſcutiat opera eius)tan quam iudicans de illo, cum ipſe ſit iudex viuorum & 1.Timot.4.
mortuorum. Aut quis eſt qui dicat ei inique? Memento quia magna ſunt opera eius quem laudauerunt viri,)Euangeliſtæ atque omnes prędicatores verbi miniſterio ſuo vita congruentes. Omnis homo reſpicit ad eum,) memor infirmitatis humanæ. Quicunque compunguntur homines pœnitentia peccatorum, homines ſunt. Ecce deus multus,& neſciemus.)Multus, quia ſicut abundauit peccatum, ſuperabundauit gratia. Roma.5.
Neſciemus autem ex perſona eorum dictum eſt,quorū Roma.11.
ex parte cæcitas facta eſt,donec plenitudo gentium intraret. Numerus annorum eius infinitus.) Propter æternitatem poſitum eſt. Et innumerabiles ſtellæ & pluuiæ.)Hoc enim quod homines prædicatores impleuit Euangelium,numerabile eſt vſque in cōſummationem ſeculi,donec auferatur ſcientia quę ex parte eſt,& 1.Corint.13.
veniat quod perfectum eſt facie ad faciem. Effundetur imber per ſemitas ſuas,)Non enim viæ malorum capient eum. Fluent nubes & tenebraſcent ſuper homines plurimos.)Quia etſi obuelatum eſt Euangelium, in his qui pereunt eſt obuelatum: Horam conſtituit Eſaiæ.1.
iumentis,& ſciunt cubilis ordinem.)Quoniam cognouit bos poſſeſſorem ſuum,& aſinus præſepe domini ſui. Pſalm.110.
In his omnibus non obſtupeſcit animus eius.)Initiū ſapientiæ timor domini. Nec mutatur cor tuum à corpore,) vt eleuatum à terra ſurſum habeatur ad dominum. Si cogitauerit extendere nebulam,) vt qui Ioan.9.
vident cæci fiant, æque per tabernaculum expandit eam.) In carne quippe mortali tanquam tabernaculo habitans per eam nō eſt agnitus à perſecutoribus dum eis ceſſit, & eam extendit atque expandit in cruce.

Ecce fundit ſuper omnia lucem ſuam,)quam abſcon M
derat,cum cæcitas ex parte in Iſraël fieret. Effundit Roma.11.
ſuper omnes gentes, & radices maris cōtexit.) Cupiditatem ſeculi redarguit. Non enim ad abſcondendū lux contegit,ſed ad manifeſtandū.In eis enim iudicabit populos,oſtēdendo illis peccata eorum per lucem veritatis: Dabit eſcam plurimis:)vtique agnoſcentibus,cū arguuntur peccata ſua,& eſurientibus ac ſitientibus iuſtitiam. Immanibus*†contexit lumen.)Si ab eo quòd *†al.In manibus.
ſunt immanes his qui non dimittunt peccata hominibus,cum ſibi à deo dimitti velint. Si autem ab eo quòd ſunt manus his qui de manibus ſuis: hoc eſt, de operibus extolluntur ſeipſos iuſtificantes.Contexit enim lumen,ad hoc dixit,ne videatur ab eis. Quia excæcatum eſt inſipiens cor eorum. Et mandauit de eo in con- Roman.1.
trarium,)vt qui faciūt veritatem,vel dimittendo vt dimittatur eis,vel confitendo mala ſua vt gratiæ dei ſubdantur, ipſi veniunt ad lucem vt manifeſtentur opera eorum,quoniā in deo ſunt operata,non in ipſis.Cōtrarius eſt enim,& immani miſericors,& ſuperbo humilis. Vt nūciaret ſuper illo amico ſuo,)ſuper illo lumine,hoc eſt,de illo quod contexit vt abſconderet immani &

A ni & ingrato,vel id annūciaret, id eſt aperiret, nō iam ſeruo ſub lege, ſed reconciliato per gratiam, vt amico
Matth.20. ſuo,imitatori ſuo: Quia & filius hominis nō venit miniſtrari, ſed miniſtrare. Poſſeſſionem contra eos qui aſcendere nituntur.) vt ipſum lumen poſſideāt qui ſe à terrenis extrahunt. Ipſis enim annunciatur qui ad hoc nituntur aſcendere, quia cum aſcenderint, non opus erit annunciatore facie ad faciem videntibus.Con
1.Theſ.4. tra eum vero quod ait, aſcendere nituntur, non quaſi
De cap. aduerſantes, ſed obuiam euntes, ſicut Apoſtolus dicit,
XXXVII. In obuiā Chriſto. Sed & in hoc obſtupuit cor meum,) admiratione. Et euulſum eſt de loco ſuo,) de terrenis rebus quibus delectabatur, vt ſurſum habeatur ad dominum. Audite ſonitum terroris & vocis eius.)Hinc eum apparet iſta in ſpiritu dicere.Nam incipit dicere cur euulſum ſit cor eius de loco ſuo,authoritate ſcilicet Euangelij per totum orbē terribiliter ſo-
Matth.4. nantis, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Et ſtrepitu oris illius exeunt,) ad eos vtique qui foris ſunt in delectationibus rerum viſibilium. Subter vniuerſum cœlum circuit,& lumen
B eius in finibus terræ.) Dum Eccleſia per omnes gentes diffunditur. Poſt eum fremet vox.) Poſt primum aduētum eius nouiſſima tuba ſecundi aduentus eius in claritate tonabit. In ſonitu ſuperbiæ ſuæ.)Superbiam pro celſitudine poſuit: Quia primus aduētus in humilitate fuit. Et non poterit inueſtigari cum audita fuerit vox eius.)Nunc ergo quæratur dominus dum inueniri poteſt: hoc eſt, comprehendi ad ſalutem per fidem non fictam. Tunc enim non poterit cum venerit
Marci.25. iudicare,& audita fuerit vox eius, dicētis, Ite in ignem æternum. Quoniam ſera tunc erit & infructuoſa infidelium pœnitentia. Tonabit fortis in voce ſua mirabiliter:) Quia non fortitudinis eius, ſed infirmitatis noſtræ ex participatione mortalitatis vox illa fuit pri-
1.Corint.1. mi aduentus eius, de quo dictum eſt, Quod infirmum eſt dei, fortius eſt hominibus. Fecit enim magna quæ neſciebamus.) Hæc in primo aduētu:Et ideo poſtea ad exigenda quæ dedit iudex venturus eſt.Quæ neſciebamus autem, dictum eſt ex perſona eorum quos latuit diuinitas domini in infirmitatem carnis intueutes. Præcipiens nubi vt ſit ſuper terram,) carni ſuæ, vt per ſacramentū accipiatur in memoria eius ad imi-
C tationem humilitatis & formationem charitatis. Et tempeſtas pluuiæ & tempeſtates imbrium poteſtates eius.) Eſt enim nubes quidam ſuper terram.Sed quando exprimatur ad irrigāda corda per pluuiam imbreſque ſermonis, quod ſit cum ſacramenta intelliguntur, non in noſtra, ſed in ipſius poteſtate eſt. In manu omnis hominis ſignat.) Signat ei per opera eius quàm
Roma.7. reus ſit,vt ſciat omnis homo infirmitatem ſuam,& clamet, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Introierunt autem beſtiæ ſub protectione,& quieuerunt in cubili.)Introierunt autem peccatores ſub indulgentia gratiæ, & quieuerunt in conſcientia,remiſſis peccatis. De promptuariis ſuperuenit tempeſtas.)Tentatio de occulto rerum ordine:

Et de promptuariis frigus,)de ſecretis iudicium in
Matth.24. eos qui non perſeuerant,vt refrigeſcat eorum charitas ex abundantia iniquitatis. Merito enim cōtingit, dum ſpem ſuam non in deo,ſed in hominibus ponunt. Et ab ſpiritu dei dabitur glacies:) Non ſolum ex abundantia iniquorum frigeſcent,qui ſpem ponunt in hominibus,ſed etiam ex operibus bonis ipſorum, in quibus eſt ſpiritus dei,dureſcunt quidam quaſi glacie liuoris,qui-
bus eſt Paulus odor mortis in mortem: Et ad hæc quis D
idoneus? vt intelligat quoniā recte ac iuſtē à ſpiritu dei 2.Corin.2.
dabitur glacies,Sicut enim carnalib⁹hominibus labentibus contingit ex hominum iniquitate frigeſcere deſperando, ita carnalibus laudari cupientibus contingit ex hominum iuſtitia dureſcere inuidendo. Gubernat autem aquam qualiter illi placuerit,) vt pluat ſuper vnam ciuitatem,& ſuper aliam nō pluat. Quod ad im- Amos.4.
brem attinet ſpiritalem,pro ſubditarum aut non ſubditarum meritis animarum. Et frumentum ſi cupimus irrigari, diſſeminauit nubem lucem ſuam.) Euāgelium incarnationis ſuę, Et ipſa per circuitum vertitur,)per orbem terræ ipſa tractatur, In gubernaculis,)ad opē randū omnia quæ mādauerit eis. Gubernacula, in quibus illa nubes per circuitum vertitur,prędicatores ſunt verbi, per quos eccleſiæ gubernantur ad operanda omnia mandata dei. Hæc conſtituta ſunt ab eo ſuper terram,)à domino noſtro Ieſu Chriſto,ſiue in tribu,ſiue in terra ſua:)Siue in tribu Iuda, vnde ſecundum carnem natus eſt,& paſſus,& reſurrexit, & aſcendit in cœlum:Ex hac enim geniti erāt Apoſtoli, & multi fratres propē inuēti & ſalui facti:Siue ante paſſionem eius per E
ipſum vocati,ſiue poſt aſcenſionē per Apoſtolos in ipſa Hieruſalē,atque in eccleſiis ludęæ quæ erāt in Chriſto,ſicut commemorat Apoſtolus Paulus,propter veri- Roma.15.
tatem dei,ad confirmandas patrum promiſſiones, ſiue in miſericordia inueniri voluerit eam,) illam nubem ſcilicet in miſericordia voluerit inueniri à credētibus gentibus.Hoc enim ſequitur, Gentes autem ſuper miſericordiam glorificare deum. Auribus percipe hæc Iob,) Quaſi renouati intētionem, dicturus de vocatione gentium, Sta & commouere virtutem domini,) Noli moueri mente,aliquid tibi tribuendo. Scimus quia deus poſuit opera tua,) reprobans vtique gloriantes de operibus ſuis. Cum faceret lucē de tenebris,) cum iuſtificaret impios. Fuiſtis enim aliquando tene- Epheſ.5.
bræ,nunc autem lux in domino. Scit differentiam nubium,) Euāgeliſtarum aliorum ſibi ante paſſionem, aliorum poſt paſſionem credentium. Et ingentes laſſus malorū.)Nō eorum qui lapſi ſunt crucifigentes eū, vt eos poſtea pœniteret, vt baptizarentur in eo:ſed eorum lapſus qui nec corrigi potuerūt, perſeueranter etiam poſtea perſequentes eccleſiam, horum enim non parui, ſed ingentes lapſus ſunt. Tua vero ſtola eſt F
valida.) Dignitas ſuperba, tanquam in eum quippe dicitur qui de operibus ſuis audet extolli. Quieſcente terra ab auſtro,firmabis cū eo cœlos?) Qui æqualiter ad videndū fuſi ſunt ab auſtro.Terrā congruenter intelligimus eos qui de Iudæis crediderunt in Chriſtū. Sicut enim ſol ab aquilonali terra remotior eſt, auſtrali autē vicinior: ita quos prope inuentos dicit Apoſtolus luci Euangeliſtarum, non abſurde accipiuntur terra ab auſtro,Sicut autem cœlos Euangeliſtas ſolemus accipere, vt eſt,Cœli enarrant gloriam dei. De his enim dictum eſt,In omnem terram exiuit ſonus eorū, & in fines or- Pſalm.18.
bis terræ verba eorū: Ita terras recte accipimus plebes, quibus euangelizatum eſt. Et quoniā plebes quæ de Iudæa crediderunt, poſteaquam quieuerunt, exeuntes de hac terra*, nunc enim hic non ſunt, firmata eſt tamen *al.vita.
authoritas Euāgeliſtarum in eccleſiis quæ ſunt ex gentibus, firmata autē miſericodia dei,non iam opitulante authoritate eccleſiarum Iudææ quæ in Chriſtū eſt,propterea ſenſus hic eſt,vt p interrogationē pronuncietur.

Nunquid tu quieſcēte terra ab auſtro,) id eſt,iam nō exiſtēte in hac vita plebe vlla Chriſtiana,ex Iudæis,fir-

G mabis cum eo Euãgeliſtas, & diuinarum ſcripturarum libros qui per manum dei nõ ſolis Iudæis,ſed etiã gentibus æqualiter ad videndum fuſi ſunt? Gratiam quippe dei cõmendat & miſericordiam,ne quis de meritis glorietur,quæ Iudæorum erat ſuperbia. Quare doce me quid dicamus ei & requieſcamus multa dicentes,)quia non eſt quod ei dicant conuicti,nullum ſe habere meritũ per ſeipſos,ſed eius indigere miſericordia. Nunquid liber aut ſcriba aſſiſtis mihi?)vt ſtans faciã homi-
nem tacere: Quare ergo nõ dicis?)ſi habes quod dicas:Non enim quaſi dictãti mihi excipis,vt tu nihil dicas. Sed vtique colloquimur,omnibus autem non eſt viſibile lumen,) quod refulget in nubibus. Redit ad ea quæ dicebat de ſpe remiſſionis peccatorum, & illuminationis gratiæ per miſericordiã dei:refulget enim lumen in nubibus: Nõ tamen iſtarum nubium proprium eſt,illuminantur enim. Aliud eſt enim quod fulget ſuo lumine,aliud quod refulget illuſtratũ.Sed non eſt omnibus viſibile.Multi enim putãt lumine ſuo fulgere ani-
Roma.1. mas,cũ ſapientes ſunt.Vnde ſunt illi,qui dicentes ſe eſſe ſapiẽtes, ſtulti facti ſunt. Et ſpiritus tranſiit,& mũ-
H dabit eas.) Hic ſpiritũ dixit, de quo dictum eſt, Ab in-
Pſalm.17. crepatione ſpiritus iræ tuæ,& à ſpiritu tuo quõ fugiam?
Pſalm.138. Per correptionis enim tentationem oſtenditur hominibus meritum eorum , quia ipſi peccatis ſuis tenebræ ſunt, & egent gloria dei , vt illius lumine illuſtrari velint,illi dantes honorem, nõ ſibi,atque ita ſuperbia depoſita,mundentur à delicto magno: Nam ſpiritus ſanctificationis non tranſit,ſed manet. Ab aquilone nubes coloris aurei,) ab ſceleratiſſima impietate, & à deo longe remota,veniunt tamen mundati atque conuerſi, & illuminati ſapientia,vnde niſi gratiam qua non merita attenduntur,ſed peccata dimittuntur? vnde ille cũ
Pſalm.50. ſibi vellet ignoſci, Doceam,inquit, iniquos vias tuas,& impij ad te conuertentur:tanquam nubes ab Oriẽte vel Aquilone iam coloris aurei,illuminatis tenebris ſuis,

In his eſt magna gloria & honor omnipotentis,)cui plurimum dimittitur,plurimum diligit.Quoniam poteſt & impium iuſtificare qui eſt omnipotens, Et nõ inueniem⁹alium ſimilẽ virtuti eius,)ſolus enim hic pec-
1.Petri.2. cata non fecit,nec inuentus eſt dolus in ore eius.Solus
Pſalm.115. enim deus verax,omnis autem homo mendax:vnde vi cit cum iudicaretur deus homo factus , qui iuſte iudi-
I cat, non putas exaudire cũ? Non itaque homo de venia deſperando addat peccata peccatis , tanquam ãddictus iam damnationi,quia certus eſt de iuſtitia dei, ſub qua nõ poteſt eſſe impunitus.Ita enim deus iuſte iudicat vt etiã exaudiat veniam deprecantes,& tanto magis quãto magis iuſte iudicat,Non enim iuſti iudicij eſt pœnitentes ſupplices miſcere cum iis qui recuſant humilitatem & ſatiſfactionem pœnitentiæ. Propterea timebunt eum homines,)ſi ſe homines eſſe meminerint, cõfitendo peccata ſua,quia adhuc homines ſunt, quibus dicitur , Nonne homines eſtis? Timebunt quoque eum & ſapientes corde,) ne ſibi tribuẽdo quod acceperunt, & dicendo ſe eſſe ſapientes, ſtulti fiant. Po-
Roma.1. teſt enim auferri ſuperbis quod datur humilibus. Quapropter & ſapientes quauis cordis illuminatione,non linguæ iactatione ſapientes ſint & reges,ſpiritaliter iudicantes terram , ipſi autem à nemine iudicentur, ſeruiant tamen domino in timore , & exultent cum tremore, ne pereant de via recta. Deus enim eſt qui ope-
Philip.2. ratur in eis & velle & operari pro bona voluntate.

Et poſtquam quieuit Heliu loqui , dixit dominus
De cap. XXXVIII. ad Iob per turbinem nubis.)Etiam ſi hoc modo vox iſta facta eſt quomodo ad Moyſen , vel quomodo cum ſe K
dominus tribus diſcipulis in monte oſtendiſſet,tamen Matth.17.
quòd non dictum eſt ſimpliciter per nubẽ,ſed per turbinem nubis,hoc ſignificari arbitror,quòd non per ſanam carnem interrogatus, hoc eſt tentatus eſt Iob, ſed per tribulationem perturbationẽmque carnis. Quis eſt qui celat meum conſilium , contemnens ſermones in corde, & me putat dare?) Nemo eſt ergo qui ſe immeritum pati aliquid aſperum dicat,quia ſi non factis, ſaltem verbis peccatur:& ſi non verbis,ſaltem temeraria præſumptione intus in corde,vel ſermonibus cogitationum. Et deum nõ latet,nemo flagellatus dicat indigne ſe accipere diſciplinam : quaſi vltra non ſit quo per illam proficiat . Sciendum eſt enim, ſic in principio libri huius diabolo laudatum Iob teſtimonio dei,& in fine tribus amicis eius,vt tamen noſſet deus quãtum ei deeſſet ad perfectionem,quò etiam laudabiles ſecun dum hanc vitam viros , & deo iam placentes, paterna flagella perducunt , quæ noluit ab Apoſtolo remouere, dicẽs,Sufficit tibi gratia mea:Nam virtus in infirmita- 2.Corin.12.
te perficitur. Accingere tãquam vir lumbum tuum:)
Significat ad hoc pati dura & amara dei ſeruos in hoc L
ſeculo , vt omnes affectiones ſuas à terrenarum delectationum fluxu colligant atque conſtringant. Interrogabo te,tu autem reſponde mihi:Vbi eras cũ fundarem terram?) Hinc iam commendare incipit eminentiam domini noſtri Ieſu Chriſti,quia in ipſo eſt ſalus omnium percuſſorum venenata ſuaſione ſerpentis, ne in ſe ſibi quiſpiam eſſe ſalutem putet. Ille enim deus, nõ ſicut dictum eſt,Dij eſtis & filij altiſſimi:ſed cui ra- Pſalm.81.
pina non ſit eſſe æqualem patri:& filius homins,non ſi- Phil.2.
cut filij hominum in quibus non eſt ſalus: ſed præ par- Pſalm.145.
ticipibus ſuis. Non enim iuſtus tantum, ſicut Iob, ſicut Ioan.1.
Paulus, ſicut Eccleſia, ſed etiam iuſtificans tanquam vnigenitus à patre,plenus gratia & veritate. Ad inſinuandam ergo differentiam diuinę humanitatis eius,in quo princeps huius mundi nihil inuenit : Quia in paſſione Ioan.14.
quæ non rapuit tunc hæc exoluebat, & iuſtificationem Pſalm.68.
ſanctorum per peccatorum remiſſionem , quibus ſanctis in vnum redactis, ſit corpus eius Eccleſia, cuius & particula eſt Iob ſecundum hiſtoriam,quia iuſtificatus, & figura vniuerſæ , per prophetiam incipit dicere quæ dicturus eſt. Vbi eras cum fundarem terram?) Vtrũ
quia nondum erat,an quia non per eum fundata eſt,ſi- M
cut per vnicum filium , & terram iſtam , an ipſam Eccleſiam ? Ipſa autem accepit lapidem angularem , de quo mox dicturus eſt. Indica mihi ſi noſti ſcientiam.) Hæc enim quæ à domino pro nobis temporaliter geſta ſunt , ad ſcientiam pertinent. Quis poſuit menſuras eius ſi noſti?) ſecundum diſtributionem donorum ſpiritalium. Vnicuique enim noſtrum da- Epheſ.4.
ta eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Pſalm.67.
Propter quod dicit, Aſcendens in altum,captiuauit captiuitatem,dedit dona hominibus. Quia ſi totum corpus oculus , vbi auditus? Secundum menſuram quippe vniuſcuiuſque partis incrementum corporis facit , in ædificationem ſui in charitate. Aut quis eſt qui in- 1.Corint.12.
duxit ſuper eam funiculum?) vt eam faceret hæreditatem ſuam , diſtinguens ab eis , quibus dicit, Non noui Matth.7.
vos. Nouit enim dominus qui ſunt eius. Aut ſuper 1.Timo.2.
quo circuli eius fixi ſunt?) Quia conſtringunt eam ne diſſoluatur,diuini libri fixi ſuper deum: Quia quiſquis eos ſine illo interpretari voluerit, fluitet atq; erret neceſſe eſt. Quis eſt autem qui miſit lapidem angu- Pſalm.117.
larem?) Super eam, quem reprobauerunt ædificantes.

Quando

A Quando facta ſunt ſydera,) ſimul baptizata tot milia verbo vitæ, inter peccatores tanquã in tenebris fulgentia. Laudauerunt me voce magna omnes angeli mei,)Euangeliſtæ. Concluſi portis mare,)populos amaricantes amore terrenorum.Sed quare portis?An forte vt non ſolum modũ haberet exercẽdi iuſtos perſecutionibus , ſed etiam vt liceret iuſtis inde egredi?

Cum fremeret ex vtero matris ſuæ,volẽs progredi.) Cũ iraſceretur in cõcilio Babyloniæ ciuitatis,fornicãtis amore huius ſeculi , volens extẽdere perſecutiones ſuas ad perdendos de terra eos,de quibus dictũ eſt,Nõ
Ioan.17. peto vt tollas eos de ſeculo:ſed,vt tollas eos de malo.

Circũpoſui illi nubem operimentum.) Non enim boni tantum, ſed etiam mali multi amatores ſũ; huius ſeculi ſacramẽto corporis Chriſti ſubiecti ſunt: Cuius authoritate à ſanctorum perſecutione reprimũtur. Et nebula obuolui illud.)Ignorantia qua terrenã inde expectant fœlicitatem terrenamq; infœlicitatem timẽt: Et propterea timent quos niſi ita eſſet perſequerentur.
Pſal.21. Non enim ſolũ dictum eſt,Edent pauperes & ſaturabũ tur,& laudabunt dominum qui requirunt eum:ſed etiã dictum eſt,Manducauerunt & adorauerunt omnes di
B uites terræ. Et poſui illi terminos,& imponens clauſtra & portas.)Terminos quibus ſæuitia cohibeatur,nõ vt nihil affligat,ſed quouſq; exerceat: Clauſtra,vt iniuſti non progrediantur:Portas,vt ab eis iuſti egrediantur. Et dixi, Hucuſq; venies & non tranſibis:) Sicut
Iob.1.&.2. ipſe diabolus modum accepit quouſq; affligeret Iob,ita illud mare quouſq; perſequeretur Eccleſiam. Sed in temetipſo cõminuentur fluctus tui,) alterna vaſtatione diſcordiarum atq; bellorum, Aut nunquid tecum lucem conſtituti matutinam?)id eſt,cum conſilio tuo tempus reſurrectionis prædeſtinaui: Aut cognouit lucifer ordinẽ ſuum?) ſubaudiendum eſt, Nunquid tecum. Dominum autẽ luciferum dicit, propter ipſum matutinum reſurrectionis exortum. Non enim de alio dici
2.Petri.1. potuit, Et lucifer oriatur in cordibus veſtris. Ipſe agnouit ordinem ſuum,) vt eſſet primitiæ dormiẽtium,
1.Cor.15. primogenitus à mortuis,caput Eccleſię ſecuturo etiam corpore in futura reſurrectione ſanctorum. Apprehendere pennas terræ,) dictum eſt, Si recipiam pẽnas
Pſal.138. meas in directum : virtutes vtiq; ſpiritales fideliũ quibus à ſecularibus ſuſpenduntur illecebris: Excutere
C impios ex ea.) Ad hoc enim prior tanto antè reſurrexit agnoſcẽs ordinem ſuũ,vt fidem reſurrectionis inſinuaret,atq; per ipſas pennas Eccleſiæ vbiq; prędicatus miniſterio circunuolantium nunciorũ iuſte apprehẽdat eas in opus iudicandi duodecim tribus Iſraël, cum venerit excutere impios ex Eccleſia, qui nunc ante iudicium permixti tolerantur. Et tu ſumens terræ lu-
Genc.1. tum figuraſti animal.) Siue ipſum Adam cõmemoret,ſiue quòd nunc ſexta ætate ſeculi, ſicut tũc ſexto die de peccatoribus tanquã de luto terræ homo factus eſt, ſecundũ imaginem eius qui creauit eum . Nõ vtiq; hoc
Ioan.1. fecit Eccleſia,ſed in hoc potius facta eſt per verbũ opportuno tẽpore incarnatũ, per quod facta ſunt omnia.

Et famoſum eum poſuiſti ſuper terram?) Magis iſte homo famoſus poſitus ſuper terram,qui ſexta ætate ſeculi factus eſt, quàm ille qui ſexta die antequam eſſent cæteri homines per quos diffamaretur:Niſi forte,quia nunc ita innotuit. Et abſtuliſti ab impiis lucem?) Si-
Ioan 9. cut ille qui venit,vt qui non vident videant, & qui vident, cæci fiant: Aut brachiũ ſuperborum cõminuiſti?) Potentiam eorũ, ſicut ille qui infirma mũdi elegit
1.Cor.1. vt confunderet fortia. Aut veniſti ad fontẽ maris,) ſicut ille cui venienti patuit confitẽdo quicquid occul D
tum erat in cordibus eorum, qui credendo in eum iuſtificati ſunt:Nam quem fontem maris melius accipimus,niſi ſecretum vtide erumpit omnis hæc amariſſima impietas , quæ ingentes fluctus iam manifeſtorum malorum operũ concitat, quæ videt homines in apertis factis,qui fontem ipſum videre non poſſunt? Aut in veſtigiis abyſſi ambulas?) Abyſſus hic recte intelligitur vita ſecularis, quæcunq; eſt in profundo malorũ,
Prouer.18. quò ſicut ſcriptum eſt,cũ venerit peccator,contemnet. Quia ipſi quoque deſperatiſſimi ſubiecti gratię remiſſionis peccatorũ, ſalui facti emerſerunt, & receperunt Chriſtum,non in abyſſum quo premebantur, Sed in locum eius vbi ambulabat calcans eos ambulet,) inhabitans eos Chriſtus,in veſtigiis abyſſi remanẽtibus per memoriam peccatorũ ſuorum, vt dũ recolunt vbi fuerint,amplius diligant quẽ receperunt , à quo ſibi tanta dimiſſa ſunt. Aut tibi aperiũtur metu portæ mortis.) Omnibus enim morientibus aperiũtur portæ mortis, ſed non metu ſicut vni illi qui deſtruẽdæ mortis cauſa mortuus eſt:Aut certe aperiuntur ad reſurgẽdũ. Aut ianitores inferni videntes te timuerunt?)ſicut illũ vnũ in quo nihil dignum morte princeps mundi inuenit, E
quem tã cito dimiſerunt,quem inuiti amiſerunt. Inferi autem ianitores, aliquæ inferiores poteſtates morti præpoſitæ intelligendæ ſunt. Aut cognouiſti latitudinem ſub cœlo?)ſicut cognouit qui per illam diffudit Eccleſiam. Narra ergo mihi quãta quæq; ſint.) Quis ergo hoc ſciat,niſi quẽ ille docuerit? Aut in qua terra habitat lux?)Ille enim docet,quia manifeſtatio verborũ eius illuminat,& intelligere facit infantes. Aut quis tenebrarum locus?)Hoc ille vtiq; docet, qui dicit, Accedite ad eũ & illuminamini . Hinc enim oſtendit
Pſal.33. eos tenebreſcere,qui recedunt dum nolunt eſſe infantes . Initium enim ſuperbiæ hominis apoſtatare à deo.
Eccl.10. Inde qui non glorificauerunt deũ,aut gratias egerunt,
Roma.1. euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratũ eſt inſipiens cor eorũ,& facti ſunt tenebrarũ locus.Niſi forte ille eſt tenebrarum locus , qui excipit perſeuerantes in peccatis,vt ipſi ſint tenebræ quarũ ille eſt locus, quẽ vere nullus hominũ nouit. Similiter & terra in qua habitat lux,poteſt intelligi terra illa viuentiũ: id eſt,beatitudo exceptura perſeuerãtes in fide & ſpe & charita-
Ephe.4. te,qui fuerunt aliquando tenebræ, nũc autẽ lux in do- F
mino. Si duces me in fines eorũ,) quouſq; peruenĩũt qui tales ſunt. Quid eſt enim vbi nõ ſit ſapiẽtia dei?)
Sapien.8. quę attingit à fine vſq; ad finem fortiter,& diſponit omnia ſuauiter. Cui vtiq; nullus hominum cõparandus eſt. Quod ſi & noſti ſemitas eorũ,nunquid ſcis quia tunc natus es , & numerus annorum tuorum multus?) Quòd ſi & noſti ſemitas impiorũ,qui vel tenebrę ſunt, vel tenebrarum locus, quia omnes etiã qui iam ad deũ conuerſi ſunt, in ipſis ſemitis ambulauerunt antequam acciperent à deo gratiã,qua iuſtificat impiũ. Nunquid ſcis tamen,quia tunc tibi extitit cauſa mortaliter naſcẽdi in hoc ſeculo, cum eaſdem ſemitas inierũt primi omnium hominũ parẽtes, qui prævaricatione impij manibus & verbis accerſierũt mortem , vt omnes in Adã morerentur,Non enim ex quo quiſque in hac vita apparuit,computãdus eſt numerus annorum eius tã paruus,ſed ex quo facta eſt prima mortalis natiuitas.Cum enim,verbi gratia,natus eſt Abraham, tunc omnes in illo Hebræi nati ſunt.Numer⁹ ergo annorũ vnicuique multus eſt ſecundũ mortalitatis originem, quæ exorta eſt in ſemitis impiorum. Quis autẽ meminit *fuiſſe* ſe,

G aut cũ eſſet,ſcire potuit eſſe ſe in lũbis patris ſui? Quãdoquidem nec illud tempus quiſq; recolit, quo non in parentibus,ſed in ſeipſo natus eſt, quo tempore certe nemo dubitat quod iã erat & viuebat & ſentiebat, Omnia autem ſcit illa ſapientia quæ format omnia, non tantum illa ſupercœleſtia,ſed etiã illa mortalia.Et quia 1.Cor.1. Chriſtus dei virtus eſt & dei ſapientia,ſcit iſta ille qui etiã mortaliter natus eſt,non conditione mortali,quia in mortuis liber,ſed miſeratione mortalium,vt à mor- *al.niuis. te faceret liberos. Aut veniſti in theſauris meis*?) Id eſt, ad eã cognitionem peruenisti, ſicut ille ſciebat etiã opportunas cauſas imminentiũ ſcandalorũ ſecretas atq; abditas.Nã inde appellat theſauros,ad probanMatth.18. da & exercẽda ſpiritalium corda,cum exclamaret, Væ mundo à ſcandalis.Oportet autem venire ſcãdala:Væ autem illi homini per quẽ ſcandalum venit.Per ſuperbiam quippe elati in alto more niuis congelaſcunt & cadunt:Ex quorũ iniquitate abundante refrigeſcit charitas multorum.Qui autem ſuſtinent dominũ viriliter agentes & ſpiritu feruentes,perſeuerent vſq; in finem, & ſalui erunt. Aut theſauros grandinis vidiſti.) Grã do ſunt illi iniqui, quando nõ ſolum torpent nullũ fer H uorem ſpiritus habẽtes, ſed etiã obſtinata duritia perſequendo vel irruẽdo cõtundunt. Quæ repoſita ſunt tibi in tẽpus inimicorum, & in die pugnæ & belli.)Vel hinc quis non videat,cuius perſonam in prophetia geſtet Iob?Nõ enim huic vni homini repoſita ſunt iſta in tempore inimicorũ, & in die pugnæ & belli, ſed vtiq; vnico populo dei.Tempus quippe inimicorũ eſt,donec tranſeat iniquitas,quæ quanto magis abundat, tãto magis aduerſus diabolum acrius pugnandum atq; bellandum eſt,ne charitas perſeuerantiũ refrigeſcat. Vnde autem procedit pruina,quis hoc nouit?)niſi quia hęc vt initia parturitionum ſunt.Pruina quippe minutiſſima grãdo eſt. Et diſpergitur auſter ſub cœlo,) Auſter q̃uis mortalibus carnibus grauis ſentiatur,non tamẽ vſpiam memini in ſanctis libris mali aliquid ſignificare, ſicut Aquilonem nunquã in bono. Illum quia ea parte flat qua lux claret,iſtum quia ex ea vnde lux eſt remotior diſpergitur. Ergo Auſter ſub cœlo,vt aduerſus illas omnes iniquitates auxiliũ aliquod intelligatur dei, quãdiu nondum in cœlo, ſed ſub cœlo ſumus. Quis præparauit flumẽ validæ pluuiæ,& viã vocibus tempeſtatis?) Vide quẽadmodum tria illa breuiter complexa I ſunt,quæ dominus in tentationibus ponit contẽnenda Matth.7. his qui ædificant ſuper petrã,& pernicioſa his qui ędificant ſuper arenã.Pluuiam cõmemorauit & flumen & voces tempeſtatis,vbi vẽtos intelligimus. Pluuia ergo tentatur,qui ex ipſa celſitudine ſcripturarũ diuinarum peccandi occaſionẽ prauẽ intelligendo accipit:tanquã ſi audiẽs, Cui modicum dimittitur,modicum diligit, Lucæ.7. dicat ſibi,Faciamus mala vt veniãt bona,& permaneat Roma.3. in peccato vt gratia abundet:& multa huiuſmodi, quibus ſe homines ſermonẽ diuinum male interpretãdo ſubuertunt,impunitatẽ ſibi promittentes, quãdo miſericordia dei in diuinis libris cõmẽdatur.Flumine,autẽ quando ab hominibus qui hæc ita intellexerũt & acceperunt,tentatur. Flumen enim nũc dicit illud quod de pluuia colligitur,& torrens vocatur,cum ait, Quis præparauit validæ pluuiæ flumen, quòd impleatur, & quòd curret?Sicut ſiunt vaſa iręperfecta ad perditionẽ, quæ illo modo quo dixi,ſcripturas accipiunt. Per illos enim habẽt liberiorẽ curſum pernicioſa illa interpretatio,quam agri fructiferi non recipiunt, Et tãto maio re impetu ipellit & deiicit & trahit quod inſtabile inuenerit, quãto videtur de authoritate diuina ſuſcepta. K Ventis vero tentatur,quẽ inflant* inanes ſuaſiones ho *al.perflant. minum ſuperborũ: id eſt,ex propria authoritate verba vana iactantium. Qui ergo iudicio dei præparatur ad perditionẽ,non obtemperando verbis eius,quod eſt ſuper arenã ædificare,non reſiſtit ventis talibus,& cadẽdo fit via vocibus tẽpeſtatis. Validæ autem pluuiæ dictum arbitror difficilis ad capiẽdum:id eſt,ad intelligendum. Vt pluat ſuper terrã vbi non eſt vir.) Subaudiendum eſt,Quis prępараuit?Per virũ autem videtur legẽ ſignificare,quæ data eſt Iudæis.Ergo ſuper gentes intelligimus imbrem Euangelij:in deſerto,vbi non eſt homo:in ipſis gentibus, vbi non erat aliqua authoritas cognoſcentis deum. Vt faciat inuium & inhabitabile,& vt germinet herbæ viror.)Multi filij deſertę Pſalæ.54. magis quàm eius quę habet virũ:In omnibus autem his Galat.4. quatuor verſibus,ſubaudiendum eſt,Quis præparauit?

Quis eſt pluuię pater?)ſicut ſpõſus quis filios ſuos miſit prædicatione regni cœlorum irrigare terram, Et quis eſt qui peperit glebas roris?)Bene ſuſcipientes illã prædicationẽ.Sic enim ait glebas roris, quomodo dicuntur vaſa vini ad hoc facta vt vinũ ſuſcipiant. De cuius vtero procedit glacies?) Vtrũ glacies in bono ac- L cipienda eſt,propter ſtabilitatem & à fluxu continentiam,vt ita dictum ſit, De cuius vtero procedit glacies: quẽadmodum illud, Quis eſt pluuiæ pater? An vterus pro ſecreto poſit* eſt,vt de eius vtero procedat glacies: *al. ſicut dedit illos deus in reprobũ ſenſum? An potius il- Rom.1. lius vtero procedit glacies,qui perſuadendo impietatẽ qua intrinſecus plenus eſt,facit frigeſcere & dureſcere amiſſo calore charitatis. Quis enim hunc nouit?)Sicut ille qui ait duris & reſiſtentibus Euangelio. Vos ex Ioan.8. patre diabolo eſtis. Aut pruinã in cœlo quis genuit?) quæ deſcendit ſicut aquæ flumen.Quod de glacie in vltimo ſenſimus,hoc & de pruina intelligẽdũ puto. Nec tamẽ fruſtra eſt additum,in cœlo,vt ex iis qui præſunt intelligantur, imitantibus ſanè bonos nũcios veritatis, qui transfigurant ſe ſicut miniſtri iuſtitiæ. Quò pertinet quod adiunctũ eſt, Quæ deſcẽdit ſicut aquæ flumẽ:

Aut facié impij quis tabefecit?)Id eſt,confudit.Quis niſi ille qui quos iuſtificauit,ipſos & glorificauit? Aut Roma.8. intellexiſti nexus pleiadis,& ſeptum orionis aperuiſti? An aperies arcturos in tempore ſuo, & veſperũ ſuper ædificationem eius induces?) Nã & aſtrologia perſcrutanda eſt ad cognoſcendũ proprietates iſtorum ſyde- M rum,vt hunc locũ intelligere poſſimus.Miror & ſi hoc congruit ſermoni noſtro: & certe nimis longum eſt, tranſimus ergo ad alia. An quibuſdã ſyderibus nominatis, figura locutionis qua intelligitur à parte totum, omnia ſydera accipienda ſunt. Si tamen & Maziroth ſydus eſt, quod interpretatũ nec in Græca lingua inuenimus:Nã Hebræum eſſe nomẽ ſatis apparet.Ita enim à parte totum intelligitur,& quod ſcriptũ eſt,Ante lu- Pſal.109. ciferum genui te. Non enim lucifer in omni creatura prior eſt conditus,vt ante luciferum,ante omnẽ creaturam dictum videatur: Sed per luciferum omnia ſydera,quod eſt à parte totũ:Et per omnia ſydera omnia tempora intelliguntur.De ſyderibus enim ſcriptũ eſt, Et ſint in ſignis & in tẽporibus,vt dominus natus ante Gene.1. omnia tempora,non vtiq; natus in tempore,& ob hoc patri coæternus inſinuaretur. Pleiadis ergo & orionis & maziroth & veſperi commemoratio, cuncta ſydera intelligenda de cõpendio perſuadet.Si enim vno lucifero, quanto magis tot nominatis etiam cætera accipi per huiuſmodi locutionẽ licet? Cur ergo alibi dictum eſt,

A eſt,Intellexiſti nexus:alibi,aperuiſti:alibi, aperies in tẽ pore ſuo: & alibi,ſuper ædificationẽ eius inducẽs: propria ſunt iſta ſingulorum ex ordine cõmemoratorum. An rectè dici poſſit etiã ſeptum pleiadis intellexiſti,& aperuiſti nexus orionis? Atq; ita & alia duo cõmemoPſal.2. rari poſſunt,ſicut illud in Pſalmo,Qui habitat in cœlis irridebit eos,& dominus ſubſannabit eos:Nihil ſentẽtiæ deperiret,etiã ſi ita diceretur, Qui habitat in cœlis ſubſannabit eos, & dominus irridebit eos. Sicut enim ille qui habitat in cœlis, ipſe eſt domin*: ita ſiue pleiadis nomẽ,ſiue orionis,in eadẽ ſignificatione eſt, ſi per vtrũlibet omnia ſydera intelliguntur.Omnium itaque ſyderum nomine, omnes in Eccleſia tales intelligẽdi 1.Cor.13. ſunt,qui conuerſationẽ habent in cœlis,nexus eorũ in- Ioan.13. telliguntur, quibus & inuicem ſibi & deo cõnectuntur ne cadant. Charitas autem nunquã cadit. Quis autem Ioan.14. hoc noſſet,niſi ille oſtendiſſet,qui ait, Mãdatum nouũ do vobis,vt vos inuicẽ diligatis.Et,Qui me diligit,diligetur à patre meo. Septum eorum eſt quo ſepiũtur diuina ſcriptura,quã non tranſgrediuntur.Quis autẽ hãc aperit,niſi ad quem tranſitur,vt auferatur velamen?

B Tẽpus apertionis eſt eorum,) id eſt,demõſtrationis & manifeſtationis, cũ veniet dominus & illuminabit 1.Cor.4. abſcõdita tenebrarum,& manifeſtabit cogitatiões cordis, & tunc erit laus vnicuiq; à deo. Solus enim hæc Coloſ.3. ipſe faciet in tẽpore ſuo:)Quia cum ipſe apparuerit vita noſtra,& nos cum illo apparebimus in gloria.Inducet autem eos ſuper ædificationẽ eorum, qui eos faciet 1.Cor.3. hoc poſſidere, quod hic ædificauerunt. Si cuius enim opus permãſerit, quod ſuperædificauit mercedẽ accipiet. Scis cõmutationes cœli,) vtrum in deterius,ſicRoma.1. ut ij qui cognoſcentes deum,nõ ſicut deum glorificauerunt. Noluerunt enim eſſe ſedes dei.) Ac per hoc mutati ſunt,cum euanuerũt in cogitationibus ſuis: An 1.Cor.15. in meliusꝰ Quia omnes quidem reſurgemus,ſed nõ omnes immutabimur.Qui autem immutabuntur manifeſtum eſt,cum ait,Et nos immutabimur. Cũ enim iuMatth.5. ſti immutabuntur,cœlum immutabitur: Quia thronus Ioan.1. dei cœlum eſt,& ſapiẽtia verbum dei,& deus erat verbum,& thronus ſapientiæ,anima iuſti:An vtrunq; potius.Non enim cõmutationem cœli,ſed cõmutationes dixit:Aut omnia quæ ſub cœlo ſunt,pariter fiunt.Sicut enim huius mutationes afficiunt ea quæ ſub cœlo ſunt, C ita & cõmutantur iuſti ſiue in deterius, ſiue in melius afficiunt carnales ad vtrunq;. Vocabis nubem voce,) Ioan.21. aut interiore,aut illa qua dictum eſt, Sequere me: Aut Acto.9. illa qua dictum eſt,Saule Saule,quid me perſequeris?

Et in tremore atque valide obedient tibi populi poPhilip.2. tẽtes.)Cum audiunt,In timore & tremore veſtrã ipſorum ſalutẽ operamini. Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Mittis Ioan.7. vi flumina,& ibunt.)Flumina,inquit,de vẽtre eius fluẽt aquæ viuæ.Vi autem dicit,fiducia,qua perſecutores nõ Matth.11. timuerunt:Quia & qui vim faciunt,diripiunt regnum cœlorum. Aut dicent tibi,quid eſt.)Quid eſt,nũquid abs te quærunt vel voluntatẽ iuſſionis tuæ, ſicũt Saulus Acto.9. ait.Quid me iubes facere?Aut ſpem mercedis ſuę,ſicut Matth.19. dixerunt, Ecce dimiſimus omnia, & ſecuti ſumus te: Quid ergo erit nobis? Quis dedit mulieribus texturæ Prouer.31. ſapientiã,& varietatum ſcientiam? Texit & apud Salomonem mulier veſtimenta viro ſuo. Opera ergo intelligenda ſunt eccleſiarum,quibus honoratur deus:Nam & ipſa textura,id eſt infirmos fratres,tanquam lanugi nãtẽ tramam, firmorum atque electorum ſpiritalium, quaſi ſtaminum contextione conſtringere,maximũ & ſingulare opus eſt eccleſiarum. Et varietatũ ſcientia ad D id valet, vt tanquã in polymito ea eſt varietas colorũ, qua nõ turbetur decus vnitatis, ſic in fratribus ita ſunt dona diuerſa, vt nulla inuidiæ diſcrepantia cohæreãt, ſibi ſufferentes inuicẽ in dilectione, ſtudentes ſeruare Ephe.4. vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Aut quis eſt qui 2.Timo.2. numeret nubes ſapiẽtiæ?)Nouit enim dominus qui ſunt eius.Quis autẽ hoc hominum,inquit,nouit? Et organa cœli i terrã declinauit.) Angelos cœleſtes,per quos diuinæ voces enunciari ſolent.Nõ enim crediderunt † † cecidерunt ſicut ille vnus,ſed flexu obediẽtiæ declinati ſunt in terram,maxime cum & ipſe dominus eſſet in terra:Nam Euangeliſta,inquit,Et angeli miniſtrabant ei. Diffu Matth.4. ſus eſt autẽ ſicut terra cinis,& agglutinauit eũ ſicut lapidibus cibum.)Diffuſa eſt late atque abundãter humilitas pœnitentiæ,ad hoc vt dominus qui ſuperbis reſi- Iaco.4. ſtit,humilibus autem dat gratiã, cohæreret eis tãquam glutinę charitatis,homo hominibus,vt mediator eſſet 1.Timo.2. dei & hominum,ſeipſum illis dans cibũ per ſacramentum corporis & ſanguinis ſui,ſtulta mundi tanquã lapides eligens,vt cõfundat ſapientes. Angelis enim ci- 1.Cor.1. bus eſt inquantũ eſt verbum dei apud deum: lapidibus E autem vt cibus eſſet, Verbũ caro factum eſt,& habita- Ioan.1. uit in nobis.Ergo agglutinabis tu hominibus,prœcedẽte pœnitentia: Tanquam cinis diffundatur faciens ei viam.)Nam ille qui dicit,Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ:Et ne dixeritis vobis, Patrẽ habemus Abra Matth.3. ham,potens eſt enim deus de lapidibus ſuſcitare filios Abrahæ.Quibus lapidibus eum tanquã cibum agglutinandum eſſe nunciabat. Si autem nõ prœcedit humilitas pœnitendi,nõ agglutinabitur, quia excelſa à longe Pſal.137. cognoſcit. Aut capies leoni eſcas,aut animas dracoPſal.90. num replebis.)De diabolo dictũ eſt, Et cõculcabis leonem & draconem,propter inſidias & irã.Omnes ergo angeli eius leonibus & draconibus cõparantur.Ille autẽ capit eis eſcas & animas eorũ replet, qui de impietate conuictos tradit in eius poteſtatem.Volũt enim latere impietatem ſuã,ſed cum producuntur, vtique capiuntur,vt ſint in poteſtate diaboli & angelorum eius, quibus cõſenſerunt. Pauidi ergo ſunt in cubilibus ſuis, in latebris inſidiarũ ſuarum. Nã ſi pauidi non eſſent, quis ſubſiſteret?Pauẽt autem illius imperium, ſub quo exclamarunt,Quid veniſti ante tẽpus perdere nos? Et Marci.1. quemadmodũ de porcis manifeſtũ eſt, quòd in eos nõ F iſſent niſi permiſſi eſſent,ſic intelligẽdum eſt,nihil eos in quẽquam poſſe niſi permiſſos: Permitti autẽ iuſtitia qua reguntur omnia,ſiue probationis cauſa,ſiue vindictæ,vel ad dãnationem,vel ad correctionem irrogatę.

Et ſedent in inſidiis inſidiantes.) Nõ enim quieſcit in eis voluntas nocendi, etiam cum poteſtas nõ datur. Obſeruant autẽ in inſidiis in tam ſyluoſa denſitate occaſionum carnaliũ quis capiatur diuinis legibus:id eſt, conuincatur de peccato ſuo,ita vt eorum eſcę deputari mereantur. Quis autem præparauit coruo eſcam? pulli enim eius ad deũ clamantes & errantes,& eſcam quęrentes.)Vt in Pſalmo,Et pullis coruorum inuocan- Pſal.146. tibus eum: Cui ſententiæ eſt locus iſte ſimillimus. Nec in malo poſſunt intelligi,quia inuocant eũ.Significantur ergo nigri,hoc eſt,peccatores nõdum dealbati remiſſione peccatorum. Sed ideo pulli,quia iã humiles: ideo errãtes, quia nondũ cognouerunt veritatem,quã tamen pie quærunt cũ ad deum clamant.Præparari autem coruo eſca poteſt propter eius præſcientiã,qui nouitetiam nondum humilem quenquam cõuerſum iri? Sed tamen pulli,hoc eſt, humiles ad dominũ clamant.

Si cogno-

G Si cognouisti tempus pariẽdi tragelaphorũ petras.) De cap. XXXIX. Tragos hircus,elaphos ceruus. Tragelaphus ergo compositum ex hirco & ceruo animal. Significat igitur mẽtem seruientem legi dei secundũ interiorẽ hominem. Roma.7. Videtur autem, quãtum adhuc ex parte hircus est, aliã legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, & captiuantem se in lege peccati. Peperit autẽ talibus petras opportuno tempore.)Ille qui firmamẽta solida exẽplorum in scripturis posuit, in quibus & quiescentes de se non desperent, quorum caro concupiscit Galat.5. aduersus spiritũ,& spiritus aduersus carnem,donec vinacitate cerui serpentinis suasionibus superatis spiritu viuant, & spiritũ sectentur ne regnet peccatum. Vnde †al.similitudo hirci ducitur. similitudo cerui dicitur in eorum mortali corpore ad obediendum desideriis eius. Aut partus ceruarũ custodisti,)Ecclesiarum.In numero spiritalium materno affectu imitationem suã persuadentium, quibus iã non possunt serpentinæ opiniones nocere,tamẽ & tales custodiuntur nõ de se,sed de deo præsumentes. Et numerasti mẽses partus earũ.) Non enim pariũt nisi per Euãgelium,quod à baptismo suo dominus vsq; ad passionem & ascensionem suã certis mensibus,magisterij H sui authoritate prædicauit. Et dolores earũ soluisti.) Galat.4. Nõ enim sine dolore dicebatur, Filij mei quos iterum parturio,donec Christus formetur in vobis.Soluuntur isti dolores cũ fuerit partus editus: id est, veritas persuasa eis pro quibus ita ingemiscitur,id agente in interioribus conscientiæ verbo dei. Et nutristi hinnulos earum sine metu.) In lacte sacramentorum non timi- Rom.8. dos: Non enim acceperunt spiritũ seruitutis iterum in timore,partus earũ euntes in libertatem vberioris pascuę spiritalis,abrũpent filij eorũ vincula concupiscentiarum secularium. Multiplicabuntur in tritico,)solidiore cibo,sapientiæ post nutrimenta lactis. Exibũt & non reuertentur eis.)Exibunt,tanquam ex angustiis doctrinæ,quæ per homines incipiẽtibus traditur. Et non reuertentur matribus suis.)Nõ iam opus habentes lacte,nec doctoribus hominibus indigentes. Sanè isti tres versus non per interrogationẽ pronũciandi sunt.

Quis autem est qui demisit onagrum liberum?)Mirum nisi eos per onagrum significat,qui pauci ab omni negocio liberi deo seruiunt: Et vincula eius quis resoluit?)Affectionum carnalium atq; populariũ. Posui I enim habitaculum desertum & tabernacula eius salsugi- Psal.62. nem.)Vnde clamet,Sitiuit in te anima mea. Irridens multitudinẽ ciuitatis,)quam Babyloniam scriptura dicit,perambulantẽ per latam viã,quæ ducit ad perditionem. Et querelam exactoris non audiens.)Nemini quicquam debens. Considerauit montes pascuę suæ.)Magnitudinẽ reuelationum: Et post omne viride quærit.) Omne sempiternum. Volet autẽ monoceros seruire tibi,)superbus dignitate huius seculi. Quia & tales subiugauit Christus,& ministros Ecclesię constituit:μονόκερως enim vnicornis est, quod superbiã significat. Aut dormire super præsepe tuum.) Sicut super illius humilitatẽ qui etiam in præsepi est infans positus,requiescitur securitate veniæ peccatorum,& obliuione curarum malæ conscientiæ. Et alligabit in loris iugum suũ.)Iugum leue portans alligatum loris:hoc est,in authoritatibus eorum qui carnẽ mortificauerunt Matth.3. atq; domuerunt. Vnde & Ioannes zona pellicea cingebatur,non asperis restibus peccatorum. Adducet tibi sulcos in campo,) aperiet pectora plebis obedientis ad obtinendum regnum dei. Confidis autem in eo, quia mutata est virtus eius,)vt non vanitatem humanę laudis & honoris etiã in Ecclesiæ ministerio requirat, K sicut requirebat in seculo. Aut dimittes ei opera tua?) sicut ille pro quo se dicit Apostol⁹ legatione fungi,exhortans pro Christo reconciliari deo. Et credes ei, 2.Cor.5. quia reddet tibi semẽtem.) Nihil ex eo suo dominatui vendicabit.Sementem quippe dicit opus seminandi.

Et in areã tuã inferet:) Vt sit inter illos quibus ipse dominus præcepit rogandum dominũ messis, vt mit- Lucę.10. tat operarios in messem suam, nõ autẽ vt sibi velit areã facere,sicut princeps hæresum & schismatũ, & quicũq; non dei gloriam quærunt,sed suam. Difficillimum est enim,vt velit iste monoceros, sed tamen & hoc præstat,& deficit in hominis animo,qui facit mirabilia solus,consilia destruens,& omnẽ altitudinem extollentẽ se aduersus scientiam dei. Et captiuans omnem intellectum ad obedientiam suam. Penna struthionum mixta est alis herodionis & accipitris.)tardis ingenio, quod significant struthiones,quia volare non possunt, donatũ esse per eius gratiam, qui stulta mundi elegit, vt æquarentur ingenioſorum celeritati pariter credẽtium,qui per alias aues quas cõmemorauit,significantur,per hunc versum intelligendum est. Et reliquit in terra oua sua. Iam incipit de struthione dicere:id est, L de his quos per hoc animal significat.Nõ enim miscerentur pennę eorum tardę alis velocium auiũ ad pariter volandũ, nisi spem priorem in terra relinquerent, quã per oua significat. Et in puluere calefiunt:) Quia & si id quod sperabat in seculo nõ attenderit plerũque fauentibus amatoribus seculi, qui puluerì cõparantur, prouenit. Et oblita est quia spes †al.pes. stia agri cõculcauit ea.) Quòd si & aduersa cuiusquam cupiditas & iniqui huius mundi perturbent & obterant spem eius,talẽ tanquam oua eius quæ relinquit in terra,ita non curat vt tanquã oblita nõ sentiat. Obduruit contra filios suos ne sint eius,)etiam si iam non spes sit sicut oua,sed res ipsa,sicut filij iam nati,hoc est, fœlicitas temporalis,fortiter cõtẽnit eam, nolens eam suam esse fœlicitatẽ, quia illam verã desiderat. Frustra laborauit absq; vllo timore,) hoc antequã conuertatur,laborat enĩ spe seculi sine fructu, & quod est insipientius sine vllo timore, dũ præsumit in rebus incertis. Quia desperit eã deus in sapientia, & nõ distribuit intellectũ.) Quid enim stultius quàm fidere in vanitate,& laborare ad acquirenda peritura sine vllo ti- M more amittendi?Concipiunt enim pleriq; hũc affectũ, quibus longa fœlicitas seculi prouenit, præsertim si ab auis & atauis perpetua successione ducatur,vt se repente infœlices fieri posse non credant. Et quia magni solent apparere in terra, nõ tamen pennis virtutum cœlesti conuersatione frui, recte struthionibus cõparantur.Sed attende quod sequitur, Cũ tempus fuerit,in altum euolabit, & irridebit equitem & ascẽsorẽ.) Post- eaquã venit plenitudo tẽporis, vt præciperetur diuiti- 1.Timo.6. bus huius seculi,nõ superbe sapere,nec sapere in incerto diuitiarũ,sed in deo viuo,cœperũt sursum corda habere ad deũ,& deridere superbos persecutores, quos dominus proiecit in mare, tunc enim penna struthionis mixta velocib⁹ auibus,cœlũ petit,& cætera quæ de hoc animali supra dicta sunt. An tu circundedisti equo virtutẽ?) Martyrẽ videtur describere, intrepidũ & alacrem testem fidei salutaris,nõ tamen virtute propria, sed qua eũ circundedit dominus. Et inserusti collo eius hinnitũ.) Induite vos armatura dei, vt possitis re- Ephe.6. sistere in die malo. Et gloriæ pectoris eius audacia.) Hæc est audacia qua Esaïas audet & dicit, Gloria vero pectoris

A pectoris est conscientia hominis probans,vt in semetipso habeat quisq; gloriã,& non in altero. Prodiens in campo luxuriat:)In lucem libertatis exiens facilitate boni operis in latitudine charitatis exultat. Et procedit in prælium,)cũ virtute aduersus tentationes aduersitatum: Occurrens iaculo contẽnit,) quia circũposita sunt ei arma,in quibus est illud scutum fidei, in quo ignita inimici iacula extinguuntur: Nec se auertit à ferro:) Vel à morte visibili, vel quia sunt & duri ad non consentiendũ veritati,& acuti ad persequendũ à quibus se nõ auertit,quia ipsos etiam vt diligat,iubetur. Super ipsum enim gaudet arcus & gladius.) Per confessionẽ quippe eius asseritur,& cõminatio dei,quę inuisibiles pœnas longe prænunciat, & testificatio verbi,qua omnes tanquã cominus errores debellat,Aliud est enim minari,quòd longi futura sunt supplicia peccatorũ,quod est tanquam arcu tela intendere:aliud tãquam manu ad manum gladio verbi præsentes debellare cupiditates: Lanceæ hastæq; tremore.)Quid est quòd lãceæ hastæq; tremore super ipsum gaudet arcus & gladi⁹?An quia nisi & ipse tremat,hoc est, timeat futuram mortẽ,quam iaculatur diuina iustitia,nõ potest B præsentem cõtẽnere,quam persecutor minatur, vt intrepidam habeat confessionẽ, & prædicit cum fiducia veritatem,cui non possint inimici resistere,atq; ita su- *al. assecura tur. per eã gaudeat,hoc est,per ipsum libere asseratur* doctrina dei,per quã minatur impiis futurum interitũ,& interficit præsentem iniquitatẽ? Nisi enim gaudiũ spei nostræ cum tremore dãnationis esset, in nobis negligens esset ipsa securitas & superba præsumptio:Neq; in Psal.2. Psalmo nobis diceretur,Exultate ei cum tremore. Et iracundia euertit terrã.)Apud semetipsum irascens,ad euertendas in se terrenas concupiscentias & timores carnales, quibus quisq; à tolerantia passionis auertitur. Psal.4. In hac sentẽtia forte dictũ est, Irascimini & nolite peccare. Cũ iracundia enim saluberrima se debet quisque Psal.41. correctione corripere,dicens,Vt quid tristis es anima mea,& quare conturbas me? Spera in domino quia cõfitebor illi, Roma.10. Quia enim ore cõfessio fit ad salutem,statim sequitur,Salutare vultus mei deus me⁹. Nec credit donec clamauerit tuba.)Ante tẽpus quippe tẽtationis,etiam si euersa est terrena trepidatio,non apparet, nec facile credendũ est, nisi tempus ipsum tentationis docuerit. Cum autẽ tuba cecinerit,dicet,Euge.)Cum C tẽpus tentationis venerit, tunc vero placebit ei anima Roma.5. eius si gloriatur in tribulationibus:Quia tribulatio patientiam operatur,patientia vero probationẽ,probatio vero spem,vt iã non dicat animæ suæ irascens:Vt quid conturbas me? Sed glorians dicat, Lauda anima mea deum. Et procul odoratur pugnã,) nõ quasi in hominibus persequentibus qui videntur,sed procul,hoc est, Ephe.6. pro longe ab oculis: Sciens quia non est ei colluctatio aduersus carnem & sanguinẽ, sed aduersus principes & potestates & rectores mundi tenebrarum harũ, aduersus spiritalia nequitiæ in cœlestibus,hoc est procul. Apte autem dictũ est,odoratur,propter principẽ potestatis aëris huius.Odores quippe olfactu sentiuntur, siue boni siue mali. Odoratur ergo pugnam qui intelligit principẽ potestatis aëris huius operari in filiis diffEphe.2. fidẽtiæ quorum persequentiũ iras aut insidias patitur, vt aduersus spiritalia nequitiæ spiritalibus armis dimicet,non corporalibus aduersus carnem & sanguinẽ,id est,malos & perditos homines quos carneis oculis videt. Tonitrum ducum & clamorẽ,) subaudiendũ est odoratur.Tonitrum autem propter ipsum aërem puto dictũ esse, in quo clausa spiritalia nequitiæ versantur. D Non enim rectores mundi propterea dicti sunt hi spiritus,quia cœlũ & terram regunt,sed sicut ipse exponit Apostolus,Etenim ne ita intelligeretur subiecit,statim quid dixerit rectores mundi tenebrarũ harum,inquit, hoc est,impiorũ: Quibus ad dominum cõuersis,dixit, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autẽ lux in do- Ephe.5. mino.In voluntate enim cuiusq; est,vtrum tenebræ sit an lux.Sed cum tenebræ,in seipso,hoc est,peccatis quę ipsius sunt propria:cum autẽ lux, non in seipso, sed in domino à quo illuminatur, vt quẽadmodũ dixit Esa- Esaiæ.58. ïas,Tenebræ eius sint velut meridies.Dicitur & in Psal Psal.17. mis,Illuminabis tenebras meas.Quos ergo dicit Apostolus rectores tenebrarũ,ipsi & in hoc versu dicti sunt Ephe.6. duces.Ducuntur enim & ab his tenebræ,hoc est,impij, vt persequantur pios,id est, eos qui persecutionem patiuntur propter iustitiã,non eos qui patiuntur propter impietates & iniquitates suas. Ducum autẽ talium clamorem dicit odorari martyrẽ,nõ quia sonitus aliquis inde auditur auribus corporis, sed quia cordis auribus per fidẽ clament, quanta diabolus & angeli eius aduersus dei seruos machinentur.Ait enim Apostolus, Non 2.Cor.2. enim ignoramus astutiã eius.Aduersus quem clamorẽ E ducum,surdæ vtiq; sunt aures infideliũ. Nunquid in sapientia tua plumescit accipiter?) sicut in sapiẽtia dei, quæ est Christus,nouus homo paulatim innouatur, cõuersationem habiturus in cœlestibus: Expansis pennis immobilis,respiciens ad austrum?)explicatis ab omni impedimẽto seculari virtutibus geminę dilectionis permanens inconcussus in fide,non tamen in hoc ipso de seipso præsumens,sed sperãs in deum,& in illum reuocans intẽtionem, à quo ipse charitatis ardor inspiratur,vt fortitudinem suã ad ipsum custodiat,dicẽs, Nõne deo subiecta erit anima mea,ab ipso enim Psal.61. salutare meum? Etenim ipse est deus meus & salutaris meus,susceptor meus,nõ mouebor amplius. Ac tuo præcepto exaltabitur aquila?) Sicut eius præcepto, qui ait,Cum exaltatus fuero,omnia traham ad me.Pro no Ioan.12. bis enim moriturus, & corpus resurrectione leuaturus in cœlum.Vbi fuerit,inquit,cadauer,illic congregabũ- Matth.24. tur & aquilæ. Satiauit enim in bonis cœlestib⁹ desiderium eius,cuius sicut aquilæ renouabitur:Potest & ex- Psal.102. altatio aquilæ ad id pertinere, quod ait Apostolus, Sine enim mente excessimus,deo:vt versus qui etiam ibi 2.Cor.5. sequitur de vulture,ad id pertineat quod etiam ibi se- F quitur, Siue temperantes sumus, vobis. Sicut enim aut vultur super nidum suũ in petra fides morabitur†,) †al.Sequitur enĩ, aut vultur &c. sedẽs morabitur. quia ex affectu dictum videtur non sublimia contemplandi mentis excessu, sed inferioribus cõsulendi per temperantiam qua humanis rebus coguntur. Vt impij qui pro mortuis habentur iustificati per verbum, hoc est, quasi ore deuorati cõuertantur in corpus ecclesiæ. Vultur enim de mortuis pascitur,& ideo super nidum suum vbi tanquam fœtus ponit opera huic vitę necessaria. Ideo autem in petra, quia cũ dixisset Apostolus, Siue temperantes sumus,vobis:cõtinuo subiunxit,Cha- 1.Cor.10. ritas enim Christi compellit nos, petra autẽ erat Christus. Et bene sedens morabitur,) secundum id quod dictum est,Compello autem ex duobus, cõcupiscentiã Philip.1. habẽs dissolui & esse cum Christo, multò enim magis optimum,vt hoc ad exaltationem aquilæ pertineat, ad vulturem vero sedentem in nido & morantẽ, manere in carne necessarium propter vos. Et quia petra etiam tota ecclesia bene intelligitur, propter etiam Simonẽ, qui ob hoc à domino Petrus appellatus est, summitas petræ

G petræ eſt caput eccleſiæ.Ad hoc additur verſus qui ſequitur, In ſummitate petræ & in cauerna)Summitas enī refertur ad id quod eſt caput, cauerna vero ad id, Coloſſ.3. quòd vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo.

Et cum ibi fuerit,quærit eſcas,)de quibus dictum eſt Actuum.11. Petro,Macta & manduca,vt incorporaret eccleſiæ crediturос ex gentibus. Longe oculi eius reſpiciunt, & pulli eius volutantur in ſanguine,)ſpe futuræ immortalitatis,in vitam æternam intentionem ſuam lōgè porrigit,quanuis corpora eius in carnis infirmitate volutentur,id eſt,dubiis motibus iactentur, dum incertum habet humana ignorantia ex iis quæ miſericorditer facit,quid cui profit ad deum , cum tamen longè oculis proſpicientibus propter æternam ſalutē ſyncera charitate diſpenſat. Sed cum inuenerit iſte talis diſpenſator & operator eos qui per affectū, quo renunciant diabolo,iam mortui ſint huic ſeculo,ſine dubitatione aliqua eis exhibet oris miniſteriū in opere ſermonis quo eos in corpus eccleſiæ iā paratiſſimos traiiciat: Et ideo ſequitur, Vbicunque fuerint cadauera,confeſtim reperiuntur.Reſpōdit dominus & dixit,) Quòd nūc dominus tanquam repetit ſermonem cum ipſe loquere-
H tur,intelligitur Iob ad ea quæ dicta ſunt obſtupuiſſe in ſilētio & quieuiſſe,vt nihil amplius dicere auderet.Ergo duobus qui ſequūtur verſibus exhortatur eū dominus ad reſpōdendū, Nunquid qui diſputat cū omnipotēte quieſcit?)hoc eſt, Quare tu quieſcis cum omnipotente diſputans? Arguens deum reſpondebit ita,) ſubaudiendum eſt,nunquid,vt ſic ſenſus, Nunquid arguit deum qui diſputans reſpondebit? Qui rēdo enim cum omnipotente diſputatur, non conuincēdo aut refellendo. Non ergo quia omnipotēs eſt,ideo quieſcēdum eſt à diſputando cum eo:Neq; enim ad arguendū ab eo aliquid per diſputationem tanquam ab ipſa veritate requiritur.Poteſt & ſic intelligi,Nūquid qui diſputat cum domino, quieſcit, id eſt quia non quieſcit qui cum omnipotēte diſputat , non eſt cum eo diſputandū vt quieſcat:Solet enim diſputans contradicere.Qui autem contradicit deo,quieſcere non poteſt: hoc eſt,nō inuenit quietem niſi in eius voluntate ſine vlla cōtradictione conſentiat.Arguens enim deum reſpondebit ita,id eſt,cū diſputādo reſpondet domino, arguit deū, & propterea non peruenit ad quietem.Vnde dictū eſt, O homo,tu quis es qui reſpōdeas deo?Sed quid tale fe- I
cerat Iob?Non enim deus illum accipit tanquam con- Roma.9.
tradicentem ſibi,ſicut amici eius non intelligētes,cum tale teſtimonium illi perhibeat,& in capite libri,& in fine,an propter perſonam quam Iob geſtabat,dictū eſt, hoc eſt,corporis domini,quod eſt eccleſia, in qua multa infirmorum pars eſt, nō quidem deſperatorum, ſed tamen adhuc in prouēctu ſuo periclitantium, quibus ne commouentur pedes,& quorum paulò minus effunduntur greſſus,cum zelant in peccatoribus, pacem peccatorum intuentes? Qui dicunt quomodo ſcinit deus, & ſi eſt ſcientia in altiſſimo? Ecce ipſi peccatores & a- Pſal.42.
bundantes in ſeculo obtinuerunt diuitias.Nunquid vano iuſtificaui cor meum,& laui in innocētibus manus meas,& fui flagellatus tota die, & argutio mea in matutinum? Nam hinc potius Iob ipſe videtur reſpondere ſequentibus verſibus, Reſpondens autem Iob dixit, Quid ergo iudicer cōmonitus & increpatus à domino,audiēs talia cum nihil ſim?)Id eſt, Quid ergo mihi iudicium comparo,cum me cōmonet & arguit dominus?Si ei contradicam audiens talia, id eſt, intelligens quāta iuſtitia & miſericordia mecum ſic agatur, cum per meipſum vtique nihil ſim. Quod reſpōſum K
dabo?)id eſt,quid potero contradicere veritati? Manum ponam ad os meū,) id eſt,tenebo & cohibebo loquacitatem meam. Semel locutus ſum,iterū non adiiciā:)Niſi in myſterio accipiatur,quomodo ſemel locutus eſt Iob,qui toties locutus eſt? Aut quomodo iterum non adiiciet,poſt paululum locuturus? Sed locutio hic intelligenda eſt progreſſus animæ in hæc exteriora, quo relinquit deum & ei reſiſtit: Vnde maior iſte progreſſus,etiam clamor in ſcriptura appellatur, cum dicit deus clamorem Sodomorū ad ſe peruenīſſe. Cui Gene.18.
locutioni atque clamori cōtrarium eſt beatiſſimum illud ſilentium,de quo dicitur, Et ſilebit ſine timore ab omni malignitate. Bene itaque dicit ſe ſemel locutum continua quadam locutione in tota vita veteris hominis,cum eſſet ſpiritus ambulans & non reuertens.Nūc Pſal.77.
autem manū imponens ori,ne vltrà progrediatur,promittit ſe non adiicere iterū,ne recedat à deo.Amen.

Tomi quarti operum Diui
Auguſtini,Finis.

INDEX QVATERNIONVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t v x y z A B C D
E F G H I K L M N O P Q.Omnes ſunt
quaterniones,præter P & Q terniones.